

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ÆCONOMICA.

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS, FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM AUTEM UNUSQUISQUE
PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUBORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTEM
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUÆ FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ clerici universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA,
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUE-
VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM, UNA CUM VERSIONE LATINA, LATERALIS AMPECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NU-
MERUM. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLU-
MINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM, SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS ANPLITU-
DINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXXI.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUË.

1859

SÆCULUM V.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA;

CURA ET STUDIO

JOANNIS AUBERTI

LAODUNENSIS ECCLESIAE PRESBYTERI CANONICI ET IN SCHOLA PARIENSI LAODUNENSIS COLLEGII MAGISTRI,
AC INTERPRETIS REGII.

EDITIO PARIENSIENSIS ALTERA DUOBUS TOMIS AUCTION ET EMENDATIO.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SVV CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUARTUS.

VENIUNT 10 VOLUMINA 100 FRANCIS GALLICIS.

EXCDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1859

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LXXI CONTINENTUR.

HARVARD COLLEGE LIBRARY

1860, Coley

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

Commentarius in Oseam prophetam.	Col.	9
— In Joëlem prophetam.		327
— In Amos prophetam.		407
— In Abdiam prophetam.		582
— In Jonam prophetam.		598
— In Michæam prophetam.		639
— In Nahum prophetam.		775
— In Habacuc prophetam.		843
— In Sophoniam prophetam.		943
— In Aggæum prophetam.		1022

 Ex Typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΩΣΗΕ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN OSEAM PROPHEȚAM COMMENTARIUS ⁽¹⁾,

CONTINENS TOMOS VII.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Α

PROŒMIUM.

Οιηθείη μὲν ἂν τις περιττὸν εἶναι πως, καὶ εἰκαιό-
θουλον, καὶ οὐτι που σφόδρα τῶν ἀναγκαίων εἰς
δησιαι, καὶ πολλοῖς ἤδη προειρημένα μονοουχὶ καὶ
ἀνασκαλεύειν ἐπιχειρεῖν, καὶ τοῖς τῶν προλαβόντων
πόνοις ἐπαισφύρειν ἑτέρουσ· καίτοι καὶ λίαν ἀπο-
χρώντως ἐχόντων ἐκείνων, εἰς γε τὸ δύνασθαι δια-
τρανοῦν εὖ μάλα τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν συγγρα-
φάς. Ἐγὼ δὲ τὸ χρῆμα φαίην ἂν οὐχ ὧδε ἔχειν·
πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Μεμνήσομαι γάρ ἐπιφωνοῦντος
τοῦ Παύλου τοῖς παρ' αὐτοῦ μυσταγωγούμενοις· «Τὰ
αὐτὰ λέγειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν· ὑμῖν δὲ
ἀσφαλές.» Ἄθρει δὲ, ὅπως ἐστὶν ἀληθὴς ὁ λόγος. Εἰ
γάρ τι προκείτο τῶν ἀναγκαίων εἰς εἰδησιαι, εἶτα
πολλοὶ καὶ παρὰ πολλῶν ἐπ' αὐτῷ οὕτω γένοιτο
λόγοι, βλάβος μὲν ἔσται τὸ σύμπαν οὐδὲν· ὀνήσειε
δ' ἂν οὐτι μάλιστα γε τοῖς ἀκρωμένοις. Εἰ μὲν γάρ
ἀλλήλοισι συμβαίοντασ ποιοῖντο τοὺς λόγουσ οἱ διερ-
μηνεύειν εὐθότεσ, ἀσφαλεστέρα που πάντωσ τοῖς
φιλακροάμοσιαι εἰσφρίνεται γνῶσιαι. Εἰ δὲ δὴ τοῖ
φαίνοιτο τὸ ἀφ' ἐκάστου καινοπρεπέσ, καὶ τὸ τῷ
δεῖναι τυχόν οὐ σφόδρα διεγνωσμένον ἐρθῶσ καὶ ἀν-

1 Existimabit fortasse quispiam otiosum esse quo-
dammodo, et cum temeritate conjunctum, parumi-
que conducibile, etiam antea pluribus disputata et
explicata tantum non refodere, perscrutarique
velle, et laboribus aliorum præteritis novos su-
peraddere, quanquam illi ad exponenda sancto-
rum prophetarum scripta omnino ac plane suffi-
cere queant. Ego vero magnopere contra senserim.
Memorabo enim Paulum acclamantem iis, quos re-
bus divinis erudiebat: «Eadem scribere vobis
mihi quidem non pigrum, vobis autem necessa-
rium¹.» Considera porro quam verum dixerit. Nam
si quidpiam proponatur, cognitu præcipuum ac
necessarium, et ita super eo multis et a multis
disseratur, nullum inde damnum ad quem-
quam, imo fructus maximus ad audientes per-
veniet. Si enim, quorum munus est interpre-
tari, 2 inter se convenientia attulerint, au-
diendi discendique cupidis certior utique ac tutior
notitia parietur. Si quid autem ab unoquoque no-
vum proferri videbitur, quod non nemo forsitan

¹ Philip. iii, 1.

(1) Interprete Jacobo Pontano, S. J., qui hunc
commentarium primus Græce et Latine ediderat
Ingolstadii anno 1603, fol. — Card. Angelo Mai t. III
Bibliothecæ Novæ Patrum, p. 133, monet, lacunas
se quæ sunt in Cyrilli ad Oseam ac Zachariam edi-

tis commentariis contulisse cum codice Vat. 587,
nullo tamen fructu; tantumdem enim in codice
desse cognovisse. Cæterum non uno in loco adno-
tat interpres minus quam pro lacunarum spatio aut
forte etiam nihil ad sententiam omissum. Edit.

minus probe, nec citra vitium intellexerit, quid mali est, si id non mihi, sed alteri in mentem venerit? Quinimo sensus, ac declarationes complures dilucidasque adhibere qui tandem non præstat? Quod cum ita sit, tamen si ante nos non pauci in sacros prophetas commentarios ediderunt, hac quidem de causa non tacebimus, potiusque, inertiae repulsa mollitie, quam nobis quoque gratiam impertiverit, qui profunda et occulta illuminat, eam cæteris etiam prodemus; memores illius Christi: «*Gratis accepistis, gratis date*». Ordientes igitur beatum prophetam Oseam perspicue exponere, prius docebimus quod ad aliorum quoque prophetarum libros pertinet. Mos siquidem communis est omnium, facile verba sua ad id quod Spiritui sancto placuit accommodare ac transformare: ut nonnunquam ex historia, sive ex rebus sensum momentibus, et tanquam in conspectu positis et transactis, commode ad intima spiritualium redeant: nonnunquam vero per ambages obscurissimas, res in sensum cadentes attingant. Frequentissime item personas inducunt, et lamentantur, et exclamant, et præteritorum meminerunt, et futura prænuntiant. Quapropter singula clare et studiose discernenda, sententiarumque ordo, personarumque differentia necessario observanda est: sic enim plane, citra confusionem et omnem omnino difficultatem de iis agemus. Opinor autem quædam prius explananda, quæ Israelitico sanguine oriundis acciderunt, ne lectorum animus perturbetur, dum nunc audit Ephraim, et Israel, atque etiam Samaritaniam; nunc Judam, et Benjamin, quibus vocabulis sacri prophetæ creberrime utuntur. Ut igitur manifeste singula norint, attendant. Paternum regnum olim Hierosolymis administrans Salomon, fama celebratum illud et admirabile templum Deo exædificavit. Qui quamvis divitiarum splendore et pecuniæ copia excellentissimus, in senectute dum non vult offendere mulieres, Deum offendit, eo modo **3** quo sacra nobis Scriptura commemorabit, cuius hæc sunt verba: «*Et rex adamavit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, et Moabitidas, et Ammonitidas, et Sidonias, et Hethæas, et Amorrhæas de gentibus, de quibus dixit Dominus filiis Israel: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras, ne inclinent corda vestra post idola sua. His amore copulatus est Salomon. Et erant ei uxores principes septingentæ, et concubinæ trecentæ. Et factus est in tempore senectutis Salomon, et declinarunt mulieres alienigenæ cor ejus post deos alienos, et non erat cor ejus perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor David patris ejus. Et ambulavit Salomon post Astartem abominationem Sidoniorum, et post Baal idolorum filiorum Ammon. Et fecit Salomon malum coram Domino, et non ambulavit post Dominum, ut David pater ejus. Tunc ædificavit Salomon ex-*

επιλήπτως, ἐπὶ νοῦν ἦκοι τὸν ἐτέρον; τί τὸ λυποῦν; Μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἄμεινον ἀμφιλαφῆ καὶ εὐκρινεστέραν τὴν τῶν νοημάτων γίνεσθαι παράθεσις; Οὐκοῦν, κἂν οἱ πολλοὶ γεγράφασι πρὸς ἡμῶν, τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις προφήταις διερμηνεύοντες, οὐχὶ ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας σωπήσομεν. Διωσόμεθα δὲ μᾶλλον ὡς ἀδρανῆ τὸν δκνον, καὶ ἤνπερ ἂν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιδοῆ χάριν ὁ ἀπολάμπων βαθεῖα καὶ ἀπόκρυφα, ταύτην καὶ ἐτέροις φανεράν καταστήσομεν, μνημονεύοντες λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· «*Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε*». Ἀρχόμενος τοίνυν τῆς εἰς τὸν μακάριον προφήτην Ὡσηῆ σαφοῦς ἐρμηνείας, ἐκεῖνο προεχθήσομαι καὶ περὶ τῶν ἄλλων προφητῶν συγγραφῆς. Ἔθος γὰρ ἅπασιν, οὗς ἂν ἕκαστοι ποιοῖντο λόγους, μεταπλάττειν εὐκόλως ἐπὶ τὸ δοκοῦν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὡς ποτὲ μὲν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἦτοι τῶν αἰσθητῶν, καὶ οἰονεῖ πως ἐν ὕψει κειμένων, καὶ γεγονότων πραγμάτων ἀναφοιτῶν εὐκόλως εἰς ἐσώτατα πνευματικὰ· ποτὲ δὲ αὐτὸ καθικνεῖσθαι πάλιν, καὶ πολὺ δὴ λίαν ἀσυμφανῶς, ἐπὶ τὰ ἐν αἰσθήσει πράγματα. Πλείστη δὲ ὅση παρ' αὐτοῖς καὶ ἡ τῶν προσώπων ἐπισηφορὰ, σχετλιασμοὶ τε, καὶ ἀναφωνήσεις, καὶ τῶν ἡδὴ παρφηχότων ἡ μνήμη, καὶ τῶν ἐσομένων προάγγελσις. Δεῖ δὲ οὖν ἕκαστα σαφῶς φιλοκρινούσας, καὶ τὴν τῶν νοημάτων τάξιν, καὶ τὴν τῶν προσώπων διαφορὰν ἀναγκαίως ἐπιτηρεῖν· σαφῆς γὰρ οὕτως ἡμῖν, καὶ ἀσύγχυτος, καὶ δυσχερείας ἀπίσης ἀπληλαγμένος ἔσται πῶς πάντως ὁ λόγος. Χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω, προαφηγήσασθαι τινὰ τῶν συμβεβηκότων τοῖς ἐξ αἱματος Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ ταραττοῖτο τῶν ἐντευξομένων ὁ νοῦς, ποτὲ μὲν ἀκούειν Ἐφραῖμ, καὶ Ἰσραὴλ, καὶ μέντοι καὶ Σαμάρειαν Ἰούδα τε αὐτὴν καὶ Βενιαμῖν. Πλείστη γὰρ ὅση τῶν τοιοῦτων ὀνομάτων παρὰ τοῖς ἁγίοις προφήταις ἡ μνήμη. Ἴνα τοίνυν εἰδεῖεν ἕκαστα σαφῶς, ἀκουόντων ὅτι τὴν τοῦ πατρὸς βασιλείαν περιέπων κατὰ καιροῦς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Σολομῶν, ἀνεδείματο μὲν τῷ Θεῷ τὸν διαβόητον ἐκεῖνον καὶ ἀξιάγαστον νεῦν. Ἀλλὰ καίτοι λίαν γεγονώς διαπρεπῆς διὰ τὴν πλοῦτου λαμπρότητα, καὶ περιουσίαν χρημάτων, εἰς γῆρας ἐληλακώς, διὰ τοὺς τῆνεις γυναῖκας αἰδῶ προσέκρουε τῷ Θεῷ. Καὶ ποῖος αὐτῷ γέγονε πλημμελείας ὁ τρόπος, τὸ ἱερὸν ἡμῖν ἀφηγήσεται Γράμμα· ἔχει γὰρ οὕτως· «*Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐλαβε γυναῖκας ἄλλοτριάς, καὶ τὴν θυγατέρα Φαραῶν, Μωαβιτίδας, Ἀμμωνιτίδας, Σύρας, καὶ Ἰδομαίας, Χετταίας, καὶ Ἀμορραίας, ἐκ τῶν ἐθνῶν ὧν ἀπέειπε Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσελεύσονται εἰς ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἐκκλίνωσι τὰς καρδίας ὑμῶν ὀπίσω τῶν εἰδώλων αὐτῶν· εἰς αὐτὰς ἐκολλήθη Σολομῶν, τοῦ ἀγαπήσαι. Καὶ ἦσαν αὐτῷ γυναῖκες ἄρχουσαι ἑπτακόσαι, καὶ παλλακαὶ τριακόσαι. Καὶ ἐγενήθη ἐν τῷ καιρῷ γῆρως Σολομῶν, καὶ ἐξέκλιναν αἱ γυναῖκες αἱ ἄλλότριαι τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὀπίσω θεῶν ἐτέρων. Καὶ οὐκ ἦν ἡ καρδία αὐτοῦ τελεία μετὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, καθὼς ἡ καρδία Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐπερεύθη Σολομῶν;*

¹ Matth. x, 8.

ὅπισω τῆς Ἀστάρτης βδελύγματος Σιδωνίων, καὶ ὅπισω τοῦ Βάαλ, εἰδώλου υἱῶν Ἀμὼν. Καὶ ἐποίησε Σολομὼν τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ οὐκ ἐπορεύθη ὅπισω Κυρίου, ὡς Δαβὶδ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Τότε φκοδόμησε Σολομὼν ὕψηλὸν τῷ Χαμὼς εἰδώλῳ Μωάβ, καὶ τῷ Βάαλ εἰδώλῳ υἱῶν Ἀμὼν, καὶ τῇ Ἀστάρτῃ βδελύγματι Σιδωνίων. Καὶ οὕτως ἐποίησε πάσαις ταῖς γυναῖξιν αὐτοῦ ταῖς ἄλλοτριαῖς, αἱ ἐθυμίων καὶ ἔθουον τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. Καὶ ὠργίσθη θυμῷ Κύριος ἐπὶ Σολομῶνα, ὅτι ἐξέκλινε καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ Κυρίου Ἰσραὴλ, τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ θεοῦ, καὶ ἐντειλαμένου αὐτῷ ὑπὲρ τοῦ λόγου τούτου, τοπαράπαν μὴ πορευθῆναι ὅπισω θεῶν ἑτέρων· καὶ φυλάξαι, καὶ ποιῆσαι ἃ ἐνετείλατο αὐτῷ ὁ Κύριος ὁ Θεός. » Ἀπάσης μὲν οὖν ἐπέκεινα δυσσεβείας τὰ τοῦ Σολομῶντος ἐν γῆρει τολμήματα. Τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν οὕτως ἐκτόπων πλημμελημάτων τὸ δυσαχθέστερον; Ἡ πῶς οὐ πέρα λόγου παντός, ἀλογῆσαι μὲν τιμῆς καὶ ἀγάπης τῆς εἰς τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα θεόν, τὸ δὲ αὐτῷ καὶ μόνῳ προσὸν ἀξίωμα καὶ τῶν δαιμονίων ἀπονέμειν ἀγέλαις, μᾶλλον δὲ λίθοις ἀνάπτειν καὶ ξύλοις; Ἐπειδὴ δὲ ἦλω πεφρονηκῶς· τε καὶ δράσας ἃ μὴδὲ θέμις εἰπεῖν, καὶ τοῖς οὕτως αἰσχροῖς πλημμελήμασιν ἐνοχος γεγωνῶς καταφωρᾶτο, λοιπὸν ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Ἀνθ' ὧν ἐγένετο ταῦτα μετὰ σοῦ, καὶ οὐκ ἐφύλαξας τὰς ἐντολάς μου καὶ τὰ προστάγματά μου, ἃ ἐνετείλαμην σοι, διαβρῆσσω διαβρῆξω τὴν βασιλείαν ἐκ χειρὸς σου, καὶ δώσω αὐτὴν τῷ δούλῳ σου. Πλὴν ἐν ταῖς ἡμέραις σου οὐ ποιήσω αὐτὰ, διὰ Δαβὶδ τὸν πατέρα σου. Ἐκ χειρὸς υἱοῦ σου λήψομαι αὐτὴν. Πλὴν, ὅλην τὴν βασιλείαν οὐ μὴ λάβω· σκηπτρον ἐν δώσω τῷ υἱῷ σου, διὰ Δαβὶδ τὸν δούλόν μου, καὶ διὰ Ἱερουσαλήμ τὴν πόλιν, ἣν ἐξελεξάμην. » Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἔφη, τῆς εἰς γυναῖκας ἐπιθυμίας ἠττώμενος, καίτοι σφοδρῶς ἄγαν, ὁ Σολομὼν μονουχὶ καὶ ὅσον ἦκαι εἰπεῖν εἰς ἐγχειρημάτων δύναμιν, τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν διέβρηξεν, εἰδώλους ἀνάπτων τὴν αὐτῷ καὶ μόνῳ προπωδεσάτην τιμὴν τε καὶ δόξαν, ταύτητοι, καὶ μάλα εἰκότως, διαβρῆγνύναι Θεός ἐπιηπάει τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, τοῖς Ἰσοῖς ἀντιλυπῶν, κατὰ τὸ ἐν τῷ προφήτῃ γεγραμμένον Ἰεζεκιήλ· « Καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι· τὸ ἀνταποδομά σου, ἀνταποδοθήσεται εἰς κεφαλὴν σου. » Ἐπειδὴ δὲ ἀπεβίω Σολομὼν, κέκληται πρὸς βασιλείαν ὁ ἐξ αὐτοῦ, τουτέστιν, ὁ Ῥοβοάμ. Τότε δὴ, τότε κατασχίζε-
ται λοιπὸν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀποφοιτῶσι μὲν Ἱεροσολύμων αἱ δέκα φυλαὶ, καὶ τὸ ἥμισυ φυλῆς Ἐφραῖμ. Κατελογίζοντο γὰρ εἰς μίαν φυλὴν οἱ ἐξ Ἰωσήφ γεγονότες υἱοὶ Ἐφραῖμ τε καὶ Μανασσῆς, τοῦτο τοῦ προπάτορος Ἰακώβ κρατεῖν ἐβελήσαντος. Εἰρηται γὰρ τοὶ πρὸς τὸν Ἰωσήφ· « Νῦν οὖν οἱ δύο υἱοὶ σου, οἱ γενόμενοι σοι ἐν Αἴγυπτῳ, πρὸ τοῦ ἔλθειν με πρὸς σὲ εἰς Αἴγυπτον, ἐμοὶ εἰσι, Ἐφραῖμ, καὶ Μανασσῆ, ὡς καὶ Ῥουβὴμ, καὶ Συμεὼν, ἔσονται μοι. » Οὐκοῦν αἱ μὲν δέκα φυλαὶ καὶ τὸ ἥμισυ τῆς μᾶς, τουτέστιν Ἐφραῖμ, ἀπύργοντο μὲν εἰς τὴν Σαμάρειαν, ἔξω δὲ

celsum Chamios idolo Moab, et Baal idolo filiorum Ammon, et Astartæ abominationi Sidoniorum. Atque in hunc modum fecit universis uxoribus suis alienigenis, quæ adolebant thura, et immolabant diis suis. Et iratus est Dominus Salomoni, quod declinasset cor suum a Domino Deo Israel, qui prænuerat ei secundo, et præceperat ei de verbo hoc, ut penitus non sequeretur deos alienos, et custodiret, ac faceret quæ mandavit ei Dominus Deus. » Omnem ergo impietatem commissam a Salomone jam sene facinora superarunt. Quid enim tam nefariis sceleribus odiosius? aut quis satis explicet quam sit impium, honore et charitate erga unum et natura ac vere Deum contempta, ipsius solius excellentiam dignitatemque dæmonum gregibus, imo vero lapidibus atque lignis tribuere? Quoniam vero et cogitare, et facere dictu etiam fœda, et adeo turpibus obstrictus delictis comper-tus est, deinceps ab universorum Deo audivit: « Quia hæc facta sunt tecum, et non custodisti præcepta mea et mandata mea, quæ mandavi tibi, avellens avellam regnum de manu tua. et dabo illud servo tuo. Veruntamen in diebus tuis non faciam hoc, propter David patrem tuum. De manu filii tui auferam illud. Veruntamen totum regnum non auferam; sceptrum unum dabo filio tuo, propter David servum meum, et propter Jerusalem, urbem quam elegi. » Postquam enim, ut dixi, amore mulierum victus, quamvis sapientissimus Salomon, Dei regnum, qua ausu et conatu, tantum non discidit, ipsi, et soli convenientissimum honorem, atque gloriam idolis conservans, idcirco, et quidem rectissime, discissum iri regnum ejus Deus comminatur, par pari referens, ut scriptum est in Ezechiele: « Sicut fecisti, sic erit tibi: retributio tua retribuetur in caput tuum. » Defuncto Salomone, filius ejus Roboam ad regnum vocatus est. Tunc tunc divisus est Israel, et ab Hierosolymis decem tribus discesserunt, una cum dimidia tribu, Ephraimitica scilicet. Ex Joseph siquidem prognati Ephraim et Manasses, auctoritate et voluntate Jacob, primi patris, pro una tribu reputabantur. Dixit enim Josepho: « Nunc igitur hi duo filii tui, qui nati sunt tibi in Ægypto, antequam venirem ad te in Ægyptum, mei sunt, Ephraim et Manasses sicut Ruben et Symeon reputabuntur mihi. » Itaque decem tribus, et unius dimidium, hoc est, Ephraim, in Samariam concesserunt, alienatæ a regno Roboam. Manserunt autem Hierosolymis qui in tribu Juda et Benjamin numerabantur. Ast rege et duce destituti qui erant in Samaria, cum Roboamum de incursionibus suspectum haberent, et cum uxoribus liberisque exitium expectarent, Jeroboam servum Salomonis, qui in Ægyptum ad Susacim regem perlugerat, accersitum, statim principem creaverunt, et regni sceptro hominem scelestum condo-

» III Reg. xi, 1-10. ὡ ibid. 11-15. ὡ Ezech. xii, 11. ὡ Gen. xlviii, 5.

corarunt⁷. Erat autem Jeroboam de monte, et tribu Ephraim. Rex constitutus de cætero secum pertractavit, quoniam modo regnum suum stabiliret atque confirmaret, et eorum qui se elegerant voluntas ad aliud consilium capessendum ne converteretur. Deinde cum timeret, ne forte religionum a lege præscriptarum, et festorum quæ Hierosolymis peragerentur recordatus Israel, ad vetera instituta recurreret, **5** et Roboami jugo de integro subjiceretur, duos vitulos aureos fabricatus est, et ad divinum cultum in excelsum ascendere Israel faciens, eos precibus et victimis venerari suppliciter jussit. « Et posuit, » inquit, « unum quidem in Galgala, alium in Dan, » urbibus in Samaritarum provincia ante alias illustribus. Itaque decem tribus, et dimidia tribus Ephraim dupliciter defecerunt. Non solum enim ab Hierosolymis, sed etiam ab ipsa pietate erga Deum transversim abierunt, vitulos aureos adorantes, sacrificantesque, et operibus manuum suarum servientes, sicut scriptum est⁸. Qui autem Hierosolymis remanserant, Judas, inquam, et Benjamin, oracula Mosis quadam veneratione prosequabantur, illorumque rationem ducebant. Sacrificabant enim in templo: verumtamen charitati in Deum non per omnia adhærebant, quod et ipsos apostasis, seu defectio dividerat. Sacrificabant namque idolis super omnem collem sublimem, et sub omni ligno frondoso, juxta vocem prophetæ⁹. Cum igitur audis sanctos prophetas nominantes Israel, sive Ephraim, Samaritas intellige; cum Judam et Benjamin, eos qui Hierosolymis remanserunt. Erant autem prophetæ apud eos, indiscrete tum de iis qui in Samaria, tum de iis qui Hierosolymis vaticinantes: quorum alii Hierosolymis, alii in Samaritarum regione habitantes, Dei sermones audientibus apportabant. Sciendum autem, post avulsas decem tribus et dimidiam tribum Ephraim ab Hierosolymis utrosque propriis regibus esse usos, idque ad ultimam usque captivitatem obtinuit, a qua et Hierosolymam Cyro regnante, et reditum illis permittente reversi sunt, duce ac principe Zorobabele Salathielis filio de tribu Juda, et summo sacerdote Jesu filio Josedec¹⁰. Tum quoque templum reædificarunt, et omni sublata discordia, sub uno imperio Hierosolymis vixerunt. Quoties autem diversis temporibus in servitum redacti sint seorsum decem tribus, et dimidia tribus Ephraim, et qui incolebant Jerusalem, Juda, et Benjamin, ex his quæ sequuntur liquido patebit. Necesse porro fuit etiam tempora litteris mandari, quibus unusquisque sanctorum **6** prophetarum locutus est, ut exacte nosceremus, quali rerum statu, et quoniam modo iis habentibus, Dei verba ad eos facta sint.

αὐτοῖς τὴν ἀποδρομὴν καθηγούμενου μὲν Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιήλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἱερατευόντος δὲ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ. Τότε καὶ τὸν ναὸν ἀνεδείμαντο, καὶ ὑπὸ μιαν γεγόνασιν ἀρχὴν, καὶ κατεψήφισαν ἐν Ἱεροσολύμοις, διχονοίας ἀπάσης ἐξηρημένης. Ὅσαι δὲ κατὰ καιροὺς αἰχμαλωσίαι γεγόνασιν ἕνα μέρος τῶν δέκα φυλῶν, καὶ μέντοι καὶ τοῦ ἡμίσεως φυλῆς Ἐφραΐμ, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύ-

Α τῆς Ῥοβοάμ γεγόνασι βασιλείας, ἀπομεινῆσαι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις οἱ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Βενιαμίν. Ἐπειδὴ δὲ ἀβασίλευτοί τε καὶ ἀστρατήγητοι μένοντες οἱ ἐκ τοῦ Ῥοβοάμ τὰς ἐκ τοῦ Ῥοβοάμ ἐφ' ὄρους ἐπώπτεον, καὶ ἑαυτοὺς δὴ μάλᾳ τοῖς φιλότατοις συνδιόλλυσθαι προσεδόκων, μεταπέμπονται τὸν Ἱεροβοάμ. Οὐκίτης δὲ οὗτος ἦν Σολομῶντος, ἀποδράς εἰς Αἰγύπτου πρὸς Σουσακεὶμ βασιλέα. Καὶ δὴ καὶ ἐλθόντα χειροτονήσασιν εὐθὺς εἰς ἡγούμενον, καὶ σκήπτρῳ τῆς βασιλείας τετιμήσασιν τὸν ἀλιτήριον. Καὶ ἦν Ἱεροβοάμ ἐξ ὄρους καὶ φυλῆς Ἐφραΐμ. Ἐπειδὴ δὲ χειροτόνητο βασιλεὺς, ἐξεμηχανάτο λοιπὸν, τίνα τρόπον αὐτῷ τὰ τῆς βασιλείας στήσεται, καὶ ἐν βεβαίῳ μενεῖ, καὶ τῶν χειροτονησάντων γνώμης οὐ μετισταμένης εἰς ἑτέραν τινὰ βουλήν τε καὶ σκέψιν. Εἶτα δεδιὼς τῆς Ἱεροσολύμοις ἐπιτελουμένων ἑορτῶν εἰς ἀνάμνησιν ἔνεχθεις ὁ Ἰσραὴλ, παλινορομεῖν ἔλοιτο εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ τοῖς Ῥοβοάμ ὑπενεχθεῖν ζυγοῖς, δύο δαμάλεις ἐργάζεται χρυσᾶς, καὶ πρὸς τὸ σέβας ἀναβιδάζων τὸν Ἰσραὴλ, ἐκέλευε προσκυνεῖν αὐταῖς καὶ ὀλοκαυτοῦν. « Καὶ ἀπέθετο, » φησὶ, « τὴν μὲν εἰς Γάλγαλα, τὴν δὲ εἰς Δάν. » Πόλις γὰρ αὗται περιφανέστεραι τῶν ἄλλων, αἱ ἦσαν ἐν χώρᾳ Σαμαρειτῶν. Οὐκοῦν διττὴ γέγονε τῶν δέκα φυλῶν ἡ ἀπόστασις, καὶ τοῦ ἡμίσεως φυλῆς Ἐφραΐμ. Ἐξέψυχοντο γάρ, οὐχὶ μόνον τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, δαμάλεις προσκυνούσας χρυσαῖς, θύοντές τε, καὶ λατρεύοντες τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. Οἱ δὲ γε ἀπομεινῆκοτες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰούδας τε, φημί, καὶ Βενιαμίν, αἰδῶ μὲν τίνα καὶ λόγον τῶν διὰ Μωσέως ἐποιούοντο θεοπισμῶτων. Ἔθουον γὰρ ἐν τῷ ναῷ· πληνοῦχ ὀλοτρόπως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἐξείχοντο, κατεμερίζοντο δὲ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀπόστασιν. Ἔθουον γὰρ εἰδώλοις ἐπὶ πάντα βουνοὺν ὑψηλὸν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλωδούς, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ὅταν τοίνυν ἀκούης τῶν ἁγίων προφητῶν ὀνομαζόντων τὸν Ἰσραὴλ, ἦτοι τὸν Ἐφραΐμ, τότε δὴ μοι νόει τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ· ὅταν δὲ τὸν Ἰούδαν καὶ Βενιαμίν, τοὺς ἀπομεινάντας ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἦσαν δὲ προφῆται παρ' αὐτοῖς, ἀδιακρίτως περὶ τῶν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προφητεύοντες. Καὶ οἱ μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οἱ δὲ τὴν Σαμαρειτῶν οἰκοῦντες χώραν, τοὺς παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀκρωμένους διεκόμεζον λόγους. Ἰστέον δὲ, ὅτι μετὰ τὸ ἀποβράχνηαι τῶν Ἱεροσολύμων τὰς δέκα φυλάς, καὶ τὸ ἡμισυ φυλῆς Ἐφραΐμ, ἰδίους ἐχρῶντο βασιλεῦσαι καὶ οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ οἱ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. Καὶ τοῦτο κεκράτηκεν ἄχρι καιροῦ τῆς τελευταίας αἰχμαλωσίας, ὅτε καὶ ὑπενόστησαν ἐν Ἱεροσολύμοις, Κύρου κεκρατηκότος, καὶ ἀνέντος

⁷ III Reg. xi, 26; xii, 1 seqq. ⁸ Mich. v, 13. ⁹ III Reg. xiv, 23; Jerem. iii, 13. ¹⁰ I Esdr. ii, 1, 2.

μοις, Ἰούδα τε, φημι, καὶ Βενιαμιν, προῶν ὁ λόγος ἐπιδείξει σαφῶς. Ἀνάγραπτοι δὲ γεγονάσιν ἀναγκαιώς καὶ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἕκαστος τῶν ἁγίων λελάληκε προφητῶν, ἐν εἰδείμην ἀκριβῶς ἐν ποίᾳ τινὶ καταστάσει τῶν πραγμάτων κειμένων, τίνα τε τρόπον ἐχόντων, οἱ παρὰ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς γεγονάσιν λόγοι.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Λόγος Κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὀσηὲ τὸν τοῦ Βηθρὶ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου καὶ Ἰωάθαμ, Ἀχάζ, Ἐζεχίου, βασιλέων Ἰούδα καὶ ἐν ἡμέραις Ἰεροβοάμ υἱοῦ Ἰωὰς βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ.

Α'. Προφητεύει τοίνυν ὁ μακάριος Ὀσηὲ ἐν ἡμέραις Ὀζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχάζ, καὶ Ἐζεχίου, βασιλέων Ἰούδα· καὶ ἐν ἡμέραις Ἰεροβοάμ, υἱοῦ Ἰωὰς βασιλέως Ἰσραήλ. Καὶ ὁ μὲν χρόνος τῆς προφητείας μέχρι τούτου νοεῖται λαβῶν τὴν παράτασιν. Χρῆ δὲ, οἶμαι, τὰ ἐφ' ἑκάστῳ λοιπὸν ἀφηγησθαι σαφῶς, ὡς ἂν ἔχωμεν ἐννοεῖν, καθάπερ ἦδη προεῖπον, ὅποιοι τινες οἱ τοιοῦδε γεγονάσιν· πότερον ἀγαθοὶ τε καὶ εὖνοι πρὸς Θεόν, ἢ γοῦν ἀπονευκότες ἐπὶ τὸ μὴ οὕτως ἔχον· καὶ τίνα τὰ ἐφ' ἑκάστοις συμβεβηκότα, τοῖς τε ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ τοῖς ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις. Εἰσόμεθα γὰρ ὧδε, καὶ λίαν εὐκόλως, δποιεπερ ἂν βλέπη τῆς προφητείας ὁ σκοπός. Τελευταίος μὲν οὖν ὠνόμασται Ἰεροβοάμ ὁ τοῦ Ἰωὰς, βασιλεὺς Ἰσραήλ, γέγονε δὲ πρὸ Ἀζαρίου, τοῦ καὶ Ὀζίου. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἕτερος ἦμῖν παρὰ τὸν πρῶτόν ἐστιν, ὃς ἐν καιροῖς γέγονε βασιλεὺς Ῥοβοάμ, υἱοῦ Σολομῶνος, πλὴν ἰσότητος ἐκείνου, καὶ εἰς ἀσέβειαν ἔμπερης. Γέγραπται γὰρ ὧδε περὶ αὐτοῦ· « Ἐν ἔτει πεντεκαίδεκάτῳ ἰστού Ἀμασίου, υἱοῦ Ἰωὰς βασιλέως Ἰούδα, ἐβασίλευσεν Ἰεροβοάμ υἱὸς Ἰωὰς ἐπὶ Ἰσραήλ ἐν Σαμαρείᾳ, τεσσαράκοντα καὶ ἐν ἔτος. Καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου. Οὐκ ἀπέστη ἀπὸ πασῶν ἁμαρτιῶν Ἰεροβοάμ υἱοῦ Ναβὰτ, ὃς ἐξῆμαρτε τὸν Ἰσραήλ. » Ὁρᾶς, ὅπως ζηλωτῆς τῶν ἐκείνου τρόπων γέγονε, τὴν ἰσὺν ὥσπερ ἁμαζήτων ἐρχόμενος, καὶ οἶονεὶ κατὰ πόδας τῆς ἐκείνου δυσσεβείας ἐλθὼν. Ἐἴτα τί φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν; « Ἐν ἔτει εἰκοστῷ καὶ ἑβδόμῳ τοῦ Ἰεροβοάμ βασιλέως Ἰσραήλ, ἐβασίλευσεν Ἀζαρίας υἱὸς Ἀμασίου, βασιλέως Ἰούδα, ὃς ἐκκαίδεκα ἔτων ἦν, ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν. Καὶ δύο καὶ πενήτηκοντα ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἰερουσαλήμ. Καὶ ὄνομα τῇ μητρὶ αὐτοῦ Ἰεχελλία ἐξ Ἰερουσαλήμ. Καὶ ἐποίησε τὸ εὐθεὲς ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν Ἀμασίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ· πλὴν τὰ ὑψηλὰ οὐκ ἐξῆρεν· ἔτι γὰρ ὁ λαὸς ἐθυσίαζε καὶ ἔθυμια ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. Καὶ ἤψατο Κύριος τοῦ βασιλέως, καὶ ἦν λελεπρωμένος ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. » Εὐσεβῆς μὲν καὶ φιλόθεος Ὀζίας, πλὴν οὐχ ὀλοτρόπως. « Οὐ γὰρ περιεβλε τὰ ὑψηλὰ, φησὶν, ἀλλ' ἐθυμίων ἐν αὐτοῖς, καὶ τοῖς δαιμονίοις προσῆγον θυσιάσαι πλανώμενοι. » Ἐἴτα παρενεχθεὶς Ἀζαρίας, ἤγουν ὁ Ὀζίας, εἰς ἄκράτους ἐννοίας, ψήθη πρέπειν τῇ τῆς βασιλείας δόξῃ καὶ τὸ χρῆναι πληροῦν τὰ νενομισμένα τῷ Θεῷ, καὶ λειτουργίας ἀντέλεσθαι τῆς ἱερᾶς. Καὶ δὴ καὶ τέθυκε

A

TOMUS PRIMUS

CAP. I.

VERS. 1. Verbum Domini quod factum est ad Osee filium Beerii in diebus Oziae, et Joatham, Achaz, Ezechiae, regum Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel.

I. Vaticinatur itaque beatus Oseas in diebus Oziae, et Joatham, et Achaz, et Ezechiae, regum Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel. Et tempus quidem vaticinii hucusque productum intelligitur. Arbitror autem ordine de singulis narrandum luculentius, ut noscere possimus, quemadmodum jam dicebam, quales hi reges fuerint, utrum videlicet boni, et bene erga Deum animati, an potius in contrarium abierint, et quae singulis tum in Samaria tum Jerosolymis regnantibus evenerint. Haec enim quoniam prophetia collimet, nullo negotio perspicuum. Postremo igitur loco nominatus est Jeroboam, filius Joas, rex Israel, qui Azariam, alias Oziam, antecessit. Scire licet hunc alium fuisse a primo, qui temporibus regis Roboami, filii Salomonis, vixit: tamen moribus iisdem, et impietate similem¹¹. Sic enim de ipso scriptum exstat: « In anno decimo quinto Amasiae, filii Joas, regis Juda, regnavit Jeroboam filius Joas super Israel in Samaria, annos unum et quadraginta. Et fecit malum coram Domino. Non recessit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nadab, qui peccare fecit Israel. » Cernis quo pacto mores illius expresserit, veluti si per orbitam eandem, et per vestigia impietatis ejus incederet. Quid amplius sacra Scriptura dicit? « Anno vicesimo septimo Jeroboam regis Israel, regnavit Azarias filius Amasiae regis Juda, annos natus sedecim. Duos supra quinquaginta regnavit in Jerusalem. Nomen matris ejus Jechelia de Jerusalem. Et fecit quod rectum erat coram Domino, juxta omnia quae fecit pater ejus. Verumtamen excelsa non est demolitus: adhuc enim populus sacrificabat et adolebat incensum in excelsis. Et percussit Dominus regem et fuit leprosus usque in diem mortis suae¹². » Pius et Dei cultor fuit Ozias, sed non usquequaque. « Non enim demolitus est excelsa, inquit; sed sacrificabant in illis, et daemionibus hostias offerebant seducti. » Postmodum transversim actus Azarias, sive Ozias, esse ex regali dignitate censuit, sacris legibus Deo instituta obire, et ministerium sacrum capessere. Per se quoque sacrificavit, legem a Mose latam ignorans. Simul autem ad functionem sacram, sibi neutiquam convenientem ascendit¹³, « Percussit eum Dominus, inquit, et erat leprosus usque in diem mortis suae¹⁴. » Immundus igitur secundum legem erat leprosus, et hujusco-

B

C

D

¹¹ III Reg. II, 26. ¹² IV Reg. XIV, 23, 24. ¹³ IV Reg. XV, 1-5. ¹⁴ II Par. 15, 1. ¹⁵ IV Reg. XV, 6.

modi morbo impliciti castris ejiciebantur. Sic enim Deus ad sacrorum doctorem Mosen : « Loquere filii Israel, ejiciant extra castra omnem leprosum, et fluxum seminis patientem; et omnem immundum in anima ¹⁶. » Punitus est autem morbo, ausus illicita, et regem qui sacram dignitatem invaserat ignominia Deus condemnavit. Quia vero prophetiae vis non ad solum Judam, hoc est, qui incolebant Jerusalem, sed etiam ad Israel pertinet, hoc est, ad decem tribus in Samaria, dicamus oportet de iis qui regno ibidem praesuerunt, temporibus Azariae, qui et Ozias, et quibus eos calamitatibus opprimi contigerit, cum profanae idololatriae velut insolenti morbo debilitati essent. Jam igitur vicesimum octavum annum regnante Ozia, seu Azaria, alius Azariae filius Jeroboam Israelis regnum tenuit mensibus sex. Qui postquam et ipse in via patris sui ambulavit, fecitque malum coram Domino, quibusdam domesticis suis traditus est jugulandus, et periit. Procedente postmodum tempore, anno tricesimo et octavo regni Oziae, rursus ungitur super Israel Sellum, et regnat mense uno, moxque a Manaim filio Gaze de Thersa interimitur. Significat autem divina Scriptura ambos fuisse de sanguine Jehu, et filios ejus qui occidit Achab, et liberos ejus, et Jezabel; cui etiam promisit Deus: « Filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum tuum ¹⁷. » Regnavit igitur Manaim super Israel cum occidisset Sellum, « Et fecit malum, inquit, « in oculis Domini. Non recessit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nadab, qui peccare fecit Israel ¹⁸. » Regnante autem Manaim, ac Deum ¹⁹ offendente quod vehementer falsorum deorum cultum sectaretur, Phul Assyriorum rex cum infesto exercitu ingressus est Samariam. Cui cum resistere Manaim non posset, grandi pecunia numerata recessum et pacem persuasit. Mortuo Manaim anno altero et quinquagesimo Oziae, post excessum patris ungitur in regem Jerusalem Joatham, de quo scriptum legimus: « Fecit quod placitum erat coram Domino, secundum omnia quae fecerat pater ejus. Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc populus immolabat, et adolebat incensum in excelsis ²⁰. » Super Israel autem unctus est Phaceias, filius Manaim. « Regnavit autem, inquit, annos duos, et fecit malum coram Domino, conjuravitque adversus eum Phacee filius Romeliae dux ejus, et percussit eum in Samaria, et regnavit pro eo super Israel. Et fecit malum coram Domino, et non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel ²¹. » Sub hoc rege ascendit Theglathalasar rex Assyriorum, et, vi occupata universa Samaria, Israellem transtulit in Assyrios. Mortuus est autem et Phacee per insidias Osae, filii Ela, qui et regnavit pro eo anno vicesimo Joatham filii Azariae. « In diebus illis, inquit, coepit Dominus mittere in Judam Rasin regem Syriae, et Phacee filium Romeliae ²¹. » Quo loco sermo retrorsum redit. Diximus enim

Α δι' αὐτοῦ, τῶν διὰ Μωσείως ἀλογήσας νόμων. Ἐπειδὴ δὲ ἀναδέδθηκεν εἰς τὴν οὐδαμόθεν αὐτῷ πρέπουσαν λειτουργίαν, φημὶ δὴ, τὴν ἱερὰν, « Ἦψατο, φησὶ, Κύριος αὐτοῦ, καὶ ἦν λελεπρωμένος ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. » Ἀκάθαρτος μὲν οὖν κατὰ νόμους ὁ λεπρὸς, καὶ ἀπεπέμποντο τῆς παρεμβολῆς οἱ τῷ τοιῦδε πάθει κατελιημένοι. Ἐφη γὰρ ποτε Θεὸς πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· « Ἀάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐξαποστειλάτωσαν ἐκ τῆς παρεμβολῆς πάντα λεπρὸν καὶ γονορροῆν, καὶ πάντα ἀκάθαρτον ἐπὶ ψυχῇ. » Ἐπτεμᾶτο δὲ τῆ νόσῳ, τετολημῆκως ἂ μὴ θέμις, καὶ ἀτιμίαν τοῦ βασιλέως κατεψηφίσατο Θεὸς, τὴν ἱερὰν ἀρπάσαντος δόξαν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς προφητείας ἡ δύναμις οὐκ εἰς μόνον βλέπει τὸν Ἰούδαν, τουτέστι, τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐρχεται δὲ καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, τουτέστι, τὰς δέκα φυλάς τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ· φέρε λέγωμεν ἀναγκαιῶς τοὺς ἐπ' αὐτὸν βεβασιλευκότας ἐν ἡμέραις Ἀζαρίου, τοῦ καὶ Ὀζίου, καὶ ποίαις αὐτοὺς συμφοραῖς συμβέβηκεν ἐν αὐτῶν, κατηρῥωσθηκότας ἐκτόπως τὴν βέβηλον εἰδωλολατρίαν. Ἦδη τοίνυν εἰκοστὸν καὶ ὄγδοον ἔτος ἐν τῷ βασιλεύειν ἔχοντος Ὀζίου, τοῦ καὶ Ἀζαρίου, Ἀζαρίας ἑτερος, τοῦ Ἱεροβοάμ, βεβασιλευκεν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ μῆνας ἕξ. Ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, δέδοται τισι τῶν οικειῶν εἰς σφαγὴν, καὶ δὴ διόλλυται. Προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ λοιπὸν, ἐν ἔτει τριακοστῷ καὶ ὄγδῳ βασιλείας Ὀζίου, χρίεται πάλιν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ὁ Σελοῦμ· καὶ βεβασιλευκε μῆνας ἡμέρας. Ἀνήρηται γὰρ εὐθὺς ὑπὸ Μαναίμ υἱοῦ Γαζῆ τοῦ ἐκ Θερσίν. Ἐπεσημήνατο δὲ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὅτι γεγένασιν υἱοὶ, καὶ ἐξ αἱματος ἦσαν ἀμφότεροι τοῦ Ἰού, ὃς ἀπέκτεινε τὸν Ἀχαάβ, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ τὴν Ἰεζάβελ, ᾧ καὶ ὑπέσχετο ὁ Θεὸς, λέγων· « Υἱοὶ τέταρτος καθήσονται ἐπὶ τοῦ θρόνου. » Βεβασιλευκε τοίνυν ὁ Μαναίμ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ἀπεκτονῶς τὸν Σελοῦμ, « Καὶ ἐποίησε, » φησὶ, « ἐτὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου. Οὐκ ἀπέστη ἀπὸ πασῶν ἀμαρτιῶν Ἱεροβοάμ υἱοῦ Ναβὰτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραὴλ. » Βασιλεύοντος δὲ αὐτοῦ, φημὶ δὴ, τοῦ Μαναίμ, καὶ Θεῷ προσκρούοντος, διὰ τὸ προσκείσθαι λίαν ταῖς τῶν εἰδώλων ψευδολατρείαις, καταστρατεύεται τῆς Σαμαρείας Φουὰ βασιλεὺς Ἀσσυρίων. Ὅν ἀμύνασθαι τοῖς ὄπλοις οὐκ ἔχων ὁ Μαναίμ, πολλοὺς ἀναπαίθει χρήμασιν ἀποφοιτῆσαι τῆς γῆς, καὶ λύσαι τὴν μάχην. Ἐπειδὴ δὲ τετελευτήκεν ὁ Μαναίμ ἐν ἔτει λοιπὸν πεντηκοστῷ καὶ δευτέρῳ τῆς βασιλείας Ὀζίου, χρίεται πάλιν ἐπὶ μὲν τὸν Ἰούδαν, καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰωάθαμ μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτήν, περὶ οὗ γέγραπται, ὅτι « Ἐποίησε τὸ εὐθὺς ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν Ὀζίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Πλὴν τὰ ὑψηλὰ οὐκ ἐξῆραν· ἔτι ὁ λαὸς ἐθυσίαζε, καὶ ἐθυμία ἐν τοῖς ὕψηλοις. » Ἐπὶ δὲ γε τὸν Ἰσραὴλ Φακίας υἱὸς τοῦ Μαναίμ, « Βεβασιλευκε δὲ, φησὶν, ἔτη δύο, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου. Ἐἶτα συνεστράφη, φησὶ, ἐπ' αὐτὸν Φακεὶ, υἱὸς τοῦ

¹⁶ Num. v, 2. ¹⁷ IV Reg. xv, 12. ¹⁸ IV Reg. xvii, 1-8. ¹⁹ ibid. 32-35. ²⁰ ibid. 23-26. ²¹ ibid. 37.

Ῥομελίου, ὁ τριστάτης αὐτοῦ. Καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ βεβασιλευκεν ἀντ' αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, καὶ οὐκ ἀπέστη ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν Ἰεροβοάμου τοῦ Ναβάτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραὴλ. Ὁ αὐτοῦ βασιλεύοντος ἀνέβη Θεγλαβαλασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὃς πᾶσαν ἑλὼν κατὰ κράτος τὴν Σαμαρείαν, ἀπέκτισε τὸν Ἰσραὴλ εἰς Ἀσσυρίους. Τετελεύτηχε δὲ καὶ ὁ Φακαὲ, συστροφὴν ἐπ' αὐτὸν ποιήσαντος Ὡσηὲ τοῦ υἱοῦ Ἠλά, ὃς καὶ ἐβασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ, ἐν ἔτει εἰκοστῇ Ἰωάθαμ υἱοῦ Ἀζαρίου. « Ἄλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις, φησὶν, ἤρξατο Κύριος ἐξαποστέλλειν ἐν Ἰούδα τὸν Ῥαασὼν βασιλέα Συρίας, καὶ τὸν Φακαὲ υἱὸν Ῥομελίου. » Ἀνόπειν ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ λόγος ἔρχεται. Ἐφραμὲν γάρ, ὅτι τετελεύτηχεν ὁ Φακαὲ, Ὡσηὲ τοῦ υἱοῦ Ἠλά σύστρεμμα καὶ ἐπιβουλὴν ἐπ' αὐτὸν τινα ποιησαμένου. Πλὴν ἐν χρόνοις αὐτοῦ γεγὼνός, εἰς μέσον ἄγει διήγημα. « Ἦρξατο γάρ, φησὶ, Κύριος ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις ἐξαποστέλλειν ἐν Ἰούδα τὸν Ῥαασὼν βασιλέα Συρίας, καὶ τὸν Φακαὲ υἱὸν Ῥομελίου. » Φακαὲ γάρ ὁ τοῦ Ῥομελίου πεπολιμῆκεν ὡς ὁμόρουζ ὄντας τοὺς Ἱερουσαλίτας. Ἐπειδὴ δὲ δεινὴν καὶ θραυστον ἐθεάτο τὴν ἀντίστασιν, ἀναπέθει τὸν Ῥαασὼν τὸν βασιλέα τῶν Σύρων, σύνοπλον αὐτῷ γενέσθαι καὶ συλλήπτορα, καὶ συνεκπολιορκῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ. Συνεστηχότος δὲ οὖν τοῦ πολέμου, τετελεύτηχε μὲν Ἰωάθαμ ὁ υἱὸς Ἀζαρίου. Διαδέχεται δὲ τὴν βασιλείαν Ἄχατς ὁ υἱὸς αὐτοῦ, πονηρὸς ὢν ἄγαν καὶ εἰδωλολάτρης, καὶ καταμαθῶν οὕτω πρὸς πλάνησιν εἰδωλομανῆ, ὡς καὶ τὸν Ἰδιον υἱὸν διαγαγεῖν ἐν πυρὶ, καὶ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν ἀπονεύσαι τῶν ἐκτόπων, καὶ θυμῶν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλώδους, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Τεθορυθημένος δὲ οὖν ὁ Ἄχατς, πάντα συνενεγκὼν τὸν πλοῦτον τὸν εὐρεθέντα ἐν οἴκῳ Κυρίου, ἀποστέλλει πρὸς Θεγλαβαλασάρ βασιλέα Ἀσσυρίων, καὶ σώζεσθαι δι' αὐτοῦ παρεκάλει. Ὁπλίζεται τοίνυν Ἀσσύριος κατὰ τῆς Ῥαασὼν βασιλείας, καὶ δέχεται μὲν τὴν Δαμασκὸν, ἣ ἐστὶ μητρόπολις τῆς Συρίας, ἀναίρει δὲ τὸν Ῥαασὼν. Εἶτα κάτεισιν Ἄχατς ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων εἰς Δαμασκὸν, ὀφόμενος τὸν Ἀσσύριον. Ἐν δὲ τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι θυσιαστήριον ἔωρακώς, καινοπρεπῆ τινα καὶ ἀήθη κατασκευὴν ἔχον, καὶ ἥσθεῖς ἐπ' αὐτῷ λίαν, ἐκτύπωμα λαβῶν, ἀποστέλλει πρὸς Οὐρίαν τὸν ἱερέα ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ δὴ κατ' αὐτὸ γενέσθαι προστέταχεν. Εἰσενεγκὼν δὲ ἐν οἴκῳ Κυρίου, καὶ μονονουχὶ καὶ ἀτιμάσας τὸ κατὰ βούλησιν Θεοῦ διὰ Μωσέως γεγεννημένον, ἐπ' αὐτῷ πληροῦν τὰ νενομισμένα προστέταχε. Καὶ ἕτερα δὲ πρὸς τούτοις κεκαινούργηκεν ἐν τῷ ναῷ, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἀπερισκέπτως, καὶ ἀπαρόντως Θεῷ. Ἄλλα καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ καιροῖς, ἐτι ζῶντος Ὡσηὲ υἱοῦ Ἠλά βασιλέως Ἰσραὴλ, ἀνέβη ὁ Σαλμαναζάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὃς καταδρῆσας τὴν Σαμαρείαν, μετέφκησε τὸν Ἰσραὴλ ἐν ὄρεσι, καὶ ποταμοῖς τῶν Μήδων. Ἀπέκτεινε δὲ καὶ αὐτὸν Ὡσηὲ. Καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν;

A mortuum Phacee, Ozea filio Elam conjunctionem et insidias in illum comparante. Sed quod temporibus ejus accidit, in medium narrationis adducit. « Cœpit enim, inquit, Dominus mittere diebus illis in Judam Rhasin regem Syriæ, et Phacee filium Romeliæ. » Phacee namque Romeliæ filius Jerosolymitas, tanquam finitimos armis lacessivit. Cumque acriter, et infracto robore sibi resisti videret, Rhasin Syriorum regem ad arma secum Jerosolymæ expugnandæ consociandâ impulit. Bello igitur adornato, Joatham Azariæ filius decedit, et regnum Achaz filius ejus accipit ²², homo improbissimus et idololatra, adeoque ad errorem insani idolorum cultus ebrius, ut et filium suum per ignem transferret, et ad quodvis tetrum facinus declinaret, et adoleret incensum in excelsis, et sub omni ligno frondoso, sicut ⁹ scriptum est ²³. Conturbatus igitur Achaz, collectisque universis divitiis quæ in domo Domini inveniebantur, per nuntios ad Theglathphalasar regem Assyriorum salutis obtinendæ causa eas transmisit. Assyrius igitur contra Rhasin regem bellum sumit, Damascum Syriæ metropolim capit, Rhasin interficit. Achaz postmodum Jerosolymis Damascum, Assyrium visurus, descendit. Ibi in delubris idolorum cum altare novo quodam et inusitato modo constructum vidisset, eo magnopere delectatus, formam ejus seu exemplar ad Uriam sacerdotem Jerosolymam misit, et simile construi jussit. Quo illato in domum Domini, et tantum non spreto ac contempto quod Moses Dei voluntate fecerat, super eo sacrificia solemnia perpetrari mandavit. Alia præter hæc in templo, pro arbitratu inconsiderate, et Deo invito novavit. Quin et temporibus ejus, etiamnum vivente Osee filio Elam rege Israel, ascendit Salmanasar rex Assyriorum adversus Israel, vastataque Samaria, ad montes et fluvios Medorum ipsum transtulit. Osee quoque neci dedit, quod manaa (signum subjectionis) non attulisset, quin potius Ægypti regem auxilio vocasset ²⁴. Achaz e vivis exempto, regnavit Ezechias filius ejus super Judam in Jerusalem. Hic fuit vir pius, et justitiæ quam studiosissimus, ut immensum quantum supra alios in his excelleret. Ipse excelsa dissipavit, et lucos succidit, et erat Dominus cum eo ²⁵. » Eo rege D ascendit Senacherim rex Assyriorum ad civitates Judææ munitas, quas obsedit, et citra laborem cepit. Tunc item Rabsaces Jerosolymis insultat, et impudens os contra Deum aperiens, maledicentissimas illas voces emittit. Tunc quoque leto data ex castris Assyriorum centum octoginta quinque millia, una nocte manu angeli confecta. Hæc utiliter in præsens dicta sunt: cuique enim istorum casuum propheticus hic sermo scite quadraverit. Nunc enim Samaritas increpat: nunc Jerosolymitis hostilem adventum minatur: captivitates prænuñtiat, timorem præsignificat, auxilium promittit: ad conversionem invitatur: nec ulla in hac prophetia prætermissa est ratio, ullave mo-

²² IV Reg. xvi, 2. ²³ ibid. 4. ²⁴ IV Reg. xvii, 1 seqq. ²⁵ IV Reg. xviii, 4.

δυσ, quo tunc errore deceptis consuli debuit. Ait ergo: "Οτι μη προσκεχόμεικεν αὐτῷ τὸ μαναά, φησιν, ὃ ἦν συμβολον ὑποταγῆς· ἐκάλει δὲ μᾶλλον εἰς ἐπικουρίαν τὸν Αἰγυπτίων τύραννον. Εἶτα κατὰ τοῦτο τελευτήσαντος τοῦ Ἀχαζ, βασιλεύουεν Ἐζεχίας υἱὸς αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν ἐν Ἱερουσαλήμ. « Οὗτος γὰρ ἀνὴρ γέγονεν εὐσεβῆς, καὶ τῶν ὄτι μάλιστα δικαιοσύνης ἐπιμελουμένων, ὡς ἀδύγκητον εἶχεν παρὰ τοὺς ἄλλους τὴν ἐν γε τούτῳ διαφορὰν. « Αὐτὸς καθέλιε τὰ ὑψηλά, καὶ τὰ ἄλση, φησὶ, ἐξέκοψε. Καὶ ἦν Κύριος μετ' αὐτοῦ. » Αὐτοῦ βασιλεύοντος ἀνέβη Σαναχερείμ, βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ἐπὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας τὰς ὄχυράς. Καὶ πολιορκήσας, εἶλεν ἀμοχθί. Τότε καὶ ὁ Ῥαψάκης αὐτοῖς τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιπηδᾷ, καὶ ἀπύλωτον ἀνοίγνυς κατὰ Θεοῦ τὸ στόμα, τὰς παμβαλασφήμους ἐκείνας ἀνίησι φωνὰς. Τότε καὶ πεπιτώκασιν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες, ἐν μιᾷ νυκτὶ, ἀγγέλου χειρὶ δαπανώμεναι. Ταῦτα χρησίμως εἰρηται πρὸς τὸ παρόν. Ἐκάστῳ γὰρ τῶν συμβεθετηκότων ἐφαρμύσειεν εὐτέλως τῆς προφητείας ὁ λόγος. Ποτὲ μὲν γὰρ ἐπιτιμᾷ τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ· ποτὲ δὲ τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπειλεῖ τὰς ἐφόδους, προαπαγγέλλει τὰς αἰχμαλωσίας, προκαταμηνύει τὸν φόβον· ἐπαγγέλλεται τὴν ἐπικουρίαν· καλεῖ πρὸς ἐπιστροφὴν· καὶ οὐδεὶς τῆ προφητεία καταλείπεται λόγος ἢ τρόπος τῶν ἀναγκαίων εἰς δνησὶν τοῖς τοτηνικάδως πεπλανημένοις. Τοῖνον φησὶν·

10 Vers. 2. Principium sermonis Domini ad Osee.
Et dixit Dominus ad Osee.

II. Incipit enim Deus in propheta revelare mysteria, secundum illud utique, quod ab alio propheta satis aperte dictum est: « Super custodiam meam stabo, et ascendam super petram, et contemplantor, ut videam quid loquatur in me Dominus Deus²⁶. » Revelat enim universorum Deus, dum sanctis futurorum notitiam in animum immittit. Unde beatus David: « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam²⁷. » Eodem modo et beatus Zacharias loquitur: « Et respondit angelus, loquens in me²⁸. » Consueverunt quippe sancti prophetæ Dei sermonem appellare angelum, nupte annuntiantem ipsis, et manifestantem voluntatem Dei Patris. Quod item propheta Isaias testatur: « Quia omnem stolam congregatam dolo, et vestimentum cum commutatione restituent, et volent, si fuerint igne combusti, quia puer natus est nobis, et vocatur nomen ejus, magni consilii Angelus²⁹. » Fuisse autem tenuem, nec tam claram revelationem in sanctis, nec lingua, et verbis more nostro constantem, plane fidem nobis faciet Paulus scribens: « An experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur Christus³⁰? » Quamobrem dicere, Dei verbum factum in Osea, meo quidem iudicio aliud nihil est, quam audientibus significare, revelationem factam in Osea, et futurorum notitiam ei illicuisse instar luminis, non oculos corporis, sed mentem et cor illustrantis. Rursum quod dicitur: « Et dixit Dominus ad Osee, » hoc nobis cogitandum subjicit. Quod enim jubebatur, non omnibus lecturis commune erat, nec proponebatur, ut qui vellent aliquando, id facerent: sed separatim soli Osee dictum est. Nec enim quemadmodum commune et utile præceptum est illud: « Hæc dicit Dominus, Juxta vias gentium nolite discere: et a signis caeli nolite metuere³¹; » sic potest intelligi etiam bonum et frugiferum esse accipere uxorem fornicariam, et filios fornicationis. Verum illud utiliter ad omnes pertinere potest: hoc proprie ad solum prophetam a Deo dici convenit. Est autem,

A Ἀρχὴ λόγου Κυρίου ἐν Ὠσηέ. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ὠσηέ.

B. Ἀρχεται μὲν γὰρ ἐν τῷ προφήτῃ Θεὸς ἀποκαλύπτειν μυστήρια, κατ' ἐκεῖνό που πάντως, τὸ δι' ἑτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον· « Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιθήσομαι ἐπὶ πέτραν, καὶ ἀποσκοπέσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός. » Ἀποκαλύπτει γὰρ τοὺς ἀγίους, εἰς νοῦν ἔνιεις τῶν ἐσομένων τὴν γνώσιν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Καὶ γούν ὁ μακάριος φησὶ Ἀσθὶδ'· « Ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός, ὅτι λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ. » Οὐδὲν δὲ ἤττον ἡμῖν καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ζαχαρίας διὰ τῶν ἰσων εἰρηται λόγων· εἶπε γὰρ· « Καὶ ἀπεκριθὲν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί. » Ἐν ἔθει γὰρ ἦν τοῖς ἐν ἀγίοις προφήταις ἀγγελον ἀποκαλεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, ὡς ἀπαγγέλλοντά τε αὐτοῖς καὶ ἐναργῆ καθιστῶντά τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Ἐπιμαρτυρήσει δὲ λέγων καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας περὶ αὐτοῦ· « Ὅτι πᾶσαν στολήν ἐπισυνηγμένην δόλω, μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουςι, καὶ θελήσουσιν εἰ ἐγενήθησαν πυρκαυστοί. Ὅτι παῖδιον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος. » Ὅτι δὲ ἦν ἰσχυρὴ καὶ ἀσυμφωνῆς ἐν τοῖς ἀγίοις ἢ ἀποκάλυψις, καὶ οὐχὶ γλυῶτη καὶ ῥήμασι τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπιτελουμένη, πληροφορήσει· γράφων ὁ Παῦλος· « Ἡ δοκιμὴν ζητεῖτε ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; » Οὐκοῦν τὸ ἐν Ὠσηέ γενέσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, εἴη ἂν, ὡς εἰροίγε πάρεστι νοεῖν, ἔτερον οὐδὲν τοῖς ἀκρωμένους κατασημαῖνον, ἢ ὅτι γέγονεν ἀποκάλυψις ἐν Ὠσηέ, καὶ τῶν ἐσομένων ἢ γνώσις φωτὸς ἐνέστραψε δίκην, ὃς σώματος ὀφθαλμοῦς, ἀλλὰ νοῦν καὶ καρδίαν καταλαμπρύνοντος. Τὸ δὲ δὴ φάναι πάλιν, « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ὠσηέ, » πρὸς ἐννοίας ἡμᾶς ἀποφέρει τοιαύτας. Τὸ γάρτοι πρόσταταγμένον οὐ κοινὸν ἀπασὶ τοῖς ἐντευφομένοις ἦν. Οὐτε μὴν πρόβυκετο τοῖς ἐθέλουσι ἀποπεραίνειν αὐτὸν κατὰ καιρούς. Ἄλλ' ἰδικῶς καὶ πρὸς μόνον εἰρηται τὸν Ὠσηέ. Οὐ γὰρ, ὡς περ ἐστὶ κοινὸν καὶ ἐπωφελεὲς παράγγελμα, τὸ, « Τάδε λέγει Κύριος, Κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἐθνῶν μὴ μανθάνετε, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβείσθε. » ὅπως ἂν νοοῖτο καλὸν τε καὶ δνησιφόρον τὸ λαθεῖν γυναῖκα πόρνειας,

Habac. II, 4. ²⁶ Psal. LXXIV, 9. ²⁷ Zachar. I, 9. ²⁸ Isa. IX, 6; 7. ²⁹ II Cor. XII, 3. ³⁰ Jerem. X, 2.

καὶ τέκνα πορνείας. Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν χρησίμως εἰς Ἀδικαντας διήκοι ἂν· τοῦτο γὰρ μὴ ἰδικῶς πρὸς μόνον ἂν πρέπει τὸν προφήτην λέγεσθαι παρὰ Θεοῦ. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ, καὶ ἔειπε πρὸς Ὡση, ὁμοιον ὡς εἰ τυχὸν λέγοι· Οὐ πρὸς πάντας ἀπλῶς ὁ τοιοῦτος λόγος, ἀλλὰ πρὸς μόνον τὸν Ὡσή. Οὐ γὰρ ἔδει πρόφασιν αἰσχρᾶς τε καὶ φιληδόνου ζωῆς γενέσθαι πολλὰς, τὸ οὖν ἔφη ὁ Θεὸς πρὸς τὸν μακάριον Ὡσή;

Vādite, labē sponatō γυναικα πορνείας, καὶ τέκνα πορνείας, διότι ἐκπορεύουσα ἐκπορεύουσι ἡ γῆ ἀπὸ δωσθεν τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἔλαβε τὴν Γόμερ, θυγατέρα Δεβηλαίμ, καὶ συνέλαβε, καὶ ἔτεκεν αὐτῷ υἱόν.

Γ'. Οὐδεὶς ἡμᾶς ἀναπαύσει λόγος, παραιτεῖσθαι τὸ Β Γράμμα, καὶ τῆς ἱστορίας τὸ εἰκαλον καταφηρίζεσθαι, καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος καθορίζειν τὸ ἀκαλλές, καὶ εἶσεσθαι κατὰ τινὰς, μὴ οὕτως πεπράχθαι, μήτε μὴν παρελῆφθαι πρὸς γάμον, ἦτοι σύνοδον γαμικὴν τὴν Γόμερ, ὅπου καὶ σύλληψιν γεγενῆσθαι φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, καὶ μὴ καὶ ἀπότρεξιν, μέμνηται τε καὶ ὀνόματος τοῦ πατρὸς, καὶ τὸν τοῦ γυναικὸς λέγει πατέρα, καὶ αὐτὸ δὲ πρὸς τοιοῦτος τοῦ γυναικὸς τὸ ὄνομα. Ἐπειδὴ δὲ ἀναγκαῖον ἦν ὁμολογεῖν, τῇ τῶν πεπραγμένων ἀληθείᾳ συνειπεῖν ἐλομένους, ὅτι ταῦθ' οὕτως γέγονεν ἀληθῶς, φέρε τοὺς τῶν κατασκόπτειν ἐκωθῶτων παρὰθέντες λόγους, τότε λοιπὸν ἐπαγάγωμεν ἐπὶ καιροῦ τῆς οἰκονομίας τὴν ἀφήγησιν. Λογιδίω μὲν οὖν ἐνέτυχον ἀνδρὸς οὐκ ἀσημοῦ, διατρανοῦν ἐθέλοντος τὰ περὶ τὸν τόπον· δε τῆς ἱστορίας, καὶ τῶν οὕτω γεγενῆσθαι λεγόντων, οὐ μετρίαν ἐποίηζτο τὴν κατὰβήσιν, δεῖν τε ἐφασκεν ἐναργῶς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ μάλιστα δεδιότας οὐδὲν, ἀνακραγεῖν τῆς ἔγκρατείας τοὺς ἔραστὰς· Ἐ τὸ γράμμα ἀποκατείνει. Ἐρῆμην γὰρ ὡσπερ κατατρέχων τοῦ γράμματος, καὶ οἶονεῖ κατὰ πρानοῦς ἐρχόμενος, τοιοῦτος τινὰς συνεῖθαι λόγους. Μῶσῃς γὰρ, ἐφασκεν, ὁ θεοπέσιος προσετάττετό ποτε τῆς Αἰγυπτίων ἰουλείας κλυτωρῶμενον ἀποκομίζεσθαι τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν πάλαι τοῖς πατέρας ἐπηγγελμένην ἀγίαν γῆν, φημὶ δὴ τὴν τῆς ἐπαγγελίας· ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας ἤκουσε Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· Ἐ Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεθεῖν ἐκ μήτρας, ἠγλακά σε, προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε. Ἐ Πῶς οὖν οὐκ ἀξιάγασται, φησὶν, οἱ καὶ τὴν οὕτω σεπτήν καὶ παγκάλην διακονίαν παραιτούμενοι· καὶ τὴν μέλλουσιν οὐκ ἀπαναινόμενοι; Ὁ μὲν γὰρ ἐφασκε· Ἐ Δεομαί, Κύριε, προχάρισται ἄλλον δυνάμενον ὃν ἀποστελεῖς. Ὁ δὲ τὴν νεότητά προισχόμενος, ἐκδυσωπαῖν ἐπετραπό Θεόν. Ἄλλὰ καὶ ὁ προφήτης, φησὶν, Ἰεζεχιήλ ἐν βολβίτοις κόπρου ἀνθρωπίνης ἄρτους ἐαυτῷ ποιῆσαι προσεταγμένος, δεδυσφόρηκεν οὐ μικρῶς, ἤκουσέ τε διὰ τοῦτο· Ἐ Ἰδοὺ δέδωκά σοι βόλβιτα βοῶν ἀντὶ βολβίτων ἀνθρωπίνων, καὶ ὀπτήσεις τοὺς ἄρτους σου ἐπ' αὐτῶν. Ἐ Καὶ μὴ καὶ αὐτὰ ὁ θεοπέσιος ἤέτρος, δε τῆς ὀδύνης καθιεμέμενης ἐξ οὐρανοῦ, ἐν ἧ πάντα ἐγγράπτο τὰ τετραπόδα καὶ τὰ κτήνη, Θεοῦ λέγοντος ἤκουσαν· Ἐ Ἀνα-

opinor, quod ait, et ε dixit ad Osee, ὁ perinde ac si dicat fortasse, Non ad omnes simpliciter talis est sermo, sed ad Oseam solum. Non enim turpis et voluptariæ vitæ multis fieri occasionem oportebat 11 quod dispensatorie ad unum quondam dictum est. Quid ergo ait ad beatum Oseam?

οἰκονομικῶς πρὸς ἓνα κατὰ καιροῦς εἰρημένον. Γ'

VERS. 3. Vade, accipe tibi uxorem fornicationis, et filios fornicationis, quia fornicans fornicabitur terra a Deo. Et abiit, et accepit Gomer filiam Debelaim, et concepit, et peperit ei filium.

III. Nullo nobis argumento persuadebitur Scripturam repudiare, et historiam vanitatis condemnare, et rem ipsam inhonestatis conarguere, putareque, ut quidam, non ita gestam, neque ad nuptias, sive matrimonii consuetudinem adscitam esse Gomer, quando et conceptum, et partum seculum sacra Scriptura docet, meminiquē et nominis filii, et patrem ipsius mulierculæ nominatim exprimit, et in super ipsam nomine appellat. Quia vero rerum gestarum veritati assentiri volentes, confiteri necessario debent, hæc ad hunc modum vere contigisse, age eorum quibus solemne est calumniari rationibus propositis, postea œconomix narrationem opportune subiungamus. Incidi igitur in disputatiunculam viri cujusdam non obscuri, qui hunc locum C explanare conaretur, et historiam affirmantesque id re ipsa tali modo factum, non leviter reprehenderet, assereretque planis verbis, super hoc ipso capite sine ullo timore exclamandum, continentix amatoribus, Ἐ Littera occidit²¹. Quasi enim deserto ab ipsa vadimonio scripturam incursans, ac velut præcipitem urgens, hujuscemodi conclusiones texebat. Moyses enim divinus, aiebat, Israelē ab Ægyptia servitute olim vindicatum in terram sanctam, patribus promissam, in terram missionis, inquam, deportare iussus est²². Quin et Jeremias Deum manifeste dicentem audivit, Ἐ Priusquam formarem te in utero, novi te; et antequam exires de vulva, sanctificavi te. Et prophetam in gentibus dedi te²³. Quomodo igitur non admiratione digni, inquit, qui adeo venerandum, et honestissimum prorsus ministerium aversantur, et cunctari non verentur? Ille enim, Moyses, aiebat: Ἐ Obsecro, Domine, delige alium idoneum, quem mittes²⁴. Alius juventutem præterdens, exorare Deum nitabatur. Quin et propheta Ezechiel, in stercore humano panes sibi facere iussus, non mediocriter moleste fert, et idcirco audit: Ἐ Ecce dedi tibi stercorea boum 12 pro humano, et coques panes tuos in eis²⁵. Iusuper et divus ipse Petrus, quando limbo de celo submisso, in quo omnia quadrupedia et jumenta cernebantur, Deum dicentem audivit: Ἐ Surge, Petre; occide, et manduca²⁶, recusavit, his verbis: Ἐ Nequaquam, Domine, quia

²¹ II Cor. iii, 6.

²² Exod. iii, 8.

²³ Jer. i, 5.

²⁴ Exod. iv, 13.

²⁵ Ezech. iv, 13.

²⁶ Act. x, 13.

nunquam comedi omne commune, aut immun-
dam²⁷, neque ingressa est in os meum ulla caro
profana. Oseas autem audito se cum mulierecula
inhonesta et fornicaria, et vitam vivente exsecra-
bilem debere copulari, rem non deprecatur; cun-
ctationem nullam admittit; non sibi istud remitti
suppliciter orat; sed, ut quispiam petulantissimus,
tantum non promptissime, sine mora, propemodum
in rem involat, voluptate, credo, mulierculæ fru-
endæ superatus. Deinde orationem cum absurdo fi-
niens, pauca quædam, et frigida adjungit. Simulat
enim se prophetæ patrocinari, et ait, plurimum se
ipsum excusaturum fuisse, si Deum commisionem
corpoream mandasse putavisset.

Sed quoniam erat spirituale quiddam quod age-
batur, ex multa erga Deum charitate propemodum
ultra ad id quod jussum erat præstandum, prophetam
descendisse. Præterea, inquit, continentia Deus
haud voluisset quidquam committi tale, ut vir tan-
tus adeo turpibus detestandisque complexibus, femi-
næ hujus, inquam, obscenæ et fornicariæ con-
taminaretur. Historiam autem enervans, et eam in
sensus spirituales quodammodo transformans, Gomer
affirmabat esse typum animæ, quæ sibi vitam
inhonestam ac turpem delegit; prophetam sustinere
imaginem ejus qui de cælo est, hoc est, Verbi ex
Patre: qui quidem animabus nostris modo sub in-
telligentiam tantummodo cadente copulatus, vitæ
probæ ac sanctæ semina inficit. Et hæc quidem in illa
oratione, qua persuadere voluit, probationes ab eo
excogitatæ sunt. Cepit autem me admiratio non
vulgaris: primum, quod vera sentire contemnens,
ausus est dicere, litteram occidere; deinde, quod
introduxit Moysen, et quos modo nominavimus, qui
cælestibus oraculis reclamarint; quod autem divi-
nis mandatis se opponere ausi extra culpam non
suerunt, male tacuit. Sacrorum namque doctorem
Moysen subterfugientem, et ad obeundam missio-
nem tergiversantem, ei linguæ tarditatem obtenden-
tem, ut Infirmum in fide reprehendit Deus, in hæc
verba: **13** « Quis dedit os homini? et quis fabrica-
vit mutum et surdum, videntem et cæcum? nonne
ego Dominus Deus? Perge igitur, et ego aperiam os
tuum²⁸. » Et adhuc recusante, et moras nectente,
« Iratus est, » inquit, « Dominus in Moysen, et
dixit: Non ecce Aaron frater tuus? Scio quod lo-
quens loquetur ipse tibi²⁹. » Rursum, cum Jere-
mias inconsideratus dixisset se juniorem esse et
nescire loqui, nihilominus ei Deus ita occurrit:
« Noli dicere, quia Junior ego sum, quoniam ad
omnes, ad quos ego mittam te ibis, et universa
quæ mandavero tibi loqueris³⁰. » Non enim omni
periculo vacabat, dicere, aut saltem cogitare, sum-
mum consilium a recta ratione aberrasse, dum ju-
venem ad vaticinandi officium vocat. Similiter Pe-
trus accepit quidem vocem, linteo de cælo submis-

σάς, Πέτρε, θύσον, καὶ φάγε· παρηγεῖτο, φησὶν
οὕτω λέγων· « Μηδαμῶς, Κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον
πάν κοινόν, ἢ ἀκάθαρτον, οὐδὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸ
στόμα μου πᾶν κρέας βέβηλον. Ὡσπὲρ δὲ ἀκούσας, ὅτι
γυναῖκα συνάπτεσθαι δεῖ αἰσχρῶ, καὶ πορνεομένην,
καὶ ἐπάρατον ἔχοντι ζωὴν, οὐ παραιτεῖται τὸ χρῆμα,
οὐκ ὄκνον ἐνδέχεται, οὐ προσάγει τὴν ἐκετηρίαν, ἀν-
εἶσθαι παρακαλῶν· ἀλλ' οἷά τις τῶν ἀσελγεστάτων
προχειρότατα, καὶ ἀμελλητῇ, μονουοχι καὶ ἀρπάξει
τὸ χρῆμα, τάχα που τῆς εἰς τὸ γύναιον ἡδονῆς ἡτώ-
μενος. Εἶτα κατακλείων εἰς ἀτοπίαν τοὺς λόγους,
προσθεθεὶ τούτοις ὀλίγα ἄττα καὶ ψυχρά. Σχηπέτα-
ται μὲν γὰρ τῷ προφήτῃ συνηγορεῖν, καὶ πάλιν φη-
σιν, ὅτι πλείστην ἂν ἐποίησατο τὴν παραιτησιν, εἰ
σωματικὴν ἠπίστατο κοινωνίαν προστάξει Θεόν.

Ἐπειδὴ δὲ ἦν πνευματικόν τι τὸ δρώμενον, ἐκ
πολλῆς ἀγαν φιλοθετίας, μονουοχι καὶ αὐτόματος ἐπὶ
τὸ δρᾶν ἔρχεται τὸ κεκλευσμένον. Ἄλλως τε, φησὶ,
οὐκ ἂν ὁ τῆς ἐγκρατείας Θεός ἡθέλησέ τι γενέσθαι
τοιούτου, ὡς ἀνδρα τοσούτου αἰσχροῦς οὕτως καὶ βδε-
λυρωτάταις καταμαίνεσθαι συμπλοκαῖς, ταῖς εἰς
γυναῖκα, φημί, καὶ τοῦτο μαχλώσαν καὶ πεπορνευ-
μένην. Μεταπλάττων δὲ ὡσπερ τῆς ἱστορίας τὴν δύ-
ναμιν εἰς ἐννοίας πνευματικᾶς, ἔφασκε μὲν εἶναι τὴν
Γόμερ εἰς τύπον ψυχῆς, αἰσχροῦς καὶ ἀσέμνως διαζῆν
ἡρημένης· τὸν δὲ γε προφήτην εἰκόνα πληροῦν τοῦ
ἀνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστι, τοῦ ἐκ Πατρὸς
Θεοῦ Λόγου· ὃς ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς συναπτόμενος
νοητῶς, τὰ τῆς φιλαρέτου ζωῆς ἐνίησι σπέρματα.
Καὶ ταῦτα μὲν τῆς ἐκείνου πιθανολογίας τὰ εὐρέματα.
Τεθαύμακα δὲ οὐ μετρίως ἐγὼ, πρῶτον μὲν, ὅτι τῶν
εἰς ἀλήθειαν ἀπειδήσας ἐννοιῶν, τετόλμηκεν εἰπεῖν,
ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει. Εἶτα πρὸς τούτους, ὅτι
παρεκόμισε μὲν τοὺς ἀμφὶ τὸν Μωσέα, καὶ ὧν ἐπε-
μνήσθημεν ἀρτίως, τοῖς ἀνωθεν κεχρησμημένοις
ἀντειρηκότας· ὅτι δὲ τοῖς θεοῖς θεσπίσμασιν ἀντιδύ-
λαι τετολμηκότας οὐκ ἔξω γαγόνασιν αἰτίας, σεσίγη-
κεν οὐκ ὀρθῶς. Παρατούμενον μὲν γὰρ τὸν ἱεροφάν-
την Μωσέα, καὶ ὀκνοῦντα τὴν ἀποστολήν, καὶ προ-
ισχύμενον τὴν βραδυγλωσσίαν, ὡς ἀσθενοῦντα περὶ
τὴν πίστιν ἤλεγχε Θεός, οὕτω λέγων· « Τίς ἔδωκε
στόμα ἀνθρώπῳ; καὶ τίς ἐποίησε δύσκωπον καὶ κω-
φόν, βλέποντα καὶ τυφλόν; οὐκ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός;
καὶ νῦν, πορεύου, καὶ ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου. »

Ἀναδυόμενον δὲ μετὰ τοῦτο, καὶ μέλλοντος ἔτι, « Ὀρ-
γίσθη, φησὶ, Κύριος ἐπὶ Μωσῆν, καὶ εἶπεν· Οὐκ
ἰδοὺ Ἄαρὼν ὁ ἀδελφός σου; ἐπίσταμαι ὅτι λαλῶν λα-
λήσει αὐτός σοι. Ἱερεμίου δὲ πάλιν προαλέττερον
εἰρηκότος, ὅτι Νεώτερος ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἐπίσταμαι
λαλεῖν, οὐδὲν ἤττον ὕψηλα Θεός, λέγων· « Μὴ λέγε,
ὅτι Νεώτερος ἐγὼ εἰμι, ὅτι πρὸς πάντας οὐς ἂν ἐγὼ
ἔξαποστελῶ σε, πορεύου, καὶ κατὰ πάντα ὅσα ἂν ἐν-
τελώμαι σοι, λαλήσεις. » Οὐ γὰρ ἦν ὅλως ἀκίνδυνον
εἰπεῖν, ἤγουν ἐννοῆσαι μόνον, ὅτι λογισμοῦ τοῦ πρέ-
ποντος ἢ ὑπερτάτης βουλῆς διημάρτηκα, νέον ἀνδρα
καλοῦσα πρὸς προφητείαν. Ὅμοιος ὁ θεσπέσιος Πέ-
τρος ἤκουσε μὲν, τῆς ὀδύνης καθιεμένης ἐξ οὐρανοῦ·

²⁷ Act. x, 14. ²⁸ Exod. iv. 11, 12. ²⁹ ibid. 14.

³⁰ Jerem. i, 7.

Ἐναντίας, Πέτρε, θύσον, καὶ φάγε. Ἐπειδὴ δὲ Ἰουδαϊκῶς ἀνακεκράγει τὸ, Ἐπιμελῶς, Κύριε, οὐκ οὐδέποτε ἔφαγον κοινόν, ἢ ἀκάθαρτον, ἢ ἐπιμελῶς παραχρῆμα, καὶ ὡς τοῖς θεοῖς σκέμμασιν ἀντιφέρεσθαι τολμών, ἤκουεν ἑναργῶς. Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. Ἐἰ γὰρ καὶ ἐλέγχειν ἤθελεν ἡπίως ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ οὐκ εὐθύς ὡς ἀντειρηκόσιν οὐ μετρίως ἐξεπικραίνεται, ἀλλ' οὐκ ἔξω γέγονεν αἰτίας αὐτοῖς ἢ παραίτησις. Χρῆνα δὲ φημι ταῖς ἀνωθεν ψήφοις ἀμελλητὶ νέμοντας τὸ ὀρθῶς καὶ ἀδιαβλήτως ἔχειν, ἀποπεραίνειν ἐπειγεσθαι τὸ κεκελευσμένον, κἂν εἰ μὴ σφόδρα τὸ χρέμα ταῖς ἡμετέραις ἀνδάνῃ ψυχαῖς. Οἶόν τί φημι. Προστέταχε τῷ Σαοὺλ ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἀποσφάζει τὸν Ἄγαγ, ὡς ἀνόσια δεδρακότα κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἄλλ' ἠήθη τὸ χρηστὸν ἐπ' αὐτῷ βουλεύεσθαι, καὶ φειδοῦς ἡξίου τὸν ταῖς ψήφοις καταδεδικασμένον. Προσक्रουεῖ δὲ οὖν ταύτητοι τῷ Θεῷ, καὶ μάλα. Ἐκχέδετο δὲ οὖν τοῦ τεθνάναι προστεταγμένου, μονονουχὶ διακεκραγῶς, καὶ λέγων δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ὅτι μὴ δικαίαν ἐπ' αὐτῷ τὴν ψῆφον ἐποιεῖτο Θεός. Ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ἔλυπτετο μὲν λίαν, καὶ συνητανάκτει Θεῷ ὁ μακάριος Σαμουὴλ. Καὶ ἀποσφάττει μὲν τὸν Ἄγαγ αὐτός, ἐπιφωνῶν τὰς αἰτίας. Ἐνθ' ὧν γὰρ, φησὶν, ἠτέκνωσε γυναῖκας ἢ βομφαῖα σου, οὕτως ἀτεκνωθήσεται ἐκ γυναικῶν ἢ μήτηρ σου. Προπαγγέλλει δὲ τῷ Σαοὺλ, ὅτι καὶ τῆς βασιλείας ἐξοισθήσεται, καὶ πικρὰς τῆς παρακοῆς ἀποτίσει δίκας.

Εἰ δὲ χρὴ πρὸς τοῦτω καὶ ἑτέρας ἡμᾶς ἱστορίας παρενεγκεῖν ἀφήγησιν, ἐν τῇ τρίτῃ γέγραπται τῶν Βασιλειῶν, ὅτι κατεστρατεύετο ποτε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ὁ Ἀδὲρ, ὁ Σύρων ἡγουμένον, ἦτοι βασιλεύς. Ἀλύοντος δὲ οὐ μικρῶς τοῦ Ἀχαάβ, ὅς ἦν βασιλεύς Ἰσραὴλ, καὶ δεδιότος τὴν ἐροδον, ἀλώσεσθαι τε οὐκ εἰς μακρὰν πανστρατιᾶ προσδοκῆσαντος, ἐπηγγέλλετο διὰ προφήτου Θεοῦ, παραδώσειν αὐτῷ τὸν ἐχθρόν. Εἶτα λαβὼν ἐκαίνοσ, ἡξίου φειδοῦς παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ. Καὶ τί μετὰ τοῦτο τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν; Ἐκαὶ ἄνθρωπος εἷς ἐκ τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν εἶπε πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐν λόγῳ Κυρίου. Πάταξον δὴ με. Καὶ οὐκ ἠθέλησεν ὁ ἄνθρωπος πατάξαι αὐτόν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν. Ἐνθ' ὧν οὐκ ἤκουσας τῆς φωνῆς Κυρίου, ἰδοὺ σὺ ἀποτρέχεις ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πατάξει σε λέων. Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εὗρίσκει αὐτὸν λέων, καὶ ἐπάταξεν αὐτόν. Καὶ εὗρίσκει ἄνθρωπον ἕτερον, καὶ εἶπε. Πάταξον δὴ με. Καὶ ἐπάταξεν αὐτόν ὁ ἄνθρωπος, καὶ πατάξας συνέτριψε. Καὶ ἐπορεύθη ὁ προφήτης, καὶ ἔστη τῷ βασιλεῖ Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. Καὶ κατεδήσατο τελαμῶνι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. Μικρὰ δὲ ἄττα μεταξὺ προσελαληκῶς ὑποστρέφοντι τῷ Ἀχαάβ, προσετίθει πάλιν. Ἐὰν λέγει Κύριος. Διότι ἐξήνεγκας σὺ ἄνθρωπος ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρὸς σου, καὶ ἔσται ἡ ψυχὴ σου ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ λαὸς σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Ἀκούεις ὅπως ὁ πατάξαι τὸν προφήτην παραιτούμενος, ἔλειπῶς ἀνηρέθη, δεινῷ θη-

so : Surge, Petre, occide, et manduca ⁴¹. Quoniam autem ut Judæus exclamabat : Nequaquam, Domine, quia nunquam comedi commune, aut immundum quidpiam ⁴², illico est objurgatus, et ut divino proposito obsistere non reformidans, clare audivit : Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris ⁴³. Quamvis enim Deus universorum et mansueti reprehendere voluit, et non illico, ut in refractarios vehementius est exacerbatus, tamen eorum detrectatio culpa non caruit. Oportere autem existimo omni mora posthabita, coelestem sententiam rectam atque inculpabilem statuentes, ad jussa exsequenda properare, etiamsi res animis nostris parum arriserit. Quale est, inquam, quod universorum Deus de Agag occidendo, ut qui in Israelitas nefanda molitus esset, Sauli mandavit, qui benignius in eum consulendum, et venia dignum censuit, quem divina auctoritas damnaverat ⁴⁴. Quare non leviter Deum offendit. Curam igitur gessit ejus, qui mori jussus fuerat, tantum non clamans, et dicens facti ipso, iniquam sententiam adversus ipsum tulisse Deum. Hanc ob causam contrixitatus magnopere, et una cum Deo indignatus est beatus Samuel, occiditque ipsa sua manu Agag, causam superadjiciens : Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua ⁴⁵. Prænuntiat autem Sauli regno pulsum iri, et acerbas contumaciæ poenas persoluturum.

Quod si in super alterius historię intextenda est narratio, in tertio Regum scriptum est, aliquando contra Israelitas **14** Ader Syrorum principem, sive regem, expeditionem suscepisse. Moxto autem non mediocriter Achab rege Israel, et incursum hostilem metuente, nec multo post cum omnibus suis copiis in potestatem venturum hostium formidante, promisit per prophetam Deus, se illi hostem traditurum. Quem cum accepisset, illi parcendum statuit, secus quam Domino placuerat. Et quid post hæc Scriptura sacra? Et homo quidam de filiis prophetarum dixit ad proximum suum in sermone Domini : Percute me. Qui noluit percutere. Et dixit ad eum : Quia non audisti vocem Domini, ecce recedes a me, et percutiet te leo. Et discessit ab eo. Et invenit eum leo, et percussit ipsum. Et invenit alterum virum, et dixit : Percute me. Qui percussit eum, et percussum contrivit. Abiit ergo propheta, et occurrit regi in via, et ligavit fascia oculos suos ⁴⁶, et pauca locutus revertenti Achab, rursus adjecit : Hæc dicit Dominus : Quia dimisisti virum dignum morte e manu tua, erit anima tua pro anima illius, et populus tuus pro populo ejus ⁴⁷. Vides, quo pacto qui prophetam percutere noluit, miserabiliter in atrocem bestiam incidit ac periiit? Atque, quomodo non verum est, munus esse pietatis in Deum, a sancto et propheta percutiendo refugere? sed erat hoc in sermone Domini, inobedientia de-

⁴¹ Act. x, 13. ⁴² ibid. 14. ⁴³ ibid. 15. ⁴⁴ I Reg. 15, passim. ⁴⁵ ibid. 33. ⁴⁶ III Reg. xx, 35-38.

⁴⁷ ibid. 42.

ferendi a crimine non poterat. Pepercit autem et Achab inconsulto Ader, quamvis Deus illum perdere jussisset, et pro anima ejus ipse traditus est. Quocirca citra tergiversationem et dilationem a nobis confici quod Deo complacitum est, necessitas postulat: aliud quiddam præter hoc aut facere, aut cogitare, superbix maculam inurit. Tales enim tantum non etiam Deum in reprehensione ponendum arbitrantur, ut qui interdum non recta decernat.

Respondemus igitur historiam calumniantibus, temereque insimulantibus: Heus vos, fœdum putatis prophetam contubernalem esse libidinosæ feminæ. Quid? annon multo fœdus quosdam per sanctos prophetas interfici? Quomodo igitur Samuel Agag, Elias prophetas Baal, quamvis multos numero, interficit? Quid autem, dic mihi, et propheta Isaias saccum de lumbis suis solvit, nudusque et discalceatus Jerusalem obambulavit⁴⁴? Annon in tali habitu ut levem, **15** et stupidum, et mente captum derisisset quispiam? Et quid ista res dilutionis habet, cum laudis plenum sit, omnia a nobis decore et honeste fieri? Sed occurreris, divino nutui cedentes tunc talia fecisse. Quid ergo, queso, de beato Osea cogitandum? num sua sponte, an imperio Dei ad meretricem meretricem accedit, et adeo inhonestam sibi contubernalem domesticamque facit? Miror nihilominus illum cavillari super eo scripta voluisse, historicamque ut indecoram lacerare non erubuisse. Rejiciens enim rem ut incredibilem, asserensque apertissime, prophetam non habuisse consuetudinem cum scorto, sed cum animabus fornicariis Dei Verbum aliquando copulari, non intellexit, ut par fuit, quibus se inopitiis involveret. Honestiorem enim certe prophetam, quam Deum omnium honestissimum esse vult. Annon enim, obsecro, ejusdem generis quispiam esse dixerit, cum improba muliere prophetam copulari, et cum immonda anima velle commercium habere Dei Verbum? Puto sane nihil esse medium. Aut igitur una cum illo et hoc propter inconvenientiam repudient; aut certe divino consilio humana cedere patientur. Aliquid porro etiam de evangelicis Litteris apponendum reor. Accubuit cum publicanis et peccatoribus Dominus noster Jesus Christus, quod iterum criminatores Pharisei vitio dabant, et ad sanctos discipulos ejus adeuntes, libere objiciebant: « Quare cum peccatoribus manducat et bibit magister vester⁴⁵? » Quid ad hæc Christus? « Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus⁴⁶. » Eum igitur et inquinatos, et a peccato nondum ablutos, ex immensa benignitate dimittere, nemo vel parum dubitat.

« Οτι μὲν οὖν καὶ μεμολυσμένους, καὶ ἐκνευμένους οὕτω τὴν ἁμαρτίαν, ἐξ ἀμετρήτου φιλανθρωπίας προσίεται Θεός, ἐνδοιάση τις ἂν οὐδαμῶς.

ῥίψ προ]πεσών; Καίτοι, πῶς οὐκ ἀληθές εἶπαι, ὡς ἦν εὐλαβείας καρπὸς τὸ μὴ καταπαλεῖν ἀποτολμῶν ἄγιον καὶ προφήτην; ἀλλ' ἦν ἐν λόγῳ Κυρίου, καὶ δυσδιάφικτον ἔγκλημα γέγονεν ἡ παρακοή. Ἐφείσατο δὲ καὶ Ἀχαάβ παραλόγως τοῦ Ἀδὲρ, καίτοι Θεοῦ διολύναι προστεταχότος, καὶ δέδοται αὐτὸς ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἔκονε τε δίχα καὶ με[λ]ησῶν ἀποπειραίνεσθαι πρὸς ἡμῶν, ὅπερ ἂν ἀνδάνοι Θεῷ· τὸ δὲ ἑτερόν τι παρὰ τοῦτο δρᾶν, ἢ καὶ φρονεῖν, ὑπερσφίας ἔγκλημα φέρει. Μόνον γὰρ οὐχὶ καὶ ἐπιτιμῶν ἔγνωκασιν οἱ τοιοῦτοι λοιπὸν, ὡς οὐκ ὀρθῶς ἐστὶ ὅτε βουλευομένη Θεῷ.

Φαμὲν οὖν τοῖς τὴν ἱστορίαν διαβολῆς οὐκ ἔξω τιθεῖσι, καὶ ἀβούλως ἐπαιτιωμένοις: Ἀκαλλές ὑμῖν, ὦ οὔτοι, φαίνεται τὸ μαχλώση γυναικὶ συνέστιον γενέσθαι προφήτην· Τί δέ; οὐ πολὺ ἀκαλλέστερον τὸ ἀποσφάττεσθαι τινὰς διὰ προφητῶν ἁγίων; Πῶς οὖν ἀνῆρθε Σαμουὴλ μὲν τὸν Ἀγαγ, Ἥλιος δὲ τοὺς προφήτας τοῦ Βάαλ, καίτοι πολλοὺς θνας τὸν ἀριθμὸν; Τί δὲ, εἰπέ μοι, καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας τὸν σάκκον ἐκ τῆς ὀσφύος περιελών, γυμνός τε καὶ ἀνυπόδετος περιθέων τὴν Ἱερουσαλήμ; Ἄρα γὰρ οὐχὶ τὸν ἐν τοιῷδε γεγόνῃ σχήματι καταμωμήσατε ἂν τις εὐθὺς ὡς ἄσμενον, καὶ ἐξεστηκότα, καὶ τὴν φρένα παρενηνεγμένον; Πῶς τοῦτο ἀμφίβολον, εἴπερ ἐστὶν ἐπαῖνον μισθόν, τὸ ἐν κόσμῳ τῷ καθήκοντι πάντα πράττεσθαι πρὸς ἡμῶν; Ἀλλ' εἴεις, ὅτι τοῖς θεοῖς εἰκόντες νεύμασιν, ἔδρων τὰ τοιαῦτα τοτηνικάδε. Τί δὲ, εἰπέ μοι, φρονεῖν ἄξιον περὶ τοῦ μακαρίου Ὠση; Ἄρα γὰρ αὐτόκλητος πρὸς γυναῖκα πόρνην ἔρχεται, καὶ ποιεῖται σύνοικον τὴν οὕτως αἰσχρὰν, ἢ προστέτακται παρὰ Θεοῦ; Τεθαύμασθε δὲ οὐδὲν ἤττον τοῦ κατασκάπτειν ἐθέλοντος τὰ ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ τῆς ἱστορίας τὸ ἀερεπὲς διασύρειν ἀποτολμήσαντος. Ἀναίρων γὰρ τὸ χρῆμα διὰ τὸ ἀτοπον, δισχυριζόμενός τε καὶ μάλα σαφῶς, ὡς οὐ πόρνη γυναικὶ κεκοινωνήκειν ὁ προφήτης, ἀλλ' ἐκπορνεύσασαι ψυχᾶς ὁ θεὸς ἐστὶ ὅτε συνάπτεται λόγος, οὐ νενόηκε, κατὰ τὸ εἶδος, εἴω περιπέπτωκεν ἕθλω. Σεμνότερον γὰρ, ὡς εἶοικε, τὸν προφήτην εἶναι γοῦν βούλεται τοῦ πανάγνου Θεοῦ. Ἡ γὰρ οὐκ ἐν ἰσῷ λόγῳ φαίη τις ἂν, εἰπέ μοι, πονηρᾶ γυναικὶ τὸν προφήτην συνάπτεσθαι, καὶ τὸ ἀκαθάρτων ψυχῆ κοινωνεῖν ἐλέσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον; Ἀλλ' οἶμαι τὸ μεταξὺ παντελῶς οὐδέν. Ἡ τοίνυν συναναίρουστων ἐκεῖνω καὶ τοῦτο διὰ τὸ ἀτοπον, ἦγουν ἐφέντων κατόπιν τῆς θείας βουλῆς ἐρχεσθαι τὰ ἀνθρώπινα. Χρῆναι δὲ οἶμαι καὶ τι τῶν εὐαγγελικῶν παραθεῖναι Γραμμάτων. Συνανεκλίθη τελώναις καὶ ἁμαρτωλοῖς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀλλ' ἐπητιῶντο πάλιν οἱ φιλεγκλήμονες Φαρισαῖοι, καὶ τοῖς ἁγίοις προσέεισαν μαθηταῖς ἀναφανδὸν, λέγοντες: « Διατί μετὰ ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν ὁ διδάσκαλος ὑμῶν ἐσθίει καὶ πίνει; » Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ Χριστός; « Οὐ χρειαν, φησὶν, ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατρῶν, ἀλλ' οἱ κακῶς

⁴⁴ Isa. xi, 2. ⁴⁵ Matth. ix, 11. ⁴⁶ ibid. 12.

Χρήναι δὲ δεῖ μάλιστα τῆς κατὰ τὸν μακάριον Ἀ
 Ὀσῆ γενομένης ἱστορίας μὴ καθορίζειν τὸ ἀκαλ-
 λές, γραφοῦσης ἡμῖν ἐφ' ἑαυτῆς παγκάλως, ὅτι βδε-
 λυροὺς καὶ ἀκαθάρτους οὖσιν ἐτι, τὴν παρ' ἑαυτοῦ
 πνευματικὴν κοινωνίαν ὁ θεὸς ἡμῖν χαρίζεται Λόγος.
 Ἔφη τοίνυν ὁ τῶν ἄλων θεὸς πρὸς τὸν μακάριον
 Ὀσῆ· « Βάδιζε, λάβε σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας, καὶ
 τέκνα πορνείας. » Δέχεται δὲ τὴν Γόμερ, οὐχ ἡδυ-
 παθείας εὐρεμα τὸ χρέμα ποιούμενος, ἀλλ' ὑπακοῆς
 καὶ διακονίας ἔργον ἀποπληρῶν, καὶ ὑπηρετῆς τοῦ
 τύπου γινόμενος, ὃν αὐτὸν δὴ μάλα ἐροῦμεν, ἐν τοῖς
 σαρκικοῖς καὶ γεωδεστέροις διαμορφοῦντα, ὡς ἐνι,
 τὰ πνευματικά. Αἰτιῶτο δ' ἂν, οἶμαι, τις οὐκ ἐν
 κόσμῳ λοιπὸν τὸν τοῦ προφήτου σκοπόν. Τὸ γὰρ ἐλέ-
 σθαι γαμεῖν, καὶ γυναῖκα συνάπτεισθαι, καὶ τέκνων
 ἔρῃν, ὁ τῆς θεοπειύτου Γραφῆς οὐκ ἐξείργει λόγος, B
 μᾶλλον δὲ μώμου καὶ διαβολῆς ἀπαλλάττει παντα-
 χού· « Τίμιος γὰρ ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, »
 κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Ἐφεῖτο δὲ
 τοῖς ἐθέλουσι διαβῖωσαι ὀρθῶς, καὶ τὸν ἐνάρετόν τε
 καὶ εὐσεβῆ κατορθῶσαι βίον, κἂν εἰ τέκνων εὐχοντο
 γονάς. Διεβίω γὰρ οὕτως ὁ μακάριος Ἀβραάμ, γε-
 γόνασι δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν εὐδόκιμοι παρὰ Θεῷ. Τί
 οὖν, εἰπέ μοι, τὸ ἄστοπον; ἢ πῶς ἂν ἄλλως διαβεβλή-
 σεται τὸ μὴ ἀνήνασθαι γάμον, Θεοῦ προστάττοντος
 γράφεσθαι τι τῶν πνευματικῶν, καὶ ἀναγκαῖων εἰς
 ἔντησιν τοῖς ἐντευξομένοις ἐν τοῖς σωματικοῖς τε καὶ
 αἰσθητοῖς; Φαίην δ' ἂν ἔγωγε καταθείσας οὐδὲν, ὅτι
 καὶ σέσωκεν ὁ προφήτης τὴν Γόμερ. Γύναιον γὰρ τὸ
 οὕτως αἰσχρὸν καὶ πολυκόινον, ἐνὶ πέπεικεν ἀνδρὶ C
 προσκεῖσθαι μόνῃ, καὶ τὴν πάλαι καὶ αὐτὴν λυπού-
 σαν τὴν φύσιν (ὅτι μὴ τέκνων ὀπέκειτο γοναῖς, ἀλλὰ
 ταῖς τῶν προστυχόντων ἡδυπαθείαις πωλοῦσα τὴν
 ὄραν, πέταυρον ἦν θανάτου, καὶ θύρα, καὶ ὁδὸς εἰς
 αὐτὸ που τὸ βαθὺ καὶ λίσθον καταφέρουσα σκότος)
 ἀποσχέσθαι πέπεικε τῶν οὕτω διεπιτοσμένων ἐπασμά-
 των τε ἅμα καὶ ἐγχειρημάτων, καὶ τέκνων ἔποιε
 μητέρα σεμνήν. Τὸ δὲ δὴ μὴ σφόδρα φροντίζει τῶν
 καθ' ἑαυτὸν, ἐξανύσαι γε μὴν ἐλέσθαι μᾶλλον τὸ
 ἰτέρῳ χρήσιμον, καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν, ἀγο-
 πρῆπὲς ἂν φαίνοιτο καὶ ἀξιάγαστον σπουδάσμα. Ἡ
 γὰρ οὐχ οὕτω καὶ ἐπαίνου παντὸς ἀξιώσομεν τὸν
 μακάριον προφήτην Ἠσαῖαν, εἰ τὸν χιτωνίσκον ἀπο-
 θύς, ὑπολυσάμενος δὲ καὶ τὰ σανδάλια, καὶ ὀλίγου
 παντελῶς ἀξιώσας λόγου τὴν εὐκοσμίαν, περιεπάτει D
 γυμνός, ἵνα τῆς ἐσομένης αἰχμαλωσίας τοῖς ἐξ Ἰσ-
 ραὴλ παραδείξας τὸ σχῆμα, Θεῷ προ[σ]κεῖσθαι παρα-
 σκευάσῃ λοιπόν; Τὸ δὲ, ἐπέμει μοι, καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν
 Παῦλος οὐκ ἔφασκεν ἐναργῶς· « Ἡλύχμην γὰρ αὐτὸς
 ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελ-
 φῶν μου; τῶν συγγενῶν μου τῶν κατὰ σάρκα; » Οὐχ
 δὲ καὶ τοῖς πᾶσι γενέσθαι τὰ πάντα φησὶν, ἵνα πάν-
 τως τινὰς σῶσῃ, καὶ γεγονέναι μὲν τοῖς Ἰουδαίοις
 ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, μὴ ὢν ἄνομος
 Θεῷ, ἀλλ' ἔνομος Χριστῷ, ἵνα σῶσῃ τοὺς ἀνό-
 μους; Καὶ τί ἐτι ταῦτα λέγω, τὸ ἐτι μείζον ἀφείς;
 ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵνα σῶσῃ

Historia autem de beato Osea nentiquam turpi-
 tudinis notanda est, in qua pulcherrime ostenditur,
 quo pacto nobis adhuc sceleratis et immundis spi-
 rituali suam communionem divinum Verbum lar-
 giatur. Alloquitur ergo universorum Deus beatum
 Oseam in hunc modum : « Vade, accipe tibi ux-
 orem fornicationis et filios fornicationis. » Accipit
 autem Gomer, non ut inde materiam voluptatis
 nancisceretur ; sed ut ministri obsequentis officium
 impletet, ut typo præserviret, quem ipsum esse
 potissimum dicemus, in carnalibus, et terrenis spi-
 ritualia, ut licet, repræsentantem. **16** Deinceps
 prophæta scopum in modo et ratione nemo accu-
 sabit. Velle enim uxoris vitulis alligari, susci-
 piendorumque liberorum studio teneri, a divinitus
 inspirata Scriptura non prohibetur : quin id a
 dedecore, et calumniis ubique defendit : « Honora-
 bile enim connubium, et thorus immaculatus¹¹, »
 juxta beati Pauli dictum. Concessum est autem
 volentibus recte vivere, et vitam virtute ac pietate
 conspicuam cum laude traducere, etiam proles
 optare. Sic namque vixit beatus Abraham, et pos-
 teri ejus Deo in hoc statu placuerunt. Quid ergo,
 dic mihi, alienum est, aut cuinam tandem crimi-
 nationi patebit, non aversari nuptias, cum Deus
 in his corporeis, ut sensum moventibus quidpiam
 spirituale, et lecturis ad animi fructum conducibile
 describi ac depingi jusserit ? Equidem non verebor
 affirmare, prophetam Gomer etiam saluti fuisse.
 Mulierculam enim adeo infamem, multisque com-
 munem eo promovit, ut uni viro adhæresceret :
 et quæ pridem ipsam quoque naturam contristabat
 (neque enim prolis tollendæ causa id faciebat; sed
 accedentium ad se libidinibus formam vendens, la-
 queus erat mortis, et janua ac via in ipsas profun-
 das et extremas tenebras deducens), ei persuasit
 abstinere ab adeo despuendis incantamentis et ope-
 ribus, honestamque liberorum parentem effecit.
 Quod autem de se parum sollicitus, potius quod
 alteri utile, et ad salutem necessarium foret, am-
 plexus est, præclarus conatus, et sancto viro dignus
 fuit. An enim non ita omni prædicatione cohæc-
 standum censebimus beatum Isaiam, quod, exuta
 tunicula solutisque sandaliis, et contempta peni-
 tus decencia ornatuque, nudus obambulavit¹², ut
 futuræ captivitatis habitu Israelitis demonstrato,
 Deo illos in posterum adhærere faceret ? Quid ?
 annon et sapiens ille Paulus nobis aperte dicebat :
 « Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo
 pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum
 carnem¹³ ? » Annon etiam omnibus omnia factum
 se confitetur, ut omnes faceret salvos ? et factum
 quidem Judæis ut Judæum : iis qui sine lege erant,
 quasi sine lege esset, cum sine lege Dei non esset,
 sed in lege esset Christi, ut lucrificaret eos qui
 sine lege erant¹⁴. Et quid ego ista commemoro,
 quod majus est relicto ? Ipsum item unigenitum

¹¹ Hebr. XIII, 4. ¹² Isa. XX, 2. ¹³ Rom. I, 5.

¹⁴ I Cor. IX, 20-22.

Del **17** Verbum, ut salvaret humanum genus, A
 « non rapinam arbitratum est, esse æquale Deo; sed se ipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factum, et inventum ut homo⁵⁵, sustinuit crucem, confusione contempta⁵⁶. »

Nilhil ergo mirum, si paulum extra decorum egressus propheta, salvavit Gomer, et mulierculam perditam ad morum honestatem revocavit. Utilis autem, et necessariæ rei causa Deum mandasse, ut mulierculæ conjugaretur, statim plenam fidem astruit, hac de causa illud mandasse confirmandum: « Quia fornicans fornicabitur terra post Deum. Et abiit, et accepit Gomer, filiam Debelaïm, et concepit, et peperit ei filium. » Non futuram terræ fornicationem, sed jam factam prophetæ B indicat. Erant enim vituli in Dan, et Bethel, et Baal templa excitata fuerant⁵⁷, et cæremoniarum ab Israel per totam Samaritarum regionem adhibebantur. Non igitur discrimen temporum facit, ac servat divina Scriptura, aut etiam, quod dictu verius est, qui hæc nobis sunt interpretati: sicut item et ipsa Christi persona per Isaïæ vocem inducitur loquens: « Dorsum meum dedi ad flagella, et genas meas ad alapas⁵⁸. » Et ipse propheta de ipso: « Sicut ovis ad occisionem ductus est, et ut agnus coram tondente se obmutescens; sic non aperit os suum. In humilitate ipsius iudicium ejus sublatum est⁵⁹. » Cernis quomodo quod futuris temporibus eventurum erat, ut jam transactum propheticus sermo nobis introduxerit? Quare illud: C
 « Fornicans fornicabitur terra, » pro, fornicata est, intelligi debet. Quomam autem modo fornicata est? « Post Dominum, » id est, sequelam aspernata est, qua quis quasi ad Deum tendit. Scriptum est enim: « Post Dominum ambulabis⁶⁰, » hoc est, Citra conversionem supernas et a Deo præscriptas leges sequeris. Fornicata est igitur post Dominum, non sustinens sequi. Descivit enim, et contaminata est, et idolorum cultibus dedita, Dominum offendit. Hac igitur de causa Gomer propheta Oseas vinculo conjugali sociatur, quia fornicata est terra post Dominum. Potest enim quod fit, pro mysticæ rei typo accipi, ut dicebam. Deinde peperit Gomer.
 νευκεν ἡ γῆ ἀπὸ ὀπισθεν τοῦ Κυρίου. Μυστικῶ γάρ, ἔστα τέτοκεν ἡ Γόμερ.

18 Vers. 4, 5. Et dixit Dominus ad eum: Voca nomen ejus Jezrael; quoniam adhuc modicum et ulciscar sanguinem Jezrael super domum Juda, et quiescere faciam regnum domus Israel. Et erit, in die illa conteram arcum Israel in valle Jezrael.

IV. Hic sermo duplicem nobis considerationem parit. Ab aliis enim alia scriptura afferitur, cujus nunc necesse est meminisse, quo accuratius aga-

τὸ ἀνθρώπινον γένος, « Οὐχ ἀρπαγμὸν ἤγησας τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐθεῖς ὡς ἄνθρωπος, ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας. »

Οὐδὲν οὖν ἄρα τὸ θαυμαστὸν, εἰ βραχὺ τοῦ πρόποντος ἐκπεφοιτηκώς, σέσωκεν ὁ προφήτης τὴν Γόμερ, καὶ ἀπολαύς τὸ γύναιον ἀναχομίζει πρὸς εὐκοσμίαν. Ὅτι δὲ χρησίμου τε καὶ ἀναγκαίου πράγματος ἕνεκα συνάπτεσθαι τῷ γυναικί προσέτατε Θεός, πεπληροφόρηκεν εὐθύς, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐκεῖνα προστάξει διαβεβαιούμενος. Διότι φησὶ, « Ἐκπορευούσα ἐκπορευέσει ἡ γῆ ἀπὸ ὀπισθεν τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἔλαβε τὴν Γόμερ θυγατέρα Δεβηλαῖμ, καὶ συνέλαβε, καὶ ἔτεκεν αὐτῷ υἷόν. » Καὶ οὐκ ἐσομένην πορνείαν τῆς γῆς, ἀλλὰ τὴν ἤδη γεγενημένην τῷ προφήτῃ φησὶ. Καὶ γὰρ ἦσαν αἱ δαμάλεις εἰς Ἀδὰν καὶ Βηθὴλ, καὶ τὰ τοῦ Βαάλ ἐγγήγερο τεμένη, καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ πάσαν ἐπράττοντο τῶν Σαμαρειτῶν τὴν χώραν. Ἄδιαφορῶ τοιγαροῦν κατὰ τοὺς χρόνους ἡ θεόπνευστος Γραφή, ἢ καὶ, ὅπως ἐστὶν ἀληθέστερον εἰπεῖν, οἱ ταύτην ἡμῖν διηρμηνεύοντες καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον διὰ τῆς Ἡσαίου φωνῆς εἰσφέρεται λέγον· « Τὸν νῦτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς βάρσιματα. » Καὶ αὐτὸς δὲ φησὶν ὁ προφήτης περὶ αὐτοῦ· « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτόν, ἀφωκός· οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. » Ὅρα, ὅπως τὸ ἐσόμενον ἐν καιροῖς ὡς ἤδη γεγενημένον ὁ τῆς προφητείας ἡμῖν εἰσκακόμικε λόγος; Οὐκοῦν τὸ, « Ἐκπορευούσα ἐκπορευέσει ἡ γῆ, » ἀντὶ τοῦ, Πεπόρευκεν ἡ γῆ, νοητέον. Πεπόρευκε δὲ τίνα τρόπον; « Ἀπὸ ὀπισθεν τοῦ Κυρίου, » τουτέστι, τὴν ἀκολουθήσιν ἀθετήσασα, ἣν ἂν ποιούτοίς, ὡς πρὸς Θεόν. Γέγραπται γάρ, ὅτι· « Ὀπίσω τοῦ Κυρίου πορεύθη, » τουτέστιν, ἀκολουθήσεις ἀμετατρέπτῃ τοῖς ἄνωθεν παρὰ Θεοῦ νόμοις. Πεπόρευκε τοίνυν ἀπὸ ὀπισθεν τοῦ Κυρίου, κατακολουθεῖν οὐκ ἀνεχομένη. Γέγονε γὰρ ἀποστάτης καὶ βέβηλος, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων προσθετίσας λατρείας, προσκίχρουκε τῷ Δεσπότη. Ταύτης οὖν ἕνεκα τῆς αἰτίας συνάπτεται τῇ Γόμερ ὁ προφήτης Ὡση, ὅτι πεπόρευκε ὡς φησὶν, πράγματος τύπος ἂν νοοῖτο τὸ δρώμενον.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτόν· Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰεζραὴλ, διότι ἐτι μικρόν, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὴλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰουδα, καὶ κατακαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραὴλ. Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συντρίψω τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὴλ.

Δ'. Ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ λόγος διττῆν ὠδίνει τὴν θεωρίαν. Φέρεται δὲ καὶ ἕτερα γραφή παρὰ τισιν, ὡς ἀναγκαῖον ἐπιμνησθῆναι νῦν διὰ γε τὸ ἀκριδέσ-

⁵⁵ Philipp. II, 6-8. ⁵⁶ Hebr. XII, 2. ⁵⁷ III Reg. XII, 29. ⁵⁸ Isa. L, 6. ⁵⁹ Isa. LIII, 7, 8. ⁶⁰ Osee XI, 10.

Ὀνίνησι γὰρ οὐ μετρίως, τὸ ἀμφοῖν ἡμᾶς ἐπιμνησθῆναι τοῖν λόγοιν. Ἡ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς ἐκδοσις, τούτῃστιν, ἡ τῶν Ἑβδομήκοντα, « Καὶ ἐκδικήσω, φησὶ, τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ, ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα. » Ἡ δὲ ἑτέρα φησὶ· « Καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηοῦ. » καὶ εἰ μὲν οὕτω νοεῖν ἔλαινό τινα, ἱστορικωτέραν ἀνάγκη ποιῆσθαι τὴν ἀφήγησιν. Ἐχει δὲ οὕτως· Γέγονε μὲν Ἀχαάβ βασιλεὺς ἐν Ἰσραὴλ, ὁ καὶ σύνοικον ἔχων τὴν Ἰεζάβελ. Ἐπειδὴ δὲ ἐζήτηε τὸν ἀμπελώνα τοῦ Ναβουθαί, ὁ δὲ πρὸς τοῦτο ἀπήντα, λέγων· « Μὴ μοι γένοιτο δοῦναι ἀμπελώνα πατρός μου σοί. » πεφόνευται, ταῖς τῆς Ἰεζάβελ δυστροπίασι περιπεσών. Ἐπειδὴ τοίνυν πεφόνευτο, κεκληρονόμηκεν Ἀχαάβ τὸν ἀμπελώνα τοῦ Ναβουθαί. Προσέκειτο δὲ καὶ ἑτέρως ταῖς τῶν δαιμόνων λατρίαις, καὶ τοῦτο ἐκτόπως. Ἦγανάκει λοιπὸν ὁ τῶν ὄλων θεός. Ἔϊτα προστέταγεν Ἐλισαίη τῷ προφήτῃ χρίσαι τὸν Ἰηοῦ, βασιλεία ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Ἀποστείλας δὲ τὸ παιδάριον ὁ προφήτης, τὸ θεῖον ἐπλήρου θέσπισμα. Ἔϊτα κεχρισμένος Ἰηοῦ, κάτεισιν ἐκ Σαμαρείας, καὶ τὸν θεῖον ἐπὶ τοῖς λελυπηκόσιν ἐπλήρου θυμόν. Ἀπεκτονῶς γὰρ τὸν Ἀχαάβ, ἔρριψεν ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Ναβουθαί. Ἔϊτα μετὰ τοῦτο τὴν Ἰεζάβελ, ἀνήρηκε δὲ καὶ ἑβδομήκοντα τοῦ Ἀχαάβ υἱούς, τοὺς ἀνὰ πᾶσαν ἑντας τὴν Σαμαρείαν. Προστίθει δὲ τούτοις καὶ τὸν Βάαλ· ἐνέπρησε γὰρ τὰς στήλας αὐτοῦ, καὶ κατέστισε τὰ τεμένη, καὶ αὐτοὺς ἀποσφάττει τοὺς ἱερεῖς. Ἐπὶ τούτους αὐτὸν ἀποδέχεται ὁ θεός· καὶ δὴ καὶ ἐπαγγέλλεται, λέγων, ὅτι· « Υἱοὶ τέταρτοι καθήσονται ἐπὶ θρόνου σου. » Ἄλλ' ὁ οὕτως γεγονὼς εὐδόκιμος Ἰηοῦ, προσκέρουκεν οὐδὲν ἦττον θεῷ· οὐ γὰρ περιελε τὰς δαμάλεις, κατεφωρᾶτο δὲ καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἀμαρτίαις Ἰεροβοάμ ἀνοσίως πεπορευμένος. Ἔϊτα γέγονεν ἐξ Ἰηοῦ πρῶτος υἱὸς Ἰωάκας, ἀνὴρ καὶ αὐτὸς εἰδωλόατρης, καὶ ταῖς δαμάλεσι προσκυνῶν. Ἄλλ' ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ, φησὶν, « Ὀργίσθη θυμῷ Κύριος ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκεν αὐτοῦ ἐν χειρὶ Ἀζαήλ βασιλέως Συρίας, καὶ ἐν χειρὶ Ἀδερ, υἱοῦ Ἀζαήλ. » Δεύτερος ἐξ Ἰωάκας βεβασιλευκεν Ἰωάς, καὶ οὗτος ἀνὴρ πονηρός. Τρίτος Ἰεροβοάμ, οὗ καὶ βασιλεύοντος ἀρχεται τῆς προφητείας Ὡσηέ. Τέταρτος Ἀζαρίας ἐξ Ἰεροβοάμ, καὶ αὐτὸς εἰδωλόατρης. Τοῦτον ἀπέκτεινεν ὁ Σελούμ. Οὐκ οὖν ἐπαιδιήπερ κέχριστο μὲν ὁ Ἰηοῦ, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸ αἷμα τοῦ Ναβουθαί, ὃς ἦν ἐξ Ἰεζραὲλ (πόλις δὲ αὕτη τῆς Σαμαρείας) καὶ ἵνα τὴν τοῦ Ἰσραὴλ εἰδωλοατρίαν περιελών, λοιπὸν ἀναπέσῃ προσκείσθαι θεῷ, ἔϊτα γέγονε καὶ αὐτὸς δαμάλειον προσκυνητής, δυσσεβεῖς δὲ οὐδὲν ἦττον οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγονάσι παῖδες, « Ἐκδικήσω, φησὶ, τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηοῦ. » Καὶ ὡσπερ γὰρ ἐκδεδίχηκεν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀχαάβ διὰ τῆς Ἰηοῦ βασιλείας, οὕτως ἐκδικήσει καὶ ἐκ τοῦ οἴκου Ἰηοῦ. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν υἱῶν αὐτοῦ πεπολέμηκεν Ἀζαήλ βασιλεὺς Συρίας, καὶ μέντοι Ἀδερ, καὶ νενικήκασιν τὸν Ἰσραὴλ, πλείστας δὲ ὄσας τῶν ἐν Σαμαρείᾳ πεπορθήκασιν πόλεις. Τίχεται τοίνυν τῷ

mus. Capiemus enim magnam utilitatem, si atramque perpenderit. Nostra igitur editio, hoc est, secundum Septuaginta sic habet : « Et ulciscar sanguinem Jezrael super domum Juda. » Alia : « Et ulciscar sanguinem Jezrael super domum Jehu. » Quam si qui amplectantur, explanatio magis historica sit oportet, in hunc modum . Fuit Achab rex Israel, conjugem habens Jezabel. Qui cum affectaret vineam Naboth, et ille ita occurreret, ut diceret : « Propitius sit mihi Deus, ne dem tibi vineam patris mei, » perversitate Jezabelis irretitus, vitam amisit. Eo occiso, vineam Naboth possedit Achab, qui alioqui infando dæmonum cultui addictus erat. Indignatus igitur universorum Deus, postmodum mandavit Eliseo prophetae, ut Jehu regem super Israel ungeret. Misso dehinc famulo divinum mandatum propheta implevit. Deinde unctus Jehu, descendit ex Samaria, divinæque iræ in sotentibus puniendis satisfacit. Nam occidit Achab, et cadaver ejus in vineam Naboth abjecit. Postea Jezabelem, et septuaginta filios Achab, qui in tota Samaria erant, neci dedit. Quibus etiam Baal addidit; cæjus statuas combussit, et delubra diruit, et ipsos ejus sacerdotes jugulavit. Ob quæ Deus illum laudat; quin etiam promittit, his verbis : « Filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum tuum ». Verum ita celebris Jehu, nihilominus Deum læsit. Nec enim vitulos abstulit : et ipse quoque in peccatis Jeroboam imple ambulare deprehensus est. Deinde ex Jehu primus natus est Joachaz, homo et ipse idololatra, et vitulos adorans. Verum ejus temporibus, inquit Scriptura, « Iratus est furor Domini super Israel, et tradidit eos in manu Azael, regis Syriæ, et in manu Ader filii Azael ». 19 Alter ex Joachaz prognatus, nempe Joas, regnavit, ipse quoque improbus; tertius Jeroboam, sub cujus regno Osee propheta nuntium sumit. Quartus Azarias (alias Zacharias) Jeroboami filius, etiam idololatra. Hunc trucidavit Sellum. Quoniam igitur unctus erat Jehu, ut ulcisceretur sanguinem Naboth Jezraeliæ (fuit Samarizæ oppidum Jezrael), et ut Israelis idololatria eversa, de cætero eos cum Deo conjungeret, ipse vero postea vitulos adoravit, et filii ejus patrem suum impietate æquarunt, « Ulciscar, inquit, sanguinem Jezrael super domum Jehu. » Sicut enim ultus est de domo Achab per regnum Jehu; sic ulciscetur etiam de domo Jehu. Regnantibus siquidem filiis ejus, Azael et Ader, seu Beneiad, reges Syriæ bellum ipsis fecerunt, et subacto Israele urbes Samarizæ quamplurimas everterunt. Nascitur ergo prophetae puerulus, cui et nomen iuditur Jezrael, veluti Deo commissum in Naboth peccatum recordante. Viro namque justo et religioso injuste trucidato, quomodo justorum tutor ac patronus quievisset? Contriturum igitur promittit arcum Israel in valle Jezrael. Vietæ sunt enim, ut dixi,

“ IV Reg. xvi, 12. “ IV Reg. xiii, 2. “ ibid. 3.

ab Anacle et Ador tribus Israel. Et hæc quidem A προφήτη παιδίον, ᾧ και ὄνομα τὸ Ἰεζραὴλ, οἶον ἐστι
historice.

ἀναμνησκοντος. Ἄνδρὸς γὰρ δικαίου και εὐλαβοῦς ἀδίκως ἀνηρημένου, πῶς ἂν ἤρῃμῃσεν ὁ τῶν δι-
καίων προσόδοτος; Συνερίψκειν οὖν ἐπαγγέλλεται τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὴλ. Νενί-
κηται γὰρ, ὡς ἔφην, ὑπὸ τε τοῦ Ἀζαήλ, και μέντοι τοῦ Ἄδερ αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ ὁ μὲν λόγος
ἐν τούτοις τῶν ἱστορικῶς πεπραγμένων.

Age porro, etiam in alteram scripturam conven-
ientia dicamus, ad spiritualem commentationem,
sive sensum a Deo dicta revocantes. Nobilis pro-
pter majores Judæorum Synagoga. Servierunt
enim Abraham, et filii ac nepotes ejus Deo viventi
et vero; quin etiam justitiæ studiosi cultores, et
omnibus virtutum germanarum actionibus insignes
admodum et clari fuerunt, et in fide immobiles, et
in omni genere honitatis exercitati. Ast ubi fame
compulsi Agyptiis se commiscuerunt, ibique longo
tempore permanserunt, eorum posteri alios mores
iuduerunt, aliosque sensus et cogitationes assump-
serunt, indigenas de cætero imitari statuentes,
consuetæque patribus, et præclare præstitæ pieta-
tis parvam omnino rationem ducentes. Adorave-
runt enim Creaturam potius quam Creatorem⁴⁴,
et opera manuum suarum⁴⁵, sicut scriptum est.
Eo autem abominationis abierunt et ita profane
vitam transierunt, ut vix ullum improbitatis
modum discere et consecrari prætermiserint. Ac
mibi sane idem illis videtur accidisse, quod mu-
lieri sapienti nec ignobili, quæ moribus suis reli-
ctis, et honestatis ac modestiæ studiis etiam va-
lere jussis, potius in specie et vestibus meretri-
ciis conspici iustitavit. Quo enim modo mulier talis
omnium voluptatibus servit, omnis molestiæ se-
cura, eodem modo anima hominis simul ac a ratio-
nibus pietatis deflexerit, charitatemque erga Deum
flocci penderit, et ad Satanam inclinaverit, ma-
lignorum spirituum cupiditatibus obtemperat. Itaque
fornicata est spiritualiter in Agypto Judæorum
Synagoga. Prostabat enim, ut dixi, dæmonum de-
sideriis, et ad omne quodcumque illis collibisset,
non difficile rapiebatur. Cæterum ita projectam
visitavit miseratus Deus, et denovo pudicam red-
dene molitus est, et propemodum contubernalem im-
puram illam, qui est omnium castissimus et pu-
rissimus, et matrem filiorum fecit, et charitate
dignatus est, propter natum ex ea primogenitum,
hoc est Jesrael, quod Latine sonat, *semen Dei*.
Ergo *Qseam* in imaginem, et typum sapientissimæ
hujus administrationis Dei delectum intueri. Co-
pulat Gomer mulieri meretrici propheta sanctus;
illa ei peperit Jesrael. Ita Deus per sapientissimum
Moysen Judæorum Synagoga ad amicitiam et
communione spiritualem vocabat, propter na-
sciturum ex ea primogenitum, videlicet Christum,
qui revera est semen Dei. Natus est enim ex Patre
Filius, quamvis caro factus sit.

Φέρε δὲ και εἰς τὴν ἑτέραν γραφὴν τὰ εἰκότα λή-
γωμεν, ἀνακομίζοντες ἤδη πρὸς θεωρίαν πνευματι-
κὴν τὰ εἰρημένα παρὰ Θεοῦ. Εὐγενῆς μὲν διὰ τοῦς
πατέρας ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆ. Αελατρεύκας
γὰρ οἱ ἀμφὶ τὸν θεσπέσιον Ἀδραμ Θεῷ ζῶντι και
ἀληθινῷ, και μὴ και δικαιοσύνης γεγόνασιν ἐπιμε-
ληται, και ἀπάσαις ἀγαθοεργείαις εὐ μάλα κατα-
εστεμμένοι, και γνησιότητι διαπρέποντες, και ἀκλό-
νητοι τὴν πίστιν, και πᾶν εἶδος ἐπιεικειᾶς ἐπισκη-
κότες. Ἐπαίδῃ δὲ λιμοῦ καταωθήσαντος ἐπέμειξαν
Αἰγυπτίοις, εἶτα μακροὺς ἐκείσε διατετελέκασιν χρό-
νους, ἑτερότροποι τε και ἑτερογνώμονες οἱ ἐξ αὐτῶν
γεγόνασιν, τοῖς τῶν ἐνοικούντων ἔθουσιν ἔπισθαι ἡρη-
μένοι λοιπόν, και ὀλίγα παντελῶς τῆς τοῖς πατέρας
ἐντριβοῦς και ἐξαίρετως κατορθουμένης εὐσεβείας
πεφροντικότες. Προσεκυνήκασιν γὰρ τῇ κτίσει
παρὰ τὸν κτίσαντα, και τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐ-
τῶν, καθὰ γέγραπται. Κατώχοντο δὲ βδελυρίας
εἰς τοῦτο και βεβήλου ζωῆς, ὡς τάχα που φαυλότη-
τος τρόπον ἔχιν ἀνεπιτήθευτον παντελῶς οὐδένα.
Και μοί τι καθεῖν δοκοῦσι τοιοῦτο, ὅπερ ἂν πάθοι
γυνή σοφῆ τε και εὐγενῆς, τὸν μὲν αὐτῆς μεθεῖσα
τρόπον, μόνον δὲ οὐχὶ και ἐββῶσθαι φράσασα τοῖς
εἰς εὐκοσμίαν ἐπιτηδεύμασιν ἀνηρημένη δὲ μάλλον
τὸ ἐν εἶδει και σχήμασιν ὁρᾶσθαι πορνικαῖς. Ὅνπερ
γὰρ τρόπον ἡ τοιαύτη γυνή τὰς ἀπάντων ἡδονὰς ἐφ'
αὐτῇ πληροῖ, δυσχερείας ἀπάσης ἐξηρημένης, οὕτω
και ἀνθρώπου ψυχῆ, τῶν τῆς εὐσεβείας ἀπονεύσασα
σπουδασμάτων, και ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν ἀλογήσασα,
και προσεκλημένη τῷ Σατανᾷ, τὰς τῶν πονηρῶν
πνευμάτων ἐπιθυμίας ἀποπληροῖ. Οὐκοῦν πεπόρ-
νευκεν ἐν Αἰγύπτῳ νοητῶς ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγω-
γῆ. Προδκεῖτο γὰρ, ὡς ἔφην, ταῖς τῶν δαιμονίων
ἐπιθυμίαις εἰς πᾶν ὅτιοῦν τῶν αὐτοῖς καθ' ἡδονὴν
ἀποφερομένη εὐκόλως. Ἄλλ' ἐπισκέπετό τε και
ἡλέει Θεὸς τὴν οὕτω διεβριμένην, και σώφρονα
πάλιν αὐτὴν ἀποφαίνειν ἤθελε μόνον δὲ οὐχὶ και
σύνοικον ἐπολεῖ τὴν βέβηλον ὁ πάναγνός τε και
καθαρός, και τέκνων ἐπολεῖ μητέρα, και ἀγάπης
ἡξίου, διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς γεγόμενον πρωτότοκον, του-
έστι τὸν Ἰεζραὴλ, ὃς ἐρμηνεύεται σπορὴ Θεοῦ.
Ὅρα δὴ οὖν εἰς εἰκόνα και τύπον τῶν οὕτω παν-
σφως οἰκονομηθέντων παρὰ Θεοῦ θετειμένων τὸν
Ἄσηέ. Συνάπτεται τῇ Γόμερ, πόρνη γυναικί, προ-
φήτης ἅγιος. Ἡ δὲ τέτοκεν αὐτῷ τὸν Ἰεζραὴλ. Οὕτω
και Θεὸς ἐκάλει πρὸς οἰκειότητα διὰ τοῦ πανσφου
Μωσέως, τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, και εἰς
κοινωνίαν πνευματικὴν, διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς ἐσόμενον
πρωτότοκον, τουτέστι, Χριστὸν, ὃς ἐστι σπορὰ Θεοῦ
κατὰ τὸ ἀληθές. Γεγένηται γὰρ ἐκ Πατρὸς ὁ Υἱός,
και εἰ γέγονε σάρξ.

⁴⁴ Rom. i, 23. ⁴⁵ Mich. v, 12.

Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἂν ἑτέρως γένοιτο σαφῆς καὶ εὐκρινεστάτη τῆς πνευματικῆς θεωρίας ἢ παράθεσις, μὴ παρενεχθέντων εἰς μέσον τῶν ἱστορικῶς γεγονότων, φέρε, πάλιν αὐτῶν ἐπιμνήσασθαι. Ὅτι μὲν οὖν πόλις ἡ Ἰεζραὲλ, προαπήγγελεν ἡμῖν ἐναργῶς ὁ λόγος. Ἄλλ' ὡς ἐκ πόλεως τῆς Ἰεζραὲλ σημαίνει τὸν Ναβουθαί, τύπος δ' ἂν γένοιτο καὶ αὐτὸς τῆς ἐν Χριστῷ νοουμένης οἰκονομίας. Ἐρμηνεύεται δὲ καὶ αὐτὸς, ἐρχόμενος ὀνόματι δὲ τῷ τοῦδε τὸν Ἐμμανουὴλ σημαίνει πλειστάκις τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Ἐίρηται μὲν οὖν πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ἀδβακούμ· «Ἐτι μικρὸν, ὃ ἐρχόμενος ἦξει, καὶ οὐ χρονιεῖ.» Ὑάλλει δὲ που καὶ ὁ Δαβὶδ, «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.» Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ θεοπέσιος Βαπτιστῆς ἀποστέλλει τινὰς τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ δὴ διεκπυθάνετο λέγων, «Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;» Ὅτι δὲ ἦν εἰς εἰκόνα Χριστοῦ, καὶ τοῦτο σαφῶς ἐκ τῶν ἐστ' αὐτῷ γεγραμμένων εἰσέμεθα. Ἐπεθύμει μὲν γὰρ ὁ Ἀχαὰβ κατακτήσασθαι τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, καὶ εἰς κῆπον λαχάνων μετασκευάσαι τὸ οὕτως ἐξαιρετὸν χωρίον. Ὁ δὲ ἤγανάκει πρὸς τοῦτο, καὶ ὡς οὐκ ἂν προειτόπυτε τὸν τοῦ πατρὸς ἀμπελῶνα, δισχυρίζετο σαφῶς. «Μὴ μοι γὰρ γένοιτο, φησὶ, προδοῦναι ἀμπελῶνα πατρὸς μου σοι.» Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μεμάθηκεν ἡ θεομοιῆς καὶ βέβηλος Ἰεζάβελ, ἡ τοῦ προφήτου διώκουσα, καὶ τοὺς δικαίους ἐπιβουλεύουσα, δυστρόφοις ἐπιχειρήμασιν ἐξεμυχανάτο τῷ δικαίῳ τὸν φόνον. Καὶ δὴ καὶ ἀναιρεθῆναι παρασκευάσασα, κληρονομεῖν ἐκέλευε τῷ συνωμωκτῷ, φησὶ δὴ τῷ Ἀχαὰβ. Ἐπὶ τοῦτοις εἰκότως ἠγανάκει Θεὸς, καὶ δὴ καὶ ἐκδικήσειν ἐπαγγέλλεται τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ. Ἀνήρηται γοῦν Ἀχαὰβ ὑπὸ Ἰηοῦ, καθάπερ ἤδη προείπομεν, προσετίθη δὲ αὐτῷ καὶ ἡ καμπόνηρος Ἰεζάβελ. Φέρε δὴ οὖν, εἰς Χριστὸν ἀναφέρωμεν τὰ ὡς ἐν τύπῳ τοῖς πάλαι γεγενημένα. Ὁ μὲν γὰρ προφήτης Ἡσαίας, ὅτι· «Ἀμπελῶν ἐγενήθη πῶς ἠγαπημένον ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίανι.» Καὶ ἦν ὁ ἀμπελῶν ἀνθρώπος τοῦ Ἰούδα, νεόφυτον, ἠγαπημένον. Ἄλλ' οἱ τοῦ Ἰσραὴλ ἠγούμενοι, ὧν ἂν εἴη καὶ τύπος ὁ Ἀχαὰβ βασιλεύων, ἐπαθύμησαν ἔχειν τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ· οὐχ ἵνα ἦ κλῆρος ἐξαιρετός, τουτέστιν, ἀμπελῶν· ἀλλ' ἵνα χερσωμένος κῆπος γένοιτο λαχανίας, τουτέστιν, ἐπὶ τῷ ἀσυκρίτῳ ἑλαττον καταφέρουτο· κλειστή γὰρ ὅση κῆπου λαχάνων πρὸς ἀμπελῶνα διαφορά. Καὶ τὸ ἔτι μείζον ἐν τοῦτοις οὐκ ἀσυμφανές. Γεγονότες μὲν γὰρ ὑπὸ Χριστῷ τῶν Ἰουδαίων οἱ ἡμεῖς, πῶς οὐκ ἐμελλον ἂν εὐχρηματούσαις ἀμπελοῖς, καὶ μὴν καὶ γονιμωτάταις ἐν Ἰσραὴλ εἶναι· ἔθεσί τε καὶ τρόποις, καὶ μανθάνοντες διδασκαλίαις, ἐντάλματα ἀνθρώπων, κατ' οὐδένα τρόπον διενεγκεῖν τῶν χθαμαλωτάτων λαχάνων, καὶ καὶ λίαν

οὐκοῦν ἐγλίχοντο μὲν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγησαί τὸν ἀμπελῶνα Χριστοῦ κλῆρον ἴδιον ἔχειν, καὶ εἰς κῆπον λαχανίας· ἀλλ' οὐκ ἔπειθον καταπροδοῦναι σφίσι τὸν τοῦ Πατρὸς ἀμπελῶνα. Ἔτα, τί δέδρακεν

Quoniam vero spiritualis considerationis collatio perspicua dijudicatuque facillima aliter fieri nequit, nisi rerum gestarum historiarum in medium producantur, age, iterum earum mentionem faciamus. Jezraelem fuisse civitatem, antea clare docuimus. Sed quod ex civitate Jezrael Naboth significat, etiam hic typus esse queat. æconomiarum, quam in Christo intelligimus. Nam et ipse Naboth redditur Latine *venturus*, quo nomine Emmanuelem toties Scriptura sancta indicat⁶⁶. Dictum est ergo ad beatum Habacuc: «*Adhuc modicum, et veniens veniet, et non tardabit*»⁶⁷. Paullit et David quodam loco: «*Benedictus qui venit in nomine Domini*»⁶⁸. Quin et ipse divus Baptista quosdam e discipulis suis **21** ad Dominum nostrum Jesum Christum ideo mittit percunctatum: «*Tu es qui venturus es, an alium exspectamus*»⁶⁹? Fuisse autem et hanc figuram Christi, plane ex iis quæ de eo scripta sunt perspicere licet. Concupivit enim Achab possidere vineam ejus, et locum tam eximium in hortum olitorium convertere. Naboth indigne ferens, non se vineam patris sui dimissurum expresse profiteretur: «*Propitius sit mihi Deus, inquit, ne prodam vineam patris mei tibi*» Id postquam rescivit Deo invisæ, et impia Jezabel, prophetarum persecutrix et justorum insidiatrix, perversis molitionibus justo cædem est machinata. Quem cum occidi cogerasset, maritum Achab possidere vineam jussit⁷⁰. Quare merito indignatus Deus, ulturum se sanguinem Jezraelis promisit. Occisus est ergo Achab a Jehu, ut diximus, et simul longe improbiissima Jezabel. Age igitur, ad Christum accommodemus, quæ veteribus velut in typo gesta sunt. Propheta enim Isaias ait: «*Vinea facta est dilecto in cornu, in loco pingui*»⁷¹. Et erat vinea homo Juda, nova planta, dilecta. Verum duces Israel, quorum figura esse possit Achab regnans, desiderarunt habere vineam ejus, non ut esset hæreditas electa, id est, vinea: sed ut deserta et inculta hortus olerum fieret, hoc est, propter conditionem sine comparatione inferiore deiceretur: etenim vinea ab horto olitorio nimium quantum differt. Et quod in his adhuc eminent, non est obscurum. Sub Christum quippe redacti Judæorum populi, quomodo non vineis palmitum copia florentibus et fertilissimis similes erant futuri, habendique ab omnibus? Videntes autem Phariseorum institutis et moribus, discentesque doctrinas ac mandata hominum, nihil prorsus dissimiles herbis humo propinquissimis, quæ et facile succumbunt atque marcescunt

καὶ φαίνεσθαι; Διαζῶντες δὲ τοῖς τῶν Φαρισαίων εὐκόλως πίπτει καὶ μαραινεται.

Quocirca appetebant quidam Judæorum primores vineam Christi, ut sortem propriam, et in hortum olerum: verum persuadere illi non potuerunt, ut Patri sui vineam ipsis proderet. Quid deinde occipit

⁶⁶ Isa. vii, 14; Matth. i, 23. ⁶⁷ Habac. ii, 3. ⁶⁸ Psal. cxvii, 26. ⁶⁹ Matth. xi, 3. ⁷⁰ III Reg. xxi, 15.

⁷¹ Isa. v, 1.

Deo exosa Jezabel, hoc est, gregaria multitudo, subdita principibus, id est, Synagoga? Cum principum nequitia et dolo conspirans, justum et sanctum Naboth persequitur, hoc est, « qui venit, » efficitque ut morte multetur. **22** Interficitur enim calumniis appetitus Emmanuel. Eam rem Deo visam intolerabilem, liquere potest inde, quod Osee prophetæ dicitur: « Idcirco adhuc modicum, et ulciscar sanguinem Jezrael super domum Juda, et quiescere faciam regnum domus Israel. » Vindicatus est enim, ut dixi, sanguis Christi ex toto Israel. Quoniam vero tempore illo, quo datum est hoc vaticinium, distincte nominabantur, Judas quidem qui manserant Jerosolymis, Israel autem qui erant in Samaria: ut Israelem universe significare videatur, dicere debuit ulturum se sanguinem Jezrael ex domo Juda, et finem impositurum regno domus Israel. Hoc item divinus Jacob ante expressit, his verbis: « Non deficiet princeps ex Juda, et dux de femore ejus, donec veniat cui repositum est; et ipse expectatio gentium ⁷². » Ubi enim Emmanuel illuxit, tunc, tunc, inquam, etiam e medio sublatum est regnum Israel. Itaque Herodes Antipatri filius Ascalonites, Judææ Christo nato præfuit. Contriturus etiam ipsum arcum Israel in illa die, hoc est, illo tempore promittitur. « Arcum enim fortium infirmavit ⁷³, » ut scriptum est; tametsi Emmanuelem se subacturos existimaverant. « Et inimicorum quidem gladii defecerunt in finem ⁷⁴, » et dissolutum est robur brachiorum ipsorum. Non enim vicerunt invictum. Quodammodo autem spiritualis considerationis profunditatem parans, ad historice gesta nox descendit, et ait: « Quia contemnam arcum Israel in valle Jezrael. » Ibi siquidem Azazel Syriæ rex Israelem contra copias educentem debellavit. Et quia convenire judico, a præcipua et spirituali commentatione sermonem non abducere, illud aio, nihil esse incommodi, mea sententia, intelligi per vallem Jezrael (hoc est, seminis Dei, sive Christi) monumentum in horto, in quo et resurrectione passionem consecuta, de omni genere malorum Licinorum a Judæis susceptorum triumphavit. Per resurrectionem siquidem eorum prava, et Deo exosa, et cruenta consilia ad nihilum reciderunt. Sperabant enim se posse e medio tollere Filium, ut etiam vineam ejus sibi propriam sortem haberent. Sed in sepulcro collocatus revixit, et meditata ipsorum insidias inefficaces reddidit, et quasi arcus contrivit per id, quod amplius pati nihil potest. Et ipsos quidem e vinea, ut Deo detestandos, **23** et scelestos, et Domini interfectores ejicit, eamque aliis agricolis, bonis et gratis, et operis faciendi cupidissimis, juxta parabolam evangelicam ⁷⁵, locat.

καὶ κυριοκτόνους· ἐκδίδωσι δὲ γεωργοῖς ἐτέροις αὐτὸν, ἀγαθοῖς καὶ εὐγνώμοσι, καὶ φιλεργεστάτοις, κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου παραβολήν.

VERS. 6, 7. *Et concepit adhuc, et peperit filiam, et dixit ei: Voca nomen ejus Absque misericordia, quia nequaquam addam ultra misereri domui Israel;*

A ἡ θεομίσθς· Ἰεζάβελ; τουτέστιν, ἡ ἀγελαία πληθὺς, ἡ ὑπὸ χεῖρα τῶν ἡγουμένων, ἤγουν ἡ Συναγωγὴ, ταῖς τῶν ἡγουμένων συνδραμοῦσα, [Ἰσ. κακονοίαις] καὶ δόλω. Μέτεσι τὸν δίκαιον, τὸν ὄσιον Ναβουθαί, τουτέστι, « τὸν ἐρχόμενον, » καὶ δὴ καὶ ἀναιρεθῆναι παρεσκεύασεν. Ἀνήρηται γὰρ συκοφαντούμενος ὁ Ἐμμανουήλ. Ἄλλ' ὅτι μὴ ἀνεκτὸν τὸ χρῆμα θεῶν, σαφὲς ἂν γένοιτο τῷ λέγεσθαι τῷ προφήτῃ Ὡση· « Διδίτε ἐτι μικρὸν, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰουδα, καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραήλ. » Ἐκδικήσεται γὰρ, ὡς ἔφην, τὸ αἷμα Χριστοῦ ἐκ παντὸς Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' ὃ καὶ ἡ προφητεία γέγονεν, ὠνομάζοντο διηρημένως, Ἰούδας μὲν οἱ μεμνηχότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰσραὴλ δὲ πάλιν οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ· ἵνα τὸ ἐκ παντὸς Ἰσραὴλ ὄρωτο σημαίνειν, φηθὲν ἀναγκαίως, ἐκδικήσιν τὸ αἷμα Ἰεζραὲλ ἐκ τοῦ οἴκου Ἰουδα, καταπαύσειν δὲ καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ οἴκου Ἰσραήλ. Τοῦτο καὶ ὁ θεοπέσιος Ἰακώβ προκαταμμήνυκε, λέγων· « Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰουδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. » Ἐπιλάμπαντος γὰρ ἡμῖν τοῦ Ἐμμανουήλ, τότε δὴ τότε καὶ ἐκ μέσου γέγονεν ἡ βασιλεία τῶν Ἰσραήλ. Καὶ γοῦν Ἡρώδης Ἀντικάτρου παῖς, Ἀσκαλωνίτης, τῆς Ἰουδαίων ἡγεῖτο χώρας, γεγεννημένου Χριστοῦ. Συντρίψειν δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καταπαγγέλλεται, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ. « Τόξον γὰρ δυνατῶν ἠσθένησε, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, καίτοι κρατήσειν ὀπειληφῶτων τοῦ Ἐμμανουήλ. « Καὶ τοῦ μὲν ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος, » ἐξελύθη δὲ νεῦρα βραχιόνων αὐτῶν. Οὐ γὰρ νενίκηκασιν τὸν ἀνίκητον. Κατασκευάζων δὲ ὡσπερ τῆς πνευματικῆς θεωρίας τὸ βαθύ, κάτεισιν εὐθὺς ἐπὶ τὰ ἱστορικῶς πεπραγμένα, λέγων, ὅτι « Συντρίψω τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὲλ. » Ἐκεῖ γὰρ νενίκηκεν Ἀζαὴλ ὁ βασιλεὺς Συρίας ἀντεξάγοντα τὸν Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ προσήκειν ὑπολαμβάνω, τῆς ἀναγκαίας καὶ πνευματικῆς θεωρίας οὐκ ἀποκομίζειν τὸν λόγον, ἐκεῖνό φημι, τὸ λυποῦν οὐδὲν, καθάπερ ἐγώ μαι, κοιλάδα νοεῖσθαι τοῦ Ἰεζραὲλ, τουτέστι, τῆς τοῦ Θεοῦ σπορᾶς ἤτοι Χριστοῦ, τὸ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀνάστασις ἐπακολούθησασα τῷ πάθει, νενίκηκε πάντα τρόπον Ἰουδαϊκῶν τολμημάτων. Λέλυται γὰρ αὐτῶν διὰ τῆς ἀναστάσεως τὰ δυστροπά, καὶ θεοσυτῆ, καὶ μαιφύνα τολμήματα. Ὄντο μὲν γὰρ ἐκ μέσου ποιεῖν δύνασθαι τὸν υἱὸν, ἵνα καὶ κληρὸν ἴδιον ἔχοιεν τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐν μνημείῳ τεθείς, ἀνεβίω πάλιν, ἄπρακτα τῆς ἐκείνων ἐπιβουλῆς ἀποφαίνων τὰ σκέμματα, καὶ μονονουχὶ συντρίβων τὰ τόξα, διὰ τοῦ μηδὲν ἐτι δύνασθαι παθεῖν. Καὶ ἐκβάλλει μὲν αὐτοὺς τοῦ ἀμπελῶνος ὡς θεομισεῖς, καὶ πονηροὺς, καὶ

Καὶ συνέλαβεν ἐτι, καὶ ἔτεκεν θυγατέρα, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτῆς Οὐκ ἠλεημένη διότι οὐ μὴ προσθήσω ἐτι ἐλεῆσθαι

⁷² Gen. XLIX, 10. ⁷³ I Reg. II, 4. ⁷⁴ Psal. IX, 7.

⁷⁵ Matth. XXI, 23.

τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἢ ἀντιπασσόμενος ἀντι-
τάξομαι αὐτοῖς. Τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα ἐλεήσω,
καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ
σώσω αὐτοὺς ἐν τόξῳ, οὔτε ἐν πολέμῳ, οὔτε ἐν
ἄρμασιν, οὔτε ἐν ἵπποις, οὔτε ἐν ἵππευσίῳ.

Ε'. Μετὰ τὸ τεχθῆναι τὸν Ἰεζραὲλ γαγένηται τῷ
προφήτῃ κόριον ἐκ τῆς Γόμερ, ᾧ καὶ ὄνομα κείσθαι
δεῖν προστέταχθε, τὸ, « Οὐκ ἠλεημένη. Ἐπιφέρει δὲ
παραχρήμα τοῦ τοιοῦδε τὴν πρόφασιν, καὶ τὴν αἰ-
τίαν εὐθὺς καθίστησιν ἐναργῆ, οὐδεμιᾶς ἔτι φειδοῦς
ἀξιοθήσεσθαι λέγων τὸν Ἰσραὴλ· ἀνταναστῆναι δὲ
ὡσπερ αὐτοῖς, καὶ ἐν τάξει γενέσθαι τῶν ὅτι μάλιστα
πολεμιωτάτων, καὶ ταῖς εὐπραγίαις αὐτῶν ἀντιπασ-
σεῖσθαι γεννικῶς, ὡς εἰς ἐσχάτην αὐτοῦς ἀβλιότητα
κατολισθαίνειν, καὶ δύσοιστον ἀληθῶς ἀνατλήναι
συμφορὰν. Θεοῦ γὰρ ἀνθεστηκότος, οὐδαμῶθεν ἂν
γένοιτο τοῖς παθοῦσιν ἢ ὀνησις. « Ἐὰν γὰρ κλείσῃ
κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; » φησὶν. Καὶ ἡ φησὶν ὁ
προφήτης, « Τὴν χεῖρα τὴν ὑψηλὴν, τίς ἀποστρέψει; »
ἢ τίς ἐλεήσει τὸν διὰ τῆς ἀνομιᾶς ψήφου καταδει-
κασμένον; Πάντα γὰρ τοῖς θεοῖς ἔπεται νεύμασι,
καὶ ὅπερ ἂν ἔλοιτο κατορθοῦν ὁ Δεσπότης, τοῦτο
ἀμελλεῖ πάντῃ τε καὶ πάντως διαπεραίνεται,
συνεργαζομένης αὐτῷ τῆς κτίσεως, καὶ ταῖς τοῦ κρα-
τοῦντος ἀκολουθούσης ψήφοις. Οὕτω κεδόλακεν Ἀι-
γυπτίους, μεταστοιχειουμένων τῶν ὕδατων εἰς αἷμα,
καὶ τῆς αἰθάλης εἰς σκνίπας, καὶ ἀφορήτου χαλάζης
καθιεμένης, μακροῦ δὲ καὶ τριημέρου καταχεομένου
σκότους, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων αὐτοῖς ἐπενηγεμέ-
νων. Οὐκοῦν ὄνομα τῷ κορίῳ, τὸ Οὐκ ἠλεημένη, χρη-
σίμως τε καὶ ἀναγκαίως, ἵνα τὴν αἰτίαν τοῦ πράγμα-
τος φιλοπευστοῦντες αἴ, καὶ δὴ καὶ μανθάνοντες οἱ
τὸ τηλικαῶδες διὰ τῆς πολυθέου πλάνης προσκεκροῦ-
τες Θεῷ, φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ἀναπειθοῦντο τὰ
ἀμείνῳ καὶ περπωδέστερα, λοιπόν τε μεταφοιτήσεται
πρὸς τὸ ἐλέσθαι σωφρόνως, καὶ γοῦν τοῖς δευτέροις
ἀποσεῖσθαι τὴν ὀργὴν, εὐμενῆ καὶ πρᾶσον ἐφ' ἑαυτοῖς
καταστήσαντες λελυπημένον τὸν ὄλον Θεόν. Ἔοικε
δὲ πάλιν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις ὑποδηλοῦν λό-
γος τὰς γοηνημένας αἰχμαλωσίας τοῦ Ἰσραὴλ, ὑπό
τε τοῦ Θεγλαφασάρ, καὶ μέντοι Σαλμανασάρ βα-
σιλέων Ἀσσυρίων, οἱ μετώκησαν ἐκ Σαμαρείας τὸν
Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄρια Περσῶν καὶ Μήδων. τὰς ἐν τῇ
Σαμαρείᾳ καταδηώσαντες πόλεις. Ἄλλ' οὐκ ἂν ταῖς
οὕτω δειναῖς περιπεπτώκασιν συμφοραῖς, ἐπαμύνειν
αὐτοῖς ἐθέλοντος Θεοῦ, μᾶλλον δὲ, μὴ οἴοντο πως καὶ
ἀντεξάγοντος, καὶ ἐν τάξει πολεμίων ἀνθεστηκότος.
Ἔφη γὰρ ἐναργῶς, ὅτι Ἄντιπασσόμενος ἀντιτάξο-
μαι αὐτοῖς. Ἐλεήσει δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα κατ-
επαγγέλλεται, καὶ σώσειν αὐτοὺς, οὐ πολέμου νόμῳ
(τοῦτο γὰρ τὸ, οὐκ ἐν ἄρμασιν, οὐδὲ ἐν ἵπποις)· ὁ
δὲ καὶ τετέλεσται, τοῦ Σαναχηρείμ περιέχοντος κύ-
κλῳ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅτε καὶ τῆς θείας δόξης κατ-
εφλύαρει Ῥαψάκης, ὡς οὐκ ἂν ἰσχύσειεν εἰπόντων,
ἀνασῶσαι Θεὸς τὴν τε Ἱερουσαλήμ, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ,
προεκόμιζε δὲ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πάντῃ τε καὶ πάν-
τως ἀλώσεσθαι καὶ αὐτοὺς, τὸ μὴ δεδυνῆσθαι τοὺς

A sed adversans adversabor eis. Filiorum vero Juda
miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo, et non
salvabo eos in arcu, neque in gladio, neque in bello,
neque in curribus, neque in equis, neque in equiti-
bus.

V. Post natum Jezrael, nata est prophetæ puellula
ex Gomer, cui et nomen jussit imponi, videlicet, « Abs-
que misericordia. » Adjungit statim occasionem, et
causam illico clare aperit, dicens, nulla amplius ve-
nia se Israel dignaturum, sed quasi contra eos in-
surrecturum, et loco infensissimi hostis futurum,
ipsorumque felicitati viriliter adversaturum, ut in
extremam miseriam præcipitentur, et vere intole-
randam calamitatem perferant. Deo quippe resi-
stente, afflictis nusquam relinquitur auxilium. « Si
enim clauserit contra hominem, quis aperiet? »
inquit. Et ut ait idem propheta: « Manam excelsam
quis avertet? » aut cælesti sententia condemnati
quis miserebitur? Omnia quippe nutum divinum se-
quuntur, et quæ Dominus rite facere voluerit, id ci-
tra moram omnimodis perficitur, creatura illi co-
operante, et dominantis auctoritatem comitante. Sic
punivit Ægyptios, aquis in sanguinem, et cinere seu
pulvere in ciniphes commutatis, et dejecta grandine
horribili, propemodum etiam triduanis tenebris dif-
fusis, et aliis omnibus suppliciiis inflictis⁷⁷. Quare
puellæ nomen « Absque misericordia » utiliter ac ne-
cessario imponitur, ut causam rei curiosius scisci-
tantes semper et cognoscentes qui tunc Deum per
seductionem cultus multorum deorum offenderant,
ad meliora et rationi magis consentanea cogitanda
faciendaque inducantur, et de cætero prudenter,
saltem posterioribus cogitationibus iram divinam
amoliri cupiant, universorum Deum offensum, bene-
volum sibi ac mitem efficientes. Videtur autem
propheta rursus nobis hoc loco Israellem a Theglat-
phalasar et Salmanasar Assyriorum regibus captivum
subindicare, **24** qui e Samaria, ejus urbis illata
vastitudine, eumdem ad montes Persarum et Medo-
rum transtulerunt. Atque in tam graves calamitates
non incidissent, si Deus defendere eos voluisset;
imo nisi quodammodo aciem contra eduxisset, et
instar hostis adversatus esset. Ait enim aperte: Ad-
versans adversabor illis. Misericordiam autem fi-
liis Judæ tributurum se pollicetur, et salvaturum
eos, non lege ac more militari, hoc enim est quod
dicit, non in curribus, nec in equis, quod etiam
præstitum est, Senacherim Jerosolymam obsidione
circumdante, quando et adversus Dei gloriam Rab-
saces blaterabat, dicebatque non posse Deum Jero-
solymam et incolas ejus tueri, adducebatque pro ar-
gumento firmissimo, plane ipsos quoque in potesta-
tem venturos, quod dii in Samaria suos eripere ne-
quivissent. Sed enim servatus est Judas mirabiliter,
hoc est, Jerusalem habitantes duæ tribus. « Exivit
enim angelus Domini, inquit, et occidit ex castris
Assyriorum una nocte centum octoginta quinque

⁷⁷ Isa. xii, 22. ⁷⁸ Isa. xiv, 27. ⁷⁹ Exod. vii, viii, ix passim.

millia ⁷⁸. » Salvati tum cantabant, et modum rei tam ingentis in se perpetratæ narrabant, dicentes : « Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Ipsi velut compedibus implicati sunt, et ceciderunt ; nos autem resurreximus, et erecti sumus ⁷⁹. » Verum ista a nobis historice dicta sunt.

ἀφηγοῦντο, λέγοντες· « Οὗτοι ἐν ἄρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις· ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα. Αὐτοὶ συνεποδίσθησαν, καὶ ἔπεσον· ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν, καὶ ἀνωρθώθημεν. » Ἄλλ' ἴστω·

Procedamus ad alios sensus, ad Christum, inquam. Post natum quippe Jezraelem, id est, Dei semen, (ut intelligas Emmanuelem, cujus et sanguinem se ulturum promittit), parit Gomer (hoc est, fornicata Judæorum Synagoga) filiam, sive multitudinem, quæ decenter vocari possit Absque misericordia. Ipsa quippe occidit Jezrael, Christum puta. Quocirca jure inimicum et infensissimum sibi Deum invenit, statimque calamitates immedicabiles, a Romanis exercitibus devastata, et bellum longe lateque auditum perpessa sustinuit, quando et mulieres infantes suos comederunt, et ut est apud prophetam Jeremiam, « Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos ⁸⁰, » et leges naturæ humanæ spreverunt, cum fames eas philostorgiam, alioqui inexpugnabilem, negligere compelleret. Porro hæc omnia ob impietates designatas illis evenerunt. **25** Spondet autem misericordia filios Juda persecuturum, hoc est, qui, secundum disciplinam et regenerationem per Spiritum, Christi filii evaserunt, qui de tribu Juda fuit. Si enim per Evangelium quidam sanctis apostolis in Christo generantur, quomodo non magis per Christum ipsum? de quibus etiam ait: « Ecce ego et pueri quos dedit mihi Deus ⁸¹. » Salvantur itaque in Christo Domino et Deo universorum, non arma moventes terrestria et carnalia ⁸²; sed in virtute salvantis, et concutiente quidem principatus et thronos ⁸³, triumphante autem cruce sua adversariorum catervas, et malignas potestates evertente, et dante diligentibus se « calcare super serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici ⁸⁴. » Appositissime autem incredulorum, et effrenem, et Domini interfectorem populam Judæorum mulieri comparavit, illi, inquam, quæ dicta est Absque misericordia. Indicium enim imbecillitatis est mulier, et animi haud virilis atque fracti symbolum aptissime intelligi queat. Tales sunt omnes, qui institutionem per Christum non susceperunt, nec in divinis et sanctis mandatis ejus ingredi sustinuerunt. Quamobrem Oseas propheta inquit: « Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum, quia infirmata es in iniquitatibus tuis ⁸⁵. » Et iterum de mandatis Salvatoris idem: « Quia rectæ viæ Domini, et justi ambulabunt in eis; impii autem infirmabuntur in eis ⁸⁶. » Idem alicubi de illis qui occiderunt Jezrael, id est, Christum, « Et humiliabitur superbia Israel in facie

ἐν Σαμαρεία θεοὺς ἐξελεῖσθαι τοὺς ἑαυτῶν. Ἄλλ' ἐσώζετο παραδόξως ὁ Ἰουδας, τουτέστιν, αἱ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦσαι δύο φυλαί. « Ἐξῆλθε γὰρ ἀγγελος Κυρίου, φησὶν, καὶ ἀνεῖλεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀσσυρίων μίᾳ νυκτὶ, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. » Ἡδὸν τε οὕτως οἱ σεσωσμένοι· καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς γεγενημένης μεγαλοουργίας τοὺς τρόπους ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν ἀνωρθώθημεν, καὶ ἀνωρθώθημεν. » Ἄλλ' ἴστω·

Ἔκωμεν δὲ αὐτὴν καὶ ἐφ' ἑτέρας ἐννοίας, φημι δὲ πάλιν τὰς ἐπ' αὐτῇ τῷ Χριστῷ. Μετὰ γὰρ τοι τὸ τεχθῆναι τὸν Ἰεζραὲλ, τουτέστι, τὴν τοῦ Θεοῦ σποράν, ἵνα νοῆς τὸν Ἐμμανουήλ, οὗ καὶ ἐκδικήσῃ τὸ αἷμα κατεπηγγέλλετο, τίκεται τῇ Γόμερ, τουτέστι, τῇ πεπορνευμένη τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ, θυγάτηρ, ἦτοι πληθὺς, ἥ καὶ πρέπον ἂν εἴη τὸ καλεῖσθαι· οὐκ ἠλεημένη. Αὐτὴ γὰρ ἀπέκτεινε τὸν Ἰεζραὲλ, τουτέστι Χριστόν. Ταύτητοι δικαίως ἐχθρὸν καὶ πολεμιώτατον εὐρίσκει Θεόν, καὶ ἀνηκέστους εὐθὺς ὑπερμένηκε συμφορὰς, ταῖς Ῥωμαίων δυνάμειν ἐκπεπορνημένων, καὶ τὸν διαβόητον ὑποστᾶσα πόλεμον, ὅτε καὶ γυναῖκες τῶν ἰδίων ἤψαντο τέκνων, καὶ ἥ φησὶν ὁ προφήτης Ἱερεμίας, « Χεῖρες γυναικῶν οἰκτιρμόνων ἤψησαν τὰ παῖδια ἑαυτῶν, » καὶ φύσεως ἀνθρωπίνης ἀλογήσασαι νόμων, καὶ φιλοστοργίας ἀμάχου βίβυμειν αὐτὰς ἀναγκάζοντος τοῦ λιμοῦ. Ἄλλὰ καὶ ταυτὶ μὲν ἅπαντα τοῖς ἡσεδηκόσι συμβέβηκεν. Ἐλεήσῃ δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα κατεπαγγέλλεται, τουτέστι, τοὺς κατὰ μάθησιν τε καὶ ἀναγέννησιν τὴν διὰ τοῦ Ἰνεύματος υἱοὺς γεγονότας Χριστοῦ, τοῦ ἐκ φυλῆς Ἰούδα. Εἰ γὰρ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου γεννῶνται τινες ἐν Χριστῷ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, πῶς οὐχὶ μᾶλλον δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ; περὶ ὧν καὶ φησὶ· « Ἴδου ἐγὼ, καὶ τὰ παῖδια ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. » Σώζονται· τοῖνον ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ καὶ Θεῷ τῶν ὄλων, οὐκ ὄπλα κινουῦντες ἐπίγειά τε καὶ σαρκικά, ἀλλ' ἐν δυνάμει τοῦ σώζοντος, καὶ κατασειόντος μὲν ἀρχὰς καὶ θρόνους, θριαμβεύοντος δὲ τῷ ἰδίῳ σταυρῷ τῶν ἀντικειμένων τὰ σίφη, καὶ δυνάμεις καταστρέφοντος πονηρὰς, καὶ διδόντος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν « πατεῖν ἐπάνω ἤφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Εὐ δὲ δὴ σφόδρα τὴν ἀπειθῆ καὶ ἐξήνιον, καὶ κυριοκτόνον τῶν Ἰουδαίων πληθὺν γυναῖκὶ παρεικάζει, φημι δὴ τῇ οὐκ ἠλεημένῃ. Σημεῖον μὲν γὰρ ἡ γυνὴ καὶ φρονήματος ἀνάνδρου, καὶ κεκλασμένου τύπος ἂν νοοῖτο, καὶ μάλα σαφῶς. Τοιοῖδε δὲ πάντες, ὅσοι τὴν διὰ Χριστοῦ μὴ παρεδέξαντο παιδευσιν, μήτε μὴν ἠνέσχοντο κατόπιν ἰέναι τῶν θεῶν αὐτοῦ καὶ ἀγίων θεοπισμάτων. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ὡσηε, « Ἐπιστράφηθι, φησὶν, Ἰσραὴλ, πρὸς Κύριον τὸν Θεόν σου, διότι ἡσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. » Καὶ πάλιν περὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἐνταλμάτων ὁ αὐτὸς, « Διότι εὐθεῖται, φησὶν, αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύσονται ἐν αὐταῖς, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς. » Καὶ ὁ αὐτὸς δέ που

⁷⁸ IV. Reg. xix, 35. ⁷⁹ Psal. ix, 8, 9. ⁸⁰ Thren. iv, 10. ⁸¹ Isa. viii, 18. ⁸² II Cor. x, 4. ⁸³ Coloss. ii, 10. ⁸⁴ Luc. x, 19. ⁸⁵ Osee xiv, 2. ⁸⁶ ibid. 40.

φησιν Ὡσὲ περὶ τῶν ἀπεκτονάτων τὸν Ἰεζραὴλ, Α
 τούτεστι Χριστόν· Ἐ καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ
 Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. Καὶ Ἰσραὴλ καὶ
 Ἐφραΐμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. »

Καὶ ἀψευδολόγησε τὴν οὐκ ἡλεημένην. Καὶ
 συνέλαβεν ἔτι, καὶ ἔτεκεν υἱόν. Καὶ εἶπε, Κάλε-
 σον τὸ δρομα αὐτοῦ, οὐ λαός μου. Διότι ὑμεῖς οὐ
 λαός μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμι ὑμῶν.

Γ'. Τίκεται κατὰ πόδας καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τῇ
 Γόμερ παιδίον ἕτερον, ὃ δεῖν ἔφη καλεῖσθαι Θεός, οὐ
 λαός μου. Καὶ γέλτων εὐθύς τῇ τοιᾶδε λύσει· τίθεται
 πάλιν πρόφασιν. Ὑμεῖς γὰρ, φησιν, οὐ λαός μου,
 καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμι ὑμῶν. Ἀλλ' ὅν ἄν εἶη κακὰ τοῦδε
 λοιπὸν, ὡς εἰς Ἐλεγχον τῶν ἡμαρτηκότων, καὶ εἰς
 ἐπανόρθωσιν ἀσφαλῆ τῶν καταφρονεῖν ἡρημένων, καὶ Β
 εἰς πλάνησιν ἀπανευκώτων ἐπράττετο μὲν ἱστορι-
 κῶς τὰ τοιαῦτα, τύποι δὲ ἦσαν τῶν συμβησομένων
 κατὰ καιροῦς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐνανθρωπήσαντος ἤδη
 τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τὸν τίμιον ὑπὲρ ἡμῶν ἀνατλάν-
 τος σταυρόν. Εἰ δὲ ἤδη χρὴ πρὸ τῶν πνευματικῶν
 ἀφηγήσασθαι τὰ ἱστορικά, φαμέν, ὅτι μετοικισθέντος
 τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Σαμαρείας, εἰς τὰ ὄρια Περσῶν
 καὶ Μήδων ὑπὸ τοῦ Θεγλαφλασάρ βασιλέως
 Ἀσσυρίων, καὶ μὲν τοὶ Σαλμανασάρ, οἱ περιλειφθέν-
 τες ἔτι, καὶ τῶν κεκινδυνευκότων τὸ λείψανον, ἀπ-
 ὠλισθον παντελῶς τοῦ καὶ λαός Θεοῦ ὀνομάζεσθαι, διὰ
 τοὶ τὸ τῶν αὐτῶν ἔχουσι σπουδασμάτων εἰς ἀπό-
 στασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ. Διαλελοίπασιν γὰρ οὐδαμῶς
 ταῖς μυσαρωτάταις τῶν δαιμόνων λατρείαις προσ-
 κείμενοι. C

Πρὸς διάνοιαν δὲ τὴν ὀληθῆ, καὶ ἐπὶ Χριστῷ λό-
 γων συνήσεις ἐτέρως. Μετὰ γὰρ τοὶ τὴν ἀνόσιον ἐκεί-
 νην πληθύν, τὴν δικαίως οὐκ ἡλεημένην (κεκυριο-
 κτόνηκε γὰρ), οἱ μετ' ἐκείνου εὐθύς υἱὸν γεγονότες,
 ἡ καὶ ὄντες ἤδη τῆς πεπορευμένης Συναγωγῆς, ἀπο-
 πτώχασιν ἐναργῶς τοῦ εἶναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι
 λαός Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἄπαν τὸ τῶν Ἰουδαίων δεδαπά-
 νηκε πλήθος ὁ Ἑρωμαίων πόλεμος· ἀλλὰ πλείστη μὲν
 ὄση καὶ ἀριθμῷ κρείττων διόλωλε πληθὺς· οἱ δὲ ἐξ
 αὐτῶν ἀνασεασωμένοι, καὶ τὸ τοῦ θανάτου φυγόντες
 λίνον, διεσπάρησαν εἰς πάντα ἀνεμον, κατὰ τὸ γέ-
 γραμμένον, καὶ ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν κατεσκεδάσθησαν
 χώραις, οὐκέτι λαός, ὡς ἔφην, χρηματίζοντες Θεοῦ.
 Μεταπεφοίτηκε γὰρ εἰς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἡ χάρις, οἷς D
 ἀνεμίχθη καὶ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, τούτεστιν,
 οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστόν ἀνασεωσωμένοι. Πε-
 πτωχάσιν γὰρ καὶ ἐκ τούτου οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν.
 Ὅτι δὲ ἀπολακτίσαντος τοῦ Ἰσραὴλ, τῆς εἰς αὐτοὺς
 οἰκειότητος ἀποπεφοίτηκε καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεός,
 ὑπέφηνεν, εἰπὼν, οὐ μόνον, ὅτι καὶ Ὑμεῖς οὐ λαός
 μου, προσεπαγαγὼν δὲ τούτοις ἀναγκαίως, τὸ, Καὶ
 ἐγὼ οὐκ εἰμι ὑμῶν. Ἀλλ' ἡμῶν γε πέρι, τῶν ἐν
 Χριστῷ δεδικαιωμένων, καὶ ἡγιασμένων ἐν Πνεύματι,
 καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα πεπλουτηκότων, διὰ
 φωνῆς προφητοῦ φησὶ· Ἐ καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς
 Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας,

ejus. Et Israel, et Ephraim infirmabuntur in iniqui-
 tatibus suis ⁸⁷. »

VERS. 8, 9. *Et ablactavit eam quæ Absque
 misericordia dicebatur. Et concepit adhuc, et pe-
 perit filium. Et dixit: Voca nomen ejus, Non populus
 meus. Quia vos non populus meus, et ego non sum
 vester.*

VI. Nascitur Gomer quasi evestigio nec ita
 multo post infans alius, quem Deus vocari jussit
 Non populus meus. Rei occasio mox solutione
 hujuscemodi exponitur: Vos enim, inquit, non po-
 pulus meus, et ego non sum vester. Constatre igitur
 etiam hinc potest, ad reprehensionem peccatorum,
 et ad certam correctionem contemptorum, errore-
 que abductorum hæc historice facta esse; imagi-
 nes autem erant eorum, quæ Jerosolymitis olim
 eventura forent, Unigenito humanam naturam jam
 induto, **26** et pretiosæ crucis mortem pro nobis
 perpresso. Quod si ante spiritualia commemoranda
 sunt historica, dicimus, Israele ex Samaria ad mon-
 tes Persarum et Medorum a Theglathphalasar, et Sal-
 manasar Assyriorum regibus translato, qui reman-
 serant, afflictorumque reliquias a nomine, ut po-
 pulus Dei vocarentur, omnino degenerasse, quod
 iis studiis essent dediti, per quæ a Deo desciscerent.
 Neutiquam enim maxime detestando dæmonum-
 cultui inhærere intermiserunt.

Ad veram autem rationem, et ad Christum quod
 attinet, aliter intelliges. Post sceleratam quippe
 multitudinem illam, et merito misericordiam non
 consecutam, quia Dominum interfecit, statim illo-
 rum filii post eos, aut qui jam erant filii fornicariæ
 Synagogæ, palam se ita gesserunt, ut populus Dei
 nec essent, nec nominarentur. Neque enim univer-
 sam Judæorum nationem bellum a Romanis illa-
 tum absumpsit; sed maxima et innumerabili
 multitudine deleta, de ipsis servati, et qui mortis
 retia effugerant, ad omnes ventos, juxta Scriptu-
 ram, dispersi, et per gentium regiones dissipati
 sunt ⁸⁸, non amplius, ut dixi, populus Dei appellati.
 Transivit enim ad gentes gratia, quibus reliquiæ
 Israel permixtæ sunt, hoc est, qui per fidem in
 Christum salvati sunt. Crediderunt enim etiam ex
 his non pauci numero. Repulsa autem familiaritate
 ejus ab Israel, abscessisse etiam ab eo universorum
 Deum, satis ostendit, cum dixit, non solum, Et vos non
 populus meus; sed etiam cum adjunxit, quod omnino
 sequebatur, Et ego non sum vester. De nobis autem
 in Christo justificatis et in Spiritu sanctificatis, et
 ejus conjunctione pollutibus, per os prophete dicit:
 « Et ego ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi
 in filios et filias, dicit Dominus omnipotens ⁸⁹. »
 Ac Judæis quidem aiebat Christus, aliquando quidem:

⁸⁷ Osee. vii, 10. ⁸⁸ Zach. ii, 6. ⁸⁹ Jer. xxxi, 1.

« Adhuc moliticum tempus vobiscum sum⁹⁰; » aliquando autem: « Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta⁹¹. » De conversis vero ex gentibus: « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do cis⁹². »

27 VERS. 10. *Et erit numerus filiorum Israel sicut arena maris, quæ non mensurabitur, neque numerabitur.*

VII. Hoc alio modo nobis explanat beatus Isaias. « Et si fuerit, inquit, populus Israel ut arena maris, reliquæ eorum salvabuntur. Verbum enim consummans, et abbrevians in justitia, quia verbum abbreviatum faciet Dominus in toto mundo⁹³. » Sed sive hunc in modum forte, sive aliter intelligi queat: nempe, quamvis multus et innumerabilis sit Israel, et arenis littoralibus comparandus, non tamen Deo admodum curæ sunt, quandoquidem impietati se dediderunt: contra, unum justum ac pium charitate sua et indulgentia eximie dignatur. Respicit igitur etiam « super unum humilem, et quietum, et trementem sermones ejus⁹⁴. » Nec istud bonis, et mitibus, et timentibus eum, et sincere ipsi servientibus sufficit; sed aliis etiam prodesse, et peccati in Deum reos impendente nonnunquam supplicio liberare possunt. Ad cuius rei probationem accipe quod de Sodomitis scribitur, quando omnipotens Deus ignis pœnam se illis condonaturum pollicebatur, si modo quinque justi inter illos invenirentur. Itaque Lot una cum uxore et filiabus servatus est⁹⁵. Et quid dico quinque justos et bonos? quando et Jerosolymis iram intentans, « Discurrite, inquit, per vias Jerusalem, et videte, et cognoscite, et quærite in plateis ejus, et si inveneritis virum, si est faciens iudicium, et quærens fidem, et propitius ero eis, dicit Dominus⁹⁶. » Intelligis ergo quo pacto vel unum justum tuendum suscipiat, et pro tota civitate orantem non despiciat. Innumerabilem autem multitudinem non curat, ut dixi, si videatur profana, et ad improbitatem declinet, et se dæmonum importunorum fallaciis involvi patiatur.

Et erit, in loco in quo dictum est illis, Non populus meus vos, vocabuntur et ipsi filii Dei viventis.

VIII. Vicinissima est iræ severissimæ rerum tristium depulsio, et calamitatum finis continenter spondetur. Aliquando enim abjectum ac repudiatum iri Israel diserte prænuntiavit, ut modo ostendimus: at non totum deletum iri, ac funditus periturum; sed venturum tempus, quo ad veterem statum dignitatis revertantur, Deique charitatem recipiant, per fidem in Christum videlicet, **28** rursum certo pollicetur. Debebant enim, debebant propheticos sermones audituri totum mysterium

A λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ Ἰουδαίοις δὲ ἔφασκεν ὁ Χριστός· ποτὲ μὲν, ὅτι « Ἐτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, » ποτὲ δὲ, « Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. » Περὶ τῶν ἐξ ἔθνῶν δὲ, « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσίν μοι, καὶ γὰρ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. »

Καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, ἣ οὐκ ἐκμετρηθήσεται, οὐδὲ ἐξαριθμηθήσεται.

Z. Τοῦτο καθ' ἕτερον ἡμῖν ἐξηγεῖται τρόπον ὁ μακάριος Ἡσαίας, « Καὶ ἐὰν γένηται, φησὶ, ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. Λόγον γὰρ συντελών, καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει ὁ Θεός, ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλη. » Ἄλλ' εἴτε οὐκ ᾔδει νοοῖτο τυχόν, εἴτε καὶ ἐτέρως· πολλὸς καὶ ἀναριθμητὸς ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ψάμμοις ταῖς ἐναλαίαις ἰσομέτρως ἔχων, οὐ πολλὸς αὐτῶν παρὰ Θεοῦ λόγος, δυσσεβεῖν ἡρημένων· καίτοι· ἐνὸς δικαίου καὶ εὐσεβοῦς, καὶ ἀγάπης τῆς παρ' αὐτοῦ, καὶ φειδύς ἐκκρίτως ἡξιωμένου. Ἐπιβλέπει γοῦν, καὶ « ἐφ' ἓνα ταπεινόν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους αὐτοῦ. » Καὶ οὐκ ἀπόχρη τοῦτο τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἐπιεικέσι, καὶ δεδιδόσιν αὐτὸν, καὶ γνησίως δουλεύουσιν. Ἄλλὰ καὶ ἐτέρως εἰσὶν ὠφελὲν οἶόν τε, καὶ προσκεκρουχότας ἀπαλλάττειν τῆς ἐπιτηρημένης ἔσθ' ὅτε ποιήσῃ. Λάθοις δ' ἂν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ τοιοῦδε πράγματος τοὺς ἐπὶ γε Σοδομίταις λόγους, ὅτε καὶ ἀνήσειν αὐτοῖς ἐπηγγέλλετο τὴν διὰ πυρὸς δίκην ὁ πάντα ἰσχύων Θεός, πέντε μόνων ἐν αὐτοῖς δικαίων ἡρρημένων. Καὶ γοῦν ἐσώζετο Λὼτ, ὁμοῦ γυναικὶ καὶ τέκνοις. Καὶ τί πέντε λέγου δικαίους καὶ ἀγαθοῦς; ὅπου καὶ τοῖς Ἰεροσολύμοις ὀργὴν ἐπαρτήσας, « Προδράμετε, φησὶ, ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἰερουσαλὴμ, καὶ ἴδετε, καὶ γνῶτε, καὶ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, καὶ ἐὰν εὕρητε ἄνδρα, εἰ ἔστι ποιῶν κρίμα, καὶ ζητῶν πίστιν, καὶ ἡλεως ἔσομαι αὐτοῖς, λέγει Κύριος. » Συνίης οὐν ὅπως καὶ ἐνὸς ἀντέχεται δικαίου, καὶ πόλεως ὅλης ὑπερευχόμενον οὐ περιορᾷ· ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν λόγος καὶ ἀναριθμητὸς πληθὺς, ὡς ἔφη, εἰ ὄρῳτε βέβηλος, καὶ ἀπονεύσασα πρὸς τὸ φαῦλον, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ἀγρίως ἐνελημμένη.

Καὶ ἔσται, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐβρέθη αὐτοῖς, Ὁ λαὸς μου ὑμεῖς, κληθήσονται καὶ αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος.

H'. Ἐγγὺς δὴ σφόδρα ταῖς ἀποτομωτάταις ὀργαῖς τῶν ἀνιαρῶν ἢ λύσις, καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὸ πέρασ, ὅσον ἔχει εἰς λόγους, οὐ μακράν. Ὅτι μὲν γὰρ ἔσται κατὰ καιροῦς ἀποδλητος ὁ Ἰσραὴλ, προκαταμεμήνυκεν ἐναργῶς, διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων· ὅτι δὲ οὐκ εἰσάπαν οἰχθήσεται, καὶ ἀπολείται παντελῶς, ἀλλ' ἔσται τις αὐτοῖς τῆς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναδρομῆς ὁ καιρὸς, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀνάληψις, διὰ πίστεως δηλαδὴ τῆς εἰς Χριστὸν, πεπληροφόρηκε πάλιν. Ἐδει γὰρ, ἔδει τοὺς προφητικῶν

⁹⁰ Joan. vii, 33. ⁹¹ Matth. xxiii, 38. ⁹² Joan. x, 27, 28. ⁹³ Isa. x, 22, 25. ⁹⁴ Isa. lxvi, 2. ⁹⁵ Gen. xix, 15. ⁹⁶ Jerem. v, 1.

μᾶλλοντας ἀκούσεσθαι λόγων, ὅλον εἰδέναι σαφῶς τὸ ἄγνωστον, καὶ τοὺς τῆς θείας οἰκονομίας μὴ ἀγνοῆσαι τρόπους. Ἔσται τοίνυν, φησὶν, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐβρέθη αὐτοῖς, Οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, καὶ αὐτοὶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. Τὸ, « ἐν τῷ τόπῳ, » τί ἂν βούλοιο δηλοῦν, φέρε λέγωμεν ἀκριβῶς. Γεγόνασι μὲν γὰρ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτοι κατὰ καιροῦς, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀπεκομίσθησαν γῆν. Ἄλλ' ἦσαν ἐκεῖ κλαίοντες καὶ οἰμώζοντες περὶ τὸν νόμον, καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργῆς ἐπολεῖ λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσασμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνηστῆρῳ ἡμᾶς τὴν ζωὴν. » Ἐφη δὲ πάλιν· « Πῶς ἔσωμεν τὴν ψῆχὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίᾳ; » Ἄλλ' ὑπονοστήσαντες εἰς Ἱεροσόλυμα, Θεοῦ κατοικεῖντος, οὐδὲν ἤττον ἦσαν τε καὶ ὠνομάζοντο λαὸς Θεοῦ, καὶ διετέλου ἐν εὐημερίαις λατρεύοντες ἐλευθέρως, καὶ τὰς κατὰ νόμον τσλοῦντες θυσίας. Οὐ γὰρ ἐξῆν ὄλους ἐτέροισ ἀποπληροῦν τὰ διωρισμένα, ἀλλ' ἐν μόνοις τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ ἐν τῷ ναῷ, σαφῶς τοῦ διὰ Μωσέως παρεγγυῶντος νόμου· « Πρὸς σε αὐτῷ, μὴ ἀνεύχης τὰ ὀλοκαυτώματά σου, ἀλλ' ἤ εἰς τὸν τόπον, ὃν ἂν ἐκλέξηται Κύριος ὁ Θεός σου, ἐκεῖ ἐπικληθῆναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐκεῖ ὀσεις τὰ ὀλοκαυτώματά σου. » Οὐκ οὖν ὑποστρέφοντες κατὰ καιροῦς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ τὴν τῶν ἀλλοφύλων καταλιμπάνοντες γῆν, πάλιν ἐπλήρουν τὰ νενομισμένα διὰ Μωσέως, ἐχρημάτιζόν τε λαὸς Θεοῦ. Μετὰ δὲ γε τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, καὶ τὴν Ἰεροσολύμων πολιορκίαν τε καὶ πόρθησιν, ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν πόλεσι τε καὶ χώραις πανοικί διεσπάρησαν. Πῶς οὖν ἔσονται κατὰ καιρὸν εἰς λαὸν Θεοῦ; Ἄρα δὴ πάλιν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὑπονοστήσαντες, καὶ ἐν τῷ ναῷ συνηγερόμενοι; ἦσαν ἐν ἐκείνοις ὄντες τὸς τόποις, ἔνθα περ εἶεν ἂν ἕκαστοι κατασκευασμένοι; Τί φησὶν ὁ προφήτης; Ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἐβρέθη αὐτοῖς, Οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, καὶ αὐτοὶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. Ἀπόλιθον μὲν γὰρ τοῦ εἶναι λαὸς Θεοῦ, καὶ ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν διεσπάρησαν χώραις, ὃ καὶ εἰς δεῦρο σωζόμενον κατίδοι τις ἂν. Ἄλλ' ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, « ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, » τότε καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόβλητος Ἰσραὴλ εἰς υἱοὺς παραδεχθήσεται Θεοῦ, καίτοι διακριθὼν ἐν τόποις, ἔνθα περ ἂν εἶεν καὶ εὐρίσκοντο τυχόν. Τὸ γὰρ ἀναγκάζον οὐδὲν ἀναβαίνει εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν ἐν λίθοις ἐτι ζητεῖσαι ναόν. Ὅτι μηδὲ τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσι τιμήσει Θεὸν, βουθυσίας δὲ λέγω καὶ προβάτων σφαγαῖς, ἀλλ' ὁ τῆς λατρείας αὐτοῖς ἔσται τρόπος πίστεως εἰς Χριστόν, καὶ τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα, καὶ ἁγιασμοὶ ἀναγέννησις, τῆς υιοθεσίας περιποιούσα τὴν δόξαν τοῖς

Καὶ συναχθήσονται υἱοὶ Ἰουδα, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπιταυτὸ, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν ἑμίαν, καὶ ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς, ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὲλ.

Θ. Καὶ τοῦτοις πέρας ἐκδεθηκὸς εὐρήσομεν ἱστορικῶς τε καὶ πνευματικῶς. Ἦσαν μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἐρίοις Περσῶν τε καὶ Μήδων οὗ τε ἐκ τῆς Σαμαρείας

A probe perspicueque cognoscere, et divinæ œconomix modos non ignorare. Erit igitur, inquit, in loco, ubi dictum est illis, Non populus meus vos, et ipsi vocabuntur filii Dei viventis. Illud, « in loco, » quid sibi velit, age enucleemus. Fuerunt enim Israelitæ aliquando captivi facti, et in Assyriam translati, ubi flebant et lamentabantur in pratis, id quod nobis manifeste indicat beatus David : « Super flumen Babylonis illic sedimus et fleuimus, dum recordaremur tui, Sion ⁹⁷. » Et iterum : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena ⁹⁸? » Verum Deo miserante Jerosolymam reversi, æque ut olim erant et vocabantur populus Dei, in continua felicitate vivebant, libere Deum colentes, legitimaque sacrificia peragentes.

B Non enim alibi uspiam, præterquam Jerosolymis et in templo constituta præstare licebat, lege per Moysen planis verbis hortante : « Attende tibi, ne offeras holocaustiata tua, nisi in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut ibi invocetur nomen ejus. Eo conferes holocausta tua ⁹⁹. » Unde tempore suo, alienigenarum regione relicta, Jerosolymam reversi, rursus per Moysen sancta faciebant, et populus Dei vocabantur. Post crucem autem Salvatoris nostri, obsidionemque et everisionem, per gentium urbes atque provincias totis cum familiis dispersi sunt. Quomodo igitur erunt aliquando populus Dei? Num Jerosolymam denuo reversi, et in templo congregati? an versantes in illis locis, in quæ singuli dispersi fuerint? Quid ait propheta? In loco, ubi dictum est illis, Non populus meus vos, et ipsi vocabuntur filii Dei viventis. Deciderunt enim de gradu, in quo erant populus Dei, et per gentium terras dispersi sunt, quod lucusque servatum animadverti potest. Cæterum extremis sæculi temporibus, « quando plenitudo gentium intraverit ¹, » tunc sane tunc et ipse abjectus Israel in filios Dei cooptabitur, quanquam commorans in locis ubi vixerit et inventus forte fuerit. Nihil enim cogit ascendere Jerosolymam, et lapideum adhuc templum quærere. Quoniam neque moribus veteribus colet Deum, **29** boum, inquam, sacrificiis et ovium mactationibus; verum modus religionis ipsorum erit fides in Christum, et ejus divina mandata, et sanctificatio in Spiritu, et per sacrum baptismum regeneratio, adoptionis filiorum gloriam sanctis ipsis ad hoc a Deo vocatis concilians.

ὁ ἐν πνεύματι, καὶ ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος αὐτοῖς ἁγίοις κεκλημένοις εἰς τοῦτο παρὰ Κυρίου.

VERS. 11. Et congregabuntur filii Juda, et filii Israel simul, et ponent sibi principatum unum, et ascendent de terra, quoniam magnus dies Jezrael.

IX. Et hæc evenisse historice et spiritualiter constat. Erant enim in finibus Persarum et Medorum quique e Samaria bello capti fuerant, hoc est,

⁹⁷ Psal. cxxxvi, 1. ⁹⁸ ibid. 4. ⁹⁹ Deut. xii, 6. ¹ Rom. xi, 25.

Israel, quique ex Jerosolymis, hoc est, Judas et Benjamin. At postquam Cyrus Cambysæ filius, Babyloné subacta, Persarum imperium adeptus, libertate Israel et Judam donavit, domumque redire una cum vasis sacris jussit, Jerosolymam venerant, nec jam dispersi habitaverunt, sicut antequam captivi abducerentur; nec utrique sua regna haberunt. Omnes quippe concorditer solam Jerusalem incolabant, duce ac principe tunc Zorobabele, Salathielis filio, qui erat de tribu Juda, et sacerdotio summo fungente Jesu filio Josedech, quando et templum divinum instaurabant, et rem familiarem sedulo curabant. Inquit igitur: Congregabuntur filii Juda et filii Jerusalem simul, et constituent sibi principatum unum, et ascendent de terra; ut alienigenarum regionem intelligas, in quam captivi abducti sunt. Jam illud, quia magnus dies Jezrael, cum historia non consentit. Itaque ibi dicimus Israellem vocatum iri populum Dei, quamvis propter impietatem longe maximam vocatus sit Non populus, ut jam docuimus. Tunc congregabuntur ipsi, et filii Judæ, hoc est, omnis deinceps in extremis temporibus Judæorum inventa multitudo. Et omnes sub uno principatu erunt, hoc est, Christi. Tale quid etiam per Ezechielem prænuñtiavit universorum Deus, de Christo dicens: « Et suscitabo super eos pastorem unum, et pascet eos, et servum meum David, et erit eorum pastor². » David appellat ex semine David Christum natum secundum carnem. Quare vocato jam gentium grege, tandem Israel introducetur, et unum principatum omnes agnoscent. **30** Et ascendent de terra, inquit. Quod recte intelligentibus, opinor, significat aut qui jugum Salvatoris admiserunt, de cætero omnimodis desituros terrena sapere, et prudentia carnis superiores fore, (tales enim omnes, qui Christo se subjecerunt; et idem faciet beatus David: « Quia Dei fortes terræ vehementer elevati sunt³; » quin et Paulus: « Qui autem sunt Christi Jesu, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis⁴; ») aut certe et ipsos resurrectione mortuorum potituros. Dixit enim alicubi etiam Christus: « Amen dico vobis, quia omnis qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet⁵. » Quod si coactus ita obijcias: At enim non credentes, dic mihi, manebunt mortui, nec cum aliis ascendent? ipse Salvator, quid amplius habituri sint, qui crediderunt, nobis demonstravit, ita loquens: « Non venit nisi ut furetur, et perdat. Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant⁶. » Quamobrem resurgent quidem omnes, probi et improbi; sed non omnes habebunt illud « abundantius. » Qui enim non sunt Christi, quos infidelitatis sceleribus involutos esse constat, in extremis vitam morte duriores habebunt. Rationem enim et commissorum et infidelitatis reddent. Quæ autem sunt ejus, quique spirituali cum Deo amicitia locupletati sunt, et moram in-

Α δορυλήπτοι γεγονότες, τουτέστιν, ὁ Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ δὲ πρὸς τοῦτοις, οἱ ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν Ἰούδας καὶ Βενιαμίν. Ἐπειδὴ δὲ Κύρος ὁ Καμβύσου τὴν Βαβυλῶνα ἄλων, καὶ τὸ Περσῶν κράτος εἰς ἑαυτὸν μεταστήσας, ἀνῆκε τῆς αἰχμαλωσίας τὸν τε Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰούδαν, οἷκοι τε ἰέναι προστέταχεν ὁμοῦ τοῖς σκεῦεσι τοῖς ἱεροῖς, ἀφίκοντο μὲν εἰς Ἱεροσόλυμα, κατερχάσασι δὲ λοιπὸν οὐκ ἔτι διετηρημένως, καθὰ καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας· οὕτε μὴν ἰδίους ἑκαστοὶ βασιλέας ἐσχόχασι. Διηγὼν δὲ πάντες ἐν ἑμφυχίᾳ κατὰ μόνην τὴν Ἱερουσαλήμ, ἡγουμένου τὸ τηλικαδὲ Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιήλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ ἱερατεύοντος Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ μεγάλου, ὅτε καὶ τὸν θεῖον ἀνεδείμαντο ναὸν, καὶ τῶν εἰς τὸν εἶκον εἶχοντο σπουδασμάτων. **Β** συναχθῆσονται τοίνυν, φησὶν, οἱ υἱοὶ Ἰούδα, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπιτοσαυτὸ, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς. Ἴνα τὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐνοσίῃς, εἰς ἣν καὶ ἀπεκοιμήθησαν αἰχμαλωτοὶ γεγονότες. Τὸ δὲ, ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὴλ, τῷ τῆς ἱστορίας οὐκ ἀρμόζει λόγῳ. Οὐκ οὖν ἐκεῖ φαμεν ὅτι κεκλήσεται λαὸς Θεοῦ ὁ Ἰσραὴλ, καίτοι διὰ πλείστην ὄσην δυσσεβείαν ἐνομασμένας; Οὐ λαὸς, καθάπερ ἤδη προσιπομεν. Τότε συναχθήσονται αὐτοὶ τε καὶ οἱ υἱοὶ Ἰούδα, τουτέστι, πᾶσα λοιπὸν ἡ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τῶν Ἰουδαίων εὐρισκομένη πληθὺς. Καὶ ὑπὸ μίαν ἔσονται πάντες ἀρχὴν, τουτέστι, Χριστόν. Καίτοι τοιούτων δὲ διὰ φωνῆς Ἰεζεχιήλ προαναπεφώνηκε λέγων ὁ τῶν ὄλων Θεὸς περὶ Χριστοῦ· « Καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα ἓνα, καὶ ποιμανεῖ αὐτούς, τὸν δούλόν μου Δαβὶδ, καὶ ἔσται αὐτῶν ποιμὴν. » Ὑνομάζει δὲ Δαβὶδ τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεγονότα κατὰ σάρκα Χριστόν. Θυκοῦν κεκλημένους ἤδη τῆς τῶν ἐθνῶν ἀγέλης, εἰσκομισθῆσεται τελευταῖος ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὑπὸ μίαν ἔσονται πάντες ἀρχὴν. Καὶ ἀναθήσονται, φησὶν, ἐκ τῆς γῆς. Δηλοῖ δὲ, οἶμαι, τοῦτο τοῖς νοοῦσιν ὀρθῶς, ἢ ὅτι πάντα τε καὶ πάντως ἐς τὸν τοῦ Σωτῆρος προσηκόμενοι ζυγόν, ἀποστήσονται λοιπὸν τοῦ φρονεῖν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀμείνους ἔσονται φρονήματος σαρκικοῦ, (τοιούτοι γὰρ πάντες οἱ ὑπὸ Χριστῷ γεγονότες, καὶ πιστώσεται λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταῖοι, τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν, » καὶ μὴν καὶ ὁ Παῦλος· « Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὴν σάρκα ἑσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις⁷ ») ἡγοῦν, ὅτι τεύζονται καὶ αὐτοὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Ἐφῆ γὰρ ποῦ καὶ ὁ Χριστὸς· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κὼν ἀποθάνῃ, ζήσεται. » Καίτοι πῶς οὐκ ἀναγκαῖον εἶπεῖν, Οἱ γὰρ μὴ πιστεύοντες, εἰπέ μοι, μενοῦσι νεκροὶ, οὐκ ἀναθήσονται δὲ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ; Ποῖον οὖν ἄρα τοῖς πεπιστευκόσι τὸ περιττόν, αὐτὸς ἡμῖν ὑπέδειξεν ὁ Σωτῆρ, οὕτω λέγων· « Ὁ κλέπτῃς οὐκ ἔρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ, καὶ ἀπολέσῃ. Ἐγὼ ἦλθον, ἵνα ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὴν ἔχωσιν. » Οὐκοῦν ἀναστήσονται μὲν ἅπαντες, πονηροὶ τε καὶ ἀγαθοὶ, ἀλλ' οὐ πάντες ἔχουσι « τὸ περιττόν. » Οἱ μὲν γὰρ

² Ezech. xxxiv, 25. ³ Psal. xlvj, 10. ⁴ Galat. v, 24. ⁵ Joan. xi, 25. ⁶ Joan. x, 10.

οὐκ ὄντες Χριστοῦ, διὰ τὸ τοῖς τῆς ἀπειθείας ἐγκλήμασιν ἐνειλημμένους δρᾶσθαι, θανάτου χαλεπωτέραν τὴν ἐν τελευταίοις ἔξουσι ζωὴν. Ἀποτίσουςι γὰρ λόγους καὶ τῶν ἐπταισμένων καὶ τῆς ἀπειθείας. Οἱ δὲ γε ὄντες αὐτοῦ, καὶ ὅσοι τοῦ πνεύματος οικειότητα τὴν πρὸς Θεὸν πεπλουτηκότες, καὶ ἀγαθοὶ τοὺς πρόπους, πρὸς τῇ ἀναστάσει τῇ κοινῇ, καὶ τῇ παλινδρομῆσαι πρὸς ζωὴν, πάντη τε καὶ πάντως ἔξουσι τὰ ἐπόμεια, τουτέστι, τὰ δῶρα, τὰς τιμὰς, τοὺς στεφάνους, τὰς ἀμοιβὰς, τὴν λαμπρότητα. Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ Παῦλος, « Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· Πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσόμεθα· οἱ πάντες δὲ ἀλλαγθήσόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· σαλπίζει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοί, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγθήσόμεθα. » Ἀναθήσονται τοίνυν, φησὶ, ἀπὸ τῆς γῆς, τουτέστι, τὴν τῶν ἁγίων καὶ αὐτοὶ ζήσονται ζωὴν, ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὴλ. Μεγάλη γὰρ ὄντως ἡ ἡμέρα Χριστοῦ, καθ' ἣν ἅπαντας ἐγερεῖ τοὺς νεκρούς. Καὶ καταθήσεται μὲν ἐξ οὐρανοῦ, καθίσει δὲ ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. « Καὶ ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Εἰ δὲ δὴ βούλοιο τίς ἡμέραν νοεῖν τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν, καθ' ὃν ἡ ἀφαισι τῶν ἡμαρτημένων δέδοτο παρὰ Χριστοῦ Ἑλλησὶ τε καὶ Ἰουδαίοις, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπλημμεληκόσι, κατευθὺ καὶ ὅτως τῶν τῆς ἀληθείας βαδιεῖται λόγων. Οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὸν καιρὸν ὑποφάνει λέγων· « Αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. »

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Εἰπατε τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, λαὸς μου, καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, Ἠλεημένη.

Γ'. Ἀναγκαιῶς σφόδρα τοῖς ἤδη προειρημένοις ἐπιφέρει καὶ ταῦτα. Ἐπειδὴ γὰρ εἰρηκαν, ὡς ὑπὸ μίαν ἔσονται πάντες ἀρχὴν, οὐδενὸς ἐτι διατετιχίζοντος ἡδιατέμνοντος εἰς διχόνοιαν, κρατούσης δὲ μᾶλλον ὁμοψυχίας, καὶ εἰς ἐνότητα τὴν ἐν πνεύματι συλλεγοῦσης ἅπαντας τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, λοιπὸν ἀναγκαιῶς τὸ πνεῦμα προστέταχε τοῖς ἤδη τὴν πίστιν πεπλουτηκόσι, καὶ γεγονόσιν ὑπὸ Χριστῷ, μηκέτι τὴν πρὸς ἐκείνους εἰρήνην ἠάποσειεσθαι φιλεῖν, οἱ δικαίως κέκληντο Ἰλαὸς μου, καὶ Ἠλεημένη. Εἰσδεδεγμένου γὰρ ἅπαξ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ νομισαμένου τὴν ἀφαισι, καὶ γεγονότος ὑπὸ Χριστῷ, πῶς ἦν ἀκόλουθον διχονοεῖν ἐτι, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐν ὁμονοίᾳ διατελεῖν τοὺς ἐνὶ τῷ τῆς υἰοθεσίας πνεύματι κεκλημένους εἰς ἀδελφότητα; Ὡ τοίνυν, φησὶν, οἱ πίστευσι τῇ εἰς Χριστὸν ἐκλελαμπρυσμένοι, καὶ τὰ τῆς γνησιότητος λαχόντες αὐχήματα, τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, τῷ πάλαι δικαίως Οὐλαὸς μου κεκλημένῳ, λέγετε λοιπὸν Τὸ λαὸς μου· καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, τῇ Οὐκ Ἠλεημένη, λέγετε τὸ, Ἠλεημένη. Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀναγκαῖον, σύμφρονος τῷ Δεσπότη τοὺς ὑπὸ χεῖρα φαίνεσθαι λαοὺς, καὶ ταῦτά βούλεσθαι τῷ πατρὶ, τοὺς εἰς ἐνότητα κεκλημένους διὰ τῆς χάριτος· ἡδεσθαι τε μᾶλλον, ὅτι σέσωσται τὸ κατάλειμμα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ οἱ πάλαι διὰ πολλὴν ἀπειθειαν ἀπεβρίμμενοι νῦν γεγονῶσι δεκτοί, καὶ ἡγιασμένοι λοιπὸν ἐν Χριστῷ, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A *tegitate præstant, præter eorum resurrectionem et reditum in vitam, plane habebunt quæ consequuntur, hoc est, dona, honores, coronas, remunerationes, claritatem, quod Paulus iustificatur : « Ecce mysterium ego vobis dico : Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur, in momento, in ictu oculi, in novissima tuba : canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. »* Inquit igitur : Ascendent de terra, hoc est, sanctorum vitam et ipsi vivent, quia magnus dies Ierusalem. Magnus enim revera dies Christi, quo omnes vita functos excitabit. Et descendet quidem de caelo, sedebit autem super throno gloriæ suæ, « et reddet unicuique juxta opera sua. » Quod si quis per diem intelligere malit tempus adventus, quo remissio peccatorum tributa est a Christo Græcis et Judæis, et qui in ipsum peccaverunt, etiam hic a via veritatis non aberrabit. Nam et David sic de tempore adventus loquens ait : « Hæc dies, quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea. »

B *multis temporibus adventus, quo remissio peccatorum tributa est a Christo Græcis et Judæis, et qui in ipsum peccaverunt, etiam hic a via veritatis non aberrabit. Nam et David sic de tempore adventus loquens ait : « Hæc dies, quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea. »*

31 CAP. II.

VERS. 1. *Dicite fratri vestro, Populus meus, et sorori vestræ, Misericordiam consecuta.*

C *X. Dictis ista subjicere omnino oportuit. Postquam enim dixit, sub uno principatu omnes futuros, nemine in posterum ad discordiam dirimente ac divellente, potius animorum consensione dominante, et ad unionem in spiritu fidei in Christum omnes colligente, de cætero necessario spiritus jussit, fide jam præditos, et sub Christum subiectos, non amplius studium pacis erga illos repellere, qui jure vocati sint populus meus, et misericordiam consecuta. Postquam enim semel Israel susceptus est, remissionemque impetravit, et ad Christum se adjunxit, quo pacto adhuc dissidere, et non potius in concordia perstare, in uno spiritu adoptionis filiorum Dei ad fraternitatem vocatos D *consentaneum fuit? Inquit ergo : O qui fide in Christum illuminati germanorumque filiorum gloriam sortiti estis, fratri vestro, qui quondam merito, Non populus meus, vocabatur, dicite tandem : Populus meus; et sorori vestræ, quæ Non misericordiam consecuta, dicite : Misericordiam consecuta. Subjecti enim cum Domino sententiis congruere videantur necesse est, et eadem velle quæ pater, ii, qui in unitatem filiorum per gratiam vocati sunt; et lætari magis, salvatas esse reliquias Israel, et qui olim propter magnam incredulitatem rejecti fuerant, nunc admissos, et de cætero sanctificatos esse in Christo, per quem, et cum quo Pater et Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.**

¹ I Cor. xv, 51, 52. ² Matth. xvi, 27. ³ Psal. cxvii, 21.

TOMUS SECUNDUS.

A

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

VERS. 2. *Litigate cum matre vestra, litigate, quia ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus.*

XI. Cum prius dixisset, rejectum iri Israel, nec immerito, et insuper vocatum iri non populum, quinetiam multitudinem Domini interfectorum fore omnino absque misericordia, et jure optimo; deinde statim subjunxisset, ultimis sæculi temporibus futuram conversionem per fidem in Christum, cum diceret: « Et congregabuntur filii Juda, et filii Israel simul, et constituent sibi principatum unum¹⁰, » totamque a principio usque ad finem œconomiam enarrasset: transit jam in his ad detegenda crimina eorum, 32 qui juste rejecti fuerunt, et quorum causa ea pati ipsos contigerit, in medium perspicue adducit. Proinde ait ad misericordiam consecutos, et receptos, et populum Dei factos, nihilominus ex Synagoga tanquam ex fornicaria quadam natos, Litigate cum matre vestra, litigate. » Si enim causam vultis nosse, inquit, quare Non populus meus, et Absque misericordia fueritis et vocati sitis ante conversionem, non me in vos inclementem et ab amore vestri abhorrentem invenietis. Litigate autem cum matre vestra, quoniam germanam erga me charitatem non servavit, et familiaritatem abnegavit, et puritatem spiritualis mecum communionis minimi duxit, nec voluit voluntatum mearum fructus parere. Ipsa non fuit uxor mea, et ego deinceps non vir ejus. Non illa vos mihi, sed aliis peperit. Certe enim agnovissem meos. Non est tardus ad miserendam natura pater; at in prolem non legitimam cunctantior ejus lenitas. Atque ista forsitan tanquam ex persona Dei dicuntur. Cogitabit quispiam et animo volvet rursus, idque non male, Synagoga ad defectionem a Deo conversa, et dæmonium cultu suscepto, et illis tantum non meretricis instar cruribus divaricatis, natos ex ea neque sincere atque constanter Deum amasse, neque bonis moribus fuisse; quin potius parentum moribus educatos, sine pudore Deo displicentia factitasse, partim Baal et vitulis aureis sacrificantes, partim etiam in omne genus impuritatis per præcepta abentes. Justissime autem matrem suam accusabunt magis, quam virtutis amantem vereque castissimum Dominum, qui fornicatione contaminatam contubernalem pati refugit. Est porro modus fornicationis spiritualis plane, quamvis ut de corporea sermo habeatur.

μην. Νησιῶς δὲ πάντως τῆς πορνείας ὁ τρόπος, κἄν εἰ λαλοῖτο σωματικῶς.

VERS. 3. *Et auferam fornicationem ejus a facie mea, et adulterium ejus de medio uberum illius, ut etiam eam nudam, et restituam eam sicut dies natiuitatis ejus.*

Κρίθητε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν, κρίθητε, ὅτι αὕτη οὐ γυνή μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἄνθρωπος αὐτῆς.

ΙΑ'. Προειρηκῶς, ὅτι καὶ ἀπόδητος ἔσται δικαίως ὁ Ἰσραὴλ, κεκλήσεται δὲ πρὸς τούτω καὶ οὐ λαός· καὶ μὴν ὅτι καὶ ἡ πληθὺς ἡ κυριοκτόνος ἔσται δῆπου πάντως οὐκ ἠλεημένη, καὶ σφόδρα εἰκότως· εἴτα τούτοις ἐπινεγκῶν, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τὴν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐσομένην ἐπιστροφήν διὰ πίστεως εἰς Χριστὸν, διὰ γε τοῦ φάναι, « Καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰούδα, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπιτοσαυτὸ, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, » ἀπασάν τε ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὴν οἰκονομίαν ἀφηγησάμενος, μέτεσι λοιπὸν ἐν τούτοις ἐπὶ τὸ γυμνοῦν τὰ ἐγκλήματα τῶν ὁσῶς ἀποθεβλημένων, καὶ τὰ ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐκεῖνα πιθεῖν συμβέβηκεν, εἰς μέσον ἀγει σαφῶς. Τοίγαρ τοί, φησι, πρὸς τοὺς ἠλεημένους μὲν, καὶ εἰσδεδεγμένους, καὶ εἰς λαὸν γεγονότας Θεοῦ, πλὴν οἷά τινας πόρνης ἐκπεφυκότας τῆς Συναγωγῆς, Κρίθητε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν, κρίθητε. Εἰ γὰρ δὴ βούλεσθε, φησὶν, ἀναμαθεῖν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς οὐ λαός μου, καὶ οὐκ ἠλεημένη γεγόνατέ τε καὶ κέκλησθε κατὰ γε τοὺς χρόνους τοὺς πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς, οὐκ ἐμὲ γεγονότα περὶ ὑμᾶς ἀπηνῆ καὶ ὀλίγων εἰς φιλοστοργίαν εὐρήσετε. Κρίθητε δὲ πρὸς τὴν ἑαυτῶν μητέρα, ὅτι μὴ σέσωκεν ἀγάπης τῆς εἰς ἐμὲ τὸ γνήσιον, ἠρνήσατο δὲ τὴν οικειότητα, καὶ ὀλίγου που παντελῶς ἤξλωσε λόγου τῆς πρὸς ἐμὲ πνευματικῆς κοινωνίας τὴν καθαρότητα, οὐκ ἠθέλησέ τε τοὺς τῶν ἐμῶν θελημάτων ὀδίνειν καρπούς. Αὕτη γέγονεν οὐ γυνή μου, καγὼ διὰ τοῦτο λοιπὸν οὐκ ἄνθρωπος αὐτῆς. Οὐκ ἐμοὶ τέτοκεν ὑμᾶς, ἀλλ' ἑτέροις. Ἡ γὰρ ἂν ἐπέγνων τοὺς ἐμούς. Οὐ βραδὺς εἰς ἔλεον ὁ φύσει πατήρ· ὀκνεῖ δὲ εἶναι χρηστὸς ἐπὶ νόθῃ γονῇ. Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως φαίη τις ἂν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Λογιεῖται δὲ αὖ καὶ περινοήσει καλῶς, ὅτι τετραμμένης τῆς Συναγωγῆς εἰς ἀποστασίαν τὴν ἀπὸ Θεοῦ, καὶ τὴν τῶν δαιμόνων λατρείαν ἀνηρημένης, μόνον δὲ οὐχὶ πόρνης δίκην ἀπλοῦτης αὐτοῖς τὰ σκέλη, γεγόνασιν οἱ ἐξ αὐτῆς οὔτε φιλόθεοι καθαρῶς καὶ ἐρηρετισμένως, οὔτε μὴν ἐπιεικεῖς τοὺς τρόπους· ἐντεθραμμένοι δὲ μᾶλλον τοῖς ἡθεσι τῶν γεγεννηκότων, ἀφυλάκτως ἤσαν ἐπὶ τὰ λυπῶντα Θεόν· τοῦτο μὲν θύοντες τῷ Βάαλ, καὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, τοῦτο δὲ καὶ εἰς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας ἀπερισκέπτως διάττοντες. Αἰτιάζονται δὲ, καὶ σφόδρα εἰκότως, τὴν ἑαυτῶν μητέρα, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὸν φιλάρετόν τε καὶ πάναγον ἀληθῶς [Δεσπότην, ὃς σύνοικον ἔχειν οὐκ ἀξιοῖ τὴν πεπορνευ-

Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς, ὅπως ἂν ἐκδύσω αὐτὴν γυμνὴν, καὶ ἀποκαταστήσω αὐτὴν καθὼς ἡμέραι γενέσεως αὐτῆς.

¹⁰ IV Reg. xix, 21.

Β'. Τοῖς ἀπὸ γνώμης ἰδίας οὐκ ἐπιστρέφουσι πρὸς Ἀ
 θεόν, οὔτε μὴν ἀνεχομένοις τὰ αὐτῷ δοκούντα
 πληροῦν, ἀλλὰ τοῖς, οὐκ οἶδ' ὅπως τετιμημένης
 αὐτοῖς φαυλότητος ἀπρὶξ ἡμένοις, ποιητὴ καὶ κόλα-
 σις ἐπινοεῖται. Τίς; Ἐφ' ὅπερ ἦν ἄμεινον ἐξ ἰδίας
 φέρεσθαι γνώμης, ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο μετατεθῆναι
 λοιπὸν, ὡς ἐξ ἀνάγκης, καὶ φόβου. Ὅνπερ γὰρ τρό-
 πον τῶν ἐν τοῖς σώμασι τραυμάτων τὰ δυσχερῆ καὶ
 δυσμεταχείριστα, κἂν εἰ μὴ ταῖς τῶν φαρμάκων
 δυνάμεσιν εἰκοντα δέχοντό τινα τὴν εἰς τὸ ἄμεινον
 μετατροπῆν, ἢ σιδήρῳ τέμνεται, τῆς τῶν λατρῶν ἐμ-
 πειρίας εἰς τοῦτον καλοῦσης τῆς ἐπικουρίας τὸν
 τρόπον, ἦγουν νικάται πυρὶ· οὕτω καὶ ἀνθρώπου
 ψυχὴ πολὺ διανεύσασα πρὸς ἀπόστασιν τὴν ἐξ ἀγα-
 θῶν, κἂν εἰ μὴ ταῖς τῶν νοουθετούντων εἰκοι φωναῖς,
 μήτε μὴν ἔλοιτο μεταφοιτᾶν ἐκ τῶν αἰσιχόνων ἐπὶ
 τὸ ἄμεινον, νικάται ταῖς δίκαις, καὶ τοῖς τῆς κολά-
 σως ἐναλοῦσα βρόχοις, ἀναγκαίαν ποιεῖται τὴν
 ἐπιστροφῆν. Ὅποιόν ἐστι τὸ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου·
 « Πόνῳ καὶ μάστιγι παιδευθεῖση, Ἱερουσαλήμ. » Ψάλ-
 λει δέ τι τοιοῦτον καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, περὶ τῶν
 ἠγαπηκότων τὸ πολὺ δὴ λίαν ἀγεσθαι πρὸς τὸ πλημ-
 μελεῖν· « Ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγῆνας αὐτῶν
 ἀγξαις τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. » Τὰ γὰρ τοι-
 σκληρὰ τε καὶ ἀστοιχείωτα τῶν ἀλόγων ζῶων χαλι-
 νοῖς περιτρέπουσιν εἰς τὸ εὖ ἔχειν δοκοῦν οἱ πωλο-
 δαμνεῖν εἰωθότες· οὕτω καὶ Θεὸς χρησίμως προσφέ-
 ρεται τοῖς φιλαμαρτήμοσιν. Οὐχὺν συνεβούλευον
 μὲν τῇ συναγωγῇ προφήται καὶ δίκαιοι, τῆς τῶν
 εἰδώλων ἀποφοιτῆσαι λατρείας, καὶ τῆς οὐκ οἶδ' ὅθεν
 ἐξηρμημένης ἀποσχέσθαι πλάνης. Καὶ οὐ μέχρι τού-
 των· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠπειλεῖ Θεὸς ἐπιθήσειν αὐτοῖς
 τὰ πάντων αἰσιχίστα τῶν κακῶν, εἰ μὴ ἔλοιτο παλι-
 δρομεῖν εἰς τὸ φρονεῖν τε, καὶ δρᾶν τὰ αὐτῷ δοκούντα,
 καὶ φῖλα. Οἱ δὲ ἦσαν ἔτι δεινοὶ τε καὶ ἀτεράμονες
 καὶ τὴν διάνοιαν ἀκαμπεῖς. Ταῦτητοι δορὺληπτοι
 γεγονότες, εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους μακροῦς
 διατετελέκασι χρόνους. Οὗ γεγονότες, καὶ τῷ τῆς
 δουλείας κατηγχιτισμένοι ζυγῷ, ἔθουον μὲν ταῖς δαμά-
 λαις οὐκέτι· πῶς γάρ, ἢ πόθεν, οἱ δὲ ἦσαν ἐν
 ἀφύκτοις κακοῖς; ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο τὸν
 Βάαλ, διετέλουν δὲ μᾶλλον τὰς ἑαυτῶν ἀνοιμώζοντες
 συμφοράς. Τοῦτό τοι φησὶν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης·
 Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου,
 καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς.
 Οἰχίσηται γὰρ αἰχμάλωτος, φησὶ, καὶ οὐκ ἔψομαι
 θύουσαν ἔτι τῷ Βάαλ, οὔτε ταῖς δαμάλαις ταῖς χρυ-
 σαῖς ἔτι τελοῦσαν ὀλοκαυτώματα, καὶ ἐκ πολλῆς
 ἄγαν ἀγερῶχίας μονονουχὶ καὶ ἀπογυμνοῦσαν τοῖς
 ἰδίοις ἄρσασταῖς τοὺς μαστούς. Ἐφροσθήσομαι δὲ μᾶλ-
 λον ἀλουούσῃ τε, καὶ τάλαιπυρουμένη, καὶ ἀνήκεστον
 ἐχούσῃ συμφοράν, ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ ὑπὸ δεινοῖς
 καὶ πικροῖς γεγεννημένῃ δεσπότηαις. Ἐποίησα δὲ ταῦτα,
 τῆς ἐμῆς ἐπικουρίας ἀπογυμνώσας αὐτήν, καὶ ἀσχῆ-
 μονα καταλειπῶς, ὡς ἐν οἷς ἦν ἐν ἀρχαῖς δρᾶσθαι
 γεγεννημένην, ὅτε τὸν τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας
 ἀχθοφοροῦσα ζυγὸν, γυμνὴ διετέλει τῆς παρ' ἐμοῦ

XII. Qui a voluntate sua ad Deum se non convertunt,
 nec adduci possunt, ut quæ illi placent exsequantur,
 verum in flagitiis suis (quæ nescio quomodo suspi-
 ciunt) pertinaciter hærent, iis pœna suppliciumque
 proponitur. Quodnam illud? Ut ad quod se sponte
 sua accommodare **33** melius fuerat, ad hoc ipsum,
 tanquam ex necessitate et timore se transferant.
 Sicut enim vulnera corporum sanatu difficilia et
 intractabilia, nisi medicamentorum virtuti cedentia
 mutationem ad sanitatem admittant, aut ferro
 secantur, peritia medicorum hunc auxilii modum
 suadente, aut certe igni vincuntur, ita et hominis
 anima, ad desciscendum a probitate perquam prona,
 nisi vocibus admonentium locum reliquerit, et a
 turpitudine ad honestatem transire instituerit, pœ-
 nis vincitur, et supplicii laqueis implicata, velit
 nolit convertitur. Quale est quod apud Jeremiam
 legitur: « Dolere et flagello erudieris, Jerusalem ¹¹. »
 Simile quid psallit et beatus David de iis, quibus
 volupe est in peccata ruere: « In camo et freno
 maxillas eorum constringe, qui non approximant ad
 te ¹². » Asperas enim et adhuc rudes animantes
 pro arbitrio suo domitores frenis circumagunt;
 similiter peccatis deditos Deus ad eorum utilitatem
 tractat. Quocirca consilium dabant Synagogæ pro-
 phetæ et justi, uti se ab Idolorum cultu removeret,
 et ab errore, nescio unde invento et introducto, se
 contineret. Neque hi tantum, sed etiam ipse Deus
 minabatur, foedissimis eos se malis exagitaturum,
 nisi mutata mente, ad cogitanda et facienda quæ
 ipsi grata et amica essent, regrederentur. Illi vero
 adhuc asperi et indomiti, et animo præfracto erant.
 Quare bello capti apud Assyrios et Medos per diu
 vixerunt. Ubi cum essent, et iugo servitutis gra-
 varentur, vitulis illi quidem non amplius rem divi-
 nam faciebant (qui enim, aut unde facerent, qui
 malis prenebantur inevitabilibus?), sed neque
 ipsius Baal opem implorabant; quin suas potius
 calamitates assiduo lamentabantur. Hoc igitur est,
 quod universorum Dominus ait: Auferam forni-
 cationem ejus a facie mea, et adulterium ejus de
 medio uberum ejus. Abibit enim captiva, inquit,
 nec videbo in posterum sacrificantem Baal, nec
 vitulis aureis ultra offerentem holocausta, et præ
 multa superbia tantum non etiam amatoribus suis
 ubera nudantem. Lætabor potius super mœsta, et
 afflicta, et ærumnis circumventa gravissimis in terra
 non sua, ferocibusque et acerbis dominis serviente.
34 Inferam autem hæc privatæ auxiliis meis, et
 relictæ in turpitudine, ut videre liceat constitutam
 in iis, in quibus fuit a principio, quando jugum
 Ægyptiæ tyrannidis portans, gratia mea, et di-
 lictione, et legali sapientia destituta manebat. Itaque
 velut retro regressa Synagoga, rursus fuit in qui-
 bus fuerat, medii temporis honore et gloria propter
 suam stultitiam multata. Hoc nos et ipse Salvator
 docebat, cum diceret: « Cum immundus spiritus

¹¹ Jer. vi, 8. ¹² Psal. xxxi, 9.

exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem, et non invenit. Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi; et veniens invenit vacantem, scopis mundatam et ornatum. Tunc abit, et assumit septem alios spiritus nequiores se, et ingressi habitant ibi, et sunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit generationi huic pessimæ ¹³.) Adhuc enim in Ægypto commorantibus Israelitis spiritus nequam in ipsis, ut idololatris habitabat. Sed ejectus est postea; per Moysen enim ad cognitionem Dei vocati sunt. Postquam autem Dominum occiderunt, et mille se sceleribus obstrinxerunt, facta sunt illis novissima pejora prioribus, non uno tantum, sed grege dæmonum ipsos inhabitante. Anima enim cum cœlestis gratiæ munimentum abjecerit, facillime a Satana capietur. **B** ἐκδέλλεται μεταξύ· κέκληνται γὰρ εἰς θεογνωσίαν μυριοὶ ἐγκλήμασιν ἔνοχοι, γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα ἔτι μόνου κατοικούσης ἐν αὐτοῖς. Τῆς γὰρ οὐρανίου τε καὶ πάντως εὐδάλωτος ἔσται τῷ Σατανᾷ.

Vers. 4. *Et ponam eam in desertum, et stiliam eam sicut terram sine aqua, et occidam illam in siti; et filiorum ejus non miserebor, quia filii fornicationis sunt; quia fornicata est mater ipsorum, et dedecoravit eos quæ peperit eos.*

XIII. Sterilem fore ait fornicatricem, aridam, spinas parientem, siticulosam et inaquosam, haud terrenis, credo, aquis spoliata, sed superna cœlestique pinguedine, hoc est, erogatione donorum per Spiritum, quæ in quamlibet animam sapientem ac bonam confert. Psallit enim quodam loco ad Dominum beatus David, et ait: « Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriantur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons vitæ ¹⁴. » Adeo autem veneranda, et larga erogatione digni censeri debent germani filii, qui cum integritate vixerunt, divinæque charitati nihil præposuerunt. Fornicariam autem inaquosam factam, et in siti **35** morituram affirmat. Atque hoc, ni fallor, est, quod per alios prophetas de ipsa dicitur. Quidam enim sic: « Ecce dies venient, dicit Dominus, et emittam famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini. Et ab oriente usque ad occidentem circumcurسابunt, quærentes verbum Domini, et non invenient ¹⁵. » Et Jeremias, quasi ex persona Dei: « Dolore et flagello erudieris, Jerusalem, ne recedat anima mea a te, ne faciam te terram inviam, quæ non habitabitur ¹⁶. » Unicuique enim nostrum, ut dixi, sermones per Spiritum immittit Deus, qui possunt alere animos ad vitam æternam, aut etiam per voces sanctorum sæpius pinguefacit. Cum fornicaria igitur matre filios una sine misericordia perituros dicit. Quam ob causam? Quia filii fornicationis sunt. Nec sane dicimus materni peccati reum esse filium. Occurrit enim nobis, quod alicubi exstat apud Eze-

A χάριτός τε καὶ ἀγάπης, καὶ σοφίας νομικῆς. Οὐκοῦν εἰς ὑποστροφὴν, καὶ ἀνότιν ὡσπερ ἰούσα, πάλιν ἐν οἷς ἦν γέγονεν ἡ συναγωγὴ, τὴν μεταξὺ τιμὴν τε καὶ δόξαν ἐξ ἀμαθίας ζημιουμένη. Τοῦτο καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδασκεν ὁ Σωτὴρ, λέγων· « Ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνδρῶν τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὕρισκει. Τότε λέγει, Ἐπιταρῶσω εἰς τὸν οἶκόν μου ὅθεν ἐξῆλθον· καὶ ἔλθον εὕρισκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον, καὶ κεκοσμημένον. Τότε πορεύεται, καὶ παραλαμβάνει ἐπὶ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ· καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων. Οὕτως ἔσται τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ. » Ἔτι μὲν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ διατριβουσι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐνέψησεν ὡς εἰδωλόατραις τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, ἀλλ' διὰ Μωσέως. Ἐπειδὴ δὲ γέγονασι κυριοκτόνοι, καὶ χείρονα τῶν πρώτων, δαιμονίων ἀγέλης, οὐχ ἑνὸς χάριτος τὴν περισσολὴν ἀποβαλοῦσα ψυχῇ, πάντη

Καὶ θήσομαι αὐτὴν εἰς ἔρημον, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς γῆν ἄνυδρον, καὶ ἀποκτενῶ αὐτὴν ἐν δίψει, καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς οὐ μὴ ἐλεήσω, ὅτι τέκνα πορνείας ἐστίν· ὅτι ἐξεπόρνευσεν ἡ μήτηρ αὐτῶν, καὶ κατήσχυνεν ἡ τεκοῦσα αὐτά.

IV. Ἄκαρτος ἕσσεσθαι φησι τὴν πεπορνευμένην, ξηρὰν καὶ ἀκανθοτόκον, διψάδα καὶ ἄνυδρον, οὐχ ὑδάτων τάχα που τῶν γηίνων ἐστερημένην, ἀλλὰ τῆς ἀνωθεν ἐξ οὐρανοῦ πίετητος, τουτέστι, τῆς διὰ τοῦ Πνεύματος χορηγίας, ἣν ἐκάστη σοφῆ τε καὶ ἀγαθῆ διανέμει ψυχῇ. Ὑλλοί γὰρ που πρὸς Θεόν, καὶ φησιν ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου ἐλπιούσι. Μεθυσθήσονται ἀπὸ πίετητος οἴκου σου. Καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. » Ἄξιον δὲ τῆς οὕτω σεπτῆς καὶ ἀμφιλαφοῦς χορηγίας εἶεν ἂν οἱ γνήσιοι, καὶ βεβιωότες ἄρθως, καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν προθέτες οὐδέν. Τὴν δὲ γε πεπορνευμένην ἄνυδρον γεγενῆσθαι, καὶ μὴν καὶ ἐν δίψει τεθνήσκειν λέγει· καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς ἑτέρων προφητῶν περὶ αὐτῆς εἰρημένον. Ὁ μὲν γὰρ ἔφασκεν, « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐξαποστελώ λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν· οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου· καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν ἔως δυσμῶν περιδραμούνται, ζητοῦντες τὸν λόγον Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν. » Ἰερεμίας δὲ πάλιν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Πόνω καὶ μάστιγι παιδευθήσῃ, Ἰερουσαλὴμ μὴ ἀποστῆ ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ σοῦ, μὴ ποιήσω σε ἄβατον γῆν, ἥτις οὐ κατοικηθήσεται. » Ἐκάστῳ γὰρ ἡμῶν, ὡς ἔφην, λόγους εἰς νοῦν τοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνίησι Θεός, ἀποτρέφειν ἰσχύοντας εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣ καὶ διὰ φωνῆς ἁγίων καταπιαίνει πολλάκις. Συνδωλεῖσθαι δὲ οὖν τῇ πεπορνευμένη μητρὶ τὰ τέκνα δεῖν ἔφη, καὶ οἰκτιρμῶν δίχα. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Ὅτι τέκνα πορνείας εἰσὶ. Καὶ οὐ δὴ ποῦ φαμεν ὅτι τῆς μητρὸς πλημμελήμασιν ὑπόκειται

¹³ Matth. xii, 43-45. ¹⁴ Psal. xxxv, 8-10. ¹⁵ Amos. viii, 11, 12 ¹⁶ Jer. vi, 8.

τέκνον· βαδιέται γάρ ἡμῖν ὅποι ποτὲ τὸ διὰ φωνῆς ἄ
 Τελεχίλ· «Ὁὐκ ἀποθαινοῦνται πατέρες ὑπὲρ
 τέκνων, οὐδὲ τέκνα ὑπὲρ πατέρων· ἕκαστος τῆ ἰδίᾳ
 ἀμαρτία ἀποθαινεῖται.» Ἰστέον δὲ μᾶλλον, ὅτι πᾶν
 ἐπινοῆται πρόσωπον πορνεούσης μητρὸς, ὡς ἐν
 τύπῳ τῆς Συναγωγῆς, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον αὐτοὶ πάλιν
 ἂν εἶεν οἱ ἐξ αὐτῆς. Λέγων δὲ, ὅτι πορνείας εἰσι
 τέκνα, παρέδειξεν ἑναργῶς, ὅτι τοῖς τῆς νοσητῆς πορ-
 νείας ἐγκλήμασιν ἔνοχοι καθεστήκασι, καὶ τοῦτο ἐξ
 αὐτῶν οἶονεὶ σπαργάνων καὶ μήτρας δεδουσεθη-
 κότες, καὶ οὐδὲ πώποτε τῶν εἰς εὐσέθειαν ἔργων
 ἀψάμενοι, ἀνεπιτήδευτον δὲ παντελῶς τὴν ἀρετὴν
 ἐσχηκότες, τὴν ἀνδάνουσαν τῷ Θεῷ τριβὸν οὐ τετι-
 μένησαν. Οὕτω καὶ ὁ Ψάλλον φησίν, « Ἀπὸ τῆς
 ἠσυχίας οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, ἐπλανήθησαν ἀπὸ
 γαστρὸς, ἐδάλησαν ψευδῆ· » καὶ τοὶ παντὸς εὐσεβοῦς,
 καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης ἔργοις ἐντετραμμένον,
 λαμπρῶς ἀναφωνεῖν δυναμένου πρὸς Θεόν, « Ἐπὶ σὲ
 ἐπεβρίσθη ἐκ μήτρας· ἀπὸ γαστρὸς μητρὸς μου
 Θεός μου εἰ σύ.» Ὄσπερ δὲ εἰσι φωστὸς, καὶ υἱοὶ
 ἡμέρας νοοῦντ' ἂν εἰκότως, οἳ ὡς ἐν φωτὶ καὶ ἡμέρα
 πολιτευόμενοι λαμπρῶς τε καὶ εὐσχημόνως· οὕτω
 πᾶν εἰ λέγοντο πορνείας τέκνα τινὲς, τοὺς ὡς ἐν
 πορνεῖᾳ, καὶ τῇ λῆαν ἐκποπωτάτῃ ζωῇ νοήσεις πάλιν,
 οὐς κατοικτεῖρειν οὐκ ἄξιον, « διότι πεπόρνευεν ἡ
 μήτηρ αὐτῶν, κατήσχυεν ἡ τεκοῦσα αὐτά.» Κα-
 τήσχυεν δὲ εαυτὴν δηλονότι, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀναφύοντα
 τέκνα. Ὄσπερ γάρ ἐστιν ἐν αὐχμήμασι τοῖς εἰς ἀρετὴν
 δουσεβῆς.

C *Εἶπας γάρ, Πορνώσομαι ὀπίσω τῶν ἐραστῶν μου, τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου, καὶ τὸ ὄδιον μου, καὶ τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀδοῦνά μου, καὶ τὸ ἐλαίον μου, καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει.*

ΙΔ'. Ἐραστὰς αὐτῆς εἶναι φησι τοὺς ἀκαθάρτους
 δαίμονας, περὶ οὓς λέγοιτο ὁ τῆς πορνείας πεποιθ-
 ῶσαι τρόπος. Τὸ γὰρ ταῖς ἐκείνων ἐπισθεβαί γνώμαις,
 καὶ τὰ αὐτοῖς δοκῶντα πληροῦν, τοῦτο, οἶμαι, ἐστ
 τὸ ἀσελγαίνειν ἀμαρτίας, καὶ διαδιοῦν αἰσχρῶς, καὶ
 τῆς ἐσχάτης φαυλότητος ἀναπλήρωσθαι, μόνον δὲ
 οὐχὶ καὶ ἐν ὧδισιν ἔχειν πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας.
 Ὄσπερ γάρ οἱ τὸν θεὸν ὠδίνοντες φόβον, ἀνακεκρά-
 γασαι πρὸς Θεόν, « Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν
 γαστρὶ ἐλάδομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν,
 πνεῦμα σωτηρίου σου ἐκούσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς· » οὕτω
 καὶ ταῖς τῶν δαιμόνων ἐπιθυμίαις ἀνέντες τὸν νοῦν
 ἀπάσης εὐθὺς ἀσεβείας ἐπίμεστον ἔχουσιν, οἳ τῶν
 θεῶν ἀποφοιτῶντες νόμων, ἀπάσης φαυλότητος
 ἐπιτηδεύουσι. Ἐρασταὶ δὲ οὖν πονηροὶ τε καὶ ἀλιτή-
 ριοι τῶν εἰς ἀσέθειαν ἀπονευενοκῶν οἱ ἀποστάται
 δαίμονες, οἳς εἰ τις ἔλοιτο προσέχειν θεός, δυσσε-
 βήσει δεινῶς. Ἀνατίθησι γάρ αὐτοῖς καὶ ὧν ἂν ἔχοι
 τὴν χάριν, καὶ ταῖς εὐφημίαις καταγεραῖρει πολλα-
 κίς, καὶ ἀναφέρει τὰ χαριστήρια, Θεὸν τὸν ἕνα καὶ
 φύσει καταλειοπίως, τὸν χορηγοῦντα τὰ ζωαρχῆ,
 τὸν οἶά τισιν ἐσθῆμασι καταμφιννύοντα τῇ χάριτι,
 καὶ ταῖς ἀνωθεν ἐπικουρίαις καὶ νοῦν καὶ καρδίαν
 κατασκιάζοντα, τὸν οἶά περ ἐλαίῳ καταπαλίνοντα,

Achielem : « Non morientur patres pro filiis, neque filii pro patribus ; unusquisque in peccato suo morietur » Tenendum potius, quamvis excogitata sit persona fornicantis matris, ut typus quidam Synagogæ, nihilominus æque fornicarios esse, qui ex ea exstiterunt. Cum autem dicit esse filios fornicationis, manifeste ostendit, fornicationis quæ intelligentia percipitur crimine teneri : et hoc quasi ab ipsis fasciis et utero impli fuerint; nec unquam opera pietatis ægigerint, nullamque virtuti operam dederint, nec viam Deo placentem magni fecerint. Idem Psaltes : « Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa », cum contra quilibet pius et operibus justitiæ innutritus exclamare ad Deum faciente possit : « In te pro-jectus sum ex utero ; de ventre matris meæ Deus meus es tu ». Quemadmodum filii lucis, et filii diei merito queant intelligi, qui ut in luce et die præclare et honeste vitam degunt ; hæc etiam si qui filii fornicationis dicantur, intelliges vicissim tanquam in lupanari, et in genere vitæ turpissimo versantes, quos misericordia non dignatur, « quia fornicata est mater eorum ; pudore affecti eos quæ peperit eos. » Pudefecit autem seipsam videlicet, et filios ex se natos. Sicut enim iusto sua virtus decori et ornamento, ita cuius scelerato sua scelera dedecori ac pudori sunt.

ὁ δίκαιος· οὕτως ἐν αἰσχρόνῃ, καὶ ἐντροπῇ πᾶς

36 *Vers. 5. Dixit enim : Vadam ad amatores meos, qui dant mihi panes meos, et aquam meam, et vestimenta mea, et lintea mea, et oleum meum, et omnia quæcumque mihi conveniunt.*

XIV. Amatores ejus aut esse impuros dæmonas, cum quibus fornicatio quodammodo commissa dici potest. Illorum enim sequi voluntatem, et quæ ipsis placent perpetrare, hoc est, ut existimo, protervius lascivire in peccatis, et turpiter vivere, et se extrema nequitia ingurgitare, et tantum non etiam omne genus immunditiæ parturire. Quemadmodum enim qui timorem divinum parturium, clamant ad Deum : « Propter timorem tuum, Domine, in utero accepimus, et parturivimus, et peperimus, spiritum salutis tuæ peperimus super terram » ; ita qui dæmonum cupiditatibus cedunt, illico mentem omni impietate refertam habent, et a divinis legibus discedentes, omnigenam improbitatem consentant. Horum igitur, qui ad impietatem deflexerunt, perversi ac pestilentes amatores sunt dæmones apostatæ ; quibus si quis tanquam diis auscultare voluerit, insigniter impius evadet. Illis enim accepta refert quæ habet, et frequenter eos laudibus veneratur, et oblatiis numeribus gratias agit, relicto uno et natura Deo : qui vitæ sustentandæ quod sufficiat largitur, qui nos beneficiis veluti convestit, et supernis auxiliis et mentem et cor obumbrat, qui velut oleo pinguedinem conciliat, et pane qui sub intelligen-

⁷ Ezech. xviii, 20. ¹⁸ Psal. lviij, 4. ¹⁹ Psal. xxi, 11. ²⁰ Isa. xxvi, 17, 18.

tiam tantum cadit, nutrit ad vitam gloriosam, et nullis sæculis finiendam: qui aqua vivifica ad bonam et spiritualem nos habitudinem alit. Qui autem ad impietatem declinavit, sicut nimirum fornicatrix Synagoga, hunc inquit suos amatores sequi oportere, et illis gratias referre, putareque victum, vestitumque ab illis accepisse. Hoc quippe est, ni fallor, quod ait, Dixit enim: Sequar amatores meos qui dant mihi panes meos, et aquam meam, et vestimenta mea, et lintea, et oleum meum, et omnia quæ mihi conveniunt. Verum prudentes, et boni, et Deo noti amicissimique ad ipsum omnino cælestium bonorum largitionem, terrenorumque suppeditationem retulerint. Dicent enim, idque sapienter: « Numquid est in idolis gentium pluens? et si cælum dabit satietatem suam, nonne tu ipse es? et exspectabimus te, **37** quia tu fecisti hæc omnia ²¹. » Et clamabunt cum divino David: « Visitasti terram, et iuebriasti eam; multiplicasti locupletare eam²². »

VERS. 6, 7. *Propter ea ecce ego sepio viam ejus in sudibus, et obstruam vias illius, et semitam ejus, et non inveniet: et insequetur amatores suos, et non apprehendet eos: et quæret eos, et non inveniet illos.*

XV. Postquam enim, inquit, in seipsam decrevit mala, et nihil natura sua nefarium prætermisit (dixit enim, sequendos sibi amatores suos, hoc est, improbis seductorum sententiis applicandum animum, ut illis tantum obsequeretur); adhæc, quoniam pro iis quæ ego donavi illi, his, qui nihil profuerunt, dæmonibus, inquam, gratias agit, idcirco cogitationes ejus inanes reddam, resistamque fortiter. Sepiam enim vias ejus sudibus, et muro obstruam semitam, ut neque sequatur amatores suos, neque sibi conducibiles reperiat seductores suos, etiamsi sequi eos fortasse, hoc est, studiose ad eos honorandos colendosque incumbere voluerit. Sudes seu palos præacutos appellat casus quos expertus est Israel; bella dico, captivitates, famem, pericula, diuturnam servitutem. Nam semel a Persis et Medis subjugati, non per otium ad Baal, neque ad vitulos aureos accedebant; sed necesse erat, ut a Deo concessa et charissima libertate privati, et quærentes quidem quæ domi habuerant, illis autem egentes, et dominantium jugo oppressi, consuetis de cætero fungi non possent, sed lamentarentur potius, et malis atrocissimis velut ebrii, damnarent jam seductores; quandoquidem ex frustra speratis utilitatem nullam capere licuisset. Nihil quippe adjuti sunt aut Baal eos defendente, (quid enim lignum mutum faceret?) aut certe vitulis aliquem eos juvandi modum excogitantibus. Erant enim « aurum opera manuum hominum, » ut scriptum est ²³. Obstruuntur itaque viæ, Deo peccare soitis semitam ad improbitatem haud complanante, sed utiliter

A ἄρτων τῶ νοητῶ τρέφοντα πρὸς ζωὴν τὴν εὐκλεῆ καὶ ἀμῆρτον, τὸν ὕδατι τῶ ζωοποιῶ πρὸς εὐεξίαν ὑμᾶς τρέφοντα τὴν πνευματικὴν. Ἄλλ' ὁ γε πρὸς ἀσέβειαν διανενευκῶς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ πεπορευμένη Συναγωγῇ, τοῖς ἰδίοις ἔρασταῖς ἔφη δεῖν ἔπεσθαι, καὶ αὐτοῖς ἀνάπτειν τὰ χαριστήρια, καὶ παρ' αὐτῶν ἡγεῖσθαι λαβεῖν τάτε εἰς τροφήν καὶ ἀμφίαισιν. Τοῦτ' γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, ἔλιπε γὰρ, Ἀκολουθήσω ὀπίσω τῶν ἔραστῶν μου, τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου, καὶ τὸ ὕδωρ μου, καὶ τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνιά μου, καὶ τὸ ελαιόν μου, καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει. Ἄλλ' οἱ γε σοφοὶ τε, καὶ ἀγαθοὶ καὶ θεῶ γνῶριμοὶ, καὶ οικειότατοι, αὐτῶ δὴ πάντως ἀναθεῖεν ἂν τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν τὴν ἐπίδοσιν, καὶ τῶν ἐπιγειῶν τὴν χορηγίαν. Ἐροῦσι γὰρ δὴ, καὶ **B** λαν ἐμφρόνως: « Μὴ ἐστὶν ἐν τοῖς εἰδώλοις τῶν ἔθνῶν ὑπετίμων; καὶ εἰ ὁ οὐρανὸς δώσει πλησμονὴν αὐτοῦ, οὐχὶ σὺ εἰ ὁ αὐτός; καὶ ὑπομενοῦμέν σε, ὅτι σὺ ἐποίησας ταῦτα πάντα. » Συνανακράζονται δὲ καὶ αὐτῶ τῶ θεοσεπίω Δαβὶδ: « Ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτὴν, ἐπλήθυνας τοῦ πλουτήσαι αὐτὴν. »

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλοφι, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς, καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ εὐρῆ· καὶ καταδιώξεται τοὺς ἔραστὰς αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτούς· καὶ ζητήσῃ αὐτούς, καὶ οὐ μὴ εὐρῆ αὐτούς.

IE. Ἐπειδὴ γὰρ βεβούλευται, φησί, πονηρὰ καθ' ἑαυτῆς, καὶ τῶν ἀδικεῖν πεφυκότων παραλλοίπεν οὐδέν· ἔφη γὰρ, δεῖν κατακολουθεῖν ἐλέσθαι τοῖς ἰδίοις ἔρασταῖς, τουτέστι, ταῖς τῶν πεπλανηκότων **C** ἀνοσίους γνώμαις ἀπονέμειν τῆς διανοίας τὴν ροπήν, ὡς μόνα πληροῦσα τὰ ἐκείνων· καὶ ἐπειδὴ πρὸς τοῦτω τῶν δεδωρημένων αὐτῆ παρ' ἑμοῦ τοῖς οὐδὲν ὠφεληκοῖσι τοῖς δαίμοσιν ἀνάπτει τὰ χαριστήρια, ταύτητοι ματαίαν αὐτῆς ἀποφανῶ τὴν σκέψιν, καὶ ἀντιτάξομαι γενικῶς. Φράξω γὰρ αὐτῆς τὴν ὁδὸν ἐν σκόλοφι, καὶ τειχῶ τὴν τρίβον, ὡς ἂν μῆτε κατακολουθήσῃ τοῖς ἰδίοις ἔρασταῖς, μῆτε μὴ εὐρῆ χρησίμους τοὺς πεπλανηκότας, κἂν εἰ διώκειν ἔλοιτο τυχόν αὐτούς, τουτέστιν, ἔγκλεισθαι σπουδαίως ταῖς εἰς αὐτούς τιμαῖς καὶ λατρείαις. Σκόλοπας δὲ εἶναι φησιτὰ συμβεβηκότα τῶ Ἰσραὴλ δυσχερῆ, τοὺς πολέμους δὴ λέγω, τὰς αἰχμαλωσίας, τὸν λιμὸν, τοὺς κινδύνους, τὴν ἐν δουλείᾳ τριβὴν. Γεγονότες γὰρ ἄπαξ ὑπὸ Μήδοις καὶ Πέρσαις, οὐκ ἐν σχολῇ προσήσαν τῶ Βάαλ, οὐδὲ ταῖς **D** δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς· ἀλλ' ἦν πῶς ἀνάγκη, τὸ, καὶ αὐτῆς τῆς ἀνωθεν, καὶ φιλάτης ἐλευθερίας ἐστερημένους, καὶ ζητοῦντας μὲν τὰ οἴκοι, πτωχεύοντας δὲ, καὶ ταῖς τῶν κρατούντων πλεονεξίαις πεπιεσμένους, οὐκέτι μὲν δύνασθαι τὰ συνήθη πληροῦν· ὀλοφύρεσθαι δὲ μᾶλλον, καὶ ταῖς ἀνηκέστοις καταμεθύειν συμφοραῖς, καταγινώσκοντας ἤδη τῶν πεπλανηκότων, ὡς οὐδὲν ἀπόνασθαι μετὸν αὐτοῖς τῶν ἐν ἐλπίσι κεναῖς. Ὁφίληται γὰρ οὐδὲν, ἢ τοῦ Βάαλ ἐπαμύνοντος· εἰ γὰρ ἂν ἔδρασε τὸ ἀφωνον ξύλον: ἤγουν τῶν δαμάλεων ἐπικουρίας αὐτοῖς ἐπινοοῦσῶν τινα τρόπον. « Χρυσός, » γὰρ ἦν, « ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, » κατὰ τὸ γεγραμ-

²¹ Jerem. xiv, 22. ²² Psal. lxxiv, 40. ²³ Psal. cxliii, 4.

μένον. Ἀποφράττονται τοίνυν αἱ ὁδοὶ Θεοῦ, μὴ καταλειπόντος τοῖς φιλαμαρτήμοσι τὴν εἰς φαυλότητα τρίβον, ἀποτραχύνοντος δὲ χρησίμους, καὶ οὐκ ἐφιέντος αὐτοῖς δι' εὐμαρείας ἴεσθαι ἐπὶ τὸ φληνάφως ἁκοῦν. Ὡς ἂν οὐκ ἐκόντες ἐγκόπτοιτο, καὶ μεταχωρεῖεν ἐπὶ τὸ ἄμεινον, διὰ πείρας αὐτῆς ἐκμεμαθηκότες, ὡς ἔστι παντὶ τῷ τὸ πλημμελεῖν οὐκ ἀζήμιον.

Καὶ ἔρεϊ, Πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἢ νῦν.

ΙΓ'. Σώζει μὲν ὁ λόγος ἔτι τὸν αὐτῷ πρέποντα τρόπον· ὡς γὰρ ἐπὶ πόρνῃς γυναικὸς ἀπ' ἀρχῆς συντίθεται μέχρι τέλους. Διὰ τοῦτο, φησὶ, ὅτι μεταγνώσεται, καὶ ἔρεϊ, Πορεύσομαι πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἢ νῦν. Πλὴν ἄθροι καὶ τούτῳ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν καὶ ἐν ὀργῇ παιδεύοντα, καὶ ὠφελοῦντα ποικίλως, καὶ ταῖς τῶν δεινῶν ἐπαγωγαῖς ἀνασειράζοντα τοὺς πεπλανημένους, καὶ μεταποιῶντα πρὸς τὸ συμφέρον. Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἀποπεφραγμένης ἴδῃ τὰς ἑαυτῆς ὁδοὺς ἐν σκόλῃ, τότε δὴ τότε μεταδουλεύσεται, καὶ ὅπερ ἦν ἄμεινον ἐλέσθαι δρᾶν, οὕτω τῶν ἀνιερῶν εἰσθεθλιχότων, καὶ γοῦν ὀφεί, καὶ μετὰ πείραν ἀρπάσῃ· ἀγαπήσει γὰρ τότε τὰ παρὰ Θεῶ, καὶ τῶν μεταξὺ πλημμελημάτων ὡς ἐκ λογισμοῦ τοῦ σώφρονος ἀλόγησασα, μεταχωρήσει λοιπὸν πρὸς τὸ θελήσαι τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ θαυμάσει τὰ παρὰ Θεῶ, καὶ ἀσυγκρίτοις αὐτὰ διενεγκόντα διαφοραῖς, καθάπερ ἐκ μέθης ἀνανήφασα κατόφεται μόλις. Οὐκοῦν οὐκ ἀνόνητον τὸ παιδεύεσθαι, καὶ εἰ ἔχοι τυχὸν τὸ παρ' αὐτοῦ λυποῦν. Καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ προφηταὶ φασί, « Παιδεύσον ἡμᾶς, Κύριε. » Γράφει δὲ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· « Εἰ παιδεῖαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὧν προσφέρεται ὁ Θεός· τίς γὰρ ἔστιν ὁ υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; » Δείκνυσι δὲ τὸ ἐκ τοῦ παιδεύεσθαι γλυκὸν τε καὶ ὀνησιφόρον, οὕτως λέγων· « Πᾶσα παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρὰς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον μὲντοι καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. »

Καὶ αὕτη οὐκ ἔγνω, ὅτι ἐγὼ ἔδωκα αὐτῇ τὸν σῖτον, καὶ τὸν ὄλκον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον ἐπλήθυνα αὐτῇ. Αὕτη δὲ ἀργυρῶ καὶ χρυσῶ ἐποίησεν τῇ Βάαλ.

ΙΖ'. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἂν ἔλοιτο, φησὶ, τοῖς ἰδίοις ἔτι κατακολουθεῖν ἑραπταῖς, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις. Κατορθώση γὰρ τοῦτο, καὶ λίαν εὐκόλως, τῷ φράττεσθαι μὲν τὴν ὁδὸν αὐτῆς, καὶ τὰς τρίβους ἀνατειχίζεσθαι, καὶ κατ' οὐδένα παντελῶς εὐοδοῦσθαι τρόπον. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τῷ Θεῷ ὑπάρχειν οἴεσθαι τὸν Βάαλ, ἀνατίθεικεν αὐτῷ καὶ τῶν παρ' ἐμοῦ κεχορηγημένων αὐτῇ τὰ χρηστήρια, καὶ πρὸς τοῦτο βουλεύσομαι τὰ εἰκότα, ὡς ἂν ἀναμάθοι, τίς ὁ διδοὺς, καὶ τῶν ὄλων ἔχων τὴν ἐξουσίαν. Δέδωκα μὲν γὰρ τὰ ἰσραηλῆ· σῖτον, καὶ ὄλκον, καὶ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον· ἐπλήθυνα αὐτῇ. Ἀλλὰ ταῖς ἐμαῖς φιλοτιμίαις εὐχαριστήσαι δέον, εἰς δόξαν αὐτὰ πεποιήται τῇ Βάαλ, ὃ δὴ τῆς ἐσχάτης ἔστιν ἀναισθησίας τε ὁμοῦ καὶ ἀχαριστίας ἀπόδειξις ἐναργής· καὶ οὐκ ἀνικάνως τὸ χρεῖμα ἔχει

asperante, nec eos permittente expedite ferri, quo stulte concupiscunt; ut nolentes impediuntur, et ad frugem transeant, ubi ipsa experientia didicerint, neminem peccantem impune laturum.

38 Et dicit: Vadam, et revertar ad virum meum priorem, quia melius mihi tunc erat, quam nunc.

XVI. Servat adhuc oratio convenientem sibi modum: de muliere siquidem meretrice ab initio usque ad finem instituta est. Idcirco, inquit, perbitit eam consilii, et dicit: Vadam ad virum meum priorem, quia melius mihi tunc erat quam nunc.

B Verumtamen etiam in hoc universorum Deum, et in ira corripientem, et multitudine consulentem, et plagis adhibendis eos qui aberraverunt, retrahentem, et ad salutaria immutantem intueri. Cum enim, inquit, vias suas sudibus seu palis obseptas animadverterit, tunc tunc mutabit consilium; et quod agere velle præstabat, tristibus nondum illapsis, vel sero et post experientiam arripit. Diliget enim tunc a Deo præscripta, et peccatis medio in tempore commissis, ut prudenti ratiocinatione posthabitis, ad voluntatem pristini cultus se postmodum recipiet: et quæ Dei sunt admirabitur; discrimineque incomparabili præcellentia, velut ex se ebrietate recipiens, vix tandem perspiciet. Quamobrem castigari minime incommodat, etsi forte per se molestiam generat. C Quod prophetæ scientes, dicunt: « Corrige nos, Domine »¹⁸. Et scribit Paulus: « Si disciplinam sustinetis, tanquam filiis vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater »¹⁹? Deinde disciplinæ suavitate et commoditate his verbis explanat: « Omnis disciplina in præsentem quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit justitiæ »²⁰.

VERS. 8. Et ipsa non cognovit, quia ego dedi ei frumentum, et vinum, et oleum, et argentum multiplicavi ei. Hæc autem argentea et aurea fecit Baal.

XVII. Quin igitur nolit amplius sequi amatores suos, inquit, nemo dubitaverit. Hoc enim probe et facillime fiet, si obseptatur via ejus, et obstruantur semitæ, et rebus utatur minime omnium secundis. Quoniam vero præterquam quod Baal pro Deo reputavit, etiam quæ a me suppeditata fuerant, eidem in acceptis retulit, eique gratias egit, etiam propter hoc statuam consentanea, ut discat quis sit qui dederit: et penes quem sit omnium potestas. Dedi enim vitæ sustentandæ necessaria; frumentum, vinum, oleum, et argentum multiplicavi ei. Verum 39 cum munificentia mæ gratias deberet, ea in decus et gloriam Baal convertit, quod extremi sane stuporis simul et animi ingratisimi apertum est argumentum: et ad Deum quantumvis omnis man-

¹⁸ Jerem. x, 24, ¹⁹ Hebr. xii, 7. ²⁰ ibid. 11.

suetudinis fontem et originem meritissimo exacerbandum sufficit.

Gravissimum est igitur et pœna dignum, liberalitatem beneficiorum a Deo præstitorum iis velle ascribere, qui ejus gloriam imminuunt ac profligant, hoc est, immundis dæmonibus, quod quidam in terris faciunt, Græci puta, et hæretici. Nam illi, cum Deus homini sapientiam et orationem impertiverit, eloquentiæ suæ facultatem dæmonum honoribus celebrandis largiuntur. Hæreticorum autem Deo exosæ et impiæ turbæ dolosis sententiarum inventis quibusdam nocent, et simpliciorum mentes pervertunt, et laqueos ad perdendos homines, sicut scriptum est⁹⁶, paraverunt. Ambo igitur coluerunt Baal : et tantum non velut ex divitiis, quæ mente cernuntur, et ad Deum pertinent, pro splendido anathemate, ad illius idoli gloriam offerunt. Et ita, opinor, spiritaliter convenientissime intelligitur quod dicitur: Ego dedi frumentum et vinum et oleum, et argentum multiplicavi ei : ipsa vero argentea et aurea fecit Baal. Tribuenda sunt igitur Deo quæ Dei sunt. Datorem enim et præbitorem omnium bonorum nostrorum inaurari convenit per ea, quæ ab ipso habemus, seu illustris sit oratio, seu ad vera mysteria percipienda mens idonea.

VERS. 9, 10. *Propter hoc revertar, et lottam triticum meum in tempore suo, et vinum meum in tempore suo, et auferam vestimenta mea, et lintea mea, ne operiant ignominiam ejus. Et nunc revelabo immunditiam ejus in conspectu amatorum illius, et nullus eruet eam de manu mea.*

XVIII. Cernis quomodo minatus sit ablaturum se, quæ delectare solent, nec id inutiliter? Sicut namque viam ejus palis deflexis asperari ad complectenda salubriora inducebat, faciebatque vel invitam dicere: Revertar ad virum meum priorem, quoniam melius mihi tunc erat, quam nunc, experientia enim cognorat, quid utilitatem conciliaret, et in quibus præstaret libenter habitare: ita si abstulero, inquit, quæ mea sunt, tunc omnimodis erogatorem requireret, et dæmonibus gratam se exhibere designet; eosque vere deos arbitrari, ut etiam sibi subjectos in pristinam felicitatem restituere queant. Et tempore suo frumentum, et vinum, et lintea ablaturum dicit, fallentibus forte suo tempore frugibus, et maturitate eorum destitute, ut in terra colenda labores inanes fuisse toleratos appareat. Quod si quis malit intelligere Judæos frumento et vino suo tempore privatum iri, utpote mystica benedictione spoliatus, probe intelliget. Lintea autem dicit supernum auxilium, quo quasi coopertus quispiam decorus erit: extra id non jam valde decens, sed admodum indecens, et tanquam nudus inter homines permanebit. Sic ergo ablationem linteorum, ne tegant ignominiam ejus, intelligas licet. Revelaturum porro im-

πρός γε τὸ δεῖν καὶ σφόδρα δικαίως παροτρύναι θεὸν, κἂν εἰ πάσης ἡμερότητας πηγῆ νοοῖτο καὶ γένησιν.

Πάνδεινον οὖν ἄρα, καὶ δίκης οὐκ ἀμοιροῦν, τῶν παρὰ θεοῦ χαρισμάτων τὴν φιλοτιμίαν ἀνατιθέναι ζητεῖν τοῖς τὴν δόξαν αὐτοῦ παραλύουσι, τουτέστι, τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν, ὃ δὴ καὶ ποιοῦσι τῶν ἐν κόσμῳ τινές. Ἕλληνες δὲ οὗτοι, καὶ αἰρετικοί. Οἱ μὲν γὰρ, θεοῦ διδόντος ἀνθρώπων σοφίαν καὶ λόγον, τὴν τῆς εὐγλωττίας δαιμόνητα ταῖς τῶν δαιμονίων χαρίζονται δόξαις. Τὰ δὲ γε τῶν αἰρετικῶν θεομισθίῃ καὶ ἀνόσια στίφη πολυπλόκων ἐννοῶν εὐρέμασι κατασίνονται τινας, καὶ τὸν τῶν ἀπλουτέρων καταστρέφουσι νοῦν, καὶ παγίδας ἔστησαν διαφθεῖραι ἄνδρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐκοῦν ἄμφω τετιμήκασι τὸν Βάαλ, μόνον δὲ οὐχὶ καθάπερ ἐκ πλοῦτου νοητοῦ λαμπρὸν ἀνάθημα προσκομιζουσιν εἰς δόξαν αὐτῶν τὰ περὶ θεοῦ. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ πνευματικῶς εὖ μάλα νοούμενον, τὸ Ἐγὼ δέδωκα τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον ἐπέληθυνα αὐτῇ· αὐτὴ δὲ ἀργυρᾶ, καὶ χρυσᾶ ἐποίησε τῇ Βάαλ. Ἀναθετέον οὖν ἄρα θεῷ τὰ αὐτοῦ. Τὸν γάρ τοι παντὸς ἡμῖν ἀγαθοῦ δωτήρα καὶ χορηγὸν καταχρυσουῖσθαι πρέπει δι' ὧν ἂν ἔχοιμεν παρ' αὐτοῦ, κἂν εἰ λαμπρὸς εἴη λόγος, κἂν εἰ κούς ἔχων ἐπιτηδείως πρὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν ἀληθῆ μυστήρια.

Διὰ τοῦτο ἐπιστρέφω, καὶ κοιμοῦμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὥραν αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶνον μου ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνιά μου, τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς. Καὶ ἵνα ἀποκαλύψω τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἑραστῶν αὐτῆς, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ ἐξέλθῃ αὐτὴν ἐκ χειρὸς μου.

ΙΗ'. Ὅραξ ὅπως ἠπελησε τὴν ἀφαίρεσιν τῶν καταφυραίνειν εἰδότεων, καὶ τοῦτο χρησίμως ὥσπερ γὰρ τὸ ἀποτραχύνεσθαι τοῖς σκόλοφι τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἐλέσθαι φρονεῖν τὰ ἀμείνων παρήγογε, παρεσκεύασε δὲ ὥσπερ καὶ οὐκ ἔκουσαν εἰπεῖν, Ἐπιστρέφω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε, ἢ νῦν· ἔγνω γὰρ διὰ πείρας τὸ τελεῖν εἰς βῆσαι, καὶ οἷς ἦν ἄμεινον ἐμφοιλοχερεῖν οὕτως εἰ λάβοιμι τὰ ἑμαυτοῦ, φησὶ, τότε δὴ πάντως ζητήσῃ τὸν χορηγόν, καὶ παύσεται τοῦ δεῖν ἀνάπτειν τοῖς δαιμονίοις τὰ χαριστήρια, οἰεσθᾶν τε ὅτι θεοὶ κατὰ ἀλήθειάν εἰσιν, ὡς καὶ ἀνασώζειν δύνασθαι τοὺς ὑπ' αὐτοῖς γεγονότας. Καὶ ἐν καιρῷ δὲ λήψεσθαι τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὰ ὀθόνια φησὶ, ψευδομένων τάχα πού κατὰ καιροῦ τῶν καρπῶν, καὶ ὑπεριζόντων αὐτοῖς τῶν ὠρίμων ὡς ματαλοὺς ἀνατλήναι καὶ τοὺς ἐπὶ γε τῆ γηπονίᾳ πόνους. Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο νοεῖν ὅτι σίτου καὶ οἴνου στερηθήσονται κατὰ καιροῦ Ἰουδαῖοι, τῆς μουσικῆς εὐλογίας ἐκπεπτωκότες, συνήσει καλῶς. Ὅθόνια δὲ φησὶ τὴν οἶονε περιστολήν, καὶ τὴν ἀνωθεν ἐπικουρίαν, ὑφ' ἣ γεγονὼς ἔσται τις εὐσχήμων. Εἰ δὲ ἔξω φέροιτο, περικαλλῆς μὲν οὐκέτι, πολὺ δὴ λίαν ἀσχήμων, καὶ οἶονε γυμνὸς διατελέσει κατὰ τὸν κόσμον. Ὅδε μὲν οὖν τὴν τῶν ὀθονίων νο-

⁹⁶ Psal. lvi, 7.

σεις ἀφαιρέσιν, ὑπὲρ γε τοῦ μὴ καλύπτεσθαι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς. Ἀποκαλύφειν δὲ τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐπαγγέλλεται, καὶ τῶν ἐραστῶν αὐτῆς ἐναντίον, κατὰ τοιοῦτον τινὰ τρόπον, ὃν ἐλέγομεν ἀρτίως, ὅτι περιπεσοῦσα τοῖς σκόλοφι, τουτέστι, τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου κακοῖς, καὶ ταῖς ὅτι μάλιστα καταπλήττειν δυναμέναις συμφοραῖς, καὶ αὐτῶν ἀμελήσει τῶν ἐν ὑπολήψει θεῶν, οὐκ ἐν σχολῇ προσάγουσα θυσίας αὐτοῖς, οὔτε μὴν τὰ συνήθη πληροῦν δυναμένη πρὸς δόξαν αὐτῶν. Κατακερτομούσα δὲ μᾶλλον, ὡς οὐδὲν αὐτῶν ἀπόνασθαι μετὸν, καὶ κατονεοιδίζουσα πῶς τὸ ἀνακλι παντελῶς, « Ὑποστρέψω, » φησὶ, « πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε, ἦ νῦν. » Ὅταν τοίνυν ἀπαμφίεσω μὲν αὐτὴν τῆς παρ' ἐμοῦ, φησὶν, ἐπικουρίας, περιπεσοῦσα δὲ τοῖς δεινοῖς, καὶ τῆς εἰς αὐτοὺς ἀλογίῃ τιμῆς καὶ ἀγάπης, τότε καὶ αὐτοῖς ἀσχημῶν ὀφθήσεται, σαθρῶ καὶ κολάζοντι νῦν διαπτύσασα καὶ αὐτούς. Ὅσον γὰρ ἤκει εἰς τὸ ἐκείνοις ἡδὺ καὶ φίλον, τληπαθῆ μᾶλλον ὀρᾶσθαι χρή. Καὶ οὐδὲ ἐν αὐταῖς οὔσαν ταῖς ἐσχάταις συμφοραῖς, τῶν αὐτοῖς δοκούντων ἐπιλανθάνεσθαι. Οὐκοῦν ὅσον ἤκει εἰς τὸ ἐκείνων θέλημα, καὶ παρ' αὐτοῖς ἀσχημῶν ὁ Ἰσραὴλ, οὐς νενομίμην εἶναι θεοῖς, οὐ μέχρι παντὸς ἀγαπᾶν ἡρημένους. Δοκεῖ δὲ μοι φάναι τι τοιοῦτον ὁ μακάριος Ἡλίας· « Ἔως ποτε ἡμεῖς χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέρας ταῖς ἰγνύαις; Εἰ ἔστι Κύριος ὁ Θεός, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ. Εἰ δὲ ὁ Βάαλ αὐτός, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· ὃ ἐτέρωθί φησιν· « Ἡ Βάαλ, Βάαλ ἦ Θεῶ Θεῶ » Ὅτι δὲ οὐδεὶς οὐδ' ἂν ὀρθώσῃ τις τὸν κατεβριμμένον παρὰ Θεοῦ, ἐκ χειρὸς μου. »

Καὶ ἀποστρέψω πάσας τὰς εὐφροσύνας αὐτῆς, ἑορτὰς αὐτῆς, καὶ τὰς νομμηθίας αὐτῆς, καὶ τὰ Σάββατα αὐτῆς, καὶ πάσας τὰς πανηγύρεις αὐτῆς.

18. Οἱ γὰρ ὅπως τοῖς οὕτω σκληροῖς καὶ ἀφύκτοις ἐνελημμένοι κακοῖς, ὡς καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι βαρβαρικὴν, καὶ ἐν δορυκτῆτων μοῖρα δουλεύειν ἔχθροῖς, πῶς ἂν ἑορτάσειαν; Ἡ πόλις ἂν ἔχοιεν εὐφροσύνης καιρὸν, οἱ ταῖς οὕτω δριμυταῖς κατηχθῆμένοι φροντισί, καὶ ἀφορητοῖς λύπαις ἐντετηγμένοι; Καίτοι, πῶς οὐκ ἄμεινον ἐκεῖνο νοεῖν, ὡς πρόποι ἂν μᾶλλον τοῖς εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας ἐνηνεγμένοις, ἀνακραγεῖν τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας εὐ μάλα παραφωνούμενον· « Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλωνῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσασαμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν, ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών; » Ἀνεπιτήθευτον δὲ παντελῶς τὸ ἑορτάζειν ἔχοντες, οὐδὲν ἤττον φασι· « Πῶς ἴσωμεν τὴν ὄψην Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; » Οὐκ ἐπιέντων, οἶμαί που, τῶν Βαβυλωνίων τὰς νενομισμένας αὐτοῖς λατρείας, καὶ τὰ ὄκιοι φίλα τε καὶ ὡς ἐν ἔθει πληροῦν. Ἄλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἐρεῖ τις· Εἰ πρὸς τὸ λατρεύειν εἰδωλοῖς ἀπονέμειν ὁ Ἰσραὴλ, πῶς ἂν μὴ καὶ αὐτῶν κατὰ νόμον ἑορτῶν, Σαββάτων τε καὶ νομμηθιῶν; Πρὸς δὲ τοῦτο φαμὲν, ὅτι παρῶλισθον μὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, καὶ προσκεκυνήκασι τῷ Βάαλ καὶ ταῖς δαμάσει ταῖς χρυσαῖς, οὐ μὴν εἰσάπαν ἀπ-

munditiam, et coram amatoribus ejus promittit eo modo quo jam dicebamus. Quoniam cum incidere in palos, hoc est, in calamitates belli, et in detrimenta, quæ percellere maxime possunt, et ipsos quos putabat negliget deos, non in otio iis hostias immolans, nec consuetæ ad ipsorum gloriam præstare potis. Quinimo conviciis insectans, ut inutiles, et quodammodo summam ipsis imbecillitatem exprubans : « Revertar, inquit, ad virum meum priorem, quoniam melius mihi tunc erat, quam nunc. » Quando igitur, inquit, exuero ipsam auxiliis meis, et in mala devenere, honoremque et dilectionem eorum contempserit, animoque ægroto ac penitente ipsos despuerit, tunc illis indecora videbitur. Nam quoad illis suavia et amica spectat, calamitosa potius videatur necesse est, si neque cum summis conflictatur miseris, eorum quæ ipsis placet obliviscatur. Quod ergo ad eorum voluntatem attinet, etiam apud ipsos quos putavit deos esse deformis est Israel, quando eos ulligere cessavit. Existimo porro tale quidpiam dixisse beatum Eliam : « Usquequo vos claudicabitis anobis poplilibus vestris? Si est Dominus Deus, ite post eum; si autem Baal est, ite post eum. » Quod alibi ait : « Aut Baal Baal, aut Deo Deo. » Neminem autem eos liberare posse, qui semel in iram Dei incidere, nec erigere, et instaurare quem Deus projecere, ostendit cum dixit : « Nemo eruet eam de manu mea. » ἀπαλλάξει τοὺς ἀπαξ ὑπὸ θεῶν γεγονότας ὄργην, δέδειχεν εἰπὼν τὸ, « Οὐδεὶς οὐ μὴ ἐξέλθῃ αὐτὴν

41 VERS. 11. Et avertam omnes lætities ejus, solemnitates ejus et neomenias ejus, et Sabbata ejus, et cunctas festivitates ejus.

XIX. Qui enim prorsus adeo sævis et ineluctabilibus circumsepti erant incommodis, ut et barbaris subjecti essent, et ut bello capti servirent, quomodo festum celebrarent? aut quam lætitiæ opportunitatem haberent, qui tam acerbis curis vexabantur, et intolerandis ægritudinibus contabescabant? Quanquam, cur non malimus ita intelligere, futurum? ut tantis ærumnis obruti non absurde exclament, quod Psaltæ lyra verissime ipsis accinuit. « Super flumina Babylonis illic sedimus, et flevimus, dum recordaremur tui, Sion? » Et licet festis actilandis nullam penitus operam darent, lege sancitas in divino cultu cærimonias, et quæ domi grata et usitata obibant, Babylonis, credo, non permittentibus : nihilominus aiunt : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? » Sed forsitan objiciet quispiam : Si ad colenda idola declinavit Israel, quomodo non etiam ab ipsis festis lege institutis, et Sabbatis, et neomeniis? Respondemus, prolapsam quidem esse a charitate in Drum, et adorasse Baal et vitulos aureos : non tamen omnia per Moysen sancita repudiasset. Ino

17 III Reg. xviii, 21. 18 Psal. cxxxvi. 1. 19 ibid. 4.

perseverabant ambobus poplitibus claudicantes incedere, juxta prophetæ vocem ²⁰, ut neque Baal absolute, neque Deum universorum pure ac sincere vellent adorare. Quamobrem et festa, et celebritates, et lætities, et Sabbata amiserunt, nec Deo permissi legitima persolvere, neque Baal quos solebant festos conventus agentes.

Potest hoc et aliam, eamque veram, et aptissimam habere sententiam. Recedentes a Deo, et charitatem ejus aspernatos, necesse est tristari et ab omni hilaritate refugere. « Non enim est gaudium impiis, dicit Dominus ²¹, » quibus vermis sempiternus reservatur ²². Bonis autem et pium ac divini timoris plenum scopum habentibus decorum fuerit et merito, lætari super omnibus bonis : « lætitia enim sempiterna super caput eorum, » secundum Scripturam ; aufugitque ab eis dolor, tristitia et genitus ²³. Quibus et Paulus scribit : « Gaudete in Domino semper ; iterum dico gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus ²⁴. » **42** Et enim ut supplicium sceleratos omnino sequitur, ita et superna opulentia sequetur eos, quorum propositum fuerit vitam virtute conspicuam exigere.

VERS. 12. *Et disperdam vineam ejus, et ficus ejus de quibuscumque dixit, Mercedes meæ sunt istæ, quas dederunt mihi amatores mei. Et ponam ea in testimonium, et comedent ea volucres cæli, et bestię agri, et reptilia terræ.*

XX. Hoc rursus aliis verbis dici potest, nempe illis : « Auferam frumentum meum tempore suo, et vinum meum tempore suo. » Postquam enim Israel fructuum copiam temporibus suis existentem dæmonum virtuti et beneficentiæ ascribens, insipientissime ipsis, non Deo potius gratum se ostendit ; idcirco, inquit, disperdam et corrumpam ea, per quæ male seclucta est, dicens se mercede conductam ab amatoribus suis. Et venuste, tanquam de muliere libidinosa conceptus est sermo. Vera enim existimabat Israel, tempestorum fructuum ubertatem, et terræ fertilitatem qua potiebatur, in pretium et remunerationem honoris et cultus, quem idolis adhiberet, sibi rependi. Quod autem omni propterea securitate et jucunditate animi præfruerentur, hanc et solam causam eos putavisse, facillime quis ex Jeremiæ verbis intellexerit. Redacta enim in hostium potestatem Hierosolyma, cum quidam belli aciem hostilive gladium evasissent, in Ægyptum descendunt, et divino mandato propheta cum ipsis. Illic igitur ab idololatriæ inquinamentis abstinendum, et ad Deum recurrendum suavit. Tum muliercularum infelix et stultissimum agmen, prophetæ verbis adversando, impudenter garriebat : « Sermonem quem locutus es ad nos in nomine Du-

ώσαντο τὰ ἴδια Μωσέως. Διετέλουν δὲ μᾶλλον ἐπ' ἄμφω βαίνοντες, καὶ σκάζοντες, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, ὡς μήτε τῷ Βάαλ ὀλοτρόπως, μήτε μὴν τῶ τῶν ὄλων Θεῷ καθαρῶς ἐλέσθαι προσκυνεῖν. Οὐκοῦν ἐκπέπτωκεν ἑορτῶν τε καὶ πανηγύρεων, καὶ εὐφροσυνῶν, καὶ Σαββάτων, οὔτε Θεῷ πληροῦν τὰ ἐν νόμῳ συγχωρούμενος, οὔτε μὴν τῷ Βάαλ τὰς ἐν ἔθει πανηγύρεις ἐπιτελών.

Ἄληθές δὲ καὶ ἐτέρως εἴη ἂν, καὶ μάλα εἰκότως. Ὅτι τοὺς ἀποφοιτῶντας Θεοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ὀλιγορήσαντας, καταστυγάζειν ἀναγκαῖον, καὶ παντὸς ἔξω διατελεῖν τοῦ κατευφραίνειν εἰδότος. « Οὐ γὰρ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεδέσι, λέγει Κύριος. » οἷς ὁ σκόληξ εἰς αἰῶνα τετθήρηται. Τοῖς γε μὴν ἐπεικέσι, καὶ εὐσεβῇ καὶ τιμῶθειον ἔχουσι τὸν σκοπὸν, πρέποι ἂν εἰκότως καὶ τὸ ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀγαθοῖς κατευφραίνεσθαι δεῖν. « Εὐφροσύνη γὰρ αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Ἀπέδρα τε ὀδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός. » Οἷς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλει λέγων. « Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε. πάλιν ἔρω, χαίρετε. Τὸ ἐπεικέξ ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις. » Ἐψεται γὰρ ὡς περ τοῖς ἀλιτηρίοις τὸ κολάζεσθαι δεῖν, οὕτω καὶ τοῖς ἀνωθεν καταπλουτεῖν ἀγαθοῖς, οἷς ἂν γένοιτο σκοπὸς τὸ διαβίωναι λαμπρῶς.

Καὶ ἀφανῶ ἄμπελον αὐτῆς, καὶ τὰς συκᾶς αὐτῆς ὅσα εἶπε. Μισθώματά μου ταῦτά ἐστιν, ἃ ἔδωκάν μοι οἱ ἑρασταί μοι, καὶ θήσομαι αὐτὰ εἰς μαρτύριον, καὶ καταφάγεται αὐτὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἔρπετα τῆς γῆς.

Κ'. Τοῦτο δὴ πάλιν ἐτέρως ἔστιν εἰπεῖν, τὸ, « Ἀφελούμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὥραν αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶνόν μου ἐν καιρῷ αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ γὰρ τὰς τῶν ὠρῶν εὐκαρπίας ταῖς πῶν δαιμονίων δυνάμει καὶ φιλοτιμίαις προσέμων ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀβουλότατα δρῶν, αὐτοῖς ἀντίθει ἐτὰ χαριστήρια, καὶ οὐχὶ μᾶλλον Θεῷ, ταύτητοι, φησὶν, ὡς ἀφανῶ καὶ καταφθερῶ τὰ δ' ὦν ἐκεῖνη χερῶν πεπλάνηται, μεμισοθηρῶνται λέγουσα παρὰ τῶν ἰδίων ἑραστῶν. Καὶ πεποιτῆται μὲν ἀστελεως ὡς ἐπὶ μαχλώσης γυναικὸς ὁ λόγος. Ὡς τὸ γε μὴν κατὰ ἀλήθειαν ὁ Ἰσραὴλ, ὅτι μισθὸς αὐτοῖς καὶ ἀντέκτισις τῆς εἰς τὰ εἰδωλα τιμῆς καὶ λατρείας, τὸ τῶν ὠρίμων ἀμφιλαφῆς καὶ τὸ εὐκαρπον περιτυγχάνειν τῇ γῆ. Ὅτι δὲ καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης αὐτοῖς εὐθυμίας παρακεῖσθαι τὴν μέθεξιν ταύτης ἐνεκα καὶ μόνης ὦντο τῆς αἰτίας, εἶδειν τις ἂν καὶ μάλα βραδίως, τοῖς Ἱερεμίου λόγοις ἐντυχῶν. Ἐάλω μὲν γὰρ τὰ Ἱεροσόλυμα. διαπεφευγότες δὲ τινες τοῦ πολέμου τὴν ἀκμὴν, κατέστησαν εἰς τὴν Αἴγυπτῶν, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ προφήτης, κατὰ θεῖαν ὁμφῆν. Ἐκεῖσε γοῦν συνεβούλευε λέγων, τῆς εἰδωλολατρίας παύσασθαι μολυσμῶν, καὶ καλινδρομεῖν ἐλέσθαι πρὸς Θεόν. Εἶτα γυναικῶν ἀθλία τε καὶ ἀνουστάτη πληθὺς, τοῖς τοῦ προφήτου πάλιν ἀντεφέροντο λόγοις, καὶ δὴ καὶ ἐφασκον ἀναιδῶς. « Τὸν λόγον δὲ ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς τῷ ὀνόματι Κυρίου, οὐκ ἀκουσ-

²⁰ III. Reg. xviii, 21. ²¹ Isa. xlviii, 22. ²² Isa. lxvi, 24. ²³ Isai. xxxv, 10. ²⁴ Philipp. iv, 5.

μεθὰ σου, ὅτι ποιῶσαι ποιήσομεν πάντα τὸν λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμῶν τῆ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδάς, καθὰ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν, ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἔξωθεν Ἰερουσαλήμ. Καὶ ἐπλήσθημεν ἄρτων, καὶ ἐγενόμεθα χρηστοί, καὶ κακὰ οὐκ εἶδομεν. Καὶ ὡς διελίπομεν θυμιῶντες τῆ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, ἠλαττώθημεν πάντες ἡμεῖς, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν θυμῷ ἐξελίπομεν. » Συνίης οὖν ὅπως μονονοῦχι καὶ ἀντέκτισιν τοῦ πεπλανησθαί φησιν ἐσχηκένας τὰ ζωαρκῆ, καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτῃ τὸ εὐήμερεῖν; « Ἀφανῶ τοιγαροῦν, φησὶν, ἃ εἶπε, Μισθώματά μου ταῦτά ἐστιν, ἃ ἔδωκάν μοι οἱ ἔρασταί μου, καὶ θήσομεν καὶ αὐτὰ εἰς μαρτύριον. » Καταμαρτυρήσει γὰρ ὡσπερ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ μοχθηρίας ἀφρημένα ταυτὶ, καὶ τὴν δίκην αὐτοῖς ἐπισημοτέρην ἐργάσεται, καὶ καταφανῆ ποιήσει τὴν ὀργὴν. « Ἐδέεται δὲ αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ κετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἔρπετά τῆς γῆς. » Νοοῖτο δ' ἂν οὐ καθ' ἓνα ταυτὶ δὴ τρόπον, τριχῆ δὲ μᾶλλον τὰ ἐκ τοῦ σημαινομένου ληφθήσεται, Ἥ γὰρ ἐκεῖνὸ φησιν, ὅτι θηριῶν ἔσται τροφή τὰ ἐν ἀγροῖς, ὡς οὐκ ὄντος ἔτι τοῦ κατοικοῦντος τὴν γῆν, διὰ τὸ πλείστους μὲν ἄσους οἰκῶν τε καὶ πόλεων ἐκσεσοθημένους ἀποδραμεῖν οὐχ ἐκόντας εἰς Βαβυλῶνα καὶ Μήδους, δεδαπανῆσθαι δὲ τῷ πολέμῳ καὶ ἐτέροισι ἄσους, ὡς ὑπὸ μόνων ἤδη θηριῶν τε καὶ ἔρπετων τῶν Σαμαρειτῶν οἰκείσθαι χώραν ἤγουν ἐκεῖνο πάλιν, ὅτι τῆς χώρας εὐκαρπίαν οἶά τινες θῆρες οἱ Βαβυλώνιοι θοινήσονται, τῶν ἐνοικοῦντων τὴν γῆν, ταῖς τετειχησμέναις τῶν πόλεων ἐνισχημένων καὶ οὐδὲ, ὅσον εἰπεῖν, ἐπέκεινα πυλῶν ἰέναι τολμῶντων, καίτοι καταφθείροντος τοῦ λιμοῦ.

Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ συνιέναι πνευματικῶς, καὶ δι' ἐτέρας ἂν τοὶ τρίβου. Ἀμπελῶνι μὲν γὰρ καὶ συκῆ παρεικαστέον εὐ μάλα τὴν διὰ νόμου παιδευσιν, ἀποκομίζουσαν εἰς Χριστόν. Παιδαγωγεῖ γὰρ εἰς τοῦτο, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Καὶ ἄμπελος μὲν εὐφρασίας ἂν νοοῖτο σύμβολον, γλυκύτητος δὲ συκῆ. Ὅτι δὲ ψυχῆ φιλοθέμ γλυκύς ἀληθῶς ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος, καὶ κατευφραίνειν εἰδῶς, πῶς ἂν ἐνδοιασεί τις; Οὐκοῦν ἀμέτοχος μὲν ὁ Ἰσραὴλ ἀπομμένηκεν ἀναγκαίως τῶν ἄνωθεν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν. Δέδονται δὲ πρὸς μετάληψιν τοῖς οἰονεῖ θηρίοις τε καὶ ἔρπετοῖς, φησὶ δὴ τοῖς ἐξ ἐθνῶν, οἳ πρὸ τῆς Σωτηρίας ἐπιδημίας ὀλίγα διενεγκεῖν θηριῶν τε καὶ ἔρπετων ἰοδόλων ὑπονοηθεῖσιν ἂν, διὰ τὴν σκαιότητα τῶν τρόπων. Πλὴν οὐ μεμενῆκασιν ἐν τούτοις, ἀκολουθεῖν ἡρημένοι λέγοντι τῷ Χριστῷ· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινός τῆ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Προσθεῖν δ' ἂν ἔγωγε τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸδε ὡς ἔστιν ἀνάγκη τοῖς τὸν ἐπάρατον καὶ θεομισῆ τρίβουσι βίον, καὶ ἀπολισθῆναι δεῖν παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ ἐν ταῖς ἀπασῶν ἐσχάταις γενέσθαι ταλαιπωρίας.

A mini, non audiemus te, quia facientes faciemus omne verbum, quod egredietur de ore nostro, ut adoleamus reginæ cœli, et libemus libamina, sicut fecimus nos et patres nostri, et reges nostri, et principes nostri, in urbibus Juda, et de foris Jernsalem, et saturati sumus panibus, et facti sumus boni, et mala non vidimus. Et ut cessavimus adolentes reginæ cœli, et libantes ei libamina, indignimus omnes nos, et in gladio, et in fame defecimus²⁶. » Animadvertitur igitur quomodo res ad usum vitæ necessarias, et insuper prosperum rerum statum ut erroris sui mercedem ac præmium se recepisse dicant? ait ergo: « Disperdam de quibuscumque dixit, Merredes meæ sunt 43 istæ, quas dederunt mihi amatoris mei, et ponam ea in testimonium. » Ablata enim hæc Israelis perversitatem testificabantur quodammodo, et ipsius pœnam illustrabant, divinamque iram adversus eundem declarabant. « Comedent ea bestiæ agri, et volucres cœli, et reptilia terræ. » Quæ quidem non uno, sed tribus modis explicare licet. Aut enim hoc dicit, bestiarum cibum fore quæ sunt in agris, utpote non exstante amplius qui terram habitat; quoniam longe plurimi domibus et urbibus expulsi, Babylonem, et ad Medos inviti abierint; alii præterea non pauci bello absumpti sint, ut jam a bestiis tantum et reptilibus Samaritanorum regio incolatur. Aut certe hoc vult, frugum copiam regionis Babylonios in morem bestiarum devoraturus, incolis intra muros urbium se tenentibus, nec vel ad momentum extra portas prodire audentibus, quamvis fame moriantur

Quod si cuiquam hæc spiritualiter intelligenda videntur, ei alia quoque via licitum est ire. Vineæ namque et ficui commodissime comparari potest per legem institutio, ad Christum deducens. Ad hoc enim illa noster pædagogus est, juxta vocem beati Pauli²⁶. Et vinea quidem lætitiæ, dulcedinis autem ficus symbolum accipi potest. Esse autem animæ Deum amanti legem revera dulcem, et posse eam exhilarare, quid est cur quisquam dubitet? Quapropter Israel supernorum spiritualiumque bonorum expers manere debuit, et tanquam belluis ac reptilibus in prædam data est, gentibus, inquam, quas ante Christi adventum a feris et reptilibus venenatis, propter agrestem morum inurbanitatem parum discrepuisse existimare licet. Sed tamen tales non permanserunt, ubi Christum sequi instituerunt, dicentem: « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris²⁷. » Fas porro dicitis hoc unum addere, maledictam, et Deo invisam viam ambulantes, vellut nolint omni bono excedere, et ad extremas miserias devolvi.

²⁶ Jerem. XLIV, 16-18. ²⁷ Galat. III, 24. ²⁸ Matth. XI, 29.

Ei ulciscar super eam dies Baalim, in quibus immolabat eis, et circumdabat 44 inanes suos, et monilia sua, et ibat post amatores suos: mei autem oblita est, dicit Dominus.

XXI. Tam severæ, imo etiam in illos convenientissimæ indignationis causam iterum subjungit. Quia enim in errore admodum diu persistierunt, æquali temporis diuturnitate eos Dei iram experturos affirmat. Hoc sibi vult, opinor: « Ulciscar super eam dies Baalim, » hoc est idolorum. Exæquabunt enim plane, inquit, dies erroris, quibus incensum adolevit Baal, dies supplicii et ultionis. Non eam destitit se ornare, et velle multifariam placere suis amatoribus. Ornatus autem animarum idololatriæ implicitarum est illa persequi et factitare quæ impuris dæmonibus arrident. Sicut enim conspicuam esse dicimus hominis animam, in qua virtutis excellentia, et pulchritudo perspicitur: sic animam peccatis amicam, cogitantemque et agentem ex instituto quæ dæmonum gregibus jucunda et accepta sunt, longe pulcherrimam illis esse statuendum est. Talis anima cum muliere improba, auro se stulte exornante, ornamentisque aurium et colli amatorum suorum corda propemodum incantante conferri potest. Quosdam igitur dignitatem parit improbis omne genus immunditiæ. Quorum autem scopus est ad illa respicere, iis etiam solenne et necessarium esse ipsius quoque Dei oblivisci, ostendit cum dicit: « Mei autem oblita est, dicit Dominus. » Ubi enim infirmata est, inquit, dæmonibus adhærendo, imo a desiderio et proensione ad bonum penitus discedendo, ipsa quoque Dei memoria decidit, quæ totius impietatis aperta demonstratio est.

Vnas. 14. Ideo ecce ego seduco eam, et ponam illam quasi desertum.

XXII. Postquam enim, inquit, illa multis modis offendit, ego autem defectionis pœnas justissime reposci (nltus sum enim super eam dies Baalim, et proportionem delictorum sævii); ideo in posterum ad misericordiam me dabo, et eam ad meliora, et ad facultatem ea præstandi, per quæ Deo grata evadere queat, transferam. Quis ergo, inquit, modus erit sanationis? « Ecce ego seduco illam: » non sane ab eo quod tuendæ vitæ necessarium est atque utile, ut deinceps tale non 45 sit: sed a turpibus, et nocere solitis ad utilia. Quemadmodum enim a virtute ad vitia seducitur anima; ita ut, arbitror, a moribus perversis velut retrogrediens, seducta propemodum videri queat, e scopo suo detorta, et proposita semita non amplius curens. Et sicut ejus viæ utiliter palis impediébantur, ne amatores suos assequeretur: ita et nunc veluti per præceps in perniciem et exitium errare videtur, ad amorem virtutis Deo miserante translata, et vera Dei cognitione in animum, et laudine

Kal êdixhōw êp' autēn tās hēmeras tōn Baalim, ên aīs êpēthouen autōis, kal peristitheto tē ênōtia autēs. Kal tē kathōrma autēs: kal êkoperetheto ôpistw tōn êrastōn autēs, êmōu dē êklātheto, lēgei Kūrios.

KA'. Ἐπιφέρει πάλιν εὐθύς τῆς οὕτω δεινῆς. μᾶλλον δὲ καὶ λίαν πρεπωδεστάτης αὐτοῖς ἀγανακτήσεως τὴν αἰτίαν. Ἐπειδὴ γὰρ μακροὺς ἐν τῷ πεπλανῆσθαι διατετελέκασι χρόνους, ἐν ἰσαῖς καιρῶν παρατάσσει, φησὶν, ἔξωσι τὴν ὀργήν. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, « Ἐδικήσω ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλεῖμ, » τοῦτέστι τῶν εἰδώλων. Ἰσομοιρήσαι γὰρ πάντως, φησὶ, ταῖς τῆς πλανήσεως ἡμέραις, ἐν αἷς ἐθυμία τῇ Βάαλ, τὰ ἐκ ποιότης τε καὶ δίκης. Οὐ γὰρ διαλέλοιπεν ὠραϊζομένη, καὶ τοῖς ἑαυτῆς ἐρασταῖς ἀνδάνουσα πολυτρόπως. Κόσμος δὲ ψυχαῖς εἰδωλολατρῆν ἠρημέναις, τὸ ἐκεῖνα πληροῦν, ἀ τοῖς ἀκαθάρτοις δαιμονίοις δοκεῖ. Ὡσπερ γὰρ ἀπόβλεπτον εἶναι φαμεν ἀνθρώπου ψυχῆν, ἥπερ ἂν ὀρώτο προσὸν τὸ διαπρέπειν ἐν ἀρεταῖς: οὕτω καὶ ψυχὴν τὴν φιλαμαρτήμονα ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις ὑποπονητέον εἶναι περικαλλῆ, φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ἐλομένην πᾶν ὅτι ἐστὶν ἡδὺ τε αὐτοῖς καὶ φίλον. Παρεικάζοιτο δ' ἂν ἡ τοιαύτη ψυχὴ γυναικὶ τοῖς τρόπους οὐκ ἀγαθῆ, ἣ καὶ ἐξιτήλως χρυσαίζεται, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ τοῖς εἰς ὧτία καὶ δέρον κοσμήμασι τὴν τῶν ἐρώντων αὐτῆς καταγοητεύει καρδίαν. Σεμνύνει δὴ οὖν ἄρα τοὺς πονηροὺς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας. Ὅτι δὲ, οἷς ὁ σκοπὸς πρὸς ἐκεῖνα βλέπειν, τοῦτοις ἂν εἴη σύνθηθές τε καὶ ἀναγκαῖον τὸ καὶ αὐτῆς ἀπολισθεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης, δέδειχεν εἰπὼν: « Ἐμοῦ ἐκ ἐπελάθετο, λέγει Κύριος. » Ἐπειδὴ γὰρ κατηρρώστησε, φησὶ, τῷ προσκεισθαι τοῖς δαιμονίοις, μᾶλλον δὲ καὶ ὀλοτρόπως ἀποφοιτῆν τῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐφέσεως τε καὶ προθυμίας, καὶ αὐτῆς ἀπώλισθε τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τῆς εἰσάπαν δυσσεβείας ἀπόδειξις ἐναργής.

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς ἐρημον.

KB'. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, αὕτη μὲν ἐξώκειλε πολυτρόπως, ἐξήτησα δὲ καὶ λίαν ὀρθῶς τῆς ἀποστασίας τὰς δίκας (ἐκδικήθηκα γὰρ ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλεῖμ, καὶ ἰσοπαλῆ τοῖς πταίσμασιν ἐπενήνοχα τὴν ὀργήν) ταύτη τοι λοιπὸν εἰς ἔλαιον μεταστήσομαι, καὶ πρὸς τὸ ἄμεινον μετακομῶ, πρὸς τε τὸ δύνασθαι πληροῦν τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο θεοφιλῆς. Τίς δὴ οὖν ἄρα, φησὶν, ὁ τῆς ἀκέσεως ἐστὶν τρόπος; « Ἰδοὺ ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν » οὐκ ἀπὸ γε τοῦ ἀναγκαίου καὶ χρησίου πρὸς ζωὴν πρὸς τὸ μὴ οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰσχίωνων καὶ ἀδικεῖν πεφυκότων ἐπὶ τὸ τελοῦν εἰς θνησιν. Ὡσπερ γὰρ ἐξ ἀρετῆς εἰς φαυλότητα πλανᾶται ψυχὴ: τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον ἐκ τῶν τῆς φαυλότητος τρόπων ἀνότιν ὡσπερ ἰούσα, μονονουχὶ πεπλανῆσθαι δόξειεν ἂν, τοῦ ἰδίου σκοποῦ παρενηνεγμένη, καὶ τρίβον οὐκέτι τὴν προτεθεισάν διὰ ττοῦσα. Καὶ ὡσπερ αὐτῆς αἱ ὁδοὶ χρησίμως αὐτῆς σκόλοψιν ἀνεφάρταντο, ἵνα μὴ καταλάβῃ τοὺς εὐθὺς ἐραστάς: οὕτω καὶ νῦν οἰνοεῖ πῶς τρέχουσα κατὰ τρανοῦς εἰς θλαθρον καὶ ἀπώλειαν, ἐλέψω Θεοῦ πλα-

νδῶσαι δεκαί, μθισταμένη πρὸς ἐφειν ἀρετῆς, καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας εἰς νοῦν καὶ καρδίαν δεχομένη τὸ φῶς, καὶ τὴν ἀρχαίαν, ὡς ἔφην, οὐκέτι τρίθεν εὐρίσκουσα. Ἰστέον δὲ, ὅτι τὸ, « Πλανῶ αὐτήν, » τοῖς ἑτέροις ἐρμηνευταῖς εἰρηται μὲν ἄλλως. Πλὴν, εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀποπεραίνεται νοῦν. Ἐκδεδώκασι γάρ, οἱ μὲν, « ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἀποφέρω αὐτήν. » οἱ δὲ, « ὅτι Ἀπατῶ αὐτήν. » ἑτεροτρόπως, ὡς ἔφην, αὐτὸ δὴ τοῦτο σημαίνοντες, τὸ, « Πλανῶ, » φημι, χρησίμως νοούμενον. Βάσιμον δὲ οὔσαν, καὶ οἶον ἔνυδρον γῆν ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις, τάξειν ἐρημον ἐπαγγέλλεται, διδάσκων, ὅτι σκληρὸν τε καὶ ἀστεῖγῃ καὶ ἔνυδρον ἀποφανεῖ τοῖς ἐκείνων θελήμασιν, ὡς ἀναπαύλης οὐδένα λοιπὸν εὐρίσκοντας τρόπον, παραιτεῖσθαι καὶ ἀποφοιτῆν.

Οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ ἐξελθὼν ἀκαθάρτον πνεῦμα ἐκ τοῦ ἀνθρώπου διέρχουσαί φησι δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὐρίσκειν. Ὅσπερ γάρ ἀνθρώποις οὐκ οἰκήσιμος ὁ ἄνυδρος χώρος· οὕτω καὶ ἀκαθάρτοις πνεύμασι πονηρὰ καὶ ἀπηχθμένη, καὶ οἶον ἄδατος τε καὶ ἄνυδρος γῆ νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἡ θεοφιλῆς καὶ ὁσια ψυχῇ, καὶ τὰ ἐκείνοις κατ' ἡδονὴν, ἢ φρονεῖν, ἢ δρᾶν οὐκ ἀνεχομένη. Ἐπικουρίας οὖν ἄρα τρόπος ἢ ἐνθάδε λεγομένη πλάνησις, καὶ μὴν καὶ τὸ εἰς ἐρημον κατατάττεσθαι γῆν, κατὰ γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους λόγους.

Καὶ λαλήσω ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς, καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκείθεν.

ΚΓ'. Ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ λόγος τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν καθυπισχεῖται λαμπρῶς, καὶ τῶν τῆς ἐπιδημίας διαμμένηται χρόνων, καθ' οὓς πεπληρωσθαί φασιν τὸ, « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ διδοὺς δώσω νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐγγράψω αὐτούς. » Οὕτω γάρ δὴ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, τοῖς τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ ἀξέσληπτον ἀληθῶς καταπλουτήσασι χάριν ἐπιστέλλει, λέγων· « Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γνωσκομένη καὶ ἀναγνωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων; φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος. » Διδασκτοὶ γάρ Θεοῦ γεγονάμεν οἱ πεπιστευκότες. Καὶ γοῦν ὁ θεοπέσιος Ἰωάννης προσπεφώνηκε, λέγων· « Χαί ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου· καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς· ἀλλὰ καθὼς τὸ αὐτοῦ πνεῦμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων. » Καὶ εἰς καρδίαν ἔσω λοιπὸν ἔχοντες αὐτὸν ἐνοικοῦντα Χριστὸν, τῶν ἀναγκαίων εἰσηγητῆν, ἀπάσης εὐθὺς ἀρετῆς ἰδέαν πεπλουτήκαμεν, καὶ τὴν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἀμφιλαφῆ τε καὶ ἀναπόδλητον κτήσιν. Καὶ δὴ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοὶ γράφων Παῦλος· « Ὅτι ἂ ὀφθαλμοὶ οὐκ οἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, [καὶ] ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἂ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. » Ἐπαγγέλλεται τοίνυν λαλήσειν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς· κεκληθεῖται γάρ εἰς ἐπίγνωσιν ἡ

A in eor suscepto, et viam pristinam, ut dixi, non amplius iuueniens. Sciendum porro, illud « seduco ipsam » alios aliter reddidisse. Verumtamen ad unum et eundem finem recidit. Ediderunt enim quidam : « Quia ecce ego aufero ipsam. » Alii, « quia decipio ipsam, » aliis vocibus, ut dicebam, hoc ipsum significantes ; illud « seduco, » inquam, utiliter intellectum. Per viam autem, et velut aquosam terram dæmonum catervis positurum se desertam promittit, docens, asperam, in viam et in aquosam illorum cupiditatibus facturum, ut requiei nullum de cætero modum reperientes, eam aspernentur, et abscedant.

B Sic etiam Dominus noster Jesus Christus « egressum spiritum immundum ab homine ambulare ait per loca inaquosa, quærentem requiem, nec inuenientem. Nam ut hominibus locus aquis carens non est habitabilis, ita et immundis spiritibus mala et molesta, et velut in via et in aquosa terra non injuria intelligatur Dei amans, et ad illorum placitum nihil aut cogitare aut facere sustineus anima. Modus igitur auxilii est, quæ hic dicitur seductio, atque etiam in desertam terram, seu solitudinem constitui, juxta id quod jam a nobis dictum est.

Et loquar ad cor ejus, et dabo illi possessiones ejus inde.

C XXIII. His verbis salus per Christum nobis liquido promittitur, et tempora adventus significantur, quibus impletum dicimus illud : « In diebus illis, et in tempore illo dans dabo leges meas in mentem eorum, et in corda eorum inscribam eas ». Sic enim sapientissimus Paulus adeo ampla et acceptione digna gratia vere divitibus scribit : 46 « Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus : manifestati, quod epistola estis Christi, ministrata a nobis, scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi ». A Deo enim docti evasimus, qui credidimus. Itaque sanctus Joannes sic nos alloquitur : « Et vos unctionem habetis a sancto, et non necesse habetis ut aliquis doceat vos : sed sicut spiritus ejus docet vos de omnibus ». Et in corde intus de cætero Christum habitantem continentes, necessarium monitorum, protinus virtutis forma, spirituumque charismatum uberi et indeprædabili possessione ditati sumus. Atque etiam ad hoc nos confirmat Paulus, scribens : « Quia oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se ». Pollicetur itaque se locuturum ad cor ejus. Vocalitur enim ad agnitionem Judæorum Synagoga, divinas leges mente complexa, in scriptas per Spiritum sanctum, perinde ut ex gentibus Ecclesia congregata. Erunt autem possessiones ejus inde, pro hinc,

⁸⁰ Math. xii, 43, 44. ⁸¹ Jerem. xxxi, 33. ⁸² II Cor. iii, 2, 3. ⁸³ Joan. ii, 27. ⁸⁴ I Cor. i, 9.

seu ex hoc tempore, sive ex hac re. Ex quo enim locutus est Deus in nobis, et per Spiritum iussonit quæcumque ad vitam, et cognitionem Dei in Christo intellectam requiruntur, per quem, et in quo Patrem vidimus, spe immarcescibilis gloriæ⁴², gloriationis, gratiæ, adoptionis, societatis regnandi cum Christo ipso divitiis consecuti sumus. Hæ sunt sanctorum possessiones, hæ cœlestes opes. Nihil enim terrenum sapere queunt, oderuntque mundum et quæ in eo sunt.

χάριν, καὶ τὸ αὐτῷ συμβασιλεῦσαι Χριστῷ. Αὗται φρονεῖν μὲν γὰρ ἀνέχονται τῶν ἐπιγείων οὐδέν· μεμισήκασι δὲ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ.

VERS. 15. *Et vallem Achor, ad averiendam intelligentiam ejus.*

XXIV. Repetendum est ex superioribus verbum, « Dabo. » Inquit enim : « Dabo possessiones ejus inde : dabo similiter vallem Achor, aperire intelligentiam ejus. » Et quod significare vult, id hujusmodi est. Nos qui credidimus, rerum agenda- rum veluti formam et exemplar nobis proponere studentes ea quæ veteribus contigerunt, ut exitiosum quiddam aversamur Deoni offendere : quin potius quærimus, et solliciti sumus, quo pacto illi placita faciamus. Sapientissimus enim Paulus in hæc verba nos hortatur : « Hæc autem in figura contingebant⁴³ illis ; scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt⁴⁴. » Ratio igitur pædagogicæ seu institutionis ad virtutem est, ut, quæ veteribus evenerunt, nobis omnino inspicienda et considerata putemus. Quod igitur increduli et rebelles divinatorumque mandatorum contemptores in pœnas horribiles et inevitabiles, Christo judicante, incident, planissime ostendere, tanquam in imagine poterunt, quæ quondam in Achar gesta sunt⁴⁵, ejus contemptio præcepto divino, et de thesauro pretiosiora furatus, a Jesu Nave Christi typum gerente, cum tota domo sua extremo supplicio est mutatus. Duxit enim post Moysem populum, et filios Israel per Jordanem traduxit, idemque terram promissioni iisdem distribuit⁴⁶. Sic autem de Achar commemorata se habent. Simul enim furti compertus, et peccatum confessus est, « et accepit, inquit, Jesus Achar filium Zaræ, et abduxit eum ad vallem Achor, filios ejus, et filias ejus, et vitulos ejus, et subjugalia ejus, et oves ejus, et tabernaculum ejus, et cunctam suppellectilem ejus, et omnis populus cum eo, et duxerunt eos ad Ἐμεχαχώρ, id est vallem Achor. Et dixit Jesus ad Achar : Quare perdidisti nos ? Perdat te Dominus sicut et hodie. Et lapidavit eum omnis populus Israel, et congregaverunt super eum acervum lapidum magnum⁴⁷. » Achor igitur exponitur *distortio*, seu *perversio*. Juncta autem vox Ἐμεχαχώρ, intelligitur *vallis persionis*. Ibi Achar, ut Deo exosum, divitiarumque avidum filii Israel occiderunt, cum omnibus quæ habebat. Scriptum est enim « impios radicibus de terra perituros⁴⁸. » Similiter fiet in extremis sæculi temporibus, quando nobis

τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ, τοὺς θεοὺς εἰς νοῦν λαβούσα νόμους, ἐγκεχαρχμένους διὰ τοῦ Πνεύματος, καθὰ καὶ ἡ ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησία· ἔσται δὲ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκείθεν, ἀντὶ τοῦ ἐντεῦθεν, ἡγρουν τοῦδε τοῦ πράγματος. Ἀπὸ γὰρ τοι τοῦ λαλῆσαι Θεὸν ἐν ἡμῖν, ἐνηχῆσαι τε καὶ τοῦ πνεύματος τὰ ὁσαπέρ ἐστὶν ἀναγκαῖα πρὸς ζωὴν καὶ θεογνωσίαν τὴν ἐν Χριστῷ νοουμένην, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ τὸν Πατέρα τεθεάμεθα, πεπλουτήκαμεν, ὡς ἔφην, τὴν ἀμάραντον ἐλπίδα, τὴν δόξαν, τὰ αὐχήματα τῆς υἰοθεσίας, τὴν τῶν ἁγίων αἰ κτήσεις, οὗτος ὁ οὐράνιος πλούτος.

Καὶ τὴν κοιλάδα Ἀχώρ, διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς.

ΚΔ'. Ἐφέται πάλιν τῷ λόγῳ τῷ, « Δώσω. » « Δώσω γὰρ, φησὶ, τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκείθεν. Δώσω δὲ ὁμοίως τὴν κοιλάδα Ἀχώρ, διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς. » Καὶ ὁ βούλεται δηλοῦν, ἐστὶ τοιοῦτον· Ἡμεῖς οἱ πεπιστευκότες, ὑποτύπωσιν τινα τῶν πρακτέων τὰ τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότα ποιῆσθαι σπουδάζοντες, παραιτούμεθα μὲν ὡς ὀλέθρου πρόξενον τὸ προσκροεῖν Θεῷ· ζητοῦμεν δὲ μᾶλλον, καὶ διὰ φροντίδος πεποιτήμεθα τὸ ἀποπεραίνειν τὸ ἀνδάνον αὐτῷ. Προτρέπει γὰρ ἡμᾶς εἰς τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, οὕτω λέγων· « Ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαιεν ἐκεῖνοις· ἐγράφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήνησεν. » Τρόπος οὖν ἀρα παιδαγωγίας εἰς ἀρετὴν, τὸ δεῖν οἴεσθαι καθορᾶν τὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις συμβεβηκότα. Ὅτι τοίνυν οἱ ἀπειθεῖς, καὶ ἐξήνιοι, καὶ τῶν θείων καταφρονηταί, δεινῇ καὶ ἀφύκτω περιπεσοῦνται δίχῃ, κρίνοντος τοῦ Χριστοῦ, παραδειξίεν ἄν, καὶ μάλα βραδίως, ὡς ἐν γε τοῖς τύποις, τὰ ἐπὶ τῷ Ἀχαρ πεπραγμένα κατὰ καιρούς. Ὅς τῆς θείας ἀλογήσας ἐντολῆς, καὶ κεκλοφῶς ἐκ τοῦ ἀναθήματος, τετιμώρηται πανοικί, ποιήνῃ ἐπαρτήσαντος τὴν ἐσχάτην αὐτῷ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τὴν τοῦ Χριστοῦ πληροῦντος εἰκόνα. Ἐστρατήγησε γὰρ μετὰ Μωσέα, καὶ αὐτὸς διεδίδασκε τὸν Ἰσραὴλ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ αὐτὸς αὐτοῖς κατεκληροδότησε τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν. Ἐχει δὲ οὕτω τὰ ἐπὶ τῷ Ἀχαρ γεγραμμένα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔαλω κεκλοφῶς, καὶ ὠμολόγησε τὴν ἁμαρτίαν, « Καὶ ἔλαθε, φησὶν, Ἰησοῦς τὸν Ἀχαρ υἱὸν Ζαρὰ, καὶ ἀπήγαγεν αὐτὸν εἰς φάραγγα Ἀχώρ, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, καὶ τοὺς μίσχους αὐτοῦ, καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτοῦ, καὶ τὰ πρόβατα αὐτοῦ, καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ πᾶς ὁ λαὸς μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς εἰς Ἐμεκαχώρ. Καὶ εἶπεν Ἰησοῦς τῷ Ἀχαρ· Τί ὅτι ὠλόθρευσας ἡμᾶς ; Ἐξολοθρεῦσαι σε Κύριος, καθὰ καὶ σήμερον. Καὶ ἐλίθοβόλησαν αὐτὸν λίθοις πᾶς Ἰσραὴλ, καὶ ἐπέστησαν αὐτῷ σωρὸν λίθων μέγαν. » Ἀχώρ μὲν οὖν ἐρμηνεύεται *διαστροφή*. Προσεπενηνεγμένου δὲ τοῦ Ἐμεκαχώρ, νοεῖται δὴ πάλιν *κοιλίης διαστροφῆς*. Ἐκεῖ τὸν Ἀχαρ ἀπεκτόνασιν ὡς θεομισῆ καὶ φιλόπλουτον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, προσθέντες αὐτῷ καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Οἱ ἀσεβεῖς ὀδύβριζοι ἐκ γῆς

⁴² 1 Petr. v, 4. ⁴³ 1 Cor. x, 2. ⁴⁴ Jos. vii, 25. ⁴⁵ Jos. iii, 1. ⁴⁶ Jos. vii, 24-26. ⁴⁷ 1 Sam. li, 7.

δολούνται. » Οὕτως ἔσται καὶ ἐν ἑσάτοισι τοῦ αἰῶνος
 καιροῖς, ὅταν ἡμῶν ἀνωθεν ἐξ οὐρανοῦ καθίκηται
 Χριστός, « Ἀποδώσω ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. »
 Τοὺς γὰρ ἀπειθεῖν ἡρημένους ταῖς θείαις ἐντολαῖς,
 καὶ τὰ ἐν κόσμῳ μᾶλλον ἡγαπηκότας, οἷον εἰς φά-
 ραγμα βαθεῖαν τὸν ἄδην κατενεγκῶν, « κακοὺς κα-
 κῶς ἀπολέσει. » « Δώσω » τοίνυν, φησὶ, « τὴν κοιλάδα
 Ἀχὼρ, ἣτοι Ἐμεκαχώρ, εἰς τὸ διανοῖξαι σύνεσιν
 αὐτῆς. » Ἔσται γὰρ αὐτῆ, φησὶ, τῶν σφόδρα χρησί-
 μων, εἰς τὸ ἀναῆψαι δεῖν, καὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας πω-
 ρώσεως τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν ἀνευρῶναι λοιπὸν,
 τὰ πεπραγμένα κατὰ καιροὺς ἐν τῇ κοιλάδι τῆς
 Ἐμεκαχώρ (διαστροφῆς δὲ κοιλάδα τὸν χῶρον ὠνό-
 μασαν· ἐκεῖ γὰρ πεπτώκασι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ οὐκ ὀλι-
 γοι, διακόντων αὐτοῦς τῶν ἀπὸ τῆς Γαλν, καὶ πολλῶν
 συνέδη γενέσθαι διαστροφῆν, αἰθρόντος Ἰησοῦ τῆς
 περὶ Θεοῦ φειδοῦς καὶ ἐπικουρίας ἀπολοσθῆναι τὸν
 Ἰσραὴλ)· τὰ πεπραγμένα δὲ οὖν, φησὶν, ἐν τῇ φά-
 ραγμα τῆς διαστροφῆς, ἐπὶ τῷ τὴν θείαν ἐντολὴν πα-
 ραλῦσαι τομήσαντι, διανοῖξει τὴν σύνεσιν αὐτῆς πρὸς
 τὸ εἰδέναι λαμπρῶς, εἰς οἶον ἐκθῆσεται τέλος τοῖς κα-
 ταφρονεῖν ἐθέλουσι τὸ ἐγγεγραμ. Ἄθρει δὲ ὅπως οὐ
 πρότερον δέδοται πρὸς τὸ διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς ἢ
 κοιλάς ἢ Ἀχὼρ, πρὶν ἂν λελάθηκεν εἰς τὴν καρδίαν
 αὐτῆς· οὐ γὰρ ἂν συνελεν τὰς θείας ἐντολάς οἱ τῶν
 Ἰουδαίων δῆμοι, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐν τύποις καταθρήσειαν
 τὸ Χριστοῦ μυστήριον, εἰ μὴ ἄρα καθ' ἡμᾶς τοὺς ἤδη
 πεπιστευκότας τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καταπλου-
 τήσειαν μέθεξιν, καὶ τῆς ἀνωθεν φωταγωγίας ἀπο-
 δειχθεῖεν μετεσχηκότες. Πιστῶσεται δὲ πρὸς τοῦτο
 ἡμᾶς ὁ μακάριος γράφων Παῦλος περὶ τῶν ἐξ αἵμα-
 τος Ἰσραὴλ· « Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ κά-
 λυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει,
 μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται.
 Ἄλλ' ἕως σήμερον, ἡμῶν ἀναγινώσκεται Μωσῆς,
 κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. Ἦνίκα δ' ἂν
 ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. Ὁ
 δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν· οὐ δὲ Πνεῦμα Κυρίου,
 ἐλευθερία. » Πρότερον τοίνυν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς
 λαλήσει ἐπαγγέλλεται, τοὺς θείους αὐτῆς ἐγγαράτ-
 τουτος νόμους, καὶ παιδαγωγίαν τὴν ἀνωθεν τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος· εἶθ' οὕτως συνήσει καὶ τὰ ἐν τῇ κοιλάδι
 τῆς Ἐμεκαχώρ τυτικῶς τε καὶ ιστορικῶς πεπραγμένα,
 καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντα πρὸς τὸ διανοῖξαι τὴν
 σύνεσιν αὐτῆς, καὶ τῆς ἀρχαίας πωρώσεως ἀπαλλάξαι
 λοιπόν. « Πύρωσις γὰρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ, »
 καθὰ καὶ ὁ σοφὸς γράφει Παῦλος.

Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νη-
 πίδητος αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως
 αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου.

ΚΕ'. Ὅταν αὐτῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν λαλήσω,
 φησὶ, καὶ δώσω τὴν κοιλάδα Ἀχὼρ διανοῖξαι σύνεσιν
 αὐτῆς, ἐκεῖ, τουτέστι τὸ τνηκάδε, ταπεινωθήσεται,
 καὶ οὐκ ἐπὶ τι τῶν ἀνιῶν εἰωθῶτων καθεμένη τε καὶ
 ὑψιζάνουσα, τρόπον δὲ μᾶλλον ἀφελσα λοιπὸν τὸν
 ἀπειθῆ, καὶ δυσάγωγον, καὶ τοῖς ὑπεροφίας ἐγκλη-
 μασιν ἐνεχόμενον· ἀλαζῶν γὰρ ὁ ἀπειθῆς, καὶ οἷον-
 ει πως ἀνάγτης, καὶ ἐξήνιος, καὶ παρ' οὐδὲν ἡγεῖσθαι
 μεμελετηκῶς τὴν εἰς γε τὸ χρῆναι πληροῦν τὸν νό-

A desuper e caelo Christus adveniet, « redditurus
 unicuique secundum opera sua ⁴⁹. » Divinis quippe
 mandatis inobedientes, et qui quæ in mundo sunt
 potius dilexerunt, ceu in vallem profundam in-
 fernum deturbatos « malos male perdet ⁵⁰. » Inquit
 igitur : « Dabo vallem Achor (sive Ἐμεκαχώρ) ad
 aperiendam ipsi intelligentiam. » Erit quippe illi
 perquam utile, inquit, cogi ad resipiscendam, et ad
 oculos mentis ex antiqua cæcitate in posterum aperi-
 endos. Facta olim in valle Ἐμεκαχώρ (quem locum
perversionis vallem interpretati sunt; ibi siquidem
 non pauci ex Israel ceciderunt, incolis Hai eos per-
 sequentibus, et multa ibidem perversio contigit
 putante Jesu Israellem divina benignitate ⁴⁸ et ope
 excidisse). Facta igitur, inquit, in valle perversionis,
 propter eam qui mandatam divinum transgredi ausus
 fuerat, aperiant intelligentiam ejus, ut mani-
 feste sciat, quem finem contemptorum facinus habi-
 tum sit. Perpende autem quomodo non prius data
 sit ad aperiendam intelligentiam ejus vallis Achor,
 quam loqueretur ad cor ejus. Nec enim divina præ-
 cepta Judæorum populus intelligeret; neo in typis
 Christi mysterium aspexisset, nisi, ut nos, qui cre-
 didimus, communionem Spiritus sancti ductus, et
 superna illuminatione dignatus fuisset. Ad hoc cre-
 dendum nos inducet beatus Paulus, de oriundis ex
 sanguine Israel hunc in modum scribens : « Usque
 in hodiernum enim diem idipsum velamen in le-
 ctione Veteris Testamenti manet non revelatum
 (quoniam in Christo evacuatur), sed usque in ho-
 diernum diem, quando legitur Moyses, velamen posi-
 tum est super cor eorum. Cum autem conversus
 fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus
 autem Spiritus est; ubi autem Spiritus Domini, ibi
 libertas ⁵¹. » Quare prius ad cor ejus locuturum se-
 pondet, divina ei mandata, et supernam institutio-
 nem sancto Spiritu insculpende : deinde ita intel-
 lecturum quæ in valle Ἐμεκαχώρ (ut Hebræi vocant)
 typice et historice patrata sunt, quæ ad aperiendum
 intelligentiæ ejus oculum, et a veteri cæcitate in-
 posterum vindicandum non satis possunt. « Cæcitas
 enim ex parte contigit in Israel ⁵², » ut a Paulo sa-
 pienter dictum est.

D *Ei humiliabitur ibi juxta dies juventutis sue, eo
 juxta dies ascensionis sue de terra Ægypti.*

XXV. Cum illi ad mentem, et cor locutus fuero,
 inquit, dederoque vallem Achar, aperire intelligen-
 tiam ejus, ibi, hoc est tunc, humiliabitur, nec cui-
 piam quod molestiam afferre possit, se submittet,
 eique immorabitur; sed moribus refractariis, et in-
 tractabilibus, et cum superbiæ crimine conjunctis
 potius deluceps relictis; arrogans enim est inobe-
 diens, et veluti acclivis, et effrenis, et legis obser-
 vatione ac reverentia contemnenda exercitatus; hu-

⁴⁹ Matth. xvi, 27.

⁵⁰ Matth. xxi, 41.

⁵¹ II Cor. iii, 14-17.

⁵² Rom. xi, 25.

millis autem vehementer, et quasi accessu facilis, ad obediendum promptus, et a Deo in primis dilectus. **49** Quare per prophetam quemdam inquit alicubi : « Super quem respiciam, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos ²² ? » cum igitur locutus fuero, inquit, ad cor ejus, tunc tunc, et ipsa humiliabitur, sicut et in principio, quando vocante Moyse, et ex Ægypto discedere jubente misericorde Deo, promptissime hoc facere studebant, et a terris Imperiosorum dominorum properabant. Ferente autem legem in Choreb, congregati cum Moyse ad montem Sina, promittebant, « omnia quæ dixit nobis Dominus faciemus, et erimus obedientes ²³. » Erit igitur humilis et tractabilis, quemadmodum et initio, quando per legem ad cognitionem Dei generata, voluntatem divinam libens complectebatur. Dies ergo juventutis appellavit regenerationem per legem ad cognitionem Dei. Quare etiam dixit : « Primogenitus filius meus Israel ²⁴. »

VERS. 16, 17. *Et erit, in die illa, dicit Dominus ; vocabit me : Vir meus, et non vocabit me ultra Baalim. Et auferam nomina Baalim ex ore ejus, et non recordabuntur ultra nominum illorum.*

XXVI. Diem hoc loco tempus adventus Salvatoris nostri nominat : proprie enim ac vero dies vocari potest tempus incarnationis Unigeniti, quo caligo in mundo depulsa est, et profligata tenebræ, et quasi quidam splendores in animis credentium exorti, et sol justitiæ illuxit ²⁵, veræ cognitionis Dei lumen inserens iis, qui mentis oculos aperire noverint. Illo igitur tempore, inquit, vocata ad agnitionem veri Dei, a veteri illa et odiosa levitate discedet, nec amplius alicunde ad apostasiam a recto curriculo facile detorquebitur ; sed animum potius recte et salubriter constantia pietatis incedentem habebit, ut neque punctum temporis nomina idolorum in sermone usurpet. Vocabit enim me, inquit, Vir meus, et non vocabit me ultra Baalim, hoc est temperabit a libidine, et fornicari in posterum recusabit. Magni autem estimabit, esse se legitimum, et cognitionem constibit, spiritualem utique. Neutiquam autem idola Baalim invocabit, ex lapide confecta, et quorundam artificio solerti in speciem humanam conformata in diis numerans. « Itaque me, inquit, vocabit Vir meus. » **50** Nam ut pudica et probissima se ad me convertet, ac de cætero diliget aliorum neminem ; nec ultra invocabit Baalim. Etiam alio sensu, si cui placuerit, quod dicitur accipiet. Baalim enim, quod norunt omnes, idola significat. Solebant autem Hebrææ mulieres maritos suos falsorum deorum nominibus appellare, qui mos iniquissimus illis honorari erat. Ejus primum actorem Ninum Babylonium ferunt, qui patrem suum nominavit Belum, a Bel idolo quod colebant. Desituram igitur et hæc adeo pudendam consue-

μον αἰδῶ· ταπεινὸς δὲ λίαν, καὶ οἶοναί πως εὐπρόσitos ὁ πρὸς εὐπίθειαν εὐκόλος, καὶ θεῶ λίαν ἡγαπημένος. Καὶ γοῦν ἔφη που δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἐπὶ τίνα ἐπιθλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους ; » Ὅταν οὖν λαλήσω, φησὶν, ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς, τότε δὴ, τότε καὶ αὐτὴ ταπεινωθήσεται, καθὰ καὶ ἐν ἀρχαῖς, ὅτε καλοῦντος Μωσέως, καὶ τῆς Αἰγυπτίων ἀπαίρειν προστεταχότος τοῦ φιλοκτερίμονος Θεοῦ, προθυμώτατα μὲν τοῦτο δρᾶν ἐσπούδαζον, καὶ τῆς τῶν πλεονεκτούντων ἀπέτρεχον γῆς. Ὅριστοντος δὲ τοῦ νόμου ἐν Χωρηθ, συναγγεγρμένοι μετὰ Μωσέως ἐπὶ τὸ ὄρος Σινά, καταπηγγέλλοντο λέγοντες· « Πάντα ὅσα εἶπεν ἡμῖν Κύριος ὁ Θεός, ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα. » Οὐκοῦν ἔσται ταπεινὴ καὶ εὐήνιος, καθὰ καὶ ἐν ἀρχαῖς, ὅτε τὴν διὰ νόμου πρὸς θεογνωσίαν λαβοῦσα γέννησιν, ἀσμένως ἐδέχετο τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν νηπιότητος. Τοίνυν ἡμέρας, τὴν διὰ νόμου φησὶν ἀναγέννησιν εἰς θεογνωσίαν· τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, « Υἱὸς πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ. »

Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, καλέσει με Ἄνθρω μου· καὶ οὐ καλέσει με ἔτι Βααλεῖμ. Καὶ ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλεῖμ ἐκ στόματος αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκ ἔτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

ΚΓ. Ἡμέραν μὲν ἐν τούτοις τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας ἀνομάζει καιρῶν· κακῆσται γὰρ ἡμέρα κυρίως καὶ ἀληθῶς, τῆς τοῦ Μωυσογενούς ἐνανθρωπήσεως ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἢ ἐν κόσμῳ ἄλλυται μὲν ἀχλὺς· ἠφάνισται δὲ καὶ τὸ σκότος· λαμπρὰ δὲ ὥσπερ ἀνίσχουσιν ἀγὰλ κατὰ νοῦν τοῖς πεπιστευκόσι, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἐπέλαμψεν ἥλιος, τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς ἐνιέει τοῖς ἀνευρύνειν εἰδὸς τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμόν. Κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν τοῦ καιροῦ, φησὶ, κακῆμένη πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ, καταλήξει μὲν τῆς ἀρχῆς ἐκείνης, καὶ συγῆτης ἐλαφρίας· εὐπαράφορος δὲ οὐκ ἔτι πρὸς ἀποστασίαν ἔσται ποθέν. Βεβηκῆτα δὲ μᾶλλον ὀρθῶς τε καὶ ὑγιῶς, καὶ ἀκράδαντον εἰς εὐσέθειαν ἔξει τὸν νοῦν, ὡς μὴδὲ ὅσον εἰπεῖν, εἰς λόγου χρῆσιν ἔλθειν τὰ τῶν εἰδώλων ὀνόματα. « Καλέσει γὰρ με, φησὶν, ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐ καλέσει με οὐκέτι Βααλεῖμ. » τουτέστιν, ἀπαπαύσεται τοῦ εἶναι μαχλάς, καὶ παραιτηθήσεται μὲν τὸ πορνεύειν ἔτι. Ποιήσεται δὲ περὶ πολλοῦ τὸ εἶναι γνησία, καὶ ὁμολογήσει τὴν οἰκειότητα, ὅπλον δὲ εἶναι τὴν πνευματικὴν. Ἐπικαλέσεται δὲ οὐδαμῶς τὰ Βααλεῖμ, θεοὺς εἶναι νομίζουσα τὰ ἐκ λίθων πεποιημένα, καὶ ταῖς τιμῶν εὐτεχνίας πεπλαστουργημένα πρὸς εἶδος τὸ ἀνθρώπινον. « Οὐκοῦν ἐμὲ μὲν, φησὶ, καλέσει ὁ ἀνὴρ μου. » Σώφρων γὰρ οἶά τις καὶ ἐπιεικεστάτη ποιήσεται πρὸς με τὴν ἀποστροφὴν· ἀγαπήσει δὲ λοιπὸν τῶν ἄλλων οὐδένα, ἐπικαλέσεται δὲ οὐκέτι τὰ Βααλεῖμ. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, εἴπερ τι δοκεῖ, τὸ εἰρημένον ἐκδέξεται. Βααλεῖμ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως σημαίνεται τὰ εἶδωλα. Ἐν ἔθει δὲ ἦν ταῖς Ἑβραίων γυναιξὶ τοὺς ἰδίους ἀνδρας τοῖς τῶν ψευδωνύμων θεῶν ὀνό-

²² Isa. LXVI, 2. ²³ Exod. XXIV, 7. ²⁴ Exod. IV, 22. ²⁵ Malach. IV, 2.

μασιν ἀποκαλεῖν, καὶ τιμῆς ἦν οὗτος αὐτοῖς ἐξαισιος τρόπος. Ἄρξασθαι τοῦ τοιοῦδε πράγματος Νῖνον τὸν Βαβυλώνιον, ὃς τὸν ἴδιον πατέρα ὠνόμασε Βῆλον, ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῖς εἰδώλου, φημί δὴ τοῦ Βῆλ. Ὅτι τοῖνυν ἀποπεπαύσεται καὶ τῆς οὕτως αἰσχρᾶς συνηθείας, κατὰ μεμήνυκεν, εἰπὼν· «Καλέσει με ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐ καλέσει με οὐκέτι Βασιλεῖμ.» Εἰ γὰρ ἔλοιτο, φησί, τυχὸν ἄνδρα ὀνομάζειν ἐμὲ, προσερῆ δὴ πάντως, Ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐκέτι τοῖς τῶν εἰδώλων. ὀνόμασι τιμῶσα καλέσει. Ταῦτητά φησι, ὅτι «Καὶ ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βασιλεῖμ ἐκ στόματος αὐτῆς καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκέτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν.»

Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ, καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐρπετῶν τῆς γῆς· καὶ τόξον, καὶ ῥομφαίαν, καὶ πόλεμον συντρέψω ἀπὸ τῆς γῆς.

ΚΕ' Ἐν τοῖς ἤδη προανεγνωσμένοις ἔφασκεν, ὅτι καὶ «Ἄφανῶ ἄμπειλον αὐτῆς, καὶ τὰς συκάς αὐτῆς, ὅσα εἶπε, Μισθώματά μου ταῦτά ἐστιν, ἃ ἔδωκάν μοι οἱ ἔρασταί μου.» Προστίθει δὲ ταῦτοις, ὅτι «Καταφάγεταί αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς.» Διερμηνεύοντες δὲ τὸ βῆτον, θηρία καὶ πετεινὰ παραδηλοῦσθαι πλαγίως ἐλέγομεν τοὺς ἐχθροὺς, οἱ τὴν τῶν Ἰουδαίων καταλιζόντο χώραν, Πέρσαι, καὶ Μῆδοι, καὶ Βαβυλώνιοι, καὶ ὁ παμμίγης τῶν ἄλλων πολεμίων ὄχλος, οἱ θηρῶν ἀγρίων ὀλίγα διενεγκεῖν νοοῦντ' ἄν, διὰ γε τὸ μαιφόνον τοῦ τρόπου, καὶ μέντοι πτηνὰ διὰ τὴν ὀξύτητα τοῦ δρόμου. Ἐρπετὰ δὲ, ὅτι δεινοὶ, καὶ καμμόχθριοι, καὶ δριμυεῖς εἰς πονηρίαν. Οὗτοι τοῦ Ἰσραὴλ ἐν ταῖς τῆς Σαμαρείας πόλεσιν ἀποκεκλεισμένοι κατεδηθόκασι πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς, οὐδὲν τῶν ἐκτόπων ἕωντες ἀνεπιτήδευτον. Ἄλλ' ἔταν, φησὶν, ἐξελῶν τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς, τότε καὶ διαθήκην εἰρήνης διαθήσομαι αὐτοῖς πρὸς ἅπαν ὤμων καὶ βάρβαρον γένος. Ἀργήσει γὰρ ἤδη τὰ παρ' ἐχθρῶν, καὶ πολέμου καὶ δαιμάτων μενοῦσιν ἀπαίρατοι. «Συντρέψω γὰρ ὄπλον, καὶ ῥομφαίαν,» ὃ δὴ καὶ εἰς πέρασ ἱστορικῶς ἐνηνεγμένον εὐρήσομεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν οἱ περιφανέστατοι τῶν Ῥωμαίων ἔλαχον στρατηγοὶ, πεποίηνται δὲ ὑπὸ χεῖρα τὴν ὑπ' οὐρανόν, Θεοῦ τὴν δόξαν αὐτοῖς οἰκονομικῶς προσνέμεντος, Πέρσαι μὲν μόνης τῆς Ἰβίας παφροντικασίν ἀρχῆς, καὶ Ἐληξάν τε καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων αἱ κατὰ χωρῶν τε καὶ πόλεων ἐπεδρομαί. Καὶ διαμύνηται σαφῶς τοῦ τοιοῦδε πράγματος ὁ μακάριος Ἡσαίας, λέγων· «Καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἀροτρα, καὶ τὰς ζιθῆνας αὐτῶν εἰς ὀρέπανα. Καὶ οὐ μὴ ἄρῃ ἔθνος κατ' ἔθνος μάχαιραν· καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν.» Ὅς γὰρ ἤδη γεγονότες ὑπ' ἓνα ζυγόν, ἐτρέποντο μᾶλλον εἰς ἐπωφελεῖ φιλεργίαν, καὶ τῇ γεωργίᾳ χρῆσιμα τὰ τοῦ πολέμου σκευὴ μετέπλαττον. Ἔσται τοῖνυν εἰρήνη, φησὶ, καὶ οἱ πάλοι δεινοὶ πεκαύσονται φόβοι, Θεοῦ κατευνάζοντος, καὶ τοῖς ἐξ εἰρήνης ἀγαθοῖς καταυφραίνοντος τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

Προσθεῖναι δὲ, οἶμαι, κάκεινο δεήσει. Πάλοι μὲν

tudinem indicavit, cum dixit: «Vocabit me Vir meus, et non vocabit me ultra Baalim.» Si enim voluerit, inquit, fortasse virum appellare me, omnino addet, et compellabit me, Vir meus, et non ultra idolorum nominibus honoris gratia me vocabit. Idcirco, inquit, «quia etiam auferam nomina Baalim de ore ejus, nec recordabuntur amplius nominum eorum.»

ὀνόμασι τιμῶσα καλέσει. Ταῦτητά φησι, ὅτι «Καὶ ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βασιλεῖμ ἐκ στόματος αὐτῆς καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκέτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν.»

VERS. 18. Et disponam illis in die illa testamentum cum bestiis terræ, et cum volatilibus cæli, et reptilibus terræ. Et arcum, et gladium, et bellum conteram de terra.

XXVII. Supra dicebat: «Disperdam vineam ejus, et ficus ejus, quæcumque dixit, Mercedes meæ hæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei⁸⁷»; et addebat: «Comedent ea bestię agri, et volucres cæli, et reptilia terræ⁸⁸.» Quæ interpretantes dicebantur, per bestias et volucres oblique significari hostes, Judæorum regionem depopulantes, Persas, Medos, Babylonios, et ex aliis cujusque generis commistam bestium multitudinem, qui a ferocibus bestiis non multum abfuisse intelligi queant, propter mores sanguinarios videlicet; et volucres quidem propter celeritatem cursus; reptilia vero, quia atroces, et malignissimi, et ad scelus acres. C. Ili, Israele in Samarię urbibus incluso, omnia in agris devoraverunt, nihil insolentię intentatum relinquentes. Sed cum auferam, inquit, nomina idolorum ipsorum de terra, tunc et testamentum pacis disponam ipsis cum omni sæva et barbara natione. Cessabunt enim tum hostilia, tolleturque bellum, et terrorum expertes manebunt. «Conteram enim arma et gladium.» Quod etiam ad finem perductum, juxta historiam invenimus. 51 Postquam enim illustrissimi Romanorum duces imperium in omnes adepti sunt, et quidquid sol aspicit, sub ditionem redegerunt, Deo illis administratorie gloriam tribuente, Persæ unicum imperium suum procuraverunt, et aliorum quoque barbarorum incursiones in provincias et urbes conquieverunt: cujus rei beatus Isaias aperte meminit: «Et contudent gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces; et non tollet gens contra gentem gladium, et non discent ultra proliari⁸⁹.» Jam enim ut sub unum jugum coacti, potius ad utiles operum labores se applicabant, instrumentaque militaria in rei rusticę idonea commutabant. Erit igitur pax, inquit, et metus olim terribiles, cessabunt, Deo consopiente, et sui amantes fructibus pacis exhilarante.

Opinor autem et illud addi debere. Olim enim,

⁸⁷ Osee 11, 12. ⁸⁸ ibid ⁸⁹ Isa. 11, 4.

quando in errore permanebamus, et filii iræ vocabamur, instar quarumdam malarum bestiarum, et avium caruivorarum, atque etiam perniciosissimorum draconum perdebant nos pravæ et adversariæ virtutes. Ubi autem in Christo verum Deum cognovimus, delictaque nostra per fidem, et antiquam charitatem abluimus, tunc et salvati sumus, et potestatem calcandi supra serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici accepimus⁶⁰. » Tunc item ambulavimus super aspidem et basiliscum, et conculcavimus leonem et draconem⁶¹, Christo protegente, et virtute invicta suos communiante, pacemque suam in animos nostros inserente. Ait enim: « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis⁶². »

VERS. 19. *Et habitare faciam te in spe; et sponsabo te mihi in sæculum.*

XXVIII. Non solum belli terroribus liberabo, inquit, sed adjiciam hoc quoque, ut deinceps in bona spe sis propter bona, ut certam, et firmam, et immobilem lætitiā habeas. Mihi enim te desponsabo, idque in sempiternum. Quid porro istuc est? Despondebat sibi quodammodo veterem Israel, sive Judæorum Synagogam, et ad necessitudinem vocabat, per legem scilicet, Moyse subserviente, et angelis ministris⁶³. Verum enimvero modus desponsationis non fuit perpetuus, nec in sempiternum duravit; longe abest; non enim typi, et usque ad tempus correctionis imposita⁶⁴, et semper valitura erant. **52** Tempore autem correctionis, hoc est, adventus Salvatoris nostri, alia ratio desponsationis apparuit, perpetua et inconcussa, multoque priore splendidior et umbris præstantior. Deus quippe universitatis veluti quamdam dotem sponsæ suæ, carnalis servitutis vacationem largitus est: et per umbram figurasque ad spiritualem expurgationem vocavit. Verum enimvero desponsationi tempus præfinivit. Nam, cum prima illa culpa non vacaret⁶⁵, secundum Pauli vocem, nec senectutis experts esset, nec multum ab interitu distaret, locus secundæ est inquisitus, hoc est novæ, quæ per Christi donum, inquam, et gratiam non temporalem nobis, neque carnalem libertatem afferret. Cooptat enim nos in numerum filiorum Dei, et pignus spiritus liberaliter supperaddit⁶⁶, perpetuasque leges præscribit. Quare sic eum divinus David alloquitur: « Justitia tua justitia in æternum, et sermo tuus veritas⁶⁷; » manifeste, ut opinor, indicans, neque in sempiternum manere quæ lege traduntur, translata umbra in veritatem; neque veritatis decus in litteris legalibus posse a quoquam perspicī. Erat enim lex, ut dixi, umbra et figura. Quærit igitur connubium ejus, antiquo et primo illo dissoluto. Lex enim ad nos cum Deo perfecte ac pure copulandos vim satis magnam non habet.

A γὰρ ὅτε διετελούμεν ἐν πλάνῃ, καὶ ὀργῆς ἐχηματιζομεν τέκνα, καθάπερ τινὲς θῆρες πονηροί, καὶ τὰ τῶν ὀρνέων σαρκοφάγων εἰωθότα, καὶ μὴν καὶ οἱ παγγάλετοι δράκοντες, ἀπόλλυον ἡμᾶς αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Χριστῷ τὸν φύσει Θεὸν ἐγνώκαμεν, ἀπενιψάμεθα διὰ πίστειος καὶ τῆς ἀρχαίας ἀγάπης τὰ ἐγκλήματα, τότε καὶ σεσώσμεθα, « Καὶ εἰλήφαμεν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω θφειῶν καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Τότε καὶ ἐπέβημεν ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον, πεπατήκαμεν τε λέοντα καὶ δράκοντα, Χριστοῦ προασπίζοντος, καὶ ἀνικητῶ δυνάμει τοὺς ἰδίου περιτειχιζόντος, καὶ εἰρήνην ἡμῖν τὴν ἰδίαν λέντος εἰς νοῦν· « Εἰρήνην » γὰρ, φησὶ, « τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν. »

B Καὶ κατοικῶ σε ἐπ' ἐλπίδι· καὶ μνηστεύομαι σε ἐμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα.

KH. Οὐχὶ μόνον, φησὶ, ἀπαλλάξω τῶν τοῦ πολέμου δειμάτων, προσθήσω δὲ τοῦτο καὶ τὸ ἐν καλῷ γενέσθαι λοιπὸν τῆς ἐπ' ἀγαθοῖς ἐλπίδος, ὡς ἀσφαλῆ, καὶ ἐρηραιμένην, καὶ ἀκλόνητον ἔχειν τὴν εὐθυμίαν. Ἐμαυτῷ γὰρ σε μνηστεύομαι, καὶ τοῦτο εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν; Οἴονε! γὰρ πως ἐμνηστεύετο τὸν ἀρχαῖον Ἰσραὴλ, ἦτοι τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, καὶ πρὸς οἰκειότητα κέκληκε, τὴν διὰ νόμου φημι, διακονούντος Μωσέως, καὶ μεσολαβούντων ἀγγέλων. Ἄλλ' ἦν τῆς μνηστείας ὁ τρόπος οὐ διηνεκῆς, οὔτε μὴν εἰς τὸν αἰῶνα, πολλοῦ γε δεῖ. Οὐ γὰρ ἐμελλον οἱ τύποι κρατήσιν διὰ παντός, « Καὶ ἐμὲχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα. » Κατὰ δὲ γε τὸν τῆς διορθώσεως καιρὸν, τούτεστι, τὸν τῆς του Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, ἕτερος τῆς μνηστείας ἀναπέφανται τρόπος, διηνεκῆς, καὶ ἀσάλευτος, καὶ πολὺ τοῦ πρώτου λαμπρότερος, καὶ τῆς σκιᾶς ἐν ἀμείνοσιν. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Θεὸς ἔδωκε ὡσπερ τι τῇ νύμφῃ, τῆς σαρκικῆς δουλείας τὴν ἀπόθεσιν ἐχαρίζετο, καὶ διὰ σκιᾶς καὶ τύπων ἐκάλεε πρὸς ἀποκάθαρσιν τὴν πνευματικὴν. Πλὴν ἐμέτρει καιρὸν τῇ μνηστείᾳ. Οὐ γὰρ ἀμεμπτος ἡ πρώτη, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, οὔτε ἀγῆρως ἦν, καὶ ἀφανισμοῦ μακρὰν. Ταύτητοι καὶ τῆς δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος, τούτεστι, τῆς νέας, τῆς διὰ Χριστοῦ, φημι, δωρεᾶς· τε καὶ χάριτος, οὐ πρόσκαιρον ἡμῖν, οὐδὲ σαρκικὴν εἰσχομιζούσης ἐλευθερίαν. Καταγράφει γὰρ ἐν τέκνοις Θεοῦ, καὶ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐπιδαφιεύεται, καὶ διηνεκεῖς ὀρίζει νόμους. Καὶ γοῦν πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐφη Δαβὶδ· « Ἡ δικαιοσύνη σου, δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ λόγος σου ἀλήθεια. » Ἀναφανδόν, οἶμαι που, δηλῶν, ὅτι οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα μένει τὰ ἐν νόμῳ, μετασθησομένης τῆς σκιᾶς εἰς ἀλήθειαν· οὔτε μὴν τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ἐν τοῖς νομικοῖς γράμμασι καταθρήση τις ἄν. Ἦν γὰρ, ὡς ἐφην, σκιά καὶ τύπος ὁ νόμος. Μνηστεύεται τοίνυν αὕτην, τὸν ἐν ἀρχαῖς τε καὶ πρώτων ἀθετήσας γάμον. Οὐ γὰρ ἱκανὸς ὁ νόμος συνάψαι Θεῷ τελείως τε καὶ

⁶⁰ Luc. x, 19. ⁶¹ Psal. xc, 13. ⁶² Joan. xiv, 27. ⁶³ Il Cor. v, 5. ⁶⁴ Psal. cxviii, 142.

⁶⁵ Galat. iii, 19. ⁶⁶ Hebr. ix, 10. ⁶⁷ Hebr. viii, 7.

καθαρῶς· προσίμεν δὲ αὐτῷ δι' Υἱοῦ, καὶ τῶν δι' Α

αὐτοῦ θεοπισμῶν, τουτέστι, τῶν εὐαγγελικῶν, ἃ καὶ πνευματικὴν ἔχει τὴν ἔκωσιν, ἥτοι συνάφειαν. Ἐνούμεθα γὰρ τῷ Θεῷ ἐν πνεύματι, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως πλουτοῦμεν τὴν μέθεξιν. Εἰκὸς δὲ τι καὶ ἕτερον ὑποφαίνειν ἀστείως τὸ, «Μνηστεύσομαι σε ἔμαυτῷ»· συνείσεις γὰρ ὧδε πάλιν. Ἡ γὰρ τὸ, ἔμαυτῷ, φησὶν ἀντὶ τοῦ, δι' ἔμαυτοῦ, οὐ καθὰ καὶ πάλαι, μεσολαβούντων ἀγγέλων· οὔτε μὴν διακόνου τινὸς εἰς τοῦτο παρελημμένον, κατὰ τὸν τοῦ Μωσέως τρόπον. Οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἀγγελος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος, ὅτι τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ἄνθρωπος γεγωνὸς καθ' ἡμᾶς, ἑαυτῷ παρέστησε τὴν Ἐκκλησίαν· «Καὶ τοὺς δύο λαοὺς ἔκτισεν εἰς ἓνα κοινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσων τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα, » κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Ἡ καὶ καθ' ἕτερον, εἰ βούλει, τρόπον ἐκδέξῃ τὸ εἰρημένον. Ἐμνηστεύετο γὰρ, ὡς ἔφη, ἐν Αἰγύπτῳ ποτὲ τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν· ἀλλ' οἰοεὶ πως ἑτέρῳ μᾶλλον, οὐχ ἑαυτῷ, φημι δὴ τῷ θεοσεσίῳ Μωσεί, πρὸς ὃν ἔφη· βιάδιζε, κατάρθῃ τὸ τάχος ἐντεῦθεν· ἠνόμησε γὰρ ὁ λαός σου, οὐς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Ἀκούεις, ὅτι Μωσὲ προσενέμηκε τὴν μεμνηστευμένην, ἥτοι τὸν λαόν, οὗτον τῆς οἰκειότητος ἀξίων τῆς πρὸς ἑαυτὸν. Οὐ γὰρ Ἰκανῶς, ὡς ἔφη, ὁ νόμος, ἥτοι Μωσὴς, συνάφαι Θεῷ καθαρῶς τε καὶ ὀλοτρόπως. Τετήρητο γὰρ ὡς κατορθωμάτων ἀριστον, καὶ θεοπρεπὲς ἀληθῶς τῷ μεσίτῃ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τουτέστι Χριστῷ, δι' οὗ καὶ ἐν τῷ πρὸς Θεὸν ἐνούμεθα. Καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς, ὃ τὴν μεταξὺ κειμένην ἐξελὼν ἀμαρτίαν, καὶ καθαρὸς ἡμᾶς καὶ ἐκνευμένους τῷ Πνεύματι συνάφας ἑαυτῷ, καὶ δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ.

Καὶ μνηστεύσομαι σε ἔμαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλέει, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. Καὶ μνηστεύσομαι ἔμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον.

ΚΘ. Ἐξηγεῖται σαφῶς, τίς ἂν γένοιτο τῆς συναφείας ὁ τρόπος, καὶ διὰ πόλων ἂν τοὶ πραγμάτων τῆς οἰκονομίας τὸ μυστήριον. «Ἐν δικαιοσύνῃ γὰρ ἔσται, φησὶ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ μέντοι καὶ ἐν ἐλέει καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. » Τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, τί δὲ τὸ κρίμα, καὶ μὴν καὶ τὸ ἔλεος, εἰπεῖν, ὡς οἰκεν, ἀναγκαῖον. Οὐκοῦν πεπλευονεκτήμεθα μὲν οἱ τάλανος, διαρπάζοντος ἡμᾶς ὡς θηρὸς ἀγρίου τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἀποφέροντος μὲν εἰς πλάνησιν, ἐνιέντος δὲ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τοῖς τῆς ἀμαρτίας βόθροις, οὐδὲν ἑαυτοῖς ἐπαμύνειν ἰσχύοντας. Παγχάλεπος γὰρ καὶ βιαιότατος ἀληθῶς καὶ ἀνθρωποκτόνος ὁ θῆρ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο τάλαιπωρίας κατεκομίσθη τὰ ἀνθρώπινα, συχνὰς ἐποιοῦντο τὰς λιτὰς πρὸς τὸν ἐπαμύνειν δυνάμενον οἱ μακάριοι προφήται, καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος μονονουχὶ προσωπεῖον ἑαυτοῖς περιπλάττοντες, συλλήπτορα, καὶ ἀρῶντων ἐξ οὐρανῶν ἀφικέσθαι παρεκάλουν τὸν Υἱόν. Ἔφη γοῦν ὁ

A Accedimus autem ad illum per Filium, et præcepta ab ipso tradita, evangelica, inquam, quæ et spirituales unionem sive copulationem continent. Unimur enim Deo in Spiritu, et divinæ ejus naturæ communicatione locupletamur. Est autem consentaneum, aliud quoque verbis istis, « desponsabo te mihi, » eleganter submonstrari. Sic enim rursus ea intelliges. Aut enim mihi dicit, pro, per me, non sicut olim angelis intercedentibus; nec ministro aliquo instar Moysis ad hoc assumpto. Non enim legatus, non angelus, sed, ut scriptum est, ipse Dominus; ex Deo Patre Verbum, homo nostrum similis factus, sibi ipse exhibuit Ecclesiam⁶⁸, et et populos duos in unum novum hominem condidit, faciens pacem, reconcilians ambos in uno spiritu ad Patrem⁶⁹, » secundum beati Pauli vocem. Aut etiam alio modo, si lubet, quod dictum est accipies. Desponsavit enim sibi, ut dixi, in Ægypto aliquando Synagogam Judæorum: **53** sed velut alteri potius quam sibi, Moysi, inquam, sancto, cui dixit: « Vade, descende cito hinc, peccavit enim populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti⁷⁰⁻⁷². » Audis quomodo Moysi desponsatam, sive populum, nondum familiari consuetudine sua dignatum attribuit? Non enim sufficiebat lex, sive Moyses, ut Deo pure et artissime eos copularet. Hoc enim ut recte factorum rectissimum, ac Deo revera dignum, mediatori Dei et hominum⁷³, Christo videlicet, servabatur, per quem, et in quo cum Deo unimur. « Ipse enim est pax nostra, » secundum Scripturas, qui interjacens peccatum sustulit, et puros nos, et per Spiritum ablutos sibi, et per se Deo et Patri conjunxit atque colligavit.

VERS. 19, 20. *Et sponsabo te mihi in justitia, et in judicio, et in misericordia, et in miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide, et scies quia ego Dominus.*

XXIX. Perspicue enarrat, quis modus conjunctionis esse queat, et quibus rebus œconomix mysterium processurum sit. « In justitia enim erit, inquit, in judicio, in misericordia, et in miserationibus. » Quænam igitur sit justitia, quod judicium, præterea quæ misericordias, dicendum videtur. Itaque circumventi sumus miseri, rapiente nos in morem atrocis bestię Satana, et in errore nos agente, et pro arbitrato suo in peccati foveam præcipitante, nihil nobismet opis afferre valentes. Vere enim crudelissima, et violentissima, et hominum interfectrix bellua est. Rebus autem humanis huc miseriarum delapsis, crebras preces beati prophetæ fundebant ad Deum, qui succurrere potest, communemque humanæ naturæ personam tantum non induentes, adiutorem et auxiliarium de cœlis advenire Filium flagitabant. Ait ergo divinus David: « Surge, Deus, judica terram⁷⁴; »

⁶⁸ Act. vii, 38. ⁶⁹ Ephes. ii, 16. ⁷⁰⁻⁷² Deut. ix, 12. ⁷³ I Tim. ii, 5. ⁷⁴ Ephes. ii, 14. ⁷⁵ P. xl. lxxxii, 8.

et rursum : « Deus, in nomine tuo salvum me fac, A et in virtute tua judica me⁹⁹. » Judicavit itaque in justitia Deus, et afflictos salvavit; homicidam autem et pestiferum Satanam abegit, et a cervicibus nostris repulit, superbumque dæmonum principatum evertit. Et hoc mysterium ipse per seipsum declaravit, **54** cum dixit, pro omnium vita crucem perpessus. « Nunc judicium est mundi hujus, et princeps mundi hujus ejicietur foras. » Et « Ego cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum¹⁰⁰. » Nec sane volumus dixisse illum, ipso tempore adventus futurum mundi hujus judicium. Nam ut ipsemet rursum ait : « Non misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum¹⁰¹. » Judicium autem esse dicit rectam et inculpatam velat dijudicationem; justum enim nobis, et illi jus dixit. Et salvavit quidem nos ad se tractos, et nostri dominantem, ac multimodis nos perdentem tyrannide ejecit. Salvati sumus igitur miserante nos Deo. « Justificati enim sumus, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam ipsius¹⁰², » sicut scriptum est. Vocati autem sumus ad necessitudinem spiritualem per fidem. Ita autem vocati, eum qui est natura Deus agnovimus. Idcirco, inquit, « desponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum. » Præcessit ergo fides. Sic autem Christo cognoscendo opes acquisivimus. Et hoc, ut arbitror, est quod quibusdam dictum est : « Nisi credideritis, non intelligetis¹⁰³. » Christi vero mysterium clare nosse, æternæ vitæ participes reddere eos qui digni sunt, Filius ipse Patrem cælestem alloquens certe confirmat : « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum¹⁰⁴. » ρησει λέγων αὐτὸς ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς γινώσκων σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν.

VERS. 21, 22. *Et erit in die illa, dicit Dominus, exaudiam cælum, et cælum exaudiet terram, et terra exaudiet frumentum, et vinum, et oleum, et ipsa exaudient Jerael.*

XXX Rursum hic diem vocationi conveniens tempus nuncupat. Hic quippe Scripturæ sacræ mos est. In omnium igitur honorum, supernorumque, et a Deo suppeditorum donorum affluentia Israellem fide in Christum aliquando illustratum iri, sub velamine quodam ostendit. Pluviarum siquidem copiam fore autumat ipso annuente; hoc enim opinor, est, quod asserit, « exaudiam cælum. » Quin et in terra deorsum utilissimos et necessarios fructus nobis datum iri. Nam sine Deo **55** et superno arbitrato, nec cælum aliquando imbres in terram demittet, nec terra aliquando fructus suos producet. Id quod sciens propheta Jeremias, orabat : « Nunquid est in idolis gentium pluens? et si cælum dabit satietatem suam, nonne tu es

θεσπέσιος Δαδὶδ, Ἐνάστα ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν. » Καὶ πάλιν · « Ὁ Θεός, ἐν τῷ ὀνόματι σου σῶσόν με. » Ἐκρινε τοίνυν ἐν δικαιοσύνῃ ὁ Θεός, καὶ σέσωκε μὲν τοὺς ἠδικημένους· τὸν δὲ μαιφόνον καὶ ἀλιτήριον ἀπεσόδησε Σατανάν, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἀπεώσατο πλεονεξίας, καὶ τὴν ἀλαζόνα τῶν δαιμονίων καθείλεν ἀρχήν. Καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ μυστήριον αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ διεσαφεῖ, λέγων, ὅτε τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἐμελλεν ἀνατλήναι σταυρόν · « Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκδελθῆσεται ἔξω. » — « Κάτῳ ἐάν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντα ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν. » Καὶ οὐ δήπου φαμὲν, ὅτι κρίσιν ἔφη τοῦ κόσμου τούτου γενήσεσθαι παρ' αὐτοῦ κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρόν. Ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη πάλιν, « Οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Θεός τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. » Κρίσιν δὲ εἶναι φησι, τὴν ὀρθὴν καὶ ἀμώμητον εἰσὲν ἐκδικασίαν. Δεδίκακε γὰρ, ὡς ἔφη, ὀρθῶς ἡμῖν τε καὶ ἐκείνῳ. Καὶ σέσωκε μὲν ἡμᾶς, ἐλκύσας πρὸς ἑαυτὸν · ἐκθέδληκε δὲ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος τὸν πλεονεκτοῦντά τε καὶ διολύντα ποικίλως. Σεσώμαθα δὲ οὖν ἐλευσύντες τε ἡμᾶς καὶ κατοικτεῖραντος Θεοῦ. « Δεδικαιώμαθα γὰρ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος, » καθὰ γέγραπται. Κεκλήμεθα τε πρὸς οἰκειότητα τὴν πνευματικὴν διὰ πίστεως · κεκλημένοι τε οὕτω, τὸν φύσει Θεὸν ἐγνώκαμεν. Ταύτη τοι φησὶ · « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Οὐκοῦν προεκθέδηκεν ἡ πίστις, πεπλουτήκαμεν δὲ οὕτως καὶ τὸ εἶδέναι Χριστόν. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ πρὸς τινὰς εἰρημένον · « Ἄν γὰρ μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε. » Ὅτι δὲ τὸ συνέναι λαμπρῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, τῆς αἰωνίου ζωῆς περιποιεῖται τὴν μέθεξιν τοῖς ἐλεῖν ἀξίαις, πληροφρο- Πατέρα καὶ Θεόν · « Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα

Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος· ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ, καὶ αὐτὸς ἐπακούσεται τῇ γῆ, καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τὸν σίτον, καὶ τὸν ὄϊνον καὶ τὸ ἐλαίον, καὶ αὐτὰ ἐπακούσονται τοῦ Ἰεζραὴλ.

Α'. Ἡμέραν δὲ πάλιν ἐν τούτοις τὸν τῆ κλήσει πρέποντα κατονομάζει καιρόν· τοῦτο γὰρ ἔθος τῆ θεοπνεύστῃ Γραφῇ. Ὅτι τοίνυν ἐν μεθέξει, καὶ ἀφθονίᾳ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τῶν ἀνωθεν, καὶ παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων καὶ αὐτὸς ἔσται κατὰ καιροὺς ὁ Ἰσραὴλ, τῇ εἰς Χριστὸν πίστει λελαμπρυσμένος, ἀνιγματοδῶς ὑποφαίνει. Ἰετῶν γὰρ ἀφθονίαν ἐσεσθαι φησιν, αὐτοῦ κατανεύοντος. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι ἐστὶ τὸ, « Ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ. » Καὶ μὴν καὶ ἐν γῆ κάτω, τοὺς ὅτι μάλιστα χρωδεστάτους καὶ ἀναγκαίους ἡμῖν ἐκδοθήσεσθαι καρπῶς. Θεοῦ γὰρ διχα καὶ βουλῆς τῆς ἀνωθεν, οὐτ' ἂν αὐτὸς ποτε τοῖς ἐπὶ γῆς οὖσιν ὁ οὐρανός, οὐτ' ἂν ἡ γῆ τὸν οἰκτεῖον κατὰ καιροὺς ἀναφύοι καρπῶν. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ προφήτης Ἰερραμίας, ἐλιπάρει, λέγων · « Μὴ ἐστὶν ἐν εἰδώλοις τῶν

⁹⁹ Psal. LIII, 3. ¹⁰⁰ Joan. XII, 31, 32. ¹⁰¹ Joan. III, 17. ¹⁰² Tit. III, 5. ¹⁰³ Isa. VII, 9. ¹⁰⁴ JOHANN. XVIII, 3.

ἐθνῶν ὑετίζων; καὶ εἰ οὐρανὸς δώσει πλησμονὴν αὐ-
τοῦ, οὐχὶ σὺ εἶ Θεός; καὶ ὑπομενοῦμέν σε, ὅτι σὺ
ἐποίησας ταῦτα πάντα. » Κατανεύοντος γάρ, ὡς
ἔφην, τοῦ δημιουργοῦ, καὶ ἀπλοῦντος τὴν χεῖρα τοῖς
ἐπὶ τῆς γῆς, ὑετοῦ μὲν ἔσται δοτὴρ ὁ οὐρανός, καρ-
πῶν δὲ ἀναγκαίων μήτηρ ἑμοῦ καὶ τροφὸς ἡ γῆ.
« Ἐπακούσομαι » τοῖνον, φησι, « τῷ οὐρανῷ, » ἀντὶ
τοῦ, κατανεύσω καταβεῖναι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ὑετούς.
Ὅθι δὴ γεγονότος, ἐπακούσεται καὶ αὐτῆ, τὸν σίτον,
τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, τούτέστιν, ἀμφιλαφεῖ τοῖς
οἰκοῦσιν αὐτὴν ἐκδώσει καρπὸν, οὐδενὸς ἐκλελοιπότος
τῶν ὅσα ἔστιν ἀναγκαῖα καὶ ζωαρκῆ. Ἄλλὰ ταυτὶ
μὲν ἱστορικῶς.

Ἀπὸ δὲ γε τῶν σωματικῶν, ὡς ἐξ εἰκόνας ἐναργε-
στάτης ἀναφοιτῶν ἀναγκαῖον ἐπὶ τὰ πνευματικά.
Ἔως μὲν γάρ ἐξήνιος ἦν, καὶ ἀπειθής, καὶ θεομάχος
ὁ Ἰσραὴλ, ὁ ἀμπελῶν Κυρίου, « Τὸ νεφύτον τὸ ἡγα-
πημένον, » ἐνετέλλετο ταῖς νεφέλαις ὁ Θεὸς τοῦ μὴ
βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν. Νεφέλας δὲ νοητέον τὰς ἀγίας
καὶ νοητὰς δυνάμεις τὰς ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανῶν,
καὶ ὧν ἂν γένοιτο πρὸς ἡμᾶς ὁ τῆς παρακλήσεως λό-
γος, ὅθλον δὲ ὅτι παρὰ Θεοῦ. Πνεῦμα γάρ εἰσι λει-
τουργικὰ, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν, ἄνω-
τε καὶ κάτω διαθέοντα, καὶ ἀποστελλόμενα πρὸς δια-
κονίαν, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν.
Ἐπειδὴ δὲ παρῴχηκεν ὁ τῆς δίκης καιρὸς, σέσωσται
διὰ πίστεως ὁ πάλαι κυριοκτόνος καὶ παρεδέχθη
λειπὸν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἑλέφ
καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ καθήκεν αὐτῷ τὰς ἄνωθεν εὐλο-
γίας, « Ὅ πάντα πᾶσι πλουσίως διανέμων Θεός. »
Ἐνετέλλετο γάρ ταῖς νεφέλαις καθεῖναι τὸν ὑετόν,
τὴν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν παρακλήσιν φημι. Πλὴν
ὅτι καὶ αὐτῆ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις οὐδὲν μὲν ἴδιον
ἔχει, πλουτεῖ δὲ πάντα παρὰ Θεοῦ, δεδίδαχεν εἰπὼν·
« Ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ, » τούτέστι, πληρωτῆν
ἑμῶν παρ' ἑμοῦ ποιήσω τὸν οὐρανὸν, ἦτοι τοὺς ὄντας
ἐν οὐρανῷ, λογικὰς δηλονότι καὶ ἀγίας δυνάμεις,
ἵστε δύνασθαι καὶ αὐτὰς παρακαλεῖν τοὺς ἡλεημέ-
ρους, καὶ τότε δὴ πάντως « Ἐπακούσεται ἡ γῆ τὸν
σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον. » Ἀντὶ τοῦ, καρ-
ποφορήσουσιν οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ἐλπῖδα τὴν ἐπὶ ζωῆς, καὶ
εὐφροσύνην, καὶ ἰλαρότητα. Καὶ ζωῆς μὲν τύπος ὁ
σῖτος, οἶνός γε μὴν εὐφροσύνης, ἰλαρότητος δὲ καὶ
εὐξέλιας τὸ ἔλαιον. Ἐνεστι γάρ δὴ τοῖς πεπιστευκόσιν
ἐλπίς ἀγαθῆ, βεβαία τε καὶ ἐρηρισμένη. Καὶ ἀπο-
φοιτῆ μὲν τις τῆς φαυλότητος, ἐφέται δὲ παντός
ἀγαθοῦ, καὶ τοῖς τοῦ Σωτῆρος ζυγοῖς ὑποφέρει τὸν
αὐχένα, καλῆ, καὶ ἀναμφιβόλῃ, καὶ ἀληθεῖ δὴ πάν-
τως ἐλπίδι τρεφόμενος τῆς εἰς τὸ μέλλον ζωῆς, καὶ
ἵνα τοῖς ἄλλοις ἀγίοις ἀναμιξὲ εὐφραίνηται, καὶ ἰλα-
ρωτάτην ἔχη τὴν καρδίαν. Ἐφη γάρ που περὶ τῶν
ἀγίων ὁ προφήτης Ἡσαίας, ὅτι « Εὐφροσύνη αἰώ-
νιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν. Αἴνεσις, καὶ ἀγαλλίαμα,
καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς. Ἄπεδρα ὀδύνη,
καὶ λύπη, καὶ στεναγμός. » Οὐκοῦν ἐλπίδι ζωῆς τε
καὶ ἰλαρότητος, καὶ μέντοι καὶ εὐφροσύνης, ταῖς ἄνω-
θεν παρακλήσεσιν, ἦτοι τοῖς νοητοῖς ὑετοῖς ὑπακού-

A ipse Dominus Deus noster? et exspectabimus te,
quia tu fecisti hæc omnia ⁴⁵. » Annuente enim opi-
fice, ut dixi, et manum super terram extendente,
cælum pluviam, et fructus quibus egemus terra
simul mater, et nutrix suppedabit. At ergo: « Ex-
audiam cælum, » pro, annuam ut pluvia humum
irriget. Quo facto et ipsa « exaudiet triticum, vinum
et oleum, » hoc est ubertatem fructuum indigenis
suis procreabit, nullo eorum deficiente, quæ ad vi-
tam tuendam necessitas postulat. Et hæc quidem
ad sensum historicum.

A corporeis autem, ut ab imagine evidentissima
ad spiritualia redeundum est. Quandiu enim Israel,
vineæ Domini « novella plantatio et dilecta ⁴⁶, » re-
bellis et incredulus, et Dei adversarius fuit, « man-
dabat nubibus Deus, ne pluerent super eam ⁴⁷, »
Nubes autem sanctæ, et quas mentis oculis vide-
mus, virtutes intelligendæ sunt, supernæ et cœles-
tes videlicet per quas sermo exhortationis ad nos
permanere possit, a Deo, inquam, sine controversia.
Sunt enim spiritus administratorii, juxta beatum Pau-
lum, sursum et deorsum discurrentes, et missi in mi-
nisterium propter eos qui hæreditatem capiunt sa-
lutis ⁴⁸. » Ast ubi tempus ultionis præterit, salva-
tus est per si dem velus Domini interfectior, ac de
cætero assumptus est in justitia, et judicio, et in
misericordia, dimisitque ei benedictiones ab alto
Deus, « qui distribuit omnibus affluenter ⁴⁹. » Man-
davit enim nubibus dimittere pluvias, exhortatio-
nem, inquam, in mentem atque cor. Verum enim-
vero nec ipsam angelorum naturam quidquam
habere proprium ac suum, omnes autem opes
suas a Deo consecutur docuit, illis verbis: « Exau-
diam cælum, » hoc est, munerum meorum largum
dispensatorem faciam cælum, sive cœlicolas, con-
silio nimirum præditas et sanctas virtutes, ut et
ipsæ misericordiam consecutos exhortari possint.
Et tunc plane « terra exaudiet frumentum, vinum
et oleum, » pro fructum ferent qui sunt in terra,
spem vitæ, lætitiæ, hilaritudinis. Et typus quidem
vitæ frumentum est; vinum autem lætitiæ, oleum
hilaritatis, et bonæ habitudinis. **56** Inest enim in
his qui crediderunt bona, et constans, et firmata
spes. Et rececit quis ab improbitate; contra omne
bonum appetit, et Salvatoris jugo cervicem sub-
mittit, bona, et minime dubia, et vera omnino spe
vitæ futuræ sustentatus, ut una cum sanctis aliis
lætetur, et cor habeat quam hilarissimum. At
enim alicubi de sanctis propheta Isaias: « Lætitia
sempiterna super capita eorum. Laus, et exultatio,
et gaudium comprehendet eos. Fugit dolor, et tri-
stitia, et gemitus. » Itaque spe vitæ, et hilaritatis,
atque etiam lætitia supernas hortationes, sive plu-
vias, quæ animo cernuntur, omnino exaudiet terra,
id est, homines terram habitantes. Fore autem in

⁴⁵ Jerem. xiv, 22. ⁴⁶ Isa. v, 1. ⁴⁷ ibid. 6.

⁴⁸ Hebr. i, 14, ⁴⁹ Jac. i, 5. ⁵⁰ Isa. xlv, 10.

gloriam Christi fructum vitæ sanctorum: « unus enim pro nobis mortuus est, ut viventes jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit ⁵¹, » ostendit cum subdit: « Et ipsa exaudient Jezrael. » Ipsi enim, ut dixi, fructum feremus, ipsi vitam nostram debentes. Dictum est porro sæpius, Jezrael sonare « semen Dei, » hoc est, Filius, ex Deo Patre secundum naturam et inexplicabili modo genitus, quamvis rei corporatæ vocabulo afficiatur.

VERS. 23, 24. *Et seminabo eam mihi ipsi super terram, et miserebor, cujus non sum misertus, et dicam non populo meo: Populus meus es tu; et ipse dicet: Dominus Deus meus es tu.*

XXXI. Rursum voces « mihi ipsi » bifariam intelliges. Reddam enim, inquit, bene florentem, et fructiferam Judæorum Synagogam profecto, non amplius invite parentem legibus meis, neque pertinaciter typis affixam et inhærentem; sed quod maxime visum fuerit Deo gratum, et quod illi opportunum existimaverit, id paratam rite exsequi. Itaque mihi ipsi seminabo: meum quippe semen suscipiet, ut evangelica oracula, non jam legem per Moysen promulgatam, sicut in principio, intelligamus. Olim enim typis et figuris colebatur. Aut certe « mihi ipsi, » alio sensu interpretabere. Per me, inquit, ipsam curabo, seu ad ejus curam incumbam, et quasi terram quamdam pinguem, aratueque facilem, non per alium quempiam, sed per memetipsum conseram. Locutus est autem nobis Deus et Pater in Filio, quamvis veteribus « multifariam multisque modis per prophetas sanctos locutus sit ⁵². » 57 Segetibus porro in agro et ipse Salvator immensam credentium multitudinem comparavit, cum apostolis ait: « Nonne vos dicitis quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ecce dico vobis: Levate oculos vestros, et videte regiones, quoniam albæ sunt jam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam ⁵³. » Et iterum alibi: « Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate igitur Dominum messis, ut emittat operarios in messem suam ⁵⁴. » Itaque demissa nobis a Salvatore pluvia, quæ intelligentia percipitur, facti sumus « terra voluntaria, » ut propheta loquitur. Consevit enim nos sibi ipsi, vocatusque Israel agricultura Dei. Miserebitur enim, cui non fuerat misertus: et qui aliquando Non populus, vocabitur Populus; et ipse exutus errore pristinum, Deum verum agnoscat, et dicet: « Deus meus es tu, » tametsi olim ex immodica vesania clamavit: « Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus unde sit ⁵⁵. » Quamobrem cum ignorarent Filium, nec Patrem noverant: quod ita testatur Salvator: « Si me sciretis, et Patrem meum forsitan sciretis ⁵⁶. » Postquam autem ad agnitionem voca-

setai πάντως ἡ γῆ, τουτέστιν, οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες ἄνθρωποι. Ὅτι δὲ εἰς δύοσαν ἔσται Χριστοῦ τῆς τῶν ἁγίων ζωῆς ὁ καρπὸς (« Εἰς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερόντι »), διαμεμήνυκεν εἰπών· « Καὶ αὐτὰ ἐπακούσεται τῷ Ἰσραὴλ. » Αὐτῷ γὰρ, ὡς ἔφην, καρποφορήσομεν, αὐτῷ τὴν ἰδίαν ἐποφειλοντες ζωὴν. Ἐλεῖται δὲ πλειστάκις, ὅτι τὸ, Ἰσραὴλ ἐρμηνεύεται: « σπορὰ Θεοῦ, » καὶ τοῦτο ἔστι τὸ, Ἰῖδς, ὡς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν καὶ ἀπορήτως γεγεννημένος, καὶ εἰ καλοῖτο πρᾶγμα σωματικῶς.

Καὶ σπερῶ αὐτὴν ἐμαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐλεήσω τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ ἐρῶ τῷ οὐ λαῷ μου, Λαὸς μου εἰ σὺ, καὶ αὐτὸς ἐρεῖ, Κύριος ὁ Θεὸς μου εἰ σὺ.

Β ΛΑ'. Τὸ « ἐμαυτῷ » δὴ πάλιν συνήσεις διχῶς. Ἄποφανῶ γὰρ, φησὶν, οἶόν πως εὐθαλῆ τε καὶ ἐγκαρπὸν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν, οὐκέτι τὸν ἀβούλητον ἐμὸν διαπεραίνουσαν νόμον, οὔτε μὴν προσερεῖσθαι τοῖς τύποις, ἀπρὶξ ἡρημένους· ἀλλὰ τὸ, ὅτι μάλιστα τῷ Θεῷ φίλον τε δοκοῦν, καὶ εὖ ἔχειν ὑπειλημμένον, κατορθοῦν ἐλομένην. Οὐκοῦν ἐμαυτῷ κατασπερῶ· τὸν γὰρ ἐμὸν εἰσδέξεται σπέρρον, ἵνα νοῶμεν τὰ εὐαγγελικὰ θεοπίσματα, καὶ οὐκέτι τὸν διὰ Μωσέως, καθὰ καὶ ἐν ἀρχαῖς. Ἐγεωργεῖτο γὰρ πάλαι τοῖς τύποις. Ἦγουν τὸ « ἐμαυτῷ » καὶ καθ' ἑτερον ἐκδέξῃ τρόπον. Αὐτουργὸς γὰρ ἔσομαι, φησὶ, πρὸς τὴν ἐπ' αὐτῇ φροντίδα, καὶ οἶόν τινα γῆν πιονά τε καὶ εὐήροτον, οὐ δι' ἑτέρου τινὸς, ἀλλ' ἐμαυτοῦ κατασπερῶ. Ἀελάληκε γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν Ἰῖδ'· καίτοι: « Τοῖς πάλαι λαλήσας διὰ προφητῶν ἁγίων

πολυμερῶς τε καὶ πολυτρόπως. Λητοῖς δὲ παρεικάζει τοῖς ἐν ἀγρῷ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τὴν ἀμέτρητον τῶν πεπιστευκότων πληθύν. Καὶ γοῦν ἐφη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις: « Οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι τετράμηνος ἔστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔργεται; Ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας. Ὅτι λευκαὶ εἰσιν ἤδη πρὸς θερισμόν· καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει· » καὶ, « θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι. Δεήθητε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ἵνα ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ. » Οὐκοῦν καθ' ἑνὸς ἡμῖν τὸν νοσητὸν ὑέτον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, γεγόναμεν γῆ θελητῆ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἐσπεῖρε γὰρ ἡμᾶς ἑαυτῷ, καὶ κεχηρημάτικε τὸ Θεοῦ γεώργιον ὁ Ἰσραὴλ. Ἐλεήσει γὰρ τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ τὸν ποτε οὐ λαὸν, ὀνομάσει λαόν. Καὶ αὐτὸς δὲ τῆς ἀρχαίας καταλήγων πλάνης, τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἐπιγνώσεται. « Καὶ ἐρεῖ, Θεὸς μου εἰ σὺ, » καίτοι πάλαι βοῶν ἐξ ἀμετρήτου φρενοβλαθείας, ἡμεῖς οἶδαμεν, ὅτι Μωσεὶ λελάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἶδαμεν πῶθεν ἔστιν. Οὐκοῦν ἀγνοήσαντες τὸν Ἰῖδν, οὐδὲ αὐτὸν ᾔδεσαν τὸν Πατέρα· καὶ μαρτυρήσει λέγων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ. Εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν Πατέρα μου ἂν ᾔδειτε. Ἐπειδὴ δὲ κέκληνται πρὸς ἐπίγνωσιν, καὶ ὠμολογήκασιν τὸν Ἰῖδν, τεθέανται λοιπὸν δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα. Ἀληθὲς γὰρ, ὅτι καθὰ φησὶν ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀρνούμενος τὸν Ἰῖδν, οὐδὲ τὸν

Δ

⁵¹ II Cor. v, 15. ⁵² Hebr. i. 1. ⁵³ Joan. iv, 35, 36. ⁵⁴ Matth. ix, 37. ⁵⁵ Joan. ix, 30. ⁵⁶ Joan. viii, 19.

Πατέρα ἔχει· ὁ δὲ ὁμολογῶν τὸν Υἱὸν, ὁμολογεῖ καὶ ἅ
τῶν Πατέρα.

A ti, et Filium confessi sunt, deinceps per ipsum, et
in ipso Patrem viderunt. Verum est enim, juxta
sapientem Joannem : « qui negat Filium, nec Patrem habet · Qui autem confitetur Filium, confitetur
et Patrem »⁸⁷.)

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· "Ἐτι πορεύθητι, καὶ
ἀγάπησον γυναῖκα ἀγαπῶσαν πορνῆρά, καὶ μοι-
χαλιν, καθὼς ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ,
καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσιν ἐπὶ Θεοὺς ἀλλοτρίους,
καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων.

AB'. Τί τὸ χρῆμα πάλιν, ἢ τί τὸ μυστήριον, ἀνα-
μαθεῖν ἀναγκαῖον. Δεῖν γάρ, οἶμαι, τὰ τοιαῦτα πολυ-
πραγμαίνειν, καὶ καταθῆσαι λεπτομερῶς. Μετὰ γάρ
τοὺς τὴν πρώτην, τὴν μαχλάδα καὶ σεσοθῆμένην, ἕτε-
ρον τῷ προφήτῃ γύναιον εἰσκρίνεται, τοῖς τῆς μοι-
χείας ἐγκλήμασιν ἐχόμενον. Καὶ τίς ὁ λόγος; ἢ μὲν
γάρ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς, ἢ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν ἐπιδημίας, ἅτε δὴ καὶ ἀφυλακτότερον καὶ
μάλᾳ ἐτοίμως ἰούσα πρὸς πλάνησιν, καὶ δαμάσει μὲν
λατρεύουσα ταῖς χρυσαῖς, προσκυνουσά τε καὶ θύ-
ουσα τῷ Βάαλ, ἦτοι τῷ Βεελφεγὼρ, πόρνη πασοικιά-
ζετο, καὶ λίαν εἰκότως, οἶονεῖ πως ἐκκειμένη παντὶ
πορνῶ καὶ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, τὰς ἰδίας ἡδονὰς
ἀποπληροῦν ἐθέλοντι. Προσεδέχοντο γάρ καὶ τῶν
ὁμόρων ἐθνῶν τὰ σεβάσματα, κατὰ τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν,
ἀνοσίως καὶ ἀδασανίστως. Ἄλλ' ἐκεῖνη μὲν ὡς ἐτοί-
μως ἰούσα πρὸς ἀπόστασιν ἐκολάζετο δικαίως, πεμ-
πομένη πρὸς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ πόδας πίπτουσα
τῶν ἐχθρῶν. Καθίστη γέ μὴν ἐναργὲς τῷ προφήτῃ
Θεὸς, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Ἰεζραὴλ ἡμέρας,
τῆς ὡς ἀληθῶς μεγάλης, ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς,
τουτέστι, τῆς τῶν ἀλλοφύλων ἀποδραμοῦνται χώρας.
Τοῦτο δὲ ἦν αἰνιγματωδῶς ὑποφῆναι πάλιν, ὅτι πε-
παύσονται τοῦ εἶναι ξένοι καὶ ἐπήλυτοι, μᾶλλον δὲ
δορυλῆπτοι, καὶ τὴν ἀλλοτρίαν οἰκοῦντες οὐκ ἐλευ-
θέρως. Ἐκῆρυσσε γάρ ὁ Σωτὴρ αἰχμαλῶτους ἄφεισιν,
καὶ τυφλοὺς ἀνάβλεψιν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φω-
νήν. Ὅτι δὲ καὶ εἰσοδεθήσονται διὰ πίστεως ἐν ἐλέοις
καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ κεκλήσονται λαὸς Θεοῦ, καὶ μὴ
καὶ ἡλεημένοι, διακεμήνηκεν ἐναργῶς. Μετὰ γάρ τοι
τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ
πῆθος, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, σέσωσται μὲν
τὸ >ατάλειμμα (πεπιστεύασαι γάρ οὐκ εὐαριθμητοὶ
τῶν ἐξ Ἰσραὴλ)· ἀπομεμένηκε δὲ πάλιν ἡ ἀπειθοῦσα
πληθὺς, ἣν μοιχαλίδι παρεικαστέον, διὰ τοι τὸ μὴ
ἐλέσθαι τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, καὶ ἀθετήσαι μὲν
τὸν ἐν πίστει μνώμενον, μοιχοῖς δὲ ὡσπερ τισὶν ἀν-
εἶναι τὸν νοῦν τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις.
Ἐδίδασκον γάρ διδασκαλίας καὶ ἐντάλματα ἀνθρώ-
πων. Ὅσπερ οὖν τῇ πόρνη συνῆν ὁ προφήτης, εἰς τύ-
πον Θεοῦ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ ἀνεχομένου πορνείας, καὶ
κολάζοντος μὲν συμμέτρως εἰς ἐπιστροφῆν, ἀνακομι-
ζόντος δὲ πρὸς ἐπίγνωσιν τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον
καὶ διὰ τῶν προκειμένων μορφούται πάλιν ἡμῖν
ἀπειθείας τὸ μυστήριον. Εἰς τύπον γάρ ὁ προφήτης
Θεοῦ παραδέχεται μὲν τὴν μοιχαλίδα καὶ ἀγαπῶσαν

CAP. III.

VERS. 1. Et dixit Dominus ad me : Adhuc vade
et dilige mulierem diligentem mala, et adulteram, sicut
dilexit Dominus filios Israel, et ipsi respiciunt ad deos
alienos, et amant coctiones cum vinaceis.

XXXII. Quid rei, aut mysterii istud sit, cognosca-
mus oportet. Puto equidem talia scrutanda diligen-
tius et perpendenda subtilius. Post primam enim,
etiamque meretricem, et repulsam, alia muliercula
prophetæ offertur, adulterii flagitiis involuta. Quid
ita? Judæorum namque multitudo, quæ adventum
Salvatoris nostri antecessit, utpote insolentius, ac
prompte nimis errore sequens, et vitulos aureos
colens, adoransque, et sacrificans Baal, sive Beelphe-
gor, cum scorto conferebatur, 58 et aptissime, ve-
luti exposita omni maligno et immundo spiritui, suas
in ea voluptates explere cupienti. Nam et finitimarum
gentium sacra, prout cuique liberet, absque ulla
exploratione suscipiebant. Verum illa quidem, ut de-
fectionem haud invita iniens, pœnam condignam
excepit, redacta in captivitatem, et hostium pedibus
subjecta. Aperit nihilominus prophetæ Deus, tem-
pore diei Jezrael, vere magni, ascensuros de terra,
hoc est, e regione alienigenarum avolatueros. Quod
rursum erat sub tegumento indicere, desituros esse
peregrinos et advenas, imò bello captos, et alienam
regionem, non ut liberos decebat, incolentes. Prædi-
cavit enim Salvator « captivis indulgentiam, et cæcis
aspectus restitutionem »⁸⁸, juxta verbum prophetæ.
Porro per fidem in misericordia, et miserationibus
susceptum, et vocatum iri populus Dei, quin et mi-
sericordiam consecutum dilucide demonstrat. Nam
post Salvatoris adventum, et perpressionem crucis,
et in vitam reditum, salvatæ sunt quidem reliquæ
(crediderunt enim non pauci numero ex Israel); re-
mansit tamen adhuc incredula multitudo, quæ mu-
lieri lascivæ apposite comparatur, quia cœlestem
Sponsum non elegerit, et aspernata sit qui ipsam in
fide ambibat, et Scribis ac Phariseis veluti mœchis
quibusdam animum permiserit. Docebant enim
« doctrinas et mandata hominum »⁸⁹. Itaque quasi cum
meretrice erat propheta in typum Dei, fornicationes
Israel sustinentis, moderateque ad conversionem
punientis, et ad agnitionem revocantis; eodem opinor,
modo et per verba proposita rursum nobis myste-
rium scite informatur. Nam personam ac typum Dei
gerens propheta adulteram et diligentem mala ad-
mittit; sed fovet eam, quodammodo præmissionibus
et bona spe saginans optime, ad desperationem ruere
non sinit. In his enim consistere totum mysterium
ostendit Deus, cum ita prophetam compellavit : « Di-

⁸⁷ I Joan. II, 23, ⁸⁸ Isa. LXI, 1. ⁸⁹ Matth. xv, 9; Marc. VII, 7.

lige adulteram et diligentem mala, sicut Deus diligit filios Israel, et ipsi respiciunt ad deos alienos, et amant cociones cum vinaceis. » Quonquam enim incredulos, inquit, et diis commentitiis amorem tribuentes, et ipsorum libidini obsequi non recusantes, **59** ex insita benignitate diligit Deus, « qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire ⁹⁰. » Habent autem propemodum hanc intelligentiam verba Dei, tempore adventus Christi vixisse forte apud Judæos adhuc multos, qui neutrius partis toti essent; qui nec mandatis Mosaicis sincere adhærescerent, nec a sordibus seductionis perfecte essent liberi, respicerent autem magis ad deos alienos, quibus et cocta cum vinaceis, seu uvis passis offerant, popana fortasse (*genus crustuli*) aut placentas mellitas. Talia siquidem pemmata dæmonibus in sacrificium offerre consueverant.

ἀπηλλαγμένοι τῶν τῆς πλανήσεως ῥύπων, ἀποβλέποντες δὲ μᾶλλον καὶ εἰς θεοὺς ἄλλοτριους, οἷς καὶ πέμματα προσήγον μετὰ σταφίδων, κόπανά που τάχα, καὶ μελιττούτσας. Προσεκόμιζον γὰρ εἰς θυσίαν τοὺς δαιμοσι τὰ τοιάδε πέμματα.

VERS. 2-4. *Et condixi eam mihi quindecim argenteis, et gomor hordei, et nebel vini, et dixi ad eam: Dies multos sedebis apud me; non fornicaberis, neque eris viro alteri, et ego avud te.*

XXXIII. Mercede igitur mulierculam conduit propheta. Collocat autem domi, et eam a nequitia se cohibere, adulterique fœditatibus finem imponere jubet. Pollicetur vero, si ad ipsum solum conversa ab alio intactam sese conservaverit, apud ipsam et se futurum, hoc est, ad thorum conjugalem adhibiturum, et unum cum ipsa futurum. Inquit enim Scriptura: « Erant hi duo in carne una ⁹¹. » Quid autem vult ænigma? Judæorum turbam incredulam, et Domini mactatricem, adulteram et impuram post Christi in cœlos reditum sedere jubet, sine viro quidem; veramtamen nisi adhuc fornicata fuerit, hoc est, si deos alienos rursus colere detractaverit, sibi eam suo tempore copulaturum promittit, gentium videlicet multitudine prius ingressa. Positus est enim a tergo Israel, id est, sequela quædam, et appendix, et in postremis. Observa item, quo pacto nuptialis corporum conjunctio prophetæ cum adultera et improba nulla plane fuerit; promissa vero post dies multos, nisi interea fuisset cum viro rursus altero, hoc est, se in sceleribus et impuritatibus fornicationis animæ perpetratæ non contaminasset. Suscipiet enim, ut dixi, aliquando adulteram multitudinem sponsus de cœlo, si idola colere desierit. Post crucem enim Salvatoris solis Moysi legibus deditum erat Israel; flaccide quidem et negligenter; veramtamen ad pseudolatrias dæmonum deflectere non habebat. Cæteram quæ ratio vitæ adulterio pollutæ, **60** et prophetæ consuetudinem tempore suo futuram expectanti? aut quæ fuerunt, quibus conductæ est, mercedes? « Quindecim, inquit, argentei, et gomor hordei, et nebel vini. » Perseverabat enim Is-

τὰ πονηρά· περιθάλλει δὲ, ὡς περ ταὶς ἐπαγγελίαι; καὶ ἀγαθαῖς ἐλπίσι καταπαίνων εὐ μάλα, κίπτειν οὐκ ἔξ πρὸς ἀπόγνωσιν. Ὅτι γὰρ ἐν τούτοις ὄλον ἐστὶ τὸ μυστήριον, παρέδειξεν, εἰπὼν τῷ προφήτῃ Θεὸς οὕτως· Ἀγάπησον τὴν μοιχαλίδα καὶ ἀγαπῶσαν τὰ πονηρά, καθὼς ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. Καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσι πρὸς θεοὺς ἄλλοτριους, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων. Καίτοι γὰρ φησι καὶ ἀπειθεῖν ἐλομένους, καὶ τοὺς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀπονέμοντας τὴν ἀγάπην, καὶ αὐτοῖς τὰ θυμῆρη πληροῦν ἐθέλοντας, ἐξ ἐμφύτου χρηστότητος ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς, ὅς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. Ἐπίδοσι δὲ πως ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐννοεῖν, ὅτι κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἦσαν που τάχα παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπαμφο- **B** περιζόντες ἐτι πολλοὶ, καὶ οὕτε τοῖς διὰ Μωσέως ἐντάλασι προκειμένοις καθαρῶς· οὕτε μὴν εἰσάπα

Καὶ ἐμισθενσάμην ἐμαντῷ πεντεκαίδεκα ἀργυρίους, καὶ γομὸρ κριθῶν, καὶ νέβελ οἴνου, καὶ εἰσα πρὸς αὐτήν. Ἐμέρας πολλὰς καθήσῃ ἐπ' ἐμοί· καὶ οὐ μὴ πορνεύσης, οὐδὲ μὴ γένη ἀνδρὶ ἑτέρῳ, καὶ ἐγὼ ἐκὶ σοί.

ΔΓ. Καταμισθοῦται μὲν οὖν τὸ γύναιον ὁ προφήτης, καθίξει δὲ οἶκοι, καὶ τῆς ἐν ἔθει φαυλοτήτος ἀποσχέσθαι κελεύει, καὶ τῶν τῆς μοιχείας καταλήξει μολυσμῶν. Ἐπαγγέλλεται γὰρ μὴν σωφρονεῖν ἡρημένην, καὶ εἰς αὐτὸν ὁρώση μόνον ἐπ' αὐτῇ καὶ αὐτὸς ἔσεσθαι. Τουτέστιν, οἰκειώσασθαι γαμικῶς, καὶ ἐν ἔσεσθαι πρὸς αὐτήν· « Ἔσονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » Καὶ τί τὸ αἰνίγμα; Τὴν τῶν Ἰουδαίων πληθύν, τὴν ἀπειθῆ καὶ Κυριοκτόνον, τὴν μοιχαλίδα καὶ βέβηλον μετὰ τὸ ἀναφοιτῆσαι Χριστὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καθίξει Θεὸς, ἀνανδρον μὲν· πλὴν εἰ μὴ πορνεύσειεν ἐτι, τουτέστιν, εἰ μὴ βαδίξοι πάλιν πρὸς τὸ δεῖν ἐλάσθαι τιμῆν θεοῦ ἄλλοτριους, ἑαυτῷ συνάψειν κατὰ καιροὺς ἐπαγγέλλεται, τῆς τῶν ἰθῶν ἠελονότι πληθῦος προεπισκεκριμένης. Τέθειντο γὰρ εἰς νῦτον οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, τουτέστι, παρακολούθημα καὶ ὀπίσω καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις. Ἐπιτήρει δὲ, ὅπως σύνοδος μὲν γαμικῆ τῷ προφήτῃ πρὸς τὴν μοιχαλίδα καὶ πονη- **D** ράν οὐ γέγονεν ὄλω, ὑπόσχεσις δὲ τοῦ πράγματος μετὰ πολλὰς ἡμέρας, εἰ μὴ ἀνδρὶ γένοιτο πάλιν ἑτέρῳ, τουτέστιν, εἰ ἀπόσχοιτο τῶν τῆς νοητῆς πορνείας ἑγκλημάτων καὶ μολυσμῶν. Εἰσδέχεται γὰρ, ὡς ἔφην, κατὰ καιροὺς τὴν μοιχαλίδα πληθύν ἐξ οὐρανοῦ νυμφὸς, οὐ λατρεύσασαν εἰδῶλοισι. Μετὰ γὰρ τοῦ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, μόνους τοῖς διὰ Μωσέως προσκεκίμενος νόμοις ὁ Ἰσραὴλ, σαθρῶς μὲν γὰρ λίαν καὶ κατημελημένως, πλὴν οὐκ ἀπονένευκεν εἰς τὸ ἐλάσθαι τιμῆν τὰς τῶν δαιμονίων ψευδολατρίας. Ἄλλὰ τίς ὁ τρόπος τῆς ζωῆς τῇ μεμοιχευμένη καὶ περιμενούσῃ κατὰ καιροὺς τοῦ προφήτου τὴν καιωνίαν; ἢ ποῖα γέγονεν αὐτῇ τὰ μισθώματα; Πεντεκαίδεκα, φησὶν, ἀργύρια, καὶ γομὸρ κριθῶν, καὶ

⁹⁰ 1 Tim. II, 4. ⁹¹ Gen. II, 24.

«έβελ οίνου. » Διατετέλεσε γὰρ ὁ Ἰσραὴλ τὸν μεταξὺ τῆς ἐσχάτης αὐτοῦ κλήσεως χρόνον, ἀδοκίμῳ τρεφόμενος λόγῳ, καὶ διδασκαλίαις προσέχων ταῖς μυθικαῖς καὶ γρασοπεπέσιν (1) ἀληθῶς ταῖς τῶν ἰδίως καθηγητῶν. Γέγονε δὲ αὐτῷ κτηνοπραπῆς ὁ βίος, καὶ ὁ νοῦς ἐν μέθῃ καὶ σκότῳ. Τύπος δ' ἂν εἴη καὶ μάλα σαφῆς, λόγου μὲν διδασκαλικοῦ τὸ ἀργύριον, κατὰ γε τὸ διὰ τῆς Ἰσαίου φωνῆς πρὸς αὐτοὺς εἰρημένον· «Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, » καὶ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν, τῷ ποτηρῷ καὶ ὀνηρῷ δούλῳ δικαίως ἐπιτιμῶντος καὶ λέγοντος· « Ἐδεῖ σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις. » Οὐκοῦν τὸ ἀργύριον, τὸ τῶν διδασκόντων ἐκδέξῃ λόγον.

Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο καὶ εἰς αὐτὸν τὸν διὰ Μωσέως ἀνοίσειν νόμον, πεντεκαίδεκα εἶναι φήσει, ἢ ὅτι τέλειός τε ὁμοῦ καὶ ἀτελής ὁ νόμος. Καὶ τέλειος μὲν, εἰ νοοῖτο πνευματικῶς (λαλεῖ γὰρ ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ μυστήριον)· ἀτελής δὲ αὐ, εἰ μέχρις οἱ τοῦ γράμματος τῶν παιδαγωγουμένων ὁ νοῦς. Οἰονεὶ γὰρ πως ἐν ἡμῖσι γνώσεως τῆς ἱστορίας τὸ πάχος. Σύμβολον δὲ τελειότητος ὁ δέκα ἐστὶν ἀριθμὸς, παντέλειος ὢν, κατὰ τὸ, « Ἐσο ἐπὶ ἄνω δέκα πόλεων » καὶ τὸ, « Τῷ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα. » Τοῦ δὲ μὴ οὕτως ἔχοντος, νοεῖτ' ἂν ὁ πέντε. Καὶ γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν ἡμῖσι τῶν δέκα. « Ἡ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τοῖς εἰρημένοις προσβαλεῖς. Ὁ δέκα καὶ πέντε ἀριθμὸς περιεκτικὸς ἐστὶ τῶν ἑπτὰ, καὶ μέντοι καὶ τῶν ὀκτώ. Σημαίνεται δὲ πως αἰετὰ παρὰ τῇ θεοπνευστῷ Γραφῇ, διὰ μὲν τοῦ ἑπτὰ σύμπαξ ὁ τοῦ νόμου καιρὸς μέχρι τῶν ἀγίων προφητῶν, διὰ τὸν ἐν ἑβδόμῃ Σαββατισμῶν· ἐπὶ δὲ τοῦ ὀκτῶ πάλιν ὁ τῆς νέας διαθήκης, καθ' ἣν ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, γενομένη κατὰ τὴν ὀγδόην. Καὶ τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὴ εἰνιγματοῦς εἰρημένον· « Ἄδς κερῖθα τοῖς ἑπτὰ, καὶ γε τοῖς ὀκτῶ, » τουτέστι τόπον ἔχέτωσαν παρὰ σοὶ νόμος τε καὶ οἱ μετ' αὐτὸν προφήται, τὸν ἐν ἑβδόμῃ τιμῶντες Σαββατισμῶν. Ἐχέτωσαν δὲ καὶ οἱ ὀκτῶ, τουτέστιν, οἱ μετὰ τὴν ἀναστάσιμον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀπόστολοι τε καὶ εὐαγγελισταί. Συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ τὸ διὰ φωνῆς τοῦ προφήτου πλαγίως ὑποδηλούμενον· « Καὶ ἐγεθθήσονται ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ δὴγματα ἀνθρώπων. » Ἐπιλάμψαντος γὰρ ἡμῖν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταξανάστησαν τρόπον τινὰ τοῦ παραλύσαντος ἡμᾶς Σατανᾶ νομικὰ τε καὶ προφητικὰ κηρύγματα, ἀποστολικὴ τε καὶ λαϊκῆ. Διὰ γὰρ τοῦ τούτων καταδήχθη τρόπον τινὰ καὶ οὐσύληται. Καὶ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν διηρητόσθη τὰ σκευὴ αὐτοῦ, τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας ἐκπεποιτηκότων τῶν πεπλανημένων ποτῶ, καὶ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς θεῶν, καὶ τῶν ὄλων θεοσπάτην ἐπεγνωκότων. Οὐκοῦν· « ἐκἀνάστησαν μὲν αὐτῷ ποιμένες ἑπτὰ, καὶ ὀκτὼ δὴγματα ἀνθρώπων, » τουτέστιν, οἱ πρὸ τῆς ἐπιδημίας, καὶ οἱ μετὰ τὴν ὀγδόην, διὰ νομικῶν τε καὶ νέων γραμμάτων χαλοῦντες εἰς

A rael usque ad extremum tempus vocatlonis suae pasci ac nutrirī adulterinis sermonibus, et attendere doctrinis fabulosis et vere anilibus magistrorum suorum. Vita autem fuit ei bestiarum vitæ similis, et mens ebria ac tenebris offusa. Evidens typus esse potest, sermonis quidem instituentis argentum, juxta illud, quod ab Isaia ad eos dictum est : « Argentum vestrum reprobum ⁶¹ ; » et juxta verbum Salvatoris, servum nequam et pigrum justo increpantis ac dicentis : « Oportuit te committere argentum meum nummulariis ⁶². » Itaque argenti nomine sermonem docentium accipies

Quod si cui placuerit etiam, ad ipsam Moysis legem referre, quindecim argenteos esse dicet, aut quia B perfecta simul et imperfecta est lex : et perfecta quidem, si spiritualiter intelligatur (loquitur enim nobis Christi mysterium); imperfecta, si mens eorum qui ea instituuntur, ultra litteram non procedat ; velut enim dimidium cognitionis historiae crassities obtinet. Symbolam porro perfectionis denarius est numerus, longe perfectissimus, juxta illud : « Esto super decem civitates ⁶³ ; » et illud : « Et alii quidem dedit quinque talenta ⁶⁴ ; » ubi per quinarium quod secus, seu imperfectum est intelligere licet. Nam, ut dicebam, dimidium decem sunt quinque; aut alio modo dicta explanabis. Quindecim numerus est septem et octo continens. Significatur autem pone semper in divina Scriptura per septem totum legis tempus, usque ad sanctos prophetas, propter Sabbatismum, seu quietem die septima ⁶⁵. Contra, per octo lex novi testamenti, in quo resurrectio Domini nostri Jesu Christi die octavae contigit. Atque hoc mihi videtur velle, quod in volutibus dictum est : « Da partem septem et octo ⁶⁶, » hoc est, locum apud te habeant et lex, et qui post eam venerunt prophetae, septimi diei Sabbatismum honorantes. Habeant autem partem et octo, qui post resurrectionem existerunt apostoli et evangelistae. Hue etiam illud pertinet, quod per os prophetæ occultius significatum est : « Et consurgent super eum septem pastores, et octo morsus hominum ⁶⁷. » Postquam enim nobis iluxit Salvator noster Jesus Christus, contra Satanam, qui nos enervaverat, præconia eorum dicta legalia, CII et prophetica, institutioque apostolica aliquo modo insurrexerunt. Per hæc enim morsus quædam ratione et spoliatus est, et juxta vocem Salvatoris direpta vasa ejus ⁶⁸, cum seducti olim e servitute ejus elapsi sunt, naturaque et vase Deum, et universorum Dominum amoverunt. Quare « insurrexerunt in illum pastores septem, et octo morsus hominum, » hoc est, qui ante adventum, et qui post octavam fuerunt, per legales et novas scripturas ad salutem vocantes qui erraverunt. **A**lbus ergo ma-

⁶¹ Isa. i, 22. ⁶² Matth. xxv, 27. ⁶³ Luc. xix, 17. ⁶⁴ Matth. xxv, 15. ⁶⁵ Exod. xvi, 25. ⁶⁷ Eccle. xi, 2. ⁶⁶ Mich. v, 5. ⁶⁸ Matth. xii, 29.

(1) Sic pro edito προπεπέσιν corrigendum monet Cotelerius *Monum. Eccl. Gr.* II, 634. **Ε**ΔΙΤ.

nebat Israel, ut docui, suorum magistrorum adulterinis vocibus; seu nuda littera pascebatur, quamvis et illa quæ octavæ sunt, hoc est, Christi mysteria complecteretur. Quod autem egerit vitam pecudum, et ad carnalia solum propenderit, commodissime subindicavit, quod datum est hordeum adulteræ ad alimoniam. Est enim cibus pecudibus conveniens; ebrietatis deinde nota vinum esse poterit. Dictum est autem ad eos: « Auditu audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non videbitis ⁷⁰, » qui sunt morbi ebriosorum et crapulantium vitia, ut neque videant videntes, neque audientes quidquam possint intelligere; sed mentem velut incrassatam et cæcitatibus plenam habeant.

VERS. 4,5. *Quia diebus multis sedebunt filii Israel, non existente rege, neque principe neque existente sacrificio, neque existente altari, neque sacerdotio, neque manifestis. Et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum, et stupebunt in Domino, et in bonis ejus in novissimo dierum.*

XXXIV. Aperta minimeque dubia sequitur, ut in his, declaratio assumptionis adulteræ mansionisque demum diebus multis, donec propheta apud eam esset. Scriptum est quidem ita; sed quod agebatur, delineatio seu adumbratio quædam erat ejus, quod adulteræ deformatæ Judæorum Synagogæ aliquando eventurum erat. Posteaquam enim Domini nostri Jesu Christi sponte sua crucem pro omnium salute pertulit, debacchatis in illum Israelitis, tunc eorum regione ad vastitatem redacta, quasi ad omnem ventum, seu mundi angulum profugerunt. Usque hodie autem otiosi sunt quod ad legem attinet, inflammato quidem templo Jerosolymitano, everso altari, sublato sacrificio, et vacante sacerdotio, nec apparentibus amplius manifestis ⁷¹. Nam cum non esset summus sacerdos **62** pro dignitate sacerdotali secundum legem vestibus ornatus, quomodo jam manifestos videre licebat? Qui autem dñλοι putandi sint, novit, credo, discendi studiosus; breviter suggerere non erit abs re. Quando ad sacerdotis ornatum pertinentia fieri Deus universorum jussit, sancto Moysi dicit: « Et facies rationale judicii, opus textile. Palmi longitudo, et palmi latitudo. Quadrangulum erit ⁷². » Deinde lapides artificiosè inseri huic textili cum nominibus duodecim tribuum mandavit; inter alios autem duos, quibus nomina Manifestatio et Veritas. Deinde hoc rationale judicii ex humerali aureis catenis suspensum in pectus summi sacerdotis dependebat, orantique in typum Emmanuelis Manifestatio et Veritas. « Omnia enim quæ audit a Patre, annuntiavit

σωτηρίαν τοὺς πεπλανημένους. Διατετέλεκε τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ἔφη, ταῖς ἀδοκίμοις τῶν ἰδίων διδασκάλων φωναῖς, ἦτοι φιλιῶ τῶ νομικῶ τρεφόμενος γράμματι, καίτοι περιέχοντι καὶ τὰ τῆς ὀγδόης, τουτέστι, τὰ Χριστοῦ μυστήρια. Ὅτι δὲ καὶ κτηνοπρεπῆς ὁ βίος αὐτῶ, καὶ πρὸς μόνα τὰ σαρκικὰ διανένευκεν, ὑποφῆνειεν ἂν εὖ μάλα, τὸ κριθὴν δεδῶσθαι τῇ μοιχαλίδι πρὸς τροφήν. Κτηνοπρεπὲς γὰρ τὸ ἔδεσμα, μέθης δ' ἂν γένοιτο σημεῖον. Εἰρηται δὲ πρὸς αὐτοὺς: « Ἀκοῆ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. » Ταῦτα δὲ ἐστὶ μεθυόντων πάθη, καὶ κραιπαλούντων ἐγκλήματα, τὸ μῆτε ὄραν ὄρωντας, μῆτε ἀκούοντας συνείνα δύνασθαι τι· πεπαχυμένην δὲ ὡσπερ, καὶ παρώσεως μεμεστωμένην τὴν διάνοιαν ἔχειν.

B Διότι ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἀρχοντος, οὐδὲ οὐσίας θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δέλων, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπιζητήσουσιν Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐσθήσουσιν ἐπὶ τῶ Κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν.

ΑΔ'. Σαφῆς καὶ ἀναμφιλόγως ἔχουσα λοιπὸν, ὡς ἐν γε δὴ τούτοις, ἡ δὴλωσις τοῦ τὴν μοιχαλίδα παρειληφθαι, καὶ οἰκοι μένειν ἡμέρας πολλὰς, ἄχρις ἂν ὁ προφήτης ἐπ' αὐτῇ γένοιτο. Γέγραπται γὰρ ὡδὶ· ὑποτύπωσις δὲ τὸ δρώμενον ἦν τοῦ κατὰ καιροὺς ὑπάρξειν μέλλοντος τῇ μεμοιχευμένῃ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐθελοντῆς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ὑπομεμένης σταυρὸν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐμπαροινησάντων αὐτῶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τότε δὴ, τότε καταδημιθείης αὐτοῖς τῆς χώρας, ὤροντο μὲν ὡσπερ εἰς πάντα ἀνεμον. Ἄπρακτοι δὲ καὶ εἰς δεῦρο περὶ τὸν νόμον εἰσὶν, ἐμπερησμένου μὲν τοῦ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὄντος ναοῦ, περιηρημένου τε τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀνηρημένης θυσίας, καὶ ἀργούσης ἱερωσύνης, καὶ δέλων οὐκ ὄρωνμένων. Οὐ γὰρ ὄντος ἀρχιερέως ἱεροπρεπῶς ἐσταμένου κατὰ τὸν νόμον, πῶς ἦν ἐτι δῆλους ἰδεῖν; Τί δὲ καὶ οἱ δῆλοι νομισθεῖεν ἂν, οἷδε μὲν ἰσως ὁ φιλομαθῆς, ὑπομνήσαι δὲ διὰ βραχέων οὐκ ἀκερδές· Ὅτε τὰ εἰς κόσμον τοῦ ἀρχιερέως γενέσθαι προστέταχεν ὁ τῶν ὀλων Θεός, τότε πρὸς τὸν ἱερὸν ἔφη Μωσῆα· « Καὶ ποιήσεις λόγιον κρίσεως ἔργον ὕφαντος, σπιθαμῆς τὸ μήκος, καὶ σπιθαμῆς τὸ εὖρος. Τετράγωνος ἔσται. » Εἶτα προστέταχεν ἐξ ὀνόματος τῶν φυλῶν δυοκαίδεκα τῶ τεχνητεύματι σοφῶς ἐντέχνως (!) ὑφαίνεσθαι λίθους. Δύο γε μὴν ἑτέρους μεταξὺ τῶν ἄλλων, οἷς ἦν ὀνόματα ἡ δὴλωσις καὶ ἡ ἀλήθεια. Εἶτα τοῦτο τὸ λόγιον τῆς κρίσεως ἐκ τῆς ἐπωμίδος χρυσαῖς ἀπῆρωρητο σειραῖς. Ἐπενήχετό τε τῶ στέρνῳ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἦσαν εἰς τύπον τοῦ Ἐμμανουὴλ ἡ δὴλωσις καὶ ἡ ἀλήθεια, « Πάντα γὰρ ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπήγγειλεν

⁷⁰ Isa. vi, 9. ⁷¹ Osee iii, 4. ⁷² Exod. xxviii, 15, 16.

(1) Cotelierius *Monum. Eccl. Gr.* II, 619, vocem ἐντέχνως putat esse glossema et interpretationem a verbi σοφῶς. Vide Cyrilli *Thesaurum*, p. 48. EDIT.

ἡμῖν. » Καὶ δεδήλωκε τὸ θέλημα τοῦ γεννησαντος ἅπλοῦς ἑαυτὸν· καὶ κατέστησεν ἑναργῆ τῆς σωτηρίας τὴν ἰδὸν. Ὅτι δὲ ἔστι καὶ ἀλήθεια, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, αὐτοῦ λέγοντος ἑναργῶς· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια ; » Διὰ τοῦτο καὶ αὐτῇ τῇ τοῦ ἀρχιερέως ἀπεκρέματο καρδίᾳ, μονουχι βωῶντος τοῦ τύπου, καὶ ἑναφανδὸν ἀνακαραγῶτος, ὅτι τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν δόξαν εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν τὸ ἱερὸν ἔξει γένος. Ἦγουν ὅτι πᾶσα πῶς ἀνάγκη, τοὺς ἱερουργοὺς αἰεὶ μεμνησθαι Χριστοῦ, καὶ ἐνοικοῦντα φέρειν διὰ τοῦ Πνεύματος. Οἶκος δὲ αὐτοῦ νοῦς καθαρὸς, καὶ καρδία διεσμηγμένη. Καθεδούνται δὲ οὖν ἡμέρας πολλὰς οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, φησὶ, βασιλέως οὐκ ὄντος, οὐδὲ ἀρχοντος, ταυτέστιν, ἀβασίλευτοι, καὶ ἄνεπίστευτοι. Οὐτε γὰρ βασιλεύσουσιν οἱ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, οὐτε μὴν οἱ κατὰ βῆμον προεδρεύσουσιν ἀρχοντες, ταυτέστιν, οἱ ἱερεῖς. Ἄλλ' οὐδὲ ἔσται, φησὶ, θυσιαστήριον, ἢ θυσία, ἱερωσύνη τε καὶ δῆλοι. Πλὴν οὐκ ἐν τούτοις διαπαντός, οὐδὲ ἀπέμπετος ἄταρτόπως ὁ Ἰσραὴλ ἔσται, κεκλήσεται γὰρ κατὰ καιροὺς, καὶ ἐπιστρέψει διὰ πίστεως, καὶ ἐπιγνώσεται τὸν τῶν ὄλων Θεόν, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν Δαβὶδ, ταυτέστι, τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, τὸν κατὰ σάρκα Χριστόν, τὸν τῶν ὄλων βασιλέα καὶ Κύριον. Τότε δὲ, τότε καταπαγήσονται τῆς φιλοτιμίας τὸ μέγεθος, καὶ τὴν τῆς ἡμερότητος ἀμέτρητον χάριν. Συμμεθέξουσι γὰρ τῆς τοῖς ἀγίοις ἡύπερπεμπτης ἐλπίδος, καὶ ταῖς τῶν πεπιστευκότων ἀγάλας ἀναμίξῃ, ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πλῖνοι νεμηθήσονται. Καιρὸς γὰρ αὐτοῖς τῆς οὕτω λαμπρῆς, καὶ ἀξιαγαστοῦ χάριτος ὁ τελευταῖος καὶ ἐν ἐσχάτοις, καὶ ἐν Χριστῷ, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

TOMOS ΤΡΙΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, υἱοὶ Ἰσραὴλ, ὅτι κρῖσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν· διότι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδ' ἔλεος, οὐδὲ ἐπιγνωσις Θεοῦ ἐπὶ γῆς. Ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, καὶ φόβος, καὶ κλοπή, καὶ μοιχεία κέχρται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν.

ΑἸ. Ἀναγκαῖον ἡμᾶς διατρανοῦν ἐθέλοντας τῶν προκειμένων τὸν νοῦν, μονουχι παλινάγρετα ποιεῖσθαι τὰ ἐν ἀρχαῖς, καὶ ὄλον ὡσπερ ἀναμηρύσασθαι τῆς προφητείας τὸν σκοπὸν. Οὐκοῦν, ὡς ἔνι, καὶ ἐν βραχείαι συνενεγκῶν, ἐκεῖνὸ φημι. « Γέγονε μὲν γὰρ ἀρχὴ λόγου Κυρίου ἐν Ὡση. » Διερμηνεύοντες δὲ τὰ τοιάδε, πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ὡση τοὺς παρὰ Θεοῦ γενέσθαι λόγους εἰκότως ἐλέγομεν, οἷον ἐμυσταγωγούντος αὐτὸν, καὶ τὰ ἐσόμενα προαναφωβούντος διὰ τε τύπων καὶ λόγων. Ταύτῃ τοι παρελαβάνετο μὲν ἐν ἀρχαῖς ἡ Γόμπερ· ἔτι τε δὲ τὸν τε οὐ λαὸν μου, καὶ τὴν οὐκ ἡλεημένην. Ἐἴτα μετ' ἐκεῖνην προσελήφθη δευτέρα μοιχαλὶς τε καὶ πονήρᾳ, καὶ τὰ ἐφ' ἐκάστῳ τούτων λεπτῶς τε καὶ

nobis⁷³, » et manifestavit voluntatem ejus qui genuit ipsum, et viam salutis demonstravit. Esse autem veritatem, qui tandem dubitaverit quispiam, cum ipse aperte dicat : « Ego sum veritas⁷⁴ ? Idcirco et ipsi summi sacerdotis pectori appendebantur, tantum non clamante typo, et manifeste exclamante, universorum Salvatorem et liberatorem, veritatem et manifestationem sanctum genus in mente et corde habiturum ; aut certe necessarium esse omnino, sacerdotes Christi semper meminisse, et per Spiritum in se habitantem circumferre. Dominus ejus est mens pura et cor perpurgatam. Sedebunt igitur dies multos filii Israel, inquit, cum non erit rex, non princeps, hoc est, sine rege, sine præsidente. Nec enim regnabunt qui sunt e tribu Juda, nec præsident principes, hoc est, sacerdotes. Nec erit, inquit, altare, aut sacrificium sacerdotiumque, et manifesti. Verumtamen non in istis semper, nec omnimodis rejectus Israel manebit ; vocabitur enim aliquando, et per fidem conversus, Deum universorum agnoscet, et cum ipso David, hoc est, qui prodiit ex semine David, Christum secundum carnem, universorum regem ac Dominum. Tunc, tunc beneficentiæ magnitudinem, et mansuetudinis immensam gratiam obstupescunt. Participes enim erunt spei sanctis preparatæ, sanctorumque agminibus admisti in pascuis bonis, et in loco pingui pascentur. Tempus enim adeo splendidiæ et admirandæ gratiæ ipsis erit extremum illud, et ultimum, et in Christo, 63 per quem et cum quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

TOMUS TERTIUS.

CAP. IV.

VERS. 1, 2. *Audite verbum Domini, filii Israel, quia judicium Domino ad habitantes terram ; quia non est veritas, neque misericordia, neque scientia Dei super terram. Maledictio, et mendacium, et homicidium, et furium, et adulterium effusum est super terram, et sanguines in sanguinibus miscent.*

XXXV. Necessè est nos sententiam horum verborum explanare volentes, pene omnia a principio dicta resumere, et quasi totum prophetiæ hujus scopum recolligere. Itaque, ut licet, et in pauca conferens illud aio. « Factum est principium verbi Domini in Osea⁷⁵. » Quæ cum interpretaremur, dicebamus verbum Dei ad beatum prophetam Oseam a Deo merito factum, veluti mysteria ipsum docente et ventura per figuras et verba prænuntiante. Idcirco initio ascita est Gomer, peperitque Non populus meus, et Misericordiam non consecutam. Postea assumpta est altera et mœcha et improba ; et singulorum istorum arcana subtiliter accurateque propheta, ut dixi, eductus est. Tanquam igitur

⁷³ Joan. xv, 15. ⁷⁴ Joan. xiv, 6. ⁷⁵ Osce 1, 1.

mysterii virtute apud se undequaque percepta et cognita, deinceps Israelitis futura promulgare, et calamitatis brevi eos invasuræ nuntium efferre, et quibus exacerbatum sit Deus, clarissime exponere orditur; ut qui puniantur sciant se pati jure, quæcumque eos pati contigerit. Cum enim ab hostibus capiendi essent, et ludibrio futuri ipsos antea admirantibus, et Israelæ supra omnes gentes alias expugnatum difficilimum arbitrantibus, ne putarent auxiliatricem et servatricem manum in ipsis elanguisse; sed resipiscerent potius, et ad salutaria recurrere instituerent, cogitantes quia per ignorantiam offenderat eum, qui servare novit, ideo divinam iram in se exacuisse, necessario etiam ante futurorum expectationem scelera eorum ipsis annuntiat, **64** et sit: « Audite verbum Domini, filii Israel, quia iudicium Domino ad habitantes terram. » Iudicio autem contendit cum hominibus, coarguens, non sententiam excipiens, et impietati ipsam obnoxia aperta ac nuda eorum scelera proponit, juxta illud, opinor: « Arguam te, et statuatam contra faciem tuam iniquitates tuas ⁷⁰. » ne temere iram in se collatam dicant; sed ut debitam quoddam, et maximis peccatoribus, et necessario persolutum. Quid porro dicit qui discepat, sive qui arguit? « non est veritas, nec misericordia, nec scientia Dei super terram. » Quod dicitur, non esse veritatem, id insinuat, et convenienter admodum, apud omnes per id tempus multum fuisse calumniarum, perjurii, fallacæ ac doli, extrema malorum omnium. Fuisse vero nec redamantes, nec misericordiam habuisse corde rigidos, immites, animo obarmatos, satis ostendere potest, quod dicitur, non esse apud eos misericordiam. Esse autem voluptatis potius, quam Dei amantes, et diis commentitiis penitus addictos, insuper declarat, cum Dei scientiam non esse in terris affirmat. Præterea non indecens fuerit, tam tetris, et a ratione alienis viis obstrictos, arbitrari se nosse quidem amplius Deum: siquidem nosse illum dicimus eum bene de eo sentientes divinæ ejus voluntati obsecundamus. Adjungit his, « maledictum, mendacium, homicidium, furtum, adulterium effusum esse super terram, et misceri sanguines sanguinibus. » Audis quomodo in genus omne scelerum præcipites abierint, et ultra fines impietatis progressi, de quibus sermo est, nihil quantumvis longe insolentissimum inexpertum reliquerint? Et quod his adhuc a ratione distat longius, « sanguines, inquit, sanguinibus miscent. » Hoc etiam signum fuerit manifestum, neque inducias malorum ab iis admitti, neque hujusmodi facinorum perpetratores ulla prenitidine tactos unquam fuisse; sed assiduo peccatum peccato emulare. Sed ista quidem pro expositione faciliore ac promptiore dicta sunt.

τετάσθαι τὴν ἀμαρτίαν. Ἄλλὰ ταῦτ' ἐμὴν εἰρήσῳ

⁷⁰ Psal. XLIX, 21.

ἀκριβῶς ὁ προφήτης, ὡς ἔφην, ἐξεπαιδεύετο. Ὡς οὖν ἀποχρῶσαν τοῦ μυστηρίου τὴν δυνάμιν συναγωγερκῶς ἐν αὐτῷ, ἄρχεται λοιπὸν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀναφωνεῖν τὰ μέλλοντα, καὶ τῆς ὅσον οὐδέπω παρεσομένης αὐτοῖς συμφορᾶς ἐναργῆ ποιεῖσθαι τὴν πρόφασιν, καὶ τὰ ἐφ' οἷς λελύπηται Θεός, εὐ μάλα διατρανοῦν· ἴν' εἰδεῖν οἱ κολαζόμενοι παθόντες ἐν δίκῃ, τὰ ὅσα περ' αὐτῶν συμβαίη παθεῖν αὐτούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλον ἀλώσεσθαι μὲν ὑπ' ἐχθρῶν, εἰς γέλωτα δὲ προκεῖσθαι λοιπὸν τοῖς ἀρίστην ἔχουσιν αὐτῶν τὴν ὄξιν, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔθνῶν δυσάλωτατον ὑπάρχειν οἰομένοις τὸν Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ νομίσαιαν κατὰ σφᾶς αὐτοῖς τὴν ἐπαμύνουσάν τε καὶ σώζουσαν ἀτομήσαι χεῖρα, μεταγινώσκειν δὲ μάλλον εἰλοιντό τε καὶ πρὸς τὰ ἀμείνω καλινδρομεῖν, ἐνοουότες ὅτι προσεχρούκασιν ἀμαθαίνοντες τῷ σώζειν εἰδοῖν, ταύτην, καὶ πεπτῶκασιν ὑπὸ θεῖαν ὀργὴν, ἀναγκαιῶς αὐτοῖς καὶ πρὸ γε τῶν ἔσεσθαι προσδοκωμένων προσπαγγέλλει τὰ ἐγκλήματα, καὶ φησιν· Ἐκούσατε λόγον Κυρίου, οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ· ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Κρίνεται δὲ πρὸς ἀνθρώπους Θεός, ἐλέγχων, οὐ δικαζόμενος, καὶ παρατιθεῖς τοῖς εἰς αὐτὸν δεδουσεθηκόσι γυμνά τὰ ἐγκλήματα, κατ' ἐκεῖνο που τάχα τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον· Ἐλέγξω σε, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀνομίας σου· ἵνα μὴ μέτην αὐτοῖς ἐπενηγέθαι φάσκωσι τὴν ὀργὴν, ἀλλ' ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει λοιπὸν, καὶ τοῖς τὰ μέγιστα πλημμελεῖν ἐκωθῶσι, καὶ ἐξ ἀνάγκης συμβαίνουσιν. Τί δὲ φησὶν ὁ κρινόμενος, ἦτοι διελέγχων; Ὅχι ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, οὐδὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. » Τὸ μὲν οὖν ἀλήθειαν μὴ εἶναι λέγειν, ὅπερ φησιν ἂν καὶ μάλα εἰκότως, ὅτι πολλὴν παρὰ πᾶσι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γέγονεν ἡ συκοφαντία, ψευδορκία τε καὶ ἀπάτη, καὶ δόλος, τὰ πάντων ἀσχιιστα τῶν κακῶν. Ὅτι δὲ ἦσαν ἀφιλάλληλοι τε καὶ ἀφιλοκτιρμονες, ἀτεγχοῖ τε καὶ ἀτεράμονες, καὶ τὸν νοῦν ἀπεσληκότες, ὁποσημήνειαν ἂν τὸ μὴ εἶναι ἔλεος. Ὅτι δὲ φιλήδονοι μάλλον ἢ φιλόθεοι, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ὀλοτρόπως προσκείμενοι, σαφηνεῖ πάλιν, ἐπίγνωσιν Θεοῦ μὴ εἶναι λέγων ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλως τε πρότερον ἂν εἰκότως τοῖς ταῖς οὕτω δευταῖς ἀτοπίαις ἐνεσχημένοις καὶ τὸ δοκεῖν ἤδη πως μετὰ εἰδέναι Θεόν. Εἴπερ εἰδέναι φημὲν αὐτὸν φρονούντος ὀρθῶς, καὶ τοὺς τοῖς θεοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ἐπομένοους. Προσεπάγει δὲ τούτοις, ὅτι· Ἄρα, καὶ ψεῦδος, καὶ φόνος, καὶ κλοπή, καὶ μογεία κέχνηται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν. » Ἀκούετε ὅπως εἰς λῆξιν ἦκασι παντὸς κακοῦ, καὶ ἀνοσιῶν ἐγγειρημάτων ἐπέκεινα λοιπὸν, οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, τῶν ἄγαν ἐκτοπωτάτων οὐδὲν ἔωντες ἀνεπιτήδευτον; Καὶ τὸ ἐπι τούτου παραλογώτερον, αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι, φησὶ. Σημεῖον δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο σαφές, τοῦ μήτε ἀνακωχὴν παρεισκρίνεσθαι τοῖς κακοῖς· μήτε μὴ ἐν μεταγνώσει τῶν τετολημμένων γενέσθαι τοῖς δεδρακότας, συνεχῆ δὲ ὡσπερ καὶ ἐπάλληλον παρὰ πρὸς διασάφην τὴν προχειροτέραν.

Ἔοικε δὲ πάλιν ὁ μακάριος προφήτης μυστικωτέραν ποιῆσθαι ἡμῖν τὴν ἀφήγησιν, καὶ κατατιθέσθαι τὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ ταῖς εἰς Χριστὸν παροινίαις, καὶ μαιφονίαις ταῖς εἰς αὐτὸν καὶ ἁγίους. «Κρίσις γὰρ τῷ Κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Ἀνθ' οὗτου, καὶ ἐπὶ τίσιν; Ἐπεφάνη γὰρ ἡμῖν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, καὶ ἀπεστάλη, καθά φησιν αὐτός, «Εἰς τὰ ἀπολωλῶτα πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ, » ἵνα φωτίσῃ τῇ διὰ Πνεύματος δαβουχία τοὺς ἐσκοτισμένους, ἵνα τῆς νομικῆς ἀπαλλάξας σκιᾶς, τοῖς τῆς ἀληθοῦς λατρείας ἐμβυδάσῃ τρόποις, ἵνα δικαιοσύνας τῇ πίστει τοὺς ταῖς ἁμαρτίαις ἐνειλημμένους, συνάψῃ δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ἄλλ' οὐκ ἐδόκει φρονεῖν ὁρθῶς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Τὸν γὰρ ἐπὶ τούτοις ἐξ οὐρανῶν ἀριγμένον ἐκβεβλήκασιν, ἀπεδοκίμασαν, οὐκ ἠθέλησαν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀλήθειαν, ἐδ ἔλαος, τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Ὅτι γὰρ ἀλήθεια τὴ ἐστὶ καὶ ἔλαος ὁ Χριστός, οὐ μακρῶν, οἴμαι, δέησαι πρὸς ἀπόδειξιν λόγων, ἀποχρώσης εἰς τοῦτο τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ἃνα τε καὶ κάτω Χριστὸν ὀνομαζούσης ἡμῖν ἔλαος, καὶ ἀλήθεια[ν]. Ὅτι δὲ ἐστὶ καὶ ἐπίγνωσις Θεοῦ, διαμάθοι τις ἂν καὶ λίαν ἀκονίτι, σαφέστατά τε καὶ ἐναργῶς αὐτοῦ διακεκραγός· «Ὁ ἔωρακώς ἐμέ, ἔωραξε τὸν Πατέρα.»—«Κρίσις τοῖσιν τῷ Κυρίῳ, φησὶν, πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν.» ὁ δὲ λον δὲ ὅτι τὴν τῶν Ἰουδαίων· ὅτι μὴ ὅτε παρ' αὐτοῖς ἡ ἀλήθειά τε καὶ τὸ ἔλαος, καὶ ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Πατρός· κρύπεται μὲν οὖν πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα μὴ ἔχοντας. Διαπεφεύγασι δὲ τὸ κρύβεσθαι πρὸς αὐτὸν, ἥτοι πρὸς αὐτοῦ, τὴν πίστιν αἱ προσηκόμενοι. Καὶ τοῦτο αὐτὸ σαφὲς ἂν γένοτο, Χριστοῦ λέγοντος πάλιν· «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται.» Τί τοῖσιν τὸ, «Κεχυμένον ἐπὶ τῆς γῆς; Ἄρα, καὶ ψεύδος, καὶ φόβος, καὶ κλοπῆ, καὶ μοιχεία· καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγοισι.» Καὶ τίς ἡ ἀρά; Καταλαλιὰ καὶ ὕβρις· διαλελοιπάσι γὰρ οὐδαμῶς τῶν Ἑβραίων οἱ δῆμοι περιυβρίζοντες τὸν Ἰησοῦν ἀθύρῳ τε καὶ ἀχαλίῳ γλώσση κατεπεμβαίνοντες, ὡς ποτὲ μὲν Σαμαρείτην, ποτὲ δὲ μέθυσον ἀποκαλεῖν, καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον. ὦνοντο γὰρ κατὰ σφᾶς, τὴν ἁγίαν μεμοιχεύσθαι Παρθένον. Οὐκοῦν ἡ ἀρά μὲν ἐν τούτοις. Κατεφεύδοντο δὲ καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, δαιμόνιον ἔχειν λέγοντες αὐτὸν, καὶ ταῖς τοῦ Βελζεβοῦλ δυνάμεσιν ἀπονέμοντες τὰς θεοσημείας. Ὅτι δὲ καὶ μαιφόνον ἐπ' αὐτῷ τὴν διάνοιαν ἐσχηκότες ἄλοισιν ἂν, εἰδείη τις ἂν ἀπὸ γε τοῦ λίθους βεβλήσθαι πολλὰς παρ' αὐτῶν τὸν Ἐμμανουὴλ· ἀποκοιμηθῆναι δὲ καὶ μέχρις αὐτῆς ὀφρύος τοῦ θροῦ, ἵνα κατακρημνίζοιτο. Καὶ οὐ μέχρι τούτων τὰ ἐγγλήματα· ἐπετέμνητο δὲ λίαν καὶ τὸ χρῆμα τῆς κλοπῆς· κατεμισθοῦντο γὰρ ἐπ' αὐτῷ, τὸν προδότην Ἰουδαίαν, τὸν αἰσχροκερδῆ, καὶ κλεπτίστατον. Μοιχοὶ δὲ ὡσπερ τινὲς ἀλιτήριοι γεγονότες οἱ Φαρισαῖοι τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, ἀπεσόδον μὲν αὐτῆς τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τουτ-

Videtur autem beatus propheta rursus arcanae quamdam et mysticam nobis narrationem adducere, et Israel propter debacchationes in Christum, et caeles in ipsum et sanctos ejus commissas accusare. «Judicium enim Domino ad habitantes terram.» Quorsum, et quibus de causis? Apparuit enim nobis Dominus noster Jesus Christus, et misus, sicut ait ipse, ad oves quae perierunt domus Israel 77, » 65 ut tenebris opertos Spiritus facibus illuminaret; ut legalibus umbris expeditos ad veram divini cultus normam introduceret, quo justificatos per fidem, qui erant peccatis impliciti, per se cum Deo et Patre conjungeret. Verum Israeli non est visum sapere. Illum namque qui hujus ergo de caelo venerat, ejecerunt, reprobarunt veritatem et misericordiam, scientiam Dei et Patris secum habere nolu-erunt. Christum enim esse veritatem et misericordiam non erit necesse, ut existimo, multis verbis demonstrare, cum ad hoc divinitus inspirata Scriptura sufficiat: quae passim Christum veritatem et misericordiam nobis inculcat. Esse autem et scientiam, sive agnitionem Dei, discere potest quispiam vel citra ul- lum negotium manifeste et clarissimis verbis ipso cla- mante: «Qui vidit me, vidit et Patrem meum 78.» In- quit igitur, «judicium Domino ad habitantes terram, » sine controversia Judaeorum terram, quoniam apud eos amplius non exstant veritas, et misericordia, et scientia Patris. Discrepat igitur cum ista non haben- tibus. Effugerunt autem aut judicium subeundum adversus ipsum; aut judicium ferendum ab ipso, fidem complexi. Quod perspicuum fiet ex verbis Christi iterum dicentis: «Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam aeternam, et in ju- dicium non venit 79.» Quid ergo est «effusum su- per terram? Maledictio, et mendacium, et homici- dium, et furtum, et adulterium, et sanguis sanguini mistus. «Quenam maledictio? » Obtrectatio, et contumelia; nunquam enim populus Judaeorum Je- sum contumeliosissime vexare destitit, impudenti et effrenata lingua in eum insultans, ut modo Sa- maritanum, modo ebriosum appellaret 80, et ex for- nicatione progenitum diceret: opinabantur enim apud animos suos, sanctam Virginem constuprat- am. Maledictio itaque in his posita intelligitur. Mentiebantur item adversus gloriam ejus, affir- mantes habere daemionium, et divina miracula vir- tuti Beelzebub ascribentes 81-82. Convinci etiam pos- sunt mentem ejus interficiendi cupidam gestasse. Probare id licet ex eo, quod lapidibus Emmanue- lem non semel appetiverunt, et ad supercilium montis perduxerunt, ut inde praecipitem deturbarent 82. Nec vero lucusque tantum scelera processerunt. Magnopere quoque furtum honorarunt; pretio enim proditorem ejus Judam conduxerunt 83, 66 turpis lucri avidum et furacissimum. Et velut flagitiosi quidam moechi Judaeorum Synagogae, Pharisei ab

77 Matth. xv, 24; Joan. xiv, 9. 78 Joan. v, 24. 24; Joan. viii, 48. 82 Luc. iv, 27. 81 Luc. vi, 16.

80 Joan. viii, 48; Matth. xi, 19. 81-82 Matth. xii,

ipsa cœlestem Sponsum, Christum puta, abegerunt; simulque fornicati sunt, propriis voluptatibus suadentes operam dare. Et miscuerunt sanguines sanguinibus. Quomodo tandem? occisis enim sanctis prophetis, ipsam quoque prophetarum Dominum addiderunt. Quamobrem beatus Stephanus in Actibus apostolorum non immerito illis exprobrat his verbis: « Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? et occiderunt eos, qui prænuntiarunt de adventu Justi, cujus vos nunc proditores et homicidæ fuistis ⁶⁶. » Quin et Salvator Pharisæis et Scribis improbas conatus objiciens, aiebat: « Implete mensuram patrum vestrorum ⁶⁶. »

VERS. 3. *Ideo lugebit terra, et imminuetur cum omnibus qui habitant eam, cum bestiis agri, et cum reptilibus terræ, et cum volatilibus cœli. Et pisces maris deficient, ut nullus neque judicet, neque arguat quisquam.*

XXXVI. Postquam enim, inquit, adeo Deo exosam, et perquam inhumanam, impiam, metuque legum solutam vitam exegerunt, cogitaruntque et fecerunt quæ fas non est, Deum ludibrio habentes. Idcirco et justissime in exitum abibunt, lugente quodammodo terra, quæ vastitati dabitur, et habitum mutabit, et faciem præferet inamœnam, urbibus exustis, domibus eversis, segetibus ac stirpibus succisis. Similis sensus erit habitantium terram, una lamentantium et ejulantium: nam et ipsi lugebunt, hoc est, ab omni lætitia et felicitate procul aberunt. Qui porro sunt habitatores isti? feræ, et reptilia, et insuper volatilia. Sed nequaquam existimabimus, si recte intelligimus, de agrestibus bestiis, aut reptilibus, aut volucris prophetam nobis concionari: esset enim hoc stultum plane et insipientiæ plenum. Arbitramur enim potius, rectum et germanum sensum amplexi, Judæorum mores his jam dictis exprimi. Ac per bestias quidem potentissimos, et qui alios terrere possunt, agrestes et oppressores, et trucidare solitos, et moribus magnopere feros, et immites significat. Per reptilia vero **67** in morum acerbitate exercitatissimos et improbitate jam consummatos. Sic enim et alicubi sapiens Joannes improbissimam Pharisæorum Scribarumque multitudinem reprehendit, acclamans, et serpentes ac progeniem viperarum nominans ⁶⁷⁻⁶⁸. Per volatilia rectissime intelliges, qui prompte ad defectionem a Deo eriguntur, sive qui execranda superbia laborant, et sursum ferri, et alta sapere consueverunt. Videtur autem et pisces vocare sordidos et gregarios, vitæ sollicitudinibus immersos, et mentem iis quasi offusam habentes, mutos et rationis maxime expertes: est enim piscis res a voce remotissima. Et secundum alium sensum, eos qui inbecilliores velut deglutiant: mutua enim devorazione pisces imprimis gaudent. Inquit ergo: « Lugebit terra una cum habitantibus. »

ἄ ἐστι, Χριστόν. Συνεπόρνεον δὲ ταῖς ἰβίαις ἡδοναῖς ὑπηρετεῖν ἀναπειθόντες. Ἐμισγον δὲ καὶ ἐφ' αἱμασιν αἱματα. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; ἀπεκτονόντες γὰρ τοὺς ἁγίους προφήτας, καὶ αὐτὸν ἐκεῖνοις προσέθεσαν τὸν τῶν προφητῶν δεσπότην. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Στέφανος ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων Πράξεσι δικαίως αὐτοῖς ὀνειδίζει, λέγων· « Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν; καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγελλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Δικαίου, οὐ νῦν ὑμεῖς προδότες καὶ φονεῖς ἐγένεσθε. » Ἄλλῃ καὶ ὁ Σωτὴρ τοῖς Φαρισαίοις καὶ Γραμματεῦσιν ὀνειδίζων τὰ τετολημμένα. Ἐλεγε· « Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. »

Διὰ τοῦτο πενήθσει ἡ γῆ, καὶ σμικρυνθήσεται σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν, σὺν τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ σὺν τοῖς ἕρπετοῖς τῆς γῆς, καὶ σὺν τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης ἐκλείψουσιν, ὅπως μηδεὶς μήτε δικάζηται, μήτε ἐλέγχη μηδεὶς.

ΛΓ'. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν οὕτω, φησὶ, θεοστῆ καὶ παγγάλεπον διεξήκασι βίον, τὸν δυσσεβῆ καὶ ἐξήμιον, πεφρονήκασι τε καὶ δεδράκασι ἂ μὴ θέμις, ἐμπαροινούντες Θεῷ· ταύτητοι, καὶ μάλα δικαίως, οἰχίσονται πρὸς ἀπώλειαν, πενθούσης μὲν οἶονε τῆς γῆς· καταδηωθήσεται γὰρ αὐτή, καὶ μεταμείβει τὸ σχῆμα, καὶ ἀτερπῆ φορέσει τὴν βίην, πόλειον μὲν ἐμπεπρησμένων, οἰκῶν δὲ κατασσεισμένων, καὶ ἀγρῶν ἐκκεκομμένων. Συνδιακίεονται τῇ γῇ καὶ οἱ κάτοικοι, συνολοφύρομενοι τε καὶ συνοιμώζοντες. Πενθήσουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ, τούτεστιν, ἀπάσης εὐθυμίας καὶ εὐημερίας ἀποτάτω γενήσονται. Τίνας δὲ οἱ κάτοικοι, θῆρες τε καὶ ἕρπετά, καὶ πρὸς γε τούτοις τὰ διπτάμενα. Καὶ οὐ δήπου νομιοῦμεν, εἶγε συνλεμεν ὀρθῶς, ὅτι θηρῶν ἀγρίων, ἦγον ἕρπετῶν, ἢ πτηνῶν ὁ προφητικὸς ἡμῖν κατακέκραγε λόγος. Εὐθεὶς γὰρ παντῶς, καὶ ἀσυνεσίας ἐμπλεον τὸ τῆδε νοεῖν. Οὐδέποτε γὰρ μᾶλλον, ὀρθὰ φρονεῖν ἐγνωκότες, τοῖς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένοις τοὺς τῶν Ἰουδαίων ἐξομοιοῦσθαι τρόπους. Καὶ διὰ μὲν τῶν θηρίων τοὺς δυνατωτάτους, καὶ ἐκδειματοῦν ἑτέρους ἰκανῶς ἔχοντας, τοὺς ἀγρίους καὶ ἐπλευστικούς, καὶ μαιφονεῖν εἰλωθτάς, καὶ πολὺ λίαν ἔχοντας τὸ ἀνήμερον ὑπεμφήνειον ἀνὸς λόγος. Διὰ δὲ γε τῶν ἕρπετῶν τοὺς ἀκρωρῆς ἐξησχημένους τὸ πικρὸν εἰς τρόπους, καὶ εἰς λῆξιν τῆς ὄλης ἤδη ἔχοντας πονηρίας. Οὕτω γὰρ που καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης τὴν μοχθηροτάτην τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων ἡλεγχῆ πληθύν, ἐπιδοῶν τε καὶ λέγων· « Ὅφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν. » Διὰ δὲ γε τῶν πετεινῶν εὐ μάλα συνήσεις τοὺς ἐτοίμους ἀνεπτοτημένους εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ, εἰτ' αὖν τὴν ἐπάρατον νοσοῦντας ὑπερσφίαν, καὶ ἄνω που φέρεσθαι καὶ ὑψηλὰ φρονεῖν εἰλωθτάς. Ἔοικε δὲ καὶ ἰχθύας ἀποκαλεῖν τοὺς σαρφετώδεις, καὶ ἀγελαίους, τοὺς ταῖς τοῦ βίου φροντίσι βεβαπτισμένους, καὶ ὑποδρύχιον ὡσπερ ἔχοντας νοῦν, τοὺς ἀφώνους καὶ ἀλογωτάτους. Ἀφωνότατον γὰρ τῶν ἰχθύων τὸ χρῆμα. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, τοὺς ὄλον καταπίνοντας τοὺς ἀσθενε-

⁶⁶ Act. vii, 52. ⁶⁶ Matth. xxiii, 32. ⁶⁷⁻⁶⁸ Luc. iii, 7; Matth. xxiii, 33.

στέρους· ἀλληλοφαγία γὰρ μάλιστα παρὰ τοῖς ἰχθύσι τετίμηται. « Πενθήσει τοίνυν, φησὶν, ἡ γῆ τοῖς κατοικοῦσιν ὁμοῦ. » Καὶ τίς ἡ τοῦδε πρόφασις; « Ὅπως μηδεὶς μῆτε δικάζηται, μῆτε ἐλέγχῃ μηδεὶς. » Ἐπειδὴ γὰρ ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, κλοπὴ τε καὶ φόνος, καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι· ταῦτητοι πενήσει, καὶ ἀργήσῃ λοιπὸν ψεῦδος, καὶ ἀπάτη, καὶ συκοφαντία. Ἐποιμώζοντες γὰρ τοὺς παρ' ἐλπίδα συμβεβηκόσι, καὶ τὴν ἐν χειρὶ κλαίοντες συμφορὰν, καὶ οὐχ ἔχοντες ἀφέξονται τῶν τοιούτων πλημμελημάτων. Τὸ γὰρ τοι δικάζεσθαι, καὶ ἐλέγχειν, εἴη ἄν ἕτερον οὐδὲν, καθάπερ ἐγῆμαι, πλὴν ὅτι τὸ κατηγορεῖν, καὶ καταψυφίζεσθαι τινων, ἦτοι ψευδομαρτυρεῖν. Τοῦτό τοι καὶ ἕτερο, ἡμῖν τῶν ἁγίων προφητῶν, τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ κατεκεκράγει, λέγων· « Οἱ μοι, ψυχὴ, ὅτι ἀπώλωεν εὐλαθῆς ἀπὸ γῆς καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔστι, πάντες εἰς αἵματα δικάζονται, ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν ἐκθλίβῃ. » Ἄλλὰ ταῦτα ἱστορικῶς.

Πρὸς διάνοιαν δὲ τὴν ἐσωτάτην τὸν τῆς προφητείας εὐθύνοτες λόγον, ἐκεῖνὸν φάμεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων γῆ, ἤγουν παρ' αὐτοῖς Ἰουδαίους οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, οὐδὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ· ταῦτα δὲ εἶναι τε καὶ λέγεσθαι τὸν Ἐμμανουὴλ εἰρήκαμεν· κεκράτηκε δὲ μᾶλλον ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, καὶ τετίμηται κλοπὴ, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν· ἀπεκτονότες γὰρ τοὺς προφήτας, ὡς ἔφη, καὶ αὐτὸν ἀπεκτόνασι τὸν Ἰησοῦν. Καταπενήσει λοιπὸν ἡ γῆ τοῖς κατοικοῖς ὁμοῦ ταῖς Ῥωμαίων ἐμπιπραμένην χειρῖν. Ἔσται δὲ ταῦτα, φησὶν, « Ἴνα μῆτε δικάζηται, μῆτε ἐλέγχῃ μηδεὶς. » Ὅπερ ἐστὶν ἐναργῶς ἐπαιτιωμένου τοῦ Ἰουδαίου, ὡς δικασαμένους ἀνοσῶς, καὶ κατελέξαντας, ἦτοι ψευδομαρτυρήσαντας τοῦ Χριστοῦ. Οἱ μὲν γὰρ ἠγοῦμενοι προσήγον Πιλάτῳ, δικαζόμενοι τε καὶ κατηγοροῦντες αὐτοῦ. Παρελθόντες δὲ τινες κατεμαρτύρουν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐλέγχειν ἀπετόλμων· ψευδοεποῦντες οἱ δειλαιοί, ποτὲ μὲν, ὅτι διαστρέφει τὸν λαόν· ποτὲ δὲ, ὅτι τούτου λέγοντος ἀπηκόαμεν, ὡς ἐν τρισὶν ἡμέραις καταλύσει τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔγερει πάλιν αὐτόν. Ἀναρῆθησεται τοίνυν, φησὶ, δίκη, καὶ ἔλεγχος, ἦτοι καταμαρτυρία (καὶ ψῆφος οὐκ ἀληθῆς, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ἀρχοντος τοῦ δικάζειν εὐθότος. Ταῦτητοι, καθάπερ ἐγῆμαι, καὶ ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος τοῖς ἀβασιλεύταις τῶν ζώων τοὺς τῶν Ἰουδαίων παρειαρίζει λαοὺς, θηρῶν δὲ, λέγω, καὶ ἔρπετοῖς, καὶ πετεινοῖς, καὶ ἰχθύσιν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἀδαχοὺμ ἔφη πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν· « Εἰς τί ἐπιθλέπεις ἐπὶ καταφρονούντας; Παρασιωπήσῃ ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον, καὶ ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς τὰ ἔρπετὰ οὐκ ἔχοντα ἡγούμενον. »

Ὁ δὲ λαός μου ὡς ἀντιλεγόμενος ἱερεὺς, καὶ ἀσθενήσει ἡμέρας, καὶ ἀσθενήσει ὁ προφήτης μετὰ σοῦ.

Et quæ hujus rei causa? « Ut nullus neque judicet, neque arguat quisquam. » Quoniam enim maledictum, et mendacium, furtum, et cædes, et adulterium diffusa sunt super terram, et sanguines sanguinibus miscentur: idcirco lugebit, et cessabit deinceps mendacium, et fallacia, et calumnia. Ejulantes enim super his quæ præter spem acciderunt, et calamitatem præsentem deplorantes, talibus delictis etiam inviti abstinebunt. Judicare enim, et arguere nihil mea sententia aliud fuerit quam accusare, et sententiam male ferre contra quosdam, sive falsum testificari. Hoc nobis et alius sanctorum prophetarum ex sanguine Israel proclamavit, cum dixit: « Væ mihi, anima, quia perit religiosus de terra, et qui recte faciat in hominibus, non est: omnes in sanguines judicant, unusquisque proximum suum tribulant tribulatione. » Sed hæc quidem historice.

Ad intimum porro sensum vaticinii verba dirigentes, illud dicimus. Quia in regione Judæorum, sive apud ipsos Judæos non est veritas, nec misericordia, nec scientia Dei (hæc autem esse et dici Emmanuelem monuimus), invaluitque potius maledictum et mendacium, et studuerunt furtis, et sanguines in sanguinibus miscuerunt (occisis namque prophetis, ut dixi, et ipsum Jesum occiderunt). Lugebit in posterum terra una cum habitatoribus, manibus Romanorum incensa. Erunt autem hæc, inquit, « ut neque judicet, neque arguat ullus: » quod est manifeste accusare Judæos, ut qui impie jus dixerunt, et redarguerunt, sive falsum testimonium in Christum protulerunt. **68** Principes enim adduxerunt eum ad Pilatum, illum judicantes et accusantes. Progressi deinde quidam in medium, testimonium contra ipsum perhibuerunt, et tantum non ipsum quoque argumentis convincere ausi sunt, mentientes miseri, nunc, eum seducere populum; nunc, se hoc ipsum dicentem audivisse, tribus diebus templum Dei destructurum et reædificaturum. Tolleter igitur, inquit, judicium, et reprehensio, sive testimonii dictio, et sententia non vera, cum non erit rex, neque princeps, qui judicare norit. Hac de causa, ut ego sentio, etiam propheticus sermo Judæorum populum animalibus rege carentibus comparat, belluis, inquam, et reptilibus, et volucris, et piscibus. Ita et beatus Habacuc universitatis Deum alloquitur. « Quare respicis super contemptores? Tacebis cum devoraverit impius justum, et facies homines quasi pisces maris et quasi reptilia, non habentia ducem. »

VERS. 4. At populus meus quasi sacerdos cui contradicatur, et infirmabitur per dies, et infirmabitur propheta tecum.

⁶⁸ Mich. vii, 2. ⁶⁹ Matth. xxvi, passim. ⁷⁰ Habac. i, 13, 14

XXXVII. Considera mihi beatum orophetam alio modo proferentem, quæ ipsi a Deo dicta fuerant. Audierat enim aperte dies multos sessuros filios Israel, destitutos rege, principe, sacrificio, altari, sacerdotio, et manifestis ⁹². At ipse iræ vehementi, his verbis significatæ quasi cursim succedens, contractius reprehendit, moderatisque obscuritatibus sermonem obumbrat. Nam sine principibus, rege, institutione aliquandiu mansuros, involucro quodam subtiliter indicat, animalibus regem non habentibus eos comparans. Exclusum autem iri sacrificiis et liturgiis sacerdotum subostendit, eodem loco fore dicens, quo sacerdotes, quibus contradicitur. Quinam autem isti sunt? aut quis est sacerdos cui contradicitur? Qui maculam et morbum carnis habet, et idcirco liturgia excluditur. Aut enim propter cruris, aut oculorum vitium, aut contritionem pedis, aut aliam ob causam quidam officio sacerdotali movebantur, quantumvis de tribu et sanguine Levi essent. Id quod divina lex per Moysen præcepit. Sic igitur erit, inquit, populus meus. Etenim cum sit sacer propter patres ⁶⁹ et dignatus sacrificio, extra sanctum tabernaculum sedebit, extra liturgiam, et sacerdotes. Non enim sacrificium, neque odorem suavitatis offeret Deo; ægrotavit enim non jam mediocribus detrimentis animi, et vitiatu est corde, et merito jam rejectilius atque odiosus evasit. Eventurum autem Israelitis, ut et prophetæ taceant, declaravit his verbis: « Et infirmabitur propheta tecum, » secundum illud utique, quod a Deo ad beatum Ezechielem dictum est: « Et linguam tuam alligabo, et eris mutus, et non eris illis in virum objurgantem, quia domus exasperans est ⁹³. » Hæc porro omnia propter impietatem in Christum, et scelera in prophetas designata contingent. Verumtamen non in perpetuum infirmatum iri Israellem, sed per dies dicit. Salutis enim et conversionis ad fidem tempus illi reservatum est.

VERS. 5, 6. *Nocti assimilavi matrem tuam. Assimilatus est populus meus quasi non habens scientiam. Quia scientiam repulisti, et ego repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Et oblita es legis Dei tui, et ego obliviscar filiorum tuorum.*

XXXVIII. Adhuc sermo velut ad Judæorum mendacem et impiam multitudinem dirigitur. Matrem ejus appellat Synagoga, quemadmodum videlicet in Christo justificatorum Ecclesiam. Cum obscuritate igitur et tenebris apte Judæorum Synagoga confert. Proinde et sapientissimus Paulus de se, et in fide illustratis rectissime: « Non sumus noctis, nec tenebrarum, sed sumus filii lucis et diei ⁹⁴. » Similis est porro, inquit, et populus meus non habentibus scientiam, quamvis lege præeunte ac monstrante viam dives. Vocatus enim ad scientiam veri

AZ'. Ἄθροι δὴ μοι τὸν μακάριον προφήτην ἑτερότροπως ἐκφέροντα τὰ πρὸς αὐτὸν εἰρημένα παρὰ Θεοῦ. Ἦκουσε μὲν γὰρ ἐναργῶς, ὅτι ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ἀρχόντος, οὐκ ὄντος θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δῆλων. Ὑποτρέχων δὲ ὡσπερ αὐτὸς τῶν ἀκρωμένων τὸ ἀχάλινον εἰς ὄργας, ὑπεσταλμένως ἐλέγχει, καὶ συμμέτροις ἀσαφείαις κατασκιάζει τὸν λόγον. Ὅτι μὲν γὰρ ἡγουμένων δίχα καὶ τοῦ βασιλεύοντος διατελέσουσι καιροὺς, καὶ ἀπαιδαγώγητοι μενοῦσιν, ἰσχυρῶς ἐπαινίττεται, τοῖς τῶν ζῶων ἀθασιλεύτοις παρεικάζων αὐτούς. Ὅτι δὲ καὶ θυσίων ἐξωθήσονται, καὶ λειτουργίας ἱερῶν, ὑποφαίνει; λέγων, ἐν Ἰσρ' γεγενῆσθαι τοῖς τῶν ἱερῶν ἀντιλεγόμενοις. Καὶ τίνες ἂν εἴεν οὗτοι πάλιν; ἦτοι τίς ὁ ἀντιλεγόμενος ἱερεὺς; Ὁ μῶμων ἔχων, καὶ ἀβρώστημα σαρκικῶν ταύτητοι καὶ τῆς λειτουργίας εἰργόμενος. Ἥ γὰρ διὰ σκέλους ἢ ὀφθαλμῶν ἐπήρειαν, ἢ διὰ σύντριμμα ποδός, ἢ καθ' ἑτέραν αἰτίαν ἐξεπέμποντο τινες τοῦ ἱερατεῖαι δεῖν, καίτοι γεγονότες ἐκ φυλῆς τε καὶ αἵματος Λευί. Κεχηρησμένη γὰρ οὕτως ὁ διὰ Μωσείως νόμος. Οὕτως οὖν ἔσται, φησὶν, ὁ λαὸς μου. Καὶ γὰρ τοὶ ὑπάρχοντες ἱερεῖς διὰ τοὺς πατέρας, καὶ τοῦ θύειν ἡξιωμένος, ἐξω τῆς ἀγίας καθεδεῖται σκηνῆς, ἐξω λειτουργίας καὶ ἱερῶν. Οὐ γὰρ προσοίσει θυσίας, οὔτε μὴν ὀσμὴν εὐωδίας ἀνοίσει τῷ Θεῷ· καθήρῳσθη γὰρ οὐκέτι μετρίως τὴν εἰς νοῦν ἐπήρειαν, καὶ καταλελώθηται τὴν καρδίαν, γέγονέ τε δικαίως ἀπόπεμπτος ἦδη, καὶ ἀπηχθήμενος. Ὅτι δὲ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ συμβήσεται καὶ τὸ σιγήσαι προφήτας, διαμεμῆνυκεν εἰπὼν· « Καὶ ἀσθενήσει καὶ προφήτης μετὰ σοῦ, » κατ' ἐκεῖνο που πάντως τὸ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν μακάριον Ἰεζεχίηλ· « Καὶ τὴν γλῶσσάν σου συνδήσω, καὶ ἀποκωφωθήσῃ, καὶ οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἄνδρα εὐθύνοντα, ἦγουν ἐλέγχοντα, ὅτι οἶκος παραπικρατῶν ἐστί. » Ταῦτα δὲ πάντα συμβήσεται διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν, καὶ τὰ εἰς προφήτας ἐγκλήματα. Πλὴν οὐκ εἰς ἅπαν ἀσθενήσιν τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' εἰς ἡμέρας φησὶ. Τετήρηται γὰρ αὐτῷ σωτηρίας καὶ ἐπιστροφῆς τῆς ὡς ἐν πίστει καιρός.

Νυκτὶ ὁμοίωσα τὴν μητέρα σου. Ὁμοιώθη ὁ λαὸς μου ὡς οὐκ ἔχων γνῶσιν. Ὅτι σὺ ἐπὶ γνῶσιν ἀπώσω, καὶ γὰρ ἀπώσωμαί σε τοῦ ἱερατεῦσθαι μοι. Καὶ ἐπελάθου νόμου Θεοῦ σου, καὶ γὰρ ἐπλήσωμαί τέκνων σου.

ΑΗ'. Ἐτι μὲν οὖν ὁ λόγος ὡς πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀμαρτοεπῆ τε καὶ ἀνοσίαν πληθύν. Μητέρα γε μὴν αὐτῆς ὀνομάζει τὴν Συναγωγὴν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀφεγγεῖα τοίνυν καὶ σκότῃ παρεικάζει δικαίως τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν. Τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος ἐαυτοῦ τε πέρι, καὶ τῶν ἐν πίστει λαλαμπροσμένων, εὖ μάλα φησὶν· « Οὐκ ἐσμὴν νυκτὸς, οὐδὲ σκότους, ἀλλ' υἱοὶ φωτός καὶ ἡμέρας. » Ἔοικε δὲ, φησὶ, καὶ ὁ λαὸς ὁ ἐμὸς τοῖς οὐκ ἔχουσι γνῶσιν, καίτοι τὴν διὰ νόμου πεπλουτηκῶς πρὸ-

⁹² Osce III, 4. ⁹³ Ezech. III, 36. ⁹⁴ I Thess. V, 5.

ηγίαν. Κέκληται γάρ πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ, πεληροφόρηται διὰ θαυμάτων, ἔλλοιοπε δὲ παντελῶς οὐδὲν τῶν ὅσα φωτίζειν οἶά τε τοὺς ἐσκοτισμένους, καὶ ἀξιάγαστον τοῖς εὐμαθεστέροις ἐνίναί γινῶσιν οὐκ ἀνικάνως ἔχει. Ἐπειδὴ δὲ ἀπόσω, φησι, τὴν ἐπίγνωσιν, τουτέστι Χριστὸν, δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ προσιτός τε ἅμα καὶ γνωστός ὁ Πατήρ, ἐξωθήσῃ λοιπὸν τοῦ εἶναι ἱερὸς, καὶ τοῦ προσάγειν θυσίας, ὡς βέβηλος. Καὶ ἐπειδὴ τῶν θείων εἰς λήθην κατώλισθες νόμων, μήτε τὰ Μωσέως νοήσας πνευματικῶς, μήτε τοῖς διὰ Χριστοῦ παιδεύμασιν ἰσχύον τε καὶ εὐφραδὸν τὸν νοῦν ἐνίαις, εἰς λήθην κατὰ τῶν σῶν οἶονεῖ πως ὑπενεχθήσομαι τέκνων, τουτέστιν, οὐκέτι μεμνήσομαι, διὰ γε τοῦ καὶ φειδοῦς καὶ φροντιδὸς ἀξιοῦν. Ὡν γὰρ ἀξιοῖ μεμνησθαι Θεός, τουτοῖς τὴν ἰδίαν ἀπονέμει φιλανθρωπίαν. Ἐπελάθετο δὲ καὶ ἐτέρως τοῦ θείου νόμου, καὶ ἀπόσωσε τὴν ἐπίγνωσιν ἐιδωλολατρῆσας ὁ Ἰσραήλ. Κατὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν, οὕτως ἡμαρτόν μοι. Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι.

A Dei, et per miracula certa illi fides facta: et nihil prorsus defuit omnium, quæcunque illuminare velut in tenebris versantes, et ad admirabilem scientiam inserendam sufficiunt. Quoniam vero repulisti scientiam, inquit, hoc est, Christum, per quem, et in quo accedi et cognosci potest Pater, repellam ego de cætero te, ne mihi sis sanctus, et ne offeras mihi sacrificium, utpote profanus. Et quoniam in oblivionem divinarum legum lapsus es, neque intellexisti Mosalem spiritualiter, neque doctrinam Christi exacte et cum industria comprehendisti, etiam ego in oblivionem tuorum filiorum velut prolabar, hoc est, immemor ero, ut eos indulgentia et sollicitudine dignari desinam. Quorum enim dignatur recordari, illos sua benignitate prosequitur. Oblitus est autem et aliter divinæ legis, et repulisti scientiam, idolis abs se cultis Israel.

Vers. 7. Secundum multitudinem eorum, sic peccaverunt mihi. Gloriam eorum in ignominiam vocabam.

ΛΘ'. Ἡμερότης μὲν ἀπάσης καὶ πηγῆ, καὶ γένεσις, καὶ αὐτόχρομα τὸ ἀγαθὸν ἢ θεία τέ ἐστι καὶ ἀπόρρητος φύσις. Πλὴν οὐκ εἰσάπαν τῶν πλημμυλόντων ἀνέχεται, τοῖς δὲ ἀχαλίνως εἰς τοῦτο ἰούσι, τὰς αὐτοῖς πρεπούσας ἐπιφέρει δίκας. Ἀφικέσθαι δὴ οὖν εἰς τοῦτο φαυλότητος διςχυρίζεται τὸν Ἰσραήλ, ὡς οὐκέτι μὲν οἰστὴν γενέσθαι τὴν ἀπόνοιαν, ἰσάριθμον δὲ ὡσπερ αὐτοῖς ὄρασθαι τὴν ἀμαρτίαν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἦσαν ἡ ὡσεὶ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ ὡς ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐδὲν δὲ τοῦ πλήθους ἀποδεῖν ἔφη τὰ πλημμελήματα. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ: « Κατὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν, οὕτως ἡμαρτόν μοι. » Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀθλιότητός τε καὶ δυσβουλίας, καὶ Θεῷ προσκρούοντες οὐ διαλελοίπασιν, « Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. » τουτέστιν, ἐφ' ᾧ μεγάλα φρονεῖν ἐγνώκασιν, ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ κατὰ ἰσχυρότησάν τε. Πῶς ἢ τίνα τρόπον; Ἀσχημάτων γὰρ ἀποπεσοῦνται τῶν ἐπὶ πλήθει καλλῶ, δαπανῶντες τοῦ πολέμου τοῖς μαχίμοις ὁμοῦ καὶ τὴν ἄλλην ἄπασαν ἡλικίαν. Κένανδροι γὰρ ἀπομανοσινολχοὶ τε καὶ πόλις. Καὶ ἐπ' αὐτῷ δὲ τούτῳ τὴν Ἰουδαίαν ὁ προφήτης Ἰερειῆς ἐθρήκει, λέγων: « Πῶς ἐκάθισε μόνη ἡ πόλις ἡ πεπληθυσμένη λαῶν; ἀρχουσα ἐν χώραις, ἐγενήθη εἰς φόρον. »

XXXIX. Omnis mansuetudinis et fons, et origo, et revera bonum ipsum divina et ineffabilis natura est. Verumtamen peccantes non usquequaque sustinet; sed effrenate eo se dantibus, pœnas commeritas indigit. Huc igitur scelorum Israellem venisse affirmat, ut amentia ejus tolerari amplius non possit. Peccata autem numerum capitum quodammodo æquasse videri. Ipsi enim erant et velut stellæ cæli multitudinæ, aut velut arena in littore maris, ut scriptum est: a qua multitudine ait non discepare delictorum copiam. Hoc est, opinor, secundum multitudinem eorum, scilicet peccaverunt mihi. Ubi autem eo miseræ stultitiæque devenerunt, ut Deo ægre facere non desisterent, ait, « Gloriam eorum in ignominiam ponam, » hoc est, propter quod efferre se voluerunt, propter hoc ipsum dedecorabuntur. Qui, aut quonam modo? Amittent enim occasionem gloriandi de multitudine, bello una cum bellatoribus reliquam quoque ætatem omnem absumente. Vacuæ namque hominibus et domus et urbes manebunt. Ac propter hoc ipsum propheta Jeremias Judæam desebat his dictis: « Quomodo sedet sola civitas plena populo? princeps provinciarum facta est sub tributo. »

Καὶ ἐτέρως δὲ Θεῷ προσκρούοντες, ἀπάσης ἐδωλείας ὡς ἀποτάτω κεισόμεθα δρώντες, ἃ μὴ θέμις καὶ ἐφ' οἷς αἰσχύνεσθαι χρὴ, ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις ἐσθ' ὅτε μεγαλαυχούμενοι, καὶ ὑψηλὴν αἰφρόντες τὴν ὀφρύν· ὡς δικαίως λέγεσθαι καὶ περὶ ἡμῶν· « Ὡν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. » Οὐκοῦν καὶ κατὰ τόνδε τὸν νοῦν ἐκδέξῃ πάλιν τὸ εἰρημνόν, « Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. » Ὅτι γὰρ παραδίδονται τινες εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν, τοῦ μακαρίου Παύλου σαφῶς εἰρημνός;

Aliter etiam. Deum offendentes ab omni gloria longissime recedemus, facientes quæ fas non est: et ob quæ erubescere oportuit, in iis ipsis aliquando nos jactantes et supercilium tollentes, ut non injuria etiam de nobis dicatur: « Quorum gloria in confusione ipsorum. » Quare et secundum hunc sensum quod dictum est accipies, « Gloriam eorum in ignominiam ponam. » Nam quosdam traditos in reprobum sensum, ut facerent quæ non conveniunt, cur quisquam dubitet, cum id Paulus perspicue confirmet?

99 Gen. xii, 17. 100 Thren. i, 1. 101 Philipp. iii, 19. 102 Rom. i, 28

VERS. 8, 9. *Peccata populi mei comedent, et in iniquitatibus eorum accipient animas eorum. Et erit sicut populus, ita et sacerdos.*

71 XL. Perscriptis causis iræ in multitudinem, sermonem ad sacrum ordinem transfert, convenienter, ut ego sentio, ei quod modo a nobis dictum est, «gloriam eorum in ignominiam ponam.» Gloria quippe Judæorum Synagogæ est sanctum et selectum genus. Operietur itaque ignominia, inquit, et ad dedecus devolvetur. Qua de causa? Quoniam neglectis quæ ex ipsorum officio erant, ad defectionem seducti sunt, neque suum principatum servaverunt. Non scierunt rationem sacerdotii. Non cogitaverunt, «quod peccata populi mei comedent, et in iniquitatibus eorum accipient animas eorum.» Quoniam vero oratio plurimum obscuritatis habet, age nunc pro virili dicamus, quo pacto eam intelligere deceat. Hircus de capris pro peccato nactabatur; ob hanc causam etiam sacrificium vocabatur peccatum. Verum offerentes super altare hircum⁹⁹, qui pro tempore erant sacerdotes, offerebant quidem exta et adipem¹, reliquo ex divinæ legis præscripto ipsi vescabantur. Itaque tanquam mediator Dei et hominum sacerdos assumitur, suscipiens quidem dona a populo, et cum altari dividens², sicut scriptum est, seipsum autem quasi sacrificans pro peccatis populi; sicut nimirum et Dominus noster Jesus Christus. Vera autem nie dicere, testem adducam legem super hircum, quæ sic habet: «Et hircum qui pro peccato quærens quæsivit Moyses, et hic combustus fuerat. Et iratus est Moyses contra Eleazar et Ithamar filios Aaron relictos, dicens: Cur non comedistis quod pro peccato in loco sancto? Quia enim Sancta sanctorum est, hoc dedit vobis comedere, ut auferatis peccatum cælestis, et propitiis pro eis coram Domino³.» Vides quomodo mediatores agunt, qui divino altari astant, pro peccato oblata comedentes, et castissimis precibus iram in peccantes intentatam amolientes, et tantum non animas suas pro peccatis populi in odorem suavitatis Deo sacrificantes? Sicut item divinus Aaron populo absumi incipiente. Sic enim scriptum est: «Thuribulo arrepto et imposito thymiamate, stetit inter mortuos et vivos, et cessavit plaga⁴.» Ita quoque se interponens beatus Moyses exorabat Deum, cum Israelitæ in deserto vitulum conslavissent. **72** Scipsum enim quodammodo supplicio subiciebat, rogans et dicens: «Siquidem dimittis ipsis peccatum, dimitte: sin autem, dele et me de libro hoc quem scripsisti⁵.» Comedent igitur peccata populi mei, hoc est, sacrificia pro peccatis ipsorum oblata. «Et in iniquitatibus eorum (nitiq̄e Israelitarum, sive populi) ipsi suas animas accipient, pro, Deo offerent. Sumit enim divina Scriptura vocem hujus rei significantem. Oblatum enim Deo, et paratum in sacrificium dicebatur accipi, et positum est vocabulum huic rei exprimentæ imprimis idoneum, ut

A Ἀμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Καὶ ἔσται καθὼς ὁ λαὸς, οὕτως καὶ ὁ ἱερεὺς.

M. Γεγραφὸς τὰς αἰτίας τῆς εἰς τὸ πλῆθος ὀργῆς, μεταβιβάσει τὸν λόγον ἐπὶ τὸ τάγμα τὸ ἱερὸν, ἀρμόσει δ' ἄν, ὡς γε οἶμαι, τῷ λόγῳ, καὶ τὸ ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένον, «τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι.» Δόξα μὲν γὰρ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, τὸ ἱερὸν τέ ἐστι καὶ ἀπόλεκτον γένος. Περιβληθήσεται τοῖνον ἀτιμία, φησί, καὶ μεταχωρήσει πρὸς, τὸ ἀκαλλές. Καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν; Ὅτι τῶν σφίσι περπωδεστάτων ὀλιγορήσαντες παρεχομίζοντο πρὸς ἀπόστασιν. Οὐ τετηρήκασιν τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, οὐκ ἔγνωσαν τῆς ἱερωσύνης τὸν τρόπον, οὐκ ἐνενόησαν,

B «Ὅτι ἀμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν.» Ἐπειδὴ δὲ πλεῖστην ἔχει τὴν ἀσάφειαν ὁ λόγος, φέρε πάλιν, ὡς ἐνι, λέγωμεν τὸ, ὅπως ἂν αὐτὸν νοεῖσθαι πρέποι. Χίμαρος τοῖνον ἐξ αἰγῶν ὑπὲρ ἀμαρτίας ἐσφάζετο ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐκαλεῖτο καὶ ἀμαρτία τὸ θῦμα. Ἀλλὰ προσάγοντες τῷ θυσιαστηρίῳ τὸν χίμαρον οἱ κατὰ καιροὺς ἱερεῖς, ἀνέφερον μὲν τὰ ἐνδόσθια καὶ τὴν πιμελὴν, ἥσθιον δὲ τὸ λοιπὸν αὐτοῖ, τοῦτο τοῦ θεοῦ προστάττοντος νόμου. Οὐκοῦν μεστὴς ὁ ἱερεὺς ὡσπερ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων παραλαμβάνεται, δεχόμενος μὲν τὰς παρὰ τῶν λαῶν δωροφορίας, καὶ συμμεριζόμενος τῷ θυσιαστηρίῳ, καθὰ γέγραπται, ἑαυτὸν δὲ ὡσπερ ἱερουργῶν ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ πλημμελημάτων, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ὅτι δὲ ἀληθὲς ὁ φημι, αὐτὸν παραθήσω τὸν ἐπὶ τῷ χιμάρῳ νόμον. Ἐχει δὲ οὕτως· «Καὶ τὸν χίμαρον τὸν περὶ τῆς ἀμαρτίας ζητῶν ἐξεζήτησε Μωσῆς, ὁ δὲ ἐμπεπύριστο. Καὶ ἐθυμώθη Μωσῆς ἐπὶ Ἐλεάζαρ, καὶ Ἰθάμαρ τοὺς υἱοὺς Ἀαρὼν τοὺς καταλελειμμένους, λέγων· Διατί οὐκ ἐφάγετε τὸ περὶ τῆς ἀμαρτίας ἐν τόπῳ ἁγίῳ; Ὅτι γὰρ ἅγιον ἁγίων ἐστὶ, τοῦτο δέδωκεν ὑμῖν φαγεῖν, ἵνα ἀφέλητε τὴν ἀμαρτίαν τῆς συναγωγῆς, καὶ ἐξιλάσθητε περὶ αὐτῶν ἐναντι Κυρίου.» Ὅρας ὅπως μεσιτεύουσι τὰ ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἐσθίοντες οἱ τῷ θεῷ θυσιαστηρίῳ παρεστηκότες, καὶ καθαρωτάταις λιταῖς τὴν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτάνουσιν ὀργὴν κατευνάζοντες, καὶ μονονουχὶ τὰς ἰδίας ψυχὰς ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ πλημμελημάτων εἰς ὁσμὴν εὐωδίας καθιερῶντες Θεῷ; Καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Ἀαρὼν, ἀρομένου θραύεσθαι τοῦ λαοῦ. Γέγραπται γὰρ ὧδί· «Τὸ πυρεῖον ἀρπάσας, καὶ ἐπιθεὶς τὸ θυμίαμα, ἔστη, φησὶν, ἀνὰ μέσον τῶν τεθνηκότων καὶ τῶν ζώντων, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραύσις.» Οὕτω μεσιτεύον καὶ ὁ μακάριος Μωσῆς, ἐξεδουσῶπει Θεὸν, μεμοσχοποιηκῶτος κατὰ τὴν ἔρημον τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐαυτὸν γὰρ ὡσπερ ὑπετίθη τῇ δίκῃ, παρακαλῶν τε καὶ λέγων· «Εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοὺς τὴν ἀμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον κάμῃ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης ἧς ἔγραψας.» Φάγονται τοῖνον τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ μου, τουτέστι, τὰ ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσκομιζόμενα θύματα. «Καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν,» του-

⁹⁹ Levit. ix, 15. ¹ Levit. iii, 3. ² I Cor. x, 12. ³ Levit. x, 16, 17. ⁴ Num. xvi, 7. ⁵ Exod. xxxii, 22.

έστιν, ἐν καιρῷ τῆς ἀδικίας αὐτῶν· ὁ γὰρ δὲ, ὅτι A τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἦτοι τῶν λαῶν· « Αὐτοὶ τὰς ἰδίαις λήφονται ψυχὰς » ἀντὶ τοῦ, προσκομιοῦσι τῷ Θεῷ. Δέχεται γὰρ τὴν λέξιν ἡ θεόπνευστος Γραφή, τοῦ τοιοῦδε σημαντικῆν. Τὸ γὰρ τῷ Θεῷ προσκομιζόμενον, καὶ εὐτρεπισθὲν εἰς θυσίαν, ἐλέγετο λαμβάνεσθαι. Καὶ ἡ λέξις τίθειται, τοῦ τοιοῦδε μάλιστα σημαντικῆ, καθάπερ ἔφην ἀκριβῶς. Καὶ γοῦν ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς, ὅτε τοὺς περὶ τῆς δαμάλευς τῆς πυρῆς ὠρίζετο νόμους, ἔφη Θεὸς πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· « Αὕτη ἡ διαστολὴ τοῦ νόμου, ὅσα συντάξε Κύριος, λέγων· Ἀάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ λαβέτωσαν πρὸς σὲ δάμαλιν πυρῆν, ἀμωμον. » Ἀκούεις τὸ, λαβέτωσαν; τουτέστι προσκομιζέτωσαν, ἦτοι προσαγαγέτωσαν. Περὶ δὲ γε τοῦ καθαρισθῆσθαι μέλλοντος λεπροῦ, πάλιν ὠδέ φησι· « Καὶ ἐξελεύσεται B ὁ ἱερεὺς ἐξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ εἴσεται ὁ ἱερεὺς, καὶ ἰδοὺ ἰάται ἡ ἀφὴ τῆς λέπρας ἀπὸ τοῦ λεπροῦ. Καὶ πράξει ὁ ἱερεὺς, καὶ λήφονται τῷ κεκαθαρισμένῳ δύο ὀρνίθια ζῶντα, καθαρὰ. » Ὅταν τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν ἱερέων τὸ, λήφονται, λέγοι, νοοῖτ' ἀν εἰκότως ἀντὶ τοῦ, προσοίσουσιν, ἡ φωνή. Ἐν καιρῷ τοιγαροῦν τῶν ἀδικιῶν, τῶν τοῦ λαοῦ δηλονότι, αὐτοὶ λήφονται, τουτέστι, προσοίσουσιν εἰς θυσίαν, καὶ εὐοσμῆσαν Θεῷ τὴν πνευματικὴν τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς, ὀρθῶς δηλονότι πολιτευόμενοι, καὶ εὐνομητάτην ἔχοντας ζωὴν, καὶ πᾶ τοῖς ἱερεῦσι πρέποντα φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ὅτι μάλιστα διεσπουδακότες. Ἰκανὸς γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀνασῶσαι λαοὺς καὶ Θεῷ προσκεκροῦκότες, καὶ νόμον ἡδικοῦκότες. Ἄλλ' εἰ πρὸς τοῦτο παρειλημμένοι, φησὶ, τὰ ἱερά, πεπαύσεται τὸ ἱερὸν καὶ τίμιον γένος· « Ἔσται ὁ λαὸς ὡς ἱερεὺς· » κείσεται γὰρ οὐδὲν ἔτι τὸ μεταξὺ λαοῦ τε καὶ ἱερέως. Καὶ τοῦτο ἦν ἔρα τὸ, « Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν. »

Καὶ φάγονται, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν· ἐπόρ- C νουσαν, καὶ οὐ μὴ κατεσθηνθῶσιν.

ΜΑ'. Ὅδοὺς μὲν, ὡς εἶποι, τὰς ἐν ἔργῳ πορείας λέγει· διαβούλια δὲ αὐτῶν, τὰ ἐκ λογισμῶν ἀτόπων πταίσματα. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, πεπόρευται μὲν οὐκ ὀρθῶς, τῆς εὐθείας ἐκνευκῶς, καὶ ἀπάσης ὡσπερ ἀνοσιότητος ἐλάσας τρίβον, ἐβουλεύσατο δὲ τὰ πάντων ἀσχιστά τε καὶ ἐκτοπώτατα, τὸν μὲν τῶν ὄλων ἀτιμάσας Θεὸν, ἀποκλίνας δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ λατρεῦσιν εἰδώλοις, « Ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὸν, » τουτέστι, τὴν τοῖς πλημμελήμασιν ἰσοστάθμῳ ἔχουσαν ἐποίησεν δίκην. Ὅτι δὲ τοῖς ἀποφοιτῶσι τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ ἐν παντὶ γενέσθαι κακῷ πάντη τε καὶ πάντως συμβήσεται, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; ὅτε γὰρ ὀρθὴν τε καὶ ἀμώμητον διελάσει τρίβον, οὐτ' ἀν σοφὰ βουλεύσεται ὅποτε, τὴν θείαν οὐκ ἔχων ἐπικουροῦσαν αὐτῷ σοφίαν τε καὶ δύναμιν.

Καὶ φάγονται, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν· ἐπόρ- νουσαν καὶ οὐ μὴ κατεσθηνθῶσιν.

ΜΒ'. Τετήρηκε πάλιν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὸ κατάλειμμα. Ὅτι γὰρ οὐκ εἰσάπαν οὐχίσεται τοῖς ἱερεῦσι τὸ χρῆμα, διακρανοῖ λέγων, ὅτι· « Φάγονται μὲν, πλὴν οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν. » Ἔστει γὰρ τὰς ἀρχαίας ἐκείνας τοῦ Ἰσραὴλ μεταναστάσεις καὶ αἰχμαλωσίας ἐνόησεῖ τις, εἴτε τὴν ἐπὶ Χριστῷ διὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων χειρὸς τῆς Ἰουδαίας ἐρήμωσιν.

A modo dixi. Itaque in Numeris, quando lex de vacca rufa ferebatur, dixit Deus ad Moysen, sacerdotum interpretem : « Hæc distinctio legis, quæcunquo constituit Dominus, dicens : Loquere filiis Israel, et accipiant ad se vaccam rufam, immaculatam ». » Audis illud, accipiant? hoc est, offerant, sive admoveant. De mundando autem a lepra rursus ita ait : « Egredietur sacerdos extra castra, et videbit sacerdos, et ecce sanatur tactus lepræ a leproso. Et jubebit sacerdos, et accipient mundato duos passerulos vivos, puros ». » Cum igitur etiam de sacerdotibus et accipient » dicat, merito intelligatur vox pro, offerent. In tempore igitur iniquitatum, populi videlicet, ipsi accipient, hoc est, offerent in sacrificium, et in odorem suavitatis spiritualem Deo animas suas, probe nimirum conversantes, et vitam legibus mirifice consentaneam traducentes, et quæ sacerdotibus decora sunt, cogitare, et facere summo studio enitentes. Potest enim talis populum, qui in offensam Dei incurrit, et legem inique violavit, in pristinum locum restituere. Verumenimvero, ad hoc instituti, inquit, una cum aliis lapsi sunt. Idcirco jure vacabant sacra, cessabit sacrum, et honorabile genus, « erit populus ut sacerdos : » nihil siquidem inter populum et sacerdotem distabit. Atque hoc est fortasse, « gloriam eorum in ignominiam ponam. »

VERS. 10. Et comedent, et non implebuntur; fornicati sunt, et non dirigentur.

XLl. Vias quidem, ut apparet, incessus in operibus nominat; consilia vero ex cogitationibus indecentibus delicta. Quoniam igitur, inquit, prave incessit, et a recto itinere deflexit, et propemodum omni semita impietatis ambulavit, omnium 73 turpissima et a ratione alienissima apud se statuit, et universorum Deum contempsit, et ipse quoque ad serviendum idolis declinavit, « ulciscar super ipsum, » hoc est, pœnam sceleribus respondentem reposcam. Deserentes autem Dei charitatem omnibus malis omnimodis circumveniri, nulli plane dubium est. Nec enim recta et inculpata progredietur via, nec sapienter quidquam cogitabit, qui divinam sapientiam virtutemque opitulatricem non habuerit.

Et comedent, et non implebuntur; fornicati sunt, et non dirigentur.

XLII. Adhuc reliquias Israelitis reservavit. Non enim universe cum sacerdotibus perituros declarat, cum dicit, « comedent quidem, sed non saturabuntur. » Sive enim veteres illas Israelis transmigrations et captivitates, sive propter Christum per Romanus Judææ illatam vastitatem quispiam recogitet, in reliquiis Israellem ipsum, et cultum a lege

* Numi. xix, 2. † Levit. xiv, 3, 4.

præscriptum adhuc conservatum animadvertet. Abductis enim tunc per Salmanasar et Theglathalassar ad Assyrios et Medos, nihilominus exigui numero, et paucissimi; et ex Israelitis relictis, legitima sacerdotibus offerrebant, obviis, et quæ ad manum erant eos honorantes, et a consuetis haud penitus recedentes. Eodem modo et in postremo bello, sub Augusto Cæsare, inquam, populationibus deferinata ipsorum provincia ad omnem ventum, seu muadi angulum, perque omnes regiones et urbes dispersi sunt⁶. Nihilominus mediocriter adhuc sanctum, et selectum genus venerantes, quæ poterant offerrebant, et etiam tum, quanquam abolitis veterum sacrificiorum cæremoniis, morem istum retinebant. Amissa quippe Jerosolyma, sacrificare de cætero nefas erat. « Comedent igitur, inquit, et non implebuntur, » hoc est pauca, et vix accipient et quæ ad satietatem haud sufficient. Docetur nihilominus his verbis antiqui honoris illorum subversio, præteritæque securitatis amissio. « Quoniam fornicati sunt, inquit, non dirigentur. » Impossibile enim est, ut dixi, Deum deserentes (hoc enim spiritualis fornicatio et nomine et re sibi vult) aut ad satietatem bona suppeditata habere; aut e cœlis, et desuper alimenta comportare; aut ia consiliis, vel in actionibus dirigi posse. Deus enim omnium bonorum nostrorum conservator et mentis nostræ gubernaculum est.

74 VERS. 11. *Quia Dominum dereliquerunt, ut custodirent fornicationem, et vinum, et quod inebriare potest, suscepit cor populi mei.*

XLIII. Hic exponit causas, quare neque alimento replentur sacerdotes, neque amplius dirigantur. Quoniam enim et ipsi a Domino discesserunt, inquit, et magistri cum discipulis, cum subditis penes quos potestas, et qui aliorum duces erant præcipites fuerunt, idcirco divinam iram juste subibunt, et quæ sine sine peccaverunt, eorum pœnas sustinebunt. « Custodierunt enim fornicationem, » hoc est, effecerunt, ut quibus præerat, in errore manerent; tametsi potius eum abjicere et exterminare debebant. Magistrorum enim vigilantia est, studiosè e medio removere quod populo obest, et quod Deus odit, sine mora tollere. Quod si facere abhorrentes, manere quodammodo, et retineri opera erroris permittunt, imo contra potius confirmant, tunc et mens eorum qui erudiuntur, tanquam vinum et inebriamentum omnino suscipiet. Unde enim, aut quomodo vigilabunt discipuli, mentisque oculum ad vere et natura Deum aperient, si eos pædagogi et conducibilium doctores adhuc ad errore corroborant? Et hoc est, ni fallor, quod apud alium prophetam legimus: « Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? et qui adhærebant legi meæ, non crediderunt in me, et pastores imple egerunt in me, et prophetae prophetabant Baal⁷; » et rursum:

Α ἐν λυψάνοις εὐρήσει τετρημένον αὐτόν τε τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὴν κατὰ νόμον λατρείαν. Ἀποκριθεῖντων γὰρ τὸ τηλικαῶε διὰ τε τοῦ Σαλμανασάρ καὶ τοῦ Θεγλαφαλασάρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους, οὐδὲν ἦττον οἱ βραχεῖς καὶ ὀλιγοστοὶ καὶ περιλειπόμενοι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, προσῆγον τοῖς ἱερεῦσι τὰ νενομισμένα, τοὺς κατὰ χεῖρα τιμώντες· καὶ οὐκ ἔξω τῶν ἐν ἔθει γινόμενοι πανταλῶς. Κατὰ τὴν Ἰσον δὲ τρόπον καὶ ἐν τῇ λοιπῇ πολέμῳ, τῇ ἐπὶ Καίσαρος Λύγούστου, φημι, καταθρωθείσης αὐτοῖς τῆς χώρας, ἐσκορπίσθησαν μὲν εἰς πάντα ἀνεμον, καὶ ἐν πάσῃ χώρᾳ τε καὶ πόλει. Πλὴν ἐτι μετρίως τὸ ἱερὸν καὶ ἀπόλεπτον τιμώντες γένος, προσῆγον τὰ κατὰ δύναμιν. Καὶ εἰσὶν ἐν τούτοις ἐτι, καίτοι τῶν παλαιῶν θυσῶν ἀνατετραμμένων. Ἐξω γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ γεγονόσι τὸ θύειν ἐτι παράνομον. Ἐφαγονταί τοῖνον, φησι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι, » τουτέστιν, ὀλίγα λήφονται καὶ μόλις, καὶ ὅσα πρὸς κόρον οὐκ ἔφαρκε. Καταδεικνύει δὲ οὐδὲν ἦττον καὶ τοῦτο τῆς ἀρχαίας αὐτῶν τιμῆς τὴν καθάρσειν, καὶ τῆς προλαθοῦσης εὐθυμίας τὴν ἀποβολήν, » Ἐπειδὴ πεπορνεύκασι, φησὶν, οὐ μὴ κατευθυνῶσιν. » Ἀμήχανον γὰρ, ὡς ἔφη, τοὺς ἀποφοιτῶντας Θεοῦ (τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐπὶ τὸ τῆς νοητῆς πορνείας ὀνομάε τε καὶ χρῆμα), ἢ εἰς κόρον ἔχειν τὴν τῶν ἀγαθῶν χορηγίαν, ἢ γοῦν δύνασθαι τὰς ἐξ οὐρανῶν καὶ ἀνωθεν συγχομιζέσθαι τροφὰς, ἢ ἐν βουλαῖς, ἢ ἐν πράγμασι κατευθύνεσθαι. Θεὸς γὰρ ἔστιν ὁ παντὸς ἡμῶν ἀγαθοῦ Σωτὴρ, καὶ τῆς οὐσίας ἐν ἡμῶν διανοίας τὸ πηδάλιον.

Δίωτι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον, τοῦ φιλάξαι πορνείαν, καὶ οἶνον, καὶ μέθυσμα ἐδέξατο καρδία λαοῦ μου.

ΜΓ'. Τὰ αἰτίας ἐνθάδε φησι, τοῦ μήτε τροφῆς ἐμπίπλασθαι, μήτε μὴν ἐτι κατευθύνεσθαι τοὺς ἱερούργους. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπέψυχοντο, φησὶ, καὶ αὐτοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ συναπώλισθον τοῖς παιδευομένοις οἱ παιδευταί, τοὺς ὑπὸ χεῖρα καὶ ἐξουσίαν οἱ καθηγείσθαι λαχόντες, ταύτητοι δικαίως ὑπὸ θείαν ἔσονται μῆνισιν, καὶ δίκας ὑφέξουσι τῶν ἀκαταλήκτως διεπταισμένων. Ἐτετρηκάσι γὰρ πορνείαν, » τουτέστι, σώζεσθαι παρεσκεύασαν τοὺς ὑπὸ χεῖρα τὴν πλάνησιν, καίτοι μᾶλλον αὐτὴν ἐκ μέσου διαβρίπτειν καὶ ἀφανίζειν ὀφείλοντες. Διδασκάλων γὰρ νῆψις, τὸ λαοὺς ἀδικοῦν ἐκ μέσου ποιεῖσθαι διὰ σπουδῆς, καὶ τῷ Θεῷ στυγητὸν ἀμελλητὶ καταστρέφειν. Εἰ δὲ δὴ τοῦτο δρᾶν οὐκ ἀνεχόμενοι, μένειν ὡσπερ καὶ σώζεσθαι τῆς κληθήσεως ἔργα συγχωροῦσιν αὐτοὶ, μᾶλλον δὲ καὶ συνιστῶσιν ἐκ τῶν ἐναντίων, τὸ τηλικαῶε δὴ πάντως οἶνον ὡσπερ τι καὶ μέθυσμα καὶ ὁ τῶν παιδαγωγουμένων εἰσδέξεται νοῦς· Πόθεν γὰρ, ἢ πῶς ἀν ἔσχον νῆφειν οἱ μαθηταί, καὶ διανογιῶναι δύνασθαι τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει Θεόν, εἴπερ αὐτοὺς οἱ παιδαγωγοί, καὶ τῶν συμφερόντων εἰσηγηταί καὶ προσημαυδῶσιν ἐτι πρὸς τὸ πλανᾶσθαι δεῖν; Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ δι' ἑτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον· « Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν· Ποῦ ἐστὶ Κύριος; Καὶ οἱ ἀνεχόμε-

⁶ Zach. 11, 6. ⁷ Jer. 11, 8.

νοι τοῦ νόμου μου οὐκ ἠπίσταντό με. Καὶ οἱ ποιμένες ἤσέδησαν εἰς ἐμέ· καὶ οἱ προφῆται προσφῆτευσον τῇ Βαβυλ. » Καὶ πάλιν· « Οἱ υἱοὶ μου καὶ τὰ πρόβατά μου οὐκ εἶσιν, οὐκ ἔστι τόπος τῆς σκηνῆς μου, τόπος τῶν δέβρων μου. Ὅτι ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθησαν. »

Ἐν συμβόλοις ἐπηρώτων, καὶ ἐν βάβδοις αὐτῶν ἀπήγγελλον αὐτῶν.

ΜΑ'. Τίνα τρόπον καταλείπασιν μὲν τὸν Κύριον, τετηρηκασί δὲ τὴν πορνείαν, καθίστησιν ἐναργές. Συνθηκὴν γὰρ τοῖς πλανωμένοις ἀποφαίνει τὸν παιδευτὴν· καὶ οὗς ἦν εἰκός, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ ἀναγκαῖον τοῖς θεοῖς ἐπεσθαι νόμοις, καὶ ἀποκομίζειν εἰς τοῦτο τοὺς ὑπερευμένους, τοὺτους, ὡς ἔφην, τὰ τῆς πλάνης πληροῦντας· ἐγκλήματα δεῖκνυσιν ἐναργῶς. Ἦσαν μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς τινες, μανθάνειν ἐθέλοντες, φησὶν, ἦτοι τὰ ἐσόμενα τυχόν, ἦγουν τὰ καθ' ἑαυτοῦς, καὶ ἐν οἷς ἂν εἶεν καιροί, ἢ πράγμασιν. Οἱ δὲ τοὺς προσιόντας αὐτοῖς οὐκέτι παρὰ θεοῦ τὰ τοιαῦτα βούλεσθαι ζητεῖν δυσσεβούντες ἀνέπειθον, ἀλλ' ἐν συμβόλοις ἐπηρώτων, τουτέστι, διὰ σημείων τινῶν καὶ ἐπιτηρήσεων παρὰ τῶν ἀκαθάρτων πνευματῶν μανθάνειν ἐζήτουν. Καθάπερ ἀμέλις καὶ Βαλαὰμ καταμαντεύεσθαι ποταμῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐπεχειρεῖ· τοῦτο γὰρ ἐκέλευε δρᾶν Βαλαὰμ υἱὸς Βεωρ. Ὁ δὲ, « Ποίησόν μοι, » φησὶν, « ὧδε ἐπὶ βουβούλους, καὶ σφάξον μοι ἐπὶ τὰ μόσχους, καὶ ἐπὶ τὰ κριοὺς, καὶ κορεύσομαι κατέναντι τῶν οἰωνῶν. » Ἡ γὰρ τοὺς καρπούς τοὺς ἐκ τῶν θυσιῶν ἀναθρόσκοντας κατασκέπτονται, ἔφη τε καὶ ὄπως, ὑψοῦ τε καὶ ἀνω δακτύουσι· ἢ τοὺς ἐν ἡπατι σφασσασμένους περιεσφύουσιν οἱ δαίμονες· ἦγουν τὰς ἐξ οἰωνῶν περιεργάζονται πτήσεις. Οἰωνοσκοπία δὲ, καὶ μαντικὴ, καὶ τοιαῦτα τῶν κακῶν τῆς εἰς λήξιν ἡκούσης δυσσεβείας ἐγκλήματα, καὶ ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς εἰδωλολατρίας ἐργονταὶ μυχοίς. « Καὶ ἐν βάβδοις αὐτῶν ἀπήγγελλον αὐτῶν. » Ἀφικομένοις, φησὶ, πρὸς αὐτοὺς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τι τῶν ἰδίων διειδέναι σπουδάζουσιν, οὐχὶ μόνον ἐν συμβόλοις, ἀλλὰ καὶ ἐν βάβδοις αὐτῶν ἀπήγγελλον αὐτοῖς. Τρόπος δὲ οὗτος ἀπάτης ἑσπερος, βάβδομαντεῖα τὸ χρῆμα, καὶ εὐρεμὰ που τάχα τῆς Χαλδαίων περιεργίας. Κατεμαντεύετο γὰρ οὕτως τῆς Ἱερουσαλήμ Ναβουχοδονόσορ, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος προφήτης φησὶν Ἰεζεκιήλ. Δύο γὰρ ἰσταντες βάβδους, εἶτα τινὰ τῶν ἀπορρήτων αὐτοῖς κατεπέδοντες, κατακλίθεσθαι παρεσκεύαζονταί τινος δαιμονίου ἐνεργείας. Καὶ πιπτούσας ἐπετήρουν ὅποι φέροντο πάλιν, πότερον εὐθὺς ἢ ἀνόπιν, εἰς δεξιὴν ἢ εἰς εὐώνυμον. Ὅσως τε λοιπὸν τὸ δοκοῦν τοῖς προσιοῦσιν ἀπήγγελλον. Τοῦτο ἐστὶ τὸ, « Ἐν βάβδοις ἀπήγγελλον. » Πάνδεινον οὖν ἀληθῶς, ὅτι τῶν ἄλλων οἱ παιδαγωγοί, καὶ πρὸς τὸ τῷ θεῷ φίλον ἀποκομίζειν οἱοί τε, καὶ πλανᾶσθαι παρεσκεύαζον, καὶ ἦ φησὶν ὁ προφήτης, « Μανίαν ἐν οἴκῳ Κυρίου κατέπηξαν. » Μανίαν γὰρ φησὶ τὴν ψευδομαντείαν. Ὑποκρίνονται γὰρ οἱ τοιοῦτοι δρᾶν εὐθεῖες, μηδὲ εἰδέναι λοιπὸν, ὅποι πέρ εἰσι.

« Filii mei, et oves meae non sunt, non est locus tentorii mei, locus pellium mearum; quia pastores stulte egerunt, et Dominum non exquisierunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, et dispersi sunt. » τὸν Κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε

VERS. 12. *In symbolis interrogabant, et in virgis suis annuntiabant ei*

XLIV. Quonam modo Dominum reliquerint, fornicationem autem custodierint, manifeste ostendit. Institutorem enim cum seductis conspirasse docet. Et quos consentaneum, vel potius necessarium erat divinas leges sequi, et eo subjectos adducere, hos, ut dixi, seductionis piacula committere planum facit. Ierant enim apud eos quidam, inquit, eventura fortasse, 75 aut sibi futura volentes cognoscere, et in quae tempora, aut rerum statum devenire possent. Illi vero ad se adentibus non jam, ut a Deo huiusmodi exquirent, impie suadebant; sed in symbolis interrogabant, hoc est, per signa quaedam et observationes ab impuris spiritibus discere conabantur; sicut et Balaam aliquando adversum Israel vaticinium tentabat; id enim facere Balac filius Beor jubebat. « Exstrue, inquit, mihi hic septem aras, et macta mihi septem vitulos, et septem arietes, et captabo augurium. » Aut enim fruges e sacris focis exsillientes considerabant, quo et quomodo prosillirent; aut palpitationes jecinoris speculabantur miseri; aut certe volatus avium curiose observabant. Auspicia porro, et divinatoria, et huiusmodi mala, crimina impietatis sunt, et ex intimis idololatriae visceribus promanant. « Et in virgis suis annuntiabant ei. » Venientibus ad se Israelitis, inquit, et aliquid suarum rerum nosse studentibus, non modo in symbolis, sed etiam in virgis ipsorum annuntiabant eis. Est hic alter fallaciae modus, divinatio per virgas, et inventum, nisi fallor, Chaldaicae curiositatis. Sic enim contra Jerusalem divinabat Nabuchodonosor 28, sicut et divinus propheta Ezechiel testatur. Duas enim virgas statuente, deinde arcanis quibusdam verbis eas incantantes, ut agente diabolo prociderent, et cadentes rursus observabant, utrum prorsum an retrorsum, in dextrum an in sinistrum ferrentur. Sic deinceps quod illis placebat accedentibus nuntiabant. Hoc sibi vult, quod ait, « in virgis annuntiabant. » Vere igitur insignissimum, quod aliorum magistri, et qui ad Deum ceteros adducere poterant, etiam abducebant, et ut ait propheta: « Insaniam in domo Dei confixerunt. » Insaniam enim ementitum vaticinium appellat. Simulant enim qui istis dant operam, nec scire se amplius ubi sint. Insanire enim eos et divino furore percitos, ut deos plenos quidam dicebant. Ignorabant quippe seductorum cor immundorum spirituum velut domicellium quoddam, et speluncam esse.

¹⁰ Jer. v, 20, 21. ¹¹ Num. xxiii, 1. ¹² Ezech. xxi, passim. ¹³ Osee ix, 8

Μαίνεσθαι γὰρ αὐτοὺς, καὶ ἐνθουσιᾶν ἑφασκόν τινες, ὡς θεοῦ πεπληρωμένους. Οὐ γὰρ ἤδεσαν ἰκαθάρτων ὅτι τῶν πνευμάτων οἶκος ὡσπερ τις καὶ σπήλαιον ἢ τῶν κλωνιμένων ἐστὶ καρδία.

VERS. 13. Spiritu fornicationis seducti sunt, et fornicati sunt a Deo ipsorum. Super vertices montium sacrificabant, 76 et super colles immolabant subter quercum, et populum, et arborem umbrosam, quia bonum umbraculum.

XLV. Non sine impuris et malignis spiritibus talia fieri perspicue docet. Omne etenim genus sceleris et ab ipsis proficiscitur, et nihil turpissimarum rerum non consecantur, qui eorum voluntati obtemperare decreverunt. Inquit ergo, « Seducti sunt spiritu fornicationis, » et a Deo longissime separati sunt, voluptatis amantes, et in operibus idololatricis carnis demulcendæ commoditatem quæritantes. Sacrificabant enim, colles et montes conscendentes, et terrenis celsitudinibus dæmonas sub terram detrusos venerantes. Deinde aris sub quercu, et populo excitatis, operabantur, nymphis, forsitan hamadryadibus secundum figmenta Græcorum, honorem istum sacrantes. Scribunt enim illorum poetæ præcipui, et stirpes, et ligna amari ab impuris dæmonibus, quæ ipsis nescio quo modo nymphas nominare complacuit. Visum igitur illis, inquit, sectari umbras, et in virentissimis saltibus deliciis enervari, laudantesque dicere, « quia bonum umbraculum. » Itaque amans voluptatis non poterit esse amans Dei. Testimonium feret Paulus, dicens de quibusdam, « esse voluptatum amatores magis quam Dei ¹⁴. » Brati ergo qui modo lugent ¹⁵, ut dicit Salvator, et patientia in laboribus utilibus suspicienda magnopere ac diligenda est.

VERS. 14. Propterea fornicabuntur filie vestræ, et sponsæ vestræ nœchabuntur. Et non visitabo super filias vestras cum fornicatæ fuerint, et super sponsas vestras, cum adulteratæ fuerint; quoniam ipsi cum meretricibus commiscebantur, et cum initialis immolabant.

XLVI. Quia enim, inquit, eximium quiddam videtur, sub arbore et umbris emolliri atque dissolvi, et voluptati duxistis quod mihi displicet, execrabilem videlicet seductionem et immunditiam: propterea fornicabuntur filie vestræ; sponsæ autem, hoc est, filiorum uxores, adulteria perpetrabunt. Et cum hæc contigerint, quiescam et ego, nec visitabo. Videtur sane per hæc clades belli, et incommoda captivitatis peccatoribus eventura prænuuntiare. Qui enim semel alios expugnarunt viceruntque, in captios consulunt, ut lubet, 77 potestate impotenter utentes, et impetu incastigabili quidvis tandem sibi jucundum aggredientes, et neque legis rationem ducentes, neque quid consentaneum aut decens sit cogitare sustinentes; velut indurati autem, et animo perquam truces, parcere miseris omnimodis dedignantur. Liberos igitur hostibus ad contumeliam et spurcitiem fornicationis expositum iri liquido indicat.

¹⁴ II Tim. III 4. ¹⁵ Matth. v, 5.

Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, καὶ ἐξεπόρευσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. Ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ἐθουσίασαν, καὶ ἐπὶ τοὺς βουνούς ἐθυσον ὑποκάτω δρυός, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος, ὅτι καλὸν σκέπη.

ME'. Ὅτι μὴ διγα πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων καὶ πονηρῶν τὰ τοιαῦτα πράττεται, διδάσκει σαφῶς. Ἄπαν γὰρ εἶδος φαυλότητος, παρ' ἐκείνων ἐστὶ. Καὶ τῶν αἰσχίστων οὐδὲν ἀνεπιτήθευτον τοῖς; τὰ αὐτοῖς δοκούντα πληροῦν ἤρημένοις. « Πεπλάνηται » τοῖνυν, φησί, « πνεύματι πορνείας, » καὶ ὡς ἀποτάται γέγονασι τοῦ Θεοῦ. Φιλήθοιοι τε ὑπάρχοντες, καὶ φιλοσαρκίας ἀφορμῆν τὰ τῆς εἰδωλοατρίας ἔργα ποιούμενοι. Ἐθυσον γὰρ, βουνούς τε καὶ ὄρη καταλαμβάνοντες, καὶ γηϊνοὺς ὑψώμασι τὸ τῶν δαιμονίων χαμαιβρίφεις θεραπεύοντες. Εἶτα βωμούς ὑποκάτω δρυός; καὶ λεύκης ἐγείροντες, προσήγον σπονδάς, νύμφαις, τάχα που ταῖς ἀμαδρυάσι, κατὰ τοὺς Ἑλλήνων μύθους, τιμὰς ἀποπέμποντες. Φασὶ γὰρ οἱ τῶν Ἑλλήνων ποιητὰ καὶ λογάδες, καὶ φυτῶν, καὶ ξύλων ἔρῃν τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἃ νύμφας ὠνόμαζον, κατὰ τὰ αὐτοῖς οὐκ οἶδ' ὅπως δοκοῦν. Ἐδόκει τοῖνυν αὐτοῖς ἀποδέχεσθαι, φησί, τὰς σκιάς, καὶ ὑπὸ τοῖς; εὐανθεστάτοις θρύπτεσθαι δρυμοῖς· ἐπαινεῖν τε καὶ λέγειν· « Ὅτι καλὸν σκέπη. » Οὐκοῦν ὀφιλήθονος, οὐκ ἂν γένοιτο καὶ φιλόθεος. Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ Παῦλος περὶ τινῶν, ὅτι φιλήθοιοι μᾶλλον εἰσιν, ἢ φιλόθεοι. Μακάριοι δὲ οὖν οἱ κενθούντες νῦν, καθὰ φησιν ὁ Σωτὴρ, καὶ τὸ τληπαθὲς εἰς πόνους τοῦς; ἐπωφελεῖς τιμῆν, ὅτι μάλιστα καὶ ἀγαπᾶν.

Διὰ τοῦτο ἐκπορευέσουσιν αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ αἱ νύμφαι ὑμῶν μοιχεύσονται. Καὶ οὐ μὴ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν ὅταν πορνέυσωσι, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅταν μοιχεύσωσι· ὅτι αὐτοὶ μετὰ τῶν πορνῶν συνανεφύροτο, καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθυσον.

ΜΓ'. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἀξιάγαστον ὁμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ ὑπὸ φυτῶ θρύπτεσθαι καὶ σκιάς καὶ ἡδονὴν πεποίησθε τὸ λυποῦν ἐμὲ, τὴν ἐπάρατον δηλονότι πλάνην, καὶ ἀκαθαρσίαν· ταύτητοι πορνέυσουσι μὲν ὑμῶν αἱ θυγατέρες· αἱ δὲ νύμφαι, τουτέστιν, αἱ τῶν υἱῶν γαμεταὶ, μοιχευθήσονται. Κἂν εἰ ταῦτα γένοιτο, φησὶν, ἡρεμήσω καγῶ, καὶ οὐκ ἐπισκέψομαι. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων τὰ ἐκ τοῦ πολέμου προκαταγγέλλειν κατὰ τῶν ἡμαρτηκῶτων ἐσόμενα βλάβη, καὶ τὰ ταῖς αἰχμαλωσίαις ἐπόμενα. Οἱ γὰρ ἅπαξ ἐλόντες, καὶ νενικηκότες, πράττουσιν εἰς τοὺς ἀλόντας τὸ δοκοῦν, ἀχαλίνως ἐξουσιαῖς χρώμενοι, καὶ ἀνεπιπλήκτοις ὀρμαῖς πρὸς; πᾶν ὅτιοῦν τῶν αὐτοῖς καθ' ἡδονὴν ἐρχόμενοι, καὶ οὔτε νόμον ὑπολογίζόμενοι, οὔτε τὸ εἰκὸς ἢ πρέπον ἔννοεῖν ἀνεχόμενοι, ἀπεσκληρότες δὲ ὡσπερ, καὶ πολὺ βδέποντα πρὸς; ἀνήμερον ἔχοντες νοῦν, οὐδεμιᾶς ἀξιοῦσι φειδοῦς τοὺς ἀθλίως πεπραχότας. Ὅτι τοῖνυν προκείσονται τοῖς ἔχθροῖς εἰς ὕβριν καὶ αἰσχρουργίαν τῶν πεπρονευκῶτων τὰ παιδία καταμεμήνηκεν ἑναργῶς.

Εἰ δὲ ἦ τις ἔλοιτο, καὶ καθ' ἕτερον νοήσει τρόπον. Ἐπισκέπτεται μὲν γὰρ ὁ τῶν ὄλων Θεός, οὓς ἂν βούλοιτο τιμᾶν τε καὶ ἀγαπᾶν. Κἄν εἰς τὸ ῥάθυμον ἴσῃ παρενηνεγμένους, καὶ δρᾶν ἐθέλοντας ἃ μὴ θέμις, ἐπιτιμᾶ συμμέτρως, καλινδρομεῖν ἀναπαίθων ἐπὶ τὸ ἄμεινον. Τοιγάρτοι φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς εἰς εὐδόκιμον κεκλημένοις ζωῆν· « Εἰ παιδεῖαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός. Τίς γὰρ ἐστὶν υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; » Ὁ δὲ γε σοφώτατος Παροιμιαστής διαμαρτύρεται καὶ φησὶν· « Ὅν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται. » Ὀδοῦν οὓς παιδεύει, καὶ ἐποπτεῖας ἀξιοί, ὡς ἀγαθοὺς καὶ ἡγαπημένους. Ἐφορᾷ δὲ οὐδαμῶς τοὺς σφόδρα προσκερουχότας, μονονουχὶ δὲ λέγων· « Οὐκ οἶδα ὑμᾶς. » « Ὁφθαλμοὶ γὰρ Κυρίου, ἐπὶ δικαίους, » καθὰ γέγραπται. Οὐκοῦν κἄν πλημμελῶσι, φησὶν, οὐκ ἐπισκέψομαι, τουτέστιν, οὐ φροντιῶ, οὐκ ἐπιστρέψω πρὸς ἑμαυτὸν, οὐδενὸς ἀξίους ἡγήσομαι. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Καὶ γὰρ ὑμεῖς αὐτοὶ, φησὶν, οἱ ἐν τάξει πατέρων, τοσοῦτον ἀφαστήκατε τοῦ θέλειν ἐπιτιμᾶν ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν, κἄν εἰ τοῖς ἐσχάτοις μεταποιοῖντο φουλόγητος, ὡς συναναφύρεσθαι πόρναις. Συντεθῆκατε γὰρ τοῖς τετελεσμένοις. Πόρναις δὲ φησὶν ἰδικῶς τὰς τοῦ Βεελφεγῶρ ἱεραίας. Βεελφεγῶρ δὲ ἐστὶν, ὁ καλούμενος Πρίαπος. Αἱ δὲ τὸ οὕτως αἰσχρὸν τιμῶσαι βδέλυγμα, πόρναι λοιπὸν ἠμολογουμένως. Τετελεσμένους δὲ ὀνομάζει πάλιν τοὺς ἱερομύστας τοῦ Βεελφεγῶρ, ἄνδρες δὲ ἦσαν· εἶναι μὲν δὲ οὐκ ἀνεχόμενοι τοῦθ' ὅπερ εἰσὶ, μεταφοιτῶντες δὲ μᾶλλον εἰς φρόνημα τὸ θηλυπρεπές, λόγοις τε καὶ τρόποις ἀνοσίως μαλακίζόμενοι. Θηλυδρίας δὲ καὶ μαλθάκωνας τοὺς τοιούτους ἀποκαλοῦσιν οἱ τινες, οἱ γυναικείαις ὄλουγαῖς, καὶ κυμβάλοις χρώμενοι, περιθέοντες τινὰς δᾶδας ᾧ μυσταγωγεῖν ὑπεκρίνοντο, τῆς τοῦ Βεελφεγῶρ αἰσχύνης πληροῦντες τὰ παύγια. Ἐθυσον τοίνυν, φησὶ, μετὰ τῶν τετελεσμένων, τουτέστι, μένους προσήγον θυσίας τῷ Βεελφεγῶρ.

Καὶ ὁ λαὸς ὁ συνίων συνεπλέκετο μετὰ πόρνῃς.

MZ'. Μετακομίζει τὸν λόγον ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, τουτέστι, τοῖς ἐκ φυλῆς Ἰούδα καὶ Βενιαμὴν, οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες ἔτι, καὶ τὸ θεῖον ἔχοντες θυσιαστήριον (συνειστέθει γὰρ ὁ ναός), τὰ Μωσαίως ἐντάγματα τηρεῖν ἐφασκόν, καὶ τὴν διὰ τοῦ νόμου σύνεσιν ἔχειν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ λελατρεύκασι τῇ Ἀστάρτῃ, προσοχθίσματι Σιδωνίων. Ἀστάρτην δὲ εἶναι φασὶ τὴν παρ' Ἑλληνικῶν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ὀνομαζομένην Ἀφροδίτην. Ἐστηκε δὲ τὸ ἄγαλμα γυμνόν, καὶ ὡς ἐν εἶδει πόρνῃς, αἰσχημόνως ἀπογυμνοῦν τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς καὶ τὰ ἀποπτα τοῦ σώματος μέρη. Οὐκοῦν οὐ μόνος, φησὶν, ὁ Ἰσραὴλ, καίτοι πλείστην ὄσσην ἀβουλίαν νενοσηκῶς, συναναφύρετο πόρναις, καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθεν· ἀλλὰ « καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς ὁ συνίων, » τουτέστιν, ὁ τὴν ἐκ νόμου σύνεσιν ἔτι σώζειν ὑποκρινόμενος, « συνανεπλέκετο πόρνῃ. » Προσκεκυνήκασι γὰρ, ὡς ἔφην, τῇ Ἀστάρτῃ.

A Qui volet, etiam alio sensu locum hunc intelligit. Visitat enim universorum Deus quos honorare et diligere voluerit. Eisi ad ignaviam detortos viderit nefandaque molientes, leniter increpitos ad salutaria denuo impellit. Proinde divinus Paulus ad eos qui ad vitam laudabilem vocati sunt: « Si disciplinam sustinetis, tanquam filiis vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corrigit pater ¹⁶? » Attestatur idem sapientissimus Paroemiastes, « Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit ¹⁷. » Quare quos castigat, etiam visitatione ut bonos et dilectos dignatur. A quibus autem est majorem in modum offensus, eos neutiquam aspiciit, tantum non dicens, « Non novi vos ¹⁸. » Nam ut scriptum est, « Oculi Domini super justos ¹⁹. »

B Ergo, si peccaverint, inquit, non visitabo, hoc est, non mihi curæ erit, non convertar ad eos, vilipendam illos. Quam ob causam? Etenim vos ipsi, inquit, qui in numero et ordine patrum estis, tantum abest ut hujusmodi in vobis ipsis liberisque vestris, quamvis extreme sint improbi, reprehendere velitis, ut cum meretricibus commisceamini. Immolatus enim cum initiatis. Meretrices proprie sacrificas Beelphegor nominat. Est autem Beelphegor qui nuncupatur Priapus. Tam execrabilem turpitudinem colentes, congruenter meretrices fuerunt. Initiatos porro vocat hieromystas Beelphegor, qui non sustinerent esse quod erant; sed potius in animos muliebres immigrarent, verbis et moribus nefarie emoliti, quos nonnulli effeminatos et molles appellant; qui cum feminis ululatus et cymbalis circumcursantes, inter faces sacra docere simulabant, pudenda Beelphegor ludicra obeuntes. Sacrificabant igitur cum initiatis, inquit, hoc est, initiati erant illorum mysteriis, et cum adeo corruptis hominibus Beelphegor sacrificia faciebant.

μυμῆντο τὰ ἐκείνων, καὶ ὁμοῦ τοῖς οὕτω κατεφθαρ-

78 Et populus ille intelligens adhærebat meretrici.

XI.VII. Sermonem ad Judam derivat, hoc est, ad tribum Juda et Benjamin, qui adhuc Jerusalem habitantes, et sacrosanctum altare habentes (stabat enim templum) Moysis præcepta servare, et intelligentiam legis habere se profitebantur. Verum et ipsi divinis honoribus Astarten, scandalum Sidoniorum coluerunt. Astarten autem esse aiunt apud Græcos, nescio quare, Aphroditem (Venerem) nominatam. Stabat nudum simulacrum, forma scorti, partes illas corporis ab aspectu removendas minime tectas omnium oculis turpiter exhibens. Quamobrem non solum Israel, inquit, quamvis morbo amentiae affectus maxime, cum meretricibus misceretur, et cum initiatis sacrificabat; sed « et ipse populus intelligens, » hoc est, qui prudentiam legalem adhuc præ se ferebat, « meretrici adhærebat. » Adoraverunt enim, ut dixi, Astarten. Salomon enim libidinosæ et

¹⁶ Hebr. xii, 7. ¹⁷ Prov. iii, 12. ¹⁸ Matth. vii, 23. ¹⁹ P. al. xxxiii, 16.

peregrinæ mulieri gratum faciens, delubrum ei construxit ⁹⁰.

VERS. 45. *Tu autem, Israel, ne ignores, et Juda, ne ingrediamini in Galgala, et ne ascenditis in domum iniquitatis, et ne juretis viventem Dominum.*

XLVHI. Dixi jam toties, decem tribus in Samaria a prophetis nominari Israel; Judam vero, et nonnunquam Benjamin, duas tribus in Jerusalem, Judæ puta et Benjamin. Loquitur in præsens de ambobus, et utriusque multitudinis morbum increpat. Vide enim quomodo Israelem ut perquam insipientem et mentis inopem, et eapropter etiam desertorem factum vituperet: siquidem insipientiæ crimen reputari æquum est, cultibus idolorum frequentandis delectari, et a charitate in Deum separari. Significat ergo hoc loco, « ne ignores, » ne sis fatuus, neve extrema insipientia plenus. Pudefacit deinde habitantes Jerusalem, nempe Judam, ut simulatorem et impie injuriosum, quod ambobus incedat; imo quod ambobus poplitibus juxta verbum prophetæ claudicat ⁹¹. Fingebat eniam studium et amorem religionis erga Deum, et sacrificia legibus instituta celebrabat, sed neutiquam adhuc ad dæmones ipsos adorandos properare desinebat, **79** etsi id non adeo palam, verum occulte et latenter. Quare beatus propheta Ezechiel perfodere parietem jussus est; quo facio vidit omnia idola Israel depicta in parietibus. Et ad ipsum universorum Deus: « Vidisti, filii hominis, quid seniores domus Israel faciant hic? unusquisque eorum in cubiculo abscondito eorum. Quia dixerunt, Dereliquit Dominus, non vidit Dominus terram ⁹². » Ait item propheta, se aspexisse mulieres quoque sedentes et plangentes Thammuz, qui Græcorum lingua est Adonis. Perspice igitur, quo pacto, quamvis divinum templum venerabundi obirent, et cultum divinum secundam legem sibi proprium et peculiarem esse simularent, nihilominus clandestine cultibus absurdis et diabolicis, et Deo invisibilibus se dividebant. Quocirca « Tu Israel, » qui omnino deflexisti: de via « ne ignores, » inquit. Id est, abstine ab imperitia; desiste ab hac tam vana et profana voluntate; admitte prudentiam legi et prophetis, sive Christo et Evangelio consentaneam. « Et Juda ne ingredimini in Galgala, et in domum iniquitatis ne ascendite, et ne juretis viventem Dominum. » Hoc enim decorum est per Deum jurare, atque in lingua habere viventem Dominum, et inserim ad dictum esse idolis et vitulos inanimos adorare. Constituit quippe Jeroboam unum in Bethel, alterum in Dan ⁹³. Non sinit igitur pietatem erga Deum fingere per pronuntiationem nominis Domini, et nihilominus ad idololatrias cum ratione pugnantibus auferris, in Galgala, et in domum iniquitatis ascendentes. Dominum iniquitatis vocat *Bethel*. Quare? redditur enim *Bethel* *Domus Dei*. Sed domus idoli facta est, cum aliqua injuria et rei et cognominis: domus namque

A Σολομών γὰρ αὐτῇ τέμενος ἀναθετατο, μαχλώση τε καὶ ἀλλοφύλω γυναίκε τὰ κεχαρισμένα πληρῶν.

Σὺ δὲ, Ἰσραὴλ, μὴ ἀγνοεῖς, καὶ Ἰούδα, μὴ εἰσπορεύσῃς εἰς Γάλγαλα, καὶ μὴ ἀναβαίνετε εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδικίας, καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον.

ΜΗ'. Ἐφην ἤδη πλειστάκις, ὅτι τὰς μὲν εἴκα φυλάς, τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, τῶν προφητῶν οἱ λόγοι καλοῦσιν Ἰσραὴλ. Ἰούδαν γε μὴν καὶ Βενιαμὴν ἔσθ' ὅτε τὰς ἐν τοῖς Ἱερουσόλυμοις δύο φυλάς, τὴν τοῦ Ἰούδα, φημί, καὶ τοῦ Βενιαμίν. Γέγονε τοίνυν περὶ ἀμφοῖν εἰς τὸ παρὸν ὁ λόγος, καὶ τὴν ἑκατέρας πληθῆος ἀπελέγγει νόσον. Θία γὰρ ὅπως κατονεῖδίζει τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ἀσύνητον κομιδῆ, καὶ ὀλιγογνώμονα, ταύτητος γεγονότα καὶ ἀποστάτην. Εἴτερ ἀσυνεσίας ἐγκλημαῖ νοοῖ' ἂν εἰκότως, τὸ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις προσκεῖσθαι φιλεῖν, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀπονοσφίζεσθαι. Σημαίνει δὴ οὖν ἐνθάδε τὸ, « μὴ ἀγνοεῖς, » τὸ, μὴ ἔσο μωρὸς, μηδὲ τῆς εἰς λῆξιν ἠκούσης ἀσυνεσίας ἐμπλεως. Ἐντρέπει δὲ πάλιν καὶ τοὺς ἐν τοῖς Ἱερουσόλυμοις, τουτέστι τὸν Ἰούδαν, ὡς ὑποκριτῆς, καὶ ἀνοσίως ὀβρίζοντα, διὰ γε τοῦ βαίνειν ἐπ' ἄμφω, μᾶλλον δὲ χυλεύειν ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἐκλάττετο μὲν γὰρ ἐπιτηδεύειν τε καὶ ἀγαπᾶν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν, καὶ τὰς κατὰ νόμον θυσίας ἐτέλει· ἀπῆλλακτο δὲ οὐδαμῶς τοῦ καὶ αὐτοῖς ἐπιγεσθαι τοῖς δαιμονίοις προσκυνεῖν, εἰ καὶ μὴ λίαν ἀνεφανθόν, ἀλλ' οὖν κεκρυμμένως καὶ ληθῆτως. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος προφήτης Ἰεζεχιὴλ ὀρῦττειν ἐν τῷ τοίχῳ προσετάττετο. Εἶτα τεθιάται πάντα τὰ εἰδωλα οἴκου Ἰσραὴλ διαγεγραμμένα ἐπὶ τῶν τοίχων. Καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὄλων θεός· « Ἐώρακας, οὐκ ἀνθρώπου, ἔοι προσδύτην οἴκου Ἰσραὴλ ποιούσιν ἕδε; ἕκαστος ἐν τῷ κοιτῶν τῷ κρυπτῷ αὐτῶν. Διότι εἶπαν· Ἐγκαταλείπει Κύριος, οὐκ ἐφορᾷ Κύριος τὴν γῆν. » Τεθεῖσθαι δὲ φησὶν ὁ προφήτης καὶ γυναῖκας καθημένας, καὶ θρηνοῦσας τὸν Θαμμουζ, ὅς ἐστιν Ἄδωνις τῇ Ἑλλήνων φωνῇ. Ἄθρα δὴ οὖν, ὅπως καίτοι τὸν θεὸν περιόποντας ναὸν, καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας μεταποιεῖσθαι προσποιούμενοι, ληθῆτως κατεμερίζοντο πρὸς λατρείας τὰς ἀλλοκότους καὶ δαιμονιώδεις, καὶ Θεῷ κατασυντημένας. Οὐκοῦν. « Σὺ μὲν Ἰσραὴλ, » ὀλοτρόπως ἐκτεκτικῶς, « μὴ μάργαι, » φησὶ, τουτέστι ἐν ἀπόσχῳ τῆς ἀμαθίας, κατάληγε τῆς οὕτως εἰκάτας καὶ βεβήλου γνώμης, δεῖξαι σύνεσιν τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν, ἦτοι τὴν διὰ Χριστοῦ καὶ εὐαγγελικῆν. « Καὶ Ἰούδα, μὴ εἰσπορεύσῃς εἰς Γάλγαλα, καὶ εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδικίας μὴ ἀναβαίνετε, καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον. » Καὶ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀτόπων, ὄρκιον μὲν ποιεῖσθαι Θεὸν, καὶ ἐπὶ γλώττης ἔχειν τὸν ζῶντα Κύριον, προσκείσθαι δὲ τῷ καὶ εἰδώλοις καὶ ἀψύχοις θαμάλεσιν ἐλέσθαι προσκυνεῖν. Ἀπέθετο γὰρ Ἱεροβοὰμ, τὴν μίαν εἰς Βαιθὴλ, καὶ τὴν ἑτέραν εἰς Δάν. Οὐκ ἔδ' τοιγαροῦν ὑποκρίνεσθαι μὲν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν, διὰ τοῦ τὸν Κύριον ὀνομάζειν, κατακομιζέσθαι δὲ πρὸς ἐκτόπους ψευδολα-

⁹⁰ III Reg. xi, 5. ⁹¹ III Reg. xviii, 24. ⁹² Ezech. vii, 12. ⁹³ III Reg. xi, 29.

τρίας, ἀναβαίνοντας εἰς Γάλαγα, καὶ εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδικίας. Οἶκον δὲ ἀδικίας ὀνομάζει τὴν Βαιθὴλ. Διὰ ποίαν αἰτίαν; διερμηνεύεται μὲν γὰρ ἡ Βαιθὴλ οἶκος Θεοῦ. Ἄλλ' οἶκος εἰδώλου γέγονεν, ἀδικηθέντων τρόπον τινὰ, καὶ τοῦ πράγματος, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἐπωνυμίας· οἶκος γὰρ, ὡς ἔφην, εἰδώλου γέγονεν ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ. Καὶ γοῦν ἔφη ποῦ διὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἠγαπημένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; » Φαίη δ' ἂν εἰκότως ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἐπὶ γε τῆς ἐξ Ἰούδα καὶ Βενιαμὴν· « Ἐγγίξει μοι ὁ λαὸς οὗτος ἐμοῦ. »

Διὸς ὡς δάμαλις παροιστρῶσα, οὕτως παροιστρῶσιν Ἰσραὴλ. Καὶ νῦν ρεμήσει αὐτοὺς Κύριος ὡς ἀμνὸν ἐν εὐρυχώρῳ.

ΜΘ'. Σοφῶς τις ἡμᾶς τῶν ἁγίων ἐπὶ τὴν τοῦ συμφοροντος θῆραν ἀποκομίζει, λέγων· « Ἰὲ, μὴ ζηλοῦτω σου ἡ καρδία ἀμαρτωλούς, ἀλλ' ἐν φόβῳ Κυρίου ἴσθι ἔλην τὴν ἡμέραν. » Οὐδ' γὰρ ἂν τις καταφέξει, πῶς ἂν ἔλοιτο ζηλοῦν; τοιοῦτόν τι τῷ Ἰουδα φησὶν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Μὴ γὰρ σοι γενέσθω πρόφασις εἰς ἀπίστασιν τὸ παροιστῆσαι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ οἴνοι τῆς ἀγέλης ἀποδραμεῖν, ἐν ἰσῳ δαμάλει, αἷς ἐκπερ οἰστρος ἐνιζήσειεν, ἥτοι βούτυπος (εἶδος δὲ τοῦτο ἐμπίδος, δακνούσης οὐ φορητῶς), ἀποφέρει τῆς ἀγέλης, καὶ ὄξει φέρεσθαι δρόμῳ παρασκευάζει λοιπὸν, ὅποιπερ ἂν τύχη. Ἦ οὐχὶ τοῦτο πεπονθότα τὸν Ἰσραὴλ εὐρήσομεν; Ἀπεφοίτησε μὲν γὰρ τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τὸν ἑαυτοῦ αἰπλὸν ἀφελς, τουτέστι Θεδν, δειήν καὶ ἐπάρατον ἐποίησατο τὴν ἀπίστασιν. Μὴ ζηλώσης τοιγαροῦν, ὦ Ἰούδα, φησί· εἰ γὰρ καὶ ἐν ἰσῳ δαμάλει παροιστῆσας ὁ Ἰσραὴλ φητο πρὸς ἀπίστασιν, ἀλλ' οὐκ ἀζήμιον ἔσται τὸ ἐγγεῖρημα αὐτῷ. Ἀπελευθεῖται γὰρ αἰχμάλωτος, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφελς, τὴν Περσῶν καὶ Μήδων νεμηθήσεται. Οὐκέτι θρασὺς, καὶ οἴνοειπως ἐξήμιος, καὶ ἀτιμαγέλης (τοιαύτη γὰρ ἀέλπως ἐστὶν ἡ παροιστρῶσα δάμαλις), ἀλλ' ἐν ἰσῳ γεγρονῶς τοῖς ἡπιωτάτοις ἀμνοῖς. Ταπεινὸν γὰρ ἀεὶ καὶ περιδεῆς τῶν αἰχμάλωτων τὸ χρῆμα, καὶ τῆς τοῦ πάσχειν κακῶς ἐλπίδος οὐ μακρὰν, καὶ τῆ τῶν κρατούντων πλεονεξία κατηχημένον. Εὐρύχωρον δὲ τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων ὀνομάζει γῆν, μονουοχι τοιοῦτόν τι λέγων· Εἰς πλατεῖαν καὶ ἀκατάληκτον νεμηθήσεται γῆν, καὶ πολλὰς ἀμείψει χωρίας, οὐ τὸν αὐτὸν ἔχων ἀεὶ δεσπότην, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ δεχομένου μετανιστάμενος. Πάθοι δ' ἂν τοῦτο αὐτὸ καὶ ἀνθρώπου ψυχῆ, τῆς πρὸς τὸν Θεδν ἀγάπης ὀλιγορήσασα. Περινεχθήσεται γὰρ εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν τοῖς δαιμονίοις ἠγαπημένων. Αἰχμάλωτος, καὶ δειλὴ, καὶ Θεοῦ· « Παιδεύσει σε ἡ ἀποστασία σου, καὶ ἡ κακία σου ἐλέγξει σε. »

Μέτοχος εἰδώλων Ἐφραὴμ ἔθηκεν ἑαυτῷ σκάνδαλα, ἤρετιζε Χαναανῶνας. Πορνεύοντες ἐξεπρνευσαν, ἠγάπησαν ἀτιμίαν ἐκ φρονήματος αὐτῶν. Συστροφὴ πνεύματος οὐ εἶ ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῆς, καὶ καταισχυρήσονται ἐκ τῶν θυσιαστηρίων αὐτῶν.

Ν'. Ἐτι τῷ προφήτῃ πρὸς τὸν Ἰουδαῖον ὁ λόγος, ὑποπλαττόμενον μὲν, ὡς ἔφην, τὸ μεταποιεῖσθαι

A Dei domus idoli evasit, ut dixi. Itaque alicubi per os Jeremiæ de populo Israel ait: « Quid dilecta in domo mea fecit abominationem 24? » Dixerit porro jure universorum Deus super iis qui sunt de tribu Juda et Benjamin: « Appropinquat mihi populus hic labiis, cor autem eorum longe est a me 25. »

φωνῆς περὶ τῆς πληθύος τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· « Τί ἡ φωνῆς περὶ τῆς πληθύος τῶν ἐξ Ἰσραὴλ; » Φαίη δ' ἂν εἰκότως ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἐπὶ γε τῆς ἐξ Ἰούδα καὶ Βενιαμὴν· « Ἐγγίξει μοι ὁ λαὸς οὗτος ἐμοῦ. »

VERS. 16. Quoniam sicut vacca œstro concitatus est Israel. Nunc pascet eos Dominus ut agnum in spatioso.

XLIX. Sapienter quidam sanctorum ad persequendam utilitatem nostram nos deducit, SO cum ait: « Fili, non æmuletur cor tuum peccatores, sed in timore Domini esto tota die 26. » Quos enim quis culpaverit, quomodo imitari cupiat? Tale quiddam ad Juda universorum Deus: Ne te ad defectionem sollicitet, inquit, quod Israel œstro exagitatus est, et tanquam vaccæ, quibus tabanum, aut βοῦτυπος cum insedit (species est culicis, intolerabiliter mordentis), ab armento separat, atque ad celerem cursum qua via datur incitat. An non istud Israël contigisse constat? Discessit enim Hierosolyma, et, pastore suo relicto, hoc est Deo, tetram ac detestandam apostasin designavit. Ne igitur æmuleris, o Juda, inquit. Quamvis enim instar vaccæ œstro percitus Israel ad defectionem profugit, tamen facinus audax non impune admiserit. Migrabit namque captivus et extorris patria, Persarum ac Medorum terras habitabit, non amplius audax et effrenis quodammodo, et a grege se disjungens (talis enim semper est vacca œstro stimulata), sed similis erit agnis mansuetissimis. Semper enim captivi humiles, et meticulosi, et ab incommodorum perpetiendorum timore haud procul absunt, et dominorum imperiis onerantur. Spatiosam autem Persarum Medorumque regionem appellat, propemodum hujusmodi quidpiam dicens: In terra lata et immensa habitabit, et multas regiones cum dominis mutabit. Quod contingere potest etiam animæ quæ charitatem erga Deum neglexit; circumagetur enim quocunque tandem dæmonibus collibuerit captiva, misera et imbellis. Atque insuper jure audiet a Deo: « Erudiet te apostasia tua, et malitia tua te redarguet 27. »

ἀναλκίς, καὶ δὴ καὶ δικαίως ἀκούσεται λέγοντος σου ἐλέγξει σε. »

VERS. 17-19. Particeps idolorum Ephraim posuit sibi scandala, et elegit Chananæos. Fornicantes fornicati sunt, et dilexerunt ignominiam ex fremitu eorum. Turbo spiritus tu es in alis ejus, et confundentur ex altaribus suis.

L. Adhuc propheta Judam alloquitur, simulantem, et dixi, se legem ut propriam sibi capessere, et

24 Jer. xi, 15. 25 Isa. xxix, 13. 26 Prov. xxiii, 17. 27 Prov. vi, 12.

pietatis erga Deum rationem non vulgarem ducere, A cum interea clam a colendis demonum simulacris haud abhorreret. **81** Ergo, quod sequebatur, « idololorum particeps factus est Ephraim, » hoc est, Israel; sic enim nominatur a tribu quæ apud se rerum potiebatur, Jeroboami, inquam, de monte et tribu Ephraim oriundi. Et quemadmodum Judam vocat eam quæ erat Hierosolymis, regnanti tribui appellationem suam servans; sic et in Israel cum nominat Ephraim, a tribu, penes quam regnum erat, nominat. Particeps igitur factus est idololorum Ephraim, inquit. Adoravit enim Ægyptiorum numen, nimirum Apim, sive vitulum, quem illi pro Deo colebant. Fuit nihilominus particeps impietatis et summæ dementiæ Chanæorum, qui tam turpe idolum, Beelphegor scilicet, colere et B adorare voluerunt. Verum hoc facto Ephraim imposuit sibi scandala. Opiferum enim et datorem Deum violavit. « Elegit Chanæos, » pro, ipsorum consuetudines et ritus electione et imitatione dignos censuit. Erant hi confines Judæorum, homines scelerati et idololatræ. Insuper « Fornicantes fornicati sunt, » Israelitæ, sine dubio, quia immoderate et plane inconvenienter fornicationi, spirituali scilicet, studuerunt, et sacrilega apostasia sua ad turpitudinem descenderunt. « Dilixerunt vero etiam ignominiam ex fremitibus eorum, » hoc est, ex grandi fastu et jactantia, propter Deum, et gloriam quam ab ipso capiebant. Itaque compressis spiritibus pristinis in honori et abjecti, miserabiles et omnium pedibus protritii revera evaserunt. Non enim de cætero vocabuntur liberi; sed potius in contumeliam et ignominiam vadent, et sub dominis tyrannis erunt. Verum licet his omnibus simul stolidissima multitudo Ephraim subjecta sit, tamen tu, Juda, illi fuisti veluti quidam turbo spiritu in alis volucris. Norunt omnes volatilia vento vehementi ea impellente, et tantum non cogente, procal dubio volare celerius. Ergo prolapsus est Israel, deflexitque ad apostasin. Tu vero fuisti ei « turbo spiritus in alis. » Quomodo, aut qua ratione? Postquam enim vidit te, qui esses in lege institutus, divinum templum assiduo trivisses, sacra legibus mandata peregisses, jam inertem ac supinum iisdemque peccatis illigatum, maturius descendit. Verumtamen in dedecus, et pudorem, et D gnominiam suam inveniet altaria sua.

Γοις πλημμελήμασιν ἐνεχόμενον, ὀξυτέραν ἐποίησατο καὶ ἐντροπῆς καὶ ἀτιμίας πρόξενον τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν.

82 Itaque quoniam qui videmur stare, ad honestam vitam et nulli reprehensioni affinem obligati, segnes et ignavi in hoc invenimur; imo, similiter ut alii, Dei beneplacitum aspernati, non solum in nos ipsos iniqui erimus, sed una nobiscum perditis etiam aliis, duplex supplicium sustinebimus. Nam cum seductis et improbe viventibus ad imaginem et formam virtutis propositi esse debebamus, occasio scandali facti sumus. Quid ad hæc Christus? « Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in

τοῦ νόμου, καὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν οὐκ ἐν μικρῷ ποιεῖσθαι λόγῳ, διανενοχότα δὲ ληληθότως ἐπὶ τῷ χρῆναι τιμᾶν τὰ τῶν δαιμονίων ἰσθλάματα. Οὐκοῦν, « Γέγονε, » φησὶν, ὁμολογουμένως « μέτοχος εἰδῶλων Ἐφραΐμ, » τούτέστιν, ὁ Ἰσραήλ. Ὀνόμασαι δὲ οὕτως ἀπὸ τῆς παρ' αὐτῷ κρατούσης φυλῆς, φημι δὲ, τῆς τοῦ Ἰεροβοάμ· ἦν γὰρ ἐξ ἄρου καὶ φυλῆς Ἐφραΐμ. Καὶ ὡσπερ Ἰούδαν τὴν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀποκαλεῖ, τῇ βασιλευούσῃ φυλῇ τὴν κλησὶν τετηρηκώς, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰσραήλ, ὅταν ὀνομάξῃ τὸν Ἐφραΐμ, ἀπὸ τῆς βασιλευούσης φυλῆς ποιεῖται τὴν ὀνομασίαν. Μετέσχε δὲ οὖν ὁ Ἐφραΐμ εἰδῶλων, φησί. Προσεκεκύνθη γὰρ τῷ Αἰγυπτίων σεβάσματι, ἡ Αἴσις δὲ ἦν, ἡτοι δάμαλις τὸ ἐκεῖνων σέβας. Μετέσχε δὲ οὐδὲν ἤττον καὶ τῆς τῶν Χαναανίων ἀνοσιότητος καὶ ἀμέτρου φρενοβλαβείας, οἱ τὸ αἰσχρὸν οὕτως εἰδῶλον περιέπειν τε καὶ προσκυνεῖν ἐγνώκασι, τὸν Βεελφεγῶρ. Ἀλλὰ τοῦτο δεδρακώς ὁ Ἐφραΐμ, « Ἐθῆκεν ἑαυτῷ σκάνδαλα. » Προσκέρυκε γὰρ, τῷ καὶ ἐπαμύνοντι, καὶ διασώζειν δυναμένῳ θεῷ. « Ἡρέτισε Χαναανίους, » ἀντὶ τοῦ, Αἰρετὰ καὶ ἀξιώληπτα πεποιθῆται τὰ Χαναανίων ἔθη· ὁμοιοὶ δὲ οὗτοι τῆς Ἰουδαίων χώρας, δυσσεβεῖς καὶ εἰδωλολάτραι. Καὶ πρός γε δὴ τοῦτοις, « Πορνεύοντες ἐξεπόρνευσαν » οἱ ἐξ Ἰσραήλ. Δὴλον δὲ, ὅτι διὰ τοι τὸ πέρα μέτρου, καὶ τοῦ εἰκότως ἐπέκεινα τὴν νοητὴν ἐπιτηδεῦσαι πορνείαν, καὶ εἰς λῆξιν αἰσχροτήτος τῆς ἀποστασίας αὐτοῖς ἔρχεσθαι τὰ ἐγκλήματα. « Ἠγαπήκασι δὲ καὶ τὴν ἀτιμίαν ἐκ φρυαγμάτων αὐτῶν, » τούτέστιν, ἐξ ὑψηλῶν αὐχημάτων, ἅπερ εἶχον, ἐπὶ θεῷ καὶ δόξῃ τῇ παρ' αὐτοῦ. Οὐκοῦν ἄτιμοι καὶ κατεβρίμμενοι, οἰκτροὶ καὶ πεπατημένοι γεγονάσιν ἀληθῶς, τῶν ἀρχαίων φρυαγμάτων ἀπολισθήσαντες· κεκλήσονται γὰρ ἐλεύθεροι μὲν οὐκέτι· βαδιοῦνται δὲ μάλλον εἰς ὕβριν καὶ ἀτιμίαν, καὶ ὑπὸ πικροῖς ἔσονται δεσπόταις. Ἀλλ' εἰ καὶ τούτοις ἅπασι, φησὶν, ἡ ἀνοσιότης τοῦ Ἐφραΐμ ὑπηνέχθη πληθύν· ἀλλ', ὦ Ἰούδα, σὺ γέγονας αὐτῇ οἷα τις πνεύματος συστροφή, ἐν πτέρυξι πετεινοῦ. Ἔστι δὲ παντὶ που δῆλον, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τὰ διεπτάμενα, πνεύματος αὐτὰ προσωθύντος βιαίου, μονουοχι καὶ ἐπαναγκάζοντος, ὀξυτέραν τότε ποιεῖται τὴν πτῆσιν. Οὐκοῦν ἐξώκειλε μὲν ὁ Ἰσραήλ ἀπονενοχῶς εἰς ἀπόστασιν. Σὺ δὲ γέγονας αὐτῷ « Συστροφή πνεύματος ἐν ταῖς πτέρυξι. » Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; Ἐπειδὴ γὰρ σὲ τεθέσται τὸν τῷ νόμῳ παιδῶν ἀγωγόμενον, τὸν θεῖον προσιζήσαντα ναῶν, καὶ τὰς κατὰ νόμον τελούντας θυσίας, ῥάθυμοῦντας, καὶ τοῖς τὴν ἀποδρομῆν. Πλὴν εἰς αἰσχύνην εὐρήσουσι,

Οὐκοῦν, ὅταν οἱ δοκοῦντες ἐστάναι, καλῶς τε καὶ ἀνεπιπληχτικῶς ὀφείλοντες ζῆν, νωθοὶ τε καὶ ῥάθυμοι περὶ τοῦτο εὐρισκόμεθα· μάλλον δὲ καὶ ἐν ἰσῳ τοῖς ἄλλοις ἀθετεῖν ἡρημένοι τὸ ἀνδάνον τῷ θεῷ, οὐχὶ μόνους ἑαυτοὺς ἀδικήσομεν, προσπολλύντες δὲ καὶ ἑτέρους, διεπλῆν ὑπομενοῦμεν τὴν κόλασιν. Δέον γὰρ προκεῖσθαι τοῖς πεπλανημένοις, καὶ ζῆν οὐκ ἐθέλουσιν ὀρθῶς, εἰς εἰκόνα καὶ ὑποτύπωσιν ἀρετῆς, καὶ σκανδάλου γεγονάμεν ἀφορμῆ. Τί οὖν ὁ Χριστός; « Ὅς ἐάν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόν-

των εἰς ἐμὲ, φησὶ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρυσμασθῇ ἅμε μύλος ὀνικῶς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταπο-
ντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. »

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Ἄκουσατε ταῦτα, οἱ ἱερεῖς, καὶ προσέχετε, οἶκος
Ἰσραὴλ, καὶ οἶκος τοῦ βασιλέως, ἐνωτιζέσθε,
διότι πρὸς ὑμᾶς ἐστὶ τὸ κρίμα, ὅτι παρὶς ἐγενή-
θητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δικτυον ἐκτεταμένον
ἐπὶ τὸ Ἰταθύριον, ὃ οἱ ἀφρευόντες τὴν θήραν,
κατέπηξαν.

ΝΑ'. Προκατητάζατο τὸν Ἰούδα, ὡς πνεύματος
συστροφὴν γεγονότα τῷ Ἰσραὴλ, κατὰ γε τὸν ἀρτίως
ἡμῖν προειρημένον τρόπον. Μεθίστασι δὲ λοιπὸν τὸν
τῆς ἐπιπλήξεως λόγον ἐπὶ τοὺς τῆς ἀπάτης καὶ τῆς
πλάνης εὐρετάς, καὶ τὴν τῆς ἀποπληξίας αὐτοῖς
προγενήσαντας νόσον. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ ἱερεῖς οἱ ψευδ-
ῶνυμοι, καὶ οὐκ ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ, ἀλλ' ὠνητῆν
ἔχοντες τὴν ἱερωσύνην, καὶ χρήμασιν ἐκπριάμενοι
τὸ δεῖν εἰδώλους ἱερουργεῖν. Γέγραπται γὰρ περὶ τοῦ
Ἰεροβοάμ, ὅτι « Ὁ βουλόμενος ἐπλήρου τὴν χεῖρα
αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ἱερεὺς τῶν ὑψηλῶν. » Ἔρπει δὲ
ὅν εἰκότως ὁ λόγος ἐπ' αὐτούς τε τοὺς ἱερουργούς,
καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, συμπεριειλημένου
ταῖς αἰτίαις καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰσραὴλ. Οἱ μὲν γὰρ τὰ
πρὸς σύστασιν τῆς εἰδωλολατρίας ἐφασχόν τε καὶ
ἔδρων, βωμούς ἀνίσταντες, σπονδῆς [καὶ θυσίας
προσάγοντες, καὶ τὴν τῆς ἀπωλείας τοῖς ἀπατωμέ-
νους κατευρύνοντες τρέβον. Εὐρεταὶ δὲ τῆς πλάνης,
οἱ βασιλεῖς. Τοιγάρτοι φησὶ πρὸς αὐτούς, ὅτι « Παρὶς
ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ. » Σκοπιᾶν δὲ λέγει τὴν ὑπό γε
τῶν ἱερέων, εἶπερ ἦσαν ὄντως ἱερεῖς, καὶ ὑπ' αὐτῶν
δὲ τῶν ἡγουμένων περισκοπούμενην πληθύν. Ἐφ-
ορῶσι γὰρ αὐτοὶ τὸ ὄπῃκοον ἢ καὶ ἀφορῶνται παρὰ
τῶν ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὅποιπερ ἂν τοῖς κρατοῦσι δόξεις,
παρὰτρέπουσι τὸ ὄπῃκοον. ἔπειτα δὲ τοῖς τῶν ἡγου-
μένων θελήμασι τὸ ὑπεξευγμένον. Γεγόνατε τοίνυν,
φησὶν, ὡς παρὶς τῇ ὑφ' ὑμῶν ἐπισκοπούμενην πληθῦτι,
ἦτοι τῇ εἰς ὑμᾶς ἀφορώσῃ τυχόν. « Γεγόνατε δὲ καὶ
ὡς δικτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταθύριον. » Ὅρος δὲ
τοῦτο περιφανέστατον, ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κείμενον,
θηρίων τε καὶ πτηνῶν, διὰ τὸ ἦρθαι τε ὑψοῦ, καὶ
Ἐγὼ δὲ παιδευτὴς ὑμῶν, ἐγὼ ἔγνωρ τὸν
Ἐφραΐμ, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἀπέστη ἀπ' ἐμοῦ.

ΝΒ'. Οἱ μὲν οὖν ἱερεῖς, καὶ μὴν καὶ οἱ ἐξ αἵματος
βασιλικῆς, λίνον, καὶ πάγγη, καὶ θήρα γεγόνασι τοῖς
λαοῖς, θυμιᾶν τοῖς δαίμοσιν ἐπιτάττοντες, καὶ πρὸ
γε τῶν ἄλλων δρῶντες αὐτοὶ, καὶ φρονεῖν ἀναπειθον-
τες ἂ μὴ θέμις, καὶ τοῖς ἀνοσίως ἐξηυρημένοις πλά-
νης ἐτέρους προσεπάγοντες τρόπους, τὰ ὑψηλά,
φημί, τὸν Βεαλφεγῶρ, τὸ τῶν Σιδωνίων βδέλυγμα,
τὸν Βάαλ, τὸν Χαμῶς. Ἔσεσθαι δὲ αὐτῶν παιδευτὴς
αὐτῶς, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, ἐπαγγέλλεται, ὡς ὅσον
οὐδέπω τὰ ἐκ θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἐπιθήσαν κακά.
Ἔχει δὲ τὸ ἀτρεκέδ ὁ λόγος. Οἱ μὲν γὰρ ἐξ οἴκου τοῦ
βασιλικῆς δειναῖς καὶ ἀφύκτοις ἐνισχημένοι συμφο-
ραῖς, οἱ μὲν διολώλασι, κατὰ γε τὴν πίστιν τῶν ἱερῶν

A me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asi-
naria in collo eius, et demergatur in profundum
maris 28. »

CAP. V.

VERS. 1. 2. *Audite hæc, sacerdotes, et attendite,
domus Israel, et domus regis, auribus percipite, quia
ad vos est iudicium, quoniam laqueus facti estis
speculationi, et sicut rete expansum super Iabarium,
quod qui capiant venationem, depanserunt.*

LI. Accusavit antea Judam, ut turbinem spiritus
factum Israeli, juxta rationem a nobis modo expli-
catam. Deinceps verba objurgationis ad fallaciæ
et deceptionis inventores, et ad morbi et amentia
hujus auctores convertit. Hi erant sacerdotes emen-
tito nomine, nec de sanguine Levi; et, ut possent
idolis sacrificare, sacerdotium pretio sibi compa-
raverant. Scriptum est enim de Jeroboam: « Qui-
cunque volebat, implebat manum suam, et fiebat
sacerdos excelsorum 29. » Jure igitur sermo proce-
dit ad sacerdotes ipsos et ad domum regis; et
Israel ipse simul accusatur. Illi enim quæ ad idolo-
latriam constituendam pertinerent et dicebant et
faciebant, aras erigentes, libamina et victimas offe-
rentes, et perditionis viam seductis dilatantes.
Architecti autem erroris erant reges. Proinde ad
illos ait: « Laquei facti estis speculationi. » Spe-
culationem vocat sub sacerdotibus (qui quidem
erant veri sacerdotes), et sub ipsis principibus
speculationem, seu curam populi. Speculantur
enim ipsi, et inspiciunt subditos; aut etiam inspi-
ciuntur a subditis, et quo dominis visum fuerit, eo
subditos avertunt, 33 qui voluntatem principum
sequuntur. Fulistis igitur, inquit, ut laqueus multi-
tudini quam speculamini, aut fortasse quæ vos
speculatur, « et fulistis ut rete expansum super
Iabarium, » qui est mons Galilææ nobilissimus,
ferarum aviumque venatu longe ditissimus propter
celsitudinem, arboribus ac fruticibus densissimus.
πλείστην τε ὄσσην καὶ ἀμφιλαφῆ τὴν ἄγρην ἔχον
καταδασύνεσθαι σφόδρα δρυμοῖς τε καὶ λόχμαϊς.

D VERS. 3. *Ego vero eruditior vester, ego cognovi
Ephraim, et Israel non recessit a me.*

LII. Sacerdotes igitur, atque etiam regio sangui-
ne prognati rete, et laqueus, et venatio populo facti
sunt, incensum dæmonibus adolere jubentes, et ante
alios ipsi et facientes, et sentire suadentes nefaria,
et aliorum impia inventa: excelsa, inquam, Beelphe-
gor, abominationem Sidoniorum, Baal, Chamos novis
rationibus seductionis amplificantes. Fore autem se
eorum eruditorem, nec ita multo post, pollicetur, ut
mox pro furere et ira sua pœnis eos prosecuturus.
Et verus est sermo. Nam qui erant de domo regia,
atrocibus et inevitabilibus malis constricti, alii pe-
rierunt, juxta narrationem sanctarum Litterarum; alii
abierunt, Babyloniorum Medorumque tyrannidem

28 Matth. xviii, 6. 29 III Reg. xiii, 33.

perlaturi. Occisi sunt autem misere, imo juste, A Γραμμάτων· οἱ δὲ ἀπόγονοι, ταῖς Βαβυλωνίων καὶ πσудосacerdotes, et pecunia gradum hunc adepti, alii a Jehu, alii a Josia, qui fuit ex tribu Juda sive David²⁰. Atque hoc vir Dei, sacrificante aliquando Jeroboam et stante ad altare, vaticinatus est, his verbis : « Altare, altare, hæc dicit Dominus : Ecce nascitur filius in domo David, Josias nomen ejus, et ponet super te sacerdotes excelsorum, sacrificantes super te²¹. » Itaque comminatus est se castigaturum in furore et ira speculationi laqueum factos, sacerdotes, inquam, et sanguine regio procreatos. Neutiquam vero inaccusatum dimittit eum qui deceptus est, puta Israel. Idcirco, inquit, « ego cognovi Ephraim, et Israel non recessit a me. » Ac si dicat : Quis est iste qui celat me consilium, continens verba in corde, et me putat posse latere ? B « Cognovi enim Ephraim, » inquit, « et non recessi ab Israel ; » — « Deus enim appropinquans ego sum, et non Deus de longe. Si abscondetur homo in occultis, et ego non videbo eum²² ? » Et iterum : « Non a me abscondetur quidpiam²³ ? »

84 VERS. 4. *Quia nunc fornicatus est Ephraim, et contaminatus est Israel, non dederunt cogitationes suas, ut revertantur ad Deum, quia spiritus fornicationis est in ipsis, Dominum vero non cognoverunt.*

LIII. Quoniam enim renes et corda intuetur universorum Deus et prorsus nihil est illi inaspectabile²⁴, cognovit fornicatum esse, et ad fastigium improbitatis pervenisse Israel, sive Ephraim. Verumtamen nec ad punctum temporis poenitentiae cogitationem saltem suscepit, quod a spiritu fornicario esset occupatus, verumque Dominum quærere nollet. Verum est igitur quod ait Salvator : « Nemo potest duobus dominis servire²⁵. »

VERS. 5. *Et humiliabitur injuria Israel in faciem ejus. Et Israel, et Ephraim infirmabuntur in iniquitatibus suis ; et infirmabitur quoque Judas cum eis.*

LIV. Injuriam hic appellat detestandam superbiam : est enim injuriosus superbus. Humiliatum ergo iri superbiam Israelis inquit, ubi illa passus fuerit, et meritisimo, quæ et humilem illum, et miserandum, et abjectum, et materia de Deo gloriantium destitutum, supernaque et patria libertate spoliatum reddent. In faciem porro ejus injuriam reversuram, intelligendum est omne genus ignominiae quodammodo simile fore plagis in facie acceptis. Et ait instrmandos simul cum Juda Israelitas. Nam Syriæ et Persarum reges in Samariam hostiliter grassati, non siverunt immunem esse Judam : Israelis quippe urbibus etiam nonnullas ad tribum Juda et Benjamin pertinentes addiderunt. Universam autem calamitatem citra dubita-

Α Γραμμάτων· οἱ δὲ ἀπόγονοι, ταῖς Βαβυλωνίων καὶ Μήδων πλεονεξίας ὑποκεισόμενοι. Ἀποτεθῆκασι δὲ ἀθλῶς, μᾶλλον δὲ ὁσίως, οἱ ψευδώνυμοι τε καὶ χρήμασι ιερεῖς, οἱ μὲν ὑπὸ Ἰηοῦ, οἱ δὲ ὑπὸ Ἰωσίου, γεγονότες ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἦτοι Δαβὶδ. Τοῦτο ὁ ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ, θύοντός ποτε τοῦ Ἰεροβοάμ καὶ ἐφεστηχότος τῷ θυσιαστηρίῳ, προεφήτευσε, λέγων· « Θυσιαστήριον, θυσιαστήριον, τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ υἱὸς τίκτεται ἐν οἴκῳ Δαβὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ· καὶ ὄσει ἐπὶ σὲ τοὺς ιερεῖς τῶν ὑψηλῶν, τοὺς ἐπιθύοντας ἐπὶ σοί. » Οὐκοῦν ἐπηπειλήσε παιδεύσειν ἐν θυμῷ καὶ ὀργῇ τοὺς τῆ σκοπιᾶ πάγην γεγονότας, ιερέας τε, φημί, καὶ τοὺς ἐξ αἵματος βασιλικοῦ. Ἀκαταίτιaton δὲ οὐδαμῶς τὸν ἡπατημένον ἠφεί, τουτέστι, τὸν Ἰσραὴλ. Ταῦτητοι φησιν· « Ἐργων τὸν Ἐφραῖμ, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ. Ἴσον δὴ τοῦτο ἐκείνῳ· Τίς οὗτος, ὁ κρύπτων με βουλήν. συνέχων ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ δὲ οἰεται κρύπτειν ; Ἐργωκα γὰρ τὸν Ἐφραῖμ, φησί, καὶ οὐκ ἀφέστηκα τοῦ Ἰσραὴλ. Θεὸς γὰρ ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. Εἰ κρυθῆσεται ἄνθρωπος ἐν κρυφαίσι, καὶ ἐγὼ οὐκ ὄψομαι αὐτόν ; » Καὶ πάλιν, « Μὴ ἀπ' ἐμοῦ κρυθῆσεται τι ; »

Δίδτι νῦν ἐξεπόρνευσεν Ἐφραῖμ, ἐμίανθη Ἰσραὴλ, οὐκ ἔδωκαν τὰ διαβούλια αὐτῶν τοῦ ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν, διὸ πνεῦμα πορνείας ἐν αὐτοῖς ἐστὶ, τὸν δὲ Κύριον οὐκ ἐγγώσαν.

NT. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς νεφροὺς ὄρα καὶ καρδίας ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, ἀποπτον δὲ αὐτῷ παντελῶς οὐδὲν, ἔγνωκεν, ὅτι πεπόρνευκε μὲν, καὶ εἰς ἄκρον ἤκε φαυλότητος ὁ Ἰσραὴλ, ἦγγον δὲ Ἐφραῖμ· πλὴν οὐδ', ὅσον εἰπεῖν, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν κἄν γοῦν τὸ χρῆναι μετανοεῖν εἰσεδέξατο, διὰ γε τὸ κεκρατῆσθαι τῷ πορνείῳ αὐτὸν ἀναπειθόντι πνεύματι, καὶ τὸν ἀληθῆ Δεσπότην μὴ ἐθελήσει ζητεῖν. Ἀληθὲς οὖν ὅτι, κατὰ φησιν ὁ Σωτῆρ, « Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. »

Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. Καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραῖμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν· καὶ ἀσθενήσει καὶ Ἰούδας μετ' αὐτῶν.

NA'. Ὑβριν ἐνθάδε φησὶ τὴν ἐπάρατον ὑπεροψίαν ὕβριστης γὰρ ὁ ἀλαζών. Ταπεινωθήσεσθαι τοίνυν φησὶ τὴν ὑπεροψίαν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐκεῖνα παθόντος, καὶ σφόδρα δικαίως, ἀ καὶ ταπεινὸν αὐτὸν ἐμελλον ἀποφαίνειν, οἰκτρὸν καὶ κατεβρίμμενον, καὶ αὐχημάτων ἔρημον τῶν ἐπιθεῶν, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἀνωθεν καὶ πατρῴας αὐτοῖς ἐλευθερίας ἐστερημένον. Τὸ δὲ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ τὴν ὕβριν ἀποστραφῆσθαι, νοητέον διὰ τὸ πᾶν εἶδος ἀτιμίας ἐοικέναι πως ταῖς κατὰ πρόσωπον πληγαῖς. Ἀσθενήσειν δὲ ὁμοῦ τῷ Ἰούδα φησὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Καταδηώσαντες γὰρ ὅτε τῆς Συρίας καὶ Περσῶν βασιλεῖς τὴν Σαμάρειαν, οὐκ ἀπλήγα συγκεχωρήκασιν διαμεῖναι τὸν Ἰούδα, προσθέντες ταῖς τοῦ Ἰσραὴλ πόλεσι καὶ τινας τῶν ἀνηκουσῶν τοῖς ἐξ Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. Ὅτι δὲ ἀπάσης

²⁰ IV Reg. x, 11. ²¹ III Reg. xiii, 2. ²² Jer. xxiii, 23. ²³ Jer. xxxviii, 14. ²⁴ Jer. xi, 20; Hebr. iv, 12. ²⁵ Matth. vi, 24.

αὐτοῖς συμφορᾶς προμνήστρια γέγονεν ὁμολογουμένως ἢ εἰς Θεὸν ἀσέβειά τε καὶ ὕβρις, δεδίδαχεν, εἰπὼν, μὴ ἂν ἐτέρως αὐτοῖς τὸ τῆς ἀσθενείας συμβῆσεσθαι πάθος, ἀλλ' ἢ μόνον, ὅτι ἔσθην ἡσους ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. » Χρήσιμον οὖν ἄρα καὶ τιμαλφέστατον ἀληθῶς ἢ εἰς Θεὸν εὐσέβεια, δι' ἧς ἂν γένοιτο καὶ τὸ ἐθνῶν δύνασθαι κρατεῖν, καὶ πάντα ἰσχύειν κατορθοῦν εὐκόλως. Καὶ ἀληθεύων ἔφασκεν ὁ Σωτῆρ, ὅτι ἔχωρις ἐμοῦ οὐ δύνασθε οὐδέν. » Ψάλλει δὲ πού καὶ ὁ Δαβὶδ, ὁρθά φρονεῖν ἠρημένος, « Ἰσχύς μου καὶ ὕμνησις μου ὁ Κύριος. »

Μετὰ προβάτων καὶ μόσχων πορευόμενοι, τοῦ ἐκζητῆσαι τὸν Κύριον, καὶ μὴ εὐρωσιν αὐτόν· ὅτι ἐξέκλιεν ἀπ' αὐτῶν, ὅτι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον· ὅτι τέκνα ἀλλότρια ἐγεννήθησαν αὐτοῖς. Νῦν καταφάγεται αὐτούς ἢ ἐρυσίθη, καὶ τοὺς κλήρους αὐτῶν.

NE. Ἀληθές ὁράται διὰ πραγμάτων, ὅτι καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἀδύνατον αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφελεῖν ἀμαρτίας, καὶ ἔστιν ἀπρόσιτος διὰ νόμου Θεός. Νόμον δὲ φημι, τὴν κατὰ νόμον λατρείαν, τὴν δι' αἱμάτων καὶ θυσιών. Οὐκοῦν κἄν προσάγοιεν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ τὰ νενομισμένα θύματα, τῶν ἀνοσιῶς αὐτοῖς ἐπταισμένων ἐξαιτοῦντες τὴν ἄφεσιν, ἤγουν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ζητοῦντες οἰκωσιαν, οὐκ ἂν ἐφίκοιτο, φησιν, οὐδ' ἂν ἐξανύσειαν τὸ εὐρίσκειν δύνασθαι τὸν Θεόν, ἀλλ' οὐδ' ἂν γένοιτο προσίτης τοῖς οὕτω μεταγινώσκουσιν. Εὐρίσκεται γὰρ διὰ μόνης τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ἧς ἂν νοοῖτο προεισβολὴ τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, καὶ προσέτι τούτῳ τὸ σωτήριον βάπτισμα, τὴν ἐν πνεύματι πρὸς Θεὸν οἰκωσιαν προσενοῦν. Οὐκοῦν, οὐκ ἂν εὐροί τὸν Κύριον ὁ Ἰσραὴλ διὰ γε τῆς κατὰ νόμον λατρείας. Ἐκκέλικε γὰρ ἀπ' αὐτῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ καταλειπίσασιν αὐτόν, ἀποπηδῶντες τοσοῦτον, ὡς καὶ τέκνων ἀλλοτρῶν γενέσθαι πατέρες. « Ἀλλότρια δὲ τέκνα » φησὶ, τὰ ὅσον ἐκ μητέρας, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων, ταῖς τῶν εἰδώλων ἀνακείμενα δόξαις, προσαγόντων τάχα πού τοις δαιμονίοις τὰ χαριστήρια, καὶ τὰς ἐπὶ ταῖς ὡδαῖς θυσίας, τῶν γεγεν[ν]ηκότων. Τέκνα τοίνυν ἀλλότρια, τὰ μὴ ἐν Θεῷ ἢ καθ' ἕτερον τρόπον, τὰ ἐκ γυναικῶν ἀλλογενῶν. Ἐπεμίγυντο γὰρ ἀπερισκέπτως οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ταῖς τῶν ἐθνῶν θυγατράσιν, εἰδωλολατρούσαις ἔτι, καίτοι τοῦ νόμου λέγοντος ἐναργῶς τὸ, μὴ δεῖν συνάπτεσθαι γαμικῶς τοῖς ἀλλογενέσι. « Τὴν θυγατέρα σου γὰρ, φησὶν, οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου· ἀποστήσῃ γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἐτέροις. » Ἐπειδὴ ταῦτα δεδράκασι, « Καταφάγεται αὐτούς ἢ ἐρυσίθη. » Σημαίνει δὲ πάλιν αἰνγματωδῶς διὰ τούτου τὴν ἐσομένην αὐτοῖς κάκωσιν τε καὶ βλάβην ἐκ τῆς τοῦ πολέμου προσβολῆς, οὐκ ἀνικάνως ἐχούσης ἐρυσίθης δέκην ἀφανίσαι δεινῶς αὐτούς τε καὶ τὰ αὐτῶν· τούτο γὰρ οἱ κλήροι. Ὅτι δὲ μὴ εἰς ὑπέρθεσιν καὶ ἀνακλήν ὁ πόλεμος, ἀλλ' εὐθύς καὶ καταπόδας, πεπληροφόρηκεν εἰπὼν· « Νῦν καταφάγεται αὐτούς

tionem importasse illis impietatem et injuriam in Deum docuit cum dixit, non aliter ipsam malum infirmitatis eventurum, nisi « quia infirmabuntur in iniquitatibus suis. » Utilis igitur, et res profecto honoris plenissima pietas erga Deum, cujus ope etiam hostes domari, et omnia fieri cum laude atque virtute facile queant, ac verus est Salvator cum dicit : « Sine me nihil potestis facere »²⁶. » Psallit et David alicubi ex vero sensu : « Fortitudo et laus mea Dominus »²⁷.

85 VERS. 6, 7. *Cum ovibus et vitulis ibunt, ut quaerant Dominum, et non invenient eum; declinavit enim ab illis, quia Dominum reliquerunt, et filii alieni nati sunt. Nunc devoravit eos rubigo, et sortes eorum.*

LV. Res ipsa comprobatur quod divinus Paulus ait, sanguinem taurorum aut hircorum abolere peccata non posse²⁸, et per legem accessum ad Deum non dari, legem autem dico cultum secundum legem, per sanguines et sacrificia. Itaque, licet offerant Israelitae hostias legitimas, scelerate factorum suorum condonationem petentes, sive conjunctionem cum Deo et amicitiam quaerentes, non eam assequuntur, inquit, neque proficiunt ad Deum inveniendum, neque tali modo poenitentibus aditus ad eum patebit. Per solam quippe vitam in Christo invenitur, cujus praevious ingressus haberi potest verbum fidei, et cum eo salutare baptismum, familiarem cum Deo conjunctionem in Spiritu efficiens. Quare Israel Dominum per legis caeremonias non inveniet : declinavit enim ab ipsis, quoniam et ipsi dereliquerunt eum, usque adeo resilientes, ut et filiorum alienorum patres fierent. « Alienos filios » nominat, qui quasi ex utero et ab ipsis cumabulis cultui idolorum addicti sunt, parentibus forsitan eos daemonebus pro munere gratiarum, et in sacrificium pro felici partu obtento offerentibus; aut aliter, qui nati sunt ex mulieribus alienigenis. Citra ullum quippe pudorem qui de Israel erant, cum gentium filiabus etiamnum idola colentibus corpora copulabant, tamen si lex hujusmodi nuptias expresse vetaret. Ait enim : « Filiam tuam non dabis filio ejus, et filiam ejus non accipies filio tuo : avertet enim filium tuum a me, et vadens serviet diis alienis »²⁹. » Quoniam autem haec fecerunt, « devorabit eos rubigo. » Per quod ut in aenigmatate significat, quam afflictionem damnatumque subituri sint ex impressione hostili, cujus non minor vis erit quam rubiginis ad ipsos, et quae ipsorum sunt misere disperdenda : hoc enim sunt cleri, sive sortes. Quod vero bellum citra procrastinationem et indudicias in vestigio sit, certo astruit, cum dicit : « Nunc comedet eos rubigo. » Perinde ac si dicat : Verba mea tristium experientia sequentur, prope sunt jam, et ante fores aeternae. **86** Restabit igitur

²⁶ Joan. xv, 5. ²⁷ Psal cxvii, 14. ²⁸ Hebr. ix, 12. ²⁹ Deut. vii, 3, 4.

tur Deum lædentibus, ut eum, quamvis quærentes A
invenire nequeant, flantque alienorum filiorum pa-
tres, hoc est, non habeant nobiles et germanos
fructus, quos virtus et sanctimonia vitæ proferunt;
pereant autem potius, ut rubigine quadam sua
ipsorum improbitate et miseria confecti atque con-
sumpti. Et nihilominus donatæ a Deo sortes dai-
na accipiant, de quibus et divinus David univer-
sorum Salvatori Deo canit: « In manibus tuis sor-
tes mea⁴⁰. » Omnis quippe sors et omnis pars
nostra in potestate Dei est, et ipse est qui coronas
distribuit.

« Ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ κληροὶ μου. » Ἄπας γὰρ
αὐτός ἐστιν ὁ τῶν στεφάνων διανομέυς.

VERS. 8, 9. *Claugite tuba super colles, sonate su- B
per excelsis, prædicate in domo ὧν, Mente exci-
dit Benjamin, Ephraim in desolationem factus est.
In diebus correptionis in tribus Israel ostendi
fidelia.*

I.VI. Planis verbis dictum est supra, detestabi-
lem Jeroboam cum vitulis aureis etiam alios quos-
dam idololatriæ pestiferique erroris modos apud
Israelitas introduxisse. Superstitiosis enim ritibus
Chamos et Beelphegor in montibus et collibus
sub quercu, et populo, et arbore umbrosa venera-
bantur. Visebantur autem, ut dixi, etiam in Bethel
et Dan vituli aurei. Et hæc quidem Israelis sedu-
ctio fuit. Judas autem, sive Benjamin, nihilominus
seducti sunt, et Astarten, offendiculum Sidoniorum
coluerunt. Supplices fiebant præterea soli, quod no-
bis etiam per Ezechielem liquebit. Ductus est enim,
ut scribit ipse, Hierosolymam in visione Dei. Deinde
vidit seductionem incolarum ejus. « Vidi enim, in-
quit, quasi viginti quinque viros. Dorsa eorum
contra templum Domini, et facies eorum contra, et
isti adorabant solem ad orientem⁴¹. » Considera ergo
quomodo pestem et exitium varie sibi comparabant,
multis modis Deum offendentes et irritantes. Vo-
lentes igitur etiam in propinqua exspectatione po-
sitos vastare Samariam, et non parum conturbare
Jerusalem, Assyrios, inquam, et Persas, et Da-
mascenos, Syros puta (invaserunt enim ambo suis
temporibus, alias alia de causa ad hoc incitati)
ob moram et cunctationem irruptionis tantum non
objurgat, et ordiri bellum jubebat, circumclungentes
buccina, terrorumque primitias mentibus seductio-
rum incutientes. **87** Quoniam enim eos et sor-
tes ipsorum rubigo devoratura est (diximus autem
nos rubiginem vocari clades belli et desolatio-
nem), docens malum hoc esse supra caput, bre-
vique eventurum, tuba canere convenienter admo-
dum jussit, et ante alia super locis idolorum;
aut ut quamprimum incendendos et diruendos, aut
quia ipsi commoditatem bellicam haberent, et in-
de seductos infestissime oppugnare liceret. Quando
itaque dicit canendum tuba super colles, et super
excelsa, et in domo ὧν, idolorum loca intelliges,

ἢ ἐρυσίθη. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Κατόπιον ἤξει τῶν
λόγων τῶν ἀνιάρῳν ἢ πεῖρα· ἐγγύς ἤδη καὶ ἐπὶ
θήραις ἢ συμφορὰ. Περισταὶ δὴ οὖν τοῖς λυποῦσι
θεόν, τὸ μῆτε εὐρίσκειν αὐτὸν δύνασθαι, κἂν εἰ
ἔλοινο ζῆτεῖ, γενέσθαι δὲ καὶ τέκνων ἀλλοτρῶν
πατέρας, τούτέστιν, οὐκ εὐγενεῖς καὶ γνησίους
ἔχειν καρποὺς (οὗτοι δ' ἂν εἶεν οἱ ἐξ ἀρετῆς τε καὶ
ἀγίας ζωῆς)· ἀπολέσθαι δὲ μᾶλλον, καθάπερ ἐρυσίθη
τινὶ τῇ σφῶν αὐτῶν περιθραυομένους κακίᾳ καὶ
ἀθλιότητι, καὶ προσέτι τούτοις καὶ αὐτοὺς ζημιουῦσθαι
τοὺς παρὰ Θεοῦ κληρούς. Περὶ ὧν καὶ ὁ θεσπέσιος
ψάλλει Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὕλων Σωτῆρα Θεόν·
ἡμῶν κληρός, καὶ πᾶσα μερὶς ἐν ἐξουσίᾳ Θεοῦ, καὶ

*Σαλπίζετε σάλπιγγι ἐπὶ τοῖς βουνούς, ἠχήσατε
ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν, κηρύξατε ἐν τῷ οἴκῳ Ὁρ· Ἐξέ-
στη Βενιαμὴν, Ἐφραὶμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο. Ἐν
ἡμέραις ἐλέγχου ἐν ταῖς φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ
ἔδειξα κιστά.*

Νῆ. Προεῖρηται σαφῶς, ὅτι πρὸς ταῖς δαμάσει
ταῖς χρυσαῖς καὶ ἑτέροις τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ εἰδωλολα-
τρίας ὀλέθρου τε καὶ πλάνης εἰσκεχόμενε τρόπους ὁ
ἐπάρατος Ἰεροβοάμ. Ἐθῆρσκειον γὰρ ἐν ὄρεσι καὶ
βουνούς τὸν Χαμῶς, τὸν Βεελφεγῶρ, ὑποκάτω δρυός,
καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος· ἦσαν δὲ, ὡς
ἔφη, καὶ ἐν Βαιθήλ καὶ ἐν Δάν αἱ χρυσαὶ δαμάσεις.
Ἄλλ' ἤδη μὲν τοῦ Ἰσραὴλ ἡ πλάνησις. Ὁ δὲ γε Ἰού-
δας, ἦγουν ὁ Βενιαμὴν, οὐδὲν ἤττον πεπλάνητο, καὶ
λελατρεύεσθαι μὲν τῇ Ἀστάρτη προσοχθίσματι Σιδω-
νίων. Προσεκύνουν δὲ καὶ τῷ ἡλίῳ, καὶ τοῦτο ἡμῶν
ἐναργῆς ἐστὶ πάλιν διὰ φωνῆς Ἰεζεχιήλ. Ἠχθῆ
μὲν γὰρ, ὡς φησὶν αὐτὸς, εἰς Ἰεροσόλυμα, ἐν ὄρασει
Θεοῦ. Εἶτα τεθέαται τὴν τῶν ἐνοικούντων πλάνην.
« Εἶδον γὰρ, φησὶν, ὡς εἴκοσι καὶ πέντε ἄνδρας, τὰ
ὀπίσθια αὐτῶν πρὸς τὸν ναὸν Κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα
αὐτῶν ἀπέναντι, καὶ οὗτοι προσεκύνουν κατὰ
ἀνατολῆς τῷ ἡλίῳ. » Ἄθρει δὴ οὖν ὅπως ἐμερίζοντο
τῆν ἀπώλειαν, κατὰ πολλοὺς προσκρούοντες τρόπους,
καὶ λυποῦντες Θεόν. Οὐκοῦν τοῖς καταδοῦν ἐθέλουσι,
καὶ ὅσον οὐδέπω προσδοκωμένοις, τὴν Σαμάρειαν,
καὶ θορυβεῖν οὐ μετρίως μέλλουσι τὴν Ἰερουσαλήμ,
Ἀσσυρίους τε φημί, καὶ Πέρσας, καὶ τοῖς ἀπὸ Δα-
μασκού, φημί δὲ, τοῖς Σύροις (ἔθεντο γὰρ ἀμφότεροι
κατὰ καιροῦς, ἄλλοι τε ἄλλως εἰς τοῦτο παραθηγόμενοι),
μονονοῦχι καὶ ἐγκαλεῖ τῆς ἐφόδου τὴν μέλλου-
σιν· ἀπάργεσθαι δὲ ἤδη τοῦ πολέμου προστέταγε,
περιηχοῦντας ταῖς σάλπιγγι, καὶ τὰς τῶν δειγμάτων
ἀπαρχὰς ταῖς τῶν πλανωμένων ἐνέντας ψυχαῖς.
Ἐπειδὴ γὰρ, ἔφη, νῦν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσί-
θη καὶ τοὺς κληρούς αὐτῶν (ἐλέγομεν δὲ ἡμεῖς,
ἐρυσίθην ὀνομάσθαι τὴν ἐκ τοῦ πλεῖστον κάκωσιν
καὶ τὸν ἀφανισμόν), διδάσκων ὅτι γέγονεν ἐπὶ θύραις,
συμδῆσεται δὲ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, σαλπίζειν εὐ-
μάλα προστέταγε, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἐπὶ τοὺς
τῶν εἰδώλων τόπους· ἢ ὡς ὅσον οὐδέπω καταπρησθή-
σεσθαι μέλλοντας καὶ σεισθησομένους, ἦγουν ὅτι
γεγόνασιν αὐτοὶ τοῦ πολέμου πρόφασις καὶ τῆς

⁴⁰ Psal. xxx, 16. ⁴¹ Ezech. viii, 16.

ἀνηκίστου συμφορᾶς τοῖς πεπλανημένοις. Ὅταν οὖν λέγη τὸ χρῆναι σαλπίζειν ἐπὶ τοὺς βουνοὺς, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν, τοὺς τῶν εἰδώλων νοήσεις τόπους. Ἰστέον δὲ, ὅτι τοῖς ἄλλοις ἐρμηνευταῖς εἰς τὸ, « Ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν, » οὐ συννήχθησαν οἱ Ἑβδομήκοντα. Οἱ μὲν γὰρ εἰρήκασιν · « Εἰς οἶκον ἀνωφελούς, » τούτέστιν, εἰδώλου παντός· οἱ δὲ, « Ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν, » οἰησόμεθα δὴ οὖν, ἐκεῖνο βούλεσθαι νυνὶ τὸν προφητικὸν ἡμῖν ὑπόσημῆναι λόγον, ὅτι χρῆ σαλπίζειν αὐτοὺς, οὐκ ἐπὶ μόνους τοὺς βουνοὺς καὶ τὰ ὄρη, τούτέστιν, οὐ κατὰ μόνης τῆς εἰδωλοατρίας τοῦ Ἰσραὴλ, ἤτοι τῶν δέκα φυλῶν τῶν ἐν Σαμαρείᾳ, ἀλλὰ καὶ κατὰ ταύτης τῆς οὐσίας ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις παρὰ τε τῷ Ἰούδᾳ καὶ τῷ Βενιαμίν. Προσεκύνουν γὰρ. ὡς ἔφην, τῷ ἡλίῳ (Ὡν δὲ ἐστὶν ὁ ἥλιος), Θεὸν ῥιπτοῦντες κατόπιν, καὶ ἀποστρεφόμενοι τὰ αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ οἶμα· δηλοῦν, τὸ ἔχειν τὰ ὀπίσθια πρὸς τὴν ναὸν Κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀπέναντι, δηλον δὲ ὅτι τοῦ ἡλίου. Ὅταν τοίνυν ἀκούσης τὸ, « Ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν, » οἶκον ἢ τέμενος νοήσεις θεοῦ ψευδωνύμου παντός καὶ πεποιημένου, ἤτοι τοῦ ἡλίου. Ἄποπον δὲ οὐδὲν, ἢ ἀπίθανον εἶναι τῷ δόξειεν ἂν, οἶκον ἡλίου τοὺς ἡλίῳ προσκυνούντας νοεῖσθαι τε καὶ ὀνομάζεσθαι, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἶκος Θεοῦ νοηθεῖεν ἂν οἱ τὰ αὐτοῦ φρονούντες, καὶ αὐτῷ τὸ σέβας ἀνάπτοντες. Εἰ δὲ βούλοιτό, τις καὶ τὴν δάμαλιν τὴν χρυσῆν Ὡν ὀνομάζεσθαι, φορέσει καὶ οὕτως τὸ πιθανὸν ὁ λόγος. Ὁ μὲν γὰρ θεομισθὴς Ἱεροδοτὴμ πρὸς τὸ τῶν Αἰγυπτίων σέβας, φησὶ δὴ τὸν Ἄπιν, τὰς δαμάλεις ἐργάζετο. Τετιμήκασιν δὲ τὸν Ἄπιν Αἰγύπτιοι, σελήνης μὲν τέκνον εἶναι λέγοντες (τοιγάρτοι καὶ μνησίδες ἐπὶ μετώπου εἶχε σημεῖον), ἔκγονον δὲ ὡς περ ἡλίου πιστεύοντες εἶναι, διὰ τὸ, κατάγει τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, ἐξ ἡλίου τὴν σελήνην φωτίζεσθαι. Οὐκοῦν ὡς σελήνης μὲν τέκνον, ἡλίου δὲ ἔκγονον ἐτίμων τὸν Ἄπιν. Ἄπεκόμιζε δὲ αὐτοὺς εἰς τοῦτο δὴ πλάνης καὶ λογισμῶν ἀθλιότητος ὁ πολυμήχανος δράκων, τούτέστιν ὁ Σατανᾶς. Σαλπίζειν οὖν ἄρα προστέταχεν ἐπὶ τοὺς βουνοὺς, καὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν, τούτέστι τῆς δαμάλεις τῆς χρυσῆς. Ποῖα δὲ ἦν ἄρα τὰ ἀμφοῖν ἐγκλήματα, καὶ ὁ τοῦ χρῆναι κολάζεσθαι λόγος, καθίστησιν ἐναργές, ἐπιφέρων εὐθύς· « Ἐξέστη Βενιαμίν, » ἀντὶ τοῦ, τῶν ἰδίων ἐκπεφοίτηκον ἐθῶν, ἤγουν, τῆς ἀρίστης ἀπίσθησθε φρενός. Τοῦτο γὰρ ἀληθῶς ἡ ἔκστασις ἐπὶ φραῦλα νοῦτο. « Κατηφάνισται δὲ καὶ Ἐφραῖμ. » Πλὴν οὐχ οὕτω ταῦτα διὰ παντός φησιν· « Ἐν γὰρ ἡμέραις ἐλέγχου τῆς ἀμφοῖν πλημμελείας ἔδειξα πιστὰ, » βεβαίους καὶ ἀληθεῖς τοὺς ἐμοὺς ἀποφῆνας λόγους. Συμβέθηκε γὰρ αὐτοῖς, ἅπερ ἤδη προεῖπον, καὶ οὐδὲν διεψεύσται τῶν ἐμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξέστησαν τῶν ἀρχαίων ἐθῶν, καὶ φρενός ἐξω γεγόνασιν ἀγαθῆς, ἐξώσθησαν καὶ αὐτῆς τῆς ἑαυτῶν χώρας, καὶ ἀποπεπτώκασιν ὁμοίως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης καὶ πάσης εὐημερίας.

Ἐφεται δὲ καὶ ἑτέρως τοῖς καταλιμπάνουσι Θεὸν, τὸ ἐξίστασθαι δεῖν καὶ ἀγαθῆς ἀπάτης ἐννοίας, καὶ μὴν καὶ ἔργου παντός τοῦ τετραμμένου πρὸς ἀρετὴν. Βαδιοῦνται δὲ πρὸς ἀφανισμόν ἐλέγχοντός τε καὶ ἐπιτιμώντος Θεοῦ, καὶ τῆς βραθυμίας ἐξαιτουόντος δίκας. Χρησιμον οὖν ἄρα, καὶ ἀναγκαῖον εἰς ζωὴν, τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ, μόνον δὲ οὐχὶ τὸ ἐν Ψαλμοῖς

Sciendum vero alios interpretes, quod attinet ad illud « in domo Ὡν, » non convenire cum Septuaginta. Nam illi transtulerunt « in domum inutilis, » hoc est, omnis idoli. Ast hi, « in domo Ὡν. » Quare existimabimus illud nunc propheticum sermonem velle oportere illos canere, non super colles tantum et super excelsa, hoc est, non contra solam idololatriam Israelis, sive decem tribuum in Samaria, sed contra eam quoque quæ erat Hierosolymis apud Judam et Benjamin: adorabant quippe solem, ut dixi (Ὡν autem est sol), Deum post tergum projicientes, et sacra ejus aversantes. Hoc siquidem opinor significare quod posteriora sua obverterent templo Domini, et facies suas contra, haud dubie, contra solem. Cum igitur audis, « in domo Ὡν, » sanum aut dei penitus falsi et ficti, aut solis intellige. Nihil porro absurdum aut incredibile cuiquam videatur, domum solis intelligi et appellari iis qui solem adorant, quemadmodum et domum Dei fas est intelligere eos qui quæ sunt illius sapiunt, cultumque ac venerationem eidem impendunt. Quod si cui placebit, etiam vitulum aureum Ὡν vocari, et sic probabilis erit oratio. Deo enim invisus Jeroboam ad exemplum Ægyptii numinis, Apis videlicet, vitulos conflavit. Honorarunt autem Ægyptii Apim, lunæ filium asserentes. Quocirca et lunæ imaginem signum referens in fronte habebat, et quasi solis nepotem credebant esse, quod, ut ipsi putabant, a sole luna illuminaretur. Quamobrem ut lunæ quidem filium, solis vero tantquam nepotem honoribus Apim prosequerentur. In hanc erroris opinionumque miseriam multorum machinator draco, puta Satanas, eos abduxit. Jubeat ergo canere tuba super colles et excelsa, et in domo Ὡν, **88** hoc est, vituli aurei. Deinde statim quæ sint amborum scelera et ratio pœnæ manifestat. « *Mente excedit Benjamin,* » pro, mores suos deseruit, seu optimæ vivendi normæ valedixit; vere enim hoc verbo in malum mutatio intelligi potest. « *Et Ephraim desolatus est.* » Verumtamen non ita hæc semper, inquit. « *In diebus enim correptionis peccati amborum ostendi fidelia,* » firmos et veros demonstrans sermones meos. Contigerunt enim illis quæ jam prædixi, nihilque verborum meorum eos sefellit. Ut enim a moribus antiquis recesserunt, et bonam mentem amiserunt, etiam regione sua pulsi sunt, et similiter charitate Dei et omni prosperitate exciderunt.

Sequitur autem alioqui Deum derelinquentes ab omni bona cogitatione discessio, atque adeo ab omni opere ad virtutem pertinente. Et procedent hujusmodi ad desolationem, corripiente et increpante Deo, et ignaviæ pœnas exposcente. Conducibile igitur et necessarium est ad vitam, esse cum Deo, et tantum non illud ex Psalmis clamare: « *Adhæ-*

sit anima mea post te⁴³.) Suscipiet enim, et prompte opitulabitur dextera Omnipotentis e qua nemo rapiet⁴⁴, ut Salvator testatur.

VERS. 10. *Facti sunt principes Juda velut transponentes terminos, super eos effundam sicut aquam impetum meum.*

LVII. Hoc est (quamvis sub involuero) quod dicebat, « excedit mente Benjamin. » Similes enim fuerunt, inquit, terminos transferentibus, et olim definita transgredi volentibus. Qui enim soli Deo convenientia, ipsique jure dicata, charitatem, inquam, honorem, adorationem aliis tribuunt, quia forte solem, aut lunam, et astra precibus sollicitant, nihil revera faciunt aliud quam quod omnino terminos mutant. Judam autem, sive Benjamin gloriam Deo debitam soli, et lunæ, et astris dicavisse, ex eo claret quod ad Jeremiam prophetam ait Dominus: « An non vides quid isti faciunt in civitatibus Juda et in viis Jerusalem? Filii eorum colligunt ligna, et patres eorum succendunt ignem, et mulieres eorum commiscent similagiuem, ut faciant placentas militiæ cœli; et libaverunt libamina diis alienis, ut ad iracundiam provocent me⁴⁵. » Terminos itaque moverunt principes tribus **89** Juda, hoc est, suprema et regia circumfluentes gloria, quos vulgus errantes ut exemplaria sequi conveniebat. Verum « instar aquæ cum impetu effusæ effundam in eos impetum, seu furorem meum. » Calamitates siquidem a Deo irato impostæ prorsus nec ferri tolerarique, nec repelli queunt, quomodo nimirum nec aqua multa ubertim effusa reprimi.

VERS. 11, 12. *Oppressit Ephraim adversarium suum, et conculcavit judicium, quia cepit abire post vana. Et ego quasi conturbatio Ephraim, et quasi stimulus domui Juda.*

LVIII. Quonam modo Benjamin mente alienatus sit, haud obscure declaravit. Dixit enim factos esse principes Juda, ut qui terminos transferunt. Quomodo autem et Ephraim desolationem passus sit, deinceps exponit et addit: « Oppressit Ephraim adversarium suum. » Et videntur velut cum urbanitate ad nos verba fieri. Quænam igitur accusatio sit tribus Ephraim, aut de quo adversario divinum oraculum loquatur quem oppresserit Ephraim, explanare quantum in me est conabor. Tribules enim Juda et Benjamin reverebantur aliquantum leges Mosaicas, et adhuc earum rationem ducebant, dabantque studiose operam justitiæ. Non enim omnes declinaverunt; sed erant non pauci transfugas deplorantes ac lamentantes, et dolorem animo non mediocrem concipientes, cum quidam despecto universitatis Deo mores idololatrias inveherent. Hinc beatus Ezechiel, missos ait contra Jerusalem cum securi-

A εκείνο βοῶν, « Ἐκκολληθῆ ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου. » Ἀντιλήφεται γὰρ τότε καὶ ἐπικουρήσει προθύμως ἡ δεξιὰ τοῦ πάντα ἰσχύοντος, ἀπ' ἧς οὐδεὶς ἀρπάζσει κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν.

Ἐγένοντο οἱ ἄρχοντες Ἰούδα ὡς μετατιθέντες ὄρια, ἐπ' αὐτοὺς ἐκχεῶ ὡς ὕδωρ τὸ ὄρημά μου.

NZ. Τοῦτό ἐστιν αἰνιγματωδῶς τὸ Ἐξέστη Βενιαμίν. Γεγόνασι γὰρ ἐν Ἰσω, φησὶ, τοῖς μετατιθεῖσιν ὄρια, καὶ ὑπερβαίνειν ἐθέλουσι τὰ πάλαι διωρισμένα. Οἱ γὰρ τὰ μόνω πρέποντα τῷ Θεῷ, καὶ αὐτῷ δικαίως ἀνατεθειμένα, τὴν ἀγάπην δὲ λέγω, τὴν τιμὴν, τὴν προσκύνῃσιν μεθιστάντες εἰς ἑτέρους, διὰ γε τοῦ προσκυνεῖν ἡλίω τυχόν, ἤγουν σελήνῃ καὶ ἀστροῖς, ὄψεσιν ἂν ἑτερον οὐδὲν, κατὰ γε τὸ εἰκὸς, ἢ ὅτι δὴ πάντως μεθιστᾶσιν ὄρια. « Ὅτι δὲ τὴν πρέπουσαν τῷ Θεῷ δόξαν, ἡλίω, καὶ σελήνῃ, καὶ ἀστροῖς ἀνατέθεικεν ὁ Ἰούδας, ἤγουν ὁ Βενιαμίν, σαφῶς ἂν νοῦίτο, πρὸς τὸν προφήτην Ἱερεμίαν λέγοντος Θεοῦ. » Ἡ οὐχ ὄραξ; ὅ τι οὗτοι ποιοῦσιν ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλήμ; Οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καιοῦσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι σταλς, τοῦ ποιῆσαι χαυῶνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔσπαισαν σπονδὰς θεοῖς ἄλλοτρίοις, ἵνα παροργίσωσι με. » Ὅρια δὴ οὖν μετατεθείκασιν οἱ ἐξ Ἰούδα φυλῆς ἡγουμένοι, τούτέστιν, οἱ τὴν ἄνωτάτω καὶ βασιλῖδα περικεῖμενοι δόξαν, οἷς ἦν εἰκὸς κατακολουθεῖν ἐλεσθαι πεπλανημένοις τὴν ἀγελαίαν πληθύν. Ἄλλ' « Ἰδατος δίκην βαγδαιστάτου, φησὶν, ἐπ' αὐτοὺς ἐκχεῶ τὸ ὄρημά μου. » Δύσοιστα γὰρ, καὶ ἀφόρητα, καὶ ἀνανταγώνιστα παντελῶς τὰ ἐκ θείας ὀργῆς. Καθάπερ ἀμέλει καὶ χρῆμα δυσάντητον ἢ πολλῇ καὶ ἀφιλαφῆς τῶν ὑδάτων φορᾶ.

Κατεδυνάστευσεν Ἐφραῖμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ, καὶ κατεπάτησε τὸ κρῖμα, ὅτι ἤρξατο πορνεύσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. Καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὡς ταραχὴ τῷ Ἐφραῖμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ οἴκῳ Ἰούδα.

NH. Τίνα μὲν τρόπον ἐξέστη Βενιαμίν, ἀποδέδειξε σαφῶς. Ἐφη γὰρ, ὅτι γεγόνασιν ἄρχοντες Ἰούδα ὡς μετατιθέντες ὄρια. Πῶς δὲ καὶ Ἐφραῖμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο, διερμηνεύει πάλιν, ἐπειπὼν « Κατεδυνάστευσεν Ἐφραῖμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ. » Καὶ δοκεῖ πως ἐν ἤθει πεποιῆσθαι νυλὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ λόγος. Ποῖον οὖν ἄρα τὸ κατηγορημα, τὸ ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ, ἢ ποῖον ἀντίδικον τὸ θεῖον ἡμῖν χρησιμώδημά φησι, ὃν κατεδυνάστευσεν ὁ Ἐφραῖμ, διειπεῖν ὡς ἐνὶ πειράσσομαι. Οἱ μὲν γὰρ ἐκ φυλῆς Ἰούδα καὶ Βενιαμίν, αἰδῶ τινα καὶ λόγον ἐτι τῶν διὰ Μωσέως ἐπιούοντο νόμων, ἐπετήδευόν τε τὴν δικαιοσύνην. Οὐ γὰρ πάντες ἐκκεκλίκασιν, ἀλλ' ἦσαν οὐκ εὐαρίθμητοι κλαιοντές τε καὶ ὀλοφυρόμενοι τὴν τῶν πλαινωμένων ἀπόστασιν, καὶ δυσχεραίνοντες οὐ μετρίως, ἐπεὶ τοι τὸν τῶν ἔλων ἀτιμάζοντες Θεὸν, τοὺς τῆς εἰδωλολατρίας τινὲς ἐπετήδευον τρόπους. Καὶ γοῦν ὁ μακχάριξ φησι προφήτης Ἰεζεχὴλ· Ἀπεστέλλοντο

⁴³ Psal. LXII, 9. ⁴⁴ Joan. x, 28. ⁴⁵ Jer. VII, 17, 18.

μὲν τινες κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, πελέκεις ἡρμένοι, ἤκουόν τε σιφῶς Θεοῦ λέγοντος, ἔπεσθαι μὲν δεῖ[ν] τῷ τὸν ποδῆρην διεζωσμένῳ, φείδεσθαι δὲ μηθενός. « Εἶδον γάρ, φησί, καὶ ἰδοὺ ἕξ ἄνδρες ἤρχοντο διὰ τῆς πύλης τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν, καὶ ἐκάστην πέλυξ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ εἶπε τῷ ἄνδρῳ, φησί, τῷ ἐζωσμένῳ τὸν ποδῆρην· Διέλθε μέσσην τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ δὸς τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν καταστεναζόντων, καὶ κατοδυνωμένων ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀδικίαις ταῖς γινομέναις ἐν μέσῳ αὐτῆς. Καὶ τοῦτοις εἶπεν ἀκούοντός μου· Πορεύεσθε εἰς τὴν πόλιν ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ κόπτετε, καὶ μὴ φείδεσθε· καὶ πρεσβύτερον, καὶ νεανίσκον, νῆπια, καὶ γυναῖκας ἀποκτείνετε εἰς ἐξάλειψιν. Ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ' οὓς ἔστι τὸ σημεῖον μὴ ἐγγίσητε. » Ἀκούεις ἔτι κατασημαίνοντό τινες ὡς ἐξω δίκης, καὶ θυμοῦ, καὶ ἀπάσης ὄντες αἰτίας, διὰ τοι τὸ ἐλέσθαι φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ μὴν καὶ βιοῦν ἐν νόμῳ, καὶ δικαιοσύνης ἄπτεσθαι, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀνεπιπλήκτως ἐρᾶν. Ἐν δὲ γε τῇ Σαμαρείᾳ ἄποτροπῶς ἐξώκειλεν ὁ Ἰσραὴλ, οὗδ', ὅσον εἶπεν, κἀν γοῦν μνήμης τάχα που τὰ Μωσέως ἀξίῳ, μαχομένην δὲ ὡσπερ καὶ εἰς ἅπαν αὐτοῖς ἀντιτεταγμένην ἐπετῆδευε ζωὴν, ὡς καὶ ἐχθρὸν ἡγεῖσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον· ὅσον ἤκει εἶπεν, ὡς μὴ δὲ εἰδέναι θέλειν αὐτὸν, ἀτιμάζειν δὲ τὸν παιδαγωγὸν, καίτοι σώζειν εἰδότα, καὶ ἀποκομίζειν εὐ μάλα δυνάμενον εἰς εὐθὴν τε καὶ ἀκατάσκηπτον ζωὴν. Τοῦτο τοίνυν, ὡς ἔοικεν, ὁ προφητικὸς αἰνίττεται λόγος. Πεποιήται δὲ μετ' ἡθους, ὡς ἔφη. « Κατεδυνάστευσε γάρ, φησὶν, ὁ Ἐφραῖμ τὸν ἀντιδικὸν αὐτοῦ, » ἀντὶ τοῦ, Νίχην ἐκτοπωτάτην, καὶ ὀλέθρου πρόξενον νενίκηκεν ὁ Ἐφραῖμ, κατεδυνάστευσεν ὡς ἴδιον ἐχθρὸν, τουτέστι, νενίκηκε γενικῶς ὃν μεμύσηκε νόμον. Ἐπειδὴ δὲ ἔστιν ἀμυδρὸς ὁ λόγος, ἐτέρως αὐτὸ διατρανοῖ, λέγων· « Κατεπάτησε κρίμα, » τουτέστιν, οὐ πεφρόντικεν ὅλος τῆς ἐν νόμῳ δικαιοσύνης. Ἄει γὰρ πως τὸ καταπατούμενον, ἐν ἀτιμίᾳ νοεῖται, καὶ οὐδενὸς ἄξιον καταφωρᾶται λόγου. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, « Καλὸν τὸ ἄλας, φησὶν· ἐάν δὲ τὸ ἄλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθησεται; Εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ [βε]βληθὲν ἐξω, καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. » Ὅταν τοίνυν κρίμα λέγῃ, νοήσεις τὸν νόμον. Οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ὀνομάζων αὐτὸν, ἀναφωνεῖ πρὸς Θεόν· « Κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακώβ σὺ ἐποίησας. » Θεοῦ γὰρ ὁ νόμος, καὶ εἰ λαλεῖται δι' ἀγγέλων. Ἀλλὰ τίς ἢ πρόφασις τοῦ, καὶ ἐχθρὸν ἠγγίσασθαι τὸν νόμον, καὶ καταπατῆσαι τὸ κρίμα, παρέδειξε πάλιν, εὐθὺς εἰπὼν, « Ὅτι ἤρξατο πορεύεσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. » Ἀρχὴ τῆς τοιαύτης νόσου, φησὶ, τὸ τιμᾶν ἐλέσθαι τὰ μάταια, καὶ κατακολουθεῖν εἰδώλοις. Ἀμύχανον γὰρ ἐν ταυτῷ καὶ Θεῷ δύνασθαι κατακολουθεῖν, καὶ τοῖς πονηροῖς, καὶ ἀκαθάρτοις πνεύμασι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος· « Οὐ δύνασθε ποτήριον τοῦ Κυρίου πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμονίων. » Οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμονίων. Μονότροπος γὰρ ὁ θεοφιλῆς, ἀλλοπρόσαλ-

A bus ; audisse autem Deum clare dicentem, præcinctum in veste talari venientem, parcerentque nemini. Inquit enim : « Vidi, et ecce sex viri veniebant per portam respicientem ad aquilonem, et unicuique securis in manu sua. Et dixit viro vestito vestitu talari : Transi per mediam Jerusalem, et da signum super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis iniquitatibus quæ sunt in medio eorum. Et dixit illis, audiente me : Ite in civitatem post eum, et percute, et non parcatis, et senem, et juvenem, et infantes, et mulieres interficite ad deletionem ; super omnes autem, super quos est signum, ne appropinquetis ⁴⁴. » Audis signatos esse quosdam, ut ab ultione, et ira, et a culpa immunes, quia videlicet recte sapere, atque etiam ex legibus vivere, et justitiam colere, ⁹⁰ et dilectionem erga Deum sinceram habere voluerunt. In Samaria vero omnimodis in offensam incurrit Israel, fortassis nec dignatus meminisse Mosaica, velut repugnantem, et universe illis adversantem persequens vitam, ut etiam Dei legem inimicam arbitraretur quodammodo, et eam nec nosse vellet, sperneretque prædagogium, quamvis servare, et ad rectam nullique calumniæ obnoxiam vitam optime adducere posset. Hoc igitur, ut videtur, prophetica verba insinuant. Habent autem festivitatem, seu ironiam, ut dixi. Ait enim, « oppressit Ephraim adversarium suum, » pro, victoria turpissima, et exitiosa vicit Ephraim. Oppressit ut hostem suum, hoc est, vicit generose legem quam oderat. Quia vero oratio tectior est, aliter ipsam declarat, dicens : « Conculcavit iudicium, » hoc est, justitiam lege præscriptam nullo modo curavit ; semper enim quod conculcatur despicabile cognoscitur, nullaque æstimatione dignum deprehenditur. Quare Dominus noster Jesus Christus, « Bonum est sal, » inquit ; « si autem sal evanuerit, in quo salietur ? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus ⁴⁷. » Igitur per iudicium intellige legem. Ita et divinus David, eam nominans, Deum asatur : « Iudicium et justitiam in Jacob tu fecisti ⁴⁸⁻⁴⁹. » Dei enim est lex, dictata per angelos. Verum enimvero quæ causa fuerit, legem pro hoste ducendi, et iudicium conculcandi, mox deinceps ostendit his verbis, « quia cæpit abire post vana. » Principium huius morbi, inquit, dedisse se vanis honorandis, et secutum esse idola. Fieri enim non potest ut in eodem et Deum et nequam atque immundos spiritus sequaris. Quocirca et divinus Paulus : « Non potestis, inquit, bibere calicem Domini et calicem dæmoniorum ⁵⁰. » Moribus quippe uniformis est qui diligit Deum ; mutabilis autem, et fluctuans, et utroque versum ire gnarus subversor, et facile vadens quo sors tulerit. « Itaque facti sunt, inquit, principes Juda ut transponentes terminos. Oppressit vero et Ephraim adversarium suum, et conculcavit iudicium. Ero autem in posterum quasi conturbatio Ephraim, et quasi sti-

⁴³ Ezech. ix, 2-6. ⁴⁷ Matth. v, 13. ⁴⁸⁻⁴⁹ Psal. xcviij, 4. ⁵⁰ I Cor. x, 20.

mulus Julia. » Quod, quid sit necesse est accuratius indagamus. Alii igitur interpretes pro « turbatio, » comestor reddiderunt, et pro « stimulus, » puerredo. **91** At Septuaginta turbationem et stimulum commiuarunt. Conturbato enim non modice Ephraim, sive decem tribubus propter bellum partim a finitimis Syris, partim a Persis et Assyriis ingruens, dolebat graviter, nec parum formidabat Judas; sive potius animo aestuabat vehementer, quod propediem paria, aut longe deteriora mala in cervicibus sibi futura divinaret. Ingravescente enim bello, et Samaria oppida urgente, necesse erat utique finitima, Juda, inquam, et Benjamin, simul perire. Quamobrem hic turbatio belli hostilem adventum, stimulus autem ex tristitia et mœrore cruciatum subindicat, a quibus tutissimi erunt sapere volentes quæ Christi sunt: per quem et cum quo Deo et Patri gloria cum sancto Spiritu in omnem æternitatem. Amen.

ἐναλῶναι κακῶς· ἐπιβριθὸς γὰρ τοῦ πολέμου, καὶ πᾶσι πω; ἀνάγκη ἦν συνδιώλυσθαι τὰς ὁμάδας, τὰς τῶν ἐξ Ἰούδα, φημι, καὶ Βενιαμίν. Οὐκοῦν ἡ μὲν ταραχὴ τοῦ πολέμου τὴν ἐφοδὸν, τὸ δὲ κέντρον ἐν τούτοις τὴν ἐκ λύπης τε καὶ δυσθυμίας ὀδύνην ὑποδηλοῦν, ὧν ἕξω πᾶν πάντως εἶεν ἂν οἱ φρονεῖν ἐθέλοντες τὰ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δέξια σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

TOMUS QUARTUS.

Vers. 13. *Et vidit Ephraim morbum suum, et Judas dolorem suum, et abiit Ephraim ad Assyrios, et misit legatos ad regem Iarim. et hic non potuit sanare vos, et non faciet cessare a vobis dolorem.*

LIX. Posteaquam factus est Deus conturbatio Ephraim, et tanquam stimulus domui Juda, vidit morbum suum, sive imbecillitatem et infirmitatem suam Ephraim: quin et Judas dolorem suum: una enim cum Samaria fines Benjamin incursati sunt. Deinde ob hoc fractus desperatione Ephraim, nec potis casibus istis robore suo obsistere, nec bellicas clades amoliri, denuo omnipotentem Deum offendit, nec in ipsis flagellis, ut ita dicam, utilitatem suam cognovit; et cum advenisset tempus quo potius converti ad Deum debuisset, tunc maxime ei molestiam exhibere, et insolentius ab eo discedere non dubitavit. Non enim ignorabat omnis gloriæ suæ auctorem, ac tutorem Deum esse, qui vires ad frangendos adversarios semper largitur. Sed nihil pluribus opus est, cum exstet illa vox Moysis sapientissimi: « Dominus conterens bella; Dominus nomen ejus⁹¹, » doceatque idem perspicue quod per ipsum et in ipso « unus persequetur mille, et duo fugabunt decem millia⁹². » Deinde cum ab ipso et solo consuetum auxilium iterum petere, **92** et precibus ad succurrendum sibi salvatori sollicitare oporteret, dira in caput suum meditatus est. Missa enim legatione ad alienos et hostes, eos supplicias rogavit. « Factus est enim Ephraim ut columba insipiens, et

ἄλος δὲ καὶ πεσλευμένος, καὶ ἐπ' ἄμφω βαίνειν εἶδς, ὁ ἀνατρεπτής, καὶ ἐφ' ὅπερ ἂν τυχοὶ βαδίζων εὐκόλως. Οὐκοῦν, « Ἐγένεσσι μὲν οἱ ἄρχοντες Ἰούδα, φησὶν, ὡς μετατιθέντες ὄρια. Κατεδυνάστευσε δὲ καὶ ὁ Ἐφραΐμ τὴν ἀντιῶικον αὐτοῦ, κατεπάτησε δὲ καὶ κρέμα· ἔτομα δὲ λοιπὸν ὡς ταραχὴ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ Ἰούδα. » Καὶ τί δὴ τούτῳ ἐστὶ, πολυπραγματεῖν ἀναγκαῖον. Οἱ μὲν οὖν ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν, ἀντὶ τοῦ « ταραχῆ, » βρωστικῶν εἰρήκασιν· ἀντὶ δὲ « τοῦ κέντρον, » σήψις οἱ δὲ γε Ἐβδομήκοντα ταραχὴν, καὶ κέντρον ὠνόμασαν. Θορυβουμένου γὰρ οὐ μετρίως τοῦ Ἐφραΐμ, ἦτοι τῶν δέκα φυλῶν, ὑπὸ τοῦ κατασφηνάτος αὐτοῖς πολέμου, τοῦτο μὲν ὑπὸ γείτονος τοῦ παρὰ Σύρων, φημι, τοῦτο δὲ ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ καὶ ἐκ τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἦκοντος χώρας, ἐν ὀδύνας ἦν, καὶ οὐκ ἐν μέτρ[ι]οις δειμασιν ὁ Ἰούδας, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ. Προσεδόκησε γὰρ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τοῖς ἰσοῖς τυχόν, ἡ πολὺ χεῖρονος ταῖς κατὰ τὴν Σαμάρειαν πόλεσιν ἐπισκῆπτοντος,

καὶ εἶδεν Ἐφραΐμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαριμ, καὶ οὗτος οὐκ ἠδυνάσθη ἰσασθαι ἡμᾶς, καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ὑμῶν ὀδύνην.

TOMOS TETARTOS.

Καὶ εἶδεν Ἐφραΐμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαριμ, καὶ οὗτος οὐκ ἠδυνάσθη ἰσασθαι ἡμᾶς, καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ὑμῶν ὀδύνην.

ΝΘ. Θεοῦ γεγο·ότος ὡς ταραχῆς τῷ Ἐφραΐμ, καὶ μὴν καὶ ὡς κέντρον τῷ Ἰούδα, τεθέαται μὲν τὴν ἑαυτοῦ νόσον, ἦτοι τὸ ἀνάγκη καὶ ἀσθενές, ὁ Ἐφραΐμ· καὶ μὴν καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ· συγκατεδουτο γὰρ, ὡς ἔφην, τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τὰ ὄρια τοῦ Βενιαμίν. Εἶτα πρὸς τοῦτο ἀπειρηκώς ὁ Ἐφραΐμ, καὶ ἰδίαις δυνάμεσιν ἀντιφέρεσθαι τοῖς συμβεδηκόσιν οὐκ ἔχων, οὔτε μὴν ἀποσελεσθαι τὰ ἐκ τοῦ πολέμου βλάβη δυνάμενος, προσέκρουκε πάλιν τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ, οὐδὲ ἐν αὐταῖς, ἴν' οὕτως εἴπω, ταῖς μάστιξιν ἐννενοηκώς τὸ συμφέρειν. Ἐνεστηκόςτος δὲ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν εἶδε μᾶλλον ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν Θεόν, τότε δὴ μάλιστα λυπεῖν ἠρημένος, καὶ ἀπεφοῖτα ἀγριώτερον. Οὐκ ἠγνόει μὲν γὰρ τὴν ἀπάσης αὐτοῖς εὐκλείας καὶ χορηγόν, καὶ πρύτανιν, ὃν τοῦ δύνασθαι κρατεῖν τῶν ἀνεστηκόντων ἀεὶ δοτῆρα Θεόν. Ἄλλ' οὐδενός ἤξιον τὸ χρῆμα λόγου, καίτοι τοῦ πανσόφου διακκεραγόςτος Μωσέως· « Κύριος συντρίβων πολέμους, Κύριος ὄνομα αὐτῷ, » διδάσκοντός τε σαφῶς, ὅτε δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ « Διώξεται εἰς χιλίους, καὶ δύο μετακινήσουσι μυριάδας. » Εἶτα, δέον παρ' αὐτοῦ δὴ καὶ μόνου τὴν συνήθη πάλιν ἐπιχορηγῆσαι αὐτῶν, καὶ λιταῖς ἀναπειθεῖν ἀμύνασιν οἱ τὸν σώζοντα, πικρὰ κατὰ τῆς ἰδίας ἐσκέπετο κεφαλῆς. Ἐπρεσεύετο γὰρ πρὸς ἀλλοφύλους, καὶ τὴν παρ'

⁹¹ Judith, xvi, 3. ⁹² Deut. xxxii, 30.

ἐχθρῶν συμμαχίαν. « Ἐγένετο γὰρ Ἐφραΐμ ὡς περιστερὰ ἀνους, οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Αἰγυπτον ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύετο » ἀπηλάχθαι τῶν ἐπιηρτημένων φροντο κακῶν. Καὶ δὴ βασιλεύοντος ἐν τῇ Σαμαρείᾳ τοῦ Μαναΐμ, ἀνέβη Φύλας βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. Εἶτα χρήμασι καὶ πρεσβείαις ἀνέπειθον ἀποσχέσθαι τῆς γῆς. Τοιοῦτό ἐστι τὸ, « Ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους. » Φακεὲ δὲ πάλιν, ὁ τοῦ Ῥομελίου, βασιλεὺς Ἰσραήλ, κατεμισθοῦτό ποτε τὸν Ῥαασών, βασιλέα Συρίας, καὶ πεπολέμηκε τῷ Ἰούδα καὶ τοῖς ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, βασιλεύοντος Ἀχατῆ τοῦ Ἰωάθαμ υἱοῦ, ὃς δεδιδως τὴν ἐφοδον, πρεσβείαις καὶ χρήμασιν ἀναπειθεὶ τὸν Ἀσσύριον Θεγλαφαλασσὸν ἐπαμύνει αὐτῷ. Ὁ δὲ τὴν Δαμασκὸν κατακράτος ἐλὼν, ἐκ μέσου καὶ αὐτὸν ἐποίησεν Ῥαασών. Ἄλλ' εἰ καὶ πεπόρευται, φησὶ, πρὸς Ἀσσυρίους ὁ Ἐφραΐμ, καὶ χρήμασιν ἐξέπριετο καὶ λιταῖς τῆς ἐφόδου τὴν ἀνάδελθιν. κἂν εἰ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαρεὶμ, τουτέστιν, ἐκδικον, ἦτοι ἐκδικητὴν (τοῦτο γὰρ τὸ Ἰαρεὶμ σημαίνει), ἀλλ' οὐ νενικήκασι τὴν θείαν ὀργήν, οὔτε μὴν περιέσσονται Θεοῦ, τῆς οὕτω δεινῆς ἀποστασίας ἐξαιτουόντος δίκας. Οὐ γὰρ ἰσχυσε, φησὶν, ὁ χρήμασιν ἀναπεισισμένος ἡρεμῆσαι βραχὺ, ἀλλ' οὐδὲ ἕτερός τις τῶν μεμισθοφορηκῶτων ἴασασθαι ὕμας. Πεπαύσεται δὲ οὐδαμῶς τῆς ὀδύνης τὸ κέντρον. Πάνδεινον οὖν ἄρα, τὸ μὴ σώζεσθαι μᾶλλον ἐπιθυμεῖν διὰ τῆς ἀνωθεν ἡμερότητος, ἐπιθαρήσασθαι δὲ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπιχωρηταῖς· καί τοι βοῶντος τοῦ Πνεύματος διὰ μὲν φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· « Ἀγαθὸν πεποιθέναί ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθέναί ἐπ' ἀνθρώπων. Ἀγαθὸν ἐλπίζειν ἐπὶ Κυρίου, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἀρχοντας. » διὰ δὲ τοῦ προφήτου πάλιν Ἰερεμίου· « Ἐπικατάρατος ὁ ἀνθρώπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει πρὸς ἀνθρώπον, καὶ στηρίσει σάρκα βραχίονα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστήσῃ ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὡς ἡ ἀγριομυρική ἢ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἢ οὐκ ὄψεται ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. Καὶ εὐλογημένος ὁ ἀνθρώπος, ὃς πέποιθεν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἔσται Κύριος ἐλπίς αὐτοῦ. Καὶ ἔσται ὡς ξύλον εὐθηνούν παρ' ὕδατι, καὶ ἐπὶ ἰκμάδα βάλλει ῥίζας αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ φοθηθῇ ὅταν ἔλθῃ καῦμα. Καὶ ἐπ' αὐτῷ στελέχη ἀλωδῆ, ἐν ἐνιαυτῷ ἀβροχίας οὐ φοθηοῦν ἄρα, προσοικειοῦσθαι Θεῷ, καὶ τὸ σοφὸν ἐκεῖνο με, ὅτι τὰ δικαίωματά σου ἐξεζήτησα. »

Διότι ἐγὼ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος. Πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ὅως οὐ ἀφανισθῶσι.

Ε'. Ἐναργῆ καθίσταται τὴν αἰτίαν δι' ἣν ὤνησαν μὲν οὐδὲν οἱ τῷ Ἐφραΐμ ἐπαμύνοντες, οὐ διαπαισέεται δὲ τὰ τῆς ὀδύνης αὐτοῖς. « Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φησὶ, ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα. » Πρῶδηλον οὖν, ὅτι Θεοῦ παραλύοντος, ὁ σώσων οὐδεὶς. « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν, τίς ἀποστρέψει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὅτι δὲ καὶ ἡμερότητος ἀπάσης ἐξηρημένης, τὰ ἐπ' αὐταῖς γενέσθαι συμ-

A cor non habens. Ægyptum invocavit, et ad Assyrios ibat⁸³, » ratus se impendentibus malis liberatum iri. Etiam regnante Manaim, Phulas rex Assyriorum contra Israel em ascendit⁸⁴: cui legatis et pecuniis persuasus est reditus; hoc est, « abiit Ephraim ad Assyrios. » Deinde Phacee, filius Romelie, rex Israel, pretio conduxit aliquando Rasin regem Syriae, oppugnavitque Judam et tribules Benjamin, regnante Achaz, filio Joatham: qui incursionem timens, per legatos numerata pecunia Theglathphalasar ad sibi opitulandum impulit⁸⁵. Qui Damasco armis capta, Rasin e medio snstulit. Sed quamvis abierit, inquit, ad Assyrios Ephraim, pecuniaque et precibus dilationem irruptionis emerit, tametsi legatos miserit ad regem larim, hoc est, defensorem sive ultorem (hoc enim larim sonat), tamen divinam iram non domuerunt, neque Deo praevalerunt, huius adeo tetrae defectionis poenas exigenti. Non enim potuit, inquit, pecunia persuasus elicere ut paulum quiesceretis, nec alius mercede conductus sanare vos. Nunquam autem doloris stimulus cessabit. Est igitur pessimum, non magis cupere salvari per supernam mansuetudinem, sed humanis opibus fidere, cum per os beati David Spiritus clamet: « Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. Bonum est sperare in Domino, quam in principibus⁸⁶. » Et per Jeremiam: « Maledictus homo qui spem suam ponit in homine, et firmabit carnem brachii sui super eum, et a Domino recessit cor ejus. Et erit quasi silvestris myrica quae est in deserto; non videbit cum venerint bona. Benedictus homo qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus, et erit quasi lignum abundans juxta aquas, et super humorem mittet radices suas, et non timebit cum venerit aestus, et in eo rami frondosi; in anno siccitatis non timebit, et non desinet faciens fructum⁸⁷. » Melius igitur ad Deum se adjungere, et illud sapiens dictum cum bona conscientia usurpare: « Tuus sum ego, salva me, quoniam justificationes tuas exquisivi⁸⁸. »

αὐτῷ στελέχη ἀλωδῆ, ἐν ἐνιαυτῷ ἀβροχίας οὐ φοθηοῦν ἄρα, προσοικειοῦσθαι Θεῷ, καὶ τὸ σοφὸν ἐκεῖνο με, ὅτι τὰ δικαίωματά σου ἐξεζήτησα. »

D 93 VERS. 14, 15. Quia ego quasi panthera Ephraim, et quasi leo domui Juda, et ego rapiam, et vadam, et tollam, et non erit qui eruat. Ibo, et revertar in locum meum, donec disperant.

LX. Manifestam affert rationem quare Ephraim auxilium ferentes nihil promoverint, et non cessaturus sit ab eis dolor eorum. « Ego enim scim, » inquit Israeli, « ut panthera, et ut leo domui Julia. » Liqueat ergo, Deo perdente neminem fore qui salvet. « Manum enim excelsam quis avertet⁸⁹? » ut scriptum est. Contigisse autem illis quae contigerunt, desertis ab omni clementia Dei, sub velamento, im

⁸³ Osee, vii, 41. ⁸⁴ IV Reg. xv, 19. ⁸⁵ IV Reg. xvi, 7. ⁸⁶ Psal. cxvii, 8, 9. ⁸⁷ Jer xvii, 5-8. ⁸⁸ Psal. cx, 56. ⁸⁹ Isa. xiv, 27.

nulus Juda. » Quod, quid sit necesse est accuratius indagemus. Alii igitur interpretes pro « turbatio, » *comestor* reddiderunt, et pro « stimulus, » *putredo*. 91 At Septuaginta *turbationem* et *stimulum* nominarunt. Conturbato enim non modice Ephraim, sive decem tribubus propter bellum partim a finitimis Syris, partim a Persis et Assyriis ingruens, dolebat graviter, nec parum formidabat Judas; sive potius animo æstuabat vehementer, quod propediem paria, aut longe deteriora mala in cervicibus sibi futura divinaret. Ingravescente enim bello, et Samarizæ oppida urgente, necesse erat utique finitima, Juda, inquam, et Benjamin, simul perire. Quamobrem hic turbatio belli hostilem adventum, stimulus autem ex tristitia et mœrore cruciatum subindicat, a quibus tutissimi erunt sapere volentes quæ Christi sunt: per quem et cum quo Deo et Patri gloria cum sancto Spiritu in omnem æternitatem. Amen.

ἐναλῶνα κακοῖς· ἐπιβρίθοντος γὰρ τοῦ πολέμου, καὶ πᾶσι πω; ἀνάγκη ἦν συνδιόλλυσθαι τὰς ὁμάρους, τὰς τῶν ἐξ Ἰούδα, φημί, καὶ Βενιαμίν. Οὐκοῦν ἡ μὲν ταραχὴ τοῦ πολέμου τὴν ἐφοδον, τὸ δὲ κέντρον ὑποδηλοῖ, ὡν ἐξω που πάντως εἶεν ἂν οἱ φρονεῖν ἐθέλοντες τὰ Χριστοῦ· δι' οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δέξαι σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

TOMUS QUARTUS.

Vers. 13. *Et vidit Ephraim morbum suum, et Judas dolorem suum, et abiit Ephraim ad Assyrios, et misit legatos ad regem Iarim. et hic non potuit sanare vos, et non faciet cessare a vobis dolorem.*

LIX. Posteaquam factus est Deus conturbatio Ephraim, et tanquam stimulus domui Juda, vidit morbum suum, sive imbecillitatem et infirmitatem suam Ephraim: quin et Judas dolorem suum: una enim cum Samaria fines Benjamin incursati sunt. Deinde ob hoc fractus desperatione Ephraim, nec potis casibus istis robore suo obsistere, nec bellicas clades amoliri, denuo omnipotentem Deum offendit, nec in ipsis flagellis, ut ita dicam, utilitatem suam cognovit; et cum advenisset tempus quo potius converti ad Deum debuisset, tunc maxime ei molestiam exhibere, et insolentius ab eo discedere non dubitavit. Non enim ignorabat omnis gloriæ suæ auctorem, ac tutorem Deum esse, qui vires ad frangendos adversarios semper largitur. Sed nihil pluribus opus est, cum exstet illa vox Moysis sapientissimi: « Dominus conterens bella; Dominus nomen ejus⁹¹, » doceatque idem perspicue quod per ipsum et in ipso « unus persequetur mille, et duo fugabunt decem millia⁹². » Deinde cum ab ipso et solo consuetum auxilium iterum petere, 92 et precibus ad succurrendum sibi salvatorem sollicitare oportet, dira in caput suum meditata est. Missa enim legatione ad alienos et hostes, eos supplicias rogavit. « Factus est enim Ephraim ut columba insipiens, et

⁹¹ Judith, xvi, 3. ⁹² Deut. xxii, 30.

ἄλος δὲ καὶ σεσαλευμένος, καὶ ἐπ' ἄμφω βαίνειν εἰδώς, ὁ ἀνασφαλῆς, καὶ ἐφ' ὅπερ ἂν τυχοὶ βαδίζων εὐκόλως. Οὐκοῦν, « Γεγῆνασι μὲν οἱ ἄρχοντες Ἰούδα, φησὶν, ὡς μετατιθέντες ὄρια. Κατεδυναστεύσε δὲ καὶ ὁ Ἐφραΐμ τὸν ἀντιδίκον αὐτοῦ, κατεπάτησε δὲ καὶ κρίμα· ἔσομαι δὲ λοιπὸν ὡς ταραχὴ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ Ἰούδα. » Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι, κολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον. Οἱ μὲν οὖν ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν, ἀντὶ τοῦ « ταραχῆ, » βρωσθῆρ εἰρήκασιν· ἀντὶ δὲ « τοῦ κέντρον, » σήψις οἱ δὲ γε Ἐβδομήκοντα ταραχῆν, καὶ κέντρον ὀνόμασαν. Θορυβουμένου γὰρ οὐ μετρίως τοῦ Ἐφραΐμ, ἦτοι τῶν δέκα φυλῶν, ὑπὸ τοῦ κατασκήψαντος αὐτοῖς πολέμου, τοῦτο μὲν ὑπὸ γέιτονος τοῦ παρὰ Σύρων, φημί, τοῦτο δὲ ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ καὶ ἐκ τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἡκοντος χώρας, ἐν δόδυναϊς ἦν, καὶ οὐκ ἐν μέτρ[ο]ις δειμασιν ὁ Ἰούδας, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ. Προσεδόκησε γὰρ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τοῖς Ἰσραὴλ τυχόν, ἡ πολλὴ χείρονος ταῖς κατὰ τὴν Σαμαρείαν πόλεσιν ἐπισκήπτοντος,

TOMOS TETARTOS.

Καὶ εἶδεν Ἐφραΐμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλεῦ Ἰαρεμ, καὶ οὗτος οὐκ ἠδυνάσθη ἰάσασθαι ἡμᾶς, καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ἡμῶν ὀδύνην.

ΝΘ. Θεοῦ γεγοῆτος ὡς ταραχῆς τῷ Ἐφραΐμ, καὶ μὴν καὶ ὡς κέντρον τῷ Ἰούδα, τεθέαται μὲν τὴν ἑαυτοῦ νόσον, ἦτοι τὸ ἀνάγκη καὶ ἀσθενὲς, ὁ Ἐφραΐμ· καὶ μὴν καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ· συγκατεδηοῦτο γὰρ, ὡς ἔφη, τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τὰ ὄρια τοῦ Βενιαμίν. Εἶτα πρὸς τοῦτο ἀπειρηκώς ὁ Ἐφραΐμ, καὶ ἰδίαις δυνάμεσιν ἀντιφέρεσθαι τοῖς συμβεβηκόσιν οὐκ ἔχων, οὔτε μὴ ἀποσειεσθαι τὰ ἐκ τοῦ πολέμου βλάβη δυνάμενος, προσέκρουκε πάλιν τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ, οὐδὲ ἐν αὐταῖς, ἐν οὕτως εἶπω, ταῖς μάλιστα ἐννενοηκώς τὸ συμφέρον. Ἐνεστηκός δὲ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν εἶδε μᾶλλον ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν Θεόν, τότε δὴ μάλιστα λυπεῖν ἠρημένος, καὶ ἀπεφοῖτα ἀγριώτερον. Οὐκ ἠγνῶει μὲν γὰρ τὸν ἀπάσης αὐτοῖς εὐκλείας καὶ χορηγόν, καὶ πρύτανιν, ἔν τῷ δύνασθαι κρατεῖν τῶν ἀνθεστηκότων αἰεὶ δοτῆρα Θεόν. Ἄλλ' οὐδενὸς ἤξιον τὸ χρῆμα λόγου, καίτοι τοῦ πανσόφου διακροαγόςτος Μωσέως· « Κύριος συντριβῶν πολέμους, Κύριος ὄνομα αὐτῷ, » διδάσκοντός τε σαφῶς, ὅτε δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ « Διῶξεται εἰς χιλοῦς, καὶ δύο μετακινήσουσι μυριάδας. » Εἶτα, δέον παρ' αὐτοῦ δὴ καὶ μόνου τὴν συνήθη πάλιν ἐπικουρίαν αἰτεῖν, καὶ λιταῖς ἀναπειθεῖν ἀμύναί οἱ τὸν σῶζοντα, πικρὰ κατὰ τῆς ἰδίας ἐσκέπτετο κεφαλῆς. Ἐπρεσεύετο γὰρ πρὸς ἀλλοφύλους, καὶ τὴν παρ'

ἐχθρῶν συμμαχίαν. « Ἐγένετο γὰρ Ἐφραΐμ ὡς περισσεῖα ἄνους, οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Αἰγυπτὸν ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύετο » ἀπηλλάχθαι τῶν ἐπηρτημένων ζῶντο κακίων. Καὶ δὴ βασιλεύοντος ἐν τῇ Σαμαρείᾳ τοῦ Μαναΐμ, ἀνέβη Φύλας βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. Εἶτα χρήμασι καὶ πρεσβείαις ἀνέπειθον ἀποσχέσθαι τῆς γῆς. Τοιοῦτό ἐστὶ τὸ, « Ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους. » Φακεὶ δὲ πάλιν, ὁ τοῦ Ῥομελίου, βασιλεὺς Ἰσραήλ, κατεμισθοῦτό ποτα τὴν Ῥαασών, βασιλεῖα Συρίας, καὶ πεπολέμηκε τῷ Ἰουδα καὶ τοῖς ἐκ φυλῆς Βενιαμιν, βασιλεύοντος Ἀχατς τοῦ Ἰωάθαμ υἱοῦ, ὃς δεδωῖς τὴν ἐφοδον, πρεσβείαις καὶ χρήμασιν ἀναπέθει τὸν Ἀσσύριον Θεγλαφαλασάρ ἐπαμύνα αὐτῷ. Ὁ δὲ τὴν Δαμασκὸν κατακράτος ἔλθων, ἐκ μέσου καὶ αὐτὸν ἐποίη Ῥαασών. Ἄλλ' εἰ καὶ πεπόρευται, φησί, πρὸς Ἀσσυρίους ὁ Ἐφραΐμ, καὶ χρήμασιν ἐξεπρίατο καὶ λιταῖς τῆς ἐφόδου τὴν ἀνάδλησιν· κἄν εἰ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλεῖα Ἰαρεμ, τουτέστιν, ἐκδικον, ἦτοι ἐκδικητὴν (τοῦτο γὰρ τὸ Ἰαρεμ σημαίνει), ἀλλ' οὐ νενικήκασι τὴν θείαν ὀργήν, οὔτε μὴν περιέσονται θεοῦ, τῆς οὕτω δεινῆς ἀποστασίας ἐξαιτουῦντος δίκας. Οὐ γὰρ ἰσχυσε, φησὶν, ὁ χρήμασιν ἀναπεπεισμένος ἡμεῖσαι βραχὺ, ἀλλ' οὐδὲ ἑτερός τις τῶν μεμισθοφορηκότων ἴασαθαί ὑμᾶς. Πεπαύσεται δὲ οὐδαμῶς τῆς ὀδύνης τὸ κέντρον. Πάνδεινον οὖν ἄρα, τὸ μὴ σώζεσθαι μᾶλλον ἐπιθυμεῖν διὰ τῆς ἀνωθεν ἡμερότητας, ἐπιθαρήσασιν δὲ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπιχωμίαις· καί τοι βῶντος τοῦ Πνεύματος διὰ μὲν φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβίδ· « Ἀγαθὸν πεποιθέναί ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθέναί ἐπ' ἀνθρώπων. Ἀγαθὸν ἐλπίζειν ἐπὶ Κυρίου, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἄρχοντας » διὰ δὲ τοῦ προφήτου πάλιν Ἰερμείου· « Ἐπικατάρατος ὁ ἀνθρώπος, ὃς τὴν ἐπιδοῖα ἔχει πρὸς ἀνθρώπων, καὶ στηρίσει σάρκα βραχίονα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστή ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὡς ἡ ἀγριομυρική ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἢ οὐκ ἔσται ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. Καὶ εὐλογημένος ὁ ἀνθρώπος, ὃς πέποιθεν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἔσται Κύριος ἐλπὶς αὐτοῦ. Καὶ ἔσται ὡς ξύλον εὐθνηοῦν παρ' ὕδατι, καὶ ἐπὶ ἰκμάδα βάλλει ῥίζας αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ φοβηθῇ ὅταν ἔλθῃ καύμα. Καὶ ἐπ' ὀφθαλμοῖς, καὶ οὐ διαλείψει ποιοῦν καρπὸν. » Ἄμεινον οὖν ἄρα, προσοικειοῦσθαι Θεῷ, καὶ τὸ σοφὸν ἐκεῖνο λέγειν ἐξ ἀγαθῆς διανοίας· « Σὸς εἰμι ἐγὼ, σῶσόν με, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐξεζήτησα. »

Διότι ἐγὼ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος. Πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ὅως οὐ ἀφανισθῶσι.

Ἐ. Ἐναργῆ καθίστησι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ὦνησαν μὲν οὐδὲν οἱ τῷ Ἐφραΐμ ἐπαμύνοντες, οὐ διαπαύσεται δὲ τὰ τῆς ὀδύνης αὐτοῖς. « Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φησί, ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα. » Πρόδηλον οὖν, ὅτι Θεοῦ παραλύοντος, ὁ σῶσων οὐδεὶς. « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν, τίς ἀποστρέψει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὅτι δὲ καὶ ἡμερότητος ἀπάσης ἐξηρημένης, τὰ ἐπ' αὐτοῖς γενέσθαι συμ-

cor non habens. *Ægyptum invocavit, et ad Assyrios ibat* ⁸³, » ratus se impendentibus malis liberatum iri. *Eliam regnante Mannim, Phulas rex Assyriorum contra Israelim ascendit* ⁸⁴: cui legatis et pecuniis persuasus est reditus; hoc est, « abiit Ephraim ad Assyrios. » Deinde Phacee, filius Romeliaz, rex Israel, pretio conduxit aliquando Rasin regem Syriaz, oppugnavitque Judam et tribules Benjamin, regnante Achaz, filio Joatham: qui incursionem timens, per legatos numerata pecunia Theglathphalasar ad sibi opitulandum impulit ⁸⁵. Qui Damasco armis capta, Rasin e medio snstulit. Sed quamvis abierit, inquit, ad Assyrios Ephraim, pecuniaque et precibus dilationem irruptionis emerit, tametsi legatos miserit ad regem larim, hoc est, defensorem sive ultorem (hoc enim larim sonat), tamen divinam iram non domuerunt, neque Deo prævalebunt, hujus adeo teozæ defectionis pœnas exigenti. Non enim potuit, inquit, pecunia persuasus elicere ut paulum quiesceretis, nec alius mercede conductus sanare vos. Nunquam autem doloris stimulus cessabit. Est igitur pessimum, non magis cupere salvari per supernam mansuetudinem, sed humanis opibus fidere, cum per os beati David Spiritus clamet: « Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. Bonum est sperare in Domino, quam in principibus ⁸⁶. » Et per Jeremiam: « Maledictus homo qui spem suam ponit in homine, et firmabit carnem brachii sui super eum, et a Domino recessit cor ejus. Et erit quasi silvestris myrica quæ est in deserto; non videbit cum venerint bona. Benedictus homo qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus, et erit quasi lignum abundans juxta aquas, et super humorem mittet radices suas, et non timebit cum venerit æstus, et in eo rami frondosi; in anno sic citatis non timebit, et non desinet faciens fructum ⁸⁷. »

Μετὰ τὴν ἐπιδοῖαν ἀλώσθη, ἐν ἐνιαυτῷ ἀβροχίας οὐ φοβηθήσεται, καὶ οὐ διαλείψει ποιοῦν καρπὸν. » Ἄμεινον οὖν ἄρα, προσοικειοῦσθαι Θεῷ, καὶ τὸ σοφὸν ἐκεῖνο λέγειν ἐξ ἀγαθῆς διανοίας· « Σὸς εἰμι ἐγὼ, σῶσόν με, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐξεζήτησα. »

93 *VERS. 14, 15. Quia ego quasi panthera Ephraim, et quasi leo domui Juda, et ego rapiam, et vadam, et tollam, et non erit qui eruat. Ibo, et revertar in locum meum, donec dispareant.*

LX. Manifestam offert rationem quare Ephraim auxilium ferentes nihil promoverint, et non cessaturus sit ab eis dolor eorum. « Ego enim sum, » inquit Israeli, « ut panthera, et ut leo domui Juda. » Liqueat ergo, Deo perdente neminem fore qui salvet. « Manum enim excelsam quis avertet ⁸⁸ ? » ut scriptum est. Contigisse autem illis quæ contigerunt, desertis ab omni clementia Dei, sub velamento, im-

⁸³ Osee, vii, 11. ⁸⁴ IV Reg. xv, 19. ⁸⁵ IV Reg. xvi, 7. ⁸⁶ Psal. cxvii, 8, 9. ⁸⁷ Jer xvii, 5-8. ⁸⁸ Psal. cxiii, 56. ⁸⁹ Isa. xiv, 27.

perum suum terribilibus robustissimisque belluis A comparans significavit. Panthera enim incitatissimo cursu fertur in quos vult, adeoque levi pede salit, ut vix vestigium ejus cernatur, neque ullum signum humi relinquat. Ast leo tremendum quidem et horrissonum in montibus rugit, tonitruui instar, audientesque percellit quodammodo. Ait enim: « Leo rugiet, et quis non timebit⁶⁰? » Nec ejus accessus arceri, et vis invadentis difficulter repelli potest. Quod corripuerit, illico perdit, nec quisquam ejus unguibus implicitum auferat. Pantheram porro celeritate valere et volare propemodum præda direpta; leonem bestiam esse validam, imperterritam, cujus occursus periculosus, ipse ostendit cum subjungit: « Et ego rapiam, et vadam, et tollam; et non erit qui eruat. » Hoc enim leonum robori convenit: ast illud, « Rapiam, et vadam, et tollam » panthera facit, ut dixi. Quod autem Dominus eos a quibus offensus est deserturus sit, et auxilium pene subtracturus, et benevolentia sua eos privaturus, indicavit illis verbis, « Ibo, et revertar in locum meum, donec dispercant. » Nullo quidem modo divinitas loco includitur ac definitur. Sed adesse quibusdam dicitur, cum eos gratia et favore suo donat: abesse rursus ab iis qui peccaverunt, quando eos aversatur, lenitatemque suam ipsis tribuere desinit. De Deo enim more humano loquitur; sed ea prout illi consentaneum est intelligimus.

Et requirent faciem meam cum fuerint tribulati.

LXI. Impotenter ad nefaria declinantibus, et sine fine peccassolis non temere, sed ad utilitatem potius, et tanquam medicinam a Deo sæpenumero incommoda importari, iterum **94** docet. Contemptores enim divinæ mansuetudinis et ignorantes se ad pœnitentiam tam incredibili tolerantia invitari, inflammata ejus iram non effugient ullo modo⁶¹; quinimo calamitatis acerbitate fracti ac debilitati, quid sibi conducat intelligent: et quibus nihil profuit benignitas, eos ad notitiam utilitatis suæ ærumnarum supplicia inducunt. Quemadmodum enim affectus corporum graviore, et lenibus medicamentis non cedentes, igni ferroque frequenter superantur: eodem, opinor, modo ac ratione animabus humanis affectus seu vitia contingentia nisi mitibus verbis cedant, et prudenti ratiocinatione vincantur, laboribus, et flagellis, et sævis calamitatibus depelluntur. Tribulatione igitur pressi, tum vix tandem, inquit, « faciem meam requirent. » Cum enim bona in potestate sunt, homines imprudentes ipsis gaudia facientem non multum curant. At si optatissimis exuamur, tum vero acrius ea desiderantes, sensum molestiæ incredibilem et inconsolabilem hærimus. « Cum itaque tribulati fuerint, tunc faciem meam requirent. »

καὶ ἀνταγώνιστον τοῦ λυποῦντος τὴν ἀσθησιν. « Ὅτε τοίνυν θλιβῶσι, τότε τὸ ἐμὸν ζητήσουσι πρόσωπον. »

⁶⁰ Αἰμοῦ, III, 8. ⁶¹ Rom. II, 3 sqq.

δέδωκεν, ὑπέφηνεν αἰνιγματωδῶς, τοῖς ὅτι μάλιστα δεινοῖς καὶ ἀλκιμωτάτοις θηρίοις τὴν οικίαν ὀρμηὴν παρεικάζων. Ὁ μὲν γὰρ πάνθηρ ὀχυράτῳ λίαν καθ' ὧν ἂν ἔλοιτο φέρεται δρόμῳ, ἐλαφροῖς δὲ οὕτως ἔπει ποσὶν, ὡς μὴδὲ ἔχνοις ὀρᾶσθαι τάχα που, μῆτε μὴ ἐνσημαίνεσθαι τι τῇ γῆ. Ὁ δὲ λέων ἐρεύγεται μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι δεινόν, καὶ διαβριθῆς, καὶ βροντῇ παραπλήσιον, καὶ καταπλήττειν οἶόν τε τοὺς ἀκρωμένους. Λέων γὰρ, φησὶν, ἐρεύγεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται· ἄμαχον δὲ ἐφοδὸν ἔχει, καὶ σφόδρα δυσάντητον τὴν ὀρμὴν. Εἰ δὲ δὴ τι λάβοι, τοῦτο διδῶλεν εὐθύς, καὶ οὐκ ἂν ἐξέλοιτό τις τῶν ἐπιλημ[μ]ένων. Ὅτι δὲ θηρίον ὀξύ ὁ πάνθηρ, ἀπίπταται δὲ ὡς περ, τὸ ἐπιτυχὸν ἀρπάσας· ἄθραυστον δὲ χρῆμα, καὶ ἀδέες, καὶ δυσάντητον ὁ λέων ἐστίν, αὐτὸς παρέδειξεν ἐπειπὼν· « Καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ἐξαιρούμενος. » Ἀρμῶζει γὰρ τοῦτο τῇ λεόντων ἀλκῇ· τὸ δὲ, « Ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, ὁ δράσειεν ἂν ὁ πάνθηρ, ὡς ἔφη. » Ὅτι δὲ καὶ ἀποφοιτήσῃ τῶν λευπηχότων ὁ Κύριος, καὶ μονοουχὶ συστελεῖ τὴν ἐπικουρίαν, καὶ ἀποστερήσῃ τὸ εὐμενές, διαμεμήνυκεν, εἰπὼν· « Πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσι. » Τότῳ μὲν γὰρ ἀπεριόριστον παντελῶς τὸ θεῖόν ἐστι· παρῆναι δὲ λέγεται τισιν, ὅταν χαρίζεται τὴν εὐμένειαν· ἀπεῖναι δὲ αὐτῶν ἡμαρτημάτων, ὅταν αὐτοὺς ἀποστερήσῃ, καὶ ἀνακόπη τὴν ἡμερότητα. Παλεῖται μὲν γὰρ ἀνθρωπίνως τὰ περὶ Θεοῦ, νοεῖται γὰρ μὴν, ὡς ἂν αὐτῷ πρέποι.

Καὶ ἐπιζητήσουσι τὸ πρόσωπόν μου ὅταν θλιβῶσιν.

ΞΑ'. Ὅτι μὴ εἰκῆ τοῖς ἀγάλινον ἔχουσιν ἐπὶ τὰ αἰσχλῶ τὴν βροτῆν, καὶ τοῖς ἀκαταλήκτως εἰωθόσι πλημμελεῖν ἐπιφέρεται πολλάκι, παρὰ Θεοῦ τὰ δεινὰ, πρὸς ὠφελείας δὲ μᾶλλον, καὶ ὡς ἐν ἰάματος τρόπῳ, διδάσκει πάλιν. Οἱ γὰρ τῆς θείας ἡμερότητος καταφρονηταί, καὶ ἡγνοηκότες ὅτι καλεῖ πρὸς μετάγνωσιν τὸ τῆς ἀνεξικακίας μέγεθος, τῶν ἐξ ὀργῆς κινήματων οὐ περιέσσονται ποθεν· περιθραυόμενοι δὲ μᾶλλον τῇ τῆς συμφορᾶς ἀγριότητι, τὸ συμφέρον ἐπιγινώσκουσι· καὶ οὐδὲν ὦνησεν ἡ φιλανθρωπία, πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος ἀποφέρει γνῶσιν τὸ καταικίχεσθαι. Ὅν γὰρ τρόπον τὰ ἐν τοῖς σώμασιν ἀγριαινόντα τῶν παθῶν, καὶ ὅσα μὴ τοῖς ἡπίοις εἰσι φαρμάκοις, πυρὶ καὶ σιδήρῳ νικᾶται πολλάκις· κατὰ τὸν ἴσον, οἶμαι, τρόπον τε καὶ λόγον, καὶ τὰ ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς ἐπισυμβαίνοντα πάθη, εἰ μὴ χρηστοῖς ὑπέκει λόγοις, μὴδὲ λογισμῶν νικᾶται τῶν σώφρονι, πόνῳ καὶ μάστιγι καὶ ταῖς ἀνηκέστοις παραχωροῦσι συμφοραῖς. Ἐκτεθλιμμένοι δὲ οὖν, τότε δὴ μόλις, φησὶ, « Τὸ ἐμὸν ἐπιζητήσουσι πρόσωπον. » Κεῖμένον γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ τῶν αγαθῶν, οὐ πολλῇ τοῖς ἀσυνέτοις ἢ τοῦ κατευφραίνοντος ἀσθησις. Εἰ δὲ δὴ τῶν οὕτως εὐχαισιότατων ἀποστερεῖσθαι συμβαίνει, τότε δὴ μάλιστα δριμυτέρας ἐπ' αὐτὰ ταῖς ἐπιθυμίαις ἐρχόμεθα. Εἰσοδεχόμεθα δὲ πολλὴν κατὰ τὸν ἴσον θλιβῶσι, τότε τὸ ἐμὸν ζητήσουσι πρόσωπον.

Ἔοικε δὲ ὁ λόγος εὐαφόρμως ἀναφορῶν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ λύτρωσίν τε καὶ πρὸς Θεὸν ἐπιστροφήν εὐ μάλα παραδηλοῦν. Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦ Θεοῦ πρόσωπον, αὐτὸς ἂν νοοῖτο, καὶ σφόδρα εἰκότως, ὁ Υἱὸς, « Ὁς ἐστὶν εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς. » Πρόσωπον οὖν τὸ ἀληθὲς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ Υἱὸς, εἶπερ ἐν αὐτῷ γινώσκειται, « Καὶ ἑώρακώς αὐτὸν, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Οὕτως αὐτὸν ὀνομάζει ὁ θεοπέσιος Μελωδός, πρὸς τὸν τῶν ἔλων Θεὸν ἀνακεκραγώς τε καὶ λέγων· « Τὸ πρόσωπόν σου ἐπίφανον ἐπὶ τὸν δούλόν σου. » Καὶ μὴν καὶ ὡς ἐκ προσώπου τῶν πεπιστευκότων, καὶ μεμορφωμένων ἤδη πρὸς τὸν Υἱὸν διὰ Πνεύματος, « Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. » Ὡς γὰρ φησὶν ὁ προφήτης, « Φῶς προσώπου ἡμῶν, Χριστὸς Κύριος. »

A Videtur sermo percommode ad Christi mysterium redire, et redemptionem per illum, atque ad Deum conversionem prope admodum significare. Nam facies Dei quæ requiretur, ipse Filius commodissime intelligi queat, « qui est imago, et splendor, et figura substantiæ Patris 62. » Vera igitur facies Dei et Patris, Filius: siquidem in eo cognoscitur, « et qui vidit ipsum, vidit et Patrem 63. » Quo nomine et divinus Cantor eum appellat, ad universorum Deum clamans, et dicens: « Faciem tuam illumina super servum tuum 64. » Quin etiam ut ex persona fidelium, et per Spiritum jam ad Filium transformatorum, « Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui, Domine 65. » Ut enim ait propheta: « Lumen faciei nostræ Christus Dominus 66. »

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

CAP. VI.

Ὁρθριούσι πρὸς με, λέγοντες· Πορευθῶμεν, καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, οἱ αὐτὸς ἤρπαξεν, καὶ λίσσεται ἡμᾶς, πατάξει, καὶ μοιώσει ἡμᾶς· ὑγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας· ἐν ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἐξαναστήσόμεθα, καὶ ζήσομεθα ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ γνωσόμεθα· Διώξομεν τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον. Ὡς ὄρθρον ἔτοιμον εὐρήσομεν αὐτὸν, καὶ ἤξει ὡς ὑετὸς ἡμῖν πρῶτος καὶ ὄψιμος γῆ.

VERS. 1-3. Man'cabunt ad me dicentes: Eamus, et revertamur ad Dominum Deum nostrum, quia ipse rapuit, et sanabit nos, percutiet, et quasi penicillo vulnerario indito curabit nos; sanabit nos post duos dies; in die tertia resurgemus, et vivemus 95 coram eo, et cognoscemus. Persequemur, ut cognoscamus Dominum. Quasi mane paratum inveniemus eum, et veniet ut pluvia nobis tempestiva et serotina terræ.

ΣΒ. Τὸ « ὀρθριούσι » ἐν τούτοις ὑποσημαίνει ἔοικεν, ὅτι καθάπερ ἐξ ὕπνου διεγερθεῖνοι τῆς ἐνοήσεως ἀβουλίας αὐτοῖς, καὶ οἰονεῖπως ἀπὸ νυκτὸς καὶ σκότους ἐνηνεγμένοι λοιπὸν εἰς φῶς καὶ ἡμέραν, προτροπᾶν ἀλλήλοις ἐπιφωνήσουσιν, ὅτι προσήκει λοιπὸν ἐπιστρέφειν πρὸς Κύριον. Ἀνάηψις δὲ αὐτῶν εἰς ἀπάτην ὠλισθηκότων, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ἐνειλημ[μ]ένων. Νήψεως γὰρ ἤδη καρπός, τὸ ἀγλῶσι μὲν ἔξω γενέσθαι ζητεῖν, τῆς δαιμονιώδους δηλονότι· φῶτι δὲ ὥσπερ τῷ θεῷ λοιπὸν ἐκμεγεστωμένους, ὀρθῶ διέφτειν σκοπῶ πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεοῦ καὶ Δεσπότη, καίτοι πάλαι διακειμένους, ὅτι θεοὶ καὶ κύριοι κατὰ τὸν κόσμον εἰσιν· ὡς εἰς τοῦτο καθιεσθαι δυσουλίας, ὥστε καὶ τῷ ξύλῳ λέγειν· « Πατήρ μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, Σὺ ἐγγέννησάς με. » Ἐπιμένει δὲ ὁ λόγος τῇ τροπῇ. Θέα γὰρ ὅπως καθάπερ ἐπὶ λέοντος, φηγὸν ἐτέρου θηρίου, φασὶ τὸ, « Αὐτὸς ἤρπασε, καὶ ἔλασεται ἡμᾶς. » Ἐπειδὴ γὰρ ἔρασκε, « Καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος, » τετηρήκασι τῆς μεταφορᾶς τὸ σχῆμα, καὶ φασιν, ὅτι θεραπεύσει πάντως ὁ ἀρπάσας. Ὡσπερ γὰρ λελύπηκεν ἡ ὀργή, κατευφραίνει πῶς πάντως τοὺς πεπονθότας τὰ ἐκ τῆς ἡμερότητος ἀγαθὰ. Ὑμοῦ δὲ κάκεινο συνήσομεν, ὅτι Θεοῦ τῶν πεπονθῶτων αὐτοῦ τε καὶ μόνου πρὸς ἐπανόρθωσιν.

LXII. « Mane consurgent » hoc loco videtur significare, semel a somno dementiæ qua tenentur excitatos, et quasi e nocte atque tenebris de cætero in lucem et diem ingressos, inter se cohortando acclamatorios decere in posterum reverti ad Dominum. Est autem hæc resipiscentia seductorum idolorumque cultibus involutorum. Resipiscentiæ enim fructus, quaerere e tenebris absolvi, diabolicis, inquam, ac deinceps velut divino lumine repletos, recto scopo ad naturam et vere Dei ac Domini agnitionem properare, licet pridem senserint, deos ac dominos in mundo esse. Unde eo stultitiæ pervenerunt, ut etiam ligno dicerent: « Pater meus es tu: et lapidi: Tu me genuisti 67. » Manet autem sermo tropicus. Vide enim quomodo tanquam de leone aut alia fera dicunt, « Ipse rapuit, et sanabit nos. » Postquam enim dixit, « Et ego ero ut panthera Ephraim, et ut leo domui Juda; et ego rapiam, et vadam, et non erit, qui eruat, » servant figuram metaphoriæ aiuntque: Omnino sanabit qui rapuit. Sicut enim ira contristavit, sic bona ex mansuetudine impertita afflicti prorsus exhilarabunt. Simul et illud intelligemus, Deo quosdam premente, contra niti neminem posse; sed miserorum rebus ipso et solo ad restitutionem opus esse.

Εἰ δὲ χρῆ καὶ ἐφ' ἅπαντας ἀπλοῦν τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς τῆς προφητείας τὴν δύναμιν, ἐκείνο συν-

καχοῦντό, τινας, ὀνήσειεν ἂν οὐδεὶς· δόειτο δ' ἂν τὰ Quod si prophetiæ vis ad omnes mortales extendenda est, hunc sensum eliciemus. Rapuit in prin-

62 Hebr. 1, 3. 63 Joan. xiv, 9. 64 Psal. cxviii, 135. 65 Psal. iv, 7. 66 Thren. iv, 20. 67 Jer. ii, 27.

cipio hominis naturam Adam : statim qui ipse maledicto obnoxiam reddidit, mortique et corruptioni subiecit. Percussit igitur ira ; sed gratia velut llnamento in vulnus imposito curavit. Sanavit enim Christus ; ad agnitionem veræ visionis divinæ vocavit ; per Spiritum ad mandatorum observationem confirmavit ; beatos iterum fecit ; corruptioni exemit, et veteribus morbis, peccato scilicet ac passionibus, liberavit. Evenerunt autem hæc mortalibus non ut primo maxime, aut secundo tempore, sed ut in tertio, hoc est, in ultimo ac supremo. Omnia siquidem tempora tribus gradibus 96 continentur, primo, medio, ultimo, quo nobis Christus apparuit. Idecirco velut ex medica experientia dicunt : Curatio nobis post dies duos eveniet, prophetico sermone unum diem pro tempore nobis metiente. Tunc, inquit, « Persequemur, ut cognoscamus Dominum. » Persequemur, pro, studebimus, aiunt. Tunc et « Resurgemus, et vivemus coram illo. » Consurreximus enim cum Christo 97 ; et quoniam unus pro omnibus mortuus est, ejus vitam vivimus 98, non jam ab oculis Dei propter transgressionem remoti, neque tanquam post tergum propter peccatum abjecti ; sed ad conspectum de cætero admissi, et fiduciam in ipso propter justitiam in Christo habentes. Et per illum etiam ipsum Patrem nos cognovisse, et Filium nostri similem factum, plenitudinem nobis esse omnis boni consistunt, dicentes, « Quasi maneparatum inveniemus eum, » hoc est, ut lumen exoriens, ut solem, ut splendorem fugatis tenebris. Erit autem nobis « ut tempestivus et serotinus imber. » Rigat enim nos qui fidem suscepimus, et adventum ejus rite cognovimus duplici modo, ut opinor. Revelat namque in spiritu veterum et legalium, et insuper prophetiarum doctrinarum notitiam. Et hæc, ut puto, est temporanea pluvia : cui quodammodo serotinam addidit, evangelicæ disciplinæ intelligentiam et apostolicarum prædicationum optatissimum beneficium. Facti sumus autem, ut est apud prophetam, « terra cupita. » Ac fortasse de nobis psallit beatus David : « Visitasti terram, et inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam 99. » Quamobrem dedit fructum suum, centesimum, sexagesimum, tricesimum 100, juxta vocem Salvatoris.

πλουτῆσαι αὐτήν. » Καὶ γοῦν δέδωκε τὸν καρπὸν τοῦ Σωτῆρος φωνήν.

VERS. 5. *Quid tibi faciam, Ephraim? quid tibi faciam, Juda? Misericordia autem mea quasi nubes matutina, et quasi ros matutinus pertransiens.*

LXIII. Non sunt verba dubitantis : neque enim ignorabat Deus quid errantibus expediret, neque illum virtus defecit ad præstanda quæ diabolicis laqueis irretitis prodesse possent ; quin accusat eos potius quod, cum ad curationem nihil ipsis deesset, tamen impetu voluntario ad illicita factitanda deflexerint. Perinde enim est fortasse ac si dicat : Cujus indulgentiæ et auxilii modus exogita-

ἤσομεν. Ἦρπασε μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὁ Ἀδάμ· ἐπάρατον γὰρ ἀπέφηνεν εὐθύς, ὑποθεὶς θανάτῳ καὶ φθορᾷ. Οὐκοῦν ἐπληξεν ἡ ὀργή, ἀλλ' ἐμότῳσεν ἡ χάρις. Ἰάσατο γὰρ ὁ Χριστὸς, κέκληκεν πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθοῦς θεοσιτίας, ἐδραλοὺς ἀπέφηνε διὰ τοῦ Πνεύματος εἰς τήρησιν ἐντολῶν, ζηλωτοὺς ἀπέδειξε πάλιν καὶ φθορᾶς ἐπέκεινα τιθεὶς, καὶ τῶν ἀρχαίων ἡμᾶς ἀπαλλάξας ἀβρωστημάτων, ἀμαρτίας δὴ, λέγω, καὶ παθῶν. Συμβέβηκε δὲ τὰ τοιαῦτα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, οὐχ ὡς ἐν πρώτῳ μᾶλλον, ἤγουν ἐν δευτέρῳ καιρῷ, ἀλλ' ὡς ἐν τρίτῳ, τούτεστι, τῷ λοιθῷ καὶ τελευταίῳ. Χρόνοι μὲν γὰρ οἱ πάντες ἀριθμοῦνται τρεῖς, πρῶτός τε καὶ μέσος, καὶ τελευταῖος, καθ' ὃν ἡμῖν ἐπέφανεν ὁ Χριστὸς. Ταῦτητοι φασιν, ὅτι τὰ τῆς μοτώσεως ἡμῖν καθάπερ ἐξ ἱατρικῆς ἐμπειρίας ἔσται μετὰ δύο ἡμέρας, ἡμέραν ἡμῖν εἰς καιρὸν τοῦ προφητικῆς μετροῦντος λόγου. Τότε, φησὶ, « Διώξομεν, τοῦ εἰδέναι τὸν Κύριον. » Τὸ, Διώξομεν, ἀντὶ τοῦ Σπουδάσομεν φασί. Τότε καὶ ἀναστήσομεθα, καὶ ζησομεθα ἐνώπιον αὐτοῦ. Συνεγγέρμεθα γὰρ τῷ Χριστῷ· καὶ ἐπειθὴ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε, τὴν αὐτοῦ ζῶμεν ζωὴν, οὐκ ἐξ ὀφθαλμῶν ἔτι κείμενοι Θεοῦ, διὰ τὴν παράβασιν· οὔτε μὴν ὡς ἐβρίμμενοι κατόπιν, διὰ τὴν ἀμαρτίαν· ἀλλ' ἐν ὅσῃ λοιπὸν ἐνηνεγμένοι, καὶ παβήροισιν ἔχοντες παρ' αὐτῷ, διὰ τὴν ἐν Χριστῷ δικαιοσύνην. Καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἐγνώκαμεν τὸν Πατέρα, ὅτι δὲ πληρωσις ἡμῖν ἐστὶ παντὸς ἀγαθοῦ καθ' ἡμᾶς γαγονῶς ὁ Υἱὸς, ὁμολογοῦσι λέγοντες· « Ὡς ὄρθρον ἔτοιμον εὐρήσομεν αὐτὸν, » τούτεστιν, ὡς φῶς ἀνίσχον, ὡς ἥλιον, ὡς αὐγὴν, παρῳχηκότος τοῦ σκότους. Ἔσται δὲ ἡμῖν ὁ Ὡς πρῶτῆμός τε καὶ βῆμιος ὑετός. » Κατάρδει γὰρ ἡμᾶς τοὺς τὴν πλίστιν εἰσοδεγεμένους, καὶ ἐπεγνωχότας ὀρθῶς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, κατὰ διττὸν, οἶμαι, τρόπον. Ἀποκαλύπτει μὲν γὰρ ἐν πνεύματι τῶν ἀρχαίων τε καὶ νομικῶν καὶ πρὸς τούτοις ἔτι προφητικῶν παιδευμάτων τὴν γνώσιν. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ὁ πρῶτῆμός ὑετός. Ὁψιμον δὲ ὡσπερ [πρὸς] ἐκεῖνῳ δίδωσι τῶν εὐαγγελικῶν παιδευμάτων τὴν νόησιν, καὶ ἀποστολικῶν κηρυγμάτων τὴν τριπόθητον χάριν. Γεγόναμεν δὲ, ὡς ὁ προφήτης φησὶ, « Γῆ θελητή » καὶ τάχα περὶ ἡμῶν ψάλλει λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ἐπεσοκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτήν· ἐπλήθυνας τοῦ αὐτῆς ἑκατὸν, ἐξήκοντα, καὶ τριάκοντα, κατὰ τὴν

D *Τί σοι ποιήσω, Ἐφραῖμ; τί σοι ποιήσω, Ἰούδα; Τὸ δὲ ἔλεός μου ὡς νεφέλη πρωινή, καὶ ὡς ὀρόσος ὀρθρινὴ πορευομένη.*

ΕΓ'. Οὐκ ἠπορηκότος ὁ λόγος· οὐ γὰρ ἂν ἠγνώσσε Θεὸς τὸ τοῖς πλανωμένοις χρῆσιμον· ἀλλ' οὐδ' ἂν ἠτόνησε πρὸς κατόρθωσιν τῶν ὠφελειν πεφυκότων τοὺς τοῖς διαβολικοῖς ἐναλόντας βρόχοις. Ἐπαιτιᾶται δὲ μᾶλλον, ἐκλειοπίοτος μὲν αὐτοῖς τῶν πρὸς θεραπείαν οὐδενός, ἐθελουσίους δὲ μᾶλλον ἐκκεκλικότας ὀρμαῖς ἐπὶ τὸ δρᾶν ἢ μὴ θέμις. Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ καὶ λέγοι τυχόν· Ποῖος ἄρα φειδοῦς καὶ ἐπιουρίας

96 Coloss. III, 1. 97 II Cor. V, 15. 98 Psal. Lxiv, 10. 99 Matth. XIII, 8.

ὡς ἐξηγήρηται τρόπος; καὶ τί μετ' ἐκεῖνα ποιήσω; A
ἀποκρούση δὲ ὅπως τὴν ἀρρώστιαν; ἢ ποιοῖς λοιπὸν
ἀγιασθήσῃ φαρμάκοις; Ἐξῆν μὲν γὰρ ὕμιν ὡς νεφέ-
λης καταπαινούσης, καὶ σφόδρα πλουσίως, καὶ ὡς
καταρδούσης δρόσου τῆς ἐωθινῆς μεταλαχεῖν δύνα-
σθαι, καὶ τοῦτο ἀμφιλαφῶς, τῆς ἐμῆς ἡμερότητος
καὶ ἀσυγχρίτου φιλανθρωπίας· ἀλλ' οὐδὲν τὸ
χρῆμα, φησί, ἠξιώσατε λόγου· παρ' οὐδὲν πεποίηθε
τὴν οὕτω σεπτὴν καὶ πολυεύκτονον χάριν.

Ἄρμόσειε δ' ἂν ὅτι μάλιστα τῇ διὰ Χριστοῦ δωρεᾷ
τῆς προφητείας ἡ δύναμις. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ κατάρ-
δουσα νεφέλη, ἡ καταπαινούσα δρόσος· ἐωθινή δὲ,
ὅτι μετὰ νύκτα τρόπον τινὰ τὴν ὡς ἐν ἀγλῦ καὶ
σκότῳ νοουμένην διαβολικῶν. Καταπεφοίτηκεν οὖν
οὐρανὸν. Ἀφίεται γὰρ ἄνωθεν καὶ παρὰ Πατρός
πρὸς ἡμᾶς ὁ Λόγος. « Πορευομένη » δὲ, ὅτι κατὰ B
πάσης ἐρχεται τῆς ὑπ' οὐρανόν. Πλατὺ γὰρ λίαν τὸ
σωτήριον κήρυγμα, καὶ ἀπάσης τῆς ὑπ' οὐρανόν
μονοουχί κατευρύνεται· καίτοι τοῦ νόμου συνεσταλ-
μένου τρόπον τινὰ, καὶ μόνην τὴν Ἰουδαίῳν περιπο-
λοῦντος χώραν. Ἐγνωστὸς μὲν γὰρ ἦν ἐν Ἰουδαίᾳ ὁ
Θεὸς, ἡ κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Ἐγνωκε δὲ
ἡ σύμπασα τὸν τῶν ὀλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν,
τούτέστι Χριστόν.

Διὰ τοῦτο ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν,
ἀπέκτεινα αὐτοὺς ἐν ῥήματι στόματός μου.

ἘΔ'. Φειδοὺς καὶ ἀγάπης τῆς εἰς αὐτοὺς ἀπόδειξις,
ἡ τῶν πλανῶντων ἀναρσεις. Γεγόνασι μὲν γὰρ ψευδο-
προφῆται κατὰ καιροῦς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, τοῖς τοῦ
Βάαλ τεμένεσι προσεδρεύοντες, καὶ πλανῶντες, καὶ C
πλανώμενοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν ἀνήρηνται
κατὰ καιροῦς, προσηγορευκότες καὶ τοῦτο Θεοῦ, καὶ
ὅσταν ἐπ' αὐτοῖς ἐξενεχόντος τὴν ψῆφον. Τοὺς μὲν
γὰρ ἀνείλεν Ἰλιού παρὰ τὸ Βάαλ θυσιαστήριον,
εἰκαίμοιθουντάς τε καὶ λέγοντας· « Ἐπάκουσον
ἡμῶν ὁ Βάαλ, ἐπάκουσον ἡμῶν· » τοὺς δὲ ἀπέκτεινεν
Ἰηοῦ, ὃν κέχρικε βασιλέα ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ὁ μακά-
ριος προφήτης Ἐλισσαίε δι' ἐνὸς τῶν παιδαρίων,
Θεοῦ καὶ τοῦτο γενέσθαι προστάττοντος. Ὅς ἐπεὶ τοι
κέχρισται, Θεοῦ τοῖς πλανῶσιν ἐπιμνησάντος, πρῶ-
τον μὲν ἀνείλε τὸν Ἀχαάβ, ἐπ' αὐτῷ δὲ τὴν Ἰεζάβελ,
εἶτα τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, τοὺς ἐν ὄλῃ Σαμαρείᾳ. Προσ-
ποιησάμενος δὲ τὸ βούλεσθαι καὶ ἐπιτελεῖν τῷ Βάαλ
ἐορτὴν, πάντας συνεχόμισε τοὺς ψευδοπροφήτας,
καὶ θύειν ὑποκρινάμενος, συνειλεγμένους εἰς οἶκον
ἀπέσφαξεν καθ' ἓνα. Κατέσπασε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν
Βάαλ, καὶ τὰς στήλας αὐτοῦ ἐνέπηρσε· γέγραπται
γὰρ ὡδί. Οὐκοῦν ὅτι φειδοὺς, καὶ ἀγάπης, ὡς ἔφην,
τῆς εἰς γε τὸν Ἰσραὴλ ἀπόδειξις ἦν ἡ τῶν ψευδο-
προφητῶν ἀναρσεις, ἐδίδαξεν, εἰπὼν· « Διὰ τοῦτο
τὸ, « ἀπεθέρισα, » φησί. Πεπτῶκασι γὰρ κατὰ πληθύν,
ἀσταχῶν δίκην ἀμώμενοι.

Καὶ τὸ κρῖμά μου ὡς φῶς ἐξελεῖσεται, διότι
ἔλωσ θέλω, ἡ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ, ἡ
ὀλοκαυτώματα.

ἘΕ'. Ἐτερον ἡμῖν φειδοὺς καὶ ἀγάπης τῆς εἰς
αὐτοὺς ἐξηγεῖται τρόπον, ὅς, εἴπερ τετέλεστο κατὰ
τὸ αὐτῷ δοκοῦν, σέσωστο σύμπας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ

tus non est? et quid post nœc faciam? quomodo
morbum profligabis? 97 aut quibus in posterum
medicamentis sanitatem recipies? Cum enim leni-
tatem et incomparabilem benignitatem meam ut nu-
bem abundantissime pinguefacientem, et ut ro-
rem matutinum copiose irrigantem consequi posse-
tis, rem tantam nihili feci-tis; gratiam adeo vene-
randam et omnibus votis exoptandam contemps-
istis.

Præcipue autem in donationem per Christum hoc
vaticinium quadrabit. Hæc est namque irrigans nu-
bes, pinguefaciens ros; et matutinus, quia quasi
post noctem, quæ in caligine et tenebris diabolicis
intelligitur. Descendit igitur de cælo. Venit enim
desuper et a Patre ad nos Verbum. « Pertransiens, »
quia per omnem qui sub cælo est mundum perva-
sit. Valde enim late diffusa Salvatoris prædicatio,
perque universas orbis provincias tantum non instar
germinis dilatata ac propagata est, cum lex, quasi
contracta, solam Judæorum provinciam complexa
sit. « Notus enim in Judæa Deus 72, » juxta vocem
Psalmistæ. Totus contra terrarum orbis universorum
Dominum Salvatoremque, hoc est Christum,
cognovit.

VERS. 5. Propterea demessui prophetas vestros,
occidi eos in verbo oris mei.

LXIV. Indulgentiæ et charitatis in ipsos demon-
stratio, seducentium interfectio. Exstiterunt enim
aliquando pseudoprophetæ in Israel, delubris Bæl
assidentes, seducentes et seducti 73, ut scriptum
est. Verumtamen deinde sublati sunt e medio, po-
stquam et hoc Deus prædixit, et justam in eos
sententiam tulit. Alios enim occidit Elias juxta al-
tare Bæl, inania garrientes, dicentesque : « Exaudi
nos, Bæl, exaudi nos 74; » alios Jehu quem beatus
propheta Eliseus per servulum super Israel regem
unxit 75, Deo et hoc imperante. Qui ubi unctus est,
Deo impostoribus irato, primum quidem neci dedit
Achab, post ipsum Jezabel, deinde filios ejus per
totam Samariam. Et simulans velle se Bæl festum
agere, omnes pseudoprophetas congregavit, sacri-
ficiumque prætexens, in domo conclusos ad unum
peremit. Detraxit item Bæl ipsum, et statuas ejus
exussit, ut litteris mandatum est. Indulgentiæ igitur
et charitatis, ut dixi, 98 erga Israelem argumen-
tum certissimum esse pseudoprophetarum eadem,
docuit his verbis : « Propterea demessui prophetas
vestros. » Apposite « demessui, » inquit; magno
enim numero, instar spicarum demessi ceciderunt.
ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν. » Εὐ δὲ δὴ λίαν καὶ

VERS. 6. Et judicium meum quasi lux egredietur,
quia misericordiam volo, et non sacrificium, et scien-
tiam Dei magis quam holocausta.

LXV. Alium indulgentiæ charitatisque erga illos
modum enarrat, qui si, ut ipse volebat, ad finem
perductus foret, universus Israel et Judas servatus

72 Psal. LXXV, 2. 73 Matth. XXIV, 11. 74 III Reg. XVIII, 26. 75 IV Reg. IX, 1.

esset. Non enim tantummodo sceleratorum prophetarum multitudinem detotondit, digna in illos morte constituta; sed etiam temporibus suis ipsum Filium misit Deus et Pater, qui sanguine Israelitico prognatus, præ aliis bonam ejus voluntatem patefaceret, judiciumque declararet. Proinde dicebat illud per os Davidicum: « Ego constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, annuilians præceptum Domini ⁷⁶. » Et per seipsum, similis nostri factus, id est, homo « A meipso non loquor ⁷⁷; sed qui misit me Pater, ipse mandavit mihi quid dicam, et quid loquar ⁷⁸. » Inquit ergo, « egredietur judicium meum ut lux, » hoc est, non ænigmatibus obumbrata voluntas mea, sed nude et aperte omnium mentibus inhærebit. Olim autem præsentem Emmanuelem seductos non ad legales religiones revocaturum; nec quæ in figuris adhuc et umbris contingebant honorare suasurum; potius autem ad æquitatem, benignitatem, misericordiam, et ad veram minimeque fucatam Dei agnitionem deducturum, scopum hunc, inquam, judicii planum facit, et ait, « Quia misericordiam volo, et non sacrificium, et scientiam Dei magis quam holocausta. » Quid enim dicebat Salvator? « Omnia igitur quæcunque vultis ut faciant vobis homines, eadem et vos illis facite similiter ⁷⁹. » Tenet autem non postremas apud Deum, qui charitatem exercet. « In hoc, inquit, cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem ⁸⁰. » Jam illum ad se adeuntium animos ad scientiam veri Dei eduxisse, quo pacto dubitari potest? Seipsum enim nobis pro imagine Genitoris proposuit, cum dixit Philippo germano discipulo: « Non credis quia ego in Patre, ⁸¹ et Pater in me est? qui vidit me, vidit et Patrem ⁸². Ego et Pater unum sumus ⁸³. » Quod si quis et ipsum Filium affirmare voluerit Patris misericordiam esse, omni sacrificio et holocausto majorem recte affirmabit. Sic enim et divina Scriptura vocatus est. Ipse enim alicubi de ipso Deus et Pater nobis dicit: « Appropinquat cito justitia mea, et misericordia mea ut reveletur ⁸⁴. » Et Propheta ad illum: « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis ^{85, 86}. » Vere enim misericordia a Patre est Christus, utpote qui tollit peccata, et crimina dimittit, et fide justificat, et perditos in pristinum salutis statum restituit, et a morte invictos reddit, et quidnam egregium, et in primis laudabile nobis non donat? Quare melior est sacrificio et holocaustis scientia Dei, ut in Christo perfecta. Cognovimus enim per ipsum et in ipso Patrem, et justificatione in fide locupletati sumus.

τελουμένη. Ἐγνώκαμεν γὰρ δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν κειποῦνται.

Vers. 7. *Ipsi autem sunt ut homo unanimo's testamentum.*

Ἰουδας. Οὐ γὰρ μόνον τὴν τῶν ἀνοσιῶν ψευδοπροφητῶν ἀπέκτειρε πληθὺν, τὸν αὐτοῖς πρέποντα καθορίσας θάνατον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν κατὰ καιροῦς ἐπεμφε τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, σαφηνιούντα καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ θέλημα, καὶ ἐναργῆς καθιστώντα τὸ κρίμα αὐτοῦ. Τοιγάρτοι κατέφασκε τὰ [διὰ] μὲν φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. » Αὐτὸς δὲ δι' ἑαυτοῦ γενόμενος καθ' ἡμᾶς, τουτέστιν, ἄνθρωπος, « Ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατὴρ, αὐτὸς μοι ἐντολὴν ἔδωκε τί εἴπω, καὶ τί λαλήσω. » — « Ἐξελεύσεται δὴ οὖν τὸ κρίμά μου, φησὶν, ὡς φῶς, » τουτέστιν, Οὐκ αἰνίγμασι κατεσχιασμένον τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ γυμνῶς καὶ ἀκρύπτως ταῖς ἀπάντων διανοίαις ἐγκρίσεται. Ὅτι δὲ ἀφιγμένοι κατὰ καιροῦς ὁ Ἐμμανουὴλ, οὐκ ἐπὶ νομικὴν μετοίσει λατρείαν τοὺς πεπλανημένους, οὔτε μὴν τὰ ἐν τύποις ἔτι καὶ σκιαῖς ἀναπέσει τιμᾶν, ἀποκομιεὶ δὲ μᾶλλον εἰς ἐπιείκειαν, καὶ χρησιότητα, καὶ εὐσπλαγχνίαν, καὶ εἰς ἀγάπην τὴν πρὸς ἀλλήλους, καὶ εἰς ἀληθῆ καὶ ἀπαρλόγιστον ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, σαφῆ τοῦ κρίματος ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν, καὶ φησιν, « Ὅτι: Ἐλεος θέλω, καὶ οὐ θυσίαν καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ, ἢ ὀλοκαυτώματα. » Τί γὰρ ἐφασκεν ὁ Σωτὴρ; « Πάντα οὖν ὅσα ἐὰν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. » Χρῆμα δὲ ὅτι μάλιστα παρὰ Θεῷ τίμιον τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύς, « Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, φησὶ, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε εἰς ἀλλήλους. » Ὅτι δὲ τῶν προσιώντων τὸν νοῦν ἀνεκόμεζε πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ, πῶς ἂν καὶ ἐνδοιάσειε τις; Ἐαυτὸν γὰρ ἡμῖν εἰς εἰκόνα τοῦ γεγεννημένου κατὰ τὴν ἐπιείκειαν, λέγων τῷ γενσίῳ μαθητῇ (Φίλιππος οὗτος ἦν)· « Οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἔστιν; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. » Εἰ δὲ δή τις ἔλοιτο καὶ αὐτὸν εἶναι λέγειν τὸν Υἱὸν τὸ ἔλεος τοῦ Πατρὸς, τὸ ὑπὲρ θυσίαν καὶ ὀλοκαύτωμα, συνήσει καλῶς. Κέκληται γὰρ οὕτως παρὰ γε τῆ θεοπνεύστῳ Γραφῇ. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἔφη πρὸς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· « Ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθήσεται. » Οἱ δὲ γε προφήται πρὸς αὐτόν· « Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου δόξης ἡμῖν. » Ἐλεος γὰρ ἀληθῶς τὸ παρὰ Πατρὸς ὁ Χριστὸς, ὡς ἀφαιρῶν ἁμαρτίας, ὡς ἀντιεὶς ἐγκλημάτων, καὶ δικαίων τῆ πίστει, καὶ ἀνασώζων τοὺς ἀπολωλότας, καὶ θανάτου κρείττονας ἀποφαίνων, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν παγκάλων δωρούμενος; Οὐκοῦν ἀμείνων θυσίας, καὶ ὀλοκαυτωμάτων ἢ Θεοῦ γνῶσις, ὡς ἐν Χριστῷ αὐτῷ τὸν Πατέρα, καὶ τὴν ἐν πίστει δικαιοσύνην

Αὐτοὶ δὲ εἰσὶν ὡς ἄνθρωπος παραβαλῶν διαθήκην.

⁷⁶ Psal. II, 6. ⁷⁷ Joan. XIV, 10. ⁷⁸ Joan. XII, 49. ⁷⁹ Matth. VII, 12. ⁸⁰ Joan. XIII, 35. ⁸¹ Joan. I, 9, 10. ⁸² Joan. X, 30. ⁸³ Isa. LVI, 1. ^{84, 85} Psal. LXXIV, 8.

ΣΓ'. Πανταχόθεν ἡμᾶς πολυπραγμονεῖν εὐ μάλα A
 τὸ ἀληθὲς σπουδάζοντας, καὶ νῦν εἰπεῖν ἀναγκαῖον,
 ὡς ἡ καθ' Ἑβραίους ἔκδοσις ἀντὶ τοῦ, « ὡς ἄνθρωπος, »
 ὡς Ἀδὰμ ἐφρηκε παραβαίνων διαθήκην, ἵνα νοῦτο
 τοιαύτη τις τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἢ παράδοσις, ὅποια γέ-
 γονεν ἐν Ἀδὰμ. Μετὸν γὰρ ἐκείνῳ καὶ τὴν πρὸς Θεὸν
 αἰκείωσιν ἔχειν, καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ διατελεῖν, καὶ ταῖς
 τοῦ παραδείσου τρυφαῖς ἐναθρύνεσθαι, κατημέλησε
 τῆς θείας ἐντολῆς, εἶτα διόλλυται ἐπὶ τὰ αἰσχίω,
 τῶν ἀρχαίων ἀδοκῆτως ἐστερημένος. Οὕτω καὶ αὐτοὶ
 (φημί δὲ δὴ πάλιν, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ) εὐμενῆ καὶ φίλον
 τὸν τῶν ὄλων ἔχοντες Θεόν, σώζοντα, καὶ προστη-
 κότα, καὶ προτιθέμενα τὸ ἔλεος αὐτοῖς, ὡς νεφέλην
 περὶ τὴν, καὶ ὡς ὄροσον ὀρθρινὴν πορευομένην, ἐξ-
 ἄγοντα δὲ καὶ ὡς φῶς τὸ κρίμα αὐτοῦ, καὶ τῇ κατὰ
 νόμον στεφανοῦντα λατρεῖα, ῥάθυμοι γεγονάσι περὶ
 ἑσπερίων αὐτοῖς ἀναγκαῖον, καὶ χρῆσιμον εἰς εὐημε-
 ρίαν καὶ δόξαν, καὶ καταπεφρονῆκασιν τοῦ πάντων
 ἰσχυροῦ Θεοῦ· καίτοι λέγοντος ἐναργῶς διὰ τοῦ
 τανσόφου Μωσέως, « Οὐ ποιήσεις σεαυτῶ ἐἰδωλον,
 εὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἔσονται, καὶ
 ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω
 τῆς γῆς. » Καὶ πάλιν· « Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι
 πλὴν ἐμοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ ἐν ἰσῶ τῷ πρώτῳ, τουτ-
 ἔστι, τῷ Ἀδὰμ, παρώλισθον εἰς ἀποστασίαν, καὶ
 αὐτοὶ δὴ πάντως ἐξω πεσοῦνται τοῦ κατευφραίνεσθαι
 εἰδότες· παραβέβηκασιν γὰρ διαθήκην.

Εἰ δὲ δὴ νοῦτο μυστικώτερον, ὡς ἐπὶ Χριστοῦ, τὸ
 χρῆσιμόδημα, πάλιν ἐκείνῳ ἐρούμεν, ἐμφανῆ τῶν
 λεγομένων καθιστάντες τὸν νοῦν· Ἐπεμψεν ἐκ τῶν C
 οὐρανῶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸν Υἱὸν φωτισοῦντα
 τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ φανερόν καταστήσονται τὸ κρίμα
 αὐτοῦ, καὶ ἵνα καταλήξαι μὲν ἀναπέσει θυσῶν ἀρ-
 χαίων, καὶ ὀλοκαυτωμάτων τῶν κατὰ νόμον· ἐλεήσει
 δὲ μᾶλλον, δικαίων τῇ πίστει, καὶ καλέσει πρὸς ἐπι-
 γνοσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ. Δι' αὐτοῦ
 γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ τεθεάμεθα τὸν Πατέρα, καὶ ἐσχί-
 καμεν τὴν προσαγωγὴν, ὡς πού καὶ Γράμμα φησὶν
 ἱερὸν· Ἀλλὰ γεγονάσιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ « ὡς ἄνθρωπος
 παραβαίνων διαθήκην. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν, ἐρῶ
 πάλιν, ὅπως ἂν δύνωμαι. Ἦ οὐκ ἐτέρου γραφομένην
 παραβαίνων διαθήκην, ἢ οὐ πρόσεισιν αὐτοῖς τῷ ἐκ-
 νεμηθέντι κλήρῳ παρὰ τοῦ γεγραμμένου αὐτῆν· ἦ γούν
 ἐτέρους τῶν ἐγγεγραμμένων τῶν αὐτοῖς ὀφειλομένων
 ἀποστερεῖ. Τοιοῦτόν τι πεπράχασιν Ἰουδαῖοι, καὶ
 τοῦτο ἐπὶ Χριστῷ. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; ὁ μὲν γὰρ
 Θεὸς καὶ Πατὴρ κληρὸν ὡσπερ τινὰ λαμπρὸν καὶ
 ἐξάριτον τὴν κατὰ τοῦ ἔθνους ἡγεμονίαν ἐχαρίζετο
 τῷ Υἱῷ. Διακράγε γὰρ, ὡς ἔφη, « Ἐγὼ δὲ κατ-
 ἐστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον
 αὐτοῦ· » καὶ δέδωκε τῷ Υἱῷ τὸν νοητὸν ἀμπελώνα,
 τουτέστι, τὸν Ἰσραὴλ. « Ὁ γὰρ ἀμπελῶν Κυρίου
 Σαββαῶθ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, « ἄνθρωπος τοῦ
 Ἰούδα, νέφυστον, ἡγαπημένον. » Ἄλλ', ὡς φησὶν
 ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· « Εἰς τὰ ἴδια
 ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. » Ἐκβεβλή-

LXVI. Undecunque nos optimo consilio verum
 diligentius indagare conantes, nunc quoque fateri
 oportet, editionem Hebræorum pro « ut homo, »
 habere, « ut Adam transgrediens pactum: » ut ta-
 lis Israelitarum transgressio intelligatur, qualis
 Adami fuit. Nam cum illi liceret cum Deo conjun-
 ctum immortalemque vivere et paradisi delictis
 illustrari, divinum mandatum neglexit: deinde ad
 indigniora pessumit, primævis honoribus et excel-
 lentis præter expectationem spoliatus. Similitè
 et ipsi Israelitæ, inquam, benignum et amicum uni-
 versorum Deum habentes, servatorem et tutorem,
 et qui proposuerat eis misericordiam, et nubem
 matutinam, et ut rorem matutinum pertranseuntem,
 et educentem iudicium suum quasi lucem, et patria
 secundum legem eos cohonestantem, in negotio sibi
 necessario, et ad felicem statum et gloriam utili,
 socordes evaserunt, et omnipotentem Deum flocci-
 penderunt, quanquam sapientissimo Moyse claris
 verbis dicente: « Non facies tibi idolum, nec simi-
 litudinem ullius, quæcunque in cælo sursum, et
 quæcunque in terra deorsum⁶⁶. » Et iterum: « Non
 erunt tibi dii alii præter me⁶⁷. » Quoniam autem
 æque ut primus, hoc est, Adam in apostasiam in-
 ciderunt, ipsi quoque omnino ab eo qui iustificare
 novit destituentur. Transgressi sunt enim testamen-
 tum.

100 Quod si oraculum μυστικώτερον, ut de
 Christo, intelligatur, rursus ad sententiam dictorum
 aperendam illud dicemus: Misit de cælo Deus et
 Pater Filium, illuminaturum filios Israel et manife-
 staturum iudicium ejus, et ut antiqua sæcrificia
 atque holocausta legalia abrogari curaret, magis
 autem misericordiam erogaret, fide justificans, et
 ad agnitionem veri Dei vocaret. Per ipsum enim, et
 in ipso vidimus Patrem, et accessum adepti sumus⁶⁸,
 ut alicubi est in sacris Litteris. Cæterum Israelitæ
 facti sunt « ut homo prævaricans testamentum. »
 Hoc quid sit, dicam ut potero. Ab alio scriptum
 testamentum transgrediens; aut ad distributam sor-
 titem a conditore testamenti non accedit, aut alios
 certe testamento inscriptos, debitis ipsorum bonis
 fraudat. Tale quiddam commiserunt Judæi, idque
 in Christo. Qui tandem? Deus enim et Pater velut
 splendidam quamdam et peculiarem hæreditatem
 principatum gentis ei donavit. Exclamavit enim, ut
 dixi: « Ego autem constitutus sum rex ab eo super
 Sion montem sanctum ejus⁶⁹, » deditque Filio vi-
 neam, quæ mente percipitur, hoc est, Israellem.
 « Vineam enim Domini Sabaoth, » ut scriptum est,
 « homo Juda, novella plantatio, dilecta⁷⁰. » Sed,
 ut est apud beatum evangelistam Joannem, « In
 propria venit, et sui eum non receperunt⁷¹. » Ex-
 tra portam enim ejecerunt eum, et morte multarunt,
 dicentes: « Hic est hæres; venite, occidamus
 eum, et habebimus hæreditatem ejus⁷². » Considera

⁶⁶ Exod. xx, 4. ⁶⁷ ibid. 3. ⁶⁸ Ephes. ii, 18. ⁶⁹ Psal. ii, 6. ⁷⁰ Isa. v, 4. ⁷¹ Joan. i, 11. ⁷² Matth. xxi, 33.

igitur quemadmodum facti sint, « ut homo transgre-
diens testamentum. » Cognovisti hæredem? igitur
hæreditatem illi attributam redde. Transgressi sunt
ergo testamentum Patris, quantum in ipsis fuit
hæredem exhæredantes. Sed neque ipsi ad gratiam
accesserunt, quando concessam sibi a Deo sortem
non admiserunt. Ait enim per prophetam Deus :
« Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummabo
super Israel, et super domum Juda testamentum
novum, non secundum testamentum quod disposui
patribus eorum in die in qua apprehendi manum
eorum, ut educerem eos de terra Ægypti⁹². » Quod
si cum priore testamento novum conferatur, longe
maxima promissorum honorum differentia perspi-
cietur. Illic enim Amorrhæorum, Gergesæorum et
Evæorum, **101** et Jebusæorum terra ipsis promissa
est. Novum autem testamentum, hoc est, per
Christum sancta et instituta, per fidem ad adoptionem
aliorum, ad incorruptionem, ad vitam sempiternam,
ad communionem Dei per Spiritum, ad
regnum cælorum vocabant. Verum illi sortem per
Filiū a Deo et Patre ipsis tributam habere noluerunt.
Secundum utrumque igitur irritaverunt Deum,
et transgredientes testamentum, et hæredem, ut dicebam,
quantum in ipsis fuit, data ei a Patre hæreditate
expellentibus, ipsique a Deo sibi in Christo donatis
exidentes.

ὡς ἔφη, τὸ ὄσον ἐφ' ἑαυτοῖς τοῦ δοθέντος αὐτῷ παρὰ
καὶ αὐτοῖ τῶν παρὰ Θεοῦ δωρημένων αὐτοῖς ἐν Χριστῷ.

VERS. 8. *Ibi contempsit me Galaad, civitas quæ
operatur vana, conturbans aquam, et fortitudo tua
viri piratæ.*

LXVII. Regreditur ad enarranda scelera, propter
quæ apud eos scelestia pseudoprophetarum turba
jure trucidata est. Ibi enim, inquit (hoc est, illo
tempore, quo declinavit Israel, et in eum statum
devenit, ut etiam dæmones adorare non reformi-
daret, hoc enim sibi vult illud, « ibi, » si secundum
rem et actionem, non secundum locum potius intel-
ligatur), vehementer contempsit me Galaad. Nomen
urbis est trans Jordanem, quæ juxta præscriptum
Moysis cessit Levitis⁹³. Erat itaque sacerdotum et
Levitarum civitas. Sed qui alios ab errore debebant
avertere, et ad veritatem cognitionemque utili-
tatem erudire, « labia enim sacerdotis custodient ju-
diciū, et legem requirent ex ore ejus⁹⁴, » ipsi
idola introduxerunt et vana fabricati sunt. « Ope-
rati sunt enim vana, » hoc est, idola. « Turbave-
runt etiam aquam, » id est, confusionis occasio
populari multitudini fuerunt. Mos enim sacræ Scri-
pturæ est, innumeram hominum multitudinem aquæ
assimilare, inde cum essent frequentissimæ Baby-
lon et Ninive (« sicut piscina, » inquit, « aquarum aquæ
ejus⁹⁵. ») Quod idem est ac si diceret, ut piscina
plena est aquis, ita multitudo ejus. Aut alio modo,
turbaverant aquam, quasi turbidam et cœnosam do-
ctrinam se convenientibus proponentes, et simpli-

A καὶ γὰρ ἔξω τῆς πύλης, καὶ θανάτῳ παρέδωκαν,
λέγοντες, « Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀπο-
κτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σῶμεν τὴν κληρονομίαν. »
Ἄθρει δὲ οὖν ὅπως γέγονασιν ὡς ἄνθρωπος παρα-
βαίνων διαθήκην. » Ἐπέγνωσ τὸν κληρονόμον; Οὐκ
οὖν ἀπόδος τὸν ἐκνεμηθέντα κληρὸν αὐτῷ. Παραδειξί-
κασι τοίνυν τὴν διαθήκην τοῦ Πατρὸς, τὸ ὄσον ἐφ'
ἑαυτοῖς, ἀποστεροῦντες τὸν κληρονόμον, ἀλλ' οὐδέ
αὐτοὶ προσῆλθον τῇ χάριτι, οὐ προσήκοντες τὸν δο-
θέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ κληρὸν. Ἐφη μὲν γὰρ
διὰ τοῦ προφήτου Θεός· « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται,
λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ
ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰουδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν
διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρῃ
ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐ-
τοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. »

B Εἰ δὲ δὴ δοκιμάζοιτο πρὸς
τὴν πρώτην ἢ νέα, πλείστη τις ὄση τῶν ἐπιγγελεμέ-
νων ἢ διαφορὰ νοηθήσεται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τῆν τῶν
Ἀμορραίων, καὶ Γεργεσαίων, καὶ Εὐαίων αὐτοῖς,
καὶ μὴν καὶ Ἰεβουσαίων ἐπήγγελο γῆν· ἡ δὲ Καινὴ
Διαθήκη, τούτεστι, τὰ διὰ Χριστοῦ θεσπίσματα, διὰ
πίστεως ἐκάλουν εἰς υἰοθεσίαν Θεοῦ, εἰς ἀφθαρσίαν,
εἰς ἀμήρτουτον ζωὴν, εἰς μέθεξιν Θεοῦ, τὴν διὰ Πνεύ-
ματος, εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. Ἄλλ' οὐκ ἐθέλησαν
ἔχειν τὸν ἐκνεμηθέντα κληρὸν αὐτοῖς δι' Ἰησοῦ, παρὰ
τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Κατ' ἀμφω δὲ οὖν λελυπήκασι
παραβαίνοντες τὴν διαθήκην, καὶ τὸν κληρονόμον,
τοῦ Πατρὸς ἐξώσαντες κληροῦ, ἐκπεπτωκότας δὲ
καὶ αὐτοῖ τῶν παρὰ Θεοῦ δωρημένων αὐτοῖς ἐν Χριστῷ.

C Ἐκεῖ καταφρόνησέ μου Γαλαὰδ, πόλις ἐργαζο-
μένη μάταια, ταρασσουσα ὕδωρ, καὶ ἡ ἰσχὺς σου
ἀνδρὸς πειρατοῦ.

EZ. Ἐπάνεισι πάλιν ὁ λόγος εἰς ἀφήγησιν ἐγκλη-
μάτων, ἐφ' οἷς εἰκότως ἀνήρηται τῶν παρ' αὐτοῖς
ψευδοπροφητῶν ἢ ἀνοστία πληθύς. Ἐκεῖ γὰρ, φησὶ,
τούτεστι, κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν κέκλιεν ὁ
Ἰσραὴλ, καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ καταστάσει γέγονεν, ὥστε
καὶ ἐλέσθαι δαιμονίοις προσκυνεῖν (τούτο γὰρ ἐστὶ
τὸ, « ἐκεῖ, » πραγματικῶς νοούμενον, καὶ οὐχὶ δι'
μᾶλλον τοπικῶς), σφόδρα μου καταπεφρόνησεν ἡ
Γαλαὰδ. Πόλις δὲ αὕτη μία τῶν Ἰορδάνου ναμάτων
ἐπέκεινα, ἡ καὶ ἐκνεμηθεῖσα τοῖς Λευῖταις, κατὰ
τὸν Μωσέως νόμον. Ἦν οὖν ἱερέων καὶ Λευιτῶν
πόλις. Ἄλλ' οἱ τοὺς ἄλλους ὀφελοντες ἀποκομίζεν
τῆς πλάνης, καὶ παιδαγωγεῖν εἰς ἀλήθειαν, καὶ εἰς
τὴν τοῦ συμφέροντος τὴν γνῶσιν (« Χεῖλη γὰρ ἱερέως,
φησὶ, φυλάξεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ
στόματος αὐτοῦ»), γέγονασιν αὐτοῖ τῶν εἰδῶλων εὐ-
ρεται, καὶ τῶν ματαίων οἱ τεχνουργοί. « Εἰργάζοντο
γὰρ μάταια, » τούτεστι, τὰ εἰδῶλα. « Ἐτάραττον δὲ
καὶ ὕδωρ, » τούτεστι, συγχύσεως ἀφορμὴ τοῖς ἀγε-
λαίοις γέγονασιν. Ὑδατι γὰρ παρεϊκάξεν ἔθος τῇ
ἀγίᾳ Γραφῇ τὴν ἀμέτρητον τῶν ἀνθρώπων πληθύν.
Καὶ γοῦν πολυανθρώπουσιν ἔσαν τῆς Βαβυλωνίων, καὶ
Νινευῖ, φησὶ, « ὡς κολυμβήθρα ὕδατος τὰ ὕδατα
αὐτῆς, » ἀντὶ τοῦ, ὡς κολυμβήθρα πλήρης ὕδατων,
οὕτω τὸ πλῆθος αὐτῆς. Ἡ, καθ' ἕτερον τρόπον,

⁹² Jerem. xxxi, 34, 32. ⁹³ Num. xxxii, 29. ⁹⁴ Malach. ii, 7, ⁹⁵ Nahum ii, 8.

ἰτάρατον ὕδωρ, τιθολωμένην ὡσπερ τινὰ καὶ λιώδη διδασκαλίαν τοῖς προσιοῦσι προθέντας, καὶ τὸν τῶν ἀκραιοτέρων παχύνοντες νοῦν. Ἐδίδασκον γὰρ εἰδῶλα προσκυεῖν. Καὶ γοῦν διὰ φωνῆς Ἰεζεχιήλ ἤτιθέτο πάλιν αὐτοῦς ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ ὡς πρὸς κριοὺς, καὶ τῆς ἀγέλης καθηγητάς προσεφώνει, λέγων· « Καὶ ὑμεῖς πρόβατα, τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ διακρίνω ἀναμείσον προβάτου καὶ κριῶν, καὶ κριῶν, καὶ τράγων. Καὶ οὐχ ἱκανὸν ὑμῖν, ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε. Καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς κατεπατεῖτε τοῖς ποσὶ ὑμῶν, καὶ τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ ἐπίνετε, καὶ τὸ λοιπὸν τοῖς ποσὶ ὑμῶν ἐταράσσετε, καὶ τὰ πρόβατά μου τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐπινον. » Νομομαθεῖς γὰρ ὄντες· οἱ ἐξ αἵματος Λευὶ, καὶ καλλίστην ὡσπερ νομὴν, λεπτὸν τε καὶ διεϊδὲς ἔχοντες ὕδωρ, τὴν διὰ Μωσέως παιδεύσιν οὐκ ἀνικάνως ἔχουσαν ποδηγεῖν εἰς ἀλήθειαν, κατεπάτουν τρῆπον τινὰ τὴν νομὴν, συνετάρατον δὲ καὶ τὸ ὕδωρ, παχείαν τινα, καὶ λιώδη, καὶ γέωδους ἀκαθαρσίας ἐμπλεων παρατιθέντες διδασκαλίαν, τοῖς ἐν τάξει προβάτων ἀκολουθοῦσιν αὐτοῖς ὡς κριοῖς. Ἐγκαλοῦνται τοίνυν οἱ τῆς Γαλαὰδ πολῖται καὶ οἰκῆτορες, ὡς ταράττοντες ὕδωρ, ἐλέγχονται δὲ καὶ ὡς ἰσχυρὸν ἔχοντες ἀνδρὸς σαφῆς καταστήσομεν, τὰ ἐφεξῆς ἐρμηνεύοντες.

Ἐρῦσαν ἱερεῖς ὁδοῦ, ἐφόνευσαν Σιχιμα, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰσραὴλ. Εἰδον φρικώδη ἐκεῖ, πορνεῖαν τοῦ Ἐφραῖμ, ἐμάνθη Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα.

ΣΗ'. Ἰστοριῶν ἐστ' ὅτι τινῶν ὁ τῶν ἁγίων προφητῶν διαμείνηται λόγος, ὃς εἶπερ τις ἔλοιτο σωπῆν, οὐδ' ἂν δύναίτο διατρανοῦν τῶν εἰρημένων τὸν νοῦν. Χρὴ τοιγαροῦν ὅκνου μὲν εἶναι κρείττονας τοὺς τὰ τοιάδε σαφῶς διερμηνεύειν ἐθέλοντας, πανταχόθεν δὲ τοῖς ἀκρουμένοις τὸ τελοῦν εἰς ἄνοιαν ἐξεργάζεσθαι φιλεῖν. Ταύτητοι καὶ νῦν ἐπὶ τι τοιοῦτον ἤξομεν. Σιχιμα τοίνυν πολίτην τις ἐστὶν ἐπέκεινα τῶν Ἰορδάνου ναμάτων τε καὶ ὁμορος τῇ Γαλαὰδ, ἣν τοῖς ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ δεδῶσθαι προείπομεν, διανέμεντος τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Συμβέβηκε τοίνυν, ἐορτῆς οὔσης ἁγίας, τῆς κατὰ νόμον σκηνοπηγίας, φημί, ὅτι πάντας πανταχόθεν ἀναβαίνειν ἦν ἔθος εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τοῦτο τοῦ νόμου τηρεῖσθαι προστάττοντος, τῶν ἀπὸ Σιχιμῶν τινάς, ἣ κατανοχθέντας, καὶ ἐπὶ τῇ πλανήσει μεταγινώσκοντας, ἤγουν καὶ εἰς νῆψιν κεκλημένους παρὰ Θεοῦ, λοιπὸν ἐβελῆσαι τοῖς θεοῖς ὑπέκειν νόμοις, καὶ ἀναβῆναι ζητεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, βούλεσθαι τε θυσίας προσάγειν, καὶ τὴν κατὰ νόμους ἐορτὴν ἀπαρτίζειν ἐκεῖ. Τοῦτο δὲ ἦν ἀρχὴ τις ὡσπερ ἐπιστροφῆς, καὶ τοῦ καταλήγειν τοῦ προσκεῖσθαι θέλειν ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις. Ἴνα γὰρ μὴ θυσίων ἕνεκά τε καὶ ἐορτῶν τῶν κατὰ νόμον ἀναβαίνωσιν ἐκ τῆς Σαμαρείας εἰς Ἱεροσόλυμα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ εἰσας, τουτέστι, τῶν δέκα φυλῶν, εἶτα κατὰ βραχὺ μεταθοῖντο πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ ὑπὸ γε τὴν Ἰούδα

Acium mentes incrassantes. Docebant enim adorare idola. Quare per Ezechielem universorum Deus rursus eos accusat et veluti arietes, et gregis duces hunc in modum eos compellat : « Et vos oves meæ, hæc dicit Dominus : Ecce ego dijudicabo inter ovem et ovem, arietes **102** et hircos. Et non satis vobis, quia bonum pastum pascebatis. Et reliquias pastus vestri conculcabatis pedibus vestris, et purissimam aquam bibebatis, et reliquum vestris pedibus turbabatis ; et oves meæ conculcamenta pedum vestrorum pascebantur, et turbatam aquam a pedibus vestris bibebant ». Oriundi enim de domo Levi, cum essent legisperiti, habereantque velut pulcherrima pascua, tenuemque et pellucidam aquam eruditionem Mosaicam, quæ ad deducendum ens in viam veritatis sufficeret, conculcabant quodammodo pascua, et aquam conturbabant, crassam quandam et limosam, et terrenæ sæcis plenam doctrinam exhibentes, ipsos tanquam oves arietes sequentibus. Redarguuntur itaque cives et incolæ Galaad ut turbantes aquam ; et reprehenduntur, ut fortitudinem seu robur habentes viri piratæ. Quod quo pacto nobis intelligendum sit, sequentia interpretantes declarabimus.

πειρατοῦ. Πῶς δ' ἂν καὶ τοῦτο ἡμᾶς συνιέναι πρέπει,

VERS. 9, 10. Absconderunt sacerdotes viam, interfecerunt Sichima, quia iniquitatem fecerunt in domo Israel. Vidi horribilia ibi, fornicationem Ephraim : contaminatus est Israel, et Judas.

LXVIII. Nonnunquam historiarum quarumdam meminit propheticus sermo, quas si quis præterire voluerit, verborum propositorum sententiam enucleare non possit. Quocirca talia exponere cupientes, segnitiam ab se amoveant oportet, et quod in rem audientium sit, unde unde labore suo repræsentent. Hinc et modo ad tale quiddam delabemur. Sichima igitur oppidulum est trans fluentia Jordanis ⁹⁰, vicinum, et confine Galaad, quam Levi posteris assignatam supra diximus, Jesu filio Nave terram promissionis disperiente. Contigit ergo cum dies sanctus et festus ageretur ex auctoritate legis, Scenopegia, inquam, quando ex more omnes undequaque Hierosolymam lege sic mandante ascendebant, quosdam de Sichimitis aut compunctos, et super seductione sua pœnitentes, aut ad sanam mentem a Deo vocatos posthac velle divinis legibus obsequi, desiderareque Hierosolymam ascendere, et sacrificare, festumque a lege mandatum obire. Atque hoc conversionis et cessationis a cultu idolorum, cui se devoverant, velut principium erat. Ne enim sacrificiorum et festi causa, ut lex præcipiebat, **103** e Samaria Hierosolymam perterent ex Israele quidam, hoc est, ex decem tribubus, ac deinde paulatim ad mores antiquos religionemque redirent, et sub regno Juda essent, excogitavit initio vitulos aureos Jeroboam, quibus

⁹⁷ Ezech. xxxiv, 17-19. ⁹⁸ Judic. ix, 26.

sancitas legibus carimonias adhibere iussit, glo-
riam Deo destinantem suis inventis miser decernens,
ut ubi regnum suum lato possideret, et Deus pro-
priis velut fraudaretur. Ergo ascendere Hierosoly-
mam Sichimitas monumilos aggressos, vicini e Ga-
laad id facere prohibebant; quamquam, ut dixi, de-
tribus Levi essent, a lege ad sacrificia curanda et
facienda constituti. Quoniam autem operabantur
vana (cum artificio enim idola fabricabantur) quasi
ars paulo post in nihilum ipsis recasura foret, si
de cetero Israel idolorum cultum aversaretur, ira
exacerbabantur. Et quia verbis non persuadebant,
ad impia consilia et facta descendebant. Colloca-
bant enim quosdam in medio itinere, qui patronum
more grassarentur, et Sichimitas Hierosolymam
ipsis invitit ascendere instituentes mactarent. Qui
autem salvit corporibus eorum manus effugissent,
dedituti his, quæ ad sacrificium apportabant, diffi-
culter in patriam redibant. Reprehendit igitur om-
niversorum Deus Galaaditas, quod cum ut Levitæ, et
sacerdotium, et aliis præuendi officium sortiti, se-
ductis viam pietatis conspicuam ac manifestam
reddere deberent, ipsi contra eam occultarent, non
sinentes recte sapere aut sœpote consilio, aut certe
superna gratia compunctos, ad onus dæmoniacæ
deceptionis deinceps excutiendum. Ait ergo, « abs-
conderunt sacerdotes viam Domini. » Hoc item
est, quod ab alio propheta aliis verbis dicitur :
« Sacerdotes non dixerunt, Ubi est Dominus? et
proficientes legem nesciebant me, et pastores imple-
gebant in me ». Neque vero hic scelera Gala-
aditarum quieverunt. Nam præterquam quod viam
Domini absconderent, etiam Sichimitas per latro-
cinium raptantes interficiebant. Quamobrem et ita
Galaad alloquebatur, « Et fortitudo tua ut viri pi-
rate. »

χρη τούτου τῶν Γαλααδιτῶν τὰ γεννήματα. Πρὸς γὰρ
χερσὶν ὑποφέροντες ληστρικῶς. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἔρασε
παιρατῶ. »

Perspicite autem quomodo recordationem veteris
historiæ Deus nobis renovat, veterumque delictor-
um Levi meminit. Quod dico, est ejusmodi rari-
sum. Dina Jacob, sive Israelis filia (mutatum est
enim illi nomen Jacob in **104** Israel ¹) egressa est
aliquando e tentorio patris, quod filias indigenarum
videre cuperet. Erat porro in Sichimis. Tum con-
specta puella, Emmor filius Sichem de improvise
compressam virginitate exiit. Id iniquissime feren-
tes adolescentulæ fratres Levi et Simeon, dolorem
struunt. Sichimitas inducunt, uti se circumcidi pa-
tiantur. Quo facto, adhuc e vulnere etiam atque
etiam vehementerque dolentes, ad unum omnes ju-
gulant, illud patri, impotentem eorum iracundiam
castiganti respondentes, « Num tanquam
scorto utentur sorore nostra? » Hujusmodi histo-
riam nunc in memoriam nobis redigit, cum quadam
urbanitate, ac dissimulatione dicens, « [Interfece-

Α γίνονται βασιλείαν, ἐκινήσεν ἐν ἀρχαίς τὰς δαμά-
λαις Ἰεροβοὴμ, καὶ πληροῦν ἐκέλευεν ἐκ' αὐταῖς τὰ
νενομισμένα, τὴν τῷ Θεῷ πρόπυουσαν δόξαν τοῖς
ἰδίαις εὐρέμασιν ἀνάπτων ὁ δεῖλαιος· ἰν' ἔχοι μὲν
αὐτὸς τὸ βασιλεύειν ἀσφαλῶς, ἀποστεροῖτο δὲ ὡσπερ
τῶν ἰδίων Θεός. Οὐκοῦν ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα
τῶν ἀπὸ Σικίμων ἐπεχείρουν τινὲς, ἀπειργον δὲ
τοῦτο ὄρῃν οἱ ἀπὸ τῆς γείτονος Γαλααδ, καττοι.
καθάπερ ἔρη, ἐξ ἀφρατος ὄντες Λευιτικοῦ, τεταγ-
μένοι κατὰ τὸν νόμον εἰς Ἱερουργίαν. Ἐπειδὴ δὲ
εἰργάζοντο τὰ μάταια (τεχνουργοὶ γὰρ ἦσαν εἰδῶλων),
ὡς ὄσον οὐδέπω τῆς τέχνης αὐταῖς οὐλησομένης εἰς
τὸ μηδὲν, εἰ παραιτοῖτο λοιπὸν εἰδῶλοις λατρεύειν ὁ
Ἰσραὴλ, κατεπιχραίνοντο πρὸς ὀργάς. Ὡς δὲ οὐκ
ἐπειθον λόγους, ἐκ' ἀνοήτους ἦλθον βουλὰς τε καὶ
πράξεις. Παρεσκευάζον γὰρ τινὰς κατὰ μέσην τὴν
ὁδὸν ληστρικῶς ἐφόδος χειρῆσθαι, καὶ φονῆν ἀγρίως
κατὰ Σικιμιτῶν, εἰ ἀναβαίνειν ἔλοιτο παρὰ τὸ αὐ-
τοῖς δοκοῦν εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ κλειστοὶ μὲν ὄσοι
δολώλασιν. Οἱ δὲ ὄσως ἀνασεωσωμένοι, καὶ τῆς
ἐκείνων χειρὸς ἀπεδραμεῖν λοχύσαντες, ἔρημοι γε-
γονότες ὡν ἐπεφέροντο πρὸς θυσίαν, ἀνεκορίζοντο
μόλις εἰς τὴν αὐτῶν. Ἐγκαλεῖ τοίνυν τοῖς ἀπὸ τῆς
Γαλααδ ὁ τῶν ὄλων δεσπότης, ὅτι καττοι μᾶλλον ὀφεί-
λοντες ὡς Λευῖται, καὶ Ἱερουργοὶ, καὶ τὴ καθήγει-
σθαι τῶν ἄλλων λαχόντες, κατὰ τὸν νόμον ἐναργῆ
τοῖς πεπλανημένοις τὴν τῆς εὐσεβείας ἀποφαίνειν
ὁδὸν, ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ κρύπτουσιν, ὀρθὰ φρονεῖν
οὐκ εἴωντες τοὺς ἐξ ἰδίας βουλῆς, ἤγρουν καὶ ἐκ τῆς
ἀνωθεν εὐμετείας κατανευγμένους εἰς τὸ ἐλέσθαι
C λοιπὸν τὴν τῶν δαιμονίων ἀποφορτίσασθαι πλάην.
« Ἐκρυψαν » τοίνυν, φησὶν, « ἱερεῖς ὁδὸν Κυρίου. »
Τοῦτο πάλιν ἐστὶν ἐτέρως τὸ δι' ἐτέρου προφήτου
σαφῶς εἰρημένον· « Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν· Ποῦ ἐστὶ
Κύριος; καὶ οἱ ἀνεχόμενοι τοῦ νόμου οὐκ ἠπίστησαν
ἐμὲ, καὶ οἱ ποιμένες ἠθέβουν εἰς ἐμέ. » Ἄλλ' οὐ μέ-
τῳ κρύψαι τὴν ὁδὸν Κυρίου καὶ ἀπεκτόνασι Σίκιμα,
καὶ ἡ ἰσχὺς σου ὡς ἀνδρὸς

Ὅρα δὲ ὅπως εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀρχαίας ἡμᾶς
ἱστορίας ἀποφέρει Θεός, καὶ παλαιῶν ἐγκλημάτων
διαμνησθαι τοῦ Λευί. Ἔστι δὲ ὁ φημι τοιοῦτόν τι
πάλιν. Δίνα μὲν γὰρ ἡ τοῦ Ἰακώβ, ἦτοί τοῦ Ἰσραὴλ
θυγάτηρ (μετωνόμασται γὰρ Ἰακώβ εἰς τὸ Ἰσραὴλ)
ἐξῆλθε ποτε τῆς τοῦ πατρὸς σκητῆς· ἐπιθύμησε γὰρ
ἰδεῖν τὰς τῶν ἐγγυρίων θυγατέρας. Ἦν δὲ ἐν Σι-
κίμοις. Ἐτα τὴν παρθένον ἐόρων Ἐμμώρ ὁ Συχέμ
υἱός, ἀδοκῆτως κατεδιάζετο· διεπαρθένευσε γὰρ.
Δεδυσφορηκότες τοίνυν πρὸς τοῦτο λιαν οἱ τῆς νεά-
νιδος ἀδελφοί, Λευὶ τε καὶ Σιμεὼν, ὄλον ἀρτύουσιν.
Περιτέμνεσθαι γὰρ ἀνέπειθον τοὺς ἀπὸ Σικίμων. Οὐ
δὴ γεγονότες, ἀλγοῦντες εἰ καὶ ταῖς ὀδύνας νενο-
χημένους ἀρθην ἀπεκτόνασιν, ἐκεῖνο λέγοντας ἐγκα-
λοῦντι τῷ πατρὶ τὸ ἀχάριν εἰς ὀργάς· « Ἄλλ' ὡσαύ-
τῳ πόρνη χρῆσονται τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν; » Τῆς τοιαύτης
ἱστορίας ἡμᾶς εἰς ἀνάμνησιν ἀποφέρει νῦν, μετὰ
τινος ἤθους λέγων, « Ἐφόνευσαν Σίκιμα, ὅτι ἀνομίαν

¹ Jer. 11, 8. ¹ Gen. xxxii, 23.

ἐποίησαν ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » Τοῦτο, φησὶν, ἐγκα-
 λούντες τότε, ὅτι πλημμελήκασιν εἰς τὸν οἶκον
 Ἰακώβ, ἦτοι τοῦ Ἰσραὴλ, διαπαρθενεύσαντες τὴν
 νεάνιδα, ταύτητοι καὶ ἡμεῖς ἀπεκτόναμεν Σίχιμα.
 Ἄλλὰ νῦν ἐθουλεύσαντο, φησὶν, ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν
 Θεόν, ἀγαπήσαι τὰ ἐν νόμῳ, πληρῶσαι θυσίας, ἐπι-
 τελεῖν ἑορτὰς, ἀποφοιτῆσαι λοιπὸν τῶν τῆς εἰδωλολα-
 τρείας λογισμῶν. Τί οὖν οἱ Λευταί; « Ἐκρυψαν τὴν
 ὁδὸν Κυρίου, ἐφάνευσαν Σίχιμα. » Ἡ τάχα καὶ νῦν
 ἐγκαλεῖν ἔχουσιν, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ἐν τῷ οἴκῳ
 Ἰσραὴλ; Ποία καὶ νῦν ὄβριστη νεάνις; εἰς ποῖαν
 Δίαν ἐξήμαρτον; ποῖα Σικιμιτῶν τὰ ἐγκλήματα;
 τῶν τετιμηχότων Θεόν, τῶν ἠγαπηχότων τὰ ὄρθα
 λοιπὸν ἐλέσθαι φρονεῖν, καὶ ἀποπεραινέειν ἐπιείεσθαι
 τὰ ἐν νόμῳ. « Τεθέσμαι » τοίνυν, φησὶ, « φρικωδῶ-
 στάτην τὴν ἐκεῖ πορνείαν τοῦ Ἐφραΐμ. » Κατα-
 πλαγείη γὰρ ἂν τις, καὶ σφόδρα εἰκότως, τοσοῦτων
 ἔρων ἀπονευκῆς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ ἱερὸν καὶ
 ἀπόλεκτον γένος, ὡς μὴ μόνον αὐτοὺς τῶν εἰδώλων
 εἰσελάτῃ γενέσθαι τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ διακωλύειν
 αὐτοὺς, εἰ ἀγαπᾶν ἔλοιτο τὰ τοῦ Θεοῦ. « Καταμε-
 μιλάνται τοίνυν, » φησὶν, « Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας. »
 Ὡστε καὶ εἰ τι πάθοιεν τῶν προσδοκωμένων, ἐγκα-
 λεῖτω μηδεὶς ἀγανακτοῦντι Θεῷ.

*Ἄρχου τρυγᾶν σεαυτῷ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με
 τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου, ἐν τῷ ἰάσασθαί
 με τὸν Ἰσραὴλ.*

ΕΘ'. Ἔστι πάλιν ὁ λόγος πρὸς τὸν τῆς Γαλαὰδ οἰ-
 κήτορα. Διδάσκει δὲ, ὅτι Ἐγὼ μὲν ἠρξάμην ὡς Θεὸς
 ἰάσθαι τε καὶ ἐπιστρέφειν τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ γοῦν
 ἐπεθύμουν Σικιμίται λοιποὶ ὑποφείρου Θεῷ τὸν αὐ-
 χένα, καὶ τελεῖν ἑορτὰς, τὰς μὲν τοῦ Ἰεροβοὰμ οὐκ-
 εἶτι, τὰς κατὰ νόμον δὲ μᾶλλον, καὶ τῆς οὐκ οἶδ' ὅπως
 ἐξηυρημένης ἀπάτης ἀποδραμεῖν. Σὺ δὲ αὐτοὺς, ὡ
 Γαλααδίτα, μονονουχὶ καὶ ἀπέχειρας, ἦτοι τετρώγη-
 κας, καὶ πλούτον ἄδικον ἐποίησω τὰ ἀπὸ ληστείας.
 Ἐπιφωνεῖ δὲ πάλιν ἐν ἡδαι τὸ, « Ἄρχου τρυγᾶν
 σεαυτῷ, » μονονουχὶ τοιοῦτόν τι λέγων, μᾶλλον δὲ
 κἂν εἰ μὴ λέγοι, λεπτῶς ὑπεμφαίνων, ὅτι Κἀγὼ σὲ
 ποιήσομαι τῶν κολαζομένων τὴν ἀρχήν. Ἀρχόμενος
 γὰρ ἀποκείρειν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀποτρυγᾶν τοὺς τῆς
 οὔτω δεινῆς ἀνοσιότητος ἐπιτηδευτὰς, πρωτόλειόν σε
 ποιήσομαι τῆς ὄργης. Εἰδέναι γὰρ ἀναγκαῖον, ὅτι
 Φούλας βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὁ πρῶτος ἐλθὼν κατὰ τε
 τῆς Σαμαρείας καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, πρῶτος ἀπεκόμισεν
 εἰς αἰχμαλωσίαν τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου φυλάς.
 Πόλις δὲ ἦν τῶν ἐκεῖσε μία καὶ ἡ Γαλαὰδ. Οὐκοῦν
 ὡςπερ ἐμοῦ τὸν Ἰσραὴλ ἐπιστρέφοντος, ἀρξαμένου
 τε ἰάσασθαι λοιπὸν, σὺ τετρώγηκας, ὡ Γαλααδίτα,
 σεαυτῷ τὰ ἀπὸ ληστείας· οὕτω κἀγὼ παραδιδούς
 Ἀσσυρίους τὸν Ἰσραὴλ, σὲ ποιήσομαι τῶν πεμπομέ-
 νων τὴν ἀπαρχήν.

Συγγενὴ δὲ τὰ ἀρχαῖα τοῖς ἐπὶ Χριστῷ τῶν Ἰου-
 δαίων ἐγκλήματα. Ἐκάλει μὲν γὰρ σύμπαντα τὸν
 Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ εἰς τὸ ἐλέσθαι λοιπὸν τὰ
 ἀμείνω φρονεῖν, καὶ καταλῆξαι μὲν τῆς ἐν νόμῳ λα-

A runt Sichima, quia iniquitatem fecerunt in domo
 Israel. » Hoc, inquit, objicientes tunc; quia peccaverunt
 in domum Jacob, sive Israel, puella concuprata,
 idcirco et nos Sichima occidimus. Sed nunc statuerunt,
 inquit, converti ad Deum, diffingere legem, persolvere
 sacrificia, peragere dies festos, in futurum a cogitationibus
 superstitionis deorum cultus discedere. Quid adhuc Levitæ?
 « Absconderunt viam Domini, interfecerunt Sichima. » An
 fortasse etiam nunc eos accusare possunt, quod iniquitatem
 fecerint in domo Israel? Quæ enim puella et nunc injuriose
 tractata est? in quam Dinam peccaverunt? quænam Sichimitarum
 facinora? Qui Deum honorarunt, qui de reliquo mutare mentem
 magna voluntate decreverunt, et studiose præstare
 quæ legibus divinis præcipiuntur. Inquit igitur,
 « Vidi ibi imprimis horribilem fornicationem Ephraim. »
 Obstupescat autem quispiam et ægrisissime, cernens
 sanctum et electum genus adeo charitate erga Deum
 abuisse, ut non solum ipsi alibi idola invenerint,
 sed et alios a diligendis divinis colibuerint. «
 Contaminatus est igitur, » inquit, « Israel, et Judas. »
 Quare si quid etiam passi fuerint eorum, quæ impendent,
 Deum indignanteum nemo criminetur.

VERS. 11. *Incipe vindemiare tibi cum converto ego
 captivitatem populi mei, cum sano ego Israel.*

LXIX. Sermo rursus ad habitatorem Galaad dirigitur
 hæc sententia. Ego quidem cœpi tanquam Deus sanare
 et convertere Israel. Proinde cupiunt Sichimitæ de cætero
 subjicere Deo cervices, et celebrare dies festos, non
 amplius quidem ab Jeroboam institutos: sed a lege et a
 necio quomodo inverte fallacia refugere. **TU 105** autem
 Galaadita, propemodam et detondisti, sive vindemiasti,
 et latrocinio divitias injustas comparasti. Acclamat porro
 rursus, et cum irrisione quadam illud, « Incipe vindemiare
 tibi; » tale quiddam quasi dicens, aut saltem subtiliter
 tacite insinuans. Et ego te faciam primitias punitorum.
 Incipiens enim detondere Israel, et vindemiare adeo
 nefandæ impietatis consecutores, primitias te faciam iræ.
 Sciendum enim Phulam regem Assyriorum, qui primus
 Samariam et Israel invasit, primas captivas duxisse
 tribus trans Jordanem et ex urbibus illis unam fuisse
 Galaad. Quocirca sicut me Israelem convertente, et
 incipiente sanare de cætero, tu vindemiasti tibi, o
 Galaadita, quæ latrocinio acquisivisti; ita et ego, cum
 tradidero Assyriis Israel, te eorum qui abducentur
 primitias reddam.

Antiqua autem illa scelera his quæ in Christum
 Judæi perpetrarunt, cognata sunt. Vocabat enim
 universum Israelem Deus et Pater, ut deinceps aliter
 sentire et desistere a cultu secundum legem,

¹ Gen. xxxiv, 31.

ei pro eo uovum atque evangelicum capessere vel-
lent. Verum illi convertentibus et vocantibus ad
sanitatem obtinebantur non mediocriter. Scriptum
est quippe : « Jam enim conspiraverant Judæi, ut
si quis ipsum confiteretur Christum, extra Syna-
gogam fieret ¹. » Audiebant autem eorum duces :
« Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia tu-
listis clavem scientiæ. Nec vos ingredimini, nec in-
gredi volentes sinitis intrare ². » Traditi sunt igitur
inimicis, et graves debacchationis in Christum
pœnas luerunt.

CAP. VII.

VERS. 1. *Et revelabitur iniquitas Ephraim, et
malitia Samariæ, quia operata est mendacia. Et fur
ad eum ingreditur, exspolians latro in via ipsius, B
ut concinant quasi cantantes corde ipsorum.*

LXX. Bonus natura et « patiens, longanimis et
multum misericors ^{3,4} » profecto omnium Dominus,
qui quandiu peccantes tolerat, latent et occultantur
quasi eorum flagitia. Ubi autem ingruerit, præ-
namque invexerit, et quiescere non sustinuerit,
tum manifesta fiunt, et 106 quasi revelari videntur,
et tantum non in medium producta, omnium
oculis conspiciuntur. Tale et nunc Ephraim et Sa-
mariæ futurum affirmat. Et Ephraim quidem no-
mine hoc loco regiam in Samaria tribum accipies,
ex qua orti Jeroboam, et successores ejus; Sama-
riæ autem vocabulo qui fuerunt in Samaria, hoc
est, decem tribus. Revelatum porro iri peccata C
eorum dicit propter causas hujusmodi; quia et
operati sunt mendacium, argenti et jam rancidæ
idololatriæ dediti, et artifices facti idolorum,
ut dixi. Et furem (hoc est enim latronem)
ad eos ingressurum, pro ingressum esse, et re-
quievisse, et divertisse ad illum furem exspoliantem
in via, ut ex hoc appareat, inquit, eos habere cor
consonum, conspirans videlicet, et ejusdem senten-
tiæ. Illi enim Hierosolymam ascendere volentes per
latrocinium despoliabant: hi cum ipsis scelus di-
videbant, direptorum a latronibus impie parti-
cipes.

Gaudebant etiam Judæorum duces et magistri,
cum credentes in Christum nefarie oppugnarentur, D
aliisque irruentibus et latrocinantibus sese socios
adjungebant, ex fidelium persecutione voluptatem
capientes, et quasi quemdam latronem Satanam in
animum et cor suscipientes, eos omni sensu pieta-
tis quem habebant nudantem, ut et consonum illi
cor haberent. Quemadmodum enim « qui adhæret
Deo, unus spiritus est cum eo ⁵, » eodem modo,
opinor, qui Satanæ adhæret, unum cum ipso cor
habetit.

VERS. 2. *Omnes malitias eorum recordatus sum.
Nunc circumdederunt eos cogitationes eorum, contra
faciem meam factæ sunt.*

¹ Joan. ix, 22. ² Matth. xxiii, 13. ^{3,4} Joel ii, 13; Psal. lxxxv, 15. ⁵ I Cor. vi, 17.

A τρεῖς, ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλλον ἐκείνης τὴν νέαν τε
καὶ εὐαγγελικὴν. Ἀλλὰ τοῖς ἐπιστρέφουσι καὶ κα-
λουμένοις εἰς Ἰακὼν ἀντέπραπτον οὐ μετρίως. Γέ-
γραπται γάρ, ὅτι « Ἦδη συνέθεντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα
ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ τὸν Χριστὸν εἶναι, ἀποσυ-
άγωγος γένηται. » Ἦκουον δὲ καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς
ἡγούμενοι, « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι
ὑποκριταί, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως. Οὐκ
ὑμεῖς εἰσέρχεσθε, οὐτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰ-
ελθεῖν. » Δέδονται τοίνυν ἐχθροῖς, καὶ πικρὰς τῆς εἰς
Χριστὸν παροινίας ἐξήτηται δίκας.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ἡ ἀδικία Ἐφραῖμ, καὶ
ἡ κακία Σαμαρείας, ὅτι εἰργάσατο ψευδῆ, καὶ
κλέπτης πρὸς αὐτὸν εἰσελεύσεται, ἐκδιδύσκων
ληστής ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ, ὅπως συνάδωσιν ὡς
ἔδοντες τῇ καρδίᾳ αὐτῶν.

Ο'. Ἀγαθὸς μὲν φύσει, καὶ « ἀνεξίκακος, μα-
κροθυμὸς τε καὶ πολυέλεος » ὡς ἀληθῶς ὁ πάντων
Δεσπότης. Ἄλλ' ἔως ἔτι τοῖς πταίουσιν ἀνεξίκακεῖ,
κατακρύπτεται πως αὐτῶν ἔτι τὰ ἐγκλήματα. Ἐπει-
δόντος δὲ ἤδη, καὶ δίκας ἐπάγοντος, καὶ ἡσμεῖν
οὐκ ἀνεχομένου, λοιπὸν ἔστιν ἐναργῆ, καὶ ἀποκα-
λύπτεσθαι πως ἤδη δοκεῖ, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ εἰς μέσον
ἡγμένα, τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς ὁρᾶσθαι φιλεῖ.
Τοῦτο καὶ νῦν ἔσεσθαι φησι κατὰ τοῦ Ἐφραῖμ καὶ
τῆς Σαμαρείας. Καὶ τὸν μὲν Ἐφραῖμ ἐνθάδε νοήσεις
τὴν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ βασιλίδα φυλὴν, ἐξ ἧς γέγονεν
Ἰεροβοὰμ, καὶ οἱ καθ' ἐξῆς Σαμάρειαν δὲ τοὺς ἐν τῇ
Σαμαρείᾳ, τουτέστι, τὰς δέκα φυλάς. Ἀποκαλυφθή-
σεσθαι δὲ φησι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, διὰ τοιάδε
τινάς αἰτίας, ὅτι καὶ εἰργάσαντο ψευδῆ, ψυχρὰν τε
καὶ ἔωλον λατρείαν ἐπιτηδεύσαντες, καὶ τεχνουργοὶ
γεγονότες εἰδώλων, καθάπερ ἔφη, καὶ ὅτι κλέπτης,
τουτέστι, ληστής πρὸς αὐτὸν εἰσελεύσεται, ἀντὶ τοῦ,
εἰσῆλθε, καὶ ἀνεπαύσατο, καὶ κατέλυσε παρ' αὐτῷ
κλέπτης, ἐκδιδύσκων ἐν ὁδῷ· ἵν' ἐκ τούτου φαίνηται,
φησὶν, ὅτι συνάδωσαν ἔχουσι τὴν καρδίαν, σύμφωνον
δηλονότι, καὶ ὁμογνώμονα. Οἱ μὲν γὰρ ἐλήστευον τοὺς
ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις ἀναβαίνειν ἐθέλοντας· οἱ δὲ πρὸς
αὐτοὺς ἐμερίζοντο τὰ ἐγκλήματα, τῶν λεληστευμέ-
νων ἀνοσίως μετεσχηκότες.

Ἐχαιρον δὲ καὶ οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, πο-
λεμουμένων ἐκτόπως τῶν πιστευόντων εἰς Χριστὸν,
καὶ κοινωνοὶ τῆς ἐτέρων ἐφόδου τε καὶ ληστείας
ἐγίνοντο, διωκομένοις ἐφηδόμενοι τοῖς πιστοῖς, καὶ
λησθῆν ὡσπερ τινὰ τὸν Σατανᾶν εἰς νοῦν καὶ καρ-
δίαν δεχόμενοι, πᾶν ἀπάσης εὐσεβείας τὸν ἐν αὐτοῖς
ἀπαμφιεννύοντα νοῦν, ἵνα καὶ σύμφωνον ἔχοιεν πρὸς
αὐτὸν τὴν καρδίαν. Ὡσπερ γὰρ « Ὁ κολλώμενος τῷ
Κυρίῳ ἐν πνεῦμά ἐστι, » κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρό-
πον καὶ ὁ τῷ Σατανᾷ κολλώμενος μίαν ἔξει πρὸς
αὐτὸν τὴν καρδίαν.

Πᾶσας τὰς κακίας αὐτῶν ἐμνήσθη. Νῦν ἐκύ-
κλωσαν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν, ἀπέναντι
προσώπου μου ἐγένοντο.

ΟΑ'. Ἐως ἔτι φορητὰ καὶ μεμετρημένα πλημμελοῦμεν, ὡς ἄνθρωποι, καὶ εὐόλισθον ἔχοντες εἰς ἁμαρτίαν τὴν φύσιν, παρακείμεται Θεός· ἐξ ἐμφύτου φιλανθρωπίας. Οἶδε γὰρ τὸ πλάσμα ἡμῶν, μέμνηται δὲ, ὅτι καὶ χοῦς ἐσμεν, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν. Ἐπὶ δὲ τι μέγα, καὶ ἐξάσιον, καὶ δύσοιστον ἀληθῶς πράττεται παρ' ἡμῶν, ὃ καὶ αὐτὴν ἔσθ' ὅτε τὴν τοῦ κρίνοντος ἠπιότητα παραθήγει λοιπὸν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ οὐκ ἐθέλουσαν καταβιάζεται πρὸς ὄργην, τὸ τνηχάδε τρέχει πρὸς ἀνάμνησιν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν τισι πεπλημμελημένων. Ταῦτητοι φησι περὶ τοῦ Ἐφραΐμ καὶ τῆς Σαμαρείας, ὅτι Πάσας τὰς κακίας αὐτῶν ἐμνήσθη. Εἰκόσ δὲ πάλιν κάκεϊνο ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ προφητικὸν θέλειν ὑποδηλοῦν χρησιμώδημα. Παρήκα μὲν γὰρ φιλαγάθως, φησὶ, τῶν ἐν Σικίμοις ἀπολωλότων ὑπὸ Λεὺθ τὴν σφαγὴν, διὰ τοῦ ὕβρισθαι Δίαν τὴν ἐξ Ἰακώβ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ νῦν ἀπεκτόνασι, μεμνήσομαι καὶ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἀδικίας, καὶ ὡς φονευτὴν ἤδη καὶ ἀπηνῆ καὶ τῶν πάλαι πλημμελημάτων ἐξαίτησω δίκας. « Ἐκύκλωσε γὰρ αὐτοὺς, φησὶ, τὰ διαβούλια αὐτῶν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, Πεπολιόρχηται λοιπὸν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐνθυμημάτων, καὶ ἀνοσίων σκέψεων ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ δόλιμ καὶ ἀπάτη τοὺς ἀπὸ Σικίμων ποτὲ, νυνὶ δὲ ληστειαίς, καίτοι πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφοντας. Ἐπειδὴ δὲ πέρα λόγου τὰ πλημμελήματα λοιπὸν ἀπέναντι τοῦ προσώπου μου ἐγένοντο, οὐ γὰρ περιόψομαι, φησὶ, τὰ τοιάδε τῶν κακῶν, ὅτε μὴ ἐξ ὀμμάτων ἔτι τιθεῖς, βραδύς ἔσομαι καλαστής.

Ἐκύκλωσαν Ἰουδαίους τὰ διαβούλια αὐτῶν, καὶ ἐπὶ γε τοῖς κατὰ Χριστόν. Ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ τοὺς προφήτας, ἀνεξικκούντος ἔτι Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ γεγόνασιν καὶ Κυριοκτόνοι, « Ἐκύκλωσαν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς κακίας ἐμνήσθη ὁ τῶν ὄλων Θεός. »

Ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν ἐφφρασαν βασιλεῖς, καὶ ἐν τοῖς ψεύδεσιν αὐτῶν ἄρχοντας.

ΟΒ'. Ἐδεῖ δὴ μᾶλλον ἀγαθοουργούντας, φησὶ, καὶ ζῆν ἐλομένους ἐννόμως, ἐξημεροῦν ἑαυτοὺς τὸν λυτρωτὴν, καὶ κατευφραίνειν τὸν σώζοντα, καὶ ἀμαχον ἔχοντα πρὸς τοῦτο ἰσχύον. Οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ δεδράκασι, ῥάθυμοι δὲ γεγονότες λίαν περὶ τὸ σφίσι ἀναγκαῖον εἰς ζωὴν, καὶ χρήσιμον εἰς ἐδημερίαν, ἐν οὐδενὶ μὲν πεποιήντο λόγῳ τὸ προσκρούειν Θεῷ. Συνυπεκρίνοντο δὲ τοῖς ἑαυτῶν βασιλεῦσι, καὶ τοῖς ἡγουμένοις, τῇ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκείνοις δοκούσιν συνδρομῇ κατευφραίνοντες, καὶ τὰ λυπούντα Θεὸν εἰς ἡδονὴν τε καὶ τέρψιν τοῖς πλανῶσι δωρούμενοι. Αἰτιάται δὲ πάλιν, ὡς τῷ Ἰεροβοάμ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἄρχουσι συνδεδραμηκότας, καὶ ἀμελλητὶ κατανεύσαντας τὴν ἐπὶ ταῖς δαμάσει ταῖς χρυσαῖς ἐπινοοῦντι, καὶ πρὸς ἑτέραν λατρείαν ἀνοσίως αὐτοὺς ἀποκομίζειν ἐθέλοντι. Ἐδεῖ γὰρ, ἔδει τοῖς ἐκείνων σκέμμασι καὶ ἐκτόποις ἄγαν ἐπιχειρήμασιν ἀντεξάγειν γενικῶς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, καὶ πειρᾶσθαι κωλύειν ἀφραίνοντας, οὐχ ἑτοίμως ἰόντας εἰς συναίσεις κατευφραίνειν αὐτούς.

• Psal. cii, 14.

Α' LXXI. Quamdiu adhuc tolerabiliter moderateque peccamus, ut homines et naturam ad peccatum proclivem habentes, Deus ex naturali benignitate sua connivet : « novit enim sumentum nostrum (et nemit), quia pulvis sumus », juxta vocem Psalmistæ. Si quid autem magnum et enorme vereque intolerabile a nobis admittatur, quod et ipsam aliquando judicis lenitatem deinceps exacuat, et tantum non invitam ad iram compellat, tunc, ut ita dicam, in memoriam, a quibusdam nefarie commissorum regreditur. Idcirco de Ephraim et Samaria inquit, se omnes eorum malitias recordatum esse. Consentaneum est quoque propheticum oraculum etiam illud nobis 107 velle insinuare. Vindictam cædis Sichimitarum a Levi, propter Dinam siliam Jacob petulantius tractatam commissæ prætermisi. Quoniam autem et nunc cædes factitarunt, etiam veteris illorum iniquitatis recordabor, et tanquam ab homicidis et crudelibus priscorum quoque delictorum pœnas sumam. « Circumdederunt enim eos, inquit, cogitationes ipsorum. » Quasi dicat, jam a propriis cogitationibus et impiis commentationibus obsessi sunt. Per dolum enim et fallaciam Sichimitas olim obruncarunt; nunc, ut latrones, etiam ad Deum se convertentes peremerunt. Et quoniam peccata graviora quam dici potest in conspectu meo patrata sunt, tanta mala non negligam, neque ea ab oculis removens, tardus ero puitor.

Circumdederunt Judæos cogitationes eorum etiam in his quæ adversus Christum designarunt. Occiderunt enim prophetas, tolerante adhuc Deo. At postquam interfectores Domini evaserunt, « circumdederunt eos cogitationes eorum, et universas eorumdem malitias universorum Deus recordatus est. »

VERS. 3. In maleficiis suis lætificaverunt reges, et in mendaciis suis principes.

LXXII. Oportebat potius ad virtutem incumbentes, et vitam ex legibus capessentes, liberatorem sibi placatum efficere, et lætificare servatorem, cujus ad salutem dandam vires sunt invictæ. Ast hi istuc non fecerunt, segnissimi autem in eo, quod ipsis ad vitam esset necessarium, et ad felicitatem frugiferum, Deum offendere pro nihilo habuerunt. Simul vero regibus suis adulati sunt, assensu approbationeque omnium quæ illis placerent eos hilarantes, et Deum irritantia seducentium voluptati delectationique gratificantes. Insimulat autem eos rursus, ut qui Jeroboamum et principes ejus adjuverint, citraque tergiversationem profanum vitulorum aureorum cultum excogitanti, et ad novam religionem eos impie traducere molienti assenserint. Debebat enim, debebat illorum cogitatis et ausibus stolidissimis genere obvia ire germana erga Deum charitas, et ad conatus insipientium impediendos eniti, non prompte subscribendo iis delicias facere.

Verus est autem sermo, quamvis etiam de crucifixoribus Emmauelis intellectus. **108** Mentientes namque et calumniantes eum, gaudium Herodi et Pontio Pilato, et præsibus Synagogæ dederunt. Ait enim alicubi et divinus Petrus ad universorum Patrem ac Deum : « Conveniunt enim vere in civitate hac adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel ». »

VERS. 4. Quines adulterantes quasi clibanus ardens in coctionem combustionis a flamma, a commistione fermenti donec fermentatum est ipsum. Dies regum vestrorum.

LXXIII. Quonam modo in maleficiis suis exhilaraverint reges, et in mendaciis principes, clare nobis exponitur. Habet autem historia ad hunc modum, quam si quis forte cognorit, utique prophetiæ sensum perfecte cognoscet. Quando igitur abruptis decem tribubus regnum super eas iniivit execrandus Jeroboam, timuit magno opere ne fortasse propter festos dies in lege præceptos Hierosolymam ascendentes, sensim eo adducerentur, ut de integro sceptris Juda se subderent, veterumque rituum renovata memoria, aut ipsum occiderent, aut certe regno vel repugnantem postea exturbarent. Hac de causa Deo invisus, et miser aureos vitulos ipsis consecrare deliberavit, et scelestæ pseudolatriæ rationem invenit, et novos dies festos in gratiam vitulorum instituit, quemadmodum libris Hebræorum traditur. Principio igitur magno in timore erat, ne forte superiori et avitæ latriæ patrocinantes, aut solio se expellerent, aut etiam, sicut dixi, interficerent, repudiatoque incepto ad pristinum regem redire mallent, ægre ferentes, et indignantes merito, Moysen contumeliose habitum, et divinum mandatum a se pedibus conculcatum. Quocirca cum esset vulpes, a dolo præsidium petit, multos ex Israel submittit, jactantes dicentesque ipsis vitulum cœlandum, et novos dies festos ac proprios inducendos, atque ipsam a rege contendendum. Ubi populam ad hoc perquam paratam ac propensam, et hujus rei suavisoribus astipulari, unaque iisdem gaudere didicit, coacta concione palam promulgavit, adorationem vitulis aureis impertiendam, et diem festo octavi mensis decimum quintam sanxit ¹⁰, sicut scriptum legimus. **109** Hæc tum Jeroboamo dicente, laudabat populus, et exclamabat : « Hæc est dies regis : » Idem et nobis erit propositum, et aliis quibusdam hujusmodi laudibus eum recreabat. Cum populo autem auferebantur et dnces ipsi, eum eo sentientes, et rem approbantes. Horum in præsens propheta meminit. « Omnes, inquit, adulterantes ut clibanus ardens in coctionem combustionis a flamma. » Quia enim in fornicationem spiritualem, sive in defectionem a Deo deflexerant (hoc enim est fornicatio) clibanos jam successos, et ad im-

Α ἄληθης δὲ ὁ λόγος, κἂν εἰ νοοῖτο πάλιν ἐπὶ τῶν σταυρωσάντων τὸν Ἐμμανουήλ. Ψευδόμενοι γὰρ, καὶ συκοφαντοῦντες αὐτὸν, χαίρειν παρεσκευάζον Ἡρώδην τε καὶ Πόντιον Πιλάτον, καὶ τοὺς προεδρεύοντας τῆς συναγωγῆς. Ἔφη γὰρ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Πέτρος πρὸς τὸν τῶν ὄλων Πατέρα καὶ Θεόν· « Συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος σὺν ἔθνεσι· καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ. »

Πάντες μοιχεύοντες ὡς κλίβανος καιόμενος εἰς πέψιν καυκαύματος ἀπὸ τῆς φλογῆς, ἀπὸ φωρίσεως στέατος ἕως τοῦ ζυμωθῆναι αὐτό. Ἡμέρα βασιλέων ὑμῶν.

ΟΓ'. Κατὰ τίνα δὲ τρόπον ἐν μὲν ταῖς κακίαις αὐτῶν ἡύφραναν βασιλεῖς, ἐν δὲ γε τοῖς ψεύδεσιν ἄρχοντας, ἐν τούτοις ἡμῖν ἐξηγεῖται σαφῶς. Ἔχει δὲ οὕτως τῆς ἱστορίας ὁ λόγος, ἦν εἶπερ τις εἰδείη τυχόν, εἰσεται πού πάντως τῆς προφητείας τὸν νοῦν. Ὅτε τὸν νυν, ἀπορραγισίων τῶν δέκα φυλῶν, βεβασιλευσέν ἐπ' αὐτὰς ὁ ἐπάρατος Ἰεροδοάμ, ἐδεδίη σφύδρα, μὴ ἄρα πως τῶν ἑορτῶν ἕνεκα τῶν κατὰ τὸν νόμον ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα, μεταπεισθεῖεν καταβραχῦ, τὸ Ἰούδα σκηπτρον ἀνθελεσθαι πάλιν, καὶ τῶν ἀρχαίων ἐθῶν ἐνεχθέντες εἰς ἀνάμνησιν, ἢ ἀνέλωσιν αὐτὸν, ἤγουν ἐξώσειαν, καὶ οὐχ ἐκόντα λοιπὸν, τῆς κατὰ σφῶν ἀρχῆς. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὁ θεομισθῆς καὶ δειλαῖος τὰς χρυσὰς αὐτοῖς δαμάλεις ἀφειροῦν ἐσκέπετο, καὶ τὸν τῆς ἀνοσίτου ψευδολatrias ἐπενοεῖ τρόπον, καὶ καινοτομεῖν ἐπεχείρει τὰς ἐπὶ ταῖς δαμάλεισιν ἑορτὰς, ὡς ὁ τῆς Ἑβραίων παραδόσεως ἔχει λόγος. Ἦν οὖν ἐν ἀρχαῖς οὐ μετρίως περιδεῆς, μὴ ἄρα τῇ ἀνωθεν καὶ ἐκ πατέρων αὐτοῦ ἠκούση λατρεῖα συναγορεύοντες, ἢ τῶν θρόνων ἐξώσειαν, ἢ καὶ ἀνέλωσιν, ὡς ἔφην, καὶ παρωσάμενοι τὸ ἐγγεῖρημα, παλινοδρομεῖν ἔλοιτο πρὸς τὸν ἐν ἀρχαῖς, λελυπημένοι τε καὶ ἀγανακτοῦντες εἰκότως, ὡς ὕβρισμένου Μωσέως, καὶ τῆς θέας αὐτοῖς πατηθείσης ἐντολῆς. Ταύτητος ἀλώπηξ ὢν εἰς δόλους, καθίησι πολλοὺς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, διαθρυλλοῦντάς τε καὶ λέγοντάς, ὅτι χρῆ καὶ μοσχοποιεῖν αὐτούς, καὶ καινοουργεῖν ἑορτὰς ἰδίας, καὶ τοῦτο αὐτὸ παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς ὄχλους ἐμάθανε πολὺ δὴ λαν ἔχοντας ἐτόιμους εἰς τοῦτο, συναινοῦντάς τε καὶ συνηδομένους τοῖς τὰ τοιάδε συμβεβουλευκόσι, συναγαγὼν ἅπαντας, προσπεφώνηκεν ἐναργῶς, ὅτι καὶ ταῖς δαμάλεισι ταῖς χρυσαῖς προσήκει προσκυνεῖν, καὶ τὴν τῆς ἑορτῆς πεφανέρωκεν ἡμέραν, τοῦ ὀγδόου μηνὸς τὴν παντεκαίδεκάτην, καθὰ γέγραπται. Ταῦτα δὲ λέγοντος τοτηνικάδε τοῦ Ἰεροδοάμ ἀπεφήμουν οἱ δῆμοι, καὶ ἀνεκράγησαν, « Αὕτη ἡ ἡμέρα τοῦ βασιλέως »· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐψόμεθα τῷ σκοπῷ, καὶ ἑτέροις δὲ τισὶ τοιούτοις ἐπαίνοισι κατευφραίνειν ἠθέλον. Συναπεκομίζοντο δὲ τοῖς ὄχλοις καὶ οἱ καθηγεῖσθαι λαχόντες, συνηχοῦντάς τε καὶ συναινοῦντάς αὐτοῖς. Τούτων ἡμῖν εἰς τὸ παρὸν ὁ τοῦ προφήτου διαμέμνηται λόγος. « Πάντες γὰρ, φησὶ, μοιχεύοντες ὡς κλίβανος καιόμενος εἰς πέψιν κατα-

¹⁰ Act. iv, 27. ¹¹ III Reg. xii, 32.

καύματος, ἀπὸ τῆς φλογός. » Διανενευκότες γὰρ εἰς A πορνείαν τὴν νοητὴν, ἤγουν εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ (τοῦτο γὰρ ἡ πορνεία), κλιθάνοισ ἐοίκεσαν ἐκκαυμένοις ἤδη πῶς, καὶ ἐτόμοισ εἰς πέψιν ὧν ἂν τις ἐμβάλοι. Φλογός γὰρ ἦσαν μεμεστωμένοι, θερμῆς δηλονότι, καὶ οἰνὸν διακακαυμένης ἐπιθυμίας. Ἐοίκεσαν δὲ καὶ φυράματι στέατος, ἔχοντι μὲν ἤδη τὴν ζύμην, ζυμωθέντι δὲ τελείως, ἐν ἡμέρᾳ βασιλείως αὐτῶν, ὅτε, καθάπερ ἔφην ἄρτίως, ἀναφανδὸν εἰρηκότες τοῦ Ἱεροβοάμ, ὅτι χρῆ θύειν ταῖς δαμάλεσι, καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς τελεῖν ἑορτάς, ἐπεφώνουν αὐτοί: « Αὐτὴ ἡ ἡμέρα τοῦ βασιλείως, » καθάπερ, ὡς ἔφην, ὁ τῆς παραδόσεως ἔχει λόγος. Τότε καὶ ἐζυμώθη τελείως, τουτέστιν, ὁ λόγος ἐξ ὅλου γέγονε τῇ δυσσεβείᾳ κάτοχος. Οὐκοῦν, προκακαυμένοι τὸν νοῦν ταῖς εἰς παράβασιν θερμαῖς καὶ ἀκαθέκτοις ἐπιθυμίαις, προζυμωθέντες δὲ ὡσπερ κατὰ τοῦτον αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν πέρας.

Τοιοῦτόν τι δεδράκασιν Ἰουδαῖοι πάλιν ἐπὶ Χριστῷ. B Καταφευδόμενοι γὰρ τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ κατὰ βραχὺ τοὺς ὄχλους ἐξέλεκτοντες τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης οἱ Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι πεπορνεύκασι νοητῶς, ἀποστήσαντες αὐτοῦ τὴν ἀγέλαϊαν πληθύν.

Ἦρξαντο οἱ ἄρχοντες θυμοῦσθαι ἐξ οἴνου, ἐξέτειρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ μετὰ λοιμῶν, διότι ἀνεκλήθησαν ὡς κλίβανος αἱ καρδίαι αὐτῶν.

ΟΔ'. Οἶνον, ὡς εἰκεν, ἐνθάδε φησὶ τὸν ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων, τὸν καταμεθύσκοντα καρδίας, καὶ ἐπιθολοῦντα τὸν νοῦν, καὶ ἀγλῶς αὐτὸν ἀναπιμπλάντα τῆς ὀλεθρίου καὶ βδελυράς. Δεδυσφορηκῶτων δὲ οὖν ἐνίωιν ἐπὶ τε τῇ τῶν δαμάλεων καινοτομίᾳ, καὶ μὲν τοι: τῶν ἑορτῶν, παρεθήγοντο πρὸς ὄργας τῶν ἀρχόντων τινές. Ἴνα δὲ μὴ ὀρῶτο τῶν σεσιγηκῶτων καὶ εὐφημεῖν οὐκ ἀνεχομένων ἡ σωφρονεστέρα πληθὺς, C αὐτοὶ τοῖς ὄχλοις τὰς χεῖρας συνεκτείνοντες, ἐπεφώνουν καὶ ἔτι μειζρόνως, « Αὐτὴ ἡ ἡμέρα τοῦ βασιλείως, » καὶ τοὺς τῆς ἀνοσιότητος ἀπεδέχοντο τρόπους. Ὀργίζοντο τοίνυν μεμεθυμένοι, φησὶν, ἀνοσίᾳ μέθη, καὶ τοῖς μὴ συντρέχουσι τοῖς οὕτως αἰσχροῖς τοὺς ὀδόντας ἐπέτριζον, λοιμοῖς συνεκτείνοντες τὰς ἑαυτῶν χεῖρας. Λοιμοὺς δὲ φησὶ τοὺς ὄχλους. Ἐτεκρότουν γὰρ, φησὶν, ὡς ἔφην, καίτοι παιδαγωγεῖν εἰς εὐσέβειαν ὀφειλοντες, καὶ τὴν τοῦ συμφέροντος ἀνακαλύψαι τρίβον. Ἄλλ' ἦσαν θερμοὶ τὴν καρδίαν καὶ αὐτοί, φησὶ, τῆς εἰς παράβασιν ἐπιθυμίας τὴν ὀλεθρίαν εἰς νοῦν δεξάμενοι φλόγα.

Ἐν τῷ καταβάσσειν αὐτοὺς, ὄλην τὴν ρύκτα ὕπνου Ἐφραῖμ ἀνεπλήσθη. Πρῶτ' ἐγενήθη, ἀνεκαύθη ὡς πυρὸς φέγγος.

ΟΕ'. Ἐφην, ὅτι περιδεῆς ἦν ἄγαν ὁ θεομισῆς Ἱεροβοάμ, ἐν μόναις ὧν ἔτι ταῖς σκέψεσι τῶν ἀνοσίων ἐγγειρημάτων. Ἦστο γὰρ, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἀγανακτήσειν τὸν Ἰσραὴλ, εἰ διαπίθαιτό τι τοιοῦτον, καὶ τῶν πατρῶων ἐθῶν τὴν παράβασιν οὐκ ἐν μικρῷ ποιήσεσθαι λόγῳ. Ἐπειδὴ δὲ προσπεφώνηκε μὲν τοῖς ὄχλοις αὐτὸς, ὅτι χρῆ ταῖς δαμάλεσι προσκυνεῖν προσήκοντο δὲ ἀσμένως τὴν σκέψιν αὐτοῦ, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἀρχουσιν ἐτεκρότουν, ὡς ὀρθὰ καὶ συμφέροντα φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ἡρημένο: ἀπέστη δειμάτων, ἀποκεχώρηκεν ὑπόψιας, εὐθυμὸς τε διετέλει λοιπῶν,

missa coquenda paratos referebant. Flamma enim erant pleni, ferventi videlicet et velut flagranti cupiditate. Similes item massæ habenti jam fermentum, integre autem fermentatæ in die regis ipsorum; utpote cum, ut modo dicebam, manifestissime edicente Jeroboam, sacrificandum esse vitulis et agendos in honorem ipsorum dies festos, succlamarunt illi: « Hæc dies regis, » ut traditum litteris aiebam. Tunc fermentatum est perfecte, hoc est, sermo editus est ex ase impius. Igitur præaccensi animis ferventibus et impotentibus ad transgressionem cupiditatis, et prius fermentati quodammodo secundum hunc ipsum modum in die regis, in extremam impietatem devoluti sunt.

Tale quiddam et Judæi in Christum fecerunt. Mentientes enim contra gloriam ipsius, paulatimque turbas ab ejus dilectione abstrahentes Scribæ et Pharisei, fornicati sunt spiritualiter plebeiam multitudinem ab ipso avertentes.

VERS. 5. *Cæperunt principes furere a vino, extendit manum suam cum pestibus, quia succensa sunt quasi clibanus corda eorum.*

LXXIV. Vinum, ut apparet, appellat hic ex vinea Sodomorum inebrians corda, et turbans mentem, eamque perniciose et abomiuanda caligine implens. Quibusdam igitur novitatem vitulorum introductorum, atque etiam festa indignius ferentibus, nonnulli principes ira exarserunt. Ne autem tacentium, et laudare non sustinentium cœtus prudentior putaretur, ipsi cum populo manus extendentes acclamabant validius adhuc: « Hæc dies regis, » **110** et **meses** impios approbabant. Irasciebantur itaque inebriati, inquit, ebrietate scelerata, et super iis qui in tam turpi negotio non conferrent operam, dentibus stridebant, manus suas cum pestibus extendentes. Pestes appellat popularem frequentiam. Applaudabant enim, inquit, ut dixi, quanquam alios erudire ad rationes pietatis et utilitatis iter pandere deberent. Sed fervebant cordibus et ipsi, inquit, perniciose flamma cupiditatis deficiendi in animum intromissa.

VERS. 6. *Cum ipsi præcipitarent, totam noctem somno Ephraim repletus est. Mane factum est, et incensus est velut ignis lumen.*

LXXV. Monui, Jeroboam, summo versatum in metu, dum adhuc de impio facinore aggreduendo deliberaret. Suspiciabatur enim, et quidem rectissime, ægre laturum Israel, si quid hujusmodi comperiret, patriorumque rituum violationem non neglecturum. Postquam autem populum ipse de vitulis adorandis compellavit, et cogitata ejus libenter admiserunt, et simul cum principibus præsens super eo dederunt, tanquam qui justa et fructuosa cum sapere, tum facere instituisent, terrorem deposuit, suspicionem abjecit, tranquilloque

deinceps animo et jucunditatis pleno permansit. Itaque dum ipsi præcipitarent, hoc est, tempore illo, quando in perniciem et interitum præcipites devolvebantur, annuentes et assentientes illi, discessionemque a dilectione erga Deum amplectentes, tunc, inquit, Ephraim, hoc est, e tribu Ephraim prognatus Jeroboam, « totam noctem dormivit. » Ac si diceret : Cum antea ex timoribus et suspicione evigilasset, cura jam vacuus de cætero triumphabat gaudio, et molli in lectulo tota nocte somnum carcebat; ast ubi terris reddita lux est, fervore alios superavit. « Succensus est enim quasi ignis lumen seu flamma, » unaque cum populo incaluit; nec ad punctum temporis rem prolatandam rotus, mira alacritate nefandæ molitionis opus ad effectum palam perduxit.

VERS. 7. *Omnes calefacti sunt, quasi clibanus corda eorum, et comederunt iudices suos. Omnes reges eorum ceciderunt, non erat inter illos invocans ad me.*

LXXVI. Vera igitur quæ dixi, calefactus est enim detestandus Jeroboam, et succensus ut flamma ignis. Num igitur illius tantum audaci facinoræ impietas se continuit? **III** Nequaquam, ait; « calefacti sunt enim omnes, » etiam successores ejus, et istius caloris exitiosus ignis omnes eorum iudices consumpsit, et reges eum secutos sustulit. Non enim fuit inter illos, qui me adorare vellet, et universorum Deo supplicandum censeret, et de vera cognitione Dei condecoraretur.

VERS. 8. *Ephraim in populis suis commiscebatur. Ephraim factus est subcinericius, qui non reversatur.*

LXXVII. Graviter vituperat, penes quos ex tribu Ephraim honor regius erat in Samaria, qui nihilo melius quam subditi, et infimi quique animati essent; sed in omnibus cum illis congruerent, et levi momento quocumque una auferentur, cum, ut duces ac principes ad virtutem præire potius, et ad salutem illorum pertinentia perfectius sublimiusque perspicere eos oporteret, quod minime præstabant: verum commiscebantur vulgo, eadem et æquali dementia omnes ægrotantes; pertinacia insuper in improbitate et contumacia voluntatis, penitus non dimittentis, quæ facere statuisset, tametsi ea pestem et interitum illis afferrent. Panem itaque subcinericium non reversatum Ephraim factum esse autumat, usus imagine seu exemplo panum super lapidibus assatorum, quos nisi verses, plane exuri, et jam inutiles videri, et quod esui erat idoneum, inmodica flamma corrumpi necesse est.

VERS. 9. *Comæerunt alieni vires ejus, ipse autem non cognovit: et cani efformerunt, et ipse non cognovit.*

LXXVIII. Alienos nominat alienigenas, et exterios, Persas puta, et confines illorum, vicinosque

Α και τρυφῆς ἦν πλέως. Οὐκουν εν τῷ καταββάσσειν αὐτούς, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, δε κατέπιπτον εις δλεθρον και ἀπώλειαν, συγκατανευόντες τε και συναινούντες αὐτῷ, και τῆς εις Θεον ἀγάπης τιμῶντες τὴν παράβασιν, τότε φησίν, ὁ Ἐφραϊμ, τουτέστιν, ὁ ἐκ φυλῆς Ἐφραϊμ Ἱεροβοάμ, ε δλην ἐκοιμήθη τὴν νύκτα. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Καίτοι πάλαι διεργηγορῶς ἐκ δειμάτων και ὑποψίας, ἀφροντις ὦν ἐτρύφα λοιπόν, και ἐν μαλακαῖς ἦν εὐναῖς δλην τὴν νύκτα κοιμώμενος, ἐπειδὴ δε πρωτὶ γέγονε, θερμότερος ἦν τῶν ἄλλων. ε Ἄνεκαυθὴ γάρ ὡς πυρὸς φέγγος, » και τοῖς δχλοῖς συνθερμαίνετο, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν μελλησμοῦ τὴν ὑπόθεσιν ἀξίῶν, ἀλλ' εἰς πέρας ἄγων, και μάλα προθύμως, τῶν ἀνοσίῶν ἐγχειρημάτων τὴν ἀνάδειξιν.

B

Πάντες ἐθερμάνθησαν, ὡς κλιβανος αἱ καρδίαι αὐτῶν, και κατέφαγον τοὺς κριτὰς αὐτῶν. Πάντες οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἐπεσον, οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ ἐπικαλούμενος πρὸς με.

Οἴ'. Ἀληθῆ μὲν οὖν ἄπερ ἐφη· τεθέρμανται γὰρ οἱ ἀμφὶ τὸν ἐπάταρον Ἱεροβοάμ, και ἀνεκαυθῆσαν ὡς πυρὸς φέγγος. Ἄρ' οὖν μέχρι τῶν ἐκείνῳ τεταλμημένων τὰ τῆς δυσσεθείας προδεδήκεν; Οὐδαμῶς, φησίν· ἐθερμάνθησαν γὰρ πάντες, » και οἱ μετ' ἐκείνων ἔτι, και τῆς τοιαύτης θερμοσιῆς τὸ δλέθριον πῦρ πάντας μὲν αὐτῶν δεδαπάνηκε τοὺς κριτὰς, ἀνεῖλε δὲ και πάντας τοὺς καθεξῆς μετ' ἐκείνων βεβασιλευκότας. Οὐ γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ προσκυνεῖν ἐθέλων ἐμὲ, και τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἐκλιπαρεῖν, ἀληθοῦς θεο-

C

γνωσίας ἔχων ἐφ' ἐαυτῷ τὰ αὐχῆματα. Ἐφραϊμ ἐν τοῖς λαοῖς αὐτοῦ συννεμίγνυτο. Ἐφραϊμ ἐγένετο ἐγκρυφίας οὐ μεταστρεφόμενος.

ΟΖ'. Καταφέγει λίαν τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραϊμ τὴν βασιλίδα τιμὴν ἀνημμένους ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ὡς οὐδὲν ἀμεινον τῶν ὑπὸ χεῖρα και ἀγελαίων φρονεῖν εἰωθότας· ἀλλ' εἰς ἅπαν αὐτοῖς συνθέοντάς τε και συναποφερομένους εὐκόλως, και τοὶ δέον, ὡς ἡγουμένους, ποδηγεῖν εἰς τὸ ἀγαθόν, και ὑψηλοτέραις διασχέψαι τὸ τελοῦν αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ὄραν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων· συναεφύροντο δὲ τοῖς δχλοῖς, μίαν οἱ πάντες και ἴσῃν ἀββρωστοῦντες τὴν ἀβουλίαν, και πρὸς γε τοῦτο τὸ ἔμμονον εἰς φαυλότητα, και ἀμεταποίητον τῆς γνώμης, οὐ μεθιεμένης παντελῶς, ὦν ἂν ἔλοιτο δρᾶν, κἂν εἰ δλέθρου πρόξενα και ἀπωλείας αὐτοῖς ὑπάρχει ταυτί. Ἐγκρυφίαν δὴ οὖν οὐ μεταστρεφόμενον γεγενῆσθαι φησι τὸν Ἐφραϊμ, ὡς ἐξ εἰκόνοσ, ἡγουν παραδείγματος τῶν ἐπὶ λίθοις ὀπτωμένων ἄρτων, οὐς, εἰ μὴ τις μεταστρέφοι, πᾶσα δὴπως ἀνάγκη καταφρύττεσθαι τε και ἀχρελοῦς ὄρᾶσθαι λοιπόν, και τῇ τῆς φλογὸς ἀφθονία ζημιούσθαι τὸ ἐδώδιμον.

Κατέφαγον ἀλλότριον τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἔγνω· και πολλαὶ ἐξήθηθησαν αὐτῷ, και αὐτὸς οὐκ ἔγνω.

ΟΗ'. Ἀλλοτρίους ὀνομάζει τοὺς ἀλλοφύλους και ἑτερογενεῖς, Πέρσας δὴ λέγω, και τοὺς ὁμόρους

αὐτοῖς, καὶ γείτονας Μωαβίτας, καὶ Ἰδουμαίους, καὶ τὰ Σύρων ἔθνη, οἱ μονουουχὶ κατεδεδόκασι τὸν Ἐφραΐμ. Ἐπειδὴ γὰρ ἄρτον αὐτὸν ἐγκρυφίαν ἔφη, μεμνήσκων ἐν τῇ τοῦ λόγου τροπῇ. Ἰσχυὸν δὲ αὐτοῦ φησι τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα πληθύν. Πολυανδροῦσα γὰρ λίαν ἢ φυλὴ, μάλιστα τοῦ Ἐφραΐμ, καὶ ὑψηλὴν ἐπὶ τούτῳ τὴν ὄφρυν ἀνατείνουσα, δεινὴ καὶ ἀνανταγώνιστος φετό που καὶ αὐτοῖς ἔσσεσθαι τοῖς Ἀσσυρίων καθηγηταῖς, ἤτοι στρατηγοῖς. Ἐπειδὴ δὲ παραγεγόνασι τὸν κατ' αὐτῶν ἀράμενοι πόλεμον, ἀκονεὶ δεδαπάνηται, καὶ ἤγοντο πρὸς αἰχμαλωσίαν. Ἄλλ', «Ὀὐκ ἔγνω,» φησὶ, τουτέστιν, οὐκ ἐνεδόξασε τῆς συμφορᾶς τὴν αἰτίαν, καίτοι δέον αὐτὸν κἂν γοῦν διὰ τῶν συμβεβηκότων λέναι πρὸς αἴσθησιν. Ὁ γὰρ οὐχ ὁρᾶται, πολλάκις ἐκ προμηθείας ἐν ὀφθαλμοῖς ἰσῆσιν αἰπεῖραι. Καὶ ἄμεινον μὲν τὸ κατασκέπτεσθαι τὸ συμφύρον, τὴν πείραν οὐκ ἀναμένοντας. Εἰ δὲ δὴ τούτου γένοιτο καὶ ἀφαιμαρτεῖν, ἀλλ' οὖν πεπονηθῶσι περιέσαι λοιπὸν τὸ κἂν ἐξ αὐτῆς δύνασθαι νοεῖν τῆς πείρας τὸ ἀναγκαῖον καὶ ὀνησιφόρον. Οὐκ ἔγνω τοίνυν, φησὶν, ὁ Ἐφραΐμ, καίτοι πεπολιωμένος, τουτέστι, μακροῦ διαγεγονότος χρόνου, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντες εἰς τὸ παιδεῦσαι λοιπὸν, καὶ ἀναπεισαι μαθεῖν, τίνα δὴ τρόπον αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα συμβέβηκε. Καὶ ὅτι προσκέκρουκε τῷ διασώζειν ἰσχυόντι, δεινοῖς καὶ ἀδοκῆτοῖς ἐνώλισθον κακοῖς.

Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐπέστρεψαν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐξεζήτησαν αὐτὸν ἐν πανί τούτοις.

ΟΘ'. Ἐρμηνεύει σαφῶς ὅπερ ἔφη. Τὸ γὰρ, Οὐκ ἔγνω, καίτοι πεπολιωμένος ὁ Ἐφραΐμ, διατρανοῖ πάλιν. Ἡ γὰρ ὕβρις, φησὶ, τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστιν, ἡ ἀπόστασις, ἣν νενόηκεν ἐξ ὑπεροφίας, δι' ἣν καὶ ἀπονήνευκεν ἐπὶ θεοῦς ἄλλοτριους, τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἀτιμάζων Θεὸν, ἀποστραφῆσεται εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι· Ὑβρεως αὐτῷ καὶ ἀτιμίας ἀναφανεῖται πρόξενος. Τοῦτο γὰρ τὸ εἰς πρόσωπόν τινος ἀποστρέφεσθαι τι. Ἀλλὰ καίτοι τὰ τοιαῦτα πεπονηθῶς, πάλιν οὐκ ἔγνω Θεὸν, οὔτε μὴν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφῆς ἐποιοῦντο λόγον. Σκληροὶ δὲ, καὶ ἀτεγχοὶ, καὶ πολὺ νοσοῦντες τὸ ἀφιλόθεον, καὶ ἐν αὐτοῖς ὀρώμενοι τοῖς δεινοῖς, Ἀναισθησίας δὲ τῆς ἐσχάτης ἐγκλημα τουτὶ, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἠκούσης ἀβελτηρίας ἀπόδειξις ἐναργής.

Καὶ ἦν Ἐφραΐμ ὡς περιστέρα ἄνους, οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Αἰγυπτον ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύθησαν. Καθὼς ἂν πορεύωνται ἐπιβαλῶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ δίκτυόν μου. Καθὼς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατάξω αὐτούς. Παιδεύσω αὐτούς ἐν ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν.

Π'. Ἀναμνησαὶ δεῖ πάλιν τῶν γεγραμμένων ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· συνήσομεν γὰρ εὐκόλως ὡδὶ τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. Ὡσηὲς τοίνυν υἱὸς Ἡλὰ βεβασιλευκεν ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Πρὸς τοῦτον ἀγγέλους πέπομφε Σαλαμανασάρ ὁ Ἀσσύριος, τὰ συνήθη δῶρα τυραννικώτερον ἐξαιτῶν, μόνον δὲ

A Morbitas, et Idumæos, et Syrorum gentem, qui tantum non devorarunt Ephraim. Quoniam enim ipsum panem subcinericium appellavit, consistit in oratione tropica, innumerabilemque multitudinem robur ejus nuncupat. Numerosa enim viris unaquæque tribus, præsertim Ephraimitica, fuit, et ob id supercilium tollens, formidabilem et invictam vel ipsis Assyriorum belli ducibus, sive imperatoribus se fore arbitrabatur. Qui ubi suscepta expeditione adsuerunt, quas dixi tribus citra difficultatem contritæ, et pro captivis abductæ sunt. Sed, « non cognovit, » inquit, hoc est, **112** causam calamitatis non cogitavit; tametsi saltem ex eventis in ejus cognitionem venire debuit. Quod enim animo non videtur, sæpenumero experientia ante oculos constituit. Et præstat non exspectata experientia circumspicere quid conducat. A quo si aberrare contingat, hoc tamen relinquitur, ut ipsa experientia quid facto opus sit, quidque expediat, intelligere possimus. Inquit igitur, non cognovit Ephraim, quamvis canis aspersus, hoc est, longo tempore elapso, quod eos potuisset postea docere et credibile facere, quonam modo hæc ipsis contigerint; et quia offenderint penes quem est salus, in atrociam et inexpectata mala incidisse.

VERS. 10. *Et humiliabitur injuria Israel in faciem ejus, et non reversi sunt ad Dominum Deum eorum, et non quaesiverunt eum in omnibus his.*

C LXXIX. Clare interpretatur quod dixit. Nam cur non cognoverit Ephraim, licet canus, deinceps declarat. Injuria enim Israel, inquit, hoc est, discessio, quam ex superbia meditatus est, et ob quam etiam ad deos alienos declinavit, natura et veritate Deum aspernatus, convertetur in faciem ejus. Quasi dicat, injuriam et contemptum ei parere manifeste videbitur: hoc enim est, in faciem alicujus converti quidpiam. Sed et ista passus, nondum cognovit Deum; ne meæ ad illos conversionis rationem duxerunt, asperi, et inflexibiles, et in studio erga Deum imbecillimi etiam in ipsis miseriis apparentes, et quod extremi stuporis vitium est, et stoliditatis evidens argumentum.

D VERS. 11, 12. *Et erat Ephraim quasi columba insipiens, non habens cor. Ægyptum invocabat, et ad Assyrios ibat. Sicut iverint mittam super eos rete meum. Sicut volatilia celi detraham eos. Corripiam eos in auditu tribulationis ipsorum.*

LXXX. In memoriam denuo revocandum est, quod scriptum exstat quarto Regum: sic enim facile intelligimus quid sibi verba recitata velint. Usee igitur filius Ela regnavit in Samaria super Israel¹¹: ad quem nuntios misit Salmanasar Assyrius, consueta munera imperiosus exigens ac

¹¹ IV Reg. xvii, 1.

propemodum etiam tributa Israelii imponere cupiens. **113** Osee servitute recusata ad resistendum sese comparabat, si forte ad arma Israellem compelleret. Deinde ad Segor Ægyptiorum regnum auxilia petiit, quod se illo adjuvante, Assyrio superiorem fore consideret. Ob hoc Assyrius ingenti dolore et iracundia concitatus, bellum Israelii facit, et Osee capit, et cum eo captus Israel Samaria emigrare cogitur. Itaque factus est Ephraim ut columba insipientissima, non bene et opportune simplex. Proinde et Christus, « Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ ¹⁰. Morum quippe simplicitas cum animo liberali merito maximi facienda est. Absente autem prudentia, simplicitas detrimentosa, et stultitia de cætero censenda est. Insipiens igitur Ephraim. Quoniam tandem modo? Invocabat enim Ægyptios, sed ibat captivus ad Assyrios, cum Segor auxilium apportare non valeret. Et quomodo non expediebat supererum potius, inexpugnabile, quam humanum quæreret præsidium? Proinde et universorum Deus per Isaiam: « Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis confidentes et in curribus ¹¹. » Non autem absque divino nutu auxilia ipsorum defecisse ostendit, cum ait se, quocumque iverint, instar passerulorum eos detracturum, velut sagenam, aut rete superjaciendo, nec siendo gloriari; sed velut ex alto in terram, hoc est, a sublimi et elato supercilio ad lugubres et modestas cogitationes, et quæ hostibus subjectos deceant deducendo. Subjungit, « Corripiam eos in auditu tribulationis ipsorum, » illud significare volens, ut mihi videtur. Futurorum ipsam experientiam rumores antecederant, et auditio terribilis omnes in Samaria consternabat. Corripiebantur itaque, jamjam ipsi in cervicibus futuram tribulationem audientes. Quod si sapissent, et hoc illis ad conversionem sufficisset. Sed cum ab accipiendo dolore essent alienissimi, ne ipsa quidem experientia sunt commoti, animo præfracto et ferreo, et ab incredulitate affecto pessime.

ὅντες λίαν, οὐδὲ τὴν πείραν αὐτὴν δευσαώπνηται, ἀπειθῆς ἔχοντες νοῦν.

VERS. 13. *Væ eis, quoniam resilierunt a me. Miseri sunt, quoniam impie egerunt in me.*

LXXXI. Causam malorum fuisse ipsa discessionem a Deo, etiam his verbis aperit. **114** Quemadmodum enim qui corporibus ægrotant, sibi morborum cruciamenta accersisse convincuntur, si medicos et medicamenta sedandis pellendisque doloribus idonea respuerint; ita nos quoque charitati erga Deum nosmet subtrahentes, non mediocriter peccabimus. Nam qui Deum offendit, eum quod salvare queat, nihil est. Quia igitur a Deo aufugerunt, idcirco miserii et maledicti. Quia vero impie egerunt, quod factis deos adoraverunt, divinosque illis honores tribuerunt, subjacebunt væ. « Etenim si clauserit Deus

A οὐχί καὶ δασμολογεῖν ἐθέλων τὸν Ἰσραήλ. Ὁ δὲ ἀνένευσε τὴν δουλείαν, ἐμελέτα δὲ μᾶλλον τὴν ἀντίστασιν, κἄν εἰ ἔλοιτο τυχόν τὸν πολέμου νόμον ἐπιθέσθαι τῷ Ἰσραήλ. Ἐἶτα πρὸς Σηγῶν ἐπρασθεύετο τὸν Αἰγύπτου τύραννον, ἐπικουρίαν αἰτῶν. Ἐφῆθη γάρ, ὅτι περιέσται σὺν αὐτῷ τῆς Ἀσσυρίων χειρὸς. Πρὸς τοῦτο δὲ μάλιστα λελυπημένος ἐκεῖνος, πῶλεμον αἰρέται· κατὰ τοῦ Ἰσραήλ. Ἐἶτα γέγονεν αὐτῷ δούλος Ὀση, δορυληπτος δὲ σὺν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἀπρωκίζετο τῆς Σαμαρείας ὁ Ἰσραήλ. Οὐκοῦν γέγονεν Ἐφραῖμ ὡς ἀνουστάτη περιστέρα, οὐκ ἐπὶ καλῷ τὸ ἀκέραιον ἔχων. Τοιγάρτοι καὶ ὁ Χριστὸς, « Γίνεσθε, φησί, φρόνιμοι ὡσεὶ ἄρεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστέραί. » Ἀπλότης μὲν γὰρ ἦθῶν, καὶ τὸ ἐλεύθερον φρόνημα, γένοιτ' ἂν εἰκότως τοῦ παντὸς ἄξιον λόγου.

B Συνέσεως δὲ ἀποῦσης, τὸ ἀπλοῦν ἐπιδήμιον, καὶ μωρία τὸ χρῆμα λοιπόν. Ἄνους δὴ οὖν ὁ Ἐφραῖμ, πῶς ἢ τίνα τρόπον; Ἐπεκαλεῖτο μὲν γὰρ Αἰγυπτίους. Ἄλλ' ἐδάδιον αἰχμάλωτοι πρὸς Ἀσσυρίους, ἀτόνησαντος εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Σηγῶν. Ἐἶτα πῶς οὐκ ἄμεινον ἦν αὐτῷ μὴ τὴν ἐξ ἀνθρώπων μᾶλλον, ἀλλὰ τὴν ἀνωθεν καὶ ἀκαταγώνιστον ζητήσαι φροντίδα; Τοιγάρτοι καὶ ἔρασκεν ὁ τῶν ἄλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Οὐαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ βοήθειαν, οἱ ἐφ' ἵπποις πεποιθότες καὶ ἐφ' ἄρμασιν. » Ὅτι δὲ οὐ δίχα Θεοῦ καὶ ἡ τῶν ἐπαμυνόντων αὐτοῖς ἠσθένησε χεὶρ, δέδειχεν, αἰπῶν, ὡς ὅκαιπερ ἂν πορεύωνται, στρουθίων αὐτοῖς καταξέει δίκην, δίκτυον ὡσερ ἢ λίθων ἐπιθάλλων, καὶ ἀλαστονεύεσθαι μὲν οὐκ ἐφίεις, κατακομιζῶν δὲ ὡσερ ὕψθεν εἰς γῆν, τουτέστιν, ἐξ ὀφρῶς τῆς ἄγαν ὕψηλῆς καὶ ἐπηρμένως εἰς εἰκτερόν καὶ μέτριον φρόνημα, καὶ ὅπερ ἂν πρέπει τοῖς ὑπὸ χεῖρα γεγονόσιν ἐχθρῶν. Ἐἶτά φησιν, ὅτι « Παιδεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν, » ἐκεῖνό που, καθάπερ ἐγῶμαι, δηλοῦν ἐθέλων. Προσβάδισον μὲν γὰρ τῆς πείρας αὐτῆς τῶν ἐσομένων οἱ θρύλλοι, καὶ φρικώδης ἀκοῇ κατεπτεῖται που πάντας ἐν Σαμαρείᾳ. Οὐκοῦν ἐπαιδεύοντο, τὴν ὅσον οὐδέπω παρεσομένην αὐτοῖς ἀκούοντες θλίψιν. Ἄλλ' εἴπερ ἦσαν σοφοί, ἤρκεσεν ἂν αὐτοῖς εἰς ἐπιστροφὴν καὶ τοῦτο. Ἀυσάλητοι δὲ

C σκληρόν τε καὶ ἄθραυστον, καὶ πολὺ νοσούντα τὸ

D Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ. Δεῖλαιοι εἰσιν, ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ.

IIA. Ὅτι πρόφασιν αὐτοῖς τῶν δεινῶν τὸ ἀποστήναι Θεοῦ, καὶ διὰ τούτων ἡμῖν καθίστησιν ἐναργές. Ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ ἀρρωστοῦντες σωματικῶς, ἑαυτοῖς παραίτιοι γεγονότες τῆς τῶν νοσημάτων ἀγριότητος ἀλοῖεν ἂν, εἰ μὴ παραδέχοντο τοὺς ἰατροὺς, καὶ τὸ δι' ὧν ἂν δύναιτο κατευνάξεσθαι τὸ λυποῦν· οὕτω καὶ ἡμεῖς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἑαυτοὺς ἐκκομιζόντες, οὐ μετρῶς ἀδικήσωμεν. Σώζει γὰρ οὐδὲν τὸν προσκρούοντα Θεῷ. Ὅτι τοῖνον ἀποδεδραμήκασι Θεοῦ, ταύτητοι δεῖλαιοι καὶ ἐπάρατοι. Δεδουσαεθχότες δὲ, διὰ γε τοῦ προσκυνεῖν τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, καὶ ἀνάπτειν αὐτοῖς τὸ σέβας, ὑποκείσονται τῷ οὐαί.

¹⁰ Matth. x, 16. ¹¹ Isa. xxxi, 1.

« Ἐὰν γὰρ κλεισθῇ κατὰ ἀνθρώπου Θεός, τίς ἀνοίξει; » A contra hominem, quis aperiet ¹⁴? » ut scriptum est. κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Ἐγὼ δὲ ἐλυτρώσαμην αὐτούς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ, καὶ οὐκ ἐβόησαν πρὸς με αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἀλλ' ἢ ὠλόλυζον ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατετέμνοντο.

ΠΒ'. Ὅτι τοῖς ἐκάστου πλημμελήμασιν ἰσομέτρους ἐπάγει τὰς δίκας, ὑπερφαίνει πάλιν. Κατειρήκασιν γὰρ τοῦ λυτρωσαμένου Θεοῦ, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐξαγχοχότος « ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, » καθὰ γέγραπται, καὶ τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἐκκεκομικότος. Κατελάλησαν δὲ τῆς δόξης αὐτοῦ, τὰς ὑπὲρ ὧν ἂν πάθουσαν εὐφημίας τοῖς ἀκαθάρτοις ἀνάπτοντες δαίμοσι, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν τῶν ἰδίων, καθάπερ ἀμέλει μεμοσχοποιηκότες κατὰ τὴν ἔρημον, μονονουχὶ τὸν λυτρωτὴν ἀνοσίως περιουδρίζοντες, ἐξ ἀποπληξίας ἐφασκον· « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Ἔθρις οὖν ἄρα, καὶ παροινία λοιπὸν εἰς Θεὸν, καὶ ἐναργεστάτη κατάρβρισι, τὸ γλυπτοῦ καὶ δαίμοσιν ἀναθεῖναι τὸ σέβας, καὶ αὐτοὶ προσάγειν τὰ χαριστήρια, καὶ τῆς ἀνωτάτω δόξης τὴν ὑπεροχὴν καταθιβάξιν εἰς αὐτά. Καὶ οὐχὶ δὴ μόνον κατειρήκασιν τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἀλλὰ καὶ ἀπένευσαν παντελῶς τοῦ κἂν γούν οἴσθαι μόνον, ὅτι παρ' αὐτοῦ τοῖς ἐν κόσμῳ τὰ ζωαρκή. « Οὐ γὰρ βεβοήκασιν πρὸς με, φησὶν, αἱ καρδίαι αὐτῶν, » τούτέστιν, οὐδὲν ἐξεζήτησαν παρ' ἐμοῦ, καίτοι διακείμενοι καὶ πεπιστευκότες, ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ χορηγός· εἰμι καὶ δοτήρ. Ὅτι δὲ βοῆς οὐ δεῖται Θεός, διαθέσεως δὲ μᾶλλον τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, καὶ διὰ τούτων εισόμεθα. Οὐκοῦν οὕτε βεβοήκασιν πρὸς Θεόν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπενευέκασιν ἀχαλίνως εἰς ἐκτόπους φιλοσαρκίας, ὡς καὶ ὀλοῦζεν ἐπὶ κοίταις. Αἰσχρῶν δὲ τρόπων ἀπόδειξις τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ τῆς εἰς πορνείαν ἐπιπλήκτου ῥοπῆς, καὶ νοῦ κελασμένου πρὸς ἡδονάς. Πρέπει δ' ἂν μόνους εἰς αἰσχρῶν οὕτω καὶ βδελυρωτάτην ἔξιν κατολισθεῖν τοῖς τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐξαιρέτα, πρὸς τὰ τῶν γυναικῶν ἔθνη, καὶ σχήματα, καὶ φωνὰς καταθιβάξασθαι μεμελετηκόσι. Γυναικίαι δὲ οὗτοι, καὶ πολὺ λίαν ἐκτεθλυμένοι, καὶ εἰς λῆξιν ἤκοντες τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀκαθαρσίας. Τό γε μὴν ἐπ' οἴνῳ καὶ σίτῳ κατετέμνεσθαι λέγειν αὐτούς, ἐκεῖνο, οἶμαί που, παραδηλοῦν ἔοικεν. Εὐχαριστοῦντες γὰρ τοῖς ἑαυτῶν εἰδώλοις ἐπὶ ταῖς ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίαις, σίτῳ τε, φημί, καὶ τοῖς ἐξ ἀμπέλου, τὰς καλουμένας τελετάς ἐπιτηδεύειν ἤθελον. Ὅσον ἐνθουσιῶνές τε καὶ μαινόμενοι, καὶ σιδήρῳ τὰ στέρνα, καὶ ἄμφω τῷ χεῖρε χαράττοντες, καὶ ἀτόπως τάχα τὸ ἴδιον αἷμα μονονουχὶ καταθύοντες τοῖς γλυπτοῖς, ἐπ' ἐσχάτῃ λοιπὸν ἀφιλοθεῖα κατεγινώσκοντο. Τούτοις που τάχα καὶ προφήτης ἕτερος ἐπιμειδιᾷ, λέγων· « Θύσατε ἀνθρώπους· μόσχοι γὰρ ἐκλελοῦσιν. » Ἰκανὰ δὲ τὰ τοιαῦτα καταλυπεῖν ὅτι μάλιστα τὸν τῶν ὄλων κατεξουσιάζοντα Θεόν, ᾧ

VERS. 14. *Ego vero redemi eos, ipsi autem locuti sunt contra me mendacia; et non clamaverunt ad me corda eorum; sed ululabant in cubilibus suis. Super frumento et vino concidebantur.*

LXXXII. Insinuat item, se uniuscuiusque peccata paribus pœnis ulcisci. Oblocuti sunt enim liberatori suo Deo, qui eos de domo servitutis eduxit, « in manu potenti, et brachio excelso ¹⁵, » sicut scriptum est, et e dominatu Ægyptiorum asportavit. Detraxerunt autem de gloria ejus, laudes pro acceptis beneficiis impuris dæmonibus, et operibus manuum suarum tribuentes; sicut nempe cum vitulum in solitudine fecissent, propemodum liberatorem impie et contumeliose proscindentes, ex amentia dicebant: « Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti ¹⁶. » Injuria igitur et contumelia in Deum minime dubia opprobatio est, sculptilibus et dæmonibus cultum divinum impendere, iisque gratias referre, et supremæ gloriæ excellentiam ad eos derivare. Nec solum male locuti sunt Deo, ut modo dixi; sed etiam ipsam opinionem, omnibus in orbe terrarum animantibus vitæ necessaria ab eo imperitari, penitus abjecerunt. « Non enim clamaverunt ad me, inquit, corda eorum, » hoc est, nihil quæsierunt a me quamvis sentirent, et crederent, me omni boni suppeditatorem ac præbitorem esse. Deum autem non egere clamore, sed affectu potius animi et cordis, etiam hinc cognoscemus. Ergo neque clamaverunt ad Deum; imo impotentes ab eo ad studia carnis sordida deflexerunt, ut etiam ulularent in cubilibus suis: qua re sædi mores et propensio castigabilis ad fornicationem, et **115** mens fracta ad voluptates demonstratur. Ad hujusmodi turpem, maximeque execrandum habitum delabi eos tantum convenit, qui quæ virorum peculiaris sunt, ad mores, et habitus, et voces feminarum detorquere contenderunt. Hi sunt muliebres, et immane quantum effeminati, et humanæ immunditiæ fastigium tenent. Quod dicitur eos super frumento et vino concidi, illum, opinor, sensum habet. Gratias agentes idolis suis propter uberes agrorum proventus, frumentum, inquam, et vinum, quæ vocantur mysteria studiose celebrabant, et velut a Deo afflati, et insanientes, ferro quoque pectora ambasque manus inciderunt, et proprium sanguinem, credo, tantum non sculptilibus improbe sacrificantes, propter extremam deinceps a Deo alienationem damnantur. Hos forsitan et alius propheta irridet, dicens: « Immolate homines, vituli enim defecerunt ¹⁷. » Talia ad Deum omnia potestate comprehendentem summe irritandum satis valent, cui gratias agere potius, quam convenientem gloriam lignis et lapidibus stulte tribuere conveniebat.

¹⁴ Isa. xiii, 22. ¹⁵ Psal. cxxv, 12. ¹⁶ Exod. xxxii, 4. ¹⁷ Ose. xiii, 2.

μᾶλλον ἔδει προσάγειν τὰ χαριστήρια, καὶ οὐχὶ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν δόξαν ἀποπέμειν ἀβούλωσ ξύλοις τε καὶ λίθοις.

VERS. 13. *Eruditi sunt in me, et ego confortavi brachia eorum, et contra me cogitaverunt mala. Aversi sunt in nihil, facti sunt quasi arcus extensus.*

LXXXIII. Aliud ingrati animi crimen illis objicit, impios negligentesque demonstrans. Ego enim, inquit, quanquam olim nihil a brutis animantibus differentes, et imperitissimos, et lege institui, et sapientes, et utilitatis gnaros, et viam justitiæ, et omnem decentiæ rectam administrationem scientes effeci, ut jam etiam apud se gaudentes dicerent: « Beati sumus Israel, quoniam quæ placita sunt Domino, nota sunt nobis ¹². » Neque hic ejus erga ipsos beneficentia quievit; sed insuper fortissimos, et ad quemvis adversarium debellandum valentes reddidit. Multas quippe magnasque gentes sine labore devicerunt. Nihilominus in me talium bonorum ipsis auctorem perversi exstiterunt, contemptores videlicet et desertores, et aversionis ratio illis in nihilum recidit. Nihil enim penitus est ex materia sub sensum cadente manufactum simulacrum. Ac si quidem meliora reperissent, posset transgressio ipsorum probabiliter defendi. Quoniam autem cum Deo cōmota nihil sunt, **116** ista prorsus, nisi risus et fatuitas, et quæcunque horum similia, aversionis suæ rationem verisimilem nullam habent. Itaque ad nihil aversi sunt. Ad hæc facti sunt « ut arcus extensus, » non se submittentem ad pœnitentiam, non remittentes intentionem, qua ad tantum dedecus dementiamque pervenerunt. Sciendum porro alios interpretes elidisse, « facti sunt ut arcus in contrarium versus, » seu obversus ut præterea quidpiam hujusmodi fecisse Israel intelligeretur. Quos enim potius conveniebat quasi arcum contra hostes intendi, et ad oppugnandum paratos valide ferire, non animadvertentem, quo pacto semetipsos velut emissis ab arcu sagittis acerbè vulnerarent. Deum enim offendentes juxta modos jam dictos quid aliud agere convincantur, quam contra semetipsos suas armare manus? τούς ἤδη προειρημένους τρόπους, τί δρώντες ἕτερον ἄλοϊον ἂν, ἢ καθ' ἑαυτῶν τὰς ἰδίας ὀπλιζόντες χεῖρας;

Poterit autem quod propositum est ad declarandum, si cuiquam placebit, et aliter intelligi. Universorum namque Deus Israellem veluti arcum suum intendit, diaboli tyrannidem pugna lacessens, et eum idololatricæ imposturæ opponens. Solus enim Israel ex omnibus gentibus per orbem universum, juxta mentem legis repulsa idolorum adoratione natura, et revera universitatis Domino addictus et consecratus erat. Sed in contrarium versi sunt. Qui enim illud facere debebant, pro gloria idolorum cum Deo pugnaverunt. Facti sunt igitur, ut arcus obversus, sagittas in contrarium dirigentes.

¹² Baruch iv, 4.

A Ἐπαιδεύθησαν ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ κατίσχυσα τοὺς βραχίονας αὐτῶν, καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρὰ Ἀπεστράφησαν εἰς οὐδὲν, ἐγένοντο ὡς τόξον ἐντεταμένον.

ΠΓ. Ἐτερον αὐτοῖς ἀχαριστίας αὐτῶν ἐπισυνάπτει τρόπον, ἀνοσίους ὄντας καὶ ὀλιγογνώμονας ἀπόφαίνων. Ἐγὼ μὲν γάρ, φησί, καίτοι πάσαι κτηνῶν ἀλόγων διενεγκόντας οὐδὲν καὶ ἀσυνέτους ὄντας κομιδῆ, καὶ νόμῳ πεπαίδευμαι, καὶ σοφοῦς ἀπέδειξα, καὶ τὸ συμφέρον εἰδότες, καὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης ὁδὸν, καὶ ἀπάσης εὐκοσμίας κατόρθωσιν οὐκ ἠγνοηκότας, ὡς ἤδη καὶ λέγειν χαίροντας ἐφ' ἑαυτοῖς, « Μακάριοι ἔσμεν, Ἰσραὴλ, ὅτι τὰ ἀρεστὰ Κυρῆ γνωστὰ ἡμῖν ἔστι. » Καὶ οὐ μέχρι τούτων τὰ τῆς εἰς αὐτοὺς γέγονε φιλοτιμίας· ἀλλὰ γὰρ ἀλκιμωτάτους ἀπέφηνα, καὶ ἰκανῶς ἔχοντας πρὸς τὸ δύνασθαι παντὸς καταθλεῖν τοῦ πολεμεῖν ἐθέλοντος καὶ ἀνεστηκότος. Νενικήκασιν γὰρ ἔθνη πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ τοῦτο ἀμογητέ. Ἄλλ' εἰς ἐμὲ τὸν τοιούτων αὐτοῖς δοτήρα Θεὸν γεγόνασι πονηροὶ, καταφρονεῖται δηλονότη καὶ ἀποστάται· καὶ ὁ τρόπος αὐτοῖς τῆς ἀποστροφῆς γέγονεν εἰς οὐδὲν. Οὐδὲν γὰρ ὄλωσ τὸ ἐξ ὕλης αἰσθητῆς χειροποιήτων ἀγαλμα. Ἄλλ' εἰ μὲν τοὶ τὸ ἄμεινον εὐρήκασιν, ἔχοι ἂν εἰκότως καὶ λόγον αὐτοῖς ἢ παραβάσις. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς Θεὸν οὐδὲν παντελῶς τὰ τοιαῦτα, γελιοῦτης δὲ καὶ ἡλιθιότης, καὶ ὅσα τοῦτοις ἐγγῆς, οὐδεὶς αὐτοῖς ἔστι λόγος τῆς ἀποστροφῆς, πεισάνην ἔχων αἰτίαν. Οὐκοῦν εἰς οὐδὲν ἀπεστράφησαν. Γεγόνασι δὲ πρὸς τούτοις καὶ « ὡς τόξον ἐντεταμένον, » οὐ χαλῶμενοι πρὸς μετάγνωσιν, οὐ καθυφίνετες τουτοῦ τοῦ πρὸς τὸσαύτην αὐτοῖς ἀποφέροντος αἰσχύνην καὶ ἀβουλῆαν. Ἰστέον δὲ, ὅτι τοῦτο διερμηνεύοντες ἐκδεδώκασιν ἕτεροι, « Ἐγένοντο ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, » ἵνα τι τοιοῦτον πεπραχὼς νοηταί· πάλιν ὁ Ἰσραὴλ. Οὐδὲ γὰρ ἔδει μᾶλλον, καθάπερ τι τόξον, ἐντείνεσθαι κατ' ἐχθρῶν, καὶ βᾶλλειν εὐτόνωσ τοὺς ἀντανίστασθαι μεμελετηκότας, διαλελήθασιν σφᾶς αὐτοῖς οἰονεὶ τόξων ἀκίσι πληττοντες πικραῖς. Θεῷ γὰρ προσκρούοντες, κατὰ γένουσ ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, ἐναντῖα χρώμενοι τῇ τοξείᾳ.

Νοοῖτο δ' ἂν τὸ προκείμενον, εἴπερ τῷ δοκεῖ, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Θεὸς ἐνέτεινεν οἰονεῖται τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἔθιον τόξον, τῆ τοῦ διαβόλου τυραννίδι μαχόμενος, καὶ τῆ τῆς εἰδωλολατρίας ἀντεξάγων ἀπάτη. Μόνος γὰρ ἐκ πάντων τῶν ἀνά πάσαν τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν ὁ Ἰσραὴλ, κατὰ γένουσ τῷ νόμῳ δοκοῦν, ἀπεσεῖετο μὲν τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν, προσέκειτο δὲ τῷ φύσει τε καὶ ἀληθῶς τῶν ὄλων Δεσπότη. Ἄλλ' ἐπράνοντο πρὸς τὸ ἐναντίον. Οἱ γὰρ ἐκεῖνο πράττειν ὀφείλοντες, ὑπὲρ τῆς τῶν εἰδώλων δόξης πεπολεμηκασιν τῷ Θεῷ. Γεγόνασι τοῦν ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, ἐναντῖα χρώμενοι τῇ τοξείᾳ.

Πεσούνται ἐν βομφαίᾳ οἱ ἀρχόντες αὐτῶν, δι' ἀπαίδευσιος γλώσσης αὐτῶν.

Οὐ κατὰ μόνον ἤξει, φησί, τῶν τοῖς ἡγουμένοις ὑπεστροφέντων τὰ ἐξ ὀργῆς, καταλήφεται δὲ, καὶ μάλα γοργῶς, καὶ τοὺς ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐντροφῆν εἰωθότας. Πεσούνται γὰρ ἐν βομφαίᾳ, καὶ πρόφασις ἔσται τοῦ παθεῖν αὐτοῦς, τῆς γλώσσης τὸ ἀσελγές. Ἀπαίδευσις γὰρ ἀληθῶς τὸ τῷ ξύλῳ λέγειν, « Θεός μου εἰ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, Σὺ ἐγέννησάς με. »

Ἀρμόσει δ' ἂν εὖ μάλα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγειν τῷ Ἐμμανουήλ, καθ' οὗ τὴν ἀπαίδευτον κεινήχασαι γλώσσαν οἱ Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, καί τοι παιδεύοντός τε καὶ κατισχύοντος, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικῶς. Ὡν οὐδὲν ὑπολογισάμενοι, καὶ ἀπεστράφησαν εἰς οὐδέν. Ἐτράποντο γὰρ εἰς διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Καὶ γεγόνασιν ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, βάλλοντες ἀνοσίως τὸν ἑαυτῶν Δεσπότην, οὐ μᾶλλον ἐχρῆν ὑπεραλλῆσαι γενικῶς, καὶ νικῆν ἐπειγέσθαι τοὺς ἀντιτεταγμένους, καθὰ καὶ οἱ τῶν πιστευσάντων γνήσιοι μαθηταί.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ὁδτος ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, εἰς κόλπον αὐτῶν. Ὡς γῆ, ὡς ἀετὸς ἐπ' οἶκον Κυρίου, ἀνθ' ὧν παρέβησαν τὴν διωθήκην μου, καὶ κατὰ τοῦ νόμου ἠσέβησαν.

ΗΕ'. Ἀσαφῶς μὲν λίαν εἰρηται ταυτε, τῆς Ἑβραίων, καθάπερ ἐγώμαι, φωνῆς πολλῆν ἐμποιοῦσης τοῖς διερμηνεύουσι τὴν δυσχέρειαν. Ἐπόμεινοι δὲ ἡμεῖς τῇ τῶν νοημάτων τάξει, τὸ εἰς νοῦν ἦκον ἐροῦμεν. « Οὗτος τοίνυν ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν, » φησὶν, « ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, » τούτέστιν, ἐπειδὴ περ ἐμὲ τὸν ἀεὶ σώζοντα, καὶ παιδεύοντα, καὶ ἀκαταγώνιστον τιθέντα τοῖς ἀνθεστηκόσιν (ἐνίσχυσα γὰρ αὐτοῦς) ἐξεφαύλησαν ἀνοσίως, δαιμονίοις μὲν ἀπονέμοντας λατρείας, ἐπιθαρσῆσαντες δὲ καὶ τῇ τῶν Αἰγυπτίων γῆ, καὶ ἀποχρήσειν αὐτοῖς εἰς εὐημερίας τὰς ἐκεῖθεν ἐπικουρίας οἰόμενοι, ταύτητοι καὶ εἰς κόλπον αὐτῶν ἀποστραφήσεται τὸ ἐγχείρημα, καὶ τῆς ἑαυτῶν εἰκαιουβουλίας οὐκ ἀγαθὰς εὐρήσουσιν ἀμοιβὰς. Ἀπολήψονται δὲ καθάπερ εἰς κόλπον τὰς δικαί. Ἦξει γὰρ, ἤξει, φησὶν, ὁ καταδῆσας αὐτοῦς, τῶν Ἀσσυρίων ὁ τύραννος ἀριθμοῦ κρείττονα τὴν τῶν μαχίμων ἔχων πληθύν. Ἦξει τε αὐτοῖς ὡς ὅλη γῆ, καὶ χώρα καὶ πατρις, ἵνα τις οἴηται τὴν Περωσῶν καὶ Μήδων ὅλην ἐξ ὅλου μεταστήναι χώραν, καὶ εἰς Σαμάρειαν ἐλθεῖν· τούτῳ ἔστι τὸ, « ὡς γῆ. » Ἦξει δὲ καὶ ὡς ὁ ἀετὸς εἰς οἶκον Κυρίου, τούτέστιν, ἀναπτήσεται ἐπ' αὐτὸν ὄξυς καὶ δεινὸς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ καταδραμεῖται τῆς Ἰούδα βασιλείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, ἀρπάζων ἀμοργητῆ, καὶ ἀποκομίζων εἰς τὴν ἑαυτοῦ. Πρώτη μὲν γὰρ ἡ Σαμαρειτῶν πεπύρθηται χώρα, καὶ ἐν αὐτῇ που πάντως ὁ Ἰσραήλ. Ὑστερον δὲ καὶ αὐτῇ λοιπὴν ἡ διαβόητος ἐλήφθη πόλις, ἐφ' ἣ καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας ἐβρήνει, λέγων· « Πῶς ἐκάθισε μόνη ἡ πόλις

VERS. 16. *Cadent in gladio principes eorum, propter imperitiam linguæ eorum.*

LXXXIV. Non contra solos principibus subditos ira supplicii sæviet; comprehendet etiam, et velocissime, qui in summis honoribus suas habere voluptates consueverunt. « Cadent enim in gladio, » quod malum illis pariet linguæ protervitas. Vere enim stultitia est, ligno dicere : « Deus meus es tu ; et lapidi : Tu me genuisti ¹⁹. »

Talia et Emmannel apte dicit, in quem linguam imperitam moverunt Scribæ et Pharisei, quanquam eos erudientem et confirmantem, spiritualiter nimirum. Quorum nihil reputantes, et aversi sunt ad nihil (conversi sunt quippe ad doctrinas et mandata hominum ²⁰), et facti sunt ut arcus in contrarium versus scelerate Dominum suum ferientes, pro quo potius viriliter **117** certare, et ad adversarios superandos, sicut ex credentibus germani discipuli dare sese debuerunt.

CAP. VIII.

VERS. 1. *Ista subsannatio eorum in terra Ægypto, in sinum eorum. Quasi terra, quasi aquila super domum Domini, pro eo quod transgressi sunt testamentum meum, et contra legem meam impie egerunt.*

LXXXV. Hæc, ut ego sentio, lingua Hebræa obscurissime scripta sunt, unde interpretibus multa difficultas objicitur. Nos vero sententiæ ordinem sequentes, quod in mentem venerit, dicemus. Inquit igitur, « *Ista subsannatio eorum in terra Ægypto,* » hoc est, postquam me semper servavim eos, et erudientem, et ab adversariis invictos præstantem (corroboravi enim eos) impie subsannaverunt, dæmones pro diis colentes, et siederunt terræ Ægyptiorum, et auxilia illorum sibi ad prosperam vitæ conditionem suffectura judicaverunt, idcirco in sinum eorum revertetur conatus eorum, et temeritatis suæ mercedem non bonam invenient; velut enim in sinum pœnas recipient. Veniet siquidem, veniet, inquit, qui vastabit eos Assyriorum tyrannus cum innumerabili exercitu, venietque ipsis ut tota terra, et regio, et patria, ut quis Persarum et Medorum totam e toto regionem migrasse, et in Samariam venisse existimet. Hoc fert, quod dicitur, « quasi terra. » Veniet item « quasi aquila in domum Domini, » hoc est, subitus et terribilis templum Dei involabit, et regnum Judæ, atque Hierosolimam incursabit, citra laborem rapiens, et in regnum suum exportans. Primum enim Samaritarum regio depopulationem subiit, et in ea utique Israel. Postmodum et illa celebrata urbs capta est, quam et propheta Jeremias deslevit, his usus verbis : « Quomodo sedet sola civitas plena populis? princeps provinciarum facta

¹⁹ Isa. ii, 27. ²⁰ Matth. xv, 9.

est tributaria ²¹. Quin enim una cum urbe crematum sit templum, nulla est dubitatio. Atque hæc illis evenient, inquit, quia divinum transgressi sunt testamentum, et contra legem de qua diximus, impie egerunt. Omnino enim per sapientissimum Moysen divinitus effata parviducentes, vitam pro libidine sua transigere conabantur, et **118** quilibet arbitrium suum et religionem, et legem sibi statuebat.

VERS. 2, 3. *Me clamabunt, Deus, cognovimus te ; quia Israel projecit bona, inimicum persecuti sunt.*

LXXXVI. Super frumento et vino concisi, et immundis dæmonibus festos dies peragentes, qui cordibus suis ad Deum non clamaverunt, neque omnis eorum prosperitatis largitorein, et custodem cognoverunt, neque debitis eum gratis honorarunt, quoniam in rerum secundarum amplitudine eum nescierunt, saltem scient, ubi quæ eos manent patientur ; et cum in infelicis consilii sui acerbum et aversandum finem devenerint, clamabunt, et vix tandem invocabunt me, horribilibus et terribis calamitatibus oppressi. Ac velut consiliaria ascita eorumdem malorum experientia, tunc stultitiam suam accusabunt, illud forsitan dicentes : « Israel projecit bona. » Cum enim liceret ea habere, idque affatim, cum Deo constabilis, et ei placita in opus conferre ensis, « inimicum persecuti sunt, » hoc est, tantum non sponte sua ad inimicos currerunt, et sub potestatem Deum odientium redacti sunt, semper tuentem et adversariis valentiores reddentem, quorum defectionibus fuerat irritatus. Sapientissimum igitur vereque utile factum malorum experientiam non exspectare ; sed adhuc absentem repudiare et aversari potius, et antevertendo ad conducibilia perspicenda contendere.

VERS. 4. *Sibi metipsis regnaverunt, et non per me principes extiterunt, et non indicaverunt mihi. Argentum suum et aurum suum fecerunt sibi idola, ut dispercant.*

LXXXVII. Non agnoscit regnum et Jeroboam, et reliquorum deinceps regum Israel in Samaria, quamvis ipse expresse dixerit, « a nunc factum est verbum hoc ²², » et minatus sit Salomoni ipsi, qui alienigenis mulieribus obsecutus, templum et aras illarum nominibus construxerat, his verbis : « Discendam regnum tuum, et dabo illud servo tuo ²³. » Quid dicemus igitur ? falsiloquum esse universorum Deum ? absit ! potius ad rectum dictorum intelligentiam nos dabimus, cogitantes illud. Scriptum est ²⁴ : « Non est malum in civitate, quod non fecit Dominus. » Malum appellat afflictionem. Res enim alias ipse sua sententia ac voluntate facit : **119** alias fieri permittit, ut puniat quosdam, tametsi citra voluntatem ejus fiant. Quia vero cum prohibere possit, sinit quidpiam dispensatorie sæpenumero fieri, etiam

ἢ πεπληθυσμένη λαῶν ; ἀρχουσα ἐν χώραις ἐγενήθη εἰς φόρον. » Ὅτι γὰρ συνεπρήσθη τῇ πόλει καὶ ὁ ναὸς, οὐδαμῶθεν ἀμφιλογον. Ταῦτα δὲ αὐτοῖς συμβήσεται, φησὶν, ὅτι τὴν θείαν παραβεθήκασι διαθήκην, καὶ ἠσέβησαν κατὰ τοῦ λαληθέντος νόμου. Ὅλιγου γὰρ παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου τὰ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως θεοσεπισμένα, τοῖς ἰδιοῖς θελήμασι διαζῆν ἐσπούδαζον, καὶ ἕκαστος τὸ δοκοῦν, καὶ θρησκείας τρόπον ἐποιοῦντο, καὶ νόμον.

Ἐμὲ κεκράζονται, ὁ θεὸς, ἐγνώκαμεν σε· ὅτι Ἰσραὴλ ἀπεστρέψατο ἀγαθὰ, ἐχθρὸν κατεδίωξαν.

ΠΖ'. Οἱ ἐπὶ σίτῳ καὶ ὄλῳ κατατερνόμενοι, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι τελοῦντες τὰς ἑορτὰς, οἱ ταῖς ἑαυτῶν καρδίαις οὐ βεβοηκότες πρὸς θεὸν, οὐδὲ μὴν ἐπεγνωκότες τὸν πάσης αὐτοῖς εὐθηνίας δοτήρα καὶ πρῦτανιν, ἀλλ' οὐδὲ ταῖς καθηκούσαις εὐχαρισταῖς τετιμηκότες, ἐπειδὴ περ ἐν τῷ πλάτει τῆς εὐήμερας ἠγνοήκασιν αὐτὸν, ἀλλ' οὖν εἴσονται παθόντες ἃ δεῖ, καὶ τῆς ἑαυτῶν δυσβολίας εἰς πικρὸν τε καὶ ἀπευκτὸν καταίροντες τέλος, κεκράζονται, καὶ ἐπικαλέσονται μόλις, δειναῖς τε καὶ ἀνηκέστοις ἐνολισθήσαντες συμφοραῖς. Σύμβουλον δὲ ὡσπερ τὴν αὐτῶν τῶν δεινῶν δεξάμενοι πείραν, κατηγορήσουσι τότε τῆς ἑαυτῶν εὐθείας, ἐκεῖνὸν που λέγοντες, « Ἰσραὴλ ἀπεστρέψατο ἀγαθὰ. » Ἐξὸν γὰρ ἔχειν αὐτὰ, καὶ τοῦτο πλουσιῶς, ἐρηρυσμένους μετὰ θεοῦ, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα διαπεραίνειν εὐ μάλα διεσπουδακότες, « Ἐχθρὸν κατεδίωξαν, » τοῦτέστι, μονονοῦχι καὶ ἐκόντες αὐτοὶ δεδραμήκασι πρὸς ἐχθρούς, καὶ ὑπὸ χεῖρα γεγονάσι τῶν μεμισηκόντων, τὸν αἰεὶ σώζοντα θεόν, καὶ ἀμείνους τιθέντα τῶν ἀνθεστηκόντων, ταῖς ἀποστασιαῖς λελυπηκότες. Πάνσοφον οὖν ἄρα καὶ ὀνησιφόρον ἀληθῶς, τὸ μὴ τὴν τῶν δεινῶν ἐκδέχασθαι πείραν· παραιτεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἀποῦσαν ἔτι, καὶ πρὸ αὐτῆς ἐπειγεσθαι καταθρεῖν τὸ συμφέρον.

Ἐαυτοῖς ἐδασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ ἦρξαν, καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι. Τὸ ἀργύριον αὐτῶν καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν ἐποίησαν αὐτοῖς εἰδωλα, ὡς ἐξ ὀλοθρευθῶσιν.

ΠΖ'. Ἀρνείται τὴν βασιλείαν τὴν τε τοῦ Ἰεροδοάμ, καὶ τῶν καθεστῆς βεβασιλευκόντων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καίτοι διαβρήδην αὐτὸς εἰρηκῶς, ὅτι « Παρ' ἐμοῦ γέγονε τὸ ῥῆμα τοῦτο· » ἀπειλήσας δὲ καὶ αὐτῷ Σολομῶνι ταῖς τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν ἀκολουθήσαντι γνώμαις, καὶ τεμένη καὶ βωμοὺς τοῖς ἐκεῖνων σεβάσμασιν ἀναθεθεῖκόν, ὅτι « Διαβρήξω τὴν βασιλείαν σου, καὶ δώσω αὐτὴν τῷ δούλῳ σου. » Τί οὖν ἐροῦμεν ; ψευδοεπὴ τὸν τῶν ὄλων θεόν ; Μὴ γένοιτο· τετραψόμεθα δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ χρῆναι φρονεῖν ὀρθῶς, περινοοῦντες ἐκεῖνο. Γέγραπται, « Μὴ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἢν Κύριος οὐκ ἐποίησας ; » Κακίαν δὲ λέγει τὴν κάκωσιν. Τὰ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων αὐτὸς κατ' ἰδίαν ἐργάζεται γνώμην, τὰ δὲ καὶ γίνεσθαι συγχωρεῖ, κολάζων τινὰς, κἂν εἰ πράττοισι πῶς ἀνελελήτως αὐτῷ. Ἐπειδὴ δὲ κωλύειν δυνάμε-

²¹ Thren. i, 1. ²² III Reg. xii, 30. ²³ III Reg. xiv, 8. ²⁴ Amos iii, 6.

νος, ἐφίσηί τι καὶ γίνεσθαι πολλάκις οικονομικῶς, ὡς αὐτὸς ὑπάρχων ἐργάτης καὶ τούτων λέγεται. Οἶον (ἐπ' αὐτὸν γὰρ ἦδη τὸν Σολομῶνα βασιεύμεθα) δέδωκε μὲν γὰρ αὐτῷ τὸν ἐκ λίθων ἐν ταῖς Ἱερουσολύμοις ἀναδείμασθαι ναὺν, σοφὸν ἀπετέλει, καὶ ἐπ' ἀσυγκρίτῳ συνέσει διαπρεπῆ. Ἔργον τοῦτο τῆς αὐτοῦ γνώμης. Συγκεχώρηκεν αὐτοῦ βασιλείαν, οὐκ αὐτὸς εἰς τοῦτο κατὰ γνώμην ἰδίαν ἀποφέρων τὰ πράγματα, σιωπῶν δὲ ὡσερ, καὶ ἐπὶ ταῖς ἀβουλήτοις, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγανάκτησιν. Οὐκοῦν εἰ καὶ βασιλεύσκειν Ἱεροβοάμ, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς, ἀλλ' οὐχὶ δὲ πάντως Θεοῦ συνεύοντος. Τὰ γὰρ ἐξ ὀργῆς τῆς πρὸς τινὰς ὡς ἐν κολάσει συμβαίοντα, τρόπον ἕτερον ἔχει, καὶ οὐκ ἂν νοίτο τοιαῦτα τυχόν, ὅποιά περ ἂν εἴη τὰ κατὰ βούλησιν ἀληθῶς. Ἐαυτοῖς τοιγαροῦν βασιλεύεσθε, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἤρξαν, μονοουχὶ μὴδὲ ἐγκλωστός Θεοῦ (τὸ γὰρ παρὰ γνώμην οὐδὲ εἰδέναι δοκεῖ), γέγονεν ἀσθενής καὶ εὐάλωτος ἡ ἀρχή, καὶ ἀνικάνως ἔχουσα πρὸς ἀντίστασιν, καὶ διασώζειν οὐχ οἶά τε τοὺς ὑπερζευγμένους. « Δι' αὐτοῦ γὰρ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς. » Ὅτι δὲ πολλὴν ἐπὶ τούτῳ νοσοῦσιν ἀνασθησίαν, καὶ τοὶς δοθεῖσι παρὰ Θεοῦ πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ λύπην ἐχρήσαντο, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς ἄλλων τῶν ἰδίων ψυχῶν, ἐδίδαξαν εἰπών· « Τὸ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἰδῶλα, ὅπως ἐξολοθρευθῶσιν. » Ὅθεν γὰρ ἦν αὐτοῖς εὐδοκίμειν δύνασθαι, κατοικτεῖροντας ἀδελφούς, ἐντεῦθεν Θεῷ προσκρούουσι, καὶ τῆς σωτηρίας τὴν τρόπον μετανιστάσιν ἀβούλως ἐπὶ γε τὸ ἐξ αὐτοῦ διόλλυσθαι δεῖν.

Ἀπότριψαι τὸν μόσχον σου, Σαμάρια, παρωξύνθη ὁ θυμός μου ἐκ' αὐτῷ. Ἔως τίνας οὐ μὴ δύνωται καθαρῶσθαι ἐν τῷ Ἰσραήλ; Καὶ αὐτὸ τέκτων ἐποίησε, καὶ οὐ Θεός ἐστι, διότι πλανῶν ἦν ὁ μόσχος σου, Σαμάρια.

ΠΗ'. Ὡς εὖγε δὴ λίαν τὸ « ἀπότριψαι » φησί, ὡς ἐπὶ κηλίδος, καὶ μολυσμοῦ, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀκαθαρσίας! Τοῦτο γὰρ ἀληθῶς τῆς εἰδωλολατρίας τὸ χρέμα, βδελυράν τε, καὶ κάκιστον, καὶ κατη[φ]μένην παρὰ Θεῷ τὴν τοῦ ἀκαθάρτου ψυχὴν ἀποτελοῦν. Συμβουλεύει δὴ οὖν ὡς φιλοκτερίμων, καὶ ἀγαθός, μεταπίθεσθαι πρὸς τὸ ἀμεινόν, καὶ ἀποσκευάζεσθαι τὴν ὀργὴν, καὶ τὰς τῶν συμβησομένων αἰτίας περισσεύσαι λοιπῶν, καὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἀνακόψαι τὰ δεινὰ, καὶ γοῶν ὡς διεκνήψαντας. Ἐπ' αὐτῷ γὰρ δηλονότι τῷ μόσχῳ παρωξύνθαι φησί, δεικνύς, ὅτι παρήσει μὲν εἶθ' ὅτε φιλόανθρωπος ὢν τὰ ἐξ ἀσθενείας τῆς ἀνθρωπίνης πταίσματα, κολάζει δὲ πάντως τὴν ἀποστροφὴν. Δύσοιστόν τε ποιεῖται τὴν τῶν ὑβριζόντων ἀπόνουσιν, εἰς γε τὸ χρεῖναι, φημί, τοῖς δαιμονίοις προσκυνεῖν. Μέχρι γὰρ τίνας ἐν ἀκαθαρσίᾳ γεγονότες ἀμεταποίητοι μενεῖτε; Ποῖος ὑμῖν ἀρκέσει καιρὸς εἰς τὴν τῆς εὐθείας ἀπόθεσιν; Ὁ γὰρ εἰργάσατο τέκτων, Θεὸν εἶναι πιστεύετε· καὶ τὸ ὠφελοῦν οὐδὲν, ἀποκομίζον δὲ μᾶλλον ἄλλων, καὶ ἀπώλειαν, σεπτὸν ἡγεῖσθε, καὶ ἀξιόλογον. Πλανῆ γὰρ ὁ μόσχος, καὶ ἕτερον οὐδέν.

²² Prov. viii, 15.

hæc operari, eorumque auctor dicitur. Exempli causa (ut ad Salomonem veniamus) dedit illi, de lapidibus templum Hierosolymis excitare; sapientia perfectissimum et incomparabili intelligentia conspicuum reddidit. Opus hoc fuit voluntatis ipsius. Permisit ejus regnum scindi, non ipse huc voluntate sua rem perducens, sed propter indignationem adversus ipsum, quasi super involuntariis tacens. Quamobrem etsi regnarunt Jeroboam et successores ejus, non tamen Deo plane approbante regnarunt. Quæ enim ex ira adversum aliquos loco pœnæ contingunt, aliam rationem habent, nec possunt forte talia intelligi, qualia quæ vere secundum voluntatem sunt. Sibimetipsis igitur, non per me regnarunt. Postquam autem principes existerunt, tantum non nesciente Deo (quod enim præter ejus sententiam fit, nec scire quidem videtur), debilitatus et expugnatus facilis evasit principalis, et ad resistendum imbecillus, et impotens ad tuendos subjectos. « Per ipsum enim reges regnant, et tyranni dominantur terræ²². » Ipsos autem propterea multa dementia laborare, et donatis a Deo ad ipsum irritandum, imo ad animarum suarum perniciem abusos, docuit ita : « Argentum et aurum suum fecerunt sibi idola, ut dispereant. » Unde enim laudari poterant ab omnibus, ex misericordia in fratres erogantes, inde Deum offendunt, et instrumentum salutis ad exitium inde sibi comparandum fatue convertunt.

VERS. 5, 6. *Extere vitulum tuum, Samaria, concitatus est furor meus super eo. Usquequo non poterunt emundari in Israel? Et hoc artifex fecit, et non Deus est, quia seducens erit vitulus tuus, Samaria.*

LXXXVIII. Quam belle et accommodate loquitur « extere, » quasi de macula et inquinamento, ac de extrema quapiam spurcitate loqueretur! Vere enim idololatria ista abominandam, et male olentem, et odiosam apud Deum immundi animam facit. Suedat igitur ut misericors et bonus transferre se ad meliora, et amoliri iram, et causas futurorum cohibere de cætero, et pœnitentia præcidere mala, D 120 sero saltem respicientes. Propter ipsam enim vitulum scilicet se concitatum dicit, ostendens se nonnunquam delicta ex humana imbecillitate admissa ex benignitate præterire, sed aversionem omnino punire. Protervorum autem deordinationem ad colendos dæmones intolerandam dicit. Quousque enim in immunditiam delapsi, immutabiles manebitis? Quod vobis tempus ad depugnandam fatuitatem sufficit? Quod enim artifex fabricatus est, deum esse creditis; et quod nihil prodest, imo pestem et interitum affert, venerandum amplectendumque statuitis. Seducit enim vitulus, aliud nihil valet

VERS. 7. *Quia corrupta vento seminaverunt, et subversio eorum suscipiet ea. Manipulus non habens vires, ut faciat farinam. Si autem fecerit, alieni comedent eam.*

LXXXIX. Similitudine quadam frustra in agricultura laborantium, infelicis eorum consilii et stultitiae vanarum rerum exitum infructuosum subindicat. In iis enim velle quosdam laborem ponere, et superstitionis interdum diligenter uti caeremoniis anathematisque, et sacrificiis honorem exhibere, nihil fuerit aliud, quam vento corruptum semen colligere; e quo qui laborat, utilitatem consequi nullam possit. Quæ enim studii idololatrici remuneratio? aut quæ e sculptilibus commoditas? aut quonam modo recreabunt quempiam, quæ omnino subvertenda sunt? Itaque qui talia facere consueverunt, et seriam operam idolis dicant, eorum videntur similes, qui a vento corrupta seminarunt, spicarumque manipulo frumentum non habent, et ad usum farinæ minime facti. Quod si quid etiam præstiterint, hoc est, quamvis videri possint aliquo modo boni et sinceri circa opera seductionis: et hoc in alienos ab ipsis conferetur, Deo vero neutiquam gaudio erit. Alienos nominat falso nomine appellatos deos. Caret igitur omni mercede et probitas nostra in his, quæ Deus odit; et mores boni ad verum bonum non eminentes, semper et omnimodis ab eo reprehenduntur.

VERS. 8, 9. *Absorptus est Israel, nunc factus est in gentibus quasi vas inutile, quia ipsi ascenderunt ad Assyrios. Restoruit per seipsum Ephraim, munera dilexerunt, propterea tradentur in gentibus.*

XC. Absorptum dicit Israelem, ut miserabile naufragium perpassum, et in peccatorum suorum fluctibus suffocatum, ac velut ad petram quamdam divinæ iræ impulsibus allisum contritumque. Aut certe juxta aliam interpretationem absorptum dicit quasi ab horribili et insatiabili dracone Nabuchodonosore. Sic enim est apud aliorum sanctorum prophetarum, in persona Israelis jam captivi, et dominis suis servientis: « Comedit me, divisit me, comprehenderunt me tenebræ tenebrosæ. Nabuchodonosor rex Babylonis absorbit me quasi draco, implevit ventrem suum a cibo meo ».²⁶ Est et alioqui verum, draconem multicipitem charitate in Deum excidentes sorbere quodammodo, et suum sibi cibum facere; quem et Psalmista dicit escam datum populis Æthiopicis. Inquit enim: « Tu confregisti caput draconis, dedisti eum escam populis Æthiopicis ».²⁷ Qui enim nigerrimus et lucis orbem in seipsis mentem habent, jure Æthiopes et intelligi et dici a nobis ipsis et a Deo possunt. Hi multicipitem draconem pascunt, ipsique vicissim ab eo pascuntur. « Absorptus est igitur Israel, et factus est inter gentes tanquam vas inutile. » Abductus enim ad Assyrios et Medos

Ἄστυροι καταφάγονται αὐτό. Ὅτι ἀνεμόφθορα ἔσπειραν, καὶ ἡ καταστροφή αὐτῶν ἐκδέχεται αὐτά. Ἀρῶνι οὐκ ἔχον ἰσχύρ τοῦ ποιῆσαι ἄλευρον. Ἐὰν δὲ καὶ ποιήσῃ, ἀλλοτριοὶ καταφάγονται αὐτό.

ΠΘ'. Ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν εἰκῆ καμνόντων ἐν γεωπονίαις, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς δυσβουλίας, καὶ τῆς περὶ τὰ μάταια σπουδῆς τὸ ἀκαρπὸν ὑποδηλοῖ. Τὸ γὰρ ἐπ' αὐτοῖς πονεῖν ἐλέσθαι τινὰς, ἐπιμελῶς ἔσθ' ὅτε θρησκεύειν, ἀναθήμασί τε καὶ θυσίαις τιμᾶν, εἴη ἂν ἕτερον οὐδὲν, ἢ τὸν ἀνέμῳ κατεφθαρμένον συναγεῖρειν σπόρον, οὐδὲν ἄνησαι παντελῶς τὸν ποιοῦντα θυνάμενον. Ποῖα γὰρ ἀντίθεσις τῆς εἰς εἰδωλολατρίας σπουδῆς; ἢ ποῖα παρὰ γλυπτῶν θησις; ἢ κατὰ τίνα τρόπον εὐφρανοῦσι τινὰς ἃ δεῖ πάντως ἐλθεῖν εἰς καταστροφήν; Ἐοίκασι τοίνυν οἱ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν εἰκώθεις, καὶ ταῖς εἰδῶλων τιμαῖς ἀνατεθέντας τὸ σποῦδασμα, τοῖς σπεύρουσιν ἀνεμόφθορα, καὶ ἀσπυρῶν δράγματι, σίτον οὐκ ἔχοντι, καὶ εἰς ἀλέουρον χρεῖαν οὐ πεποιτημένῳ. Εἰ δὲ δὴ τι καὶ γένοιτο παρ' αὐτῶν, τουτέστι, κἂν εἰ δόξειάν πως εἶναι σποῦδαί, καὶ γνήσιοι περὶ τὰ τῆς πλάνης ἔργα, καὶ τοῦτο εἰς ἄλλοτρίους γενήσεται παρ' αὐτῶν, κατεφθαρείν τε θεὸν κατ' οὐδένα τρόπον. Ἄλλοτριοὺς δὲ φησι τοὺς ψευδωνύμους θεοῦς. Ἄμισθον οὖν ἄρα παντελῶς καὶ τὸ σποῦδαλον ἡμῶν, ἐν τοῖς λυποῦσι θεῶν, καὶ τῆς ἐπιεικείας οἱ τρόποι πάντοτε, καὶ πάντως διαβεβήσονται παρ' αὐτῶν, τῆς τοῦ ἀγαθοῦ διεκπίπτοντας θήρας.

Κατεπόθη Ἰσραὴλ, τῶν ἐγένετο ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκεῦος ἀχρηστον, δεῖ αὐτοὶ ἀνέθησαν εἰς ἄσσυριους. Ἀνέβαλεν καθ' ἑαυτὸν Ἐφραὶμ, δῶρα ἠγάπησαν, διὰ τοῦτο παραδοθήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

Λ'. Καταπεπῶσθαι φησὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὡς οἰκτρὰν ὑπομείναντα ναυαγίαν, καὶ τοῖς τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν ἐναποπνιγέοντα κύμασι, καὶ ὡσπερ τινὲ πέτρα τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς κινήμασι περιτετραυμένον. Ἦγουν καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, καταπεπῶσθαι φησὶ αὐτὸν, ὡς ὑπὸ δεινῶ καὶ ἀπλήστου δράκοντος, τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Ἐφη γὰρ ὧδε καὶ ἕτερος ἡμῶν τῶν ἁγίων προφητῶν, τὸ τοῦ Ἰσραὴλ πρόσωπον ἐαυτῶ περιτιθεῖς, δορικτήτου τε θνητος ἤδη, καὶ τοῖς ἐλοῦσι δουλεύοντος: « Κατέφαγέ με, ἐμερίσατό με, κατέλαβέ με σκότος λεπτόν. Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλωνῶν, κατέπιε με ὡς δράκων, ἐπλησε τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τροφῆς μου. » Ἀληθὲς δὲ καὶ ἕτερος, ὡς καταβροφεί τὸν τρόπον τινὰ τοῦ εἰς θεὸν ἀγάπης ἐκπίπτοντας, καὶ ἰδίαν ποιεῖται τροφήν ὁ πολυκέφαλος δράκων, ὃν καὶ ἡ τοῦ Ψάλλοντος φωνὴ βρῶμα διδόνθαι φησὶ λαοῖς τοῖς Αἰθίοψιν. « Σὺ γάρ, » φησὶ, συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος· ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψιν. » Οἱ γὰρ μελάντατον ἔχοντες ἐν γαστρὶ αὐτοῖς, καὶ ἀφεγγῆ τὸν νοῦν, Αἰθίοπες εἰκότως καὶ νοοῦντ' ἂν, καὶ λέγοντο πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν, καὶ παρὰ θεοῦ. Ὅσοι τρέφουσι τὸν πολυκέφαλον δράκοντα, καὶ αὐτοὶ δὲ αὐτὸν σιτοῦνται πάλιν. « Καταπέπεται τοίνυν ὁ

²⁶ Jer. li, 34. ²⁷ Psal. Lxxiii, 14.

Ἰσραὴλ, καὶ γέγονεν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκευὸς ἀχρηστον. » Ἀπηνεγγεμένος γὰρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους, ἠχρειώθη παντελῶς, τὰ ἐκείνοις δοκούντα φρονεῖν τάχα που βεβιασμένος. Ἦγουν, ὅτι γέγονε σκευὸς ἀχρηστον, ταύτητοι καὶ κατεπόθη, καὶ τὴν ἐνεγκούσαν ἀφείξ, μεταφοίτησεν εἰς τὰ ἔθνη. Τοιοῦτό τί φησιν ὁ πάντων δεσπότης καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, περὶ τίνος τῶν ἐν Σαμαρείᾳ βεβασιλευκότων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ· « Ἠτιμώθη Ἰεχονίας ὡς σκευὸς, οὐ οὐκ ἔστι χρεία αὐτοῦ, ὅτι ἐξεβρίφη, καὶ ἐξεβλήθη εἰς γῆν, ἣν οὐκ ᾔδει. Γῆ, γῆ, ἄκουε λόγον Κυρίου, γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκκήρυκτον ἀνθρώπων. » Ἠχρειώθη τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἠτιμώθη. Ποία γὰρ χρεία ψυχῆς τῷ Θεῷ πλανωμένης, καὶ φιλαμαρτήμονος, καὶ ἀποτρεχούσης εὐκόλως εἰς πᾶν ἔπιον τῶν ἐκτόπων, καὶ εἰς τὸ πάντων ἐπέκεινα τῶν κακῶν, τῆς ὑπὸ Θεοῦ δουλείας τὴν ἀποστροφὴν; Τί οὖν ἡ αἰτία τοῦ τὰ τοιαῦτα πάσχειν τὸν Ἰσραὴλ; « Ὅτι αὐτοὶ ἀνέβησαν. » Μονονουχὶ γὰρ, φησὶν, αὐτόμολοι δεδραμήκασι πρὸς ἔχθρους. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; Δεδίστε γὰρ τὴν ἐκείνων ἐφοδον, οὐ τὴν Θεοῦ μᾶλλον ἐπικουρίαν ἐζήτουν, μεταγινώσκοντες. Δῶροις δὲ μᾶλλον μεταπεικασί, κατηρεμήσαι βραχὺ, εἴτα τὴν τοιάνδε σκέψιν, ὡς εἰκαίαν αὐτοῖς ἐσομένην, καὶ ἀχρηστον, διαγελαῖ τρόπον τινὰ, λέγων περὶ τῶν ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βεβασιλευκότων, οἳ καὶ δῶρα πεπόμεφασιν τοῖς Ἀσσυρίων τυράννοις· « Ἀνέθαλε καθ' ἑαυτὸν Ἐφραΐμ. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Μᾶλλον ἐκκόπτεσθαι καθάπερ τι στέλεχος ὁ ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βεβασιλευκός, καὶ οἶον ὑπὸ πυρὸς τῆς θείας ὀργῆς καταμαραινέσθαι, ἀνέθαλε καθ' ἑαυτὸν, τουτέστιν, ἐμοῦ δίχα, καὶ σύμπνοιαν τὴν ἐμὴν οὐκ ἔχων, ψήθη, φησὶν, ὅτι ζήσεται, καὶ δώσει ῥίζαν εἰς βάθος, καὶ τῶν ἰδίων οὐκ ἀπολοθήσεται θρόνων. Ἐξεπρίλατε γὰρ πρόσκαιρόν τε καὶ ὀλίγην ἀνάβλησιν τοῦ κακοῦ, δῶρα ἀγαπήσας οὐδέχεσθαι μᾶλλον, ἀλλὰ δίδόναι. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; ὄφελος μὲν οὐδὲν, παραδοθήσονται δὲ τοῖς ἔθνεσιν, καὶ δι' αὐτῶν μαθήσουσι τῶν αὐτῶν ἂν ὀνήσασιν τοὺς Θεῷ προσκρούοντας τὸ δῶρα μακρὰν, τῇ δίκῃ.

Νῦν εἰσδέξομαι αὐτοὺς, καὶ κοπάσουσι μικρὸν, τοῦ χρεῖν βασιλεῖα καὶ ἀρχοντας.

Ἡ Α'. Ἀπάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς τοῦ Ἰσραὴλ φαυλότητος παραίτιοι γεγόνασιν οἱ ἐκ φυλῆς τοῦ Ἐφραΐμ ἐπ' αὐτοὺς βεβασιλευκότες. Πρῶτος μὲν γὰρ ὁ ἐπάρατος Ἱεροβοάμ τῆς ἀποστασίας γέγονεν εὐρετής, δαμάλεις αὐτοῖς ἀναστήσας χρυσᾶς, καὶ τῶν καλουμένων ὑψηλῶν, τουτέστι, τῶν ἐν ὄρεσιν, καὶ βουνοῖς τεμνῶν καθιστάς ἱερεῖς, τοὺς οὐκ ἐκ φυλῆς Λευὶ, ἀλλ' ὅσοι μᾶλλον « Ἐπλήρουν τὴν χεῖρα αὐτῶν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἴτα μετ' ἐκείνων, τῶν Ἀσσυρίων προσδοκωμένων, ἐν καιρῷ τῆς βασιλείας Μαναὶμ, πεπόμεφασιν χρήματα, παίθοντες ἀποσχέσθαι τῆς γῆς. Ταύτητοι δικαίως ἢ θεία γέγονεν ἀπειλή κατὰ τῆς βασιλείας, τῆς ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ γεγενημένης ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. « Νῦν γὰρ αὐτοὺς εἰσδέξομαι, » φησὶν, οὐχ ὡς τρόπον ἔχοντας ἀγαθόν,

evasis inutilis penitus, ex eorum cerebro sapere forsitan compulsus. Aut sane quia factus est vas inutile, idcirco et absorptus est, et relicta patria ad gentes transmigravit. Simile quid ait etiam per Jeremiam omnium Dominus de quodam rege Israelis in Samaria : « Inhonoratus est Jechonias, quasi vas cujus non est usus ejus, quia projectus est in terram quam nesciebat. Terra, terra, audi verbum Domini. Scribe virum istum abdicatum hominem ».) Factus est igitur inutilis et inhonoratus Israel. Quæ namque utilitas ab anima Dei desertrice, et peccatis dedita, et facile in omne genus a ratione abhorrentium præcipitante, et quod malorum caput est, a servitute Dei sese avertente, expectanda est? Quam igitur ob causam hæc passus est Israel? « Quia ipsi ascenderunt. » Ad hostes quasi ultro transfugerunt. Qui tandem? Timentes enim illorum irruptionem, non, ut parerat, Dei opem pœnitentes poposcerunt; sed muneribus potius illis persuaserunt aliud, ut aliquantum quiescerent. Deinde hujuscemodi consilium ut vanum ipsi et inutile futurum irridet aliquo modo, **122** dicens de regibus ex tribu Ephraim, qui et dona Assyriorum tyrannis miserunt : « Refloruit per seipsum Ephraim. » Ac si dicat : Excindendus sicut truncus rex de tribu Ephraim, et tanquam ab igne divinæ iræ consumendus, refloruit per seipsam, hoc est, sine me; et aspirationem meam non habens, putavit se victurum, et radices altas acturum, et thronum suum non amissurum. Emit enim dilationem mali ad tempus modicum, contentus dona non accipere, sed dare. Quid inde? Utilitas nulla. Tradentur autem genibus, et per ea quæ futura sunt cognoscent, neminem regerminare per se, neque prodesse Deum offendentibus dona dare hostibus; paulo post enim supplicio subiacebunt.

συμδησομένων, ὡς οὐκ ἂν τις ἀναθάλοι καθ' ἑαυτὸν, δίδόναι τοῖς ἔχθροις· ὑποκείσονται γὰρ, καὶ οὐκ εἰς

VERS. 10. Nunc suscipiam eos, et quiescent parum; ut ungant regem et principes.

XCI. Omnis improbitatis Israel, ut dicam paucis, causa fuerunt, qui de tribu Ephraim regnum in eos tenuerunt. Primus enim exsecrandus Jeroboam apostasie inventor fuit, quando ipsis erexit duos vitulos, et excelsa quæ vocantur, hoc est, templa in montibus et collibus, constituit sacerdotibus qui non erant de tribu Levi, sed qui potius « impleverunt manum suam » , ut scriptum est. Deinde post illum, cum Assyrii expectarentur, regnante Manaim, miserunt pecunias, quibus eos a vastitudine inferenda abstinerent. Quare merito minæ contra regnum, ex tribu Ephraim super Israel institutum divinitus intentate sunt. « Nunc enim eos suscipiam, » inquit, non ut bene moratos, neque ut optimam vivendi viam ingressos, neque

²² Jer. xii, 28-30. ²³ III Reg. xiii, 33. ²⁴ IV Reg. xv, 19.

legalium institutorum cupidos, sed ut corrector et pœnas exigens, et jam ad judicium vocans. Supplicia enim, quæ iratus inveherem, præterito tempore ex mansuetudine distuli. Sed nunc « suscipiam eos, » inquit, ut malorum experientia discant tandem se sub Domino, nec extra manum meam esse. Non autem pœnas diutius dilatari, certo testatur, utendo particula nunc. Suscepti igitur ut corripiantur, deinceps ungere regem et principes desistent. Assyrii namque et Medis servientes, ad opera apostasiæ frequentanda quod tandem otium haberent, **123** lamentantes assidue, et inexpectatam calamitatem deplorantes? Sciendum autem, postquam Cyrus Cambysæ filius Israellem liberum dimisit, non fuisse unctos in Samaria de tribu Ephraim, sed census ab uno jugo omnes, Hierosolymis de tribu Juda regnantibus. Non enim ultra divisim habitabant, sed Hierosolymis universi. Incipit autem primus post captivitatem tenere utrumque regnum, Israel, Inquam, et Juda, sive omnium duodecim tribuum, Zorobabel filius Salathiel de tribu Juda ²¹, Jesu filio Josedec principe ordinis Levitici, et summi sacerdotii ministerium administrante.

θιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, τῶν Ἀευιτικῶν καθηγούμενου λειτουργίαν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου.

Vers. 11, 12. Quia multiplicavit Ephraim altaria in peccata, facta sunt ei altaria dilecta. Describam e multitudinem, et legitima eorum. In aliena reputata sunt ei altaria dilecta.

XCVI. Causam profert, propter quam juste potestas regia tollatur in posterum. Longe plurima quippe altaria in peccata, seu ad peccandum fecit Ephraim. Tangitur prior Jeroboam, qui de tribu Ephraim natus regnavit, et qui eum ordine exceperunt, quique in omni monte et colle aras dæmonibus erexerunt, et Israelitas ad sacrificandum induxerunt. Deinde cum super adeo infandis facinoribus dolere deberent, « multiplicarunt enim altaria in peccata, » fecerunt, inquit, etiam « dilecta et insuper in aliena reputata sunt illi, » utique Ephraim, « altaria dilecta. » Significat plane in veteri tabernaculo, sive Hierosolymis in divino templo posita. Erant autem duo, unam victimarum in primo seu exteriori tabernaculo, alterum thymiamatis aureum, in secundo et intimo tabernaculo ²². Multa igitur regum Ephraimitarum scelera: primum quidem, quia multiplicarunt altaria in peccata: postea, quia et dilecta fecerunt, ob quæ jure lamentari et lugere debuissent, ut qui Deum offenderent; et quod majus est, ut qui in recordiam abissent, alienaque duxissent dilecta altaria, quæ adeo diligere et omni reverentia prosequi conveniebat. Interjectum est autem: « Describam, seu describam ei multitudinem et legitima ejus. » Quoniam sensu? **124** Multitudinem enim altariam, inquit, in peccata ab ipais constructorum. et legitima eo-

οὐδὲ ὡς ἀριστα βιοῦν ἐλομένους, οὔτε μὴν κατὰ τὸν νόμον πολιτείας ἐπιεμένους, ἀλλ' ὡς παθευτής, καὶ δίκας αἰτῶν, καὶ ὑπὸ κρίσει ἤδη καλῶν. Παρήχα μὲν γὰρ ἐξ ἡμερότητος εἰς ὑπέρθεσιν τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, κατὰ τὸν ἤδη παρωχηκότα καιρὸν. Ἀλλὰ ἐνῦν αὐτοῖς εἰσοδέξομαι, » φησὶν, ἵνα τῇ τῶν δεινῶν πείρᾳ μαθάνωσι μόλις, ὅτι καὶ ὑπὸ δεσπότην εἶσι, καὶ τῆς ἐμῆς οὐκ ἔξω χειρός. Ὅτι δὲ, οὐκ εἰς ἀνάβλησιν τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐτι πεπληροφόρηκε, λέγων τὸ, νῦν. Εἰδεχθέντες δὴ οὖν ἵνα παιδεύωνται, πεπαύσονται λοιπὸν τοῦ χρεῖν βασιλεία καὶ ἄρχοντας. Δουλεύοντες γὰρ Ἀσσυρίοις καὶ Μήδοις, ποίαν γὰρ ἔσχον σχολὴν τὰ τῆς ἀποστασίας ἔργα πληροῦν, οἷγε καὶ κατοικιμύζοντες διετέλου, καὶ τὴν ἀδόκητον κατεθρήνου συμφορὰν; Ἰστέον δὲ ὅτι, μετὰ τὸ ἀνεῖναι Κύρον

τοῦ Καμδύσου τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ἰσραὴλ, οὐ κερχίκασιν ἐν Σαμαρείᾳ τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ, ἀλλ' ὅφ' ἕνα πάντες γεγόνασι ζυγόν, βασιλευόντων ἐν Ἱεροσολύμοις τῶν ἐξ Ἰούδα φυλῆς. Κατωκήκασι γὰρ οὐκέτι διηρημένως, ἀλλ' ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔπαντες. Ἀρχεται δὲ πρῶτος μετὰ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας καιροὺς τῆς ἐπ' ἀμφοῖν βασιλείας, φημι δὴ τοῦ τε Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα, ἦτοι πασῶν ἀπαξ· ἀπλῶς τῶν δυοκαίδεκα φυλῶν Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλα-

Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα, ἦτοι πασῶν ἀπαξ· ἀπλῶς τῶν δυοκαίδεκα φυλῶν Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλα-
 Ὅτι ἐπλήθυνεν Ἐφραῖμ θυσιαστήρια εἰς ἁμαρτίας, ἐγένοντο αὐτῷ θυσιαστήρια ἡγαπημένα. Καταγράφω αὐτῷ πλήθος, καὶ τὰ νόμιμα αὐτῶν. Εἰς ἀλλότρια ἐλογίσθησαν αὐτῷ θυσιαστήρια τὰ ἡγαπημένα.

125. Ἐξηγείται τὴν αἰτίαν, δι' ἣν εἰκότως τοῖς βασιλεύουσι τὸ ἀποπεισθῆναι τῆς ἀρχῆς δεῖν, ἐπιφέρει λοιπὸν. Πλεῖστα μὲν γὰρ ὄσα θυσιαστήρια, τὰ εἰς ἁμαρτίας πεποιήται τῷ Ἐφραῖμ. Ἄπται δὲ ὁ λόγος καὶ ἐπὶ τὸν πρῶτον Ἱεροσόλμ, τὸν ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ βασιλεύσαντα, καὶ μετ' ἐκείνου εἰς τοὺς ἀφεξῆς, οἱ ἐν δρεῖ παντὶ καὶ βουπῷ βωμοὺς ἀνιστάντες τοῖς δαίμοσι, θύειν ἐπειθον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐῖτα λυπεῖσθαι δεόν ἐπὶ τοῖς οὕτως ἐκτόποις ἐπιχειρήμασιν, « ἐπλήθυναν γὰρ θυσιαστήρια τὰ εἰς ἁμαρτίας, » ἐποίησαντα, φησὶν, αὐτὰ καὶ « ἡγαπημένα, καὶ προσέτι τοῦτοις εἰς ἀλλότρια ἐλογίσθησαν αὐτῷ » (δηλον δὲ ὅτι τῷ Ἐφραῖμ) θυσιαστήρια τὰ ἡγαπημένα. Δηλοὶ δὲ πάντως τὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ σκηνῇ, ἦγον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐν τῷ θείῳ κείμενα ναῶ. Δύο δὲ ἦσαν ταυτι, τὸ μὲν τῶν καρπωμάτων, ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ, τὸ δὲ ἕτερον τοῦ θυμιάματος τὸ χρυσοῦν, ἐν τῇ δευτέρᾳ, καὶ ἐσωτάτω. Πολλὰ τοιγαροῦν τῶν ἐξ Ἐφραῖμ βεβασιλευκότων τὰ ἐγκλήματα· πρῶτον μὲν ὅτι ἐπλήθυναν θυσιαστήρια εἰς ἁμαρτίας· εἶτα ὅτι καὶ ἡγαπημένα πεποίηται, τὰ, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς ἀλοφύρεσθαι καὶ θρηγεῖν, ὡς προσκεκρουκότας· καὶ τὸ ἐτι μεῖζον, ὡς ἀπονευσχότες εἰς ἀπόνοιαν, ἀλλότρια πεποίηται τὰ ἡγαπημένα θυσιαστήρια, ἃ ἐχρῆν οὕτως ἀγαπᾶν καὶ ἐν παντὶ ποιεῖσθαι λογῶν. Προεβρίπτε δὲ διὰ μέσου, τὸ· « Καταγράφω αὐτῷ πλή-

²¹ I Esdr. III, 8. ²² Exod. XL, 27.

Θος, καὶ τὰ νόμιμα αὐτοῦ. » Καὶ τί τοιοῦτον ὑποδη-
λοῖ; τὸ γὰρ τοι πληθος, φησι, τῶν εἰς ἁμαρτίας
αὐτοῖς πεποημένων θυσιαστηρίων, καὶ τὰ νόμιμα
αὐτῶν, τουτέστι, πάλιν τὰς αὐτοῖς νενομισμένας
θυσίας, ἦτοι τοὺς τῶν θυσιῶν καιροὺς ἢ τρόπους,
καθ' οὓς τὰς βεβήλους προσήγον τελετὰς (κατ-
ετέμνοντο γὰρ ἐπὶ σίτῃ καὶ οἴνῳ, καὶ ἕτερα ἅτα
τοῖς καταγράφω τὰ ἐγκλήματα.

Χρῆμα δὴ οὖν σωτήριον, τὸ τῶν θείων ἔχασθαι
θυσιαστηρίων, καὶ μεταποιεῖσθαι τῶν παρὰ Θεοῦ,
καὶ μὴ ζητεῖν τὰ ἑτέρων, ἀ καὶ ἔστιν εἰς ἁμαρτίαν.
Τοῦτο ποιῶσιν οἱ μὴ γνησίως χριστιανίζοντες,
ἐκπίπτοντες δὲ μετὰ τὸ σωτήριον βάπτισμα πρὸς
ἔθνη καὶ παρατηρήσεις Ἑλληνικὰς, οἷς ἀκόλουθον
εἶπεῖν τὸ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς· « Οὐ δύνασθε
τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμο-
νίων. » Καὶ μὴν καὶ οἱ τοῖς ἀνοσίκοις αἰρετικοῖς
συναπτόμενοι, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς θυσιαστηρίων
μετέχοντες, οἷς καὶ κατὰ ἀλήθειαν εἰς ἄλλοτρια
ἐγενήθησαν θυσιαστήρια τὰ ἡγαπημένα. Ἐπλήθυναν
γὰρ ἑαυτοῖς τὰ εἰς ἁμαρτίας, ἔξω θύοντες τὸν
ἀμνὸν, τῆς ἱερᾶς τε καὶ θείας αὐλῆς, τουτέστι, τῆς
Ἐκκλησίας.

Διότι ἐὰν θύσωσι θυσίαν, καὶ φάγωσι κρέα,
Κύριος οὐ προσδέξεται αὐτά. Νῦν μνησθήσεται
τὰς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ ἐκδικήσει τὰς ἁμαρτίας
αὐτῶν.

ΛΓ'. Ὅτι γεγόνασι καὶ πεπλήθυνται παρὰ τοῦ
Ἐφραῖμ τὰ εἰς ἁμαρτίας θυσιαστήρια, καὶ διὰ τού-
των εὐ μάλα δηλοῖ. Ἄ γὰρ θύουσι, φησιν, οὐ Θεῷ
μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι παρ' αὐτῶν
προσφέρεται. Κἂν ἑορτάζωσιν ἐπὶ ταῖς θυσίαις, τρο-
φῶν ἢ ποτῶν ἀναπιμπλάμενοι, πρὸς Θεὸν τὸ χρῆμα
οὐδέν. Οὐ γὰρ αὐτῷ τελοῦσι τὴν πανήγυριν, ὅτι τὰ
εἰς δόξαν δαιμονίων πραττόμενα, κατ' οὐδένα τρόπον
παραδέξαιτο ἂν ἡ θεία τε καὶ ἀκήρατος φύσις. Παρ-
οῦσύνεται δὲ μᾶλλον ὡς ὑδρισμένη. Μόνον δὲ οὐχί
καὶ οὐχ ἐκοῦσα καταβιάζεται πρὸς γε τὸ χρῆναι λοι-
πὸν τοῖς εἰς τοῦτο καλοῦσιν ὄργης ἐπάγειν τὰς
δικας, καὶ λοιπὸν ἵνα πρὸς ἀνάμνησιν πάντων, ὡς
ἔπος εἶπεῖν, τῶν τοῖς προσκρούουσι πεπλημμελη-
μένων. Οὐ δὴ γεγονότος, ὄξεις οἱ θυμοί, παρὰ πόδας
ἢ δίχην, καὶ οὐδεὶς ὁ ἐξαιρούμενος. « Φοβερὸν οὖν
ἄρα τὸ ἐμπροσθεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. » Προσ-
ῆκει δὲ μᾶλλον, καὶ ἄμεινον ἀσυγκρίτως, καὶ πάσης
ἡμῖν εὐημερίας πρόξενον, τὸ, Θεῷ προσάγειν θυσίας,
πνευματικὰς δηλονότι, καὶ αὐτῷ πληροῦν ἑορτάς,
διαβιῶν ὀρθῶς ἡρημένους, καὶ τὸ κατὰ τι γοῦν ἔλωσ
διαπίπτειν ἀποσπουδάζοντας.

Αὐτοὶ δὲ εἰς Αἴγυπτον ἀπέστρεψαν, καὶ ἐν
Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται.

ΛΔ'. Αἰτιᾶται πάλιν, ὡς ἀνουστατὰ τε καὶ ἀνοσίως
κομιδῇ διαζῆν ἐθέλοντας, καὶ εἰσάπαν ἡγνοχότας
τὴν τοῦ συμφέροντος τρίβον. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησιν,
εἰς τοῦτο γνώμης ἐνηνεγμένους λοιπὸν, ὑπανεγκαθῆν
ἠπελῆσα ταῖς ὀργαῖς, καὶ ἐκδικήσειν τὰς ἁμαρτίας
αὐτῶν, καὶ ἀναμνησθήσεσθαι πάσας τὰς ἀνομίας

A rum, hoc est, præterea legitima ipsorum sacrificia,
sive sacrificiorum tempora, aut modos, quibus im-
puras cærimonias tractabant (concidebantur enim
super frumento et vino, et alia nonnulla istis co-
gnata facere studebant), in peccata ipsis et delicta
conscribam.

τούτοις ἐοικότα ἄρῃν ἐσπουδάζον) εἰς ἁμαρτίας αὐ-

Salutare itaque divinis altaribus adhærere, et quæ
sunt a Deo, capessere, nec aliorum quærere, quæ
in peccatum sunt. Hoc faciunt non sinceri Christiani,
qui post salutarem baptismum ad consuetudines et
observationes ethnicas delabuntur: quibus consen-
taneum est occinere illud Pauli: « Non potestis men-
B sæ Domiui participes esse, et mensæ dæmoniorum²². »
Quinetiam qui sceleratis hæreticis se adiungunt, et
quæ apud ipsos sunt, altarum participes sunt, qui-
bus vere in aliena facta sunt altaria dilecta: multi-
plicarunt enim sibi altaria in peccata, Agnum ex-
tra sacrum et divinum ovile, Ecclesiam videlicet,
sacrificantes.

VERS. 13. Quia si immolaverint hostiam, et come-
derint carnes, Dominus non suscipiet ea. Nunc
recordabitur iniquitates eorum, et ulciscetur peccata
eorum.

XCIII. Facta et multiplicata esse ab Ephraim
altaria in peccata, etiam his evidenter ostendit.
C Quæ enim sacrificant, inquit, non Deo magis, quam
idelorum delubris ab ipsis offeruntur. Atque etiam
si diem festum in sacrificiis cibo aut potione
completi duxerint, nihil hoc ad Deum. Non enim
ipsi panegyrim seu celebritatem instituunt. Quæ
namque ad dæmonum gloriam sunt, divina immor-
talisque natura nullo modo admittit; quin irritius
potius, ut injuriam passa, et tantum non invita ad
pœnas huc eam provocantibus ex ira infligendas
adigitur, et ad recordandum de cætero omnium,
ut verbo dicam, quæ a delinquentibus in se patrata
sunt. Quod ubi factum fuerit, vehemens erit furor,
ante pedes vindicta, et nemo qui eripiat. « Horren-
dum igitur incidere in manus Dei viventis²³. »
D Decet magis, et citra comparisonem melius est, et
omnem nobis felicitatem conciliat, Deo hostias
offerre, spirituales nimirum, et ipsi celebrare festa,
vitam recte instituendo, et vel minimas animi labea
prorsus repellendo.

125 Ipsi vero in Ægyptum conversi sunt, et in
Assyriis immunda comedent.

XCIV. Rursum eos in reprehensione ponit, ut
qui insipientissime et impiissime vitam agitare
constituerint, et qui semitam utilitatis ignorarint
penitus. Ego quidem, inquit, in eam mentem jam
delatis iratum fore me comminatus sum, et vinci-
caturum peccata eorum, et recordaturum omnes

²² 1 Cor. x, 20. ²³ Hebr. x, 31.

iniquitates eorum. Et incipiebat, quod futurum A
 expectabatur, terrente jam Israellem bello, et
 ferme jam provinciam invadente. Deinde cum sup-
 plicando et respiscendo Deum mitigare deberent,
 aliterque ad ejus beneplacitum erudiri, et conver-
 sione ad meliora iram ejusdem flectere, tanquam
 ad utilissimum quiddam, et unde liberari possent,
 aversi sunt in Ægyptum, hominem Ægyptium, non
 Deum, subsidio vocantes, « carnes equorum²⁵, »
 juxta Scripturam. « Atqui non salvabit rex propter
 multam virtutem, et gigas non salvabit propter
 multitudinem fortitudinis suæ; fallax equus ad
 salutem²⁶. Bonum confidere in Domino, quam con-
 fidere in hominibus²⁷. » Nihil autem eis tam teme-
 rarium consilium profuisse, ipsa, inquit, expe-
 rientia magistra cognoscent. Deportati enim ad
 Assyrios atque Medos, « ibi inamunda comedent, »
 hoc est, ævum traducunt rejecta quæ restabat erga
 legem reverentia, et quidvis citra omnem scrupu-
 lum comedentes. Sed objiciet fortasse quispiam :
 Quomodo hoc scrupulo esse Israelitis potuit, si
 quidem falsos deos colendos susceperant? Respon-
 demus huic quæstioni, in errorem se induisse
 concorditer; sed in animis eorum adhuc aliquantam
 sollicitudinem legis superfuisse, et eos a Judaicis
 consuetudinibus non ad unguem discessisse, tam-
 etsi in idolorum templis preces conciperent. Quo-
 circa et beatus propheta Elias ut duobus poplitibus
 claudicantes, et neque Baal omnino, neque Deo
 perfecte adherere volentes aliquando reprehendit²⁸.
 Verum redactus in captivitatem Israel, legis reve-
 rentiam funditus abjecit, mores et leges dominorum
 suorum necessitate adactus sequens. Et hoc, opi-
 nor, est, quod et ipse Christus dixit : « Omni
 habenti dabitur, et abundabit. Ab eo autem qui
 non habet, et quod videtur habere, auferetur ab
 eo²⁹. » Non sunt igitur nobis spernenda divina
 charismata; sed quæ habuerimus a Deo, maximi
 æstimanda. Nam si cordi nobis fuerint, libeater
 gratia et donum in nobis habitabit. Sin autem
 ignavi et remissi in eò custodiendo fuerimus,
 ipsum prorsus avolabit.

126 Vers. 14. *Et oblitus est Israel ejus qui fecit illum. Et edificaverunt fana. Et Judas multiplicavit urbes muratas. Et mittit ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta illarum.*

125. Ambo regna objurgat, Samaritæ, inquam,
 et Juda, nempe quod est Hierosolymis. Quid autem
 ambo fecerint, videndum et exponendum est. Cum
 bellum expectaretur, et terror propemodum ipsis
 foribus immineret, oporteretque tum Samaritas,
 tum de tribu Juda regnantes a Deo Salvatore auxi-
 lium querere, si quidem et inutiles et improbas
 cogitationes suas mutarent, et eum pœnitentiis
 colere, amplius omnipotentem Dominum adversus
 se irriabant. Israel enim, hoc est, decem tribus,

αὐτῶν. Καὶ ἦν ἐν ἀρχαῖς τὸ συμβῆσθαι προσδοκώ-
 μενον, καταπτοοῦντος ἤδη τὸν Ἰσραὴλ τοῦ πολέμου,
 καὶ μονονουχί τῇ χώρᾳ προβάλλοντος. Εἶτα, δέον
 αὐτοὺς λιταῖς τε καὶ μεταγνώσεσιν ἐκμειλίσσεσθαι
 Θεόν, καὶ μεταπαιδεῦσθαι μὲν τὸ δοκοῦν αὐτῶ, ταῖς
 δὲ εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς ἐπιδυσωπεῖν τὴν ὀργὴν,
 ὡς ἐπὶ τι τῶν ἄγαν χρησίμων ἐξελέσθαι δυναμένων
 αὐτοὺς, ἀπέστρεψαν εἰς Αἴγυπτον, καλοῦντες εἰς
 ἐπικουρίαν ἄνθρωπον Αἰγύπτιον, καὶ οὐ Θεόν.
 « Ἴππων σάρκας, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Ἄλλ’
 οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας
 οὐ σωθήσεται ἐν πληθει ἰσχύος αὐτοῦ, ψευδῆς Ἴππος
 οὐ σωτήριον. Ἄγαθον πεποιθῆναι ἐπὶ Κύριον, ἢ
 πεποιθῆναι ἐπ’ ἄνθρωπον. » Ὅτι δὲ εἰς οὐδὲν αὐτοῖς
 τῶν ἀναγκαίων τὰ τῆς τοιαύτης, εἰκαιουβουλίας
 B ἐκβέβηκεν, ἐξ αὐτῆς εἰσονται τῆς πείρας, ἀποκο-
 μισθέντες γὰρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους, « ἐκεῖ
 ἀκάθαρτα φάγονται, » τούτέστι, διαβιώσονται τῆς εἰς
 τὸν νόμον αἰδοῦς ἀποβαλόντες τὸ λείψανον, καὶ ἀφυ-
 λάκτως ἐσθλοντες τὸ παρατυχόν. Ἄλλ’ ἴσως ἐρεῖ τις·
 Πῶς τοῦτο λελύθηκεν ἂν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, εἰδωλολα-
 τρεῖν ἐλομένους; Πρὸς ταῦτά φαμεν, ὅτι πεπλάνη-
 ται μὲν ὁμολογουμένως, ἀλλ’ ἦν τις αὐτοῖς κατὰ
 νοῦν ἐτι μικρὰ τοῦ νόμου φροντίς, καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν
 ἐθῶν οὐκ ἀπόλιθον παντελῶς, καίτοι προσκυνοῦντες
 ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων ναοῖς. Ταῦτητοι καὶ ὁ μακάριος
 προφήτης Ἡλιοῦ, ὡς δυσὶν ἰγνύσας ἐπιχωλεύοντας
 κατητιᾶτό ποτε, καὶ μήτε τῷ Βάαλ ὀλοτρόπως,
 μήτε μὴν Θεῷ τελειῶς προσκεῖσθαι βεβουλημένους.
 Οὐκοῦν γεγωνῶς αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραὴλ, ἀποδέδληκε
 τελειῶς τὴν εἰς τὸν νόμον αἰδῶ, τοῖς τῶν κρατούντων
 C εἶσεῖ τε, καὶ νόμοις, ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενος. Καὶ
 τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ὃ καὶ αὐτὸς ἔφη Χριστὸς, ὅτι
 « Παντὶ τῶ ἔχοντι δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται·
 Ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται
 ἀπ’ αὐτοῦ. » Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τῶν θεῶν ἡμᾶς χαρισμά-
 των μὴ καταφρονεῖν· ἀλλ’ ὧν ἂν ἔχοιμεν παρὰ
 Θεοῦ, πλεῖστον ὅσον ποιείσθαι λόγον. Περφροντικῶς
 μὲν γὰρ ἐμφυλοχωρήσει τὸ χάρισμα. Εἰ δὲ ῥάθθυμει,
 καὶ ἀναπεπτωκότες περὶ αὐτὸ γινόμεθα, καὶ αὐτὸ
 δὴ πάντως ἀποπτήσεται.

Καὶ ἐπελάθετο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτόν. Καὶ ἠκοδόμησαν τεμένη. Καὶ Ἰοῦδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειχωμένους. Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτοῦ, καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῶν.

126. Ἀμφοτέρας ἐπιπλήττει ταῖς βασιλείαις, τῇ τε
 ἐν Σαμαρείᾳ, φημί, καὶ τῇ τοῦ Ἰούδα, τούτέστι, τῇ
 οὐσῃ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ. Τί γὰρ ἄμφω δεδράκασι,
 καταθρῆσαι τε ἅμα καὶ εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Προ-
 δοκωμένοι γὰρ ἔσσεσθαι τοῦ πολέμου, μονονουχί δὲ
 καὶ ἐπ’ αὐταῖς ἤδη γεγονότος ταῖς θύραις τοῦ δει-
 ματος, δέον αὐτοὺς τοὺς τε ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τοὺς
 βασιλεύοντας ἐκ φυλῆς Ἰούδα, τὴν παρὰ Θεοῦ σώζον-
 τας ἐπικουρίαν ζητεῖν, εἰ ἐκτόπους, καὶ ἀνωφελεῖς
 ἐτρέποντο γνώμας, καὶ ταῖς μεταγνώσεσι θεραπείειν

²⁵ Ezech. xxxix, 20. ²⁶ Psal. xxxii, 16, 17. ²⁷ Psal. cxviii, 8. ²⁸ III Reg. xviii 21. ²⁹ Luc. xix, 26.

ὄφελοντες, κατηρέθιζον ἐφ' ἑαυτοὺς καὶ ἐτι μειζώνως ἅ et in eas tenentes imperium, diis, ut a miseris captivitatem depellerent, et hostium phalangas everterent, majora obsequia exhibebant, et quasi eos demulcentes, eorumque sibi benevolentiam comparantes, fana ædificabant, et aras in iis construebant, et pluribus eos sacrificiis honorabant. Judas urbes suas communiebat validius, potius lapidibus quam Deo confusus, quamvis ille de Jerusalem perspicuis verbis dixisset : « Ego ero ei, dicit Dominus, murus igneus in circuitu, et in gloriam ero in medio ejus⁴⁰. » Verum nihil ex eo profecit Israel. Ignem autem deinceps in urbes Juda se immissurum minatur Deus, Babyloniiis nimirum iræ divinæ administris eas incenditibus.

ὅτι τῶν ὄλων κρατοῦντα Θεόν. Ὁ μὲν γὰρ Ἰσραὴλ, τουτέστιν, αἱ δέκα φυλαὶ, καὶ οἱ τούτων ἀνημμένοι τὸ κράτος, ὡς λελυπημένοι τὴν ἄλωσιν, καὶ τὰς τῶν πολεμίων ἀνατρέπειν φάλαγγας, καὶ πλείονας ἔτι τὰς θεραπείας προσήγον. Ἐκμειλισσόμενοι δὲ ὥσπερ, καὶ καθιστάντες εὐμενεῖς ψυχοδόμου τεμένη, καὶ βωμούς ἐναπετίθεντο, καὶ πλείοσιν ἔτι θυσίαις ἐτίμων. Ὁ δὲ γε Ἰούδας ὄχυρωτέρας ἐποίησε τὰς ἑαυτοῦ πόλεις, λίθοις μᾶλλον ἐπιθαρήσας, καὶ οὐ Θεῷ, καίτοι λέγοντι σαφῶς περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅτι « Ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος πυρός κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. » Ἄλλ' οὐδὲν μὲν ὠνησε τὸ χρῆμα τὸν Ἰσραὴλ. Πῦρ δὲ ταῖς πόλεσιν ἐπαφῆσεν ταῖς Ἰούδα, λοιπὸν ἐπιτελεῖ Θεός· καταπιμπράντων αὐτὰς δηλονότι τῶν Βαβυλωνίων, οἱ τῆς εἰς αὐτοὺς ὀργῆς γεγονάσιν ὑπουργοί.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

Μὴ χαῖρε, Ἰσραὴλ, μὴδ' εὐφραίνου καθὼς οἱ λαοὶ, ὅτι ἐπόρνευσας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σου. Ἠγάπησας δόματα ἐπὶ πάντα ἄλωρα σίτου. Ἄλων, καὶ ληρός οὐκ ἔγνω αὐτοὺς, καὶ ὁ οἶνος ἐψεύσατο αὐτοὺς. Ὁδὲ κατέφασαν ἐν τῇ γῇ τοῦ Κυρίου. Κατέφασαν Ἐφραὴμ· Αἴγυπτον, καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται. Οὐκ ἔσπεισαν τῷ Κυρίῳ οἶνον, καὶ οὐκ ἤδυναν αὐτῷ, αἱ θυσίαι αὐτῶν ὡς ἄρτος πένθους αὐτοῖς. Πάντες οἱ ἐσθλοῦτες αὐτὰ μανθήσονται, διδοὶ οἱ ἄρτοι αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον Κυρίου.

ἹΓ'. Ταῖς τῶν ἐθνῶν ἀγέλαις, ἐπεὶ τοὶ πλείστον ὄσην νοσοῦσι τὴν ἀβουλῶν (πεπλάνηται γὰρ ὁμολογουμένης), ἔθος ἦν ἀρχομένους τῆς γεωπόνου, καὶ ἄρῶν μέλλουσι τὴν γῆν, θυσίας ἐπιτελεῖν τοῖς δαίμοσι, καὶ παρ' αὐτῶν αἰτεῖν τὰς τῶν ἀγρῶν εὐκαρπίας. Ἄμῶντες δὲ πάλιν, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ μὴν καὶ ληνοῖς ἐντιθέντες τὸν βότρυ, ἔσπενδον, ἔθουσαν ταῖς ὥραις, ἤδον τὰς ἐπιληγίους ψῆδας, ἀναφέροντες τὰ χαριστήρια, χαίροντες τε καὶ εὐφραϊνόμενοι διετέλουν. Τοῦτο δρῶντας τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπαιτιᾶται Θεός. Μὴ γὰρ δὴ χρῆναι χαίρειν αὐτὸν δυσχυρίζεται σαφῶς, καθὰ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν. Διὰ ποίαν αἰτίαν, οἱ μὲν γὰρ ἠγνωστότερον παντελῶς τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, γεννηθέντες δὲ μᾶλλον ἐν πλάνῃ, τάχα ποὺ τῆς ἀβρωστίας, ἤγουν ἀμαθίας οὐκ ἀπίθανον ἔχουσι λόγον. Ὁ δὲ γε Ἰσραὴλ, καίτοι νόμῳ παιδαγωγούμενος, καὶ τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην ἐπεγνωκώς, πεπόρνευεν εἰς ἀπόστασιν. Οὐκοῦν νοοῖτ' ἂν εἰκότως καὶ ἐν αἰτίᾳ γεγονῶς τῇ φορτικωτέρῃ, καὶ δυσδιάφυκτον ἔχων τῆς δυσσεβείας τὸ ἔγκλημα. Εἰδὼς γὰρ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, κατημέλησεν, οὐ πεποίηκε. Δαρῆσεται δὴ οὖν πολὺς τοῦ μὴ εἰδότες, εἶτα μὴ δεδρακότες, ὀλίγας δαρησομένους, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν. Μὴ χαῖρε δὴ οὖν καθὼς οἱ λαοὶ, φησὶν. Οἱ μὲν γὰρ « Ἐκ μήτρας πεπλάνηται· » σὺ δὲ νόμῳ παιδαγωγηθεὶς, ἐκπεπόρνευκας ἀπὸ Θεοῦ. Καὶ τίς αὐτῶν γέγονε τῆς πορνείας ὁ τρόπος; Ἠγάπησε δόματα, φησὶν, οὐ

CAP. IX.

VERS. 1-4. *Ne gaudeas, Israel, neque læteris sicut populi, quia fornicatus es a Deo tuo. Dilexisti data super omnem aream frumenti. Area et torcular non cognovit eos, et vinum decepit eos. Non habitaverunt in terra Domini. Habitavit Ephraim Ægyptum, et in Assyriis immunda comedent. Non libaverunt Domino vinum, et non placuerunt ei; sacrificia eorum, quasi panis luctus ipsis. Omnes manducantes ea contaminabuntur, quia panes animabus eorum non ingredientur in domum Domini.*

127 XCV. Gentium gregibus, utpote stultitia plurimum laborantibus (aberraverunt enim uno consensu), mos erat agriculturam auspicantibus, et terram aratro proscissuris, hostias mactare dæmonibus, ab iisque frugum ubertatem comprecari. Rursus tempore hortante segetem demetentes, atque etiam torcularibus uvas inferentes, deabus quatuor anni temporum præsidibus libabant et sacrificabant, torcularesque cantilenas modulantes gratias, et gaudium lætitiæque continenter agitabant. Hoc idem facientes Israelitas accusat Deus, affirmans clare, non decere ipsos more cæterarum gentium lætari. Quam ob causam? Qui enim natura et vere Deum non agnoverunt, erroremque cum lacte nutricis suxerunt, fortassis morbi sive ruditatis suæ excusationem non incredibilem habent. Israel autem tametsi lege institutus, et Dei cognitione imbutus, ad defectionem est fornicatus. Quare merito gravioris culpæ reus, et crimine impietatis neutiquam excusabili obstrictus intelligi potest. Nam sciens voluntatem Domini sui, facere neglexit, vapulabit igitur multis; cum e diverso, qui nescivit, et tamen non fecit, vapulaturus sit paucis⁴¹, juxta vocem Salvatoris. Ne gaude itaque sicut populi, inquit. Illi enim « ab utero erraverunt⁴²: » tu autem legis doctrina instructus, a Deo fornicatus es. Quonam autem modo fornicati sunt? Dilexit data, inquit, non quidem a Deo, sed

⁴⁰ Zach. II, 5. ⁴¹ Luc. XII, 47, 48. ⁴² Psal. LVII, 4.

a vitulis et a Baal, quanquam nihil darent petentibus. Quænam ergo data seu munera ab ipsis ambiebant? « Super omnem aream frumenti. » Impie siquidem et insipienter visum est eis ab idolis inanibus frugum copiam ex agris petere, ut dixi. Quæsitivus igitur Israel data seu beneficia ab idolis. An vero petitiones ei evenerunt ex sententia? Nihil minus. « Area enim, et torcular non cognovit eos, et vinum decepit eos. » Ae neminem discendi studiosiorem latent pestilentia, sterilitates et siccitates longæ, quæ Samariam occuparunt. Lapsus est ergo spe, non adeptus quæ petebat. Et insuper ab ipsa terra sancta recesserunt, et ingressi sunt Ægyptum, ut regionem munitam, ubi pluribus etiam diis servierunt. Mille enim in Ægypto idola visebantur, et colentium ipsa mirifica de eorum potentia opinio. **128** Magicis quippe artibus omnia levi negotio commode efficiebant. Vetiti sunt igitur etiam habitare in terra a Deo electa, quam idolorum regione commutarunt. Sed quamvis hoc fecerint, migrabunt ad Assyrios. « Non libabant Domino. » Congesto enim in torcular fructu vineæ, primitias libabant dæmoni, non Deo, unde acceperant. Dedicabant etiam panes, ut primitias messis. At enim in contaminationem et profanationem ea res ipsis cedet, inquit, et ut panes luctus reputantur, quæ offeruntur, hoc est, abominanda, et profana, et odiosa. Cur ita? Lex enim immundum decernebat, qui appropinquaret mortuo⁴³. Appropinquaret autem, aut per sanguinis communitatem, aut per ipsum contactum. Oportebat igitur genere propinquos, aut amicos mortuorum propter luctum contaminari, curantes mortuum, et justa ei facere cupientes. Et erant immunda omnia, quæ illi forte attigissent. Panis itaque luctus est, qui mortuum lugentibus apponitur in alimentum, quæ vel gustare durissimum videbatur, pollutionem super mortuo effugere nitentibus. Polluti igitur et abjiciendi etiam ipsi panes, inquit, qui loco primitiarum messis oblatis fuerint, « et qui comedunt eos, polluentur. » Utiles autem potius erunt animabus ipsorum, id est, ad esum ipsorum. « Non ingredientur enim in domum Domini⁴⁴. » Sciendum porro legem quoque primitias messis, manipulosque et panem in sacrificium offerri præcepisse⁴⁵. Jam vero Israel, quæ sibi gloria Dei vindicabat, simulacris offerebat, Deo licet manifeste dicente: « Gloriam meam alteri non dabo, neque virtutes meas simulacris⁴⁶. »

Quocirca ad vitam sustentandam requisita a Deo petenda sunt, confitendumque ipsum esse datorem et largitorem omnis ubertatis nostræ, sive illa ad corpus, sive ad spiritum pertineat. Nec enim alius est præter illum qui pluatur⁴⁷, ut scriptum est; sed nutu ejus fruges temporibus suis ruri existunt, et

A παρὰ Θεοῦ μᾶλλον, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν δαμάλεων, καὶ Βάαλ· καίτοι διδόντων τοῖς αἰτούσιν οὐδέν. Ἐπὶ τίσι δὲ παρ' αὐτῶν ἐζήτει δόματα; « Ἐπὶ πάντα ἄλωσα σίτου. » Ἐδῶκει γὰρ ἀνοσίως αὐτοῖς καὶ ἀδοῦλως τὰς ἐξ ἀγρῶν αἰτεῖν εὐκαρπίας, ὡς ἔφη, ἐκ τῶν διακενῶν σεβασμάτων· « Ἀρ' οὖν ἐζήτει μὲν ὁ Ἰσραὴλ παρὰ τῶν εἰδώλων τὰ δόματα. Ἐκδέθηκε δὲ αὐτῷ κατ' εὐχὴν τὰ αἰτήματα; Οὐ μὲνον. « Ἄλων γὰρ, καὶ ληρὸς οὐκ ἔγνω αὐτοὺς, καὶ ὁ οἶνος ἐφέυσαστο αὐτούς. » Ἔστι δὲ οὐδὲν τῶν φιλομαθεστέρων ἀμφιλογον, ὅτι λοιμοὶ γεγόνασιν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἀφορίαί τε καὶ ἀβροχλαὶ μακραί. Ἠμάρτηκε δὴ οὖν ἐλπίδος, οὐ λαθὼν τὰ αἰτήματα· καὶ προσέτι τούτῳ, καὶ αὐτῆς ἀπέχοντο τῆς ἁγίας γῆς, καὶ εἰσῆλθον εἰς Ἀἴγυπτον, ὡς εἰς χώραν τετειχιωμένην, καὶ τοῖς B ἐπιπείσοι θεοῖς ἐλάτρευον. Μυρία γὰρ ἦν ἐν Αἴγυπτῳ τὰ σεβάσματα, καὶ τῶν θεραπευόντων αὐτὰ θαυμαστὴ τις ὑπόληψις ἐπὶ δυναστείαις, ὡς ταῖς μαγικαῖς ἐμπειρίαις πάντα κατορθοῦν εὐκόλως δεδυνημένων. Ἀπειρήκασιν δὴ οὖν τὸ κατοικεῖν ἐν τῇ ἀπολέκτῳ παρὰ Θεῷ γῆ, καὶ τῆν τῶν εἰδώλων ἠλλάξαντο χώραν. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦτο δεδράκασι, βαδιοῦνται πρὸς Ἄσσυριους· οὐκ ἔσπευον τῷ Κυρίῳ. » Συνενεγκόντες γὰρ ἐν ληνοῖς τὸν ἐξ ἀμπέλου καρπὸν, ἔσπευον τοῖς δαίμοσι τὰς ἀπαρχάς, καὶ οὐχὶ τῷ δόντι Θεῷ. Ἀνέφερον δὲ καὶ ἄρτους, ὡς ἐν ἀπαρχῇ θερτισμοῦ. Πλὴν εἰς μολυσμὸν καὶ βεθῆλωσιν τὸ χρῆμα αὐτοῖς γενήσεται, φησί, καὶ ὡς ἄρτους πένθους καταλογισθήσεται τὰ προσκομιζόμενα, τούτεστι, βδελυρὰ τε, καὶ βέθηλα, καὶ ἀπηχθημένα. Διὰ ποίαν αἰτίαν; ὁ νόμος μὲν γὰρ ἀκάθαρτον ἐποίησε τὸν ἐγγίζοντα νεκρῷ· ἐγγίζοντα δὲ, ἢ καθ' αἵματος οικειότητα, ἦγον καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ σώματος ἀφήν. Ἦν οὖν ἀνάγκη τοὺς κατὰ γένος ἐγγύς, ἢ φίλους τῶν τετελευτηκότων ἐπὶ τῷ πένθει μαινεσθαι, περιέποντας τὸν νεκρὸν, καὶ δρᾶν ἐθέλοντας ἐπ' αὐτῷ τὰ νενομισμένα· πάντα δὲ ἦν ἀκάθαρτα ὡς ἂν αὐτοὺς συνέθη θίγειν. Ἄρτος οὖν πένθους ὁ τοῖς πικροῦσι νεκρὸν παρακείμενος εἰς τροφήν· οὐ καὶ ἀπογεύεσθαι, πάνδεινον ἐδῶκει τοῖς παραιτεῖσθαι μεμελετηκόσι τὸν ἐπὶ νεκρῷ μολυσμὸν. Μιαροὶ τοιγαροῦν καὶ ἀπόβλητοι καὶ αὐτοί, φησὶν, οἱ ἄρτοι, ὅπερ ἂν προσκομιθεῖεν ὡς ἐν ἀπαρχῇ θερῶν, « Καὶ οἱ ἐσθλοντες αὐτούς, μιανθήσονται. » Ἔσονται δὲ χρήσιμοι μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς D αὐτῶν, τούτεστιν, εἰς βρώσιν αὐτοῖς. « Οὐκ εἰσελεύσονται γὰρ εἰς οἶκον Κυρίου. » Εἰδέναι δὲ χρῆ, ὅτι καὶ ὁ νόμος, ἀπαρχὴν θερτισμοῦ, δράγματά τε καὶ ἄρτον προσάγειν ἐκέλευεν εἰς θυσίαν. Μετεκόμισε δὲ ὁ Ἰσραὴλ τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ τοῖς γλυπτοῖς. Καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς. »

Οὐκοῦν ἀναγκαῖον αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὰ ζωαρχῆ, καὶ αὐτὸν ὁμολογεῖν δοῦτῆρα καὶ χορηγὸν πάσης ἡμῖν εὐκαρπίας σωματικῆς καὶ πνευματικῆς· οὐ γὰρ ἔστιν ἕτερος παρ' αὐτὸν ὑετίζων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, καὶ τὰ ἐξ ὠρῶν ἀνίσχει κατ' ἀγρούς, καὶ τῆς ἀνωθεν εὐλογίας ἀνα-

⁴³ Num. xix, 22.⁴⁴ Exod. xxiii, 19.⁴⁵ Levit. vii, 11, 12.⁴⁶ Isa. xlii, 8.⁴⁷ Jer. xiv, 22.

πειπλάμεθα, τὸν νοητὸν ἄρτον τρεφόμενοι, καὶ οἶνον ἔχοντες τὸν ἐξ οὐρανοῦ, « Τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. » Ταῦτα φρονεῖν ἤρημένοι, κατοικήσομεν τὴν ἁγίαν γῆν. Ἐσόμεθα γὰρ μετὰ Θεοῦ, καὶ ἐν Ἄσσυροις ἀκάθαρτα οὐ φαγόμεθα. Καταβόσκουσι γὰρ ἐν ἀκαθάρσιαις τοὺς προσιόντας αὐτοῖς « Οἱ κοσμοκράτορες τοῦ αἰῶνος τούτου, τὰ πνευματικὰ τῆς ποτηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. »

Τί κοιήσετε ἐν ἡμέρᾳ πανηγύρεως, καὶ ἐν ἡμέραις ἑορτῆς Κυρίου;

ἩΖ'. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τοῦτο, φησὶ, καθίκεσθε δυσουλίαις καὶ ἀσεβημάτων, βδελυροὶ δὲ οὕτω γεγόνατε, καὶ ἀπρηχθημένοι, ποῖος ὑμῖν ἄρα βοηθήσει τρόπος; ἢ τί πεπραχότες καὶ βουλευσάμενοι, τῆς οὕτω δεινῆς καὶ ἀγρίας ἐκνεύσετε συμφορᾶς, ὅταν ἡ ἐμὴ τεληῖται πανήγυρις, δαπανῶντος τοῦ πολέμου τοὺς λελυπηχότας; Οὐκοῦν ἑορτὴν ἴδιαν ὀνομάζει ὁ Θεός, τὸν καιρὸν δηλονότι, καθ' ὃν ὁ Ἰσραὴλ ἐξαιτοῖτο δίκας τῶν εἰς αὐτὸν πεπλημμελημένων.

Χρὴ τοιγαροῦν μὴ ἀπλῶς τὸ δοκοῦν ἀπερισκέπτως ἐπιτελεῖν, καὶ τοῖς παρούσιν ἐφήδεσθαι, συναρπαζομένους ταῖς ἐπιθυμίαις εἰς τὸ προσκρούειν Θεῷ, περιθρεῖν δὲ μᾶλλον καὶ τὰ ἐσόμενα, καὶ διεκδύειν ἐπιτέγασθαι τὰ ἐκ θείας ὀργῆς· ἐσόμεθα γὰρ οὕτω σοφοί, καὶ τῶν συμφερόντων ἐπιστήμονες.

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ πορεύονται ἐκ ταλαιπωρίας Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μέμφις, καὶ θάψει αὐτοὺς Μαχμάς. Τὸ ἀργύριον αὐτῶν διελθὸς κληρονομήσει, ἀκαθαί ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν.

ἩΗ'. Καταδρύντων τὴν Σαμάρειαν τῶν Βαβυλωνίων, οἱ διαφυγεῖν ἰσχύσαντες, μόλις ἀπέδραμον εἰς τὴν Αἰγύπτω. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἐλόντων τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν χρόνοις τῆς Ἱερεμίου προφητείας, εὐαρίθμητοι κομιδῇ κατελείφθησαν ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς καὶ Βενιαμίν. Οὗτοι τε εἰσῆλθον εἰς Αἰγύπτου, καίτοι παρεγγυῶντος Θεοῦ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, καὶ λέγοντος ἐναργῶς, μὴ χρῆναι βαδίζειν τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφέντας εἰς τὴν Αἰγύπτω, ἠπειληχότος δὲ, ὅτι κἂν εἰ τοῦτο δρῶεν παρὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, περιπεσοῦνται τοῖς ἰσοῖς, ἢ τοῖς ἔτι φορικωτέροις. Ἐχει δὲ οὕτω τὸ γεγραμμένον· οὕτως εἶπε Κύριος· « Ἐὰν ὑμεῖς δῶτε τὸ πρόσωπον ὑμῶν εἰς Αἰγύπτου καὶ εἰσέλθητε ἐκεῖ τοῦ κατοικεῖν, καὶ ἔσται, ἡ βρομφαία ἦν ὑμεῖς φοβεῖσθε ἀπὸ προσώπου αὐτῆς, εὐρήσει ὑμᾶς ἐν Αἰγύπτω. » Ἐπειδὴ γὰρ ταῦ; Αἰγυπτίων ἐπικουρίας ἐπιθαρσάντες ἀντεφέροντο τοῖς Βαβυλωνίοις, ταύτητοι λελυπημένοι μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Σαμαρείας ἄλωσιν, ἐτρέποντο κατὰ τῶν Αἰγυπτίων οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ ἀμογητὶ νενικήκασιν, τότε συμβέβηκε τοὺς περιλειφθέντας ἐξ Ἰουδαίων συνδιόλλυσθαι τοῖς Αἰγυπτίοις. Οἱ δὲ δὴ διαφυγεῖν τὴν ἐν Αἰγύπτω ταλαιπωρίαν ἰσχύσαντες, μόλις ἐπέκαινα δεδραμηκασιν, ἐπὶ τὴν Ἀράδων ἰόντες χώραν. Καὶ ὡς εἰς πόλιν ὄχυρωτάτην κατωκίχασιν τὴν Μέμφιν, καὶ τὴν Μαχμάς, ἑτέρα δὲ αὕτη γείτων που πάντως,

A superna benedictione replemur, pane sub intelligentiam cadente nutriti, et viuum habentes caeleste, « quod laetificat cor hominis⁴⁸. » Ita affecti, terram sanctam habitabimus. Erimus enim cum Deo, et inter Assyrios immundis non vescemur. Pascunt enim in immunditiis ad se accedentes « principes mundi hujus, spiritualia nequitiæ in caelestibus⁴⁹. »

129 Quid facietis in die conventus, et in diebus solemnitatis Domini?

XCVII. Quoniam enim huc usque male vobis consulendo et imple agendo processistis, adeoque detestabiles et odiosi evasistis, quonam modo vobis succurreret? aut quid incipietis, quidve consilii capietis, ut tam diram et atrocem calamitatem effugiat, quando scilicet bello absumente qui me offenderant, celebritas mea peragetur? Itaque solemnitatem suam vocat Deus, tempus videlicet, quo Israel suorum in ipsum peccatorum poenas sit daturus.

Quamobrem quod lubescit, non simpliciter et inconsiderate exsequendum, et praesentibus gaudendum est, si nos cupiditates nostrae ad Dei offensam pertrahant; sed futura potius circumspicienda, curandumque sedulo, ut supplicis ab irato Deo immitendis elabamur. Sic enim sapientes et utilitatis nostrae scientes erimus.

Vers. 5, 6. Propter hoc ecce ibunt ex miseria Aegypti, et suscipiet eos Memphis, et sepeliet eos Machmas. Argentum enim eorum interitus hereditabit; spine in tabernaculis eorum.

XCVIII. Vastantibus Samariam Babyloniis, qui effugere potuerunt, vix in Aegyptum penetrarunt. Qui cum et ipsam Hierosolymam, Jeremia vaticinante, everissent, paucissimi de tribu Juda et Benjamin relictis, in Aegyptum se contulerunt; tametsi Deus per Jeremiam expresse jubens dixerat, non esse illis patria deserta ingrediendam Aegyptum, comminatus insuper, si id se nolente fecissent, in similes, aut etiam graviores calamitates incursumos. Sic autem est ad verbum: « Sic dixit Dominus: Si vos dederitis faciem vestram in Aegyptum, et ingressi fueritis illuc ut habitetis; et erit, gladius quem vos formidatis a facie ejus, inveniet vos in Aegypto⁵⁰. » Postquam enim Aegyptiorum auxiliis freti, Babyloniis restiterunt, eaque re irritati Babylonii, Hierosolyma et Samaria subjugatis, in Aegyptios moverunt, ac nullo negotio de his triumpharunt, tum qui restabant Judæi simul cum Aegyptiis perierunt. Quibus autem miseriam Aegyptiam fuga vitare licuit, tandem in Areadum regionem venerunt, et Memphim urbem, ut munitissimam, incoluerunt, 130 Machmas item aliam urbem, et vicinam plane, et reliquis florentiorem. Ibi quoque, confectis videlicet longis vitæ spatiis, obierunt, cum in Judæam reverti nequivissent. Ait porro rursus Jeremias his verbis: « Propter hoc sic dicit Domi-

⁴⁸ Eccli. xl. 20. ⁴⁹ Ephes. vi. 12. ⁵⁰ Jer. xl. 15, 16.

mus : Ecce ego pono faciem meam, ut disperdam omnes reliquos in Ægypto, et cadent in gladio, et in fame deficient a parvo usque ad magnum, et erunt in opprobrium, et in perditionem, et in maledictionem. Et visitabo super sedentes in terra Ægypti. Et non erit salvatus ullus de reliquis Juda peregrinantibus in terra Ægypti, ut revertatur in terram Juda, ad quam ipsi sperant animabus suis reverti illuc. Non revertentur ⁸¹. » Audis mortuos esse in Ægypto, etiam illic divina eos ultione persequente? Cum igitur miseria in Ægypto declinata, Memphim, ut in urbem præclaram advenerint, suscipiet quidem eos; verumtamen in Machmas morientur. Hoc enim sibi vult, « Sepellet eos Machmas. » Quocirca infesto Deo, nemo periculis agitatum ad salutem pristinam revocabit; sed quocunque iverit quispiam, ejus iram experietur. Et hæc quidem ipsis in Ægypto futura narrat. Quoniam vero etiam e divitiis suis eum offenderunt, « Argentum enim et aurum suum fecerunt sibi idola ⁸², » inquit, idcirco ipsum jure interitus hæreditabit, hoc est, sors erit vastatori : interitum enim vocat Assyrium, ut qui ferus et crudelis in excindendo præliandoque fuerit. Producentur autem et « spinæ, inquit, in tabernaculis eorum. » Ad tantam quippe solitudinem reductæ sunt urbes, ut spinis replerentur, quod terræ inviæ et desolatæ signum est.

Ἔσται τῷ ὀλοθρευτῇ. Ὁλεθρον γὰρ ἀποκαλεῖ τὸν Ἀσσύριον, ὡς ἀγρίως τε, καὶ ἀπηνῶς ἀνελόντα καὶ μεμαχημένον. Ἀναφύσσονται δὲ καὶ « Ἀκανθαί, φησὶν, ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν. » Ἐρημίας γὰρ εἰς τοῦτο κατηντήκασιν αἱ πόλεις, ὡς ἀκανθῶν γενέσθαι μεστάς. Σημεῖον δὲ τοῦτο γῆς ἀβάτου καὶ κεχερωμένης.

Quando igitur bonis aut corporalibus, aut spiritualibus a Deo suppeditatis quispiam nec recte, nec ad ejus gloriam utitur, facit autem citra ullam religionem, quibus eum offendere et irritare convincatur, abibit in exilium, eritque peculium diripientis Satanæ, et spinarum domicilium, immanium scilicet et cum ratione pugnantium cupiditatum, et fructus mites in animo suo non habebit. Contingit hoc, et quidem hæreticis ante omnes, qui sermonem impie in fratribus corrupendis, **131** et infirma eorum conscientia percutienda consumunt, quamvis Christus pro nobis mortuus sit.

VERS. 7. *Venerunt dies ultionis, venerunt dies tribulationis tuæ, et affligetur Israel sicut propheta insaniens, homo qui habet spiritum.*

XCIX. Solebant Israelitæ sanctorum prophetarum sermones repudiare, quæque a Deo mandabantur, pro nihilo putare, quanquam toties illis mala evenitura prædixisset. Itaque alicubi prophetam Ezechielem sic compellat : « Fili hominis, ecce domus Israel exasperans; dicentes dicunt : Visio quam iste videt, in dies multos, et in tempora longa iste prophetat. Propterea dic ad eos : Hæc dicit Adonai Dominus : Non prolongabuntur ultra omnia verba mea, quæcunque locutus fuero. Quia loquar verbum, et

καὶ τῶν ἄλλων ἐπισημοτέρα πόλις. Ἐκεῖ καὶ τετελευτήκασιν, μακροὺς δηλονότι διατελέσαντες χρόνους, ὑπονοστήσαι τε μὴ δυνηθέντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἐφη δὲ οὕτω πάλιν ὁ προφήτης Ἱερεμίας· « Διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐφίστημι ἐπὶ πρόσωπόν μου, τοῦ ἀπολλοῦσαι πάντας τοὺς καταλοίπους τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ πεσεῖται ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ ἐκλείψουσιν ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, καὶ ἔσονται εἰς ὀνειδισμὸν, καὶ εἰς ἀπόλειαν, καὶ εἰς κατάραν. Καὶ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τοὺς καθημένους ἐν γῆ Αἰγύπτῳ. Καὶ οὐκ ἔσται σεσωσμένος οὐδεὶς τῶν ἐπιλοίπων Ἰούδα, τῶν παροικούντων ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς γῆν Ἰούδα, ἐφ' ἣν αὐτοὶ ἐλπίζουσι ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν τοῦ ἐπιστρέψαι ἐκεῖ. Οὐ μὴ ἐπιστρέψωσιν. » Ἀκούεις ὅτι τετελευτήκασιν ἐν

Αἰγύπτῳ, καὶ ἐκεί τῆς θείας αὐτοῖς ὀργῆς ἐπεννηγεμένης; Ὅταν τοίνυν τὴν ἐν Αἰγύπτῳ τάλαιπωρίαν παραιτούμενοι, καθάπερ εἰς ἐπίσημον πῶλον ἀφίκοιντο τῆς Μέμφιν, ἐκδέχεται μὲν αὐτούς, πλὴν ἐν Μαχμάς τεθνήσκονται. Τοῦτο γὰρ τὸ, « Θάψαι αὐτοὺς Μαχμάς. » Ὅταν τοίνυν διώκῃ Θεοῦ, οὐδεὶς ἀνασώσει τὸν κινδυνεύοντα, ἀλλ' ἐνθάπερ ἂν ἴοι τις, ἐκεῖ περιτεύχεται τῷ θυμῷ. Καὶ ταῦτ' ἐν αὐτοῖς ἐν Αἰγύπτῳ συμβῆσθαι λέγει. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς ἐξ ἰδίου πλοῦτου λελυπήκασιν, « Τὸ γὰρ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἰδῶλα, » φησὶ, ταῦτ' ἐτοιμοὶ δικαίως βλεθροῦ αὐτῶν κληρονομήσει, τούτέστι, κληρὸς

Ὅταν τοίνυν τοῖς παρὰ Θεοῦ δοθεῖσιν ἀγαθοῖς, ἢ σωματικοῖς, ἢ πνευματικοῖς μὴ δὴ χερῶτό τις ὀρθῶς, μήτε μὴν εἰς δόξαν αὐτοῦ, πράττοι δὲ ἀπερισκέπτως τὰ δι' ὧν ἂν προσκρούοι, καὶ ἀλλοιοῦτο λυπῶν, κατεχρήσεται μὲν εἰς βλεθρον, ἔσται δὲ κληῖς τοῦ διαρκέζοντος Σατανᾶ, καὶ ἀκάνθης ἐναύλισμα, ἀγρίων δηλονότι, καὶ ἐκτόπων ἐπιθυμιῶν· καὶ καρποῦς ἡμέρους οὐκ ἂν ἔχοι κατὰ τὸν νοῦν. Πάθειεν δ' ἂν τοῦτο καὶ πρό γε τῶν ἄλλων αἰρετικοὶ, τὴν τοῦ λόγου χρεῖαν δαπανῶντες δυσσεβῶς εἰς τὸ παραλύειν ἀδελφούς, καὶ τύπτειν αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν, καίτοι Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἦκασιν αἱ ἡμέραι τῆς ἐκδικήσεως, ἦκασιν αἱ ἡμέραι τῆς ἀνταποδόσεώς σου, καὶ κακωθήσεται Ἰσραὴλ ὡσπερ ὁ προφήτης ὁ παρεξέστη δὲ κῶς, ἀνθρωπος ὁ πνευματοφόρος.

Ἡθ'. Ἔθος ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τοὺς τῶν ἁγίων προφητῶν ἀποσεῖσθαι λόγους, καὶ οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὰ παρὰ Θεοῦ, καίτοι πολλάκις ὅτι παθεῖν αὐτοῖς συμβῆσεται τὰ δεινὰ περιγηροκτότος· καὶ γοῦν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς προσπεφώνηκε πρὸς τὸν προφήτην Ἰεζεχίηλ, λέγων· « Γιὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ὁ παραικράϊνων, λέγοντες λέγουσιν· Ἡ ὄρασις ἦν οὗτος ὀρθῶς, εἰς ἡμέρας πολλὰς, καὶ εἰς καιροὺς μακροὺς οὗτος προφητεύει. Διὰ τοῦτο εἶπὸν πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Οὐ μὴ μηκύνωσιν οὐκέτι

⁸¹ Jerem. XLIV, 11-14. ⁸² Osee VIII, 4.

πάντες οἱ λόγοι μου, οὓς ἂν λαλήσω. Ὅτι λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω, λέγει Ἄδωνα Κύριος. Ὁ τοιοῦτό τί φησι κἀνθάδε. Ἐξ ἡμερῶν γάρ, φησὶν, αἱ ἡμέραι τῆς ἐκδικήσεως. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, ἐγγὺς ἡ δίκη, καὶ ἐπ' αὐταῖς ἦδη θύραις ὁ ἀγὼν, γείτων ἡ συμφορὰ, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁ πόλεμος. Ἐνέστηκεν ἡ τῆς ἀνταποδόσεως ἡμέρα. Κακουμένῳ δὲ σοι, φησὶν, ὦ Ἰσραὴλ, συγκακωθήσεται πάντως, καὶ ἐν ἰσῶ τρόπῳ μεθέξει τῆς δίκης, ὁ πᾶς ἐν σοὶ ψευδοπροφήτης, ὁ παρεξιστακτικὸς ἄνθρωπος, τουτέστιν, ὁ ἔνθους καὶ μαινόμενος, καὶ ἀπολωλεκτικὸς τὰς φρένας, ὃν σὺ νενομίμας εἶναι πνευματοφόρον. Ὁμοῦ γὰρ τοῖς ἄλλοις διολύλασι οἱ τε ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, καὶ οἱ τῶν εἰδώλων θεραπευταί, καὶ πάντες, ὅσοι ψευδοεπεῖς τε καὶ ψευδομάντις ἦσαν ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ γὰρ μαίνεσθαι προσεποιούντο τὰς μαντείας ποιηζόμενοι, καὶ φοιᾶν ὑπεκρίνοντο, ταῦτητοι καὶ ἄνθρωπον παρεξιστακτικὰ τὸν τοιοῦτον ὀνομάζει.

Ἐπὶ τοῦ πλήθους τῶν ἀδικιῶν σου ἐπληθύνθη β
μανία σου.

Ρ'. Πλήθος ἀδικίας φησὶν, οἷον εἰ τὴν πολύτροπὸν τε καὶ πολυειδή θρησκείαν τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐνὶ μὲν λόγῳ, πεπλάνηντο, καὶ πάντες ἦσαν εἰδωλολάτραι. Πλὴν ἐμερίζαντο τοὺς τῆς πλανήσεως τρόπους, ἄλλοι τε ἄλλοις προσῆγον τὰς τελετάς, καὶ τοῖς προσιοῦσιν ἐποιοῦντο τὰς ψευδομαντείας. Οἱ μὲν γὰρ ταῖς δαμάλεσιν ἐλάτρευον· οἱ δὲ τῷ Χαμῶς, εἰδώλῳ Μωάβ· ἕτεροι δὲ τῇ Ἀστάρτῃ. Ἡσῶν δὲ, οἱ καὶ τῷ Βάαλ, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Ταῦτητοι θεὸς ἐπιητιάτο, λέγων διὰ φωνῆς Ἰερεμίου, ὅτι Ἐκατὰ ἀριθμὸν πόλεων σου, ἦσαν θεοὶ σου, Ἰούδα. Ἐκάστη γὰρ πόλις τῶν παρ' αὐτοῖς ἴδιον ἔχειν ὠμολόγει θεόν. Τοῦτο αὐτὸ Ἐπὶ τῶν ἀδικιῶν σου ὀνομάζει δικαίως. Ἀδίκημα γὰρ ἀληθῶς, καὶ ὑβρις εἰς θεόν, τὸ ἀποφοιτᾶν μὲν αὐτοῦ, προσκείσθαι δὲ ξύλοις τε καὶ λίθοις, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καθάρπερα γέγραπται. Μανίαν δὲ λέγει τὴν μαντείαν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περὶ πλήθος ἀδικίας εὐρηται ἐν σοὶ, φησὶ, ταῦτητοι καὶ παρὰ σοὶ πεπλήθυνται μανία, τουτέστιν, ἡ ψευδομαντεία, ἐκάστου κατὰ τὸ εἶδος τῶν ψευδομάντεων ἴδιον ἔχοντος τρόπον, καθ' ὃν ἐμαντεύετο. Ἐκτοπον οὖν ἄρα, καὶ παράνομον, καὶ βέβηλον ἀληθῶς, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχον, εἰς γὰρ τὸ δύνασθαι λυπεῖν, καὶ παροτρύναι δεινῶς τὸν τῶν ὅλων θεόν, τὸ ψευδοεπεῖσαι προσκείσθαι φιλεῖν, τῶν λαλεῖν εἰσθότων Ἐπὶ τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Παραφυλακτέον δὲ οὖν Χριστιανοῖς τὴν πλημμέλημα. Μόνοι γὰρ ἂν πρέπει τοῖς τοιαύτοις νοσεῖν τοῖς τῶν ἁγίων θεραπευταῖς.

Σκοπὸς Ἐφραὶμ μετὰ θεοῦ προφήτης, παρὶς σκοπιά ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ.

ΡΑ'. Σκοποῦς ὀνομάζειν ἔθος τῇ θεῷ. Γραφὴ τοῦ τῶν λαῶν προεστηκότες, ὅψοι τε ἡρμένους διὰ τιμὴν, οἷς ἂν καὶ ἐνορέψῃ τις, εἰ δὴ βούλοιο τὸν ὀρθὸν καὶ ἀνεπίπληκτον διαζῆσαι βίον. Καὶ γοῦν ἐφη ποῦ θεὸς πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ἰεζεκιήλ Ἐπὶ ἀνθρώπου, σκοπὸν δέδωκά σε τῷ ὄκῳ Ἰσραὴλ, καὶ

A faciam, dicit Adonai Dominus ²². Tale quiddam et hic loquitur : « Venerunt dies ultionis. » Ac si dicat, prope est ultio, et jam in ipsis foribus discrimen : vicina clades, et bellum ante oculos est. Retributionis dies adest. Dum tu autem affligeris, Israel, omnino et aequali poena tecum affligetur omnis pseudopropheta apud te, homo de statu mentis dimotus, hoc est, fanaticus, et insanus, et qui mentem perdidit, quem tu putasti spiritualem. Simul siquidem cum aliis perierunt sacerdotes excelsorum, et cultores idolorum, et quotquot mendaces et falsi vates erant in Israel. Quia enim vaticinaturi furere se simulabant, et quasi Phœbæo numine afflato fingebant, ideo et hominem insanum seu mente captum istiusmodi nominavit.

Præ multitudinē iniquitatum tuarum multiplicata est insania tua.

C. Multitudinem iniquitatis nominat quasi multimodam et multiforem superstitionem Israelis. Uno verbo, corrupti erant omnes et idololatæ. Verumtamen secundum modos deceptionis divisi, alii aliis sacra faciebant, et se convenientibus falsa prædicabant. Nam quidam vitulos, quidam Chamos idolum Moab, alii Astarten colebant. Non deerant item qui Baal et militiam cœli in deorum numero venerarentur. Idcirco Deus incusans eos, per Jeremiam ait : **132** « Secundum numerum civitatum tuarum erant dii tui, Juda ²³. » Unaquæque enim urbs illorum proprium deum habere se profitebatur. Hoc ipsum « multitudinem iniquitatis » convenienter appellat. Vere enim iniquitas est in Deum, et injuria, ab illo recedere, et lignis, lapidibus atque operibus manuum suarum ²⁴, ut scriptum est, colendis deditum esse. Insaniam autem nuncupat vaticinationem. Quare, quoniam multitudo iniquitatis in te inventa est, inquit, idcirco et apud te multiplicata est insania, id est, vaticinatio, unoquoque falso vate, ut consentaneum est, suum vaticinandi modum habente. Absurdum ergo et iniquum est revera, et quod satis sit ad graviter offendendum et irritandum Deum universorum, libenter attendere falsis sermonibus solitorum loqui « de corde suo, » sicut scriptum est, « et non de ore Domini ²⁵. » Cavendum igitur Christianis peccatum. Solos enim sanctarum rerum cultores ad hujusmodi languere et infirmos esse concedet.

Vers. 8. Scopus Ephraim cum Deo propheta, laqueus tortuosus super omnes vias ejus.

CI. Solet divina Scriptura scopos nominare præsidēs et moderatores populi, et in sublimi dignitatum gradu collocatos, in quos intueatur qui rectam et inculpatam vitam degere velit. Quare alicubi Deus ad beatum prophetam Ezechielem : « Fili hominis, scopum dedi te domui Israel, et sermonem audies

²² Ezech. xii, 27, 28. ²³ Jer. ii, 28. ²⁴ Osce xiv, 4. ²⁵ Jer. xxii, 16.

et ore meo, et minaberis eis a me ⁸⁷. » Usitatum enim erat his scopis, non solum iis quos instituerent, ad descriptionem et formam virtutis, una cum legibus suam ipsorum vitam proponere, sed etiam optima præcepta tradere, et Dei voluntatem probe interpretari. Cæterum alii quidem scopis bonis subiecti, directum iter officii ambulantes salvabantur; alii pravis et improbis hominibus animorum suorum momenta committentes, seducere et seduci perseverabant, mente ab omni opere bono et cognitione vera inanes. Propter hujuscemodi tribules Ephraim, sive Israellem et nunc castigat. « Factus est enim illi scopus, inquit, cum Deo propheta. » Quasi dicat, cujusque Dei falsi, falsus propheta. Ut enim supra dixi, in multiplices errores dispersi fuerunt. Et alii quidem servierunt Baal, alii Chamos, sive Beelphegor : **133** et in quolibet fano formatum et manufactum simulacrum aliquod idolu[m]que cernebatur, cui assidebat assidueque serviebat pseudopropheta proprius, eratque apud eos genus vaticinandi varium. Et eructabant accedentibus quod volebant, sine ratione tanquam concubile et necessarium. Quoniam igitur factus est scopus tribulibus Ephraim cum unoquoque falso deo etiam propheta proprius, idcirco postea ad quidvis turpissimum impotenter se dederunt. Hoc illis factum est « et laqueus tortuosus. » Non enim poterant dirigi, et recta unquam incedere in tot deorum cultum prolapsi, ut cum quolibet deo et proprium prophetam haberent, et insuper scopum sibi facerent, qui eos a pietate erga Deum abducebat, et in foveam perditionis præcipitabat. Volentes igitur legibus convenienter vivere, ascoltare debent non docentibus simpliciter, nec loquentibus de corde suo ⁸⁸, sed quibus divina et superna gratia sinceræ erga Deum charitatis testimonium dederit. Hinc et Christus : « Attendite, inquit, a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces ⁸⁹. »

A crudelibus autem feris parum discrepare non falso affirmamus impiarum hæresum inventores et patronos, qui ore diducto Israellem devorant. Quodammodo enim consumunt simpliciorum animas, fallaciæ dentibus eos comminuentes. Dicatur itaque et nobis etiam : « Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum; molas leonum confregit Dominus. Ad nihilum devenient, ut aqua decurrens. Intendet arcum suum donec infringerent ⁹⁰. »

VERS. 9. *Insaniam in domo Dei defixerunt. Corrupti sunt secundum dies collis. Recordabitur iniquitatis eorum, ulciscetur peccata eorum.*

CLL. Insaniam et hic more solito falsas prædictiones nominat, domum autem Domini Israellem. Dicitur est igitur quodam loco per Jeremiam ad Judæorum Synagogam, velut ex persona Dei : « Nonne

ἀκούση ἐκ στόματός μου λόγον, καὶ οἰαπιλήθη αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ. » Ἔθος γὰρ τοῖσδε σκοποῖς, οὐχὶ μόνον τοῖς παιδευομένοις πρὸς ὑποτύπωσιν ἀρετῆς, ἦτοι πολιτείας συννόμοις τὸν ἑαυτῶν προτιθέναι βίον, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰσηγεῖσθαι τὰ χρήσιμα, καὶ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν διερμηνεύειν ὀρθῶς. Ἄλλ' οἱ μὲν ὑπὸ σκοποῦς ὄντες ἀγαθοῦς, κατ' εὐθὺ τοῦ πρέποντος ἰόντες, ἐσώζοντο· οἱ δὲ πονηροῖς καὶ φαύλοις ἀνδράσι τῆς ἑαυτῶν διανοίας προσνέμοντες τὴν βροχὴν, πλανῶντές τε, καὶ πλανώμενοι διετέλουν, καὶ ἀπάτης ἀγαθουργίας καὶ γνώσεως ἀληθοῦς ἐξημισμένον ἔχοντες τὸν νοῦν. Οὕτω πεπονθότας καταιτιδιᾶται καὶ νῦν τοὺς ἐκ τῆς φυλῆς Ἐφραῖμ, ἦτοι τὸν Ἰσραήλ. « Γέγονε γὰρ αὐτῷ, φησὶ, σκοπὸς μετὰ Θεοῦ προφήτης. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, καθ' ἕκαστον τῶν ψευδωνύμων θεῶν, καὶ ψευδόμεναις ἰδικός. Ὡς γὰρ ἦδη προείπον, εἰς πολὺτροπον ἐμερίζοντο πλάνην. Καὶ οἱ μὲν λελατρεύουσι τῷ Βάαλ· οἱ δὲ τῷ Χαμῶς, ἤγουν τῷ Βεελφεγῶρ. Καὶ ἐν ἑκάστῳ τεμένει πεπλαστοῦργητό τι καὶ χειρόκμητον ἀγαλμά τι καὶ βρέτας, καὶ ὁ προσεδρεύων ἑκάστῳ ψευδοπροφήτῃ ἰδικός, καὶ διάφορος παρ' αὐτοῖς ὁ τῆς ματαιότητος ἦν τρόπος. Ἐρεύγοντο δὲ τοῖς προσερχομένοις τὸ δοκοῦν ἀπλῶς ὡς χρησιμὸν τε καὶ ἀναγκαῖον. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ γέγονε σκοπὸς τοῖς ἐξ Ἐφραῖμ μετ' ἑκάστου τῶν ψευδωνύμων θεῶν, καὶ προφήτης ἰδικός, ταύτητοι λοιπὸν πρὸς πᾶν ὀτιώχηρῶν αἰσχρίστων ἀσχετίως ἀπονεύουσαι. Τοῦτο γέγονεν αὐτῷ « καὶ παγίς σχολία. » Οὐ γὰρ ἦν κατευθύνεσθαι, καὶ ὀρθῶς βαδίζειν δύνασθαι ποτε τοὺς εἰς τὸσαύτην πολυθεΐαν ὠλισθηκότας, ὡς σὺν ἑκάστῳ Θεῷ καὶ προφήτῃ ἔχειν ἰδικόν· καὶ προσέτι, ποιεῖσθαι σκοπὸν, τὸν τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀποκομίζοντα, καὶ τοῖς τῆς ἀπωλείας ἐνιέντα βόθρου. Προσεκτέον δὴ οὖν τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ἐν νόμῳ, οὐχὶ τοῖς διδάσκουσιν ἀπλῶς, οὐδὲ τοῖς λαλοῦσι τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, ἀλλ' οἷς ἂν ἡ θεία καὶ ἀνωθεν ἐπιμαρτυρήσῃ χάρις τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον. Τοιγάρτοι καὶ ὁ Χριστός· « Προσέχετε, φησὶν, ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. »

Θηρῶν γὰρ ἀγρίων ὀλίγα διενεγκεῖν φαμεν ἀληθεύοντες, τοὺς τῶν ἀνοσίων αἰρέσεων εὐρέτας, καὶ προσεθηκότας, τοὺς κατεσθίοντας τὸν Ἰσραήλ ὅλην τῷ στόματι. Δαπανῶσι γὰρ ὡσπερ τὰς τῶν ἀπλουστέρων ψυχὰς, τοῖς τῆς ἀπάτης ὁδοῦσι συντρίβοντας. Εἰρήσθω δὴ ὁὖν καὶ πρὸς ἡμῶν· « Ὁ Θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῶν λέόντων συνέθλασεν ὁ Κύριος. Ἐξουδενωθήσονται ὡς ὕδωρ διαπορευόμενον. Ἐντενεῖ τὸ τόξον αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀσθενήσωσιν. »

Μανίαν ἐν οἴκῳ Κυρίου κατέκρηξαν. Ἐφθάρησαν κατὰ ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. Μνησθήσεται ἀδικίας αὐτῶν, ἐκδικήσεται ἁμαρτίας αὐτῶν.

PB. Μανίαν κἀνθάδε συνήθως φησὶ τὴν ψευδομαντείαν. Κυρίου δὲ οἴκον ὀνομάζει τὸν Ἰσραήλ. Καὶ γὰρ εἰρηταιῶν διὰ φωνῆς Ἰερεμίου πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ·

⁸⁷ Ezech. iii, 17. ⁸⁸ Jer. xxiii, 16. ⁸⁹ Matth. vii, 15. ⁹⁰ Psal. lvi, 7, 8.

« Οὐχ ὡς οἰκόν με ἐκάλεσας, καὶ πατέρα, καὶ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας σου ; » Καταπλήττεται δὲ οὖν τῆς ἀποπληξίας τὸ μέγεθος, καὶ τῶν ἀτόπων ἐγγειρημάτων τὴν ὑπερβολὴν. Ἐπληξασί γὰρ πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀνοσιότητος, φησὶν, ὡς μανίαν ἐν οἴκῳ Κυρίου καταπῆξαι, τουτέστι, ψευδομαντείαν, καὶ τὰ τοῖς θεοῖς νόμοις ἀπηγορευμένα πλημμελεῖν. Εὐ δὲ δὴ καὶ τὸ « κατέπηξαν, » φησί. Οὐ γὰρ πέπαυται τολμηθὲν εισάπαξ, ἀλλ' οἰοῖνε πέπηγε καὶ ἐνεβοθρεῦθη λοιπὸν τῆς δυσσεβείας τὸ χρῆμα· οὐ γὰρ κατέληξε ψευδομαντείας ἔχων καὶ ψευδοπροφήτας ὁ Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τοιαῦτα τετολμηκασιν, εἰκότως ὦν ἔδρασαν ἐξαιτούμενοι δίκας, « Ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. Μεμνήσεται γὰρ τῆς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ ἐκδικήσεται πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστὶ τὸ, « Ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ, » φέρε, διὰ βραχείων ὑπομνήσωμεν. Γέγραπται τι τοιοῦτον ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Κριτῶν, ἐπιτομάδῃν δὲ ἅπασαν, ὡς ἐνι, ποιήσομαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ μικροτέραν οὖσαν συσταλῶ. « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, φησὶν, οὐκ ἦν βασιλεὺς ἐν Ἰσραήλ, ἀνήρ τὸ εὐθὺς ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἔποιε. Καὶ ἐγενήθη νεανίας ἐκ Βηθλεὲμ, δήμου Ἰούδα, καὶ αὐτὸς Λευίτης, καὶ οὗτος παρέκει ἐκεῖ. Καὶ ἐπορεύθη ὁ ἀνὴρ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς πόλεως Ἰούδα, παροικῆσαι ἐν ᾧ ἂν εὕρῃ τόπω. Καὶ ἦλθεν ἕως ἕρους Ἐφραΐμ, καὶ ἕως οἴκου Μιχαίου, τοῦ ποιῆσαι ὄδον αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Μιχαίας· Ἡδὸν ἔρχῃ; Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν Λευίτης· Ἐγὼ εἰμι ἀπὸ Βηθλεὲμ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ πορεύομαι κατοικῆσαι ἐν ᾧ ἂν εὕρω τόπω. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Μιχαίας· Κάθου μετ' ἐμοῦ, καὶ γίνου μοι εἰς πατέρα καὶ εἰς ἱερέα· καὶ ἐγὼ δώσω σοι δέκα ἀργυρίου εἰς ἡμέρας, καὶ στολὴν ἱματίων, καὶ τὰ πρὸς ζωῆν σου. Καὶ ἐπορεύθη ὁ Λευίτης, καὶ ἤρξατο παροικεῖν παρὰ τῷ ἀνδρὶ. Καὶ ἐγενήθη ὁ νεανίας παρ' αὐτῷ ὡς εἰς ἀπὸ υἱῶν αὐτοῦ. Καὶ ἐπλήρωσε Μιχαίας τὴν χεῖρα τοῦ Λευίτου, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ εἰς ἱερέα, καὶ ἐγένετο ἐν οἴκῳ Μιχαίου. » Εἰδωλόατρης μὲν οὖν ὁ Μιχαίας, κατεμισθοῦτό γε μὴν τὸν ἐξ αἵματος τοῦ Λευί, καὶ θεραπευτὴν ἔποιε γλυπτῶν, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων ἀνετέθει χρεῖαις. Καὶ τί μετὰ τοῦτο γενέσθαι συμβέδηκεν; Ἐφη πάλιν ὡδὶ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν· « Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ φυλὴ Δάν ἐζήτει αὐτῇ κληρονομίαν τοῦ κατοικῆσαι, ὅτι οὐκ ἐνέπεσεν αὐτῇ ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐν μέσῳ φυλῶν Ἰσραὴλ κληρονομία. Εἶτα πάντε τινας ἐπιλαξάμενοι, προβαδίζουσιν ἑαυτῶν ἀναπειθουσι, καὶ κατερευνησάσι τὴν γῆν ἣν ἂν δύναιντο λαβεῖν, καὶ οἰκεῖον ποιεῖσθαι κληρον. Οἱ δὲ ἀφίκοντο, φησὶν, ἕως ἕρους Ἐφραΐμ, ἕως οἴκου Μιχαίου, καὶ ἠλόισθησαν ἐκεῖ, καὶ τὸν Λευίτην ἐπιγινώσκουσιν, ὡς ὁμογενῆ, διὰ τοι τὸ γλώττη χρῆσθαι τῇ κατ' αὐτῆς· Ἐβραίοις γὰρ οὖσιν, ὡς Ἐβραῖος ἐλάλει. Ἐρόμενοι δὲ τὴν αἰτίαν, καὶ ἀναμαθόντες, ὅπως ἐκ φυλῆς ὄντα Λευί κατεμισθοῦτο μὲν ὁ Μιχαίας, ἱερουργῶν δὲ τῶν ἑαυτοῦ χειροτόνησε σεβασμάτων, συναλγῆσαι δέον, ὡς αἰχμαλώτων, καὶ ἠκατημένω, καὶ ἀλητεύοντι,

ut domum me vocasti, et patrem, et ducem virginitatis tuæ ⁶¹? » Magnitudine igitur amentie et nefandarum molitionum exsuperantia obstupescit. Progressi sunt enim jam, inquit, eo impietatis, ut insaniam in domo Dei defixerint, hoc est, falsum vaticinium divinarumque legum violationem. Aperte autem et illud dictum, « defixerunt. » **134** Non enim desit audacter patratum semel, sed quodammodo fixa est et in scrobem impacta impietas; quia non cessavit falsos vates et pseudoprophetas habere Israel. Quia vero in hanc audaciam eruperunt, merito factorum poenas exacti, « corrupti sunt secundum dies colliis. Recordabitur enim iniquitatis ipsorum, et ulciscetur omnia peccata eorum. » Quidnam autem sit, « corrupti sunt secundum dies colliis, » age, paucis suggeramus. Scriptum est quidpiam hujusmodi in libro Judicum; totam narrationem quam potero brevissime perstringam, et longiorem in pauca conferam. « In diebus illis, inquit, non erat rex in Israel, et quisque quod rectum erat in oculis suis, faciebat. Et fuit juvenis in Bethlehem, tribus Juda, et ipse Levites, et hic habitabat ibi. Et abiit vir ille a Bethlehem civitate Juda habitare in loco quem invenisset, et venit usque ad montem Ephraim, et usque ad domum Michæ, ut faceret iter suum. Et dixit ei Micha: Unde venis? Et respondit Levites: Ego sum de Bethlehem Juda, et ego vado habitare in loco quem invenero. Et dixit ei Micha: Sede mecum, et esto mihi in patrem, et in sacerdotem, et ego dabo tibi decem argenteos in diem, et stolum vestium, et quæ ad victum tuum pertinent. Et abiit Levites, et incepit habitare apud virum. Et fuit adolescens apud illum, ut unus de filiis ejus. Et implevit Micha manum Levitæ, et fuit ei in sacerdotem, et fuit in domo Michæ ⁶². » Idololatra igitur fuit Michas, mercede nihilominus de sanguine Levi propagatum conduxit, et cultorem fecit sculptilis, idolorumque usibus eum dedicavit. Quid postea? Narrat rursus Scriptura sacra in hunc modum: « Et in diebus illis tribus Dan quærebat sibi possessionem ad habitandum, quoniam non cecidit illi usque ad diem illum in medio tribuum Israel possessio. Deinde quinque delectis ut præcederent persnaserunt, et explorarent terram, quam possint occupare, et in sortem suam convertere. Illi venerunt usque ad montem Ephraim, in domum Michæ, et requieverunt ibi, et Levitam ut cognatam agnoverunt, quod eorum lingua uteretur. Hebræis enim ut Hebræus loquebatur. Percontati igitur causam, et cognito quomodo ex tribu Levi natus, a Micha conductus esset, et ab eo sacrificis idolorum ejus institutus, cum miserari ut captivum, et deceptum, et erronem deberent, **135** confestim in eosdem deceptionis laqueos inciderunt, et eum ex idolis sciscitatum sibi referre postularunt, si eis ex sententia ceptum esset processurum, ut obtinerent, inquam, regionem, quam exploratum veniebant. Ille

⁶¹ Jer. III, 4. ⁶² Judic. XVII, 6-13.

quod lubebat, tanquam a Deo responsum referabat. Considerata igitur terra, legati renuntiaverunt iis, a quibus missi erant, bonam et pinguem esse, nec citra sudorem posse redigi in potestatem. His sermonibus auditis, tribules Dan, sexcenti numero, armati ascenderunt. Venerunt autem et ipsi in sedes Michæ. Et responderunt, inquit, illi quinque viri qui abierant consideratum terram Laia, et dixerunt fratribus suis: Scitote quod in domo ista est Ephod, et Theraphim, et sculptile, et conflatile. Et nunc scitote quid facietis. Ephod igitur sonat liberatio, Theraphim remissio, aut sanans ipsos. Idolum enim falsam opinionem habebat, quasi sanare quosdam posset. Græci enim hujusmodi de quibusdam sculptilibus comminiscuntur. Hoc cum didicissent tribules Dan, tollunt sculptile, et Levitam ut Michæ derelicto sequatur permovent. Congressi autem, et victoria potiti, et regione occupata, urbem ædificatam vocabulo Dan, primi parentis sui nomen ei decernentes: erant enim, ut dixi, de tribu et sanguine Dan. Collocato autem ibi et idolo, sacrificabant eidem, et cum terra deum quoque possidebant: tanta fuit ipsorum vecordia ⁶³. Hanc ob causam postea iratus est Deus, et æquissime, ut indigne habitus. Cum autem omne nomen Israelis loco inimicorum infensissimorumque hostium tribules Dan ducere, et admissæ in Deum impietatis rationem eos poscere oporteret, etiam fortasse iis assensu sunt, et laudandos censuerunt, ut qui nihil plane deliquissent. Jam vero quæ hujus ignaviae stipeudia acceperint, age commemoremus. Nullo adhuc rege Israelis, vir quidam Levites, habitans in latere montis Ephraim, uxorem Bethleemitidem duxit. Quæ cum fugisset ad patrem suum, secutus eam maritus, persuasit, ut secum redire ac de cætero cohabitare vellet. Quo facto, in medio itinere cum ea in Gabaa oppidum, quod interpretantur *collem*, divertit. Gabaa, sive collis incolæ erant Benjamitæ. **136** Iis apud senem quemdam diversantibus, nocte media venientes nonnulli cives Benjamitæ, homines improbi, ut scriptum est, Levita et alii abuti ad libidinem voluerunt. Vix tandem re scelestissima precibus condonata, corripunt uxorem ejus, mulierculamque per totam noctem impura libidine vexatam mori cogunt. Vir corpus exanime in partes concisum, per tribus Israeliticis distribuit, Benjamitarumque et in hospites facinus, et effrenatam lasciviam, et Sodomitici flagitii imitationem manifestat ⁶⁴. Ex eo indignatus totus Israel congregatur, et copias contra Benjamitas Gabaa, seu ad collem educit. Tantas autem strages ediderunt, ut quamvis populosa esset admodum, vix pauci incolumes in solitudinem fuga se eriperent. Ex omni item Israel bellicosi viri ingenti numero interierunt. At enim non permisisset Deus Israelitis conserere manus, nisi sculptile ex domo Michæ sublatum qui erant de tribu Dan coluissent, et alia

συγκατώλισθον εὐθὺς εἰς τοὺς τῆς ἀπάτης βρόχους, καὶ ἀγορεύειν αὐτὸν ἤξιον, ἐπερωτῶντα τὸ εἰδωλον εἰ κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἐκθήσεται τὸ ἐγγχείρημα, τὸ κρατῆσαι, φημί, τῆς χώρας, ἣν ἀφίκοντο καταθρήζοντες. Ὁ δὲ τὸ δοκοῦν λελάληκεν ὡς παρὰ Θεοῦ. Κατασκεψάμενοι δὲ τὴν γῆν οἱ ἀπεσταλμένοι, τοῖς πεπομφόσιν ἀπήγγελλον, ὡς ἀγαθὴ καὶ πλῆν, καὶ οὐ σὺν ἰδρωτί ληπτῆ. Ἐπειδὴ δὲ τῶν τοιοῦτων ἐπέσθοντο λόγων, οἱ ἀπὸ φυλῆς τοῦ Δάν, ἑξακόσιοι τὸν ἀριθμὸν, ἐν ὄπλοις ὄντες ἀνέβαινον. Ἀφίκοντο δὲ καὶ αὐτοὶ μέχρις οἴκου Μιχαίου. Καὶ ἀπεκρίθησαν, φησὶν, οἱ πέντε ἄνδρες, οἱ πορευθέντες κατασκεψάσθαι τὴν γῆν Λαῖσά, καὶ εἶπον πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν. Ἔγνωτε, ὅτι ἔστιν ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ Ἐφῶδ, καὶ Θεραφίμ, καὶ γλυπτὸν, καὶ χωνευτὸν. Καὶ νῦν γινώτε τί ποιήσετε. Τὸ μὲν οὖν Ἐφῶδ ἐρμηνεύεται *λύτρωσις*, Θεραφίμ δὲ πάλιν, *ἀνεσις ἢ λάμνος αὐτοῦς*. Εἰδωλον γὰρ ἦν ὑπόληψιν ἔχον ἐφ' ἑαυτῷ ψευδῆ, τοῦ θεραπεύειν δύνασθαι τινάς. Περιπλάττουσι γὰρ Ἑλλήνων παῖδες ἔσθ' ὅτε ταῖς τοιαύταις δόξαις τὰ χειροποίητα. Τοῦτο μεμαθηκότας οἱ ἀπὸ Δάν, ἀναλαμβάνουσι τὸ γλυπτὸν, ἀναπέθουσι δὲ καὶ τὸν ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ κατακολουθησά σφισιν, ἀποφοιτῶντα Μιχαίου. Παραταξάμενοι δὲ, καὶ νενικηκότας, καὶ ὑπὸ χεῖρα λαβόντες τὴν γῆν, ἀνεδείμαντο πλῆν, ἣν ἐπινώμασαν Δάν, τὸ τοῦ προπάτορος γράφοντες αὐτῆ· φυλῆς γὰρ ἦσαν καὶ αἵματος τῆς ἀπὸ Δάν, ὡς ἔφην. Ἰδρυσάμενοι δὲ καὶ τὸ εἰδωλον ἐν αὐτῇ, θυσίας προσήγον, καὶ ὁμοῦ τῇ γῆ καὶ θεὸν ἐκτῆσαντο πρὸς τοῦτο αὐτοῖς ἀβουλίαις κατεκομίσθη τὸ φρόνημα. **137** Ταύτητος Θεὸς ἠγανάκτει λοιπὸν, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ὕβρισμένος. Ἐἶτα δέον πάντας τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐχθροὺς ἠγεῖσθαι καὶ πολεμιωτάτους τοὺς ἀπὸ Δάν, καὶ τῆς εἰς θεὸν δυσσεβείας ἐξαιτῆσαι λόγους, τάχα που καὶ συνηνέχθησαν, καὶ ἐπαινῶν ἤξιον, ὡς κατ' οὐδὲν ὄλως ἡμαρτηκότας, καὶ ποῖα γέγονεν αὐτοῖς τῆς εἰς τοῦτο ραθυμίας τὰ ὀψώνια, φέρε λέγωμεν ἐφεστῆς. Ἀδασιλεύτου μεμνηκότος τοῦ Ἰσραὴλ, ἀνὴρ τις Λευίτης, παροικῶν ἐν μηροῖς ἑβρουσίων Ἐφραῖμ, σπουκοῖν ἐποίησάτο τινα τῶν ἐκ Βηθλεέμ. Ἐπειδὴ δὲ γυναῖον ἀπέδρα πρὸς τὸν πατέρα, εἶπετο μὲν ὁ Λευίτης. Ἀναπαίθει δὲ αὐτὸς ὑπονοσησάσιν σὺν αὐτῷ, καὶ οἶκοι γενέσθαι λοιπῶν. Οὐ δὴ γεγονότος, κατὰ μέσσην ἰὼν τὴν ὁδὸν, ὁμοῦ τῷ γυναίῳ κατέλυσεν ἐν Γαβαά, ἣ διερμηνεύεται *βουνός*. Ἄκουσιν δὲ τὴν Γαβαά, ἦτοι τὸν βουνὸν οἱ ἐκ φυλῆς Βενιαμίν. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τινα κατηυλλίζετο πρεσβύτη, κατὰ μέσσην τὴν νύκτα ἐλθόντες τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, ἄνδρες παράνομοι, καθὰ γέγραπται, καταβιάζεσθαι πρὸς ἀσέλγειαν τὸν τε Λευίτην, καὶ αὐτὸν, καὶ ἐτέρου· ἦθελον. Δυσωπηθέντες δὲ μὲν τῆς ἀτοπίαις τὴν ὑπερβολὴν, τὴν τοῦ Λευίτου συλλαμβάνουσι παλλακίδα. Καὶ δὴ καὶ ἀπεκτόνασι, δι' ὅλης τῆς νυκτός εἰς τὸ γυναῖον ἀσελγαίνοντες. Ὁ δὲ διελὼν εἰς μέλη τὸ σῶμα διένειμε τοῖς ἐκ φυλῆς Ἰσραὴλ, καταφανῆ καθιστάς τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν τὴν τε εἰς τοὺς ξένους ἡμαρτίαν, καὶ τὸ ἀχάλιον εἰς ἀσέλγειαν καὶ

⁶³ Judic. xviii, 1-31. ⁶⁴ Judic. xix, passim.

ὅτι τὰ Σοδομιτῶν μιμίμηνται πλημμυλήματα. Ἐν τεῦθεν ἀγανακτήσας συναγήγερται πᾶς Ἰσραὴλ, καὶ κατεστρατεύοντο τῆς φυλῆς Βενιαμὴν ἐν Γαβαὴν, τουτέστιν, ἐν τῷ βουνῷ· οὕτω τε αὐτὴν ἀνηρήκασαι, καίτοι πολυανδρούσαν λίαν, ὡς ὀλίγους κομιδῇ περισωθέντας, μόλις ἀναφυγεῖν εἰς τὴν ἔρημον. Διολώλασι δὲ καὶ ἐκ παντὸς Ἰσραὴλ τῶν μαχίμων οὐκ εὐαρίθμητοι. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἤφειε Θεὸς ἀλλήλοις συμπλέκεσθαι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, εἰ μὴ τὸ ἐξ οἴκου Μιχαίου γλυπτὸν οἱ μὲν ἀπὸ Δὴν τετιμήκασαι, κατηρέμησαν δὲ παραλόγως οἱ ἐκ τῶν ἐτέρων φυλῶν. Τοιοῦτόν τι γέγονε καὶ ἐπὶ ταῖς δαμάλαισι ταῖς χρυσαῖς λελυπημένου Θεοῦ. Συνεπλάκησαν γὰρ ἀλλήλαις αἱ τε τοῦ Ἰούδα φυλαὶ δύο, καὶ αἱ δέκα τοῦ Ἐφραΐμ. Καὶ ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βουνοῦ μυριοὶ μὲν ὄσοι πεπτῶκασαι, εἰς τοῦτο καλούσης ὀργῆς. Πέπρακται δὲ ταῦτα Ἀμασιου μὲν βασιλεύοντος ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, τοῦ γε μὴν Ἰωᾶς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὃς εἶπεν οὕτω τὰ Ἱεροσόλυμα, ὡς καὶ καθελεῖν τοῦ τείχους μέρος εἰς πῆχαις τετρακοσίας.

Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ εὗρον τὸν Ἰσραὴλ, B καὶ ὡς σύκον ἐν συκῇ πρῶμιον εἶδον πατέρας αὐτῶν. Αὐτοὶ εἰσῆλθον πρὸς τὸν Βεελφεγῶρ, καὶ ἀπηλλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην. Καὶ ἐγένοντο οἱ ἡγαπημένοι ὡς οἱ ἐβδελυγμένοι.

ΡΓ'. Ὅτι μὴ μάτην αὐτοὺς τὸ καταφθαρῆναι συμβέβηκεν, ἀλλ' ἐν δίκῃ, λοιπὸν πειράται διδάσκειν. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶ, ἐπελεξάμην αὐτοὺς, ὡς ἐν ἐρήμῳ σταφυλὴν εὗρων, καὶ ὡς σύκον πέπειρον ἀπὸ συκῆς ἀρπάσας· ἐξήγαγον γὰρ τῆς Αἰγυπτίων χώρας, εἰδωλοατρούσης ὄλης, καὶ πεπλανημένης, καὶ πολλὴν νοσοῦσης τὴν ἐρημίαν παντὸς ἀγαθοῦ. Τί οὖν οἱ ἀπόλεκτοι, οἱ διὰ τῆς ἐμῆς ἡρπαγμῆς χειρός; Προσκέκλιται τῷ Βεελφεγῶρ, ἐξῆλθον οικειότητος τῆς πρὸς με εἰς αἰσχύνην· τοῦτο ἐστὶ τὸ, « Ἀπηλλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην· οὐδὲν ἐτι διοίσουεν τῶν ἐθνῶν. Ἐσόμεθα γὰρ οἱ ἡγαπημένοι ὡς οἱ ἐβδελυγμένοι, οἱ καὶ εὐλόγως μεμισσηται. « Δικαιοσύνη γὰρ, φησὶ, δικαίου οὐ μὴ ἐξέλθῃ αὐτόν· ἐν ἧ ἂν ἡμέρᾳ ἀμάρτη, ἀποθάνῃται. » Καὶ σφόδρα σφῶς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος· « Ὡστε ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλέπῃτω μὴ πέσῃ. »

Οὐκοῦν, ἀγαπῶντες μὲν τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ, καὶ τιμῶντες ὡς καλέσαντα, καὶ ἐπιλεξάμενον, καὶ ὡσπερ ἐξ ἐρήμου καὶ ἀκαθοτόκου γῆς ἀρπάσαντα τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ καταστάσεως, ὡς σταφυλὴν τε καὶ σύκον ἡγαπηκότα πρῶμιον, διασωσωμεν ἀβραγῆ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικὴν. Εἰ δὲ δὴ γένοιτό τις ἀπόνευσις εἰς τὸ ἀκαλλῆς, καὶ εἰς τὸ λυποῦν αὐτόν, οὐδὲν ἐτι διοίσουεν τῶν ἐθνῶν. Ἐσόμεθα γὰρ οἱ ἡγαπημένοι ὡς οἱ ἐβδελυγμένοι, οἱ καὶ εὐλόγως μεμισσηται. « Δικαιοσύνη γὰρ, φησὶ, δικαίου οὐ μὴ ἐξέλθῃ αὐτόν· ἐν ἧ ἂν ἡμέρᾳ ἀμάρτη, ἀποθάνῃται. » Καὶ σφόδρα σφῶς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος· « Ὡστε ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλέπῃτω μὴ πέσῃ. »

Ἐφραΐμ ὡς ὄρνεον ἐξεπετάσθη.

ΡΔ'. Ὅσα τῶν ὄρνέων μὴ ἐστι τίθασσά τε καὶ κακοκίδια, συλληφθέντα φυλάττεται, καὶ κατατρέπει τοὺς ἔχοντας. Εἰ δὲ δὴ γένοιτό τις τοῦ διαδράναι κайρὸς, ἀνυπερβέτως ἀποφοιτᾷ, καὶ ὄξεια φέρεται πτήσῃσι πρὸς τὸ αὐτοῖς σύνθηδες ἐνδιαίτημα. Οὐκοῦν τεθῆραυτο μὲν τρόπον τινὰ διὰ Μωσέως ὄρνέου δίκην ὁ Ἰσραὴλ, καὶ προσκεκόμιστο τῷ Θεῷ, καὶ ἦν ἐν καλῷ τῆς εὐημερίας νόμῳ παιδαγωγούμενος, καὶ φροντιδῶς ἀπολαύων, καὶ φειδοῦς τῆς ἀνωθεν. Ἄπ-

A tribus id inique dissimulantes quieviscent. Simile quid etiam propter vitulos aureos Deo exacerbato evenit. Confluxerunt enim duæ tribus Juda cum decem Ephraim; et perinde ut temporibus collis, millia multa occubuerunt, et ira Dei instigante cum victis ipsi victores dati sunt exitio⁶⁵. Gesta sunt hæc super Judam regnante Amasia, super Israel Joa, qui ita subegit Hierosolymam, ut partem muri cubitorum quadringentorum dirueret⁶⁶.

VERS. 10. Sicut uvam in deserto inveni Israel, et sicut ficum in ficu tempestivam vidi patres eorum. Ipsi ingressi sunt ad Beelphegor, et abalienati sunt in confusionem. Et facti sunt dilecti sicut abominabiles.

CIII. Non temere, sed jure perniciem illis illatam esse conatur modo ostendere. Ego enim, inquit, elegi eos ut in solitudine uvam inventam, et ut ficum maturam ab arbore decerptam: eluxi enim ex Ægypto, quam totam idololatria, et error, et magna omnis boni penuria obsidebant. Quid igitur electi, quid manu mea erepti? Declinaverunt ad Beelphegor, ab amicitia mea desciverunt in confusionem; hoc enim est, quod ait: « Abalienati sunt in confusionem. » 137 Confusionem autem vocat Beelphegor: erat enim idolum forma omnium turpissima et aspectu inhonestum.

Quare cupientes esse cum Deo, eumque venerantes, ut qui nos vocavit, et elegit, et tanquam ex solitudine et terra spinas generante eripuit, ex statu videlicet mundi hujus, atque ut uvam et ficum tempestivam adamavit, conjunctionem cum ipso indissolubilem, spiritualem, inquam, retineamus. Quod si ad indecora quædam eique odiosa deflexerimus, nihil a gentibus differemus. Erimus enim nos dilecti eo loco quo execrati, quos æquum est odisse. « Justitia enim justii, inquit, non liberabit eum; in die qua peccaverit, morietur⁶⁷. » Et persapienter scribit beatus Paulus: « Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat⁶⁸. »

VERS. 11. Ephraim quasi avis extensa est.

CIV. Quæcunque aves non cicures et domesticæ, ubi captæ fuerint, custodiuntur, et dominos suos delectant. Sin quæ opportunitas volandi inciderit, citra moram celerrime ad consuetum sibi vitæ genus avolant. Itaque captus est quodammodo a Moyse volucris instar Israel, et oblatus Deo, et bene ac beate habebat, disciplina legis doctus, et cum cura indulgentiaque tractatus desuper. Sed rursus ubi prius erat avolavit, tantum non manu aucupis

⁶⁵ Judic. xx, passim. ⁶⁶ IV Reg. xiv, 13. ⁶⁷ Ezech. xxxiii, 12. ⁶⁸ I Cor. x, 12.

ani elapsus. Poteris et alio sensu quod dictum est accipere. Multæ aves climatis sui hiemem non ferentes, aliena petunt, et sine magistro quid sibi expediat noverunt, prout Conditori placuit. Simili modo et Ephraim bellicarum calamitatum metu percussus, in Ægyptum avolavit.

VERS. 12. *Gloriæ eorum ex partibus, et doloribus, et conceptibus. Quare etiamsi nutrierint filios suos, sine filiis erunt ex hominibus, quia et væ eis est.*

CV. Aufugiens ad Ægyptios a patriis sedibus Israel, Deum regni illius tutelarem auxilium orabat. Num quasi Deus esset imbecillus, eosque servare non posset? Neutiquam. Est enim valentissima Divinitas, et bellum ab Assyriis imminens reprimere facile poterat. Contigit autem hæc perpeti Ephraim, sive Israel, quia relicto Deo salvatore, et in ipso ac solo gloriandi **138** perseverantia, ut re jam veteri atque obsoleta, posthabita, existimabant per se hostibus formidabiles fore, nec ab iis subactum iri, cum in tantam frequentiam essent aucti, abundantique liberorum multitudine infinita. Pariebant enim mulieres eorum secundum promissionem et benedictionem, Moyse ita vaticinato: « Non erit infecunda, nec sterilis in filiis Israel⁶⁶. » Sed miræ tantum erat propter multitudinem corporum continere Dei auxilium. Cogitandum illis potius, si saperent, cum ipso, et per ipsum « persequi posse unum mille, et duos fugaturos decem millia⁷⁰. » Placent itaque sibi, et jactant se, inquit, non in Deo potissimum; sed gloriæ sibi ducunt partus, et conceptiones, et dolores parturientium feminarum suarum. Sciunt igitur, etiamsi genuerint filios, etiamsi laborarint enutrientes liberos, fore ut pœnitentia capiantur, cum se frustra viderint laborasse. Filiorum enim orbitatem omnimodis plorabunt, et gladius Babilonicus ad genus ipsorum facile delendum sufficiet. « Quia et væ illis est. » Quasi dicat, Deo in illos væ vibrante, quis illis lætitiā suppedabit? Si enim « clauserit contra hominem, quis aperiet⁷¹? » ut scriptum exstat.

CVI. *Caro mea ex eis.*

Minante Deo atque etiam dicente de Ephraim, sive de omni Israel, radicitus periturum, et deploratum orbitatem, laboraturumque frustra in educatione liberorum, seipsum propheta ab ultione subducit, et immunitatem ab ira sic precatur: « Caro mea ex eis. » Intellige « ex eis, » procul ab eis. Extra illos, inquit, enim, et quam longissime ego sim, et omne genus meum. Interdum enim huic voci « caro, » generis quoque subjecta est notio. Sic enim et illud Pauli, ut recte dictum accipiemus, cum scribit: « Quandiu ego quidem sum gentium apo-

Α ἐπιτη δὲ πάλιν, ἐφ' ὅπερ ἦν ἐν ἀρχαῖς, μονινοῦχλ τὴν τοῦ λαβόντος χεῖρα διεκφυγῶν. Ἡ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον συνήσεις τὸ εἰρημένον. Πολλὰ τῶν ὀρνέων τοὺς ἐπιχωρίους χειμῶνας οὐ φέροντα, πρὸς ἑτέρας μεθίστανται χώρας, ἀδιδάκτως ἔχοντα τὴν τοῦ συμφέροντος γνῶσιν, κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ πεποιηκότι. Ἄλλ' ἐν Ἰσρῷ τρόπον καὶ ὁ Ἐφραῖμ τὰς ἐκ πολέμου δεδιῶς συμφορὰς ἀπέπητη πρὸς Αἰγυπτίους.

Αἱ δόξαι αὐτῶν ἐν τόκων, καὶ ὠδίνων, καὶ συλλήψεων. Διότι καὶ ἐὰν ἐκτρέψωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀτεκνωθήσονται ἐξ ἀνθρώπων, διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς ἐστί.

PE'. Ἀπέδρα πρὸς Αἰγυπτίους τὴν ἐνεγκοῦσεν ἀφεις ὁ Ἰσραήλ, ἐπαμῦναι τέ οἱ παρεκάλει τὸν Θεὸν τῆς χώρας ἡγούμενον. Ἄρ' ὡς ἀπονοῦντος Θεοῦ, καὶ σώζειν αὐτοὺς οὐχ οἶου τε; Οὐ μὲνον. Παναλκῆς γάρ τὸ Θεῖον, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχον, τὸν τῶν Ἀσσυρίων ἀποσοθῆσαι πόλεμον. Συμβέβηκε δὲ τὰ τοιαῦτα παθεῖν τοὺς ἐξ Ἐφραῖμ, ἥτοι τὸν Ἰσραήλ, ὅτι Θεὸν ἀφέντες τὸν σώζοντα, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ μεγὰλα φρονεῖν διατελώντες (1) ὡς ἔυλον, φοντο κατὰ σφᾶς θεινοί, καὶ ἀνάλωτοι γενήσεσθαι τοῖς ἐχθροῖς, διὰ τοι τὸ εἰς πληθὺν ἐκτετάσθαι πολλήν, καὶ ἀναρέθμητον ἔχειν τὴν πολυπαίδιαν. Ἐτικτον μὲν γὰρ αἱ παρ' αὐτοῖς γυναῖκες κατ' ἐπαγγελίαν, καὶ ἐν εὐλογίας τάξει, Μωσέως προειρηκότος, « Οὐκ ἔσται ἄγονος, οὐδὲ στείρα ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ. » Ἄλλ' ἦν εὐθεῖς κομιδῆ, διὰ πληθὺν σωμάτων ἀφειδῆσαι βοθησίας τῆς παρὰ Θεοῦ. Ἐνοῆσαι δὲ μᾶλλον ὀρθὰ φρονούντας ἔχρη, ὅτι σὺν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ « Διώζεται μὲν εἰς χιλοῦς, δύο δὲ μετακινήσουσι μυριάδας. » Ἀποσεμνύονται τοίνυν, φησιν, οὐκ ἐπὶ Θεῷ μᾶλλον, ποιούνται δὲ δόξαν τόκους, καὶ συλλήψεις, καὶ ὠδίνων τῶν παρ' αὐτοῖς γυναικῶν. Ἰστῶσαν δὴ οὖν, ὅτι κἂν εἰ τέκοιεν υἱοὺς, κἂν εἰ κάμοιεν ἐκτρέφοντες τέκνα, μεταγνώσονται ποιοῦντες εἰκῆ. Θρηγήσουσι γὰρ πάντη τε καὶ πάντως τὴν ἀπαιδίαν. Ἀρκέσει δὲ ἕξος αὐτοῖς τὸ Βαβυλώνιον εἰς τὸ δαπανῆσαι ῥαβδίας πᾶν ὅσον αὐτῶν γένος. « Διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς ἐστί. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, Θεοῦ αὐτοῖς ἐπιβρίπτουντος τὸ οὐαί, τίς ἐπιδώσει τὴν εὐθυμίαν; Ἐὰν γὰρ « Κλείση κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν.

PC'. Ἀπειλοῦντος Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ φάσκοντος περὶ τοῦ Ἐφραῖμ, ἥτοι παντὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὡς καὶ ῥαβδρῖκος ἀπολείται, καὶ θρηγήσει τὴν ἀπαιδίαν, καὶ πονήσει μάτην ἐπὶ ταῖς τῶν τέκνων ἀνατροφαῖς, ἑαυτὸν ὁ προφήτης ὑπεξάγει τῆς δίκης, ἔξω τε γενέσθαι τῆς ὀργῆς προσεύχεται, λέγων: « Σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν. » Τὸ δὲ « ἐξ αὐτῶν » συνήσεις, ἀντὶ τοῦ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν. Ἐξω γὰρ αὐτῶν καὶ ἀποτάτω, φησὶν, ἀδράς τε γενοίμην ἐγὼ, καὶ τὸ ἐμὸν ἄπαν γένος. Ἀηλοῖ γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ τὸ γένος « ἡ σὰρξ. » Ἐκδεξόμεθα γὰρ οὕτω καὶ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς

⁶⁶ Exod. xxiii, 26. ⁷⁰ Deut. xxxii, 30. ⁷¹ Isa. xxii, 22.

(1) Ἰσρ. διαπερῶντες.

ὀρθῶς εἰρημένον. Ἐγγραφε γάρ ὡδί· « Ἐφ' ὅσον μὲν οὖν ἐγὼ εἰμι ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω, εἰ πως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν. » Ἔθος δὲ τοῖς ἀγίοις προφηταῖς, ὅταν ἴδωσι πολλάκις θειὰ καὶ δυσφόρητα τὰ τῶν ἐγκλήματα, λοιπὸν τὰ καθ' ἑαυτοὺς τῆς ἐκείνων βδελυρίας ἀλλοτριῶν. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἰερεμίας πλείστοις ὁμοίαις αἰτιάμασιν ἐμπεπτωκότας τοὺς Ἰουδαίους, καὶ Θεῷ προσκεχρυνόμενος ὄρων, « Κύριε, φησὶ, παντοκράτωρ, οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζόντων, ἀλλ' ἠπλαθούμην ἀπὸ προσώπου χειρὸς σου· καταμόνας ἐκαθήμην, ὅτι πικρίας ἐνεπλήσθην. » Δεῖ δὴ οὖν ἄρα θαυμάσαι τὸν μακάριον Παῦλον, ὅταν ἡμῖν ἐπιστέλλῃ· « Σαυτὸν ἀγνὸν τήρει, καὶ μὴ κοινώνει ἀμαρτίας ἀλλοτρίαις. » Εἴποι δ' ἂν εἰκότως πᾶς ἀσεβῆς περὶ τῶν προσκρούοντων τῷ Θεῷ, καὶ ὅσον οὐδέπω κολασθησόμενον, « Σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν. »

Ἐφραΐμ ὃν τρέπον εἶδον, εἰς θήραν παρέστησεν τὰ τέκνα αὐτοῦ, τοῦ ἐξαγαγεῖν εἰς ἀποκέντησιν τὰ τέκνα αὐτοῦ.

PZ. Τάλανίζκει καὶ νῦν ὁ προφήτης τὸν Ἐφραΐμ, ἥτοι τὸν Ἰσραὴλ, αὐτὸν τε γενέσθαι παραίτιον ἑαυτῷ φησὶ καὶ τῆς ἀπαιδίας, καὶ τῆς ἀνηκέστου συμφορᾶς. Ὡς γὰρ θεθέμαι καὶ ἐκ τῶν σῶν λόγων, ὧ Δέσποτα, φησὶ, καὶ ἀπὸ γε τῶν πραγμάτων αὐτῶν, αὐτὸς ὁ Ἐφραΐμ εἰς θήραν, καὶ ἀποκέντησιν τὰ ἑαυτοῦ παρέστησεν τέκνα. Καὶ οὐκ ἂν ἐτέρους αἰτιῶτο λοιπὸν, οὐδ' ἂν τῆς θείας καταβοήσειεν ὀργῆς, εἰ τὰ εἰκότα φρονεῖν ἔλοιτο. Αἰτιάσεται δὲ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ δυσουλίαν καὶ ἀπόστασιν. Ἐπειδὴ γὰρ λελύπηκεν οὐ μετρίως τὸν ἐπαμύοντά τε καὶ σώζοντα Θεόν, μονοουχὶ καὶ ἰδίᾳ χειρὶ παραδέδωκεν ἐκὼν τῇ τῶν ἐθνῶν ἀγριότητι τὸ ἴδιον σπέρμα, καὶ παρέστησεν εἰς ἀπαγωγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ εἰς θήραν, καὶ μὴν καὶ εἰς ἀποκέντησιν, ὃ ἐστὶ σφαγὴν. Τοὺς μὲν γὰρ ἀνελλοὶ οἱ Βαβυλώνιοι τῶν Ἰσραὴλ· τοὺς δὲ ἀπεκόμισαν εἰς τὴν ἑαυτῶν.

Ὅταν τοίνυν πλημμελῶμεν ἡμεῖς, ἑαυτοὺς μᾶλλον αἰτιασόμεθα φρονούντες ὀρθῶς, καὶ οὐχὶ τὴν θεῖαν ὀργὴν. Καταπεφρονήκαμεν γὰρ τοῦ πρέποντος, καὶ βέβητοι γεγενήμεθα περὶ τὸ ἀνδάνον τῷ Θεῷ. Κολάζεσθαι δὲ ἀνάγκη τὸν ὑβριστήν, καὶ ἐξήνιον, καὶ μονοουχὶ λέγοντα τῷ πάντων Δεσπότη· « Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ὁδοὺς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι. »

Δός αὐτοῖς Κύριε. Τί δώσεις αὐτοῖς; ὁδὸς αὐτοῖς μήτραν ἀτεκνοῦσαν καὶ μαστοὺς ξηρούς.

PH. Εἰ δὴ μέλλοιεν, φησὶν, οὐκ εἰδέναι Θεὸν οἱ Ἰσραὴλ, ἀποφέρεισθαι δὲ μᾶλλον πρὸς ἀνωφελῆ καὶ ἀνόητον ἐλπίδα, οἰεσθαι τε ὅτι περιέσονται τῶν ἰχθρῶν, διὰ πλῆθος τέκνων, καὶ ὅτι πολὺ παρ' αὐτοῖς τὸ μάχιμον γένος, ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας οὐκ ἀναγκαῖον τὸ παρὰ τῆς σῆς ἐπικουρεῖσθαι χειρὸς, μηδὲ τικτέτωσαν ὄλους αἱ παρ' αὐτοῖς γυναῖκες. Τοῦτο γὰρ ἡ ἀτεκνοῦσα μήτρα. Κἂν εἰ τέκοιεν δὲ, μὴ ἀνατρέφετωσαν, τούτεστι, δαπανάσθωσαν πρὸ ὥρας, καὶ πρὶν εἰς ἕβην ἔλθειν πιπτέτω τὸ γένος. Περὶ τεμνομένης γὰρ οὕτω τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἐνετύθεν ὑπεροφίας, καὶ λοιπὸν

A stulus, ministerium meum honorificabo, si quod in modo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis ⁷². » Mos porro est sanctis prophetis, si sæpe gravia et intoleranda quorundam scelera viderint, de cætero se ab illorum impunitate et nequitia sejungere. Quare Jeremias Judæos in plurima delicta prolapsos, et Deum læsisse cernens, « Domine omnipotens, » ait, « non sedi in concilio ludentium, sed timidi a facie manus tuæ; seorsum **139** sedebam, quia amaritudine repletus eram ⁷³. » Admirandus est itaque beatus Paulus, quando nobis ita mandat : « Te ipsum castum custodi, et ne communices peccatis alienis ⁷⁴. » Omnis autem impius de offendentibus Deum, et mox puniendis jure dixerit : « Caro mea ex eis. »

Θεῷ, καὶ ὅσον οὐδέπω κολασθησόμενον, « Σὰρξ μου

VERS. 13. Ephraim, sicut vidi, in captivonem præbuit filios suos, ut educeret ad punitionem filios suos.

CVII. Deflet etiam nunc Ephraim, sive Israel propheta, et ipsum sibi causam attulisse prædicat et orbitatis filiorum, et calamitatis gravissimæ. Ut enim vidi ex sermonibus tuis, Domine, inquit, et ex rebus ipsis, ipse Ephraim, et capiendos et tractandos filios suos præbuit, nec alios deinceps criminari poterit, nec divinæ iræ reclamaverit; sed si ex æquo et justo rem æstimare voluerit, suam potius insipientiam et apostasiam accusabit. Postquam enim opitulanti et servantem Deum non mediocriter offendit, tantum non etiam manu sua semen suum sævitiæ gentium volens contradidit, et in captivitate abducendum exhibuit. Hoc enim vult, « in captivonem, » quia et « ad punitionem, » id est, ad jugulationem. Alios quippe de Israelitis occiderunt Babylonii, alios secum abstraxerunt.

Cum igitur peccaverimus, si non desipimus, nosmetipsos potius, non iram Dei damnabimus. Contempsimus enim officium, et in Dei voluntate exsequenda sæpnes fuimus. Contemptor autem, et contumax, et propemodum Deo dicens : « Recede a me, vias tuas scire nolo ⁷⁵, » puniendus est.

VERS. 14. Da eis, Domine. Quid dabis eis? da eis vulvam sine filiis et ubera arenia.

CVIII. Si non scient Dominum Israelitæ, abripienturque magis spe inutili et insipienti, existimabuntque se nobilibus propter multitudinem filiorum superiores fore, et se militaribus viris abundare, et hanc ob causam manus tuæ auxiliis non egere, omnino ne pariant mulieres illorum, hoc enim est, « vulva sine liberis. » Quod si pepererint, ne alant, hoc est, absumantur ante tempus, et priusquam annos pubertatis attingat, occidat genus. Sic enim amputata qua hinc tumescunt superbia, **140** et sublata deinceps spe in copia bello idoneorum reposita, ad tuam

⁷² Rom. xi, 13, 14. ⁷³ Jer. xv, 17. ⁷⁴ I Tim. v, 22. ⁷⁵ Job xxi, 14.

indulgentiam confugient, et te Salvatore liberatoreque vindicabunt. Hæc porro nunc etiam ex amore Dei loquitur, et simul Domini sui gloriam, et Israelitarum coactam conversionem quærit si ultro, et cum bonæ voluntatis fructu converti nolint.

Vulva autem sterilis, et ubera arentia spiritualiter etiam quadrabunt in malos operarios, et quemvis errantem, et a recta via recte ingredi solitos avertentem (in fide, inquam), et in viis suis directe procedentes. Nihil enim ingenio ipsis pariente, nisi sermonem falsum, nisi theorema spurium, nec educaverint in seductione filios suos, secundum doctrinam dico; et arida habentes ubera Ecclesiæ malignantium, deceptorum matres fieri nequeant.

VERS. 15. *Omnes nequitiae eorum in Galgal, quia ibi odit eos, propter malitias adinventionum eorum. E domo mea ejiciam eos, non addam diligere eos.*

CIX. Incipit rursus universorum Deus enumerare crimina, et meminit Galgal. Urbis nomen est, in qua vehementer imprimis, et infandum in modum superstitiosi statuarum cultus vigeabant. Habet autem quod dicit hanc sententiam. Flagitiosi non uno in genere Israelitæ fuerunt. Ac videre licet, quam insigniter improbi fuerint si Galgal cogites. Ibi omnem eorum vidi nequitiam, ibi odi eos. Non quidem propter locum, esset enim id imprudentiæ; sed potius in eo perpetrata ante oculos constituens. Ait igitur, « expellam eos domo mea, » et arcebo ab atrio meo, et familiaritate mea excludam. Cum autem oderim illos juste, instabo de cætero, nec mutabor amplius, ut velim eos unquam diligere tantis sceleribus alligatos. Occurret aliquis, opinor: Quomodo igitur ex Assyria reduxit eos, aut quomodo e captivitate liberavit? An non mitior factus, et indulgentia, et charitate eos dignatus est? Non negaverim et ego istuc ita esse. Misericordiam enim ex benignitate consecuti sunt, hoc in confesso est. Sed hi de quibus sermo est, abierunt in captivitatem, et longo post tempore in pœna vitam finierunt. Et quemadmodum cum promisisset per Moysen in Ægypto Israelitis, educturum se omnes in terram, quam jurasset patribus eorum, 141 D quidam tamen impii sese rebelles præbuerunt, quorum etiam corpora in solitudine ceciderunt, et terra ipsorum filiis potius sorte distributa est; sic etiam hic intelliges. Mortui sunt enim de quibus loquimur; reversi sunt autem quidam aliquando in Judæam Cyro tandem demittente, ubi annum in peregrina tellure septuagesimum complevisset¹⁶.

Ejicientur autem e domo Dei, vel potius ejecti sunt, etiam qui contra Christum indigna, et quæ verbis exprimi satis non possunt, impia facinora

¹⁶ I Esdr. 1, passim.

Α ἀνηρημένης τῆς ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν μαχομένων ἐλπίδος, τὴν σὴν ὑποβραμοῦνται φειδῶ, καὶ σε Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἐπιγράφονται. Ἐκ φιλοθεας δὲ τὰ τοιαῦτα καὶ νῦν ὁ προφήτης φησὶν. Ἐν ταυτῷ δὲ ζητεῖ καὶ τοῦ ἰδίου Δεσπότητος τὴν δόξαν, καὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, τὴν ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπιστροφὴν, εἰ μὴ προαιρέσεως ἀγαθῆς ἔχουσι τὸ χρῆμα καρπόν.

Ἄτεκνοῦσα δὲ μήτρα, καὶ μαστοὶ ξηροὶ, πρέποιεν ἂν νοητῶς καὶ τοῖς τῶν φαύλων ἐργάταις, καὶ παντὶ πλανῶντι, καὶ ἀποφέροντι τῆς εὐθείας ὁδοῦ τοὺς ὀρθοποδεῖν ἐλωθότας, ἐν πίστει δὲ, λέγω, καὶ κατευθύνοντας ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. Οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς τικτούσης τῆς διανοίας, οὐ λόγον ψευδοῦ, οὐ θεώρημα νόθον, οὐδ' ἂν ἐκθρέψειαν ἐν πλάνῃ τὰ ἴδια τέκνα, τὰ κατὰ μάθησιν λέγω, καὶ ξηροὺς ἔχουσαι τοὺς μαστούς αἱ τῶν πονηρευομένων Ἐκκλησίαι, οὐκ ἂν γένοιντο μητέρες τῶν ἡπατημένων.

Πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν ἐν Γαλγὰλ, ὅτι ἐκεῖ ἐμίσησιν αὐτούς, διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηδευμάτων. Ἐκ τοῦ οἴκου μου ἐκβαλῶ αὐτούς, οὐ μὴ προσθήσῃ ἀγαπήσῃ αὐτούς.

ΡΘ'. Ἀρχεται πάλιν ὁ τῶν ὄλων θεὸς ἀπαριθμεῖσθαι τὰ ἐγκλήματα, καὶ διαμέμνηται τῆς Γαλγὰλ Πόλις δὲ αὕτη, καθ' ἣν ὅτι μάλιστα δεινῶς καὶ ἐκτόπως ἐθρησκέυετο τὰ χειρόκμητα. Ἔστι δὲ ὁ φησι τοιοῦτόν τι πάλιν. Βδελυροὶ μὲν γὰρ κατὰ πολλοὺς τρόπους οἱ ἐξ Ἰσραὴλ. Ἴδοι δ' ἂν τις τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς φαυλότητος τὴν ὑπερβολὴν, ἐννενοηκῶς τὴν Γαλγὰλ. Ἐκεῖ πᾶσαν αὐτῶν τεθέσθαι τὴν κακίαν, ἐκεῖ μεμίσηκα αὐτούς. Οὐ διὰ γε τὸν τόπον, εὖθηες γὰρ, καθεστηκῶς δὲ μᾶλλον τὰ ἐν αὐτῷ γεγονότα. Τοιγάρτοι, φησὶν, ἐξοικισμὸν μὲν αὐτούς, καὶ αὐτῆς ἀποσοθήσῃ τῆς ἐμῆς, καὶ οικειότητος ἐκβαλῶ. Μεμισθῶ δὲ δικαίως, ἐνοστήσομαι τε λοιπὸν, καὶ οὐκ ἂν μεταθοίμην εἰς πρὸς τὸ ἀγαπᾶν ἐλέσθαι ποτὲ τοὺς τὰ τοιαῦτα πεπλημμεληκότας. Ἄλλ', οἶμαι, τίς ἐρεῖ. Πῶς, οὐν ἀνεκδόμισεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐκ τῆς Ἀσσυρίων αὐτούς, ἢ πῶς ἀνῆκε τῆς αἰχμαλωσίας; Ἄρ' οὐχὶ μεταθεθειμένος εἰς ἡμερότητα, καὶ φειδοῦς, καὶ ἀγάπης ἀξιώσας αὐτούς; Ναὶ φαίην ἂν ἀληθῆ καὶ αὐτὸς τὸν λόγον. Ἠλένηται γὰρ ἐξ ἡμερότητας, ὁμολογοῦμένως. Ἄλλ' οἶγε καθ' ὧν ὁ λόγος ἀπέχοντο μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν, τεθνῆκασι δὲ τῆ δίκῃ, χρόνου μακροῦ δι᾽ ἡμετέρας. Καὶ ὡσπερ ἐπηγγέλλετο μὲν διὰ Μωσέως κατὰ τὴν Ἀγυπτὸν τοῖς Ἰσραὴλ, εἰσάξειν ἅπαντας εἰς τὴν γῆν, ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσιν αὐτῶν, οὐκ ἠσέθησαν δὲ ἀπειθήσαντες τινες, ὧν καὶ τὰ κῶλα ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ, κατεκληροδοτήθη δὲ μᾶλλον ἢ γῆ τοῖς ἐξ αὐτῶν γεγονόσιν· οὕτω κἀνθάδε νοήσεις. Τετελευτήκασι μὲν γὰρ οἱ καθ' ὧν ὁ λόγος, ὑπενώστησαν δὲ κατὰ καιροὺς οἱ ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, Κύρου μόλις ἀνέντος, ὅτε τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος αὐτοῖς πεπλήρωτο, διατρίβουσιν ἄλλοδαπῇ.

Ἐκβληθήσονται δὲ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκβέβληνται, καὶ οἱ κατὰ Χριστοῦ τολμήσαντες; τὰ δεινὰ, καὶ πέρα λόγου παντὸς δυσσεβήματα, καὶ

οὐ μικρὸν καὶ παλίμψημον ἐπ' αὐτῷ τὴν γλώτταν ἀνέντες, ὑπομενοῦσι δὲ καὶ ἀμεταθέτως τὴν ὄργην. Οὐ γὰρ εἰς ἓνα τῶν προφητῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν παρουνησότες, ἄλλισκονται τὸν τῶν προφητῶν δεσπότην. Σκιστημένων δὲ οὖν τῶν ἐτέρων πλημμελημάτων, δ' ἐεδράκασιν κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, πᾶσαν ἂν τις αὐτῶν τὴν κακίαν ἴδοι καὶ τὴν τῆς φαυλότητος ὑπερβολὴν, καὶ ὡς ἐν γε δὴ μόνοις τοῖς κατὰ Χοιστοῦ γεγονόσιν.

Pantes oi archontes autōn απειθοῦντες. Ἐπόρασεν Ἐφραΐμ τὰς ρίζας αὐτοῦ, ἐξηράνη, καρπὸν οὐκ ἔτι μὴ ἐνέγκη. Δίδωσι καὶ δὲν γεννήσωσιν, ἀποκτενῶ τὰ ἐπιθυμήματα κοιλίας αὐτῶν. Ἀπόσεται αὐτοὺς ὁ Θεός, οὐκ εἰσθήκουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται κλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

ΡΓ'. Οὐδένα χρηστὸν, ἤγουν εὐπειθεῖ καὶ εὐήθειον ἐν αὐτοῖς ἠρῆσθαι φησιν, οὐ μικρὸν, οὐ μέγαν, οὐχ ἡγούμενον, οὐ τὸν ὑπὸ χεῖρα καὶ ὑπέκρουγμένον. Ταύτητοι καὶ δεῖν ἀπολέσθαι παντελῶς, ρίζης ὡσπερ αὐτῆς ἐκβεθορευμένον διέσχυριζέται, ἐν ἴσῳ τε γεγονέναι λοιπὸν τοῖς ἀναινομένοις καὶ πεπληγῶσι τῶν φύλων. Ἄ καὶ μόνῃς δεῖται τομῆς, ἀναφανδὸν ὡσπερ ἄμολογούντα τὴν ἀκαρπίαν. Ὅτι δὲ τοῖς ἀκάρποις ζύλλοις καὶ ἀποκαίρεσθαι πρέπει, καὶ αὐτὸς ἐδίδαξεν ὁ Σωτήρ, τὴν καρπὸν οὐκ ἔχουσαν συκὴν ὡς ἐν εἶδει τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἐκκόπτεσθαι ἐπιτάττων. « Ἴνα τί γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; » Ἄκαρπος δὲ οὖν εὐρεθεὶς ὁ Ἰσραὴλ, φησὶν, ἐκκόπτετο ἂν εἰκότως· οὐ γὰρ ἐκόσσει καρπὸν. Ἄλλὰ κὰν εἰς τοῦτο γένοιτο, φησὶν, ἀπολῶ τὰ ἐξ αὐτῶν γεννώμενα. Καὶ τοῦτό ἐστι, « Τὰ ἐπιθυμήματα τῆς κοιλίας αὐτῶν. » Ἀναγκαῖον δὲ οἶμαι κάκεινο περιθερεῖν, τί τὸ χρῆμα τοῦ λόγου. Διὰ τί γὰρ φησιν, ὅτι « Πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἀπειθοῦντες; » Τί γὰρ ὄλως ἐδεῖτο τῆς τῶν ἀρχόντων ὑποταγῆς; Ἀναφορὰν οὖν ὁ λόγος ἔχει πρὸς ἱστορίαν τινὰ τῶν ἀρχαιοτέρων. Καὶ οἷς δὲ αὐτῆ πάλιν ἐρῶ. Μεμοσοποίηκε κατὰ τὴν ἔρημον ὁ Ἰσραὴλ, ἀπόντος Μωσέως, ἀνακαφότηκε γὰρ ἐν τῷ βρει Σινᾶ, τὸν νόμον ὑποδεξόμενος. Εἶτα καταλθὼν, λελύπηται σφόδρα πρὸς τὸ πλημμελήμα, συνέτριψε τὸν μόσχον, ἀγανακτοῦντα Θεὸν ἐδυσώπει τρέπον τινὰ τῆ ἰδίᾳ γενσιότητι καὶ ἀρετῇ. Προσέπιπτε γὰρ, καὶ ἐξελιπέται λέγων· « Εἰ μὴ ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον κάμῃ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης, ἧς ἔγραψας. » Κατένευσε δὲ τῷ D

A ausi sunt, qui amaram et detractoriam linguam i. i. ipsum exseruerunt, subibuntque iram immutabilem. Non enim in prophetarum aliquem, sed in ipsum prophetarum Dominum debacchati inveniuntur. Silentio igitur præteritis quæcumque seorsum præterea amiserunt, omnem eorum nequitiam, et pravitatis magnitudinem quodammodo in solis contra Christum susceptis facioribus videre possis.

Vers. 16, 17. *Omnes principes eorum inobedientes. Doluit Ephraim radices suas, exaruit, fructum nequam ultra feret. Quia si genuerint, interficiam desideria uteri eorum. Repellet eos Deus, quia non audierunt eum, et erunt vagi in gentibus.*

B CX. Neminem bonum, sive prompte obedientem, et facilem inter eos repertum ait, non parvum, non magnum, non principem, non clientem, et subditum. Quocirca et omnino, velut radictus effossos periisse confirmat, et jam similes esse lignis arefactis et percussis, quibus sola resectione opus est, utpote sterilitatem suam palam ostentantibus. Lignis autem infructuosis amputationem convenire, ipse quoque Salvator docuit, ficulneam fructu carentem, et Judæorum Synagogam adumbrantem excindi iubens. Inquit enim 77, « Ut quid etiam terram occupat? Infructuosus itaque inventus Israel, inquit, merito excindatur. Non enim dabit fructum. Quod si etiam dederint, inquit, ex ipsis prognata perdam. Et hæc sunt desideria uteri eorum. » Existimo etiam considerandum, quid illa verba contineant. Cur enim dicitur: « Omnes principes eorum inobedientes? » Quid enim omnium principum obedientia opus erat? Spectat oratio historiam quamdam veterem, quam exponam. Absente Moyse, Israel in solitudine 142 vitulum fecit. Ascenderat quippe in montem Sina legem accepturus 78. Qui ubi descendit, eo scelere majorem in modum contristatus, vitulum comminuit, Deumque indignantem sua virtute et germanitate quodammodo ad ignoscendum compulit. Procidens enim, supplex rogavit, his verbis: « Si quidem dimittis illis peccatum, dimitte; sin autem, dele et me de libro hoc quem scripsisti. » Annuit propheta Deus, ut ignosceret omnibus; quin etiam dixit, propitius sum illis secundum verbum tuum. Cornis quantum moderatoris erga Deum amor Israel profuerit, et quomodo unus ad Deum flectendum propter subjectionem et obedientiam pro omnibus suffecerit. Accusat igitur non injuria Israelitam, ut qui penitus a recto itinere declinaverit, et principem de suis nullum omnino habeat, qui peccantes corripiat, qui ab errore avocet, aut certe qui morum ac virtutis suæ splendore Deo exorato, iram ejus amoliri possit, quemadmodum et temporibus Moysis factum legimus. Quamobrem etiam

77 Luc. xiii, 10. 78 Exod. xxiv, 12.

repellentur, inquit, et erunt vagi in gentibus.)

Hoc illis evenit et tunc quidem ad Assyrios deportatis, et nunc nihilominus propter debacchationes eorum in Christum exosis: ubique enim exules et extranei, nec civitatem habentes in mundo manent, qui sunt de Israel. « Dispergam enim eos in omnem ventum », dixit per sanctos prophetas Deus. Si ergo amicitia cum Deo nobis curae est; si ejus rationem ducimus, subjiciamus ei cervicem, et pia cum obedientia ad Christum accedamus dicentem: « Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos ». Sic enim et fructiferi et a percussu immunes erimus; nec radix nostra exarescet; nec fructus in nihilum recidet; haud a Deo longissime vagabimur; et prope ipsum, et apud ipsum erimus, et civitatem supernam in caelis habebimus, primogenitorum matrem, sanctorum altricem caelestiumque spirituum purum habitaculum.

TOMUS QUINTUS.

CAP. X.

VERS. 1, 2. *Vinea frondosa Israel. Fructus ejus abundans, secundum multitudinem fructuum suorum multiplicavit altaria. Juxta bona terrae suae aedificavit simulacra, diviserunt corda sua, nunc disperibunt. Ipse suffodiet altaria eorum, affligentur simulacra eorum.*

143 CXI. Postquam dixit, Ephraim doluisse radices suas, et infructuosos fore, similemque mutatis sedibus alio penitus commigrantium, Assyriorum saevitia deletis eorum fetibus, nunc etiam utiliter ostendit, qualis olim fuerit, perquam fructuosus videlicet, quando vitam legibus respondentem sapienter vivebat. Qualis vinea quaequam pulchra et bene convestita palmitibus, ante oculos finitimorum populorum in admiratione erat non immerito, et de ipsa alicubi beatus David in libro Psalmorum ad universorum Deum ait: « Vineam de Aegypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam. Dux itineris fuisti in conspectu ejus. Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumina propagines suas ». Nata est enim, « in cornu, et in loco pingui », juxta vocem prophetae. Verumtamen non uvam, sed spinas potius produxit. Nam in multitudine bonorum sibi donatorum velut sociam, et contra Deum colliculatricem Iniquitatem exhibuit. Multiplicavit enim altaria, et aedificavit simulacra: quantumque supernis affluebat divitiis, tam prompta fuit ad contaminationem, quia daemones adoravit et aras excitavit, et in seductionem multiplicis idololatriae cor suum quodammodo divisit. Verum ista non durabunt, inquit. Quinam? « Ipse enim

αὐτοὺς γέγονε τοῖς κατὰ Μωσαῖα. Τοιγάρτοι καὶ ἐξωσθήσονται, φησί, καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσι.

Τοῦτο συνέβη παθεῖν αὐτοῖς, καὶ τότε μὲν ἀποκομισθεῖσιν εἰς Ἀσσυρίους, καὶ νῦν δὲ οὐδὲν ἤττον ἐπὶ ταῖς εἰς Χριστὸν παροικίαις κατεστυγημένοις. Ἀνέστιοι γὰρ καὶ ἐπληῦται πανταχῆ, καὶ πόλιν οὐκ ἔχοντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ διατελοῦσιν ἐν κόσμῳ. « Λικριμῶ γὰρ αὐτοὺς εἰς πάντα ἀνεμον, » διὰ προφητῶν ἁγίων ἔρασκε Θεός. Εἰ τοίνυν ἐπὶ τῆς πρὸς Θεὸν οικειότητος φροντίς ἡμῶν καὶ λόγος, ὑποφέρωμεν αὐτῶ τὸν αὐχένα, καὶ προσίωμεν ὡς ἐξ ἀγαθῆς εὐπειθείας λέγοντι τῷ Χριστῷ: « Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς. » Ἐσόμεθα γὰρ οὕτως ἔγκαρποι τε καὶ ἀπληγες, οὐκ ἀνανομένης ἡμῶν τῆς βίβης, οὐ καρποῦ πίπτοντος εἰς μηδὲν, οὐ πλανῆται, καὶ ἀποτάτω Θεοῦ, ἀλλ' ἐγγύς τε αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ καὶ πόλιν ἔχοντες τὴν ἄνω, καὶ ἐν οὐρανῶν, τὴν τῶν πρωτοτόκων μητέρα, τὴν τῶν ἁγίων τροφὴν, τῶν ἄνω πνευμάτων τὸ καθαρὸν ἐνδιαίτημα.

TOMOS ΠΕΜΠΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. I'.

Ἄμπελος εὐκληματοῦσα Ἰσραὴλ. Ὁ καρπὸς αὐτῆς ἐθνητῶν, κατὰ τὸ πλήθος τῶν καρπῶν αὐτοῦ ἐπλήθυνε τὰ θυσιαστήρια. Κατὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ ὑποδόμησε στήλας, ἐμέρισαν καρδίας αὐτῶν, νῦν ἀφανισθήσονται. Αὐτὸς κατασκάψει τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, ταλαιπωρήσουσιν αὐτοὶ στήλαι αὐτῶν.

PIA'. Ἠληγμένον τὰς βίβας εἰπὼν τὸν Ἐφραῖμ, ἔσεσθαι δὲ καὶ ἄκαρπον, καὶ ἐν Ἰσραὴλ τοῖς μετοικοῦσιν ὅλως, τῆς Ἀσσυρίων ἀγριότητος δαπανώσης τὰ γεννώμενα, δείκνυσιν ἀναγκαίως καὶ ὁσος ἦν πάλαι, καὶ ὅτι γέγονεν εὐκαρπος, ὅτε τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς μετέποιετο σοφῶς. Οἷα γὰρ τις ἀμπελος καλῆ, καὶ εὐκληματοῦσα τοῖς τῶν ἐθνῶν περιοίκους ἐρώμενος, εἰκότως καταθωμάζετο. Καὶ περὶ αὐτῆς ποίησεν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν, πρὸς τὸν τῶν ὀλων Σωτήρα Θεόν: « Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. Ὀδοποίησας ἔμπροσθεν αὐτῆς. Ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως ποταμῶν τὰς παραφύδας αὐτῆς. » Πέφυκε μὲν γὰρ, « Ἐν κέρατι, καὶ ἐν τόπῳ πίονι, » κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Πλὴν οὐ τέτοκε σταφυλὴν, ἤνεργε δὲ μάλλον ἀκάνθας. Τῷ γὰρ πλήθει τῶν δοθέντων ἀγαθῶν αὐτῆ συνδρομον ὡσπερ τινὰ καὶ ἰσοπαλὴ τὴν ἀδικίαν ἐπαδείξατο· δῆλον δὲ ὅτι τὴν κατὰ Θεοῦ. Ἐπλήθυνε γὰρ θυσιαστήρια, καὶ ὑποδόμησε στήλας: καὶ ὅσον ἐπλούτει τοῖς ἔνθεον ἀγαθοῖς, τοσούτον ἦν πρόθυμος εἰς βεβήλωσιν, διὰ τοῦ προσκυνεῖν τοῖς δαίμοσι, καὶ βωμοὺς ἐγείρειν, καὶ εἰς τὴν πολυθεὸν πλάνην τὴν ἰδίαν ὡσπερ καταμερίζειν καρδίαν. Ἄλλ' ὅστω ταῦτα, φησὶν, οὐκ ἔσται. Πόθεν; « Κατασκάψει γὰρ αὐτὸς

⁷⁰ Zach. II, 6. ⁸⁰ Matth. XI, 28. ⁸¹ Psal. LXXIX,

10 seqq. ⁸² Isa. V,

τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, » καὶ ταλαιπωρήσουσιν αἱ Ἀ στήλαι αὐτῶν, συνθραυόμεναι δηλονότι, καὶ κατα- σπώμεναι. Τὸ δὲ, αὐτὰς, ἀνοίσεις ἐμφρόνως εἰς τὸν τῶν ὄλων καταξουσιάζοντα Θεόν, ἤγουν, εἰς τὸ τοῦ Βαβυλωνίου πρόσωπον, ὡς ἦδη πλειστάκις προβαδει- γμένον. Συμβέβηκε γὰρ ταῖς ἐν Σαμαρείᾳ πόλεσι καὶ αὐτοὺς συγκαταπίμπρασθαι τοὺς ναοὺς, καὶ διαρπάξεσθαι τὰ γλυπτὰ. Χρῆ τοίνυν ἡμᾶς, ἐφ' οἷς ἂν ἔχοιμεν παρὰ Θεοῦ χαίροντας ἀνάπτειν τὰ χαρι- στήρια, καὶ μὴ τῷ πλάτει τῆς εὐθηνίας ἐνολισθή- σαντας, ἀποφέρεσθαι ποι πρὸς τὸ ἀπέδον αὐτῶν ζη- τεῖν δὲ μᾶλλον καὶ ἀποπεραίνειν ἐπιείγεται, καὶ μᾶλα προθύμως, τὰ εἰς ἀρετὴν αὐχμήματα, μὴ μερι- ζομένους πρὸς τὰ ἐν κόσμῳ πάθη, καὶ ὑποφέροντας τὸν αὐχόνα τῷ Σατανᾷ. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθὲς, ὅπερ ἔφη Χριστός· « Οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυρίαῖς δου- λεύειν. » Εἰ δὲ μεριζόμεθα, καὶ « Μερῖδες ἀλωπέ- κων ἐσόμεθα, » κατὰ τὴν Ψαλμῶδου φωνήν.

Δίσει νῦν ἐροῦσι· Ὅτι ἔστι βασιλεὺς ἡμῖν, δι- σὺν ἐφοβήθημεν τὸν Κύριον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τί ποιήσει ἡμῖν; λαλῶν ῥήματα προφάσεις ψευδαῖς, διαθήσεται διαθήκην.

PIB'. Οὐχὶ μόνον αὐτῶν σεισθήσεσθαι τὰ θυσια- στήρια, καὶ ταλαιπωρήσειν ἔφη τὰς στήλας, προσ- επάγει δὲ, ὅτι καὶ μεταγνώσονται, καὶ θρηγήσουσιν ἐπὶ γε ταῖς σφῶν δυσουλαῖς, ἡμαρτηχέτες δὲ τῆς ἐλπίδος, καὶ ἠπατημένοι τοῖς ἐκ τῶν κρατούντων ψευδηγορήμασιν, ἃ καὶ μόλις συνήσουσιν. Οἱ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς τοὺς τῆς βασιλείας διέποντες θρό- νους, ἀρκέσειν ἐφασκον αὐτοῖς εἰς ἐπικουρίαν τὰς τε χρυσᾶς θαμάλεις, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἄλλων εἰδῶλων C ἄσφάλειαν, κἂν εἰ μὴ τὸν θεῖον ἔχοιεν νόμον, κἂν εἰ μὴ εἶδη ἔλιοντο τὰ δεῖα Μωσείως. Ἡ δὲ πείρα δέδειχε ψευδοεπούντας αὐτοῖς. Τεθέσθαι γὰρ τοὺς τὰ τοιαῦτα πάλαι διατιθεμένους αὐτοῖς, καὶ ἀσυνέτως λέγοντας, ὅπῃ χεῖρα πεσόντας ἐχθρῶν. « Ταύτητοι, φασί, οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν Κύριον. » Ἰδοὺ γὰρ, φασί, ἐπαμύνων οὐδεὶς, ἤγουν ταῖς τῶν Βαβυλωνίων ἐφόδοις ἀντανιστάμενος. Ἄλλ' ἠτονήκα- σιν ἅπαντες· « Ἀέλλονται καὶ πεπτῶσασιν » οἱ προ- σπηχέτες. Πρόφασιν δὲ τῆς ἀβρωστίας αὐτοῖς καὶ ἡμῖν, τὸ « Μὴ πεφοβῆσθαι τὸν Κύριον. » Ποῖα τοί- νυν ἢ ὄνησις ἐκ τῶν κρατούντων; φησὶν· οὐδὲν ἦν ἄρα τὰ παρ' αὐταῖς, εἰ μὴ λόγοι ψευδεῖς, καὶ ματαιότης διαθηκῶν, ἤγουν ὑποσχέσεων. Ἔθος γὰρ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, διαθήκας ἀποκαλεῖν τὰς ἐπαγγελίας. D

Σοφὸν οὖν ἄρα, καὶ παντὸς ἐπαίνου μεστὸν, τὸ πεποιθέναι μᾶλλον ἐπὶ Θεῷ, καὶ μὴ τοῖς τῶν πλα- νῶντων ἀποφέρεσθαι λόγοις, ἐπὶ τὸ προσκρούειν τῷ Θεῷ, ἐμφρόνως δὲ μᾶλλον πρὸ πείρας αὐτῆς ἀπο- φοιτῆν τῆς ἀρχῆς, καὶ μὴ ἃ καὶ παθόντας ὀλοφύρε- σθαι, μόλις εἰς ἀνόητον ἰόντας ὑστεροβουλίαν.

Ἄνατελεῖ ὡς ἄγρωστις χρίμα ἐπὶ χέρσῳ ἀγροῦ, πῶ μόνω τοῦ οἴκου ὄν.

PII'. Ἡ ἀγρωστις φύεται ἐν ἀγροῖς, μάλιστα τοῖς ἀνηρότοις καὶ κεχερσωμένοις, καταδράττεται δὲ, καὶ

suffodiet altaria eorum, » et affligentur simulacra eorum, confracta nimirum, et divulsa. Vocem ipse non male ad omnipotentem Dominum referes, aut ad personam regis Babylonii, de quo jam sæpe facta est mentio. Contigit enim, ut cum urbibus Sainariæ etiam templa ipsa exurerentur, et idola diriperentur. Oportet igitur nos propter ea quæ a Deo habuerimus cum gaudio gratias agere, non in amplitudine rerum secundarum offendentes, aliquid Deo displicens abripi; quin potius desiderare, et ad ea promptissime præstanda incumbere, quæ ex virtute gloriam conciliant; non divisos in affectio- nes mundanas, et cervicem Satanz subjicientes. Verum est enim illud Christi: « Nemo potest duobus dominis servire ». Quod si dividimur, etiam juxta vocem Psalmistæ, « partes vulpium erimur ».

VERS. 3, 4. Idcirco nunc dicent: Non est rex nobis, quia non timuimus Dominum. Rex autem quid faciet nobis? loquens verba occasiones mendaces, disponet testamentum.

144 CXII. Non solum eorum altaria dirutum, et simulacra eversum iri dicit, sed addit etiam, fore, ut male consulta sua pœnitudine et lamentis prosequantur, spe autem frustrati et dominorum mendacis decepti, sero, ac vix tandem intelligant. Qui enim apud ipsos thronum regni obtinebant, ad auxilium satis futurum autumabant vitulos au- reos, et tutelam ab idolis cæteris, quamvis divinam legem non haberent, quamvis præcepta Moyse non serarent. At experientia mentitos esse demonstra- vit. Viderunt enim eos, qui quondam hæc ipsis constituissent, et insipienter locuti fuissent, sub hostium dittonem venisse. « Ideo, inquit, non est rex nobis, quia non timuimus Dominum. » Ecce enim aiunt, opitulator nullus, aut qui Babylonia- rum impressionem excipiat. Sed defecerunt omnes, « infirmati sunt; et ceciderunt », qui præerant. Causa autem ipsorum, et nostræ imbecillitatis, quod « non timuimus Dominum. » Quæ ergo utilitas ex dominis? inquit. Nihil igitur erat quod dictita- bant, nisi sermones mendaces, et testamentorum, seu promissorum vanitas; consuevis enim di- vina Scriptura promissiones appellare testa- menta.

Sapiens itaque factum et omni laude plenum pati propter Deum, nec seducentium sermonibus ad ipsum offendendum abduci; sed ante experi- entiam iram ejus declinare, ne puniti jam sero plorantes, aliquando tandem ad posteriora consilia inutiliter descendamus.

Ibid. Orietur sicut gramen iudicium super desertum agri, vitulo domus ὄν.

CXIII. Agrostis nascitur in agris, inaratis præ- sertim et desertis, terram obviam et vicinam ma-

83 Mat'h. vi, 24. 84 Psal. Lxii, 11. 85 Psal. xxvi, 2.

qua luxurie corripuens. Serpit enim in latum, nec A
 cohiberi potest ab iis qui ejus ultra metas propa-
 gationem coercere conantur. « Judicium » igitur,
 inquit (a Deo utique), « veluti agrostis quædam
 super desertum agri, exorietur vitulo domus ὦν. »
 Perinde ac se dicat: Sententia perditionis et nu-
 tus puniens erit a me. Comprehendet autem tan-
 quam agrostis vitulum, sive idola templi, quod est
 in Bethel; hoc enim sibi vult « domus ὦν. » Sic
 namque alii interpretes ediderunt, « vituli domus
 Bethel. » Septuaginta 145 vero pro « domus
 Bethel, » transtulerunt « domus ὦν, » Causam supra
 explicavimus; verumtamen repelere non pigebit.
 Lunæ filium, solis nepotem Apin Ægyptii fabula-
 bantur, apud quos sol est « ὦν. » Ad repræsentan-
 dum vero Apin erat vitulus, quem fecit Jeroboam. B
 Itaque ut agrostis comprehendens, inquit, et vin-
 cens quidquid apponitur obstaculorum, judicium a
 me exercabitur « vitulo domus ὦν, » sive Bethel.
 Semper enim divinum numen viribus pollet maxi-
 mis, et ejus nutui resistere nihil valet. « Manum
 enim excelsam quis avertet *? » ut scriptum
 est.

VERS. 5. *Peregrini et accolæ erunt habitantes Sa-
 mariam, quia luxit populus ejus super eum. Et sicut
 exacerbaverunt eum, gaudebunt super gloriam ejus.*

CXIV. En dilucide declarat judicium compre-
 hendens vitulum, et instar agrostis se dilatandi C
 vim habens, contra quæ Deo visum fuerit. Meminit
 autem et nunc historiæ, quam afferri in medium
 res postulat, aliter enim oraculum haud perci-
 piemus. Solebant omnes qui idola suppliciter ve-
 nerabantur, miseris temporibus et hostibus in-
 gruentibus, si inopia pecuniæ conflictarentur, ip-
 sa quoque templorum anathemata et donaria ad
 usum suum convertere. Traditum est itaque in libris
 Regum, rege Syriæ Manaim urbes Samariæ adori-
 ente, tum regem Israelis, quod pares ad resisten-
 dum copias non haberet, ad Phulam Assyriorum
 regem legatos misisse, eumque donis impulsisse,
 uti se adjuvaret, et Syrium depelleret; quod et fa-
 ctum est. Vi enim et virtute Damascus occupa-
 vit, ipsumque Ader interfecit. Aiunt igitur, quod D
 cum ingens auri pondus quæreretur, in eas angustias
 Manaim conjectum esse, ut unum quoque vitulum
 aureum subtraheret, et per legatos illis transmit-
 teret. Luxitque Israel, cum, quem putabat Deum,
 alio mitti conspiceret. Credebat nihilominus, frivo-
 lis rationibus se ipsum consolans, Babylonium
 hunc vitulum in templo majore et illustriore col-
 locatum. Præterea a pluribus gentibus adoratum
 iri opinabatur: quam plurimæ siquidem Persarum
 et Medorum gentes numerantur. Manaim igitur
 vitulum ut erat, totum ex auro puro puto con-

μάλα νεανικῶς τῆς παρατουχούσης καὶ γείτονος γῆς.
 Διέρπει γὰρ πῶς εἰς τὸ εὐρὺ, καὶ ἐτι δυσκαταγί-
 νιστος τοῖς ἀνείργειν αὐτῆς ἐθέλουσι τὸν ἀεὶ τῶν
 παρακειμένων ἐπέκεινα δρόμον. « Κρίμα » τοῖνον,
 φησὶ, (δῆλον δὲ, ὅτι παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ) « καθάπερ
 ἀγρωστὶς ἐπ' ἀγροῦ χέρσον ἀνατελεῖ τῷ μόσχῳ τοῦ
 οἴκου ὦν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Ψῆφος ὀλέθρου, καὶ
 νεῦμα κολάζον ἔσται παρ' ἐμοῦ. Καταδράζεται δὲ ὡς
 ἀγρωστὶς τοῦ μόσχου, ἦτοι τῶν σεβασμάτων τοῦ θε-
 τος ναοῦ κατὰ τὴν Βαιθὴλ, σημαίνει γὰρ τοῦτο « Ὁ
 οἶκος τοῦ ὦν. » Ἐκδεδώκασι μὲν γὰρ οἱ ἕτεροι πάλιν
 ἐρμηνευταί, τοῦ μόσχου τοῦ οἴκου Βαιθὴλ. Οἱ δὲ γε
 ἐδομῆκοντα ἀντὶ τοῦ « οἴκου Βαιθὴλ, οἴκου ὦν »
 εἰρήχασι. Καὶ τὴν αἰτίαν ἤδη προείπομεν ἐν τοῖς
 ἀνωτέρω. Πλὴν οὐδὲν ὀκνοῦντες ὑπομνήσομεν. Σελή-
 νης μὲν γὰρ τέκνον, ἔκγονον δὲ ἡλίου τὸν Ἄπιν Ἀι-
 γύπτιοι μυθοπλαστοῦντες ἔλεγον. « Ὀν » δὲ ἐστὶ κατ'
 αὐτοὺς ὁ ἥλιος. Εἰς τύπον δὲ τοῦ παρ' Αἰγυπτίου
 Ἄπιδος ἡ δάμαλις ἦν, ἣν ἐποίησεν Ἰεροβοάμ. Οὐκ-
 οῦν, ὡς ἀγρωστὶς καταδραττομένη, φησὶ, καὶ νικῶσα
 πᾶν ὅσον ἐστὶ παρακειμένον κρίμα γενήσεται παρ'
 ἐμοῦ, « τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου ὦν, » ἦτοι Βαιθὴλ.
 Παναλκῆς γὰρ τὸ θεῖον ἀεὶ, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν
 οὐδὲν ἔσται τὸ ἀντιστατοῦν. « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν
 ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Παροικήσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμαρείων,
 ὅτι ἐκένθησεν λαὸς αὐτοῦ ἐκ' αὐτῶν. Καὶ καθὼς
 παρεπλήκραναι αὐτὸν, ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τὴν δό-
 ξαν αὐτοῦ.

PIΔ'. Ἴδου δὴ καθίστησιν ἐναργὲς τὸ κρίμα τὸ
 καταδραττόμενον τοῦ μόσχου, καὶ ἀγρώστως δίκην
 ἐξευρύνεσθαι πεφυκός, καθ' ὧνπερ ἂν βούλετο Θεός.
 Ἱστορίας δὲ διαμένῃται καὶ νῦν, ἣν ἀναγκαῖον εἰ-
 παῖν συνήσωμεν γὰρ ὀδὸν, καὶ οὐχ ἐτέρως, τὸ χρησιμ-
 φοῦόμενον. Ἔθος ἦν ἅπασι τοῖς εἰδώλων προσκυνη-
 ταῖς, καιροῦ καταθλιβόντος, καὶ πολεμίων ἐφειστητά-
 των, εἰ ἐν ἐνδείᾳ γένοιτο χρημάτων, ἄπτεσθαι καὶ
 αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς τεμένεσιν ἀναθημάτων. Γέγρα-
 πται τοῖνον ἐν ταῖς Βασιλείαις, ὅτι πολιορκοῦντες
 τὰς ἐν Σαμαρείᾳ πόλεις τοῦ βασιλέως Συρίας, Μα-
 ναῖμ, τὸ ἐθνηκάδε βασιλεύων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, εἶτα
 ταῖς Ἰσαῖς δυνάμεσιν ἀντιφέρεσθαι πρὸς ἐκεῖνον οὐκ
 ἔχων, ἐπρεσβεῦετο πρὸς Φούλαν τὸν τῶν Ἀσσυρίων
 βασιλέα, καὶ δώροις ἀνέπειθεν ἐπαμῦναι ἐπὶ οἱ, καὶ
 ἀποστῆσαι τὸν Σύρον, ὃ δὴ καὶ τετέλεσται. Εἰς γὰρ D
 ἐκείνος κατὰ κράτος τὴν Δαμασκόν. Ἀποσφάττει δὲ
 καὶ αὐτὸν τὸν Ἄδερ. Φασὶ τοῖνον, ὅτι πλείστης ὄσης
 ὀλκῆς ζητουμένης χρυσοῦ, περίεσθαι λοιπὸν εἰς τοῦτο
 τῷ Μαναίμ ἀνάγκης τὰ πράγματα, ὡς καὶ μίαν δά-
 μαλιν ὑφελέσθαι χρυσοῦν, καὶ συναποστελλαι διὰ τῶν
 πρέσβων. Καὶ τεθρήνηκε μὲν ὁ Ἰσραὴλ, ἣν ἐνόμιζεν
 εἶναι Θεὸν, ἐκπεμπομένην ὀρῶν. Ἐπεὶ γε μὴν, ψυ-
 χροῖς ἑαυτὸν λογισμοῖς παραμυθούμενος, ὡς ἐν μετ-
 ξοσιν ἔσται, καὶ λαμπρότεροις αὐτὴν ἐνιδρύσει ναοὶς
 ὁ Βαβυλώνιος. Διέκειτο δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι προσ-
 κνηθήσεται καὶ παρὰ πλείδων ἐθνῶν· μῆρι γὰρ
 ὅσα ἐστὶ τὰ Ἡερῶν τε καὶ Μήδων ἔθνη. Ὁ μὲν οὖν

* 1-a. xiv, 27.

Μαναϊμ, ὡς ἄλην οὖσαν διόλου χρυσὴν, πέπομφε τὴν δάμαλιν. Ὁ δὲ γε Φούλας συνέθλασε λαβὼν ἕτερον γὰρ παρ' ἰκεῖνοις τὸ σέβας, καὶ δαμάλεως οὐκ ἀνέχονται. Εἰτά φησιν οὐχ ἠρήσθαι χρυσὴν, ὑπέχαλκον δὲ μᾶλλον, χρυσῷ διαπεπασμένην. Ἐντεῦθεν, φησὶν, ὁ Ἀσσύριος ἐγάλασε τὸν Ἐφραΐμ, τούτεστι, τὸν Μαναϊμ, τὸν ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βασιλεύοντα. Διέπτυσσε δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὰς τοῦ Ἰσραὴλ εἰκαιοβουλίας. Εἰρηκότες δὴ οὖν τῆς ἱστορίας, ἤγουν τῆς Ἐβραίων παραδόσεως τὸν λόγον, φέρε λοιπὸν ἀναγκαίως ἐπιτρέχωμεν τὴν λέξιν. Δυσκόπητος γάρ, ὅτι παροικῆσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν, τὸ παροικῆσουσιν, ἀντὶ τοῦ μετοικῆσουσιν, ἦτοι μετοικισθήσονται, φησὶν, οἱ νῦν ὄντες ἐν Σαμαρείᾳ. Λέγει δὲ τοὺς μύσχοις, ἦτοι τὰς δαμάλεις ἐξεπέμφθησαν γὰρ, ὡς ἔφη, εἰς Βαβυλωνίους. « Καὶ ἐπένησε μὲν ἐπ' αὐτοῖς ὁ λαὸς αὐτοῦ. » Τίνος δὲ αὐτοῦ; ἢ δῆλον, ὅτι τοῦ ὄν, ὅ ἐστι, τοῦ Ἀπιδος; κλην ὡς ἐφθῆσαν, φησὶ, παρεπικραίνοντες, καὶ ἀτιμάζοντες αὐτὸν διὰ τοῦ κἀμπεῖν ἑτέροις, οὕτω ἡσθῆσονται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Νομοῦσι γάρ, ὅτι καὶ πολὺ λίαν εὐκλεέστερος ἔσται, παρὰ κλεινῶν ἐθνῶν προσκυνούμενος. Ἄλλ' ἡμαρτήκασι τῆς ἐλπίδος. Συντέθραυσται γάρ, καὶ γέλωτος ἀφορμὴ τοῖς Βαβυλωνίοις ἦν. Οὐκοῦν τεταλαιπώρηκεν ἡ στήλη αὐτῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ προφήτου φωνήν. Παρεπίκραναν δὲ τὸν μύσχον, οὐχ ὅτι παρεπικράνθη κατὰ τὸ ἀληθές· πῶς γὰρ ἂν τοῦτο πέπνηθεν ἀναίσθητος ὕλη; ἀλλ' ὅτι τῶν ἐγχειρημάτων ἡ δύναμις παρῶργισεν ἂν αὐτὸν, εἴπερ ἦν ὄντως θεὸς, καὶ ἐν αἰσθήσει τοῦ παθεῖν τὰ συμβεβηκότα

ὅτι μετωκισθῆ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους θήσαντες ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ. Ἐν δόματι Ἐφραΐμ δέξεται, καὶ αἰσχυνθήσεται Ἰσραὴλ ἐν τῇ βουλῇ αὐτοῦ.

PIE'. Ἐαυτὸν ἡμῖν ὁ προφητικὸς ἐρμηνεύει λόγος. Ὁ γὰρ εἰρηκεν ἀμυδρῶς, τοῦτο πειράται διατρανοῦν. Μετωκισθῆ γὰρ ὁ μύσχος ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ θήσαντες αὐτὸν (χαριεντίζεται δὲ ὁ λόγος) ἀπεκόμισαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ, ὅ ἐστιν, ἐκδίκω. Ἐκαλεῖτο γὰρ εἰς ἐπικουρίαν, καὶ οἶονεῖ πῶς εἰς τὸ ἐκδικῆσαι τὴν Σαμάρειαν ὀλοθρευομένην ὑπὸ τῶν Σύρων. Ἀλλὰ δέξεται μὲν ὁ Φούλας ὡς ἐν δόματι παρὰ τοῦ Ἐφραΐμ τὴν δάμαλιν, Ἐφραΐμ δὲ φησὶ τὸν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέα. Πλὴν « Αἰσχυνθήσεται, φησὶν, ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ βουλαῖς. » Ὅτι γάρ, ὡς ἔφη, ἀπέστη μὲν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, εἴλετο δὲ μᾶλλον δαμάλεσι προσκυνεῖν, καταγέλαστος ἦν, καὶ κατεψωρᾶτο πεσὼν εἰς γραῶδη, καὶ ψυχρὰν, καὶ ἀνόνητον εἰκαιοβουλίαν. Ἀληθεύει δὴ οὖν ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ Θεός, εἰ λέγοι διὰ φωνῆς ἁγίων περὶ τῶν λελατρευκώτων τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, « Ἴδετε ὅτι σποδὸς ἡ καρδία αὐτῶν, » καὶ πλανῶνται.

Ἀρμόσειε δ' ἂν ὁ λόγος καὶ τοῖς τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας παραλύουσι δόγματα. Ὡσπερ γὰρ ἡ δάμαλις συντριβομένη τὴν τοῦ Ἰσραὴλ ἠλεγξεν εἰκαιολογίαν, οὕτω καὶ τὰ ἐκείνων δόγματα ταῖς

statum misit. **146** Quem Phulas acceptum confregit; aliud enim numen Assyrii colunt, nec vitulum patiuntur. Postea non amplius aureum, sed ex ære auroque commistum exstitisse narrat. Hinc Assyrium irrisisse Ephraim, hoc est, Manaim regem de tribu Ephraim, et stultitiam Israelis contempsisse. Exposita igitur historia, sive Hebræorum traditione, age deinceps verba eontextus, ut debemus, percurramus. Minime enim perspicua est eorum sententia. Dicit igitur accolæ fore habitantes Samariam. Accolæ erunt, pro, transmigrabunt alio habitatum, seu alio ad habitandum transferentur incolæ Samarix. Quo nomine vitulos, seu buculas intelligit; ad Babylonios enim missæ sunt, ut docui. « Et luxit super iis populus ejus. » Cujusnam ejus? an ὄν, id est, Apidis? Verumtamen, quemadmodum visi sunt, inquit, eum exacerbare et contemnere dum aliis mittunt, ita lætabuntur super gloria ejus. Existimabunt enim a pluribus gentibus adoratum gloriosiore futurum. Sed fefellit eos spes. Contractus enim, materia risus et joci Babylonis fuit. Quocirca afflictum esse simulacrum ipsorum, ut hic ipse propheta dicit. Exacerbaverunt autem vitulum, non quia revera exacerbatus sit (qui enim sic afficeretur res sensus expers?), sed quia facti natura ipsum irritasset, si vere deus fuisset, et eventa sua sentire potuisset.

VERS. 6. Quia translatus est eo eo, et ipsum in Assyrios ligatum abduxerunt munera regi Iarim. In dono Ephraim suscipiet; et confundetur Israel in consilio suo.

CXV. Seipsum nobis propheticus sermo explanat. Quod enim dixit involutus, hoc evolvere nititur. Translatus est quippe vitulus ab Israel, et ligatum eum (jocatur enim festive propheta) asportarunt pro munere regi Iarim, hoc est, ultori. Vocatus enim fuerat ad auxilium, et veluti ad vindicandam Samariam, quam Syri perditum veniebant. Sed suscipiet quidem Phulas vitulum ut donum Ephraim, a rege Israel videlicet; nihilominus « confundetur Israel, inquit, in consiliis suis. » Quoniam enim, ut dixi, ab Omnipotente desclivit, et vitulos adorare maluit, ridiculus fuit, **147** et in anilem, ineptam, ignutilem consilii vanitatem abiisse deprehensus est. Verum igitur dicit propheta, imo Deus, cum per os sanctorum dicit de iis, qui servierunt operibus manuum suarum: « Vidistis quia cinis corda eorum⁸⁷, » et seducuntur.

Accommodabitur oratio etiam in eos qui recta Ecclesiæ dogmata depravant. Sicut enim vitulus minutus Israelis amentiam coarguit, ita et illorum dogmata inquisitionibus contrita, et vi veritatis con-

⁸⁷ Sap. xv, 10.

fracta, eorum auctoribus, et impiis inventoribus, A atque iis etiam qui ea inconsultissime in pectus admittunt, dedecori et pudori erunt.

VERS. 7, 8. *Projecit Samaria regem quem sicut armentum super faciem aquæ, et auferentur altaria ðν, peccata Israel. Spinae et tribuli ascendent super altaria eorum.*

CXVI. Mores Israelitarum, sive Samaritarum solutos et improbos, etiam circa ipsos, quos putabant deos, facile hic quoque locus arguerit. Nec mirum. Qui enim unum, et verum, et natura Deum, et discedendo, et quidvis turpissimum perpetrando impie per summam injuriam læserunt, quomodo erga multos, et falsos, et e lapidibus aut lignis fabricatos sincere ac legitime se gerent? Ait igitur, projectum esse a Samaritis vitulum, qui apud eos regis et divinis honoribus colebatur. Sic autem projectum esse, veluti si palea aut stipula aquæ vorticibus illapsa, mox pro impetu earum quovis raptetur. Cum ipsis autem simulacris delubra peritura, et aras destructum iri, et locum spinarum fore, universa eorum provincia devastata, quomodo non certissimum erat? Peccata Israel altaria vocat, aptissime, velut monumentum impietatis erga Deum scelerate excitatum, ðν autem denuo Apin, seu vitulos in Bethel et Dan, in quorum gloriam et aræ stabant. Quare quod non constituit et firmat Deus, id penitus corruiet. Ac tale quidpiam reor ab alio propheta clare dictum esse, « ipsi ædificabunt, et ego evertem. »

τι τοιούτον δηλοῦν ὑπολαμβάνω τὸ δι' ἐτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον· « Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω »⁹⁹.

Ei dicant montibus : Operite nos ; et collibus : Cadite super nos.

148 CXVII. Non solum in duabus urbibus Dan, inquam, et Bethel, simulacra superstitione colebantur ; sed ibidem vituli aurei, in montibus autem, et collibus sinitimarum gentium idola, Baal, Beelphegor, Astarte, Chamos. Non modo igitur aras ðν, hoc est Apidis, sive vitulorum disturbatum iri ; sed omnino ac penitus etiam in collibus et montibus fana collapsura per hæc subindicat. Eo namque calamitatis et errorum redigentur, ut malint montibus sepeliri, quam vincas cernere, quæ oportebit pati vel invito. Sciendum vero, Christum quoque deponantiam calamitates propter nefarios in Irsua ausus illis immittendas, similibus verbis usum esse. Inquit enim : « Tunc dicetis montibus : Operite nos ; et collibus : Cadite super nos »⁹⁹. Summa siquidem malorum et incommodorum magnitudines, mortem quamvis alioqui amaram, desideratissimam interdum multis efficiunt. Ipsi igitur montibus et collibus in quibus idola culta et impietatis crimina in Deum impudenter perpetrata

ἐρέυναίς συντριβόμενα, καὶ τῇ δυνάμει τῆς ἀληθείας συντετραμαγμένα, πρὸς ἀλοχύντης ἔσσονται καὶ ἐτροπῆς ταῖς συνθεθεϊκόσιν αὐτὰ, καὶ ἀνοσίως ἐξηγηηκόσι, καὶ ἀβουλότατα δεχομένους εἰς νοῦν καὶ καρδίαν.

Ἀπερίφθα Σαμαρείη βασιλεύει αὐτῆς ὡς γρύγανος ἐπὶ προσώπου ὕδατος, καὶ ἐξαρθήσονται βωμοὶ ᰔν, ἀμαρτήματα τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀκαρθῆαι καὶ τρίβολοι ἀναθήσονται ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν.

PIQ'. Τὸ ἀνασφαλές τε ἔμα καὶ τὸ ἀνεπιαικὲς τοῦ τρόπου τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἦτοι τῶν ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ περὶ αὐτοὺς οὐς ὤοντο θεοῦ, ἐπιδείξειεν ἂν εὐκόλως καὶ τόδε ἤν πάλιν. Καὶ θαυμαστὸν οὐδέν. Οἱ γὰρ τὸν ἔνα, καὶ ἄλληθ, καὶ φύσει Θεὸν, καὶ ταῖς ἀποστασίαις, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὅτιόν τῶν ἀλοχίστων ἀποδρομαῖς ἀνοσίως περιουδριζαντες, πῶς ἂν ἐγένοντο γνήσιοι περὶ πολλοῦς τε καὶ ψευδωνύμους, καὶ λίθων πεποιημένους ἢ ξύλων θεοῦς ; Ἀπερίφθα ἢ ἄν φησι, παρὰ τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τὸν μόσχον, τὸν ἐν δόξῃ τῇ παρ' αὐτοῖς Θεοῦ τε καὶ βασιλέως. Ἀπερίφθα δὲ οὕτως, ὡσανεὶ καὶ κάρφος ταῖς τῶν ὕδατων διναις ἐμπεπτωκός, ἀπαφέροιο λοιπὸν πρὸς τὸ τοῖς διωθοῦσι δοκοῦν. Ὅτι δὲ αὐτοῖς σεβάσμασι τὰ τεμένη συνοικήσεται, βωμοὶ τε λυθήσονται, καὶ ἀκαρθεῖς ἔσσονται τόποι, καταθρηθείσης αὐτοῖς ἀπάσης τῆς χώρας, πῶς ἦν ἀμφίβολον ; Ἀμαρτήματα δὲ τοῦ Ἰσραὴλ τοὺς βωμοὺς ἀποκαλεῖ καὶ μάλα εἰκότως, ὅσον ὑπόμνημα τῆς εἰς Θεὸν δυσσεβείας αὐτῶν ἀνοσίως ἐξηγηημένους. ὦν δὲ πάλιν, τὸν Ἄπιν ἰωνόμασεν, ἦτοι τὰς θαλάμεις τὰς ἐν τῇ Βαιθὴλ τε καὶ Δάν, ὦν εἰς δόξαν καὶ οἱ βωμοὶ. Οὐκοῦν, ὁ μὴ ἴσθησι Θεός, τοῦτο πάντη τε καὶ πάντως λυθήσεται. Καὶ

καὶ ἐροῦσι τοῖς ὄρεσι, Καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, Πέσσετε ἐφ' ἡμᾶς.

PIZ'. Οὐκ ἐν μόναις ταῖς δυοσι πόλεσι, Δάν τε, φημι, καὶ Βαιθὴλ ἐθρησκευόντο τὰ γλυπτὰ, ἀλλ' ἐν ταῦθα μὲν αἱ θαλάμεις αἱ χρυσαῖ, ἐν δὲ γε τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, τὰ τῶν περιοικῶν ἐθνῶν σεβάσματα, ὁ Βάαλ, ὁ Βεελφεγὼρ, ἢ Ἀστάρτη, καὶ ὁ Χαμῶς. Ὅτι τοίνυν οὐχὶ μόνον κατασεισθήσονται τοῦ ὦν οἱ βωμοὶ, τούτεστι, τοῦ Ἄπιδος, ἦτοι τῶν θαλάμων, ἀλλὰ γὰρ πάντη τε καὶ πάντως καὶ τὰ ἐν βουνοῖς, καὶ ὄρεσι τεμένη πεσοῦνται, διὰ τούτων ὑποδηλοῖ. Περιεστήξει γὰρ εἰς τοῦτο αὐτοῖς ἀθλιότητός τε καὶ δειμάτων τὰ πράγματα, ὡς ὑπ' αὐτοῖς γενέσθαι τοῖς ὄρεσι καὶ βουνοῖς ἐλέσθαι μᾶλλον, ἢ ζῶντας ἰδεῖν, ἃ παθεῖν ἦν ἀνάγκη καὶ οὐχ ἐκόντας αὐτούς. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀπαγγέλλων Ἰουδαίους τὰς ἐπενεχθησομένας αὐτοῖς συμφορὰς διὰ γε τὰ εἰς αὐτὸν τολμήματα, τοῖς Ἰσραὴλ ἐχρήσατο λόγοις. « Τότε γὰρ ἐρεῖτε, » φησὶ, « τοῖς ὄρεσι : Καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, Πέσσετε ἐφ' ἡμᾶς. » Τὰ γὰρ εἰς λήξιν ἦκοντα τῶν κακῶν, καὶ τῶν δεινῶν αἱ ὑπερβολαὶ, καίτοι πικρὸν ὄντα τὸν θάνατον, τοιπήθησαν ἔσθ' ὅτε

⁹⁹ Malac. i, 4. ⁹⁹ Luc. xxiii, 31.

δεικνύουσι τοὺς πολλοὺς. Αὐτοῖς δὴ οὖν ἄρα τοὺς ὄρεσι καὶ τοὺς βουνοῖς, ἐν οἷς αἱ ψευδοατρίαι, καὶ τῆς κατὰ Θεοῦ δυσσεβείας τετόλμηται τὰ ἐγκλήματα, μονουουχὶ καὶ ἐραῦσι, φησί, « Πέσετε ἐφ' ἡμᾶς, » καὶ φθάσατε τοῦ Βαβυλωνίου ξίφους τὴν ἀγριότητα, καὶ τῆς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγωγῆς τὴν ἀκλεῖα καὶ δίκαιοστον ἀθλιότητα.

Ἄσ' οὖν οἱ βουνοὶ, ἡμαρτεν Ἰσραὴλ, ἀκεῖ ἔστησαν. Οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ βουνῷ πόλεμος, ἐπὶ τὰ τέκνα τῆς ἀδικίας παιδεύσασθαι αὐτούς. Καὶ συναχθήσονται ἐπὶ οὗτους λαοὶ ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐτούς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν.

PIII. Πρεσβυτέρων εἶναι φησι, τῆς ἐπὶ ταῖς δαμάλεσι πλάνης, τὴν ἐν ὄρεσιν τε καὶ βουνοῖς γεγενημένην ἀπώπειαν. Καὶ γοῦν ὅτε τὴν Σαμαρείαν κατεῖληψαν αἱ δέκα φυλαὶ, τῆς Ῥοβοὰμ βασιλεὺς ἀποπεισάμενος τὸν ζυγόν, τότε τὰς δαμάλας εἰσεκόμειν Ἰεροβοὰμ. Ἐν δὲ γε τοῖς Ἱεροσαλύμοις δυταί, τὴν ἐν ὄρεσιν τε καὶ βουνοῖς ἐπετήθησαν πλάνην, ταῖς ἀλλοφύλοις γυναῖξιν εἰκοντάς καὶ κατανεύοντάς τοῦ Σολομῶνος, τὸ τρυκᾶσαι καὶ βωμοὺς ἀνιστῶντας, καὶ τεμένη λοιπὸν τοῖς ἐκείνων σεβάσμασιν. Ἐξ οὗ τοίνυν ἐπενοήθησαν οἱ βουνοὶ, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀθύρματα, καὶ αἱ ψευδοατρίαι, ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ προσέκρουσαν ὁ Ἰσραὴλ. Ἐνδειξίς δὲ καὶ τοῦτο τῆς θείας ἡμερότητας γένοιτ' ἂν οὐκ ἀσυμφανῆς, ὅσα ἐν χρόνῳ μακρῷ κολάζειν ἀνεχομένης τοὺς ἡσεθηκότας, ἀνείσης δὲ μᾶλλον καὶ περιμενούσης τάχα πού τῶν ἐπιλασθημένων τὴν μετάγνωσιν. Οἱ δὲ ἦσαν ἀπηνέστεροί τε, καὶ τὰ ἐπι χεῖρῳ νοσεῦντες ἤλισκεντο. Προσέθεσαν γὰρ τοῖς βουνοῖς καὶ τὰ ἐπὶ ταῖς δαμάλεσιν εὐρήματα. Θύοντες δὲ τοῖς δαίμοσιν ἐν ὄρεσιν τε καὶ βουνοῖς, καὶ δοκοῦντες εὐσεβεῖν περὶ τὰ μάταια, τάχα πού καὶ ᾤοντο κατὰ σφᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀραρότως ἐνόμιζον, ὅτι καὶ ἐν βεβαίῳ στήσονται τῆς εὐημερίας. Ἔσονται δὲ καὶ ἀμείνους τῶν ἀνθεστηκότων, καὶ ἀνάλωτοι τοῖς ἐχθροῖς. Σύνηδες δὲ τοῖς πλανημένοις νόημα τοῦτο. Καὶ γοῦν ὅτε κατέβησαν εἰς Αἴγυπτον, ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὲρ τοῦ Βαβυλωνίου, συνθεοῦλευσεν μὲν ὁ προφήτης Ἱερεμίας, ἀπέχεσθαι τοῦ θύειν εἰδώλους, ἵνα τις γένοιτο φειδῶ ἐπ' αὐτοῖς παρὰ τοῦ εὐξέειν ἰσχύοντος Θεοῦ. Οἱ δὲ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας περισεσέθεν ἔρασμον τοῖς δεινοῖς, ὅτι δὴ οὐ κατέληξαν τοῦ πληροῦν ἐθέλειν τὰ νενομισμένα, καὶ ἀλιγωροῦντες ἠλέγχοντο τῆς εἰς τὰ μάταια τιμῆς. Γέγραπται δὲ οὕτως· « Καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ Ἱερεμίᾳ πάντες οἱ ἄνδρες, οἱ γυνῶντες ὅτι θυμῶσιν αἱ γυναῖκες αὐτῶν θεοὺς ἑτέροις, καὶ πῶσαι αἱ γυναῖκες, συναγωγὴ μεγάλη, καὶ πῶς ὁ λαὸς, οἱ καθήμενοι ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, ἐν γῆ Παβουρῆ, λέγοντες· Ἐνὶ λόγον ὃν λελάληκας πρὸς ἡμᾶς ἐν τῷ ὄνοματι Κυρίου, οὐκ ἀκούσαμεθα, ὅτι ποιῶντες ποιήσομεν πάντα τὸν λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμῶν τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπέδωκεν αὐτῇ ἀπονῆδαν, καθὰ ἐπαίησαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἀρχόντες ἡμῶν ἐν πόλει Ἰούδα, καὶ

A sunt, dicent propemodum, inquit, « Cadite super nos, » et gladii Babylonici crudelitatem atque ingloriam, et intolerandam miseriam abductionis in captivitatem antevertite.

Utraque ad alychmalosiam ἀπαγωγῆς τὴν ἀκλεῖα καὶ

Utraque 9, 10. Ex quo colles, peccavit Israel, ibi steterunt. Non comprehendet eos in colle bellum, super filios iniquitatis corripere ipsos. Et congregabitur super eos populi, cum corripientur ipsi in duabus iniquitatibus suis.

CXVIII. Errore in coleandis vitulis antiquiorem esse in montibus et collibus factam defectionem B affirmat. Quando igitur in Samariam venerunt decem tribus, regni Roboami jugo excusso, tunc vitulos Jeroboam introduxit⁹⁰. Qui autem erant Hierosolymis, in montibus et collibus errorem suum exercebant sedulo, cum alienigenis mulieribus obsecundans et assentiens Salomon, etiam aras et fana insuper illarum numinibus jam tum condidisset⁹¹. Ex quo igitur excogitati sunt colles, et ludicra, et pseudolatritia, ex eo tempore peccavit in Deum Israel. Potest et hinc benignitas Dei non obscure cognosci, quæ nec longo intervallo

149 impietatis reos punire sustinuit; sed indulgit potius, et dum seducti poenitentiam forte agerent, expectavit. At illi et contumaciores, et scelere corruptiores inventi sunt. Collibus enim vitulos quoque adijecerunt. Sacrificantes autem demonibus in montibus et collibus, et se in hoc inani studio religiosos arbitantes, fortassis etiam apud animum cogitabant, imo congruenter putabant, se rebus secundis constanter usuros, et adversariis valentiores, et a servitute hostibus servienda tutos fore: qui morbus errore deceptis familiaris est. Hoc igitur, quando capta a Babylonio Hierosolyma in Ægyptum descendebant, propheta Jeremias suavit, ut sacrificiis idolorum temperarent, quo Salvatorem Deum propitium haberent. Ast illi hac de causa in calamitates se incidisse prædicabant, quod lege sanctis parere non desissent, et in cultu deorum commentitorum socordes evasiscent. Sic autem legitur: « Et responderunt Jeremias omnes viri scientes, quod adolereat uxores eorum diis alienis, et omnes mulieres, congregatio magna, et omnis populus sedentes in terra Ægypti, in terra Pathures, dicentes: Sermonem quem locutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus, quia facientes faciemus omnia verbum quod egredietur de ore nostro, ut adoleamus reginæ cæli, et libemus illi libamina, sicut fecimus nos, et patres nostri, et reges nostri, et principes nostri in urbibus Juda, et foris Jerusalem, et saturati sumus panibus, et facti sumus homines, et mala non vidimus. Et ut cecavimus adolentes reginæ cæli, indignimus omnes nos, et in famam defecimus⁹². » Culpat igitur Israël

⁹⁰ III Reg. xi, 28. ⁹¹ III Reg. xi, 4. ⁹² Jer. xlii, 15-18.

litarum vanos sermones et spem futilem ac de colibus dicit « ibi steterunt, » hoc est, ut ipsi dictitant, aut saltem existimant, ibi cultis idolis stabilem felicitatem consecuti sunt, et in bonis immobilibus constiterunt, et ut insuper sibi persuadent, non comprehendet eos in colle ulla prorsus molestia, si legitima seculis illis præstare non recusaverint. Sed decepti, et spe sua delusi sunt, inquit. Invasit enim eos bellum tanquam filios iniquitatis, et experientia ipsa erudientur, odiosam esse rebellionem; et quinam, aut 150 per quos corripiendi sint, per maximum videlicet hostilemque exercitum: hoc enim est quod dicit, « congregabuntur populi super eos, » et mala belli plane occupabunt illos dum corripientur, « propter duas iniquitates ipsorum » Quæ quales sint, luculenter nobis per os Jeremiæ indicavit: « Obstupuit cælum super hoc, et inhorruit extra modum vehementer, dicit Dominus, quia duo, et mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viventis; et foderunt sibi lacus contritos qui non poterunt aquam continere ».

Καὶ ποῖα δὴ ταῦτά ἐστι, σαφέστερον ἡμῖν διὰ φωνῆς Ἱερემίου παρέδειξεν, εἰπὼν· « Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφριξεν ἐπὶ πλείον σφόδρα, λέγει Κύριος, ὅτι δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς μου. Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὠρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. »

VERS. 11. *Ephraim vitula docta diligere victoriam. Ego autem veniam super pulchritudinem colli ejus. Ascendam Ephraim, et reticebo Judam.*

CXIX. Ephraim cum vitulo componit, intractabili et superbo nimis, impetu indomito, in quemcunque forte irruerit, seu cicurationem non patiente, sed victoriam magis semper quærente, et ad id quod sibi complacuerit, incitationibus reprehensionum securis contendenti. Sed quamquam ejusmodi est, cedit tamen vel invitatus; domabitur enim calamitatum incurisibus, subjiciente illum Deo, et tantum non per se idagente et pulchritudinem colli ejus disperdente, hoc est, præcipuam et selectam partem in Israel excutiente. Hæc autem erat quæ regnabat apud ipsos, subjectosque populos ad deserendum Deum provocabat. Quamobrem Deo incumbente dissipabitur, hoc enim opinor significare illud, « et ascendam Ephraim. » Œconomice autem dicit: « Reticebo Judam, » pro paululum differam Judam, non illum pænis subjiciens, non jam pro ira multans; sed perferam potius, et agam lentius. Quam ob causam vero? Quoniam Ephraim, hoc est, decem tribus, sicut jam dixi, prorsus sibi opera seductionis exercenda statuerunt; duæ autem quæ erant Hierosolymis, Judas, puta, et Benjamin, sæpius habuerunt reges probos et pios, et qui ineptias idololatrias disturbarent, populumque ad vitam bene moratam et legibus consentaneam impellerent: qualis fuit Amasias filius Joas, religiosus et justus vir, et Ezechias, æque ut ille suscipiendus, zelo divino præ-

Α ἔξωθεν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπλήσθημεν ἄρτων, καὶ ἐγενόμεθα χρηστοὶ, καὶ κακὰ οὐκ εἶδομεν. Καὶ ὡς διελίπομεν θυμιῶντες τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, ἠλαττώθημεν πάντες ἡμεῖς, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῇ ἐξελίπομεν. » Αἰτιᾶται τοίνυν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ αὐτό τι τὸ εἰκαϊόμυθον καὶ τὸ σαθρὸν τῆς ἐλπίδος, καὶ φησι περὶ τῶν βουνῶν, ὅτι « ἐκεῖ ἔστησαν, » τούτέστιν, ὅτι καθάπερ αὐτοὶ φασιν, ἢ γοῦν ὄνεται κατὰ σφᾶς, ἐκεῖ τοῖς γλυπτοῖς λατρεύσαντες, τὸ ἀσφαλὲς ἐσχίκασι τῆς εὐημερίας, καὶ ἐν ἀκλονήτοις ἔστησαν ἀγαθοῖς. Καὶ ὡς γε ὄνεται πάλιν, οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ βουνῷ, τὸ κατὰ τι γοῦν ὄλωσ λυπεῖν εἰωθὸς, εἰ πληροῦν ἔλοιτο τοῖς γλυπτοῖς τὰ νενομισμένα. Ἄλλ' ἠπάτηνται, φησὶ, καὶ διημαρτήκασι τῆς ἐλπίδος. Ἀπίκται γὰρ δὴ πόλεμος ἐπ' αὐτοῖς, ἀδικίας ὄντας τέκνα, καὶ διὰ πείρας αὐτῆς παιδευθήσονται, πικρὸν ὅτι τὸ ἐξήνιον· καὶ τίνες ἂν εἶεν, δι' ὧν ἔσονται τὰ εἰς παιδείαν αὐτοῖς, ἀπλείστη τις ὄση πολεμῶν ὁμήγουρις. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, « συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοί, » καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου δεῖνὰ συμδῆσεται πάντως, ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐτοὺς, « Ἐπὶ ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. »

Καὶ ποῖα δὴ ταῦτά ἐστι, σαφέστερον ἡμῖν διὰ φωνῆς Ἱερემίου παρέδειξεν, εἰπὼν· « Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφριξεν ἐπὶ πλείον σφόδρα, λέγει Κύριος, ὅτι δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς μου. Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὠρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. »

Ἐφραὶμ δάμαλις δεδιδωγμένη ἀγαπᾶν νίκου. Ἐγὼ δὲ ἐπελεύσομαι ἐπὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτῆς. Ἐπιβιδῶ Ἐφραὶμ, καὶ παρασωπῆσομαι Ἰούδαν.

10. Μόσχῳ παρεικαίει τὸν Ἐφραὶμ, ἀκληροῦ τε καὶ ἀγερώχῳ λίαν, καὶ ἀνακόπτεσθαι μὴ εἶδοι τῆς ἰδίας ὀρμῆς, ἣν ἂν ἐφ' ὅσῳ ποιοῦτο τυχόν, ἤγουν τιθασσεύεσθαι μὴ ἀνεγομῆνῳ, ζητοῦντι δὲ μᾶλλον αἰετὸν τὸ νικᾶν, καὶ πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀνεπιπλήχτως ἴσθαι ταῖς ὀρμαῖς. Ἄλλ' εἰ καὶ ἐστι τοιοῦτος, φησὶν, ἐνδῶσει καὶ οὐκ ἐκῶν. Δαμασθήσεται γὰρ ταῖς τῶν συμφορῶν ἐφόδοις, ὑποζευγνύντος Θεοῦ, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτοῦ παραλύοντος, τούτέστι, τὸ ἐξειρέτως ἀφηνιῶν μέρος ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Τοῦτο δὲ ἦν ἡ παρ' αὐτοῖς βασιλεία, κατερεθίζουσα πρὸς ἀπόστασιν τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοῦς. Οὐκοῦν καταβρίθῆσεται, Θεοῦ καταβρίθοντος. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, δηλοῦν τὸ, « ἐπιβιδῶ Ἐφραὶμ. » Οἰκονομικῶς δὲ, φησὶν, ὅτι « Παρασωπῆσομαι Ἰούδαν, » ἀντὶ τοῦ, μικρὸν ὑπερθῆσομαι τὸν Ἰούδαν, οὐ ποιναις ἐνείεις· οὐκ ἐπάγων ἦδη τὰ ἐξ ὀργῆς· διακαρτερῶν δὲ μᾶλλον, καὶ ὑπενδιδούς ἡρέμει. Καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν; ὁ μὲν γὰρ Ἐφραὶμ, τούτέστιν, αἱ δέκα φυλαὶ, καθάπερ ἦδη προείπον, ἀπονενεύκασιν ὁλοτρόπως ἐπὶ τὸ δεῖν ἐλεῆσθαι πληροῦν τὰ τῆς πλανήσεως ἔργα. Αἱ δὲ ταῖς Ἱεροσολύμοις δύο φυλαὶ, Ἰούδας τε, φημί, καὶ Βενιαμὴν, γεγόνασι πολλάκις ὑπὸ βασιλείας ὀρθοῦς τε καὶ εὐσεβεῖς, καὶ τὰ τῆς εἰδωλολατρίας ἀθύρματα κατασελοντας, οἱ ζῆν ἀνέπειθον ἐπεικτικῶς καὶ ἐννόμους· ὅποιος γέγονεν Ἀμασίας ὁ τοῦ Ἰωᾶς, εὐσεβῆς καὶ δίκαιος ἀνὴρ. Ὁμοίως Ἐζε-

11 Jer. 11, 12, 13.

κίας, καὶ αὐτὸς ἐν Ἰσραὴλ τεθραυμασμένος τῷ προειρη-
μένῳ, ζηλωτῆς καὶ θεοφιλῆς. Ταῦτητοι προπεκόν-
θασι μὲν αἱ δέκα φυλαὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Καταστρα-
τεύσας δὲ τῶν Ἱεροσολύμων ὁ Βαβυλώνιος, ἠδίκησεν
οὐδέν. Ὁρᾷτο δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἑαυτοῦ, φυγὰς καὶ
περιδεῆς, ὅτε καὶ πεπτώκασιν ἐν μιᾷ νυκτὶ, διὰ χειρὸς
ἀγγέλου, τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε
χιλιάδες. Ἀνεξικακοῦντος δὴ οὖν τοῦ Θεοῦ, καὶ φέ-
ροντες ἡμῶν τὰς ἀσθενείας, μὴ ῥαθυμῶμεν ἡμεῖς,
μηδὲ ἀναπεπτωκότες ἀλισκώμεθα περὶ τὸ χρῆναι
πληροῦν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα καὶ φιλια.

Ἐνισχύσει αὐτῷ Ἰακώβ.

PK'. Ἐφην, ὅτι καταστρατεύσας ὁ Ἀσσύριος τὴν
ὑπὸ χεῖρα πληθύν, καὶ πᾶσαν ἐξαναστῆσας τὴν Σα-
μάρειαν, τὰς τε πόλεις αὐτὰς καὶ τοὺς ναοὺς ἐμ-
πρήσας, πεπολιόρχηκε μετὰ τοῦτο τὴν Ἱερουσαλήμ.
Ἐίλε δὲ οὐδαμῶς, Θεοῦ προασπίζοντος· ἀνήρηνται γὰρ
δι' ἀγγέλου ἐν μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε
χιλιάδες. Τοῦτό τοι, καθάπερ ἐγὼμαι, προαγγέλλει
νυκτὶ λέγων, « Ἐνισχύσει αὐτῷ Ἰακώβ. » — Αὐτῷ ὁ δὴ
τινί; ἢ δῆλον, ὅτι τὸ πολιορκῆσειν μέλλοντι Ῥαφάκῃ;
ἀέληκε δὲ Ἰακώβ τοὺς ἐξ αἵματος; Ἰακώβ, Ἰούδας
τε, φημί, καὶ Βενιαμίν. Ἰοὶ δ' ἂν εἴπερ εἰλοτό τις
καὶ κατὰ παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἡ λέξις. Ἔοικε δὲ πάλιν
τῆς προφητείας ὁ νοῦς εἰς ἀνάμνησιν ἡμᾶς ἀναφέ-
ρειν ἀρχαιότερου πράγματος· μονονοχὶ πληροῦντος
Θεοῦ τὴν ὑπόσχεσιν τὴν πρὸς τὸν θεσπέσιον Ἰακώβ.
Ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἄνθρωπος μετ' αὐτοῦ πεπλάλαιεν ἐν
νυκτὶ, πέραν τοῦ χειμάρρου Ἰαβὼχ, εἶτα γεγονότος
τε ὄρθρου λοιπὸν, καὶ διαυγαζούσης ἡμέρας, ὁ μὲν
θεὸς ἀπείρειν ἠθέλε, λέγων· « Ἀπόλυσόν με· ἀνέδη
γὰρ ὁ ὄρθρος. Ὅ δὲ οὐκ ἀνήσειν ἐφασκεν, εἰ μὴ αὐτὸν
εὐλόγησειεν. Ἦκουε δὴ τότε, « Ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ
Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατὸς ἔσῃ. » Τοῦτό που
τάχα πρὸς τὸ παρὸν ὁ τῆς προφητείας ἡμῶν ὑποση-
μαίνει λόγος, ἐναργέστατα τιθεὶς τὸ, « Ἐνισχύσει
αὐτῷ Ἰακώβ. » Ἄθρει δὲ τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀκριβές·
οὐ γὰρ ὅτι κατισχύσει τῶν Ἀσσυρίων ὁ Ἰακώβ, ἀλλ'
« ἐνισχύσει, » ὡσαύτ' ἐν Θεῷ νὰρ ἴσχυσεν, οὐ δι' ἑαυ-
τοῦ.

TOMOS EKTOΣ.

Σπειράτε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε
εἰς καρπὸν ζωῆς, φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως,
ἐκζητήσατε τὸν Κύριον ἕως οὗ ἔλθῃ γεννήματα
δικαιοσύνης ὑμῶν.

PKA'. Διττὸς ἀέλιος ἐστὶν ὁ τῆς καρινείσεως
τρόπος. Ἡ γὰρ ἐξηγούμενοι τὴν τοῖς θέλουσι ῥαθυ-
μείν ἐπιχειρομένην κόλασιν μετασθεῖν εἰθίσιμα,
καὶ μάλα γοργῶς ἐπὶ τὸ βιοῦν ἐλθεῖν λαμπρῶς· ἢ
τὰς τοῖς ἐπιεικέσιν ἡτρεπισμένας τιμὰς ἀπαγγέ-
λοντες προθυμότερους ἀποτελοῦμεν τοὺς παιδευο-
μένους ἐπὶ τὸ δεῖν ἰναὶ λοιπὸν πρὸς τὴν ἀμείνω τε
καὶ ἐνομοτάτην ζωὴν. Τοιοῦτόν τι νῦν ὁ τῶν ὅλων
θεὸς ἐργάζεται. Ἡπερὶ μὲν γὰρ τοῖς πεπλανη-
μένοις τοὺς πολέμους, τὰς συμφορὰς, τὴν εἰς ἄλλο-
φύλους ἀπαγωγὴν, τοὺς τῶν πόλεων ἐμπρησμούς,

A ditus et Deo charus. Hac de causa decem tribus
captivitatem prius subierunt. Et Babylonius copiis
contra Jerusalem adductis, sine maleficio in re-
gnum suum fugitivus, et timoris plenus recessit,
151 cecideruntque una nocte per manum angeli
centum octoginta quinque millia⁹⁶. Tolerante igitur
Deo, et infirmitates nostras sufferente, ne des-
ides simus, neque in iis quæ illi placita accepta-
que sunt exsequendis remissi inveniamur.

Irroborabitur ipsi Jacob.

CXX. Dixi, Assyrium suis in expeditionem edu-
ctis, et tota Samaria eversa, ejusque urbibus et
templo incenso, deinde Hierosolymam obsedis-
se, quam Deo protegente nequiquam subegit; una enim
nocte ab angelo centum octoginta quinque millia
interempti sunt⁹⁷. Hoc nunc, ut mea fert opinio,
ita prænuntiat, » Irroborabitur ipsi Jacob. » Cui
« ipsi? » an obsessuro eam Rabsaci? Jacob vocavit
procreatos e stemmate Jacob, Judam inquam, et
Benjamin. Potest etiam vox de universo Israele
accipi. Videtur porro sensus prophetiæ rursum veteris
cujusdam rei memoriam nobis renovare,
propemodum implente Deo promissa divine Jacob
data. Ut enim quasi homo cum ipso luctatus es
nocte trans torrentem Jahoc, factum est mane, et
illucescente die abire voluit, dixitque: « Dimitte me,
ascendit enim diluculum⁹⁸. » Tum ille non se
dimissurum confirmavit, ni prius sibi benediceret.
Audiuit igitur, « quoniam prævaluisti cum Deo, et
cum hominibus potens eris⁹⁹. » Hoc in præsentī
propheticus sermo forsitan nobis insinuat, et illud
« Irroborabitur illi Jacob, » manifestissime declarat.
Considera autem promissi perfectionem. Non ait,
roborabitur contra Assyrios Jacob, sed « Irroborabi-
bitur; » in Deo enim, non per se ipsum roboratus
est.

TOMUS SEXTUS.

VERS. 12. *Seminate vobis in justitia, vindemiate
ad fructum vitæ, illuminare vobis lumen scientiæ;
D quaerite Dominum donec veniant fruges justitiæ.*

CXXI. Duplex semper fere est admonitionis mo-
dus. Aut enim commemoratis quæ ignavos manent
suppliciiis, ad ea amolienda, et ad vitæ conspicuæ
rationes celerrime arripiendas assuefacimus; aut
bonis paratos honores annuntiantes, quos in-
stituimus, ad vitam adhuc probatiorem, et legibus
congruentissimam aggrediendam alacriores effi-
cimus. Tale quiddam et modo Deus universorum
facit. 152 Minuat enim errantibus bella, cala-
mitates, deportationem ad alienigenas, urbium
inflammationes, hostium grassationes. Verumta-

⁹⁶ IV Reg. xix, 35. ⁹⁷ ibid. ⁹⁸ Gen. xxxii, 26. ⁹⁹ ibid. 28.

mon non hic admonitionem suam terminavit; sed ecce rursum alia etiam via illis consulit. Nam dimisso quod inutile et omnis miseris illis fons est, quod maxime prodesse consuevit, contra capessere hertatur, colonorum more « seminantes quidem in justitia, vindemiantes autem fructum vitæ. » Ut enim scribit beatus Paulus, « quod seminaverit homo, hoc et metet⁹⁹ »; et, qui seminat mala, metet mala¹⁰⁰, ut scriptum est. Operarius autem justitiæ salute et vita replebitur, spectatus, et imitatione dignus: et vinum vindemiabit et lætificans cor hominis¹. Adhæc qui bene audire cupiunt, in animum et cor veræ scientiæ lumen inducere debent, quo carent, qui prætermisso Creatore adorant creaturam.² Quanam autem ratione possimus bene seminare in justitia, et vindemiare fructum vitæ, et splendidum scientiæ lumen suscipere, ipse docet, subjungens: « Querite Dominum donec veniant vobis fruges justitiæ. » Querendus autem a nobis Deus est, non secundum locum, quod fatuum foret, quandoquidem divinum numen loco non continetur; sed ut in affectione animæ, et alacritate mentis ad omnia illi grata inclinata, et conscientiam rectam, et nitidam, et ab omni reprehensione alienam spectantis. Sic enim eo invento, aliorum quoque bonorum acquisitione ditescemus. An verum non est quod ait Christus: « Sine me nihil potestis facere³. » Sed de hoc nullo modo dubitant, opinor, in quibus verum inest iudicium. Hæc enim cum Deo, et per Deum, et a Deo omnis boni possessio nobis est. Dixerit tamen non male quispiam, non solum idolorum cultoribus, « seminate vobis in justitia, » et quæ sequuntur; sed etiam a sincera fide refugientibus, et spiribus erroris attendentibus, in hypocrisi dæmoniorum, et cauteriatam habentibus conscientiam⁴. » Ut igitur sapientissimus Paulus scribit, hi seminant quidem, sciendi proli-
ciendique laboribus impense dediti; verumtamen non in justitia, sed in iniquitate et impietate, seducentes et seducti, et percipientes infirmam conscientiam fratrum, pro quibus Christus mortuus est⁵. » **153** Vindemiant igitur non ad fructum vitæ aliquando, sed pœnam et iudicium. Quamobrem dicebat Christus: « Quicumque scandalizaverit unum de pusillis istis in me credentibus, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris⁶. » Diligant igitur veritatem, hoc est, illud sapientiæ lumen. Ita queritur Deus. Hinc illis fructus justitiæ orientur in vitam. Vindemiabitur etiam vinum, non quidem corporeum, sed quod intelligentia cernitur, et per spiritum, quod etiam cor et animus hominis lætificat.

Τρυγηθήσεται δὲ καὶ εἶνος, οὐ αἰματικὸς, νοητὸς δὲ καὶ νοῦν.

VERS. 13. *Quid tacuistis impietatem, et iniquitates*

τῶν μαχομένων τὴν ἀγριότητα. Πλὴν οὐ μᾶλλον τούτων τὴν παραινέσεως ἴσθησι λόγον, ἀλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν, καὶ καθ' ἕτερον αὐτοὺς ὀνίησι τρόπον. Καὶ δὴ μεθέοντας τὸ ἄχρηστον, καὶ ἀπάσης αὐτοῖς ταλαιπωρίας πρόξενον, τὸ δεῖ μάλιστα πεφυκὸς ὠφελεῖν, ἀνθελῆσθαι καλεῖται, γηρηγόρις ἐν ἰσῶ, « Σπείροντας μὲν εἰς δικαιοσύνην, τρυγῶντας δὲ καὶ εἰς καρπὸν ζωῆς. » Ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, « Ὁ ἂν σπείρῃ ἀνθρώπος, τοῦτο καὶ θερίσει⁷ » καὶ, « Ὁ μὲν σπείρων φαῦλα, θερίσει κακὰ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὁ δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐργάτης, σωτηρίας ἔσται καὶ ζωῆς ἐμπλεως, λαμπρὸς καὶ ἀξιοζήλωτος, καὶ οἶνον ἀποτρυγήσει, « Τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. » Δεῖ δὲ πρὸς τοῦτω τοὺς ἐθέλοντας εὐδοκίμειν, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὸ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως εἰσοικίζεσθαι φῶς, οὐκ ἔχόντων αὐτὸ τῶν προσκυνοῦντων τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Πῶς δ' ἂν γένοιτο καλῶς τὸ δύνασθαι σπείρειν εἰς δικαιοσύνην, καὶ μὴ καὶ ἀποτρυγεῖν εἰς καρπὸν ζωῆς, καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς γνώσεως εἰσδέχεσθαι φῶς, αὐτὸς ὑπέδειξε, προστιθείς: « Ζητήσατε τὸν Κύριον εως οὗ ἔλθῃ γεννήματα δικαιοσύνης ὑμῖν. » Ζητοῦτο δ' ἂν πρὸς ἡμῶν Θεός, οὐχὶ τοπικῶς. Τοῦτο γὰρ εὐθεῖς: ἐπεὶ μὴ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον· ἀλλ' ὡς ἐν διαθέσει ψυχῆς, καὶ νοῦ προθυμίας, εἰς πᾶν ὅτιοῦν τῶν ἀρσακόντων αὐτῶ διανενοκῆτος, καὶ εἰς εἰδησιν βλέποντος ὀρθὴν καὶ ἀπειξεσμένην, καὶ οὐδαμῶθεν ἔχουσαν τὸ ἐπιτεμᾶσθαι δεῖν. Εὐρόντες γὰρ οὕτως αὐτὸν, καὶ τὴν τῶν ἐτέρων ἀγαθῶν καταπλουτήσομεν κτήσιν. Ἡ οὐκ ἀληθεύει Χριστὸς, ὅταν λέγῃ, « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν; » Ἄλλ' ἔστιν, εἶμαι, τοῦτ' τοῖς ὀρθὰ φρονεῖν ἐκωθῶσιν οὐδαμῶθεν ἀμφίβολον. Κτήσεις γὰρ ἡμῖν αὕτη παντὸς ἀγαθοῦ μετὰ Θεοῦ, καὶ διὰ Θεοῦ, καὶ παρὰ Θεοῦ. Ἔπειτα δ' ἂν τις, καὶ μάλα εἰκότως, οὐχὶ μόνους ταῖς τῶν εἰδῶλων θεραπευταῖς, τὸ, « Σπείρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, » καὶ τὰ τοῦτοις ἐφεξῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀποτρέχουσι, « Προσκείμενοι δὲ μᾶλλον πνεύμασι πλάνης, ἐν ὑποκριεῖς δαιμονίων, κεκατηρησάμενοι τὴν συνείδησιν. » Ὡς γοῦν ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος, οὗτοι σπείρουσι μὲν τοῖς εἰς γνώσιν καὶ φιλομάθειαν ἔγκείμενοι: πλὴν οὐκ εἰς ἔργα δικαιοσύνης, ἀλλ' εἰς ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι, « Καὶ τύποντες ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν τῶν ἀδελφῶν, ὑπὲρ ἧν Χριστὸς ἀπέθανε. » Τρυγῶσι δὴ οὖν οὐκ εἰς καρπὸν ζωῆς ποθεν, ἀλλ' εἰς κόλασίν τε καὶ κρίσιν. Καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Χριστὸς, ὅτι « Ὁς ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέροι αὐτῶ, ἵνα κρεμασθῇ ὄνικος μύλος περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. Οὐκοῦν, ἀγαπάτωσαν τὴν ἀλήθειαν, τοῦτ' ἔστι τὸ τῆς γνώσεως φῶς. Οὕτω ζητεῖται Θεός. Ἐντεῦθεν αὐτοῖς καρποὶ μὲν δικαιοσύνης ἀνατελοῦσιν εἰς ζωὴν. μᾶλλον, καὶ διὰ πνεύματος, ὅς καὶ καρδίαν εὐφραίνει

Ἴρα τί παρεσιώπησατε ἀσέβειαν, καὶ τὰς ἀδι-

⁹⁹ Galat. vi, 8. ¹⁰⁰ Prov. xxii, 8. ¹ Eccli. xl, 20. ² Rom. i, 25. ³ Joan. xv, 5. ⁴ I Tim. iv, 2. ⁵ Cor. viii, 14. ⁶ Matth. xviii, 6.

πίας αὐτῆς ἐτρογγύσατε; Ἐφάγετε καρπὸν ψευδοῦ, ὅτι ἡλιπίσας ἐν τοῖς ἁμαρτήμασί σου, ἐν πλήθει δυνάμεώς σου, καὶ ἐξαναστήσεται ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ περιτετειχισμένα σου οἰχθήσεται.

PKB. Αἰτιάται πάλιν, ὡς ἀπὸ γε τῆς εἰς τὸ φαῦλον ἡθούης ἐφ' οἷς ἤκιστα ἐχρῆν κατηρεμεῖν ἐλομέvous, ἀδουλότατά τε σεσιγηκότας, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως λυπαῖσθαι θεόν. Δέον γάρ, φησὶ, παντὶ σθένει διωθευμένους τὴν εἰς ἐμὲ δυσσεβείαν, τοῖς τὰ αἰσχρὰ συμβουλεύουσι ἐπιτιμῶν, τοῦτό τε δρώντας ἐν παντὶ γενέσθαι καλῶ, σεσιγήκασι, παρεδέξαντο τοὺς τῆς πλανήσεως τρόπους· οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ τοῦ ἐκείνα καινοτομοῦσιν ἀνθεστηκώς, οὐκ ἀντιτεθειὸς τὰ ἐκ νόμου, καὶ εἰς ἀνάμνησιν ἀποφέρων τῶν τεθεοπισμῶν. Γέγραπται γάρ, « Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ. » Καὶ πάλιν· « Οὐ ποιήσεις σαυτῷ εἰδωλόν. » Ἄλλ' ὀλίγος αὐτοῖς παντελῶς ὁ περὶ τούτων ἦν λόγος. Σεσιγήκασι γάρ, τιμῶντες τὴν ἀσέβειαν, τουτέστι, τὴν ἀπόστασιν. Οὐκοῦν, « Τετρογγύκασι τοὺς τῆς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀδικίας καρπούς. Κατεδηθήκασι καρπὸν ψευδοῦ, » τουτέστιν, ἀθραῆν τε καὶ ἀνόητον ἐσχάκασι τὴν ἐλπίδα. Καρπὸς μὲν γάρ ὁ ἀληθινός, ὁ ὁῶς ἐν τε καὶ ὠφελῆν δυνάμενος, ἢ εἰς θεὸν ἀγάπη, καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης ἀρχήματα. Καρπὸς δὲ ψευδῆς, ὁ τῆς δυσσεβείας νοστ' ἐν εἰκότως· καταίρει γάρ πάντως εἰς τέλος τὸ ἀπυκτόν. Ἡεὸς οὖν ὁ ψευδῆς ἄρα καρπὸς, ὁ ἐκ τῆς δυσσεβείας αὐτοῖς γεγενημένος, παρέδειξεν εὐθύς. Προσεπάγει γάρ, ὅτι « Ἡλιπίσας ἐν τοῖς ἔργομαί σου, ἐν πλήθει δυνάμεώς σου· καὶ ἐξαναστήσεται ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ περιτετειχισμένα σου οἰχθήσεται. » Δευσσεβήκασι μὲν γάρ οὐ μετρίως, φησὶ, ξύλοις τε καὶ λίθοις λελατρευκώς, καὶ τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ἀτιμάσας θεόν. Εἶτα τοῦ πολέμου προηγγελλμένου, βεβηκότος δὲ καὶ αὐτῶν εἰσὼ θυρῶν, οὐ τὴν παρ' ἐμοῦ μᾶλλον ἐζήτεις ἐπικουρίαν, ἀλλὰ ταῖς ἐαυτῶν δυνάμεσι, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἀρμάτων ἐπεθαρσῆσατε, καὶ τῆς τῶν πολεμίων ἰσχύος κρατήσιν ὑπελαμβάνετε, ἀρκούσης ὑμῖν εἰς τοῦτο τῆς τῶν ψευδωνύμων θεῶν φειδοῦς καὶ ἐπικουρίας. Τοῦτο ὑμῖν γενήσεται καρπὸς ψευδῆς. Ἔσται γάρ βλεθρος κατὰ τῶν λαῶν. Πᾶσα τε λαμπρὰ καὶ εὐτυχιστάτη τε καὶ πάντως πεσιίται.

Δεγέσθη δὴ ταῦτα καὶ πρὸς ἡμῶν, μᾶλλον δὲ παρὰ θεοῦ, τοῖς προσεδρεύειν ἐθέλουσι τοῖς ἀνοστοῖς αἰρετικοῖς, καὶ μαθητιᾶν ὑποκρινόμενοις τὰ εἰς ζωὴν τε καὶ σύνεσιν. Οὗτοι παρασιωπῶσιν ἀσέβειαν. Ἀνέχονται γάρ δυσφημούντων ἀκούοντες, καὶ τοὶ πλείστην ὄσσην ὀφείλοντες τὴν κατ' αὐτῶν ποιῆσθαι κατάρρησιν. Μεθέξουσι δὴ οὖν τῆς ἐαυτῶν συμβουλίας, καὶ τοὺς τῆς ἀδικίας ἐκθεριοῦσι καρπούς. Φάγονται γάρ ψευδοῦ, νόθην καὶ ἀπόδητον δεχόμενοι γνῶσιν, διδασκόμενοι τε τὰ διαστραμμένα, καὶ ὅσα τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος παραχαράττειν ἐπιχειροῦσι. Ὅτι δὲ καὶ αὐτῶν πᾶσα πεσιίται δύναμις, θεοῦ καταστρέφοντος, οἰχθήσονται δὲ καὶ εἰς βλεθρον καὶ ἀπώλειαν. πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις;

¹ Exod. xx, 3. ² Levit. xxvi, 1.

A ejus vindemiastis? Comeditis fructum mendacem, quia sperasti in turribus tuis, in multitudine fortitudinis tuae. Et consurget perditio in populo tuo, et omnia murata tua peribunt

CXXII. Iterum eos castigat, ut qui prae voluptate mali quieverint in quibus minime deceat, inconsistissimeque tacuerint in his, propter quae Deum non mediocriter irasci consentaneum fuit. Nam cum oportuisset, inquit, totis viribus prodigare impietatem adversum me, et turpia suadentes increpare, et ita frui bonis omnibus, tacuerunt, seductiones admiserunt, non erat inter eos, qui illa nova molientibus resisteret, non qui legem opponeret, et ad recordationem divinitus praecceptorum excitaret.

B Scripturae quippe exstat: « Non erunt tibi dii alii praeter me: » et rursus: « Non facies tibi idolum. » Sed ista parvipendebant. Siluerunt enim, pluris facientes impietatem, hoc est, defectionem. Itaque « vindemiarunt de caetero fructus iniquitatis ejus. Comederunt fructum mendacem, » hoc est, imbecillam et inutiliorem spem habuerunt. Verus enim fructus salutem et utilitatem continens, est charitas erga Deum et iustitia ornamenta. Fructus autem mendax, fructus impietatis apposite intelligi potest, ad finem enim prorsus execrandum devenit. Quis igitur sit fructus mendax, qui ipse ex impietate oriatur, statim ostendit. Adjungit enim, « quia sperasti in turribus tuis, in multitudine fortitudinis tuae. Et consurget perditio in populo tuo, et omnia murata tua peribunt. » Non enim modice fuisse impius, inquit, dum ligna et lapides coleres, unumque, et natura, et vere Deum **154** aspernaveris. Deinde bello praenuntiato, et jam intra fores versante, non meam potius opem flagitastis; sed viribus vestris et numero curruum confisi, hostes debellaturos existimastis, quasi ad hoc vobis falsorum deorum favor auxiliumque sufficeret. Hic vobis fructus mendax erit. Erit enim populo pestis. Omnis autem illustris et fortunatissima civitas evertetur. Quod enim Deus non stabilit, plane corruiat necesse est.

κατασεισθήσεται πόλις. Ὁ γὰρ οὐχ ἴσθησι θεός, πάντα

D Dicamus nos haec etiam, imo Deus his qui associantur impiis haeticos, et se teneri cupidine discendi ad vitam, et prudentiam pertinentia simulant. Hi tacent impietatem; aequo enim animo maledicentes audiunt, cum eos maximopere condemnare debeant. Participes igitur erunt eorum consilii, et iniquitatis fructus metent. Comedent enim mendacem fructum, spuriam et explosendam scientiam suscipientes, docentesque perversa, et quibus veritatis pulchritudinem adulterare conantur. Porro et illorum fortitudinem Deo everteente casuram, et in pestem atque exitium abituros dubitandam non est.

Vers. 14, 15. *Sicut princeps Salmana de domo Hierobaal, in diebus belli matrem super filios solo allisit; sic faciam vobis, domus Israel, a facie iniquitatis nequitiarum vestrarum.*

CXXIII. In libro Judicum refertur, declinasse Israel post Baalim aliquando. Quo scelere cum Deum offendissent, traditi sunt in manus Madian ad septennium integrum. Adeo autem inclementes dominos senserunt, ut etiam intra et speluncas habitarent, et in eas se abdentes, ægre vitam tuerentur, locorumque difficultates pro muris seu propugnaculis objectarent, quod faustam pugnam omnino desperarent⁹. Contingebat igitur concurrentes cum Madianitis crudeliter interfici, ut cum miseris matribus infantes quoque omni sublata misericordia perirent. Eorum principes erant Oreb, et Zeb¹⁰, et Zabee, et Salmana¹¹. Perduravit autem calamitas, donec ærumnosum Israellem miseratus Deus, excitavit Gedeonem, qui et a patre et ab indigenis alio nomine dictus est Hierobaal. **155** ob causam istiusmodi. Cum ei Deus per oracula angelica ita præceptisset, aram Baal destruxit, et lucum ejus succidit, idque clam et noctu. Incolæ oppiduli ubi primo dilucule sacris pro more faciendis ad nemus convenerunt; ibique Baal et nemus super eum illapsus conspexerunt, inde Gedeonis studium erga Deum conjicientes, eidem hujus rei causam ascripserunt. Deinde convento ejus patre dixerunt: « Da nobis filium tuum, ut occidamus eum, quia destruxit Baal¹². » Ad hæc ille: « Num vos, inquit, ulciscimini Baal? si Deus est, ulciscatur se de eo qui destruxit illum¹³. » Inde cognomen mansit Gedeoni Hierobaal: quod sonat, « ulciscatur se Baal. » Sicut igitur Salmana, inquit, Madianitarum dux, de domo Gedeonis, sive Hierobaal matrem cum filiis allisit; eodem modo Assyriorum dux atrociter et immaniter, citraque ullam misericordiam bello vos tractabit, matremque cum liberis allidet. Evenient autem vobis ista propter nequitias vestras. Punit enim non temere justus iudex universorum Deus; sed si ultra modum sese offendentium delicta perrexerint, tunc demum iratus per portione supplicium irrogat. Si igitur aversamur iram, par est utique, nos etiam peccatum aversari et nolle divinam mitissimamque naturam ad indignationem velut exacuere, et forsitan invitam quoque scelerum diritate huc adigere. Sciendum autem antegressorum explanatorum quosdam scribere, non principem Madianitarum Salmana matrem cum filiis allisisse e domo Hierobaal, sive Israel (a ducibus enim interdum universitas significatur), sed contra potius in domo Salmana Gedeonem allisisse matrem cum liberis. Sed melius et convenientius fuerit, uti reor, illud quam istuc. Sicut enim tempore illo, quo Israel ad Baalim declinavit, apud eos filii cum matribus per manus alienigenarum allisi sunt: sic et nunc,

Ἦς ἀρχῶν Σαλμανὰ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἱεροβαὰλ, ἐν ἡμέραις πόλεμον μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισε· οὕτως ποιήσω ὑμῖν, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου ἀδικίας κακίων ὑμῶν.

PKΓ. Ἐν τῇ βίβλῳ γέγραπται τῶν Κριτῶν, ὡς ἐξέκλινε μὲν ὁ Ἰσραὴλ ὀπίσω Βααλεῖμ κατὰ καιροῦς. Ταῦτητοι Θεῷ προσκεκρούασαι. Παραδέδονται δὲ καὶ εἰς χεῖρας Μαδιὰμ, ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν ἑπτὰ. Ἀπὴν ἔδ' οὕτως ὑπομεμνήχασαι τὴν ἐκ τῶν κεκρατηκότων πεισνεξίαν, ὡς ἤδη καὶ πέτρας οἰκεῖν καὶ σώζεσθαι μόλις, ἐν αὐταῖς καταδουμένους, καὶ προτειχίσματα ποιῆσαι τὰς δυσχωρίας, διὰ τοὶ τὸ παντελῶς ἀπειπεῖν πρὸς μάχην. Συμβέθηκα τοίνυν ὡμῶς ἀναιρεῖσθαι τοὺς ἐμπύπτοντας τοῖς Μαδιτηναίοις, ὥστε καὶ ἀθλίαις μητέρας συνδιόλλυσθαι τέκνα, φειδοῦς ἀπέσθης ἐξηρημένῃς. Ἦρχον δὲ αὐτῶν Ἄρηθ τε καὶ Ζηθ, καὶ Ζεβεὶ, καὶ Σαλμανά. Παρετίειντο δὲ τὰ τῆς συμφορᾶς ἀρχὸς ἂν κατοικεῖσας Θεὸς ταλαιπωροῦντα τὸν Ἰσραὴλ, ἤγειρε τὸν Γεδεὼν, ὃς καὶ μετωνόμασται παρὰ τε τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἐγγχωρίων Ἱεροβαὰλ δι' αἰτίας τοιαύτης. Χρῆσαντος μὲν γὰρ αὐτῷ τοῦ Θεοῦ διὰ φωνῆς ἀγγέλου, καθείλε τὴν στήλην τοῦ Βάαλ, καὶ τὸ ἄλλοσ αὐτοῦ ἐξέκοψε λεληθότως καὶ ἐν νυκτί. Ἐπειθὲ δὲ οἱ τῆς πολίχνης οἰκῆτορες τὰ συνήθη πληροῦντες ὑπὸ τὴν ἔω σπουδάζοντες, παρήσαν ἐν τῷ τεμένει, καὶ καταβριμμένον τεθέανται τὸν Βάαλ, καὶ τὸν δρυμὸν ἐπ' αὐτῷ πεπτωκότα, καταστοχάζοντο τῆς τοῦ Γεδεὼν ἤδη φιλοθείας, καὶ αὐτῷ τοῦ πράγματος ἐπέγραφον τὰς αἰτίας. Εἶτα προσήσαν τῷ πατρὶ, λέγοντες· « Δὸς τὸν υἱόν σου, ἵνα ἀποκτείνωμεν αὐτόν, ὅτι καθείλε τὸν Βάαλ. » Πρὸς ταῦτα ἐκείνους· « Μὴ ὑμεῖς, φησὶν, ἐδικήσετε τὸν Βάαλ; εἰ Θεὸς ἐστὶ, δικασάσθω πρὸς τὸν καθελόντα αὐτόν. » Κάντεῦθεν Γεδεὼν μετωνόμασται λοιπὸν Ἱεροβαὰλ, ὃ διερμηνεύεται, « Δικασάσθω ὁ Βάαλ. » Ἔσπερ οὖν, φησὶν, ὁ Σαλμανά τῆς Μαδιτηναίων πληθούς ὁ καθηγούμενος, ἐκ τοῦ οἴκου Γεδεὼν, ἦτοι τοῦ Ἱεροβαὰλ μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισε, τὸν αὐτὸν ποιοῦντὸν τῶν Ἀσσυρίων ὁ στρατηγὸς ὡμῶς, καὶ ἀπανθρώπως, καὶ οἰκτιροῦ μὲν παντὸς δίχα χρῆσεται πολέμῳ τῷ καθ' ὡμῶν, καὶ μητέρα σὺν τέκνοις ἠδάφισει. Συμβήσεται δὲ ταυτὶ διὰ γε τὰς ὑμῶν κακίας. Κολάζει γὰρ οὐ μάτην, κριτῆς ὢν δίκαιος ὁ τῶν ὄλων Θεός. Ἄλλ' εἰ ἐκτείνοντο λοιπὸν εἰς τὸ ἐπέκεινα μέτρον τὰ τῶν προσκεκρουκότων αὐτῷ πλημμελήματα, τότε ἀναλόγως ἐπιφέρει τὰ ἐξ ὀργῆς. Εἰ δὲ παραιτοίμεθα τὸν θυμὸν, παραιτητέον εὐ μάλα καὶ τὸ πλημμελεῖν, καὶ τὸ οἰοῦν καταθῆγειν εἰς ἀγανάκτησιν τὴν θεῖαν τε καὶ ἡμερωτάτην φύσιν, τάχα δὲ που καὶ οὐχ ἔκοῦσαν εἰς τοῦτο καταδιάζεσθαι ταῖς τῶν πταισμάτων ὑπερβολαῖς. Ἰστέον δὲ, ὅτι τῶν προλαβόντων ἐξηγητῶν τινες, οὐ τὸν τῶν Μαδιτηναίων ἀρχοντα Σαλμανά μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισαι φασὶν, ἐκ τοῦ οἴκου Ἱεροβαὰλ, ἦτοι τοῦ Ἰσραὴλ (ἀπὸ γὰρ τῶν ἡγουμένων τὸ σύμπαν ἔσθ' ὅτε κατασημαίνεται)· ἀλλὰ μάλλον ἐν τῷ οἴκῳ Σαλμανά τὸν Γεδεὼν ἠδάφισαι μητέρα ἐπὶ τέκνοις. Ἄλλ' οἶμαι κρεῖττον, καὶ τὴν

⁹ Judic. vi, 1, 2. ¹⁰ Judic. vii, 25. ¹¹ Judic. viii, 5. ¹² Judic. vi, 30. ¹³ ibid. 52.

ἀπὸ τοῦ πρόποντος ἐπικουρίαν ἔχον ἂν εἴη οὐχὶ τοῦτο μᾶλλον, ἀλλὰ τὸ ἕτερον. Ὡς γὰρ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν προσέκλιτο τοῖς Βαβυλῶσι ὁ Ἰσραὴλ, ἡδαρῆθησαν παρ' αὐτοῖς τὰ τέκνα μητρᾶσιν ὁμοῦ διὰ χειρὸς ἀλλοφύλων, οὕτω καὶ νῦν ἀπονεύσαντος εἰς εἰδωλολατρίαν τοῦ Ἐφραΐμ, ἡδαρῆθησονται πάλιν διὰ χειρὸς Βαρδάρων, τούτεστι τῶν Ἀσσυρίων, ὁμοῦ ταῖς τεκούσαις τὰ γεγεννημένα. Οἶμαι δὴ οὖν, οἷοι τὸ πιθανὸν ὁ λόγος, καὶ τὴν ὁμοιότητα τὴν ὡς ἐξ εἰκόνος τῆς ἀρχαίας ἐπὶ τὰ νεώτερα διασώσει μᾶλλον, εἰ τῆδε νοοῖτο τῶν προκειμένων ἡ δύναμις.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὁρθρον ἀπεβρίωσαν. Ἀπεβρίωθη βασιλεὺς Ἰσραὴλ.

PKA'. Οἱ λοιποὶ πάλιν ἐρμηνεύονται, καὶ μὴν καὶ τῶν Ἑβραίων ἢ Συγγραφῆ, τὸ, « Ὡς ὄρθρος ἀπεβρίωσαν, » εἰρήκασιν ἐναργῶς, τὸ, οἷον ὡς ἐν ὀλίγῳ κομιδῇ καιρῷ, ἤγουν, ὀξέως καὶ ἀμελλητὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἀποπεπτωκίαν τὸν Ἰσραὴλ, διὰ τούτου σημαίνοντας. Βραχὺς δὲ λίαν, ὁ τοῦ ὄρθρου καιρὸς· ἅμα τε γὰρ ἀρχεται διαυγασμοῦ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, καὶ τὸν ὄρθρον ἐργάζεται· ἀνασχόντος γε μὴν ἡλίου, καὶ πρῶτην ἀκτίνα προχέοντος, λέλυται καὶ διεκλήλακεν. Οἰκοῦν ὡς ὄρθρος, τούτεστιν, ἐν ὀλίγῳ καὶ βραχεῖ, καὶ κομιδῇ συνεσταλμένῳ καιρῷ, τοῖς ἡγουμένοις ὁμοῦ συναπεβρίωσαν. Ἡ γὰρ οὕτως συνήσομεν, ἢ καθ' ἕτερον τρόπον μεταληφόμεθα. Ὅτε γὰρ τοῖς ἀνθρωπίνους πταίσμασιν οὕτω τὰς δίκας ἐπιφέρει Θεὸς, ἢ μακροτέραν ποιεῖται τῆς ἀνεξικακίας τὴν παράτασιν, τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν, τοῖς ἐν νυκτὶ καθεύδουσι παρεικάζειν αὐτόν. Καὶ γοῦν οἱ μακάριοι προφηταὶ διακεκράγασι πολυτρόπως ἡμῖν, αὐτὸ δὴ τοῦτο κατασημαίνοντας. Ἰερεμίας μὲν γὰρ ὁ σοφώτατος, « Μὴ ἐπι, φησὶν, ὡς περ ἀνθρώπος ὑπνῶν, ἢ ὡς ἀνὴρ οὐ δυνάμενος σῶζειν; » Ὁ δὲ γε θεοπέσιος μελωδός, ποτὲ μὲν, φησὶν, ὅτι « Ἐξεγέρθητι, ἵνα τί ὑπνός Κύριε; ἀνάστηθι, καὶ μὴ ἀπόση εἰς τέλος· » ποτὲ δὲ αὐτὸ διεγερμένον βλέπων εἰς ἐπικουρίαν τινῶν, « Ἐξήγέρθη, » φησὶν, « ὡς ὁ ὑπνῶν, Κύριος· » ὄρθρον δὲ οὖν ἵκοιεν ἀποκαλεῖν, τῆς ἐπ' αὐτοῖς οἰονεῖ ἐγρηγόρευσε τὸν καιρὸν. Ὁρθρον γὰρ ἐξ ὑπνου διανισταμέθα. Ἡγρυπνηκότες δὲ οὖν ἐπ' αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ μονοουχὶ διεγερμένοι λοιπὸν εἰς ἐπίσκεψιν ὧν δεδράκασιν, ἀπόβλητοι καὶ ἀπεβριμμένοι γενήσονται, καίτοι διὰ πλείστην ὄσσην ἀνεξικακίαν μοιχοῦχι καὶ νυστάζοντος ἐπ' αὐτοῖς, κατὰ τὸν ἤδη παρρηχότα καιρὸν. Συναπεβρίωθαι δὲ τοῖς ὄχλοις καὶ τὸν βασιλέα, φησὶν, ὡς ὅσον οὐδέπου καὶ τῆς Ἐφραΐμ βασιλείας ἐσομένης ἐκ μέσου. Ὑπονοστήσαντες γὰρ, ὡς ἔφη, εἰς τὴν Ἰουδαίαν μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, ὅφ' ἵνα πάντες γεγόνασιν βασιλεῖα καθάπερ ἀμέλει, καὶ ἐν ἀρχαίς, καὶ πρὸ τῶν τῆς ἀλώσεως χρόνων. Ἐδασίλειον γὰρ οἱ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ ὄντος τοῦ Ἰσραὴλ

Διὸς νῆπιος Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἠγάπησα αὐτόν, καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ, καθὼς μετεκάλεσα αὐτούς, οὕτως ἀπόχωρτο ἐκ προσώπου μου.

PKE'. Ἔοικεν ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ λόγος ἀνθυπο-

A postquam ad idololatriam deflexit Ephraim, denuo per manus barbarorum, hoc est Assyriorum, nati cum matribus allidentur. Puto itaque si secundam sensum verba recitata intelligamus, quod dicitur probabilius fore, et similitudinem rerum veterum, ut ex imagine, in recentioribus magis apparituram. ut ex imagine, in recentioribus magis apparituram.

156 CAP. XI.

VERS. 1. Mane projecti sunt. Projectus est rex Israel.

CXXIV. Rursum caeteri interpretes, quin et Hebraea Scriptura manifeste habent, « sicut mane projecti, » quo significant quasi, exiguo admodum tempore, sive celeriter, citraque moram Israelem Dei amicitia excidisse: est quippe admodum breve matutinum tempus. Simul enim diurnum lumen illuminare incipit, mane creat; exoriente autem sole, et primos radios jaculante, mox desinit, et praeterit. Igitur ut mane, id est, in modico, et brevi, et vehementer angusto tempore una cum principibus projecti sunt. Aut enim sic intelligemus, aut alio sensu accipiemus. Quando enim flagitiis humanis nondum poenas infert Deus, aut tolerantiam longius producit, nihil habet absurdi noctu dormientibus ipsum comparari. Quamobrem beati prophetæ multimodis clamaverunt, hoc ipsum nobis significantes. Jeremias enim sapientissimus: « Numquid non eris, inquit, sicut homo dormiens, aut vir non potens salvare ¹⁴? » Divinus autem cantor, nunc ait: « Exsurge, quare obdormis, Domine? exsurge, et ne repellas in finem ¹⁵; » nunc rursus excitatum ad quorundam auxilium cernens, « Excitatus est, inquit, tanquam dormiens Dominus ¹⁶. » Mane igitur appellare videtur velut evigilationis tempus super ipsis: mane siquidem de somno surgimus. Quando ergo vigilaverit super ipsos Deus, et ad ipsorum acta de caetero inspicienda velut expectatus fuerit, rejectitii et projectitii fient, tametsi propter longe maximam patientiam propemodum super ipsis tempore praeterito dormiverit. Una autem cum populo etiam regem projectum iri affirmat, utpote brevi regno quoque D Ephraim e medio tollendo. Reducos enim in Judaeam, ut dixi, post tempus captivitatis, sub uno rege omnes fuere, sicut etiam principio et ante tempus captivitatis fuerant. Regnabant enim de tribu Juda progeniti, quando universus Israel adhuc Hierosolymam regni sedem agnoscebat.

VERS. 2. Quia parvulus Israel, et ego dilexi eum, et ex Aegypto vocavi filios ejus. 157 Sicut vocavi eos, ita abibant a facie mea.

CXXV. Videtur mihi his verbis objectioni q. o-

¹⁴ Jer. xiv, 9. ¹⁵ Psal. xliii, 23. ¹⁶ Psal. lxxviii, 65.

rundam occurrere. Fiagamus enim quempiam illud apud se cogitare, aut etiam palam proloqui. Si futurum erat ut exciderent, et a facie Dei olim rejicerentur posteri Israel, fierentque abominabiles et exosi, cur omnino a principio vocati sunt? Ad ista Deus perquam congrue respondet quodammodo, et dicit, « Parvulus Israel, et ego dilexi eum. Ex Ægypto accersivi filios ejus. » Homo candidus et sine fuco, inquit, fuit Jacob, mutato nomine dictus Israel; idcirco dilexi eum. Nam cum adhuc essent fratres in utero, « Jacob dilexi, inquit, Esau autem odio habui¹⁷. » Quoniam igitur dilexi eum, ob eam causam de Ægyptiorum quoque dominatu filios ejus eripui. « Facio enim misericordiam in millia diligentibus me¹⁸. » Quid honorati et selecti propter patres? libertatis ornati gratia, servituteque et laboribus exempti? Num vicissim honorarunt? num bene affectis animis protectorem Deum iustificare conati sunt? Nequaquam, inquit. Aufugerunt enim a Domino; abierunt ab eo qui eos cobonestaverat; protervi in eum qui vocavit exstiterunt. Abierunt autem, quonam modo? num quia singillatim, et secundum paucos a mente et judicio desciverunt, et quorundam fallacis capti sunt? Nullo modo. Resilierunt enim sic, quomodo videbatur vocati suat, id est, secundum universam multitudinem, et secundum tribus, totum genus, totas familias. Sic enim quondam de Ægypto exierunt. Meminimus porro, vix tandem Pharaone dimissione promittente, et de multitudine abitura cognoscere cupiente, et apertis verbis querente, « quinam et qui sunt, et qui ibunt? » Moysen respondisse: « Cum junioribus et senioribus nostris ibimus, cum filiis, et filiabus, et ovibus, et bobus nostris¹⁹. » Ergo secundum totas tribus, et secundum multitudinem, secundum genus universum, et familias vocavit. Similem modum habuit apostasis, cujus turpitudinem clarissime ostendit cum dicit, « abibant a facie mea. » Quos enim odisse voluerit universorum Dominus, non dignatur respicere, juxta illud, inquam, in Psalmo cantatum: « Respice me, et miserere mei²⁰. » Scriptum est enim: « Oculi Domini super justos²¹. » Et ipse alicubi: « Super quem respiciam, nisi super humilem, et quietum, et tremulem sermones meos²²? »

158 VERAS. 3, 4. *Ipsi Baalim immolabant, et sculptilibus adolebant. Et ego colligavi Ephraim, et suscepi eum super brachium meum, et non cognoverunt, quia sano eos in corruptione hominum. Extendi eos in vinculis caritatis meae.*

CXXVI. Immensam et divinitate ejus dignam inesse Deo mansuetudinem demonstrat. Iis enim qui crediderunt, et ipsum cognoverunt, solumque adorare cœperunt bona tribuere, videri possit conveniens, et ab æquitate alienum non est. Unusquisque enim siquidem recte facere velit, jam deditum

A φορᾶ μάχεσθαι τῇ παρά τινων. Νοεῖσθω γάρ τις ἐκεῖνο διενθυμούμενος, ἢ καὶ λέγων ἀναφανδόν. Εἰ ἐμελλον ἀποπεισεῖσθαι, καὶ ἐκ προσώπου Θεοῦ γενέσθαι κατὰ καιροῦς οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, βεβηλοὶ τε ἕσασθαι καὶ ἀπηχθήμενοι, τί καὶ ὅπως κέκληνται τὴν ἀρχὴν; Πρὸς ταῦτα Θεός, καὶ μάλᾳ εἰκότως, ἐξηγεῖται τρόπον τινά, λέγων· « Νήπιος Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἠγάπησα αὐτόν. » Ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ. Ἄνθρωπος ἀπλαστος γέγονε, φησὶν, Ἰακώβ, ὃς μετεπωνομάσθη Ἰσραὴλ. Ταύτητοι καὶ ἠγάπησα αὐτόν. Ἐτι γὰρ ὄντων ἐν μήτρᾳ, « Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, φησὶ· τὸν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησα. » Ἐπειδὴ τοίνυν ἠγάπησα αὐτόν, ταύτητοι καὶ ἐξεϊλόμην τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας τὰ τέκνα αὐτοῦ. « Ποιῶ γὰρ ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσι με. » Τί οὖν οἱ τετιμημένοι καὶ ἀπόλεκτοι διὰ τοὺς πατέρας; οἱ τῇ τῆς ἐλευθερίας τετιμημένοι χάριτι, καὶ δουλείας καὶ πόνοιο ἀπηλλαγμένοι; Ἄρα τετιμημένοι; Ἄρα ταῖς εὐνοίας κατευφραίνειν ἐσπούδασαν τὸν ὑπερασπίσαντα Θεόν; Οὐδαμῶς, φησὶν. Ἀποδεσραμῆκασι γὰρ τοῦ Δεσπότητος, ἀπώχοντο τοῦ τετιμηκότος, ὕβρισαν τὸν κεκληκότα. Ἀπώχοντο δὲ, τίνα τρόπον; Ἄρα καθ' ἑνα, καὶ κατ' ὀλίγους τοῦ φρονεῖν ὀρθῶς ἀπωλισθηκότες, καὶ ταῖς τινων ἀπέταις ὀποκλεπόμενοι; Ὀύμενον. Ἀπέθορον γὰρ οὕτως, ὥσπερ ἀμέλει καὶ κέκληνται, τουτέστι, κατὰ πληθὺν ὄλην καὶ κατὰ φυλὰς, πατηνῆ τε καὶ πανοικί. Ἐξῆλθεν γὰρ οὕτω τῆς Αἰγύπτου κατὰ καιροῦς. Μνησθήμεθα δὲ, ὅτι μόλις ἀνήσειν τὸν Ἰσραὴλ ὑπισχυομένου τοῦ Φαραῶ, καὶ τὴν ἀπαίρουσαν αὐτοῦ πληθὺν ἀναμαθεῖν ἐθέλοντος, λέγοντος τε σαφῶς, « Τίνας καὶ τίνας εἰσὶν οἱ πορευόμενοι; » Μωσῆς ἀπεκρίνητο· « Σὺν τοῖς νεανίσκοις ἡμῶν, καὶ σὺν τοῖς πρεσβυτέροις ἡμῶν πορευσόμεθα, σὺν τοῖς υἱοῖς, καὶ θυγατέρας, καὶ προβάτοις, καὶ βοῦσι ἡμῶν. » Οὐκοῦν κατὰ φυλὰς ἕλας καὶ κατὰ πληθύν, κατὰ γένος τε καὶ οἴκους ἢ κλήσιν. Κατὰ τὸν Ἰσὺν δὲ τρόπον καὶ ἡ ἀπόστασις, ἧς τὸ ἀκαλλῆς ὅτι μέλι-στα σημαίνει, λέγων τὸ, « Ἀπώχοντο ἐκ προσώπου μου. » Οὐς γὰρ ἂν ἔλοιτο μισεῖν ὅτων ὄλων Δεσπότης, οὐδ' ἂν ἐπισκέπαιτο, κατ' ἐκεῖνο, φημὶ, τὸ ἐν Ψαλμοῦς ὁμολογῶν· « Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐλέησόν με. » Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Ὁφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους· » καὶ αὐτοὺς δὲ ποῦ φησιν· « Ἐπὶ τίνα ἐπίβλεψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἠσύχων, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου; »

D Αὐτοὶ τοῖς Βααλεῖμι ἔθνον, καὶ τοῖς γλυπτοῖς ἔθνομιν. Καὶ ἐγὼ συνεπόδισα τὸν Ἐφραῖμ, καὶ ἀνέλαβον αὐτὸν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. Καὶ οὐκ ἔγνωσαν ὅτι ἰαμαὶ αὐτοῦς ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώπων. Ἐξέταρα αὐτοὺς ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου.

PKC'. Ἀμέτητον οὖσαν καὶ θεοπρεπή τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ δεικνυσιν ἡμερότητα. Τὸ μὲν γὰρ τοῖς ἤδη πεπιστευκόσι, καὶ ἐπεγνωκόσιν αὐτόν, καὶ αὐτῷ δὴ μόνη προσκυνεῖν ἠρημένοις ἀπονέμειν τὰ ἀγαθὰ, λόγον ἂν ἔχοι τὸν πρόποντα, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος τὸ χρῆμα κείσεται. Τιμᾶ γὰρ τις, εἴπερ ἔλοιτο ὄραν

¹⁷ Malach. 1, 3.

¹⁸ Exod. xx, 6.

¹⁹ Exod. x, 8. 9.

²⁰ Psal. lxxxv, 16.

²¹ Psal. xxxiii, 16.

²² Isa. lxvi, 2.

φρῆδας, τὸν οὐκ εἶδον ἤδη, καὶ προσεδραμηκέα. Τὸ δὲ A καὶ τοὺς βεβήλους ἐστὶ, καὶ οὐκ εἶδόν αὐτὸν, παντὸς ἀγαθοῦ φαίνεσθαι χορηγὸν, ὑπερβολὴν ἂν ἔχει φιλο-ανθρωπίας, καὶ θαύματος, καὶ θεοπροποῦς ἀληθῶς ἐπέδειξεν ἡμερότητος. Τριγάρτοι καὶ αὐτὸς ἔρασκεν ὁ Σισθηρ, κατοικτεῖρων τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ τὸν οὐδαμῶθεν κριπτοντα τοὺς φιλαμαρτήμοισιν ἔλεον ἀπονέμων ὡς θεός, ποτὲ μὲν, ὅτι « οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἁγία-νοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες » ποτὲ δὲ πάλιν, « οὐκ ἤλθον καλεῖσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. » Καίτοι τολύου, φησὶ... τουτέστιν, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἐπλανῶντο κατὰ τὴν Αἴγυπτον, οὐπω θεὸν ᾔδεσαν τὸν ἀληθινόν, ἐμέ « κατεφωρῶντο δὲ μᾶλλον θύσιας προσάγοντες τοῖς βασιλείμ, τουτέστι, τοῖς εἰδώλοις, θυμιῶντες τοῖς γλυπτοῖς, ἦτοι τοῖς τῶν ἐγγυρῶν σεβάμασιν. Ἐγὼ δὲ ἐπαίτερον εἶμι χρηστός καὶ ἀγαθός, καίπερ οὕτως ἔχοντα σκαιώτητος πῶν Ἐφραΐμ, ἦτοι καθ' ὅλου τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ἐκ μίσεως ἠθάδε φυλῆς δηλούμενον, συνεπόδισα, φησὶν. Καὶ τί θη τοῦτό ἐστιν, αὐτὸς διασαφῆσαι, λέγων· « Ἀνέλαθον αὐτὸν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. » Ἡ δὲ τοῦ παραδείγματος ὁμοιότης, ὡς ἐκ τοῦ δρωμένου περὶ τὰ νήπια. Οἱ γὰρ τὰ μικρὰ τῶν βρεφῶν εἰς χεῖρας ἀναλαμβάνοντες, οἷον συμποδίζουσιν αὐτὰ, συνονεγχεύοντες τοὺς πόδας. Δεῖ γὰρ, ὁμοίαι, συστέλλεσθαι μηρούς τε καὶ γόνατα παντὸς τοῦ συνιζηκόντος, τουτέστι, τὸ « συνεπόδισα » καθάπερ ἀμέλει καὶ περὶ τοῦ Ἀβραάμ γέγραπται, ὅτι συνεπόδισεν Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὅτε καὶ θύειν αὐτὸν προσέθηκεν πρὸ θεοῦ. Εἰδέναι δὲ ἀνεγκαίου, ὅτι τῶν Ἑβραίων ἡ ἔκδοσις, καὶ μὴν καὶ ἡ τῶν ἑτέρων, οὐκ ἔχει τὸ, « συνεπόδισα. » Τεθείκασι δὲ μᾶλλον τὸ, « Ἐγένοντο ὡς τιθῆνός τῷ Ἐφραΐμ. » Οὐκοῦν ἐγὼ μὲν περὶ αὐτοὺς τοιοῦτος, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν, τουτέστιν, οὐ συνήκαν, οὐκ ᾔσθοντο ὅτι κατεφθείρων ἑτέρουσ, τῶν κατ' αὐτοὺς ποιοῦμαι τὴν ἐπανόρθωσιν· τοῦτο γὰρ τὸ, « Ἴαμαι αὐτοὺς ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώπων. » Κατεφθάρησαν μὲν γὰρ Αἴγυπτιοι πρώτοι ταῖς δέκα πληγαῖς, οὐκ ἀνέντος τοῦ Φαραώ. Μετὰ δὲ γε τὰς Αἴγυπτίων πληγὰς, διολώλασι Χεταίοι, Εβραῖοι καὶ Ἀμορραῖοι, Χαναναῖοι καὶ Ἰεθουσαῖοι, οὗς νενικηκώς κατακράτος ὁ Ἰσραὴλ, κακλήρονόμηκε τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν, θεοῦ πᾶν αὐτοῖς καταψέουστος τὸ ἀναντες, καὶ τὸ δύνασθαι κατευμεγεθεῖν τῶν ἐχθρῶν ἀπονέμοντες. Οὐκοῦν, οὐκ αἰσθάνονται, φησὶν, ὅτι κατεφθείρων ἀνθρώπους τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῖς, εὐ ἐτίθειν τὰ κατ' αὐτοὺς· καὶ ἐξέτεινα αὐτοὺς, τονέσται, συνέσφιγξα, καὶ συνέσχον ἐν δεσμοῖς ἀγάπης. Ἀλλ' εἴπερ ἦσαν σοφοί, πάντως που καὶ ἐνενόησαν, καὶ ἐλογίζοντο κατὰ σφᾶς, ἀνθ' ἑσπου τὰ μὲν ἔθνη ταῦτα κατεφθάρη παρὰ θεοῦ, ἀντεισκεκομίμεθα δὲ ἡμεῖς. Συνέντες γὰρ οὕτως, ὅτι μεμίσθηκα τὸν ἀλιτήριον, καὶ οὐκ ἐν λόγῳ ποιοῦμαι τὸν τῶν δαιμονίων θεραπευτήν, κατέληξαν ἂν τάχα που τοῦ ὄρθῳ ἐλίσθαι τὰ παραπλήσια. Δεῖ δὲ οὐν ἄρα τοὺς ἐθέλουσιν εὐφραίνειν θεὸν καὶ λογισμοῦ σὺφρονος, καὶ φρονὸς ἀγαθῆς, καὶ τὴν ἐφ' ἑτέροις ὄργην, ἀσφαλείας ποιεῖσθαι πρόφρασιν. Πάνδεινον δὲ τῆς ἀχαριστίας τὸ χρῆμα, καὶ ὡς ἐφ' ἁπασί τοὺς ἀτόποις

²³ Matth. ix, 12. ²⁴ Ibid. 13. ²⁵ Gen. xii, 9.

PATROL. GR. LXXJ.

A sibi, et a fide sua uliro pendente honori. At vero et profanis adhuc, et ipsum nescientibus omnem bonum palam largiri, excellentem benignitatem et admirationem habet, et revera mansuetudinis Deo propriæ indubitabile est indicium. Quare et ipse Salvator, miserans res nostras, et peccandi cupidis neuliquam tribuendam misericordiam ut Deus impertiens, dicebat, jam quidem : « Non est opus bene valentibus medicus, sed male habentibus ²³ ; » jam rursus : « Non veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam ²⁴. » Ait ergo... hoc est, Israelium in Ægypto errorem suum sequebantur, nonnam Deum verum, me scilicet, aciebant ; comperit autem sunt magis Baalim, id est idolia, bestias immolare, et adolere thura simulacris, sive B diis indigentis. Ego vero, quoniam benignus et bonus sum, Ephraim, sive universam Israel (ut ex una tribu hic significatum), quanquam ad se stolidam colligavi, inquit. Quod quid sit, ipsemet declarat, « suscepti eum super brachium meum. » Quæ similitudo ab iis quæ infantibus fiunt, ducitur. Qui enim infantes in ulnas suscipiunt, quasi eos compedibus ligant, dum eorum pedes stringunt. Oportet enim, ut arbitror, contrahi femora et genua eumlibet cõsidentis. Atque hoc est, « colligavi ; » sicut videlicet et de Abraham scriptum est, eum colligasse Isaac filium suum, sacrificaturum Deo ²⁵, ut putabat. Sciendum porro Hebræorum editionem atque aliorum etiam non habere, « colligavi ; » sed illud potius, « factus sum quasi nutritius Ephraim. » Itaque ego quidem erga ipsos talis fui ; ipsi autem non cognoverunt, hoc est, non intellexerunt, non senserunt me alios perdendo ipsis consulere, hoc **159** enim est, « sano ipsos in corruptione hominum. » Corrupti enim, seu vexati sunt Ægyptii primi decem plagis, non dimittente Pharaone. Post plagas Ægyptias perierunt Chethæi, Evæi et Amorrhæi, Chanaanæi et Jebusæi, quibus debellatis Israel terram promissionis adeptus est, Deo omne arduum illis complanante, tribuenteque ut hostibus superiores evadere possent. Igitur, non animadverterunt, inquit, quod homines naturæ ipsorum consortes delens, eorum rebus prospicerem, et extenderem eos, hoc est, constringerem, et cohiberem eos in vinculis charitatis. Atqui, si sapuissent, utique et cogitassent, et apud se ratiocinati essent, quare hæc gentes a Deo deletæ, et ipsi contra introducti fuissent. Sic enim, cum intellexissent quia odissem peccatorem, dæmonumque cultorem spernerem, desissem fortasse similia committere. Opus est itaque Deum lætificare volentibus et prudenti cogitatione, et mente bona, et iram in alios in suæ securitatis occasionem convertere. Gravissimum autem esse crimen ingraturæ voluntatis, et quasi omnis improbitatis convictum merito puniri qui hoc morbo tenetur, et hinc facile est videre. Ingratus enim, inquit, est similis blasphemo.

ἐκλεγμένους κολάζοιτο ἀν' εικότως ὁ τῆ νόσω περιπεσών, κἀντεῦθεν ἡμῖν εὐκολον ἰδεῖν. Ὁ γὰρ ἀχαρίστος, φησὶν, ὡς βλάσφημος.

Et ero illis quasi dans alapam homo super maxillas ejus, et respiciam ad illum, praevalabo illi.

CXXVII. Quoniam dicebat se dilexisse eos, et instar infantis in brachia accepisse, et velut constringisse vinculis charitatis Ephraim, licet etiamnum profanum et flagitiosum, idcirco et conversurum peccantem inquit : « Quem enim diligit Deus, corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit ²⁶. » Vide autem quomodo mansuetudinis Deo dignæ non expertem etiam correptionis modum polliceatur. Similes enim fore dicit alapis manu humana impactis suos in eos impetus. Potest autem hujusmodi impetus paternus intelligi, remissione et charitate pœnam miscens, et velut lenta manu, et vix percussione, ne penitus non vindicasse culpam videatur. Quoniam autem dilexit, etiam respectum super ipsum spondet. Dignatur enim respectu quos honestare voluerit, et praevalere contra nos, **160** doctrina et virtute divina rebelles sibi subjiciens. Nam cum in suadendo nihil proficit, necessitate ad complectenda meliora compellit, et tribulationibus adigit ad id quod nobis plurimum conducit, et ad salutem est necessarium. Audiat ergo a nobis universorum Deus, « in tribulatione parva castigatio tua nobis ²⁷. » Hæc est alapa. Et rursum : « Castiga nos, Domine, verumtamen in iudicio, et non in furore, ne nos ad paucitatem redigas ²⁸. » Castigari enim credentibus molestum atque acerbum non est. In ira autem puniri et horribile, et intolerabile, imo exitii plenum est.

VERS. 5, 6. *Habitavit Ephraim in Ægypto, et Assur rex ejus ; quia non voluit converti, et infirmatus est gladius in civitatibus ejus, et requievit in manibus illius. Et comedent de cogitationibus.*

CXXVIII. Quod sejungi a Deo, effrenato impetu ad mala facienda præcipites, et rebellando insolescere quodammodo adversus eum, quamvis ad salutem invitante, ad extremam undequaque miseriam nos deducat, beatus quoque Paulus ostendit, cum ait : « Videte, fratres, ne recusetis loquentem. » Nihilominus et ex propositis verbis id patgebis. Relicta enim patria tellure sua, ærumnosissimus Ephraim Ægyptum pro patria habuit, dum calamitates bellicas metuit. Subjectus est item ipsi Assur, et peregrino sceptro cervicem supposuit ; eo namque calamitatis devenit. Causam si quis quaeratur, ab eo audiet qui novit omnia : « Quia noluit converti. » Et captus est deinde, et subditus factus est osoribus suis. « Infirmatus est namque gladius in uribus ejus, et requievit in manibus ejus. » Hoc est, in nulla urbium Ephraim quisquam pugnæ sciens, et qui posset versare gladium, in-

Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς ὡς ῥαπίων ἀνθρώπος ἐπὶ τὰς σιαγόνας αὐτοῦ, καὶ ἐπιβλέψομαι πρὸς αὐτὸν, θυτήσομαι αὐτῷ.

PKZ'. Ἐπειδὴ γὰρ ἔφασκεν ἡγαπηκῆναι τε, καὶ ὡς ἐν τάξει βρέφους εἰς βραχίονα λαβεῖν, συνδεῖναι δὲ ὡσπερ καὶ ἐν δεσμοῖς ἀγάπης, καὶ τοι βέβηλον ἐστὶ, καὶ ἀλιτήριον ὄντα τὸν Ἐφραῖμ, ταύτητος καὶ ἐπιστρέψαι πηλημελοῦντά φησιν. « Ὁν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. » Θέα δὲ ὅπως ἡμερότητος οὐκ ἀμοιρήσειν τῆς θεοπεποῦς, καὶ τὸν τῆς ἐπιπλήξεως ὑπισχνεῖται τρόπον. Ἐν ἴσῳ γὰρ ἔσοθαί φησι τοῖς εἰς σιαγόνα ῥαπίσμασι διὰ τῆς ἀνθρώπου χειρὸς τὰ ἐπ' αὐτοῖς κινήματα. Πατὴρ δ' ἂν νοῖτο κίνημα τοῦτο, φειδῶ καὶ ἀγάπῃ κεραυνόντος τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ οἶον ἡρέμα, καὶ χειρὶ πλήττοντος μόλις, ὡς ἂν μὴ ἀνεπιτήμητος ὑπάρχη παντελῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἡγάπησε, καὶ ἐπιβλέψαι ἐπ' αὐτὸν ἐπαγγέλλεται. Ἄξιοι γὰρ ἐκπαιδεῖσθαι, οὐδ' ἂν ἔλοιτο τιμᾶν, καὶ δύναται πρὸς ἡμᾶς, ἐνεχεῖν καὶ δυνάμει τῆ θεοπερετῆ χειροῦμενος, τοὺς οἵπερ ἂν ἔλοιτο νοσεῖν τὸ ἐξήνιον. Εἰ γὰρ μὴ πεῖθων ὀνίνησιν, ἐξ ἀνάγκης περιτρέπαι πρὸς τὸ δρᾶν ἐλίσθαι τὸ ἄμεινον, καὶ μετασθεῖ τὰς θλίψεις πρὸς τὸ ὅτι μάλιστα συμφέρον τε ἡμῖν, καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν. Ἀκουέτω δὴ οὖν πρὸς ἡμῶν ὁ τῶν ὕλων θεός. « Ἐν θλίψει μικρῆ ἡ παιδεία σου ἡμῖν, » τοῦτό ἐστι τὸ ῥαπίσμα. Καὶ πάλιν. « Παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλίγου ἡμᾶς ποιήσης. » Οὐ γὰρ τὸ παιδεύεσθαι τοῖς εὐφρονούσι πικρόν. Τὸ δὲ ἐν ὀργῇ κολάζεσθαι, καὶ δεινόν, καὶ δύσοιστον. μᾶλλον δὲ καὶ ὀλέθρου τὸ χρῆμα μεστόν.

Κατέφηκον Ἐφραῖμ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Ἀσσοῦρ αὐτὸς βασιλεὺς αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἐθέλησεν ἐπιστρέψαι, καὶ ἠσθένησεν ἐν ῥομφαίᾳ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ. καὶ κατέπανσεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. καὶ φάγονται ἐκ τῶν διαβουλιῶν αὐτῶν.

PKH'. ὅτι πάντη τε καὶ πάντως εἰς λῆξιν τὴν ἀνωτάτω παντὸς ἡμᾶς ἀποφέρει καχοῦ τὸ ἀνοουσίεζεσθαι Θεοῦ, διανενοχότας ἀσχετίως ἐπὶ τὸ δρᾶν ἐλίσθαι τὰ πονηρὰ, καὶ ταῖς ἀπειθείαις περιυβρίζειν τρόπον τινὰ, καίτοι καλοῦντα πρὸς σωτηρίαν αὐτὸν, σαφηνεῖ μὲν λέγων καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. « Βλέπετε, ἀδελφοί, μὴ παραίτησθε τὸν καλοῦντα. » Οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἡμῖν ἔσται καταφανές. Καταλειπῶς γὰρ, φησὶ, τὴν ἐνεγκούσαν αὐτὸν ὁ παμμόθηρος Ἐφραῖμ γῆν, ὡσπερ ἰδίαν τὴν Αἰγυπτίων ἐποίησατο, τὰς ἐκ τοῦ πολέμου δεδωκῆς συμφοράς. Γέγονε δὲ καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν Ἀσσοῦρ, καὶ ὀνειδίους σκήπτροις ὑπήνεγκε τὸν ἀρχεῖνα. κατέλιθε γὰρ εἰς τοῦτο ταλαίπωρίας. Κἂν εἰ τις ἔροιτο τὴν αἰτίαν, ἀκούσεται λέγοντος τοῦ τὰ πάντα εἰδότες. « Ὅτι οὐκ ἠθέλησεν ἐπιστρέψαι. » Ταύτητοι καὶ ἔλωλοιπὸν, καὶ ὑπὸ χεῖρα γέγονε τῶν μεμισηθέντων. « ἠσθένησε γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ ῥομφαία, καὶ

²⁶ Prov. III, 12. ²⁷ Jer. XXX, 14. ²⁸ Jer. ALVI, 28.

κατέπαυσεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. » Τουτέστιν, ἐν αὐτοῖς χερσὶν τοῦ Ἐφραΐμ ἠὴρηταίτις ἀνὴρ, ὁ δεῖνός τις ἐξ ἡμῶν, καὶ βομφαία χρῆσθαι δυνάμενος. Παρεβήσαν γὰρ, καὶ οἷον ἐλύθησαν τῶν κατέχειν αὐτὴν εἰσθότων αἱ χεῖρες. Ἐπειδὴ δὲ πονηρὰ καθ' ἑαυτῶν καὶ πεφρονήκασι, καὶ δεδράκασι, τῆς ἑαυτῶν δυσβουλίας ἔδονται τοὺς καρπούς.

Πικρὸν οὖν ἄρα τὸ ἀτιμάζειν ἀποτολμῶν ταῖς ἀπειθείαις τὸν σώζοντα, κἂν εἰ προκείμετό τι καὶ διαφυγεῖν δύνασθαι πλημμελείας ἐξ ἡμερότητος τῆς παρὰ Θεοῦ, τὸ ῥυθμῆν οὐκ ἀξήμιον. Κατοικήσομεν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ, τουτέστιν, ἔξοικοί τε καὶ ἀλήται πάντητε καὶ πάντως ἐσόμεθα, καὶ οὐχὶ γῆν ἀφέντες τὴν αἰσθητὴν, καὶ εἰς ἐτέραν μετανιστάμενοι, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀγίων κληρον. Ἐσόμεθα δὲ καὶ ὑπὸ τὸν Ἄσσοῦρ, τὸν ἄρχοντα δηλονότι τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐπ' αὐτῷ τε κεισόμεθα δούλοι καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ὑποκύπτοντες, διὰ τοι τὸ ἀσθενῆσαι, καὶ καταπαῦσαι παρ' ἡμῖν τὴν βομφαίαν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τοῖς φιλαμαρτήμοσιν ἐλεῖν δύνασθαι τὴν πανοκλίαν τοῦ Θεοῦ, « Καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ. » Μάχαιραν δὲ νοήσεις, καὶ τῆς διανοίας ἡμῶν οἶονεῖ τὴν μαχιμωτάτην τε καὶ φιλοθεωτάτην κίνησιν, ἣν τοῖς πάθεσιν ἀντεξάγοντες, καὶ τοῖς διαβολικοῖς κακουργήμασιν ἀντιτάττοντες, τὴν εὐσεβὴ καὶ ἀμώμητον διατάττομεν τριβόν, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς ἀνάπτομεν τὰ αὐχήματα.

Καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπικριμαμένος ἐκ τῆς κατοικίας αὐτοῦ. Καὶ Θεὸς ἐπὶ τὰ τίμα αὐτοῦ θυμωθήσεται, καὶ οὐ μὴ ὑψώσῃ αὐτόν.

PKΘ. Δυσέκφραστος κομιδῇ τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, καὶ τραχεῖα τῶν λέξεων ἢ συνθήκη, καὶ πολλῆς ἀν δέοιτο σαφηνείας, τοῖς ἐθέλουσι νοεῖν. Ἔστι δὲ ὁ βούλεται δηλοῦν ὡς ἐν ὀλίγῳ, τοιοῦτον. Ἀπάχρητο, φησὶν, ὁ Ἐφραΐμ εἰς Αἰγυπτίους, γέγονε δὲ καὶ ὑπὸ βασιλείᾳ, τὸν Ἄσσοῦρ. Εἶτα, ὡς περ τινὸς πυνθανομένου τε καὶ λέγοντος, Ἄνθ' οὗτο, καὶ τίνα τρόπον συγκεχώρηται παθεῖν, ἢ πῶς ἀλλοφύλοις δεδοῦλευκεν ὁ Ἰσραήλ; τίθησιν ἐφεξῆς τὰς ἀπολογίας, καὶ φησὶν, πρῶτον μὲν, « Ὅτι οὐκ ἠθέλησεν ἐπιστρέψαι. » Προκειμένης γὰρ ἡμερότητος, ἦλω, φησὶ, καὶ πρὸς τοῦτο ῥάθυμος καὶ ἀπειθής. Εἶτα, ὅτι « Καὶ ἠσθένησε βομφαία ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ. » Οὐ γὰρ ἦν, ὡς ἔφην, ὁ τοῖς Ἀσσυρίοις ἀντανιστάμενος, ἢ καὶ εὐδόκιμος τὰ τακτικά, Θεοῦ τὸ μαχίμον παραλύοντος, καὶ δειλίᾳ που τάχα προκατασειόντος καὶ τὸν εὐσθενῆ ἴλαν ἐν μάχαις. Αἰτία δὲ καὶ ἐτέρα τοῦ πεσεῖν αὐτὸν ὑπὸ τὸν Ἄσσοῦρ. Ποία δὲ αὕτη; Ὁ γὰρ λαὸς, τουτέστιν, ὁ Ἐφραΐμ, μονονοχὶ καὶ ἐξεκρέματο αὐτοῦ, τοῦ Ἄσσοῦρ δηλονότι, καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ κατοικίας ἀπαίρειν ἠθέλησεν εἰς τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων. Καὶ οὐ δήπου φαμέν, ὅτι τοῦτο παθεῖν αὐτὸς ἀν ἠθέλησεν ὁ Ἐφραΐμ, ἀλλ' ὅσον ἤκεν εἰς τὰ αὐτῷ πεπλημμελημένα, μονονοχὶ καὶ ἐξήτησε παθεῖν τὰ οὕτω δεῖνὰ, εἴπερ ἐξὸν διαδράναι τὴν ὀργὴν, μεταφορῶν ἤρημένῳ πρὸς τὰ ἀμείνω καὶ πρεπωδέστερα.

ventus est. Remissæ enim et velut dissolutæ sunt manus eorum qui ipsam tueri consueverant. Quoniam vero mala contra semetipsos et cogitarunt, et fecerunt, fructus infelicitum consiliorum suorum comedent.

Acerbum est igitur per inobedientiam sæpius audere despiciere Servatorem; nec si quibus facultas peccata fugiendi ex divina lenitate proponatur, inertia manet impunita. **161** Habitabimus enim in Ægypto, hoc est, exsules et erronei erimus, non ita ut terram sensibus expositam reliquerimus, et in aliam commigraverimus, sed ut sanctorum sortem amiserimus. Erimus præterea sub potestate B Assur, sub principe, inquam, hujus mundi²⁹. Ipsi ut servi et captivi, et dicto audientes subjacebimus, quia infirmatus sit, et quiescit apud nos gladius. Non enim possunt, inquam, peccatis dediti armorum Dei capessere: « Et gladium spiritus, quod est verbum Dei³⁰. » Gladium autem intelligas licet etiam animi nostri veluti ad pugnandum aptissimam, et Dei amantissimam motionem, sive affectum, quem vitiosis moribus quasi in prælio opposcentes, et contra diabolicas nequitas instruentes, jam et extra reprehensionem semitam currimus, et evangelicæ vitæ morumque decus capitibus nostris acquirimus.

VERS. 7. Et populus ab eo suspensus ex incolatu suo. Et Deus super honorata ejus irascetur, et non exaltabit eos.

CXXIX. Perdifficilis explicatu est verborum istorum sensus, et aspera compositio, et multa indigens illustratione, ut intelligatur. Est autem quod paucis indicare vult, hujusmodi. Abiit Ephraim ad Ægyptios, inquit, et sub potestatem regis Assur concessit. Tum quasi percunctante quopiam, dicenteque, cur et quonam modo permissus est affigi, et quomodo alienigenis servivit Israel, respondet continenter, primum quidem, « Quia noluit converti. » Proposita enim Dei clementia, etiam ad hoc segnis et inobediens inventus est. Deinde « quia infirmatus est gladius in civitatibus ejus; » non enim erat, ut dixi, qui Assyriis resisteret, aut in arte militari probatus, Deo virtutem bellicam eneruante, et fortassis etiam in pugna fortissimum injecta timiditate prius convertente. Est item alia causa cur sub Assur redactus sit. Quænam? Populus enim, puta Ephraim, tantum non etiam pependit ab ipso, Assur videlicet, et ex incolatu suo ad Persas et Medos abire voluit. Nec dicimus sane Ephraim istud perpeti voluisse; sed quod ad peccata ejus attinet, tam adversa propemodum affectavit perpeti; siquidem licebat iram effugere, si ad meliora et convenientiora se dare placuisset. Tantum non et pependit ab Assur et patria **162** relicta, hoc est incolatu, seu habitatione sua, in regnum

²⁹ Joan. xii, 34. ³⁰ Ephes. vi, 17.

hinc abire concupivit, quantumvis Deus expresse praevenisset, omnino talia se inducturum, nisi poenitentiam agerent. Quoniam ipsi ad hunc scopum descenderunt, « irascetur Deus super honorata ejus. » Honorata, et eximia, et praestantia populi reges nimirum sunt, et duces, qui una cum vulgo abducti sunt miseri, et servi, et captivi, quia subjectos seduxerunt, et facti sunt inqueus iis qui, si voluissent ipsi, viam rectitudinis currere poterant. Semper enim duces subditis praevia. Erunt itaque humiles et abjecti, quamvis gloria adduxerint. Plane enim regni solium decus magnam habet. Verum non exaltaverit illos Deus; desit enim, id quod jam saepius dixi, regnum Ephraim. **Β** και ἀπερρήμιμοι, και τοι πλειστην ὄσσην ἐσχηκέτες τὴν δόξαν. Πρόσεστι γὰρ πάντως τοῖς τῆς βασιλείας θώκοις τὸ εὐκλείες. Ἄλλ' οὐκ ἂν ὑψώσκειεν κίς, ἢ τοῦ Ἐφραῖμ βασιλεία.

Caveuda igitur nobis Christianis maxime ad improbitatem incliuatio. Quod nisi fecerimus, ipsi diaboli jugum nobis volentes imponemus, tantum non ab ejus dilectione suspensi, totaque alacritate ad ejus jugum deinceps ferendum, et ad ipsius libidini obsequendum concedentes. Quo facto Deum irritabimus, et sic in posterum erimus humiles, defectum et velut pedibus calcatum gerentes animum, Deo debilitante, strenuisque cogitationibus ad bonum comparandum nos erigere non sustinente.

VERS. 8, 9. Quid tibi faciam, Ephraim? protegam te, Israel, quid tibi faciam? sicut Adama ponam te, et sicut Seboim. Conversum est cor meum. In ipso conturbata est poenitentia mea, non faciam juxta iram furoris mei. Non derelinquam ut deleatur Ephraim, quoniam Deus ego sum, et non homo, in te sanctus.

CXXX. Adhibuit reprehensiones, indicans, omnimodis de caetero iram inexorabilem in eos exprobandam, ut in sceleratos, et supra modum in Deum impios, ut nullus venia relictus sit locus. Quia vero bonus est, mansuetudinis fons et origo, motum comprimit, non ut praeter rationem forte excitatum ex ratiocinatione mellioris increpans (non enim aliquando a cogitationibus et actionibus sibi accommodatissimis divina et inexplicabilis natura deflexerit), sed quasi cohibens quod illis dignum erat, et prohibens ex lenitate, quod illi imprimis merebantur, **163** hoc est, ut perirent penitus, et veluti ab radice ipsa extirparentur. Idcirco ait, « Quid factum tibi? » Qua via, inquit, utar in componendis rebus tuis? Protegam te, et succurram rursus, et insidias meditantibus inexpugnabilem ostendam? Sed quomodo istud fiet? Decet enim puniri magis quam rebus uti ad voluntatem fluentibus, quia tetra in Deum facinora consciverunt. Itaque tribuens tibi pro dignitate, et pares delictis tuis poenas decernens, « ut Adama ponam te, et ut Seboim. » Fuerunt haec urbes Sodomiticae, quas cum ipsis fundamentis ignis caelo lapsus absorpsit ¹¹.

¹¹ Gen. xix, 24.

Μονονουχὶ καὶ ἐξέπρηματο τοῦ Ἄσσοῦρ, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφαίρα, τουτέστι, τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, πρὸς τὴν ἐκαίηου βαδίζειν ἀσυνέτως ἐγλίχεται, καὶ τοι Θεοῦ πάντη τε καὶ πάντως ἐπάξειν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα διετηρήκοτος, εἰ μὴ βούλοιντο μετανοεῖν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῦτο αὐτοὶ κατώλισθον σκοποῦ, « θυμωθήσεται Θεὸς ἐπὶ τὰ τίμια αὐτοῦ. » Τίμια δὲ καὶ ἐξαιρετά, καὶ προύχοντα τῶν λαῶν, βασιλεῖς δηλοῦνται, καὶ ἡγούμενοι, οἱ καὶ τοῖς ἀγγελίοις συναπεκομίσθησαν, ἐλευνοὶ τε καὶ δοῦλοι, καὶ ἐν τάξει θορυκτῆτων, ὅτι τοὺς ὑπὸ χεῖρα πεπλανήμασι, καὶ γεγόνασι παλὺς τοῖς, εἴπερ ἤθειλον αὐτοὶ, καὶ δικάσειν δυναμένοις τὴν ἐπ' εὐθύ. Καθηγεῖται γὰρ ἀεὶ τῶν ὑπεστρωμένων τὸ ἡγούμενον. Ἔσονται. δὴ οὖν ταπεινοὶ, καὶ ἀπερρήμιμοι, καὶ τοι πλειστην ὄσσην ἐσχηκέτες τὴν δόξαν. Πρόσεστι γὰρ πάντως τοῖς τῆς βασιλείας θώκοις τὸ εὐκλείες. Ἄλλ' οὐκ ἂν ὑψώσκειεν κίς, ἢ τοῦ Ἐφραῖμ βασιλεία.

Β Παραφυλακτέον δὴ οὖν ἡμῖν μάλιστα τοῖς ἐν Χριστῷ, τὴν εἰς τὰ φαῦλα βάρη. Ἡ εἰ μὴ τοῦτο εὐρηθῆμεν ἐκόντες, αὐτοὶ τὸν τοῦ διαβόλου ζυγὸν ἐαυτοῖς ἐπιθήσομεν, μονονουχὶ καὶ ἀποκερμάμενοι τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, ὅλη τε βαδίζοντες προθυμίᾳ πρὸς τὸ ὑπ' αὐτῷ γενέσθαι λοιπὸν, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο γένοιτο, παροξυνούμενοι Θεόν, οὕτω τε λοιπὸν ἐσόμεθα ταπεινοὶ, χθαμαλλοὶ καὶ πεπατημένοι ἔχοντες νοῦν, Θεοῦ παραλύοντες, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀνδρῖαις ἀνορθοῦν ἡμᾶς οὐκ ἀνεχομένου.

Τί σε διαθῶμαι, Ἐφραῖμ; ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραὴλ, τί σε διαθῶ; ὡς Ἀδάμα θέσομαι σε, καὶ ὡς Σεβοίμ. Μετεστράφη ἡ καρδία μου. Ἐν τῷ αὐτῷ συνεστράφη ἡ μεταμέλειά μου, ὅ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου. Θὺ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραῖμ, διότι Θεὸς ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἐν σοὶ ἄγιος.

ΡΑ' Προσηγάγε τὰς μέμφεις, ὑποδεικνύς, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως αὐτοῖς ἀποτομωτάτην ἴδαι λοιπὸν ἐπιφέρεσθαι τὴν ὀργὴν ἀνόσια πεπραχόσι, καὶ ἐπέκεινα μέτρου κατὰ Θεοῦ δεδουσεθηκόσιν, ὡς μηδεμίᾳς ἐτι φειδοῦς αὐτοῖς περιλειφθαι τρόπον. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ἀγαθὸς, ἡμερότητος πηγὴ καὶ γενεσις, ἀνακόπτει τὸ κίνημα, οὐχ ὡς παραλόγως γεγόνωτι τυχόν. ἐκ λογισμοῦ τοῦ κρείττονος ἐπιτιμῶν, οὐ γὰρ ἂν ἁμάρτοι ποτὲ τῶν αὐτῇ προπεθεστάτων ἐννοιῶν, ἢ πράξεων, ἢ θεία τε καὶ ἀφραστος φύσει· ἀπειργων δὲ ὡς περ τὸ κατ' ἀξίαν, καὶ κατακυλιῶν ἐξ ἡμερότητος τὸ ἔτι μάλιστα πρέπον αὐτοῖς, τουτέστι, τὴν εἰσάπαν ἀπώλειαν, καὶ τὸ ἐκ βίβης ὡς περ αὐτῆς ἀναδοθευέσθαι δεῖν. Ταῦτητοι φησι· « Τί σε διαθῶ; » Ποίᾳ, φησὶν, ὀδῷ χρήσομαι τὰ κατὰ σὲ συντιθεῖς; Ὑπερασπιῶ σου, καὶ ἐπαμυνῶ πάλιν, καὶ δυσκαταμάχτητον ἀποδείξω τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἐθέλουσιν; Εἶτα πῶς τοῦτο γενήσεται; Πρέπει γὰρ ἂν τὸ κολάζεσθαι, μᾶλλον ἢ εὐημερεῖν, τοῖς τὰ δεινὰ κατὰ Θεοῦ δεδρακόσιν. Θύκοῦν ἀπονέμων τὸ πρὸς ἀξίαν, καὶ ἰσοστάθμους τοῖς πλημμελήμασι τοῖς σοῖς ὀρίζων δικας, « ὡς Ἀδάμα θέσομαι σε, καὶ ὡς Σεβοίμ. » Πόλεις δὲ αὐτὰ Σοδομιτικά, ἀς μέχρις αὐ-

των καταδόξα βαθρων τὸ καταβαλὼν πῦρ. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο δράσω, φησὶ, καίτοι· γενέσθαι δικαίως ὀφείλω. Ὑπερβήσομαι δὲ (μεταθεσούλευμαι γάρ), καὶ οὐκ ἀκράτοις χρήσομαι τοῖς θυμοῖς· οὐκ ἂν δοίην εἰς ἐξέλειψιν παντελή, καίτοι πονηρὸν γεγόντα τὸν Ἐφραϊμ. Διὰ ποίαν αἰτίαν; οὐ γὰρ ἦσαν δίκαιοι τοῦ παθεῖν αὐτό; Ναί, φησὶν, ἀλλ' εἰμι Θεός, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἀγαθὸς θελονότι, καὶ οὐχὶ τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασι παραχωρῶν τὸ νικᾶν, ἀνθρώπων γὰρ τὸ τοιούδε πάθος. Τί οὖν ἐτι κολάζεις, φησὶν, εἴπερ εἶ Θεός ὀργαίς μὴ κρατούμενος, ἐμπύτῳ δὲ μᾶλλον ἐπόμενος ἡμερότητι; Κολάζω, φησὶν· εἰμι γὰρ οὐ μόνον ἀγαθός, ὡς Θεός· ἀλλὰ πρὸς τούτῳ καὶ ἅγιος, μιᾶν ἀδικίας· ἀποστρεφόμενος τοὺς μεμελισμένους· παραιτούμενος τὸν θεομισῆ, καὶ ἐπιστρέφων τὸν ἀλιτήριον, καὶ διασμήχων τὸ βέβηλον, ἵνα μοι πάλιν συνάπτηται. Ὀφελεί δὴ οὖν ὁ προφήτης ἡμᾶς, ἀναεκραγῶς τε καὶ λέγων· «Ζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ἐν τῷ εὐρίσκειν αὐτὸν, ἐπικαλέσασθε, ἥνικα δ' ἂν ἐγγίξῃ ὁμίην, ἀπολιπέτω δ' ἀσθεὴς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ ἀνὴρ ἄνομος τὰς βουλὰς αὐτοῦ, καὶ ἐπιστραφήτω πρὸς Κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται.» Χρῆ γὰρ ἡμᾶς, εἰ περὶ πολλοῦ ποιούμεθα τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ, παντὶ σθένει παραιτεσθαι τὸ πηλὴμελεῖν, μεμνησθαι τε λέγοντος· «Ἅγιοι ἔσεσθε, διότι ἐγὼ ἅγιός εἰμι.

Καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. Ὅπισω Κυρίου πορεύσομαι.

ΡΑΑ'. Ἐπιτρέχει τῶν ἁγίων προφητῶν ἐσθ' ὅτε τὴν νοῦν ἀκριβῶς τῶν ἐσομένων ἢ γυνῶσις, ἵναστράπτοντος τὸ χρῆμα αὐτοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοιγάρτοι καὶ μεταξύ τῶν ἰδίων λόγων, ἦτοι τῶν ἀνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ, τὰς τιῶν ἐσθ' ὅτε προαναεκραγῶσι φωνὰς, ἢ μετανοούντων, ἢ εὐχαριστούντων, ἢ ἀνασκιρτώντων ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὺς εὐφραίνειν ἐπαγγέλλεται Θεός. Τοιούτωνί τι παθόντα καὶ νῦν τὸν μακάριον εὐρήσομεν Ὡσηέ. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Θεός ὀπισχεῖτο τὴν ἡμερότητα, καὶ οὐκ εἰσάπαν ἐρασεν ὀλοθρεύσειν τοὺς ἡμαρτηκότας, ὅτι τε εἰς κείν, ἀγαθὸς θελονότι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Οὐ γὰρ τοι καθ' ἡμᾶς ὁ ὄπῃ πᾶσαν τὴν γτίαν. Οἱ δὲ ὡσπερ ἐπεγνωότες τὰ οικεῖα πλημμελήματα, καὶ καταρυθριώντες ἤδη πως ἐπὶ τῇ πλεῖστη τε καὶ ἀδοκῆτῳ χάριτι, καταλήξιν ἐπαγγέλλονται τῶν σφίσιν ἐξηυρημένων, δι' ὧν καὶ προσεκρούκασι. Καὶ ποῖα ταῦτά ἐστι, δι' αὐτοῦ πάλιν ἡμᾶς τοῦ προφήτου πεπληροφόρηκε ὁ Θεός. Ἐφη γὰρ ἐν τοῖς ὀπίσω βράχῳ, τὸν τε Ἰούδαν αὐτὸν, καὶ τὸν Ἐφραϊμ αἰτιώμενος· «Καὶ ἐπλάθετο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν, καὶ ἔκοθῆμῃσε τεμένη, καὶ Ἰούδας ἐπλήθυσε πόλεις τετειχισμένας. Καὶ ἀποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῶν.» Ὁ μὲν γὰρ Ἐφραϊμ, ἦγον δ' Ἰσραὴλ, βωμοὺς, καὶ τεμένη κατὰ τὴν Σαμάρειαν τοῖς εἰδώλοις ἀναδειμάμενοι, κατ' ὠλισθον εἰς ἀπόστασιν, ἐπελάθοντο τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον οὐδενὸς ἀξιοῦντες λόγου, παροτρύνοντες διετέλουν. Ἰούδας δὲ αὐ, καίτοι πεποιθότες ἐπὶ τῷ Θεῷ, κατὰ τοὺς ἀνωθεν ἐτι χρῶ-

A Sed neque hoc faciam, inquit, quanquam fieri jure deberet; differam autem: mutavi namque consilium, nec summa utar ira; non delebo prorsus, quamvis pravitate corruptum, Ephraim. Quamobrem? an hoc illi non merebantur? Merebantur, inquit, sed Deus sum, non homo; bonus nimirum, nec motibus iræ victoriam cedens. Humana enim est talis affectio. Quid ergo pinis adhuc, inquit, si Deus es, et ab ira non teneris; sed insitam potius mansuetudinem sequeris? Punio, inquit: sum enim non tantum bonus, ut Deus; sed præterea sanctus, odio habens iniquitates, aversans inquinatos, repudians Dei osores et convertens peccatorem, purgans impurum, ut mihi rursus copuletur. Commodat igitur nobis propheta exclamans et dicens: B Quærite Dominum, et cum inveneritis, invocate eum; cum autem appropinquaverit vobis, derelinquat impius vias suas, et vir iniquus consilia sua, et revertatur ad Dominum, et misericordiam consequetur 22. Oportet enim nos, si magni æstimamus esse cum Deo, totis viribus refugere a peccato, et meminisse dicentis: « Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum 23. »

Et non ingrediar in civitates. Post Dominum ambulabo.

CXXXI. Incurrit nonnunquam in animum sanctorum prophetarum perfecta futurorum notitia, sancto Spiritu cum luce quadam rem illis patefaciente. C Proinde et in medio sermonum suorum, sive desuper a Deo suggestorum quorundam voces aliquando ante pronuntiant, aut pœnitentium, aut gratias agentium, aut prosilientium ad ea, quibus Deus lætificaturum se illos promiserit. Hujusmodi quiddam et in presens beato Osee contigisse 164 videmus. Deus enim universorum elementiam pollicebatur, affirmabatque peccatores non funditus deleturum, quod Deus esset, bonus videlicet, non homo. Non enim nostrisimilis est, qui omnem creaturam supergreditur. Ast illi, ut agnoscentes peccata sua, et erubescens quodammodo super plurima et improvisa gratia, cessaturos se spondent ab inventis suis quibus Deum offenderunt. Quæ porro ista? D Rursus per ipsum prophetam plene docet Deus. Ast enim paulo supra, Judam et Ephraim accusans: « Oblitus est Israel factoris sui, et ædificavit delubra, et Judas multiplicavit urbes muratas. Et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta illarum 24. » Ephraim enim, sive Israel, postquam aras et fana idolis in Samaria exædificavit, lapsus est in apostasiam, oblitus est Dei, et charitatem erga illum floccipendens, irritare eundem non desiit. Judas porro, quamvis in Deo confideret pro consuetudine superiorum temporum, quibus ab ipso et per ipsum servatus fuerat, ad iram tamen multis et aliis modis cum provocabat, hoc

22 Isa. LV, 6, 7. 23 Levit. XI, 45. 24 Ose. VIII, 14.

uno autem præcipue. Nam cum Deus minatus fuisset, missurum se ipsis Assyrium, qui terram vastaret, urbes suas instauratis ruinibus communielias, ratus, Deo quamvis nolente, bonitate mœnium se salvum et ab oppugnantium viribus invictum fore. Itaque Deo bona ex mansuetudine promittente, et vehementer offenderunt, et conservati deinde, a factis simul et consiliis improbis sese quietiores aiunt. Quin etiam clamet Judas, « non ingrediar in civitatem, » hoc est, murum habebō Deum, securitatem, et tutamen, et spem in ipsam mihi faciam, sub servantis dexteram succedam, ipse et solus ad salutem mihi sufficiet, inane et inutile prorsus confitebor, expectare, quando bello regionem pervadente in urbem ingressus salvandus sim. Itaque non ingrediar in civitatem. Israel porro sive Ebraim contra alterum illud proclamet, nempe, « post Dominum ambulabo. » Supersedebo, inquit, antiquis criminibus, in futurum Dei leges sequar, ducem mihi universorum Deum deligam. Ac si quis beneplacitum Dei persequatur, plane et ipsum sciet solum, et eidem cultum adhibebit, aliamque præterea neminem adorabit.

Θεόν. Εἰ δὲ δὴ τις τοῖς κερὰς τοῦ δοκοῦν Θεῷ, πάντας ἀνάξει, προσκυνήσει τε ἕτερον κατ' αὐτὸν παντελῶς οὐδένα.

165 Vns. 10, 11. *Sicut leo rugiet, quis ipse rugiet, et stupescunt filii aquarum. Avolabunt quasi avis ex Ægypto, et quasi columba ex terra Assyriorum. Et restitutum ipsos in domos suas, dicit Dominus.*

CXXXII. Cum jam adesset tempus definitum, quo captivitate solvi Israelē oportebat, Cyrus, Cambyses filius, Persarum Medorumque imperium sortitus, cum exercitu ingenti et potentia inexorabili Babylonem ipsam et Assyriam, Deo ad hoc excitante, irrupit. Quare propheta Jeremias prænuntians Babylonem capiendam, de Medis et Persis ita loquitur: « Invadent te, et capieris, Babylon, et non cognosceris. Inventa es, et capta es, quia Domino restitisti ²⁶. » At de Cyro: « Ascendit leo de cubili suo, ut ponat terram tuam in solitudinem. Et civitates tuæ vastabuntur, quod non habitentur ipsæ ²⁷. » Esse autem universorum Deum qui dedit Cyro victoriam, eodem certam faciet Isaias: « Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam autē eum gentes, et fortitudinem regum dirumpam. Aperiam ante eum januas, et urbes non claudentur. Ego ante te ibo, et montes complanabo. Portas æreas conteram, et vectes ferreos confringam, et dabo tibi thesauros tenebrosos, absconditos; invisibiles aperiam tibi ²⁸. » Victor itaque Cyrus vi subacto Babyloniorum regno, Israelē liberum dimisit, qui reversi, regionem suam

²⁶ Jer. 1, 24. ²⁷ Jer. 14, 7. ²⁸ Isa. 45, 1, 3.

(1) Cotelerius (Moum. E. C. II. 580) legendum monet δυσαντήτων, hoc est *inexpugnabili*. Sic portus δυσαντήτων κράτος dixit Cyrillus lib. IV adf. Nesto-

νοῦς κατ' αὐτοῦ τε καὶ δι' αὐτοῦ σωζόμενοι, κατέβηγον εἰς ὄργας; κατὰ πολλοὺς μὲν καὶ ἑτέρους τρόπους, μέγιστα δὲ δι' ἐνὸς τούτου. Θεοῦ γὰρ ἡπειληστος ἐπιπέμψαι αὐτοῖς τὴν Ἀσσυρίαν ἀφανιούντα τὴν γῆν, ἀνετείχετο τὰς ἑαυτοῦ πόλεις, οἰηθεὶς, ὅτι κλὴν εἰ μὴ βούλοιο Θεός, τῇ τῶν πόλεων εὐτειχίᾳ σωθήσεται, καὶ τῆς τοῦ μαχομένου περιέσται χειρὸς. Οὐκοῦν ἐπαγγελιομένου Θεοῦ τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθὰ, καὶ οὐ μετρίως προσσπεκρούμεσι, καὶ αὐτοὶ λοιπὸν οὐ σωζόμενοι τῶν ἀτόπων ἐγχειρημάτων τε ἑμοῦ, καὶ μὲν τοῖς καὶ βουλευμάτων ἀποκαύσασθαι φασί, καὶ δὴ καὶ βόαται μὲν Ἰουδας: « Οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν, » τοῦτο ἐστὶν, Τεῖχος ἔξω Θεόν ἀσφάλειαν ποιήσομαι τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα, τὴν τοῦ σωζόντος ὑποδραμούμαι δεξιάν. Αὐτὸς ἀρξέσει, καὶ μόνος εἰσωτηρίαν ἐμοί. Εἰκασιὸν ὁμολογήσω καὶ ἀχρηστον παντελῶς τὸ προσδοκῆν ὅτι, πολέμου τὴν γῆν καταθέοντος, εἰσελθὼν εἰς πόλιν, σωθήσομαι. Οὐκοῦν οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. Ἰσραὴλ δὲ πάλιν, ἤγγουν ὁ Ἐβραῖμ, ἀναφανέτω τὸ ἕτερον. Τὸ δὲ ἐστὶν, τὸ « Ὀκίσω Κυρίου πορεύσομαι. » Ἀποκαύσομαι, φησὶ, τῶν ἀρχαίων αἰτιμάτων. Λοιπὸν τοῖς θεοῖς ἔφομα: νόμοις. Καθηγητήν ποιήσομαι τὸν τῶν ἄλων σου, καὶ αὐτὸν εἰσεται μόνον. Αὐτῷ τε τὸ σέβας

Ὅς λέων ἐρεῖξεται, ὅτι αὐτὸς ἀρξέσεται, καὶ ἐκστήσονται τέσσα ὑδάτων. Ἐκστήσονται ὡς ἕρπον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὡς περιστέρα ἐκ τῆς Ἀσσυρίων. Καὶ ἀποκαταστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, λέγει Κύριος.

PAB. Ἦκοντος ἤδη τοῦ χρόνου, καὶ πεπερασμένου τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν εἶδει λοιπὸν τῆς αἰχμαλωτίας ἀνεῖσθαι τὴν Ἰσραὴλ, Κύρος ὁ Καμβύσου, Περσῶν τε καὶ Μήδων ἀνημμένος τὸ κράτος, σὺν ἑλίω βαρεῖ, καὶ δυσαντήτων (1) δυνάμει, τῆς τε Βαβυλώνας αὐτῆς, καὶ τῆς Ἀσσυρίων κατεστρατεύετο χώρας, διανιστάμενος αὐτὸν εἰς τοῦτο Θεοῦ. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἰερεμίας προαναφανῶν τῆς Βαβυλώνας τὴν ἄλωσιν, περὶ τε Μήδων, φησὶ, καὶ Περσῶν: « Ἐπιθήσονται σοι, καὶ ἄλωσιν, Βαβυλὼν, καὶ οὐ γνώση. Εὐρέθης, καὶ ἐλήθης, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἀνέστης. » Κύρος δὲ πέρι: « Ἀνέβη λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, τοῦ θεῖναι τὴν γῆν σου εἰς ἐρήμωσιν, καὶ αἱ πόλεις σου καθαιρεθήσονται, παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι αὐτάς. » Ὅτι δὲ ἦν ὁ τῶν ἄλων Θεός, ὁ τῷ Κυρίῳ διδοὺς τὸ κρατεῖν, πληροπορήσει λέγων ὁ προφήτης Ἠσαίας: « Τὰς λέγει: Κύριος τῷ χριστῷ μου Κυρίῳ, οὐ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακούσα: ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔβην, καὶ ἰσχύον βασιλείων διαβήξω. Ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκαλεισθήσονται. Ἐγὼ ἔμπροσθεν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὀμαλιῶν θύρας χαλκῆς συντρέψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοῦς, ἀποκρύφους,

rim, p. 107, similiaque multa proferrentur ex ipso si necesse esset. EORT.

ἀοράτους ἀνοίξω σοι. » Νενικηκώς τοιγαροῦν ὁ Κύρος, καὶ κατακράτος ἄλλων τῆν Βαβυλωνίων, ἀνῆκε τὸν Ἰσραήλ. Καὶ δὴ καὶ ὑπονοστήσαντες, κατωπῆκασιν τὴν ἑαυτῶν. Τοῦτ' ἐστὶ διήγημα διαρρηγνύει λέγων ὁ προφήτης Ὡση, « Ὡς ἄλλων ἐρεύξεται. » Τίς ἐρεύξεται; Κύρος δηλονότι. Ὁμοίον ὡς εἰ λέγοι τυχόν, Δεινόν καὶ διαβριθὸς κατὰ τῆς Βαβυλωνίων, ὁ παρὰ Κύρου κτυπήσει πόλεμος. Ἄρουμένου δὲ αὐτοῦ, καὶ οἰονεῖ τινος λέοντος κατακαεραγῆτος τῶν δι' ἐναντίας, « Ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. » Καὶ τὸ μὲν « ἐκστήσονται », φησὶν, ἀντὶ τοῦ, καταπλαγήσονται. Τέκνα δὲ ὑδάτων, τοὺς Βαβυλωνίους φησὶ, οἱ τοῖς τῶν ὑδάτων τέκνοις, τοῦτέστι, τοῖς ἐν ὕδατι νηκτοῖς, ἧγουν ἰχθύσι παραχωροῦντες οὐδὲν εἰς δειλίαν, εὐάλωτα τε καὶ ἀνανδροὶ διὰ πείρας αὐτῆς γενοῦσες ἀλώσονται. Ἐτοιμώτατον δὲ πρὸς δειλίαν τῶν ἰχθύων τὸ γένος, καὶ φεύγει μὲν κτύπους, παραυτεῖται δὲ καὶ μόνην τὴν τοῦ θηρῶντος σκιά. Ὅταν τοίνυν ἐρευχομένου Κύρου, φησὶ, καὶ δεινόν τι καὶ φρικώδες τῆς Βαβυλωνίων κατακάλάζοντος, καταπλαγήτη τῷ φόβῳ τὰ τῶν ὑδάτων τέκνα, τοῦτέστιν, οἱ Βαβυλώνιοι τοῖς ἰχθύσιν εἰς δειλίαν παραχωροῦντες οὐδὲν· τότε καὶ ὀρνέου δίκην καὶ περιστερᾶς ἀποπτήσονται τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ πάλαι συμπεφυγότες ἐν αὐτῇ. Ἄποδραμῶνται δὲ τῆς Χαλδαίων καὶ οἱ τῆς αἰχμηαλωσίας ἐναλόντες τοῖς βρόχοις. Ἐπανήξουσι τε λοιπὸν, καὶ οἰκήσουσι τὴν ἑαυτῶν. Ἐξὸν οὖν ἔχουσιν τὰ ἀγαθὰ, Θεῷ τῆς διανοίας ὑποφέροντας τὸν αὐχένα, καὶ ὑπ' αὐτῷ πράττοντας μόνῃ, μὴ ἐθελονταὶ βαδίζωμεν ἐπὶ τὸ λυποῦν, αὐτόκλητον ὡσπερ ἐφ' ἑαυτοῖς βαθεῖαι; κείσθαι τῆς εὐήμερίας, κατευφραίνοντας τὸν τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος.

Ἐκύκλωσέ με ἐν ψεύδει Ἐφραΐμ, καὶ ἐν ἀσεβείᾳ οἶκος Ἰσραήλ, καὶ Ἰούδα.

ΡΑΓ'. Φύσει μὲν ἀγαθὸς ὢν, καὶ φιλοκτίρμων ὁ Θεός, καὶ ἀνεθέλητον ἔχει τὸ κλήτεϊν ὄλους τινὰς, καλεῖται δὲ καὶ ἀναγκαιὸς εἰς ἀγανάκτησιν ἐπιστηρικτὴν, ὅταν οἱ τινῶν πέρα λόγου τε καὶ μέτρου τὰ ἐγκλήματα. Τοῦτο διδάσκει πάλιν ἡμᾶς διὰ τῶν προκειμένων. Μονουοῦχί γὰρ φησὶ· Τῆδε κάκεισε, καὶ οἰονεῖ πως ἐν κύκλῳ τὸν τῆς θεότητος ὀφθαλμὸν ἐνιέντι τε καὶ περιφέροντι, πανταχῇ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀσεβείαν ἦν ἰδεῖν τοῦ τε Ἐφραΐμ, καὶ τοῦ Ἰούδα. Ψεῦδος δὲ ἀποκαλεῖ τὰ τῆς εἰδωλολατρίας παιγνία, καὶ τὴν τῶν ματαίων προσκύνησιν· ἀσεβείαν δὲ τάχα, τὴν ὕβριν τὴν κατὰ Θεοῦ. Πῶς γὰρ οὐκ ἀσεβεία δεινὴ, καὶ ἐκτοπωτάτη, τὸ ἀποσεῖσθαι μὲν τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, προσκλίνεσθαι δὲ ἀμαθῶς ξύλοις τε καὶ λίθοις· ἧγουν προσκυνεῖν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ Δεσποτικοῖς ὕψωμασιν ἐπιχειρεῖν στεφανοῦν τὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸ εἶναι παρενηνεγμένα;

Nun Ego autem eos Deus, et vobis agnoscebatur Deus.

ΡΑΔ'. Ἐκύκλωσε μὲν ἐν ψεύδει με καὶ ἀσεβείᾳ, φησὶν, οἶκος Ἐφραΐμ καὶ Ἰούδα. Πλὴν καὶ οὕτως ἔσομαι χρηστὸς, σύμμετρον αὐτοῖς ἐπάγων τὴν κίνησιν. Ἐγὼ γὰρ αὐτοῖς, ὡς οὐκ ἂν ἐτέρως δύναιντο τὰ ἀμείνω μεταμαθεῖν, εἰ μὴ τι καὶ πάθοιεν τῶν,

A denno ineluerunt. Narrationem hanc interpretans Oseas ait: « Ut leo rugiet: » Quis rugiet? Cyrus videlicet. Perinde fortassis ac si dicat: Horrendum ac durum contra Babylonicum imperium bellum a Cyro motum insonabit. Rugiente autem ipso, et veluti leone contra adversarios clamante, et obstupescunt filii aquarum. » Obstupescant, inquit, pro; percellentur. Filios autem aquarum Babylonicos nominat, qui filii aquarum, hoc est, in aqua natantibus, sive piscibus, timiditate nihil cedunt, ipsaque experientia capti faciles et imbelles facti capiuntur. Est autem genus piscium natura timidissimum, et strepitus fugit, et solam piscantis umbram aversatur. Quando igitur, inquit, rugiente Cyro, et ingentem quemdam horribilemque adversus Babyloniæ regnum clamorem tollente, timore aquarum filii percussifuerint 166 (nempe Babylonii, piscibus timiditate haud absimiles), tunc et avis instar et columbæ avolabunt ex Ægypto, qui pridem in eam confugerant; et aufugient de terra Chaldæorum, qui captivitatis laqueis implicati tenebantur. Revertentur tunc, et regionem suam incolent. Cum liceat igitur habere bona Deo cervicem animi subjicientes, et sub ipso solo degentes, ne sponte eum offensum eamus, ultroneam in nos iram ipsius provocantes, cum fas sit, ut dixi, in multa prosperitate quiescere, Dominum per conversationem, et vitam ad leges conformatam, et sinceritatem erga ipsum lætificantes.

κατασύροντες κίνησιν· καίτοι μετὸν, ὡς ἔφην, ἐν Δεσπότην διὰ τῆς ἐννόμου πολιτείας καὶ ζωῆς, καὶ:

C. *Vers. 12. Circumdedit me in mendacio Ephraim, et in iniquitatibus domus Israel, et Juda.*

CXXXIII. Deus natura bonus, misericors, et e plagiis quibuscunque meliendis alienus, provocatur tamen, et convertere se ad indignationem cogitur, cum quorundam scelera majora fuerint, quam dici possit. Quod nos rursum verbis a me recitalis docet. Propemodum enim inquit: Hic et ibi, et quasi circumcirca divinitatis oculum immittenti, et circumferenti, ubique mendacium, et impietatem, et Ephraim, et Juda intueri datur. Mendacium idololatriæ lusum, et inanium simulacrorum adorationem appellat. Impietatem fortasse injuriam adversus Deum. Quomodo enim non est injuria gravis, et rationi maxime contraria, repellere natura et veritate Deum, et ad ligna et lapides se applicare, seu adorare creaturam relicto Creatore, et quæ ab ipso ut essent producta sunt, illa ad fastigium Domini proprium extollere!

Nunc cognovit eos Deus, et templum sanctum vocabitur Dei.

CXXXIV. Circumdedit me quidem in mendacio et impietate domus Ephraim et Juda, inquit. Verum tamen etiam sic clemens ero, si, ut merentur, illis irascar. Sciebat enim eos non aliter denuo posse meliora discere, nisi quædam tristitia patere-

jur, et ad sensum commissorum peccatorum adducerentur. Cognovit igitur eos Deus, hoc est, modum industriæ ipsi profuturæ non nescivit. Nec fructu apud eos res carebit. Continget enim hinc etiam in templis sanctis eos censerī. Semel enim insita pravitate 167 per labores et tribulationes tabefacta, puri et sancti erunt, et experientia docti, germanam in Deum charitatem omnes ipsis delicias felicitatesque conciliaturam; quemadmodum scilicet apostasiæ piacula in servitutem et afflictionem precipitant.

CAP. XII.

Vers. 1. *Ephraim vero malus spiritus, persecutus est æstum. Totâ die inania et vana multiplicavit, et testamentum cum Assyrīs pepigit, et oleum in Ægyptum pro merce inferebat.*

CXXXV. A multitudine vulgari rursum ad tribules Ephraim; regnantes super Israel in Samaria, transit oratio, quos et propter difficultatem eos a sententia revocandi, propensionemque ad defectuam a Deo magnam et effrenatam spirituum malum nominat. Inquit enim, « Persecutus est æstum. » Etiam cum ficeret sub umbra mea degere, tanquam transfuga ad æstum abiit. Æstum tribulationum fervorem et calamitatem urentem nominat. Itaque sapiens Peremias, labores obscurus sic nuncupat, et ait : « Salvatus est ab æstu filius intelligens; corruptus autem a vento sit in messe filius iniquus 20. » Itaque Ephraim, quoniam est spiritus malus, persecutus est æstum. Quæsit, et volens occurrit ad æstum. Sed prudentes de Deo dicunt : « In umbra ejus desideravi, et sedi 21. » Umbram superni a Deo auxilii tegumentum vocant. Sed hoc Ephraim non fecit. Quæsit enim æstum. Quomodo, aut qua ratione? « Totâ die inania et vana multiplicavit, » hoc est, omni tempore frivola et inutilia et faciebat, et meditabatur. Quærit illa? « Testamentum cum Assyrīs pepigit. » Dixi jam antea, et sæpius, reges quosdam Samariæ et Hierosolymorum nonnunquam pecuniis pacem securitatemque ab Assyrīs redimere studuisse, nonnunquam Ægyptio subsidio vocasse. Mercantes item promissa amicitia ipsorum, cum aliis etiam quæ in provincia sua humus edidisset mittebant. Erat autem tellus Samaritarum ferax olei, et id in Ægypto in magno pretio, quod ea terra id non ferret. Inanis igitur et vana spes quæ 168 collocatur in hominibus; quinimo insulset confidenti in hominibus qui confidit in Deo, illud ex Psalmis usurpans : « Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum. Ego autem velut oliva fructifera, in domo Dei, speravi super misericordia Dei in sæculum, et in sæculum sæculi 22. »

πλούτου αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἔλαια κατάκαρπος ἐν τῷ αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. »

20 Prov. x, 5. 21 Cant. 2, 3. 22 Psal. li, 9-10.

δοσα καταλυσι, καὶ καλεῖ πρὸς ἀσθητιν τῶν ἡμαρτημένων. Ἐγὼ τὸν αὐτοῦς ὁ θεὸς, τούτῳστιν, οὐκ ἠγνόηκε τῆς ἀφελύσης αὐτοῦς ἐπιστροφείας τὴν δόδν. Καὶ οὐκ ἀνόητον ἔσται τὸ χρῆμα αὐτοῦς. Ἐκδύσεται γὰρ ἐνταῦθεν τὸ καλὸν ἐν καλοῖς ἀγίοις κατατάττεσθαι θεοῦ. Ἐκτακίσις γὰρ ἀπαξ τῆς ἐνοούσης αὐτοῦς φαυλότητος διὰ πόνου καὶ θλίψεων, καθαρὰ τε ἔσονται καὶ ἡγιασμένοι, καὶ παῖρα μαθόντες, ὅτι τὸ μὲν γήσιον τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης πρόξενον αὐτοῦς ἀπάσης ἔσται τρυφῆς καὶ εὐσημερίας, καθάπερ ἀρέλει τῆς ἀποστασίας τὰ ἐγκλήματα τοῦ τῆς δουλείας καὶ θλίψεως ἐνήσι βέθροισ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Ὁ δὲ Ἐφραῖμ πονηρὸν πνεῦμα, ἐδίωξε καύσωνα, ἔλην τὴν ἡμέραν κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυνε, καὶ διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο, καὶ ἔλαιον εἰς Ἀίγυπτον ἐνεμπορεύετο.

ΠΑΡ. Μέτεισι πάλιν ὁ λόγος ἐκ τῆς ἀγέλας πληθῦος ἐπὶ τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ βεβασιλευσάτας ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, οὗς καὶ πνεῦμα πονηρὸν φησι διὰ τοῦ τῆς γνώμης αὐτῶν τὸ δυσμετακόμιστον, καὶ τὸ λίαν ἀπονευεῦχε καὶ ἀκάθεκτον εἰς ἀποστασιν τὴν ἀπὸ θεοῦ - « Ἐδίωξε γὰρ καύσωνα, » φησί· καίτοι γὰρ ἔξην ὑπὲρ τὴν ἐμὴν εἶναι σκιά, οἷον εἰς ἀπόστομος ἀπεχώρει πρὸς καύσωνα. Καύσωνα δὲ ὀνομάζει τὴν ἐκ τῶν θλίψεων πύρωσιν, καὶ τὴν καταφλέγουσαν συμφορὰν. Καὶ γοῦν ὁ σοφὸς Παροιμιστής αἰνιγματωδῶς τοὺς πόνους οὕτως ὀνομάζει, καὶ φησι· « Διεσώθη ἀπὸ καύματος υἱὸς νοήμων· ἀνεμοφόρος δὲ γίνεται ἐν ἀμητῶ υἱὸς παράνομος. » Οὐκοῦν ὁ μὲν Ἐφραῖμ, ἐπειδήπερ ἔστι πνεῦμα πονηρὸν, ἐδίωξε καύσωνα. Ἐξήγησε, καὶ ἐβελοντῆς ἀπέδρα πρὸς καύσωνα. Ἄλλ' οἷγε συνετοὶ περὶ θεοῦ λέγουσιν· « Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα. » Σκιάν δὲ φασὶ τῆς παρὰ θεοῦ καὶ ἀνωθεν ἐπικουρίας τὴν σκῆπν. Ἄλλ' οὐ τοῦτο ἔδρακεν ὁ Ἐφραῖμ. Ἐξήγησε γὰρ καύσωνα. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; « Ὀλίγη τὴν ἡμέραν κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυνε, » τούτῳστιν, ἐν παντὶ καιρῷ ψυχρὰ, καὶ ἀνωφελῆ καὶ ἔδρα; καὶ ἐβουλεύετο. Ποία δὲ ταῦτ' ἔστι; « Διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο. » Ἐφην δὲ ἦδη προλαβὼν, καὶ πλειστάκις, ὅτι τῶν βασιλείων τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τινὲς, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ποτὲ μὲν χρεῖμασι τὴν πρὸς Ἀσσυρίους εἰρήνην, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀσφάλειαν ἀγοράζειν ἐπεχείρουν, ποτὲ δὲ τὴν Αἰγυπτίων ἐκάλουν ἐπικουρίαν. Ἐμπορεύμενοι τε τῆς παρ' αὐτῶν εὐνοίας τὴν ὑπόσχεσιν, τὰ ἐκ τῆς ἰδίας ἐπεμπον χώρας, ὁμοῦ δηλονότι τοῖς ἄλλοις. Ἐλαιόφορος δὲ ἡ Σαμαρείων, καὶ ἦν ἐν Αἰγύπτῳ ἐν τιμῇ τὸ ἔλαιον, οὐκ ἔχουσης αὐτὸ τῆς γῆς. Κενὸν οὖν ἔρα καὶ μάταιον ἢ εἰς ἀνθρώπους ἐλπίς. Καὶ δὴ κατοργεῖσθαι τοῦ παποιδότος ἐπ' ἀνθρώπους, ὁ ἐπὶ θεῷ πεποιθὼς, ἴδ' ἐν Παλμοῖς ἐκεῖνο λέγων· « Ἰδοὺ ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἠλπίσεν ἐπὶ τῷ πληθεῖ τοῦ ὀφθ' τοῦ θεοῦ, ἠλπίσα ἐπὶ τῷ ἔλεος τοῦ θεοῦ εἰς τὸν

καὶ κρίσις ἐφ' ἑαυτῶν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, τοῦ ἐκδικηθῆναι τὸν Ἰακώβ. Κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ.

ΡΑΓ'. Ὡσπερ Ἐφραΐμ ὀνομάσας, παρέδειξε νοτῆν τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βεβασιλευκότας, οὕτω κἀνθάδε τοὺς ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιροὺς βασιλεύοντας, ὡς ἐξ ὀνόματος τῆς βασιλευούσης κατασημαίνει φυλῆς· ἐπιτιμήσας δὴ οὖν τῷ Ἐφραΐμ, ἦτοι τοῖς ἐξ Ἐφραΐμ κρατοῦσι τοῦ Ἰσραὴλ, πνεῦμά τε αὐτοὺς ὀνομάσας πονηρὸν, καὶ κενὰ καὶ μάταια πληθύνειν εἰπὼν, διὰ γε τοῦ διαθήκας μὲν τίθεσθαι πρὸς Ἀσσυρίους, ἐμπορεύεσθαι δὲ καὶ ἔλαιον εἰς Αἴγυπτον, κατατιθέσθαι λοιπὸν τοὺς ἐξ Ἰούδα πάλιν, κριθήσεσθαι τε πρὸς αὐτοὺς τὸν τῶν ὀλων Θεόν, εὖ μάλα φησὶν, οἷον εἰ πως ἐκδικηθῆναι τὸν Ἰακώβ, φημί δὴ τὸν πατριάρχην, ὡς οὐ μετρίως ἠδικημένον, διάτοι τὸ Ἰσραὴλ ἐλθεῖν φρονεῖν τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας, μήτε μὴν τῆς πατρώας κατόπιον ἴνα γνώμης, ἀποσιέσθαι δὲ ὡσπερ τι τῶν ἀγαν ἐκτόπων τὸ ἀπομιμῆσθαι θέλειν αὐτόν. Οὐκοῦν ὡς ἠδικημένον εἰς ὄψαν διὰ τῆς τῶν τέκνων φαυλότητος τὸν Ἰακώβ ἐκδικήσῃ ἐπαγγέλλεται, τοῖς ἠδικηκόσιν ἀποδιδούς κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν.

Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπέτρυσεν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἐπίσχυσεν πρὸς Θεόν. Καὶ ἐπίσχυσεν μετὰ ἀγγέλου, καὶ ἠδυνάσθη.

ΡΑΖ'. Ἀπαριθμεῖται χρισμῶς τὰς εὐδοκίμῃσεις τοῦ Ἰακώβ, εἰς ἐλέγχου δύναμιν παρατιθεὶς αὐτάς τῶν ἑτερα ἅτα φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ἠρημένων· αἰεὶ γὰρ πως ἀντιπαραθέσει τοῦ ἀγαθοῦ τὸ φαῦλον ἐλέγχεται, καὶ τῇ παραδείξει τῶν ἐπαινουμένων τὸ μὴ οὕτως ἔχον κατηγορεῖσθαι φιλεῖ. Ὅτι τοίνυν καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων εὐφυῆς γέγονεν Ἰακώβ, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ ὠδίνος, πειρᾶται δεικνύειν διὰ τοῦ περνῆσαι τὸν ἀδελφὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ. Εἰ γὰρ καὶ θείας δυνάμεις ἐνέργημα τὸ δρώμενον ἦν (οὐ γὰρ που τὸ βρέφος τὸ ἐν ἐμβρύῳ καὶ μήτρα περνῆσαι φάμεν ἐξ αὐτοῦ τὸν Ἡσαῦ), ἀλλ' οὖν κατὰ πρόγνωσιν ὡς ἔσομένῳ χρηστῷ, τὴν τοῦ γεγονότος κατόρθωσιν ἐνετίθει Θεός. Οὕτω καὶ ἔφασκε· « Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα. » Τοῦτο δὲ ἦν κατ' ἐκλογὴν χάριτος, ἐλομένου Θεοῦ τὸν ἀμείνω που πάντως ἔσομενον, ὡς ἐν προγνώσει δὴ πάλιν. Ἀλλὰ ταῦτι μὲν ἐν μήτρᾳ. Ἐπειδὴ δὲ προῆλθεν εἰς ἤβην, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἀνδράσι ἐτέλει λοιπὸν, « Ἐν κόποις αὐτοῦ ἐπίσχυσεν πρὸς Θεόν. » Θεοῦ γὰρ πέμποντος οἰκονομικῶς εἰς ἰδρωτάς καὶ πόνους, οὐκ ἠσθένησε, φησὶν. Ἡ γὰρ οὐκ ἰδρώτας καὶ τῆς πατρώας μὲν ἀπαίρειν ἐστίας, ἀρικνεῖσθαι δὲ πρὸς Λάβαν, καὶ ἀνασχέσθαι θητείας, καὶ τοὺς ἐπὶ τὸ ποιμαίνειν ἀνατληναί πόνους; Ἀμφίβολον οὐκοῦν, « Ἐν πόνους ἐπίσχυσεν πρὸς Θεόν. » Οὐχ ὡς Θεῷ μαχόμενος, ὑπακούων δὲ μᾶλλον, καὶ οἷον περιγιγνόμενος διὰ τοῦ πληροῦν τὰ κεκελευσμένα. Ἐξὼν γὰρ ἀνδρωτὶ πλουτεῖν, καὶ εὐημερεῖν οἴκοι μένοντα τὸν Ἰακώβ, οὐκ ἀγύμναστον ἦρξαι Θεός. Ἐπὶ προφάσει δὲ μᾶλλον τῶν ἐξ Ἡσαῦ διημάστων ἐπ' ἄλλοδαπὴν ἰόντα χώραν τε καὶ πόλιν, δύσ-

VERS. 2. Et iudicium Domino contra Judam, ut ulciscatur Jacob. Juxta vias ejus, et juxta studia ejus retribuet ei.

CXXXVI. Quomodo nominato Ephraim ostendit intelligendos reges de tribu Ephraim, ita et hic qui aliquando ex tribu Juda sceptrum tenuerunt, ut ex tribu regnante, indicat. Objurgato igitur Ephraim, sive Ephraimitis Israel impetantibus, et appellatis spiritu malo, dictoque, illos inania et vana multiplicare, quod testamentum cum Assyris facerent, et oleum vendendum in Ægyptum importarent, deinceps etiam Judæ reges insinuat, et iudicio cum illis universorum Deum certaturum rectissime inquit, quasi Jacob ulciscentem, patriarcham, inquam, ut iniquissime læsum, quod cum ex eo prodiissent, item de religione sentire detractasset, neque patrum vestigiis institissent, et voluntatem illius imitandi ceu quiddam vehementer absurdum repudiassent. Quare, ut ejus gloria per illorum improbitatem obscurata, Jacob se vindicaturum pollicetur, reddendo injuriis secundum vias et studia ipsorum.

VERS. 3. In utero supplantavit fratrem suum, et in laboribus suis prevaluit in Deum. Et prevaluit cum angelo, et potuit.

CXXXVII. Utiliter laudes Jacob enumerat, ut iis aliter et cogitantes et facientes redarguat; semper enim boni appositione malum seu vitiosum coarguitur, et ex collatione laudabilium, quod ejusmodi non est, reprehendi ac damnari solet. Ab ipsis igitur incunabulis Jacob fuisse habilem ac dexterum, imo antequam partu ederetur, ex eo probare studet quod fratrem in utero materno supplantavit. Etsi enim divinæ virtutis opus fuit, quod agebatur (non enim infantem in visceribus et utero per se Esau plantam tenuisse dicere audemus), tamen secundum præscientiam, ut qui bonus esset futurus, Deus hoc factum egregium in eo excitavit; qui etiam ita dixit: « Jacob dilexi, 169 Esau autem odio habui ». Hoc porro erat secundum electionem gratiæ, cum elegisset Deus omni ratione meliorem futurum; sed ut ex præscientia. Atque hæc quidem in utero. Ubi autem juvenilem ætatem attigit, imo verius in viris numeratus est, « in laboribus suis prevaluit in Deum. » Nam cum Deus providenter eum ad sudores laboresque misisset, non defecit, inquit. An non enim sudoris opus est, a paterna domo discedere, ad Laban devenire, ibi mercenariam servitutem sustinere, et pastoritios labores perferre? Hoc igitur est ambiguum, « In laboribus prevaluit in Deum: » non quasi cum Deo pugnans, sed obediens potius, et veluti superior ac victor, quod iuxta impleveret. Nam cum liceret Jacob citra sudorem ditescere, et felicitatem adipisci, si domi maneret, Deus eum exercitatione vacare non permisit; sed occasione minarum ab Esau intentatarum, in peregrinum solum,

⁴¹ Malach. 1, 3.

et urbem profectum ⁴³, negotium permolestum sustinere fecit, ut etiam in ipsis casibus sincere in Deum charitate servata, jure esset admirationi. Igitur « prævaluit in laboribus suis in Deum; » sed « Prævaluit etiam cum angelo, inquit, et potuit. » Luctatus est enim cum eo angelus ut in forma Dei. Tum etiam amarcuit femur ejus. Verumtamen divinus Jacob gratias huic luctæ agebat; dicebat enim: « Quia vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea ⁴⁴. »

Mysterium igitur in Christo per luctam cum angelo præmonstratum est. Perseverarunt enim posteri Jacob adversari Christo, quem prophetæ magni consilii Angelum vocant ⁴⁵. Et alii quidem marcorem, id est, redemptionem ejus non admittentes; alii etiam se vidisse per ipsum, et in ipso facie ad faciem unum, et natura, et vere Deum confiteri nolentes. In seipso enim ostendit nobis Patrem Emmanuel, dicens: « Qui vidit me, vidit et Patrem ⁴⁶. » Adumbravit ergo mysterium modus certaminis. Verum Deus factum istud Jacob laudi apponit.

Vers. 4, 5. *Fleverunt, et deprecati sunt me. In domo mea invenerunt me, et ibi dictum est ad eum. Dominus vero Deus omnipotens erit memoriale ejus.*

CXXXVIII. Adhuc aliarum historiarum meminit, inclytum et undequaque laudabilem nobis Jacob demonstrans. Quare scriptum est in Genesi, filios Jacob Simeonem, et Levi Sichimitas crudeliter immaniterque trucidasse, succensos **170** ira propter Dinam sororem, cui virginitatem Emmor filius Sichem ademerat. Unde in magnum timorem conjectus beatus Jacob, seseque extemplo cum liberis et domesticis omnibus interfectum iri existimans, auctores illarum cædium increpuit, cum ita diceret: « Odiosum me fecistis, ita ut malus ego sim omnibus habitantibus terram, et in Chanaanais, et in Pheræzais. Ego autem paucissimus sum in numero, et congregati super me percutient me, et delebor ego, et domus mea ⁴⁷. » At juvenes de ferocia nihil remittebant omnino, occurrentesque dicebant: « Sed sicut scorto utentur sorore nostra ⁴⁸? » Quoniam vero magnopere metuebat, sicut dixi, justus ille, denuo cadebat supplex Deo Servatori, qui eum terroribus haud multo post liberaturum spondit, ita loquens amans justorum Deus: « Surgens, ascende in locum Bethel, et habita ibi, et fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi, quando fugiebas a facie Esau fratris tui ⁴⁹. » Postea ascensurus in Bethel beatus Jacob, et divinam domum ingressurus (redditur enim Bethel « in domum Dei, ») ita totam domum suam, et omnes qui cum eo erant, compellavit: « Tollite deos alienos de medio vestrum, et mundamini, et mutate vestimenta vestra, et sur-

οιστον ὑπενεγκεῖν παρασκευάζε πόνον, ἵνα καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς θλίψεσι τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τετηρηκῶς τὸ γνήσιον, εἰκότως θαυμάζοιτο. Οὐκοῦν, « Ἐνίσχυσεν ἐν πόνοις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν. » Ἄλλ' « Ἐνίσχυσε καὶ μετ' ἀγγέλου, φρσι, καὶ ἡδυνάσθη. » Πεπάλαικε γὰρ ἄγγελος πρὸς αὐτὸν, ὡς ἐν εἵδει Θεοῦ. Τότε καὶ ἐνάρκησεν ὁ μηρὸς αὐτοῦ. Πλὴν ὁ θεοπέσιος Ἰακώβ πλείστην ὄσσην ὠμολόγει τῇ πάλῃ τὴν χάριν. Ἐφη γάρ, « Ὅτι εἶδον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μοι ἡ ψυχὴ. »

Τὸ μὲν οὖν ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον διὰ τῆς πρὸς τὸν ἄγγελον προανεδείκνυτο πάλῃς. Ἐμενον γὰρ οἱ ἐξ Ἰακώβ ἀνταγωνίζεσθαι τῷ Χριστῷ, ὃν μεγάλης βουλῆς Ἄγγελον ὁ τῶν προφητῶν ὠνόμασε λόγος. Καὶ οἱ μὲν νάρκησιν τὴν παρ' αὐτοῦ λύτρωσιν οὐ προσηγάμενοι· οἱ δὲ καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι τεθέανται δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν ἕνα τε καὶ φύσει, καὶ ἀλλθῶς Θεόν. Ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἡμῖν ὑπέδειξε τὸν Πατέρα λέγων ὁ Ἐμμανουήλ· « Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Οὐκοῦν, προανετύπου τὸ μυστήριον ὁ τῆς ἀθλήσεως τρόπος. Πλὴν εἰς κατόρθωμα τῷ Ἰακώβ καταγράφει Θεὸς τὸ γεγενημένον.

Ἐκλαυσαν, καὶ ἐδειήθησάν μου. Ἐν τῷ οἴκῳ μου εὑροσάν με, καὶ ἐκαὶ ἐλαλήθη πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ.

ΓΑΗ'. Ἐτέρων διαμέμνηται πάλιν ιστοριῶν, λαμπρὸν καὶ εὐδόκιμον πανταχόθεν ἡμῖν ἀποφαίνων τὸν Ἰακώβ. Γέγραπται τοίνυν ἐν τῇ Γενέσει, ὅτι Σικιμίτας μὲν ὡμῶς τε καὶ ἀπανθρώπως ἀπεκτόνασιν οἱ ἐξ Ἰακώβ Λευὶ τε καὶ Συμεὼν, ἀνακαίόμενοι πρὸς ὀργὰς ἐπὶ Δίνα τῇ ἀδελφῇ, ἣν διεπαρθένευσεν Ἐμῶρ ὁ Συγὲμ υἱός. Εἶτα περιειδὴς ἐντεῦθεν ὁ μακάριος ἦν Ἰακώβ· καὶ αὐτίκα δὴ μάλα συνδιολεῖσθαι τοῖς τέκνοις καὶ τοῖς κατ' οἶκον ἅπασι προσδοκῶν, ἐπετίμα τοῖς ἐκεῖνα δεδρακόσιν, οὕτω τε ἔφη· « Μισητόν με πεποιθήκατε, ὥστε πονηρὸν με εἶναι τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν, ἐν τε τοῖς Χαναναίοις, καὶ τοῖς Φερεζαίοις. Ἐγὼ δὲ ὀλιγοστός εἰμι ἐν ἀριθμῷ, καὶ συναχθέντες ἐπ' ἐμὲ, συγκόφουσι με, καὶ ἐκτριβήσομαι ἐγὼ, καὶ ὁ οἶκός μου. » Καὶ κατέληγον μὲν οὐδαμῶς τοῦ θράσους οἱ νεανίαι. Προσυπήντων γὰρ λέγοντες· « Ἄλλ' ὥσει πόρνη χρήσονται τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν; » Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἔφην, περιειδὴς ἦν ἄγαν ὁ δίκαιος, προσέπιπτε πάλιν τῷ διασώζοντι Θεῷ. Εἶτα τῶν δειμάτων αὐτὸν ἀπαλλάττειν ὑπέτιχεῖτο, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν οὕτω λέγων ὁ φιλοδίκαιος Θεός· « Ἀναστὰς ἀνάβηθι εἰς τὸν τόπον Βαιθὴλ, καὶ οἶκει ἐκεῖ, καὶ ποιήσον ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ Θεῷ, τῷ ὁφθέντι σοι ἐν τῷ σε ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Ἡσαὺ τοῦ ἀδελφοῦ σου. » Εἶτα, μέλλων ἀναβαίνειν εἰς Βαιθὴλ ὁ μακάριος Ἰακώβ, καὶ εἰς τὸν θεῖον οἶκον ἐλθεῖν (ἐρμηνεύεται γὰρ ἡ Βαιθὴλ, « εἰς οἶκον Θεοῦ »), προσεφώνει παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς μετ' αὐτοῦ· « Ἀρατε τοὺς θεοὺς τοὺς ἄλλοτρῖους ἐκ μέσου ὑμῶν, καὶ καθαρί-

⁴³ Gen. xvii, 41. ⁴⁴ Gen. xxxii, 30. ⁴⁵ Isa. ix, 6, secund. LXX. ⁴⁶ Joan. xiv, 9. ⁴⁷ Gen. xxxv, 30. ⁴⁸ Ibid. 31. ⁴⁹ Gen. xxxv, 1.

ασαθε, και ἀλλάξατε τὰς στολάς ὑμῶν, και ἀναστάν-
 τες ἀναβῶμεν εἰς Βαιθὴλ, και ποιήσωμεν ἐκεῖ θυ-
 σιαστήριον τῷ Θεῷ, τῷ ἐπακούσαντί μου ἐν ἡμέρᾳ
 θλίψεως, ὃς ἦν μετ' ἐμοῦ, και διέσωσέ μου ἐν τῇ ὀδῷ,
 ἣ ἐπορεύθην. Καὶ ἔδωκαν τῷ Ἰακώβ τοὺς θεοὺς τοῦς
 ἀλλοτρίους, οἱ ἦσαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, και τὰ
 ἐνώτια τὰ ἐν τοῖς ὤσιν αὐτῶν, και κατέκρυψε αὐτὰ
 Ἰακώβ ὑπὸ τὴν τερβίνθον τὴν ἐν Σιχιμίς, και
 ἀπώλεσεν αὐτὰ ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. Ὁ δὲ
 γεγονότος, ἐν καλῷ τῆς ἐλπίδος ἦν ὁ θεοσπέσιος Ἰα-
 κώβ. Ἀπῆλλάττετο γὰρ εἰσάπαν τῆς Σιχιμιτῶν ὑπο-
 ψίας, Θεοῦ κατευνάζοντος ἰδίᾳ δυνάμει τοὺς τὴν ἐπ'
 αὐτῷ μάχην ὠδίνοντας. Ἐφη γὰρ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν
 ἐρεξῆς· « Καὶ ἐγένετο φόβος Κυρίου ἐπὶ τὰς πόλεις
 τὰς κύκλω αὐτῶν, και οὐ κατεδιώξαν ὅπισω τῶν
 υἱῶν Ἰσραὴλ. » Ἐπειδὴ δὲ ἐγγεγρατο θυσιαστήριον ἐν
 Λουζὰ, ὃ ἐστὶ Βαιθὴλ, « Ὡφθη, φησί, Θεὸς τῷ Ἰακώβ,
 και ἠλόγησεν αὐτὸν, και εἶπεν· Ἐγὼ ὁ Θεός σου,
 αὐξάνου, και πληθύνου· ἔθνη και συναγωγὰς ἐθνῶν
 ἔσονται ἐκ σοῦ, και βασιλεῖς ἐκ τῆς ὀσφύος σου ἐξ-
 ελεύσονται, και τὴν γῆν, ἣν ἔδωκα Ἀβραάμ και
 Ἰσαὰκ, σοὶ δέδωκα αὐτήν· και τῷ σπέρματί σου
 μετὰ σέ δώσω τὴν γῆν ταύτην. » Τούτων ἡμῖν δια-
 μέμνηται τῶν ἱστοριῶν εἰς τὸ παρὸν χρησιμώδημα
 τὸ προφητικόν. Οὐκοῦν ἦν μὲν ἐκ μητράς πτερνιστῆς
 Ἰακώβ, ὁ μὲν δὲ ἀεὶ πτερνίζεσθε, και οὐ πτερνίζετε
 μᾶλλον τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ φιλοπονώτατος μὲν ἐκεί-
 νος, και ἐν ἰδρωσὶ εὐδόκιμος, και γνήσιος πρὸς Θεόν·
 ὁ μὲν δὲ τρυφῶντας ταῖς ἀποστασίαις, τὸν ἀπάσης
 ὁμῖν εὐθυμίας οὐ τετιμήκατε χορηγόν. « Ἐκλαυσαν
 εἰ πατέρες ὑμῶν, και ἐδεήθησάν μου, » φησὶν. Εἰ
 γὰρ που γέγονασιν ἐν ὑποψίαις τοῦ παθεῖν τὰ παρὰ
 τῆς τιμῶν ἐπιβουλῆς, ἐκλαιον και ἐδέοντό μου. Δι'
 ἐμοῦ γὰρ και μόνου σώζεσθαι προσεδόκων· ὁ μὲν δὲ
 πόλεις τειχίζετε, οἰσεθέ τε, ὅτι κὰν εἰ μὴ θέλωμι,
 ἰάχα που σωθήσεσθε, και κρατήσετε τῶν ἀνθεστη-
 λῶτων. Κάκεινοι δὲ « Ἐν τῷ οἴκῳ εὐροσάν με. »
 Ἀνέβη γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν Βαιθὴλ ὁ Ἰακώβ, ἐπεφάνη
 τε Θεὸς αὐτῷ, και ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτὸν ἡ τῆς
 εὐλογίας ὑπόσχεσις, καθάπερ ἐδειξαμεν ἀρτίως, ὁ μὲν
 δὲ πάλιν οὐ ζητεῖτε Θεὸν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, εἰστρέ-
 χετε δὲ μᾶλλον, και σφόδρα προθύμως, ἐν τοῖς τεμέ-
 νεσι τοῦ Βαὰλ, και ἐξαιτεῖτε λόγους οὐ παρὰ Θεοῦ,
 ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν δαιμόνων μαντεύματα. Καὶ ὁ μὲν
 θεοσπέσιος Ἰακώβ ἀναβαίνων εἰς Βαιθὴλ, τουτέστιν,
 « εἰς οἶκον Θεοῦ, » κατηφάνισε τὰ εἰδῶλα· ὁ μὲν δὲ
 τὸ ἐναντίον ἐν οἴκῳ Θεοῦ θεὸν ἐστήσατε γλυπτόν.
 Ἔστησαν γὰρ εἰς Βαιθὴλ τὴν δάμαλιν τὴν χρυσῆν,
 καὶ τοὶ τῆς Βαιθὴλ ἐρμηνευομένης, ὡς εἶπον, « οἶκος
 Θεοῦ. » Διὰ τοῦτο και διὰ φωνῆς Ἱερραμίου φησὶν ὁ
 Θεὸς περὶ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς· « Τί ἡ ἡγαπη-
 μένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; » τουτέστιν,
 εἰδῶλον. Καὶ ὁ μὲν θεοσπέσιος Ἰακώβ και εἰς οἶκον
 ἀναβαίνουσι Θεοῦ καθαρῖζεσθαι τε και αὐτὰς δὲ τὰς
 στολάς μεταμειβεῖν ἐκέλευσαν· ὁ μὲν δὲ ὄρασθε βέ-
 βηλοι και ἀκάθαρτοι, και ἀνίπτοις ἰόντες ποσὶν εἰς
 τὸν θεῖον οἶκον οὐκ ἐρυθριᾶτε; φησὶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦν

A gentes ascendamus in Bethel, et faciamus ibi altare
 Deo, qui exaudivit me in die tribulationis, qui fuit
 mecum, et salvavit me in via qua ambulavi. Et
 dederunt Jacob deos alienos, qui erant in manibus
 eorum, et in aures, quæ in auribus eorum, et abs-
 condit ea Jacob sub terebintho quæ est in Sichim-
 is, et perdidit ea usque in hodiernam diem ⁴⁹. »
 Quo peracto bona spe alebatur sanctus Jacob. Nam
 Sichimitarum formidine penitus exsolvebatur, Deo
 virtute sua bellum adversus eum parturientes com-
 primente. Ita enim in sacra Scriptura deinceps se-
 quitur : « Et factus est timor Dei super civitates in
 circuitu eorum, et non persecuti sunt post filios
 Israel ⁵⁰. » Postquam autem ædificatum est altare
 in Luza, quæ est Bethel, « Apparuit, inquit, Deus
 B Jacob, et benedixit ei, dixitque : Ego Deus tuus,
 cresce et multiplicare : gentes et congregationes
 gentium erunt ex te, et reges de lumbo tuo egre-
 dientur, et terram quam dedi Abraham et Isaac,
 tibi dedi eam, et semini tuo post te dabo terram
 hanc ⁵¹. » Harum historiarum nos commonefacit in
 præsentem propheticum oraculum. Erat igitur ex utero
 supplantator Jacob, vos autem semper supplan-
 tamini, et non supplantatis potius **171 peccatum**.
 Et ille quidem laborum erat amantissimus, et sudori-
 bus spectatus, et sincerus erga Deum; vos autem
 defectionibus ludentes, omnis lætitiæ vestræ largi-
 torem non honorastis. « Fleverunt patres vestri, et
 obsecrarunt me, » inquit. Nam si quando per insi-
 dias quidpiam ab aliis se passuros suspicabantur,
 flebant et supplicabant mihi : per me enim tantum-
 modo salutem exspectabant; at vos urbes communi-
 titis, putatisque etiam nolente me fortasse servatum
 iri, et de hostibus victoriam relatuuros. Et illi « in
 domo invenerunt me. » Ascendit enim in Bethel Ja-
 cob, ut dixi, apparuitque illi Deus, et ibi dicta est
 ad illum benedictionis promissio, et paulo ante docu-
 imus; et vos rursus non quaeritis Deum in domo
 ejus, sed in delubra Baal potius, et cupidissime cur-
 ritis; nec a Deo responsa, sed dæmonem vaticinia
 exquiritis. Et divinus quidem Jacob ascendens in
 Bethel, hoc est, « in domum Dei, » delevit idola;
 vos contra in domo Dei Deum sculptilem constitui-
 stis. Statuerunt quippe in Bethel vitulum aureum,
 tametsi Bethel interpretationem haberet « domus
 Dei, » ut dixi. Quocirca et per Jeremiam Deus ait
 de Judæorum Synagoga : « Quid dilecta in domo
 mea fecit abominationem ⁵²? » idolum puta. Ac
 divinus quidem Jacob etiam in domum Dei ascen-
 dentibus mandavit mundari, et mutare vestes; vos
 autem cernimini profani, et immundi, et illotis pe-
 dibus domum divinam ingredi non erubescitis? in-
 quit. Quoniam porro talis erat Jacob, idcirco et
 « Dominus omnipotens erit memoriale ejus. » Ma-
 net enim salvus in memoria Dei, et floret gloria
 immortalis. Glorificat quippe Deus diligentes se. Ita-
 que (dicam enim iterum quidpiam vehementer con-

⁴⁹ Gen. xxxiv, 2, 4. ⁵⁰ Ibid. 5. ⁵¹ Ibid. 9, 12.

⁵² Jer. xi, 15.

ducibile) honores patrum vestrorum condemnabunt vos, qui cum ipsis sapere, similibusque moribus et studiis exornari nolueritis. Damnabimini autem, non quia animabus tantum vestris iniqui, sed gloriæ quoque patrum insidiati fueritis, majorumque nobilitatem contaminaveritis.

αὐτοῖς, καὶ διὰ τῶν ὁμοίων κατακαλλύνεσθαι τρόπον εἰς μόνας ἡδονηκότες τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἀλλ' οἷον εἰς τὰς, καὶ προγονικὴν εὐγένειαν καταισχύναντες.

VERS. 6. *Et tu in Deo tuo converteris, misericordiam et iudicium custodi, et appropinqua ad Deum tuum semper.*

CXXXIX. Gratulæ pollicitatio minis admista est : contentiantis enim magis quam simpliciter promittentis est ista oratio. Verumtamen ex amore procedit comminatio, et est ad probas cogitationes, et ad desiderium officio parendi vocantis oraculum. Erat enim, inquit, sapiens longeque optimus divinus Jacob, et propositi sui fructum habebat Dei erga se charitatem. Sed tu patrem non es imitatus. Verumtamen « Converteris in Deo tuo etiam tu, » hoc est, quamvis insipiens fueris, et apostata, et insolens, nihilominus etiam præter voluntatem ad vitam virtutis norma directam redibis. Redibis autem correptus in Deo, id est, per Deum. Et quoniam bona ratio non persuasit ut recta via ambulares, velleque sapere ut oporteret, restabit tibi plano flagellum, et celeriter ad obsequium et cognoscendum quod expedit te transferet. Atque hæc nobis, ut arbitrator, indicaverit merito quod dicitur, « Et tu in Deo converteris, » minas, et dixi, bonis promissis scitissime permixtas habens. Deinde porro, ut jam flagella patienti, et in medio verberum constituto Deus acclamans : « Misericordiam et iudicium custodi, et appropinqua ad Deum tuum semper. » Quemadmodum enim si dominus quispiam servo in pœna, et inter ipsa flagella cum venia et indignatione dicat : Modestus esto, et prompte obediens, et herijia jussa ne contemne; eodem modo, opinor, et universorum Deus, percusso quodammodo Ephraim, et belli calamitatibus castigato, inquit, « Misericordiam et iudicium custodi, et appropinqua ad Deum tuum semper. » Perinde fortasse ac si dicat : Hac de causa seito te percuti, quia non custodisti nec magni duxisti quæ mihi grata sunt et dilecta. Misericordia igitur dilectionem significat, « Dilectio autem est legis plenitudo » : proximo enim « Malum non operatur », ut beatus Paulus ait. Iudicium vero justam actionem, sive justitiam, et divinæ legis voluntatisque observationem. Iudicium enim a divina Scriptura lex vocatur. Appropinquare autem Deo semper, significare potest sincerum mentis in ipsum desiderium et inclinationem, et abhorreere ab aliis qui non sunt dii, aut a creatura forte, aut certe a lignis et lapidibus. Appropinquabit vero Deo, et prope erit secundum affectum, qui et probis actionibus excellere novit, et incorruptam in seipso fidem

Α τοιοῦτος ὁ Ἰακώβ, ταύτητοι καὶ ὁ Κύριος παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ. Ὡρίζεται γὰρ ἐν μνήμῃ Θεοῦ, ἔχει τε ἀειθαλῆ τὴν εὐκλειαν. Δοξάζει γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. Οὐκοῦν (ἐρῶ γὰρ τι πάλιν τὸ εἰς ἐνησιν ἀναγκαῖον) κατακρίνουσιν ὁμᾶς τῶν πατέρων αἱ δόξαι, μὴ τὰ ἴσα φρονεῖν ἐλομένους τε καὶ σπουδασμάτων. Κατακριθῆσεσθε δὲ, οὐχ ὡς πως καὶ ταῖς τῶν πατέρων εὐκλείαις ἐπιβουλεύσαντες.

Καὶ σὺ ἐν Θεῷ σου ἐπιστρέψεις, ἔλεον καὶ κρίμα φυλάσσο, καὶ ἔγγιζε πρὸς Θεόν σου διὰ πάντοτε.

ΠΑΘ'. Ἀπειλὴ κεκέρασται τῆς χάριτος ἡ ὑπόσχασις. Ἀπειλοῦντος γὰρ μᾶλλον, ἢ ὑπισχυομένου καθαρῶς εἰς τὸ παρὸν ὁ λόγος· πλὴν ἐξ ἀγάπης ἡ ἀπειλὴ, καὶ καλοῦντος εἰς ὀρθότητα λογισμῶν, καὶ εἰς ἐφεσιν εὐκοσμίας τὸ χρησιμώδημα. Ἦν μὲν γὰρ, φησὶ, σοφὸς καὶ πανάριστος ὁ θεοπέσιος Ἰακώβ, καὶ γνώμης ἰδίας ἔχων καρπὸν τὸ θεοφιλέε. Ἄλλ' οὐκ ἐμμήσω τὸν πατέρα. Πλὴν « Ἐπιστρέψεις ἐν Θεῷ σου καὶ σὺ, » τοῦτέστι, κἂν ἐξέτηλος ἦς, καὶ ἀποστάτης, καὶ ὄβριστης, ἀλλ' οὖν ἐπανήξη, καὶ οὐχ ἐκῶν, εἰς τὸ ἐλθεῖν βιοῦν ὀρθῶς. Ἐπανήξεις δὲ παιδεύομενος ἐν Θεῷ τοῦτέστι, διὰ Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ σε λογισμὸς οὐ πέπεικεν ἀγαθῶς, ἐπ' ὀρθὴν ἴναί τι τρέβον, καὶ ἀγαπῆσαι φρονεῖν ἃ δεῖ, περιγενήσεται σου πάντη τε καὶ πάντως ἡ μάστιξ, καὶ μεταθήσει γοργῶς πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος ἀρεσίν τε καὶ γνῶσιν. Ταῦτ' ἔστι μὲν οὖν ἡμῖν, καθάπερ ὑπολαμβάνω, κατασημῆναι ἂν εἰκότως τὸ, « Καὶ σὺ ἐν Θεῷ σου ἐπιστρέψεις, » ἀπειλὴν ἔχον, ὡς ἔφη, χρησταῖς ὑποσχέσει εὐ μάλα κεκερασμένην. Ἔπειτα λοιπὸν, ὡς ἦδη μαστιζομένης, καὶ ἐν αὐτῷ γεγονότι τῷ πλήττεσθαι, Θεὸς ἐπιφωνεῖ· « Ἐλεον καὶ κρίμα φυλάσσο, καὶ ἔγγιζε πρὸς τὸν Θεόν σου διαπαντός. » Ὡσπερ γὰρ εἰ τις δεσπότης οὐκ ἐτή παιδευομένης, καὶ ἐν αὐτῷ μαστίζεσθαι γεγονότι, λέγοι μετὰ φειδοῦς τὸ ἅμα καὶ ἀθανακτικῶς, Σώφρων ἔσο καὶ εὐπειθής, καὶ μὴ καταφρόνει δεσποτικῶν ἐνταλάμων τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τυπτομένην τρόπον τινὰ τῷ Ἐφραῖμ, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς ἐκπαιδευομένην φησὶν· « Ἐλεον καὶ κρίμα φυλάσσο, καὶ ἔγγιζε πρὸς τὸν Θεόν σου διαπαντός. » Ὁμοίον ὡς εἰ λέγοι τυχόν· Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἴσθι πληττόμενος, ὅτι μὴ ἐφυλάξω, μὴδὲ τετήμηκας τὰ ἐμοὶ φίλα καὶ ἡγαπημένα. Τὸ μὲν οὖν ἔλεος τὴν ἀγάπην δηλοῖ. Ἐκ τῆς ἀγάπης δὲ νόμου πληρωσις. Ὁ γὰρ πλῆσιον ὁ Κακὸν οὐκ ἐργάζεται, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Τὸ δὲ κρίμα τὴν δικαιοπραγίαν, ἥτοι τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ νόμου βουλήματος τήρησιν. Κρίμα γὰρ ὁ νόμος ὠνόμασται παρά γε τῆ θεοπνεύστῃ Γραφῇ. Τὸ δὲ ἔγγιζειν Θεῷ διαπαντός, ὑπέφηνην ἂν τὴν εἰς αὐτὸν γνησίαν τῆς διανοίας ἐφεσίν τε καὶ ῥοπήν, καὶ τὸ μὴ προσκεῖσθαι φιλεῖν ἑτέροις τοῖς οὐκ ὄδοι θεοῖς, ἢ τῇ κτίσει τυχόν, ἢ γούν ξύλοις τε καὶ λίθοις. Ἐγγίει δὲ Θεῷ, καὶ πλησιῶν ἔσται κατὰ διάθεσιν, καὶ ὁ πράξειεν ἀγαθαῖς ἐμπρέπειν εἰδώς, καὶ

²⁹ Rom. xiii, 10. ³¹ I Cor. xiii, 5.

ἀπαράφθορον ἐν αὐτῷ τηρήσας τὴν πίστιν. Μεσολαθεῖ γὰρ πολλάκις ἡ ἀμαρτία, καὶ διαίστησι Θεοῦ. Κατὰ τὸν Ἰσον δὲ τρόπον ἀποσεθεὶ πάλιν τῆς πρὸς αὐτὸν οικειότητος καὶ τὸ προσκεισθαι φωναῖς ἀνοσιῶν ψευδοδιδασκάλων. Παιρητητέον δὲ οὖν τοῖς ἐθέλουσιν ἐγγὺς εἶναι Θεοῦ, τὰ δὲ ὧν ἂν γίνοντο μακρὰν.

Χαναάν, ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας, καταδυναστεύεισιν ἠγάπησε. Καὶ εἶπεν Ἐφραΐμ· Πλήν πεπλοῦτήκα, εδρηκα ἀναψυχὴν ἐμαυτῷ. Πάντες οἱ πόνοι αὐτοῦ οὐχ εὐρεθήσονται αὐτῷ δι' ἀδικίας ἧς ἤμαρτεν.

PM. Ὅσον μὲν γὰρ ἦκει εἰς γε τὸ δοκοῦν Θεῷ, τετήρηκεν ἂν ἐλεός τε καὶ κρίμα, καὶ τὸ ἐγγίζεν αὐτῷ διαπαντός ὁ Ἐφραΐμ. Ἐπειδὴ δὲ φρενὸς ἀπώλισθεν ἀγαθῆς, καὶ δι' οὐδενὸς πεποίηται, λόγου τὰ οὕτω σιπτά καὶ τίμια, γέγονεν ἐν Ἰσραὴλ τοῖς ἀλλογεμένοις Χαναναίοις ἀθεός τε καὶ δυσσεβής, καὶ ὅτι μέλιστα χαίρων ἐπὶ τοῖς τῆς φαυλότητος τρόποις, καὶ βαρβάρῳ γνώμῃ τῆς ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας ἀχαλίνως ἠττώμενος. Οὐκοῦν εἶδει μὲν τὸν Ἐφραΐμ ζηλωτὴν ὀρεῖσθαι τοῦ προπάτορος Ἰακώβ, καὶ τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης κατ' ἔχους εἶναι φιλεῖν. Ἀλλὰ γέγονε Χαναναίος. Ἡύρηται γὰρ « Ζυγὸς ἀδικίας ἐν χειρὶν αὐτοῦ, » τούτέστιν, ἀμισύτης καὶ πλεονεξία. Τετιμῆκα γὰρ ἐν Ἰσραὴλ τοῖς ἔθνεσι τοῖς οὐκ εἶδον Θεοῦ, τὴν ἐκράτατον καταδυναστεύσαν. Καὶ ὅτι μὲν ἐπλημμέλει τοῦτο ἄρῶν, ἐννοεῖν οὐκ ἤξιον. Ἐπετέρπετο δὲ μόνῳ τῷ πλουτεῖν καὶ τρυφᾶν, ὡς οὐκ ἐφορώμενος Θεοῦ, ὡς οὐκέτι κατασκευατομένου τοῦς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τοῖς ἐδικεῖν ἐθέλουσιν ἐπιτιμῶντος δικαίως. Ἀπονοίας δὲ τῆς ἐσχάτης εἶη ἂν ἀπόδειξις ἐναργής, τὸ ἐκ παντός μὲν τρόπου πλουτεῖν ἐπαίγεσθαι τὸν Ἐφραΐμ, οὐδὲν δὲ εἶναι νομίζειν τὰ ἐξ ἀρπαγῆς καὶ βίας ἐγκλήματα, σεμναλόγημα δὲ ὡσπερ ποιεῖσθαι λοιπὸν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀποπληξίας, τὰ οἷς εἶδει μᾶλλον ἐπερυβριῆν. Ἐφη γὰρ « Πλήν πεπλοῦτήκα, ἠδρηκα ἀναψυχὴν ἐμαυτῷ. » Τί οὖν πρὸς ταῦτα Θεός; « Πάντες οἱ πόνοι αὐτοῦ οὐχ εὐρεθήσονται αὐτῷ, διὰ ἀδικίας ἧς ἤμαρτε. » Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅτι « Πλοῦτος ἀδικῶς συναγόμενος ἐξεμεθήσεται, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ ὅτι τοῖς ἐθέλουσιν ἐξ ἀδικίας συλλέγειν, καὶ πλουτεῖν ἐκ πλεονεξίας, ἐπιφωνεῖτω τις ἡδὴ τὸ διὰ φωνῆς ἀγίου· Βέλτιον ἦν σε « ποιεῖν κρίμα, καὶ δικαιοσύνην καλὴν » προκειμένου γὰρ τοῦ θεοῦ βήματος, « Οὐκ ὠφελήσουσι μὲν θησαυροὶ ἀνόμους, δικαιοσύνη δὲ ῥύσεται ἐκ θανάτου. » Καὶ ἡ φησι ὁ Παροιμιαστής, « Κρείσων μικρὰ μερὶς μετὰ φόβου Κυρίου, ἢ θησαυροὶ μεγάλοι μετὰ ἀφοβίας. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· « Κρείσων ὀλίγη λήψις μετὰ δικαιοσύνης, ἢ πολλὰ γεννήματα μετὰ ἀδικίας. » Πλήν αἱ πράξεις ἡμᾶς, καὶ ἡ τῶν ἔργων ποιότης, ἀγίου· ἔσθ' ὅτι τῆς τῶν ἁγίων Πατέρων εὐγενείας ἀποτελεῖ, ἀπονέμει δὲ καὶ πατράσιν ἀμαρτωλοῖς. Διοίσομεν γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον τῶν ἐν ἀσεβείᾳ βεβιωκότων, εἰ τὰ αὐτῶν μιμοίμεθα. Ταύτητος, κεκλήσθαι φαμεν Χαναάν τὸν Ἐφραΐμ. Περφρόνηκα γὰρ τὰ ἀλλογενῶν. Ἀλλογενεῖς

A servavit. Saepe enim peccatum se interponit, et a Deo disjungit ac separat. Eodem quoque modo ab ejus familiaritate arcet pseudomagistrorum impiis sermonibus deditum esse. 173 Volentibus igitur Deo propinquos esse, removenda sunt per quae longinqui ab eo fiant.

Vers. 7, 8. Chanaan, in manu ejus statera iniquitatis, opprimere per potentiam dilexit. Et dixit Ephraim : Verumtamen dives effectus sum, inveni quietem mihi. Omnes labores ejus non inveniuntur ei propter iniquitates quas peccavit.

CXL. Quod attinet ad beneplacitum Dei, ostendisset misericordiam et judicium, et studisset illi appropinquare semper Ephraim. Sed quia bonam mentem amisit, et res adeo venerandas colendasque nihili fecit, Chanaanæis alienigenis factus est similis, atheus et impius, et meritis æquam plurimum gaudens, et animo barbarico cupiditate rerum alienarum impotentèr subjugatus. Ergo debebat quidem Ephraim primi patris sui Jacob æmulus videri, et per vestigia justitiæ ejus liberatèr incedere; sed evasit Chanaanæus. Inventa est enim « statera iniquitatis in manu ejus, » hoc est, inæqualitas et avaritia. Nam more gentium Deum ignorantium execranda oppressio pro magno habuit. Et se peccare hoc faciendo, cogitare noluit. Solla divitiis acquirendis et voluptatibus delectabatur, quasi Deo non vidente, nec amplius homines in terris visitante, et injuste agentes juste multante. Est autem extremæ dementiæ argumentum certissimum, Ephraim modis omnibus ad divitiis corradendas incumbere, et rapinæ ac violentiæ crimina nihili facere; sed ex magno stupore adhuc honorifice quodammodo de se prædicare, ob quam præstaret pudore subundi. At nuncque, « Verumtamen dives effectus sum, inveni quietem mihi. » Quid igitur ad hæc Deus? « Omnes labores ejus non inveniuntur ei, propter iniquitates quas peccavit, » Verum est enim, « divitiis injuste congregatæ ornamentum », ut scriptum est. Quin et ex iniquitate conantibus opes colligere, et ex avaritia ditescere illud sancti quisiqum exclamet, melius est te « facere judicium, et justitiam ». Propositio namque divino tribunalī « non proderunt thesauri iniquis; justitia autem liberabit a morte ». Et ut ait Paræmiastes : « Melior est parva pars cum timore Domini, quam thesauri magi cum animo intrepido ». Et rursus idem : « Melior pauca acceptio cum justitia, quam multa germina cum iniquitate ». Verumenimvero actiones nos, 174 et operum qualitas sanctorum Patrum nobilitate aliquando dignos efficiunt, et peccatoribus similes reddunt. Nullo quippe modo ab his qui impte vixerunt discrepabimus, si ipsorum mores imitemur. Ideo dicebimus Ephraim vocatum esse Chanaan. Eo enim animo fuerunt quo alienigenæ; Chanaanæi autem misigenæ, et propter impietatem infantes, Proinde et quidam

173 Job xx, 15. 174 Jer. xxii, 3. 175 Prov. x, 2. 176 Prov. xv, 16. 177 Prov. xvi, 8.

inerepantur, facinorosae audaciae suae convenienter, A
audientes, « semen Chanaan, et non Juda ⁶⁰. »

VERS. 9, 10. *Ego autem Dominus Deus tuus eduxi te de terra Aegypti. Adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut in diebus solemnitate. Et loquar ad prophetas. Et ego visiones multiplicavi, et in manu prophetarum assimilatus sum.*

CXLI. Chanaan appellavit Ephraim, ut dixi, manifeste coarguens ut inimicum misericordiae et justitiae, et sectantem potius inaequalitatem et avaritiam et iniquitatis omne genus. Verum ecce conatur praeterea ostendere, non solum in rebus humanis fuisse talem, sed etiam appropinquare Deo rebus ipsis recusasse. Insimulat igitur ut ignorantem liberatorem suum, ut vecordem ac protervum adversus eductorem suum, « De domo servitutis, in signis et portentis, et in brachio excelso ⁶¹. »—« Ego enim, inquit, eduxi vos ex Aegypto. » Dum autem dicit, « eduxi, » revocat nos ad memoriam patrum promissam super ipsis, quoad in terram patribus ipsorum promissam profecti sunt. Ea sexcenta sunt, et quae satis admirari nemo potest. Nullam autem relictam illis excusationem de oblivione horum docet, adjungens: « Adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut in diebus solemnitate. » Quod quid sit, audies rursus. Lex Moysis in mense septimo, decimo quinto die, festum Scenopegiae, seu Tabernaculorum celebrari jussit. Cujus quae fuerit occasio, ipse legislator declarat, de Scenopegia hunc in modum loquens in Levitico: « In mense septimo celebrabit ipsam. In tabernaculis habitabit septem dies. Omnis indigena in Israel habitabit in tabernaculis. Ut videant generationes vestrae, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cum educerem illos de terra Aegypti. Ego Dominus Deus vester ⁶². » Itaque ad recordationem exitus de Aegypto festum peragebant. Deinde ait, Quomodo possis mei oblivisci, qui eduxi te ex Aegypto, 175 adhuc habitans in tabernaculis, et ipsum hoc negotium solemnitate occasionem et causam habens? « Adhuc enim habitare te faciam in tabernaculis, ut in die festi. »—« Habitare te faciam » ait, pro, habitare te facio, aut facio habitare in tabernaculis in diebus festi horum. Igitur defendi oblivio ista non potest. Sed cupiebas forsitan futurorum quaedam nosse, et inquirere volebas curiosius quae tua interessent. Et cur potius adires falsos vates Baal, aut commentitios deos, et ab ipsis ista exquireres, et non magis sapienter meminisses me loqui ad prophetas, et multiplicare visiones quoque, hoc est, a me omnem sermonem propheticum et profecturum, et profectum esse, et non ab aliquo falso nomine deorum tuorum? Mihi enim soli in acceptis referetur et futura scire, et praeterita meminisse. Sed imitati sunt me, inquit, honorati abs te adulterini vates et prophetae. Hoc est quod ait, « In manu propheta-

δὲ οἱ Χαναναῖοι, καὶ ἐπ' ἀθεύτηι διαβεβημένοι τοιγάρτοι καὶ ὠνειδίζοντό τινες, τοῖς ἑαυτῶν τολμήμασι πρεπόντως ἀκούοντες, « Σπέρμα Χαναάν, καὶ οὐκ Ἰούδα. »

Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεός σου ἀνήγαγόν σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ἐτι κατοικιδίω σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέραις ἐορτῆς. Καὶ λαλήσω πρὸς προφήτας. Καὶ ἐγὼ ὀράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προσητῶν ὠμοιώθην.

PMA. Χαναάν ὠνόμασε τὸν Ἐφραῖμ, ὡς ἔφη, ἀπελέγχων ἐναργῶς, ὡς εἶη μεμισηκῶς ἐλεός τε καὶ κρίμα, ἀνθηρημένος δὲ μᾶλλον τὴν πλεονεξίαν, καὶ τὴν ἀνίσότητα, καὶ πᾶν εἶδος ἀδικίας. Ἄλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν πειράται δεικνύειν, ὡς μὴ μόνον γεγονότα τὰ εἰς ἀνθρώπους τοιοῦτον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ ἐγγίξειν Θεῷ διὰ πραγμάτων αὐτῶν παραιτούμενον. Αἰτιᾶται δὴ οὖν, ὡς ἠγνοήκοτα τὸν λυτρωτὴν, ὡς ταῖς ἀπονολαῖς περιυβρίσαντα τὸν ἐξ οἴκου δουλείας ἐκκεκομικότα σημεῖοις τε καὶ τέρασι, καὶ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, καὶ ἐν βραχίονι ὤψηλῳ. « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐξ Αἰγύπτου. » Ἐν δὲ τῷ ἀνήγαγον ἔειπεν, ἀποφέρει πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἐπ' αὐτοῖς γενομένων, ἄχρις ἂν εἰσελάσωσιν εἰς τὴν γῆν τὴν τοῖς ἁγίοις πατέρασιν ἐπηγγελμένην. Μυρία δὲ ὅσα ταυτεῖ, καὶ πάντες ἐπέκεινα θαύματος. « Ὅτι δὲ προφάσιστον αὐτοῖς τὴ ἐπιλανθάνεσθαι τούτων, παρέδειξε προστιθεὶς: « Ἐτι κατοικιδίω σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέραις ἐορτῆς. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἔστι, πύση δὴ πάλιν. Ὁ διὰ Μεσαίας προστέταχε νόμος ἐν τῷ ἐβδόμῳ μηνί, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἡμέρῃ, τῆς σκηνοπηγίας τελειῖσθαι τὴν ἐορτὴν. Καὶ τίς ἡ τοῦδε πρόφασις, αὐτὸς ἡμῖν ὁ νομοθέτης διεσάφη, λέγων περὶ τῆς σκηνοπηγίας, ἐν τῷ Λευϊτικῷ: « Ἐν τῷ μηνί τῷ ἐβδόμῳ ἐορτάσετε αὐτὴν. Ἐν σκηναῖς κατοικήσετε ἐπτά ἡμέρας. Πᾶς ὁ αὐτόθων Ἰσραὴλ κατοικήσει ἐν σκηναῖς: ὅπως ἴωσιν αἱ γενεαὶ ὑμῶν, ὅτι ἐν σκηναῖς κατώκησα τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, ἐν τῷ ἐξαγαγεῖν με αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν. » Οὐκ οὖν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐξόδου τῆς ἐξ Αἰγύπτου γεγεννημένης, ἐτέλουν τὴν ἐορτὴν. Εἶτα, πῶς ἂν δύναιο, φησὶν, ἐπιλανθάνεσθαι μου, τοῦ ἐξαγαχόντος σε ἐξ Αἰγύπτου, γινόμενος ἐτι καὶ ὑπὸ σκηναῖς, καὶ πρόφασιν ἐορτῆς τὸ χρῆμα ποιούμενος; « Ἐτι γὰρ κατοικιδίω σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέρᾳ ἐορτῆς. » Τὸ, « κατοικιδίω σε, » φησὶν ἀντι τοῦ, κατοικίξω, ἥτοι ποιῶ κατοικεῖν ἐν σκηναῖς, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐπι τούτοις ἐορτῆς. Οὐκοῦν ἀπροφάσιτος ἡ λήθη. Ἄλλ' ἐξήτεις ἴσως εἰδέναι τῶν ἐσομένων τινὰ, καὶ πολυπραγμονεῖν ἐβούλου τὰ κατὰ σαυτὸν: καὶ τί μᾶλλον εἶδει προσεῖναι τοῖς ψευδομάντεσι τοῦ Βάαλ, ἤγουν τοῖς τῶν ψευδωνύμων Θεῶν, καὶ παρ' αὐτῶν τὰ τοιαῦτα ζητεῖν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἀναμιμνήσκεσθαι σοφῶς, ὅτι καλῶ μὲν ἐγὼ πρὸς προφήτας, ἐπλήθυνα δὲ καὶ ὀράσεις, τουτέστι, παρ' ἐμοῦ πᾶς ἔσται λόγος προφητείας, καὶ ἤδη γέγονεν, οὐ παρ' ἑτέρου σου τῶν ψευδωνύμων Θεῶν. Ἐμοὶ γὰρ ἀνακείσεται μόνον, τὸ καὶ εἰδέναι τὰ ἐσόμενα, καὶ μεμνησθαι τῶν παρεψημένων. Ἄλλ'

⁶⁰ Dan. xiii, 56. ⁶¹ Jer. xxxii, 21. ⁶² Levit. xiii, 41-43.

ἐμιμήσαντό με, φησὶν, οἱ τσιτιμημένοι παρὰ σοῦ A
 ψευδομάντις καὶ ψευδοπροφῆται. Τοῦτό ἐστι τὸ,
 « Ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθη. » Ἐζήτεις παρ' αὐ-
 τῶν εἰδέναι τὰ μέλλοντα. Ἐἶτα, τοὺς ἐμοὺς πλαττό-
 μενοι λόγους, καὶ τὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν ἔργα μι-
 μούμενοι, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἠρεύγοντό σοι. Καὶ
 γοῦν Ἱερεμίας μὲν ὁ προφήτης, κλοιοὺς ἐτίθει ξυλλί-
 νους περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, Θεοῦ τὸ χρῆμα γενέ-
 σθαι προστάττοντος. Ἀντιταττόμενος δὲ τοῖς αὐτοῦ
 λόγοις ὁ ψευδοπροφήτης Ἄνανιας, λαθῶν συνέτριψε
 τοὺς κλοιοὺς, ἔφη τε· « Οὕτως εἶπε Κύριος· Συνέτριψα
 τὸν ζυγὸν βασιλέως Βαβυλώνας. » Τοῦτό ἐστίν, ὡς
 ἔφη, τὸ, « Ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθη. » Ἐγ-
 κλημα δὴ οὖν τῷ Ἐφραΐμ, ὅτι καίτοι σαφῆ τὴν ὑπό-
 μνησιν ἔχων ἀπὸ γε τῆς φορητῆς τῆς σκηνοπηγίας,
 τῆς ἐξόδου τῆς Αἰγύπτου γαγενημένης, ἐπελανθάνετο B
 Θεοῦ, καὶ ὅτι μὴ μᾶλλον αὐτὸν ἐζήτησεν, ὡς λαλοῦντα
 πρὸς προφῆτας, ὡς ὁράσεις κεκληθυκότα, προσέκειτο δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν ψευδοπροφητῶν ἀπάταις,
 πλαττομένων τὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τε λόγων καὶ πράξεων.

*Et mihi imitatus sum. » Quærebis scire ab illis fu-
 tura. Deinde illi meos sermones flagentes, meorum-
 que prophetarum opera imitantes, de cordibus suis
 eructabant tibi. Quare Jeremias propheta, Deo ita
 mandante, vincula, seu catenas ligneas circumpo-
 nebat collo suo. Qui autem sermonibus ejus re-
 fragabatur falsus propheta Ananias, arreptis contri-
 vit, dixitque : « Sic dicit Dominus : Contrivi jugum
 regis Babylonis. » Hoc est quod dicebam, « in
 manu prophetarum assimilatus sum. » Crimen igitur
 Ephraim est quod, quamvis a solemnitate Ta-
 bernaculorum evidenter eductionis de Ægypto ad-
 moneretur, obliviscatur tamen Dei; et quod non
 potius ipsum quærebat, ut loquentem ad prophetas,
 ut visiones multiplicantem; sed decipi se a pseudo-
 prophetis pateretur verbis et factis quæ Dei propria
 sunt mentientibus.*

*Vers. 11. Si Galaad non est, num falsi erant in
 Galgal principes immolantes, et altaria eorum quasi
 testudines super desertum agri?*

CXLII. Addictos falsis vatibus et falsis prophetis,
 ascendentesque et sacrificantes in Galaad et Galgal
 his verbis reprehendit. Demonstrationis ergo duas
 hasce civitates potissimum accipit, in quibus vige-
 bat seductio enormius, et omnis ratio pietatis conti-
 nehatur, omniaque magnificabant, quæ animos incen-
 derent, et extrema essent plena insania. 176 Igitur
 supra de Galaad dixit Deus : « Ibi contempsit me Ga-
 laad, civitas operans vana, » hoc est, idola. Incolæ
 enim illius idolorum artifices erant. De altera vero :
 « Omnes nequitie eorum in Galgal, quia ibi odi eos
 propter malitias adinventionum eorum. » Non erit
 abs re nonnulla proferre in medium, quæ Galaaditis
 acciderunt : sic enim sensus verborum adductorum
 liquebit. Phulas rex Assyriorum, qui primus Sama-
 riam adortus est, veluti primitias sibi fecit duas
 tribus trans Jordanem, omnesque earum urbes sub-
 egit, et ante alias Galaad. Horum velut in transitu
 meminit Deus, dicens : « Si Galaad non est. » Si non
 est, inquit, et nunc salva non est Galaad; si et per-
 iit, non est ex ea Ephraim redarguere petulantiam,
 quia nunc non videtur; nam et sacrificantes prin-
 cipes in Galgal mendaces erant, et non veri. Galgal
 oppidum est trans Jordanem, in quam parvi et magni
 confluentes sese idololatriæ sordibus inquinabant.
 Itaque si non est Galgal, num quis dicere audeat,
 etiam sacrificantes principes in Galgal falsos ac non
 veros fuisse?
 excelsa et conspicua simulacris eri-
 gentes altaria, similia testudinibus in agro. Testu-
 dines esse dicit, non illa animalia, cave putes; sed
 aggeres excitatos, quos quidam ad aquam in colles
 derivandam faciunt : innumera enim hujusmodi ab
 agricolis solerter excogitata sunt. Principes autem
 sacrificantes nominat, aut exercitui præfectos et dis-

ἐμιμήσαντό με, φησὶν, οἱ τσιτιμημένοι παρὰ σοῦ
 ψευδομάντις καὶ ψευδοπροφῆται. Τοῦτό ἐστι τὸ,
 « Ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθη. » Ἐζήτεις παρ' αὐ-
 τῶν εἰδέναι τὰ μέλλοντα. Ἐἶτα, τοὺς ἐμοὺς πλαττό-
 μενοι λόγους, καὶ τὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν ἔργα μι-
 μούμενοι, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἠρεύγοντό σοι. Καὶ
 γοῦν Ἱερεμίας μὲν ὁ προφήτης, κλοιοὺς ἐτίθει ξυλλί-
 νους περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, Θεοῦ τὸ χρῆμα γενέ-
 σθαι προστάττοντος. Ἀντιταττόμενος δὲ τοῖς αὐτοῦ
 λόγοις ὁ ψευδοπροφήτης Ἄνανιας, λαθῶν συνέτριψε
 τοὺς κλοιοὺς, ἔφη τε· « Οὕτως εἶπε Κύριος· Συνέτριψα
 τὸν ζυγὸν βασιλέως Βαβυλώνας. » Τοῦτό ἐστίν, ὡς
 ἔφη, τὸ, « Ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθη. » Ἐγ-
 κλημα δὴ οὖν τῷ Ἐφραΐμ, ὅτι καίτοι σαφῆ τὴν ὑπό-
 μνησιν ἔχων ἀπὸ γε τῆς φορητῆς τῆς σκηνοπηγίας,
 τῆς ἐξόδου τῆς Αἰγύπτου γαγενημένης, ἐπελανθάνετο
 Θεοῦ, καὶ ὅτι μὴ μᾶλλον αὐτὸν ἐζήτησεν, ὡς λαλοῦντα
 πρὸς προφῆτας, ὡς ὁράσεις κεκληθυκότα, προσέκειτο δὲ
 μᾶλλον ταῖς τῶν ψευδοπροφητῶν ἀπάταις,
 πλαττομένων τὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τε λόγων καὶ πράξεων.

*Et mihi imitatus sum. » Quærebis scire ab illis fu-
 tura. Deinde illi meos sermones flagentes, meorum-
 que prophetarum opera imitantes, de cordibus suis
 eructabant tibi. Quare Jeremias propheta, Deo ita
 mandante, vincula, seu catenas ligneas circumpo-
 nebat collo suo. Qui autem sermonibus ejus re-
 fragabatur falsus propheta Ananias, arreptis contri-
 vit, dixitque : « Sic dicit Dominus : Contrivi jugum
 regis Babylonis. » Hoc est quod dicebam, « in
 manu prophetarum assimilatus sum. » Crimen igitur
 Ephraim est quod, quamvis a solemnitate Ta-
 bernaculorum evidenter eductionis de Ægypto ad-
 moneretur, obliviscatur tamen Dei; et quod non
 potius ipsum quærebat, ut loquentem ad prophetas,
 ut visiones multiplicantem; sed decipi se a pseudo-
 prophetis pateretur verbis et factis quæ Dei propria
 sunt mentientibus.*

*Vers. 11. Si Galaad non est, num falsi erant in
 Galgal principes immolantes, et altaria eorum quasi
 testudines super desertum agri?*

CXLII. Addictos falsis vatibus et falsis prophetis,
 ascendentesque et sacrificantes in Galaad et Galgal
 his verbis reprehendit. Demonstrationis ergo duas
 hasce civitates potissimum accipit, in quibus vige-
 bat seductio enormius, et omnis ratio pietatis conti-
 nehatur, omniaque magnificabant, quæ animos incen-
 derent, et extrema essent plena insania. 176 Igitur
 supra de Galaad dixit Deus : « Ibi contempsit me Ga-
 laad, civitas operans vana, » hoc est, idola. Incolæ
 enim illius idolorum artifices erant. De altera vero :
 « Omnes nequitie eorum in Galgal, quia ibi odi eos
 propter malitias adinventionum eorum. » Non erit
 abs re nonnulla proferre in medium, quæ Galaaditis
 acciderunt : sic enim sensus verborum adductorum
 liquebit. Phulas rex Assyriorum, qui primus Sama-
 riam adortus est, veluti primitias sibi fecit duas
 tribus trans Jordanem, omnesque earum urbes sub-
 egit, et ante alias Galaad. Horum velut in transitu
 meminit Deus, dicens : « Si Galaad non est. » Si non
 est, inquit, et nunc salva non est Galaad; si et per-
 iit, non est ex ea Ephraim redarguere petulantiam,
 quia nunc non videtur; nam et sacrificantes prin-
 cipes in Galgal mendaces erant, et non veri. Galgal
 oppidum est trans Jordanem, in quam parvi et magni
 confluentes sese idololatriæ sordibus inquinabant.
 Itaque si non est Galgal, num quis dicere audeat,
 etiam sacrificantes principes in Galgal falsos ac non
 veros fuisse?
 excelsa et conspicua simulacris eri-
 gentes altaria, similia testudinibus in agro. Testu-
 dines esse dicit, non illa animalia, cave putes; sed
 aggeres excitatos, quos quidam ad aquam in colles
 derivandam faciunt : innumera enim hujusmodi ab
 agricolis solerter excogitata sunt. Principes autem
 sacrificantes nominat, aut exercitui præfectos et dis-

176 Jer. xxvii, 2. 177 Jer. xxviii, 11. 178 Ose. vi, 7, 8. 179 Ose. ix, 15.

ciplinæ militaris duces; aut certe ex familia Levi procreatos, penes quos erat ex lege principatus: nam et ipsi, cum aliis lapsi, servierunt scriptilibus non pauci numero. Scriptum est igitur apud Esaiam: « Ideo hæc dicit Dominus: Omnis gens alienigena incircumcisus corde et incircumcisus carne, non ingredietur in sancta mea in omnibus alienigenis qui sunt in medio domus Israel; sed Levitæ, qui reaverunt a me, cum erraret Israel a me post cogitationes suas, et accipiant iniquitatem suam. » λέγει Κύριος ὁ Θεός· Ἄλλε υἱὸς ἀλλογενῆς ἀπερίτμητος εἰς τὰ ἁγία μου, ἐν πάσιν υἱοῖς ἀλλογενῶν, τῶν εἰνες ἀφῆλαντο ἀπ' ἐμοῦ ἐν τῷ πλανᾶσθαι τὸν Ἰσραὴλ ἀπ' ἐμοῦ, κατέπισθεν τῶν ἐνθυμημάτων αὐτῶν, καὶ λήφονται τὴν ἀδικίαν αὐτῶν.

VERS. 12. *Et recessit Jacob in campam Syria, et servavit Israel in uxore, et in uxore custodivit.*

177 CXLMI. Ad primævi patris germanitatem bonitatemque, et ex eo progenitorum stultitiam et impietatem considerandam redit, et illius in parvis rebus tolerantiam velut admiratur. Deinde eam ipsam ad reprehensionem ignaviæ decem tribuum in rebus maximis accommodat. Quomodo enim non esset admirationi Jacob, qui adeo molestos et vix sufferendos labores exhaustit, et propter uxores ducendas mercenarii loco Laban servire non recusavit? Sed quamvis primi parentis merces exigua fuerit, connubium videlicet, ut dixi, custodivit tamen, et servavit fidem, qui ei matrimonium promisit. Laboravit autem non pro patria, aut terra, aut domo sua; sed advena, et in peregrina regione commorans. Et talis quidem erat Jacob. Videamus nunc peccata posterorum Israel. Non in alienam regionem missi, sed in ea quam armis comparant, collocati sunt; et cum Ægyptiis servarent, sudorumque suorum nullam mercedem acciperent, aliquando virtute Dei e regione opprimentium se discesserunt, et in terra patribus promissa consederunt. Non iis nuptiæ cum muliercula, ut captanti nuptias mercedis loco sunt propositæ; sed omnis boni copia potius, terra fluens lacte et melle, debellatio adversariorum, gloria et divitiæ, et hinc promanantia decora, et quid non tandem, quod ad felicem statum deliciasque spectaret? Sed non custodierunt. Transgressi sunt enim, custodiam plane in minimis ponentes. Manifestum igitur, longissime a patrum probitate remotos, nec illis impertitiæ gratiæ principes futuros; justus est enim iudex.

VERS. 13. *Et in propheta eduxit Dominus Israellem ex terra Ægypti, et in propheta servatus est.*

CXLIV. Hoc loco causam nobis aperit quare Israel præscriptum sibi mandatum non servaverit, et Deum contempserit, dicentem: « Non erunt tibi dii alii præter me, » et quare eximia patrum studia æmulari noluerit. Objurgat enim Israelitas quod se humano regno ex asse subjicerent, cum

Α Χελώνας δὲ εἶναι φησιν, οὐχὶ δὴ τὰ ζῶα, μὴ τοῦτο νομίση, ἀλλὰ γὰρ τὰς τῶν χωμάτων ἐγέρσεις, ἃς ποιοῦντο τινες, εἰς βουνοὺς ἀναλαμβάνοντες τοὺς ὄδραγωγούς. Μυρία δὲ ὄσα τοιαῦτα τοῖς γηπῶνας ἐσπούδαται. Ἀρχοντας δὲ φησι θυσιάζοντας ἢ στρατηγούς, καὶ τῶν τακτικῶν ἡγουμένους, ἢ γοῦν τοὺς ἐξ αἵματος Λευί, τὴν ἐκ νόμου φρονούντας ἡγεμῶνίαν. Συναπώλισθον γὰρ καὶ αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ λελατρεύκασιν τοῖς γλυπτοῖς οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν Γέγραπται οὖν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· « Διὰ τοῦτο τάδε ἐντων ἐν μέσῳ οἴκου Ἰσραὴλ· ἄλλ' ἢ οἱ Λευῖται, εἰ

Β Καὶ ἀνεχώρησεν Ἰακώβ εἰς πεδίον Συρίας, καὶ ἐδοῦλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικί, καὶ ἐν γυναικί ἐφυλάξατο.

PMI'. Ὑπονοσθεῖ δὴ πάλιν ὁ λόγος εἰς βάσανον τῆς τε τοῦ προπάτορος γνησιότητος καὶ ἐπιεικειᾶς, καὶ τῆς τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγονότων σκαιότητός τε καὶ δυσσεβείας. Θαυμάζει δὲ ὡσπερ τὸ ἐπὶ μικροῖς ἐκείνων τληπαθῆς, εἶτα παραφέρει τὸ χρῆμα πρὸς εὐαχον τῆς ἐπὶ μεγίστοις βαθυμίας τῶν δέκα φυλῶν. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιο τὶς τὸν Ἰακώβ, τὸν οὕτω πικρὸν καὶ δύσοιστον ἀνατλάντα πόνον, καὶ ἐθτεύειν τῷ Λάβαν οὐ παραιτησάμενον ἐπὶ γυναιξὶ καὶ γάμοις; Ἄλλ' εἰ καὶ μικρὸς κομιδῇ προπάτορος ὁ μισθὸς (γάμος ἦν, ὡς ἔφη), πλὴν ἐφυλάξατο καὶ τετήρηκε τὴν πίστιν τῷ τὸν γάμον ὑπεσχημένῳ. Πεισώθηκε δὲ οὐδὲ ἐπὶ οἰκείας πόλεως ἢ γῆς, ἢ ἐστίας, ἀλλ' ὧν ἐπηλύτης, καὶ διατρίβων ἐπ' ἀλλοδαπῆς. Καὶ ἦν μὲν τοιοῦτος ὁ Ἰακώβ, ἰδόμεν δὲ καὶ τὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐγκλήματα. Οὐκ εἰς ὀνειδιαν ἐπέμπετο γῆν· ἀλλ' ἐν δορυκτῆτος μοῖρα κείμενος, θητεύων Αἰγυπτίους, καὶ ἔμισθον ὑπομένων ἰδρώτα, ποτὲ θυνάσαι Θεοῦ τῆς τῶν πλεονεκτούντων ἀπήλλαξέ τε χώρας, καὶ ἐκάθιζεν εἰς γῆν τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην. Οὐ γάμος ἦν αὐτῷ γυναίου προκείμενος εἰς ἀντέκτισιν, ὡς τετηρηκότι τὸν γάμον, χορηγία δὲ μᾶλλον ἀμφιλαφῆς παντὸς ἀγαθοῦ, γῆ βέουσα γάλα καὶ μέλι, τὸ καταβλεῖν θύνασθαι τῶν ἀνθεστηκότων, δόξα καὶ πλοῦτος, καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἀσύχηματα, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τὸ τῶν εἰς εὐημερίαν καὶ εὐρυψὴν; Ἄλλ' οὐκ ἐφυλάξατο. Παραβέθηκε γὰρ, ὀλίγου παντελῶς ἀξιώσας λόγου τὴν τήρησιν. Πρόδηλον οὖν, ὅτι τῆς τῶν πατέρων ἐπιεικειᾶς κατόπιν ἴοντες, καὶ τοῦτο ἀμείτρως, οὐδὲ τοῖς ἐκείνοις ἐκνεμηθείσης φειδοῦς ἐν μεθέξει γενήσονται· δίκαιος γὰρ ὁ κριτής.

Καὶ ἐν προφήτῃ ἀνήγαγε Ἰκύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐν προφήτῃ διεφυλάχθη.

PMΔ'. Τὴν αἰτίαν ἡμῖν ἐν τούτοις διατρανοῖ τοῦ μῆτε φυλάξαι τὸν Ἰσραὴλ τὴν ὀρισθεῖσαν ἐντολὴν, καταφρονῆσαι τοῦ Θεοῦ λέγοντος, « Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ, » καὶ τοῦ μὴ ἐθέλειν ταῖς τῶν πατέρων ἐπιεικειᾶς διαμιλλᾶσθαι φιλεῖν· ἐπιπλήττει γὰρ, ὅτι γεγονάσιν ὅπως οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ὑπὸ τὴν ἐν-

°° Ezech. xliii, 9-10. °° Gen. xxi, 20. °° Exod. xi, 3.

θρώπων βασιλείαν, καίτοι βασιλεύοντος αὐτῶν τοῦ Θεοῦ διὰ προφητῶν ἁγίων· καὶ ἐκλελοιπότες αὐτοῖς οὐδενός, εἰς τὸ εἶναι μακαρίους. Μεμνήμεθα γὰρ ὅτι περιόντος τε καὶ προφητεύοντος ἐτι τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ, ἐζήτησαν βασιλέα. Καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτο Θεὸς ὠργίζετο, καὶ ὡς ὕβρισμένος οὐ μετρίως λελύπηται μὲν, πλὴν ἀνέδειξε τὸν Σαούλ. Οὐκοῦν αἰτιᾶται λίαν, ὅτι γεγόνασιν ὅλως ὑπὸ τὴν ἀνθρώπων βασιλείαν, οὐκ ἀνασχόμενοι τὸ παρὰ Θεοῦ διὰ προφητῶν βασιλεύεσθαι. Σέσωκε μὲν γὰρ ὁ Θεός, φησί, τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐξ ὄκου δουλείας ἐξήγαγεν, μεσττεύοντος Μωϋσέως, ὃς καὶ γέγονε προφήτης, καὶ προφητῶν ἀπαρχή· καὶ οὐκ ἐξήγαγε μόνον ἐξ Αἰγύπτου, φησὶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τετήρηκε. Μεμένηκε γὰρ ἐνὶ τῷ φύσει, καὶ ἀληθῶς λατρεύειν Θεῷ. Ἐπειδὴ δὲ γεγόνασιν ἐπὶ βασιλείας, τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἐξώκισαν Πρῶτος μὲν γὰρ ὠκοδόμησε Σολομῶν καὶ βωμοὺς, καὶ τεμένη τοῖς Βααλεῖμ· εἶτα μετ' αὐτὸν ὁ ἐπάρατος Ἰεροβοάμ τὰς χρυσὰς ἐποίει θαμάλεις. Αἰτιᾶται τοίνυν ὡς παγκάλην οἰκονομίαν οὐ τετηρηκότας, τὸ γὰρ παρὰ Θεοῦ, φημί, διὰ προφητῶν βασιλεύεσθαι, τὸ δὲ ὑπὸ χεῖρα πεσεῖν ἀνθρώπων ἀνηρημένους, ὃ δὴ καὶ γέγονεν αὐτοῖς τῆς ἀποστασίας πρῶτον.

Ἐθύμωσεν Ἐφραῖμ, καὶ παρώργισε, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐκχυθήσεται, καὶ τὸν ὄνειδισμὸν αὐτοῦ ἀνταποδώσει Κύριος αὐτῷ.

PM'E. Ὅτι πικρὸν, καὶ ἐπιφαλές, καὶ ὀλέθρου παραίτιον γέγονε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ ἐλέσθαι μᾶλλον ὑπὸ τὴν τῶν ἀνθρώπων εἶναι βασιλείαν, ἐν τούτοις ἡμῖν εὖ μάλα πειράται δεικνύειν. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ὁ Ἐφραῖμ, τουτέστιν, ὁ ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ Ἰεροβοάμ, ἡμεῖς τὸν τῶν ἄλων δεσπότην, ἢ τεθύμωκε, καὶ παρώργισε, ἢ καὶ εἰς πᾶν εἶδος ἐκάλεσε παροξυσμοῦ, καινοσησίας θαμάλεις, καὶ τὸ ἐμὸν αὐταῖς αἰσχρῶς περιθείς. Τοιγάρτοι παραίτιος αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ γέγονεν ἀπωλείας. Ἐπ' αὐτὸν γὰρ ἤξει τὸ αἷμα αὐτοῦ. Ἐπαῖδη δὲ, ὅτε τὰς θαμάλεις ἐστησεν εἰς Βαιθήλ τε καὶ Δάν, προσπεφώνηκε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· Ἐκτανύσθη ὑμῖν τὸ ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἰδοὺ οἱ θεοὶ σου οἱ τινες ἀνήγαγον σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἢ ταύτητος λοιπὸν, καὶ μάλα εἰκότως, ἀποτίσει, φησὶν, ἔμοι τῷ κρῖνοντι τοῦ ὄνειδισμοῦ τὰς δίκας. Ὑβρις γὰρ ἀντικρυς, καὶ ὄνειδισμοὶ ὁμολογουμένως εἰς Θεὸν, τὸ ὕλαις ἀψύχοις ἀναθεῖναι τολμᾶν τὰ δι' αὐτοῦ γεγονότα λαμπρὰ, καὶ ἀξιοθαύμαστα κατορθώματα. Οὐκοῦν κατὰ τὸν αὐτοῦ τοῦ Ἐφραῖμ ὄνειδισμὸν, τουτέστιν, ἰσομέτρως ταῖς αὐτοῦ δυσφημίαις, καὶ ἀνοσίαις φωναῖς, τὰ ἐξ ὀργῆς ἀντεπενεχθήσονται. Ὅσπερ γὰρ ὅσον ἤκει εἰς ἐγγεῖρημά τε καὶ λόγους, τῆς αὐτῷ καὶ μόνῃ περπωσῆς δόξης ἐξώσθη Θεός· οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἐξώσθησεται. Πηπαύεται γὰρ κατὰ καιροῦς ἡ βασιλεία τοῦ Ἐφραῖμ. Ὡς γὰρ ἦθη προεῖπον, μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον οὐδεὶς ἐτι βεβασιλευεν ἐν Σαμαρείᾳ τῶν δέκα φυλῶν· ἀλλ' ἦσαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὅφ' ἕνα πάντες, τῶν ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιροῦς βασιλευσάντων.

A tamen regnaret super ipsos Deus per prophetas sanctos, et nihil eis ad prosperitatem deesset. Minimum enim, superstite adhuc et prophetaute Samuele, eos regem postulasse. **178** Quod indigne tulit Deus, et se spretum esse indoluit; verumtamen Saul designavit ⁷⁰. Accusat igitur eos majorem in modum, ut totos humano regi subjectos, nec Dei imperium per prophetas sustinentes. Salvavit enim, inquit, Deus Israel, et de domo servitutis eduxit ministerio Moysis prophetae et prophetarum antesignani ⁷¹. Nec solum ex Aegypto eduxit, inquit, sed etiam custodivit; in vero enim et natura Deo colendo perstiterunt. Postquam autem sub regno fuerunt, dilectioni erga Deum valədixerunt. Primus enim Salomon et aras, et delubra Baalim aedificavit ⁷². Post eum detestandus Jeroboam vitulos aureos fecit ⁷³. Conqueritur ergo, ut qui pulcherrimam oconomiam non servaverint, ut a Deo per prophetas regerentur, sed sub hominum potestate se tradere maluerint, quod eos ad apostasiam quoque perduxit.

VERS. 14. *Ad iracundiam concitavit me Ephraim, et irritavit, et sanguis ejus super ipsum effundetur, et opprobrium ejus retribuet Dominus ipsi.*

CXLV. Triste, periculosum et perniciosum fuisse Israeli, quod sub hominum regno esse praecipaverit, his verbis conatur nos docere planissime. Ecce enim, inquit, Ephraim, hoc est, Jeroboam, qui fuit de tribu Ephraim, me universorum Dominum ad iracundiam concitavit et irritavit, omnimodis exacerbavit, fabricatis vitulis novis, et gloria mea in illos collata. Proinde ipse exitium sibi peperit. Super ipsum enim veniet sanguis ejus. Quia enim vitulis in Bethel et Dan erectis denunciavit Israelitis, ita loquens: « Sufficiat vobis ascendere in Jerusalem. Ecce dil tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti ⁷⁴; » idcirco, inquit, et jure optimo, mihi iudici hujus probri et contemptus poenas persolvat. Aperta est namque injuria et omnium confessione opprobratio in Deum, materiae inanitimae attribuere audere quae ab ipso splendide et cum admiratione patrata sunt opera laudabilia. Quamobrem secundum ipsius Ephraim probum, hoc est, proportionem ejus blasphemiarum et impiorum sermonum, ab irato Deo illi vicissim supplicia irrogabuntur. Quemadmodum enim qua factio, qua verbo sibi, et soli convenienti gloria pulsus **179** est Deus, sic et ipse suo principatu pelletur. Desinet enim aliquando regnum Ephraim. Nam, ut supra docui, post reditum e Babylone, nemo amplius super decem tribus in Samaria regnavit; sed Hierosolymis erant sub uno omnes, oriundo; ex iis qui de tribu Juda antea regnaverant.

⁷⁰ I Reg. ix, 47. ⁷¹ Exod. xiii, 44. ⁷² III Reg. xi, 5. ⁷³ III Reg. xii, 28. ⁷⁴ Ibid.

CAP. XIII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

VERS. 1, 2. *Justificationes ejus accepit ipse in Israel, et posuit eas Baal, et mortuus est. Et apposuerunt ut peccarent adhuc. Et fecerunt sibi conflatile ex argento ipsorum, secundum imaginem idolorum, opera artificum confecta eis.*

CXLVI. Non separatim decem tribus, sed univ-
ersum Israel incusat, et ait, justificationibus ipsis
per Moysen traditis, quibus erudiebantur quo pacto
Deum colerent et quemadmodum illi sacrificarent,
eos talia propemodum Baal, sive idolis consecras-
se. Ex parte enim nonnunquam totum significat.
Non enim amplius Deo, sed potius operibus ma-
nuum suarum sacra fecerunt, et ipsis dies festos
peregunt, divinumque cultum adhibuerunt, et pri-
mitias, adorationem, dona gratitudinis ergo obtule-
runt, et gloria sua Deum spoliantes, eam sculptili-
bus dicaverunt. Sed hæc cum fecisset Israel, inquit,
« mortuus est, et rursus apposuerunt, ut peccarent. »
Ac si dicat: Punitus est post factum, De-
lus est post hos ausus, sensit indignationem Do-
mini pœnas ultionis errantium sanguini infligentis.
Et a stoliditate sua neutiquam cessavit; quinimo
in aliis et paribus sceleribus deprehendi potest.
Legi enim in Numeris fornicatos esse filios Israel,
ad voluptates illegitimas inflammatos, et Moabitum
feminis adhæsisse. Quod facinus atrocissime lue-
runt. Sic enim habet Scriptura: « Et divertit Israel
in Setim, et contaminatus est populus, ut fornicar-
etur in filias Moab. Et vocaverunt eos ad sacrifi-
cia idolorum suorum; et comedit populus de sacrifi-
ciis eorum et adoravit idola eorum, et initiatus
est Israel Beelphegor, et iratus est furore Domi-
nus Israeli, et dixit Dominus Moysi: Accipe omnes
duces populi, et traduc eos Domino contra solem,
et avertetur **180** ira furoris Domini ab Israel. Et
dixit Moyses tribus Israel: Occidat unusquisque
domesticum suum qui sacrificavit Beelphegor ⁷⁶. »
Hæc strage non mediocri multitudo ex Israel cecidit.
Vide igitur quomodo Israel, temporibus Moysis jus-
tificationes Dei idolis offerens, miserabiliter sit
mortuus: seductus enim, propinquorum gladiis,
non aliena manu trucidabatur. Verum apposuit
peccare. Fecerunt enim sibi conflatile aureum, et
opera artificis, et opificum artibus elaboratos deos.
Irridet autem aliquo modo eorum vanitatem. Deos
enim credebant esse, quos ipsimet fabricati erant.
Exclamat igitur contra hos Psalmista: « Similes illis
sunt qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis ⁷⁶.
ποιημένους θεούς. Ἐπιμειδιᾶ δὲ ὡσπερ ταῖς αὐτῶν
κασιν, οὐδ' αὐτοὶ τεκταίνουσιν. Ἐπιφωνεῖτω δὴ οὖν
οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς.

VERS. 3. *Ipsi dicunt: Immolate homines, vituli enim defecerunt. Idcirco erunt quasi nubes matutina, et sicut ros matulinus pertransiens, et sicut pulvis exsufflatus ab area, et sicut vapor a camino.*

Δικαιώματα αὐτοῦ ἔλαβεν αὐτὸς ἐν τῷ Ἰσραὴλ,
καὶ ἔθετο αὐτὰ ἐν τῷ Βαάλ, καὶ ἀπέθανε. Καὶ τῶν
προσέθετο τὸ ἁμαρτάνειν ἐστίν. Καὶ ἐποίησαν ἐαν-
τοῖς χώνευμα ἐκ τοῦ ἀργυρίου αὐτῶν, κατ' εἰκόνα
εἰδώλων, ἔργα τεκτόνων συντετελεσμένα αὐτοῖς.

PM5'. Οὐκ ἀνὰ μέρος ἐν τούτοις τὰς δέκα φυλάς,
ἀλλ' ὅλον αἰτιάται τὸν Ἰσραὴλ, καὶ φησιν, ὅτι δικαιο-
μάτων αὐτοῖς δοθέντων διὰ Μωϋσέως, δι' ὧν ἐπαιδεύ-
οντο, τίνα χρῆ τὸν τρόπον θεραπεύειν τὸν Θεόν, ὅπως τε
δεήσει προσάγειν θυσίας, αὐτοὶ τὰ τοιαῦτα μονονοῦχι
θεθεσπίκασιν τῷ Βαάλ, ἦτοι τοῖς εἰδώλοις. Ἀπὸ μέρους
γὰρ ἔσθ' ὅτε σημαίνει τὸ πᾶν. Τεθύκασιν γὰρ Θεῷ μὲν
οὐκέτι, μᾶλλον δὲ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν αὐ-
τοῖς ἐτέλουν τὰς ἑορτὰς, καὶ προσῆγον τὴν λατρείαν.
B τὰς ἀπαρχὰς, τὴν προσκύνησιν, τὰ δῶρα τὰ χαρι-
στήρια· καὶ δόξης ἰδίας ἀποστεροῦντες Θεόν, τὰυτὴν
ἀνέθεσαν τοῖς γλυπτοῖς. Ἀλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ Ἰσ-
ραὴλ, « Ἀπέθανε, φησὶ, καὶ πάλιν προσέθετο τοῦ
ἁμαρτάνειν. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, κεκόλασται δεδρα-
κῶς, ὠλόθρευται τολμῆσας, ἔγνω τοῦ δεσπέτου τὴν
ἀγανάκτησιν, εἰς αἷμα τὴν δίκην τοῖς πλανωμένοις
ἐπάγοντος. Καὶ τῆς ἑαυτοῦ σκαιότητος κατέληξε μὲν
οὐδαμῶς. Ἀλοῖη δ' ἂν μᾶλλον ἐφ' ἑτέροις τε καὶ
ἰσοῖς ἐγκλήμασιν. Ἀνέγνω μὲν γὰρ ἐν τοῖς Ἀριθ-
μοῖς, ὅτι πεπορεύεσθαι οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, ἐκκεκαυ-
μένοι πρὸς ἐκτόπους ἡδονὰς, καὶ ταῖς τῶν Μωαβι-
τῶν προσέκειντο γυναῖξιν. Εἶτα, δίκας ἐπὶ τούτῳ
τὰς ἀπασῶν ἐσχάτας ἐξήτηνται. Ἔχει δὲ οὕτω τὰ
Γεγραμμένα· « Καὶ κατέλυσε Ἰσραὴλ ἐν Σετὶμ,
καὶ ἐβεθελώθη ὁ λαὸς ἐκπορευῆσαι εἰς τὰς θυγατέ-
ρας Μωᾶδ, καὶ ἐκάλεσαν αὐτοὺς εἰς τὰς θυσίας τῶν
εἰδώλων αὐτῶν. Καὶ ἔφαγε ὁ λαὸς τῶν θυσῶν αὐ-
τῶν, καὶ προσεκύνησαν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ
ἐτετέλεσθη Ἰσραὴλ τῷ Βεελφεγῶρ, καὶ ὠργίσθη θυμῷ
Κύριος τῷ Ἰσραὴλ. Καὶ εἶπε Κύριος τῷ Μωϋσῆ·
Λάβε πάντας τοὺς ἀρχηγούς τοῦ λαοῦ, καὶ παραδει-
γματίσον αὐτοὺς Κυρίῳ, ἀπέναντι τοῦ ἡλίου, καὶ
ἀποστραφήσεται ὀργὴ θυμοῦ Κυρίου ἀπὸ Ἰσραὴλ.
C Καὶ εἶπε Μωϋσῆς ταῖς φυλαῖς Ἰσραὴλ, Ἀποκτείνετε
ἕκαστος τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ, τὸν τετελεσμένον τῷ Βεελ-
φεγῶρ. » Οὐ δὴ καὶ εἰς πέρας ἐνηνεγμένον, πέπτωκα
πληθὺς οὐ μετρία τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἄθρει δὴ οὖν,
ὅτι προσάγων τὰ τοῦ Θεοῦ δικαιώματα κατὰ τοὺς
D Μωϋσέως χρόνους ὁ Ἰσραὴλ, ἀπέθανεν οἰκτρῶς. Ἀκ-
εσφάζετο γὰρ ὁ πεπλανημένος τοῖς τῶν οἰκείων ἕξψεσιν,
οὐκ ὀθνεῖ χειρὶ· ἀλλὰ προσέθετο τὸ ἁμαρτάνειν.
Πεποιήκασιν γὰρ ἑαυτοῖς χώνευμα χρυσοῦν, καὶ
ἔργα τέκτονος, καὶ τεχνουργῶν ἐπιστήμης ἐκπε-
εἰκαιοβουλίας ὁ λόγος. Θεοὺς γὰρ εἶναι πεπιστεύ-
καὶ τούτοις ὁ Ψαλμῶδός· « Ὅμοιοι αὐτοῖς γέγοντο

Αὐτοὶ λέγουσι· Θύσατε ἀνθρώπους, μόσχοι γὰρ
ἐκλελοιπασιν. Διὰ τοῦτο ἔσονται ὡς νεφέλη πρωῆ-
νῆ, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινῆ πορευομένη, καὶ ὡς
χρῶς ἀποφυσώμενος ἀφ' ἄλλωτος, καὶ ὡς ἀτμὶς
ἀπὸ καπνοδόχης.

⁷⁶ Num. xxv, 1-5. ⁷⁶ Psal. cxiij, 8.

PMZ'. Αἰτιᾶται πάλιν, ὅτι μὴ μόνον δεδουσεθήκασαι, κατ' εἰκόνα εἰδώλων τὸ παρὰ Θεοῦ δοθὲν ἀργύριον διαπλάττοντες, καὶ τοῖς ἀπὸ ξύλου καὶ λίθων πεποιημένοις τὸ τῆς θείας δόξης ἐπιφημίζοντες ὄνομα, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθίας, μᾶλλον δὲ σκαυώτητος, καὶ ἀπανθρωπίας, καὶ θηριοπρεποῦς ἀγριότητος ἢ καὶ ἐτι τοῦτων ἐπέκεινα, ὡς μὴδὲ αὐτῶν τῶν ἰδίων φείδεσθαι τέκνων. Ἀποσφάττειν δὲ αὐτὰ τοῖς δαίμοσι, καίτοι κατεστυγηκότος τὸ χρῆμα Θεοῦ, καὶ οὐδ' ἂν αὐτὴν ἀνασχομένου ποτὲ τὴν φωνὴν ἢ εἰπεῖν ἑτέροις, ἢ γοῦν ἀκούσαι παρὰ τινος. Οὐ γὰρ φιλαίματος ὁ Δεσπότης, οὔτε μὴν ἐπὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἤδεται καταφθοραῖς. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐκτίσσε γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ θανάτου καὶ εὐρετῆς καὶ πρόξενος ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, ταύτη τοι ταῖς ἀνθρώπων ἤδεται σφαγαῖς. Ὅτι τοίνυν καὶ ψιλὸς ὁ ἐπὶ τούτῳ λόγος μείσθηται παρὰ Θεῶ, διατρανοὶ λέγων· « Αὐτοὶ λέγουσι, Θύσατε ἀνθρώπους, μόσχοι γὰρ ἐκλελοίπασιν. » Οὐκ ἐμὸς, φησὶν, ὁ λόγος οὐδ' ἂν εἰπομαι ποτε τοιάνδε φωνήν. Αὐτοὶ δὲ φασὶν οἱ τῶν δαιμόνων θεραπευταί, τὸ δεῖν ἀνθρώπους καταθύειν αὐτοῖς. Εἶτα διαγεγῆ τὴν σκέψιν, καὶ διασύρει τὸ ἐγγχείρημα, προστιθεὶς, καὶ λέγων· « μόσχοι γὰρ, » κατὰ τὸ εἶδος, « οὐκ ἦσαν αὐτοῖς. » Διὰ τοῦτο τετιμῆκασαι τὴν ἀνδροφονίαν. Ἄλλ' ἔστω, φησὶ, πεπλάνησθε, καὶ τοὺς γλυπτοὺς τε, καὶ χωνευτοὺς τετιμῆκατε θεοῦς. Ἴνα τί καὶ αἵμασι τοὺς ἐκεῖνων βωμοὺς κατεθεύσατε; Ἄνεγνωμεν δὲ ἐν ταῖς Βασιλείαις, ὅτι γέγονεν Ἰωάθαν υἱός· Ἀχάζ, ὃς ἐθασίλευσεν ἐπὶ τὸν Ἰούδαν· « Πε- C πόρευται γε μὴν ἐν ὁδοῖς βασιλείων Ἰσραὴλ, καὶ ἐθυμία μὲν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, διήγαγε δὲ καὶ τὸν ἴδιον υἱὸν ἐν πυρὶ, » καὶ τοῖς δαιμονίοις κατέθυσε τὸν ἐξ αὐτοῦ φύντα, καὶ γεγεννημένον. Ἐπειδὴ δὲ τοιαῦτα δεδράκασιν, ἔσονται, φησὶν, « Ὡς νεφέλη πρωϊνὴ, καὶ ὡς δρόσος, ὡς χνοῦς, καὶ ὡς ἀτμίς ἐκ καπνοδόχης, » τουτέστιν, ὀλίγον ὀφθέντες, οἰχθήσονται πρὸς ἀπώλειαν, καὶ βαδιοῦνται πρὸς τὸ μηδέν. Νεφέλη γὰρ πρωϊνὴ, τουτέστιν, ἀχνὸς, δρόσος τε καὶ χνοῦς, καὶ ἀτμίς ἐκ καπνοδόχης, εὐδιαρίπιστὰ ἐστὶ, καὶ ἐν ὀλιγοσπῷ παντελῶς διασκιδῶνται χρόνῳ, μᾶλλον δὲ δρόσου, ἢ γοῦν τῆς ἐκ καπνοῦ συνισταμένης ἀτμίδος;

TOMOS EBΔΟΜΟΣ.

Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ στερεῶν τὸν οὐρανὸν, καὶ κτίων τὴν γῆν, οὐ αἱ χεῖρες ἐκτίσαν πᾶσαν τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ, τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτῶν(1).

PMH'. Ἐλέγεται πως αἰετῆς τῆς ψευδοδοξίας τὸ ἀκαλλῆς τῆς ἀληθοῦς γνώσεως εἰς μέσον ἐνηνεγμένης, καὶ οἰνοει φωτὸς ἀναλάμποντος ὡς ἐν νυκτὶ, καὶ σκότῳ, τοῦ πρὸς ὀρθότητα λογισμῶν παιδαγωγούντος λόγου. Ὅτι τοίνυν τῆς ἀπασῶν ἐσχάτης ἀναπιμπλάμενοι δυσθυμίας, ἀθλότητος εἰς λήξιν ἰόντες τὴν

17 Tob. III, 22. 18 Sap. I, 14. 19 IV Reg. XVI, 3.

(1) Hæc sunt Isaiæ prophetæ, XLV, 16.

CXLVII. Conqueritur rursus, quod non solum impie egerint, donatum a Deo argentum in imaginem idolorum transformantes, et e ligno ac lapidibus fabricatis divinæ gloriæ nomen ascribentes, sed etiam eo inscitiæ, imo stultitiæ, et immanitatis, et ferinæ sævitiæ, aut si quid his majus est, delapsi sint, ut ne filiiis quidem suis parcerent, verum eos dæmonibus immolarent, tametsi Deus factum odisset adeo, ut ne ipsam quidem vocem ejus vel aliis dicere, vel ab aliis audire sustineret. Non enim gaudet sanguine Dominus, nec perditione hominum lætatur 77. Longe abest. Creavit enim omnia ut essent (sicut scriptum est), et salutares sunt generationes mundi 78. Sed draco apostata, ut mortis inventor et parens, hominum cædibus delectatur. Nudum igitur sermonem quoque super his invisum esse Deo declarat, dicens: « Ipsi dicunt: Sacrificate homines, vituli enim defecerunt. » Non est verbum meum, inquit, nec unquam loquerer ego hujusmodi. Ipsi autem cultores dæmonum dicunt, sacrificandos ab se homines. Deinde consilium irridet et molitionem perstringit, cum ait, « vituli enim, » ut consentaneum est, « non erant ipsis, » idcirco honoris causa cædem hominum susceperunt. 181 Sed esto, inquit, erraveritis, sculptilibusque et conflatilibus diis venerationem tribueritis, quare etiam humano sanguine illorum aras imbuitis? Legimus in libris Regum, filium Joathan fuisse Achaz, qui regnavit super Judam: « Ambulavit vero in via regum Israel, et adolevit incensum in excelsis, et transtulit filium suum per ignem 79, » et ex se ortum ac genitum dæmonibus sacrificavit. Et quia ista fecerunt, erunt, inquit, « ut nubes matutina, et ut ros, ut pulvis, ut vapor ex camino, seu vaporario, » hoc est, cum ad breve tempus appa- ruerint, in exitium abibunt, et in nihilum evanescent. Nubes enim matutina, hoc est, nebula, ros item, et pulvis, et vapor ex camino facile diffan- tur, et pauxillo tempore, imo hora una, dissipantur. Qualis enim aut pulveris, aut roris, aut ex fumo constantis vaporis subsistentia?

καὶ ἐν ὥρᾳ μιᾷ. Ποῖα γὰρ ὑπόστασις ἢ χνοῦς, ἢ

TOMUS SEPTIMUS.

Ego autem Dominus Deus tuus, firmans cælum, et creans terram, cujus manus creaverunt universam militiam cæli, et non ostendi tibi ipsa ut ambulares post ea.

CXLVIII. Perpetuo fere falsarum opinionum turpitudine reprehenditur, vera notitia in medium producta, et quasi cum lumen in nocte et in tenebris resplendet, sermone ad probas cogitationes instituyente. Israelitas igitur, ut extrema repletos insipientia, ad extremam progressos miseriam, conflatilibus et

operibus artificum vere et natura Deo præterito adoratis insectatur, dicens se esse qui cœlum firmaverit, et terram stabiliverit, et astra fecerit. Exprobrat autem, quod ut putidum quiddam prætermittentes, per ea quæ facta sunt posse factoris gloriam cognoscere, iis ad errorem suum abusi sint. Ait enim, non ideo facta, ut de divina gloria aliquid imminuant, a mortalibus diis existimata; sed ut, quemadmodum ait Scriptura sacra, ex magnitudine et pulchritudine creaturarum, proportione mens intelligentium sursum ad Conditoris virtutem et opificium, quantum fieri potest, evehatur⁸⁰. Itaque non ostendit nobis Opifex creaturam, ut adoretur a nobis. Hinc et testificatus est per Moysen: « Et ne, cum respexeris in cœlum, et videris solem, et lunam, et stellas, **182** et omnem ornatum cœli, deceptus adores ea: quæ distribuit Dominus Deus tuus omnibus gentibus quæ sub cœlo sunt⁸¹. » Illi vero distributa ad indicationem temporum, et ad illuminandum orbem⁸² constituta deos appellabant, et precibus ea colere non reformidabant. Quin his adhuc infanda magis quærentes miseri, fusilia et ligna in deorum loco honorabant, fabrorum ærariorum, aliorumque artificum artificia adorantes.

ζητούντες οὐ δειλαίοι, χώνευμά τε, καὶ ξύλα τετιμήχασιν ὡς θεοὺς, τὴν χαλκουργῶν καὶ τεκτόνων προσκυνῶντες τέχνην.

VERS. 4, 5. *Et ego eduxi te de terra Ægypti, et Deum præter me non cognosces, et salvator non est absque me. Ego pascebam te in solitudine, in terra inhabitabili secundum pascua eorum.*

CXLIX. Multa inest in his stuporis ac dementiæ redargutio, ponunturque ordine auxiliorum genera, quibus Israelitæ omnium ingrattissimi convincuntur. Reprehendit autem, non ut ignorantes, opinor, unde in ea loca venissent; sed ut ex magna stoliditate et stupore quasi eorum oblivione captos, quorum perpetuam conservare memoriam debuissent. Detestabilis quippe Jeroboam, vitulis propositis, aiebat: « Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti⁸³. » Ast illi, quanquam nossent id non ab aliquo alio, sed a Deo insigniter gestam, nihilominus vitulis manufactis gratias referebant, et se mutuo nescio quomodo ad divinorum miraculorum excellentiam ipsis ascribendam cohortabantur. Quare tanquam vino Sodomorum inebriatos⁸⁴ pene vulnerat, dicens, seipsam esse manifeste, qui et e

A ἀνοτάτω χώνευμά τε, καὶ τεκτόνων ἔργα τετιμήχασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει παρατρέχοντες θεὸν, ἀπελέγχει, λέγων, ὡς εἶη μὲν αὐτὸς, ὁ στερεῶν οὐρανὸν, διαστηριζάμενος δὲ καὶ γῆν, καὶ τῶν ἀστέρων ὁ ποιητής. Κατονειδίζει δὲ, ὅτι παρέντες ὡς ἔωλον τὸ διὰ τῶν γεγονότων δύνασθαι τὴν τοῦ πεποιηκότος δόξαν ἀναμαθεῖν, πρόφασιν αὐτὰ τῆς οἰκείας πεποιήνται πλάνης. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο γεγόνασιν, ἵνα τὴν θείαν ἀδικῶς δόξαν, ἐν ὑπολήψει θεῶν εἰλημμένα τοῖς ἐπὶ γῆς· ἀλλ' ἐν' ὡς εἶη τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀπὸ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ἀναθρώσκοι τῶν συνιέντων ὁ νοῦς εἰς κατάληψιν τὴν ἐνδεχόμενην τῆς τοῦ πεποιηκότος δυνάμεως τε καὶ τέχνης. Οὐκοῦν οὐ παρέδειξε τὴν κτίσιν ἡμῖν ὁ Δημιουργὸς, ἵνα προσκυνῆται πρὸς ἡμῶν. Καὶ γοῦν καὶ

B προδιεμαρτύρατο λέγων διὰ Μωσέως· « Καὶ μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδὼν τὸν ἕλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς, καὶ λατρεύσῃς αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμε Κύριος ὁ θεός σου, πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. » Οἱ δὲ τὰ ἐκνεμηθέντα πρὸς καιρῶν ἐπίδειξιν, καὶ ἐν φωστῆρων τάξει καθεσταμένα θεοὺς ὠνόμαζον, καὶ προσκυνεῖν ἀπετόλμων, καὶ τὰ ἔτι τούτων αἰσχίονα

Καὶ ἐγὼ ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ, καὶ σώζων οὐκ ἔστι πᾶρξ ἐμοῦ. Ἐγὼ ἐπολιμαίνον σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν τῇ ἀοικίῳ, κατὰ τὰς νομάς αὐτῶν.

C PMΘ. Πολλὸς ἐν τούτοις τῆς ἀναίσθησις ὁ ἔλεγχος, καὶ τέθεινται στοιχηδὸν τῆς ἐπικουρίας οἱ τρόποι, τῆς ἀχαριστίας, τῶν ἐξ Ἰσραὴλ καταδεικνύντες τὸ μέγεθος. Ἐλέγχει δὲ, οὐκ ἠγνοχότας, ὡς γε οἶμαι, πόθεν, ἀλλ' ὡς ἐκ πολλῶν ἄγαν σκαιότητος, καὶ λογισμοῦ νενευχότας εἰς ἀναίσθησιαν, μονονουχὶ καὶ εἰς λήθην ὑπανηγεγμένους, ὧν ἔδει μεμνηθῆναι διαπαντός. Ὁ μὲν γὰρ ἐπάρατος Ἰεροβοάμ, τὰς δαμάλεις αὐτοῖς ἀναστήσας, ἐφασκεν, « Οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραὴλ, οἱ τινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Οἱ δὲ, καίτοι γινώσκοντες, οἱ μὴ ἑτέρου τινὸς, ἀλλὰ θεοῦ κατόρθωσις ἦν τὸ χρῆμα αὐτοῖς, χειροκμήτοις δαμάλεσι προσήγον τὰ χαριστήρια, καὶ αὐταῖς ἀνάπειν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἀλλήλοις ἀνέπειθον τῶν θείων κατορθωμάτων τὴν ὑπεροχὴν. Οὐκοῦν, ὡς ἐξ οἴνου Σοδόμων μεμεθυσμένους, μονονουχὶ διανύττει λέγων· ὅτι τε αὐτὸς εἶη σαφῶς, ὁ καὶ ἐξ « οἴκου δουλείας » ἐξενεγκῶν, καὶ προσεταχῶς διὰ Μωσέως, ὡς, « Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ, » καὶ ὅτι μόνος αὐτὸς ὁ σώζων ἔστι, καὶ ἀνιδρωτὶ κατορθῶν πᾶν ὅπερ βούλοιο, αὐτὸς ὁ τροφοφορήσας κατὰ τὴν ἐρημον, καὶ ἐν γῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀβάτῳ, καὶ ἀνύδρῳ πηγᾷ: μὲν ὑδάτων ἀνεῖς, καθιεῖς δὲ τὸ μάννα, καὶ ἄρτον ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ δωρούμενος, καὶ ὡς ἐν τάξει ποιμένος ἀγαθοῦ καταδόσκων εἰς εὐθηνίαν, κατὰ τὰς νομάς αὐτῶν, ἦτοι τὰς ἀπάρσεις. Ἀνευθεῖς γὰρ

⁸⁰ Sap. xiii, 5; Rom. i, 20. ⁸¹ Deut. iv, 19. ⁸² Gen. i, 14-17. ⁸³ III Reg. xii, 28. ⁸⁴ Dent. xxxii, 32. ⁸⁵ Exod. xiii, 3. ⁸⁶ Exod. xx, 3. ⁸⁷ Psal. lxxii, 3. ⁸⁸ Exod. xvi, 14. ⁸⁹ Psal. lxxviii, 35.

ἦσαν παντός ἀγαθοῦ κατὰ τὴν Ἐρημον οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καίτοι τόπους ἐκ τόπων αἰεὶ μεταμειδόντες, καὶ ἐν γῆ τραχεῖζ καὶ ἀκάρπῳ καταυλιζόμενοι. Χρῆ δὴ οὖν ἄρα μνησθαι διὰ παντός, ὧν ἂν ἔχομεν παρὰ Θεοῦ, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις λήθην, ὡς ἀποτάτω ποιεῖσθαι φιλεῖν τῆς ἑαυτῶν διανοίας, ὡς ὀλέθρου πρόξενον, καὶ παροτρύνον εἰς ἀγανάκτησιν τὸν ἀπάσης ἡμῶν εὐημερίας δοτήρα Θεόν. Ὁ γὰρ ἀχάριστος, καὶ βλάσφημος, κατὰ γε τὸ ὑπό του σοφῶς εἰρημένον.

Καὶ ἐνεπλήσθησαν εἰς πλησμονὴν, καὶ ἐψώθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἕνεκα τούτου ἐπελάθητό μου.

PN. Ὡσπερ οἱ τῶν ἱατρῶν ἐμπειρότατοι τὰς τῶν νοσημάτων εὐ μάλα περιαρροῦντες αἰτίας, τοῖς ἀπὸ τῆς τέχνης ἐπικουρήμασιν ἀνακόπτειν ἐπάγονται· κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς εἰς νοῦν ἔσω, καὶ καρδίαν ὄρων, τὰς τῶν ἐν ἡμῶν παθῶν αἰτίας περιεργάζεται, οὕτω τὸν λοιπὸν τοῖς καθήκουσι περιστέλλει φαρμάκοις τὸν ἀβρωστήσαντα νοῦν. Αἰτιᾶται τοίνυν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς ἐκ τῆς ἀγαν εὐημερίας πρὸς λήθην ἐνηνεγμένους τοῦ πάντα αὐτοῖς χορηγούντος τὰ ζωαρχίη· καὶ τὰ ὅσαπερ ἂν φαίνοντο καταλαμπρύνειν εἰδὸτα· καίτοι προηγορευκός τοῦ νόμου σαφῶς· «Πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ ἐπιλάβῃ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, τοῦ μὴ φυλάξαι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, καὶ τὰ κρίματα, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι σοι σήμερον. Μὴ φαγῶν, καὶ ἐμπλησθῆεις, καὶ οἰκίας καλλὰς οἰκοδομήσας, καὶ κατοικήσας ἐν αὐταῖς, καὶ τῶν προβάτων σου, καὶ τῶν βοῶν σου πληθυνθέντων σοι, ἀργυρίου, καὶ χρυσαίου πληθυνθέντων σοι, καὶ πάντων ὄσων σοι ἔσται πληθυνθέντων σοι, ὑψώθῃς ἐπὶ καρδίᾳ σου, καὶ ἐπιλάβῃ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, τοῦ ἐξαγαγόντος σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας· τοῦ ἀγαγόντος σε διὰ τῆς ἐρήμου, τῆς μεγάλης καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης οὐ ἔστι δάκνων, καὶ σκορπίας, καὶ δίψα, οὐ οὐχ ὕδωρ.» Ἐχει γὰρ οὐκ ἀνικάνκως αἰεὶ πῶς ἢ τρυφή, καὶ τὸ ἀδοκῆτοις τιμαῖς ἐναθρύνεσθαι, καὶ εἰς λήθην ἡμᾶς ἀποφέρειν Θεοῦ, καὶ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἐκτόπων κατασελεῖν δύνασθαι· τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Ἀρκῆσει δὲ, οἶμαι, πρὸς ἑλεγχον ἀποσκιρτήσας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τὸ τῆς εὐημερίας πλάτος τῆς εἰς τοῦτο δεινῆς ἀβρωστίας εὐδράμενος ἀφορμῆν. Σφαλερὸν οὖν ἄρα καὶ δυσδολεχτον ἢ τρυφή καὶ λεῖα τις ὡσπερ ὁδὸς εἰς ἀπόστασιν πῆν ἀπὸ Θεοῦ. Παρὰ πολὺ δὲ ἀμείνων ἢ σύμμετρος θλίψις. Πιστώσονται δὲ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς αἱ τῶν ἁγίων φωναί. Ὁ μὲν γὰρ τις ἔφασκε· «Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου· ἐν θλίψει μικρῇ ἢ παιδεία σου ἡμῶν.» Ὁ δὲ γε σοφώτατος Παῦλος, παντός ἡμῶν ἀγαθοῦ ῥίζαν οἰάπερ, καὶ γένεσιν, τὴν θλίψιν ἐτίθει, λέγων· «Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἢ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἢ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἢ δὲ ἐλπίς οὐ κατασχύνει.» Ὑἄλλαι δὲ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· «Ἀγαθὸν μου οὐ ἐταπεινώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου.»

Καὶ ἔσομαι υἱοῖς ὡς πᾶνθηρ, καὶ ὡς κάρδαλις. Κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀσσυρίων ἀπαντήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκετος ἀπορομένην, καὶ διαρρήξω συγ-

A filiis Israel defeat, quantumvis locum loco semper mutarent, et in terra horrida atque infructuosa castrametarentur. Semper igitur accepta a Deo bona in memoria habenda sunt, **183** eorumque oblitio quam longissime repellenda ab animo, quoniam exitium parit, et Deum omnis nostræ felicitatis auctorem ad indignationem provocat. Ingratus enim etiam est blasphemus, ut a quodam sapienter dictum est.

Vers. 6. Et repleti sunt saturitate, et exaltata sunt corda eorum: propter hoc oblitii sunt mei.

CL. Quemadmodum medicorum experientissimi diligentissime circumspicis morborum causas, eos auxiliis ab arte petitis depellere contendunt: ita sane universorum Deus, mentem et cor introspicens, causas morborum nostrorum perserutatur, et ita demum ægrotum animum medicamentis convenientibus componit ac sanat. Castigat igitur Israelitas, qui ex rebus admodum florantibus et secundis omnia ipsis vitæ præsidia suppeditantis, et quibuscumque conspicuis lucem suam dare scientis oblitii sint, quanquam claris verbis lex eos ita præmonuerit: «Cave tibi, ne obliviscaris Domini Dei tui, ut non custodias mandata ejus, et judicia ejus, et justificationes ejus, quæcumque ego præcipio tibi hodie. Ne postquam comederis, et satiatus fueris, et domos pulchras ædificaveris, et habitaveris in eis, et ovibus tuis et bobus tuis multiplicatis tibi, argento et auro multiplicatis tibi, elevetur cor tuum et obliviscaris Domini Dei tui; qui duxit te per desertum magnum, et terribile illud, ubi serpens mordens, et scorpio, et dipsas, ubi non erat aqua⁹⁰.» Luxus enim, et honorum inexpectatorum splendor satis magnam vim habent, ut nos in oblivionem Dei abducant, et ad quidvis illegitimum humanum animus dissolvant. Ad probationem sufficet, ut existimo, Israel qui reuluit et felicitatis suæ copiam tam gravis morbi occasionem invenit. Lubricum igitur quiddam, et moderatum difficile res lætæ, et quasi via plana ad defectionem a Deo. Multo autem melior moderata tribulatio, quod sanctorum voces nobis testabuntur. Alii enim quidam: «Domine, in tribulatione memores fuimus tui. In tribulatione parva castigatio tua nobis.» Sapientissimus vero Paulus omnis boni radicem et originem nobis tribulationem proposuit, cum dixit: **184** «Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio spem, spes autem non confundit⁹¹.» Psallit et alicubi beatus David: «Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas⁹².»

Vers. 7, 8. Et ero eis quasi panthera, et sicut kardalis. Per viam Assyriorum occurrat eis sicut ursus indigens, et dirumpam conclusionem cordis eorum.

⁹⁰ Deut. viii, 11-15. ⁹¹ Rom. v, 3-5. ⁹² Psal. cxiii, 71.

Et vorabunt eos ibi catuli silvæ, bestia agri dilaniabunt eos.

CLL. Postquam enim rerum prosperitas perniciem illis creavit, desciscendique a Deo occasionem attulit, ideo deinceps tribulationes morbis congruentibus importantur. Corpora enim graviter ægrotantia et putrefacta lenibus medicamentis nequam curabuntur: sed ferro et igni opus est magis. Itaque quoniam divinæ mansuetudinis magnitudo parum apud Israelitas, ne dicam nihil omnino, profecit, feralis quædam atrocitas in eos inmittitur. Seipsum vero hostilibus longe acerrimis, et voracibus, magnaque immanitate perditis comparat. Non quia divina et inexplicabilis natura tales iras plane concipiat, sed illud fortasse præterea docet, Assyrios tam implacabili ira usuros, inhumanosque, immites (et quid non tandem hujusmodi?) apparituros. Videri autem queat Dei opus esse, siquidem id permisit ipse tam agrestes et feros peccatores ira convenienti persequens. Inveniam igitur eos ut pãthera, ut pardalis. Deportabuntur enim in Assyriam. Occurram porro eis etiam ut ura indigens, hoc est, esuriens forte, aut captis catulis vehementer tristis et oberans. Tunc enim potissimum hanc belluam ferunt insitum furorem solere totum effundere. « Et dirumpam conclusionem cordis eorum. » Conclusionem appellat tutamen, seu præsidium: tutamen autem cordis est audacia, quam quis afferat contra hostes; qua dirupta, timoris affectus ingreditur, ut etiam citra pugnam hostibus victoriam concedat. Simile igitur est, ac si dicat fortasse: Ad extremam eos timiditatem adigam, adversariis ursam esurientem et catulis orbatam imitantibus. Quod autem etiam captivitatis irretiti vinculis, et in Assyriorum regionem abducti, **185** nequam a scelere declinaturi, sed eos etiam illuc pravitates ipsorum quasi secururæ sint, ostendit, cum addit: « Et vorabunt eos ibi catuli silvæ, bestia agri dilaniabunt eos. » Assyriorum enim populi intractabiles, catulis in silvis sive saltibus propter insignem feritatem comparantur.

καταφάγονται αὐτούς ἐκεῖ σκύμοι δρυμοῦ, θηρία ἀπιθασσα γένη, σκύμοις τοῖς ἐν δρυμοῖς παρεικάζει,

Vers. 9-11. *Dispersioni tuæ, Israel, quis auxiliabitur? ubi rex tuus iste? Et salvete in omnibus urbibus tuis. Judicet te quem dixisti: Da mihi regem et principem. Et dedit tibi regem in ira mea, et habui in furore meo congregationem iniquitatis.*

CLLII. Dixi jam et paulo ante, incusasse Deum filios Israel, quia nihilominus humanum jugum maluerint, et sub Dei regno vivere abnuerint, tametsi super avos eorum, idque per prophetas sanetos regnavisset. Dixit enim supra: « Et in propheta eduxit Dominus Israel ex Ægypto, et in propheta servatus est ²⁴. » Vos autem, inquit, sub Deo agere

²⁴ Ose xii, 13.

κλεισμὸν καρδίας αὐτῶν. Καὶ καταφάγονται αὐτούς ἐκεῖ σκύμοι δρυμοῦ, θηρία ἀγροῦ διασκάσει αὐτούς.

PNA'. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς εὐθηνίας τὸ πλάτος γέγονεν αὐτοῖς ὀλέθρου πρόξενον, καὶ ἀποστασίας ἀφορμὴ, ταύτη τοι λοιπὸν αἱ θλίψεις ἐπάγονται, καὶ ἀναλόγως τοῖς ἀβήρωστίμασι. Τὰ γὰρ τοι πολὺ νενοσηχότα τῶν σωμάτων, καὶ σεσηπότα λοιπὸν, εἴξεγεν οὐδαμῶς ἠπίοις μὲν ἐτι φαρμάκοις. Δέοιτο δ' ἂν μᾶλλον καὶ σιδήρου, καὶ πυρός. Οὐκοῦν ἐπειδήτερ τὸ τῆς θείας ἡμερότητος μέγεθος ὤνησεν ὀλίγα τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ (ἵνα μὴ λέγοιμι παντελῶς οὐδέν) θηριοπρεπῆς αὐτοῖς ἀγριότης ἐπάγεται. Ἐαυτὸν δὲ παρεικάζει τοῖς ὅτι μάλιστα τῶν θηριῶν δεινοτάτοις, καὶ βοροῖς, καὶ πολὺ λίαν ἔχουσι τὸ εἰς ὠμότητα βλέπον Οὐχ ὅτι πάντως ἡ θεία τε καὶ ἀπόρρητος φύσις γένοιτ' ἂν ἐν τοιαύταις ὀργαῖς, ἀλλ' ἐκεῖνό που τάχα διδάσκει πάλιν, ὅτι κεχρήσονται μὲν οἱ Ἀσσυριοῖς ταῖς οὕτως ἀκράτοις ὀργαῖς, ἀπάνθρωποι τε, καὶ ἀτεράμονες (καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων;) γεγονότες ἀλώσονται. Δόξειε δ' ἂν εἶναι Θεοῦ τὸ πραττόμενον, ἐπεὶ τοι γενέσθαι συγκεχώρηκεν αὐτοῖς, τοῖς οὕτως ἀγρίως ἡμαρτηκόσι τὴν αὐτοῖς πρεπουσαν ὀργὴν ἐπαφείξ. Εὐρήσω τοῖνυν αὐτούς, ὡς πάνθηρ, ὡς πάρδαλις. Ἀποκομισθήσονται γὰρ εἰς τὴν Ἀσσυρίων. Ἀπαντήσονται δὲ αὐτοῖς καὶ ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη, τουτέστιν, ἡ πεινώσα τυχὸν, ἡ ἀλύουσα σφόδρα, τῶν σκύμων ἐξηρημένων. Τότε γὰρ μάλιστα φασὶ τῆς ἐμφύτου μανίας εἰς ἄκρον ἐρχεσθαι τὸ θηρίον. « Καὶ διαβρήξω συγκλεισμὸν καρδίας. » Συγκλεισμὸν ἐν τούτοις τὴν ἀσφάλειαν λέγει. Ἀσφάλεια δὲ καρδίας τὸ θάρρος, ὅπερ ἂν ἔχοι τις κατ' ἐχθρῶν. Οὐ δὴ καὶ διεβρωγόςτος, τὰ ἐκ τῆς δειλίας εἰσπρίνεται πάθη, ὡς καὶ ἀμαχεῖ τοῖς ἐχθροῖς χαρίσασθαι τὸ νικᾶν. Ὅμοιον οὖν ὡς λέγοι τυχὸν, εἰς ἐσχάτην αὐτοῖς κατοῖσα δειλίαν, τῶν δὲ ἐναντίας πεινῶντι τε, καὶ ἠτεκνωμένῳ παρεικασθέντων θηριῶν, φημι δὴ τῇ ἄρκτῳ. Ὅτι δὲ καὶ τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας ἐναλόντες δεσμοῖς, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀπεννηγεμένῳ χώρῳ, οὐδεμίαν ἔξουσιν ἀπόνεισιν τῶν κακῶν, καὶ ἔψονται ὡσπερ αὐτοῖς κάκεισε τὰ μαθηρὰ, παρέδειξεν, εἰπὼν: « Καὶ ἀγροῦ διασπάσει αὐτούς. » Τὰ γὰρ τῶν Ἀσσυρίων πολὺ νενευκότα πρὸς τὸ ἀνήμερον.

D Τῇ διασπορᾷ σου, Ἰσραὴλ, τίς βοηθήσει; ποῦ ὁ βασιλεὺς σου οὗτος; καὶ διασωσάτω σε ἐν πόσιναις ταῖς πόλεις σου. Κρινάτω σε ἐν εἰκας, δός μοι βασιλέα καὶ ἀρχοντα. Καὶ ἔδωκά σοι βασιλέα ἐν ὀργῇ μου, καὶ ἔσχον ἐν τῷ θυμῷ μου συστροφὴν ἀδικίας.

PNB'. Ἐφην ἦδη καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρῳ βραχίῳ, ὅτι κατητιότο Θεὸς τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ οὐδ' ὅπως ἐλομένους τὸ ἀνθρώπινος μᾶλλον ὑπεξεύχθαι ζυγοῖς, καὶ ἀνῆνασθαι τὴν ὑπ' αὐτῷ βασιλείαν τῷ Θεῷ, καίτοι βεβασίλευκόςτος τῶν ἀρχαιοτέρων, καὶ διὰ προφητῶν ἁγίων. Ἐφην γὰρ, ὅτι « Καὶ ἐν προφήτῃ ἀνήγαγε Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἐν προ-

φήτη διεφυλάχθη. Ὑμεῖς δὲ, φησί, τὸ ὑπὸ Θεῶν πράττειν παρωθοῦμενοι, καταβεθήκατε τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ, λέγοντες. Ἰδοὺ σὺ γεγήρακας, καὶ οἱ υἱοὶ σου οὐ πορεύονται ἐν τῇ ὁδῷ σου. Καὶ νῦν κατάρτησον ἐφ' ἡμᾶς βασιλεῖα δικάζειν ἡμᾶς, καθὰ καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ εὐθεβουλεύσθαι δοκεῖς, ἀναστήσας ἐπὶ σαυτῷ βασιλεῖα, καθὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, σῶζεσθαί τε παρ' αὐτοῦ προσεδόκησας, πῶ νῦν ἄρα ἐστίν; Ἰδοὺ καιρὸς ἐπιδείξεως, πολεμεῖτω σου τὸν πόλεμον, ὀπλιζέσθω λαμπρῶς, σωζέτω τὰς πόλεις, προασιπίζετω τῶν ὑπὸ χεῖρα, κατασοβείτω τῶν δι' ἐναντίας, ἐλαυνέτω νεανικῶς τοὺς καταδηρῶν ἐθέλοντας οἴκους τε καὶ πόλεις. Ἄλλ' ἴσως ἔρεις, καίτοι φαίνομαι μὲν ὡς αἰτήσας ἐγὼ, σὺ δὲ καὶ δοῦς, καὶ χειρικῶς ἐν ἀρχαῖς τὸν Σαοῦλ. Ναί φησιν, ἄλλ', Ἐν ὀργῇ δέδωκα τὸν ἡγούμενον, καὶ ἔσχον ἐν τῷ θυμῷ μου συστροφὴν ἀδικίας, ὡς ἡδικημένος παρὰ σοῦ, φησί. Μόνον δὲ οὐχί, καὶ τῶν τῆς βασιλείας θύκων ἐξωθούμενος, τότε ἦκον εἰς τὸ σοὶ δοκοῦν, τεθύμωμαι λίαν. Πλὴν, ἀνέδειξα, καίτοι, τὸ χρέημα, φησί, οὐκ ἀναγκαῖον εἰδῶς εἰς δνησιν. Ἄλλ' ἵνα σε τῶν πραγμάτων ἡ πείρα πληροφορήσῃ καλῶς, ὅτι σκαιὰ, καὶ ἀχρηστα κἀν τοῦτῳ βεβούλευσαι. Πῶ γὰρ νῦν ἐστίν, ἢ ποῖα λοιπὸν ἐξ αὐτοῦ γένοιτ' ἂν τοῖς πολεμουμένοις ἢ δνησις; Ἄλλ' εἴπερ ἦσθα πάλιν ὑπὸ τὴν ἐμὴν φειδῶ ἔχθρῶν.

Ἐφραῖμ, ἐγκερυμμένη ἡ ἀμαρτία αὐτοῦ. Ὀδί- νες ὡς τικτούσης ἤξουσιν αὐτῷ. Οὗτος ὁ υἱὸς σου, ὁ φρόνιμος, δίδοι οὐ μὴ ἔποστῆ ἐν συντριβῇ τέκνων.

ΠΝΓ. Τοῦτο, οἶμαι ἔστι, τὸ, συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. Ἐν ἀρχαῖς μὲν γὰρ Ἱεροβοάμ, ἵνα τῶν σκῆπτρων μὴ ἀπίψη, τὰς κατὰ νόμον θυσίας ἀποπληρῶν ἐθέλοντος τοῦ Ἰσραὴλ, ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀναφοιτῶντος εἰς Ἱεροσόλυμα τὰς δαμάλλεις ἐπενόησε τὰς χρυσᾶς. Καὶ ὡσπερ τινὰ πονηροῦ σπέρματος καταβολὴν εἰς νοῦν ἐδέχετο, κατακεχρωσμένην, ὡσπερ καὶ ἐγκερυμμένην τὴν ἀμαρτίαν. Ἄλλ' ἤξει φησί καὶ ὁ τῶν ὠδίνων καιρὸς. Οὗτος ὁ ἂν νοοῖτο πάλιν, ὅ τε τοῦ πολέμου καὶ τῆς αἰχμαλωσίας. Εἰ γὰρ καὶ μὴ αὐτῷ συνέβη τῷ Ἐφραῖμ, ἀλλ' οὖν τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγονόσιν, ἤγουν τοῖς τῆς ἀρχῆς διαδόχοις ἐπῆλθον κατὰ καιροῦς, ὅτι τῆς ἐκείνου δυσσεβείας γεγόνασι μιμηταί. Διαλέγεται τοῖνον ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ συναγωγῇ, καὶ φησι, τίς σε διασώσει; ἄρα ὁ υἱὸς σου οὗτος ὁ φρόνιμος; Λέγων δὲ τὸ, οὗτος, ἢ τὸν κατὰ καιροῦς βασιλεύοντα δείκνυσιν, ὃς καὶ τὴν τοῦ δοκεῖν εἶναι συνετὸς ἐδέχετο δόξαν (παρέπεται γὰρ τοῦτο τοῖς κρατούσιν ἀεὶ) ἢ γοῦν ἑτερόν τι, καὶ τῷ καιρῷ πρόπον ὑποδηλοῖ, καθ' ὃ καὶ ὁ τῆς προφητείας ἐγένετο λόγος. Βασιλεύοντος γὰρ τοῦ Ἀχάζ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐν ἐνδεκάτῳ ἔτει, βεβασίλευκεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ Ὀσηε υἱὸς Ἡλά, ὃς ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου. Ἄλλὰ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ κατεστράτευσεν τῆς Σαμα-

nolentes, ursistis beatum Samuelem in hæc verba : Ecce tu senuisti, et filii tui non ambulant in via tua. Et nunc constitue super nos regem, qui iudicet nos, sicut et alias gentes. Itaque quoniam bene tibi consuluisse videris, dum tibi regem instituisti, sicut habent cæteræ gentes, a quo defendereris, ubi nunc tandem est? En, tempus est uti se exhibeat, gerat pro te bellum, arma fulgentia induat, tueatur urbes, propugnet pro subjectis, profliget adversarios, arceat strenue vastatores domorum atque oppidorum. Sed occurre forlasse. Atqui constat me petisse, te autem dedisse. et unxisse primum regem Saul. Est ita, inquit ; sed in ira deli principem, et habui in furore meo congregationem iniquitatis, ut injuria abs te affectus, et propemodum ipso throno regni expulsus, quod quidem ad te attinet. Iratus sum etiam atque etiam. Verumtamen designavi, quamvis eam rem scirem non esse necessariam et conducibilem; sed ut tu reipsa doctus, probe cognosceres te etiam in hoc stultum et inutile consilium cepisse. Ubi enim nunc est, aut quæ in futurum oppugnatis ab eo exspectanda utilitas? Quod si rursus sub benignitate et potestate mea esses, omnino inimicis tuis superior videreris.

τε, καὶ χεῖρα, πάντως ἂν ὤφθης ἐν ἀμείνοισι τῶν

186 VERS. 12, 13. Ephraim, absconditum peccatum ejus. Dolores quasi parturientis venient ei. Iste filius tuus, iste prudens, quia non sustinebit in contritione filiorum.

CLIII. Hoc illud est, uti reor, conceptit dolorem, et peperit iniquitatem. Principio enim Jeroboam, ne sceptro privaretur, Israele scilicet legitima sacrificia usurpare, et ob hanc causam Hierosolytam ascendere cupiente, vitulos aureos excogitavit, peccatumque velut coloratum et contextum tanquam malum semen in animum recepit. Sed veniet, inquit, et tempus dolorum partus. Quod quidem belli et captivitatis potest intelligi. Quamvis enim non ipsi Ephraim, posteris tamen ejus, sive successoribus in principatu, ut impietatis imitatoribus aliquando evenit. Quasi igitur Synagogam in Samaria compellans, inquit. Quis te salvabit? num filius tuus hic prudens? Dicendo « hic » aut illis temporibus regnantem significat, qui et opinionem prudentiæ habebat (ea enim imperantes semper decet), aut certe aliud quiddam et tempori consentaneum tacite indicat, quo etiam vaticinium spectat. Regnante enim Achaz super Judam Hierosolyms anno decimo, regnavit in Samaria super Israel Osee filius Ela, qui fecit malum in oculis Domini. Cæterum per illud tempus irruit cum exercitu in Samaritan Salmansar rex Assyriorum, et factus est ei, inquit, Osee servus. Iratus est autem illi vehementer Assyrius hac de causa. Misit quippe ad eum nuntios, petens inana (dona) et quæ solebat. Ille sibi ab eo

99 I Reg. viii, 6. 100 I Reg. x, 1. 101 Job xv, 35. 102 IV Reg. xvii, 1, 2. 103 Ibid. 3.

imperari non sustinens, legatos ad Segor regem Aegypti, ab eo suppetias petitum misit. Ea re offensus Salmanasar, Samariam toto triennio obsedit. Deinde Osee vivum captum vinculis astrinxit, et in suos retulit. Israelem quoque in montana Persarum et Medorum demigrare coegit. Videtur itaque sermo propheticus hic nobis Osee filium Ela exprimere, quem et prudentem nominat; non quia revera prudens fuerit, sed ironia quadam utitur. Habebatur enim ab Israele pro viro prudente et qui persapienter consulisset, cum ex Aegypto opem pro ipsis petendam censuisset; sed frivole et inutiliter fecisse atque consuluisse apparuit. **187** Quis ergo, inquit, te a gravissimis calamitatibus perferendis liberabit? «*Hic filius tuus ille prudens, quia non sustinebit in contritione filiorum.*» Dum enim filii tui contentur, inquit, nec ipse subsistet. Capietur, servusque et captivus una cum aliis ad Assyrios migrabit. Sapienter itaque qui psallit: «*Fortitudo mea, et laus mea Dominus*»⁹⁹. Ab ipso enim virtus omnis et salus omnis, et extra ipsum nemo est qui

salvet¹. γὰρ ὧν τέκνων συντριβομένων, φησι, οὐδ' ἂν αὐτὸς ὑποσταίη. Ληφθήσεται γὰρ δοῦλός τε καὶ αἰχμάλωτος, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις βαδιέεται πρὸς Ἀσσυρίους. Σοφὸς οὖν ὁ Ψάλλων, «*Ἰσχύς μου, καὶ ὑμνησίς μου ὁ Κύριος.*» Παρ' αὐτοῦ γὰρ πᾶσα δύναμις καὶ σωτηρία· καὶ σώζων οὐκ ἔστι πάρεξ αὐτοῦ.

VERS. 14. *De manu inferni liberabo eos, et de morte redimam illos. Ubi victoria tua, mors? ubi aculeus tuus, inferne?*

CLIV. Postquam ex ira peccatoribus locutus est, et ex dolore suo illis eventura prænuntiavit, ad mansuetudinem Deo decoram revertitur, et se non universum genus humanum aversatum, neque in exsilium irrevocabile sempiternumque misisse, sed datum iri aliquando veniam et revocationem ad veterem statum in Christo, indicat, addens liberatum se de manu inferi et de morte redempturum, haud dubie eidem propter peccata in Conditorem commissa, et propter transgressionem Adami a principio subjectos. Facta est enim postea talis promissio non solum Ephraim, seu progeniei Israel, sed mortalibus universis. Nam, ut scribit divinus Paulus, «*Non Judæorum Deus tantum, sed et gentium. Justificavit enim circumcisionem ex fide, et præputium per fidem*»². Redemit autem nos de manu inferni, hoc est, de tyrannide mortis. Et modus redemptionis, Christi mors intelligitur. Libens enim necem in ligno pro nobis pertulit, et principatus ac potestates, affixo illi contra nos chirographo, triumphavit³. Tunc enim, tunc etiam: «*Omnis iniquitas oppulavit os suum*»⁴, et mortis imperium peccato sublato destructum est⁵. Ipsum enim est mortis victoria, et stimulus inferni⁶. Sic enim et sapiens Paulus nobis est interpretatus. Ait namque: «*Stimulus mortis peccatum est; virtus autem peccati lex*»⁷. Quapropter omnium peccato deleto, et nos jure dixerimus: «*Ubi est victoria*

ρίας Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων. «*Καὶ ἐγενήθη, φησὶν, Ὡσθὲ αὐτῷ δοῦλος.*» Ὁργίζετο δὲ λίαν ὁ Ἀσσύριος ἐπ' αὐτῷ δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἐπεμψὲ μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸν ἀγγέλους, αἰτῶν μαναὰ, καὶ τὰ συνήθη. Ὁ δὲ προστάττεσθαι παρ' ἐκείνου μὴ ἀνασχόμενος, ἐπρεσβεύετο πρὸς Σηγῶν βασιλέα Αἰγύπτου, τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν αἰτῶν. Πρὸς τοῦτο λελυπημένος ὁ Σαλμανασάρ, πεπολιόρκηκε μὲν τὴν Σαμάρειαν, ἐφ' ὅλοις ἔτεσι τρισίν. Εἶτα ζωγράφας τὸν Ὡσθὲ, δεσμώτην ἐποίησε, καὶ κατέγραψεν ἐν οἰκέταις. Ἀπήκισε δὲ καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν ὄρεισις Περσῶν καὶ Μήδων. Ἔοικεν οὖν ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος Ὡσθὲ τὸν Ἥλᾶ καταδεικνύειν ἐν τούτοις, ὃν καὶ φρόνιμον ἀποκαλεῖ. Οὐχ ὅτι συνετὸς ἦν κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλ' οἰονεῖ πως εἰρωνεύεται. Ἐδόκει μὲν γὰρ παρὰ τῷ Ἰσραὴλ συνετὸς εἶναι τις, καὶ σφόδρα σοφῶς βεβουλευσθαι, διὰ τοι τὸ ἐλέσθαι τὴν ἐξ Αἰγύπτου καλεῖν ἐπικουρίαν αὐτοῖς. Ἄλλ' ἦλω ψυχρὰ, καὶ ἀνώνητα, καὶ δράσας, καὶ βουλευσάμενος. Τίς δὴ οὖν ἄρα, φησὶν, ἐξελεῖται σε τοῦ μὴ παθεῖν τὰς ἀνηκέστους συμφοράς; «*Οὗτος ὁ υἱὸς σου φρόνιμος, διότι οὐ μὴ ὑποστῆ ἐν συντριβῇ τέκνων.*» Τῶν ὑποσταίη. Ληφθήσεται γὰρ δοῦλός τε καὶ αἰχμάλωτος, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις βαδιέεται πρὸς Ἀσσυρίους. Σοφὸς οὖν ὁ Ψάλλων, «*Ἰσχύς μου, καὶ ὑμνησίς μου ὁ Κύριος.*» Παρ' αὐτοῦ γὰρ πᾶσα δύναμις καὶ σωτηρία· καὶ σώζων οὐκ ἔστι πάρεξ αὐτοῦ.

Ἐκ χειρὸς ἄδου ρύσσομαι αὐτούς, καὶ ἐκ θαλάτου λυτρώσομαι αὐτούς. Ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου, ἄδη;

PNΔ. Τὰ ἐκ θυμοῦ λαλήσας τοῖς ἡμαρτηκόσι, καὶ τὰ ἐκ λύπης ἐσόμμενα προαπηγγελκῶς, ἀναπεφοίτηκε πάλιν εἰς θεοπρέπη τε ἡμερότητα, καὶ ὅτι μὴ εἰσάπαν τὸ ἐπὶ γῆς ἀπέστραπτται γένος, μήτε μὴν ἀνήκεν εἰς καταφθορὰν ἀγάλλινόν τι, καὶ ἀτελεύτητον, ἀλλ' ἔσται τις κατὰ καιροῦς φειδῶ, καὶ ἀνάκλησις εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐν Χριστῷ, καταμεμῆνυκε προστιθεῖς, ὡς ρύσεται μὲν ἐκ χειρὸς ἄδου, καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσεται. Δῆλον δὲ, ὅτι τοὺς ὑπ' αὐτὸν γεγονότας, διὰ τὴν εἰς ποιητὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν ἐν ἀρχαῖς τοῦ Ἀδὰμ παράδασιν. Πεποιήται γὰρ ἡ τοιαύδε πάλιν ὑπόσχεσις, οὐχὶ μόνῃ τῷ Ἐφραῖμ, ἦγουν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἀπασὶ δὲ μᾶλλον τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Ὡς γὰρ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, «*Οὐκ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνων, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν. Δεδικαίωκε γὰρ περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως.*» Δελύτρωται δὲ ἡμᾶς ἐκ χειρὸς ἄδου, τουτέστιν, ἐκ τῆς τοῦ θανάτου καταδυναστείας, καὶ ὁ τῆς λυτρώσεως τρόπος ὁ Χριστοῦ νοεῖται θάνατος. Ἀνέτηλ γὰρ ἐκὼν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ ξύλους σφαγῆν, καὶ τεθριάμβευκεν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, προσηλώσας αὐτῷ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον. Τότε γὰρ, τότε καὶ «*Πᾶσα μὲν ἀνομία τὸ ἐξ αὐτῆς ἐνέφραξε στόμα*»· καθήρηται δὲ καὶ τὸ τοῦ θανάτου κράτος, ἐξηρημένης τῆς ἀμαρτίας· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ θανάτου νίκη, καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἄδου. Οὕτω καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν ἡρμήνευσε Παῦλος. Ἐφη γὰρ, ὅτι τότε «*Κέντρον τοῦ θανάτου ἐστὶν ἡ*

⁹⁹ Psal. cxvii, 14. ¹ Isa. xliii, 11. ² Rom. iii, 30. ³ Coloss. ii, 14, 15. ⁴ Psal. cvi, 42. ⁵ Hebr. ii, 14. ⁶ I Cor. xv, 55. ⁷ Ibid. 56.

ἀμαρτία, ἡ δὲ δυναμὶς τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος. » Α tua, mors? ubi stimulus tuus, inferne? Deus enim
 ὁμοῦν τῆς ἀπάντων ἀμαρτίας ἀνηρημένης ἐν
 Χριστῷ, φαίμεν ἂν εἰκότως καὶ ἡμεῖς αὐτοί· « Πού
 ἡ νίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου, ᾄδη; Θεὸς
 γὰρ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων; Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ
 ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, » μᾶλλον δὲ « δούς ἑαυτὸν
 ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, » εἰς ὁ πάντων ἀξιώτερος, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ πεπλουτήκαμεν, τὸ φαναγοῦνται
 πάλιν εἰς ἀφθαρσίαν.

*Παράκλησις κέρυπται ἐξ ὀφθαλμῶν μου,
 δάτι οὗτος ἀναμέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ.*

PNE. Ἀναγνώσμεθα τοῦ προκειμένου τὸν πρῶ-
 τον στίχον κατ' ἐπερώτησιν, καὶ ὑποστιγμῆν, καὶ τι
 τοιοῦτον ἡμῖν ὑπεμφήνειεν ἂν, ὀρθῶς νοεῖν ἡρημέ-
 νους. Κατηρρώστησε, φησὶν, ἡ ἀνθρώπου φύσις, τὸ
 πολυειδὲς εἰς ἀμαρτίαν, καὶ ἀπονένευκεν οὐ μετρίως
 εἰς τὸ πλῆμμελές. Ταύτη τοι δικαίως κατεδικάσθη
 θανάτῳ. Ἔϊτα τίς ἐστὶ τῆς ἐπικουρίας ὁ τρόπος τοῖς
 τοῦτο παθοῦσιν, ἢ ὅπως ἂν διακρούσαιτο τὸ συμβε-
 θεῖκός, αὐτὸς ἐγὼ διασκέφωμαι, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ
 ὄρισας ἔχω. Ἦ ἄρα τίς ἐστὶν ἐν ὑμῖν, φρενοδραβείας
 εἰς τοῦτο προσήκων, ὡς οἰεσθαί τε, καὶ λέγειν, ὅτι
 παρακλήσεως καὶ παραμυθίας ἐστὶ τις τρόπος, ὃν ὁ
 θεὸς τε καὶ ἀκήρατος οὐχ ἔωρακε νοῦς; Εἰμὶ γὰρ
 τεχνίτης, ἀναγκῆς τε πρὸς οὐδὲν, ἀλλ' εὖ οἶδα πάντα,
 καὶ ἀμελλῆτι κατορθῶ τὸ δοκοῦν. Καίτοι, φησὶν,
 « οὗτος ἀναμέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ. » Προσπαγ-
 γέλλει δὲ διὰ τοῦτον ἡμῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χριστόν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ πάντων παράκλησις, ὁ
 τῆς θεραπείας τρόπος, αὐτὸν προώρισεν ὁ Πατὴρ πρὸ
 χρόνων αἰωνίων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν τοῖς τῷ θά-
 νάτῳ κεκρατημένοις. Αὐτὸν ἔφη διαστέλλειν ἀναμέ-
 στον ἀδελφῶν. Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν; αὐτοῦ λέγοντος
 ἀκηχιάμεν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ·
 « Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν.
 Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. Ἦλθον
 γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ
 θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νόμφην κατὰ
 τῆς πενθερᾶς αὐτῆς, καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ
 οἰκειακοὶ αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν τὰ ἐσόμενα προσπαγ-
 γέλλων τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς· « Παραδώσει, φησὶν,
 ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ ἐπαναστήσεται
 πατὴρ ἐφ' υἱός. » Ἐπειδὴ γὰρ τὴν τοῦ διαβόλου
 καθήρηκε τυραννίδα, καὶ τῶν τῆς εἰδωλολατρίας
 ἐξείλετο βρόχων τοὺς πεπλανημένους, κατέδραθεν
 οὕτως πρὸς ἀγάπην τὴν πρὸς ἑαυτὸν, ὡς καὶ φυσικῆς
 ἀλογίης φιλοστοργίας τοὺς πεπιστευκότας, καὶ
 ἀδελφούς ἀνήνασθαι, καὶ πατέρας, καὶ οἰκους, καὶ
 γένη, καὶ ἀποχρήσειν αὐτοῖς εἰς ἄπασαν εὐθυμίαν,
 τὸ προσκεκλήσθαι τῷ Χριστῷ. Καὶ γοῦν καὶ ὁ μα-
 κάριος Δαβὶδ, ὡς ἐκ προσώπου τῶν τοῦτο κατορθωκότων ψάλλει πού, καὶ φησὶν, ὅτι « Ὁ πατὴρ μου,
 καὶ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με. »

Ἐπάξει καὶ σῶσα ἄνεμον Κύριος ἐκ τῆς ἐρήμου
 ἐπ' αὐτόν, καὶ ἀναζητησῆί τὰς φλέβας αὐτοῦ.
 Αὐτὸς καταζητησῆί τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ πάντα
 τὰ σκευῆ τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτοῦ.

PNQ. Μεθίστησι μὲν τὸν λόγον ἐπ' αὐτὸ τὸ τοῦ

188 *Consolatio abscondita est ab oculis meis,
 quia hic inter fratres separabit.*

CLV. Hujus contextus versum primum per in-
 terrogationem et subdistinctionem legamus, et tale
 quiddam nobis insinuabit, si recte intelligere volue-
 rimus. Infirmata est, inquit, natura humana peccatorum
 diversitate, et ad delinquendum non leviter
 declinavit. Quocirca morte non immerito damnata
 est. Jam vero quam ratione sic affectis succurratur,
 aut quomodo casus hic depellatur, ipse ego
 considerabo. Aut est quis inter vos adeo desipiens,
 ut existimet ac dicat, aliquem consolandi ac demulcendi
 modum esse, quem divina et incorrupta mens non
 viderit? Sum enim artifex, nec ad quidquam efficiendum
 imbecillus; sed novi omnia bene, et sine mora quod
 placet rite praesto. Etsi, inquit, « hic inter fratres
 separabit. » Praenuntiat nobis per haec Dominum
 nostrum Jesum Christum. Ipse enim est omnium
 consolatio, modus curacionis; ipsum destinavit Pater
 ante tempora saecularia Salvatorem ac Redemptorem
 in mortis tempestate versantibus¹¹. Ipsum ait
 separare inter fratres. Quid hoc est? ipsum dicentem
 audivimus Christum Salvatorem omnium nostrum.
 « Nolite putare quoniam veni mittere pacem in
 terram; non veni pacem mittere, sed gladium. Veni
 enim separare hominem adversus patrem suum, et
 filiam adversus matrem suam, et nurum adversus
 socrum suam; et inimici hominis domestici ejus¹². »
 Et rursus, futura sanctis discipulis praenuntians,
 « Tradet, inquit, frater fratrem in mortem, et
 insurget pater contra filios¹³. » Ut enim diaboli
 tyrannidem evertit, et deceptos idololatriæ laqueis
 expedit, sic eos per dilectionem erga se sibi astrinxit,
 ut credentes etiam naturalem amorem posthaberent,
 et fratres, domos, genus non agnoscerent, et ad
 Christum vocatos esse ad summam animi lætitiā
 sufficeret. Quare et beatus David in persona tam
 præclarum facinus aggressorum psallit alicubi, et
 inquit: « Pater meus et mater mea dereliquerunt
 me; Dominus autem assumpsit me¹⁴. »

CLVI. Sermonem ad ipsam personam mortis

VERS. 15. *Adduces ventum urentem Dominus ex
 deserto super eum, et siccabit venas ejus. Ipse
 exciccabit terram ejus, 189 et omnia vasa desiderabilia ejus.*

CLVI. Sermonem ad ipsam personam mortis

⁸ Rom. viii, 33, 34. ⁹ Ephes. v, 2. ¹⁰ I Cor. i, 5. ¹¹ II Tim. i, 9. ¹² Matth. x, 34-36. ¹³ Ibid. 21.

¹⁴ Psal. xxvi, 10.

transfert, ventoque austro et æstui Christum comparat, quem et de solitudine aliquando adductum iri autumat. Sciendum porro ante alia illud, Judæorum regionem proxime ad austrum latam et inmensam habere solitudinem. Quod si quando ventus inde spiraret vehementius, impense metuebant, quod tellus inde exaresceret. Videtur etiam nonnullis, eum ipsas aquarum venas sub terris astringere, et violenti atque igniti flatus impulsibus inhibere. Itaque ex notis et expertis verba facit. Christum igitur adversus mortem sese illaturum, et instar venti urentis omnes fontes et venas ejus exsiccaturum prophetica verba nobis indicant. Manet ergo in translatione et commodissime, mysteriumque ab eo quod contingere consuevit, declarat. Venas porro et fontes mortis perditionis genera, sive malignas et adversarias virtutes esse dicimus. Per eas enim cum per venas semper suis temporibus pereuntium multitudo ei subministratur. Eodem sensu vasa ejus desiderabilia accipies. Vasa enim perditionis mortales super terram, et morti chara non inepte quis aut malignas et contrarias nobis potestates, aut certe impios quosdam homines, dæmonis perversitati servientes, et secum alios perdentes appellaverit. Cum spiraverit ergo ventus urens, inquit, tota terra mortis arescet. Oratio rursum metaphora constat, ut si dicat fortasse, mors quasi locum herbidum homines depascebatur; sed arescet locus ille, nec mors pabulum inveniet. Sublata enim est mors, ubi Christus vitam omnibus proposuit, et immortalitatem revocari permisit.

εβόσκητο μὲν ὡσπερ τι χωρίον ὁ θάνατος τοὺς ἐπὶ θάνατος. Ἀνήρηται γὰρ ἡ φθορὰ προθέντος ἅπασιν ποιεῖσθαι τὴν ἀφθαρσίαν.

CAP. XIV.

VERB. 1. *Disperdetur Samaria, quia restitit contra Deum suum. In gladio cadent ipsi, et lactentes eorum elidentur, et in utero habentes eorum disrumpentur.*

CLVII. Opportunissime finito sermone de Christo, et universalis redemptionis mysterio prænuntiatio, beatus propheta rursus eorum qui Deum offenderant calamitates **190** lamentatur, et Samaritas quasi luget. Cum enim liceret, et affatim liceret, inquit, frui bonis ex mansuetudine Dei, sponte sua ad supplicia ab irato perpetianda cucurrerunt, quia illi resistere, et Dominicis mandatis suam voluntatem opponere, et propemodum videri acie contra dimicare, aut esse de numero vere illi rebellantium voluerunt. Proinde citra omnem misericordiam ipsi gladio trucidabuntur, et novi crudelitatis modi contra mulieres et liberos ipsarum excogitabuntur. Simul enim cum heri natis infansibus immaturam necem perferent qui vitam nondum etiam acceperunt, exitum ex utero hostilis gladius antevertet. Calamitosum igitur et exitiosum esse Deo repugnare, ipsa quoque experientia cernitur.

θανάτου πρόσωπον, ἀνέμῳ δὲ νότῳ, καὶ καύσωνι παρεικάζει Χριστὸν, ὃν καὶ ἐκ τῆς ἐρήμου, φησὶν, ἐνεχθήσεσθαι κατὰ καιροῦς. Χρὴ δὲ εἰδέναι, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, ἐκεῖνο, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα πλατεῖαν καὶ ἀκατάληπτον ἐρημον ἔχει, κειμένην ἐν μέρεσι τοῖς νοτιωτάτοις· κἂν εἰ συνέθη ποτὲ τὸν ἐκεῖθεν ἄνεμον κίτενεχθῆναι βραχδαιῶς, περιδείξει ἦσαν οὐ μετρίως, ἀναινομένης τῆς χώρας. Δοκεῖ δὲ τισὶ καὶ αὐτὰς τῶν ὑδάτων τὰς ἐν τῇ γῆ φλέβας ὀκνηροτέρας ποιεῖσθαι τὰς χορηγίας, καὶ ταῖς τοῦ βιαίου καὶ πυρώδους πνεύματος προσβολαῖς ἀνακόπτεσθαι. Οὐκοῦν ἐξ ὧν ἴσασι, καὶ πεπειρανται, ποιεῖται τοὺς λόγους. Ἐπενεχθήσεσθαι δὲ οὖν τῷ θανάτῳ Χριστὸν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐφη λόγος ἀνέμῳ καύσωνι παραπλήσιον, ὅς πάσας αὐτοῦ τὰς πληγὰς καὶ τὰς φλέβας καταξηρανεῖ. Ἐπιμένει οὖν τῇ τροπῇ, καὶ μάλιστα ὀρθῶς, καὶ ὡς ἀπὸ γε τοῦ συμβαίνειν εὐλοθότος, τὴν τοῦ μυστηρίου ποιεῖται δῆλωσιν. Φλέβας δὲ, καὶ πηγὰς τοῦ θανάτου, τοὺς τῆς ἀπωλείας τρόπους εἶναι φαμεν, ἦτοι τὰς πονηρὰς, καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις. Δι' αὐτῶν γὰρ ὡσπερ τὴν τῶν ἀεὶ κατὰ καιροῦς ἀπολλυμένων χορηγεῖται πληθύν. Οὕτως νοήσεις καὶ τὰ σκευὴ τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτοῦ. Σκευὴ γὰρ ἀπολλύοντα τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῷ θανάτῳ τίμια αἰτῆ τις ἂν εἰκότως, ἢ τὰς πονηρὰς, καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, ἦγουν ἀνοσίτους τινὰς τῶν ἐπὶ γῆς, τῆς ἐκεῖνου δυστροπίας θεραπευτὰς, καὶ προσπολλύντας ἑαυτοὺς ἐτέρον. Πνεύσαντος δὲ οὖν τοῦ καύσωνος, ἅπασα, φησὶν, ἡ τοῦ θανάτου ξηρανθήσεται γῆ. Πεποιήται δὲ πάλιν ὡς ἐκ μεταφορᾶς ὁ λόγος. Ὅμοιον γὰρ, ὡς εἰ καὶ λέγοι τυχόν· Κατὰ τῆς γῆς, ἀλλ' ἔσται ξηρὸν, οὐχ εὐρήσει νομῆν ὁ τοῦ Χριστοῦ τὴν ζωὴν, καὶ παλινάγρετον ἐφέντος

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ἀφανισθῆσεται Σαμάρεια, ὅτι ἀνέστη πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς. Ἐν βρομφαλῶ πεσοῦνται αὐτοὶ, καὶ τὰ ὑποτίθια αὐτῶν ἐλαφισθῆσονται, καὶ αἱ ἐν γαστρὶ ἔχουσαι αὐτῶν διαβραρήσονται.

PNZ'. Διαπεράνας εὐ μάλα τὸν ἐπὶ Χριστῷ λόγον, καὶ τῆς καθόλου λυτρώσεως τὸ μυστήριον προσηγγελκῶς ὁ μακάριος προφήτης, ἐποιμῶζει πάλιν ταῖς τῶν προσκερουκώτων συμφοραῖς, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ κατολοφύρεται τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ. Μετὸν γὰρ ἀπόνασθαι, φησὶ, καὶ σφόδρα πλουσίως, τῶν ἐξ ἡμερότητος ἀγαθῶν, αὐτόμολοι δεδραμηκασὶ πρὸς τὰ ἐξ ὀργῆς ἐσόμενα κατ' αὐτῶν, διὰ τοι τὸ ἀντεξάγειν ἐλέσθαι Θεῷ, καὶ δεσποτικοῖς προστάγμασι τὸ ἴδιον ἀντεγείραι θέλημα, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀντιτετάχθαι δοκεῖν, ἢ καὶ ἐν μοίρᾳ γενέσθαι τῶν ἀνθεστηκώτων αὐτῷ κατὰ ἀλήθειαν. Τοιγάρτοι φειδοῦς ἀπάσης ἐξηρημένης ἔργον μὲν ἔσονται βρομφαλας αὐτοῖ· ζῆνιοι δὲ τῆς ἀπανθρωπίας ἐπινοηθήσονται τρόποι κατὰ γε γυναικῶν καὶ τέκνων. Ὅμοι γὰρ τοῖς ἀρτιγενέσι νηπίοις πρόωρον ὑπομενοῦσι θάνατον καὶ τὰ οὕτω κεκλημένα πρὸς τὸ εἶναι καὶ ζῆν. Καὶ φθάσει τὴν δι' ὠδίνος πρόωρον τῶν πολεμίων τὸ ξίφος. Πικρὸν οὖν ἄρα τὸ ἀντιτάττεσθαι Θεῷ, καὶ ἀλέθρων πρόξενον, καὶ δι' αὐτῆς ὁρᾶται τῆς πείρας.

Ἐπιστρέψθητι, Ἰσραὴλ, πρὸς Κύριον τὸν Θεόν σου, διότι ἠσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. Λάβετε μεθ' ἑαυτῶν λόγους, καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν. Εἰπατε αὐτῷ, ὅπως μὴ λάβητε ἀδικίαν, καὶ λάβητε ἀγαθὰ, καὶ ἀνταποδώσομεν καρπὸν χειλέων ἡμῶν. Ἄσσοῦρ οὐ μὴ σώσῃ ἡμᾶς, ἐφ' ἵκον οὐκ ἀναβησόμεθα. Οὐκ ἔτι μὴ εἰπωμεν· Θεοὶ ἡμῶν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν.

PNH. Οὐ μετρίως ἂν τις ἀγάσαιο κἀν τῷδε δὴ πάλιν τοῦ προφήτου τὸ εὐτεχνές, καὶ τοῦ λόγου τὴν οἰκονομίαν. Πεποίηται γὰρ ἀγιοπερικῶς, καὶ ἔστι τῆς ἄνωθεν μυσταγωγίας ἔμπλεως. Προαναπεφώνηκε μὲν γὰρ τὴν ἐσομένην διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν, καὶ ὅτι κατὰ καιροὺς ἐκπονήσει θάνατος, καὶ ἀργήσει τὸ κέντρον τοῦ ἄδου. Καὶ πρὸς τοῦτοις, ὅτι παρακλήσεως καὶ παραμυθίας τρόπος ἂν νοοῖτο παντελῶς οὐδέεις, ὅς οὐκ ἐγνώσθη Θεῷ. Καὶ τὸ μετὰ τοῦτο συμβουλεύειν ἦν ἀναγκαῖον τὰ πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖς τελούντα λοιπὸν φρονεῖν τε καὶ δρᾶν, καὶ οἰοεῖ πρὸς ἀνάτην ἀναχομίζειν ἐπιλεγέσθαι τοὺς μεμεθυσμένους οὐκ ἐξ οἴνου ποθὲν, ἐκ φιληδονίας δὲ μᾶλλον κοσμικῆς, καὶ τοῦ προσκεῖσθαι φιλεῖν ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις. Ἵνα τοίνυν μὴ ταῖς εἰς χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν ὑποσχέσει πρὸς τὸ ῥήθυμον ὑπτιούμενοι, τὴν σωφρονίζειν εἰδὸτα παρ' οὐδὲν ποιῶντο λόγον, ταύτη τοι χρησίμως πρὸς ὑπόμνησιν αὐτοῦς τῶν δεινῶν ἀναφέρει πάλιν, καὶ ἀναφανισθῆσθαι μὲν τὴν Σαμάρειαν εἰπών, ὅτι ἀντέστη πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς, εἶτα τοῦτοις ἐκεῖνα προστιθεῖς, ἃ δὴ μάλιστα γε καταδεδίτεσθαι τε καὶ ἀνίῃν οὐκ ἀνικῶως ἔχοντα φαίνεται τοὺς ἀκρωμένους. Νήπια μὲν γὰρ ἐδαφισθῆσθαι φησι· συνδιολεῖσθαι δὲ τοῖς ἐμβρύοις καὶ αὐτὰς τὰς μητέρας, οὕτω τῆς λαγόνος ἐξενεγκούσας εἰς φῶς τὸ πολύτευκτον ἄνθος. Προκαταποήσας δὴ οὖν τοῖς δείγμασιν, ἐπὶ καιροῦ λοιπὸν ταῖς τῶν νοθετουμένων καρδίαις τὸν καλοῦντα πρὸς μετάγνωσιν ἐνήσει λόγον, ὅτι χρὴ παλινδρομεῖν, καὶ πρὸς Θεὸν ἐπανήκειν εὐ μάλα παραφωνῶν. Λέγων δὲ, ὅτι « Ἡσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου, » διδώσι νοεῖν, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως συγκαταλήξει ταῖς ἀδικίαις καὶ τὸ ἀσθενεῖν αὐτοῦς, καὶ τοῖς τῆς ἀποστασίας τρόποις, εἰ ἐκ μέσου γένοιτο, συνοιχῆσεται καὶ τὰ δεινά. Τὸν δὲ γε τῆς πρὸς Θεὸν ἐπιστροφῆς καταλειπείναι τρόπον. Ἔσεσθαι γὰρ ἐν ἀμείνοσι, καὶ ἐν ψειδοῖ τῇ παρὰ Θεῷ τοὺς ἡμαρτηκότας εὐ μάλα φησίν, οὐ τὰ ἐκ πλοῦτου προσάγοντας, οὐ χρυσοῦν ἀναθέντας, οὐ σκεύεσιν ἀργυροῖς τιμᾶν ἡρημένους, οὐ βουθυαῖς, οὐ μήλων σφαγαῖς εὐφραίνοντας, ἀλλ' εἰ χαρίσαιντο λόγους, καὶ εὐστομεῖν ἔλαιντο τὸν τῶν ὀλων δεσπότην ἐκμελισσόμενοι. « Λάβετε γὰρ μεθ' ἑαυτῶν λόγους, εἰπατε τῷ Θεῷ, ὅπως μὴ λάβητε ἀδικίαν, καὶ λάβητε ἀγαθὰ, » τούτο ἔστιν, ἵνα μὴ ταῖς ἀδικίαις ἰσομέτρως κολάζησθε, καταπλουτήτε δὲ μᾶλλον, ταῖς τῶν ἀγαθῶν χορηγίαις, ἐπαγγελιασθε δὲ προσκομίζειν αὐτῷ τὰ ἀπὸ χειλέων, χρηστηρίους ὕδατος, καὶ ἐξομολόγησιν. Γλώσσης γὰρ τὰ τοιαῦτα καρποί. Πλὴν ἐκεῖνο βοᾷτε, φησὶ, καὶ ἀραρότως ἐπαγγέλλεσθε, ὡς οὕτε ἐρεῖτε·

A VERS. 2-4. Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum, quia infirmatus es in iniquitatibus tuis. Tollite vobiscum sermones, et revertimini ad Dominum. Dicite ei, ut non tollatis iniquitatem, et assumatis bona, et reddamus fructum labiorum nostrorum. Assur non salvabit nos, super equum non ascendemus, non amplius dicemus: Dii nostri operibus manuum nostrarum.

CLVIII. Etiam in his prophetæ artificium sermonisque œconomiam non leviter admirari queas: nam, ut sanctum decebat, verba sunt, et superna mystagogia seu doctrina cœlesti plena sunt. Promulgavit enim futuram per Christum liberationem, et olim delassatum iri mortem, et cessaturum stimulum inferni. Insuper nullum demulcendi et consolandi modum a quoquam posse concipi omnino, qui Deum lateat. Post hoc necesse erat suadere, ut quæ posthac ad eorum salutem pertinerent, ea et commentarentur et facerent; et non ex vino alicunde, sed ex cupiditate potius mundanæ voluptatis, et ex consecratione fallaciarum diaboli inebriatos, conari velut ad sobrietatem reducere. Ne igitur, benignitatis et humanitatis promissionibus supine negligentes, sobrietatis et prudentiæ magistrum sermonem despicerent, ob id eos ad memoriam acerbiorum denuo revocat. Et cum dixisset disperditum iri Samaritam, quia restitisset Deo suo, mox isus illa subjungit, quæ ad audientes perterrendos contristandosque 191 valere satis videntur. Infantes quippe allidendos narrat, et matres ipsas perituras, optatissimo flore nondum e visceribus in lucem edito. Injecto igitur prius pavore, de cætero sermonem ad pœnitentiam cohortantem cordibus eorum quos admonet opportune immittit, recurrere et ad Deum reverti oportere meritissimo acclamans. Cum porro dicit, quia « Infirmatus es in iniquitatibus tuis, » intelligendum subjicit, omnimodis infirmitatem ipsorum una cum iniquitatibus desituras; et, si apostasiæ multiplices e medio removeantur, res adversas quoque simul abituras. Modum autem reversionis ad Deum lævigat: ait enim pulchre admodum peccatores melius habituros, sensurosque Deum propitium, non de divitiis offerentes, non aurum dedicantes, non vasis argenteis illum honorare instituentes, non boum sacrificiis, non ovium mactationibus lætificantes; sed si donaverint ei sermones, et laudibus universorum Dominum mitigare decreverint. « Sumite vobiscum sermones, inquit, dicite Deo ut non tollatis iniquitatem, et accipiat bona, » hoc est, ne æquales iniquitatibus pœnas sustineatis; sed contra honorum adeptione divites evadatis. Oblatos autem de labiis vestris cantica gratiarum actoria, et confessionem promittite. Hi enim sunt fructus linguæ. Verumtamen illud clamate, inquit, et congruenter spondete, non amplius etiam dicturos: « Dii nostri operibus manuum vestrarum. » Hi enim erant modi apostasiæ; propter hæc Deum

offenderunt, quia et idollis servierunt, et Deo semper salvatore suo contempto, spem in auxiliis humanis reposuerunt; et oppugnantibus eos Ægyptiis Assyrium implorant, rursus Assyriis Samaritanis armis appetentibus, Ægyptiorum equites sagittarios, sive equestres militiæ gnaros mercede conduxerunt. Idcirco et a Deo aperte audierunt: « Væ qui descenditis in Ægyptum ad auxilium, qui confidunt in equis et in curribus ¹⁵. » Ridebantur porro, nec injuria, querentes protectionem ab homine Ægyptio, non a Domino, « eorum carnes ¹⁶, » ut scriptum est. Ergo pollicentur, se ab idolorum cultu discessuros, nec ultra in hominibus spem habituros. Emendatio ista perpetratorum delictorum universorum opificem ad lenitatem revocat per **192** prophetam ita loquentem: « Aversione avertimini ab iniquitatibus vestris, domus Israel, et non erunt vobis in pœnam iniquitatis. » προεπτεισμένων, καλοῦσα πρὸς ἡμερότητα τὸν τῶν ἄλων δημιουργὸν, τὸν διὰ φωνῆς προφήτου λέγοντα: « Ἀποτροφῇ ἀποστρέψατε ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν, κόλασιν ἀδικίας, »

Qui in te est, miserebitur orphani.

CLIX. Prophetæ vox ad resipiscendum adhortantis, et lenitatem Domini publicantis, et cunctationem volentis resipiscere præcedentis. Ne dubites, Israel, inquit, te optata consecutum, si te prius ad penitentiam dederis. Qui enim in te est, misereri, et miserari pupillos novit. Sic et divinus David: « Pupillum et viduam suscipiet ¹⁷, » ex una re, opinor, sive ex personis maxime miserabilibus diviniæ, et inexplicabilis naturæ benignitatem demonstrans. Ac si quis volet pupillum et ipsum Israellem nominari (propemodum enim Patrem Deum amisit, tametsi ille dilucide dixit: « Filius meus primogenitus Israel ¹⁸), dixerim ego etiam sic recte intelligi. Igitur Domini universorum bonitate et facilitate ad clementiam confisos, promptissime in melius delictorum præteritorum maculas eluere oportet.

VERS. 5. *Sanabo habitationes eorum, diligam eos manifeste, quia averti iram meam ab eis.*

CLX. Mox, et quasi a foribus ipsis a Deo sermo inducitur, promittente ægrotos sanaturum et manifeste dilecturum, hoc est, manifeste et palam de cætero indulgentiæ, et charitatis, et omnisi boni incrementum largiturum. Docet insuper se etiam adversus ipsos deposuisse, et a charo sibi humanitate non discessurum. Videtur autem propheta in his non solum meminisse conversionis ex sanguine Israel prognatorum, sed gentium quoque vocationem admiscere. « Quoniam non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ ¹⁹. » Reputantur autem potius filii, qui sectantur vestigia fidei in præputio patris

« Θεοὶ ἡμῶν τοὶς ἔργοις τῶν χειρῶν ὑμῶν. » Ἦσαν γὰρ οὗτοι τῆς ἀποστασίας οἱ τρόποι. Διὰ ταῦτα προσκερούσασιν, ὅτι καὶ λελατρεύσασιν εἰδώλοις, καὶ τὸν ἀεὶ σώζοντα Θεὸν ἀτιμάσαντες, ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρίαις προσνεμεψάσασιν τὴν ἐλπίδα. Καὶ πολέμου τῶν μὲν αὐτοῖς τῶν Αἰγυπτίων, ἐπεκαλοῦντο τὸν Ἀσσύριον. Ἀσσυρίων δὲ πάλιν ὄπλα κατὰ τῆς Σαμαρείας ἠρμένων, κατεμισθοῦντο χρήμασι τοῖς τῶν Αἰγυπτίων ἱπποτοξότας, ἡγούν ἐν τοῖς πολέμοις ἱππικῆς ἐπιστήμονας. Ταῦτη τοι καὶ ἤκουον Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς: « Οὐαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ βοήθειαν, οἱ ἐφ' ἵπποις πεποιθότες, καὶ ἐφ' ἄρμασιν. » Ἐγελῶντο δὲ, καὶ μάλα δικαίως, προρασιστῆν ποιεῖσθαι σπουδάζοντες Αἰγυπτίον ἀνθρώπον, καὶ οὐ Θεόν, « ἵππων σάρκας, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Θυκοῦν ἀποφοιτῶν ἐπαγγέλλονται καὶ τοῦ λατρεύειν εἰδώλοις, καὶ τοῦ τὰς ἐλπίδας ἐπ' ἀνθρώποις ἔχειν ἔτι. Ἐπανόρθωσις δὲ αὕτη τῶν ἡδὴ ὑμῶν, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἔσονται ὑμῖν εἰς

Ὁ ἐν σοί, ἐλεήσει ὄρφανόν.

PNΘ. Ταῦ προφήτου φωνῇ, προτρέποντος εἰς μεταγνώσιν, καὶ τοῦ δεσπότητος τὴν γαληνότητα καθιστάντος ἐναργῆ, καὶ τὴν θύκον ὕποτεμονομένου τοῦ μεταγνώσκον ἐθέλοντος. Μὴ γὰρ ἐνδοιάσης, φησὶν, ὦ Ἰσραὴλ, ὅτι τούτῃ τῶν κατ' εὐχὴν εἰ προνομήσειας τὴν μεταγνώσιν. Ὁ γὰρ ἐν σοὶ Θεὸς ἐλεεῖν οἶδε, καὶ κατοικτεῖρεν ὄρφανούς. Οὕτω παῦ φησι καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ: « Ὁρφανὸν καὶ χήραν ἀναλήψεται, » ἐξ ἐνός, οἶμαι, πράγματος, ἡγούν ἐκ προσώπων τῶν ὅτι μάλιστα καταλεισθῆναι πεφυκότων τῆς θείας τε καὶ ἀπορρήτου φύσεως καταδεικνύς τὸ φιλεῖν ἄνθρωπον. Εἰ δὲ βαυλοῖτό τις τῆς ὄρφανίας τὸ χρῆμα, καὶ αὐτῷ καταγράφειν τῷ Ἰσραὴλ, ἀπώλισθε γὰρ μόνουχι Πατὴρ τοῦ Θεοῦ, καίτοι λέγοντος ἐναργῶς, « Υἱὸς πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ » φαίην ἂν ἔγωγε καὶ τῆδε νοεῖν ὀρθῶς. Δεῖ δὲ οὐν ἄρα ταθαρήθησθαι ὡς ἀγαθός τίς ἐστι, καὶ πρόχειρος εἰς φιλεῖν ἄνθρωπον ὁ τῶν ἄλων δεσπότης, ἀκνόντα μετανοεῖν, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἐπανορθώσασιν, τὰς τῶν ἡδὴ προεπτεισμένων ἀπολύειν αἰτίας.

D *Ἰάσομαι τὰς κατοικίας αὐτῶν, ἀγαπήσω αὐτοὺς ὁμολόγως, ὅτι ἀπέστρεψεν τὴν ὄργην μου ἀπ' αὐτῶν.*

PE. Εἰσεκκόμισται γείτων εὐθύς, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀγγίθυρος ὁ παρὰ Θεοῦ λόγος, ἰδοῦσθαι τε τοὺς ἡσθενηκότας ὑπισχνουμένου, καὶ ὁμολόγως ἀγαπῆν, εὐτετέστιν, ὁμολογουμένως καὶ ἀκρύπτως ἡδὴ λεπτὸν ἐνεργούντα τὰ ἐκ φειδοῦς καὶ ἀγάπης φαίνεσθαι, καὶ τὴν παντὸς ἐπίδοσιν ἀγαθοῦ. Δηλοῖ δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ τῆς εἰς αὐτοὺς κατέληξεν ὄργης, καὶ τῆς αὐτῷ φιλητῆς οὐκ ἀποδημήσει φιλεῖν ἄνθρωπος. Ἔοικε δὲ πάλιν ὁ λόγος ἡμῖν ἐν τούτοις, οὐ μόνον διαμεμνησθῆναι τῆς τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐπιστροφῆς, συναισχομίζεσθαι δὲ μάλλον καὶ τὴν τῶν ἔθνων κλήσιν· ὅτι μὴ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ οὕτω

¹⁵ Isa. xxxi, 1. ¹⁶ Ibid. 5. ¹⁷ Psal. cxlv, 9. ¹⁸ Exod. iv, 22. ¹⁹ Rom. ix, 6.

Ἰσραὴλ· καταλογίζονται δὲ μᾶλλον εἰς τέκνα οἱ ἄπολοιθοὶ τοῖς Ἰσραηλῶσι· ἔχουσιν τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ. Οὐκοῦν συνεισφέρεται καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν κλήσις, καὶ πρὸς Θεὸν οἰκείωσις ἐν Χριστῷ, διὰ πίστεως καὶ ἀγιασμοῦ. Κατασημαίνεται δὲ πρὸς τοῦτω καὶ ἡ τῶν πνευματικῶν χορηγία, καὶ τῆς χάριτος τὸ ἀμφιλαφές. Δῆλον δὲ ὅτι τῆς ἐν Χριστῷ.

Ἔσομαι ὡς δρόσος τῷ Ἰσραὴλ.

Πάντως που καταπαίνοσα, καὶ καταρθεύουσα τὸν νοῦν τῶν κεκλημένων εἰς μετάγνωσιν, τῇ ἀνωθεν παρακλήσει. Δῆλον δὲ ὅτι τῇ Πνεύματος· ἀνωθεν γὰρ ἡ δρόσος.

Ἀνθήσει ὡς κρίνον.

Ἐκδώσει, φησί, τὸ εὐώδες ἐν Χριστῷ, καὶ τῆς εὐαγοῦς πολιτείας τὴν εὐοσμίαν, καὶ ἀπόλεκτον ἄνθος ἔσται λοιπόν.

Καὶ βαλεῖ τὰς ρίζας αὐτοῦ ὡς λίβανος, πορεύονται οἱ κλάδοι σου.

Ὅτι μὴ εὐκατάσειστος τῶν πιστευόντων ὁ νοῦς, οὐδὲ εἶον ἔτοιμος εἰς τὸ νικᾶσθαι πνεύμασι πονηροῖς, διὰ τοῦτου δηλοῖ. Ἔσται γὰρ οὕτως ἀσφαλῆς, καὶ ἐρηρυσμένος, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ τοῦ λιθάνου φυτὸν, ὃ καθίσει μὲν εἰς βάθος πολὺ τὴν ρίζαν· τοῖς γε μὴν ἀνωθεν κλάδοις, οὐ μετρίως εὐρύνεται. Σπαταλώσης γὰρ τῆς ρίζης, ἀδραὶ που πάντως εἰσι καὶ αἱ τῶν ὀρπήκων ἐκδόσεις.

Καὶ ἔσται ὡς ἔλαια κατάκαρπος.

Ἄειθαλῆς δηλονότι καὶ εὐκαρπος, τοιοῦτον γὰρ τὸ φυτόν.

Καὶ δσφραγίσις αὐτοῦ ὡς λιθάνου.

Εὐοσμήτατον κομιδῇ τοῦ λιθάνου τὸ χρῆμα. Ταῦτη τοῦ καὶ ὡς ἱερὸν τῷ Θεῷ, καὶ ὁ Μωσῆς αὐτὸν καταχρησάμενος νόμος. Λιθάνῳ γὰρ δεῖν καταπτεσθαι τὴν προσαγομένην σειμίδαλιν εἰς θυσιάν, διετύπου πολλαχῶς. Εὐώδης οὖν ἔσται, φησὶν, ὁ τῶν κεκλημένων καρπός, καὶ εὐπαράδεκτος εἰς θυσιάν τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ.

Ἐπιστρέψουσιν, καὶ καθιούνηται ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ.

ΡΕΖ'. Ἀποπαύσονται, φησὶ, τῶν ἀρχαίων αἰτιμάτων, καὶ ὑπονοστήσουσιν εὐσθενῶς εἰς τὸ λατρεῦειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ ὑπ' αὐτῷ γενήσονται μονοτρόπως, οὐ παρ' ἑτέρου τὸ σῶζεσθαι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ προσδοκῶντες μόνου. Τοῦτό τοι πληροῦσα καλῶς ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία, περὶ τοῦ πάντων Σωτῆρος, φησὶν, ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων. « Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα. » Τοῖς τοῦτο δρᾶν εἰωθόσιν ἐπιφωνεῖται λέγων καὶ ὁ θεοπάσιος Δαβὶδ· « Ἡμέρας ὁ ἥλιος οὐ συγκαύσει σε, οὐδὲ ἡ σελήνη τὴν νύκτα. » Τοῦτο τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐπετελεῖτο παρὰ Θεοῦ, νεφέλης αὐτοῖς ἐπισκιαζούσης κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ τὴν ἀνωθεν, καὶ παρὰ Θεοῦ σκηνῆν ὑποφαινούσης ἀστεῖως. Εὐ δὲ δὴ σφόδρα καὶ τὸ « καθιούνηται, » φησὶν, ἵνα τὸ βεβηχὸς καὶ τὸ ἰδρυμένον ἀσφαλῶς τῆς τῶν ἐπιστρεφόντων γνώμης διὰ τοῦτου νοῆται.

A nostri Abraham ²⁰. Ergo simul et vocatio gentium, et conjunctio cum Deo in Christo per fidem et sanctificationem inducitur. Insuper spiritualium suppeditatio et gratiæ copia, ejus videlicet quæ in Christo est, significatur.

VERS. 6. *Ero quasi ros Israel.*

193 CLXI. Omnimodis mentem vocatorum ad penitentiam superna consolatione pinguefaciens et irrigans, utique per Spiritum, ros enim desuper cadit.

Florebit ut lilium.

CLXII. Effabit, inquit, in Christo suavem odorem, et sanctæ conversationis fragrantiam, et electus in futurum flos erit.

Et mittet radices suas quasi Libanus, ibunt rami ejus.

CLXIII. Mentem credentium vix a suo statu dimovēri, neque vinci facile posse a malignis spiritibus his verbis indicat. Adeo siquidem tuta et firma est, ut arbor nimirum in monte Libano, quæ mittit quidem in profundum radicem, superne autem ramis ample dilatatur. Actis enim alte radicibus, etiam rami omnino latius propagantur.

VERS. 7. *Et erit quasi oliva fructifera.*

CLXIV. Semper virens videlicet et fructifera; tale est enim genus arboris oliva.

Et odor ejus ut thuris.

CLXV. Odoratissimum est thus. Quocirca ipsam et oracula legis Mosaicæ Domino sanctum esse voluerunt. Sepenumero enim offerendam Deo simillam in sacrificium, thure conspersam sanxerunt ²¹. Odorifer est igitur, inquit, vocatorum fructus, et acceptabilis in sacrificium Deo, qui virtutem diligit

VERS. 8. *Convertentur, et sedebunt sub umbra ejus.*

CLXVI. Finem imponēt, inquit, peccatis veteribus, et cum suavi odore ad Deum vivum verumque colendum ²² regredientur, illique tantummodo subjicientur, non ab alio, sed ab illo solo liberationem ab hostibus exspectantes. Hoc præclare implens collecta ex gentibus Ecclesia, de omnium Salvatore in Cantico canticorum, inquit: « In umbra illius desideravi, et sedi ²³. » Ita facere solitis acclamet beatus David: « Per diem sol non uret te, neque luna per noctem ²⁴. » Hoc vetustioribus a Deo præstatur, nube illos per diem in solitudine obumbrante ²⁵, supernumque et divinum tabernaculum jucunde submonstrante ²⁶. Recte admodum præterea « sedebunt, » inquit, ut hinc constantia et firmitudo voluntatis convertentium se intelligatur.

²⁰ Rom. iv. 12. ²¹ Levit. ii. 1. ²² I Thess. i. 9.

²³ Exod. xii. 32.

²⁴ Cant. ii. 5. ²⁵ Psal. cxx. 6. ²⁶ Exod. xiiii. 21.

194 CXVII. Vivent, et inebriabuntur frumento.

Hæc sunt conversionis et stabilitatis dona acceptabilia. Et vitæ æternæ, inquit, participes erunt, et virtute abundabunt, spirituali, inquam, hoc enim puto velle illud, « inebriabuntur frumento. » Scriptum porro exstat, « panis cor hominis confirmat ²⁷. » Corpora enim congruentibus nutrimentis gaudent; animum vero hominis divinus et cœlestis sermo corroborat. Quia namque ex eo ab imbecillitate ad robur transire queat, ex errore ad agnitionem Dei sese convertens, et e foveis improbitatis valide ad virtutem complectendam exsiliens, non est cur dubitetur, quandoquidem revera imbecillitatis culpa est, in segnitiam et mundanas voluptates prolabi et idolis colendis delectari. Spiritualis autem roboris insigne facinus perspicitur, alacriter ad bona operanda incumbere, statuereque insuper eharitate erga Deum nihil esse præstantius, ac citra lapsum, et cum animi contentione viam eo ducentem ambulare.

Et florebit quasi vinea memoriale ejus, quasi vinum thuris.

CLXVIII. Ait alicubi Deus ad Judæorum matrem, hoc est, Synagogam : « Ego autem plantavi te vineam fructiferam, omnem veram ²⁸. » Psallit quocumque de ea nobis divinus David : « Vineam de Ægypto transtulisti; ejecisti gentes, et plantasti eam ²⁹. » Itaque vinea pulchre palmitibus diffusa erat Israel. Postquam autem multis modis in Dei offensam incurrit : « Destruxit Dominus maceriam ejus, et vindemiarunt eam omnes qui prætergrediuntur viam. Vastavit eam aper de silva, et asinus agrestis pastus est eam ³⁰. » Posita est enim velut in conculcationem ³¹ nocere volentibus, porcis et asinis depascenda, hoc est, voluptatibus et aversis a ratione motibus. Idcirco emarecuit. Verumtanien refloruit in Christo memoriale ejus, nempe Israel. Memoriale dicit, quia non omnes crediderunt, sed quasi in memoriam ejus servatæ sunt reliquię. Facta est autem Ephraim, sive Israel gratia a Deo impertita ut vinum Libani, hoc est odorifera et fragrantia thuri parum concedens. Dicuntur autem hæc de Christo, de quo item beatus Sirach : **195** « Vinum lætificat cor hominis ³², » cui ut nos magna cum alacritate applicare festinemus, sacer nos sermo incitat; sic enim habet : « Comedite, et bibite, et inebriamini, charissimi ³³. » Satiatatem enim sanctis nullam afferunt quæ per Christum suppeditantur, et assumpta ad ebrietatem proficiunt.

VERS. 9. Quid illi adhuc et idolis?

CLXIX. Si enim tantam copiam adeo venerabilium et supernorum bonorum participaverit, a voluntate errandi penitus recedet, nec operibus manuum suarum colendis adhærescet. Quoniam enim bono amplius carens, id ab aliis quæret? Annon ita

²⁷ Psal. ciii, 17. ²⁸ Jer. ii, 21. ²⁹ P'sal. lxxix, 9. ³⁰ Ibid. 13, 14. ³¹ Isa. v, 5. ³² Eccli. xi, 20. ³³ Cant. v, 4.

A Ζήσονται, και μεθυσθήσονται σίτω.

Αὗται τῆς ἐπιστροφῆς και τῆς ἐδραυότητος ἀξιόληποι δωρεαί. Καὶ ζωῆς γὰρ ἔσονται, φησι, τῆς αἰωνίου μέτοχοι, καὶ ἐν πλεονασμῷ δυνάμεως, δηλοῦν δὲ ὅτι πνευματικῆς. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, δηλοῦν τὸ, « μεθυσθήσονται σίτω. » Γέγραπται δὲ, ὅτι « ἄριστος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου. » Σώματα μὲν γὰρ ταῖς καταλλήλοις ἡδεται τροφαῖς. Ψυχὴν δὲ ἀνθρώπου θεὸς τε, καὶ ἀνωθεν διανευροὶ λόγος. Ὅτι γὰρ ἐξ ἀσθενείας εἰς δυνάμιν μεταφοιτήσκειν ἀν, ἐπιστρέφων ἐκ πλάνης πρὸς ἐπίγνωσιν Θεοῦ, καὶ ἐκ τῶν τῆς φαιδότητος βόθρων ἀναθρώσκων εὐσθενῶς εἰς ἐφῆσον ἀρετῆς, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; Εἰπερ ἔστιν ἀληθῶς ἀσθενείας μὲν ἐγκλημα, τὸ ἀναπίπτειν εἰς βραθυμίας, καὶ εἰς ἡδονὰς κοσμικὰς, καὶ εἰς τὸ προσκείσθαι φιλεῖν ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις. Ἰσχυὸς δὲ τῆς πνευματικῆς λαμπρὸν νοεῖται κατόρθωμα. Τὸ ἀγαθουργεῖν ἐλέσθαι προθύμως, ἡγεῖσθαι τε πρὸς τούτω τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ ἀμεινον οὐδὲν, καὶ ἀδιαπτῶτως ἰέναι μετὰ γοργοῦ τοῦ φρονήματος τὴν εἰς τοῦτο τρίβον.

Καὶ ἐξανθήσει ὡς ἀμπελος τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ, ὡς οἶνος λιθάνου τῷ Ἐφραῖμ.

ΡΞΗ'. Ἐφη που Θεὸς πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, τούτεστι, τὴν Συναγωγὴν· « Ἐγὼ δὲ ἐφύμισα σε ἀμπελον καρποφόρον, πᾶσαν ἀληθινήν. » Ἐλάλει δὲ που περὶ αὐτῆς καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν Δαβὶδ· « Ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες Ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. Ὀδοποίησας ἔμπροσθεν αὐτῆς. » Οὐκοῦν ἀμπελος μὲν εὐκληματοῦσα ὑπῆρχεν ὁ Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ δὲ προσκέρουκε πολυτρόπως, « Περιεῖλε Κύριος τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τετραγῆκασιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ἑδὸν. Ἐλυμήνατο αὐτὴν ἕξ ἐκ δρυμοῦ, καὶ ὄνος ἀγριος κατενεμήσατο αὐτήν. » Τέθειται γὰρ ὡσερ εἰς καταπάτησιν τοῖς θέλουσιν ἀδικεῖν, χοίροις τε καὶ ὄνοις νομῆ, τούτεστιν, ἡδοναῖς τε καὶ ἀλογίαις. Ταύτη τοι μεμάρωνται. Πλὴν ἀνέθαλεν ἐν Χριστῷ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ. Δῆλον δὲ, ὅτι τοῦ Ἰσραήλ μνημόσυνον δὲ φησιν, ὅτι μὴ πάντες πεπιστεύκασιν, ἀλλ' εἰς μνήμην ὡσερ αὐτοῦ τετήρηται τὸ καταλείμμα. Γέγονε δὲ τῷ Ἐφραῖμ, ἦτοι τῷ Ἰσραήλ παρὰ Θεοῦ χάρις ὡς οἶνος λιθάνου, τούτεστιν, εὐώδης τε καὶ λιθάνῳ πρὸς εὐοσμίαν ὀλίγα παραχωρῶν. Ἔστι δὲ τοιοῦτος ὁ περὶ Χριστοῦ λόγος, καὶ περὶ αὐτοῦ φησιν ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου, » ἢ καὶ σφόδρα προθύμως ἐπείγεσθαι προσβαλεῖν, ἱερὸς ἡμᾶς παραθήγει λόγος· ἔχει γὰρ ὡδε, « Φάγετε, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. » Ἀπροσκορῆ γὰρ ἅγιος τὰ διὰ Χριστοῦ, καὶ εἰς μέθην ληφθέντα χρησιμώτερα.

Τί αὐτῷ εἶτι καὶ εἰδώλοις,

ΡΞΘ'. Εἰ γὰρ γένοιτο, ἴησιν, ἐν πλησμονῇ, καὶ μεθέξει τῶν οὕτω σεπτῶν, καὶ ἀνωθεν ἀγαθῶν, ἀποχωρήσει παντελῶς τοῦ πλανᾶσθαι θέλειν, καὶ προσκείσθαι τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. Τίνος γὰρ εἶτι τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχων ἐνδεής, τὰ παρ' ἐτέρου ζητή-

σε ; Ἡ καὶ ἀνόνητος παντελῶς τοῖς πεπλανημένοις ἢ τοιαύτῃ ζητήσις ; Τί γάρ ἡ ἀψυχὸς ὕλη χαριεῖται τισιν ; οἷς καὶ δικαίως ἐλέγετο παρὰ Θεοῦ, « Εὖ ποιήσατε, καὶ κακώσατε, καὶ γνωσόμεθα ὅτι θεοὶ ἐστέ. » Ἄλλ' οὐδ' ἂν κακώσαιαν ἀνθρώπους τὰ χειρὸς κρητὰ ποτε. Πῶς γάρ, ἢ πῶθεν ; οὔτε μὴν χρηστὸν ἢ ὄνησιφόρον τι δοῖεν ἂν αὐτοῖς. Οὐκοῦν ἀκούστων, καὶ μάλα εἰκότως · « Θεοὶ, οἳ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ τούτου. » Τὸ πεποιηκὸς οὖν ἄρα, καὶ ἀραρὸς εἰς ἀγάπῃσιν τὴν ἐπὶ Θεῷ κατασταμαίνει λέγων, « Τί αὐτῷ ἐτι, καὶ εἰδώλοισι ; »

Ἐγὼ ἐταπεινώσω αὐτόν, καὶ ἐγὼ κατισχύσω αὐτόν.

ΡΟ'. Ἐγὼ, φησί, δύναμαι κακοῦν, οὐς ἂν ἴδοιμι τῆς εἰς ἐμὲ γνησιότητος περιορῶντας τοὺς τρόπους. Νευρῶ δὲ δὴ πάλιν τοὺς οἴπερ ἂν ἔλοιτο κατορθοῦν ἀρετῆν, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς εἰδέναί Θεόν. Οὐτ' οὖν ἡ κάκωσις, ἦτοι τὸ ἀσθενῆσαι τὸν Ἰσραὴλ ἐξ ἐκείνιων ἦν · οὔτε μὴν ἡ εἰς γε τὸ δύνασθαι μεταδρομῆ ἐαιμόνων ἂν νοοῖτο δόσις, ἀλλ' ἐστι θεόδοτον ἀγαθόν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ ἀσθενεῖν τῶν ἐξ ὀργῆς κινημάτων ἀποτευξίς ἦν. Σοφῶς οὖν ἄρα, καὶ φιλοθέως ὁ μέγας ἡμῖν ψάλλει Δαβὶδ · « Ἰσχύς μου καὶ ἰμνησίς μου ὁ Κύριος. »

Ἐγὼ ὡς ἄρκευθος πυκάζουσα, ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπός σου εὐρηται.

ΡΟΑ'. Φυτόν μὲν ἡ ἄρκευθος, δασύ γε μὴν οὕτω, καὶ εἰς κόμην ἀμφιλαφές, ὡς δοκεῖν εἶναι πως χειρὸς κρητὸν ὄροφον, οὔτε ταῖς ἡλίου βολαῖς παραχωροῦσα τὴν διάδυσιν, οὔτε μὴν ταῖς ὑετῶν καταφοραῖς ; καὶ εἰ βραχάλοιο τῆς γῆς καταχέωνται ποτε. Ὅτι τὸν οὖν ὑπὸ Θεοῦ γεγονότες ἀνεπιδοῦλευτον ἔξουσι τὸν ἐπισκιάσμων, ἦτοι τὴν ἐπικουρίαν, ὑπεμφαίνει λέγων · « Ἐγὼ ὡς ἄρκευθος πυκάζουσα. » Ὅτι δὲ πᾶσα καρποφορία τῶν ὑπὸ Θεῷ γένοιτο' ἂν οὐχ ἐτέρως, ἢ ἐν Χριστῷ, καὶ διὰ Χριστοῦ, πληροφορήσει λέγων αὐτὸς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι · « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. » Λεγέτω δὴ οὖν εἰκότως ἐκάστῳ τῶν πεπιστευκότων, εἴπερ τις εἴη λαμπρὸς, καὶ ἀξιάγαστος, καὶ ἐν ἀύχημασιν ἀρετῆς, « Ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπός σου εὐρηται. »

Τίς σοφός, καὶ συνέσει ταῦτα ; ἢ συνετός, καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά ; διότι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύονται ἐν αὐταῖς · οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς.

ΡΟΒ'. Τὸν συνιέντα ταυτὶ σοφόν τε εἶναι, καὶ συνετώτατον εὖ μάλα φησίν. Ἐκκεῖται γὰρ οὐχὶ τοῖς ἐθέλουσιν ἐτοιμῶς εἰεῖν ἢ τῶν θείων λογίων κατάληψις. Ἄλλ' οὐδ' ἂν δύναιτό τις συνιέναι παραβολῆν, καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν, καὶ αἰνίγματα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀνωθεν δαδουχίας, Χριστοῦ καθιέντος εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, οἷάπερ ἀκτίνα λαμπρὰν, τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν. Διδάσκει δὲ, ὅτι τὸ μὲν δύνασθαι διδάττει τὴν ἐπ' εὐθύ, καὶ ἀνδάνουσαν τῷ Θεῷ τρίβον, ἀταλαίπωρον κομιδῆ τῆς κοσμιότητος ἐρασταίας. Οὐχ ἄτραχυ δὲ

A quærere seductis prorsus est inutile? Quid enim materia sensu destituta quibusdam largietur? quibus et jure dicebatur a Deo : « Benefacite, et malefacite, et sciemus quia dii estis »²⁵. » Atqui nunquam facient male cuiquam manibus fabricata. Qui enim facerent? neque vero boni quidpiam, aut utile in quemquam conferent. Audiant igitur, et justissime : Dii qui cœlum et terram non fecerunt, disperdantur de terra, et de sub cœlo isto »²⁶. » Quod autem fecit, et aptum est diligi divina charitate, indicat, cum ait : « Quid ipsi adhuc et idolis? »

Ego humiliari illum, et ego confortabo eum.

CLXX. Ego, inquit, affligere possum, quos videro sinceritatem erga me despiciere. Corroboro autem contra, qui virtutis munere fungi verumque et natura Deum nosse voluerint. Neque igitur afflictio, neque infirmitas Israel ex illis veniebant, neque ad vires transmutatio dæmonum munus intelligi queat ; sed est bonum a Deo datum quemadmodum scilicet et infirmari ex ira divina proficiscebatur. Sapienter itaque, et ut Dei amans psallit nobis David : « Fortitudo, et laus mea Dominus »²⁷. »

Ego sicut juniperus cooperiens, ex me fructus tuus inventus est.

CLXXI. Juniperus arbor est, tam densa et frondosa, ut contignatio quædam manufacta videatur, neque solaribus radiis penetrabilis, neque inebrium defluxibus pervia, quamvis magno impetu terram irrigaverint. Deo igitur subjectos tutam habituros obumbrationem, sive auxillum subindicat, dicens : « Ego ut juniperus contegens. » Universam autem fertilitatem Deo subjectorum **196** non aliter quam in Christo et per Christum constare, testificatur ipse, in oraculis evangelicis ita loquens : « Sine me nihil potestis facere »²⁸. » Dicatur itaque merito cuilibet credentium : Si quis insignis, et admirandus, et virtute ornatus fuerit, « Ex me fructus tuus inventus est. »

Vers. 10. *Quis sapiens, et intelliget ista? aut in:elligens, et cognoscat ipsa? quia rectæ viæ Domini, et justī ambulabunt in eis; at impij infirmabuntur in eis.*

CLXXII. Qui hæc intellexerit, sapientem atque intelligentissimum esse verissime prædicat. Divinorum quippe oraculorum comprehensio non est exposita quibusvis capere statim volentibus. Sed neque possit quis intelligere parabolas, et sermonem tenebrosos, dictaque sapientum, et ænigmata²⁷, ut scriptum est, nisi desuper lumine prælato Christus in animum et cor, instar splendidi radii, gratiam suam demiserit. Docet porro modestiæ amatores rectam Deoque placentem semitam citra ullam molestiam ac laborem posse currere; aliter animo af-

²⁵ Isa. xli, 25. ²⁶ Jer. x, 11. ²⁷ Psal. cxvii, 14.

²⁸ Joan. xv, 5. ²⁷ Prov. i, 6.

factis rem esse asperam. Nam illis ad quodvis bonum cupida ac prompta mens vires sufficit, ut quamvis rapidissimo cursu ad conficiendam sibi bonam famam ferantur, hos autem propensio et inclinatio ad nequitiam et peccatum, timidos et imbelles reddit, nec habentes a Deo unde virtutis officia exsequantur, quoniam ipsam a principio posthabuerunt. Quamobrem, si solertes sumus et sapinius, a Deo petamus, ut quæ decet agere possimus. Faciet voti compotes pro certo, cum sit benignus, et spirituali robore per Christum nos implebit. Per quem et cum quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu, in omnem æternitatem. Amen.

Ἄ τὸ χρήμ' ἔστι τοῖς οὐκ ᾧδε ἔχουσι γνώμης. Τοὺς μὲν γὰρ ἢ εἰς πᾶν ὄτιοῦν τῶν ἀγαθῶν ἔφεσις τε καὶ προθυμία διανευροί, καὶ ἀσκέτω φέρεσθαι πείθει δρόμῳ πρὸς τὸ θέλειν εὐδοκιμεῖν. Τοὺς δὲ βροπή, καὶ διάνευσις ἢ εἰς φαυλότητά τε καὶ ἀμαρτίαν, ζειλοὺς καὶ ἀνάνδρους ἀποτῆνειεν ἄν, καὶ οὐκ ἔχοντας παρὰ Θεοῦ τὸ κατορθοῦν δύνασθαι τὴν ἀρετὴν, ὅτι μὴ ἐν ἀρχαῖς τετιμῆκασιν. Οὐκοῦν, εἴπερ ἐσμὲν ἀγχίνοοι καὶ σοφοί, παρὰ Θεοῦ τὸ δύνασθαι δρᾶν ἃ προσήκειν αἰτήσωμεν. Χαρίζεται δὲ πάντως, φιλόανθρωπος ὢν, καὶ πνευματικῆς ἰσχύος ἐκπλήσει διὰ Χριστοῦ. Δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΩΗΛ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN JOELEM PROPHETAM COMMENTARIUS,

CONTINENS TOMOS II.

PROÆMIUM.

197 I. Divinum Joelem eadem tempestate varicinatum apparet, qua cæteri ante ipsum collocati, Oseas, inquam, et Amos prophetasse intelligi possunt. Hebræi namque non post Michæam, sed post illos a me nominatos ponendum arbitrantur. Conqueritur, ut mea est opinio, super Israelitis, eosque gravissime insectatur, quoniam eo demum superbix ac stuporis venerint, et ita omnem dolendi sensum amiserint, ut nullo plane supplicio a peccatis reprimantur, nec adeo crebris, et tantum non æcervatis calamitatibus expugnentur, quando tempus adhuc nullum inciderit, quo vel aliquantum a miseriis requiescere licuerit. Constat porro Isaiani quoque in eandem sententiam locutum. **ε** Iratus

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Προφητεύει μὲν ὁ θεσπέσιος Ἰωὴλ ἐν χρόνοις, ὅς ἔοικε, καθ' οὓς ἂν νοοῖντο καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ τεταγμένοι, τὸν Ἰσηὲ δὲ φημι, καὶ μέντοι καὶ τὸν Ἀμώς. Δοκεῖ γὰρ Ἑβραίοις οὐ μετὰ γε τὸν Μιχαῖαν, ἀλλ' ἐκείνοις αὐτὸν συντετάχθαι δεῖν. Καταγορεύει δὲ, ὡς γέ μοι φαίνεται, τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ πλείστην ἔσται αὐτῶν ποιεῖται καταβολήν, ὡς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀγερωχίας ἰγμένων ἀποπληξίας τε καὶ ἀναληξίας, ὡς ὑπὸ μηδενὸς τοπαράπαν ἀνακόπτεσθαι τῶν κακῶν, μήτε μὲν ταῖς οὕτω συχνῶς, μονουοχι δὲ καὶ στοιχηδὸν ἐπενηνεγμένοις ἤττασθαι συμφοραῖς, καίτοι χρόνου μηδενὸς παρεἰσδεδυκότος, καθ' ὃν ἀναφαίνωτό τις ἀνάπνευσις τοῦ κακοῦ, κἂν γοῦν βραχεῖα, γεγεννημένη. Εὐρήσομεν δὲ καὶ Ἡσαῖαν διὰ τῶν Ἰσων λό-

γων ἐρχόμενον. Ἐφη γάρ : « Καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος Σαβαώθ ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπέβαλε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς. » Καὶ μετ' ὀλίγον : « Ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑψηλή. » Συνίης, ὅπως τοῦτο κάκεινό πεπόνθασι, καὶ ἡ τοῦ παλίντου χεὶρ ἀπομεμένηκεν ὑψηλή, ὡς ὅσον οὐρανὸν καὶ ἐτέρας αὐτοῖς ἐπαπειλούσα πληγὰς. Ὅνπερ γὰρ τρόπον τὰ τῶν παθῶν δυσίατα οὐ μιᾶς ἔσθ' ὅτε δεῖται τομῆς, ἀλλ' ἔτι πλειόνων οὔτω καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἰς ἕξιν ἤκων ἀναληγῆσας, συχνοτέρας δεῖται πληγῆς, ἀναχομιζούσης μόλις εἰς γὰρ δύνασθαι λοιπὸν ἀναμαθεῖν ἐπιγεσθαι τὸ τελῶν εἰς ἄνησιν. Ἔοικε τοίνυν Ἰωὴλ, ὡς ἐπὶ πλειστάις ἤδη πληγαῖς ἀνοουθετήτου μεμενηκότος τοῦ Ἰσραὴλ, ποιῆσθαι σοφῶς τὴν ἐπιπληξιν. Συμβουλεύει τε ἅμα, τὰ ἀσχηλὰ μεθέντας, μεταφοιτῶν ἐλέσθαι πρὸς τὸ ἡδύον Θεόν. Προσπάγει γὰρ μὴν καὶ τῶν ὅτι μάλιστα φιλότιμων αὐτοῖς τὴν ὑπόσχεσιν, εἴπερ ἔλοιτο μετανοεῖν. Καὶ ὅτι χρηστοῦ, καὶ ἡμερωτάτω περιτεύχονται τῷ Δεσπότην, δίδωσι θαρρῆν. Οὗτος μὲν οὖν ὁλος τῆς προφητείας ὁ σκοπός. Ἐκαστα δὲ τῶν ἐφ' ἕξιν ἀνὰ μέρος ἐροῦμεν, ταῖς τῶν προκειμένων θεωρηταῖς ἐπόμεινοι.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ἰωὴλ, τὸν τοῦ Βαθουήλ.

Β'. Λόγον Θεοῦ φησι γεγενῆσθαι πρὸς ἑαυτὸν ὁ προφήτης, ἵνα τῇ προφητεῖα τὴν πίστιν προσνέμωμεν, ἀραρότως διακείμενοι, καὶ τεθαρρήκοτες, ὅτι πάντως εἰς πέρας ἐκθήσεται τὰ προηγγελμένα. Πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοὶ λέγων καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ : « Οἱ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. » Χρῆμα γὰρ οὐχὶ ψευδοσπές ἢ ἀλήθεια, καὶ ὅπερ ἂν λέγη ὁ Θεός, ἀτρεκέδες ἔσται πάντως. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἱστών ῥήσεις παιδὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν βουλὴν τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ἀληθεύων. Οὐκοῦν εὐτεχνέστατα, καὶ σοφῶς ἕξαιται τὴν πίστιν τοὺς ἀκρωμένους, ὅτι μὴ κατὰ τινὰς εἰς ψευδοσπῆς, ἢ ἐκ καρδίας τὸ δοκοῦν ἀναφέρων, ἀλλ' ἐκ στόματος Κυρίου λαλῶν ἐν πνεύματι, σαφέστατα διειπῶν. Πρόσκειται δὲ ἀναγκαίως ὁ Βαθουήλ, ἵνα μὴ τις ἕτερος παρ' αὐτὸν νοοῖτο τὸν Ἰωὴλ. Πολλοὶ μὲν γὰρ ἀναμφιλόγως τῇ τοιαύτῃ κλήσει κατωνομάζοντο· γεγόνασι δὲ οὐ πάντες ἐκ Βαθουήλ. Ἀσφαλείας δὲ ὄν, ὡς ἐγῶμαι, χάριν προσενήκεται πάλιν ὁ Βαθουήλ.

Ἀκούσατε ταῦτα, οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν· εἰ γέροντες τοιαῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἢ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ὑμῶν. Ὑπὲρ αὐτῶν τοῖς τέκνοις ὑμῶν δηγήσασθε, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς γενεὰν ἑτέραν.

Γ'. Ἀποφέρει πρὸς ἀρχαιότητα καιρῶν τε καὶ μνήμης τοὺς γεγηρακότας, καὶ διενθυμῆσθαι προσέταχε, πότε δὲ ἄρα καὶ ἐπὶ τίσι τεθέστανται τὰ ἴσα,

A est, inquit, furor Domini Sabaoth in populum suum, et extendit manum suam super eum ³⁸, etc. Et paulo post : « In his omnibus non **198** est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus excelsa ³⁹. » Animadvertis quomodo aliud aliudque malum perpessus, manus ferientis adhuc suspensa permanserit, quasi jamjam plagas novas inflictura. Quemadmodum enim ad morbos curatu difficiles non unam tantum sectionem, sed plures interdum necesse est adhibere, ita mens humana, indolentiae torpore superata, frequentiori plaga tangenda est, ut tandem revocata, de integro discere queat quo pacto in posterum utilitates suas persequatur. Videtur ergo Joel Israelitas, tanquam qui compluribus affecti vulneribus admonitioni locum necdum reliquerint, sapienter objurgare. Suadet item ea illis amplectenda, quae Deum leniant, et rerum optatissimarum promissa adjungit, si ad poenitentiam dare se voluerint, clementissimoque ac mitissimo Domino usuros, fiduciam injicit. Atque hic totus prophetiae scopus ac finis est. Deinceps singula, eo quo proposita sunt ordine considerantes, particulatim explanare aggrediemur.

TOMUS PRIOR.

CAP. I.

VERS. 1. Verbum Domini quod factum est ad Joel, filium Bathuel.

II. Verbum Dei ad se factum ait propheta, ut praedictionibus ejus fidem tribuamus, animis ut decet affecti, et confidentes, omnia quae praenuntiantur, eventura. In hoc nos item Salvator ipse confirmat, inquit : « Verba mea non praeteribunt ⁴⁰. » Veritas quippe non est falsiloqua; et quod Deus dixerit, certissimo fiet; ipse est siquidem « suscitans verbum servi sui, et consilium nuntiorum suorum verificans ⁴¹. » Quamobrem scitissime postulat audientes credere, non se more quorundam vaniloquum esse ⁴², nec de corde suo, quod sibi visum sit depromere, verum ex ore Domini, in spiritu verba facere; liquidissime testificatur. Necessario autem addidit, « filium Bathuel, » ne alius quisquam a Joele isto acciperetur. Multi enim sine controversia, nec tamen omnes a Bathuele progenerati, hoc nomen gerebant. Certae igitur distinctionis causa, ut ego sentio, additum nihilominus est Bathuelis nomen.

VERS. 2, 3. Audite haec, senes, et auribus percipite, omnes habitantes terram; si facta sunt talia in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum. Super iis **199** filiis vestris narrate, et filii vestri filiis suis, et filii eorum in generationem alteram.

III. Aetate confectos antiquorum temporum et veteris memoriae commonefacit, cogitareque secum jubet, equando, et in quibus similes calamitates aut

³⁸ Isa. v, 25. ³⁹ ibid. ⁴⁰ Matth. xxiv, 35. ⁴¹ Isa. xlv, 26. ⁴² Jer. xliii, 16.

patribus eorum, aut ipsis posteris a Deo irascente importatæ sint. Reputandum igitur ait, utrum non nova et inusitata, nec ulli fortasse priscorum hominum cognita narraturus sit. Debere etiam in primis cæteros ait disquirere, num quid hujuscemodi ipsorum memoriam contigerit, et fore materiam narrationis sempiternæ, quæ non unam, nec duas, aut tres generationes pervadat, sed multum potius excedat. Sicut enim illustrium rerum, et fortasse delectabilium quoque expositiones, multorum auribus dignas affirmamus; ita nihilominus memoranda jure censentur, quæ cum adversis casibus et calamitatibus conjuncta sunt. Nam et hæc tantum non expriment veritatem quodammodo, molestiusque per summam impudentiam instantia, recenseri postulant et cum maxime insignibus de gloria contendunt. Atque ut bona, sic, opinor, et infausta ac tristia, non inutiliter commemorantur. Illa siquidem ad virtutis amorem auscultantes acuunt; hæc, mala antequam veniant sentianturque, deprecari doceat; et per quæ alii pœnas susceperunt, per eadem paribus se scele-ribus irretire cupientes non sinunt.

Vers. 4. *Residua erucæ comedit locusta, et residua locustæ comedit bruchus, et residua bruchi comedit rubigo.*

IV. Semper involuta est nonnihil sanctorum prophetarum oratio, et narratu tristissima haud satis liberenter proferunt; neve audientes effrenatius irascantur, quas possunt, obscuritatis umbras inducunt; ænigmata etiam et parabolas excogitantes non mediocriter prosunt; nonnunquam et exempla opportuna afferunt. Sic apud Ezechielem « Aquila grandis, magnarum alarum, » proponitur, « longo membrorum ductu, et plena plumis, quæ habet ductum intrandi ad Libanum, et tulit electa cœdri. Summitates teneritudinis ejus avulsit, et transportavit eas in terram Chanaan ⁴³. » Subsignificavit enim Assur, principem terræ Babylonis, **200** qui exiniæ quæque ex Israel diripuit, domumque avexit. Ac sterilitates quidem agrorum, fructuum maturorum penuriam, sævam sæpe et diuturnam famem per Judæam exstitisse, sacra Scriptura refert. Quinetiam quidam fame macerati eo angustiarum adacti sunt, ut caput asini quinquaginta siclis emerent ⁴⁴. Calamitosum tempus ostendunt quoque super infantibus rixantes duæ mulierculæ. Altero enim absumpto, de altero vivo judicium a rege petebant ⁴⁵. Quare si agrorum infecunditates, et fructuum vitia propheticus sermo nobis per hæc integumenta indicat, etiam sic res intoleranda intelligatur. Nam gradatim, sine intervallo longe plurimis et immanibus detrimentis deformari, quomodo non magnopere intolerandum, et silentio potius quam narratione dignum est? Quod si ex dictis involutio-

τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἤγουν τοῖς ἔτι κατόπιν ἐκ θείας ὀργῆς ἐπενηγεμένα· ἀναλογίζεσθαι τε δεῖν ἐφηλοπόν, εἰ μὴ ξένα καὶ ἀήθη τὰ διηγήματα, καὶ οὐδὲν πω τάχα τῶν πάλαι διεγνωσμένα. Συνιέναι γε μὴν εὖ· μάλα προσήκειν καὶ τοὺς ἑτέρους φησὶ, εἰ τοιαῦτα γέγονεν ἐπ' αὐτῶν· ἔσεσθαι δὲ καὶ ὑπόθεσιν ἀτελευτήτων διηγημάτων, οὐκ εἰς μίαν διεκούςαν, ὅτε μὴν εἰς δύο καὶ τρεῖς γενεάς, διεκδοίονσαν δι μᾶλλον, καὶ εἰς τὸ ἐπέκεινα πολὺ. Ὡσπερ γὰρ τα λαμπρὰ τῶν διηγημάτων ἀξιάκουστά φαμεν εἶναι τοῖς πολλοῖς, καὶ οἷς ἂν ἔποιτο τυχόν καὶ τὸ ἐφέθεσθαι δεῖν· οὕτως ἀξιομνημόνευτά πως· εἶναι δοκεῖ καὶ τὰ εἰς λήξιν ἤκοντα συμφορῶν τε καὶ παθῶν. Μονονοχί γὰρ καταδιάσεται πως καὶ τὰ τοιαῦτα τὴν ἀλήθειαν, καὶ φορτικώτεραν τὴν προσβολὴν ἔχοντα ἐκ πολλῆς ἀγαν ἀναισχυντίας, ἀξιοὶ μνημονεύεσθαι, καὶ ταῖς τῶν μεγίστων δόξαις φιλονεικεῖ. Ἐχει δὲ, ὡσπερ τὰ χρηστὰ, τὴν μνήμην οὐκ ἀκερδῆ, οὕτως, οἶμαι, καὶ τὰ σκαιά τὸν καὶ σκυθρωπά. Τὰ μὲν γὰρ εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς παραθήγει τοὺς ἀκρωμένους· τὰ δὲ πρὸ ἐφόδου τὴν τῶν κακῶν πείραν παραιτεῖσθαι διδάσκει· καὶ δι' ὧν ἕτεροι τετιμώρηται, διὰ τούτων αὐτῶν τὸ τοῖς ἴσοις ἐναλῶναι ζητεῖν οὐκ ἀφίησι τινος.

Τὰ κατάλοιπα τῆς κἀμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρίε, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀκρίδος κατέφαγεν ὁ βρούχος, καὶ τὰ κατάλοιπα τοῦ βρούχου κατέφαγεν ἡ ἔρυσιθη.

Δ'. Κέκρυπται πως αἰετῶν ἁγίων προφητῶν ὀλγος, καὶ τὰ σφόδρα σκυθρωπά τῶν διηγημάτων ὀκνηρῶς ἐκφέρουσι, καὶ διὰ τὰς τῶν ἀκρωμένων ἀ-θάστους ὀργὰς ταῖς ἐνδεχομέναις ἀσφαλείαις κατασκιάζουσιν. Ἀνίγματα δὲ καὶ παραβολὰς ἀναπλάττοντες, ὠφελοῦσιν οὐ μετρίως. Ἔστι δὲ αὐτοῖς ὁ λόγος· καὶ διὰ χρησίμου ἔσθ' ὅτε παραδειγμάτων. Ὅποιόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τοῦ Ἰεζεχίηλ κείμενον· « Ὁ ἄετις ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτερυγος, ὁ μακρὸς τῆ ἑκτάσει, καὶ πλήρης ὀνύχων, ὃς ἔχει τὸ ἦχημα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λίβανον, καὶ ἔλαβε τὰ ἐκλεκτὰ τῆς κέδρου. Τὰ ἄκρα τῆς ἀπαλότῆτος ἀπέκνισε, καὶ ἤνεγκεν αὐτοῦ; εἰς τὴν γῆν Χαναάν. » Ὑπεδήλου γὰρ Ἀσσοῦρ, τὸν τῆς Βαβυλωνίων ἄρχοντα γῆς, τὸν ἀποκείραντα τῶν ἔξ Ἰσραὴλ τὰ ἐξάιρετα, καὶ οἶκοι μεταθέντα τὸ διη-πασμένον. Καὶ ὅτι μὲν γεγονάσιν ἀφορμαὶ τε ἀγρῶν, ἐνδοεῖαι, τῶν ὀρίμων, καὶ λιμοὶ πλειστάκις ἀπηνεῖ; τε καὶ κατάγε τὴν Ἰουδαίαν χώραν, ἐφη τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν. Ἦδη γὰρ τινες λιμοῦ κατατῆκοντος εἰς τοῦτο ἀνάγκης κεχωρήκασιν, ὥστε βουο κεφαλὴν πεν-τήκοντα πρίασθαι σίκλων. Παραδείξτε ὃ ἂν τὴν κατὰ καιροῦς ἀγριότητα, περὶ τῶν παιδίων μεμαχημένα γύναια. Ἐπεὶ γὰρ κατεδηδόκεισαν αἱ δύο τὸ ἐν, περὶ τοῦ ζῶντος δικάζεσθαι παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἡζίου. Οὐκοῦν, εἰ μὲν ἀγρίων ἀφορίας, καὶ καρπῶν κατα-φθορὰς ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις κατασημαίνει λόγος, νοοῖτο χρέμα καὶ οὕτως ἀφόρητον· τὸ γὰρ ἐφεξῆς καὶ ἀμέσως πλεισταῖς τε θύσαις καὶ χαλκαῖς κατακίεσθαι πληγαῖς, πῶς οὐ δύσοιστον κομιθῆ,

⁴³ Ezech. xvii, 7. ⁴⁴ IV Reg. vi, 25. ⁴⁵ ibid. 26, 28.

καὶ τοῦ μνημονεύεσθαι πρέπειν οὐκ ἀμοιρῶν; Εἰ δὲ
 δεῖ καὶ εἰς ἐτέρας ἡμῖν ἐννοίας ἀποκομίζεῖν τὰ θεω-
 ρήματα κατεσκοιασμένα τὰς ἐμφανεστέρας, εἰκεν
 ἡμῖν ὁ προφήτης κάμπην καὶ ἀκρίδα, βροῦχον τε
 καὶ ἐρυσίθην, καὶ τὰ ἐντεῦθεν δευνά, καὶ ἀφόρητα
 βλάβη, τὰς ἐν ἐκάστῳ καιρῷ καταδηώσεις ὑποδη-
 λούν, καὶ τοὺς τῶν αἰχμαλωσιῶν αἰνίττεσθαι τρό-
 πους, ὅφ' ὧν δεδαπάνηται τε καὶ ἀπολώλασι,
 ληλοῖς ἐν ἴσῳ τοῖς ἐν ἀγροῖς μονουοχι κατεδηδοκί-
 των αὐτοῦς καὶ κατεφθαρχῶν τῶν τὰς ἐφόδους
 ἐξεργασμένων. Πολλοὶ γὰρ γέγονασιν αἱ ἀνὰ μέγρος
 ἀναστατώσεις, τῆς Ἰουδαίων χώρας τῶν παροικούν-
 των ἐθνῶν κατεστρατευκότων, ἴσθ' ὅτε καὶ τῶν τῆς
 Αἰγύπτου βασιλευκότων. Διέποντος μὲν γὰρ ἐν
 Ἱεροσολύμοις τὴν βασιλῆα τιμὴν τοῦ Ῥοβοάμ, ἀνέβη
 Σουσακιμ βασιλεὺς Αἰγύπτου, εἶλε τε τὰ βασίλεια,
 καὶ πάντας ἐκένωσε τοὺς ἐν αὐτοῖς θησαυροὺς, καὶ
 τὰ χρυσὰ δόρατα, καὶ τὰς ἀσπίδας ἔχων ὡς πεποίηκε
 Σαλομών, καὶ λαμπρῶς νενικηκώς, οἴκαδε πάλιν ἀν-
 εκομίζετο. Καὶ μὴν καὶ Ἀζαήλ ὁ Σύρος οὐ μετρίως
 αὐτοῖς ἐπήνεγκε πληγὰς. Εἶλε δὲ καὶ Φουλ βασιλεὺς
 Βαβυλωνίων τὰς πέρας τοῦ Ἰορδάνου φυλάς. Καὶ
 πρό γε δὴ τούτων Νεχαὺ Φαραὺ βασιλεὺς Αἰγύπτου,
 κρατοῦντος Ἰωσιού, κατεστράτευσε τῆς Σαμαρείας,
 καὶ δασμοὶς ὑπέθηκε τὴν γῆν. Ἐκατὸν γὰρ ἐζήτησε
 χρυσοῦ τάλαντα. Οὐκ οὖν πλεῖστα μὲν ὅσα τὰ συμ-
 βεθηκῶτα κατὰ καιροὺς, δευνά δὲ καὶ ἀξιάκρουστοι
 κορθήσεις γέγονασιν τέσσαρες. Βασιλεύοντος μὲν γὰρ
 ἐν Σαμαρείᾳ Ὡσηε υἱοῦ Ἡλά, ἀνέβη Σαλμανασάρ ὁ
 Ἀσσύριος, καὶ ἀπώκισε τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄρη Περ-
 σῶν καὶ Μήδων. Εἶτα βραχὺ προΐοντος τοῦ καιροῦ, καὶ
 προφητεύοντος Ἱερεμίου, κατακράτος τὴν Ἱερουσα-
 λὴμ ἤρκεν ὁ Ναβουχοδονόσορ. Ἀνεῖθη δὲ μόλις ὁ
 Ἰσραὴλ διὰ Κύρου τοῦ Καμβύσου, τῶν ἐβδομήκοντα
 τεταλεσμένων ἐτῶν. Εἶτα γέγονε κατὰ καιροὺς Ἀν-
 τίοχος, ὁ ἐπίκλην Ἐπιφανής. Οὗτος ἀφικόμενος εἰς
 τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὸν θεῖον ἐνέπηρσε νεῶν· εἶλε τε
 τὰ σκευῆ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τῶν πατρῶν ἐθῶν κατα-
 ραφθῆμεν ἐδιείζετο τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν.
 Ὅτε καὶ τὰ τῶν Μακκαβαίων συνέθη λαμπρὰ καὶ
 ἀξιοθαύμαστα κατορθώματα. Τέταρτος δὲ τοῖς ἐξ
 Ἰσραὴλ ὁ Ῥωμαίων συνέθη πόλεμος, ὅτε καὶ ἐσκορ-
 πίσθησαν εἰς πάντα ἄνεμον. Ἔοικεν οὖν ὁ προφήτης
 ἀσυμφανῶς τε καὶ ἀμυδρῶς, καὶ ὡς ἐν εἰδει παραδειγμάτων, διὰ τῶν τοιούτων διηγημάτων τὸν οἰκτιροῦν
 ἡμῖν ἀποκομίζεῖν βούλεσθαι λόγον, κάμπην, καὶ ἀκρίδα, καὶ βροῦχον, καὶ μέντοι καὶ ἐρυσίθην, ἥτοι
 τοὺς πολέμους αὐτοῦς πλαγίως παραδηλῶν· ἥγουν τοὺς τῶν στρατειῶν ἐξάρχοντας, ὧν καὶ ἀρτίως πε-
 ποιήμεθα μνήμην

Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιο καὶ ἠθικωτέραν ἐν τούτοις
 ἀφήγησιν ἀναγράφεσθαι, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρέ-
 ποντος· εἰ γὰρ ὀρφοῦ ψυχῆ συχνοῖς καὶ ἐπαλλήλοις
 καταδακνομένη πάθεισι, καὶ οἷον ἐκάστην ἀρετὴν
 ἀπολλύουσα, καὶ κατὰ βραχὺ τοῦτο ἐκείνῳ προστι-
 θεῖσα διὰ ραθυμίαν, πῶς οὐκ ἀτρεκέως ἐπ' αὐτῇ τὸ
 λέγειν, «Τὰ κατὰλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ
 ἀκρίς, καὶ τὰ ταύτης βροῦχος, τὰ δὲ τοῦ βροῦχου
 ἡ ἐρυσίθης; Ἐρυσίθης γὰρ δίκην καὶ τῶν ἐτέρων

A ribus sensus elicere apertiores conceditur, existimo
 prophetam per erucam, locustam, bruchum, rubigi-
 nem, et inde provenientia mala ac damna intolerabi-
 lia, cujusque temporis vastitates insinuare, et
 captivitatum condiciones tali verborum involucro
 ante oculos ponere, per quas non secus ac segetes
 in agris consumpti sunt ac perierunt, pene devorati
 atque in nihilum redacti ab hostilibus exerciti-
 bus. Sigillatim namque finitimæ gentes Judaicæ re-
 gionem incursionibus infestis sæpe populatæ sunt.
 Aliquando et Ægypti reges expeditionem eo susce-
 perunt. Roboam quippe Hierosolymis regnante,
 ascendit Susacim, regiam occupavit, et quotquot ibi
 erant thesauros, hastasque et clypeos aureos, quos
 fecerat Salomon, avertit, et cum victoria splendida
 domum rediit ⁴⁶. Nec parva eos clade Azazel Syrus
 afflixit ⁴⁷. Etiam Phulas Babyloniorum rex tribus
 trans Jordanem subegit. Et ante hos Pharaon Nechao
 rex Ægypti, Josia sceptrum tenente, Samariam in-
 vasisit, regionem fecit tributariam, exactis auri ta-
 lentis centum ⁴⁸. Plurimæ igitur Judæorum calami-
 tates et vastationes diversis temporibus, insignio-
 res autem et memorabiles quatuor contigerunt. Re-
 gnante enim in Samaria Osee, filio Elam, ascendit
 Salmanasar Assyrius, et Israel ad Persarum et
 Medorum montosa transtulit ⁴⁹. Hand diu post, Je-
 remia vaticinante, vi et armis **201** Hierosolymam
 Nabuchodonosor obtinuit ⁵⁰, et Israel captivus vix
 tandem a Cyro Cambysis filio elapsis nempe annis se-
 ptuaginta, dimissus est ⁵¹. Deinde secundum tempus,
 Antiochus cognomento Illustris prodiit. Hic in Ju-
 dæam profectus, etiam divinum templum incendit,
 vasa ejus diripuit, et Judæos omnes patria instituta
 deserere compulit ⁵². Unde nata Machabæorum præ-
 clara et admiratione prosequenda certamina. Quar-
 tum bellum Israelitis Romani fecerunt, quando etiam
 in omnem ventum dissipati sunt ⁵³. Apparet ergo
 prophetam obscure et tanquam in paradigmate per
 narrationem istiusmodi domesticum nobis sermo-
 nem referre voluisse, per erucam, locustam, bru-
 chum et æruginem aut bella ipsa oblique signifi-
 cando, aut ipsos expeditionum duces, quorum modo
 meminimus.

D Sin quis sentiat moralem expositionem his con-
 tineri, a recto non aberraverit. Nam si anima cer-
 natur crebris et succedentibus perturbationibus
 agitari, et quasi virtutes singulas perdere, paulatim-
 que hanc passionem illi per socordiam addere,
 quomodo non vere de ipsa dicatur: «Resi-
 duum erucæ comedit locusta, et residuum locustæ
 comedit bruchus, et residuum bruchi comedit ru-
 bigo?» Instar enim rubiginis aliarumque hujus-

⁴⁶ III Reg. xiv, 23-27. ⁴⁷ IV Reg. viii, 28. ⁴⁸ IV Reg. xxiii, 33. ⁴⁹ IV Reg. xvii, passim. ⁵⁰ IV Reg. xxv, 1. ⁵¹ II Paral. xxxvi, passim; I Esdr. i, 3. ⁵² I Machab. i, 23. ⁵³ Jer. xlix, 32.

modi pestium depascuntur quodammodo quæ in nobis insunt bona, prævi et immundi exercitus animum subeuntes, et insatiabiliter consumere omnia soliti. Bona est igitur custodia. Nec parum nos juvat Paroemiastes: « Si spiritus potestatem habentis, inquit, ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata maxima ⁶⁴. » Reprehensæ enim ab initio vitiosæ affectiones sedantur et comprimuntur. Sin quasi latum et absque admonitione ad deteriora progressum noctis fuerint, totam animam per omnia dilaniant, et rationis animadversionem amplius non patiuntur.

VERB. 5. *Resipiscite, ebrii, a vino vestro, et plorate. Plangite, omnes qui bibitis vinum ad ebrietatem; quoniam ablata est ab ore vestro lætitia et gaudium.*

V. Citra negotium rursus, ut arbitror, hinc etiam perspicue videas divini Pauli sapientiam. Per fidem in Christum quasi sagena conclusis alias quidem salutariter exclamat: « Surge, qui dormis ⁶⁵; » alias rursus ad laborum patientiam **202** adamandam impellens, ita loquitur: « In disciplina perseverate. Tanquam filiis vobis offert se Deus: quis enim filius, quem non corripit pater ⁶⁶? » Percutit enim peccatores, tanquam non volens, quia pius est Deus; sed velut coactus, convertens eos, et de supplicio illis modum auxilii efficiens; quemadmodum scilicet boni quoque medici ægrotantibus perquam acria et insuavia medicamenta ministrant, ut doloris tolerantia morbum depellat. Considera enim quo pacto flagella prius ostentans, et quid ira sit factura ante demonstrans, tantum non « camo et freno maxillas eorum ⁶⁷, » ut scriptum est, constringat, et retrorsum quodammodo incedere jubeat animos ad id quod præstabat et decentissimum erat applicantes. « Expergiscimini, ebrii a vino vestro. » Audis quomodo ut filios mente emotos, et jam temulentos deinceps objurgat. Quoniam si vigilasset a principio, sola eruca puniti satis fuissent. Sed quia prima poena irrogata obfirmati manserunt, adjuncta est altera, et post hanc tertia, et usque ad quartam denique ventum est. Verumtamen saltem sero expergefatos, et resipiscentes, et quasi ebrietatem quamdam mentis studium ad voluptatem et insanam peccandi libidinem deserentes, sentire posthac casus præteritos jubet, gemitibus et lacrymis propter admissa indulgentes.

Sciendum porro, etiam unicuique nostrum velut proprium quoddam vinum esse, quod cor inebriat. Dividimur enim, ut ita dicam, secundum morbos animorum. Ex nobis alius præter cætera vitia sua ad avaritiam rapitur; alter sapit quæ mundi sunt, et cura carnis ægrotat, deliciis et voluptatibus immersus; alius cuicumque demum alii peccato se tradit. Ad flagitiosa autem et impura, Deoque odiosa

A κακῶν, καταβόσκονται πως τὰ ἐν ἡμῖν ἀγαθὰ πονηραὶ καὶ ἀκάθαρτοι δυνάμεις εἰς νοῦν ἐπιτίπτουσαι, καὶ ἀπλήστοις ὁδοῦσι δαπανᾶν εἰθισμέναι. Καλὴ τοι γὰρ οὖν ἡ ἀσφάλεια. Καὶ δὴ καὶ ὀνίνησον ἡμᾶς οὐ μετρίως ὁ Παρομιαστής, λέγων· « Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῆ ἐπὶ σὲ, τόπον σου μὴ ἀφῆς, ὅτι λαμα καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας. » Ἐπιτιμώμενα γὰρ ἐν ἀρχαῖς τὰ πάθη, παύονται τε καὶ ἀνακόπτονται. Πλαταῖαν δὲ ὡσπερ καὶ ἀνωθέτητον εἰ λάβοιεν τὴν εἰς τὰ χεῖρω πρόδοον, ὅλης δι' ὅλου καταδράττονται τῆς ψυχῆς, καὶ λογισμοῦ τοῦ κολάζοντος οὐκ ἀνέχονται.

Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ κλαύσατε. Θρηνήσατε, πάντες οἱ πίνοντες οἶνον εἰς μέθην· ὅτι ἐξήρθη ἐκ στόματος ὁμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρὰ.

Ε'. Ἀμογητὶ δὴ πάλιν κἀντεῦθεν, οἶμαι, τις καθήρσει σαφῶς, ὡς σοφὸς ἦν ἄγαν ὁ θεὸς Παῦλος, ταῖς διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν σεσαγηνευμένοις εἰς σωτηρίαν ἐπιφωνῶν τε καὶ λέγων, ποτὲ μὲν· « Ἐγείραι, ὁ καθέδων. » ποτὲ δὲ αὐ καὶ τὸ ἐν πόνοις τληπαθεὶς ἀγαπᾶν ἀναπειθῶν, ταύτητοι καὶ λέγων· « Εἰ παιδεῖαν ὑπομένετε, ὡς υἱοὶς ὑμῖν προσφέρεται ὁ θεός· τίς γὰρ ἐστὶν υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; » Καταπατεῖ γὰρ ὡσπερ τοὺς ἁμαρτάνοντας οὐκ ἐκῶν, καίτοι φιλόνηρωπος ὢν, ὁ θεός, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης, ἐπιστρέφων, καὶ τρόπον αὐτοῦ ἐπικουρίας τὸ χρῆμα ποιούμενος· καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τῆς Ιατρικῆς ἐπιστήμονες τοῖς ἀρρώστοῦσι προσάγουσι καὶ τὰ σφόδρα καταδάκνοντα τῶν φαρμάκων, ἅκεσιν αὐτοῖς τοῦ πάθους τὸ δεῖν ἀλγῆσαι ποιούμενοι. Θέα γὰρ ὅπως τὰς μάστιγας προῦποδειξας, καὶ προαναφῆνας τὰ ἐξ ὀργῆς, μονονοχὶ « χαλινῶ καὶ κημῶ τὰς σιαγῶνας αὐτῶν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀγχει καὶ ἀνόπιν ὡσπερ ἰέναι κελεύει, μετατιθέντας τὸν νοῦν ἐπὶ τὸδε ἀναλέσθαι, ὅπερ ἦν ἀμεινόν τε καὶ πρεπωδέστατον. « Ἐκνήψατε γὰρ, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν. » Ἀκούεις, ὅπως ὡς τέκνον ἐξεστῆκόσι καὶ ἤδη μεμεθυμένοις ἐπιπλήττει λοιπόν. Ὡς εἴπερ ἐκνήψειαν ἐν ἀρχαῖς, ἤρκεσεν ἂν δίκη αὐτοῖς καὶ τὰ ἐκ μόνης τῆς κάμψης· ἐπεὶ δὲ ἀνάλωτοι μεμενήκασιν τῆς πρώτης ὀργῆς αὐτῆς ἐπεννηγεμένης, προστέβεται καὶ δευτέρα, καὶ μετ' ἐκείνην ἢ τρίτη, προσέβηκε δὲ μέχρι τετάρτης. Πλὴν γοῦν κἂν ὄψι διαγεγεμμένους, καὶ ἀνανήφοντας, καὶ οἰνοῖ τινα μέθην ἰέντας τοῦ νοῦ τὴν φιληδονίαν, καὶ τὸ ἐκτόπως ἐλεσθαι πλημμελεῖν, εἰς ἀσθησιν τῶν συμβεβηκότων ἀφικέσθαι κελεύει λοιπόν, κλαίοντας καὶ κατοιμώζοντας ἐπὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἁμαρτίαις.

Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ ἐκάστῳ ἡμῶν οἶνος ὡσπερ τις ἐστὶν ἰδικός, ὁ καταμεθύσκων καρδίαν. Καταμεριζόμεθα γὰρ, ἴν' οὕτως εἶπω, τὰ πάθη, καὶ ὁ μὲν τις ἡμῶν ἀπονέμευκεν ἀγαλινῶς εἰς φιλαργυρίαν μετὰ τοῦ καὶ ἕτερα νοσεῖν· ἕτερος δὲ αὐ παφρόνηκε τὰ τοῦ κόσμου, καὶ κατηρβύστησε τὴν φιλοσαρκίαν, τρυφαίς, καὶ φιληδονίαις ὀλοτρόπως προσκειόμενος· δὲ δὲ εἰς ἐτέραν ἠντινοῦν ἀποδεδράμηκεν ἁμαρτίαν.

⁶⁴ Eccl. x, 4. ⁶⁵ Ephes. v, 14. ⁶⁶ Hebr. xii, 7. ⁶⁷ Psal. xxxi, 9.

Τριεν δὲ δὴ πρὸς τὰ βδελυρὰ καὶ θεομοισί τῶν παθῶν, οἱ μὲν οὐ λίαν ἐσπουδασμένως, οἱ δὲ δλαὶς ὀρμαῖς χρώμενοι, καὶ ἀνοουθέτητον ἔχοντες τῆς διανοίας τὴν ροπήν. Ταύτητοι φησὶν ὁ προφήτης· « Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν. » Συμβουλεύει δὲ ὅτι προσήκει καταλοφύρεσθαι τοὺς πίνοντας οἶνον εἰς μέθην. Ὡς γὰρ ἔφην ἀρτίως, οὐ μέχρι κόρου καὶ αὐταρκείας ἰστώσι τὴν φιληθονίαν, ἀλλ' οἶνον εἰς μέθην ἐκπίvouσι, καὶ παντὸς ἐπέκεινα πίνουσι μέτρον. Τούτου ἀπὸ τοῦ στόματος ἀφηρησθαι φησι χαρὰν καὶ εὐφροσύνην. Ἀληθεύει γὰρ ὁ Χριστὸς, ὅτι πάντως οἱ μὲν νῦν πενθοῦντες παρακληθήσονται. Ἐψεται δὲ τοῖς εἰωθόσι τρυφᾶν τὸ γρῆνα δακρυρροεῖν, ὅτι τῆς ἀγερωσίας τὸ πάρας θρηῆνος ἔσται, καὶ οἰμωγαί, καὶ εἰς πέταυρον ἕδου καταβιδάζει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτήν. Ἀληθεύει δὲ καὶ Δαβὶδ, ὅταν λέγῃ πρὸς Θεόν· « Οὐκ ἔστιν ἐν τῇ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου. » καὶ πάλιν, « Οὐ γὰρ οἱ νεκροὶ ἀνίστασόν σε, Κύριε, οὐδὲ πάντες οἱ καταβαίνοντες εἰς ἕδην. Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες εὐλογῆσομέν σε, Κύριε. » Εἰ δὲ δὴ τῶν προκειμένων ἡ δύναμις καὶ γεωδεσιτέρως νοοῖτο. Εἰ δεδαπάνηται διὰ τῆς κάμπης καὶ τῶν ἐτέρων τὰ τῆς εὐφροσύνης αἷτια, πάντως που ταῖς εὐκαρτέαις συνδιολεῖται καὶ ἡ τῶν πεπονηθέντων εὐφροσύνη καὶ χαρὰ. Ἐπιστυγγάζειν γὰρ ἀναγκαῖον τοῖς ἀνιαρῶς ἔχουσιν εἰς γε τὸ θύνασθαι, φημί, κικρᾶ τε καὶ ἀφορήτῃ λύπῃ κατατῆται σαρκίον.

Ἵτι ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν καὶ ἀναριθμητὸν. Οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ὀδόντες λέοντος, καὶ αἱ μύλαι αὐτοῦ σκύμου. Ἔθετο τὴν ἀμπελὸν μου εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὰς συκᾶς μου εἰς σπυγκλασμόν, ἐρευρῶν ἐξηρῶνῆσεν αὐτήν, καὶ ἐξεφρίλωσεν, ἐλεύκαυε τὰ κλήματα αὐτῆς.

Γ'. Ἀμιλλᾶσθαι τρόπον τινὰ τοῖς συμβεθεκόσιν, ἦγγον ἔσεσθαι προσδοκωμένοις, καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἐθέλων δάκρυον, ἀφηγείται λεπτῶς τὰ ἐσόμενα, καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὴν ἐφοδὸν μονονοχί καὶ ἐν ὄψει τιθεῖς, δίδωσι τι τοῖς παιομένοις καὶ θρηνημα, καὶ σὸνεαὶ γοερὸν ἐκδιδάσκει μέλος τοὺς ὀδύρεσθαι κεκελευσμένους, ἐκεῖνὸ τε λέγειν λοιπὸν ἀναπειθεῖ, ὅτι· « Ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν καὶ ἀναριθμητὸν. » καὶ ὅσον ἦκει εἰς ὀδόντων ἀκμάς, λέουσι τε καὶ σκύμοις ὀλίγα παραχωρεῖ. Ἀληθὲς μὲν οὖν τὸ χρῆμα, κὰν εἰ ἐπὶ ἀκρίδος τυχὸν νοοῖτο, βρούχου τε καὶ κάμπης. Ἀμαχον γὰρ τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ ἀκαταγώνιστος κομιδῆ τῶν τοιοῦτων ἡ ἐφῶδος, ἰκανὴ τε ἀρδην ἀπολέσαι τὰ ἐν ἀγροῖς, καρπούς τε, φημί, καὶ πᾶσαν καταφθεῖραλ τε συκᾶς καὶ ἀμπελούς, ψιλήν δὲ καὶ ἀκαλλῆ τῆς ἀρούρας ἀποφῆναι τὴν ἔσιν. Εἰ δὲ δὴ περιτρέποιο πάλιν ὁ λόγος εἰς τὴν τῶν πεπονηκότων ἀπανθρωπίαν, καὶ ὀλοτελῆ τῆς χώρας ἐρήμωσιν, ὑποφῆνειεν ἂν ἕτερον οὐδὲν, ἢ ὅτι πᾶσα μὲν αὐτοῖς ἀπόλωλεν ἡ χώρα, δεδαπάνηται δὲ καὶ οἱ προύχοντες παρ' αὐτοῖς, δόξη τε καὶ πλοῦτι τὸ τῶν ἀγαλαίων ὑπερθέοντες μέτρον (ὡς ἐν τάξει νοεῖσθαι συκῆς τε καὶ ἀμπελίου), πλὴν ὑπο-

A piacula alii segnius, alii tota appetitione ruimus, cum nutu et incitatione mentis incastigabili. Ilac de causa propheta exclamat: « Expergiscimini, ebrii a vino vestro. » Suadet autem vinum ad ebrietatem bibentibus lamentationem, ut rem convenientem. Sicut enim jam dixi, non quantum satis est voluptatem sequuntur; sed velut ad ebrietatem potant, et omnes limites bibendo egrediuntur. A tali ore ablatum esse ait gaudium et lætitiā. Verax enim est Christi verbum, qui nunc lugent, omnino consolatum iri⁹⁰. **203** Contra, consuetos vivere in jucunditatibus, lacrymas fundere oportebit, quia superbiæ finis et extremum lacrymæ sunt et gemitus, et se diligentes ad inferni laqueos et carceres deducit. Verus est etiam David: « Non est in morte qui memor sit tui⁹¹; » et iterum: « Non enim mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos qui vivimus, benedicemus te, Domine⁹². » Quod si placet, propositorum verborum sententia magis terrene intelligatur. Si per erucam et alia frugum incommoda causæ ipsorum lætitiæ consumptæ sunt, prorsus utique cum ubertate fructuum eorum qui tanta voluptate afficiebantur, gaudium et lætitiæ evanescent. Necesse est enim contristari ob ea, quæ tristitia accidunt, et tristitiā generare consueverunt, nec invalida sunt, inquam, ut acerbo et intolerabili cruciatu carunculam labefacere queant.

VERS. 6, 7. Gens enim ascendit super terram meam fortis et innumerabilis. Dentes ejus ut dentes leonis, et molares ejus ut catuli leonis. Posuit vineam meam in dissipationem, et ficus meas in confractionem; scrutans scrutatus est eam, et eradicavit, deolbavit ramos ejus.

VI. Contendere aliquo modo cum eventis, sive potius cum his quæ eventura exspectantur, et ex pœnitentia setum elicere cupiens, minimam futura enarrat, et rerum tristificarum incursum propemodum sub aspectum subjiciens, iis qui mutantur lamentum suppeditat, et quos ad plorandum invitat, eos lugubre carmen docet, quod in posterum usurpare vobis hortatur. « Gens ascendit super terram meam fortis et innumerabilis, » quæque dentium acie, leonibus et catulis leonum parum concedit. Verum hoc est, quamvis de locusta forte, ac de brucho, et eruca accipiat; expugnari siquidem nequeunt, et eorum impressio prorsus est insuperabilis atque ad perendas ruris opes universas sufficit, ad fructus et herbas, inquam, et ad ficus, vitesque corrupendas, ad nudandam denique et deformandam agrorum faciem. Quod si verba prophetæ ad vastatorum crudelitatem et summam regionis solitudinem revocemus, aliud nihil subindicabunt, quam toti provinciæ perniciem eos attulisse, et primos consumptos esse. Qui quanquam gloria et divitiis plebeiorum modulum excederent (ut utrosque per ficus et vites intelligamus), nihilominus emarcere debuisset,

⁹⁰ Matth. v, 5. ⁹¹ Psal. vi, 6. ⁹² Psal. cxiii, 17, 18.

sicut in ipsis **204** vitibus sub sensum cadentibus fieri non ignoramus, si eas locustarum dentes attigerint. Stirpes enim, earum humorem exsugentes, et vim omnem vitalem absorbentes, brevi arefaciunt. Inde etiam est, quod vitis alba conspicitur. Itaque dentes hostium cousumentium, locum vitium tenentes, aut etiam ficubus respondentes, penitus consumpserunt, et quisquilias reddiderunt, aut gladiis mactantes, aut servitutis jugo submittent.

Poterit quispiam, si libuerit, hæc item de peccatoribus interpretari, in quorum mentes et corda, velut locustæ, bruchi et erucæ, irrepunt semper mali spiritus et passionum diversæ species atque modi, eosque despiciabiles et turpissimos videri faciunt, qui et pietatis florem amiserint, et nullum justitiæ germen possideant. His ergo affirmari convenire pereuntes lacrymas, et lamentationem coram Deo, ac desiderium assiduis precibus veniæ, et opis a Deo impetrandæ; ut quanquam sero tandem, et vix sapientes ac robusti evadant, liberati iis, in quæ incidierunt. Spectat et hoc ad eos quorum animus ad novarum opinionum doctores et sincera Ecclesiæ dogmata adulterantes audiendos declinavit: de quibus dicatur meritissimo: «Dentes eorum, dentes leonum et motares catulorum leonum.» Genus hominum Deo invisum, adulterinum atque pestiferum, simpliciorum mentes suis commentis devorans et absumens, ut ne reliquæ quidem prioris doctrinæ in illis appareant. Hi vineam dominicam ad marcorem redigunt, hortum a ficubus inanem, nudum et incultum reddunt. «Quorum iudicium non cessat⁶¹» sed damnatio justa erit suo tempore⁶². Qui igitur in inscitia vitam transigunt, locustæ, bruchi et erucæ pabulum erunt, et ab omni decencia destituti permanent, nec est in iis quidquam floridum. At vero sapiens et Deum amans anima, et dogmatibus veritatis opulenta, justitiæque fructibus pone circumfluens, et mirifice undique florens cor habens, omni libertate cum sponsa, quæ in Cantibus intelligitur, illud dicit: «Descendat nepos meus in hortum suum et comedat fructum pomorum suorum⁶³.» Dulces pietatis fructus et dulcia poma, **205** ubi vera discendi cupiditas, Christo omnium nostrum Salvatori, qui et noster nepos est, utpote ex sorore nostra, domina omnimodis incontaminata progenitus.

ἀκρόδρυα τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, ὃς ἐστὶν τοῦ Δεσποτῆος γεγεννημένος.

VERS. 8. *Plange ad me super virginem præcinctam sacco, seu cilicio super virum suum virginem.*

VII. Non levi brachio, nec ut in transitu, aut segniter, et quoquo modo pœnitentia, et qui in ea intelligitur luctu fungi eos postulat; sed qui cum aliis luctibus multo maxime gravibus non leviter

μειναι τὸν μαρασμὸν· καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' αὐτῶν νοεῖται τῶν αἰσθητῶν ἀμπελῶν, εἰ τῶν ἀκρίδων τοῖς ὀδοῦσι συμβαίῃ περιπεσεῖν. Ἐκπίνουσαι γὰρ τὴν ἐν τοῖς φυτοῖς ἱκμάδα, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς τὴν ζωοποιὸν ἀναρροφοῦσαι δύναμιν, οὐκ εἰς μακρὰν ἀποξηραίνουσι· ταῦτητοι καὶ λευκὴν ὀρᾶσθαι παρασκευάζουσιν. Οὐκοῦν οἱ ὀδόντες τῶν δαπανώντων ἐχθρῶν τοῖς ἐν τάξει κειμένους ἀμπελῶν, ἢ καὶ ἐν εἴδει συκῶν, εἰς ἄκρον δεδαπανήκασαι, καὶ εἰς ἀχρεϊότητα πεπόμφασαι παντελῆ, ἢ εἴρῃσι καταπαίνοντες, ἢ καὶ τοῖς τῆς δουλείας καθυπάγοντες ζυγοῖς.

Ἐκδέχεται δὲ τις, εἴπερ ἔλοιτο νοεῖν καὶ πνευματικῶς, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἀμαρτιῶν τὰ τοιαῦτα πάλιν. Οἷς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, ὡς ἐν ἀκρίδος τρόπῳ καὶ βρούχου, καὶ μέντοι καὶ κάμπης, εἰσδύεται πως αἰετὰ τὰ πονηρὰ πνεύματα, καὶ αὐτὰ δὲ πολυειδῆ καὶ πολύτροπα πάθη, καὶ δὴ καὶ ἀχρεϊοῦς καὶ ἀκαλλεστάτους ὀρᾶσθαι ποιεῖ, καὶ τῆς εὐσεβείας τὴν ἀνθὴν ἀποθεβληκότας, καὶ οὐδὲν ἔχοντας ἐν ἑαυτοῖς δικαιοσύνης βλάστημα. Φαίην δ' ἂν, ὅτι πρέπει ἂν αὐτοῖς τὸ κλαίειν ἀκαταλήκτως, καὶ κατολοφύρεσθαι πρὸς θεόν· γλίγχεσθαι τε τυχεῖν διὰ συχνῆς προσευχῆς ἀφέσεως καὶ ἐπιουρίας, ὡς ἂν εἶεν, κἂν γοῦν ὀλίποτε καὶ μόλις, σοφοὶ καὶ εὐσεβεῖς, καὶ διαδιδράσκειν οἷοι τε τὰ συμβεβηκότα. Πάθειεν δ' ἂν αὐτὸ καὶ οἱ εἰς ὁ νοῦς ἀμαθῶς ἐκκέκλικεν εἰς γε τὸ χρεῖνας προσέχειν τοῖς ἑτεροδοξοῦσιν εἰωθόσι, καὶ τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας παραλύειν διδάγματα, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως· «Οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὀδόντες λέοντος, καὶ αἱ μύλαι αὐτῶν σκύμνου.» Θεομισῆς γὰρ τὸ γένος, κίβδηλόν τε καὶ ἀλιτήριον, καὶ τῶν ἀπλουστέρων τὸν νοῦν τοῖς σφῶν εὐρέμασι κατεσθίου τε καὶ ἀναλίσκον, ὡς μηδὲ ὀρθότητος ἐν αὐτοῖς ὀρᾶσθαι λήψανον. Οὗτοι Δεσποτικῶν ἀμπελῶνα καταμαραίνουσι, συκῶν ἐρημον ἀποφαίνουσι τὸν κῆπον, φιλόν τε δεικνύουσι καὶ κσερωσμένον· «Ἦν τὸ κρίμα οὐκ ἄργεῖ,» ἀλλ' ἔνδικον ἔσται κατὰ καιροῦς. Οἱ μὲν οὖν ἀμαθίᾳ συζῆν εἰωθότες, ἀκρίδος καὶ βρούχου καὶ κάμπης ἔσονται τροφή, καὶ ἀπάσης εὐκοσμίας ἀπομεινοῦσι ἐρημοί, εὐανθεῖς δὲ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς. Ἡ δὲ γε σοφὴ καὶ φιλόθεος ψυχὴ, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι κομῶσα πλουσίως, καὶ καρποῖς τοῖς εἰς δικαιοσύνην μονονουχὶ βρῦθυσάν τε καὶ εὐ μάλα περιηνητισμένην ἔχουσα τὴν καρδίαν, ἐρεῖ πάντως ἐκ παρθησίας, κατὰ γε τὴν ἐν τῷ Ἄσματι νοουμένην νόμφην· «Καταθήτω ἀδελφιδουῦς μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρῶν αὐτοῦ.» Ἡδεῖς οἱ τῆς εὐσεβείας καρποὶ καὶ τῆς ἀληθοῦς φιλομαθίας ἡμῶν καὶ ἀδελφιδουῦς, ὡς ἐξ ἀδελφῆς τῆς παναχράντου

Θρήνησον πρὸς με διὰ τὸν νόμφην περιζωσμένην σάκκον ἐπὶ τὸν ἀνδρα αὐτῆς τὸν κερθερικόν

Z'. Οὐ πάρεργον αὐτοῖς, οὐδὲ οἶον ἐκ παραδρομῆς, ἢ ῥάθυμον ἀπλῶς τὴν μεταγύωσιν ποιεῖσθαι κελεύει καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ νοούμενον πένθος, ἀλλὰ τοῖς ὅτι μάλιστα τῶν ἄλλων δυσαγχεστέροις οὐ μετρίως φιλο-

⁶¹ I Petr. II, 3. ⁶² Rom. III, 8. ⁶³ Cant. V, 4.

νεικοῦν καὶ ἀμιλλᾶσθαι σπουδάζον, ὡς ἰσοστάθμους τοῖς ἡμαρτημένοις ποιεῖσθαι τοὺς πόνους. Φιλεῖ δὲ πῶς ἀρτίγαμος κόρη κατοικιῶζειν ἄγαν εἰς τεθνεῶτα νυμφίον, καὶ δριμείας εἰσδέχεσθαι τὰς ἐπὶ τῷδε λύπας, ὡς νοουθεσίας ἐπέκεινα τίθεσθαι τὴν φρένα, καὶ μηδένα τρόπον αὐτῇ τοῦ χρῆναι πενθεῖν ἐπαξίως ἀποχρῶντα εἶναι δοκεῖν· χρέμα γάρ τὸ θηλειῶν φιλόδακρυ καὶ φιλοπενθὲς ὁμολογουμένως, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ἢ παρθενικόν τε καὶ ἐφηβον ὁρῶσα νυμφίον οἰκτρῶς ἐν εὐναῖς νεκρὸν τε καὶ ἄπνουν κείμενον. Ἡ δὲ παρεικάζεσθαι δεῖν τὴν τῶν Ἰουδαίων πληθὺν εὐ μάλα φησὶν, ἀποκρούεσθαι τε τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ οἷον ἀσχετον ἐπ' αὐτοὺς ἰούσαν τοῖς θρήνοις τὴν θείαν κίνησιν ἀνακόπτειν, τεθαβῆρηκότας ὅτι χρηστέος καὶ ἐπιεικῆς ὁ τῶν ἄλων ἐστὶ Δεσπότης, « φιλόανθρωπος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις, » κατὰ τὸ γένος.

Πλὴν οὐ θερῆνηκεν ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τοῦτ' ἐστὶ Χριστόν. Αὕτη γὰρ ἀπέκτεινε, καὶ πεπαρώνηκεν εἰς αὐτόν. Τοιγάρτοι τῶν θείων εἰργεταὶ παστῶν, ἔξω τε τῶν ἱερῶν ἐστὶ γάμων, καὶ τῆς εορτῆς ἀμέτοχος παντελῶς, ἀπόκληρὸς τε καὶ ἀπεβριμμένη λοιπὸν, καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος ὡς ἀποτάτω. Εἰσκέκληται δὲ ἀντ' ἐκεῖνης ἡ νέα καὶ ἀρυτίδωτος, ἡ πάναγος, καὶ σοφῆ, καὶ ἐκ Λιβάνου νόμφη, καλὴ τε περιστερά, τουτέστιν, ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία, ἡ καὶ αὐτὸ τὸ πάθος ὁμολογοῦσα Χριστοῦ, μονουχὶ δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ κλαίουσα διὰ τὸ συμπάσχειν καὶ πενθεῖν, ἀφρὶν τε τὸν ἴδιον σταυρὸν καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, καὶ διὰ τῶν ἰσων ἴεναί φιλεῖν διὰ τοὺς τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην. Παρθενικὸς δὲ ὁ νυμφίος νοῦτ' ἂν αὐτῆς ὁ Ἐμμανουὴλ (καίτοι δοκούσης μμοιχεῦσθαι, καὶ τῷ Σατανᾷ πεπορνευμένης κατὰ γένος τοῦ πλανᾶσθαι τρόπον), διὰ τὴν ἀνωθεν ἀναγέννησιν, ἣν διὰ τοῦ Πνεύματος πεπλουτήκαμεν, τὴν σαρκικὴν ἀρνούμενοι. Γέγραπται γὰρ περὶ Χριστοῦ· « εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐξῆρται θυσία καὶ σπορὴ ἐξ οἴκου Κυρίου. Πενθεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ Κυρίου, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὰ πεδία. Πενθεῖτω ἡ γῆ, ὅτι τεταλαιπώρηκε σίτος, δξηράνθη οἶνος, ὠλιγώθη ἔλαιον. Ἐξηράνθησαν.

Η'. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι σαφῶς· Ἐκλελοίπασιν εὐχαρισταί, καὶ ἐθύσαν ἔτι παντελῶς οὐδεὶς, ὁ προσκομιῶν ἀνάθημα, καὶ λητῶν ἀπαρχὰς, δράγμα που πάντως τὸ ἱερόν, εἰς ἀπαρχὴν θερισμοῦ πυρῶν ἀνατιθέμενον τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν Μωσείως νόμον. Πρωτόκα τε τὰ ἐξ ὠρῶν οὐδεὶς ὁ καρτάλλη, φησὶν, ἐντιθεὶς, καὶ πορευόμενος εἰς οἶκον Κυρίου, ἀνάπτων δὲ τῷ Θεῷ καὶ ψῆδὰς τὰς χαριστηρίους, ἃς ἦν ἀγορεύσει ἔργον. Ταύτητοι πενθεῖν τὸ ἀπόλεκτον κελεύει γένος, φημὶ δὲ τοὺς ἱερέας, οὐ λημμάτων ἕνεκα διαπονεμένους, ἀλλ' ὡς τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν ὑπερηγχοτάτας, καὶ τεθειμένους εἰς λειτουργίαν τὴν ἱεράν

A contendat, et certare studeat, ut dolores peccatis commissis proportione respondeant. Solet autem puella nova nupta majorem in modum ejulare propter mortuum sponsum suum, et ejus causa acerbo in mœrore versari, ut animus omnem medicinam respuat, nec ullus ei luctus satis magnus et idoneus videatur. Feminæ siquidem lacrymas et luctum amanti communitè, præsertim quæ virgineum, seu, cui ipsa adhuc virgo nupsit, et ephebum, seu adolescentem maritum miserabiliter in toro mortuum et exanimem jacentem aspicit. Huic similes fieri Judæorum populum oportere ait, et ita amoliri, quæ ex ira cœlesti metuenda sint, ac velut inevitabilem ipsorumque cervicibus divinitus impendentem impetum lamentis reprimere, confisos, quia clemens ac mitis est universorum Dominus, « benignus, et multæ misericordiæ, et præstabilis super malitia natura sua ». »

B Verumenimvero non luxit Judæorum Synagoga sponsum cœlestem, hoc est Christum, quem ipsa interemit et contumeliose habuit. Quamobrem a divino thalamo arcetur, et sacris nuptiis excluditur, et festi expers et exhæres est, projecta de cætero, atque a sanctorum spe remotissima. Vocata est autem intro in locum ejus illa adolescentula, nuper nata, illa castissima, et sapiens, et sponsa a Libano, columba, pulchra, nempe Ecclesia ex gentibus, quæ ipsam Christi passionem confitetur, et tantum non deplorat, quia compatitur, et luget, et tollit crucem suam, et ipsum sequitur, et iisdem incedere vestigiis delectatur, propter charitatem qua in illum est. Virgineus autem sponsus ejus intelligi potest Emmanuel (licet adulterio polluta, et cum Satana fornicata secundum rationem erroris sui videatur), propter supernam regenerationem qua per Spiritum ditati sumus, carnalem generationem abnegantes. Scriptum est enim de Christo : « In propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem eum receperunt », et quæ sequuntur.

C 206. VERS. 9, 10. Ablatum est sacrificium et libatio de domo Domini. Luget, sacerdotes, ministrantes altari Domini, quoniam desolati sunt campi. Luget terra, quoniam afflictum est triticum; aruit vinum, imminutum est oleum. Aruerunt.

VIII. Perinde ac si dicat apertius : Defecerunt gratiarum actiones, et qui sacra operetur; prorsus nemo est amplius, qui sacra dona offerat et frugum primitias, manipulum, puta, pro primitiis messis frumenti, Deo secundum legem Moysis consecrandum. Nec est qui in cartallo ponat, quique primogenita segreget, et in domum Domini veniat, ac Deo laudes gratesque persolvat, ut solebat. Ideo lugere jubet electum genus, sacerdotes scilicet; non ut qui compendia sua perdiderint, quorum causa laborarint, sed crediti populi vicem nimium quantum dolentes, et præfectos obeundæ uturgie

“ Joel 11, 15. “ Joan. 1, 11, 12.

sacræ, et admirandæ, ut et præ aliis ipsi Deum reconcilient, ipsamque sacrorum antistitem Moysen imitentur, qui Israelem rexit, et dixit: « Obsecro, Domine, peccavit hic populus peccatum maximum; et si quidem dimittis illis peccatum, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti ⁶⁷. » Interponit enim se sacerdotium inter Deum et populum; et eos ipsos qui ad sacrificia facienda instituti sunt, cum sit munus adeo venerabile, decet, opinor, nec injuria sane, supplicandi libertas. Propemodum enim supra omnes vitam suam Deo consecrant, pro peccatis sacrificia comedentes. Sic enim per os Osee loquitur universitatis Dominus: « Peccata populi mei comedent, et in iniquitatibus eorum accipient animas eorum ⁶⁸. » Sensus est, cum populus legem violaverit et peccaverit, tum sacri divinatorum altarium ministri accipient animas suas pro illo. « Accipient » usurpat pro offerent, sive dicunt, et accipere dixit pro, Deo consecrare. Quæ porro illis occasio lugendi? « Desolati sunt campi, » inquit; quin et triticum dentibus locustarum corrosum et rubigine velut adustum. Urit enim rubigo, et quasi in cineres redigit agrorum fruges. Oportere terram quoque lugere ait, viduatam suis frugibus. « Abiectum est enim triticum, aruit vinum, imminutum est oleum. Aruerunt, » hoc est, **207** perierunt omnia illius, et quorum causa consentaneum erat eam ut bonorum fructuum parentem nutricemque admirari. Et hæc a nobis ut in rebus quæ sensu percipiuntur dicta sunt.

Lamentabitur vero quicumque est probatissimus sacerdos præ immodica dementia purgationem per fidem repudiantes, nec amantes a Christo sanctificari. Manebunt enim ab frugum spiritualium copia undequaque et omnimodis destituti, et egebunt omni quod eos alere et ad spirituales virilitatem evehere potest, frumentum et vinum non habentes, usu olei privati. Mystice loquimur: nam fidem recipientibus, seipsum Christus ut panem vitæ apponet (sic enim aiebat: « Ego sum panis vivus »), et ut vinum lætificans cor hominis ⁶⁹. Rursum intellige quod intelligentia perspicitur, quod sanctificat nimirum, et de ejus gratia participare intelligitur. Voluntatem autem sævam, acerbam et a Deo alienam, mentem incredulam et contumacem, prorsus inopem, et bonorum quæ modo diximus, omnino exsortem reddit. Sciamus etiam licet Paulum, qui sanctificavit Evangelium in gentibus, tantum non deslesisse incredulos ex Israel, cujus verbum est: « Tristitia est mihi magna ⁷⁰ » et reliqua deinceps. Est autem mysticus et arcanus, ut dixi, super hæc sermo.

Α τετρακα ἀξιάγαστον, ἵνα καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων αὐτοὶ θεὸν ἐκμειλίσσωται, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἱεροφάντην ἀπομιμοῖντο Μωσῆα, προσετηκότα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ θεῶ λέγοντα· « Δέομαι, Κύριε, ἡμάρτηκεν ὁ λαὸς οὗτος ἁμαρτίαν μεγάλην, καὶ εἰ μὲν ἀφήσῃ αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον καὶ με ἐκ τῆς βίβλου ταύτης ἧς ἔγραψας. » Μεσιτεύει γὰρ τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα θεῶ τε καὶ λαοῖς· καὶ τοὺς τεταγμένοις εἰς λειτουργίαν τὴν οὕτω σεπτὴν, πρόποι ἄν. οἶμαί που, καὶ μάλα εἰκότως, ἢ ἐν λταῖς παρῆρσία. Μονονοχὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἀπάντων τὴν ἰδίαν τῷ θεῶ καθιεροῦσι ζωὴν, τὰ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας θύματα ἐσθίνοντες. Τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς ὡσπερ φησὶν ὁ τῶν ὄλων θεός· « Ἄμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήφονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν, » τούτέστιν, ὅταν ἀδικῶσι, τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ πλημμελοῦντες οἱ λαοὶ, τότε δὴ οἱ τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερουργοὶ λήφονται τῷ θεῶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ὑπὲρ ἐκείνων. Τὸ δὲ « λήφονται » φησὶν, ἀντι τοῦ, « προσκομιοῦσιν, » ἤγουν ἀναθήσουσι. Λαμβάνεσθαι γὰρ ἐλέγετο τὸ ἀνατιθέναι τῷ θεῶ. Τί ὅτι καὶ ἡ πρόφασις τοῦ πένθους αὐτοῖς; « Τεταλαιπώρηκε τὰ πεδία, » φησὶ, καὶ μέντοι καὶ σίτος τοῖς ὄδοσι τῶν ἀκριδῶν καταφιλοῦμενος, καὶ ὅσον ἐρυσίθη καταπιμπράμενα. Φλέγει γὰρ, καὶ ἀφανίζει ὡσπερ τὰ ἐν ἀγροῖς. Δεῖν δὲ φησὶν οἰονείπως καὶ καταλοφύρεσθαι τὴν γῆν, ἀπολωλότων αὐτῇ τῶν καρπῶν. « Τεταλαιπώρηκε γὰρ σίτος, ἐξηράνθη οἶνος, ὠλιγώθη ἔλαιον. Ἐξηράνθησαν, » τούτέστιν, οἴχεται πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς, καὶ τὰ ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς καταβαυμάζεσθαι λίαν, ὡς καρπῶν ἀγαθῶν μητέρα καὶ τροφόν. Καὶ ταυτὶ μὲν ἡμῖν ὡς ἐν αἰσθηταῖς εἰρησῶν πράξεσι.

Καταβρηνῆσαι γε μὴν πᾶς, εἰ τίς ἐστι δοκιμώτατος ἱερεὺς, τοὺς ἐξ ἀμέτρου φρενοβλαβείας τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν οὐ προστεμένους, οὐκ ἡγαπηκίτας δὲ τὸ ἀγιάζεσθαι παρὰ Χριστοῦ. Ἀπομενοῦσι γὰρ ἔρημοι πάντα τε καὶ πάντως τῆς νοητῆς εὐκαρπίας, καὶ ἐν ἐνδειᾷ παντὸς ἔσονται τοῦ τρέφειν εἰδότες, καὶ εἰς ἀνδρείαν αὐτοὺς τὴν πνευματικὴν ἀναφέροντος, σίτον καὶ οἶνον οὐκ ἔχοντες, καὶ τῆς ἐλαίου χρείας ἐστερημένοι· μυστικὸς γὰρ ὁ λόγος. Ὅτι τοῖς μὲν τὴν πίστιν προστεμένοις, ἑαυτὸν παραθήσει Χριστὸς ὡς ἄρτον ζωῆς (ἔφασκε γὰρ· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς »), ὡς οἶνον εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. Σύνες πόλιν ὀφημι. Καταχρίσουσι δὲ καὶ ἔλαιον, τῷ νοητῷ δηλονότι καὶ ἀγιάζοντι, καὶ ὡς ἐν μεθέξει νοουμένης τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος. Τοὺς δὲ γνώμην ἔχοντας ἀπηνῆ, πικρόν τε καὶ ἀφιλόθεον νοῦν, ἀπειθή καὶ δυσάγωγον, ἐνδεᾶ που πάντως ἀπορανεῖ, καὶ παντελῶς ἀμέτοχον τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων ἀγαθῶν. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ Παῦλος ἱερουργῶν εἰς τὰ ἔθνη τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον, μονονοχὶ κατεθρήνει τοὺς ἀπειθοῦντας ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐφασκε γὰρ, ὅτι « Λύπη μοί ἐστι μεγάλη, » καὶ τὰ ἐξῆς. Μυστικὸς δὲ, ὡς ἔφη, καὶ κεχυρμένος ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος

⁶⁷ Exod. xxxii, 31, 32. ⁶⁸ Osee iv, 8. ⁶⁹ Joan. vi, 41; Eccli. xl, 20. ⁷⁰ Rom. ix, 2.

Γεωργοί, θρηνηῖτε κτημένα ὑπὲρ πυροῦ καὶ κριθῆς, ὅτι ἀπόλωλε τρυγητὸς ἐξ ἀγροῦ. Ἄμπελος ἐξηράνθη, καὶ αἱ συκαὶ ὠλιγόθησαν. Ῥοὰ καὶ φοῖνιξ, καὶ μῆλον, καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν, ὅτι ἤσχυναν χαρὰν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων.

Θ'. Πένθος ἀληθῶς, ἀλγημά τε καὶ θρήνημα τοῖς εἰωθόσι γηπονεῖν, τῶν ἐν ἀγροῖς ἢ πανωλεθρία, καὶ τὸ μηδὲν ὅλως ἀπ' αὐτῶν συγκομίζεῖν δύνασθαι, καὶ μετὰ μακροῦς ἰθῶτας ἐσθ' ὅτε. Αὔα δὲ τὰ ἐν κήποις ὄρῃν τῶν ξύλων ἐξάρητα, ληλοῖς τε ὁμοῦ τὰς ἀμπελοῦς κατεφθαρμένας, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἀγρίαν ὕλην τοῖς κήποις συγκαταφθίνουσαν. « Πάντα γὰρ, φησὶ, τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν, ὅτι ἤσχυναν χαρ[ν] υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, » τουτέστιν, αἰσχύνης τε καὶ ἐντροπῆς, καὶ ἐλέγχων, ποινῆς τε καὶ δίκης ἀπέδειξαν καιρὸν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, καθ' ὃν εἰκὸς ἦν καὶ ἀνευρύνεσθαι ταῖς εὐημερίαις τὰ ἐξ ἀγρῶν συλλέγοντας, καὶ ἀναμετρεῖν μὲν σίτω τὰς ἀποθήκας, ἐπιφανεῖν δὲ τρυγῶσι τὰς ἐπιληλίους ὕδατος, καὶ ταῖς αἰῶν ἀγέλαις ἐφθασθαι, πλείστους τε ὄσης καὶ εὐανθοῦς αὐταῖς περιβρίμμενης τῆς πλάσ.

Ἔοικε δὲ κἀν τῷδε πάλιν ὁ λόγος γεωργοῦς ἐνομάζειν αἰνιγματωδῶς τοὺς τῶν Ἰουδαίων ταγματῶν προσετηκότας τοσηνικάδε, οὓς καὶ δεῖν ἐφη καταθρηνεῖν, ὡς ὅσον οὐπω βαδιουμένων εἰς ἐλευθρον ἀπάντων τῶν κατὰ χώραν, ἦτοι τῶν κατοικούντων τὴν γῆν, οἱ καὶ ἐν τάξει πυροῦ, καὶ κριθῆς, καὶ ξύλων ὠραίων νοθεῖεν ἄν. Ἐφαρμόσει δὲ τῶν νοημάτων ἡ δύναμις περὶ πωδέστερον που τάχα τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις. Οἱ καὶ γηπόνων ἐν τάξει κείμενοι πεπαρηνήχασιν εἰς Χριστὸν, ἀπεκτόνασι τε τὸν κληρονόμον, [υ'] ἔχουσιν αὐτοὶ τὸν καρπὸν, γένοιτό τε λοιπὸν τοῦ ἀμπελιῶνος δεσπότης, μονοουχί ληλοῖς ὡσπερ ἐπαγαλλόμενοι τῇ πολυάνδρῳ πληθού τῶν ὑποζευγμένων, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα λαμπροῦς, ὡς ῥοὰν, ὡς μῆλον ἀποτρυγῆν εἰωθότας. Ἄλλ' ἔλεν αὐτοῦς ὁ Ῥωμαίων πόλεμος, δεδαπάνηκε μέγαν καὶ μικρὸν, λαμπρὸν τε καὶ ἐπίσημον, ὡς ἐν συκαῖς νοουμένους, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ὡς ἐν ἀμπέλῳ τυχόν, φοίμαξί τε καὶ μῆλῳ, καὶ ἐν ξύλοις, ὡς ἐν κριθῇ καὶ πυρῷ· διάφοροι γὰρ οἱ τρόποι, καὶ οὐχ ἐν ἅπασι τοῦ βίου τὸ μέτρον. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ ἀγρῷ παρείκασε τὴν γῆν τῶν Ἰουδαίων, καὶ γηπόνοὺς ὠνόμασε τοὺς προσετηκότας, σίσωκεν ὁ λόγος μέχρι παντὸς τὴν μεταφορὰν, ληλοῖς τε καὶ ξύλοις κατὰ διάφορον τρόπον παραβάλλων τοὺς ὑπ' αὐτοῦς.

Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο εἰς ἐξήγησιν ἡθικὴν ταυτὶ δὴ χρῆνα μετακομίζεῖν, φρονήσει καλῶς. Παρείκαστέον γὰρ ἀρεταῖς, καὶ τοῖς εἰς νοῦν κατορθώμασιν, ἀμπελον, καὶ συκῆν, καὶ τὰ ἕτερα τῶν ξύλων, ἃ καρποῖς ὠραίοις στεφανοῦσθαι φιλεῖ. Ἄλλ' εἰ μὲν τις εἰς σοφὸς καὶ ἀγλίους, καὶ αὐχημάτων ἀγαθῶν ἐπιμηλητής, εὐανθῆ τε καὶ εὐξύλον τὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν φορέσει κήπον, πολυειδῆ τὴν ἀρετὴν τρέφων ἐν ἑαυτῷ, καὶ πάντα τρόπον ἐπεικειασίας. Εἰ δὲ δὴ βέβημος καὶ φιλήθονος, καὶ πολὺ λίαν ἐκνευκῶς ἐπὶ τὰ αἰσχία, καταθρηνηθεῖ πάντως, μαραινομένης

VERB. 11, 12. *Agricolæ, lugete possessiones pro frumento et hordeo, quia perit vindemia ex agro. Vineæ aruit, et ficus imminuta sunt. Malum granatum, et palma, et malum, et omnia signa agri arefacta sunt, quoniam confuderunt gaudium filii hominum.*

IX. Luctum sine dubio, dolorem et ejulatum terræ cultoribus parit rerum in agris ex asse perniciæ, cum nihil penitus inde licet colligere, idque post longos sudores aliquando. Et videre in hortis arefactas arbores generosas, et cum satis vites, et cum hortis silvas periisse. « Omnia enim ligna agri arefacta sunt, inquit, quoniam confuderunt gaudium filii hominum, » hoc est, habitatores terræ reddiderunt tempus dedecoris, pudoris, reprehensionis, pœnæ et ultionis, quo tempore æquum erat augeri bonæ tempestatis dies his, qui fruges ex agris comportant, et illos frumento stipare horrea, et messoribus cantilenas messorias accinere, 208 latari super ovium gregibus, uberi et viridanti herba se subjiciente pœcentibus.

VIDETUR AUTEM propheta hic rursus Judæorum per id tempus præsides et rectores agricolas nominare, quibus lugendum confirmat, ut mox omnibus qui in regione sunt, sive terram incolentibus, seu indigenis, exitium in cervicibus habituris: qui quidem indigenæ, frumenti, hordei et lignorum speciosorum vocabulis intelligendi sunt. Quamquam hic sensus commodius fortasse in Scribas et Pharisæos conveniet, qui agriculturalum locum tenentes, in Christum se injuriosos præbuerunt, et hæredem occiderunt, ut sibi fructum vindicarent, ac de cætero vineam possiderent, ingenti subditorum multitudine tantum non ut segetibus exsultantes, et in ea opibus eminentiores ut mala granata et poma decerpere soliti. Sed eos pessumdedit a Romanis bellum, magnum et parvum, illustrem et obscurum consumpsit, quasi ficus, ut modo dixi, quasi vites, palmam, malum, ligna, hordeum, frumentum: non est enim omnium una vivendi ratio, et institutum. Quia vero semel Judæam agræ comparavit, et principes ipsos agricolas nominavit, in translatione mansit, et subditos cum satis atque arboribus, alia atque alia de causa contulit.

Si quis hæc ad moralem expositionem accommodanda putabit, recte putabit. Conferendæ enim sunt virtutes, et præclaræ actiones animi cum vinea, ficibus et arboribus, quæ fructibus pulcherrimis decorantur. Quod si quis sapiens, et solers, et probatæ gloriæ studiosus fuerit, hortum belle florentem, et felicibus refertum arboribus in corde et animo suo excitabit, nulla virtutum genera et omnes bonitatis modos in eo fovens. Sin contra ignavus, voluptati deditus, et ad inhonesta projectus, flebit largiter, marcente sibi bonitate et animo

sterilitatem multam experiente. Providenda sunt igitur prudentibus sollicitè bona cordis, quæ semper aderunt utique, siquidem illis ipsis oblectare cœlestium bonorum suppeditatorem voluerint.

VERS. 13. *Accingimini et plangite, sacerdotes, lamentamini qui ministratis altari. Ingridimini, dormite in saccis ministrantes Deo; quia defecit de domo Dei vestri sacrificium et libatio.*

209 X. Etiam his alte exaggerat quodammodo quæ acciderint, et metum incutit horribilem, remque longe plurimis obsecrationibus procurandam monet ex eo, quod sacerdotes ipsos plangere necesse est. Verumtamen latet quiddam artificii in his verbis. Quia namque idolorum delubris stultissime assederant, ac Deo ex ira percutiente, auxilium inde quæsiverant, utiliter universorum Dominus a sacerdotibus suis requirit, ut suppliciter orando aliis præeant, et ipsi afflicti ardentibus poenitentiae studiis præsent, ut cognoscant percussi quod, nisi Deo gratum facere velint eique supplices fieri, ejus ab se iram non aversuri sint. Oportet igitur, ait, sacerdotio fungentes propemodum etiam cæteris commodare de obsecrationum laboribus, ululatu, lamento, sacci amictu, per quem deliciarum et otii depositio significatur, durior tractatio, laborum molestia, et vitæ quæ sanctos deceat, sincerum inculpatumque studium. Deinde causam laboris hujus manifestam promens, defecisse inquit a domo Domini sacrificium et libamen. Dirum dictum: non enim affirmat sacrificium et libationem imminuta, aut inferiora facta; sed defecisse potius, id est, omnino everna ac profligata esse. Res gravis et molesta profecto magistratibus, si nullo modo a subjectis colatur Deus.

VERS. 14, 15. *Sanctificate jejunium, prædicae curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in domum Domini Dei vestri, et clamate ad Dominum vehementer: Heu mihi, heu mihi, heu mihi, in diem.*

XI. Quo pacto ipsis lugendum sit rursus demonstrat, seseque illis in viam poenitentiae doctorem sapientem præstat, et quibus universorum Dominus mitis ac benevolus efficiatur exponit. Hoc porro est, ut ego existimo, iram volentis inhibere et remove penitus quod contristat, et compescere quod lædit, et vitam insuper felicem bonorumque copiam largiri. Ait ergo, « Sanctificate jejunium. » Id est, tanquam anathema, et sacrificium vere sacratissimum, et a reprehensione alienum, usurpate jejunium. Haud enim fas est, ciborum abstinentia corpusculum emaciare, et inter jejunandum ea facere, quibus ad iracundiam Deus irritetur. Nam si, cum jejuniis nos afficimus, a propriis voluntatibus discedere nolimus, et affligamus subditos, et ad judicium ac pugnam jejunemus, **210** et percutiamus pugno conditione

αὐτῷ τῆς ἐπιεικείας, καὶ πολλὴν παθόντος ἀκαρπίας τοῦ νοῦ. Ἐπιμελητέον δὴ οὖν τοῖς ἐχέφροσι τῶν ἐν καρδίαις ἀγαθῶν, ἃ δὴ προσέσται πάντως, εἰ ἐπὶ γε σφίσι αὐτοῖς εὐφραίνειν ἔλαιντο τὸν τῶν οὐρανῶν ἀγαθῶν δοτῆρα.

Περιώσασθε καὶ κόπτεσθε, οἱ ἱερεῖς· θρηνεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ. Ἐσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκοις λειτουργοῦντες Θεῷ· διὰ ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν θυσία καὶ σπονδή.

Υ. Αἰρεῖ μὲν ὡσπερ καὶ διὰ τούτων ὑψί τὰ συμβεβηκότα, καὶ ἐν ἀφορήτοις ποιεῖται δέμασι, πλείστης μὲν ὄσης δεῖσθαι λιτῆς τὸ χρῆμα δηλῶν, διὰ γε τοῦ χρῆναι καὶ αὐτοὺς κατοικιμῶζειν τοὺς ἱερεῖς. Πλὴν ἔχει τι καὶ εὐτεχνὲς ὁ λόγος. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν ἀθουλότατα προσεζήσαντες, καίτοι Θεοῦ καταπαλοντος ἐξ ὀργῆς, τὰς ἐπικουρίας ἐζήτου ἐκεῖθεν, ἀπονέμει χρησίμως ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τοῖς ἰδίοις ἱεουργοῖς τὸ καθηγεῖσθαι λιταῖς, καὶ τληπαθῶς προσεσῆναι τῶν εἰς μετάγωνσιν σπουδασμάτων, ἵν' εἰδεῖεν οἱ πεπληγότες, ὡς εἰ μὴ Θεῷ μᾶλλον ἔλαιντο τὰ φίλα ζητεῖν, καὶ αὐτῷ προσάγειν τὰς λιτάς, οὐκ ἂν διακρούσαντο τὴν ὀργήν. Χρῆναι δὲ οὖν ἔφη τοὺς ἱερατεύοντας, μονονοῦχι καὶ δανείζειν τοῖς ἄλλοις τοὺς ἐν ταῖς λιταῖς πόνοισι, κωκυτόν τε καὶ θρηνον, καὶ σάκκου περιβολήν, δι' οὗ σημαίνεται τρυφῆς καὶ ἀναπαύλης ἀπόθεσις, σκληραγωγία, καὶ πόνος, καὶ ζωῆς ἀγιοπρεποῦς ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος ἐπιτήδευσις. Ἔστα τοῦ πόνου τὴν αἰτίαν ἐναρτῆ καθιστάς, ἀπεσχηκέναι φησὶν ἐξ οἴκου Κυρίου θυσίαν καὶ σπονδήν. Δριμύς ὁ λόγος· οὐ γὰρ πρὸς τὸ μείον ἐννεύχθαι, ἢ ἡλαττωθῆναι φησι θυσίαν καὶ σπονδήν, ἀπεσχηκέναι. δὲ μᾶλλον, ὅπερ ἐστὶ παντελῶς ἀνατροπῆς σημαντικόν. Δεινὸν δὲ τὸ χρῆμα καὶ δυσωχθὲς ἀληθῶς τοῖς λαῶν προσεσηκόσιν, εἰ κατὰ μὴδένα τρόπον ὑπὸ τῶν ὑπεξευγμένων θεραπεύοιτο Θεός.

Ἀγιάσατε νηστείας, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε προσευτέρους, πάντας κατοικοῦντας γῆν εἰς οἶκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κερράξαιτε πρὸς Κύριον ἐντεχνῶς· Οἴμοι οἴμοι, οἴμοι, εἰς ἡμέραν.

ΙΑ. Τίνα δὴ τρόπον αὐτοὺς ποιεῖσθαι προσήκει τὸ πένθος, διατρανοῖ πάλιν, καὶ ὑψηγῆς σοφὸς αὐτοῖς φαίνεται τῆς εἰς μεσάγωνσιν ὁδοῦ, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο πρῶτος καὶ εὐμενὴς ὁ τῶν ὄλων Θεός, καταδείκνυσι. Τοῦτο δὴ ἦν, οἴμαι, καὶ ἀνακόψαι θέλοντος τὴν ὀργήν, καὶ ἀφανίσαι τὸ λυποῦν, καὶ περιστεῖλαι τὸ βλάπτον, ἐπιδοῦναι τε πάλιν αὐτοῖς τὸ εὐημερεῖν, καὶ διαχεῖσθαι τοῖς ἀγαθοῖς. Ἐφη τοίνυν· « Ἀγιάσατε νηστείας, » τουτέστιν, ὡς ἐν ἀναθήματος ποιεῖσθε τάξει, καὶ ὡς ἐν θυσίας τρόπῳ, τὴν ὡς ἀληθῶς πανάγον καὶ ἀμώμητον νηστείαν. Οὐ γὰρ δὴ προσήκει ταῖς μὲν ἀσιταῖς κατατῆκεσθαι τὸ σαρκίον, ὁρῆν δὲ αὐτοὺς νενηστευκότας τὰ ἐφ' οἷς ἂν παροτρύνοντο Θεός. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν ἐν καιρῷ νηστείας τῶν ἰδίων οὐκ ἀποκαῦσθαι θελημάτων, ὑπονύττειν δὲ τοὺς ὑποχειρίτους εἰς κρίσιν τε καὶ μάχας, τύπτειν τε πυγμαῖς ταπεινὸν κατὰ τὸ γένος, οὕτω νενηστεύ-

καμινὸς δαί· πόνην δὲ ζημίας ὑπομενοῦμεν εἰκότως, A
 Θεοῦ διακεκραγός· « Οὐ γὰρ ταύτην τὴν νηστείαν
 ἐγὼ ἐξελεξάμην. » Δαί δὴ οὖν ἀποσχέσθαι φαυλότη-
 τος, ἔπισθαι τε, καὶ μάλα νεανικῶς, τοῖς τοῦ νομο-
 θέτου δόγμασι, τὴν καρδίαν ἀπειθύνοντας πρὸς πᾶν
 ἔτιοῦν τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ, καὶ τὸν τῆς διανοίας
 ὑποφέροντας αὐγένα, ψάλλοντάς τε καὶ λέγοντας·
 Ἴδε τὴν ταπεινώσιν μου καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἀφε-
 πάσας τὰς ἁμαρτίας. Καὶ μὴν πρὸς τῷδε κάκεινο τὸ
 προφητικόν· « Ἴδου οἶδε ἡμεῖς ἐσόμθά σοι, ὅτι σὺ
 Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶ. » Παράστασις γὰρ ἦδε πνευ-
 ματικῆ, καὶ ἀνδάνουσα τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον,
 ὑπὲρ ἀμνὸν ἐκ ποιμνίων, ὑπὲρ ἔριφον ἐξ αἰγῶν, ὑπὲρ
 εὐμεθάλιν καὶ λιθανωτόν. Πνευματικαῖς γὰρ θυσίαις
 εὐαρεσθεῖται Θεός. Ἀγιάζοντες δὲ τὴν νηστείαν, B
 κηρύττωμεν θεραπείαν, τούτεστι, τὴν τῶν θείων θε-
 λημάτων ἐκπέλωσιν, ἥ δὴ καὶ πρεπόντως παρέποιτο
 ἂν τὸ εὐθεῖ, τὸ εὐάγωγον τοῦ τρόπου, τὸ πρὸς πᾶν
 ἔτιοῦν ἔτοιμον τῶν εἰς εὐσεβείας ἠκόντων λόγους.
 Ἐπιτελέσωμεν δὲ τοὺς τρόπους τῆς θεραπείας, συνει-
 λεγμένων ἐν Ἐκκλησίᾳ τῶν ἐκ γερουσίας, συνδε-
 δραμηχόντων καὶ πάντων τῶν κατοικούντων τὴν γῆν,
 κλαιόντων τε καὶ μάλα συντόνως εἰς ὅλην ἡμέραν,
 καὶ ἀραρήτως διακειμένων, ὅτι πάντων ἕλεε Θεός·
 ἔστι γὰρ « μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός,
 ἐξαίρων ἁνομιᾶς, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας, » καὶ οὐ
 συνέχων εἰς μαρτυρίαν ὀργῆν αὐτοῦ κατὰ τὸ γένος,
 « Ὅτι θελητὴς ἰλέους ἐστί. »

Ἵτι ἐγγύς ἡ ἡμέρα Κυρίου, καὶ ὡς τάλαιπωρία
 ἐκ τάλαιπωρίας ἦξει. Κατέρυγτι τῶν ὀφθαλμῶν C
 ὕμῶν βρώματι. Ἐξωλοθρεῦθη ἐξ οἴκου Θεοῦ
 ὕμῶν εὐφροσύνη, καὶ χαρὰ.

IB. Ἡμέραν Κυρίου φησὶ, καθ' ἣν ἴδει πληροῦ-
 σθαι τὰ ἐξ ὀργῆς, ἣ τῆς ἀκριδὸς αὐτοῖς ἐπεννηγεμέ-
 νης, καὶ τὰ ἐν ἀγρῷ δαπανώσης, καὶ εἰς λιμοῦ καὶ
 ἐνδείας πεμπύσης θείματα, καὶ αὐτὴν ἐντιθείσης
 τοῦ θανάτου τὴν πτόαν, ἦγον τῶν Βαβυλωνίων κα-
 ταφθειρόντων ἅπαντα, πόλεις τε καὶ κώμας ἐμψυ-
 μένων, ἄλλο τε ἐπ' ἄλλῃ προσεργαζομένων κακῶν,
 καὶ τάλαιπωρίαν ἐκ τάλαιπωρίας προσεπιβρίπτου-
 ντων αἰετὶ ἐνοκοῦσι τὴν γῆν, ὡς μὴδ' ὅσον εἰπεῖν ἀνα-
 κνεῦσαι δύνασθαι βραχὺ, καὶ τι διὰ μέσου γενέσθαι
 χρηστόν· ἐφ' ὧνπερ ἦν εἰκός, κἂν γοῦν ἀπὸ μέρους D
 μετρίαν δύνασθαι παραψυχὴν ἔχειν τοὺς τῇ συχνό-
 τητι λοιπῶν τῶν κακῶν ἀφορήτως ἐντετηγμένους.
 Ἐπειδὴ δὲ πεπαινομένων τῶν καρπῶν ἦδη, καὶ τὸν
 ἀμῶντα λοιπὸν καλοῦντων ἐφ' ἑαυτοῖς τῶν ληθίων,
 βότρυός τε καταπερκάζοντος, καὶ γλιχομένου ἐκθλί-
 βεσθαι, γέγονε που τάχα τῆς ἀκριδὸς ἡ ἐμβολή, βρώ-
 ματα, φησὶν, ἐξωλοθρεῦθη ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν, οἷον
 ἠρπασμένων τῶν ἐν ὕψει γεγεννημένων, παρακειμέ-
 νων ὡσπερ αὐτοῖς, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ἔχόντων ἔτοι-
 μοτάτην. Ἐξηρθῆναι δὲ πάλιν διαθεβαῖεται καὶ ἐξ
 οἴκου Κυρίου τὴν εὐφροσύνην καὶ τὴν χαρὰν. Ἐθουον
 γὰρ, ταῖς ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπείαις ἐπαγαλλόμενοι, καὶ

humilem, nondum ut decet jejunamus, et afflictio-
 num poenas dabimus, merito clamante Deo : « Nun-
 quid hoc est jejunium, quod elegi ? » Abstinen-
 dum igitur ab improbitate, et mandata legislatoris
 exhaurienda strenue, dirigendumque cor ad omne
 Dei beneplacitum, et mentis cervix subjicienda,
 psallendumque ac dicendum : « Vide humilitatem
 meam ac laborem meum, et dimitte omnia peccata
 mea ». Insuper illud propheticum : « Ecce nos tui
 erimus, quia tu Dominus Deus noster es. » Hæc
 enim spiritualis est oblatio, et placet Deo super vitu-
 lum novellum ⁷⁴, » super agnum de gregibus, super
 hædum de capris, super thus et similia. Spirituali-
 bus namque sacrificiis recreatur. Sanciificantes au-
 tem jejunium prædicemus curationem, hoc est,
 divinarum voluntatum expletionem, quam decen-
 ter comitabitur rectitudo, morum tractabilitas, ad
 omnia promptus ac paratus animus, quæcunque
 pietati sunt affinia. Exsequemur vero modos cura-
 tionis congregatis in Ecclesia senibus, et conflu-
 entibus universis terram habitantibus, plorantibusque
 vehementer tota die, et convenienter affectis, quo-
 niam omnium miseretur Deus : est enim « longani-
 mis, et multæ misericordiæ et verax ⁷⁵, » et auferens
 iniquitates ⁷⁶, et superans justitias ⁷⁷, » neque con-
 tinens iram suam in testimonium naturæ suæ, « Quo-
 niam volens misericordiam est ⁷⁸. »

Vers. 15, 16. Quoniam juxta est dies Domini, et
 quasi miseria de miseria veniet. Ante oculos vestros
 alimenta. Sublata sumi de domo Dei vestri lætitia et
 gaudium.

XII. Diem Domini vocat, qua iræ ejus satisfieri
 oportet, aut locusta ipsis immissa, et fruges in agro
 depascentes, et famis atque penuriæ horrores incu-
 tiente, ipsumque mortis pavorem inferente; aut
 Babylonis omnia vastantibus, urbibusque et vicis
 incumbentibus, et cladem clade cumulantibus, mi-
 seriamque ex miseria indigenis superadjicientibus,
 ut ne ad punctum quidem temporis paulum respi-
 rare queant, et interea aliquid boni fiat. Et
 æquum erat saltem ex parte et mediocri so-
 latio perfrui, qui tot incommodis sese conse-
 quentibus intolerandum in modum affecti fuissent.
 Et quia frugibus **211** maturis, et segetibus mes-
 sorem jam vocantibus, et uva cocta calcariis
 desiderante, locusta celeriter forte irrupit, alimen-
 ta ab oculis eorum ablata esse pronuntiat, velut si
 abrepta fuissent, quæ in conspectu et ante oculos
 sibi posita, et ad fruendum maxime in promptu
 habuissent. Denuo affirmat de domo Domini læ-
 titiam et gaudium periisse. Sacrificabant enim
 cum exultatione de uberi frugum proventu, trade-
 bantque se hilaritati omnimodis, gratiarum munera de-
 dicantes, quod terræ bonis affatim circumfusi essent.

⁷³ Zach. vii, 5. ⁷⁴ Psal. cxiv, 18. ⁷⁵ Psal. lxxviii, 32. ⁷⁶ Psal. cii, 8. ⁷⁷ Exod. xxxiv, 7. ⁷⁸ Psal. lxxv, 3. ⁷⁹ Osee vi, 6.

τοὺς τῶν εὐφροσύνης τρόπους ἐπετῆδευον ἀνατιθέντες τὰ χαριστήρια, διὰ τοι τὸ περιχεῖσθαι πλουσιώως τοῖς ἐκ γῆς ἀγαθοῖς.

Similiter evenit iis qui in Christum petulantissimi exstiterunt. Fuit enim ipsis ante oculos jam « panis vivus qui de caelo descendit, et dat vitam mundo »: granum tritici, quod lapsum in terram multiplicem fructum protulit⁹⁹; vinum quod mente cernitur, et cor hominis lætificare consuevit¹⁰⁰. Sed quia non destiterunt in incredulitatibus suis contumeliam facere, ab eorum conspectu, et tanquam e medio ablata sunt omnia alimenta spiritualia, et abcessit ab eis omnis boni communicatio, peritque a domo eorum lætitia et gaudium. Dati sunt enim in desolationem, et in ærumna relinquuntur, nec regem habentes, nec principem, nec sacrificium, nec altare, nec sacerdotem, nec manifesta¹⁰¹. Alio item modo ab oculis eorum alimenta et lætitiā, et gaudium ablata esse dicimus. Ait enim Dominus: « Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei¹⁰². » Mentis autem cibus verbum est. Nemo dubitaverit affirmare hoc verbum, inquam, a Judæis ablatum esse, ad inopiam enim spiritualis alimonie reducti sunt; nec scripta Moysis intellexerunt, « sed usque hodie positum est velamen super cor eorum¹⁰³; » oderunt siquidem Christi oracula. Perit ipsis omnis esca spiritualis; non quod ipsa perniciem passa sit, sed quia passis non apponitur; et quantum in ipsis fuit, nulla est amplius omnino. Verum Dominus in se credentibus delicias impertitur, et vitam lautam ac delicatam in bonis cœlestibus. Scriptum est enim: « Non occidet Dominus fame animam justī; vitam autem impiorum subvertet¹⁰⁴. »

Vers. 17, 18. *Saltaverunt vitulae in præsepibus suis, dissipati sunt thesauri, suffossa sunt torcularia, quia arefactum est triticum. Quid reponemus nobis? ferverunt armenta boum, quia non erant pascua eis, et greges ovium disperierunt.*

XIII. Etiam brutis animantibus divinitus inspirata Scriptura nonnunquam rationem affingit, naturam rerum lepore quodam et festivitate distinguens, et quasi moralem eorum œconomiam describens, quæ nos intelligere par est. Deinde quid virum, etiamsi vitula dicatur aliquando saltasse flevisseque armenta boum? Intolerandum enim in modum fame premebantur. Forte enim exsilissent et lamentata essent ipsa arva, si quam intelligentiæ partem habuissent. « Dissipati sunt thesauri, inquit, et suffossa torcularia; » penitus neglecta forsitan, quod nihil ex agris colligeretur; sed falx otiosa esset ad botrum in vinea, spica in agris utpote prostrata, aruisset, nec ad maturitatem pervenisset. Ideo ait, « Quid reponemus nobis? » Quia autem, ut dicit, cum fructibus militibus, et ipsæ

A Εὐρήσομεν δὲ τοιοῦτόν τι πεπονθότας καὶ αὐτοὺς δὴ μάλιστα τοὺς εἰς Χριστὸν πεπαρμνηκότας. Γέγονε μὲν γὰρ αὐτοῖς ἐν ὀφθαλμοῖς ἡδὴ πως ἡ εἰς ζωῆς, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ, ὁ κόκκος τοῦ σίτου, ὁ πρῶτος εἰς γῆν, καὶ πολλοστὸς ἀναφυῶν, ὁ νοτὸς οἴνος, ὁ καρδίας ἀνθρώπων κατευφραίνειν εἰδώς. Ἐπειδὴ δὲ οὐ διαελοῖσασιν ταῖς ἀπειθείαις ὑβρίζοντες, γέγονεν αὐτοῖς ἐξ ὀφθαλμῶν, καὶ οἶον ἐκ μέσου βρώματα πνευματικά. Ἀποπαροῖσθη γὰρ αὐτῶν ἡ παντὶ ἀγαθοῦ μέθεξις. Ἐξῆρται δὲ καὶ ἐξ οἴκου τοῦ παρ' αὐτοῖς εὐφροσύνη, καὶ χαρὰ. Δέδονται γὰρ εἰς ἐρήμωσιν, καὶ διατελοῦσιν οἱ τάλανες οὐκ ὄντος βασιλείως οὐδὲ ἀρχοντος, οὐκ οὐσίας θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὔτε κερῶν, οὔτε δῆλων. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον B ἐξηγήσασθαι φαμεν ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν τὰ τε βρώματα καὶ τὴν εὐφροσύνην, καὶ τὴν χαρὰν. Ἐση μὲν γὰρ ὁ Κύριος: « Οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνον ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντὶ βήματι ἐκπορευομένην διὰ στόματος Θεοῦ. » Νοῦ δὲ τροφή, λόγος. Οὐκ ἂν δ' ἐνδοκασίαι τις τοῦτο τῆς Ἰουδαίων πληθῆος ἐξηγήσασθαι λέγειν. Γεγονάσι γὰρ ἐν ἐνδοξῇ τροφῇ πνευματικῆς, οὐ νενοήκασιν τὰ Μωσέως, « ἀλλ' ἄχρι σήμερον κάλυμμα ἐπὶ τῆς καρδίας αὐτῶν κεῖται: » μεμισήκασιν γὰρ τὰ τοῦ Χριστοῦ θεσπίσματα. Ἀλόθρευται αὐτοῖς πᾶσα ἡ πνευματικὴ τροφή, οὐκ αὐτὴ παθοῦσα τὸν διαθρονον, ἀλλὰ τοῖς πεπονθόσιν οὐκ ἐτι παρακειμένη, καὶ ὅσον ἦκεν εἰς ἐκείνους, οὐδὲ ὑπάρχουσα παντέλως. Ἄλλ' ὅ γε Κύριος τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν τὸ χρῆναι τρυφᾶν C διανέμει, καὶ ἐνσπαταλᾶν ἀγαθοῖς τοῖς ἀνωθεν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι: « Οὐ λιμοκτονήσει Κύριος ψυχὴν δικαίου, ζῶν δὲ ἀσεβῶν ἀνατρέψει. »

Ἐσπίρησαν θαμάλεις ἐπὶ ταῖς φάτταις αὐτῶν, ἡφανίσθησαν θησαυροὶ, κατεσκάφησαν ληνοὶ, ὅτι ἐξηράνθη σίτος. Τί ἀποθήσομεν ἑαυτοῖς; ἐκλαύσαν βοσκόμενα βοῶν, ὅτι οὐχ ὑπῆρχε νομὴ αὐτοῖς, καὶ τὰ ποιμνία τῶν προβάτων ἡφανίσθησαν.

ΓΓ'. Καὶ τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων ἐσθ' ὅτε λόγον περιτίθῃσιν ἡ θεόπνευστος Γραφή, τὰς τῶν πράξεων φύσεις εἰς τὸ εὐχαρί τε καὶ ἀστελεῶς ἔχον ἐντέχνως διαποικίλλουσα, καὶ οἶον ἐν εἰδει γράφουσα τὰς οἰκονομίας, ὧν ἂν πρέποι νοεῖν. Εἶτα τί θαῦμα, καὶ εἰ δάμαλις λέγοιτο διασχιρᾶν τυχόν, κλαῦσαι τε βοσκόμενα βοῶν; Ἀφορητῶς γὰρ αὐτὰ κατεπιέζοντο τῷ λιμῷ. Τάχα πως καὶ ἀνεσπίρησαν ἂν, καὶ τεθρηνηκασιν ἀγροὶ, εἴπερ ἦν αὐτοῖς αἰσθησις τῶν ἐπανηγγεμένων. Ἠφανίσθαι δὲ φησι θησαυροῦς, καὶ κατεσκάφθαι ληνοῦς, οὐδεμιᾶς που τάχα φροντίδος ἤξευμένους, διὰ τοι τὸ μηδὲν ἐξ ἀγρῶν συλλέγεσθαι, ἀλλὰ δρεπάνην μὲν ἀπρακτεῖν τὴν ἐν ἀμπέλῳ καὶ βότρυϊ, ξηρὸν δὲ καὶ ἀτελεσφόρητον τοῖς ἀγροῖς ἐπικλιῖναι τὸν στάχυν. Ταῦτη φησί: « Τί ἀποθήσομεν ἑαυτοῖς; » Ὅτι δὲ, ὡς ἐφη, τοῖς τῶν καρπῶν ἡμέροις καὶ αὐταῖς

⁹⁹ Joan. vi, 33. ¹⁰⁰ Joan. xii, 24, 25. ¹⁰¹ Eccli. xl, 30. ¹⁰² Dan. iii, 38. ¹⁰³ Matth. iv, 4. ¹⁰⁴ II Cor. iii, 15. ¹⁰⁵ Prov. x, 5.

συνδεδωμέναι αὐτῆς ἐρήμου πόαι, καθίστησιν ἐναρ-
γες, ἠφανίσθαι λέγων καὶ αὐτὰ τῶν προβάτων τὰ
ποίμνια, λιμῶ πάντως κατεφάρμενα, καὶ τῆς συν-
θήθους καὶ φιλαίτης αὐτοῦ ἐστερημένα ζωῆς. Ἐφαρ-
μόσει δὲ καὶ ταῦτα σοφῶς ταῖς Ἰουδαίων συμφοραῖς,
οἱ πεπαρηγήκασιν εἰς Χριστόν.

Πρὸς σέ, Κύριε, βοήσομαι, ὅτι πῦρ ἀνήλωσε τὰ
ὄραια τῆς ἐρήμου, καὶ φλόξ ἀνήψε παντὶ τὰ ξύλα
τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου ἀνέβλεψαν
πρὸς σέ, ὅτι ἐξηράνθησαν ἀφέσεις ὑδάτων, καὶ
πῦρ κατέφαγε τὰ τῆς ἐρήμου.

ΙΔ'. Ὁραία μὲν τῆς ἐρήμου φησὶ τὰ ἐν πεδίοις τάχα
που τοῖς ἀνηρότοις αὐτομάτως ἀναφύμενα · ξύλα γὰρ
μὴν τοῦ ἀγροῦ, τὰ ἐν κήποις καὶ παραδείσοις εὐγενῆ
βλαστήματα, καὶ ταῖς ἐξ ὄρων εὐκαρπύαις περιανθι-
ζεσθαι πεφυκότα. Ταῦτα δὲ ἐν εἰδει πυρὸς κατεδδο-
κίνα φησὶν μονονουχὶ βροῦχόν τε καὶ ἐρυσίθην.
Ποιεῖται δὲ χρησίμως τὴν πρὸς Θεὸν εὐχὴν ἐκτενε-
στατα, διδάσκων, ὡς ἥκιστα μὲν παρ' ἐτέρου ζητεῖν
δεῖται τῆς συμφορᾶς τὴν ἀπόστασιν, προσάγειν δὲ
μόνῳ τῷ ὠκεῖν ἰσχύοντι τὰς λιτάς, καὶ ὡς ἐξ ὀργῆς
ἐπάγοντι τὰ καταλυπεῖν εἰωθότα. Μὴ γὰρ δὴ χρῆναι
φρονεῖν εὐ μάλα φησὶν αὐτομάτως συμβῆναι τὰ τοιαῦτα
τῶν κακῶν, ἐπενηνέχθαι δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ θεῶν αὐ-
τοῖς μηνιμάτων, καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἡμῖν ὁ τῶν ὄλων
θεὸς διὰ φωνῆς ἐτέρου προφήτου φησὶν · « Εἰ ἔσται
κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν. » Οὐ γὰρ
ἂν γένοιτο τι τῶν κακῶν εἰωθότων πόλεις, ἢ χώρας,
ὃ πράττειτο ἂν μὴ οὐκ ἐφιέντος Θεοῦ. Σῶζει γὰρ οὐκ
ἂν ἔλοιτο, καὶ ἀπαλλάττει κακῶν. Ἀναπειθεὶ οὖν τῶν
λελυπηκότων τὴν λύσιν ζητεῖν παρὰ Θεοῦ, βίπτουν-
τας μακρὰν τό γε οἴεσθαι δεῖν τῆς τῶν ψευδιούμων
θεῶν χειρὸς, καὶ ἐπικουρίας δεδησθαι τὰ κατ' αὐ-
τοῦς. « Ἐξηράνθησαν δὲ, φησὶν, ἀφέσεις ὑδάτων. »
Ἰετοῦ γὰρ οὐκ ἄρδοντος τὴν γῆν, καθιεμένης δὲ πρὸς
τοῦτω τῆς ἐρυσίθης, ἐξωπλισμένης δὲ καὶ ἀκρίδος,
καὶ βροῦχου πηδῶντος, καὶ κάμπης ἐρπουσῆς, πῶς
ἂν ἀμφιβολοῦν ἦν ὡς πάντως οἴχοιτο ἂν αὐτοῖς τὰ
ζωαρκῆ πρὸς τὸ μηδέν; Καταφθειρομένης δὲ καὶ
πόας, πᾶσα πῶς ἀνάγκη καὶ κτήνη παθεῖν τὸν ὄλε-
θρον.

Φαίην δ' ἂν, ὅτι τάχα που καὶ Ἰουδαίους, ἐν ἐσχάτοις
τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐπιστρέφουσι πρὸς Θεόν, πρέποι
ἂν εἰπεῖν τὰς τοιαύτας φωνάς, ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἐν-
δείαις ἐντεθλιμμένοις, καὶ κατοικιῶζουσι. Δεδαπάνη-
ται γὰρ αὐτοῖς ὡς ὑπὸ πυρὸς τὰ εἰς νοῦν ἀγαθὰ, ἀκρί-
ς τε αὐτὰ νοητῆ κατεδήδοκε, καὶ ἐξηράνθησαν ἀφέσεις.
Ἐνετείλατο γὰρ ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξει ὑετὸν
ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ γένος, καὶ γέγονεν ἄδατος τε
καὶ ἀνυδροῦς γῆ, ἥτις οὐ κατοικηθήσεται. Ἡμῶν δὲ
ὅη πέρι τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων προανεφώνει
θεὸς, καὶ τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων ἀμφιλαφεστά-
την ἔσεσθαι τὴν χορηγίαν ὑπεθέλου, λέγων · « Ἐν
τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμῶν, καὶ
οἱ βουνοὶ ρυήσονται γάλα, καὶ πᾶσαι αἱ ἀφέσεις Ἰούδα
ρυήσονται ὕδατα, καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξελεύ-
σεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμᾶρρον τῶν σφοίων. » Καὶ

A solitudinis herbæ perierunt, subiecti clare, ovium
greges interiisse, fame enectos funditus, consueto
et gratissimo ipsorum victu privatos. Hæc porro
non inscite ad Judæorum calamitates trahentur-
qui Christum injuriis vexaverunt.

VERS. 19, 20. Ad te, Domine, clamabo, quoniam
ignis consumpsit speciosa deserti, et flamma succen-
dit omnia ligna agri, et jumenta campi suspexerunt
ad te, quoniam arefactæ sunt emissiones aquarum,
et ignis devoravit speciosa deserti.

XIV. Speciosa deserti appellat fortasse, quæ in
campis non aratis sponte enascuntur. Ligna vero
agri, hortorum et viridarium nobilia germina, et
tempestiva fructuum copia circumornari solita.
B Hæc velut ignem devorasse propemodum bruchum
et rubiginem autumat. Intensissime autem Deum
precatur, et utiliter, dicens minime apud alium
querendam depulsionem calamitatis, et soli suppli-
candum illi, qui salutem afferre potest, et iratus
repellere, quæ habere molestiam consueverunt. Non
enim cogitandum, et recte sane, hujusmodi mala
per se contingere, sed ex ira divina potius inferri;
id quod nobis universorum Dominus per os alterius
prophetæ 213 indicat: « Si erit malum in civitate,
quod non fecit Dominus 84. » Haud enim quidquam
eorum quibus civitates et regiones assignantur, Deo
non immitteat evenire. Servat enim quos vult, et
malum immunes reddit. Suadet igitur propheta,
eorum quæ nocent repulsam a Deo petere, opinio-
ne illa procul ejecta, falsorum decorum opem, ma-
num et auxilium in suis rebus sibi esse imporan-
dum. « Arefactæ sunt, inquit, emissiones aquarum. »
Pluvia quippe terram non irrigante, et immiassa præ-
terea rubigine, armata item locusta, et bruchis sal-
tante, et eruca repente, quinam dubium erat, quin
ipsis vitæ sustentandæ necessaria perirent fundi-
tus? Herba autem intereunte, prorsus et jumenta in-
terire necesse esse.

Dixerim porro, fortasse a Judæis, extremis mun-
di temporibus ad Dominum revertentibus bonorum
inopia pressis et ejulantibus, apte dici posse hæc
voces. Consumpta sunt enim, quasi ab igne, ipso-
rum bona animi, locusta quæ mente concipitur illa
devoravit, et exaruerunt emissiones aquarum. Man-
davit enim nubibus ne pluerent imbrem super ter-
ram, pro more et natura sua 85, et facta est terra
livia et inaquosa 86, quæ non habitabitur. De no-
bis autem in fide justificatis prænuntiavit Deus, et
per Christum nos charismatis copiosissime donatum
Iri significavit, his verbis: « In illa die stillabunt
montes dulcedinem, et colles fluent lacte; et omnes
emissiones Juda fluent aquis, et fons de domo
Domini egredietur, et irrigabit torrentem sanium 87. »
Quin et aliter: « Ego Dominus Deus; ego exau-

84 Amos III, 6. 85 Isa. V, 6. 86 Psal. LXXI, 3.

87 Joel III, 18.

patribus eorum, aut ipsis posteris a Deo irascente importatæ sint. Reputandum igitur ait, utrum non nova et inusitata, nec ulli fortasse priscorum hominum cognita narraturus sit. Debere etiam in primis ceteros ait disquirere, num quid hujusmodi ipsorum memoriam contigerit, et fore materiam narrationis sempiternæ, quæ non unam, nec duas, aut tres generationes pervadat, sed multum potius excedat. Sicut enim illustrium rerum, et fortasse delectabilem quoque expositiones, multorum auribus dignas affirmamus; Ita nihilominus memoranda jure censentur, quæ cum adversis casibus et calamitatibus conjuncta sunt. Nam et hæc tantum non exprimunt veritatem quodammodo, molestiusque per summam impudentiam instantia, recenseri postulant et cum maxime insignibus de gloria contendunt. Atque ut bona, sic, opinor, et infausta ac tristia, non inutiliter commemorantur. Illa siquidem ad virtutis amorem auscultantes acuunt; hæc, mala antequam veniant sentianturque, deprecari decet; et per quæ alii pœnas susceperunt, per eadem paribus se sceleribus irretire cupientes non sinunt.

Vers. 4. *Residua erucæ comedit locusta, et residua locustæ comedit bruchus, et residua bruchi comedit rubigo.*

IV. Semper involuta est non nihil sanctorum prophetarum oratio, et narratu tristissima haud satis libenter proferunt; neve audientes effrenatis irascantur, quæ possunt, obscuritatis umbras inducunt; ænigmata etiam et parabolas excoGITantes non mediocriter prosunt; nonnunquam et exempla opportuna asserunt. Sic apud Ezechielem « Aquila grandis, magnarum alarum, » proponitur, « longo membrorum ductu, et plena plumis, quæ habet ductum intrandi ad Libanum, et tulit electa cedri. Summitates teneritudinis ejus avolsit, et transportavit eas in terram Chanaan ⁴³. » Subsignificavit enim Assur, principem terræ Babylonis, **200** qui eximias quæque ex Israel diripuit, domumque avexit. Ac sterilitates quidem agrorum, fructuum maturorum penuriam, sævam sæpe et diuturnam famem per Judæam exstitisse, sacra Scriptura refert. Quinetiam quidam fame macerati eo angustiarum adacti sunt, ut caput asini quinquaginta siclis emerent ⁴⁴. Calamitosum tempus ostendunt quoque super infautibus rixantes duæ mulierculæ. Altero enim absumpto, de altero vivo judicium a rege petebant ⁴⁵. Quare si agrorum infecunditates, et fructuum vitia propheticus sermo nobis per hæc integumenta indicat, etiam sic res intoleranda intelligatur. Nam gradatim, sine intervallo longe plurimis et immanibus detrimentis deformari, quomodo non magnopere intolerandum, et silentio potius quam narratione dignum est? Quod si ex dictis involutio-

Α τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἤγουν τοῖς ἔτι κατόπιν ἐκ θείας ὀργῆς ἐπεννηγεμένα· ἀναλογίζεσθαι τε δεῖν ἐφη λοιπὸν, εἰ μὴ ξένα καὶ ἀήθη τὰ διηγήματα, καὶ οὐδενὶ πω τάχα τῶν πάλαι διεγνωσμένα. Συνίεναι γε μὴν εὖ μάλα προσήκειν καὶ τοὺς ἑτέρους φησὶ, εἰ τοιαῦτα γέγονεν ἐπ' αὐτῶν· ἔσεσθαι δὲ καὶ ὑπόθεσιν ἀτελευτήτων διηγημάτων, οὐκ εἰς μίαν διήκουσαν, ὅτε μὴν εἰς δύο καὶ τρεῖς γενεάς, διεκβαίνουσαν δὲ μᾶλλον, καὶ εἰς τὸ ἐπέκεινα πολὺ. Ὡσπερ γὰρ τα λαμπρὰ τῶν διηγημάτων ἀξιάκουστά φαμεν εἶναι τοῖς πολλοῖς, καὶ οἷς ἂν ἐποίτο τυχὴν καὶ τὸ ἐφῆδεσθαι δεῖν· οὕτως ἀξιομνημόνευτὰ πῶς εἶναι δοκεῖ καὶ τὰ εἰς λήξιν ἤκοντα συμφορῶν τε καὶ παθῶν. Μονοουχὶ γὰρ καταδιάσεται πῶς καὶ τὰ τοιαῦτα τὴν ἀλήθειαν, καὶ φορτικωτέραν τὴν προσβολὴν ἔχοντα ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀναισχυντίας, ἀξιοὶ μνημονεύεσθαι, καὶ ταῖς τῶν μεγίστων δόξαις φιλονεικεῖ. Ἔχει δὲ, ὡσπερ τὰ χρηστά, τὴν μνήμην οὐκ ἀκερῆ, οὕτως, οἶμαι, καὶ τὰ σκαῖά που καὶ σκυθρωπά. Τὰ μὲν γὰρ εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς παραθήγει τοὺς ἀκρωμένους· τὰ δὲ πρὸ ἐφόδου τὴν τῶν κακῶν πείραν παραιτεῖσθαι διδάσκει· καὶ δι' ὧν ἕτεροι τιτιμῶνται, διὰ τούτων αὐτῶν τὸ τοῖς ἰσοῖς ἐναλῶναι ζητεῖν οὐκ ἀφίησι τινος.

Τὴ κατάλοιπα τῆς κόμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρίς, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀκρίδος κατέφαγεν ὁ βρούχος, καὶ τὰ κατάλοιπα τοῦ βρούχου κατέφαγεν ἡ ἔρυσίθη.

Δ'. Κέκρυπται πῶς αἰ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, καὶ τὰ σφόδρα σκυθρωπά τῶν διηγημάτων ὀκνηρῶς ἐκφέρουσι, καὶ διὰ τὰς τῶν ἀκρωμένων ἀτθασσοὺς ὀργὰς ταῖς ἐνδεχομέναις ἀσαφείαις κατασκαίζουσι. Αἰνίγματα δὲ καὶ παραβολὰς ἀναπλάττοντες, ὠφελοῦσιν οὐ μετρίως. Ἔστι δὲ αὐτοῖς ὁ λόγος καὶ διὰ χρησίμων ἐσθ' ὅτε παραδειγμάτων. Ὅποιόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τοῦ Ἰεζεχίηλ κείμενον· « Ὁ ἀετὶς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτερυγος, ὁ μακρὸς τῆ ἐκτάσει, καὶ πλήρης ὀνύχων, ὃς ἔχει τὸ ἦχημα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λίβανον, καὶ ἔλαβε τὰ ἐκλεκτὰ τῆς κέδρου. Τὰ ἄκρα τῆς ἀπαλότητος ἀπέκνισε, καὶ ἤνεγκεν αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν Χαναάν. » Ὑπερήλου γὰρ Ἀσσοῦρ, τὸν τῆς Βαβυλωνίων ἄρχοντα γῆς, τὸν ἀποκείραντα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὰ ἐξάρητα, καὶ οἰκοι μεταθέντα τὸ διηρησμένον. Καὶ ὅτι μὲν γεγόνασιν ἀφορῆαι τε ἀγρῶν, ἐνδειαι, τῶν ὀρίμων, καὶ λιμοὶ πλειστάκις ἀπηνεῖς τε καὶ κατάγε τὴν Ἰουδαίαν χώραν, ἐφη τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Ἦδη γὰρ τινες λιμοῦ κατατήκοντος εἰς τοῦτο ἀνάγκης κευρωθήκασιν, ὥστε θνου κεφαλὴν πενήκοντα πρῆσθαι σίκλων. Παραδείξαις δ' ἂν τὴν κατὰ καιροὺς ἀγριότητα, περὶ τῶν παιδίων μεμαχημένα γύναια. Ἐπεὶ γὰρ κατεδηδόκεισαν αἱ δύο τὸ ἐν, περὶ τοῦ ζῶντος δικάζεσθαι παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἡξίου. Οὐκοῦν, εἰ μὲν ἀγρῶν ἀφορίας, καὶ καρπῶν καταφθοράς ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις κατασημαίνει λόγος, νοοῖτο γῆρῆμα οὐκ οὕτως ἀφόρητον· τὸ γὰρ ἐφεξῆς καὶ ἀμέσως πλείστοις τε ὄσαις καὶ χάλειπαις κατακίξεσθαι πληγαῖς, πῶς οὐ δύσοιστον κομιδῆ,

⁴³ Ezech. xvii, 7. ⁴⁴ IV Reg. vi, 25. ⁴⁵ ibid. 26, 28.

καὶ τοῦ μνημονεύεσθαι πρέπειν οὐκ ἀμοιρῶν; Εἰ δὲ δεῖ καὶ εἰς ἑτέρας ἡμῖν ἐννοίας ἀποκομίζειν τὰ θεωρήματα κατεσκιασμένα τὰς ἐμφανεστέρας, εἰκεν ἡμῖν ὁ προφήτης κάμπην καὶ ἀκρίδα, βροῦχον τε καὶ ἐρυσίθην, καὶ τὰ ἐντεῦθεν δευνά, καὶ ἀφόρητα βλάβη, τὰς ἐν ἐκάστῳ καιρῷ καταδηώσεις ὑποδηλοῦν, καὶ τοὺς τῶν αἰχμαλωσιῶν αἰνίττεσθαι τρόπους, ὑφ' ὧν δεδαπάνηται τε καὶ ἀπολώλασι, ληλοῖς ἐν ἴσῃ τοῖς ἐν ἀγροῖς μονουοχι κατεδηδοκῶτων αὐτοὺς καὶ κατεφθαρχῶτων τῶν τὰς ἐφόδους ἐξεργασμένων. Πολλοὶ γὰρ γέγονασιν αἱ ἀνὰ μέρος ἀναστατώσεις, τῆς Ἰουδαίων χώρας τῶν παροικούντων ἰθῶν κατεστρατευκότων, ἔσθ' ὅτε καὶ τῶν τῆς Αἰγύπτου βεβασιλευκότων. Διέποντος μὲν γὰρ ἐν Ἱερουσαλήμοις τὴν βασιλίδα τιμὴν τοῦ Ῥοβοάμ, ἀνέβη Σουσακεὶμ βασιλεὺς Αἰγύπτου, εἶλε τε τὰ βασίλεια, καὶ πάντας ἐκένωσε τοὺς ἐν αὐτοῖς θησαυροὺς, καὶ τὰ χρυσὰ δόρατα, καὶ τὰς ἀσπίδας ἔχων ἄς πεποίηκε Σαλομών, καὶ λαμπρῶς νενικηκώς, οἰκαδε πάλιν ἀνεκομίζετο. Καὶ μὴν καὶ Ἀζαήλ ὁ Σύρος οὐ μετρίως αὐτοῖς ἐπήνεγκε πληγὰς. Ἐἶλε δὲ καὶ Φουλ βασιλεὺς Βαβυλωνίων τὰς πέρας τοῦ Ἰορδάνου φυλάς. Καὶ πρό γε δὴ τούτων Νεχαὺ Φαραὺ βασιλεὺς Αἰγύπτου, κρατοῦντος Ἰωσιού, κατεστράτευσε τῆς Σαμαρείας, καὶ δασμοῖς ὑπέθηκε τὴν γῆν. Ἐκατὸν γὰρ ἐζήτησε χρυσίου τάλαντα. Οὐκ οὖν πλεῖστα μὲν ὅσα τὰ συμβεβηκότα κατὰ καιροὺς, δευνά δὲ καὶ ἀξιάκρουστοι κορθήσεις γέγονασι τέσσαρες. Βασιλεύοντος μὲν γὰρ ἐν Σαμαρείᾳ Ὡσηε υἱοῦ Ἡλᾶ, ἀνέβη Σαλμανασάρ ὁ Ἀσσύριος, καὶ ἀπώκισε τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄρη Περσῶν καὶ Μήδων. Εἶτα βραχὺ προΐοντος τοῦ καιροῦ, καὶ προφητεύοντος Ἱερεμίου, κατακράτος τὴν Ἱερουσαλήμ ἤρκεν ὁ Ναβουχοδονόσορ. Ἀνεῖθη δὲ μόλις ὁ Ἰσραὴλ διὰ Κύρου τοῦ Καμβύσου, τῶν ἑβδομήκοντα τεταλεσμένων ἐτῶν. Εἶτα γέγονε κατὰ καιροὺς Ἀντίοχος, ὁ ἐπίκλην Ἐπιφανής. Οὗτος ἀφικόμενος εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὸν θεῖον ἐνέπηρσε νεῶν· εἶλε τε τὰ σκευὴ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τῶν πατρῶν ἐθῶν καταρραθμεῖν ἐβιάζετο τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν. Ὅτε καὶ τὰ τῶν Μακκαβαίων συνέθη λαμπρὰ καὶ ἀξιοθαύμαστα κατορθώματα. Τέταρτος δὲ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ Ῥωμαίων συνέθη πόλεμος, ὅτε καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς πάντα ἀνεμον. Ἔοικεν οὖν ὁ προφήτης ἀσυμφανῶς τε καὶ ἀμυδρῶς, καὶ ὡς ἐν εἰδει παραδειγμάτων, διὰ τῶν τοιούτων διηγημάτων τὸν οἰκεῖον ἡμῖν ἀποκομίζειν βούλεσθαι λόγον, κάμπην, καὶ ἀκρίδα, καὶ βροῦχον, καὶ μέντοι καὶ ἐρυσίθην, ἧτοι τοὺς πολέμους αὐτοὺς πλαγίως παραδηλῶν· ἧγουν ποτήμεθα μνήμην

Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιο καὶ ἠθικωτέραν ἐν τούτοις ἀφήγησιν ἀναγράφεσθαι, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρόποντος· εἰ γὰρ ὄρφοτο ψυχῇ συχνοῖς καὶ ἐπαλλήλοις καταδακνομένη πάθεισι, καὶ οἷον ἐκάστην ἀρετὴν ἀπολλύουσα, καὶ κατὰ βραχὺ τοῦτο ἐκεῖνη προστιθεῖσα διὰ βραθυμίαν, πῶς οὐκ ἀτρεκέως ἐπ' αὐτῇ τὸ λέγειν, «Τὰ κατὰλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρίς, καὶ τὰ ταύτης βροῦχος, τὰ δὲ τοῦ βροῦχου ἡ ἐρυσίθης; Ἐρυσίθης γὰρ δίκην καὶ τῶν ἑτέρων

A ribus sensus elicere apertiores conceditur, existimo prophetam per erucam, locustam, bruchum, rubiginem, et inde provenientia mala ac damna intolerabilia, cujusque temporis vastitates insinuare, et captivitatum condiciones tali verborum involucro ante oculos ponere, per quas non secus ac segetes in agris consumpti sunt ac perierunt, pene devorati atque in nihilum redacti ab hostilibus exercitibus. Sigillatim namque finitimæ gentes Judaicam regionem incursionibus infestis sæpe populatæ sunt. Aliquando et Ægypti reges expeditionem eo susceperunt. Roboam quippe Hierosolymis regnante, ascendit Susacim, regiam occupavit, et quotquot ibi erant thesauros, hastasque et clypeos aureos, quos fecerat Salomon, avertit, et cum victoria splendida domum rediit ⁴². Nec parva eos clade Azael Syrus afflixit ⁴³. Etiam Phulas Babyloniorum rex tribus trans Jordanem subegit. Et ante hos Pharaos Nechao rex Ægypti, Josia sceptrum tenente, Samariam invasit, regionem fecit tributariam, exactis auri talentis centum ⁴⁴. Plurimæ igitur Judæorum calamitates et vastationes diversis temporibus, insigniores autem et memorabiles quatuor contigerunt. Regnante enim in Samaria Osee, filio Elam, ascendit Salmanasar Assyrius, et Israel ad Persarum et Medorum montosa transtulit ⁴⁵. Haud diu post, Jeremia vaticinante, vi et armis **201** Hierosolymam Nabuchodonosor obtinuit ⁴⁶, et Israel captivus vix tandem a Cyro Cambysis filio elapsis nempe annis septuaginta, dimissus est ⁴⁷. Deinde secundum tempus, Antiochus cognomento Illustris prodiit. Hic in Judæam profectus, etiam divinum templum incendit, vasa ejus diripuit, et Judæos omnes patria instituta descrere compulit ⁴⁸. Unde nata Machabæorum præclara et admiratione prosequenda certamina. Quartum bellum Israelitis Romani fecerunt, quando etiam in omnem ventum dissipati sunt ⁴⁹. Apparet ergo prophetam obscure et tanquam in paradigmate per narrationem istiusmodi domesticum nobis sermone referre voluisse, per erucam, locustam, bruchum et æruginem aut bella ipsa oblique significando, aut ipsos expeditionum duces, quorum inodo meminimus.

D Sin quis sentiat moralem expositionem his contineri, a recto non aberraverit. Nam si anima cernatur crebris et succedentibus perturbationibus agitari, et quasi virtutes singulas perdere, paulatimque hanc passionem illi per socordiam addere, quomodo non vere de ipsa dicatur: «Residuum erucæ comedit locusta, et residuum locustæ comedit bruchus, et residuum bruchi comedit rubigo?» Instar enim rubiginis aliarumque hujus-

⁴² III Reg. xiv, 23-27. ⁴³ IV Reg. viii, 29. ⁴⁴ IV Reg. xxiii, 33. ⁴⁵ IV Reg. xvii, passim. ⁴⁶ IV Reg. xxv, 1. ⁴⁷ II Paral. xxxvi, passim; I Esdr. i, 3. ⁴⁸ I Machab. i, 23. ⁴⁹ Jer. xlix, 32.

modi pestium depascuntur quodammodo quæ in nobis insunt bona, prævi et immundi exercituum animum subeunt, et insatiabiliter consumere omnia soliti. Bona est igitur custodia. Nec parum nos juvat Paræmiastes: « Si spiritus potestatem habentis, inquit, ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata maxima ⁶⁶. » Reprehensæ enim ab initio viliosæ affectiones sedantur et comprimuntur. Sin quasi latum et absque admonitione ad deteriora progressum noctæ fuerit, totam animam per omnia dilaniat, et rationis animadversionem amplius non patiuntur.

VERB. 5. *Resipiscite, ebrii, a vino vestro, et plorate. Plangite, omnes qui bibitis vinum ad ebrietatem; quoniam ablata est ab ore vestro lætitia et gaudium.*

V. Citra negotium rursus, ut arbitror, hinc etiam perspicuus videas divini Pauli sapientiam. Per fidem in Christum quasi sagena conclusis alias quidem salutariter exclamat: « Surge, qui dormis ⁶⁷; » alias rursus ad laborum patientiam **202** adamandam impellens, ita loquitur: « In disciplina perseverate. Tanquam filiis vobis offert se Deus: quis enim filius, quem non corripit pater ⁶⁸? » Percutit enim peccatores, tanquam non volens, quia pius est Deus; sed velut coactus, convertens eos, et de supplicio illis modum auxilii efficiens; quemadmodum scilicet boni quoque medici ægrotantibus perquam acria et insuavia medicamenta ministrant, ut doloris tolerantia morbum depellat. Considera enim quo pacto flagella prius ostentans, et quid ira sit factura ante demonstrans, tantum non « camo et freno maxillas eorum ⁶⁹, » ut scriptum est, constringat, et retrorsum quodammodo incedere jubeat animos ad id quod præstabat et decentissimum erat applicantes. « Expergiscimini, ebrii a vino vestro. » Audis quomodo ut filios mente emotos, et jam temulentos deinceps objurgat. Quoniam si vigilasset a principio, sola eruca puniti satis fuissent. Sed quia prima poena irrogata obfirmati manserunt, adjuncta est altera, et post hanc tertia, et usque ad quartam denique ventum est. Verumtamen saltem sero expergefactos, et resipiscentes, et quasi ebrietatem quamdam mentis studium ad voluptatem et insanam peccandi libidinem deserentes, sentire posthac casus præteritos jubet, gemitibus et lacrymis propter admissa indulgentes.

Sciendum porro, etiam unicuique nostrum velut proprium quoddam vinum esse, quod cor inebriat. Dividimur enim, ut ita dicam, secundum morbos animorum. Ex nobis alius præter cætera vitia sua ad avaritiam rapitur; alter sapit quæ mundi sunt, et cura carnis ægrotat, deliciis et voluptatibus immersus; alius cuicumque demum alii peccato se tradit. Ad flagitiosa autem et impura, Deoque odiosa

A κακῶν, καταβάσκονται πως τὰ ἐν ἡμῖν ἀγαθὰ ποιη-
ραὶ καὶ ἀκάθαρτοι δυνάμεις εἰς νοῦν ἐμπέπτουσαι,
καὶ ἀπλήστοις ὀδοῦσι δαπανᾶν εἰθισμέναι. Καλῆ τοι
γὰρ οὖν ἡ ἀσφάλεια. Καὶ διη καὶ ὀνίνησιν ἡμᾶς
οὐ μετρίως ὁ Παροιμισαστὴς, λέγων· « Ἐὰν πνεῦμα
τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναθῆ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφήσ,
ὅτι λαμα καταπαύσει ἀμαρτίας μεγάλας. » Ἐπιτι-
μώμενα γὰρ ἐν ἀρχαῖς τὰ πάθη, παύονται τε καὶ
ἀνακόπτονται. Πλαταῖαν δὲ ὡσπερ καὶ ἀνωθέτητον
εἰ λάθοιεν τὴν εἰς τὰ χεῖρα πρόβον, ὅλης δι' ὅλου
καταδράττονται τῆς ψυχῆς, καὶ λογαμοῦ τοῦ καλᾶ-
ζοντος οὐκ ἀνέχονται.

Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ
κλαύσατε. Θρηθήσατε, πάντες οἱ πίνοντες οἶνον
εἰς μέθην· διὲ ἐξήρθη ἐκ στόματος ὁμῶν εὐφρο-
σύνη καὶ χαρὰ.

Ε'. Ἀμογητὶ δὲ πάλιν κἀνευθεν, οἶμαι, τις κα-
αθρήσει σαφῶς, ὡς σοφὸς ἦν ἄγαν ὁ θεὸς Παῦλος,
τοῖς διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν σεσαγηνευμένοις
εἰς σωτηρίαν ἐπιφωνῶν τε καὶ λέγων, ποτὲ μὲν·
« Ἐγειραι, ὁ καθέδων »· ποτὲ δὲ αὐ καὶ τὸ ἐν πόνοις
τληπαλὲς ἀγαπᾶν ἀναπειθῶν, ταύτητοι καὶ λέγων·
« Ἐὶ παιδεῖαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται
ὁ θεός· τίς γὰρ ἐστὶν υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; »
Καταπατεῖ γὰρ ὡσπερ τοὺς ἀμαρτάνοντας οὐκ ἐκῶν,
καίτοι φιλόανθρωπος ὢν, ὁ θεός, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης,
ἐπιστρέφον, καὶ τρόπον αὐτοῖς ἐπιουρίας τὸ χρηῖμα
ποιούμενος· καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τῆς ἱατρικῆς
ἐπιστήμονες τοῖς ἀρρώστοῦσι προσάγουσι καὶ τὰ
σφόδρα καταδάκνοντα τῶν φαρμάκων, ἄκισιν αὐτοῖς
τοῦ πάθους τὸ δεῖν ἀλγῆσαι ποιούμενοι. Θεὰ γὰρ
ὅπως τὰς μάστιγας προῦποδείξας, καὶ προαναφῆνας
τὰ ἐξ ὀργῆς, μονονουχὶ « χαλινῶ καὶ κημῶ τὰς
σιαγῶνας αὐτῶν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἄγχι καὶ
ἀνόπιν ὡσπερ ἰέναι κελεύει, μετατιθέντας τὸν νοῦν
ἐπὶ τὸδε ἀνελεῖσθαι, ὅπερ ἦν ἀμεινόν τε καὶ πρεπω-
δέστατον. « Ἐκνήψατε γὰρ, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐ-
τῶν. » Ἀκούεις, ὅπως ὡς τέκνοις ἐξεστηχάσι καὶ
ἡδὴ μεμεθυμένοις ἐπιπλήττει λοῖπόν. Ὡς εἴπερ ἐκ-
νήψαιαν ἐν ἀρχαῖς, ἤρκεσεν ἂν δικὴ αὐτοῖς καὶ τὰ
ἐκ μόνης τῆς ἀρπῆς· ἐπεὶ δὲ ἀνάλωτοι μεμενήχασι
τῆς πρώτης ὀργῆς αὐτῆς ἐπενηνεγμένης, προστέθει-
ται καὶ δευτέρα, καὶ μετ' ἐκείνην ἢ τρίτη, προβέ-
θηκε δὲ μέχρι τετάρτης. Πλὴν γοῦν κἂν ὀψὲ διεγ-
γερμένους, καὶ ἀνανήφοντας, καὶ οἶονεἰ τινα μέθην
ἰέντας τοῦ νοῦ τὴν φιληθονίαν, καὶ τὸ ἐκτόπως ἐλε-
σθαι πλημμελεῖν, εἰς αἰσθησιν τῶν συμβεβηκότων
ἀφικέσθαι κελεύει λοῖπόν, κλαίοντας καὶ κατοιμώ-
ζοντας ἐπὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀμαρτίαις.

Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ ἐκάστῳ ἡμῶν οἶνος ὡσπερ τις
ἐστὶν ἰδικός, ὁ καταμεθύσκων καρδίαν. Καταμερίζο-
μεθα γὰρ, ἔν' οὕτως εἶπω, τὰ πάθη, καὶ ὁ μὲν τις
ἡμῶν ἀπονέουκεν ἀγαλίνως εἰς φιλαργυρίαν μετὰ
τοῦ καὶ ἕτερα νοσεῖν· ἕτερος δὲ αὐ παφρόνηκε τὰ τοῦ
κόσμου, καὶ κατηβρώστησε τὴν φιλοσαρκίαν, τυρ-
φαῖς, καὶ φιληθονίαις ὀλοτρόπως προσκειμένος· ὁ
δὲ εἰς ἕτεραν ἠγνινοῦν ἀποδεδράμηκεν ἀμαρτίαν.

⁶⁶ Eccle. x, 4. ⁶⁷ Ephes v, 14. ⁶⁸ Hebr. xii, 7. ⁶⁹ Psal. xxxi, 9.

Ἦμεν δὲ δὴ πρὸς τὰ βδελυρὰ καὶ ὀσομισῆ τῶν πα-
θῶν, οἱ μὲν οὐ λίαν ἐσοπυδασμένως, οἱ δὲ ὄλαις ὀρμαῖς
χρῶμενοι, καὶ ἀνούθετον ἔχοντες τῆς διανοίας τὴν
ροκλήν. Ταῦτησί φησιν ὁ προφήτης· Ἐκνήψατε, οἱ
μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν. Συμβουλεύει δὲ ὅτι προσ-
ῆκει καταλοφύρεσθαι τοὺς πίνοντας οἶνον εἰς μέθην.
Ὡς γὰρ ἔφην ἀρτίως, οὐ μέχρι κόρου καὶ αὐταρκείας
ἰστώσι τὴν φιληδονίαν, ἀλλ' οἶον εἰς μέθην ἐκπί-
νουσι, καὶ παντὸς ἐπέκεινα πίνουσι μέτρον. Τοῦτου
ἀπὸ τοῦ στόματος ἀφηρῆσθαι φησι χαρὰν καὶ εὐφρο-
σύνην. Ἀληθεύει γὰρ ὁ Χριστὸς, ὅτι πάντως οἱ μὲν
νῦν πενθοῦντες παρακληθήσονται. Ἐψεται δὲ τοῖς
εἰλωθῶσι τρυφᾶν τὸ χρῆναι δακρυρροεῖν, ὅτι τῆς ἀγε-
ρωχίας τὸ πέρασ θρήνος ἔσται, καὶ οἰμωγαί, καὶ εἰς
πέταυρον ἔδου καταβιάσει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτῆν.
Ἀληθεύει δὲ καὶ Δαβὶδ, ὅταν λέγῃ πρὸς Θεόν· Ὁὐκ
ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου· καὶ πάλιν,
Ὁὐ γὰρ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε, Κύριε, οὐδὲ πάντες
οἱ καταβαίνοντες εἰς ἕδην. Ἄλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες
εὐλογῆσομέν σε, Κύριε· Ἐἰ δὲ δὴ τῶν προκειμένων
ἡ δύναμις καὶ γεωδαισιώδης νοοῖτο. Εἰ δεδαπάνηται
διὰ τῆς κάμπης καὶ τῶν ἐτέρων τὰ τῆς εὐφροσύνης
αἷτια, πάντως που ταῖς εὐκαρπείας συνδιολεῖται καὶ
ἡ τῶν παποθότων εὐφροσύνη καὶ χαρὰ. Ἐπιστυγά-
ζειν γὰρ ἀναγκαῖον τοῖς ἀνιαρῶς ἔχουσιν εἰς γε τὸ
ῥύνασθαι, φημί, κικρᾶ τε καὶ ἀφορήτω λύπη κατα-
στῆσαι σαρκίον.

Ὅτι ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν καὶ
ἀναριθμητὸν. Οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ὀδόντες λέοντος, καὶ
αἱ μύλαι αὐτοῦ σκύμου. Ἔθετο τὴν ἀμπε-
λὸν μου εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὰς συκᾶς μου εἰς
συνκλασμόν, ἔρευρων ἐξηρσύνησεν αὐτήν, καὶ
ἐξερρίψωσεν, ἐλεύκαρε τὰ κλήματα αὐτῆς.

Γ'. Ἀμιλλᾶσθαι τρόπον τινὰ τοῖς συμβεδηκόσιν,
ἦγγον ἔσεσθαι προσδοκωμένοις, καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς
μεταγνώσεσιν ἐθελῶν δάκρυον, ἀφηγεῖται λεπτῶς τὰ
ἐσόμενα, καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὴν ἐφοδὸν μονονοχλ
καὶ ἐν ὄψει τιθεῖς, διδούς τι τοῖς παρομένοις καὶ θρή-
νημα, καὶ οὐκ εὐλογοῦν ἐκδιδάσκει μέλος τοὺς ὀδυ-
ρεσθαι κεκελευσμένους, ἐκεῖνό τε λέγειν λοιπὸν ἀνα-
παῖθει, ὅτι· Ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν
καὶ ἀναριθμητὸν· καὶ ὅσον ἦκει εἰς ὀδόντων ἀκμᾶς,
λέουσι τε καὶ σκύμοις ὀλίγα παραχωρεῖ. Ἀληθὲς
μὲν οὖν τὸ χρῆμα, κἂν εἰ ἐπὶ ἀκριδὸς τυχὸν νοοῖτο,
βρούχου τε καὶ κάμπης. Ἀμαχὸν γὰρ τὸ χρῆμά
ἔστι, καὶ ἀκαταγώνιστος κομιδῆ τῶν τοιούτων ἡ ἐφ-
οδος, ἰκανὴ τε ἄρδην ἀπολέσαι τὰ ἐν ἀγροῖς, καρπούς
τε, φημί, καὶ πᾶν καταφθεῖραι τε συκᾶς καὶ
ἀμπέλους, ψιλὴν δὲ καὶ ἀκαλλῆ τῆς ἀρούρας ἀπο-
φῆναι τὴν βίην. Εἰ δὲ δὴ περιτρέποιο πάλιν ὁ λόγος
εἰς τὴν τῶν πεπορθηκότων ἀπανθρωπίαν, καὶ ὀλοταῆ
τῆς χώρας ἐρήμωσιν, ὑποφῆνειεν ἂν ἕτερον οὐδὲν, ἢ
ὅτι πᾶσα μὲν αὐτοῖς ἀπόλωλεν ἡ χώρα, δεδαπάνηται
δὲ καὶ οἱ προύχοντες παρ' αὐτοῖς, δόξη τε καὶ
πλοῦτι τὸ τῶν ἀγαλαίων ὑπερθέοντες μέτρον (ὡς ἐν
τάξει νοεῖσθαι συκῆς τε καὶ ἀμπέλου), πλὴν ὑπο-

A *piacula alii segnius, alii tota appetitione ruimus, cum
nutu et incitatione mentis incastigabili. Hac de causa
propheta exclamat: « Expergiscimini, ebrii a vino
vestro. » Suadet autem vinum ad ebrietatem biben-
tibus lamentationem, ut rem convenientem. Sicut
enim jam dixi, non quantum satis est voluptatem
sequuntur; sed velut ad ebrietatem potant, et om-
nes limites bibendo egrediuntur. A tali ore ablatum
esse ait gaudium et lætitiā. Verax enim est Chri-
sti verbum, qui nunc lugent, omnino consolatum
iri⁸⁸. 203 Contra, consuetos vivere in jucunditati-
bus, lacrymas fundere oportebit, quia superbix fi-
nis et extremum lacrymæ sunt et gemitus, et se di-
ligentes ad inferni laqueos et carceres deducit. Ve-
rus est etiam David: « Non est in morte qui me-
mor sit tui⁸⁹; » et iterum: « Non enim mortui
laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt
in infernum. Sed nos qui vivimus, benedicemus te,
Domine⁹⁰. » Quod si placet, propositorum verbo-
rum sententia magis terrene intelligatur. Si per eru-
cam et alia frugum incommoda causæ ipsorum lætiti-
æ consumptæ sunt, prorsus utique cum uber-
tate fructuum eorum qui tanta voluptate afficieban-
tur, gaudium et lætitiā evanescent. Necesse est enim
contristari ob ea, quæ tristitia accidunt, et tristitiā
generare consueverunt, nec invalida sunt, inquam,
ut acerbo et intolerabili cruciatu carumculam labe-
facere queant.*

VERS. 6, 7. *Gens enim ascendit super terram meam
fortis et innumerabilis. Dentes ejus ut dentes leonis,
et molares ejus ut catuli leonis. Posuit vineam meam
in dissipationem, et ficus meas in confractionem;
scrutans scrutatus est eam, et eradicavit, dealbavit
ramos ejus.*

VI. *Contendere aliquo modo cum eventis, sive potius
cum his quæ eventura exspectantur, et ex poeniten-
tia setam elicere cupiens, minimi futura enarrat,
et rerum tristificiarum incursum propemodum sub
aspectum subjiciens, iis qui: mullantur lamentum
suppeditat, et quos ad plorandum invitavit, eos lu-
gubre carmen docet, quod in posterum usurpare vo-
cibus hortatur. « Gens ascendit super terram meam
fortis et innumerabilis, » quæque dentium acie, leo-
nibus et catulis leonum parum concedit. Verum hoc
est, quamvis de locusta forte, ac de brucho, et eruca
accipiat; expugnari siquidem nequeunt, et eorum
impressio prorsus est insuperabilis atque adperden-
das ruris opes universas sufficit, ad fructus et her-
bas, inquam, et ad ficus, vitesque corrupendas,
ad nudandam denique et deformandam agrorum
faciem. Quod si verba prophetæ ad vastatorum
crudelitatem et summam regionis solitudinem revo-
cemus, aliud nihil subindicabunt, quam toti pro-
vinciæ perniciem eos attulisse, et primos con-
sumptos esse. Qui quanquam gloria et divitiis ple-
beiorum modulum excederent (ut utrosque per ficus
et vites intelligamus), nihilominus emarcere debuisse,*

⁸⁸ Matth. v, 5. ⁸⁹ Psal. vi, 6. ⁹⁰ Psal. cxiii, 17, 18.

sicut in ipsa **204** vitibus sub sensum cadentibus fieri non ignoramus, si eas locustarum dentes attigerint. Stirpes enim, earum humorem exsugentes, et vim omnem vitalem absorbentes, brevi arefaciunt. Inde etiam est, quod vitis alba conspicitur. Itaque dentes hostium consumentium, locum vitium tenentes, aut etiam ficubus respondentes, penitus consumpserunt, et quisquilias reddiderunt, aut gladiis mactantes, aut servitutis iugo submittent.

Poterit quispiam, si libuerit, hæc item de peccatoribus interpretari, in quorum mentes et corda, velut locustæ, bruchi et erucæ, irrepunt semper mali spiritus et passionum diversæ species atque modi, eosque despiciabiles et turpissimos videri faciunt, qui et pietatis florem amiserint, et nullum justitiæ germen possideant. His ergo affirmari convenire perennes lacrymas, et lamentationem coram Deo, ac desiderium assiduis precibus veniæ, et opis a Deo impetrandæ; ut quanquam sero tandem, et vix sapientes ac robusti evadant, liberati iis, in quæ inciderunt. Spectat et hoc ad eos quorum animus ad novarum opinionum doctores et sincera Ecclesiæ dogmata adulterantes audiendos declinavit: de quibus dicatur meritissimo: «Dentes eorum, dentes leonum et molares catulorum leonum.» Genus hominum Deo invisum, adulterinum atque pestiferum, simpliciorum mentes suis commentis devorans et absumens, ut ne reliquæ quidem prioris doctrinæ in illis appareant. Hi vineam dominicam ad marcorem redigunt, hortum a ficubus inanem, nudum et incantum reddunt. «Quorum iudicium non cessat⁶¹» sed damnatio justa erit suo tempore⁶². Qui igitur in inscitia vitam transigunt, locustæ, bruchi et erucæ pabulum erunt, et ab omni decentia destituti permanebunt, nec est in iis quidquam floridum. At vero sapiens et Deum amans anima, et dogmatibus veritatis opulenta, justitiæque fructibus pone circumfluens, et mirifice undique florens cor habens, omni libertate cum sponsa, quæ in Cantibus intelligitur, illud dicit: «Descendat nepos meus in hortum suum et comedat fructum pomorum suorum⁶³.» Dulces pietatis fructus et dulcia poma, **205** ubi vera discendi cupiditas, Christo omnium nostrum Salvatori, qui et noster nepos est, utpote ex sorore nostra, domina omnimodis incontaminata progenitus.

ἀκρόδρυα τῶ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, ὃς ἐστὶν τοῦ Θεοπολίνης γεγεννημένος.

VERS. 8. *Plange ad me super virginem præcinctam sacco, seu cilicio super virum suum virginem.*

VII. Non levi brachio, nec ut in transitu, aut segniter, et quoquo modo pœnitentia, et qui in ea intelligitur luctu fungi eos postulat; sed qui cum aliis luctibus multo maxime gravibus non leviter

μείναι τὸν μαρασμόν· καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' αὐτῶν νοεῖται τῶν αἰσθητῶν ἀμπελῶν, εἰ τῶν ἀκρίδων τοὺς ὀδοῦσι συμβαλῆ περιπασεῖν. Ἐκπίνουσαι γὰρ τὴν ἐν τοῖς φυτοῖς ἱκμάδα, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς τὴν ζωοποιὸν ἀναρροφοῦσαι δύναμιν, οὐκ εἰς μακρὰν ἀποξηραίνουσι· ταύτητοι καὶ λευκὴν ὀρᾶσθαι παρασκευάζουσιν. Οὐκοῦν οἱ ὀδόντες τῶν δαπανώντων ἐχθρῶν τοὺς ἐν τάξει κειμένους ἀμπελῶν, ἢ καὶ ἐν εἴδει συκῶν, εἰς ἄκρον δεδαπανήκασαι, καὶ εἰς ἀχρεϊότητα πεπόμεναι παντελεῖ, ἢ ξίφει καταπαίοντες, ἢ καὶ τοῖς τῆς δουλείας καθυπάγοντες ζυγοῖς.

Ἐκδέχεται δὲ τις, εἴπερ ἔλοιτο νοεῖν καὶ πνευματικῶς, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἀμαρτιῶν τὰ τοιαῦτα πάλιν. Οἷς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, ὡς ἐν ἀκρίδος τρώπῳ καὶ βροῦχου, καὶ μέντοι καὶ κάμπης, εἰσδύεται πως αἰ τὰ πονηρὰ πνεύματα, καὶ αὐτὰ δὲ πολυειδῆ καὶ πολύτροπα πάθη, καὶ δὴ καὶ ἀχρεϊοῦς καὶ ἀκαλλεστάτους ὀρᾶσθαι ποιεῖ, καὶ τῆς εὐσεβείας τὴν ἀνθὴν ἀποθεβληκότητος, καὶ οὐδὲν ἔχοντας ἐν ἑαυτοῖς δικαιοσύνης βλάστημα. Φαίην δ' ἂν, ὅτι πρότεροι ἂν αὐτοῖς τὸ κλαλεῖν ἀκαταλήκτους, καὶ κατολοφύρεσθαι πρὸς Θεόν· γλίχασθαι τε τυχεῖν διὰ συχνῆς προσευχῆς ἀφέσεως καὶ ἐπιουρίας, ὡς ἂν εἶεν, κὰν γοῦν ὀψέποτε καὶ μόλις, σοφοὶ καὶ εὐσεβεῖς, καὶ διαδιδράσκαι οἷοι τε τὰ συμβεβηκότα. Πάθειεν δ' ἂν αὐτὸ καὶ οἱ οὐδὲ ἀμαθῶς ἐκκέκλικεν εἰς γε τὸ χρῆμα προσέχειν τοῖς ἑτεροδοξοῦσιν εἰωθόσι, καὶ τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας παραλύειν διδάγματα, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως· «Οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὀδόντες λέοντος, καὶ αἱ μύλαι αὐτῶν σκύμνου.» Θεομισῆς γὰρ τὸ γένος, κίθδηλόν τε καὶ ἀλιτήριον, καὶ τῶν ἀπλουστέρων τὸν νοῦν τοῖς σπῶν εὐρέμασι κατεσθίου τε καὶ ἀναλλικτον, ὡς μηδὲ ὀρθότητος ἐν αὐτοῖς ὀρᾶσθαι λείψανον. Οὗτοι Δεσποτικῶν ἀμπελῶνα καταμαραίνουσι, συκῶν ἔρημον ἀποφαίνουσι τὸν κῆπον, φιλὸν τε δεικνύουσι καὶ κσερωσμένον· «Ἦν τὸ κρίμα οὐκ ἀργεῖ,» ἀλλ' ἔνδικον ἔσται κατὰ καιροῦς. Οἱ μὲν οὖν ἀμαθίᾳ συζῆν εἰωθότες, ἀκρίδος καὶ βροῦχου καὶ κάμπης ἔσονται τροφή, καὶ ἀπάσης εὐκοσμίας ἀπομεινοῦσι ἔρημοι, εὐανθῆς δὲ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς. Ἡ δὲ γε σοφὴ καὶ φιλόθεος ψυχὴ, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι κομῶσα πλουσίως, καὶ καρποῖς τοῖς εἰς δικαιοσύνην μονονουχὶ βρῦουσαν τε καὶ εὐ μάλα περιηθισμένην ἔχουσα τὴν καρδίαν, ἐρεῖ πάντως ἐκ παρθένιας, κατὰ γε τὴν ἐν τῷ Ἄσματι νοουμένην νόμφην· «Καταθήτω ἀδελφιδουῦς μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρῶν αὐτοῦ.» Ἡδεῖς οἱ τῆς εὐσεβείας καρποὶ καὶ τῆς ἀληθοῦς φιλομαθίας ἡμῶν καὶ ἀδελφιδουῦς, ὡς ἐξ ἀδελφῆς τῆς παναχράντου

Θρήνησον πρὸς με ὑπὲρ νύμφην περιζωσμένην σάκκον ἐπὶ τὸν ἀνδρα αὐτῆς τὸν κερθετικόν

Z'. Οὐ πάρεργον αὐτοῦς, οὐδὲ οἷον ἐκ παραδρομῆς, ἢ ῥάθυμον ἀπλῶς τὴν μεταγνώσιν ποιεῖσθαι κελεύει καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ νοούμενον πένθος, ἀλλὰ τοῖς ὅτι μάλιστα τῶν ἄλλων δυσαχθεστέροις οὐ μετρικῶς φιλο-

⁶¹ I Petr. II, 3. ⁶² Rom. III, 8. ⁶³ Cant. V, 4.

νεικούν καὶ ἀμιλλᾶσθαι σπουδάζον, ὡς ἰσοστάθμους τοῖς ἡμαρτημένοις ποιεῖσθαι τοὺς πόνους. Φιλεὶ δὲ πῶς ἀρτίγamos κόρη κατοικιμῶζειν ἄγαν εἰς θεθνεῶτα νυμφίον, καὶ δριμείας εἰσδέχεσθαι τὰς ἐπὶ τῷδε λύπας, ὡς νοουθεσίας ἐπέκεινα τίθεσθαι τὴν φρένα, καὶ μηδένα τρόπον αὐτῇ τοῦ χρῆναι πενθεῖν ἐπαξίως ἀποχωρῶντα εἶναι δοκεῖν· χρῆμα γὰρ τὸ θηλειῶν φιλόδακρυ καὶ φιλοπενθὲς ὁμολογούμενως, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ἢ παρθενικόν τε καὶ ἔφηθον ὄρωσα νυμφίον οἰκτρῶς ἐν εὐναί; νεκρόν τε καὶ ἄπνον κείμενον. Ἡ δὲ παρεικάζεσθαι δεῖν τὴν τῶν Ἰουδαίων πληθύν εὐ μάλα φησὶν, ἀποκρούεσθαι τε τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ ὅσον ἀσχετόν ἐπ' αὐτοὺς ἰούσαν τοῖς θρήνοις τὴν θείαν κίνησιν ἀνακόπτειν, τεαβῆρῆκότας ὅτι χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς ὁ τῶν ἄλων ἐστὶ Δεσπότης, «φιλάνθρωπος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις,» κατὰ τὸ γένος.

Πλὴν οὐδὲν τεθρήνηκεν ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τοῦτ' ἐστὶ Χριστόν. Αὕτη γὰρ ἀπέκτεινε, καὶ πεπαρώνηκεν εἰς αὐτόν. Τοιγάρτοι τῶν θείων εἰργεταὶ παστῶν, ἔξω τε τῶν ἱερῶν ἐστὶ γάμων, καὶ τῆς ἑορτῆς ἀμέτοχος παντελῶς, ἀπόκληρος τε καὶ ἀπερβιμμένη λοιπὸν, καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος ὡς ἀποτάτω. Εἰσκέκληται δὲ αὐτῇ ἐκείνης ἡ νέα καὶ ἀρυτίδωτος, ἡ πάναγος, καὶ σοφῆ, καὶ ἐκ Λιβάνου νύμφη, καλὴ τε περιστερὰ, τουτέστιν, ἡ ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησία, ἡ καὶ αὐτὸ τὸ πάθος ὁμολογοῦσα Χριστοῦ, μονουχὶ δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ κλαίουσα διὰ τὸ συμπάσχειν καὶ πενθεῖν, αἰρεῖν τε τὸν ἴδιον σταυρόν καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, καὶ διὰ τῶν ἰσων ἰέναι φιλεῖν διὰ τοὺς τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην. Παρθενικὸς δὲ ὁ νυμφίος νοεῖτ' ἂν αὐτῆς ὁ Ἐμμανουὴλ (καίτοι δοκούσης μεμοιχεῦσθαι, καὶ τῷ Σατανᾷ πεπορευμένης κατὰ γαστῆρα τοῦ πλανᾶσθαι τρόπον), διὰ τὴν ἀνωθεν ἀναγέννησιν, ἣν διὰ τοῦ Πνεύματος πεπλουτήκαμεν, τὴν σαρκικὴν ἀρνούμενοι. Γέγραπται γὰρ περὶ Χριστοῦ· «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν,» καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐξῆρται θυσία καὶ σπορὴ ἐξ οἴκου Κυρίου. Πενθεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ Κυρίου, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὰ πεδία. Πενθεῖτω ἡ γῆ, ὅτι τεταλαιπώρηκε σίτος, ἐξηράνθη οἶνος, ὠλιγόθη ἔλαιον. Ἐξηράνθησαν.

Η'. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι σαφῶς· Ἐκλελοίπασιν εὐχαρισταί, καὶ ὁ θύσων ἔτι παντελῶς οὐδεὶς, ὁ προσκομιῶν ἀνάθημα, καὶ λητῶν ἀπαρχάς, δράγμα που πάντως τὸ ἱερὸν, εἰς ἀπαρχὴν θερισμοῦ πυρῶν ἀνατιθέμενον τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν Μωσέως νόμον. Πρωτοκοκά τε τὰ ἐξ ὠρῶν οὐδεὶς ὁ καρτάλλῃ, φησὶν, ἐντιθεὶς, καὶ πορευόμενος εἰς οἶκον Κυρίου, ἀνάπτων δὲ τῷ Θεῷ καὶ ἰδῶς τὰς χάριστηρίους, ἃς ἦν ἀγορεύειν ἔργον. Ταύτητος πενθεῖν τὸ ἀπλεετον κελεύει γένος, φημὶ δὲ τοὺς ἱερέας, οὐ λημμάτων ἕνεκα διαπονυμένους, ἀλλ' ὡς τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν ὑπερηλήγηκότας, καὶ θεθειμένους εἰς λειτουργίαν τὴν ἱερὰν

A contendat, et certare studeat, ut dolores peccatis commissis proportione respondeant. Solet autem puella nova nupta majorem in modum ejulare propter mortuum sponsum suum, et ejus causa acerbò in inœrore versari, ut animus omnem medicinam respuat, nec ullus ei luctus satis magnus et idoneus videatur. Feminæ siquidem lacrymas et luctum amant communiter, præsertim quæ virgineum, seu, cui ipsa adhuc virgo nupsit, et ephœbum, seu adolescentem maritum miserabiliter in toro mortuum et exanimem jacentem aspicit. Huic similem fieri Judæorum populum oportere ait, et ita amoliri, quæ ex ira cœlesti metuenda sint, ac velut inevitabilem ipsorumque cervicibus divinitus impendentem impelum lamentis reprimere, confisos, quia clemens ac mitis est universorum Dominus, « benignus, et multa misericordiæ, et præstabilis super malitia natura sua ». »

B Verumenimvero non luxit Judæorum Synagoga sponsum cœlestem, hoc est Christum, quem ipsa interemit et contumeliose habuit. Quamobrem a divino thalamo arcetur, et sacris nuptiis excluditur, et festi expers et exhæres est, projecta de cætero, atque a sanctorum spe remotissima. Vocata est autem intro in locum ejus illa adolescentula, nuper nata, illa castissima, et sapiens, et sponsa a Libano, columba, pulchra, nempe Ecclesia ex gentibus, quæ ipsam Christi passionem confitetur, et tantum non deplorat, quia compatitur, et lugeat, et tollit crucem suam, et ipsum sequitur, et iisdem incedere vestigiis delectatur, propter charitatem qua in illum est. Virgineus autem sponsus ejus intelligi potest Emmanuel (licet adulterio polluta, et cum Satana fornicata secundum rationem erroris sui videatur), propter supernam regenerationem qua per Spiritum ditati sumus, carnalem generationem abnegantes. Scriptum est enim de Christo : « In propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem eum receperunt », et quæ sequuntur.

C **206.** VERS. 9, 10. *Ablatum est sacrificium et libatio de domo Domini. Lugeat, sacerdotes, ministrantes altari Domini, quoniam desolati sunt campi. Lugeat terra, quoniam afflictum est triticum; aruit vinum, imminutum est oleum. Aruerunt.*

D VIII. Perinde ac si dicat apertius : Defecerunt gratiarum actiones, et qui sacris operetur; prorsus nemo est amplius, qui sacra dona offerat et frugum primitias, manipulum, puta, pro primitiis messis frumenti, Deo secundum legem Moysis consecrandum. Nec est qui in cartallo ponat, quique primogenita segreget, et in domum Domini veniat, ac Deo laudes gratesque persolvat, ut solebat. Ideo lugere jubet electum genus, sacerdotes scilicet; non ut qui compendia sua perdiderint, quorum causa laborarint, sed crediti populi vicem nimium quantum dolentes, et præfectos obeundæ iurgie

“ Joel II, 15. “ Joan. I, 11, 12.

sacræ, et admirandæ, ut et præ aliis ipsi Deum reconcilient, ipsamque sacrorum antistitem Moysen imitentur, qui Israelem rexit, et dixit: « Obsecro, Domine, peccavit hic populus peccatum maximum; et si quidem dimittis illis peccatum, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti ⁶⁷. » Interponit enim se sacerdotium inter Deum et populum; et eos ipsos qui ad sacrificia facienda instituti sunt, cum sit munus adeo venerabile, decet, opinor, nec injuria sane, supplicandi libertas. Propemodum enim supra omnes vitam suam Deo consecrant, pro peccatis sacrificia comedentes. Sic enim per os Osee loquitur universitatis Dominus: « Peccata populi mei comedent, et in iniquitatibus eorum accipient animas eorum ⁶⁸. » Sensus est, cum populus legem violaverit et peccaverit, tum sacri divinatorum altarium ministri accipient animas suas pro illo. « Accipient » usurpat pro offerent, sive dicabunt, et accipere dixit pro, Deo consecrare. Quæ porro illis occasio lugendi? « Desolati sunt campi, » inquit; quin et triticum dentibus locustarum corrosum et rubigine velut adustum. Urit enim rubigo, et quasi in cineres redigit agrorum fruges. Oportere terram quoque lugere ait, viduatam suis frugibus. « Afflictum est enim triticum, aruit vinum, iminutum est oleum. Aruerunt, » hoc est, **207** perierunt omnia illius, et quorum causa consentaneum erat eam ut bonorum fructuum parentem nutricemque admirari. Et hæc a nobis ut in rebus quæ sensu percipiuntur diæta sunt.

Lamentabitur vero quicumque est probatissimus sacerdos præ immodica dementia purgationem per fidem repudiantes, nec amantes a Christo sanctificari. Manebunt enim ab frugum spiritualium copia undequaque et omnimodis destituti, et egebunt omni quod eos alere et ad spiritualem virilitatem evehere potest, frumentum et vinum non habentes, usu olei privati. Mystice loquimur: nam fidem recipientibus, seipsum Christus ut panem vitæ apponet (sic enim siebat: « Ego sum panis vivus »), et ut vinum lætificans cor hominis ⁶⁹. Rursum intellige quod intelligentia perspicitur, quod sanctificat nimirum, et de ejus gratia participare intelligitur. Voluntatem autem sævam, acerbam et a Deo alienam, mentem incredulam et contumacem, prorsus inopem, et bonorum quæ modo diximus, omnino exsortem reddit. Sciamus etiam licet Paulum, qui sanctificavit Evangelium in gentibus, tantum non dessevisse incredulos ex Israel, cujus verbum est: « Tristitia est mihi magna ⁷⁰ » et reliqua deinceps. Est autem mysticus et arcanus, ut dixi, super hæc sermo.

ἄτεχνα ἀξιάγαστον, ἵνα καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων αὐτοὶ θεὸν ἐκμειλίσσωνται, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἱεροφάντην ἀπομιμῶντο Μωσῆα, προσετηκότα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ θεῷ λέγοντα· « Δέομαι, Κύριε, ἡμάρτηκεν ὁ λαὸς οὗτος ἁμαρτίαν μεγάλην, καὶ εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἀφε· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον καμὲ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης ἧς ἔγραψας. » Μεσιτεύει γὰρ τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα θεῷ τε καὶ λαοῖς· καὶ τοῖς τεταγμένοις εἰς λειτουργίαν τὴν οὕτω σεπτήν, πρέποι ἄν. οἶμαί που, καὶ μάλα εἰκότως, ἣ ἐν λιταῖς παρῆρσία. Μονοουχὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν ἰδίαν τῷ θεῷ καθιερούσι ζωὴν, τὰ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας θύματα ἐσθλιότες. Τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς Ὡστὲ φησὶν ὁ τῶν ὕλων θεός· « Ἄμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήφονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν, » τουτέστιν, ὅταν ἀδικῶσι, τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ πλημμελοῦντες οἱ λαοὶ, τότε δὴ οἱ τῶν θεῶν θυσιαστηρίων ἱερουργοὶ λήφονται τῷ θεῷ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ὑπὲρ ἐκείνων. Τὸ δὲ « λήφονται, » φησὶν, ἀντὶ τοῦ, « προσκομιούσιν, » ἤγουν ἀναθήσουσι. Ἀεμθανεσθαι γὰρ ἐλέγετο τὸ ἀνατιθέναι τῷ θεῷ. Τί δὲ καὶ ἡ πρόφασις τοῦ πένθους αὐτοῖς; « Τεταλαιπώρηκε τὰ πεδία, » φησὶ, καὶ μέντοι καὶ σίτος τοῖς ὀδοῦσι τῶν ἀκρίδων καταψιλοῦμενος, καὶ οἶον ἐρυσίδη καταπιμπράμενα. Φλέγει γὰρ, καὶ ἀφανίζει ὥσπερ τὰ ἐν ἀγροῖς. Δεῖν δὲ φησὶν οἰονείπως καὶ καταλοφύρεσθαι τὴν γῆν, ἀπολωλότων αὐτῇ τῶν καρπῶν. « Τεταλαιπώρηκε γὰρ σίτος, ἐξηράνθη οἶνος, ὠλιγόθη ἔλαιον. Ἐξηράνθησαν, » τουτέστιν, οὐχεταί πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς, καὶ τὰ ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς καταθαυμάζεσθαι λίαν, ὡς καρπῶν ἀγαθῶν μητέρα καὶ τροφόν. Καὶ ταυτὶ μὲν ἡμῖν ὡς ἐν αἰσθηταῖς εἰρηθευπράξεσι.

Καθαθρηγῆσαι γε μὴν πᾶς, εἰ τίς ἐστι δοκιμώτατος ἱερεὺς, τοὺς ἐξ ἀμέτρου φρενοβλαβείας τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν οὐ προσιμένους, οὐκ ἡγαπηκότας δὲ τὸ ἀγιάζεσθαι παρὰ Χριστοῦ. Ἀπομνοῦσι γὰρ ἐρημοὶ πάντα τε καὶ πάντως τῆς νοητῆς εὐκαρπίας, καὶ ἐν ἐνδείᾳ παντὸς ἔσονται τοῦ τρέφειν εἰδότης, καὶ εἰς ἀνδρείαν αὐτοῦς τὴν πνευματικὴν ἀναφέροντος, σίτον καὶ οἶνον οὐκ ἔχοντες, καὶ τῆς ἐλαίου χρείας ἐστερημένοι· μυστικὸς γὰρ ὁ λόγος. Ὅτι τοῖς μὲν τὴν πίστιν προσιμένοις, ἑαυτὸν παραθήσει Χριστὸς ὡς ἄρτον ζωῆς (ἔφασκε γὰρ· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς »), ὡς οἶνον εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. **D** Σύνες πάλιν ὁ φημι. Καταχρίσουσι δὲ καὶ ἔλαιον, τῷ νοητῷ δηλονότι καὶ ἀγιάζοντι, καὶ ὡς ἐν μεθέξει νοουμένῳ τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος. Τοὺς δὲ γνώμην ἔχοντας ἀπηνῆ, πικρὸν τε καὶ ἀφιλύθεον νοῦν, ἀπειθῆ καὶ δυσάγωγον, ἐνδεᾶ που πάντως ἀποφανεῖ, καὶ παντελῶς ἀμέτοχον τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων ἀγαθῶν. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ Παῦλος ἱερουργῶν εἰς τὰ ἔθνη τὸ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον, μονοουχὶ καταθερῆναι τοὺς ἀπειθοῦντας ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐφασκε γὰρ, ὅτι « Ἀύπη μοί ἐστι μεγάλη, » καὶ τὰ ἐξῆς. Μυστικὸς δὲ, ὡς ἔφην, καὶ κεκρυμμένος ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος

⁶⁷ Exod. xxxii, 31, 32. ⁶⁸ Osee iv, 8. ⁶⁹ Joan. vi, 41; Eccli. xl, 20. ⁷⁰ Rom. ix, 2.

Γεωργοί, θρηνεῖτε κτημίτια ὑπὲρ πυροῦ καὶ κριθῆς, ὅτι ἀπόλωλε τρυγητὸς ἐξ ἀγροῦ. Ἄμπελος ἐξηράνθη, καὶ αἱ συκαὶ ὠλιγόθησαν. Ῥοὰ καὶ φοῖνιξ, καὶ μῆλον, καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν, ὅτι ἤσχυναν χαρὰν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων.

Θ'. Πένθος ἀληθῶς, ἀλγημά τε καὶ θρηνημα τοῖς εἰωθόσι γηπνεῖν, τῶν ἐν ἀγροῖς ἢ πανωλεθρία, καὶ τὸ μηδὲν ὅλως ἀπ' αὐτῶν συγχομίζειν δύνασθαι, καὶ μετὰ μακροῦς ἰθρῶτας ἔσθ' ὅτε. Αὐτὰ δὲ τὰ ἐν κήποις ὄραν τῶν ξύλων ἐξαίρετα, ληϊοὺς τε ὁμοῦ τὰς ἀμπέλους καταφθαρμένας, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἀγρίαν ὕλην τοῖς κήποις συγκαταφθίνουσαν. « Πάντα γὰρ, φησί, τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν, ὅτι ἤσχυναν χαρὰ[ν] υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, » τουτέστι, αἰσχύνης τε καὶ ἐντροπῆς, καὶ ἐλέγχων, ποινῆς τε καὶ δίκης ἀπέδειξαν καιρὸν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, καθ' ὃν εἰκόσ ἦν καὶ ἀνευρύνεσθαι ταῖς εὐημερίαις τὰ ἐξ ἀγρῶν συλλέγοντας, καὶ ἀναμετρεῖν μὲν σίτω τὰς ἀποθήκας, ἐπιφανεῖν δὲ τρυγῶσι τὰς ἐπιληνίους ὄδας, καὶ ταῖς αἰῶν ἀγέλαις ἐφῆδασθαι, πλείστης τε ὄσης καὶ εὐανθοῦς αὐταῖς περιβρίμμενης τῆς πλάς.

Ἔοικε δὲ καὶ τῷδε πάλιν ὁ λόγος γεωργοῦς ἐνομάζειν αἰνιγματωδῶς τοὺς τῶν Ἰουδαίων ταγματῶν προεστηκότας τοττηνικάδε, οὓς καὶ δεῖν ἐφη καταθρηνεῖν, ὡς ὅσον οὐπω βαδισυμένων εἰς ἐλευθρον ἀπάντων τῶν κατὰ χώραν, ἦτοι τῶν κατοικοῦντων τὴν γῆν, οἱ καὶ ἐν τάξει πυροῦ, καὶ κριθῆς, καὶ ξύλων ὠραίων νοηθεῖεν ἄν. Ἐφαρμόσει δὲ τῶν νοημάτων ἡ δύναμις προπεωδέστερόν που τάχα τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις. Οἱ καὶ γηπόνων ἐν τάξει κειμενοὶ πεπαρφήχασιν εἰς Χριστόν, ἀπεκτόνασί τε τὸν κληρονόμον, ἦν ἔχουσιν αὐτοὺς τὸν καρπὸν, γένοιτό τε λοιπὸν τοῦ ἀμπελωνος δεσπότης, μονονουχὶ ληϊοὺς ὡσπερ ἐπαγαλλόμενοι τῇ πολυάνδρῳ πληθού τῶν ὑποζευγμένων, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα λαμπροῦς, ὡς ῥοάν, ὡς μῆλον ἀποτρυγᾶν εἰωθότας. Ἄλλ' εἶπεν αὐτοῦς ὁ Ῥωμαίων πόλεμος, δεδαπάνηκε μέγαν καὶ μικρὸν, λαμπρόν τε καὶ ἐπίσημον, ὡς ἐν συκαῖς νοουμένους, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ὡς ἐν ἀμπέλῳ τυχόν, φοίμαξί τε καὶ μῆλῳ, καὶ ἐν ξύλοις, ὡς ἐν κριθῇ καὶ πυρῷ· διάφοροι γὰρ οἱ τρόποι, καὶ οὐχ ἐν ἅπασιν τοῦ βίου τὸ μέτρον. Ἐπειδὴ δὲ ἅπασι ἀγρῶν παρέλασε τὴν γῆν τῶν Ἰουδαίων, καὶ γηπόνοὺς ὠνόμασε τοὺς προεστηκότας, σέσωκεν ὁ λόγος μέχρι παντός τὴν μεταφορὰν, ληϊοὺς τε καὶ ξύλοις κατὰ διάφορον τρόπον παραβάλλων τοὺς ὑπ' αὐτοῦς.

Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο εἰς ἐξήγησιν ἠθικὴν ταυτὶ δὴ χρῆναι μετακομίζειν, φρονήσει καλῶς. Παρεικαστέον γὰρ ἄρεταίς, καὶ τοῖς εἰς νοῦν κατορθώμασιν, ἀμπελον, καὶ συκῆν, καὶ τὰ ἕτερα τῶν ξύλων, ἃ καρποῖς ὠραίοις στεφανοῦσθαι φιλεῖ. Ἄλλ' εἰ μὲν τις εἴη σοφὸς καὶ ἀγγίλους, καὶ αὐχημάτων ἀγαθῶν ἐπιμελητής, εὐανθῆ τε καὶ εὐξύλον τὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν φορέσει κήπον, πελουεῖδῃ τὴν ἀρετὴν τρέφων ἐν ἑαυτῷ, καὶ πάντα τρόπον ἐπιεικεῖας. Εἰ δὲ δὴ βόθρυμος καὶ φιλήδονος, καὶ πολὺ λίαν ἐκνευκῶς ἐπὶ τὰ αἰσχία, καταθρηνήσει πάντως, μαραινομένης

VERS. 11, 12. *Agricolæ, lugete possessiones pro frumento et hordeo, quia periit vindemia ex agro. Vineæ aruit, et ficus imminutæ sunt. Malum granatum, et palma, et malum, et omnia signa agri arefacta sunt, quoniam confuderunt gaudium filii hominum.*

IX. Luctum sine dubio, dolorem et ejulatum terræ cultoribus parit rerum in agris ex asse perniciæ, cum nihil penitus inde licet colligere, idque post longos sudores aliquando. Et videre in hortis arefactas arbores generosas, et cum satis vites, et cum hortis silvas periisse. « Omnia enim ligna agri arefacta sunt, inquit, quoniam confuderunt gaudium filii hominum, » hoc est, habitatores terræ reddiderunt tempus dedecoris, pudoris, reprehensionis, pœnæ et ultionis, quo tempore æquum erat augeri bonæ tempestatis dies his, qui fruges ex agris comportant, et illos frumento stipare horrea, et messoribus cantilenas messorias accinere, 208 lætari super ovium gregibus, uberi et viridanti herba se subjiciente pascentibus.

Videtur autem propheta hic rursus Judæorum per id tempus præsides et rectores agricolas nominare, quibus lugendum confirmat, ut mox omnibus qui in regione sunt, sive terram incolentibus, seu indigenis, exitium in cervicibus habituris: qui quidem indigenæ, frumenti, hordei et lignorum speciosorum vocabulis intelligendi sunt. Quamquam hic sensus commodius fortasse in Scribas et Phariseos conveniet, qui agriculturalum locum tenentes, in Christum se injuriosos præbuerunt, et hæredem occiderunt, ut sibi fructum vindicarent, ac de cætero vineam possiderent, ingenti subditorum multitudine tantum non ut segetibus exsultantes, et in ea opibus eminentiores ut mala granata et poma decerpere soliti. Sed eos pessumdedit a Romanis bellum, magnum et parvum, illustrem et obscurum consumpsit, quasi ficus, ut modo dixi, quasi vites, palmam, malum, ligna, hordeum, frumentum: non est enim omnium una vivendi ratio, et institutum. Quia vero semel Judæam agrè comparavit, et principes ipsos agricolas nominavit, in translatione mansit, et subditos cum satis atque arboribus, alia atque alia de causa contulit.

Si quis hæc ad moralem expositionem accommodanda putabit, recte putabit. Conferendæ enim sunt virtutes, et præclare actiones animi cum vinea, ficubus et arboribus, quæ fructibus pulcherrimis decorantur. Quod si quis sapiens, et solers, et probatæ gloriæ studiosus fuerit, hortum belle florentem, et felicibus refertum arboribus in corde et animo suo excitabit, nulla virtutum genera et omnes bonitatis modos in eo fovens. Sin contra ignavus, voluptati deditus, et ad inhonesta projectus, flebit largiter, marcente sibi bonitate et animo

sterilitatem multam experiente. Providenda sunt igitur prudentibus sollicitè bona cordis, quæ semper aderunt utique, siquidem illis ipsis oblectare cœlestium bonorum suppeditatorem voluerint.

VERS. 13. *Accingimini et plangite, sacerdotes, lamentamini qui ministratis altari. Ingridimini, dormite in saccis ministrantes Deo; quia defecit de domo Dei vestri sacrificium et libatio.*

209 X. Etiam his alte exaggerat quodammodo quæ acciderint, et metum incutit horribilem, remque longe plurimis obsecrationibus procurandam monet ex eo, quod sacerdotes ipsos plangere necesse est. Verumtamen latet quiddam artificii in his verbis. Quia namque idolorum debubris stultissime assederant, ac Deo ex ira percutiente, auxilium inde quæsierant, utiliter universorum Dominus a sacerdotibus suis requirit, ut suppliciter orando aliis præeant, et ipsi afflicti ardentibus pœnitentiæ studiis præsent, ut cognoscant percussi quod, nisi Deo gratum facere velint eique supplices fieri, ejus ab se iram non aversuri sint. Oportet igitur, ait, sacerdotio fungentes propemodum etiam cæteris commodare de obsecrationum laboribus, ululatu, lamento, sacci amictu, per quem deliciarum et otii depositio significatur, durior tractatio, laborum molestia, et vitæ quæ sanctos deceat, sincerum inculpatumque studium. Deinde causam laboris hujus manifestam promens, defecisse inquit a domo Domini sacrificium et libamen. Dirum dictum: non enim affirmat sacrificium et libationem imminuta, aut inferiora facta; sed defecisse potius, id est, omnino eversa ac profligata esse. Res gravis et molestia profecto magistratibus, si nullo modo a subjectis colatur Deus.

VERS. 14, 15. *Sanctificate jejunium, prædicate curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in domum Domini Dei vestri, et clamate ad Dominum vehementer: Heu mihi, heu mihi, heu mihi, in diem.*

XI. Quo pacto ipsis lugendum sit rursus demonstrat, seseque illis in viam pœnitentiæ doctorem sapientem præstat, et quibus universorum Dominus mitis ac benevolus efficiatur exponit. Hoc porro est, ut ego existimo, iram volentis inhibere et removere penitus quod contristat, et compescere quod lædit, et vitam insuper felicem bonorumque copiam largiri. Ait ergo, « Sanctificate jejunium. » Id est, tanquam anathema, et sacrificium vere sacratissimum, et a reprehensione alienum, usurpate jejunium. Haud enim fas est, ciborum abstinentia corpusculum emaciare, et inter jejunandum ea facere, quibus ad iracundiam Deus irriteretur. Nam si, cum jejunio nos afficiamus, a propriis voluntatibus discedere nolimus, et affigamus subditos, et ad judicium ac pugnam jejunemus, **210** et percutiamus pugno conditione

αὐτῷ τῆς ἐπιχειρίας, καὶ πολλὴν παθόντος ἀκαρπίαν τοῦ νοῦ. Ἐπιμελητέον δὴ οὖν τοῖς ἐχέφροσι τῶν ἐν καρδίαις ἀγαθῶν, ἃ δὴ προσέεται πάντως, εἰ ἐπὶ γε στήσιν αὐτοῖς εὐφραίνειν ἔλοινοτο τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν δοτῆρα.

Περιώσασθε καὶ κόπτεσθε, οἱ ἱερεῖς· θρηγεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιωστηρίῳ. Ἐσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκοις λειτουργοῦντες Θεῷ· διτι ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν θυσία καὶ σπονδή.

I. Αἱρεῖ μὲν ὡσπερ καὶ διὰ τούτων ὑβί τὰ συμβεβηκότα, καὶ ἐν ἀφορήτοις ποιεῖται δαίμασι, πλείστως μὲν ὄσης δεῖσθαι λιτῆς τὸ χρέμα δηλῶν, διὰ γε τοῦ χρῆναι καὶ αὐτοὺς κατοικιῶσειν τοὺς ἱερεῖς. Πλὴν ἔχει τι καὶ εὐτεχνὲς ὁ λόγος. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν ἀβουλότατα προσεζήσαντες, καίτοι Θεοῦ καταπιοντος ἐξ ὀργῆς, τὰς ἐπικουρίας ἐζήτουσιν ἐκεῖθεν, ἀπονέμει χρησίμως ὁ τῶν ὄλων Θεός τοῖς ἰδοῖς ἱεουργοῖς τὸ καθηγείσθαι λιταῖς, καὶ τληπαθῶς προσεσῆναι τῶν εἰς μετάγνωσιν σπουδασμάτων, ἴν' εἰδῆεν οἱ πεπληγότες, ὡς εἰ μὴ Θεῷ μᾶλλον ἔλοινοτο τὰ φίλα ζητεῖν, καὶ αὐτῷ προσάγειν τὰς λιτάς, οὐκ ἂν διακρούσαιτο τὴν ὀργήν. Χρῆναι δὴ οὖν ἔφη τοὺς ἱερατεύοντας, μονονοχὶ καὶ δανείζειν τοῖς ἄλλοις τοὺς ἐν ταῖς λιταῖς πόνους, κωκυτόν τε καὶ θρήνον, καὶ σάκκου περιβολὴν, δι' οὗ σημαίνεται τρυφῆς καὶ ἀναπαύλης ἀπόθεσις, σκληραγωγία, καὶ πόνος, καὶ ζωῆς ἀγιοπροποῦς ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος ἐπιτήδευσις. Ἔπειτα τοῦ πόνου τὴν αἰτίαν ἐναρτῆ καθιστάς, ἀπεσχηκέναι φησὶν ἐξ οἴκου Κυρίου θυσίαν καὶ σπονδὴν. Δριμύς ὁ λόγος· οὐ γὰρ πρὸς τὸ μῆτιν ἐνηνέχθαι, ἢ ἡλαττώσθαι φησι θυσίαν καὶ σπονδὴν, ἀπεσχηκέναι. Δὲ μᾶλλον, ὅπερ ἐστὶ παντελῶς ἀνατροπῆς σημαντικόν. Δεινὸν δὲ τὸ χρέμα καὶ δυσσυχθὲς ἀληθῶς τοῖς λαῶν προσεσηκόσιν, εἰ κατὰ μὴδένα τρόπον ὑπὸ τῶν ὑπεζευγμένων θεραπεύοιτο Θεός.

Ἀγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγαθήτε πρεσβυτέρους, πάντας κατοικοῦντας τὴν εἰς οἶκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κεκράξατε πρὸς Κύριον ἐντενῶς· Ὀμοι Ὀμοι, Ὀμοι, εἰς ἡμέραν.

ΙΑ'. Τίνα δὴ τρόπον αὐτοὺς ποιεῖσθαι προσήκει τὸ πένθος, διατρανοὶ πάλιν, καὶ ὀφρηγῆς σφδρ αὐτοῖς φαίνεται τῆς εἰς μεσάγνωσιν ὁδοῦ, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο πρῶος καὶ εὐμενῆς ὁ τῶν ὄλων Θεός, καταδείκνυσσι. Τοῦτο δὴ ἦν, οἶμαι, καὶ ἀνακόψαι θέλοντος τὴν ὀργήν, καὶ ἀφανίσαι τὸ λυποῦν, καὶ περιστεῖλαι τὸ βλάπτον, ἐπιδοῦναι τε πάλιν αὐτοῖς τὸ εὐήμερεῖν, καὶ διαχεῖσθαι τοῖς ἀγαθοῖς. Ἐφη τοίνυν· « Ἀγιάσατε νηστείαν, » τούτέστιν, ὡς ἐν ἀναθήματος ποιήσθε τάξει, καὶ ὡς ἐν θυσίας τρόπῳ, τὴν ὡς ἀληθῶς πανάγιον καὶ ἀμώμητον νηστείαν. Οὐ γὰρ δὴ προσήκει ταῖς μὲν αἰσιταῖς κατατῆκεσθαι τὸ σαρκίον, ὀρξὴν δὲ αὐτοὺς νενηστευκότας τὰ ἐφ' οἷς ἂν παροτρύνοντο Θεός. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν ἐν καιρῷ νηστείας τῶν ἰδίων οὐκ ἀποπαύεσθαι θελημάτων, ὑπονύττειν δὲ τοὺς ὑποχειρίους εἰς κρίσιν τε καὶ μάχας, τύπτειν τε πυγμαῖς ταπεινὸν κατὰ τὸ γένος, οὕτω νενηστεύ-

χαμενός δεῖ· πόνων δὲ ζημίας ὑπομενοῦμεν εἰκότως, ἅ
 Θεοῦ διακεκραγόςτος· « Οὐ γάρ ταύτην τὴν νηστείαν
 ἐγὼ ἐξελεξάμην. » Δεῖ δὲ οὖν ἀποσχέσθαι φαυλότη-
 τος, ἔπεισθαι τε, καὶ μάλα νεανικῶς, τοῖς τοῦ νομο-
 θέτου δόγμασι, τὴν καρδίαν ἀπευθύνοντας πρὸς πᾶν
 ἑτιοῦν τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ, καὶ τὸν τῆς διανοίας
 ὑποφέροντας αὐχένα, ψάλλοντάς τε καὶ λέγοντας·
 Ἴδε τὴν ταπεινώσιν μου καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἀφες
 πάσας τὰς ἀμαρτίας. Καὶ μὴν πρὸς τῷδε κάκεινο τὸ
 προφητικόν· « Ἰδοὺ οἶδε ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, ὅτι σὺ
 Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶ. » Παράστασις γὰρ ἦδε πνευ-
 ματικῆ, καὶ ἀνδάνουσα τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχων νέον,
 ὑπὲρ ἀμνῶν ἐκ ποιμνίων, ὑπὲρ ἔριφον ἐξ αἰγῶν, ὑπὲρ
 σεμιβάλι καὶ λιθωνωτῶν. Πνευματικαῖς γὰρ θυσίαις
 εὐαρεστεῖται Θεός. Ἀγιάζοντες δὲ τὴν νηστείαν,
 κηρύττων ἑαυτοὺς, τούτεστι, τὴν τῶν θείων θε-
 λημάτων ἐκπλήρωσιν, ἧ δὴ καὶ πρεπόντως παρέποιτο
 ἂν τὸ εὐθὺς, τὸ εὐάγωγον τοῦ τρόπου, τὸ πρὸς πᾶν
 ἑτιοῦν ἑτοιμον τῶν εἰς εὐσεβείας ἡκόντων λόγους.
 Ἐπιτελείωμεν δὲ τοὺς τρόπους τῆς θεραπείας, συνει-
 λεγμένων ἐν Ἐκκλησίᾳ τῶν ἐκ γερουσίας, συνδε-
 δραμηκότων καὶ πάντων τῶν κατοικούντων τὴν γῆν,
 κλαίωντων τε καὶ μάλα συντόμως εἰς ὅλην ἡμέραν,
 καὶ ἀραρήτως διακειμένων, ὅτι πάντων ἐλεεῖ Θεός·
 Ἰστί γὰρ « μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός·
 Ἐξαίρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας, » καὶ οὐ
 συνέχων εἰς μαρτυρίαν ὀργὴν αὐτοῦ κατὰ τὸ γένος,
 « Ὅτι θελητῆς ἐλέους ἐστί. »

Ἵτι ἐγγύς ἡ ἡμέρα Κυρίου, καὶ ὡς ταλαιπωρία
 ἐκ ταλαιπωρίας ἦξει. Κατένυρτι τῶν ὀφθαλμῶν
 ὄμων βρώματα. Ἐξωλοθρεύθη ἐξ οἴκου Θεοῦ
 ὄμων εὐφροσύνη, καὶ χαρὰ.

19. Ἡμέραν Κυρίου φησί, καθ' ἣν ἔδει πληροῦ-
 σθαι τὰ ἐξ ὀργῆς, ἧ τῆς ἀκριδῶν αὐτοῖς ἐπενηνεγμέ-
 νης, καὶ τὰ ἐν ἀγρῷ βαπανώσης, καὶ εἰς λιμοῦ καὶ
 ἐνείας πεμπούσης θείματα, καὶ αὐτὴν ἐντιθείσας
 τοῦ θανάτου τὴν πτόαν, ἦγουν τῶν Βαβυλωνίων κα-
 ταφειρόντων ἅπαντα, πόλεσι τε καὶ κώμαις ἐμφο-
 μένων, ἄλλο τε ἐπ' ἄλλω προσεραγαζομένων κακῶν,
 καὶ ταλαιπωρίαν ἐκ ταλαιπωρίας προσεπιβήπτούν-
 των αἰεὶ ἐνοικοῦσι τὴν γῆν, ὡς μὴδ' ὅσον εἰπεῖν ἀνα-
 πνεῦσαι δύνασθαι βραχὺ, καὶ τι διὰ μέσου γενέσθαι
 χρηστόν· ἐφ' ὧν περ ἦν εἰκός, καὶ γοῦν ἀπὸ μέρους
 μετρίαν δύνασθαι παραψυχὴν ἔχειν τοὺς τῆ συχνό-
 τητι λοιπῶν τῶν κακῶν ἀφορήτως ἐντετηγμένους.
 Ἐπειδὴ δὲ πεπαινομένων τῶν καρπῶν ἦδη, καὶ τὸν
 ἀμῶντα λοιπῶν καλούντων ἐφ' ἑαυτοῖς τῶν λητῶν,
 βίτρος τε καταπερκάζοντος, καὶ γλιχομένου ἐκθλι-
 λείσθαι, γέγονε που τάχα τῆς ἀκριδῶν ἡ ἐμβολῆ, Βρώ-
 ματα, φησὶν, ἐξωλοθρεύθη ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν, οἷον
 ἡρπασμένων τῶν ἐν βίβει γεγεννημένων, παρακειμέ-
 νων ὡς περ αὐτοῖς, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ἐχόντων ἐτοι-
 μοτάτην. Ἐξηρῆθαι δὲ πάλιν διαβεβαιούται καὶ ἐξ
 οἴκου Κυρίου τὴν εὐφροσύνην καὶ τὴν χαρὰν. Ἐθουον
 γὰρ, ταῖς ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίας ἐπαγαλλόμενοι, καὶ

humilem, nondum ut decet jejunamus, et afflictio-
 num poenas dabimus, merito clamante Deo : « Nun-
 quid hoc est jejunium, quod elegi ? » Abstinend-
 um igitur ab improbitate, et mandata legislatoris
 exhaurienda strenue, dirigendumque cor ad omne
 Dei beneplacitum, et mentis cervix subjicienda,
 psallendumque ac dicendum : « Vide humilitatem
 meam ac laborem meum, et dimitte omnia peccata
 mea ». Insuper illud propheticum : « Ecce nos tui
 erimus, quia tu Dominus Deus noster es. » Hæc
 enim spiritualis est oblatio, et placet Deo super vitu-
 lum novellum ¹⁴, » super agnum de gregibus, super
 hædum de capris, super thus et similia. Spirituali-
 bus namque sacrificiis recreatur. Sanctificantibus au-
 tem jejunium prædicemus curationem, hoc est,
 divinarum voluntatum expletionem, quam decen-
 ter comitabitur rectitudo, morum tractabilitas, ad
 omnia promptus ac paratus animus, quæcumque
 pietati sunt affinia. Exsequemur vero modos cura-
 tionis congregatis in Ecclesia senibus, et confluen-
 tibus universis terram habitantibus, plorantibusque
 vebementer tota die, et convenienter affectis, quo-
 niam omnium miseretur Deus : est enim « longani-
 mis, et multæ misericordiæ et verax ¹⁵, » et auferens
 iniquitates ¹⁶, et superans justitias ¹⁷, » neque con-
 tinens iram suam in testimonium natura sua, « Quo-
 niam volens misericordiam est ¹⁸. »

VERS. 15, 16. Quoniam juxta est dies Domini, et
 quasi miseria de miseria veniet. Ante oculos vestros
 alimenta. Sublata sunt de domo Dei vestri lætitia et
 gaudium.

XII. Diem Domini vocat, qua iræ ejus satisfieri
 oportet, aut locusta ipsis immissa, et fruges in agro
 desiccante, et famis atque penuriæ horrores incu-
 tiente, ipsumque mortis pavorem inferente; aut
 Babylois omnia vastantibus, urbilibusque et vicis
 incumbentibus, et cladem clade cumulantibus, mi-
 seriamque ex miseria indigenis superadjicientibus,
 ut ne ad punctum quidem temporis paulum respi-
 rare queant, et interea aliquid boni fiat. Et
 æquum erat saltem ex parte et mediocri so-
 latio perfrui, qui tot incommodis sese conse-
 quentibus intolerandum in modum affecti fuissent.
 Et quia frugibus **211** maturis, et segetibus mes-
 sorem jam vocantibus, et uva cocta calcarique
 desiderante, locusta celeriter forte irrupit, alimen-
 ta ab oculis eorum ablata esse pronuntiat, velut si
 abrepta fuissent, quæ in conspectu et ante oculos
 sibi posita, et ad fruendum maxime in promptu
 habuissent. Denuo affirmat de domo Domini læ-
 titiam et gaudium periisse. Sacrificabant enim
 cum exultatione de uberi frugum proventu, trade-
 bantque se hilaritati omnimodis, gratiarum munera de-
 dicantes, quod terræ bonis affatim circumfusi essent.

¹⁴ Zach. vii, 5. ¹⁵ Psal. cxiv, 18. ¹⁶ Psal. lxxviii, 32. ¹⁷ Psal. cii, 8. ¹⁸ Exod. xxxiv, 7. ¹⁹ Psal. lxxv, 3. ²⁰ Osce vi, 6.

τοὺς τῶν εὐφροσύνης τρόπους ἐπειθεῖον ἀνατιθέντες τὰ χαριστήρια, διὰ τοι τὸ περιχεῖσθαι πλουσιῶς τοὺς ἐκ γῆς ἀγαθοὺς.

Similiter evenit iis qui in Christum petulantissimi exstiterunt. Fuit enim ipsis ante oculos jam « panis vivus qui de caelo descendit, et dat vitam mundo »: « granum tritici, quod lapsum in terram multiplicem fructum protulit »; vinum quod mente cernitur, et cor hominis lætificare consuevit⁸⁰. Sed quia non destiterunt in incredulitatibus suis contumeliam facere, ab eorum conspectu, et tanquam e medio ablata sunt omnia alimenta spiritualia, et abcessit ab eis omnis boni communicatio, peritque a domo eorum lætitia et gaudium. Dati sunt enim in desolationem, et in ærumna relinquuntur, nec regem habentes, nec principem, nec sacrificium, nec altare, nec sacerdotem, nec manifesta⁸¹. Alio item modo ab oculis eorum alimenta et lætitiā, et gaudium ablata esse dicimus. Ait enim Dominus: « Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei⁸². » Mentis autem cibus verbum est. Nemo dubitaverit affirmare hoc verbum, inquam, a Judæis ablatum esse; ad inopiam enim spiritualis alimonix redacti sunt; nec scripta Moysis intellexerunt, « sed usque hodie positum est velamen super cor eorum⁸³; » oderunt siquidem Christi oracula. Perit ipsis omnis esca spiritualis; non quod ipsa perniciosam passa sit, sed quia passis non apponitur; et quantum in ipsis fuit, nulla est amplius omnino. Verum Dominus in se credentibus delicias impertitur, et vitam lautam ac delicatam in bonis cœlestibus. Scriptum est enim: « Non occidet Dominus fame animam justī; vitam autem impiorum subvertet⁸⁴. »

Vers. 17, 18. *Saltaverunt vitulæ in præsepibus suis, dissipati sunt thesauri, suffossa sunt 212 torcularia, quia arefactum est triticum. Quid reponemus nobis? ferverunt armenta boum, quia non erant pascuæ eis, et greges ovium disperierunt.*

XIII. Etiam brutis animantibus divinitus inspirata Scriptura nonnunquam rationem affingit, naturam rerum lepore quodam et festivitate distinguens, et quasi moralem eorum œconomiam describens, quæ nos intelligere par est. Deinde quid mirum, etiamsi vitula dicatur aliquando saltasse flevisseque armenta boum? Intolerandum enim in modum fame premebantur. Forte enim exsillissent et lamentata essent ipsa arva, si quam intelligentiæ partem habuissent. « Dissipati sunt thesauri, inquit, et suffossa torcularia; » penitus neglecta forsitan, quod nihil ex agris colligeretur; sed falsa otiosa esset ad botrum in vinea, spica in agris utpote prostrata, aruisset, nec ad maturitatem pervenisset. Ideo ait, « Quid reponemus nobis? » Quia autem, ut dicit, cum fructibus mitioribus, et ipsæ

A Εὐρήσομεν δὲ τοιοῦτόν τι πεπονθότας καὶ αὐτοὺς δὴ μάλιστα τοὺς εἰς Χριστὸν πεπαρφηκότας. Γέγονε μὲν γὰρ αὐτοῖς ἐν ὀφθαλμοῖς ἡδη πῶς ἐ ἐ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, ὁ κόκκος τοῦ σίτου, ὁ πῶς εἰς γῆν, καὶ πολλοστὸς ἀναψύς, ὁ νοτὸς οἴνος, ὁ καρδίᾳς ἀνθρώπων κατευφραίνειν εἰδώς. Ἐπειδὴ δὲ οὐ διαλελοίπασι ταῖς ἀπειθείαις ὑβρίζοντες, γέγονεν αὐτοῖς ἐξ ὀφθαλμῶν, καὶ οἶον ἐκ μέσου βρώματα πνευματικά. Ἀποπεφοίτηκε γὰρ αὐτῶν ἡ παντὸς ἀγαθοῦ μέθεξις. Ἐξῆρται δὲ καὶ ἐξ οἴκου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐφροσύνη, καὶ χαρὰ. Δέδονται γὰρ εἰς ἐρήμωσιν, καὶ διατελοῦσιν οἱ τάλανες οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ ἀρχοντος, οὐκ οὐσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὔτε κερῶς, οὔτε δῆλων. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον B ἐξηγήσθαι φαμεν ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν τὰ τε βρώματα καὶ τὴν εὐφροσύνην, καὶ τὴν χαρὰν. Ἐφη μὲν γὰρ ὁ Κύριος: « Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντὶ βήματι ἐκπορευομένην διὰ στόματος Θεοῦ. » Νοῦ δὲ τροφή, λόγος. Οὐκ ἂν δ' ἐνδοκασίε τις τοῦτο τῆς Ἰουδαίων πληθύος ἐξηγήσθαι λέγειν. Γεγόνασι γὰρ ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς πνευματικῆς, οὐ νενοήκασιν τὰ Μωσέως, « ἀλλ' ἄχρι σήμερον κάλυμμα ἐπὶ τῆς καρδίας αὐτῶν κεῖται. » μεμισήκασιν γὰρ τὰ τοῦ Χριστοῦ θεασίσματα. Ἰδιόθρευται αὐτοῖς πᾶσα ἡ πνευματικὴ τροφή, οὐκ αὐτὴ παθοῦσα τὸν διαβρον, ἀλλὰ τοῖς πεπονθόσιν οὐκ ἐτι παρακειμένη, καὶ ὅσον ἤκεν εἰς ἐκεῖνους, οὐδὲ ὑπάρχουσα παντελῶς. Ἄλλ' ὁ γε Κύριος τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν τὸ χρῆναι τρυφᾶν C διανέμει, καὶ ἐνσπαταλᾶν ἀγαθοῖς τοῖς ἄνωθεν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι: « Οὐ λιμοκτονήσῃ Κύριος ψυχὴν δικαίου, ζωὴν δὲ ἀσεδῶν ἀνατρέψει. »

Ἐσκήρτησαν θαλάσσις ἐπὶ ταῖς φάτναις αὐτῶν, ἡφασίθησαν θησαυροὶ, κατεσκάφησαν ληροί, ὅτι ἐξηράθη σίτος. Τί ἀποθήσομεν ἑαυτοῖς; ἐκλαυσαν βουκόλια βοῶν, ὅτι οὐχ ὑπῆρχε τροφή αὐτοῖς, καὶ τὰ ποιμνία τῶν προβάτων ἡφασίθησαν.

ΓΓ. Καὶ τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων ἐσθ' ὅτε λόγον περιτίθησιν ἡ θεόπνευστος Γραφή, τὰς τῶν πράξεων φύσεις εἰς τὸ εὐχαρῖ τε καὶ ἀστελεῶς ἔχον ἐντέλῃως διαποικίλλουσα, καὶ οἶον ἐν εἰδει γράφουσα τὰς οἰκονομίας, ὧν ἂν πρέποι νοεῖν. Εἶτα τί θαῦμα, κἂν εἰ δάμαλις λέγοιτο διασκερτᾶν τυχόν, κλαῦσαι τε βουκόλια βοῶν; Ἀφορητῶς γὰρ αὐτὰ κατεπιέζοντο τῷ λιμῷ. Τάχα πῶς καὶ ἀνεσκήρτησαν ἂν, καὶ τεθρηνηκασιν ἄγροί, εἴπερ ἦν αὐτοῖς ἀσθησις τῶν ἐπεννηγμένων. Ἠφανίσθαι δὲ φησι θησαυροῦς, καὶ κατεσκάφθαι ληνοῦς, οὐδεμιᾶς που τάχα φροντίδος ἡξωμένους, διὰ τοι τὸ μηδὲν ἐξ ἀγρῶν συλλέγεσθαι, ἀλλὰ δρεπάνῃ μὲν ἀπρακτεῖν τὴν ἐν ἀμπέλω καὶ βότρωι, ξηρὸν δὲ καὶ ἀτελεσφόρητον τοῖς ἀγροῖς ἐπικλίνειν τὸν στάχυν. Ταύτη φησί: « Τί ἀποθήσομεν ἑαυτοῖς; » Ὅτι δὲ, ὡς ἔφη, ταῖς τῶν καρπῶν ἡμέροις καὶ αὐτὰ

⁷⁹ Joan. vi, 33. ⁸⁰ Joan. xii, 24, 25. ⁸¹ Eccli. xl, 30. ⁸² Dan. iii, 38. ⁸³ Matth. iv, 4. ⁸⁴ II Cor. iii, 15. ⁸⁵ Prov. x, 5.

συνδιωλάσασιν αὐτῆς ἐρήμου πόαι, καθίστησιν ἐναργές, ἠφανίσθαι λέγων καὶ αὐτὰ τῶν προβάτων τὰ πομνία, λιμῶ πάντως κατεφθαρμένα, καὶ τῆς συνήθους καὶ φιλαίτετης αὐτοῖς ἐστερημένα ζωῆς. Ἐφαρμόσει δὲ καὶ ταῦτα σοφῶς ταῖς Ἰουδαίων συμφοραῖς, οἱ πεπαρρηήκασιν εἰς Χριστόν.

Πρὸς σέ, Κύριε, βοήσομαι, ὅτι πῦρ ἀνήλωσε τὰ ὠραῖα τῆς ἐρήμου, καὶ φλόξ ἀνήψε παντεὶ τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου ἀνέβλεψαν πρὸς σέ, ὅτι ἐξηράνθησαν ἀφέσεις ὑδάτων, καὶ πῦρ κατέφαγε τὰ τῆς ἐρήμου.

ΙΔ'. Ὁραῖα μὲν τῆς ἐρήμου φησὶ τὰ ἐν πεδίοις τάχα που τοῖς ἀνθρώποις αὐτομάτως ἀναφύομενα ἕξλα γε μὴν τοῦ ἀγροῦ, τὰ ἐν κήποις καὶ παραδείσοις εὐγενῆ βλαστήματα, καὶ ταῖς ἐξ ὠρῶν εὐκαρπίας περιανθίζεσθαι πεφυκότα. Ταῦτα δὲ ἐν εἰδει πυρὸς κατεδηδοκῆναι φησὶν μονονοῦχί βροῦχόν τε καὶ ἐρυσίδην. Ποιεῖται δὲ χρησίμως τὴν πρὸς Θεὸν εὐχὴν ἐκτενέστατα, διδάσκων, ὡς ἥμισυ μὲν παρ' ἐτέρου ζητεῖν δεήσει τῆς συμφορᾶς τὴν ἀπόστασιν, προσάγειν δὲ μόνη τῷ σώζειν ἰσχύοντι τὰς λιτάς, καὶ ὡς ἐξ ὀργῆς ἐπάγοντι τὰ καταλυπεῖν εἰωθότα. Μὴ γὰρ δὴ χρῆναι φρονεῖν εὐ μάλα φησὶν αὐτομάτως συμβῆναι τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν, ἐπενηνέχθαι δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ θεῶν αὐτοῖς μνημάτων, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμῖν ὁ τῶν ὀλων Θεὸς διὰ φωνῆς ἐτέρου προφήτου φησὶν· « Εἰ ἔσται κακία ἐν πόλει, ἦν Κύριος, οὐκ ἐποίησεν. » Οὐ γὰρ ἂν γένοιτό τι τῶν κακοῦν εἰωθότων πόλεις, ἢ χώρας, ὁ πράττειτο ἂν μὴ οὐκ ἐφιέντος Θεοῦ. Σάζει γὰρ οὐδ' ἂν ἔλοιτο, καὶ ἀπαλλάττει κακῶν. Ἀναπέθει οὖν τῶν λελυπηκότων τὴν λύσιν ζητεῖν παρὰ Θεοῦ, ριπτοῦντας μακρὰν τὴν οὐρανὸν δεῖν τῆς τῶν ψευδωνύμων θεῶν χειρὸς, καὶ ἐπικουρίας δεδεηθῆναι τὰ κατ' αὐτοῦς. « Ἐξηράνθησαν δὲ, φησὶν, ἀφέσεις ὑδάτων. » Ἐτετοῦ γὰρ οὐκ ἄρθοντος τὴν γῆν, καθιεμένης δὲ πρὸς τοῦτω τῆς ἐρυσίθης, ἐξωπλισμένης δὲ καὶ ἀκρίδος, καὶ βρούχου πηδῶντος, καὶ κάμπης ἐρπούσης, πῶς ἂν ἀμφίβολον ἦν ὡς πάντως οἴχοιτο ἂν αὐτοῖς τὰ ζωαρχῆ πρὸς τὸ μηδέν; Καταφθειρομένης δὲ καὶ πόδας, πᾶσα πως ἀνάγκη καὶ κτήνη παθεῖν τὸν ὀλεθρον.

Φαίην δ' ἂν, ὅτι τάχα που καὶ Ἰουδαίους, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐπιστρέφουσι πρὸς Θεόν, πρέπει ἂν εἰπεῖν τὰς τοιαύτας φωνὰς, ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἐνδείαις ἐντεθλιμμένοι, καὶ κατοικιμῶζουσι. Δεδαπάνηται γὰρ αὐτοῖς ὡς ὑπὸ πυρὸς τὰ εἰς νοῦν ἀγαθὰ, ἀκρις τε αὐτὰ νοσητὴ κατεδήδοκε, καὶ ἐξηράνθησαν ἀφέσεις. Ἐνετείλατο γὰρ ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξαι ὑπερὶ ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ γένος, καὶ γέγονεν ἄδατος τε καὶ ἀνυδρος γῆ, ἥτις οὐ κατοικηθήσεται. Ἡμῶν δὲ ὅθι πέρι τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων προανεφώνηι Θεός, καὶ τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων ἀμφιλαφεστάτην ἔσεσθαι τὴν χορηγίαν ὑπεδήλου, λέγων· « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμὸν, καὶ οἱ βουνοὶ ῥυήσονται γάλα, καὶ πᾶσαι αἱ ἀφέσεις Ἰουδα ῥυήσονται ὑδάτα, καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμάρρουν τῶν σχοίνων. » Καὶ

A solitudinis herbæ perierunt, subjicit clare, ovium greges interiisse, fame enectos funditus, consueto et gratissimo ipsorum victu privatos. Hæc porro non inscite ad Judæorum calamitates trahentur, qui Christum injuriis vexaverunt.

Vers. 19, 20. Ad te, Domine, clamabo, quoniam ignis consumpsit speciosa deserti, et flamma succendit omnia ligna agri, et jumenta campi suspexerunt ad te, quoniam arefactæ sunt emissiones aquarum, et ignis devoravit speciosa deserti.

XIV. Speciosa deserti appellat fortasse, quæ in campis non aratis sponte enascuntur. Ligna vero agri, hortorum et viridariorum nobilia germina, et tempestiva fructuum copia circumornari solita. B Hæc velut ignem devorasse propemodum bruchum et rubiginem autumat. Intensissime autem Deum precatur, et utiliter, dicens minime apud alium quærendam depulsionem calamitatis, et soli supplicandum illi, qui salutem afferre potest, et iratus repellere, quæ habere molestiam consueverunt. Non enim cogitandum, et recte sane, hujusmodi mala per se contingere, sed ex ira divina potius inferri; id quod nobis universorum Dominus per os alterius prophetæ 213 indicat: « Si erit malum in civitate, quod non fecit Dominus 213. » Haud enim quidquam eorum quibus civitates et regiones affliguntur, Deo non immitteente eveniret. Servat enim quos vult, et malum immunes reddit. Suadet igitur propheta, eorum quæ nocent repulsam a Deo putere, opinione illa procul ejecta, falsorum deorum opem, manum et auxilium in suis rebus sibi esse implorandum. « Arefactæ sunt, inquit, emissiones aquarum. » Pluvia quippe terram non irrigante, et immixta præterea rubigine, armata item locusta, et bruchis sal-tante, et eruca repente, quinam dubium erat, quin ipsa vitæ sustentandæ necessaria perirent funditus? Herba autem intereunte, prorsus et jumenta interire necesse esse.

Dixerim porro, fortasse a Judæis, extremis mundi temporibus ad Dominum revertentibus bonorum inopia pressis et ejulantibus, apte dici posse hæc voces. Consumpta sunt enim, quasi ab igne, ipsorum bona animi, locusta quæ mente concipitur illa devoravit, et exaruerunt emissiones aquarum. Mandavit enim nubibus ne pluerent imbrem super terram, pro more et natura sua 213, et facta est terra inopia et inaquosa 213, quæ non habitabitur. De nobis autem in fide justificatis prænuntiavit Deus, et per Christum nos charismatis copiosissime donatum Iri significavit, his verbis: « In illa die stillabunt montes dulcedinem, et colles fluent lacte; et omnes emissiones Juda fluent aquis, et fons de domo Domini cgregietur, et irrigabit torrentem fanium 213. » Quin et aliter: « Ego Dominus Deus; ego exau-

213 Amos iii, 6. 213 Isa. v, 6. 213 Psal. lxxii, 3.

213 Joel iii, 18.

diam eos Deus Israel; non derelinquam eos, sed aperiam in montibus flumina, et in medio camporum fontes, et faciam desertum in paludes, et sitientem terram in aquæductus⁶⁶. In his itaque nos sumus. Quod si ad poenitentiam se conferent, et Deum respicient, et dicent etiam ipsi, « Ad te clamabo, » accipient aquarum emissiones, et haurient nobiscum aquam quæ sola intelligentia videtur, de fontibus Salvatoris⁶⁷, potabunturque torrente voluptatis⁶⁸ a Deo Patre, et fontem vitæ in cordibus habebunt. Apponentur ipsis etiam ad delicias speciosa deserti, id est, pascua bona et ampla, convertentia eos ad cognitionem divinam et evangelicam, quæ in Christo mente concipitur.

214 CAP. II.

Vers. 1, 2. *Canite tuba in Sion, prædicate in monte sancto meo, et conturbentur omnes habitantes terram, quoniam adest dies Domini; quoniam prope est dies tenebrarum et culiginis, dies nubis et nebulæ.*

XV. Venuste sane rursus nobis belli facies describitur, et vera est descriptio, sive in locusta, sive in brucho forte intelligatur, sive quis de ipsis Babyloniis accipere maluerit. Quasi enim bello jam per portas ingresso, et per totam ferme Sionem, seu per totam Judæam vulgato, tumultu et terroribus urbem completam esse dicit: « Adest enim dies Domini. » Quod hanc habet vim: res non est amplius nuda prædictio, sed ante oculos omnia quæ prænuntiata fuerunt, et ipsa experientia gesta sunt. Ac melius erat multo ad meliora se applicare voluisse, et ante adventum præsentiamque malorum sollicitudinem excussisse. Itaque de poenitentia incertum esse consilii non sinit, sed deposito animi velut languore et ignavia, ad operis studium expedite aggredi, et ad voluntatem sibimetipsis viriliter succurrendi incumbere jubet, ad Deum properando, veterumque delictorum maculas virtutibus sufficiens delendo videlicet. Ideo ait prope adesse diem Domini, qua futuri sint tanquam in nebula, et tenebris, famem a locusta iavendam, sive ex Assyriorum impressione supra caput ipsis astantem calamitatem et perniciem metuentes.

Vers. 2, 3. *Sicut mane fundetur super montes populus multus, et fortis; similis ei non fuit a saculo, et post eum non erit usque ad annos in generationes generationum. Ante eum ignis consumens, et post eum succensa flamma. Sicut paradisi voluptatis terra ante faciem ejus, et posteriora illius sicut campi desolationis, et salvatus non erit ei.*

XVI. Mane videtur appellare aut matutinum rorem qui universe per lines regionis diffusus, nihil

A μήν και ἐτέρως: « Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, ἐγὼ ἐπακούσομαι ὁ Θεός Ἰσραὴλ, και οὐκ ἐγκαταλείψω αὐτούς, ἀλλ' ἀνοίξω ἐπὶ τῶν ὀρέων ποταμούς, και ἐν μέσῳ τῶν πεδίων εἰς ἕλη, και τὴν διψῶσαν γῆν ἐν ὑδραγωγοῖς. » Οὐκοῦν ἡμεῖς μὲν ἐν τούτοις. Εἰ δὲ δὴ βιάζοιεν πρὸς μετάγνωσιν, και ἀναβλέψοιεν πρὸς Θεὸν, λέγοιέν τε και αὐτοί, « Πρὸς σέ, Κύριε, κεκράξομαι, » λήφονται τὰς τῶν ὕδατων ἀφείσεις, ἀντλήσουσι τε μεθ' ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ νοητὸν, και ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου ποτισθήσονται, και τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ και Πατρὸς, και τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς ἐξοῦσιν ἐν καρδίαις. Παρακεῖσται δὲ αὐτοῖς εἰς τρυφήν και τὰ ὠραία τῆς ἐρήμου, τούτεστι, νομὴ καλὴ και ἀμφιλαφῆς, εἰς γνῶσιν αὐτοῦς ἀποστρέφουσα τὴν ἐν Χριστῷ νοουμένην θείαν τε και εὐαγγελικὴν.

ΚΕΦΑΛ. Β.

Σαλπίζετε σάλπιγγι ἐν Σιών, κηρύξατε ἐν ὄρει ἀγίῳ μου, και συγχυθήτωσαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, διότι πάρεστιν ἡμέρα Κυρίου, ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα σκότους και γνόφου, ἡμέρα τριγέλης και ὀμίχλης.

IE' Γράφεται δὴ πάλιν ἀστειῶς ἡμῖν τοῦ πολέμου τὸ σχῆμα. Εἴη δ' ἂν και ἐπ' ἀμφοῖν ἀληθές, κἂν εἰ ἐπ' ἀκρίδος και βροῦχου τυχὸν νοοῖτο, κἂν εἰ ἐπ' αὐτῶν ἐλοιτό τις τῶν Βαβυλωνίων. Ὡς γὰρ ἤδη τοῦ πολέμου βεβηχότος τε εἰσω θυρῶν, και μονομουχλὴ κατὰ πᾶσαν τὴν Σιών, ἤγουν ἐν ὄλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ περιρηγελμένου, και θορύβου, και δειμάτων ἀναπλησθῆναι τὴν πόλιν φησίν: « Πάρεστι γὰρ ἡ ἡμέρα Κυρίου. » τούτεστιν, οὐκέτι προαγόρευσις τὸ χρῆμα μόνον, ἀλλ' ὡς ἐν ὄρει τὰ πάντα, και ἐν αὐταῖς γεγονάσι ταῖς πείραις τῶν πάλαι προρηγελμένων, οὐς ἦν ἀμεινον κατὰ πολὺ μεταφοιτῆν ἐλθεῖν πρὸς τὴ βελτίω, και πρὸ ἐφόδου και παρουσίας, τὴν τῶν κακῶν ἀποσείσθαι φροντίδα. Οὐκοῦν πρὸς μετάγνωσιν ἀλύεσθαι οὐκ ἐξ· μεθιέντας δὲ ὡσπερ τὸ τῆς γνώμης ἀναπεπτωκὸς και τὸ ῥάθυμον, εἰς φιλεργίας ἕναι καλεῖται γοργῶς, και ἐπὶ γε τὸ βούλεσθαι σφίσι αὐτοῖς ἐπαμύναι γενικῶς, Θεῷ δηλονότι προσθόντας, τῶν ἀρχαίων αἰτιμάτων ἀφανίζοντας τὰ ἐγκλήματα ταῖς τῶν ἀμεινόνων ἐπαγωγαῖς. Ταῦτητοι φησιν ἐγγύς εἶναι τὴν ἡμέραν Κυρίου, καθ' ἣν ἔσονται μὲν ὡς ἐν ὀμίχλῃ και σκότῳ, τὸν ἐκ τῆς ἀκρίδος δεδιότες λιμῶν, ἤγουν τὴν ἐκ τῆς Ἀσσυρίων αὐτοῖς ἐπηρητημένην ἀθλιότητα και καταφθοράν.

Ως ὄρθρος χυθήσεται ἐπὶ τὰ ὄρη λαὸς πολλὸς και ἰσχυρὸς· ὁμοίος αὐτῷ οὐ γέγονεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, και μετ' αὐτὸν οὐ προστεθήσεται ἕως ἐτῶν εἰς γενεὰς γενεῶν. Τὰ ἐμπροσθεν αὐτοῦ πῦρ ἀναλίσκον, και τὰ ὀπίσω αὐτοῦ ἀναπτομένη φλόξ. Ὡς παράδεισος τρυφῆς ἡ γῆ πρὸ προσώπου αὐτοῦ, και τὰ ὀπισθεν αὐτοῦ πεδίων ἀφανισμοῦ, και ἀνασωζόμενος οὐκ ἔσται αὐτῷ.

IG' Ὅρθρον ἀποκαλεῖν ἔοικεν ἢ τὴν ἐν ὄρθρῳ ὄρσον, ἢ ἐπειδὴν ὄλος καταχέεται τῶν ὄρων, ἀφῆσται

⁶⁶ Isa. xli, 17, 18. ⁶⁷ Isa. xii, 3. ⁶⁸ Psal. xxxv, 9.

τῶν ἐν αὐτοῖς οὐδὲν ἀκατάρδευτον· ἤγουν τὰς πρώτας ἡλίου βολὰς, καὶ τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας τὴν εὐθὺ τε καὶ ἐν ἀρχῇ ἀνάλαμψιν, ἣ ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων καὶ πρό γε τῶν ἄλλων μονονουχὶ καὶ ἐνευρύνεται, καὶ κατερυθραίνεται βουνοῦς. Οὕτως φησὶν ἐπὶ τὰ ὄρη ἔσεσθαι τὸν λαὸν τὸν ἰσχυρὸν, ἀκρίδας τυχόν, ἤγουν ἐξ ὁμοιότητος αὐτῶν, τῶν Ἀσσυρίων, ὡς ἐν πληθῷ νοουμένων ἀπαραβλήτῃ. Λοιπὸν, «Ὅμοιος γὰρ, φησὶν, αὐτῷ οὐ γέγονεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, οὔτε μὴν ἔσται ποτέ.» Ἐπειδὴ δὲ ταῖς τῶν ἀκρίδων ἐμβολαῖς δαπανᾶται μὲν τὸ παρεμπύπτον εὐθύς· εἰ δὲ δῆπου τι καὶ περιλειφθῆσιν τυχόν, ἔργον καὶ αὐτὸ ἔσται τῶν ἐπομένων ταῖς πρώταις, «Πῦρ ἀνάλλσκον,» ἔφη τὰ ἔμπροσθεν αὐτοῦ, φλόγα δὲ ἀναπτομένην τὰ κατόπιν καὶ ἐπόμενα. Τοῦτο δὲ αὐτὸ δράσειεν, οἰμαί που, καὶ πολεμίων στρατός. Ἐφθονταὶ γὰρ πάντως ταῖς τῶν φθασάντων ἀγερωχίαις ὁμοῦ καὶ αὐθαδεῖαις καὶ οἱ κατόπιν ἰόντες βραχύ. Ποιήσονται δὲ τὴν γῆν ὡς τρυφῆς παράδεισον, ἄρδην ἀποκείροντες, καὶ ἐνσπαταλῶντες τοῖς εὐρισκομένοις. Ἐχει δὲ τὸ ἀληθὲς ὁ λόγος, καὶ εἰ ἐπ' αὐτῆς ἐκφέροιο τῆς ἀκρίδος.

Ὡς ὄρασις ἵππων, ἢ ὄρασις αὐτῶν, καὶ ὡς ἰππεῖς, οὕτως καταδιώξονται. Ὡς φωνὴ ἀρμάτων ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐξαλοῦνται, καὶ ὡς φωνὴ φλογὸς πυρὸς κατεσθίουσης καλάμην, καὶ ὡς λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρὸς παρατασσόμενος εἰς πόλεμον.

ΙΖ'. Τὴν ἀκρίδα, καὶ τὸν βρούχον, εἰ δὲ φέροιντο κατὰ χωρῶν καὶ πόλεων, οὐδὲν ἐν μείσοι φησὶν ἔσεσθαι ἵππου τῆς μαχιμωτάτης. Οὕτω γὰρ κατασκιρτήσει τῆς γῆς, ὡς τάχα που καὶ ἀρμάτων ἀπομιμῆσθαι κτύπον. Ἀπάσαις τε γὰρ ἐπιθρῶσκουσι κορυφαῖς ὀρέων, καθίπτανται δὲ καὶ βουνοῦ παντὸς, καὶ φλογὸς ἰποτελοῦσιν ἡχὴν καταπιμπράσης καλάμην. Φασὶ γὰρ οὐ δίχα κτύπου πράττεσθαι παρ' αὐτῶν ἐν ἀγροῖς τὴν κατὰπτωσιν· ἡχῶ δὲ τινα τῶν ὀδόντων ἀποτελεῖσθαι βληχρὰν, περιθραυομένων αὐταῖς τῶν πεπωκότων, ὡς ἀνέμου φλόγα διαρρίπτιζοντος. Εἰ δὲ δεῖ πολεμίων ἡλίφ αὐτὴν παρεϊκάζεσθαι, πάλιν τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν· ἅττει γὰρ κατὰ πληθύν, καὶ ὀλίγα τοῖς ἀνδριζομένοις ἐν μάχαις παραχωρεῖ. Βορὸν γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ διὰ πληθύν ἀμέτρητον οὐκ εὐκαταγώνιστον, μᾶλλον δὲ καὶ δυσάντητον. Ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένοιτο καὶ περὶ τῶν Ἀσσυρίων λόγος· εἰ δὲ βούλοιτό τις τάχα που καὶ περὶ αὐτῆς τῆς τῶν Ῥωμαίων στρατείας, οἱ δίκην ἀκρίδος τὸν Ἰσραὴλ κατεδηδῶκασιν εἰς Χριστὸν πεπλημμεληκότα, οὐδ' οὕτω κακῶς.

Ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ συντριβήσονται λαοί.

ΙΗ'. Χρῆμα γὰρ, ὡς ἔφη, ἔμαχον καὶ δυσκαταγώνιστον παντελῶς ἀνθρώποις, βρούχου καὶ ἀκρίδος ἐμβολῆ.

Πᾶν πρόσωπον ὡς πρόσκλυμα χύτρας.

ΙΘ'. Ἀληθὲς γὰρ, ὅτι δειμασὶ τε καὶ λύπαις ταῖς ἀφορήτοις ἔσθ' ὅτε καὶ ἡ τῶν προσώπων ἀνθη μαραινεται, καὶ καταμελαίνεται πῶς εἰς τὸ ἀκαλλῆς τοῖς ἐκ τοῦ θορύβοις μονονουχὶ μεταχρῶννυμένη.

Ὡς μαχηταὶ διαδραμοῦνται, καὶ ὡς ἄνδρες πολεμιστὰ ἀναβήσονται ἐπὶ τὰ τεῖχη.

A in ipsis siccum relinquit; aut certe primos solis radios, et diurni luminis repentinum ac primum splendorem, qui in jugis montium prius expanditur et **215** purpurea luce colles convestit. Sic ait super montes fore populum fortem, locustas, credo, aut ex similitudine ipsarum, Assyriorum, per multitudinem incomparabilem intellectorum. Subjicit enim mox, «Similis ei non fuit a sæculo, et post eum non erit.» Quoniam autem locustarum irruptionibus quod occurrit confestim consumitur, et si alicubi quidpiam forte superfuerit, id ipsum quæ primas sequuntur absumunt, «ignis consumens,» inquit, ea quæ ante ipsum, flamma autem succensa in his, quæ post ipsum, et sequentibus. Hoc ipsum facient, puto, et hostiles copiarum. Plane enim præcedentium superbiam et arrogantiam imitabuntur, qui parvo intervallo consequentur. Fœcient autem terram ut paradisi voluptatis, penitus spoliantes eam, et voluptariam viventes vitam in his, quæ in ea invenerint. Hoc verum est, etiam si de locustis pronuntietur.

VERS. 4, 5. Sicut visio equorum aspectus eorum, et sicut equites, sic persequentur. Sicut vox quadrigarum super vertices montium exsillent, et sicut vox flammæ ignis devorantis stipulam, et sicut populus multus et fortis paratus ad prælium.

XVII. Locustam et bruchum, si in agros et urbes irruant, non minus valere ait quam equitatum bellicosissimum. Sic enim e terra exsillent, ut pene et quadrigarum sonitum imitentur. Et super omnes montium vertices subsultabunt, et de omni colle devolabunt, et flammæ crepitum stipulam exurentis edent. Ferunt enim non citra strepitum eas in agros decidere, et sonitum non tenuem audiri dum prostratas fruges dentibus commolunt, ceu flammis vento diffundente crepitantibus. Quod si eas hostium cuneis comparare velimus, nihil absurdum faciemus. Nocent enim multitudine, et viris in pugna parum cedunt. Res edax, et propter immensam copiam non facile expugnabilis, vel potius oppugnata difficilis. Hoc idem de Assyriis dicere licet. Quod si cui forte placet, idem de Romanorum exercitu non male assermet, qui instar locustæ Israel in Christum sceleratum depæsti sunt.

VERS. 6. A facie ejus conterentur populi.

XVIII. Est enim, ut dixi, inexpugnabilis et insuperabilis **216** omnino hominibus bruchi et locustæ irruptio.

Omnis vultus sicut adustio ollæ.

XIX. Verum est enim terroribus et tristitiis intollerabilibus aliquando et florem vultus marcescere, et denigrari quodammodo ad deformitatem, illis tumultibus tantum non in alium colorem commutatum.

VERS. 7. Sicut pugnatōres discurrunt, et sicut viri bellatores ascendent super muros.

XX. Incursabunt enim instar bellicosissimorum, A
terroribus et pigris superiores, et super ipsa moenia se tollent, quasi audacem irruitionem meditantibus.

Vers. 8. *Et unusquisque in via sua ambulabit, et non declinabunt a semitis suis, et unusquisque a fratre suo non recedet.*

XXI. Carent enim rege locustæ, et ordinatim uno velut signo dato in expeditionem exeunt. Narrant autem eas serie quadam, et quasi per acies volare, minimeque sejungi, et sic vicissim officiose prosequi et assectari, ac si sorores essent, mutuum amorem natura illis dispensante.

Aggravati in armis suis ibunt.

XXII. Arma, ut arbitror, dentes fortasse nominat, quibus bellam gerunt, et velut in pugna edunt facinora, consumpta herbis. segete prostrata et plantis arefactis.

Et in jaculis suis cadent, et non consumentur.

XXIII. Locustæ non quidem telorum cuspidibus vulnerant quos oppugnant, nec arcus alicunde contendunt. Sed dum apta esui perdunt, fame et penuriam terroribus aliquo modo interficiunt. Nec porro ad talem calamitatem reductis commoda ruri perisse satis erit: insuper in ædes et urbes ingressum, et atrociter turbantem locustarum sustinebunt exercitum. Aut etiam ipsum Assyrium his verbis demonstrat, «*Fi non consument.*» Periude ac si dicat, nec iste finis erit iræ, ultra enim procedet. Sequitur namque:

Vers. 9, 10. *Urbem apprehendent, et super muros discurrunt, super domos ascendunt, et per fenestras intrabunt sicut fures. Ante faciem ejus confundetur terra, et commovebitur cælum; sol et luna contenebrantur, et stellæ mittent in occasum lumen suum.*

217 XXIV. Audis devoluturas, et super muros ipsos urbis, et ut herbam deprædaturas, sicut grassatores vestimentis viatores nudant. Et per fenestras irruent, et populos conturbabunt, tantum non omnia miscentes, ut jam et ipsum cælum concuti videatur, et sol, ac luna; atque etiam stellæ suum lumen quasi inhibere. In his porro rursus oratio quod addi possit, nihil relinquit, et terræ habitatoribus intolerabilem ac dolorum refertam calamitatem ante oculos ponit. Est autem vera, quamvis de hominum exercitu accipiatur, cum regiones et urbes incursarint. Instar locustarum enim omnia operientes, agris detrimentosi sunt, civitates vexant, muros ascendentes, et in domos invadentes, feritateque cum horribilo terræ motu certantes.

Vers. 11. *Et Dominus dabit vocem ante faciem fecititudinis suæ; quia multa sunt nimis castra ejus,*

Κ' Καταθέ[ρ]ουσι γὰρ ἐν ἰσῷ τοῖς μαχιμωτάτοις ἄρκου τε ἀμείνους ὑπάρχουσαι καὶ δειμάτων, καὶ αὐτῶν ὑπερραθήσονται τῶν τειχῶν, θρασεῖαν ὡσπερ τινὰ μελετῶσαι τὴν ἐμβολήν.

Καὶ ἕκαστος ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ πορεύσεται, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνωσιν τὰς τρίβους αὐτῶν, καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ οὐκ ἀφῆξεται.

ΚΑ'. Ἀδασλευτον γὰρ ἡ ἀκρίς· ἐκστρατεύει μὲν γὰρ ἐξ ἐνὸς εὐτάκτως καλεῦσματος. Φασὶ δὲ αὐτὰς στοιχηθῶν ἰέναι, καὶ ὡς ἐν τάξει διίπτασθαι, καὶ ἔκστα μὲν ἀπονοσφίεσθαι, περιέπειν δὲ οὕτως ἀλλήλας, ὡσανεὶ καὶ ἀδελφαί, φύσεως αὐτῆς βραβευσούσης τὸ φιλόλληλον.

Καταβαρυνόμενοι ἐν τοῖς βελίοις αὐτῶν πορεύσονται.

ΚΒ'. Ὅπλα δὲ, οἷμαί που, τοὺς ὀδόντας φησὶ, δι' ὧν αὐταῖς ὁ πόλεμος, καὶ τὰ ὡς ἐν μάχαις κατορθώματα. δαπανωμένης μὲν πώας, ληίου δὲ πίπτοντος, καὶ φυτῶν ἀναινομένων.

Καὶ ἐν τοῖς βέλεσιν αὐτῶν πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν.

ΚΓ'. Βάλλουσι μὲν ἀκρίδες οὐ βελῶν ἀκίσι τοὺς πολεμίουσους, ἀλλ' οὐδὲ τόξον αὐταῖς ἐντείνεται ποθεν, κατακτείνουσι δὲ ὡσπερ τῶν ἐδωδῖμων καταφθοραῖς, καὶ τοῖς λιμοῖς, καὶ ἐνδείαις δειμασιν. Ὅτι δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ὑπὸ τοιαύτῳ πεσοῦσι συμφορῶν οὐκ ἂν ἐξαρκέσειε τὸ ἀπολέσθαι τὰ ἐν ἀγροῖς, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἰκοῖς αὐτοῖς καὶ πόλεσιν εἰσπεφοιτηκότας, καὶ παρενοχλοῦντα δεινῶς, τὸν ἐκ τῶν ἀκρίδων ἔξουσι στρατόν. Ἦγουν καὶ αὐτὸν τὸν Ἀσσύριον παρέδειξεν, εἰπὼν· «Καὶ οὐ μὴ συντελέσωσιν.» Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. Καὶ τοῦτο οὐκ ἔσται τὸ τῆς ὀργῆς πέρας, παρέλθοι δὲ καὶ ἐπέκεινα· φησὶ γάρ·

Τῆς πόλεως ἐπιλήψονται, καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν δραμοῦνται, καὶ ἐπὶ τὰς οἰκίας ἀναθήσονται, καὶ διὰ θυρίδων εἰσελεύσονται ὡς κλέπται. Πρὸ προσώπου αὐτοῦ συγχυθήσεται ἡ γῆ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανός. Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, καὶ τὰ ἄστρα δύσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν.

ΚΔ'. Ἀκούεις ὅτι καταπηθήσονται μὲν καὶ αὐτῶν τῶν τειχῶν, καὶ οἶον αὐτὴν καταδηῶσαι τὴν πᾶσαν, ἐν ἰσῷ τοῖς εἰωθόσι λυποδυτεῖν, καὶ διὰ θυρίδων ἐμβολοῦσι, δῆμους συγχέουσαι, καὶ μονονουχὶ διακυκλώσαι τὸ πᾶν, ὡς ἤδη δοκεῖν καὶ αὐτὸν δεδοῖσθαι τὴν οὐρανόν, ἥλιον δὲ καὶ σελήνην, καὶ μέντοι καὶ ἄστρα τὸ οἰκεῖον ὡσπερ ἀνακόψαι σέλας. Γέγονε δὲ πάλιν ἐν τούτοις ἡμῖν ὑπερβολικὸς ὁ λόγος, δύσεστέον τε καὶ πολυαλήθην τοῖς τὴν γῆν οἰκοῦσι τὴν συμφορῶν ἀποφαίνων. Ἀτρεχῆς δὲ ὁ λόγος, κἂν εἰ ἐπ' ἀνθρώπων στρατιαῖς νοοῖτο πάλιν, εἰ καταβεῖν ἔλοιτο χῶραν τε καὶ πόλεις. Ἐν ἰσῷ γὰρ ταῖς ἀκρίσι τὰ πάντα περιχέόμενοι, διαλυμαίνονται μὲν ἀγροῦς, καταθλίβουσι δὲ καὶ πόλεις, τειχῶν ὑπεραιρόμενοι, καὶ οἰκοῖς αὐτοῖς ἐπεισθέοντες, καὶ ταῖς ἀπὸ σεισμοῦ δείμασι φιλονεικοῦντες εἰς ἀγριότητα.

Καὶ ὁ Κύριος δώσει φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου δυνάμεως αὐτοῦ· ὅτι πολλὴ ἐστὶ σφόδρα ἡ

παρεβολή αὐτοῦ, ὅτι ἰσχυρά ἔργα λόγων αὐτοῦ· *Δ quoniam fortia opera sermonum illius, quia magna dicitur magnā die ἡμέρα Κυρίου, μεγάλη, καὶ ἐπιφανῆς σφόδρα.*

ΚΕ'. Ἐφην ἤδη φθάσας, ὅτι σκοπὸς τῶ προφήτῃ δεινὴν καὶ δυσδιακόμιστον ἀποφῆναι τὴν συμφορὰν, ἵνα δὴ μεταχωροῖεν ἐπὶ τὸ ἐθέλειν τὰ ἀμείνω τε ἤδη ὄρῃν, καὶ μὴν καὶ βουλευέσθαι σωφρονέστερον, οἱ ταῖς εἰς φαυλότητα παρατροπαῖς λελυπηκότες τὸν νομοθέτην. Οἶδε γάρ, οἶδε ἢ τῶν ἀλγημάτων ὑπερβολὴ μετακομίζειν εὐκόλως τινὰς ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ γε τὸ ἐλέσθαι ὄρῃν τὰ ἀνδάνοντα λοιπὸν τῶ σώζειν εἰκῆσθαι καὶ ἀπαλλάττειν ἰσχύοντι. « Δώσει δὴ οὖν ὁ Κύριος τὴν φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου δυνάμεως αὐτοῦ, » μονοουχὶ στρατηγῶν, καὶ παραθήγων ὡς ἐπ' ἐχθρούς. Πρέπει γὰρ ἂν οὐχ ἐτέρῳ τῷ μᾶλλον, πλὴν ὅτι τοῖς προασπίζουσι, καὶ τῶν ἄλλων προτεταγμένοις τὸ διεγείρειν τὸ μάχιμον, καὶ οἰκείαν ἠγεῖσθαι τὴν παρεμβολήν. Ὑπεμφαίνει δὲ διὰ τούτων, ὅτι μὴ αὐτόματον ἔχει τὴν ἐφοδὸν τὰ δεινὰ, μήτε μὴν ἐκ τοῦ παρατυχόντος συμβέβηκεν ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον παρὰ Θεοῦ ἐπενήνεκται, λελυπημένον δηλονότι, καὶ ὁσίως ἤδη κολάζοντος. Καταπτοεὶ δὲ μᾶλλον αὐτούς, πλείστην τε ὄσην εἶναι λέγων τὴν παρεμβολήν, καὶ ὅτι ἰσχυρά ἔργα λόγων αὐτοῦ. Ἀμήχανον γὰρ μὴ πάντως εἰς πέρας ἔλθειν, ὅπερ ἂν γενέσθαι προστάτη Θεός. Καὶ γοῦν ἐφη πρὸς τινὰ τῶν ἁγίων προφητῶν, Ἰερემίας οὕτως ἦν· « Οὐχ οἱ λόγοι μου ὡσπερ πῦρ φλέγον, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλουζ κόπτων πέτραν; » Διϊκνεῖται γὰρ ὡσπερ διαπαντός ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ οἷς ἂν φθέγγεαιτο τὸ ἀντιστατοῦν οὐδὲν, εἶκει δὲ μᾶλλον, καὶ τὰ σκληρὰ, καὶ ἀντίτυπα καταθραύεται εὐκόλως, καὶ τοῖς δεσποτικοῖς θελήμασι καὶ οὐχ ἐκόντα παραχωρεῖ. « Μεγάλη δὴ οὖν ἀνθρώπου τῶν ἐπαχθησομένων δεινῶν διατρέχουσαν φήμην.

Καὶ τίς ἐστὶν ἰκανὸς αὐτῇ;

ΚΓ'. Τουτέστιν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν ἐπὶ γῆς ἀτεράμων οὕτως καὶ εὐσθενῆς, ὡς ἀντεξάγειν δύνασθαι ταῖς θείαις ὀργαῖς. Καὶ σοφὸς ἦν ἄγαν ὁ Δαβὶδ πρὸς Θεὸν ἀνακεκραγώς· « Σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεται σοι ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου; »

Καὶ νῦν λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν· Ἐπιστρέψατε πρὸς μὲ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ἐν τρηστείᾳ, καὶ κλαυθμῷ, καὶ κοπετῷ, καὶ διαρρήξαι τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. Καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν, ὅτι ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων ἐστὶ, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. Τίς οἶδεν εἰ ἐπιστρέψει, καὶ μετανοήσῃ, καὶ ὑπολήψεται ὀπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν, καὶ θυσίαν, καὶ σπονδὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν;

ΚΖ'. Ἐντεῦθεν ἂν μάθοις, καὶ μάλα σαφῶς, ὡς οὐχ ἐτέρου χάριν τινὸς ὑψοῦ μὲν τὰ διηγημένα ἐτίθει. Ἐκλήραν δὲ αὐτοῖς, καὶ δυσδιακόμιστον κομιδῇ προσεφώνει τὴν συμφορὰν, ἥ ὥστε λοιπὸν μεταστῆσαι τούτους εἰς μετάγνωσιν. Ἀπογινώσκων γὰρ οὐχ ἐξ. Διαθεβαιούται δὲ, καὶ μάλα σαφῶς, ὡς εἴπερ ἔλονται φρονεῖν τὰ βελτίω, καὶ τὰς ἰδίας ὁδοὺς κἄν

XXV. Dixi jam prophetæ consilium esse atrocem et intolerandam calamitatem ostendere; ut nimirum bene agere velle incipiant, et prudentius sibi consulant qui ad improbitatem detorti, legislatorem offenderunt. Solet enim, solet dolorum magnitudo facile nonnullos, et velut necessitate quadam, eo pervehere, ut de cætero cupiant facere illi grata qui salvare conseruit, et liberare a malis potest. « Dabit igitur Dominus vocem ante faciem fortitudinis suæ, » tantum non ipse dux exercitus eumque in hostem æuens. Non enim aliis potius quam propugnatoribus et aliorum ducibus milites ad pugnam excitare, et castra sua ducere convenit. Subindicat per hæc, non per se advenire mala, nec temere ac fortuito accidere; sed a Deo potissimum infligi, læso videlicet, et juste pœnas reposcente. Perterret autem eos magis, nimis multa castra esse dicens, et fortia opera sermonum ejus. Fieri siquidem haud potest ut non penitus finem consequatur quod Deus fieri mandaverit. Itaque quidam sanctorum prophetarum, Jeremias, inquam, ait : « Nunquid non verba mea quasi ignis ardens, dicit Dominus, 218 et quasi malleus conterens petram ? » Pervadit enim quodammodo omnia Dei verbum, et quæ locutus fuerit, nihil illis resistit, imo cedit potius, et dura atque aspera nullo negotio confringit, et Dominicæ voluntati etiam nolentia obsequuntur. « Magna igitur et illustris dies, » inquit, propter famam vagantem de malis in omnes homines invehendis.

καὶ ἐπιφανῆς ἡ ἡμέρα, » φησὶ, διὰ τὴν εἰς ἔπαντας

Et quis erit sufficiens ei?

XXVI. Hoc est, nemo mortalium adeo præfractus et robustus fuerit, ut se divinæ iræ possit opponere. Sapienter Deum compellat David : « Tu terribilis es, et quis resistet tibi ab ira tua ? »

VERB. 12-14. *Et nunc dicit Dominus Deus noster : Convertimini ad me ex toto corde vestro, in jejuniis, et fletu, et planctu, et dirumpite corda vestra, et non vestimenta vestra. Et convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors et miserator est, patiens et multa misericordiæ, et pœnitens super malitiis. Quis scit, si revertetur, et pœnitabit eum, et dimittet post se benedictionem, et sacrificium, et libamen Domino Deo vestro?*

XXVII. Hinc, et quidem admodum clare intelliges, quæ supra narrata sunt, non ob aliud fuisse posita. Duram, et quæ vix perferatur, calamitatem illis prænuntiavit, ut eos scilicet deinceps ad pœnitentiam adduceret. Desperare enim non sinit. Confirmat autem, idque planissimis verbis, si respiscere vellent, et animas suas posterioribus saltem consiliis corri-

¹⁸ Jer. xxiii, 29. ¹⁹ Psal. lxxv, 8.

gere, ut Deo placeant, et prorsus desitura a Deo exacerbatō supplicia, et omnia mox in magnam tranquillitatem ac securitatem commutatum iri; quis autem et conversionis ipsorum; et deprecationis modus esse debeat, liquido subdit his verbis: « Et nunc dicit Dominus Deus noster: Convertimini ad me in toto corde vestro. » Projiciantur, inquit, præterita, et quæ antecesserunt in oblivionem abeant, vobisipsis meliores apparet; posterioribus Deum mitigate, jejunio et afflictatione, ploratu et lamentis. Plane enim, qui ita facere instituerint, in felicitate deliciisque versabuntur. Sicut enim fortuna nimium blandiens, et vita voluptatibus in honestis dedita in gemitus et supplicia tandem desinit, ita bonitatis et laborum pœnitentialium exitus est ampla felicitas. **219** Conducit igitur deffere peccata, et contristari secundum Deum. Nam ut est apud Paulum: « Tristitia secundum Deum, pœnitentiam in salutem non pœnitendam operatur⁹⁵. » Beati quoque a Christo pronuntiantur, « qui lugent; quoniam ipsi consolabuntur⁹⁶. » Quin et sapiens Salomon tale quid, quantum sub integumento, dicit: « Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii⁹⁷. » Cæterum illud considerandum est diligenter, quantum valeat jejunium. Dominum mansuefacit, iram sedat, pœnam tollit. Nosmetipsos tantum non verberibus acriter accipientes, ferocientem et furentem contra nos iram divinam commode flecimus, et manum percutientis non difficulter cohibemus. Si enim verum est, nos solum peccata nostra confitentem⁹⁸, miserante Deo, justificari, quinam dubitetur quin, asceticis laboribus nos macerantes, et tanquam pœnas a nobismet exigentes, peccatorum veniam a Deo impetremus? Lugere igitur jubet, et discindenda quidem vestimenta minime; potius autem quod percipi animo et cogitatione potest, inmitte ac sævum, et commutatum seu induratum cor dissolvendum atque explicandum, quo Dei timor ingrediatur. Scribens igitur ad Corinthios Paulus: « Non angustiamini in nobis, » inquit; « angustiamini autem in visceribus vestris. Eandem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico, dilatamini et vos⁹⁹. » Dilatate ergo cor oportet, tanquam Deo, et prope mentem disruptere, ut quod ejus est, recipiat. Nam mestitiam fingere, ruptis frustra ac temere vestimentis, nihil illis profuerit qui id fecerint. Non vile autem lucrum apportabit, aperire cor Deo, et illic repone quod illi placet; conducet enim res ad salutem. Non autem spe sua lapsuros suppliciter rogantes, propheta confirmat, inquires Dominum universorum esse benignum, et multæ misericordiæ, et miseratorem, et bonum, et pœnitentem super malitiis. Nam etsi peccatores affligere cœperit, tamen non diu post lenietur, facileque ad benignitatem sese transferet. Hoc puto esse « pœnitere super malitiis. » Salutem porro desperantibus, propheta utiliter cogitationes et consilia propria præcicens, « Quis

γούν τοις δευτέροις ἐπιναρθοῦν εἰς τὸ ἀρέσκειν Θεῷ, πάντως πεπαύσεται τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ εἰς πλάτος εὐθὺς εὐθυμίας μεταχωρήσει τὰ πράγματα. Τίς δ' ἂν γένοιτο τῆς τε ἐπιστροφῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ τῆς λιτῆς τρόπος, καθίστησιν ἐναργῆς, οὕτω λέγων: « Καὶ νῦν λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν: Ἐπιστρέφητε πρὸς μὲ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν. » Ἐρβίφθω, φησὶ, τὰ παρωχηκότα, καὶ ἀποδημητῶ πρὸς λήθην τὰ φθασάντα· ἑαυτῶν ἀμεινους ὄφθητε τοῖς δευτέροις ἐκμελλισσασθε Θεόν, νηστεία, καὶ πόνη, κωκυτῶ τε καὶ ὀδυρμῷ. Ἐφεται γὰρ πάντως ταῦτα δρᾶν ἡρημένοις τὸ χρῆναι λοιπὸν ἐν εὐπαθείᾳ εἶναι καὶ τρυφῇ. Ὅσπερ γὰρ τῆς βρασιώνης τὸ τέλος, καὶ τὸ διαπίπτειν εἰς ἡδονὰς καταστρέφει πάντως εἰς οὐμωγὰς καὶ κόλασιν· οὕτω τῆς ἐπεικειας, καὶ τῶν ἐπὶ ταῖς μεταγνώσεσι πόνων ἢ ἐκθασίς εἰς τὸ τῆς εὐημερίας πλάτος ἐρχεται. Χρήσιμον οὖν ἄρα τὸ κλαλεῖν ἐφ' ἁμαρτίαις, καὶ λυπεῖσθαι κατὰ Θεόν. Ὡς γὰρ Παῦλος γράφει, « Ἡ κατὰ Θεόν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀναμεταμέλητον κατεργάζεται. » Μακαρίζει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς « τοὺς πενθοῦντας, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. » Καὶ μὴν καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν Σολομῶν τοιοῦτόν τι φησὶν αἰνιγματωδῶς: « Ἀγαθὸν τὸ πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ τὸ πορευθῆναι εἰς οἶκον πότου. » Πλὴν ἐκεῖνο περιαρθεῖν ἀναγκαῖον, ὅση τις ἐστὶ τῆς νηστείας ἡ δύναμις. Ἐξημεροὶ τὸν Δεσπότην, κατευαρίζει τὴν ὀργὴν, ἀνατρέπει τὴν κόλασιν. Ἐαυτὸς γὰρ αἰκίζόμενος, μονουοχι ἀγριαίνοντα, καὶ λελυτηκότα τὸν Θεόν καθ' ἡμῶν εὐ μάλᾳ δυσωποῦμεν θυμὸν, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ καταπαλοντος εὐκόλως συστέλλομεν. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι καὶ μόνον ὁμολογοῦντες τὰς ἁμαρτίας κατοικτεῖροντες Θεοῦ δικαιοῦμεθα, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις ὅτι τοὶ ἐξ ἀσκήσεως πόνους ἑαυτοὺς κατατήκοντες, καὶ οἷον αἰτοῦντες δίκας, παρὰ Θεοῦ τῶν ἡμαρτημένων κερδανοῦμεν τὴν ἀφεσιν; Πενθεῖν οὖν ἄρα κελεύει, καὶ διαβρῆγγῦναι σφᾶς, ἥμιστα μὲν τὰ ἔμφια, διαπτύσειν δὲ μᾶλλον νοητῶς τὴν καρδίαν τὴν ἀπηνῆ καὶ πεπιλημένην εἰς τὴν ὁ θεὸς οὐκ εἰσοδεταί φόδος. Ἐπιστέλλει οὖν Κορινθίοις ὁ Παῦλος: « Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχχοις ὑμῶν. Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν ὡς τέχνους λέγω, πλατύνητε καὶ ὑμεῖς. » Χρῆ οὖν ἄρα καταρῦναι μὲν ὡσπερ Θεῷ τὴν καρδίαν, καὶ μονουοχι τὸν νοῦν περιβρῆγγῦναι, ἵν' εἰσδέξαιτο τὸ αὐτοῦ. Τογάρτοι πλάττεσθαι λύπην, καταβρῆγγυμένων εἰκῆ καὶ μέτην, ὀνήσειεν ἂν οὐδὲν τοὺς τοῦτο δρᾶν ἡρημένους. Ἐμποιήση δ' ἂν οὐ βραχὺ τὸ κέρδος τὸ ἀνοιγῦναι καρδίαν, καὶ ἐναποτίθεσθαι τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ. Ἀποκωμει γὰρ τὸ χρῆμα πρὸς σωτηρίαν. Ὅτι δὲ οὐκ ἀποταύξονται τοῦ σκοποῦ ποιοῦμενοι τὰς λιτὰς, ἐμπεδοὶ λέγων, ὡς εἴη μὲν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης φιλόανθρωπός τε, καὶ φιλέλος, οἰκτῖρων, καὶ ἀγαθός, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. Εἰ γὰρ ὅτι καὶ ἔλοιτο κακοῦν τοὺς ἡμαρτηκότας, ἀλλ' οὖν ἐστὶ πρὸς, καὶ οὐκ ἐς μακράν. Μεταχωρεῖ γὰρ εὐκόλως ἐπὶ τὸ βουλεύεσθαι τὰ χρηστά. Τοῦτο εἶναι φημι τὸ « μετανοεῖν

⁹⁵ II Cor. vii, 10. ⁹⁶ Math. v, 5. ⁹⁷ Eccle. vii, 3. ⁹⁸ I Joan. i, 9. ⁹⁹ II Cor. vi, 12, 13.

ἐπὶ ταῖς κακίαις. » Ὑποτεμνόμενος δὲ χρησίμως ὁ προφήτης τῶν τῆν σωτηρίαν ἀπεγνωκότων τὸ εἰκατόβουλον, « Τίς οἶδε, » φησὶν, « εἰ μετανοήσει, καὶ ὑπολήφεται ὁπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν ; » καὶ τὰ ἐξῆς. Τούτῃστι. δώσει τοῖς ἐπιστρέφουσι τὸ μετασχεῖν εὐλογίαν, ὥστε καὶ σπονδῆν καὶ θυσίαν ἀναθεῖναι πάλιν αὐτῷ, **ριστήρια**

Σαλιώσατε σάλπιγγι ἐν Σιών, ἀγιάσατε νηστείας, κηρύξτε θεραπείαν, συναγάγετε λαόν, ἀγιάσατε Ἐκκλησίαν, ἐκλέξαθε πρεσβυτέρους, συνάγετε νήπια θηλάζοντα μαστούς. Ἐξελεύσεται ἡ νύμφη ἐκ τοῦ κοιτώνος, καὶ ἡ σύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς. Ἀγαμέσων τῆς κρηπίδος καὶ τοῦ θυσιαστηρίου κλαύσονται οἱ Ἰσραῖτες, οἱ λειτουργοὶ Κυρίου, καὶ ἡρώσων Φεΐσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ ὄψῃς τὴν κληρονομίαν σου εἰς θνείδος τοῦ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη, ὅπως μὴ εἰπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι, Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν ;

ΚΗ-ΚΘ. Διανίστησιν εὐ μάλα καὶ διὰ τούτων αὐτοὺς εἰς μετέγνωσιν, καὶ τρόπον οὐδένα τῆς εἰς τοῦτο σπουδῆς ἀνεπιτήδευτον, ἔξιν ἐπιτάττει χρησίμως. Δεῖν γὰρ ἐφη λαμπρῶ καὶ διαπρεπεῖ κηρύγματι περχρημένους, ἀγιάζειν μὲν νηστείας, κηρύξαι δὲ θεραπείαν, καὶ συναγαγεῖν ἐν Ἐκκλησίᾳ τοὺς θεραπεύειν ὀφειλοντας, ὅθλον δὲ ἐπὶ λαυπημένον τὸν τῶν ὧλων Θεόν. Εἰεν δ' ἂν οὗτοι νεανίσκοι, καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων, νήπιά τε πρὸς τοῦτοις ἀρτιγενῆ, καὶ ὑπότιθα, καὶ μὴν καὶ νύμφη, καὶ ἀρτίγαμοὶ κόραι, τάχα που κατεστημένων ἐπιπαστῶν ἐκθέουσαι, καὶ γαμηλούς εὐνάς ἀρνούμεναι, τρυφῆς τε, καὶ πότου ὑπεροῶσαι, καὶ ἀλλασσόμεναι τὴν σκληραγωγίαν (κρότου περισταλαμένου, καὶ ἔσμάτων ἡρεμούντων, καὶ εὐφημιῶν, ἃς ἔθος τισὶν ἀνάπτειν ἐσθ' ὅτε τοῖς γεγαμηκόσι), καὶ ἡμοῦ νύμφη εὐλοφύρμεναι. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθὲς ὅπερ ἐφη τις τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν· « Μουσιᾶ ἐν πένθει, ἀκαιρος διήγησις. Ἐπηρητημένης δὴ οὖν ἡμῖν θείας ὀργῆς, πενθεῖν ἀναγκαῖον, οὐχὶ πότοις τε καὶ τρυφαῖς ἐνευρύνεσθαι φιλεῖν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἀμοιρήσειεν ἂν μομφῆς τε, καὶ δίκης τὸ οὐκ ἐν καιρῷ τρυφᾶν, σαφηνεῖ τις τῶν ἁγίων προφητῶν, λέγων περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· « Καὶ ἐκάλεσε Κύριος Σαβαὼθ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κλαυθμὸν, καὶ κοπετὸν, καὶ ἔρησιν, καὶ ζῶσιν σάκκων, αὐτοὶ δὲ ἐποίησαντο εὐφροσύνας, σφάζοντες μόσχους, καὶ θύοντες πρόβατα, καὶ λέγοντες· Φάγωμεν, καὶ πίωμεν, αἶριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. » Ζητητέον οὖν θρήνου, καὶ δάκρυα ἐπηρητημένης ὀργῆς. Καὶ διεβρίφθω πότος. Δεῖν δὲ φησὶν ὁ προφήτης καὶ αὐτὸ τοῖς πενθοῦσι τὸ ἱερὸν ἀναπλέεσθαι καὶ ἀπόλεκτον γένος, καὶ δὴ πρὸς αὐταῖς κρηπίσι τοῦ ναοῦ, καὶ ἀγαμέσων τοῦ θυσιαστηρίου κατολοῦν εἰς ἐκτενῶς ἀνακωχούοντας, καὶ λέγοντας· « Φεΐσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ ὄψῃς τὴν κληρονομίαν σου εἰς θνείδος, τοῦ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη, μήποτε εἰπωσιν τὰ ἔθνη, Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν ; » Ἄλλ' εἴπερ μόνον αὐτῷ τῆς ἀκριβοῦς λόγος ἦν, πῶς οὐχ

A novit, » inquit, « si poenitebit eum, et dimittet post se benedictionem? » etc.; id est, dabit convenientibus se benedictionis fieri participes, ut libamen et sacrificium iterum ipsi offerre queant, gaudioque et lætitia exsultantes gratiarum actiones decantent.

χαίροντάς τε καὶ εὐφροαινομένους ἀναμέλψαι τὰ χα-

220 Vers. 15-17. *Clangite tuba in Sion, sanctificate jejvniun, prædicate curationem, congregate populum, sanctificate Ecclesiam, eligite seniores, congregate parvulos sugentes ubera. Egre diatur sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo. Inter crepidinam et altare plorabunt sacerdotes ministrantes Domino, et dicent : Parce, Domine, populo tuo, et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, ut dominantur eorum gentes, ut non dicant in nationibus : Ubi est Deus eorum?*

XXVIII-XXIX. Etiam his eos ad poenitentiam rectissime exsuscitat, et modos omnes in hoc studio experiri salubriter præcipit. Oportere enim, inquit, insigni et excellenti denuntiatione adhibita sanctificare jejvniun, prædicare curationem, et congregare in Ecclesia, qui Deum offensum propitent, nempe « juvenes et virgines, senes cum junioribus », et infantes in super modo genitos, et adhuc sub ubere, præterea sponso et novas nuptas, nimirum e thalamis adhuc coronatis excurrentes, et lectulum genialem deserrantes, voluptatemque et epulas despicientes, et vita austiore commutantes (plausu compresso, epithalamis silentibus, et bonis omnibus, quibus novos conjuges quidam prosequi solent), et una cum sponsis lamentantes. Verum siquidem unus e nostris sapientibus dixit : « Musica in luctu, est importuna narratio ». Opprimente igitur nos ira divina, lugere, non conviviis et deliciis soluto animo vacare necesse est. Nam intempestive dare operam voluptati, et reprehensionem et poenam mereri, quidam de sanctis prophetis ostendit, his verbis de Israelitis loquens : « Et vocavit Dominus Sabaoth in die illa fletum, et planctum, et calvitium, et cincturam sacco; ipsi autem fecerunt lætitiā, immolantes vitulos et sacrificantes oves; ita ut comederent carnes, et biberent vinum, dicentes : Comedamus et bibamus, cras enim morimur ». Ad lamenta igitur et lacrymas confugiendum est his in quos cælestis ira incubuerit. Apage cum conviviis. Lugentibus porro sanctum et electum genus miscendum ait, et ideo inter vestibulum templi et altare ploratos impense sacerdotes, et cum ululata dicturos : « Parce, Domine, populo tuo, et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, ut dominantur eorum nationes, **221** ne forte dicant gentes : Ubi est Deus eorum? » Quod si tantum de locusta loquitur, quomodo non potius a fame et inopia liberari petunt? Timent autem in manus hostium incidere, et irrisionem atque dedecus

» Psal. cXLVIII, 12. ¹ I Petr. II, 2. ² Eccli. xxii, 6. ³ Isa. xxi, 12, 13.

deprecantur. Probabile est ergo, quod et verum **A** dixerim, sub locustæ nominæ enigmatica et recte hostilem Assyriorum adventum describi. Quod si quis etiam de ipsis locustis hæc interpretari velit, merito propheticorum oraculorum œconomiam admiretur. Ipse namque supplicii modus tantum non adversus Israelitarum dementiam et imbecillitatem exclamat. Mutabant enim et venerabantur deos qui non sunt dii, universorumque Deo relicto, Baal adorabant. Sed ecce locustæ cum intolerando agmine castrametantur, bruchus armatur, et a commentitiis numiniibus suis nullo fulti auxilio sternuntur. Bruchi autem et locustæ victis, et deos colentibus, quantumcunque adhuc profuissent, si contra hostes dimicassent, et a phalangibus adversariorum obsessi fuissent.

ἀκρίδες ἡττωμένοις ποίαν ἔτι τοῖς προσκυνοῦσιν αὐτοῖς ἐπιδοῖεν τὴν ἀκείσιν εἰ μάχονται πρὸς ἐχθρούς, καὶ ταῖς τῶν ἐναντίων πολιορκοῖντο φάλαγγιν.

TOMUS POSTERIOR.

VERS. 18, 19. *Et zelavit Dominus terram suam, et percipit populo suo. Et respondit Dominus, et dixit populo suo: Ecce ego mittam vobis frumentum, et vinum, et oleum, et implebimini eis; et non dabo vos ultra in opprobrium in gentibus. Et eum qui ab aquilone repellam a vobis.*

XXX. Vide currentem e vestigio misericordiam. **C** revertit enim, opinor, luctum serenitas, et lacrymas poenitentiae, gratia miserantis. Quippe non solum misericordia commovetur erga miseros; sed etiam zelo ducitur, ut his succenseat qui eos læserunt, et per quos in calamitate inciderunt. Reprehendit autem Babylonios universorum Dominus, quod crudelius aliquanto quam oportuit, in eos quibus ipse irasceretur, debacchati sint. Ait enim: « Ego illos dedi in manus vestras; vos illis misericordiam non dedistis ⁴. » Zachariam item sic alloquitur: « Hæc dicit Dominus: Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quæ mecum superimpositæ sunt; pro eo quod ego quidem iratus sum, sed modicum, ipsi vero simul superimpositi sunt in malum ⁵. » Zelans itaque populum suum, ad vitam degendam requisita abundanter suppeditaturum se, et cladem præcedentem lætitia compensaturum se, esculentamque ad satietatem largiturum pollicetur. **222** Insuper securitatem, ut in manus hostium non tradantur, nec vitam in servitute miseram et ærumnosam vivant. Ad hæc promittit fugaturum eum qui ab aquilone, hoc est, eum qui vicinus est Aquiloni; potius enim ad orientem siti sunt Assyrii. Quod si quis existimat, etiam ex magis aquilonaribus Judææ partibus locustarum impressionem factam, nihil prohibebit quominus explicatio ista probetur.

Jam si cui corrumpuntur etiam bona cordis sui, et quæ cogitatione cernuntur fructuum uberrimorum

μᾶλλον αἰμοῦ, καὶ ἐνδείας αἰτοῦσιν ἀπαλλαγὴν; Ἐκδεῖσιν δὲ τὸ πεσεῖν εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, καὶ παραίτουσιν γέλωτα, καὶ ὀνειδισμόν. Εἰκὸς οὖν, δεῖ φαίην ἂν καὶ ἀληθές, ὡς ἐν τοῖς αἰνίγμασι τοῖς περὶ τῆς ἀκρίδος ἢ τῶν Ἀσσυρίων ἐφοδος λεληθότως ἐγράφετο. Εἰ δὲ δὴ βούλοιο τίς καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀκρίδος τὰ τοιαῦτα νοεῖν, καταθαυμάσειεν ἂν τῶν προφητικῶν θεσπισμάτων εἰκότως τὴν οἰκονομίαν. Αὐτὸς γὰρ ὁ τῆς κολάσεως τρόπος μονοουχὶ κατακέραγε τῆς τοῦ Ἰσραὴλ ἀβουλλίας, καὶ προσέτι τῆς ἐνοούσης αὐτοῖς ἀσθενείας. Ἠλλάξαντο γὰρ θεοὺς οὐκ εἰσι θεοί, καὶ τὸν τῶν ὕλων θεὸν ἀφέντες, τῷ Βάαλ προσκεκυνήκασιν. Ἄλλ' ἰδοὺ αἱ ἀκρίδες ἀφόρητον ποιοῦνται τὴν παρεμβολήν, βροῦχος ὀπλίζεται, καὶ πεπτώκασιν οὐδεμίαν ἔχοντες ἐπικουρίαν ἐκ τῶν

B ψευδωνύμων αὐτῶν θεῶν. Οἱ δὲ δὴ βροῦχοι καὶ

TOMOS ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Καὶ ἐξήλωσεν ὁ Κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ ἐφείσατο τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ Κύριος, καὶ εἶπε τῷ λαῷ αὐτοῦ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν τὸν σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἐλαιον, καὶ ἐμπλησθήσεσθε αὐτῶν, καὶ οὐ δώσω ὑμᾶς οὐκ ἔτι εἰς ὀνειδισμόν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Καὶ τὸν ἀπὸ βορρᾶ ἐκδιώξω ἀπ' ὑμῶν.

A. Ἄθρει δὴ τρέγοντα κατὰ πόδας τὸν Ἔλεον. Φθάνει γὰρ, οἶμαι, τὸ πένθος ἢ γαληνότης, καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς μεταγνώσεσι δάκρυον ἢ χάρις τοῦ κατοικτειραντος. Οὐ γὰρ μόνον ἔλεει τοὺς πεπραχότας ἀθλίως, **C** ζηλοῖ δὲ μᾶλλον, ὡς καὶ ἐπιμνήσιν τοῖς λελυπηκόσιν, οἱ καὶ τῆς ἐπανηνεγμένης αὐτοῖς ἀθλιότητος γεγόνασιν ὑπουργοί. Ἐπισκῆπτει δὲ πού τοις Βαβυλωνίοις ὁ τῶν ὄλων θεός, ὡς ἀπηνέστερόν πως ἢ χρὴ τοῖς ὑπὸ θείαν ὀργὴν ἐπενηνεγμένοις. Ἐφη γὰρ, ὅτι « Δέδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. » Καὶ μὴν καὶ πρὸς Ζαχαρίαν « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐξήλωσα τὴν Ἰερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτεθειμένα μοι. Ἄψ' ὦν μὲν ἐγὼ ὀργίσθη ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακίαν. » Ζηλώσας δὴ οὖν τὸν λαὸν αὐτοῦ, κατεπαγγέλλεται μὲν ἀφθόνως χορηγήσειν τὰ ζωαρχῆ, καὶ τῆς προλαβούσης συμφορᾶς Ἰσραὴλ τὴν εὐθυμίαν, καὶ εἰς κόρον τὰ ἐδώδιμα· πρὸς τοῦτοις δὲ ἀσφάλειαν τοῦ μὴ εἰς χεῖρας δοθῆσεσθαι τῶν ἐχθρῶν, **D** μήτε μὴ ὑποπεσόντας δουλεῖν τῇ ἐπ' αὐτοὺς οἰκτρῶν, καὶ ἐν ἀθλιότητι ζῆσαι βίον. Ὑπισχνεῖται δὲ πρὸς τοῦτοις ἀφανιεῖν τὸν ἀπὸ βορρᾶ, τουτέστι, τὸν βορειότερον, πρὸς ἀκτίνα γὰρ αὐτοῖς μᾶλλον ἢ χώρα. Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο καὶ ἐκ τῶν βορειοτέρων μερῶν τῆς Ἰουδαίας, τῆς ἀκρίδος γενέσθαι τὴν ἐφοδόν, τὸ κωλύον οὐδὲν ὀρθῶς ἔχειν οἰεσθαι καὶ οὕτω τὸν λόγον,

Εἰ δὲ δὴ τισι καταφθείροιο καὶ τὰ εἰς καρδίαν ἀγαθὰ, καὶ τῆς νοητῆς εὐκαρπίας ὁ πλοῦτος οἵαπερ

⁴ Isa. XLVII, 6. ⁵ Zach. I, 14, 15.

ἀκριδος αὐτοῖς ἐπιπηδῶσης τῆς τῶν δαιμόνων ἀγέλης, καὶ καταθεουσῶν ἀρχῶν, δυνάμεων καὶ ἐξουσιῶν (δῆλον δὲ ἔτι τομηρῶν), ποιείτω τὸ πένθος, μελετάτω τὴν μετάνησιν, θαυροποιείτω πρὸς Θεόν. Ἀκούσεται γὰρ εὐθὺς ἐκ φιλανθρωπίας λέγοντος· « Ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν τὸν σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον. » Ἀποφανεί γάρ τὴν αὐτοῦ καρδίαν ὡς εὐσταχυν γῆν, ὡς πρέμνοις ὠραίοις κομῶντα κῆπον, ὡς εὐβοτρυν ἀμπελώνα, καὶ μὴν καὶ ἔλαιον καταπιανεί. « Ἐλίπανας ἐν ἔλαιῳ τὴν κεφαλὴν μου. » Ἐξελάσει δὲ ἀπ' αὐτοῦ τὸν ἀπὸ βορρᾶ, τουτέστι, τὸν ἀποφύγοντα Σατανᾶν, καὶ ζῆν οὐκ ἔωντα τῷ πνεύματι τοῦ ὕπ' αὐτῷ γενομένου. Ψυχθήσονται δὲ ὁ Κύριος τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν ἔφασκε διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν. Ἄλλ' οἷγε Χριστοῦ γνώριμοι τῷ πνεύματι ζέουσιν. Ἀνέχονται δὲ οὐδαμῶς τὸ ἀποφύγεσθαι ποὶ πρὸς τὰς ἐκτόπους ἡδονάς. « Τὴν σάρκα γὰρ ἐαυτῶν ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. »

Καὶ ἐξώσω αὐτὸν εἰς γῆν ἀνυδροῦν, καὶ ἀφανιώ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὰ ὅπλα αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. Καὶ ἀναθήσεται ἡ σαπρία αὐτοῦ, καὶ ἀναθήσεται ὁ βρόμος αὐτοῦ, ὅτι ἐρεγάλυνεν τὰ ἔργα αὐτοῦ.

ΑΑ'. Διαπλαττόμενον καὶ ἔτι τοῦ λόγου τὸ σχῆμα, καθὼς καὶ ἐν ἀρχαῖς ὡς ἐπ' ἀκριδος, καὶ βρούχου, & καὶ ἀφανισθήσονται φησιν, ἀπενηγεγμένα κατὰ βούλησιν Θεοῦ πρὸς αὐτάς που τάχα τῆς Ἰουδαίων γῆς τὰς ἐσχατίας, καὶ εἰς τοῦτο δυσωδίας ἐλθεῖν, ὡς καὶ φορτικὴν τὴν διάδοσιν γενέσθαι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν. Μεθίστησι δὲ οὐδαμῶς ὁ λόγος τοῦ χρῆ νοεῖν καὶ τὰ τοιάδε πάλιν ὡς ἐπὶ γε τῶν Βαβυλωνίων. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς νοτιοῖς μέρεσι τῆς Ἱερουσαλήμ βαθεῖα τις ἔρημος ἐξευρύνεται, τερματίζεται γὰρ μὴν πρὸς ἡῶ τε, καὶ νότον πελάγεσιν Ἰνδοικοῖς, πρὸς δύσιν δ' αὖ, καὶ τὰ βορρότερα τῇ Παλαιστινῶν γείτονι θαλάσσει, καὶ αὐτοῖς δὲ προσκλυζούσῃ τοῖς Αἰγυπτίοις. Ἐκεῖ τὸν βρούχον καὶ τὴν ἀκριδα διολέσαι φησι, δυσασθῆ δὲ γενέσθαι τὸν βρόμον αὐτῶν. Πλὴν ἀνήρηται καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, τὴν βορειοτέραν χώραν, καὶ πρὸς ἡῶ κειμένην οἰκοῦντες. Ἀνήρηται δὲ ἐν καιροῖς τῆς Ἐζεχίου βασιλείας, καὶ τὴν δυσφόρητος τῶν πτωμάτων βρόμος, ὡς καθαρισθῆναι μόλις ἐν ἑπταμήνῳ τὴν γῆν, καὶ τῆς τῶν πτωμάτων ἀπαλλαγῆναι σαπρίας. Οὕτω γὰρ φησιν Ἰεζεκιήλ. Ὅτι δὲ προσέκλιται τοῖς βορειοτέροις τῶν Βαβυλωνίων ἡ γῆ, σαφὲς ἀν γένοιτο, λέγοντος Θεοῦ διὰ φωνῆς ἀγίων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀπενηγεγμένοις ἐν αἰχμαλωσίᾳ· « Ὁ, ὦ, φεύγετε ἐκ γῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος· εἰς Σιών ἀνασώζεσθε, οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλώνας. »

Ἐξελάσας δὲ καὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν τὴν ἀκριδα Χριστός, φημι δὴ τὴν νοητὴν, τὰ παμμόχθηρα στίφη τῶν δαιμονίων δηλονότι, κατέκλεισεν αὐτὰ εἰς ἕδου, καὶ ἐν τοῖς τῆς ἀβύσσου μυχοῖς κατηγάμισε, καθελί

A divitiar, proinde ut locustis insiliente in ipsas grege dæmonum, et incursantibus principatibus, virtutibus, potestatibus (malis utique), luctui se dedat, pœnitentiam exercent, ad Deum lacrymas effundat, et statim pro benignitate dicentem audiet : « Ecce ego do vobis frumentum, et vinum, et oleum. » Reddet enim cor ejus ut agrum spicis referum, ut hortum stirpibus comantem, ut vineam botris plenam. Quin et oleo pinguefaciet : « Impinguasti in oleo caput meum ». Expellet denique ab eo venientem ab aquilone, id est, frigatefacientem Satanam, nec sinentem spiritu vivere quos subegerit. Refrigeratum porro iri multorum charitatem, quoniam abundabit iniquitas, Dominus testatur. Verum Christo noti fervent spiritu, et neutiquam refrigerare sustinent ad turpes voluptates, quando « carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis suis ».

VERS. 20. *Et expellam eum in terram sine aqua, et disperdam faciem ejus in mare primum, et posteriora ejus in mare novissimum. Et ascendet sonitudo ejus, et ascendet sonitus illius, quoniam magnificavit opera ejus.*

XXXI. Sermonis figuram adhuc, sicut ab initio, usurpans, velut de locusta et brucho loquitur, et dissipatum iri dicit, sublato secundum Dei voluntatem celeriter ad oras Judææ ultimas forte adeoque tetrum odorem tota regione diffusuros, ut incolæ molestiam magnam sentiant. Nec mutat sermo nullo modo, quin et hæc de Babyloniis rursus intelligenda sint. Nam qua Hierosolyma austrum respicit, solitudo longa intenditur, quæ ad orientem et austrum mari Indico terminatur, ad occidentem et aquilonem, mari vicino Palæstinæ 223 et ipsam Ægyptum alluente. Ibi bruchum et locustam interisse ait. Eorum porro sonitum onerosum ac molestum exstitisse. Cæterum ablati sunt etiam e medio Babyloniæ, aquiloni viciniorem regionem, et ad orientem positam habitantes, quo tempore Ezechias regnavit, eratque intolerabilis cadaverum fetor, ut vix septem mensibus terra purgaretur, et a putredine corporum mortuorum liberaretur¹⁰, ut apud Ezechielem legimus. Babyloniæ autem regionem vergere versus aquilonem perspicuum sit ex verbis Domini, quæ sanctorum voce locutus est iis qui de sanguine Israel in captivitatem abducti fuerant : « O, o, fugite de terra aquilonis, dicit Dominus. In Sion salvamini, qui habitatis filiam Babyloniæ ».

Christus vero etiam e nobis ipsis locustam quæ mente videtur expulit, improbissimorum dæmonum catervas puta, eosque inferno conclusit, et in abyssi intima procul removit, quasi si in altum mare

⁶ Psal. xlii, 5. ⁷ Matth. xxiv, 12. ⁸ Galat. v, 24. ⁹ IV Reg. xviii, 1. ¹⁰ Ezech. xliix, 12. ¹¹ Zach. ii, 6.

eos demergeret. Ascendit autem postea putor et sonitus eorum, et nobis gravis atque odiosus factus est, quanquam olim talis nobis haud videretur; Satanam siquidem fetere non credebamus. At nunc, et vix tandem talem esse cognovimus. Putabamus enim miseri bene olere, et amabilem esse, quando, vinculis pravitatis constricti, ejus potestate continebamur. Sed postquam Emmanuel nobis apparuit, et hoc verbum edidit: « Ego flos campi, et lilium convallium ¹², » tum, sero licet ejus fragrantiam sentientes, illius (dæmonis) graveolentiam detestati sumus.

VERS. 21-24. *Confide, terra, gaude et lætare, quia magnificavit Dominus ut faceret. Confidite, jumenta campi, quoniam germinaverunt campi solitudinis, quia lignum attulit fructum suum, vinea et ficus dederunt fortitudinem suam. Et, filii Sion, gaudete, et lætaminī in Domino Deo vestro, quoniam dedit vobis escam in justitiam, et pluit vobis imbrem temporaneum et serotinum, sicut antea. Et replebuntur areæ tritico, et redundabunt torcularia vino et oleo.*

XXXII. Mos est sanctis prophetis a bonis particularibus et in paucos collatis ad universitatem et genus ipsum verba dirigere, ut sunt ea quæ per Christum consecuti sumus. Horsum igitur denuo procedi nobis oratio. Quando enim datum est terræ ut confideret? Rursum, quando magnificavit Dominus facere? **224** nisi quando Verbum, quod erat Deus, humanam naturam induit, ut bonis supernis terrani inundans, inveniretur in se credentibus ut flavius pacis, ut torrens voluptatis, ut temporaneus et serotinus imber, et totius ubertatis largitor. Tunc enim vel insipientissimis (qui jumenta campi dicuntur) intellectualis herba germinavit, nempe docentium sermo. Tunc viruerunt campi solitudinis. Et solitudinem quidem vocat Ecclesiam, juxta illud: « Lætare, desertum sitiens, exsultet solitudo, et floreat quasi lilium ¹³. » Campi ejus sunt populorum rectores et doctores, qui et divinis e cœlo charismatis alimum velut scatentem et pulcherrime undique florentem gerunt, et dogmatum floribus spirantem suaviter, et recenti herba undique pubescentem. Hi bestiarum naturam et ingenia imitantes exhiberant, ut etiam ad prudentiam homine dignam eos adducant. Ait autem, et lignum tulisse fructum suum, et vineam atque ficum propriam dedisse virtutem, firmum ac solidum, opinor, docentium sermonem, cui mixta est dulcedo, et ratio delectandi, fructibus fici et vineæ comparans. Convenerit autem, nec injuria sane, adhuc crassis et pecudum instar stupidis, et humilliozem doctrinam, veluti herbam in parva docentibus enatam impertiri, perfectis vero sublimis intelligentiæ, et tanquam e lignis speciosis efflorescentem fructum, nempe de sancta et consubstantiali Trinitate, sive

¹² Cant. II, 1. ¹³ Isa. xxxv, 1.

οιοῦναι πως εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης. Ἀνέθη δὲ λοιπὸν ἡ σαπρία, καὶ ὁ βρόμος αὐτῶν, καὶ γέγονεν ἡμῶν φορτικός τε, καὶ κατεστυγημένος, καίτοι πάλαι μὴ τοιοῦτος εἶναι δοκῶν· δυσώδη γὰρ ὄντα τὸν Σατανᾶν, νῦν δὲ, καὶ μόλις ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἐγνωκάμεν. ἤμεθα γὰρ οἱ τάλανες εὐώδη τε εἶναι, καὶ ἀξιόραστον, ὅτε τοῖς δεσμοῖς ὑπεπιλημμένοι τῆς φαυλότητος ὑπὸ χεῖρα τὴν ἐκείνου πεπτώκαμεν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἐμμανουὴλ ἐπέφανεν ἡμῖν, ἀνακεκραγώς τε, καὶ λέγων· « Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων, » τότε δὴ μόλις ἐπισηθόμενοι τῆς ἐνοούσης εὐωδίας αὐτοῦ, τῆς ἐκείνου κατεγνώκαμεν δυσωδίας.

Θάρσει, γῆ, χαῖρε καὶ εὐφραίνου, ὅτι ἐμεγάλυνεν Κύριος τοῦ ποιῆσαι· θαρσεῖτε, κτήνη τοῦ πεδίου, ὅτι βεβλάσθηκεν πεδία τῆς ἐρήμου, ὅτι ἐξύλον ἤνεγκεν καρπὸν αὐτοῦ, ἀμπέλως καὶ συκῆ ἔδωκεν ἰσχύον αὐτῶν. Καὶ τὰ τέκνα Σιών, χαίρετε, καὶ εὐφρανέσθε ἐπὶ Κυρίῳ Θεῷ ὑμῶν, διότι ἔδωκε ὑμῖν τὰ βρώματα εἰς δικαιοσύνην, καὶ βρέξει ὑμῖν ὑετὸν πρῶτον καὶ ὕψιμον, καθὼς ἐμπροσθεν. Καὶ πλησθήσονται αἱ ἄλωες σίτου, καὶ ὑπερεκχυθήσονται αἱ ληνοὶ οἴνου, καὶ ἐλαίου.

ΑΒ'. Ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις, ἐκ τῶν κατὰ μέρος, καὶ πρὸς ὀλίγους ἀγαθῶν, κομίζειν τὸν λόγον ἐπὶ τὰ καθόλου τε καὶ γενικώτερα. Ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ διὰ Χριστοῦ. Πρόεισι δὴ οὖν εἰς τοῦτο πάλιν ἡμῶν ὁ λόγος. Πότε γὰρ δέδοται τὸ χρῆναι θαρσεῖν τῇ γῆ; Πότε δ' αὖ ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι; εἰ μὴ ὅτε, Θεὸς ὢν, ὁ ἄλογος γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς ἄνωθεν ἐπικλύζων ἀγαθῶς τὴν ὑπ' οὐρανὸν, εὐρίσκαιοι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ὡς ποταμὸς εἰρήνης, ὡς χειμάρρους τρυφῆς, ὡς πρῶτός τε καὶ ὕψιμος ὑετός, καὶ ἀπάσης νοητῆς εὐκαρπίας δοτήρ. Τότε γὰρ καὶ τοῖς ἁγὰν ἀσυνετωτάτοις (οἱ καὶ κτήνη λέγονται τοῦ πεδίου) νοητὴ τις ἀνεψυ πόα, τῶν διδασκόντων ὁ λόγος. Τότε βεβλάσθηκε τὰ πεδία τῆς ἐρήμου, καὶ ἐρημον μὲν ὀνομάζει τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸ, « Εὐφράνηθητι, ἐρημος δικύσσα. Ἀγαλλιᾶσθω ἡ ἐρημος, καὶ ἀνθεῖτω ὡς κρίνον. » Πεδία δὲ αὐτῶν εἰσιν οἱ λαῶν θεογούμενοι, καὶ παιδαγωγεῖν εἰδότες, οἱ καὶ τοῖς ἁγίοις ἐξ οὐρανοῦ χαρίσματα οἰοῦναι βρῶντά τε, καὶ εὖ μάλα περιηγησόμενον φέρουσι τὸν νοῦν καὶ ταῖς τῶν δογμάτων ἀνθαις πνέοντά τε ἡδὺ, καὶ ἀρτιφανεῖ τῇ πόα κατεσταμμένον. Οὗτοι τῶν ἀποκτηνωθέντων τὸν νοῦν κατευφραίνουσιν, ἵνα καὶ εἰς σύνεσιν ἀνάγκωσιν ἀνθρωποπρεπῆ. Ἐφη δὲ ὅτι καὶ ξύλον ἐξήνεγκε τὸν καρπὸν αὐτοῦ, ἀμπέλως τε, καὶ συκῆ τὴν ἰδίαν ἐκδέδωκε δύναμιν, τὸν στερεόν, οἶμαι, τῶν διδασκόντων λόγον, ὃ μέτεστι μὲν τὸ γλυκὺ, μέτεστι δὲ πρὸς τοῦτω καὶ τὸ κατευφραίνειν εἶδος, τῆς ἀπὸ συκῆς, καὶ ἀμπέλου καρποῖς παρεϊκάζων. Ἀρμόσειε δ' ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, τοῖς μὲν ἐπι παχυτέροις τὸν νοῦν, καὶ νοθεῖαν ἔχουσι τὴν κτηνοπρεπῆ κατανέμεσθαι καὶ χαμαλωτέραν μάθησιν, τὴν ὡς ἐν εἶδει καὶ δυνάμει πόας ἐν τοῖς τὰ μικρὰ διδάσκουσι φουμένῃν, τοῖς δὲ

τελειοὶς ἦδη τὸν ὄψου τε νοούμενον, καὶ ὡς ἐξ ὅλων ἁμαρτανῶν ἐπιτηκῶτα καρπὸν, τὸν περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, ἦγουν παιδείσεως ἡθικῆς, τῆς ὡς ἐν ὕψει θεωρουμένης. Τοιγάρτοι κτήνη μὲν ἐκείνους ὀνομάζει, Σιών δὲ ἦδη τέκνα τοὺς τελειοτέρους, οἷς καὶ ἐπιγάνυσθαι κελεύει Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν. Ἡ πᾶσα γὰρ θυμηδία ἡμῶν Χριστὸς, παρ' οὗ καὶ δι' οὗ πᾶσα πληρωσις ἀγαθῶν, καὶ τῶν οὐρανίων χαρισμάτων χορηγία τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ὡς ἐν πρωίμοις τε, καὶ ὀψίμοις ὑπέροισιν νοούμενη, καὶ ὡς ἐν σίτῳ ἄλλῳ, καὶ ὀκνῶ ληνοῦς ὑπερχομένη, καὶ ἐλαίῳ ὑπερβλύζαντι. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς μυστικῆς πληρώσεως ἀληθῆς ἡ ὑπόσχεσις. Δέδοται γὰρ ἡμῖν ὡς ἐν ὑατῷ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὡς δ' ἐν σίτῳ ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς καὶ ὡς ἐν οἴνῳ τὸ αἷμα. Προεπηνήχεται δὲ καὶ

A de disciplina morali, quam quasi in alto positam contemplantur. Proinde illos jumenta appellat; Sionis autem jam filios, perfectiores, quos et gaudere jubet in Domino Deo nostro. Omne enim animi oblectamentum Christus est, a quo et per quem est omnis honorum plenitudo, et charismatum caelestium donatio diligentibus eum, quasi in temporaneis et serotinis imbribus intellecta, et quasi in frumento quo area, et in vino quo torcularia redundarunt, et in exuberante oleo. Sciendum praeterea etiam secundum mysticum eventum promissionem veram esse. Data est nobis caeli in pluvia aqua vivens sacri baptismatis, et tanquam in frumento panis vivus, et tanquam in vino sanguis. Accessit item usus olei, qui per sacrum baptismum in Christo justificationis ad consummationem conferret.

Καὶ ἀνταποδώσω ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν ὧν καταφαγετὴν ἡ ἀκρίς, καὶ ὁ βροῦχος, καὶ ἡ κάμπη, καὶ ἡ ἐρουσίθη, ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη, ἣν ἐξαπέστειλα εἰς ὑμᾶς, καὶ φάγεσθε βρώσει, καὶ ἐμπλησθήσεσθε, καὶ αἰνέσετε τὸ δρομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, ὃς ἐποίησεν μεθ' ὑμῶν θαυμάσια.

225 VERS. 25, 26. Et redam vobis pro annis quos comedit locusta, et bruchus, et eruca, et rubigo, fortitudo mea magna, quam misi in vos. Et comedetis comestione, et saturabimini, et laudabitis nomen Domini Dei vestri, qui fecit vobiscum mirabilia.

ΑΓ. Ὅσον μὲν ἦκει εἰς τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, ταῖς προλαβοῦσαις τῆς ἀκρίδος ἐκβολαῖς τὴν ἰσοσθενῆ καὶ ἰσομεροῦσαν εἰσάπαν ὑπὸ χενηταί φιλοτιμίαν, καὶ τῆς ἦδη συμβάσεως ἐνδείας αὐτοῖς εὐρυτέραν φησὶν ἔσεσθαι τὴν τῶν ἐδωδιμῶν παράθεσιν.

Εἰ δὲ δὴ νοοῖτο πνευματικῶς ὁ λόγος τῆς προφητείας, φαμὲν, ὅτι κατεδηλοκῶτος ἡμᾶς ὡς περ τοῦ Σατανᾶ, καὶ ὡς ἐν τάξει κάμπης τε καὶ ἀκρίδος, καὶ μὲν τοι καὶ ἐρουσίθης κατεφθαρκῶτων οὐ φορητῶ; τῶν ἀλιτηρίων πνευμάτων ἐπὶ πολυτρόπου παθῶν ἰδέας, ξηροὶ καὶ ἀκαρποὶ μεμενήκαμεν, ἐψιλωμένοι καὶ γυμνοὶ παντὸς ἀγαθοῦ, οὐκ ἠθικῆν ἔχοντες εἰς νοῦν ἀρετῆν, λιμῶ δὲ ὡς περ κατεφθαρμένοι, καὶ πάσης ἀπαξικλῶς εὐκαρπίας ἐστερημένοι. Ἐπειδὴ δὲ πεπλουτήκαμεν παρὰ Χριστοῦ τὸ χρῆναι θαρσεῖν (νεκικήκαμεν γὰρ σὺν αὐτῷ τὸν κόσμον, « Καὶ δέδωκεν ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω θφρων καὶ σκορπίων), » τότε δὴ καὶ ὑποτῶς ἐσχήκαμεν τοὺς πνευματικοὺς πρώιμόν τε καὶ ὄψιμον, νομικῆν, φημί, παιδεύσειν, καὶ παράκλησιν εὐαγγελικῆν. Τότε καὶ φαγόντες ἐμπεπλήσμεθα, καὶ δοξολογοῦμεν ὡς Δεσπότην τὸν ἑαυτῶν Σωτῆρα Χριστὸν, ἀνακηρύττοντες ὡς θαυματουργόν, καὶ τὰ τοῦ λόγου, καὶ ἐλπίδος ἐπέκεινα τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν δωρούμενον. Ἐγνώκαμεν δὲ πρὸς αὐτὸν ἕτερον παντελῶς οὐδένα. Δεδιδάγμεθα δὲ λέγειν ἐξ ἀγαθῆς διανοίας. Κύριος, ἐκτός σου ἄλλον οὐκ ὄδαμεν. Ἄθρει δὲ πῶς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς μονουχὶ καὶ καταγελά, καὶ κατεριωνεύεται τὰ ἀνθρώπινα, δύναμιν ἑαυτοῦ μεγάλην κάμπην ἀποκαλῶν, ἣν καὶ εἰς αὐτοὺς πεπομφέναι φησί, καὶ οὐδένα φαμὲν, ὅτι δύναμις Θεοῦ ἡ κάμπη. Ἄλλ' ὡς ἐκεῖνός φησι τοῖς τῆν δι' αὐτῆς οὐκ ἐνεκακοῦσι κόλασιν· ὡ δεινοὶ, καὶ

XXXIII. Quod ad historiam pertinet, antegressis locustarum irruptionibus non minus validam et aequalem penitus munificentiam spondet, et quam experti sint penuriam, ea uberiorem ipsis fore proventum esculentorum confirmat.

At si haec prophetæ verba spiritualiter interpretemur, dicendum est nos a Satana quasi devoratos, et ab eruca et locusta per varia vitiorum genera crudeliter perditos, mansisse aridos ac steriles, omnibus bonis privatos ac nudatos, nihil quod ad morum virtutem attinet, animis possidentes. Ast ubi fiducia in Christum locupletati sumus (vicimus enim cum ipso mundum ¹⁴, « et dedit nobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones ¹⁵ »), tunc quoque imbres spirituales accepimus, temporaneum et serotinum, institutionem legum, inquam, et consolationem evangelicam. Tunc enim comedentes repleti sumus, et ut Dominum glorificamus Christum Salvatorem nostrum, eumdem ut mirabilium effectorem, et majora quam dici aut sperari possint, diligentibus se donantem praedicantes. Sumus autem docti bona conscientia dicere: Domine, extra te alium laud novimus. Perpende deinde quomodo universorum Dominus tantum non irrideat, et simulatione quadam deludat res hominum, erucam vocans magnam suam fortitudinem, quam et se adversus ipsos misisse autumat. Nos quidem nequam dicimus Dei fortitudinem esse erucam. Sed ita quodammodo eos qui inveciam ab illa cladem perferre nequiverunt, compellat. O contumaces, ac superbi, et pro nihilo ducentes me offendere! non ignem de caelo in vos misi, non tonitrua non gra-

¹⁴ Joan. xvi, 33. ¹⁵ Luc. x, 19.

dinem, non aliud quidpiam sumptam et locis superis, et divinæ gloriæ honestissimum infixi; verum abjecta turba in regionem insurrexit, et conturbati estis, et periistis celeriter. Robusta scilicet vehementer est eruca: meam certe magnam fortitudinem illam reputo. **226** Mores igitur sermo exprimit, et est velut irradientis, ac propemodum conviciantis Dei in eos qui peccare nihil pensi habent. Posse eos nempe afficere pœna, si velit, sufficiente ad hoc eruca, pro magnis et invictis deinceps viribus. Non igitur effuse rideant hæretici, nec adversus Unigeniti gloriam nugentur, utpote cum eruca magna fortitudo nominata sit. Nec eodem loco quo vermis pollens viribus habeatur; ausi sunt enim miseri etiam in hanc opinionis se præcipitare miseriam.

VERS. 27. *Et non confundetur populus meus in æternum. Et sciatis quia in medio Israel sum ego. Et ego Dominus Deus vester, et non est præter me; et non confundetur ultra omnis populus meus in æternum.*

XXXIV. Manifeste modum œconomix incarnationis, et sese exinaniturum¹⁶, et cum terricolis habitaturum promittit¹⁷, nostri similem, id est, hominem factum. Tunc enim in medio Israel fuit, et non ignominiam effugimus, et e confusione exempti sumus, morte nimirum præstrata, peccato interfecto et cognitione veritatis introducta. Haud enim amplius creaturam adoramus præter Creatorem¹⁸, et alium Deum præter illum neminem prorsus suscipimus. Proinde etiam divites evasimus, ut in spe firma viventes, et exspectatione vitæ longævæ in sanctificatione et innocentia vitæ.

VERS. 28, 29. *Et erit posthæc, et effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filix vestræ; et seniores vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Atque etiam super servos meos et ancillas in diebus illis effundam de Spiritu meo.*

XXXV. En perspicue sancti Spiritus gratiam se donaturum promittit, id est, donationem largiffuam, non ut sibi prophetas unum aut alterum, si ita ferat res, deligat; sed absolute in omnes qui accipere merebuntur. Id quod Christo redivo, et destructo mortis imperio, factum esse constat¹⁹. Nam velut de integro adeo venerandam et admirabilem gratiam sanctis discipulis immisit, insullans et dicens: « Accipite Spiritum sanctum²⁰. » Oportebat enim, oportebat Ecclesiæ mystagogos et orbis terrarum magistros futuros etiam ante alios dono Spiritus sancti cohonestari, et velut quoddam ornamentum per fidem in sanctificationem ab initio factos, divina et cœlesti **227** gratia inaugurari. Diebus vero sacræ Pentecostes congregatis in unam domum di-

A ἀγέρωχοι, καὶ ἐν οὐδενὶ γράφοντες λόγῳ τὸ προσκρούειν ἐμοὶ ἢ οὐ πῦρ ἐφ' ὕμῃς οὐρανόθεν ἀνήκα, οὐ βροντήν, οὐ χάλασιν, οὐχ ἕτερόν τι τῶν ὕψου τε ἡρμένων, καὶ ὅτι μάλιστα τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ πρεπωδισταίων ἐπήνεργα. Σκωλήκων ἀθλία πληθῆς κατεξάνεστη τῆς χώρας, καὶ τεθορύθηθε, καὶ διολώλατε τὰ χα ποῦ μεγάλη λίαν ἡ κάμπη. Λογιούμαι δὲ αὐτὴν καὶ δύναμιν ἐμαυτοῦ μεγάλην. Ἐν ἤθει δὴ οὖν ὁ λόγος, καὶ οἶοντι πως ἐν γέλωτι, μονονοχὶ καὶ ἐπιτωθάζοντος Θεοῦ τοῖς καταφρονεῖν εἰωθόσιν, ὥστε εἴπερ ἔλοιτο κολάζειν ἑαυτοὺς, ἀρκούσης εἰς τοῦτο κάμπης ἀντὶ πολλῆς καὶ ἀμάχου λοιπὸν ἰσχύος. Μῆδὲ πλατὺ γελώντων αἰρετικῶν, μῆδὲ τῆς τοῦ Μονογενοῦς καταφλουρούτων δόξης, μῆδὲ ὡς δὴ καὶ μεγάλης δυνάμειος ἐν ἴσῳ γραφέσῳ τῇ σκώληκι· τετολή-
B καςι γὰρ οἱ δειλαιοὶ καὶ εἰς τοῦτ' ὀλισθεῖν ἀδύω-
τητος ἐνοοῖν.

Καὶ οὐ μὴ κατασχυρῆθῇ ὁ λαὸς μου εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἐπιγνώσασθε ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ εἰμι ἐγώ. Καὶ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτι πλὴν ἐμοῦ· καὶ οὐ μὴ κατασχυρῆθήσεται ἕτι πᾶς ὁ λαὸς μου εἰς τὸν αἰῶνα.

ΑΔ'. Ἐπαγγέλλεται σαφῶς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν τρόπον, καὶ ὅτι τοῖς ἐπὶ γῆς συνδιαίτησεται κενώσας ἑαυτὸν, καὶ γενόμενος καθ' ὑμᾶς, τουτέστιν, ἀνθρώπος. Τότε γὰρ γέγονεν ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ διεφύγομεν ἐντροπήν, καὶ αἰσχύνην ἀπηλλάγμαθα, θανάτου πεπόντος, ἀμαρτίας ἀνηρημένης, γνώσεως ἀληθοῦς εἰσσεκομισμένης. Οὐκ ἔτι γὰρ τῇ κτίσει προσκυνούμεν παρά τὸν κτίσαντα, καὶ θεὸν ἕτερον ἐπ' αὐτῷ παντελῶς οὐδένα παραδεέγμεθα. Τοιγάρτοι καὶ πεπλουτήκαμεν, ὡς ἐν ἐλπίδι βεβαίᾳ ζῶντες, καὶ δόξῃ τῇ εἰς μακραίωνα βίον, ἐν ἁγιασμῷ καὶ ὁσιότητι πολιτείας.

Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, καὶ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προσητεῦσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν. Καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται. Καὶ γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου.

ΑΕ'. Ἰδοὺ δὴ σαφῶς χαρῖσθαι κατεπαγγέλλεται τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν, τουτέστιν, ἀμφί-
D λαφῇ τὴν χορηγίαν, οὐκ εἰς προφήτην ἐξειλεγμένως ἓνα τυχόν, ἢ δύο, ἀλλ' εἰς ἅπαντας ἀπλῶς τοὺς ἐλεῖν ἀξίους. Ὁ δὲ φαμεν καὶ πεπεράνθαι ἐγηγερμένου Χριστοῦ, καὶ τὸ τοῦ θανάτου καταλύσαντος κράτος. Ἄπ' ἀρχῆς γὰρ ὡσπερ ἐν ὕδρ σπητῆν, καὶ ἀξιάγαστον χάριν τοῖς ἁγίοις ἐνετίθει μαθηταῖς, ἐμφοσῶν τε καὶ λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ἐδει γὰρ, ἔδει τοὺς τῆς Ἐκκλησίας μυσταγωγούς, καὶ τῆς ὑπ' ἥλιον παιδευτάς ἐσομένους, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόσει κατακαλλύνεσθαι, καὶ οἶδναι κεκοσμημένον διὰ πίστεως εἰς ἁγιασμὸν ἀπ' ἀρχῆς γεγονότας, τῇ θείᾳ γε καὶ οὐρανίῳ καταχρυσούσθαι χάριτι. Κατὰ δὲ γε τὰς ἡμέρας τῆς ἁγίας Πεν-

¹⁶ Philipp. II, 7. ¹⁷ Baruch. III, 38. ¹⁸ Rom. I, 25. ¹⁹ II Tim. I, 10. ²⁰ Joan. XI, 25.

τηκοστής εἰς οἶκόν ἕνα συναγερμένων τῶν μαθη-
 τῶν, καὶ τὰς συνήθεις θεῶν προσαγαρότων λιτάς,
 γέγονεν ἄμφω, ἤχος ἐγένετο, καὶ γλώσσαι ἐφ' ἕνα
 ἕκαστον ἐκάθισαν, « Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐν ἑτέραις
 γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγ-
 γεσθαι. Ἀπεφθέγγοντο δὲ προφητεύοντες ἤγουν συν-
 ιέντες τε, καὶ λέγοντες τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν
 ἐν τῷ Χριστῷ μυστήρια, καὶ τὰ δι' ὧν εἰκὸς ἦν πρὸς
 εὐπαίθειαν ἐτοίμως ἵνα ἀναπειραζόμενοι εὖ μάλα
 τοὺς ἀκρωμένους, ὡς ἐνόηθη λοιπὸν ὁ τῆς εὐδοκίας
 καιρὸς, καὶ τὰ πάλαι προσηγεμένα ἐπὶ Χριστῷ εἰς
 πέρας ἤκει λοιπόν. Οὐκοῦν προεφήτευσον, ἀπάση
 γλώσση λαλοῦντες, διὰ φωνῆς ἁγίων Θεοῦ προανα-
 φωνούντος καὶ τοῦτο. Γέγραπται γάρ· « Ἐν ἑτερο-
 γλώσσαις, καὶ ἐν χειλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ
 τούτῳ, καὶ οὐδ' οὐτως πεισθήσονται. » Τοῦτό τοι καὶ
 Παῦλος συνείς, εἰς σημεῖον Ἰουδαίους δεδόσθαι φησὶ
 τὴν πολυγλωσσίαν. Ὅτι δὲ καταπτάντος ἐξ οὐρανοῦ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος πολλοὶ λίαν ἦσαν οἱ τῇ χάριτι
 τῆς προφητείας ἀναμεσοῦμένοι, σαφηνεῖ γράφων ὁ
 Παῦλος· « Προφήται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν. » Εἶτα·
 « Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν. » Πάλαι
 μὲν γὰρ διὰ πολλὴν δυστροπίαν προσκρούοντος τοῦ
 Ἰσραὴλ, ἔφασκε Θεός· « Ἰδοὺ ἐγὼ λιμὸν ἐπάγω ἐπὶ
 τὴν γῆν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου, καὶ ἀπὸ ἀνατο-
 λῶν ἕως δυσμῶν περιδραμούνται ζητούντες τὸν λόγον
 Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὑρωσι. » Καὶ πρὸς Ἰσραὴλ·
 « Καὶ τὴν γλώσσαν σου συνδήσω, καὶ ἀποκωφωθήσῃ,
 καὶ οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἄνδρα ἐλέγχοντα, ὅτι οἶκος
 πρᾶκτικραίων ἐστί. » Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ
 Ὑψίστου, « Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ὁ μὲν· »
 (ἐπέφανε γὰρ ἡμεῖν ὁ Χριστὸς, ἀνιὲς ἐγκλήματα, καὶ
 τὸ τῆς ἁμαρτίας ἐμφράττων στόμα) δέδοται λοιπὸν ἡ
 χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Θεοῦ κατευφραίνοντος
 τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ τῇ ἀνωθεν, καὶ ἐν
 ἀρχῇ στεφανούντος δόξῃ, καὶ εἰς ἐκεῖνο πάλιν αὐτὴν
 ζύαγιθως ἀνακομίζοντος, εἰς ὃ προῆν, οὕτω τῆς
 ἁμαρτίας εἰσκινημένης. Οὐ γὰρ ἔρημον προφητικῶς
 Πνεύματος εὐρήσομεν τὸν Ἀδάμ, οὕτω τὴν θείαν
 ἐντολὴν παραβεβηκότα· πεπηγότα δὲ ὡσπερ ἔτι, καὶ
 τοὺς τῆς φύσεως χρηστοὺς ἐμπρέποντα. Καὶ γοῦν ὅτε
 τὴν γυναῖκα πλαστουργήσας ὁ Θεὸς ἤγαγε πρὸς αὐ-
 τὸν, καί τοι μήποθεν ἀκούσας τίς τε εἴη, καὶ τίνα
 τρόπον ἀνέψυ, εὐθὺς ἐπαφώνει· « Τοῦτο καὶ ὅσπου
 ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου·
 αὕτη γυνὴ κληθήσεται, ἦτοι κατὰ Ἑβραῖδα φωνὴν,
 ἀνδρίς, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐλήφθη. » Ἄλλ' ἤργησε μὲν
 ἡ ἀνθρώπινη δοθεῖσα χάρις. Ἀνεκαινίσθη δὲ ἐν Χριστῷ,
 ὅς καὶ ἐστὶ ἑσπερος Ἀδάμ. Ἀνεκαινίσθη δὲ τίνα
 τρόπον; ἢ μὲν γὰρ ἐστὶ Θεός, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ
 φύσιν ὁ Υἱὸς (γεγέννηται γὰρ ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς),
 ἴδιον αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμά
 ἐστὶ. καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ
 καὶ Πατρὸς. Ἥ δὲ γέγονεν ἀνθρωπος, καὶ γέγονε καθ'
 ἡμᾶς, ἐπακτὸν ἔχειν τὸ Πνεῦμα λέγεται. Καταπε-
 φοίτηκε γοῦν ἐπ' αὐτὸν ἐν αἰδεί περιστερᾶς, ὅτι καθ'

A scipulis, et consuetis precationibus Deo oblati,
 utrumque contigit: auditus est sonitus, et linguae
 singulis insederunt. « Et coeperunt loqui aliis linguis,
 prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis²⁰. » Lo-
 quebantur autem prophetantes, sive per sanctos
 prophetas de Christo praenuntiata mysteria intelli-
 gentes et proloquentes, et ea per quae consentaneum
 erat ad obedientiam prompte venire audientes;
 utpote persuasos plane adesse iam tempus gratiae,
 et olim de Christo praedicta, deinceps reipsa
 compleri. Prophetabant igitur quavis lingua lo-
 quentes, quod ipsum quoque a Deo sanctorum voce
 praedictum fuerat. Scriptum est enim: « In aliis
 linguis et in aliis labiis loquar populo huic, et ut
 sic quidem credent²¹. » Hoc et Paulus non igno-
 rans, linguas in signum datas ait: Non fidelibus,
 sed infidelibus²². Quia vero postquam devolavit de
 caelo Spiritus sanctus, multi admodum erant qui
 gratiam prophetiae in medium prodeuntes usurpa-
 rent, Paulus, quid faciendum sit, declarat. « Pro-
 phetae autem, » inquit, « duo aut tres loquantur²³. »
 Et mox: « Potestis enim omnes per singulos pro-
 phetare²⁴. » Olim quidem, cum multa morum per-
 versitate Israel Deum offenderet, dicebat Deus:
 « Ecce ego inducam famem super terram audiendi
 verbum Dei, et ab oriente usque in occidentem cir-
 cumcursabunt, quærentes verbum Domini, et non
 invenient²⁵. » Et ad Ezechielem: « Et linguam
 tuam colligabo gutturi tuo, et eris mutus, et non
 eris illis in virum obfurgantem, quia domus exa-
 sperans est²⁶. » Sed quia iuxta vocem Psallentis:
 « Deus Dominus, et illuxit nobis²⁷ » (illuxit enim
 nobis Christus remittens crimina, et os peccati ob-
 turans), effusus est de caetero in nos Spiritus san-
 ctus, Deo laetificante naturam humanam, et superna
 ac primæva gloria coronante, et ad illud denuo ex
 bonitate sua revehente, ubi ante fuerat, peccato
 nondum ingresso. Non enim spirituali gratia pro-
 phetiae carebat Adam priusquam divinum manda-
 tum transgrediretur; sed fixus quasi ac stabilis ad-
 huc manebat, et naturæ bonis præstans et insignis.
 Itaque cum uxorem a se fabricatam ad eum addu-
 ceret Deus, tametsi non audisset, unde, aut quænam
 esset, aut qua ratione exstisset, statim acclamavit:
 « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne
 mea. Hæc mulier vocabitur, sive (secundum idioma
 Hebraicum) **228** virago, quia de viro sumpta
 est²⁸. » Verum otiosa fuit gratia desuper concessa;
 renovata est autem in Christo, qui et secundus
 Adam est²⁹. Quo autem modo renovata? Quatenus
 enim est Deus, et ex Deo secundum naturam Fil-
 ius, et in ipso, et ex ipso Spiritus est, quemadmo-
 dum nempe idem Spiritus, et in ipso Deo ac Pa-
 tre intelligitur. Quatenus autem factus est homo,
 nobis similis, impertitum habere Spiritum dicitur.

²⁰ Act. II, 2. ²¹ Isa. xxviii, 11. ²² I Cor. xiv, 22. ²³ Ibid., 27. ²⁴ Ibid., 31. ²⁵ Amos, viii, 11, 12. ²⁶ Ezech. iii, 26. ²⁷ Psal. cxvii, 27. ²⁸ Gen. ii, 23. ²⁹ I Cor. xv, 45.

Descendit itaque super ipsum in specie columbæ²⁶, quoniam nostra conditione suscepta, tanquam unus de nobis, et oikonomikῶς baptizatus est. Tunc et proprius ejus Spiritus ipsi desuper datus dicitur, propter naturam humanam videlicet. Et hæc est exinanitio.

Sic, nec aliter intelligi debet : « Propter nos egenus factus, cum esset dives, ut nos ejus inopia divites fieremus²⁷. » Datus est enim Spiritus Adamo, ut dixi, in principio, sed non mansit naturæ humanæ; quandoquidem declinavit in delictum, et prolapsa est in peccatum. Postquam autem factus est pauper, qui erat dives, Unigenitus, inquam, et nobiscum ut homo esse cœpit, et proprium sibi Spiritum, ut adventitium accepit, mansit super eum²⁸, ut Joannes evangelista scribit, ut in nobis quoque in posterum habitet; quando jam mansit in generis nostri primitiis secundis, id est, in Christo. Ob hoc quippe secundus Adam cognominatus est. Idcirco ad incomparabiliter meliora de integro formamur, et regenerationem per Spiritum felici lucro adipiscimur, non amplius primam habentes, secundum carnem, inquam, quæ peccato et interitui obnoxia est (Prudentia enim carnis mors²⁹, » natura sua), sed quæ superna est, secundam, quæ per spiritum ex Deo est; siquidem verum est : « Qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt³⁰. » Oportebat igitur in filiis Dei numeratos Spiritus sancti gratia locupletari. Operatus est autem et hoc in nobis Christus, cui fidem facit Petrus : « Dextera igitur Patris exaltatus, » inquit, « et promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc, quem vos videtis et auditis³¹. » Accepit quidem a Patre Spiritum, qui inest illi naturaliter : « Effudit autem in nos abunde³², » quia Deus secundum naturam est, et caro factus est. Effudit porro super omnem carnem; utique non solum super eos qui ex circumcisione crediderunt, sed super omnes simpliciter per fidem vocatos, seu parvos, seu magnos, servos et liberos, barbaros et Scythas. Proposita est enim gratia salutis in Christo 229 mortalibus universis, qui « et ipse est exspectatio gentium³³. » « Quod si quidam lingua petulantes et delirantes dicant carnem dii etiam jumenta, audiant prophetæ hujus scopum ad genus duntaxat humanum pertinere : « Nec de bobus cura est Deo³⁴, » quod sapiens Paulus ait. Prophetatos autem dicit filios et filias, gratiæ plenitudinem in hoc, et omnium in eo æqualitatem subindicans. Nec enim aspernatur Deus muliebre genus, si, quæ ipsi placent, prompte præstiterit et sapere voluerit. Nec irremuneratum, aut sanctificationis expers erit, si per fidem et operum bonitatem alicunde inclaruerit. Nam et ipsum gratia et misericordia dignatum est, et pignus Spiritus a Deo accepit, et in filiis ab eo reputatur. Seniores somnia somnianturos,

Νοοῖτο δ' ἂν οὕτω, καὶ οὐχ ἑτέρως, « Δι' ἡμᾶς πτωχεῦσαι πλούσιος ὢν, ἐν' ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. » Δέδοται μὲν γὰρ, ὡς ἔφη, τὸ Πνεῦμα τῷ Ἀδὰμ ἐν ἀρχῇ, πλὴν οὐ μεμένηκεν τῇ ἀνθρώπων φύσει. Διανένευκε γὰρ εἰς τὸ πλημμελές, καὶ παρωλισθεν εἰς ἁμαρτίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν ὁ Μονογενής, καὶ μεθ' ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος τὸ Ἰδιον ὡς ἑπακτὸν ἐδέξατο Πνεῦμα, μεμένηκεν ἐπ' αὐτόν· ἔφη γὰρ οὕτως Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, ἵνα καὶ ἐν ἡμῖν κατοικήσῃ λοιπὸν, ὡς ἦδη μεμενηκὸς ἐν τῇ τοῦ γένους ἀπαρχῇ δευτέρα, τούτεστι Χριστῷ· κατωνόμασται γὰρ διὰ τοῦτο καὶ δεύτερος Ἀδὰμ. Διὸ πρὸς τὸ ἄμεινον ἀσυγκρίτως ἀναστοιχειώμεθα, καὶ τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησιν εὐ μάλα κερδαίνομεν, οὐκ ἔτι τὴν πρώτην ἔχοντες, τὴν κατὰ σάρκα, φημί, τὴν εἰς φθοράν τε, καὶ ἁμαρτίαν (τὴ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, κατὰ τὸ γένος), ἀλλὰ τὴν ἀνωθεν δευτέραν, τὴν ἐκ Θεοῦ διὰ Πνεύματος, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, « Οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγενήθησαν. » Ἔδει οὖν τοὺς ἐν τέκνοις Θεοῦ τεταγμένους τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καταπλουτήσαι χάριν. Ἐνήργησε δὲ καὶ τοῦτο Χριστὸς εἰς ἡμᾶς, καὶ λέγων πιστώσεται Πέτρος· « Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Πατρὸς ὑψωθείς, τὴν τε ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ ἀκούετε. » Δέχεται μὲν γὰρ ὡς ἄνθρωπος παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ ἐνὸν αὐτῷ φυσικῶς· « Ἐκχεῖ δὲ πλουσίως εἰς ἡμᾶς, » ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, καὶ γέγονε σὰρξ. Ἐκχεῖ δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Καὶ τοῦτο δῆλον, ὡς οὐκ ἐπὶ μόνους τοὺς ἐκ περιτομῆς, ἀλλ' ἐφ' ἅπαντας ἀπλῶς τοὺς διὰ πίστεως καλουμένους, καὶ ἐπεὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι, δούλοι καὶ ἐλεύθεροι, βάρβαροί τε καὶ Σκύθαι. Πρόκειται γὰρ τῆς ἐκ Χριστοῦ σωτηρίας ἡ χάρις τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ὅτι « Καὶ αὐτός ἐστι προσδοκία ἐθνῶν. » Εἰ δὲ ἤδη λέγοιεν τινες ἀθυροστομοῦντες, σάρκα λέγεσθαι καὶ τὰ κτήνη, παραληθεύοντες, ἦδη πως ἀκουόντων, ὅτι τῆς προφητείας ὁ σκοπὸς κατὰ μόνου συντείνεται τοῦ ἀνθρωπείου γένους, καὶ οὐχὶ τῶν βοῶν μελεῖ τῷ Θεῷ, καθὼς καὶ ὁ σοφὸς ἔφη Παῦλος. Προφητεύσειν δὲ φησὶν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, τὸ τῆς χάριτος ἀμφιλαφὲς διὰ τοῦτο ὑποδηλῶν, καὶ τὸ ἐπὶ πάντας ἴσον. Ἐτὶ γὰρ ἂν οὐκ ἀπόδλητον παρὰ τῷ Θεῷ τὸ θῆλυ γένος, εἰ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα δρῶν τε προθύμως, καὶ μὴν καὶ ἔλοιτο φρονεῖν. Οὕτε μὴν ἀγέραστον, ἢ ἀμήτοχον ἁγιασμοῦ, εἰ διὰ τε πίστεως, καὶ τῆς ἐν ἔργοις ἐπιχειρίας ἐδοκιμοῦν ἔσται ποθέν. Ἠξίσται γὰρ καὶ αὐτὸ χάριτός τε, καὶ οἰκτιρμοῦ, καὶ τῶν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος δέχεται παρὰ Θεοῦ. Λε-

²⁶ Matth. iii, 16. ²⁷ II Cor. viii, 8, 9. ²⁸ Joan. i, 32. ²⁹ Rom. viii, 6. ³⁰ Joan. i, 13. ³¹ Act. ii, 33.
³² Tit. iii, 6. ³³ Gen. xlix, 10. ³⁴ I Cor. ix, 9.

λέγισται δὲ καὶ ἐν τέχνοις. Πρεσβυτέρους μὲν οὖν ἐν-
υπνίοις φησὶν ἐνυπνιασθήσεσθαι, ἐψεσθαι δὲ ὁράσεις
τοὺς νεανίσκους, πρεσβυτικὴν ἡλικίαν λέγων, καθ-
ὼς περ ἐγῶμαι, τὴν ποιότητα τῆς ἀρετῆς προϋχο-
σῆν τε, καὶ ὑπερκειμένην, καὶ οἷον λαμπροὺς πεπο-
λωμένην κατορθώμασι, καὶ φρονήσαι τῇ τελευτάτῃ
διαπρέπουσαν, καὶ τεθναυμασμένην, ὁποῖός τις ἦν
καὶ Παῦλος, ὃς τεθιάται καθ' ὕπνον ἄνδρα τινὰ τῶν
ἐκ Μακεδόνων, ἐκλιπαροῦντα, καὶ λέγοντα· « Διαβάς
εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν. » Ἄνανίας δὲ τῶν ἐν
πίστει δοκιμασμένων ὄρασιν ἐπ' αὐτῷ Παύλῳ τε-
θιάται. Ἐπειδὴ γὰρ ἦκεν εἰς Δαμασκόν, αὐτῷ κατὰ
τὴν ὁδὸν ὀφθέντος Χριστοῦ, εἶτα τῇ τοῦ φωτὸς
ἀστραπῇ τὴν ὄψιν ἠδίκηται, τεθεράπευται διὰ Χρι-
στοῦ. Γέγραπται δὲ οὕτως πάλιν· « Ἦν δὲ τις ἐν
Δαμασκῷ μαθητὴς ὀνόματι Ἄνανίας. Καὶ εἶπε πρὸς
αὐτὸν ὁ Κύριος ἐν ὁράματι· ἀναστὰς πορεύθητι ἐπὶ
τὴν ῥύμην, τὴν καλουμένην Εὐθείη, καὶ ζήτησον ἐν
οἰκίᾳ Ἰούδα Σααὺλ ὀνόματι, Ταρσέα. » Ἀκούεις ὅπως
ἐν ὁράματι λελάληκε πρὸς Ἄνανίαν; Ἦν γὰρ που
σφριγύσαν ἔχων εἰς τὸ ἀγαθὸν τὴν γνώμην, ἄθραυ-
στος εἰς ἀκὴν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικὴν. Καθ'
ὕπνον δὲ Παύλῳ τὰς λιτὰς ἐδόκει προσφέρειν ὁ Μα-
κεδὼν, ἦν γὰρ τὴν φρένα πρεσβύτης, τὸν νοῦν γη-
ραυτός, καὶ τῆς ἀνωθεν σοφίας ἐμπλεως. Προσεφώνει
δὲ που καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης τοῖς ἡγιασμένοις ἐν
Χριστῷ διὰ πίστει· « Γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι
ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι
ἰσχυροὶ ἐστέ, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρόν. » Ἐπαγ-
γέλλεται δὲ οὖν τὴν χύσιν τοῦ Πνεύματος τοῖς δου-
λεύουσιν αὐτῷ. Τίνας δ' ἂν οἱ τοιοῦτε πάλιν; ἢ ἐκεῖνοι
τὸν αὐχένα τῆς διανοίας, τῆς μὲν ἐν τύπῳ λατρείας
νοί, κατὰ τὸν λέγοντα;

Καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ση-
μειῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἷμα, καὶ πῦρ, καὶ ἀτμίδια
καπνοῦ. Ὁ ἥλιος μεταστραφῆσεται εἰς σκότος,
καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν
Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ.

ΔΓ· Ἐπὶ ταῖς δυσσεβείαις τῶν Ἰουδαίων, ταῖς
εἰς Χριστὸν γεγενημέναις, καὶ αὐτῇ τῶν στοιχείων
δεδυσφόρηκεν ἡ φύσις. Κατωφεύρατα δὲ ὡς περ ἡ
πίσις, καθυβρισμένον ὄρωσα τὸν κρίσαντα, καὶ ὁ μὲν
θεὸς ναδός, ὡς τοῖς πενθοῦσιν ἀσάλλων ἐν ἴσῳ, πε-
ριεβρήγγυτο. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Τὸ τοῦ ναοῦ κα-
ταπέτασμα ἀπὸ ἀνωθεν ἕως κάτω ἐσχίσθη. » Ὁ ἥλιος
δὲ τὸ οἰκτεῖον ἀνακίψας σέλας οὐκ ἤξιου φαίνειν ἐτι
τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐποίησε γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἕκτης
ἕως ἑνάτης, ἐσχίζοντο δὲ καὶ πέτραι, τάχα δὲ που
καὶ περὶ τὸν τῆς σελήνης κύκλον ἐπράττετο τι τῶν
ἀσυνήθων, ὡς δοκεῖν εἰς αἷμα μεταπεποιθῆσθαι αὐτήν.
Σεσίγηται μὲν οὖν τὸ τοιούδε τοῖς ἁγίοις εὐαγγελι-
σταῖς. Ἀξιόχρεός γε μὴν ἡ πίστις ἐκ προφητείας, ὅτι
μὲν τοῖς τοῦ Δημιουργοῦ νεύμασιν οὐκ ἐν ἡλίῳ
μόνον τὰ σημεῖα γέγονεν, ἀλλ' οἷον ὅλη πρὸς τὸ
ἀκαλλές, καὶ ἀσύνηθες αὐτῇ μετακεχώρηκεν ἡ φύσις,
σφὲς ἂν γένοιτο Θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς Ἡσαίου·

A juvenes visiones visuros dicit. Senilem ætatem ap-
pellat (ut mihi quidem placet) virtutis præstantia
prominentem, et progressam in ea longius, et quasi
illustribus factis canam, et absolutissima prudentia
eximiam et admirandam : qualis erat Paulus, qui in
sommis vidit virum Macedonem orantem ac dicen-
tem sibi : « Transiens in Macedoniam, adjuva
nos »³⁹. » Ananias autem in fide probatus, visionem
super ipso Paulo vidit, cum Damascus ille venit, et
Christus ei in via apparuit, ac fulgore luminis visu
privavit, ubi per Christum curatus est. Scriptum
est his verbis : « Erat autem quidam discipulus Da-
masci, nomine Ananias. Et dixit ad illum in visu
Dominus : Surge, et vade in vicum qui dicitur Re-
ctus, et quære in domo Judæ Saulum nomine Tar-
sensem »⁴⁰. » Audis ut visu alloquatur Ananiam.
Erat, ut puto, fide fortis, habitu strenuus, animo
ad virtutem incitato, spirituali robore infractus. In
sommis autem Macedo Paulum rogare videbatur ;
erat enim Paulus mente senex, animo grandævus et
cœlesti sapientia plenus. Compellat vero et sapiens
Joannes sanctificatos in Christo per fidem, in hæc
verba : « Scribo vobis, patres, quoniam cognovistis
eum qui ab initio est. Scribo vobis, juvenes, quo-
niam fortes estis, et vicistis malignum »⁴¹. Pollicetur
itaque Spiritum sanctum in servientes sibi effusus-
rum. Et qui sunt isti tandem ? **230** An illi prorsus
qui oraculis evangelicis cervicem cordis submit-
tunt, a cultu in figura discedentes, et a Græcæ
superstitionis deceptione desistentes, ut quidam
ait ?

C πάντως οἱ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν ὑποφέρουσι
ἀποφοιτήσαντες, Ἑλληνικῆς δὲ ἀπάτης ἀποπεπαυμέ-

VERS. 30, 31. Et dabo prodigia in cælo sursum,
et portenta super terram deorsum, sanguinem, et
ignem, et vaporem fumi. Sol convertetur in tene-
bras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies
Domini magnus et illustris.

XXXVI. A Judæis impie in Christum designata,
ipsa quoque elementorum natura indigne tulit, et
creatura tam contumeliose habitum intuens Crea-
torem, quodammodo luxit, ac divinum templum (ut
æque cum illis dolens ac mœstum) diruptum est.
Scriptum quippe exstat : « Et velum templi scis-
sum est a summo usque deorsum »⁴², et sol re-
presso splendore suo, mortalibus lucere amplius
noluit, tenebras enim rebus ab hora sexta usque ad
nonam induxit. Scissæ sunt item petrae. Fortassis
etiam et circa lunæ orbem inusitatum quiddam
accidit, ut conversa in sanguinem videretur. Tale
quiddam igitur sacri evangelistæ omiserunt. Verum
ex prophetia satis sit credibile, nutu Conditoris non
modo in sole signa facta, sed quasi universam
rerum naturam deformitatem et vultum quemdam
inconsuetum induisse. Hoc liquebit, Deo per Isaiam
sic loquente : « Induam cœlum tenebris, et quasi

³⁹ Act. xvi, 9. ⁴⁰ Act. ix, 10, 11. ⁴¹ I Joan. ii, 13. ⁴² Matth. xxvii, 51.

cilicium ponam operimentum ejus ⁴³. » Cum cœlum A nominat, omnia quæ in cœlo sunt, velut cilicio tenebris operta dicit, lugentia, et dolentia, et habitu illo quasi ejulantia. Signa igitur in cœlo hæc esse dixerim. In terra autem sanguis, ignis et vapor fumi significaverit, opinor, Judæorum calamitates, quibus eos bellum atrocissimum a Romanis illatum cumulavit; sanguine enim tota eorum regio manavit. Debuit etiam cum urbibus ipsum fama celebre templum conflagrare, fumare domus ex incendio et dirui. Eventura autem hujusmodi Judæis ante diem magnum et manifestum, qua omnibus proponetur divinum Christi tribunal, dantis cuique secundum opera sua ⁴⁴, ostendit cum dicit: « Priusquam veniat dies Domini magnus et manifestus ⁴⁵. » Ad hæc notandum ipsum Salvatorem nostrum interrogatum a sanctis apostolis de consummatione **231** sæculi et eversione Hierosolymorum, miscuisse signa, ut incertum ita faceret forsitan, quæ quando eventura forent.

τῆς τῶν Ἱεροσολυμῶν καταστροφῆς, ἔμιξε τὰ σημεῖα, ὡς τάχα που καὶ ἀγνοεῖσθαι λοιπῶν, ποῖα θηποῦτε συμβήσεται.

VERS. 32. *Et erit: Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit; quia in monte Sion, et in Jerusalem erit salvatus, sicut dixit Dominus; et evangelizantes quos Dominus vocavit.*

XXXVII. Ominino igitur et plane propter Judæorum nefaria facinora in cœlo et in terra signa et prodigia fore ait. Nihilominus etiam sic ipsis Dei placibilitatem esse propositam, salutem videlicet per fidem, in Christo justificationem, pignus Spiritus, sanctificationem, spem regni cœlorum, remittente Deo et obliviscente in Christum ab ipsis commissa scelera. Petrus itaque accusat acriter Judæorum populum, aperte exclamans, universorum Salvatorem ac Redemptorem eos occidisse, in ligno suspendentes, et negasse Sanctum et Justum, et petiisse homicidam donari sibi ⁴⁶⁻⁴⁷. Adjungit his deinde: « Et nunc scio, fratres, quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri. Pœnitentini igitur, et convertimini ⁴⁸, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu, et accipietis gratiam Spiritus sancti. Vobis enim est repromissio, et filiis vestris ⁴⁹. » Quocirca, quamvis, inquit, facta sint signa et prodigia, salvabitur tamen quicumque Dominum ac cœli terræque potentem invocaverit. Verbum vero salutis in ipsa Hierosolyma, quæ prima occidit Dominum, promulgatum, et ita per omnes gentes circumlatum iri per sanctos apostolos, clare perspicui ex hoc prophetæ possit: « In monte Sion et in Jerusalem erit salvatus, et annuntiantes quos Dominus vocavit. » Nam ut a Paulo dictum est: « Nemo sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo ⁵⁰. » Vocati sunt igitur cum delectu ex omnibus beati discipuli, nec sponte sua ad

« Καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σκότος, καὶ θήσω ὡς σάκκον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ. » Οὐρανὸν δὲ θταν λέγει. πάντα φησὶ τὰ ἐν οὐρανῷ ὡς οὐρανὸν τῷ σκότει καταμφεῖσαι, πενθοῦντα, καὶ ἀλγοῦντα, καὶ ὡσπερ διακεκτραγῶτα τῷ σχήματι. Σημεῖα μὲν οὖν ἐν οὐρανῷ ταυτὶ φαίνη. Τὰ δὲ εἰς γῆν αἰμά τε καὶ πῦρ, καὶ ἀτμὴς ἢ καπνοῦ καταδηλώσειεν, οἶμαι, τὰς τῶν Ἰουδαίων συμφορὰς, ἃς ὁ παγγάλεπος αὐτοῖς πόλεμος ἐπεπύρρυσεν, ὁ τῆς διὰ τῶν Ῥωμαίων χειρὸς. Αἱματι γὰρ ἡ πᾶσα μὲν αὐτῶν κατεβράινετο χώρα. Ἐμελλε δὲ ὁμοῦ ταῖς πόλεσι καὶ αὐτὸς ὁ διαβόητος κατακτεῖναι πρᾶσθαι νεὸς, οἱκοὶ τε καπνίζεσθαι κατασεισισμένοι. Ὅτι δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης καὶ ἐπιφανοῦς, καθ' ἣν ἅπασι προκίσειται τὸ θεῖον βῆμα, Χριστοῦ διδόντος ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ τοιαῦτα τοῖς Ἰουδαίοις συμβήσεται, διαμνησκων αὐτῶν. « Πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. » Σημειωτέον δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ἐρωτώμενος παρὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων τὰ περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ περὶ

Καὶ ἔσται. Πᾶς δὲ ἂν ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. ὅτι ἐν τῷ ὄρει Σιών, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καθότι εἶπεν ὁ Κύριος, καὶ εὐαγγελιζόμενοι οὗς ὁ Κύριος προσκίληται.

ΑΖ'. Ἔσεσθαι μὲν οὖν πάντῃ τε καὶ πάντως ἐπὶ ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιεργίαις ἐν οὐρανῷ, καὶ γῆ τὰ σημεῖα φησὶ, καὶ τὰ τέρατα. Προκίσειται γὰρ μὴν καὶ οὕτως αὐτοῖς τὰ ἐξ ἡμερότητος Θεοῦ, τὴν διὰ πίστεως δηλονότι σωτηρίαν, τὴν ἐν Χριστῷ δικαιοσύνην, τὴν ἀβραάμωνα τοῦ Πνεύματος, τὴν ἀγιασμὸν, τὴν ἐλπίδα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἀμνησιχάως αὐτοῖς ἀνέντος Θεοῦ καὶ τὰ εἰς Χριστὸν ἐγκλήματα. Πέτρος γοῦν κατηχητῶτα μὲν σφόδρα τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμους, διαβρόθηθην ἀνακεκραγῶς, ὡς ἀπεκτεῖναι μὲν κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτῆν, καὶ ἠρνήσαντο μὲν τὸν ἄγιον, καὶ δίκαιον, ἐζήτησαν δὲ ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς. Προσέτιθει δὲ τούτοις. « Καὶ νῦν, ἀδελφοί, οἶδα ὅτι κατὰ ἀγνοίαν ἐπράξατε ὡσπερ καὶ αἱ ἀρχοντες ὑμῶν. Μετανοήσατε οὖν, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεάν τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ὑμῖν γὰρ εἰσιν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. » Οὐκ οὖν κἂν εἰ γένοιτο, φησὶ, σημεῖα, καὶ τέρατα, σωθήσεται πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσεται δεσπότην τὸν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς Κύριον. Ὅτι δὲ ἐμελλεν ὁ Λόγος τῆς σωτηρίας ἐν αὐτῇ καὶ πρώτη λαληθήσεσθαι τῇ κυριοκτονῷ Ἱερουσαλὴμ, περιενεχθήσεσθαι δὲ οὕτω καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων, σαφὲς ἂν γένοιτο, τοῦ Προφήτου λέγοντος. « Ἐν τῷ ὄρει Σιών, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καὶ εὐαγγελιζόμενοι, οὗς Κύριος προσκίληται. » ὡς γὰρ Παῦλος γράφει, « Οὐχ ἑαυτοῦ τις λαμβάνει τὴν

⁴³ Isa. l, 3. ⁴⁴ Matth. xvi, 37. ⁴⁵ Act. ii, 20. ⁴⁶⁻⁴⁷ Act. iii, 13, 14. ⁴⁸ Ibid., 17, 19. ⁴⁹ Act. ii, 38-39. ⁵⁰ Hebr. v, 4.

τιμήν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. » Κέκληνται ἅπαντες οἱ μακάριοι μαθηταί, καὶ οὐκ αὐτόματοι παρήλθον εἰς ἀποστολήν, καθάπερ ὁ ἀπόπληκτος Φαρισαῖος ἐκεῖνος, ἤγουν νομικὸς, ὃς τοῖς τῆς μαθητείας αὐχήμασιν ἑαυτὸν ἐνείκει, προσέειπε λέγων· « Κύριε, ἀκολούθησόν μοι ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ. » Ταῦτα οἱ καὶ ὁ Σωτὴρ παρενοχλοῦντά τε εἰκῆ, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν ἐπιτηδεύματων οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἐγγὺς γεγονότα, παρωθεῖτο λέγων· « Αἱ ἀλώπεκες, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τοῖς γε μὴν ἐπιτηδεύουσιν ἐχθροὺς εἰς ἀποστολήν ἐπεφώνει λέγων· « Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἄλιεις ἀνθρώπων. » Ματθαίου, γε μὴν ἐξ αὐτῶν ἀνίστησι τῶν τῆς πλεονεξίας ἐργαστηρίων, ἀκολουθεῖν ἐπιτάττων· προσκέκληνται δὲ, κατ' ἰδίαν βούλησιν, ὡσπερ ἦν εἰκὸς, ἔσεσθαι δυνατώτατοι εἰς γε τὸ ἀποπερᾶναι δύνασθαι, καὶ μάλα νεανικῶ· τὸ αὐτῶ δοκοῦν, εἰ καὶ ἤρπασε τὸν προδότην ὁ τῆς ἀνομίας εὐρετής, καὶ πατήρ.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ἵτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, δεῖν ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰουδα, καὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ συνάξω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ κατὰξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφατ, καὶ διακριθήσομαι πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖ, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου, καὶ τῆς κληρονομίας μου Ἰσραὴλ, ἃ διεσπάρησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὴν γῆν μου καταδιείλαντο, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν μου ἔβαλον κλήρους, καὶ ἔδωκαν τὰ παιδάρια κόρναις, καὶ τὰ κοράσια ἐπώλουν ἀντὶ τοῦ οἴνου, καὶ ἐπιον.

ΑΗ'. Ἐκ τῆς Ῥοβοὰμ βασιλείας ἀποβραγείσων τῶν δέκα φυλῶν, καὶ διηρημένων αὐτῶν, καὶ παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὸν Ἑφραῖμ, καὶ τὸν Ἰούδα, οἱ μακάριοι γεγόνασι προφηταί. Λελαλήκασι δὲ τὰ παρ' ἄμφοιν, τῆς ὁλῆς αὐτοῖς προφητείας παρατεινούσης μέχρι καιρῶν τῆς αἰχμαλωσίας. Μετὰ δὲ γε τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκεῖθεν ὑποστροφὴν, καὶ τὴν γεγεννημένην κατὰ καιροὺς ἐπάνοδον, προεφήτευσαν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ Ἀγγαῖος τε καὶ Ζαχαρίας, καὶ μὲν τοὶ καὶ Μαλαχίας. Φαίνεται δὲ καὶ ὁ Ἐσδρας ὀλίγα ἄττα τῶν κατ' ἐκεῖνο καιρῶν, καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ χρόνοις γεγεννημένων προαγορευσας. Μένονται τοίνυν τῶν προκειμένων ὁ λόγος πράγματος οὐκ ἐν καιροῖς προφητῶν τῶν ἀρχαίων γεγεννημένου, ἀλλ' ὅτι δὴ μόλις Κύρου τὸν Ἰσραὴλ ἀνέντος ὑπένοστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Καὶ τὴν τὸ χρῆμα τὸ ἀξιάκουστον, εἰ δὲ δὴ γενέσθαι συμβέβηκεν, ἐροῦμεν ὡς ἐνι, τὴν τοῦ Ἐσδρα συγγραφὴν κομίζοντες εἰς ἀπόδειξιν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπανῆλθον ἄρτι, καὶ δασμῶν, καὶ τῶν τῆς δουλείας ἀναπνεύσαντες πόνων οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἐπὶ τὸ βῆθμον ἐτρέποντο, καὶ ἦσαν οὐκ ἀσφαλεῖς τῶν διὰ Μωσέως τεθεσπισμένων ἐπιτηδεύματα, καὶ φύλακες. Ἀποφάσκοντος γὰρ τοῦ νόμου, χρῆναί τινας ταῖς θυγατράσι τῶν ἀλλοφύλων συγκατευνάζεσθαι, ὀλίγα φροντισάντες τῶν θεῶν αὐτοῖς κεχρησμοφνημένων, ἀλλοστράβιας γυναιξίν· ἐπεμίσγοντο. Καὶ πρὸς τοῦτο λαὸν δεδουλοφρηκῶς Ἐσδρας, περιεβῆναι μὴ τὴν ἐσθῆτα, κατωλοφύρετο δὲ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν ἀπαλλάττεσθαι παρεκάλει. Οἱ δὲ

apostatolam accesserunt: sicut stolidus Phariseus ille, sive legisperitus, qui se discipulum esse velle gloriatus: « Sequar te, » inquit, « quocumque ieris ». Quare et Salvator frustra obturbantem, et a studiis evangelicis remotissimum repellit, dicens: « Vulpes, » etc. Contra, ad apostolatam idoneis ait: **232** « Venite post me, et faciam vos fieri pisces hominum ». Matthæum quidem ab ipsa avaritiæ officina excitat, sequi iubens. Vocati sunt autem, voluntate illius, ut erat consentaneum, potentissimi futuri ad strenuissime perficiendum quod illi placeret: tametsi iniquitatis repertor et parens proditorem ex eo collegio rapuit.

B

CAP. III.

VERS. 1-3. Quia ecce ego in diebus illis, et in tempore illo, quando converterto captivitatem Juda et Jerusalem; et congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo cum eis ibi pro populo meo, et hereditate mea Israel, quos disperserunt in gentibus, et terram meam diriserunt, et super populum meum miserunt sortes, et pueros dederunt meretricibus, et puellas vendebant pro vino, et bibebant.

C

XXXVIII. A regno Roboam avulsis separatisque decem tribubus, et universo Israele in Ephraim et Juda diviso, beati prophetæ exstiterunt. Locuti sunt autem quæ ad utrosque pertinerent, tota eorum prophetia se extendente usque ad tempora captivitatis. Post reversionem deinde Hierosolymam, et susceptum definito tempore reditum, prophetarunt ad Israel Aggæus, et Zacharias, Malachiasque similiter. Videtur item Esdras pauca quædam illis, atque adeo suis temporibus gerenda prædixisse. Meminit ergo propositus sermo rei quæ non ætate veterum prophetarum contigit, sed quando Cyro tandem dimittente, in Judæam Israelitæ redierunt. De re illa auditu digna, et quid factum sit, dicemus, quod satis erit, et ex historia ab Esdra conscripta narrationem petemus. Itaque reduces e servitute nuper in Judæam Israelitæ, vectigalium ac servitutis oneribus molestiisque liberati, desideria se tradiderunt, nec jam per Moysen sancita sedulo constanterque colebant et conservabant. Cum enim lex vetaret alienigenarum **233** filias ducere, illi divinum oraculum posthabentes, cum uxoribus alienigenis consuescebant. Id ægerrime ferens Esdras, veste conscissa Israelitas lugebat, et ut ab alienigenis separarentur obsecrabat. Quod illis est persuasum, timentibus, credo, iram divinam et futuram calamitatem, nisi honorem legi haberent, cum præsertim experientia majorum eis pro magistra esset. Postquam repudiata muliercularum multitudo

¹ Matth. viii, 19. ² Matth. iv, 19. ³ Matth. ix, 9 ⁴ iii Reg. xi, 31. ⁵ I Esdr. ix, 3, ⁶ I Esdr. x, 11.

Hierosolyma discessit, tum finitimæ gentes non immerito exacerbatæ sunt, et ipsæ quoque non mediocri affectæ injuria. Et illud insuper secum fortasse cogitabant. Quoniam enim Hierosolymæ muros Israelitæ instaurabant, et divinum templum reedificare nitentur, invidiæ telis saucii, et irati hostes, opus impedire aggrediebantur⁶⁷, illud, ut est verisimile, animis volentes, si Israel pristinam potentiam recuperaret, urbesque muris communitas possideret, et universorum Deum defensorem haberet, qui in templo, ut antiquitus, coleretur, rursus dominaturum, et ejus jugum omnibus intolerandum fore, et vicinis tributa imposturum, eos in servitutem redacturum, eorum agris penitus devastatis, si qui velint, quamvis longo post tempore tantum eos contra intueri. Hac de causa subornarunt quosdam, qui eos nec templo, nec mœnibus struendis manum admovere pateantur. Cum frustra laborarent, Deo Israelitarum studia prosperante, armis deinde correptis, eos opprimere voluerunt. Verum, adjuvante Deo, victi ab ipsis interfectique sunt. Ad hoc autem prælium in vallem Josaphat multitudo sese collegit, qui locus non nullis ab Hierosolyma stadiis versus orientem distat. Aiunt nudum et equitationi aptum esse. Cæterum potentiores quosdam Israelitis divinum templum exstruentibus invidisse, et nihil tamen profecisse, docebit beatus Esdras ita scribens: « In Artaxerxis autem regis Persarum temporibus, scripserunt ei de his qui habitabant in Judæa et Jerusalem, Balsamus, et Mithridates, et Sabellius, et Reatimus, et Bêlthetmus, et Geentethmus scriba, et reliqui ejus ordinis in Samaria cæterisque locis habitantes⁶⁸, » in hanc sententiam: Jerusalem fore civitatem inexpugnabilem, **234** nec ulla ratione aliis regibus subjectam; sed rebellantem audacissime, et, si antiquum statum ac dignitatem recipiat, Babyloniorum principibus, qui tum fuerint, curarum fluctus excitaturam. At enim his scriptis nihil omnino consecuti sunt. Rogabant porro quidam e Samaria, ut ipsis cum his qui Babylone revererant, laborare et ædificare liceret. Repulsam tulerunt. Quamobrem dum adversus illorum postea machinationes se tuentur Israelitæ, non parum sunt defatigati.

Ἄρχαιον, καὶ αὐτοῖς σαλεύσει φροντίδας τοῖς τῆς Βαβυλῶνος κατὰ καιροὺς ἡγουμένοις. Ἄλλ' ὦνησαν μὲν τὰ τοιαῦτα γεγραφότες παντελῶς οὐδέν. Παρεκάλουν δὲ τινες τῶν ἐν Σαμαρείᾳ, τῶν ἐκ Βαβυλῶνος μεταοικισθέντων συνεργάζεσθαι τε, καὶ συνοικοδομεῖν αὐτοῖς. Οἱ δὲ οὐκ ἤθελον, καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κερμήχασιν οὐ μετρίως, ταῖς ἐκείνων ἐπιβουλαῖς ἀντεξάγοντες.

Est porro apud Esdram in hunc modum: « Et audierunt tribulantes Judam et Benjamin, quod filii transmigrationis ædificant domum Domino Deo Israel. Et accesserunt ad Zorobabelem et principes familiarum, et dixerunt eis: Ædificemus vobiscum, quia sicut vos quærimus Deum vestrum, et ipsi nos sacrificamus a diebus Asaradam, regis Assur, qui duxit nos huc. Zorobabel autem cum comitibus

Α τοῦτο ὄρῳν ἀνεπειθόντο, δεδιότες τάχα πού τὰ ἐξ ὄργῆς καὶ τῶν ἐσομένων αὐτοῖς, εἰ μὴ ἔλοιτο τιμῆν τὸν νόμον, τῶν προγεγονότων τὴν πείραν ἐποιούοντο διδάσκαλον. Ἐπειδὴ ἀπεδέβλητο, καὶ ἀπεφοίτα τῶν Ἱερουσαλῶν ἡ τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν πληθὺς, λοιπὸν ἀναγκαίως κατεπικραίνοντο πρὸς ὄργας οἱ περὶ οἱκοὶ τῶν ἐθνῶν, ἅτε δὴ καὶ διὰ τούτων οὐ μετρίως ἐξυβρισμένοι. Καὶ πρὸς γε δὴ τούτῳ κάκεινό του τάχα διελογίζοντο κατὰ σφᾶς αὐτοῦς. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνέτειχίζον μὲν, ἐμπούδαζον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν θεῖον ἐγείρειν ναόν, τοῖς τοῦ φθόνου βέλεσσιν ἀνεκαίοντο πρὸς ὄργας, καὶ διακυλιέειν ἐπεχείρουν, ἐκείνο διενθυμούμενοι, κατὰ γε τὸ εἶδος, ὡς εἰ γένοιτο πάλιν ὁ Ἰσραὴλ ἐν δυναστείας ταῖς πρώην, καὶ τετειχισμένος μὲν ἔχοι τὰς πόλεις, ἐπαμύοντα δὲ τὸν τῶν ὄλων θεόν, ἅτε δὴ τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσι θεραπευόμενον ἐν ναῷ, πάλιν κατακρατήσει, καὶ ἀφόρητος ἔσται τοῖς ἀπανταχοῦ, καὶ δασμοὺς ἐπιβαλεῖ τῶν ὁμόρων τισί, καὶ ἀλώσονται πάντως, καταθροῦμένων αὐτοῖς τῶν χωρῶν, εἰ δὴ τινες ἔλοιτο κἄν γούν ὀφείν ἀντιδρῆσαι μόνον. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας παρεσεύαζον μὲν τινες ἀπειργεῖν αὐτοῦς τῶν τε ἐπ' αὐτῷ τῷ ναῷ, καὶ τοῖς τείχεσι παρεσκευασμένων. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀνόνητος ἦν ἡ σπουδὴ, Θεοῦ καταευνύοντος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὴν τῶν ἐπιτηδευμάτων ὁδόν, ὠπλίζοντο λοιπὸν, καὶ καταστρατεύειν ἤθελον. Ἄλλ' ἤλωσαν, καὶ πεπτώκασι ἐπαμύοντος αὐτοῖς Θεοῦ. Γέγονε δὲ τῶν εἰς τοῦτο συναγηγερμένων ἡ ἀθροῖσις ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ, χώρος δὲ οὗτος οὐ πολλοῖς σταδίοις ἀπέχων τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐν τοῖς πρὸς ἡῶ μέρεσι. Ψιλὸν δὲ εἶναι φασί, καὶ ἰσπηλάτον. Ὅτι δὲ διεφθονήκασι μὲν τινες τῶν δυνατωτέρων τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὸν θεῖον ἐγείρουσι ναόν, ὦνησαν δὲ οὐδέν, διδάξει λέγων ὁ μακάριος Ἐσδρας: « Ἐν δὲ τοῖς ἐπὶ Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως χρόνοις, κατέγραψαν κατὰ τῶν κατοικούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ Βῆλεμος, καὶ Μιθριδάτης, καὶ Σαβέλλιος, καὶ Ράθιμος, καὶ Βέλθημος, καὶ Γεένθημος ὁ γραμματεὺς, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τοῦτοις συντασσόμενοι, οἰκοῦντες δὲ ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τοῖς ἄλλοις τόποις. » Ἦν δὲ τῆς γραφῆς τοιαύτη τις ἡ δύναμις, ὡς εἶη μὲν πόλις ἀθραυστον ἔχουσα δύναμιν Ἱερουσαλήμ, ἤκουσα δὲ οὐδαμῶς τοῖς τῶν ἐτέρων χωρῶν βασιλεῦσιν· ἀντεγειρομένη δὲ μᾶλλον σφόδρα νεανικῶς, ἐν' εἰ γένοιτο πάλιν ὑπονοστήσαι πρὸς τὸ

Β Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῷ Ἐσδρα πάλιν· « Καὶ ἤκουσαν οἱ θλίβοντες Ἰούδαν, καὶ Βενιαμὴν, ὅτι οἱ υἱοὶ τῆς ἀποικίας οἰκοδομοῦσιν οἶκον τῷ Κυρίῳ Θεῷ Ἰσραὴλ· καὶ ἤγγισαν πρὸς Ζοροβάβελ, καὶ πρὸς τοὺς ἀρχοντας τῶν πατριῶν, καὶ εἶπον αὐτοῖς· Οἰκοδομήσωμεν μεθ' ὑμῶν, ὅτι ὡς ὑμεῖς ἐκζητοῦμεν τὸν θεόν ὑμῶν, καὶ αὐτῷ ἡμεῖς θυσιάζομεν ἀπὸ ἡμερῶν Ἀσαραδᾶν βασιλέως Ἀσσοῦρ τοῦ ἐνέγγ-

⁶⁷ II Esdr. iii, passim; II Es. Ir. iv, 17. ⁶⁸ III Esdr. ii, 16.

κάντος ἡμᾶς ὧδε. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ζοροβάβελ εἶπον· Ὁὐχ ὄμνιν καὶ ἡμῖν τοῦ οἰκοδομῆσαι οἶκον τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι ἡμεῖς αὐτοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἰκοδομήσομεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὡς ἐνετείλατο ἡμῖν Κύρος ὁ βασιλεὺς Περσῶν. Καὶ ἦν ὁ λαὸς τῆς γῆς ἐκλύων τὰς χεῖρας τοῦ λαοῦ Ἰούδα, καὶ ἐνεπόδιζον αὐτοὺς τοῦ οἰκοδομεῖν, καὶ μισθοῦμενοι· ἐπ' αὐτοὺς, ἐβουλεύοντο τοῦ διασκεδάσαι βουλὴν αὐτῶν. » Ἄλλ' ἐπεβούλευον μὲν, ἀπρακτος δὲ καὶ τούτοις ἡ ἐπιχειρήσις ἦν. Ὅτι δὲ τῆς λαθραίου λοιπὸν ἀτονούσης ἐπιβουλῆς τὸν πολέμου νόμον ἤεσαν στρατεύμενοι πάντες οἱ περιόικοι τῶν ἐθνῶν, ἠλωσάν τε, καὶ πεπτώκασιν, κἀντεῦθεν ἄν μάθοις. Γράφει γάρ ὧδε πάλιν ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ· « Καὶ ἐγένετο ὡς ἤκουσε Σαναβαλάτ, καὶ Τωβίας, καὶ οἱ Ἄραβες, καὶ οἱ Ἀμμωνῖται ὅτι ἀνέβη ἡ φυὴ τοῖς τείχεσιν Ἰερουσαλήμ, καὶ ὅτι ἤρξαντο αἱ διασφαγαὶ ἀναφράσσεσθαι, καὶ πονηρὸν αὐτοῖς ἐφάνη σφόδρα. Καὶ συνήχθησαν πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐξελεῖν, καὶ παρατάξασθαι ἐν Ἰερουσαλήμ. Καὶ πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, φησί, προσηυξάμεθα, καὶ ἐστήσαμεν προφύλακας ἐπ' αὐτοὺς, ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. Καὶ εἶπεν Ἰούδας· Συνετριβὴ ἡ ἰσχὺς τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὄχλος πολὺς. » Καὶ σεσίγηται μὲν ἐν τούτοις τῆς κοιλάδος ἡ μνήμη. Φέρεται δὲ τοῦτο πάλιν εἰς ἡμᾶς ὁ τῆς παραδόσεως λόγος. Ἄξιόχρεως δὲ εἰς πίστιν ἡ προφητεία καὶ αὐτὸν ἡμῖν τὸν τοῦ πολέμου χώρον κατονομάζουσα. Ταυτησὶ τῆς ἱστορίας μεμνησθαὶ φαμεν, συνάξειν λέγοντα πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ. Ἄηλον δὲ ὅτι οὐκ ἄκοντα ἄξει, ἀλλ' ὅτι βουλόμενα ἐλθεῖν οὐ κωλύσει. Διακριθήσεσθαι δὲ πρὸς ταῦτα περὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς αὐτοῦ κληρονομίας, ἣν καταδειλάντο διαρπάζοντές που τάχα τὰ τῶν Βαβυλωνίων λείψανα, καὶ ἐν καιρῷ τῆς ταλαιπωρίας συνεπιτιθέμενοι, καὶ πόρναις μὲν τὰ παιδάρια χαριζόμενοι, προθίντες δὲ τὰ κόρια πρὸς ἀσυνήθη πορνείαν, καὶ οἷον ἐκκατηλεύοντες ταῖς ἐτέρων ἀσελγίαις, εἶτα τοὺς ἐντεῦθεν μισθοὺς εἰς τροφὰς καὶ μέθας συλλέγοντες.

Φαμὲν δὲ τι καὶ ἐφ' ἡμῶν τοιοῦτον γενέσθαι, τὴν διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν ἐννεονοχότες. Ἐξείλετο μὲν γὰρ ἡμᾶς αἰχμαλώτους ὄντας, καὶ ὑπὸ τυράννῳ πράττοντας, πικρῷ, φημί, δὴ τῷ Σατανᾷ, ἀνεκόμισε δὲ ὡσπερ εἰς γῆν ἁγίαν, εἰς πόλιν εὐαγγελικὴν, εἰς ἕξιν εὐμαθεστάτην, εἰς πόλιν τετειχιωμένην τὴν νοτιῆν Ἰερουσαλήμ, ἣτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, « Οἰκοδομεῖσθαι παρασκευάσας, ὡς λίθους τιμίους εἰς ναὸν ἁγίον, εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι. » Ἄλλὰ τοῖς ἐκ βασκανίας πόνους ἡ τῶν δαιμονίων ἀνεφλέχθη ἀνοσία πληθὺς, καὶ μέντοι πρὸς τούτοις οἱ τοῖς δόγμασι τῆς ἀληθείας μαχόμενοι, πολλοὶ μὲν τὰς κατὰ τῶν ἁγίων ἐφοδὸς πεποίηται, ἠδίκησαν δὲ οὐδὲν προασπίζοντος Θεοῦ, παραθαρούοντος δὲ Χριστοῦ, καὶ λέγοντος, θλίψιν ἔξετε ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ « Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Ὑθλος μὲν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις σαθρὸς, καὶ γραῶδης, ὡς ἔσται κατὰ καιροῦς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ ἡ παρὰ Θεοῦ κατὰ πάντων κρίσις, μετὰ τὸ ἀναβιβῶναι

A suis respondit : Non vobis et nobis, ut ædificemus domum Deo nostro, quoniam nos ipsi idipsum ædificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarum. Et fuit populus terræ dissolvens manus Juda, et impediabant ipsis ædificationem, et conducebant adversus eos consiliatores, ut destruerent consilium eorum⁹⁹. » Sed eorum insidiæ et molitiones ad nihilum reciderunt. Ubi postmodum omissis fraudibus clandestinis, vicinæ gentes omnes in apertam vim ac bellum eruperunt, cæsæ fugatæque sunt. Quod inde cognoscas. Rursus enim libro secundo sic est : « Et factum est, cum audisset Sanahalat, et Tobias, et Arabes, et Amanitæ, quod ascendit germen muris Jerusalem, quoniam incoperunt cicatrices obduci, et molestum eis visum fuit valde. Et congregati sunt omnes in unum, ut venirent, et percuterent in Jerusalem, et facerent direptionem. Et oravit ad Deum nostrum, inquit, et statuimus custodes super eos die ac nocte a facie eorum. Et dixit Judas : Contrita est fortitudo inimicorum et multitudo magna¹⁰⁰. » In his nulla mentio vallis Josaphat. Hoc autem ad nos traditione pervenit. Meretur quoque fidem prophetia, ipsum nobis confictas locum nominans. Et hujus historiæ meminisse prophetam dicimus, dum vaticinatur Deum congregaturum in vallem Josaphat omnes gentes : non invitas sine dubio congregabit, sed eo volentes convenire non prohibebit, ut cum illis disceptet **235** de Israel et hæreditate sua, quam diviserint, Babyloniorum reliquias diripientes, credo, et temporibus miseris eos adorientes, et pueros meretricibus donantes, partesque corporis verecundas inusitatis stupris objicientes, et tanquam nundinis aliorum libidini vendentes, indeque in epulas et ebrietates sumptum colligentes.

Non dissimile quiddam et in nobis factum affirmare possumus, cum redemptionem Christi cogitamus. Captivos enim nos, et tyranno, importuno, inquam, Satanæ subditos eripuit, et quasi in terram sanctam reduxit, ad vitam evangelicam, ad habitum et mores, quorum facillima est cognitio, ad urbem muro cinctam, novam Jerusalem, quæ est Ecclesia Dei viventis, aptos reddens ut tanquam lapides pretiosi¹⁰¹ Superædificemur in templum sanctum, in habitaculum Dei, in Spiritu¹⁰². » Sed invidiæ doloribus nefanda demonum turba incensa, atque insuper dogmatum veritatis adversarii crebras in sanctos incursiones fecerunt ; nihil tamen iis nocuerunt, Deo protegente et Christo fiduciam afferente, illis verbis : « Confidite, quia ego vici mundum¹⁰³. » Frivola et anilia sunt quæ apud Judæos circumferuntur, olim in valle Josaphat, ubi mortui in vitam redierint, Deum de omnibus judicium habiturum, et quotquot sub cælo sunt,

⁹⁹ I Esdr. iv, 1-5. ¹⁰⁰ II Esdr. iv, 7-10. ¹⁰¹ I Petr. ii, 5. ¹⁰² Ephes. ii, 21, 22. ¹⁰³ Joan. xvi, 33.

de his quæ adversum ipsos perpetraverint, rationem reddituros⁴⁴. Quæ cogitatio fieri nequit quin ridicula sit, quandoquidem divinitus inspirata Scriptura prophetiam completam esse dicit, et pugna commissa in valle Josaphat, a vicinis gentibus pœnas exactas. Irruerunt enim, ut dixi, in reliquiis Israelis, quavis jactati ærumnis longe plurimis; Babylonis siquidem in servitutem traditas fuerat.

VERS. 4-6. *Et quidem quid mihi et vobis, Tyrus, et Sidon, et omnis Galilæa alienigenarum? Nunquid retributionem vos retribuistis mihi, aut iram in corde retinetis mihi? Velociter et cito reddam retributionem vestram in capita vestra. Pro eo quod argentum meum et aurum meum tulistis, et electa mea, et bona intulistis in templa vestra. Filios Juda, et filios Jerusalem vendidistis filiis* 236 *Græcorum, ut ejiceretis eos ex finibus suis.*

XXXIX. Omnes itaque gentes contra Israelæm congregati sunt, Moabitæ, Idumæi et Jebusæi, Ammonitæ et reliquæ. Hujus consilii et facinoris antesignanos fuisse reor Damascenos, Tyrios, et qui appellabantur Philistiim, et usque ad ipsam Geth, quæ alienigenarum dicitur. Quocirca sic eos universorum Deus affatur: « Quid mihi et vobis, Tyrus, et Sidon, et omnis Galilæa alienigenarum? » Quas enim occasiones feritatis, inquit, habentes, ærumna pressum Israelæm, et a Babylonis non vulgaribus incommodis oneratum scelerate opprimistis, et acerbè illi insultantes, et me forte irridentes quodammodo, qui eum servavi et defendi, ac probris non dubitantes lacerare, imo vero reipsa afficere: Quare brevi ultionem recipietis, et veniet vobis in caput vestrum; pœnas enim mihi vobiscum in valle Josaphat disceptaturo pendetis. Accusat autem eos, ut qui electa templi diripuerint, et aurea vasa compilarint, atque ad suorum deorum honorem dedicaverint. Intolerandum porro, et durum negotium, et quod satis sit ad offendendum Deum, cujus illa vox: « Gloriam meam alteri non dabo, neque laudem meam idolis⁴⁵. » Quid enim aliud fuerit sacrosanctis anathematis idolorum sana condecorare, quam propemodum proclamare ac dicere, universitatis hujus Deum secundas tenere, illa autem primas, et salutem dare posse, a quibus adorentur? Nec sufficit vobis, inquit, ad impietatem, divinis donariis spoliaste templum meum, insuper filios Juda et filios Jerusalem vendidistis Græcorum filiis. Factum istud verisimile est, ut aliqui nempe ex Israel in terras gentium deportarentur, ementibus et abducentibus aut Tyriis fortasse, aut aliis mercaturam facientibus, et quæstui comparandè deditis.

Α τούς νεκρούς. Οφονται δὲ ὅτι τῶν εἰς αὐτοὺς ἔνεκα γεγονότων ἀποτιοῦσι λόγους, οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν ὀυρανὸν. Ἀμοιρήσει δ' ἂν οὐδαμῶς τοῦ γελᾶσθαι πρέπειν τὸ ἐνθύμημα αὐτοῖς, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τὰ τῆς προφητείας ἐκπεπεράνθαι λεγούσης, καὶ ὅτι δίκας ἐζητηταὶ παρὰ Θεοῦ τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν, τοῦ πολέμου γεγονότος ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. Ἐπέθρωσκεν γάρ, ὡς ἔφη, τοῖς λειψάνοις τοῦ Ἰσραὴλ, καίτοι πλείστην ὄσση ἀνατλήντος, ταλαιπωρίαν, δέδονται γὰρ τοῖς Βαβυλωνίοις.

Καὶ γε τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν, Τύρος, καὶ Σιδὼν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; μὴ ἀνταπόδομα ὑμῖς ἀνταποδιδότε μοι, ἢ μνησικακίαι; Ὅξέως καὶ ταχέως ἀνταποδώσω τὸ ἀνταπόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν. Ἄνθ' ὧν τὸ ἀργύριόν μου, καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάβετε, καὶ τὰ ἐπιλεκτά μου, καὶ τὰ καλὰ εἰσενέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν. Τοὺς υἱοὺς Ἰούδα, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἱερουσαλήμ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἐξώσητε αὐτοὺς ἐκ τῶν ὄρων αὐτῶν.

ΑΘ'. Ἐθνὸς μὲν οὖν ἅπαν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ συναγῆγεται, Μωαβῖται, Ἰδουμαῖοι, Ἰεβουσαῖοι, Ἀμμωνῖται, καὶ οἱ λοιποὶ. Κατάρξαι δὲ, οἶμαι, βουλῆς, καὶ ἐγχειρημάτων Δαμασκηνούς, καὶ Τυρίους, καὶ τοὺς καλουμένους Φιλισταίμ, καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Γέτ, ἥτις καλεῖται καὶ ἀλλοφύλων. Τοιγάρτοι καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Καὶ τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν Τύρος, καὶ Σιδὼν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; » Ποίας γάρ, φησί, τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀγριότητος ἔχοντες, ταλαιποροῦντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ταῖς ἐκ Βαβυλωνίων συμφοραῖς οὐ μετρίως κατηχηθῆμενον ἀνοσίως ἐπιφορτίζετε, πικρῶς ἐπιδαίνοντες, καὶ ὄλον ἐμὲ γελῶντες τὸν σώζοντα τάχα μου, καὶ ἀμυνομένον, καὶ τὰ ἐχθρῶν εἰς ἐμὲ τολμῶντες λέγειν, μᾶλλον δ' ἤδη καὶ δράσαι; Οὐκ οὖν εἰς μακρὰν ἀπολήψεσθε τὸ ἀνταπόδομα. Ἦξει δὲ ὑμῖν εἰς κεφαλὴν· δίκας γὰρ ἀποτιεῖτε ἐμοὶ τῷ διακριθησομένῳ πρὸς ὑμᾶς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. Ἐγκαλεῖ δὲ αὐτοῖς ὡς διηρηκῶσι μὲν τὰ ἐπιλεκτά τοῦ ναοῦ, καὶ τὰ χρυσὰ σκευῆ σεσυληκῶσι, καὶ ταῖς τῶν ἰδίων θεῶν ἀνατεθεικῶσι τιμαῖς. Ἀφόρητον δὲ τὸ χρῆμα, καὶ πικρὸν, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχον εἰς γε τὸ δύνασθαι καταλυθῆσαι Θεόν. Ἐφη γάρ, ὅτι « Τὴν δόξαν μου ἐτέρψω οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετὰς μου τοῖς γλυπτοῖς. » Τί γὰρ ἕτερον ἂν εἴη τὸ τοῖς θεοῖς ἀναθήμασι τοὺς τῶν εἰδώλων κατακτῶν ἢ μονονουχί διακεκραγῆναι, καὶ λέγειν, ὡς εἴη μὲν ὁ τῶν ὄλων Θεός ἐν δευτέροις, τὰ δὲ ἐν λόγοις τοῦ προϋχοντος, καὶ σώζειν εἰδόμενος τοὺς ἰδίους προσκυνητάς; Καὶ οὐκ ἀπόρη, φημί, εἰς δυσσέβειαν, ὑμῖν τὸ τῶν θεῶν ἀναθημάτων τὸν ἐμὸν γυμνῶσαι νεῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἱερουσαλήμ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων. Γενέσθαι δὲ τι τοιοῦτον εἰκός, ὡς ἐν ταῖς χώραις τῶν ἐθνῶν τινὰς ἀποκομισθῆναι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀπεμπολούντων αὐτοὺς ἢ Τυρίων τυχόν, ἢ καὶ ἑτέρων, οἷς ἐμπορία τὸ σπουδαζόμενον, καὶ φιλοκερδεῖν τὸ ἐπιθῆναι.

⁴⁴ 1 Petr. iv, 5. ⁴⁵ Isa. xlii, 8.

Πρέπει δ' ἂν ὁ λόγος, ὡς γέ μοι φαίνεται, καὶ τοῖς Α τῶν ἀνοσίων προσετηκόσιν αἰρέσεων, οἱ τοὺς υἱοὺς τῆς Ἐκκλησίας μονονουχὶ διαρπάζοντες τῇ τῶν Ἑλλήνων καταπωλοῦσι σοφία, ἵνα πολυπλόκων ἐνοιῶν ἀναπιμπλάμενοι, πικροὶ γένωνται ζητηταί, μᾶλλον δὲ ἀπειθεῖς τε καὶ ἀλιτῆριοι, καὶ τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, καίτοι δέον ἀπλῆ διαδιῶναι φράσει, καὶ τὸν ἀκατήλευτον λόγον τῆς ἀληθείας μελετᾶν. Ἐξω δὲ οὖν τῶν ἰδίων ὀρίων γενέσθαι τοὺς ἠπατημένους παρασκευάζουσιν. Ὅροι δὲ ὡσπερ καὶ χώρα τῶν τέκνων τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀληθείας ἢ γνώσει, καὶ τὸ εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀκριβῶς ἐξητασμένων εἰς ὀρθότητα νενευκός. Λέγοιτο δ' ἂν εἰκότως χρυσαῖα σκευή, καὶ ἀργυρᾶ, καὶ ἐπιλεκτά Θεοῦ, καὶ κατὰ τὸ ἀληθές οἱ πίστει κατηγλαϊσμένοι, καὶ τοῖς ἐξ ἔργων ἀγαθοῖς εὐχῆμασι κεχρυσωμένοι, καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας διασπιθόντες κάλλει. Ἄλλ' εἰ γένοιτό τινα τῶν ὧδε λαμπρῶν τοῖς τῆς ἀπάτης ἀλῶναι βρόχοις, ἀκούσονται πάντως οἱ τῆς ἀπάτης εὐρεταί, « Τὸ ἀργύριόν μου, καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάθετε, καὶ τὰ ἐπιλεκτά μου εἰσηγέχατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν. » Ἐγκλημα δὲ τοῦτο δεινόν τε καὶ δυσδιάφυκτον. Ἀμαρτάνοντες γὰρ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανεν, αὐτὸν ἀδικοῦσι Χριστὸν, ἢ πάντῃ τε καὶ πάντως τὰς τῶν εἰς αὐτὸν πεπλημμελημένων δίκας ἀποτιοῦσιν.

Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω αὐτοὺς ἐκ τοῦ τόπου, οὗ ἀπέδωθε αὐτοὺς ἐκεῖ· καὶ ἀνταποδώσω ἀνταπόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν. Καὶ ἀποδώσομαι τοὺς υἱοὺς ὑμῶν, καὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν εἰς χεῖρας υἱῶν Ἰούδα, καὶ ἀποδώσονται αὐτοὺς εἰς αἰχμαλωσίαν εἰς ἔθνος μακρὰν ἀπέχον, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν.

Μ'. Ἀπρακτα μὲν τὰ Τυρίων εἶσεσθαι μηχανήματα, καὶ τὰ ἐκ τῆς δυστροπίας εὐρέματα κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἐναργέστατα φησιν, ἐξ ἀντιστρόφου δὲ ὡσπερ γενέσθαι τοῖς ἡδικοῦσι τὴν συμφορὰν, καὶ τὰς ἰσοῖς ἐναλῶναι καχοῖς, μονονουχὶ πιπτούσης εἰς κεφαλὰς τῶν ἀνοσίων πεπλημμεληκότων τῆς ἰσοστάθμου δίκης. Ὅσπερ γὰρ αὐτοὶ τὸ ἐξ Ἰούδα γένος εἶλον, εἶτα τοῖς ἀνδραποδισταῖς δεδώκασιν, ἀποκομίζουσιν εἰπόντες εἰς ἔθνος μακρὰν, οὕτω τὰ αὐτῶν ἀπεμπλησθήσεσθαι τέκνα φησὶ, διὰ χεῖρὸς Ἰούδα. Καὶ ὅτι πάντως τοιάδε συμβήσεται, προσεμπεδοὶ λέγων, « Ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. » Ἀνήνυτον δὲ πάντως οὐδὲν ὁ φθέγγεται Θεός. Καὶ γοῦν ἔφη Χριστός· « Οἱ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. » Καὶ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο περιαθεῖν τὰ πνευματικὰ, καὶ τῶν κεκρυμμένων ἀναπιμπλάσθαι νοημάτων, ἐνοήσῃσι πάλιν, ὅτι καὶ Ἑλλήνων παῖδες οἱ ταῖς δοκησισοφίαις ἐξωφρωμένοι, καὶ μὴν καὶ αἰρετικοὶ πολυπλόκοις ἀπάτης εὐρήμασι τὸ δοκεῖν τί σφισιν αὐτοῖς ἀπονέμοντες, ἀποφέρουσι τῶν ἀπλουστέρων τινὰς τῆς ὀρθῆς τε καὶ ἀμωμήτου πίστεως, ἧς ἂν ἔχοιεν παρὰ Θεοῦ, καὶ τοῖς βρόχοις τῆς ἀπάτης ἐνδεδόντες μονονουχὶ, καὶ ἐν δορυκτῆτων μοίρᾳ λαβόντες, ἀποκομίζουσι τῶν τῆς ἀληθείας ὄρων ὡς ἀποτάτω. Ἄλλ' ὅγε

Hic sermo, si recte ratiocinor, etiam in nefandarum hæresum præsidēs quadrabit, qui Ecclesiæ filios tantum non abripientes, Græcæ philosophiæ vendunt, ut impeditis intelligentiis repleti, molesti disputatores, vel potius increduli et pestilentes evadant, recta pervertentes, cum secundum simplicem locutionem vivere, et sermonem veritatis nulla fraude corruptum meditari oporteat. E finibus igitur ut ejiciantur ab ipsis decepti, in causa sunt.

237 Finis vero, sicut et regio filiorum Ecclesiæ, cognitio veritatis est, et quod ad omne quidquid accurate ad rectitudinem exploratum est, vergit. Ac merito sane, et vere vasa aurea, et argentea, et electa Dei vocari possunt fide exornati, et operum gloria inaurati ac pietatis splendore corusci. Quod si contigerit quempiam horum ita clarum ac nitidum fallaciæ laqueis irretiri, audient plane fallaciarum inventores : « Argentum meum et aurum meum tulistis, et electa mea intulistis in delubra vestra. » Crimen istud horribile est, et supplicium difficulter effugit. Peccantes namque in fratres nostros, pro quibus Christus mortuus est **, in Christum ipsum sunt injuriosi, cui omnino, et omnium quæ in eum peccaverint, pœnas persolvent.

Vers. 7, 8. *Ecce ego suscito eos de loco, ubi vendidistis eos illic; et reddam retributionem vestram in capita vestra. Et vendam filios vestros et filias vestras in manus filiorum Juda, et venudabunt eos in captivitatem, in gentem quæ procul, quoniam Dominus locus est.*

XL. Tyrorum machinationes et perversa inventa contra Israel inania fore, perquam dilucide affirmat, et iis qui læserunt, quasi ex adverso calamitatem remetiendam, paribusque malis probe involutum iri, tantum non simili pœna recidente in capita eorum, qui impie deliquerunt. Quomodo namque ipsi genus Juda captivum fecerunt, deinde pro mancipiis venditum, ad remotas gentes abduendum dederunt : sic eorum liberos per manus Juda venales futuros testatur, et ad unguem idem passuros testificans, ait, « Quia Dominus locutus est. » Nihil autem omnium quæ Deus loquitur, ad rem non confertur. Itaque Christus inquit : « Verba mea non interibunt ** ». Et hæc quidem historie.

Quod si cui placet considerare spiritualia, et abditis intelligentiis se explorare, cogitabit etiam Græcorum, falsa opinione sapientiæ supercilium tollentes, ac præterea hæreticos, ob involuta fallaciarum inventa existimantes se esse aliquid, simpliciorum quosdam a recta et inculpata fide, quam a Deo habere possint, avertere, et imposturæ laqueis irretitos, propemodum servorum **238** loco, quos armis ceperint, a finibus veritatis abripere quam longissime. Cæterum universorum Deus eorum im-

* I Cor. viii, 41. ** Matth. xxiv, 25.

probitatem infringit, et deceptos quidem liberos A dimittens, filios pravorum doctorum ad Judam adducit. Per hos nihilominus intelligi possint divini discipuli, et quotquot Christi mysterium loquuntur, quique ab illorum fraudibus liberatos, ad præclaram et amabilem ejus servitutem reducunt, et non secus atque captivos rapiunt, ad suum eos habitum sententiamque transferentes, quæ ab illorum multis millibus distat. Magnum quippe intervallum inter sanctorum et istorum doctrinam cernitur. Dicitur etiam Christus ex Græca superstitione ad cognitionem ejus, qui natura est Deus, conversos ut captivos accipere. Sic enim David: « Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus ⁶⁰. »

VERS. 9-12. *Prædicate hæc in gentibus, sanctificate bellum, suscite pugnatores, accedite, et ascendite, omnes viri bellatores. Concidite aratra vestra in gladios et falces vestras in lanceas. Non fortis dicat: Valeo ego. Congregamini, et intrate omnes gentes per circuitum, et congregamini illuc, mansuetus sit pugnator. Consurgant, et ascendant gentes in vallem Josaphat, quia ibi sedebo ut judicem omnes gentes in circuitu.*

XLI. Comminatus gentibus, passuras malum quod aliis fecerant, et scelera sua pro dignitate hauras, jam orationem ad cultores suos convertit, quos minime timidos et effeminatos, quin potius animosos ac strenuos esse hortatur, et tantum non adhibere præconium, quod ab omnibus exaudiat, et ad pugnam gentes dehinc colligere, easque inflammare, ut huc gradum accelerent, tametsi fortasse vitam quietam et a bello abhorrentem agere malint. Hoc autem est reddere audentissimos, et persuadere, uti confidant, ipso propugnante, hostium sese potituros. Itaque, « in gentibus hæc prædicate, inquit, et sanctificate bellum. » Jam hoc, « sanctificate, » rursum nihil est aliud quam, mihi velut consecrate; ego enim bello et ad gloriam meam res agetur. Occumbent enim, qui honorem meum lignis et lapidibus tribuerunt. Omne autem quod sanctificari dicitur, semper cum divina gloria **239** conjunctum est. Ideo ait: « Sanctificate bellum, suscite pugnatores. » Et adhuc subjungit, « Accedite, omnes viri bellatores. » Ponat agricola curas et studium sibi charissimum; ex aratro rhomphæam, et e falce lanceam sibi fabricet; non enim terram colendi tempus est, sed Deo contempto dandi pœnas. Quod si quis infirmus fuerit, ne imbecillitatem prætexat; mentiat, potius, si lubet, et sibi vires non deesse autemet. Absit enim ut ab his armis se removeat! Congregamini igitur, omnes, inquit, qui circum Judæam habitatis, et mitis quoque pu-

των ὄλων Θεὸς ἀπρακτον αὐτῶν ἀποφαίνει τὴν κακουργίαν, καὶ ἀνίστησι μὲν τοὺς ἡπατημένους, τοὺς δὲ τῶν ἀπατησάντων κατὰ μάθῃσιν υἱοὺς προσάγει τοῖς ἐξ Ἰουδα. Νοηθεῖεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ ὅσοι τὸ Χριστοῦ λαλοῦσι μυστήριον, οἱ δὲ τῆς ἐκείνων πλάνης ἀπαλλάττοντες, εἰς καλὴν τε καὶ ἀξιεραστον ἀποφέρουσι δουλείαν, τὴν ὑπὸ Χριστῷ δηλονότι, καὶ οἷον αἰχμαλώτους ἀρπάξουσι, μετατιθέντες εἰς τὴν ἑαυτῶν ἕξιν τε καὶ γνώμην, ἥτις ἐκείνων ἐστὶν ἀποτάτω. Ποῦ γὰρ τὸ μεταξὺ τῆς γνώμης τε τῶν ἁγίων, καὶ τῆς τῶν τοιοῦτων ὁρᾶται. Λέγεται δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπάτης εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ μετενηνεγμένους ὡς αἰχμαλώτους ἐλεῖν. Ἐφη γὰρ ὁ Δαβὶδ, « Ἀναβάς εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, δέδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. »

B *Κηρύξατε ταῦτα ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἀγιάσατε πόλεμον, ἐξεγείρατε τοὺς μαχητάς, προσαγάγετε, καὶ ἀναβαίνειτε πάντες ἄνδρες πολεμισταί. Συγκόψατε τὰ ἄροτρα ὑμῶν εἰς ρομφαίας, καὶ τὰ δρέπανα ὑμῶν εἰς σειρομάστας. Ὁ ἀδύνατος λεγέτω Ἰσχύω ἐγώ. Συναθροίσεσθε, καὶ εἰσπορεύσεσθε πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν, καὶ συνάχητε ἐκεῖ, πρὸς ἔστω πολεμιστῆς. Ἐξεγείρεσθωσαν, καὶ ἀναβαινέτωσαν τὰ ἔθνη εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, ὅτι ἐκεῖ καθίω τοῦ διακρίναι πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν.*

MA'. Ἀπειλήσας τοῖς ἔθνεσι τὰς ἐξ ἀντιστροφῶς συμφορὰς, καὶ τῶν ἀνοσιῶν ἔργων ἰσοπαλῆ τὴν δίκην, καθίστησι τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἰδίους ἤδη προσκυνητάς, οὓς ἤκιστα μὲν δειλοὺς, καὶ ἀνάνδρους, εἶναι δὲ μᾶλλον κελεύει νεανικοὺς, καὶ μονονουχί διαπρυσίω κεχρησθαι κηρύγματι, συλλέγειν τε ἤδη πρὸς μάχην τὰ ἔθνη, καὶ ἀνάπτειν ἐπείγεσθαι πρὸς τοῦτο αὐτὰ, ἂν εἰ ἔλοινοτο τυχόν τὴν ἡμεραίαν τε καὶ ἀφιλόμαχον ἐλέσθαι ζωὴν. Τοῦτο δὲ ἦν εὐτολμοτάτους ἀποφαίνοντος, καὶ ἐπ' αὐτῷ θαρρῆναι ἀναπειθοντος, ὅτι καὶ τῶν ἐχθρῶν ἀμείνους ἔσονται αὐτοῦ προασπίζοντος. « Ταῦτα δὴ οὖν ἐν τοῖς ἔθνεσι κηρύξατε, φησί, καὶ ἀγιάσατε πόλεμον. » Καὶ τὸ Ἀγιάσατε πάλιν ἐστίν, Ἐμοὶ καθιερώσατε τρόπον τινὰ, ἔσομαι γὰρ ὁ μαχητῆς ἐγώ, καὶ εἰς ἐμὴν δόξαν ἔσται τὸ δρώμενον. Τεθνήξονται γὰρ οἱ τὴν ἐμὴν δόξαν ἀνάψαντες ξύλοις τε καὶ λίθοις. Ἄπαν δὲ τὸ ἀγιάζεσθαι D λεγόμενον, εἰς δόξαν αἰὲ προσάγεται Θεοῦ. Διὰ τοῦτο φησὶν « Ἀγιάσατε πόλεμον, ἐξεγείρατε τοὺς μαχητάς. » Καὶ δὴ καὶ ἐπιφωνεῖ, καὶ φησὶ, « Προσαγάγετε πάντες ἄνδρες πολεμισταί. » Καταληγέτω μὲν ὁ γηπόνος τῶν αὐτῷ φιλαιτάτων φροντίδων, καὶ σπουδασμάτων. Μεταχαλκευέτω δὲ τὸ μὲν ἄροτρον εἰς ρομφαίαν, τὴν δὲ δρέπανην εἰς σειρομάστας. Οὐ γὰρ ἐστὶ τοῦ γηπονεῖν ὁ καιρὸς, ἀλλὰ τοῦ δίδόναι δίκας ἠτιμασμένῳ Θεῷ. Εἰ δὲ δὴ τις εἴη καὶ ἀδύνατος, φησὶ, μὴ σκῆψιν ἐχέτω τὸ ἀναλκῆς, ψευδέσθω δὲ καὶ αὐτὸς, εἰ βούλεται, καὶ λεγέτω τὸ δύνασθαι. Μὴ γὰρ δὴ τῶν ὀπλων ἦτω μακράν. Συναγείρεσθε δὴ οὖν ἅπαντες, φησὶν, οἱ κύκλι τῆς Ἰουδαίας, καὶ ὁ πρῶτος ἔσται

⁶⁰ Psal. LXVII, 19.

μαχητής, τουτέστι, καὶ εἰ τις τῶν ἀοργήτων εἴη, ἄστω καὶ οὗτος μαχητής. Ὁμοίον ὡς εἰ λέγει, οὐδενός τὸ σὺμπαν ὑπολελειμμένου· Ἐὰν εἰ γηρόνος τις εἴη, καὶ εἰ δειλός τε καὶ ἀνανδρός (οὗτος γὰρ ὁ ἀδύνατος), καὶ εἰ πρῶτος, καὶ ἀφιλοπόλεμος, παραθηγέσθω πρὸς μάχην. Παραιτήσεται γὰρ οὐδένα. Διακρινῶ δὲ ἅπαντας ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. Τὸ δὲ Διακρινῶ σημαίνει, ὅτι Κριτής ἔσομαι δυνατὸς, ποιναῖς τε καὶ δίκαις ἐνιεῖς τοὺς διαρπάσαντας μὲν γῆν τὴν ἐμὴν, κλήρω δὲ διαλαχόντας τὸν Ἰσραὴλ, καὶ πόρναις μὲν δεδωκότας τὰ παιδάρια, καταπεπρακότας δὲ τὰ κοράσια, καὶ ὡς οἶνον ἐκπεπωκότας.

Ἐπιφωνήσει δ' ἂν τὰ τοιαῦτα πάλιν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἔχθροῖς ὁ Κύριος, οἱ καὶ νῦν παμπληθεῖ, καὶ ὄλη δυνάμει χρώμενοι τῶν ἁγίων καταστρατεύονται, πεσοῦνται δὴ πάντες αὐτοῦ προασπίζοντος, κάκεινους μὲν καταστρέφοντος, ἀνατειχίζοντος δὲ τοὺς ἰδίους προσκυνητὰς πίστει, καὶ ἐλπίδι, καὶ ἀγάπῃ, καὶ τῆς ἰδίας ἡμερότητος ὀγαθοῖς.

Ἐξαποστείλατε δρέπανα, ὅτι παρέστηκεν τρυγητός, εἰσπορεύεσθε, πατεῖτε, διότι πληρὴς ἡ ληνός· ὑπερχεῖται τὰ ὑπολήνια, ὅτι ἐπληθύνθη τὰ κακὰ αὐτῶν. Ἦχοι ἠκούσθησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης, ὅτι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα Κυρίου ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης. Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτήσουσιν, καὶ τὰ ἀστρα δύσουσιν τὸ φέγγος αὐτῶν. Ὁ δὲ Κύριος ἐκ Σιών ἀνακεκράξεται, καὶ ἐξ Ἱερουσαλὴμ δώσει φωνὴν αὐτοῦ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ.

MB. Τὰ μὲν πρόσοικα τῶν ἐθνῶν τῆς Ἰουδαίας γῆς Ἀραβίας τε φημι καὶ Τυρίους, Γεθαιούς, καὶ Φιλιστεινῶν, Μωαβίτας, καὶ Ἰδουμαίους, Ἀμμωνίτας, καὶ Γεργεσαίους, οἷον εἰσάλλει γιγνέμενους συναγεῖρειν ἐκέλευσεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τεθνησομένους, καὶ πικρὰς ὑφέξοντας τῷ κρίνοντι δίκας. Παραθήγει δὲ νυνὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ εἰς ἀμαχόν τινα προθυμίαν, καὶ δυσάντητον ἀλκήν, καὶ δὴ συναγερμένους ἐπιθρῶσκειν ὡσπερ διακελεύεται, δεῖν δὲ πολέμου δειμασι καταπτοημένους, οὐτε μὴν εἰς μάχην ἰόντας ὄλωσ, ἡγουμένους δὲ μᾶλλον τὸ χρῆμα τρυφῆν, καὶ ἐν θυμηδίᾳ αὐτὸ καταγράφοντας, καὶ γεγηθότας ἐν ἴσῳ τοῖς τὰς ἐξ ἀμπέλων εὐκαρπίας συλλέγουσι. Ταῦτητοί φησιν· «Ἐξαποστείλατε δρέπανα, ὅτι παρέστηκεν τρυγητός» (τὸ ἐξαποστείλατε τιθεῖς, ἀντὶ τοῦ, ἐκπέμψατε), καὶ ἐκτείνετε, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τρυφῶν εὐθόστες. Κεῖσονται γὰρ ἔτοιμοι πρὸς ἀναίρεσιν, εὐτρεπεῖς εἰς κατατομήν. Ἀποκειρέσθω, φησὶν, ὁ πολέμιος, ὡς ἐξ ἀμπέλου βότρυς· πατεῖσθω δὲ ὡσπερ ἐν ληνοῖς, σωρηθὼν ὑπὸ πόδας κείμενος. «Εἰσπορεύεσθε γὰρ, φησὶ, πατεῖτε, διότι πληρὴς ἡ ληνός,» τουτέστι, συγκακόμεσται πρὸς ὄλεθρον τῶν ἐθνῶν ἢ πληθὺς, οὐδὲν τὸ κωλύον ὑπὸ πόδας εἶναι τοὺς σοῦς, «Ἵπερχεῖται τὰ ὑπολήνια.» Σημεῖον δὲ διὰ τούτων οἶον ἀμφιλαρὲς τῶν εἰς καταπάτησιν συγκακωμισμένων. Ἐν γὰρ τοῖς ταῖς τῶν βοτρυῶν ἀφθονίαις, καὶ αὐτὰς ὁ εἶνος πολλάκις ὑπεραίρει τὰς ληνούς. Τὸ πληθὺς δὲ οὖν τῶν ὑπὸ πόδας κειμένων δηλοῖ, λέγων, «Ἵπερ-

gnæ se credat, hoc est, etsi quisquam trāsci nesciat, nihilominus idem arma corripit. Perinde ac si dicat, nullo prorsus relicto: Sive opus rusticum faciat quis, sive timidus et imbellis (is enim est αδύνατος), sive mansueti ingenii et a bellico strepitu alienus, ad pugnam semet exacuat, nullum recusabo. Judicabo omnes in valle Josaphat: quod verbum significat, iudex ero potens, pœnis et suppliciis prosequens, qui diviserunt terram meam, et sorte distribuerunt Israel, tradideruntque pueros meretricibus, et puellas vendiderunt, atque ut vinum biberunt.

Talia rursus Ecclesiæ hostibus Dominus acclamaverit: qui quanquam totis copiis et omni robore sanctos oppugnarint, cadent profecto omnes, ipso protegente et illos quidem evertente, suos autem cultores fide, spe, charitate et benignitatis suæ muneribus, murorum instar, corroborante.

VERS. 13-16. *Emittite falces, quoniam adest vindemia; introite, calcate, quia plenum torcular; redundant torcularia, quia multiplicata sunt mala eorum. Sonitus auditi sunt in valle iudicii, qui iuxta est dies Domini in valle iudicii. Sol et luna obtenebrabuntur, et stellæ occidere facient splendorem suum. Et Dominus de Sion clamabit, et Jerusalem dabit vocem suam, et movebitur cælum et terra.*

XLII. Finitimos Judææ populos, Arabas, inquam, et Tyrios, Gethæos et Philistinim, Moabitas et Lzmaeos, Ammonitas et Gergesæos velut tubæ clangoribus in vallem Josaphat congregare jussit, ut quamprimum morituros 240 et acerbas iudicii pœnas persoluturos. Nunc Israelitas ad alacritatem quamdam inexpugnabilem invictagatę fortitudinem exsuscitat, adeoque in congregate insillire, quasi jubet, et ait, eos quam maxime audentes videri oportere, virilesque ac strenuos, etiam belli terroribus consternatos, et pugnam conserere formidantes; quin potius id habere pro deliciis et ducere voluptati, nec aliter gaudere, quam qui uberem vinilemiam faciunt. Proinde, «Emittite, inquit, falces, quoniam adest vindemia.» Ἐξαποστείλατε posuit pro ἐκπέμψατε, emittite et extendite, nimirum ut vindemiantur consueverunt. Jacobunt enim parati ut interficiantur, parati ut amputentur. Abscindatur, inquit, hostis, ut a vite botrus, et pedibus subjectus, sicut in torculari acervatim conculcetur. Ait enim, «Introite, et calcate, quia plenum est torcular,» hoc est, comportata est ad internecionem multitudo gentium, nihil obstat, quominus subjiciantur pedibus tuis. «Redundant torcularia.» Signum perfectum calcandos esse comportatos. Etenim in uvarum abundantia etiam ipsa torcularia vium sæpe excedit. Frequentiam igitur sub pedibus jacentium hoc verbo demonstrat, «Redundant torcularia.» Sequitur: «So-

nitus auditi sunt in valle judicii. » Et quidnam istud est? Solent sancti prophetæ eventura prænuntiare, et nonnunquam rerum ipsarum imagines animo concipere, ut jam tum et videre sibi futura, et voces ipsas audire videantur. Et quia omnes ad unum perditurus erat progressus ad dimicationem Nabuchodonosor, ad ipsum sædum belli spectaculum animo et cogitatione abreptus est Jeremias; et tantum non ipsis oculis innumerabiles occisorum catervas contemplatus, aiebat: « Heu mihi, quia deficit anima mea propter interfectos ⁶⁶! » Simile quiddam, ut puto, cum et Joeli accidisset et forte tumultum bellicum auribus accepisset, ideo dixit: « Sonitus auditi sunt in valle judicii. » Et vallem quidem judicii appellat certaminis locum, quasi non aliam ob causam gentibus eo congregatis, quam ut graviter punirentur. « Sonitus autem auditos, » aut oppetentium gemitus, aut vincientium lætisonas voces hoc loco nominat. Mos enim est in acie cadentibus gemitus fundere, et potitos victoria, jacentibus (nec immerito) gloriando insultare. Solem porro et lunam obtenebratum iri ait, ipsasque stellas lumine carituras; non quod hoc ipsum tunc passura sint elementa ullo modo, sed prælio **241** quasi tenebras offundente, et tanquam caliginem eorum qui vincuntur oculis prætexente; semper enim terror mortis tenebras ingerit, et improvise calamitatis magnitudo mentem hebetat, periudeque ut solem immensitate perturbationum obscuritate inficit. Clamasse autem Dominum dicit, ut præsentem, et una militantem, atque in morem ducis Israelitis in adversarios incitasse. In primis vero in resurrectione humani generis Christum velut ex Sion clamaturum dicere convenit. Nam, ut Paulus ait: « Ipse Dominus in jussu, et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui qui in Christo sunt, resurgent incorrupti. ⁷⁶ » Hoc et lex Moysis adæmbravit. Jussit enim in neomenia tuba canere Israelitas ⁷⁷. Et neomenia quidem figura futuri ac novi sæculi evidenter potest intelligi. Tuba autem vocis penetrantis omnia, archangeli, inquam, quem Deus mittit cum tuba, quæ ingenti sonitus claritate universitatem mortuorum in vitam revocabit. Præterea ipse Dominus miraculum in Lazarum edens, ad monumentum venit, et, ut narrat evangelista, voce magna clamavit: « Lazare, veni foras ⁷⁸. » Quamquam ipse per prophetam dicat: « Non contendet, nec clamabit, nec audietur foris vox ejus ⁷⁹. » Signum igitur penetrabilis tubæ, et sonitus ejus usque ad extremos terrarum fines, inquam, et de cælo, est, quod Salvator alta voce Lazarum ab inferis excitavit.

VERS. 17. *At Dominus pareat populo suo, et confortabit filios Israel, et scietis, quia ego Dominus*

Α χεῖται τὰ ὑπολήνια. » Ἐχὼι ἐξήχησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν; Ἔθος τοῖς ἀγίοις προφήταις τὰ ἐσόμενα προαπαγγέλλειν, καὶ ἐν αὐταῖς ἐσθ' ὅτε γίνεσθαι ταῖς τῶν πράξεων φαντασίαις, ὥστε καὶ ὄραν ἤδη δοκεῖν τὰ δρώμενα καὶ ἀκροᾶσθαι φωνῶν. Καὶ ὅτι πάντας ἄρδην ἀπολλέσει κεκινημένος εἰς μάχην ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ πολέμου τὴν ἀπρεπῆ θῆαν εἰρπάζετο μονουχι καὶ πληθὺν ἀμέτρητον τεθεαμένος νεκρῶν, ἔφρασκεν, « Οἱμοὶ ἐγὼ, ὅτι ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τοῖς ἀνηρημένοις. » Τοιοῦτόν τι, καθάπερ ἐγῶμαι, καὶ Ἰωὴλ πεπονθὼς, τάχα που τὸν ἐν τῷ πολέμῳ θόρυβον εἰς οὓς ἐδέχετο, ταύτητοί φησιν, « Ἐχὼι ἐξήχησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης. » Καὶ κοιλάδα μὲν δίκης ὀνομάζει τοῦ πολέμου τὸν χώρον, ὡς οὐκ ἐπ' ἐτέρῳ τινὶ τῶν ἐθνῶν ἐπ' αὐτῷ συνηγμένοι, ἢ ἵνα πικρὰς ἐκτίσῃσι δίκας. « Ἐξηγουῦντας δὲ ἤχος, » ἢ τὰς τῶν πιπτόντων ὀλολογὰς ἐνθάδε φησιν, ἢ τοὺς τῶν νικῶντων ἀλαλαγμούς. Συμβαίνει γὰρ ἐν πολέμοις καταστῆναι μὲν τοὺς κίπτοντας, ἐπαγγέλλεσθαι δὲ τοῖς κειμένους τοὺς κεκρατηκότας, καὶ εὖ μάλιστ' ἐπικαυχᾶσθαι. Ἡλιον δὲ, καὶ σελήνην σκοτισθῆσεσθαι φησι, καὶ αὐτοὺς δὲ ἀφεργεῖς ἔσεσθαι τοὺς ἀστέρας, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ὡς τοῦτο αὐτὸ πεισομένων τῶν στοιχείων τοτηνικάδε, ἀλλ' ὡς σκότος ἐμποιοῦντος τοῦ πολέμου, καὶ οἷον ἀγλὺν ταῖς τῶν ἤττωμένων ἐνιέντος ὄψεσι. Σκότος γὰρ αἰετὸ τοῦ θανάτου τὸ δαίμα, καὶ ἀπαμβλύνει τὴν νοῦν συμφορὰς ἀδοκῆτου μεγέθους, καὶ ὥσπερ ἥλιον καταμαλαίνει τὴν καρδίαν τοῖς ὑπὲρ μέτρον τῶν παθῶν. Κεκραξεσθαι δὲ φησι τὸν Κύριον, ὡς συνόντα τε καὶ συνασπίζοντα, καὶ στρατηγῷ δίκην τοῖς ἐναντίοις ἐποτρύνοντα τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Πρέποι δ' ἂν μάλιστα τῷ τῆς ἀναστάσεως καιρῷ τὸ φάναι τὸν Κύριον, ὡς ἐκ Σιών ἀνακεκραξέται. Ὅτι καθὼς φησι Παῦλος, « Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, καὶ ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταθήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἐγερθήσονται ἀφ' αὐτοῦ. » Τοῦτο καὶ ὁ Μωσῆως νόμος προανατέυου. Ἐκέλευε γὰρ ἐν νεομηνίᾳ σάλπιζειν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Καὶ νεομηνία μὲν τύπος ἂν νοοῖτο, καὶ μάλιστ' σαφῆς, αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, καὶ νέου κατὰ τῶν πρώτων. Ἡ δὲ γε σάλπιγξ, τῆς διαπρυσίας φωνῆς τῆς τοῦ ἀρχαγγέλου, τῆς παρὰ Θεοῦ σάλπιγγος, ἢ πάντας ἐγερεῖ τοὺς ἐν τῇ γῆ κειμένους, ἐξαισίων τι, καὶ φωνητικῶν ἡχοῦσα. Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τὸ ἐπὶ Λαζάρῳ θαῦμα πληρῶν, ἀφίκετο μὲν εἰς τὸ μνημεῖον, ὡς δὲ φησιν ὁ εὐαγγελιστῆς, φωνῇ μεγάλῃ ἐφώνησε, « Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, » καίτοι λέγοντος αὐτοῦ διὰ τοῦ προφήτου, « Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κρυψάσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. » Σημεῖον οὖν ἄρα τῆς διαπρυσίας σάλπιγγος, καὶ τῆς ἀπ' αὐτῆς ἡγῆς τῆς ἐπ' ἐσχάτοις, φημί, καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ μεγάλη τὸν Σωτῆρα χρῆσασθαι φωνῆς, διανιστάντα τὸν Λάζαρον.

Ὁ δὲ Κύριος φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνισχύσει τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. Καὶ γινώσθε, ὅτι

⁶⁶ Jerem. iv, 31. ⁷⁶ I Thess. iv, 15. ⁷⁷ Psal. lxxix, 4. ⁷⁸ Joan. xi, 43. ⁷⁹ Isa. xlii, 2.

ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁμῶν, κατασκηνῶν ἐν Σιών A *Deus vester, habitans in Sion monte sancto meo, et erit Jerusalem sancta, et alienigenæ non transibunt per eam amplius.*

ὄρει ἁγίῳ μου. Καὶ ἔσται Ἱερουσαλήμ ἁγία, καὶ ἀλλογενεῖς οὐ διαλεύσονται δι' αὐτῆς ἔτι.

MI'. Ὅτε τὰ ἐγκλήματα τῆς ἀποστασίας τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπεγράφοντο, καὶ δαμάσει μὲν προσεχύνων ταῖς χρυσαῖς, ἔφασκον δὲ ἀνασίως, Οὗτοι οἱ θεοὶ σου Ἰσραὴλ, οἱ τινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, τότε καὶ ἀσθενεῖς, καὶ εὐάλωτοι, καὶ τοῖς πολεμίοις ἐτοιμοτάτη προύκειντο θήρα. Ταύτητοι καὶ εἰς εἰχμαλωσίαν ἐπέμποντο. Ἐπειδὴ δὲ ἠλέηνται, καὶ τὴν ἑαυτῶν κατωκίησαι, χαλῶντος Θεοῦ τὰς ὀργὰς, ἄμαχοι λοιπὸν, καὶ ἀνανταγώνιστοι γεγύνασι τοῖς ἐχθροῖς, ἀμογητὶ κερρατῆσαι, καίτοι πάντων τῶν ἔθνῶν συνειλεγμένων εἰς μάχην. Γνώσεσθαι δὲ οὐ φησὶν αὐτοὺς ἀπὸ γε τοῦ κατισχύσαι τῶν δι' ἐναντίας, ἔτι καὶ ἐν αὐτοῖς ἔστι, καὶ ἐπαναπαύεται λοιπὸν τῇ B *prævalerunt, cognituros dicit, eum et inter ipsos esse, et in posterum super sancta civitate Sion quieturum. Hinc affirmat parsurum populo suo, et strenuissimos redditurum, et perspecturos, eum cum ipsis esse; fore autem Jerusalem sanctam, repudiato prorsus atheismo veteri, falsis prædictionibus et incantationibus despectis, in lege autem vitæ potentem et institutorum optimorum studio sam. Cum sic se habuerit, et ita vitam exigere constituerit, nullum hostem per eam transiturum, id est, a nemine facile expugnabitur, nec in transitu a volentibus ut antea rapietur, quin tuta eris copiis auxiliisque meis ut muro optime circumsepta.*

Ἄληθες δὲ τὸ χρῆμα κἂν εἴ ἐπ' αὐτῆς νοοῖτο τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Κήδεταί γὰρ τῶν ἰδίων προσ- C *Suorum enim cultorum curam gerit, et hostibus superiores facit, robustos, strenuissimos, spirituali fortitudine plenos, cum sciant et credant, Deum per Spiritum in ipsis esse; « habitat enim in cordibus nostris per fidem ».* Et ut Joannes evangelista scribit : « In hoc cognoscimus, quia in nobis est, quia de Spiritu suo dedit nobis ».⁷⁶ Sancta autem est revera intellectualis Jerusalem, id est, Ecclesia, sanctorum ordines. Non enim est transitus per eam alienigenis. « Qui namque sunt Christi, carnem suam crucifixerunt » : « Venit in mentem sapientis cujusdam effatum, præcipientis : « Si Spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum nedimiseris, quia curatio faciet cessare peccata magna ».⁷⁷ Tutum quippe retinent cor, non pedibus, non equitibus pervium, ut ab immundis spiritibus agitatum; sed stabile potius et dogmatibus veritatis quasi turribus perbene communitum.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἄποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκαμὸν, καὶ οἱ βουνοὶ ρυήσονται γάλα, καὶ πῦσαι αὐτῶν ἀφείσει Ἰούδα ρυήσονται ὕδατα, καὶ πηγή ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμᾶρ τῶν σχοιρίων.

MD'. Ἀναθεμαμένης ἁγίας τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ οὐσης ἔτι βατῆς τοῖς ἀλλογενέσι, διὰ τε τὸ κατασκηνώσαι ἐν αὐτῇ τὸν τῶν ὄλων Κύριον, φείσα-

XLIII. Quando crimina desertæ patrum religionis intendebantur Israelitis, et vitulos adorabant aureos, nefarie acclamantes : « Ili sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti »⁷⁶, tunc infirmi erant, et levi negotio subjugabantur, erantque hostibus prædæ expeditissimæ. Ideo et in captivitatem abducebantur. At postquam misericordiam adepti, regionem suam postliminio habitaverunt, Deo iras deponente, de cætero invicti et insuperabiles hostibus fuerunt, citraque laborem vicerunt, etsi omnes gentes adversum eos 242 in prælium coirent. Ex eo igitur quod adversariis prævalerunt, cognituros dicit, eum et inter ipsos esse, et in posterum super sancta civitate Sion quieturum. Hinc affirmat parsurum populo suo, et strenuissimos redditurum, et perspecturos, eum cum ipsis esse; fore autem Jerusalem sanctam, repudiato prorsus atheismo veteri, falsis prædictionibus et incantationibus despectis, in lege autem vitæ potentem et institutorum optimorum studio sam. Cum sic se habuerit, et ita vitam exigere constituerit, nullum hostem per eam transiturum, id est, a nemine facile expugnabitur, nec in transitu a volentibus ut antea rapietur, quin tuta eris copiis auxiliisque meis ut muro optime circumsepta.

Istud porro etiam de Christi Ecclesia verum est. Suorum enim cultorum curam gerit, et hostibus superiores facit, robustos, strenuissimos, spirituali fortitudine plenos, cum sciant et credant, Deum per Spiritum in ipsis esse; « habitat enim in cordibus nostris per fidem ».⁷⁶ Et ut Joannes evangelista scribit : « In hoc cognoscimus, quia in nobis est, quia de Spiritu suo dedit nobis ».⁷⁶ Sancta autem est revera intellectualis Jerusalem, id est, Ecclesia, sanctorum ordines. Non enim est transitus per eam alienigenis. « Qui namque sunt Christi, carnem suam crucifixerunt » : « Venit in mentem sapientis cujusdam effatum, præcipientis : « Si Spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum nedimiseris, quia curatio faciet cessare peccata magna ».⁷⁷ Tutum quippe retinent cor, non pedibus, non equitibus pervium, ut ab immundis spiritibus agitatum; sed stabile potius et dogmatibus veritatis quasi turribus perbene communitum.

VERS. 18. *Et erit in die illa: montes stillabunt dulcedinem, et colles fluent lacte, et omnes emissiones Juda fluent aquis, et fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem suniculorum.*

XLIV. Instaurata sancta Jerusalem, nec amplius alienigenis pervia, quod eam incolat universorum Dominus, data venia populo Juda, eoque corrobo-

⁷⁶ Exod. xxxii, 4. ⁷⁷ Ephes. ii, 17. ⁷⁸ I Joan. iv, 13. ⁷⁹ Galat. v, 21. ⁸⁰ Eccle. x, 4.

rato, et superiore adversariis effecto, tunc nimirum A
montes « stillabunt **243** dulcedinem, et colles
fluent lacte, et emissiones Juda » fluentium suum
dabunt. Emissiones dici opinor fontium emanatio-
nes, aut qui alioqui vocari possint aquarum ductus.
Montium quidem nomine accipere licet, qui
virtutis culmen conscenderunt, et laudibus vitæ se-
cundum virtutem actæ aliis antestantes, conspicuos
et illustres: quales erant discipuli Christi, et præ-
cæteris Baptista, de quo est illud Salvatoris: « Non
surrexit major Joanne ⁷⁹. » Excellentes igitur isti,
et omnibus notissimi, stillant dulcedinem, et tan-
quam melle illita de Christo verba faciunt, ut quis-
quis audierit eximia perfusus lætitia exclamet:
« Quam dulcia faucibus meis eloquia tua⁸⁰! » Et quæ
sequuntur. Nunquam enim non dulcis est sanctorum
sermo iis qui Deo placere cupiunt. Tales itaque, et
aptissime quidem, per montes intelliguntur. Colles
esse autumamus, illorum præstantiæ paulum cedentes,
et vitæ rationibus inferiores: qui tamen et ipsi se
extulerunt, et supra alios multum eminent. Hi re-
cens fide initiatorum animis « rationabile, et sine
dolo lac ⁸¹ » infundunt, alimentumque infantibus
conveniens præbent; perfectorum enim est cibus
solidus, lac autem infantibus opportunissimus. Nec
vero quoniam infantibus lac infundere norunt, hoc
solum eorum virtutem circumscribimus. Cum enim
sint idonei, atque adeo quidem, ut, si velint, im-
pertiri possint habitu confirmatoribus cibos soli-
diores, per dicentem aperte: « Cognosces animas
gregis tui ⁸². » Itaque divini discipuli, quantumvis
sexcentis mandatis, a Christo datis, nobis qui ex
gentibus credidimus pro sua auctoritate præcipiunt,
cavendum a fornicatione, et suffocato, et sanguine.
« Visum est enim, inquit, Spiritui sancto et no-
lis, nihil amplius imponere vobis oneris ⁸³. » Au-
ditis quam sit infantibus congruens præceptum, et
quasi infirmioribus lacte robur suppeditans? Aqua
etiam intellectuali circumfluere plantatos in domo
Domini, ut in atriis Dei efflorescant ⁸⁴, divinis ir-
rigati lymphis, et supernis cælestibusque sermoni-
bus pinguefacti, subostendit per illud, « omnes
emissiones Juda fluent aquis. » Constat enim
a Deo se vocari etiam beati apostoli. Sed primæ
quidem intelligibilium aquarum emissiones, omnino
D a Deo per **244** Spiritum munera donata
fuerint. Secundæ autem velut emissiones aquarum,
ab ipsis ad nos profectus sermo, spiritualibus cha-
rismatibus nos replens. Fontem autem de domo Do-
mini egredientem, quem porro præter Christum
existimabimus? Sic enim Psaltes eum appellat, Pa-
trem et Deum in cælis alloquens: « Torrente volu-
ptatis tuæ potabis eos; quia apud te est fons vi-
tæ ⁸⁵. » Itaque torrens et fons vitæ Christus. Tor-
rentis autem juncorum meminit propheta, torrentis
alicujus scilicet, cui adnascatur copia juncorum.

σθαί τε τοῦ ἰδίου λαοῦ, καὶ κατισχύσαι μὲν αὐτὸν,
ἀποφῆναι δὲ καὶ τῶν ἀνεστηκότων ἀμείνω, τότε δὴ
τὰ μὲν ὄρη « Σταλάζονται γλυκασμὸν, ρυήσονται δὲ
καὶ οἱ βουνοὶ τὸ γάλα, καὶ αἱ τοῦ Ἰουδα ἀφέσεις » τὸ
οὐκ εἶλον ἐκδώσουσι νόμα. Ἀφέσεις δὲ οἶμαι λέγεσθαι
τὰς τῶν πηγῶν ἐκδρομὰς, ἢ καθ' ἕτερον τρόπον,
οἵπερ ἂν εἶναι λέγοντο τῶν ὑδάτων ὄχετοί. Καὶ ὄρη
μὲν νοηθεῖεν ἂν οἱ πρὸς ὕψος ἀρετῆς ἠρμένοι, καὶ
τοῖς αὐχῆμασι τῆς ἐξ ἀρετῆς ζωῆς τὸ τῶν ἄλλων
ὑπερφέροντες μέτρον, οἱ περιλοπτοὶ, καὶ περιφανεῖς,
ὅποιοι ἦσαν οἱ μαθηταί, καὶ πρόγε τῶν ἄλλων ὁ Βα-
πτιστῆς, περὶ οὗ ὁ Σωτὴρ φησιν, « Οὐκ ἐγείρεται
μεῖζων Ἰωάννου. » Οὗτοι δὴ οὖν οἱ μεγάλοι, καὶ
γνωριμώτατοι σταλάζουσι γλυκασμὸν, καὶ ὅσον μέ-
λιτι καταχρόντες τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος ποιήσονται
B λόγον, ὡς τῶν μετεσχηκότων ἕκαστον ἐκ περιχαρίας
ἀνακραγεῖν, « Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια
σου; » καὶ τὰ ἐξῆς. Γλυκὺς γὰρ ἀεὶ τῶν ἁγίων ὁ
λόγος, παρά γε τοῖς ἀγαπῶσι τὸ εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ.
Ὅρη μὲν οὖν οἱ τοιοῦτοι νοηθεῖεν ἂν, καὶ μάλᾳ εἰ-
κότως. Βουνοὺς δὲ εἶναι φαίμεν τοὺς τῆς ἐκείνων
ὑπεροχῆς βραχὺ μὲν ἠττωμένους, καὶ πολὺ τῶν
ἄλλων ὑπερέλλοντας. Οὗτοι ταῖς τῶν ἄρτι πεπιστευ-
κότων ψυχαῖς « τὸ λογικόν, καὶ ἄδολον παρεγγέουσι
γάλα, » νηπιοπρεπῆ χορηγοῦντες τροφήν, τελεῖων
γὰρ ἐστὶν ἡ στερεὰ, γάλα δὴ νηπίοις τὸ πρεπωδέ-
στατον. Καὶ οὐ δῆπου φαμέν ὡς ἐν γε τῷ δύνασθαι
μόνον ἐγγεῖν τοῖς νηπίοις τὸ γάλα, τῆς ἐκείνων
δυνάμεως τὸ μέτρον ἐστὶν. ἔχοντες γὰρ, καὶ μάλᾳ
ἐπιτηδεῖως, εἰς τὸ, εἴπερ εἴλοιντο, διανεμεῖν δύνασθαι
C τοὺς τὴν ἕξιν στερεωτέροις τὰ τῶν τροφῶν ἀδρότερα,
διὰ τε λέγοντος, « Γνωστῶς ἐπιγνώση ψυχὰς ποι-
μνίου σου. » Καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ καίτοι
μυρίας ὄσας ἐντολὰς δεδωκότος ἡμῖν Χριστοῦ ἐξ
ἐθνῶν πιστεύουσαν, οἰκονομικῶς ἐπιστέλλουσι, φυλά-
ξασθαι δεῖν ἀπὸ τε πορνείας, καὶ πνικτοῦ, καὶ αἵμα-
τος. « Ἐδοξέ γὰρ, φησὶν, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ
ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βᾶρος. » Ἀκούεις
ὅπως νηπιοπρεπές ἐστὶ τὸ παράγγελμα, καὶ ὅσον ἐν
Ἰσῶ γάλακτι τοῖς ἀσθενεστέροις τὴν ἕξιν χορηγοῦ-
μενον; Ὅτι δὲ καὶ ὕδωρ τὸ νοητὸν ἀμφιλαφές τε τοῖς
ἐν οἴκῳ Κυρίου πεφυτευμένοις, ἐν ἐν ταῖς αὐλαῖς
τοῦ Θεοῦ ἐξανθήσειεν θεῖοις που ἀρδευόμενοι νόμασι,
καὶ ἐν τοῖς ἀνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταπαινόμενοι
D λόγοις, ὑπεμφαίνει λέγων, ὅτι « Πᾶσαι αἱ ἀφέσεις
Ἰουδα ρυήσονται ὕδατα. » Ὡμολόγουν γὰρ παρακα-
λεῖσθαι παρὰ Θεοῦ καὶ οἱ μακάριοι μαθηταί. Ἄλλ' αἱ
πρῶται μὲν τῶν νοητῶν ὑδάτων ἀφέσεις, ἀφέσεις
αὐτὰ πάντως ἂν εἴεν αἱ τοῖς ἁγίοις παρὰ Θεοῦ διὰ
τοῦ Πνεύματος τῶν ἀγαθῶν χορηγίαι. Δεύτεραι δὲ
ὡσπερ ἀφέσεις ὑδάτων οἱ παρ' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς εὐ-
ρίσκοιντο λόγοι, χαρίσμασις ἡμᾶς ἀναπιμπλάντες
πνευματικοῖς. Ἡ δὲ ἐξ οἴκου Κυρίου ἐκπορευομένη
πηγὴ τίς ἂν εἴη πάλιν, πλην οὗ Χριστοῦ; οὕτω γὰρ
αὐτὸν καὶ ὁ Μελεπῶδης ὠνόμαζε λέγων πρὸς τὸν ἐν τοῖς
οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν, « Τὸν χειμάρρουν τῆς

⁷⁹ Matth. xi, 11. ⁸⁰ Psal. cxviii, 105. ⁸¹ I Petr. ii, 2. ⁸² Prov. xxviii, 23. ⁸³ Act. xv, 28. ⁸⁴ Psal. lxi, 14. ⁸⁵ Psal. xxxv, 9.

τροφυῆς σου ποτιεῖς αὐτούς, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. » Οὐκοῦν πηγὴ ζωῆς, καὶ χειμάρρους ὁ Χριστός. Χειμάρρου δὲ σχοίνων μέμνηται μὲν ὁ προφήτης, χειμάρρου τινὸς ᾧ παραπεφύκασι σχοίνοι πολλοί. Φασὶ δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν τῷ χειμάρρῳ τῶν Κέδρων, πρὸς δὲ τῇ στείρᾳ ζητούντος αὐτὸν τοῦ προδότου μαθητοῦ.

Ἔστι ἐξ οὗκ ἀκαλλῆς ὁ λόγος, εἰ τῷ χειμάρρῳ τῶν σχοίνων παρεικάζομεν τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς ἣν ἐκκέκλικεν ὡς ποταμὸς εἰρήνης ὁ Κύριος ἡμῶν, ἣν οἰοεῖ πως αἰεὶ παραρρεῖ τὰς ἀειθαλεῖς ποτιζῶν σχοίνους, τουτέστι, τὰς τῶν ἁγίων ψυχάς. Φιλύδρος γὰρ αἰεὶ πως ἐστὶ, καὶ ἀειθαλής ἡ σχοίνος. Εἰ δὲ δὴ καὶ ὄρωτο κεντρομένη, καλῶς ἂν ἔχει καὶ οὕτως. Οὐ γὰρ ἀκέντρος παντελῶς τῶν ἁγίων ἡ ἀρετὴ· εἰοὶ μὲν γὰρ πράτταται ἔρασταί, πλὴν μετὰ τούτου καὶ μαχεται.

Ἄγρυπτος εἰς ἀφανισμόν ἐσται, καὶ ἡ Ἰδουμαία εἰς πεδίον εἰς ἀφανισμόν ἐξ ἀδικιῶν υἱῶν Ἰουδα, ἀνθ' ὧν ἐξέχεαν αἷμα δίκαιον ἐν τῇ γῆ αὐτῶν. Ἡ δὲ Ἰουδαία εἰς τὸν αἰῶνα κατοικηθήσεται, καὶ Ἰερουσαλήμ εἰς γενεάς γενεῶν. Καὶ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἀθωώσω, καὶ Κύριος κατασκηνώσει ἐν Σιών.

ME'. Ὅσον μὲν ἦκει εἰς τὸ ἐκ τῆς ἱστορίας παραδεδουμένον, ἐκτέτεκε δίκας ἡ Ἄγρυπτος, ἐστέρηται γὰρ τῆς βασιλείας, Καμβύσου ταύτην τοῦ Κύρου υἱοῦ καταλύσαντος, καὶ Ἰδουμαία δὲ τὴν ἐρημίαν ὑπέμεινε, ὡς καὶ αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα.

Πλὴν ἐν τούτοις ἔοικεν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑποφαίνειν λόγος κεκρυμμένην ὁμολογίαν, ἣν ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος πεπληρωκὴν ὁ Μονογενῆς. Ἄει γὰρ πως ἡ θεία Γραφὴ μεμελέτηκεν ἐξομοιοῦν τοῖς ἁγαν εἰδωλολάτραις, καὶ εἰς τοῦτο λίαν ἀπονευκάζει τὰς ἀγέλας τῶν δαιμονίων, καὶ αὐτούς δὲ τοὺς αἰεὶ τοῖς ἁγίοις ἀνθεστηκότας. Πάντα δὴ οὖν ἐχθρὸν ἀπολεισθαι φησὶν, Αἰγυπτίους τε καὶ Ἰδουμαίους ἐξεκασιμένον. Ἀσφαλῆς γὰρ ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Χριστοῦ, λέγοντος περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι « Πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. » Ὅτι δὲ πάντως ἐμελλον δίκας ἐξατεῖσθαι τῶν εἰς ἀνθρώπους πεπλημμελημένων αἰετῶν πονηρῶν δυνάμεϊς, καὶ ὅσοι τολμῶσιν ἐκείναις τὰ παραπλήσια, ἢ πρὸς Ἑλληνικὴν ἀπάτην ἀποφέροντες τινες, ἦγουν εἰς ἀδόκιμον κατατρεφόντες νοῦν, διὰ γε τοῦ διδάσκειν ἐπειγασθαι τὰ διεστραμμένα, καθίστησιν ἐναργεῖς, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀφανισθῆσθαι λέγων τοὺς τῇ Σιών πεπολημνηκότας, ἀνθ' ὧν ἐξέχεαν αἷμα ἀθῶων, ἡδίκηκασί τε οὐ φορητῶς τοὺς υἱοὺς Ἰουδα, τουτέστι, τοὺς ἁγίους ἐξομολογήσεως ὄντας τέκνα. Διερμηνεύεται γὰρ Ἰουδα « ἐξομολογήσεις. » Ἐφη δὲ που καὶ ὁ θεόληπτος Δαβὶδ περὶ τῶν ἀνοσίων ἀνηρημένων « Ὅτι ἐκζητῶν τὰ αἵματα αὐτῶν ἐμνήσθη. » Πρὸς δὲ γε τὸν Σατανᾶν ὡς ἐν ἐκόνῳ γραφόμενον τοῦ Ἄσσοῦρ, « Ὅν τρόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἐσται καθαρὸν, οὕτως οὐδὲ σὺ ἐση καθαρὸς, διότι τὴν γῆν μου ἐμίανας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπόλεσας. Οὐ μὴ μένης εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. » Οὐκοῦν κατοικήσε-

A Volunt eundem esse, qui torrens Cedrorum, apud quem indignissime tractatum Dominum evangelista narrat, quando eum cum cohorte militari proditor discipulus quæsitivus ⁸⁶.

ὑδρίσθαι φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς τὸν Κύριον, ὁμοῦ

Nec indecorum erit, si torrenti juncorum Ecclesiam incomparemus, in quam Dominus noster ut flavius pacis cursum deflexit ⁸⁷ : quam quasi perpetuo circumfluit, juncos semper virentes irrigans ; semper enim aquam amat, nec vivere desinit juncus. Et quamvis in cuspidem exeat, etiam sic bene habet. Non enim prorsus euspide vacat sanctorum virtus. Sunt quidem mansuetissimi, verumtamen cum hoc etiam acres et bellatores.

VERS. 19-21. *Ægyptus in perditionem erit, et Idumæa in campum desolationis ex iniquitatibus filiorum Juda, pro eo quod effuderunt sanguinem justum in terra sua. At Judæa in æternum habitabitur, et Jerusalem in generationes generationum. Et ulciscar sanguinem eorum, et non mundabo, et Dominus habitabit in Sion.*

XLV. Quod ad sensum historicum attinet, punita est Ægyptus, quando Cambyses Cyri filius regnum subegit. Et Idumæa redacta est in solitudinem, quod res ipsa loquitur.

C Cæterum videntur prophetica verba pactum occultum tegere, quod Unigenitus homo factus implevit. Semper enim divina Scriptura magnis idololatris, et eo vehementer propensis, catervas demonum et sanctorum oppugnatores assimilare consuevit. Omnes igitur inimicos perituros vaticinatur Ægyptiis **245** et Idumæis comparatos. Firma est enim Christi promissio de Ecclesia : « Portæ inferi non prævalebunt adversus eam ⁸⁸. » Omnino autem pœnas sumptum iri admissorum in homines et malignas potestates, et quotquot illis paria ausi sunt, aut ad Græcorum errores quosdam abducentes, aut in reprobum sensum præcipitantes, dum perversa consecrari docent, manifeste tradit, propterea disperdium iri dicens, qui Sion oppugnant, quia sanguinem innocentem effuderint, et intolerabiliter filios Juda vexaverint, hoc est, sanctos, filios confessionis, redditur enim Judas, « confessio. » Cæterum ulcisci etiam a Deo affatus David de impiis morte deletis : « Quoniam, inquit, requires sanguinem eorum recordatus est ⁸⁹. » Ad Satanam autem, ut in persona Assur accusatum : « Quemadmodum vestimentum sanguine mistum non erit mundum, sic nec tu mundus eris. Et quia terram meam polluisti, et populum meum perdidisti, non manebis in sempiternum ⁹⁰. » Itaque abituros in exitium Sionis adversarios dicit, et Judæam habitatum iri in sempiternum, et Jerusalem in generationes generationum ; non illam vastatau

⁸⁶ Joan. xviii, 12. ⁸⁷ Isa. lxxvi, 12. ⁸⁸ Matth. xvi, 18. ⁸⁹ Psal. ix, 13. ⁹⁰ Isa. xiv, 19, 20.

et exustam (siquidem Dominus ac Deus ut ipsa A
veritas, falsum dicere non potest), sed eam quæ
mente comprehenditur potius, cœlestem Jerusalem,
supernam et divinam Sion, gloriosam et præclaram
civitatem, cujus artifex, et fabricator, et archite-
ctus ipse Deus, in quam et nos utinam per Chri-
stum perveniamus.

σθαι μὲν εἰς ὄλεθρον τοὺς τῆ Σιών πεπολεμηκότας
φρεσί· κατοικηθῆσθαι δὲ τὴν Ἰουδαίαν εἰς τὸν
αἰῶνα, καὶ εἰς γενεὰς γενεῶν τὴν Ἱερουσαλήμ οὐ
τὴν πεπορθουμένην, καὶ ἐμπερησμένην, εἴπερ ἐστὶν
ἀναμαρτοεπὴς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ὡς ἀλήθεια, τὴν
νοητὴν δὲ μᾶλλον, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ τὴν
ἕνω, καὶ θεῖαν Σιών, τὴν εὐκλεῆ καλλιπολιν, ἧς τε-
χνίτης, καὶ δημιουργός, καὶ τέκτων ὁ Θεός, εἰς τὴν
καὶ ἡμᾶς ἀφικέσθαι γένοιτο διὰ Χριστοῦ.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΜΩΣ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN AMOS PROPHETAM COMMENTARIUS,

CONTINENS TOMOS IV.

PROŒMIUM.

I. 246 Amos fuit opilio pastoritii moribus et
institutiis educatus. Vixit in solitudine Judææ, quæ
versus austrum sita, usque ad fines maris Indici
pertinet, et ad Persidem usque porrigitur, in qua
gentes quam plurimæ pascunt: est enim propter
amplitudinem, irrigationem, herbarumque diversita-
tatem ad ovium greges alendos percommoda. Natus
est in vico Thecua, ad imam solitudinem. Et quo-
niam erat vir bonus et omnis æquitatis amans, pro-
phetiæ spiritu inde cumulat, prophetavit non
Hierosolymis, sed inter eos qui pecuariam facie-
bant, principio hominum suæ gentis et professionis
curam capessens. Deinde in ipsam Bethel venit.
Nam Thecua non Juda, sed regno Ephraim conti-
nebatur. Ita esse facili negotio etiam ex ipsius ver-
bis planissime cognosces. 247 Prophetavit enim
in Bethel, ut dixi, dissipatum iri aras risus, et de-
fecturas cærimonias Israel. Adjicit his: « Et exci-

B ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A'. Ἀμὼς γέγονεν αἰπόλος ἀνὴρ, καὶ ποιμενικῶς
ἐθεοί τε καὶ νόμοις ἐντεθραμμένος. Ἐποιεῖτο δὲ τὰς
διατριβὰς ἐν ἐρήμῳ, τῆ πρὸς νότον τῆς Ἰουδαίαν
χώρας, ἣ μέχρις ὕρων διήκει θαλάσσης τῆς Ἰνδικῆς,
καὶ εἰς τὴν Περσῶν ἐκτείνεται γῆν, μυρία δὲ ὄσα
βαρβάρων γένη αὐτὴν καταδόσκειται, ἔχει δὲ λίαν
ἐπιτηδείως εἰς τὸ τρέφειν δύνασθαι τὰς οἰῶν ἀγέλας.
Ἐμβροχος γάρ, καὶ πλατεῖα, καὶ πολυεῖδει τῆ πᾶ
κατεστεμμένη. Ἦν δὲ ὁ Ἀμὼς ἐκ Θεοῦ κώμης,
πρὸς αὐτοῖς κειμένης τοῖς τῆς ἐρήμου ποσίν. Ἐπειδὴ
δὲ ἦν ἀνὴρ ἀγαθός, καὶ πάσης ἐπιεικειᾶς ἐργάτης,
τὸ τῆς προφητείας εὐθὺς κατεπλούτει πνεῦμα, καὶ
προεφήτευσεν οὐκ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἀλλ' ἐν αὐ-
τοῖς ἐπὶ τοῖς ποιμνίοις, ἐν ἀρχαῖς τῶν ἐξ ἔθνους τε
αὐτοῦ, καὶ μελέτης ἐχόμενος φροντισμάτων. Ἐξῆς
καὶ εἰς αὐτὴν ἀφικόμενος τὴν Βαιθήλ. Καὶ γὰρ ἦν ὁ
Θεοῦ, οὐχ ὑπὸ τὴν Ἰουδαίαν μᾶλλον, ἀλλ' ὑπὸ τὴν
Ἐφραῖμ βασιλείαν. Ὅτι δὲ ἀληθεῖς ἡμῖν οἱ περὶ

τούτων γεγονάσι λόγοι, καταθρήσεις άκονιτι, καὶ διὰ τὸν αὐτοῦ πληροφορηθῆσθαι λόγων. Προφήτευσεν μὲν γάρ ἐν Βαιθῆλ, ὡς ἔφη, ἀφανισθῆσθαι λέγων τοὺς βωμοὺς τοῦ γέλωτος, ἐρημωθῆσθαι δὲ καὶ τὰς τελευτὰς τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ δὴ τούτοις προστιθεὶς, «Καὶ ἀναστήσομαι ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰεροβοάμ ἐν βόμφαλα. » Ὁ δὲ γε τῆς Βαιθῆλ ἱερεὺς Ἀμασίας. Οὗτος οὖν ἐπέτριξε τῷ προφῆτῃ τοὺς ὀδόντας. Εἶτα πέμπει πρὸς Ἰεροβοάμ βασιλέα Ἰσραὴλ, λέγων· «Συστροφὰς ποιεῖται κατὰ σοῦ Ἀμώς ἐν μέσῳ οἴκῳ Ἰσραὴλ, οὐ μὴ δύνηται ἡ γῆ ὑπενεγκεῖν ἅπαντας τοὺς λόγους αὐτοῦ· διότι τάδε λέγει Ἀμώς· Ἐν βόμφαλα τελευτήσῃ Ἰεροβοάμ, ὁ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν Ἀμασίας πρὸς Ἀμώς· Ὁ ὄρων βάδιζε ἐκ χώρας εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίου, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις. Εἰς δὲ Βαιθῆλ οὐκέτι μὴ προσθῆς τοῦ προφητεῦσαι, ὅτι ἅγιον βασιλείως ἐστὶ, καὶ οἶκος βασιλείως ἐστὶ· καὶ ἀπεκρίθη Ἀμώς, καὶ εἶπε πρὸς Ἀμασίαν, Οὐκ ἔμην προφήτης ἐγώ, οὐδὲ υἱὸς προφήτου, ἀλλ' αἰπόλος ἤμην, κνίζων συκάμινα, καὶ ἀνέλαβε Κύριος ἐκ τῶν προβάτων. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, Βάδιζε, προφητεύσον ἐπὶ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ. » Ἐβλήθη οὖν ἐκ ποιμνίων, καὶ προσήτηεν ἐν Βαιθῆλ, ἐν ᾗ καὶ δάμαλιν ἀπέθετο χρυσὸν ὁ πρῶτος Ἰεροβοάμ ὁ χρῆσιμον, ὡς ἕτερος ἦν Ἀμώς ὁ Ἡσαίου πατήρ. Τίνες γε μὴν καὶ ἐπὶ τίσιν ὄλωσιν οἱ παρ' αὐτοῦ γεγονάσι λόγοι, τῶν προκειμένων ἀψάμενοι σαφηνιούμεν ὡς ἐνι.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Λόγοι Ἀμώς, οἱ ἐγένοντο ἐν Ἀκκαρεὶ ἐκ Θεκουέ, οὗς ἴδεν ὑπὲρ Ἱερουσαλήμ, ἐν ἡμέραις Ὁζου βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἰεροβοάμ, υἱοῦ Ἰωὰς βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ.

Β'. «Λόγοι Ἀμώς, οἱ ἐγένοντο ἐν Ἀκκαρεὶ ἐκ Θεκουέ, οὗς εἶδεν ὑπὲρ Ἱερουσαλήμ. » Οὗτοι φησὶ Ἀμώς τοῦ ἐκ Θεκουέ τῆς προφητείας οἱ λόγοι, οἱ γεγονάσι ἐν Ἀκκαρεὶ. Ἰστέον δὲ, ὅτι τὴν τοιάυδε λέξιν, ἦτοι τὸ «ἐν Ἀκκαρεὶ,» οὐκ ἴδεν ὄλωσιν τῶν Ἑβραίων ἢ Ἐκδοσίς. Μόνον γάρ εἰρήχασιν τὸ, «λόγοι Ἀμώς ἐκ Θεκουέ. » Οἱ γε μὴν ἕτεροι τῶν ἐρμηνευόντων ἀντὶ τῶν «ἐν Ἀκκαρεὶ» θεθείχασιν, ἐν τοῖς κτηνοτροφείοις. Οὗτοι τοίνυν οἱ λόγοι Ἀμώς ἐκ Θεκουέ, οἱ τινες γεγονάσι ἐν καιρῷ τοῦ ποιμαίνειν, ἐπὶ καὶ αὐταῖς τῶν προβάτων αὐλαῖς. Ὑπὲρ δὲ αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλήμ οὐκ ἀκούσαι μόνον, ἀλλ' ἐωρακέναι φησὶ τοὺς λόγους. Ἐμφανῆ γάρ τοις προφῆταις κατέστησεν ὁ Θεὸς ὁμοῦ ταῖς ἀποκαλύψεις μονοουχὶ καὶ αὐτὰ παρόντα τὰ πράγματα, ὥστε δοκεῖν καὶ ὄραν αὐ τοὺς ἦδη πρὶν γενέσθαι τοὺς λόγους, συνθεούσης τάχα πού τῆς τῶν ἐκθροσμένων θείας, οἷς ἂν λέγῃ Θεός. Πλὴν ἐκεῖνο ζητήσεως ἀξίον, πῶς γὰρ ἂν τις οἰηθείη γενέσθαι τοὺς λόγους ὑπὲρ γε τῆς Ἱερουσαλήμ μόνον, καίτοι διὰ τῆς αὐτοῦ τοῦ προφήτου φωνῆς κατατιθῆται Θεὸς τὸν τε Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ; Ἐφη γὰρ πάλιν, ὅτι «Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τριαιν

tabo super domum Jeroboam gladium 91. » Sacerdos autem Bethel Amasias prophetæ dentes contrivit, quem postea ad Jeroboam regem Israel misit, cum hoc nuntio : « Conjuraciones facit contra te Amos in medio domus Israel, non poterit terra sufferre omnes sermones ejus. Quia hæc dicit Amos : In gladio morietur Jeroboam, et Israel captivus ducetur de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos : Videns, vade, discede tu in terram Juda, et illic vive, et illic prophetabis; in Bethel autem non ultra adjicies prophetare, quia sanctificatio regis est, et domus regni est. Et respondens Amos dixit ad Amasiam : Non eram propheta ego, neque filius prophetæ; sed opilio eram, vellicans sycomoros; et assumpsit me Dominus ab ovibus. Et dixit Dominus ad me : Vade et propheta super populum meum Israel 92. » Assumptus est igitur de gregibus ovium, et prophetavit in Bethel, ubi deposuit vitulum aureum primus Jeroboam, filius Nabat 93. Puto hoc etiam operæ pretium scire, alium fuisse Amos, patrem Isaïæ. Quid autem et super quibus toto libro prophetarit, ad propositum aggressi, pro facultate demonstrabimus.

καὶ δάμαλιν ἀπέθετο χρυσὸν ὁ πρῶτος Ἰεροβοάμ ὁ χρῆσιμον, ὡς ἕτερος ἦν Ἀμώς ὁ Ἡσαίου πατήρ.

TOMUS PRIMUS.

CAP. I.

VERB. 1. Sermones Amos, qui facti sunt in Accarim ex Thecue, quos vidit super Jerusalem in diebus Ozia regis Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel, ante duos annos terræ motus.

II. « Sermones Amos, qui facti sunt in Accarim ex Thecue, quos vidit super Jerusalem. » Hi sunt, inquit, sermones prophetici Amos Thecuensis, qui facti sunt in Accarim. Sciendum est hujusmodi vocem, « in Accarim, » ab Hebræorum editione prorsus abesse, in qua tantum est his verbis, « sermones Amos ex Thecue. » Alii interpretes pro, « in Accarim, » posuerunt, ἐν κτηνοτροφείοις, id est, locis ubi armenta seu jumenta pascuntur. Sunt igitur hi sermones Amos ex Thecue, seu Thecuensis, qui facti sunt, quo tempore adhuc pastorem agebat, et in ipsis ovium stabulis sive septis. Super ipsa autem Jerusalem non audisse tantum sermones, sed 248 et vidisse se dicit. Deus quippe prophetis una cum revelationibus res manifestas, et tantum non præsentis facit, ut videre sibi videantur sermones, antequam fiant, concurrente fortassis eventuum futurorum visu cum his quæ Deus dixerit. Cæterum illud quæstione dignum, quomodo existimandum factos esse sermones super Jerusalem solum, cum tamen voce ipsius prophetæ Judam et Israel Deus accuset? Ait enim infra : Quia « hæc

91 Amos vii, 9. 92 Ibid. 10-15. 93 III Reg. xii, 29.

dicit Dominus : Super tribus sceleribus filiorum Juda, et super quatuor non convertam eos ⁸⁸, » etc. Deinde rursum : « Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus Israel ⁸⁹, » et quæ sequuntur : et recensitis scelerum generibus, atrociam comminatur, et ambos quam sæpissime objurgat. Jam igitur quo pacto super Jerusalem tantummodo sermones facti esse intelligi possunt, cum Deus dicat, « Mittam ignem super Judam ⁹⁰, » etc. Nunc qua ratione respondendum sit consideremus. Dicitur consuesse sanctos prophetas aliquando quidem distincte duas tribus Hierosolymis, Judam et Benjamin, Israel vocare ; rursus aliquando decem tribus, quæ in Samaria, aliter Israel, sive Ephraim nominare, frequentissime enim confundunt. Et quoniam omnes sanguine Israelis oriundi sunt, hoc nomine item duodecim tribus appellunt. Quod si forte velint totam nobis Judæorum multitudinem significare, non jam amplius distincte Israelis vocabulum ponunt. Facti sunt igitur sermones Amos prophetæ super omni multitudine Judæ, tum quæ Hierosolymis esset, tum quæ in Samaria. Jam quomodo sint super ipsis dicendum est. Duplex responsum suppeditat. Primum enim introduxit universorum Deum Judæorum Synagogæ peccata commemorantem ; post, eventura ipsis prænuntiantem, et adjecit his bona ex benignitate sua, et fore, ut largissime veniam consequantur, et ad pristinum statum renouventur. Dicit enim rursus idem Amos, ut ex persona Dei : « Veruntamen non in finem conteram domum Jacob, ait Dominus. Quia ecce ego mando, et conteram in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro, et non cadet granum super terram ⁹¹. » Prænuntiat autem necessario etiam futuram redemptionem per Christum, et transituro ad renovationem, **249** Dominoque miserante, vitam jucundam victuros. Ait enim rursum sic : « In die illa suscitabo tabernaculum David ⁹², » etc.

Sed sermones super Jerusalem etiam alio modo intelligi recte possunt. Syriæ enim et Damasci reges, et finitimarum gentium non paucæ Judæorum regionem devastarunt, alias aliæ insurgentes, eamque susdeque vertendo hostili more depopulantes, et ex impotentia ira in extremam miseriam conjicientes. His igitur omnibus vastatoribus ejus propheta Deum desolationem comminantem, et nefariorum scelerum poenas sese exacturum promittentem introduxit. Ergo super Jerusalem, sive super omnem Judæam sermones Amos facti sunt. Id quod perspicue apparebit, si tempora prophetiæ perpenderit. Sequitur enim : « In diebus Ozis regis Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel, duobus annis ante terræ motum. » Sed objiciet, opinor, quispiam, Quid proderit lectoribus, si curiose et exquisite regum

ἀσθελείαις υἱῶν Ἰούδα, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτούς, » καὶ Ἐξῆς. Εἶτα τοῦτος ἐφεξῆς : « Τάδε λέγει Κύριος, Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσθελείαις Ἰσραὴλ, » καὶ ἐξῆς. Προσπενεργῶν δὲ τῆς ἀμαρτίας τοῦ τρόπου, ἐπηλείησε τὰ δεινὰ, καὶ ὡς πλείστην ὄσπην κατ' ἀμφοῖν ὁ λόγος αὐτῷ τὴν ἐπιπλήξιν ἔχει. Πῶς οὖν ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ γεγενῆσθαι λοιπὸν νοοῖντ' ἂν οἱ λόγοι, καίτοι Θεοῦ λέγοντος, « Ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ Ἰούδαν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τίς οὖν ἔσται τῆς ἀπολογίας ὁ τρόπος, φέρε, διασκεψώμεθα. Φαμέν οὖν ὅτι ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις, ποτὲ μὲν διεσταλμένως τὰς δύο φυλάς, τὰς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰούδαν τε καὶ Βενιαμὴν, Ἰσραὴλ ἀποκαλεῖν, ποτὲ δὲ αὐτὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλάς, ἑτέρως Ἰσραὴλ ὀνομάζειν. ἦγγου Ἐφραῖμ, ἀδιαφοροῦσι δὲ πλειεστίαις. Καὶ ἐπιπέρι εἰσὶν οἱ πάντες ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, οὕτως ὀνομάζουσι τὰς δύο, καὶ δέκα φυλάς. Εἰ δὲ ἡ βούλονται καὶ ἅπασαν ἡμῖν κατασημῆναι τυχὸν τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆν, οὐκέτι διεσταλμένως τῷ τοῦ Ἰσραὴλ ὀνόματι κεχρημένους εὐρήσομεν. Γεγίνασι δὴ οὖν τῆς τοῦ Ἀμὼς προφητείας οἱ λόγοι ὑπὲρ πάσης τῆς Ἰουδαίας πληθῆος, τῆς τε ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τῆς ἐν Σαμαρείᾳ. Πῶς δ' ἂν εἶεν ὑπὲρ αὐτῶν, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἔστι τοίνυν διττὸς ἡμῖν τῆς ἀπολογίας ὁ τρόπος. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰσεκόμικε τον τῶν ἑλων Θεὸν τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς ἀμαρτίας ἀφηγούμενον, εἶτα τὰ ἐσόμενα κατ' αὐτῷ προσηγγελκότα, προσετίθει δὲ τοῦτοις τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθὰ, καὶ ὅτι κατὰ καιρὸν πλείστη τις γενήσεται αὐτῶν φειδῶ, καὶ ἀνακαινισμὸς εἰς τὸ ἀρχῆς. Ἐφ' ἡμῶν αὐτὸς ὁ Ἀμὼς, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ : « Πλὴν ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐξαρῶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, λέγει Κύριος. Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι, καὶ λικμῶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, ὃν τρόπον λικμάται ἐν τῷ λικμῷ, καὶ οὐ μὴ πέση σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν. » Προκαταμῆνυει δὲ ἀναγκαῖως καὶ τὴν ἐσόμενῃ λύτρωσιν διὰ Χριστοῦ, καὶ ὅτι μεταχωρήσει πρὸς ἀνακαινισμὸν, καὶ ἐν εὐπαθείᾳ ἔσονται κατοικεῖροντος Θεοῦ. Ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν πάλιν : « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Οὐκοῦν ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ οἱ λόγοι καὶ καθ' ἕτερον ὑπὲρ αὐτῆς νοοῖντ' ἂν εἰκότως. Συρία τε γὰρ, καὶ οἱ Δαμασκού βασιλεῖς, καὶ τῶν ὁμόρων ἔθνων οὐκ ὀλίγοι τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν διελυμήναντο, ἄλλοτε ἄλλοι κατεξανιστάμενοι, καὶ καταδοῦντες αὐτὴν ἄγοντες τε καὶ φέροντες, καὶ τὰ ἐξ ἀκρατοῦς δρώντες ὀργῆς ὡς εἰς ἐσχάτην αὐτοῦς καθιέσθαι ταλαιπωρίαν. Τοῦτοις δὴ οὖν ἅπασι τοῖς πεπορθήκοσιν αὐτὴν εἰσεκόμικεν ὁ προφήτης ἀπειλοῦντα Θεὸν τὴν ἐρήμωσιν. Καὶ δίκην ἔφη πραχθήσεσθαι τῶν ἀνοσίων ἐγγειρημάτων αὐτούς. Οὐκοῦν ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἦγγου ὑπὲρ πάσης τῆς Ἰούδα συναγωγῆς οἱ τοῦ Ἀμὼς γεγόνασι λόγοι. Εἰσόμεθα δὲ τοῦτο σαφῶς τοῖς τῆς προφητείας βασανίζοντες χρόνους. Κεῖται γὰρ ἐφεξῆς, « Ἐν ἡμέρᾳ Ὀζίου τοῦ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοάμ τοῦ Ἰωᾶ

⁸⁸ Amos II, 4. ⁸⁹ Ibid. 6. ⁹⁰ Ibid. 5. ⁹¹ Amos IX, 8, 9. ⁹² Ibid. 11.

βασιλέως Ἰσραὴλ, προ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ. » Ἄλλ', A
οἶμαι, τίς ἐρεῖ, Καὶ τί τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν τοῖς ἐν-
τευρομένοις τὸ χρῆναι περιεργάζεσθαι, καὶ σφόδρα
λεπτῶς τῆς βασιλείας τοὺς χρόνους τῶν ἀρτίως ὠνο-
μασμένων, Ὁζίου τε, φημί, καὶ μέντοι καὶ Ἰερο-
δοάμ; Καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτο φαμεν, ὅτι τὸ χρῆμά
ἐστὶν ἀναγκαῖον, ὅλην ὡσπερ ὠδὸν ἐφ' ἑαυτῷ τῆς
προφητείας οἶονε τὴν περίστασιν. Συρία τε γάρ, καὶ
Δαμασκῷ, καὶ τοῖς προσοικουσι τὴν Ἰουδαίαν Βαρ-
δόροις δλεθρον ἀπειλεῖ, καὶ ἐπαναστάσεις, καὶ ἐμ-
πρησμοὺς, καὶ τῶν ὁσίων χρησιμωδημάτων ἐντεῦθεν
αὐτῷ γέγονεν ἡ ἀρχή. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τὰς αἰτίας
ἀναμαθεῖν τοῦ προστεθεῖσθαι τῆς βασιλείας τοὺς
χρόνους, τίνα τε, καὶ ὅσα τὰ ἐκατέρωφ κατορθωμένα,
διεθίω τε ὅπως, καὶ τί τὸ ἐν ἀμφοῖν ἀξιόκουστον. Ἐκ-
κεκλικότες δὴ οὖν εἰς ἀπόστασιν ὁ τε Ἰσραὴλ καὶ B
Ἰούδας κατὰ πολλοὺς ἐπαιδεύοντο τρόπους. Ποτὲ μὲν
γάρ οἱ Δαμασκῷ, καὶ Σύρων ἠγούμενοι, κατέτρεχον,
καὶ ἐπολιόρκουν τὰς παρ' αὐτοῖς, καὶ κατελιζόντο
χώρας· ποτὲ δὲ αὐ Μωαβίται, καὶ Ἰδομαῖοι,
Γεργεσηνοὶ τε καὶ Ἐλαμίται, Ἀζώτιοι τε καὶ οἱ
τῆς Ἀκαρῶν οἰκῆτορες κατηκίζοντο τὴν Σαμάρειαν,
καὶ μὲν τοὶ καὶ τὴν Ἰούδα βασιλείαν, ἀχαλίνοις
ἑρμαῖς, καὶ ἀπλήστῃ γνώμῃ χρώμενοι, καὶ εἰς
ἐσχάτας ὀργὰς ἀποταυρούμενοι. Καὶ γοῦν κατὰ δια-
φόρους τόπους τοῦτο δεδρακότας ἐβήσομεν· οἶον
βασιλεύοντος Ἀχαὰβ τῆς Σαμαρείας, καὶ ἐπὶ τὸν
Ἰσραὴλ. Γέγραπται οὕτως ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασι-
λειῶν· « Καὶ συνήθροισεν υἱὸς Ἀδὲρ πᾶσαν τὴν
δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἀνέβη, καὶ περιεκάθισε Σαμάρειαν,
καὶ τριάκοντα καὶ δύο βασιλεῖς μετ' αὐτοῦ. » Ἀθροῖ C
δὴ οὖν, ὅτι συνασπιστὰς ἐποιεῖτο κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ὁ
τῆς Δαμασκῷ βασιλεὺς, τουτέστιν, ὁ Ἀδὲρ, ἐτέρους
τριάκοντα δύο τῶν προσοικῶν ἐθνῶν ἠγουμένους,
πεπολεμηκότας οὕτω τὴν γῆν. Ἀλλὰ καὶ ἐν χρόνῳ
Ἰωὰς βασιλέως Ἰούδα πεπολέμηκε τὴν Ἰερουσαλήμ
Ἀζαήλ ὁ Σύρος, ὡς ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν
γέγραπται, « ὅτε καὶ ἔλαθεν ὁ Ἰωὰς πάντα τὰ ἄγια,
καὶ πᾶν τὸ ἐν τοῖς θησαυροῖς χρυσίον, καὶ ἀπέστειλε
τῷ Ἀζαήλ, καὶ ἀπέβη ἀπὸ Ἰερουσαλήμ. » Ἐδρων
μὲν γάρ τὰ τοιαῦτα κατὰ θεῖαν ὀργὴν, προσεκρουκό-
τος τοῦ Ἰσραὴλ, διὰ τοὶ τὸ ἀπονεῦσαι λίαν, καὶ
ἀνεποῆσθαι δεινῶς εἰς τὰς τῶν εἰδύλων λατρείας.
Πλὴν νικῶντες οἱ ἀλλόφυλοι τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ διελυ-
μαίνοντο. Ἦνοντο γάρ κατὰ σφᾶς οἱ δελαιοὶ, τὴν D
ἐπαμύνουσαν αὐτοῖς ἀτονῆσαι χεῖρα, καὶ τῆς τοῦ
Θεοῦ δόξης καταναεινέεσθαι τεθαρσῆκασιν. Καὶ γοῦν
ἠσθενηκότες οἱ Σύροι, βραχὺ πολιορκοῦντος Σαμάρειαν
τοῦ Ἀδὲρ, πρόφασιν ἐποιούνητο τῆς κακανδρίας οὐκ
ἀληθῆ, λέγοντες, « Θεὸς ὀρέων Θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ οὐχὶ
θεὸς κοιλιάδων. » Ἦνοντο γάρ ὅτι ἐνίκησαν οἱ ἐξ
Ἰσραὴλ, ἐν μόνις τοῖς ὄρεσιν, ἢ ἐν τοῖς βουνοῖς
δυναμένου σώζειν Θεοῦ. Ἠτήμεθα δὴ οὖν, φασίν,
« ὅτι δὴ Θεὸς ὀρέων ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ. » Εἰ δὲ δὴ γέ-
νοιτο συναλθεῖν εἰς μάχην ἐν πεδίοις ἐπιλωμένοις,
περισσόμεθα, πάντως ἀτονούντος ἐν κοιλίᾳ τοῦ Θεοῦ
Ἰσραὴλ. Ἐλληνικῆς δὲ ταῦτα φρενοδραβείας ἐγκλή-

¹⁰ III Reg. xx, 1. ¹¹ IV Reg. xii, 18. ¹ III Reg. xx, 28.

filii Nabat, quanquam nomine, animo et impietate illi similis.

αἱματα, καὶ τῶν οὐκ εἰδῶτων τὸν ἀληθῆ, καὶ φύσει Θεὸν ἀθυροστομία δεινῆ. Οὐκοῦν ἠγανάκτει κατὰ τῶν ἀλοφύλων, καὶ σφόδρα εἰκότως, ὁ πάντα ἰσχύων Θεός, ὅτι καὶ νικῶντες, ὡς ἐφην, τὸν Ἰσραὴλ, τοῖς ἰδίῳι θεοῖς ἀνηπτον τὰ χαριστήρια, καὶ ληροῦντες φροντο καὶ αὐτοῦ κρατήσαι Θεοῦ, προδόντος δὲ τοῦ καιροῦ μετὰ τὴν τοῦ Ἀχαάβ βασιλείαν, καὶ ἐτέρων τινῶν διὰ μέσου, καὶ καθεξῆς, ἀναδείκνυται βασιλεὺς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ Ἰεροβοάμ ὁ τοῦ Ἰωὰς, ἕτερος παρὰ τὸν πρῶτον, ὅς ἦν τοῦ Ναβὰτ, κλητὸν ὁμώνυμος ἐκείνῳ, καὶ ὁμογνώμων, καὶ δυσσεβής.

Sed ejus temporibus Deus, cui volupe est misereri, Israelē intoleranda afflictione laborantem miseratus, eum ærumna levavit per Jeroboam, tametsi improbum et transgressorem nimis. Adeo enim viribus alienigenis antecelluerunt, ut urbes quoque antecessorum regum temporibus ereptas recuperarent potestatiq̄ suæ subicerent, et vincere olim solitos, incommodis longe plurimis afficerent. In quarto igitur Regum 251 sic est, in tanta calamitate fuisse filios Israel, ut essent paucissimi, et dispersi, nec inveniretur auxiliator: salvatos tamen esse e manu Jeroboam. « E manu, » dixit, pro, « per manum. » Nec enim ipse atterebat Israel, sed pugnabat potius eumque defendebat. Restituit vero Damascus, et recepit terminum Israel, auctusque est ditionibus multis. Regnante Jeroboam rex super Juda Hierosolymis ungitur Azarias, qui et Ozias, æque gentibus infestissimus, et ad eos exagitandos viriliter incumbens, qui Judææ vastitatem intulissent. Fuit enim vir pius et virtutis studiosus. Ubi jam hostes, Deo annuente, domuit, in superbæ morbum incidit, ac suoapte nutu impostorum sibi sacerdotio fungendum decrevit, et ausus est ad ipsum altare ascendere, illique thymia offerre. Verum Deus illico hominem coercuit. Lepra enim aspersus est, morbo infando et insanabili, ut etiam velut immundus secundum legem Hierosolymis amandaretur, qui posthac sacerdotii munus obire, et rem divinam omnimodis velle peragere, et templum sacrosanctum contaminare desineret. Ita legere est libro quarto Regum. In altero tamen Paralipomenon narratio hujus historiæ est luculentior. De Ozia lepra infecto satis dictum est. Fuisse autem potentem, et in alienigenarum provincias irrupisse, adeoque fortem ac strenuum, ut oppida quoque apud eos ædificaret, et tributa imponeret, ac sceptro illos subderet, quantumvis olim sibi valde placentes, plene docent sacræ Litteræ. Quoniam ergo propheticus sermo in exordio futuræ alienigenarum vastationis meminit, res postulavit, ut regum Ozia et Jeroboam mentionem faceremus, per quos illi victi sunt, ut jam diximus. Novimus etiam per Assyrios Damascus incensam, qui insuper alienigenarum populos ferro ignique vastarunt: sed cum id postea factum sit, necessario attigimus quæ ab Jeroboam, et ejus temporibus, alienigenis et ipsis quoque Assyriorum ducibus contigerunt. Quia vero apposuit propheta, « duobus annis ante terræ motum, » necesse fuit etiam de lepra Ozia memorare, qua contactus est, puniente Deo, postquam sacrifungi

ἄλλ' ἐν τοῖς χρόνοις τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἴλεε λοιπὸν ὁ φιλοκίτρμων Θεός ἀφορήτῳ ταλαιπωρίᾳ κατηχημένον τὸν Ἰσραὴλ, ἠλευθέρου τε τῶν πόνων διὰ χειρὸς Ἰεροβοάμ, καίτοι πονηροῦ καὶ ἀποστάτου ἴαν ὑπάρχοντος. Κατηνδρίσαντο γὰρ οὕτω τῶν ἀλοφύλων, ὡς καὶ πόλεις παρ' ἐκείνων ἀπεσπασμέναι ἐν καιροῖς βασιλείων τῶν προηγηθέντων ἀνακομισθῆσαι πάλιν, καὶ τοῖς ἰδίῳις ὑποτεθῆναι σκῆπτροις, πλείστα τε ὅσα τοὺς πάλαι νικῶντας ἐργάσασθαι κακά. Ἐν γούν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλείων γέγραπται, κατατεθλίφθαι μὲν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος τοῦ σώζοντος, ὡς ὀλιγοστοὺς εἶναι, καὶ διεσπασμένους· σσεῶσθαι γε μὴν ἐκ χειρὸς Ἰεροβοάμ. Τὸ δὲ « ἐκ χειρὸς » τέθεικεν, ἀντὶ τοῦ « διὰ χειρὸς. » Οὐ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ συντριβὼν τὸν Ἰσραὴλ, μαχόμενος δὲ μᾶλλον, καὶ προασπίζων αὐτοῦ. Ἐπέστρεψε δὲ τὴν Δαμασκὸν, καὶ ἀπέσπασε τὸ δριον Ἰσραὴλ, καὶ δυναστείας εἰργασται πολλάς. Βασιλεύοντος δὲ Ἰεροβοάμ χρίεται Ἀζαρίας, ὁ καὶ Ὀζίας, βασιλεὺς ἐπὶ τὸν Ἰούδαν ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις. Ὅς οὐδὲν ἦττον ἦν τοῖς ἔθνεσι φορτικώτατος, καὶ νεανικῶς ἐγκλιμμένος τοῖς πεπορθηκόσι τὴν Ἰουδαίαν. Γέγονε μὲν γὰρ εὐσεβής, καὶ φιλάγαθος ἀνὴρ. Ἐπεὶ δὲ κεκράτηα τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ τὸ νικᾶν ἐπιτρέποντος, νενόσηα τὴν ὑπεροψίαν, καὶ αὐτοκελεύστοις ἦει βουλαὺς ἐπὶ τὸ χρῆναι λοιπὸν καὶ ἱερατεύειν Θεῷ, καὶ δὴ καὶ τετόλμηκεν ἐπ' αὐτὸ τὸ θεῖον ἀναθῆναι θυσιαστήριον, καὶ προσαγαγεῖν αὐτῷ τὸ θυμίαμα. Ἄλλ' εὐθὺς αὐτὸν ἠλεγε Θεός. Λέπρα γὰρ κατεστίζετο δεινῶν τε καὶ ἀνιάτῳ πάθει, ἵνα καὶ ὡς ἀκάθαρτος κατὰ νόμον ἐκπέμπηται τῆς Ἰερουσαλῆμ, ἀποκαύσαιτό τε λοιπὸν καὶ ἱερατεύειν Θεῷ, καὶ τῆς παρανόμου ἐπιτετηδευμένης ἱεουργίας αὐτῷ, καὶ τοῦ τὸν θεῖον καταμιαίνειν ναόν. Ταῦτα δὲ φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλείων. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων ἰσχυρότερα κεῖται ἡ περὶ τούτων ἀφήγησις. Περὶ μὲν οὖν τοῦ λελεπρωσθαι τὸν Ὀζίαν ἀπόρη ταυτί. Ὅτι δὲ γέγονεν ἀνὴρ δυνατὸς, καὶ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων ἐπεστράτευσε χώραις, καὶ τοσοῦτος γέγονεν εἰς ἀλκὴν, ὡς καὶ ἀναδείμασθαι πόλεις παρ' αὐτοῖς, καὶ δασμολογίαν ἐπιθεῖναι, καὶ σκῆπτροις ἰδίῳις ὑπενεγκεῖν, καίτοι μεγάλα φυσῶντάς ποτε, δεδίδαχεν ἀρχοῦντως τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ περ ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος εἰσκακόμεικεν ἐν ἀρχαῖς τὴν ἐσομένην κατὰ τῶν ἀλλοφύλων ἐρήμωσιν, ἀναγκαῖα γέγονεν ἡ μνήμη τῆς βασιλείας Ὀζίου τε καὶ Ἰεροβοάμ, νενίκηνται γὰρ δι' αὐτῶν ὡς προλαβόντες εἰρήκαμεν. Οἶδα μὲν οὖν ὅτι καὶ διὰ χειρὸς Ἀσσυρίων ἐμπέπηρηται Δαμασκός, δεδῆωνται δὲ οὐδὲν ἦττον καὶ τὰ τῶν ἀλλοφύλων γένη. Ἐπειδὴ

¹ IV Reg. xiv, 26, 27. ² IV Reg. xv, 5. ³ II Paral. xxvi, 19. ⁴ IV Reg. xvi, 9.

δὲ τούτῳ ἐστὶν ἐκεῖνα μεταγενέστερα, προσάψομεν ἀναγκαίως τῷ τε Ἱεροδοᾶμ, καὶ τοῖς ἐκεῖνου καιροῖς τὰ τοῖς ἀλλοφύλοις συμβεβηκότα, καὶ αὐτοῖς δὲ οὐδὲν πρῶστέθεικεν ὁ προφήτης « πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ, » πεποιήμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ ἱερατεῦσαι τετόλμηκε ἐδοκίμησεν δὲ σειμῶν τὰ Ἱεροσόλυμα τοὺς τὴνικαδέ

Καὶ εἶπε, Κύριος ἐκ Σιών ἐφθέξατο, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπένησαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων, καὶ ἐξηράνθη κορυφὴ τοῦ Καρμήλου.

Γ'. Ὅλος ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ τῆς προφητείας διαφαίνεται σκοπός, καὶ τοῦ παντὸς χρησιμότητος ὁρος ὡσπερ τις, καὶ προσηγήσεις, ἀσαφεία πολλῆ κατεσπασμένη νοοῖ· ἂν εἰκότως ἢ τοῦ προκειμένου δύναμις· πεποιήται μὲν γὰρ ὡς ἐξ ὁμοιότητός τε καὶ μεταφορᾶς ὁ λόγος, καὶ ὡς ἐκ τοῦ πεφυκότος συμβαίνειν ταῖς εὐπρέμοις τῶν ὄρων κορυφαῖς, ἢ τοῖς ἐφύλωμένοις τῶν πεδίων ἐσθ' ὅτε. Ὅρη μὲν γὰρ καί τοι ὄρυμοις κομῶντα, καὶ ξύλοις, πεδιάς δὲ αὐ πολλῆ καὶ ἀμφιλαφεῖ τῇ πῶα κατεστεμμένη, καταφθιροντός τινος ἢ λοιμοῦ τυχόν, ἤγουν ἐτέρου τοῦ τῶν ἐξ ἀέρος ἀβρωστημάτων, ἀδοκῆτως ἀβαίνεται. Διαπίπτει δὲ οὕτω καὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ κατασκήπτουσι ἐσθ' ὅτε πόλειον καὶ χωρῶν πικραὶ, καὶ δύσοιστοι συμφοραὶ, διολλύουσαι, καὶ καταφθιρῶσαι μικρὸν τε καὶ μέγαν. Τίνος γὰρ ἂν φείσαιτο πολεμίων ξίφος, ἢ, φέρε εἰπεῖν, λοιμός; Ἄρδην ἀποκαίρει καὶ τὸν ἐν πλούτῳ, καὶ δόξαις, καὶ δυναστείας διαφανῆ, καὶ τὸν ἄσπαστον τε καὶ κατεβριμύμενον. Γέγονε τοίνυν τῷ προφῆτῃ νυνὶ πρέπων οἱ μάλιστα τοῖς αὐτῷ κατεπιθεμένοις ὁ λόγος. Ἦν γὰρ, ὡς ἔφη, αἰπόλος, καὶ πεποιήται τὴν τροπὴν ὡς ἐκ τοῦ καταφθιρῶσαι πολλάκις τὰς τῶν θρεμμάτων νομάς. Τίς οὖν ὁ τῶν εἰρημένων ἀληθέστερος νοῦς; Ἐφθέξατο, φησὶν, ἐκ Σιών ὁ Κύριος, ὡς ἐξ ἰδίου τόπου, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ, ὡς ἐκ νεμηθείσης αὐτῷ, ἔστι μὲν γὰρ οὐκ ἐν τόπῳ τὸ ἀσώματον. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσόλυμοις ὁ διαβόητος ἐκεῖνος ναός, ἰδόμενος ἴδιος ὑπάρχων ὁ χώρος αὐτοῦ, κατὰ γὰρ τῶν ἀρχαιοτέρων ὑπόληψιν, μικρὰ φρονούντων ἔτι περὶ Θεοῦ. Ἄντι δὲ τοῦ « ἐφθέξατο, » τέθεικε τῶν Ἑβραίων ἢ ἔκδοσις « ὠρύσατο, » ἢ τοῖς ἐβρυχήσατο, τὸν λεόντων νόμον. Οὐδὲ γὰρ γεγονότος, « Ἐπένησαν, φησὶν, αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων. » Νομάς δὲ ποιμένων τὰ τῶν ἀλλοφύλων ἔθνη φησὶ, καθάπερ τισὶ ποιμαίνει τοῖς αὐτῶν κρατοῦσιν ὑπεστρωμένα, οἱ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἄγουσι τε καὶ φέρουσι τοὺς ὑπὸ χεῖρας λαούς. « Ἐπένησαν » τοίνυν, τουτέστιν, ἐν κατηφείαις, καὶ ἐν παντὶ γέγονασι κακῶ. Γίνεται γὰρ πένθος ἐπὶ νεκροῖς. Αἴτιον δὲ τῆς συμφορᾶς αὐτοῖς τὸ καταβρυχῆσασθαι τὸν Θεόν, καὶ οἶον ἀπειλῆσαι τὸν θλεθρον. « Λέων γὰρ ἐρεῖζεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; » Πλὴν οὐ μόνον ἐπένησαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων, ἐξηράνθη δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἡ κορυφὴ τοῦ Καρμήλου, τουτέστι, τὰ Ἱεροσόλυμα. Καρμήλος μὲν γὰρ ὁρος ἐστὶν ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων καίμενον χώρα, ἐν ᾧ καὶ κατώκησεν ὁ Θεοδίτης Ἡλίας. Κα-

A contra legem non dubitavit. Contremuit enim Hierosolyma, incolis iram suam Deo ostendente. ἦττον τοῖς τῶν Ἀσσυρίων καθηγηταῖς. Ἐπειδὴ δὲ μνήμην ἀναγκαίως καὶ τοῦ λελεπρωῦσθαι τὸν Ὄζαν παρανόμως, λελέπρωται μὲν ἐλέγχοντος Θεοῦ, κατὰ Θεοῦ τὴν ἰδίαν ὄργην ὑπεμφαίνοντος.

252 VERS. 2. *Et dicit : Dominus de Sion locutus est, et de Jerusalem dedit vocem suam, et luxerunt pascua pastorum, et exsiccatus est vertex Carmeli.*

III. In his verbis totus prophetiae scopus nobis elucescit, et vaticinii universi quasi terminus, propositorumque verborum sententia, merito ut quaedam praegrediens narratio, obscuritate multa obumbrata accipiat. Constat enim similitudine quadam et metaphora oratio, ceu ex eo quod nonnunquam jugis montium arbutis florentibus, aut campis nudatis solet evenire. Montes enim, quamvis silvis et arboribus comati, et planities multo et denso gramine convestita, corrumpente aut peste fortasse, aut alia caeli lue, repente exarescunt. Sic etiam res humanae calamitates et vix tolerabiles opprimunt, quae magna juxta ac parva perdunt, atque e medio tollunt. Cui enim aut hostilis gladius, quæso, aut potius pestilentia parcat? Funditus demetit tam divitiis, gloria et potentia præcellentem, quam obscurum atque abjectum. Propheta igitur nunc quam accommodatissime consueta sibi locutus est. Pascabat enim oves, ut diximus, et quoniam pascua pecorum sæpe corrumpuntur, inde similitudinem est aucupatus. Quis ergo erit verborum verior sensus? Locutus est, inquit, ex Sion Dominus, ut ex loco proprio et ex Jerusalem, ut sibi attributo; non enim quod corpore vacat, loco continetur. Quia vero Hierosolymis erat templum illud celebre, videbatur quodammodo locus illius proprius, quod veteres opinabantur, quia humilia adhuc de Deo sentiebant. Pro, « locutus est, » Hebraea editio habet « ululavit, » sive, « rugiit, » leonum more videlicet. Quo facto, « Luxerunt, inquit, pascua pastorum. » Quo nomine alienigenarum gentes intelligit, principibus suis tanquam pastoribus quibusdam subjectas, qui ad omnia ipsis collibita populos subjectos, rapiunt aguntque. « Luxerunt » igitur, hoc est, in mœroribus et malis omnibus versati sunt. Luctus enim super mortuis suscipitur. Causa autem miseriarum ipsis, quod Deus rugiisset, et perniciem illis quasi minatus esset. « Leo rugiet, quis non timebit? » Verumenimvero non modo luxerunt pascua, **253** insuper et vertex Carmeli exsiccatus est, puta, Hierosolyma. Carmelus enim mons est Judææ, in quo et Elias Thesbites habitavit. Frequenter autem tellus Judæorum Carmeli vocabulo indicatur: quale est, quod voce alterius prophetæ ad filios Israel a Deo dicitur: « Et induxi vos in Carmelum, ut comederetis bona ejus et fructus ejus. Et ingressi estis, et contaminastis terram meam, et hæredita-

⁶ Amos III, 8.

tem meam posuistis in abominationem ¹. » Quando quidem igitur inter Judææ civitates nobilior et illustrior Hierosolyma dicta est, ipsam Carmeli verticem appellat, ut gloria exaltata, ut excellentia præstantem, ut præter alias conspicuam tum propter divinum templum, tum propter eos qui ex tribu Juda olim ibi regnaverunt. Solent autem sancti prophetæ verba sua obscuritatibus involvere, propter immoderatam audientium iram; non enim sine integumentis eos loqui paterentur, nimium quantum audacia furentes, et illos increparent ac dicerent: Alia nobis loquimini, et annuntiate nobis aliam fabulam.

λεύοντας. Ἔθος δὲ τοῖς ἁγίοις προφήταις κατακρύπτειν ταῖς ἀσαφείαις τοῦς λόγους, διὰ τὸ ἀχάλινον εἰς ὄργην τῶν ἀκρωμένων. Οὐ γὰρ ἂν ἠνέσχοντο λαλούντων ἀναφανδὸν πολὺ λίαν ἀνεπτοημένοι πρὸς θράσος, καὶ τοῖς ἁγίοις προφήταις ἐπιτιμῶντες, καὶ λέγοντες· Ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγέλλετε ἑτέραν πλάνησιν.

VERS. 5-5. *Et dixit Dominus: Super tribus im-* B *pieciatibus Damasci, et super quatuor non convertam eum, eo quod secuerint serris ferreis in utero habentes in Galaad. Et oriri faciam ignem in domum Azazel, et devorabit fundamenta filii Ader. Et conturam vectes Damasci, et disperdam habitantes ex campo ὄν, et concidam tribum ex viris Charran, et carpitabitur populus Syriæ inclutus, dicit Dominus.*

IV. Divinus Moyses Deum ut bonum et patientem admiratur, idque rectissime. Postquam enim Israel vitulum conflagavit in solitudine, ac stulte dixit: « Ii sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti ⁸, » non potuit in Dei offensionem non incurrere. Sed ubi exitium ipsis minatus est semel, tum C supplex accidens Moyses rogavit, atque etiam persussit Opifici, ut reis ignosceret, et carmen gratiarum actionis obtulit, in hæc verba: « Domine Deus clemens et misericors, patiens et multæ miserationis, et justitiam servans, et misericordiam faciens in millia, auferens iniquitates, et injustitias, et peccata. Et reum non purificabit, 254 inducens peccata patrum super filios, et super filios filiorum in tertiam et quartam generationem ⁹. » Hoc populus Judæorum non bene intellexit. Putabant enim Deum esse adeo durum, et inexorabilem, et iræ retinentem, ut filiis filiorum delicta patrum imponeret. Quamobrem ipsi in sermonibus hoc dictabant, aieutes: « Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt ¹⁰. » Idcirco Deus ad Ezechielem prophetam: « Fili hominis, quid vobis parabola hæc in terra Israel? dicentes: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt? Vivo ego, dicit Dominus, quoniam non dicetur ultra hæc parabola in Israel. Quia omnes animæ meæ sunt, quemadmodum anima patris, sic et anima filii. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris sui, nec pater filii ¹¹. » Quomodo enim adhuc patiens et

Α πασημαίνεται δὲ πολλάκις ἡ τῶν Ἰουδαίων γῆ διὰ τῆς τοῦ Καρμήλου προσηγορίας. Ὅποῖόν ἐστι τὸ διὰ φωνῆς ἑτέρου προφήτου πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ. « Καὶ εἰσήγαγον ἡμᾶς εἰς τὴν Κάρμηλον τοῦ φαγεῖν τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ, καὶ τοὺς καρποὺς αὐτοῦ, καὶ εἰσήθετε, καὶ ἐμείνατε τὴν γῆν μου, καὶ τὴν κληρονομίαν μου ἔθεσθε εἰς βδέλυγμα. » Ἐπειδὴ τοίνυν τῶν ἄλλων πόλεων τῶν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἐπισημοτέρα, καὶ διαφανῆς ὠνόμασται τὰ Ἱεροσόλυμα, κορυφὴν αὐτὰ τοῦ Καρμήλου φησὶν, ὡς ἐπηρμένην ἐν δόξῃ, ὡς προυχουσαν ἐν ὑπεροχῇ, ὡς περιόπτου παρὰ τὰς ἄλλας, διὰ τε τὸν θεῖον ναὸν, καὶ τοὺς ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιρὸν βασι-

Καὶ εἶπε Κύριος· ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Δαμασκοῦ, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφίσομαι αὐτὸν, ἀνθ' ὧν ἐπρίζον πρὸσιν σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν ἐν Γαλαὰδ· καὶ ἐξανατελώ πῦρ εἰς τὸν οἶκον Ἀζαήλ, καὶ καταφάγεται θεμέλια υἱοῦ Ἀδέρ. Καὶ συντριψώ μοχλοὺς Δαμασκοῦ, καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐκ πεδίου ὄν, καὶ κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαρρᾶν, καὶ αἰχμαλωτισθήσεται λαὸς Συρίας ἐπίκλητος, λέγει Κύριος.

Δ'. Ὁ θεσπέσιος Μωσῆς ὡς ἀγαθὸν τε καὶ ἀνεψίκακον καταθαυμάζει Θεὸν, καὶ μάλα εἰκότως. Ἐπειδὴ γὰρ μεμοσχοποίηκε κατὰ τὴν ἐρημον ὁ Ἰσραὴλ, ἐρη τε φληνάφως, « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἱ τινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, » προσέκρουκε μὲν ἀναγκαιῶς· ἐπειδὴ δὲ ὀλοθρεύσειν αὐτοὺς εἰσπάξῃ ἠπείλει Θεὸς, εἶτα προσέπιπέ τε καὶ ἐλιπᾶρει Μωσῆς, καὶ μὴν καὶ ἀνεῖναι τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἀνάπειθε τὴν δίκην τὸν Δημιουργὸν, καὶ χαριστηρίους ὧδᾶς ἀνετίθει, λέγων· « Κύριος ὁ Θεὸς οἰκτιρῶν, καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινὸς, καὶ δικαιοσύνην διατηρῶν, καὶ ἔλεος εἰς χιλιάδας, ἀφαιρῶν ἀνομίας, καὶ ἀδικίας, καὶ ἁμαρτίας. Καὶ οὐ καθαριεὶ τὸν ἔνοχον, ἐπάγων ἀνομίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἐπὶ τέκνα τέκνων, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν. » Τοῦτο νενοήκασιν οὐκ ὀρθῶς τῶν Ἰουδαίων οἱ δημαί. Ἦνοντο γὰρ εἶναι Θεὸν σκληρὸν οὕτω, καὶ ἀτεράμονα, καὶ μακρὸν εἰς ὄργας, ὡς τέκνοις τέκνων ἐπιφέρειν τὰ τῶν πατέρων ἐγκλήματα. Καὶ γοῦν αὐτὸ τοῦτο διαγγέλλοντες ἔφασκον, « Οἱ πατέρες ἔφαγον ὄψακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἐγομφίασαν. » Ταύτηται Θεὸς τῷ προφήτῃ φησὶν Ἰεζεχιήλ· « Υἱὲ ἀνθρώπου, τί ὕμιν ἡ παραβολὴ αὕτη ἐν τῷ Ἰσραὴλ, » λέγοντες, « Οἱ πατέρες ἔφαγον ὄψακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἐγομφίασαν; Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, ὅτι οὐ μὴ γένηται ἐτι λεγομένη ἡ παραβολὴ αὕτη ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχὰ ἐμαί εἰσιν, ὃν τρόπον ἡ ψυχὴ τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τοῦ υἱοῦ. Ψυχὴ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθάνεται. Ὁ δὲ υἱὸς οὐ μὴ λήψεται τὴν ἁμαρτίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ὁ πατήρ

¹ Jer. II, 7. ⁸ Exod. XXXII, 4. ⁹ Exod. XXXIV, 6, 7. ¹⁰ Ezech. XVIII, 2. ¹¹ Ibid. 3, 4, 20.

τοῦ υἱοῦ. » Πῶς γὰρ ἔτι μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος ὁ τῶν ἄλων Δεσπότης, εἰ μὴ ἀνίτησιν ἀμαρτίας, καὶ καθαρῖζει τὸν ἔνοχον, παρατείνει δὲ μᾶλλον τὴν ἀγαθήν ἀνάκτησιν ἐπὶ τρίτην, καὶ τετάρτην γενεάν; Τίς οὖν ὁ λόγος; Ἔστι μὲν οὖν ἀνεξίκακος, ὡς ἔφη, καὶ ἀσυγκρίτως ἀγαθός, καὶ οὐκ εὐθύς τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἐπάγει τὴν κόλασιν. Ὑποτίθεται δὲ, καὶ εἰς δευτέραν γενεάν, εἰ τάχα τις παρεισθαλοῦσα μετάγνωσις ἀνακόψει τὴν ὀργήν. Ἄλλ' εἰ μὴ τοῦτο γένοιτο τυχόν, οἱ δὲ ἐκ τοῦ πρώτου τρίτου τε καὶ τέταρτου τοῖς Ἰσραῖ, ἢ καὶ τοῖς ἔτι χείροσιν ἐναλοῖεν κακοῖς, καὶ προγονικῆς δυσσεβείας εὐρίσκοντο μιμηταί, τότε δὴ τότε λοιπὸν ἐπάγει τὰς δίκας, ἀποχωρῶσαν τῷ γένει τὴν ἐπὶ τοῖς ἔθῃ παρῳηχόσιν ἀνεξίκακων ἐπιδιδούς, τουτέστι, τὸ ἐπιφέρειν ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τρίτην, καὶ τετάρτην γενεάν. Ἄρ' οὖν, φησί, μακροθυμῆσας τῇ Δαμασκῷ πλειστάκις, οὐκ ἀγανακτῆσαιμι λοιπὸν, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἐπὶ τρισὶ καὶ τέσσαρσιν ἀμαρτίαις; Τί γὰρ δεδράκασι; Πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα. Πλὴν τῆς ἄγαν ὀμότητος ἀποτιοῦσι δίκας· « Οὐκ ἀποστραφῆσμαι γὰρ αὐτοὺς, ἀνθ' ὧν ἐπιρίζον πρὸς σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν ἐν Γαλαὰδ. » Ἔστι μὲν οὖν ἡ Γαλαὰδ πολίχνη τῆς Ἰουδαίας, ἐν μεθωρίῳ τῆς Παλαιστινῶν χειμέρη. Ταύτην οἱ Σύροι προκατελάθοντο, καὶ πανωλεθρία διέφθειραν, πρὸς τὴν ἐπινοήσαντες σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας, καὶ ὁμοῦ νηπίοις ὠμά γυναικῶν κτείνοντες ἔμβρυα. Πρίονας δὲ σιδηροῦς τοὺς τῶν ἀμαξῶν ὀνομάζει τροχοῦς, οἷς καταλεπτύνειν ἔθος τὴν ἄλω τοῖς Σύροις. Καὶ γοῦν καὶ διὰ φωνῆς Ἰσαίου φησὶ πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν· « Ἰδοὺ ἐποίησά σε ὡς τροχοῦς ἀμάξης, ἀλοῶντας, καινοῦς, πρισθηροειδεῖς. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν πρὸς τὴν Δαμασκόν. Καταλόγησόν σου τὴν δίκην, καθὼς κατηλόγησας, καὶ συνέτριψας τοὺς ἐν Γαλαὰδ, ὡς μηδὲ αὐτῶν φείσεσθαι τῶν ἔτι κατὰ γαστρός, οἷς ὁ παρὰ πάντων ἔλεος ἀκολουθεῖ, καὶ ὀφείλεται. Ὅτι δὲ ὠμῶς, καὶ ἀγρίως τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, κατεγρήσαντο τῶν ἐκ Δαμασκῶ τινες, ἀναμάθοις ἀν ἀκοντὶ τοῖς Ἐλισσαίῃ τοῦ προφήτου λόγοις προσερχηκώς. Ἀφίκετο μὲν γὰρ εἰς τὸν Δαμασκόν. Ἐπειδὴ δὲ συνήντησε τῷ Ἀζαήλ, ἀβρωστοῦντος ἔτι τοῦ Ἀδερ, « Ἐκλαυσε, φησὶν, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καὶ εἶπεν Ἀζαήλ, Τί ὅτι ὁ Κύριός μου κλαίει; καὶ εἶπεν, Οἶδα ὅσα ποιήσεις τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ κακά. Τὰ ὄχυράματα αὐτῶν ἐξαποστελεῖς ἐν πυρὶ, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτῶν ἐν βομφαλῇ ἀποκτενεῖς, καὶ τὰ νήπια αὐτῶν ἐνσεισεις, καὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας αὐτῶν ἀναβήξεις. » Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα δέδρακε κατὰ τῆς Γαλαὰδ ἡ Δαμασκός, μᾶλλον δὲ καὶ κατὰ πάσης τῆς τῶν Ἰουδαίων χώρας, καταφλέξειν ἀπειλεῖ τὸν οἶκον Ἀζαήλ, καὶ Ἀδερ, καὶ συντρίψει μοχλοῦς Δαμασκῶ. Πέπρακται μὲν ταῦτα διὰ μὲν Ὀζίου, καὶ Ἰεροβοάμ ἀναμέρος, καὶ κατὰ καιροῦς· εἰλόν τε γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν Συρίαν, καὶ νενικήκασι κατακράτος· χρόνον δὲ προῖοντος, καὶ παρὰ βασιλείας Ἀσσυρίων. Εἰτά φησι, « Καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐκ πεδίου Ὠν. » Ὠν οἱ προφῆται τὴν Βαιθήλ ὀνομάζουσιν, ἐν ᾗ τὴν δά-

A multum misericors universorum Dominus, si peccata non dimittit, nec reum purgat; sed indignationem potius in tertiam et quartam generationem extendit? Quæ ratio est igitur? Patiens est, ut dixi, et bonus bonitate incomparabili, nec peccantes statim punit; differt autem etiam in alteram generationem, si qua forte resipiscentia subingressa, iram divinam inhibuerit. Id si non contigerit, sed a primis tertii et quarti paribus aut etiam majoribus in sceleribus deprehensi, et avitæ impietatis imitatores fuerint, tunc nimirum jam pœnas inferit, posteaquam generi sufficientem propter præterita patientiam indulsit. Hoc est inducere peccata patrum in tertiam et quartam generationem. Ait igitur, cum Damascus peccantem sæpenuero leni animo passus sim, nonne justissime in posterum indignè super tribus et quatuor peccatis? Quid porro fecerunt? Multa quidem et alia; verumtamen magnæ cujusdam sævitiæ pœnas sustinebunt. « Non enim convertam eos, quoniam secuerunt serris ferreis prægnantes Galaad. » Oppidulum est Galaad in confinibus Palæstinæ situm. Hoc Syri occupaverant, funditusque perdidierant, ipsas etiam gravidas mulieres serris dissecantes, et cum infantibus etiam fetus adhuc imperfectos interimentes. Serras ferreas curruum rotas nominat, quibus aream terere Syris mos est. Itaque et ore Isaïæ alicubi Deus Judæorum Synagogam sic alloquitur: **255** « Ecce feci te quasi rotas planstri trituranter novæ, in serrarum modum ¹². » Quasi Damascus ita compellet. Triturabo pœnam tuam sicut tu triturasti et contrivisti incolas Galaad, ut nec in utero adhuc latentibus parceres, quibus ab omnibus misericordia tribuitur et debetur. Crudeliter autem et immaniter a Damascenis quibusdam tractatos esse Israelitas facile discas, si Elisei prophætæ verbis attendas. Venit enim Damascus. Ut autem occurrit Azaeli, adhuc ægrotante filio Ader (Benadab), « Flevit homo Dei, » ut Scriptura inquit. « Et dixit Azael, quare Dominus meus flet? Et respondit. Quia scio quæcunque facturus es filii Israel mala. Tu civitates eorum munitas succendes igne, et electos eorum interficies gladio, et parvulos eorum allides, et prægnantes eorum divides ¹³. » Quoniam igitur Galaad hunc in modum affecit Damascus, seu totam Judæorum regionem potius, exusturum minatur domum Azael et Ader, et contriturum vectes Damasci: quæ facta sunt per Oziam et Jeroboam seorsum et diversis temporibus. Nam et ipsi Syriam invaserunt, et armis devicerunt, quod et progressu temporis Assyriorum rex fecit. Deinde ait: « Et disperdam habitantes ex campo Ὠν. » Prophætæ hoc nomine Bethel significant, ubi execrandus Jeroboam vitulum aureum deposuit. Sed quia ex eo tota regio deinceps idola coluit, sic eam nominare consueverunt. Habitanter igitur in terra et campo Ὠν, sive ματακων, vanorum, hoc est, ido-

¹² Isa. xli, 15. ¹³ IV Reg. viii, 12.

lorum (sic enim interpretati sunt alii), delebo et disperdam, inquit. Nihilominus concidam tribum ex viris Charran, quæ est urbs parva et propinquissima Damasco, incolas habens bellicosissimos. In captivitate præterea ductum iri prædicit ἐπίκλητον Syriae populum, aut valde celebratum, aut conductitium, et ab ipsis ad auxilia collectum. Mercede enim alienigenas finitimos conducebant, ut dixi, Judææ bellum illaturi. Ergo ἐπίκλητον, id est, aliunde advocatum et advenam. Sciendum enim Hebræam editionem pro, « populus Syriae, » habere, « Cyrenes. » Syri enim fuerunt Cyrenensium coloni. Meminimus autem, sicut scriptum est rursus quarto libro Regum, 256 regnasse Hierosolymis Achaz, Phacee autem et Raasson, Syriae et Damasci reges Hierosolymam exercitum adduxisse, et Judææ civitates ei subjectas depopulasse esse. Et quoniam Achaz regem Juda terror ingens invaserat, pecunia Theglathphalasar Assyrium conduxit. « Et adjuvit eum rex Assyriorum, et ascendit in Damascum, et cepit eam, et transtulit urbem, et Raasson interfecit ¹⁴. »

τοὺς τῆς Ἰουδαίας πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν δειμασιν οὐ φορητοῖς ὁ Ἀχάτζ, βασιλεύων ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, κατεμισθοῦτο χρήματι Θεγλαφαλασάρ τὸν Ἀσσύριον, « Καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ, φησὶ, βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἀνέβη εἰς Δαμασκὸν, καὶ συνέλαβεν αὐτήν, καὶ ἀπέκτισεν αὐτήν, καὶ τὸν Ῥαασῶν ἐθάνατωσε. »

VERS. 6-8. *Hæc dicit Dominus : Super tribus impietatibus Gazæ, et super quatuor non convertam eos, eo quod captivaverunt ipsi captivitatem Salomon, ut concluderent in Idumæam. Et mittam ignem in muros Gazæ, et devorabit fundamenta ejus. Et disperdam habitantes de Azoto. Et auferam tribus ex Ascalone, et inducam manum meam super Accaronem, et peribunt reliqui alienigenarum', dicit Dominus.*

V. Ante alia hoc necessarium dictu arbitror, nec Hebræorum, nec aliorum editionem meminisse Salomonis. Sed in Hebræa quidem est : « Eo quod captivaverunt eos captivitate. » Cæteri pro voce « Salomon » apposuerunt *perfectum*, seu *absolutum*. Sed nos Septuaginta interpretationem omnino sequemur. Accusatur itaque Gaza urbs Philistiim, quæ hodie Palæstina est, quod captivaverit captivitatem Salomonis, ut concluderet eam in Idumæa. Quod si quidem sic intelligamus, quemadmodum cæteri interpretes intellexerunt, non mediocriter Judæam devastarunt, sed ingentem captivorum numerum abduxerunt, eamque Idumæis subjecerunt. Idumæi propagati quidem erant e sanguine Esau ; verum Israelitarum perpetuo inimici, quorum adjuutores et militiæ socii Gazæi et Azotii, Ascalonitæ et qui dicuntur Accaronitæ, et alii quidam alienigenæ ad expugnandas Judææ urbes plurimum illis contulerunt. Quod si secundum septuaginta Seniorum translationem eos captivitatem Salomonis captivasse dicimus, sic intelligamus oportet. Salo-

¹⁴ IV Reg. xvi, 9.

ἄλλιν ἀπέθετο τὴν χρυσὴν ὁ ἐπάρατο; Ἰερβοάμ. Ἄλλ' ὡς ἐξ ἐκείνου λοιπὸν πᾶσαν χώραν εἰδωλοκροῦσαν, οὕτω καλεῖν ἔθος ἦν αὐτοῖς. Τοὺς κατοικοῦντας τοῖνον ἐν γῆ, καὶ πεδίῳ Ὠν, ἦτοι τῶν ματαίων, ὅ ἐστιν εἰδύλων (οὕτω γὰρ ἠρμήνευσαν οἱ λοιποὶ) καταφερώ, καὶ ἐξολοθρεύσω, φησὶ, κατακόλω δὲ οὐδὲν ἦττον, καὶ φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαρρᾶν, ἣ ἐστὶ πολίχνη που πάντως προσοικοῦσα τῇ Δαμασκῷ, μαχιμωτάτους ἔχουσα τοὺς οἰκήτορας. Αἰχμαλωτισθῆσθαι δὲ φησὶ καὶ τὸν ἐπίκλητον τῆς Συρίας λαὸν ἐπίκλητον λέγων, ἣ τὸν σφόδρα διαδότητον, ἣ τὸν μισθοφόρον, καὶ συνηλεγμένον αὐτοῖς, πρὸς ἐπικουρίαν. Κατεμισθοῦντο γὰρ, ὡς ἔφην, τοὺς τῶν ἀλλοφύλων ὁμόρους, τῆς Ἰουδαίων καταστρατεύμενοι χώρας· ἦγον ἐπίκλητον τὸν ἔξωθεν κεκλημένον, καὶ μέτοικον. Ἰστέον γὰρ ὅτι τῶν Ἑβραίων ἡ ἐκδοσις, ἀντὶ τοῦ « λαὸς Συρίας, » « Κυρήνης » φησὶν, ἀποικία γὰρ Κυρηναίων οἱ Σύροι. Μεμνημένα δὲ, ὅτι καθὼς γέγραπται πάλιν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν, ἐβασίλευε μὲν Ἀχάτζ τῶν Ἱεροσολύμων, Φακζὲ δὲ, καὶ Ῥαασῶν οἱ Συρίας τε καὶ Δαμασκῶ βασιλεῖς, κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων ἦσαν, καταθηρῶντες τὰς ὑπ' αὐ-

τοὺς τῆς Ἰουδαίας πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν δειμασιν οὐ φορητοῖς ὁ Ἀχάτζ, βασιλεύων ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, κατεμισθοῦτο χρήματι Θεγλαφαλασάρ τὸν Ἀσσύριον, « Καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ, φησὶ, βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἀνέβη εἰς Δαμασκὸν, καὶ συνέλαβεν αὐτήν, καὶ ἀπέκτισεν αὐτήν, καὶ τὸν Ῥαασῶν ἐθάνατωσε. »

Τὰδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσβεταῖαις Γάζης, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφησομαι αὐτοὺς, ἔνεκεν τοῦ αἰχμαλωτεῦσαι αὐτοὺς αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶν, τοῦ συγκλείσαι εἰς τὴν Ἰδουμαίαν. Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τείχη Γάζης, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς. Καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐξ Ἀζότου. Καὶ ἐξαρθήσεται φυλὴ ἐξ Ἀσκαλῶνος, καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπ' Ἀκκαρῶν, καὶ ἀπολοῦνται οἱ κατὰλοιποι τῶν ἀλλοφύλων, λέγει Κύριος.

Εἰ. Ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἐκεῖνο εἰπεῖν, ὡς οὐτε ἡ τῶν Ἑβραίων ἐκδοσις, οὐτε ἡ τῶν ἑτέρων μὲμνηται τοῦ Σολομῶν, ἀλλ' εἰρήχασαι, Ἑβραῖοι μὲν « Ἐνεκεν τοῦ αἰχμαλωτεῦσαι αὐτοὺς αἰχμαλωσίᾳ· » οἱ δὲ λοιποὶ προσέθεσαν ἀντὶ τοῦ « Σολομῶν » ἀπρητισμένην, ἣτοι τελείαν. Ἐφόμεθα δὲ ἀναγκαιῶς ἡμεῖς καὶ τῇ τῶν Ἑβδομήκοντα γραφῇ. Ἐγκαλεῖται δὴ οὖν ἡ Γάζα, πόλις δὲ αὐτῆ τῶν Φυλιστιεμ, ἣ νῦν ἐστὶ Παλαιστίνη, ὡς αἰχμαλωσίαν αἰχμαλωτεύσασα τοῦ Σολομῶν, τοῦ συγκλείσαι εἰς τὴν Ἰδουμαίαν. Κἂν μὲν οὕτω νοῶμεν, ὡς γ' οὖν οἱ ἕτεροι νενοήκασιν ἐρμηνευταί, οὐ τὴν τυχοῦσαν πεποίηται κατὰ τῆς Ἰουδαίας πόρθησιν, ἀλλ' αἰχμαλωσίαν ἐλόντες ἱκανῆν, ὑπὸ χεῖρα δεδύκασιν τῶν Ἰδουμαίων αὐτήν. Ἰδουμαῖοι γεγόνασι μὲν ἐξ αἵματος Ἡσαῦ, ἐχθρὰ γέ μὴν πεφρονήκασιν ἀεὶ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, οἷς συνεργασάμενοι, καὶ σύνοπλοι γεγονότες Γαζαῖοί τε καὶ Ἀζῶτιοι καὶ Ἀσκαλωνῖται, καὶ οἱ τῆς λεγομένης Ἀκκαρῶν, καὶ ἕτεροι δὲ τῶν ἀλλοφύλων τινὲς, κατακράτος ἐλεῖν τῆς Ἰουδαίας τὰς πόλεις παρεσκεύασαν. Εἰ δὲ δὴ κατὰ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα

ῥαφὴν αἰχμαλωτῆσαι λέγομεν αὐτοὺς αἰχμαλωσίᾳ τοῦ Σολομῶν, ἐκεῖνό που πάντως ἐννοεῖν ἀναγκαῖον. Γέγονε μὲν γὰρ εὐσθενέστατος καὶ πανακλῆς βασιλεὺς ὁ Σολομῶν, κατεκράτησε δὲ οὕτω τῶν περιόικων ἐθνῶν, ὡς καὶ πολλὰς παρ' αὐτοῖς ἀναδείμασθαι πόλεις, καὶ ἐν αὐταῖς ἰδρύσαι τὸν Ἰσραὴλ, δόντος αὐτῷ τοῦ Χιρὰμ. Γέγραπται δὲ οὕτω ἐν δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων· «Καὶ ἐγένετο μετὰ εἰκοσὶν ἔτη, ἐν οἷς ψυχοδόμησε Σολομῶν τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον ἑαυτοῦ, καὶ τὰς πόλεις· ἔδωκε Χιρὰμ τῷ Σολομῶν, ψυχοδόμησεν αὐτὰς Σολομῶν, καὶ κατέκτισεν ἐκεῖ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ ἤλθε Σολομῶν εἰς Αἰμάθ Σωδὰ. Καὶ κατέκτισεν αὐτήν, καὶ ψυχοδόμησε τὴν θεμόρ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πάσας τὰς πόλεις τὰς ὄχρὰς ψυχοδόμησεν ἐν Αἰμάθ.» Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· «Καὶ ὅσα ἐπεθύμησε Σολομῶν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ οικοδομῆσαι ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Πᾶς ὁ λαὸς ὁ καταλειφθεὶς ἀπὸ τοῦ Χετταίου, καὶ τοῦ Ἀμορραίου, καὶ τοῦ Φεραζαίου, καὶ τοῦ Εὐαίου, καὶ τοῦ Ἰεβουσαίου, οἱ οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ, ἦσαν ἐκ τῶν υἱῶν αὐτῶν καταλειφθέντες μετ' αὐτοὺς ἐν τῇ γῆ, οὓς οὐκ ἐξωλόθρευζαν υἱοὶ Ἰσραὴλ. Καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς Σολομῶν εἰς φόρον, ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης.» Συμφραξάμενοι τοῖνον τοὺς ἐκ τῆς Ἰδουμαίας Γαζαῖοι τε καὶ Ἀζωτῖοι, καὶ οἱ λοιποὶ ταύτας που τὰς πόλεις ἀνηρῆκασιν, τὰς ὀνομασμένας τοῦ Σολομῶν, ὡς μὴ κέτι μὲν αὐτὰς ὑπὸ τὴν Ἰουδα κείσθαι βασιλείαν, ἀπονενεμησθαι δὲ ὡς περ τοῖς Μωαβιτῶν ἄνοσις καθηγηταῖς. Ταύτητοι πυρὶ δαπανηθῆσθαι ταῖς ἄλλαις ὁμοῦ τὴν Γάζαν φησὶν· ἐξολοθρευθῆσθαι δὲ καὶ Ἀζωτῖους, καὶ φυλὴν Ἀσκάλωνος, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενήσθαι τοῦ πληττοντος τὴν Ἀκκαρῶν. Συνδιολεῖσθαι δὲ πάντως αὐταῖς καὶ τοὺς καταλοίπους τῶν ὁμοφύλων. Μεμισθοφορήκασιν γὰρ, κατὰ τὸ εἶδος, καὶ κέκληνται πρὸς ἐπικουρίαν τῶν ἐποίκων βαρδάρων τινές. Χαλεπὸν οὖν ἄρα, καὶ κινδύνοιο παντὸς ἀνάμεστον ὄραται λοιπὸν, τὸ συμφράττεσθαι πονηροῖς, καὶ καθοπλίζεσθαι φιλεῖν τῶν ἡγαπημένων παρὰ Θεοῦ, καὶ διώκειν ἀγίους. Εἰ γὰρ καὶ πάσχομεν ἐσθ' ὅτε πταισμάτων ἕνεκα, παιδεύομεθα παρὰ Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀλογῆσει παντελῶς τῶν οἰκειωθέντων αὐτῷ. Παιδεύσας δὲ χρησίμως, ὀλέθρῳ περιβαλεῖ τὰ τῆς ὀργῆς σκεῦη, τοῦτ' ἐστι, τοὺς ἀχαλινῶς θυμῷ κατ' αὐτῶν ὀρμήσαντας, κατ' ἐκεῖνο πάντως τὸ πρὸς Βαβυλῶνα καλῶς εἰρημένον περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· «Ἐγὼ ἔδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος.» Ἀπᾶδες γὰρ τῶν τοῦτο ὄραν ἐπιτεταγμένων.

Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Τύρου, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ ἀποστραφῆσονται αὐτῆρ, ἀνθ' ὧν συνέλεισαν τὴν αἰχμαλωσίαν Σολομῶν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν διαθήκης ἀδελφῶν. Καὶ ἀποστελῶ κύρ ἐπὶ τὰ τείχη Τύρου, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς.

Γ'. Τύριοι δὲ πάλιν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Δαμασκῶ, καὶ μέντοι καὶ Ἀζωτῖοις, Γαζαίοις τε καὶ Ἀσκάλωνταῖς, καὶ τοῖς Ἀκκαρῶν τὴν Θεῷ πρέπουσαν

mon rex viribus prepotens fuit, et copis invidiis valuit, vicinasque gentes ita subjugavit, 257 ut etiam urbes apud eas complures edificaverit, et in iis Israelitas collocarit, Chiram id illi concedente. Sic enim habet secundus liber Paralipomenon : « Et factum est post viginti annos, in quibus edificavit Salomon domum Domini, et domum suam, et civitates quas dedit Chiram Salomoni, edificavit ipsas Salomon, et habitare fecit ibi filios Israel. Et venit Salomon in Emath Suba, et prevaluit contra eam, et edificavit Thedmor in deserto, et omnes civitates munitas quas edificavit in Emath¹⁵. » Et paulo post : « Et quæcumque desideravit Salomon secundum desiderium suum, ut edificaret in Jerusalem, et in Libano, et in omni regno suo. Omnem populum qui derelictus fuerat de Hethæis, et Amorrhæis, et Pherezæis, et Hevæis, et Jebusæis, qui non erant de stirpe Israel, de filiis eorum, et de posteris, quos non interfecerant filii Israel, subjugavit Salomon in tributarios, usque in diem hanc¹⁶. » Itaque, consociatis armis, Gazæi, Azotii, et reliqui cum Idumæis, hasce urbes everterunt : quæ Salomonis appellantur, quod non amplius sub regno Juda essent, sed impiis Moabitarum ducibus velut attributæ. Quapropter Gazam una cum aliis igni consumptum iri dicit, et funditus perituros Azoticos, et Ascalonitas, et Accaron sub manu percutientis fore. Prorsus autem cum ipsis etiam reliquos de eadem gente barbarorum extinctum iri. Nam, ut consentaneum est, ad auxilium quosdam aliunde accersierant et mercede conduxerant. Durum igitur et periculi plenum videtur, arma capere cum improbis, et oppugnatum ire velle Deo charos, et persequi sanctos. Nam etsi patiamur interdum aliquid, propter lapsus nostros multamur a Deo, qui tamen sibi consecratos non contemnet penitus ; sed cum utiliter pœnis castigari, iræ vasa exilio mactabit, hoc est, qui furore indomito in eos irruerunt, plane secundum illud quod ad Babylonem de filiis Israel præclare dictum est : « Ego dedi eos in manus tuas, tu autem eis misericordiam non dedisti¹⁷. » Aversatur enim vehementer, et indignatur Deus eorum insolentiam, etiam usque ad injuriam plagarum, quibus esse castigationem mandaverat.

VERS. 9, 10. Hæc dicit Dominus : Super tribus impietatibus Tyri, et super quatuor non convertam eam, pro eo quod concluserunt captivitatem Salomonis in Idumæam, et non recordati sunt testamenti fratrum. Et mittam ignem in muros Tyri, et devorabit fundamenta ejus.

VI. Tyrus quoque, qui cum Damascenis, Azotiis, Gazæis, Ascalonitis et Accaronitis divinam patientiam scelere excesserunt, et impietatum magnitu-

¹⁵ II Paral. viii, 4-6. ¹⁶ Ibid. 6, 8. ¹⁷ Isa. xlvii, 6.

dine tantum non exsuperarunt, juxta oraculi sententiam poenas sufferent, et supplicium expendent omnium maximum. Crimen eorum, quod captivitatem Salomonis in Idumæam concluderint, et testamenti fratrum immemores fuerint. Quæ ipsa Salomonis captivitas fuerit, superius sufficienter ostensum est. Quomodo autem et a Tyriis in Idumæam conclusa sit dicere necesse est. Cum ex Juda et Israel innumerabilem multitudinem servitute affecissent, Idumæis venderunt. Qui de sanguine fratrum prognatos, et nuper liberos, eodem loco quo bello captos habentes, acerbo servitutis jugo presserunt, et Græcorum legibus vivere coegerunt, gloriam Dei pene conviciis lacerantes, qui neque patriam ipsis libertatem conservasset, neque in florenti statu eos tueri potuisset. Proinde universorum Deus alterius voce inquit, eos qui captivitatem Salomonis in Idumæa concluderunt, non leviter accusans : « Quid mihi et vobis, Tyrus, et Sidon, et omnis Galilæa alienigenarum? Nunquid ultionem vos reddetis mihi, aut iram in corde retinetis mihi? Velociter et cito reddam retributionem vestram in capita vestra, pro eo quod argentum meum et aurum meum tulistis, et electa mea, et bona intulistis in templa vestra, et filios Juda, et filios Israel vendidistis filiis Græcorum, ut ejiceretis eos ex finibus suis¹⁸. » Tanquam enim finis ac terminus Israelitarum corporeus quidem est Judæa, spiritualis autem lex, quibus exacti sunt, Græcorum illis indigne venditi. Fecerunt autem istud Tyrii testamenti fratrum immemores. Hoc triseriam a nobis potest intelligi.

νόμος, ὃν ἔξω γεγονάσι τοῖς πᾶν Ἑλλήνων υἱοῖς ἀμνημονήσαντες τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης. Νοοῖτο

Qui enim sint isti fratres, quod hoc testamentum, age, dicamus, sacris etiam Litteris ad horum sensum et intelligentiam quasi manu ducentibus. Chiram quondam Tyriorum rex fuit divino Davidi multo charissimus¹⁹. 259 Deinde ab ejus filio Salomone dilectus est sic, ut concordiæ et amicitia fœdus cum eo pœsceretur²⁰, et adjuvaret eum in omnibus, et symbolam ei divinum templum ædificanti pro officio conferret²¹, et munera longe plurima illi mitteret, quibus ipse majora et opulentiora retulit. Aut igitur hoc dicit, Tyrios bello vexasse Israelitas, oblitos testamenti eorum qui ipsos ut fratres amabant, quique affectu et charitate ita consuebant, ut etiam consanguinei viderentur; sive, quia ab Esau genus ducentes Idumæi, fratres erant Israelitarum, quos tamen, contempto testamento, armis appetiverunt. Fuit enim animo non bono et hostili Esau in Jacob, primogenita dolens principio. Verum e domo Laban discedenti aliquando, et domum reverti cupienti cum uxoris et liberis, ei ut frater occurrit; complexi enim et osculati sunt inter se, et amicorum officia mutuo præstiterunt, veterique dissidio posthabito, concordia

Ἀνεξικακίαν ὑπερβαλόμενοι, καὶ τρόπον τινὰ νενικηκότες ταῖς τῶν ἀσθεμάτων ὑπερβολαῖς, ὑπενεχθήσονται ποιναῖς, κατὰ γε τὸν τοῦ χρησιμότητος νόον, καὶ ποιήν ὑπομενοῦσι τὴν ἀπάσων ἐσχάτην. Ἐπίκλημα δὲ αὐτοῖς, ὅτι τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶν συνέκλεισαν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, ἀμνημονήσαντες τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης. Τίς μὲν οὖν ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Σολομῶν, ἀποχρώντως ἡμῖν διέδειξε λόγος. Συνεκλείσθη δὲ ὅπως εἰς τὴν Ἰδουμαίαν καὶ πρὸς γε Τυρίων, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἐξανδραποδισάμενοι γὰρ οὐκ εὐαριθμητῶν πληθύν τῶν ἐξ Ἰουδα καὶ Ἱερουσαλήμ, καταπεπράκασιν Ἰδουμαίους. Οἱ δὲ τοὺς ἐξ αἵματος ἀδελφῶν, καὶ ἀνωθεν ἐλευθέρους ἐν δορυκλήτων μοῖρα πεποιημένοι, πικρῶ δουλείας κατέθλιβον ζυγῶ, καὶ τοῖς Ἑλλήνων νόμοις κατεβιάζοντο ζῆν,

μονονοχὶ κατακερτομοῦντες οἱ δεῖλαιοι τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, ὡς μήτε τὴν ἐκ πατέρων αὐτοῖς ἐλευθερίαν τηρήσαντος, μήτε μὴν ἰσχύσαντος παρὰσχῆν τὸ ἐν καλῶ κείσθαι τῆς εὐημερίας. Καὶ γοῦν ὁ πᾶν ἕλεσθαι Θεὸς διὰ φωνῆς ἑτέρου φησι, τοὺς συγκλείσαντας εἰς τὴν Ἰδουμαίαν τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶν, οὐ μετρίως κατατιμῶμενος. « Καὶ τί ἔμοι καὶ ἡμῖν, Τύρος, καὶ Σιδῶν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; Μὴ ἀνταπόδομα ὁμοῖς ἀνταποδοστέ μοι, ἢ μνηστεικαίετε ὁμοῖς ἐπ' ἐμοί; Ὅξέως καὶ ταχέως ἀνταποδώσω τὸ ἀνταπόδομα ὁμῶν εἰς κεφαλὰς ὁμῶν. Ἀνθ' ὧν τὸ ἀργύριόν μου καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάθετε, καὶ τὰ ἐπιλεκτά μου, καὶ τὰ καλά ἠγάγατε εἰς τοὺς ναοὺς ὁμῶν, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰουδα καὶ Ἰσραὴλ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἐξώσητε αὐτοὺς ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῶν. » Ὅριον δὲ ὡσπερ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, σηματικὸν μὲν Ἰουδαία, ψυχικὸν δὲ ὁ

ἐκτόπως καταπωλούμενοι. Δεδράκασι δὲ τοῦτο Τύριοι δ' ἂν πρὸς ἡμῶν καὶ τοῦτο τριχῆ.

Τίνες γὰρ οἱ ἀδελφοί, τίς δὲ ἡ διαθήκη, φέρε, λέγωμεν, καὶ [ὑπὲρ] τῶν ἱερῶν Γραμμάτων εἰς τὰς ἐπὶ τοῦτο ἐνοίας χειραγωγούμενοι. Χιράμ ὁ Τυρίων κατὰ καιροῦ βεβασλευκῶς, τῶν ὅτι μάλιστα φιλιέτων ἦν τῷ θεοπεσίῳ Δαβὶδ. Εἶτα μετ' ἐκείνων τῷ Σολομῶν γέγονε ἀγαπητός, ὡς συνθήκας ὁμοφυλίας ποιήσασθαι πρὸς αὐτὸν, συμπράξει τε πρὸς ἅπαντα αὐτῷ, καὶ φροντίδα τὴν δέουσαν συνενεργεῖν τὴν θεῖον ἀποτελοῦντι ναόν. Καὶ πλείστα μὲν ὅσα προσκεχόμικε δῶρα, κεκέρτακε δὲ καὶ αὐτὸς τὰ ἐπιμείζω καὶ πλουσιώτερα. Ἡ τοίνυν ἐκεῖνός φησιν, ὅτι Τύριοι πεπολεμηκασί τὸν Ἰσραὴλ, ἀμνημονήσαντες διαθήκης τῶν ἐξ ἀγάπης ὡς ἀδελφῶν, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν διαθέσεως καὶ φιλοστοργίας συνενεργημένων, ὡς δοκεῖν εἶναι καὶ ὁμαίμονας· ἤγουν ὅτι γεγονότες ἐξ Ἡσαῦ Ἰδουμαῖοι, ἀδελφοὶ μὲν ἦσαν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, πεπολεμηκασί δὲ, τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης ἡφειδηκότες. Περφρονήκε' μὲν γὰρ ἐχθρὰ καὶ τὰ πολεμίων ὁ Ἡσαῦ κατὰ τοῦ Ἰακώβ, τῶν πρωτοτόκων ἕνεκα λελυπημένος ἐν ἀρχαῖς. Ἄλλ' ἐκ τῆς Λάβαν ἐστίας ἀπαίροντι κατὰ καιροῦς, καὶ οἰκοπάλιν ὑπονοσσεῖν ἐθέλοντι γυναίξί τε ὁμοῦ καὶ τέκνοις, συνήνησεν ὡς ἀδελφός. Κατησπάσαντο γὰρ

¹⁸ Joel iii, 4-6. ¹⁹ III. Reg. v, 1. ²⁰ Ibid. 12.

²¹ Ibid. 5

ἄλλήλους, καὶ περιέφυσαν, καὶ τὰ φίλοις πρέποντα λαλαλήκασιν, καὶ τὴν ἀρχαίαν πατοῦντες διαφορὰν, ὁμονοίας καὶ εἰρήνης παποίηται διαθήκας. Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν ἐν τούτοις. Τύριοι δὲ τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης ἀμνημονήσαντες, τὰ γένη συνέβαλον, καὶ βούλους ἂν ἔχειν ἐπειθον τοὺς ἐξ αἵματος τε καὶ ἀδελφούς, ταῖς παρὰ σφῶν συμποναίαις πολὺ λίαν εὐσθενοστέρους τῶν κεκρατηκότων ἀποφύηαντες Ἰουμαίους. Ἦδη δὲ τις καὶ ἐπ' αὐτῶν τοῦτο λέγει τῶν Μωαβιτῶν, οἱ ἐξ αἵματος τοῦ Λῶτ, ὅτι λελυπήκασιν Τύριοι διαθήκην ἀδελφῶν, ὅλον δὲ ὅτι τὴν ἐξ Ἀβραάμ πρὸς τὸν Λῶτ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἀμφοῖν ἐμαχίσαντο ποιμένες, « Εἶπε, φησὶν ἡ θεία Γραφή, Ἀβραάμ τῷ Λῶτ· Μὴ ἔστω μάχη ἀναμέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, καὶ ἀναμέσον τῶν ποιμένων μου, καὶ ἀναμέσον τῶν ποιμένων σου, ὅτι ἄνθρωποι ἀδελφοὶ ἡμεῖς ἐσμεν. » Ἐμπρησθήσεσθαι δὴ οὖν ταῦτητοι δικαίως φησὶν αὐτὴν, καὶ ἐξ αὐτῶν κατασεισθήσεσθαι βάρων. Τὸ γὰρ. Οὐκ ἔση μετὰ πλειόνων, ἐπὶ κακίας χρησάμενον πανταχοῦ.

Tāde λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Β τῆς Ἰουμαίας, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ ἀποστραφίσομαι αὐτοῦς, ἔνεκεν τοῦ καταδιῶξαι αὐτοῦς ἐν βομφαίᾳ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν.

Ζ'. Μέτεισιν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸν ἤδη τὸν Ἰουμαῖον, ὅλον δὲ ὅτι τοὺς ἐξ Ἡσαῦ. Ὑπενεχθήσεσθαι δὲ καὶ αὐτοὺς τοῖς ἐξ ὀργῆς συμβαίνουσιν εὖ μάλα φησὶ. Πεπολεμήκασιν γὰρ ἀδελφῶν ὄντα τὸν Ἰσραήλ, καὶ τοῖς ἐγγύς καὶ ἐξ αἵματος τὸ θρασὺ καὶ ἀνήμερον οὐ κατέδεισαν ἐπανατείνειν ξίφος, οὐ νόμου φύσεως πεφροντικότες, οὐ πεφροντικότες τι τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ τοὺς ἔξω καὶ πολεμικώτατους ταῖς εἰς ἀδελφούς δυσμενεῖαις νικᾶν εἰθισμένοι, καὶ πεφροντικότες πού τάχα καὶ ἐπὶ τούτῳ μέγα. Οὐκοῦν ἀκούοντων καὶ πρὸς ἡμῶν· « Τί ἐγκαυᾷ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατός; » Καὶ περὶ αὐτῶν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως· « Ὡς ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. » Ἄ γὰρ ἦν ἄμεινον ὧ, ἀποτάτω ποιεῖσθαι φιλεῖν, ταυτὶ δὴ παγκάλῃ τιμῶντες ψήφῳ, πάλιν ἀκούσονται· « Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ ἐξῆς.

Καὶ ἐλυμήνατο μητέρα ἐπὶ τῆς γῆς.

Η'. Ἀπαριθμεῖται χρησίμως τὰ τῶν Ἰουδαίων ἐγκλήματα, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀνίησι τὸν Ἡσαῦ, δυσγενεῖς ὄντας καὶ ἐξ ἀνοσίου φύντας πατρός ἀποφαίνων, ἴν' ἐκεῖνο πού τάχα νοώμεν, τὸ διὰ φωνῆς Ἡσαίου πλαγίως ὑποδηλούμενον· « Ἐκ γὰρ σπέρματος ὄφρων ἐξελεύσονται ἔγγονοι ἀσπίδων. » Ἀφηγγεῖται δὴ οὖν, ὅτι καὶ ὁ προπάτωρ αὐτοῖς γεγονώς Ἡσαῦ τοῖς ἐκ μητρὸς καὶ γενέσεως ἀγαθοῖς προσγεγονόσιν αὐτῷ μονονοχὶ καὶ διελυμήνατο, καὶ κατέβριψεν εἰς γῆν τὸ ἐκ τῶν πρωτοτόκων ἀξίωμα, μικροῦ παντελῶς ἐξώσας τὸ χρῆμα λόγου τρωφῆς ἕνεκα σωματικῆς· ἴφημα γὰρ ἐξήται φακοῦ, καὶ λαβῶν ἐδίδου τὸ τῆς ρύσεως, δῶρον. « Ἐνεκα τούτου, φησὶν, ἐκλήθη τὸ ἰνομα αὐτοῦ Ἐδώμ· » ὅθεν, οἶμαι, καὶ Ἰουμαῖοι ἐκκληνται λοιπὸν οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγονότες. Οὐκοῦν ἰδὲ ἐκ τοῦ τόκου καὶ μητρὸς ἀξίωμα κατελυμήνατο φησὶν, εἰς γῆν, ἀντὶ τοῦ, γῆνιου πράγματος ἠλλάξατο.

A et pacis sœdus pepigerunt. Et hæc quidem illi. Tyrii autem, sœderis hujus fraterni non recordati, commiserunt familias, persuaseruntque Idumæis, ut consanguineos et fratres habere servos vellent, quos auxiliis suis seipsis qui vicerant longe potentiores effecerunt. Jam vero idem hoc quispiam et de Moabitibus accipiat, qui a Lot descendebant, Tyrios videlicet fratrum testamentum conturbasse, nempe Abrahami cum Lot. Cum enim amborum pastores jurgarentur, « Dixit, inquit Scriptura, Abraham Lot: Ne sit jurgium inter me et te, et inter pastores meos ac pastores tuos, quia fratres sumus ». Proinde merito exustum, et ab ipsis fundamentis eversum iri ait. Nam illud, Non eris cum pluribus, ubique in improbos valet.

VERB. 11. *Hæc dicit Dominus: Super tribus impietatibus Idumææ, et super quatuor non convertam eos, eo quod persecuti sunt in gladio fratrem suum.*

VII. Nunc sermo ad ipsam Idumæam transit, nimirum ad Esau posteros. Eos quoque supplicii ex ira divina infligendis subjectum iri prædicat. Fratres enim suos Israelitas oppugnarunt, propinquisque et sanguine conjunctis gladium audacem et crudelem intentare non reformidarunt, 260 non naturæ legem, non jura humanitatis reveriti, sed exteros et infensissimos odiis vincere soliti, et ob hoc etiam forsans spiritus magnos gerentes. Audiant igitur a nobis: « Quid gloriaris, potens in malitia? » Ac de iis aptissime dicatur: « Quorum gloria in confusione ipsorum ». Quæ enim præstitisset velle remota quam longissime, hæc honestissimo suffragio honorantes, denuo audient: « Væ qui dicitis malum bonum », et reliqua deinceps

Et violavit vulvam in terra.

VIII. Utiliter Judæorum scelera recenset, eaque ad ipsum Esau refert, pronuntians ignobiles, et ex patre impio progenitos, ut illud forte intelligamus, quod per Isaïæ vocem insinuat: « Ex semine enim serpentum exsistet progenies aspidum. » Narrat igitur, etiam primum parentem et auctorem ipsorum bona ab utero materno et ipso ortu sibi agnata tantum non corrupisse, et in terram projecisse dignitatem primogenituræ, minimi rem facientem, propter corpoream voluptatem. Edulium enim lentis quæsit: quo accepto, dedit nativitatibus donum. « Propter hoc, inquit, vocatum est nomen ejus Edom ». Unde arbitror et Idumæos postea ex ipso nominatos. Violavit, inquit, dignitatem, quam e partu et ventre materno consecutus erat, in terra, pro re terrena commutavit.

¹³ Gen. xiii, 8. ¹⁴ Psal. l. i, 5. ¹⁵ Philpp. iii, 19. ¹⁶ Isa. v, 20. ¹⁷ Gen. xxv, 30.

Simili scelere obstricti tenentur, qui carnales A oblectationes spiritualibus anteponunt, temporanea præ æternis eligunt, et fluxa pro stabilibus. Et gloriam quæ a Deo est contempnentis, quæ apud homines magni fiunt, insipientissime præferunt, quæ ut umbræ habentes prætererunt. Bene admodum et divinus Paulus: « Ne quis fornicator aut profanus, inquit, ut Esau, qui pro una esca vendidit primogenita sua ²⁷. »

Et rapuit in testimonium horrorem suum.

IX. Alterius adhuc facti meminit, insimulans quasi Idumæum, ut qui semper fuerit stolidus et improbus, et consanguineis etiam atque etiam malevolus atque infestissimus. Exstat igitur in Numeris sic: « Et misit Moyses nuntios ex Cades ad regem Edom, dicens: Hæc **261** dicit frater tuus Israel: Tu scis omnem laborem qui invenit nos. Et descenderunt patres nostri in Ægyptum, et habitavimus in Ægypto dies plures, et amixerunt nos Ægyptii et patres nostros, et clamavimus ad Dominum, et eduxit nos, et nunc præteribimus per terram tuam. Non transibimus per agros, neque per vineas, neque bibeimus aquam e lacu tuo. Et dixit ad eum Edom: Non transibis per me, alioqui armatus occurram tibi. Et exiit in turba gravi. Et declinavit Israel ab eo ²⁸. » Rursum his verbis expressa intueri atrocitas, et supra quam dici potest inhumanitatis plena crimina. Israel non petebat aquam ab Edom gratis. Ast ille, armis sumptis, aciem contra eos dirigebat, et solum transitum improbe invadebat, eoque stoliditatis progressum apparebat, ut nisi declinasset Israel, nec sanguini eorum parsurus fuerit. « Rapuit igitur in testimonium horrorem suum. » Illi enim precabantur et contrahabantur animis formidantes manus conserere, ne charitatem in fratres floccipendere viderentur. At iste contractionem illam, sive huius rei formidinem (quam horroris vocabulo significat) duræ quasi testificationis in illos occasionem faciebat. Minatus est enim graviter, nisi Israel ab ejus sinibus recederet, se armis ipsum depulsurum. Ab amore igitur mutuo alienus Edom, et odii in fratres perquam reus fuit, ideoque non injuria Deo invisus. « Deus enim charitas est, » juxta verbum Joannis, « et qui manet in charitate, in Deo manet ²⁹. » Qui ergo charitatis expertus vitam degere insultuit, non in Deo confidit, sed potius extra Dei amicitiam situs est.

ἀγάτης δίχα διαζήν ἡρημένος, οὐκ ἐν τῷ Θεῷ οικειότητος.

Et impietum suum servavit in contentianem.

X. Tertium hoc est Esauitarum peccatum. Impietum enim ipsius Esau, ad odium videlicet et impietatem servarunt, usque dum vincerent, semper. Neutiquam enim scelera patrare desierunt, quanquam Esau veterem illam impietatem suam deposuerit, et Jacob odio prosequi desierit, potiusque

Ἐνοσθεῖεν δ' ἂν τοῖς Ἰσραηλῶσι ἐγκλήμασιν οἱ τῶν σαρκικῶν τὴν ἀπόλαυσιν προτάττοντες τῶν πνευματικῶν, καὶ ἀνθαιρούμενοι τῶν αἰωνίων τὰ πρόσκαιρα, καὶ τῶν μὴ σαλευομένων τὰ σαλευόμενα. Καὶ καταφρονούντες μὲν δόξης τῆς παρὰ Θεοῦ, ἀβουλότατά τε προτετιμηκότες τὰ ἐν ἀνθρώποις λαμπρὰ, ἃ καὶ ἐν Ἰσραὴλ σκιάς παραλαύει τοὺς ἔχοντα. Χρησίμως δὲ λίαν καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, « Μὴ τις πόρνος, φησὶν, ἢ βέβηλος ὡς Ἡσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτότοκα αὐτοῦ.

Ἐκαὶ ἤρπασεν εἰς μαρτύριον φρίκης αὐτοῦ.

Θ'. Ἐτέρας πάλιν διαμέμνηται πράξεως, διαβάλλον οἶον τὸν Ἰουδαῖον, ὡς αἰεὶ γεγονότα σκαιὸν τε καὶ πονηρὸν, καὶ τοῖς ἐξ αἵματος εἶτι μάλιστα δυσμενῆ καὶ πολεμιώτατον. Γέγραπται τοίνυν ἐν τοῖς Β' Ἀριθμοῖς: « Καὶ ἀπέστειλε Μωσῆς ἀγγέλους ἐκ Κადῆς πρὸς τὸν βασιλέα Ἐδώμ, λέγων· Τάδε λέγει ὁ ἀδελφός σου Ἰσραὴλ· Σὺ ἐπίστη ἐπὶ πάντα τὸν μόχθον τὸν εὐρόντα ἡμᾶς. Καὶ κατέβησαν οἱ πατέρες ἡμῶν εἰς Αἴγυπτον, καὶ παρῴκησαμεν ἐν Αἴγυπτῳ ἡμέρας πλείους. Καὶ ἐκάκωσαν ἡμᾶς οἱ Αἰγύπτιοι καὶ τοὺς πατέρας ἡμῶν. Καὶ ἀνεβοῦσαμεν πρὸς Κύριον, καὶ ἐξήγαγεν ἡμᾶς. Καὶ νῦν παρελευσόμεθα διὰ τῆς γῆς σου. Οὐ διελευσόμεθα δι' ἀγρῶν, οὐδὲ δι' ἀμπελώνων, οὐδὲ πόσιμα ὕδωρ ἐκ λάκκου σου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἐδώμ· Οὐ διελεύσει δι' ἐμοῦ, εἰ δὲ μὴ, ἐν πολέμῳ ἐξελεύσομαι εἰς συνάντησίν σου. Καὶ ἐξῆλθεν ἐν δόλῳ βαρεῖ. Ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἐξέκλινεν ἀπ' αὐτοῦ. » Ἄθρει δὴ πάλιν ἐν τούτοις, ὡς δεινὰ καὶ πέρα λόγου παντὸς τὰ τῆς ἀφιλοστοργίας ἐγκλήματα. Ὁ μὲν γὰρ Ἰσραὴλ, οὐκ ἀνάργυρον ὕδωρ ἐζήτησε τὸν Ἐδώμ· ὁ δὲ ἦν ἐν ὄπλοις, καὶ παρετάττετο, καὶ μόνος παρόδος διεφθόνη κακῶς, καὶ εἰς τοῦτο σκαιότητος ἐλάσας διηλέγγετο, ὡς εἰ μὴ ἐκπέκλινεν ὁ Ἰσραὴλ, οὐδ' ἂν αὐτῶν αἱμάτων ἐφείσαστο. « ἤρπασε τοίνυν εἰς μαρτυρίαν φρίκης αὐτοῦ. » Οἱ μὲν γὰρ παρητοῦντο καὶ ὑπεστέλλοντο, τὸ πολεμῆν δεδιότες, ἵνα μὴ τῆς εἰς ἀδελφούς δοκοῖεν ἀλογεῖν ἀγάτης. Ὁ δὲ τὴν ὑποστολήν, ἦτοι τὴν εἰς τοῦτο δεύσαν, ἦν καὶ τῷ τῆς φρίκης ὀνόματι καταδηλοῖ, πρόφασιν ἐποιεῖτο σκληρὰς ὡσπερ διαμαρτυρίας αὐτοῖς. Ἠπέλιθος γὰρ ἐναργῶς, ὡς εἰ μὴ βούλοιντο τῶν αὐτῷ προσηκόντων ὀρίων ἀποφοιτᾶν, ἐξελεύσεται κατ' αὐτοῦ. Οὐκοῦν ἀφιλάλληλος ὁ Ἐδώμ, καὶ τοῖς τῆς μισαδελφίας ἐγκλήμασιν οὐ μετρίως ἔνοχος. D Ταύτητος δικαίως καὶ Θεῷ κατεστυγημένος. « Ὁ γὰρ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, » κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν, « καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάτῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει. » Οὐκοῦν ὁ πέποιθεν, ἀλλ' ἔξω κείσεται μᾶλλον τῆς πρὸς Θεὸν

Καὶ τὸ ὄρημα αὐτοῦ ἐφύλαξεν εἰς νεῖκος.

I'. Τρίτον δὴ τοῦτο τῶν ἐξ Ἡσαῦ πλημμέλημα. Τὸ γὰρ ὄρημα αὐτοῦ, τὸ πρὸς ἔχθραν δηλονότι καὶ ἀνοσιότητα, ἐφύλαξαν εἰς ἐκνίκησιν, καὶ μέχρι παντός. Κατέληξαν γὰρ οὐδαμῶς τῶν ἀνοσιῶν ἐγχειρημάτων, καίτοι ἀποφοιτήσαντος ἤδη τοῦ Ἡσαῦ τῆς ἀρχίας ἐκείνης ἀνοσιότητος, καὶ φονῶντος μὲν οὐκ

²⁷ Hebr. xii, 16. ²⁸ Num. xx, 14-21. ²⁹ I Joan. iv, 16.

ἔτι κατὰ τοῦ Ἰακώβ, μετατεθειμένου δὲ μᾶλλον εἰς ἡμερότητα, καὶ φιλαλλ[ηλ]ίαν. Ἐπιστρέφοντα γὰρ ἐκ τῆς Λάβαν ἐστίας, κατησπάσατο μετὰ κλαυθμοῦ. Φιλεῖ δέ που καὶ ταῖς ἄγαν εὐθυμίαις ἐκχεῖσθαι τὸ δάκρυον. Σκλήροί δὲ λίαν οἱ ἐξ αὐτοῦ, τῆ τῶν τρέφων σκαίωτητι καὶ αὐτὴν ὑπερβαλόμενοι τὴν τοῦ προγόνου φουλότητα· ἀλλ' ἔστιν ἀληθές, ὅτι Πάντη τε καὶ πάντως ὁδοὶ μνησικάκων εἰς θάνατον. Ταύτητοί φησιν·

Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς Θαιμᾶν, καὶ καταφάγεται θεμέλια τειχῶν αὐτῆς.

ΙΑ'. Μητρόπολις δὲ τῆς Ἰδουμαίας αὕτη· ἐμπέπρησται γὰρ πολεμίων κεκρατηκότων, καὶ ὁμοῦ ταῖς ἄλλαις διόλωλεν ἡ Θαιμᾶν. Ἐκτελευτήσῃ δὴ σὺν εἰς πῦρ τε καὶ φλόγας τὸ μισεῖν ἀδελφούς, καὶ κατεξανίστασθαι τῶν ἐξ αἵματος, ἢ καὶ τῶν ἐξ οἰκειότητος πνευματικῆς συνειλεγμένων εἰς ἔνωσιν καὶ ὁμοφυλίαν. Ἀπῆλλακται δὲ τῶν τοιούτων τὰ τῆς ἀγάπης ἀρχήματα.

Τὰδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις πλῶν Ἀμμῶν, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτούς, ἀνθ' ὧν ἀνέσχιζον τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν, ὅπως ἐμπλατύνωσιν τὰ ὄρια αὐτῶν. Καὶ ἀνάψω πῦρ ἐπὶ τὰ τεῖχη Ῥαβδᾶθ, καὶ καταφάγεται θεμέλια αὐτῆς μετὰ κραυγῆς, ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, καὶ σεισθήσεται ἐν ἡμέρᾳ συντελέσεως αὐτῆς. Καὶ κορπύσσεται ὁ βασιλεὺς αὐτῆς ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ ἱερεῖς αὐτῶν καὶ οἱ ἀρχοντες αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, λέγει Κύριος.

ΙΒ'. Καταγράφεται καὶ Ἀμμανιτῶν ὡς Δαμασκη- C νῶν ἀγριότης. Ἀπεκτόνασι καὶ αὐτοὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν, οὐχ ἑτέροις τισὶν ἐπαμύνοντες, οὐτε μὴν ὀθνεῖοις δαμειζόντες τὰς ὀργὰς, ἀλλ' ὑπέρ γε σφῶν αὐτῶν, ἵ' εὐρυτέραν ἔχωσι τὴν ἀρχὴν, καὶ μέχρι πολλοῦ διήκοντας τῆς βασιλείας τοὺς δρους, καταδηλωθείσης ἀπάσης τῆς Ἰουδαίας γῆς, καὶ ἀνατετραμμένων εἰσάπαν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς πεπονθότος Θεοῦ τὸ ἀναλι, καὶ ἡσθηνηκότος ἀληθῶς τοῦ διασώζειν ἐπηγγελμένου, καὶ τοῖς πολεμῆν ἐθέλουσιν ἀνάλωτον ἀποφαίνοντος. Ἐλόντες δὴ σὺν καὶ οὗτοι τὰς πόλεις, καταμειδιῶν ἀπετόλμων τοῦ προσσπίζοντος Θεοῦ, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀνῆπτον τὰ χαριστήρια καὶ ψόδας ἐπιπικίλους. Ταύτητοί φησιν ἐμπρησθήσεσθαι τὴν Ῥαβδᾶθ. Μητρόπολις δὲ αὕτη τῆς τῶν Ἀμμανιτῶν ἐστὶ χώρας. Ἀπολέ[τ]σθαι δὲ αὐτὴν μετὰ κραυγῆς, τουτέστι, καταλααζόντων αὐτῆς τὸν τοῦ πολέμου νόμον τῶν Βαβυλωνίων. Ἡρήκασιν γὰρ αὐτοὶ πανστρατιᾶ, καταθέοντος τῶν Ἀμμανιτῶν τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Βαδιοῦνται δὲ καὶ αἰχμάλωτοι, φησὶν, ὁμοῦ τοῖς κρατοῦσιν οἱ ὑπὸ χεῖρα, καὶ τοῖς ἰδίοις θεοῖς οἱ ἱερᾶσθαι λαχόντες, οὐδὲν παρ' ὀράσειν, ἢ πῶς ἂν ἀνήσοιτό τις ἀγαλμα κούφον;

Ἐοίκασι δὲ καὶ οἱ τῶν αἰρέσεων προεστηκότες τοῖς ἀνατέμνουσι τὰς ἐχούσας ἐν γαστρὶ, ὅπως ἐμπλατύνωσι τὰ ὄρια αὐτῶν. Ἴνα γὰρ φαίνωνται πολλῶν ἡγούμενοι, καταβιάζονται ψυχὰς ἀβύσσου, καὶ

ad lenitatem conversus, mutuo illum dilexerit. Revertentem quippe e Mesopotamia e domo Laban cum lacrymis osculatus est²⁰; soleat enim in magna quoque lætitia profundi lacrymæ. Ejus posteri difficiles et asperi fuerunt, et morum inhumanitate ipsam primi parentis sui perversitatem superarunt; 262 sed verum est illud, Omnibus modis viæ malignantium ad mortem. Ideo ait:

VERS. 12. Et mittam ignem in Theman, et devorabit fundamenta murorum ejus.

XI. Hæc est metropolis Idumææ; incensa est enim, ab hostibus devicta, et una cum aliis perit. Desinent igitur tandem in ignem et flammam, qui fratres oderunt, et in consanguineos insurgunt, aut in eos qui ex familiaritate spirituali concordiaque collecti sunt; nec tales honor et decus charitatis comitatur.

VERS. 13-15. Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus filiorum Ammon, et super quatuor non convertam eos, eo quod dissecabant in ventre habentes ex Galaaditis, ut dilatarent terminos suos. Et succendam ignem in muros Rabbath, et devorabit fundamenta ejus cum clamore in die belli, et commovebitur in die consummationis ejus. Et ibi res eorum in captivitatem, sacerdotes eorum et vrinicipes eorum in idipsum, dicit Dominus.

XII. Describitur etiam Ammonitarum ut Damascenorum immanitas. Nam et ipsi uterum ferentes Galaaditarum dissecuerunt, non ut aliis optularentur, neque ut exteris iras suas commodarent, sed sua ipsorum causa, ut ditionem haberent latiore, et regni sui fines longius profferrent, tota Judæa vastata, et eversis Israelitis omnibus, ut Deo imbecilli et impotente eo, qui seipso servaturum promiserat, ac se hostibus suis captivum tradente. Captis igitur et his civitatibus, Deum propugnatorem irridere ausi sunt, diis falsis gratias agentes, et victoralia carmina accinentes. Quamobrem conflagratam dicit Rabbath metropolim regionis Ammoniticæ, et cum clamore perituram: nempe Babylonis more militari lætum in victoria vociferantibus. Subacti sunt enim, Nahuchodonosore totis copiis Ammonitis incursante. Ibunt etiam captivi, inquit, cum principibus subditi, et cum diis suis sacrificii, nullo ab iis auxilio adjuvi. Quid enim faciat, aut quomodo cuiquam proest surdum simulacrum?

ἔκεινων ἔχοντες εἰς ἐπικουρίαν. Τί γὰρ ἂν καὶ

263 Similes porro sunt hæresum patroni, prægnantes ad fines dilatandos dissecantibus. Ut enim multis præesse videantur, miseris animas vi adigunt, et verborum fallacia quasi crudam et immaturam ipsos

²⁰ Gen. xxxiii, 4.

fidem abortiri factunt, loquentes ipsis perversa ²¹, A eructantes de cordibus suis, non ex ore Domini. « Nemo enim dicit, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto ²². » Sed neque anathema Jesu dicit, nisi in Beelzebub

CAP. II.

VERS. 1-3. *Hæc dicit Dominus : Super tribus impietatibus Moab, et super quatuor non convertam eos, eo quod combusserunt ossa regis Idumææ in cinerem. Et mittam ignem in Moab, et devorabit fundamenta urbium ejus, et morietur in impotentia Moab, cum voce et cum clamore tubæ. Et disperdam judicem ex ea, et omnes principes ejus interficiam cum ea, dicit Dominus.*

XIII. Moabitæ Insuper non vulgariter scelerati ipsi quoque mansuetudinem et patientiam Dei universorum jam superaverant, quibus criminis loco obijcitur peccatum in mortuum. Combussisse eos ait ossa regis Idumææ, et sic combussisse, ut in terram ac pulverem redigerentur. Quid igitur scelus hoc? odium, et inhumanitas, et indomita feritas contra Israelitas. Combusta enim esse memorati regis ossa non ob aliud quispiam affirmavit, quam ob Israelitas tantum. Notam historiam paucis narro. In quarto Regum mandatum est litteris, mortuo Achab, regem Moab prævaricatum esse fœdus quod habebat cum rege Israel. Joram autem e Sarraria misisse ad Josaphat regem Juda nuntium, in hæc verba: « Rex Moab prævaricatus est in me. Si ibis mecum contra Moab ad prælium? Et respondit: Ascendam. Et abiit rex Israel, et rex Juda, et rex Edom ²³. » Considera igitur quomodo cum regibus istis etiam rex Edom, id est Idumææ, arma sociaverit. Laborantes autem aquæ penuria, accersierunt Elisæum, rogantes ut daretur ipsis a Domino quod petebant. Quo facto, Moabitæ in potestatem venerunt, 264 ut infra exponitur. Irati ergo Moabitæ Israelitis, a quibus olim victi essent, Edom rege ipsis opem ferente, quoniam lædere jam mortuos nequibant, alia ratione peccarunt in reliquias, igne eas absumentes et neque ossibus parcentes, atque ita Israelitis funditus a se deletis, etiam ipsorum aliquando socium adjecerunt. Quare exustum iri dicit urbes ipsorum, et ipsos perituros in impotentia, non morbo exhaustos, nec communibus in valetudinibus contabefactos, « sed cum clamore et voce tubæ, » hoc est, sicut in bello et conflictu. Judices quoque et principes una cum subditis interituros minatur. Illi quippe hujus consilii et incepti auctores, et totius impietatis aliis plane suasores fuerunt.

ἄρχοντας συναπολοῦνται [μετὰ] τῶν ὑπεστρωμένων. Αὐτοὶ γὰρ ἔρχον βουλῆς καὶ ἐγχειρημάτων, καὶ τῆς ὅλης δυσσεβείας πάντως που γεγόνασιν τοῖς ἄλλοις εἰσηγηταί.

²¹ Act. xx, 30. ²² I Cor. xii, 3. ²³ IV Reg. iii, 7-9.

ταῖς ἐκ λόγων ἀπάταις ὡμῆν ὡσπερ τινὰ καὶ ἀτελεσφόρητον αὐτοῖς τὴν πίστιν ἀπαμβλώσκειν παρασκευάζουσι, λαλοῦντες αὐτοῖς τὰ διεστραμμένα, ἐρευγόμενοι τε τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. « Λέγει γὰρ οὐδεὶς, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, » ἀλλ' οὐδὲ ἀνάθεμα Ἰησοῦ. εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Τὰς λέγει Κύριος · Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Μωάβ, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς, ἀνθ' ὧν κατέκαυσαν τὰ ὀστᾶ βασιλέως Ἰδουμαίας εἰς κοιλίαν. Καὶ ἐξακκοτελώ πῦρ εἰς Μωάβ, καὶ καταφάγεται θεμέλια τῶν πόλεων αὐτῆς, καὶ ἀποθανεῖται ἐν ἀδυναμίᾳ Μωάβ, μετὰ φωνῆς καὶ μετὰ κραυγῆς σάλπιγγος. Καὶ ἐξολοθρεύσω κριτὴν ἐξ αὐτῆς, καὶ πάντα τοὺς ἄρχοντας ἀποκτενώ μετ' αὐτῆς, λέγει Κύριος.

ΙΓ'. Μωαβίται πάλιν δεδυσσεθήκασιν οὐ μετρίως, ὡς ἐπέκεινα λοιπὸν καὶ αὐτοὺς ἐλάσαι τῆς ἐκούσης ἡμερότητός τε καὶ ἀνεξικακίας τῷ τῶν ὄλων Θεῷ. Ἐπίκλημα δὲ αὐτοῖς ἢ εἰς νεκρὸν ἁμαρτία, τὸ ἐμπρῆσαι, φησὶ, τὰ ὀστᾶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰδουμαίων· ἐμπρῆσαι δὲ οὕτως, ὡς κατισχνῶσαι λοιπὸν εἰς χοῦν καὶ κοιλίαν. Τί τοίνυν τὸ ἐγκλημα; Μίσος, καὶ ἀπανθρώπια, καὶ ἀχάλιος ἀγριότης κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραήλ. Ἐμπρῆσθαι γὰρ οὐχ ἑτέρου τοῦ χάριν τὰ τοῦ μνημονευθέντος βασιλέως ὀστᾶ φαίη τις ἂν, ἢ μόνον ἕνεκα τῶν ἐξ Ἰσραήλ. Σαφῆ δὲ οὖσαν τὴν ἱστορίαν διὰ βραχείων ἀφηγήσομαι. Ἐν τῇ τετάρτῃ γέγραπται τῶν Βασιλέων, ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν Ἀχαάβ, ἠθέτησε Μωάβ ἐν βασιλείᾳ Ἰσραήλ. Ὁ δὲ Ἰωρὰν ἐκ Σαμαρείας ἀπέστειλε πρὸς Ἰωσαφάτ βασιλέα Ἰούδα · Βασιλεὺς Μωάβ ἠθέτησεν ἐν ἐμοί. Εἰ πορεύσῃ μετ' ἐμοῦ ἐπὶ Μωάβ εἰς πόλεμον; Καὶ εἶπεν· Ἀναθήσομαι. Καὶ ἐπορεύθη ὁ βασιλεὺς Ἰούδα, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰσραήλ, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐδῶμ. Ἀθροῖ δὴ οὖν ὅπως συνωπλιζέτο τοῖς βασιλεῦσι καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐδῶμ, τούτεστι, τῆς Ἰδουμαίας. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ὀδάτων ἐν σπάνει, μετεπέμποντο τὸν Ἐλισσαῖον, καὶ παρεκάλουν δοθῆναι παρὰ Θεοῦ τὸ ζητούμενον. Οὐ δὲ γεγονότος, ἤλυσαν Μωαβίται, καθὰ γέγραπται μεθ' ἑτερα. Ἐπιτηγνῶντες τοίνυν οἱ ἀπὸ Μωάβ ὅτι νενικήκασι κατὰ καιροῦς οἱ ἐξ Ἰσραήλ, ἐπαμύνοτος αὐτοῖς καὶ συνεξάγοντος τοῦ βασιλέως Ἐδῶμ, ἐπειδὴ τεθνεώτων λυτεῖν οὐκ εἶχον, ἐτέρως παπλημμελήκασιν εἰς τὸ λείψανον, πυρὶ δαπανῶντες αὐτὸν, καὶ μηδὲ ὀσῶν ἐτι φειδόμενοι, προστιθέντες δὲ ὡσπερ ὠλοθρευμένοις τοῖς ἐξ Ἰσραήλ τὸν ἐπίκουρον αὐταῖς γεγονότα κατὰ καιροῦς. Οὐκοῦν ἐμπρῆσθησθεαί φησι τὰς πόλεις αὐτῶν, καὶ αὐτοὺς δὲ ἀπολεῖσθαι ἐν ἀδυναμίᾳ, οὐ νόσῳ μαραινόμενους, οὐδὲ ταῖς κοιναῖς ἀσθενείαις ἐκτετηγμένους, ἀλλὰ μετὰ κραυγῆς καὶ μετὰ φωνῆς σάλπιγγος, τούτεστιν, ὡς ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ· ἀπειλεῖ δὲ, ὅτι κριταὶ καὶ

Tὰς λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσβελαῖς A *VERS. 4, 5. Hæc dicit Dominus: Super tribus impietatibus filiorum Juda, et super quatuor non convertiam eos, eo quod abjecerunt ipsi legem Domini, et præcepta ejus non custodierunt, et decepturi eos vana eorum quæ fecerunt, quæ secuti sunt patres eorum postea. Et mittam ignem in Juda, et devorabit fundamenta Jerusalem.*

Ἰούδα, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτούς, ἔνεκεν τοῦ ἀπόσασθαι αὐτοὺς τὸν νόμον Κυρίου, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ οὐκ ἐφυλάξαντο, καὶ ἐπλάγησαν αὐτοὺς τὰ μάταια αὐτῶν, ἃ ἐποίησαν, οἷς ἐξηκολούθησαν οἱ πατέρες αὐτῶν ὀπίσω αὐτῶν. Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ Ἰούδα, καὶ καταφάγεται θεμέλια Ἱερουσαλήμ.

ΙΔ'. Προσεπνήνεται τοῖς ἀνόμοις ἔθνεσι καὶ ὁ νόμῳ παιδαγωγούμενος Ἰούδας· ἀπροσωπόληπτος γὰρ ὁ κριτής. Ὅτι δὲ πλημμελοῦντα ἠνέσχετο, καὶ διεκαρτέρησε μακρὰ, τῷ ἐπὶ τρίτῃ μόλις ἀμαρτία καὶ μὴν καὶ τετάρτῃ κακινήσθαι δηλοῖ. Καίτοι ἐχρῆν δῆπου, κατὰ γε τὸ εἶδος, τοῖς μὲν ἄλλοις ἔθνεσιν, ἅτε δὴ τὸν θεῖον οὐκ ἔχουσι νόμον, ἀμφιλαφεστέραν ἀπο- **B** νέμειν τὴν ἡμερότητα, καὶ τὸ τῆς συγγνώμης ἐπιδαψιλεύεσθαι μῆκος, ἐξαίτειν δὲ τῆς βλάβης τὰς δίκας παραχρῆμα τὸν Ἰσραὴλ, ἅτε δὴ καὶ ἐντεθραμμένον τοῖς θεοῖς ἐντάλμασι, καὶ τὴν τοῦ συμφοροντος οὐκ ἠγνοῦντο τριβόν. Ἄλλ' ἠνέσχετο καὶ τῶν εἰδότητων τὸν νόμον, ὡς μὴ ἐγνωκότων. Ἐπειδὴ δὲ εἰς λῆξιν ἦδη φαυλότητος καὶ λογισμῶν σκατότητος ἀπηνεγμένους κατεθεῖτο λοιπὸν, τότε καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἱεροσολύμοις φησὶν ἐπαφήσειν τὸ πῦρ, καὶ μέχρις αὐτῶν ἀπανηῆσαι βάρων τὴν οὕτω λαμπράν τε καὶ περιώνυμον πόλιν. Καὶ πλείστα μὲν ὅσα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὰ ἐγκλήματα, μάλιστα δὲ πάντων ἐπαιτιῶται θεὸς τὸ ταῖς τῶν πατέρων ἐπακολουθήσαι πλάναις. Οἱ μὲν γὰρ ἐτι ταῖς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ὑπερσυγμένοι, καὶ τοῖς ἐκείνων θεοῖς τε καὶ νόμοις ἐντεθραμμένοι, μόσχῳ τὸ σέβας ἀνῆπτον· οἱ δὲ τὴν παμμόχθηρον ἐκείνην διαφυγόντες δουλείαν, καὶ τοῖς θεοῖς ἐντάλμασι πολυτρόπως παιδαγωγούμενοι πρὸς τὸ εἰδέναί σαφῶς τὸ Θεῷ δοκοῦν, ἀνόπιν ἰόντες ἠλίσκοντο, καὶ εἰς τὴν τῶν πατέρων κατασυρόμενοι πλάνησιν, καίτοι μὴ ἐν ἰσοῖς ὄρᾶσθαι κακοῖς τάχα που καὶ δεδιότες ὡς ἀκαλλές. Προσκεκυνήκασιν γὰρ καὶ αὐτοὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς. Αἴτιον δὲ τῆς τοιαύτης αὐτοῖς γέγονε δυσσεβείας, τὸ ἀπόσασθαι τὸν νόμον Κυρίου, καὶ τὰ προστάγματα **C**

οὐκοῦν ἕως ἐσμέν. νομοφύλακες, καὶ φιλόθεοι, καὶ τηρεῖν σπουδάζοντες τὰ προστεταγμένα, σοφοὶ καὶ ἀγχίνοι, καὶ πάσης ἀρετῆς ἐπιστήμονες, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων πεπλουτηκότες εὐρεθισόμεθα. Νευευκότες δὲ πρὸς τὸ βλάβημον, καὶ τῶν θεῶν ἀλογήσαντες νόμων, περιενεχθισόμεθα λοιπὸν ἀνέμῳ παντὶ, νοῦ, καὶ φρονὸς τῆς ἀρίστης τηρώμενοι. Ἐσόμεθα δὲ καὶ μερίδες ἀλωπέκων, τῆδέ τε κάκεισε περιελκόντων ἡμᾶς τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων. Ὁρθῶς οὖν ἄρα καὶ σοφῶς περὶ δικαίου παντὸς ὁ θεοπέσιος ψάλλει Δαβὶδ· Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ὑποσκεισθήσεται τὰ διαδήματα αὐτοῦ.

Tὰς λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσβελαῖς Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὸν, ἀνθ' ὧν ἀπέδοντο ἀργυρίου δικαίον,

D *Quapropter quandiu leges custodimus, et deum diligimus, et quæ præcepta sunt nobis, ea conficere studemus, sapientes, solertes, omnis virtutis gnari, et omnibus hujusmodi copiis ditati reperiemur. Sin ad ignaviam deflexerimus, et divinas leges floccipenderimus, circumferemur de cætero omni vento²⁵, sensu et mente optima orbat. Erimus item partes vulpium²⁶, huc illuc distrahentibus nos immundis spiritibus. Probe igitur ac sapienter de quovis justo divinus David canit: « Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus²⁷. »*

VERS. 6. Hæc dicit Dominus: Super tribus impietatibus Israel, et super quatuor non convertiam eum, eo quod vendiderunt argento justum, et pauperens

²⁵ Ephes. iv, 14. ²⁶ Psal. lxxii, 11. ²⁷ Psal. xxxvi, 31.

pro calceamentis conculcantem super pulverem terræ.

XV. Non relinquit impunitum, sed supplicio sub-
jicit Israel, hoc est, tribus in Samaria. Jam eos quo-
que peccasse libere, ac prodigisse propemodum in-
firmis debitam a Deo pacem et tranquillitatem,
ostendere potest super tribus et quatuor peccatis
aversio: quam qui experti sunt, eos calamitatibus
subjici, et in omni miseria volutari necesse est.
Proinde et David, hoc formidans, nec ignorans eo
perniciem apportari, orabat his verbis: « Ne aver-
tas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo
tuo ³⁷. » Ira enim aversiones sequitur omnino, et
quodammodo comitatur. Quæ autem sint scelera Is-
rael, clare indicat. « Vendiderunt enim argento jus-
tum et pauperem pro calceamentis, » id est, recta
et justa loqui **266** non sustinuerunt, et legi con-
gruenter exercere in singulis iudicium. Sed si forte
contigisset virum justum, modestum, mitem, mode-
ratum et a jactantia alienum (talibus enim justus et
pauperis, id est, pauperis spiritu, nomine intelligi
potest), in iudicium a potentioribus vocari, huic
vendiderunt inimicis, quanquam id lege aperte pro-
hibente, cum ait: « Non accipies personam in ju-
dicio ³⁸. » Et iterum: « Innocentem et justum non
interficiet ³⁹. » Etenim cui officium iudicis man-
datum est, locum Dei plane obtinet, cui et soli pro-
prium est iudicare. « Unus est enim legislator et ju-
dex ⁴⁰, » ut sanctus quidam ait. Qui igitur iustitiæ
rationem adulterat et personam respicit, in divinam
excellentiā contumeliosus erit, et Deum offendet
dicentem: « Justum iudicium iudicate, et misericor-
diam et miserationes facite unusquisque cum proxi-
mo suo ⁴¹. » Accusat igitur eos, ut qui justum et
pauperem inimicis eorum vendiderint, et istud fa-
cere soliti sint propter quæsticulum vilissimum, qui
ipsis accipientibus ad comparanda calceamenta
tantum prodesse queat. Atqui longe præstabat recti-
tudinem, et Dei beneplacitum complexos, honori-
bus ab eo donatis velut inebriari, et bonæ famæ di-
vitiis obtinere. « Eligibilis enim bonum nomen,
quam divitiarum multæ ⁴². » Sciendum porro, etiam per
Isaiam dictum esse: « Principes tui pupillis non
iudicant, et iudicio viduarum non attendunt ⁴³. » Et
rursus per Jeremiam: « Principes ejus cum mune-
ribus iudicabant ⁴⁴. » Exsecranda igitur res apud om-
nes, non recte, et extra calumniam iudicandi mu-
nere fungi; sed cum invidia quodammodo et in-
æqualitate, ut criminationibus sis expositus.

Vers. 7. *Et pugnis percutiebant in capita mendicorum.*

XVI. Secundum potentiam et aliis præeminendi
studium eos reprehendit, palamque ut impios et mi-

A και πένητα ἔνεκεν ὑποδημάτων κατακατοῦντα ἐπὶ
τὸν χούρ τῆς γῆς.

IE. Οὐκ ἀνεύθυνον ἔβ, μᾶλλον δὲ ὑποφέρει ταις
δικαίαις τὸν Ἰσραὴλ, τουτέστι, τὰς ἐν Σαμαρείᾳ φυ-
λάς· ὅτι δὲ καὶ αὐτοὶ πλημμελοῦντες ἀφυλάκτως,
μονονουχὶ καὶ δεδαπανήκασιν τὴν τοῖς ἀσθενοῦσιν
ὀφειλομένην παρὰ Θεοῦ γαληνότητα, παραδείξουσιν
ἂν ἢ ἐπὶ τρισὶ καὶ τέτταρσιν ἁμαρτίαις ἀποπροσφῆ,
ἢ ἀνάγκη πεπονηθῆσιν ὑποφέρεισθαι τοῖς δεινοῖς, καὶ
ἐν παντὶ γενέσθαι κακῶ. Τοιγάρτοι καὶ Δαβὶδ δεδιώς
τὸ χρῆμα, καὶ ὀλέθρου πρόξενον εἰδώς, ἐλιπαρεῖ λέ-
γων· « Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ,
καὶ μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. »
« Ἐπιταί γὰρ πάντως, καὶ οἰονείτως συνομαρτῆται τοῖς
ἀποπροσφαῖς ἢ ὀργῇ. Τίνα δὲ δὴ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὰ ἐγ-
κλήματα, διαγορεύει σαφῶς. « Περράκασιν γὰρ ἀργυρίῳ
δικαίον, καὶ πένητα ἔνεκεν ὑποδημάτων, » τουτέστιν,
ὀρθὰ καὶ δίκαια λαλεῖν οὐκ ἠνέσχοντο, καὶ συμβαί-
ουσαν τῷ νόμῳ τὴν ἐφ' ἐκάστῳ τῶν κρινομένων
ποιεῖσθαι δίκην. Ἄλλ' εἰ συνέδη τυχὸν ἄνδρα δι-
καίον, σώφρονα καὶ ἐπεικῆ, μετριοφρονά τε καὶ
ἀφιλόκομπον (νοηθεῖ γὰρ ἂν τοιοῦτος δικαίως τε
ὁμοῦ καὶ πένης, ἦτοι πτωχὸς τῷ πνεύματι) παρενε-
χθῆναι πρὸς κρίσιν ὑπὸ τούτων δυνατωτέρων, οὕτως
καταπέπραται τοῖς ἐχθροῖς, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς
διηγορευκότος τὸ, « Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει. »
Καὶ πάλιν, « Ἀθῶον καὶ δικαίον οὐκ ἀποκτενεῖς. »
« Ὁ γὰρ τοὶ κρίνειν πεπιστευμένος, κάθηται ποῦ
πάντως ἐν τάξει Θεοῦ, ὅ δὴ τὸ κρίνειν καὶ μόνον
οἰκτεῖον. « Εἷς γὰρ ἐστὶ νομοθέτης, καὶ κριτής, »
κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου φωνήν. Οὐκοῦν ὁ τοῦ δικαίου
παρασημαίνων τὸν λόγον καὶ εἰς πρόσωπον βλέπων,
ὕβρισις ποῦ τὸ θεῖον ἀξίωμα, καὶ τῷ Θεῷ προσκοῦ-
σει, λέγοντι· « Κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ ἔλεος
καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον
αὐτοῦ. » Αἰτιάται τοίνυν ὡς καταπαλοῦντας ἐχθροῖς
τὸν δικαίον τε καὶ πένητα, καὶ τοῦτο δρᾶν εἰωθότας
ὀλιγῶν ἔνεκα καὶ ἀτελεστοτάτων λημμάτων, ἃ καὶ μόν-
οις τοῖς λαβοῦσιν ἀρκέσειεν ἂν πρὸς ὑποδημάτων
κτῆσιν. Ἄλλ' ἦν ἄμεινον παρὰ πολὺ τὴν ὀρθότητά
τε καὶ τὸ Θεῷ δοκοῦν τιμᾶν ἡρημένους, ταῖς παρ'
αὐτοῦ μᾶλλον καταμεθύειν τιμαῖς, καὶ μέντοι καὶ
πλοῦτον ἔχειν τὸν ἐξ ἀγαθῆς εὐφημίας. Αἰρετὸν γὰρ,
φησὶν, βρομα καλῶν, ἢ πλοῦτος πολὺς. » Ἰστέον δὲ
ὅτι καὶ διὰ φωνῆς Ἰσραὴλ τοιοῦτόν τι φησι πρὸς
Ἰουδαίων μητέρα, τουτέστι, τὴν Ἰερουσαλήμ, ὅτι
« Οἱ ἄρχοντές σου ὄρφανους οὐ κρίνουσι, καὶ κρίσει
χήρας οὐ προσέχουσι· διὰ δὲ Ἰερουσαλὶμ πάλιν· « Οἱ
ἠγούμενοι αὐτῆς, μετὰ δώρων ἔκρινον. » Ἐπάραιτον
οὖν πανταχῇ τὸ μὴ ὀρθῆν τε καὶ ἀδιάβλητον ποιεῖσθαι
τὴν κρίσιν, ἀλλ' ἐπαχθῆ τρόπον τινὰ καὶ ἐπ' ἀνισό-
τητι διαβεβλημένην.

Καὶ ἐκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν

IG. Κατὰ δυναστεῖαν αὐτοῖς καὶ πλεονεξίαν ἐγ-
καλεῖ καὶ κατατιθάσει σαφῶς, ὡς ἀνοσίους τε καὶ

³⁷ Psal. xxvi, 9. ³⁸ Deut. i, 17. ³⁹ Exod. xxiii, 7. ⁴⁰ Jac. iv, 12. ⁴¹ Zach. vii, 9. ⁴² Prov. xii, 11. ⁴³ Isa. i, 23. ⁴⁴ Mich. iii, 11.

ἀφιλοκτιρμονας, καὶ οὐς ἦν ἄμεινον καὶ φροντίδος ἀξιοῦν, καὶ τιμῆν ἐλέσθαι, καὶ τοὺς ἐξ ἀγάπης ἐπι-
κουρήμασιν ἀνακτάσθαι φιλεῖν ἐκ τῶν ἐναντίων· καὶ
ἀδικεῖν ἐκωθότας, ἀφορήτους τε καὶ πικραῖς κατα-
τήκοντας λύπαις τοὺς τῆ πτωχεῖα πεφορτισμένους.
Ἄλλ' ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν εἰς οἰκεῖον ἀναγράφει πρόσω-
πων τὰ εἰς αὐτοὺς πραττόμενα. Οὐκοῦν οὐ μετρίως
Θεῷ προσκρούομεν, πλεονεκτοῦντες τὸν ἀσθενῆ, καὶ
τύπτοντες μὲν ταπεινὸν πυγμαῖς, καθὼς γέγραπται,
καταπικραίνοντες δὲ ταῖς δυσθυμίαις τοὺς τῆ πτω-
χεῖα καταθρησθέντας, καίτοι χεῖρα μᾶλλον ὀφειλοντες
ὀρέγειν αὐτοῖς τὴν φιλόλληλον. « Πενία γάρ, φησὶν,
ἄνδρα ταπεινοῖ, χεῖρες δὲ ἀνδρείων πλουτίζουσι. »
Γράφει δὲ πού καὶ ὁ Χριστοῦ μαθητῆς· « Θρησκεία
καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὐτῆ
ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανούς καὶ χήρας ἐν τῇ τα-
πεινώσει αὐτῶν, καὶ ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ
κόσμου. »

Καὶ ὁδὸν ταπεινῶν ἐξέκλιναν

IZ'. Τοῦτο νοήσεις διχα. Ἡ γὰρ ἐκεῖνὸ φησὶν, ὅτι
πεφρονήκασιν ὑπέρογκα, καὶ θεοστυγοῦς ἀλαζονείας
εἰς τοῦτο ἤκουσιν τὸ μέτρον, ὡς παραιτεῖσθαι καὶ
ἀδελφούς, εἰ μὴ πλούτῳ περιχέοντο, καὶ λαμπρὰς
ἔχοιεν τὰς περιουσίας, μισεῖν δὲ ὡσπερ ἰεῖναι καὶ
κατὰ ταυτὸ τοῖς οὐκ ἄγαν ἐξησχηκόσι τὸ φιλοχρημα-
τον πάθος, οἱ καὶ εἰσι ταπεινοί, τὸν εἰκαῖον τοῦ βίου
διωθόμενοι σάλον. Ἡγοῦν ὅτι καθηγηταὶ γεγονότες,
καὶ λαῶν ἡγούμενοι, παρευθύνουσι τὴν ὁδὸν τῶν
ἀσθενεστέρων, ἦτοι τῶν ταπεινῶν, δῆλον δὲ ὅτι τῶν
ὀκνοῦν μὲν οὐκ ἔχοντων τὴν τοῦ συμφέροντος, εἰση-
σιν ἀκριδῆ, προσκειμένων δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν παι-
δαγωγούντων φωναῖς. Πλειεστὴ δὲ ὅση πληθὺς ἡ τοιαύτη.
Ζῶσι μὲν γὰρ ἀπεριεργότερον καὶ ἐν ἀπλότητι τινες,
ἀπῆρτηνται δὲ τῆς τῶν διδασκόντων φωνῆς, ἦτοι
παιδαγωγίας, καὶ ἤνπερ ἂν μάθοιεν εὖ ἔχειν ὁδὸν,
ἀγαπῶσι λίαν. Οὐκοῦν οἱ μὲν σοφοὶ καὶ Θεοφιλεῖς
τῶν καθηγεῖσθαι λαχόντων, τὴν ἐπ' εὐθὺ δεικνύουσι
τρίβον, δι' ἧς μᾶλα διέττοντες, τὴν ἀνδάνουσαν Θεῷ
κατορθοῦσι ζωὴν. Οἱ δὲ δὴ μακρὰν τοῦ θεοῦ πεφρο-
νηκότες νόμου, παρευθύνουσι τῶν ταπεινῶν τὴν ὁδὸν,
ἔξω τοῦ εἰκότος καὶ τοῦ πρόποντος ἀληθῶς γενέσθαι
πικρασκυδίζοντες (ὁποῖόν τι δέδρακεν Ἰεροβοάμ, ἀνα-
πεπεικώς προσκυνεῖν ταῖς χειροτεύκτοις δαμάλασι),
καὶ ἀποστήσαντες ὁδοῦ τῆς εἰς εὐθὺ τε καὶ ἀγαθόν,
τοῦ προσκείσθαι, φημί, τῷ φύσει Θεῷ.

Ἐκκλίνουσι τῶν ταπεινῶν τὰς ὁδοὺς καὶ οἱ λέγειν
οὐ παραιτούμενοι τῷ ἡπίω τὰς φρένας· Ἐλθὲ μεθ'
ἡμῶν, κοινώνησον αἵματος ἀδίκου. Ἐκκλίνουσι τῶν
ταπεινῶν τὴν ὁδὸν καὶ οἱ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογ-
μάτων παρατρέποντες τὴν ὀρθότητα ἐπί γε τὸ σφίσι
δοκοῦν, καὶ σχολιὰν καὶ διεστραμμένην ἰεῖναι τρίβον
τὸν τῶν ἀπλουστέρων ἀναπειθόντες νοῦν· καὶ γὰρ
ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὀρθὸν μὲν οὐδὲν, ἐκτετραμμένα
δὲ μᾶλλον καὶ ἀκαλλῆ ῥήματα, καὶ συνθηκαὶ λόγων,
ἀσεβείας τε ἰμοῦ καὶ ἀμαθείας ἐμπλοιοῖ.

Καὶ υἱὸς καὶ πατὴρ εἰσεπορεύοντο πρὸς τὴν
αὐτὴν παιδικήν, ὅπως βεβηλώσωσι τὸ δρομά
τοῦ Θεοῦ αὐτῶν.

⁴⁶ Prov. x, 4. ⁴⁷ J. c. i, 27. ⁴⁸ III Reg. xii, 28.

A sericordiae expertes insimulat, et assuetos laedere,
quos contra cura dignari, et honoribus prosequi, et
auxiliis a charitate profectis demereri melius fuisset ;
et solitos injuriosius tractare, intolerandisque et
acerbis macerare molestiis paupertatis onere op-
pressos. Verum Dominus noster sibi facta dicit, quae
in illos fiunt. Quare non mediocriter Deum offendi-
mus, dum infirmum circumvenimus, et humilem
pugno percutimus, ut scriptum est, **267** exacer-
bantes animi mororibus eos quos paupertatis onus
gravat, cum magis manus amoris mutua illis porri-
genda foret. « Paupertas enim, inquit, virum hu-
miliat, manus autem fortium ditant ⁴⁶. » Scribit ali-
cubi etiam Christi discipulus : « Religio munda et
immaculata apud Deum et Patrem haec est, visitare
pupillos et viduas in tribulatione ipsorum, et imma-
culatum se custodire ab hoc saeculo ⁴⁷. »

Et viam humilium declinaverunt.

XVII. Hoc bifariam intelliges. Aut enim illud di-
cit, supra modum inflatos fuisse, et eo arrogantiae
Deo odibiles venisse, ut et fratres aspernarentur,
nisi opibus circumfluere, et splendidas rerum copias
haberent, gravarenturque quodammodo eadem via
cum illis ingredi, qui in ratione pecuniae avare
colligendae non essent egregie exercitati, qui et hu-
miles sunt, fortuitos vitae fluctus ab se repellentes.
Aut quia magistri et duces populi viam declinant
infirmorum, sive humilium, eorum scilicet, qui per
se accuratam utilium notitiam non habent ; sed eru-
dientium se vocibus potius adhærent. Talium turba
longe maxima est. Vivunt enim quidam incuriosius
et in simplicitate, a vocibus docentium, sive insti-
tutione pendentes, et quam viam bonam cognove-
rint, vehementer amant. Sapientes igitur et Dei
amantes magistri ad id quod rectum est, ostendunt
iter, per quod actiones suas componentes, vitam
Deo placitam feliciter traducunt. Quorum autem co-
gitationes a Deo procul distant, detorquent humi-
lium viam, faciuntque, ut extra id quod æquum est,
et vere decet, serantur (quale fecit Jeroboam, qui
Israelitis auctor fuit, ut vitulos manufactos adora-
rent ⁴⁸), et a via ad rectum et bonum deducente, ad
aichærendum, inquam, ei, qui natura Deus est, aver-
tunt.

Etiam illi humilium viam declinant, qui non du-
bitant mente puero dicere : Veni nobiscum, esto
particeps sanguinis injusti. Præterea declinant viam
humilium, qui dogmata ecclesiastica ad suam opi-
nionem depravant, et simpliciorum animis obliqua
et perversa via ambulare persuadent. Nihil enim
apud ipsos rectum est, sed potius verba perversa et
indecora, et sermones compositi, impietatis simul
et inscitiae pleni.

268 *Et filius et pater ingressi sunt ad eandem
ancillam, ut violarent nomen Dei sui.*

XVIII. Propter protervas et reprehensione dignas voluptates rursus in eos invehitur, et in uno hoc peccato omnem pudorem contempsisse ostendit, cum melius fuisset, turbulentas motiones comprimere, et superiorem esse voluptate inusitata ac detestanda, et præcidere cupiditates, voluntatem carnis coercere et legi in membris nostris ⁴⁶ ferocienti quietem persuadere scientes. Verum illi, ad tam eximiam virtutem non aspirantes, suis passionibus victi sunt, opinor. Deinde quomodo non cum sapientia conjunctum est, in rebus turpibus saltem eligere melius? At stultum prorsus concipere longe nefandissima, et in patris cubile insilire filium, in filii autem cubile scelesto et insano amore percitum ferri patrem, et non dubitare facinus committere, quod sine lege Moysis natura ipsa pro turpi habet, iratoque animo condemnandum censet. Itaque Ruben, paterno cubili violato, magnopere offendit ⁴⁷. Indignatus est item vehementer Paulus super tali quodam scelere apud Corinthios perpetrato. Quibus ita scribit: « Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio qualis nec inter gentes, ut uxorem patris sui quis habeat ⁴⁸. » Sed non hic ejus indignatio stetit, tradidit enim eum qui id fecerat Satanæ in interitum carnis. Violant igitur nomen Dei sui hujusmodi passionibus impliciti. Nec eos sordibus et immunditia divinam naturam aspergere dicimus. Qui enim istud? sed blasphemari faciunt potius universorum Deum, ut qui populis profanis imperet. Hinc ad Judam ait: « Per vos nomen meum blasphematur in gentibus ⁴⁹. Quemadmodum enim Deum sanctificare dicuntur qui recte vivunt, sic eum violare intelligi possunt qui impurum et illautilabile vitæ institutum persequuntur.

VERS. 8. *Et vestimenta eorum ligantes funibus, velamina faciebant, adhaerentia altari; et vinum ex calumniis bibebunt in domo Dei sui.*

XIX. Dominus noster Jesus Christus non ob aliud divina templa ædificanda docens, quam ut in ipsis universorum Deus glorificetur, et quæ illum decet adoratio adhibeatur, aliquando Judæorum institores increpuit, qui animalia in templum adducerent, cum dixit: « Domus mea, domus **269** orationis vocabitur ⁵⁰, » adjungitque sacra Scriptura, recordatos fuisse discipulos, quia scriptum sit: « Zelus domus tuæ comedit me ⁵¹. » Objurgat etiam Paulus quosdam similia audere solitos. « Nunquid domos non habetis, inquit, ad manducandum et bibendum, aut ecclesiam Dei contemnitis ⁵²? » Ubique igitur obesse apparet, divinis ædibus tanquam communibus et profanis, et unicuique propriis abuti. Ubi enim jam Deo conveniens cultus præstetur, si ante oculos ejus carnis voluptatibus serviamus? et in quibus propter sanctimoniam conspici nos splendidus oportebat, si

⁴⁶ Rom. vii, 23. ⁴⁷ Gen xliv, 4. ⁴⁸ I Cor. v, 1. 10. ⁴⁹ I Cor. xi, 22.

IH'. Ἐπὶ θερμαῖς καὶ ἐπιπλήκτοις ἡδοναῖς κατατιθάται πάλιν, καὶ ἀπάσης εὐκοσμίας ἠφειδοκίας ἐφ' ἐνὶ δὴ τούτῳ δέδεχε πλημμελήματα. Ἦν μὲν γὰρ ἄμεινον τὸ κατανδρῖζεσθαι παθῶν, καὶ κατευμεγεθεῖν ἡδονῆς ἐκτόπου καὶ μυσσαρᾶς, καὶ ἀποκόπτειν ἐπιθυμίας, τοῖς τῶν σαρκῶν θελήμασιν ἐπιτιμᾶν ἐγνωκότητας, καὶ κατηρεμῆν ἀναπειθόντας τὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀργαινοντα νόμον. Ἄλλ' ἦσαν ἐκείνοι τῆς οὕτω λαμπρᾶς κατόπιν ἀρετῆς, ἤτηνται δὲ τάχα πού τῶν εἰς σάρκα παθῶν. Εἶτα πῶς οὐ σοφόν, κἂν γοῦν ἐν τοῖς αἰσχροῖς αἰρεῖσθαι τὸ ἄμεινον; Ἐνοεῖν τε τῶν ἄν ἀτοπωτάτων, πατρός μὲν ἰδὼν ἐπιθρῶσκειν εὐναῖς, πατέρα δὲ αὐταῖς τοῦ υἱοῦ κολίταις ἀνοσίως ἐπιμαίνεσθαι φιλεῖν, καὶ πράξει δεινὴν ἐλέσθαι πληροῦν, δ καὶ δίχα νόμου τοῦ διὰ Μωσέως ἢ φύσις οἶδεν αἰσχρὸν, καὶ τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασι χαταδικάζειν ἀξιοῖ. Καὶ γοῦν ὁ Ῥουβεὶμ, τὴν τοῦ πατρός ἀδικήσας εὐνήν, προσκίχρουκεν οὐ μετρίως. Ἦγανάκτει δὲ σφόδρα καὶ Παῦλος ἐπὶ τοῦ μὲν τι πεπραγμένῳ παρὰ Κορινθίους, καὶ ἐπιστέλλει: « Ὅπως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία ἤτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. » Ἄλλ' οὐ μέχρι τούτων ἴστηται τὴν ἀγανάκτησιν. Παρεδίδου δὲ τὸν εἰργασμένον τῷ Σατανᾷ, πρὸς βλεθρον τῆς σαρκός. Βεβηλοῦσι δὲ οὖν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ αὐτῶν οἱ τοῖς τοιοῦτο πάθεσιν ἐνοχοί. Καὶ οὗτοι πού φαμεν, ὅτι βεβήλωσιν καὶ ἀκαθαρσίαν τῇ θείᾳ προσέτριβον φύσει: πῶς γὰρ ἂν, ἢ πόθεν; δυσφημαῖσθαι δὲ μᾶλλον παρασκευάζουσι τὸν τῶν ὧν Θεὸν, ὡς βεβήλων ἀρχοντα λαῶν. Καὶ γοῦν ἔφη πού πρὸς Ἰουδαίαν: « Δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. » Ὅσπερ γὰρ ἀγιάζειν λέγονται τὸν Θεὸν οἱ ζῶντες ὀρθῶς, οὕτως ἂν νοοῖντο βεβηλοῦν οἱ τὴν ἀκάθαρτον καὶ ἀκλεῖ ἐπιτηδεύοντες πολιτεῖαν.

Καὶ τὰ ἡμέτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοιρίους, παραπετάσματα ἐποιοῦν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου: καὶ οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν ἐπινοοῦν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν.

ΙΘ'. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, οὐχ ἕτερου του χάριν τοὺς θεῖους χρῆναι ναοὺς ἐπιτελεῖσθαι διδάσκων, ἢ ὥστε δοξολογεῖν ἐν αὐτοῖς τὸν τῶν ὧν Θεὸν, καὶ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ποιεῖσθαι προσκύνησιν, ἐπετίμα ποτὲ τοῖς Ἰουδαίων ἐμπόροις, παρακομίζουσιν ἐν τῷ ἐρῷ ζῶα. Γέγραπται: « Ὁ οἶκος μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται. » Ἐπεσήμηνε δὲ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὡς ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταί, ὅτι γεγραμμένον ἦν: « Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με. » Ἐπέπληττε δὲ τισὶ καὶ Παῦλος, τοιάδε τινὰ τολμᾶν εἰωθόσι. « Μὴ γὰρ, φησὶν, οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθῆναι καὶ πίνειν, ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε; » Ἄλυσιτελὲς δὲ οὖν ὀρᾶται πανταχοῦ τὸ τοῖς θεοῖς οἴκοις κατακεχρησθῆαι τολμᾶν, ὡσανεὶ καὶ τοῖς κοινοῖς καὶ τοῖς ἐκάστῳ προσήκουσιν ἰδικῶς (πὺ γὰρ ἐστὶ τῷ Θεῷ προσήκον ἂν τηροῖτο σέβας, εἰ σαρκὸς ἡδονὰς θεραπεύομεν ἐν

⁵⁰ Isa. lvi, 5. ⁵¹ Matth. xxi, 13. ⁵² Psal. lxxviii,

ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ), καὶ ἐν οἷς ἔδει λαμπροὺς ὁρᾶσθαι διὰ σεμνότητα, ἐκεῖ γελάσθαι κατολισθαίνοντας, & μὴ θέμις. Ὁ δὲ ποιούντας τινὰς οὐκ ἀμωμήτους ἔχ, καὶ σφόδρα εἰκότως. Οὐ γὰρ ἀπῆλλατον, φησί, ταυσιμάτων τὸ θυσιαστήριον, ἀλλ' ὑπ' αὐτὸ πεπτωκότες, καταμεθύειν ἐτόλμων, καὶ τὰ ἡδονῆς ἔργα πληροῦν, ἵνα καὶ Θεοῦ ἀκούσειαν λέγοντος ἑναργῶς· « Καὶ ἐγὼ μάρτυς, λέγει Κύριος. » Τίνος δ' ἂν ἀπόσχοιτο τῶν ἀτόπων κάτοιος ἀνὴρ, καὶ τὰς φρένας παρενηνεγμένος, καὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν εὐκολὸς τῶν κακῶν; Ἐφορᾷ μὲν γὰρ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς καὶ τὰ ἐν σκότει, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἀποπτον αὐτῷ παντελῶς οὐδέν.

Δοκεῖ δὲ πως τὰ ἐν ἐκκλησίαις μάλιστα, μονοουχὶ παρόντος τε καὶ θεωμένου, πράττεσθαι πρὸς ὑμῶν. Καὶ εἴπερ ἐστὶ πάναισχρον ἀληθῶς, καὶ τὴν βλαπτικὴν ἐκ νόμου κατάρθρωσιν ἔχον, τὸ μεθύειν ὄλωσ' πῶς οὐ παντὸς ἐπέκεινα λόγου τοῦ πρὸς φαυλότητα βλέποντος, τὸ καὶ ἐν αὐτῇ ἐκκλησίᾳ ὁρᾶσθαι τοιούτους; καὶ τὸ ἔτι φορτικώτερον, εἰ ἐξ ἀδίκων καὶ πονηρῶν αἱμάτων τὰ εἰς τρυφήν συλλέγοντο; Οἱ τοῦτο ὁρῶντες, ἀκούσονται Θεοῦ λέγοντος ἑναργῶς· Μὴ σπῆλαιον ληστῶν ὁ οἶκός μου; Οὐκοῦν τὰ ἐτέρων ἐγκλήματα πρὸς ὠφελείας ἡμῶν ἔσονται πολλῆς, καὶ δι' ὧν ἕτεροι προσκεκρούκασιν, ἀμείνους ἡμεῖς, εἰ παρατιοίμεθα τὰ ἐκείνων. Ἀσφαλέστεροι γὰρ οἱ εὐφρονες εἴεν ἂν εἰκότως, εἰ δὲ βούλοιντο διαζῆν ἐννόμως, εἰ μὴ ζηλοῦν ἔλοιτο πονηροῦς.

Ἄλλ' εἰ μὲν λέγοιτο πρὸς τὸν Ἰούδαν, ἦτοι τὰς δύο φυλάς τὰς ἐν Ἱερουσαλήμοις, τὸ βῆτον, ἔχοι ἂν ὀρθῶς τῆς πρὸς ἡμῶν ἀρτίως εἰρημένης θεωρίας ἡ λόγος. Εἰ δὲ δὴ φέροιτο καὶ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ πλημμέλημα, φαίην ἂν, ὅτι οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ τοῦ κατὰ φύσιν, οὐδὲ ἐχόμενα τοῦ θείου θυσιαστηρίου, αἱ τῶν περιταυσιμάτων ἐπέλεγοντο σκηναί, ἦγον τὰ ἐκ μέθης ἐπράττετο, ἀλλ' ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, ἵνα λέγοι τὸν Βαβλ, ἦγον ἕτερόν τι τῶν ἐξ ἐπινοίας ἀνθρωπίνης εἰς τύπον εἰδώλου πεποιημένων. Πῶς οὖν ἔτι καταλογισθεῖη ἂν εἰς ἐγκλημα τῷ Ἰσραὴλ, τὸ ἐν οἴκῳ τυγῶν εἰδώλων, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ Βεθὴλ θυσιαστήριον οἴκῳ τε μεθύειν, καὶ ἐξυφαίνειν σκηνάς, ὅτι αὐτὰ τετιμήκασιν, καὶ μέθης ὥσπερ καὶ ἀπάσης ἡδονῆς ἐργαστήρια τῶν ἐν ὑπολήψει θεῶν ἐποιοῦν τοὺς ναοὺς! Καίτοι θέον ἐφίεσθαι μᾶλλον καθαρῶς καὶ πανάγνωσ λατρεύειν Θεῷ, καὶ εἰς οἶκον ἵναί τὸν ἄγειν ἀληθῶς, καὶ σεπτὸν ἡγεῖσθαι τὸ θυσιαστήριον. Οἱ δὲ καὶ τὰ οὕτω σεπτὰ τε καὶ ἀξιόγαστα παρ' οὐδὲν ἡγεῖσθαι σπουδάζοντες, τὰ πολὺ λίαν αἰσχρῶς τετιμηκότες, καὶ αὐτοῖς ἐμπαροινεῖν ἀπετόλμων τοῖς ἰδίοις θεοῖς, πανταχοῦ τὸ θεῖον πατοῦντες ἀξίωμα, καὶ περιυβρίζοντες ἀδεῶς τὴν τῷ μόνῳ καὶ φύσει Θεῷ πρέπουσαν δόξαν, ὅτε καὶ τοῖς ψευδωνύμοις περιθέντες αὐτήν, οὐδενὸς ἀξιοῦν ἠνέσχοντο λόγου.

Ἐγὼ δὲ ἐξῆρα τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπων αὐτῶν, οὗ ἦν καθὼς ὕψος κέδρου τὸ ὕψος αὐτοῦ, καὶ ἰσχυρὸς ἦν ὡς δρυς. Καὶ ἐξῆραμν τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐπάνωθεν, καὶ τὰς ρίζας αὐτοῦ ὑποκίτωθεν.

⁵⁰ Jerem. lxxix, 23. ⁵¹ Psal. cxxxviii, 12. ⁵² Hebr. iv, 15. ⁵³ Matth. xx, 17.

ibi lapsi in quæ fas non est, rideamur? Quod nonnullos facientes, castigare non parciit, atque istuæ jure optimo. Non enim auferebant ab altari velamenta, inquit, sed sub ipsis se abdent, inebriare se et voluptatibus indulgere audebant, ut et Deum manifeste audirent: « Et ego testis, dicit Dominus ». Quoniam autem scelere homo vinolentus et inente non constans, et ad quodcunque flagitium facilis, se abstineat? Intuetur enim Deus universorum etiam quæ in tenebris sunt ⁵⁴, ut scriptum est, et nihil ei inaspectabile ⁵⁵.

Videntur autem quæ in ecclesia præcipue a nobis fiunt, tantum non præsentem et aspectantem Deo fieri. Quod si vere turpissimum est et summopere a lego condemnatur inebriari universe, quomodo non omni nequitia majus est, etiam in ipsa ecclesia tales conspici? et quod gravius est, si ex injuste et scelerate effuso sanguine in deliciis sumptum colligeris? Qui hæc faciunt, Deum audient dicentem palam: Num spelunca latronum domus mea ⁵⁶? Igitur aliorum delicta multam nobis utilitatem parient; et per quæ alii offenderunt, nos, si modo ab illorum vestigiis recesserimus, meliores evademus. Tutiores enim fuerint prudentiores, si secundum leges vivere voluerint, si malos æmulari noluerint.

At enim, si ad Judam, sive ad duas tribus in Jerusalem hoc dicatur, probe a nobis dicta sunt, quæ modo diximus. Sin autem etiam ad Israel peccatum pertineat, sensus erit, non in domo Dei, qui natura Deus est, tabernaculorum vela divino altari proxima contexisse, sive ebrietati datam operam esse; sed in domo **270** dei ipsorum, ut Baal dicat, aut aliud quidpiam, eorum quæ in formam idolorum ab humano ingenio excogitantur. Quodammodo igitur adhuc Israel pro peccato imputetur, in domo idolorum, et apud ipsum fortasse Baal altare vino inebriari; et tabernacula componere, quoniam talia honorarunt, et tanquam in ebrietatis et cujusque voluptatis officinas deorum qui existimabantur, templa usurparunt. Et cum oporteret cupere potius pure et sanctissime colere Deum, et in templum revera sanctum intrare, et venerabile ducere altare, illi et tam veneranda et admirabilia nibili facere studentes, et multo scædiora honorantes, etiam propriis diis illudere audebant, utique divinam majestatem conculcantes, et summa ignominia afficientes libere soli et natura Deo debitam gloriam, quando et diis falsis eam tribuentes, nibili tamen eos faciebant.

VERS. 9. Ego autem abstuli Amorrhæum a facie eorum. Sicut altitudo cedri, altitudo ejus, et fortis erat ut quercus. Et abstuli fructum ejus desuper, et radices ejus subter.

XX. Cernis quomodo eos deinceps nefarie in se contumeliosos et contemptores fuisse ostendat; et quem potius laudibus et gratis agendis, et prompta voluntate ad omnem obedientiam exhibere oportebat, dementissime et stolidissime contristare non reformidasse, propter ingentem morum levitatem et oblivionem acceptorum beneficiorum. Ego quidem, inquit, abstuli Amorrhæum a facie eorum, hoc est, barbaras gentes interemi, per unam Amorrhæorum, ut videtur, ut sævam et potentiorum significatas. Ego feci ut vinceret adeo mire procerum et firmum, ut vel cedros æquare altitudine et durissimam quercum imitari videretur. Non enim erat præter me solum, qui eum marcidum redderet, ut usque ad radicem feriret, et tantum non fructum ejus arefaceret. Quoniam ut de arbore locutus est, persistit accommodata in metaphora, et damnum ejus usque ad radicem pertinuisse dicit, et ita quoque fructum sublatus. Haud enim aliter, quam ad istum modum arbores in silvis moriuntur. Consumptos enim esse, pugnantibus adversum eos Israelitis, Amorrhæos, et Hevæos, Gergesæos, et Pherezæos, et Jebusæos, 271 adjuvante eos Deo videlicet, nemo dubitaverit.

Acerbum est igitur contemnere Christum, qui dedit nobis calcare super serpentes 87, qui evertit inimicos, et robustiores subjicit. « Non enim est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus spiritualia nequitiae 88. » Et hæc omnia in Christo superavimus. Quod si Servatorem et Redemptorem nostrum ad ignaviam declinantes contristabimus, rationem et occasionem evitandi supplicii profecto non reperiemus.

Vers. 10. *Et ego eduxi vos de terra Ægypti, et circumduxi vos in deserto quadraginta annis, ut consideretis terram Amorrhæorum.*

XXI. Dilucide interpretatur quod dixit, et quasi retrocedens oratio, ab initio usque ad finem facta breviter indicat. E servitute enim, inquit, vos exemi, et ab Ægyptiorum tyrannide liberavi. Alui autem in solitudine, cœlitus manna demisso 89, et fontibus aquarum, ut dignum erat Deo, emissis, et de petra superficie tenuis percussa, improvisos scaturiginum eersus largitus sum 90. Nec labor perfectionis eorum villa spectabat; sed ut regionem Amorrhæorum patribus ipsorum promissam possiderent. Ast illi eo amentiae prolapsi sunt, ut quasi ne cognoscerent quidem meum erga ipsos amorem et humanitatem. Meminisse igitur debemus, qui sumus in Christo per fidem 91, nos servitute liberatos, et velut ex Ægypto in solitudinem migrasse, id est, in vitæ genus innocentissimum, et vere latum, et nullo malo permistum, evangelicum scilicet. Panem adepti sumus de cœlo, qui dat vitam mundo 92. Roboratur enim in

K'. Ὁρᾶς ὅπως ἀνοσίως περιυβρίζοντας καὶ καταφρονεῖν ἐλομένους ἀποφαίνει λοιπὸν, καὶ ὃν εἶδε μᾶλλον ταῖς χαριστηρίοις εὐφραίνειν ὄψαίς καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν εὐπειθείαις, ἀνούστατά τε καὶ ἀδουλότατα λυπεῖν ἡρημένους, διὰ τοι τὸ ἐκ πολλῆς ἄγαν σκαιότητος τρόπων, καὶ ὃν εὖ πεπόνθασιν, ἐλάσαι πρὸς λήθην. « Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν, ἐξῆρα τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐτῶν » τουτέστι, τὰ βάρβαρα καθέλον γένη, δι' ἑνὸς πῦρ τάχα τοῦ Ἀμορραίου δηλούμενα, ὡς σκληροῦ τε καὶ ἀδρότερου. Ἐγὼ νικῆσαι παρεσκευάσατο τὸν οὕτως ὑπερφυῖ καὶ ἀδραστον, ὡς δοκεῖν ἡθῆτως ἦρθαι μὲν κέρου πρὸς ὕψος, δρυὸς δὲ τῆς ἄγαν εὐσθενοῦς ἀπομιμῆσθαι τὴν δύναμιν. Ἦν γὰρ οὐχ ἕτερος, πλην μόνος ἐγὼ, φησὶν, ὁ καταμαραίνων αὐτὸν, καὶ πληττων εἰς ῥίζας, μονονοῦχι καὶ ἀφραυαίνων αὐτοῦ τὸν καρπὸν. Ἐπειὴ γὰρ ὡς περὶ δένδρον λελάληκεν, ἐπιμένει πιθανῶς ὁ λόγος τῇ τροπῇ, καὶ εἰς ῥίζαν αὐτῷ γενέσθαι τὸ βλάβος φησὶν, ἠφανίσθαι δὲ οὕτω καὶ τὸν καρπὸν. Ἀποθάνοι γὰρ ἂν οὐχ ἑτέρως τὸ ἐν δρυμοῖς ζῆλον, πλην ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Ὅτι γὰρ δεδεδεπάνηνται, πολεμοῦντων αὐτοῖς τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, Ἀμορραῖοι τε καὶ Εὐαῖοι, Γεργεσαῖοι, καὶ Φερεζαῖοι, καὶ Ἰεβουσαῖοι, συνασπίζοντος δηλονότι Θεοῦ, ἐνδοξάσκει οὐδεὶς.

Πικρὸν οὖν ἄρα τὸ καταφρονῆσαι Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἡμῖν ἐπάνω ὄψων παταῖν, κατατρέφοντος τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ ὑποφέροντος τοὺς εὐσθενοτέρους. « Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πᾶλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. » Καὶ τούτων ἀπάντων ἐν Χριστῷ κεκρατήκαμεν. Καὶ εἰ μέλλομεν λυπεῖν, ἀποκλίνοντες πρὸς τὸ ῥέθυμον, τὸν ἑαυτῶν Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, ἀπορήσομεν, οἷδ' ὅτι, καὶ λόγου καὶ ἀφορμῆς, ἐξελέσθαι δυναμένης καλῶσεως καὶ πυρός.

Καὶ ἐγὼ ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ περιήγαγον ὑμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, τοῦ κατακληρονομησαί τὴν γῆν τῶν Ἀμορραίων.

ΚΑ'. Ἐρμηνεύει σαφῶς ὅπερ ἔφη, καὶ ἀνόπιν ὡσπερ ὁ λόγος ἰὼν, τὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὡς βραχέσι καταδηλοῖ. Δουλείας μὲν γὰρ ἐξεῖλον, φησὶ, καὶ τῆς τῶν Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἀπήλλαξε. Ἐθρεψα δὲ κατὰ τὴν ἐρημον, καθιελὶς μὲν ἀνωθεν τὸ μάννα αὐτοῖς, πηγὰς δὲ ὑδάτων θεοπροπῶς ἀνιελίς, καὶ ἐξ ἀκροτόμου πέτρας ἀδοκίτων ναμάτων ἐκδρομὰς δωρούμενος. Καὶ ἦν ὁ πόνος τῆς ὁδοπορίας αὐτοῖς οὐκ ἐπὶ μικροῖς, ἀλλ' ἵνα κληρονομήσειαν τὴν Ἀμορραίων τὴν γῆν, τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην. Οἱ δὲ πρὸς τοῦτο σκαιότητος ὠλισθήκασιν, ὡς μηδὲ εἶδέναι τάχα πῦρ τὴν ἐμὴν περὶ αὐτοὺς ἀγάπησιν, ἢ φιλανθρωπίαν. Μεμνησθαι δὲ οὖν ἀναγκαῖον ἡμᾶς τοὺς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, ὅτι καὶ δουλείας ἀπηλλάγμεθα, καὶ καθάπερ ἐξ Αἰγύπτου μετασχευήκαμεν εἰς τὴν ἐρημον, τουτέστιν, εἰς καθαρῶτά τιν καὶ πλατσίαν ἀληθῶς καὶ ἀσυμμιγῆ τοῦ χείρονος πολιτείας, φημὶ δὴ τὴν εὐαγγελικὴν. Ἄρτων

87 Luc x, 19. 88 Ephes. vi, 12. 89 Exod. xvi, 15.

90 Num. xx, 11. 91 Galat. iii, 26. 92 Joan. vi, 33

πεπλουτήκαμεν τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τὸν ζωὴν δίδοντα τῷ κόσμῳ. Νευρούμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, καὶ πηγὰς ἀκηράτων ὑδάτων ἐσχήκαμεν, τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὰς συγγραφάς· οὕτω γὰρ αὐτὰς καὶ Ἡσαίας ὠνόμαζε λέγων· « Ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. » Ἐκεῖνοι γὰρ πάντως πηγαὶ σωτηρίου, οἱ τὸν σωτήριον ἡμῶν καὶ ζωοποιὸν ἀνιέντες λόγον, καὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον εὐαγγελιζόμενοι, καὶ μυσταγωγοῦντες τὴν ὑπ' οὐρανόν.

Καὶ ἔλαβον ἐκ τῶν υἱῶν ὑμῶν εἰς προφήτας, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν. Μὴ οὖν ἔστι ταῦτα, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. Καὶ ἐποτίξτε τοὺς ἡγιασμένους οἶνον, καὶ τοῖς προφήταις ἐπιτέλλεσθε, λέγοντες· Οὐ μὴ προφητεύσητε.

ΚΒ'. Μέγα πρὸς ὀνειδισμὸν καὶ κατάρρησιν ἐπὶ παντὶ κακῷ, τοιοῦτοι πάρα ἀχαριστεῖσθαι παρὰ Θεοῦ, καὶ πάντα ἡμῖν διανεμόντος, τὰ τε εἰς δόξαν καὶ ζωαρχίᾳ. Πᾶσιν μὲν γὰρ ὄντων κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνων, ἀπόλεκτον ἐποίητο μόνον τὸν Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν εὐκλείας ἐκάλεε καὶ ἀνεκόμεζε θεός, ὡς καὶ τῷ τῆς προφητείας ἀξιώματι κατακαλλύνεσθαι τινὰς τοὺς τὸν εὐαγγῆ τε καὶ ἰννομώτατον ἀγαπῶντας βίον, παραλαμβάνεσθαι δὲ καὶ εἰς ἁγιασμὸν τοὺς ἐν ἀβότης νεανίσκους, τουτέστι, τοὺς ἀβροτέρους τὸ φρόνημα, καὶ νοητὴν ἔχοντας εὐρωστίαν. Ἠγιάζοντο γὰρ εἰνες κατὰ νόμον, οἱ ἐπίκλην Ναζαραῖοι, τρέφοντες τρίχα κόμην αὐτῶν τῷ Κυρίῳ· οἶνον καὶ ἐξ αὐτοῦ ἕξος, καὶ σταφυλὴν, καὶ σταφίδας, καὶ γίγαρτον παρατιούμενοι· ἀποφοιτῶντες δὲ λίαν καὶ νεκρῶν σωμάτων. Καὶ βαθεὺς μὲν ὁ λόγος ὁ περὶ τούτων ἐστὶ. Πᾶσιν ἐτίμα θεός καὶ εἰς προφήτας, ὡς ἔφην, καὶ εἰς τὸ ἀγιάζεσθαι τυπικῶς ἀναφέρων τοὺς ἐξ αὐτῶν. Οὐ δὲ καὶ τὴν οὕτω λαμπρὰν τε καὶ ἀξιοπίστον δόξαν ἀποσπουδάζοντες, ἐπότιζον οἶνον τοὺς ἡγιασμένους, τουτέστι, τοὺς εὐχὴν ἔχοντας ἐφ' αὐτοῖς ἁγιασμοῦ. Ἀνέπαιθον γὰρ καὶ αὐτοὺς τὸ ἀγιάζεσθαι καταφρονεῖν, πάντως που λέγοντες οὐδὲν εἶναι παντελῶς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, καὶ ἀνόνητον ἀνθρώποις τὸ ἀγιάζεσθαι θέλειν, καὶ πληροῦν ἐπὶ τούτῳ τὰ νομοσιμμένα. Εἰ γὰρ καὶ ἦν ἐν σκιαῖς ὁ νόμος, ἀλλ' οὐκ ἐστέρητο παντελῶς τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων· ἐναστράπτει γὰρ τοῖς τύποις τῆς εὐσεβείας ἡ μορφωσις. Τὸ δὲ καὶ αὐτοῖς ἁγίοις προφήταις ἐπιτιμᾶν, ἀποσειόμενων ἐστὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, καὶ παιδεύεσθαι μὴ ἀνεχομένων, καὶ ἡγνοηκότων, ὅτι τιτιμῆται, εἴπερ ὄντες ἐξ αὐτῶν παρελήφθησαν εἰς κοινολογίαν τὴν ὡς πρὸς Θεόν. Προσεπερωτᾶ δὲ διὰ μέσου, καὶ φησι· « Μὴ οὐκ ἔστι ταῦτα, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. » Ἄρα, φησι, καὶ τῶν οὕτως ἐναργῶν πράξεων καθοριεῖτε τὸ ψεῦδος; Ἄρα μαρτύρων δεήσει καὶ πρὸς τὸ ἐλέγγειν ὑμᾶς, καὶ τὰ οὕτως ἐμφανῆ πυκοφαντεῖν ἡρημένους; Χρὴ τοιγαροῦν ἀγιάζεσθαι, καὶ λογισμῷ πεπηγῶτι προσεδρεύειν Θεῷ, τὰς τῶν πονηρῶν οὐ προσοιμένων γνῶμας. « Φθεῖρουσι γὰρ ἡθὴ χρηστὰ ὀμιλίαι κακαί, » καὶ ἀποφέρουσιν ἀγαθμοῦ καὶ ἀπάσης ἐπεικείας, τῶν φιληδόκων οἱ λό-

Christo, et fontes aquarum incorruptibilium acquisivimus, scripta sanctorum apostolorum. Sic enim et Isaias eos nominat dicens : « Haurite aquas cum lætitia de fontibus salvationis ⁶⁵. » Vere enim illi fontes sunt salvationis, qui nobis salvatorem et vivificum sermonem emittunt, et Christi mysterium annuntiant, et terrarum orbem cœlestibus mysteriis initiant.

Vers. 11, 12. *Et accepi de filiis vestris in prophetas, et de juvenibus vestris in sanctificationem. Nunquid non sunt hæc, filii Israel? dicit Dominus. Et vos potabatis sanctificatos 272 meos vino, et prophetis mandabatis, dicentes : Non prophetabitis.*

XXII. Ad exprobrationem et accusationem in quovis crimine magnum est, a Deo ingratitude quodammodo reprehendi, a quo omnia donata sunt quæque ad gloriam, quæque ad vitam sustentandam spectant. Nam cum multæ essent per orbem gentes, solum Israel sibi delegit, tantoque splendore cumulavit, ut et prophetica dignitate quosdam cohonestaret, qui vitæ sanctimoniam sacrarumque legum perfectam observationem diligerent, et ad sanctificationem juvenes eorum assumeret, hoc est, prudentia eminentiores et intellectuali robore præditos. Sanctificabantur enim quidam secundum legem, qui Nazaræi cognominabantur ⁶⁶, offerentes comam Deo, vinum, et ex eo acetum, uvam, et uvam passam, et acinum aversantes, et a mortuorum corporibus longius refugientes. Denique multa super his dicuntur. Veruntamen honorabat eos Deus, et in prophetas, ut dixi, et ad sanctificationem typice ex iis nonnullos evehebat. Astilli, tam magnificam et plenam auctoritatis dignitatem asperrantes, sanctificatos, id est, votum sanctificationis super se habentes, vino potabant. Persuadebant enim et illis, ut sanctificari contemnerent, dicentes, utique Dei legem nihil esse præsumptum, et sanctificari velle et ob id lege sancita implere, nihil prodesse hominibus. Nam etsi lex in umbra erat, plane tamen veritatis dogmata continebat. Fulget enim in typis illis pietatis imago. Ipsos quoque sanctos prophetas objurgare, est divinam legem repellere atque institui nolle, et nescire se honorari; siquidem cum de ipsis eassent, assumpti sunt, qui cum Deo quodammodo sermones miscerent. Interrogat insuper in medio, et ait : « Nunquid non ita est, filii Israel? dicit Dominus. » An, inquit, res tam manifestas mendacii arguetis? an testibus opus erit Deo ad vos refellendos, qui etiam adeo aperta calumniari velitis? Sanctificari itaque oportet, et constanti animo adhærere Deo, improborumque consilia repudiare. « Corruptunt enim bonos mores colloquia prava ⁶⁷, » et voluptuariorum sermones a sanctificatione et omni bonitate avocant. Nos potius Deo digna loquentium vocibus addicti erimus, quibus et ipse Salvator testimonium

⁶⁵ Isa. xii, 3. ⁶⁶ Num. vi, 21. ⁶⁷ I Cor. xv, 33.

his verbis perhibuit : « Non estis vos qui loquimini, sed Spiritus Patris **273** vestri, qui loquitur in vobis ⁹⁶. »

Vers. 13. *Propterea ecce ego devolvo subter vos, sicut devolvitur currus plenus stipula.*

XXIII. Plaustris agrorum fructus, et quæ aream complent, transvehere mos fuit veteribus, qui mos usque hodie in Oriente et Occidente viget. Volvuntur autem circum axes rotæ, lignis gravi et ingratis sono stridentibus, prope occlamantibus, quæ illis imposita sunt oneribus. Ero igitur ipse quoque, inquit universorum Dominus, ut quod volvit in curru, id est, axis. Ille enim, ut dixi, sibi rotas infixas et aptatas habens simul circumvolvit. Clamabo vero quasi qui onus grave peccatorum, ab impiis acervatorum amplius sustinere nequeam. Rejecerunt enim legem Domini, et mandata ejus non custodierunt; sed seduxerunt eos vana eorum, quæ fecerunt patres eorum. Obliti sunt autem mei, qui eduxi eos de Ægypto, qui abstuli Amorrhæum a facie eorum, qui assumpsi de filiis eorum in prophetas et de juvenibus eorum in sanctificationem. Et ego quidem eos honoravi; illi vero eo insipientiæ devenerunt, ut vestimenta sua ligantes funibus, velamina facerent adharerentia altari, et vinum ex calumniis biberent in domo Dei ipsorum, et vino potarent sanctificatos, mandarentque prophetis et dicerent: Ne prophetetis. Talibus igitur impietatibus vestris propemodum oneratus, ut axis in plaustro, quod stipularum manipulis plenum est, clamorem edam multo maximum. Quod hinc detrimentum eis eventurum, aut quæ mala eos invasura sint, mox sequentibus declarat. **ἄξων ἐπὶ τὴν ἄμαξαν, ἣ καλάμησ ἐστὶ καὶ δραγματῶν ἐμπλεως, πλείστην ὄσσην ποιήσομαι τὴν καταδοῆν. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν ἐσόμενον βλάβος, ἢ ποῖα πάλιν αὐτοῖς συμβήσεται πάθη, διατρανοὶ μὲν ἐδῆς ἐν τοῖς ἐπεξῆς.**

Verumtamen et illud dicendum est necessario, vere ante omnia horrendum esse, Deum irritare, et eo usque in improbitatem abire deinceps præcipitem, ut peccata nostra tolerare amplius non possit, tametsi natura sua bonus, clemens et multo mansuetissimus sit. Ab eo igitur offendendo modis omnibus cavendum est. Quod si quidpiam humanum pati contigerit, officii est, non videri ad patientiam segnes, nec sinere peccata peccatis cumulari; quin potius sancta quadam vigilantia ea cohibere, et ægrotantem animum **274** ad meliora appellere. Sic enim Deus patienter nos sustinebit, et quoniam benignus est, misericordiam tribuet.

Vers. 14-16. *Et peribit fuga a cursore, et fortis non obtinebit fortitudinem suam, et puginator non salvabit animam suam, et sagittator non subsistet, et velox pedibus suis non salvabitur, neque eques salvabit animam suam. Et inveniet animam suam in potentatibus. Nudus persequetur in diebus illis, dicit Dominus.*

Matth. x, 20

γοι. Οὐκοῦν προχειρόμεθα μᾶλλον ἡμεῖς ταῖς τῶν θεηγόρων φωναῖς, οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐπεμαρτύρησε, λέγων· « Ὅχι ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. »

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ κυλλῶ δροκάτω ὑμῶν, ὅτι τρόπον κυλλεῖται ἄμαξα ἢ γέμουσα καλάμησ.

ΚΓ'. Ἀμάξαισ τὰ ἐξ ἀγρῶν, καὶ ὅσα πληροὶ τὴν ἄλω, μετακομίζειν ἔθος τοῖς ἀρχαιοτέροις· σώζεται δὲ καὶ εἰς δεῦρο τὸ χρῆμα παρὰ τε τοῖς τὴν Ἐβραὶν καὶ τὴν Ἑσπερίον οἰκοῦσι γῆν. Κυλλόνται δὲ ὁμοῦ τοῖς ἄξωσιν οἱ τροχοί, βαρὺ τι καὶ δυσηχὲς ἀποτριζόντων τῶν ξύλων, καὶ μονονουχὶ κατακεκραγῶτων ἐπικειμένων αὐτοῖς φορτίων. Ἔσομαι τοίνυν καὶ αὐτὸς ἐγὼ, φησὶν ὁ πάντων Δεσπότης, ὡς τὸ κυλλὸν ἐπὶ τὴν ἄμαξαν, τουτέστιν, ὁ ἄξων· αὐτὸς γὰρ, ὡς ἐφη, ἐαυτῷ συγκυλλεῖ τοὺς τροχοὺς, ἐμπεπηγῶτασ τε καὶ ἐνηρροσμένους ἔχων. Κατακεκράξομαι δὲ ὡσπερ τῶν ἠσθενηκότων, οὐκ ἔτι φέρειν δυνάμενος τῶν πλημμελημάτων τὸ δυσαχθὲς. Ἀπώσαντο γὰρ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ οὐκ ἐφυλάξαντο· ἀλλ' ἐπλάνησε μὲν αὐτοὺς τὰ μάταια αὐτῶν, ἀ ἐποίησαν οἱ πατέρες αὐτῶν, ἐπελάθοντο δὲ μου τοῦ ἐξαγαγόντος ἐξ Αἰγύπτου, τοῦ ἐξάραντος τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐτῶν, τοῦ λαβόντος ἐκ τῶν υἱῶν αὐτῶν εἰς προφήτασ, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων αὐτῶν εἰς ἁγιασμόν. Ἄλλὰ τσιτμήκα μὲν ἐγὼ, καθίσκοντο δὲ δυσθούλασ εἰς τοῦτο αὐτοί, ὡς τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἑσμεύοντες σχοινοῖσ, παραπετάσματα ποιεῖν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ οἶνον ἐκ συκοραυτιῶν πίνειν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ ποτίζειν μὲν οἶνον τοὺς ἁγιασμένους, ἐντέλλεσθαι δὲ τοῖς προφήταισ, καὶ λέγειν· Ὁὐ μὴ προφητεύσητε. Ταῖσ οὖν τοιαύταισ ὑμῶν ἀσεβείαισ μονονουχὶ καταπεφορτισμένοι, ὡς

Πλὴν ἐκεῖνο εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὅτι πάνδεινον ἀληθῶσ τὸ παροξύνειν Θεόν, καὶ εἰς τοῦτο φανολότητοσ κατολισθησῆσαι λοιπόν, ὡσ ἀφόρητον αὐτῷ γενέσθαι τὴν παρ' ἡμῶν ἁμαρτίαν, καίτοι χρηστῷ τε καὶ ἀγαθῷ καὶ ἡμερωτάτῳ λίαν ὑπάρχοντι κατὰ φύσιν. Δεῖ δὲ οὖν παραιτεῖσθαι μὲν ὅτι μάλιστα φιλεῖν τὸ προσκρούειν αὐτῷ. Εἰ δὲ δὴ τι γένοιτο καὶ παθεῖν ἀνθρώπινον, μὴ ὀρᾶσθαι μελλητάσ εἰς μετάνωσιν, μήτε μὴν εἰς αὐξήσιν ἰέναι παραχωρεῖν τοῖσ διεπτιασμένοισ· νήψει δὲ μᾶλλον ἀγιοπρεπεῖ χρωμένους ἀνασειράζειν αὐτά, καὶ μετακομίζειν ἐπειγεσθαι πρὸσ τὸ ἀμεινον ἠβρωσθηκότα τὸν νοῦν. Ἀνεξικακῆσει γὰρ οὕτωσ Θεὸς· καὶ ἐπιτέπερ ἐστὶν ἀγαθὸσ, ἐπιδώσει τὸν ἔλεον.

Καὶ ἀπολείται φυγὴ ἐκ δρομέωσ, καὶ ὁ κραταῖοσ οὐ μὴ κρατήση τῆσ ἰσχύοσ αὐτοῦ, καὶ ὁ μαχητήσ οὐ μὴ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ὁ τοξότησ οὐ μὴ ὑποσση, καὶ ὁ ὀξύσ τοῖσ ποσὶν αὐτοῦ οὐ μὴ διασωθῆ, καὶ ὁ ἰσπεύσ οὐ μὴ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Καὶ εὐρήσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν δυνασταιαῖσ. Ὁ τυμῆδοσ διώδεσται ἐν ταῖσ ἡμέραισ ἐκείναισ, λέγει Κύριοσ.

ΚΑ'. Οὐδὲν ἀνασώσει, φησὶν, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς τοὺς Ἀ προσκεκρούκτας· οὐ ποδῶν ἄξυτης τὸν δρομικώτατον ἀπαλλάξει τῶν κακῶν· οὐ σώματος βώμη τὸν εὐσθενη· οὐκ ἐμπειρία πολεμικῆ τὸν εἰδὸτα τὰ τακτικά, καὶ τὸ τοξεύειν ἄριστα μεμελετηκότα, καὶ ἐπὶ τούτῳ τεθραυμασμένον. Ἀνδνητος δὲ τοῖς χρωμένοις καὶ ἡ τῶν ἵππων ταχύτης, καὶ αὐτὸ δὲ πρὸς τούτῳ τὸ τὴν ἵππόκροτον εἰδέναι μάχην. Ἄλλ' ἕκαστος τούτων εὐρήσει σαφῶς τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἐν δυναστείαις, τουτέστι, καταδυναστευομένην τοῖς δειμασι, καὶ παραγεωροῦσαν ἀμαχίᾳ τοῖς καταδηοῦν ἐθέλουσι τὸ νικᾶν. Ἔσται γὰρ τότε δειλία μὲν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τοσαύτη δὲ δυναστεία τῶν Βαβυλωνίων, ὥστε καὶ διώκειν δύνασθαι τὸν γυμνόν, τουτέστι, κατισχυᾶται τῶν ἐν ὅπλοις, κἂν εἴ τις ἀθώρηκτος τῶν Βαβυλωνίων· καὶ διώκειν δύνασθαι τοὺς ἐν πιντευχίᾳ τὸν ἀοπλόν τε καὶ ἀσκευον. Οὐκοῦν Θεοῦ κατασιόντος εἰς ἀσθένειαν, οὓς ἂν ἔλοιτο κακοῦν, ἐπικουρήσειεν ἂν οὐδέν. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς ἑτεροτρόπως ἡμῖν εἰρημένον· «Ὁὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἵππου θελήσει.» Καὶ πάλιν· «Ψευδῆς ἵππος εἰς σωτηρίαν.» Ἀνόνητα γὰρ τὰ τοιάδε παντελῶς, μὴ συναθλοῦντος Θεοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, ὁ νεῦρα διδοὺς τοῖς ἡσθενηκόσι, καὶ ἀπονευρῶν τοὺς λελυπηκότας· καὶ σὺν αὐτῷ μὲν «Διώξεται εἰς χιλιούς, δύο δὲ αὐ μετακινήσουσι μυριάδας.» Δαπανηθήσεται δὲ πληθὺς πολλῆ καὶ ἀμέτρητος, δύο πού τάχα καὶ τριῶν ἀνθεστηκότων, εἰ μὴ ἐπαμύνη Θεός.

TOMOS ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, ὃν ἐλάλησε Κύριος ἐφ' ὑμᾶς, οἰκος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ κατὰ πάσης φυλῆς ἧς ἀνήγαγεν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, λέγων· Πλήν ὑμᾶς ἔγγων ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ' ὑμᾶς πάσας τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν.

ΚΕ'. Κατὰ παντὸς ἂν νοοῖτο Ἰσραὴλ γεγονὸς ὁ λόγος, οὐκ ἀνὰ μέρος ἐτιθεμένου τοῦ Ἰούδα, καὶ τοῦ Ἐφραΐμ, ἀλλ' εἰς ἐν ὥσπερ συνεληγμένου τοῦ παντὸς γένους. Ἀνεκομίσθη γὰρ ἐξ Αἰγύπτου πᾶσα φυλὴ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Οὐδενὸς οὖν ἐξω τεθέντος, ἀκούσαι προστέταχε τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τίνα δὲ ἦν καὶ τάδε; Μυρίαί μὲν γὰρ εἰσιν ὄσαι, φησὶν, ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν πόλεις τε καὶ χῶραι, καὶ ἀριθμοῦ κρείττους οἱ ἐν αὐταῖς· ἀλλ' ὑμᾶς ἐκ πάντων τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἀπολέκτους ἐποιησάμην, ἔμαυτὸν ἐναργῆ τε κατέστησα διὰ πολλῶν θαυμάτων, ἐξειλόμεν πικρᾶς καὶ ἀφορήτου δουλείας. Ζηλωτοῦς ἀπέφηνα καὶ τρισμακαρίους· πεπαιδαγωγῆκα νόμῳ πρὸς τὸ ἀρέσκον ἐμοί, ἀνετείχισα ταῖς ἐπικουρίαις, ἰσχυρόμικα δὲ καὶ εἰς γῆν τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγελμένην. Ἐπειδὴ δὲ μόνοι, φησὶν, ἐκ πάντων τῆς οὗτω περιφανοῦς ἡξιωμένοι χάριτος λυποῦντες οὐ κατελήξατε, καὶ προσκεκρούκατε πολυτρόπως, ταύτητοι λοιπὸν τοὺς τῆς ἀπονοίας ὑμᾶς ἐξαικίσω λό-

XXIV. Nihil, inquit, saluti erit in die iræ illis qui peccaverunt. Non celeritas pedum cursorem optimum malis eximet, non vires corporis robustum, non peritia militaris ducem, non summa exercitatio sagittarium præclarum. Equorum velocitas equilibus, et insuper equestrium decursionum notitia nihil proderit; sed unusquisque inveniet cor suum manifeste in potentatibus, hoc est, terroribus potenter oppressum, et devastare se volentibus, citra pugnam concedet victoriam. Timebunt enim tunc Babyloniorum potentia, ut possit etiam nudus persequi, hoc est prævalere armatis, etiamsi ipsorum Babyloniorum quispiam thorace indutus non sit, et insequi possit armis instructum omnibus is qui armis careat et imparatus. Deo igitur in imbecillitatem prosternente, quos affligere voluerit, illis nihil opitulari poterit. Atque istud est, opinor, quod voce Psalmistæ aliis verbis nobis indicatur: «Non in fortitudine equi voluntatem habebit 67.» Et rursum: «Fallax equus ad salvandum 68.» Inutilia enim sunt ista funditus, nisi Deus pugnantes adjuvet. Ipse enim est Dominus virtutum 69, qui infirmis nervos subministrat, et enervat a quibus est offensus. Et illo socio, «Unus fugabit mille, et duo fugabunt decem millia 70,» peribitque multitudo ingens et immensa, a duobus aut tribus fortasse concissa, nisi Deus illam defenderit.

C

TOMUS SECUNDUS.

CAP. III

VERS. 1, 2. Audite verbum hoc quod locutus est Dominus super vos, domus Israel, et contra omnem tribum, quam eduxit de terra Ægypti, dicens: Tantummodo vos cognovi ex omnibus tribubus terræ. Idcirco ulciscar super vos omnia peccata vestra.

275 XXV. Non jam de Juda et Ephraim separatim, sed de universo Israele, et velut tota gente in unum collecta hæc intelligi possunt: omnes siquidem tribus Israelitarum ex Ægypto reductæ sunt. Nemine igitur excluso, quæ dicuntur a Deo, audire jubet. Quæ autem tandem et hæc? Millia multa civitatum et regionum sub sole sunt, et numerus incolarum infinitus. Sed ex omnibus vos Israelitas selegi. Meipsum vobis per complura miracula manifestavi; dira et intoleranda servitute vos liberavi; beatissimos erudivi, ut placeretis mihi; meis auxiliis tanquam muro communiivi; in terram patribus vestris promissam induxi. Quoniam autem soli ex omnibus tam illustribus a me beneficiis dignati, exacerbare et multis modis offendere me non desinitis, idcirco posthac dementia vestram ulciscar. Ultra vos peccare, et impune huc conversos non patiar. Itaque de cætero quicumque Deum contempserit, et Domini

67 Psal. cxlvi, 10. 68 Psal. xxxii, 17. 69 Psal. xliii, 10. 70 Deut. xxxii 30.

sui voluntates aspernatus fuerit, ex iis qui aut ipsum cognoverunt, aut ab eo per inhabitationem spiritualem cogniti sunt, perniciem et interitum sibi inde comparabit. Quamobrem sapientissimus Paulus vocatis ex gentibus per fidem, deinde ignavia quamquam laborantibus, et velut retrorsum abire parantibus, scribit in hæc verba : « Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis ⁷¹? » Norat enim eos etiam ante fidem Opifex, qui nihil penitus ignorat. Verum in his, ut dixi, fortassis cognitio spiritualem familiaritatem percommode significat.

ἀγνοεῖ γὰρ ὅλων τῶν ὄντων οὐδὲν, ἀλλ' ἐν τούτοις, πνευματικὴν οικειότητα.

VERS. 3. Si ambulabunt duo in idipsum omnino, B si non noverint inter se?

XXVI. Reconditum est ænigma, obscurus sermo. Veruntamen enucleabimus ut poterimus. Reprehenderat igitur Israëlitas, quoniam prophetis mandarant dixerantque : Ne prophetetis. Qua porro de causa loqui sanctos improvide vetuerint, dicamus oportet. Quia enim tristitia illis ab irato Deo eventura, et ea, per quæ peccatores vitæ studia in melius mutare consentaneum erat, denuntiabant, eventum prædictorum timentes, ut est verisimile, obniti illis, et reluctari contendebant, 276 qui animos vulgi ad illicita inducere consueverunt : quique cum subjectos seducerent, prophetas reprehendebant, errantes quasi recta via gradientes commendabant. Proinde ore Isaïæ Deus : « Popule meus, inquit, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant ⁷². » Increpabat autem et Amasias sacerdos Bethel Amos prophetam, cum diceret : « Qui vides, gradere, fuge in terram Juda, et illuc descende, et prophetabis ibi, in Bethel autem non adjicies ultra ut propheta ⁷³. » Qui autem prophetis ex multo stupore et magna perversitate morum sese opponebant, elevabant rem, flingentes, et illud dicentes : « Non misit te Dominus ⁷⁴. » Castigat igitur eos, quoniam prophetas ab eo missos, non desuper et a Deo apportare sermones dicebant, sed eos a se potius conflictos effutire, et a mente universorum Domini abhorrentia proloqui existimabant. Idcirco ait : O imprudentes et stolidi, num qui de vobis instituent amicitiam et eandem vitæ viam ambulabunt, si inter se non noverint, hoc est, si morum similitudinem voluntatumque consensionem non animadverterint? Omne enim animal simile diligit, et ad similem sibi homo se applicabit. Si ita est, ut est, quo pacto prophetas veluti amicitia et dilectione mea dignatus essem sanctus ego, si ipsi sancti non fuissent? Quomodo igitur persequimini sanctos, quibus et sermones meos concedidi, quos ut bonos recepi, nimirum eandem veluti voluntatum viam mecum ingredientes? Quod enim mihi, nihil illis placitum erit. Quare prophetas increpare,

Α γους. Οὐκ ἀνέξομαι πλημμελούντων ἐτι, καὶ ἀνεπίμητον ἔχόντων τὴν εἰς τοῦτο τροπήν. Οὐκοῦν ἀέθρου πρόξενον παντὶ τῷ λοιπῶν τὸ καταφρονῆσαι Θεοῦ, καὶ δεσποτικῶν ἀλογῆσαι θελημάτων ταῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτῶν, ἢ ἐγνωσμένοις παρ' αὐτοῦ κατὰ γε τὸν τῆς πνευματικῆς οικειώσεως τρόπον. Καὶ γοῦν ὁ σοφώτατος Παῦλος τοῖς ἐξ ἔθνῶν κακῶς κλημένους διὰ τῆς πίστεως, εἶτα νοσοῦσι τὴ ἀναλκι, καὶ ἀνόπιν ὡσπερ ἰέναι προτεθυμημένοις ἐπιστέλλει λέγων· « Νῦν δὲ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἀνωθεν δουλεύειν θέλετε ; » Ἡμεῖς μὲν γὰρ αὐτοὺς καὶ πρὸ τῆς πίστεως ὁ Δι. μουργός· ὡς ἔφην, ὑποσημήνειεν ἂν ἢ γνώσις εὐ μάλα τὴν

B El poréssονται δύο ἐπιτοαυτὸ καθόλου, ἐὰν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτοὺς ;

ΚΓ'. Βαθὺ μὲν τὸ ἀνιγμα, καὶ ἀμυδρὸς ὁ λόγος. Πλὴν ἐροῦμεν ὡς ἐνι. Κατητιέτω τοῖνον τὸν Ἰσραὴλ, ὅτι τοῖς προφήταις ἐνετέλλετο, λέγοντες· Οὐ μὴ προφητεύσητε. Καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν ἐπετίμων ἀφυλάκτως ταῖς τῶν ἀγίων φωναῖς, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπήγγελλ[ισ]εν τὰ ἐξ ὀργῆς ἐσόμμενα σκυθρωπὰ, καὶ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἑαυτῶν ἀμείνους ἔσεσθαι τοὺς ἡμαρτηκότας, δεδιότες που τάχα τῶν λαληθέντων τὴν ἐκδασιν, ἐμελέτων τὴν ἀντίστασιν, καὶ ἀντέπραττον αὐτοῖς οἱ τῶν ἀγελαιῶν τὸν νόον, ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν, ἀποκομίζειν εὐθόστες, καὶ πλεονῶντες τοὺς ὑπεκωμίζετο. Ἐπετίμων μὲν, τοῖς προφήταις, ἀπεδέχοντο δὲ τοὺς πικτανημένους, ὡς τὴν εὐθεῖαν ἰόντας τρίβον. Τοιγάρτοι φησὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου Θεός· « Λαὸς μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς, κλωνῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταρασσουσιν. » Ἐπετίμα δὲ καὶ Ἄμασίας ὁ ἱερεὺς Βαιθὴλ Ἄμωσ τῷ προφήτῃ, λέγων· « Ὁ ὄρων, βάδιζε, ἐκχώρησον εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίου, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις, εἰς δὲ Βαιθὴλ οὐκ ἐτι μὴ προσθῆς τοῦ προφητεύσαι. » Οἱ δὲ γε τοῖς προφήταις ἀνθεστηκότες, ἐκ πολλῆς ἀγαν σκαίτητος καὶ δυστροπίας δεινῆς· ἐλαφρὸν ὑπεπλάττοντο τὴν ἀντίστασιν, ἐκεῖνο λέγοντες· « Οὐκ ἀπέσταλκέ σε Κύριος. » Καταιτιάται τοῖνον αὐτοῦ, ὅτι τοὺς παρ' αὐτοῦ προφήτας οὐ τοὺς ἀνωθεν ἐφασκον καὶ παρὰ Θεοῦ διακομίζειν λόγους· φησὶ δὲ μᾶλλον ἀπὸ τῆς σφῶν ἐρεῦγεσθαι γνώμης, ἑτερά τε παρὰ τὰ δοκοῦντα λαλεῖν τῷ τῶν ὄλων Δεσπότη. Ταῦτητοι φησιν· Ὡ ἀσύνητοι καὶ παράφρονες, ἄρὰ τινες ἐξ ὑμῶν γενήσανται φίλοι, καὶ τὴν αὐτὴν βαδιούνται τοῦ βίου τρίβον, οὐκ ἐγνωκότες ἑαυτοῦς, ἤγουν ἀλλήλους, τουτέστιν, εἰ μὴ ἀλλήλους θεθέανται ἰσοτρόπους τε καὶ ὁμογνώμονας ; Πᾶν γὰρ ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ὁμοιον αὐτοῦ, καὶ τῷ ὁμοίῳ αὐτοῦ προσκολληθήσεται ἀντίρ. Καὶ εἰ τοῦτο ἐστιν ἀληθές, πῶς ἂν ἐδεξάμην τοὺς προφήτας οἰονεῖ πως εἰς φίλαν καὶ ἀγάπησιν, ἅγιος ὢν αὐτῶν, εἰ μὴ καὶ αὐτοὶ γεγόνασιν ἅγιοι ; Πῶς οὖν δώκετε τοὺς ἅγιους, οἷς καὶ τοὺς ἐμοὺς τεθάρρηκα λόγους, οὓς προσηκάμην ὡς ἀγαθοὺς, οἰονεῖ τὴν αὐτὴν ἐμὴν

⁷¹ Galat. iv, 9. ⁷² Isa. liii, 12. ⁷³ Amos vii, 12, 13. ⁷⁴ Jeremi. xl, 11, 2.

βαδίζοντας τῶν θελημάτων ὁδόν; Ὁ γὰρ ἂν βουλοί-
μην ἐγώ, τοῦτο καὶ αὐτῶν ἔσται θέλημα. Οὐκοῦν τὸ
προφήταις ἐπιτιμᾶν, οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, ἢ κατ' ἐμοῦ
λοιπὸν ποιῆσθαι τὴν ἐπίπληξιν. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ
Σωτὴρ τοῖς ἁγίοις φησὶ μαθηταῖς· « Ὁ δεχόμενος
ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ μὴ δεχόμενος, οὐ δέχε-
ται τὸν ἀποστείλαντά με. » Προσέτατε δὲ τοῖς ἐξ-
ωθουμένοις καὶ αὐτὸν ἀπομάττεσθαι τὸν κοινοῦ τῶν
ποδῶν, εἰπὼν, ὅτι ἀνεκτότερον ἔσται γῆ Σοδόμων,
ἢ τῇ πόλει ἐκεῖνη. Προσέσθαι δὴ οὖν ἀναγκαῖον
τοῖς τὰ Θεοῦ πρεσβεύοντας, καὶ τὰ αὐτῶ δοκούντα
διαπορήμεύοντας εἰς ἡμᾶς· ὁποῖός τις ἦν Παῦλος,
λέγων· « Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ
καταλλάγητε τῷ Θεῷ. »

Β *El ἐρεύξεται λέων ἐκ τοῦ δρυμοῦ αὐτοῦ, θήραν οὐκ ἔχων; El δώσει σκύμος φωνὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ καθόλου, ἐὰν μὴ ἀρπάσῃ τι;*

ΚΖ. Οἱ τὰ τῶν θηρίων πολυπραγμονοῦντες ἔθῃ,
φασὶ τὸν λέοντα τροφῆς ἐν ἐνδείᾳ γεγονότα περι-
φοιτᾶν εὐσθενῶς ὄρη τε καὶ νάπας καὶ δρυμούς τῆδε
κάκαϊσε τὸν ὀφθαλμὸν περιστρέφοντα, καὶ τι τῶν ἐν
ὕλαις βοσκομένων λαθεῖν. Ἐπειδὴν δὲ θεάσθηται τι
τῶν ἐπιτηδείων εἰς τροφήν, εἶτα γένηται πλησίον,
δεινόν τι καὶ δυσχερὲς βρυχώμενον ποιῆσθαι τὴν ἐφο-
δον. Εἰ δὲ δὴ ἀποκομίζοιτο τοῖς σκύμοις τὰ εἰς τρο-
φήν, εἶτα γένοιτο τῆς μάνδρας ἐγγύς, ἀναθρώσκουσι
κάκαϊνοι, καὶ σὺν βοῆ λαθόντες σπαράττουσι. Τί τοί-
νυν, φησὶν, αἰτιάσθε Θεὸν, ὅτι πρὸ τῆς τῶν δεινῶν
ἐφόδου ποιεῖται τὴν ἀπειλήν; Τί δὲ καὶ αὐτοῖς ἐπι-
τρίζετε τοῖς προφήταις, ὅτι καὶ αὐτοὶ τῆς ὑμετέρας
ἀσεβείας κατακεκράγασι; Ἐγὼ μὲν γὰρ εἰκοι-
λέοντι, φησὶ, τῷ πρὸς θήρας εἰωθότι βοᾶν, μονο-
ουχὶ καὶ προαπειλοῦντι τὴν ἐφοδὸν· σκύμοι δὲ ὡσπερ
οἱ ἐμοὶ εἰσιν, οἱ πᾶν τὸ ἐμὸν ἔθος ἀπομιμούμενοι·
κατακεκράγασι γὰρ, ὡς ἔφη, τῶν δυσσεβεῖν εἰωθό-
των. Ἄλλ' ὡσπερ τοῖς ἐν βρεσὶ ζώοις οὐκ ἀκερῆς
παντελῶς ἢ προαναφώνησις τοῦ θηρός, κατασοδοῦσα
πρὸς φυγὴν πρὶν ἀλώναί τιχόν, οὕτω καὶ τοῖς ἀμαρ-
τάνουσι χρησιμωτάτη λαὸν ἢ πρὸ τῶν δεινῶν ἀπειλή
τε καὶ προαγόρευσις, μεθίστωσα πρὸς μεταγνώσιν,
καὶ ἀποφυγὴν τῶν ἡμαρτημένων. Λέοντι δὴ οὖν
ἐαυτὸν παρείκαζέι Θεός, οὐ πρότερον ἐπιθρώσκοντι,
καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς ἐπάγοντί τισιν, εἰ μὴ προαναφαίνοι
τὴν ἀπειλήν, ἵνα μετανοοῦντες σώζονται, πρὸ τῆς
δεινῶν ἐφόδου φάρμακον ὡσπερ εἰς σωτηρίαν δεχό-
μενοι τῶν ἐσομένων τὴν προαγόρευσιν.

*El κέσεται δρυεὺς ἐπὶ τὴν γῆν ἀνευ ἰξευτοῦ;
El σταθήσεται παγὶς ἐπὶ τῆς γῆς ἀνευ τοῦ σὺλ-
λαθεῖν τι;*

ΚΗ. Πεπóληται μὲν ὡς ἐξ ὁμοιώσεως καὶ νῦν ὁ
λόγος. Ἰξευταὶ μὲν γὰρ τὰ ἐν φωτοῖς ἰζήσαντα τῶν
στρουθίων εὐτεχνέστατα καταφέρουσι. Παγίσι δὲ οὖν
συνθελῶσι τινες τὸ ἀλισχόμενον. Ἔοικε δὲ ὁ λόγος
αἰνίττεσθαι νυνὶ διὰ τῶν στρουθίων μὲν τοὺς ὑψηλὰ
φρονεῖν εἰωθότας, τοὺς ἀλαζόνας τὸν νοῦν, καὶ με-
τεώρους τὰς φρένας, καὶ τὸ τυναπάγεσθαι τοῖς τα-

A sequitur ut aliud nihil sit, quam me ipsum in repre-
hensione ponere. Tale quiddam et Salvator discipulis
sanctis ait : « Qui vos recipit, me recipit; qui
non recipit vos, non recipit eum qui me misit ⁷⁶. »
Jussit præterea, dum pellerentur, etiam ipsum pul-
verem pedum excutere, addens, « tolerabilius fore
terræ Sodomorum in die judicii, quam civitati illi ⁷⁶. »
A Deo igitur legatos, et ejus placita ad nos afferentes
admittamus oportet. Qualis erat Paulus, cujus illa
vox : « Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo
per nos exhortante. Obsecramus pro Christo, recon-
ciliamini Deo ⁷⁷. »

VERS. 4. *Si rugiet leo de saltu suo, prædam non
habens? Si dabit catulus vocem suam ex cubili suo
omniño, nisi rapuerit aliquid?*

277 XXVII. Qui naturas ferarum exquisitius
pervestigant, narrant leonem esurientem montes,
saltus et nemora contentius pervagari, huc illuc
oculos circumferre, et quidpiam ibidem pascentium
rapere. Ubi autem aliquid sibi ad esum idoneum
conspexerit, propiorem factum horribiliter et
absone rugiendo prædam invadere. Quod si catulis
escam apportans lustrum attigerit, exsilire illos et
cum clamore prædam apprehensam dilaniare. Quid
ergo, inquit, Deum calumniamini, cum ante adven-
tum calamitatum comminatur? Quid super prophe-
tis ejus fremitis, cum et ipsi super vestra impietate
clamorem edunt? Ego enim leonem imitor, inquit,
qui contra bestias clamare consuevit, et propemo-
dum minari prius se impressionem facturum; catuli
autem quodammodo mei sunt, qui omnes mores
meos referunt. Clamant enim, ut dixi, adversum
eos quibus impie agere in consuetudine est. Sed
quemadmodum feris montanis belluæ hujus præ-
missus clamor non est incommodus plane, quippe
ad fugam eas impellens antequam forte capiantur;
ita quoque peccantibus ante cladem, et pœnas cou-
minatio, et prædictio, qua commoti ad pœnitentiam
et fugam peccatorum se dent, longe est utilis-
sima. Cum leone itaque Deus se comparat, non
prius insiliente, et ex ira prædam devorante, nisi
minas præmiserit, ut pœnitentes ante malorum ad-
ventum salventur, quasi pharmacum salutare futu-
rorum vaticinium suscipientes.

VERS. 5. *Si cadet avis in terram absque aucupe?
Si statuatur laqueus in terra sine eo quod apprehendat aliquid?*

XXVIII. Etiam nunc similitudine quadam sermo
constat. Aucupes enim passerculos arboribus insi-
dentes miro artificio dejiciunt. Quidam tendiculis
captos elidunt. Videntur verba hæc sub involucrio
quodam indicare passerulorum nomine eos, qui
solent altum sapere ⁷⁶, arrogantes animis, et elatos
corde, humilibus consentire non sustinentes; per

⁷⁶ Matth. x, 40. ⁷⁷ ibid 15. ⁷⁸ II Cor. v, 20. ⁷⁹ Rom. xii, 3.

tendiculis autem captos terrenorum amantes, sola-
que carnalia et saginantia consecrantes. Aucupi au-
tem et laqueo' rursus se assimilant Deus, superbos
ad terram deturbans, et quasi confringens, et ad
supplicium captans, qui terrena tantum sapiunt.
Erant enim Israelitæ arrogantes, et Dei contem-
ptores, prophetasque aspernabantur, et legem in
postremis habebant. **278** Erant præterea munda-
nis involuti negotiis, et tantummodo fluxa et caduca
persequerentur, quorum absurdis cupiditatibus vic-
ti, a Dei verbo refugiebant, et ad virtutem invi-
tantibus repugnabant. Dicebant enim prophetis:
Loquimini alia, et errorem, seu imposturam nobis
aliam annuntiate. Si igitur ego sum, inquit, qui
instar aucupis superbos dejicio, et velut laqueo captos
suffocare solitus sum, qui more vulpium aut mur-
rium negotiis mundanis tenaciter inhærebant, quid
frustra sanctos persequimini, quia tantum sermones
meos ad vos perferunt, cum ego nihilominus iræ
meæ in impios conceptæ satisfaciām?

VERS. 6. Si clamabit tuba in civitate, et populus
non exspavescet? Si erit malum in civitate, quod
Dominus non fecit?

XXIX. Ego quidem, inquit, pro ira mea malis
vos mactio; prophetæ autem utiles sunt, et subser-
viunt ad verba tantum. Deferunt enim ad vos, quæ
ipsis per Spiritum mando. Sed negligitis forsitan, et
verberibus eos dire accipitis, propter sermonem
nonnunquam duntaxat, quem aliquando edunt.
Quid vero tandem, dic mihi, his perfecistis? Quis
timor vos cepit? aut quam mutationem ad meliora
instituitis? In civitate quidem si resonuerit tuba,
bellum ab hostibus motum et armatorum adventum
denuntiaverit, quis adeo omnem doloris sensum ami-
sit, ut non incredibile futurorum malorum metum
concipiat? Meæ autem tubæ futura præcinere nun-
quam desinunt, et vos tamen nihil inde emolue-
menti percipitis. Cumque intelligatis vos ab hosti-
bus devastatum iri, contra hujuscemodi terrores
efferrimini vehementer, ut fortassis etiam denuntia-
tionem, ceu rem vanam irrideatis; quin et illud
usitatum, et vecordibus consuetum acclametis: D
« Visio quam hic videt, post dies multos eveniet,
si eveniet, et in tempora longa iste vaticina-
tur⁷⁹. » Quid igitur onerosos ducitis veluti buccin-
nis canentes, si verba eorum pro nihilo putatis?
Sed fortasse illud respondebitis, non mediocriter
rerum eventu vos contristari. An igitur « Malum
erit forte in civitate, quod Dominus non fecit? »
Perinde ac si dicat: Num quisquam hominum ad
civitatem aut morbis, aut obsidionibus, aut frugum
corruptionibus, aut alio simili modo vexandam
sufficiat? Quod si hominum nullus ista fecerit,
potiusque in potestate et potentia Dei posita sunt,

⁷⁹ Ezech. xii, 27.

πεινοῖς οὐκ ἀνεχομένους· διὰ δὲ τῶν ἐν παγίῃσι
ἀλισκομένων τῶν ἐπιγίαινον τούτους ἐραστάς, καὶ μόνα
ζητοῦντας τὰ σαρκικά, καὶ καταπαίοντα. Ἰξευ-
τῆ δὲ, καὶ παγίδι πάλιν ἑαυτὸν παρεικάζει Θεός, κατα-
κομίζοντι μὲν εἰς γῆν τοὺς ὑπερηφάνους, συνθλωντι
δὲ ὡσπερ, καὶ ἀγρευόντι πρὸς τιμωρίαν τοὺς μόνα
φρονούντας τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλαζόνες δὲ ἦσαν οἱ
ἐξ Ἰσραὴλ, καταφρονούντες Θεοῦ, καὶ προση-
τασ παρατιθέμενοι, καὶ ἀτιμάζοντες νόμον. Ἦσαν δὲ
οὐδὲν ἤττον καὶ γλίσχροι λίαν περὶ τὰ ἐν κόσμῳ
πρακτέα, καὶ μόνα ζητοῦντες τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡν
ταῖς ἐκτόποις ἐπιθυμίαις ἠτιώμενοι, τὸν τοῦ Θεοῦ
λόγον οὐ προσέειπον, ἀντέπραττον δὲ τοῖς καλοῦσιν
εἰς ἀρετὴν. Ἐφασκον γάρ τοις προφήταις· Ἄλλε
ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγέλλετε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν.
Ἐπερ οὖν ἐγὼ εἶμι, φησὶν, ὁ ἐν Ἰξευτοῦ τρόπῳ κα-
ταφέρων τοὺς ὑπερηφάνους, καὶ ὡς ἐν τάξει παγίδος
συνθλῶν εἰσθῶς τὸν ἀλώπεκος δίχην, ἡ μὲν γλίσ-
σχος ἔχοντα πρὸς τὰ ἐν κόσμῳ πρακτέα, τί μά-
την διώκετε τοὺς ἀγίους, οἱ μόνους εἰς ὑμᾶς δια-
κομίζουσι λόγους, ἐμοῦ πληροῦντος τὰ ἐξ ὀργῆς
τοῖς δυσσεβέσιν ἀπεβρίμμένης;

Εἰ φωνήσει σάλπιγξ ἐν πόλει, καὶ λαὸς οὐ
προσητάσεται; Εἰ ἔσται κακία ἐν πόλει, ἢν Κύριος
οὐκ ἐποίησεν;

Ἐγὼ μὲν, φησὶν, ἐπάγω τὰ ἐξ ὀργῆς, χρήσιμοι
δὲ, καὶ μεστῆται πρὸς μόνους εἰσὶν οἱ προφήται
λόγους. Διαπορθμεύουσι γὰρ εἰς ὑμᾶς ἄπερ ἂν αὐτοῖς
ἐντέλλομαι διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἄλλ' ὀλιγωρεῖτε
τάχα που, καὶ ἀλλοιάτε σφόδρα, καὶ πρὸς μόνους
τοὺς παρ' αὐτῶν ἐσθ' ὅτε λόγους. Τί γὰρ ὄλωσ, εἰπέ
μοι, διὰ τούτων ὠφέλησθε; Ποῖος ὑμᾶς εἰσέδω φόβος;
Ἦ τίνα μεταβολὴν ἐσχήκατε πρὸς τὸ ἀμεινον; Ἐν
πόλει μὲν γὰρ εἰ ἀναφωνήσεται σάλπιγξ, τὸν παρ'
ἐχθρῶν ἤκοντα, καὶ κεινημένον περιεγγέλλουσα
πόλεμον, τίς οὕτως ἀνάλητος, ὡς μὴ πάντη τε καὶ
πάντως τὸν ἐκ τῶν ἐσομένων κακῶν εἰσδέξασθαι
φόβον; Αἱ δὲ ἐμαὶ σάλπιγγες οὐ διαλελοίπασι, προ-
αναφωνοῦσαί τε τὰ μέλλοντα. Ἄλλ' ὠφέλησθε μὲν
παντελῶς οὐδὲν, μανθάνοντες δὲ ὅτι καταδηθῆσεσθε
παρ' ἐχθρῶν, κατευμεγεθεῖτε λίαν τῶν εἰς τοῦτο δει-
μάτων, ὡς τάχα που καὶ διαγελεῖν, ὡς εἰκατὸν τι
χρῆμα, τὴν προαγόρευσειν. Καὶ μὴν κάκεινο βοᾶν τὸ
σύνθηδες, καὶ τοῖς ἀπονοουμένοις ἐντριβές· « Ἦ δρα-
σις ἢν οὗτος ὄρα, εἰς ἡμέρας πολλὰς, καὶ εἰς και-
ροὺς μακροὺς οὗτος προφητεύει. » Τί οὖν ἠγεῖσθε
φορτικῶς, τοὺς οἰονεὶ σαλπίζοντας, εἰ μὴδὲν ἠγεῖσθε
τούς λόγους; Ἄλλ' ἴσως ἐκεῖνο φατε, ὡς οὐ μετρίως
καταλυπεῖ τῶν πράξεων ἡ ἐκδασις. Ἄρα οὖν ἔσται
« Κάκωσις ἐν πόλει τυχόν, ἢν Κύριος οὐκ ἐποίησεν; »
« Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Ἄρα τίς ἔσται τῶν ἐν ἀνθρώ-
ποις ἱκανὸς εἰς γε τὸ δύνασθαι κακῶσαι πόλιν ἢ νό-
σοις, ἢ πολιορκίαις, ἢ καρπῶν καταφθοραῖς, ἢ καθ'
ἑτερόν τινα τοιοῦτον τρόπον; Εἰ δὲ ἀνθρώπων μὲν
οὐδεὶς τοιάδε δράσειεν ἂν, κείται δὲ μάλλον ἐν ἔξου-
σίᾳ καὶ δυνάμει Θεοῦ, τί τοῖς προαγγέλλουσι χυλε-

παίνετε; Καίτοι μεταγνώαια δέον, καὶ ταῖς εἰς τοῦτο ῥοπαῖς ἐκμειλίσεσθαι τὸν λελυπημένον, καὶ κακοῦν ἰσχύοντα τοὺς ἡμαρτηκότας. Κακίαν δὲ ἐν τούτοις νοήσομεν γινομένην ἐν πόλεσι παρὰ Θεοῦ, οὐ φαυλότητα, μὴ γένοιτο· κάκωσιν δὲ μᾶλλον, ἥτοι τὴν ἐφ' ὅτι οὖν ὄργην τε καὶ κίνησιν, ἣν τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπαρτήσειεν ἂν, ἐπιστρέφειν ἀναπειθῶν ἐπὶ τὰ πρεσβύτερα. Γέγραπται γάρ, ὅτι « Ἐν καμῶ τὰς σιγῶνας ἀγξαις, τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. » Ἐπειδὴ γάρ ἐστιν ἀγαθός, « Καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, » καταδιάζεται πως τοῖς ἐξ ὄργης ἐπὶ τὸ ἄμεινον, καὶ μεθίστησιν εὐσθενῶς ἔσθ' ὅτε τοῖς δέιμασι, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς, οὐς οὐκ ἀναπειθεῖ λόγος, καὶ ἡ τῶν συμφερόντων ὑφήγησις.

Διότι οὐ μὴ ποιήσῃ Κύριος πρᾶγμα, ἐὰν μὴ ἀποκαλύψῃ παιδείαν πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς προφήτας. Λέων ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; Κύριος ἐλάλησεν, καὶ τίς οὐ μὴ προφητεύσῃ;

Α'. Οὐχ οἱ προφῆται, φησὶ, τὰ ἐξ ὄργης ἐπάγουσι ποθεν, ἀνθρώποι γὰρ καὶ αὐτοὶ εἰσι καθ' ὑμᾶς τὴν φύσιν, τετιμημένοι δὲ παρὰ Θεοῦ τῷ πάντα μανθάνειν, ἃ ἂν βούλοιο πληροῦν, καὶ πόλεσι τε καὶ χώραις ἐπάγειν ἀγαθὰ τυχόν, ἢ τὰ λυπεῖν εἰσθότα. Ἄλλ' ἴσως πρὸς τοῦτό φατε· Μανθανέτωσαν εἰ δοκεῖ, πλουτεῖτωσαν παρὰ σοῦ τῶν ἐσομένων τὴν γῶσιν, διατρανούσθω πάντα αὐτοῖς τὰ μυστήρια· λαλεῖτωσαν δὲ μηδενί, μήτε μὲν ταῖς τῶν ἀποσειομένων αὐτοῦς ἀκοαῖς ἐνηχεῖτωσάν τινα. Τί οὖν πρὸς ταῦτα παρὰ Θεοῦ; « Λέων ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; » Εἰ γὰρ ἐν τῷ βρυχᾶσθαι, φησὶ, τὸν λέοντα « Τὸ παναλκέστατον τῶν θηρίων » οὐκ ἂν γένοιτο τις ἀτεράμων οὕτως, καὶ σοβαρός, ὡς μὴ εἰσδέξασθαι πτοίαν, πῶς ἂν Θεοῦ λαλοῦντος τοῦ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ἀπαγγέλλειν αὐτοῖς προστάττοντος ἃ μανθάνουσιν, οὐκ ἂν ἔδεισαν τὸν προστετακότα; Οὐ γὰρ εἰσι καθ' ὑμᾶς καταφρονῆται, καὶ ἀτεγκτοὶ, καὶ ἐν οὐδενί ποιούμενοι λόγῳ τὰ τῶν πάντων δοκοῦντα Δεσπότη. Παντάχου τοιγαροῦν ἀσφαλίζεται τοὺς ἁγίους, καὶ ἀποσοβεῖ τῶν προφητῶν τὰς τῶν ἐσελοκαούτων βλάβας. Τοῦτο δὲ ἦν ἔτερον οὐδὲν ἢ τῆς καθηκούσης φροντίδος ἀξιοῦν. Τὸ γὰρ ἐκ μέσου ποιεῖσθαι τοὺς ἰατροῦς, οὐδὲν ἂν εἴη, ἢ ἀνεπικουρήτους ἐπιτελεῖν τοὺς ἡρώστηκότας. Τοῦτό τοι καὶ διὰ φωνῆς Δαθὶδ προαναφωνεῖ· « Μὴ ἄπτεισθε τῶν χριστῶν μου. » Καὶ πρὸς αὐτοὺς δὲ πού φησι τοὺς προφήτας· « Καὶ ἔσται ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν, ὡς ὁ ἀπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ μου. » Ἀδικήσει γὰρ οὐ μετρίως τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ ταῖς τῶν ἁγίων κεφαλαῖς ἐπιτρύζων τοὺς πᾶσι ἐπάγειν οὐ παραιτούμενος.

Ἀλαγγεῖλατε χώρας ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ ἐπὶ ταῖς χώραις ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, καὶ εἰπατε· Συρᾶχθε εἰς τὸ ὄρος Σαμαρείας, καὶ ἴδετε θαυμαστά πολλὰ ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ καταδυναστεῖαν ἐν αὐτῇ. Καὶ οὐκ ἔγνω ἃ ἔσται ἐναντίον

A 279 quid est cur prænantiantibus irascimini? At qui resipiscere oportebat, et occasionibus ad hoc idoneis placare irritatum, et qui peccatores affigere potest. Proinde his verbis intelligamus licet malum factum in civitatibus a Deo aliquid, non affine nequitia; absit! sed afflictionem magis, sive iram, quæcumque de causa, et indignationem, quam peccantibus intenderit, quo eos ad honestiora pelliceret. Scriptum est enim: « In campo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te⁸⁰. » Quoniam enim bonus est, « Et omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire⁸¹, » supplicii ex ira illatis ad meliora quodammodo compellit, et quibus verba utiliumque doctrina præcedens non persuadet, eos terroribus B atque minis ad virtutem inducit.

VERS. 7, 8. Quia non faciet Dominus rem, nisi revelaverit eruditionem ad servos suos prophetas. Leo rugiet, et quis non timebit? Dominus locutus est, et quis non prophetabit?

XXX. Non prophetæ, inquit, poenas irati alicunde invehunt; quando et ipsi homines sunt, vestrum natura similes. Hunc autem a Deo honorem consecuti sunt, ut norint omnia quæ ipsi facere libuerit, et quæ urbibus atque regionibus inducere commoda forte, aut incommoda voluerit. Sed occurretis, opinor: cognoscant, si ita videtur; notitia futurorum abs te augeantur; revelentur illis omnia mysteria, loquantur autem nemini, nec eos repellentium auribus quædam insonent. Quid igitur ab hæc Deus? « Leo rugiet, quis non timebit? » Si enim, dum rugit leo, inquit, « bestiarum fortissimus⁸², » nemo ita præfractus fuerit et insolens, qui non paveat, quomodo, Deo loquente mandanteque ipsis, ut quæ cognoscunt annuntient, jubentem non timebunt? Neque enim sunt sicut vos, contemptores et ferrei, quique omnium Domino visa floccipendant. Undique igitur communit sanctos, et a prophetis sponte sua improborum injurias avertit. Id quoque nihil est aliud, quam decenti cura popululum dignari. Nam de medio tollere medicos, quid aliud sit quam ægrotos auxilio spoliare? Hoc item Davidis voce præmonet: « Nolite tangere christos meos⁸³. » Et ad ipsos prophetas alicubi ait: « Et erit, qui tetigerit 280 vos, quasi qui tangeret pupillam oculi mei⁸⁴. » Haud enim mediocriter lædit animam suam, qui super sanctorum capitibus stridet dentibus, et eos invadit impie, et quidpiam indignum in eos audere non reformidat. ὀδόντας, καὶ ἀνοσίως ἐπιφουόμενος, καὶ τι τῶν ἐκτό-

VERS. 9-11. Annuntiate regionibus in Assyriis, et in regionibus in terra Ægypti, et dicite: Congregamini in montem Samariæ, et videte mirabilia multa in medio ejus, et oppressionem in ea. Et non cognovistis quæ erunt contraria ipsius, dicit Dominus, thesauri-

⁸⁰ Psal. xxxi, 9. ⁸¹ I Tim. ii, 4. ⁸² Prov. xxx, 30. ⁸³ Psal. civ, 15. ⁸⁴ Zach. ii, 8.

santes iniquitates et miseriam in regionibus suis. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus: Tyrus, et in circuitu terra tua deserta erit, et detrahet de te forsitudinem tuam, et diripientur regiones tuæ.

XXXI. Rursum minatur se illaturum ipsis, quæ eo improbitatis progressos, ut a Deo resiliant, et prophetas objurgitent, et per Moysen sancta despuant, meritissimo sustinere ac perpeti par sit. Sciendum porro Hebræam editionem discrepare hoc loco ab interpretatione Septuaginta. Hebræi namque ediderunt, « annuntiate in regionibus Azoti, et in regionibus terræ Ægypti. » Septuaginta vero, « annuntiate regionibus in Assyria, et in regionibus Ægypti. » Et Azotus quidem Judææ vicina, credo, et confinis est, magnis autem spatiis ab ea dissita Assyriorum, hoc est, Persarum regio, ad ipsos prope terminos Orientis jacens. Sentimus igitur, nihil fore alieni, sive Azotii forte, sive Assyrii dicantur: utroque enim modo vera reperiuntur divinitus inspiratæ Scripturæ verba, quemadmodum etiam contextum propositum declarantes demonstrabimus. Nam quod indicatur, historiæ cujusdam commonefactionem habet, ex quarto Regum, et secundo Paralipomenon, quam commemorabo brevissime, ut ne scientibus verbosus videar. Regnavit quondam Hierosolymis Manasses, filius quidem Ezechix, verum patri moribus admodum dissimilis, et a pietate erga Deum remotissimus, homo perversus, et ad quidvis nefarium perpetrandum promptus, execrandus et idolorum cultor, dæmonumque imposturis mirifice addictus. Hic altaria et sana Baal ædificavit. Omnem militiam cæli adoravit. **281** Per ignem filios suos traduxit. Collegit angures, et quibus studium mentiendi, quique præcipuum ac singulare quiddam scire ferebantur, cum essent ignorantes, et e corde suo potius loquerentur; et modus extremæ omnium nequitix fortasse nullus erat omnino, cui non impense operam dare vellet. Eo rege, Deus per prophetam de Jerusalem et tota provincia Judæorum dixit: « Ecce ego inducam super populum hunc mala, ut quicumque audierit, tinniant ambæ aures ejus ⁸⁸. » Postquam Manasses obiit, Amon filius ejus in regno successit, mali corvi malum ovum. Eadem quæ ille, in honore habuit. Vixit porro biennium tantum. Post hunc in regem unctus est Josias, filius ejus, vir sapiens, et solers, Deique amantissimus. De eo vaticinium edidit veniens in Bethel homo Dei, Jeroboam stante super altare, et vitulis immolandis festum diem dedicationis ejus celebrante. Ait enim: « Altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui David, Josias nomine, et immolabit super te sacerdotes excelsorum sacrificantium super te, et ossa hominum super te incendet ⁸⁹. » Inito siquidem regno, Josias idolorum delubra destruxit, altaria evertit, lucos succidit, cur-

αὐτῆς, λέγει Κύριος, οἱ θησανμίζοντες ἀδικίας καὶ ταλαιπωρίαν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰς λέγει Κύριος ὁ Θεός· Τύρος, καὶ κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται, καὶ κατὰξει ἐκ σοῦ τὴν ἰσχύν σου, καὶ διαρπαγήσονται αἱ χώραί σου.

ΛΑ'. Ἀπειλεῖ δὴ πάλιν ἐπάγειν αὐτοῖς ἄπερ ἦν εἰκὸς ὑπομεῖναι καὶ παθεῖν τοὺς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιγμένους φαυλότητος, ὡς ἀποθρῶσκειν Θεοῦ, καὶ προφήταις ἐπιτιμᾶν, καὶ ἀλογῆσαι παντελῶς τῶν διὰ Μωσέως θεσεπισμένων. Ἰστέον δὲ ὅτι διακτενώνηκεν ἐν τοῦτοις ἦτε τῶν Ἑβραίων ἐκδοσίς, καὶ τῶν Ἑβδομήκοντα γραφῆ. Ἑβραῖοι μὲν γὰρ ἐκοδῶχασιν, « Ἀπαγγεῖλατε χώραις ἐν Ἀζωτίσσι, καὶ ἐπὶ ταῖς χώραις τῆς Αἰγύπτου. » Οἱ δὲ γε Ἑβδομήκοντα, « Ἀπαγγεῖλατε χώραις ἐν Ἀσσυρίᾳ, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου. Καὶ Ἀζωτος μὲν γείτων τάχα που, καὶ δημορὸς ἐστὶ τῆ τῶν Ἰουδαίων χώρα, διψύκισται δὲ λίαν ἢ τῶν Ἀσσυρίων, τουτέστιν, ἢ Περσῶν καὶ Μήδων πρὸς αὐτοῖς οἰοεὶ πως ἐέρμασι τῆς ἐώας κειμένη. Φαμέν οὖν, ὅτι τὸ λυποῦν οὐδὲν, κἀν εἰ Ἀζωτίοι τυχόν, ἦγουν Ἀσσύριοι λέγονται. Κατ' ἄμφω γὰρ ἀληθεύσει τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὁ λόγος, καθάπερ ἀμέλει τὰ ἐν τῷ προκειμένῳ διασαφούντες ἐπιδειξόμεν. Ἔχει μὲν ἱστορίας ἀνάμνησιν τὸ δηλούμενον ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν κειμένην, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων. Ποιήσομαι δὲ τὴν ἀφήγησιν εὐ μάλᾳ συνσταλμένος, ὡς ἂν μὴ δοκοῖεν ἐν εἰδόσι μακρηγορεῖν. Βεβασιλευκε κατὰ καιροὺς ἐν Ἱεροσολύμοις Μανασσῆς, ἢ Ἐζεχίου μὲν ἦν υἱὸς, ἑτερότροπος δὲ λίαν, καὶ τῆς τοῦ πατρὸς εὐσεβείας ὡς ἀποτάτω. Γέγονε γὰρ ἀνὴρ πονηρὸς, καὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκτόπων εὐκαλὸς, βδελυρὸς, καὶ εἰδωλολάτρης, καὶ ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις οὐ μετρίως προσκείμενος. Οὕτως ἀνεδέϊματο βωμοῦς, καὶ τεμένη τῷ Βάαλ. Προσεκύνηκεν ἀπάσῃ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Διήγαγεν ἐν πυρὶ τὰ ἴδια τέκνα, συγκεκρότηκεν οἰνωσκόπους, καὶ τοὺς οἷς μελέτη τὸ ψευδοπεῖν, τοὺς οἰομένους μὲν τι τῶν ἀναγκαίων εἶδέναι, μὴ μὲν τοι καὶ εἰδὼτας, λαλοῦντας δὲ μᾶλλον τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν. Καὶ τρόπος ἦν τάχα παντελῶς οὐδεὶς τῆς ἀπάσῶν ἐσχάτης φαυλότητος, τοῖς ἐκεῖνου θελήμασιν ἀνεπιτήδευτος. Αὐτοῦ δὲ βασιλείουτος ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς προφήτου περὶ τε τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ πάσης τῆς Ἰουδαίας χώρας· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον κακὰ, ὥστε παντὸς ἀκούοντος αὐτὰ, ἤχησι ἀμφοτέρα τὰ ὤτα αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ τετελεύτηκεν ὁ Μανασσῆς, διαδέχεται τὸ σκῆπτρον Ἀμών ὁ υἱὸς αὐτοῦ, τῆς τοῦ πατρὸς φαυλότητος ἀποδέων οὐδέν. Τετίμηκε γὰρ ὅσα κάκεινος. Ἐτῆ δὲ μόνᾳ διεβίω δύο. Εἶτα μετ' ἐκείνων κέχρισται πάλιν εἰς βασιλεία Ἰωσίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, σοφὸς, καὶ ἀγγίνους ἀνὴρ, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα φιλοθεωτάτων. Αὐτὸν προσκέρυττεν ἀφιγμένος εἰς Βαβθλ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, Ἱεροβοάμ ἐστῶτος ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἐγκαινίζοντος ταῖς δαμάσεις τὴν ἑορτήν. Ἐφη γὰρ οὕτω· « Θυσιαστήριον, λέγει

⁸⁸ IV Reg. xxi, 12. ⁸⁹ lil Reg. viii, 2.

Κύριος· Ἰδοὺ υἱὸς τίκεται τῷ οὐρανῷ Δαβὶδ, Ἰωσίας ἄνθρωπος αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, τῶν ἐπιθυούντων ἐπὶ σὲ, καὶ ὅσθ' ἀνθρώπων κατακαύσει ἐπὶ σέ. » Βεβασιλευκῶς γὰρ Ἰωσίας, καθέλιπε μὲν τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, κατέσκαψε δὲ τὰ θυσιαστήρια, κατηφάνισε τὰ ἄλση, κατέκαυσε τὸ ἄρμα τοῦ ἡλίου, κατέσφαξε τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν ἐν Βαιθλήλ, ὅσθ' ἀνθρώπων ἐνέπρησεν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῶν δαμάλειων, ἤλασε τοὺς γνώστας, ψευδοπροφήτας δὴ λέγω, καὶ ψευδομάντις, καὶ ἔγγαστριμύθους. Ἐκέλευσε κρατεῖν, καὶ ἰσχύειν ἐν τῇ Ἰσραὴλ τὰ διὰ Μωσέως θεοσεπισμένα. Ἐπ' αὐτοῦ τεθύκασι τὸν ἄμνον, καὶ τὸ Πάσχα τετελέκασι Ἱεροσολύμοις. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀγαθός, καὶ γνήσιος μετὰ Θεοῦ, πέμπει πρὸς Ὀλδάν τὴν προφήτην, διαπυθάνεσθαι ζητῶν, εἰ κατέληξε τῆς ὀργῆς ὁ τῶν ὀλων Δεσπότης, εἰ ἐν καλῷ κείσεται τῆς εἡμερίας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀργήσει λοιπὸν τὰ διὰ φωνῆς προφητῶν ἐπ' αὐτῶν προσηγγελέμενα. Ἡ δὲ πρὸς αὐτοὺς· « Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Εἴπατε τῷ ἀνδρὶ τῷ ἀποστελλαντι ὑμᾶς πρὸς μέ· τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω κακὰ ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτῷ πάντας τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου, οὓς ἀνέγνω βασιλεὺς Ἰούδα. Ἄνθ' ὧν ἐγκατέλιπόν με, καὶ ἐθυμίωμαι θεοὺς ἑτέροις, ὅπως παροργήσωσί με ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἐκκαυθήσεται ὁ θυμὸς μου ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, καὶ οὐ σβεσθήσεται. Καὶ πρὸς βασιλέα Ἰούδα τὸν ἀποστελλαντα ὑμᾶς ζητησαὶ τὸν Κύριον, τάδε εἰπέτε πρὸς αὐτόν· Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Οἱ λόγοί μου οὓς ἤκουσας, ἀνθ' ὧν ἀπαλύθη ἡ καρδία σου, καὶ ἐνετράπησ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὡς ἤκουσας ὅσα ἐλάλησα ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτῷ, εἶναι εἰς ἀφανισμόν, καὶ εἰς καθάραν, καὶ διέρρηξας τὰ ἱμάτιά σου, καὶ ἐκλαυσας ἐνώπιόν μου· καὶ γὰρ ἐγὼ ἤκουσα, λέγει Κύριος· Ἰδοὺ προστιθίμι σε πρὸς τοὺς πατέρας σου, καὶ συναχθήσῃ εἰς τὸν τάφον σου, ἐν πᾶσι τοῖς κακοῖς ὅσους ἐγὼ εἰμι ἐπάγων, ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτόν. » Καὶ πεπληρωταὶ μὲν ὑπόσχεσις. Ἀνεβάλετο γὰρ τὴν καιρὸν.

Ἦσαν δὲ τριακοντὰ τε ἔτη καὶ ἕν. Ἐν δὲ γὰρ τῷ λοιπῷ καιρῷ κατέστράτευσεν τῆς Βαβυλωνῶνος Φαραὼν Νεχαὺ τῆς Αἰγυπτίων ὁ ἡγούμενος, καὶ τῆς ἐνεγκάμενης ἐξέθει πανστρατιᾶ. Ἐπειδὴ δὲ ἦν Ἰωσίας ἐν ὀπφίαις, μὴ ἴδρα τὴν Ἰούδα καταδηλώσων ἀφίκετο, τὸν πολέμου νόμον ὠπλίζετο, καὶ ὑπαντίζεσθαι ἤθελεν. Ὁ δὲ ἀποχωρεῖν ἐκέλευεν, ἐπειγέσθαι φήσας ἐπὶ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀποκομιζέσθαι χώραν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο περιττῶς συνετάτετο, πληττεται μὲν ἐν τῷ πολέμῳ. Τεθνεὺς δὲ, λοιπὸν οἶκοι τε καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὑπὸ τῶν αἰκείων ἀνεκομιζέτο. Καὶ κέχριται μὲν εἰς βασιλέα Ἰωάχαζ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Τρίτον δὲ μόλις διατελέσαντα μῆνα μετέστησε τῶν σκήπτρων ὁ Φαραὼν Νεχαὺ, καὶ δεσμεύσας εἶχεν ἐν Αἰγύπτῳ τηρούμενον. Ἐπὶ πολλοὺς δὲ χρόμασι κατένευσε μόλις βασιλεύειν ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν Ἐλιακεῖμ, ἡγουν Ἰωακεῖμ,

rum solis combussit, sacerdotes excoesorum in Bethel mactavit, ossa hominum super altare vitulorum incendit, ariolos expulit, pseudoprophetas inquam, et falsos vates, et qui in ventre dæmonem, interrogantibus responsa dantem habebant⁸⁷. Quæ Moyses sanxisset, in Israel auctoritatem obtinere et valere jussit. Sub eo agnum immolarunt, et Pascha Hierosolymis egerunt. Quoniam autem bonus erat, et cum Deo sincere agebat, ad Oldam prophetidem percunctatum quæsitumque misit, num desiisset irasci universorum Dominus; num bene futurum Israelitis, et cessatura esset deinceps prophetarum vobis illis prænuntiata calamitas? Quæ ita respondit: « Hæc dicit Dominus Deus Israel: Dicit viro qui misit vos ad me: Hæc dicit Dominus: Ecce ego inducam mala super locum istum, et super habitatores ejus, cunctaque maledicta, quæ scripta sunt in libro hoc, quem legit rex Juda; quia dereliquerunt me, et sacrificaverunt diis alienis, ut me ad iracundiam provocarent in eunctis operibus manuum suarum. Et succendatur foror⁸⁸ meus super locum istum, et non exstinguetur. Ad regem autem Juda, qui misit vos ad quærendam Dominum, sic loquimini: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quoniam audisti verba voluminis, et emollitum est cor tuum, et humiliatus es in conspectu Dei super his quæ dicta sunt contra locum hunc et habitatores Jerusalem, fore in delationem et maledictum, et scilicet vestimenta tua, et flexisti coram me, ego quoque exaudivi te, dicit Dominus. Ecce ego te colligam ad patres tuos, et infereris in sepulcrum tuum in pace, nec videbunt oculi tui omne malum quod ego indueturus sum super locum istum et super habitatores ejus⁸⁹. » Et impleta est præmissio. Distulit enim iram universorum Dominus per tempus regni ejus.

σου ἐν εἰρήρῃ, καὶ οὐκ ὀφθήσεται ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς σου ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτόν. » Καὶ πεπληρωταὶ μὲν ὑπόσχεσις.

Præterierunt autem anni unus supra triginta, cum ad extremum Pharaon Nechao, princeps Ægypti, adversus Babylonem expeditione suscepta, toto eum exercitu e patria excurrit. Quia vero Josias regionem Juda vastatarum adventare suspicabatur, ut in bello arma sumpsit, et occurrere cogitavit. Qui eum recedere jussit, professus se ad Euphratem fluvium festinare, et in Assyriam contendere. Quia tamen nihilominus manum temere conseruit, in prælio occubuit, et domum Hierosolymam a suis reportatus est, et unctus in regem Joachaz filius ejus. Qui cum vix trimestre regnasset, sceptrum exutum et vinctum Pharaon Nechao in Ægypto sub custodia servavit, et vix grandi accepta pecunia annuit, ut Eliacim, sive Joacim, ipse quoque Josia genitus, Hierosolymis regnaret. Pressit autem adeo Israellem Nechao, Samaritanos, inquam, et Hierosolymitanos, ut etiam

⁸⁷ IV Reg. xxiii, passim. ⁸⁸ IV Reg. xxii, 16 20.

tributa populo terræ totius imponeret, et vectigalia ab omnibus exigeret. In hoc rerum statu, Joacim regnum administrante, ascendit Nabuchodonosor, et occupavit Hierosolimam ita, ut Eliacim in servitutem redigeret, et ei quoque tributa imperaret, totamque plane urbem ferro devastaret⁹⁹. Neque vero sceleratis hominibus hac mensura calamitatibus admetiendis quievit Deus, sed insuper adjecit aliud grave, et onerosissimum. Ab omni enim finitima regione et terra, a Syris puta, et Tyriis, et Azotiis, et Idumæis, et **283** Moabitis latruncolorum cœtus per loca discurrentes Judæam depopulabantur. Sic enim scriptum est in quarto Regum: « Tum cœpit tributa exigere, ut darent argentum in os Pharaonis, et ab unoquoque pro viribus aurum et argentum exigebatur, a rege terræ, ut daret illud Pharaoni Nechao. Viginti quinque annorum erat Joacim cum regnare cœpisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem, et fecit malum coram Domino, juxta omnia quæ fecerant patres ejus⁹⁹. In diebus ejus venit Nabuchodonosor in terram, et factus est ei servus tribus annis, et rursus rebellavit contra eum. Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldæos, et latrunculos Tyrios, et latruaculos Moabitas, et filiorum Ammon contra Samariam⁹¹. » Hæc igitur omnia Israel, ut Dei gloriæ contemptor et impie corruptus, dum opera manuum suarum adorare voluit, perpressus est. Narrata a nobis quantum satis fuit historia, age propositum explicando deinceps percurramus. « Annuitate regionibus in Assyria et Ægypto, et dicite: Congregamini in montem Samariæ, et videte mirabilia multa in medio ejus, et oppressionem in ea. » Tantum non, inquit, quam celerrime quis annuntiet Ægyptiis et Assyriis, et manu valida incurserint montes Samariæ, sive regionem ipsam: montosam quippe dicunt esse. Cum venerint, videbunt in ipsa mirabilia multa et oppressionem improvisam. Qui enim olim vincebant, miserabiles erunt, servitutis iugum ferentes, inquit. Qui supercilium in sublime contra omnes gentes, ut verbo dicam, erigebant, miserandi, et sub pedibus hostium prostrati jacebunt, et tantam tyrannidem patientur, ut vitam retinere in servitute, et tributum pendere victoribus satis habeant. « Sed non cognovit Samaria, inquit, quæ erunt contra ipsam, » hoc est, quæ ipsi adversa evenient. Deinde, ubi « de cætero thesaurizantes iniquitatem, et miseriam in regionibus suis? » Quid enim profuit, inquit, avaritia et cumulare peccata, dum nolunt scire quæ Dei sunt? Num usque ad Assyriorum et Ægyptiorum incursionem clades peccatoribus differetur? Nequaquam, ait: « Propterea hæc dicit Dominus: Tyrus, et terra in circuitu tuo desolabitur, et confingam ex te robur tuum, et diripientur regiones tuæ. » Quod dicitur, « Tyrus, » **284** et « in circuitu, » sic intelliges. A Tyro, inquit, et a circumjecta terra desolabitur regio tua, incursantibus cum latruncolorum gregibus. Tunc

Α υἱὸν ὄντα καὶ αὐτὸν Ἰωσὼβ. Κατεβιάζετο δὲ οὕτω τὸν Ἰσραὴλ, τοὺς τε ἐν Σαμαρείᾳ, φημί, καὶ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις, ὡς καὶ δασμοὺς ἐπιθεῖναι τοὺς ἀνὰ πᾶσαν χώραν, καὶ τέλη παρὰ πάντων ζητεῖν. Ἐγένετων ὡδε τῶν πράξεων, καὶ διέποντος τὴν βασιλείαν Ἰωακεὶμ, ἀνέβη Ναβουχοδονόσορ. Κατεκράτησε δὲ οὕτω τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς ἐλεῖν μὲν εἰς δοῦλον τὴν Ἐλιακεὶμ, δασμολογῆσαι δὲ καὶ αὐτὸν, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς καταδηῶσαι τὴν πόλιν. Καὶ οὐ μέχρι τούτων ἐπεμέτρει θεὸς τοῖς ἀνόσιον πεπραχόσι τὴν συμφορὰν, προσετιθὴ δὲ τι καὶ ἕτερον δυσαχθὲς, καὶ φορτικώτατον. Ἀπὸ πάσης γὰρ τῆς περιουχίδος γῆς τε καὶ χώρας, ἀπὸ τε Σύρων, φημί, Τυρίων τε καὶ Ἀζωτίων, Ἰδουμαίων, καὶ Μωαβιτῶν, ληστρικά συγχροτήματα κατὰ τόπους ἐκθέοντα τὴν τῶν Ἰουδαίων καταληξίνοντο γῆν. Γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τοῖς Παραλειπομένοις: « Τότε ἤρξατο φορολογεῖσθαι τοῦ δοῦναι τὸ ἀργύριον ἐπὶ στόμα Φαραῶ, καὶ ἕκαστος κατὰ δύναμιν ἀπητείτο τὸ ἀργύριον, καὶ τὸ χρυσὸν παρὰ τοῦ τῆς γῆς βασιλέως, δοῦναι αὐτὸ Φαραῶ Νεχαῶ. Ἐξοσι καὶ πάντα ἐτῶν Ἰωακεὶμ ἦν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν, καὶ ἑνδεκα ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐποίησε τὴν πονηρίαν ἐναντίον Κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησαν οἱ πατέρες αὐτοῦ. Ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ ἦλθε Ναβουχοδονόσορ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἦν δουλεύων αὐτῷ ἔτη τρία. Καὶ ἀπέστειλε Κύριος εἰς αὐτοὺς τοὺς Χαλδαίους, καὶ ληστῆρια Τυρίων, καὶ ληστῆρια Μωαβιτῶν, καὶ υἱῶν Ἀμὼν κατὰ τῆς Σαμαρείας. » Ταῦτα δὴ πάντα συνέβη παθεῖν ὑς ὕδρικῶτα τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν τοῦ θεοῦ ὄψαν, καὶ ἀνόσιως καταφθαριμένον ἐπὶ τὸ βούλεσθαι προσκυνεῖν, τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. Εἰρημένης θὴ οὖν ἀποχρώντως ἡμῖν τῆς ἱστορίας, φέρε τὸ ῥητὸν ἐπιτροχάδην ἐπιόντες λέγωμεν. « Ἀπαγγεῖλατε χώρας ἐν Ἀσσυρίᾳ, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου, καὶ εἰπατε: Συνάχθητε ἐπὶ τὸ ὄρος τῆς Σαμαρείας, καὶ ἴδετε θαυμαστά πολλά ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ τὴν καταδυναστείαν τὴν ἐν αὐτῇ. » Μονονουχὶ γὰρ, φησὶ, ἀπαγγελλέτω τις ἡ τάχος Αἰγυπτίοις καὶ Ἀσσυρίοις, καὶ καταθεόντων εὐσθενῶς τὰ ὄρη Σαμαρείας, ἦεν τὴν χώραν αὐτῆν: ὄρεινὴν γὰρ εἶναι φασιν. Οἱ δὲ ἐπεὶ δὴν ἤκωσιν βύθονται ἐν αὐτῇ θαυμαστά πολλά, καὶ ἀδόκητον καταδυναστείαν. Οἱ γὰρ πάλαι νεκῶντες, ἐλεεινοί, καὶ ἐν δουλείᾳ ἔσονται, φησὶν. Οἱ ὄφρην ἀνασπῶντες τὴν ὑπερτενῆ κατὰ πάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν ἐθνῶν, οἰκτροὶ κείσονται, καὶ κατεβήμενοι, καὶ ὑπὸ πύδας ἐχθρῶν. Καὶ τοσαύτην ὑπομενοῦσι καταδυναστείαν, ὡς ἀγαπητὸν ἠγέσθαι τὸ σῶζεσθαι, καὶ ζῆν ἐν δουλείᾳ, καὶ δασμὸν εἰσφέρειν τοῖς νεκροῖς. « Ἄλλ' οὐκ ἔγω, φησὶν, ἡ Σαμαρεία ἂν ἔσται ἐναντίον αὐτῆς, » τουτέστιν, ἂν συμβήσεται κατ' αὐτῆς. Εἶτα, ποῦ « Λοιπὸν οἱ θεσπυρίζοντες ἀδικίαν καὶ τλαιπωρίαν ἐν ταῖς χώρας αὐτῶν; » Τί γὰρ ὤνησεν ἡ πλεονεξία, φησὶ, καὶ τὸ σωραεῖν αὐτοὺς ἀμαρτίαν, διὰ τὸ μὴ θέλειν εἶδέναι τὰ τοῦ θεοῦ; Ἄρ' οὖν μέχρι τῆς Ἀσσυρίων τε καὶ Αἰγυπτίων ἐφόδου τὰ τῆς συμφορᾶς τοῖς ἡμαρτημένοις

⁹⁹ IV Reg. xxiv, 1, 10. ⁹⁹ IV Reg. xxiii, 55-57. ⁹¹ IV Reg. xxiv, 1, 2.

κείσεται; Οὐδαμῶς, φησί. « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός· Τύρος, καὶ κύκλωθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται, καὶ κατάξω ἐκ σοῦ ἰσχύν σου, καὶ διαρπαγήσονται αἱ χώραι σου. » Τὸ δὲ « Τύρος, » καὶ « κύκλωθεν, » ὡδὲ που νόησης. Ἀπὸ τῆς Τύρου, φησί, καὶ ἀπὸ τῆς κύκλωθεν, καὶ περιοίκου γῆς ἐρημωθήσεται σου ἡ χώρα, καταθεόντων αὐτῆς συγχροτημάτων ληστρικῶν. Τότε γάρ σου κατάξουσι τὴν ἰσχύν, ἀντὶ τοῦ, πᾶσα δύναμις σου συνθραυθήσεται, μονονουχὶ καὶ ἀτονήσει συγκεκλασμένη. Οὐκοῦν, εἰ λέγεται τυχὸν ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις, « Ἀπαγγελάτε χώραις ἐν Ἀζωτίαις, » καὶ εἰ ἔχει πάλιν ἡ τῶν Ἑβδαίων ἡ χώρα τὸ, « ἐν Ἀσσυρίᾳ, » ἀληθεύσει κατ' ἄμφω τὸ ἐρημημένον. Διήρπασαν γάρ οὐκ Ἀσσύριοι μόνον, ἀλλὰ καὶ Σύροι· καὶ Ἀζώτιοι καταπληθῶν ἐκτρέφοντες, καὶ τρόπῳ ληστείας ἀδικοῦντες τὸν Ἰσραήλ.

Τάδε λέγει Κύριος· Ὅτι τρόπον ὄντων ἐκσπάσθη ποιμὴν ἐκ στόματος τοῦ λέοντος δύο σκέλη, ἡ λοβὸν ὠτίου, οὕτως ἐκσπασθήσονται υἱοὶ Ἰσραὴλ, οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαμαρείᾳ, κατέναντι τῆς φυλῆς, καὶ ἐν Δαμασκῷ.

ΑΒ'. Ἐπιτήρει πανταχοῦ, καὶ σφόδρα θαυμάσεις τῆς προφητείας τὴν νῆψιν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἰσάπαν ἀπέλωλεν ὁ Ἰσραὴλ, σέσωται δὲ τὸ κατάλειμμα κατὰ γει τὴν Ἡσαίου φωνήν, ἵνα μη-δοκίη ψευδοεπεῖν ἢ ἀλήθεια, συνεισφέρει γὰρ πάντως ταῖς προαγορεύσεισι τῶν κακῶν τὸν ἐξ ἡμερότητος ἔλεον. Ὅσπερ τοῖνον, φησί, κορεσθέντος λέοντος, καὶ τὸ ληφθὲν εἰσάπαξ κατεδοκίματος ζῶον, ὀλίγα μόλις ἀπομένει λείψανα, δύο σκέλη τυχὸν, ἡ καὶ ὠτίου μέρος, καὶ ταῦτα κλαίοντες οἱ-βοτῆρες συλλέγουσιν· οὕτω γενήσεται τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Δαμασκῷ, τοῖς « κατέναντι φυλῆς, » οὕτως, τοῖς ἐχθρὰ πεφρονηκόσι, καὶ ἀνθισταμένοις ἀεὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων φυλῇ. Οἱ μὲν γὰρ οἰκοῦντες τὴν Σαμαρείαν ἠλωσαν κατακράτες, καὶ πεπρόθηται παρ' ἐχθρῶν, καὶ δαπανήσαντος τοῦ πολέμου μονονουχὶ σύμπαντας, ὀλίγοι κομιδῇ διακομίζοντο μόλις, καὶ τῶν τεθνεῶτων λείψανα μεμενῆκασιν ἐν τῇ χώρᾳ. Ἦγουν καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, ἐξεσπάσθησαν, ὡς ἐκ στόματος λέοντος. Ἀπεννηγμένοι μὲν εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀνέντες δὲ κατὰ καιροὺς τῆς αἰγματοσίας, ὑπενόστησαν πάντες μὲν οὐ, ἀλλ' ὀλίγα παντελῶς τῶν ἀποκομισθέντων λείψανα. Ὅτι δὲ καὶ τὴν Δαμασκὸν κατὰ καιροὺς εἶχεν ὁ Ἀσσύριος Θεγλαφασαάρ, καὶ μετῴκισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, παντὶ τῷ σαφέι. καθάπερ ἐγώ μαι· ὡς γὰρ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλείων γέγραπται, κέκληται ποτε πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ βασιλέως Ἰούδα, πολεμούντων αὐτῷ τῆνι-κάδε Φακεὶ τοῦ Ρομελίου βασιλέως Ἰσραὴλ, καὶ μὲν τοὶ καὶ Ραασιῶν βασιλέως Συρίας· Ἀφιγμένοι δὲ τὸν τε Ραασιῶν ἀπέκτεινε, καὶ αὐτὴν εἶλε τὴν Δαμασκόν.

Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο καὶ ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους τὴν ἐκ τῆς προκειμένων δύναμιν ἀποφέρειν, οὐκ ἀπὸ σκοποῦ βαδίζειται. Συνήσει γὰρ δὴ, καὶ λίαν ὀρθῶς, ἐκεῖνο διενθυμούμενος, ὡς ἤρπασε μὲν ὁ Σατανᾶς, καὶ κατεδήδοκε τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ θηρίων ἀνημέρων δεινότερον· ἀλλ' ἐπεφάνη, καὶ βεβεθήηκεν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεὸς ὑπὲρ τῶν προδότην, ἐξέσπασεν ἡμᾶς τοὺς τε ὑπολελειμμένους ἐν ζῶσι, καὶ τοὺς ἦδη τεθνεῶτας. Ὡς γὰρ φησιν ὁ

A enim robur tuum confringent, pro, omnis virtus tua confringetur, et contracta quasi languebit et torpescet. Quare si forte in Hebraeorum editione est, « annuntiate regionibus in Azotiiis, » et in Septuaginta, « in Assyria, » ambæ verum dicunt. Non solum quippe Assyrii, sed etiam Syri et Azotii cum copiis Israellem incursarunt, et latronum more divexarunt.

Ὅτι τὸν τε Ραασιῶν ἀπέκτεινε, καὶ αὐτὴν εἶλε τὴν Δαμασκόν.

VERS. 12. Hæc dicit Dominus : Sicut avellet pater de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic avellentur filii Israel, qui habitant in Samaria contra tribum, et in Damasco.

XXXII. Observa ubique, et admiraberis vehementer prophetæ providentiam. Quia enim non totum Israellem simul perdidit, sed reliquæ quædam conservatæ sunt **, secundum vocem Isaïæ, ne veritas falsum dixisse videretur, omnino cum prædictionibus malorum simul misericiordiæ ex mansuetudine meminit. Quemadmodum igitur satiato leone, inquit, cum solivagam animantem simul et semel devoravit ; vix parvæ reliquæ remanent, duo crura puta, aut etiam pars auriculæ, easque pastores flentes colligunt ; ita fiet filiis Israel, Samaritam et Damascum habitantibus, « contra tribum, » hoc est, Judæorum tribum odii prosequentibus, eique perpetuo adversantibus. Incolæ enim Samariæ vi capti et ab inimicis expugnati, et cum bellum omnes propemodum consumpsisset, vix pauci admodum transportati sunt, mortuorumque cadavera in regione manserunt. Sive etiam, alio modo, velut e faucibus leonis erepti sunt. Abducti enim in Assyriam, et tempore expleto libertate donati, non quidem omnes, sed pauci omnino eorum qui abducti fuerant, redierunt. Habuisse autem Damascum aliquando et Theglaphalasar Assyriam, et cives illos in Assyriam transtulisse, neminem latet, ut opinor. Ut enim in quarto Regum legimus, vocatus est quodam tempore in auxilium regis Juda, Phacee, filio Romeliæ rege Israel, 285 et Rasi, rege Syriæ, illum oppugnantibus. Ubi venit, Rasin occidit, ipsam Damascum cepit **.

Ὅτι δὲ καὶ τὴν Δαμασκὸν κατὰ καιροὺς εἶχεν ὁ Ἀσσύριος Θεγλαφασαάρ, καὶ μετῴκισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, παντὶ τῷ σαφέι. καθάπερ ἐγώ μαι· ὡς γὰρ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλείων γέγραπται, κέκληται ποτε πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ βασιλέως Ἰούδα, πολεμούντων αὐτῷ τῆνι-κάδε Φακεὶ τοῦ Ρομελίου βασιλέως Ἰσραὴλ, καὶ μὲν τοὶ καὶ Ραασιῶν βασιλέως Συρίας· Ἀφιγμένοι δὲ τὸν τε Ραασιῶν ἀπέκτεινε, καὶ αὐτὴν εἶλε τὴν Δαμασκόν.

Ac si quis propositorum sententiam generalim ad omnes homines referre voluerit, a scopo non aberrabit. Intellet enim sic, et rectissime quidem, illud cogitans, Satanam in terra versantes rapuisse ac devorasse atrocius quam immanes belluæ solent. Sed apparuisse et occurrisse pastorem bonum, qui posuit animam suam pro ovibus suis **, et eripuisse nos quique relictii eramus inter vivos, et qui jam eramus mortui. Nam, ut ait Psaltes : « Molas leo-

** Isa. xxxvii, 31. ** IV Reg. xvi, 9. ** Joan. x, 11.

num confregit Dominus ⁹⁸. » Et Paulus : « Martuus A est, et revixit, ut vivorum et mortuorum dominaretur ⁹⁹. »

Vers. 13-15. *Sacerdotes, audite, et contestamini domui Jacob, dicit Dominus Deus omnipotens. Quia in die, cum ulciscar impietates Israel super eum, et ulciscar super altaria Bethel, et suffodientur cornua altaris, et cadent super terram. Confundam et percussiam domum pinnatam super domum æstivam, et peribunt domus eburnæ, et adjiciantur domus altæ et nullæ, dicit Dominus.*

XXXIII. Redit ad narrationem evidentem eorum, quæ manent sceleratos, eundem sermonem iterans et dilatans sæpius ad utilitatem audientium. Quam rem non infructuosam esse intelligens, opinor, Paulus scribit quibusdam : « Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium ¹⁰⁰. » Mandat igitur sacerdotibus, tantum non clarissima voce contestari Israel, et singula mox futura illi prædicere. Et quoniam voce in longum penetrante elamare jussos intelligemus? ecquid sacerdotes vitulorum, aut aliorum fanorum, aut idolorum? Atqui hoc incredibile existimo. Nec enim illi sua ipsorum, et aliorum quos seduxerunt mala proclamassent. Qui ergo sacerdotes huic muneris constituti sunt? Qui de familia Levi erant. Non enim omnes una lapsi sunt, cum iis, qui in Samaria in errorem abierunt. Non sustinuerunt servire idolis. A religione autem Samaritanorum refugientes, Hierosolimam sunt reversi, de quibus ita scriptum existat libro secundo Paralipomenon. Sermo est de Jeroboam. **286** Deinde ejus potentiam enarrans, ait : « Imperavit super Judam et Benjamin. Sacerdotes autem et Levitæ, qui erant in universo Israel, venerunt ad eum ex omnibus finibus. Quia relinquebant Levitæ tabernacula habitationis suæ, et transibant ad Judam et Jerusalem, eo quod abjecisset eos Jeroboam, et posteri ejus, ne sacerdotio Domini fungerentur. Quia constituit sibi sacerdotes excelso- rum ¹⁰¹. » Nam quia hi de quibus loquimur non parum offensi fuerant, et cognatione, et sorte, et officio ipso sacrificandi expulsi, necessario ipsis potissimum idolorum ipsorum, et Samariæ vastationem promulgare præcepit : quodammodo ita eos consolans et docens, sapientes ea quæ Dei sunt ¹⁰², et universorum Domini amantes, non cum aliis perituros, sed iram divinam evasuros. Quando enim vindicavero, inquit, in Israelitas propter peccata eorum, « Tunc etiam ulciscar super altaria Bethel Suffodientur enim cornua eorum, et cadent in terram. » An igitur hucusque tantum procedet vastatio Samariæ, et suffodietur templum duntaxat destruere eos, qui altaria diruere et evertere jussi sunt? Neutiquam. « Confundam enim, inquit, et percussiam pinnatam domum, et super domum æstivam. » Vitam delica-

Ψάλλων, « Τὰς μύλας τῶν λέοντων συνέθλασε Κύριος. » Καὶ ὡς ὁ Παῦλος φησὶν, « Ἀπέθανε, καὶ ἔζησε, ἵνα ζώντων καὶ νεκρῶν κυριεύσῃ. »

Ἱερεῖς, ἀκούσατε, καὶ ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. Διότι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὅταν ἐκδικῶ ἀσεβείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθὴλ. Καὶ κατασκαφήσεται τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ πεσοῦνται ἐπὶ τὴν γῆν. Συγγεῶ καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν περιπτεροῦν ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερμὸν, καὶ ἀπολοῦνται οἰκοὶ ἐλεφάντινοι, καὶ προστεθήσονται οἰκοὶ ἕτεροὶ καὶ πολλοὶ, λέγει Κύριος.

ΑΓ'. Ἐπάνεισι πάλιν εἰς ἀφήγησιν ἐναργῆ τῶν συμβησομένων τοῖς ἡσεθηκόσι, τὸν αὐτὸν πλειστάκις πεποιημένον λόγον εἰς ἄνοιαν τοῖς ἀκρωμένοις. "Θεοὶ οἱμαί που, τὸ χρῆμα συνεὶς ὡς ἔστιν οὐκ ἀκερὲς, ἐπιστέλλει τισὶ Παῦλος : « Τὰ αὐτὰ λέγειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ἀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. » Προστέταται δὲ αὖν τοὺς ἱερατεύοντας μονοουχὶ καὶ ὑψοῦ τὴν ἰδέαν ἰέντας φωνῆν διαμαρτύρασθαι τῷ Ἰσραὴλ, ἕκαστὸς τε τῶν ὄσων οὕτω συμβησομένων προαγορεύειν αὐτοῖς. Καὶ τίνας ἄρα νοήσομεν τοὺς διακρύσιόν τι φωνεῖν ἐπιτεταγμένους; ἄρα τοὺς τῶν θαλάσσης ἱερέας, ἢ τοὺς τῶν ἐτέρων τεμενῶν, ἢ εἰδώλων; Ἄλλ', οἱμαί, τοῦτο ἀπίθανον. Οὐ γὰρ ἂν ἐκεῖνοι διεκλήρουσαν τὰ τε σφῶν αὐτῶν καὶ τὰ τῶν ἐτέρων κακὰ, αὐτοὶ πεπλανηκασί. Τίνες οὖν ἄρα προστεταγμένοι τοῦτο δρᾶν ἱερεῖς; Οἱ ἐξ αἵματος τοῦ Δαυὶ. Οὐ γὰρ πάντες συνωλισθήκασιν τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ πεπλανημένοις. Ὀὐκ ἠμέσχατα λατρεύειν εἰδώλους. Ἀποτηδέχσαντες δὲ τῆς Σαμαρειτῶν, ὑπενόστησαν εἰς Ἱεροσόλυμα· γέγραπται δὲ οὕτω περὶ αὐτῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων. "Ἔστι μὲν οὖν ὁ λόγος περὶ τοῦ Ἱεροβοάμ. Εἶτα τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ δύναμιν ἐξηγουόμενος, φησὶ : « Καὶ ἦσαν αὐτῷ Ἰούδας, καὶ Βενιαμὴν. Οἱ Δαυῖται, καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ἦσαν ἐν παντὶ Ἰσραὴλ, συνήχθησαν πρὸς αὐτὸν ἐκ πάντων τῶν ὀρίων. "Ὅτι ἐγκατέλιπον οἱ Δαυῖται τὰ σκηνώματα τῆς κατασκέσεως αὐτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Ἰούδαν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὅτι ἐξέβαλεν αὐτούς Ἱεροβοάμ, καὶ υἱοὶ αὐτοῦ, τοῦ μὴ λειτουργεῖν τῷ Κυρίῳ. Καὶ κατέστησε τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ οὕτοι περὶ ὧν ὁ λόγος, οὐ μετρίως λελύπηντο, καὶ συγγενείας καὶ κλήρου ἀπεληλαμένοι, καὶ λειτουργίας αὐτῆς, ἀναγκαίως αὐτοῖς δὴ μάλιστα κηρύττειν προτέταχε τῶν εἰδώλων αὐτῶν καὶ τῆς Σαμαρείας τὴν πόρθησιν, οἶονεὶ πως παραμυθούμενος, καὶ διδάσκων, ὅτι τὰ Θεοῦ φρονεῖν ἡρημένοι, καὶ τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην ἠγαπηκότες, οὐ συναπολοῦνται τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἐξω κείσονται τῆς ὀργῆς. "Ὅταν γὰρ ἐπιφέρωμι, φησὶ, τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, « Τότε καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθὴλ· κατασκαφήσεται γὰρ τὰ κέρατα αὐτῶν, καὶ πεσοῦνται ἐπὶ τὴν γῆν. » Ἀρ' οὖν μέχρι τούτων τῆς Σαμαρείας ἢ πόρθησις, καὶ ἀρκέσει μόνον τὰ τεμένη καθελεῖν τοῖς καταδρῶν ἐπιτεταγμένους, καὶ κα-

⁹⁸ Psal. LVII, 7. ⁹⁹ Rom. XIV, 9. ¹⁰⁰ Philipp., III, 1. ¹⁰¹ II Paral. XI, 12-14. ¹⁰² Coloss. III, 2.

τασκευαίαι θυσιαστήρια ; Ούμενον. « Συγγεῶ γάρ, φησί, καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν περίπτερον, ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινόν. » Ὁ δὲ βούλεται δηλοῦν, τοιοῦτόν ἐστι τρυφῶντες οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πλουτεῖν ἔχοντες πλάτος, οἴκους ἑαυτοῖς κατασκευάζον χειμερίους τε καὶ θερινούς. Καὶ τὸν μὲν χειμέριον ὀνομάζει περίπτερον, τὸν οἶνον πανταχόθεν πτεροῖς, ἢ τείχει περιεζωσμένον, ἵνα ταῖς τοῦ χειμῶνος ἐμβολαῖς μονονοχὶ καὶ ἀπρόσιτος ᾖ. Θερινὸν δὲ τὸν ἀνειμένον, καὶ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐπιπνοαῖς ἀκείμενον. Οὐκοῦν τοῖς θυσιαστήριοις, φησί, τοῖς κατασκευασμένοις ὁμοῦ συγγεῶ καὶ πατάξω οἴκους τε χειμερίους καὶ θερινούς. Ἀπολοῦνται δὲ καὶ οἴκοι ἐλεφάντινοι. Μεμνήματα δὲ ὅτι βεθασιλευκῶς Ἀχαὰβ ἐν Σαμαρείᾳ τοιοῦτον ἑαυτῷ κατασκευάσεν τοιτέστιν, οἱ τῶν ὑποδεηκότων, καὶ ἀσημοτέρων, ἤγουν λεπτῶν τε καὶ ἀγαλαῶν. Δόλωλε γοῦν ἅπαντα λοιπὸν ἡ Σαμαρεία, παντὸς οἴκου κατασεισισμένου.

Τί οὖν ἐντεῦθεν εἰσόμεθα, ὀρθὰ φρονεῖν ἤρημένο; Β Ὡς οὐδὲν ὀνήσει λαμπρότης κοσμικὴ τοὺς ἔχοντας, οὐ πλοῦτος, οὐ δόξα, οὐχ ἕτερόν τι τῶν εἰς τρυφήν, τῆς εἰς Θεὸν ἀποσεῖς ἀγάπης, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον εἰς τιμημένης παρ' ἡμῖν τῆς δικαιοσύνης. « Οὐ γὰρ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμοις, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Δικαιοσύνη δὲ ῥύεται ἐκ θανάτου. » Οὐκοῦν εἴη καὶ ἀμεινον παρὰ Θεῷ τὸ δικαιοσύνης ἐρεῖν, καὶ θησαυρίζειν ἐν οὐρανοῖς, τῆς τῶν ἀνω γλίχσθαι μόνων, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ἡρτῆσθαι φιλεῖν. Τὰ μὲν γὰρ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μικρὰ τὰ ἐστὶ καὶ πρόσκαιρα, καὶ οὐδαμῶθεν ἔχει τὸ βεθαικὸς εἰς ἀσφάλειαν, τὰ δὲ καὶ μένει, καὶ σώζεται, καὶ τοῖς ἑπεράντοις αἰῶσι συμπαρομαρτεῖ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ἀκοῦσατε τὸν λόγον τοῦτον, δαμάλις τῆς Βασανιτιδος, αἱ οὔσαι ἐν τῷ ὄρει Σαμαρείας, αἱ καταδυναστεύουσαι πτωχοῦς, καὶ καταπατοῦσαι πένητας, αἱ λέγουσαι τοῖς κυρίοις αὐτῶν Ἐπίδοτε ἡμῖν δακρυδάματα. Ὁμοῦσι Κύριος κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, διδοτε ἡμῖν ἡμέρας ἐρχομεν ἐξ' ἡμῶς, καὶ λήψονται ὑμᾶς ἐν ἄσπλοις, καὶ τοὺς μὲν ὡμῶν εἰς λέβητας ἐμποροὶ λιμοί. Καὶ ἐξεναχθήσεσθε τυμναὶ κατένατι ἀλλήλων, καὶ ἀποβρῖφθήσεσθε περὶ τὸ ὄρος τὸ Ρεμνᾶν, λέγει Κύριος ὁ Θεός.

ΔΔ'. Ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀγερωχίας, καὶ τρυφῆς οἱ τῆς Σαμαρείας περιφανέστεροι, καὶ ταῖς ἐκ πλοῦτου περιουσιαῖς τῶν ἄλλων πάντων ὑπερκεῖμενοι, καθάπερ φησὶν ἀρτίως, οἴκους ἑαυτοῖς κατασκευάζον λαμπρούς τε καὶ πολυτελεστάτους, καὶ πρέποντας τοῖς καιροῖς, χειμῶνι τε, φημί, καὶ θέρει, οἱ καὶ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἀπολοῦνται, προσέφηρε τὸ χρησιμώδημα. Διούτος δὲ οὖν ἄρα τοὺς τῶν οἴκων διασπῆτας, τοὺς ταῖς ἐξέτηλοις τρυφαῖς καταπαινεσθαι μεμελετηκότας, δαμάλις ἀπακαλεῖ τῆς Βασανιτιδος. Χώρα δ' ἡ Βασανιτις εὐδοτός τε καὶ εὐανθής, καὶ πολὺ λίαν ἐπιτηδείως ἔχουσα πρὸς τὸ δύνασθαι καταπαινεῖν ἐμφυλαφῶς τὰ ἐν αὐτῇ βροκόμενα. Ὡς οὖν εὐπαθοῦν-

tam viventes in Samaria, et amplis divitiis praediti, domos sibi hibernas et aestivas condebant. Et hibernam quidem vocat περίπτερον, velut undique pinnis aut muris cinctam, ut hiemalibus procellis tantum non inaccessa sit; aestivam autem laxiorem et ventorum afflatibus expositam. Igitur cum altaribus, inquit, suffossis et eversis simul confundam, et percutiam domos hibernas et aestivas. Peribunt etiam domus oburnae¹. Meminimus Achab regnantem in Samaria talem sibi domum excitasse. « Adjicientur porro et aliae multae, » inquit, hoc est, inferiorum et obscuriorum, sive tenuiorum et vulgariarum. Perit itaque consequenter tota Samaria, domo qualibet conquassata.

οἶκον. « Προστεθήσονται δὲ καὶ ἕτεροι πολλοί, » φησί, Quid igitur hinc discemus, si sapere voluerimus? Claritatem mundanam habentibus nihil prodesse, non divitias, non gloriam, non aliud quidpiam molle ac delicatum, si charitas erga Deum absit, et nullo modo justitia a nobis colatur. « Non enim proderunt thesauri iniquis, » sicut 287 scriptum est: « justitia autem liberat a morte². » Itaque et gratius Deo fuerit amare justitiam, et thesaurum cumulare in caelis; superna tantum concupiscere, et libenter a se in Deum pendere. Etenim quae in hoc mundo sunt, exigua et temporanea, et nulla ex parte stabilia ac tuta sunt, illa vero et manent, se conservant, et infinitati saeculorum sese aequant³.

C

CAP. IV.

Vers. 1-3. Audite verbum istud, vaccae Basanitidis, quae estis in monte Samaria, quae opprimitis mendicos, et conculcatis pauperes, dicentes dominis suis: Date nobis ut bibamus. Jurat Dominus per sancta sua, quoniam ecce dies venient super vos, et tollent vos in armis, et eos qui vobiscum, in lebetes negotiatores pessidentes. Et efferebuntur nuda contra invicem, et projicientur super montem Remean, dicit Dominus Deus.

XXXIV. Ex magna nimis superbia, et studio illecebrosarum voluptatum Samaritani insigiores, et rerum affluentibus copiis caeteris omnibus eminentiores, sicut supra dixi, aedes sibi splendidas ac sumptuosissimas, et ad tempus, hibernum puta, aestivamque accommodatas edificabant, quas omnimodis penitusque perituras oraculum praenuntiavit. Ipsos itaque aedium dominos, qui vanaescentibus voluptatibus saepe faveiebant, vaccae Basanitidis appellat. Basanitis regio est ubere glebae secunda et florida, et ad pascentes in eo greges quam pinguisimos efficiendos in primis idonea. Quare ut se laute tractantes, et cuti curandae deditissimos, deli-

¹ III Reg. xxii, 59. ² Prov. x, 2. ³ II Cor. iv, 18.

ciasque studio habentes, Deus vaccis Basan comparat. Quos accusat, quod opprimerent pauperes, et tantum non pedibus suis mendicos protererent. « Pascua enim divitum sunt pauperes ⁴; » ut scriptum est. Addens autem : « Dicentes dominis suis : Date nobis ut bibamus, » jugi impatientes eos significat, et possessoribus cedere nescios, qui velut regium in eos imperium obtinerent; sed jam ex immoderata arrogantia etiam ipsis dominis suis modum quemdam familiaris, ac domesticæ obedientiæ præscribentes. **288** Audere enim dicere præpositis et majoribus, Date nobis ut bibamus, magis sibi ministrari, quam ministrare cupientium est. Quænam ergo jam horum est futura conditio, qui huc insanix prodierunt? « Jurat, inquit, Dominus per sancta sua, » id est per sanctificationes, sive mysteria (quæ tamen ipse est, nullum enim se majorem habet, per quem juret), quoniam sequuntur tempora et dies, quando et vos ipsos ita luxui indulgentes, crapulæque et deliciis incumbentes timor dura patiendi ad labores militares, et arma capesenda impellet. Nihilominus etiam sic comparatos abducent cum clarissimis liberis, et uxoribus, et adulatoribus, qui vobiscum versantes, longe plurimis laudibus vobis semper plausurunt, et ter beatos nominarunt. Hæc enim adulatorum natio altoribus suis semper acclamat. Sed illi igne incendentur, pestilentes enim sunt, et aliud nihil recipient, qui improbos et peccatis deditos observant et suscipiunt. Vos autem nudati gloria, et ab omnibus deliciis senotissimi, et veteri illa felicitate deinceps privati, abducemini servi et captivi, « Et projiciemini, inquit, in montem Rheman, » qui est in Armenia, in extremis recessibus Persarum situs; vicinæ enim et conteminiæ regiones sunt. Licebit igitur hinc perspicere in acerbum finem voluptuariis studium ipsorum desitutum. Sicut ait Salvator : « Beati qui lugent ⁵. » Desinunt enim in lacrymas deliciæ; finis autem laborum ac dolorum est requies. Id ipsum testatur quidam his verbis : « Bonorum laborum fructus gloriosus ⁶. » Nec absurdum sit conjicere per vaccas Basanitidis mulieres Samariæ intelligendas, quæ molliæ, et vestium luxu, et fuco illitis nitoribus delicias facientes, et decore corpori conciliando velut saginata, pauperes deprimebant, et mendicos conculcabant, atque ad impuras voluptates infirmos, et mendicitate spirituali conflictantes tantum non incendio quodam venereo consumebant; qui superni roboris divitiis carentes, perturbationum impulsibus cor valde emollitum et effeminatum habebant. Hæc igitur vaccæ dominis suis dicunt : « Date nobis ut bibamus. » Mullerculæ enim quæstuariæ semper viros appetunt, et quos irriterint, summa inertia tantum non occidunt. Et quamvis eos dominos habeant, tamen ut amasiis voluptati succumbentibus, **289** quod maxime cupiunt, illis persuadent. Sed vos quidem, inquit, « O vaccæ, in

τας ἄγαν, καὶ ἄριστα τεθραμμένους, καὶ μάλιστα ἔχοντας τὴν τρυφήν, δαμάλεσι ταῖς ἐκ Βασάν παρακάζει Θεός. Αἰτιᾶται δὲ, ὅτι κατεδυνάστευον πένητας, καὶ μονουχοὶ τοῖς ἰδίοις συνέθλων ποσὶ πτωχοῦς. « Νομαὶ γὰρ πλουσιῶν πτωχοὶ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Προσεπάγων δὲ, ὅτι « Αἱ λέγουσαι τοῖς κυριοῖς αὐτῶν Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίνωμεν, » ἀσυποτάτους ὄντας ἔδειξεν, οὐδὲ αὐτοῖς εἰκεῖν ἀνεχομένους τοῖς κρατοῦσιν αὐτῶν, ὅσον εἰς βασιλίδα τιμὴν, ἀλλ' οἰοεὶ πως ἐξ ἀμετρήτου λοιπὸν ἀλαζονείας τὸ οἰκετικὸν καὶ αὐτοῖς τοῖς κυριοῖς αὐτῶν ἀπονέμοντας μέτρον. Τὸ γὰρ δὴ φάναι τολμᾶν τοῖς προδουχοῦσι καὶ ὑπερκειμένοις, Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίνωμεν, ἐπιθυμούντων ἐστὶ μᾶλλον ὑπηρετεῖσθαι ἢ ὑπηρετεῖν. Τί οὖν ἄρα συμβήσεται τοῖς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀπνοίας ἐκδεθηκόσιν; « Ὁμνύει, φησὶ, Κύριος κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, » ἤγουν κατὰ τῶν ἀγιασμάτων ἤτοι μυστηρίων (ἃ ἐστὶ πάλιν αὐτὸς, κατ' οὐδὲν γὰρ ἔχει μελίζονος ὁμοίαι), ὅτι παρέπονται καιροὶ, καὶ ἡμέραι, ὅτε καὶ ὁμᾶς αὐτοῦς τοὺς αὐτῶν τρυφόντας, καὶ τεθραμμένους, καὶ σπαταλῶν εἰσθεῖσθε, ἐ τοῦ παθεῖν φόδος ἐν τοῖς τοῦ πολέμου πόνοις, καὶ ἐν ὅπλοις γενέσθαι παρασκευάσει. Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἔχοντας, καὶ ἐσκευασμένους λήφονται, φησὶν, ὁμοφιλτάτοις, καὶ γυναιξί, καὶ κόλαξιν, οἳ μεθ' ὁμῶν ὄντες ἀεὶ, πλείσταις μὲν δαίαις κατεκρότουν εὐφημίαις, ὠνόμαζον δὲ καὶ τρισμακαρίους. Ταῦτα γὰρ ἐπαφωπὶ τοῖς τρέφουσιν ἀεὶ τῶν κολάων τὰ γένη. Ἄλλ' ἐπιρυρισθήσονται μὲν ἐκεῖνοι, λοιμοὶ γὰρ ἦσαν, καὶ ἕτερον οὐδὲν ἀποδεχόμενοι, τεθραυμακότες τοὺς εἰσχροῦς, καὶ φιλαμαρτήμονας. Γυμνοὶ δὲ δόξης ὕμεις, καὶ τρυφῆς ἀπάσης ὡς ἀποτάτω, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐημερίας ἀπημφιεσμένοι, λοιπὸν ἀπακομισθήσεσθε δοῦλοι, καὶ αἰχμάλωτοι, « Καὶ βιφήσεσθε, φησὶν, ἐπὶ τὸ βρος τὸ Ῥεμνᾶν. » Ἔστι δὲ τῆς Ἀρμενίας, ἐν ἐσχάταις ἐκβολαῖς τῆς Περσῶν κείμενον γῆς, ἀγχιτέρονες γὰρ, ὁμοίαι τέ εἰσιν ἀλλήλαις αἱ χῶραι. Ἔσται τοίνυν ἐνταῦθεν ἰδεῖν, ὡς εἰς κερὸν καταστρέφει τέλος τοῖς τρυφῶσι τὸ σπούδασμα, καὶ φησὶν ὁ Σωτὴρ : « Μακάριοι οἱ πενθοῦντες. » Κατὰ λήγει μὲν γὰρ εἰς δάκρυον ἢ τρυφήν, πέρας δὲ τῶν ἀνάπαυσις. Καὶ μαρτυρήσει τις, λέγων « ὅτι πῶν ἀγαθῶν καρπὸς εὐκλεῆς. » Οὐκ ἀπίθανον δὲ δαμάλει τῆς Βασανίτιδος τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ γυναῖκας ὀπονεῖν, αἱ τρυφῆ τε καὶ χλιδαῖς, καὶ ταῖς εἰς ὠραῖσιν κοσμήμασιν ἐνσπαταλῶσαι, καὶ καταπαινόμεναι ταῖς τοῦ σώματος ὠραις, κατηγωνίζοντο πένητας, καὶ κατεπάτουν πτωχοῦς, μονουχοὶ καταφλέγουσι πρὸς ἐκτόπους ἡδονὰς τοὺς ἀσθενούντας εἰς τοῦτο, καὶ πτωχείαν ἔχοντας τὴν πνευματικὴν. Οἱ τῆς ἀνοθεῖς εὐσθενοῦσας τὸν πλοῦτον οὐκ ἔχοντας, τοῖς τῶν πῶν προσβολαῖς εὐδιὰθρυπτον ἔχουσι τὴν καρδίαν. Αὗται δὴ οὖν αἱ δαμάλεις λέγουσι τοῖς κυριοῖς αὐτῶν Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίνωμεν. » Περιανδρίζεται γὰρ ἀεὶ τὰ τῶν γυναιῶν ἐταιριζόμενα, καὶ βλακείαις ταῖς ἄγαν μονουχοὶ καὶ ἀποκτείνουσι τοὺς συνηρηπασμένους. Κἂν εἰ θεσπότης ἔχοιεν αὐτοῦς, ἀλλ' ὡν

⁴ Eccli. xiii, 23. ⁵ Matth. v, 5. ⁶ Sap. iii, 15.

ἔρῳντας ταῖς ἡδυκαθείαις ὑπεστρωμένους, τὸ αὐτοῖς ὅτι μάλιστα δοκοῦν πληροῦν ἀναπεῖθουσι. Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν, φησὶν, « Ὡδαμάλεις, ἐν ὄπλοις λήψονται, » οὐκ ἐν τάξει τῶν ἐρῳντων γεγονότες, οἱ κολακεύοντες ἀναπεῖθουσι, καὶ ὑποχοριζόμενοι θεραπεύουσι, διὰ τοι τὸ λῖαν ἡττηθῆαι τῆς εἰς ὄμας ἡδονῆς, ἀλλ' ὡμῶς, καὶ ἀγρίως, καὶ νόμῳ πολέμου, καὶ αὐτοῦς δὲ τοὺς μεθ' ὑμῶν τοὺς τρυφῶντας ἐραστάς καταμπορίσουσι. Γυμναὶ δὲ ὑμεῖς τῶν ἐκτόπων ἐκείνων εεσθε.

Eliθῆθε εἰς Βαιθήλ, καὶ ἡσεθήσατε, καὶ εἰς Γαλιλά, καὶ ἐπλαθούνατε τοῦ ἀσεβήσακ.

ΔΕ'. Παρατίθησιν εὐθύς ταῖς δίκαις τὰ πλημμελήματα, καὶ ταῖς τῶν δεινῶν ἀφηγησεί γείτονα ποιῆται χρησίμως τὴν τῶν ἀνοσιουργημάτων ἐνδειξιν ἐναργῆ, ὡς ἂν μὴ καταμωμήσαιτό τις, μήτε μὴν ἐπαιτιῶτο Θεόν, ὡς ἀπνηστέραν ἢ ἐχρῆν ποινήν ἐπαρτήσαντα τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. Τάδε γάρ, φησὶν, ἤξει ἐφ' ὑμᾶς, καὶ τάδε. Καὶ ἀνθ' οὗτο εἰς μέσον ἤξει, βοᾷ, « Εἰσθήθετε εἰς Βαιθήλ, καὶ ἠνομήσατε, » ἐνθα τὴν δάμαλιν ἀπέθετο τὴν χρυσὴν ὁ θεομισθῆς Ἰεροβοάμ. Ἐκεῖ δεινῶς, καὶ ἐκτόπως παρανομοῦντας ἀλώσσοιθε. Νενομολέτηκα μὲν γάρ διὰ Μωσέως, « Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ θεοὺς χρυσοῦς καὶ θεοὺς ἀργυροῦς, καὶ Κύριόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. » Αὐτοὶ δὲ τὸν ἐμὸν διαγελῶντες νόμον προσκυνήκατε, φησὶ, τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, καὶ χρυσὴν ἔρῳντες δάμαλιν, καὶ ἀψυχον ὕλην, ἐκαρτερήσατε, λέγοντος τοῦ τὴν πλάνην ἐξουρηχότος, « Ὑποὶ οἱ θεοὶ σου, Ἰσραήλ, οἱ τινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Πλεῖστην δὲ ὄσην εἰργασαί τὴν ἀσεβείαν ἐν Γαλιλάοις. Πόλις δὲ αὕτη τῶν Ἰερδάνου ναμάτων ἐπέκεινα, δεινῶς ἀπονεύσσα πρὸς ἀπόστασιν. Καὶ γοῦν ἐφη περὶ αὐτῆς ὁ τῶν ὄλων Θεός, « Πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν εἰς Γαλιλάα. Ὅτι ἐκεῖ αὐτοὺς ἐμίσησα διὰ τὸς κακίας τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν, » ἢ φησὶν ὁ Παροϊμισθῆς, « Ἐνώπιόν εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρός, εἰς δὲ πάσας τὰς προχίτας αὐτοῦ σκοπεύει. » Καὶ ἀποδέχεται μὲν τοὺς ὀρθοποεῖν μεμελετηχότας ἀποστειλεται δὲ τῶν ἐξω βλίνοντα τῆς εὐθείας, καὶ ἐφ' ἃ μὴ προσήκει λέναι σπουδάζοντα.

Καὶ ἠρέγκαστε εἰς πρῶτ θυσίαν ὑμῶν, εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκατα ὑμῶν. Καὶ ἀνέργωσαν ἐξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὀμολογίαν. Ἀπαγγείλατε ὅτι ταῦτα ἠγάπησιν υἱοὶ Ἰσραήλ, λέγει Κύριος.

ΑΓ'. Πάνδεινον ἀληθῶς, καὶ δυσσεθεῖς, ἤκον εἰς λῆξιν τὴν ἀνωτάτω, τὸ παρασημαίνειν ἀποτολμῶν τὴν τοῦ Θεοῦ ὄξιν, καὶ ἄπερ ἂν αὐτῷ τε, καὶ μόνῳ πρέπει, ταῦτα ταῖς εἰδώλων ἀνάπτειν τιμαῖς. Οἱ γάρ τοῦτο δρᾶν ἐκωθότες, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν θείαν τε καὶ ἀνωτάτω φύσιν αὐτῇ καὶ μόνῃ προπεδοστάτων κατασελοῦσι θρόνων, καὶ τῶν ἱερῶν ἐκπέμπουσι θύκων, ἐνιδρεύουσι δὲ ὡσπερ αὐτοῖς τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας. Τοῖς οὕτω φρικτοῖς ἐγκλήμασιν ἐνισχημένον εὐρήσομεν τὸν ἀπόπληκτον Ἰσραήλ. Ὁ

armis tollent, » non ut amatores, qui adulantes persuadent, qui rebus parum honestis honesta nomina prætexentes obsequuntur, quod voluptati quam e vobis capiunt, vehementer inserviant; sed crudeliter ac ferociter, et lege bellica ipsos quoque vobiscum colludentes amatores vendent. Nudatæ autem vos ineptis illis cultibus, in montem Rheman auferemini.

ὠραῖσµῶν, εἰς τὸ ὄρος τὸ Ῥεµαν ἀποτραµισθή-

VERS. 4. Venistis ad Bethel, et impie egistis, et in Galgala, et multiplicastis ut impie ageretis.

XXXV. Apponit statim ultionibus peccata, calamitatumque narrationibus scelerate factorum manifestam demonstrationem utiliter adjungit, ut nemo derideat, neque criminetur Deum, ut qui crudeliorem pœnam, quam pro merito Israelitis imposuerit. Hæc enim, et hæc venient, inquit, super vos. Et quia in medium venient, clamat: « Venistis in Bethel, et impie egistis, » ubi vitulum aureum constituit Deo invisus Jeroboam⁷. Ibi graviter et nefarie legem violasse convincimini. Tuli enim per Moysen: « Non facies tibi deos aureos et argenteos⁸, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies⁹. » Vos autem Irridentes legem meam, adorastis, inquit, opera manuum vestrarum. Et aureum cernentes vitulum, et materiam inanimam, passi estis æquo animo, dicente erroris auctore: « Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti¹⁰. » Longe autem maximam impietatem in Galgalis perpetravit. Hæc est urbs trans Jordanem, ad apostasiam etiam atque etiam propensa. Proinde de ea dicit universorum Dominus: « Omnes nequitiarum eorum in Galgala, quia ibi exosos habui eos, propter malitiam adinventionum ipsorum¹¹. » Sicut dicit Paræmiographus: « Omnes viæ hominis patent oculis ejus, omnes semitas ejus considerat¹². » Et admittit qui contenderunt recte ambulare; a recto autem itinere declinantem et studentem ire ad quæ non permisit, a se repellit.

VERS. 5. Et stultistis in mane sacrificium vestrum, in triduum decimas vestras. Et legerunt foris legem, et invocaverunt confessionem. Annuntiate, quoniam ista dilexerunt filii Israel, dicit Dominus.

XXXVI. Vere facinus longe sceleratissimum et 290 impiissimum, adulterare audere gloriam Dei, et quæ illum, et solum decent, ea idolorum honoribus tribuere. Quibus enim hoc facere in more est, ii, quantum in ipsis est, divinam celsissimamque naturam a throno, ipsi et soli convenientissimam deturbant, et sacris sedibus ejiciunt, et in iis quodammodo impuros dæmonas collocant. Tam horrendis criminibus implicium videmus insanam Israel. Deus enim universorum legem fert alicubi per

⁷ III Reg. xii, 29. ⁸ Exod. xx, 3. ⁹ Deut. vi, 15. ¹⁰ III Reg. xii, 28. ¹¹ Osee ix, 15. ¹² Prov. xvi, 2.

Moyse, ut duo agni convenienter ipsi immolentur **A** quotidie in sancto tabernaculo, mane quidem unus, vespere alter, ista ratione assiduitatem et perpetuitatem suavissimi odoris Ecclesiae, spiritualis sine dubio, velut in ænigmate, et typo insinuans. Insuper lege præscripsit tria tempora in anno, in quo appareret omne masculinum coram sã. Et in his tribus lege definitis temporibus offerebant decimas, primitias agrorum, sacrificia, gratularum actiones ¹². Scripsum est enim : « Non apparebis in conspectu meo vacuus ¹³. » Cæterum adeo probe a Moyse præcepta ipsi ad gloriam idolorum transferentes, in templis suis mane sacrificia offerebant. Offerebant etiam in triduum decimas suas. Tres dies dicit tres dies anni, quibus omne masculinum apparere coram Domino oportebat.

Neque hic constitit impietas Israelitarum, sed etiam, « Egerunt foris legem, » id est, coluerunt legem alienigenarum, Dei legem in minimis ducentes. Faciebant siquidem sacrificia in templis idolorum, temporibus definitis, et consueta ipsis festa quam studiosissime observabant. Aut illud dicit, ad gloriam meam decreta, externis attribuerunt, et templum meum idolis consecraverunt, ipsa juxta morem patrie hostias cædentes, et in triduo illo decimas iisdem dedicantes. « Et invocaverunt confessionem. » Illud, « invocaverunt, » significat optarunt, hoc est, promiserunt. Confessiones porro sunt voluntaria secundum legem, quæ quis sponte sua offert Deo. Deinde sacerdotibus acclamat : « Annuntiate, et contestamini, quia hæc dilexerunt filii Israel, » hoc est, non solum semel ausi sunt, sed dilexerunt etiam, quæ Dei sunt odientes videlicet. Oportet enim uniformes esse. Nam non claudicare, **291** et ambobus pedibus recta conari incedere, multam habet apud Deum exauditionem; et testatur verbis suis Salvator : « Nemo potest duobus dominis servire ¹⁴, » et quæ sequuntur. Indignissimum porro est, alio per errorem derivare, quæ ad gloriam Dei pertinent, quæque ejus honori consentanea sunt, his afflicere alios. Divina enim propria et pecullaria sunt, et quæ neminem potius quam ipsum et solum decent.

VERS. 6-8. *Et ego dabo vobis stridorem dentium in omnibus civitatibus vestris, et indigentiam panum in locis vestris, et non estis reversi ad me, dicit Dominus. Et abstuli ex vobis pluviam ante tres menses vindemiæ; et pluam super civitatem unam, super autem civitatem unam non pluam. Pars una pluetur, et pars super quam non pluam, arescet. Et congregabuntur duæ et tres civitates in civitatem unam bibere aquam, et non satiabuntur; et neque sic reversi estis ad me, dicit Dominus.*

XXXVII. Rursum provide occurrit propheta his,

¹² Exod. xxiii, 17-19. ¹³ Ibid. 15. ¹⁴ Matth. vi, 24.

Α μὲν γὰρ τῶν ὄλων θεὸς θεσμοθετεῖ διὰ Μωσέως πῆ μὲν ὅτι δύο καταθύειν ἀμνούς προσήκει αὐτοὺς κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηνῇ, πρῶτ μὲν ἕνα, δευτέρῃ δὲ τὸν ἕτερον, τὸ οἶονεῖ συνεγχεῖ, καὶ ἀδιάλειπτον εἰς εὐσμία,ν, ὁπλὸν δὲ ὅτι τὴν πνευματικὴν, τῆς Ἐκκλησίας ὑποδηλῶν ὡς ἐν αἰνίγμασί τε καὶ τύποις. Προσενομοθέτησε δὲ πάλιν· Τρεῖς καιροὺς τοῦ ἑνιαυτοῦ ὀρθήσεται πᾶν ἀρσενικόν σου ἐνώπιόν μου. Καὶ ἐν τούτοις τοῖς τρισί, καὶ δωρισημένοις κατὰ τὸν νόμον καιροῖς, προσήγον δεκάτας, ἀπαρχὰς ἀγρῶν, θυσίας, εὐχαριστήρια. Γέγραπται γάρ, ὅτι « Οὐκ ὀφθήσῃ κενὸς ἐναντίον μου. » Ἀλλὰ τὰ οὕτως ὀρθῶς διὰ Μωσέως θεσεπισμένα μεθιστῶντες αὐτοὶ πρὸς δόξαν·ειδώλων, ἐν τοῖς ἐκείνων τεμένεσιν ἀνέφερον εἰς τὸ πρῶτ τὰς θυσίας. Προσεκόμιζον δὲ καὶ εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκατα αὐτῶν. Τριημερίαν δὲ λέγει τὰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ ἑνιαυτοῦ, καθ' ἃς ἴδει πᾶν ἀρσενικὸν ἐρχοσθαι ἐνώπιον θεοῦ. Καὶ οὐ μέχρι τούτων τὸ δυσσέθημα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ « Ἀνέγνωσαν τῶν ἐξῶ νόμον, » τουτέστι, τετιμῆκασιν τὸν τῶν ἀλλοτρίων νόμον, ὀλίγου παντελῶς ἀξιούντες λόγου τὸν παρὰ θεοῦ. Προσεκόμιζον γὰρ τὰς θυσίας ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν κατὰ καιροῦς, καὶ πλειστην ὄσση ἐποιοῦντο τὴν ἐπιτηρησιν τῶν ἐξ ἔθους αὐτοῖς ἐορτῶν. Ἦγουν ἐκεῖνὸ φησι· Τὰς εἰς δόξαν ἐμὴν θεσεπισμένα, τὰς ἐξῶ θεθείκασι, καὶ τὸν ἐμὸν τοῖς εἰδώλοισ ἀνέθεσαν ναὸν, αὐτοῖς ἀναφέροντες τὰς κατὰ πατριὰ·θυσίας, καὶ ἐν ταῖς τριημερίαις ἀνατιθέντες τὰ ἐπιδέκατα αὐτοῖς. « Καὶ ἐπεκαλέσαντο ὀμολογίαν. » Τὸ μὲν ἐπεκαλέσαντο ὅτι ἠῤῥξαντο δηλοῦ, τουτέστιν, ὑπέσχοντο. Ὁμολογία δὲ εἶσι τὰ κατὰ νόμον ἐκούσια, ἅπερ ἂν τις ἐθελοντῆς προσκομίζε· Θεῷ. Εἶτα τοῖς ἱεροῦσιν ἐπιφωνεῖ τὸ « Ἀπαγγεῖλατε, καὶ διαμαρτύρασθε, ὅτι ταῦτα ἠγάπησαν υἱοὶ Ἰσραὴλ, » τουτέστιν, ὅτι οὐχὶ μόνον εἰσάπαξ τεταμῆκασι, ἀλλὰ καὶ ἠγάπησαν, τὰ θεοῦ ὀρθῶς μεμνησῆκότες. Δεῖ γὰρ εἶναι μονοτρόπους. Τὸ γάρ τῳ μὴ χολαίειν, καὶ ἐκ ἄμφω βαινειν ἐπιέγχεσθαι, πολλὴν ἂν ἔχοι παρὰ θεῷ τὴν κατακοσῆν, καὶ μαρτυρεῖ λέγων αὐτὸς ὁ Σωτῆρ· « Οὐδεὶς δύναται δυο κυρίοις δουλεύειν, » καὶ ἐξῆς. Παγγάλεπον δὲ τὸ ἀποκλαυθῆν ἐτέρωθεν τὰ εἰς δόξαν θεοῦ, καὶ τῆς αὐτῷ κρεπούσῃ· τιμῆς ἀξιοῦν ἐτέρους. Ἴδια γάρ, καὶ ἐξαιρέτῃ πῶ θεοῦ, πρέποιδ' ἂν οὐχ ἐτέρῳ τῷ ἄλλῳ, πλὴν αὐτῷ **D** καὶ μόνῳ.

Κἀγὼ δάσω μῖν γομφιασμὸν ὀδόντων ἐν πόσασι ταῖς πόλεσιν ὑμῶν, καὶ ἐνδειαν ἄρτων ἐν τοῖς τόποις ὑμῶν, καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Καὶ ἀνέσχον ἐξ ὑμῶν τὸν δευτὸν, πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ τρυγητοῦ· καὶ βρέξω ἐπὶ πόλιν μίαν, ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν οὐ βρέξω. Μερὶς μία βραχῆσεται, καὶ μερὶς ἑρ' ἦν οὐ βρέξω, ἤφανθήσεται. Καὶ συναθροισθήσονται· δύο, καὶ τρεῖς πόλεις εἰς πόλιν μίαν τοῦ πιεῖν ὕδωρ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος.

ΑΖ'. Ἀπαντᾷ πάλιν οἰκονομικῶς ὁ λόγος τοῖς εἰω-

θόσι φιλοῦνται, καὶ τῆς ἐνουσης Θεῷ ἀγαθότητος ἀδούλητα καταπλυσρεῖν ἐκ τῆς πολλῆς ἀγαν ἀποπληξίας. Ἀνθ' οὗτο γὰρ (ἂν φαίεν ἴσως τινὲς) ἀτίθασσον οὕτω, καὶ δύσοιστον κομιδῇ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἔτι φέρει δίκην, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἀγαθὸς ὁ Θεὸς, καὶ ἀποτόμου λοιπὸν ὀργῆς ἀποφαίνει δεδεδυμένους ; Ἐν ταύτῃ δὲ δεῖκνυσιν, ὅτι πλήττει μὲν ἐν ἀρχῇ ἡμερωτέρως τοὺς ἡμαρτηκότας, οὐ δίκαια αὐτῶν, ἀλλ' ἐξ ἐμφύτου φιλανθρωπίας ἐπιστρέφων εἰς ἑαυτὸν, καὶ οἰνεὶ μάστιγι τε καὶ πόνῳ μετατιθεῖς ἐπὶ τὸ δρῆν ἐλέσθαι τὸ ἀμεινον. Γεγονότας γὰρ ἐν οἷς ἔφη, καὶ οὐκέτι φορητὰ δεδυσσεθηκότας, γομφιασμῷ τε ὀδόντων ἐπαίθευε, καὶ μὴν καὶ ἀρτων ἐνδεία, τούτεστι, λιμῷ. « Καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Ἀνέσχον ἐξ ὑμῶν τὸν ὑετὸν πρὸ μηνῶν τριῶν τοῦ τρυγητοῦ, ἦγον (ὡς Ἑβραῖοι μᾶλλον ἐκδεδώκασι) τοῦ θερισμοῦ. » Πρεπωδέστερον δὲ « πρὸ μηνῶν τριῶν θερισμοῦ, » ὅτε μάλιστα τοῖς λητοῖς ἢ τοῦ καταρδεύεσθαι χρεια πολλῇ τε καὶ ἀναγκαίᾳ πρὸς τὸ τελεφορῆσαι. Γέγονε δὲ τοσαύτη σπάνις ὑδάτων, ὡς χρισμαί τε καὶ ψήφω Θεοῦ τοῦ πάντα εἰδότες ἕσθαι μὲν μίαν πόλιν, ἀφαινεσθαι δὲ τὴν ἑτέραν · συναγείρεσθαι δὲ αὐτὸ δύο τε καὶ τρεῖς εἰς μίαν, καὶ οὕτως ἔτι διεψῆν. « Καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Συμβέβηκε δὲ τὰ τοιαῦτα παθεῖν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ συμβολικῶς τε ἕμα καὶ ἱστορικῶς. Ὡς γὰρ ὁ τοῦ Σωτῆρος εἰρηκε μαθητῆς, « Ἦλιος ἀνθρώπος ἦν ὁμοιοπαθῆς ἡμῖν, καὶ προσευξαμένου οὐκ ἔβρεξεν ἐνιαυτούς τρεῖς, καὶ μῆνας ἕξ. Καὶ λιμὸς γέγονεν ἀπηγῆς οὕτως ἐν Σαμαρείᾳ, ὡς κεφαλὴν ἑνου πολλῶν πιπεράσκεσθαι δηναρίων. » Ἄλλὰ καὶ ἐν χρόνοις τοῖς Ἰερουσαλίμοι προφήτου ἀνέσχε τὸν ὑετὸν ἐκ τῶν ἔλων Θεός. Καὶ γοῦν τοὺς περὶ τῆς ἀβροχίας λόγους ἐποίησεν, λέγων · « Ἐπένησαν ἡ Ἰουδαία, καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς ἐκενώθησαν, καὶ ἡ κραυγὴ τῆς Ἰερουσαλήμ ἀνέβη, καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτῶν ἀπέστειλαν τοὺς νεωτέρους αὐτῶν. Ἐφ' ὑδρὸς ἤλθοσαν ἐπὶ τὰ φρέατα, καὶ οὐκ εὔρισαν ὕδωρ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Δεδυσσεθηκότων δὲ οὖν οὐ μετρίως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἀνέσχε τὸν ὑετὸν, καὶ γομφιασμὸν ὀδόντων, καὶ ἐνδειαν ἀρτων ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς πόλεσιν ἐδίβου Θεός.

Ἄλλ' ὡς ἔφη, ἀρτίως, κερπονήσας αὐτοὺς, καὶ νοητῶς εὐρήσομεν. Καὶ τροφή μὲν γὰρ, καὶ ποτὸν τοῖς ἐκ γῆς σώμασι, τὰ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὕδωρ τὸ αἰσθητὸν, ψυχὴ δὲ ἀνθρώπου θεῖος τε καὶ οὐράνιος ἀποτρέφεται λόγοις. Νᾶμα δὲ αὐτῇ τὸ πνευματικόν, καὶ πηγὴ κατάρδουσα νοητῶς ἡ θεόπνευστος Γραφή, τὸ τοῦ Χριστοῦ λαλοῦσα μυστήριον. Ἄλλ' ὡσπερ ὀδόντες εἰ πάθειον τὸν γομφιασμὸν, ἀδρανέστεροί πως ἂν εἴεν εἰς γε τὸ δύνασθαι καταμασθῆσθαι τι, καὶ καταλαίβειν τροφήν · οὕτως καὶ ἀνθρώπινος νοῦς κατολισθήσας ἐπὶ τὸ ἀναλκι, καὶ τὸ τῆς νοθείας ἀρρώστημα παθὼν, οὐκ ἂν δύνατο τῆς πνευματικῆς ἐπιπέσει γνώσεως, καὶ τι τῶν ἐν θεωρίαις ταῖς ἀγαν ἰσχυαῖς εἰς πέφιν ἐλαῖν. Ἐπαχύνθη τοιγαροῦν ἡ καρδία τοῦ Ἰσραὴλ, συνῆκε γὰρ οὐδαμῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ταύτητοι καὶ ἐνδειαν ἀρτων ἐσχῆκασι τῶν πνευματι-

A qui amant reprehendere, et ex stupore magno contra Dei bonitatem inconsiderate blaterare. Quare enim (dixerint fortasse quidam) adeo immitem prorsusque intolerabilem poenam Israelitis infert Deus, cum natura bonus sit, et ira in illos inexorabili opus esse declarat? Ostendit igitur hoc eodem loco, se principio mitius punire peccatores, non vindictam postulantes, sed ex insita benignitate ad se ipsum convertentem eos, ac tanquam flagello quodam, et dolore ad operum meliorum voluntatem transferentem. Versantes enim his quæ dixi, et intolerabili modo impios, stupore dentium affecti. Quin et panum indigentia, hoc est, fame affixit. « Et non estis reversi ad me, dicit Dominus. Abstuli ex vobis pluviam ante tres menses vindemiæ, sive (ut Hebræi potius ediderunt), messis. » Aptius sane, « mensibus tribus ante messem, » quando segetibus ad maturitatem crebra de cælo irrigatio conducibilis et necessaria est. Exstitit autem tanta aquarum penuria ut iudicio et sententia Dei omnia scientiis pluerit quidem super unam urbem, altera præterita ac repudiata : congregatæ sint autem duæ et tres in unam, et adhuc siverint. « Et non estis reversi ad me, dicit Dominus. » 292 Enimvero hæc perpeti Israelitas symbolice et historice contigit. Ut enim Salvatoris discipulus dixit : « Elias homo erat, similis nobis passibilis, et oravit, et non pluit annos tres et menses sex ¹⁶. Et facta est fames sæva in Samaria, ut caput asini multis denariis venderetur ¹⁷. » Quin et temporibus Jeremiæ prophetæ pluviam cohibuit, eorum parens Deus. Quare de siccitate verba fecit in hunc modum : « Luxit Judæa, et portæ ejus vacuæ factæ sunt, et clamor Jerusalem ascendit, et magnates ejus miserunt juniores ad aquam; venerunt ad puteos, et non invenerunt aquam ¹⁸, » etc. Quia igitur Israelitæ non vulgari se impietate contaminaverant, Deus pluviam abstulit, et stuporem dentium, et indigentiam panum in omnibus eorum civitatibus immisit.

Verum, ut modo dicebam, eos item modo intelligibili passos cernere licet. Et esca quidem et potus corporibus terrenis hujusmodi debentur, quæ e terra gignuntur, et aqua sub sensum cadens; animus hominis divinis sermonibus nutritur; cujus fluentum est spirituale, et fons intellectualiter irrigans, divinitus inspirata Scriptura, Christi mysterium disserens. Sed quemadmodum dentes, cum obstupuerunt, imbecilliores fiunt, quam ut mandere quidpiam et cibum commolere queant; sic et mens humana in infirmitatem delapsa et pigritiæ morbo correpta, ad spiritualem cognitionem pertingere, et ex theoriis valde subtilibus ad concoctionem aliquid capere non poterit. Incrassatum est ergo cor Israel; nequam enim Christi mysterium intellexit, ideo et indigentia panum spiritualium et aquæ penuria

¹⁶ Jac. v, 17. ¹⁷ IV Reg. vi, 25. ¹⁸ Jer. xiv, 2, 3.

laborarunt, quoniam non habuerunt Verbum nutriens, « quod de caelo descendit, et dat vitam mundo ¹⁹, » quod gratia Spiritus animas irrigat, fontem vivum ex Deo Patre Filium, per legem et prophetas solatium. Nam, ut Isaias ait : « Mandavit nubibus desuper, ne pluant super eos imbreum ²⁰. »

VERS. 9, 10. *Percussi vos in combustione, et in ictero. Multiplicastis hortos vestros, et vineas vestras, et ficeta vestra, et oliveta vestra, quæ devoravit eruca. Et neque sic reversi estis ad me, dicit Dominus. Misi in vos mortem in via Ægypti. Occidi **293** in gladio juvenes vestros cum captivitate equorum vestrorum, et adduxi in igne castra vestra in ira vestra; et nequus sic reversi estis ad me, dicit Dominus.*

XXXVIII. Qui pœnis ab irato numine impositis nihil commoventur, vehementer supinis, adeoque ad torporem et inertiam pessundatis, ut de pœnitentia ne cogitationem quidem suscipere velint, nullam plagæ genus suffecerit, plures potius, et aliæ aliis deteriores, et ad dolorem majus semper incrementum habentes, necessariæ sunt. Quoniam ergo Israelitas indigentia panis et potus ad emendationem parum, ut videtur, permovebat, hoc molestius quiddam ipsis infertur, morbi videlicet corporum, febris et icterus (qui aliter morbus arquatul, seu regius vocatur).²¹ Hoc et per Jeremiam prædictum est, ait enim : « Hæc dicit Dominus : Ecce ego desuper populum istum infirmitatem, et infirmabuntur in ea patres et filii simul; vicinus et proximus ejus peribunt ²². » Et quia turpibus etiam quæstibus erant addicti, et in pecunia multa facienda animo et cogitatione occupati, ideoque hortos, et vineas, et ficeta, et oliveta conquirebant, tetigit et hæc Deus, per quæ non mediocri dolore affecti, ad sanitatem mentis redire possent, et pro noxiis salutaria eligere, pœnas illis accumulans, ut undique percussi salvarentur. Quia tamen et hoc parum erat, additum est majus. Quando enim, inquit, meam contemnentes manum, tantum non Deum omnipotentem imbecillitatis arguentes, ad Ægyptios abiistis, equorumque carnes pro sollicitudine erga vos mea elegistis, et Ægyptium hominem mihi prætulistis, tunc sane, tunc Babyloniorum rhomphæa bellicosissimum genus consumptum est, totus vester equitatus captivus est factus, debilitante Deo etiam qui ad gloriam grassari noverant, et victoriis e pugna reportandis assueverant. Intelliges autem et aliter illud, « Misi ad vos mortem in via Ægypti. » Josia regnante super Judam, duxit contra Babylonem Pharaon Nechao Ægyptiorum tyrannus ²³. Quia vero per Judæam transire oportebat, ratus Josias, iter Babylonem versus tantummodo prætextum esse, et contra se arma sumpsisse Ægyptium, temere cum exercitu occurrit, et Israel oppetiit. **294**

κῶν, καὶ ὕδατος σπάνιν, ἐπεὶ μὴ ἔχουσι τὸν ἀρέφοντα λόγον « Τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότα, καὶ ζωὴν δέδοντα τῷ κόσμῳ, » τὸν κατάρδοντα ψυχὰς τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι, τὴν ζῶσαν πηγὴν, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὕδιν, τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν παράκλησιν. Ὡς γὰρ ὁ προφήτης φησὶν Ἠσαίας, « Ἐνετέλειτο ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτὸν ὕετόν. »

Ἐπάταξα ὑμᾶς ἐν πυρώσει, καὶ ἰκτέρω. Ἐπληθύνατε κήπους ὑμῶν, καὶ ἀμπελώνας ὑμῶν, καὶ συκῶνας ὑμῶν, καὶ ἐλαιῶνας ὑμῶν. Τούτους κατέφαγεν ἡ κάμψις. Καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Ἐξαπέστειλα εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰγύπτου, ἀπέκτεινα ἐν βομφαλαῖς τοὺς νεαρίσκους ὑμῶν μετὰ αἰχμαλωσίως ἵππων ὑμῶν, καὶ ἀνήγαγον ἐν πυρὶ τὰς παρεμβολὰς ὑμῶν ἐν τῇ ὄρῃ ὑμῶν, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος.

Αἱ. Τοῖς ἀναλήγτως ἔχουσι περὶ τὰ ἐξ ὀργῆς συμβαίνοντα, καὶ πολὺ λίαν ὑπτιουμένοις, ἀναπτουσι δὲ καὶ οὕτω πρὸς τὸ βάθυμον ἔτι, ὡς τὸ χεῖναι μετανοεῖν οὐδὲ εἰς νοῦν ἔχειν ἀξιοῦν, ἀρέσειεν ἂν οὐδεὶς τοῦ πλήττεσθαι τρόπος, πλείους δὲ μᾶλλον, καὶ ἀλλήλων χεῖρους πρὸς τὸ ἔτι μειζόνως καταλυοῦν ἔχοντες τὴν ἐπίδοσιν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ μικρὸν ἦν τάχα πρὸς ἐπανόρθωσιν, τὸ ἐνδείαις ἄρτου πορεύεσθαι, καὶ ποτῶν, ἐπεινήνεκται τὸ παθεῖν καὶ τὸ ἔτι τοῦτου φορτικώτερον, ἢ αὐτῶν ἀσθένεια τῶν σωμάτων, ὡς ἐν πυρετῷ καὶ ἰκτέρω συμβαίνουσα. Τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς Ἰερεμίου πάλιν εὐρήσομεν. Ἐφη γάρ, ὅτι « Τάδε λέγει Κύριος. Ἴδού ἐγὼ δίδωμι ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον ἀσθένειαν, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν αὐτῇ πατέρες, καὶ υἱοὶ, ἅμα γείτων, καὶ ὁ πλησίον αὐτοῦ ἀπολείται. » Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν καὶ αἰσχυρῶν λημμάτων ἠττώμενοι, καὶ πολὺ βλέποντες εἰς φιλοκερδίαν, ταύτη τε πληθύνοντες κήπους, καὶ ἀμπελώνας, συκῶνάς τε καὶ ἐλαιῶνας, ἤψατο καὶ τῶνδε Θεός, δι' ἣν ἦν οὐ μετρίως κατηγγηκότας εἰς νοῦν ἐπανήκειν τὸν σῶφρονα, καὶ ἀνθελέσθαι τοῦ χείρονος τὸ συμφέρον, ἐπισωρεύων αὐτοῖς ἕνα πανταχόθεν πληττόμενοι σώζοντο. Μικροῦ δὲ ὄντος καὶ τοῦτου, προσεπνήνεκται καὶ τὸ μείζον. Ὅτε γάρ, φησὶ, τὴν ἐμὴν ἀτιμάζοντες χεῖρα, μονονουχὶ Θεοῦ τοῦ πάντα ἰσχύοντος τὸ ἀναλκι καθορίζοντες, τὴν ὁδὸν πεποιθήσθε τὴν πρὸς Αἰγυπτίους, ἵππων σάρκας τῆς παρ' ἐμοῦ φροντίδος ἀνθηρημένοι, καὶ Αἰγύπτιον ἀνθρωπον προτετιμηκότας, τότε δὴ τότε δεδαπάνηται, φησὶν, ὑπὸ τῆς τῶν Βαβυλωνίων βομφαλαῖς τὸ μαχμῶτατον γένος. Καὶ ἅπας ὑμῶν ἱππότης αἰχμάλωτος ἦν, ἀπουρευοῦντος Θεοῦ, καὶ τοὺς εἰδόμενους εὐδοκίμειν, καὶ οὐκ ἀμελέτητον ἔχοντας τὸ νικᾶν ἐν μάχαις. Συνήσεις δὲ καὶ ἑτέρως τὸ, « Ἀπέστειλα εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰγύπτου. » Ἰωσίου βασιλευσέντος ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, κατεστράτευσεν τῆς Βαβυλώνας Φαραὼ Νεχαῶ, τῆς Αἰγυπτίων ὁ τύραννος. Ὡς δὲ ἦν ἀνάγκη διὰ τῆς Ἰουδαίων αὐτὴν παρέρχεσθαι γῆς, οἰηθεὶς ὁ Ἰωσίας στήψιν μὲν εἶναι τὴν ἐπὶ Βαβυλώνα ὁδὸν, ὡπλίσθαι δὲ κατ' αὐτοῦ τὸν Αἰγύπτιον, ἀντεξ-

¹⁹ Joan. vi, 35. ²⁰ Isa. v, 6. ²¹ Jer. vi, 21. ²² IV Reg. xliii, passim.

γει παραλόγως. Ἐκεῖ πέπτωκεν ὁ Ἰσραήλ. Οὐκοῦν
 « Ἐξαπέστειλα, φησὶν, εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰ-
 γύπτου, » τουτέστιν, ἐν παρόδῳ τῶν Αἰγυπτίων,
 « ὅτε καὶ ἀνήγαγον ἐν πυρὶ τὰς παρεμβολὰς ὑμῶν, »
 ἀντὶ τοῦ, ἐκ βάρων ἀνέσκαψα τὰς τετειχισμένας
 ὑμῶν, καὶ εὐπυργοτάτας πόλεις. Ἐφη δὲ τοῦτο καὶ
 ἐν ἀρχῇ, « Καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους,
 καὶ Ἰούδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειχισμένας, καὶ ἐξ-
 αποστελῶ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτῶν, καὶ καταφάγε-
 ται θεμέλια αὐτῶν. » Οὐκοῦν ἐξ αὐτῶν, φησὶ, κατ-
 ἔσεισα βάρων τὰς ὀχυρωτάτας ὑμῶν πόλεις, « Καὶ
 οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε, λέγει Κύριος. »

*Κατέστρεψα ὑμᾶς καθὼς κατέστρεψεν Κύριος
 Σόδομα καὶ Γόμορρα, καὶ ἐγένεσθε ὡς δαλὸς ἐξ-
 σπασμένος ἀπὸ καύσεως, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπ-
 στρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος.*

ΑΘ. Οὐδεμίαν, φησὶν, ἐν ὑμῖν τὴν ἐπανόρθωσιν
 βλέπων, προστέθεικα ταῖς ὁργαῖς καὶ τὰ ἐτι τούτων
 ἀπηνέστερα, καὶ θερμότεραν πεποίημαι τὴν καθ'
 ὑμῶν ἀγανάκτησιν. Κατέστρεψα γὰρ ὡς Σόδομα καὶ
 Γόμορρα, καὶ οὐκ ἐπεστρέψατε. Ἔοικε δὲ τὴν τελευ-
 ταίαν ἐν τούτοις ἡμῖν πόρθησιν ὑποδηλοῦν, τὴν ἐν
 καιροῖς Ἰερεμίου διὰ χειρὸς Ναβουχοδονόσορ γεγε-
 νημένην, ὃς πᾶσαν εἴλε τὴν Ἰουδαίαν, ἐνέπρησε δὲ
 καὶ αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὰς περιόικους αὐτῇ
 πόλεις τε καὶ κώμας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεῖον κατα-
 σπᾶσας ναὸν, δορικτήτους ἔχων τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ
 περιλελειμμένους, οἴκοι πάλιν λαμπρῶς, καὶ νεκρικῶς
 τοῖς ἀλοῦσιν ὁμοῦ καὶ ἀνεκομίζετο, οἱ καὶ μόλις
 ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἐτῶν ἐπ' αὐτοῖς πλη-
 ρωθέντων τὸν ἀριθμὸν ἑβδομήκοντα. Κύριος γὰρ, ὡς
 ἔφη, τὴν Βαβυλῶνα ἔλων, τῆς αἰχμαλωσίας ἀνῆκε
 τοὺς περιλειφθέντας, καὶ σεσασμένους ἐξ Ἰσραήλ.
 Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐγένεσθε ὡς δαλιδοὶν ἡμίφλεκτοι,
 καὶ ἐν ὀλίγοις ἐτι λειψάνοις σωζόμενοι. Θεοῦ τοιγαρ-
 οῦν παιδεύοντος τὸ ὑποκτιοῦσθαι πικρὸν, παραίτιον
 δὲ καὶ τῶν ἐτι δυσαχθεστέρων ἔσται κακῶν τοῖς τὴν
 εἰσθησιν ἀποσειομένοις, ἀπὸ γε τοῦ δεῖν ἀκαταλή-
 κτως λείπει πρὸς τὸ δρᾶν ἐλέσθαι, καὶ φρονεῖν ἢ μὴ
 θέμις. Ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ τὰς τῶν σωματῶν ἀνα-
 κόπτοντες νόσους, καὶ τοῦ θεραπεύειν δύνασθαι τὴν
 πείραν ἐξησχηκότες, τὰ τῶν τραυμάτων δυσαισθητό-
 τερα θερμοῖς καὶ δριμέσι φαρμάκοις ἀποκαθαίρουσι,
 καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀκαθαρσίας τὸ πάχος ἀπολε-
 πτόντες, τοῖς ἐκ τέχνης ἐπικουρήμασι παραχωρεῖν
 ἀναπειθουσιν, οὕτω καὶ ὁ πάντα γινώσκων θεὸς τοὺς
 ἀναλήγτως ἔχοντας περὶ τὰ μικρὰ, ταῖς ἐτι χαλεπω-
 τέραις καταφορτίζει πληγαῖς, ὧν εἴπερ τις σοφός
 εἴστι, καὶ ἀγχίνους, παραιτοῖτο ἂν εἰκότως πρὸς πέ-
 λρα

Maque « Imnisi, inquit, in vos mortem in via
 Ægypti, » hoc est, in transitu, seu transeuntibus
 Ægyptiis. « Et adduxi in igne castra vestra, » id
 est mœnibus et turribus munitas, ac bene instru-
 ctas urbes vestras everti. Quod etiam in principio
 dixit : « Et abiit Ephraim ad Assyrios, et Judas
 multiplicavit urbes munitas. Et mittam ignem in
 urbes ejus, et devorabit fundamenta eorum. » Ex
 ipsis igitur fundamentis munitissimas urbes vestras
 dirui, inquit, « Et ne sic quidem reversi estis ad
 me, dicit Dominus 23. »

*VERS. 11. Subverti vos, sicut subvertit Dominus
 Sodomam et Gomorrhham, et facti estis sicut torris
 raptus ab incendio; nec sic quidem rediistis ad me,
 dicit Dominus.*

XXXIX. Cum nullam in vobis emendationem cer-
 nerem, inquit, iratus 'vehementius, his atrociora
 adjeci, indignationemque meam adversum vos ex-
 cui. Subverti namque vos hand secus quam Sodo-
 mam et Gomorrhham, et non estis reversi. Quibus
 verbis postremam vastationem innuere videtur,
 quæ temporibus Jeremiæ per manum Nabuchodo-
 nosor contigit, qui totam Judæam subjugavit, et
 Hierosolymam ipsam, una cum finitimis ejus urbi-
 bus ac vicis exussit 24, destructoque divino tem-
 plo, una cum captivorum reliquiis, gloriose victor
 domum rediit, quæ vix tandem decursis annorum
 septuaginta spatiis in Judæam redierunt. Cyrus
 enim, ut dixi, Babylone expugnata, superstites, et
 restantes, ex captivitate solvit 25. Idcirco, inquit,
 facti estis tanquam torris exiguus, semustus, et
 adhuc in paucis reliquiis conservatus 26. Proinde
 Deo puniente, supinum ac negligentem esse, per-
 niciosum; et amoliri sensum, citraque cessationem
 ab officio ad arbitrium nefaria faciendi cogitandi-
 que discedere, intolerabiliorum adhuc malorum
 causa est. Quo enim pacto, morbos corporum de-
 pellentes, et in medicandi peritia exercitati, vul-
 nera ad curationem difficiliora callidis et acribus
 medicamentis abstergunt, et immunditiæ quæ in
 illis est crassitudinem extenuantes, artificiosis cu-
 rationibus cedere cogunt; ita quoque omnia cog-
 noscens Deus, 295 ex parvis dolorem non sen-
 tientes, adhuc acerbioribus plagis onerat, quorum
 experientiam homo sapiens et solers merito de-
 precetur.

Propterea sic faciam tibi, Israel.

XL. Postquam, inquit, hoc feci, et illud addidi, et
 tantum non omne genus plagarum dolorumque in-
 tuli, et nihilominus nullo dolore commovere eos
 vidi, expertusque didici, idcirco « Et sic faciam
 tibi. » Quomodo autem sic? Non enim contentus
 fuit primis, sed æqualem Sodomitaram calamitati

Διὰ τοῦτο οὕτως ποιήσω σοι, Ἰσραήλ.
 Μ'. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, τόδε τι πεποικηκός,
 κάκεῖνο προσθέντος, καὶ μονονουχὶ πᾶν εἶδος ἐπάγον-
 τες αἰκίας καὶ πόνων, ἀλλ' ἀναλήγτως ἔχοντας τε-
 θίαμαί τε καὶ ἐξ αὐτῆς ἐμάνθανον πείρας, ταύτητοι
 « Καὶ οὕτως ποιήσω σοι. » Πῶς δὲ οὕτως; οὐ γὰρ
 ἤρξασθαι τοῖς πρώτοις. Προσεπέγγαγε δὲ καὶ τὴν ἐν

23 Osee viii, 14. 24 Jer. xxxix, 8. 25 II Paral. xxxvi, 22; 26 I Esdr. i, passim.

catastrophem adjecit. Postrema enim, ut dixi, talis A
plaga ab irato Deo illis inflictæ est.

Verumtamen, quia sic faciam tibi, præparare ad invocandum Deum tuum, Israel.

XLI. At enim, si vis, inquit, causam nosse cur ita faciam tibi, audies utique, dum ferimini tantum non clamante et dicente, qui vos ferit, « Præparare ad invocandum Deum tuum, Israel, » id est, impiger et alacer esto, ut non alienum et falsum deum invocēs, sed Deum Israel, hoc est, quem usu ipso cognovisti, qui natura et veritate, et non quorundam excellenti artificio inventus est, sicut videlicet quæ ex lignis et lapidibus fabricantur.

VERS. 13. *Idcirco ecce ego firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians in homines Christum suum, faciens manè et nebulam, et ascendens super excelsa terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi.*

XLII. Excellentis oppositione, quod deterius habetur facile noscitur. Ut igitur idolorum imbecillitas appareat apud eos, qui præ magna stultitia deos esse et adorandos opinabantur, nihil nobis seipsum universorum Dominus manifestans, Conditorum et universorum fabricatorem, et potestatem in nos tenentem, et ut rerum humanarum gubernatorem, omni altitudine et omni excellentia superiore, et omnis creaturæ administratorem introducit. Dei quippe natura supergreditur universa, nec altitudine secundum locum, sed gloriæ exsuperantia, et incomparabili virtute omnem modum mensuramque cujuscunque quod ortum est excedit. « Invoca igitur Deum tuum, Israel, » inquit, potestatem omnipotentem et præstantiam 296 summam agnoscens. Ego enim sum, et non alius « firmans tonitruum, » hoc est, nubibus operiens cælum, et demittens pluvias; « et creans spiritum, » hoc est, etiam ventorum conditor. « Annuntians vero in homines Christum suum, perinde est ac si dicat: Per me reges regnant, et tyranni per me orbi terrarum imperant 297. » Christum enim in his non Emmanuelem, sed unctum potius in regnum, seu ad regnandum nominat. Similiter spiritum, non divinum et sanctum (tametsi quidam ita insaniunt, qui recta pervertere conati sunt), sed hunc aerium mundanumque, de quo ipse Salvator ait: « Spiritus ubi vult spirat 298. » Ego igitur, inquit, qui nubes colligo, et firmo tonitruum, « et produco ventos de thesauris eorum 299 » qui manifesto quem velim regio solio ornari et illustrari. « Ergo Rex regum, et Dominus dominantium 300, » natura Dens, « qui facit mane, » hoc est, diem aut lucem, ipse est qui « facit nebulam, » hoc est, tenebras, aut noctem, ipse « qui ascendit super excelsa terræ, » omni excelsa et eminenti præstantior et eminentior, no-

ισω Σωδδμοις καταστροφῆν. Τελευταία γὰρ, ὡς ἔφη, αὐτοῖς ἡ τοιαύτη πληγὴ διὰ τῆς θείας ὀργῆς ἐπενήχεται.

Πλὴν, ὅτι οὕτως ποιήσω σοι, ἐτοιμάζου ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ.

ΜΑ'. Ἄλλ' εἰ δὴ βούλοιο, φησὶ, μαθεῖν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὕτως ποιήσω σοι, πεύση δὴ πάντως, μονοουχὶ πληττομένου ὑμῶν βοῶντός τε καὶ λέγοντός· « Ἐτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ. » Τὸ Ἐτοιμάζου ἀντὶ τοῦ, Σπούδαζε, δοκνός τε καὶ πρόθυμος ἔσο τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν μὴ ἀλλότριον, καὶ ψευδώνυμον, ἀλλὰ τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ, τουτέστιν, ὃν δι' αὐτῆς ἔγνωσ τῆς πείρας, ὡς ἔστι φύσει τε καὶ ἀληθεῖα, καὶ οὐ διὰ τῆς τιμῶν εὐτεχνίας ἐξευρημένος, καθάπερ ἀμέλει τὰ ἐκ ξύλων καὶ λίθων πεποιημένα.

Διότι ἰδοὺ ἐγὼ, στερεῶν βροντῆν, καὶ κτίζω πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλω εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ποιῶν ὄρθρον, καὶ ὀμίχλην, καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς, Κύριος ὁ Θεὸς παντοκράτωρ δρομα αὐτῶν.

ΜΒ'. Τῆ τοῦ προδύχοντος ἀντιπαράθεσι, ἐὸ ἐν ὑπολήψει τῇ χεῖρονι ῥῥδῖως ἐλέγχεται. Ἵνα τοίνυν τῶν εἰδῶλων τὸ ἀδρανὲς ἐκφαληται παρὰ γε τοῖς οἰηθεῖσιν ἐκ πολλῆς ἀγαν ἀδελτηρίας, ὡς Θεοὶ τε εἰσιν, καὶ προσκυνεῖσθαι πρέποντες, χρησίμως ἡμῖν αὐτὸν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐμφανῆ καθιστὰς, ποιητὴν εἰσφέρει, καὶ τὸν ὄλων δημιουργὸν, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀνημέρον τὴν ἐξουσίαν, καὶ οἰοεὶ πως τῶν ἀνθρωπίνων οἰακοστρόφον, ἐπέκεινά τε ὄντα παντὸς ὑψώματος, καὶ ἀπάσης ὑπεροχῆς, καὶ ταμίαν ὡσπερ τινὰ τῆς ὄλης κτίσεως. Θεοῦ γὰρ φύσις τὸ πάντων ἐπέκεινα, καὶ οὐ τοπικοῖς ὑψώμασιν, ἀλλὰ ταῖς τῆς εὐλείας ὑπεροχαῖς, καὶ ἀσυγκρίτῃ δυνάμει παντὸς γεννητοῦ μέτρον ὑπερκεῖμενον. « Ἐπικαλοῦ τοιγαροῦν τὸν Θεόν σου, φησὶν, Ἰσραὴλ, » ἐπιγινώσκων ἐξουσίας τὸ παναλκῆς, καὶ τὴν ὑπερβολὴν. Ἐγὼ γὰρ εἰμι, καὶ οὐχ ἕτερος, ὁ στερεῶν βροντῆν, τουτέστιν, συσφραγίας καλύπτων τὸν οὐρανόν, καὶ καθιὲς ὑετοῦς, « Καὶ κτίζω πνεῦμα, » τουτέστι πάλιν, ἀνέμων ποιητῆς Ἐπαγγέλλων δὲ καὶ εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι· Δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ τύραννοι δι' ἐμοῦ κρατοῦσι γῆς. Χριστὸν γὰρ ἐν τοῦτοις, οὐ τὸν Ἐμμανουὴλ, τὸν κεχρισμένον ἂ μᾶλλον εἰς βασιλείαν φησὶ. Πνεῦμά τε ὁμοίως, ὡς τὸ θεῖόν τε καὶ ἅγιον (κἂν εἰ μαίνοντο τινες τῶν τὰ ὀρθὰ διαστρέφειν μεμελετηκότων), ἀλλὰ τουτὶ τὸ ἐναερίον τε καὶ ἐγκόσμιον, περὶ οὗ φησὶ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· « Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. » Ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, ὁ νεφέλας συλλέγων, καὶ στερεῶν βροντῆν, « καὶ ἐξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν, » ὁ φανερόν καθιστὰς ὃν ἂν ἐθέλοιμι τοῖς τῆς βασιλείας ἐναθρύνασθαι θάκοις. « Οὐκ οὖν Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, » ὁ φύσει Θεός, αὐτὸς ὁ ποιῶν ὀμίχλην, « τουτέστιν, ἡμέραν, ἥτοι φῶς, αὐτὸς ὁ ποιῶν ὀμίχλην, » τουτέστιν, σκότος, ἡ νύκτα· αὐτὸς « ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς; » ὁ

297 Prov. viii, 15, 16 298 Joan. iii, 8. 299 Psal. cxxxiv, 7. 300 I Tim. vi, 15.

παντὸς ἐπιημένου καὶ ὀφηλοῦ κρείττων τε καὶ ὑπερκαίμενος, ὄνομά τε πρέπον καὶ πολὺ λίαν εἰκὸς τῆ ἐαυτοῦ ὁδῆ φορῶν, τὸ ἑ Κύριος παντοκράτωρ. Ὁ θεὸς δὴ οὖν, ὅσῃ ἐφ' ἡμᾶς ποιεῖται ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν ὁ τῶν ὄλων θεός. Ἐπαρτήσας γὰρ τὴν ἀπειλήν, καὶ τὰ μὲν ὡς ἤδη γέγονε, τὰ δὲ ὡς ἔσται προειρηχώς, καλεῖ πρὸς ἐπίγνωσιν, καὶ μυσταγωγεῖ τὸν ἐκκεκλιχότα, καὶ ἀνακομίζει πρὸς σύνεσιν τὸν ἐξ ἀμαθίας ὠλισθηχότα· καὶ τοῖς οὐκ εἰδόσι τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς; δεσπότην, ἀπὸ τε τοῦ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν, καὶ κατάρχειν τῶν ὄλων, ἑαυτὸν καθίστησιν ἑναργῆ. Τοῦτο δὲ ἦν πόνος καὶ μάστιγι σωφρονίζοντος, καὶ μονονουχὶ καὶ ἀνεθελήτως αὐτοὺς καταπαίοντος εἰς ἐπιστροφὴν, καὶ τὰ δι' ὧν εἰκὸς ἀναμαθεῖν δύνασθαι τὰ ἀμείνω φρονεῖν, χρησίμως ἐπάγοντος.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Ἀκούσατε τὸν λόγον Κυρίου, ὃν ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρήνον. Οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἔκπεσεν, οὐκ ἔτι οὐ μὴ προστεθῆ ἀναστήσῃ. Παρθένος Ἰσραὴλ ἐσφάλη ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ὁ ἀνίστῶν αὐτήν.

ΜΓ'. Οἱ μακάριοι προφήται τὰ κατὰ τινων ἐσόμμενα προαναμανθάνοντες, εἶτα δειμάτων ἐντεῦθεν ἀνακιμπλάμενοι καὶ ὑπεραλγούντες ὡς ἀδελφῶν, θερμότερας ἔσθ' ὅτε ποιοῦνται τὰς ἐπιπλήξεις, μονονουχὶ δάκνοντες; ἐξ ἀγάπης, καὶ διανιστώντες εἰς νῆψιν τῆ προαγορευομένη τῶν ὄσων οὕτω συμβησομένων. Τοιοῦτόν τι καὶ νῦν ὁ προφήτης ἐπιτελεῖ, λέγων μὲν ὡς ἐξ ἰδίου προσώπου, πλὴν οὐχὶ τὰ ἀπὸ γνώμης ἰδίας, ἀλλ' ὡς ἐκ θεῶν χρησημυδημάτων. Ταῦτητοι φησιν· Ἐκούσατε τὸν λόγον Κυρίου τοῦτου, ὃν ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρήνον. Ἐλάληκε μὲν γὰρ ἐν ἐμοί, φησιν, ὁ τῶν ὄλων θεός, συντέθειται δὲ μοι θρήνος εἰς ὑμᾶς τοὺς ἀποφοιτῶντας αὐτοῦ. Καὶ τί δὴ ἄρα τὸ γοερὸν ἔστι μέλος; τί τὸ θρήνημα; καὶ ἐφ' ὅτω περ ἂν γένουτο παρ' ἐμοῦ τὸ δάκρυον; Δεινὴ καὶ ἀνοσέτητος συμφορὰ. Οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσε. Συνειστήκει μὲν γὰρ, τιμωμένον καὶ ἀγαπωμένου θεοῦ· καταπέπτωκε δὲ νυνί, ταῖς τῶν πλανωμένων ἀπονολαῖς παρωτρυμμένου. Εἶτα τίς ὁ ἐγερωὶν τὸν τοῖς θεοῖς νεύμασι καταπίπτοντα; Ἐσφάλη γὰρ ἡ παρθενία, ἡ τούτέστι, πεπόρευκε. Ποία δὲ αὕτη; πάντως που πάλιν ὁ Ἰσραὴλ, ἤγουν ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ, πρὸς ἣν εἴρηται παρὰ θεοῦ· Ὁὐκ ὡς οἶκόν με ἐκάλεσας, καὶ πατέρα, καὶ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας σου; Ὁὐκοῦν ἡ τῆς παρθενίας ἀρχηγὸν λαγοῦσα θεὸν, ἐσφάλη ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς, τούτέστι, πεπόρευκε, καὶ ἀπροφάσιστον ἔχει τὴν ἁμαρτίαν. Πεπόρευκε μὲν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ ποτέ. Ἄλλ' ἦν ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ τοῖς τῶν κρατούντων ὑπέστρωτο νόμοις τάχα που καὶ ἀβουλήτως εἰς τὰ ἐκείνων ἔθνη κατεβιάζετο, τῆς προγονικῆς εὐσεβείας ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐξωθουμένη. Νυνὶ δὲ κατωθιόντος οὐδενὸς (ἔστι γὰρ ἐπὶ γῆς ἰδίας, ἐνθα νόμος ὁ παιδαγωγός, ἀποκομίζων αὐτήν εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ φύσει τε καὶ ἀληθοῦς ὄντος θεοῦ, ἀνεμέ-

A men decens et gloriae suae in primis consentaneum gerens, nempe, « Dominus omnipotens. » Vide igitur quantum erga nos mansuetudinem benignitatemque declaraverit universorum Deus. Intentatis enim minis, commemoratisque malis partim praeteritis, partim eventuris, ad agnitionem sui invitavit, et eum qui declinavit, mysterium docet, atque ex imperitia lapsus ad intelligentiam reducit; et ignorantibus natura ac vere Dominum, ex eo quod omnia bene facere possit, imperetque omnibus, se manifestum reddit. Hoc est in dolore et flagello ad sanitatem revocare, eum quasi invitum ipsos ferire ad reversionem, et per quae consentaneum est posse deo meliora sapere, utiliter inducere.

B

CAP. V.

VERS. 1, 2. Audite verbum Domini, quod ego assumo super vos planctum. Domus Israel cecidit, non amplius adjiciat resurgere. Virgo Israel projecta est in terram suam, non est qui suscitavit eam.

XLIII. Beati prophetae quibusdam eventura praedicientes, inde pleni **297** terroribus, fratrumque vicem nimirum dolentes, acriore aliquando objurcatione utuntur, propemodum mordentes ex charitate, et vigilantiam cautionemque praedictione mox futurorum exsuscitantes. Tale quiddam et nunc propheta facit; ceu ex persona sua loquens ille quidem, verumtamen non ex mente sua, sed velut a Deo afflatus sic ait: « Audite verbum Domini hoc, quod ego assumo super vos planctum. » Locutus est enim in me, inquit, universorum Dominus, et composui lamentationem super vos, qui ab eo discessistis. Quodnam igitur hoc lugubre canticum? quae ista lamentatio? et quid tandem deflebo? Horribilis et inemendabilis calamitas. Domus Israel cecidit. Consistebat cum honoraret et amaret Deum. Nunc eodem errantium vesania irritato concidit. Jam quis divino nutu prostratum eriget? « Projecta est enim virginitas. » Hoc est, fornicata est. Quenam ista? omnino Israel quoque, sive Judaeorum Synagoga, cui dictum est a Deo: « Nonne ut dominum me vocastis, et patrem et ducem virginitatis tuae? » Quae igitur Deum virginitatis suae ducem sortita est, in terram suam projecta est, hoc est, fornicata est, et peccatum habet inexcusabile. Fornicata est enim olim in Aegypto. Sed tum non erat in terra sua, et quos dominos patiebatur, eorum legibus substernebatur, ac nolens forsitan atque invita ad eorum mores adigebatur, majorum suorum pietatem ac religionem coacta deserere. Nunc nemo cogit. Est enim in regione propria, ubi lex paedagogus, reducens eam ad agnitionem ejus, qui est natura et vere Deus, soluta ac libera, et inculpabilis prorsus ad quodvis pra-

²¹ Jer. III, 4.

clarissimum opus via. Qua igitur defensione utitur? Fornicata est enim, non compulsa ab aliquo, sed quod sequitur, sponte ac voluntate. Idcirco projectam non est qui erigat. Dicatur et a nobis peropportune Deo omnia valenti: « Terribilis es, et quis resistet tibi ab ira tua ²² ? »

Cecidit et aliter populus Judæorum, per injurias et contumelias in Christum actus in dedecus. Et jacet nunc nemine succurrente. Expectat autem suam miserantis gratiam, Christi, inquam; nam et ipse quoque ad agnitionem per fidem extremis sæculi temporibus vocabitur.

298 VERS. 3. *Quia hæc dicit Dominus Deus: Urbes, B ex qua egrediebantur mille, relinquentur centum. Et ex qua egrediebantur centum, relinquentur decem domui Israel.*

XLIV. Perspicue admodum declarat his verbis, quoniam modo cadet. Vacuæ siquidem viris manebunt urbes, bello cives consumente, et eo miseriarum redigente, ut ipsis vix decima pars relinquatur. Postquam enim Deum irritantes impuris dæmonibus ad triduum illud decimas obtulerunt, et ipsi vix decimam partem remanserunt, pari propemodum mensura Deo peccatum compensante, et impietatibus illorum pœnam respondentem rene-tiente. Horribile est igitur in furore corripi ²³. Idcirco et suppliciter Deum propheta orabat his verbis: « Corripue nos, Domine: verumtamen in judicio, non in furore tuo, ne ad paucos redigas nos ²⁴. »

VERS. 4-6. *Quia hæc dicit Dominus super domum Israel: Quærite me, et vivetis: et non quæritis Bethel, et in Galgala non ingrediamini, et in puteum juramenti non transeat, quia Galgala captivata captivabitur, et Bethel non existens. Quærite Dominum, et vivite, ut non reluceat ut ignis domus Joseph, et deporet eam, et non erit exstinguens domui Israel.*

XLV. Rursum peccatis quantumvis grandibus et minime ferendis alligatos in desperationem labi non sinit. Proponit autem et prætexit divina promissa, atque ita eos velut piscator sagena ad pœnitentiam concludit. Necessario autem ipsum et nunc scelera eis remissurum, et pœnis pœnarumque terroribus liberaturum pollicentem introducit. « Natura enim benignus est opifex, patiens et multum misericors, et præstabilis super malitiis ²⁵, » sicut scriptum exstat. Et ut est apud Ezechielem: « Non vult mortem peccatoris, ut convertatur a via sua mala, et vivat ²⁶. » Quamobrem, si magnificitis vivere, et res vobis amplectenda videtur, desinite seduci, et a tam longa perplexitate absistentes, exquirite me, inquit: hoc est, mihi servite, qui sum natura Deus,

Α νη δὲ καὶ ἐλευθέρᾳ καὶ ἀνεπίπληκτος παντὸς ἡ εἰς πᾶν ὁπιούν τῶν ἀρίστων ὁδός, τίς οὖν αὐτῆς ἀπολογία; ἐκπορισθεὶς τρέπος; Πέπορνευκε γὰρ ὁ βεβιασμένη ποθὲν, ἀλλ' ἐκοῦσα λοιπόν. Ταύτησα κατεβράγγμην οὐκ ἔστιν ὁ ἐγερών. Εἰρήσθω δὴ ὡν εὔ μάλα καὶ πρὸς γε ἡμῶν αὐτῶν τῷ πάντα ἰσχύσι Θεῷ· « Σὺ φοβερός εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεται σοὶ ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου; »

Πέπτωκε δὲ καὶ ἐτέρως ἡ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας καταβιαζομένη πρὸς ἔλεγχον· καὶ κείται· λοιπόν, ἐπαμύνοντος οὐδενός, περιμένοντος δὲ μόνην τὴν τοῦ κατοικτείροντος χάριν, φημί δὴ Χριστοῦ. Κληθήσεται· γὰρ καὶ αὐτὴ πρὸς ἐπίγνωσιν διὰ πίστεως ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς.

Διότι τάδε λέγει Κύριος· Ἡ πόλις, ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο χίλιοι, ὑπολειφθήσονται ἑκατὸν· καὶ ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο ἑκατὸν, ὑπολειφθήσονται δέκα τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ.

ΜΔ'. Διατρανοὶ δὴ λίαν ἐν τούτοις τὸ, τίνα πεσεῖται τρόπον. Κένανδροι γὰρ, φησὶν, ἀπομενοῦσιν αἱ πόλεις, δαπανῶντος τοῦ πολέμου τοὺς ἐν αὐταῖς, καὶ ἀθλιότητος εἰς τοῦτο μετακλιζήσονται, ὡς μόλις αὐταῖς τὴν δεκάτην ἀπομείναι μοίραν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ παροτρύναντες ἀνεηνόχασιν τοῖς ἀκαθάρτοις δαιμοσιν εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκατα, καὶ αὐτοὶ μόλις ὡς ἐν μοίρᾳ δεκατέρα περιλειφθήσονται, μονονουχὶ ταλαντεύοντος Θεοῦ τὸ πλημμέλημα, καὶ ταῖς δυσσεβείαις αὐτῶν ἀντεπάγοντος τὴν ἰσόφρονον δίκην. Φοβερόν οὖν ἄρα τὸ ἐν θυμῷ παιδεῦσθαι.

Ταύτητοι καὶ ἐλιπάρει Θεὸν ὁ προφήτης, λέγων· « Παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλίγου· ἡμᾶς ποιήσης. »

Διότι τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ· Ἐκζητήσατε ἐμὲ, καὶ ζήσετε· καὶ μὴ ἐκζητεῖτε Βαιθὴλ, καὶ εἰς Γάλγυλα μὴ εἰσπορεύεσθε, καὶ ἐπὶ τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου μὴ διαβαίνετε· διότι Γάλγυλα αἰχμαλωτευσομένη αἰχμαλωτισθήσεται, καὶ Βαιθὴλ οὐκ ὑπάρχουσα. Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ζήσατε, ὅπως μὴ ἀναλάβῃ ὡς πῦρ οἶκος Ἰωσήφ, καὶ καταφάγη αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ.

ΜΕ'. Οὐκ εἴ παλιν τοὺς ἡμαρτηκότας καταλιθεῖν εἰς ἀπόγνωσιν, καίτοι δευαῖς καὶ ἀφορητοῖς πλημμελείαις ἐνεληγμ[μ]ένους. Πρὸςταγεται δὲ τὰ παρὰ Θεοῦ, σαγηνεύων εἰς μετάνωσιν. Εἰσκεικόμενί τε καὶ νῦν ἀναγκαίως αὐτὸν ἀνήσειν αὐτοῖς ὑποστούμενον ἐγκλήματα, ἀπαλλάξειν δὲ καὶ ποινῆς καὶ τῶν εἰς τοῦτο δειμάτων. « Φύσει γὰρ ἀγαθὸς ὁ δημιουργός, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις, » καθὼς γέγραπται. καὶ ἡ φησὶν αὐτὸς διὰ Ἰεζεχιήλ· « Οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέφαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρίας καὶ ζῆν αὐτόν. » Εἴπερ οὖν περὶ πολλοῦ ποιῆσθε τὸ ζῆν, καὶ ἀξιόλογον ὑμῖν τὸ χρῆμα φαίνεται, καταλήγετε τῆς ἀπάτης· καὶ τῆς οὕτω μακρᾶς ἀθυμίας ἀποπηθήσαντες, ἐκζητήσατε

²² Psal. LXXV, 8. ²³ Psal. VI, 1. ²⁴ Jer. X, 24. ²⁵ Joel, II, 13. ²⁶ Ezech. XVIII, 22.

με, φησί, τουτέστιν, ἐμοὶ λατρεύετε τῷ φύσει Θεῷ, **A** τῷ ζῶοντι. τῷ σώζειν ἰσχύοντι, καὶ παντὸς ἕξω τιθέντι· κακοῦ τοὺς σεβόμενους αὐτόν. Δεῖν δὲ δὴ, φησί, προαπονίπτειν ἑαυτοὺς, τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἕξωθούντας τῆς ἀποστάσεως τὸν ῥύπον, καὶ προεκτῆκειν εὐ μάλα τὴν ἐκ τοῦ πεπλανῆσθαι κηλίδα, κολλᾶσθαι τε οὕτω Θεῷ. Τί δὲ δὴ καὶ δρᾶν ἔδει μετανοεῖν ἐλομένους, διασαφεῖ λέγων· «Μὴ ἐκζητεῖτε Βαιθὴλ, καὶ εἰς Γάλαγα μὴ εἰσπορεύεσθε, καὶ εἰς τὸ φρέαρ τοῦ Ὄρκου μὴ ἀναβαίνετε·» Φρέαρ δὲ Ὄρκου τὰ Γέραρά φησι, πόλις δὲ αὕτη τοῦ Φιλιστειμ, ἦτοι τῶν Παλαιστινῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὤμοσαν ἀλλήλοις Ἀβραὰμ καὶ Ἀβιμελὲχ, καὶ συνθήκας εἰρήνης ἔθεντο ἐπὶ τοῦ φρέατος, μετινόμασται λοιπὸν ἡ πόλις εἰς τὸ φρέαρ τοῦ Ὄρκου. Γάλαγα δὴ οὖν, καὶ Βαιθὴλ, **B** καὶ μέντοι καὶ Γέραρα πόλις ἦσαν πολλὴ πρὸς ἀσέβειαν ἐκτετραμμέναί, καὶ πολυειδῆ τοῖς ἀπατωμένοις περιτιθεῖσαι τὴν πλάνην. Τούτων ἀναγκαίως ἀποφοιτῆν προσέταξεν, ἀναπλέξας τῷ λόγῳ καὶ ἀπειλήν, ἵνα πανταχόθεν συνελούνη πρὸς τὸ συμφέρον. Οἰχίσσονται γὰρ, φησί, Βαιθὴλ τε καὶ αἱ λοιπαί. Καὶ ἡ μὲν αἰχμάλωτος βαδιεῖται πρὸς ἐχθρούς· ἡ δὲ οὕτω καταπρησθήσεται, ὡς δοκεῖν ἤδη πως μηδὲ ὑπάρχει ποτέ. Οὐκοῦν ζητεῖσθε Θεός, ἵνα ζήσητε, φησί, πρὶν ἀναλάμψαι τὸν οἶκον Ἰωσήφ, καὶ καταφάγεται αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σέβων· τὸ μὲν οὖν ἀναλάμψαι τὸ ἐμπρησθῆναί φησι, οἶκον δὲ Ἰωσήφ ὀνομάζει τὸν Ἐφραῖμ, ἦτοι τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ· γεγόνασι γὰρ ἐξ Ἰωσήφ Ἐφραῖμ τε καὶ Μανασσῆς. Ὅσπερ οὖν ὅταν **C** Ἰσραὴλ αὐτοὺς ὀνομάξῃ, νοοῦμεν ὡς ἐκ πατρὸς κεκλήσθαι τοὺς ἐξ αὐτοῦ· οὕτω καὶ λέγοι τυχόν Ἰωσήφ, κατὰ τὸν ἴσον συνήσεις τρόπον. Καλὸν τοιγαροῦν ἡ μεταγνώσις, ἀποσοδοῦσα τὰς δίκας, καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς ἀνακόπτουσα, ἕξω τε τιθεῖσα τοὺς ἐπιτηδεύοντάς αὐτῇ, τῶν δεσποτικῶν κινήματων, καὶ ἀπάσης ἡμᾶς συμφορᾶς ἀπαλλάττουσα.

Ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρῖμα, καὶ δικαιοσύνην εἰς γῆν ἐθήκεν. Ὁ ποιῶν καὶ πάντα μετασκευάζων, καὶ ἐκτρέπων εἰς τὸ πρωῒ σκιάν, καὶ ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτάζων, ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς, Κύριος ὁ Θεὸς παντοκράτωρ βρομια αὐτοῦ. Ὁ διαιρῶν συντριμμὸν ἐπὶ ἰσχύρ, καὶ ταλαιπωρίαν ἐπὶ δαχτύρωμα ἐπάγων.

Mῆ. Μυσταγωγὸς ὁ λόγος, καὶ ὅτι μάλιστα πρέπων τοῖς καλουμένοις εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς λέναι σπουδάουσι. Πρόκειται γὰρ τῷ προφήτῃ διδάξαι τοὺς πλανωμένους, πρῶτον μὲν ὅτι τῶν ὄλων τὸ κράτος ἀνήκει Θεῷ, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι πηδαιουχέεται τὰ σύμπαντα, καὶ νόμῳ δικαιοσύνης ἡ παμμοκαρία τῶν ἀγγέλων ὑπενήνεκται πληθὺς, καὶ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς ἀκόλουθόν τε καὶ ἀναγκαῖον τοῖς τῆς παρ' αὐτοῦ δικαιοσύνης κατεζεύχθαι νόμοις. Εἰ γὰρ τὸ ἀμεινον ἐν τούτοις καὶ δουλεύει Θεῷ, καὶ ὑπέστρωται μὲν φόβῳ τῶν ἐν ὕψει πνευματικῶν ἡ ἀγία πληθὺς, πῶς ἂν ἢ πόθεν τὸ ἀνεπίπληκτον ἔχη

vivificus, salvare potis, et cultores meos ab omni malo tutos præstans. Affirmat autem, prius animas suas ablueri ejectis apostasiæ **299** sordibus oportere, et probe eluere maculam, quæ ex errore inhæsit, et ita Deo adhærescere. Quid autem factu opus sit pœnitere instituentibus, declarat, dicens : « Ne quæratiss Bethel, et in Galgala ne ingrediamini, et in puteum Juramenti ne transeatiss. » Puteum juramenti narrant esse Gerara, quæ Philistini, sive Palæstinæ urbs est. Postquam enim inter se juramentum dixerunt Abraham et Abimelech, et pacis fœdus ad fontem inierunt, denominata est de cætero urbs « ad puteum Juramenti ». Galgala igitur, et Bethel, utque etiam Gerara urbes erant, magnopere ad impietatem detortæ, et multimodis erroribus a se deceptos involventes. Ab his omnino recedendum mandavit, verbis suis conminationem adjungens, ut undique ad utilitatem compellat. Peribunt enim, inquit, Bethel, et aliæ. Et alia quidem capta ad hostes transibit, alia devastabitur, ut jam nec aliquando exstitisse videatur. « Quærite igitur Deum, inquit, ut vivatis, priusquam reluceat ut ignis domus Joseph, et devorabit eam, et non erit qui exstinguat, ἀναλάμψαι, hoc est, ἐμπρησθῆναι, succendi. Domum autem Joseph appellavit Ephraim, sive Samaritanos : nati sunt enim ex Joseph Ephraim et Manasse. Quemadmodum igitur, cum eos Israel nominat, intelligimus a patre posteros ejus hoc nomine appellari : ita, si quando Joseph dixerit, eodem modo intelliges. Bona est igitur pœnitentia pœnas arcens, et ex ira invehenda supplicia avertens, sui que studiosos a Dominicis indignationibus, et ab omni calamitate nos liberans.

VERS. 8, 9. *Faciens in excelsum judicium. et justitiam in terram posuit. Faciens omnia, et sabri-cans, et convertens in mane umbram, et diem in noctem contenebrans : vocans aquam maris, et effundens illam super faciem terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi. Dividens contritionem super robur, et miseriam super robur inducens.*

XLVI. Oratio mysterium habet, et ad Dei agnitionem vocatis, atque ad lumen veritatis venire contententibus mirifice convenit. Propositum est enim prophetæ docere seductos, primum quidem rerum universarum imperium esse penes Deum, et ejus nutu gubernari ac regi omnia, et legi justitiæ ejus sanctissimas angelorum **300** catervas subditas esse, et omni modo, ac ratione consequi, ac necessarium esse, qui in terris versantur homines, justitiæ ejus legibus devinciri. Si enim quod præstantius est in creaturis servit Deo, et timore subjicitur illi spirituum in excelsis sancta multitudo, quomodo, aut unde reprehensione careat ab-

²⁹ Gen. xxi, 32.

nutans, aut frenum recusans, quod natura, et gloria tanto est inferius, id est, ex terra procreatus, et in terram revertens homo ³⁹? Ego igitur, ait universitatis Dominus, « qui facio iudicium in excelso. » Quasi dicat, qui sublimibus et supernis spiritibus iustitiæ illis congruentis modum præscribit (iudicium enim pro iustitia dicit), ipse et in terra iustitiam posuit; hoc est, definivit atque constituit etiam in terris leges secundum quas vitam eos dirigere conveniat, et est rationi apud eos insitum, bene esse, et vivere, ejusque mansuetudine et benignitate perfrui. Esse autem Deum omnipotentem, et vrbibus validissimum, et nihil ei impossibile penitus, cedereque illi naturam elementorum, et commutari res pro ejus arbitrato demonstrat, exemplum assumens quod umbra declinet in mane, et rursus dies contenebret in noctem. Insuper quod nutus imperantis aquam a mari vi quadam ineffabili et arcana in supera evocans, in qualitate non naturalem migrantem, terrarum incolis dulcem facit. Mutari autem ait « in mane umbram, » hoc est, noctem sive tenebras transire in diem. Nam, ut a Mose scriptum est, « tenebræ erant in principio super abyssum ⁴⁰, » hoc est, umbra. Sed, « Dixit Deus, inquit, et facta est lux ⁴¹: » sic nimirum in mane (puta ia diem) umbram, id est tenebras, conversam esse. Sed diem facta nox rursus expulsi, hoc est, diem in noctem tenebescere. Consultit igitur propheta deceptis, non materiam nihil sentientem, sed eum qui natura et veritate est Deus, ostendens; non quales sunt vituli aurei, id est, ejusmodi quales deos ars humana invenit et excogitavit: sed et supernorum apirituum regem, et legislatorem, et hominum in terris similiter, et dominantem elementis, et ad suum arbitrium rerum naturam inclinantem. Ea siquidem de causa, et iustissime nomen illi aptum esse dicit, « Dominus Deus exercituum. » Quoniam autem hæc natura et vera sunt, « Suscitavit contritionem super robur, et inducit miseriam super munimentum. » Discerpi, inquit, superbos, et jugum ejus repellentibus contritiones infligit. **301** Quinetiam si quis forte ex stupore quodam mentis putet se robustum ac magnum esse, hunc miseria cumulat. Hoc modo dextre subostendit quod si voluerint pigritari, et in vitiis apathicæ cujusdam persistere, ut nihil plane ulla monitione commoveantur, imo vero etiam sibi placere, in extremam ærumnam delapsuros, manu omnium potentis tacti videlicet, ac de cætero juste comminuti, « Dominus enim superbis resistit ⁴², » inquit, et arrogantem, et inobedientem, et contumacem hostis loco ducit: « Respicit autem super humilem, et quietum, et trementem sermones ejus ⁴³. » Et bonum istud, et vere imitatione dignum apud eos qui optimum vivendi curriculum sibi proposuerunt.

VERS. 10. *Odio habuerunt in portis corripientem, et sermonem sanctum abominati sunt.*

³⁹ Gen. III, 19. ⁴⁰ Gen. I, 2. ⁴¹ Ibid., 3. ⁴² Prov. III, 34; Jac. IV, 6. ⁴³ Isa. LXVI, 2.

Α διανευκαδς εις τδ εξήνιον τδ ούτω μειονεχτούμενον φύσει τε και δόξη, τουτέστιν, δ εκ γής τε και εις γήν ανθρωπος; Έγώ τοίνυν, φησιν, « δ τών όλων Κύριος, δ εις υψος ποιών κρέμα. » Όμοιον δέ ως ει λέγει· Ό τοις ύψου τε και άνω πνεύμασι τής αύτοις πρεπουσις δικαιοσύνης συντιθεις τόν τρόπον (κρέμα γάρ την δικαιοσύνην φησιν), αύτοδς τέθεικε και εις γήν δικαιοσύνην, τουτέστιν, ώρίσατο και τούδ εν γή νόμους, καθ' ούδ αν πρόπει διαζήν αύτούδ και εν λόγω τίθειται παρ' αύτοίδ τδ ευ ειναι και ζήν, και τής παρ' αύτου μετέχειν ημερόττοδ και φιλανθρωπιας. Ότι δέ εστι παντοκράτωρ και παναλκήδ δ Θεοδ, και άμηχανον ούδεν αύτῷ παντελώδ, εικει δέ και αύτή τών στοιχειών ή φύσις, και μεθίσταται τά θντα πρόδ; τδ αύτῷ δοκοούν, άποδείκνυσι, λαθών εις παράδειγμα τδ εκτρέπειν μέν εις τδ πρωί σκιαν, ημέραν δέ αυ συσκοτάζειν εις νύκτα. Καί πρόδ γε δέ τούτοιδ, δτι τδ εξ άλλδ υδωρ, άφάτῃ δυνάμει πρόδ τδ ύψου τε και άνω καλών, γλυκί καθίστησι τοίδ επί τής γής, τοίδ του κρατούντοδ βεύμασι μεταχωρούν εις τά παρδ φύσιν. Έκτρέπεσθαι δέ φησι « εις τδ πρωί σκιαν, » τουτέστι, τδ νύκτα, ηγουν τδ σκότοδ καταφοιτῶν εις ημέραν. Όδ γάρ Μωσής γράφει, « Σκότοδ ήν εν άρχή επάνω τής άδύσσου, » τουτέστι, σκιά. Άλλ', « Είπεν δ Θεοδ, φησι, και εγένετο φώδ. » ούτωδ εις τδ πρωί, τουτέστιν, εις ημέραν, μετατετράφθαι μή την σκיאν, τουτέστι, τδ σκότοδ. Άλλ' ημέραδ γεγενημένηδ επελαύνετο αυθις ή νύξ, τουτέστι τδ, ημέραν εις νύκτα συσκοτάζειν. Όφειλει δη ουν δ προφήτηδ τούδ πεπλανημένουδ, ούκ άψυχον ύλην, τδν φύσει δέ και άληθῆ θντα Θεοδν καταδεικνύδ· ούτι μήν εν Ισρα ταίδ δαμάλεσι ταίδ χρυσαίδ, ηγουν κατά τινα θντα τών εκ τέχνηδ ανθρωπίνηδ εξευρημένων θεών, αλλά και τών άνω πνευμάτων βασιλέα, και νομοθέτην και τών επί γήδ όμοίωδ, και δεσπόζοντι τών στοιχειών, και πρόδ τδ αύτῷ δοκοούν μετακλίνοντα τών θντων εν τή φύσιν. Ταύτη γάρ δη, και μάλα δικαιοδ, φησιν, θνομα πρόπον αύτῷ, « Κύριος δ Θεοδ δ παντοκράτωρ. » Έπειδη δέ ταύτά εστι φύσει τε και άληθειά, « Διαιρει συντριμμόν επί ισχίν, επάγει δέ και ταιαπωριαν επ' όχύρωμα. » Καταδράττεται, φησι, τών ύπερηφάνων, και τοίδ αποσειομένοιδ τδν επ' αύτῶν ζυγόν επιμερίζει συντριβάδ. Άλλά καν τισ ούεται τυχόν εξ αποπληξιαδ ισχυρόδ ειναι και μέγαδ, και τούτω ταιαπωριαν επάγει. Τουτο δέ ήν ύπεμφαινοντοδ εύφωδ, ως ει ελιοντο βαθυμείν, και τοίδ τής άπαθειάδ εγκλήμασι διαμένειν έτι, και μέγα φρονείν επί γε σφισιν αύτοίδ, εις έσχάτην πεσούνται ταιαπωριαν, τῆ του πάντων κρατούντοδ χειρι λοιπόν όσίωδ περιθραυόμενοι. « Κύριος γάρ, φησιν, ύπερηφάνοιδ αντιτάσσεται, » και πολέμιον ηγείται τδν αλαζόνα, και άπειθῆ, και δυσάγωγον. « Επιθέπει γε μήν επί τδν ταπεινόν, και ήσύχιον, και τρέμοντα τούδ λόγουδ αύτου. » Καί αγαθόν τδ χρέμα, και αξιοζήλωτον άληθώδ παρδ γε τοίδ άριστα διαζήν έλομένοιδ.

Έμίσησαν εν ύύλαιδ έλέγχοντα, και λόγον δσιον έδδελύξαντο.

MZ. Ἀντέχεται καινὴ τῆς αὐτῶν προεπούσης ἀκο-
 λουθίας ὁ λόγος. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ θεοπέσιος προφήτης
 παντοκράτορά τε καὶ πανακτῆ κατωνόμαζε τὸν θεόν,
 προσετίθη δὲ ὅτι διαιρεῖ συντριμμὸν ἐπὶ ἰσχύον, καὶ
 ταιλαιπωρίαν ἐπὶ ὀχύρωμα ἐπάγει· ταῦτ' αὐτοὶ καὶ νῦν
 ἀναγκαίως, ἵνα μὴ τις οἴηται περιττῶς ἐπάγειν αὐ-
 τὸν τοῖς ὀλίγα πταίουσιν τὰς ὀργάς, ἀπαριθμεῖται τὰ
 ἐγκλήματα, καὶ εἰς μέσον ἀγει τὰς αἰτίας, δι' ἃς
 συντριμματα καὶ ταιλαιπωρίαν ἐπιμερίζει τοῖς. Με-
 μισησάσι γὰρ, φησὶ, τοὺς σωφρονιστάς, παρ' οὐδὲν
 πεπονητάς τοὺς ἐλέγχοντας, καὶ τοὺς ἔπανορθοῦν
 εἰσθότας εἰς τὸ ἀνδάνον θεῶν, βδελυρὸν ἠγγήσαντο
 πάντα λόγον ὄσιον, τὸν καλοῦντα δηλονότι καὶ παρα-
 θήγοντα πρὸς ὁσιότητα καὶ ἀγιασμόν. Τὸ δὲ « Ἐν
 πύλαις » νοήσεις, ἐναργῶς, καὶ ἀναφανδόν, καὶ ἐν
 παρῶσιν. Ἔοικε δὲ, τῆς εἰς προφήτας καὶ νόμον
 ἀπονοίας· αὐτῶν καὶ ἀποστροφῆς διαμεμνηῖται νυνί.
 Ἠλεγχον μὲν γὰρ οἱ προφῆται, προσόντες ἀκρύ-
 πτως· ὁ δὲ λόγος ὁ νόμος ἦν, ὅτι καὶ θεοῦ, καὶ
 δικαιοσύνης πρύτανις, καὶ παιδαγωγὸς εἰς εὐσέβειαν,
 καὶ τοῦ φύσει τε καὶ ἀληθῶς θεοῦ δεικτικὸς. Διὰ
 τοῦτο καὶ Παῦλος ἀγίαν, καὶ δικαίαν, καὶ ἀγαθὴν
 τὴν εἰς Μωσέως ἐφημερίαν ἐντολήν. Οὐκοῦν νοσημάτων
 αἰσχιστον, καὶ τῶν ἐν ψυχαῖς παθῶν ρίζα τις ἥσπερ
 καὶ γένεσις, τὸ ἀποσελεσθαι συμβουλὰς, καὶ μισεῖν
 ἐλέγχους, καὶ δοκεῖν τὸν θεὸν μὴδὲ εἰδέναι νόμον.
 Ὁ γὰρ τοῖς πρὸς τοῦτο φαυλότητος καθιγμένος, νηῖ
 πᾶν πάντως ἔσται προσοικῶς, πηδαλίων ἐρήμη, καὶ
 οἷα ἐχρῶση τὸν ἐφεστηκότα, ἢ παντὶ πνεύματι περι-
 φέρεται, καὶ πρὸς τὸ ὠθοῦν ἀπλῶς καὶ ἀπερισκέ-
 πτως ἵεται, μονοουχὶ καὶ μεθούσα, καὶ κυμάτων
 ἀποροίσματι φερομένη λοιπόν. Ἄλλ' ὅ γε σοφὸς Δαβὶδ
 ἡμῖν μακαρίζει τὸν δίκαιον ἐκείνον, λέγων· « Ὁ νόμος
 τοῦ θεοῦ αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὑποσκελι-
 σθήσεται τὰ διαθήματα αὐτοῦ. » Ἀπορροὶ γὰρ ὁ νόμος
 εἰς τὸ ἀρέσκον θεῶν.

Διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκονδύλιζον πτωχόν, καὶ
 δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτοῦ. Οἴκους ξε-
 στοὺς φκοδομήσατε, καὶ οὐ μὴ κατοικήσητε ἐν
 αὐτοῖς. Ἀμπελώνας ἐπιθυμητοὺς ἐφρυτεύσατε, καὶ
 οὐ μὴ πίητε τὸν οἶνον αὐτῶν.

MH. Ἀληθές, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως τὸ ἀπο-
 σχέσθαι τῶν ἀγαθῶν, τὴν τῆς φαυλότητος ἔχει γέ-
 νεσιν, καὶ ἢ τοῦ χρηστοῦ τε καὶ ὠφελῆν πεφυκότος
 ἀποστροφή, τοῖς οὐχ ὡς ἔχουσι περιπτασέν ἡμᾶς ὡς
 ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ. Ὅνπερ γὰρ τρόπον φωτὸς ἀπελη-
 λαμένου. κατ' ἴχνος εὐθύς καὶ κατὰ πόδας ἐστὶ τὸ
 σκοτός· οὕτως ἀρετῆς ἀποροίτησις ἐπομένην ἔχει
 τὴν τῆς φαυλότητος εἰσδρομήν. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ περ
 μεμισήκασι μὲν ἐν πύλαις ἐλέγοντα, κατεβδελύ-
 ξαντο δὲ καὶ λόγον ὄσιον, εἰς πολυειδῆ κατώλισθον
 ἀμαρτίαν, ἐτρέποντο πρὸς πλεονεξίαν, καὶ τὴν ὅτι
 μάλιστα κατεστυγ[η]μένην θεῶν καταδυναστείαν ἐπιτη-
 δεύοντες, ἔτυπτον μὲν πυγμαῖς ταπεινῶν, καὶ ἐκον-
 δύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, οἱ ἀπλοὶ πᾶσι πάντως,
 καὶ τῶν ἄλλων ὑπερχειμενοὶ δόξῃ τε καὶ πλούτῳ.
 Διέπραζον δὲ δωρεάς, ὀνόματι παρ' οὐκ ἀκόντων· δε-

XLVII. Rursum quam par est consecutionem ser-
 mo tenet. Postquam olim divinus propheta Deum
 omnipotentem et robustissimum vocavit, addiditque,
 illum dividere contritionem super robur, et mise-
 riam super robur inducere; ideo et nunc, ne quis
 ipsam pauca delinquentibus æquo gravius munitari
 pulet, scelera referret, causasque in medium affert
 propter quas contritiones et miseriam quibusdam
 immitat. Oderunt enim, inquit, emendatores: con-
 tempserunt corripientes, et ad Deo placendum
 dirigere solitos: omnem sermonem sanctum exse-
 crati sunt hortantem, et incitantem ad omnem ex-
 perfectionem et sanctimoniam, scilicet. « In portis, » in-
 tellige aperte, palam et libere. Videtur autem in-
 solentiae et aversionis eorum in prophetas et
 legem nunc meminisse. Reprehendebant enim pro-
 phetiae, accedentes palam: lex autem sermo san-
 ctus erat, quoniam et Dei, et iustitiae, dispensator,
 et pædagogus ad iustitiam⁴³, quique natura ac ve-
 re Deum ostenderet. Quare et Paulus sanctam, et
 justam, et bonam esse legem per Moysen latam
 affirmat⁴⁴. Itaque morborum scdissimorum, affe-
 ctionumque in anima vitiosarum velut radix, et
 generatio est, repellere admonitiones, et odisse ob-
 jurgationes, viderique divinam legem ne nosse qui-
 dem. Qui namque ad hoc improbitatis devenit, pla-
 ne navi similis est, gubernaculo, et nauclo carenti,
 quæ omni vento circumfertur, et prout impellitur,
 simpliciter et fortuito huc illuc accedit, **302** quasi
 ebria, et sanctum deinceps impetu huc illuc jactata.
C Verum sapiens David justum illum beatum prædi-
 cat his verbis: « Lex Dei ejus in corde ipsius, et non
 supplantabuntur gressus ejus⁴⁵. » Lex enim ad-
 beneplacitum Dei perficiendum dux, et magistra
 sua.

VERS. 11. Idcirco quia pugnis percutiebant men-
 dicum, et dona electa suscepistis ab eo. Domos po-
 litas edificastis, et non habitabit in eis. Vineas de-
 siderabiles plantastis, et non bibetis vinum ea-
 rum.

XLVIII. Verum est, prorsus et omnimodis tempe-
 rare a bonis, vitiorum esse initium, et aversionem
 a commodo, et conducibili, in ea quæ talia non
 sunt, necessario nos impellere. Quemadmodum enim
 fugata luce, illico, confestim, et e vestigio tenebræ
 existunt: ita unde virtus recesserit, eo impietas se
 ingerens succedit. Quocirca simul atque oderunt in-
 portis corripientem, et abominati sunt sermonem
 sanctum, in multifaria peccata inciderunt; conversi
 sunt ad avaritiam, et Deo imprimis exosæ tyrannidi-
 oppressionique incumbentes, pugnis percutiebant
 humilem, et colaphos impingebant in capita paupe-
 rum, homines perbeati, cæterisque gloria ac divitiis
 præcellentes. Dirpiebant porro dona, verbo a non
 invidis ea capientes, qua in facultatibus suis præ-
 stabiliora habebant. Verumtamen utiliter moneri

⁴³ Galat. iii, 24. ⁴⁴ Rom. vii, 12. ⁴⁵ Psal. xxxvi, 23.

lalia facere solitis nihil commodasse avaritiam, et a turpi quæstu expugnari, laudem afferre mærorem, et finem esse supplicium. Si enim neque ædibus studiose et magnifice a se constructis fruuntur, et frustra exercent agros, et inexpectato exitu evanescit rerum charissimarum usus, quorum causa plura appetebantur, et pecunie cumulandæ studebatur, quomodo in quibusdam opum amplius et amplius congerendarum consuetudo non vana, inutilisque videbitur? Sapienter itaque facit, qui secum illud cogitat quod est apud Paroemiasten: « Melius est parum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate ⁴⁶. » Avaritiam porro et Paulus idololatriam vocat ⁴⁷, idque jure optimo: est enim ἀθεότης et eodem numero sunt legem charitatis in fratres, « quæ legis plenitudinem complectitur ⁴⁸, » conculcantes, quo qui Deum non cognoscunt. Jam qui legem non novit, legem negat. Moderationem autem, et studio pecuniæ superiores et ipse Christus nos facit, dicens: **303** « Quid enim prodest homini ⁴⁹, » et quæ sequuntur. « Thesauri enim impiis nihil proderunt, » ut scriptum est; « justitia autem liberabit a morte ⁵⁰. »

VERS. 12, 13. *Quia cognovi multas impietates vestras, et fortia peccata vestra, conculcantes justum, accipientes commutationes, et pauperem in portis declinantes. Idcirco intelligens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est.*

XLIX. Non propter levia, neque qualiacunque crimina Deum pœnas a reis expetere, sed cum ad mediocria patienter conniverit, effrenate in nequitiam ruentes tandem aggredi, docere conatur. Privatam enim iri domibus Samaritanos ait, atque etiam vineis, et omnibus, opinor, jucundis felicitatem continentibus: siquidem enormia, et neutiquam dissimulanda peccata ab illis perpetrata fuerant. Opprimebant enim virum justum sive plebeium, aut in rebus impiis defixi, de recto justoque judicio parum sibi curandum arbitrabantur. Est autem hoc opprimere quodam modo, et cupiditati suæ liberius obsequi, ut ex sacris legibus patet. Accipiebant enim, « et commutationes, » hoc est, retributiones, et mercedes pro iniquis judiciis, et præterea « pauperes in portis declinabant. » Et quidnam hoc sibi vult? Aut enim illud dicit, eos moderationem suadentes, et libere istud consulentes ab se fugasse: aut de pauperibus perperam judicare ausos, aut dissimulantes, nec ut qui pietatem vafre committiscuntur: sed velut qui in portis, hoc est, palam, et in conspectu omnium omni pudore deposito, nec divinam legem quidquam reverentes. Eo autem perversitatis et improbitatis tandem descenderunt, ut et ipsis sapientibus, et intelligentia valentibus consultius videretur, neque reprehendere posthac, neque corrigere impietatem sectari volentes, quod qui castigarentur, quasi aures jam non haberent, et canina impudentia insilirent in eos qui

A χόμενοι τὰ τῶν ἐόντων αὐτοῖς τιμώτερα. Πλὴν ἀποφαίνει χρησίμως, ὅτι τοῖς τὰ τοιαῦτα δρᾶν εἰωθῶσιν, ἀνόνητος ἢ πλεονεξία, καὶ τὸ αἰσχροῦν ἡττάσθαι λημμάτων, εἰς λύπας ἐκτελευτᾷ, καὶ δίκην ἔχει τὸ πέρας. Εἰ γὰρ μήτε οἰκῶν ἀπολαύσουσι τῶν ὡς ἐν σπουδῇ καὶ φιλοτιμίᾳ ἐξεργασμένων, εἰκὴ δὲ αὐτοῖς πονεῖται τὰ ἐν ἀγροῖς, οἴχεται δὲ πρὸς ἀδόκητον ἔκβασιν τῶν ἡγαπημένων ἢ μέθεξις, δι' ἃ γέγονεν ἢ πλεονεξία, καὶ τὸ φιλοχρήματον εἰσέδω πάθος, πῶ; οὐκ εἰκαστός καὶ ἀνεπρόδῃς ἀναφανεῖται τισιν ὁ ἐπί γε τῷ χρῆματι πλεονεκτεῖν τρόπος; Σοφὸν οὖν ἐκεῖνο παρανοεῖν, ὅτι, καθὼς φησὶν ὁ Παροιμιαστῆς, « Κρείσσον ὀλίγη λῆψις μετὰ δικαιοσύνης, ἢ πολλὰ γενήματα μετὰ ἀδικίας. » Εἰδωλολατρεῖαν δὲ καὶ ὁ Παῦλος τὴν πλεονεξίαν καλεῖ, καὶ μάλα εἰκότως ἀθεότης γὰρ τὸ χρῆμα λοιπὸν, καὶ ἐν ἴσῳ τέθεινται τοῖς τὸν θεὸν οὐκ ἐπεγνωκόσιν οἱ τὸν τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπης νόμον πατοῦντες, « ἢ καὶ τοῦ νόμου τὴν πλήρωσιν ἔχει. » Ὁ δὲ νόμος οὐκ εἰδὼς, ἀρνεῖται τὸν νομοθέτην. Σωφρονεστέρους δὲ ἡμᾶς, καὶ ἀδίκου φιλοχρηματίας κρείττους καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπιτελεῖ, λέγων: « Τί γὰρ ὠφελήθησεται ἄνθρωπος; » καὶ ἔτι: « Θησαυροὶ γὰρ ἀνόμους οὐκ ὠφελήσουσι; » κατὰ τὸ γεγραμμένον: « δικαιοσύνη δὲ βύσεται ἐκ θανάτου. »

« Ὅτι ἔγνω πολλὰς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἰσχυραὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν, κατακατοῦντες δικαιοσύνην, λαμβάνοντες ἀλλάγματα, καὶ πένητας ἐν πόλιν ἐκκλίνοντες. Διὰ τοῦτο ὁ συνιῶν ἐν καιρῷ ἐκεῖνο σιωπήσεται, ὅτι πονηρὸς ἐστί. »

C MΘ. « Ὅτι μὴ ἐπὶ μικροῖς, μήτε μὴν ἐπὶ τοῖς τοῦ χροῦσι τῶν πλημμελημάτων ἀμύνεται θεὸς τοὺς προκεκροκότας, ἀνεξικακῆσας δὲ μᾶλλον ἐπὶ μετρίοις πταισίμασι, τῆς ἀχαλίνης εἰς φαυλότητα ῥοπῆς λοιπὸν ἐπάγει τὴν κίνησιν, πειρᾶται διδάσκειν. Ἀποπειθεῖσθαι γὰρ οἰκῶν τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ φησὶ, καὶ μέντοι καὶ ἀμπέλωνος, καὶ παντὸς, οἶμαι, κατευφραίνοντος, καὶ συνέχοντος εἰς εὐημερίαν, ἐπεὶ τοι δεῖναι, καὶ μεγάλαι, καὶ οὐκ ἐτι φορηταὶ γεγόνασι παρ' αὐτῶν ἁμαρτίαι. Κατεδυνάστευον γὰρ δίκαιον, ἢ ἄνδρα τυγχόντα, ἦγον βλέποντες εἰς ἀνοσιότητα, ὀλίγα φρονεῖσθαι ἠξίουσαν ὀρθοῦ καὶ δικαίου κρίματος. Ἔστι δὲ τοῦτο καταδυναστεύειν τὸν τρόπον τινά, καὶ πλεονεκτεῖν ἀφυλάκτως, τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ. Ἐδέχοντο γὰρ « καὶ ἀλλάγματα, » τούτέστιν, ἀντιδόσεις καὶ ἀντιμισθίας τῶν ἀδίκων κρίματων, καὶ πρὸς γε τούτοις « ἐξέκλινον πένητας ἐν πόλιν. » Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ἢ γὰρ ἐκεῖνο φησὶ, ὅτι τοὺς τὰ μέτρια φρονεῖν ἀναπειθόντας, καὶ ἐν παρῶσι περὶ τούτου συμβουλευόντας ἐποιοῦντο φευκτικοὺς: ἦγον τὰ τῶν πνήτων κρίματα παρακρίνειν ἀπετόλμων οὐ ληθόντως ποθὲν, οὐδὲ οἴαντι σοφίζόμενοι τὴν εὐσέθειαν, ἀλλ' οἶον ἐν πόλιν, τούτέστιν, ἀναφανδὸν, καὶ ἐν βίαι πολλῶν, οὐδὲν ἐτι κατερυθριῶντες ὄλωσ, οὔτε μὴν αἰδῶ τινα τοῦ θεοῦ ποιούμενοι νόμου. Εἰς τοῦτο δὲ ἤδη φαυλότητός τε καὶ πονηρίας κατεβίβασαν τὴν καιρὸν, ὡς καὶ αὐτοῖς ἀμεινον ἄρᾶσθαι τοῖς σφεδῶν, καὶ τοῖς συνιέναι δυναμένοις οἰκονομίαν πραγμάτων, τὸ μήτε ἐλέγχειν ἐτι, μήτε μὴν ἐπανορθοῦν τοῖς

⁴⁶ Prov. xvi, 18. ⁴⁷ Ephes. v, 5. ⁴⁸ Rom. xi, 25.

⁴⁹ Matth. xvi, 25. ⁵⁰ Prov. x, 2.

δυσσεβειν ἐλομένους, διὰ τὸ τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὠτία προσεοικέναι λοιπὸν τοὺς ἐλεγχόμενους, καὶ κυνηδὸν ἐπιθρῶσκειν τοῖς ἐθέλουσιν ὠφελεῖν, καὶ ἐν ἐχθρῶν περικεῖσθαι μολίβδον τοῦς τῶν καλλίστων εἰσηγητάς. Ἐπειτὶ μὲν γὰρ τοῖς ἁγίοις προφηταῖς, καὶ πραγμάτων αὐτοὺς περικεῖσθαι παρεσκευάζον εἰς μέσον λόγους ἔσθ' ὅτε, καὶ τοὺς ἀνωθεν αὐτοῖς διακομιζοντας λόγους. Καὶ γοῦν Σεδεκίας, ἀπαγγέλλοντα τὰ παρὰ Θεοῦ τὸν προφήτην Ἰερεμίαν, ποτὲ μὲν ἐδέσμευε, ποτὲ δὲ καὶ εἰς λάκκον καθίει, καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ τέλμασιν ἀποπνίγειν ἤθελεν. Οὐκοῦν ἐπὶ μικροῖς ἐτι πταίσμασι μετανοεῖν ἀναγκαῖον, καὶ μὴ ταῖς τῶν μειζόνων ἐπαγωγαῖς μονονουχί καὶ ἀκοντα παροτρύνειν Θεόν· εἰ γὰρ ἰσχυραὶ γίνοντο καὶ πολλαὶ λίαν αἱ ἁμαρτίαι, τότε δὴ πάντως ἀνταποδώσει, καὶ τὰς τῆς ἀγανακτήσεως ἐποίσει φλόγας. Ἰσχυρὰς δὲ εἶναι φαμεν τὰς ἁμαρτίας, τὰς δεινὰς τε καὶ ἀφορήτους, ὅτι μὴ πᾶσα ἁμαρτία πρὸς θάνατον, κατὰ γε τὴν σοφωτάτην τοῦ Ἰωάννου φωνήν.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

Ἐκζητήσατε τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ὅπως ζήσητε, καὶ ἔσται οὕτως μεθ' ὑμῶν Κύριος. Οὕτως εἶπεν Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὃν τρόπον εἶπατε· Μεμισήκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἠγαπήσαμεν τὰ καλὰ, καὶ ἀποκαταστήσεται ἐν πόλει κρίμα, ὅπως ἐλεήσῃ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τοὺς περιλοιπούς Ἰωσήφ.

Νῦν ἔφην ἡδὴ πλειστάκις, ὡς οὐ μία γέγονεν αἰχμαλωσία, διάφοροι δὲ, καὶ κατὰ καιροὺς, καὶ ἀνὰ μέρος. Φοῦλα μὲν γὰρ ὁ Ἀσσύριος ἐλθὼν, ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, τὰς δύο φυλάς, τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ τὰς ἐκεῖσε πόλεις ἀνασπάσας ὤχετο. Μετὰ τοῦτον ὁ Σαλμανασάρ οὐ πᾶσαν ἐλὼν τὴν Σαμαρείαν, ἀλλὰ τὴν μέρως, εἰς τὴν ἑαυτοῦ σὺν τοῖς ἀλοῦσιν ἀνεκομίζετο. Ἐποίησε δὲ τοῦτο Θεὸς οικονομικῶς, πόνῃ καὶ μάστιγι παιδεύων ἐκκεκλικότα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ μετατιθεὶς ἐπὶ γε τὸ δεῖν τὰ ἀμείνω καὶ προπαιδίστατα φρονεῖν τε καὶ δρᾶν. Συμβέβηκε τοίνυν τοὺς ἐκ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων πολέμων διαφυγεῖν ἰσχύσαντας, γνωσιμαχοῦντας· ἡδὴ πῶς, ἐφ' οἷς ἠπάτηνται μετανοεῖν, εἰδέναι τε καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι πολλὰ καὶ δύσσοιστα πεπλημεληκόσιν ἐπενήνεκται λοιπὸν τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, εἴτα τῶν ἰδίων ἐβῶν μονονουχί καταπαγγέλλεσθαι Θεῷ τὴν ἐπανόρθωσιν, λέγοντας· « Μεμισήκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἠγαπήσαμεν τὰ καλὰ. » Οὐκοῦν ὃν τρόπον εἰρήκατε, φησὶ, « Ζητήσατε τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, » ἵνα καὶ τὸ εὖ εἶναι κερδάνητε ζωντές τε καὶ σωζόμενοι, καὶ μεθ' ὑμῶν γένοιτο Κύριος ὁ Θεός, ὁ πάντων ἔχων τὴν ἐξουσίαν. « Ἀποκαταστήσατε καὶ ἐν πόλει κρίμα. » Τοῦτέστιν, ὀρθοὶ γένεσθε κριταί· μὴ ψῆφον ἀδικον καταγράφοντες τῶν ἀσθενεστέρων· μὴ τὴν τοῦ δικαίου παρασημαίνοντες· δύναμιν· μὴ τε μὴν κονδυλίζοντες εἰς κεφαλὰς πτωχῶν· μὴ τε ὀδὸν ταπεινῶν ἐκκλίνοντες, ἵνα λοιπὸν κατελεήσῃ Θεὸς τοὺς ἐκ τῶν ἡδὴ συμβεβηκυῶν αἰχμαλωσιῶν περιλειφθέντας ἐξ Ἰωσήφ. Σημαίνει δὲ πάλιν τὸν Ἐφραΐμ, ἥτοι τὰς δέκα

A prodesse ipsis vellent; et pro inimicis ducerentur optimorum consiliorum auctores. Convicia enim jactabant in sanctos prophetas, et in medium aliquando prodeuntes, caelestesque illis sermones apportantes, injuriosius tractabant. Sedecias igitur a Deo sibi praecepta nuntiantem Jeremiam nunc vinciebat, nunc in lacum **304** mittebat, luto ibi demersum extinguere volens ⁵¹. Itaque super parvis etiam delictis velimus nolimus agenda poenitentia, ne majoribus consciscendis Deum quasi invitum ac reluctantem iritemus. Si enim fortia, multaque valde peccata fuerint, tum plane pretium nobis persolvet, et indignationis flammam inferet. Fortia autem peccata censemus esse grandia et intolerabilia: non enim omne peccatum est ad mortem, juxta sapientissimi **B** main Joannis vocem ⁵².

ἀφορήτους, ὅτι μὴ πᾶσα ἁμαρτία πρὸς θάνατον, κατὰ

TOMUS TERTIUS.

VERS. 14, 15. *Quærite bonum, et non malum, ut vivatis, et erit sic vobiscum Dominus. Sic dixit Dominus omnipotens, sicut dixistis. Odio habuimus mala, et dileximus bona, et restituetur in portis judicium, ut misereatur Dominus. Deus omnipotens reliquiarum Joseph.*

L. Dixi jam sæpius, non unam fuisse captivitatem, sed diversas diversis temporibus, et separatas. Phul siquidem Assyrius ut venit in Samaria, duas tribus trans Jordanem, urbibus ejus eversis, abduxit ⁵³. Post hunc Salmanasar non totam Samariam, sed partem quamdam subegit, et cum captivis in regnum suum se recepit ⁵⁴. Quam rem prudenter administravit Deus, vexatione et flagellis erudiens Israel, qui declinaverat, et omnino ad rectius cogitandum faciendumque traducens. Contigit igitur ut qui e bellis, de quibus jam diximus, fugere potuerunt, cognita imbecillitate sua, erroris sui poenitentia ducerentur, agnoscerentque et confiterentur, multa et non ferenda cum peccassent, tum deum Deum iratum poenas ab ipsis repoposcisse; deinde morum suorum emendationem Deo quodammodo sponderent, dicentes: « Odio habuimus mala, et dileximus bona. » Igitur, quemadmodum, inquit, dixistis: « Quærite bonum et non malum, » ut et bene esse consequamini, viventes incolumes, et vobiscum sit Deus, penes quem est potestas omnium. « Et constituite in portis judicium, » hoc est, sinceri estote iudices, ne sententiam iniquam contra imbecilliores feratis, ne vim justitiæ aduleretis, neque pugnos in capita pauperum ingeratis, neque viam, seu occursum humilium declinetis, ut deinceps Deus misereatur eorum qui de Joseph ex captivitatibus prioribus remanserunt. **305** Significat rursus Ephraim, sive decem tribus. Ephraim quippe ex Joseph procreatus fuit, eatenus etiam

⁵¹ Jerem. xxxvii, 3 seqq. ⁵² I Joan. v, 16. ⁵³ IV Reg. xv, 19. ⁵⁴ IV Reg. xviii, 9.

patris nomine indicatur. Sapere igitur oportet, et animos nostros dirigere, ut cogantur Deo grata sentire, et virtutis officia præstare, et mores justitiæ capessere, et quæ laudabilia sunt, ea procurare sapienter. Sic enim nobiscum versantem, et protegentem nos Deum universorum habebimus.

VERS. 16. *Propterea hæc dicit Dominus Deus omnipotens: In omnibus plateis planctus, et in omnibus viis dicitur Væ, væ. Vocabitur agricola in luctum, et in planctum, et ad scientes lamentum. Et in omnibus viis planctus, quia veniam per medium tui, dixit Dominus.*

LI. Degustatis jam belli malis, et casibus præteritis non mediocriter afflictati, promisistis vos osuros malum, et amatores bonum: sed brevi, et vixdum terroribus illis expediti, ad socordiam deflexistis, et revoluti ad vetera peccata nihilominus visi estis. Idcirco jam lamentis et gemitibus plenæ erunt civitates et vici, et ubique lacrymæ, et quærentur qui scient lamentari; et vobis urbanis non sufficientibus, etiam agricola assumetur, ut quamvis agreste et rusticum melos vobis accinatur, et indigenarum numeris calamitates occisorum lugeantur. « Transibo enim per medium tui, » inquit, intuens peccata tua, et non procul absens ab iis qui impietates minimeferendas commiserunt. Quandiu enim verbis tantum castigat Deus, videtur quodammodo non adesse. Cum autem iratus-sceleratos ulciatur, quasi præsens adest, et pœnas infligit. Sic et Sodomam venerunt angeli⁵⁵, ignibus incensuri scelestos, velut absentes, dum non punirent. Itaque « Transibo per medium tui, » significat inspectionem, et tempus quo punire oporteat, advenisse.

VERS. 18-20. *Væ qui desideratis diem Domini. Ut quid ipsa vobis dies Domini? et hæc est tenebræ, et non lux. Quemadmodum si quis fugiat a facie leonis, et occurrat ei ursus, et insiliat in domum, et confirmet manus suas super murum, et mordeat eum serpens. Nonne tenebræ dies Domini, et non lux, et caligo, non habens splendorem hæc?*

306 LII. Sanctis prophetis futura eis vaticinationibus, nempe in acerbas, et immedicabiles calamitates delapsuros, ipsi qui impotenter ad erroris opera ferebantur, irridentes, et elati, aliquando quidem aiebant, prophetas ea cantare, quæ longo post tempore eventura forent, si evenirent⁵⁶: aliquando vero penitus desperantes, audebant dicere, juxta vocem Jeremiæ, « Ubi est sermo Domini? veniat⁵⁷. » Arbitrabantur enim, aut mentiri prophetas, et inanibus terriculamentis eos implere: aut saltem, etiamsi bello alicunde peterentur, superiores se hostibus futuros, durum et invictum robur, alacritatemque ipsis opposcentes. Verum est

⁵⁵ Gen. xix, 1. ⁵⁶ Ezech. xii, 22, 23. ⁵⁷ Jerem. xvii, 15.

φυλάξ. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ἐξ Ἰωσήφ ὁ Ἐφραΐμ, ταύτητοι καὶ τῷ τοῦ πατρὸς ὀνόματι σημαίνεται. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα φρονεῖν ἀρθά, καὶ τὰς ἰδίας ἡμῶν ἀπορθοῦν διανοίας εἰς γε τὸ χρῆναι τὰ θεῶ θυμῆρη φρονεῖν, καὶ κατορθοῦν ἀρετὴν, καὶ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἀντέχεσθαι τρόπων, καὶ ὀρθότητος εἶναι σοφοῦς ἐπιμηλητάς. Ἐξομεν γὰρ οὕτω συνόντα τε καὶ προσπίζοντα τὸν τῶν ὧλων Θεόν.

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· Ἐν πόσιν ταῖς πλατείαις κοπετός, καὶ ἐν πόσιν ταῖς ὁδοῖς ρηθήσεται· Οὐαὶ, οὐαὶ. Κληθήσεται γεωργὸς εἰς πένθος, καὶ κοπετόν, καὶ εἰς εἰδότας θηήσων. Καὶ ἐν πόσιν ὁδοῖς κοπετός, δίδωμι ἐλευθέρωμαι διὰ μέσον σου, εἶπε Κύριος.

ΝΑ'. Ἀπογευσάμενοι, φησὶ, τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κακῶν, καὶ τοῖς ἡδὴ συμβεβηκόσιν οὐ μετρίως ἐκηληγῆσθε, ἐπηγγέλ[λ]εσθε μισεῖν τὰ πονηρὰ, καὶ ἀγαπᾶν τὸ καλόν· ἀλλὰ βραχὺ καὶ μόλις τῶν ἐκείθεν δειμάτων ἀπληλαγμένοι, πρὸς τὸ ῥάθυμον ἀκεκλίνατε, καὶ οὐδὲν ἤττον ἀπρητημένοι τῶν ἀρχαίων ἐφαίνεσθε κακῶν. Ταύτητοι λοιπὸν θρήνου καὶ οἰμωγῆς ἀνάμεστοι μὲν αἱ πόλεις, κῶμαί τε, καὶ δάκρυον πανταχοῦ, καὶ ζήτησις ἔσται τῶν εἰδόντων κατολοφύρεσθαι· καὶ οὐκ ἀρκούντων ὑμῖν εἰς τοῦτο τῶν ἀστικῶν, παραληφθήσεται καὶ γεωργός, ὥστε κἂν ἀγροῖκον ὑμῖν ἐπηχῆσαι μέλος, καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις ρυθμοῖς τὰς τῶν πεπτωκότων δούρεσθαι συμφοράς. « Διελύσομαι γὰρ διὰ μέσου σου, » φησὶ, ἐφορῶν ἡδὴ πως τὰς ἀμαρτίας, καὶ οὐ πόρρω καθεστηκὼς ἐστὶ τῶν ἀφόρητα δευσοσθηκότων. Ἔως μὲν γὰρ οὕτω παιδεύει Θεὸς, δοκεῖ πως αὐτὸ ἐφεστάναι· τὰ δὲ ἐξ ὀργῆς ἐπάγων, μονονουχὶ καὶ πάρεστιν, καὶ ἐπιρρίπτει τὰς δικὰς. Οὕτω καὶ Σοδόμοις ἐπεφοίτησαν ἄγγελοι, κατεμπρήσοντες τοὺς ἡσοσθηκότας, ὡς ἐν τῷ μὴ κολάζειν ἀφεστηκότες. Οὐκοῦν τὸ, « Διελύσομαι διὰ μέσου σου, » σημαίνει τὴν ἐπίσχεψιν, καὶ τὸν τοῦ κολάζεσθαι δεῖν ἐφεστηκότες καιρόν.

Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμούντες τὴν ἡμέραν Κυρίου. Ἰνα τί αὐτῇ ὑμῖν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου; καὶ αὕτη ἐστὶν σκότος, καὶ οὐ φῶς. Ὅν τρέπον ἐὰν τις φύγη ἐκ προσώπου λέοντος, καὶ ἐμπέσῃ αὐτῷ ἄρκτος, καὶ εἰσπληθῆσῃ εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἀπερσίσηται τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τοίχον, καὶ δάμη αὐτὸν ὄφις. Οὐχὶ σκότος ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, καὶ οὐ φῶς, καὶ γνόφος, οὐκ ἔχων φέγγος αὕτη;

ΝΒ'. Τῶν ἀγίων προφητῶν προαγορευόντων αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, καὶ ὅτι πικραῖς καὶ ἀνάτοις περιπεσοῦνται συμφοραῖς, διανενοῦντες ἀσχεπως ἐπὶ τὰ τῆς πλανήσεως ἔργα, διαγελῶντες καὶ ὑπτιούμενοι, ποτὲ μὲν ἔφασκον, εἰς ὑπερθέσεις καὶ χρόνους δραμεῖσθαι τοὺς προφήτας· ποτὲ δὲ καὶ ὀλοτρόπως ἀπεγνωκότες, ἀπετόλμων λέγειν, κατὰ γε τὴν Ἰερμίου φωνήν· « Ποῦ ποτὲ ἐστὶν ὁ λόγος Κυρίου; ἐλθέτω. » Ὄνοντο γὰρ, ὡς ἡ ψευδοποιεῖσιν εἰ προφήται, καὶ δειμάτων αὐτοῦ ἀναπιμπλῶσι κενῶν· ἤγουν εἰ καὶ τις κατ' αὐτῶν ἰοὶ πόλεμος, ἀμείνους ἔσονται τῆς ἐκείνων χειρὸς, σκληρὰν καὶ δυσάντητον ἀναντιστῶντες αὐτοῖς ἀλκὴν τε καὶ προ-

θυμίαν. Ἄλθης γάρ, ὅτι ἐ Ὅταν ἔλθῃ ἀσεβῆς εἰς ἄ βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. » Ἄλλ' οἱ τοιοῦτε τὴν ἔξιν, καθάπερ τὰ τῶν τραυμάτων ἀπεγνωσμένα, μονονουχὶ κερκράγασιν, ὅτι πυρὸς δέονται καὶ τομῆς, καὶ τῶν τοιούτων εἰσὶν ἐν ἐπιθυμίᾳ. Διψῶσι γὰρ τρόπον τινὰ τὸ χρῆναι κολάζεσθαι, καὶ εἰ μὴ τοιῶδε λοιπὸν κέ- χρηται φωνῇ. Οὐαὶ τοίνυν, φησὶν, τοῖς οὐδὲν ἕτερον ἐπιθυμοῦσι τε καὶ ἐκδεχομένοις, ἢ τὴν τῆς κολάσεως ἡμέραν, ἣν Κυρίου φησὶ ἐπάγεται γὰρ παρὰ Θεοῦ. Ἦνα τί τοίνυν αὐτῆ, φησὶ, ὁμῖν σκότος οὐσα, καὶ οὐ φῶς; διὰ τοι τὸ πλείσταις ὁσαὶ ἀναπεπληθῆσαι συμ- φοραῖς. Θὺ γὰρ ἂν γένοιτο διεκδύναί τισιν, οὐδ' ἂν ἔξω τις τοῦ κακοῦ· ἀλλ' ὁ τοῦτο φυγῶν, ὅπ' ἐκεί- νου ληφθήσεται, καὶ τοῖς τὸ πρῶτον ἐκνευκοῦσι, συναντήσῃ τὸ δεύτερον. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ διαφυ- γεῖν μὲν ἐκ στόματος λέοντος, ἐμπασίν δὲ εἰς ἄρ- κτον. Ἄλλὰ κἂν εἰ τις οἴοιτο, φησὶ, ἐν ἀσφαλεῖ γενέσθαι τυχόν, εἰσελάσαι τε εἰς τὴν οἰκίαν, ἐκεῖ θά- νάτω παραπέσεται, τοῖς ὅπως δὴ γμασιν ἀδοκήτως ὑπανηγεμένος. Θεοῦ γὰρ τινὰ συνελαύνοντος εἰς ἐλεθρὸν τε καὶ πόνους, τίς ὁ διασώσων; τίς ἐπικου- ρήσῃ, καὶ ἀπαλλάξῃ; τῆς δικῆς; ἢ ποῦτος ἔσται τρό- πος, ὅν εἰ διαλάσει τις, ἔξω γένοιτο τῶν κακῶν; Οὐδεὶς παντελῶς. « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; » καὶ « Ἐὰν κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Μεμίσσηκα, ἀπίσωμαι ἑορτὰς ὁμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀσφρανωθῶ ἐν ταῖς κατηγύρῃσιν ὁμῶν. Δίδει ἐὰν ἀντιέγκητέ μοι ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίαν ὁμῶν, οὐ προσδέχομαι, καὶ σωτηρίου ἐπιφανείας ὁμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι.

Νῆ. Ἀρμόσοι ἂν ὁ λόγος τοῖς ἐξ Ἰουδα μάλιστα καὶ Βενιαμίν. Αἱ μὲν γὰρ ἐν Σαμαρείᾳ φυλαί, ταῖς τῶν εἰδῶλων λατρείαις ὀστροπῶς προσκείμεναι, ῥάθυμοι τε σφόδρα καὶ πολὺ κατημεληκότες τῶν διὰ Μωσέως ἡλίσκοντο νόμων. Οἱ δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἔθουον μὲν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τῷ Βάαλ, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ προσήγον σπονδάς, ὑπεπλάττοντο δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τῆς εἰς νόμον αἰδοῦς ποιεῖσθαι φροντίδας, καὶ ἀποπληροῦν ἐπιείχεσθαι καὶ θυσίας, καὶ ἑορτὰς. Ἄλλ' ὅτι ταῦτα μεμίσσηκεν ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς, καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου φανερὸν ἐποίητο, λέγων· « Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὁμῶν; » καὶ τὰ ἔξῃς. Ταύτης ἠρτῆσθαι τῆς διανοίας τὰ προσκείμενά φαμεν. Με- μίσσηκα γὰρ, φησὶ, καὶ ἀπώσασθην τὰς ἑορτὰς ὁμῶν, καὶ οὐκ ἂν ἐπαινέσαιμι τὰς θυσίας, οὐδ' ἂν ὀσμὴν εὐωδίας καταλογισαίμην πώποτε· τὰ ὀλοκαυτώματα καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ σωτηρίου προσαγωγὰς. » Ἐἴβη δὲ ταῦτα θυσιῶν διεσταλμένα κατὰ καιροῦς, καὶ ὡς ἐν ἰδίῳ τρόποις. Ἔτερον γὰρ τι τὸ ὀλοκαύτωμα, καὶ ἕτερον ἡ θυσία, καὶ ἡ τοῦ σωτηρίου ἐπιφάνεια, τουτέ- στι, τὴ εἰς ὅψιν ἰέναι Θεοῦ, καὶ τὰς ὑπὲρ σωτηρίου προσκομίζεσθαι θυσίας. Ἄλλ' Ἰουδαίους μὲν πλείστην ὄσην ἐπιτηδεύουσι τὴν ἀσέβειαν πρέποι ἂν εἰκότως ἄπερ ἔφαμεν ἄρτίως.

Ἀποδέχεται δὲ, καὶ μάλ' ἀσμένως, καὶ προσίεται Θεὸς τὰς τῶν ἐν πίστει θυσίας, ὀλοκαύτωμα τὸ πνευ-

enim illud, « Impius cum in profundum venerit, contemnit⁶⁶. » Sed qui tali sunt habitæ, velut de- sperata vulnera, tantum non clamant, igne et sectione se indigere, et ista desiderant. Aliquo enim modo punitionem necessariam sitiunt, etiamsi id voce non testificentur. Væ igitur, inquit, nihil aliud cupientibus, et exspectantibus, quam supplicii diem, quam diem Domini appellat, a Deo enim inducitur. Ut quid igitur ipsa, inquit, quæ vobis tenebræ est, non lux? Quia nimirum longe plurimis calamitatibus opplebimini. Non enim licebit cuiquam effugere; nec quisquam elabatur malo, sed qui hoc evaserit, ab illo comprehendetur, et qui prius declinaverit, ei alterum occurret. Hoc enim est, ex ore leonis effugere, et in ursum incidere. Quin etiam, inquit, si quis forte securum se esse duxerit, domum in- gressus, illic in pestem incidet, improvise morsibus ærpeimæ appetitus. Deo enim quempiam in exi- tum et ærumnas impellente, quis salvabit? quis succurret, et a pœna liberabit? aut quis erit modus quo quis decurso, immunis sit a malis? Nullus prorsus. « Manum enim supremam quis avertet⁶⁷? » Et, « si clauserit contra hominem, quis aperiet? » ut scriptum est⁶⁸.

VERS. 21, 22. Odi, projeci festivitates vestras, et non odorabor in conventibus vestris. Quia si obtuleritis mihi holocausta, et sacrificium vestrum, non suscipiam, et salutare apparitionis vestræ non respiciam.

LIII. Verba hæc in Judam et Benjamin præser- tim quadraverint. Tribus enim in Samaria idolorum cultui omnimodis addictæ, et socordissimæ **307** et Mosis legum mire negligentes deprehendebantur. Hierosolymitani vero immolabant quidem Baal in excelsis, et militiæ cæli offerebant libamina; nihilo- minus se etiam legis reverentiam cordi habere, et contendere sacrificia offerre, et festos dies agere simulabant. Verum opifex omnium se hæc odisse etiam voce Isaïæ testatur, nempe hæc: « Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum⁶⁹? » et quæ sequuntur. Verba proposita hunc habere sensum existimamus. Odi enim, ait, et abjeci festivitates vestras, nec approbaverim sacrificia, neque odorem suavitatis reputaverim unquam « holocaustomata, et oblationes pro salutari. » Species hæc sunt sacri- ficiorum, distinctæ temporibus et moribus. Aliud siquidem est holocaustum, aliud sacrificium, et salutaris apparitio, hoc est, in conspectum Dei prodire, et pro salutari offerre sacrificia. Sed Judæis longe maxime impietatem consecrantibus, merito conveniant quæ modo diximus.

Suscipit autem libentissime, et admittit sacrificia in fide, holocaustum spirituale, in festis diebus

⁶⁶ Prov. xviii, 3. ⁶⁷ Isa. xiv, 27. ⁶⁸ Isa. xxii, 22. ⁶⁹ Isa. i, 11.

apparitiones. Odorem enim spargimus non ipsis nobis, sed ei qui in nobis est per Spiritum, Christo, inquam. Item non suscipi sacrificia rectissime etiam convenit nefandis hæreticis, et quibus non licet, ut in fide sinceris, dicere, « Christi bonus odor sumus⁶². » Odor enim ipsorum est in Beelzebub, siquidem verum est quod « nemo dicit anathema Jesu, nisi in Beelzebub⁶³. » Blasphemantes autem audacter miseri, et adversus Unigeniti gloriam mentientes, non fragrantia spirituali, sed verius cæno ebriam gestant mentem.

VERS. 23, 24. *Aufer a me sonitum carminum tuorum, et psalmum organorum tuorum non audiam. Et volvetur quasi aqua iudicium, et justitia quasi torrens inrius.*

LIV. Cum festis, et inutilibus sacrificiis laudes ex instrumentis musicis repudiat, nolens a rebus inanimatis gloriam suam celebrari Deus, et tam splendidam gloriam cum iis potius communicatam vult, qui ex pura virtute vocem emittunt. Talis enim glorificatio bona est, et Deo placet. Perbene autem nescio unde inventas Judæorum glorificationes, organicas scilicet, « sonitum carminum » vocat, veluti supervacaneum, 308 et inanem sonitum, inarticulatum quoddam et ineptum melos emittentem. Etiam porro hæc fuisse Judaicæ temeritatis inventa, ostendit, dicens, « psalmum organorum tuorum. » Tantum enim non dicit, « non meum, » res quippe extra legem est, et de istiusmodi instrumentis Moses nihil præcepit. Quare non demulcebitur, neque ob organicorum sonorum suavitatem crimina depellet : « Sed tanquam aqua volvetur iudicium meum, » et a me profecta justitia, hoc est, contra vos justa de cætero sententia quasi torrens erit contra vos, secum abstrahens videlicet quæ inciderint, et parcens nemini. De montibus enim cum impetu descendunt torrentes. Eodem modo divina sententia, si adversus quosdam venerit, aqua inexpugnabilis, et torrens cui resisti non potest, erit, et aliud nihil. Ubique igitur utile et necessarium videtur pœnitentiam agere, et conversione ad meliora divinam iram amoliri, non omnino imbecillem, et quam nemo intelligat, Deo vocem emittendo, sed ex bona virtute vere sapiens, et concinnum sonando melos. « Sacrificia enim, iuquit, sacrificium laudis⁶⁴, » et quæ sequuntur.

VERS. 25-27. *Numquid hostias et sacrificia quadraginta annis obtulistis mihi, domus Israel, in deserto? Et portastis tabernaculum Moloch, et sidus Dei vestri Ræphan, figuras eorum quæ fecistis vobismet. Et migrare faciam vos ultra Damascus, dicit Dominus Deus, Omnipotens nomen illi.*

⁶² II Cor. II, 15. ⁶³ I Cor. XII, 3. ⁶⁴ Psal. XLIX, 14.

(1) « Me tacente totus contextus clamat scribendum esse ἀδοκῆν, imbecillem. » COTELERIUS, *Monum. Eccl. Gr.*, II 588.

ματικὸν, τὰς ἐν ἑορταῖς ἐπιφανεῖας. Εὐωδιάζομεν γὰρ οὐχ ἑαυτοὺς, ἀλλὰ τὸν ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ πνεύματος, φημὶ δὴ Χριστόν. Πρῆποι δ' ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ἀπαράδεκτον εἰς θυσίας, καὶ τοῖς ἀνοσίοις αἰρετικοῖς, καὶ οἷς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, κατὰ γε τοὺς ἐν πίστει γνησίους, ὅτι « Χριστοῦ εὐωδία ἔσμεν τῷ Θεῷ. » Ὅσμη γὰρ αὐτοῖς ἐν Βεελζεβούλ, εἴπερ ἔστιν ἀληθὲς, ὅτι « Ὁὐδεὶς λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ. » Ἀσφημιούντας δὲ ἀφυλάκτως οἱ τέλανες, καὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς καταψευδόμενοι δόξης, οὐκ εὐοσμία πνευματικῆ, βορβόρω δὲ μᾶλλον καταμεθύοντα φοροῦσι τὸν νοῦν.

Μετὰστησον ἀπ' ἐμοῦ ἤχον ψῶν σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ κρῖμα, καὶ δικαιοσύνη ὡς χειμάρρους ἄβατος.

ΝΔ'. Ἐκπέμπει ταῖς ἑορταῖς ὁμοῦ καὶ ταῖς ἀνοήτοις θυσίαις τὰς ὀργανικὰς εὐφημίας, οὐκ ἀψύχους ὕλαις τὸ χρῆναι δοξολογεῖν ἀπονέμων Θεὸς, μετατιθεὶς δὲ μᾶλλον τῆς οὕτω λαμπρᾶς εὐκλείας τὴν μέθειν τοῖς ἐκ καθαρᾶς δυνάμεως ἀνείσοι φωνῆν. Δοξολογία γὰρ ἡ τοιαύτη καλὴ, καὶ ἀνάνουσα τῷ Θεῷ. Εὐ δὲ δὴ σφόδρα τὰς, οὐκ οἶδ' ὅθεν, ἐξευρημένας τῶν Ἰουδαίων δοξολογίας, ὀργανικὰς δηλονότι, « ἤχον ψῶν » ἀπεκαλεῖ, τὴν οἰονείπως περιττὴν τινα καὶ εἰκαλαν ἤχην, ἀσημόν τι καὶ ἀδρανὲς κείσων μέλος. Ὅτι δὲ καὶ ταῦτα γέγονασιν Ἰουδαϊκῆς ἀβουλίας εὐρήματα, δέδειχεν, εἰπών· « Ψαλμὸν ὀργάνων σου. » Μονονουχὶ γὰρ φησιν, « οὐκ ἐμόν. » Ἐξω γὰρ νόμου τὸ χρῆμα, καὶ περὶ τούτων οὐδὲν λελάληχεν ὁ Μωσῆς. Οὐκοῦν οὐ παρακληθήσεται, οὐδὲ ταῖς δι' ὀργάνων εὐχηταῖς ἀποκροῦσι τὰ ἐγκλήματα· « Ἄλλ' ὡς ὕδωρ κυλισθήσεται μοι τὸ κρῖμα, » καὶ ἡ παρ' ἐμοῦ γενομένη δικαιοσύνη, τουτέστιν, ἡ καθ' ὑμῶν δικαία λοιπὸν ἀπόφασις, ὡς χειμάρρους ἄβατος ἔσται, κατασύρων δηλονότι τὰ παρεμπύπτοντα, καὶ φειδόμενος οὐδενός. Καταρρήγνυνται γὰρ τῶν ὀρῶν βαρβαρικῶς αἱ χειμάρροι. Οὕτω καὶ ἡ θεία ψῆφος, εἰ δὴ γένοιτο κατὰ τινων, ὕδωρ ἄμαχον καὶ χειμάρρους ἀνταγώνιστος ἔσται, καὶ ἕτερον οὐδὲν πανταχοῦ. Τοιγαροῦν χρῆσιμόν τε καὶ ἀναγκαῖον τὸ μετανοεῖν φαίνεται, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς ἀποκρούεσθαι τὴν ὀργὴν, οὐκ ἀχρηστον παντελῶς καὶ ἀτραπὴν (1) φωνὴν ἰέντας Θεῷ, ἀλλ' ἐξ ἀγαθῆς δυνάμεως σοφὸν ἀληθῶς καὶ εὐρυθμον ἀνηχοῦντας μέλος. « Θῦσαν γὰρ, φησὶ, θυσίαν αἰνέσεως, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Μὴ σφάγια καὶ θυσίας τεσσαράκοντα ἔτη προσήνεκατέ μοι, οἶκος Ἰσραὴλ, ἐν τῇ ἐρήμῳ; Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ραιφάρ, τοὺς τύπους αὐτῶν, οὓς ἐποίησατε ἑαυτοῖς. Καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκού, λέγει Κύριος ὁ Θεός, Παρτοκράτωρ ἔνομα αὐτῶν.

ΝΕ'. Διὰ τῶν ἀρτίως ἡρμηνευμένων, Θεὸς ἦν ὁ ἄλγων πρὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· «Μεμίσηκα τὰς ἐορτὰς ὑμῶν.» Ἴνα γὰρ φαίνεται σεσωκῶς αὐτὸς ἐξ ἰδίας ἡμερότητος τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῇ τῶν πατέρων μνήμῃ διδοὺς τὸν ἐπὶ τέχνους ἔλεον, καὶ οὐ θυσῶν ἀντέκτισιν καὶ οἰονείπως ἀντιμισθίαν τὸ χρέμα ποιούμενος, φησὶν ἀναγκαίως ὡς ἔτη μὲν διατετελέκασιν οὐκ ὀλίγα κατὰ τὴν ἔρημον. Καὶ τροφή μὲν ἦν τὸ μάννα αὐτοῖς, ἐδάδιζον δὲ νεφέλης αὐτοὺς ἐπισκιάζουσης ἡμέρας, καὶ στύλου πυρὸς τὴν νύκτα. Καὶ ἡγεῖτο μὲν ἡ κιβωτὸς εἰς τύπον Θεοῦ, προβαδίζουσα, καὶ κατασκευασμένη τόπον αὐτῇ καὶ ἀνάπαυσιν. Ἐν ἐνδείᾳ δὲ καθεστήχασιν τῶν ἀναγκαιῶν οὐδενός, ὑδάτων αὐτοῖς ἀδοκῆτων ἐρηγνυμένων, πιπτόντων ἐχθρῶν. Καὶ τούτων ἀπάντων γινομένων, τοὺς μὲν περὶ τῶν θυσῶν ἐδέχοντο νόμους, ἤκουον δὲ πανταχοῦ καὶ ἐφ' ἐκάστην τυχὸν τῶν τεθεσπισμένων· «Ἐάν δὲ εἰσαγάγῃ σε Κύριος ὁ Θεός σου εἰς τὴν γῆν, ἣν ὤμοσε τοῖς πατέράσι σου δοῦναι σοι, ποιήσεις τοῦτο κάκεινο, προσοίσεις δὲ θυσίας.» Οὐκοῦν ἐν χρόνῳ τεσσαράκοντα ἔτων, καθ' ὃν ἦσαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, προσήγον μὲν θυσίας ἐκόντες, ἐξήτει δὲ οὐδεις ἀναγκαίως· ἀλλ' ἦν εἰς ἀνάδελψιν τὸ χρέμα αὐτοῖς, ἄχρις ἂν εἰσελάσειαν εἰς τὴν γῆν, τὴν τοῖς πατέράσιν ἐπηγγελέμενην. Ταῦτητοι φησὶ· «Μὴ σφαγὰς καὶ θυσίας προσηγάκατέ μοι τεσσαράκοντα ἔτη, οἶκος Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος.» Ἄλλ' ἐσώζοντο μὲν καὶ θυσῶν ὄψα, καὶ ἦ φησὶ δι' ἑτέρου προφήτου πάλιν· «Οὐκ ἐκτίσω μοι ἀργυρίου θυμίαμα, οὐκ ἐμοὶ πρόβατα τῆς ὀλοκαρπώσεώς σου, οὐδὲ ἔγκοπον ἐποίησατε ἐν Λιβάνῳ.» Αὐτοὶ δὲ δὴ πάλιν ἀπροφάσιστον ἔχοντες τὴν ἀπόστασιν, ἀλλοπρόσβαλλοι τε ἦσαν τοτηνικάδε, καὶ Θεὸν ἀτιμάζοντες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, ἀνελάμβανον τὴν σκητὴν τοῦ Μολόχ. «Καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ῥαιφάν.» Καὶ τί δὴ τοῦτὸ ἐστὶ, περιθρεῖν ἀναγκαῖον. Οὐκοῦν ὁ μὲν Μωσῆς ἀναπεφώτισκεν εἰς τὸ ἄστρον, τὸν νόμον ὑποδεξόμενος· οἱ γὰρ μὴν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ κατεξανέστησαν τοῦ Ἀαρῶν, λέγοντες· «Ποίησον ἡμῖν θεοὺς οἱ προπορεύονται ἡμῶν· ὁ γὰρ Μωσῆς οὗτος ὁ ἄνθρωπος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἶδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ.» Μεμοσχοποιήχασιν τοίνυν κατὰ τὴν ἔρημον. Καὶ τὸ μὲν ἐμφανὲς καὶ οἰονείπως ἀπάντων εἰδῶλον, ὁ μόσχος ἦν. Πολλὰ δὲ παρ' ἐκάστου καὶ ἕτερα διεπλάττοντο. Τραπεζῆτες γὰρ ἄπαξ ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν πλάνησιν, καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀποπηδήσαντες, ἕκαστος τὸ δοκοῦν ἐποιεῖτο σέβας, καὶ διέπλαττεν αὐτῷ, κατὰ τὴν ἀνωθεν ἐτι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ συνθήθειαν. Προσέκειντο δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν ἄστρον λατρείαις. Καὶ πόθεν αὖ γένοιτο καὶ τοῦτο καταφανές; ἔρει τις τυχόν. Οὐ πολὺς ὁ πόνος ἀπελέγχειν ἐθέλουσι· ἐξ αὐτῶν γὰρ εἰσώμεθα τῶν ἱερῶν Γραμμάτων. Δεδυσφόρηκε μὲν γὰρ ὁ Μωσῆς, καὶ κατεκράγει τοῦ Ἀαρῶν· εἶτα προσέειπε τῷ Θεῷ, λέγων· «Δέομαι, Κύριε, ἡμαρτεν ὁ λαὸς οὗτος ἀμαρτίαν μεγάλην· ἐποίησαν γὰρ ἑαυτοῖς θεοὺς χρυσοῦς,»

LV. Juxta superiorem explicationem, Deus erat, qui dixit ad filios Israel, «Odi festivitates vestras⁶⁵.» Ut enim constaret eum salvasse Israel ex propria mansuetudine, et propter memoriam patrum tribuisse filiis misericordiam, et non quasi compensasse, et remuneratum esse sacrificia, dicit convenientissime, annos non paucos eos permansisse in solitudine. Et alebantur quidem manna gradiebantur autem, nube ipsos per diem obumbrante, et columna ignis ducente per noctem⁶⁶. Et dux erat arca ad typum Dei, cedens, et speculans locum sibi, et requiem⁶⁷. Nec deerat eis quidquam, aquis repente erumpentibus, inimicis cadentibus⁶⁸. Post hæc omnia de sacrificiis leges acceperunt; audiebant autem ubique, et super singulis divina forte responsa, nempe, «Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, **309** quam juravit patribus tuis, ut daret eam tibi, facies hoc et illud, et offeres sacrificia⁶⁹.» Itaque tempore quadraginta annorum, quo fuerunt in solitudine, offerre sacrificia sponte, nemo enim illa exigebat: sed differebatur negotium, donec terram patribus ipsorum promissam ingressi fuissent. Idcirco ait: «Num victimas et sacrificia obtulistis mihi annis quadraginta, domus Israel? dicit Dominus.» Sed salvabantur etiam citra sacrificia; et sicut dicit per alium prophetam rursus: «Non comparasti mihi argento thymiana, non mihi oves holocausti tui: nec incisuram fecistis in Libano⁷⁰.» Cæterum ipsi tum denuo desertores, ita ut excusari non possent, et instabiles, et natura ac vere Deum aspernantes, portabant tabernaculum Moloch. «Et astrum Dei vestri Ræphan.» Quod quidnam sit, considerandum est. Mose igitur ascendente in montem, ut legem acciperet, hæraelitæ contra Aaron insurrexerunt, dicentes: «Fac nobis deos qui præcedant nos: Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit⁷¹.» Fecerunt itaque vitulum in solitudine. Et conspicuum, ac velut commune omnium idolum vitulus erat. Multa porro et alia ab unoquoque ficta sunt. Semel enim ad veterem errorem conversi, et a semita pietatis in Deum detorti, singuli quod sibi placebat pro aliqua consuetudine in Ægypto numen fabricabantur et formabant. Magis tamen astrorum cultui dedit erant. Et unde hoc quoque liquebit? fortasse dicit quispiam. Hoc vel ex ipsis sacrarum Litterarum monumentis demonstrare, et cognoscere non est difficile. Ægre enim tulit Moses, et in Aaronem clara voce invectus est; deinde Deo procumbens, ait: «Obsecro, Domine, peccavit populus iste peccatum magnum, fecerunt enim sibi deos aureos⁷²:» atqui vitulus erat quod sixerant. Verum non ignorabat, eos nihilominus alla sculptilia addidisse. Beatus autem Stephanus accusatus aliquando apud Judæorum magistros propter blasphemias in Deum

⁶⁵ Amos., v, 21. ⁶⁶ Exod. xiii, 21, 22; xvi, 4 seqq. ⁶⁷ Num. x, 53. ⁶⁸ Num. xx, 6-13. ⁶⁹ Exod. xiii, 5. ⁷⁰ Isa. xliii, 24. ⁷¹ Exod. xxxii, 1. ⁷² Ibid., 51.

et Mosen⁷³, et responsis idoneis calumnias refutans, A deinde ostendens quod Christo impie, contumeliose et immaniter habito, patrum suorum scelus et duritiam cordis imitarentur, perspicue vituli in solitudine confati **310** mentionem facit, aitque de Mose: « Hic est qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, et cum patribus nostris, qui accepit verba vitæ dare nobis, cui noluerunt obedire patres nostri, » et quæ deinceps sequuntur, usque ad illa verba, « figuræ quas fecistis adorare eas. Et transferam vos trans Babylonem⁷⁴. » Vides igitur et divinum Stephanum, virum plenum Spiritu sancto, testimonium dixisse, eos fabricasse vitulum, et ad colendam militiam cæli conversos esse. Meminit item vocis prophetæ, unde licet intelligere eos ad vitulum^B tabernaculum quoque Moloch assumptisse. Excitato enim tabernaculo idolum constituerunt, et illud Moloch appellaverunt, sive Molchom, quod idolum fuit Moabitarum, lapidem habens pellucidum, et eximium in summa fronte, ad speciem Luciferi. Et sonat quidem Latine Moloch rex noster: sic enim Aquila et Theodotio transtulerunt. Effigies autem Luciferi artificiose facta erat. Portarunt igitur tabernaculum Moloch, hoc est, regis nostri. Qualis autem iste rex? Astrum Dei nostri Ræphan, quod redditur *obtenebratio*, aut *excæcatio*. Porro Luciferum, ut ante solis radios exorientem, et principium diei terrarum incolis afferentem adorabant. Verumtamen adorantibus factus est Ræphan, id est, obtenebratio, et excæcatio. Prorsus non quasi astrum in illis operatum sit tenebras: sed quod illis cultus illius obtenebrationis causa existerit. Quoniam autem, inquit, Moabitarum, et vicinæ Damasci insaniam æmulati estis, ideo ultra Damascus, et remotiora discessistis, Babyloniorum, Inquam. Editio enim Septuaginta, « ultra Damascus, » inquit, Sanctus autem Stephanus, « ultra Babylonem. » Quid ergo ad hæc dicemus? Secundum Hebræam editionem dixit Stephanus. Visua est enim illis, quod est ultra Damascus, appellare terram Babyloniorum. Pertinente enim fortasse Damascenorum agro, sive Syrorum regno usque ad terminos urbium orientis, finitima erat statim Babyloniorum tellus, et regio.

φανος, « ἐπέκεινα Βαβυλῶνος, » ἔφη. Τί οὖν πρὸς τοῦτο ἐρούμεν; Κατὰ τὴν Ἑβραίων ἐκδοσιν ὁ μακάριος ἔφη Στέφανος. Δοκεῖ γὰρ οὕτως ἐκείνους τὸ ἐπέκεινα Δαμασκού ὠνομάσθαι τὴν Βαβυλωνίωμ. Παρατεινούσης γὰρ Ἰσως τῆς Δαμασκηνῆς, ἦτοι Σύρων βασιλείας μέχρι τερμάτων τῶν πρὸς ἡῶν καὶ ἀετινα πόλεων, ὁμορος εὐθὺς ἡ Βαβυλωνίων χώρα τε καὶ γῆ.

CAP. VI.

VERS. 1. *Væ spernentibus Sion, et confidentibus in montem Samariæ.*

311 LVI. Deflet rursum non Ephraimitas solem, sive tribus in Samaria, sed etiam tribum Juda et Benjamin. Demonstrato enim eos habuisse animum languidum et semper fluctuantem, et majores

καίτοι μόσχος ἦν τὸ διαπεπλασμένον. Ἄλλ' οὐκ ἠγνόησεν, ὅτι καὶ ἕτερα προσειργάσαντο τὰ γλυπτὰ. Ὁ δὲ γε μακάριος Στέφανος, κατηγορούμενός ποτε παρὰ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς ἐπὶ δυσφημίαις ταῖς εἰς Θεὸν καὶ Μωσέα, καὶ ταῖς καθηκούσαις ἀπολογίαις ἀποκρουόμενος τὰς συκοφαντίας, εἶτα δεικνύων, ὅτι δεδυσσεθηκότερος ἀγρίως καὶ ἐμπαρονήσαντες τῷ Χριστῷ τὴν, τῶν ἰδίων πατέρων ἀπομιμοῦνται φαυλότητα καὶ σκληροκαρδίαν, διαμνηται σαφῶς τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ μοσχοποιίας, καὶ φησι περὶ Μωσέως: « Οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἀδέξαστο λόγια ζῶντα, δοῦναι ἡμῖν, ᾧ οὐκ ἠθέλησαν ὑπήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν, » καὶ τὰ ἐξῆς ἕως, « τοὺς τύπους οὓς ἐποίησατε προσκυνεῖν αὐτοῖς. Καὶ μετοικίω ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος. » Ἄθρει δὴ οὖν, ὅτι καὶ ὁ θεοσπίσιος Στέφανος, ἀνὴρ ἀγίου Πνεύματος πλήρης, μεμαρτύρηκεν, ὅτι μεμοσχοποίηκας μὲν, ἐτράποντο δὲ καὶ εἰς τὸ λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Διαμνηται δὲ καὶ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς: ὅθεν ἐστὶ νοεῖν, ὅτι πρὸς τῷ μόσχῳ καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ ἀνέλαβον. Σκηνοποιησάμενοι γὰρ ἐστήσαν εἰδωλον, καὶ κεκλήκασιν τοῦτο Μολὸχ, ἦτοι Μολχὸμ (εἰδωλον δὲ τοῦτο Μωαβιτῶν), λίθον ἔχον διαφανῆ καὶ ἐξαίρετον ἐπὶ μετώποις ἀκροῖς, εἰς Ἑωσφόρου τύπον. Καὶ ἐρμηνεύεται μὲν τὸ Μολὸχ βασιλεὺς αὐτῶν· ἐκδεδώκασιν γὰρ οὕτως Ἀκύλας, καὶ Θεοδοτίων. Ἑωσφόρου γε μὴν ἐκτύπωμα τὸ τεχνουργούμενον ἦν. Ἀνελάβετο τοίνυν τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, τουτέστι, τοῦ βασιλέως ὑμῶν. Καὶ ποῖος ἦν οὗτος ὁ βασιλεὺς; Τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. Ραιφάν δὲ ἐρμηνεύεται σκοτισμὸς, ἢ τύφλωσις. Προσεκύνουν γε μὴν τὸν Ἑωσφόρον ὡς προανίσχοντα τῆς ἡλίου μαρμαρυγῆς, καὶ ἀρχᾶς ἡμέρας εἰσφέροντα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλὰ τοῖς προσκυνούσι γέγονε Ραιφάν, τουτέστι, σκοτισμὸς, ἢ τύφλωσις. Καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ὡς ἐνηρηγμένος ἐν αὐτοῖς τοῦ ἄστρου τὴν τύφλωσιν, ἀλλ' ὅτι σκοτισμοῦ παραίτιον αὐτοῖς τὸ εἰς τοῦτο γέγονε σέβας. Ἐπειδὴ δὲ, φησί, τὴν Μωαβιτῶν καὶ τῆς γείτονος Δαμασκού μανίαν ἐζηλώσατε, ταύτητοι καὶ ἀποιχθήσαθε Δαμασκού τε ἐπέκεινα, καὶ τῶν ἀποτέρῳ κειμένων ἐπιφημί δὴ Βαβυλωνίων. Ἡ μὲν γὰρ ἐκδοσις τῶν Ἑβδομήκοντα, « ἐπέκεινα Δαμασκού, » φησὶν· ὁ δὲ γε Στέφανος, « ἐπέκεινα Βαβυλῶνος, » ἔφη. Τί οὖν πρὸς τοῦτο ἐρούμεν; Κατὰ τὴν Ἑβραίων ἐκδοσιν ὁ μακάριος ἔφη Στέφανος. Δοκεῖ γὰρ οὕτως ἐκείνους τὸ ἐπέκεινα Δαμασκού ὠνομάσθαι τὴν Βαβυλωνίωμ. Παρατεινούσης γὰρ Ἰσως τῆς Δαμασκηνῆς, ἦτοι Σύρων βασιλείας μέχρι τερμάτων τῶν πρὸς ἡῶν καὶ ἀετινα πόλεων, ὁμορος εὐθὺς ἡ Βαβυλωνίων χώρα τε καὶ γῆ.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ.

Οὐαὶ τοῖς ἐξουθενούσι Σιών, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ἔρος Σαμαρείας.

ΝΓ'. Ταλανίζει πάλιν ὁ λόγος οὐχὶ μόνους τοὺς ἐξ Ἐφραῖμ, ἦτοι τὰς ἐν Σαμαρείᾳ φυλάς, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς ἐξ Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. Προσποδεῖξας ὅτι σαθρὸν ἐσχίκασι καὶ σεσαλευμένον ἀεὶ τὸν νοῦν, καὶ

⁷³ Act. vi, 11. ⁷⁴ Act. vii, 38-43.

ὅτι οἱ πρὸ αὐτῶν γεγονότες μεμοσχοποιήκασι καὶ ἀνελάβοντο τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, ἀπελέγγει λοιπὸν ὅτι πατριάζουσι, καὶ προγονικῆς δυσσεβείας κατ' ἔχοντες ἰόντες, παραθήγουσιν ἐφ' αὐτοὺς τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην. Ἐξουθενεῖν δὲ φησι τὴν Σιών τοὺς ἐξ Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. Ἀπομεμνησκότες γὰρ ἐν Ἱερουσαλὺμοις, καὶ τὸν θεὸν ἔχοντες ναδὸν, παρ' οὐδὲν πεποιθῆναι τὴν εἰς Θεὸν αἰδῶ καὶ ἀγάπῃσιν, ἀλλ' ἦ φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, « Ἐθυμίῳ ἐν τοῖς ὑψηλοῖς ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος. » Ἐλάτρευον δὲ καὶ τῆ στρατιᾶ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς Ἱερεμίαν οὐ μετρίως λελυπημένος ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Καὶ σὺ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίῳ τοῦ ἐλετηθῆναι αὐτοὺς, καὶ μὴ προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν ἐν δεήσει καὶ προσευχῇ, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι. » Εἶτα τῆς ἀποστροφῆς τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει λέγων· « Ἡ οὐχ ὄρας ὅτι ποιοῦσιν οὗτοι ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλὴμ; Οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καιοῦσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι σταῖς τοῦ ποιῆσαι χελῶνας [LXX χαιῶνας] τῆ στρατιᾶ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἔσπεισαν σπονδὰς θεοῖς ἄλλοτριῶς, ἵνα παροργίσωσι με. » Ἐξουθενώκασι δὴ οὖν τὴν Σιών οἱ ἐν Ἱερουσαλὺμοις. Τοιγάρτοι πρεπόντως ἐπενήνοχα τούτοις τὸ, Οὐαί.

Ἀρμόσειε δ' ἂν ἡ τοιάδε φωνὴ καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, τούτεστι, τοῖς κατακρηκίσιν ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ πεποιθόσιν ἐφ' ἑαυτοῖς. ὦνοντο γὰρ ὅτι καὶ διχα Θεοῦ περιέσσονται τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐν κλιῶ κείσονται τῆς εὐημερίας, καὶ πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἡδίστων αὐτοῖς ἀδόνητον ἔξει τὴν ἔδραν. Πικρὸν οὖν ἄρα καὶ ἀπευκτὸν τὸ δυσβουλίας εἰς τοῦτο κατολισθεῖν, ὡς δι' οὐδενὸς μὲν ποιεῖσθαι τολμᾶν τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπῃσιν, προσκεῖσθαι τοῖς ἀτόποις, καὶ δρᾶν ἂ μὴ θέμις, καὶ καταλυτεῖν αὐτὸν, ὀφθαί, δὲ, ὅτι μὴ αὐτοῦ διδόντος ἔσται τι τῶν ἀγαθῶν ἐφ' ἡμῖν. « Πᾶσα γὰρ δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἐκωθέν ἐστι, καταβαῖνον παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων. » Αὐτῷ δὴ οὖν ἄρα προσκεῖσθαι καλὸν, καὶ αὐτὸν ἐλπῖδα ποιεῖσθαι καὶ ἀρωγόν. Ἐξουθενοῦσι δὲ τὴν Σιών, τούτεστι, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οἱ τῆς ἀνοσιῶν δογμάτων προσετηκότες, καὶ ἐπὶ γε ταῖς σφῶν αὐτῶν εὐγλωττίαις ἐπιπαρσήσαντες, καὶ μέγα φρονεῖν εἰωθότες ἐπὶ τοῖς τῶν ἀνοσιῶν λογισμῶν εὐρήμασι καὶ σοφίας κοσμηκῆς. Πρέποι δ' ἂν αὐτοῖς καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τὸ Οὐαί.

Ἀπερύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, καὶ εἰσηλθόν αὐτοί. Οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, διάβητε πάντες, καὶ ἴδετε, καὶ διέλθετε ἐκσῖθεν εἰς Ἀμαθ' Ῥαβὰ, καὶ κατὰβητε ἐκσῖθεν εἰς Γέθ ἄλλογενῶν, τὰς κρατίστας ἐκ τῶν βασιλειῶν τούτων, εἰ πλεονὰ ἐστὶν τὰ ὄρια αὐτῶν τῶν ὄριων ὑμῶν.

NZ'. Ἀχαρίστους ὄντας ἀποφαίνει, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ μεγαλοδωρεᾶς ἀμνημονεῖν ἡρημένους, καίτοι δέον αἰετὸ καὶ πλείστην δσσην ὁμολογεῖν τὴν χάριν, καὶ χαριστηρίου ἀνάπτειν ὄψας, ὅτι μὴ μόνον σκληρᾶ καὶ ἀφορήτου δουλείᾳ κατηχθημένους παρα-

A eorum vitulos fabricasse, et portasse tabernaculum Moloch, reprehendit nunc ut patrizantes, et majorum vestigiis insistentes, atque ita universorum Dominum in seipsos irritantes. Spernere autem eos Sion dicit qui sunt de Juda, et Benjamin. Cum enim permianerent in Jerusalem, et divinum templum tenerent, reverentiam et dilectionem erga Deum siccipenderunt: et, ut dicit sacra Scriptura, « Sacrificabant in excelsis sub quercu, et populo alba, et arbore umbrosa. » Serviebant etiam militiae caeli. Quocirca ad Jeremiam impensius dolens dicit Dominus universorum: « Et tu, noli orare pro populo isto indigno misericordia, et ne accedas ad me pro illis in obsecratione, et oratione, quia non exaudiam te⁷⁵. » Mox aversionis causam adjungens ait: « An non vides quid faciant isti in civitatibus Juda, et in viis Jerusalem? Filii eorum colligunt ligna, et patres eorum succendunt ignem, et mulieres eorum commiscunt similaginem, ut faciant placentas militiae caeli. Et libaverunt libamina diis alienis, ut ad iracundiam provocarent me⁷⁶. » Spreverunt igitur Sion Hierosolymitae. Proinde convenienter intuli illis, Væ.

Quadraverit autem hæc vox etiam confidentibus in montem Samariae, hoc est, habitantibus in Samaria, et in ea confidentibus. Putabant enim, etiam citra Dei auxilium hostibus se prævalituros, et secum bene actum iri: et quidquid est jucundissimum, ipsis fore stabilissimum. Acerbum igitur, et abominandum, huc pravi consilii delapsum esse, ut charitatem erga Deum nibili facere audeas, affixum esse illicitis, et patrare quæ nefas, et contristare illum, et putare, ipso non dante, quidquam boni nos habituros. « Omnia enim datum bonum, et omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum⁷⁷. » Ipsi igitur adhærere bonum est⁷⁸, in eo spes locare, ejusque auxilium exspectare. Spernunt autem Sion, id est, Ecclesiam, etiam qui impia dogmata teneant, et in facundia sua confidunt, quique in disputatorem impiarum inventis, et in sæculari sapientia 312 efferrī et gloriari consueverunt. In hos præ aliis Væ convenit.

Vers. 2. Vindemirunt principatus gentium, et ingressi sunt ipsi. Domus Israel, transite omnes, et videte, et pertransite inde in Æmath Raba, et descendite inde in Geth alienigenarum, optima de regnis istis, si plures sunt termini eorum terminis vestris.

LVII. Ingratos esse insigniumque beneficiorum ejus oblivisci eos statuisse ostendit, cum semper et longe maxime confiteri munera, et gratiarum actiones canere oporteat: quando non solum dura et intoleranda servitute oneratos admirabiliter eripue-

⁷⁵ Jerem. vii, 16. ⁷⁶ Ibi. l., 17-18. ⁷⁷ Jac. i, 17. ⁷⁸ Psal. Lxxii, 28.

rit, verum etiam in terram quam juravit patribus eorum, introduxerit. Introduxit autem, multas, et expugnata difficiles, et victoriis conflictu pariendis haud inexercitatas gentes excindens. Sic enim et David ait alicubi ad Deum, de his qui sunt ex sanguine Israel: « Vineam ex Ægypto transtulisti, eiecisti gentes, et plantasti eam⁷⁹. » Exprobrat igitur illis, idque justissime, ut vehementer ingratis, et qui se in omne genus sceleris effundentes, benefactorem contristarent. « Vindemiarunt enim, inquit, principum gentium, » et illarum regionem in possessionem suam redegerunt, Deo conquassante adversarios, et potentia ineffabili resistentium robur enervante. Cæterum quod pinguem, et fertilem, et bonis omnibus abundantem terram sortiti sint, aliisque regionibus meliorem ac latiore, recognoscere eos jubet, vicinorum, et remotiorum etiam principatus, sive regna, diligenter considerantes. « Transite enim, inquit, in Æmath Raba, et in Geth » (hæc enim de regnis alienigenarum illustriora), et exquirite num majores sint termini ipsorum quam vestri. » Erant multa, et distincta regna gentium, Moabitarum, Idumæorum, filiorum Ammon; sed nullum in iis magnum. Insignis cæteris Damascenorum, et Palæstinorum. Ac duæ quidem urbes in regno Damasceno erant, ad orientem spectantes, quibus nomen Æmath, quarum alia latior et major, alia minor. Raba, si interpretare, significat major et amplior. Transite igitur in Æmath Raba, hoc est, in Æmat majorem et latiore: erat enim cognominis alteri, ut dixi, non ita amplæ. Fama est, Æmath hanc amplam eandem esse quæ nunc **313** Antiochia dicitur; minorem autem, et angustiore, vicinam et confinem, Epiphaniam Antiochi, cognomento Epiphani, qui illam quidem Antiochiam, alteram vero hanc, honoris sui causa Epiphaniam nominavit. Geth urbs Palæstinæ, ut nunc dicitur, primaria illis temporibus erat. Hanc habitabant Enacim, et qui vocabantur Philistin, quos non perdidit tunc filii Israel. Idcirco ait de ipsa: « In Geth alienigenarum, seu Philisthæorum: » et indagat diligenter an non vos potius latiore regionem, et aliis omnibus meliorem, ac præstantiorem habitetis. Sciendum porro, scripturam Hebræorum præpositam habere, Chalannen. Sic enim legitur: « Transite in Chalannen, et in Æmath, et in Geth. » Chalanne autem est sub regno Persico, et hodie vocatur Lysippa. Quoniam autem et regni Persarum meminit Hebræorum editio, ideo affirmamus et beatum Stephanum⁸⁰, pro « Transferam vos ultra Damascum, » dixisse, ultra Babylonem. Crimen igitur ingratorum est, quod majorem et uberiorem adeo tellurem adepti, non Deo potius gratias egerunt, sed alii quidem spreverunt Sion, alii confisi in monte Samariæ, nullam ejus reverentiam rationem duxerunt.

Σίων, οἱ δὲ πεποιθότες ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, οὐδένα

δόξω; ἐξείλετο, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰσχεκόμεικεν εἰς τὴν γῆν, ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσιν. Εἰσχεκόμεικε δὲ, ποῖα καὶ δυσκαταγώνιστα, καὶ οὐκ ἀμελέτητον ἔχοντα τὴν νικᾶν ἐν μάχαις ἀποκεῖρας ἔθνη. Οὕτω γὰρ καὶ Δαβὶδ ἔφη πρὸς Θεὸν περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ: « Ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. » Ὁνειδίζονται δὴ οὖν, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ἀχάριστοι κομιδῆ, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἀποδρομαῖς λυποῦντες τὴν εὐεργέτην. « Τετρυγήχασι μὲν γάρ, φησὶν, ἀρχὰς ἔθνων, » καὶ κλῆρον ἴδιον ἐποίησαντο τὴν ἐκείνων χώραν, Θεοῦ κατασειόντος τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ ἀφάτω δυνάμει τὴν τῶν ἀντανισταμένων ἰσχύον παραλύοντος. Ἄλλ' ὅτι πίονα, καὶ εὐδοτον, καὶ παντὶ μεθύουσαν ἀγαθῶ κεκληρονομήχασι γῆν, καὶ τὴν τῶν ἄλλων χωρῶν ἀμείνω τε καὶ εὐρυτέραν. ἀναμαθεῖν ἐπιτάττει, τὰς τῶν ὁμόρων, ἢ καὶ τὰς τῶν ἐπέκεινα πολυπραγμονοῦντας ἀρχὰς, ἡγουν βασιλείας. « Βαδίζετε γάρ, φησὶν, εἰς Αἰμάθ Ῥαβὰ, καὶ εἰς Γέθ ἀλλοφύλων » (αὐταὶ γὰρ αἱ τῶν ἄλλων βασιλειῶν περιφανέστεραι) κάκει ζητεῖτε, φησὶν, « εἰ πλείονα τὰ ὄρια αὐτῶν ἐστὶ τῶν ὑμετέρων ὀρίων. » Ἦσαν γὰρ οὖν πολλαὶ τε καὶ ἀνὰ μέρος αἱ βασιλεῖαι τῶν ἔθνων, ἡ Μωαβιτῶν, ἡ Ἰδουμαίων, ἡ τῶν υἱῶν Ἀμμὸν· ἀλλ' οὐδὲν ἐν αὐτοῖς τὸ μέγα. Λαμπροτέρα δὲ τῶν ἄλλων ἡ Δαμασκηνῶν καὶ Παλαιστινῶν. Καὶ δύο μὲν ἦσαν πόλεις ὑπὸ τῇ Δαμασκοῦ βασιλείᾳ, εἰς τῶν κείμεναι, αἷς ὄνομα τὸ Αἰμάθ, ὧν ἡ μὲν εὐρυτέρα, καὶ μείζων, ἡ δὲ λαχούσα τὸ μείον. Ἐρμηνεύεται, τὸ Ῥαβὰ, μείζων. Διάδητε οὖν εἰς Αἰμάθ Ῥαβὰ, ταυτέστιν, εἰς τὴν Αἰμάθ τὴν μείζων τε καὶ εὐρυτέραν· ἦν γὰρ, ἔφη, ὁμώνυμος ἑτέρα, λαχούση τὸ μείον. Φασὶ δὲ τὴν μὲν Αἰμάθ τὴν πλατεῖαν ταύτην εἶναι, τὴν νῦν Ἀντιόχειαν, τὴν δὲ μείω καὶ στενοτέραν, τὴν γείτονά τε καὶ ὄμορον Ἐπιφάνειαν Ἀντιόχου, τοῦ ἐπὶ κλην Ἐπιφάνου, τὴν μὲν Ἀντιόχειαν, Ἐπιφάνειαν δὲ τὴν ἑτέραν εἰς δόξαν ἰδίαν ὀνομαζότας. Ἡ δὲ Γέθ πόλις ἦν τὸ τηνικᾶδε τῆς νυνὶ Παλαιστίνης προτέρα. Ἐν ταύτῃ μεμνήχασιν οἱ Ἐνακείμ καὶ οἱ καλούμενοι Φιλιστιεῖμ, οὐκ ὀλοθρευσάντων αὐτοὺς τὸ τηνικᾶδε τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Ταύτητος φησὶ περὶ αὐτῆς: « Εἰς Γέθ ἀλλοφύλων » καὶ περιμετρήσαθε λεπτῶς, εἰ μὴ μᾶλλον ὑμεῖς εὐρυτέραν οἰκίτε χίωραν, καὶ τῶν ἄλλων ἀπασῶν τὴν ἀμείνω καὶ προχουσαν. Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι τῶν Ἑβραίων ἡ γραφὴ προτεταγμένην ἔχει τὴν Χαλάννην. « Πορεύεσθε γάρ, φησὶν, εἰς Χαλάννην, καὶ εἰς Αἰμάθ, καὶ εἰς Γέθ. Χαλάννη δὲ ἐστὶν ὑπὸ τὴν Περσῶν βασιλείαν, ἡ νῦν καλεῖται Λυσιππη. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῶν Περσῶν βασιλείας ἐμνημόνευσεν ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις, ταύτητος φαμεν καὶ τὸν μακάριον Στέφανον, ἀντὶ τοῦ, « Μετοικῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, » τὸ, ἐπέκεινα Βαβυλῶνος εἶπειν. Ἀχαριστίας οὖν ἔγκλημα, ὅτι πλείονα, καὶ εὐήροτον, καὶ πλατεῖαν οὕτω κατακληρονομήσαντες γῆν, οὐχὶ Θεῷ μᾶλλον ὀνητῶτον τὰ χαριστήρια, ἀλλ' οἱ μὲν ἐξουδένουν τὴν τῆς εἰς αὐτὴν αἰδοῦς ἐποιοῦντο λόγον.

⁷⁹ Psal. LXXIX, 9. ⁸⁰ Act. VII, 43.

Χρήσιμον δὲ, ὡς ἔοικε, καὶ τοῖς μετὰ τὴν πίστιν Ἀ
 Ἑλλήνων σοφίαν τεθαυμακόντιν, ὡς ἀμείνους τῶν
 παρ' ὑμῖν τὰς ἐκείνων ἡγεῖσθαι δόξας, καὶ τοῖς ἀπο-
 νεύουσιν εἰς τὸ προσκείσθαι ζητεῖν τοῖς παραχαράτ-
 τουσὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῶν Ἑκκλησιῶν δογματῶν
 τὴν ὀρθότητα παραλύουσι, τὸ, « Πορεύεσθε εἰς Αἰ-
 μάθ' Ῥαβὰ, καὶ εἰς Γέθ' ἄλλοφύλων, καὶ ἴδετε, εἰ
 πλείονα τὰ ὄρια αὐτῶν ἔστι τῶν ὑμετέρων ὀρίων. »
 Εὐρύτεροι γὰρ τῆς Ἑλλήνων στενωλεσχίας ἡ θεόπνευ-
 στος Γραφή, τὸ τῆς ἀληθείας καταγάλλουσα φῶς, καὶ
 δογματῶν εἰσφέρουσα γνώσιν, καὶ πρὸς πάντων
 ὄντων τῶν ἐπιστοιμένων τὸν τῶν πιστευόντων ἀνα-
 βιδάζουσα νοῦν. Εὐρύτερος δὲ πάλιν τῆς αἰρετικῶν
 στενωπότητος ὁ τῆς ἀληθείας ἔστι λόγος. Οἱ μὲν γὰρ
 αὐτῇ μαχόμενοι, μονονουχὶ καταπνίγονται, ψυχροῖς
 τε καὶ ἀδρανέσιν ἐπιτηχόμενοι λογισμοῖς· οἱ δὲ τοῖς
 τῆς εὐσεβείας συναγορεύοντες δόγμασι, καὶ τὸ λαμ-
 πρὸν τῆς ἀληθείας περιαθροῦντες κάλλος, εἰς πλατὺ
 θεωρημάτων ἐκτρέχουσι πέλαγος, « Αἰχμαλωτίζον-
 τες πᾶν νόημα εἰς ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, » τῆ δὲ τε
 κάκεισε διατίττοντες, καὶ τὰ εἰς γνώσιν ἀληθινὴν ἀπὸ
 τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς εὐ μάλα συλλέγοντες. Καὶ
 γοῦν Κορινθίοις ἀποφοιτᾶν ἐλομένους τῆς παραδο-
 θεύσεως αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς, προσκειμένους δὲ ἀμυ-
 θῶς τοῖς ἑτεροδόξασκαλεῖν εἰλωθῶσιν, ἐπιστέλλει Παῦ-
 λος, ὅτι « Στόμα ἡμῶν ἀνεώγει πρὸς ὑμᾶς, ὡς Κορίν-
 θιοι, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται, » ἕως, « Μὴ γίνεσθε
 ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. »

Οὐαὶ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν, οἱ ἐγγιζόν-
 τες, καὶ ἐφαττόμενοι Σαββάτων ψευδῶν.

ΝΗ'. Ἐφασκεν, ὅτι « Οὐαὶ ἐξουθενοῦσι Σιών, καὶ
 τοῖς πεποιθῶσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας. » Καὶ
 ἐπειδὴ δύο τινῶν ἐποιεῖτο μνημῆν, τῶν τε
 ἐξουθενούντων, φημί, τῆν Σιών, καὶ τῶν πεποιθῶτων
 ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, πολυπραγμονοῦντες ἀναγ-
 καίως τῶν ἐνομιῶν τὴν δύναμιν, ἐφηρμόσαμεν ἡμεῖς
 τοῖς ἐξ Ἰουδα καὶ Βενιαμὴν τὴν αἰτίαν τοῦ ἐξουθενεῖν
 τὴν Σιών, τοῖς γε μὴν ἐξ Ἐφραΐμ τὸ πεποιθῆναι ἐπὶ
 τὸ ὄρος Σαμαρείας. Εἶσι δὴ οὖν ὡσπερ ἀνόπιν ὁ λό-
 γος, καὶ τὰ ἀμφοῖν ἐγκλήματα καταλέγει πάλιν,
 αὐτοῖς ἐπιφέρων τὸ, Οὐαί. Ἔθος δὲ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ
 κατὰ τῆς εὐθείας πτώσεως τὴν τοῦ, Οὐαί, φωνῆν ἐπι-
 φέρειν, οἷον τί φημι· « Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν
 ἡμέραν Κυρίου. » Καὶ πάλιν, « Οὐαὶ οἱ ἐγειρόμενοι
 τὸ πρωτὶ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες. — Οὐαί, τοῖνυν
 φησὶν, οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν. » Τὸ γὰρ μὴ
 ἀνέχεσθαι μετανοεῖν, μήτε μὴν τὸ ἐπὶ τοῖς ἔσεσθαι
 προαπηγγελμένοις εἰσδέξασθαι φόβον, μονονουχὶ καὶ
 ἐπιθυμεῖν, ἔστιν εἰς ὀλέθρου πεσεῖν ἡμέραν. Οἷον ὡς
 εἰ τις περὶ τίνος τῶν φιλαμαρτημόνων λέγοι τυχόν·
 Ἐπιθυμεῖ τεθνᾶναι, καίτοι τοῦτο παθεῖν οὐκ ἐθέλον-
 τος ἐκείνου ποθῆν, ἀλλ' ὅσον ἤκει εἰς τὸ βούλεσθαι,
 δρᾶν, καὶ τοῦτο ἀκαταλήκτως, τὰ τοῖς νόμοις ἀπέ-
 δοντα· μονονουχὶ καὶ ἐρᾷ τῆς τοῖς φιλαμαρτημοσιν
 αἰέτως ἀποκειμένης κολάσεώς τε καὶ δίκης. Μετα-
 νοεῖν οὖν ἄρα μὴ ἀνεχόμενοι, μονονουχὶ καὶ ἐπιθυ-
 μοῦσι πεσεῖν εἰς ἡμέραν κακὴν, καὶ ταῖς ἡδὴ προ-

Præterea utile fuerit, ut apparet, et iis qui post
 fidem Græcorum sapientiam admirati sunt, ut eo-
 rum opiniones et doctrinam nostræ anteferrent,
 seu propensis valde ad adhærendum depravantibus
 veritatem, et ecclesiasticorum dogmatum rectitu-
 dinem corrumpentibus, illud : « Transite in Ænath
 Raba, et in Geth Philisthæorum, et videte si plures
 sunt termini eorum terminis vestris. » Latior enim
 Græcorum angustis fabulis divinitus inspirata Scri-
 ptura, veritatis annuntians lumen, et dogmatum
 afferens notitiam, credentiumque mentes ad omnia
 laude digna exsuscitans. Latior rursus hæretico-
 rum angustia est sermo veritatis, quam hi oppu-
 gnantes, pene suffocantur, frigidis et obscuris ratio-
 cinationibus innatantes. Pietatis autem dogmatibus
 patrocinantibus, et illustrem veritatis elegantiam con-
 templantibus, in latum contemplationum pelagus
 excurrunt, « Redigentes omnem intellectum in ob-
 sequium fidei ⁸¹, » huc illuc salientes, **314** et ad
 veram cognitionem pertinentia accuratissime colli-
 gentes. Itaque Corinthiis, a tradito illis sancto
 mandato recedere, et imperite aliter docere solitis
 adhærere volentibus, scribit Paulus : « Os nostrum
 patet ad vos, o Corinthii, et cor nostrum dilatatum
 est, » etc., usque ad illa : « Nolite jugum ducere
 cum infidelibus ⁸². »

Vers. 3. *Væ qui venitis in diem malam, appropin-
 quantes, et attingentes Sabbata falsa.*

LVIII. Dicebat, « Væ spernentibus Sion, et con-
 fidentibus in monte Samariæ. » Et postquam duo-
 rum quorundam meminit, « spernentium, inquam,
 Sion, et confidentium in monte Samariæ, » inqui-
 rentes necessario sententiæ vim, adaptavimus nos
 Juda et Benjamin crimen contemptus Sion,
 Ephraimitis vero confidentiam in montem Samariæ.
 Retro igitur redit quodammodo oratio, amborumque
 crimina rursus recenset, et Væ infert. Mos
 autem est sacræ Scripturæ casu recto vocem Væ in-
 ferre, ut, « Væ, concupiscentes diem Domini ⁸³. »
 Et iterum : « Væ, surgentes mane, et siceram se-
 quentes ⁸⁴. — Væ, igitur, inquit, venientes in diem
 malam. » Aversari enim pœnitentiam, neque pro-
 pter futura et prænuntiata suscipere timorem, et
 propemodum ea desiderare, est in exitii diem ca-
 dere. Velut si quis de quoquam, cui voluptati est
 peccare, forte diceret : Desiderat mori, quanquam
 ille hoc pati non velit unquam ; sed quod ad volun-
 tatem atinet, ea facere, et hoc sine fine, quæ sunt
 divinis legibus pugnantia : quin tantum non amat
 peccati amantibus semper repositum supplicium, et
 vindictam. Itaque non sustinentes pœnitere, cadere
 in diem malum, et jam prænuntialis calamitatis
 opprimi tantum non concupiscunt. « Ut appropin-
 quantes et attingentes Sabbata falsa. » Stabat enim
 adhuc templum, et ejus altaria, et offerebant Deo

¹ II Cor. x, 5. ⁸² II Cor. vi, 11-14. ⁸³ Amos, v, 18. ⁸⁴ Isa. xv, 11.

juxta legem sacrificia, agebantque Sabbatis consueta otia, verumtamen non penitus accurate, sed negligenter omnino, atque desidiosissime. Quare prophetarum vocibus eos, ut Sabbatum non custodientes accusabat. Væ igitur, inquit, simulantibus se **315** appropinquare Deo, dum simulant se colere adhuc instituta Mosaica, et Sabbata falso celebrant. Vides quomodo eos insinularit, ut qui non recte aut studiose otium Sabbatismo decorum servaverint.

Σαββάτων ἀποθιγγάνειν. Ὁρᾶς ὅπως διαβέβληκεν ζῆν πρέπουσαν τηροῦντας ἀργίαν.

Adhæc (puto enim mihi quippiam eminentius de his dicendum) falsa Sabbata sunt res Judæorum: siquidem lex, et quæ per Moysen facta sunt, typus sunt, et adumbratio ⁸⁴. Typus autem non est veritas, sed figura, et simulacrum veritatis potius. Quare et Paulus Hebræis scribit, et de antiquioribus ait: « Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. ⁸⁵, Non enim illos requiescere fecit Jesus, nec ingressi sunt in requiem Dei. Sabbatizamus autem spiritaliter nos in Christo, omittentes et deserentes quidem peccata, desinentes autem ab omni corruptibili et negotio terreno. Nam ut Paulus ait: « Qui ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis omnibus, sicut a suis Deus ⁸⁶. »

Vers. 4-6. Dormientes in lectis eburneis, et lascivientes in stratis suis, et comedentes hædos ex gregibus, et vitulos ex mediis armentis lactentes. Plaudentes ad voces organorum, sicut stantem reputaverunt, et non sicut fugientem. Bibentes desæcatum vinum, et primis unguentis uncti, et non patiebantur quidquam super contritione Joseph.

LIX. Rursum Væ propter calamitatem, dormientibus in lectis eburneis, et hoc atque illud facere solitis. Incusat autem eos valde qui in Samaria supra cæteros claritate eminebant, et facultatum copiis antecellebant, velut ex immodica felicitate ferme temulentos, deliciarumque varietate transversim abductos, ut nihil penitus futurorum incommodorum suspicarentur, neque sic affectis Deum aliquando vehementius iratum fore, et peccatis deditos pœnis prosecuturum arbitrarentur. Licentiam porro, et effusam in omnem intemperantiam eorumdem vitam declarat. Lectis, inquit, utuntur eburneis, sumptuosius admodum, et cubilibus delicatis. Et electi agni, vitulique lactentes esculenta eorum. Cantica item, et carmina, et omnia instrumenta musica voluptatis causa, comessationes item, **316** et plausus frequentant. Quodque gravius est, hujuscemodi mala ut firma et constantia,

⁸⁴ Hebr. x, 1 seqq. ⁸⁵ Hebr. iv, 9. ⁸⁶ Ibid., 10.

(1) Cotelierius (*Monum. Eccl. Gr.*, II, 590) legendum monet ἀπὸ κοινοῦ.

Ἀπηγγεμέναις ἐναλῶναι συμφοραῖς. « Ὡς ἐγγίζοντες, καὶ ἐφαπτόμενοι Σαββάτων ψευδῶν. » Ἦν μὲν γὰρ ἔτι συνεστῆκός ὁ νεὼς, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ θυσιαστήρια, καὶ προσήγον μὲν τῷ Θεῷ τὰς κατὰ νόμον θυσίας, ἐπετήρουν δὲ καὶ τὰς ἐν Σαββάτοις ἀργίας, πλὴν οὐκ εἰσάπαν ἠκριδωμένως, ἀτημελῶς δὲ πάμπαν, καὶ βραθύμως κομιδῇ. Καὶ γοῦν ἠτιεῖτο διὰ φωνῆς προφητῶν, ὡς Σάββατον μὴ τετηρηκότας. Οὐαὶ τοίνυν, φησί, τοῖς προσποιουμένοις ἐγγίζειν Θεῷ διὰ τῷ προσποιεῖσθαι τιμᾶν τὰ Μωσαίως ἔτι, καὶ ψευδῶν οὐχ ὡς ὀρθῶς ἢ πεφροντισμένως τὴν τῷ σαββάτι-

« Ἄλλως τε (χρῆναι γὰρ ὑπολαμβάνω καὶ τι τῶν ἀναγκαιοτέρων ἐπὶ τούτοις εἰπεῖν) ψευδῆ Σάββατα, τὰ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις · εἴπερ ἐστὶ σκιδά μὲν ὁ νόμος, καὶ τύπος κατὰ τὸ ἀληθές, καὶ τὰ διὰ Μωσαίου. Ὁ δὲ τύπος οὐκ ἀλήθεια, μόρφωσιν δὲ μᾶλλον τῆς ἀληθείας εἰσφέρει. Τοιγάρτοι καὶ Παῦλος Ἑβραίοις ἐπιστέλλει, καὶ φησὶ περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων · « Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς ἐν τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. » Ὁ γὰρ κατέπαυσεν ἐκείνους Ἰησοῦς, οὔτε μὴν εἰσαγγέλλασκεν εἰς κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ. Σαββατίζομεν δὲ πνευματικῶς ἡμεῖς ἐν Χριστῷ, καταλύοντες, καὶ ἀποφοιτῶντες μὲν ἀμαρτίας, καταλήγοντες δὲ παντὸς φθαρτοῦ καὶ γῆνιου πράγματος. Ὡς γὰρ Παῦλος γράφει, « Ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς περ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός. »

Οἱ καθεύδοντες ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, καὶ κατασπαταλῶντες ἐπὶ ταῖς στρωματαῖς αὐτῶν, καὶ ἐσθλιότες ἐρίφους ἐκ ποιμνίων, καὶ μοσχάρια ἐκ μέσον βουκόλων γαλαθηνά. Οἱ ἐπιπροσοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων, ὡς ἐστηκότας ἐλογίζαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. Οἱ πίνοντες τὸν διυλισμένον οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χρωμένοι, καὶ οὐκ ἐπασχον οὐδὲν ἐπὶ τῇ συτριβῇ τοῦ Ἰωσήφ.

Νῦν. Οὐαὶ πάλιν ἀπὸ κακοῦ (1) τοῖς καθεύδουσιν ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, τοῦτο δὲ κακῆνιο δρᾶν εἰσθῆσι. Ἐπαιτῆται δὲ λίαν τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τοῖς ἐν δόξῃ περιφανεστέροις, καὶ ταῖς τῶν χρημάτων περιουσίαις τῶν ἄλλων ὑπερηρμένους, ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν εὐημερίας μονονουχὶ καὶ μεθύοντας, καὶ τῷ τῆς τρυφῆς πλάτει παρενηνεγμένους, εἰς τὸ μηδὲν ὄλης ὑποβλέπεσθαι τῶν δεινῶν, μήτε μὴν οἰεσθαι τὸν τῶν ὄλων Θεὸν τοῖς οὕτω διακαίμενοις ἐπιβήγεσθαι ποτε, καὶ ποιναὶς ἐπάγειν τοῖς φιλαμαρτημοσιν. Ἐξηγεῖται δὲ ἀκριθῶς τὸ ἀνειμένον αὐτῶν καὶ ἀνετον εἰς τρυφάς. Κλίνας τε γὰρ αὐτοῖς ἐξ ἐλέφαντος, φησὶν, αἱ πολυτελεῖς, καὶ μάλα καὶ μὴν εὐναί· τὰ δὲ ἐπιπλακτα τῶν ἀμνῶν, μόσχοι τε ἐπιτίτθαι τὰ ἐδώδιμα, φῶδες τε καὶ μέλη, καὶ πάντα τὰ δι' ὀργάνων συνεισθέντα ταῖς τρυφαῖς, κῶμοι τε καὶ κρότοι, καὶ τὸ ἔτι φορτικώτερον, ὅτι τὰ τοιάδε τῶν κακῶν ὡς ἐστῶτα ἐλογίσαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. Καθόλου μὲν γὰρ παρ-

ἐπταται τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀπάτη κοσμικὴ τὸ ἰδρυμέ-
 νον οὐκ ἔχει. Λύεται γὰρ ἐν Ἰσρ σκιαῖς, καὶ
 « παρὰ γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, » κατὰ τὸ
 γεγραμένον· συγκαταλήγει δὲ πάντως τοῖς τεθνεώ-
 σιν ἢ τρυφῇ. Ἐπὶ δὲ γε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ καὶ καθ'
 ἕτερον ἂν νοοῖτο τρόπον τῶν εἰρημένων ὁ νοῦς.
 Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλον ἀλώσεσθαι, καὶ οὐκ εἰς μα-
 κράν, φεύγοντά τε καὶ οὐχ ἐστῶτα λέγει τὰ εἰς τρυ-
 φὴν αὐτοῖς ἐξῆλθως ἐξευρημένα, ὡς ὅσον οὐπω
 παρελευσόμενα. Ἐπιπροσοῦσι δὴ οὖν τοῖς ὄργανοις,
 εἶνον κίνοντες τάχα που τὸν ἀνοσομίαν, καὶ λεπτῶς
 εἰ μάλᾳ διυλισμένον. Καταχρίονται δὲ καὶ μύρω,
 συντιθέντες τὰ ἐξαιρέτα, καὶ λόγον οὐδένα πεποιή-
 νται πανταλῶς τοῦ συντριβέσθαι μέλλειν τὸν Ἰωσήφ.
 Καίτοι γὰρ προαικνότες τὴν ὅσον οὐπω παρεσομέ-
 νην συμφορὰν, καὶ τῆς Σαμαρείας τὴν ἄλωσιν, καὶ
 τὴν ἐν τῷ Ἰωσήφ γεννησομένην συντριβὴν, τῆς αὐτοῖς
 κατεπιτιμῆνης οὐ κατημέλουν τρυφῆς. Πάνθεινον οὖν
 εἰς ἀληθῶς πὸ σωματικῆς ἡτησῆσθαι τρυφῆς τοὺς χω-
 ρῶν, ἢ πόλεων, ἢ λαῶν ἡγεῖσθαι λαχόντας. Δέον γὰρ
 εἶν μᾶλλον ταῖς καθηκούσαις νήψεσιν εἰ μάλᾳ χρω-
 μένους περιθρεῖν τὰ συμφέροντα, καὶ κατ' εὐθὺ τοῦ
 πρέποντος ἀποφέρειν τοὺς ὑπετρωμένους, καὶ διὰ
 παντὸς τρόπου λελυπημένον ἐκμειλίσεσθαι Θεόν,
 πῶς οὐκ ἀπόπληκτον κομιδῇ τὸ κατολισθεῖν εἰς τρυ-
 φὰς, καὶ τῆς βεβήλου φιλοσορκίας οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸ
 ἀμεινον; Περὶ τῶν τοιούτων τάχα πού φησιν διὰ
 φωνῆς ἀγίων· « Ὁ ποιμένας, οἱ διασκορπίζοντες καὶ
 ἀπολλύντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς. » Ὅτι γὰρ ταῖς
 τῶν ποιμένων βραθυμίαις κινδυνεύει τὸ ὑπὲρ κινῶν,
 σαφῆς ἂν γένοιτο, πάλιν Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς·
 « Ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν Κύριον οὐκ
 ἐξεζήτησαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ
 διεσκορπίσθησαν. »

Διὰ τοῦτο εὖν αἰχμάλωτοι εἰσονται ἀπ' ἀρχῆς
 δυναστῶν, καὶ ἐξαρθήσεται χρημετισμὸς Ἰσραὴλ
 ἐξ Ἐφραΐμ.

Ἐ. Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τετρυφήκασι, τὴν εἰς Θεὸν
 ἀφέντες ἀγάπην, θεαροσάκασι δὲ καὶ ἐπὶ τὸ βρος
 Σαμαρείας, τοῦτέστι, τοῖς οὖσιν ἐν Σαμαρείᾳ, με-
 γάλην ὄφρυν ἀνασπῶντες, καὶ ἡγούμενοι ὡς ἀμετρή-
 του κληθῆναι ἐξάρχοντες, καὶ ἀριθμοῦ κρείττον ἔχον-
 τες τὸ μάχιμον γένος, ταῦτητοι, φησίν, ἤξει μὲν,
 ἤξει καὶ μάλᾳ γοργῶς κατὰ πάντων ὁ τῆς αἰχμ-
 αλωσίας καιρὸς. Πρωτόλειόν δὲ ποιήσεται τοὺς δυνα-
 τωτέρους. Ἄει γὰρ πολέμιοι καταδηῶντες κλίβιν ἐπὶ
 τοὺς τῶν ἐπισημοτέρων τρέχουσιν οἴκους, τὰ ἐν εὐ-
 τοῖς διαρπάζοντες. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἔθος τοῖς ἐν Σαμα-
 ρείᾳ λαμπροῖς, τοῖς ἐξαιρέτοις τῶν Ἰσραὴλ ἐποχεῖσθαι
 φιλεῖν, οἱ δὲ, κατὰ τὸ εἶκος, διὰ μέσων ἤσαν τῶν
 πλατειῶν, ἔνθουον τι, καὶ σοφόν, καὶ οἶον ἐξ ἐπιστή-
 μη; ὑποχρεμετίζοντες (ἔτοιμον γὰρ αἰεὶ πως τὸ ζῶον
 εἰς εἰδησιν εὐκοσμίας καὶ τῆς αὐτῆς πρεπούσης ἐπι-
 στήμη; παραδοχῆν), καὶ τοῦτο πεπαύσεται, φησί.
 « Ἐξαρθήσεται γὰρ, φησί, χρημετισμὸς Ἰσραὴλ ἐξ
 Ἐφραΐμ· ὁμοιον ὡσεὶ λέγοι· Πεπαύσονται τῆς ἀγερω-
 χίας τῶν ἐν Σαμαρείᾳ πολλοὶ, καταλήξουσι δὲ, καὶ

non fugacia reputant. Universa namque ista præ-
 tertolant, et mundana fallacia firmitudinis nihil
 habet. Quippe ut unibræ evanescent, et, ut scriptum
 est, « præterit figura hujus mundi », et delictæ
 omnino in ipsa morte desinunt. Porro de Samari-
 tianis etiam alius dictorum sensus esse potest. Quo-
 niam enim in servitutem, nec ita multo post, redi-
 gendi erant, ait labentia et instabilia esse ab ipsis
 ad voluptatem vane comparata, veluti jamjam
 præteritura. Plaudunt igitur inter concentus musi-
 cos, bibentes vinum odoratum fortasse, et colatum
 probe. Unguentis etiam excellenti compositione
 unguuntur, et Joseph contritum iri; nihil pensi ha-
 bent penitus. Quamvis enim brevi eventuram cala-
 mitatem, captivitatemque Samariæ, et in Joseph
 futuram contritionem præscirent, tamen a consueta
 sibi luxuria non discedebant. Vere igitur miserrimum
 est, regionum, urbium, populorum principes ac
 rectores corporeis voluptatibus succumbere. Nam
 cum eos magis, muneri suo congruentem vigilantiam
 fideliter adhibentes, conducibilia circumspicere, et
 ad officii normam subjectos dirigere, et omni ratio-
 ne Deum offensum mitigare oporteat, quomodo
 non insaniam plenum censeamus, abjicere se in vo-
 luptates corporis, et cura carnis impuræ nihil me-
 lius ducere? De his per sanctos prophetas dictum
 crediderim: « O pastores, dispergentes, et disper-
 dentes oves pascuæ meæ ». Propter ignaviam enim
 pastorum subditos venire in diserimen, liquere potest
 ex eo, quod rursus Deus aperte dicit: « Quia pa-
 stores stulte egerunt, et Dominum non quæsierunt:
 propter hoc non intellexit omnis grex, et dispersi
 sunt ».

VERS. 7. Propterea nunc captivi erunt ab initio
 potentium, et auferetur hinnitus equorum ex Ephraim.

LX. Quoniam vero, posthabita dilectione Dei, in
 deliciis vixerunt, inquit, et confiderunt in montem
 Samariæ, id est, in habitatoribus Samariæ, super-
 cilium tollentes, existimantesque se immensæ mul-
 titudini præesse, habereque bellatores innumera-
 biles, ideoque veniet, veniet, et maturime adversum
 omnes captivitatis tempus. Initium autem faciet a
 potentioribus. Semper enim hostes 317 dum
 urbem vastant, illustriorum domos incursant, easque
 diripiunt. Quia vero optimatibus in Samaria mos
 erat gaudere singularibus equis, a quibus portaren-
 tur, qui, ut verisimile est, per medias plateas
 gradientes, quasi cogitato, et prudenter, et scienter
 hinniebant (semper enim animal hoc ad notitiam
 decantæ, et naturæ suæ convenientem scientiam
 suscipiendam promptum est), etiam hoc desinet,
 inquit. « Auferetur enim, inquit, hinnitus equorum ex
 Ephraim; » perinde, ac si dicat, compescetur insolentia
 multorum in Samaria, et quamvis nolentes cessa-
 bunt sese, dum procedunt, per hinnitus equorum

67 I Cor. vii, 31. 68 Jerem. xxiii, 1. 69 Jerem. x, 21.

suorum omnibus spectandos prodere; qui insignibus A phaleris ornati, equitem etiam fortasse agnoscunt, et propemodum inflantur animis, cum se honorabilem et spectatum sessorem habere sentiunt. Verum, moderationem principibus conciliare securitatem, tollere autem spiritus, afferre detrimentum, etiam hinc perspicias. Ipsos siquidem nihilominus, et quidem ante alios ira divina adoriatur, et omni splendore suo spoliabuntur. Jacebunt simul cum aliis, acerbum et grave sustinentes judicium; et quia non seipsos solum perdidērunt, sed alios insuper in scelere socios sibi asciverunt, rationem reddent.

VERS. 8. *Quia juravit Dominus per semetipsum, Quia abominor ego omnem superbiam Jacob, et regiones ejus odio habui.*

LXI. Immutabilitatem iræ divinæ exprimit, docens jurasse Deum se odisse superbiam Jacob. Nec ad Jacob patriarcham hanc detestationem pertinere dicimus: esset enim stulta hæc intelligentia, cum eum Deus ab utero dilexerit, et adhuc maternis inclusum visceribus elegerit⁹⁰. Jacob igitur rursum posteros Jacob nominat, quorum execrandam superbiam (ὕβριν, insolentiam namque mos est Scripturæ sanctæ appellare, quæ alias ὑπεροψία, superbia) odisse se inquit. An enim superbia non est, inquit, cultum Dei aspernari, gloriamque illi convenientissimam idolis tribuere: neque audire velle, quæ per sanctos prophetas indicare voluerit: et ejus minas velut ludibrio habere, commilitonumque multitudine confisos, ejus veniam et opem omnino contemnere? Et quomodo de hoc dubitari possit? Juravit igitur per semetipsum, inquit, **318** universorum Dominus. » Per semetipsum, quoniam majorem per quem juraret, habebat neminem. Quid autem juravit? « Quia abominor omnem insolentiam, sive superbiam et omnes eorum regiones odio habui⁹¹. » Non enim repertus est in illis divinæ voluntatis cultor: non qui eum veneretur, et justitiæ laudibus excelleret. Non enim fuisset aversus Deus, si qui apud eos, saltem pauci numero, fuissent, qui placere ei studuissent. Quamobrem per Jeremiam ait: « Concursate vias Jerusalem, et videte, et quærite in plateis ejus, si inveniatis virum, si est faciens judicium, et diligens fidem, et propitius ero eis, dicit Dominus⁹². » Quoniam autem regiones Jacob nec unum bonum et Dei amantem virum habebant, idcirco datæ sunt in desolationem, et urbes una cum incolis interierunt. Vehementer itaque sanctis opus est: servant enim urbes, et regiones clade impendente liberant, iram Dei quantumvis ferventem vitæ claritudine retundentes, seu hebetantes, et impetus ejus iracundiæ incurstantes nos, quasi retrahentes.

VERS. 9-11. *Et auferam civitatem cum omnibus quæ in ea. Et erit, si relictis fuerint viri in domo una,*

⁹⁰ Malach. 1, 2, 3. ⁹¹ Hebr. vi. 13. ⁹² Jerem. v, 1.

οὐχ ἐκόντες, τοῦ περιφανεῖς ποιῆσθαι τὰς προόδους, ὑποχρεμετιζόντων αὐτοῖς τῶν ἱππων, οἱ λαμπροὶ φαλάροις κατεστειμένοι, τὸν ἐπιθάτην τάχα που καὶ ἐπιγινώσκουσι, μονονουχὶ καὶ φυσῶσι μέγα, σεπτὸν τε καὶ ἀξιάγαστον ἐπαναθέμενοι τὸν ἥλιογον. Ἄλλ' ὅτι τὸ νῆφειν τοῖς ἡγουμένοις ἀσφαλές, τὸ γε μὴν ὑπτιωῦσθαι φιλεῖν ἐπιζήμιον, κἀντεῦθεν ἂν μάθοις. Ἐπ' αὐτοῦς γὰρ ἔσται, καὶ πρό γε τῶν ἁλλων, τὰ ἐξ ὀργῆς. Καὶ ἀπάσης μὲν εὐκλείας ἐξωσθήσονται. Κεῖσονται αὐτοὶ τοῖς ἁλλοῖς ὄμου, πικρὸν τι καὶ δυσαχθὲς ἔχοντες κρίμα· καὶ ὅτι μὴ μόνον ἑαυτοὺς ἀπολωλέκασι, προσέθεσαν δὲ καὶ ἐτέρους ταῖς ἑαυτῶν παρανομίαις, ἀπολογῆσονται.

Ἔστι ὁμοσε Κύριος καθ' ἑαυτοῦ· Διότι βδελύσσομαι ἐγὼ πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καὶ τὰς χώρας αὐτοῦ μείσηκα.

Εἶτα. Τὸ ἀμετάθετον τῆς ὀργῆς ἀποφαίνει, δεικνύς ὁμωμοκότα Θεὸν, ὡς εἴη μεμισηκῶς τὴν ὕβριν τοῦ Ἰακώβ. Καὶ οὐ δῆπου φαμέν, ὅτι τοῦ προπάτορος Ἰακώβ ὁ λόγος ποιεῖται κατὰρῆσιν· κομιδῆ γὰρ εὐθὺς τὸ εἶδε νοεῖν, ὅτι καὶ ἠγάπησε τὸν Ἰακώβ ἐκ μητρός, καὶ ἀπόλεκτον ἐποιεῖτο καὶ ἐμβρυον ὄντα Θεός. Ἰακώβ δὲ πάλιν φησὶ τοὺς ἐξ Ἰακώβ, ὧν τὴν ἐπάρατον ἀλαζονείαν (ὕβριν γὰρ ἔθος τὴν ὑπεροψίαν ὀνομάζειν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ) μεμισηκῆναι φησὶν. Ἦ γὰρ οὐχὶ τὸ χρημᾶ ἐστὶν ὑπεροψίας λοιπὸν, τὸ παρωθεῖσθαι, φημί, τὸ εἰς Θεὸν σέβας, εἰδῶλους δὲ ἀποκνέμειν τὴν αὐτῷ προπωδεστάτην ὅτι μάλιστα δόξαν, καὶ προτέτι τούτοις μηδὲ ἐπατεῖν ἀξιοῦν ὧν ἂν ἔλοιτο δηλοῦν διὰ προφητῶν ἁγίων, ἄθυρμα δὲ ὡσπερ ποιεῖσθαι τὴν ἀπειλήν, καὶ πληθεῖ συμμάχων ἐπιθαρσῆσαντας, ἀλογῆσαι παντελῶς τῆς παρ' αὐτοῦ φειδοῦς καὶ ἐπικουρίας; Εἶτα, πῶς τοῦτο ἰαμψίβολον; « Ὁμώμοξε τοῖνον καθ' ἑαυτοῦ, φησὶν, ὁ τῶν ὄλων Κύριος. » Καθ' ἑαυτοῦ δὲ, ὅτι κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονα ὀμίονα. Τί δὲ τὸ ὁμωμοζόμενον; « Ὅτι βδελύσσομαι πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακώβ, ἦτοι τὴν ὑπεροψίαν, καὶ ἀπάσας δὲ αὐτῶν μεμισηκα τὰς χώρας. » Οὐ γὰρ ἦν ὁ τὸ σέβας ἀνάπτων αὐτῷ, καὶ τοῖς εἰς δικαιοσύνην αὐχῆμασι διαπρέπων. Οὐ γὰρ ἂν ἀπεστράφη Θεός, εἴπερ τινὲς ἦσαν, κἀν γοῦν εὐαριθμητοί, παρ' αὐτοῖς, οἷς ἦν ἐν λόγῳ τὸ ἀνδάνον αὐτῷ. Καὶ γοῦν φησὶ διὰ φωνῆς Ἰερειμίου· « Περιδράμει ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἰερουσαλήμ, καὶ ἴδετε, καὶ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, ἐὰν εὕρητε ἄνδρα, εἰ ἐστὶ ποιῶν κρίμα, καὶ ἀγαπῶν πίστιν, καὶ ἴλαως ἔσομαι αὐτοῖς, λέγει Κύριος. » Ἐπειδὴ δὲ τοῦ Ἰακώβ αἱ χώραι γεγονασιν ἐν ἐνδείᾳ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ θεοφιλοῦς ἀνδρός. ταῦτητοι δέδονται πρὸς ἐρήμωσιν, καὶ ὁμῶς τοῖς ἐνοικοῦσιν ἀπολώλασιν αἱ πόλεις. Πολλὴ τοιγαροῦν τῶν ἁγίων ἡ χρεῖα· σώζουσι γὰρ πόλεις, καὶ ἀπαλλάττουσι χώρας συμφορᾶς ἐπηρητημένης, τῇ τοῦ βλοῦ φαιδρότητι παρεργόπτοντες ἐπὶ τὸ βῆθμον καίτοι ζέοντα τὸν θυμὸν, καὶ οἷον ἀνασειράζοντες ἐπιτρέχοντα τὰ ἐκ θελας ὀργῆς κινήματα.

Καὶ ἐξαρῶ πόλιν σὺν πᾶσιν τοῖς ἐν αὐτῇ. Καὶ ἔσται, ἐὰν ὑπολειφθῶσιν ἄνδρες ἐν οἰκίᾳ μῆ,

καὶ ἀποθαρσύνονται, καὶ ὑπολειφθήσονται οἱ κατὰ
λοιποὶ, καὶ λήψονται οἱ οἰκιστοὶ αὐτῶν, καὶ παρα-
θίσονται τοῦ ἐξενέγκαι τὰ ὀστά αὐτῶν ἐκ τοῦ οἴ-
κου, καὶ ἐρεῖ τοῖς προσετηκόσι τῆς οἰκίας, Εἰ ἐτι
ὑπάρχει παρὰ σοί; Καὶ ἐρεῖ· Οὐκ ἐτι· Καὶ ἐρεῖ·
Σίγα, ἕνεκα τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα τοῦ
Κυρίου.

ΕΒ. Ἐπειδὴ γὰρ μείσθηκε μὲν αὐτῶν τὰς χώρας,
καταμυσσάττεται δὲ καὶ πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακώβ,
ἦτοι τὴν ἀλαζονείαν αὐτῶν, αὐτάνδρους τὰς παρ'
αὐτοῖς διολλύναι πόλεις ταύτητο φησι. Τὸ δὲ ὅπως
ἕκαστα τοῖς ἐκεῖνα πεπλημμεληκόσι συμβήσεται,
διερμηνεύει λεπτῶς. Ἐξαρῶ γὰρ, φησὶν, ἦν ἂν
βούλομαι πόλιν, καὶ ὅλον ἐκ μέσου ποιήσομαι τοῖς
κατοικοῖς ὁμοῦ. Κἂν εἰ γένοιτο τυχόν δέκα τινὰς
τῶν ἐκ μιᾶς οἰκίας διαδράναι μὲν τῶν πολε-
μίων τὸ ξίφος, εἰσδύναμι δὲ εἰς μυχοὺς καὶ εἰς τὰ
ἐσώτερα τῆς οἰκίας, τεθνήσκονται, δεδιότες τάχα
που ἂν γούν προκύψαι βραχὺ τῶν ἐν οἴσιν εἰσι
μυχῶν. Διαδέξεται τοίνυν τὴν τοῦ παύοντος χεῖρα,
φησὶν, ὁ λοιμὸς, καὶ ἀποκτενεῖ τοὺς κεκρυμμέ-
νους. Ἀποκεχωρηκότων δὲ τῶν ἐχθρῶν, ἤξουσι τινες
τῶν ἐξ αἱματός τε καὶ κατὰ διάθεσιν οἰκειῶν,
« Καὶ παραδιῶνται τοῦ ἐξενεγκεῖν, τὰ ὀστά αὐτῶν. »
Τίνα δὲ καταδιῶνται, τὰ τῶν τεθνεώτων συναγεί-
ροντες λείψανα; Ἐαυτοὺς δηλονότι. Φορτικὸν γὰρ
καὶ δύσοιστον ἀληθῶς τὸ μυδώντων ἤδη καὶ σεση-
πῶτων ἄπτεσθαι σωματίων, καὶ βινδῶς, οἶμαι που, μὴ
τετρημένης τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμῶσι χρεῖα· κακο-
εμίας γὰρ τῆς οὕτω δεινῆς οὐδὲν ἂν γένοιτο χεῖρον.
Ἐαυτοὺς οὖν ἄρα καταδιῶνται, τοῖς κατοικοῦμέ-
νοις καὶ ἀπολωλόσιν ὑπὸ λοιμοῦ τὸ συμπαθεῖς χαρι-
ζόμενοι, διὰ τοῦ τάφων καὶ περιστολῆς ἀξιοῦν αὐ-
τούς. Οἱ δὲ τοῦτο δρώντες, φησὶ, περιεργάζονται
λοιπὸν παρὰ τοῦ τὴν οἰκίαν εἰδότες, μὴ ἄρα τις εἴη
μετ' ἐκείνους ἕτερος, ἢ ζῶν ἐτι τυχόν καὶ ἐν μυχοῖς
λανθάνων, εἴτε τεθνεὼς ἤδη καὶ ὀδωδῶς. Ὁ δὲ ἀπο-
κρινεῖται, λέγων· « Οὐκ ἐτι. » Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἕτερον
οὐδὲν, ἢ παντελοῦς ἐρημίας ἀπόδειξις ἐναργής. Ἄλλ'
εἰ τοῦτο λέγοιεν οἱ τῆς οἰκίας προσετηκότες, ἀν-
ακούσονται, φησὶ, παρὰ τοῦ τὴν πύσιν προσάγοντος·
« Σίγα, ἕνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου. »
Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν. Τινὲς μὲν
οὖν οἴονται τε καὶ φασι, ὅτι μέλλοντας ὀμνῦναι τοὺς
τῆς οἰκίας προσετηκότες, οἱ ἔρωτῶντες κατασιγά-
σουσιν, ἵνα μὴ ὀμωσῶσι τὸ ὄνομα Κυρίου. Προσεπά-
γουσι δὲ, ὅτι πρὸς τοῦτο τοῖς ἐξ Ἐφραῖμ τῆς ἐσχά-
της ἀφιλοθείας κατώλισθεν ὁ νοῦς, ὡς μὴδὲ ἀνέχεσθαι
τινων, εἴπερ ἔλοιντο πως τὸν τῶν ὄλων ὀνομάζειν
Θεόν. Ἔστι δὲ, οἶμαι, σαθρὸς κομιδῆ, καὶ τὸ ἀκαλλῆς
ἔχων ὁ τοιοῦτος λόγος· ὅτι γὰρ ἀπέθορον τῆς εἰς
Θεὸν ἀγάπης ὀλοτρόπως οἱ ἐξ Ἐφραῖμ, ἐνδοιάσειεν
ἂν οὐδεὶς. Ἄλλ' ἐκ πληγῶν καὶ μάστιγος γεγονότας
σωφρονεστέρους, εἰκὸς δὴ μάλλον καταδείξαι βραχὺ,
καὶ μεταφορῆσαι λοιπὸν πρὸς τὸ χρῆναί τι βούλε-
σθαι τῶν ἀναγκαιότερων, οὐκ ἐκ τῶν ἐναντίων ἀγρίως
οὕτως καταθρασύνεσθαι τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας.
Ἄλλως τε (προσθεῖην γὰρ ἂν τοῖς εἰρημένοις καὶ
τόδε) ποῖα γὰρ ἦν ἀνάγκη τοῖς προσετηκόσι τῆς οἰ-

et morientur, et relinquentur reliqui, et capientur
domestici eorum, et cogentur ut efferant ossa eorum
de domo, et dicet praesidentibus domus, Si adhuc est
apud te? et dicet, Non adhuc. Et dicet: Tace, ut
non nomines nomen Domini.

LXII. Quoniam igitur odio habuit ipsorum re-
giones, et abominatur omnem insolentiam Jacob,
sive superbiam eorum, idcirco ait, cum ipsis inco-
lis eorum urbes esse perituras. Quo pacto autem
singula illorum scelerum reis eventura sint, ad
amussim explanat. Auferam, inquit, quam voluero
civitatem, et quodammodo e medio tollam una cum
ipsis incolis. Et si forte ex una domo decem super-
esse contigerit, qui gladium hostilem fugientes,
recessus, et abdita aedium subeant, morientur, ti-
mentes forte saltem aliquantum e latebris prospicere.
Exclipiet igitur ferientis manum pestilentia,
inquit, et absconditos occidet. Digressis autem
hostibus, venient quidam sanguine et affectu do-
mestici, « Et cogent efferre ossa eorum. » 319
Quem porro cogent mortuorum reliquias colligere?
Semetipsum videlicet. Est enim sane molestum et
intolerabile corpora jam tabentia et putrescentia
attingere, et huiusmodi negotium peragentibus
clausis naribus opus est: tam tetro enim odore
nihil pejus fieri queat. Semetipsum igitur cogent
defunctis ac peste consumptis commiserationem
tribuentes, nec cadavera ipsorum involvere, et se-
pulcris condere dedignant. Hoc autem facientes,
inquit, curiosius deinde quaereat ab eo, qui do-
mum novit, num quispiam praeter illos sit alius, aut
vividus adhuc fortasse, et in latebris jacens, aut jam
mortuus et fetens. Qui respondebit, « Non adhuc. »
Hoc autem aliud non est, quam omnimodæ solitudi-
nis luculenta demonstratio. Verum si hoc dixerint
praesides domus, vicissim audient, inquit, ab inter-
rogante, « Tace, ut non nomines nomen Domini. »
Hoc quid sit, plane cognoscendum est. Quidam
igitur putant, affirmantque juraturos domus domi-
nos ab interrogantibus prohibitum iri, ne per no-
men Domini jurent. Addunt vero Ephraimitas
usque adeo ad extremam a Deo alienationem pro-
lapsos, ut volentes quosdam ne nominare quidem
Deum universorum paterentur. Est autem, opinor,
putida vehementer et indecora huiusmodi oratio.
Quin enim Ephraimitæ a charitate Dei penitus resi-
luerint, nemo dubitaverit; sed ex plagis et flagellis
factos cautiore, æquum erat potius timere aliquan-
tum, et deinceps ad salubriora consilia capessenda
procedere, nec e rebus adversis tam ferociter et
audacter contra divinam pietatem loqui. Adhæc
(adjiciam enim dictis istud quoque) quid, quaeso,
aedium praepositos interrogatos, quisnam apud eos
aut vividus adhuc fortasse, aut saltem mortuus jam
lateret, etiam addere sacramentum cogebat, nemi-
nem amplius apud se esse? Quid est ergo, « dicet
tace, ne nomines nomen Dei? » Arbitramur quia

adversus Deum execrationem et maledictum filii A Israel sic interdicerere solebant, principio ducto ex mandatis legis. Scriptum est enim in Levitico, duos viros jurgatos inter se in castris; deinde alterum pugnantium (nempe Ægyptiæ filium) blasphemasse nomen Dei, et lapidibus esse obrutum. Statimque Deus hæc verba apponit : « Homo si maledixerit **320** Deo suo, peccatum accipiet : nominans autem nomen Domini, morte moriatur ⁹². » Nominare itaque nomen Domini, maledicere est, quod a sacris litteris vocibus boni omnino exprimitur. Quia vero multo consueverunt, cum in aliquo dolore, aut mœrore versantur, voces aliquando maledicas in Deum jactare, Renuntianti, inquit, domus præsidi, sive domino, neminem præterea apud se esse, quanquam gravissimis calamitatibus circumvento et B oppresso, obturabis os, inquit, ne nominet nomen Domini, hoc est, ne quid contumeliosum contra Deum effutiat. Quibus verbis, non temere illis plagam seu pœnam irrogatam, nec immerito, sed necessario et utiliter eos puniri ostenditur. Licet enim, licet, et quidem facillime, ab exemplo non ita veteri videre, vivos adhuc et relictos alienis calamitatibus ad religionem conversos esse, et incussisse timorem ultra Deum offendendi, et vel nudo verbo lædendi, etiam iis qui olim hoc facere minime verebantur, verbis suis in patres quoque contumelias apponentes. Quamobrem vere boni ac prudentes multo melius censent, ante cladem et flagella, ad utilitatis portum se conferre, et a pravitate discedendo, statuendoque, quæ Deo vero omnium sanctissimo placent, iis rite fungi, experientiamque divini furoris antevertere.

σιν ὕβρεις. Οὐκοῦν ἄμεινον παρὰ πολὺ τοῖς γε ἀληθῶς τὴν τοῦ συμφέροντος ἰέναι θήραν, καὶ φθάσαι τὴν πείραν τῶν ἐξ ὀργῆς κινήματων, ἀποφοιτῶντας φαιλότῃτος, καὶ κατορθοῦν ἡρημένους ἄπερ ἀνδάνει κατὰ τὸ ἀληθές τῷ παναγίῳ Θεῷ.

VERS. 12. *Quia ecce Dominus mandabit, et percussiet domum magnam confractionibus, et domum parvam rupturis.*

LXIII. Captum, vel potius perditum iri urbes simul cum habitatoribus suis aperte comminatus est. A Deo autem, non per se, et casu rem eventuram clarissime liquet ex eo, quod Dominus id negotii mandabit vastare valentibus, et illi facile patrabunt, quæ divinus furor decreverit. Domum autem magnam et parvam, Ephraim fortasse et Judam nominat. Populosus enim fuit Ephraim, utpote decem tribubus constans, quocirca et magna domus. Minor autem Judas, ut duabus tantum : ipse siquidem Hierosolymis erat, et tribus Benjamin. Est enim consequens cogitare, quod frangitur, integre et perfecte collabi : quod autem rumpitur, merito intelligi ex parte pati. Contigit porro domum Ephraim, sive Israelcem totum in servitutem redigi, et bello extrema perpeti : ex parte autem Judam, velut brevi ruptura idem perpeti. Justus est iudex, **321** nec personas accipit ⁹³. Pari enim mensura suppli-

κίας ἐρωτωμένοις εἰπεῖν, τίς ἄρα παρ' αὐτοῖς ἡ ζῶν ἔτι τυχόν, ἤγουν τεύενός ἤδη λανθάνει, προσθῆναι καὶ ὄρκον, ὡς οὐδεὶς ἔτι παρ' αὐτοῖς ; Τί οὖν ἔστι τὸ, « Ἐρεῖ· Σίγα, ἕνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου ; » Φαμέν, ὅτι τὴν κατὰ Θεοῦ κατάρβησίν τε καὶ βλασφημίαν ἔθος ἦν οὕτως ἀποκαλεῖν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἐκ νομικῶν ἐνταλμάτων ἔχουσι τὴν ἀρχὴν. Γέγραπται γάρ ἐν τῷ Λευϊτικῷ, ὅτι δύο τινὲς ἄνδρες συνεπλάκησαν ἀλλήλοις ἐν τῇ συναγωγῇ. Ἐἶτα δεδυσφημήκεν εἰς τῶν μεμαχημένων, ὁ τις ; Αἰγυπτίας υἱός, καὶ τελευτᾷ μὲν λιθόλευστος. Ἐτίθει δὲ νόμον εὐθύς τὸν ἐπὶ τῷδε Θεοῦ, οὕτω λέγων· « Ἀνθρώπου ἐὰν καταράσῃται Θεὸν αὐτοῦ, ἀμαρτίαν λήψεται. Ὀνομάζων δὲ τὸ ὄνομα Κυρίου, θανάτῳ θανατούσθω. » Οὐκοῦν τὸ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου, τὸ δυσφημεῖν ἔστιν, εὐφήμοις λέξεσι διὰ τῶν ἱερῶν ἐκπεφωνημένον Γραμμάτων. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἔθος, εἰ γένοιτό πως ἐν λύπαις, παλιμφήμους ἔσθ' ὅτε ῥίπτειν κατὰ Θεοῦ φωνάς, ἀπαγγέλλοντα, φησὶ, τὸν προεστηκότα τῆς οἰκίας, ὡς οὐδεὶς ἔστιν ἔτι παρ' αὐτῷ, καίτοι καταπονήτα τὰ ἐξ ἀνηκέστων συμφορῶν, ἐπιστομίζῃ, φησὶ, Ἰνα μὴ ὀνομάσῃ τὸ ὄνομα Κυρίου, τουτέστιν, Ἰνα μὴ τι τῶν παλιμφήμων εἴπῃ κατὰ Θεοῦ. Τοῦτο δ' ἔστιν οὐκ εἰκὴ δεικνύοντος ἐπινηγεμένην αὐτοῖς τὴν μάστιγα, καὶ κολάζοντος οὐ μάτην, ἀλλ' ἐπὶ χρησίμῳ καὶ ἀναγκαίῳ. Ἔστι γάρ, ἔστι, καὶ μάλα εὐκόλως, ὡς ἀπὸ γε τοῦ συμβεβηκότος ἰδεῖν, ὅτι μετέστησεν εἰς εὐλάβειαν τοὺς ζῶντας ἔτι καὶ παραλελειμμένους ἢ τῶν πεπονηθέντων κληγῆ, καὶ δεδιέναι παρεσκευάσατο τὸ προσκρούειν ἔτι τῷ Θεῷ, κἂν γοῦν ἐν ψιλοῖς αὐτὸν καταλυπῆσαι λόγους, καίτοι πάλαι καὶ τοῦτο ὄρᾳν ἀφυλάκτως εἰωθότας, προστιθέντας δὲ τοῖς λόγοις καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς πατρᾷς ἀγαθοῖς καὶ σώφροσι, πρὸ πηγῆς καὶ μάστιγος ἐπὶ πείραν τῶν ἐξ ὀργῆς κινήματων, ἀποφοιτῶντας φαιλότῃτος, καὶ κατορθοῦν ἡρημένους ἄπερ ἀνδάνει κατὰ τὸ ἀληθές τῷ παναγίῳ Θεῷ.

Ἔτι ἰδοὺ Κύριος ἐντελεῖται, καὶ κατάξει τὸν οἶκον τὸν μέγαν θλάσμοσι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μικρὸν ῥήγμασιν.

ΕΓ'. Ἀλώσεσθαι μὲν, μᾶλλον δὲ ἀπολεῖσθαι πάσις ὁμοῦ τοῖς κατοικοῦσιν αὐτάς, ἠπειλησεν ἐναργῶς. Ἔστι δὲ παρὰ Θεοῦ τὸ χρέμα, καὶ οὐκ αὐτομάτως ἔσται συμβεβηκός, σαφηνίζει λίαν τὸ ἐντέλλεσθαι D μὲν αὐτὸν τοῖς καταδρῶν ἰσχύουσιν, ἐκείνους δὲ ὄρᾳν εὐκόλως ἄπερ ἂν ὁ θεὸς ὀρίζει θυμός. Οἶκον δὲ μέγαν, καὶ μικρὸν, τὸν Ἐφραῖμ τάχα που καὶ τὸν Ἰούδαν ἀποκαλεῖ. Πολυάνθρωπος ὁ Ἐφραῖμ, ὡς ἐν φυλαῖς μετρούμενος· δέκα· ταύτητοι καὶ ὁ μέγας οἶκος. Μείων γε μὴν Ἰούδας, ὡς ἐν γε δυσίν· αὐτὸς γὰρ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ φυλὴ Βενιαμίν. Ἐνοεῖν δὲ ἀκόλουθον, ὅτι τὸ μὲν θλώμενον ἔχει πως ὀσιτελῆ τὴν κατάπτωσιν· τὸ δὲ γε ῥηγνύμενον νοεῖτ' ἂν εὐκόλως γε πάσῃ ἐκ μέρους. Συμβέβηκε δὲ τὸν μὲν οἶκον Ἐφραῖμ, ἢ τοῦ τὸν Ἰσραὴλ, τελείαν ὑπομείναι τὴν ἄλωσιν, καὶ δυσίατον τὴν ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰν, ἀπὸ μέρους δὲ τὸν Ἰούδαν καὶ ὡς ἐν βραχίῃ ῥήγματι τοῦτο παθεῖν. Δίκαιος ἦν ὁ κριτῆς καὶ

⁹² Levit. xxiv, 10-23. ⁹³ Rom. ii, 11.

ἀπροσωπώλητος. Ταλαντεύει γάρ, ὡς ὄρεξ, τὰ πόλεων ἢ χωρῶν ἐγκλήματα, καὶ ἀναλόγως ἐκάστῳ τῆν ὠφελεῖν λογούσαν ἐπάγει πληγὴν. Μὴ γοῦν καταφρονῶμεν Θεοῦ, τὸ πάναλκας εἰδότες τῆς ὑπερτάτης χειρὸς. Χρῆμα γὰρ ἀριστον ἢ εἰς τοῦτο σύνεσις.

Εἰ διώξονται ἐν πέτραις ἵπποι; εἰ πυρρασιωπήσονται ἐν θηλείαις; Ὅτι ἐξεστρέψατε εἰς θυμὸν κρίμα, καὶ καρπὸν δικαιοσύνης εἰς πικρίαν.

ΞΔ'. Ὅτι δὴ πάλιν αὐτὸς ἐντέλλεται, καὶ κατὰξει τὸν οἶκον τὸν μέγαν θλάσμασι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μικρὸν ῥήγμασι, κὰν εἰ διὰ τῆς τῶν Ἀσσυρίων πρᾶττουτο χειρὸς, πάλιν ἡμᾶς ἀναπαίθει, λέγων· « Εἰ διώξονται ἐν πέτραις ἵπποι; » Ὅμοιοι γὰρ ὡς εἰ λέγοι σαφῶς· Ἀγέρωχον μὲν τὸ ζῶον, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα δρομικωτάτων ὁ ἵππος· ἀλλὰ τόπος αὐτῷ εἰς τὸ θεῖον ἐπιτήδειος, οὐκ εἰ τις εἴη πετρώδης, καὶ ἐχθροῦ πλέως, ἀλλ' ὁ φίλος τε καὶ λεῖος. Εἰτά πως ὑμῶν καταδεδραμῆκασι οἱ Ἀσσύριοι, καίτοι πάλαι τραχέος τε λίαν καὶ οἰονεῖ πετρώδους ὄντος λαοῦ, καὶ ὑπ' οὐδενὸς πώποτε τῶν πολεμίων πεπατημένου. Ἀλλ' ἦν θεὸς ὁ ἠτιμωμένος, ὁ τὰ σκληρὰ καὶ δυσπρόετα τοῖς πολεμίοις τιθεὶς βάσιμα καὶ ἱππήλατα. Ὅσοι δὲ, φησὶν, οὐκ ἂν παύσαιντο ὀρεκτικῶν τε καὶ τῆς φύσεως κέντροις θηλείαις παρούσαις ἐπιτηγόμενοι τε καὶ ἐπιθρώσκοντες· οὕτως οὐκ ἂν ἠρεμήσειαν οἱ ἐχθροὶ, θερμότητην τινὰ, καὶ ἀκάθεκτον κατὰ τῶν δεδυσσεθηκότων ποιούμενοι τὴν ὁρμὴν· καὶ ἡ τοῦδε πρόφασις ὑμεῖς, καὶ οὐχ ἕτεροι. Τὸ γὰρ ἐμοὶ δίκαιον περὶ ὑμᾶς κρίμα παρετρέψατε, φησὶν, εἰς θυμὸν, καὶ ἀντὶ τοῦ καρποῦς ἔχειν δικαιοσύνης, τὸν ἀπάσης ὑμῖν εὐθυμίας πρύτανιν ἐξεδιδάσαθε πρὸς ὄργας, πικρίας ἄξια δεδυσσεθηκότες. Ἡλέει μὲν γὰρ ὁ τῶν ἀπάντων θεὸς ὡς ἐν Αἰγύπτῳ πεπονηκότα τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' οὐ διαλελοίπασι παροτρύνοντες. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, « Ἐξεστρέψατε εἰς θυμὸν κρίμα. » Δεινὸν οὖν ἄρα τῆς ἀχαριστίας τὸ ἐγκλημα· κολάζεται δὲ, καὶ σφόδρα δικαίως. Ὅν γὰρ ἔδει μᾶλλον ταῖς εὐφημίαις ἐξημεροῦν εἶ, καὶ χρησιθηρίοις κατεψφραίνειν φωναῖς, τὸ παροτρύνειν ἀμαθῶς πῶς οὐ παντὸς ὑμῖν ἔσται πρόξενον κακοῦ;

Οἱ εὐφραίνόμενοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Οἱ λεγοντες· Οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ ὑμῶν ἔχομεν κέρατα; Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐπεγερῶ ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ. ἔθνος, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ ἐκθλιψουσὶν ὑμᾶς, τοῦ μὴ εἰσελθεῖν εἰς Αἰμάθ, καὶ ἕως χειμᾶρόν τῶν θυμῶν.

ΞΕ'. Ἐστρέψατε, φησὶ, κρίμα εἰς θυμὸν, καρπὸν δὲ δικαιοσύνης εἰς πικρίαν ὑμεῖς, οἱ μέγα φρονούντες ἐφ' ἑαυτοῖς, καὶ ὑψηλὴν ἀνασπῶντες κατὰ Θεοῦ τὴν ὄφρυν, οἱ ἐπὶ σαθρῶ καὶ ἀσυνέτῳ χαίροντες λόγῳ. Εἰρήκατε γὰρ, οὐκ ἐμὲ γεγενῆσθαι χορηγὸν τῆς ἐνούσης ὑμῖν ἰσχύος, καὶ τοῦ καταθλεῖν δύνασθαι τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ ταῖς ἐαυτῶν δυνάμεσιν ἀναθέντες τὰ αὐχίματα, τετολμήκατε εἰπεῖν· « Οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ ἡμῶν ἔχομεν κέρατα; » Ὅμοιοι δὲ ἦν ἐκεῖνο λοιπὸν, ἀλδῶνα περιπεφρονηκότας, καὶ ἀσυνέτως λέγοντας· Αὐτοὶ κατεδυναστεύσαμεν, καὶ περιεσόμεθα τῶν ἐχθρῶν, κὰν εἰ μὴ ἔλοιτο προασπίζειν θεός,

cii urbium, aut regionum scelera compensat, ut vides, et proportionem cuilibet plagam conducibilem infligit. Ne itaque contempnamus Deum, validissimum robur supremæ manus reputantes. Optima enim res, hujus-rei intelligentia.

VERS. 13. Si persequuntur in petris equi, si tacebunt in feminis? Quoniam convertistis in furorem judicium, et fructum justitiæ in amaritudinem.

LXIV. Rursum sese mandare, et percussurum domum magnam confractionibus, et minorem domum scissionibus, seu rupturis, tametsi per Assyriorum manum id futurum sit, nos admonet, dicens: « Si persequuntur in petris equi. » Idem est enim ac si perspicue diceret: Superbum quidem est animal, et ad cursum aptissimum equus, sed locus ad cursum ejus idoneus non erit petrosus, et clivorum plenus, verum nudus et planus. Sic vos percursabunt Assyrii, quamvis quondam populus asper et quasi petrosus fueritis, et a nullo unquam hoste subactus. Sed Deus est quem contempstis, qui loca dura, et invia, hostibus pervia, et equitabilia facit. Quemadmodum autem non cessaverint equi appetere, et conspectis equabus naturæ stimulis jancitati eas salire: ita non quiescent hostes, quin fervidissimo quodam et effrenato impetu contra impietatis reos irruant: atque hujus rei vosmet causa estis, non alii. Justum enim judicium meum circa vos pervertistis, inquit, in furorem. et pro eo. ut fructum haberetis justitiæ, omnis lætitiæ et jucunditatis vestræ præbitorem ad iram compulstis, amaritudine digna impie alexi. Miserabatur enim omnes Dominus, ut in Ægypto afflictum Israelem: sed non desierunt irritare. Et hoc est, opinor, quod ait: « Convertistis in furorem judicium. » Est igitur infandum crimen ingrati animi; plectitur autem et juste admodum. Quem enim magis adhuc benedicendo, et laudando oportebat emollire, et gratiarum actionibus exhilarare, hunc stulte ad iram concitare, quomodo non perniciem nobis pariet?

VERS. 14, 15. Qui lætantur in nullo sermone. Qui dicunt, Nonne in fortitudine nostra habemus cornua? Iden ecce ego suscitabo super vos, domus Israel, gentem, dicit Dominus exercituum, et conterent vos, ne ingrediamini 322 in Æmath, et usque ad torrentem Occidentis.

LXV. Convertistis, inquit, judicium in furorem, et fructum justitiæ in amaritudinem, vos, qui magnifice circumspicitis vos ipsos, et supercilium contra Deum tollitis, qui in futili et insipienti sermone gaudetis. Dixistis enim non me donasse vobis robur vestrum, et posse vos debellare hostes vestros. Sed vestris viribus confisi, ausi estis jactabundi dicere, « Non in fortitudine nostra habemus cornua? » Hoc perinde est, ac si vos captos esse pro nihilo ducentes, stolidè diceretis, Ipsi dominati sumus, et superabimus inimicos, et nisi voluerit nos protegere Deus, nos vincemus, et de tam splendide factis glo-

riandum, Deo nihil omnino ascribendum est. Superbia igitur, et insolentia contra Deum hujusmodi mens, atque res est. Atqui sapientissime David rerum omnium potenti Deo gloriam tribuebat, dicebatque : « Quoniam gloria virtutis eorum tu es ⁹⁹. » Et rursum : « In te inimicos nostros ventilabimus cornu ¹⁰⁰. » Omne enim robur ab ipso, nec a nobis præstari quidquam memorabile, ipso non præsentate ac præsentate, possit. « Dominus enim conterit bella, » ut habet Scriptura ¹⁰¹. Quoniam igitur eo jam arrogantia et incontinentia in loquendo progressi invenimini, ecce ego induco super vos gentem, Assyrios utique, et conterent vos, ne ingrediamini in Æmath, et usque ad torrentem Occidentis. Est igitur Æmath una urbium orientalium, tunc regno Damasci subjecta. Nunc autem mutato nomine, ut dixi, Antiochia, sive Epiphania appellatur. Torrentem porro Occidentis Ægyptiorum flumen intelligit, Ægypto scilicet ad occidentalem Judæam respiciente. Quia vero Israelitæ morem habebant, bello ingruente, aliquando a Damasco et Syris auxilium petere, aliquando in Ægyptiorum regionem se insinuare, ideo ait se suscitaturum gentem super eos. Illa autem venit validis cum viribus, tantam ipsius vexationem importans, ut amplius in Æmath ingredi nequeant, neque torrentem Occidentis, hoc est, neque Damasci, neque Ægypti copias ad opem ferendam accersere. « Deo enim claudente quis aperiet? » ut ait Scriptura ¹⁰². Et quis modus salutis, si is penes quem potestas est omnium, in exilium compellat?

323 CAP. VII.

Vers. 1-3. Sic ostendit mihi Dominus Deus, et ecce genitura locustarum veniens matutina, et ecce bruchus erat Gog rex. Et erit, si consummaverit comedere herbam terræ, et dixi : Domine, Domine, propitius esto. Quis suscitabit Jacob, quia parvulus est? Pœnitentiam age, Domine, super hoc. Et hoc non erit, dicit Dominus.

LXVI. Quænam sit gens immittenda Israelitis, aut quam cladem illis allatura, prophetæ revelat. Accommodat autem se moribus ejus, et quæ noverat ille, per ea plene futura docet. Revera enim pastoribus molestissima res videtur semper, et est locusta utique bruchus. Velut enim detonsa ab ipsis herba, de cætero greges perire fame necesse est. Quapropter tanquam pastori Deus bello accipiendas calamitates prophetæ indicat. Per speciem quippe locustæ significat Assyrium, utpote immensa multitudine terram pene absumentem ac devorantem. Vocat autem matutinam, instar roris cadentem, et ut nivem conferunt super terram diffusam. Sed non erat bruchus, inquit; erat autem iste Gog rex. Deinde cum dice-

Α ἡμεῖς κεκρατήκαμεν, καὶ τοῖς οὕτω λαμπροῖς κατορθώμασι σεμνύνεσθαι χάρι, Θεῷ τοπαράπαν νέμοντες οὐδέν. Ὑπεροψία δὴ οὖν, καὶ ὕβρις κατὰ Θεοῦ, τὸ ἀπόπληκτον οὕτω φρόνημά τε καὶ χρῆμα. Ἄλλ' ἦν ὅτι μάλιστα σοφὸς ὁ Δαβὶδ, τῷ τῶν ὄλων κατεξουσιάζοντι Θεῷ τὴν δόξαν ἀνατιθεὶς, καὶ λέγων· « Ὅτι τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ. » Καὶ πάλιν, « Ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν. » Πᾶσα γὰρ ἰσχύς παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἂν γένοιτό τι παρ' ἡμῶν ἀξιάκουστον, μὴ οὐκ συνόντος αὐτοῦ καὶ προεστηκότος. « Κύριος γὰρ συντρίβει πολέμους, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐπειδὴ δὲ, φησὶν, εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀλαζονείας καὶ ἀθυροστομάτους πεισόντες ἀλίσκεσθε, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐφ' ὑμᾶς ἔθνος, δῆλον δὲ ὅτι τὸ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἐκθλίψουσιν ὑμᾶς, τοῦ μὴ εἰσελθεῖν εἰς Αἰμάθ ἕως τοῦ χειμάρρου τῶν δυσμῶν. Ἔστι μὲν οὖν ἡ Αἰμάθ μία τῶν πρὸς τὴν πόλιν, ὑπὸ τὴν Δαμασκοῦ βασιλείαν τοτηνικᾶδε κειμένη. Μετωνόμασται δὲ νῦν, ὡς ἔφη, εἰς Ἀντιόχειαν, ἡγουσιν Ἐπιφάνειαν. Χειμάρρον δὲ δυσμῶν φησι τῶν Αἰγυπτίων ποταμῶν, κατὰ δυσμᾶς τῶν Ἰουδαίων γῆς τῆς Αἰγύπτου κειμένης. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἔθνος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, πολέμου μέλλοντος ἐπιθρώσκειν αὐτοῦ, ποτὲ μὲν τὴν ἐκ Δαμασκοῦ καὶ Σύρων ἐπικουρίαν αἰτεῖν, ποτὲ δὲ τὴν τῶν Αἰγυπτίων ὑποτρέχειν χώραν, ταύτην, φησὶν, ὡς ἔθνος μὲν ἐπ' αὐτοὺς ἐγερεῖ. Οἱ δὲ ἤξουσιν εὐσθενεῖς, τοσαύτην αὐτοῖς ἐπιβρίπτουντες θλίψιν, ὡς μὴ ἰσχύσαι λοιπὸν μηδὲ εἰς Αἰμάθ εἰσελθεῖν, μήτε εἰς χειμάρρου τῶν δυσμῶν, τουτέστι, μήτε Δαμασκοῦ, μήτε τὴν τῶν Αἰγυπτίων δύναμιν καλέσασθαι πρὸς ἐπικουρίαν. « Θεοῦ γὰρ συγκελεινοτος, τίς ἀνοίξει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ποῖος ἔσται σωτηρίας τρόπος, τοῦ πάντα ἰσχύοντος εἰς ὄλεθρον συνελαύνοντος;

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Οὕτως ἐδειξέ μοι Κύριος Θεός, καὶ ἰδοὺ ἐπιγροθή ἀκριδῶν ἐρχομένη ἐωθινή· καὶ ἰδοὺ βροῦχος ἦν Γῶν βασιλεύς. Καὶ ἔσται, ἂν συντελέσῃ τοῦ καταφαγεῖν τὸν χόρτον τῆς γῆς, καὶ εἶπα· Κύριε, Κύριε Ἰλωὺς γενοῦ. Τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ; δίδωτι ὀλιγοστός ἐστι. Μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ. Καὶ τοῦτο οὐκ ἔσται, λέγει Κύριος.

Ἐγ'. Ὅτι τὸ ἔθνος τὸ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπενεχθησόμενον, ἢ ποῖον αὐτοῦ ἐποίησι τὸ βλάβος, ἀποκαλύπτει τῷ προφήτῃ. Ἀρμόζεται δὲ τοῖς ἤθεσιν αὐτοῦ, καὶ δι' ὧν ὶδε, διὰ τούτων ἀκριδῶς διδάσκει τὰ πραχθησόμενα. Πάνδεινον γὰρ αἰεὶ τοῖς ποιμέσιν εἶναι τὸ δοκεῖ καὶ ἔστιν ἀληθῶς ἀκρίδες τε καὶ βροῦχος. Ἀποκειρομένης γὰρ ὡσπερ δι' αὐτῶν τῆς πώας, καταφθειρεσθαι λοιπὸν ἀνάγκη τὰ ποίμνια. Οὐκοῦν ὡς ποιμένι τῷ προφήτῃ Θεός τὰς ἐκ τοῦ πολέμου κατασημαίνει συμφοράς. Ὡς ἐν εἶδει γὰρ ἀκρίδος κατασημαίνει τὸν Ἀσσύριον, ὡς ἐν ἀμετρήτῳ πληθῷ μονονουχὶ κατασθλοντα καὶ δαπανῶντα τὴν γῆν. Ἐωθινήν δὲ φησὶν αὐτὴν, πίπτουσαν ὡς δρόσον, ἐν νιφάδων τάξει καταχειρομένην τῆς γῆς. Ἄλλ' ἦν, φη-

⁹⁹ Psal. LXXXVIII, 18. ¹⁰⁰ Psal. XLIII, 6. ¹⁰¹ Osee II, 18. ¹⁰² Isa. XXII, 22.

σίν, οὐ βροῦχος, ἦν δὲ οὗτος Γῶγ ὁ βασιλεὺς. Εἶτα Ἀ
 θεοῦ λέγοντος, « Καὶ ἔσται ὅταν συντελέσῃ τοῦ
 καταφαγεῖν τὸν χόρτον τῆς γῆς, » τούτέστιν, ὅταν
 δαπανῆσῃ κατεσθίων τὴν ἀγελαίαν πληθύν, τὴν οὖσαν
 ἐν Σαμαρείᾳ δηλονότι, καὶ ἐν τῇ πόλει τῆς Ἰουδαίας,
 εἰτά τι μέλλοντος προστιθέναι ἕτερον, διαλαβῶν ὁ
 προφήτης, καταλήγειν αὐτὸν τῆς ὀργῆς λιπαρεῖ,
 λέγων· « Κύριε, ὡς γενοῦ. Τίς ἀναστήσει τὸν
 Ἰακώβ; ὅτι ὀλιγοστός. » Εἰ γὰρ δὴ βούλοιο, φησί,
 καθ' ὃν τεθέσθαι τρόπον παραδοῦναι τοῖς ἐχθροῖς
 τὸν Ἰσραὴλ πρὸς κατάθρῳσιν, ὀλιγοστός ἔσται παν-
 τελῶς. Πρὸς ταῦτα Θεός· « Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένηται,
 λέγει Κύριος. » Οὐκ ἂν κοπάσαιμι, φησί, οὐδ' ἂν
 καθυφεῖην. Καταλήξαιμι γὰρ ἂν οὐδαμῶς τοῦ παι-
 δεύειν τοὺς ἡσεθηκότας. Πολυπραγμονοῦντες δὲ ἀνα-
 γκαίως, τίς δὴ ἄρα ἐστὶν ὁ Γῶγ, ἐκεῖνό φαμεν, B
 εἶ καὶ Ἰεζεχιήλ θρῆνον ἐν αὐτῷ γράφει, Θεοῦ
 προστάττοντος. Οἰόμεθα δὲ εἶναι τὸν Σενναχηρίμ,
 δε καὶ Ῥαφάκου κατακερτομοῦντος Θεὸν ἐξῆλθον
 ἄγγελος Θεοῦ, καὶ ἀνείλεν ἐν μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν
 ὀδοῦκοντα πέντε χιλιάδας. Μεμνήσομαι δὲ ἀναγα-
 καίως τῶν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένων διὰ φωνῆς Ἰεζε-
 χιήλ· Τάδε λέγει Κύριος τῷ Γῶγ· « Σὺ εἶ περὶ οὗ
 ἐλάλησα τῶν ἡμερῶν τῶν ἐμπροσθεν, διὰ χειρὸς
 τῶν δούλων μου τῶν προφητῶν τῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐν
 ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἔτεσι, τοῦ ἀγαγεῖν ἐπ'
 αὐτοῦ. » Ἀκούεις ὅπως αὐτὸν, καὶ οὐχ ἕτερον εἶναι
 φησί, ὃν ἠπελιθῆς διὰ προφητῶν ἁγίων ἐπιφέρειν
 τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ; « Οἱ δὲ τὰς τῆς ἀθυροστομίας
 ἐξήτηται δίκας, καὶ κρατήσιν ὑπολαβῶν ἀδοκῆτως
 ἀνήρηται, καὶ πέπτωκεν ἐν τῇ γῇ τοῦ Ἰσραὴλ, πάλιν
 εὐθύς κατασημαίνει, λέγων· « Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου,
 προφήτευσον ἐπὶ Γῶγ, καὶ εἶρεῖς· Ἰδοὺ ἐγὼ ἄξω σε
 ἐπὶ τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πέσης σὺ, καὶ πάντες
 περὶ σέ, καὶ δώσω τῷ Γῶγ τόπον ὀνομαστῶν μνη-
 μείων ἐν Ἰσραὴλ, καὶ κατορύξουσιν αὐτοὺς οἶκος τοῦ
 Ἰσραὴλ. » Πεπτωκότων γὰρ τῶν Ἀσσυρίων, αἱ διὰ
 Ἰσραὴλ κατορώρυχε τοὺς τεθνεῶτας, ἵνα μὴ πόλεσι
 οσμίας καταλυμαίνοντο χρήμα.

Οὕτως ἐδειξέ μοι Κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἐκάλυψεν
 τὴν δίκην ἐν πυρὶ Κύριος, καὶ κατέφαγεν τὴν
 ἄβυσσον τὴν πολλὴν, καὶ κατέφαγεν τὴν με-
 ρίδα. Καὶ εἶπα· Κύριος ὁ Θεός, κόπασσον δὴ. Τίς
 ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ; ὅτι ὀλιγοστός ἐστίν. Με-
 τανόησον, Κύριε, ἐπὶ τοῦτο. Καὶ τοῦτο οὐ μὴ
 γένηται, λέγει Κύριος.

ΕΖ'. Τὸν Γῶγ, ἦτοι τὸν Ἀσσύριον, ὡς ἀκριβὰ καὶ
 βροῦχον τεθέσθαι. Τοῦτον δίκην ὀνομάζει τὴν διὰ
 πυρός. Οὐ γὰρ ἤρκακε τοῖς Βαβυλωνίοις δαπανῆσα
 σιδήρῳ τὸν Ἐφραΐμ, ἀλλὰ γὰρ καὶ πλείστας ὄσας
 τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατεπίπρη πόλεις. Ἡ δίκη τοίνυν,
 φησί, τούτέστιν, ἐκδίκησις, ἢ διὰ πυρός κατεδήδοκε
 τὴν ἄβυσσον τὴν πολλήν, τὸν Ἐφραΐμ δηλονότι, διὰ
 πολλὴν καὶ ἀμέτρητον πληθύν ἄβυσσον ὀνομασμέ-
 νον. Κατεδήδοκε δὲ οὐδὲν ἤττον τὴν μερίδα τὴν
 μικράν, τούτεστι, τὸν Ἰούδαν καὶ Βενιαμίν. Οὐκ
 εὐαριθμήτους γὰρ τῆς Ἰουδαίας ἐμπρήσας πόλεις,

ret Deus, « et erit, cum consummaverit comedere
 herbam terræ » (hoc est, cum devoraverit gregalem
 multitudinem, quæ est in Samaria videlicet, et in
 urbe Judææ), velletque adhuc addere quidpiam
 aliud, interpellans propheta, obsecrat ut iræ mo-
 dum ponat, dicens : Domine, propitius esto. Quis
 suscitabit Jacob, quia parvulus est? » Si enim vis,
 inquit, eo modo quo vidi, Israelem hostibus tradere
 ad devorandum, parvulus est penitus. Ad hæc Deus,
 « Et hoc non erit, dicit Dominus. » Non defatiga-
 bor, neque remittam. Neutiquam enim desinam im-
 pios multare. Re autem sedulo indagata, ut oportuit,
 quisnam sit Gog, illud dicimus, etiam Ezechielem
 ejus causa lamentari, Deo jubente⁹⁹. Putamus esse
 Sennacherib, quando et Rabsace Deum conviciis pro-
 scindente exivit angelus Dei, et una nocte centum
 octoginta quinque millia interfecit¹. Omnino autem,
 quæ de ipso per Ezechielem scribuntur, in medium
 adducenda sunt. « Hæc dicit Dominus : Tu ille es,
 de quo locutus³²⁴ sum in diebus antiquis per
 manum servorum meorum prophetarum Israel, in
 diebus illis et annis, ut adducerem te super eos². »
 Audis quomodo ipsum, et non alium esse dicit,
 queni per sanctos prophetas minatus est se Israeli
 inducturum? Eum autem pœnas linguæ petulantis
 luiturum, et cum speret victoriam, improvise cæsum
 iri, casurumque in terra Israel, rursus declarat his
 verbis : « Et tu, filii hominis, vaticinari adversum
 Gog, et dices : Ecce ego adducam te super montes
 Israel, et cades tu, et omnia agmina tua, et dabo
 C Gog locum nominatum monumentum in Israel, et
 sepelient eos domus Israel³. » Cum enim occubuis-
 sent Assyrii, qui forte per Gog significatur, multi-
 tudo filiorum Israel terra obruit cadavera, ne urbi-
 bus et regionibus adeo intolerabilis graveolentia
 incommodo esset.

τοῦ Γῶγ σημαίνονται τάχα που, τὸ πλῆθος τῶν ἐξ
 τε καὶ χώραις τὸ δόσοιστον τῆς οὐρανῶ δαινῆς κακ-

VERS. 4, 5. Sic ostendit mihi Dominus. Et ecce
 vocavit judicium in igne Dominus, et comedit aby-
 ssum multam, et comedit partem. Et dixi : Domine
 Deus, quiesce. Quis suscitabit Jacob, quia parvulus
 est? Pœnitentiam age, Domine, super hoc. Et hoc non
 erit, dicit Dominus.

LXVII. Gog, sive Assyrium, ut locustam et bru-
 chum vidit. Hunc judicium per ignem vocat. Non
 enim satis habuere Babylonii ferro consumere
 Ephraim : verum etiam quam plurimas urbes in
 Samaria igne succenderunt. Judicium igitur ait,
 hoc est, ultio, quæ per ignem fit, comedit abyssum
 multam : Ephraim nimirum, per magnam et innu-
 merabilem multitudinem abyssum nominatum. Co-
 medit nihilominus partem parvam, hoc est, Judam,
 et Benjamin. Innumeras enim Judææ urbes cum
 incendissent, postea et ipsam Hierosolymam Rabsa-

⁹⁹ Ezech. xxxi, 2 seqq.; xxxix, 1 seqq. ¹ IV Reg. xix, 35. ² Ezech. xxxviii, 17. ³ Ezech. xxxix, 1-4.

ees ille arrogans circumdedit. Demulcente autem A
propheta rursus Dominum universorum, suadente-
que uti pœnitentiam ageret, consiliatque mutaret,
respondet ipse, « Non erit hoc. » Quid igitur hinc
rursus discemus? Peccata graviora quam dici po-
test, Deum quamvis patientissimum graviter irritare,
et sanctorum preces propemodum inanes efficere.
Quare ad Jeremiam ait de Israelitis: « Ne appropin-
ques mihi pro eis, quia non exaudiam te. »
ευχάς. Καὶ γοῦν ἔφασκε πρὸς Ἱερεμίαν περὶ τῶν ἐξ
εἰσακούσομαι. »

325 VERB. 6-9. Sic ostendit mihi Dominus. Et
ecce Dominus stans super murum adamantinum, et
in manu ejus adamas. Et dixit Dominus ad me:
Quid tu vides, Amos? Et dixi: Adamantem. Et di-
xit ad me: Ecce ego impono adamantem in medio po-
puli mei Israel. Non ultra adjiciam præterire eum.
Et debentur aræ risus, et festivitates Israel desola-
buntur, et consurgam super domum Jeroboam in
gladio.

LXVIII. Cum Deus Assyrium, sive Gog, ut locu-
stam, et ut bruchum, et ut judicium in igne prophæ-
tæ ostendisset, semet jam nunc super murum ada-
mantinum stantem ostendit: et per hoc intelligatur
quasi ascendisse, seu incedere super potentia ines-
cibili, et inconcussam habere in bonis propriis se-
curitatem. Nihil enim divino numine validius, et
fulcrum habet solidum; quoniam mutari nescit:
omni mutatione superius, bonorumque suorum
sempiterna stabilitate gaudens. Conspicitur itaque
stare super murum adamantinum. Porro inter la-
pides adamas nulla vi rumpi aut domari potest:
neque duris et resistere solitis cedere sustinet,
neque ab alia materia duritiem, qua valet, frangi
patitur, forte etiam ignis vigorem contemnere suo-
tus. Quoniam autem qui in muro stabat, et adaman-
tem manu gestabat, percontatur prophetam: Quid
tu vides, Amos? Eo vidente, et quid esset respon-
dente, ait enim: Adamantem, affirmat perspicue
hanc in medio Israel posituram. Nomine adamantis
intelliges aut Assyrium ævum, et infractum, et in
hoc a Deo constitutum (corroborat enim Dominus
virtutum, si quos forte elegerit), aut certe infractum
et robustissimum Dei verbum, quod non potest re-
verti vacuum, seu effectu carere. Curret enim usque
ad finem, nemine prorsus impediante, quod locutus
fuerit Deus. Sic etiam Dominus: « Cœlum et terra
transibunt, inquit, verba autem mea non præteri-
bunt. » At mox, se non præteriturum Israel,
hoc est, expetitum pœnas ab ipsis imple gesto-
rum, et amplius non toleraturum, et de cætero ad-
versus eos vocatis in potestatem traditurum, una
cum delubris, aris et idolis. Inquit enim, « dele-
buntur aræ risus. » Risus igitur revera est cuiuslibet
idoli fabricatio. **326** Meo autem iudicio proprie et
peculiariter risum intelligamus licet, Beelphegor,

μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὴν λοιπὸν πεπολιόρηκε τῆ
Ἱερουσαλήμ ὁ ἀλαζὼν Ῥαφάκης. Ἐκμελιτισσομένου
δὲ τοῦ προφήτου πάλιν, καὶ μετανοεῖν, ἦτοι καὶ
μεταβουλεύεσθαι, τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἀναπειθοῦτος,
« Οὐκ ἂν γένοιτο, φησί; τοῦτο, » ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης.
Τί οὖν ἐντεῦθεν εἰσόμεθα πάλιν; Ὅτι τὰ πέρα
λόγου τῶν πλημμελημάτων, καίτοι πολὺ λίαν ἀνεξι-
κακεῖν εἰδὸτα Θεὸν, παραθήγει δεινῶς, καὶ τὰς τῶν
ἀγίων μονοουχὶ ἀπράκτους ἀποφαίνουσι προ-
Ἰσαήλ. « Μὴ προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν, ὅτι οὐκ

ὄδτως ἔδειξέ μοι Κύριος. Καὶ ἴδου Κύριος
ἔστηκός ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου, καὶ ἐν τῇ
χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με-
Τί σὺ ὄρῃς, Ἀμώς; Καὶ εἶπα Ἀδάμαντα. Καὶ
εἶπεν πρὸς με Ἰδοὺ ἐγὼ ἐντάσσω ἀδάμαντα ἐν
μέσῳ λαοῦ μου Ἰσραήλ. Οὐκ ἔτι μὴ προσθῶ
εὐδὲ παρελθεῖν αὐτόν. Καὶ ἀφανισθήσονται βωμοὶ
τοῦ γέλωτος, καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραήλ ἐρημωθή-
σονται, καὶ ἀναστήσομαι ἐπὶ τὸν οἶκον Ἱεροβοὰμ
ἐν ῥομφαίᾳ.

ΣΗ'. Ὡς ἀκρίδα, καὶ ὡς βροῦχον, καὶ ὡς δίκτην ἐν
συρὶ τὸν Ἀσσύριον, ἦτοι τὸν Γῶγ, ἐπιδείξας τῷ
προφήτῃ Θεός, ἑαυτὸν ἤδη πως ἐστῶτα λοιπὸν ἐπὶ
τείχους ἀδαμαντίνου δείκνυσιν, ἵνα διὰ τοῦτου νοῦται
μονοουχὶ βεβηκῶς ἐπ' ἀρρήτῳ δυνάμει, καὶ ἀκατά-
σειστον ἔχων τὴν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς ἀσφάλειαν.
Πανακτὴ γὰρ τὸ Θεῖον καὶ ἐρηρσιμένην ἔχει τὴν
ὑποδόθραν, ὅτι μεταπίπτειν οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἐστὶ
τροπῆς ἀμεινον, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις, ὡς ἔφη, ἀγαθοῖς
ἀεὶ καὶ διαπαντός ἐρηρσεῖσθαι φιλεῖ. Ὁρᾶται τοίνυν
ἔστηκός ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου. Ἀρρήκτός τε καὶ
ἀκκαταμάχητος ἐν λίθοις ἀδάμας, οὔτε τοῖς σκληροῖς,
καὶ ἀντιπίπτειν εἰωθός, παραχωρεῖν ἀνεχόμενος,
οὔτε μὴν ἐτέρας ὑλίας διδοῦς τὸ καταθλεῖν δύνασθαι
τῆς ἐνοῦσης ἰσχύος αὐτοῦ, τάχα δὲ που καὶ τῆς τοῦ
κυρῆος ἀκμῆς ἀλογεῖν εἰθισμένος. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ὁ ἐπὶ
τοῦ τείχους ἔστηκός ἀδάμαντα φέρων ἐν χειρὶ, δι-
επυθάνετο τοῦ προφήτου, λέγων Τί σὺ ὄρῃς, Ἀμώς;
Τοῦ δὲ συνιέντος, καὶ ὅπερ ἦν λέγοντος (ἔφη γάρ·
Ἀδάμαντα), τοῦτον ἐντάσειν εἰς μέσον τοῦ Ἰσραήλ
διεδικαιοῦτο σαφῶς. Ἀδάμαντα δὲ νοήσεις, ἢ τὸν
Ἀσσύριον, ὡς ἀπηγγέ τε καὶ ἄθραυστον, καὶ εἰς τοῦτο
τεθειμένον παρὰ Θεοῦ (δυναμοὶ γὰρ ὁ τῶν δυνάμεων
Κύριος, οὗς ἂν ἔλοιτο τυχόν), ἦγουν τὸν ἄθραυστόν
τε καὶ πανακτὴ τοῦ Θεοῦ λόγον, ὃν οὐκ ἐστὶν ἀπο-
στρέφαι κενόν, ἦγουν ἀπρακτον ἀποφῆναι. Δραμεῖται
γὰρ εἰς πέρας, πάντως ἀντιπράττοντος οὐθενός, ὅπερ
ἂν φθέγγετο Θεός. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος· « Ὁ οὐρανός,
φησί, καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ
παρέλθωσιν. » Ἐφη δὲ ὅτι οὐκ ἂν παρέλθοι τὸν
Ἰσραήλ, τουτέστιν, αἰτήσει δίκας τῶν ἀνοσίων αὐτοῦ
πεπλημμελημένων, καὶ ἀνεξικακήσει μὲν οὐκέτι,
παραδώσει δὲ λοιπὸν τοῖς ἐπ' αὐτὸν κεκλημένοις,
ὁμοῦ τε μένεσι, καὶ βωμοῖς, καὶ τοῖς εἰδώλοις. Ἀφαν-
ισθήσονται γὰρ, φησί, οἱ βωμοὶ τοῦ γέλωτος. Ἰδίων
μὲν οὖν ἀληθῆς ἢ παντός εἰδώλου ποιήσεις. Πρὸς δ'

* Jerem. vii, 46. * Isai. lv, 41; Psal. cxlvii, 18. * Matth. xiv, 35.

ἄν, οἶμαι, κυρίως τε καὶ ἰδικῶς γέλωτα νοεῖσθαι ἅπλοτον τὸν Βεάλφειωρ, διὰ τοι καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ σχήματος ἀκαλλές. Διασύρει δὲ ἅπασαν τὴν εἰδωλοποίησιν, ὡς ἐξ ἐνός θη τοῦτου τοῦ πάντων αἰσχίονος. Οὐκ οὖν ἑ κατασπασθήσονται μὲν οἱ βωμοὶ, συναξαρισθῶσονται δὲ καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ, τούτεστι, τὰ τῆς εἰδωλοκρατίας ἀθύρματα, βέδηλά τε καὶ βδελυρὰ μυστήρια. Ὅτι δὲ τοῖς ἰδίοις θεοῖς συνοικήσεται πρὸς ἀπώλειαν ὁ τοῖς τῆς βασιλείας ἀρχήμασιν ἐμπρεπῆς Ἰεροβοάμ, διαμεμήνυκεν ἀναργῶς. Μεμῆσθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὡς ἕτερος παρὰ τὸν πρῶτον ὁ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος. Ὁ μὲν γάρ ἦν ἐκ Ναβᾶτ, ὁ δὲ ἐξ Ἰωᾶς. Καὶ ταυτὶ δὲ τοῖς τῆς ἱστορίας ἐφαρμύσει λόγους.

Ἄδᾶμαντα δὲ τὸν ἀληθῆ παραδείξει Χριστὸν τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον, τὴν ἔμαχον ἔχοντα καὶ ἀκαταγώνιστον ἰσχύν, τὸν συνθραύοντα τοὺς ἐχθρούς, καὶ νικῶντα τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ ὑπὸ μηδενὸς βηγνύμενον. Οὗτος ὡς λίθος ἐκλεκτός εἰς μέσον ἐτάχεται τοῦ λαοῦ. «Ὀφθῆ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφῃ.» Τοιγάρτοι καὶ κέκληται διὰ τῆς ἀγγέλου φωνῆς Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. Μεθ' ἡμῶν γὰρ γέγονεν, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς. Ἐντεταγμένος δὲ ἐν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς λίθος ἀδάμας, τὴν τοῦ διαβόλου κατέσεισε τυραννίδα, κατηφάνισεν ἀληθῶς τοὺς βωμοὺς τοῦ γέλωτος. Ἄμα τε γὰρ ἐπλάμψεν ὁ Ἐμμανουήλ, καὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τοὺς ἀνά πάσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἀπλώσας τὸ φῶς, ταυτὸν ἡμῖν ὑπέδειξεν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Πατρὸς. Τότε δὴ, τότε καὶ τὸ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀπειλήλακε σκότος, καὶ πέπτωκε δὴ καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἀπάτης προσετηκώς, τούτεστιν, ὁ Σατανᾶς, καὶ ἡ βέδηλος καὶ θεομισθῆς ἐκ μέσου γέγονεν εἰδωλοκρατία.

Καὶ ἐξαπέστειλεν Ἀμασίας ὁ Ἰερὺς εἰς Βαυθὴλ πρὸς Ἰεροβοάμ βασιλέα Ἰσραὴλ, λέγων· Συστροφᾶς ποιεῖται κατὰ σοῦ Ἀμῶς ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, οὐ μὴ δύνηται ἡ γῆ ὑπενέγκαι πάντας τοὺς λόγους αὐτοῦ. Διότι τάδε λέγει Ἀμῶς· Ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσει Ἰεροβοάμ, ὁ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ.

Ἐθ'. Ἀναπικούρητον αἶν τὸ ψεῦδος ἀφ' αὐτοῦ, καὶ οἱ τῆς ἀπάτης πόδες σαθρὸν ἔχουσι τὸ κρείσμα. Τοιγάρτοι γελῶνται, μολὶς ταῖς ἐξωθεν ἐπικουρῆσαι εἰς τὸ ἐσθάναι κρατούμενον, οἷον δὴ τοῦτό ἐστι τὸ τῆς εἰδωλοκρατίας. Μεθυόντων ἦν ἀθύρματα τὰ παρ' αὐτοῖς, θαμάλεις χρυσαῖ, ἔργα τέκτονος, καὶ χωνεύματα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τέχνη χειρὸς ἀνθρωπίνης, καὶ ἀνοσιῶν ἐγχειρημάτων εὐρέματα. Ἄλλ' οἱ μὲν μακάριοι προφήται καλοῦσιν εἰς νῆψιν τοὺς ταῖς ἀπάταις κεκρατημένους. Οἱ δὲ τῶν εἰδώλων θεραπευταί, καταλυομένης ὡσπερ αὐτοῖς τῆς ὄλης σχη- νῆς, οὐ μετρίως ἀσχάλλουσι, καταπτοῦσι τοὺς δειγ- μασι, τὴν τῶν πλανωμένων θρηνοῦσιν ἀνάνηψιν. Ἰεσοὶ γὰρ, οἱ γοργῆ καὶ ἐργηγορότι νῶ τῆς παρ' αὐτοῖς λατρείας τὴν βεθῆλωσιν οὐκ ἀταλαίπωρον

propter ipsius schematis et figuræ deformitatem. Ab uno autem hoc omnium fœdissimo universam idolorum fabricationem insectatur. Quocirca « distrahentur altaria, tollenturque simul festivitates Israel, » hoc est, idololatriæ ludicra, et oblectamenta profana, et detestanda mysteria. Simul autem cum diis suis in exitium abiturum Jeroboamum regni gloria conspicuum claris verbis indicat. Sed meminisse debemus alium a primo esse, de quo nunc sermo est. Ille enim erat filius Nabath; hic ex Joa natus. Et hæc interim cum historia congrue- rint.

Verum autem adamantem Christum exhibebit, Dominum virtutum, inexpugnabili atque invicto ro- bore, confringentem inimicos, et adversarios devin- centem, et qui rumpi a nemine potest. Hic ceu lapis electus in medio populi positus est. « In terris enim visus et cum hominibus conversa- tus est. » Proinde etiam voce prophetæ Emma- nuel dictus est, quod interpretatur, nobiscum Deus. Nobiscum enim fuit, quando nostrum similis homo factus est. Insertus autem in nobis a Deo Pa- tre ut lapis adamas, diaboli tyrannidem evertit, et aras risus revera delevit. Simul ac enim Emmanuel illuxit, et veræ cognitionis lumen per totum orbem diffudit, seipsum nobis imaginem et similitudinem Patris demonstravit. Tunc tunc, inquam, vetustæ deceptionis tenebras dispulit, et ipsemet fallaciæ architectus, nempe Satanas, cecidit, impuraque et Deo exosa idololatria e medio sublata est.

VERS. 10, 11. Et misit Amasias sacerdos in Bethel ad Jeroboam regem Israel, dicens: Conjuratio- nes facit contra te Amos in medio domus Israel, non poterit terra sufferre omnes sermones ejus. Quia hæc dicit Amos: In gladio morietur Jeroboam, Israel vero captivus ducetur de terra sua.

LXIX. Infirmitas per se semper est mendacium, et fallaciæ pedes ruinoso insistent firmamento. Proinde ridetur, vix ope externa valens subsistere: quale hoc est in idololatria. Erant enim apud eos quasi quædam ebriorum ludicra, 327 vitali aurei, opera artificis conflatilia, sicut scriptum est, et artificium humanæ manus, et impiorum ausuum inventa. Verum enimvero beati prophetæ fallaciis implicitos ad sanitatem vocant. Idolorum contra ministri, tan- quam tota eorum scena disjecta, non mediocriter indignantur, terrores incutiunt, seductorum resipi- centiam lamentantes. Norunt enim acrem et vi- gilantem animum cultus divini apud eos profana- tionem non sine molestia intueri. Formidabat igitur profanus ille Amasias, ne forte prophetæ sermoni-

* Baruch. iii. 38. * Isa. vii. 14. * Deut. ix. 16.

bus inducti, in se descenderent, quibus vitulum aureum adorare persuasum erat, et excideret ipse sacerdotio, perirentque cum fanis quæ in ipsis erant simulacra. Hac de causa Jeroboam inflammare conatur, tantum non regno ipsum ejicere Amos affirmans, et eum jam odiosum atque intolerandum quiddam loqui audere, videlicet ipsum regem moriturum gladio, et Israel abiturum in captivitate.

Tale quidpiam et infelices Judæi confictis in Christum calumniis fecerunt. Cum enim mirandis operibus Judæam obstupesciens omnes ad se vocaret, invidiæ flammis pectora succensi, Pilato eum obtulerunt miseri, addideruntque insuper : « Nisi hunc occideris, non es amicus Cæsaris ¹⁰. » Similes sunt omnium pietatem oppugnantium contra sanctos conatus, et persimilia cœpta venit mendacii ubique ægrotantis infirmitas.

VERS. 12, 13. *Et dixit Amasias ad Amos, dicens : Videns, vade, discede in terram Juda, et ibi vive, et illic prophetabis. In Bethel autem non adjicies ultra prophetare, quia sanctificatum regis est, et domus regni est.*

LXX. Deinceps manifeste est impudens et adversus divina verba invidiam suam velut in acie constituit. Videntem enim appellat prophetam. Sed enim non honoris causa, neque ut eum prophetiæ nomine veneretur : sed ut tanquam unum e falsis vatibus perstringat, discedere in terram Juda jubet. Addens autem illud : « Illic vive, » tantum non dicit : si quæstum turpem desideras, et velut magicis **328** voculis auribus demulcendis ad vitam sustentandam necessaria corrogare quæris, relicta Samaria, loquere tribui Juda, et noli prophetare in Bethel. « Sanctum enim regis est. » Ἁγίασμα, sanctum sive consecratum, pro ἀνάθημα, donarium consecratum, seu pro loco anathematis posuit. Ibi namque primus Jeroboam vitulum aureum erexit. Et prophetæ peccatum quasi in imperantis honorem referens : « Domus, inquit, regni est. » Tu autem perturbas statum regium, tumultus concitas, dominorum voluntati effreni quadam audacia resistens. Vide igitur, quam plane verum sit, quod dictum est a Deo ad Israel : « Et potabatis sanctificatos meos vino : et prophetis mandabatis dicentes : Ne prophetetis ¹¹. »

VERS. 14-17. *Et respondit Amos, et dixit ad Amasiam : Non eram propheta, neque filius prophetae, sed caprarius eram vellicans sycomoros. Et assumpsit me Dominus ex ovibus ; et dixit Dominus ad me : Vade, et prophetabis super domum Israel. Et nunc audi verbum Domini. Tu dicis, non prophetabis super Israel, et non turbabis super domum Jacob. Propter*

Α ιδεῖν. Ἐκδέδιδε τοίνυν ὁ βέβηλος Ἀμασίας, μὴ ἴρα τοῖς τοῦ προφήτου παρενεχθεῖεν λόγοις εἰς εἰρήνην ἀγαθὴν οἱ δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς προσκυνεῖν ἀναπεισμένοι, καὶ ἀπολισθήσειε μὲν τῆς ἱερουργίας αὐτῶς, ἀπολούνται δὲ τοῖς τεμένεσιν αὐτοῖς τὰ ἐν αὐτοῖς ἔδη. Ταύτητοι παραθῆγειν πειρᾶται τὸν Ἱεροβοᾶμ, μονονουχί τῆς αὐτοῦ βασιλείας κατεξανίστασθαι λέγων τὸν Ἀμῶς, καὶ διαβριθῆ τινα καὶ ἀφόρητον ἤθηκας ἀποτολμᾶν ποιεῖσθαι λόγον, ὡς τεθνήξεται μὲν αὐτῶς ἐν ῥομφαίᾳ, βαδιέται δὲ αἰχμάλωτος ὁ Ἱερὰήλ.

Τοιοῦτὸν τι πεπράχασι καὶ οἱ τάλανες Ἰουδαία, τὰς ἐπὶ Χριστῷ συντιθέντες συκοφαντίας. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς θαύμασι καταπλήττων τὴν Ἰουδαίαν, πάντα ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν, προσῆγον Πιλάτῳ, τὰς τῷ φθόνου φλόγας εἰς νοῦν λαβόντες οἱ δεδαισιοὶ καὶ ἠὲ καὶ ἔφασκον : « Ἐάν μὴ τοῦτον ἀποκτείνῃς, οὐκ εἰ φίλος τοῦ Καίσαρος. » Ἴσα τοίνυν καὶ παρὰ πάντων αἰετῶν τῆ εὐσεβεῖα μαχομένων τὰ κατὰ τὴν ἑσθίαν τολμήματα, καὶ διὰ τῶν ὁμοίων ἐγγειρημάτων ἔρχεται πανταχοῦ ψεύδους νοσοῦντος τὸ ἀνάκλι.

Καὶ εἶπεν Ἀμασίας πρὸς Ἀμῶς, λέγων ὁ ὄρων, βάδιζε, ἐκχώρησον σὺ εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίον, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις. Εἰς δὲ Βαιθῆλ οὐκ ἔτι προσθήσεις τοῦ προφητεύσαι, ὅτι ἁγίασμα βασιλέως ἐστὶ, καὶ οἴκος βασιλείας ἐστὶ.

Οὐ. Ἀναίχουνται λοιπὸν ἐναργῶς, καὶ τοῖς θεοῖς ἀντεξάγει λόγοις τῆς ἑαυτοῦ βασκανίας τὴν ἐνδοξίαν. Ὁρῶντα μὲν γὰρ τὸν προφήτην ἐκάλει, πλὴν οὐκ ἀξιώσας, οὐδὲ τῷ τῆς προφητείας ὀνόματι κατασεμνύνας αὐτὸν, ἀλλ' οἰονεῖται ὡς τῶν ψευδομάντων ἕνα διαβεβληκῶς, ἐκχωρεῖν ἐκέλευεν εἰς γῆν Ἰούδα. Προστιθεὶς δὲ τὸ, « Ἐκεῖ καταβίον, » μονονουχί φησιν, εἰ λημμάτων αἰσχυρῶν ἐφίεσαι, καὶ ἐκ τῶν κατεπάδειν τισὶ ῥήματα, τὰ πρὸς τὸν βίον χρίσιμα ζητεῖς ἐρανίζεσθαι, τὴν Σαμάρειαν ἀφελὲς λάλει πῶς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ οὐ προφητεύσεις ἐν Βαιθῆλ. « Ἁγίασμα γὰρ βασιλέως ἐστὶ. » Τὸ ἁγίασμά φησι, ἀντὶ τοῦ ἀνάθημα, ἦγουν ἀναθήματος τόπος. Ἐκεῖ γὰρ ἀνέθηκεν ὁ πρῶτος Ἱεροβοᾶμ τὴν δάμαλιν τὴν χρυσῆν. Ἀναφέρων δὲ ὡσπερ τὸν προφήτου τὸ ἐγκλημα καὶ εἰς τὴν τοῦ κρατοῦντος τιμὴν, « Οἴκος, φησὶ, βασιλείας ἐστὶ. » Σὺ δὲ συγχεῖς τὰ βασιλικὰ θεοῦ θορύβους ἐγείρεις, τοῖς τῶν κρατούντων θελήμασι βυφοκινδύνως ἀντιτασσόμενος. Ὅρα τοίνυν ἐναργῶς, ὅπως ἐστὶν ἀληθὲς τὸ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἰσραήλ. « Καὶ ἐποτιζετε τοὺς ἠγιασμένους οἶνον, καὶ τοῖς προφήταις ἐνετέλλεσθε, λέγοντες : Οὐ μὴ προφητεύσητε. »

Καὶ ἀπεκρίθη Ἀμῶς, καὶ εἶπεν πρὸς Ἀμασίαν Ὁὐκ ἦμην προφήτης, οὐδὲ εἶδες προφήτου, ἀλλ' ἦ αἰπόλιος ἦμην, κνίζων συκάμην. Καὶ ἀνέλαβέν με Κύριος ἐκ τῶν προβάτων, καὶ εἶπεν Κύριος πρὸς με : Βάδιζε, καὶ προφητεύσον ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραήλ. Καὶ νῦν ἀκουε λόγον Κυρίου. Σὺ λέγεις : Οὐ προφητεύσεις ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ,

¹⁰ Joan. xix, 12. ¹¹ Amos ii, 12.

καὶ οὐ μὴ ἀχλαγωγῆσης ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ. **A** ea hæc dicit Dominus : Uxor tua in civitate fornicabitur, et filii tui, et filia tuae in gladio cadent. Et terra tua funiculo mensurabitur, et in terra immunda morieris, Israel autem captivus ducetur de terra sua. Sic mihi ostendit Dominus.

καὶ οὐ μὴ ἀχλαγωγῆσης ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἡ γυνὴ σου ἐν τῇ πόλει πορνεύσει, καὶ υἱοὶ σου καὶ αἱ θυγατέρες σου ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται. Καὶ ἡ γῆ σου σχοινίῳ καταμετρηθήσεται, καὶ οὐ ἐν γῆ ἀκαθάρτῳ τελευτήσῃς, ὃ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ. Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος.

Οἱ. Ὅτε τοῖς ἐπιεικέσιν οἱ τῆς φαυλότητος ἐπιτηδεύται τὰς ὕβρεις ἐπάγουσι, τοὺς ἰδίους αὐτοὶ ἐγκαλοῦσι τρόπους, καὶ τῶν σφετέρων ἀμαρτημάτων τὸ ἀκαλλῆς ἐπάγοντες, ἐμπαροινεῖν οἴονται. Διαλελθήσῃ δὲ σφᾶς αὐτοὺς, μονονοχὶ ἐν πίνακι γράφοντες, καὶ ὅποιοι τινές εἰσι καταδεικνύοντες τοῖς ἄλλοις. Τοῦτό τι παθόντα νυκτὶ τὸν ἀπόπληκτον Ἀμασίαν εὐρήσασεν. Ψευδοπροφήτης γάρ ὢν, καὶ τοῖς τῶν εἰδῶλων προσεδρεύων βωμοῖς, κῶλᾶ τε συλλέγων καὶ τῶν σφαζομένων τὰ λείψανα, καὶ λημμάτων αἰσχυρῶν ἀγαλῆως ἠετώμενος, κατωειδίξεν τὸν Ἀμῶς, καὶ ἰδόντα μὲν ἔφασκε, τῆς Σαμαρίας ἀποφοιτᾶν, ἐκχωρεῖν δὲ, εἰ βούλοιο, εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβιοῦν. Ἐκεῖ γάρ ψευδοπήσεις εὐκόλως, καὶ συναρπάζων πολλοὺς, ἐρανεῖ τὰ πρὸς τὸν βίον, καὶ μᾶλλον εὐρήσεις τὰ ζαωακῆ. Καταβίου, τοιοῦτονί τινα ὑπερβαίνει τὸν νοῦν. Ἄλλ' ὅτι μὴ τοιοῦτος τῷ προφήτῃ σκοπὸς, μήτε μὴν εἰς φιλοκερδίαν βλέπει, δεσποτικοῖς δὲ μᾶλλον ὑπείχει θελήμασι, καὶ ταύτητοι τὴν προφήτου διακονίαν ἀποπληροῖ, πειρᾶται διδάσκειν, καὶ λίαν ἐπιεικῶς, ἐκεῖνο λέγων, ὡς οὔτε προφήτης ἦν, οὔτε μὴν προφήτου γέγονεν υἱὸς, κατὰ μαθητείαν δὲ πάντως, ἤγουν κατὰ πνεῦμα, φημί, **C** καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἐλισαίῃ τοῦ Ἠλίου. Ἄλλ' ἦν μὲν αἰπόλος, ἀγροικόν τε καὶ ἀπλῆν, καὶ ἀκακουργὶ βιοτεύων ζωὴν, ὀλίγα δὲ παντελῶς τὰ εἰς τροφήν ἔχων, καὶ τοῖς ἐξ ἀγρῶν ἀρκοῦμενος, ἃ μὴδὲ ἂν πρῆλαιό τις, ταῦτα δὲ ἦν συκάμινα. Σχολατοὶ γάρ ὄντες τῶν ποιμνίων οἱ ἐπιστάται, τὰς τῶν ἐνδῶρων σικῆς ὑποτρέχουσι, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀργίας ἐγκλήματα μονονοχὶ διαπαίζοντες, καρποὺς ἀποκνίζουσι, καὶ τῆς γαστρὸς τὴν ἀνάγκην, ὡς ἂν ἐνδεδχοίτο θεραπεύουσιν. Ἄλλ' ἐμὲ μὲν, φησὶν, ἐν τούτοις ἦντα, Θεὸς κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἐποίητο προφήτην, καὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὰ ἐπ' αὐτοὺς ἤκοντα, καὶ ὅσον ὄπω ἐσόμενα διατρανοῦν ἐκέλευς. Σὺ δὲ τοῖς ἄνω νευμασιν ἀντεξάγων τὰ σά, σιωπᾶν ἐπιτάττεις. Ταύτητοι λοιπὸν τάδε λέγει Κύριος· Ἡ γυνὴ σου ἐν τῇ πόλει πορνεύσει, ὃ δὴλον δὲ ὅτι ταῖς τῶν πόλεων ὕβρεσιν ὑποπίπτουσα, καὶ τὸ ἀκρατὲς εἰς ἀσέλγειαν τῶν ἐχόντων αὐτὴν ὡς ἐξ ἀνάγκης ὑφίσταμένη. Καταφθαρήσονται δὲ καὶ τὰ τέκνα, ῥομφαίας ἔργον γεννημένα. Καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτω, Ἡ γῆ σου καταμετρηθήσεται σχοινίοις, ὃ τοῦτοστιν, ὑπέσθρος ἔσται, καὶ συντελέσει δασμούς τῷ κεκρατηκότι. Σὺ δὲ πρὸς τοῦτους ὁ νῦν οἰόμενος, φησὶ, γῆν ἀγίαν οἰκεῖν τὴν Βαιθῆλ, καὶ ἀγίασμα βασιλέως ἔχειν, βαδισθὴ μὲν αἰχμάλωτος, ἐντεθνήξῃ δὲ τοῖς κακοῖς, οὐχ ὑπονοστήσας ἔτι. Πῶς γάρ, ἢ πόθεν, ἀπομεμενηκὼς νεκρὸς ἐν ἀλλοδαπῇ τε καὶ ἀκαθάρτῳ γῆ τῶν πολεμίων; Οἰχθήσεται δὲ καὶ αὐτὸς αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραὴλ, ὃ σὲ προφήτην, καὶ ἐπιστάτην τῶν ἀγίων ἀνθηρημένους.

LXXI. Quando bonis improbitatis consecratores contumelias imponunt, suos ipsorum mores accusant, suorumque peccatorum turpitudinem palam facientes, sese nocere arbitrantur. Fallunt autem semetipsos, et quasi in tabula quales sint depingentes, aliis sese ostendunt. Id nunc accidere amenti huic Amasiae cernimus. Cum enim esset pseudopropheta, deorumque aris assideret, parteseque et frusta victimarum colligeret, et a turpi quaestu libens ac volens vinceretur, conviciabatur Amos, et e Samaria videntem discedere jubebat, et abire, si vellet, in terram Juda, et ibi vitam agere. Illic enim facile mentieris, inquit, et decipiens multos, vitae necessaria corrogabis, et magis ibi victum per vitam sufficientem invenies. Talem quemdam sensum illud, ἐκεῖ καταβίου, illic vire, subostendit. **329** Verum prophetam non hunc sibi fuisse scupum, neque se ad quaestum respicere, sed potius Domini voluntati obsequentem, ministerium prophetiae implere, docere nititur, idque rectissime, illud dicens : se neque prophetam esse, neque prophetæ filium, aut tanquam discipulum prorsus, aut secundum spiritum, inquam, sicut ninirum et Eliseus Eliæ. Sed erat quidem caprarius, vitam rusticam, simplicem, et omnis maleficii expertem degens, victu autem pertenui se sustentans, et contentus iis quæ ruri nascuntur, quæ nec venderet quisquam; ea vero erant sycomorî. Vagantes namque pecorum magistri, arborum umbras subeuntes, et vitia ex otio exsistere solita quasi ludificantes, fructus vellicant, et ventrem pro facultate placent. Verum me, inquit, in his occupatum, Deus pro arbitratu suo prophetam fecit, et Israelitis ad eos pertinentia, et mox eventura exponere jussit. Tu autem supernis nutibus velut aciem opponens, silere jubes. Idcirco hæc deinceps dicit Dominus : « Uxor tua in civitate fornicabitur, » sine dubio urbanis contumeliis se submitbens, et incontinentiam libidinis habentium ipsam velit nolit perferens. Perdentur autem filii quoque a rhomphæa consumpti. Et insuper, « terra tua funibus mensurabitur, » id est, subdita erit, et conferet tributa illi qui eam subegerit. Tu autem adhæc, qui nunc te putas sanctum habere Bethel, et sanctum regis habere, abibis captivus, et morieris in ærumnis, non reversus amplius. Quomodo enim, aut unde, cum manseris mortuus in regione peregrina, et immunda terra hostium? Discedet et ipse Israel captivus, qui te prophetam, et præfectum sacrorum ex adverso elegit. Est ergo periculi plenum divino nutui resistere, et inconsiderate incedere, et vetare sanctos quæ Deo placent interpretari, quibus et ab ipso

dictum est : « Qui tangit vos, quasi qui tangit pupil-
lam oculi ejus ¹². »

ἐὰ θεῶ δοκοῦντα διερμηνεύουσιν· οἷς καὶ εἴρηται παρ' αὐτοῦ· « Καὶ ἔσται ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν ὡς ἀπτό-
μενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ. »

Observe autem quemadmodum idem finis, et ad-
miratione dignus sanctis sit propositus, ut Dei ver-
bis, inquam, citra reformidationem inserviendum,
et humana parvipendenda existiment, tametsi a
quibusdam illis bella et tribulationes inferantur.
Beatus enim Amos, contempla stoliditate Amasiae,
non solum non conticuit, sed insuper **330** strenue
imprecationem in illum contorsit. Divini etiam
discipuli, cum Pharisæi, et Scribæ aliquando silen-
tium ipsis imperassent, aperte dixerunt : « Si ju-
stum est coram Deo vos potius audire quam Deum,
judicate. Non enim possumus, quæ vidimus et audi-
vimus, non loqui ¹³. »

CAP. VIII.

VERS. 1-3. Sic ostendit mihi Dominus. Et ecce
vas aucupis. Et dixit Dominus : Quid tu vides, Amos?
Et dixi : Vas aucupis. Et dixit Dominus ad me : Veni
finis super populum meum Israel, non adjiciam
ultra, ut pertranseam eum. Et ululabunt laquearia
templi in illa die, dicit Dominus. Multa cadavera. In
omni loco projiciam silentium.

LXXM. Venerunt rursus prophetæ in animum, C
ut dicitur, et cum quæ semel subingressa fuerant,
sufficientem sibi narrationem acceperint, visionum
ordo ad scopum sibi convenientem transiit. Vidit
igitur copias Assyriorum ut matutinam locustarum
feturam et cum ipsis Gog, sive Sennacherib, velut
bruchum descriptum, quod insectum illud multum
terræ vi magna cooperiat. Similis est homo arro-
gans, qui semper in sublime exsistit, et cum humili-
bus conversari recusat. Vidit etiam quasi in igne
vocationum judicium. Præterea impositum in medio
Israele adamantem ab eo qui stabat super muro
adamantino. Quid postea? Insuper vas, seu instru-
mentum erat aucupis. Quod autem principio dixi,
iterum dicam, nempe agrestius educato prophetæ
Deum per ea quæ ruri maxime fiunt, mysteria D
revelare. Aucupes enim, et per eos capta, volatilia
scilicet, non iam urbanis hominibus quadrant,
quam quibus studium et vitæ scopus rura et quæ
ruri sunt. Omnimodis autem, ac prorsus captum iri
ad necem, sicut in manu aucupari solitorum, cum
plebeis etiam optimates Samaritæ, arrogantes, in-
quam, et sublime ferri instar avium solitos, sub
integumento quodam visionis vis et natura declarat.
Vas enim erat aucupis quod videbatur. Proin le
331 ait universorum Dominus : « Venit finis super
populum meum Israel, et non præteribo amplius
eorum scelera. » Incensum porro iri et ipsum tem-
plum, habens vitulum aureum in Bethel, ostendit

Α Χαλεπὸν οὖν ἄρα τὸ τοῖς θεοῖς ἀντιπράττειν κώ-
μασι, καὶ ἀπερισκέπτως ἰέναι, καὶ ἀγίοις ἐπιτιμῆ-
σθαι τὰ ἀνθρώπινα, κἂν εἰ πολέμους αὐτοῖς καὶ
ὀλίφεις ἐπιφέρωσι τινες. Ὁ μὲν γὰρ μακάρως
Ἀμὼς ἀλογήσας παντελῶς τῆς Ἀμασίας σκαλιότητος,
οὐχ ὅπως σεσήγηκεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ κατέβ-
ρησιν ἐποιεῖτο νεανικῶς. Οἱ δὲ γε θεσπέσιοι μαθηταί,
σιωπῶν αὐτοῖς προστεταχότων ποτὲ τῶν Φαρισαίων
καὶ Γραμματέων, διαβρήδην ἔφασκον· « Εἰ δικαίως
ἔστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν, μᾶλλον ἢ τῷ
Θεοῦ, κρίνατε. Οὐ δύναμεθα γὰρ ἡμεῖς & εἰδομεν καὶ
ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν. »

Ἐπιτήρει δὲ ὅπως εἰς τε καὶ ἀξιάγατος πᾶς
ἀγίοις σκοπὸς, τὸ χρῆναι, φημί, τοῖς τοῦ Θεοῦ ἰ-
γοῖς ἀνυποστόλως ὑπηρετεῖν, καὶ παρ' οὐδὲν κω-
σθαι τὰ ἀνθρώπινα, κἂν εἰ πολέμους αὐτοῖς καὶ
ὀλίφεις ἐπιφέρωσι τινες. Ὁ μὲν γὰρ μακάρως
Ἀμὼς ἀλογήσας παντελῶς τῆς Ἀμασίας σκαλιότητος,
οὐχ ὅπως σεσήγηκεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ κατέβ-
ρησιν ἐποιεῖτο νεανικῶς. Οἱ δὲ γε θεσπέσιοι μαθηταί,
σιωπῶν αὐτοῖς προστεταχότων ποτὲ τῶν Φαρισαίων
καὶ Γραμματέων, διαβρήδην ἔφασκον· « Εἰ δικαίως
ἔστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν, μᾶλλον ἢ τῷ
Θεοῦ, κρίνατε. Οὐ δύναμεθα γὰρ ἡμεῖς & εἰδομεν καὶ
ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν. »

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ὁδῶς ἔδειξέ μοι Κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἄγγος
ἰξευτοῦ. Καὶ εἶπεν Κύριος· Τί σὺ βλέπεις, Ἄμωσ;
Καὶ εἶπα· Ἄγγος ἰξευτοῦ. Καὶ εἶπεν Κύριος
πρὸς με· Ἦκει τὸ πέρασ ἐπὶ τὸν λαόν μου,
τὸν Ἰσραὴλ, οὐ προσθήσω οὐκ ἔτι τοῦ παρ-
ελθεῖν αὐτόν. Καὶ ὀλολύξει τὰ φατνώματα τοῦ
ναοῦ ἐν ἐκεῖνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος. Πο-
λὺς ὁ πεπτωκὼς, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιβήτω
σωπῆην.

OB. Εἰσι δὲ πάλιν τῷ προφήτῃ κατὰ νοῦν ὡσπερ
ὁ λόγος, καὶ τῶν ἀπαξ παρεισθεδηκότων ἀποκρῶσαν
ἐφ' ἑαυτοῖς λαβόντων τὴν ἀφήγησιν, τῶν ὀραμάτων
ἢ τάξιν ἐπὶ τὸν αὐτῆ πρέποντα διέττει σκοπὸν.
Τεθέαται τοίνυν τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθύν, ὡς ἐπι-
νήν ἀκρίδων ἐπιγονὴν, καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν Γῶγ, ἔκ-
την Σενναχηρίμ ὡς ἐν εἰδοῖ βρούχου γραφόμενον, καὶ
τὸ πολὺ τῆς γῆς ἀναθρώσκειν εὐσθενῶς τὸ ζῶον.
Τοιοῦτος δὲ πῶς ὁ ἀλαζών, ἀναθρώσκων ἀεὶ πρὸς τὸ
ὑψοῦ, καὶ τοῖς ταπεινοῖς συνδιατάσθαι παρατιμῶ-
νος. Τεθέαται δὲ καὶ ὡς ἐν πυρὶ καλουμένην τὴν
δίχην, καὶ μὴν καὶ ἐντεταγμένον εἰς μέσον τὸν Ἰ-
ραὴλ τὸν ἀδάμαντα παρὰ τοῦ ἐστηκότος ἐπὶ τὸ τεῖχος
τὸ ἀδαμάντινον. Εἶτα τί πρὸς [τοῦ] τῆς; Καὶ ἄγγος ἦν
ἰξευτοῦ. Ὡδὲ δὴ καὶ ἐν ἀρχῇ ἔφην, ἐρῶ δὲ πάλιν,
ὡς ἀγροκότερον τεθραμμένῳ τῷ προφήτῃ, θεὸς διὰ
τῶν ἐν ἀγροῖς ὅτι μάλιστα θρωμένων ἀποκαλύπτει
μυστήρια. Ἰξευταὶ γὰρ, καὶ τὰ δι' αὐτῶν θηρώματα,
πηγὰ δηλονότι, πρέποιεν ἂν οὐχὶ δῆπου μᾶλλον ἐν-
δράσι τοῖς ἀστικοῖς, ἀλλ' οἷς ἂν εἴη τὸ ἐπιτήδευμα,
καὶ ὁ τοῦ βίου σκοπὸς ἀγροῖ, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς. Ὅτι
δὲ πάντῃ τε καὶ πάντως ἀγρευθήσονται πρὸς σφα-
γὴν, καθάπερ ὑπὸ χειρὸς τῶν ἰξεύειν εἰωθότων, τὸς
ἀγελαίους ὄμοῦ καὶ τὸ ἀπόλεκτον τῶν ἐν Σαμαρείᾳ
γῆνος, φημί δὴ τὸ τῶν ἀλαζόνων, καὶ ἐν ἰσφ πηγῶς
ὑψοῦ φέρεσθαι μεμελετηκότων, αἰνιγματικῶς ὑπε-
ἔδειξε τῶν ὀραμάτων ἢ δύναμις. Ἄγγος γὰρ ἦν
ἰξευτοῦ τὸ ὀρώμενον. Τοιγάρτοι φησὶν ὁ τῶν Ἰσραὴλ
θεὸς, ὅτι· Ἦκει τὸ πέρασ ἐπὶ τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ.

¹² Zachar. ii, 8. ¹³ Act. iv, 19, 20.

καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐτι παρέλθοι τὰ αὐτῶν ἐγκλήματα. » Κατακρησθήσεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς, ὁ τὴν χρυσὴν ἔχων δάμαλιν ἐν Βαιθήλ, διαμεμήνυκεν, εἰπὼν, ὅτι « Ὀλοῦξαι τὰ φατνώματα τοῦ ναοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. » Φατνώματα δὲ λέγειν εἴθε τὴν ὄροφην, ἣτοι τὰ περὶ αὐτὴν, ταῖς τῶν τεκτόνων ἐπιεικείαις εὐτέχνως εὖ μάλα πεποικιλμένα, κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων « Δοκοὶ ἡμῶν κέδροι, φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι. » Ὀλοῦξιν δὲ τὰ φατνώματά φησιν, οὐχὶ τὴν ἐναρθρον ἰέντα φωνὴν, τὴν ὡς ἐν κτύποις δὲ μᾶλλον καὶ τοὺς ἐν τῷ διακλάσθαι τριμμούς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πολλὸς ἔσται, φησὶν, ὁ πεπτωκὼς, « Ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιβρίψω σιωπὴν. » Παντὸς γὰρ τόπου λοιπὸν εἰς ἐρημίαν ἐνηνεγμένου, καὶ οὐκ ἔχοντος τοὺς οἰκήτορας, πολλή τις ἔσται σιωπὴ, ἣγουν ἡσυχία, καθὰ καὶ ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ ἀδάτοις γαῖς. Ἀμηχανήσει δὴ οὐκ ἔστι οὐδένα τρόπον ὁ τῶν ὄλων Θεός, εἰ παιδεύειν ἔλοιτο τοὺς ἡμαρτηκότας, ἀλλ' ἔσται πολλὸς καὶ διάφορος αὐτῷ τῆς αἰτίας ὁ τρόπος, καὶ ἀντιστήσεται μὲν οὐδὲς ἐνέντι τῷ παροτρυνθέντι. Διαφεύξεται γὰρ μὴν ὁ ταῖς μεταγνώσεσιν ἀποσειόμενος τὴν ὀργὴν, μετατιθεὶς ἐφ' ἑαυτῷ πρὸς ἡμερότητα χρηστῶν ὄντων καὶ φιλοκίτριμονα Δεσπότην.

A dicens : « Ululabunt laquearia templi in die illa. » Nomine φατνωμάτων intelligit ὄροφην, tectum, et laquearia sive circum ipsum tectum fabricorum magno artificio et varietate coronides, juxta illud : « Trabes nostræ cedrinæ : laquearia nostra cypressina ». » Ululatura autem laquearia dicit, non quidem articulatam vocem emittentia, sed sonitum potius, et stridores contractionis. Quoniam autem multi cadent, inquit, « in omni loco projeciam silentium. » Omni enim loco deinceps in solitudinem redacto nec habente incolas, multum erit silentium, sive quies; sicut etiam in solitariis et inviis terris. Non deerit igitur consilium Deo universorum ulla ex parte, si peccatores punire voluerit; sed suppeditabunt ei plagarum modi, et irritatum ac pœnas importantem, nemo impediet. Effugiet autem, qui poenitentia iram divinam amolietur, transferens eam ad mansuetudinem erga se qui benignus et misericors est Dominus.

τῷ παροτρυνθέντι. Διαφεύξεται γὰρ μὴν ὁ ταῖς μεταγνώσεσιν ἀποσειόμενος τὴν ὀργὴν, μετατιθεὶς ἐφ' ἑαυτῷ πρὸς ἡμερότητα χρηστῶν ὄντων καὶ φιλοκίτριμονα Δεσπότην.

TOMOS TETARTOS.

Ἀκούσατε δὴ ταῦτα οἱ ἐκτριβόντες εἰς τὸ πρῶτ κένητα, καὶ καταδυναστεύοντες πτωχοὺς ἀπὸ τῆς γῆς, λέγοντες· Πότε διελεύσεται ὁ μῆν, καὶ ἐμπωλήσομεν, καὶ τὰ Σάββατα, καὶ ἀνοίξομεν θησαυρὸν τοῦ ποιῆσαι μέτρον μικρὸν, καὶ τοῦ μεγαλῦναι στάθμιον, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδικον, τοῦ κῶσθαι ἐν ἀργυρίῳ πτωχοὺς, καὶ κένητα ἀπὲρ ὑποδημάτων, καὶ ἀπὸ πάσης πράξεως ἐμπορευσόμεθα;

ΟΓ'. Ἡρετό τις τῶν Φαρισαίων ποτὲ τὸν Κύριον, ποίαν ἡγοίτο πρώτην καὶ μεγάλην ἐντολήν, ἀντήκουε δὲ, ὅτι πρώτη μὲν ἐντολὴ τὸ, « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. » δευτέρα δὲ καὶ ἕγγυς τὸ, « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. » Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ αὐτὸν τὸν θεσπέσιον Παῦλον μονονοχλὶ τῆς ἀγάπης ἀπηρηνηκότα πᾶν εἶδος ἀρετῆς, μελίζονά τε αὐτὴν πίστεως καὶ ἐλπίδος εἰπεῖν θαρβήσαντα, καὶ διωμολογηκότα σαφῶς, ὡς οὐδὲν εἰη ὁ ταύτην οὐκ ἔχων, κἂν εἰ προθεῖη ταῖς δεομένοις τὰ ὑπάρχοντα, κἂν αὐτὸ ταῖς διώκουσι παραδῶ τὸ σῶμα ἵνα καυθῆ. Οὐκοῦν πᾶν ὅσον ἔστιν ἐν ἡμῖν μέγα τε καὶ ἀξιόκουστον, ἔσται δὴ πάντως ἐκ τῆς εἰς Θεὸν, καὶ ἀδελφοῦς ἀγάπης. Εἰ δὲ δὴ τις ὅλως τῶν τῆς ἀγάπης ἔξω φέροιτο νόμων, καὶ ἀμέτοχος ὄρωτο τῶν ἐξ αὐτῆς ἀγαθῶν, ὁ αὐτὸς ἀχρεῖος ἔσται παντελῶς, καὶ παντὶ τρόπῳ φαυλοτήτος νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἐνισχημένος, ὡς ὅτι περ ἂν ἀνεπιτήδευτον εἴη τὸ ἀγαθόν, ἐκεῖ δὴ που πάντως ἀνθήσει τὸ πλημμυλές. Ὅρα τοίνυν τοῦ παντὸς λόγου τὴν οἰκονομίαν. Προαιτιασάμενος γὰρ ἐπ' ἀθεότητι τὸν Ἐφραΐμ, ἣτοι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ προσκυνητὴν δαμάλεων ἀποφήνας, καὶ τὴν εἰς τὸν ἕνα καὶ ψῆσαι Θεὸν ἀγάπην οὐκ ἔχοντα, διὰ τοι τὸ προσκείσθαι φιλεῖν ταῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν,

TOMUS QUARTUS.

VERS. 4-6. Audite hæc, qui conteritis in manu pauperem, et opprimitis mendicos de terra, dicentes: Quando transibit mensis, et vendemus; et Sabbata, et aperiemus thesaurum, ut faciamus mensuram parvam, et magnam faciamus stateram, et faciamus stateram iniquam, ad possidendum in argento mendicos, et pauperem pro calceamentis, et ab omni venditione negotiabitur?

LXXIII. Pharisæus quidam aliquando interrogavit Dominum, quodnam putaret esse primum, et magnum mandatum. Responsum tulit, hoc esse primum mandatum: « Diliges Dominum Deum tuum. » Secundum, et junctum illi: « Diliges proximum tuum sicut teipsum ». Licet etiam videre sanctissimum Paulum omne propemodum virtutis genus in charitate collocasse, nec dubitasse eandem fide et spe majorem affirmare, et perspicue confessum, qui ea careat, nihil esse, tametsi facultates suas in egenes distribuat: tametsi corpus suum persecutoribus tradat, ut ardeat. Quocirca quidquid in nobis magnum et memorabile est, utique ex charitate erga Deum et fratres proficiscetur. Quod si quis a legibus charitatis deflexerit penitus, nec bonorum ex ea profluentium particeps videbitur, idem inutilis prorsus erit, et omni improbitate irretitus haberi non injuria queat: quoniam ubi nullum adhibetur boni adipiscendi studium, ibi pullulet vitiositas necesse est Totius itaque sermonis œconomiam, et distributionem, atque ordinem animadvertite. Cum prius Ephraim, sive Israel propter veri Dei negligentiam accusasset, adoratorempque vituli declarasset, nec diligere unum et naturā Deum:

¹⁴ Cant. 1, 16. ¹⁵ Matth. xxii, 35-39. ¹⁶ I Cor. xiii, 4, 3.

quandoquidem operibus manuum suarum devotus et consecratus esset, sceleratum vere in ipsos fratres, et charitatis erga proximum contemptiorem demonstrat. Cæterum generose, valdeque perspicue, quanquam breviter, reprehensionem instituit; sed enumerantur tamen crimina. Alii igitur: « Audite hæc qui conteritis in mane pauperem, et opprimitis mendicos de terra. » Quasi diceret: Vos compello, quibus magnæ curæ est infimæ sortis, et pauperem quodammodo e terra abolere, et tyrannos agere mane. Qui enim moderationem, quæ est secundum Deum, amant, die ipsis illucescente Deo gratias offerunt, eum votis ac precibus colunt, et ad quæcunque cum laude conjuncta operam, atque studium suum accommodant. Qui autem nihil nisi dominationes meditantur, et cum præcellentia divitiarum nihil comparandum putant, negotiumque præclarum existimant, statim aurora ex oriente lectulo desilire, et ad consuetam sibi nequitiam animos intendere, et quos possint fraudando opibus præcellere; noctem velint nolint intervenientem, propemodum accusando, quandoquidem tempus ad avaritiam exercendam idoneum illis præcidit, hi dicunt: « quando transibit mensis, et vendemus? » Hoc eorum qui fenerantur, et brevi ad divitias evadere cupiunt, votum est, hominum infamium, sordidorum, sinem mensis semper sitientium, ut vel modicum modico accumulantes, lucra sua amplificent, et senus fenori impie acervantes, tenuiores opprimant, quanquam lex aperte dicat: « Si pecuniam mutuiam dederis proximo, non urgebis eum, nec impones ei usuram ¹⁷. » Isti vero dicunt, « Quando transibit mensis, et vendemus? » Alii rursus, æqualibus aut etiam deterioribus morbis impliciti, et turpis quæstus cupidine subacti, aiunt, **333** « Quando transibunt Sabbata, et aperiemus thesauros, ut faciamus mensuram parvam, et magnam faciamus stateram, et faciamus stateram iniquam? » Quid porro istud sit, quorumve Sabbatorum transitum quærant, ut aperiant thesauros, et parvam faciant mensuram, et magnam faciant stateram, explicandum omnino. Scriptum est igitur in Deuteronomio: « Septimo anno facies remissionem. Et hoc est mandatum remissionis. Remittes omne debitum, quod debet tibi proximus, et a fratre tuo non repetes, quoniam cognominata est remissio Domini Dei tui. Ab alieno exiges, quæcunque fuerint tibi apud eum. Fratri tuo remissionem facies debiti tui ¹⁸. » Et infra hortatur in hunc modum: « Cave tibi, ne fiat verbum occultum in corde tuo iniquitas, dicens, Appropinquat annus septimus, annus remissionis, et iniquus sit oculus tuus fratri tuo indigenti, et clamabit contra te ad Dominum, et erit in te peccatum magnum ¹⁹. » Cum igitur lex debitorum amputationem imperet annis velut sabbatizantibus, seu quiescentibus (ad septimum enim annum tempus solvendi compleri constituit), deinde commonefaciat, non esse mali-

Α ἀνόσιον ὄντως προσποδαίχουσι καὶ εἰς αὐτοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης ὀλοτρόπως ἠφειδηκότα. Ποιεῖται δὲ γενικῶς, καὶ λίαν σαφῶς τὸν ἐλεγχον, καὶ ὡς ἐν βραχείῳ μὲν ἐστὶ, πλὴν ἀπαριθμεῖται τὰ ἐγκλήματα. Ταῦτοι οἱ φησὶν· « Ἀκούσατε ταῦτα οἱ ἐκτρίβοντες εἰς τὸ πρῶτὸ πένητα καὶ καταδυναστεύοντες πτωχοῦς ἐπὶ τῆς γῆς. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος, οἳς ἐσπούδασαι λίαν τὸ οἰονεῖπως καὶ ἀπαλείφειν τῆς γῆς τὸν ἀσθενῆ καὶ πένητα, καὶ καταδυναστεύειν εἰς τὸ πρῶτ. Οἱ μὲν γὰρ τῆς κατὰ θεὸν ἐπιεικειᾶς ἐρασταί, διαυγαζούσης αὐτοῖς τῆς ἡμέρας ἀναφέρουσι τῷ θεῷ χαριστήρια, προσκυνοῦσι, προσεύχονται, καὶ πρὸς πᾶν ἐτιοῦντων ἐπαινουμένων παρατρέπουσι τὰς σπουδὰς. Οἱ δὲ εἰς μόνον ὀρῶντες τὸ καταδυναστεύειν τινὰς, καὶ τοῦ χρῆναι πλεονεκτεῖν οὐδὲν εἶναι νομίζοντες τὸ ἰσοστατοῦν, ἔργον ποιοῦνται περισπούδαστον τὸ εὐθὺς ἀρχομένης ἡῶς εὐνῆς ἀναβῶσκειν, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦς συνήθη βυδίζειν φαυλότητα, καὶ οὐς ἂν δύναιτο πλεονεκτεῖν, μονονουχὶ καὶ ἐπερχομένην ὅλως αὐτοῖς τὴν νύκτα, καὶ μέλλουσαν αἰτιώμενοι, ὅτι μὴ δίδωσι καιρὸν αὐτοῖς τὰ ἀποχρώντως ἔχοντα πρὸς πλεονεξίαν, οὗτοι φασὶ· « Πότε διελεύσεται ὁ μῆν, καὶ ἐμπωλήσομεν; » Δεδανεικότων δὲ αὕτη καὶ ἐν βραγεί πλουτοῦντων εὐχὴ, αἰσχροῦν καὶ ῥυποκονδύλων, οἱ τὸ τοῦ μηνὸς ἀεὶ διψῶσι πέρας, ἵνα καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ συλλέγοντες, ἀδρότερας ποιοῦντο τὰς ἐαυτῶν ἐμπωλὰς, καὶ τόκοις ἐπὶ τόκοις ἀνοσίως ἐρανεύζομενοι καταθλιβοῦσι τοὺς ἀσθενεστέρους, καίτοι τοῦ νόμου λέγοντος ἐναργῶς· « Ἐὰν δὲ ἀργύριον ἐκδανείσῃς τῷ πλησίον, οὐκ ἔσῃ αὐτὸν κατεπειγῶν, οὐκ ἐπιθήσεις αὐτῷ τόκον. » Ἄλλ' οἱ μὲν φασὶ· « Πότε διελεύσεται ὁ μῆν, καὶ ἐμπωλήσομεν; » Οἱ δὲ ταῖς ἰσασί, ἢ καὶ ἐτι χεῖροσιν ἀβρωστίαις ἐνισχημένοι, καὶ λημάτων αἰσχροῦν ἠτῶμενοι, φασὶ πάλιν· « Πότε διελεύσεται τὰ Σάββατα, καὶ ἀνοίξομεν τοὺς θησαυροὺς, τοῦ ποιῆσαι μικρὸν μέτρον, καὶ τοῦ μεγαλύνειν στάθμιον, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδικον; » Καὶ τί ἐστὶ τοῦτο ἐστίν, ἢ ποίων Σαββάτων ζητοῦσι πάροδον. ἵνα ἀνοίξαιαν θησαυροὺς, καὶ μικρὸν ποιῆσαιαν μέτρον, μεγαλύνωσι τὰ στάθμια, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Γέγραπται τοίνυν ἐν τῷ Δευτερονόμιῳ· « Δι' ἑπτὰ ἐτῶν ποιήσεις ἀφείσεις. Καὶ οὕτω τὸ πρόσταγμα τῆς ἀφείσεως. Ἀφήσεις πᾶν χρέος ἴδιον ὃ ὀφείλει σοὶ ὁ πλησίον, καὶ τὸν ἀδελφόν σου οὐκ ἀπαιτήσεις, ὅτι ἐπικέκληται ἀφείσεις Κύριψ τῷ θεῷ σου. Τὸν ἀλλότριον ἀπαιτήσεις, δοῦν ἂν σοὶ παρ' αὐτῷ ἦ. Τῷ ἀδελφῷ σου ἀφείσεις ποιήσεις τοῦ χρέους σου. » Καὶ μεθ' ἑτέρα παρεγγυᾷ λέγων· « Πρόσεχε σεαυτῷ μὴ γένηται ῥῆμα κρυπτῶν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα, λέγων· Ἐγγίξει τὸ ἔτος, τὸ ἑβδομον ἔτος, τῆς ἀφείσεως, καὶ πονηρεύσῃται ὁ ὀφθαλμός σου τῷ ἀδελφῷ σου τῷ ἐπιδομένῳ, καὶ ὡ δώσεις αὐτῷ, καὶ βοηθήσει κατὰ σοῦ πρὸς Κύριον, καὶ ἔσται ἐν σοὶ ἁμαρτία μεγάλη. » Νόμου τοίνυν χρεῶν ἀποκοπὰς ποιῆσαι προστεταχότος, οἰονεὶ σαββατιζόντων ἐτῶν (ἐν ἐβδόμῳ γὰρ ἔτει πληρουῖσθαι προστέταχεν), εἶτα προὑπομινησκότος μὴ δεῖν πο-

¹⁷ Levit. xxv, 37. ¹⁸ Deut. xv, 1. ¹⁹ ibid. 9.

νηρέυσθαι, διακιχρῶν δὲ μᾶλλον τοῖς δεομένοις, κἂν A εἰ μὴ φαίνοιτο μακρὰν τὸ τῆς ἀφέσεως ἔτος, οἱ πολ-
 λούς καὶ ἀφιλαφελῆς ἔχοντες θησαυρούς, τὴν χεῖρα
 συσπῆλλοντες, τὰ τῶν ἑτῶν Σάββατα περιμένειν
 ἐσπούδαζον ἐπὶ θύραις ὄντα λοιπόν· εἶθ' οὕτως ἐδά-
 κειζον, ἵνα μὴ τοῖς τῆς ἀφέσεως χρόνοις ὑπενεχθῆ τὸ
 ἔργον. Οὗτοι φασί· « Πότε διαλεύσεται τὰ Σάββατα
 (ἄλλον δὲ ὅτι τὰ ἐξ ἑτῶν), καὶ ἀνοίξομεν θησαυρούς; »
 Καὶ οὐ μέγρι τούτων τὸ δυσσέβημα, ἀλλὰ καὶ ταῖς
 τῶν ἀθλῶς πεπραχότων πτωγείαις ἀφιλαλλήτως ἐπι-
 θρώσκοντες, μικροῖς μὲν ἐποιούοντο μέτροις τὴν δό-
 σιν, ἀντεκομίζοντο δὲ σταθμίοις οὐκ ἴσοις, ἀλλὰ τοῖς
 ἐπι μείζοσι, καὶ πολὺ τῶν πρώτων διαβριθεστέροις,
 καίτοι Θεοῦ λέγοντος διὰ Μωσῆως τὸ, « Οὐκ ἔσται ἐν τῷ
 μαρσίπῳ σου στάθμιον καὶ στάθμιον μέγα καὶ μικρόν.
 Οὐκ ἔσται ἐν τῷ οἴκῳ σου μέτρον καὶ μέτρον μέγα B
 καὶ μικρόν. Στάθμιον ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔσται σοι,
 ἵνα πολυήμερος γένη ἐπὶ τῆς γῆς, ἥς Κύριος ὁ Θεός
 σου δίδωσι σοι ἐν κλήρῳ, ὅτι βδύλυγμα Κυρίου τῷ Θεῷ
 οὐκ ἔστι πᾶς ποιῶν τοῦτο, πᾶς ποιῶν ἄδικα. » Ἄλλ' οὐδὲν
 ἐκείνη τῆς δικαιοσύνης ὁ λόγος. Εἰς μόνην δὲ βλέ-
 ποντες τὴν φιλοκέρδειαν, ἐξέτριβον πένητας, μονον-
 ουχὶ καταθρονοῦμενοι τοὺς ἀθλοῦς, καὶ ἐν ὑποδημά-
 των ποιούμενοι τάξει· « Νομαὶ γὰρ πλουσίων πτω-
 χολί, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἄλλ' ὀνύνησιν ἡμᾶς οὐ
 μετρίως ὁ Παροιμιαστής, λέγων· « Καρδία ἀνδρός λο-
 γισθήσθω δίκαια, ἵνα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατευθύνηται τὰ
 διαθήματα αὐτοῦ. Ἐνώπιον γὰρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ
 ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρός, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιάς αὐ-
 τοῦ σκοπεύει. » Ὡς οὖν ἐφορῶντος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν C
 καθ' ἡμᾶς ἕκαστα περιαθροῦντος ἰσχνῶς, ὀρθῶς ποι-
 εῖσθαι τὰς τροχιάς ἀναγκαῖον τοῖς γε ἀληθῶς ἀγαθοῖς
 καὶ ἐχέφροσι, καὶ οὐδὲν ἠγεῖσθαι τὸ ἰσορροποῦν τῆς
 τε εἰς Θεὸν καὶ τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπης. Καὶ ἡ μὲν
 εἰς Θεὸν ἀγάπη, τὸ γνήσιον εἰς πίστιν καὶ τὸ ἀπαρά-
 θραυστον ἔχει· ἡ δὲ γε εἰς ἀδελφοῦς, τῆς δικαιοσύνης
 ἀνήπται τὰ αὐτήματα. Καὶ γὰρ εἰ ἔστιν ἀληθῆς ἡ
 ἀγάπη, τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται. Χρῆναι δὲ
 φημι τοὺς εὐδοκίμειν ἠρημένους, καὶ ἐνομοτάτην
 ἔχοντας ζωὴν, ἐνδύσασθαι μὲν σπλάγγνα οἰκτιρμῶν,
 κατευμεγεθεῖν δὲ σφόδρα τῆς ἐπαράτου φιλοκέρδειας,
 καὶ κοινὰ τοῖς δεομένοις προθεῖναι τὰ ὄντα. Τηρήσας
 γὰρ οὕτως τῆς ἀγάπης τὸν νόμον, λαμπρὸς ἔσται καὶ
 ἀξιοζήλωτος παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. Γέγραπται
 γὰρ, ὅτι· « Ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δι-
 καιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. » D

Ὅμνυσι Κύριος καθ' ὑπερηφανίαν Ἰακώβ, εἰ
 ἐπιλησθήσεται εἰς νίκος πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ.
 Καὶ ἐπὶ τούτοις οὐ παραχθήσεται ἡ γῆ; Καὶ περ-
 θήσει πᾶς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ. Καὶ ἀναθήσεται
 ὡς ποταμὸς ἡ συντέλεια, καὶ καταθήσεται ὡς
 ποταμὸς Αἰγύπτου.

ΟΔ'. Ὑπεροφίας ἔγκλημα ποιεῖται Θεὸς τοῖς ἐξ
 Ἰακώβ, τὸ θεῖον μὲν ἀπειθεῖν νόμων, κατῆσαι δὲ
 καὶ αὐτὴν εἰς ἀδελφοῦς ἀγάπην. Ὅμνυσι τοίνυν καθ'
 ὑπερηφάνους Ἰακώβ. Καὶ οὕτι πού φαμεν ὄρκιον
 ποιῆσθαι τὸν τῶν ὄλων Θεὸν τὴν τιμὴν ὑπεροφίαν.

¹⁰ Deut. xxv, 13-15. ¹¹ Eccl. xiii, 23. ¹² Prov. iii, 6. ¹³ Prov. v, 21. ¹⁴ Isa. xl, 3. ¹⁵ Psal. cxi, 9.

gnandum, sed comedandum potius egentibus,
 etiamsi non procul abesse annus remissionis vi-
 deatur, qui multos et divites thesauros habebant,
 manum contrahentes, annorum Sabbata, quæ jam
 ante fores erant, expectare studebant : ita demum
 mutuabant, ne temporibus remissionis debitum, seu
 æs alienum subiceretur. Hi dicunt, « Quando trans-
 ibunt Sabbata (haud dubium, quin annorum) et
 aperiemus thesauros? » Neque hic impietas ste-
 tit; sed miserorum quoque mendicitatibus, nulla
 mutui amoris habita ratione, insultantes, parvis men-
 suris in eo, quod vendebant, utebantur; stateris
 autem non æque parvis, sed majoribus, et prioribus
 longe cumulatoribus recipiebant, licet Dominus per
 Mosen dicat. « Non erit in sacco tuo pondus et pon-
 dus, magnum vel parvum. Non erit in domo tua men-
 sura et mensura magna et parva. Pondus verum
 et justum erit tibi, ut longævus sis super terram,
 quam Dominus Deus tuus dabit tibi in possessionem;
 quoniam abominatio est Domino Deo tuo omnis
 faciens hæc, omnis faciens injusta ¹⁰. » Verum illi
 justitiam in minimis ducentes, et ad quæstum
 duntaxat attenti, pauperes opprimebant, quasi
 depascentes miseros, et calceamentorum loco ha-
 bentes : « Pascua enim divitum pauperes, » ut scri-
 ptum est ¹¹. Sed juvat **334** nos non mediocriter Parce-
 miastes cum ait, « Cor viri cogitet justa, ut a Deo
 dirigantur gressus ejus ¹². Vix enim hominis ante
 oculos Dei sunt, et omnes semitas ejus considerat ¹³. »
 Ut igitur Deo nos inspectante, et singula nostra
 sciret rectas circumspiciente, necesse est semitas fa-
 cere rectas vere bonis ¹⁴, et prudentibus, et ita sta-
 tuendum, charitati erga Deum et proximum æqui-
 parari nihil posse. Et charitas quidem erga Deum
 sinceram et inconcussam fidem habet : erga fratres
 autem cum gloria justitiæ copulata est. Nam si vera
 est charitas, proximo nihil nocimenti parat. Exi-
 stimo autem studentes bene audire, et vitam legibus
 convenientissimam ducentes, viscera misericordiæ
 induere, et adversus execrandam lucri aviditatem
 sese invictissimos præstare, facultatesque suas cum
 egentibus cõmunicare. Qui enim sic legem chari-
 tatis servaverit, illustris erit, et apud Deum et
 homines laudem promerebitur. Scriptum est enim :
 « Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in
 sæculum sæculi ¹⁵. »

VERS. 7, 8. Jurat Dominus in superbiam Jacob,
 si oblivioni tradentur in victoriam omnia opera eorum.
 Et super his non turbabitur terra? Et lugebit omnis
 habitans in ea. Et ascendet quasi flumen consummatio,
 et descendet quasi fluvius Ægypti.

LXXIV. Posteris Jacob pro superbie crimine
 reputat, contemnere leges divinas, et ipsam dilec-
 tionem erga fratres conculcare. Jurat igitur per su-
 perbos Jacob. Neutiquam porro dicimus, quorum-
 dam superbiam Deum universorum ad jusjurandum

adigere. Jurat autem per illam, hoc est, debitam illi pœnam defisit. Quid vero tandem jurat? se non præteriturum amplius scelera eorum, et nec ad finem toleraturum. Hoc enim est, opinor, quod dicit, « in victoriam, » nempe semper, et ad victoriam tendens. Deinde quærit, sublata oblivione impie ab ipsis commissurum, quo pacto fieri possit, ut non impleatur terra tumultu, hostibus eam percursantibus, ipsis autem propter acerbam et inevitabilem calamitatem lugentibus. Et quænam calamitas ista? « Ascendet enim super illos, inquit, consummatio, ut fluvius Ægypti, » omnia sternens, multisque et insuperabilibus fluentis totam Samariæ terram inundans. **335** Descendet vero similiter, omnia incidentia secum trahens, et nulli penitus parcens. Ascendet enim adversus illos Sennacherib, cum exercitu multorum millium, instar fluminis terram cooperiens, et omnia in potestatem redigens. Rursus in regnum suum longe maximum, innumerabilem captivorum multitudinem secum trahens descendit. Si igitur vilipendamus Deum, ipsi vires nostras interiores adversarias sentiemus, et tumultum quemdam mœroresque experiemur, quodammodo direpti ab ipsis, et velut ad servilem famulatum compulsi. Oppugnabunt quippe nos, ut aqua insuperabilis in exitium trahens, et in perditionem submergens. Flumina autem nos non concludent, ut scriptum est ²⁶, neque absorbebit nos profundum, neque submerget tempestas conantes placere Deo. Tunc, tunc, inquam, dæmonum fraudibus viriliter elabentes, et eorum nequitiam magnopere despicientes, cum gaudio dicemus: « Nisi quia Dominus erat in vobis, forsitan vivos absorbuissent nos ²⁶. » Et iterum: « Torrentem pertransivit anima nostra, aquam intolerabilem ²⁷. » Quamvis enim aqua diabolica vexationis sit intolerabilis, nostrisque animis inexpugnabilis, per passiones scilicet inundatio, tamen in Christo poterimus. Illius enim malignitatis insultum, cœu torrentem quemdam pertransibimus.

Vers. 9, 10. *Et erit in die illa, dicit Dominus, occidet sol in meridie, et contenebrescat in die lumen. Et convertam festivitates vestras in luctum, et omnia carmina vestra in lamentationes, et inducam super omnem lumbum saccum, et super omne caput calvitium. Et ponam eum quasi luctum dilecti, et eos qui cum eo, in diem doloris.*

LXXV. Duplicem sensum verba ista continent. Pene semper enim sanctis prophetis in more est, ad finem præcipue verborum suorum, meminisse Dei, et quod de eo est mysterium, eo usque obscurum ac tectum, apertius enarrare. Age itaque, utrumque complectentes, quæ consentanea sunt, dicamus. Afferemus autem priore loco, quæ ex dictis consequuntur: postea ad explicationem de Christo dictorum sententiam accommodabimus.

²⁶ Psal. LXXVIII, 16. ²⁷ Psal. CXXIII, 2, 3. ²⁸ ibid. 3.

Ἄθνησι δὲ κατ' αὐτῆς, τουτέστι, καθορίζει αὐτῆς τὴν ἄξιαν δίκην. Τί δὲ καὶ θυμῶν ὄλιγος; ὡς οὐκ ἂν ἔτι παραδράμοι τὰ ἐγκλήματα, καὶ μέχρι τέλους ἀπέξεται. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, τὸ, « εἰς νίκος, » ἐστὶ, τὸ μέχρι παντὸς καὶ εἰς ἀπονείκησιν τρέχον. Εἰτά φησιν, ὅτι λήθης ἀνηρημένης τῆς ἐπὶ γε τοῖς ἀνοσίκοις αὐτῶν πλημελῆμασι, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο θορόβου μὲν ἐμπλεως ἡ γῆ, καταθέοντων αὐτὴν τῶν ἐχθρῶν, αὐτοὶ δὲ πενήθουσι δεινὴν τε καὶ δυσδιάφυκτον ἀσέλαντες συμφορὰν; Καὶ τίς αὐτῆ πάλιν; « Ἀναβασθήσεται γὰρ ἐπ' αὐτοὺς συντέλεια, φησὶν, ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου, » πάντα κατακάμπτων, καὶ πολλὰς καὶ ἀμάχοις βρύμασιν ὄλην ἐπικλύζων τῆς Σαμαρείας τὴν γῆν. Καταθήσεται δὲ ὁμοίως πάντα κατασύρων τὰ παρεμπίπτοντα, καὶ οὐδενὸς τὸ σύμπαν φειδόμενος. Ἀπέθῃ γὰρ ἐπ' αὐτοὺς ὁ Σενναχηριμ μυριάδων στρατιαῖς, οἳ τις ποταμὸς καταπλημμυρῶν τῆς γῆς, καὶ ὑφ' αὐτοῦ τὰ πάντα ποιούμενος. Ἀπέθῃ δὲ πάλιν εἰς τὴν αὐτοῦ, πλειστον τε ὄσην, καὶ ἀναρίθμητον αἰχμαλωσίαν ἐπισυρόμενος. Ὅταν τοίνυν καταφρονῶμεν Θεοῦ, αὐτοὶ καθ' αὐτῶν τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις εὐρήσομεν, καὶ ὡς ἐν θορόβῳ γενέσθαι καὶ λύπαις, τρόπον τινὰ διαρπαζόμενοι παρ' αὐτῶν, καὶ ὡς ἐξ ἀνάγκης ὑποπίπτοντες εἰς δουλοπρεπῆ θηλείαν. Ἔσονται γὰρ καθ' ἡμῶν ὡς ἄμαχος ὕδωρ, κατασύρων εἰς θάλασσαν, καὶ καταποντίζον εἰς ἀπώλειαν. Ποταμοὶ δὲ ἡμᾶς οὐ συγκλείσουσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι μὴν καταπίεται βυθὸς, ἀλλ' οὐδ' ἂν καταποντίσει καταιγὶς εὐαρεστεῖν ἐθέλοντας τῷ Θεῷ. Τότε δὲ, τότε τὰς τῶν δαιμονίων πλεονεξίας ἀνδροδῶς ἐκδύναται, καὶ τῆς ἐκείνων σκαίτητος ὀλίγα κομιδῆ φροντισάντες, χαίροντες ἐροῦμεν. « Εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἀπὸ ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς. » Καὶ πάλιν. « Χεῖμαρρον διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν, τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. » Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἀνυπόστατον καὶ ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ἀν[α]ταγώνιστον, τῆς διαβολικῆς ἐπιηρείας τὸ ὕδωρ, τουτέστιν, ὁ διὰ παθῶν ἐπικλύσμος, ἀλλ' ἐν Χριστῷ δυνησόμεθα. Παρελυσόμεθα γὰρ οἳ τινὰ χεῖμαρρον τῆς ἐκείνου δυστροπίας τῆν ἐφοδον.

Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. Καὶ μεταστρέψω τὰς ἐορτὰς ὁμῶν εἰς πένθος, καὶ πάσας φθὰς τῶν εἰς θρήνους, καὶ ἀναβιδάσω ἐπὶ πᾶσαν ὄσφιν σάκκον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν φαλάκρωμα. Καὶ θήσομαι ὅσπερ ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης.

Οὗ. Διττὴν ὠδίνει ταυτὶ τὴν διάνοιαν. Ἔθος γὰρ αἰώπων τοῖς ἀγίοις προφήταις, ἐπὶ τέλει μάλιστα τῶν ἰβίων λόγων μεμνησθαι Θεοῦ, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου ποιῆσθαι τὴν ἀφήγησιν, ἀσαφείας ἐπικατεσκιασμένην. Φέρε τοίνυν, ἐπ' ἄμφω βλέποντες, τὰ εἰκότα λέγωμεν. Ἐκθησόμεθα δὲ πρῶτον τὰ τοῖς εἰρημένοις ἀκόλουθα, εἶθ' οὕτως εἰς ἐξήγησιν τῆν περὶ Χριστοῦ τὴν τῶν εἰρημένων μεταρμύσομεν νοῦν. Κατ' ἐκείνην δὲ οὖν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἂν ἡ συν-

τέλεια κατά πάσης τῆς Σαμαρειτῶν οὐχίησεται γῆς, ὡς Αἰγύπτου ποταμοῦ, ἀπάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν οἰκούντων αὐτὴν δεινός, καὶ βαθύς κατασκευασθήσεται σκότος, καταδυομένου τρόπον τινὰ τοῦ ἡλίου, καὶ τοῦτο ἐν μεσημβρίᾳ. Καὶ οὐ δὴ πού φαμεν, ὅτι κατέδω κατά τὸ ἀληθές τοῦ ἡλίου τὸ φῶς, ἀλλὰ γέγονεν ὡς σκότος τοῖς τὴν Σαμάρειαν οἰκοῦσιν ἢ ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰ. Καταθολοὶ γὰρ τὸν νοῦν πολλὴ καὶ ὑπερμεγέθης, ὅταν ἀλρηται, λύπη, καὶ σκοτίζει καρδίαν τὰ παρ' ἐλπίδα τε καὶ ἀδοκίως συμβαίνοντα, καὶ τῶν σκυθρωπῶν ἢ δριμύτης ἀχλὺν οἶά τινα, καὶ ὁμίχλην ταῖς τῶν παθόντων καρδίαις· ἐνεργάζεται. Οὐκοῦν βλῶνται σκότος, φησί, κὰν εἰ μεσημβριζήσῃ τυχὸν ὁ ἥλιος. Οἱ δὲ δὴ πάσαι λαμπρῶς ἑορτάζοντες χορδαῖς τε καὶ λύραις, καὶ τοῖς τῶν ἄσμάτων λιγυρωτάτοις ἀεὶ προσχρῶμενοι, τῶν μὲν τοιούτων ἀφ' ἐξόντων σπουδασμάτων, κατοικώσουσι δὲ μᾶλλον, καὶ μελέτην ποιήσουσι τὰς εἰς θρηῆνον ψῆδας, καὶ τὸ τῶν πενθούτων ἀναλήφονται σχῆμα, σάκκον τε, φημί, καὶ φαλάκρωμα. Ἀτιμαποῖν δὲ σφόδρα καταψιλοῦσθαι τὴν κεφαλὴν. Καὶ γοῦν Ἰωβ ἀπεκείρατο τὴν κόμην τῶν τέκνων ἀπολωλῶτος. « Ποιήσομαι δὲ, φησί, τὸν Ἰακώβ ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, » τουτέστιν, οὕτως ἐπ' αὐτῷ στεγνάσουσιν οἱ ἰδόντες αὐτὸν, ὡσανεὶ καὶ μήτηρ, ἢ πατήρ ἐφ' ἐνὶ ἀγαπητῷ κειμένῳ τέκνῳ. « Καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ δὲ ὡς ἡμέραν ὀδύνης, » τουτέστιν, οἱ ἐκ γειτόνων Ἰούδα, καὶ Βενιαμὴν, οἱ ὁμοῦ τῷ Ἐφραῖμ εἰδωλοῖς λελατρευκότες, καὶ μετ' αὐτοῦ γεγονότες ἐν τούτῳ δηλονότι τῷ τρώπῳ, ὡς ἡμέραν ἔχοντες ὀδύνης, καὶ ὡς ἐν ὧδισι γεγονότες εὐρεθήσονται, ἐν ὧδισι δὲ φημί, ταῖς ἐκ δειμάτων, καὶ λύπης, καὶ πόνων. Καταδύσας γὰρ τὴν Σαμάρειαν ὁ Σενναχεριμ, πάσας ἐίλεν αὐτῶν τὰς πόλεις. Ἐἶτα πέμπει Ῥαφάκην ἐκ Λάχης εἰς Ἱερουσαλήμ, ὃς ἐπιπελιῆσε τὰ δεινὰ τοῖς ἐν τῷ τείχῳ. Συνέθραυσε δὲ οὕτως εἰς ἀκηδῖαν τοὺς ἐν Ἱερουσόλυμοις, ὡς αὐτίκα δὴ μάλιστὰ τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ συνδιόλλυσθαι προσδοκῶν. Τότε δὴ, τότε βαρυθυμῆσας ἀγαν καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐζεχίας, πέμπει τινὰ πρὸς Ἡσαῖαν λέγων· « Ἡμέρα θλίψεως, καὶ ὄνειδισμοῦ, καὶ ἐλεγμοῦ, καὶ ὀργῆς ἢ σήμερον ἡμέρα, ὅτι ἔχει ἢ ὧδιν τῇ τικτούσῃ, ἰσχυρὸν δὲ οὐκ ἔχει τοῦ τεκεῖν. » Οὐκοῦν ἡμέραν ὀδύνης τοὺς ἐξ ὧδίνος πόνους, καὶ βαρυθυμίας φησί. Γεγόνασιν τοῖνυν ἐν ἡμέρᾳ ὀδύνης, ἀπολέσαι προσδοκῶντες, οἱ ἐν Ἱερουσόλυμοις, οἱ μετ' αὐτοῦ Ἐφραῖμ D γεγονότες κατὰ γε, φημί, τὸν τῆς εἰδωλολατρίας τρώπον. Καὶ ταυτὶ μὲν ἔφην ὡς ἐοικῶτα τε καὶ πρέποντα τοῖς τοιηνικὰδε παροτρύνουσιν ἐφ' ἑαυτοῖς τὸν τῶν ὧδων Δεσπότην.

Ἐφαρμόσειε δ' ἂν τις οὐδὲν ἤττον αὐτὰ καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν δεδουσεθηκόσι τὸν Ἐμμανουήλ, κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνον. Αὐτοὶ γὰρ εἰσιν οἱ ἐκτρίβοντες εἰς τὸ πρῶτ' ἐπένθητα, τουτέστιν, οἱ ἀποσπουδάζοντες μὲν τὸ ἐννόμως ἐλέσθαι βιοῦν, ἐφ' ἑτέρῳ δὲ οὐδενὶ προϊόντες που τάχα, ἢ τῷ καταφθεῖραι τὸν δίκαιον, καὶ δι' οὐδενὸς ποιεῖσθαι τολμῶν τὸ ταῖς βίαις ἐντολαῖς εὐ μάλιστὰ διωριζόμενον, καὶ πλεονεκτεῖν

A Illo igitur die, quo consummatio contra universitatem Samaritanæ terræ, ut Ægypti fluvius adveniet, omnes, ut ita dicam, **336** habitatores ejus lætæ ac profundæ tenebræ operient, sole quodammodo occidente, idque meridie. Non quod revera sol occubuerit, hoc enim hand asserimus : sed calamitas bello accepta Samariæ incolis iustar tenebrarum facta est. Multa enim et immoderata tristitia, cum ei locus relinquitur, mentem turbidam reddit, et obtenebrant cor quæ præter spem et improvise eveniunt, et acerbitas rerum tristium ceu caliginem et nubem quamdam cordibus mæstorum offundit. Quare tenebras videbunt, inquit, etsi forte in meridie sol lucebit. Et qui aliquando splendide festos dies duxerunt fidibusque et lyris, et cantibus jucundissimis sese oblectarunt, hisce studiis abstinebunt, ejulantes potius, et carmina lugubria meditantes, habitumque lugentium, saccum, inquam, et calvitium assumentes. Est autem ignominiosissimum, pilis nudari caput. Quare Job extinctis filiis comam detondit ²⁰. « Faciam porro, inquit, Jacob ut luctum dilecti. » Hoc est, ita super eum tristabuntur qui viderint, ut pater et mater super unico dilecto, eoque mortuo filio tristarentur. « Et eos qui cum eo quasi diem doloris. » Hoc est e vicinis Juda et Benjamin, qui cum Ephraim idolis servierunt, et cum ipso in his moribus fuerunt, quasi diem habentes doloris, et velut in doloribus partus invenientur, in doloribus, inquam, ex terroribus, et tristitia, et ærumna. Vastata enim Samaria, Sennacherib omnes ejus urbes subjugavit. Postmodum Rabsacen e Lachis Hierosolymam misit, qui in muro stantibus atrociam comminaretur. Tanto autem mœrore Hierosolymitanos consternavit, ut mox se una cum Samaritanis perituros exspectarent. Tunc nimirum, tunc rex Ezechias mœstissimus ad Isaiam ire jussit, qui diceret : « Dies tribulationis, et opprobrii, et redargutionis, et iræ hodierna dies, quia venit dolor parienti, nec virtutem habet ad pariendum ²⁰. » Itaque diem doloris molestias ex dolore et animi ægritudines appellat. Fuerunt igitur in die doloris, perniciem exspectantes Hierosolymitani qui fuerunt cum Ephraim, quod ad venerationem scilicet idolorum attinet. Et hæc quidem dixi, ut apposita et convenientia in eos qui tunc universorum Dominum ad iram provocabant.

Eadem quispiam nihilominus ad **337** illos transtulerit, qui adversus Emmanuelem eo tempore quo homo in terris versatus est, sceleratos sese præbuerunt. Illi namque sunt qui contriverunt mane pauperem, hoc est, qui contempserunt instituta vitæ secundum leges, et nihil forte aliud spectarunt, quam ut justum e medio tollerent, et per audaciam divinis mandatis re-

²⁰ Job, 1, 20. ²⁰ Isa. xxvii, 3.

ctissime præscripta floccipenderent, et spretis omnibus avocamentis, infirmiores quos libuisset potentia antegrederentur. Illi etiam fortasse sint qui dicunt, « quando transibit mensis, » et quæ sequuntur. Pharisæos enim et Scribas pecuniæ et turpis lucri cupidos fuisse, multis ex locis, si evangelicis scriptis animum advertamus, cognoscere possumus. Etenim Christus suadet ut qui æquitatem quæ est secundum Deum, charam habent, ab infanti quæstu invicti, et ab omni avaritia alieni, libenter appareant. Hortatus est etiam adhuc ultra procedere, et egentibus succurrere, et facultates distribuere. Sed quid ait evangelista? « Audiebant autem hæc Scribæ et Pharisæi, qui erant avari, et deridebant eum ⁴⁰. » Quare et de ipsis non injuria dicatur: « Jurat Dominus per superbos Jacob, si oblivioni tradentur in victoriam opera vestra. » Vere enim superbi sunt, dum divina mandata despiciunt, et scelestius peccant, quod insuper in Christum contumeliosi reperiuntur. Idecirco eorum peccata in oblivionem non veniunt: sed velut « consummatio ascendit super eos, » et bellum a Romanis tanquam fluvius eos laudat. Postquam autem in cruce universorum Dominum affixerunt, occubuit sol super illos, et offuscata est lux. « Factæ sunt enim tenebræ ab hora sexta usque ad horam nonam ⁴¹. » Quod Judæis signum et argumentum haud obscurum fuit, crucifigentium mentes tenebris quæ cogitatione cernuntur obrutas esse. « Cæcitas enim ex parte contigit in Israel ⁴². » Et ut divinus Paulus scribit: « Usque hodie, quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est ⁴³. » Maledixit etiam illis ex amore divino David, his verbis: « Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva. ⁴⁴. » Præterea lamentatos esse, quasi festivitibus in mœstitiam conversis, declarari potest ex ipsius Christi verbis ad mulieres super eo lacrymantes, dum cruci affigendus educeretur: « Filizæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros ⁴⁵. » Lamentatæ sunt enim quando una cum urbe et divino templo, Romanis omnia incendio miscentibus, perierunt. **338** « Ponam igitur ipsum (puta Emmanuelem), ut luctum dilecti, et qui cum ipso sunt, ut diem luctus. » Crucifixum enim Jesum luxerunt fideles: « Et mulieres procul stantes lamentabantur eum ⁴⁶. » Ipsa quoque creatura Dominum suum lugebat. Sol siquidem obscurabatur, petra scindebantur: ipsum quoque templum personam lugentium gerebat, dirupto velo ejus: a summo usque deorsum ⁴⁷. » Et hujusmodi quidpiam nobis Deus per Isaiam significavit: « Induam cælum tenebris, inquit, et ponam saccum operimentum ejus ⁴⁸. » Excitatus est igitur super eo luctus ut super dilecto. Positi sunt etiam qui cum ipso erant, hoc est, discipuli, « in diem doloris. » Nam

ἀσχετως οὐδ' ἂν ἔλοιτο τῶν ἀσθενεστέρων. Αὐτοὶ δ' ἂν εἶεν οἱ λέγοντες, « Πότε διαλεύσεται ὁ μῆν; » καὶ τὰ ἐξῆς. « Ὅτι γὰρ ἐράσι: χρήματοι τε καὶ ἀσχροκερδεῖς ἦσαν ἄγαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, κατὰ πολλοὺς ἂν εἰδείμεν τρόπους, τοῖς εὐαγγελικαῖς συγγράμμασι τὸν νοῦν ἐπερείδοντες. Ἀμείνους μὲν γὰρ ὄρασθαι λημμάτων ἀσχυρῶν, καὶ φιλοκερδίας ἀπάσης ἀπηλλάχθαι φιλεῖν τῆς κατὰ Θεὸν ἐπεικειας τοῖς ἐραστὰς συνεβούλευεν ὁ Χριστός. Προὔτρεπε δὲ καὶ ἐπὶ τὸ εἶτι μεῖζον λέναι, καὶ τοῖς δεομένοις ἐπαρκεῖν, καὶ διανέμειν τὰ ὄντα. Ἀλλὰ τί φησιν ὁ εὐαγγελιστής; « Ἦκουσεν δὲ αὐτὰ οἱ Γραμματεῖς, καὶ οἱ Φαρισαῖοι φιλάργυροι ὄντες, καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν. » Οὐκοῦν καὶ περὶ αὐτῶν εἰκότως ἂν λέγοιτο, « Ὅμνι: Κύριος κατὰ ὑπερηφάνους Ἰακώβ, εἰ ἐπιλησθήσεται εἰς νίκος τὰ ἔργα ὑμῶν. » Ὑπεροψία γὰρ ἀληθῶς, τὸ καὶ θεῖον αὐτοὺς ἀλογῆσαι νόμων, καὶ τὸ εἶτι τοῦτου φορτικώτερον, καὶ αὐτῶ λοιπὸν ἐμπαροινῆσαι τῷ Χριστῷ. Ταύτητοι λοιπὸν οὐδὲ εἰς λήθην αὐτῶν ἀπηδημεῖ τὰ πλημμελήματα, « Συντέλεια » δὲ ὡσπερ « ἐπαναθέθηεν ἐπ' αὐτούς, » καὶ ὡς πλημμυρῶν ποταμὸς ὁ Ῥωμαίων πόλεμος. Ἐπειδὴ δὲ σταυρῷ παρέδωσαν τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην, ἔδυνεν ὁ ἥλιος ἐπ' αὐτοῖς, συνεσκότασε δὲ καὶ τὸ φῶς. « Γέγονε γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας ἑνάτης. » Καὶ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις τὸ σημεῖον ἐναργῆς τοῦ κατασκοτισθῆναι νοητῶς τὰς τῶν σταυρωσάντων ψυχάς. « Πύρωσις γὰρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ. » Καὶ ὡς ὁ θεοσπίσιος γράφει Παῦλος, « Ἄχρι σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκειται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν καίται. » Ἐπῆράτο δὲ αὐτοῖς καὶ Δαβὶδ, ἐκ φιλοθετίας οὕτω λέγων: « Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῦτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκυφον. » Ὅτι δὲ καὶ τεθρηνήκασιν μετατιθέμενοι ὡσπερ τὰς ἑορτὰς εἰς καθήφειαν, σαφὲς ἂν γένοιτο, καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ ταῖς κλαιούσαις ἐπ' αὐτῷ γυναῖξιν ἀποφερομένην λοιπὸν ἐπὶ τὸν σταυρόν. « Θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοί, κλαίετε δὲ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. » Τεθρηνήκασιν γὰρ τῇ τε πόλει, καὶ αὐτῷ τῷ θεῷ συνδιολύμεναι ναφ, καταπιμπρώντων τὰ πάντα Ῥωμαίων. « Θήσονται τοῖνον αὐτῶν, » δηλονότι τὸν Ἐμμανουήλ, ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης. » Σταυρωθέντα γὰρ τὸν Ἰησοῦν ἐπένοθησαν οἱ πεπιστευκότες, « Γύναια ἃ κατοικμῶζοντα μακρόθεν εἰστήκει, » καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κτίσις τὸν ἑαυτῆς ἐπένοθε Δεσπότην. Ὁ μὲν γὰρ ἥλιος ἐσκοτίζετο, διεβρόγγυοντο δὲ πέτραι, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ νῶς τὸ τῶν πενθούντων ἐπλήρωσε σχῆμα, περιρηγγυμένου τοῦ καταπετάσματος ἀπὸ ἐκῶθεν ἕως κάτω. » Καὶ τι τοιοῦτον ὑπεσῆμαινεν ἡμῖν ὁ Θεός, διὰ φωνῆς Ἠσαίου λέγων. « Καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν, καὶ θήσω σάκκον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ. » Γέγονε τοῖνον τὸ ἐπ' αὐτῷ πένθος ὡς ἀγαπητοῦ. Τέθειναι δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, τουτέστιν, οἱ μαθηταί, « εἰς ἡμέραν ὀδύνης. » Ὅτι γὰρ καὶ αὐτοὶ τεθρηνήκασιν,

⁴⁰ Luc. xvi, 14. ⁴¹ Matth. xxvii, 45. ⁴² Rom. xi, 25. ⁴³ II Cor. iii, 15. ⁴⁴ Psal. lxxviii, 24. ⁴⁵ Luc. xiii, 28. ⁴⁶ ibid., 27. ⁴⁷ Matth. xxvii, 51. ⁴⁸ Isa. l, 3.

πῶς ἔστιν ἀμφιδάλλειν; Ἐν ὀδύναϊς γὰρ οὖσιν ἀπ-
 ἤγγελον αἱ γυναῖκες τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Ἄ
 Τότε δὴ καὶ ἀνανεύσαντες μόλις, ἔτρεχον ἐπὶ τὸ μνη-
 μεῖον, καὶ τάχα που πρὸς ταυταὶ τὰς τὴν ἀνάστασιν
 εὐαγγελιζομένας γυναῖκας, ὁ Ἡσαίας φησὶν ἐν Πνεύ-
 ματι· « Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θέας, δεῦτε· οὐ γὰρ
 λάθς ἐστὶ σύνεσιν ἔχων, » ὁ τῶν Ἰουδαίων δηλονότι,
 « διὰ τοῦτο οὐ μὴ οἰκτειρήσῃ αὐτοὺς ὁ ποιήσας αὐ-
 τοὺς. »

Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐξ-
 αποστελῶ λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτων,
 οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι τὸν
 λόγον Κυρίου. Καὶ σαλευθήσονται ὕδατα ἀπὸ
 θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἕως
 ἀνατολῶν περιδρυμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον
 Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὑρωσιν.

Οἱ. Γέγραπται, « Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν
 σου, ἐν θλίψει μικρᾷ ἢ παιδείᾳ σου ἡμῖν. » Ἄριστον
 δὲ οἶτι τὸ χρημᾶ ἐστὶ, καὶ ὄνησιφόρον ἀληθῶς τὴν
 θλίψιν εἰδῶς ὁ θεοπέποιος Δαβὶδ, ποτὲ μὲν ἔφασκεν·
 « Ἐν θλίψει ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον. » ποτὲ δὲ
 αὖ, « Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπείνωσάς με, ὅπως ἂν
 μάθω τὰ δικαίωμάτά σου. » Σωφρονεστερῶς γὰρ
 ἡμᾶς ἀποτελοῦσιν αἱ θλίψεις, καὶ τῶν τῆς βραθυμίας
 ἐξέλλουσι βρόχων, τῆς ἐπιεικείας τοὺς τρόπους ἀγα-
 πᾶν ἀναπειθουσαι, καὶ τὸν ἀπηνῆ, καὶ δυσήνιον, ὡς
 ἐξ ἀνάγκης καὶ φόβου, τοῖς τῆς οὐσιότητος καὶ ὕ-
 ακοῆς ὑποφέρουσαι ζυγοῖς. Καταδρωθείσης οὖν τῆς
 Σαρραρείας, φησὶ, καὶ καταπιμπράντος τὰς πόλεις
 τοῦ Βαβυλωνίου, κἂν εἰ ἔλοιτο μαθεῖν τοτηνικᾶδε
 τινὲς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τί ὀρῶντες, ἡλέγον-
 τες τῆς παρ' αὐτοῦ τεύξονται φειδοῦς, ἐν' ἔξω φέ-
 ρονται τῆς ὀργῆς, οὐκ ἔσται, φησὶν, ὁ διδάσκων.
 Λιμὸν γὰρ ἐποίησεν τῶν παρὰ Θεοῦ λόγων αὐτοῖς, ὡς
 μηδένα παντελῶς εὐρέθηναί· προφήτην, κἂν εἰ ἐκ
 δυσμῶν τρέχοιεν ἡῶ, κἂν εἰ ἐκ μεσημβρίας ἐπὶ τὰ
 βόρεια. Τοῦτω παραπλήσιον ἐστὶ τὸ εἰρημένον παρὰ
 Θεοῦ πρὸς Ἰεζεχιήλ· « Καὶ τὴν γλῶσσάν σου συν-
 δήσω, καὶ ἀποκωφωθείς, καὶ οὐκ ἔση αὐτοῖς εἰς
 ἄνδρα ἐλέγχοντα, ὅτι οἶκος παραπικραίνων ἐστίν. »
 Οἱ γὰρ ἀπαξ τὸν παρὰ Θεοῦ διατύψαντες λόγον,
 οὐδ' ἂν εἰ ἐκόντες ἔτι βούλοιντο, λαβεῖν ἔχοιεν ἂν
 εἰκότως. Ὑδατα δὲ σαλευόμενά φησὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων
 ἀμέτρητον πληθύν, ὡς ἐν θερύβοις γεγεννημένην,
 καὶ τοῖς ἐν θαλάσῃ κύμασι προσσεικέναι λοιπὸν, ἃ
 ταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς διαριπτεῖται πανταχοῦ.

Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον. Σταυρωθέντος Χρι-
 στοῦ, λιμὸν ἐσχῆκασιν τῶν παρὰ Θεοῦ λόγων οἱ τάλα-
 νες Ἰουδαῖοι. Οὐδὲ γὰρ ἔτι παρ' αὐτοῦ προφήτης,
 οὐ διδάσκαλος ἀκριβῆς τῆς Μωσαικῆς ἱστορίας τὸ
 πάχος ἀπολεπτύνειν εἰδῶς, καὶ τὰ τοῖς γράμμασι
 διακεχωσμένα διατρανοῦν μυστήρια. [Οὐ προσήκοντο
 γὰρ λέγοντα τὸν Χριστὸν, « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς
 ζωῆς, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδούς
 τῷ κόσμῳ. » Ἦκουον δὴ ταύτητοι καὶ πάλιν λέγοντας
 αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι

quin ipsi quoque sint lamentati, nullo modo dubi-
 tandum est. Versantibus enim in dolore mulieres de
 resurrectione Christi renuntiarunt ⁴⁸. Tum demum,
 et vix oculos aperientes, ad monumentum cucur-
 rerunt, et fortasse ad hasce mulieres, resurrectionis
 nuntiatrices, Isaias ait in spiritu: « Mulieres
 venientes a spectaculo, venite; non enim est popu-
 lus habens intellectum, » Judæorum scilicet; « pro-
 pterea non miserebitur eorum, qui fecit eos ⁴⁹. »

VERS. 11, 12. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus,
 et emittam famem super terram, non famem panum,
 neque famem aquæ, sed famem audiendi verbum
 Domini. Et commovebuntur aquæ a mari usque ad
 mare, et ab aquilone usque ad orientem circumibunt,
 quærentes verbum Domini, et non invenient.*

LXXVI. Scriptum est, « Domine, in tribulatione
 memor fui tui; in tribulatione parva castigatio
 tua nobis ⁵⁰. » Sciens divinus David tribulationem
 esse rem optimam et fructiferam, aliquando qui-
 dem aiebat, « In tribulatione mea invocavi Domi-
 num ⁵¹; » aliquando rursus: « Bonum mihi, Domine,
 quia humiliasti me, ut discam justificationes
 tuas ⁵². » Faciunt enim nos tribulationes cautiore,
 et desidiæ laqueis expediunt, mores moderatos
 amare hortantur, immitemque et effrenem, ut ex
 necessitate et timore, sanctimoniam et obedientiam
 jugo subjiciunt. Samaria igitur ad vastitudinem red-
 acta, inquit, et Babylonio urbes incendente, et si
 quidam tum volent discere quæ esset voluntas Dei,
 et quid agentes, dicentesve, ab ipso veniam conse-
 querentur, et iram ejus evaderent, **339** non erit,
 inquit, qui doceat. Famem enim ipsis inducam verbi
 Dei, ut neminem prorsus prophetam invenient, quam-
 vis ab occidente in orientem currant: quamvis a me-
 ridie in austrum. Haec affine est quod Deus ad pro-
 phetam Ezechielem dixit: « Et linguam tuam colligabo
 gutturi tuo, et eris mutus, et non eris illis in vi-
 rum objurgantem, quia domus exasperans est ⁵³. »
 Qui enim semel verbum Dei fastidiverunt, neque
 si velint deinde illud accipere merito possint.
 Aquas autem commotas dicit Judæorum immensam
 multitudinem velut tumultuantem, et fluctibus ma-
 rinis quoque similem esse, qui ventorum impetu
 quocumque jactantur.

Aliter. Christo crucifixo famem verbi Dei sen-
 serunt infelices Judæi. Non enim amplius apud eos
 est propheta, non magister accuratus et diligens,
 qui crassitudinem Mosaicæ historiæ declarando
 velut extenuare sciat, et litteris sepulta mysteria
 eruere. Non enim Christum sustinebant dicentem,
 « Ego sum panis vitæ, qui de cælo descendit, et
 dat vitam mundo ⁵⁴. » Audiebant igitur vicissim
 dicentem per Isaiam: « Ecce servi mei comedent,
 vos autem esurietis. Ecce servi mei bibent, vos

⁴⁸ Luc. xxiv, 9. ⁴⁹ Isa. xxvii, 41. ⁵⁰ Psal. xvii, 7. ⁵¹ Psal. cxvii, 5. ⁵² Psal. cxviii, 71. ⁵³ Ezechi.
 iii, 26. ⁵⁴ Joan. vi, 51.

autem sitiētis ⁵⁵. » Etenim verum est illud : « Non A occidet Deus fame animam justam : vitam autem impiorum subvertet ⁵⁶, » divinum verbum ipsis non submittens, quo anima ad virtutis desiderium pascitur ac nutritur. Nam, ut ipse Salvator dixit : « Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei ⁵⁷. »

Vers. 13, 14. In die illa deficient virgines pulchræ, et adolescentes in siti. Qui jurant per propitiationem Samaritæ, et dicentes : Vivit Deus tuus, Dan, et Deus tuus, Bersabee, et cadent, et non resurgent ultra.

LXXVII. Emphaticus sermo est, seu plus significatur quam dicitur, nempe, ab hostibus filios eorum ac filias direptum iri : hoc enim virgines et adolescentes significant. Potissimum enim hanc ætatem captare solitos novimus qui captivos abducere soliti sunt. Videntur autem nobis verba hæc aliud arcanum insinuare. Erant virgines quædam in idolorum delubris degentes, et cum ipsis adolescentuli, sive impuberes, per quos curiosiores in re magica dæmonum responsa se posse cognoscere putabant. Nam, ut ad incontaminata corpora eos advocantes, **340** clandestinis susurris responsum ab ipsis eliciebant. Ferunt postea quosdam impios eodem modo vaticinatos. Defecturum igitur Israel, non solum a Deo per prophetas sanctos præcipuum ac necessarium ad morum emendationem oraculum, sed et ipsa falsorum vatium, sive dæmoniorum, quæ per virgines et pueros quibusdam exebant, subobscurè indicat, dicens : « In die illa deficient virgines pulchræ. » Quasi diceret, una cum aliis peribunt etiam virgines pulchræ tuæ. Insimulat porro cum puellis simul puerulos, jurantes per propitiatorium Samaritæ. Fortassis enim mos illis erat ut per deos in Samaria jurarent, sive per vitulos, Deum, opinor, affatim deridentes, ejus nimirum virtutem et divinitatem sculptilibus tribuentes, dicentesque : « Vivit Deus tuus, Dan, et Deus tuus, Bersabee, » quæ urbes in extremis Judææ finibus positæ, ab austro versus mare regionem velut definiebant. Est itaque perinde ac si dicerent forte, qui jurabant : Vivit Judææ deus, puta, vitulus. Per extrema enim media et totum insinuat. Defecturas autem in siti virgines et adolescentes ait, afflatus et instinctus dæmonum mendaces non amplius excipientes, quod et ipsi in manus alienigenarum venerint, aut gladio ceciderint, aut ingloriam et intolerabilem captivitatem subierint. τὰς τῶν δαιμονίων ψευδοπειρίας, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς ἦ τὴν ἀκλεῖαν, καὶ δύσοιστον ἀνατλάντας αἰχμαλωσίαν.

Postquam autem Christus in crucein sublatus Judæis occidit, una cum sole hoc mundano et lumine sub sensum veniente, etiam splendore quem sola intelligentia percipit, et illuminatione spiritus privati sunt. Etenim Dei verbum et cœle-

φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε. Ἴδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι πίνονται, ὑμεῖς δὲ διψήσετε. » Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς « Οὐκ ἂν λιμοκτονήσῃ ποτὲ Κύριος ψυχὴν δικαίαν, ζῶν δὲ ἀσεβῶν ἀνατρέψει, » τὸν θεὸν αὐτοὺς οὐ καθίεις λόγον, τὸν ἀποτρέφοντα τὸν οἶνον εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς. Ὡς γὰρ αὐτὸς εἶρηκεν ὁ Σωτὴρ, « Οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνω ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένω διὰ στόματος Θεοῦ. »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκλείψουσιν αἱ παρθέναι αἱ καλαὶ, καὶ οἱ νεανίσκοι ἐν δίψῃ. Οἱ ὀμνύοντες κατὰ τοῦ Ἰασημοῦ Σαμαρείας, καὶ λέγοντες· Ζῆ ὁ Θεὸς σου, Δάν, καὶ ὁ Θεὸς σου, Βηρσαβέ, καὶ πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ ἀναστῶσιν ἔτι.

Οἱ. Ἐμφασιν μὲν ὁ λόγος ἔχει τοῦ διαρπασθήσεσθαι παρ' ἐχθρῶν υἱοὺς τε αὐτῶν καὶ θυγατέρας· τοῦτο γὰρ αἱ παρθέναι, καὶ οἱ νεανίσκοι σημαίνουσι. Μάλιστα γὰρ τῆς τοιαύτης ἡλικίας ἀπρητημένους εὐρήσομεν τοὺς ἀποκομίζειν εὐθότας εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἔοικε δὲ τι ἕτερον ἡμῖν ὁ λόγος τῶν κεκρυμένων ὑποδηλοῦν. Παρθέναι τινὲς ἦσαν τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν ἐνιζήσασαι, καὶ σὺν αὐταῖς μιράκια, ἡγουν παῖδες ἀνηθοί, δι' ὧν ἐδόκουν οἱ περιεργότεροι περὶ γοητείας τὰ παρὰ τῶν δαιμονίων διδασκεσθαι. Ὡς γὰρ ἐπ' ἀγράντοις σώμασι καλοῦνται αὐτὰ, τοῖς ἀπορρήτοις ψιθυρισμοῖς ἀπολογεῖσθαι παρεσκευάζον. Φασὶ δὲ καὶ εἰς δεῦρό τινας ἀνοσιουργεῖν ἐθέλοντας κατὰ τὸν Ἰσον ἐκείνους μαντεύεσθαι τρόπον. Ὅτι τοῖνον ἐλλείψει τῷ Ἰσραὴλ, οὐχὶ μόνος ὁ παρὰ Θεοῦ διὰ προφητῶν ἁγίων, χρησιμὸς τε καὶ ἀναγκαῖος εἰς ἐπανόρθωσιν λόγος, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ παρὰ τῶν ψευδομαντιῶν, ἥτοι δαιμονίων, ὃν διὰ παρθένων, καὶ παιδῶν ἐποιοῦντο πρὸς τινας, ὑπερφαίνει, λέγων· « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκλείψουσιν αἱ παρθέναι αἱ καλαὶ. » Οἰοεὶ γὰρ πῶς φησι· Συναπολοῦνται τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ καὶ αἱ καλαὶ σου παρθέναι. Κατειρωνεύεται δὲ ὁ λόγος καὶ τοῖς κορίαις ὁμοῦ τὰ παιδάρια τὰ ὀμνύοντα κατὰ τοῦ Ἰασημοῦ Σαμαρείας. Ἔθος γὰρ ἦν Ἰσως ἐκείνους ὀρκίους ποιεῖσθαι φιλεῖν τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ θεοὺς, ἥτοι τὰς δαμάλεις, καὶ πλατύ που τάχα καταμειδῶντες Θεοῦ, τὰ αὐτοῦ τοῖς γλυπτοῖς ἀνῆπτον, λέγοντες· « Ζῆ ὁ Θεὸς σου, Δάν, καὶ ὁ Θεὸς σου, Βηρσαβέ. » πῶσαι δὲ αὐταὶ τῆς Ἰουδαίας, ἐπ' αὐταῖς κείμεναι ταῖς ἐσχάταις τῆς χώρας, καὶ οἷον ὀρίζουσαι τὸ μέτρον τῆς γῆς ἐκ νότου πρὸς θάλασσαν. Ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγοιεν οἱ ὀμνύοντες τυχόν, Ζῆ τῆς Ἰουδαίων γῆς ὁ Θεός, τουτέστιν, ὁ μόσχος. Διὰ γὰρ τῶν περάτων τὰ μέσα περιλαμβάνεται, καὶ ἡ τοῦ παντός ὑπαινίττεται δῆλωσις. Ἐκλείψειν γε μὴν ἐν δίψει, φησὶ, τὰς παρθένους, καὶ τοὺς νεανίσκους, οὐκ ἔτι χορηγουμένους ἔργον γενέσθαι χειρὸς ἀλλοφύλων, ἢ ξίφει πεσόντας,

Σταυρωθέντος δὲ τοῦ Χριστοῦ, καὶ δευκότος τοῖς Ἰουδαίοις, ὁμοῦ τε ἡλίω τῷ κατὰ τὸν κόσμον, καὶ φωτὶ τῷ αἰσθητῷ, καὶ τῆς νοητῆς αὐγῆς, καὶ φωτισμοῦ τοῦ διὰ πνεύματος ἐστέρηται· καὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ λόγου καὶ τῆς ἀνωθεν παρακλήσεως. Ἐκλείψ-

⁵⁵ Isa. LXV, 13. ⁵⁶ Prov. x, 5. ⁵⁷ Matth. iv, 4.

πειναι αι παρ' αυτοις παρθενοι τοις νεανισκοις ομου, A
 τουτεστιν, αι καλαι και ευδοκιμοι ψυχαι, ων το μεν
 ἀφραντον δια της παρθενιας, το γε μην ευσθενε τε
 και αλκιμωτατον δια του νεανισκου σημαίνεται. Τις
 γαρ αγιος εν αυτοις, «Ουδενα τελειουν ισχυοντος του
 νομου,» ουτε μην αρκουντος αυτοις εις δικαιοσυνην;
 Παρα τινι δε αυτων ευρωστια πνευματικη, και
 ευσθενης αν γενοιτο νους, οτε μη εγνωκασι της
 ευαγγελικης πολιτειας τα λαμπρα κατορθωματα;
 «Η γαρ ουχι ωρθοι παντες, και εν αμαρτιαις παρε-
 μεινοι τον νουν; ΕΓτα πως τουτο αμφιβολον; Έκλε-
 λοιπτει δη ουν εν διψει. Ελρηται δε ουκ αυτοις το,
 «Αντλησατε υδωρ εκ της πηγης του σωτηριου.»
 «Αλλα γαρ και ενετελιατο ταϊς νεφελαις του μη βρεξαι
 επ' αυτοις υετον, οτι μηδε αυτω γεγωνασιν υπηκωι
 τω Χριστω διακεκραγοτι· «ΕΙ τις διψει, ερχεσθω B
 προς με, και πινετω.» Καταλειποτες δε αυτον,
 καιτοι πηγην οντα ζωης, «Ωρυξαν λαγκουκ συντε-
 τριμμενους, ολ ου δυνησονται υδωρ συνεχειν.» Προσ-
 εσχηκασι γαρ διδασκαλιαις και ενταλμασιν ανθρω-
 πων, & ποτιζειν ουκ οιδεν εις ζωην, ουτε μην συν-
 εχειν τους κεχηρημενους εις σωτηριαν.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

ΕΙδον τον Κυριον εφροστωτα επι το θυσιαστη-
 οσιον, και ειπεν· Παταξον το ιλαστηριον, και
 σπαισθησεται τα προπυλαια, και διακοψον εις
 κεφαλας παντων. Και τους καταλοιπουκ αυτων
 εν ρομφαϊα αποκτηρω.

ΟΗ'. Οι μακαριοι προφηται τη του Πνευματος C
 δαδουχια τον της δυναμεικω φαιδρυνοντες οφθαλμω,
 ουχι μονην την των εσομενων δεχονται γνωσιν, αλλα
 γαρ και αυτων εσθ' οτε των παρθενων την θεαν οιδαν
 εν πινακι γραφομενην ορωντες, αυτοι τε κατατεθη-
 πασι, συνδιατιθεσθαι δε σφισιν αυτοις αναπειθουσι
 τουκ ακρωμενους, τας των ορασεων δυναμεικω δια-
 τρανουν ευ μαλα σπευδοντες. «Εφη τοινυν ο θελοκ
 Αμωκ· «Και ειπε Κυριωκ προς με, Ηκει το περας
 επι τον λαον μου τον Ισραηλ· ουκ ετι ου μη προσθη
 του παρελθειν αυτον, και ολουξει τα φανωματα του
 ναου εν τη ημερα εκεινη, λεγει Κυριωκ. Πολυκ ο
 πεπτωκυκ, εν παντι τοπω επιρριψω σιωπην.» Αλλ'
 ιδου, θεβεται το προηγγελμενον, και πράγμασιν
 αυτοις ενεργουμενον, ωσπερ εχει την προαγορευσειν. D
 Αυτον γαρ εφη τον Κυριον εφροστωτα τεθεσθαι τω
 θυσιαστηριω, και οιοει της καταστροφης αρχουμενον,
 τουτο τε αυτο γενεσθαι προσταττοντα. Εφισταται
 δε τω θυσιαστηριω, ου τιμην απονεμων, εθηθεκ γαρ
 το τηδε νοειν, εκερ εστι των αποπτωκτων οεσθαι τε
 και λεγειν, ωκ τοικ των ειδωλων βωμοικ αιδω και
 τιμην απονεμει θεοκ. Πωκ ουν αν ετιμωκε το της
 θαμάλεικω θυσιαστηριον; Εφροσθηκει δε μαλλον ωκ
 καθειλων, και κατοισων εις γην. Ταυτητοι μονονουχι
 και καταρχεσθαι της καταστροφης τω προφητη
 προσεταχεκ, λεγων, «Παταξον επι το θυσιαστηριον,
 και κατασεισθησεται τα προπυλαια,» και μεθιω λαι-

stem consolationem amiserunt. Defecerunt apud
 eos virgines cum adolescentibus, hoc est, pulchræ
 et probatæ animæ, quarum incorruptio per virgi-
 nitatem, firmitas autem virium et perfectissimum
 robur per adolescentes significatur. Quis enim san-
 ctus inter illos, cum lex «neminem possit reddere
 perfectum⁵⁵,» nec illis ad justitiam suffecerit?
 Apud quem igitur illorum spirituale robur et mens
 valida fuerit, quando evangelicæ vitæ illustres
 actiones non cognoverunt? An non enim desides
 omnes et ad peccandum remisso vivebant animo?
 Quid hoc certius? Defecerunt igitur in siti. Dictum
 est autem non ipsis illud: «Haurietis aquas de
 fonte Salvatoris⁵⁶.» Quinimo mandavit nubibus
 ne pluerent super eos imbrem⁵⁷, quoniam nec
 Christo ipsi obtemperarunt clamanti: 341 «Si
 quis sitit, veniat ad me, et bibat⁵⁸.» Sed, eo de-
 serto, quamvis sit fons vitæ, «Foderunt sibi lacus
 contritos, qui continere non valebunt aquam.»
 Attenderunt enim doctrinis et mandatis homi-
 num⁵⁹, quæ potare eos non valebant, neque uten-
 tes eis in vitam æternam conservare.

CAP. IX.

VERS. 1. *Vidi Dominum stantem super altare, et
 dixit: Percute propitiatorium, et commovebuntur
 vestibula, et disseca in capita omnium. Et reliquos
 eorum in gladio interficiam.*

LXXVIII. Beati prophetæ Spiritus face intel-
 lectus oculum illustrati, non solum futurorum noti-
 tiam capessunt, sed etiam nonnunquam actiones
 ipsas cęu in tabula depictas intuentem, et ipsi spe-
 ctaculo obstupescunt, et ut audientes perinde se-
 cum afficiantur, visionum vi declaranda consequi-
 nituntur. Inquit ergo divinus Amos: «Et ait
 Dominus ad me: Venit finis super populum meum
 Israel; non adjiciam ultra ut præteream eos, et
 ululabunt laquearia templi in die illa, dicit Domi-
 nus. Multa cadavera; in omni loco projiciam silen-
 tium⁶⁰.» Verum ecce visum est quod præsentia-
 batur, et rebus ipsis vaticinium comprobatum.
 Ipsum enim Dominum ait se vidisse stantem super
 propitiatorium, sive altare, et tanquam catastropham
 incipientem, et hoc ipsum fieri jubentem. Constat
 autem super altare, non ei honorem tribuens, quod
 stulte cogitaretur: absurdissimum siquidem opinari
 ac dicere, idolorum aris reverentiam et honorem
 impertisse Deum. Et quo pacto tandem altare vitu-
 korum honorasset? Stetit porro supra, potius ut
 destrueret et everteret. Ideo tantum non initium
 facere prophetæ mandavit: «Percute, dicens, alt-
 tare, et commovebuntur vestibula,» et resolvatur
 jam templum, ut mex casurnum. «Disseca porro in
 capita omnium,» hoc est, incipe ab insignioribus
 inter illos, et percute præcellentes qui inter alios

⁵⁵ Hebr. vii, 19; ix, 9.
⁵⁶ Amos, viii, 2, 3.

⁵⁷ Isa. xii, 3.

⁵⁸ Isa. v, 6.

⁵⁹ Joan. vii, 37.

⁶⁰ Isa. xxix, 13.

Capitis locum obtinent, quibus cum reliqui mistim A
interibunt, et præsides in calamitatibus sequentur,
342 ipsi quoque rhomphaea consumpti. Simile huic
et illud quod per os Ezechielis est de sex viris
qui veniebant a porta ad aquilonem respiciente,
sublatisque securibus sequebantur virum talari
veste indutum, ad quos Deus : « Itote in civitatem
post eum, et percutite, et ne parcatis, et ne mise-
reamini. Senem, et juvenem, et virginem, et par-
vulos, et mulieres interficite ad deletionem. Super
omnes vero super quos est signum, ne appropin-
quetis, et a sanctuario meo incipite ⁶⁴. » Videsne
primum initium fecisse a primoribus, sive ab iis
qui venerabiles et sancti haberentur, quod forsitan
sacerdotii dignitate essent ornati, aut saltem aliis
honoribus conspicui? Illi enim cæterorum velut
caput sunt.

τόλειον ἐποιεῖτο τῆς ἀρχῆς τοὺς προὔχοντας, ἦτοι τοὺς
φνήφθαι τάχα που τῆς ἱερουργίας τὴν δόξαν, ἤγουν ἐτέραις τισὶν ἐκλελαμπρύνθαι τιμαῖς; κεφάλαιον γὰρ
ὡσπερ οἱ τοιοῦδε τῶν ἄλλων εἰσὶ.

Hoc vero in Christum debacchatis evenit. Postea-
quam enim miseri, legem et prophetas parum
curantes, Christum finem legis prophetarum repu-
diarunt, et quamvis probe scirent ipsum hæredem
esse, extra vineam ejecerunt, tandemque lapida-
runt, Romanis ducibus ad devastandum sunt tradi-
ti. Et inflammatum est quidem templum illud
celeberrimum, et ejus altare dirutum, concussum
vestibulum, et cum plebeis optimates perierunt, C
nulli enim eorum arma hostilia pepercerunt. Et
uuisquisque fidelium, sive templum sit Dei ipsum
in se habitantem habens; sive intelligatur altare,
utpote vitam propriam immolans Deo, si postmo-
dum inertie se dedens irritaverit Deum, ad nihil-
lum redigatur, miserrimamque catastrophem subibit.
Dominus enim « personam non recipit ⁶⁵, et justitia
justi non liberabit eum, in quacunque die peccave-
rit ⁶⁶, » ut scriptum est.

Vers. 2-4. *Et non effugiet ex eis fugiens, neque
salvabitur ex eis salvatus. Si defodiantur in infer-
num, inde manus mea extrahet eos. Et si ascende-
rint in cælum, inde deducam eos. Si absconditi
fuerint in vertice Carmeli, inde scrutabor, et acci-
piam eos. Et si mersi fuerint ex oculis meis in pro-
funda maris, ibi mandabo draconi, et mordebit eos.
Et si abierint in captivitate ante faciem inimicorum
suorum, ibi mandabo gladio, et occidet **343** eos.
Et firmabo oculos meos super eos in mala, et non in
bona.*

φαλα, καὶ ἀποκτερεῖ αὐτούς. Καὶ στηριῶ τοὺς ἀγαθά.

LXXIX. Opportune fortassis hæc audientibus deinceps accinetur, quod voce Davidis Domino cantatur :
« Quo ibo a spiritu tuo ⁶⁷ ? » et quod sequitur.
Omnia enim Divinitas cernit, et præterea vi-

τὸν ὁ νεῶς, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα πεσεῖσθαι μέλλον.
« Διάκοπον δὲ καὶ εἰς τὰς τῶν πάντων κεφαλὰς, »
τουτέστιν, ἀπάρχου τῶν ἐν αὐτοῖς περιφανιστέων,
καὶ πληῆτε τοὺς προὔχοντας, οἱ καὶ ἐν τάξει κεφαλῆς
τέθεινται τοῖς ἄλλοις· ἀπολοῦνται δὲ αὐτοῖς ἀναμιξίαι
κατάλοιποι, καὶ ταῖς τῶν προεστηκότων εἰσονται
συμφοραῖς, ἔργον καὶ αὐτοὶ γεγονότες βρομαίας.
« Ὅμοιον δὲ τούτῳ κάκεινο, τὸ διὰ φωνῆς Ἰεζεχιήλ
πρὸς τοὺς ἐξ ἀνδρας, οἱ ἤρχοντο μὲν ἀπὸ τῆς πύλης
τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν, ἡμένοι δὲ τοὺς πελί-
κεις, εἶποντο τῷ ἀνδρὶ τῷ τὸν ποδήρη ἐζωσμένῳ,
πρὸς οὐδ' εἰρηται παρὰ Θεοῦ· « Πορεύεσθε εἰς τὴν
πόλιν ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ κόπτετε, καὶ μὴ φείδεσθε,
καὶ μὴ ἐλεήσητε. Πρεσβύτερον, καὶ νεανίσκον, καὶ
νήπια, καὶ γυναῖκας ἀποκτείνετε εἰς ἐξάλειψιν. Ἐπὶ
δὲ πάντα, ἐφ' οὓς ἐστὶ τὸ σημεῖον, μὴ ἐγγίσητε,
καὶ ἀπὸ τῶν ἁγίων μου ἄρῃσαθε. » Ὁρᾷς ὅτι πρῶ-
δοκοῦντας σεπτοὺς εἶναι, καὶ ἁγίους, διὰ τοῦ καὶ
ἀγίους, διὰ τοῦ καὶ ἀγίους, διὰ τοῦ καὶ ἀγίους;

Συμβέβηκε δὲ τοῦτο γενέσθαι τοῖς πεπαρφηκόσιν
εἰς τὸν Κύριον. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ δεῖλαιοι καὶ νόμοι,
καὶ προφητῶν ὀλίγα πεφρονηκότες οὐ παρεδέξαντε
τὸν Χριστὸν, τέλος ὄντα καὶ νόμου καὶ προφητῶν,
ἀλλὰ, καίτοι σαφῶς εἰδότες ὡς αὐτός ἐστιν ὁ κληρο-
νόμος, ἐξω τοῦ ἀμπελώνος ἐκβεβλήκασι, καὶ τελευ-
ταῖον ἐσταύρωσαν, δέδονται εἰς ἐρήμωσιν τοῖς Ῥο-
μαίων στρατηγοῖς. Καὶ ἐμπέπηρησται μὲν ὁ διαβόη-
τος ἐκεῖνος ναὸς, κατεσπάσθη δὲ καὶ τὸ ἐν αὐτῷ
θυσιαστήριον, καὶ καταδοθήθη τὰ πρόπυλα, συνί-
ολώλασι δὲ τοῖς ἀγελαίοις οἱ προὔχοντες· ἐφέλασθε
γὰρ οὐδενὸς παρ' αὐτοῖς ὁ πόλεμος. Καὶ ἕκαστος δὲ
τῶν πεπιστευκότων, κἂν εἴτε ναὸς εἴη Θεοῦ ὡς ἱνα-
κὸν ἔχων αὐτὸν, κἂν εἴτε νοοῖτο θυσιαστήριον, ὡς
τὴν ἰδίαν πολιτείαν ἱερουργῶν τῷ Θεῷ, εἴτα βλάβης
ἐπὶ τὸ ῥάθυμον παροτρύνῃ Θεὸν, πρὸς τὸ μηδὲν ἀχί-
σεται, καὶ πάνθεν ὑποστήσεται καταστροφῆν.
« Ἀπροσωπώλητος γὰρ ὁ Δεσπότης, καὶ δικαιοσύνη
δικαίῳ οὐ μὴ ἐξέλγεται αὐτὸν, ἐν ἧ δ' ἂν ἡμέρᾳ κλα-
νηθῆ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Καὶ οὐ μὴ διαφύγη ἐξ αὐτῶν φεύγων, οὐδὲ μὴ
διασωθῆ ἐξ αὐτῶν ἀνασωζόμενος. Ἐὰν κορυ-
φῶσιν εἰς ἄβου, ἐκείθεν ἡ χεὶρ μου ἀνασπάσει
αὐτούς. Καὶ ἐὰν ἀναβῶσιν εἰς τὸν οὐρανόν,
ἐκείθεν κατὰξω αὐτούς. Ἐὰν ἐγκατακρυβῶσιν
εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Καρμήλου, ἐκείθεν ἐξερευ-
νήσω, καὶ λήψομαι αὐτούς. Καὶ ἐὰν καταδύσω-
σιν ἐξ ὀφθαλμῶν μου εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης,
ἐκεῖ ἐντελοῦμαι τῷ δράκοντι, καὶ δήξεται αὐτούς.
Καὶ ἐὰν πορευθῶσιν ἐν αἰχμαλωσίᾳ πρὸ προ-
ώπου τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἐκεῖ ἐντελοῦμαι τῷ βρο-
μάου μου ἐπ' αὐτούς εἰς κακά, καὶ οὐκ εἰς
ἀγαθά.

Ο8'. Ἐπὶ καιροῦ τάχα που λοιπὸν εἰρήσεται τοῖς
τούτων ἀρωμιμένοις τὸ διὰ φωνῆς Δαβὶδ πρὸς τὸν
Θεὸν ὑμνούμενον· « Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύμα-
τός σου; » καὶ τὰ ἐξῆς. Πανδερκὲς γὰρ τὸ Θεῖον, καὶ

⁶⁴ Ezech. ix, 5, 6. ⁶⁵ Act. x, 54. ⁶⁶ Ezech. xxxiii, 12. ⁶⁷ Psal. cxxxviii, 7.

πρός γε τούτω και παναλκός, και ούκ άν τις διαλάβοι τὸν ἀκατεύναστον ὀφθαλμόν. Ἐφη γάρ, ὅτι « Θεός ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, και οὐχί Θεός πόρρωθεν. Μή ἀπ' ἐμοῦ κρυβήσεται τι ; » Ἄλλ' οὐκ άν ἐξω τις τοι ποτὲ τῆς ἐπεβρίμμένης αὐτῷ συμφορᾶς ὡς ἀπὸ θείων νευμάτων · Ἐτὴν γάρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει ; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ποία γάρ ἡμᾶς ὀνήσει μηχανή ; τίς δὲ ὅλως ἡμῖν ἐπαμυνεῖ τρόπος, Θεοῦ καθορίζοντος τὸ χρῆμα παθεῖν ; Ὅτι τοίνυν ἀνόνητοι παντελῶς τοῖς ὑπὸ θείαν πεσοῦσιν ὀργὴν και βουλήν, και σκέψις, και πᾶν εἶδος ἐπινοίας, σαφηνίζει, λέγων ὡς οὐκ άν τις διαφύγη, κᾶν εἰς αὐτὸν κρυβείη τὸν ἔξην (ἔστι δὲ ὑπερβολικὸς ὁ λόγος), κᾶν εἰ ἀναπταίη μὲν εἰς οὐρανὸν, διαλάβοι δὲ και εἰς τὴν τοῦ Καρμῆλου κορυφὴν. Ἄλλ' εἰπερ ἄνιοι, καταληφθήσεται· κᾶν εἰ ἐν θαλάσῃ γένοιτο, περιπεσεῖται τῷ δράκοντι, ἤγουν κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων δύναμιν, τῷ κῆτει δοθήσεται· κᾶν εἰ γένοιτο παρ' ἐχθροῖς, και λοιπὸν αἰχμάλωτος, και τοῖς τῆς δουλείας ζυγοῖς ἀσχέτως ἐνισχημένος, και τοῦτο, φησί, μικρὸν ἔσται, και οὐκ ἀρκοῦν εἰς δίκην αὐτοῦ· καταρτηθήσεται γάρ αὐτοῦ· και τῆς ῥομφαίας τὸ δεῖμα, και οὐ πεπαύσεται, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἐπ' αὐτῷ στηρίζων τὸν ὀφθαλμόν· θυμοῦ δὲ, και ἀπειλῆς τὸ χρῆμα σημειοῦν· ἀπειριδομεν γάρ ἡμεῖς ἐσθ' ὅτι τοῖς λυποῦσι τὸν ὀφθαλμόν, βλοσυρόν τε και ἀμειδῆς ἐνορῶντες αὐτοῖς. Ἐπειδὴ γάρ κατασκέπτεται Θεός και ἀγαθούς, και δικαίους, τὸ τῆς ἐποπτείας διάφορον διατρανοῖ, λέγων· « Εἰς κακὰ, και οὐκ εἰς ἀγαθὰ. » Καταβλέψεται γάρ, φησὶν, οὐχ ἵνα τι νέμη τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἵν' ἔχοιεν ἀκράδαντον, και οἶονεἰ πεπηγμένην τὴν καθορισθεῖσαν αὐτῶν ποινήν τε και δίκην.

Ἰσομεμένηκε δὲ τούτῳ και ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀθλία πληθὺς, ἡ τὸ δίκαιον αἷμα τῆς ἰδίας καταγράφασα κεφαλῆς. Ἐρασκον γάρ τῷ Πιλάτῳ σταυροῦν ἀναπειθόντες τὸν Χριστόν· « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς και ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. » Τοιγάρτοι πανακὶ διολώλασι και αὐτοῖς ἀνδράσιν ἠρπάσθησαν πόλεις, ὡς τάχα που και διαφυγεῖν ἰσχύοσι μηδένα. Οἶά τε γάρ και ὅσα πεπόνθασιν, αἱ μακρὰι τῶν τὰ τοιάδε συνθετικῶτων ἔδοσαι συγγραφαί.

Και Κύριος, Κύριος ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀραπτόμενος τῆς γῆς, και σαλεύων αὐτήν· και πετῆσουσιν πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήν· και ἀναθήσεται ὡς ποταμὸς συντέλεια αὐτῆς, και καταβήσεται ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου.

II. Ἐξ ἀγάπης ὁ προφήτης οὐκ ἐξ ταῖς λεγομένοις ἀπιστεῖν, ὡς οὐκ ἐσομένοις, τοὺς ἀκρωμένους. Τοῦτο δὲ ἦν ἀναπειθόντος, τὰ ἀμείνω μάλλον ἐλέσθαι μαθεῖν, και δι' αἰδοῦς ποιείσθαι τὸ χρῆσιμον, ἵνα και Θεός ἀποκαύσαιο τῆς ἕργης, και ἀνασειράζοι τὴν συμφορὰν, και μετανοῦντας ἀέξαιτο. Κατοικτεῖρει γάρ ἀεὶ τοὺς ἐπιστρέφειν ἐθέλοντας. Διδάσκει τοίνυν ὅτι παναλκός ὁ Θεός, και οὐκ ἀνικάνως ἔχων ἐπενεγεῖν, οἷς ἔφη τὸ πέρας. « Κύριος γάρ, φησί, Κύριος, ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀραπτόμενος τῆς γῆς, και σαλεύων αὐτήν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, μή καθ' ἡμᾶς

A ribus potentissima est, nec quispiam oculum semper vigilem latere possit. Ait enim : « Deus appropinquans ego sum, et non de longe. Numquid a me quidpiam abscondetur ? » Certe nemo ingruentem sibi a divino nutu calamitatem evadet : « Manum enim excelsam quis avertet ? » ut scriptum est ⁶⁸. Quæ enim machina nos juvabit ? Qua tandem ratione protegemur, si Deus decreverit nos omnino pati ? Consilium itaque, deliberationem, et quamvis commutationem nihil conducere iis quibus iratus est Deus, declarat dicens, neminem, quamvis in ipsa Tartara se absconderit, posse effugere (hyperbolice loquitur), etiamsi volaverit in cœlum, et in vertice Carmeli delituerit. Nam si ascenderit, comprehendetur ; et si in mari fuerit, incidet in draconem, aut, secundum proprietatem sermonis Hebræi, ceto tradetur ; etiamsi apud inimicos fuerit, et captivus de cætero, et servitutis jugo inevitabili oppressus, et hoc, inquit, parum erit, nec ad pœnam ejus sufficiet. Imminebit enim illi rhomphææ terror, et non cessabit, inquit, Deus universorum firmare super eum oculos : quæ res excandescentiæ et minarum est signum. Nos enim ipsi aspectum aliquando desigimus in iis quæ nos molestia afficiunt, truculentoque et tetrico vultu eos intuemur. Quoniam autem Deus bonos quoque et justos intuetur, discrimen intuitus declarat dicens, « in mala, et non in bona. » Intuebitur enim, inquit, non ut aliquid boni largiatur, sed ut decretam sibi pœnam, et ultionem immotam, et quasi fixam habeant.

Sustinuit porro hoc etiam calamitosa Judæorum natio, justis sanguinis ulionem capiti suo imprecata. Dicebant siquidem Pilato, suadentes uti Christum crucifigeret : « Sanguis ejus super nos et super filios nostros ⁶⁹. » Proinde totis cum familiis perierunt, et cum ipsis incolis urbes direptæ, ut forte ne unus quidem effugere potuerit. Qualia enim et quanta pertulerint, longis historicorum narrationibus decantatum exstat.

344. VERS. 5. *Et Dominus, Dominus Deus omnipotens, qui tangit terram, et commovet eam. Et iugebunt omnes habitantes eam ; et ascendet sicut fluvius consummatio ejus, et descendet sicut fluvius Ægypti.*

LXXX. Ex charitate propheta dictis, quasi non eventuris, diffidere audientes non patitur. Et hoc est suadere ut discamus meliora potius eligere, et utilitatem revereri, quo etiam Deus irasci desinat, et calamitatem revocet, pœnitentesque suscipiat. Semper enim respicere volentes miseratur. Docet igitur valentissimum viribus esse Deum, et ad finem quibus dixit afferendum, haud impotentem. Inquit enim : « Dominus, Dominus Deus omnipotens, qui tangit terram, et commovet eam. » Ac si dicat: Ne putemus offensum Deum nostri esse similem. Non

⁶⁸ Jerem. xxiii, 23, 24. ⁶⁹ Isa. xiv, 27. ⁷⁰ Matth. xxvii, 25.

enim est ut homo Dominus, sed ipse virtutum Dominus, qui manum suam terræ, Samaritanorum videlicet, immittit, et commovet eam, et concussionem haud consuetam sustinere facit; sed bello et cladibus atrocissimis universam concutit et conquassat. Quamobrem ait: Lugebit omnis qui habitat in ea, et ut fluvius Ægypti ascendet consummatio, omnia cooperiens et submergens. Eodem modo retrocedet, secum quæ arripuerit trahens et demergens. Docuimus porro Sennacherib, et Assyriorum cupias, et ab ipsis susceptum contra Samariam bellum fluviorum cursibus comparari. Quare Deum offendentibus ac lædentibus ad fugam locus non patebit; validissima autem et inevitabilis est percussio manus, et semel comprehensis nullum auxilium neque solatium suppeditabit. « Si enim cluserit, » contra hominem, « quis aperiet? » ut scriptum est. Multo autem melius est submovere iram divinam, juxta ejus arbitratum et beneplacitum ascensionibus. Hoc, et rectissime quidem, fieri poterit, si eorum quæ retro sunt obliti, et vitia dediscentes, virtutum incrementis nosmetipsos illustremus⁷². Tum enim pœnas a divino furore paratas evademus, et Opificem natura bonum, ut nos benignissima et mansuetissima inspectione dignetur, facile inflectemus.

μαθα γὰρ τότε τὰ ἐκ θυμοῦ, καὶ ἀγαθὸν ὄντα τῇ φύσει εὐνοίας χρηστῆς καὶ ἡμερωτάτης ἡμᾶς ἐποπτείας ἀξιοῦν.

VERS. 6. Qui ædificat in cœlum ascensionem, et repromissionem in terra fundat; qui **345** vocat aquam maris, et fundit eam super faciem terræ: C Dominus omnipotens nomen ejus.

LXXXI. Adhuc pluribus verbis a Deo discedentes perterreret, et ad meliora compellit, scite præstantiam, et summas vires naturæ divinæ recensens, et eam quæ dixerit omnimodis re perfecturum, a nemine impeditum, plenam fidem conatur facere. « Qui tangit terram, inquit, et commovet eam, » juxta modum a nobis paulo ante explicatos, ipse etiam est « qui ædificat in cœlum ascensionem suam, » quod pene idem est ac si diceret, Qui habet omnem potestatem, ut et cœlos ipsos conscendat, et in omnes imperium possideat, ut et ipsam supernam et cœlestem, sive sanctorum angelorum beatam multitudinem sibi subjectam habeat. Cœlum enim esse dicimus angelos cœlum incolentes. Sciendum deinde, Jacob quoque per ænigma istud ipsum vidisse. Scala siquidem a terra usque in cœlum pertingebat. « Et Dominus, inquit, innitebatur illi. » Per eandem angelos ascendentes et descendentes vidit⁷³. Hoc, opinor, est, « Ædificans in cœlum ascensionem suam⁷⁴. » Sed etiam quod promisit in terris habitantibus, inquit, hoc est omnino immobile, et infractum, et veluti firmo fundamento constitutum. Nullo enim modo torpescet Dominus virtutum, nec verbum ab eo dictum intercidet. Et ad hoc credendum Dominus nos confirmat his verbis: « Cœlum

A ὑπάρχειν οἰεσθαι τὸν [Θεὸν] λελυπημένον. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Δεσπότης, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, ὁ χεῖρα τῇ γῆ, Σαμαρειτῶν δηλονότι, τὴν ἰδίαν ἐπαφεί, καὶ σαλεύων αὐτήν, οὐτι ποῦ τὸν συνήθη κλόνον ὑπομείναι παρασκευάζων αὐτήν, ἀλλὰ τῷ πολέμῳ, καὶ ταῖς ἀνηκέστοις συμφοραῖς κατασεῖων ἅπασαν, καὶ καταδονεῖσθαι ποῶν. Ταύτητοι φησι, « Πενθήσει πᾶς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ, καὶ ὡς Αἰγύπτου ποταμὸς ἀναθήσεται μὲν ἡ συντέλεια, » πάντα κατακαλύπτουσα, καὶ βαπτίζουσα. Ὑπονοσθήσει δὲ ὡσαύτως πάλιν ἐν Ἰσραὴλ τρόπῳ καθέλκουσα, καὶ καταφέρουσα. Ἐφαμεν δὲ, ὅτι τὸν Σενναχηρίμ, καὶ τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθύν, καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν ἀρθέντα κατὰ τῆς Σαμαρείας πόλεμον τοῖς τῶν ποταμῶν παρεϊκάξει νάμασιν. Οὐκοῦν ἔσται τοῖς προσκρούουσι, καὶ κατα-

B λυτοῦσι Θεὸν ἄπορος μὲν ἡ φυγῆ, πανσθενὴς δὲ, καὶ δυσδιάφυκτος ἡ πλήττουσα χεῖρ, καὶ τοῖς ἀπαξ ἐνεκλημένοις οὐκ ἂν γένοιτο τις ἐπικουρία, καὶ παράκλησις. « Ἐάν γὰρ κλείσῃ » κατὰ ἀνθρώπου, « εἰ ἀνοίξει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἄμεινον δὲ δῆπου παρὰ πολὺ ἀποσκευάζεσθαι τὴν ὀργὴν ταῖς εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν καὶ φίλον ἀναδρομαῖς. Τοῦτο δ' ἂν γένοιτο, καὶ μάλα ὀρθῶς, εἰ τῶν ἑπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, καὶ τὸ φαῦλον ἀποσπουδάζοντες, ταῖς εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεις ἐαυτοὺς καταλαμπρύνωμεν. Διανηξόμενοι τὸν Δημιουργὸν μεταθήσομεν εὐκόλως εἰς γὰρ τὸ χρῆ-

Ἄλλοιο δὲ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· ὁ προκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς· Κύριος παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ.

ΠΑ'. Καὶ διὰ πλείονων ἔτι καταδεικνύεται λόγων τοὺς ἀποφοιτῶντας Θεοῦ, καὶ μετασθεῖ πρὸς τὸ ἄμεινον, εὐτέχνως τῆς θείας φύσεως τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὸ παναλκῆς ἐξηγούμενος, καὶ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως τοὺς ἰδίους λόγους ἀποπεραινῆ παρεμπόδιζοντος οὐδενός, πειράται πληροφορεῖν. « Ὁ γὰρ ἐφαπτόμενος, φησὶ, τῆς γῆς, καὶ σαλεύων αὐτήν, » κατὰ τοὺς ἀρετικῶς ἡμῖν ἀποδοθέντας τρόπους, αὐτὸς δὲ οὗτός ἐστιν ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ, » μονοουχί φησιν, ὁ πᾶσαν ἔχων τὴν ἐξουσίαν, ὥστε καὶ αὐτοῖς ἐπιθαίνειν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὸ κατὰ πάντων κεκτῆσθαι κράτος, ὡς καὶ αὐτὴν ἔχειν ὑπεστροφωμένην αὐτῷ τὴν ἄνω τε καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἦτοι τῶν ἁγίων ἀγγέλων τὴν μακαρίαν πληθύν. Οὐρανὸν γὰρ εἶναι φάμεν τοὺς τὸν οὐρανὸν οἰκοῦντας ἀγγέλους. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ Ἰακώβ αἰνηματωδῶς τὸ χρῆμα θεάεται. Κλίμαξ γὰρ ἀπὸ γῆς διήκουσα ἄχρις οὐρανοῦ. « Καὶ ὁ μὲν Κύριος, φησὶν, ἀπεστήρικτο ἐπ' αὐτῆς. » Ἀναβαλίνοντας δὲ καὶ καταβαλίνοντας δι' αὐτῆς ἐθεάτο τοὺς ἀγγέλους. Τοῦτο, εἶμαι, ἔστι τὸ, « Οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν αὐτοῦ. » Ἀλλὰ καὶ ὅπερ ἂν ἐπαγγέλληται ταῖς ἐπὶ γῆς, φησὶ, τοῦτο δὲ πάντως ἐστὶν ἀκράδαντον, καὶ ἀβραγῆς, καὶ οἶον θεμελιωμένον. Ἀτονῆσει γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, οὐδ' ἂν

⁷² Isa. xxii, 22. ⁷³ Philipp. iii, 10. ⁷⁴ Gen. xviii, 15. ⁷⁵ ibid., 12.

διαπέσοι βῆμα τὸ παρ' αὐτοῦ. Καὶ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἄ
 ὁ Σωτὴρ ἐμπεδοί, λέγων· «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ
 παραλεύεται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν.»
 Αὐτὸς οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ ἀρρή-
 τοις δυνάμεσιν ἀνιμώμενος, καὶ ὤν ἐπὶ τὴν γῆν,
 τουτέστι πάλιν, ὁ οἰκονομῶν τὰ οὐράνια, καὶ τοσοῦτον
 εὐσθενῆς, ὡς καὶ τὰς γεγονότων φύσεις, ἐφ' ὅπερ ἂν
 ἔλοιτο, μεταστοιχειοῦν εὐκόλως, ὀνομά τε αὐτῷ Κύ-
 ριος καὶ Θεὸς, καὶ πρὸς γε τοῦτοις τὸ, Παντοκράτωρ.
 Καὶ οὕτι που κλῆσις ἂν νοοτὸ τὸ χρῆμα ψιλῆ, καθά-
 περ ἀμέλει καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τυχόν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς
 ἀληθείας ὀρθῶς εὐρημένον. Ἀπὸ γὰρ τοῦ κυριεύειν
 οὐσιωδῶς, καὶ τὸ κατὰ πάντων ἀνῆφθαι κράτος, οὐ-
 τως ὀνόμασται πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἁγίων
 ἀγγέλων. Σκοπὸς οὖν τῷ προφήτῃ τὸ διὰ πλείστων
 ὄσων, καὶ, ὅπως ἂν δύναίτο, καταπτοεῖν τοὺς ἠπα-
 τημένους, καὶ μεταπέθειν εὐ μάλα πρὸς γε τὸ χρῆναι
 γοργῶς ὡςπερ ἀνόπιν ἰέναι, χρῆμά τε ἠγεῖσθαι
 λαμπρὸν τὴν δικαιοσύνην, καὶ ποιεῖσθαι πάλιν αἰρε-
 τὸν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν τοῖς τῶν ἐσομένων δειμα-
 σιν ἀνακόπτοντας· εὐσθενῶς τὴν εἰς τὰ αἰσχρῶ ῥοπήν.
 Καὶ τοῦτο, οἰμῆ, ἔστι τὸ διὰ φωνῆς Δαθιδ ὀρθῶς
 εἰρημένον πρὸς τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην· «Ἐν κημῶ,
 ζώντων πρὸς σέ.»

Λέγοιτο δ' ἂν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ, καὶ μάλα εἰκότως·
 «Ὁς οἰκοδομεῖ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν αὐτοῦ.»
 Ἔστι μὲν γὰρ αὐτὸς ἄνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ, ὅτι Θεὸς
 ἐκ Θεοῦ γεγέννηται κατὰ φύσιν. Τοιγάρτοι καὶ ἔφα-
 σκεν, «Ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί.» Μεμαρτύρηκε δὲ καὶ
 ὁ σοφὸς Ἰωάννης, λέγων περὶ αὐτοῦ· «Ὁ ἄνωθεν
 ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν.» Ἄλλ' ἔχει οὐσιω-
 δῶς τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀνάβασιν. Πρόκειται γὰρ, ὡς
 ἔφη, ὡς Θεῷ, ὃς βῆσιμον αὐτὸν ἀπέφηνε τοῖς ἐπὶ
 τῆς γῆς. Πρόδρομος γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέβη πρὸς τὸν
 Πατέρα, καί, ὡς Παῦλος γράφει, «Πρόσφατον ἡμῖν
 καὶ ζῶσαν ἐνεκαίνισεν ὁδόν.» Ἐνεφανίσθη γὰρ ὡς
 ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
 τρός· «Ὁς καὶ συνήγειρεν ἡμᾶς αὐτῷ, καὶ συνεκάθ-
 ισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.» Ἐπειδὴ γὰρ ἀνέβη Χρι-
 στὸς, τὴν ἰδίαν ἀνάβασιν ψυχοδόμησε καὶ ἡμῖν, εἴπερ
 ἐστὶν ἀληθὴς Παῦλος, λέγων· «Ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες
 οὐ μὴ φθάσομεν τοὺς κοιμηθέντας, ἀλλ' ἅμα σὺν
 αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις.» Ἀνέβη τοίνυν
 ὡς ἄνθρωπος, ἵνα τὴν αὐτῷ μόνῃ πρέπουσαν ἀνάβα-
 σιν, ὅτι Θεὸς, καὶ ἐκ Θεοῦ ἐστι, καὶ ἡμῖν τοῖς πεπι-
 στευκόσιν ἀποφῆνη βατήν. Αὐτὸς καὶ «τὴν ἰδίαν
 ἐπαγγελίαν θεμελιοῖ ἐπὶ τῆς γῆς.» Διαψεύσεται γὰρ
 οὐδαμῶς, ἀποπερανεῖ δὲ μάλλον ἄπερ ἂν ἡμῖν ἐπαγ-
 γέλληται κατορθοῦν. Ἐφ' ἣν γὰρ, ὅτι «Συμφέρει
 ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. Ἐάν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ
 Παράκλητος οὐ μὴ ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς.» Τοιγάρτοι
 καὶ τοῖς ἀποστόλοις κεκέλευεν «ἀπὸ Ἱερουσαλήμ
 μὴ χωρίζεσθαι, περιμένειν δὲ τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπαγ-
 γελίαν, ἣν ἀκηκόασιν αὐτοῦ.» Ἄλλ' ἐξέχεε πλουσιῶς
 αὐτοῖς τὴν χάριν. Τοιγάρτοι καὶ γεγονάσι μάρτυρες
 τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν τε Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν τῇ Ἰου-

et terra transibunt, verba autem mea non trans-
 ibunt⁷⁵. » Ipse idem est qui aquam maris virtute
 ineffabili educit, et super terram pluit; denique hic
 est qui caelestia administrat, adeo viribus præpu-
 tens, ut rerum quoque exstantium naturas in quod
 voluerit citra difficultatem transformet, cui nonien
 est Dominus, et Deus, et insuper, Omnipotens. Nec
 intelligenda nuda et inanis appellatio, quomodo in
 hominibus etiam fortasse, sed ex ipsa veritate recte
 inventa. Ab eo enim quod dominatur secundum es-
 sentiam suam, et quod in omnes imperium habet,
 cum a nobis ipsis, tum a sanctis angelis ita voca-
 tur. Consilium igitur prophetæ est, longissima ora-
 tione et, quantum potest, seductos perterrere, et
 justissime contrarium persuadere, celeriter nempe
 quasi retro eundem esse, et justitiæ splendorem ad-
 mirandum, et denuo optabilem illis pietatem erga
 Deum efficere, futurorum terroribus propensionem
 346 ad turpia rescantibus. Et hoc est forte Davi-
 dis voce probe dictum ad universorum Dominum :
 « In campo et freno maxillas eorum constringes,
 qui non approximant ad te⁷⁶. »

καὶ χαλινῶ τὰς σιαγόνας· αὐτῶν ἀγξῆς, τῶν μὴ ἔγγι-

Possit autem de Christo quoque et convenienter
 admodum dici : « Qui ædificat in cælum ascensionem
 suam. » Est enim ipse desuper, et de cælo
 quia Deus ex Deo, secundum naturam natus est.
 Quare etiam aiebat, « Ego de supernis sum⁷⁷. » Te-
 status est item de eo Joannes, cum dixit : « Qui de
 cælo venit, super omnes est⁷⁸. » Verum essentialiter
 ascensionem in cælum habet. Proponitur enim
 Christo, ut dixi prius, tanquam Deo, qui ipsum per-
 vium mortalibus reddidit. Præcursor enim pro nobis
 ad Patrem ascendit, et, ut Paulus scribit⁷⁹, « Inida-
 vit nobis viam novam et viventem⁸⁰. » Ut homo
 namque pro nobis vultui Dei et Patris apparuit⁸¹ ;
 « et resuscitavit nos cum ipso, et consedere fecit in
 cælestibus⁸². » Postquam enim Christus ascendit, ascen-
 sionem suam et nobis ædificavit, sicutidem vera
 dicit Paulus illis verbis : « Quoniam nos qui vivi-
 mus, non præveniemus eos qui dormierunt, sed si-
 mul cum ipsis rapiemur in nubibus⁸³. » Ascendit
 igitur ut homo, ut sibi soli convenientem ascensum,
 quia Deus et ex Deo est, etiam nobis credentibus
 ascensum facilem redderet. Idem « et promissionem
 suam fundat super terram. » Neutiquam enim men-
 tietur : quin potius præstabit quæ nobis bene facta
 promiserit. Ait enim, quia « Expediit vobis ut ego
 vadam. Si enim non abiero, Paracletus non veniet
 ad vos⁸⁴. » Unde et apostolis mandavit, « ab Hiero-
 solymis ne discederent, sed exspectarent promissio-
 nem Patris, quam ab ipso audivissent⁸⁵. » Verum-
 eniuvvero abunde super ipsos gratiam effudit. Proinde
 et testes fuerunt gloriæ ejus tum Hierosolymis, tum
 in Judæa, et toto terrarum orbe. Alio item modo

⁷⁵ Matth. xxiv, 35. ⁷⁶ Psal. xxxi, 9. ⁷⁷ Joan. viii, 23. ⁷⁸ Joan. iii, 31. ⁷⁹ Hebr. vi, 20. ⁸⁰ Hebr. x, 20. ⁸¹ Hebr. ix, 24. ⁸² Ephes. ii, 6. ⁸³ I Thess. iv, 16. ⁸⁴ Joan. xvi, 7. ⁸⁵ Act. i, 4.

promissionem ejus fundatam cernimus. Credidimus enim quod in vitam nos revocaturus sit, et corruptione superiores facturus, « et reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis snæ⁸⁶, » et regni sui participes suscipiet. Ipse est qui « advocat aquam maris, et fundit eam super faciem terræ : » hoc est, qui amara, et quæ ferri non possunt, et ad usum inepta, utilia facit. Littera enim legis occidit⁸⁷, **347** et ipsa per se umbra inutilis est; sed nobis intelligentibus utilissima ad prudentiam in Christo, et quasi quidam spiritus imber, modo quodam terras irrigans, facta est. Verum est namque olim antiquis acerbam et intolerabilem legem nobis pædagogum factam esse ad mysterium Christi⁸⁸, ut in eo fructum, crassitie umbræ in veritatem extenuata, afferre possimus. Quare quod dictum est, paradigmatis loco accipiemus, adhibentes ad probationem etiam Mara aquam : quoniam amara quidem erat; sed ubi Deus Mosi lignum ostendit, idque in aquam immittere jussit, dulcedinem concepit⁸⁹. Signum illud in imago, et typus pretiosæ crucis fuit, per quam lex dulcis, et quasi ad potum aptissima evasit, tametsi in historia amaritudinem habeat. « Occidit enim littera, » ut dixi, seu potius ut nobis sapiens Paulus scriptum reliquit⁹⁰.

γένετο γλυκύς ὁ νόμος, καὶ οἷον ἐποιμῶντος, γὰρ, ὡς ἔφην, τὸ γράμμα, » μᾶλλον δὲ ὡς γέγραφεν

Vers. 7, 8. Nonne ut filii Æthiopum vos mihi estis, filii Israel? dicit Dominus. Nonne Israel eduxi ex terra Ægypti, et alienigenas ex Cappadocia, et Syros ex fossa? Ecce oculi Domini Dei super regnum peccatorum, et auferam illud a facie terræ.

LXXXII. Supercilium semper erigentes Israelitæ, sursumque ac deorsum nobilitatem majorum verbis perpetuo jactantes, et lingua largissimi, dicebant : « Patrem habemus Abraham. » Verumtamen a Christo contra audierunt : « Si filii essetis Abraham, opera Abraham faceretis⁹¹. Non enim omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ, nec qui semen sunt Abraham, omnes filii⁹²; » sed operum claritas etiam de majorum nobilitate eximie gloriandi justam facultatem tribuit. Insolenter iidem præ se omnes gentes reliquas despiciebant, illud crepantes, se a Deo ex omnibus gentibus electos esse. Ac de Ægypto quidem nos eduxit, et in terram promissionis traduxit. Hoc verum est. Cæterum qui congruenti vicissitudine eum, a quo honorati fuerant, vicissim oblectare debuerunt, omne genus apostasiis, et ad improbitatem declinationibus in eum mirabiliter et multis modis contumeliosi exstiterunt. Eo autem dementiæ miseri processerunt, ut sibi ad felicem statum, et ad gloriam satis fore arbitrarentur, ex radice Abrahami prodixisse, **348** et ex Ægypto in terram promissionis deportatos esse. Ut igitur nos-

Α δαίρα, καὶ πάση τῇ γῆ. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον θεμελιωμένην εὐρήσομεν τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ· πιστεύομεν γὰρ, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἡμᾶς ἔγειρεί, καὶ φθορᾶς ἀμείνους ἐργάσεται, « καὶ μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, » καὶ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας κοινωνοὺς εἰσδέχεται. Αὐτός ἐστιν « ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς, » τούτῃσιν, ὁ τὰ πικρὰ τε καὶ ἀπαράδεκτα, καὶ εἰς χρῆσιν οὐκ ἐπιτήδεια μετατιθεὶς εἰς τὸ ὠφελοῦν. Ἀποκτείνει μὲν γὰρ τὸ γράμμα τὸ νομικὸν· καὶ ἐστιν αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν ἀνωφελής ἡ σκιά, ἀλλ' ἔγενον ἡμῖν τοῖς νοοῦσιν χρησιμωτάτη λίαν εἰς σύνεσιν τὴν ἐπὶ Χριστῷ, καὶ ὑπερὸς ὡσπερ τις ἀνεδέχθη πνευματικὸς, κατάρδων τρόπον τινὰ τὴν ὑπ' οὐρανῶν.

Β Ἐπερ ἐστὶν ἀλήθης ὡς ὁ πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις πικρὸς, καὶ ἀφόρητος νόμος, γέγονεν ἡμῖν παιδαγωγὸς ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὡς καὶ ἐν αὐτῷ δύνασθαι καρποφορεῖν, τὸ τῆς σκιάς πάχος ἀπολεπτύνοντας εἰς ἀλήθειαν. Οὐκοῦν ὡς ἐν τάξει παραδείγματος ἐκλήψομεθα τὸ εἰρημῶν, παρακομίζοντας εἰς ἀπόδειξιν, καὶ τὸ τῆς Μαβρᾶς ὕδωρ, ὅτι πικρὸν μὲν ἦν, κατεγλυκαίνετο δὲ Θεοῦ παραδείξαντος ξύλον Μωσῆ, καὶ τοῦτο τοῖς ὕδασιν ἐνίεμαι προστεταχότος. Ἄλλ' ἦν τὸ ξύλον εἰκὼν καὶ τύπος τοῦ τιμίου σταυροῦ, δι' οὗ καὶ τῆς ἱστορίας ἐχούσης τὸ πικρὸν· « Ἀποκτείνει ὁ σοφὸς ἡμῖν Παῦλος.

Οὐχ ὡς υἱοὶ Ἀθιδύων ὑμεῖς ἐστε ἐμοί, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. Οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγεν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ βόθρου; Ἴδὸ οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν βασιλείαν τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ ἐξαρῶ αὐτὴν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.

ΠΒ. Ὑψηλὴν ἀεὶ τὴν ὀφρὺν ἀνατείνοντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἄνω τε καὶ κάτω τὴν τῶν πατρῶν ἀειλογούντες εὐγένειαν, καὶ πολλὴν τὴν γλῶτταν κατευρύνοντες, ἐφασκον· « Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. » Πῶν ἀντήκουσιν λέγοντος αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ· « Εἰ τέκνα ἦτε τοῦ Ἀβραάμ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἂν. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδ' ὅσοι σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα· ἀλλ' ἡ τῶν ἔργων λαμπρότης καὶ τὸ ἐπαυχεῖν δύνασθαι λαμπρῶς ταῖς τῶν πατέρων εὐκλείαις ἀπονέμει δικαίως. Κατεσθερευούτο δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔθνῶν κάκεινο λέγοντες, ὡς ἐξ ἀπάντων αὐτοῦ τῶν ἔθνῶν ἀπολέκτους ἐποίησατο Θεὸς, καὶ ἐξέλειτο μὲν τῆς Αἰγυπτίας γῆς, μετεκόμισε δὲ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Καὶ ἀλήθης μὲν ὁ λόγος. Οἱ δὲ δὴ μάλιστα ταῖς καθηκούσαις ἀμοιβαῖς κατευφραίνειν ὀφείλοντες τὸν τετιμηκότα, ταῖς ὀλοτρόποις ἀποστασίαις, καὶ ταῖς εἰς φαυλότητα παρατροπαῖς ἐκτόπως ὑβρίζοντες κατὰ πολλοὺς ἡμίσκοντο τρόπους. Ἦχον δὲ ἤδη φρενοβλαβείας εἰς τοῦτο οἱ τάλανες, ὡς οἴεσθαι σφίσι αὐτοῖς πρὸς τὸ εὖ εἶναι τε καὶ εἰς δόξαν ἀρκέσειν τὸ ἐκ βίβης γενέσθαι τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὅτι μετεκομίσθησαν ἐκ τῆς

⁸⁶ Philipp. III, 21.

⁸⁷ II Cor. III, 6.

⁸⁸ Galat. III, 24.

⁸⁹ Exod. XV, 22-26.

⁹⁰ Loc. cit.

⁹¹ Joan.

VII, 39.

⁹² Rom. IX, 7.

Αἰγυπτίας εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν. Ἴνα τοῖνον Α εἶδειεν, ὡς ἀσυντελῆ πρὸς δυνῆσιν τὰ τοιαῦτα τῶν ἀ-
 χημάτων αὐτοῖς εἶεν, ἀναπεπιωκῶσιν ἐπὶ τὸ ῥάθυμον,
 καὶ οὐκ ἐθέλουσιν εὐσεβεῖν, ἀναγκαίως φησὶν· Οὐχὶ
 οὕτως ὑμᾶς ἠγήσομαι, κἄν ἔχοιτε τὸ ἐκ πατέρων εὐ-
 γενές, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοὺς Αἰθιοπίων υἱεῖς, οἳ
 ῥίζαν οὐκ ἔχουσι τὸν Ἀβραάμ; Ἀποκλινές γὰρ τὸ
 Θεῖον, ἀπροσωπώληπτον παντελῶς, καὶ σαρκικὴν οὐκ
 οἶδεν εὐγένειαν, πράξεων ἐρήμην ἀγαθῶν. Αἰδοῦς
 γὰρ μὴ ἀπάσης ἀξιοῖ τὴν πνευματικὴν, καὶ ἥπερ ἂν
 ἔπειτο τὸ διὰ λαμπρῶν ἀχρημάτων ἀγλαῶσθαι φι-
 λεῖν. Ἄλλ' εἶναι τι μέγα καὶ ἐξαιρετὸν ὑμῖν κάκεινο
 δοκεῖ, τὸ ἐκ τῆς Αἰγυπτίας μεταφορῆσαι πρὸς ἐτέ-
 ραν. Εἶτα τί τοῦτο; φησὶν, ἢ ποίαν ὑμῖν εἰσκομῆσαι
 τὴν ὠφέλειαν; Ἐχουσι τοῦτο λαθόντες παρ' ἑμοῦ καὶ
 ἕτεροι. Μετεκόμισα γὰρ τοὺς μὲν ἀλλοφύλους, του-
 ἐστι, τοὺς Παλαιστινοὺς, οὕτω γὰρ ἠρμήνευσαν οἱ
 Ἑβραῖοι, ἐκ Καππαδοκίας, τοὺς δὲ Σύρους, πάντας
 δηλονότι τοὺς ὑπὸ γε τὴν Δαμασκοῦ βασιλείαν τὸ τη-
 νικᾶδε, μετήγαγον ἐκ βόθρου. Ἰστέον δὲ ὅτι ἀντὶ τοῦ
 « βόθρου » ἐκδεδώκασι Ἰουδαῖοι, Κυρήνης. Ἀποικοὶ
 δὴ οὖν γεγόνασι Παλαιστινοὶ μὲν Καππαδοκῶν, Σύ-
 ροι δὲ Κυρηναίων. Βόθρον δὲ ὠνόμασαν τὴν Κυρήνην,
 καίτοι λίαν ἠρμένην, καὶ ὑφ' οὗ κειμένην διὰ τὸ ὡσπερ
 ἐν κόλπῳ κείσθαι βαθεῖ. Πᾶσα γὰρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν,
 ἡ Λιβύων γῆ κόλπους ἔχει παραθαλαττίους ἐκχειμέ-
 νους. Ἐμοὶ τοῖνον, φησὶ, τῷ πάντας ἐν Ἰσῷ βλέποντι
 σκοπῶν, τὸ πᾶσαν ἀμαρτωλῶν βασιλείαν ἀποκεῖραι
 τῆς γῆς. Οὐδὲν οὖν ἄρα ὄνθαιεν τοὺς ἔχοντας σαρκικὴν
 λαμπρότην. Εὐγένεια γὰρ παρὰ Θεῷ κρίνεται τρόπος
 ἀγαθός, καὶ πολὺ διανενευκῶς εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς, καὶ
 ταῖς τῶν προγόνων εὐσεβείαις ἀμιλλᾶσθαι μεμελε-
 τηκῶς.

Πλὴν ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐξαρῶ τὸν οἶκον Ἰα-
 κώβ. Λέγει Κύριος. Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι,
 καὶ λικμήσω ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὸν οἶκον Ἰσ-
 ραὴλ, ὃν τρόπον λικμᾶται ἐν τῷ λικμῷ, καὶ οὐ μὴ
 πέσῃ σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν. Ἐν ῥομφαλᾷ τε-
 λευτήσουσι πάντες ἀμαρτωλοὶ λαοῦ μου, οἳ λέ-
 γοντες· Οὐ μὴ ἐγγίση, οὐδὲ μὴ γένηται ἐφ' ἡμᾶς
 τὰ κακά.

ΠΓ'. Τετήρηται πάλιν τῷ Ἰσραὴλ τὸ κατάλειμμα
 διὰ τοὺς πατέρας. Ὀλοτελῆ μὲν γὰρ ἕλεθρον οὐχ
 ὑπομενοῦσι, φησὶν, οὔτε μὴν εἰσάπαν ἐκ ποδῶν τὸ
 ἐξ Ἰακώβ οἰχῆσεται γένος. Ἄλλ' ὡσπερ λικμῷ διερ-
 ριμμένοι, φησὶ, κατασκεδασθήσονται μὲν εἰς πάντα
 τὰ ἔθνη. Πλὴν « οὐ μὴ πέσῃ σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν, »
 τουτέστιν, οὐχ οὕτως πεσεῖται τὸ ἐξ Ἰακώβ γένος, ὡς
 εἰς ὀλόκληρον καθιέσθαι συντριβὴν, σωθήσεται δὲ
 μέρει τῷ ἠλετημένῳ ἀνεκομίσθησαν μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς
 αἰχμαλωσίας τὸ τηνικᾶδε τινές· σέσωσται δὲ διὰ
 Χριστοῦ, πεπιστεύκασιν γὰρ ἐξ Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγοι
 τὸν ἀριθμὸν. Σωθήσεται δὲ καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τὸ
 κατάλειμμα, τῆς τῶν ἐθνῶν ἀγέλης προσκεκλημένης.
 Εἶτα ὡσπερ τινὸς λέγοντος, Εἰ σώζεται πάλιν ὁ Ἰα-
 κώβ, κατὰ τίνων αἰ ἀπειλαί; χρησίμως ἀπολογεῖται,
 καὶ φησὶν, ὡς οὐκ ἄκριτος ἔσται κατὰ πάντα ἀπλῶς

sent glorationes hujuscemodi ipsis nihil prodesse,
 in socordiam prolapsis, nolentibusque pietatis
 officia complecti, cogitur dicere: Nonne vos eodem
 loco habebis, tametsi a majoribus nobiles, quo
 etiam Æthiopum filios, qui radicem generis sui
 Abrahamum non habent? Non enim divinum num-
 men magis huc quam illuc inclinatur: nec perso-
 nam intuetur ullo modo⁹³; nec carnalem nobilita-
 tem studiosis actionibus destitutam agnoscit. Omni
 autem reverentia et honore dignatur spiritualem,
 et quam ex illustrium operum splendore clarescendo
 voluntas comitetur. Atqui magnum quiddam, et
 præclarum et illud vobis videtur, ex Ægypto in
 aliam regionem transiisse. Tum, quid hoc? inquit,
 aut quam vobis utilitatem pariet? Acceperunt a me
 istud beneficium et alii. Transtuli siquidem alieni-
 genas, hoc est, Palæstinos, sic enim interpretati
 sunt Hebræi, e Cappadocia, et Syros, omnes puta
 qui tum sub regno Damasci censebantur, traduxi
 ex fovea. Sciendum pro « fovea, » Judæos elidisse,
 Cyrene. Coloni igitur fuerunt Palæstini Cappado-
 cum; Syri autem Cyrenæorum. Foveam autem
 appellarunt Cyrenen, quamvis valde editam, et in
 alto positam, quod velut in sinu profundo jaceret.
 Tota enim tellus Libyæ, ut ita dicam, sinus, et re-
 cessus maritimos expositos, seu patentes habet.
 Mihi igitur, inquit, omnes ex æquo respicienti, pro-
 positum est, universum regnum peccatorum de terra
 auferre. Nihil ergo carnalis claritudo ea præditis
 profuerit. Apud Deum quippe nobilitas censetur
 boni mores, et ad virtutis morem vehementer pro-
 pensis, et cum religione majorum contendere soliti.

VERS. 9, 10. Veruntamen quia non in finem au-
 feram domum Jacob, dicit Dominus. Quia ecce ego
 mando, et cribrabo in omnibus gentibus domum Is-
 rael, sicut cum ventilator in ventiliabro, et non cadet
 contritum super terram. In gladio morientur omnes
 peccatores populi mei, dicentes: Non appropinqua-
 bunt, neque fient super nos mala.

LXXXIII. Conservatæ sunt denuo Israeli reli-
 quia⁹⁴ propter patres. Non enim universe inter-
 ibunt, inquit, neque genus Jacob simul totum de
 medio tolletur. Tanquam cribro disjecti, inquit, in
 omnes nationes dissipabuntur. 349 Veruntamen
 « non cadet contritum super terram. » Hoc est,
 non ita cadet posteritas Jacob, ut ad consummatam
 contritionem deveniat: salvabitur enim, qua parte
 misericordiam fuerit consecuta; quidam enim e
 captivitate illis temporibus redierunt: salvata est
 autem postea pars per Christum⁹⁵; nec enim pauci
 numero ex Judæis crediderunt. Salvabitur autem
 extremis temporibus quantum restat, cum gentium
 grex etiam aggregatus fuerit. Deinde, quasi quis
 objiceret, Si rursus Jacob salvabitur, in quos igitur
 intentantur minæ? commode respondet, non

⁹³ Ephes. v, 9, et alibi. ⁹⁴ Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ⁹⁵ Rom. xi, 5.

confuse adversus omnes simpliciter furorem exercitum, neque indiscriminatim ex ira poenas irrogaturum: eos magis invasurum qui scelera minime dissimulanda perpetraverint. Itaque hoc est quod dicit: « In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabunt, neque fient super nos mala. » Tantopere enim nonnulli insanierunt, ut sanctos quoque prophetas mentiri arbitrarentur: quin etiam affirmarent nihil eorum eventurum quæ illi prænuñtiasent. Quod idem testatur et Jeremias in hæc verba: « Ecce isti dicunt ad me: Ubi est verbum Domini? Veniat. » Sic itaque comparatorum peccatum geminum apparet. Variis enim modis Deum ad iram provocabant, et veritatem mentiri existimabant.

Constat item, post Christi in terras adventum, doctores Judæorum ejus verba pro nihilo putasse. Quocirca audiebant: « Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia tulistis clavem scientiæ: ipsi non introistis, et eos qui introibant, prohibuistis. » Et iterum: « Væ vobis, quia circumitis mare et aridam, » et quæ sequuntur. Proinde non inter filios, sed inter patria nobilitate spoliatos jure reputati, ac velut inter Æthiopum filios relati sunt et a gladio consumpti, pares stultitiæ suæ poenas Deo judici persolverunt.

VERS. 11, 12. *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, et reedificabo quæ ceciderunt ex eo, et eversa eorum resuscitabo, et reedificabo illud, sicut dies sæculi: ut requirant me reliquiæ hominum, et omnes gentes super quas invocatum est nomen meum, super eas dicit Dominus, faciens omnia hæc.*

350 LXXXIV. Pollicitus est, non se funditus extincturum genus Jacob, sed quanquam quasi cribro disjecti, peregrini et advenæ, patria et domibus suis pulsati, barbaram et extraneam regionem habitaverint, non tamen ad unum contritum iri, neque extremum exitum subituros. Idcirco adjungit se resuscitaturum tabernaculum David. Excitabit porro ejus diruta « sicut dies sæculi, » quod est, in dies, seu tempus diuturnum. Indicium hujus erit, inquit, plena ac certa fides facta reliquis gentibus, et vicinis, et remotissimis, oportere de cætero converti ad Dominum, et ipsum sibi exquirendum deligere, mansuetudinem et potentiæ divinæ magnitudinem admirantes. Itaque, cum dicit « tabernaculum David, » Judæorum nationem significat, domum Jacob videlicet. Sciendum autem, accepta a Cyro libertate, in Judæam remigrasse, et templum construxisse, communitisque denuo civitatibus devastatis, et domibus per eas ædificatis, tuto habitasse; postea quanvis bello a quibusdam, ut Antiocho et Adriano, laccessitos, non amplius,

Α ὁ θυμὸς, οὐτε μὴν ἀδιαφορήσει τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐφαλεῖται δὲ μᾶλλον τοῖς ἀφόρητα πεπλημμεληκόσι. Τοῦτο ἐστὶ τό· « Ἐν Ῥωμαίᾳ τελευτήσουσι πάντες ἄμαρτωλοι τοῦ λαοῦ, οἱ λέγοντες· Οὐ μὴ ἐγγίτη, οὐδ' οὐ μὴ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κακὰ. » Ἦκον γὰρ εἰς τοῦτο φρενοβλαθείας τινὲς, ὡς οἰεσθαι καὶ ψευδοσπεῖν τοὺς ἀγίου προφήτας· καὶ δὴ καὶ ἔφασκον, ὡς οὐκ ἂν γένοιτό τι τῶν προηγγελμένων. Μαρτυρήσει δὲ τοῦτο καὶ Ἰερεμίας, λέγων πρὸς Θεόν· « Ἴδοὺ οὗτοι λέγουσι πρὸς με, Ποῦ ἐστὶν ὁ λόγος Κυρίου; Ἐλθέτω. Διττὸν οὖν ἄρα τῶν οὕτω διακειμένων τὸ πλημμέλημα. Περύτρυνον μὲν γὰρ κατὰ πολλοὺς τρόπους, φροντο δὲ καὶ ψευδομυθεῖν τὴν ἀλήθειαν.

Β Εὐρήσομεν δὲ καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας τοῖς τῶν Ἰουδαίων καθηγηταῖς τῶν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν οὐ φερροντικῶτας λόγων. Τοιγάρτοι καὶ ἤκουον· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἤρατε τὴν κλειδα τῆς γνώσεως· οὐτε ὑμεῖς εἰσερχοσθε, οὐτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφιετε εἰσελθεῖν. » Καὶ πάλιν· « Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηρὰν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τοιγάρτοι δικαίως οὐκ ἐλογίσθησαν μὲν εἰς τέκνα, τῆς δὲ τῶν πατέρων εὐγενείας ὠλισθηκότας. Κατεγράφοντο δὲ ὡσπερ ἐν τοῖς Αἰθίοπων υἱοῖς, δεδαπάνηται δὲ καὶ ὑπὸ Ῥωμαίας, καὶ τῆς ἑαυτῶν δυσβουλίας Ἰσαρίθμους τῷ κρινόντι ἐκτετίκασι δίκας.

Γ Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἀνυστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰ πεπτωκότα αὐτῆς, καὶ κατασκευάσω αὐτῆς ἀναστήσω, καὶ ἀνοικοδομήσω αὐτήν, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος· ὅπως ἐκκλητήσωσι με οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' ὧς ἐπιπέκκληται τὸ ὄνομα μου ἐπ' αὐτούς, λέγει Κύριος, ὁ ποιῶν πάντα ταῦτα.

Δ' Ὑπέσχετο λέγων, ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος ἐφόλοθρεύσειε τὸ ἐξ Ἰακώβ γένος, ἀλλ' εἰ καὶ λικρῷ τρόπῳ τινὰ ἐβρίμμενοι, ξένοι τε καὶ ἐπὶλυδες γίνονται πατριδος, καὶ οὕτων ἐξωσμένοι, βάρβαρόν τε καὶ ἀλοδαπὴν οἰκοῦντες χώραν, ἀλλ' οὖν οὐκ ἂν συντρεθεῖεν εἰσάπαν, οὐτε μὴν εἰς ἕλεθρον οἰγήσονται παντελῆ. Ταύτητοί φησιν, ὅτι καὶ ἀναστήσει τὴν σκηνὴν Δαβὶδ. Ἐγερεὶ δὲ αὐτῆς τὰ κατεβρίμμενα, « καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, » τοῦτέστιν, εἰς ἡμέρας μακράς. Δεῖγμα δὲ τοῦτου γενήσεται, φησί, καὶ πληροφορία τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοῖς τε ὁμόροις, καὶ τοῖς ἀποτάτω, τοῦ χρῆναι λοιπὸν ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ αὐτὸν ἐλέσθαι ζητεῖν, θεθαυμακῶτας πάντως που τῆς τε ἡμερότητος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἰσχύος τὸ μέγεθος. Οὐκοῦν εἰ λέγοι « σκηνὴν Δαβὶδ, » τὸ τῶν Ἰουδαίων κατασημαίνει γένος, ἦγουν οἶκον τὸν ἐξ Ἰακώβ. Ἰστέον δὲ ὅτι, Κύριος τῆς αἰχμαλωσίας ἀνέντος αὐτοῦς, ὑπενόστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀνεδείμαντο μὲν τὸν νεῶν, πυργώσαντες δὲ τὰς τῶν πόλεων ἡρημωμένας, οἶκους τε ἐν αὐταῖς ὑποσκευασάμενοι, κατηρκήκασιν ἀσφαλῶς, πολέμους μὲν

⁹⁹ Jerem. xvii, 15. ⁹⁷ Luc, xi, 52. ⁹⁸ Matth. xxiii, 15. ⁹⁹ Imo., Act. xv, 16. IEsdr. i, 1 seqq.

ὑπομείναντες παρά τινων, οἷον Ἀντιόχου τε, φημί, καὶ Ἀδριανοῦ, αἰχμάλωτοι δὲ οὐκ ἔτι γεγόνασιν, οὕτε μὴν ἠρήμωνται, καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων. Ὁ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας ἐν τούτοις λόγος· ὁ δὲ ἔσωτέρω καὶ ἀληθέστερος εἶη ἂν ἐπὶ Χριστῷ.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνεβίω, τὴν εἰς θάνατον αὐτοῦ πεσοῦσαν σκηνὴν, τούτεστι, τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα ἐγείραντος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τότε δὴ πάντα ἡμῶν κατεβρίμμένα πρὸς νέον ἔψιν ἐνήνεκται. « Εἴ τις γὰρ ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις, » κατὰ τὴν Γραφήν. Συνεγγήγερμεθα γὰρ αὐτῷ, καὶ κατέσκαψε μὲν ὁ θάνατος τὰς ἀπάντων σκηνάς, ἀνωκοδόμησε δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν Χριστῷ. Καὶ τοῦτο ἡμῖν οὐκ εἰς χρόνον ὑπάρξει μεμετρημένον, ἀλλ' εἰς ἡμέρας αἰῶνος. Ἀναπόδλητον γὰρ ἐν ἡμῖν τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἀγαθόν, καὶ οὐκ ἔτι κρατήσει θάνατος τῶν ἐν Χριστῷ B σεσωσμένων. Τότε δὴ καὶ οἱ καταλοιποὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τοὺς πεπιστευκότας ἐξ Ἰσραὴλ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἐγνωκασί Θεόν, τῆς ἀρχαίας ἐκείνης, καὶ βεβήλου πλάνης ἀποφοιτήσαντες. Οὐ γὰρ ἦν διαψεύσασθαι λέγοντα τὸν Χριστὸν, ὅτι· « Ἐὰν ὁ κόκκος ἀποθάνῃ, καρπὸν πλείονα φέρει. » Καὶ πάλιν· « Ὅταν ὕψωθῶ, πάντας ἐλκυσῶ πρὸς ἑμαυτόν. » Κατ' ἐκείνην οὖν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀνεγερῶ τὴν κατεσκαμμένην, καὶ τὴν πεσοῦσαν σκηνὴν τοῦ Δαβὶδ, κληθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἔσται τὸ ἐμὸν ὄνομα. Καὶ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως εἰς πέρας ἐκδῆσεται τὸ προηγγελμένον, πεπληροφόρηκε, πρόσθεις· « Λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν ταῦτα. » Εἰ γὰρ ἔστι Κύριος ὁ Θεὸς ἀληθῶς, πάντως ποιήσει καὶ ταῦτα, πρὸς οὐδὲν ἀσθενῶν· « Ποιεῖ γὰρ C μεγάλα, καὶ ἀνετίχλιαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαισια, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. »

Ἰεοῦ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ καταλήψεται ὁ ἄλωπος τὸν τρυγητὸν, καὶ περκαῖσι ἢ σταφυλῇ ἐν τῷ σπόρῳ, καὶ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμῶν, καὶ πάντες οἱ βουνοὶ σύμφυτοι ἔσονται. Καὶ ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου Ἰσραὴλ, καὶ οἰκοδομήσουσι πόλεις τὰς ἡφανισμένας, καὶ κατοικήσουσι, καὶ φνεύσουσι ἀμπελῶνας, καὶ κλωνταὶ τὸν οἶνον αὐτῶν, καὶ ποιήσουσι κήπους, καὶ φάγονται καρπὸν αὐτῶν. Καὶ καταφνεύσω αὐτούς ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἐκσπασθῶσιν οὐκ ἔτι ἀπὸ τῆς γῆς αὐτῶν, ἧς ἔδωκα αὐτοῖς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ ὁ Θεός.

ΠΕ'. Αὐτὸ δὴ σαφῶς ἠρμήνευσεν, ὅπερ εἶρη. Καὶ D εἰ μὲν τις ἔλοιτο παγεῖαν, καὶ ἱστορικὴν ποιῆσαι τὴν ἀφήγησιν, εἶρη δὴ πάλιν ἐκεῖνο, ὡς ἐπήγγελται σαφῶς τοῖς τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομεμνηκόσι τὴν ἐπάνοδον, καὶ ὅτι τὴν ἑαυτῶν καθέξουσι γῆν, πόλεις τε καὶ οἴκους ἀναδειμάμενοι, καὶ ἐν καλῇ τῆς εὐημερίας λοιπῶν γεγονότες, τὰ ἐξ ἀγρῶν συλλέξουσιν ἀγαθὰ, καὶ τῷ γηπονεῖν ἐγκλείονται μετ' εὐφροσύνης, καὶ χαρᾶς, ὡς ἀδιάλειπτον αὐτοῖς τὸν ἐπὶ γεταῖς ἡδίταις συγκομιδαῖς γενέσθαι πόνον, τῶν ἐξ ἑλλως ἀγαθῶν συγκομιζόντων αὐτοῖς τὸν τρυγητόν,

A quemadmodum ante a Babyloniis, pro captivis abductos, neque devastatos esse. Historia igitur talis est, cujus interior et verior sensus ad Christum pertinuerit.

Postquam enim revixit, et tabernaculum ejus in mortem collapsum, hoc est carnem, de terra Deus et Pater excitavit, tunc humana omnia in antiquam formam dignitatemque excitata ac restituta sunt, et res nostræ omnes, quæ prostratæ jacebant, faciem novam induerunt. « Si qua enim in Christo nova creatura, » juxta Scripturam ². Una quippe cum eo resuscitati sumus. Et mors quidem omnium tabernacula everit, Deus autem et Pater in Christo reedificavit. Atque istud nobis non definito annorum numero, sed diebus sæculi manebit. Bonum enim incorruptionis amittere nequibimus, nec de cætero mors de salvatis in Christo triumphabit. Tunc et reliqui homines post eos qui ex Israel crediderunt, veteri illo et profano errore deserto, eum qui natura ac vere Deus est, cognoverunt. Non enim poterat mentiri Christus, cum diceret : « Si granum mortuum fuerit, multum fructum affert ³. » Et iterum : « Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum ⁴. » Quare illo die quo collapsum tabernaculum **351** David rursus excitabo, omnes gentes vocabuntur, et in illis erit nomen meum. Prædicta autem ad finem usque collatum iri, certe confirmavit, apponens : « Dicit Dominus Deus, faciens omnia hæc. » Si enim Dominus est Deus, vere omnino faciet et hæc, nec illum vires in ullo deficient : « Facit enim magna, et inscrutabilia, et gloriosa, et mirabilia, quorum non est numerus ⁵. »

VERS. 15-15. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et comprehendet tritura vindemiam, et maturescet uva in semente, et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles consiti erunt. Et convertam captivitatem populi mei Israel, et ædificabunt civitates desertas, et inhabitabunt, et plantabunt vineas, et bibent vinum earum, et facient hortos, et comedent fructus eorum. Et plantabo eos in terra eorum, et non evellentur ultra ex terra sua, quam dedi eis, dicit Dominus Deus omnipotens.*

LXXXV. Ipsum perspicue interpretatur quod dixit. Quod si quis simplici et historico sensui adhæserit, fatebitur rursus illum diserte reditum captivis, et possessionem patriæ telluris promittere : ædificatisque urbibus et domibus, et in posterum in felici rerum statu collocatis, opes ruris collecturos, et rei rusticæ cum hilaritate et gaudio operam daturus, ut in jucundissimis comportationibus laborandi finem nudum faciant, cum in area excussæ fruges simul vindemiam sint allaturæ, et vindemia usque ad tempus satiationis duratura,

² II Cor. v, 17. ³ Joan. xii, 24. ⁴ ibid., 32. ⁵ Job, v, 9.

quo a torculari, et falce, et uvis colonus ad campos aratro invertendos transeat, et area pulvere deterso, de torculari sit sollicitus. Quod si quiddam subtilius et spiritualius propositorum considerationi adijcere voluerimus, decenter et merito illud cogitabimus :

Postquam Christus, ut dixi, in vitam est reversus, instauravit Pater tabernaculum David, et reedificavit quæ ceciderant, omnes mortales, gentiles et Judæi multam et exuberantem bonorum copiam adepti sunt. Unus enim idemque Deus et circumcissionem ex fide, et præputium per fidem justificavit⁶. Per terrestres itaque fructus spiritualium fructuum in **352** eos qui crediderint erogatio liberalissima appositissime significatur. Magnus, inquit, frumenti atque vini numerus proveniet. Ac in præsens quidem frumentum ad robur, spirituale scilicet, accipiemus. Scriptum est enim : « Et panis cor hominis confirmans⁷, » ille utique panis, quem mens intuetur, divinus et de cælo descendens : vinum autem ad lætitiā; ait enim : « Vinum cor hominis lætificat⁸. » Gaudemus autem spe, juxta vocem Pauli⁹. « Stillant etiam montes dulcedinem. » Montes, ut verisimile est, hoc loco Ecclesias Christi appellat, propter sublimitatem ejus dogmatum, et pietatis in Deum summam excellentiam : et quoniam montes diversis stirpibus comati sunt, Ecclesie vero Christi multa sanctorum capitum millia continent, tanquam cedros, et arbores præceterissimas, plantatas secus decursus aquarum sub intelligentiam cadentium¹⁰. Porro, quemadmodum in montibus arboribus optime consitis apum examina circumvolitantia dulce et charum mel conficiunt ; ita similiter in Ecclesiis reliquis insigniores, virtuteque et intelligentia doctrinæ in Christo ditiores, dulce mel colligentes, illud aliorum quoque cordibus quodammodo instillant. Ad istum ergo modum, ut ego ratiocinor, montes dulcedinem distillant. Atqui et colles consitos fore ait. Colles sunt, qui secundas tenent, et virtutis laude præstantissimis concedunt. In Ecclesiis enim sanctimonie et justitie mensuræ ac modi inveniuntur, et, ut Paulus ait¹¹, secundum datam unicuique gratiam a Deo ista distribuente. Consiti ergo erunt etiam colles, inquit, hoc est, bene virentes, et bonis referti fructibus, divinoque dogmatum sinceritate densius frondentem gestantes animum. Convertisse autem captivitatem nostram universorum Deum, nemo jure dubitaverit. « Prædicavit enim captivis indulgentiam¹² » Christus, et mundum e diaboli potestate exemit. Tunc nimirum instar agricolarum spirituali fructuum abundantie operam dedimus, hortos et vineas plantavimus, et comedemus fructum eorum. Laborum quippe remunerationem auferemus, et bonita-

A παρατείνοντος δὲ αὐ καὶ τοῦ τρυγητοῦ εἰς τὸν τοῦ σπόρου καιρὸν, ὡς ἐκ ληνοῦ, καὶ δρεπάνης, καὶ βοτρώων αὐτῶν μεταφοιτᾶν τὸν γηπόνον ἐπὶ τὰ τῶν πεδίων ἀρόσιμα, καὶ τῆς ἄλλω τὴν κόνιν ἀπονοφέμνον, τῶν ἐπὶ ληνοῖς ἔχεισθαι φροντισμάτων. Εἰ δὲ ἢ λεπτότερον, καὶ πνευματικώτερον τῆ τῶν προκειμένων θεωρίᾳ προσβαλεῖν ἐθέλομεν, πρέπει ἂν εἰκότως ἐκεῖνο νοεῖν.

Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἔφη, ἀνεβίω Χριστός, ἡγεῖρεν ὁ Πατὴρ τὴν σκηνὴν τοῦ Δαβὶδ, καὶ ἀνικοδόμησεν αὐτοῖς τὰ κατεσκαμμένα, πολλὴ καὶ ἀμφίλαφς τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν ἡ μέθεξις ἐπὶ πάντας γέγονεν ἀνθρώπους Ἑλληνᾶς τε καὶ Ἰουδαίους. Εἰς γὰρ ὁ Θεός, ὃς δεδικαίωκε περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀρθουσίαν διὰ πίστεως. Πλείστη δὲ οὖν τῶν πνευματικῶν καρπῶν τοῖς πεπιστευκόσιν ἡ χορηγία, ἡ δὲ τῶν ἐπιγείων καρπῶν εὐ μάλα κατασημαίνεται. Πλήθος γὰρ ἔσται σίτου, φησὶ, καὶ οἴνου. Παραδεξόμεθα δὲ νῦν τὸν μὲν σῖτον εἰς ἰσχύον δηλονότι τὴν πνευματικὴν γέγραπται γάρ· « Καὶ ἄρτος τηριεῖ καρδίαν ἀνθρώπου, » νοητὸς δὲ που πάντως, καὶ θεῖος ἄνωθεν· τὸν δὲ γε οἶνον εἰς εὐφροσύνην· ἔφη γὰρ πάλιν· « Οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου. » Χαίρομεν δὲ τῆ ἐλπίδι, κατὰ τὴν Παύλου φωνήν. « Στάζει δὲ καὶ τὰ ὄρη γλυκασμόν. » Ὅρη μὲν οὖν, ὡς εἴκειν, ἐνθάδε φησὶ τὰς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, διὰ τὰ τὸ ἐπὶρμένον τῶν ἐν αὐταῖς δογμάτων, καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας τὸ ὑπερφυεῖς, καὶ ὅτι τὰ μὲν ὄρη διαφορῶς κομῶντα φαίνονται φυτοῖς, αἱ δὲ Ἐκκλησίαι Χριστοῦ μυρίας τε ὄσας ἀγίων ἔχουσι κεφαλὰς, κίθροις τε καὶ ξύλοις ἐν ἰσῷ τοῖς εὐμηκεστάτοις, αἱ τὰς τῶν νοητῶν ὑδάτων παρίδρυνται διεξόδους. Ἄλλ' ὡσπερ ἐν τοῖς εὐδενδροτάτοις τῶν ὄρων πλήθη μελιτῶν πετόμενα, τὸ γλυκὺ, καὶ τίμιον ἐργάζονται μέλι· οὕτω πάλιν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις οἱ τῶν ἄλλων περιφανέστεροι, καὶ ἀδρότεροι πρὸς ἀρετὴν, καὶ σύνεσιν τῆς ἐπὶ Χριστῷ διδασκαλίας, τὸ γλυκὺ συλλέγοντες μέλι, μονονοχὶ καταστάζουσι καὶ ταῖς ἐπίρων καρδίαις αὐτό. Ἀποσταλάζει δὲ οὖν τὰ ὄρη γλυκασμόν κατὰ τοῦτον, οἶμαι, τὸν τρόπον. Ἔσεσθαι δὲ συμφύτους ἔφη καὶ τοὺς βουνοὺς. Βουνοὶ δὲ εἰσιν αἱ δευτέροι τε καὶ τὸ μείον ἔχοντες εἰς ἀρετὴν παρὰ τοὺς ἄγαν ἐν τούτῳ διαφανεστέρους. Μέτρα γὰρ ἀγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης ἐν Ἐκκλησίαις, καὶ ὡς ὁ Παῦλος φησὶ, κατὰ τὴν ἐκάστῃ δοθεῖσαν χάριν παρὰ τοῦ τὰ τοιαύδε διανεμόντος Θεοῦ. Σύμφυτοι δὲ οὖν ἔσονται καὶ οὗτοι, φησὶ, τουτέστιν, εὐθαλεῖς τε καὶ εὐκαρποὶ, καὶ τῆ τῶν θείων δογμάτων ὀρθότητι βαθεῖ κομῶντα φοροῦντες τὸν νοῦν. Ὅτι δὲ καὶ ἐπίστρεψεν ἡμῶν τὴν αἰχμαλωσίαν ὁ τῶν ὄλων Θεός, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις. Ἐκήρυξε γὰρ αἰχμαλωτοὺς ἄφρονες ὁ Χριστός, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ἐξέλειπε τὴν ὑπ' οὐρανόν. Τότε δὲ καὶ ἐν ἰσῷ γηπόνους τῆς κατὰ νοῦν εὐκαρπίας γεγόναμεν ἐπιμελητάς, κατεφυτεύσαμεν κήπους, καὶ ἀμπελώνας, καὶ φαγόμιστα τὸν καρπὸν αὐτῶν. Ἀποληψόμεθα γὰρ τὰς τῶν π-

⁶ Rom. III, 30. ⁷ Psal. CIII, 45. ⁸ ibid., et Eccl. XI, 20. ⁹ Rom. XII, 12. ¹⁰ Psal. I, 5. ¹¹ Ephes. IV, 7. ¹² Isa. LII, 4 ; Luc. IV, 19.

ων αντιμισθίας, ἀποτρογησομεν δὲ καὶ τοὺς τῆς ἐπιεικειᾶς καρπούς. Ὅτι δὲ ἀσάλευτον ἔξομεν τὴν παρὰ Θεοῦ μὴν, καὶ τῶν ἀπαξ δοθησομένων παρ' αὐτοῦ κληρῶν, καὶ οὐδεὶς ἂν ἐκπέμψῃε τοὺς ἐν αὐτοῖς γεγονότας, σαφηνίζει λέγων· « Καταφυτεύσω αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς, ἧς ἔδωκα αὐτοῖς, λέγει Κύριος ὁ Θεός. » Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐν βεβαίῳ κεισόμεθα παντὸς ἀγαθοῦ, καθηγγητὴν καὶ πανηγυριάρχην αὐτῶν ἔχοντες τὸν Χριστόν.

Atis fructus demetemus. Fixam autem et stabilem nos mansionem apud Deum habituros, et data semel **353** ab ipso hæreditate, neminem ejus compotes ejectionum declarat, dicens : « Plantabo eos in terra eorum quam dedi eis, dicit Dominus Deus. » Dona enim quorum pœnitere non potest, sunt Ecclesie Dei. Et in stabilitate omnis boni, duces et principes panegyricæ nostræ celebritatis Christum ipsum habentes, collocabimur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΒΔΙΟΥ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN ABDIAM PROPHETAM COMMENTARIUS.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

B

354 PROCEMIUM.

Α'. Ἀβδίου δὴ πάλιν προφητεύειν μὲν ἔοικεν ἐν καιροῖς, καθ' οὓς Ἰωὴλ, μονονουχὶ δὲ διέλαχε πρὸς αὐτὸν τὴν ὄρασιν, καὶ μερίζεται τὸ διήγημα. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωὴλ ἐπ' αὐτοῖς ἤδη τέρμασι τῆς ἑαυτοῦ προφητείας, « Αἴγυπτος, φησὶν, εἰς ἀφανισμόν ἔσται, καὶ Ἰδουμαία εἰς πεδίον ἀφανισμοῦ ἐξ ἀδικιῶν υἱῶν Ἰούδα, ἀνθ' ὧν ἔξέχεαν αἷμα δίκαιον ἐν τῇ γῇ αὐτῶν. » Ὁ δὲ τῆς Ἰδουμαίας τὸν ἀφανισμόν τίνα τε τρόπον, καὶ ὅπως ἔσται κατὰ καιροῦς, ἀφηγεῖται λεπτῶς. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἐντευξομένοις τῇ τοῦ βιβλίου συγγραφῇ λυσιτελεῖς τὸ ἀναμαθεῖν ἀκριβῶς καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, τίς μὲν ἔστιν ἡ Ἰδουμαία, τί δὲ τὸ συμβᾶν αὐτῇ, καὶ τοῦ δὴ χάριν ταῖς ἐκ θείας ἐργῆς ὑπενήνεκται συμφοραῖς, φέρε λέγωμεν, ὡς ἐν τὰ τοιαῦτα σαφῶς τοῖς φιλομαθέσι καταλεπτόνων-

I. Abdiam deinceps eodem sæculo quo et Joelem vaticinatum sit probabile, qui etiam propemodum eandem cum ipso visionem sortitur, et in expositione communicat. Joel siquidem in extremo prophetiæ suæ, « Ægyptus, inquit, in perditionem erit, et Idumæa in campum desolationis, ex iniquitatibus filiorum Juda, pro eo quod effuderunt sanguinem justum in terra sua ¹². » Hic autem Idumææ desolationem, qua via, et quo modo suo tempore eventura sit, accurate commemorat. Quia vero lectoribus proderit diligenter et ante alia cognoscere, quænam sit Idumæa, et quid ei contigerit, et quam ob causam a Deo irato diris casibus subjecta fuerit, age, hæc omnia perspicue subtiliterque discendi studiosis, quantum in nobis erit, exponamus. (1) [Idu-

¹² Joel III, 19.

(1) Uncinis clausa desunt in Græco.

mæi itaque vocantur et sunt Esau posteri.] Quoniam enim Edom nominatus est, hoc est, *terrenus*, quia scilicet primogenita vendidit, et honorem qui inde ipsi debebatur contempsit, et escam sibi unam, eamque vilissimam apponi **355** maluit ¹⁴, hac de causa item ex eo propagatos Idumæos nuncparunt. Vocatur præterea Idumæorum regio Seir, et Thæman: Seir quidem, quod indigenæ, ut fertur, hirsuti essent, qualis et Esau fuit; pilis enim undique copertus erat ¹⁵, Seir autem *pilorum emissio*, sive *pilosus*, Latine redditur. Erat etiam mons in regione Seir nomine. Thæman insuper vocatur, quod ad austrum maxime spectet. Auster porro Hebræis est Thæman. Putant nonnulli Thæman alia quoque de causa dictam esse. Aiunt enim filium Esau olim fuisse Eliphaz; ex hoc natum Thæman, a quo regioni nomen inditum. Hæc de Idumæa et incolis ejus dicta sufficiant. Perierunt autem talem ob causam. Obsessa Hierosolyma a Nabuchodonosor et in extremam delapsa miseriam, occumbebant etesim innumeri, gentium gladiis confecti, vix aliqui salutem retinuerunt, qui in gentium vicinarum regiones se contulerunt. Plurimi porro Israelitarum in Idumæam ipsis finitimam descendebant, et ut fratribus compassuros, sanguineque conjunctorum memores fore, et afflictiis opem impensuros arbitrabantur. Ast illi, cum tanquam fratrum misereri debuissent, ne in provinciam quidem eos admittebant, et latronum more exitus ac fines Idumææ circumcursantes, terribilisque et consternatos raptantes occidebant, immanitateque sua ipsam Babyloniorum feritatem superabant. Perditos enim invadebant, ut dixi, irridebant, et clades consanguineorum panegyricæ cuiusdam lætitiæ occasionem faciebant. Judæi igitur in Persidem et Mediam tunc captivi abierunt. Ubi autem Deus elapsis jam septuaginta hebdomadibus misertus est, in Judæam redierunt, urbemque ipsam reedificare et templum ejus de integro excitare studuerunt. At enim Idumæi iterum, licet fratres et vicini, invidia stimulatī istiusmodi cœpta disturbare atque impedire volebant, ejusdem animi barbaros vicinos sibi asciscentes. Quinetiam manus conseruerunt. In valle autem Josaphat, Deo pro Israelitis propugnante, occubuerunt ac perierunt. Postquam vero atrocius quam alienigenæ Israelitas Idumæi vexarunt, ipsi eorum regionem incursantes, incolas occiderunt, et cava petrarum, et speluncas, et recessus terræ sive latibula pervestigantes, quotquot inventos neqi dederunt.

356 CAP. UNICUM.

VERS. 1. *Visio Abdiæ. Hæc dicit Dominus Deus Idumææ: Auditum audiri a Domino, et munitionem in genes misit; surgite, et consurgamus contra eam in prævium.*

¹⁴ Gen. xxv, 50. ¹⁵ ibid., 25.

ατες. Ἐπειδὴ γὰρ Ἐδώμ ὀνόμασται τουτέστιν, γῆτρος, διὰ τοι τὸ ἀποδόσθαι τὰ πρωτοτόκια, καὶ ἀλογῆσαι μὲν τῆς ἐντεῦθεν ὀφειλομένης αὐτῷ τιμῆς, βρώσεως δὲ μιᾶς, καὶ τοῦτο εὐτελεστάτης, ἀνθελεῖσθαι παράθεσιν, ταύτητοι καὶ Ἰδουμαίους ὀνόμαζον τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας. Καλεῖται δὲ τῶν Ἰδουμαίων ἡ χώρα [Σῆρ] καὶ Θαιμάν· καὶ Σῆρ μὲν διὰ τὸ λέγεσθαι ἁσαις τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν· ἁσαις δὲ καὶ Ἡσαῦ τετρίχωτο γὰρ, Σῆρ δὲ τριχωσις, ἦτοι τριχωδὲς ἐρμηνεύεται. Ἦν δὲ καὶ ὄρος ἐν τῇ χώρᾳ Σῆρ. Θαιμάν δὲ δὴ πάλιν, διὰ τὸ εἶναι νοτιωτάτην. Νότος ἂν ὁ Θαιμάν κατὰ Ἑβραίων φωνήν. Δοκεῖ δὲ τισιν εἰρησθαι Θαιμάν καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν. Φασὶ γὰρ οἱ γίγονεν υἱὸς τοῦ Ἡσαῦ κατὰ καιροὺς Ἐλιφάζ, ἐκ δὲ τοῦ Ἐλιφάζ ὁ Θαιμάν, ἐξ οὗ καὶ ἡ χώρα Θαιμάν.

B Ἀπόκρη μὲν ταῦτα περὶ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ. Ἀπολώλασι δὲ δι' αἰτίαν τοιαύτην. Πολιωρκομένης γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἡκούσης ἠκούσης κακοῖς· ἐπιπτον γὰρ ἀναριθμητοὶ τοῖς τῶν ἐθνῶν δαπανώμενοι ἕξισαι μόλις τινὲς ἀνεσώζοντο, καὶ εἰς τὰς τῶν ἡμερῶν ἐθνῶν χώρας ἀπεκομιζοντο. Κατέβαινον δὲ οἱ πλείστοι μάλιστα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, ὁμορον οὖσαν αὐτοῖς, φροντὸ τε οἱ καὶ συναλγῆσσαι, ὡς ἀδελφοί, καὶ τῆς ἐξ αἵματος ἀγχιστείας διαμνησονται καὶ ἀθλίως πεπραχόσι χαριούνται τὰς ἐπικουρίας. Οἱ δὲ, καίτοι κατοικεῖται δέον ὡς ἀδελφούς, ἀπεδέχοντο μὲν οὐκ εἰς τὴν ἐπιτυτῶν, ἀπέστραπτον δὲ, τὰς τῆς Ἰδουμαίας ἐκβολὰς ληστρικῶ περιθέοντες τρόπῳ, τεθορυβημένους τε καὶ κατεπιτηχότας ἀρπάζοντες· ἦσαν δὲ οὕτως ἀπάνθρωποι ὡς, καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλεσθαι τῶν Βαβυλωνίων τὴν ἀγριότητα. Ἐπῆσαν γὰρ, ὡς ἐφην, ἀπολλυμένοις, ἐπιτωθίζοντες καὶ πανηγύρεως ἀφορμὴν τὰς τῶν ὁμαιμόνων ποιούμενοι συμφοράς. Ἀπώχοντο μὲν οὖν εἰς τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων Ἰουδαῖοι τοτηνικάδε. Ἐπειδὴ δὲ πεπερασμένων ἦδη τῶν ἐβδομήκοντα ἐτῶν κατῆλει θεός· ἀνεκομιζοντο γὰρ εἰς τὴν Ἰουδαίαν σπουδὴν ἐποιούντο, τὴν τε πόλιν αὐτὴν ἀναδείμασθαι, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ πάλιν ἀνεγεῖραι νεών. Ἄλλ' Ἰδουμαῖοι πάλιν οἱ ἀδελφοί, καὶ γείτονες κατεδάκνοντο τῷ φθῶνι, καὶ τῶν τοιοῦτων ἐγχειρημάτων ἀπείργειν ἤθελον, συναγείροντες τοὺς ὁμόφρονας, καὶ περιοικούντας βαρβάρους, καὶ δὴ καὶ εἰς μάχην ἦσαν. Πεπτώκασι δὲ καὶ ἀπολώλασιν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ, θεῷ προασπίζοντος τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀλλοφύλων φορτικώτεροι γεγονάσιν Ἰδουμαῖοι, κατέδραμον αὐτῶν τὴν χώραν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ἀπέκτεναν μὲν τοὺς ἐν αὐτῇ, τρυμαλιάς δὲ πετρῶν, καὶ σπηλαίων, καὶ γῆς καταδύσεις διερευνώμενοι τοὺς εὐρισκομένους ἀπέσφαττον.

ΚΕΦΑΛ. ΜΟΝΟΜΕΡΕΣ.

ἽΡουσις Ἀβδίου. Τάδε λέγει Κύριος ὁ θεὸς τῆ Ἰδουμαία· Ἀκοὴν ἤκουσα παρὰ Κυρίου, καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλεν· ἀνάστητε, καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὴν εἰς πόλεμον

Β. "Ὅλον ἡμῖν τῆς αὐτοῦ προφητείας ἐν τούτοις, ἄγγελοι τῆς ὁράσεως διερμηνεύει τὸν σκοπὸν, καὶ ὅποι ποτὲ βλέπει διατρανοῖ. "Ὅτι γὰρ ἐπὶ τοῖς ἔσεσθαι μέλλουσι κατὰ τῆς Ἰδουμαίας ἡ ὄρασις αὕτη, πειράται πληροφοροεῖν. Ἐμπεδοὶ γὰρ πρὸς πίστιν τοῦ ἀκρωμένους, καὶ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως συμβήσεται τὸ λαλούμενον, ἀναπειθῆναι πειράται, λέγων ὡς ἤκιστα μὲν αὐτοῦ, Θεοῦ δὲ μᾶλλον εἶεν οἱ λόγοι. Ἐφη τοίνυν ἀκοὴν ἀκοῦσαι περὶ Θεοῦ κατὰ τῆς Ἰδουμαίας. Καὶ τίς ἂν νοεῖτο πάλιν εὐθύς αὐτὸς διεσάφην, προσθεῖς, ὅτι περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξ-ἀπέστειλεν. Ἐθνη δὲ ποῖα τὰ τῆς Ἰδουμαίας. Κατ' αὐτῶν γὰρ ἀπεστάλθαι φησὶ τὴν περιοχὴν, ἥτοι πολιορκίαν, ἣν τὸν συγκλεισμένων, τοῦ θεοῦ κρίματος συνωθοῦντος ἀναγκαιῶς εἰς τὸ παθεῖν τὴν ἐρήμωσιν. Ἡ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον. Τοῖς γὰρ ἔθνεσι τοῖς κύκλῳ τῆς Ἰδουμαίας προστέταχθε ποιεῖσθαι τὴν περιοχὴν, ἥτοι τὴν πολιορκίαν. Πρωστέταχε δὲ οὐχὶ πάντῃ ἐναργῶς, ἀλλ' οἷον διανιστάς ὡς θεός, καὶ καταθήγων ἐπ' αὐτούς, ἀ καὶ τοῖς θεοῖς ἀναπεπεισμένα νύμια προτροπᾶδην ἀλλήλοις μονονοῦχι διακεκράγῃσθα φησίν. Ἀνάστητε, καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὴν εἰς πόλεμον. Συνεισθεβλήκασι γὰρ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ καταδηοῦσι τὴν Ἰδουμαίαν καὶ τὰ περὶοικα τῶν ἐθνῶν.

Ἰδοὺ ὀλιγοστὸν δέδωκά σε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἠτιμωμένον εἰ σὺ σφόδρα. Ὑπερηφανία τῆς καρδίας σου ἐπήρῃ σε κατασκοπῆνόντα ἐν ταῖς ἀπείροις τῶν ἀστέρων, ὄψωντα κατοικίαν σου, λέγοντα ἐν καρδίᾳ σου· Τίς κατάξει με ἐπὶ τὴν γῆν; Ἐὰν μετρωρῶσθῆς ὡς ἀστὴρ, καὶ ἐὰν ἀναμέσῃσιν τῶν ἀστέρων θῆς νοσοῖάν σου, ἐκείθεν κατάξω σε, λέγει Κύριος.

Γ. Ὀλιγοστὸν αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι θεθεῖσθαι φησὶ καὶ ἠτιμωμένον διὰ τὸ παντελῶς εὐαριθμητοῦς γενέσθαι εἰ πρὸς τῶν ἐπιόντων τὴν πληθύν συγκρίνοντο. Πλείστοι γὰρ, ὡς ἔφη, οἱ κατ' αὐτῶν τεθηγμένοι. Ἡ ὀλιγοστὸς γενέσθαι φησὶν, ὡς δαπανήσαντος τοῦ πολέμου, καὶ εἰς ὀλίγον περιστήσαντος τὸ γένος αὐτοῖς. Ἐκ πολλῆς δὲ ἀγαν ἀβελτηρίας διακίνοισ κεχρησθαι φουσημασιν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑπεμφαίνει λόγος. "Ἔπειτα γὰρ δυσάλωτος εἶναι τοῖς ἔθνεσιν, οὐ διὰ γε τὴν ἐνοῦσαν ἀλήθειαν αὐτῷ, καὶ τὸ ἐν πολέμοις εὐτεχνῆς, ἀλλ' ὅτι τὸ τραχὺ, καὶ δύσβατον τῆς χώρας ἀποχρήσειν ἐμελλε πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖς. "Ὅχθοι γὰρ ἦσαν πανταχῇ, καὶ πετρῶν ἀκρωνυχία δεινὸν κατεκνεύουσαι καὶ βουνῶν ἀγριότης, καὶ ὄρων ὑψώματα. Τί οὖν, φησὶ, τῆς τῶν ἐπιόντων χειρὸς καταλαζονεῦσθε; Εἰ γὰρ καὶ κατῴκησας ἐν χώρᾳ πολὺ λαχούσῃ τε δύσβατον, ἠρμένῃ τε ὑψοῦ, κἂν εἰ γένοιό τις ἀετὸς, οἷον ἐν ἀερίοις αὐτοῖς τὴν καλιάν ἔχων, ὑπερβολικὸς δὲ πάλιν ὁ λόγος, ἀλλ' οὖν ἐκείθεν καταρθῆσθαι Θεοῦ κατασύροντος· ἀδυνατεῖ γὰρ αὐτῷ παντελῶς οὐδέν.

Εἰ κλέπται εἰσῆλθον πρὸς σέ, ἢ λησταὶ νυκτός, ποῦ ἂν ἀπερβίβης; Ὁὐκ ἂν ἐκλεψάν τὰ ἱκανὰ ἑαυτοῖς; Καὶ εἰ τρυγηταὶ εἰσῆλθον πρὸς

II. Hisce verbis totum prophetiæ, sive visionis suæ, scopum et consilium nobis explanat, et quorsum spectet declarat. Nititur enim nobis fidem facere, hanc visionem esse de iis qui Idumæam hostiliter aggressuri sint. Corroborat quippe audientes ad fidem, et quod loquitur, omnibus modis re ipsa eventurum vult persuadere, dum ait, minime sua, sed Dei potius esse verba. Dicit igitur, auditum se audisse a Deo adversum Idumæam. Et rursus, quæ auditio intelligenda sit, confestim ipse exponit, addendo obsidionem in gentes misisse. Gentes qualescunque per Idumæam accipe. Contra has enim munitionem, obsidionem, sive conclusionem misisse affirmat, divino iudicio eas ad vastitatem ac solitudinem necessario patiendam compellente. Aut alio item modo: gentibus in circuitu Idumææ munitionem, sive obsidionem, imperavit. Imperavit autem non prorsus manifeste, sed velut exsuscitans, ut Deus, et acuens in Idumæos; quas et divino nutu ac voluntate persuasas, tantum non vicissim se impellendo clamasse dicit: Surgite, et consurgamvs adversus ipsam in prælium. Simul enim cum Israelitis Idumæam ferro ignique vastantibus vicinæ illis gentes irruerunt.

VERB. 2-4. *Ecce parvulum dedi te in gentibus, inhonoratus tu es valde. Superbia cordis tui elevavit te, habitantem in foraminibus petrarum, exaltantem habitaculum tuum, dicentem in corde tuo: Quis me deducet in terram? Si exaltatus fueris sicut aquila, et si inter sidera posueris nidum tuum, inde deducam te, dicit Dominus.*

III. Parvulum eum in gentibus positum et despicibilem esse dicit, quia paucissimi plane sint, si cum adorientium multitudinē conferantur. Etenim adversum eos concitati, numerum, ut dixi, efficient maximum. Aut ideo admodum paucos esse ait, quia genus eorum bello absumptum et ad exiguitatem redactum sit. Præ magna autem dementia inani eos arrogantia inflatus propheticus sermo nobis demonstrat. **357** Rebantur enim se expugnari, et capi ab hostibus non posse: non propter vires quibus pollerent, et scientiam militarem, sed quia regionis aspera, ascensuque difficilia loca ad salutem eorum tuendam sufficerent. Tumuli enim erant ubique, et rupes horribiliter a summo impendentem, et colles asperi, et montes præcelsi. Quid ergo, inquit, hostium arma gloriando contempnitis? Tametsi enim sortitus es regionem valde iniviam, editam et excelsum, etiamsi feres æquila, habereaque velut in aere nidum tuum, hyperbolica rursus est oratio, tamen Deo, qui potest plane omnia, inde detrahente deturbaberis.

VERB. 5, 6. *Si fures introissent ad te, vel latrones noctis, ubi projectus esses? Nonne furati essent sufficientia sibi? Et si vindemiautores introissent ad te,*

nonne reliquissent racemum? Quomodo investigatus est Esau, et deprehensa sunt ejus abscondita?

IV. Jam diximus, etiam rimas montium, speluncas, et hiatus petrarum et nemora scrutatos, qui cum Israëlitis irruerant et homines natione diversos invaserant, Idumæos trucidasse, ut pauci omnino, aut nullus penitus effugere potuerit. Irridentur itaque, et quodammodo deluduntur, cum ait: Si expertus esses latronum irruptionem, et furum genus tibi supervenisset, annon satis habuissent auferre quibus contenti esse potuissent? Quod si qui quasi de vite legerent uvæ, nonne lateret racemus oculum vindemiare consuetorum, quantumvis longe curiosissimum? At qui id ipsis accidere necesse foret quamvis nolentibus: nam fures timor semper ad fugam sollicitat, et discessus occultus, si quid in promptu positum abstulerint, ad animi voluptatem illis videtur sufficere. Vindemiantibus autem semper ad scrutandum impedimento est foliorum copia non ablata, et suffrans quod latere potest. Sed tibi, inquit, o Esau, hoc est, o ex sanguine Esau proegnate, Idumæe, deteriora perpeli contigit. Abscondita enim tua deprehensa sunt, et latuit nemo, et fuga, et ipsa locorum difficultas nihil commodavit.

VERS. 7-11. Usque ad termines tuos emiserunt te. Omnes viri testamenti tui resisterunt tibi. Prævaluerunt adversum te viri pacifici tui, posuerunt insidias subter te, non est sapientia **358** in eo. In die illa, dicit Dominus, perdam sapientes ex Idumæa, et intelligentiam de monte Esau. Et pavebunt bellatores tui ex Thæman, ut auferatur homo de monte Esau super interfectionem, et impietatem contra fratrem tuum Jacob. Operiet te confusio, et aufereris in æternum. Ex quo die restitisti contra in die captivantium alienigenarum fortitudinem ejus, et alieni ingressi sunt in portas ejus, et super Jerusalem miserunt sortes, et tu eras quasi unas ex eis.

ἔρριοι εἰσῆλθον εἰς πόλιν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἔβαλον κλήρους, καὶ σὺ ἦς ὡς εἰς ἐξ αὐτῶν.

V. Cum Esau ite Israelitas templum construentes et sanctam civitatem instaurantes prohibere stauissent, cum vicinis gentibus pacis et concordie fœdus inierunt, ut jam docuimus. Postquam autem regionem ipsorum ab Israëlitis expeditione subigi contigit, tum quondam germani amici, et conjurati, et commilitones ipsorum infestiores reliquis omnibus in illos pugnando, vastandoque se exhibuerunt. Bellum igitur, inquit, « usque ad fines misit te, » non in partes regionis tue prorumpens, sed totam vi et armis subigens, et usque ad terminos ipsos in solitudine redigens. Resisterunt autem tibi, et pugnaverunt contra te, inquit, quos atque pro spe tua valde consentaneum erat etiam patientem te miserari. « Sed posuerunt subter te insidias, » a quibus salutem exspectabas. In illo autem, « Et non est intelligentia in ipsis, » sapientes et intelligentes

σὲ, οὐκ ἂν ὑπεκλιπτο ἐπιφυλλίδα; Πῶς ἐξηρνηθήη Ἡσαῦ, καὶ κατελήφθη αὐτοῦ τὰ κεκρυμμένα;

Δ'. Ἡδὴ φθάσαντες εἴπομεν, ὅτι καὶ βρωμῆς ὄρων, σπηλαῖά τε καὶ διασφαγὰς ἐν πέτραις, δρυμοὺς τε διερευνώμενοι τοὺς Ἰδουμαίους ἀπέσφαττον, οἱ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ συνεισδεηκότες, καὶ συνεπιθέμενοι τῶν ἑτερογενῶν, ὡς ὀλίγους παντελῶς, ἢ μηδένα τὸ παράπαν ἰσχύσαι διαφυγεῖν. Ἐπιτυθάζει ἐξ οὖν ὁ λόγος αὐτοῖς, καὶ οἰοεὶ πῶς κατειρωνεύεται, καὶ φησὶν· Ἐἰ ληστροικῆς ἐφόδου πεπεῖρασο, καὶ σοὶ τὰ κλεπτῶν ἐπεποίησε γένη, οὐκ ἂν ἤρξασαν τῷ λαθεῖν, ἄπερ ἦν εἰκὸς ἀρχέσειν αὐτοῖς; Εἰ δὲ ἐπὶ καὶ ἀμπέλου δίκην ἀπετρώγων τινὲς, οὐκ ἂν διέλαθεν ἡ ἐπιφυλλὴ καίτοι περιεργότατον ὄντα λίαν τῶν ἀποτρυγῶν εἰσθότων τὸν ὄφθαλμόν; Ἄλλ' ἦν ἀνάγκη τοῦτο παθεῖν καὶ οὐχ ἔκοῦσιν αὐτοῖς, ὅτι τοῖς μὴ κλέπτουσιν αἰεὶ τὸ δέλημα παρεγγυᾷ τὴν φυγὴν, καὶ τὸ ὄχεσθαι λαθόντας, εἰ τι τῶν ἐτοίμων ἀρπάσειαν, ἀποχρῶν εἶναι δοκεῖ πρὸς θυμηδίαν αὐτοῖς. Τοῖς γε μὴν τρυγῶσιν ἐμποδῶν αἰεὶ πρὸς ἐρέυνας ἡ φυλλὰς μὴ παραιρουμένη, καὶ ὑποκλέπτουσα τὸ λαθεῖν ἐνάμενον. Ἄλλὰ σοὶ, φησὶν, ὦ Ἡσαῦ, τουτέστιν, ὃ ἐξ αἱματος τοῦ Ἡσαῦ, Ἰδουμαίε, τὰ χεῖρω παθεῖν συμβέβηκε. Κατελήφθησαν γὰρ τὰ κεκρυμμένα, καὶ διέλαθε μὴν οὐδεὶς, ἀνόνητος δὲ καὶ ἡ φυγὴ, καὶ αὐτῆ τῶν τόπων ἡ δυσχωρία.

Ἔως τῶν ὀρίων σου ἐξαπέστειλάν σε. Πάντες οἱ ἄνδρες τῆς διαθήκης σου ἀντέστησάν σοι. Ἐδυνάσθησαν πρὸς σὲ ἄνδρες εἰρηνηκοὶ σου, ἐθήκαν ἐνεδρά ὑποκάτω σου, οὐκ ἔστι σύμμαχος ἐν αὐτοῖς. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, ἀπολώ σοφοὺς ἐκ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ σύντες ἐξ ὄρους Ἡσαῦ. Καὶ κτηθήσονται οἱ μαχηταὶ σου, οἱ ἐκ Θαμῶν, ὅπως ἐξαρθῆ ἄνθρωπος ἐξ ὄρους Ἡσαῦ, διὰ τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν ἀσέβειαν κατ' ἀδελφοῦ σου Ἰακώβ. Καλύψει σε ἀσχήνη, καὶ ἐξαρθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀντέστης ἐξεναντίας ἐν ἡμέραις ἀλχημαλιωτέρων ἀλλογενῶν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἀλλό-

Ε'. Ὅτε κωλύειν ἤθελον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ οἰκοδομοῦντας τὸν ναὸν καὶ τὴν ἁγίαν πόλιν ἀνατειχίζοντας, οἱ ἐξ αἱματος Ἡσαῦ, Ὁμοφυλίας συνθήκης πρὸς τοὺς περιοίκους τῶν ἐθνῶν ἐποίησαντο, καθ' ἄπερ εἴπομεν ἥδη. Ἐπειδὴ δὲ συμβέβηκεν ἀλῶναι τὴν χώραν αὐτῶν καταστρατεῖν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τότε καὶ οἱ πάλοι γήνησιν, καὶ συνωμόται, καὶ συνασπιστοὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων γεγονάσι φορτικώτεροι καταδρῶντες δὴ, καὶ μαχόμενοι. Ὁ πόλεμος τοῖνον, φησὶν, « ἕως τῶν ὀρίων σου ἐξαπέστειλέ σε, » οὐ μέρη τῆς σῆς ἐπιστηθῆσας χώρας, ἀλλ' ὅλην ἐλὼν κατακράτος, καὶ μέχρις ὄρων αὐτῶν ἀγαγῶν εἰς ἐρήμωσιν. Ἀντέστησαν δὲ, καὶ πεπολεμήχασιν πρὸς σὲ, φησὶν, οὗς ἦν τάχα που καὶ λίαν εἰκὸς, κατὰ τὴν σὴν ἐλπίδα, καὶ ἐπαμύνασθαι πεπονητόι σοι. « Ἄλλ' ἐθήσαν ἐνεδρά ὑποκάτω σου, » παρ' ὧν σῶζεσθαι προσεδίχηςας. Ἐν δὲ τῷ « οὐκ ἔστι σύμμαχος

ἐν αὐτοῖς, ἡ σοφούς τε καὶ συνετούς ὀνομάζει τοὺς A
 ψευδομάνεις, καὶ βωμολόχους, τοὺς ἀπατεῶνας καὶ
 εὐανσοκόπους καὶ τοὺς τῶν ἀστρῶν ψευδῆ μυθήρια,
 καταχρόντας, οἵτινες εἰς τοῦτο ληρωδίας ἤκουσιν,
 ὡς ἐντεῦθεν δύνασθαι καὶ τὴν τῶν ἐσθμάνων γνῶσιν
 εἰλεῖν φληνάφως ὑπονοεῖν. Ἄνεπτόγητο δὲ πρὸς τοῦτο
 λίαν οἱ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ἐμυθευόμενοι.
 Τοῦτο κατὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτοὶ ἠβρώστηκότες οἱ
 Ἰδουμαῖοι, μέλλοντος ἤδη τοῦ πολέμου παραγγέλλε-
 σθαι, κατεσκέπτοντο μὲν τῶν ἐκδησομένων τὸ πέ-
 ρας, συναγείροντες δὲ τοὺς ἐν γῆ δὴ τοῦτοις σοφούς,
 ἀπαγγέλλειν ἐκέλευον, ὅποι ποτὲ ἄρα βασιεῖτε αὐτοῖς
 τὰ τοῦ πολέμου. Οἱ δὲ, κατὰ τὸ εἶδος, κατεμαν-
 τεύοντο αὐτοῖς τὸ νικᾶν, ἀλλ' ἤλωσαν, καὶ διαπε-
 πτώκασιν διαμαρτανούσης αὐτοῖς τῆς τέχνης. Ἠλέγ-
 χοντο δὲ καὶ ἀσύνετοι, παντελῶς ψευδοεπώντες οἱ
 δεῖλαιοι. Ὅτι δὲ καίτοι πάλαι θρασυεῖς ἦσαν οἱ ἐκ
 Θαιμᾶν, αὐτοὶ δὲ πάλιν οἱ Ἰδουμαῖοι ἄναυδοι ἔστον-
 ται, καὶ περιδεεῖς, κατεσήμενε, προσέειπε, ὅτι
 « Πισθηθήσονται οἱ μαχηταὶ σου οἱ ἐκ Θαιμᾶν, ὅπως
 ἐξάρθη ἄνθρωπος ἐξ ὄρους Ἡσαῦ, τουτέστιν, ἀχρις
 ἂν ἀπόλοιτο μέχρι καὶ ἐνδὸς τῶν ἐκ τῆς Ἰδουμαίας.
 Καθίστησιν οὖν ἐναργῆ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπενηγεμέ-
 νης συμφορᾶς ἐν τῷ διὰ τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν ἀσέ-
 βειαν τὴν εἰς τὸν ἀδελφόν σου. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνήρη-
 κας, φησὶ, τὸν ἐξ αἵματος ἐγγύς κατὰ ἀγχιστεῖαν,
 τουτέστι, τὸν Ἰακώβ, ἦτοι τοὺς ἐξ Ἰακώβ, δαπανη-
 θήσῃ πολέμῳ, καὶ εἰσάπαν ἔσῃ κατεσθαρμένος, αἰ-
 σιγῆς τε ἐμπλεως, καὶ ἐντροπῆς. Ὅτι δὲ καὶ ἀνα-
 πόδητων ἔξουσι τὸ συμβεβηκός, καὶ ταῖς οὕτω
 δειναῖς ἐναπομεινοῦσι συμφοραῖς, διαμεμῆνυκεν εἰ-
 πῶν « Καὶ ἐξάρθησιν εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἐν δὲ τῷ,
 « ἄφ' ἧς ἡμέρας, » ὑπομνησκει τοῦ καιροῦ, καθ'
 ἣν τῶν Βαβυλωνίων ἠρηκτότων τὴν Ἰουδαίαν, καὶ
 διαρπαζόντων τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ κύκλῳ μαχομένων τὰ ἐκ
 τῆς Ἱερουσαλήμ συναγυγεμένα, αὐτοὶ τοῦ
 φεύγοντας λοχῶντες ἀπέσφαττον, καὶ οἶονεῖ συνειργάζοντο τοῖς
 ἄλλογενέσι, καίτοι τοὺς ἐξ Ἰακώβ ἀπο-
 φέρουσι εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἠλώσαν δὲ οὖν ταῖς τῶν
 ἀδελφῶν συμφοραῖς ἐπιθρόσκοντες, καὶ ὄλιγα τοῖς
 Βαβυλωνίοις παραχωροῦντες εἰς ἀγριότητα.

Καὶ μὴ ἐπίδης ἡμέραν ἀδελφοῦ σου ἐν ἡμέρᾳ
 ἀλλοτρίων, καὶ μὴ ἐπιχαρῆς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς
 Ἰούδα ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. Καὶ μὴ μεγα-
 λοφρόνησῃς ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, μηδὲ εἰσελθῆς
 εἰς πύλας λαῶν ἐν ἡμέρᾳ πόνων αὐτῶν. Καὶ μὴ
 ἐπίδης καὶ σὺ συναγωγὴν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ὀλέ-
 θρου αὐτῶν, μηδὲ συνεσιθῆς ἐπὶ τὴν δύναμιν αὐ-
 τῶν ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. Μηδὲ ἐπιστῆς
 ἐπὶ τὰς δυσκολίας αὐτῶν, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι τοὺς
 ἀνασχωμένους ἐξ αὐτῶν. Μηδὲ συγκλίσεις τοὺς
 φεύγοντας ἐξ αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως.

Γ'. Ἀπαριθμεῖται δὲ πάλιν τὰ τῶν Ἰουδαίων
 ἐγκλήματα, σκληροῦς καὶ ἀφιλοκίετμονας γεγονότας
 δεικνύων. Ἐσχημάτισται δὲ ὁ λόγος, οἶονεῖ πληττο-
 μένοις τε ἤδη, καὶ αἰκίζομένοις ἐπιφωνούντος Θεοῦ,
 καὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας τῆσπον κατονειδίζοντος. Τὸ δὲ
 ἐπιθεῖν ἔστι τὸ ἐπιγελάσαι τε καὶ ἐφησθῆναι κά-
 μνουσιν ἀδελφοῖς, καὶ θυμηδίας ἀφορμὴν τὰς τῶν
 ἐτέρων ποιέσθαι συμφορὰς, καίτοι τῆς θείας λεγού-
 σης Γραφῆς, μὴ δεῖν ὄλωσ ἐπιμειδῶν τοῖς κάμνου-

A appellat falsos vates, et assentatores, impostores, et
 augures, et ex astris fabellas disseminantes, qui eo
 nugacitatis deveniunt, ut inde etiam futurorum
 notitiam capi posse stolidè arbitrentur. Quibus rebus
 idolorum cultibus impliciti magnopere perterrebantur.
 Hoc morbo præter alios etiam ipsi Idumæi affe-
 cti, cum inibi esset ut bellum circumquaque denun-
 tiaretur, exitum circumspiciebant illi quidem, con-
 gregantes autem harum rerum peritos, quo pacto
 bellum ipsi eventurum esset, referre jubebant. Illi,
 ut par erat, victoriam ipsis vaticinabantur. Sed
 deprehensi sunt mendaces, et arte ipsos fallente a
 vero aberrarunt, convictique sunt intelligentia ca-
 rere, plane falsum prolocuti miseri. Thæmanitas
 porro eosdemque Idumæos, quanquam olim audaces,
 imbelles, et meticulosos futuros declaravit, addens :
 359 « Pavebunt bellatores tui ex Thæman, ut
 auferatur homo de monte Esau, » hoc est, donec
 disperdantur Idumæi usque ad unum. Causam igitur
 illatæ calamitatis minime dubiam constituit in cæde,
 et impietate erga fratrem ejus. Ex quo enim consan-
 guinitate propinquum, hoc est, Jacob, sive posteros
 Jacob interfecisti, bello consumeris, et funditus
 peribis, ignominie et dedecoris plenus. Inevitabilem
 autem casum subituros et cladibus adeo horribilibus
 oppressum iri movuit his verbis : « Et aufereris in
 æternum. » Illud vero, « ex quo die, » submonet
 temporis quo, cum Babylonii Judæam subjugarent,
 eamque depopularentur, et Hierosolymam congrega-
 tos obsidione cingerent, ipsi fugientes insidiis exco-
 ptos occidebant, et alienigenis, quanquam progeniem
 Jacob in servitutem abducentibus, quasi subservie-
 bant. Comperiti sunt igitur fratrum ærumnis insultare,
 et immanitate Babylonii parum cedere.

VERS. 12-14. Et ne despicias diem fratris tui in
 die alienorum, neve læteris super filios Juda in die
 perditionis ipsorum. Et ne magna loquere in die
 angustie eorum, neque ingrediaris in portas popu-
 lorum in die laborum eorum. Et ne despicias et tu
 congregationem eorum in die perditionis eorum, ne-
 que apponeris ad fortitudinem eorum in die perdi-
 tionis eorum. Neque stabis in egressibus eorum, ut
 perdas, qui salvantur ex eis. Neque concludes fu-
 gientes ex eis in die tribulationis.

VI. Idumæorum sce.era iterato recenset, eosque
 sævos, et ab omni sensu misericordie remotos
 ostendit. Ita porro formata est oratio, quasi Deus jam
 ferientibus et indigna designantibus acclamet, et
 genus peccati exprobet. Illud ἐπιθεῖν positum est pro
 ἐπιγελάσαι, καὶ ἐφησθῆναι κάμνουσιν ἀδελφοῖς, « su-
 per fratribus afflictis ridere, et lætari, » et calami-
 tates aliorum voluptatis suæ materiam argumentum-
 que facere, cum Scriptura calamitosos irrideri serio

vetat ¹⁶. Verbis illis, « Et ne lateris super, » et quæ sequuntur, iterum Idumæorum crimina ponuntur, eorumque inhumanitas et immanitas, eaque erga fratres, declaratur. Ne enim, inquit, quemadmodum Assyrîi, tu quoque juxta portas **360** festines, neutiquam opem et auxilium ceu fratribus apportans, sed devastaturus illos potius. Ne per contemptum Synagogam, seu congregationem interire patiare: neque jam, antea graviter pressos malis, tu magis oneres. Ne fugientibus esto laqueus, exitus custodiens, et tendiculas instruens, ut ob vacuitatem amoris tui, nemo saluti consulere queat, etiamsi hostilem gladium evaserit. Ubique sermo propheticus Idumæorum inhumanitatem accusat, ut vicissim divinum judicium, jure talium scelerum reis ad pœnam vocatis, sanctum, et nulli reprehensioni asine appareat.

VERS. 15-17. *Quia juxta dies Domini super omnes gentes. Sicut fecisti, sic erit tibi. Retributio tua reddetur in caput tuum. Quia quemadmodum bibisti super montem sanctum meum, bibent omnes gentes vinum. Bibent, et descendant, et erunt sicut non existentes. In monte autem Sion erit salus, et erit sanctum.*

VII. Denuo tempus belli prædicit quo cum Idumæis consociatæ gentes finitimæ in valle Josaphat acerbæ dabunt pœnas. Ipsam vero diem vocat Domini: Deus quippe erat, qui Israelitis in eos sceleratos et injuriosos tradidit. Justo autem judicio supplicium luituros affirmat, cum dicit: « Sicut fecisti, sic erit tibi. » Natura enim ita comparatum est, ut par quisque recipiat, et æqualis omnino merces rependatur iis quæ ab unoquoque commissa fuerint. Illis verbis, « quemadmodum bibisti, » indicatur, ut pato, mos victorum, qui de victis insolenter gloriabantur, festos dies cum computationibus agebant, atque etiam voces lætas de parta victoria jactabant, et ut ebrii se gerebant. Sicut ergo irrisisti, inquit, et Israelitis insultasti bibens et choros ducens, et fratrum calamitates festæ celebritatis occasionem faciens, ita bibent et insultabunt tibi omnes gentes, « et descendant contra te, » hoc est, regionem tuam inrursabunt. Tu autem reputaberis in iis quæ non sunt. Sic enim peribis, ut deinceps ne exstitisse quidem unquam videaris. Montem Sion autem divinitus inspirata Scriptura Ecclesiam nominat. Vere enim excelsa et speculatrix est. Præterea sancta, siquidem domus et urbs Dei sanctissimi est.

VERS. 18, 19. **361** *Et possidebit domus Jacob eos qui possederunt, se. Et erit domus Jacob ignis, et domus Joseph flamma, et domus Esau in stipulam; et succendentur in eos, et devorabunt eos. Et non erit ignifer domui Esau, quia Dominus*

σιν. Ἐν δὲ τῷ, « Μὴ ἐπιχαρῆς δὲ τοῖς λοιποῖς, » ἀπαριθμεῖ δὴ πάλιν τὰ τοῦ Ἰδουμαίου ἐγκλήματα σκληρὸν καὶ ἀφιλοκτείνοντα γεγονότα δεικνύων, καὶ τοῦτο εἰς ἀδελφούς. Μὴ γὰρ δὴ, φησὶν, ἐν ἰσὺ τοῖς Ἀσσυρίοις εἶσω καὶ αὐτὸς ἐπέιγου πικρῶν, οὐ χεῖρα τὴν ἐπαμύνουσαν εἰσφέρων, ὡς ἀδελφοῖς, καταδεδῶσιν δὲ μᾶλλον. Μὴ ἐπίδης συναγωγὴν ἀθλίως ἐλοθρευομένην· μήτε μὴ ἐπιφορτίσης τοῖς κρῶ σου σφόδρα κατηχθημένοις. Μήτε μὴ τοῖς φεύγουσιν εἰσοπάγη, τηρῶν τὰς διαβολὰς, καὶ βρόχους ἰστάς, ὡς ἂν μηδεὶς ἀνασώζοιτο ταῖς σαῖς ἐναλοῦς ἀφιλοστοργίαις, κἄν εἰ τὸ τῶν δυσμενῶν διαδράση ξίφος. Πανταχῆ δὲ ὁ λόγος τῆς Ἰδουμαίων ἀκνηρωπίας κατηγορεῖ, ἵνα δὴ πάλιν δοῦν τε καὶ ἀνεπιληπτοῦ τὸ θεῖον ἄρρωτο κρίμα, κολαζομένων ἐν δίκῃ τῶν ἁκείνα πεπλημμεληκότων.

Διότι ἐγγὺς ἡμέρα Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. Ὅν τρόπον ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι. Τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται ἐπὶ περσλήν σου. Διότι ὃν τρόπον ἔπιας ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἄγιόν μου, πίονται πάντα τὰ ἔθνη οἶνον. Πίονται, καὶ καταθήσονται, καὶ ἔσονται καθὼς οὐχ ὑπέρχετες. Ἐν δὲ τῷ ὄρει Σιών ἔσται ἡ σωτηρία, καὶ ἔσται ἄγιον.

Ζ'. Προαναφώνει πάλιν τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, καθ' ὃν ἐν κοιλᾷ τῇ τοῦ Ἰωσαφάτ συναγερμένους τοῖς Ἰδουμαίοις ὁμοῦ τὰ πρόδικα τῶν ἐθνῶν περσὰς ἐξήτηται δίκας. Ἡμέραν δὲ αὐτὴν ὀνομάζει Κυρίου. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ παραδίδους τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τοὺς ἀνοσίως ἡδίκηκότας. Ὅτι ἐὰν οἷον κρίματι κολασθήσονται, διατρανοῖ λέγων· « Ὅν τρόπον ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι. » Ταλανύει γὰρ ἐκάστου φύσις τὰ ἐκάστου πταίσματα, καὶ ἰσοπαλῆ πάντως ἀντεπάγει τὴν δίκην, οἷς ἂν ἕκαστος ἄλογο πεπλημμεληκῶς. Ἐν δὲ τῷ, « ὃν τρόπον ἔπιας, » ἔθος που τὰς τοῖς κρατήσασιν τῶν ἐχθρῶν, καταλαζονεύεσθαι μὲν τῶν κεκρατημένων, ἐορτάς δὲ καὶ πότους ἐπιτελεῖν, καὶ δὴ καὶ ἐπινικίους καταλάζειν φωνὰς καὶ τὰ μέθης ἔργα πληροῦν. Ὡς οὖν ἐπετέθασας, φησὶ, καὶ κατεσκήρτησας τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, πίκων τε καὶ κατορχούμενος, καὶ πανηγύρεως ἀφορμὴν τὰς τῶν ἀδελφῶν ποιούμενος συμφορὰς, οὕτω πίονται καὶ κατορχήσονται σοι πάντα τὰ ἔθνη· « καὶ καταθήσονται μὲν κατὰ σοῦ, » τούτεστι, τῆς σῆς καταδραμοῦνται χώρας. Καταλογισθήσῃ δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς οὐχ ὑπέρχουσιν. Ὀλοθρευθήσῃ γὰρ οὕτως, ὡς δοκεῖν ἤδη πάρος μὴδ' ὑπάρξει ποτέ. Ὅρος δὲ Σιών τὴν Ἐκκλησίαν ἢ θεόπνευστος ὀνομάζει Γραφῆ· ὑψηλὴ γὰρ ὄντως, καὶ σκοπεύτρια ἀληθείας. Ἄγια δὲ πρὸς τοῦτοίς, εἶπερ ἐστὶν οἶκός τε καὶ πόλις τοῦ ὑπεραγίου Θεοῦ.

Καὶ κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακώβ τοὺς κληρονομήσαντας αὐτούς. Καὶ ἔσται ὁ οἶκος Ἰακώβ πῦρ, καὶ ὁ οἶκος Ἰωσήφ φλόξ· ὁ δὲ οἶκος Ἠσαὺ εἰς καλάμην· καὶ ἐκκαυθήσονται εἰς αὐτούς, καὶ καταφάγονται αὐτούς. Καὶ οὐκ ἔσται

¹⁶ Eccli. vii, 12.

πυρφόρος τῷ οὐκῷ Ἡσαῦ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. Καὶ κατακληρονομήσουσιν οἱ ἐν Ἀγέβ τὸ ὄρος τὸ Ἡσαῦ, καὶ οἱ ἐν τῇ Σεφηλά τοὺς ἀλλοφύλους. Καὶ κατακληρονομήσουσιν τὸ ὄρος τὸ Ἐφραΐμ, καὶ τὸ πεδῖον Σαμαρείας, καὶ τὴν Βενιαμὴν, καὶ τὴν Γαλααδίτιν.

Ἡ. Ὡς ἦν μὲν ἀπόπληκτος Ἰδομαῖος κληρὸν ἔξειν τὸν οἶκον Ἰακώβ, τούτεστι, τοὺς ἐκ σπέρματος Ἰακώβ, καὶ δὴ καὶ κατεμερίζετο τὴν γῆν, συγκαταδῆσας αὐτήν. Ἄλλ' ἔσται, φησί, τὸ χρέημα αὐτοῖς ἀδοκῆτως ἀντεστραμμένον. Κληρὸς γὰρ ἔσονται τῶν ἐξ Ἰακώβ· δαπανηθήσονται δὲ οὕτως, ὡς ἂν ἐκ φλογὸς καλάμη. Ἔσται γὰρ πῦρ ὁ οἶκος Ἰακώβ, φλογὸς δὲ δυνάμει παραχωρήσειεν ἂν οὐδεμιᾶς ὁ οἶκος Ἰωσήφ. Καταβρωθήσονται δὴ οὖν εἰσάπαν, ὡς ἓνα πυρφόρον μὴ ἂν εὐρεῖν δύνασθαι τινὰς ἐξ ὀλοκλήρου φυλῆς, ἢ ἔθνους. Ἔοικε δὲ ὁ λόγος ἀκολουθῶς τῇ τροπῇ « πυρφόρον » εἰπεῖν, πῦρ γὰρ ὠνόμασε τὸν οἶκον Ἰακώβ, φλόγα δὲ τὸν Ἰωσήφ. Καὶ οἶκος μὲν Ἰακώβ νοοῖ' ἂν εἰκότως, οἱ ἐξ Ἰούδα, καὶ Βενιαμὴν, οἱκοὶ γε μὴν Ἰωσήφ οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, τούτεστιν, αἱ δέκα φυλαὶ, ὧν οἱ βασιλεῖς ἐκ τῶν Ἐφραΐμ γεγονασί κατὰ καιροὺς, Μανασσῆς δὲ καὶ Ἐφραΐμ ἦσθη ἐξ Ἰωσήφ. Ἐν δὲ τῷ « κατακληρονομήσουσιν οἱ ἐν Ἀγέβ, » [τοῦτο σημαίνεται]. Ὅτε τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀπέντες κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων ἤσαν οἱ Βαβυλωνιοὶ, κατεξαναστάντες αὐτοὺς εἰς μάχην τοῦ Ναβουχοδονόσορ, συμβέβηκεν ἀναγκαίως ἄσασαν μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων καταβρωθῆναι χώραν, ἐνεχθῆναι δὲ λοιπὴν εἰς τοῦτο τάλαιπωρίας, ὡς εἰς ἐρημίαν καταστῆναι παντελῆ, καὶ τῶν ἐνοικούντων ὀρασθαι γυμνῆν. Ἐπειδὴ δὲ Θεοῦ κατοικεῖροντος, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἀνέντος βρόχων, ἀνεκομίσθησαν πάλιν εἰς τὴν ἑαυτῶν, τοσοῦτον αὐτοὺς κατευρυθῆσασθαι λέγει, καὶ εἰς πολὺν ἀνδρον πληθύν ἐπιδοῦναι, ὡς καὶ τὰς τῶν ὁμόρων ἔθνῶν κατανεμηθῆναι χώρας, στενωχωρουμένης κατὰ τὸ εἶδος τῆς Ἰδομαίας. Εὐλογίας δὲ τοῦτο τῆς παρὰ Θεοῦ σημείον ἂν γένοιτο μάλα σαφές. « Οἱ γὰρ ἐν τῇ Ἀγέβ, » φησί, τούτεστιν, οἱ πρὸς νότον, νότος γὰρ ἢ Ἀγέβ ἐρμηνεύεται, « κληρὸν ποιήσονται τὸ ὄρος τὸ Ἡσαῦ, » τούτεστι, τὴν Ἰδομαίαν. Νοτίαν γὰρ οὖσαν αὐτήν, κατανεμήσονται πάντως ὡς γείτονα, καὶ ὁμορον οἱ τὰ νότια τῆς Ἰουδαίας κατωκῆκότες. « Οἱ δὲ ἐν τῇ Σεφηλά, » τούτεστιν, οἱ ἐν τῇ πεδινῇ· μοῖρα δὲ καὶ αὕτη τῆς Ἰουδαίων χώρας βορειότερα που πάντως, « κληρονομήσουσι τοὺς ἀλλοφύλους. » Λέγει δὲ τοὺς Φιλιστειῖμ, ἦτοι Παλαιστινηοὺς. Καθέξουσι δὲ οὐδὲν ἦτρον τὸ ὄρος τοῦ Ἐφραΐμ, τὴν Σαμάρειαν, τὴν Βενιαμὴν, τὴν Γαλααδίτιν. Κληροὶ δὲ οὗτοι ταῖς τοῦ Ἰσραὴλ φυλαῖς ἐνεμηθέντες κατὰ καιροὺς, στρατηγούντος Ἰησοῦ τοῦ μετὰ Μωσέα. Ἐπειδὴ δὲ ἠρῆμωνται διὰ χειρὸς Ἀσσυρίων καὶ πρὶν ἀφικέσθαι τὸν Ναβουχοδονόσορ, ὑπὸ τῶν Φοῦα καὶ Σαλμανασάρ βασιλέων, ταύτητοι καὶ αὐτὰς κατοικηθήσασθαι λέγει καὶ τὴν πάλαι συμβῆσαν διαφυγεῖν ἐρημίαν.

Καὶ τῆς μετοικεσίας ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, γῆ τῶν Χαναανῶν ἕως Σαρπητῶν, καὶ μετοικεσία Ἱερουσαλὴμ ἕως Ἐφραθά. Καὶ κλη-

A locutus est. Et possidebunt qui in austro montem Esau, et qui in campestri alienigenos. Et possidebunt montem Ephraim, et campum Samariæ, et Benjamin, et Galaad.

VII. Ratus est insipiens Idumæus possessurum sedomum Jacob, hoc est progeniem Jacob: quin etiam partebatur terram cum eam una cum Chaldæis vastasset. Verum res illis improvise in contrarium convertetur, inquit. Possidebunt siquidem a domo Jacob, et ita consumentur, ut a flamma calamus, seu stipula. Erit namque ignis domus Jacob, domus autem Joseph nullius flammæ viribus cedet. Penitus itaque devorabuntur, ut in tota tribu, sive gente, ignifer unus inveniri nequeat. Videtur autem apposite ad hunc tropum « ignifer » appellari; domum enim Jacob ignem, domum Joseph flammam nominavit. Ac domus quidem Jacob non absurde, qui sunt ex Juda et Benjamin intelligi possint; domus vero Joseph Samaritæ, hoc est, decem tribus quarum reges aliquando Ephraimitæ fuerunt; Manasses autem et Ephraim ex Joseph nati sunt. In illo, « et possidebunt qui in austro, » hoc significatur: Quando Babylonii, patria sua relicta, Hierosolyma invadabant, insurgente in prælium adversus eos Nabuchodonosor, universam provinciam Judæorum vastari oportuit, eoque miseriarum devolvi, ut ad perfectam solitudinem redigeretur et ab incolis deserta appareret. Ubi autem Deus miseratus captivitatis laqueos dissolverit, et in patriam redierint, adeo ipsos dilatatum iri dicit, et in tantam multitudinem evasuros, ut vicinarum quoque gentium regiones possideant, nimis angusta, ut par est, Idumæa. Cujus benedictionis a Deo signum minime dubium fuerit. « Qui enim in Ageb, » inquit (hoc est, qui ad austrum: Ageb quippe hoc sonat), « possidebunt montem Esau, » hoc est, Idumæam. Cum namque australis 362 sit, omnino ut vicinam et confinem possidebunt qui australem Judææ partem habitabunt. « Qui autem in Sephela, » hoc est, in campestri, quæ et ipsa Judææ pars est, magis ad aquilonem pertinens, « alienigenas possidebunt. » Quo verbo Philistinim, sive Palæstinos, indicat. Nihilominus montem Ephraim, Samariam et Benjamin, et Galaaditam obtinebunt, quæ olim tribubus Israeliticis in sortem distributæ fuerunt, cum Josue, successor Moysis illarum dux esset. Postquam autem per Assyrios etiam ante adventum Nabuchodonosoris devastati fuerunt, a Phuz et Salnanasar regibus videlicet, idcirco ipsas quoque inhabitatum iri et veterem solitudinem effugituras prænuntiat.

VERS. 20, 21. Et transmigratio principatus iste filiis Israel, terra Chananeorum usque ad Sarepta, et transmigratio Jerusalem usque ad Ephrata.

Et possidebit civitates ad austrum. Et ascendent salvi ex monte Sion, ut puniant montem Esau, et erit Domino regnum.

IX. Transmigrationem hoc loco Israelitas nominat, id est, ex tota Judæa in Babylonem traductos. Principatum autem eorum fore ait, sortem æ possessionem sub manu et potestate ipsorum futuram; velut si quis principatum alicujus et imperium sub ipso principe et imperantis esse dicat. Erit igitur, inquit, quondam translatis principatus et sors terra Chananzæorum. Intelligit autem Arabiam, « et usque Sarepta, » quæ est Sidoniæ, ut per hoc Phœniciam intelligas. Extendetur autem, inquit, « usque Ephraïtham, » sive, ut alii interpretes ediderunt, « usque ad Bosphorum, » hoc est, ad orientales partes, austrum maxime respicientes. Subjugabunt autem, inquit, sibi et civitates Ageb, hoc est, austri. Quibus verbis India videtur significari. Sunt enim Indi et eorum regiones imprimis australes. Perindeque est ac si dicat forte, omnia quæ ad austrum, quæque ad boream, quæque ad orientem, quæque ad occidentem spectant, eorum plena erunt, et quamvis simpliciter urbem regionemque possidebunt. Illo, « et ascendent viri, » in summam colligit, quodammodo prophetiæ scopum. Incolæ enim Sion, inquit, servati a Deo, et qui per ruperunt vincula servitutis, olim ascendent, et facient vindictam in nomen Esau. Bellarunt enim, ut dixi, 363 contra Idumæos post tempora captivitatis, et regnavit super eos universitatis Deus, tametsi eos pridem rejecerat, et a Judæa propter apostasiam recesserat. Servierant enim vitulis et buculis aureis. Miseratus deinde et reconciliatus iterum regnavit super eos.

Αρορομήσουσι τὰς πόλεις τοῦ Ἀγέβ. Καὶ ἀναβήσονται ἀνασωζόμενοι ἐξ ὄρους Σιών τοῦ ἐπικῆσαι τὸ ὄρος τὸ Ἡσαῦ, καὶ ἔσται τῷ Κυρίῳ ἡ βασιλεία.

Θ'. Μετοικεσίαν ἐνθάδε φησὶ τοὺς ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἡγουν τῆς Ἰουδαίας ἀπάσης εἰς Βαβυλῶνα μετωπισμένους. Ἀρχὴν δὲ αὐτῶν ἔσεσθαι φησὶ ἐν ὑπὸ χεῖρά τε καὶ ἐξουσίαν ἐσόμενον κληρὸν ὅλον ὡς εἰ τις ἐπ' ἀρχοντος λέγει τὴν τοῦ δεῖνος τυχὸν ἀρχήν. Ἔσται τοίνυν, φησὶ, τοῖς πάλοι μετωπισμένοις ἀρχή τε καὶ κληρὸς ἡ γῆ τῶν Χανααναίων. Φησὶ δὲ τὴν Ἀραβίαν, « καὶ ἕως Σαρεπτῶν, » ἥτις ἐστὶ τῆς Σιδωνίας, ἵνα διὰ τούτου Φοινίκων ἐννοῆς. Παρεκτιθεσεται δὲ, φησὶ, « καὶ ἕως Ἐφραθά, » ἡγουν ὡς ἐκ δέδοται παρὰ τῶν ἐτέρων ἐρμηνευτῶν, « καὶ μέχρι Βοσπόρου, » ὃ ἐστὶ, τὰ νοτιώτατα τῆ ἐν μέρῃ. Παισσονται δὲ, φησιν, ὑφ' αὐτοῖς καὶ τὰς πόλεις τοῦ Ἀγέβ. τούτέστι, τῶ νότου. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων ἡμῖν ὁ λόγος τὰ Ἰνδικὰ κατασημαίνεσθαι. Νοτιώτατοι γὰρ οἱ Ἰνδοὶ, καὶ αἱ τούτων χῶραι. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγα τυχὸν, πάντα αὐτῶν ἔσται πλήρη, τὰ πρὸς νότον, τὰ πρὸς βορρᾶν, τὰ πρὸς ἕω, τὰ πρὸς δύσιν, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς καθέξουσι πόλιν τε καὶ χώραν. Ἐν δὲ τῷ « καὶ ἀναβήσονται ἄνδρες, » ἀνακεφαλαιοῦται τρόπων τινὰ τῆς προφητείας τὸν σκοπὸν. Οἱ γὰρ τῆς Σιών οἰκῆτορες, φησὶν, ἀνασεσωσμένοι παρὰ Θεοῦ, καὶ τὰ τῆς αἰχμαλωσίας διαβρήξαντες δεσμὰ, κατὰ καιροῦ ἀναβήσονται, καὶ ποιήσουσιν ἐκδίκησιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἡσαῦ. Πεπολεμήκασι γὰρ, ὡς ἔφην, πρὸς Ἰσχυμαίλους μετὰ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας καιροῦς, καὶ βεβασιλευκεν ἐπ' αὐτοὺς ὁ τῶν ὄλων Θεός, καίτοι πάλα τὸ χρέμα παρωθούμενος, καὶ τῆς Ἰουδαίας ἀποφῶτων διὰ τὴν ἀπόστασιν. Λελατρεύκασι γὰρ μόσχοι, καὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς. Ἐπειδὴ δὲ καταγλήσεν, εἰσεδέξατο πάλιν, καὶ βεβασιλευκεν ἐπ' αὐτοῦς.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΒΕΗΦΗΕΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΩΝΑΝ.

S. P. N. CYRILLI

(ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

COMMENTARIUS IN JONAM PROPHETAM.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A.

364 PROCEMIUM:

Α'. Ὁ θεσπέσιος Ἰωνᾶς πατὴρ μὲν ἐξέφυ τοῦ Ἀμαθι, ὠρμητό γε μὴν ἐκ Γεθ Χιθέρ· πολίχνιον δὲ τοῦτο τῆς Ἰουδαίων γῆς ἦτο· κώμη, κατὰ γε τὸν εἰκότα λόγον. Ἔοικε δὲ τοὺς τῆς προφητείας πεποιησθαι λόγους κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ Ὄση τέ φημι καὶ Ἀμώς, καὶ Μιχαίας, καὶ οἱ λοιποί. Πλείστα δὲ ὅσα τοῖς Ἰουδαίων δήμοις κατίδοι τις ἂν αὐτὸν κεχρησμηδηκότα, καὶ τοὺς ἔωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ διαπορθεύσαντα λόγους, καὶ τὰ ἐσόμενα σαφῶς προσηγγελοῦσα. Ἐγγραφὸς μὲν ἐν τῆς παρ' αὐτοῦ προφητείας λόγος ἕτερος οὐδεὶς παρὰ τοῦτόν ἐστιν. Ὅτι δὲ διατετέλεκε ταῖς Ἰουδαίων ἀγέλαις τὰ κατὰ καιροὺς ἐσόμενα προαναφωνῶν, μεμαρτύρηκεν ἡ θεόπνευστος Γραφή. Ἐν γὰρ τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν ποιεῖται μὲν τοὺς λόγους τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν περὶ τοῦ Ἰεροβοάμ, οὐχὶ δὴ τοῦ πρώτου, καὶ ἐν ἀρχῇ, ὃς ἦν τοῦ Ναβᾶτ, « ὃς καὶ ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραὴλ, » καθὰ γέγραπται, δαμάλει δηλονότι ταῖς χρυσαῖς προσκυνεῖν ἀναπέσας· ἀλλ' ἐτέρου πάλιν Ἰεροβοάμ μετὰ πολλοὺς γεγονότος, ὃς ἦν τοῦ Ἰωᾶς. Τίνα δὲ προσηγγεῖλεν ὁ Ἰωνᾶς, ἀκουσον· « Οὗτος ἀπέστησε τὸ ὄριον Ἰσραὴλ ἀπὸ εἰσόδου Αἰμάθ, ἕως τῆς θαλάσσης τῆς Ἀραβᾶ, κατὰ τὸ ῥῆμα Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ, ὃ ἐλάλησεν ἐν χειρὶ Ἰωνᾶ, ὅτι ἀπέιδε Κύριος ἐπὶ τὴν ταπεινωσὶν Ἰσραὴλ, καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς ἐκ χειρὸς Ἰεροβοάμ, » τουτέστι, διὰ χειρὸς Ἰεροβοάμ γὰρ ὁ τοῦ Ἰωνᾶς πεπολέμηκε πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ πόλεις διηρπασμένας τῆς Ἰουδαίων γῆς ὑφ' αὐτὸν πεποιήται πάλιν, καὶ βεβοήθηκεν οὐ

I. Divinus Jonas patre quidem natus est Amathi, oriundus autem ex Geth in Chopher, quod fuit oppidulum Judææ, seu vicus, ut fertur, et est credibile. Videtur autem munere vaticinandi functus eo tempore, quo et antecessores ejus, Oseas, inquam, Amos, Michæas, et cæteri. Et scire licet plurima sane oracula edidisse Judæorum tribubus, cælestesque ac Dei voces sæpius apportasse, et futura sane prænuntiassse, quanquam scriptus ejus prophetiæ sermo præter hunc nullus exstat. Perrexisse autem populis Judæis aliquando eventura prædicere, divina Scriptura testatur. Nam in quarto Regum sacre Litteræ verba faciunt de Jeroboam rege, non de primo illo, quique fuit a principio, filio Nabat, « qui peccare fecit Israel ¹⁷, » ut **365** scriptum est, cum nimirum eidem persuasit ut vitulos aureos adoraret; sed de altero ei cognomine, qui post multos demum regnavit. Quæ autem eventura cecinerit Jonas, audi: « Hic restituit terminum Israel, ab introitu Æmath usque ad mare solitudinis, juxta verbum Domini Dei Israel, quod locutus est in manu servi sui Jonæ filii Amathi, prophetæ; quia vidit Dominus humilitatem Israel, et salvavit eos in manu Jeroboam ¹⁸, » hoc est, per manum Jeroboam; siquidem filius Joas bellum cum alienigenis gessit, et urbes Judææ ereptas recuperavit, nec mediocriter Israelitis commodavit, Deo prolegente, quanquam ad sortem calamitatis omnium acerbissime devoluti essent. Quamobrem

¹⁷ IV Reg. XIII, 11. ¹⁸ IV Reg. XIV, 23.

quodam tempore et alios Jonæ propheticos fuisse sermones constat. Quæ autem illi contigerunt commode, et provida ratione conscripta sunt. Memorabile certe quomodo scilicet prædicaverit Ninivitis¹⁹, et quæ interim passus sit. Adumbrat autem quodammodo et Salvatoris nostri œconomie mysterium, sicut et ipsemet Christus Judæis loquens affirmat. Quare in iis quæ sancto Jonæ acciderunt, Christi mysterium nobis ut imago exprimitur et figuratur. Cæterum illud lectorem monendum duxi. Quando ad spiritualem considerationem sermo informatur, Christi persona quæ repræsentetur proposita et assumpta, prudentem ac peritum necesse est circumspicere, quænam consequenter tanquam ad scopum propositum inutilia, et quæ rursus utilia et necessaria, et majorem in modum auditoribus conducibilia sint. Exemplum sit Moyses ille beatus, qui Deo Israelem commendabat sub monte Sina, eratque sequester, seu mediator Dei atque hominum. Timentes quippe Israelitæ rogabant dicentes: « Loquere, tu, nobis; non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur²⁰. » Quam rem conciliationem per Christum futuram typo quodam præmonstrasse ipse Deus et Pater docuit his verbis: « Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de fratribus eorum sicut te²¹, » mediator videlicet, et advocatum generis humani apud Deum, et universis mortalibus Dei Patris ineffabile consilium annuntiantem. « Ponam enim verba mea in ore ejus, et loquar ad eos omnia quæ mandaveram ei²². » Ad typum igitur Christi gerendum divinus Moyses assumptus est; non tamen omnia Moysis Christo etiam attribuemus, ne quid indecorum facere ac dicere deprehendamus. Constat enim Moyses, se tenui voce et lingua tardiores, et ad hanc legationem ineptum esse, et alium deligi orabat. Atqui Christus tardus lingua non est, nec voce tenui, sicut ille; sed est ipse magna tuba, quo illum nomine Isaias appellavit. « Et erit: In die illa clangent tuba magna²³. » Ubique enim annuntiata sunt verba Salvatoris, et audierunt illa quotquot sub sole degunt. Id quod prænoscent David, ait: « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram ab ortu solis usque ad occasum²⁴. » Mediatorem igitur Moyses ait ut typus Christi, sed in eo quod impeditioris est linguæ, typi rationem non habet. Aaron quoque ad præmonstrandum Emmanuelem delectus est, summi sacerdotii circumdatus ornamentis, et in Sancta sanctorum ingrediens, et stolam illam gloriosam atque admirabilem indutus²⁵. Tamen non omnia illius Christo applicabimus. Non enim culpa vacabat penitus. Reprehensus enim aliquando fuit, quando semel cum Maria de Moyse detraxit²⁶. Nec alioqui extra crimen erat, cum Israelitis in solitudine vitulum conflasset²⁷. Non igitur singula quæ scriptis et typis insunt, ad spirituales consi-

μετρῶς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ Θεοῦ προασπιζόντας, καὶ διασώζειν ἐθέλοντας, καίτοι πρὸς λήξιν ἤκοντα τῆς ἀπασιῶν ἐσχάτης ταλαιπωρίας. Οὐκοῦν γεγενῆσθαι μὲν καὶ ἑτεροὶ προφητείας λόγοι κατὰ καιροῦ τοῦ Ἰωάνη, ἀναγγέλλονται δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ χρησίμως τε καὶ οἰκονομικῶς. Ἀξιόκουστον γὰρ τὸ χρῆμα, τὸ θαυμάσιον φησὶ Νινευίταις, καὶ παθεῖν μεταξύ. Καταγράφει δὲ πως ἐν σκιαῖς, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας τὸ μυστήριον, ὡς αὐτὸς ἔφη Χριστὸς Ἰουδαίους προσλαλῶν. Οὐκοῦν ἐξεικονίζεται μὲν καὶ διαπλάττεται πως ἡμῖν ὡς ἐν γε τοῖς κατὰ τὴν θεσπέσιον Ἰωάνη τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Πλὴν ἐκεῖνο τοῖς ἐντευξομένοις εἰπεῖν οἰήσομαι δεῖν. Ὅτε θεωρίας πνευματικῆς διαμορφοῦται λόγος, προκειμένου προσωποῦ, καὶ παραληφθέντος εἰς ὑποτύπωσιν Χριστοῦ, δοκιμάζειν ἀναγκαῖον τὸν σοφὸν τε καὶ ἐπιστήμονα, τίνα μὲν ἀκόλουθον ὡς ἀχρηστοῦ ποιεῖσθαι τῷ προκειμένῳ σκοπῷ, τίνα δὲ αὐτὸ χρησίμα τε καὶ ἀναγκαῖα, καὶ ὠφελεῖν ὅτε μάλιστα παφυκότα τοὺς ἀκρωμένους, οἷον φέρε εἰπεῖν. Προκείμενον Μωσῆς ὁ μακάριος, ὃς παρέστησε μὲν τὸν Ἰσραὴλ τῷ Θεῷ ὑπὸ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, γέγονε δὲ μεσίτης Θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων. Δεδίστες γὰρ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἐλιπαροῦν λέγοντες: « Ἄλλο σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, μὴ ποτε ἀποθάνωμεν. » Ἄλλ' ὅτι τὸ χρῆμα τὴν διὰ Χριστοῦ μεσσίαν προανετύπου σαφῶς αὐτὸς ἐβίβαξεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ οὕτω λέγων: « Ὁρθῶς πάντα ἐλάλησάν. Προφήτην αὐτοῦ ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὡσπερ σὺ, » μεσιτεύοντα δηλονότι, καὶ παριστάντα τῷ Θεῷ τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ἀπαγγέλλοντα τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀπόβρῆτον βούλησιν. « Θῆσω γὰρ τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσω αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἐντείλωμαι αὐτῷ. » Παρελήθη δὲ οὐδὲ θεσπέσιος Μωσῆς εἰς τύπον Χριστοῦ, ἀλλ' οὐ πάντα τὰ Μωσέως καὶ αὐτῷ προσάφομεν, ἵνα μὴ τι τῶν ἀτόπων δρῶντές τε ἑαυτοῦ, καὶ λέγοντες ἀλισκοίμεθα. Ὁμολογεῖ μὲν γὰρ ὁ Μωσῆς, ὅτι τε ἰσχνόφωνος εἴη, καὶ βραδύγλωσσος, καὶ ἀνικάνως ἔχων πρὸς ἀποστολήν, καὶ ἐδέετο ἄλλον προχειρισθῆναι. Ἄλλ' οὐ βραδύγλωσσος ὁ Χριστὸς, οὐτε μὴν ἰσχνόφωνος κατ' ἐκεῖνον, ἀλλ' ἔστιν αὐτὸς ἡ μεγάλη σάλπιγξ. Οὕτω γὰρ αὐτὸν Ἡσαΐας ὠνόμαζε, λέγων: « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, σαλπιοῦσι τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ. » Περιαιγέλλεται γὰρ τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, καὶ ἀκουστὸς γέγονε τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ἔφη Δαβὶδ: « Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησεν, καὶ ἐκάλεσεν τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν. » Οὐκοῦν μεσιτεύει μὲν ὁ Μωσῆς εἰς τύπον Χριστοῦ, βραδυστομεῖ δὲ οὐκ ἔτι τὸν τύπον δεικνύων ἐν ἑαυτῷ. Παρελήθη γὰρ πάντις ὁ Ἀαρὼν εἰς ὑπότυπωσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ, τοῖς τῆς ἀρχιεροσύνης κατεστεμμένους ἀρχήμασι, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰστρέχων, καὶ στολήν ἐκείνην ἀμφιεσάμενος τὴν εὐκλεᾶ τε καὶ ἀξιάγαστον. Ἄλλ' οὐ πάντα πάλιν τὰ αὐτοῦ Χριστῷ παραθήσομεν. Οὐ γὰρ ἦν ἀμώμητος

¹⁹ Matth. xii, 41. ²⁰ Exod. xx, 19. ²¹ Deut. xviii, 17, 18. ²² ibid. ²³ Isa. xxvii, 13. ²⁴ Psal. xlix, 1. ²⁵ Exod. xxviii, passim. ²⁶ Num. xii, 1. ²⁷ Exod. xxxii, 1.

παντελώς. Ἐπειμῆτο γάρ ποτε, κατακαλήσας Μωσείως ὄμου τῆ Μαρία. Ἦν δὲ καὶ ἐτέρως οὐκ ἀνεύθυνος, μεμοσχοποιηκός τε αὐτὴν Ἐρημον τοῦ Ἰσραήλ. Οὐ πάντα δὴ οὖν τὰ ὡς ἐγράμμασι τε καὶ τύποις ταῖς πνευματικαῖς θεωρίαις χρήσιμα, ἀλλ' εἰ πρόσωπον φέροίτο τινος ἀνατυπούντας ἡμῖν ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν Χριστὸν, παριπτεύσομεν εἰκότως τὰ ἀνθρώπινα, μόνους δὲ τοῖς ἀναγκαίοις ἐφιζήσομεν, πανταχῆ περιτρέποντες τὸ ὠφελεῖν πεφυκὸς εἰς τὸν τοῦ πρακτιμένου σκοπὸν. Οὕτω γὰρ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωνᾶ συνήσομεν. Διαμορφοῖ γὰρ ὡσπερ ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Πλὴν οὐ πάντα τὰ συμβεβηκότα αὐτῶν νοῦτε ἂν εἰς τοῦτο χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα. Οἶον ἀπεστάλη κηρύξει τοῖς Νινευίταις, ἀλλ' ἐζήτησε φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ κατοκνήσας ἔρπεται πρὸς ἀποστολήν. Ἀπέσταλται καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ διακηρύξων τοῖς ἔθνεσιν, ἀλλ' οὐκ ἀπρόθυμος ἦν εἰς διακονίαν, οὔτε μὴν ἐζήτησε φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Παρακάλεῖ τοὺς ἐμπλέοντας ὁ προφήτης λέγων· « Ἀπατέ με, καὶ ἐμβάλλετε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν. » Κατεπόθη καὶ ὑπὸ τοῦ κήτους, εἴτα ἐξεδόθη τριήμερος. Καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς Νινευί, καὶ πεπλήρωκε τὴν διακονίαν. Δελύπτηται δὲ οὐ μετρίως κατοικτεῖραντος Θεοῦ τοὺς ὑπὸ τῆς Νινευί. Ὑπέστη καὶ ὁ Χριστὸς ἐκὼν τὸν θάνατον· ἔμεινεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, ἀνεβίω τε αὐτὸν, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ πρὸς τὰ ἔθνη κηρύγματος ἐκέλευε ποιεῖσθαι τὴν ἀρχὴν. Πλὴν οὐ λελύπηται σωζομένους ὄρων εἰς μετάνωσιν, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰωνᾶς. Οὐκοῦν εἰ μὴ πάντα τῆς ἱστορίας τῶν λόγων εἰς τὸν πνευματικῆς θεωρίας περιτρέφομεν σκοπὸν, αἰτιάσθω μηδεὶς. Ὅσπερ γὰρ αἱ μέλιται λειμῶνάς τε καὶ ἄνθη περιπτύσσονται τὸ χρήσιμον ἀεὶ συναγείρουσι πρὸς τὴν τῶν κηρίων κατασκευὴν, οὕτω καὶ ὁ σοφὸς ἐξηγητὴς τὴν ἀγίαν καὶ θεόπνευστον ἀνερευνῶμενος μυστηρίων ἀεὶ συλλέγων, καὶ συντιθεὶς εὐφυᾶ τε καὶ

ΚΕΦΑΛΑ. Α'.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν, τὸν Ἀμαθί, λέγων· Ἀνάστηθι, καὶ πορεύθητι εἰς Νινευί τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ, ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με.

B. Τὴν Ἰωνᾶ προφήτου διακονίαν, καὶ ἀποστολήν ἐννεονοηκώς, καὶ μάλα εἰκότως, ἐπὶ καιροῦ τὸ διὰ τῆς τοῦ μακαρίου Παύλου φωνῆς ὑμνούμενον· « Ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ καὶ ἔθνῶν; εἴπερ εἰς ὁ Θεός. » Πείρα δὲ τοῦτο μεμαθηκώς καὶ Πέτρος, ἡμῖν ἀναπεφώνηκε λέγων· « Ἐπ' ἀλήθειαν καταλαμβάνομεν, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνεσι ὁ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ποιῶν δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι. » Δεδημιουργηκὸς μὲν γὰρ αὐτὸς· ἔγῃν τε καὶ οὐρανὸν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐταῖς, » πεποίηκε δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐν ἀρχῇ « κατ' ἴδιαν εἰκό-

A. derationes apta sunt; sed si persona afferatur allucinae imaginem quendam Christi nobis subjicientis, humana merito praetioribus, solisque necessariis innotabimus, undique consequentes quae ad scopum rei propositae conducere possint. Eodem modo in Jonā res se habet. Christi namque mysterium nobis forma quaedam ante oculos ponit. Verumtamen non omnia quae illi contigerunt ad hoc accommodata et necessaria intelligi queant. Verbi gratia, missus est praedicare Ninivitis, fugere tamen a facie Dei conatus est, et cernitur ad legationem tergiversari. Missus est etiam a Deo et Patre Filius praedicaturus gentibus, ad quod ministerium se impigrum et alcerem praebuit, nec fugere quaesivit a facie Dei. Hortabatur vectores propheta his verbis: « Tollite me, et mittite in mare, et quiescat mare a vobis ». Et a ceto absorptus, deinde reditus est die tertio. Postmodum ablit Niniven, et munus impositum explevit. Cepit autem dolorem non modicum, ubi Deus Ninivitarum misertus est. Christus etiam volens mortem sustinuit, mansitque in corde 367 terrae dies tres et noctes totidem, et revixit, ac deinde in Galilaeam se contulit, promulgandique Evangelii inter gentes initium facere jussit. At vero cum propter poenitentiam salvatos cerneret, non, quemadmodum Jonas nimirum, trisulium concepit. Quod cum ita sit, si non secundum omnia historiae hujus sermonem ad spiritualis considerationis finem torqueamus, nemo nobis vitio ascribat. Sicut enim apes prata et flores circumvolitantes ad mellificium utile semper colligunt, ita sapiens explanator, sanctam et a Deo inspiratam Scripturam perscrutans, quod ad declarationem Christi mysteriorum facit semper colligens et componens, doctrinam commodam satis et inculpabilem consuecit.

Γραφήν, τὸ τελῶν εἰς διασάφην τὸν τοῦ Χριστοῦ ἀνεπίληκτον ἀποτελέσει λόγον.

CAP. I.

VERS. 1, 2. Et factum est verbum Domini ad Jonam filium Amathi, dicens: Surge, et vade in Niniven, civitatem magnam, et praedica in ea, quia ascendit clamor malitiae ejus ad me.

II. Dum Jonae prophetae ministerium et missionem mecum cogito, opportunissime a beato Paulo praedicationem illud in me utem venit: « An Judaeorum Deus tantum? nonne et gentium? siquidem unus est Deus ». Et hoc ipsum Petrus expertus pronuntiavit: « In veritate comperi, quia non est acceptor personarum Deus; sed in omni gente, qui timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi ». Ipse enim « coelum terramque et omnia quae in eis sunt » fabricatus est, condiditque hominem in principio « secundum imaginem et similitu-

²⁰ Joh. i, 12. ²¹ Matth. xii, 40. ²² ibid. ²³ Matth. iv, 23. ²⁴ Rom. iii, 29. ²⁵ Act. x, 34, 35. ²⁶ Psal. xlv, 6.

dinem suam ²⁵, » et studiis virtutis deditus, vitam A sanctitate et beatitudinis illustrem agitare, eorumdemque charismatum abnate participos redderet. Inde nequitia et fraudibus diaboli ad peccatum deductus est; quocirca et in maledictum et corruptionem incidit. Ante constitutionem perro mundi Christus ad universi reparationem decretus et destinatus est. Placuit Deo et Patri « omnia instaurare in ipso, quæque in coelo, quæque in terra sunt ²⁶. » Sed hujusmodi præclara opera Unigenito nostra natura cooperto, et cum carne mundo illucienti servabantur. Pro seductis autem etiam **368** ante tempora adventus ejus necessariam gessisse sollicitudinem, et ex ignorantia lapsos gratuito respexisse, rebus quoque ipsis testificari voluit. Hinc beato prophetæ mandavit uti Niniven proficisceretur. Erat ea urbs Bersica, ad orientem sita et incluta: porro, ut ait Jeremias, « terra sculptilium est ²⁷. » Plurimæ enim civitates Judææ confines erant, idolorumque cultui deditæ. Tyrus nempe, et Sidon, et tota Galilæa alienigenarum opera manuum suarum adorabant, et apud eas genera dæmonum, aræ et delubra innumerabilia cernebantur. Car igitur, quasso, vicinis præteritis prophetam Niniven mittit, remotissimam, et in qua potissimum, sicut jam dixi, multitudo erat inculta, ad solem, astra, ignem adorandum irrevocabili impetu propendentium? Ultra rationem enim omnem imposturis ac præstigiis Deo invisis religionis metum tribuebat. Dictum est namque ad eam voce Nahum: « Meretrix speciosa et gratiosa, dux veneficiorum ²⁸. » C Autumno ego, omnia scientem Deum voluisse utiliter etiam antiquioribus ostendere, vehementer quoque alienatos, et errorum laqueis implicitos ad cognitionem veritatis aliquando, quasi sagena conclusum iri, quamvis admodum terribiles et præfractos et magnopere indomitos. Sermo quippe Dei ad alendam mentem, ad persuadendum ut ea discat per quæ sapiens evadat, satis est efficax. Audi dicentem ad Jeremiam, nunc quidem: « Ecce dedi verba mea in os tuum ignem, et populum istam ligna, et devorabit eos ²⁹; » nunc iterum: « Verba mea quasi ignis comburens, dicit Dominus, et sunt securis incidens petram ³⁰. » Missus est itaque ad Ninivitas non temere Jonas, sed ut tanto ante divina mansuetudo ac lenitas ostenderetur, olim conferenda in eos etiam qui ex ignorantia deliquissent; simul item quod agebatur, Israeli in condemnationem cedebat. Redarguebatur enim ut intractabilis, ut sine affectu, ut floccipendens leges Dei. Ninivitas enim citra procrastinationem ad pœnitentiam serio capessendam unius prævia proclamatione mutati sunt, licet quam plurimis erroribus ac delictis ægrotarent. Hi vero, Moyse et prophetis contemptis, ipsum quoque Christum despexerunt, tametsi cum doctrina sua opera admiranda conjungeret, quibus eos, et quidem perfacile, induci æquum erat. Quoniam, Deus cum

na, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, » ἵνα τῶν εἰς ἀρετὴν σπουδασμάτων ἐχόμενος διαβιῶν λαμπρῶς ἐν ἀγιότητι καὶ μακαρισμῷ, καὶ τῶν αὐτῶν χαρισμάτων πλουσίαν ἔχη τὴν μέθεξιν. Ἐἴτα παρεκομίσθη πρὸς ἀμαρτίαν, τοῖς τοῦ διαβόλου κακουργήμασι πεφανασιόμενος· ταύτητοι καὶ γέγονεν ἐπάρατος, καὶ ὑπὸ φθορᾶν. Προῦριστο μὲν γὰρ, καὶ προέγνωστο πρὸ καταβολῆς κόσμου Χριστὸς εἰς τὴν τῶν ὄλων ἐπανόρθωσιν. Εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ « ἀνακεφαλαίωσασθαι: τὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. » Ἄλλ' ἐφυλάττετο μὲν τὰ τοιαῦτα τῶν κατορθωμάτων γενομένων καθ' ἡμᾶς τῷ Μονογενεῖ, καὶ ἐπιλάμβαντι τῷ κόσμῳ μετὰ σαρκός. Ὅτι δὲ τὴν ὑπέρ γε τῶν πεπλανημένων φροντίδα, καὶ πρὸ τῶν τῆς ἐπιδημίας καιρῶν ἀναγκαίως ἐποιεῖτο Θεὸς, καὶ τοῖς ἐξ ἀμαθίας ὠλισθηκόσιν ἐχαρίζετο τὴν ἐπίσταν, καὶ διὰ πραγμάτων ἠθέλησε πληροφορεῖν. Ταύτητοι προστέταχε τῷ μακαρίῳ προφήτῃ βαδίζειν εἰς Νινευί. Περσικὴ δὲ πόλις ἦν, καὶ πρὸς ἀκτίνα κειμένη, καὶ διαβόητος, καὶ, ὡς φησὶν ὁ προφήτης Ἱερემίας, « γῆ τῶν γλυπτῶν ἐστὶ. » Ἠλείσται μὲν γὰρ ὄσαι τῆς Ἰουδαίας ἦσαν ὄμοιοι πόλεις, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις προσκειμένοι. Τύρος τε γὰρ, καὶ Σιδὸν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων προσεκύνουσι τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, καὶ ἀναριθμήτων καρ' αὐτοῖς δαιμόνων εἰδῶν τε ἦσαν, καὶ βωμοὶ, καὶ τεμένη. Τί οὖν, ἐπεὶ μοι, τὰς ἐκ τῶν γειτόνων παραδραμῶν ἀποστέλλει τὸν προφήτην εἰς Νινευί, τὴν ἀπωτάτην κειμένην, ἐν ἣ μάλιστα, καθάπερ ἦδη προεῖπον, πληθὺς ἦν ἀγρία, διανενοσκότων ἀσχετοῦς ἐπὶ τὸ χρῆναι προσκυνῆσαι ἡλίῳ, καὶ ἀστροῖς, καὶ πυρὶ; Ἀνεπίδητο γὰρ καὶ πέρα λόγου παντὸς εἰς θεομοσίγηταιν. Εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὴν διὰ τῆς Ναοῦμ φωνῆς· « Πόρνη καλὴ, καὶ ἐπιχαρὶς, ἡγουμένη φαρμάκων. » Οἶμαι δὲ εἶναι ἐγωγε τὸν πάντα εἰδὸτα Θεὸν βεβουλησθαι χρησίμως καὶ αὐτοῖς καταδείξαι τῆς ἀρχαιότητος, ὅτι καὶ οἱ λίαν ἐξέστησαν, καὶ τοῖς τῆς πλανήσεως βρόχοις ἐνελημμένοι, σαγηνευθήσονται μὲν κατὰ καιροῦς εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, κἀν εἰεν σφόδρα δεινοὶ τε καὶ ἀταράμενοι, καὶ πάλυ λίαν κεχωρηχότες εἰς τὸ ἐξήνιον. Ἐχει γὰρ οὐκ ἀνικάνως ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, εἰς τὸ δύνασθαι διαθρῆξαι νοῦν, καὶ ἀναπέσαι μαθεῖν τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο σφός. Ἄκουε δὲ λέγοντος πρὸς Ἱερემίαν, ποτὲ μὲν· « Ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον ξύλα, καὶ καταφάγεταὶ αὐτούς· » ποτὲ δὲ αὖ· « Οὐχὶ οἱ λόγοι μου ὡσπερ πῦρ φλέγον, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πλέκευς κόπτων πέτραν; » Ἐπέμπετο δὲ οὖν πρὸς Νινευίτας οὐ μάτην ὁ Ἰωνᾶς, ἀλλ' ἵνα τις γένοιτο προαπόδειξις τῆς ἐνοουσης ἡμερότητος τῷ Θεῷ, καὶ δοθησομένης κατὰ καιροῦς καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ ἀμαθίας πεπλανημένοις· ὁμοῦ δὲ καὶ εἰς κατάκρισιν τῷ Ἰσραὴλ τὸ δρώμενον ἦν. Ἠλέγητο γὰρ ὡς δυσάγωγος, ὡς ἀπαθής, ὡς ὀλίγα πεφροντικῶς τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων. Νινευίται μὲν γὰρ ἐνὸς προδιακρυξάντος ἀμελλῆτι μετεπλάττοντο πρὸς τὸ δεῖν ἐλέσθαι μετανοεῖν, καίτοι πλείστην δσσην κατήρ-

²⁵ Gen. 1, 26. ²⁶ Ephes. 1, 10. ²⁷ Jer. 1, 38. ²⁸ Nahum 111, 4. ²⁹ Jer. v, 14. ³⁰ Jer. xliii, 29.

βωστηκότες τὴν πλάνησιν. Οἱ δὲ, Μωσῶς καὶ Προφητῶν ἀλογησάντες, καὶ αὐτοῦ καταπεφρονήσασαι Χριστοῦ, καίτοι ταῖς διδασκαλίαις προσηπάγοντος τὰς τερατουργίας, δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἀναπεῖθεσθαι, καὶ μάλα βλάβει. Ὅτι Θεὸς ὧν φύσει, γέγονεν ἄνθρωπος, ἅπασαν μὲν ἀνασώσων τὴν ἐπ' οὐρανὸν, πρὸ δὲ γε τῶν ἄλλων ἀπάντων αὐτοῦ. Ὅτι δὲ τὸ πρᾶγμα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ εἰς ἐλέγχου δύναμιν εἴη ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, σαφηνίζει λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς· Ἐάνδρες Νινευίται μετανοήσαντες εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ, κατακρηνοῦσι τὴν γενεάν ταύτην. Ἴδου γὰρ πλεον Ἰωνᾶ ὤδε. Ἡὼς δὲ τὸ πλεον ἐν Χριστῷ περὶ τοῦ Ἰωνᾶ; Ὁ μὲν γὰρ ἠπειλήσας μόνον Νινευίταις τὴν καταστροφὴν, ὁ δὲ γε Χριστὸς δι' ἑρρήτην τερατουργίαν κατακλήττων ἐθαυμάζετο. Ὀλίκός δὲ πως αἰεὶ πρὸς πέστιν ἐστὶ συντρέγον τῷ λόγῳ τὸ θαῦμα. Οἰκονομικώτατα τοίνυν ἀποστέλλεται κηρύξων ὁ Ἰωνᾶς τοῖς κατακρηνοῦσι τὴν Νινευί, ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν, πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Ἠγνόηκε μὲν γὰρ παντελῶς οὐδὲν, εἰ δὲ δὴ κινεῖτο πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν πεπλημμελημένων, τότε δὲ ἀναβῆναι φησι πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἐκ τῶν ἔργων καταβολήν. Κριτὴς γὰρ ἐστὶ τῶν ὄλων ὡς Θεός. Καταβοῆσαι δὲ λέγεται καὶ τῆς τοῦ Καὶν μαιφονίας τὸ Ἄβελ αἷμα, καὶ πόλεων δὲ τῶν ἐν Σοδόμοις τῆς αἰσχουργίας ἡ ἀγριότης.

Καὶ ἀνέστη Ἰωνᾶς τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσίς ἐκ προσώπου Κυρίου, καὶ κατέβη εἰς Ἰόππην, καὶ εὗρε πλοῖον βαδίζον εἰς Θαρσίς, καὶ ἔδωκε τὸ ναῦλον αὐτοῦ, καὶ ἐνέβη εἰς αὐτὸ, τοῦ πλεῦσαι μετ' αὐτῶν εἰς Θαρσίς ἐκ προσώπου Κυρίου.

Γ'. Ἰόππη μὲν οὖν Παλαιστίνης ἐστὶ πόλις, ἐπ' αὐτῇ θαλάσῃ κειμένη, ἐπίνειον δὲ τῶν ἐπιτηδείων ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ ναυτιλίαν ἰοῦσι καὶ εἰς πόλεις μάλιστα τὰς πρὸς ἠῶ. Κάτεισι δὴ οὖν ὁ προφήτης. Ἐβρα πλοῖον ἀπαῖρον εἰς Θαρσίς καταλαβὼν, προὔτεθειτο γὰρ τῇ Νινευί ὁ αὐτόθι δρόμος, ἐδίδου τὸ καῦλον, καὶ συναπέπλει τοῖς ἄλλοις. Θαρσίς δὲ φησι τοῖς νῦν καλουμένους Ταρσοῦς ἦτοι Ταρσόν. Τινὲς μὲν οὖν ὁνοῦνται πόλιν διὰ τούτου κατασημαίνεσθαι τὴν παρ' Αἰθιοπίας, καὶ Ἰνδοῦ, καὶ ἐστὶ μὲν ὁμολογουμένως παρ' ἑκεῖνοις Θαρσίς. Ἡ γοῦν σύμπασα τῶν Ἰνδῶν διὰ τοῦ Θαρσίς σημαίνεται χώρα· πλὴν εἰς γε τὸ παρὸν οὐκ ἐκεῖνην οἶμαι βούλεσθαι δηλοῦν τὸν λόγον. Ὅτι τοῖς ἀποπλεῖν ἐθέλουσιν ἐπὶ τὰ τῶν Ἰνδῶν ἔθνη, γένοιτ' ἂν εἰκότως οὐ διὰ γε τῆς Ἰόππης ὁ πλοῦς, ἀλλὰ διὰ θαλάσσης μᾶλλον τῆς Ἐρυθρᾶς, εἰ μὴ ἄρα τις οἰοίτο βεβουλησθαι τὸν προφήτην διὰ Περσῶν τε καὶ Ἀσσυρίων εἰς Αἰθιοπίας τοὺς ἐσωτάτω ποιεῖσθαι τὸν ἀπόδρομον. Ἄλλ' ἠλίθιον τὸ χρῆμα παντελῶς. Θαρσίς δὴ οὖν εἰσικεν ἀποκαλεῖν τοὺς νῦν Ταρσοῦς. Κιλίκων δὲ αὕτη πόλις, τὸ Κύδνου πίνουσα νῆμα, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πρόποδας τοῦ Ταρσοῦ κειμένη. Ὅρος δὲ τοῦτο Κιλίκων παμμέγεθες. Ἀπαῖρει μὲν οὖν ὁ προφήτης, καὶ πρόσφαις αὐτῷ τῆς ἀποδημίας τὸ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα λοιπὸν οὐκ ἀζητήτος ἡμῖν ὁ λόγος, μᾶλλον δὲ τῆς φυγῆς ὁ τρόπος. Οἶμαί δὴ οὖν ὅτι τὸ παραιτήσασθαι

esset, factus est homo ⁴¹, **369** ut toti humano generi, et ipsis ante alios omnes, salutem impertiretur. Rem porro hanc Israelitis probre esse posse, idque jure optimo, docet perspicue Christus ipse his verbis : « Viri Ninivitarum, quia penitentiam egerunt ad prædicationem Jonas, condemnabunt generationem istam. Et ecce plusquam Jonas hic ⁴². » Quomodo autem plus in Christo quam in Jona? Quoniam hic tantummodo comminatus est Ninivitis eversionem, Christus, propter ineffabilem miracolorum efficientiam homines obstupesciens, in admiratione erat. Semper autem concurrentia prodigia quasi machina quædam ad fidem trabunt. Summa igitur providentia Jonas Ninives incolis prædicaturus mittitur, quoniam clamor malitiæ eorum ad Deum universorum ascendit. Nihil prorsus ille quidem ignorat; sed, cum ad inspectionem, seu visitationem eorum quæ peccata sunt, movetur, tum dicitur, clamorem ex operibus ad ipsum ascendisse. Est enim universorum judex ut Deus. Dicitur etiam sanguis Abel clamare contra homicidium Cain, et inhumanitas turpissimi sceleris urbium in Sodomis.

VERS. 3. Et surrexit Jonas ut fugeret in Tharsis a facie Domini, et descendit in Joppen, et invenit navem euntem in Tharsis, et dedit nautum suum, et ascendit in eam, et navigaret cum eis in Tharsis a facie Domini.

III. Joppe oppidum est Palestine maritimum, rerum victui necessariorum ex Judæa præcipue ad urbes orientales vela dantibus emporium. Descendit ergo propheta. Deinde navi quæ in Tharsi solveret reperta, cursum enim illuc, quæm Niniven malebat, nautum dedit, et una navigavit. Tharsis vocat qui nunc Tarsi sive Tarsus dicitur. Quidam hoc nomine urbem significari putant apud Æthiopas et Indos. Et constat apud eos esse Tharsis. Aut hoc vocabulo tota Indorum regio indicatur, quam in præsens significari non arbitror. Nam volentibus abnavigare ad gentes Indicas, non ad Joppe, sed per pelagus Erythræum navigatio recte instituitur, nisi forte quispiam credat prophetam per Persas, et Assyrios, et Æthiopas intimos cursum dirigere voluisse. Sed res stulta est omnino. Tharsis igitur appellare videtur, qui hodie Tarsi. Est autem urbs Ciliciæ, **370** ad Cydnum flumen, et ipsas radices Tarsi montis Ciliciæ multo maximi. Discedit itaque propheta, et prætextus, seu occaso peregrinationis illi est fugere a facie Dei. Hoc loco sequitur ut verba examinanda sint, vel potius fugæ modus. Sentio igitur, fugisse a facie Dei nihil esse aliud quam recusasse missionem, et ad ministerium velut pigritatem esse. Cur autem et quid deliberatum habens Tharsin contendat, nequeo intelligere; nisi forte quis illud apud se cogitabit, in

⁴¹ Philipp. II, 6, 7. ⁴² Matth. XII, 49.

ipso quoque, ut in vetustioribus sanctis de Deo opinionem non salis magnam fuisse. Censebant enim nonnulli, potentiam et imperium Dei universorum solis Judææ finibus circumscribi, et in ipsam quasi compactum ab aliis regionibus excludi. Quapropter divinus Jacob olim a paternis penetibus discedens, et ad Laban in Mesopotamiam cœtendens, atque in loco quodam pernœctans, et lapide capiti supposito consueto more dormiens, scalamque a terra in cœlum pertinentem, ac per eam angelos Dei ascendentes ac descendentes, Dominum vero illi innitentem videns, ubi surrexit : « Dominus inquit, est in loco isto, et ego nesciebam ⁴³. » Opinor itaque etiam beatum hunc prophetam quidpiam secum cogitantem, a Judæa ad urbes Græcæ discessisse. Quod vero tadium, et quia nollet prompte partes impositas implere, hæc illi fugæ causa fuerit, ex verbis ipsius cognoscemus, quandoquidem ablit postea, et prædicavit. Et quoniam vaticinio ejus effectus non respondit, mœrorem accepit non mediocrem, ut etiam diceret : « O Domine, nonne isti sermones mei sunt, cum adhuc essem in terra mea? Propterea præveni fugere in Tharsis, quia cognovi quia tu misericors et miserator, patiens et multæ misericordiæ, et agens pœnitentiam super maliis. Et nunc, Dominator Domine, tolle animam meam a me, quia bonum est mori me magis quam vivere ⁴⁴. » Nam, ut propheta, quis futurus esset suis ministerii sui non nesciebat, timebat vero ne forte, si promulgatio sua exitum non sortiretur, a Ninivitis, Dei miserantis ipsos benignitatem vescentibus, morte multaretur, et e medio tolleretur ut scurra, et impostor, et mendax, et qui ipsis laborem inanem persuasisset. Semper enim barbari ad iram præcipites sunt, facillimeque ut tauri faciunt, quamvis idonea insanix occasio non suppediet.

καὶ ψευδοεπῆ, καὶ εἰς τὴν ποιεῖν αὐτοὺς ἀναπεικίστα. ἔτοιμος ἀποταυρούμενον, κἄν εἰ μὴ πρόφασιν ἔχη

371 Vers. 4, 5. *Et Dominus suscitavit spiritum in mari, et facta est tempestas magni in mari, et navis periclitabatur dissolvi, et timerunt nautæ, et clamabant unusquisque ad deum suum; et jactum fecerunt vasorum quæ erant in navi, in mare, et alleviaretur ab eis.*

IV. Deo ita procurante, et immanium ventorum procellis æquor permiscens, navim fluctus colliant. Vectores terror incessit, jamque de extrema pernicie sua colloquuntur, stridente oneraria, et propemodum solutis compagibus pessum eunte. Turba nautica ad usitata auxilia confugiens navim exonerat, ut undis emineat, et ita deinceps facili cursu feratur. Magnum porro tempestatis argumentum, quod ipsi quoque nautæ percussis terroribus, sine intermissione deos suos, ut jam desperata salute, opem rogitant.

⁴³ Gen. xxviii, 15. ⁴⁴ Jon. iv, 2, 3.

A τὴν ἀποστολὴν, καὶ οἶονα κατοκνήσαι τὴν διακονίαν τὸ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Πάρεται δὲ εἰς θαρσεῖς ἀνθ' οὗτου, καὶ ὁ τι διεσκευασμένος, οὐκ ἔχει φοβῆναι. Εἰ μὴ ἄρα τις ἐκεῖνο καθ' ἑαυτὸν ἐννοήσῃεν, ὅτι μικρὰ τις καὶ ἐν αὐτῷ, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιτέροις ἀγίοις ἡ περὶ Θεοῦ διάληψις ἦν. Ὦντο γὰρ τινες, μόνης τῆς Ἰουδαίων χώρας ἀνήφθαι τὸ κράτος τῶν τῶν ὄλων Θεὸν, συστέλλεσθαι δὲ ὡσπερ ἐν αὐτῇ καὶ γῆς ἀπανίστασθαι τῆς ἐτέρας. Καὶ γοῦν ὁ θεοπίσιος Ἰακώβ ἀπεφοῖτα μὲν κατὰ καιροὺς τῆς πατρίδος ἱστίας, ἠπαίγετο δὲ πρὸς Λάβαν, καὶ εἰς τὴν μέσην τῶν ποταμῶν· εἶτα κατηλύετο μὲν ἐν χώρᾳ τινὶ, λίθον δὲ ὑποθείς τῇ κεφαλῇ, κατὰ εἰωθὸς, ἐκάθευδεν· εἶτα τὴν κλίμακα τεθέσται τὴν ἐκ γῆς διήκουσαν εἰς οὐρανὸν, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαλόντας· B τε καὶ καταβαίνοντας δι' αὐτῆς, ἐπιστηρογμένον δὲ ἐν αὐτῇ τὸν Κύριον. Ἐφασκέ τε διαναστάς, ὅτι « Ἔστι Θεὸς ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν. » Οἶμαι δὴ οὖν, ὅτι τοιαῦτόν τι καθ' ἑαυτὸν ἐννοησάμενος καὶ ὁ μακάριος προφήτης, τῆς μὲν Ἰουδαίας ἀπενοσηφίζετο, ἀπεχώρει δὲ εἰς πόλιν τὰς Ἑλληνικάς. Τοῦ δὲ κατοκνήσαι τὴν πρόφασιν, καὶ μὴ προθύμως ἐλθεῖν πληροῦν τὴν διακονίαν ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν αὐτοῦ λόγων· διεκήρυξε μὲν γὰρ ὕστερον ἀπειθῶν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐπέδωκεν αὐτῷ τὰ τῆς προφητείας εἰς πέρας, λελύπηται σφόδρα, καὶ δὴ καὶ ἐφασκεν· « Ὁ Κύριε, οὐχ οὕτοι οἱ λόγοι μου ἔγενον ἐν τῇ γῆ μου; Διὰ τοῦτο προέφθασα τοῦ φυγεῖν εἰς θαρσεῖς, διότι ἔγνων, ὅτι σὺ εἰ ἐλεήμων, καὶ οἰκτίρμων, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. Καὶ νῦν, C Δέσποτα Κύριε, λαβὲ τὴν ψυχὴν μου ἐπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν τὸ ἀποθανεῖν με ἢ ζῆν. » Οὐκ ἠγνόησε μὲν γὰρ ὡς προφήτης τῆς διακονίας τὸ πέρας. Ἐδέδειε γὰρ μὴ ἄρα τῶν δι' αὐτοῦ κτηρυγμάτων οὐκ ἐνηνεγμένων εἰς πέρας, ἀγνοήσῃ μὲν Νινευίται τοῦ κατοικτεράντος Θεοῦ τὴν χρηστότητα, διακρήσονται δὲ, καὶ ἀνέλυσιν αὐτὸν, ὡς βωμολόχον, ὡς ἀπαταῶνα, Προσάλς γὰρ αἶτι τὸ βάρβαρον εἰς ὄργας, καὶ λίαν D τῆς μανίας ὑλόγον.

Καὶ Κύριος ἐξήγησε πνεῦμα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγένετο κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευε συντριβῆναι, καὶ ἐφοβήθησαν οἱ ναυτικοὶ, καὶ ἀνεβόων ἐκυστος πρὸς τὸν Θεὸν αὐτοῦ, καὶ ἐκβολὴν ἐποίησαντο τῶν σκευῶν ἐν τῷ πλοίῳ εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ κουφισθῆναι ἀπ' αὐτῶν.

Δ'. Κατεφάνισται μὲν τῆς ναὸς τὸ κλυδώνιον οἰκονομοῦντος Θεοῦ, καὶ πνευμάτων ἀγρίων ἐκβολαῖς διακυκνῶντος τὴν θάλασσαν. Ἐμπίπτει δὲ τοῖς πλωτῆρσι τὸ δαίμα, καὶ ὁ λόγος ἦν ἡδὴ περὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῖς, ἀποπειρούσης μὲν, κατὰ τὸ εἶδος, τῆς ἀλάδος, μονονοχὴ δὲ καὶ ἀπειλούσης ἡδὴ πᾶς, ὅτι δὴ μέλλει συνθραῦσθαι. Κέχρηται δὲ ταῖς ἐξ ἔτους ἐπικουραῖς ὁ τῶν ναυτῶν ὄμιλος, καὶ ἀποφορτίζει τὴν ναῦν, ὡς ἂν ὑψοῦ τε εἴη κυμάτων, εὐπετεστέρα δὲ οὕτω λοιπὸν ἐποιοῦτο τοῖς ὕδασι. Μέγα δὲ πρὸς ἀπίδειξιν τοῦ χειμάζεσθαι, τὸ καὶ αὐτοὺς τοῖς δαίμασι

βεβληθῆσθαι τοὺς ναυτιλοῦς, καὶ σωτῆρας ἦκειν αὐτοῖς τοὺς ἰδίους θεοὺς ἐντενέστατα παρακαλεῖν, ὡς ἀπεγνωκότες ἦδη τῆς σωτηρίας.

Ἰωνᾶς δὲ κατέβη εἰς τὴν κοιλίην τοῦ πλοίου. Α καὶ ἐκάθευθε, καὶ ἐσεργε. Καὶ προσῆλθε πρὸς αὐτὸν ὁ πρῶτος, καὶ εἶπεν αὐτῷ· *Τί σὺ βέγγεις; Ἀνάσθηθι, ἐπικαλοῦ τὸν Θεὸν σου, εἰ πως σώσῃ ὁ Θεὸς ἡμᾶς, καὶ σὺ μὴ ἀπολώμεθα.*

Ε' Ἀρμόσειε ἂν ἤκιστα νήψαι προφητικαῖς τὸ βέβημον εἰς εὐχὰς, κινδύνων ἐπληρωμένων, καὶ τὸ ὑπτιοῦσθαι δοκεῖν καλοῦντων εἰς πόνους καιροῦ, καὶ πράγματος, ἐφ' ὧπερ ἂν πρέποι μᾶλλον τὸν τῶν ὄλων ἐκμειλισσασθαι Θεόν. Ὅθεν ἐστὶ ἐννοεῖν, ὡς πρὸ χειμῶνος ὁ ὑπνος ἦν· εἰωθότος γὰρ σφόδρα καταρμεῖν τὸ καὶ εἰς αὐτὴν καθικέσθαι τοῦ πλοίου τὴν κοιλίην. Φίλον γὰρ αἰετὸς ἀγίοις, καὶ περισπούδαστον, τὸ τρυφῆς ἀποφοιτᾶν, καὶ δυχλὸν ἀπονοσφίζεσθαι, καὶ διατελεῖν κατὰ μόνας, καθὼς καὶ Ἰερμίας· « Ἀγαθὸν ἀνδρὶ, φησὶ, θανάτῳ ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ. Καθίσταται καταμόνας, καὶ σιωπῆσει, ὅτι ἤρεν ἐφ' ἑαυτῷ. » Ἀνακεκράγει δὲ πάλιν περὶ τῆς ἀπειθοῦντων πληθῆος· « Κύριε παντόκρατορ, οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ παιζόντων αὐτῶν, ἀλλ' ἠύλαθούμην ἀπὸ προσώπου χειρὸς σου. Καταμόνας ἐκαθήμην, ὅτι πικρίας ἐνεπλήσθην. » Τὸ δὲ γε ἰζῆσαι καταμόνας, τὸν ἠρεμαῖον, οἶμαί που, κατασημαίνει βίον, καὶ τὸ ἀπαλλάττεσθαι μερίμνης, καὶ φροντίδος βιωτικῆς, καὶ τὸ μὴ ἀναμιξέσθαι τοῖς ἄλλοις, οἱ τὴν φιλήδονον καὶ φιλόσαρκον τετιμῆκασιν ζωῆν. Ἀπουστάζει δὲ οὖν ὁ προφήτης, οὐκ ἀπειθήσας τοῦ πρέποντος, ἀλλ', ὡς ἔφην ἡδὴ, πρὸ τῆς τῶν χειμῶνων ἐκβολῆς. Διανύττει γὰρ μὴν ὁ πρῶτος, χρῆναι δὲ μᾶλλον εἰπῶν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεὸν αὐτοῦ. Ἐπειὶ γὰρ αἰετὸς τὸς κινδυνεύοντας τὸ δοκεῖν ἀμείνους ἐπιμάτων εἶναι τινὰς, καὶ οὐκ ἐν καιρῷ τιμῆσαι τὸ βέβημον.

Καὶ εἶπεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· Δεῦτε, βάλλωμεν κλήρους, καὶ ἐπιγνώμεν τίος ἐρεκεν ἢ κακία αὐτῆ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ. Καὶ ἔβαλον κλήρους, καὶ ἔπεσον ὁ κλήρος ἐπὶ Ἰωνᾶν.

Γ' Περιεργότατον μὲν οἱ πλωτῆρες, καὶ ἀσύνηθές τι μελετῶσι, καὶ ξένον, τὸ ἐπιτελεῖσθαι κλήρω διαμαθεῖν τὸν ἐφ' ᾧ λελύπηται ὁ Θεός. Πλὴν οἰκονομεῖται καὶ τοῦτο χρησίμως, ὡς ἂν γένοιτο καταφανῆς ὁ νομίσιος δύνασθαι φυγεῖν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Πίπτει γὰρ ὁ κλήρος ἐπ' αὐτὸν, καὶ τὸν ἐκ τοῦ πράγματος ἔλεγχον ὑπομένων ὁρᾷται. Ἐδεδίει γὰρ, κατὰ τὸ εἰκός, τῆς οικείας σκέψεως προαιετέραν ποιεῖσθαι τὴν κατάρρησιν. Καλὸν οὖν ἄρα, καὶ σοφὸν τοῖς ἐθέλουσι τηρεῖν, τὸ « Μὴ αἰσχυνθῆς ὁμολογήσαι ἐφ' ἀμαρτίαις σου. »

Καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν· Ἀνάγγελον δὴ ἡμῖν, τίος ἐρεκεν ἢ κακία αὐτῆ ἐστὶν ἡμῖν; Τίς σου ἢ ἐργασίη ἐστὶ, καὶ πόθεν ἐρχῆ, καὶ ποῦ πορεύῃ, καὶ ἐκ ποίας χώρας, καὶ ἐκ ποίου λαοῦ εἰ σὺ; Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Δούλος Κυρίου ἐγὼ εἰμι, καὶ τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ φοβοῦμαι, ὃς ἐποίησε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν. Καὶ ἐφοβήθησαν οἱ ἄνδρες φόβον μέγαν, καὶ εἶπαν πρὸς

VERS. 6. Jonas autem descendit ad concavum navis, et dormiebat. Et stertebat, et accessit ad eum proteta, et dixit ei: Quid tu stertis? Surge, invoca Deum tuum, si quo modo salvet Deus nos, et non pereamus.

V. Segnitie ad preces fundendas periculis impendentibus in prophetica providentiam minime cadit, nec videri consopitum, cum tempus et negotium, cujus causa potius Deum placare deceat, ad labores vocat. Unde intelligere licet, nondum exorta tempestate hunc somnum fuisse, et vel in intimam navim descendere, admodum quiescere solum indicium est. Semper siquidem sanctis amicum et optabile fuit recedere a deliciis, et a turbis segregatas in solitudine versari, sicut et Jeremias ait: « Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Sodebit solitarie, et tacebit, quia levavit super se ». Idem rursus super incredulorum multitudine: « Domine omnipotens, non sedi in concilio ludentium, sed timui a facie manus tue. Seorsum sedebam, quia amaritudine repletus sum ». Sedere solitarie, vitam, opinor, quietam curis et sollicitudinibus rerum labentium solutamque, et aliorum qui voluptatibus et corporeis oblectamentis totos se tradunt, consortia vitantem significat. Obdormiscit igitur propheta, non quia decorum contemnat, **372** sed, ut jam dixi, antequam tempestas erumpat. Quem proreta dictis exstimulat, dicens, potius invocare debere Deum suum. Semper quippe male habet in discrimine constitutos, si quos imperterritos et alieno tempore desidia languentes aspiciunt.

VERS. 7. Et dixit unusquisque ad proximum suum: Venite, mittamus sortes, et cognoscamus cujus causa malum hoc super nos sit. Et miserunt sortes, et cecidit sors super Jonam.

VI. Rem curiosissimam, et insuetum quiddam ac novum nautæ aggrediuntur, ut instent sortibus discere quare iratus sit Deus. Verum hoc quoque utiliter instituitur, ut comperiat qui se a facie Dei fugere posse arbitrat. Cadit enim sors super eum, et res ipsa hominem manifeste prodit. Cogitationes enim et consilium suum præcipiti quadam temeritate accusare, nec injuria, forinidabat. Bene igitur et sapienter qui illud servant: « Ne confundaris confiteri peccata tua ».

VERS. 8-10. Et dixerunt ad eum: Indica nobis cujus causa malum hoc nobis est? Quod tuum opus est, et unde venis, et quo vadis, et ex qua regione et ex quo populo es tu? Et respondit eis: Servus Domini ego sum, et Deum cæli ego timeo, qui fecit mare et aridam. Et timuerunt viri timore magno, et dixerunt ad eum: Cur hoc fecisti? quia cognoverunt viri quod a facie Domini erat fugiens, quia nuntiavit eis.

⁶⁶ Thren. iii, 27, 28. ⁶⁷ Jer. xv, 17. ⁶⁸ Eccli, iv, 31.

αὐτόν· Τί τοῦτο ἐποίησας; διότι ἐγγώσασαν οἱ ἄνδρες ὅτι ἐκ προσώπου Κυρίου ἦν φεύγων, ὅτι ἀπήγγειλεν αὐτοῖς.

VII. Non sine utilitate curiosi sunt, ut qui sortito jam causam tanti mali indagassent, modum tamen peccati nondum aperte cognovissent. Quoniam vero idololatraz erant, quod ei studium, sive munus, qua regione et patria oriundus, e quo populo veniret, memorare jubent, volentes, ut reor, discere quem Deum offendisset: nam quislibet vectorum suum sibi habebat, nec erat unus omnium communis. Existimabant autem, si insensum ipsi Jonæ numen coluissent, tempestatis incommoda profligaturos. Ast ubi propheta servum Dei se nominavit, qui fabricasset cœlum et terram, et ipsum se adorare dixit, illic eum a facie Dei fugisse animadvertenterunt, et quomodo id factum sit intellexerunt. Quoniam fas non erat Judæis descripta ac distributa illis **373** regione excedere: neque ad alienigenas, seu extraneos se conferre: neque in urbes idolorum cultui devotas introire. Id enim apud eos probro ducebatur, nec suspicione defectionis a patria religione carebat. Videbatur itaque in legem commisisse, criminique et pœnæ obnoxius. Quamobrem cum Dominus salutē quæ per fidem acquiritur Judæos privatum iri perspicue confirmaret nisi lucem præsentis adhuc, et in mundo degentis complecti instituerent. Dicebat enim: « Adhuc modicum vobiscum sum, et vado ad eum qui misit me. Quæretis me, et non invenietis, et ubi ego sum, vos non potestis venire⁴⁴. » Judæi ad gentes defectionem illi exprobrantes, inscite quærebant: « Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? Numquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes⁴⁵? » Nam ut stolidum quiddam, et ab usu et consuetudine ipsorum quam remotissimum ignominia notant, gentium populis sese admiscere. Quoniam igitur intra Judææ fines non mansisset, navigaret autem cum ipsis Tarsos, suspicione moventur, et conjecturam capiunt, fortassis vitam secundum legem repudiare, et gentium institutis se addicentem, fugam a facie Dei occēpisse.

VERS. 11, 12. *Et dixerunt ad eum: Quid tibi faciemus, et quiescet mare a nobis? quia mare ibat, et suscitabat magis fluctum. Et dixit Jonas ad eos: Tollite me, et mittite in mare, et quiescet mare a vobis. Quia novi ego quod propter me fluctus iste magnus super vos est.*

VIII. Mare adversum se intolerabiliter concitatum metuebant, nec minus Hebræorum Deum horrescebant: nec enim, quanquam alienigenæ, quanta esset ejus potentia et gloria nesciebant. Quia vero servum Dei se nominarat, hærent deinceps, et anticipiti cogitatione distrahantur. Non audeat homini vitam eripere, iram Dei omnipotentis subveriti. Fluctibus autem irruentibus, non minus quam prius necessario de salute et incolunitate sua angui-

A Ζ'. Φιλοπευστοῦσι χρησίμως, ὡς ἤδη μὲν κλήρω τὸν αἰτίον ἐπεγνωκότες, οὐκ ἔχοντες σαφῶς διειδέναι τῆς πλημμυλλίας τὸν τρόπον. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν εἰδωλολάτραι, ποῖον μὲν αὐτῷ τὸ ἐπιτήδευμα, ποῖα δὲ χώρα, καὶ πόλις, καὶ ἐκ ποίων ἔρχεται λαῶν προστετάχασιν εἰπεῖν, ζητοῦντες, οἶμαι, ποῖω προσκέρρουκε Θεῷ· Ἴδιος γὰρ ἦν τῶν ἐμπλεόντων ἐκάστῳ, καὶ οὐχ εἰς ὁ πάντων Θεός. Ἔφοντο δὲ ὅτι τὸν λελυτημένον ἐπ' αὐτῷ θεραπεύσαντες δαίμονα, τὰ ἐκ τοῦ χειμῶνος ἀποκρούσσονται βλάβη. Ἐπειδὴ δὲ ὁ προφήτης δοῦλον ἐαυτὸν ὠνόμαζε Θεοῦ τοῦ τεκτενημένου γῆν τε καὶ οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν ἔφη ποιῆσθαι προσκυνητὸν, συνῆκαν εὐθύς, ὅτι πέφευγεν ἐκ προσώπου Θεοῦ, συνῆκαν δὲ ὅπως. Ὅτι μὴ ἔξῃν Ἰουδαίῳ τῆς ἐκνεμηθείσης αὐτοῖς ἀπονοσφίζεσθαι χώρας, μήτε μὴν ἀλλοφύλοις ἐπιφοιτᾶν, μήτε πόλεσιν ἐμβάλλειν εἰδωλολατρίας εἰθισμέναις. Μῶμος δὲ τὸ χρῆμα παρ' αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀνύποπτον εἰς ἀπόστασιν. Ἐδόκει δὲ εἶναι καὶ ἐξωνόμου, καὶ ἐν αἰτίᾳ, καὶ δίκῃ. Καὶ γοῦν ὁ μὲν Κύριος ἀπολισθήσειν αὐτοὺς τῆς σωτηρίας, τῆς ὡς ἐν κίττι φημί, διεβεδαίοντο σαφῶς, εἰ μὴ ἔλοιτο καταδράτεσθαι παρόντος ἔτι καὶ ἐνδημούντος ἐν κόσμῳ (Ἐφασκε γὰρ, ὅτι « Μεθ' ὑμῶν μικρὸν χρόνον εἰμι, καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με. Ζητήσέτέ με, καὶ οὐχ εὐρήσετε, καὶ ὅπου ἐγὼ εἰμι, ὑμεῖς οὐ δύνασθε εἰθεῖν »), οἱ δὲ τὴν Ἰουδαίων ἀπόστασιν ἐπὶ τὰ ἔθνη κατονειδίζοντας, ἔφασκον ἀμαθῶς· « Πού μέλλει ὡς πορεύεσθαι ὅτι ἡμεῖς οὐχ εὐρήσομεν αὐτόν; Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι, ἐδάσκειν τοὺς Ἕλληνας; » ὡς γὰρ ἐξήτηλόν τε καὶ ἐστριβῆς, καὶ συνηθείας ὡς ἀποτάτω τοῖς παρ' αὐταῖς ὑπὸ μῶμον ἀγούσι τὸ τοῖς Ἑλλήνων ἀναφύρεσθαι δήμοις. Ὅτι τοίνυν οὐ μεμένηκεν ἐν τοῖς τῆς Ἰουδαίας ὄροις, συνέπει δὲ αὐτοῖς εἰς Ταρσοῦς, δέχονται τὰς ὑποψίας, διατεκμαίρονται δὲ, ὅτι παραιτεῖται τάχα πού καὶ τὴν ἐν νόμῳ ζωὴν, καὶ τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἔθεσιν ἐαυτὸν δοῦς, τὴν ὡς ἐκ προσώπου Θεοῦ μεμλέτηκε φυγῆν.

Καὶ εἶπαν πρὸς αὐτόν· Τί σοι ποιήσομεν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ἡμῶν; ὅτι ἡ θάλασσα ἐπορεύετο, καὶ ἐξήγειρε μᾶλλον κλύδωνα. Καὶ εἶπεν Ἰωνῆς πρὸς αὐτούς· Ἄρατέ με, καὶ ἐμβάλετε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν. Διότι ἐγνωκα ἐγὼ, ὅτι δι' ἐμὲ ὁ κλύδων ὁ μέγας οὗτος ἐφ' ὑμᾶς ἐστίν.

H'. Δεδίασιν μὲν ἀγριαίνουσαν κατ' αὐτῶν οὐ φορητῶς τὴν θάλασσαν· καταπεφρίχασιν δὲ οὐδὲν ἔργον τὸν τῶν Ἑβραίων Θεόν· οὐ γὰρ ἦσαν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεώς τε καὶ δόξης, καίπερ ὄντες ἀλλογενεῖς. Ἐπειδὴ δὲ δοῦλον ἐαυτὸν ἔφη Θεοῦ, διαποροῦσι λοιπὸν, καὶ μερίζονται τὰς γνώμας. Ὅκνοῦσι μὲν γὰρ τὸν φόνον, ὑποβλεπόμενοι τὴν ὀργὴν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. Ἐπιθρωσκούσης δὲ τῆς θάλασσης αὐτοῖς οὐ μείον ἢ πρὶν ἀναγκαίαν τὴν ὑπὲρ

⁴⁴ Joan. vii, 33, 34. ⁴⁵ ibid. 35

γε σφῶν αὐτῶν ποιῶνται φροντίδα. Ταύτητοι παρακαλοῦσιν εἰπεῖν τὸ, τί ἂν γένοιτο παρ' αὐτῶν, καὶ κατευαθῆσεται μὲν ὁ κλύδων, κατηρεμήσει δὲ καὶ τὸ κύμα, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις αὐτοὶ διαφεύξονται κίνδυνον. Τί οὖν ὁ προφήτης; Ὁμολογεῖ τὸ πλημμελημα, καὶ προσκεκρουκῶς αἰσχύνεται, καὶ τῆς ἑαυτοῦ δυσθουλίας καταψηφίζεται. « Ἀρατέ με, γὰρ φησὶ, καὶ ἐμβάλετε εἰς τὴν θάλασσαν. » Μονονουχὶ γὰρ τοῦ κατοκνήσαι τὴν ἀποστολὴν ἐξαιτεῖσθαι παρ' αὐτῶν δεῖν ἔφη τὰς δίκας. Ἦδει γὰρ ὅτι σπένδεται πως τῇ νηὶ τὸ κλυδώνιον, εἰ λάβῃ τὸ ζητούμενον, καὶ καταλήξοι τῆς μάχης ἢ θάλασσα, ἔχουσα λοιπὸν τὸν προσκεκρουκῶτα.

Καὶ παρεβιάζοντο οἱ ἄνδρες τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς τὴν γῆν, καὶ οὐκ ἠδύνατο, δεῖ ἡ θάλασσα ἐπορεύετο, καὶ ἐξεγείρετο μᾶλλον ἐκ' αὐτούς. Καὶ ἀνεβόησαν πρὸς Κύριον, καὶ εἶπον· Μηδαμῶς, Κύριε, μὴ ἀπολώμεθα ἕνεκα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ μὴ δῶς ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δικαίου. Διότι σὺ, Κύριε, ὄν τρόπος ἐδούλου πεποιήθης. Καὶ ἔλαβον τὸν Ἰωνᾶν, καὶ ἐπέβαλον αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἔστη ἐκ τοῦ ὕδατος αὐτῆς.

Θ. Ἐαυτοῦ μὲν τὸν θάνατον ὁ προφήτης κατεψήφισεν, καὶ τῷ κινδύνῳ τῆς ἰδίας ψυχῆς καταλύειν αὐτοῖς ἤξιον τὸ δεῖμα. Οἱ δὲ ἦσαν ἐτι περιβεβῆτες, καὶ ὀκνηροὶ πρὸς μαιφονίαν, δοῦλον δὲ ὄντα Θεοῦ σώζειν ἠθέλον, καὶ ζῶντα δοῦναι τῇ χέρσῳ, οὕτω δὲ μᾶλλον ἀποφορτίσασθαι τὴν ὀργήν. Ταύτητοι παρεβιάζοντο καὶ προσκαίλαι τὴν ναῦν, ἀλλ' ἦν τῶν ἐγχειρημάτων ἀνήνυτος κόπος, ἀμαχον αὐτοῖς τὸ κύμα διανιστάντος τοῦ πνεύματος, καὶ ἀγριωτέρας ὀρμαῖς καταθέοντος τῆς ἑλλάδος. Ταύτητοι λοιπὸν ἐκμειλίσσονται μὲν διὰ προσευχῆς, συγνώμονα δὲ αὐτοῖς γίνεσθαι παρακαλοῦσι τὸν Θεόν, οὐ φονῆν ἐθέλουσιν, ἀλλ' ὡς τοὺς αὐτοῦ παραχωροῦσι κρίμασι, καταβιαζομένοις τε λοιπὸν πρὸς τὸ δοῦναι τῇ θαλάσῃ τὸν Ἰωνᾶν, καὶ δὴ καὶ δεδώκασιν. Ἡ δὲ λαβοῦσα, σπένδεται μάλισ, ἀπλοὶ δὲ γαλήνην, καὶ δίδωσι μὲν τοῖς ναυτίλοις τοῦ σώζεσθαι τὴν ἑλπίδα· πανταχοῦ δὲ τοῖς θεοῖς εἰχουσα νεύμασι, καὶ δεσποτικοῖς προσταγμασιν ὑπηρετοῦσα, γοργῶς ἐξ αὐτῶν ἐφαίνετο τῶν πράων.

Καὶ ἐφόβησαν οἱ ἄνδρες φόβῳ μεγάλῳ τὸν Κύριον, καὶ ἔθυσαν θυσίας τῷ Κυρίῳ, καὶ ἠέξαντο εὐχὰς.

Ρ. Ὀφείλονται λίαν, ἕνα τε καὶ φύσει Θεὸν εἶναι πιστεύοντες, καίτοι μεμερισμένοι πρὸς ἕκτοπον πλάνησιν, καὶ μυρίους εἶναι νομίζοντες ἀνά τὸν κόσμον θεούς. Τοιγάρτοι θύουσι τῷ φύσει, καὶ μόνῳ, καὶ ἀληθῶς Θεῷ, παρέντες τοὺς ἑαυτῶν, καὶ ἔρρεσθαι φράσαντες τοῖς ἐξ ἀπάτης τετιμημένοις, καὶ τὴν Θεῷ πρέπουσαν ὑποκλίπτουσι δόξαν. Ἐπαγγέλλονται δὲ καὶ εὐχὰς, καίτοι τοῦτο δρᾶν εἰωθότες τοῖς ἐναλλοῖς δαίμοσι. Δοκεῖ γὰρ Ἕλληνας παισὶ τὸ τῆς θαλάσσης ἀνῆφθαι κράτος Ποσειδῶνι· τινὲς μῦθοι γὰρ πάντα τὰ παρ' ἐκείνοις, τερθραῖα τε καὶ ἀποπληξία δεινῆ. Ἡμεῖς δὲ τὸν φύσει Θεὸν δοξάζοντες, αὐτῷ φαμεν ἀληθεύοντες· « Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, » καὶ τὰ ἐξῆς.

¹⁰ Psal. LXXXVIII, 10.

A tur. Quocirca orant uti aperiat quid ipsos ad sedandam tempestatem, ad fluctus componendos, atque ad extremum exitium effugiendum facere oporteat. Quid postea propheta? Crimen suum confitetur, et se offendisse erubescit, et consilium suum sinistrum condemnat. 374 Ait enim: « Tollite me, et mittite in mare. » Quibus verbis detrectationem protectionis suæ tantum non ultrices poenas eos poscere oportere professus est. Norat enim fluctus, quodammodo facto sibi sacrificio, si, quem quærebant, accepissent, navi placatum iri, et mare ab oppugnatione desiturnm, si de cætero eum excepiisset.

VERS. 13-15. Et conabantur viri ut reverterentur ad terram, et non poterant, quia mare ibat, et insurgabat magis contra eos. Et clamaverunt ad Dominum, et dixerunt: Nequaquam, Domine, ne pereamus propter animam hominis istius, et ne des super nos sanguinem justum. Quia tu, Domine, sicut voluisti fecisti: Et tulerunt Jonam, et miserunt eum in mare, et stetit a commotione sua.

IX. Propheta in semetipsum mortis sententiam tulit, et periculo vitæ suæ illis terrorem ac metum eximendum putavit. Qui tamen ad necem illi inferendam valde timidi ac segnes erant, et ut servum Dei servare, vivamque in terram exponere, atque hac ratione potius iræ divinæ onus quo premebatur, excutere desiderabant. Hac de causa navem appellere ad litus conitebantur, sed inanes fiebant conatus; et vento increbrescente onerariamque turbulentiis jactante, fluctibus resisti non poterat. Idcirco deinceps precibus Deum propitiantes, ut sibi ignoscat precantur, ut qui nolint occidere: sed tanquam judiciis ejus permittentibus, cogantur jam Jonam pelago tradere, sicut etiam tradiderunt. Pelagus eo accepto tandem sedatur, tranquillitatem diffundit, et nautis spem salutis reportat, et divino nutui quacunque cedens, Dominicis præceptis serviens, eceleriter mite tractabileque apparet.

VERS. 16. Et timuerunt viri timore magno Dominum, et immolaverunt hostias Domino, et voverunt vota.

X. Non modicam utilitatem percipiunt, unum et natura Deum esse credunt, tametsi absurdis erroribus discreparent, et mille mundi deos esse opinarentur. Quare naturali, et uni, ac vero Deo sacrificant, suis desertis, et valere jussis omnibus, quibus decepti cultum adhibuerunt; quibus gloriam Deo debitam suffurati erant. Promittunt insuper vota, licet id marinis dæmonibus facere consueverant. Græci enim 375 maris imperium penes quemdam Neptunum esse tradunt: omnia quippe apud eos fabulæ, imposturæ et horribiles insanix sunt. At nos eum qui natura Deus est laudibus celebrantes, vere illi dicimus: « Tu dominaris potestati maris », etc.

CAP. II.

A

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

VERS. 1. *Et præcepit Dominus ceto magno, et devoravit Jonam. Et fuit Jonas in ventre ceti tres dies et tres noctes.*

XI. Mandat Dominus pisci, dum annuit. Illius enim velle quidpiam effici, est lex, et ipsa rei consummatio, et vim legis habet. Haud enim asserimus, sicut nobis ipsis, sive sanctis angelis, ita Deum universorum ceto mandasse, quodammodo menti eorum insonantem quid agendum esset, et cordibus notitiam eorum quæ voluerit immittentem. Hoc enim magnæ cujusdam simplicitatis et propemodum amentię foret, existimare videlicet etiam erga brutas animantes tali quadam ratione sese gerere universorum Deum. Sed si quid dicatur mandare plane aut bestiis, aut elementis, aut alteri creaturæ, legem illi et mandatum divinum esse aio beneplacitum ipsius. Omnia siquidem ejus nutui cedunt, ac modus obedientię, nobis omnino ineffabilis, ipsi vero perspectissimus est. Devoratur itaque a ceto, inoffensus; et in ipso dies tres et noctes totidem moratur. Quæ res quibusdam foeda fortassis, et indecora videatur. Nam ante alios, qui natura et vero Deum nesciunt, istud non credunt; deinde diabolicis fraudibus ac fallaciis devinati. Dicent porro: Quomodo servari potuit in ceto? Quomodo deglutitus, non est consumptus, aut quomodo insitum visceribus calorem sustinuit, aut tanto humore in ventre circumfusus quo pacto vixit? Imò, qui tandem non instar alieni ococtus et digestus est? Caruacula enim quiddam perinfirmum, et ad consumptionem perquam facile est. Respondemus ergo, vere præter opinionem et rationem, et supra consuetudinem merito haberi posse quod accidit. Sed si Deus præclari hujus miraculi auctor dicatur, quis erit qui ultra dubitet? Divino enim numine nihil potentius: a quo rerum natura nullo negotio in quod ipse voluerit transmutatur; et nihil est, quod nutui ipsius ineffabili repugnet. Quod enim natura sua interitui obnoxium est, 376 ipso volente, interitum effugiet. Et quod fixum atque inconcussum, et a corruptione tutum est, levi momento interibit. Natura enim rerum est, opinor, Creatoris arbitrium. Verumtamen et illud sciendum, Græcos in fabulis a se compositis narrare, Alcmenæ Herculem et Jovis filium, devoratum quidem a ceto, redditum tamen, ab insito pisci calore capite duntaxat pilis denudato. Historiæ meminit Lycophron. Hic autem unus est eorum quos ipsi ut eximios admirantur. At enim de ipso:

*Leonis trium noctium, quem aliquando maxillis,
Tritonis asperæ dentatus canis marinus comprehen-
dit.*

Veram nos ex illorum sumentis divinatorum mysteriorum probationem ac fidem non petimus, sed eorum opportune mentionem injicimus, ut incredulos redarguamus, quando hujusmodi narrationes

Και προσέταξεν Κύριος κήτει μεγάλῳ καταπιῦν τὸν Ἰωνᾶν. Καὶ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.

ΙΑ'. Προσάττει τῷ κήτει ὁ Θεὸς ἐν τῷ καταπιῦσαι. Τὸ γὰρ ἀθελῆσαι τι πρὸς πέρας ἐλθεῖν, τοῦτο καὶ νόμος ἐστὶ, καὶ πλήρωσις, καὶ νόμου δύναμις ἔχει. Οὐ γὰρ ποῦ φαμεν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡμεῖς αὐτοῖς, ἦγον ἄγιοις ἀγγέλοις ἐντεταῖθαι τῷ κήτει τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, ἐνηχοῦντά πως εἰς νοῦν τὸ πρακτέον, καὶ καρδιαῖς ἐνόντα τὴν ὄν ἂν ἔλοιτο γινῶσιν. Εὐθεὶς γὰρ κομιδῆ, καὶ ἀποπληξίας οὐ μακρὰν τὴν καὶ κνωδάλοισ ἡγεῖσθαι κατὰ τοιόνδε τινὰ τρόπον τὸν τῶν ὄλων προσφέρεσθαι Θεὸν, ἀλλ' εἰ δὴ τι λέγοιτο προσάττειν ὄλωσ ἢ ζωίως ἀλόγοις, ἦγον τοῖς στοιχείοις, ἢ μέρει κτίσεως, νόμον εἶναι φημι, καὶ πρῶταγμα τὸ αὐτῷ δοκοῦν. Πάντα γὰρ εἶκει τοῖς αἰσθητοῦς νεύμασι, καὶ ἀπόρρητος μὲν ἡμῖν παντελῶς ὁ τῆς ὑπακοῆς τρόπος, ἐγνωσμένους δὲ πάντως αὐτῷ. Καταπίνεται τοίνυν ὑπὸ τοῦ κήτους ἡδικημένος οὐδὲν, τὴν ἦν ἐν αὐτῷ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Δόξαι δ' ἂν ἴσως τὸ χρεῖμα τιτὴν ἀκαλλῆς εἶναι πως, καὶ πέρα λόγου τοῦ πρόποντος. Ἀπιστοῦσι γὰρ καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων οἱ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς οὐκ εἰδότες Θεὸν, προσκείμενοι δὲ ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις. Ἐροῦσι δὲ· Πῶς ἂν διασώθῃ γεγονώς ἐν κήτει; Πῶς δὲ οὐκ ἂν ἐφάρθη καταπινόμενος, ἢ πῶς ἠθέσθη τῆς ἐκφύτου θερμότητος, ὑγρότητι δὲ τῇ τοσαύτῃ περιεχόμενος, τῆ ἐν νηδύϊ φημι, πῶς διεβίω; Μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἐν ἴσῳ τροφῆς δεδαπάνηται καθιψόμενος; Ἀσθενὲς γὰρ κομιδῆ, καὶ πολὺ λίαν ἔτοιμον εἶ; καταφθορὰν τὸ σαρκίον. Φαίμεν οὖν, ὅτι παράδοξον ἀληθῶς, καὶ λόγου καὶ συνθείας ἐπέκεινα νοῦτ' ἂν εἰκότως τὸ συμβεβηκός. Ἄλλ' εἰ Θεὸς λέγοιτο κατορθοῦν, τίς ὁ ἀπιστήσων ἔτι; Πανακτὴς γὰρ τὸ θεῖον, καὶ τὰς τῶν ὄντων φύσεις μεταπλάττων εὐκόλως, πρὸς ὅπερ ἂν ἔλοιτο, καὶ τοῖς ἀρρήτοις αὐτοῦ νέμασι τὸ ἀνεξέχον οὐδὲν. Τὸ γὰρ φθεῖρεσθαι περὶ κός, κρείττον ἂν γένοιτο καὶ φθορᾶς, αὐτοῦ ἐθέλοντος. Καὶ τὸ πεπηγός, καὶ ἀκράδαντον, καὶ τοῖς τῆς φθορᾶς δυσάντητον νόμοις, πάθει ἂν εὐκόλως φθορᾶν. Φύσις γὰρ, οἶμαι, τοῖς οὖσι τὸ τῷ κτίσαντι δοκοῦν. Πλὴν χάκεινο ἰστέον, ὅτι Ἑλλήνων παῖδες τοὺς παρὰ σφισιν αὐτοῖς συνθεθέντες μύθους, Ἡρακλέα φασὶ τὸν Ἀλκμήνης καὶ Διὸς, καταποθῆναι μὲν ὑπὸ κήτους, ἐκδοθῆναι δὲ πάλιν ἐκ τῆς ἐκφύτου θερμότητος, ἐβλωμένης αὐτῷ τῆς κεφαλῆς, καὶ μόνης τριχῶς κεινοῦσθαι τὴν ἀπόφασιν. Μέννηται δὲ τῆς ἱστορίας Λυκόφρων. Εἰς δὲ οὗτος τῶν παρ' αὐτοῖς λογάδων. Ἐφ' ἡ γὰρ περὶ αὐτοῦ·

*Τριεσπέρου λέοντος, ὃν ποτε γνάθοις
Γρίτωνος ἡμάλαψε κάρχαρος κύων.*

Ἄλλ' οὐκ ἐκ τῶν παρ' ἐκείνοις μυθολογουμένων τὰ θεῖα πιστούμεθα, διαμνημέθα χρησίμως, τοῖς ἀπιστοῦντας ἐλέγχοντες, ὅτι καὶ τῆς παρ' αὐτοῖς ἱστορίας ὁ λόγος οὐκ ἀπόδηλα ποιεῖται τὰ τοιαῦτα τῶν διηγι-

μάτων. Ἐπειδὴ δὲ τῷ παραδόξῳ, καὶ ἐκ τῶν ἐπι-
δρωμένων κατὰ βούλησιν Θεοῦ, χρῆναι συνειπαῖν τῶν
ἀνεγκαίων ὑπολαμβάνω, φέρε δὴ λέγωμεν, ὅτι καὶ
ἐν μήτρῳ τὸ ἐμβρυον ὑγρότητι μὲν ἐννήχεται τῇ φυ-
σικῇ, κατακείμεται δὲ ὡσπερ τῇ τῆς κυφορούσης
νηδύϊ, καὶ τὸ ἀναπνεῖν οὐκ ἔχει· ζῆ δὲ καὶ οὕτω, καὶ
σῴζεται, τοῖς τοῦ Θεοῦ νεύμασι παραδόξως τιθηνοῦ-
μενον. Ἄλλ' οὐδεὶς ἂν τῶν τοιούτων ἐφίκοιτο λόγος,
εἰδ' ἂν γένοιτο τισὶν ἀλώσιμα τὰ τοῦ Θεοῦ. « Τίς γὰρ
ἔγνω νεῦν Κυρίου; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἥ τις ἂν
εἶδει τὰς τῶν παραδόξων ὁδοὺς; ἢ τίνος ὄλωσ οὐκ
ἂν ὑπερφέροιντο νοῦν τὰ λόγου δύναμιον ὑπερτρέ-
χοντα; Ἐπισφαλὲς οὖν ἄρα τὴ ἀπιστεῖν, κἂν εἴ τι
τῶν ἄγαν ἐπέκεινα λόγου Θεοῦ ἐργάζοιτο· παραδεξό-
μεθα δὲ ὡς ἀληθὲς τὴν ἀκαιρον ἐξιστάντες βάσανον.

Χρῆναι δὲ φημι, τῆς ἐν Χριστῷ νοουμένης διακο-
νίας παραληφθέντος εἰς τύπον τοῦ προφήτου, προσ-
επειπαῖν ἀναγκαίως, ὅτι κεινδύνευκεν ἡ σύμπασα
γῆ, κατεχειμάζετο τὸ ἀνθρώπινον, μονονουχὶ κατα-
θροασκόντων αὐτῇ τῶν τῆς ἁμαρτίας κυμάτων, δεινῆς
τε καὶ ἀφορήτου περικλυζούσης ἡδονῆς, καὶ ὡς ἐν
τάξει κλύδωνος κατεξανισταμένης τῆς φθορᾶς, καὶ
κυμάτων ἀγρίων καταβήγγυμένων, τοῦ τε διαδό-
λου, φημί, καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν τε καὶ σὺν αὐτῷ δυνά-
μεων πονηρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦμεν ἐν τούτοις, ἠλέησεν
ὁ Δημιουργὸς, πέπομφεν ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐξ
οὐρανοῦ ἐδὼν Ἰῖδν, ὃς ἐν σαρκὶ γεγῶσ, καὶ εἰς γῆν
ἀφιγμένος ἐπὶ κινδυνεύουσαν καὶ χειμαζομένην,
καθῆκεν αὐτὸν ἐκὼν εἰς θάνατον, ἵνα στήσῃ τὸν κλύ-
δωνα, καὶ κοπάσῃ μὲν ἡ θάλασσα, κατευρασθεῖ δὲ
τὸ κύμα, καταλήξῃ δὲ καὶ ὁ κλύδων. Σωσώμεθα γὰρ
ἐν θανάτῳ Χριστοῦ. Καὶ ὁ μὲν χειμῶν παρελήλακεν,
ὁ ἕτερος ἀπῆλθεν, τὰ κύματα ἐστορέσθησαν, λελυται
τῶν πνευμάτων ἡ βία, βαθεῖα δὲ λοιπὸν ἔστρωται
γαλήνη, καὶ ἔσμεν ἐν εὐδαίαις ταῖς νοηταῖς, Χριστοῦ
παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν. Ἐχεις τι τούτων τὸ παραπλή-
σιον ἐν εὐαγγελικοῖς συγγράμμασι. Διέκει μὲν γὰρ
ποτε τῶν ἀποστόλων τὸ σκάφος τὴν Τιβεριάδος θά-
λασσαν· εἶτα βραδαίου τοῖς ὕδασι ἐκβεηκτότος πνεύ-
ματος, ἀφορήτως κατεχειμάζετο. Καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς
ἐσχάτοις κίνδυνον ὑπομένοντες, καθεύδοντα διανύ-
τουσι συνόντα Χριστῶν, διαβήδην ἀνακεκραγότες·
« Ἐπιστάτα, σῶσον, ἀπολλύμεθα. » Ὁ δὲ διεγερθεὶς,
ρησὶν, ἐπέτιμα μὲν τῇ θαλάσῃ τὸ « Σιώπα, πεφι-
μωσο » μετ' ἐξουσίας εἰπὼν, διέσωζε δὲ τοὺς μαθη-
τάς. Τύπος δὲ ἄρα τὸ δρῶμενον ἦν τῶν τῇ ἀνθρωπιᾷ
φύσει συμβεηκτότων. Δι' αὐτοῦ γὰρ, ὡς ἔφην, ἀπηλ-
λάγημα καὶ θανάτου φθορᾶς, καὶ ἁμαρτίας, καὶ
καθῶν, καὶ ὁ πάλαι χειμῶν ἀπαλήλαται, μεταχειώ-
ρηκε δὲ πρὸς γαλήνην τὰ καθ' ἡμᾶς.

Καὶ προσεύξατο Ἰωνᾶς πρὸς τὸν Θεὸν αὐτοῦ
ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους, καὶ εἶπεν· Ἐβόησα ἐν
θλίψει μου πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν μου, καὶ εἰ-
σήκουσέ μου· ἐκ κοιλίας ἄδου κραυγῆς μου, ἤκου-
σας φωνῆς μου.

IP. Ἀδικηθεὶς οὐδὲν, οἶκῳ δὲ ὡσπερ τῷ κῆτει

A etiam apud ipsos solita narrari historia non asper-
nabiles reddit. Quoniam autem huic rei tam admi-
rabili necessario assentiendum existimo, etiam
propter ea quæ usque hodie Dei voluntate sunt,
age dicamus : etiam in utero infans humori naturali
innatus, et in ventre prægnantis velut sepultus,
respirare non potest : vivit nihilominus et servatur,
Dei nota mirabiliter nutritus. Sed istiusmodi nulla
oratio consequatur, neque divina ab ullis mortali-
bus capi queant. « Quis enim cognovit sensum Do-
mini? » ut scriptum est ¹¹. Aut quis novit mira-
bilium vias? aut cujus tandem captum non excede-
dant, quæ vim rationis exsuperant? Lubricum est
igitur fidem non adhibere, etiamsi quidpiam longe
supra rationem Deus operetur : quod ut verum
B amplectemur, intempestivum examen fugientes.

Cum autem propheta ad typum ministerii quod
in Christo intelligitur assumptus sit, illud quoque
his addendum prorsus judico : Universus terrarum
orbis in periculum veniebat, humanum genus tem-
pestate agitabatur, tantum non fluctibus peccati in
ipsam insipientibus, diraque et nimium onerosa
voluptate circumfluente, et perditione instar flu-
ctuum insurgente, ventis immane prorumpentibus,
diaboli, inquam, et malignarum sub ipso et cum
ipso potestatum. Cumque in his miseriis jaceremus,
misertus nostri conditor Deus Pater, de cælo Filium
misit, qui homo natus, et in terram periculis et
tempestate jactatam delatus, semetipsum ultro in
mortem demisit, **377** ut procelam compesceret,
et placidum staret mare, et fluctus subsiderent, et
tempestas desineret. Per mortem enim Christi sal-
vati sumus. Et tempestas quidem præterit, imber
recessit, fluctus conquierunt, ventorum violentia
compressa est, magna deinceps explicata serenitas,
et Christo pro nobis mortuo in tranquillitate vivi-
mus. Simile quiddam horum in scriptis evangelicis
habes. Apostolorum enim navigium mare Tiberiadis
aliquando trajiciebat, cum, undis vehementi flamine
exasperatis, intolerabilem in modum jactari cœpe-
runt. In extremum igitur adducti periculum, Chri-
stum qui aderat, dormientem impellunt, clare ex-
clamantes : « Domine, salva nos, perimus ¹². » Ille
vero exporrectus increpavit mare cum potestate,
dicens : « Tace, obmutesce ¹³, » et discipulis salutem
D dedit. Istud ea quæ humanæ naturæ acciderent
adambavit. Per ipsum namque, ut dixi, et a morte,
et a corruptione, et a peccato, et a pœnis liberati
sumus, et, depulsa antiqua tempestate, res quoque
nostræ in serenitatem commigravit.

VERS. 2, 3. *Et oravit Jonas ad Dominum Deum
suum de ventre celi, et dixit : Clamavi in tribula-
tione mea ad Dominum Deum meum, et exaudivit de
ventre inferni clamorem meum, audisti vocem meam.*

XII. Nihil læsus, et ceto pro domicilio utens,

¹¹ Rom. xi, 34. ¹² Matth. viii, 25. ¹³ Marc. iv, 39.

mentis compos, nullaque ex parte vel corpore, vel animo vitiatum, sentit auxilium. Sciebat Deum esse benignum et clementem, et cum non ignoraret hoc sibi inde evenisse quod ministerium gravatus esset, stat se in preces, et gratiarum actoriam supplicationem sursum emittit, simulque gloriam conservantis se constituit, et potentiam admiratur, et mansuetudinem prædicat. Exauditam quippe precationem suam testatur, id quod spiritu prophetico, ut arbitrator, intelligebat. Quod ait, « de ventre inferi, » idem est, quod de ventre ceti. Belluam enim inferno apte comparat, utpote quæ, quod cepisset, occidere et sæviter absorbere nosset.

Vers. 4, 5. *Projecisti me in profunda cordis maris, et flumina circumdederunt me. Omnes elevationes tuæ, et fluctus tui super me transierunt. Et ego dixi: Abjectus sum ex oculis tuis.*

XIII. Multimodis enarrat casum suum, 378 ad superna quasi eum referens, divinoque nutu testimonium dans, eum profligare omne genus malorum facile posse. In ipsis enim recessibus maris, et in confusione multarum aquarum, instar fluctuum fluvialium ipsum pulsantium, se fuisse affirmat, et eo calamitatis delapsam, ut cogitaret divinos oculos a se penitus aversos, et salutem sibi in desperatis habendam. Sane gravissimum et exitiosum est, non aspici a Deo. Proinde et David orabat, inquit: « Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo »³³. » Aversiones istas utique divinæ iræ perferendæ necessitas sequetur; quinimo aversionem ira prius exorta antecedit.

φαῖς τὸ χρῆναι παθεῖν τὴν θείαν ὀργὴν, μᾶλλον δὲ θυμὸς.

Num addam, videre templum sanctum tuum?

XIV. Novit se potentia Dei custoditum, et superno auxilio dignatum vitam retinere, et salutem consecutum, idque in ceto et ventre belluæ præter opinionem et rationem. Ambigit tamen, non immerito, num etiam ab ea reddendus atque in lucem restituendus sit. Optandum autem longe maxime et vere multis expetendum votis existimat, divinum templum revisere, Deoque servatori suo laudes dicere. Huiusmodi beneficium consequi optat, testificans, ut dicebam, Deum omnia egregie præstare, et efficere posse.

Vers. 6, 7. *Circumsusa est mihi aqua usque ad animam; abyssus vallavit me extrema. Intravit caput meum in scissuras montium; descendi in terram, cuius vices ejus retinacula sempiterna. Et ascendat ex corruptione vita mea ad te, Domine Deus meus.*

XV. Inexplicabili potentia servatus a Deo, insignis ei gratias cantare vult. Enarrat ad unguem quæ sibi contigerint, et quali cinctus sit calamitate exacte docet; quomodo autem salvatus sit, subjungit. Se igitur in mari, et in abysso multa, et in scissuris montium fuisse, subeunte ceto petras et

³³ Psal. xxvi, 9.

A χρῆσάμενος, εὐνοῦς τε ὑπάρχων, καὶ κατ' ὁδὸν ἀτρόπον ἢ σῶμα τυχόν, ἢ φρένα λελωθῆμένος, αἰσθάνεται τῆς ἐπικουρίας. Οἶδε γεγονότα τὸν θεὸν εὐμενῆ, οὐκ ἠγνοηκώς δὲ τὸ συμβῆναι ἐκ τοῦ κατοκνησῆαι τὴν διακονίαν, τρέπεται πρὸς εὐχάς, καὶ χαριστηρίους μὲν ἀνατείνει λιτὰς, ὁμοῦ δὲ τὴν δόξαν ὁμολογεῖ τοῦ σῶζοντος, καὶ καταθαυμάζει τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀνεκηρύττει τὴν ἡμερότητα. Δεχθῆναι γὰρ ἔφη τὴν ἑαυτοῦ προσευχὴν, καὶ τοῦτο, οἶμαι που, προφητικῶς πνεύματι συνείλες. Τὸ δὲ, « ἐκ κοιλάς ἕδου, » τὸ εἶναι ἐκ τῆς τοῦ κήτους γαστρὸς, ἤδη καὶ θανάτῳ παρικήτων εὐφωῶς τὸ θηρίον, ἅτε δὴ καὶ φονεῦειν εἶλε, καὶ καταβροφεῖν ἀγρίως τὸν ἀλίσκόμενον

Ἀπερρίψάς με εἰς βᾶθῃ καρδίας θαλάσσης, καὶ ποταμοὶ ἐκύκλωσάν με. Πάντες οἱ μεταωρισμοὶ σου, καὶ τὰ κύματα σου ἐπ' ἐμὲ διήλθον. Εἶπὸν· Εἶπὸν· Ἀπόσωμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου.

ΓΓ'. Ἐξηγεῖται πολυτρόπως τὸ συμβεβηκὸς, ἀναμιζών ὡσπερ ὑψοῦ τὴν χάριν, καὶ τοῖς θελοῦς νεύρασιν ἐπιμαρτυρῶν τὸ καὶ ἐκ παντὸς δύνασθαι κακῶ διασωθῆναι εὐκλῆως. Ἐν αὐτοῖς μὲν γὰρ γεγενησθεὶ φησι τοῖς τῆς θαλάσσης μυχοῖς, καὶ ἐν συγχύσει πολλῶν ὑδάτων, ποταμοῖς ἐν ἴσῳ κύμασιν ἐκύκλωζόντων αὐτὸν, καὶ συμφορᾶς εἰς τοῦτο κατωλισθηκότα, ὡς ἐννοῆσαι λοιπὸν παντελῆ τῶν θεῶν ὀμμάτων ὑπομείναι τὴν ἀποστροφήν, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν τῆς σωτηρίας ἐλάσαι. Πάνθεινον δὲ τὸ χρῆμα, καὶ ὀλίγη πρὸξενον, τὸ ἐξ ὀμμάτων φημι γενέσθαι θεοῦ. Ταγάρτοι καὶ Δαβὶδ ἐλιπαρεῖ λέγων· « Μὴ ἀποστρέψης τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. » Ἐψεται δὲ πάντως ταῖς ἀποστροφῆς ὁ

προανατελεῖ που καὶ προηγήσεται τῆς ἀποστροφῆς ὁ

Ἄρα προσθήσω ἐπιβλέψαι με πρὸς ναὸν τὴν ἁγίαν σου;

ΙΔ'. Οἶδε μὲν ὅτι δυνάμει θεοῦ τετήρηται, καὶ τῆς ἀνωθεν ἐπικουρίας ἠξιωμένος διεβίω, καὶ σώσεται, καὶ τοῦτο ἐν κῆτει καὶ κοιλάῃ θηρὸς παραδόξως καὶ ὑπὲρ λόγον. Ἐνδοιάζει γὰρ μὴν, κατὰ τὸ εἶδος, εἰ καὶ ἐκδοθήσεται, καὶ εἰς φῶς ἐλάσει πάλιν. Τριπλήτην δὲ ποιεῖται καὶ πολυεύκτονον ἀληθῶς τὸ καὶ εἰς αὐτὸν ἐλάσαι τὸν θεῶν νεῶν, ἀναθεῖναι τε τὰς ὀφθαλμοῦς ἐπὶ τὸν θεόν. Καὶ τῆς τοιαύτης χάριτος εὐχεται τυχεῖν, τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν, ὡς ἔφη, ἐπιμαρτυρῶν τῷ θεῷ.

Περιχύθη μοι ὕδωρ ἕως ψυχῆς μου· ἀβυσσὸς ἐκύκλωσέ με ἐσχάτη. Ἔδωκεν ἡ κεφαλὴ μου εἰς σχισμὰς ὀρέων· κατέβην εἰς γῆν, ἧς οἱ ποταμοὶ αὐτῆς ἀτόχοι αἰώνιοι. Καὶ ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωὴ μου πρὸς σέ, Κύριε ὁ θεός μου.

ΙΕ'. Ἀρρήτην δυνάμει σεσωσμένος, παρὰ θεοῦ, λαμπροτέρας βούλεται τὰς τῶν εὐχαριστηρίων ἀνεπέμπειν ὑδάς. Ἀφηγεῖται που πάντως τὰ συμβεβηκότα, καὶ ποῖα μὲν γέγονε περίσχετος συμφορᾶ ἐπέσκει λεπτῶς, σώσεται δὲ ὅπως ἀνακηρύττει πάλιν. Ὅτι τοίνυν ἐν θαλάσῃ γέγονε, καὶ ἐν ἀβύσσῳ πολλῇ,

καὶ ἐν σχισμαῖς ὄρεων, καταδυομένου, κατὰ τὸ εἶδος, τοῦ κήτους ἐν πέτραις καὶ τοῖς ἐν ἄλλ' σπηλαίοις, οὐκ ἠγνόηκεν ὡς προφήτης. Καθικέσθαι δὲ φησιν εἰς γῆν, ἢ οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτοχοι αἰώνιοι, ἢ τούτῃστι τὸν ἕδην, οὐχ ὅτι γέγονεν ἐκεῖσε, τεθνεῶτα γὰρ οὐχ εὐρήσομεν, ἀλλ' ὅτι τῶν κινδύνων τὸ μέγεθος, καὶ τῶν συμβεβηκότων τὸ ἄχθος οὐδὲν ἀποδείτ' τοῦ καὶ ἐκτεθῆναι δοκεῖν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὸν ἕδην, ὅθεν οὐκ ἂν ἐξοίκοιτό τις, ὑπονοστεῖσαι δ' ἂν οὐδαμῶς ὁ ἀπαξ ἐνειλημμένος. Τοῦτο γὰρ οἴμαι δηλοῦν τὸ, « κάτοχος εἶχειν εἰς αἰῶνας τοὺς μοχλοὺς, » οἷον ἀβρήκτους, καὶ ὑπ' οὐδενὸς πώποτε νενικημένους ἦγον παραλελυμένους. Ὅτι δὲ οὐ τέθηκε, διεβῶ δὲ ἐν τῷ κήτει, καὶ ἦν ἐν αὐτῷ, τῶν εἰς θάνατον ἢ καταφθορὰν πεπονηὸς οὐδὲν, ἀποφῆνειεν ἂν εὐκόλως τὸ καὶ ἐν ἐλπίσει εἶναι τοῦ σωθῆσεσθαι πάλιν. Ταύτητοι φησι τὸ « Ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωῆ μου, Κύριε ὁ θεός μου. » Ἐκδοθῆναι γὰρ εἰς φῶς εὐχεται, καὶ οἷον ἐξ ἕδου τῆς τοῦ κήτους ἀνενεχθῆναι γαστρὸς.

Ἐν τῷ ἐκλείπειν ἀπ' ἐμοῦ τὴν ψυχὴν μου σοῦ Κυρίου ἐμνήσθην· καὶ ἔλθοι πρὸς σὲ ἡ προσευχή μου πρὸς τὰς ἀνὰ ἁγίων σου.

ΙΓ'. Τοῖς ἐθέλουσιν εὐδοκιμεῖν οὐκ ἀκέρδης ὁ πόνος, οὐδ' ἂν νοοῖτο τὸ θλίβεσθαι φορτικόν. Καὶ μαρτυρήσει λέγων Δαβὶδ· « Ἐν θλίψει ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον, » ἕτερος δὲ αὐτῶν ἁγίων προφητῶν· « Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθην σου. » Ἐδόκει δὲ σφόδρα καὶ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ ἀποδέχεσθαι, καὶ ἐπαινεῖν τὴν θλίψιν, τὴν ἐπ' ἀρετῇ δηλονότι συμβαίνουσαν. Ἐφη γὰρ, ὅτι « Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐκλειπούσης δὴ οὖν τῆς τοῦ προφήτου ψυχῆς, τούτεστι τὸν εἰς κίνδυνόν τε καὶ τὸν ἐπ' ἐσχάτοις ὑπομενούσης πόνον, πάλιν τι τῶν ὠνησιφόρων ἐπράττετο. Οὐ γὰρ, κατὰ τινος, εὐθύς ἀπολισθῆσας εἰς ἀκηδῖαν τῶν θείων κριμάτων ἐποιεῖτο κατάρβησιν, ἀλλ' ἐμνήσθη τοῦ σώζοντος· βεβόηκε γὰρ πρὸς αὐτὸν, δεδιψῆκε τὴν ἐπικουρίαν, οὐκ ἀγνοήσας τὴν ἡμερότητα, καὶ τὴν τῆς ἰσχύος ὑπεροχὴν, τὰς πρὸς αὐτὸν ἐποιεῖτο λιτὰς, ῥυσθῆναι παρακαλῶν ἐκ θανάτου καὶ φθορᾶς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν. Μέγα δὲ οὖν καὶ ἀξιάγαστον τὸ ἐν πόνοις μὴ ἀκηδιᾶν, ἰκεταῖαι δὲ μᾶλλον καὶ λιταῖαι ἐκμειλίσεσθαι τὸν Δεσπότην, καὶ παρ' αὐτοῦ ζητεῖν τοῦ κακοῦ τὴν ἀνάκλησιν, καὶ τῆς συμφορᾶς τὴν λύσιν.

Φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ, ἔλεος αὐτῶν ἐγκατέλιπον. Ἐγὼ δὲ μετὰ φωνῆς αἰνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως θύσω σοι. Ὅσα ἠὲξέμην ἀποδώσω σοι εἰς σωτηρίαν μου τῷ Κυρίῳ.

ΙΖ'. Ἐτεροι μὲν γὰρ, φησιν, σὲ τὸν τῶν ὄλων ἡγνοήκοντες Δεσπότην, τὸν Δημιουργόν, εἶτα τοῖς τῆς ματαιότητος ἐνειλημμένοι βρόχοις, καὶ τοῖς ψευδῶνύμοις θεοῖς ἀναθέντες τὸ σέβας, καὶ διώκοντες μὲν ὄρνα πατώμενα τὴν ἐπ' ἐκείνοις ἐλπίδα, ποιμαίνοντες δὲ καὶ ἀνόμους, οὐκ ἐξαιτοῦσι παρὰ σοῦ τὸν ἔλεον, οὕτε μὴν ἐλπίδος εἰσω γεγόνασι τῆς τοιαύτης ποτε. Ἐγὼ δὲ οὐ κατ' ἐκείνους ποτὲ, ἀλλ' οἶδά σε τὸν ἐπίκουρον, τὸν ἀγαθόν τε καὶ φιλοκτίρμονα.

A specus sub mari, non ignoravit, quia propheta scilicet. Devenisse porro ait in terram, « *cujus vectes retinacula sempiterna,* » hoc est, ad inferos: non quod ibi fuerit (non enim legimus extinctum), sed quod periculorum magnitudo et casus tanti moles nihil prohiberet, quin mortuus et in ipsum descendisse **379** infernum putaretur, unde nemo exiverit, nec ab eo semel conclusus revocare ad superos gradum possit. Hoc enim velle sibi opinor quod dicitur, habere « *vectes retinacula sempiterna,* » quasi infractos, et a nemine unquam evictos sive dissolutos. Quod autem animam in ceto non amisit, fuitque in eodem nihil passus, quod mortem aut corruptionem afferret, planum est inde quod etiam rursus se salvum fore spem concipit. Quocirca subdit: « *Ascendat de corruptione vita mea, Domine Deus meus.* » Restitui enim in lucem, et ex ventre ceti velut ex inferno emergere optat.

Vers. 8. Cum deficeret a me anima mea, Domini memoratus sum: et veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum.

XVI. Clarescere cupientibus fructuosus est labor, nec illis afflictio molesta et onerosa videri potest. Testis erit David: « *In tribulatione, inquit, invocavi Dominum* », et alius de sanctis prophetis, « *Domine, in tribulatione recordatus sum tui* ». Divinus quoque Paulus tribulationem complectendam et commendandam vehementer, propter virtutem nimirum inde efflorescentem, existimavit. Ait enim: « *Tribulatio patientiam operatur* », et cætera. Deficiente igitur prophetæ anima, hoc est, extremorum discriminum labores sustinente, rursus quidpiam conducibile agit. Non enim, ut quidam, statim in negligentiam prolapsus, divina judicicia condemnat: sed servantis se memor, ad eum clamat, opem ardentem expetit, ejusque mansuetudinem et potentiam excellentem non ignorans, obsecrat, vitamque suam e morte et exitio eripi rogat. Magnum igitur quiddam, et admiratione prosequendum est, afflictionibus non torpere, sed obtestando et obsecrando flectere Dominum, ab eoque mali revocationem et calamitatis finem petere.

Vers. 9, 10. Qui custodiunt vana et mendacia, misericordiam suam reliquerunt. Ego autem cum voce laudis et confessionis immolabo tibi. Quæcunque voti reddam tibi in salutem meam Domino.

XVII. Alii quidem, inquit, te universorum Dominum ac molitorem nescientes, et vanitatis implicati laqueis, et deos commentitios adorantes, et spem suam in volatilibus observandis pascentes, et iniqui, **380** abs te misericordiam non exposcunt, nec in istam spem unquam ingressi sunt. Ego autem nunquam ut illi, sed novi te auxiliatorem, bonum et promptum ad miserandum. Proinde voce et precibus constebor tibi, inquit, et cantica quasi quoddam

⁸⁹ Psal. xvii, 7. ⁹⁰ Isa. xxvi, 16. ⁹¹ Rom. v, 3.

fraganthssimum thymiana tibi offeram. Gratiarum actionibus plena nempe et spiritualia sacrificia faciam tibi, glorificationem et laudationem. Ac perlibenter votis salutaribus fungar : hoc est, quæcunq; mihi salutifera sunt, et animæ meæ conducunt. Hæc autem sunt ad omne beneplacitum obedientia, et prophetici ministerii perfunctio, omni cunctatione ac pusillanimitate sublatis.

Orat itaque propheta in cæto latens. Ac typus quidem est humanus, vera autem rei imago, hoc est, Christus, ante pretiosam crucem, tantum non passione jam irruente apparuit, eum Patrem cœlestem sic est precatus : « Si possibile est, transeat a me calix iste ⁸⁷. » Ingens cum horror circumstetit, ac veluti pressavit. Utrum autem, ubi in loca subterranea descendit, quiddam humanum locutus sit, ipse noverit, id enim affirmare periculosum est. Constat tamen sanctum Petrum vocem Davidis illi ascribere : « Propter hoc non deselinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem ⁸⁸. » Tertio enim die revixit, « juxta quod impossibile erat ⁸⁹, » cum esset ipse naturaliter vita. « mortis vinculis eum detineri. »

Vers. 11. *Et præceptum est cæto, et cecit Jonam super aridam.*

XVIII. Iterum jubetur cætos, divina quadam et inexplicabili virtute ad ejus nutum ac voluntatem motus. Quinetiam e visceribus prophetam emittit, non sine fructu ex perpeessione, quin ex ipsa experientia incitatum magis et probe doctum, periculosum esse Dominicis decretis se opponere.

CAP. III.

Vers. 1, 2. *Et factus est sermo Domini ad Jonam secundo, dicens : Surge et vade in Niniven civitatem illam magnam, et prædica in ea secundum prædicationem priorem, quam ego locutus sum ad te.*

381 XIX. Alacrior itaque multo et promptior jam factus, denuo pergere Niniven jubetur, idemque proclamare quod antea in mandatis acceperat, nempe, « Quoniam ascendit clamor malitiæ ejus ad me. » Et quanquam dixi modo quæ ad Christum pertinent, tamen nihil gravatus iterum dicam. Scriptum quippe exstat, quoniam « Eadem dicere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium ⁹⁰. » Ergo antequam in pretiosa cruce suffigeretur, certum est Christum cunctatum etiam gentibus oraculorum evangelicorum sermonem impertire. Quare apertissime ait : « Non sum misus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel ⁹¹. » Et ipsi sanctis discipulis mandabat : « In viam gentium ne abieritis ⁹², » et quæ sequuntur. Cæterum fuit « in corde terræ tribus diebus et tribus

⁸⁷ Matth. xxvi, 39. ⁸⁸ Psal. xv, 10. ⁸⁹ Act. ii, 24. ⁹⁰ Philipp. iii, 1. ⁹¹ Matth. xv 24. ⁹² Matth. x, 5.

Τοιγάρτοι μετὰ φωνῆς καὶ δεήσεως ἐξομολογήσομαι σοι, φησί, καὶ ὡς περ τι τῶν εὐσεμοτάτων θυμαμάτων ἀναθήσω τὰς ψυχὰς, χαριστηρίους δὲ δηλωτά καὶ πνευματικὰς προσοίω σοι θυσίας, τὴν θεολόγησιν, τὴν εὐφημίαν. Ἀποπερανῶ δὲ καὶ μάλᾳ προθύμως τὰς εἰς σωτηρίαν εὐχὰς, τουτέστιν, ὅσα μοι τὸ σῶζεσθαι καταργάζεται, καὶ τὴν ἐμὴν ὀνίνησι φυχὴν. Τότε ἦν ἡ πρὸς ἅπαν ὄτιον τῷ θεῷ δοκούντων ὑπακοή, καὶ τῆς προφητικῆς λειτουργίας ἐκπλήρωσις, δύνου τε παντὸς καὶ μικροψυχίας ἐξηρημένον.

Εὐχεται μὲν οὖν ὁ προφήτης ἐν τῷ κήτει γεγώς· καὶ ὁ μὲν τύπος ἀνθρώπινος, ἡ δὲ ἀληθὴς τῷ πράγματος εἰκὼν, τουτέστι Χριστός, ἐφαίνετο πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ, μονουχὶ καὶ εἰσβάλλοντος ἤδη τοῦ παθεῖν, πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανόις Πατέρα λέγων· « Εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. » Γέγονε δὲ καὶ περιδεῆς, καὶ ὡς συνεχόμενος. Εἰ δὲ δὴ καὶ ἐν ὑποχθονίοις ἀφικόμενος χώραις λελάληκε τι τῶν ἀνθρωπίνων, αὐτὸς ἂν εἰδείη· σφαλερὸν γὰρ εἰπεῖν. Πλὴν εὐρήσομεν τὸν θεσπέσιον Πέτρον αὐτῷ προσέμενον τὰ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Διὰ τοῦτο οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν φυχὴν μου εἰς ᾄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν δσιόν σου ἵεῖν διαφθοράν. » Τριήμερος γὰρ ἀνεβίω, « καθότι οὐκ ἦν δυνατόν » ζῶν ὄντα κατὰ φύσιν, « αὐτὸν τοῖς τοῦ θανάτου κρατεσθαι δεσμοῖς. »

Καὶ προσετέθη τῷ κήτει, καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἰωρδάν ἐπὶ τὴν ἑρῶν.

III'. Προστάττεται πάλιν τὸ κῆτος θεῖα τὴν καὶ ἀπορρήτω δυνάμει Θεοῦ πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦντι νοούμενον. Καὶ δὴ καὶ ἐκ λαγόνων ἀνίησι τὸν προφήτην, οὐκ ἀκερδὲς ἔχοντα τὸ παθεῖν, ἡκονημένον δὲ μᾶλλον ἐκ πείρας· καὶ ἐγνωκότε σαφῶς, ὡς ἔστιν ἐπισφαλὲς τὸ δεσποτικὸς ἀντιδλεῖν δόγμασι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωρδάν ἐκ δευτέρου, λέγων· Ἀνάστηθι, καὶ πορεύθητι εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ τὸ κήρυγμα τὸ ἐμπροσθεν, ὃ ἐγὼ λέλάληκα πρὸς σέ.

III'. Θερμότεραις δὴ οὖν προθυμίαις ἤδη χρώμενος, διακελεύεται πάλιν λένας μὲν εἰς τὴν Νινευί, κεκρήσθαι δὲ τῷ αὐτῷ κηρύγματι, τῷ καὶ ἐν ἀρχῇ πρὸς αὐτὸν εἰρημένῳ· τοῦτο δὲ ἦν, « Ὅτι ἀνέθη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με. » Ἐφην μὲν οὖν ἤδη τὰ ἐπὶ Χριστῷ, πλὴν ἐρῶ πάλιν, ὁκνήσας οὐδέν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Τὰ αὐτὰ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. » Οὐκοῦν πρὸ μὲν τοῦ τιμίου σταυροῦ κατοκνοῦντά που ἐτι Χριστὸν εὐρήσομεν, εἰς γε τὸ χρῆναι, φημί, καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν τῶν τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων προθεῖναι λόγον. Καὶ γούν ἐναργέστατα φησιν· « Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλὸτα πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ. » Καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ἁγίοις ἐνετέλλετο μαθηταῖς· « Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀλλὰ γέγονεν « ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. »

ἦλθε δὲ ἐπὶ πηγάς ἐθαλάσσης, ἐν δὲ Ἰγνεσιν ἀβύσσου A περιπάτησεν. » Ἐδὺ δὲ ὡσπερ εἰς σχισμὰς ὄρεων, καὶ καταβέβηκεν εἰς γῆν, ἢ ἥς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτοχοι αἰώνιοι. » Ἔτα σκυλεύσας τὸν ἄδην, καὶ τοὺς ἐκεῖσε διακηρύξας πνεύμασι, καὶ τὰς ἀκινήτους πύλας ἀνεῖς, ἀνεβίω πάλιν. Ἀναβέβηκε γὰρ ἐκ φθορᾶς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ὥφθη δὲ οὕτω καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ταῖς ἐν τῷ κήπῳ ζητούσαις αὐτὸν γυναιξίν. Ἔτα τὸ χαίρειν εἰπὼν, ἀπαγγέλλειν ἐκέλευσε τοὺς ἁγίους μαθηταῖς, ὅτι πρόβαίει αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Τότε γέγονε καὶ ἔρως τὰ ἔθνη λοιπὸν ὁ λόγος αὐτοῦ διὰ τῶν μακαρίων ἀποστόλων. Τότε τοὺς πλανημένους ἐκήρυξε κατὰ τὸ κήρυγμα τὸ ἐμπροσθεν. » Οὐ γὰρ ἑτέραις ἐντολαῖς πεπαιδαγωγῆκε μὲν πρὸ τοῦ θανάτου τὸν Ἰσραὴλ, ἑτέραις δὲ μετὰ τούτου τοὺς ἐξ ἔθνων ἄλλ' ἐν ἐπὶ πάντας τὸ Ἐυαγγέλιον, καὶ τῶν θείων μαθητῶν ἡ γνώσις μία πάντως, καὶ οὐχ ἑτέρα παρὰ γε τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ καὶ ἡμῖν τοὺς ἐξ ἔθνων κεκλημένους διὰ τῆς πίστεως εἰς ἁγιασμόν.

Καὶ ἀνέστη Ἰωνᾶς, καὶ ἐπορεύθη εἰς Νινευθ, καθὰ ἐλάλησε Ἐδριος. Ἡ δὲ Νινευθ ἦν πόλις μεγάλη τῷ θεῷ, ὡσεὶ πορείας ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν. Καὶ ἤρξατο Ἰωνᾶς εἰσπορεύεσθαι εἰς τὴν πόλιν, ὡσεὶ πορείας ἡμέρας μιᾶς. Καὶ ἐκήρυξε, καὶ εἶπεν· Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευθ καταστραφήσεται.

Κ'. Στέλλεται μὲν ὁ προφήτης, καὶ προθυμαῖς ἀμάχοις διαψωσμένοις ἐξέρχεται τῶν πρακτικῶν. Εἰσεῖσι γὰρ, καὶ μάλα νεανικῶς, εἰς τὴν ἀλλόφυλον Νινευθ, τοὺς θεοὺς ὑπηρετήσαν νεύμασιν. Εὐρεῖται οὖσαν τὴν πόλιν, καὶ εἰς τοῦτο μεγέθους ἐπεινομένην, ὡς δεῖσθαι πορείας ἡμερῶν τριῶν, εἰ τις ἐλοιτο περινοστεῖν, δεῖσαι αὐτὸς εἰς ἡμέραν μιάν, ἤγουν, ὡς ἑτέροις δοκεῖ, μιᾶς ἡμέρας ἐξανύσας ὁδὸν ἐν αὐτῇ, τὸν τῶν θείων κηρυγμάτων ποιεῖ λόγον. Θαῦμα δὲ που πάντως ὁ προφήτης ἦν, ἀνὴρ Ἑβραῖος, καὶ ἐξ ἀλλοδαπῆς ἤκων, καὶ οὐδενὶ που τάχα τῶν ἐκεῖσε δεγνωσμένων, διὰ μέσου βαδίζων τοῦ Ἰσραὴλ, ἀνακαραγῶς τε καὶ λέγων· «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευθ καταστραφήσεται. » Ἐνταῦθα δὲ ἄθρει μοι πάλιν ἐκεῖνο καὶ κατασκέπτου λεπτῶς. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων θεὸς διακηρύττειν ἐκέλευε περὶ τῆς Νινευθ, « Ὅτι ἀνέθη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με, » ὁ δὲ γε προφήτης ἐν αὐτῇ γεγονώς· « Ἐτι, φησὶν, τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευθ καταστραφήσεται. » Τί οὖν ἐροῦμεν; Ψευδοσπεῖ, καὶ λελάληκε τὰ ἀπὸ καρδίας, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὰ ἀπὸ στόματος Κυρίου, κατὰ τινὰς; Οὐ τοῦτό φαμεν, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον, ὅτι σημαίνουσιν οἱ προφῆται πολλὰκις τῆς ἑαυτῶν ἀποστολῆς τὸν τρόπον. Ὅτι μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸν λελάληκεν ὁ Δεσπότης· « Ἀνάστηθι, καὶ πορεύθητι εἰς Νινευθ, καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ ὅτι ἀνέθη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με, » σαφῶς ἠκούσαμεν ἐν ἀρχῇ εὐθύς τῆς προφητείας, ὅτι δὲ αὐτὸς τι λελάληκε πρὸς θεόν, οὐκ ἐγνώκαμεν. Πλὴν εὐρήσομεν λέγοντα· « Ὁ Κύριε, οὐχ οὕτοι οἱ λόγοι μου; » καὶ

noctibus⁴². » Et venit ad fontes, seu profunda « maris, et in vestigiis, seu novissimis abyssi deambulavit⁴³. » Ingressus est quasi fissuras montium, et descendit in terram, « cujus vectes remanacula sempiterna. » Deinde spoliato inferno, et affatus spiritus ibidem constitutos, apertisque portis immobilibus, in vitam est reversus. Ascendit enim ex interitu vita ejus, atque ita visus est ante alios mulieribus in horto eum quærentibus. Deinde ubi eas salutavit, sanctis discipulis ferre nuntium præcepit, seipsos in Galilæam præcessurum⁴⁴. Tum etiam gentibus verbum ejus per beatos apostolos annuntiatum est. Tunc errantibus « secundum prædicationem priorem prædicavit. » Nec enim aliis præceptis ante mortem Israel, aliis postea gentes erudit; sed unum pervenit ad omnes Evangelium, et divinorum apostolorum una omnino scientia, et non alia existit apud eos qui sunt ex Israel, alia apud nos, qui ex gentibus per fidem in sanctificationem vocati sumus.

VERS. 5, 4. Et surrexit Jonas, et abiit Niniven, sicut locutus est Dominus. Ninive autem erat civitas magna Deo, quasi itineris via trium dierum. Et cepit Jonas ingredi in civitatem quasi itinere diei unius. Et prædicavit, et dixit: Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur.

XX. Mittitur propheta, et, invieta præditus alicritate, mandata exsequitur. Ingreditur enim, et animose admodum, Niniven, urbem extraneam, divinæ voluntati morem gesturus. Cum autem esset ampla, et eo magnitudinis extenderetur ut, si quis eam obire vellet, iridus indigeret, 382 perambulat illam die uno, sive, ut aliis placet, confectio unius diei itinere, verbum divinum in ea elata voce enuntiat. Erat autem stupori, homo Hebraeus, e peregrina regione veniens, et nulli fortasse incola unius ibi cognitus, per mediâ urbem incedens, proclamansque, et dicens: « Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur. » Hoc loco rursus illud perpende accurateque considera. Deus universorum de Ninive prædicari jussit, « Quia clamor malitiæ ipsius ascendit ad me, » propheta autem in ea præsens ait: « Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur. » Quid ad hæc dicemus? Falsumne loquitur, et de corde suo hæc depromit, nec potius ex ore Domini, ut quidam sentiant? Non hoc asseremus, sed illud magis, propheta sæpenumero missionis suæ modum significare. Locutum enim esse Dominum ad illum: « Surge, et vade in Niniven, et prædica ibi, quia ascendit clamor malitiæ ejus ad me, » in ipso statim prophetiæ principio liquide cognovimus, ipsum quidpiam ad Deum locutum esse non cognovimus. Verumtamen dixit, ut sequetur infra: « Nonne isti sunt sermones mei? » et cætera. Vides plurima silentio præterita, et latentem dicta a Deo, et ad Deum similiter verbis prophetæ? Consequens

⁴² Matth. xii, 40. ⁴³ Job xxxviii, 16. ⁴⁴ Matth. xxviii, 7.

igitur est, sanctorum vocibus veritatem tribuere. Nequaquam enim falsum proferent, qui spiritum veritatis affatim possident.

τῶν ἁγίων φωναῖς ἐπιψηφίζεσθαι τὴν ἀλήθειαν. Πλουτήσαντες πνεῦμα.

VERS. 5. *Et crediderunt viri Ninive Deo, et predicaverunt jejunium, et vpsitit sunt saccis a majore eorum usque ad parvum eorum.*

XXI. Magnam significationem habet oratio. « Crediderunt enim viri ex Ninive, » inquit, hoc est, ex urbe omnium semper scelerum condemnatae; in qua viscebatur iagens et innumerabilis idolorum multitudo, multa delubrorum millia, et artes vetitae exorebantur. Nam cantiones magicæ et prædictiones mendaces illic colebantur, et in astrorum observatione curiositas summæ sapientiæ loco ducebatur, gloriaque cumulabatur, qui ad quidvis nefarium se expeditum præberet. Sed crediderunt Deo a minore usque ad majorem, hoc est, illustres et obscuri, optimates et plebei, divitiis et deliciis affluentibus, et sub paupertatis onere laborantes. Una omnibus cura, verbis prophetæ **383** obtemperare. Res admiranda profecto, et credentium magna laus. Mico enim non segniter ad meliora de cætero vocantem sequuntur, delicatamque cervicem divinis prædicationibus subjiciunt, idque homine peregrino, et unodontaxat, nec pridem cognito, ad pœnitentiam invitante. Ac Ninivitæ quidem ita se gesserunt. Contra insipiens Israel legi est inobediens, Moysen irridet, nihili facit prophetarum oracula, Dominum quoque occidit, nec ipsi Christo est obsecutus. Melior itaque status fuit Ninivitarum, id quod verum esse ostendit universorum Deus, sic alicubi ad Ezechielem dicens: « Fili hominis, vade et ingredere ad domum Israel: non ad populos alterius linguæ, neque gravis linguæ existentes tu mitteris. Et si ad tales misissem te, ipsi audissent te. Domus autem Israel nolunt audire te, qui contentiosi sunt et duri corde⁶⁶. » Etenim alterius linguæ, et profundi labii, et sermone superbi, hoc est, Ninivitæ oraculo honorem habuerunt, et ad pœnitentiam sine mora se applicuerunt; contentiosus autem Israel nec legem ipsam, nec Dominum prophetarum est reveritus.

VERS. 6-9. *Et appropinquavit sermo ad regem Ninive, et surrexit de throno suo, et abstulit stolam suam a seipso, et indutus est sacco, et sedit in cinere. Et predicatum est in Ninive a rege, et ab omnibus magnatibus ejus, dicens: Homines, et jumenta, et boves, et oves non gustent, neque pascantur, et aquam non bibant. Et cooperti sunt saccis homines, et jumenta, et clamaverunt ad Deum vehementer, et aversus est unusquisque de via sua mala, et iniquitate quæ erat in manibus eorum, dicentes: Quis scit si pœnitentiam ager Dominus, et exorabitur, et revertetur ab ira furoris sui, et non pereamus?*

⁶⁶ Ezech. iii, 4-7.

τὰ ἐξῆς. Ὁρᾶς, ὅτι τὰ πλεῖστα σεσφίγηται, καὶ λεληθῶσιν εἰρηται παρὰ Θεοῦ, καὶ πρὸς Θεὸν ὁμοίως διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς; Οὐκοῦν ἀκόλουθον ταῖς ψευδοεπισήσουσι γὰρ ἤκιστά γε, τὸ τῆς ἀληθείας

Καὶ ἐπίστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευῆ τῷ Θεῷ, καὶ ἐκήρυξαν νηστειαν, καὶ ἐνεδύσαντο σάκκου ἀπὸ μεγάλου αὐτῶν ἕως μικροῦ αὐτῶν.

ΚΑ'. Ἐμφαντικὸς ὁ λόγος. « Πεπιστεύκασι γὰρ οἱ ἐκ Νινευῆ, » φησὶ, τουτέστιν, οἱ ἐκ πόλεως τῆς ἐφ' ἅπασιν ἀεὶ τοῖς ἀτόποις κατεγνωσμένης· ἐν ἣ πολλὸς μὲν καὶ ἀναριθμητὸς εἰδώλων ἐσμὸς, μυρία δὲ ὄσα τεμένη, καὶ ἐν σπουδῇ τὰ ἀπόρρητα. Γοήτεια γὰρ καὶ ψευδομανταίαι, τὰ παρ' αὐτῶν τιμώμενα, καὶ σοφὸς ἦν ἄγαν ὁ περιεργον τοῖς ἄστροις τὸν ὀφθαλμῶν ἐνιελς, καὶ εἰς λῆξιν ἤκων εὐκλείας ὁ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀτόπων εὐκολος. Ἄλλὰ πεπιστεύκασι τῷ Θεῷ ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, τουτέστι, περιφανεῖς τε καὶ ἄσημοι, λαμπροὶ καὶ κατεβήμμενοι, καὶ οἱ ταῖς ἐκ πλοῦτου τρυφαῖς ἐπιχεόμενοι, καὶ οἱ τῷ τῆς πενίας ἄχθει καταμεθύνοντες. Μία δὲ ἦν ἅπασιν ἡ σπουδὴ τὸ τοῖς τοῦ προφήτου καταπίθεσθαι λόγοις. Μέγα δὲ τὸ θαῦμα, καὶ πολλὸς ἄγαν τῶν παπιστευχῶτων ὁ ἐπαινος. Ἐπονται γὰρ εὐθὺς οὐκ ἀμελλήτῃ πρὸς τὸ ἀμεινον καλοῦντι λοιπὸν, καὶ τρυφερὸν τοῖς θεοῖς κηρύγμασιν ὑπέχουσι τὸν ἀχένα, καὶ τοῦτο ἀλλογενοῦς, καὶ ἐνὸς ἀνδρός, καὶ οὐ πάσαι διεγνωσμένου, καλοῦντος εἰς μετάργωνσι. Ἄλλ' ὧδε μὲν τὰ Νινευιτῶν. Ὁ δὲ γε ἀπόπληκτος Ἰσραὴλ ἀπειθεὶ τῷ νόμῳ· διαγελᾶ τὸν Μωυσία, οὐδὲν ἡγεῖται τὰ προφητῶν, καὶ τί τοῦτο λέγω; γέγονε καὶ κυριοκτόνος, οὐδὲ αὐτῷ πειθόμενος Χριστῷ. Οὐκοῦν ἐν ἀμεινοσιν ἦν τὰ Νινευιτῶν, καὶ τοῦτο δεδειχεν ἀληθὲς ὁ τῶν ὄλων Θεός, οὕτω που λέγων πρὸς Ἰεζεχιήλ· « Υἱὲ ἀνθρώπου, βιάδιζε, εἰσελθε πρὸς τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, οὐ πρὸς λαοὺς ἀλλογλώσσους, οὐδὲ βαρεῖς τῇ γλώσσῃ ὄντας. Καὶ εἰ πρὸς τοιοῦτους ἐπαπέσειλά σε, οὗτοι ἂν ἤκουσάν σου, ὁ δὲ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ οὐ μὴ θελήσωσιν ἀκοῦσαι σου, ὅτι φιλόνηκοί εἰσι καὶ σκληροκάρδιοι. » Οἱ μὲν γὰρ ἀλλόγλωσσοι, καὶ βαθύχειλοι, καὶ σοβαροὶ τοὺς λόγους, τουτέστι, οἱ Νινευίται, τετιμῆκασι τὸ χρησιμώδημα, καὶ πρὸς τὸ χρῆναι μετανοεῖν καχωρήκασι ἀμελλητί· ὁ δὲ φιλόνηκος Ἰσραὴλ οὐ τετιμῆκεν οὐδὲ αὐτὸν τὸν τοῦ νόμου καὶ προφητῶν Δεσπότην.

Καὶ ἤγγισεν ὁ λόγος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νινευῆ, καὶ ἐξῆρσεν ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ περιεβάλετο τὴν στολήν αὐτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ περιεβάλετο σάκκον, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ σκοδοῦ. Καὶ ἐκήρυχθη, καὶ ἐβρόθη ἐν τῇ Νινευῆ παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ παρὰ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, λέγων· Οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ κτήνη, καὶ οἱ βόες, καὶ τὰ πρόβατα μὴ γευσάσθωσαν, μηδὲ γασθήσωσαν, μηδὲ ὕδωρ πίεωσαν. Καὶ περιεβάλλοντο σάκκους οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ κτήνη, καὶ ἀνεβόησαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτενῶς, καὶ ἀστρεψαν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν τῆς πο

νηράς, και ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῆς ἐν χερσὶν αὐτῶν, λέγοντες· Τίς οἶδεν εἰ μετανοήσει ὁ Κύριος, καὶ παρακληθῆσεται, και ἀποστρέψει ἐξ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, και οὐ μὴ ἀπολώμεθα;

ΚΒ'. Ἐπιτείνει σφόδρα τῆς εὐπειθείας τὸν ἑπα-
 νεν, και καταθαυμάζει μειζόνως τὸ ἔτοιμον εἰς ὑπ-
 ακοσὴν τῶν κεκλημένων εἰς μετάγνωσιν. Ἐπειδὴ γὰρ
 τῶν προφήτου βημάτων κατήκοι ἦσαν, και αὐ-
 τὸς ὁ τῷ σιήπτρῳ τετιμημένος, και ταῖς ἀνωτάτω
 κατεστεμμένος εὐκλείαις, ὑπεχώρει μὲν τῶν τῆς
 βασιλείας θρόνων, ἐρρέσθαι δὲ φράσας ταῖς αὐτῷ
 πρεπούσαις στολαῖς, και τὴν ἀλουργίδα ἐκδύς περι-
 εβάλλετο σάκκον, τουτέστιν, ἐν πενθικοῖς ἦν σχήμα-
 σιν. Ἐφίζησας δὲ και σποδῶ, σύνθημα τοῖς ἄλλοις
 ἐδίδου τὸ χρῆναι και ἀσιτεῖν, και ἀκαταλήκτοις λι-
 ταῖς ἐξημεροῦντας Θεὸν ἐξαιτεῖν τὸν ἔλεον. Σοφοὶ δὲ
 λίαν οἱ Νινευῖται, συνεπιτηδεύοντες τῇ νηστείᾳ και
 τῆς φαυλότητος τὴν ἀποστροφήν. Μετανοίας γὰρ
 οὗτος ἂν εἴη ἀληθῆς και ἀμύμητος τρόπος. Ἐπειδὴ
 δὲ τὸ ἐν τούτοις εὐτεχνὲς οὐκ ἔχων Ἰσραὴλ, ἀλογω-
 τάτην εἶθ' ὅτε και βέβηλον ἐποιεῖτο νηστείαν, ἐκέ-
 λευε τῷ προφήτῃ Θεὸς εἰς ὕψος ἀφροντα τὴν φωνὴν
 ἀπαγγέλλειν αὐτοῖς, ὅτι Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξ-
 ελεξάμεν, λέγει Κύριος. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν δια-
 μεμήνηκεν αὐτὸς, ἐπενεγκῶν εὐθύς· Ἐν γὰρ ταῖς
 ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν εὐρίσχετε τὰ θελήματα
 ὑμῶν, και πάντα τοὺς ὑποχειρίους ὑπονούσατε· εἰς
 κρίσεις και μάχας νηστεύετε, και τύπτετε πυγμαῖς
 παπεισόν. Ὁδοῦν ἀμείνους οἱ Νινευῖται, καθαρὰν
 και ἄμωμον ἐπιτελοῦντες Θεῷ τὴν νηστείαν. Μεμαρ-
 τύρηκε γὰρ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὅτι· Ἀπέστρεψεν
 ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηράς, και ἀπὸ
 τῆς ἀδικίας τῆς ἐν χερσὶν αὐτοῦ. Ἐἴσω δὲ λόγου
 και φρονεῖς τὸ δρώμενον ἦν. Πεπιστεύασιν ὅτι μετα-
 νοήσει Θεὸς, ἀνακῶσι τὰ ἐξ ὀργῆς. Τὸ δὲ μετα-
 νοήσει· φησὶ ἀντὶ τοῦ βουλήσεται. Κἄν εἴδη μετα-
 φοιτήσαντας ἐκ φαυλότητος εἰς τὸ ἀγαθόν, μετοιχή-
 σεται και αὐτὸς εἰς τὴν ὅτι μάλιστα φιλαίτην αὐτῷ
 γαλήνην και φιλανθρωπίαν. Ἔστι γὰρ μὲν ἀγαθὸς
 τῆ φύσει. Πλὴν ἐπάγει τοῖς πλημμελοῦσι τὰς δικαίας,
 και τοῖς ἀναθέκτως ἀπονενοχῶσι πρὸς τὸ ἐξήνιον,
 εἰά τινι χαλινῶ ἀνακόπτουσι γεννικῶς, και μετατιθέντι
 πρὸς εὐπείθειαν, ἐπιφέρει τὰ ἐξ ὀργῆς. Ἄθρει δὲ
 ὅπως οἱ μὲν Νινευῖται φασιν· Τίς οἶδεν εἰ μετα-
 νοήσει ὁ Θεὸς, και ἀποστρέψει ἐξ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ,
 και οὐ μὴ ἀπολώμεθα; ὁ δὲ γε σοφὸς Ἰσραὴλ, ὁ
 νόμῳ πεπαιδευμένος, ὅτι χρηστὸς και ἡμερος ὁ
 Δεσπότης, οὐκ ἀνέχεται νοεῖν. Ἐφασκον γὰρ ἀμαθαί-
 νοντες· Αἱ πλάναι ἡμῶν, και αἱ ἀνομίαι ἡμῶν ἐφ'
 ἡμῖν εἰσι, και ἐν αὐταῖς ἡμεῖς τηκόμεθα, και πῶς
 ζησόμεθα; Ἄλλ' ἤκουον Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς·
 Ἐποστροφή ἀποστρέψατε ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ὑμῶν τῆς
 πονηράς, και ἴνα τί ἀποθήσκατε, οἶκος Ἰσραὴλ;
 Ὅ δὲ δεδράκασι Νινευῖται, ταῖς εἰς τὰ ἀμείνω
 μεταδρομαῖς τὴν ἐπηρητημένην αὐτοῖς ἐκδύσωπούντες
 ὀργὴν, πλὴν προσέταττον τοῖς ἀνθρώποις και τὰ
 κτήνη συγκαταλάγνεσθαι, τροφῆς και ποτοῦ ἀπο-
 στερούμενα, και ὅσον πενθεῖν κατηναγκασμένα. Καὶ
 τὸ χρῆμα ἂν ὑπερβολικόν, οὐκ ὡς ἀναγκαίως γεγονός,

XXII. Mire laudem obedientiæ amplificat, voca-
 torumque ad pœnitentiam promptum studium ad
 obsequelam impensius admiratur. Simul enim pro-
 phetæ verba auribus acciperunt, etiam ipse, qui
 accepti honore augustus erat, et splendore atque
 gloria eminentissimus, thronum regalem deserit,
 stolam sibi propriam valere jubet, purpuram exiit,
 saccum induit, 384 hoc est, habitum lugubrem
 capit, et in cinere sedens, signum cæteris dat, et
 cibo abstinere, et continuis obsecrationibus Deum
 mitigando misericordiam exposcere oportere. Sa-
 pientes porro non parum Ninivitæ, qui uno animo
 nequitiam jejuniis abigere nituntur. Hic namque
 sincerus et inculpatus pœnitentiæ modus fuerit.
 Quoniam vero Israel, hujusmodi rerum imperitis,
 nonnunquam rationi minime consentaneam profana-
 namque inediam suscipiebat, Deus prophetæ præci-
 pit exaltare vocem, et illis nuntiare, non tale
 jejuniis se elegisse. Causam ipse exprimit, mox
 subjungens: « In diebus enim jejuniorum vestro-
 rum invenitis voluntates vestras, et omnes subje-
 ctos vestros affligitis; in judicium et pugnas jeju-
 natis, et percutitis pugnis humilem ⁶⁷. » Meliores
 proinde Ninivite, purum nec reprehensioni affine
 jejuniis Deo peragentes. Testatur enim id Scri-
 ptura sancta: « Aversus est unusquisque, inquit, a
 via sua mala, et ab iniquitate manuum suarum. »
 Cum ratione et prudentia procedebant. Credide-
 runt mutaturum sententiam, et ex ira pœnam
 præparatam inhibiturum. Metanoήσει: « pœnitentibus
 illis » dicit, pro voluñsεται « volet. » Et si viderit
 ab improbitate ad probitatem transgressos, ipse
 quoque ad tranquillitatem et benignitatem sibi
 amicissimam transibit. Est siquidem natura bonus.
 Verumtamen in peccantes animadvertit, et insano
 impetu ad contumaciam et rebellionem declinantibus,
 veluti frenum quoddam valde retrahens, et ad
 obedientiam transferens, pœnas iratus addit. Per-
 pende porro quod Ninivitæ dicunt: « Quis novit si
 pœnitentiam ager Deus, et revertetur ab ira furoris
 sui, et non pereamus? » At sapiens Israel, in lege
 institutus, non sustinet intelligere, « quoniam bo-
 nus et mansuetus Dominus. » Dicebant enim ho-
 mines ignorantes: « Errores nostri, et iniquitates
 nostræ super nos sunt, et in ipsis nos tabescimus.
 et quomodo vivemus ⁶⁸? » Et audierunt Deum claris
 verbis dicentem: « Conversione convertimini a via
 mala vestra; et quare moriemini, domus Israel ⁶⁹? »
 Quod cum fecissent Ninivitæ, recipiendo se ad fru-
 gem, impendentem sibi iram anteverterunt. Nihilominus
 imperavit rex. uti cum hominibus dolerent
 etiam jumenta, pabulo et potu subtracto, et quodam-
 modo ad luctum compellerentur. Res communem
 modum et consuetudinem excedit; non quod ita
 necessitas flagitaret, aut Deus jumentorum hic

⁶⁷ Isa. LVIII, 3, 4. ⁶⁸ Ezech. XXXIII, 10. ⁶⁹ ibid. 11.

laborem molestiamque requireret. Indicavit hoc etiam Scriptura, **385** ut pœnitentiæ Ninivitarum magnitudinem declararet. Non fugit nos, quosdam super hoc erubescere, dicereque iumenta intelligendos, qui inter homines rationis usum quam minimum habent. Et ita est, et bene haberet aliquando, si hoc modo a quibusdam intelligeretur. Sed ad sensum propositorum aperiendam illud forte quadraverit, excellentiam pœnitentiæ per brutorum quoque laborem descriptum declarari.

VERS. 10. *Et vidit Deus opera eorum, quoniam reversi sunt a visis suis malis. Et egit pœnitentiam Deus super male quod locutus est ut faceret eis, et non fecit.*

XXIII. Velox est ad misericordiam Dominus, et pœnitentes salvat, continuoque veteribus piaculis absolvit, et desinentibus hominibus peccare, ipse quoque irasci desinit, melioraque cogitat. Et quoniam ad bonas rationes appulisse animum cernit, ad mansuetudinem descendit, et perditionem differt, et venia eos dignatur. Etenim verum dicit, eum dicit : « Quare moriemini, domus Israel ? dicit Dominus. Quia nolo mortem morientis ; quin potius ut convertatur a via sua, et vivat anima ejus ⁷⁰. » Malitiam autem cum dicit, cave improbitatem intelligas, sed ipsam potius, unde afflicti veniit. Non enim facit mala virtutis amans Deus noster.

CAP. IV.

VERS. 1-5. *Et tristatus est Jonas tristitia grandi, et confusus est, et oravit ad Dominum, et sic ait : Domine, nonne isti sermones mei sunt, adhuc existente me in terra mea ? Propterea præveni fugere in Tharsis, quoniam cognovi quia tu Deus misericors et miserator, patiens et multæ misericordiæ, et agens pœnitentiam super malitiis. Et nunc, dominator Domine, tolle animam meam, quia bonum mori me magis quam vivere.*

XXIV. Postquam Deus pœnitentiæ agenda pœnas ex ira divina sibi ingruentes amolientibus misericordiam impertivit, et tempus jam exiit post quod evenire prædicta æquum erat, et nihil tamen eorum evenit, moerorem hausit propheta non mediocre : non quia civitas perniciem effugisset, hoc enim hominis maligni et invidi, et minime sancto conveniens fuisset ; sed quia falsiloquus, et blatero, seu nugator videretur, et frustra illos terruisse, et **386** pro libidine sua, et nullo modo de ore Domini locutus, ut scriptum est ⁷¹. Putant autem prophetam ob alias et arcanas quasdam cogitationes contristatum. Postquam enim cognovit, aiunt ipsi, vocato grege ex gentibus, Israellem quasi jam exactis ejus temporibus posthabitu iri, mœstus erat magnopere, et super consanguineis tantum non jam perditis cruciabatur. Sed hoc sentire vetat ipse, apertissime confitens se in Tharsis fugisse (sed quia missionem

A ἢ Θεοῦ ζητοῦντος παρὰ τῶν κτηνῶν τὸν πόνο. Ἐπεσήμηνε δὲ καὶ τοῦτο ἡ Γραφή, τῆς τῶν Νινευτῶν μετανοίας ἐμφανίζουσα τὴν ὑπερβολὴν. Οὐκ ἔστι μὲν οὖν εἰς καταρθρωσὶς τινεὶ ἐπὶ τῆς κτήνης κατὰ τὴν νοεῖσθαι τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἀλογώτατος. Καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος, καὶ εὖ ἂν ἔχοι κατὰ καιροὺς, εἰ τῆδε νοεῖτο παρὰ τινῶν. Ἄλλ' εἰς γε τῶν προκειμένων τὸν νοῦν ἀρμύσειεν ἂν ἐκεῖνο που τάχα, τὸ εἰς μετανοίας κατασημαίνεσθαι τὴν ὑπερβολὴν διὰ τοῦ καὶ αὐτὸν καθορίζεσθαι τῶν κτηνῶν τὸν πόνο.

Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπιστοφῶσαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν τῶν ποτηρῶν. Καὶ μετάνοιαν ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἣ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησεν.

ΚΓ'. Ταχύς εἰς ἔλεον ὁ Δεσπότης, καὶ σώσει μεγάλων ἁμαρτωλοῦς, ἀπαλλάττει δὲ παραχρημα τῶν ἀρχαίων αἰτιωμάτων, καὶ καταλήγουσας τῆς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτίας, ἀνίησι καὶ αὐτοὺς τὴν ὁργὴν, καὶ μεταβουλεύεται τὰ χρηστά. Ἐπειδὴ δὲ μεταθεμένου ὁρᾶ πρὸς τὸ ἀγαθόν, μεταποιτᾷ πρὸς τὸ ἡμέρον, καὶ ἀναβάλλεται τὴν καταστροφὴν, καὶ φειδύει ἀπὸ τοῦ κακοῦ. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθὴς ὅταν λέγῃ : Ἴνα τί ἀποθήσκετε, οἶκος Ἰσραὴλ ; λέγει Κύριος. Διότι εὖ ὢω τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, ὡς τὸ ἀποστρέφει αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ζῆν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Κακίαν δὲ ὅταν λέγῃ, μὴ φραυδέτητα νόει, τὴν κακωτικὴν δὲ μᾶλλον ὁργὴν. Οὐ γὰρ ἔστι τῶν κακῶν ἐργάτης ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεός.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

C Καὶ ἐλυπήθη Ἰωνᾶς λύπην μεγάλην, καὶ οὐκ ἐχρῆθη, καὶ ᾄδων πρὸς Κύριον, καὶ εἶπεν ὡς Κύρις, οὐκ οὗτοι οἱ λόγοι, ἔτι ὄντος μου ἐν τῇ γῆ μου ; Διὰ τοῦτο προέφρασα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσίς, διότι ἔγνων ὅτι σὺ Θεὸς ἐλεήμων, καὶ οἰκτιρῶν, μακροθύμος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. Καὶ τὴν ἀσπίδα Κύριος, λαβὴ δὴ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι κἀντὶ τὸ ἀποθανεῖν με ἢ ζῆν.

ΚΔ'. Θεοῦ κατοικειραντος τοὺς ταῖς μετανοίαις ἀποκρουμένους τὰ ἐξ ὁργῆς, καὶ εἰς πέρας ἤδη τὸ ὄρισμένον ἐνηνεγμένου τοῦ καιροῦ, μετ' ἐν τῇ εἰκὸς συμδύσεσθαι τὸ προηγγελμένον, εἴτα γενομένου τῶν προηγγελμένων οὐδενός, λελύπηται ἰανὲν ἐκ προφήτης, καὶ οὐκ ὅτι διέδρα τὸν ἐλεθρον ἢ πῶς (πονηροῦ γὰρ τοῦτο βασάνου, καὶ ἥκιστα ἀγνωπτικῆς), ἀλλ' ὅτι ψευδοπένης εἶναι τις καὶ βρωλοῦς ἐδόκει, καὶ μάτην αὐτοῦς τεθορυθηκώς, καὶ τὰ ἐπὶ γνώμης λαλῶν, καὶ οὐχ ἰδὴ πάντως τὰ ἀπὸ στόματος Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οἴονται γε μὴν λελύπησθαι τὸν προφήτην ἐφ' ἐτέραις τισὶ καὶ ἀποβήτοις εὐνοίαις. Ἐπειδὴ γὰρ ἔγω, φασι, ὅτι κακίᾳ μένης τῆς ἐξ ἰθῶν ἀγέλης, ἀπολιθῆσαι πάντως τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ἤκοντος ἤδη καιροῦ τοῦ τοιοῦτου πρὸς τὸ πέρας, κατηφῆς ἦν ἄγαν, καὶ μονονουχὶ τοῖς ἐξ αἵματος ἐπιστυγνάξει διαλωδίστην. Ἄλλ' ἐξίστησιν αὐτοὺς τοῦτο δὲ νοεῖν, ἐναργέστατον

⁷⁰ Ezech. xviii, 31, 32. ⁷¹ Jerem. xxiii, 16.

λέγων, ὡς ἀπέδραμεν εἰς Θαρσεῖς, ἤλω δὲ κατ-
 Α οκνήσας τὴν ἀποσταλήν, διὰ τοι τὸ εἶδέναι σαφῶς, ὅτι
 « χρηστὸς καὶ οἰκτιρῶν ἐστὶ, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς
 κακίαις. » Ἐπιθὴ γὰρ ἦσα τοιοῦτος, φησὶ, πῶς
 ἐκέλευες διακηρύξαι αὐτοῖς μάτην τὴν καταστροφὴν;
 Καὶ μικροφυχεῖ μὲν ὡς ἄνθρωπος, τούτοις ἑαυτὸν
 χρῆσασθαι τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων δια-
 βεβαιούμενος γῆ, ἐκτεθῆναι δὲ ἤδη παρακαλῶν, καὶ
 μονονοχι τῆς οἰκονομίας οὐ μετρίαν τινὰ ποιεῖται
 τὴν καταβολήν. Ἐπισημασθε δὲ τὸ χρῆμα καὶ φρονεῖς
 ἀγίας οὐκ ἄξιον. Εἰ γὰρ τοῖς τῶν σωμάτων ἰατροῖς
 ἐπιτιμήσειεν ἂν οὐδεὶς, εἰ γὰρ νοῦν ἔχει, τὰ τοῖς τραύ-
 μασι χρεωδέστερα μεταπλάττουσι φάρμακα, πῶς
 ἂν τις εἰκότως καταβῆσει τοῦ πάντα εἰδότες Θεοῦ,
 καὶ ταῖς ἡμετέραις διανοίαις τὴν αἰετὴν πρέπουσαν καὶ
 χρεωδεστάτην ἀληθῶς ἐπινοοῦντος ἄξειεν; Ἰατρὸς
 γὰρ ἐστὶ πνευμάτων, ποτὲ μὲν τοῖς πόνουσι, ποτὲ δὲ
 αὐτοῖς ἐξ ἡμερότητος ἀγαθοῖς, τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν
 κατευνάων τὴν ἀγριότητα.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἰωνᾶν· Εἰ σφόδρα λελύ-
 πησαι τυ; Καὶ ἐξῆλθεν Ἰωνᾶς ἐκ τῆς πόλεως,
 καὶ ἐκώσθη ἀπέναντι τῆς πόλεως. Καὶ ἐποίησεν
 αὐτῷ ἐκεῖ σκηνήν, καὶ ἐκάθητο ὑποκάτω αὐτῆς
 ἐν σκιᾷ, ἕως ὃ ἀπίθῃ τὴ πόλις.

ΚΕ'. Οὐκ ἐπὶ ταῖς ἀκηδαιῖς καταπνίγεσθαι τοῦ
 προφήτου τὸν νοῦν, ἀναβρῶννυσι δὲ ὡσπερ ἠσθε-
 νηκότα. Καὶ χρηστὸς μὲν ἴαν, πλὴν ὅτι λελύπη-
 ται, κατατίθεται χρησίμως. Ὑπεμφήνει γὰρ ἑτε-
 ρον, οἶμαι, τι παντελῶς οὐδὲν τὸ ἀναπυθάνεσθαι τε
 καὶ λέγειν· « Εἰ σφόδρα λελύπησαι; » μονονοχι δὲ καὶ
 ἐπιπλήττει λελυπημένῳ καὶ τῶν θεῶν κριμάτων οὐ
 συνένει τὸν σκοπόν. Ἡμερῶν δὲ ἤδη διαγενομένων,
 μὲθ' αἰ; ἦν εἰκὸς ἀποπερανθήσεσθαι τὰ διηγγελμένα,
 εἶτα τῆς ὀργῆς ἀπρακτοῦσης ἔτι, συνίησι μὲν ὅτι
 καταλήσει Θεός, πλὴν οὐκ εἰσάπαν ἔξω βέθηκε τῆς
 ἐλπιδος· οἴεται δὲ, ὅτι δέδοται μὲν αὐτοῖς ἀνάβλησις
 τοῦ κακοῦ, μετανοεῖν ἤρημένοις, πλὴν ἐστὶ τι
 πάντως τῶν ἐξ ὀργῆς, οὐκ ἰσοπαλεῖς τοῖς πταίσμασι
 τοῖς ἐπὶ ταῖς μεταγνώσεσι πόνους ἐπιδειχέσθαι. Τί
 γὰρ ὠνήσειε τριήμερος ἰδρῶς τοῖς ἀτόπῳ παντὶ
 καταγεωσμένους, καὶ ταῖς οὕτω δειναῖς πλημμε-
 λαις κατισχημένους; Ταῦτα καθ' ἑαυτὸν κατὰ γὰρ τὸ
 εἰκὸς διενθυμούμενος, τοῦ μὲν ἄσπετος ἀποφοιτᾷ, πε-
 ριμένει δὲ ἰδεῖν τί ἐστὶ αὐτοῖς. Προσεδόκει γὰρ ἡ
 πεσεῖσθαι τυχὸν καταδουμένην, ἢ κατεμπρησθήσε-
 σθαι πυρὶ, καθὼς καὶ τὰ Σόδομα. Σχεδιάζεται δὲ ὄλιος
 αὐτοῦ, καὶ σκηπὴ τὸ δρώμενον ἦν.

Καὶ προσέταξεν Κύριος ὁ Θεὸς κολοκύνθῃ,
 καὶ ἀρέθῃ ὑπὲρ κεφαλῆς Ἰωνᾶ, τοῦ εἶναι σκιάν
 ὑπερᾶνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τοῦ σκιάζειν αὐτῷ
 ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτοῦ. Καὶ ἐχάρη Ἰωνᾶς ἐπὶ τῇ
 κολοκύνθῃ χαρὰν μεγάλην

ΚΖ'. Προσάττει δὴ πάλιν τῇ κολοκύνθῃ Θεός,
 καθὰ καὶ τῷ κήτει, κατανεύσας δηλονότι καὶ θελή-
 σας μόνον. Ἀνίσχει δὲ παραχρῆμα καλὴ τε καὶ
 εὐανθής, καὶ ὄλην εὐθύς κατήρεψε τὴν σκηνὴν, ὅλον

declinaret, interceptum esse), quod nosset probo
 quia Deus « benignus et misericors esset, et pœni-
 tens super malitiis. » Quoniam enim talis eras, in-
 quit, quid ita ipsis frustra me promulgare subver-
 sionem jubebas? Et pusillanimis est quidem, ut
 homo, quia istiusmodi sermones exprouiserit, af-
 firmatque se his verbis ita in Judæa adhuc locutum
 esse; orans autem mortem in præsens, de œcono-
 mia et providentia divina propetmodum non leviter
 conquiritur. Quæ res periculo non caret, et men-
 tem sanctam haud decet. Si enim corporum me-
 dicos nemo prudens incusaverit quia vulneribus
 utilioremedicinam faciunt, quomodo quispiam
 omnia scientem Deum, et animis nostris semper
 congruentem, maximeque conducibilem medelam
 vere meditantem, juste reprehenderit? Est enim
 medicus spirituum, quandoque laboribus et affli-
 ctionibus, quandoque bonis ex mansuetudine oblati
 malarum affectionum nostrarum feritatem conso-
 piens.

VERS. 4, 5. Et dixit Dominus ad Jonam: Si vehe-
 menter contristatus es tu? Et egressus est Jonas ex
 civitate, et sedit contra civitatem. Et fecit sibi illic
 tabernaculum, et sedit sub eo in umbra, donec videret
 quid erit civitati.

XXV. Animum prophetæ abundantioris tristitiæ
 fluctibus submergi non sinit, sed tanquam infir-
 mato pristinum robur addit. Benignus est admodum,
 verumtamen mœstitiam ejus non inutiliter repre-
 hendit. Nihil siquidem, meo judicio, quidquam aliud
 sibi vult, quod percontatur, ac dicit: « Si vehe-
 menter contristatus es? » ac tantum non etiam
 contristato divinorumque judiciorum scopum non
 intelligenti succenset. Diebus jam elapsis, secundum
 quos nuntiata ad opus conferri debebant, et tamen
 ira adhuc effectui suo carente, animadvertit quidem
 Deum misericordiam tribuisse, nihilominus a spe
 non penitus discedit, opinaturque, quoniam dare se
 387 pœnitentiæ voluerint, suppliciorum gratiam
 illis ad tempus factam, sed omnino quiddam pœna-
 rum luituros, quandoquidem pœnitentiæ labores
 delictorum gravitatem non æquaverint. Quid enim
 juvet triduanus sudor omni genere nefandarum ac-
 tionum sepultos, et peccatis adeo tetrus obrutos?
 Hæc secum, ut verisimile est, volutans, ab urbe re-
 cedit, et expectat videre quid incolis futurum sit.
 Expectabat enim aut terra tremente colapsuram,
 aut instar Sodomæ conflaturam. Excitat vero
 tumultuarie sibi domum: domus autem erat taber-
 naculum.

VERS. 6. Et præcepit Dominus Deus cucurbitæ,
 et ascendit super caput Jonæ, ut esset umbra super
 caput ejus, et inumbraret eum a malis ejus. Et leti-
 tus est Jonas super cucurbita gaudio magno.

XXVI. Mandat rursus cucurbitæ Deus, sicut ceto,
 annuens videlicet et volens tantum. Continuo bella
 et pulchre florida prodit, subitoque totum taberna-
 culum contegens, in morem nemoris ad jucundita-

tem gravissimam umbram fudit. Qua majorem in modum exhilaratur propheta, et revera ut in actione probabili et laudanda exsultat. Perpense igitur etiam hinc simplicitatem et candorem ejus animi. lugentem tristitiam cepit, quoniam quæ vaticinatus fuerat re ipsa non eveniebant: rursum gaudio magno super olere et herba perfusus est.

Mens innocens et ad dolorem et ad hilaritatem flexilis est. Vera ac certa loqui me cognoscas, si ad mores infantium respicias, qui frequenter sine causa dolent, et in rebus exiguis plorant largiter; contra nonnunquam re parva demulsi gaudent, repenteque a tristitia ad lætitiā prosiliunt. Quemadmodum enim in corporibus humanis, quæ firma ac robusta esse non solent, impulsu aliquo facile cadunt, quamvis id non valide, sed velut teneriore manus tactu fiat: ita et animus calliditatis expers non difficulter cedit iis quæ ipsum quocumque impellere, aut afficere molestia queunt.

Vers. 7, 8. *Et præcepit Deus vermi matutino in crastinum, et percussit cucurbitam, et arefacta est. Et factum est, cum oriretur sol, et præcepit Dominus Deus spiritui ardoris urenti, et percussit sol super caput Jonæ. Et angustiabatur, 388 et despondebat animum suum, et dixit: Bonum mihi mori me quam vivere.*

XXVII. Vermem matutinum appellat erucam, quoniam ex rore sub auroram cadente generari incipit. Præcipit autem illi atque etiam æstui Deus, eo modo quo et cucurbitæ ipsi, et ceto præcepisse intelligi potest. Et ille quidem improviso exaruit; ferit autem ardor solis eum vehementer, et incertum animi ac incertum radiis ferventibus verberat, umbra nudatum inveniens: et ad mœstitiam illius permagna sit accessio. Ita demum animo concidit, ut et ipsam mortem votis omnibus expetat.

Vers. 9. *Et dixit Dominus ad Jonam: Si valde contristatus es tu super cucurbitam? Et ait: Valde contristatus sum ego, usque ad mortem.*

XXVIII. Vide rursum universorum Deum ex immensa benignitate cum innocentibus sanctorum animabus tantum non colludentem, et patrum amori, quo sunt erga liberos singulari nihil concedentem. Opacat enim prophetam sic cucurbita. Ea re mirabiliter lætatur. Postmodum eruca, ita curante Deo, insidiatur, percutit æstus, et umbram ei utilissimam atque ad usum necessariam fuisse ostendit, ut magis doleat rebus optimis privatus. Deindere parva, cucurbita, inquam, tantopere contristatus, benignitatem divinam, si illustrissimis civitatibus et innumerebilibus incolarum plenis clementer ignoscere velit, amplius ne accuset. Interrogat igitur scite, ecquid graviter super olere nocreat. Ille confitetur; id responsum deinceps benigno Deo materia defensionis fit.

Vers. 10, 11. *Et dixit Dominus: Tu percipisti*

ἅ ἄσσει πρὸς εὐθυμίαν εὐ μάλα σκιάζουσα. Χαίρει ἡ λίαν ὁ προφήτης ἐπ' αὐτῆ, καὶ γέγηθεν ἀληθῶς ὡς ἐπὶ μεγάλῃ τιμῇ καὶ ἀξιολήπτῳ πράξει. Ἄθρει δὲ οὖν κἀντεῦθεν τῆς ἐνοῦστος αὐτῷ διανοίας τὴν εἰς ἀπλότητα ῥοπήν. Ἐλυτήθη μὲν λύπην μεγάλην, ὅτι μὴ ἐκβέβηκεν εἰς πέρας αὐτῷ τὰ τῆς προφητείας· ἐχάρη δὲ αὐτὸν χαρὰν μεγάλην ἐπὶ λαχάνῳ καὶ πλά.

Εὐκολος δὲ λίαν ὁ ἀκακος νοῦς πρὸς τε λύπας καὶ θυμηδίας. Ὅψει δὲ ἀτρεχῆ τὸν λόγον, τοῖς τῶν ηπιπίων ἤθεσιν ἐνορῶν, ἃ καταλύονται μὲν ἐπ' οὐδὲν πολλάκις, καὶ κλαίει λίαν ἐπὶ μικροῖς· γέγηθε δὲ αὐτὸν, καὶ ἄθροαν ποιεῖται τὴν ἐκ τοῦ λυπεῖσθαι πρὸς τὸ χαίρειν μεταστάσιν, ἐπὶ μικρῷ δὴ πάλιν ἔσθ' ὅτι καταβεγλόμενα. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασι τὰ μὴ λίαν εὐρωστεῖν εὐκλόστα πίπτει βραδίως, προσωδοῦντος τινός, κἀν εἰ μὴ τοῦτο δρῶν νεανικῶς, τρυφεροτέρῳ δὲ ὡσπερ ἄπτηται χειρὶ οὕτω καὶ νοῦς ὁ ἀπάνουργος, εὐκολος εἰς ἀποφορὰν τὴν ἐφ' ὄψοῦν τῶν κατατρέπειν αὐτὸν ἢ καὶ λυπεῖν πεφυκότων.

Καὶ προσέταξεν ὁ Θεὸς σκώληκι κωθῆ τῇ ἐπαύριον. Καὶ ἐπάταξε τὴν κολοκύνθην, καὶ ἐξηράνθη. Καὶ ἐγένετο ἅμα τῷ ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, καὶ προσέταξε Κύριος ὁ Θεὸς πνεύματι καύσωνος συγκαλοῦντι, καὶ ἐπάταξεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰωνῶ. Καὶ ὠλετοψύχην, καὶ ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εἶπε· Καλὸν μοι τὸ ἀποθανεῖν με ἢ ζῆν.

ΚΖ'. Σκώληκα μὲν ἐωθινήν ὀνομάζεται τὴν κάμπη, διά τοι τὸ ἐκ δρόσου τῆς ὑπὸ τὴν ἕω παπτούσης τὰς τῆς γενέσεως ἔχειν ἀρχάς. Προσάττει γε μὴν αὐτῇ καὶ μέντοι τῷ καύσωνι Θεός, ὡς ἂν νοοῖτο προστατάτως καὶ αὐτῇ τῇ κολοκύνθῃ, καὶ τῷ κήτει. Καὶ ἡ μὲν ἀδοκίμως αὐαίνεται· πλήττει δὲ ὁ καύσων σφόδρα, καὶ θερμὸν ἐνίησιν ἀλλόνει σέλας, σκιδὸς δὲ ἐρημιον εὐρῶν, ὅθεν αὐτῷ μάλιστα τὰ τῆς δυσθυμίας ἐπιταίνετο. Κατίκτο δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο μικροψυχίας, ὡς καὶ αὐτὸν πολύευκτον ποιεῖσθαι τὸν θάνατον.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἰωνῶν· Εἰ σφόδρα λελύπησαι σὺ ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ; Καὶ εἶπε· Σφόδρα λελύπημαι ἐγώ, ἕως θανάτου.

ΚΗ'. Ἄθρει δὴ πάλιν τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, ἐξ ἀμνηστῆτος φιλανθρωπίας ταῖς ἀκακίαις μάλιστα τῶν ἀγίων ψυχῶν μονουχὶ προσαθύροντα, καὶ ταῖς τῶν πατέρων φιλοστοργίαις παραχωροῦντα μηδὲν. Κατασκιάζει μὲν γὰρ ὡς κολοκύνθα. Ἐπιγάννυται δὲ λίαν ὁ προφήτης αὐτῆς. Ἐπιβουλεύει δὲ μετὰ τοῦτο οικονομικῶς ἡ κάμπη, πλήττει δὲ ὁ καύσων, χρεωδιστατὴν αὐτῷ καὶ ἀναγκαίαν εἰς ἄθροαν ἀποφαίνων τὴν σκιά, ἵνα δὴ μᾶλλον ἀλγύνοιτο τῶν ἀρίστον ἐστερημένος, εἴτα ἐπὶ σμικρῷ λυπούμενος, καὶ τοῦτο δεινός, τῇ κολοκύνθῃ λέγω, μηκέτι τὴν θείαν αἰτιῶτον φιλανθρωπία, εἰ φειδῶ τε καὶ ἡμερότητα διανέμειν ἔλοιτο ταῖς τῶν πόλεων περιφανεστάταις, καὶ ἀναριθμήτῳ πλήθει τῶν ἐνοικούντων μεμεστωμένας. Ἐρωτᾷ δὲ οὖν εὐτεχνῶς, εἰ σφόδρα λελύπηται, καὶ τοῦτο ἐπὶ λαχάνῳ. Ὁ δὲ ὁμολογεῖ, καὶ τὸ χρημαλοῖπὸν ἀπολογίας ἦν τρόπος τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ.

Καὶ εἶπε Κύριος· Σὺ ἐφείσω ὑπέρ τῆς κολο-

κύνθης, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπόθησας ἐπ' αὐτήν, καὶ οὐδὲ ἐξέθρεψας αὐτήν, ἢ ἐγενήθη ὑπὸ νύκτα, καὶ ὑπὸ νύκτα ἀπώλετο· ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευῆ τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ἣ κατοικοῦσιν πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων, οἵτινες οὐκ ἐγνώσαν δεξιὰν αὐτῶν ἢ ἀριστερὰν αὐτῶν, καὶ κτήνη πολλὰ;

ΚΘ'. Ὡ τῆς ἀσυγκρίτου καὶ ὑπὲρ νοῦν ἡμερότητος! Ποῖος ἂν ἡμῖν ἐξαρκέσειε λόγος εἰς ὑμολογίαν; ἢ ποῖον ἀνοιγνύντες στόμα, τὰς χαρακτηρίους ψῆδᾶς ἀναθήσομεν τῷ φιλοκίτριμονι καὶ ἀγαθῷ; « Μακρύνει γὰρ ἀφ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Θάα γὰρ ὅπως οὐκ ἐν καιρῷ λυπούμενον, οὐδὲ ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς ἀποφαίνει τὸν Ἰωνᾶν, καίτοι δέον ἀγοιπρεπῶς κατακροτεῖν καὶ εὐφημεῖν τὸν Δεσπότην. Εἰ γὰρ σὺ, φησὶν, ἐπεστύγνασας, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς ἐσχάτην κατακομιζῆ λύπην, ὅτι σοι καὶ μεμάρανται τὸ τῆς κολοκύνθης φυτόν, ὃ ὑπὸ νύκτα μίαν ἀνέφυ, διδωλε δὲ ὡσαύτως, πῶς ἂν ἀλογήσαιμι πολυανδρούσης πόλεως, ἐν ἣ πλείους εἰσὶν ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων οὐκ ἔχόντων ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς ἡλικίας τὸ διειδέναι δύνασθαι ποῖα μὲν αὐτοῖς ἢ δεξιὰ, ποῖα δὲ ἢ εὐώνυμος; Ἄδιάκριτα γὰρ πως τοῖς ἔτι νηπίοις καὶ ταῦτα, οἷς ἦν ἀκόλουθον καὶ πρὸ γὰρ τῶν ἄλλων χαρίσασθαι τὴν φιλανθρωπίαν, ἡμαρτηκόσιν οὐδέν. Τί γάρ; Οὐπω τὰς ἐαυτοῦ χεῖρας εἰδὼς, ποῖοις ἂν ἐνέχοιτο πλημμελήμασι; Εἰ δὲ ὀνομάζει καὶ κτήνη, καὶ φειδοῦς ἀξιοῖ, φιλαγάθως καὶ τοῦτο. Εἰ γὰρ δίκαιος οἰκτερεῖ ψυχὰς κτηνῶν αὐτῶν, ἔστι δὲ αὐτῷ πρὸς ἐπαίνου καὶ τοῦτο, τί τὸ παράδοξον, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς φειδῷ τε καὶ οἰκτιρμούς ἀπονέμει καὶ τοῦτοις;

Ὅτω δὴ πάντας διέσωσεν ὁ Χριστὸς, δοὺς ἑαυτὸν ἀντιλυτρον ὑπὲρ μικροῦ καὶ μεγάλου, σοφοῦ καὶ ἀσέφου, πλουσίου καὶ πένητος, Ἰουδαίου καὶ Ἑλλήνου. Ὡ καὶ λέγοιτ' ἂν εἰκότως· « Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε, ὡς ἐπλήθυνας τὸ ἔλεός σου, ὁ Θεός. Οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπει τῶν πεπερῶν σου ἔλποῦσιν. »

⁷⁰ Psal. cii, 12. ⁷¹ Psal. xxxv, 8.

A super cucurbita, pro qua non laborasti super ea, neque enutristi eam, quæ sub nocte nata est, et sub nocte perit : ego autem non parcam super Ninive civitate magna, in qua habitant plus quam duodecim myriades hominum, qui non cognoverunt dexteram suam neque sinistram, et jumenta multa ?

XXIX. O incomparabilem incomprehensamque clementiam! Quæ nobis oratio ad laudandum sufficiet? Aut quod os aperientes misericordii et bono Deo cantica gratiarum persolvemus? « Longe enim facit a nobis iniquitates nostras⁷⁰, » et quæ sequuntur. Cerne, quæso, quomodo Jonam alieno tempore **389** et sine causa in mœrore versari demonstrat, cum oporteret, pro eo ac sanctum decebat, factum Domini plausu approbare, et fausta acclamatione prosequi. Si enim tu tristaris, inquit; imo extrema ægritudine conficieris, quia tibi stirps cucurbitæ emarcuit, quæ una nocte nata est, et una similiter nocte perit, quomodo ego populosissimæ urbis, in qua numerantur plus centum viginti millia hominum, quibus tempus ætatis nondum dedit ut sciant, quæ dextra, quæ sinistra sit, rationem nullam habeam? Nam et ista adhuc infantes non discernunt, quibus præ aliis benignitatem donare, cum nihil peccaverint, consequens erat. Quid enim? qui necdum manus suas novit, qualibus peccatis obstringatur? Quia vero etiam jumenta nominat, parcendumque illis existimat, hoc quoque ex bonitate magna proficiscitur. Si enim justus ipsorum jumentorum animas miseratur, atque hoc etiam ad laudem ejus facit: quid mirabile, si ipse universorum Deus parcat, et miseretur etiam justorum?

Sic omnes salvavit Christus, dans seipsum pretium redemptionis pro parvo et magno, sapiente et insipienti, divite et paupere, Judæo et Græco: quare et jure dicamus licet: « Homines et jumenta salvabis, Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus. Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt⁷¹. »

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΙΧΑΙΑΝ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN MICHÆAM PROPHETAM COMMENTARIUS.

390 PROCEMIUM.

I. Unus est omnium sanctorum prophetarum idemque acceptus Deo scopus, permovere Israel, ut errores animo forti desertum eat, et Deo vivo ac vero servire, justitiæque ornamentis gloriari malit, damnari ob res improbissimas fugiat quam maxime. Multi porro et continuata serie prophetae fuerunt, cum prius testaretur Deus, plurimorumque vocibus palam prænuntiaret, nisi vellent recte vivere, et in posterum meliora suscipere, et ad ea omni studio contendere, ipsos contra semet ultionem concituros, et a se accersitam perniciem subeuntes, suis ipsorum duntaxat voluntatibus malorum quæ ipsis acciderent causas attributuros. Jam vero quod sermones sanctorum prophetarum iisdem argumentis et expositionibus contineantur, nemo vitio dandum putet, nec tautologiam (id est, earundem rerum inanem iterationem) ipsis objiciat, 391 quin potius illud perspicue intelligat, nullum omnino tempus extitisse quo non etiam exstiterint qui peccatis obstrictos emendare et ad salutaria corrigere possent. Et quemadmodum nemo, modo sanæ mentis sit, in reprehensione posuerit, quovis tempore medicos reperiri qui eosdem in nobis morbos accommodatis auxiliis ac medicinis depellant: ita nullus, opinor, sanctos prophetas facile insectabitur, etiamsi easdem res et verba tractare videantur. Unus quippe erat Dominus qui loquebatur omnibus, et omni tempore errantibus ostendebat quorum opera quasi in rectam semitam reducerentur. Omnes siquidem prædicunt bella, captivitates, urbium devastationes, afflictiones,

A

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A'. Εἰς μὲν ἅπασιν τοῖς ἁγίοις προφήταις καὶ θεοφιλῆς ὁ σκοπὸς, τὸ ἀναπεισοῦν τὸν Ἰσραὴλ ἀποφῆσαι νεανικῶς τοῦ πλανᾶσθαι θέλειν, θέλεισθαι δὲ μᾶλλον τὸ δουλεύειν θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης αὐχήμασιν ἐναδρύνεσθαι, τὴν ἐπὶ τοῖς ἀποπτωτάτοις κατὰ βῆσιν βίπτουντες ὡς ἀπτωτάτω. Πολλοὶ δὲ γεγονῶσι καὶ καθεξῆς, προμαρτυρομένου τρόπου τινὰ τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ πλείστων ὄσων στομάτων προαναφωνοῦντος ἐναργῶς, ὡς εἰ μὴ ἔλοιτο βιοῦν ὀρθῶς, μήτε μὴν ποιοῖντο κερὶ πολλοῦ τὴν εἰς τὰ ἀμείνω λοιπὸν ἐπιτηδεύειν ἀναδρομὴν, αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ὀρινοῦσι τὰς δίκας, καὶ αὐτόκλητον ἀνατλάντες βλεθρον, τὰς τοῦ παθεῖν αἰτίας ταῖς ἰδίαις ἀνάψουσι γνώμας. Εἰ δὲ δὴ τῶν αὐτῶν ἔχοιτο διηγημάτων τῶν ἁγίων προφητῶν οἱ λόγοι, αἰτιάσθω μηδεὶς, ταυτολογίαν ἐπιφημίσει αὐτοῖς, ἀναλογιζέσθω δὲ μᾶλλον ἐκεῖνο σαφῶς· οὐδένα γὰρ ἔχρη ὀφθῆναι καιρὸν, καθ' ὃν οὐκ ἦσαν ἐκ-ανορθοῦν ἰσχύοντες τοὺς ἡμαρτηκότας. Καὶ ὡσπερ οὐκ ἂν αἰτιάσαιτο τις, εἴγε νοῦν ἔχοι, τὸ κατὰ πάντα καιρὸν ὑπάρχειν ἱατροῦς, τοὺς τὰ αὐτὰ τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν ταῖς αὐτοῖς πρεπούσαις ἐπικουρίας ἀνασιρᾶζοντας, οὕτως οὐκ ἂν, οἶμαι, τις εὐκόλως ἐπιτιμήσαιε τοῖς ἁγίοις προφήταις, εἰ καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἰόντες φαίνοντο πραγμάτων τε καὶ λόγων. Εἰς γὰρ ἦν Κύριος ὁ πᾶσι λαλῶν, καὶ τοῖς πλανωμένοις ἀνδεικνύς κατὰ πάντα καιρὸν τοὺς ἀποκομίζειν εἰδὼς εἰς εὐθείαν ὡσπερ ὄδον. Προαγορεύουσι γὰρ ἔπαντες τοὺς πολέμους, τὰς αἰχμαλωσίας, τὴν τῶν πόλεων ἐρήμωσιν, τοὺς πόνους, τὰ πένθη, τοὺς ἐπὶ τοῖς

τεθνεῶσιν ὄδυρους, τὰς περι τῶν παραλελειμμένων
 ταλαιπωρίας, τὴν τῶν πορθούντων ὠμότητα· καὶ
 ἀπαξιακῶς διὰ πάσης αὐτοῖς ἀγριότητος κευρωρη-
 κῶτα τὰ διηγήματα κατέβη τις ἄν, διὰ γε τὸ τὰς
 πλανωμένοις εἰς ὄνησιν ἀναγκαῖον. Ἀνακόπτεται
 γὰρ ἐσθ' ὅτε τοῖς δείμασι καὶ τὸ ἀσχέτως ἐκνευκῶς
 εἰς ἀπόστασιν τε καὶ ἀμαρτίαν. Προφητεύει τοίνυν
 καὶ ὁ μακάριος Μιχαίας ἐν καιρῷ βασιλείας τοῦ τε
 Ἰωάθαμ, καὶ τοῦ Ἀχάτζ, καὶ Ἐζεκία. Καὶ βασι-
 λεύοντος μὲν Ἰωάθαμ κατεστρατεύετο τῆς Ἱερου-
 σαλήμ ὁ τοῦ Ῥωμελλοῦ Φακαὲ, καὶ Ῥασῶν βασιλεὺς
 Συρίας. Διαδέχεται δὲ τεθνεώτος τὴν ἀρχὴν ὁ Ἀχάτζ,
 ὃς καὶ παρατείνοντος τοῦ πολέμου κατεμισθοῦτο χρή-
 μασι τὸν Ἀσούριον, ἐπαμύναί τε οὐ παρεκάλει, ταῖς
 τῶν ἐπιόντων δυνάμεσιν ἀντεξάγειν οὐκ ἔχοντι. Ὅς
 καὶ παρελθὼν εἶλε μὲν τὴν Δαμασκὸν, ἀπέκτονε δὲ
 καὶ τὸν Ῥασῶν. Εἶτα κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ βασι-
 λεύοντων ἐν τῇ Σαμαρείᾳ Ἱεροβοάμ τε τοῦ Ἰωᾶς,
 καὶ μετ' αὐτὸν Ἀζαρίου, καὶ τρίτον δὲ Μανασίμ,
 ἀνέβη Φουλά βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὃς καὶ πολλοὺς μό-
 λισ χρήμασιν ὑποπεισθεὶς, εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν
 ἀνεκομίζετο. Μετὰ δὲ γε τὸν Φουλά, κατεστρά-
 τευε τῆς Ἰουδαίας γῆς Θεγλαφαλασάρ ὁ Ἀσού-
 ριος, καὶ πλείστας μὲν ὄσας τῆς Σαμαρείας ἀνέστησε
 πόλεις, προσετίθει δὲ αὐτῷ πᾶσαν τὴν Γαλιλαίαν ἕως
 Νεφθαλήμ. Εἰρηται μὲν δὴ ταυτὶ λεπτῶς, ὅτε τὴν
 ἐπὶ τῷ μακαρίῳ προφήτῃ Ὡσηῆ συντεθειμεν ἐξ-
 ἤγησιν, ὑπεμνήσαμεν δὲ καὶ νῦν ἀναγκαίως διὰ τὸ
 τεθεῖσθαι τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Μιχαία προφητείας.
 Ἔδει γάρ, εἶδει τὸν φιλακροάμονα καὶ φιλαληθῆ μὴ
 ἀγνοῆσαι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὠνομάσθησαν οἱ τῆς
 Ἱερουσαλήμ βεβασιλευκότες, Ἰωάθαμ, φημί, καὶ
 Ἀχάτζ. Παρατείνει δὲ τῆς προφητείας ὁ χρό-
 νος καὶ μέχρι τῆς Ἐζεχίου βασιλείας, ἐφ' ᾧ
 πάλιν ὁ Σαναχηρείμ, Ἀσσυρίων καὶ οὗτος βα-
 σιλεὺς, εἶλε κατακράτος τὴν Σαμαρείων, κατ-
 εδῆωσε δὲ καὶ τὰς πόλεις τῶν Φυλιστιελμ, τουτέστι
 τὰς Παλαιστινηῶν. Εἶτα τὴν Λαχεὶς ἐλὼν, πόλις δὲ αὐτῆ
 τῆς Ἰουδα βασιλείας, ἐκεῖθεν πέμπει Ῥαφάκην
 πολιορκήσοντα τὴν Ἱερουσαλήμ, ὃς καὶ τῆς ἀλαζονείας
 καὶ τῆς κατὰ Θεοῦ γλωσσοαγίας ἐξαιτεῖται
 δίκας, ἀποθανουσῶν ἐν μιᾷ νυκτὶ τῆς τῶν Ἀσσυρίων
 στρατιᾶς ῥπε' χιλιάδων. Γέγονε τοίνυν, φησί, λόγος
 Κυρίου πρὸς Μιχαίαν τὸν τοῦ Μωρασθί.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Μιχαίαν, τὸν
 τοῦ Μωρασθί, ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχάτζ,
 καὶ Ἐζεχίου βασιλέων Ἰούδα.

Β'. Χρῆ δὲ εἰδέναι πάλιν, ὡς Ἑβραῖοι γεγράφασιν
 ἀντὶ τοῦ Μωρασθί τὸν Μωρασθίτην, ἵνα μὴ ὡς ἐκ
 πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐκ τόπου σημαίνηται. Φασὶ γὰρ εἶναι
 τὴν Μωρασθί πόλιν, ἣτοι πολίχνην εἰς Ἰουδαίων
 γενέσθαι χώρας. Συμφέρονται δὲ τῇ ἐκδόσει καὶ οἱ
 ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν. Οὐκοῦν εἴη ἂν οὐχὶ τοῦ προ-
 φῆτου πατὴρ ὁ Μωρασθί, σημαίνηται δὲ, ὡς ἔφη,
 ἐκ τόπου μᾶλλον καὶ Μωρασθίτης. Τίνες δὲ ἄρα
 λοιπὸν οἱ πρὸς αὐτὸν γεγονότες λόγοι, παραβῆναι
 ἀναγκαῖον.

Ἐπεὶ ὦν εἶδεν περὶ Σαμαρείας, καὶ περὶ Ἱερου-
 σαλήμ.

lamentationes, luctus mortuorum, superslitum cala-
 mitates, expugnantium crudelitatem, et, ut univ-
 erso dicam, eorum sermones omne genus diritalis com-
 plexos videas, quod ita errantium utilitas flagitaret.
 Nonnunquam enim terroribus effrenatus ad defectio-
 nem et peccatum impetus retunditur. Itaque et
 beatus Michæas Joathan, Achaz, et Ezechia regnan-
 tibus vaticinatur. Ac sub Joathan quidem Hieroso-
 lymam arnis adortus est Phacee filius Romeliæ, et
 Rasin rex Syriæ. Cui successit Achaz, qui bello diu-
 turniore cum hostem reprimere nequiret, Assyrium
 pecunia conduxit, et ad opem sibi ferendam advo-
 cavit. Is adveniens Damascus cepit, Rasin inter-
 emit⁷⁴. Eadem ætate regnantibus in Samaria Jero-
 boam filio Joas, et post eum Azaria, et tertio Mana-
 hem, ascendit Phula rex Assyriorum, qui grandi licet
 pecunia ægre persuasus, in patriam est reversus⁷⁵.
 Post Phulam Theglathphalasar Assyrius copias in Ju-
 dæam adducens, plurimas Samaritæ urbes evertit,
 totamque Galilæam usque Nephthhalim sibi sub-
 junxit⁷⁶. Verum de his in explanationibus Osee
 prophetæ exquisitius disputavimus, et nunc eadem
 propter tempora proposita, quibus Michæas prophe-
 tavit, iterare debuimus. Oportebat enim, oportebat,
 inquam, auditionis et veritatis cupidum non ignorare
 causam quamobrem Hierosolymæ reges, Joathan
 videlicet et Achaz, nominarentur. Cæterum tempus
 prophetiæ usque ad regnum Ezechie pertinet, quo
 regnante rursus Senacherib, **392** et ipse Assyrio-
 rum rex, Samariam oppressit, urbes Philistim, hoc
 est, Palæstinorum vastavit. Deinde capta Lachis urbe
 regni Juda, inde Rabsacen Hierosolymam expugna-
 turum misit, qui arrogantiae et maledicentiæ in
 Deum, centum octoginta quinque Assyriorum millib-
 us una nocte deletis, pœnas dedit. Factum est igitur,
 inquit, verbum Domini ad Michæam Morasthæ
 filium.

CAP. ..

Vers. 1. Et factum est verbum Domini ad Mi-
 chæam, Morasthæ filium, in diebus Joathan, et Achaz,
 et Ezechia, regum Juda.

II. Sciendum Hebræos pro Morasthæ Morasthiten
 scripsisse, quasi non a patre, sed a loco nominetur.
 Aiunt quippe, Morasthi urbem, seu oppidulum Ju-
 dææ fuisse. Huic editioni et alii quoque interpretes
 assentiuntur. Esto igitur, non fuerit prophetæ pa-
 ter dictus Morasthi, nominetur, ut dixi, potius a
 loco Morasthites. Quod sit autem factum ad illum
 verbum, deinceps videamus necesse est.

De quibus vidit de Samaria, et de Jerusa-
 lem.

⁷⁴ Isa. vii, 1 seqq.; ii, 4; II Paral. xxviii, 5 seqq.

⁷⁵ IV Reg. xv, 1 seqq. ⁷⁶ ibid. 29 seqq.

III. Vidit enim tanquam in visu sibi oblato quæ A ventura essent, et brevi futurorum seu in foribus presentium malorum non solum percepta notitia, sed quod ad visum per visum atinet, eorum eventum metuens, de Samaria et Hierosolyma necessario verba facit.

VERS. 2. Audite, populi, sermones; attendat terra, et omnes qui in ea. Et erit Dominus Deus in vobis in testimonium. Dominus ex domo sancta sua.

IV. Hortatur uti se ad prompte obediendum comparent, tantum non auriculas ad divinorum oraculorum seu eloquiorum virtutem subtiliter percipiendam inclinent. Non autem e sua mente, seu voluntate aliqua humana, sed ab omnipotente Deo hæc memorari, certissimo confirmat, adjiciens: « Quia erit Dominus in vobis in testimonium, » ille ipse. Propterea ac si diceret: Tametsi ego Michæas loquor, tametsi ut homo forte quidam intercedam; at ipse universorum Deus vobis testificatur, et Dominicus 393 oraculis vocem meam commodo. Erit igitur vobis in testimonium ille ipse cui hoc decantatum et conspicuum templum extruxistis; cui divinum a vobis altare constitutum est; quem adoratione prosequi per legem didicistis; qui a domo sua semper ad prophetas sanctos locutus est, et præ aliis ad beatum Moysen, qui vetus illud tabernaculum in solitudine excitavit. Loquebatur namque desuper e propitiatorio; et, ut ait sacra Scriptura, Moyses loquebatur, Deus autem illi voce respondebat 77. « Et nunc vos contestabitur, inquit Michæas, e domo sua. Quare audite, populi, et attendat terra. » Cognatum est huic illud Isaïæ: « Audi, cælum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est 78. » Habitat igitur Altissimus in templis, verum illis non lapideis aut manufactis 79. Quia vero ad gloriam Dei sacra templa exædificari conlitemur, ideo et in ipsis habitare universorum Deum non dedignari credimus, quamvis cælum et terram, et quæ infra terram sunt, impleat 80.

Non inepte porro quispiam hæc ad Christum, ad salutem non populos modo de sanguine Abraham, sed universum terrarum orbem vocantem transferat. D Ore enim Davidis velut testatus est, dicens: « Audite hæc, omnes gentes; auribus percipite, omnes qui habitatis orbem 81. » At enim, tanquam e domo propria et sibi longe charissima, de cælo ad nos Sermonem descendisse, cui dubitare fas est? Nihil autem absurdum, domum Dei cælum appellare, quando et terrenam Sion, quæ typus Ecclesiæ habetur, et domum et civitatem ejus divinitus inspiratæ Scripturæ nuncupant. Psallit enim, et ait alicubi divinus David: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei 82. » Quocirca ut civitas, ita quoque do-

77 Num. vii, 89. 78 Isa. i, 2. 79 Act. xvii, 24. LXXXVI, 3.

Γ'. Θεάται γὰρ ἐν ὁράσει τὰ ἐσόμενα, καὶ τῶν ὄσον οὐδέπω παρεσομένων ἢ καὶ ἐπὶ θύραις ὄντων κακῶν οὐχὶ μόνην ἐλῶν τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ὅσον ἔπει εἰς ἔθνη, τὴν ἐν ὁράματι λέγω, δεδιώς τὴν ἐκδοσιν, ἀναγκαιῶς ποιεῖται τοὺς λόγους περὶ τε τῆς Σεμαρείας καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἀκούσατε, λαοί, λόγους, καὶ προσεχέτω ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ. Καὶ ἔσται Κύριος ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον, Κύριος ἐξ οἴκου ἁγίου αὐτοῦ.

Δ'. Ἐτοιμάζεσθαι κελεύει πρὸς τὸ εὐθύσιον, καὶ μονουχι κατακλίνοντας τὸ ὠτίον συνιέναι λεπτεῖς τῶν θεῶν λογίων τὴν δύναμιν. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπὸ γάμης ἤγουν θελημάτων ἀνθρωπίνων ἢ ἀφήγησις, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ τῶν ὄλων κρατούντος Θεοῦ, πληροφῶρεῖ προσιθείς: « Ὅτι ἔσται Κύριος ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον, » ἐκεῖνος αὐτός. Μονουχι γὰρ φησι, Κἀν αὐτὸς ἐγὼ Μιχαῖας ποιῶ τοὺς λόγους, πᾶν εἰ μεσιτεύοιμι τυχὸν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς ὑμῖν ὁ τῶν ὄλων διαμαρτύρεται Θεός, καὶ δεσποτικῶς θεσπίσμασι τὴν ἐμαυτοῦ δανείζω φωνήν. Ἔσται τοίνυν ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον αὐτὸς ἐκεῖνος, ὃ τὸν διαδόχον τοῦτον ἢ καὶ περιφανῆ ναὸν ἐστήσατε, ὃ τὸ θεῖον ἱδρυταὶ πρὸς ὑμῶν θυσιαστήριον, ὃ τὸ σέβας ἀνάπτειν πεπαίδευθε διὰ νόμου· ὅς ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου λελάληκεν ἀεὶ πρὸς προφήτας ἁγίους, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τῷ μακαρίῳ Μωσεί, τὴν ἀρχαίαν ἐπινην σκηνὴν ἐξηγερχότι κατὰ τὴν ἐρημον. Ἐλάλει γὰρ ἄνωθεν τοῦ ἰλαστηρίου, καὶ, ἢ φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, Μωσῆς ἐλάλει, ὁ δὲ Θεὸς ἀπεκρίθη αὐτῷ φωνῇ. « Καὶ νῦν ὑμᾶς διαμαρτύρεται, φησὶ, ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Οὐκοῦν ἀκούετε μὲν, οἱ λαοί, προσεχέτω δὲ καὶ ἡ γῆ. » Τοῦτω παραπλήσιον τὸ εἰς φωνῆς Ἡσαίου: « Ἀκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε. » Κατοικεῖ μὲν οὖν ὁ Ἰψήστος οὐκ ἐν γε τοῖς ἐκ λίθων ναοῖς ἢ χειροποιήτοις τεμένεσι. Ἐπειδὴ δὲ εἰς δόξαν Θεοῦ τοὺς ἁγίους οἴκους ἐξηγέρθει φαμέν, ταύτητοι καὶ κατοικεῖν αὐτοὺς οὐκ ἀπαξιοῦν πεπιστευκαμεν τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, καὶ τοὶ πληροῦντα τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ κατωτέρω.

Ἐφαρμόσαι δ' ἂν τις εἰκότως Χριστῷ καὶ ταῦτα, καλοῦντι πρὸς σωτηρίαν οὐχὶ μόνους λαοὺς. οἱ καὶ ἐξ αἵματος ἦσαν Ἀβραάμ, ἀλλὰ γὰρ καὶ σύμπασαν τὴν γῆν. Διεμαρτύρατο γὰρ ὡσπερ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, λέγων: « Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. » Ὅτι δὲ ὡς ἐξ οἴκου τοῦ ἰδίου καὶ φιλαίτατου ἴαν αὐτῷ καταπεφοίτηκεν ὡς ἡμᾶς ἐξ οὐρανοῦ ὁ Λόγος, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; Ἄτοπον δὲ οὐδὲν οἶκον Θεοῦ λέγειν τὸν οὐρανὸν, ὅποτε καὶ τὴν ἐπίγειον Σιών, ἢ καὶ εἰς τύπον τῆς Ἐκκλησίας λαμβάνεται, οἶκόν τε αὐτοῦ καὶ πόλιν αἱ θεόπνευστοι λέγουσι Γραφῆ. Ὡς γὰρ ποὺ καὶ φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ: « Δοξαζασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ »

80 Jerem. xxiii, 24. 81 Psal. xlviii, 2. 82 Psal.

Οὐκοῦν πόλις εἴη ἂν οὕτω καὶ οἶκος ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, πληροῦντος τὰ πάντα κατὰ γε τὴν τῆς θεότητος φύσιν.

Διότι ἰδοὺ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ καταβήσεται, καὶ ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς γῆς. Καὶ σαλευθήσεται τὰ ὄρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ. Καὶ αἱ κοιλάδες τακίθονται ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός, καὶ ὡς ὕδωρ φερόμενον ἐν καταβάσει.

Ε'. Ἀσαφῆς μὲν λίαν καὶ αἰνιγμάτων ἐμπλεῶς ὁ τοιοῦδος λόγος. Πλὴν ἐκαίνο φαιμεν ἀναγκαίως, ὅτι καὶ εἰ τοῖς καθ' ἡμᾶς σημαίνεται λόγοις τὰ περὶ Θεοῦ, ἀλλ' οὖν ὁ περὶ ταῦτα τεχνίτης, καὶ νοεῖν εἰδῶς παραβολὴν, καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα, συνήσει λεπτῶς, καὶ ὡς ἂν ὅτι μάλιστα πρέπει τῇ θεῖα τε καὶ ἀρρήτῳ φύσει. Ἰδρυσίς τε γὰρ αὐτῆς, θρόνοι τε καὶ ἔγερσις διὰ τῆς τῶν ἁγίων λέγεται φωτῆς, καὶ μὴν καὶ ὁδοί, καὶ πορεῖαι, ἔτερα δὲ πρὸς τούτοις ἅττα μικρὰ καὶ ἀνθρώπινα. Ἄλλ', ὡς ἔφην ἀρτίως, τὰ τοιάδε τῶν θεωρημάτων ἰσχυρῶς τε καὶ κατεβρίνημένως νοοῖτ' ἀνεκτικῶς παρά γε τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἀρτίφροσι. Γίνονται γὰρ ὡς ἐξ ὁμοιώσεως καὶ μεταφορᾶς τῶν καθ' ἡμᾶς οἱ λόγοι. Ὅταν τοίνυν ἀκούσης τοῦ προφήτου τὸ, « Διότι ἰδοὺ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς γῆς, » προσεπάγει δὲ, ὅτι καὶ ὄρη μὲν σαλευθήσονται, καὶ κατατακίθονται καὶ αἱ κοιλάδες, τότε δὴ, τότε ἐν αἰσθήσει πραγμάτων ὑπερφέρων βραχὺ, ἀνιθε τοῖς θεωρημασιν εἰς εὐνοίας ἰσχυράς. Ἐξοδὸν τοίνυν ἐνθάδε νοήσεις Θεοῦ γενομένην ὡσπερ ἐξ ἰδίου τόπου, τὴν οἰονοίως ἐκ τῆς ἡρεμίας κίνησιν, τὴν ἐπὶ τισι τῶν πραχθησομένων. Μόνον γὰρ οὐχί φησι, Κεκίνηται λοιπὸν ὁ πάλαι μακροθυμῶν, καὶ ἀπειθήσει δὴ πῶς ἐτι κατρεμεῖν ἐπὶ τοῖς προκεκρουκόσι, καὶ τὴν αὐτῷ φιλίην ἡμερότητα τρεῖς τινὰ καταλειποῦς, ἐποίησε τὰς δίκας λοιπὸν. « Ἐπιβήσεται μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς γῆς, » τούτέστι, πατήσεται λοιπὸν τοὺς ἐν ταῖς ἁγαν ὑπεροχαῖς, ἕνα νοῦμεν τοὺς βασιλεύοντας ἐν τε Σαμαρείᾳ καὶ ἐν Ἰερουσαλήμ. « Σαλευθήσονται δὲ καὶ τὰ ὄρη, » τούτέστι, πάλιν μετακινήσονται τῶν ἰδίων ἀξιωμάτων οἱ τοῖς ἄλλοις ὑπεραίροντες, καὶ πολλὸν λίαν ἀφεστηκότες ἐν δόξῃ ὄρεσι γὰρ τοὺς τοιοῦτους εὐ μάλα παρεικαστέον. « Ἐκτακίθονται δὲ καὶ, ὡς κηρὸς, αἱ κοιλάδες, » τούτέστιν, οἱ ταπεινοί, κατεβρίμμενοι, καὶ τὸ τῶν ἀγελαίων ἔχοντες μέτρον, ἀλλὰ καίτοι λίαν ὄντες σκληροί, καὶ τοῖς θεοῖς θεσπίσμασιν εἰκεῖν οὐκ ἀνεχόμενοι, οἶονε πυρὶ προσβάλλοντες τῷ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς, κηροῦ δίκην κατατακίθονται. « Γίνήσονται δὲ καὶ ὡς ὕδωρ φερόμενον ἐν καταβάσει, » τούτέστι κατὰ πρᾶνοῦς ὄξει καὶ ἀσχετῷ διάττον δρομῷ. Ὡς γὰρ ἦδη προείπον, οἱ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεῖς τὴν τε Σαμαρείαν αὐτὴν καὶ τὴν Ἰούδα βασιλείαν ἀγρίως καταδήσαντες, ἀπώκισαν μὲν τῶν βασιλέων τινὰς, ἀπεκτόνασι δὲ πάντας τοὺς ἡγουμένους, δρομεῖς δὲ ὡσπερ καὶ ὡς ὕδωρ κατὰ πρᾶνοῦς ἐρχόμενον ἀπεκτόμισαν εἰς τὴν ἑαυτῶν τὴν τῶν ἀγελαίων πληθύν. Τοῦτο ἦν τὸ ὕδωρ τὸ καταφερόμενον ἐν καταβάσει, καὶ τρέχον ἐκ τῆς Σαμαρείας εἰς τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων.

Ἐκπεπόρευται δὲ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐκ τοῦ τό-

A mus ejus fuerit Ecclesia Christi, secundum divinitatis naturam implentis omnia.

VERS. 3, 4. Quia ecce Dominus egreditur de loco suo, et descendet, et ascendet super excelsa terræ. Et commovebuntur montes super eum. Et valles tabescent sicut cera a facie ignis, et sicut aqua profluens in descensu.

V. Perobscurus et ænigmatum refertus est hic sermo. Verumtamen illud dicendum est: Quanquam divina verbis nostris exprimentur, tamen eorum peritus, 394 parabolamque et tenebris involutum sermonem, et dicta sapientum, et ænigmata intelligere doctus, enucleate hæc, divinæque et ineffabili naturæ in primis convenienter intelliget. Sanctorum vocibus ejus sessio, thronus et resurrectio, atque etiam viæ et itinera, et alia quædam insuper exilia et humana memorantur. Verum, ut dicebam, talia ad considerandum proposita subtiliter et limate a bonis et mente perfectis merito percipiuntur. Nam ut a nostris rebus ducta similitudine et metaphorâ, ita loquitur. Cum itaque audieris prophetam dicentem: « Quia ecce Dominus egreditur de loco suo, et ascendet super excelsa terræ, » et addentem, montes quoque commotum, et valles tabefactum iri, tunc nimirum, tunc supra res in sensum cadentes aliquantum te sustollens, ad subtilem contemplatum cogitando ascende. Egressum igitur Dei e loco suo hic accipies, quasi propter agenda quædam ex quiete motum. Propemodum enim dicit, Motus est jam, qui pridem patientem se præstabat, et in posterum desinet super iis a quibus est offensus quiescere, et amicam sibi mansuetudinem quodammodo deponens, posthac pœnas irrogabit. « Ascendet enim super excelsa terræ, » hoc est, in altissimo gradu constitutos conculcabit, ut reges Samariæ et Hierosolymæ intelligamus. « Commovebuntur autem montes » quoque, hoc est, qui supra alios eminent, et gloria plurimum ab iis differunt, suis dignitatibus rursus movebuntur; montibus siquidem tales non male comparantur. « Tabescent item valles, instar ceræ, » hoc est, humiles abjectique, et e medio grege vulgi, quamvis admodum præfracti et divinis oraculis cedere nescii in divinam iram ut in ignem incurrentes, tabescent, et fient « sicut aqua profluens in descensu, » hoc est, per præceps celeri et rapido cursu desiliens. Nam, ut paulo ante memini, Assyriorum reges, et Samaritan ipsam et regnum Juda hostiliter depopulati, quosdam reges in alias sedes transtulerunt, et omnes duces interfecerunt, et instar cursoris, atque ut aqua præcipitans, populi multitudinem in suum regnum abduxerunt. Hæc fuit illa aqua, quæ deorsum in descensu fluitans, ex Samaria in Persidem et Mediam cucurrit.

Egressus est autem et Dei Sermo de 395 loco

sub. Deus enim cum esset natura, factus est homo, A in quo motionem quodammodo subisse illum videri so, etsi mutationis est expertus, potiusque in propria natura firmus ac stabilis ut Deus. « Ascendit porro etiam super excelsa terræ, et commovit montes, et tabefecit valles, ipsasque ut aquam profluentem in descensu fluere fecit. » Excelsa terræ sunt superiores omnibus virtutes, quæ mente comprehenduntur, et spiritus nequitie possunt intelligi. Montes autem commoti, principatu in nos deturbati dæmones. Ejecti sunt enim illi, et nos de cætero ad serviendum natura et vere Deo vocati sumus. Valles autem, dæmonum gregaria multitudo, vilis et abjecta, et instar ceræ liquefacta, et ut aqua in intima inferni defluens. Accedebant enim ad Christum maligni spiritus, rogabantque ne juberet eos abire in B abyssum³¹. Nam cæteris jam eodem missis, qui restabant, negotium istud perhorrescebant. Quod si quispiam excelsa, et montes, et valles, Judæorum principes et populos eis obsequentes interpretari voluerit: sane hi propter injurias et contumelias in Christum etiam suo imperio expulsi sunt, et in calamitates belli a Romanis illati, ut in flammam ignis incidentes, tabefacti, et ut aqua transiens contempti, et sicut cera quæ fluit³² sublatis sunt, juxta vocem P-almographi: cui, inquam, sic interpretari ista libuerit, a scopo congruente diversus non abit.

Vers. 5. *Propter impietatem Jacob omnia hæc, et propter peccatum domus Israel.*

VI. Cum dixisset universorum Deum ascensurum super excelsa terræ, et commotum iri montes ab eo, et valles instar ceræ et aquæ liquatas esse defluxuras, adjungit deinceps: « Propter impietatem Jacob hæc omnia. » Vide ergo quemadmodum abscondita loquatur mysteria, nec prædictorum vim et sententiam sensibilibus definit, obscuriusque Samaritanis et Hierosolymitanis paulo post aventuras clades, quas novit, enarrat. Quem enim terrorem haberet, et quomodo Samaritanis forte, aut aliis ægrimoniam crearet, concuti montes? et valles quonam modo tabeferent? aut instar aquæ descenderent? Sed novit, ut dixi, quæ Israelitis manerent, et ut dignum fuit, indicavit. Idcirco nunc necessario supplicia inducit, non quasi ignorantes eos 396 alloquens, ut puto, sed quasi castigans, et ad voluntatem utilia et decentiora sapiendi eos rectissime traducens. Ait igitur, « Propter impietatem Jacob hæc omnia, et propter peccatum domus Israel, » ut universus Israel in Deum et homines culpam admisisse cognoscatur. Impietatem quippe in Deum delicta, in fratres autem et populares peccata videtur nominare. ἀνθρώπους. Ἀσέβειαν μὲν γὰρ ὀνομάζειν ἔοικε τὰ ἑμογενεῖς ἀμαρτίαν.

Quæ impietas Jacob? nonne Samaria? Et quod peccatum domus Juda? nonne Jerusalem?

³¹ Luc. viii, 31. ³² Psal. lvi, 9.

παυ αὐτοῦ. Θεὸς γὰρ ὦν φύσει γέγονεν ἄνθρωπος. Δοκεῖ δὲ πως καὶ ὑπομῖναι κίνησιν τὴν ἐν γε τούτῳ φημι, καίτοι τροπὴν οὐκ εἰδώς, ἐρηρησμένος δὲ μᾶλλον ἐν ἰδίᾳ φύσει, καὶ τὸ βεβηκὸς ἔχων ὡς Θεός. « Ἐπέθῃ δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, καὶ σεσάλευκεν ὄρη, καὶ κατέτρεξε κοιλάδας, καὶ ὡς ὕδωρ αὐτὰς φερόμενον ἐν καταβάσει βεῦσαι παρεσκευάσατο. » Καὶ ὕψη μὲν τῆς γῆς αἱ κατὰ πάντων ἐπαιρόμεναι νοσηταὶ δυνάμεις, καὶ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας νοσηταὶ ἄν. Ὅρη δὲ σαλευόμενα οἱ τῆς καθ' ἡμῶν ἀρχῆς ἐξωσθέντες δαίμονες. Ἐκδέβληται γάρ, καὶ κεκλήμεθα λοιπὸν εἰς τὸ ὑποκεῖσθαι τῷ φύσει καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεῷ. Κοιλάδες δὲ πάλιν ἡ τῶν δαιμόνων ἀγελαιὰ πληθὺς, ἡ ταπεινὴ καὶ κατεβρίμμένη, ἡ δίκην κηροῦ κατατετηγμένη, βεῦσασα δὲ καὶ ὡς ὕδωρ εἰς τοὺς ἐν φῶδι μυχοὺς. Προσῆσαν γὰρ τὰ πονηρὰ πνεύματα τῷ Χριστῷ, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. Ὡς γὰρ ἐτέρων ἤδη προαπεσταλμένων, οἱ περιλειφθέντες ἐπὶ τὸ χρῆμα καταπεφρίκεσαν. Εἰ δὲ δὴ βούλοιστο τις ὕψη τε καὶ ὄρη, καὶ κοιλάδας, τοὺς τὸν Ἰουδαίων νοσηταὶ καθηγητὰς, καὶ μέντοι δῆμους τοὺς ὑπ' αὐτοῖς, οἱ, διὰ γε τὴν εἰς Χριστὸν παροῖναι, καὶ τῆς ἰδίας ἐξώσθησαν ἀρχῆς· ἐτάκθησαν γὰρ καὶ ὡς κηρὸς, ταῖς τοῦ πολέμου τοῦ παρὰ Ῥωμαίων συμφοραῖς ὡς φλογὶ προσβαλόντες, ἐξουθενώθησαν δὲ καὶ ὡς ὕδωρ διαπορευόμενον, καὶ ὡσεὶ κηρὸς τακτὴς ἀντανήρηται, κατὰ τὴν τοῦ Ἐλάλλοντος φωνῆν· οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος βαδίζεται σκοποῦ.

Δι' ἀσέβειαν Ἰακώβ ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἀμαρτίαν οἴκου Ἰσραὴλ.

Γ'. Ἐπιθέσθαι λέγων τὸν τῶν ἑλῶν Θεὸν ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, καὶ σαλευθῆσθαι μὲν ὑπ' αὐτοῦ τὰ ὄρη, κηροῦ δὲ δίκην καὶ ὕδατος ἐκτακῆσθαι καὶ καταβρεῖν τὰς κοιλάδας, ἐπιφέρει λοιπὸν « Δι' ἀσέβειαν Ἰακώβ ταῦτα πάντα. » Ἄθρει δὲ οὐν ὅπως κεκρυμμένα λαλεῖ μυστήρια, καὶ οὐ μέχρι τῶν εἰσθητῶν τῶν τῶν προκειμένων ἴσῃσι νούν, οἶδε δὲ πλαγίως τῶν ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τὰς ὅσον οὐδέπω παρεσομένας ἀφηγησάμενος συμφορὰς. Ποῖον γὰρ ἂν ἔχοι τὸ δεῖμα, καταλυπῆσαι δὲ ὅπως τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ τυχόν, ἤγουν τοὺς ἐτέρας, τὸ καταδονεῖσθαι τὰ ὄρη; κοιλάδες δὲ τίνα τρόπον ἐκτακῆεν ἄν, ἢ καὶ ὡς ὕδωρ ἔσονται καταφερόμενον καταβάσει; Ἄλλ' οἶδεν, ὡς ἔφην, κατασημῆκας ἀξίως τὰ συμβησόμενα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Ταύτηται λοιπὸν ἀναγκαίως ἐπάγει τὰς δίχας, οὐχ ὡς ἠγνοήκοσιν αὐτοῖς, καθάπερ ἐγώμμαι, διαλεγόμενος, ἀλλ' οἶον ἐλέγχων, καὶ μετατιθεὶς εὐ μάλα πρὸς τὸ ἐλθεῖν φρονεῖν τὰ χρησιμὰ τε καὶ πρεπωδέστερα. Ἐφη τοίνυν, ὅτι « Δι' ἀσέβειαν Ἰακώβ ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἀμαρτίαν οἴκου Ἰσραὴλ, » ἵνα σύμπαν νοσηταὶ πεπλημμεληκὸς τὸ ἐξ Ἰσραὴλ εἰς τε Θεὸν καὶ εἰς Θεὸν πταίσματα, τὰ δὲ γε εἰς ἀδελφούς καὶ

Τίς ἡ ἀσέβεια Ἰακώβ; οὐ Σαμαρεία, καὶ τίς ἡ ἀμαρτία οἴκου Ἰούδα; οὐχὶ Ἱερουσαλήμ;

Z' Ἰακώβ ὀνομάσας τοὺς ἐξ Ἰακώβ γεγονότας, ἅ τὸν Ἐφραΐμ δὴ λέγω, τὸν ἐν Σαμαρείᾳ, καθίστησιν ἐνζοργῆ τὰ αὐτῶν ἐγκλήματα. Σαμαρείαν δὲ εἶναι φησι τῆς ἀσεβείας τὸ εἶδος. Καὶ οὐ δήπω φαμέν, ὡς αὐτὴν αἰτιᾶται τὴν χώραν· κομιδῆ γὰρ ἀπόπληκτον τὸ τῆς νοεῖν. Σαμαρείαν δὲ τὰ εἰς Σαμαρείαν φησιν, ὅσον τὰς δαμάσεις, τὸν Χαμῶς, τὸν Βάαλ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πραττόμενα κατὰ τινῶν διὰ τῆς τῶν κρατούντων πλεονεξίας. Ἐφη γὰρ, ὅτι κατεκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, καὶ ὄδον ταπεινῶν ἐξέκλιναν. Καὶ πρὸς τοῦτοίς ἔλεγον· « Πότε διελεύσεται ὁ μῆν, καὶ ἐμπολήσομεν καὶ τὰ Σάββατα, καὶ ἀνοίξομεν θησαυροῦ; τοῦ ποιῆσαι μικρὸν μέτρον, καὶ τοῦ μεγαλῦναι στάθμιν, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδικον; » Ἄμαρτίαν δὲ τοῦ Ἰούδα τὴν Ἱερουσαλήμ γενέσθαι φησί. Καὶ οὐτι πῶς πάντως αὐτὴν ἐν τοῦτοις τὴν πόλιν αἰτιώμεθα φρονούντες ὀρθῶς· οἰθηθόσεθα δὲ μᾶλλον τὰ ἐν αὐτῇ πραττόμενα τῷ Ἰούδα γενέσθαι πρὸς ἁμαρτίαν. Κατηγιάτο δὲ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων τὰς παροινίας, καὶ εἶη καὶ ἔφρασκεν ἑναργῶς, « Ὅτι κατ' ἀριθμὸν πόλεων σου ἦσαν οἱ θεοὶ σου, Ἰούδα, καὶ κατ' ἀριθμὸν διδῶν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπέταξας βωμοῦς τοῦ θυμῆν τῷ Βάαλ. Ἴνα τί λαλεῖτε πρὸς με; Πάντες ὑμεῖς ἠνομήσατε, καὶ πάντες ὑμεῖς ἠσεθήσατε εἰς ἐμὲ, λέγει Κύριος πάντοκράτωρ. » Ἐπιπλήττει δὲ αὐτοῖς καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου λέγων· « Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστῆ Σιών, πλήρης κρίσεως, ἐν ἣ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φρονεῖται; Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον· οἱ κάπηλοι σου μίσγουν τὸν οἶνον ὕδατι· οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀναπόδομα, ὄφρανοις οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσει χηρῶν οὐ προσέχοντες. » Ἐγένετο τοίνυν εἰς ἁμαρτίαν τῷ Ἰούδα τὰ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀνοσίως πραττόμενα, καὶ οὐτι που μᾶλλον ἢ πόλις.

Δεῖ δὴ οὖν ἄρα καὶ Θεὸν ἀγαπῆν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, ἀποσεῖσθαι δὲ καὶ τὸ βῆθμον εἰς ἀγαθοουργίαν, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον κκεοῦν τὸν πλησίον· μᾶλλον δὲ ἀνακτασθαι ταῖς ἐπιεικείαις, ἀποσπουδάξειν μὲν τὰ πονηρὰ, προσκείσθαι δὲ μᾶλλον τοῖς τῆς δικαιοσύνης ἀρχήμασιν. Ὑπεικουμένοις δὲ περὶ τὰ οὕτω σεπτὰ, καὶ καταφρονεῖν ἠρημένοις, ἐποίει τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ ὡς κηρὸν κατατῆξει ἐν πυρὶ, καὶ ὡς ὕδωρ σκορπιεῖ, φειδοῦς ἡμᾶς ἔτι καὶ ἀγάπης οὐκ ἀξίῳν.

Καὶ θήσομαι Σαμαρείαν εἰς ὄπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ εἰς φυτεῖαν ἀμπελώνος· καὶ κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς· καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκαλύψω· καὶ πάντα τὰ γλυπτὰ αὐτῆς κατακόψουσι· καὶ πάντα τὰ μισθώματα αὐτῆς ἐμπρήσομαι ἐν πυρὶ· καὶ πάντα εἶδωλι αὐτῆς θήσομαι εἰς ἀφανισμόν.

II' Τίνα δὴ πάλιν ἔσονται τῶν οὕτω προσκεχρουχίτων τὰ πάθη, διηγείται σαφῶς. Ἔσται γὰρ ἡ Σαμαρεία, φησί, καὶ ὄπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ ὡς φυτεῖα ἀμπελώνος. Τὰ μὲν γὰρ ἐν ἀγροῖς φυόμενα τηροῦσι τινες, σκηναῖς ἀναπλέκοντες, καὶ ἐν αὐταῖς

VII. Appellatis Jacob ex Jacob prognatis, Ephraim, inquam, qui erat in Samaria, eorum crimina detegit. Samarium porro genus impietatis esse dicit. Ipsam autem regionem ab eo accusari neutiquam affirmamus; nam sic ista intelligere multum foret desipere. Sed Samariam dicit quæ erant in Samaria, ut vituli, ut Chamos, ut Baal, et quæ in ea contra quosdam per avaritiam potentiorum designabantur. Dixit enim (Amos) eos impingere pugnos in capita pauperum, et declinare viam humilium. Insuper dicebant: « Quando transibit mensis, et vendabimus merces; et Sabbatum, et aperiemus thesauros, ut imminuamus mensuram, et augeamus stateram, et faciamus stateram iniquam ⁸⁶ ? » Peccatum vero Juda Jerusalem esse affirmat. In his si sapimus, nullo modo urbem ipsam reprehendemus; sed potius in ipsa perpetrata Juda in peccatum facta arbitrabimur. Coarguit autem Deus Judæorum insolentias, dixitque aperte: « Quia secundum numerum civitatum tuarum erant dii tui, Juda, et secundum numerum viarum Jerusalem constituisti aras, ut adoleres incensum Baal ⁸⁶. Ut quid loquimini ad me? Omnes vos iniue egistis, et omnes vos impie egistis in me, dicit Dominus omnipotens ⁸⁷. » Increpat etiam eos per prophetam Isaiam his verbis: « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis Sion, plena iudicii, in qua justitia dormivit in ea, nunc autem homicidæ? Argentum vestrum reprobum, caupones tui miscent vinum aqua, principes tui non obediunt, socii furum, diligentes munera, sequentes retributiones, pupillis non judicantes, et iudicio viduarum non attendentes ⁸⁸. » Cesserunt igitur in peccatum Juda, quæ Hierosolymis impie ac nefarie actitabantur; nec urbs ipsa potius accusatur.

397 Amandus ergo Deus « ex tota anima, et toto corde ⁸⁹, » et repellenda ad bonorum operum exercitationem ignavia, nullaque ratione proximus affligendus; imo vero demerendus humanitate, studium in rebus pravis nullum ponendum, et magis justitiæ laudibus vacandum sedulo. In tam venerandis autem supinos ac negligentes cum contemptu esse statuentes, iratus puniet, et ut ceram in igne liquefaciet, et ut aquam disperget, nec amplius venia et amore dignabitur.

VIII. Et ponam Samariam in pomorum custodiam agri, et in plantationem vineæ; et detraham in voraginem lapides ejus; et fundamenta ejus revelabo; et cuncta sculptilia ejus concident; et omnes mercedes ejus comburam igni; et cuncta idola ejus ponam in perditionem.

VIII. Quænam gravia perpessuri sint, qui sic Deum offenderint, clare indicat. Erit enim Samaria, et pomorum agri custodia, et ut plantatio vineæ, inquit. Nam quæ in agro enascuntur quidam custodiunt, tabernacula compingentes, et in illis deli-

⁸⁶ Amos viii, 5. ⁸⁷ Jer. xi, 13. ⁸⁸ Jer. ii, 20.

⁸⁹ Isa. i, 21-23. ⁹⁰ Matth. xxii, 37.

tescentes, et inde quodvis illis noxium arcentes. A Comportatis autem fructibus, custodes de laboribus suis contemptim loquuntur, ipsisque tuguriis eversis domum revertuntur. Hoc Samariæ accidisse constat. Postquam enim non leviter peccavit, imo in ipsum universorum Deum impie se gessit, in finibus suis consecrato divinis honoribus simulacro, eversa est, et concidit, deserentibus ipsam forte etiam sanctis virtutibus, et angelis ad eam custodiendam olim constitutis. Huiusmodi quiddam de ipsa etiam beatus Isaias propheta dixit : « Derelinquetur filia Sion ut tentorium in vinea et sicut pomorum custodia in cucumerario ⁹⁰. » Derelicta est autem quodammodo ; supernarum enim cohortium multitudo quæ illam assiduo tuebatur, discessit. Erit igitur ut agri pomorum custodia, et ut plantatio vineæ. Perinde ac si dicat, et ab urbibus, et a domibus deserta, et in faciem agri commutata. Aut etiam alio modo intelliges, si placuerit. Qui vineas institunt, ubi convenientissimum illis locum occuparunt, aratro ipsum proscindunt, sursumque ac deorsum versant. Hoc Samariam passuram, et quasi arabilem fore terram minatur, urbibus et domibus ejus excisis, ut dixi. **398** Propter hoc dixit : « Quia detraham in voraginem lapides ejus, et fundamenta ejus revelabo. » Futuramque ridiculam insuper ait. Quos enim exspectabant fore salvatores suos, tanquam deos, una cum adoratoribus suis interibunt. Committentur item mercedes ejus, et debentur, inquit, omnia idola ipsius. Mercedes simul cum idolis combustæ, fortassis anathemata seu donaria suspensa et dedicata significant. Delubris enim ad gloriam idolorum de facultatibus suis dedicabant, et prodesset nihil valentibus gratiarum actiones veluti mercedem et retributionem eorum quæ se beneficio ipsorum habere opinabantur, offerebant. Meminimus porro etiam voce Osee Judæorum Synagogam accusatam in hunc modum : « Et ipsa non cognovit quia dedi ei frumentum, et vinum, et oleum, et argentum, et aurum multiplicavi ei : hæc autem argentea et aurea fecit Baal ⁹¹. » Declarant igitur anathemata, insipientem Israel em felicitatem suam ut mercedem et compensationem studii sui in errando interpretatum. Nihilominus intelliges et illud rursus a Deo dictum : « Et disperdam vineam ejus et ficus ejus, quæcunque dixit : Mercedes meæ sunt istæ ; has dederunt mihi amatores mei ⁹². » Existimabat enim, ut docui, idolorum voluntate et divitiis se abundare, et in deliciis esse, et vitam felicem vivere. Cæca est igitur mens errantium. Si enim natura Deum non ignoraret, ipsi utique potius quam aliis quibusdam cultum tribueret, ipsi vota cum gratiarum actione faceret, ipsum omnis boni dato-

⁹⁰ Isa. 1, 8. ⁹¹ Osee, 11, 8. ⁹² Ibid., 12.

(1) Lege καταλήσουσι a καταλάνθω, et verte : Si vero comportati fuerint fructus, custodes obli-

ίσσαντες· εἶτα πᾶσαν αὐτῶν ἀποσοθεῦσι βλάβην. Εἰ δὲ δὴ γένοιτο συναχθῆναι τοὺς καρποὺς, καταλελῆσουσι (1) τῶν πόνων αἱ φύλακες, οἵκοι τε ὑπονοστοῦσι, καὶ αὐτὰς ἀνατρέψαντες τὰς σκηνάς. Τοῦτο τὴν Σαμάρειαν παθοῦσαν εὐρήσομεν. Ἐπειδὴ γὰρ πεπλημῆλκεν οὐ μετρίως, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς αὐτὴν δευσεβῆκε τὸν τῶν ὄλων Θεόν, τοῖς ἰδίοις ὄροις ἀναπιθεῖσα σέβας, ἀνετράπη, καὶ πέπτωκεν, ἀφέντων αὐτὴν τάχα πού καὶ τῶν πάλαι τηρεῖν ἐπιτεταγμένων, ἀγίων τε φημι δυνάμεων καὶ ἀγγέλων. Ἐφη τι τοιοῦτον περὶ αὐτῆς καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἴσαίας· « Ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελώνι, καὶ ὡς ὄπωροφυλάκιον ἐν σικυράτῳ. » Ἐγκαταλείφθη δὲ ὄπως· ἀποπεφοίτηκε γὰρ, ὡς ἔφη, ἡ προσεδρεύουσά τε καὶ ρυομένη πληθῆς τῶν ἄνω ταγμάτων. Ἔσται τοίνυν ὡς ὄπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ ὡς φυτεῖα ἀμπελώνος, ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. Καὶ πόλεων, καὶ οἰκων ἐρήμη καὶ εἰς ὄψιν ἀγρῶν μετενηγεμένη. Ἡ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον συνήσει, εἰ δοκεῖ. Τῶν ἀμπελῶν οἱ φυτοργοὶ τὸν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρέποντα καταλαβόντες χώρον, ἀρότοις αὐτὴν ἀνατέμνουσιν, ἄνω τε καὶ κάτω στρέφοντες. Τοῦτό τα παθεῖν τὴν Σαμαρειτῶν ἀπειλεῖ, μονοουχὶ καὶ ἀρσιμον ἔσσεσθαι γῆν, ἐξηρημένων αὐτῆς, ὡς ἔφη, πόλεων τε καὶ οἰκων. Διὰ τοῦτο φησιν ὅτι, « Κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκαλύψω. » Ἔσσεσθαι τε καὶ καταγέλαστον, πρὸς τοῦτω φησὶ. Οὐς γὰρ προσεδόκησαν ἔσσεσθαι σωτήρας αὐτοῖς ὡς θεοῦς, οὗτοι καὶ συνδιολοῦνται τοῖς προσκυνεῖν εἰωθῶσιν αὐτούς. Καταπρησθήσονται δὲ καὶ τὰ μισθώματα αὐτῆς, καὶ εἰς ἀφανισμόν οἰήσονται, φησὶ, πάντα τὰ ἐδωλα αὐτῆς. Μισθώματα ἔτι τοῖς εἰδώλοις ὁμοῦ τὰ πιμπρώμενα, τάχα πού τὰ ἀναθήματα δηλοῖ. Προσεκόμιζον γὰρ τοῖς τεμένεσιν εἰς δόξαν εἰδώλων τὰ ἐξ ἰδίου νέμοντες πλοῦτου καὶ τοῖς οὐδὲν ὠφελεῖν ἰσχύουσιν, ὡσανεὶ μισθὸν, καὶ ἀντέκτισιν ὧν ἔχειν ἔβουλον παρ' αὐτῶν ἀντίθεσεν τὰς εὐχαριστίας. Μεμνήμεθα δὲ ὅτι καὶ διὰ φωνῆς Ὡσηῆ κατηγιδάτο τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, οὕτω λέγων· « Καὶ αὐτὴ οὐκ ἔγνω ὅτι ἐγὼ ἔδωκα αὐτῇ τὸν σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον, καὶ χρυσίον ἐπέβουλα αὐτῇ· καὶ ἀργυρὸν καὶ χρυσὸν ἐποίησε τῇ Βάαλ. » Οὐκοῦν ἐναργῆ τὰ ἀναθήματα, ὅτι μισθώματά τε καὶ ἀντέκτισιν τῆς ἐπί γε τῷ πλανᾶσθαι σπουδῆς κατελογίζετο τὴν εὐημερίαν ὁ Ἰσραὴλ ὁ παράφρων. Οὐδὲν ἤττον συνήσει Θεοῦ πάλιν λέγοντος· « Καὶ ἀφανιῶ ἀμπελον αὐτῆς, καὶ τὰς συκὰς αὐτῆς, ὅσα εἶπε, Μισθώματά μου· ταῦτα ἔδωκάν μοι οἱ ἔρασταί μου. » Ἔπειτα γὰρ, ὡς ἔφη, τοῖς τῶν εἰδώλων νεύμασι καὶ πλοῦτου κομῆν, καὶ ἐν τρυφαίᾳ εἶναι, καὶ εὐημερεῖν. Τυφλὸς οὖν ἄρα τῶν πλανωμένων ὁ νοῦς. Εἰ γὰρ ἦν τὸν φύσει θεῖον οὐκ ἠγνοηκώς, αὐτῷ δὴ μᾶλλον, καὶ οὐχ ἑτέροις τισὶ, τὸ σέβας ἀνήψεν· αὐτῷ τὰς χαριστηρίους ἀντίθε-

scuntur laborum. COTELERIUS, Monum. Eccl. Gr., II, 505.

λιτείας, αὐτὸν ὠμολόγει παντὸς ἀγαθοῦ δοτῆρα καὶ ἀπερὺτανιν. Φρονεῖν δὲ ὡδε διεγνωκῶς, οὐκ ἂν γέγονεν ὡς ὀπωροφυλάκιον ἀγροῦ, ἀλλ' οὐδὲ εἰς φυτεῖαν ἀμπελωνίας· ἐπ' ἀκλονήτοις δὲ μᾶλλον εὐημερῆαι μακαρίζόμενος διετέλει, καὶ ταῖς ἀνωθεν εὐμενείαις τετειχισμένος, ἐν καλῇ τῆς εὐθυμίας γεγωνῶς ἔθαυμάζετο.

Διότι ἐκ μισθωμάτων πορνείας συνήγαγεν, καὶ ἐκ μισθωμάτων πόρνῆς κατέστρεψεν.

Θ. Διαγελῆ πάλιν ὁ λόγος, καὶ τῆς Ἰούδα ἀμαθείας κατειρωνεύεται σὺν ἤθει πολλῶν. Τῆς γὰρ ἐνοῦσης αὐτοῖς ὑπνοίας τὴν ἀποπληξίαν καθίστησιν ἐμφανῆ, καὶ τὴν εἰς νοῦν ἔσω, καὶ καρδίαν κειμένην καταλευκαίνει σαφῶς. Καὶ γὰρ φησιν· Ὁρθῶς καὶ δικαίως ἀνέθει τοῖς λίθοις τὰ χαριστήρια, αἰσθήσεως πλείως ὁ Ἰσραὴλ, εὐγνώμων καὶ σοφός. Ἔγνω τοὺς τετιμηκότας, τῆς εὐημερίας τοὺς χορηγοὺς, τοὺς τὸν πλοῦτον αὐτοῦ συναγηγερχότας, καὶ ἐν εὐπαθείᾳ εἶναι παρασκευάζοντας. Οἴεται γὰρ ὅτι μισθὸν ἔχει τῆς νοητῆς πορνείας τὸ εὐημερεῖν· καὶ ἐπειδὴ τέθυκεν εἰδώλοις, ξύλοις τε λατρεύει καὶ λίθοις, ἀνευθεῖς ἔσται τῶν ἐν εὐχαίς. Συνήγαγεν, ὡς φησι, καὶ πλοῦτήης ἐκ μισθωμάτων πορνείας. Συνέστρεψε, καὶ συνήγαγεν, ἀκράδαντον ἔχει τὴν εὐθυμίαν. Οὐκοῦν ἐν ἤθει τε καὶ εἰρωνεῖ, συμπαλεγμένης καὶ ἀπειλῆς, τὴν τῶν εἰρημένων δύναμιν ἐκληψόμεθα.

Ἔνεκεν τούτου κόψεται, καὶ θρηγήσει, πορεύεται ἀνυπόδετος, καὶ γυμνή, ποιήσεται κοπετὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων Σειρήνων. Ὅτι κατεκράτησεν ἡ πληγὴ αὐτῆς, δίδει ἡ-ὠσεν ἕως Ἰούδα, καὶ ἤψατο ἕως πύλης λαοῦ μου ἕως Ἱερουσαλήμ.

Γ. Ἐπειδὴ γὰρ διεβίω, φησι, ἐν πλάνασι, καὶ κατέληξε μὲν οὐδαμῶς τὸν ἑαυτῆς λυπούσα Δεσπότην, ἀναιθεῖσα δὲ τοῖς γλυπτοῖς τὰ ἐφ' οἷς εὐ ἔχει καὶ διευθυμείται χαριστήρια, πρὸς τοῦτό τε δυσσεβείας διελήλακε, αὐτήτης ἰ κόψεται, καὶ ὀρηγήσει. Καὶ οὐκ ἑτέροις τυχὸν ἐπαλήσει τισιν, ἦγουν ἐπ' ὀθνεῖσι, τὸ ὡς ἐξ ἀγάπης στάζουσα δάκρυον, ἀλλὰ ταῖς οικείαις αὐ καταπατιομένη (1) συμφοραῖς. Ἡ δὲ δὴ γυμνότης καὶ ἀνυποδησία τῶν αἰχμαλώτων σχῆμα δεῖκνύει. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαίας, τὴν ὅσον οὐδέπω παρεσομένην αὐτοῖς αἰχμαλωσίαν ὑποδηλῶν, περιεφοῖτα τὴν Ἱερουσαλήμ, γυμνός τε καὶ ἀνυπόδετος, Θεοῦ τὸ χρῆμα γενέσθαι προστάτοτος. Ἀπομιμήσεται δὴ οὖν ἐν ἰδίοις πάθεσι τῶν δρακόντων τὰ πένθη, καὶ τῶν Σειρήνων τοὺς ὄδυρους. Φασὶ γὰρ τινες, ὡς, εἰ πληγείη δράκων, τότε δὴ, τότε καταλοφύρεσθαι κινδυνεύοντα, καὶ τοῦτο δηλοῦν καταπατιόντα τε τῇ κέρκῃ τὴν γῆν, καὶ οὐ μετρίαν ἤχην ἀποτελεῖν εἰωθότα. Σειρήνας δὲ λέγουσι Ἕλληνας μὲν, καὶ παῖδες ἐκεῖνων, πτηνὰ μελωδεῖν εἰωθότα, καὶ καταθέλγειν ἰσχύοντα ταῖς τῶν φθῶν εὐρύθυμιας τοὺς ἀκρωμένους. Ἡ δὲ γε θεόπνευστος Γραφή Σειρήνας καλεῖ τὰ τῶν στρουθίων καλλίστατά

rem et dispensatorem confiteretur. Sic animo affecta, non fieret in pomorum agri custodiam, nec in plantationem vineæ; quin potius beata in prospero et immutabili rerum statu permaneret, cœlestique benevolentia velut muro communita, et in bono tranquillitatis constituta, admirationem consequeretur.

Quia ex mercedibus fornicationis congregavit, et ex mercedibus fornicariæ destruxit.

IX. Rursum irridet, et multa cum arte, Juda escitium ironice carpit. Insaniam enim opinionis eorum luculenter ostendit, et quod in animo et corde inclusum gerunt, perspicue manifestat. Inquit enim: Etiam recte et juste lapidibus gratias agit, judicio plenus Israel, bonus et sapiens. Agnovit honorantes se, felicitatis suæ auctores, divitiarum suarum 399 congregatores, et voluptatis suæ procuratores. Putat enim se fornicationis, quæ intelligentia cernitur, mercedem accipere felices rerum successus: et si sacrificarit idolis, lignaque et lapides colerit, nihil il optabile sibi defuturum. Congregavit, inquit, et ditatus est ex mercedibus fornicationis. Coacervavit, et congregavit, inconcussam habet securitatem. Itaque hæc ut oratorie et ironice, implicitis etiam minis, dicta accipiemus.

VERS. 8, 9. Propter hoc planget, et lugebit, incedet discalceata et nuda, faciet planctum quasi draconum, et luctum quasi filiarum Sirenium. Quia obtinuit plaga ejus, quia venit usque ad Judam, et tetigit usque ad portam populi mei usque ad Jerusalem.

X. Quoniam enim in seductionibus vixit, et nequam cessavit suum deserere Dominum, et gratias agere simulacris, a quibus bene haberet et letaretur, eoque impietatis progressa est, idcirco « planget et lugebit. » Nec super aliis quibusdam forte dolebit, sive super peregrinis et alienigenis sicut ex amore lacrymas profundet: sed contra suismet calamitatibus oppressa. Nuditas autem et discalceatio captivorum habitum significat. Sic item beatus Isaias mox adfuturam ipsis captivitatem subindicans, Hierosolymam nudus et discalceatus obibat, Deo ita ut faceret imperante 99. In malis igitur suis draconum luctus et Sirenium lamentationes imitabitur. Narrant enim nonnulli, si percutiatur draco, luum demum ejulare, ut in periculo, doloremque suum cauda terram verberando declarare solitum, nec mediocrem clamorem emittere. Sirenas autem Græci veteres ac recentes tradunt volucres quasdam modulatrices esse, et posse cantuum concinnitate oblectare audientes. Divinitus autem inspirata Scriptura sirenas vocat passerulorum loquacissimos, et suavem sonum edere solitos, aut interdum ipsas lascinias, quæ in si-

⁹⁹ Isa. xi, 1-6.

(1) Aubertus καταπατιομένη, et infra καταπατιόντα Ed:τ.

nibus marinis ovis incubant, deinde nido a fluctibus abrepto, lugubre melos fundunt, partus sui damna quodammodo lamentantes. Ita Samariam suorum liberorum interitum lamentaturam affirmat. « Obtinuit enim eos plaga, inquit, et pervenit usque ad Judam, et usque ad portas Jerusalem. » Videtur nobis his verbis bellum a Senacherib illatum insinuari, **400** qui, capta Samaria, et Judæam depopulatus, Hierosolymam circumsegit, et inquam ad portas venisset, eas inflammaturam est minatus: verumtamen Deo protegente, non potuit, temporibus Ezechix videlicet⁹⁸. Quocirca, si unum et natura ac vere Dominum relinquentes, immundis dæmonibus adhærere studemus, omnimodis nosmet lamentabimur, et nostris stultitiis ingemiscences, ab ejus gratia et auxilio deseremur, vitamque indecoram ac deformem agemus: id quod discalceatio monet. Subjiciemur item verberanti nos Satanæ, nec quidquam erit impedimento quominus in omni malorum genere volutemur. ἡ ἀνοποθησα δηλοῖ. Ὑποκείσμεθα δὲ καὶ πλήττοντι τῷ Σατανᾷ, καὶ οὐδὲν ἔτι τὸ κωλύον ἐν παντὶ γενέσθαι κακῶ.

VERS. 10. *Qui in Geth, non magnificemini, et qui in Enacim, non recedificetis ex domo derisum. Terram aspergite derisum vestrum.*

XI. Obscura et involuta est oratio, captuque difficillima verborum istorum, et mox consequentium sententia. Verumtamen pro modulo nostro ea declarabimus. Bello Samariæ urbes incursante, aliis insuper sceptro Juda et Benjamin subditis in potestatem redactis, finitimi alienigenæ, et omnes Judæorum vicini, et finitimæ gentes, in risum effusæ, Israeli, ut divinis auxiliis prorsus destituito, conviciabantur. Manum namque Servatoris et imbecilliorum evasisse, et propter vastantium impetus languescere oportere arbitrabantur. Sed præstabat eos cogitare, cum Servatorem suum contristare non dobitassent, Deumque offendissent, calamitates sensisse, et in hostium manus traditos esse. Quia vero indignum erat, illas secum cogitare, se virtute suorum numinum in beato ac florenti statu persistere, Israellem propter tutoris infirmitatem periisse et occidisse funditus, ideo Deus et ipsas finitimarum urbes Senacherib in solitudinem redigendas concessit. Quamobrem Rabsaces stantes pro muris Hierosolymæ alloquens, hæc ipsa in memoriam ipsis revocabat: « Ubi est Deus Æmath et Arphad? ubi est Deus urbis Sepharvini, Aana et Ava? numquid possunt liberare Samariam de manu mea⁹⁹? Est igitur Geth alienigenarum, qui dicuntur Philistiini, Palæstinæ metropolis. Nec minus Enacim oppidulum in extremis Judææ finibus ante solitudinem, versus austrum, pertinens quidem ad sceptrum Juda, **401** non tamen etiam Judæorum, sed vicinorum populorum, Moabitarum puta et Edumæorum sacra colens. Ait ergo: O habitatores Geth, o incolæ Enacim, ne aliorum calamitates in

τε καὶ εὐστομεῖν εἰκωθότα, ἢ καὶ αὐτὰς ἐσθ' ὅτε τὰς ἀηδόνας, αἱ τοῖς ἐναλλοῖς ἐπωάζουσαι κόλποις, εἰς τῆς καλιᾶς ληφθείσης ὑπὸ κυμάτων, γοερὸν ἄδουσι μέλος, καὶ καταθρηνοῦσι τρόπον τινὰ τὴν τῆς ἐαυτῶν ὠδίνος ζημίαν. Οὕτω καταθρηνήσειεν ἔφη τὴν Σαμάρειαν τῶν ἰδίων τέκνων τὸν Διέθρον. « Κατεκράτηξε γὰρ αὐτῆς ἡ πληγὴ, φησὶ, ἀφίκετο δὲ καὶ ἕως Ἰούδα, καὶ μέχρι πολῶν Ἱερουσαλήμ. » Ἔοικε δὲ ὁ λόγος ἡμῖν ἐν τοῦτοις τὸν παρὰ τοῦ Σαναχηρείμ αἰνίττεσθαι πόλεμον, ὃς πᾶσαν ἐλὼν τὴν Σαμάρειαν, καὶ καταδηώσας τὴν Ἰουδαίαν, περιεκάθισε τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ μέχρι πολῶν ἀφιγμένος, ἠπειλήσε μὲν ἐμπροσθα αὐτὰς· οὐ μὴν ἔτι καὶ δεδύνηται, Θεοῦ προασπίστοντος, κατὰ τὸν Ἐζεχίου τοῦ βασιλέως καιρὸν. Οὐκ οὖν, ὅταν τὸν ἕνα, καὶ ψύσει, καὶ ἀληθῶς Δεσπότην ἀφέντες, προσκείσθαι σπουδάσωμεν τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, τότε πάντῃ τε καὶ πάντως ἑαυτοὺς θρηνησομεν, καὶ ταῖς ἐαυτῶν ἀδουλίαις ἐπομώζοντες, γυμνῶ μὲν ἐσόμεθα τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτός τε καὶ βοηθείας, ἀσχήμονα δὲ καὶ ἀκαλλῆ διαζήσομεν βίον· τοῦτο γὰρ

Οἱ ἐν Γέθ, μὴ μεγαλύνεσθε, καὶ οἱ Ἐνακίμ, μὴ ἀνοικοδομεῖτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα. Γῆν καταπάσασθε καταγέλωτα ὁμῶν.

ΙΑ'. Περισκεπῆς μὲν ὁ λόγος, καὶ δυσάλωτος κομῆ δὲ τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, καὶ τῶν ἐξῆς ἔτι καιμένων. Πλὴν ὡς ἐνὶ δὴ εἰπεῖν πειράσομαι. Καταθέντος τοῦ πολέμου τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πόλεις, ἀλίσκομένων δὲ καὶ ἐτέρων τῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον Ἰούδα καὶ Βενιαμίν, τῶν ἀλλοφύλων οἱ πρόσκοικοι, καὶ ὅσα τῆς Ἰουδαίων γῆς ὁμορὰ πως ἦν, καὶ ἐκ γειτονοῦντων ἔθνη, πλατῶ γελῶντα, κατεκερτόμουν τὸν Ἰσραὴλ, ὡς οὐδὲν ὠφελιμὸν παρὰ Θεοῦ. Ὄροντο γὰρ τῆ τοῦ σώζοντος χεῖρα καὶ παθεῖν τὸ ἀναλκι, καὶ ἀποτύσαι δεῖν, ὡς πρὸς τὰς τῶν καταθροῦντων ὁμάδας. Ἄλλ' ἦν ἀμεινον ἐννοεῖν, ὅτι λυπεῖν ἤρημένον τὸν σώζοντα, καὶ προσκεχρυσότες Θεῷ, παπειράναι: τῶν δεινῶν, δέδονται δὲ καὶ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦν τῶν ἀτόπων, ἐκείνας μὲν οἶεσθαι κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, ὅτι τῇ δυνάμει τῶν ἰδίων σεβασμάτων, ἐν καλῶ τῆς εὐμερείας μεμενέκασιν, ἀπόλωλε δὲ καὶ ὠλόθρευται διὰ τὴν τοῦ σώζοντος ἀσθένειαν ὁ Ἰσραὴλ, ταύτητοι Θεὸς καὶ αὐτὰς τὰς τῶν περιόικων πόλεις παρεδίδου τῷ Σαναχηρείμ εἰς ἐρήμωσιν. Καὶ γούνο **D** Ῥαψάκης τοῖς ἐν τῷ τείχει τῶν Ἱερουσαλῶν προλαλῶν, τούτων αὐτῶν διεμμένητο, λέγων· « Πού ἐστιν ὁ Θεὸς Αἰμαθί, καὶ Ἀρφαθί; Πού ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς πόλεως Σεφαρουεῖμ, Ἄνα καὶ Ἀβά; Μὴ δύναται ῥύσασθαι Σαμάρειαν ἐκ τῆς χειρὸς μου; » Ἐπιτοῖνον ἡ Γέθ ἀλλοφύλων μὲν τῶν καλουμένων Φυλιστιεῖμ, μητρόπολις δὲ τῆς Παλαιστίνης. Ἄλλὰ καὶ Ἐνακίμ ὁμοίως πολίτην πάλιν ἐν ἐσχατιαῖς τῆς Ἰουδαίας κειμένη, πρὸς τῇ κατὰ νότον ἐρήμῳ, εἰκασά γε μὴν τοῖς Ἰούδα σκῆπτροις, φρονοῦσά γε μὴν οὐκ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, προσκειμένη δὲ μᾶλλον τοῖς τῶν ἐθνῶν ὁμόροις, Μωαβίταις δὴ λίγω, καὶ Ἰδουμαίοις. Ὡ, τοῖ-

⁹⁸ IV Reg. xviii, 19. ⁹⁹ Ibid., 35, 54.

ων φησι, τῆς Γέθ οικήτορες, ὧ τῆς Ἐνακείμ, μὴ ἄς ἐτέρων συμφορὰς ἑορτῆς ποιήσθε προφάσεις· μὴ μεγάλυνεσθε διὰ ταῦτα. Ἐπειδήπερ ὁ γείτων ὑμῶν οἶκος ἠρήμωται, τούτέστιν, ὁ τοῦ Ἰσραὴλ, ἐκτύητοι πλατὺ γέλατε, φησί, μονονουχί τῶν ἀπολωλότων κατοροῦμενοι. Μὴ οἰκοδομεῖτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα, ἀλλ' ὡς καὶ αὐτοὶ τὰ χεῖρω πεισόμενοι, καθάπερ τινὰ γῆν καταπάτεσθε τὸν ἐσόμενον καθ' ὑμῶν γέλωτα, καὶ τὰς ἑαυτῶν θρηνεῖτε συμφορὰς. Κατορχήζονται γὰρ ὑμῶν Βαβυλώνιοι, καὶ οἰκτρῶς ἀπολωλόσιν ἐπιμειδιάσουσιν οἱ ἐχθροί. Σοφὸν οὖν ἄρα εὖ μεμνησθαι τοῦ λέγοντος· « Ἐὰν πέσῃ ὁ ἐχθρὸς σου, μὴ ἐπιχαρῆς αὐτῷ, ὅτι ὄψεται Κύριος, καὶ οὐκ ἀρέσει αὐτῷ, καὶ ἀποστρέψει τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ. »

Πράττουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ Χριστὸν οὐκ εἰδότες. Β Διωκομένων γὰρ ἔσθ' ὅτε τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ δοκιμαζομένων ἁγίων, ἦτοι τῶν ἐν αὐταῖς, τότε ἐὶ μάλιστα τοὺς ἰδίους αὐτοὶ θαυμάζουσι θεοὺς. Ἄλλ' ὁ γέλωσ αὐτοῖς ἐκτελευτᾷ πρὸς δάκρυον, κατευμαρρίζοντος μὲν τὰ δεινὰ τοῦ Χριστοῦ, κατευνάζοντος δὲ τὰ κεινημένα, καὶ ἀποσοβούντος μὲν τὸ λυποῦν, ἀνευρύνοντος δὲ τοῖς ἁγίοις θυμηδῖαν καὶ χαρὰν· τέλος γὰρ πόνων εὐκλεία, καὶ τρυφή. Καί μοι δοκεῖ φάναι τι τοιοῦτον ὁ μακάριος Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν Ὡλων Θεόν· « Διήλομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. »

Κατοικοῦσα καλῶς τὰς πόλεις αὐτῆς, οὐκ ἐξῆλθεν κατοικοῦσα Σενναάρ κόψασθαι οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς. Διήσεται ἐξ ὑμῶν πληγὴν ὀδύνης.

IB. Ἐκδεδώκασιν μὲν οἱ Ἑβδομήκοντα Σενναάρ, Ἄκυλας δὲ ἔφη Σενναάρ, Εὐσθενοῦσαν δὲ ὁ Σύμμαχος, τάχα πού τι τοῦτο Σενναάρ ὑπεμφαίνοντος. Ἄλλ' εἰ μὲν νοοῖτο Σενναάρ, φησὶν ὅτι χωρίον ἐστὶ πλατὺ κατὰ πόλεις τε καὶ κώμας οἰκούμενον ἀλλοφύλοις μὲν, πλην ἐν ὄροις τῆς Ἰουδαίας. Εἰ δὲ ἦ νοοῖτο Σενναάν, λαμπρὰν καὶ ἐπιθνημον Αἰγύπτου πόλιν κατασημᾶναι εὐσθενῆ τε, ὅτι καὶ πίων ἡ χώρα, καὶ λητοῖς κατάκομος, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; Σενναάρ τοίνυν φησὶ, ἦτοι Σενναάν ἡ καλῶς τὰς ἑαυτῆς οἰκοῦσα ὁ πόλις. Ἦξει δὲ ὁ λόγος κατὰ τῶν οἰκουντῶν αὐτῆς, οὐκ ἐπεδάκρυσε τοῖς ἑγγύς οἰκτρῶς, καὶ ἀθλίως διολωλόσιν. « Οὐκ ἐξῆλθε κόψασθαι τὸν ἐχόμενον οἶκον, » τούτέστιν, οὐ τεθρήνηκε τοὺς ἐκ γειτόνων. Ἐγγύς δὲ τῆς Ἰουδαίας ἡ Σενναάρ, ὡς ἔφη, καὶ μέντοι, καὶ ἡ Σενναάν, τούτέστιν, ἡ Αἰγυπτία. Διαπίπτουσι δὲ, καὶ πεποροημένῳ τῷ Ἰσραὴλ, οὐκ ἐπήλγησε μᾶλλον, ἀλλ' ἐπετώθασεν, ἐπέχαιρε δὲ αὐτῷ, καθάπερ οἱ ἀπὸ Γέθ, καὶ Ἐνακείμ. Τί οὖν, ὧ Ἰσραὴλ; Ἄρα γέλασουσιν εἰκῆ τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν, καὶ ταῦτα δρώντων ἐκείνων ἀνεξικαχήσει Θεός; Ἀνέξεται δὲ παρ' ἐχθρῶν γελωμένης αὐτοῦ τῆς δόξης; οὐδαμῶς, φησὶ, « Ἄλλ' ἐξ ὑμῶν, ἦτοι δι' ὑμᾶς, λήψεται πηγὴν ὀδύνης. » τούτέστι, καταδηλωθήσεται καὶ αὐτὴ ταῖς ἄλλαις ὁμοῦ. Πεπόροηται δὲ καὶ ἡ Σενναάρ, καὶ μὲν τοὶ καὶ Αἰγυπτίους, κατα-

festi diei occasionem vertite : ne magnificemini propter hæc. Quoniam enim vicina vobis domus, hoc est Israel, devastata est, ideo plenis buccis ridetis, inquit, quasi perditis insultantes. Ne ædificate ex domo derisum : sed ut ipsi quoque cladem sensuri, quasi quamdam terram conspergite risum quo deridebimini, et vestras ipsorum miserias lamentamini. Insultabunt enim in vos Babylonii, et miserabiliter perditos irridebunt inimici. Consultissimum itaque meminisse dicentis : « Si ceciderit inimicus tuus, ne læteris super ipso, quoniam videbit Dominus, nec placebit illi, et avertet iram suam ab eo *6. »

Perpetrant etiam hoc qui Christum nesciunt. Cum enim aliquando Ecclesiæ persecutionem patiuntur et probantur sancti, sive qui iis continentur, tunc ipsi potissimum deos suos admirantur. Sed risus eorum in lacrymas exit, Christo atrocita illa alleviante, et motus consopiente, et molesta profligante, et sanctis hilaritatem animi gaudiumque dilatante : finis quippe laborum gloria et voluptas. Ac mihi quidem tale quid dixisse beatus David ad universorum Deum videtur : « Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium *7. »

VERS. 11. *Habitans bene civitates ejus, non est ogressa habitatrix Sennaar plangere domum quæ est juxta eam. Accipiet ex vobis plagam doloris.*

XII. Septuaginta ediderunt Sennaar, Aquila Sennaan, Symmachus Εὐσθενοῦσαν, id est, *prævalidam* : ac talis fortasse Sennaan est nosio. Si legatur Sennaar, dicimus regionem esse amplam, oppidatim et vicatim habitata alienigenis, sed in Judææ finibus tamen. Sin autem Sennaan, illustrem et extremam Ægypti urbem significari. Esse autem bene validam, seu potentem, quoniam regio pinguis et frumentifera, qui dubitari potest? Sennaar igitur ait, sive Sennaan, quæ bene urbes suas « habitat. » Veniet autem verbum super incolas earum, non illacrymavit vicinis misere et infeliciter perditis.

402 « Non exivit plangere domum quæ est juxta eam, » hoc est, non est lamentata vicinos. Est porro proxima Judææ Sennaar, ut dixi, sicut et Sennaan Ægyptia. Cadente autem et expugnato Israel, non est miserata potius, sed irrisit, et gavisus est casu ejus, quomodo Geth et Euacim. Quid igitur, o Israel? Num frustra circumjectæ gentes ridebunt, et hæc illis facientibus, Deus patietur? Et gloriam suam ab inimicis irrideri sustinebit? Neutiquam, inquit; « sed ex vobis, » sive propter vos, « accipiet plagam doloris : » hoc est, vastabitur, et ipsa cum aliis simul. Sennaar namque et simul Ægyptus vastatæ sunt, Senacherib eas incursante. Quare necesse est, et bene stantem formidare,

*6 Prov. xxiv, 17. *7 Psal. lxxv, 12.

ne cadat ¹⁸, et a calamitosis irridendis abesse A quam longissime: flere autem potius cum fletibus, nec in alienis malis supercilium tollere, sed timere magis ne tibi eadem contingant ¹⁹.

Vers. 12. *Quis cepit in bona habitans dolores? Quia descenderunt mala a Domino in portas Jerusalem, sonitus curruum et equitantium.*

XIII. O Gethæi, inquit, o Enacim, o Sennaar, si ve Senaan indigenæ, finitimorum calamitatibus non estis conturbati; argumentum risus vobis est, prostratus et exitio datus aliquando terribilis vobis et intolerabilis Israel. Existimastis porro Deum defensorem ejus infirmatum, et invaluisse apud vos opera manuum, et eo roboris repente evasisse citra laborem, ut vestras tueri urbes queant. Proinde e rebus ipsis agendum spectemus, quis natura et vere sit Deus; quis robustissimus sit, et quos voluerit ope sua invictos reddat. Urbes Israel juxtaque vestræ captæ et eversæ sunt, et quasi communem calamitatem sustinulistis. Quænam igitur urbs illa, in doloribus extremorumque periculorum terroribus versans, hoc enim est, « habitans dolores, » inclinavit improviso in bonum, hoc est, in securitatem et sortem secundam? Num una de vestris? Minime, inquit, sed mea rursus Jerusalem. Descenderunt enim super ipsos a Domino mala: hoc est, ego offensus sum, et castigavi, et Assyrium ipsis inimisi, et a me irato ipsis afflictio venit. Verumtamen conquievit, et discussa est vincente manu mea, et potentiam 403 meam religiose venerantes mirabiliter liberante. Usque ad portas enim erit calamitas. Jam vero multo cum equitatu Rabsacem venisse Hierosolymam, et propemodum ipsas portas tetigisse novimus. Nullo tamen modo cepit: una siquidem nocte Assyrius absumptus est. Lamentati sunt igitur Hierosolymitani, quasi mox delendi, totamque noctem insomnem lacrymantes egerunt. Ast ubi aurora sparsit polus, miraculum illud apparuit. Jacuerunt siquidem per humum mortui innumerabiles, ut a Deo præter opinionem servati exsillirent gaudio, dicerentque: « Ad vesperum demorabitur fletus, et mane exsultatio ¹¹. » Vides igitur quomodo prima et sola præter alias urbes ad bonum tendat, quamvis dolores habitat? Deus quippe suos non penitus deserit; sed cum moderate corripuerit, in pristinum statum restituit, et gloriam sibi convenientem, quamquam nos ipsum offendamus, haud mediocriter curat. Ait enim alicubi per prophetam quemdam: « Non propter vos ego facio, dicit Dominus, sed propter nomen meum ¹². »

Vers. 13. *Habitans Lachis, princeps peccati est filia Sion: quia in te inventæ sunt impietates Israel.*

XIV. Cæterum Lachis urbs est regni Juda, vict-

θέντος αὐτῆν Συναχηρείμ. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα καὶ τὸν ἐστῶτα καλῶς φοβεῖσθαι μὴ πέση, καὶ ῥίπτειν μὲν ὡς ἀπωτάτω τὸ τοῖς πεπονηθόσιν ἐπιμειδίῳ, κλαίειν δὲ μᾶλλον μετὰ κλαίωντων, καὶ μὴ ταῖς ἐτέρων ἐφρουρούσθαι συμφοραῖς, εἰσδεδιέναι δὲ μᾶλλον τὸ τοῖς ἰσοῖς περιπεσεῖν.

Τίς ἤρξυτο εἰς ἀγαθὰ κατοικοῦσα ὀδύνας; Ὅτι κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πόλιν Ἱερουσαλήμ, ψόφος ἀρμάτων καὶ ἰκπευόντων.

ΙΓ. Ὁ Γεθαῖοι, φησὶν, ὦ τῆς Ἐνακεῖμ, ὦ τῆς Σενναάρ ἦτοι Σεναν οἰκῆτορες, οὐκ ἐπλήγητε ταῖς τῶν ὁμόρων συμφοραῖς· γέλωτος ὑμῖν γεγονάντιν ἀφορμὴ πίπτων τε καὶ διολλύμενος ὁ πάλαι δεινὸς ὑμῖν καὶ ἀφόρητος Ἰσραήλ. ἤφθητε δὲ ὅτι ὁ Θεὸς ἠθέλησεν ὁ σώζων αὐτοῦς, ἐβρωταὶ δὲ τὰ παρ' ὑμῖν χειρόκητα, καὶ πρὸς τοῦτο διατίτει σθῆνους, ὡς ἀμογητὶ δύνασθαι τὰς ὑμῶν διασῶσαι πόλεις. Οὐκ οὖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων φέρε καταθρήσωμεν, τίς ὁ φύσει, καὶ ἀληθῶς ἐστὶ Θεός· τίς ὁ παναλκῆς, καὶ ἀραχὸν ἀπονέμων, οἷς ἂν ἔλοιτο, τὴν ἐπικουρίαν. Ἦσαν μὲν γάρ, καὶ πεπόρηθηται, φησὶν, αἱ τε τοῦ Ἰσραήλ, καὶ αἱ παρ' ὑμῖν δὲ πόλεις, καὶ κοινήν ὡσπερ ἀνέτλητε συμφορὰν. Ποία δὴ οὖν ἄρα πόλις ἐν ὀδύνας οὖσα, καὶ τοῖς περὶ τῶν ἐσχάτων δεῖμασι, τοῦτο γὰρ ἐστὶ, « κατοικοῦσα ὀδύνας, » διανένευκεν ἀδοχήτως εἰς ἀγαθὸν, τουτέστιν, εἰς εὐθυμίαν, καὶ εὐημερίαν; Ἄρα μία τῶν παρ' ὑμῖν; Οὐδαμῶς, φησὶν, ἀλλ' ἡ ἐμὴ πάλιν Ἱερουσαλήμ. Κατέβη μὲν γὰρ ἐκ' αὐτοῖς παρὰ Κυρίου κακὰ, τουτέστιν, ἐγὼ λελύπημαι, καὶ πεπαίδευκα, καὶ τὸν Ἀσσύριον αὐτοῖς ἐπενήνοχα, καὶ ἐξ ἐμῆς ὀργῆς ἡ κατ' αὐτῶν γέγονε κάκωσις. Πλὴν ἀπέσθη, καὶ λέλυται τῆς ἐμῆς νικώσης χειρὸς, καὶ παραδόξως ἐκρουομένης τοὺς τὰ ἐμὰ σθένους κράτη. Μέχρι γὰρ πολῶν ἔσται τὸ λυποῦν. Ἴσμεν δὲ ὅτι πολλὴν ἰκπὸν ἔχων ὁ Παψάκης ἀφίκετο μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ αὐτῶν ἤϊστο πολῶν. Ἐἶλε δὲ οὐδαμῶς· δεδαπάνηται γὰρ ὁ Ἀσσύριος ἐν μᾶ νυκτὶ. Καὶ γοῦν τεθρηνηκασχ οἱ ἐν τῷ Ἱεροσολύμοις, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τεθνηξόμενα, ἀϋπνόν τε κλαίοντες διατετελέκασιν νύκτα. Σκιδναμένης δὲ τῆς ἡοῦς, ὤφθη τὸ παράδοξον. Ἐκείνη γὰρ εἰς γῆν ἀναριθμητοὶ νεκροί, ὡς ἀνασκιρτώντας λέγειν τοὺς διὰ Θεοῦ παραδόξως σεσωσμένους· « Τὸ ἐσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς, καὶ εἰς τὸ πρωὶ ἀγαλλίασις. » Ὅρας οὖν ὅπως πρώτη τε καὶ μόνη παρὰ τὰς ἄλλας πόλεις διανεύει εἰς ἀγαθὸν, καίτοι κατοικοῦσα ὀδύνας; Οὐ γὰρ περιόψηται παντελῶς τοὺς ἰδίους Θεός, ἀλλὰ παιδεύσας συμμέτρως, ἀσώζει ἐκάλιν, καὶ τῆς αὐτῶν προεπούσης εὐκλείας ἀσμερίαν ποιεῖται φρονεῖν, καὶ προσκρούωμεν ἡμεῖς. Ἐφη γὰρ ποῦ δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν· « Οὐκ ἐὶ ὄμας ἐγὼ ποιῶ, λέγει Κύριος, ἀλλ' ἡ διὰ τὸ ἑομέ μου. »

Κατοικοῦσα Λαχεῖς, ἀρχηγὸς ἀμαρτίας αὕτη ἐστὶ τῆ θυγατρὶ Σιών· δεῖ ἐν σοὶ εὐρέθησαν ἀδικεῖται τοῦ Ἰσραήλ.

ΙΔ'. Λαχεῖς δὲ πάλιν πόλις μὲν ἔστι τοῖς Ἰουδαῖοις

¹⁸ 1 Cor. 1, 12. ¹⁹ Rom. 11, 15-17. ¹¹ IV Reg. 19, 1-37; Psal. 29, 6. ¹² Ezech. 31, 22.

σκήπτροις ὑποκειμένη, γείτων δὲ, καὶ ὁμορος τῶν Φιλιστειμ, ἐκτόπως δὲ καὶ αὕτη πικρὰ, καὶ εἰδωλόλατρικ, καὶ ἀποσπουδάζουσα μὲν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν καὶ τὴν εἰς τὸν νόμον αἰδῶ, περὶ πλείστου δὲ ποιουμένη τὸ καὶ πλανᾶσθαι, καὶ προσαπολλύειν ἐτέρους. Ταύτην τάχα που καὶ πρώτην πόλιν ἑλὼν τῶν ὑπὸ τὸ σκήπτρον Ἰούδα καὶ Βενιαμὴν, πέπομφεν ἐκέσθην τὸν Ῥαψάκην εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἡ τοίνυν Λαχεὶς, φησὶν, ἡ καλῶς οἰκοῦσά ποτε, καὶ ἀσφαλῶς ἰδρυμένη, αὕτη ἔγένονεν ἀρχηγὸς ἀμαρτίας τῆ Σιών, ἢ ἦτοι τῆ Ἱερουσαλήμ. « Εὐρηνται γὰρ ἐν αὐτῇ ἀσέβειαι τοῦ Ἰσραὴλ, » τούτῃστι, τὰ χειρόκμητα, καὶ τῶν ψευδωνύμων θεῶν οὐ μετρία πληθῆς. Τί οὖν ὁ λόγος δηλοῦν βούλεται; Ἀπολογεῖται τρόπον τινα τοῖς τῶν ἀλλοφύλων δῆμοις, καὶ ἀναπειθεῖν πειρῶνται διακεῖσθαι λοιπὸν, ὡς οὐκ ἂν ἤσθένησεν ὁ σώζων Θεός. Ἐπειδὴ δὲ δεδουσαεθήκασιν εἰς αὐτὸν ἀτῆς Ἰουδαίας πόλεις, παραδέδονται τοῖς ἐχθροῖς. Ἀρχηγὸς γὰρ, φησὶν, ἡ Λαχεὶς ἀμαρτίας ἔγενόμενῃ τῆ Σιών. Ἀποστασίας πρόφασιν πρώτη δέδοται τῷ Σεναχηρείμ. Ἀπόλωλε δὴ οὖν ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ἀπὸ γε τῆς Λάχεως ἔξεστιν ἰδεῖν, οὐκ ἠβρώστηκότος Θεοῦ τὸ ἀναλκι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τὸ πλανᾶσθαι δὲ μᾶλλον ἠβρώστηκώς, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρειαῖς ἀσυνέτως προσκείμενος.

Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους. Εἰς κενὰ ἐγένοντο τοῖς βασιλεύουσιν τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως τοῦς κληρονόμους ἀγάγῃσι, κατοικοῦσα Λαχεὶς κληρονομία σου. Ἐως Ὀδολλάμ ἦξι ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς Ἰσραὴλ. Εὐρησαι, καὶ κείραι ἐπὶ τὰ τέκνα τὰ τρυφερά σου. Ἐμπλάτνον τὴν χηρείαν σου ὡς ἀετὸς, ὅτι ἠχημαλωτεύθησαν ἀπὸ σοῦ.

ΙΕ'. Ὑποπεπνωκός τοῦ Ἰσραὴλ τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασι, καὶ τῶν εἰς Θεὸν πεπλημελημένοι ἀποτιννύντος δίκας, οἱ ἀπὸ Γέθ τε καὶ Ἐνακεὶμ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης καταμισθῶν ἀπετόλμων. Ῥοντο γὰρ ὅτι, καθάπερ ἤδη προσεῖπον, οὐ σέσωκε τοὺς ἰδίους, ὡς τῆς Ἀσσυρίων χιρὸς ἠτιώμενος. Εἶτα πρὸς τοῦτο Θεὸς ἀναπειθεῖν ἤθελεν, ὡς ἀπὸ γε τῆς Λάχεως, ὅτι δέδονται τοῖς ἐχθροῖς διὰ τὸ εὐρησαι πολλὰς ἀσεβείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ὅτι γεγονάσιν ἀμαρτίας ἀρχηγοὶ τῆ θυγατρὶ Σιών, τούτῃστι, τῆ Ἱερουσαλήμ. Ταῦτα Θεοῦ λέγοντος, συνελθὲν εὐ μᾶλα τὸ δηλούμενον, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ὁ μακάριος προφήτης, ἀποδέχεται τοὺς λόγους, καὶ μονονοχὶ ταῖς παρ' ἑαυτῷ ψήφοις εἰς ἀλήθειαν στεφανῶν, ἀναπεφώνηκεν εὐθύς· « Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως τῆς κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους. » Ναί, φησὶ, ὦ Δέσποτα, βαδιοῦνται πρὸς ἐχθροῦς, καὶ ἐξαποσταλήσονται παρὰ σοῦ, τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφέντες, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων μεταχωρήσαντες, οὐχὶ μόνοι, φησὶν, οἱ ἐν Σαμαρείᾳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ ἐν Γέθ, ὧν οἱ μὲν γεγονάσιν ἀποστάται, καὶ ὕβρισται, καὶ τῶν σὼν κατόπιν ἴναί τοις θεοπισμάτων οὐκ ἀνεχώμενοι· οἱ δὲ πεπραχόσιν ἀθλίως ἐπιτωθάζοντες, τῆς σῆς δόξης ἐποιοῦντο κατάρβησιν τὸ συμβεβηκός. « Αὐτὸς οὖν δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους. » Μάταιοι γὰρ οἴκοι καὶ ὁ τοῦ Ἐφραΐμ,

na et confinis Philistim, mirum in modum et ipsa infensa et idolis dedita, pietatem erga Deum et reverentiam erga legem contemnens, a vero autem discedere, et alias urbes secum in exitum trahere palmarium ducens. Hac, opinor, primum ex Juda et Benjamin urbibus subjugata, inde Rabsacem Hierosolymam misit. Lachis ergo, inquit, bene habitans aliquando, et in tuto collocata, ipsa et facta est princeps peccati filiae Sion, sive Jerusalem. « Inventæ sunt enim in ea iniquitates Israel, » hoc est, simulacra falsorumque decorum turba non mediocris. Quid igitur verba sibi volunt? Aliqua ratione alienigenarum populos defendunt, et conantur persuadere, sic sentire in posterum Deum servatorem non esse viribus imminutum. Postquam autem Judææ urbes impie se adversus ipsum gesserunt, traditi sunt inimicis. Lachis enim, inquit, « princeps peccati facta est Sioni. » Prima occasio ex apostasia data est Senacherib. Perit igitur Israel, 404 ut a Lachis videre licet, non quia Deum potentia defecerit, multum sane abest, sed potius quia ipsum bona mens defecit, et idolorum cultui stulte adhæsit.

VERS. 14-16. *Ideo dabis emissarios usque ad hæreditatem Geth, domos vanas. In vana fuerunt regibus Israel, donec hæredes adducant tibi, habitans Lachis hæreditas tua. Usque ad Odollam veniet gloria filie Israel. Decalvare et detondere super filios dilectos tuos. Dilata calvitium tuum, sicut aquila, quoniam captivi ducti sunt ex te.*

XV. Cum Israel Deum in se irritasset, commissorumque in illum pœnas lueret, Gethæi et qui ab Enacim Dei gloriam ludibrio habere audébant. Rebantur namque, sicut antè dicebam, ipsum ideo non servasse ac defendisse suos, quod Assyriis victus cessisset. Deinde Deus persuadere voluit initium fuisse Lachis, quæ quia multæ impietates Israelis in ea inventæ fuissent, et quia auctor peccati filie Sion, hoc est Jerusalem, fuisset, ideo hostibus tradita esset. Hæc Deo dicente, optime et ante alios intelligens propheta quid diceretur, recipit verba, et quasi suum suffragium ad veritatem confirmandam adjiciens, mox exclamat: « Propterea dabis emissarios usque ad hæreditatem Geth domos vanas. » Etiam, Dominè, inquit, vadent ad inimicos, et emittentur a te, relicta patria, et in Assyriam migrantes, non tantum, inquit, qui sunt incolæ Samariæ, sed insuper Gethæi: quorum illi facti sunt apostatæ et protervi, et oracula tua sequi noluerunt: hi miseros irridentes, casum eorum in gloriæ tuæ maledictum traxerunt. « Tu igitur emissarios dabis, usque ad hæreditatem Geth, domos vanas. » Vana enim domus et Ephraim et Gethæorum, quod neque Deum venerari sustinent, et cultum sculptilibus impendunt, et solum carnalia sapiunt, et terrenis affixi virtutem in postremis

ducunt. Postmodum interjicit querimoniam quam-
dam, quasi complodens manus beatus propheta,
dum recordatur quæ aliquando facta sint
in Samaria. Voluntat autem secum regum super-
biam, eorumque stultitiæ peccatum **405** Israelis
fuisse recogitat. Nam eorum inventa et vituli et
idolorum delubra fuerunt. Nec Opificem continen-
ter exasperare desinebant. Indignans itaque pro-
pheta, « In vana, inquit, fuerunt regibus Israel,
donec hæredes adducant. » Ut si diceret: Vanis
studere rebus reges non desierunt, donec eo mis-
eria devenerunt, ut aliorum hæreditas fieret quæ
illis a Deo destinata erat. Quoniam autem Assyrii
totius Judææ potituri erant, sumit duas urbes in
extremis finibus totius regionis sitas, Lachis, in-
quam, et Odollam (1).

εις ματαιότητα σπουδασμάτων οὐ κατέληξαν οἱ βασιλεῖς, ἄχρις ἂν εἰς τοῦτο πεπτώκασιν ἀθλιότητος, ὡς ἐτέρων γενέσθαι κληρον τὸν ἐκνεμηθέντα αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ. Ὅτι δὲ ἐμελλον Ἀσσύριοι τῆς τῶν Ἰσραὴλ ἀπάσης κατάρξαι γῆς, δέχεται δύο πόλεις ἐν ἐσχαιαῖς τῆς ὅλης χώρας κειμένας, τὴν τε Λαχὴν φημι καὶ τὴν Ὀδολάμ.

CAP. II.

Vers. 1, 2. *Facti sunt cogitantes labores et operantes mala in cubilibus suis. Et simul cum die consummabant ea, quia non levaverunt ad Dominum manus suas. Et desiderabant agros, et diripiebunt pupillos, et domos opprimebant, et diripiebant virum, et domum ejus, virum et hæreditatem ejus.*

XVI. Cum potius manus ad Deum tollere debuissent, ut matutino sacrificio juxta legem oblato..... Consultabant autem noctu, et in otio deliberabant, agros alienos concupiscebant, domos evertabant, tyrannidem et avaritiam exercebant, virum et hæreditatem diripiebant: idcirco jure emissi sunt, ut domus vanæ, et nescientes quæ Deo placent sapere. Millies itaque præstat magno animo talia aspernari, et omni improbitati nuntium mittere, longissimeque avaritiam fugando, et supervacanea non cupiendo, alimenta et tegumenta quærere, et quæ frugi hominibus ad vitam tuendam sufficiunt. « Qui enim volunt divites fieri, incidunt in desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem ¹⁶. » Est insuper detrimetosum nocturnum otium considerationibus ad peccandum consumere; bonum autem æmulari beatum Psalmicinem universorum Deum sic alloquentem: « Media nocte surgebam ad cõsultandum tibi super judicia justificationis tuæ ¹⁷. » Et iterum: « Deus, Deus **406** meus, ad te de luce vigilo. Sitivit in te anima mea, multipliciter caro mea. Memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te ¹⁸. »

Vers. 3. *Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito super tribum istam mala, de quibus non auferatis colla vestra, et non ambuletis erecti, quia tempus malum est.*

¹⁶ 1 Tim. vi, 9. ¹⁷ Psal. cxviii, 62. ¹⁸ Psal. lxxii, 2, 7.

(1) Deficit expositio verborum in contextu prophetæ sequentium, in fine capitis præcedentis, et principio sequentis.

καὶ τῶν ἀπὸ Γέθ, διάδοτο τὸ μήτε Θεὸν ἀνέχεσθαι τι μᾶν, ἀπονέμειν δὲ τὰς λατρείας τοῖς γλυπτοῖς, ὅτι μόνα πεφρονήκασι τὰ σαρκὸς, καὶ τοῖς ἐπιγείνους προσκεῖμενοι, οὐδένα τῆς ἀρετῆς ἐποιεῦντο λόγον. Εἶτα μεταξὺ σχετλιάζει τρόπον τινα, καὶ μονοσυλή τῷ χεῖρος συμπληρῶτων ὁ μακάριος προφήτης, εἰς ἔννοιαν ἐρχόμενος τῶν κατὰ καιροῦς πεπραγμένων ἐν Σαμαρείᾳ. Διαλογίζεται δὲ τὴν τῶν βασιλέων ἀγερωχίαν, καὶ ὅτι τῆς ἐκείνων σκαιότητος ἀνοσιουργήματα γεγονᾶσι τὰ ἐφ' οἷς πεπλημμέληκεν ὁ Ἰσραὴλ. Αὐτῶν γὰρ εὐρήματα καὶ αἱ δαμάλεις ἦσαν, καὶ τὰ τῶν ἐτέρων εἰδώλων τεμένη. Οὐ διαλελειπται δὲ διὰ παντὸς τρόπου παροτρύνοντες τὸν Δημιουργὸν Ἀσχάλλων δὴ οὖν ὁ προφήτης, « Εἰς κενά, φησὶ, ἐγένοντο τοῖς βασιλευσι τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως τοῦς κληρονόμους ἀγάγωσιν. » Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι: Τὸν

Β ρονόμους ἀγάγωσιν. » Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι: Τὸν Ἰσραὴλ. Αὐτῶν γὰρ εὐρήματα καὶ αἱ δαμάλεις ἦσαν, καὶ τὰ τῶν ἐτέρων εἰδώλων τεμένη. Οὐ διαλελειπται δὲ διὰ παντὸς τρόπου παροτρύνοντες τὸν Δημιουργὸν Ἀσχάλλων δὴ οὖν ὁ προφήτης, « Εἰς κενά, φησὶ, ἐγένοντο τοῖς βασιλευσι τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως τοῦς κληρονόμους ἀγάγωσιν. » Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι: Τὸν Ἰσραὴλ. Αὐτῶν γὰρ εὐρήματα καὶ αἱ δαμάλεις ἦσαν, καὶ τὰ τῶν ἐτέρων εἰδώλων τεμένη. Οὐ διαλελειπται δὲ διὰ παντὸς τρόπου παροτρύνοντες τὸν Δημιουργὸν Ἀσχάλλων δὴ οὖν ὁ προφήτης, « Εἰς κενά, φησὶ, ἐγένοντο τοῖς βασιλευσι τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως τοῦς κληρονόμους ἀγάγωσιν. »

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ εργαζόμενοι κατὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν. Καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτὰ, διότι οὐκ ἦσαν πρὸς τὸν Κύριον τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ ἐπιδύμουν ἀγροῦς, καὶ διήρπαζον ἐρζανούς, καὶ οἴλους καταδυνάστευσαν, καὶ διήρπαζον τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

Γ΄. Μᾶλλον τὰς χεῖρας πρὸς Θεὸν, ὡς ἐωθινῆς θυσίας ἀναφερομένης κατὰ τὸν νόμον..... Ἦσαν δὲ αὐτοῖς τὰ ἐν νυκτὶ βουλευματα, καὶ ἡ σχολαία διάσπασις, ἀγρῶν ἀλλοτριῶν ἐπιθυμῖαι, οἴκων ἀνατροπαί, καταδυναστεῖαι καὶ πλεονεξίαι, ἀνδρῶς τε καὶ κλήρου διαρπαγαί. Ταῦτητοι δικαίως ἐξεπέμφθησαν ὡς οἶκον μάταιοι, καὶ τὰ ἀνδάνοντα Θεῷ φρονεῖν οὐκ εἰδότες. Ἄμεινον οὖν ἄρα, καὶ ἀσυγκρίτως, κατεσυμεγεθεῖν τὸν τοιοῦτων, καὶ φαυλοῦτος μὲν ἀπάσης ἀποφοιτᾶν, πλεονεξίαν δὲ βίπτουντας ὡς ἀπωτάτω, καὶ τῶν περιττῶν οὐκ ἐφιεμένους, διατροφᾶς ζητεῖν, καὶ σκεπάσματα, καὶ ὅσα τοῖς σώφροσιν ἀπόχρη, πρὸς τὸ βιοῦν. « Οἱ γὰρ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς ἐπιθυμίας πολλὰς, καὶ ἀνονήτους, καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς βλεθρον καὶ ἀπώλειαν. »

Δ Ἐπιζήμιον δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὰς ἐν νυκτὶ σχολὰς τοῖς εἰς ἀμαρτίαν σκέμμασι θάπανθ'· καλὸν δὲ ζηλοῦν τὸν μακάριον Ψαλμῶδον πρὸς τὸν τῶν ὡσιν λέγοντα Θεόν· « Μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. » Καὶ πάλιν· « Ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς μου, πρὸς σὲ ὀρρίζω. Ἐδίδψασέ σοι ἡ ψυχὴ μου, ποσαπλῶς σοι ἡ πάρξ μου. Εἰ ἐμνημόνευσόν σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, ἐν τῶς δρόροις ἐμελέτων εἰς σέ. »

Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ λογιζομαι ἐπὶ τὴν φυλὴν ταύτην κατὰ, ἐξ ὧν οὐ μὴ ἄρῃτε τοὺς τραχίλους ὄμων, καὶ οὐ μὴ ἀρενθῆτε ἐρβοι, ὅτι καιρὸς πονηρὸς ἐστίν.

IZ. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ κόπους ἐλογίζοντο, καὶ ἄ ἐργάζοντο κακὰ τινα, τὸ πρὸς Θεὸν αἰρεῖν τὰς χεῖρας ὡς ἀκερῆς καὶ ἀκίνητον παρωθούμενοι, ταύτητοι καὶ γὰρ, φησί, κατὰ πάσης τοιαύτης φυλῆς λογιούμαι κακὰ, τουτέστι, διασκέφουμαι τὰ ἐφ' οἷς ἂν εἴεν κακοί, ἤγουν ἀνιάτοις συμφοραῖς. Ἔσεσθαι δὲ οὕτω φησί δύσοιστά τε καὶ φορτικὰ τὰ ἐπενεχθησόμενα, ὡς ἐν Ἰσραὴλ γενέσθαι τοῖς κεκυφῶσι τοὺς πεπονθότας, καὶ τρόπον τινὰ κατακαμφθῆσθαι, δαινῶς καὶ ἀφορήτως καταχθιμένους. « Καίριος γὰρ ἔσται, φησί, ποιηρὸς, » καθ' ἃν ἂν αὐτοῖς τὰ ἐξ ὀργῆς ἐπαρτήσῃ. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ ὑπό του σοφῶς ὑμνούμενον· « Ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερήραν τὴν κεφαλὴν μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. » Ἄλλ' ὁ γὰρ Κύριος, ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοὺς οὕτω καταχθιμένους πρὸς ἀπόθεσιν τῶν ἐπιτηρημένων αὐτοῖς ἐκάλει, λέγων· « Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Ἄλλ' οἱ μὲν τῇ πίστει τὸν κεκληρότα τιμήσαντες, ἀπεισεῖσαντο τὸ φορτίον ἀπομενεῖν· καὶ δὲ κάμνοντες, καὶ πεπεισμένοι, καὶ σφόδρα εἰκότως, οἱ ταῖς ἀπαθείαις λελυπηκότες Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, καὶ ἡ σὺν αὐτοῖς ἑτέρα πληθὺς, οἱ οὐκ ἂν δύναντο βαδίζειν ὀρθῶς. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεσπέσιος Δαδὶδ ἀνεκκράγει πρὸς Θεόν· « Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν κῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον. » ἵνα τὰ ἄνω μὴ βλέποντες, μήτε μὴ ἀνακουφίζῃεν ἰσχύοντες τῆς διανοίας ὀφθαλμῶν πρὸς τὴν τῶν ἁγίων ἐλπίδα, καὶ τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καλλίπολιν, πρὸς μόνον βλέπωσι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, μονοουχὶ κεκυφότες, καὶ τοῖς προκαίροις καὶ σαρκικοῖς τὸν ὕβριστήν καὶ μισόθεον ἐνερεῖδοντες νοῦν.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ λησθήσεται ἐφ' ἡμῶν παραβολὴ, καὶ ὀρηνηθήσεται ὀρηγὸς ἐν μέλει, λέγων· Ταλαιπωρία ἐταλαιπωρήσαμεν. Μερὶς λαοῦ μου κατεμετρήθη ἐν σχολῆφ, καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέψαι.

III. Δύο κατὰ ταυτὸν συμβῆσθαι λέγει, παραβολὴν τε καὶ ὀρηγόν. Καὶ ἡ μὲν παραβολὴ σημαίνειν ἔοικε τοιοῦτοί πως ἐν στόματι πάντων τῶν ἐπ' αὐτοῖς, ἦτοι περὶ αὐτῶν, γενέσθαι λόγον· μνημονεύεται αἰεὶ καὶ τὰ ἐξαιτία τῶν κακῶν, καὶ τῶν τοιούτων ἡ φήμη πόλεις τε καὶ χώρας ἐπιφοιτᾷ. καὶ μέχρι τερμάτων τῆς ὅλης διάττει γῆς. Ὄρηγος δὲ γὰρ τὸ δάκρυον καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς οἰμωγὰς, ἃς ἂν ἕτεροι ποιοῖντο τυχόν, ἤγουν αὐτοῖ, κατὰ σφᾶς αὐτοὺς τὰ οἰκεία κλαίοντες πάθη. Τοιγάρτοι φησί· « Ταλαιπωρίξ ἐταλαιπωρήσαμεν. » Καὶ τίς ἂν νοῖτο τῆς ταλαιπωρίας ὁ τρόπος, διατρανοὶ λέγων· « Μερὶς λαοῦ μου κατεμετρήθη σχολῆφ, καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέψαι. » Ὁ κληρὸς, φησί, ἐκνεμηθεὶς τῷ ἐμῷ, καὶ ἡγαπημένω, ὅλον δὲ ὅτι τῷ Ἰσραὴλ, μεμέτρηται παρ' ἐχθρῶν, τουτέστι, θεσμοῖς καὶ τέλεσιν ὑπενήνεκται. Τὸ γὰρ μετρούμενον ὑπόφορον ἔστι, καὶ τελούν. Εἶτα τοῦτου γεγονότος, καὶ παρ' ἐλπίδα συμβεθεκτότος, οὐκ ἦν ὁ κωλύων. Ποῖ δὲ οὖν ἄρα, φησὶν, αἱ δαμάσεις, ὁ Χαμῶς, ὁ Δαγών, ὁ Βεελφεγὼρ, ὁ Βάαλ, καὶ τὰ ἐν τοῖς

XVII. Quandoquidem ipsi labores cogitabant, et de quibusdam merebantur male, manus ad Deum tollere, ut infructuosum et inutile contemnent, idcirco et ego, inquit, adversus totam hanc tribum cogitabo mala : hoc est, considerabo in quibus malis, sive calamitatibus inevitabilibus esse debeant. Tam autem onerosa et intolerabilia fore dicit quibus multabuntur, ut qui ea patientur, cervices inclinantium sint futuri similes, duriterque et intolerandum in modum oneratos quodammodo incurvatum iri. « Tempus enim malum est, » inquit, quo ipis, ex ira divina supplicia impendeant. Atque hoc est, inquit, a quodam sapienter cantatum : « Quia iniquitates meae supergressae sunt caput meum : sicut onus grave gravatae sunt super me ¹⁹. » Verum Dominus noster Jesus Christus adeo oneratos ad onera deponenda vocabat, cum diceret : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos ²⁰. » Porro qui fide vocantem sunt reveriti, onus excusserunt : Scribae autem et Pharisei, quos passionum vacuitas contristabat, justissime laborantes et pressi remanserunt, et cum ipsis alia multitudo, quae non valuit recte incedere. Hoc non ignorans divinus David exclamavit ad Dominum : « Obtenebrentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva²¹ ; » ut superna non respicientes, neque oculum mentis ad spem sanctorum et praecalam in caelis civitatem attollere valentes, terrena duntaxat intueantur : quasi scilicet incurvati, et animum insolentem et osorem Dei caducis et carnalibus alligantes.

VERS. 4. In die illa sumetur super vos parabola, et plangetur planctus in cantico, dicens : Afflictione afflicti sumus. Pars populi mei demensa est funiculo, et non erat qui prohiberet eum ut averteret.

XVIII. Duo simul eventura narrat, parabolam et planctum. Et parabola quidem significare videtur, quasi in omnium ore de ipsis, aut de ipso sermonem fore : insignes enim casus semper sunt memorabiles, eorumque fama urbes et regiones pervadit, et usque ad extremos mundi fines penetrat ; planctus autem, lacrymas et gemitus, quibus alii forsitan eorum causa indulgebant, aut ipsi, secum sua mala deplorantes. Proinde ait : « Afflictione afflicti sumus. » Quis autem afflictionis modus intelligendus videatur, declarat his verbis : « Pars populi mei demensa est funiculo, et non erat qui prohiberet eum ut averteret. » Haereditas, inquit, distributa meo et dilecto, haud dubium quin Israeli, demensa est ab hostibus, hoc est legibus et tributis subjecta est. Nam quod aemur, tributarium est, et paret. Deinde cum hoc factum esset, ac praeter spem contigisset, non erat qui prohiberet. Quousque igitur, inquit, vituli Chamos, Dagon, Beelphegor, Baal, et diversa in fanis Samariae simulacra siluerunt? Non restiterunt divisoribus, non sunt auxi-

¹⁹ Psal. cxxviii, 5. ²⁰ Matth. xi, 28. ²¹ Psal. lxxviii, 24.

liati adoratoribus suis, non sunt irati terram dimittentibus. Tale quidpiam et voce Jeremie de Israelitis dicit : « Et in tempore afflictionis suæ dicent : Surge, et libera nos. Et ubi sunt dii tui, quos fecisti tibi? Si surgent, et liberabunt te in tempore afflictionis tuæ²². » Sed quo pacto alios liberent, qui facile ferant omne quod cupiam in eos liberit? Sunt enim, sunt, inquam, « opera manuum hominum²³, » argentum, et aurum, et lapis, et ligna, surda et insensilis materia. Cantet itaque divinus David : « Similes illis sicut qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. »

τος ὕλη. Παλλέτω δὲ ὁ θεοσπίσιος Δαβὶδ· « Ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιτο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ ποιηθότες ἐπ' αὐτοῖς. »

VERS. 5. *Agri vestri divisi sunt. Propter hoc non erit mittens funiculum in hereditatem.*

XIX. Verborum præcedentium vim explanat. Exhæredes enim facti estis, ait, et regionem vestram dimensit sunt, seu dividerunt alii, tibi autem tua dividere non conceditur. Hoc superbos Judæos tempore adventus Christi passos invenimus. Eo namque crudeliter tractato, hæreditatibus sibi attributis exciderunt. Erat enim primogenitus, et eorum esse promissiones sanctissimus Paulus confirmat²⁴, eorum patres, et ex ipsis Christum secundum carnem. Sp̄e autem et omni gloria eam consequente frustratus est, « et plenitudo gentium intravit²⁵, » eorumque hæreditatem occupavit. **408** Ipsarum enim sunt promissiones, ipsarum Christus, ipsarum patres. Filii enim Abraham nominantur, vestigiis fidei ejus in præputio insistentes. « Non enim omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ; neque qui sunt semen Abraham, sed filii promissionis, hi reputantur in semine²⁶. » Quamobrem et divinus Joannes Judæorum fastum et inanes spiritus deprensens, « Facite igitur, inquit, fructus dignos pœnitentiæ: et ne velitis dicere inter vos: Patrem habemus Abraham²⁷. » Quare insipientes Israel hæreditatem amisit: contra gentium multitudo quasi enata est, et ipsis Christus inelytam acceptioneque dignam bonorum cœlestium hæreditatem dispertit²⁸. Facti sunt enim cives angelorum, et domestici Dei, unum corpus cum Christo, et unione cum ipso per Spiritum illuminati, vere optatissimam in sanctitate, et sanctificatione, et incorruptione vitam traducent.

VERS. 6, 7. *In Ecclesia Domini ne flete lacrymis, neque ploret super his. Neque enim abjiciet opprobria qui dicit: Domus Jacob provocavit spiritum Domini. Si hæ adinventiones ejus sunt?*

XX. Nun ergo, dic mihi, pœnitere volentem Israel cohibet, et mansuetudinem illis subtrahit, quantumvis sibi convenientissima discere, et in posterum quæ illi grata sunt præstare cupiant? Non hoc dicit. Sed consuetudo quibusdam est, si, cum peccaverint,

Α τεμένεσι τῆς Σαμαρείας πολυειδῆ χειρόκρητα σειρήκασιν; Οὐκ ἀντετάξαντο τοῖς μεριζομένοις· οὐ βεβοηθήκασι τοῖς ἰδοῖς προσκυνηταῖς· οὐκ ἐπήγαγον ὄργην τοῖς μετροῦσι τὴν γῆν. Τοιοῦτόν τί φησι καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· « Καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν κακῶν αὐτῶν ἐροῦσιν· Ἀνάστα, καὶ σώσον ἡμᾶς. Καὶ τοῦ εἶσιν οἱ θεοὶ σου, οὓς ἐποίησας σεαυτῷ; Εἰ ἀναστήσονται, καὶ σώσουσί σε ἐν καιρῷ τῆς κακώσεώς σου. » Ἀλλὰ πῶς ἂν ἐτέρους ἐκώσσειαν, οἱ πάθοιεν ἂν εὐκόλως πᾶν ὅσον τις εἰλοιο δρᾶν; Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν « ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, » ἀργύριον, καὶ χρυσίον, καὶ λίθος, καὶ ξύλα, κωφή καὶ ἀναίσθητα.

B *Oi ἀγροὶ ὁμῶν διεμερίσθησαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται ὁ βάλλων σχοῖνον ἐν κλήρῳ.*

ΙΘ'. Φανεράν ποιεῖται τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν. Ἀπόκληροι γὰρ γεγονάτε, φησὶ, καὶ μεμέτρηνται μὲν τὴν ὁμῶν, ἕτεροι, σοὶ δὲ οὐκ ἐξέσται μετρεῖν τὰ σά. Πεπονθότας δὲ τοῦτο κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν καὶ τοὺς ἀλαζόνας εὐρήσομεν Ἰουδαίους. Ἐμπαροινήσαντες γὰρ τῷ Χριστῷ, τῶν ἐκνεμηθέντων αὐτοῖς ἀπώλισθον κλήρων. Ἦν γὰρ πρωτότοκος, καὶ αὐτῶν εἶναι φησὶ τὰς ἐπαγγελίας ὁ σοφώτατος Παῦλος, αὐτῶν τοὺς πατέρας, καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ κατὰ σάρκα Χριστόν. Ἐκπέπτωκε δὲ τῆς ἐλπίδος, καὶ τῆς εἰς τοῦτο πάσης εὐκλείας, « εἰσέφρησε τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς, » εἰς τὸν ἐκεῖνων ἀντανέθη κλήρον. Αὐτῶν γὰρ γεγονάσιν αἱ ἐπαγγελίαι, αὐτῶν ὁ Χριστὸς, αὐτῶν οἱ πατέρες. Τέκνα γὰρ χρηματίζουσιν Ἀβραάμ, κατακολουθοῦντες τοῖς ἔχεισι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως αὐτοῦ. « Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδὲ οἱ εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, ταῦτα λογίζεσθαι εἰς σπέρμα. » Τοιγάρτοι καὶ ὁ θεοσπίσιος Ἰωάννης τὴν τῶν Ἰουδαίων ὄργην, καὶ τὸ εἰκαῖον φύσημα καταφέρων, « Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, φησὶ, καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. » Οὐκοῦν ἀποπέπτωκε μὲν τῆς κληρονομίας ὁ ἀπόπληκτος Ἰσραὴλ, ἀντανέφω δὲ ὡσπερ ἡ ἐξ ἐθνῶν ἀγέλη, καὶ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν τὸν εὐκλεᾶ τε καὶ ἀξιόληπτον ἀπονέμει κλήρον. Συμπολιταὶ γὰρ γεγονάσι τῶν ἀγγέλων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, σύσσωμά τε τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆ πρὸς αὐτὸν ἐνώτητι διὰ Πνεύματος ἐκλεαμπρυσμένοι, τὸν πολύευκτον ἀληθῶς διαζήσονται βίον, ἐν ὁσιότητι τε καὶ ἀγιασμῷ, καὶ ἀσθασιᾷ.

Ἐν Ἐκκλησίᾳ Κυρίου μὴ κλαίετε δάκρυον, μηδὲ θαυρνέτω ἐπὶ τούτοις. Οὐδὲ γὰρ ἀπώσεται ὀνειδὴ ὁ λέγων· Οἶκος Ἰακώβ παρώργισε πνεῦμα Κυρίου. Εἰ ταῦτα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἐστί;

Κ'. Ἀρ' οὖν ἀπαίργει τοῦ μετανοεῖν ἐλέσθαι τὸν Ἰσραὴλ, ἀνακόπτει δὲ, εἰπέ μοι, τὴν ἐπ' αὐτῷ ἡμερότητα Θεός, κἂν εἰ βούλοιντο μαθεῖν τὰ ἑαυτοῖς ὅτι μάλιστα περπωδέστατα, καὶ δρᾶν ἦδη πῶς τὸ ἀνάδων αὐτῷ; Οὐ τοῦτό φησι. Ἀλλ' ἔθος τισὶν, εἰ ὑπὸ

²² Jerem. ii, 27, 28. ²³ Psal. cxiii, 4.

²⁴ Galat. iii, 22 seqq.

²⁵ Rom. xi, 25.

²⁶ Rom. ix, 6.

²⁷ Matth. iii, 8, 9. ²⁸ Eplics. ii, 18, 19.

του τυχόν τῶν σοφῶν πεπλημμεληκότες ἐλέγγοντο, A
 τὸν τῆς μεταγνώσεως τρόπον μέχρι τοῦ δακρύσαι με-
 τ, εἶν, καὶ ὁμολογεῖν, τὴν ἀμετρίαν τούτῳ τε καὶ
 μόνῳ ζητεῖν τὴν ἀφασιν· οὐ μὴν εἶτι καὶ τῶν προκει-
 μένων αὐτοῖς καταλήγειν κακῶν. Τοῦτό τινες ἔδρων
 τῶν ἐξ Ἰσραήλ, ὡς μηδὲ αὐτῶν εἶσθ' ὅτε φείδεσθαι
 τῶν ἀμφίων. Ἄλλὰ τί φησιν ὁ εἰς καρδίαν ὄρων καὶ
 νεφρούς; « Ἐπιστρέψατε πρὸς με ἐξ ὅλης τῆς καρ-
 δίας ὑμῶν, ἐν νηστείᾳ, καὶ ἐν κλαυθμῷ, καὶ ἐν κο-
 πετῷ, καὶ διαβρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ
 ἱμάτια ὑμῶν. » Ὅτι τοίνυν ψιλὸν ἐξ ὀμμάτων κατα-
 χέοντες δάκρυον, καὶ χρηστοεπεῖν ὑποκρινόμενοι,
 τῶν γε μὴν ἰδίων οὐ καταλήγοντες θελημάτων, οὐκ
 ἂν εὐμενῆ καὶ πρῶτον ἐφ' ἑαυτοῖς καταστήσειαν τὸν
 κριτὴν, ἐκδιδάσκει λέγων· « Ἐν Ἐκκλησίᾳ Κυρίου
 μὴ κλαίετε δάκρυσι. » Μὴ ποιεῖτε, φησί, πένθους
 οἶκον τὸν θεῖον ναόν· μηδὲ ἐπὶ τούτῳ δακρύετε, ὥστε
 εἰπεῖν ἐν οἴκῳ μόνον κλαύσαι Θεοῦ· ἀνόνητον γὰρ τὸ
 τοιόνδε παντελῶς. Μὴ τε μὴν ἐκείνω λεγόντων τινές·
 « Οἶκος Ἰακώβ παρώργισε πνεῦμα Κυρίου. » Ἀπο-
 κρύψαιτο γὰρ ἂν ἡκιστὰ γε τοὺς ἐφ' οἷς πεπλημμέ-
 ληκεν ὀνειδισμούς, κἂν εἰ ἔλοιτό τις ταῖς οὕτω χρη-
 σταῖς ἀποκεχρησθαι φωναῖς. « Εἰ ταῦτά ἐστι τὰ ἐπι-
 τηδεύματα αὐτοῦ. » Καὶ ποῖα δὴ ταῦτά φησιν. « Ἐγέ-
 νοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν
 ταῖς κοίταις αὐτῶν. Καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλεσαν
 αὐτὰ, καὶ οὐκ ἦραν πρὸς Κύριον τὰς χεῖρας αὐτῶν.
 Καὶ ἐπεθύμουν ἀγροῦς, καὶ διήρπαζον ὄρφανους, καὶ
 οἴκους κατεδυνάστευον, καὶ θιήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν
 οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. »
 Οὐκοῦν εἰ τοιάδε, φησὶν, εἶεν αὐτοῦ τὰ ἐπιτηδεύματα,
 πῶς ἂν διακρούσαιο τὰ ὀνειδῆ, ψιλὸν καταχέων δά-
 κρυον, ὁμολογῶν τε καὶ λέγων· « Οἶκος Ἰακώβ
 παρώργισε τὸ πνεῦμα Κυρίου; » Χρῆ δὴ οὖν ἄρα
 μετανοεῖν ἡρημένους ἀπαλλάττεσθαι μὲν τῶν ἐκ φαυ-
 λότητος ἐγκλημάτων, δακρύειν δὲ οὕτω, καὶ ἐξυμολο-
 γεῖσθαι Θεῷ, τετιμηκότας ἦδη τὸ ἀγαθουργεῖν. Ὅ
 γὰρ Θεὸς οὐκ ἀπλῶς εἰς δάκρυον, καὶ εἰς χρηστοῦς
 ἐμβλέψεται λόγους, ἀλλ' εἰς ἔθῃ καὶ τρόπους. Ὅνη-
 σιφόρον δὲ τότε τὸ κλαίειν ἔσται, ὅταν φαίνονται τῆς
 συνεισθέοντες. Ἄναιρουμένης γὰρ ἐν ἡμῖν τῆς ἀμαρτίας, ἢ
 τῆς ἀρετῆς παρειστρέχει γένεσις.

Ὅχι οἱ λόγοι αὐτοῦ εἰσι καλοὶ μετ' αὐτοῦ; καὶ
 ὄρθοι πεπόρευνται, καὶ ἔμπροσθεν ὁ λαός μου
 εἰς ἔχθραν ἀντέστη κατέναντι τῆς εἰρήνης αὐτοῦ;

ΚΑ'. Κατατιθῆται δὴ πάλιν ὡς εἰωθότα μὲν ἀρι-
 στοεπεῖν, ἀσύμβατον δὲ τοῖς λόγοις διάνοιαν ἔχοντα.
 Ὅρθοι μὲν γὰρ, φησί, οἱ παρ' αὐτοῖς γίνονται λόγοι,
 καλοὶ δὲ λίαν, ὁμολογοῦσι γὰρ τὰ ἐγκλήματα, χρηστοὶ
 τε καὶ ἀγαθὸν ὀνομάζουσι τὸν Κύριον, καὶ κατεριω-
 νεύονται πολυτρόπως, ἔργοις γε μὴν αὐτοῖς παροτρύ-
 νοντες οὐ διαλελοίπασιν. Ἴδοι δ' ἂν τις αὐτοῦς ἑαυ-
 τοῖς γαγονότας ἔχθρους, καὶ τὴν σοφῶν αὐτῶν ἀποσο-
 θοῦντας εἰρήνην. Αὐτοὺς γὰρ ὁ λαός μου ἀντικατέστη,
 φησί, ὡς ἔχθρος τῇ ἑαυτοῦ εἰρήνῃ. Ἐξὼν γὰρ αὐτοῖς
 ἐν εὐπαθείαις εἶναι, καὶ τρυφαίς, καὶ ἐν βεβαίῳ τῆς
 δόξης, καὶ ἐρηραιομένην ἔχειν τὴν εὐθυμίαν, εἰ τρεῖς-
 μῆται Θεός, ἐθέλοντι κατώλισθον εἰς ἀπόστασιν. Ταύ-

ab aliquo sapiente forsitan reprehendantur, pœni-
 tentiæ modum in lacrymis ponere, erratumque suum
 confiteri, atque hoc et solo expiationem admissor-
 um quærere; non etiam objecta flagitia omittere.
 Hoc nonnulli de Israelitis faciebant, ut interdum nec
 vestimentis parcerent. Sed quid ait qui cor et renes
 intuetur²⁹? « Convertimini ad me ex toto corde
 vestro, in jejunio, in fletu et planctu, et scindite
 corda vestra, et non vestimenta vestra³⁰. » Quoniam
 igitur solas lacrymas profundunt, et bona simulate lo-
 quantur, et interim proprias voluntates non deserunt,
 ideo non eos benevolam ac mitem sibi reddere judi-
 cem docet, dicens: « In ecclesia ne flete lacrymis. »
 Dei templum, inquit, nolite facere domum luctus:
 nec idcirco lacrymas fundite, ut dicatis tantummodo,
 409 vos in domo Domini flevisse: istud namque
 utilitate vacat omnino. Neque illud quidam dicant:
 « Domus Jacob provocavit spiritum Domini. » Nequa-
 quam enim peccatorum suorum probra abscon-
 det, etiamsi quispiam adeo bonis vocibus abuti
 velit. « Si hæc adinventiones ejus sunt. » Hæc ipsas
 enumerat. « Facti sunt cogitantes labores, et ope-
 rantes mala in cubilibus suis. Et simul cum die con-
 summabant ea, et non sustulerunt ad Dominum ma-
 nus suas. Et desiderabant agros, et diripiebant
 pupillos, et domos opprimebant, et diripiebant vi-
 rum et domum ejus, virum et hæreditatem ejus³¹. »
 Itaque si talia, inquit, sint ejus studia, quomodo
 opprobria depellet, tantummodo lacrymans, con-
 fitensque, et dicens: « Domus Jacob provocavit spi-
 ritum Domini? » Opus est ergo pœnitentiam vo-
 lentes agere, a perversitatis criminibus discedere,
 et ita demum plorare, et conseriri Deo, jam usum
 honorum operum magni æstimantes. Deus siquidem
 non simpliciter lacrymas et bona verba, sed vitam
 et mores aspiciet. Tunc autem fletus proderit, quando
 mores recte factorum cum eversione improbitatis
 conjungi apparebit. Sublato enim in nobis peccato,
 virtus ejus loco existere incipit.

ἀγαθουργίας οἱ τρόποι τῇ τῆς φαυλότητος ἀνατροπῇ

VERS. 8. Nonne sermones ejus sunt boni cum eo?
 et recti ambulaverunt, et prius populus meus restitit
 in inimicitiam contra pacem ejus?

XXI. Rursus eum accusat, ut qui consueverit
 bona quidem proloqui, sed animo cum verbis non
 consentiat. Recta quidem loquuntur, inquit, et bona
 valde: consententur enim peccata sua, Dominum mi-
 tem ac bonum vocant, et varie dissimulant: ope-
 ribus autem ipsis eum irritare non parcent. Et
 possis videre ipsos sibi inimicos, suamque ipsorum
 pacem repudiantes. Ipse enim populus meus, ait,
 hostiliter paci suæ restitit. Nam cum illis liceret
 Deum colentibus vitam felicem et delicatam agitare
 in perpetua quadam gloria et jucunditate, scientes
 ac volentes ab eo desciverunt. Hinc pacis assiduita-
 tem aspernati, velut a semetipsis impulsus, suis ipso-

²⁹ Psal. vii, 10. ³⁰ Joel, ii, 12, 13. ³¹ Mich. ii, 1, 2.

rum capitibus bellum accersunt. Non carere autem A
 omni fructu peccatis obnoxios pie Deum affari, vide-
 licet si quis propter peccata sua erubescere institu-
 erit, **410** ex ipsa divinitus inspirata Scriptura
 patefaciemus. Scriptum est enim in secundo Paralipomenon de Roboam : « Et factum est, postquam
 præparatum est regnum Roboam, postquam roboratum
 est, dereliquit mandata Dei, et omnis Israel
 cum eo. » Deinde Susacin Ægyptiorum rex adversus
 Hierosolymam arma cepit, et quantis potuit copiis de
 terra sua excurrit. Venit autem deinde propheta Se-
 meas ad Roboam, et ad principes Juda congregatos
 in Jerusalem a facie Susac, dixitque illis : « Hæc dicit
 Dominus : Vos reliquistis me, et ego relinquam
 vos in manu Susac. Et verecundati sunt principes
 Israel et rex, et dixerunt : Justus est Dominus. Et
 cum vidisset Dominus quod conversi fuerant, factus
 est sermo Domini ad Semeam, dicens : Conversi sunt,
 non disperiam eos ^{21.22}. » Iterum infra dicitur : « Et
 cum humiliavit se rex, aversa est ab eo ira Domini,
 et non in corruptionem in finem. Etenim in Juda,
 inquit, fuerunt sermones boni ²³. » Cernis hinc igitur
 quam non sit inutile in lingua bonos sermones habere,
 si simul quispiam erubescat, et de admissis pudore
 suffundatur. Itaque, ut Paulus ait : « Regnum
 Dei non est in sermone, sed in virtute ²⁴. » Sic et
 Christus alicubi clare dixit : « Non omnis qui dicit
 mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum,
 sed qui facit voluntatem Patris mei qui est in cælis. »
 Vanum est igitur, ut dicebam modo, bona dicere
 de Deo, quando opera laudabilia non sequuntur.
 λειαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ πᾶς ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ
 καθάπερ ἔφην ἀρίτως, τὸ χρηστὰ λέγειν περὶ Θεοῦ.

Pellem ejus excoriarunt, ut auferrent spem contritionem belli.

XXII. Denuo ducibus ac præsidibus crimen et
 culpam exitii popularis impingit. Nam cum populus
 per se idoneus non esset, ut semet erudiret, atque
 in rectam et minime distortam semitam deduceret,
 pietatemque erga Deum, quod maxime debebat,
 amplecteretur, sculptilium vero studium ac venera-
 tionem ut inutilem perniciosamque abjiceret, et
 quam maxime sugeret, ipsi pestes et corruptiores
 subditorum facti, omnino animos illorum in contra-
 rium inflexerunt, et posthabito Deo, exsultare potius
 in erroribus illis persuaserunt. Sic offenso Deo,
 etiam spe in illum exciderunt, in qua si perseveras-
 sent, nihil obstitisset quominus debellare hostem
 potuissent. Igitur ut in omnibus, inquit, « quia pellem
 eorum detraxerunt, ut auferrent **411** spem con-
 tritionem belli. » Ut si diceret, spei tegumentis
 nudarunt, et cura auxilioque meo exnerunt, atque
 ita adversis opportunum et capti facilem reddiderunt.
 Orbati sunt enim spe quæ erat ipsis belli
 contritio. Quemadmodum enim bestiis tutum indu-
 mentum est pellis, facillime enim læditur nuda
 caruncula ; ita nobis quoque ipsis tutum vestimen-

Α τῆτοι καὶ τὸ ἐν εἰρήνῃ διατελεῖν ἀποβεβηκότες αὐτο-
 κλητοί, ὡσπερ ταῖς σφῶν αὐτῶν κεφαλαῖς ἀγείρουσι
 πόλεμον. Ὅτι δὲ οὐχὶ πάντως ἀκερδὲς τὸ χρηστα-
 πεῖν πρὸς Θεὸν τοὺς ἡμαρτηκότας, ἦγουν εἰ ἕκασ-
 τὸς τοῖς ἰδίοις πταισμασιν ἐπερυθριῶν, ἐξ αὐτῆς ἀπο-
 δεῖξιμον τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Γέγραπται γὰρ ἐν
 τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων περὶ τοῦ Ῥοβοάμ·
 « Καὶ ἐγένετο ὡς ἤτοιμάσθη ἡ βασιλεία Ῥοβοάμ, καὶ
 ὡς κατεκρατήθη, ἐγκατέλιπε τὰς ἐντολάς Κυρίου,
 καὶ πᾶς Ἰσραὴλ μετ' αὐτοῦ. » Εἶτα Σουσακιεὺς, ὁ τῶν
 Αἰγυπτίων τύραννος, κατὰ τῶν Ἱερουσαλῶν ὠπι-
 ζετο, καὶ πανστρατὶ τῆς οἰκίας ἐξέθεο γῆς. Ἀρ-
 κνεῖτο δὲ μετὰ τοῦτο Σαμέας ὁ προφήτης πρὸς Ῥο-
 βοάμ, καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας Ἰούδα, τοὺς συνα-
 γθέντας εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ προσώπου Σουσακιεῦ,
 καὶ εἶπεν αὐτοῖς· « Οὕτως εἶπε Κύριος· Ὑμεῖς ἐγ-
 κατέλιπέτε με, καὶ γὰρ ἐγκαταλείπω ὑμᾶς ἐν χειρὶ
 Σουσακιεῦ. Καὶ ἠσχύνθησαν οἱ ἄρχοντες Ἰσραὴλ,
 καὶ ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπον· Δίκαιος ὁ Κύριος. Καὶ ἐν
 τῷ ἰδεῖν Κύριον ὅτι ἐνετράπησαν, καὶ ἐγένετο λόγος
 Κυρίου πρὸς Σαμέαν, λέγων· Ἐνετράπησαν, οὐ κα-
 ταφθερῶ αὐτούς. » Εἶτα πάλιν φησὶ· « Καὶ ἐν τῷ
 ἐντραπῆναι αὐτὸν ἀπεστράφη ἀπ' αὐτοῦ ὀργὴ Κυρίου,
 καὶ οὐκ εἰς καταφθορὰν εἰς τέλος. Καὶ γὰρ ἐν τῷ
 Ἰούδα, φησὶ, ἦσαν λόγοι ἀγαθοί. » Ὁρᾶς οὖν, ὅπως
 οὐκ ἀκερδὲς τὸ ἀγαθοῦς ἔχειν ἐπὶ γλώττης, εἰ παρ-
 ἔποιτο τὸ ἐντρέπεσθαι, καὶ τὸ ἐφ' οἷς παλημμέλημί
 τις κατερυθριῶν. Οὐκοῦν ὡς ὁ Παῦλος φησὶ· « Οὐκ
 ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. » Καὶ
 αὐτὸς δὲ που Χριστὸς ἀναφανδὸν ἔφη· « Οὐ πᾶς ὁ
 λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσαλεύσεται εἰς τὴν βασι-
 C Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Εἰκαίον οὖν ἄρα,
 ὅτε τὸ ἐν ἔργοις εὐδόκιμον οὐ παρομαρτεῖ.

Tὴν δορὰν αὐτοῦ ἐξέδειραν, τοῦ ἀφελέσθαι ἐλπίδα συντριμμὸν πολέμου.

KB. Ἐπιφέρει πάλιν τοῖς καθηγεῖσθαι λαγῶσι
 τῆς τῶν ἀγελαίων ἀπωλείας τὰ ἐγκλήματα. Οὐ γὰρ
 ἀνικανῶς ἔχοντα εἰς γε τὸ δύνασθαι παιδεύειν αὐτοὺς,
 καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν τε καὶ ἀδιάστροφον ἀποκομίζειν
 τρίβον, καὶ ἀντέχεσθαι μὲν, ὃ τι μάλιστα φιλεῖ, τῆς
 εἰς Θεὸν εὐσεβείας, ὡς ἀχρεῖον δὲ, καὶ ὀλέθρου πρό-
 ξενον ἀπορρίπτειν, καὶ ἀπωτάτω ποιεῖσθαι τὴν προ-
 κείσθαι γλυπτοῖς, αὐτοὺς γεγόνασιν ὀλεσῆρας καὶ
 φθορεῖς, πρὸς τὸν τούναντιον τὰς τῶν ὑπὸ χεῖρα με-
 τατρέποντες γνώμας, καὶ Θεοῦ μὲν ἀποφοιτῶν ἀνα-
 πείθοντες, ἐπαγγάλλεσθαι δὲ μᾶλλον τοῖς τῆς πλανή-
 σεως τρόποις. Ταῦτῆτοι Θεῷ προσκρούοντες, καὶ τῆς
 εἰς αὐτὸν ἐλπίδος ἀπώλισθον, ἦν εἶπερ ἔχοντες διετί-
 λουν, οὐδὲν τὸ ἀπειργὸν ἦν καταθεῖν δύνασθαι τὸν
 ἐχθρόν. Οὐκοῦν ὡς ἐπὶ προβάτων φησὶν, ὅτι « τὴν
 δορὰν αὐτῶν ἐξέδειραν, τοῦ ἀφελέσθαι ἐλπίδα συν-
 τριμμὸν τοῦ πολέμου. » Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι, Γυμνὸν
 ἀπεφήναντο τῶν ἐξ ἐλπίδος περιβλημάτων, ἀπαμφιά-
 σαντες δὲ ὡσπερ τῆς παρ' ἐμοῦ φροντίδος, καὶ ἐπι-
 κουρίας, εὐπαθῆ καὶ εὐάλωτον ἀποτετελέχασιν. Παρ-
 ἤρηται γὰρ αὐτῶν ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς, τοῦτε δὲ ἦν
 αὐτοῖς τοῦ πολέμου τὸ σύντριμμα. Ὡσπερ γὰρ τῶν

^{21.22} II Paral. xii, 1-7. ²³ Ibid., 12. ²⁴ I Cor. iv, 20. ²⁵ Matth. vii, 21.

ἀλόγοις τῶν ζώων ἀσφαλὲς ἀμφίον ἢ δορά· κομιδῇ **A** γὰρ εὐπαθὲς τὸ γυμνὴν σαρκίον, οὕτω καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, ἀσφαλὲς ἐπίδημα, καὶ δορά τις ὡσπερ, τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ἢ δύναντος. Ἦν εἴπερ ἔχοιμεν, κατ' οὐδένα τρόπον λυποῦντες Θεὸν, κατευμεγεθήσομεν τῶν ἐχθρῶν, καὶ περισόμεθα μὲν πολέμου παντὸς σαρκικοῦ τε καὶ νοητοῦ. Ἐπιδησόμεθα δὲ καὶ ἐπὶ ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον, καὶ καταπατήσομεν λέοντα, καὶ δράκοντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀναμέλψομεν δὲ πεποιθότες, « Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ. »

Διὰ τοῦτο ἡγοῦμενοι *λυοῦ μου ἀποβρίψήσονται ἐκ τῶν οἴκων τρυφῆς αὐτῶν. Διὰ τὴ ποτηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν.*

KΓ. Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, οἱ ταῖς εἰσηγήσει καὶ ταῖς νοουθεσίαις ὑφελεῖν δυνάμενοι τοὺς ὑπερζευμένους, οἱ χειραγωγοὶ, καὶ πατέρες, οἱ ποιμένες, καὶ ἐπιστάται, τὴν δορὰν αὐτοῦ ἐξέδειραν, καὶ ἀφείλοντο τῆς ἐλπίδα τὴν εἰς Θεὸν, δι' ἧς εὐκόλως ἦν πάντα συντριβεσθαι πόλεμον, ταύτητοι δικαίως τὰ οἴκοι μεθέντες ἀγαθὰ, τῶν ὅτι μάλιστα φιλαιτάτων ἐστρημένοι, τέρψεις τε καὶ τρυφῆς ἀπωλισηκότες, βαδίζονται πρὸς ἐχθροὺς, καὶ πικροὺς τῆς βῆθυμίας καὶ τῆς φαυλότητος ἀποτίσουσι λόγους. Ὅτι δὲ τοῦ παθεῖν οὐχ ἕτερός τις αὐτοῖς, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον σφισιν αὐτοῖς γεγονάσιν ἀφορμὴ, σαφηνίζει ἰέγων· « Διὰ τὰ ποτηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν. » Οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτινίεται δικτὴ πτερωτοῖς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Αὐτοὶ γὰρ οἱ φόνου μετέχοιτες, θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά.

Αὐτοὶ δὲ οὖν ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἀδικήσομεν, εἰ δρῶν **C** ἐθέλομεν ἂ μὴ θέμις. Ἐκπεμπόμεθα δὲ καὶ ἐξ οἴκων τρυφῆς. Οἱ γὰρ Θεῷ προσκρούοντες, τὰς ἀνω καὶ ἐν οὐρανοῖς οὐκ ὄψονται μονὰς, ἀμέτοχοι δὲ μενοῦσι, καὶ τῆς τῶν ἀγίων ἐλπίδος, καὶ τῆς εἰς αἰῶνα τρυφῆς. Ἄλλ' ὄγε σοφοὶ τὸ καὶ ἀγαθοὶ, καὶ πρὸς πᾶν ὄντιον τῶν ἐπιαιουμένων διανενοῦκότες, οὐκ ἐν τούτοις ἔσονται, φησί, ἔξουσι δὲ πάλιν τὴν ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίαν, καὶ ταῖς ἀνω μοναῖς ἐνδιατήσονται, καὶ τοῖς οὐρανότοις ἐντρυφήσουσιν ἀγαθοῖς.

Ἐγγίσατε ὄρεσιν αἰωνίοις. Ἀνάστηθι καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις.

KΔ. Ἔστι μὲν ἐτι πρὸς τοὺς ἡγεῖσθαι λαχόντας ὁ λόγος. Κατειρωνεύεται δὲ, καὶ οἶον ἐν ἧθει γέγονε, τὸ λυποῦν εἰσφέρειν ὡς χρήσιμον. Μονονοῦχι γὰρ φησί· Ὁ λαῶν ἡγοῦμενοι, τάχα σπου βαρὺ τε καὶ φορτικὸν ὑμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ οἴκοι τε τρυφᾶν, καὶ τὴν ἐνεγκούσαν ἔχειν, καὶ ἐν εἰρήνῃ διατελεῖν, καὶ τὴν ἐλευθερίᾳ πρέπουσαν ποιῆσθαι βλαίταν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ὑμῖν, ὡς ἔειπεν, εὐ ἔχειν δοκεῖ, βαδίζετε πρὸς ἐχθροὺς, ἀποτρέχετε πρὸς τὴν τῶν Περσῶν τε καὶ Ἀρμενίων. « Ἐγγίσατε τοῖς αἰωνίοις ὄρεσι. » Φησὶ δὲ τὴν Ἀραράθ. Αἰωνία τε ἦν, ὅτι μακροὺς ἐν αὐτοῖς ἐμελλον διατελέσαι χρόνους. Ἦ τὰ ἐξ αἰῶνος διαθήματα, διὰ τοὶ τάχα τὸ ἐν αὐτοῖς ἀπομείναι τὴν κιδωτόν.

Εἴη δ' ἂν ὁ λόγος καὶ κατὰ τῶν ἐν καιροῖς τῆς ἐπιδημίας, οἱ ταῖς τῶν Γραμματέων τε καὶ Φαρι-

tum est et quasi pellis quædam spei divinæ virtus. Quam si habeamus, nullo modo Deum offendentes, hostium dominabimur, et omni bello carnali ac spirituali superiores evademus. Ambulabitus item super aspidem et basiliscum, et conculcabitus leonem ac draconem, ut scriptum est ²⁷; et cantabimus cum fiducia: « Domine Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te ²⁸. »

VERS. 9. *Propter hoc duces populi mei projicientur de domibus deliciarum suarum. Propter malas adinventiones suas ejecti sunt.*

XXIII. Quoniam enim, inquit, qui doctrinis et admonitionibus seducere potuerunt subjectos, manu ductores, patres, pastores, præpositi, pellem eorum detraxerunt, abstuleruntque illis spem in Deum, per quam bellum omne non difficulter conterere potuissent, idcirco jure relictis domesticis bonis, multoque charissimis privati, delectationeque et deliciis anissis, ad hostes abibunt, et ignaviae scelerumque rationem acerbam repositurum. Perpressionis autem hujus non aliud, sed ipso potius sibi causam fore ostendit, dicens: « Propter malas adinventiones suas ejecti sunt. » Non enim frustra extenduntur retia pennatis, juxta Scripturam. Ipsi namque cædis participes, thesaurizant sibi ipsis mala ²⁹.

Ipsi igitur nos ipsos lædemus, si agere velimus quæ fas non est. Ejiciemur etiam de domibus deliciarum. Qui enim Deum offendunt, supernas et cælestes mansiones non videbunt, et spei sanctorum æternarumque deliciarum exsortes manebunt. Verum sapientes, et boni, et ad omne laudabile propendentes, non in his erunt, inquit, sed potius in cælis congregabuntur, et in supernis habitationibus versabuntur, et cælestibus bonis jucunde perfueruntur.

412 VERS. 10. *Propinquate montibus æternis. Surge et ambula, quoniam non est tibi hæc requies.*

XXIV. Aduh magistratum et gubernaculis præfectos alloquitur. Simulate autem, et ut sit in oratione morata, quod molestum est, utilitatis causa infert. Quasi enim aperte dicit: O rectores populi, forsitan grave et onerosum vobis videtur laute vivere, in patria hærere, in pace vivere, et, ut libertate dignum est, vitam instituere: Quoniam igitur, ut apparet, ita vobis placet, itote ad hostes, in Persidem et Armeniam aufugite. « Propinquate montibus æternis. » Intelligit autem Ararath. Æternos vocat, quoniam longo tempore in ipsis commoraturi erant. Aut a sæculo celebratos: fortassis quod supra illos arca requieverit ³⁰.

Poterit oratio hæc etiam ad eos qui vixerunt tempore adventus Christi accommodari; qui, Scri-

²⁷ Psal. xc, 13. ²⁸ Psal. xxxiii, 9. ²⁹ Prov. i, 16-18. ³⁰ Gen. viii, 4.

batum Phariseorumque auctoritati obtemperantes, A fidem non admittabant. Nam inter eos magis conspicui, velut quidam montes erant, et ob sacerdotii amplitudinem in summo gradu et gloria locati. Sed illa erant temporanea: cessavit quippe umbra, et culcius typicus quasi inveteravit, quodque tunc erat sacrum genus, jam desit; de cætero enim ostensi sunt montes æterni, nempe novi Testamenti præcones et ministri, qui mysterium Christi loquuntur, illi decantati, et illustrissimi, et virtutis celsitudinibus excellentes. Montes enim illos etiam per alium prophetam Deus appellat, his verbis: « Et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles culti erunt⁴¹. » Suavissimus est siquidem divinitus loquentium sermo, et ipso nulle dulcior his qui ex animo Deum impensissime diligunt; qui jure suo Christo omnium nostrum Salvatore dicere queunt: « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo⁴². » Istis itaque montibus sub intelligentiam cadentibus, qui nondum crediderunt, propinquent, dixerit quispiam, secundum convenientiam, et affectionem spiritualem scilicet, et invenient requiem. Illico enim onus peccati quo gravabantur, deponent, tametsi secundum legem vivendo quietem nullam habuerunt: siquidem verum est illud, litteram recedere, spiritum autem prævalere. Audiant ergo Judæi et a nobis ipsis: « Surge, et vade, quoniam non est tibi hæc requies. » Quia enim non habes in lege requiem, vade, et per fidem ad disciplinam Christi transmigra.

413 Propter immunditiam corrupti estis corruptione.

XXV. Immunditiam nominat absurdam, et execrandam, et infamem idololatriæ contaminationem: vere enim turpis et indecens est. Similiter alius modus est sordium et immunditiæ: « Circumvenire in negotio fratres⁴³, » rapera aliena: et alio item modo sordida est iniquitas, qua nocetur multis. Propter hanc igitur immunditiam periistis, inquit, corruptione in mortem misere consumpti. Perierunt etiam fidei quæ in Christo est oppugnatores, nec ob aliud nisi ob immunditiam. Hoc nobis Christus ipse, incredulos Judæos alloquens, affirmat: « Amen, amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris⁴⁴. » An hoc non est, « Propter immunditiam corrupti estis corruptione? » Nec enim abluerunt crimina, nec veteribus delictis expiati, a Christo salutem sunt consecuti, sicut qui fidem receperunt.

Fugistis, nemine persequente.

XXVI. Sponte ac libenter, inquit, sustinuitis captivitatem, sive fugam ad extraneos, ac procul dubio etiam ad hostes. Nemine enim ingruente aut cogente, ipsi ea, et quidem perstudiose, agere præoptarunt, per quæ necesse fuit vel invitos puniri. Fugerunt porro et Judæorum catervæ, nemine

σαίων ἐπόμεινοι γνώμας οὐ προσέβητο τὴν πίστιν· Ὅρη μὲν γὰρ ὡσπερ καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς ἦσαν διαφανέστεροι, καὶ τοῖς τῆς ἱερουσόνης αὐχήμεται ὕψου τε ἡμένοι, καὶ εἰς λήξιν ἤκοντες δόξης. Ἄλλ' ἔν ἐκεῖνα πρόσκαιρα· πέπαυται γὰρ ἡ σκιά, πεπαιδύται δὲ ὡσπερ ἡ ἐν τύποις λατρεία, ἤρησσε δὲ καὶ τὸ ἱερὸν τὸ τηλικάδε γένος, ὅρη γὰρ ἀνεδείχθη λοιπὸν τὰ αἰώνια, τουτέστιν, οἱ τῆς νέας Διαθήκης κήρυκες τε καὶ διάκονοι, οἱ τὸ Χριστοῦ λαλοῦντες μυστήριον, οἱ διαβόητοι, καὶ περιφανέστατοι, καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς ὑψώμασι διακρίπτοντες. Ὅρη γὰρ αὐτοὺς καὶ δι' ἑτέρου προφήτου κατονομάζει Θεὸς, οὕτω λέγων· « Καὶ ἀποσταλάξει τὰ ἕρη γλυκασμὸν, καὶ πάντες οἱ βουνοὶ σύμφυτοι ἔσονται. » Γλυκὺς γὰρ λίαν τῶν θεηγόρων ὁ λόγος, καὶ αὐτοῦ μέλιτος ἡδίων τοῖς γε ἀληθῶς φιλοθεωτάτοις, οἷς ἂν εἴη καὶ πρέπον εἰπεῖν τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· « Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου. » Τούτοις ἢ οὐν ἄρα τοῖς νοητοῖς ὄρασι οἱ οὐπω πεπιστευότες, εἴπη τις, γένοιτο πλησίον, κατὰ σχέσιν δηλωσῶ τὴν πνευματικὴν, καὶ εὐρήσουσι τὴν ἀνάπαυσιν. Ἀποφοριτοῦνται γὰρ εὐθύς τὴν ἐπισκήψασαν ἁμαρτίαν, καίτοι μηδεμίαν ἀνάπαυσιν ἔχοντες ἐν τῇ κριτῇ νόμον ζωῆς, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς τὸ γράμμα ὑπεχωρεῖ, τὸ δὲ πνεῦμα πλεονεκεῖ. Οὐκοῦν ἀκούσαντες Ἰουδαῖοι καὶ πρὸς γε ἡμῶν αὐτῶν· « Ἀνάστηθι, καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις. » Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔχεις ἐν νόμῳ τὸ ἀναπαύεσθαι, βιάζε, καὶ μεταχώρησον διὰ πίστεως εἰς τὰ Χριστοῦ παιδεύματα.

C *Ἐσκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε φθορᾷ.*

ΚΕ'. Ἀκαθαρσίαν δὲ φησὶ τὸν τῆς ἐκτόπου καὶ βδελυρᾶς εἰδωλολατρίας δυσκλεῖ μολυσμὸν, αἰσχρὰ γὰρ ὄντως, καὶ ἄκοσμος. Τρόπος δὲ αὐτοῦ βύπου τε καὶ ἀκαθαρσίας ἕτερος, τὸ « Πλεονεκεῖν ἀδελφούς, ἄρπαγμα ποιεῖσθαι τὸ ἀλλότριον, » καὶ ἡ καθ' ἑτέρον τρόπον κατὰ πολλῶν ἀδικία. Ταύτης δὴ οὐκ ἕνεκα τῆς ἀκαθαρσίας, φησὶ, διολώκατε, φθορᾷ τῇ εἰς θάνατον ἀθλιῶς κατεφθαρμένοι. Διολώλασι δὲ καὶ οἱ τῆς ἐν Χριστῷ μαχόμενοι πιστεῖ, καὶ οὐχὶ ἑτέρου τοῦ χάριν, ἀλλ' ἡ ἕνεκεν ἀκαθαρσίας. Σαφὲς δὲ τοῦτο ἡμῖν καταστήσει λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀπειθοῦντας Ἰουδαίους· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. » Ἡ οὐχὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ « Ἐσκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε φθορᾷ; » Οὐ γὰρ ἀπέψαντο τὰ ἐγκλήματα· οὔτε μὲν τῶν ἀρχαίων αἰτιμάτων ἀπηλλαγμένοι τῆς παρὰ Χριστοῦ μετέλαχον σωτηρίας, καθὼς καὶ οἱ τὴν πίστιν εἰσοδεγμένοι.

Κατεδιώχθητε, οὐθενὸς διώκοτος.

ΚΖ'. Ἀθάλαστον, φησὶ, ὑπομεμενήκατε τὴν αιμαλωσίαν, ἦτοι τὴν φυγὴν τὴν εἰς ἀλλοτρίους, ἐπίαν δὲ ὅτι: καὶ πρὸς ἑχθρούς. Ἐγκειμένου γὰρ οὐθενός, ἡ ἐπαναγκάζοντος, αὐτοὶ τετιμήκασι τὸ δρᾶν ἐκεῖνα, καὶ μάλα ἐσπουδασμένως, δι' ὧν ἦν ἀνάγκη καὶ οὐχ ἐκόντας κολάζεσθαι. Κατεδιώχθησαν δὲ καὶ τῶν Ἰου-

⁴¹ Amos, ix, 13. ⁴² Psal. cxviii, 105. ⁴³ I Thess. iv, 6. ⁴⁴ Joan. viii, 24.

δαίων τὰ σίφη, διώκοντος οὐδενός. Ἐξὼν γὰρ αὐτοῖς εὐήμεροῦντας διατελεῖν, καὶ ἐν παντὶ κεισθαι καλῶ τετιμηκότας Χριστὸν, κατώλισθον εἰς ἀπόστασιν, καὶ προσκεκρούκασι πολυτρόπως· ἀπειθοῦντες, ὑβρίζοντες, καὶ τί ἂν οὐχὶ τῶν ἀτόπων δρώντες, καὶ λέγοντες; Οὐκοῦν οὐδενός διώκοντος ἑαυτοῦς διώξωμεν, καὶ τῶν ἀνηκέστων κακῶν ταῖς ἰδίαις ψυχαῖς παραίτιοι γεγονότες, αἰτιασόμεθα μὲν οὐχ ὅσως ἔτι τὸν τῶν ὄλων δοτῆρα Θεόν, ἑαυτοῦς δὲ μᾶλλον, εἴπερ ἔσμεν ἐν καλῶ καὶ νοῦ καὶ φρενός.

Πνεῦμα ἔστησε ψεῦδος. Ἐστάλαξέρ σοι εἰς οἶνον, καὶ εἰς μέθυσμα.

KZ. Τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι προσεζήσαντές τινες τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατεμαντεύοντο πολυτρόπως, καὶ τῶν ἐσομένων ἀκριβῆ τὴν κατάληψιν ἔχειν ὑποπλαττόμενοι, τὰ θυμῆρη καὶ φίλα τοῖς προσιοῦσιν ἀπήγγελλον, ψυχρά καὶ ἀπόπτυστα ζητοῦντες λήμματα, καὶ ὀλίγων ὀβολῶν, ἢ κλάσματος ἄρτου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ψευδῆ πωλοῦντες ῥήματα. Τοῦτο δὴ μάλιστα κατέφθειρέ τε καὶ ἀπολώλεκε τὸν Ἰσραήλ. Φησὶ οὖν, ὅτι πνεῦμα πονηρὸν ὡς παγίδα τῷ Ἐφραΐμ ἔστησε ψεῦδος, καὶ ὡσπερ τι τῶν δηλητηρίων φαρμάκων ἐνεστάλαξαν οἶνῳ τὴν δαιμονιώδη πλάνησιν, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν αἰσχίστων εὐκαίροις ἀφορμαῖς μονουοῦχι καταμεθύοντα δέδειχεν αὐτόν.

Ἐνεστάλαξε δὲ καὶ τοῖς Φαρισαίοις ὁ πονηρὸς δράκων, ὁ ἀποστάτης τὴν ἐπὶ Χριστῷ ψευδοδοξίαν, καὶ ἔκτοπον πλάνησιν. Ποτὲ μὲν γὰρ ἔφασκον· « Εἰ ἦν οὔτος παρὰ Θεοῦ ὁ ἀνθρωπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ Σάββατον· » ποτὲ δὲ καὶ Σαμαρείτην, καὶ μὲν τοι καὶ πάροιον ἀποκαλεῖν ἀπειτόλμων. Καὶ εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, « Ὡς οὐδεὶς λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦ, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ, » πῶς οὐ ταλαίπωρον ἰδεῖν, ὅτι δὴ μάλιστα παρ' αὐτοῖς πνεῦμα ἔστησε τὸ ψεῦδος; Κατεστάλαξε δὲ καὶ εἰς νοῦν αὐτῶν καὶ καρδίαν, τὴν διὰ πλάνησεως λήθην αὐτοῦ, ἐφ' ἧς δικαίως καὶ ἀπολώλασι, θηριοσπεπῶς ἐπιθρώσκοντες παντὶ θράσει, καὶ δυσφημῆ μαχόμενοι.

Καὶ ἔσται σοι ἐκ τῆς σταγόνας τοῦ λαοῦ τούτου. Συναγόμενος συναχθήσεται Ἰακώβ. Ἐν πᾶσιν ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι αὐτοῦς, τοὺς καταλοιπούς τοῦ οἴκου Ἰσραήλ. Ἐπὶ τὸ αὐτὸ θήσομαι τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν.

KH. Κατὰ βραχὺ πρὸς αὔξησιν ἴοντα τὰ φαῦλα, καὶ ἐν ὀλίγοις ἀνθήσαντα τὴν ἀρχὴν, καταδράττεται πρὸς αἰετὸν καὶ τῶν ἐπιπλεόνων, ἐπέκεινά τε τῶν ἐν ἀρχαῖς ἐκτείνεται μέτρων. Ἴδοι δ' ἂν τις ἀτρεκέως ὁ λέγω, τὰ συμβεβηκότα τῷ Ἐφραΐμ εἴπερ νοεῖν ἔλοιτο λεπτιῶς. Πρῶτος μὲν γὰρ Ἰεροβοάμ, καὶ τινες τῶν ἑμοφρόνων αὐτῷ τὰς δαμάλεις τοῖς τεμένεσιν ἐνιδρύσαντες, προσκεκνήκασιν αὐταῖς, καὶ τῶν ἀνοσίων ψευδομάντων, ἤγουν ψευδοπροφητῶν προσεσχῆκασιν λόγοις. Ἐἶτα διέσποντος τοῦ κακοῦ, καὶ αἰετὸν πρῶτος προστιθέντος ἕτερα, συνήχθη λοιπὸν, καὶ συνδεδράμηκεν ὄλιγος εἰς ἓνα σκοπὸν ὁ Ἰσραήλ, καὶ τῷ πλημμελήματι κάτοχος ἦν, καὶ οὐκ ἀνά μέρος τι, παμπληθεὶ δὲ μᾶλλον καὶ ὀλοτρόπως. Οὐκοῦν ἀπὸ τῆς

A persequente. Nam cum possent in statu felici consistere, perfruique bonis omnibus, si Christum colerent, eum respuentes, multimodis peccaverunt, increduli, contumeliosi, et quid non improbe dicentes facientesque? Itaque nullo persequente, nos ipsos persequamur, et malorum insanabilem animabus nostris auctores facti, ne inique universorum datorem Deum accusemus, sed nos ipsos potius, si quidquam bonæ mentis et iudicii habemus.

VERS. 11. Spiritus statuit mendacium. Stillavit tibi in vinum et in ebrietatem.

XXVII. Idolorum fanis quidam Samaritanorum assidentes, vaticinabantur multimodis, et futurorum plenam cognitionem se habere singentes, grata et jucunda accedentibus nuntiabant, lucella et aversanda lucra quærentes, paucisque obolis, aut fragmento panis, ut scriptum est⁴⁶, mendacia vendentes. Hoc potissimum corrupit ac perdidit Israel. Aitigitur, spiritum malignum⁴⁷ Ephraïmo tanquam laqueum posuisse mendacium, et tanquam venenatorum pharmacorum quiddam instillasse vino, seductionem dæmoniacam, et ad quidvis turpissimum commodis occasionibus quasi ebrium reddidisse.

Instillavit autem etiam Pharisæis malignum et apostata draco falsam opinionem et absurdum errorem de Christo. Aliquando enim dicebant: « Si lic homo esset a Deo, non solveret Sabbatum⁴⁸. » Aliquando et Samaritanum, et vinolentum vocare audebant. Et, si verum est: « Neminem dicere anathema Jesu, nisi in Beelzebub⁴⁹, » quomodo non miserum est videre, apud eos potissimum spiritum statuisse mendacium? Instillavit etiam in mentem et cor eorum ejus oblivionem, per errorem quo eos decipit, in qua et juste perierunt, ut feræ bestię irruentes, et summa audacia, ac male-dicentia belligerantes.

VERS. 12. Et erit tibi de stilla populi hujus. Congregatus congregabitur Jacob. Cum omnibus exspectabo ipsos reliquos domus Israel. In idipsum ponam aversionem eorum.

XXVIII. Mala sensim aucta et principio in paucis pullulantiæ serpunt, semperque proxima quæque corripiunt, et ultra primos terminos proferuntur. Quod ex eventis Ephraim verum esse quispiam animadvertat, si rem apud se considerare exactius voluerit. Primus enim Jerohoam, et nonnulli eadem mente et sententia præditi, vitulis per templa constitutis adorationem adhibuerunt, et impiis ac falsis vatibus, sive pseudoprophetis, ausculta-runt. Postmodum, malo progrediente et prioribus semper alia addente, Israel ad unum scopum concurrens sese penitus aggregavit, et peccato non in parte aliqua, sed universe et omnimodis constringendum se tradidit. Itaque a stilla, inquit, quam ipsis stillabit mendaciloquorum prophetarum sermo

⁴⁶ Prov. xxiii, 1. ⁴⁸ Joan. ix, 16. ⁴⁹ I Cor. xii, 3.

(quamplurimi quippe apud Ephraim hanc consuetudinem habebant), congregabitur universus Jacob, hoc est, in unam sententiam adducetur, et morbus omnia occupabit. Ego vero ipsos ob hoc non sigillatim puniam, sed expectare malo eos qui jam corruptis accesserint. Hoc enim sibi vult, « Expectans expectabo reliquos Israel. » Et tunc, tunc, inquam, simul ab omnibus avertar.

χόμενος ἐκδέξομαι τοὺς καταλοιπούς τοῦ Ἰσραήλ. » Καὶ τότε δὴ, τότε μίαν ποιήσομαι τὴν κατὰ πάντων ἀποστροφὴν.

415 Esto hoc etiam tolerantiae Dei argumentum, non statim multantis, sed benigne procrastinantis, emendationemque et errantium conversionem expectantis. Quae si non sequatur, sed morbum potius augescere appareat, tum demum et cunctando avertitur. A quibus autem avertitur, eos omnino esse miseros oportet. Quare et divinus David psallit : « Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo ⁴⁴. » Sciendum porro Beelzebub falsam et sinistram de Christo opinionem Scribis et Pharisaëis instillasse, et morbum quodammodo possedisse omnes, principumque fallaciis reliquam multitudinem inescalam. Quocirca et unam, damnationis videlicet et aversionis, sententiam subeuntes, pro delictorum gravitate poenas dabunt.

VERS. 13. *Sicut oves in tribulatione. Quasi grex in medio cubilis sui exsiliunt ex hominibus per diversionem ante faciem eorum. Diviserunt, et transiverunt portam, et exiverunt per eam. Et egressus est rex eorum ante faciem eorum, quia Dominus dux suit eorum.*

XXIX. Consueverunt sancti prophetae saepenumero etiam videre quo pacto olim evenient quae ab ipsis praenuntiabantur, et ea quasi praesentia et reipsa intueri, quae multis post temporibus patebunt. Ut beatus propheta Isaias, quae Christo evenitura essent enarrans, atque ad salutarem passionem euntem oculis ipsis propemodum aspiciens, « Sicut ovis ad occisionem ductus est, inquit, et sicut agnus coram tondente se ovinuit ⁴⁵. » Interrogat autem, quodammodo clavorum loca contemplan, et ait ad illum, fortasse Dominum nostrum Jesum Christum : « Quid sunt plagae istae in medio manuum tuarum? » Respondet ipse : « Quibus plagatus sum in domo dilecti mei ⁴⁶. » Divinus autem Jeremias cum bellum urbi Hierosolymitanæ praedixisset, jamque magnam Judaeorum multitudinem prostratam videret, prophetico spectaculo videlicet, ingemiscit et exclamat : « Heu mihi, quoniam deficit anima mea ⁴⁷! » Sic item beatus propheta Michaeas futurum in civitatibus Samariae tumultum, consternatosque jam complures, alios fugientes, murosque ac fossas transilientes, et ipsos hostium globos portas **416** perrumpentes, et cum ipsis ducibus se in-

σταγόνος, φησὶ, ἥς ἂν αὐτοῖς καταστῆσειεν ὁ τῶν ψευδομάντεων ὁ λόγος, πλείστοι γὰρ ὄσοι παρὰ τῷ Ἐφραΐμ οἱ τοῦτο δρᾶν εὐθότους, συναχθήσεται, φησὶ, σύμπας ὁ Ἰακώβ, τουτέστιν, εἰς μίαν συνενεχθήσεται γνώμην, κατανεμηθήσεται δὲ ἅπαντα ἡ νόσος. Ἐγὼ δὲ αὐτοῖς οὐκ ἀνὰ μέρος ἐποίησα τὰς διὰ τοῦτο δίκας, περιμενῶ δὲ μᾶλλον τοὺς τοῖς ἤδη κατεφθαρμένους ἐπεννηγεμένους. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, « Ἐκεί-
καὶ τότε δὴ, τότε μίαν ποιήσομαι τὴν κατὰ πάντων

Ἐνδειξίς δὲ καὶ τοῦτο ἂν εἴη ἐνοῦσης ἀνεξικακίας Θεοῦ, μὴ κολάζοντος εὐθύς, ὑπεριθεμένου δὲ χρηστῶς, καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν περιμένοντος, καὶ τῶν πλανωμένων τὴν ἐπιστροφὴν. Εἰ δὲ δὴ μὴ γένοιτο, φαίνεται δὲ μᾶλλον εἰς αὐξήν ἰνὴ τὸ ἀβρώστημα, τότε δὴ μάλιστα, καὶ ὀκνηρῶς ἀποστρέφεται. Ἐψεται δὲ πάντως ταῖς ἀποστροφαῖς τὸ χρῆναι ταλαιπωρεῖν, τοὺς τοῦτο παθόντας. Τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος ψάλλει Δαβὶδ· « Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ἐκκλίνης ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. » Ἰστέον δὲ, ὅτι ἔσταξεν ὡσπερ τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις ὁ Βελζεβούλ τῆς ἐπὶ Χριστῷ ψευδοῦ καὶ ἀπαίσιον δόξαν, κατενεμήθη δὲ ὡσπερ καὶ ἅπαντας ἡ νόσος, καὶ συνδεδράμηκε ταῖς τῶν ἡγουμένων ἀπάταις ἢ ἑτέρα πληθῶς. Τοιγάρτοι καὶ μίαν ὑπομνηκότες ψῆφον, τὴν εἰς κατάκρισιν λέγω, καὶ ἀποστροφὴν, ἰσοπαλεῖς τοῖς ἡμαρτημένοις ἀποτίσουςι δίκας.

Ὡς πρόβατα ἐν θλίψει. Ὡς ποιμνιον ἐν μέσῳ κολίτης αὐτοῦ ἐξαλοῦνται ἐξ ἀνθρώπων διὰ τῆς δικαιοσύνης πρὸ προσώπου αὐτῶν. Διέκοψαν, καὶ διῆλθον σύλην, καὶ ἐξῆλθον δι' αὐτῆς. Καὶ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν πρὸ προσώπου αὐτῶν, ὅτι Κύριος ἠγήσατο αὐτῶν.

ΚΘ'. Ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις καὶ ἐν θεωρίαις αὐταῖς γίνεσθαι πολλάκις, τῶν ὡς ἔσονται κατὰ καιροῦ προαπηγγελέμενων, μονουοῦχι δὲ παρόντα τε καὶ ἐνεργούμενα βλέπειν, τὰ καὶ πολλοῖς ὕστερον ἐβηθσόμενα χρόνοις. Ὅσον ὁ μακάριος προφήτης Ἠσαίας τὰ περὶ Χριστοῦ διηγούμενος, μονουοῦχι δὲ καὶ ἀποκομιζόμενον βλέπων ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος· « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφρονος. » Ἐρωτᾷ δὲ ὡσπερ τοὺς τῶν ἡλῶν τόπους καταθειώμενος, καὶ φησὶ πρὸς αὐτὸν, τάχα που τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· « Τί αὐταὶ αἱ πληγαὶ ἀνὰ μέσον τῶν χειρῶν σου; » Ὁ δὲ εἶπεν· « Ἄς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. » Ἰερειμίας γε μὴν ὁ θεσπέσιος τὸν ἐσόμενον κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ προαναφωνήσας πόλεμον, καὶ πληθὺν ἤδη τῶν Ἰουδαίων πολλὴν κειμένην ἰδὼν, ὡς ἐν θεωρίαις δὲ δηλονότι ταῖς προφητικαῖς, κατοικίωζει λέγων· « Οἱμοὶ ἐγὼ, ὅτι ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου, ἐπὶ τοῖς ἀνηρημένοις. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος προφήτης Μιχαίας, εἰοικέ πως, ὅρᾳ τὸν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Σαμαρείας ἐσόμενον θόρυθον, πτωμένων τε ἤδη πολλοῦς, φεύγοντας δὲ ἑτέρους τείχη τε καὶ τάφρους ὑπερθέοντα, καὶ αὐτὰ τὰ τῶν πολέ-

⁴⁴ Psal. LXXVII, 15. ⁴⁵ Isa. LIII, 7. ⁴⁶ Zachar. XIII, 5, 6. ⁴⁷ Jerem. IV, 31.

μείων στίφη διαβρήγνυντα μὲν πύλας, εἰσχεόμενα δὲ δὲ αὐτῶν τοῖς κρατοῦσιν ὁμοῦ, μονονουχί Θεοῦ προασπίζοντος, καὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐπιθήγοντος, ὡς λελυπημένου. Οὐκοῦν οὕτω, φησί, καταπτοθησονται, ὡς ἂν εἰ καὶ πρόβατον ἐν θλίψει γένοιτο τυχόν, ἤγουν ὄλον ποιμνιον, εἰ κοιτάζοιτο μὲν ἐν τόποις, εἰτά τινες βούλοιντο λαβεῖν, ἄνω τε καὶ κάτω πηδῶντα τὰ θρέμματα καταθεῖτό τις ἂν, καὶ εἴπερ ἂν γένοιτο διακοπή, δι' αὐτῆς ἰόντα. Οὕτω, φησί, κάκεινοι, καθ' ὧν ἂν ἴοι τῶν Βαβυλωνίων ὁ πόλεμος. Διακόπτοντες δὲ καὶ πύλας, ὁρῶντων αὐτῶν, ἦτοι πρὸ προσώπου αὐτῶν εἰσελεύσονται καὶ ἐξελεύσονται δι' αὐτῶν, τουτέστιν, ἀμογητῆ, καὶ δίχα φόβου παντὸς εἰσελεύσονται τὰς πόλεις, αὐτὸν ἔχοντες ἡγούμενον τὸν τῶν Ἰλων Κύριον, ὅτι μὴ τῆς ἐκείνων ἰσχύος ἔργον ἦν τὸ κρατῆσαι τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ παραδόντος Θεοῦ. Ταῦτα συμφῆναί φαμεν, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπαρφηκόσι τὸν Ἐμμανουήλ. Πεπρόθηται γὰρ αἱ παρ' αὐτῶν πόλεις τε καὶ κῶμα Ὀυεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου κρατούντων τότε, καὶ τὸν θεῖον ἐπ' αὐτοῖς πληρούντων θυμόν.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Καὶ ἔρεϊ· Ἀκούσατε δὴ ταῦτα, αἱ ἀρχαὶ οἴκου τοῦ Ἰακώβ, καὶ αἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ. Οὐχ ἡμῖν ἔστι τὸ γνῶναι, τὸ κρίμα; οἱ μισοῦντες τὰ καλὰ, καὶ ζητούντες τὰ πονηρὰ, ἀρπάζοντες τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀστέων αὐτῶν; Ὁρ εἶδον κατέφαγον τὰς σάρκας τοῦ λαοῦ μου, καὶ τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν ἐξέδειραν, καὶ τὰ ὀστέα αὐτῶν συνέθλασαν, καὶ ἐμέρισαν ὡς σάρκας εἰς λέβητας, καὶ ὡς κρέα εἰς χύτραν· οὕτως κερράζονται πρὸς τὸν Κύριον, καὶ οὐκ εἰσακούσεται αὐτῶν· καὶ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀνθ' ὧν ἐκαρτέρυσαντο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν ἐπ' αὐτοῦς.

Α'. Τοῖς πολεμοῦσι τὸν Ἰσραὴλ ἀνοίγνυς τὰς πύλας, ὁ πάντα καταλαβαίνων αὐτοῖς, καὶ τὰ δυσχερῆ καταστρέφων, ὡς ἂν δύναιτο λοιπὸν δι' εὐκαιρίας ἰέναι πολλῆς, καὶ ἀκονεῖ καταδράττεσθαι τῶν ἀνοστήκωτων, ὁ ἡγούμενος αὐτῶν Κύριος αὐτός. « Καὶ ἔρεϊ τοῖς ἄρχουσι, καὶ τοῖς καταλοιποῖς τοῦ λαοῦ. » τὸ, Ἐρεϊ, τέθεικεν ἀντὶ τοῦ, προσηλασθήσεται. Καὶ τοῖς μὲν διέπεισι τὰς ἀρχὰς ἐγκαλεῖ τὸ ῥάθυμον, καὶ ὅτι τῶν ὑπὸ χεῖρα κατημεληκότας, ὁλεθροὶ γεγόνασι, καὶ φθόροι. Τοῖς γε μὴν ὑπεστραμμένοις, καὶ ταῖς τῶν κρατούντων δυστροπείαις ἠπατημένοις, οὕτω δίδωσι νοεῖν, ὅτι τῶν εἰς αὐτοὺς ἕνεκα πλημμελημάτων ἀποβρίπτεται δίκη τοῖς ἡμαρτηκόσι. Κήδεται γὰρ καὶ τῶν πλανωμένων ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς, ὁ κτίσας τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς καὶ « Προητοίμασεν, ὡς θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἵνα καὶ περιπατῶμεν ἐν αὐτοῖς. » Τί τοίνυν, φησὶν « Οὐχ ἡμῖν ἔστι τὸ γνῶναι τὸ κρίμα; » Κρίμα δὲ φησὶν ἦτοι τὴν ἐπ' αὐτοῖς γεγενημένην ὅσταν τε καὶ ἀμώμητον ψῆφον, ἤγουν τὴν κρίσιν· πρέπει δ' ἂν ἐν τούτοις νοεῖσθαι τὴν τοῦ κρίματος εἰδῆσιν οὐχ ὡς ἐν μαθήσει μόνον; εἰ γὰρ ἂν τοῦτο τοῖς ἐκεῖνα πεπλημ-

A fundentes, tantum non Deo pro illis propugnante, et adversum Israelitas, ut exacerbato, eos aciente, quodammodo aspicere videtur. Itaque sic pavescent, velut si ovis forte in tribulatione esset, aut totus grex cubaret in locis suis; deinde quidam vellent eum abducere, sursum et deorsum exsillientes pecudes cerneret, et, si fieret divisio, si daretur transitus, per ipsam incedentes. Perinde, inquit, illi quibus arma Babylonii inferent. Dividentes autem portas, spectantibus ipsis, sive ante faciem eorum, ingrediuntur et egredientur per eas, hoc est, sine labore et sine timore omni ingrediuntur in urbes, ipsum universitatis Dominum duces habentes, quoniam non eorum roboris opus erat Israelcem subigere, sed permittentis, et eos tradentis Dei. Hoc contigisse autem etiam iis qui in Emmanuelem debacchati sunt. Vespasiano enim et Tito victoribus, divinæque in ipsos iræ morem gerentibus, eorumque urbes ac vici devastati sunt.

CAP. III.

VERS. 1-4. Et dicit: Audite igitur hæc, principatus domus Jacob, et reliqui domus Israel. Nonne vobis est scire iudicium, qui odistis bona, et quaeritis mala, diripientes pelles eorum ab ipsis, et carnes eorum ab ossibus eorum? Sicut devoraverunt carnes populi mei, et pelles eorum ab ipsis excoriarunt, et ossa eorum confregerunt, et diviserunt sicut carnes in lebetes, et sicut carnem in ollam: sic clamabunt ad Dominum, et non exaudiet eos, et avertet faciem suam ab eis in tempore illo, eo quod impie egerunt in adinventionibus suis super ipsos.

XXX. Qui oppugnantibus Israelcem portas reserat, et omnia illis complanat, et molesta tollit, ut de cætero multa commoditate procedere et citra laborem potiri resistentium queant, dux illorum est Dominus ipse. « Et dicit principibus, et reliquis populi. » Dicit, posuit pro, alloquetur. Et magistratus quidem gerentibus socordiam exprobrabit, quodque neglectis quos in ditione habebant, pestes et perditores eorum facti 417 sint. Subditos autem et principum perversitatibus seductos ita monet, propter peccata in ipsos admissa, supplicium reis immissum iri. Curat enim et errantes universorum opifex, qui condidit hominem propter opera bona, quæ, ut a divino Paulo scriptum est⁹⁹, « Præparavit Deus, ut ambulemus in eis. » Quid igitur? inquit, « Nonne vobis est scire iudicium? » Iudicium vocat, seu super ipsis latam justam inculpatamque sententiam; seu iudicationem. Convenit autem in his intelligi iudicii notitiam, non cognitionis tantum: quid enim istud illorum peccatorum reis nocuisset? aut quomodo impietatem alligatis ægre fecisset? sed quatenus experiundo ipsi qui peccare solent penas futuras

⁹⁹ Ephes. II, 10.

punitoribus persolventes, tunc demum et potestatis quam illi habent magnitudinem, et Dominicorum judiciorum vim cognoscere dicuntur. Necesse est igitur, inquit, vos potissimum per eventura discere iudicium : vos, semper ad mala inclinatos, studium boni nullum capessentes ; vos quæ mea sunt atrocem et sævum in modum invadentes, atque ab immanissimis feris nihil distantes, oves excoriantes, carnes dilacerantes, nihilque parcendo cidentibus, et tanquam in ollis coquentes. Per hæc porro avaritiæ, inexplebilis cupiditatis et dominationis, seu tyrannidis, genus omne significat. Quoniam autem hæc fecerunt, et ipsi clamabunt, inquit ; et neque inspectione mea illos dignabor : neque si clamaverint misericordiam implorantes, eam illis imperitiam. Maligne enim subjectos et ipsi tractarunt, et omne genus improbitatis, acerbarumque et impiæ adinventionum molitionumque in eos exprompserunt.

ἐπιδοίην ἄν. Κατεπαυργεύσαντο γὰρ αὐτοὶ τῶν πονηρίας, πικρῶν τε καὶ ἀνοσίων εὐρέσεων, καὶ
 Hæc eadem aptissime ad Scribas et Phariseos transferas licet. Qui populorum duces, et gregum præfecti in gregarios simul, velut in oves, impotenter insuluerunt, in fideles Christi scilicet, quos tantum non excoriantes discerpserunt, et sanctos comederunt, immittibus bestiis nihil mitiores. Quamobrem etiam audierant, per Isaïæ vocem ita loquente Deo : « Cum extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis : et cum multiplicaveritis observationem, non exaudiam vos. Manus enim vestrae sanguine plenæ sunt ⁸³. »

418 VERS. 5. *Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent in dentibus suis, et prædicant super eos pacem, et non est data in ore eorum, excitaverunt super eum prætium.*

XXXI. Accusabat vehementer Israelitas, ut qui sponte se in exitum præcipitassent, et semetipsos in miseras ultro coniecissent, desidiaque et languore multo tenerentur. Addebat item graviter multatos, semper ipsos decipiente, et in fraudem impellente nequam et impuro dæmone. Sic autem aiebat : « Propinquate montibus æternis. Surge, et ambula, quoniam non est tibi hæc requies. Propter immunditiam corrupti estis corruptione. Fugistis nemine persequente. Spiritus statuit mendacium. Stillavit tibi in vinum et in ebrietatem ⁸⁴. » Hanc ob causam imperium in populum sortitos non leviter objurgavit. At nunc opportune ad prophetas et vates ipsorum sermonem dirigit, qui propemodum quæ a maligno immundoque dæmone habebant, in vinum ipsis instillabant, mendacia et imposturas videlicet. Sic jam quasi quadam ebrietate implicitos, a sanitate mentis deturbabant. Mordebant enim, nec parum lædebant, persuadentes sermonibus suis, eos

μεληκόσι διελυμήνατο ; ἢ πῶς ἂν λελύπηκε τοὺς ἠσθηκότας ; ἀλλ' ὡς διὰ πείρας αὐτοὶ τῶν συμβησμένων ἀποκρίνοντες τοῖς κολάζουσι δίκας, οἱ πληρμελεῖν εἰσθότες, τότε δὴ, τότε μανθάνειν λέγονται καὶ τῆς ἐνοουσίας αὐτοῖς ἐξουσίας τὸ ὑπερφέρει, καὶ δεσποτικῶν κριμάτων τὴν δύναμιν. Ἔστι δὲ ἂν ἀναγκαῖον ἡμᾶς δὴ μάλιστα, φησί, διὰ τῶν συμβησμένων τὸ κρίμα μαθεῖν ὁμᾶς, τοὺς ἀεὶ μὲν τοῖς φαύλοισι προσεκλιμένους, ἀποσπουδάζοντας δὲ τὸ ἀγαθόν· ὁμᾶς τοὺς ἀγγίαν τινὰ, καὶ ἀνήμερον κατὰ τῶν ἐμῶν πραγμάτων ποιουμένους τὴν ἐφοδόν, καὶ τοὺς τῶν θηρίων ἀπηνεστάτους παραχωροῦντας οὐδὲν, τοὺς ἀποδέροντας μὲν τὰ πρόβατα, καταξαινοῦντας ἢ τὰς σάρκας, καὶ καταμερίζοντας ἀφειδῶς, καὶ ὄν ἔχοντας διὰ χύτρας. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων πᾶν εἶδος πλεονεξίας, ἀπληστίας τε καὶ δυναστείας. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα δεδράκασι, καὶ αὐτοὶ κεκράξονται, φησί· καὶ οὐτ' ἂν ἐποπτείας ἀξιώσασιμι τῆς παρ' ἐμαυτοῦ· οὐτ' ἂν εἰ κεκράξειαν αἰτοῦντες τὸν ἕλεον, ὑπεξουγμένους καὶ πᾶν εἶδος αὐτοῖς ἐπηνήχησαν ἔγχειρημάτων.

Ἐφαρμόσαι δ' ἂν τις τὰ τοιαῦτα καὶ μάλᾳ ἐκείναις τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις. Οἱ λαῶν ἡγήμονοι, καὶ ποιμνίων προεστηκότες, τοῖς ἀγγελαιοῖς ἑμῶν καθάπερ τισὶ πρόβατοις, ἐπίθρῳσκον ἀφειδῶς τοῖς πιστεῦσιν εἰς Χριστὸν, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐκδέροντας καταμερίζον, καὶ κατεδηλόκασι τοὺς ἀγίους θηρίων ἀγγίῶν διενεγκόντες οὐδὲν. Τοιγάρτοι καὶ ἦσαν προαναφωνοῦντος Θεοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρὸς μὲ, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πληθύνητε δόξην, οὐκ εἰσακουσόμεθα ὑμῶν. Αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἱματικὴ πληρεῖς. »

Τὰς λέγει Κύριος ἐπὶ προφήτας, τοὺς κλωνίτας τὸν λαόν μου, τοὺς δάκνοντας ἐν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν, καὶ κηρύσσοντας ἐπ' αὐτῶν εἰρήνην, καὶ οὐκ ἐδόθη εἰς τὸ στόμα αὐτῶν, ἠεργαρον ἐπ' αὐτὸν πόλεμον.

ΛΑ'. Κατητίθητο λίαν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὡς ἐβαλῶσιν μὲν ἀνατρίαντας βλεθρον, σφᾶς δὲ αὐτοὺς αὐτοκλήτως ἐνιέντας κακοῖς, καὶ πολὺ βλέποντας εἰς τὸ ῥάθυμον. Προσέτιθει δὲ, ὅτι καὶ ἠδίκηται σφόδρα, τοῦ πονηροῦ, καὶ ἀκαθάρτου δαίμονος ἀεὶ φανακίζοντος, καὶ ἀπειθῆντος αὐτοῦς. Ἐφη δὲ οὕτως· « Ἐγγίσατε ἄνθρωποι αἰωνίοις. Ἀνάστηθι, καὶ πορεύου, ἔτι οὐκ ἐστὶν αὐτῇ ἀνάπαυσις. Ἐνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρη φθορᾷ. Κατεδιώχθητε, οὐδενὸς διώκοντος. Πνεῦμα ἔσθησε ψεῦδος. Ἐστάλαξέ σοι εἰς οἶνον, καὶ μέθυσμα. » Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐπέσκηψε μὲν οὐ μετρίως τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσι. Μεθίσθησι δὲ νυνὶ χρησίμως τοὺς λόγους ἐπὶ τοὺς ὄντας παρ' αὐτοῖς ψευδοπροφήτας τε καὶ μάντις, οἱ μονονουχὶ καὶ εἰς οἶνον αὐτοῖς κατεστάλαξαν, τὰ ἐκ τοῦ πονηροῦ τε καὶ ἀκαθάρτου δαίμονος, ψευδοεπιστίας δὲ δηλοῦντες, καὶ φανακισμούς, οὕτως τοῖς λοιπὸν οἶά τινα μέθη παραβεβληκότες ἐξίστησαν λογισμοῦ τοῦ σώφρονος. Ἐδάκνον μὲν γὰρ, καὶ οὐ μετρίως ἠδίκουν, ἀναπεί-

⁸³ Isa. i, 15. ⁸⁴ Mich. ii, 10, 11.

Θοντες τοῖς παρ' αὐτοῖς προσκείσθαι λόγοις, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τοῖς παρὰ Θεοῦ διὰ προφητῶν ἁγίων. Κατεψεύδοντο δὲ, λέγοντες, ὡς καταθιώσονται μὲν ἐν εἰρήνῃ, καὶ εἰήμερῆαις, παρενοχλήσει δὲ ὅλως τῶν ἀνιῶν πεφυκότων οὐδέν. Ἄλλ' ἦν αὐτοῖς ὁ εἰς τοῦτο λόγος οὐ παρὰ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἂν ἀκαθάρτοις ἐδόθη γλώτταις τὸ χρῆναι λαλεῖν τὰ οὕτω λαμπρὰ τε καὶ ἀξιόληπτα. Ἐπειδὴ δὲ ἀναπεπείκασιν προσέχειν αὐτοῖς, ἤγειραν ἐπ' αὐτοὺς πόλεμον, οὐκ αὐτοὶ τοὺς Ἀσσυρίους εἰς τοῦτο διανιστῶντες ποθὲν, καταθήγοντες δὲ μᾶλλον ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὄσαν ὀργὴν. Ὅτι γὰρ ἐκεῖνοις προσεσχῆκασιν ἐπενήνεκται δικαίως καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακὰ.

Ἐγκλημα δὴ τοῦτο τῶν ὅτι μάλιστα καὶ ἀληθῶν, καὶ περπωδεστάτων τοῖς ἀρχιερεῦσιν καὶ Φαρισαίοις, οἷς ἡ ἀθλία τῶν Ἰουδαίων πληθὺς κατακολούθησασα διώλωλέ τε καὶ κατεφθάρη· γέγονε γὰρ δυσσεθῆς, καὶ κυριοκτόνος.

Διὰ τοῦτο νῦν ὑμῖν ἔσται ἐξ ὀράσεως, καὶ σκότος ὑμῖν ἔσται ἐκ μανταλας. Καὶ δύσεται ὁ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας, καὶ συσκοτάσει ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἡμέρα.

ΑΒ'. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐσταλάξατε τὸ ψεῦδος εἰς οἶνον, καὶ μέθυσμα τῷ λαῷ, καὶ κατεδάχνετε μὲν ὡς θῆρες, εὐηγγελίζεσθε δὲ τὴν εἰρήνην, ψευδοεπώνυτες αὐτῷ, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς ἀλῶναι παρεσκευάσατε, καὶ ὑπέροιστοι δικαίως νῦν ἐφ' ὑμᾶς ἔσται, καὶ σκότος, καίτοι καὶ ὄρῃν ὑποκρινόμενοι, καὶ ὡσπερ οἰεσθε κατὰ σφᾶς, ἀριστὰ τε καὶ ὀψευδῶς τὸ μαντεύεσθαι μεμελετηκότας. Δύσεται γὰρ ὑμῖν ὁ ἥλιος, καὶ αὐτὸ δὲ τῆς ἡμέρας συσκοτάσει τὸ φῶς. Καὶ οὐ δὴ πού φαμεν, ὡς συνέστειλεν ἀληθῶς ἐπ' αὐτοῖς ὁ ἥλιος τὰς αὐγάς, ἤγουν τῆς ἡοῦς κατεσκοτίσθη τὸ φῶς, ἀλλ' ὅτι τῆς συμφορᾶς τὸ μέγεθος οἰοεὶ σκότος αὐτοῖς, καὶ νῦν ἀφεγγῆς, καὶ ἠλιακῆς ἀκτίνας κατὰδύσει, καὶ φωτὸς συστολή, καὶ εἰ γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων γενέσθαι συμβέβηκε. Τὰ γὰρ τοι δεῖνὰ, καὶ ἐξαισία τῶν κακῶν καταμεθύσκει τὸν νοῦν, καὶ καταθολοὶ τὴν καρδίαν, ἐμπίπλησι δὲ καὶ σκότους.

Φαίη δ' ἂν τις ἀληθῶς, ὅτι καὶ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις ἐμπαροινήσασιν τῷ Χριστῷ κατέδου λοιπὸν ὁ ἥλιος νοσητῶς, οὐκέτι Θεοῦ καταλάμποντος, οὐκέτι τῆς νοσητῆς ἡμέρας διαυγαζούσης αὐτοῖς, ἀλλ' ὅσον νυκτὸς πατασκιδναμένης αὐτῶν τῆς πτώσεως. Πεπύρωνται γὰρ, ὡς ὁ Παῦλος φησὶ, « Καὶ ἡνίκα ἀναγινώσκειται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κείται. Φάσκοντες γὰρ εἶναι ἀσφοί, ἐμωράνησαν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. » Καὶ ἔτι ταῦτα συμβήσεται παθεῖν αὐτοῖς, προκαταμεμήνυκε λέγων αὐτοῖς ὁ Χριστός· « Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ ἵνα μὴ σκότος ὑμᾶς καταλάβῃ. » Ἐπειδὴ δὲ τὸ θεῖον οὐ προσίεντο φῶς, τουτέστι, Χριστὸν, κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς σκοτίας, καὶ νῦν αὐτοῖς γέγονεν ἐξ ὀράσεως, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Τοῦτο δὲ αὐτὸ συμβήσεται καὶ τοῖς τῶν αἰρέσεων εὐρέταις, οἱ βλέπειν ὑποκρινόμενοι, διατεινόμενοι τε

A assentiri potius quam a Deo per sanctos prophetas profectis. Mentiebantur autem, dicentes, eos in pace et rebus secundis vitam traducturos, nec quidquam triste molestiam illis creaturum. Verum hic eorum sermo non manabat a Deo. Nec adeo splendida et acceptabilia proloqui linguis impuris concessum est. Quoniam vero eos ut sibi obtemperarent permoverunt, bellum in eosdem concitarunt: non quia ipsi Assyrios alicunde huc impulerint, sed quia justam in Israelitas iram Dei incenderunt. Quia namque illis aures dederunt, etiam cladibus bellicis merito cumulati sunt.

Hoc igitur crimen principibus sacerdotum et Pharisæis verissime et rectissime objectum est, quos infelix Judæorum populus secutus, impius, et Domini sui interfector evasit, atque ita periit, et occidit.

VERS. 6. Propterea nox vobis erit ex visione, et tenebræ vobis erunt ex divinatione. Et occumbet sol super prophetas, et contenebrescet super eos dies.

XXXII. Quoniam enim, inquit, stillastis mendacium in vinum, et ebrietatem populo, 419 et homicidistis ut feræ, et annuntiasit pacem mendacium illi loquentes, atque ita belli calamitatibus opportunum effecistis, idcirco jure nox superveniet vobis, et tenebræ, quantumvis videntium personam induatis, et judicio vestro optime citraque mendacium vaticinari studeatis. Occidet enim vobis sol, et ipsum diei lumen contenebrescet. Non quod revera sol super ipsis radios suos contraxerit, aut auroræ lumen obtenebratum sit: sed quod calamitatis acerbitas ipsis instar tenebrarum, et obscuræ noctis, et radii solaris occasus, et lucis contractio, et quid non hujuscemodi tandem fieri contigit. Dira enim et immensa mala mentem inebriant, et turbulentum reddunt cor, et tenebris implent.

At potest vere dici, Judæorum populo in Christum petulanter injurioso, solem intelligibili quadam ratione occubuisse, Deo non amplius illustrante; sed velut nocte peccati iis offusa. Exæcati sunt enim, ut Paulus ait, « Et quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est⁶⁶. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, et obscuratum est insipiens cor eorum⁶⁷. » Quos talia passuros Christus prædixit: « Dum lucem habetis, ambulate in luce, ne tenebræ vos comprehendant⁶⁸. » Quoniam auiem divinum lumen, puta Christum, non admiserunt, comprehensi sunt a tenebris, et nox secundum prophetæ verbum ex visione illis facta est. Idipsum inventoriis hæresum eveniet, qui se videre simulant, et Christi mysterium penetrare intelligentia posse asseverantes, mentiuntur miseri, fallaciarumque suarum detrimenta simpliciorum cordibus quo-

⁶⁶ II Cor. III, 23. ⁶⁷ Rom. I, 22. ⁶⁸ Joan. XII, 35.

dammodo instillant. Deinde ipsos a dogmatum veritate distrahunt. Erit igitur ipsis ex visione nox, et tenebræ, abibuntque in exteriores tenebras, cum peccaverint in fratres, et percusserint infirmam eorum conscientiam, « pro quibus Christus mortuus est⁹⁹. »

εις τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν, « ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανε. »

VERS. 7. *Et confundentur qui vident somnia, et irridebuntur arioli, et obloquantur eis omnes, quia non est exaudiens eos.*

XXXIII. Multam enim fore pacem vaticinabantur, et, frigidis quibusdam somniis familiares 420 rapientes, sic afficiebant, ut omnia sibi ad voluntatem fluxura, et quæ optarent omnino eventura crederent. Postquam autem eventum rerum cum eorum dictis pugnare compertum est, et prorsus contra quam speraverant accidit, necessario pro falsidicis, pro assentatoribus et impostoribus damnati sunt; quin etiam tantam ignominiam labem contraxerunt, ut animum illis advertere nemo vellet. Quomodo enim, aut cur, cum bona quidem loquerentur, seductos autem in improvisam calamitatem, et a bonis speratis quam remotissimam conjicerent?

VERS. 8. *Nisi ego implevero virtutem in spiritu Domini, et iudicio, et potentia, ut annuntiem Jacob impietates suas, et Israel peccata sua.*

XXXIV. Demonstrat penitus, penitusque mentiri oportere falsam prophetiam opinionem habentes. Qui enim vera loquatur, qui in Deo, qui est veritas, non loquitur⁹⁹? De Cain alicubi Christus ait: « Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit, quia mendax est, sicut et pater ejus⁹⁹. » Patrem dat illi, mendacii quoque inventorem, nempe Satanam. Ex diabolico autem spiritu, quæ ille suggerit loquentibus mentiendum esse, quinam dubitari potest? Qui vero per Deum loquuntur, illi non possunt non optime loqui, et vera dicere, quoniam in se veritatem habent. Inquit igitur, quomodo sermo quorundam propheticus non sit ementitus ac deceptorius, si eum per spiritum meum potentia quadam, et justitia, sive iudicio non implevero, ut intrepide et fidenter peccatoribus adversetur, eosque redarguat? Opus est enim, ut existimo, de divinis disserentibus audacia virili, eaque plurima. Reprehendunt enim nonnunquam populos totos, atque etiam reges, et vel opibus vel honoribus eminentes, qui potissimum rectoribus morum infesti sunt, et orationem utilitatem apportantium invisam reddunt. Delassati sunt beati prophetæ, imo pericula adierunt, et ira scelerata eorum quos erudiebant nonnunquam in se irritata, varie necati sunt. Flagellati sunt quoque divini discipuli. Nam pleni virtute, et iudicio, et justitia in Christo, per fidem in Christum ad Deum Judæorum

νοεῖν δύνασθαι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ψευδοποῦσιν οἱ δελταίοι, καὶ τὰ ἐξ ἀπάτης βλάβη μονονοχὶ καταστάζουσι ταῖς τῶν ἀπλουστέρων καρδίαις. Ἐτα τῶν τῆς ἀληθείας αὐτοὺς ἀποφέρουσι δογμάτων. Ἔσται δὴ οὖν αὐτοῖς ἐξ ὀράσεως νῦξ, καὶ σκότος, κατοικήσονται δὴ οὖν εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος, ἀμαρτήσαντες

Καὶ κατασχυνθήσονται οἱ ὀρῶντες τὰ ἄνυπνα, καὶ καταγελασθήσονται οἱ μάντιες, καὶ καταλλήσουσι κατ' αὐτῶν πάντες αὐτοί, δίδωσι οὕτως ἔσται ὁ ἐπικουῶν αὐτῶν.

ΔΓ'. Οἱ μὲν γὰρ ἐμαντεύοντο τὴν εἰρήνην ὡς ἔσται πολλή, καὶ ψυχροὶ ὀνειρατίους τοὺς προσώπωντας αὐτοῖς συναρπάζοντες διακείσθαι παρεσκευάζον, ὡς βαδίζειται πάντα κατὰ τὸν αὐτοῖς, καὶ κρατήσῃ τὰ ἐν εὐχαίς. Ἐπειδὴ δὲ οἷς ἐφασκον ἡ πείρα μαγεμένην ἔδειξε τῶν πραγμάτων τὴν ἔκβασιν, καὶ εἰς πᾶν αὐτοῖς τὸναντίον τὰ τῆς ἐλπίδος ἐκδέθηκε, κατεγινώσκοντο λοιπὸν ἀναγκαίως, ὡς ψευδοποιεῖς, ὡς βωμολόχοι τε καὶ φένακες· καὶ δὴ καὶ εἰς τοῦτο δυσκλείας κατώλισθον, ὡς μηδένα βούλεισθαι προσέχειν αὐτοῖς. Πῶς γὰρ, ἢ πάθεν, οἱ γε χρηστά μὲν ἐλάλουν, ἐμβεδλήκασι δὲ τοὺς ἡπατημένους εἰς ἀδόκητον συμφορὰν, καὶ τῶν ἐλπισθέντων ὡς ἀπετάτω;

Ἐὰν μὴ ἐμπλήσω ἐγὼ ἰσχὺν ἐν πνεύματι Κυρίου, καὶ κρίματος, καὶ δυναστείας, τοῦ ἀπαγγεῖλαι τῷ Ἰακώβ ἀσεβείας αὐτοῦ, καὶ τῷ Ἰσραὴλ ὁ ἀμαρτίας αὐτοῦ.

ΔΔ'. Δείκνυσιν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ψευδοεπεὶν ἀναγκαῖον τοὺς κατάπλαστον ἔχοντας τὴν τῆς προφητείας δόξαν. Πῶς γὰρ ἀληθεύσειεν ὁ μὴ ἐν θεῷ λαλῶν, ὃς ἔστιν ἀλήθεια; Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Κάιν ἐφη που Χριστὸς: « Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἔστηκεν, ὅτι ψεύστης ἔστι, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. » Πατέρα δὲδωκεν αὐτῷ τὸν καὶ ψεύδος ἐξουρηκότα, τουτέστι, τὸν Σατανᾶν. Ὅτι δὲ ἀνάγκη, τοὺς ἐκ διαβολικοῦ λαλοῦντας πνεύματος τὰ ἐκείνου λέγοντας ψεύδεσθαι, πῶς ἔσταν ἀμφιδάλλειν; Οἱ γε μὴν διὰ Θεοῦ, πάντη τε καὶ πάντως ἀριστοεποῦσι τε καὶ ἀληθεύουσιν· ἔχουσι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν. Οὐκοῦν πῶς ἂν γένοιτο, φησὶν, οὐ διεψευσμένος παρά τισι τῆς προφητείας ὁ λόγος, εἰ μὴ ἐμπλήσασαιμὶ διὰ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, δυνάμειος καὶ δικαιοσύνης, ἦτοι κρίματος, ὡς ἀδελφῶς, καὶ τεθαβρήκτως κατεξανίστασθαι τῶν ἡμαρτηκότων, καὶ διελέγειν αὐτοῖς; Δεῖ γὰρ, ὁμοίως, τοῖς λαλοῦσι τὰ περὶ Θεοῦ, πλείστης τε ὄσης καὶ ἀγαθῆς εὐτολμίας. Ἐλέγγουσι γὰρ ἐσθ' ὅτε δήμους τε δλους, καὶ μὲν τοὶ καὶ βασιλεῖς, καὶ τοὺς δυνατοὺς ἐν ὑπεροχαίς, οἱ δὴ μάλιστα τοῖς ἐπανορθοῦν ἐθέλουσιν ἐπιτρέβουσι, καὶ οὐκ οἰστὸν ποιοῦνται τὸν τῶν ὀφελούντων λόγον. Κεκμήκασι γὰρ οἱ μακάριοι προφηταί, μᾶλλον δὲ κενιδνευκασι, καὶ ἀνήρηται πολυτρόπως ταῖς τῶν παιδαγωγουμένων ἀνοστίαις ὀργαῖς κατὰ καιροῦς περιπίπτοντες. Ἐμαστίζοντο δὲ καὶ

⁹⁹ I Cor. viii, 11. ⁹⁹ Joan. xiv, 10. ⁹⁹ Joan. viii, 44.

οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. Πλήρεις γὰρ ὄντες δυνάμει, καὶ κρίματος, καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς Χριστὸν, προσεκόμιζον τῷ Θεῷ διὰ πίστει τῆς εἰς Χριστὸν τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀγέλας. Ἄλλ' ἔχαιρον αἰκίζόμενοι, καὶ τρυφῶντες τῶν συνεδρίων ἐξήσαν, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι. λέουσιν αὐτῷ.

Ἀκούσατε δὴ ταῦτα οἱ ἠγοῦμενοι οἴκου Ἰακώβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ. Οἱ βδελυσσόμενοι κρίμα, καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες. Οἱ οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἵμασι, καὶ Ἰερουσαλήμ ἐν ἀδικίαις.

ΑἸ. Ἄγαθος ὦν. Ἰανὸν δὲ Δημιουργὸς, εἶτα τῶν συμβησομένων αὐτοῖς τὸ μέγεθος οὐκ ἠγνοηκώς, διὰ παντὸς ἐρχεται τρόπου, καὶ πᾶν εἶδος εἰσηγήσεως τε καὶ ἀπειλῆς εἰσφέρει, εἰ τάχα τις ἀναπεισθεὶς οἱ ἡμαρτηκότες, καὶ μετανοεῖν ἔλοιτο τὰ αἴσια μεταμαρτάνοντες, καὶ κατορθοῦν ἤρημένοι, τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἀνομιεῖν δύνασθαι διαδράναι τὰ ἐξ ὀργῆς. Εἰδῆναι γὰρ μὴ ἀναγκαῖον τὸν φιλομαθῆ, καὶ φιλολογώτατον, ὅτι συνεχῆς μὲν τῶν προφητῶν ὁ λόγος ἐν βιβλίοις τε καὶ συγγραφεῦσι, γέγονε δὲ κατὰ καιροὺς καὶ ἀνὰ μέρος. Ὅστε καὶ εἰ φαίνονται ταυτοποῦντες ἐσθ' ὅτι, ἀλλ' οὐκ ἀκόλουθον ἔνοσεν, ὡς οὐ καθ' ἓνα καιρὸν, ὡς ἔφην, οὐτε μὴν τοῖς αὐτοῖς, τοιάδε προσεφώνουν, μακρῶν δὲ πολλάκις παρεισθεβληκῶν διαστημάτων, ἔλλοις, καὶ κατὰ καιρὸν προσελάλουν. Ἔδει γὰρ πάντα εἰδέναι τὰ συμβησομένα, καὶ κοινῆς συμφορᾶς τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν γενέσθαι τὴν προαγόρευσιν. Πρὸς ὑμᾶς δὴ οὐκ ὁ λόγος, φησὶ, τοὺς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιγμένους ἐμβρονησίας, ὡς βδελύττεσθαι τὸ κρίμα, τουτέστι, τὴν δικαιοσύνην, καὶ διστραμμένον ἀποφαίνειν τὸν εἰς εἰσθὴν ἀγαθὴν κατορθοῦντα νόμον. Πρὸς ὑμᾶς τοὺς οἰομένους τάχα πού τις μαιφονίας, καὶ ἀδίκους αἵμασιν ἀνορθοῦν τὴν Σιών, καὶ εὐκλεᾶ, καὶ περιρπτον τὴν Ἰερουσαλήμ ἀποφαίνειν. Ἄλλ' ἦν ἔμεινον ἔνοσεν, ὅτι καταστρέφουσι μᾶλλον αὐτήν, καίτοι τιθέμενοι πρὸς οἰκοδομήν, καὶ εἰς ἐπανόρθωσιν, ὅτε δὴ καὶ τῶν ποιμνίων προστηκότες, ἱερεῖς τε καὶ νομοφύλακες παρὰ Θεοῦ τεταγμένοι.

Καθηρήκασιν δὲ ἀληθῶς τὴν Σιών ἐν αἵμασι. Ἀπεκτόνασι γὰρ τοὺς προφήτας, προσέθεσαν δὲ αὐτοῖς καὶ τὸν πῶν ὄλων Δεσπότην, φησὶ δὴ τὸν Χριστόν. Οἰκοδόμοι γὰρ ὄντες τῆς Σιών, ἀπεδοκίμαζον αὐτόν· καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Ἰδοὺ τίθημι εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον ἐκλεκτόν, ἀκρογωνιαῖον, ἐντιμον, » καὶ ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν, οὐ μὴ κατασχυνοθή. Ἄλλ' ὡς ἔφην, οἱ τῆς Σιών οἰκοδόμοι τὸν ἐκλεκτόν, καὶ ἐντιμον ἀπεδοκίμασαν λίθον. « Ἐν τῇ κεφαλῇ τίθεται γωνίας. » Βεβασιλευσε γὰρ ἐθνῶν, καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς ὁ Χριστὸς, οὗς καὶ ἔκτισεν εἰς ἓνα καιρὸν ἄνθρωπον, πτωχῶν εἰρήνην διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ὡς περὶ τινὰ γωνίαν συνειρων εἰς ὁμοψυχίαν ἐν πνεύματι. Γέγραπται γάρ· « Ὅτι τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν καρδία καὶ ψυχὴ μία. » Ἐπειδὴ δὲ σύμμορφοι γέγονασιν δι' ἀγιασμοῦ

A cætus adducebant⁴¹. Verum cæsi gaudebant, et flagella in 421 deliciis numerantes, de concilio ex-
ibant, quandoquidem digni essent habiti pro nomine
ejus contumeliam pati⁴². Sciebant, Christo com-
passos, etiam cum illo regnaueros.

Ἦδασαν ὅτι συμπεπονθότες Χριστῷ, καὶ συμβασι-

VERS. 9, 10. Audite hæc, duces domus Jacob, et reliqui domus Israel. Qui abominamini iudicium, et omnia recta perueritis. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, et Jerusalem in iniquitatibus.

XXXV. Cum sit tam bonus ille opifex, et magnitudinem adversorum casuum qui illos oppressuri sint non ignoret, omnes modos tentat, et omne genus admonitionis compinationisque usurpat, si forte persuadeantur qui peccarunt, et perceptis tandem melioribus agere pœnitentiam non recusent, et ea officia complectentur, per quæ illos citra difficultatem irrogandas ex ira Dei pœnas effugere posse consentaneum esset. Tenendum est porro discendi cupido, et litterarum amantissimo, continentem prophetarum sermonem in Bibliis et historicis sacris expositum, divisis temporibus et sigillatim esse habitum. Itaque etiamsi idem interdum loqui videantur, tamen ratio postulat intelligere, non uno tempore, sicut dixi, neque iisdem talia, sed sæpe, longis spatiis interpositis, alias aliis et pro tempore elocutos. Omnia enim eventura scire conveniebat, communemque calamitatem omnibus per orbem mortalibus prænuntiari. Ad vos itaque sermo est, inquit, qui jam eo stuporis venistis, ut iudicium, hoc est, justitiam detestemini, et legem ad scientiam bonam probe ducentem pervertatis. Ad vos, qui cædibus et sanguine per scelus effuso instaurari posse Sion, et Jerusalem electam et conspicuam reddi forsitan arbitramini. Sed æquius erat illos cogitare eversores fore potius, quamquam ad ædificationem et emendationem constitutos, velut nimirum et gregum præfectos, sacerdotesque, et custodes legum a Deo lectos.

Vere autem Sion in sanguinibus everterunt. Occiderunt enim prophetas, et universorum Dominum, Christum, inquam, illis addiderunt. Nam cum essent ædificatores Sion, ipsum reprobarunt; quamquam Deo aperte dixerit: « Ecce pono in fundamenta Sion lapidem electum, angularem, pretiosum⁴³, » et credens in eum non confundetur. Sed, ut dixi, ædificatores Sion electum et pretiosum lapidem reprobarunt. « At enim in caput anguli factus est⁴⁴. » 422 Regnavit enim super gentes et circumcisos Christus, quos et in unum novum hominem condidit, faciens pacem per crucem, et quasi unum angulum in concordiam spiritus connectens. Scriptum est enim: « Quia multitudinis credentium cor erat unum et anima una⁴⁵. » Quoniam autem per sanctificationem et fidem summo

⁴¹ Act. v, 26 seqq.; xxii, 1 seqq. ⁴² Act. v, 41.

⁴³ Isa. xxviii, 16. ⁴⁴ Matth. xxi, 42. ⁴⁵ Act.

iv, 32.

et pretiosissimo anguaria lapidi conformes facti sunt, A et bene et sapienter divinus Petrus scribit : « Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini domus spiritualis, in templum sanctum, in habitaculum Dei in Spiritu ⁶⁶. » Habitat enim Deus in cordibus credentium. Et de ipsis alicubi per os prophetæ dicit : « Inhabitabo in eis, et inambulabo, et ero eorum Deus, et ipsi erunt mihi populus ⁶⁷. »

VERS. 11-12. *Duces eorum cum muneribus judicabant, et sacerdotes eorum cum mercede respondebant, et prophetæ eorum cum argento divinabant, et super Dominum requiescebant, dicentes : Nonne Dominus in nobis est? Non venient super nos mala. Idcirco propter vos Sion quasi ager arabitur, et Jerusalem ut pomorum custodia erit, et mons domus in nemus saltus.*

XXXVI. Exsecrandum negotium, et Deo omnium purissimo etiam atque etiam vehementerque exosum, iudicium injustum, et acceptio munerum. Scriptum est enim : « Accipientis munera in sinibus injuste, non prosperantur viæ ⁶⁸. » Adeo enim quidam a detestanda lucri cupiditate superati sunt, ut pervertere iustitiam et venundare veritatem pro nihilo ducant. Quemadmodum autem qui pulverem oculis accipiunt, facultate videndi imbecilliore utuntur : sic et qui in Christo mutilantur aut debilitantur, nihil vident : munera enim, juxta Scripturam, « Excæcant oculos sapientum, et pervertunt verba justorum ⁶⁹; » qui vero iustitiam adulerant, in divinæ dignitatis sinceram elegantiam C injuriæ reperiuntur. Solum quippe Deum decet iudicium. Et hoc sciens beatus Moses ait : « Non accipies personam in iudicio, quia Dei iudicium est ⁷⁰. » Ast qui se ad inique iudicandum exercet, tantum non divinum et altissimum thronum invadit, et in ipsam ineffabilem gloriam se peccare sciat, quæ recte et iuste iudicare novit. Dei enim iudicium est, ut dicebam. Ad hæc nefarium plane est, pietatem quæstus occasionem facere ⁷¹, et res divinas acquirendæ pecuniæ viam arbitrari. Video enim quemadmodum inaccusatos haud 423 prætereant prophetam, et sacerdotem, mercedem captantes, ut consulentibus renuntiari juberent, vellente mercedem et munera afferre. Puto autem pseudo-prophetarum, et non prorsus secundum legem, ac vere sacerdotio fungentium : sed qui solerent in tales honores callide irrepere, et gloriam istam pretio sibi comparare, mentionem hic denuo induci. Neque enim sanctus propheta, seu verus sacerdos, huiusmodi delicis animam suam obstringeret. Deinde cum sic peccarent, inquit, super Dominum requiescebant dicentes : « Nonne Dominus est in nobis? Non venient super nos mala. » Erat quidem sine controversia in Israel omnium Dominus ; eruit ipsos e miseriis Ægyptiis, in terram promissionis

και πίστεως τῷ ἀκρογωνιαίῳ και ἐντιμοτάτῳ, καλῶς και σοφῶς και ὁ θεοπέσιος γράφει Πέτρος· « Καὶ ὁμοίως ὡς λίθοι ἐποικοδομεῖσθε ζῶντες, οἶκος πνευματικῶς εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι. » Κατέφησε γὰρ ὁ Χριστὸς, ἐν ταῖς τῶν πιστευόντων καρδίαις. Καὶ περὶ αὐτῶν ποίηται διὰ προφήτου φωνῆς, ὅτι· « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, και ἐμπεριπατήσω, και ἔσομαι αὐτῶν Θεός, και αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. »

Οἱ ἡγούμενοι αὐτῶν μετὰ δώρων ἔκρινον, και οἱ ἱερεῖς αὐτῶν μετὰ μισθοῦ ἀπεκρίνοντο, και ὁ προφήται αὐτῶν μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο, και ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπανεπαύοντο, λέγοντες· Οὐχὶ Κύριος ἐν ἡμῖν ἐστιν; Οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κακὰ. Διὰ τοῦτο δι' ὁμᾶς Σιών ὡς ἀγρὸς ἀροτρασθήσεται, και Ἱερουσαλήμ ὡς ὄπωροφυλάκιον ἔσται, και τὸ ὄρος τοῦ οἴκου ὡς ἄλσος δρυμοῦ.

ΛΓ'. Βδελυρόν τι χρῆμα, και τῶν ὅτι μάλιστα κατεστουγημένων τῷ πανάγῳ Θεῷ κρίσις ἀδικος, και δωροδοκία. Γέγραπται γὰρ, ὅτι· « Λαμβάνοντες δῶρα ἐν κόλποις ἀδικῶς οὐ κατευοδούνται ὁδοί. » Ἥττηνται γὰρ ὡς τινες τῆς ἐπαράτου φιλοκαρδίας, ὡς ἡγεῖσθαι παρ' οὐδέν τὸ παρευθύνειν τὸ δίκαιον, και πιπράσκουσιν τὴν ἀλήθειαν. Ὅσπερ δὲ κόνιν λαβόντες εἰς ὀφθαλμοὺς ἀνοουσαν ἔχουσι τῆς ὀπτικῆς δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν, οὕτω κακείνοι τὴν εἰς Χριστὸν δεχόμενοι πῆρωσιν, ὅτι τὰ γὰρ δῶρα· « Ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν, καθὼς γέγραπται, και λυμαίνεται ῥήματα δίκαια· οἱ δὲ ὅτι τὸ δίκαιον παρευθύνοντες, τῶν θεῶν ἀξιομάτων τὸ εἰλικρινές ἀκούσι κάλλος. Πρέπει γὰρ μόνῳ τὸ κρίνειν Θεῷ, καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος ἔφη Μωσῆς· « Οὐ λέγῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστίν. » Ὁ δὲ κρίνειν ἀδίκῃ μεμελετηκῶς, μονονουχὶ τῶν θεῶν, και ὑπερτάτων ἀπτεται θρόνων, και εἰς αὐτὴν ἴστω πεπλημμεληκῶς τὴν ἀπόρρητον δόξαν, ἡ κρίνειν οἶδεν ὀρθῶς, και δικαίως. Θεοῦ γὰρ ἡ κρίσις, ὡς ἔφη. Πάνδεινον δὲ πρὸς τοῦτω και τὸ κέρως ἀφορμὴν ποιῆσθαι τὴν εὐσέθειαν, και πορισμὸν ἡγεῖσθαι τὰ παρὰ Θεοῦ. Ὅρῳ γὰρ ὅπως ἀκαταίτητον οὐκ ἔφ' προφήτην, και ἱερέα μισθοφορεῖν ἐθέλοντα, ὡς τοῖς προσιοῦσιν ἀπαγγέλλεσθαι λέγειν, εἰ δὴ προσκομίζεῖν ἔλιντο μισθοῦς τε και δῶρα. Οἶμαι δὲ ὅτι ψευδοπροφητῶν ὁ λόγος διαμέμνηται πάλιν εἰς τὸ παρὸν, και οὐχὶ πάντως ἱεουργούντων ἐκ νόμου, και ἀληθινῶς, ἀλλ' οἷς ἦν ἔθος τὰς τοιαύτας τιμὰς ὑποτρέχειν, και ὠνήτην ἑαυτοῖς πεποιθῆσθαι τὴν δόξαν. Οὐ γὰρ ἄν προφήτης ἅγιος, ἦγον ἱερεῖς ἀληθῶς, τοῖς τοιοῦτοις πτασμασι τὴν ἴδιαν ἐνοχὸν καθίστη ψυχῇν. Ἔστα, τοιαῦτα πλημμελοῦντες, φησιν, ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπανεπαύοντο, λέγοντες· « Οὐχὶ Κύριος ἐν ἡμῖν ἐστιν; Οὐ μὴ ἐπέλθῃ κακὰ ἐφ' ἡμᾶς. » Ἦν μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἐν τῷ Ἰσραὴλ ὁ τῶν ἔλων Θεός, ἐξείλετο δὲ αὐτοῖς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ τειλαπωρίας, εἰσκακόμικεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, κρεῖττους, και ἀλκιμωτέρους ἔδειξεν ἐχθρῶν. Ἄλλ'

⁶⁶ I Petr. II, 5. ⁶⁷ Levit. XXVI, 12; II Cor. VI, 16. ⁶⁸ Prov. XVII, 23. ⁶⁹ Deut. XVI, 19. ⁷⁰ Deut. I, 7. ⁷¹ I Tim. VI, 6.

ἔδει που πάντως ἐννοεῖν, ὅτι πλημμελοῦσι δεινῶς, καὶ ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ἐκτόποις κατεγνωσμένοις, οὐκ ἂν ἠνέσχετο συνεῖναι Θεός. Ἀσύμβατον γὰρ τῷ βεβήλῃ τὸ ἄγιον, καὶ ἀσυναφές τῷ βυποῦντι τὸ καθαρόν. Ὅτι τοίνυν μάταια πεφρονήσασιν, οἰηθέντες, ὅτι καὶ εἰ τῆς φαυλότητος εἰς ἐργάται, καὶ δρᾶν ἔλοιτο τὰ παντὸς ἐπέκαινα κακοῦ, συνέσται πάλιν αὐτοῖς οὐδὲν ἤτιον Θεός, ἐξ αὐτῶν ἐπιγνώσεσθαι φησι τῶν συμβησομένων. « Ἀροτριασθήσεται μὲν γὰρ ἡ Σιών, » ἔσται δὲ « ὡς ὄπωροφυλάκιον » ἡ διαδόχτος Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν, ἡρημωμένη, καὶ κατεστραμμένη. Καὶ αὐτὸ δὲ « τὸ βρος τοῦ οἴκου, » τουτέστιν, ὁ ἐφ' ὠψηλοῦ γηλόφου νεῶς, « εἰς ἄλλος δρυμοῦ, » ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, θηρίων ἀγρίων ἐγκύλωμα, καὶ δρακόντων χεῖαι. Ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς δρυμοῖς κατοικοῦσιν οἱ θῆρες, καὶ τὰ τῶν ἐρπετῶν ἀτίθασσα γένη, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἡρημωμένοις τῶν τόπων, καὶ ἐνθαπερ πολλὰ λίαν φαίνονται τὰ συμπεπνωκότα.

Συμβέβηκε δὲ ταυτὶ τοῖς τῶν Ἰουδαίων δήμοις, ὅτι καὶ εἰς αὐτὸν πεπαρωνήσασιν τὸν Ἐμμανουήλ. Τότε γὰρ, τότε διολώλασι παντελῶς, καὶ λίθος οὐ μεμνηκεν ἐπὶ λίθῳ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ἀρόσιμος δὲ ἡ γῆ καὶ τοῖς γηπονοῦσιν ἐπιτηδεῖα δέδεικται λοιπὸν ἡ πάλαι σεπτῆ, καὶ ἀξιάγατος Σιών. Πλὴν ἰστίον, ὅτι Θεός ἔσται καὶ ἐν ἡμῖν, οὐ πίστιν ἔχουσι μόνην, οὐδὲ οἶον ἐπ' αὐτὴν ἀναπαυομένοις διὰ τούτου, ἀλλ' εἰ προαγένοιτο τῇ πίστει καὶ τὸ ἐξ ἔργων εὐδοκιμεῖν. « Ἡ γὰρ πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστὶ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Συνθεόντων δὲ τῶν ἔργων τοῖς τῆς πίστεως ἀγαθοῖς, τότε δὴ, τότε καὶ συνέσται Θεός, καὶ ἀναβρώσει βράβως, καὶ φίλους ἡγήσεται, καὶ ὡς γνησίους εὐφρανεῖ, καὶ παντὸς ἀπαλλάξει κακοῦ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Καὶ ἔσται ἐκ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμφανὲς τὸ βρος οἴκου Κυρίου, ἔτοιμον ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῶν ὄρεων, καὶ μετεωρισθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ σπεύσουσι πρὸς αὐτὸν λαοί, καὶ πορεύσονται ἐκ' αὐτὸν ἔθνη πολλὰ, καὶ ἐροῦσι· Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ βρος Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ δεῖξουσιν ἡμῖν τὴν δόδον αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ.

ΑΖ'. Σαφῆς ἐν τούτοις ὁράται λοιπὸν τῆς ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησίας ἡ προαγόμευσις. Ἐκ μέσου γὰρ ὡσπερ γεγεννημένου τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, καὶ θυσίων πεπαυμένων τῶν κατὰ τὸν νόμον, ἡρεμούσης δὲ καὶ κερωσίνης τῆς ἐξ αἵματος τοῦ Λευί, καὶ αὐτοῦ δὲ λοιπὸν τοῦ διαδοχτοῦ κατεμπρησθέντος νεῶ, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ καθηρημένης, ἀνέδειξεν ὁ Χριστὸς τὴν ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησίαν, καὶ ὡς ἐν λόισθῳ καιρῷ, τουτέστιν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου· τότε γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶς. Ὅρος δὴ αὖν ὀνομάζει τὴν Ἐκκλησίαν, « ἣτις ἐστὶν οἶκος Θεοῦ ζῶντος. » Ὑψηλὸν δὲ, ὅτι παντελῶς χθαμαλὸν ἐν αὐτῇ οὐδὲν· ἀλλ' ἀρεταί

A introduxit, hostihus potentiores ac fortiores ostendit. Cogitare nihilominus oportebat omnino, graviter peccantibus, et ob hujusmodi nefanda facinora damnatis neutiquam adesse Deum. Inconveniens enim profano sanctum, et intactile sordenti quod purum est. Vanas igitur fuisse cogitationes ipsorum, quamvis cum improbitate commercium haberent, et supra modum nequam esse vellent, nihilominus Deum cum ipsis, ut ante, futurum, ex ipsis eventis cognituros inquit. « Arabitur enim Sion ; » erit autem « ut pomorum custodia » illa laudata Jerusalem, hoc est, desolata et diruta. Et ipse « mons domus, » hoc est, in sublimi colle templum, « in nemus saltus ; » perinde ac si dicat, ferarum agrestium latibula, et draconum speluncæ. Sicut enim in montibus et saltibus habitant belluæ, et serpentium fera genera, sic et in locis ad solitudinem redacti, et ubi multæ parietinæ visuntur.

Jam vero ista Judæorum genti acciderunt, quoniam ipsum quoque Emmanuelem injuriis divexerunt. Tunc enim revera funditus perierunt, nec lapis mansit super lapidem⁷¹, juxta vocem Salvatoris. Et illa veneranda quondam atque admiranda Sion, terra arabilis et rusticationi idonea evasit. Verumtamen sciendum, Deum etiam in nobis fore, non fidem solam habentibus, nec velut in ipso propterea requiescentibus : sed si fidei bonorum quoque operum ornamenta copulaverimus. « Fides enim sine operibus mortua est, » ut scriptum exstat⁷². Operibus autem cum bonis fidei conspirantibus, tunc, tunc et Deus aderit, et facile nos refocillabit, et amicos duces, et ut legitimos exhilarabit, et ab omni malo liberabit.

424 CAP. IV.

VERS. 1, 2. Et erit in diebus novissimis manifestus mons domus Domini, preparatus super verticem montium, et elevabitur super colles, et festinabunt ad eum populi, et ibunt gentes multæ, et dicent : Veniamus in montem Domini, et in domum Dei Jacob, et ostendent nobis viam ejus, et ambulabimus in semitis ejus.

XXXVII. In verbis ipsis, jam nunc Ecclesiæ ex gentibus congregandæ prædictio perspicue apparet. Israele enim secundum carnem velut sublato e medio, sacrificiisque in lege præscriptis cessantibus : deserto item sacerdotio familiæ Leviticæ, et ipso demum templo illo fama nobili exusto, et Hierosolyma destructa, Christus Ecclesiam ex gentibus instituit, et velut in novissimo tempore, hoc est, in fine hujus sæculi, tunc enim nostri similis factus est. Montem ergo appellat Ecclesiam, « quæ est domus Dei viventis⁷³. » Sublimem vero, quoniam in ea humile ac depressum prorsus nihil est, sed

⁷¹ Luc. xix, 24. ⁷² Jac. ii, 20. ⁷³ I Tim. iii, 15.

divinorum dogmatum notitia, sublime tollitur; ipsa A præterea vita justificatorum in Christo, et sanctificatorum in Spiritu, alte ædificata est. Non enim reperitur in illis quod in terram pronum spectet, et usque ad brutorum animalium naturam abjectum sit, quod nimis etiam in iis qui sunt de circumrisione, videre queas: illos enim amor carnalium et turpis quæstus subegit, cædium insuper injustarum, et aliorum quamplurimorum peccatorum damnati sunt. « Qui autem sunt Jesu Christi, juxta vocem divini Pauli, carnem suam crucifixerunt cum vitiiis et concupiscentiis ¹⁶. » A desiderio autem cumularum opum sic abhorrent, ut libero exclamantes audire possis: « Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti erimus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa, et inutilia, quæ mergunt homines in Interitum et perditionem ¹⁷. » Tantopere item cædibus abstinent, ut ferientibus in maxillam dexteram præbeant et sinistram ¹⁸. Montem vero et aliter accipere licet, Ecclesiam scilicet cum Græcorum dogmatibus comparatam. Illi namque lapides, et ligna, et ipsam creaturam adorare oportere stolidissime docent. Hæc natura et vere Deum **425** qui totam hanc universitatem architectatus est, et ut bene sit, conservat, et ut Deus, omnium rerum est Dominus, liquido cognosci facit. Elevatum porro montem Domini super montes et colles, esseque præparatum, quasi in loco undequaque conspicuo consitam et positam esse significat. Nam quod in monte positum est, ex omni parte cernitur, oculisque objicitur, et nulli fortasse, quanquam procul absenti, ignotum est. Cupidissime autem ad illam properaturos, propheticus sermo clare demonstrat. Idipsum testatus est, et verum esse probavit eventus. « Festinabunt enim, inquit, ad illum populi, » haud dubium quin ad domum Dominum, ad Christum videlicet. Et quid dicent? « Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei nostri: et ostendent nobis viam ejus, et ambulabimus in ea. » Audis quomodo quasi hostibus terga dantes inter se hortantur, dicuntque, « ascendamus. » Recte enim et prudenter dixerim, humilitatis et abjectionis Græcorum dogmatum non ignaros, illud Ascendamus exclamare, ut deinceps in altum exsistentes, quod ad cognitiones de eo qui natura et vere Deus est, pertinet. Appetunt porro justitiam, et sitiunt discere viam Domini. Quinetiam perstudiose in ejus semitis ingressuros pollicentur. Quinam autem horum doctores et monitores sint? Qui, nisi discipuli Salvatoris, quibus mandatum est divinitus, ad quos Christus dixit: « Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis ¹⁹? »

VERB. 3. Quia de Sion exhibit lex, et verbum Do-

¹⁶ Galat. v, 24. ¹⁷ I Tim. vi, 8, 9. ¹⁸ Matth. v, 39. ¹⁹ Matth. xxviii, 19, 20.

μὲν ὑψοῦ τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων τῇ γνώσει, ἀνίσταται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ βίος τῶν ἐν Χριστῷ δικαιωμένων, καὶ ἡγιασμένων ἐν Πνεύματι. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς τὸ χαμαὶβρίθας, καὶ πεκατημένον εἰς ζωὴν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ περιτομῆς καθίθαι τις ἄν. Οἱ μὲν γὰρ ἤττηνται φιλοσαρκίας, καὶ λημμάτων αἰσχυρῶν, ἡλίσκοντο δὲ φωνῶντες ἀδικίας, πλείσταις τε ὕσαις καὶ ἐτέραις πλημμελείαις ἔνοχοι. « Οἱ δὲ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς φησὶ ὁ θεοπέποιος Παῦλος, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. » Μεισισηχάσι δὲ οὕτω χρῆναι πλουτεῖν, ὥστε καὶ ἀνακεκραγῶτων ἐκ παθήσας ἔκαλοι τις ἄν· « Ἐχοντες διατροφάς, καὶ σκεπάσματα, τοῦτοις ἀρκεσθησόμεθα. Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν, καὶ παγίδας, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς, καὶ ἀνοήτους, αἱ τινες βυθίζουσιν τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον, καὶ ἀπόλειαν. » Ἀφ᾽ ἐστήχασι δὲ ὧδε τοῦ φονῆν, ὥστε καὶ τοὶς παύσασιν εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέφειν καὶ τὴν ἐτέραν. Ὅρος δ' ἄν νοοῖτο καὶ ἐτέρων ἡ Ἐκκλησία τοῖς Ἑλλήνων παραβαλλομένη δόγμασιν. Εἰ μὲν γὰρ λίθοις, καὶ ξύλοις, καὶ αὐτῇ δὲ τῇ κτίσει χρῆναι προσκυνεῖν ἀσυνετώτατα δογματίζουσιν. Ἡ δὲ καθίστησιν ἐναργῆ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, ὅς τότε τὸ σύμπαν διετεκνήματο, καὶ πρὸς τὸ εὖ εἶναι συνέχει, καὶ ἐστὶ τῶν ὄλων Κύριος ὡς Θεός. Ἐπήρθαι γε μὴν τὸ ἕρος Κυρίου ἐπ' ὄρη τε καὶ βουνοὺς, εἶναι τε ἔτοιμον, τὸ ὄσον ἐν περιφανείᾳ πολλῇ κεισθαί τε καὶ εἶναι διὰ τούτου σημαίνει. Περίοπτον γὰρ τὸ ἐν ὄρει κείμενον, ἔτοιμόν τε λίαν ἰδεῖν, καὶ εὐδενὶ πᾶσι τάχα καὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγνοούμενον. Ὅτι δὲ καὶ μάλα προθύμως διέφτεται ἐμελλον ἐπ' αὐτὸ, διαμμήνυκεν ἐναργῶς τῆς προφητείας ὁ λόγος. Μεμαρτύρηκε δὲ τοῦτο, καὶ ἀτρέκῃς ὄν ἀπέφηνε καὶ αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἡ ἔκθασις. « Σπεύσουσι γὰρ, φησὶ, ἐπ' αὐτὸν λαοὶ, » δῆλον δὲ ὅτι τὸν τοῦ οἴκου Δεσπότην, τούτέστι τὸν Χριστόν. Τί δὲ καὶ ἐροῦσι; « Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ἕρος Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ δεῖξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. » Ἀκούεις ὅτι προτροπῶν ἀλλήλοισι διακελεύονται, τὸ « ἀναβῶμεν » λέγοντες. Ὅρθῶς τε καὶ νουεχῶς φαιήν γὰρ ὅτι τῶν παρ' Ἑλλήσι δογμάτων τὸ χθαμαλὸν, καὶ κατεβριμμένον οὐκ ἠγνοηκότες τὸ Ἀναβῶμεν λέγουσιν, ὡς ὑψοῦ λοιπὸν ἀναθρώσκοντες, ὅσον ἤκει εἰς ἐννοίας ἐπὶ γε τῷ φύσει, καὶ ἀληθεῖ ὄντι Θεῷ. Γλίχονται δὲ τῆς δικαιοσύνης, καὶ δεδιψήχασι μαθεῖν τὴν ὁδὸν Κυρίου. Καὶ δὴ καὶ λίαν κατεπαγγέλλονται, καὶ λίαν ἐσπουδασμένως, ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ. Καὶ τίνες ἂν εἴεν οἱ τῶν τοιούτων εἰσηγηταί; Ἡ δὴλονότι τοῦ Σωτήρος οἱ μαθηταί, οἳ τὸ θεῖον ἔγκχεῖρισται πρόστάγμα, πρὸς οὓς ἔφη Χριστός· « Πορευθέντες μαθητεῦσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν. »

Ὅτι ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος

Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Καὶ κρινεῖ ἀναμέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρά, ἕως εἰς γῆν μακρὰν.

ΑΗ. Αἱ μυρίαί τε καὶ ἀναρίθμητοι τῶν ἔθνῶν ἀγέλαι, αἱ βαδίζουσαι μὲν ἐπ' ὄρος Κυρίου, τουτέστι, τὴν Ἱερουσαλήμ, γλιχόμεναι τε μαθεῖν τὴν ὁδὸν Κυρίου, καὶ δι' αὐτῆς ἰέναι προθύμως ὑπισχνόμεναι, τὴν αἰτίαν ἐνθάδε φασί, τοῦ μὴ θέλειν εἰς μονουοχί τελεῖσθαι τῷ νόμῳ, καὶ προστρέχειν Ἰουδαϊσμῷ. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, εἴτε τῶν κατὰ τὸν νόμον ἐστῶτων ἔθνῶν, προσήσαντινες τῶν πεπλανημένων, καὶ τοῖς τῆς εἰδωλολατρίας κακοῖς ἐρρώσθαι φράζοντες, εἴτα τὴν σάρκα περιτεμενόμενοι, τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἕθεσιν τε καὶ νόμοις διαζῆν ἐσπούδαζον. Ἀριθμοῦ δὲ κρείττων παρ' αὐτοῖς ἡ τοιάδε πληθὺς. Καὶ γοῦν ὁ Σολομῶν, ὅτε τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀνορθοῦν ἐσκέπετο ναὸν, ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα χιλιάδας λαοτόμων τε καὶ ἐργατῶν, καὶ τῶν προσηλύτων προχειρίζετο· γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν ταῖς Παραλειπομένοις. Τύπος ἦν ἄρα μυστηρίου τὸ ὁρώμενον· ἐμελλόν γὰρ ἀναδειμασθαι τῷ Θεῷ τὸν ἀληθῆ, καὶ περιόπτου ναὸν, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, οὐκ Ἰουδαῖοι δὲ μᾶλλον, ἀλλ' οἱ ἐξ ἔθνῶν, τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ περιφέροντες Ἰουδαῖον, καὶ περιτομὴν ἔχοντα οὐ τὴν ἐν σαρκὶ μᾶλλον, ἀλλὰ τὴν ἐν πνεύματι. Οὐκοῦν πρὸ μὲν τῆς ἐπιδημίας προσήσαντινες τῶν εἰδωλολατρῶν, καὶ τοῖς Ἰουδαίων δόξων νόμοις. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεδείχθη λοιπὸν τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου τὸ περιόπτου ἀληθῶς, ἐπ' αὐτὸ δὴ μᾶλλον ἴενται, χαίροντές τε καὶ λέγοντες· «Ὅτι ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ.» Ἐοικασί δὲ βούλεσθαι δηλοῦν, κάκεινό που διακρυγάναι σαφῶς, ὡς ἔρημος ἔσται καὶ αὐτοῦ νόμου Σιών, καὶ γυμνὴ τῶν θείων λόγων ἡ Ἱερουσαλήμ. Οἰονεὶ γὰρ πως ἐκπεφοίτηκεν αὐτῶν ὁ δι' ἀγγέλου· λαληθεὶς λόγος Θεοῦ. Κατήργηται γὰρ ἡ σικιά, καὶ πέπαιται τὰ ἐν τύποις, ἀνήρηται δὲ καὶ αἱ θυσίαι, καὶ πάντα λοιπὸν τὰ διὰ Μωσέως συμπέτρασται πως, ὅσον ἦκει εἰς τὸ γράμμα φημί. Ὅτι δὲ ἐμελλεν ὁ Χριστὸς κρῖναι τε καὶ διελέγειν ἔθνη πολλὰ, μονουοχί προφητεῦσαι, καὶ προαγορεύουσι κρῖναι τε καὶ ἐλέγειν· ὅπως τε, καὶ τίνα τρόπον, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἀναπέθων γὰρ τῶν τῆς πλάνησεως ἀπέχουσαι τρόπων, καὶ καταδεικνύς ἐναργῶς, ὅτι σπεύδουσιν εἰς ἀπώλειαν, εἰ μὴ ἔλαιντο βιοῦν ὀρθῶς, καὶ τῶν ἀρχαίων πλημμελημάτων ἀπομάττεσθαι τὰ ἐγκλήματα, κρῖνει τε καὶ ἐλέγει τὸν τρόπον τινὰ, καὶ οὐχὶ μόνον ἔθνος ἐν, «Ἄλλ' ἕως εἰς μακρὰν γῆν,» τουτέστι, μέχρις ἐσπεύδουσιν τῆς ὑπ' οὐρανῶν πανταχοῦ γὰρ ὁ σωτήριος ὑμνεῖται λόγος. «Κηρυχθήσεται γὰρ, φησί, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.» Ἐοικασί δὲ τι καὶ ἕτερον ἡμῖν ἰσχυρὸν, καὶ κεκρυμμένον μυστήριον ὁ προφητικὸς ὑποφαίνειν λόγος. Ἀφηγεῖται γὰρ ὡς περ τινὰ δὴ τρόπον οἱ ἐξ ἔθνῶν εἰσοδεχθεῖεν ἂν, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἀφέντες πλάνησιν βαδιοῦνται λοιπὸν ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, τουτέστι, τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐκ γὰρ τοι, φησιν, τῆς ἁνῶ Σιών, καὶ

A mini de Jerusalem. Et judicabit inter populos multos, et arguet gentes fortes, usque in terram longinquam.

XXXVIII. Immensæ et innumerabiles gentium catervæ, petentes montem Domini, hoc est, Jerusalem, cupientesque discere viam Domini, et per eam se ituras alacriter promittentes, causam hoc loco exponunt cur nolint ultra legis pœnæ vectigales fieri, et ad judaismum accurrere. Ante adventum quippe Salvatoris, stantibus adhuc gentium legibus et institutis, quidam de errori servientibus accedebant, et idololatriæ nocementis valere jussis, carnemque circumcisi, Judæorum moribus et legibus se dicebant. Talium apud eos innumera multitudo visebatur. Itaque Salomon Hierosolymis 426 templum illud augustum meditans, centum quinquaginta millia lapididarum, et operarum, proselytorumque delegit: sic enim in Paralipomenis legitur⁷⁰. Sane quod tum agebatur, typus erat et adumbratio mysterii: verum enim et undique spectabile templum, puta Ecclesiam, Deo constructuri erant, non Judæi magis quam qui ex gentibus essent, eum qui in abscondito est Judæum circumferentes: et circumcisionem habentem non illam quæ in carne, sed quæ in spiritu est. Itaque ante adventum quidam idololatræ ad Judæos se conferebant, eorumque legibus vivebant. Ast ubi postea mons Domini, vere conspicuus exhibitus est ac demonstratus, majore ejus cupiditate exarserunt, gaudentes et dicentes, «Quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.» Videntur autem velle significare, et illud non obscure proclamare, et Sion ab ipsa lege desertum, et Jerusalem divinis oraculis nudatum iri. Quodammodo enim ab ipsis abscessit lex, et sermo Dei habitus per angelum. Umbra siquidem evacua est, et quæ per typos gerebantur, deserunt, sacrificia sublata sunt, et omnia demum Mosaica quantum ad litteram, inquam, simul finita sunt. Quoniam autem Christus judicaturus et redarguturus erat gentes multas, aliquo modo prophetant, et prænuntiant, judicaturum quidem, ac redarguturum; quomodo autem et qua ratione id facturus sit, dicere necesse est. Suadens enim abstinere erroribus, et manifeste ostendens eos properare ad perniciem, nisi velint recte vivere, veterumque peccatorum maculas abstergere, judicat, et redarguit quodammodo, nec unam gentem duntaxat, «Sed usque in terram longinquam,» hoc est, usque ad terminos orbis terrarum: ubique enim salutis verbum prædicatur, «Prædicabitur Evangelium hoc,» inquit, in toto mundo⁷¹. Videtur autem propheticus sermo adhuc aliud subtile et occultum mysterium subostendere. Narrat enim quasi quo pacto ex gentibus venientes verbum Dei recepturi, desertoque errore antiquo, deinceps ad montem Domini, hoc est, ad Ecclesiam accessuri sint. Nam ex superne Sion, inquit, et Jerusalem quæ sub intelligentiam

⁷⁰ II Paral. II, 17. ⁷¹ Matth. xxvi, 13.

cadit, egredietur lex, et verbum Domini. Devenit enim ad nos de cœlo Verbum Dei, factumque est nobis lex, et legislator, et ipsum « iudicabit inter populos multos, et redarguet gentes fortes in terram longinquam. » Quid autem sibi velit, « iudicabit, et arguet, » dicam quod mihi in mentem venit. **427** Tyrannidem in omnes exercebat Satanas, et una cum nequam potestatibus suis totum sub sole mundum oppugnabat, omnibusque avaritiæ suæ jugo imposito, mortalium genus a Deo segregabat. Sed apparuit nobis Deus, ut scriptum est ⁸⁰; visus est aliquando bonus pastor ⁸¹, et seductos ejus aviditati eripuit, seductores condemnavit, et qui nocuerant, eos redarguit, hoc est, principatus et potestates principis mundi sæculi hujus, « Spiritualia nequitiae, in caelestibus ⁸². » Et hoc nobis Christus ipse manifestat, cum ait : « Nunc iudicium est mundi. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Et ego, si exaltatus fuero, omnes traham ad me ipsum ⁸³. » Jus enim dixit populis multis et innumerabilibus, nempe injuste habitis, et justificavit eos in miseratione et fide. Ejecit autem principem hujus mundi, et a dominatu in nos abegit, ut nefarium et homicidam, ut totum orbem sibi vindicare conatum redarguens. Redargutæ sunt cum illo omnino aliæ quoque dæmoniorum gentes, olim infestæ et validæ, nec urbem circumeuntes, sed usque in terram longinquam, hoc est, usque ad fines orbis dispersæ. Terram enim velut distribuerunt, nec mortalium quisquam illorum perversitatem effugere poterat. τῆς ὑπ' οὐρανόν. Διενείμαντο γὰρ ὡσπερ τὴν ἀπειρος.

VERS. 4. *Et concident gladios suos in aratra, et spicula sua in falces, et non ultra tollet gens contra gentem gladium, et nequaquam discant ultra belligerare. Et requiescet unusquisque sub vite sua, et unusquisque sub ficu sua, et non erit qui exterreat, quia os Domini omnipotentis locutum est hæc.*

XXXIX. Omnia in Christo nova facta sunt; et verum dicit Paulus : « In Christo nova creatura, et vetera transierunt ⁸⁴. » Transiit enim in melius, et ipsa rerum conditio, non amplius bella, et pugnas patiens, quæ profecto propter omne genus calamitatis quod apportant, nemini non intolerabiliter veniunt. Nam instrumenta belli ad usum operum a rusticis transformari, et unumquemque requiescere, sicut ait propheta, « sub ficu » atque etiam sub « vite sua, » et neminem esse « qui exterreat, » quid aliud nobis indicat, quam altam et pereuntem pacem, et otium ab armis fore? Quæ temporibus adventus completa sunt. Proinde Christus ipse aiebat : « Pacem meam **428** do vobis ⁸⁵. » Quando autem aut quomodo mundo pax contigit? Postquam Romanorum principatus, imperiumque clarissimum orbem terrarum subegit, sub unum jugum

τῆς νοητῆς Ἱερουσαλήμ ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου. Καταπεφοίτηκε γὰρ εἰς ἡμᾶς ἐξ οὐρανῶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Ὁς καὶ γέγονεν ἡμῶν νόμος τε καὶ νομοθέτης, καὶ αὐτὸς ἐ κρινεῖ ἀνὰ μέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρὰ εἰς γῆν μακρὰν. » Τί θ' ἂν βούλοιο δηλοῦν τὸ, ἐ κρινεῖ, καὶ ἐλέγξει, » κατὰ γε τὸ εἰς νοῦν ἦκον ἐρῶ. Τετυράνευκε κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς, καὶ ὁμοῦ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμεισι πονηραῖς τῆς ὑπ' ἡλίον κατεστρατεύετο, καὶ πᾶσιν ἐπιθεῖς τῆς πλεονεξίας τὸν ζυγὸν, ἀπεδουκλόησε Θεοῦ τὸ τῆς γῆς γένος. Ἄλλ' ἐπέφανεν ἡμῖν Θεός, κατὰ τὸ γραμμέμον, ὥφθη λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν, καὶ τῆς μὲν ἐκείνου πλεονεξίας ἐξελετο τοὺς πεπλανημένους, κατεδίκασε δὲ τοὺς πλανήσαντας, καὶ διήλεγξε τοὺς ἠδικηκότας, τούτέστι, τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανοῖς. » Καὶ τοῦτο ἡμῖν αὐτὸς ὁ Χριστὸς καθίστησιν ἐναργὲς, λέγων· « Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ αἰῶνος τούτου. Νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκδηθήσεται· ἔξω. Κἀγὼ ἐὰν ὕψωθῶ, πάντα ἐλύσω πρὸς ἑμαυτόν. » Δεδίκακε γὰρ πολλοῖς, καὶ ἀναριθμήτοις λαοῖς, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἠδικημένοις, καὶ δεδίκαιωκε μὲν αὐτοὺς ἐν ἐλέφ, καὶ πίστει. Ἐθέβληκε δὲ τὸν ἀρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἀπεσόδησεν ἀρχῆς, ἐλέγχων ὡς ἀνόσιον, ὡς ἀνθρωποκτόνον, ὡς πλεονεκτήσαντα τὴν ὑπ' οὐρανόν. Συνηλέγχοντο δὲ αὐτῷ πάντως πού καὶ τὰ ἕτερα τῶν δαιμονίων ἔθνη, τὰ πάσαι θεινά τε καὶ ἰσχυρὰ, καὶ οὐ μίαν περιφοιτῶντα πόλιν, ἀλλ' ἕως εἰς γῆν μακρὰν κατεσκεδασμένα, τούτέστι, μέχρι πέρυ γῆν, καὶ οὐδεὶς ἦν ὄλιγος τῆς ἐκείνων δυστροπίας

Καὶ κατακόψουσι τὰς βρομύρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιδύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ ἄρῃ ἔθνος βρομύριαν, καὶ οὐ μὴ μῶδωσιν ἔτι πολέμειν. Καὶ ἀναπαύσεται ἕκαστος ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν, διότι τὸ στόμα Κυρίου παντοκράτορος ἐλάλησε ταῦτα.

ΑΘ'. Πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καινὰ· καὶ ἀληθεύει λέγων ὁ Παῦλος, ὅτι· ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, καὶ τὰ ἀρχαῖα παρήλθε. » Μετακεχώρηκε γὰρ ἐπὶ τὸ ἀμεινον, καὶ αὐτὴ ἡ τῶν πραγμάτων κατάστασις, οὐκέτι πολέμους, καὶ μάχας ὠδίνουσα, δύσοιστον ἔχοντα, καὶ παμμόχθηρον ἀληθῶς κατὰ πάντων τὴν ἐφοδον. Τὸ γὰρ μεταπλάττεσθαι μὲν τὰ πολέμου, πρὸς ἔργα γηπόνοιο, καὶ ἕκαστον δὲ ἀναπαύεσθαι, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, ἐ υποκάτω συκῆς ἰδίας, » καὶ μὴν καὶ ἐ ἀμπέλου, » μηδένα τε εἶναι ἐ τὸν δεδιττόμενον, » τί δὲ ἕτερον ἡμῖν ὑποφάνειεν ἂν, ἢ ὅτι βαθεῖά τις ἔσται, καὶ ἀληκτος ἡ εἰρήνη, καὶ καιρὸς ἀπόλεμος; Τετέλεσται δὲ ταυτὶ κατὰ τοὺς ἐπιδημίας καιρούς. Καὶ γοῦν αὐτὸς ἔφρασεν ὁ Χριστὸς· « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. » Πότε δὲ, ἢ πῶς καὶ ἡ ἐν κόσμῳ γέγονεν εἰρήνη; Ἐπειδὴ γὰρ τῆς ὑπ' οὐρανὸν κατεκράτησε λοιπὸν ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀρχή·

⁸⁰ Tit. iii, 4. ⁸¹ Joan. x, 14, 17. ⁸² Ephes. vi, 12. ⁸³ Joan. xii, 31, 32. ⁸⁴ II Cor. v, 17. ⁸⁵ Joan. xiv, 27.

καὶ εὐκλεστάτη βασιλεία, συνηνέχθησάν τε καὶ ὕφ' ἑνα ζυγὸν γεγόνασι τὰ ἔθνη πάντα, καὶ κατέληξαν μὲν τοῦ πρὸς ἄλληλα πολέμου, ἐτράποντο δὲ πρὸς τὰ τῆς εἰρήνης ἔργα, ὄηλον δὲ ὅτι πρὸς γεωπονίας, ἕκαστοί τε ἀσφαλῶς τὰς ἑαυτῶν οἰκοῦσι πόλεις. Οὕτω μὲν γὰρ τῆς Ῥωμαίων χειρὸς κατακρατούσης αὐτῶν, πόλεμοι τε καὶ ἐξαναστάσεις χωρῶν τε καὶ πόλεων γεγόνασι πανταχοῦ, καὶ προῦκειτο μὲν τοῖς ἐθέλουσιν οὐς ἂν ἔλοιτο καταδοῦναι, ἄγισιν τε καὶ φέρειν τὰ ἐτέρων ὡς νενικηκῶσι, καὶ ἦν ἀνάγκη τοῖς τοῦ πολέμου σκεύεσιν ἐνηρμόσθαι καλῶς τοὺς ἐν ἑκάστη χώρᾳ τε καὶ πόλει, καὶ μελέτην ποιῆσθαι τὰ τακτικὰ, σφίσι τε αὐτοῖς ἐπαμύνειν καὶ τέχνους. Ἐπειδὴ δὲ ἠδρύνθη λοιπὸν ἡ τῆς βασιλείας ἰσχύς, πέπαιται τὰ τοιαῦτα, καὶ τοῦ πολέμου τὰ σκευή σκεπάσθαι, καὶ δρέπανα, καὶ μῆν, καὶ ἄροτρα γεγόνασιν, καὶ εἰς ἕτερα ἄλλα τὰ τοιαῦτα λοιπὸν μετεπλάττοντο.

Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο πνευματικῶς τοῖς προκειμένοις προσδαλεῖν, συνήσει πάλιν, ὅτι ἐκ τῆς ἰδίας ἡμῶν ἡμερότητος εἰρήνην βραβεύοντος Χριστοῦ, καὶ καταργούντος τὰς ἀρχάς, καὶ τοὺς πάλαι μαχομένους τοῖς ἐθέλουσιν εὐσεβεῖν, κατέληξάμεν δειμάτων, ἔξω τε γεγόναμεν ἐφόδου, καὶ μάχης, τετραμμένοι τε πρὸς γεωργίαν τῶν πνευματικῶν, καὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης καρποὺς συναγεῖρομεν, ἀναπεπαύμεθά τε λοιπὸν ὑποκάτω συκῆς, καὶ ἀμπέλου. Καὶ συκῆ μὲν ἔσται γλυκύτητος σύμβολον, ἀμπέλος δὲ γε τῆς νοητῆς εὐφροσύνης. Γλυκὺς γὰρ λίαν τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, καὶ κατευφραίνειν εἰδῶς καρδίαν ἀνθρώπου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Γλυκεῖα δὲ δὴ πρὸς τούτῳ καὶ εὐφροσύνης ἐπίμεστος ἡ εἰς τὸ μέλλον ἔλπις, ἣν ἐν Χριστῷ πεπλουτήκαμεν.

Ὅτι πάντες οἱ λαοὶ πορεύονται, ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ἡμεῖς δὲ πορευόμεθα ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν εἰς αἰῶνα, καὶ ἐπέκεινα.

Μ'. Οἱ σπουδῆν πεποιτημένοι τὸ ἀναφοιτῆν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ἀναμνηθῆναι ἐθέλοντες τὰς τρίβους αὐτοῦ, τὸ εὐήνιον ἐπαγγέλλονται, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἀποδέχονται τὰ αὐχῆματα, καὶ ὅτι τῶν εἰς εὐσέβειαν σπουδασμάτων παντὶ σθένει μεταποιήσονται, διὰ τούτων ἡμῶν εὖ μάλα κατασημαίνουσιν. Ἐκαστος γὰρ, φησί, τῶν ἐν πάσῃ χώρᾳ τε καὶ πόλει, ἣν ἂν αὐτὸς ἔλοιτο διαστείχει τρίβον, διαδιψῆ δὲ αὐτὸν κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἢ καὶ εὖ ἔχειν ὑπειλημμένον. Ἡμῶν δὲ φρονεῖς ὁ Χριστὸς, καὶ τρίβον ὀρθὴν ποιησόμεθα τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα, συμβαδιούμεθα δὲ ὡς περ αὐτῷ, καὶ οὐχὶ δὴ μόνον εἰς αἰῶνα τὸν ἐνεστηκότα καὶ παρῳχημένον, ἀλλ' ἔτι πολὺ καὶ ἐπέκεινα. Ἄτρεχθις ὁ λόγος. Οἱ γὰρ νυνὶ συμπάσχοντες, συνελείσονται διαπαντὸς, καὶ συνοδοξασθήσονται, καὶ συμβασιλεύσουσι. Φροντίδα γε μὴν ποιοῦνται Χριστὸν οἱ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης προτιθέντες οὐδὲν, οἱ καταλήγοντες μὲν τῶν εἰκαίων τοῦ κόσμου περισπασμῶν, ζητοῦντες δὲ μᾶλλον τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὸ ἀνδάνον αὐτῷ, καὶ τὸ διατρέψιν ἐν ἀρεταῖς, ὁπολὸς τις ἦν καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος. Γράφει γοῦν, ὅτι « Χριστῷ συνεσταύρωμαι. Ζῶ δὲ

A gentes universæ conductæ ac devinctæ, et armis vicissim depositis, et ad opera pacis, ad agriculturam videlicet, conversæ sunt, singulique suas urbes tuto habitaverunt. Antequam enim sub manu et potestate Romanorum essent, ubique bella fervebant, et regionibus urbibusque in tuto pellebant, licebatque volentibus populando vexare quos liberet, et aliena tanquam victoribus diripere: et cujusque regionis atque urbis indigenas scienter arma tractare, et in militia exerceri, seque liberosque suos defendere oportebat. At ubi postea imperium est corroboratum, ista desierunt, et instrumenta bellica in bipennes, et falces, et vomeres, et aratra migrarunt, et in alia quædam hujusmodi deinceps mutata sunt.

Quod si quis ista spiritualiter intueri velit, intelliget præterea, Christo ex sua benignitate pacem nobis dispensante, et principatus quique olim plebati deditos lacescebant destruyente, terroribus expeditos impressionem, et pugnam evasisse, ad spiritualiumque agriculturam conversos, justitiæ fructus colligere: et in posterum sub ficu et vite requiescere. Ac ficus quidem dulcedinis, vitis gaudii, quod mente cernitur, symbolum esto. Prædulcis enim est sermo Salvatoris, et qui noverit exhilarare cor hominis, ut scriptum est⁸⁵. Dulcis item et lætitia plena futurorum spes, qua in Christo ditati sumus.

VERS. 5. Quia omnes populi ibunt, unusquisque viam suam, nos autem ibimus in nomine Domini Dei nostri in æternum, et ultra.

XL. Qui contendunt ascendere in montem Domini, voluntque discere vias ejus, promptam obedientiam pollicentur, et præclara vitæ in Christo instituta approbant, et se totis viribus in studia pietatis abituros per hæc nobis pulcherrime indicant. Unusquisque enim, inquit, eorum qui in tota regione et civitate sunt, quæ placuerit, via ambulaverit, et pro arbitratu, aut prout ipsi conducere visum fuerit, vitam et mores suos instituerit. Nobis autem curæ est Christus, et ejus oracula viam rectam existimabimus, cum quo velut gradiemur non in præsentis modo sæculo et præterito, sed multo etiam ulterius. Verus est sermo. Qui enim nunc compatiuntur, semper simul ambulabunt, et conglorificabuntur, et conregnabunt. Curæ autem ac sollicitudini est Christus iis qui ejus dilectioni nihil anteferunt, qui ab inanibus mundi distractionibus desinunt, magisque justitiam quaerunt, et quod illi placeat, et excellere virtutibus, qualis et divinus Paulus erat. Scribit igitur, « Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus⁸⁶. » Et iterum: « Non enim ju-

⁸⁵ Jerem. xv, 16. ⁸⁶ Galat. ii, 19, 20.

dicavi me aliquid scire inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum ⁸⁷.

Vers. 6, 7. *In die illa, dicit Dominus, congregabo contritam, et ejectam recipiam, et quos repulseram. Et ponam contritam in reliquias, et repulsam in gentem potentem, et regnabit Dominus super eos in monte Sion ex nunc et usque in sæculum.*

XLi. Spe omni minime excidere posse Israel, rursum docet. Contritus quidem fuit, et rejectus sive propter plurimam impietatem explosus, utpote adversarius Dei, et idolorum cultor, execrandus et profanus, et homicidii criminibus non parum obnoxius. Occiderunt enim prophetas ⁸⁸, et postremo ipsum universorum Salvatorem et Libertatorem in crucem egerunt; veruntamen propter patres misericordiam et salutem consecutæ reliquæ ⁸⁹, factæ sunt in gentem magnam. Etenim multitudinem in Christo justificatorum, gentem maximam intelligi, verum et omnino æquum est. Excellentia autem, et ob quæ in admirationem venire possit, sunt ejus bona animi, et honestamenta cordis, hoc est, sanctificatio, spes in Christum, germana fides, admirabilitas virtutis, stupenda patientia, et regnum esse ipsius Christi, et ipsi adhærere magistro. « Unus enim magister noster Christus ⁹⁰. » Ubi autem mortui resurrexerint, « Et nos qui vivimus, qui relinquitur, simul cum ipsis rapiemur in nubibus in occursum Christi in aera: et sic semper **430** cum Domino erimus ⁹¹. » Montem autem Sion supernam Jerusalem appellat, primogenitorum matrem, in qua et una cum Christo erimus.

Vers. 8. *Et tu, turris gregis squalidi, filia Sion. Ad te veniet et ingredietur principatus primus, regnum ex Babylone filiæ Jerusalem.*

XLii. Quæ mansuetudinis opera sunt, his qui labores toleraverunt, nuntiantur. Ait porro se contritam olim suscepturum, et in gentem magnam positurum. Veruntamen accusat interea, et quod prorsus ærumnosa evaserit, contritaque et abjecta sit, utiliter exprobrat. Nam, ut beatus Paulus ait: « Tristitia secundum Deum pœnitentiam in salutem stabilem operatur ⁹². » Percutit igitur ex charitate, et quoniam curæ illi non fuit ne quidquam durum et acerbum sponte sua et ultro experiretur, ideo eam objurgatione ferit. Gregis autem squalidi turrim Sion, sive ipsam Jerusalem nominat, veluti cum affectu dicens, et tantum non tristis ejus causa. O Sion, sive Jerusalem, misera filia, o mearum ovium miserum et obscurum habitaculum, expone- ris omnino etiam invita inimicis. Veniet enim, veniet, et non multo post tempore, super te reguorum

Α οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Καὶ πάλιν: « Οὐ γὰρ ἐκρινά τι εἶδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, συνάξω τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν δέωσμένην εἰσδέξομαι, καὶ οὐδὲ ἀπωσάμην. Καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰς ἔθνος δυνατὸν, καὶ βασιλεύσει Κύριος ἐκ αὐτῶν ἐν ὄρει Σιών ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΜΑ'. Ὅτι τῆς ἐλπίδος ἤκιστα γε διολισθήσειεν ἐν ὀλοτρόπω ὁ Ἰσραὴλ, ἀποφαίνει πάλιν. Συντερίβη μὲν γάρ, γέγονε δὲ καὶ ἀπόπτειμπος, ἤγουν ἀποδέβληται διὰ πολλὴν ἄγαν ἀσέβειαν· θεομάχος γὰρ καὶ εἰδωλόατρης, βδελυρὸς τε καὶ βέβηλος ἦν, καὶ τὴς τῆς μαιφονίας ἐγκλήμασιν οὐ μετρίως ἐνισχημένος. **Β** Ἀπεκτόνασι γὰρ τοὺς προφήτας, εἶτα τελευτώντας καὶ αὐτὸν ἐσταύρωσαν τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, πλὴν ἠλέηται διὰ τοὺς πατέρας, καὶ σέσωσται τὸ κατάλειμμα, γέγονέ τε καὶ εἰς ἔθνος μέγα. Καὶ γὰρ εἰς τὴν ἀληθῆς, ὡς ἔθνος ἂν νοῦτο πάμμεγα, καὶ μάλα εἰκότως, ἡ τῶν ἐν Χριστῷ δεύκαιωμένων ἀγία πληθὺς. Ἐξαίρετα δὲ αὐτῆς, καὶ τὰ ἐφ' οἷς ἂν ἔχοι τὸ χρῆναι θαυμάζεσθαι, τὰ εἰς νοῦν ἀγαθὰ, τὰ εἰς καρδίαν αὐχμήματα, τουτέστιν, ὁ ἀγιασμός, ἡ εἰς Χριστόν ἐλπίς, τὸ ἐν πίστει γνήσιον, τὸ θαυμασμένον ἐν ἀρεταῖς, τὸ ἀξιάγαστον ἐν ὑπομονῇ, καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύεσθαι τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸν ποιεῖσθαι καθηγητὴν. « Εἰς γὰρ ἡμῶν καθηγητὴς ὁ Χριστός. » **Ε**ἰ δὲ δὴ καὶ ἐγερθεῖεν οἱ νεκροί, « Καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγῆσόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. » Ὅρος δὲ Σιών τὴν ἄνω ψῆλ Ἱερουσαλήμ, τὴν τῶν πρωτοτόκων μητέρα, ἐν ἣ καὶ αὐτῷ συνεσόμεθα τῷ Χριστῷ.

Καὶ σὺ πύργος ποιμνίου αὐχμῶδους, θυγάτηρ Σιών. Ἐπὶ σὲ ἤξει καὶ εἰσλεύσεται ἀρχὴ ἡ πρώτη, βασιλεία ἐκ Βαβυλώνος τῇ θυγατρὶ Ἱερουσαλήμ.

ΜΒ' Ἐξαγγέλλεται μὲν τὰ ἐξ ἡμερότητος τῆς πεπονηκόσιν. Ἐφη δὲ ὅτι κατὰ καιροὺς εἰσδέξεται τὴν συντετριμμένην, θήσει τε αὐτὴν καὶ εἰς ἔθνος μέγα. Πλὴν αἰτιᾶται τῷ μεταξὺ, καὶ ὅτι τεταλαιπώρηκεν ὅλως, συντερίβη τε καὶ ἀποδέβληται, κατανοεῖδίζει χρησίμως. Ὡς γὰρ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος: « Ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἐργάζεται. » Πλήττει δὲ οὖν ἐξ ἀγάπης, καὶ ὅτι οὐ μετὴν οὐδενὸς τῶν λελυπηκότων εἰς πείραν ἐλθεῖν ἐθέλουσιν εἰς τοῦτο καθικεῖτο βοπαῖς. Ποιμνίου δὲ πύργον αὐχμῶδους τὴν Σιών, ἤγουν καὶ αὐτὴν ὀνομάζει τὴν Ἱερουσαλήμ, οἶονεῖ πως ἐν ἤθει λέγων, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐπιστυγνάζων αὐτῇ. Ὡς Σιών, ἤγουν Ἱερουσαλήμ, ἀθλία θυγάτηρ, ὧ τῶν ἐμῶν προβάτων ἀθλιον, καὶ ἀφεγγές ἐνδιαίτημα, πρᾶξιση δὴ πάντως καὶ οὐκ ἐθέλουσα τοῖς ἐχθροῖς. Ἦξει γὰρ, ἤξει, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, ἐπὶ σοὶ τῶν

⁸⁷ I Cor. II, 2. ⁸⁸ Luc. XI, 49-52. ⁸⁹ Isa. X, 22; Rom. IX, 27. ⁹⁰ Matth. XXIII, 10. ⁹¹ I Thess. IV, 16. ⁹² II Cor. VII, 10.

ἐπὶ γῆς βασιλείων ἢ προύχουσα, καὶ εὐσθενεστέρα. Αἱ τοιαύται, ἢ Βαβυλωνίων. Πύργον δὲ αὐχμώδη, καὶ σκοτεινὸν ἐνδιατήμα τῆν Σιών ἀποκαλεῖ, ἥτις τὴν Ἱερουσαλήμ, διὰ τὸ πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ οἶον ἐν σκοτῶ περιπατεῖν, ἀπὸ τοῦ μὴ βούλεσθαι λύχνον ὡσπερ τινὰ ποιεῖσθαι καὶ φῶς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ φωτισμὸν εἰσδέχεσθαι κατὰ νοῦν. Ἦν γὰρ οὕτω, καὶ οὐχ ἐτέρως, καὶ ἀπλανῆ δύνασθαι διδάσκειν ὁδόν, καὶ βόθρον ἀποφοιτᾶν, καὶ διαπηδᾶν ἀμαρτίαν, καὶ τοῖς μεταξὺ περιπίπτουσι μὴ περιπταεῖν κακοῖς.

Ἐάλλωμεν δὲ οὖν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ λέγοντες πρὸς τὸν Θεόν· « Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μὴ ποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον, μὴ ποτε εἴπη ὁ ἐχθρός· Ἰσχυομαι πρὸς αὐτόν. » Φωτὶ γὰρ τῷ θείῳ καταυγασμένοι, καὶ τῆς ἀνωθεν παρὰ Θεοῦ σοφίας λαβόντες εἰς νοῦν τὸ σέλας, ἀνάλωτοι μὲν ἐσόμεθα τοῖς ἐχθροῖς, διεκδύοντες τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, ἐν καλῷ δὲ ἐσόμεθα τῆς ἀνωθεν εὐθυμίας, καὶ ἐν Χριστῷ δὴ πάντως εὐημερήσομεν.

Καὶ τῶν Ἰσα ἐγγὺς κακὰ; Μὴ βασιλεὺς οὐκ ἦν ἐν σοί; ἢ βουλή σου ἀπώλετο, ὅτι κατεκράτησάν σου ὀδίνες, ὡς τίκτουσας; Ἄδινε, καὶ ἀνδρίλου, καὶ ἐγγίσε, θυγάτηρ Σιών, ὡς τίκτουσα, διότι τῶν ἐξελεύσῃ ἐκ πόλεως, καὶ κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, καὶ ἤξεις ὡς Βαβυλωνίως. Ἐκείθεν ῥύσεται σε, καὶ ἐκεῖθεν λυτρώσεται σε Κύριος ὁ Θεός σου, ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου.

ΜΓ'. Ἀφίξεται μὲν οὖν ἐπὶ σέ, φησὶ, ἀρχὴ ἢ πρώτη. Πλὴν τίς ἄρα ἐστὶν ἢ πρόφασις, δι' ἣν τοῖς οὕτω δεινοῖς περιθραύῃ κακοῖς, ἤγουν τοῖς κακοῦν εἰλωθόσι, φημὶ δὴ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς; « Μὴ ἄρα σοι βασιλεὺς οὐκ ἦν; » Ἡ οὐ μεμελέτηκας βουλεύεσθαι σοφά, καὶ ἀρίστως σὺν σαυτῇ ποιεῖσθαι τὰς σκέψεις; Ἰποπλήττει δὲ πάλιν εὐφωῶς, καὶ κατασυνεβίβει πλαγίως ὡς καὶ ἀσύνετον κομιδῇ, καὶ Θεῷ προσκροῦσιν οὐ παραιτουμένην. Καὶ τίς ὁ τρόπος, βραχυλογήσας ἐρῶ. Βεβασιλευς μὲν γὰρ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὀλων Θεός ἐν ἀρχῇ, μεσιτεύοντος τοῦ πανσόφου Μωσέως, εἶτα μετ' ἐκείνον Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ παραληφθέντος εἰς στρατηγίαν. Εἶτα διὰ τῶν κατὰ καιροῦς ἀναδεδειγμένων κριτῶν, καὶ μετ' ἐκείνου διὰ τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ. Ἐχόντων δὲ ὧδε τῶν πραγμάτων αὐτοῖς, καὶ ἐν τάξει τῇ παναρίστη κειμένων, πικρὰ καθ' ἑαυτῶν οἱ δειλαιοὶ πεφρονήκασιν. Ἀποσειόμενοι δὲ τῆς ὑπὸ Θεοῦ βασιλείας τὸν ζυγὸν προσήεσαν, λέγοντες τῷ μακαρίῳ Σαμουήλ· « Ἰδοὺ σὺ γεγῆρακας, καὶ οἱ υἱοὶ σου οὐ πορεύονται τῇ ὁδῷ σου, καὶ νῦν κατάστησον ἐφ' ἡμᾶς βασιλέα, δικάζειν ἡμᾶς, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη. Καὶ ἦν, φησὶ, πονηρὸν τὸ ῥῆμα ἐν ὀφθαλμοῖς Σαμουὴλ, ὡς εἶπε· Ἄδὲς ἡμῖν βασιλέα δικάζειν ἡμᾶς. Καὶ προσήετο Σαμουὴλ πρὸς Κύριον· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Σαμουήλ· Ἄκουε τῆς φωνῆς τοῦ λαοῦ, καθὼς ἀν' ἀλήθωςι πρὸς σέ, ὅτι οὐ σε ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἢ ἐμὲ ἐξουθενήκασιν, τῷ μὴ βασιλεύειν ἐπ' αὐτῶν. » Εἶτα τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ τὸ δικαίωμα τῆς βασιλείας καταγγέλλοντος·

A terrestriam præcipuum et robustius, nempe Babyloniorum. Turrim autem squalidam, tenebrosam habitaculum Sion, sive Jerusalem nuncupat, quod omnes ejus incolæ velut in tenebris ambularent, quia nolint tanquam lucernam et lumen sibi facere legem Dei, et illuminationem ejus in pectus admittere. Sic enim, et non aliter et tutam ab errore viam currere, et foveam vitare, et transilire peccatum, et in incidentia mala non offendere licebat.

Cantemus itaque et nos, dicentes Deo : « Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum ». Lumine enim divino collustrati, et, superno fulgore sapientiæ divinæ in animum accepto, capi ab hostibus non poterimus, et poenas iræ divinæ effugiemus : bonum autem supernæ jucunditatis possidebimus, et in Christo plane ex sententia ac feliciter vivemus.

VERS. 9, 10. Et nunc quare cognovisti mala? Numquid rex non erat in te, aut consilium tuum perit, quia obtinuerunt te dolores ut parturientis? Dole, et viriliter age, et appropinqua. 431 filia Sion, ut pariens, quia nunc egredieris ex civitate, et habitabis in campo, et venies usque Babylonem. Inde liberabit te, et inde redimet te Dominus Deus tuus de manu inimicorum tuorum.

XLIII. Veniet igitur ad te, inquit, principatus primus. At enim quæ est occasio propter quam adeo diris conflictare malis, seu belli calamitatibus, inquam, in quibus est afflictio? « Num igitur tibi rex non erat? » An non studuisti tibi sapienter consulere, et optime providere? Subohjurgat rursus dextere, et exprobrat oblique, ut magnopere insipienti, et Deum offendere non recusanti. Modum breviter declarabo. Regnabat in Israel principio universorum Deus, mediator et internuntio Mose sapientissimo; deinde post ipsum Jesu Nave in militiæ ducem assumpto; postmodum per tempora creatis judicibus, et post illos beato Samuele. Cum res eorum hunc cursum tenerent, et florere maxime, miseri in semet dire consuluerunt, abjectoque jugo regni Dei, ad heatum Samuelem adierunt cum his verbis : « Ecce tu senulisti, et filii tui non ambulant in viis tuis; et nunc constitue super nos regem, ut judicet nos, sicut et reliquæ habent nationes. Et displicet sermo in oculis Samuelis, inquit, eo quod dixissent : Da nobis regem qui judicet nos. Et oravit Samuel ad Dominum; et respondit Dominus Samueli, Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi; non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos ». Deinde beato Samuele jus regis illis annuntiante, et ab hujusmodi frivolis et implis commentationibus acerrime revocante, nihilominus urgebant, dicentes :

⁹⁹ Psal. XII, 4, 5. ¹⁰⁰ I Reg. VIII, 5, 6.

« Non, sed rex erit super nos, et erimus nos sicut et cæteræ gentes, et judicabit vos rex noster, et egredietur ante faciem nostram, et pugnabit bellum nostrum⁹⁹. » Itaque vetera illa et periculosa consilia in memoriam illis redigit, et quodammodo dissimulans casum eorum irridet, atque: « Quomodo cognovisti mala? An non erat tibi rex? an consilium tuum periit? » Nonne petivisti regem, inquit, cum diceres: « Egredietur ante faciem nostram, et bellum nostrum bellabit? » **432** Nonne igitur bene tunc consuluisti? Ecce rerum eventus consilium tuum quæ commodum et necessarium fuerit ostendit. Abjecisti jugum regni Dei. « Ecce obtinuerunt te dolores ut parientis. Dole igitur, et viriliter age, filia Sion. » Rursum morata est oratio. Ait enim: O bona filia, patiens esto ad dolores, dura ad molestias; appropinqua ad partum: hoc est, non longe aberis ab iis quæ expetuntur, sed velut mulier partui vicina jam ejulabis præ doloribus, relictisque urbibus bene munitis, « habitabis in tentorio, in campo, » et manebis, inquit, in solitudine. Venies autem in Babylonem ipsam. Sed enim non penitus consolatione destitutam relinquit: addit enim fugam elapsuram, et a Deo miserante transportatam iri.

Ἐρήμιος. Ἀφίξη δὲ καὶ εἰς Βαβυλῶνα αὐτήν. Πλὴν καὶ ἀναφεύζεται, καὶ διακομισθήσεται παρὰ Θεοῦ

Consultissimum igitur sub Deo manere, et eum regem pati, et sibi virtutem, protectorem et auxiliatorem facere, ipsi soli animæ cervicem submittere, ex ejus voluntate vivere, et ipsi placita, ante omnia magni ducere. Quod si hoc non faciamus, omnimodis Babyloniorum, qui animo comprehendunt, jugum sustinebimus, adversarias dico, et immundas potestates, et primum principatum, id est, Satanam, et velut ejecti ex urbe sancta, cujus opifex et conditor Deus est, Babyloniorum habitabimus. In confusione enim, et tumultu erimus, vanæ hujus vitæ distractionibus. Babylon confusioem interpretatur.

VERS. 11-13. *Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, dicentes: Exsultabimus, et insipient in Sion oculi nostri. Ipsi autem non cognoverunt cogitationem Domini, et non intellexerunt consilium ejus, quia congregavit eos, ut manipulum areæ. Surge, et tritura eos, filia Sion, quoniam cornua tua ponam ferrea, et unguas tuas ponam æreas, et minues populos multos, et consecrabis Domino multitudinem eorum, et robur eorum Domino universæ terræ.*

XLIV. Non semel diximus, regnum Hierosolymis obtinente Ezechia, Samariæ vastitatem intulisse Senacherib, et cum illa multas quoque Judææ urbes evertisse. Deinde misit ex Lachis Rabsacen, qui adversus gloriam Dei immodice blateravit, quando manu **433** angelica una nocte centum octoginta

αὐτοῖς, καὶ πολλοὶ ἔγαν καταπτοῦντες θείασι, ἀφιστάντος τε καὶ μάλα γοργῶς τῶν οὕτω σαθρῶν, καὶ ἀνοσίων σκευμάτων, οὐδὲν ἤττον ἐπεφύοντο, λέγοντες· « Οὐχί, ἀλλ' ἡ βασιλεὺς ἔσται ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐσόμεθα καὶ ἡμεῖς καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, καὶ δικάσει ἡμᾶς βασιλεὺς ἡμῶν, καὶ ἐξελεύσεται πρὸ προσώπου ἡμῶν, καὶ πολεμήσει τὸν πόλεμον ἡμῶν. Οὐκοῦν εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ ἀναφέρει τῶν ἀρχαίων ἐκείνων, καὶ ἐπισφαλῶν βουλευμάτων, καὶ οἷον κειρωνεύεται τὸ συμβᾶν, καὶ φησι· « Πῶς ἔργα κακὰ; Μὴ οὐκ ἦν σοι βασιλεὺς; ἢ ἡ βουλή σου ἀπώλετο; » Οὐ βασιλέα, φησὶν, ἤτήσω, λέγων· « Προπορεύεται πρὸ προσώπου ἡμῶν, καὶ τὸν πόλεμον ἡμῶν πολεμήσει. » Μὴ ἔρα καλῶς ἐβουλεύσω τότε; Ἰδοὺ τῶν πραγμάτων τὸ πέρας τὴν σὴν εἰδείξαι βουλήν, ὡς ἀρίστη τε εἴη, καὶ ἀναγκαία. Ἀπόβλητον ἐποίησω τῆς ὑπὸ Θεῷ βασιλείας τὸν ζυγόν. « Ἰδοὺ κατεκράτησάν σου ὠδίνες ὡς τικτούσης. Ὁδίνε σὴν, καὶ ἀνδρίζου, θύγατερ Σιών. » Ἐν ἤθει πάλιν ὁ λόγος. Ὡ γὰρ, χρηστὴ θύγατερ, φησὶ, πληπαθὴς ἔσο πρὸς τὰς ὠδίνας, διακαρτέρει πρὸς τὰς λύπας, ἔγγυς τῷ τέκτειν, τουτέστιν, οὐκ ἔση μακρὰν τῶν προσδοκωμένων· ἀλλ' οἷον ἐπίτεξ ἤδη γυνὴ καταλολυξίαι ἐκ πόνων, ἀφιεῖσα δὲ πόλεις τὰς εὐπυργωτάτας, ἐκαστασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, » καταυλισθήσῃ, φησὶν, ἐν ἀπαράκλητον οὐκ ἔσ' παντελῶς, προστέθεικε γὰρ, ὅτι κατοικτείροντος.

Κάλλιστον οὖν ἔρα τὸ ὑπὸ Θεῷ μένειν καὶ βασιλεύσθαι καὶ αὐτὸν ποιεῖσθαι δύναμιν, ὑπερασπιστὴν τε καὶ ἀρωγὸν αὐτῷ, καθυφαίνει μόνῃ τῆς ψυχῆς τὴν αὐχένα, τοῖς αὐτοῦ θελήμασι βιοῦν, καὶ λόγου πάντας ἀξιοῦν τὸ αὐτῷ δοκοῦν. Ἥ εἰ μὴ τοῦτο δρῶμεν, πάντη τε καὶ πάντως ὑπὸ νοητοῦ ἐσόμεθα Βαβυλωνίου, ἀντιεταγμένους λέγω, καὶ ἀκαθάρτους δυνάμεις, καὶ ὑπὸ τῆν κρώτην ἀρχῆν, τουτέστι, τὸν Σατανᾶν, πόλεως δὲ ὡσπερ τῆς ἀγίας ἐξεβριμμένα, ἥς ἐστὶ τεχνίτης, καὶ δημιουργὸς ὁ Θεὸς, τὴν Βαβυλωνίων οἰκήσομεν. Ἐν συγχύσει γὰρ, καὶ θορύβῳ ἐσόμεθα τοῖς εἰκαλοῖς τοῦ παρόντος βίου περισπασμοῖς. Συγχύσις ἡ Βαβυλῶν ἐρμηνεύεται.

Καὶ νῦν ἐπισυνήχθησαν ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλὰ, λέγοντες· Ἐπιχαρούμεθα, καὶ ἐπόψονται εἰς Σιών οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὸν λογισμόν Κυρίου, καὶ οὐ συνήκαν τὴν βουλήν αὐτοῦ, οὐκ ἐπὶ συνήγαγον αὐτοὺς ὡς δρῶμεν ἄλλωτος. Ἀράστηθι, καὶ ἀλόα αὐτοῦς, θυγάτηρ Σιών, οὐκ ἐπὶ κέρατά σου θήσομαι σιδηρᾶ, καὶ τὰς ὀπλάς σου θήσομαι χαλκᾶς, καὶ λεπτυνεῖς λαοὺς πολλοὺς, καὶ ἀναθήσεις ἐφ' Κυρίῳ τὸ κληθεὶς ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἐφ' Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς.

Μὰ'. Πλειστάκις ἤδη προείπομεν, οὐκ ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις διέποντος Ἐζεχίου, κειρωνεύσασθαι τὴν Σαμαρείαν ὁ Σαναχιρείμ, πολλὰς δὲ αὐτῇ καὶ τῆς Ἰουδαίας συνήρακε πόλεις. Εἶτα μεταπέπομεν ἐκ Λαχίς τὸν Παφάκην, ὅς οὐ μετρίως τῆς θείας κατεφωάρησε ὄψεως, οὐκ ἐπὶ ἀπολέωσαν

⁹⁹ I Reg. 19, 20. ¹⁰⁰ IV Reg. xix, 35.

ἐν μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες ἀγγε-
 λικῆ χειρὶ. Ταυτησὶ τῆς ἱστορίας διαμνησθῆναι πάλ-
 λιν. Συνήχθησαν γὰρ ἔθνη πολλὰ κατὰ σοῦ, φησὶ,
 μονονοῦχι καὶ ἀθύροντα, καὶ ὅσον οὐδέπω κεισομένης
 κατοργησόμενα. Πλὴν οὐκ ἔγνωσαν ἃ βεβούλευται
 Θεός. Συνσκομίσθησαν γὰρ ὡσεὶ εἰς ἄλω, καὶ δρά-
 γματος δίκην τοῖς σοῖς ὑποκείσονται ποσίν. « Ἀνάστα
 δὴ σὺν, καὶ ἄλῳ αὐτοῦς, » κέρατα γὰρ ἔξεις σιδηρᾶ,
 καὶ ὅπλας χαλκᾶς, τουτέστι, δυσκαταγώνιστος ἔσθι,
 καὶ ἄμαχος τοῖς ἐχθροῖς, μονονοῦχι δὲ καὶ καταπα-
 τήσεις τοὺς ἀνθεστηκότας. Ἐπειδὴ γὰρ ἄλω τε καὶ
 δράγματος πεποίηται μνήμην, τετήρηκε τῇ μεταφορᾷ
 τὸν πρόποντα τρόπον, καὶ ὡς ἐπὶ μόσχου φησὶ κέρατα,
 καὶ ἔπλας, ἐπεὶ οὐκ ἀνθρωπεῖα χειρὶ δεδαπάνηται,
 ἀλλ' ἔργον ἦσαν οἱ κείμενοι τῆς θείας ὀργῆς. Μὴ
 σαυτῷ, φησὶν, ἀνάψης τὰ ἐπὶ τούτοις ἀυχήματα, B
 ἀνατίθει δὲ μάλλον τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς τό τε
 πλῆθος αὐτῶ, καὶ τὴν ἰσχύοντων ἀπολωλότων. Ἄλλ'
 οὕτως μὲν τῆς ἱστορίας ὁ νοῦς. Θορυβῆσαι δὲ ἰσως
 τῶν ἐντευξομένων τινὰς τὸ οὕτως ἀγγιζοτροφον τῶν
 προφητικῶν κηρυγμάτων. Ἄρτι μὲν γὰρ ἠκούομεν
 λέγοντος· « Ἐπὶ σὲ ἔξει, καὶ εἰσελεύσεται ἡ ἀρχὴ ἢ
 πρώτη βασιλεία Βαβυλωνίων, » καὶ ὁ τῆς αἰχμαλωσίας
 ἡμῶν ἐγράφετο τρόπος. Ἔτα σεσωσμένην ὀρωμεν
 εὐθύς, καὶ καταπατοῦσαν τοὺς ἐχθρούς. Δεῖ δὲ ὅτι οὐ
 ἄρα τῆς τῶν χρόνων εὐδιακρίτου διαστολῆς ἔσται
 γὰρ οὕτως ἀσύγχυτος, καὶ σαφὴς τῶν λεγομένων ἢ
 θεωρία. Ἐξελίχον μὲν γὰρ βασιλεύοντος, ἀνέβη Σανα-
 χηρείμ κατὰ τῶν Ἱερουσαλὴμων. Ἔτα μετὰ Ἐξελίχου
 θάνατον, τέσσαρες γέγοναν βασιλεῖς, καὶ πέμπτος C
 Ἰερουσαλὴμ. Τότε καὶ πᾶσαν εἶλε τὴν Ἰουδαίαν, καὶ
 αὐτὰ Ἱερουσαλὴμ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἀπεκόμισεν
 εἰς αἰχμαλωσίαν πάντα Ἰσραὴλ. Γράφει δὲ σοφῶς
 τὴν ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ἱστορίαν ὁ μακάριος προφήτης
 Ἱερειμίας.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

*Nūn ἐμφραχθήσεται θυγάτηρ Ἐφραῖμ ἐμφρα-
 μῷ· συνοχὴν ἔταξεν ἐφ' ἡμᾶς. Ἐν ῥάβδῳ πατά-
 ξουσι ἐπὶ σιαγόνα τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ.*

ME'. Ἐπισυναχθήσονται μὲν γὰρ ἐπὶ Σιών ἔθνη
 πολλὰ, εἶτα κατοργησέσθαι, καὶ καταμειδιάσειν αὐτῆς
 προσδοχέσαντα, ἠλόγηται τε καὶ συνετριβήσαν, Θεοῦ
 τοῖς ποσὶ τῶν νικησάντων, παραβριπιτοῦντος αὐτοῦς
 ὡς ἐν εἰδει δράγματος. Ἦλω δὲ, καὶ ἀπόλωλεν ἡ D
 Σαμαρειτῶν, καὶ δεδαπάνηται τῷ πολέμῳ, καὶ περὶ
 αὐτῆς φησὶ, ὡς ἐμφραχθήσεται, καὶ ἐνσχεθήσεται
 καθορίζοντος δηλονότι Θεοῦ τὸ ἐν συνοχῇ γενέσθαι,
 καὶ χρῆναι παθεῖν αὐτήν. Θυγάτηρα δὲ τοῦ Ἐφραῖμ
 ὀνομάζει τὴν Σαμαρείαν, ἡγουσὶ τὴν ἐν Σαμαρείᾳ
 πληθύν· ἔοικε γὰρ πῶς ἐν τάξει κείσθαι Πατὴρ τοῖς
 ὑποκειμένοις ὁ βασιλεὺς πεπιστευμένος. Βεβασίλευκε
 δὲ τῆς Σαμαρείας ὁ ἐξ Ἐφραῖμ. Ἔσται δὲ σὺν, φησὶ,
 περίσχετος, καὶ διεξωσμένη τοῖς τῶν πολεμίων δή-
 μοις ἢ Σαμαρειτῶν, οἱ μονονοῦχι καὶ πατάξουσιν εἰς
 σιαγόνας αὐτήν, οὐ χερσὶ ῥαπίζοντες ἔχομέναις φει-
 δοῦς, ἀλλὰ ῥάβδοις συντριβόντες καὶ κατακιζόμενοι
 σφοδρῶς. Σημαίνει δὲ διὰ τούτου πρὸς ταῖς ἀτιμίας
 καὶ δύστοστον ἦντα τῆς αἰχμαλωσίας τὸν πόνον. Ἄτι-

A quinque millia disperierunt⁹⁹. Hujus historiae rur-
 sum meminit. Congregatae sunt, inquit, super te
 gentes multae, tantum non ludentes super te, et jam-
 jam procubiturae pedibus insultaturae. Verumtamen
 non cognoverunt quid statuerit Deus. Comportati
 sunt enim velut in aream, et instar manipuli pedi-
 bus tuis subjicientur. « Surge igitur, et tritura eos : »
 cornua enim ferrea habebis, et ungulas aereas, hoc
 est, inexpugnabilis et invicta eris hostibus tuis, et
 tantum non conculcabis qui restiterint tibi. Quo-
 niam enim areae et manipuli mentionem fecit, de-
 corum metaphorae servavit, et tanquam de vitulo
 cornua et ungulas dicit : siquidem non humana
 manu consumpti, sed ira divina confecti erant, qui
 jacebant mortui. Ne tibi laudem istam ascribas,
 inquit : sed consecra potius Domino universae terrae,
 et multitudinem eorum, et robur interfectorum. Et
 hic quidem sensus est historiae. Turbabit autem
 quosdam lectorum fortassis tanta prophetarum
 promulgationum mutabilitas. Modo quippe dicen-
 tem audiebamus, « Ad te veniet, et ingredietur
 principatus primus regnum Babyloniorum ; » et ca-
 ptivitatis modus nobis describebatur. Deinde salva-
 tam mox, et hostes suos conculcantem cernimus.
 Proba igitur temporum distinctione opus est : sic
 enim quae dicuntur citra confusionem et obscuri-
 tatem considerabuntur. Regnante enim Ezechia,
 ascendit contra Jerusalem Senacherib. Post, Eze-
 chia mortuo, quatuor reges usque ad quintum Je-
 choniam intercesserunt. Tunc universam Judaeam,
 et Hierosolimam ipsam Nabuchodonosor in po-
 testatem redegit, totumque Israel captivum abduxit.
 Quam historiam apte beatus propheta Jeremias
 nobis descriptam reliquit.

CAP. V.

*VERS. 1. Nunc circumseptietur filia Ephraim septo.
 angustiam posuit super nos. In virga percutient super
 maxillam tribus Israel.*

XLV. Congregabuntur enim super Sion gentes
 complures. Deinde cum sperarent se illi cum irri-
 sione insultaturos, comminutae et contritae sunt,
 Deo victoribus pedibus eas in speciem manipuli
 substernente. Capta est, et periit Samaria, 434 et
 bello assumpta est, ac de ea dicit, circumseptum et
 obstrictum iri, decernente videlicet Deo, ut in an-
 gustiam redacta omnino affigeretur. Filiam autem
 Ephraim Samariam, sive Samariae multitudinem
 nominat : videtur enim subjectis quasi loco patris
 esse, cui regnum committitur. Regnavit porro in
 Samaria, qui erat de tribu Ephraim. Erit igitur,
 inquit, circumquaque septa, et cincta hostium po-
 pulis Samaritanorum regio, qui propemodum per-
 cutient ipsam in maxillas, non manibus cedentes,
 quae parcius verberant, sed virgis conterentes, et
 verberantes valide. Significat per hoc, praeter igno-
 miniam laborem quoque captivitatis intolerabilem
 fore. Ignominiae enim signum non dubium est icu-

in faciem. Id si per virgam intelligatur fieri, omnino miserum ac servile erit. Contempta igitur esto, inquit, et in plagis ac doloribus, quæ a tribu Ephraim regitur Samaria.

Sed ferientis manus feribitur, nec experiemur verbera, si totis viribus in nosmet iram Domini universitatis per actiones nefarias, et studiosam consecrationem illi odiosorum exacerare, quantum possumus, cavebimus. Potius autem probitate illam honorantes felices erimus, conspicuamque et vasa amplectendam vitam transigemus.

VERB. 2. *Et tu, Bethlehem, domus Ephratha minima es, ut sis in millibus Juda. Ex te mihi egredietur ut sit in principem in Israel, et aggressus ejus ab initio ex diebus sæculi.*

XLVI. Rerum nostrarum reditum ad principia propheticus sermo nobis his verbis evangelizat. Scitissime autem meminit instaurationis quæ in Christo facta dicitur. Nam « in ipso nova creatura, » sicut scriptum est⁷⁷. Et vetera quidem transierunt, facta sunt autem per eum nova transformantem humana, et in antiquam bonitatem restituentem. Rex enim denuo factus est, et optabile in omnia imperium rursus acquisivit. Universum autem etiam per particulatim administrata exprimitur. Regebatur enim regali imperio Israel initio, ut dixi, sub Deo, sanctis, ut administris, interjectis. Deinde non multo post stultitia laborans, et sub Deo vivere contemnens, humana potius imperia suspexit. Itaque Saul sibi regem petivit. Qua in re graviter peccarunt: universorum quippe Deus moleste ferens, beato Samueli dixit: « Non te abjecerunt, sed me, ne regnum super eos⁷⁸. » Nequaquam vero istud profuisse illis, sed acerbum, et detrimentosum, et otiosum potius fuisse ipsa experientia docuit, nec id ullam dubitationem habet. Nam ob hoc in tetra et inevitabilia incommoda inciderunt. Itaque tanquam reducens Israel ob id quod fuit in principio, ut Deum regem haberent, Christum in Bethlehem natum ipsis fore Salvatorem et Redemptorem ante proclamat.

Non abiret a scopo qui putaret generatim quasi verba fieri. Postquam enim terrestres nos regiam Dei in nos potestatem abjecimus, peregrinum nobis jugum imposuimus, et Dominum nobis ascivimus, non natura Dominum, sed superbum potius; et apostatam, Satanam dico, in omne genus malorum devenimus. Sed, ut modo dixi, « Complacuit Deo et Patri omnia in Christo instaurare, quæ in cœlis, quæque in terris sunt⁷⁹; et liberavit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ in lumine⁸⁰. »

Α μίας μὲν γὰρ ἐστὶ σημεῖον οὐκ ἀμφίβολον τὰ εἰς σαγόνας βαπίσματα. Εἰ δὲ δὴ νοοῖτο καὶ διὰ βλάβου γενέσθαι, φορέσει πάντως τὸ μαχθηρὸν, καὶ τὸ ὀκειὸν οικιῆτη πρέπον. Ἄτιμος οὖν ἔστω, φησί, καὶ ἐν αἰκίαις, καὶ πόνοις ἢ ὑπὸ τῆς φυλῆς Ἐφραὶμ βασιλευμένη Σαμάρεια.

Ἄλλ' ἢ γε τοῦ παλίντος ἀργήσει χεῖρ, ἄγευσται ἂ μανοῦμεν αἰκίας, εἰ παντὶ δὴ σθένει παραιτοίμεθα τὸ καταθῆγειν ἐφ' ἑαυτοὺς εἰς ὄργας τὸν τῶν ὄλων Κύριον διὰ τοῦ ὄρνυ ἢ μὴ θέμις, καὶ ποιήσεται περισπούδαστον τὸ ἀπηχθημένον αὐτῷ. Τιμῶνας ἂ μᾶλλον ταῖς ἐπαικίαις ἐσόμεθα ταῖς εὐημερίαις ἐν καλῷ, λαμπρὸν τε καὶ ἀξιόληπτον ἀληθῶς διαζήσομεν βίον.

Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, ὀλιγοστὴς εἰ τοῦ εἶναι ἐν χιλιᾶσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἀρχοντα τῷ Ἰσραὴλ· καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος.

MCΓ'. Τὴν εἰς τὴν ἐν ἀρχαῖς ἀναφοίτησιν τὸν κατ' ἡμᾶς πραγματῶν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις εὐαγγελίζων λόγος. Διαμμένοντα δὲ μάλα σοφῶς τῆς ἀνακεφαλαίωσης τῆς ἐν Χριστῷ γεγενῆσθαι λεγομένης. « Καινὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν αὐτῷ, » καθὼς γέγραπται· Καὶ τὰ μὲν ἀρχαῖα παρῆλθε, γέγονε δὲ ἐ' αὐτοῦ καινὰ, μεταστοιχείουτος τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἀνακαινίζοντος εἰς τὸ εὖ εἶναι πάλιν αὐτά. Βεβαίλευται γὰρ, καὶ περιπεποιήται πάλιν αἰρετὸν τῆ κατὰ πάντων ἀρχήν. Σημαίνεται δὲ τὸ καθόλου καὶ διὰ τῶν μερικῶς οικονομουμένων. Ἐβασίλευτο γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Ἰσραὴλ ἐν ἀρχαῖς ὑπὸ Θεοῦ, μεσολαβούντων ἁγίων. Εἶτα μετ' οὐ πολὺ νοσήσας τὸ εὖθεος, ἀτιμάσας τε τὸ πράττειν ὑπὸ Θεῷ, τὰ ἀνθρώπινα μᾶλλον τετιμήχασιν κράτη. Καὶ γοῦν ἤτησεν ἐφ' ἑαυτῷ βασιλεῖα τὸν Σαοῦλ. Εἶτα προσκεκρούκασιν οὐ μετρίως· λελυπημένος γὰρ ἔφασκεν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τῷ μακαρίῳ Σαμουὴλ· « Οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἢ ἐμὲ ἐξουθενήκασιν, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπ' αὐτάς. » Ὅτι δὲ τὸ χρέμα αὐτοῖς ὄνησιφόρον μὲν οὐδαμῶς, πικρὸν δὲ, καὶ ἐπιζήμιον, καὶ ὀλέθρου πρόξενον, αὐτῆ δέδειχεν ἢ πείρα. Πῶς δ' ἂν ἐνδοιάσει τις; Περιπεπτῶκασιν γὰρ δεινοῖς, καὶ ἀφύκτοις διὰ τῆτο κακοῖς. Οὐκοῦν ἀνακομίζων ὡσπερ τὸν Ἰσραὴλ εἶπὲ ἐν ἀρχαῖς, φημι δὴ τὸ ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύεσθαι τῷ Θεοῦ, τὸν ἐκ Βηθλεὲμ αὐτοῖς ἐσόμενον Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν προανακεκράγει Χριστόν.

Ἰοὶ δ' ἂν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ κἄν εἰ τῷ δοκῆ γενεῶν ὡσπερ τινὰ τὸν λόγον ποιησθαι, Ἐπειδὴ γὰρ ἀποπεπτῶκαμεν τῆς ὑπὸ Θεῷ βασιλείας, οἱ ἐπὶ τῆς γῆς, ὀθνεῖον ἑαυτοῖς καταστήσαντες ζυγὸν, καὶ δεσπότην ἐπιγραφάμενοι τὸν οὐ φύσει δεσπότην, μᾶλλον ἂ ἀλαζόνα, καὶ ἀποστάτην, φημι δὴ τὸν Σατανᾶν, ἐν παντὶ γεγόναμεν κακῷ. Ἄλλ' ὡς ἔφην ἁγίως, « Εὐδόκησεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀνακεφαλαίωσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, μετέστησε δὲ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἐν τῷ φωτί. »

⁷⁷ II Cor. v, 17. ⁷⁸ I Reg. viii, 7. ⁷⁹ Ephes. ii, 10. ⁸⁰ Coloss. i, 13.

Ποιεῖται δὲ οὖν τὸν λόγον πρὸς τὴν Βηθλεὲμ, ἦτοι ἅ τὸν οἶκον τοῦ Ἐφραθᾶ. Καὶ καλεῖται μὲν ὁ χώρος Ἐφραθᾶ, Βηθλεὲμ δὲ, τὸ πολίχνιον, ἦγουν ἢ ἐν τῇ χώρᾳ κώμη, ὅθεν ἦν Ἰεσσαὶ καὶ Δαβὶδ, καὶ αὕτη πάλιν ἢ ἅγια Παρθένος, ἢ τὸ θεῖον ἡμῶν ἐκτέτοκε βρέφος τὸ παιδίον τὸν Ἰησοῦν. Ὁὐ ἢ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος. Βεβασιλευκε γὰρ διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐπειδὴ γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ταύτητοι, καθὼς φησιν ὁ θεοσπέσιος Παῦλος, « Ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα, ἐν τῷ ὄνόματι τοῦ Χριστοῦ πάντων γόνων κάμψην ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγελῶν, καὶ καταχθονίων, καὶ πάντα γλώσσαις ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ἀμήν. » Ὡ τοίνυν Βηθλεὲμ, φησὶν, οἶκος Ἐφραθᾶ, εἰ καὶ « Ὀλιγοστὸς εἰ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα, » τούτεστι, μυρία μὲν ὄσα λαμπραῖ, καὶ μεγάλας τῆς Ἰουδαίας αἱ πόλεις, καὶ πολυανθρῶπα πληθῦσι τῶν ἐνοικοῦντων καταμεθύουσαι. Ἄλλ' εἰ καὶ ὀλίγοι παντελῶς οἱ σε κατοικοῦντες, καὶ νεμόμενοι, σὺ γενήσῃ τροφὸς, καὶ κληθήσῃ πόλις τοῦ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ οὕτις που πάντως τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἐπαγγελίαις προεπηγγελμένων τῷ Ἀβραάμ. Ἔφη γὰρ που πρὸς αὐτὸν ὅτι « Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα. » Τὸ δὲ « Ἐν Ἰσαὰκ » ἐξ ἐπαγγελίας φησὶ. Βεβαία τοίνυν ἢ ὑπόσχεσις οὐχὶ μόνον τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ. Οὗτοι γὰρ ὁ Ἰσραὴλ, « Ὅτι τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζονται ὡς σπέρμα. » Ὁμοιον οὖν ὡς εἰ λέγοι, κατάρξαι παντὸς τοῦ πιστεύοντος εἰς αὐτὸν, καὶ προσοικειοῦντος ἑαυτὸν ἐμοὶ δι' αὐτοῦ. Προσηνέμεθα γὰρ τῷ Πατρὶ δι' Υἱοῦ, καὶ μαρτυρήσει λέγων αὐτός· « Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. » Ἀνεδείχθη τοίνυν ἐκ Βηθλεὲμ ὁ Χριστός ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ ἐν κήποις ἡμᾶς καταδόσκων, καὶ κρίνοισι, καὶ τῆν τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων εὐσομίαν παρατιθεῖς, καὶ οἶον ἀνθρῶπιον προσάγων ὄριμα τὰ καθ' ἑαυτὸν, τοῖς ἐθέλουσιν ἀποδρέπεσθαι. Ἔφασκε γὰρ· « Ἐγὼ ἀνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων. » Ἀπ' ἀρχῆς δὲ εἶναι φησὶ τὰς ἐξόδους αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, ἢ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν τὴν Λόγου σημαίνων. Ἔστι γὰρ συναϊδὸς τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, καὶ αὐτὸς τῶν αἰώνων ὁ ποιητὴς, ἦγουν ὅτι γέγονε μὲν ἀνθρωπος ὡς ἐν λοιπῷ τοῦ αἰῶνος καιροῦ, προὐρίσται γὰρ μὴν ὡς ἐν προγνώσει Πατρὸς καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον. Ἐξόδους οὖν φησὶν ἢ τὴν ἀχρονον τοῦ Θεοῦ ἐκ Πατρὸς γέννησιν εἰς ἰδίαν ὑπαρξίν τοῦ Υἱοῦ· ἦτοι τὴν ἀνάδειξιν, τὴν ἐν καιροῖς ἐσομένην, ὅτε γέγονε σὰρξ· εἰ καὶ ἐξ ἡμερῶν προὐρίσθῃ τε καὶ τέθειτο παρὰ τοῦ Πατρὸς Σωτῆρ τε καὶ Λυτρωτῆς, οὐκ ἠγνοηκότος τὰ μεταξὺ τῶν ἀνθρωπίνων γένει συμβησόμενα διὰ τὴν εἰς Ἀδὰμ παράδοσιν.

Alloquitur ergo Bethlehem, sive domum Ephratha. Et vocatur quidem regio Ephratha, Bethlehem autem oppidulum, sive vicus regionis, unde oriundi Jesse, et David, et præterea sancta Virgo, quæ divinum nobis infantem peperit, puerulum Jesum: « Cujus imperium factum est super humerum ejus, et vocatur nomen ejus magni consilii Angelus. » Regnavit enim per crucem. Et quoniam factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, ideo, ut est apud divinum Paulum, « Deus ipsum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quoniam Dominus Jesus est in gloria Dei Patris. Amen. » Ait ergo: O Bethlehem domus Ephratha, tametsi « minima es, ut sis in millibus Juda, » hoc est mille et amplius sunt in Judæa splendidæ et amplæ civitates, et incolarum infinitate refertissimæ. Sed quamquam pauci sunt plane cives, et incolæ tui, tu eris nutrix et vocaberis civitas regnantis **436** super Israel, nec super eos tantum utique qui sanguine sunt Israelitæ, sed super eos iusuper qui in promissionibus Abrahamo prædicti sunt. Ait enim illi alicubi Deus: « In Isaac vocabitur tibi semen. » Illud autem, « in Isaac, » ex promissione dicit. Firma est igitur promissio non solum iis qui sunt de sanguine Israel, sed etiam iis qui in præputio per vestigia fidei patris nostri Abraham ingrediuntur. Hi enim sunt Israel, « quoniam filii promissionis reputantur in semine. » Ac si dicat, rector erit cujusvis in eum eredis, et militæ per ipsum concilianis. Oblati enim sumus Patri per Filium, et testatur id ipse his verbis: « Nemo venit ad Patrem nisi per me. » Editus est igitur in Bethlehem Christus pastor ille bonus, qui in hortis et liliis nos pascit, et evangelicorum oraculorum suaveolentiam apponit, et sua tanquam flores maturos decerpere volentibus exhibet. Dixit enim: « Ego flos campi, et lilium convallium. » Egressus autem ejus a principio esse inquit, et ex diebus sæculi; aut omnibus sæculis antiquiorem Verbi existentiam significans: est enim cœternus Patri suo, et ipsemet sæculorum conditor; aut quia homo natus est quidem quasi in extrema ætate sæculi: mysterium autem in ipso peragendum in præscientia Patris ante constitutionem mundi prædestinatum est. Egressus itaque appellat aut temporis expertem Dei Filii ex Patre in propria subsistentia generationem, aut exhibitionem ejus in tempore futuram, quando caro factus est: aut etiam ex diebus sæculi prædefinitus et constitutus est Salvator et Redemptor, a Patre, qui quæ in medio humano generi per transgressionem Adam eventura erant non ignorabat.

• ² Isa. ix, 6. ³ Philipp. iii, 8-11. ⁴ Gen. xxi, 12. ⁵ Rom. ix, 8. ⁶ Joan. xiv, 6. ⁷ Joan. x, 14-16. Cant. vi, 1. ⁸ Cant. ii, 1.

VERS. 3. *Propterea dabis eos usque ad tempus parientis. Pariet, et reliqui fratrum eorum convertentur ad filios Israel.*

XLVII. Videtur propheta cogitare secum forte, ratiocinariusque, et dicere, non loquetur falsum Deus, et ad finem prorsus deducet quæ promisit. Et quia Israel in tam insigni spe est, et nascetur illis dux, regnabitque, et ab omni eorum malo liberabit, cur tandem in manus hostium veniet? Deinde cogitato tempore promissionis, et ita, ut præsens concepto, sibi quodammodo respondet in hæc verba: Quoniam promissionis tempus diu procrastinabitur, ipsi autem in delictis non levibus sunt, **437** et neutiquam peccare desinunt, « idcirco dabis eos, » id est, trades, hostibus, o Domine, « usque ad tempus parientis, » donec divinus ille infans in visceribus virginis concipiatur. Tunc enim erit redemptio, et felicitate stabili perfruatur, nihil ipsis omnino ad jucunditatem deficiente. Hæc propheta tunc voluntate, et veluti apud se susurrante, subauscultans Deus, pariet, inquit, et ad fidem ipsum corroborat. Simile huic ad prophetam Habacuc dixit: « Adhuc pusillum, et qui venturus est, veniet, et non tardabit ¹⁰. » Nascetur enim omnino, inquit, « reliqui autem fratrum ejus revertentur ad filios Israel ¹¹. » Suscepit enim fidem in Christum Judæorum ingens numerus, et ante alios beati discipuli: exciderunt autem spe qui in contumacia sua Christum contumeliosissime multaverunt. Cæterum in extremis temporibus cum aliis inferentur, et quasi cursu subeuntes, vix tandem eo accurrent, quo eos ab initio venisse præstiterat.

καιροῖς προσεπενεχθήσονται τοῖς ἄλλοις, καὶ ὄϊον ἐξ ἄμεινον ἔλθειν ἐν ἀρχαῖς.

VERS. 4. *Et stabit, et videbit, et pascet gregem suum in fortitudine Dominus, et in gloria nominis Domini Dei sui erunt. Quia nunc magnificabuntur usque ad terminos terræ, et hæc erit pax.*

XLVIII. Stabit, dicit, pro ἐπιστατήσει, *præerit*, suarumque ovium ipsemet pastoremaget, nec alteri cuiquam earum institutionem mandabit, sicut olim beato Mosi, sed ipse per semetipsum operam hanc præstabit. Verum est enim, non a legato quopiam, non ab angelo, sed ab ipso Deo nos salvatos esse. Pascet autem nos in fortitudine, citra omnem sudorem laboremque nostrum. Quasi enim defensorrem pro nobis se objiciet, et salvabit strenue: nec sinet illegitimos pastores ex fallaciis suis celebratam adipisci: nec feras immites in greges insilire; nec malignas et adversarias potestates patietur, quemadmodum olim, fidelibus robore prævalere, quibus dabit potius « super aspidem et basiliscum ambulare, leonemque et draconem conculcare ¹². » Per ipsum enim inclyti evasimus, et cum claritate

¹⁰ Habac. 11, 3. ¹¹ Mich. v, 3. ¹² Psal. xc, 15.

(1) Ed. Aub., δωρολήπτος, *dona accipiet.*

Διὰ τοῦτο δώσεις αὐτοὺς ἕως καιροῦ τικτούσης. Τέξεται, καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ.

MZ. Ἔοικεν ὁ προφήτης ἐντεθυμηθεὶς καθ' ἐαυτὸν ἐκεῖνο τάχα που, διαλογίζεσθαι τε καὶ λέγειν ὅτι ψευδοεπῆσει Θεὸς, ἀποπερανεῖ δὲ πάντως τὰ ἐπηγγελμένα. Καὶ εἴπερ ἐστὶν ἐν λαμπραῖς οὕτως ἐλπίσιν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀποτεχθήσεται μὲν αὐτοῖς ὁ ἡγούμενος, κατάρξει δὲ, καὶ παντὸς ἀπαλλάξει κακοῦ, τί καὶ ὄλιγος ἔσται δωρολήπτος (1); Ἔϊτα τῆς ἐπαγγελίας ἐννενοητικῶς τὸν χρόνον, οὕτω τε παρόντα συνείδω, ἐαυτῷ τρόπον τινὰ καὶ ἀπολογεῖται, λέγων· Ἐπει γὰρ ἐν ὑπερβέσει μὲν ἔστι μακρὸς τῆς ἐπαγγελίας ὁ χρόνος, αὐτοὶ δὲ εἰσὶν ἐν οὐ μετρίοις πταισμάσι, καταλήγουσι δὲ πλημμελούντες οὐδαμῶς, « ταῦτα δώσεις αὐτοῖς, » τουτέστι, παραδώσεις ἔχθροῖς, ὡς Δέσποτα, « ἕως καιροῦ τικτούσης, » ἄχρις ἂν κηθῆ, φησί, τὸ θεῖον ἐκεῖνον βρέφος ἐκ λαγόνων παρεθνηκῶν. Τότε γὰρ ἔσται λύτρωσις, καὶ ἐν βεβαίῳ κείσονται τῆς εὐημερίας, οὐδενὸς αὐτοῖς παντελῶς τῶν εἰς εὐθυμίαν ἐκλειοπότης. Ταυτὶ τοῦ προφήτου διενθυμουμένου τέως, καὶ οἶονεὶ διαψιθυρίζοντος ἐν ἑαυτῷ, προσυπακούει Θεὸς, τέξεται, φησί, καὶ εἰς πίστιν αὐτῶν ἐδραῖον ἀποτελεῖ. Ὅμοιον δὲ τοῦτω πρὸς τὴν προφήτην Ἀμβακούμ· « Ἐτι μικρὸν ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. » Τεχθήσεται μὲν γὰρ πάντῃ τε καὶ πάντως, φησί, « οἱ δὲ γε κατάλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. » Παρεδέξαντο μὲν γὰρ τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστὸν τῶν Ἰουδαίων οὐκ εὐαρτίθμητοι, καὶ πρὸ γὰρ τῶν ἄλλων αἱ μακάριοι μαθηταὶ διωλισθήκασι δὲ τῆς ἐλπίδος αἰταῖς ἀπειθείαις περιυβρίσαντες. Πλὴν ἐν ἐσχάτῳ ὑποδρομῆς ἀναδραμοῦνται μόλις, πρὸς ὅπερ ἦν

Καὶ στησεται, καὶ ὄψεται, καὶ ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἰσχύϊ Κύριος, καὶ ἐν τῇ δόξῃ ὀνόματος Κυρίου Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσιν. Διὸ νῦν μεγάλυνθήσονται ἕως ἀκρῶν τῆς γῆς, καὶ ἔσται αὐτῇ ἡ εἰρήνη.

MH. Τὸ ἐστήσεται φησὶν ἀντὶ τοῦ καὶ ἐπιστατήσει, καὶ ἔσται τῶν ἰδίων προβάτων αὐτουργὸς ὁ ποιμὴν, οὐχ ἐτέρῳ τινὶ τὸ παιδαγωγεῖν ἐπιτρέψας, καθὼς καὶ πάλαι τῷ μακαρίῳ Μωσεί, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς οὐ πρέσβυς, οὐκ ἀγγελός, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς ἐν ἰσχύϊ παντὸς ἄνω τιθεὶς ἰδρωτός, καὶ πόνου. Προβεβλήσεται γὰρ ὡς περ, καὶ διασώσει γενναίως, οὐ ψευδοποιμῆν ἐπιτρέπων ἐξ ἀπάτης εὐδοκιμεῖν, οὐ θηροῖν ἀγρίαις ἐπιθρώσκειν ἀγέλις· οὐ ταῖς πονηραῖς, καὶ ἀνικητέμεναις δυνάμεσι συγχωρῶν, καθάπερ ἀμέλει καὶ πάλαι, καταναεινέουσαι τῶν πεπιστευκότων, διδοῦς δὲ μᾶλλον αὐτοῖς ἐπ' ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον ἐπιβάλλειν, λέοντά τε καὶ δράκοντα καταπατεῖν. Εὐχλείεις γὰρ γεγόναμεν δι' αὐτοῦ, ἤρμεθά τε ὑψοῦ λαμπροί, καὶ διαφανεῖς, καὶ μέχρι τερμάτων γεγόναμεν τῆς ὑπ'

οὐρανόν. Αὐτὸς γὰρ ἡμῶν ἰσχύς, δύναμις, καὶ μεσί-
της καὶ διαλλακτής, καὶ αὐτὸς ἡμῶν ἡ εἰρήνη. «Καθ-
εἶλε γὰρ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμαῦ, καὶ κατήρ-
γησε μὲν ἐν δόγμασι τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν, » ἔκτισε
δὲ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν
εἰρήνην, κατὰ τὴ γεγραμμένον, καὶ τοῖς τῆς ἀγάπης
δεσμοῖς εἰς ἐνότητα κατασφίγγων. Ὅνομα δὲ οὖν αὐτῷ
πρέπον εἰρήνη, καὶ εἰ καλοῖτο Χριστός.

Ὅταν Ἀσσύριος ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν,
καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν, καὶ ἐπεγε-
θήσονται ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ
δήγματα ἀνθρώπων. Καὶ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ
ἐν βομβαίᾳ, καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ ἐν τῇ τάφρῳ
αὐτοῦ, καὶ ῥύσεται ἐκ τοῦ Ἀσσοῦρ, ὅταν ἔλθῃ
ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὰ ὄρια
ὑμῶν.

ΜΘ. Ἡ Ἑβραίων ἔκδοσις τοῦ προκειμένου κεφα-
λαίου ποιεῖται τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ, « Καὶ ἔσται αὐτὴ
ἡ εἰρήνη, ὅταν Ἀσσύριος ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν,
καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν. » Ἔθνος γὰρ
ἔσται, φησί, τῆς εἰρήνης ὁ τρόπος, εἰ δὲ βούλοιο
καταθεῖν τῆς ὑμῶν γῆς τε καὶ χώρας ὁ Ἀσσοῦρ.
Διερμηνεύοντες δὲ τοὺς στίχους, ἐροῦμεν ἡμεῖς, ὅτι
τῶν αἰσθητῶν, καὶ ἐμφανεστέρων πραγμάτων ἀπο-
φοιτᾷ πάλιν ὁ λόγος, αἴρεται δὲ ὡσπερ ὕψου, καὶ
ἐμφανοῦς εἰκόνος ἀποφέρει λεπτιῶς ἐπὶ τὰ νοητῶς
συμβαίνοντα. Ἀσσύριον μὲν γὰρ ἐν τούτοις ἄνδρα
μὲν οὐκέτι τὸν ἐκ Βαβυλώνας, κατασημαίνει δὲ μᾶλ-
λον τὸν τῆς ἀμαρτίας εὐρετὴν, ἦτοι τὸν Σατανᾶν.
Μᾶλλον δὲ, ἀπαξιαπλῶς εἰπεῖν, τὴν ἀτίθασσον τῶν
δαίμονίων πληθύν, ἡ παντὸς ἀγίου κατεξανίσταται
νοητῶς, καὶ μάχεται τῇ ἀγίᾳ πόλει τῇ νοητῇ Σιών,
ἥς καὶ ὁ θεοπέσιος Μελχὶδὸς ἐπεμέμνητο, λέγων·
« Δοδοξασμένα ἐλάληθη περὶ σοῦ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. »
Κατοικεῖ γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὡσπερ τινὰ πόλιν
ὠλιαν ἐποίησατο Χριστὸς, καίτοι τῇ τῆς θεότητος φύ-
σει τὰ πάντα πληρῶν. Αὐτὴ δὲ οὖν ἡ τοῦ Θεοῦ πόλις
γῆ τις ὡσπερ ἐστὶ καὶ χώρα τῶν ἡγιασμένων, καὶ
τὴν εἰς Θεὸν ἐνότητα πεπλουτηκότων ἐν πνεύματι.
« Ὅταν τοίνυν Ἀσσύριος, φησί, ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν πό-
λιν ὑμῶν, » τούτεστιν, εἰ μάχονται τοῖς ἀγίοις αἱ
βάρβαροι καὶ ἀντικείμεναί δυνάμεις, οὐκ ἐρήμους
εὐρήσουσι τῶν παρεστηκότων. « Κατεξαναστήσονται
γὰρ αὐτῶν, ἑπτὰ μὲν ποιμένες, ὀκτὼ δὲ ἀνθρώπων
δήγματα. » Ἔοικε δὲ τῆς προφητείας ὁ νοῦς ἀπὸ
τῶν καιρῶν, ἦτοι τῶν ἀριθμῶν, τοῦ τε ἑπτὰ φημι,
καὶ τοῦ ὀκτὼ, τοὺς ἀγίους βούλεσθαι δηλοῦν, τοὺς πρὸ
τῆς ἐπιδημίας, καὶ τοὺς κατ' αὐτὴν ἅμα, καὶ μετ'
αὐτὴν γεγονότας. Τετίμητο γὰρ πρὸ τῆς ἐπιδημίας,
καὶ κατὰ τὸν Μωσέως νόμον ἐν ἑβδομάσι σαββα-
τισμός, καὶ ἦν ἔτι τῆς σκιάς ὁ καιρὸς. Τότε καὶ τὸ
τῶν ἁγίων προφητῶν ἀνεδείχθη στίφος, παιδαγω-
γῶν εἰς εὐσέβειαν, καὶ ἐπίγνωσιν τοῦ καιροῦ.
Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέφανεν ὁ Μονογενὴς, καὶ τὸν
ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀνέτηλ σταυρὸν, ἀνεβίω δὲ

A splendoreque in altum evecti, et usque ad termi-
nos orbis terrarum propagati sumus. Ipse namque
est fortitudo nostra, virtus, mediator, reconciliator,
et ipse pax nostra. « Solvit enim medium parietem
maceriæ, et legem mandatorum in decretis evacua-
vit ¹³, » et duos populos in unum novum hominem
condidit, faciens pacem, sicut scriptum est ¹⁴, **438**
et charitatis vinculis in unitatem constringens. No-
men igitur illi idoneum pax, etsi Christus vocetur.

VERS. 5, 6. Quando Assyrius venerit super terram
vestram, et cum ascenderit super regionem vestram,
et consurgent super eum septem pastores, et octo
morsus hominum. Et pascent Assur in gladio, et
terram Nebrod in fovea ejus, et liberabit de Assur,
quando venerit super terram vestram, et cum ascen-
derit super terminos vestros.

XLIX. Hebræorum editio propositi contextus ini-
tium facit ab illis verbis : « Et erit hæc pax, quando
Assyrius venerit super terram vestram, et quando
ascenderit super regionem vestram. » Hic enim erit
paciæ modus, inquit, si Assur terram et regionem
vestram incursare voluerit. Quod ad interpretatio-
nem versuum attinet, dicemus nos, a rebus sensus
tangentibus, et manifestis denuo abire sermonem,
et eum tolli quodammodo in sublime, atque aperta
ex imagine ad ea quæ ita contingunt, ut intelli-
gi tantum possint, subtiliter deducere. Assyrium enim
in his verbis non jam hominem illum Babylonium,
sed inventorem peccati potius, sive Satanam expri-
mit. Imo vero, ut univere loquar, implacabilem
dæmoniorum multitudinem, quæ omni bono ratione
quæ intelligentia videtur, resistit, et sanctam civi-
tatem Sion, quam animo intuemur, oppugnat, cujus
et divinus Modulator meminit in hæc verba : « Glo-
riosa dicta sunt de te, civitas Dei ¹⁵. » Inhabitat
enim Christus Ecclesiam, et tanquam propriam sibi
civitatem fecit, etsi natura divinitatis universa com-
pleat. Hæc itaque civitas Dei quasi quædam tellus,
et regio sanctificatorum, et unitate in Deo per spi-
ritum locupletatorum est. « Quando igitur Assyrius,
inquit, venerit super civitatem vestram, » hoc est,
si barbaræ et adversariæ potestates sanctos lacessi-
verint, non eos præsidariis destitutos reperient.
D « Nam illis septem quidem pastores, octo autem
morsus hominum resistent. » Videtur sententia
hujus vaticinii ex temporibus, sive ex numeris,
septenario, inquam, et octonario significare sanctos
quique ante Christi adventum, quique ipso adventu,
et post vixerunt. Nam et ante adventum secundum
legem Mosis quoque in hebdomadibus Sabbatismus
honoratus est ¹⁶, et erat tum adhuc umbræ
tempus. Tum quoque sanctorum prophetarum
turba se exhibuit, qui homines ad pietatem et
agnitionem venturi temporis erudierunt. **439** Post-
quam deinde Unigenitus apparuit, et pro omnium

¹³ Ephes. II, 14. ¹⁴ ibid. 15. ¹⁵ Psal. LXXVI, 3. ¹⁶ Deut. XVI, 3.

vita crucem sustinuit, spoliatoque inferno tertia die in vitam rediit, sanctis apostolis mandavit, « Ut informarent omnes gentes, et baptizarent eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ¹⁷, » docerentque servare omnia quæcunque præcepisset. Hos igitur octo hominum morsus dicit, utpote et qui tum eo resurgente, et qui post fuissent insinuans. Quando igitur supervenerit Assyrius, inquit, sive alienigena et barbarus, tunc ad septem pastores veniet, et ad morsus octo. Constat enim etiam lege florente sanctos exstitisse, quos septem pastores nominat, et præter hos apostolos, et evangelistas, et Ecclesiæ suis temporibus magistros, qui semper bellarent, et dæmonum fraudibus generosæ obviam irent, et maligni perversitatibus suam vigilantiam quasi adversam aciem opponerent. Etenim sanctam terram regionemque habitantes salvos præstant, traditis ad omnem virtutem præceptis eos communiantes. Porro chorum sanctorum aliquo modo Satanæ insidiaturum, et morsibus intelligibilibus illum consumpturum, rursus declarat Deus per vocem sancti, sic de eo loquens : « Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua ! Usquequo ? et aggravat densum lutum contra se. Quia subito consurgunt mordentes eum, et vigilabunt insidiatores tui ; et eris in rapinam ipsis ; quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi ¹⁸. » Audis morsum, et spoliatum iri multiplicantem sibi quæ ejus non sunt ? hoc est Satanam. Deinde spoliatores ejus vocat « relictos, » hoc est, posteros Jacob. Quod si quis etiam Assyrius quibusdam supervenerit, hoc est, aliter sapiens, et errore seductus, et fidem veram germanamque non habens, claudicans autem, et velut mente fractus, et huic veritatis robur opponunt, propemodum ut lupum mordentes, et ab ovium intelligibilium grege repellentes. Septem igitur pastores isti, et qui ut in ocio morsibus intelligendi sunt, « Assur in rhomphæa pascent. » Verbum « pascent » pro persequentur, usurpavit. Quia enim pastorum meminit, sermonis metaphora servata, pascent dixit. Quæ autem rhomphæa merito intelligenda sit, qua sancti uti consueverint, Psaltes ostendit, de ipsis loquens : « Et rhomphææ ancipites in manibus eorum ¹⁹. **440** Vivus enim sermo Dei, et penetrabilior omni gladio ancipiti ²⁰. » Paulus quoque militem, qui in Christo intelligitur, armans, dat ei « gladium spiritus, quod est verbum Dei ²¹. » Divinam autem et validissimam rhomphæam, id est, verbum Dei, persequi Assur, nihilominus nos docet propheta Isaias, his verbis : « Et erit in die illa, inducet Deus gladium sanctum, et magnum, et fortem super draconem colubrum tortuosum, et occidet draconem ²². » Et iterum : « Et erit cum consummaverit Dominus cuncta faciens in Sion et Jerusalem, inducet super mentem magnam, super principem Assyriorum, et super celsitudinem gloriæ oculorum

A αὐ, σκυλεύσας τὸν ἄδην τῆ ἡμέρᾳ τῆ ὀγδόῃ [γρ. τρίτῃ] τότε τοὺς ἁγίους κεκλεύειν ἀποστόλους « Μιαθῆται· μὲν πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζῃν δὲ αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, » διδάξει δὲ τηρεῖν ὅσα αὐτοῖς ἐντέλλεται. Τοῦτους οὖν ἄρα φησὶ τὰ ὀκτώ τῶν ἀνθρώπων δῆγματα, ὡς ἐπὶ τοῦ τῆς ἀναστάσεως καιροῦ, τοὺς ἐν αὐτῷ τε καὶ μετ' αὐτὸν γενοτάς ὑποδηλῶν. Ὅταν τοίνυν ἐπέλθῃ, φησὶν, ὁ Ἀσσύριος ἢ ἀλλογενὴς, καὶ βάρβαρος, τότε δὴ, τότε πρὸς ἑπτὰ μὲν ἕξει ποιμένας, πρὸς δῆγματα δὲ ὀκτώ. Εὐρήσομεν γὰρ καὶ τοὺς ἐν καιρῷ τοῦ νόμου γενοτάς ἁγίους, οὓς ἑπτὰ ποιμένας φησὶ, καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις ἀποστόλους τε καὶ εὐαγγελιστάς, καὶ τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ καιροὺς διδασκάλους, αἱ πολεμοῦντας, καὶ ἀνθεστηκότας γενναίως ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις, καὶ ταῖς τοῦ πονηροῦ δυστροκίαις τὴν οἰκίαν ὡσπερ ἀντεξάγοντας νῆψιν. Ἀνασῶλον γὰρ τοὺς τὴν ἁγίαν οἰκοῦντας χώραν τε καὶ γῆν, ταῖς εἰς ἅπαν ὀνειδίον τῶν ἀριστῶν παιδαγωγίαις ἀσπαιζόμενοι. Ὅτι δὲ ἐμελλεν ὁ τῶν ἁγίων χορὸς ἐπιβουλεύειν τρόπον τινὰ τῷ Σατανᾷ, καὶ νοητοῖς αὐτὸν δῆγμασι δαπανᾶν, διεσαφεί· καὶ ἄλιν Θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίου λέγων περὶ αὐτοῦ· « Οὐαὶ ὁ πληθύνων αὐτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ ! Ἔως τίνος ; καὶ βαρύνων τὸν πληθὸν αὐτοῦ στιβαρῶς. Καὶ ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται αἱ δάκνοντες αὐτὸν, ἐκνήψουσιν οἱ ἐπιβουλοὶ σου, καὶ ἔσθῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς, ὅτι σὺ ἐσκυλεύσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσί σε πάντες οἱ ὑπολειμμένοι λαοί. » Ἀκούεις ὅτι καταδηθήσεσθαί φησι καὶ σκυλευθήσεσθαί τὸν πληθύνοντα ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ ; τούτέστι, τὸν Σατανᾶν. Εἶτα τοὺς σκυλεύσαντας αὐτὸν ὀνομάζει τοὺς ἐ υπολειμμένους, τούτέστι, τοὺς ἐξ Ἰακώβ. Ἄλλ' εἰ καὶ τις Ἀσσύριος ἐπέλθῃ τῆς τούτέστιν, ἀνὴρ ἑτερόφρων, καὶ πεπλανημένος, καὶ τὴν εἰς εὐθὺ διατίτουσαν πίστιν οὐκ ἔχων, χυλιών δὲ ὡσπερ, καὶ κεκλασμένος τὸν νοῦν, ἀντανίσταται καὶ τούτῳ τὴν τῆς ἀληθείας δύναμιν, ὡς λύκον μονοουχὶ καταδάκνοντες καὶ τῆς τῶν νοητῶν προβάτων ἀγέλης ἐξουθύντες. Οὗτοι δὴ οὖν οἱ ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὡς ἐν ὀκτῶ νοοῦμενοι δῆγμασι. « Ποιμανοῦσιν τὸν Ἀσσοῦρ ἐν βομφαίᾳ. » Τὸ « ποιμανοῦσιν » ἀπὸ τοῦ διώξουσι λέγει. Ἐπεὶ γὰρ ἐμνήσθη ποιμένων, τετήρηκε τὴν τοῦ λόγου μεταφορὰν, τὸ ποιμανοῦσιν εἰπῶν. Καὶ τίς ἡ βομφαία νοῦτ' ἀν εἰκότως, ἢ κερησθαί τοὺς ἁγίους ἔθος, σαφηνίζει λέγων ὁ Ψαλμῶδης περὶ αὐτῶν· « Καὶ βομφαίαι δίστομοι ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομῶπιρος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον. » Ἐξοπλίζων δὲ καὶ ὁ Παῦλος τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον στρατιώτην, δίδωσιν αὐτῷ « τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶν ῥῆμα Θεοῦ. » Ὅτι δὲ διώκει τὸν Ἀσσοῦρ ἢ θεία καὶ παναλκῆς βομφαία, τούτέστιν, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, οὐδὲν ἥττον ἡμᾶς ἀναπέσει λέγων καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας· « Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἁγίαν, τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα τὸν σκολιδόν, καὶ ἀνέλη τὸν δράκοντα

¹⁷ Matth. xxviii, 19. ¹⁸ Habac. ii, 10, 11. ¹⁹ Psal. cxlix, 6. ²⁰ Hebr. iv, 12. ²¹ Ephes. vi, 17. ²² Isa. xxvii, 1.

τα. » Καὶ πάλιν· « Καὶ ἔσται, ὅταν συντελέσῃ Κύριος πάντα ποιῶν ἐν τῷ ὄρει Σιών, καὶ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, ἐπάξει ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, ἐπὶ τὸν ἀρχοντα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Εἶπε γάρ· Ἐν τῇ ἰσχυί μου ποιήσω, καὶ τῇ σφίρα τῆς συνέσεώς μου ἀφελῶ ὄρια ἔθνων, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν προνομεύσω, καὶ σείσω πόλεις κατοικουμένας. » Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ βομφαίᾳ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ. Τὴν τῶν Ἀσσυρίων ὀνομάζει χώραν, ἦτοι τὴν Βαβυλωνίων, περὶ ἣν, ὡς φασί, βαθεῖα βέβλητο τάφος· γῆν δὲ αὐτὴν τοῦ Νεβρώδ ὀνομάζει, διὰ τὸ αὐτὸν εἶναι τὴν Βαβυλωνίων ἀρχὴν, καὶ γένεσιν, καὶ πατέρα τοῦ γένους. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ Γενέσει περὶ αὐτοῦ· « Υἱὸς Ῥεγμὰ Σαβὰ, καὶ Δαδάν. Χοῦς δὲ ἐγέννησε τὸν Νεβρώδ. Οὗτος ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς. Οὗτος ἦν γίγας κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐροῦσιν, ὡς Νεβρώδ γίγας κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλῶν, καὶ Ἀράχ, καὶ Ἀρχάδ, καὶ Χαλάννη. » Περιεκὼν δὲ τοῦτο χωρίον καὶ ἡ θεία λέγει Γραφή. Τὴν οὖν ἄρα τοῦ Νεβρώδ τὴν Βαβυλωνίαν φησιν, ἡ τάφος διέζωσται, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. Οὕτω δὲ οὖν « Ποιμανοῦσι, φησὶ, τὸν Ἀσσύριον, καὶ πᾶσαν δὲ τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ, » ὡς εἶπω μένειν τῆς τάφρου, καὶ πόλεων μὲν ἡ χωρῶν κατευρύνεσθαι οὐκέτι. Μένειν δὲ ὡσπερ οἰκοὶ περιδεῖς, καὶ τρέμοντας τοῦτο στίφη· οὐ γὰρ ἔτι τῆς ὑψ' ἥλιον καταλαζονεύεται.

Καὶ ἔσται τῷ Ἰακώβ τὸ ὑπόλειμμα ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν, ὡς δρόσος παρὰ Κυρίου κίπτουσα, καὶ ὡς ἀρνες ἐπ' ἀγρωστίαν, ὅπως μὴ συναθῆ ἡ μῆδεις, μὴδὲ ὑποστῆ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων.

Ν. Ἐφην ἡδὴ κλειστάκις, ὅτι σέσωσται τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἀπόλωλεν εἰσάπαν τὸ ἐξ Ἰακώβ γένος. Πεισιτεύουσι γὰρ εἰς Χριστὸν οὐκ ἄλλοι, καὶ τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν καὶ πρὸ τῶν ἔθνων πεπλουτήκασιν. Ἄλλ' ἐκ τούτου τοῦ καταλειμμένου μέρους καὶ αὐτοὶ γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ συναθληκότες αὐτοῖς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Τούτους δὲ οὖν αὐτοὺς εσεῶσθαι φησὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οἳάν τινα δρόσῳ ἀγρῶν καταχομένην, καὶ τῆς διαβολικῆς δυστροπίας τὴν καύσωνα παραλύουσιν. Ὡσπερ γὰρ ἐν ἀγροῖς ποτε καὶ κρίνοις, εἰ τὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος ἐμπίπτει σέλας, χαλᾶσθαι ποιεῖ πρὸς τὸ ἀκαλλῆς, καὶ μεμαρᾶνθαι· οὕτω καὶ ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρετῆς κοσμητικῆς φιληδονίας, ὅτε τὸν ἀνθρώπινον καταπλεγμαίνει νοῦν, καὶ μαρᾶνει τρόπον τινά, καὶ ἀκαλλῆ πάνυ φαίνεσθαι ποιεῖ. Ἀνορθοὶ δὲ ὡσπερ αὐτὸν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, καθὼς καὶ ἄνθος ἡ πῶς ἡ δρόσος. Καὶ οὕτως ἔσονται, φησὶ, καὶ οἱ ἐξ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσι, ἕως τῶν πειθεμένων ψυχᾶς οἳά τινα δρόσῳ κατάρδοντες τοῖς εἰς ἐδυσθεῖαν λόγοις, καὶ μαθήμασι εὐαγγελικοῖς πλουσίας καταπαλιώνοντες. Καὶ ὡσπερ ἄμνοις πολλῇ τε καὶ εὐανθῆς εἰ παρᾶκειται πῶς, τότε δὲ, τότε κατατροφωσάτι τε καὶ κατασκαίρουσι· κατὰ τὸν αὐτὸν, εἶμαι, τρόπον καὶ τῶν διδασκόντων ὁ νοῦς τροφήν ποιεῖται, καὶ τέρψιν τῶν παιδαγωγουμένων, τὸ εὐή-

ejus. Dixit enim : In fortitudine faciam, et sapientia intellectus auferam terminos gentium, et fortitudinem eorum deprædabor, et concutiam civitates habitatas²². In ista igitur rhomphæa pascent Assur, et omnem terram Nebrod. Assyriorum, sive Babyloniorum regionem ita appellat, quam, ut ferunt, profunda fossa cingit ; ipsam autem terram Nebrod, propterea quod ipse Babyloniorum initium, origo et parens sit. Super quo exstat in Genesi hunc in modum : « Filii Regma Saba, et Dadan. Porro Chus genuit Nemrod, hic cœpit esse gigas super terram. Ille erat gigas, venator coram Domino. Propter hoc dicent, quod Nemrod gigas venator coram Domino. Et fuit principium regni ejus Babylon, et Arach, et Archad, et Chalanne²³, » quod et ipsa Scriptura oppidum Persicum dicit. Terram igitur Nemrod Babylonem dicit, quæ fossa circumdatur, ut jam dicebam. Sic igitur « Pascent Assyrium, inquit, et omnem terram Nemrod, » ut intra fossam maneat, nec ultra urbibus aut regionibus dilatentur. Tanquam domi autem manere dæmonum globos, pavitantes, et trepidantes, ne quid tale per Christum patiantur, certum est : haud enim amplius super mundo universo insolenter gloriantur.

VERS. 7. Et erit reliquum Jacob in medio populorum multorum, quasi ros a Domino cadens, et quasi agni super gramen, ut non congregetur quisquam, neque subsistat in filiis hominum.

L. Dixi jam sæpe salvatas esse reliquias Israel²⁴, nec universum genus Jacob interisse. Non pauci enim in Christum crediderunt, 441 et ante gentes etiam per fidem salutis divitias acquisierunt. Porro in parte ista relicta nihilominus divini discipuli numerantur, et qui in Evangelio proseminando certaminum socios illis sese præbuerunt. Hos ipsos ergo inter gentes esse affirmat, veluti rorem agris superfusum et diabolicæ pravitatis æstum refrigerantem. Quemadmodum enim in agris nonnunquam radiorum solarium fulgor lilia percussiens, ad deformitatem ea languescere, et marcescere facit ; ita quoque peccati auctor, cum animum hominis mundanarum voluptatum ardore incendit, et marcidum reddit quodammodo, et speciem ejus deformissimam efficit. Sed divinus sermo eundem, sicut ros florem aut herbam, quasi rursus erigit. Tales erunt, inquit, et qui ex Jacob genus ducunt inter gentes, sermone pietatis credentium animas veluti rore quodam perfundentes et doctrinis evangelicis abunde impinguantes. Et sicuti cum agnis multum et viridans pabulum est propositum, tunc sane luxurians et saliunt ; ita, ut arbitror, docentium animus eorum qui docentur et sacris erudiuntur facilitatem et obedientiam alimentum et delectationem suam facit. Itaque Dominus noster Jesus Christus Sama-

²² Isa. x, 12, 13. ²³ Gen. x, 7-10. ²⁴ Isa. x, 22 ; Rom. ix, 27.

ritanorum obsequendi promptitudinem quasi propriam et sibi accommodatam alimoniam ducebat. Ait enim apostolis : « Ego cibum habeo manducare, quem vos nescistis ²⁵. » Illico declarandi causa subdit : « Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et perficiam opus ejus ²⁶. » Cibus ergo et deliciæ sanctorum opus Dei est. Persultabant igitur, inquit, qui sunt de progenie Jacob, quasi gramen, id est, bene florentem herbam ton dentes, et eos qui de gentibus crediderunt quasi depascentes, adeo dilatata prædicationis viam invenient, ut adversum eos congregari, et subsistere contra illos nemo possit, hoc est, neque congregari cum illis, neque eorum impetum sustinere, hoc enim sibi vult hoc loco υποστῆναι, *subsistere*, si qui de filiis hominum eos afflictae constituerint. Multa quippe a multis adversum eos cogitata et incepta sunt, quæ tamen eis nihil obfuerunt, Deo potentium fureros comprimente, et admirabiliter ab omni tentatione eos liberante, salvosque et incolumes præstante.

VERS. 8, 9. *Et erunt reliquię Jacob in gentibus in medio populorum multorum quasi leo 442 inter jumenta in saltu, et quasi catulus leonis in gregibus ovium. Quemadmodum cum pertransierit, et dividens ruperit, et non fuerit qui erueret. Elevabitur manus tua super eos qui tribulant te, et omnes inimici tui disperdentur.*

LI. Utiles et memorabiles narrationes, quamvis iterentur, molestia carent et jucunditate demulcent. Reliquię igitur Jacob, inquit, hoc est, de genere Jacob per fidem in Christum salvati, et evangelicorum oraculorum præcones sacerdotesque constituti, inter gentes instar roris erunt, pascenturque ut agni per herbam pulchram et uberem salientes, Erunt nihilominus ut leo inter jumenta saltus, rugitum edens vehementem et horribilem, et remotos etiam metu percillens. Erunt etiam ut catuli leonis in grege, generose nimirum contra insurgentes. Dominus enim noster Jesus Christus sanctis discipulis suis dicebat : « Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum ²⁷, » hoc est, mites et modeste vos gerentes. Eorum fortitudo corda oppugnantium eos confregit, multamque ipsi venerationem conciliavit. Sic inimicos superarunt et adversarios devicerunt. Lupis terribiles facti sunt, quanquam ovium locum ordinemque tenerent. Effugerunt insidias, « pericula latronum, » ut beatus Paulus scribit, pericula ex genere, pericula ex falsis fratribus ²⁸, » et haud secus quam a leonibus gentium greges ab iis diripiebantur. Qui autem eas propriis voluntatibus ad exitum paverat Satanas, opem contra ferre non poterat, et quod ad salutem captum fuerat, de manibus apostolicis eripere non valebat. Atque hoc nempe est, quod ad eum per Habacuc dicitur : « Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua ! Usquequo ? et aggravat densum lutum contra

Α νιον, καὶ τῶν μυσταγωγουμένων, τὸ εὐπειθές. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν Σαμαρειτῶν εὐπειθειαν ἰδὼν ὥσπερ, καὶ αὐτῷ πρέπουσαν ἐποίητο τροφήν. Ἐφη γὰρ τοῖς ἀποστόλοις : « Ἐγὼ βρώσῃ ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. » Ἐἶτα τοῦτο δηλῶν, προσετίθει λέγων : « Ἐμὸν βρώμᾶ ἐστίν, ἵνα πατήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον. » Βρώμᾶ δὴ οὖν τοῖς ἁγίοις, καὶ τρυφή, τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Κατορχήσονται τοίνυν, φησὶν, ὥσπερ ἄγρωστιν, ἤγουν εὐανθῆ χειρόντες πᾶν, καὶ οἰοεῖ πως καταφερθόμενοι τοὺς ἐξ ἔθνῶν πιστεύοντας οἱ ἐξ Ἰακώβ, κατευρουνομένην οὕτω τοῦ κηρύγματος εὐήσσοι τὴν ὁδόν, ὡς μηδένα δύνασθαι συναχθῆναι πὺ καὶ ὑποστῆναι κατ' αὐτῶν, τουτέστι, μὴτε συνελθεῖν, μὴτ' ἀντισχεῖν, τοῦτο γὰρ τὸ ὑποστῆναι, εἰ κακοῖν βλοιντό τινες τῶν ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων. Πολλοὶ μὲν γὰρ, καὶ παρὰ πολλῶν σκέψεις, καὶ ἐγγειρήματα συντίθενται κατ' αὐτῶν, ἠδίκηται δὲ οὐδὲν, Θεοῦ κατενάζοντος τοὺς τῶν ἰσχυόντων θυμούς, καὶ παραβίβας αὐτοὺς ἐκ παντὸς βυομένου τε καὶ ἀνασώζοντος περισμοῦ.

Καὶ ἔσται τὸ δακλῆιμμα τοῦ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν ὡς λέων ἐν κτήρεσι ἐν τῷ δρυμῷ, καὶ ὡς σκύμνος ἐν ποιμνίῳ προβάτων. Ὅν τρόπον δταν διέλθῃ, καὶ διαστειλάσῃ ἀρπάσῃ, καὶ μὴ ἦ ὁ ἐξαιρούμενος. Ὑψωθήσεται ἡ χεὶρ σου ἐπὶ τοὺς θλιβοτάς σε, καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ σου ἐξολοθρευθήσονται.

ΝΑ'. Τὰ χρηστὰ, καὶ ἀξιάκουστα τῶν διηγημάτων, καὶ εἰ διὰ τῶν αὐτῶν προέρχονται λόγων, οὐκ ἐν ἔχθρῳ τὸ φορτικόν, ἔφεται δὲ μᾶλλον αὐτοῖς τὸ ἐπιχαρι. Τὸ κατάλειμμα οὖν τοῦ Ἰακώβ φησι, τουτέστι, οἱ ἐξ Ἰακώβ σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστόν, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν θεοπισμῶν ἀναδειγμένοι κήρυκες καὶ ἱεουργοί, ἔσονται ὡς ὄρεος ἐν τοῖς ἔθνεσιν, νεμηθήσονται δὲ ὡς ἄρνες, καλῆς καὶ ἀμφιλαφῆς κατασκαίροντες πᾶς. Γενήσονται δὲ οὐδὲν ἤττον καὶ ὡσεὶ λέων ἐν κτήρεσι δρυμοῦ, βαθῦ καὶ φρικτῶδες καταβρυχόμενος, καὶ μέγα ἐντίθει τὸ δεῖμα καὶ τοῖς μακράν. Ἔσονται δὲ καὶ ὡς σκύμνος λέοντας ἐν ποιμνίῳ, κατεξαιριστάμενοι δηλονότι γενναίως. Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἐφασκε μαθηταῖς : « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων, » τουτέστι, πρόβατα μὲν καὶ ὑπεμύμενος. Ἰδία δὲ αὐτοῖς ἰσχύς τὰς τῶν πολεμούντων συνθραύσει καρδίας καὶ πολὺ τι τὸ περὶ αὐτοὺς ἐργάζεται σέβας. Οὕτω κεκρατήκασιν τῶν ἐχθρῶν, νενικήκασιν τοὺς ἀντεστηκότας. Φοβεροὶ τοῖς λύκοις γεγόνασιν, καίτοι προβάτων ἐν τάξει κείμενοι. Διέδρασαν τὰς ἐπιβουλὰς, « κινδύνους ληστῶν, » ὡς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐν ψευδαδέλοις, » καὶ διηρπάζοντο μὲν ὡς ὑπὸ τῶν λεόντων αἱ τῶν ἔθνῶν ἀγγέλαι. Ὁ δὲ ἰδίας αὐτάς θελήμασι καταβοσκῆσας εἰς ἄβελρον Σατανᾶς, ἐπαμύνειν οὐκ εἶχεν, οὔτε μὴν ἐκποπᾶσαι χειρῶν ἀποστολικῶν τὸ εἰλημμένον εἰς σωτηρίαν. Καὶ τοῦτο ἦν ἔρα τὸ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον διὰ φωνῆς Ἀμβακούμ'

²⁵ Joan. iv, 32. ²⁶ ibid. 34. ²⁷ Matth. x, 16. ²⁸ II Cor. xi, 26.

« Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτῷ. Ἔως ἂν
 τίνος; καὶ βαρύνων τὸν πηλὸν αὐτοῦ στιβαρῶς, ὅτι
 ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνή-
 φουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς.
 Ὅτι σὺ ἐσκυλεύσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσι σε πάν-
 τες οἱ ὑπολειμμένοι λαοί. » Κατέδακνον μὲν γὰρ
 οἱ ὀκτῶ, καὶ διήρπαζον ὡς σκύμνοι τὰ παρ' ἐκείνου
 συνηθροισμένα. Συναγῆγερκε γὰρ αὐτῷ τὰ οὐκ ὄντα
 αὐτῷ, Θεοῦ γὰρ ὁ ἄνθρωπος· μᾶλλον δὲ καὶ οὐδὲ
 ἐκείνου παντελῶς. Πλὴν ἐσκυλεύετο παρὰ ἑ τῶν ὑπο-
 λειμμένων λαῶν, ἵνα πάλιν ἐνοῆς τῶν εὐαγγελι-
 κῶν θεοπισιμάτων τοὺς Ιερουσαλῶν. Ἐτα πρὸς αὐ-
 τοῦς ὁ ἐνισχύων αὐτούς, καὶ συνεχὼν Κύριος· « Ὑψω-
 θήσεται, φησὶν, ἡ χεὶρ σου ἐπὶ τοὺς θλίβόντάς σε,
 καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ σου ἐξολοθρευθήσονται. » Νενι-
 κήκασι γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν Χριστῷ, καὶ ἀμείνους ἦσαν
 ἀπίστης ἐπιβουλῆς, καὶ διέλαμψαν ἐν κόσμῳ, καὶ κατεκράτησαν ἐχθρῶν, Θεῷ κατακτώμενοι τοὺς ἀπολω-
 λότας.

Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος,
 ἐξολοθρεύσω τοὺς ἵππους σου ἐκ μέσου σου, καὶ
 ἀπολώ τὰ ἄρματα σου. Καὶ ἐξολοθρεύσω τὰς πό-
 λεις τῆς γῆς σου· καὶ ἐξαρῶ πάντα τὰ ὀχυρῶ-
 ματά σου· καὶ ἐξολοθρεύσω τὰ φάρμακά σου ἐκ
 τῶν χειρῶν σου· καὶ ἀποσβεθήσονται οὐκ ἔσονται
 ἐν σοί. Καὶ ἐξολοθρεύσω τὰ γλυπτὰ σου, καὶ
 τὰς στηλας σου ἐκ μέσου σου· καὶ οὐκ ἔτι μὴ
 προσκυνήσῃς τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου. Καὶ
 ἐκκόψω τὰ ἄλση ἐκ μέσου σου· καὶ ἀφανίσω τὰς
 πόλεις σου. Καὶ ποιήσω ἐν ὄργῃ καὶ θυμῷ ἐκδι-
 κησῶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἀνθ' ὧν οὐκ εἰσήκουσαν.

NB. Ἐπανήκει πάλιν ὁ λόγος ἐπὶ τὰ σκυθρωπὰ,
 καὶ καταλήγει μὲν τῶς ἐπὶ Χριστῷ λαμπρῶν,
 καὶ ἀξιαγάστων διηγημάτων. Συνεῖρει δὲ ὡς περ τοῖς
 ὀπίσω ταυτῶν, καὶ τὰ ἐξ ὄργης ἐσόμενα δηλοῖ. Ἐφῆ
 τοῖσιν· « Ὅτι καὶ σὺ πύργος ποικίλου ἀχμῶδους,
 θύγατερ Σιών, ἐπὶ σὲ ἤξει, καὶ εἰσελεύσεται ἡ ἀρχή,
 ἡ πρώτη, βασιλεῖα Βαβυλῶνος. » Τότε δὴ οὖν, τότε,
 φησὶν, οἰχήσεται μὲν σοὶ τὸ ἵππικόν, συνδιολεῖται
 δὲ τούτῳ καὶ ὀχημάτων ἀγερωχία, καταδηωθή-
 σονται δὲ καὶ πόλεις, καὶ αὐτῶν τῶν τειχῶν ἔρημος
 ἔσῃ· κατεπίμπρασαν γὰρ αὐτοῖς ἀνδράσι τὰς πόλεις
 οἱ Βαβυλώνιοι, τὰ δὲ γὰρ τῆς σῆς ἐπινοίας ἐπιτηδύ-
 ματα, γοητεῖαι τε καὶ ψευδομαντεῖαι, καὶ αὐτὰ τὰ τῆς
 ἀπάτης ἐργαστήρια, τερμένη δὲ πάντως ὁμοῦ τοῖς
 εἰδῶλοις ἐξολοθρευθήσονται, καὶ ἐκ βάθρων αὐτῶν
 πεσεῖται τὰ ἄλση. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; διαβόητος ἡ
 δίκη, καὶ ὁ τῆς ποιῆς τρόπος οὐκ ἂν διαλάθοι τοὺς
 ὁμῶρους τῶν ἐθνῶν. Γνώσκονται δὲ, ὅτι δὴ πάντα συν-
 ἔβη παθεῖν αὐτοὺς ἀνθ' ὧν οὐκ εἰσήκουσαν, τουτέστι,
 τὰ τῆς ἀπειθείας ἐγκλήματα. Ἐφῆ τι τοιοῦτον τοῖς
 ἀχάλινον ἔχουσι τὸν λογισμὸν καὶ ἡ σοφία πάλιν·
 « Ἄνθ' ὧν ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσέχητε, τοι-
 γαρ οὐκ ἀγάγῃ τῇ ὑμετέρᾳ ἀπωλείᾳ ἐπιγυλάσομαι, κα-
 ταχαροῦμαι δὲ ἡνίκα ἂν ἐρχῆται ὑμῖν βλεθρος, καὶ
 ὡς ἂν ἀφίκηται ὑμῖν ἄφνω θόρυβος, ἡ δὲ καταστροφὴ
 ὁμοία καταιγίδι παρῆ. » Καρποὶ γὰρ ἀποστροφῆς
 ὄργῃ καὶ θυμῶς, θλίψις καὶ στενοχωρία. Δεῖ οὖν,

se, quia subito consurgent mordentes eum, et vigi-
 labunt insidiatores tui, et eris in rapinam ipsis.
 Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te om-
 nes reliqui populi 19. » Mordebant enim illi octo,
 et ab illo congregata ceu catuli leonum diripiabant.
 Congregaverat enim sibi, quæ non erant ejus; Dei
 enim est homo, quin ne Dei quidem penitus. Verum-
 tamen a « reliquis populis » spoliatus est, ut rursum
 evangelicorum 443 oraculorum sacros ministros
 et interpretes intelligas. Deinde Christus eos cor-
 roborans, et conservans, sic affatur: « Exallabitur
 manus tua super tribulantes te, et omnes inimici
 tui disperdentur. » Vicerunt enim in Christo, ut
 dixi, et omnibus insidiis majores fuerunt, in mundo
 splenduerunt, hostes domuerunt, perditosque Deo
 recuperarunt.

VERS. 10-14. Et erit in die illa, dicit Dominus, in-
 terficiam equos tuos de medio tui, et disperdam currus
 tuos. Et subvertam civitates terræ tuæ, et auferam
 omnes munitiones tuas, et perdam omnia beneficia
 tua de manibus tuis, et qui loquantur, non erunt in
 te. Et disperdam sculpitilia tua, et statuas tuas de
 medio tui et non adorabis ultra opera manuum tuarum.
 Et succidam lucos tuos de medio tui et demoliar
 civitates tuas. Et faciam in ira, et in furore ultionem
 in gentibus, pro eo quod non audierunt.

LII. Redit sermo ad tristitia, et in narrationem
 rerum de Christo eximiarum et admirabilium des-
 cendit. Continuatur autem hæc antecedentibus quo-
 dammodo, et quæ ex ira divina profectura sint,
 ante oculos ponunt. Dixit igitur: « Quoniam et tu-
 turris gregis squallidi, sicut Sion, super te veniet, et
 ingrediatur principatus primus, regnum Babylo-
 nis 20. » Tunc ergo, tunc inquit, peribit equitatus
 tuus, et simul cum eo peribit curruum superbia,
 devastabuntur quoque urbes, et mœnibus ipsis
 destitueris: Babylonii quippe una cum incolis urbes
 inflammaverunt; commentationis autem tuæ studia,
 incantationes et ementita vaticinia, et ipsæ fallaci-
 arum officinæ, sana simul cum idolis funditus
 evertentur, atque ab ipsis fundamentis luci eruentur.
 Et quid postea? judicium nobile, et supplicii
 modus non latebit gentes finitimas. Cognoscent
 autem, ideo omnia passos, quia non audierunt,
 hoc est, ipsorum rebellionis crimina. Rursum, præ-
 fractis et contumacibus Sapientia tale quiddam dicit.
 « Quoniam extendebam sermones meos, et non
 attendebatis, igitur et ego in interitu vestro ridebo,
 et gaudebo quando supervenerit vobis pernicies, et
 quando advenerit vobis subito tumultus, et sub-
 versio tanquam tempestas adfuerit 21. » Fructus
 enim divinæ aversionis sunt ira et furor, tribu-
 latio et angustia. 444 Deum igitur ad utilitatem

19 Habac. 11, 6-8. 20 Supra, 14, 8. 21 Prov. 1, 25, 26.

absque ulla cunctatione sequi celeriter oportet, et quæ illi grata sunt præstare: tarditas enim, et aegrities in recte factis, magnam nobis detrimentum pariet, et in miseras magnas devolvit. Vide porro quemadmodum et pœnas commissorum repetens Deus iterum commodat. Israellem namque a detestanda idololatria, ab aris, a delubris, a sacrificiis et ab adoratione operum manuum suarum liberat. Non ergo infructuosum est corripi, verum si id in iudicio, et non in furore fiat, juxta prophetæ vocem ²¹.

Ac si quis hæc Judæis, qui Christum indignissime habuerunt, hæc contigisse dicat, scopum tanget. Eorum enim civitates devastatas, et quidquid hominum tolerandæ militiæ idoneum fuit, Romanorum manibus consumptum esse, verum est. Et fortasse veteris idololatriæ pœnas expendunt, etsi erat adhuc apud eos qui creaturam adorare non recusarent, et magicas artes colerent. Solent enim ista semper comitari eòs qui simulacrorum cultui se aliquando consecrarunt, et nihil est apud eos, quamvis absurdissimum, de quo illi non præclare sentiant.

CAP. VI.

Vers. 1, 2. Audite igitur quæ Dominus dixit: Surge, et judicare contra montes, et audiant colles vocem tuam. Audite, colles, iudicium Domini, et vales, fundamenta terræ. Quia iudicium Domino adversus populum ejus, et cum Israel dijudicabitur.

LIII. Habet vim pudefaciendi sermo, Judæorumque stuporem quasi insectatur, qui et ipsa Dei verba nihil faciunt, ad eos habita mansuete, et moderate, et tanquam a patre ad filios, sinceram erga eos charitatem demonstrante, facienteque ut pertinaciam suam nulla tegere excusatione possint. Solet autem bonorum amans Deus horribilium prædicatione nonnunquam prius terrorem afferre peccatoribus, non tamen ullo verborum blandimento delinatos, et salutem desperantes relinquere, sed simul iis quæ eventura prænantiat, cohortationem decantem adjungere, et quasi semitam ipsis ad effugiendum servare, si ad pœnitentiam recurrere velint. Id quod nunc etiam ex insita lenitate denuo facit. « Audite igitur, inquit, quæ Dominus dixit. » Quid autem mihi imperavit? « Surge, et judicare **445** contra montes, et audiant colles vocem tuam. » Simile etiam istud est voci Isaïæ: « Audi, cælum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est ²². » Fortassis namque virtutes intelligibiles, montes et colles nominavit, quæ universum hoc rerum naturæ opus juxta Dei voluntatem tuentes ac foventes, dæmonum imposturas ac fraudes a mortalibus arcent. Quoniam autem divinæ mansuetudinis magnitudinem ipsæ præ aliis cognoscunt, et quantam nostri curam gerat Deus, ex iis quæ ejus legibus obtemperantes nobis præstant, compererunt, ad illas ipsas

²¹ Jerem. x, 24. ²² Isa. i, 2.

καὶ λίαν ἀμαλῆρτι Θεῷ καλοῦντι πρὸς τὸ συμφέρον ἔπεσθαι τε γοργῶς, καὶ τὰ αὐτῷ θυμῆρη πληροῦν· ὡς τὸ γε βραβύ, καὶ ῥάθυμον εἰς τὸ δρῆν εἰσεῖναι τὸ ἀγαθόν, πρὸς πολλῆς ἡμῖν ἔσται ζημίας, καὶ πικραὶ ἐνίησι πόνοις. Θέα δὲ ὅπως καὶ δικίας αἰτιῶν ἡμαρτημένων ὀνίησι Θεός. Ἀπαλλάττει γὰρ τὸν Ἰσραὴλ βδελυρᾶς εἰδωλολατρίας, βωμῶν, τεμενῶν, θυσιῶν, καὶ τοῦ προσκυνεῖν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. Οὐκοῦν οὐκ ἀνόνητον τὸ παιδεύεσθαι, πλην εἰ καὶ ἐν κρίσει γένοιτο, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, κατὰ τὴν τοῦ προφῆτου φωνήν.

Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι ταῦτα συμβῆναι τοῖς Ἰουδαίαις πεπαρμηνηκόσιν εἰς Χριστὸν, οὐχ ἁμαρτήσῃ τῆς ἀληθείας. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθὲς, ὡς ἡρήμωνται μὲν εἰ παρ' αὐτοῖς πόλεις, ἀπόλωλε δὲ καὶ πᾶν μάχημα γένος τᾶς Ῥωμαίων χειρὶ δαπανώμενον. Καὶ τόξα που τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρίας ἐξήτηται λόγους, εἰ καὶ ἦσαν παρ' αὐτοῖς οἱ προσκυνεῖν ἐτι τῆ κτίσει βουλόμενοι, καὶ γοητείων ἀπτόμενοι. Φιλεῖ γὰρ πᾶς δὲ τοῖς εἰδωλολατρῆν ἡρημένους ἔπεσθαι ταυτὶ, καὶ οὐδὲν ἔστι παρ' αὐτοῖς τῶν ἀγῶν ἐκτοπωτάτων, ὃ φαίλην ἔχει τὴν δύξαν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἀκούσατε δὴ ὁ Κύριος εἶπεν· Ἀνάστηθι, καὶ κριθῆτι πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἀκουσάτωσαν οἱ βουνοὶ φωνῆς σου. Ἀκούσατε, βουνοὶ, τὴν κρίσιν τοῦ Κυρίου, καὶ αἱ φάραγγες θεμέλια τῆς γῆς. Ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ διαλεγθήσεται.

ΝΙΥ. Ἐντροπτικὸς μὲν ὁ λόγος, καὶ εἰσὶναι κατακράγε τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀναίσθησις, οἱ καὶ αὐτοῖς παρ' οὐδὲν τοὺς θεοὺς ἐποιούντο λόγους, ὡς περ ἂν γένοιτο πρῶτος τε καὶ ὑπεριμένος, καὶ ὡς πατὴρ πρὸς τέκνα τὸ τῆς ἀγάπης γνήσιον ὑποφαίνοντος, καὶ ἀπροφάσιστον αὐτοῖς ἀποτελοῦντος τὸ ἐξήγιον. Ἔθος δὲ τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ προαγορεύσει μὲν τῶν δεινῶν προεκδικημάτων ἐσθ' ὅτε τοὺς ἡμαρτηκότας· οὐ μὴν ἔφν ἀμαλθάκτους, καὶ ἀπεργνωκότας, ἀλλ' ὁμοῦ τοῖς συμβῆσεσθαι μέλλουσι τὸν τῆς παρακλήσεως κόσμον λύειν, καὶ τόμον ὡς περ αὐτοῖς τοῦ διαδράναι τηρεῖν, εἰ παλινδρομεῖν ἔλαιντο πρὸς μετάγνωσιν. Τοῦτο οὖν ἐξ ἐμφύτου πάλιν ἐργάζεται γαληνότητος. « Ἀκούσατε τάλιν, φησὶν, ὅσα ὁ Κύριος εἶπε. » Τί δέ μοι προστέταχεν; « Ἀνάστηθι, καὶ κριθῆτι πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἀκουσάτωσαν οἱ βουνοὶ φωνῆς σου. » Ἔοικε μὲν οὖν τῷ διὰ φωνῆς Ἡσαίου καὶ τοῦτο· Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. « Ὅρη γὰρ που τόξο καὶ βουνοὺς τὰς νοητὰς ὀνομάζει δυνάμεις, αἱ τὸδε τὸ σύμπαν περιέπουσι κατὰ βούλησιν Θεοῦ, τὰς τῶν δαιμόνων πλεονεξίας ἀποτοβοῦσαι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπειὸν δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ γαληνότητος τὴν ὑπερβολὴν αὐτῷ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἐπιγινώσκουσιν, ὅσην τε τῶν καθ' ἡμᾶς ἐποιεῖτο φροντίδα μεμαθήκασιν ἐξ ὧν ἐνεργούσιν εἰς ἡμᾶς, τοῖς παρ' αὐτοῦ πειθόμενοι νόμοι, ἐπ' αὐτῶν γενήσεσθαι δεῖν τὴν κρίσιν ἐντελλεται. Εἰκόσ δὲ δὴ τινα καὶ ἕτερον νοῦν τὸν προφητικῶν ἡμῖν ὑποφαίνειν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ ὄρη τε καὶ βου-

νοὺς καταλαμβάνοντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἐκεῖ τελετάς, καὶ θυσίας τοῖς δαιμονίοις προσήγον ὑποκάτω ὄρους, καὶ πεύκης, ταύτητοι λοιπὸν πρὸς βουνούς αἱ κρίσεις, ἐν οἷς ἦσαν ἐναργῆ τῶν κατηγορουμένων ἐγκλήματα. Εἰκὸς δὲ βουνούς καὶ θεμέλια τῆς γῆς ὀνομάζειν αὐτὸν τοὺς ὑπερκειμένους ἐν δόξῃ, καὶ ὑπεραίροντας τὴν τῶν ἀγελαίων πληθύν, οἳ καὶ μάλιστα γεγόνασιν τοῖς ὑπὸ χεῖρα καὶ ὀδῶς καὶ πάγῃ πρὸς βλεθρον. Ἐφη γάρ που πρὸς αὐτούς, ὅτι Ἐπρὸς ὕμῶς ἐστὶ τὸ κρίμα, ὅτι παγὶς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταθύριον. Ὁ τοίνυν, φησὶ, τῶν ἄλλων ὑπερανιστηκότες, ὡ θεμέλια τῆς γῆς, τουτέστιν, ἐφ' οἷς τὰ τῶν ἄλλων ἐρήρυσται πρῶτα, ἀκούσατε τὴν πρὸς ὕμῶς κρίσιν τοῦ πάντων Κυρίου. Ἄλλ' ὅ γε φρονῶν ὀρθῶς ψάλλει, καὶ φησὶ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην. Ἐ Μὴ εἰσελθῆς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου. Ἡμεῖστοι γὰρ πάντως ὁ πάντα εἰδὼς, Ἐ Καὶ καυχῆσεται οὐδεὶς ἀγνῆν ἔχειν τὴν καρδίαν. Οὐδεὶς ἂν γένοιο καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτιῶν. Ἐ Πάνδεινον οὖν ἄρα τὸ κρίνεσθαι πρὸς Θεόν. Ἰστέον δὲ ὅτι ἡ μὲν τῶν Ἐδδομήχοντα ἀρεαίς ἔχει τὸ φάραγγος, ἡ δὲ τῶν Ἐδραίων βουνούς ὀνομάζει καὶ θεμέλια τῆς γῆς. ἵνα γινώμεν διὰ μὲν τῶν βουνῶν τὸ οἶον ἦρθαι τοὺς τῶν λαῶν ἡγούμενους, καὶ τὸ τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, θεμέλια δὲ τοὺς αὐτούς. Οἱ γὰρ τῶν χωρῶν ἢ πόλεων ἡγούμενοι, ὡσπερ εἰσὶ περιφανεῖς τὴν δόξαν, ἡρμένοι τε πρὸς τὸ ὕψος, οὕτως εἰεν ἂν θεμέλια, τουτέστιν, ἔρεισμά τι, καὶ ὑπόβαθρον τῶν πραγμάτων. βέβηκε γὰρ ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐνίδρυται τὰ τῶν ἐτέρων πρῶτα, καθάπερ ἔφη ἀρτίως.

Λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί σε ἐλύπησα, ἢ τί σοι παρηνώχλησα; Ἀποκρίθητε μοι. Διότι ἀνηγάγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐλύτρωσά σε, καὶ ἐξαπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωσῆν, καὶ Ἀαρὼν, καὶ Μαρίαμ.

ΝΔ'. Διχάζεται Θεὸς ἀπὸ προσώπου προφήτου φωτὸς ἀπόφασιν ἀποφαίνων τῶν εἰς αὐτὸν δεδυσσεθῆκότων τῆς ἀποστασίας τὸν τρόπον, καὶ πέρα λόγου τοῦ πρέποντος, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποπληξίας ἀπάσης τὰ τολμήματα, καὶ τὸ τῆς ἀποπληξίας μέγεθος, ἀσύνηθές τε καὶ μέγα καὶ αὐτοῖς που τάχα τοῖς λίαν ἀγνώμοσι. Ποία γὰρ μοι, φημὶ, τῶν εἰς ἐμὲ δεδυσσεθῆμένων ἢ πρῶτα; Τί δὲ τὸ φορτικὸν τῶν ἐμῶν θεσπισμάτων, ἦτοι λυποῦν; Εἰς ἐμὲ ἦκε, δεικνύς ὅτι ἡμάρτηκα τοῦ εἰκότος, ὅτι σε δουλείας ἀπήλλαττον πληθῶν, καὶ πλινθίας, καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἰδρωτῶν. ὅτι δὲ ἀδικοῦσι τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ αὐτὴν ἐξώπλιζον τὴν κρίσιν, καὶ δίσωζον τοὺς ἐμοὺς, ἐγκαλέσεις που τάχα καὶ αὐτὸν σὺν ἐμοὶ τὸν παιδαγωγόν, φημὶ δὴ Μωσῆα, τὸν ἀκλεᾶ σύνεσιν ἀποφέροντα, καὶ παραδεικνύοντα σαφῶς τὸ ἀνδάνον Θεῷ, ἵνα ἔχοις ἀκράδαντον τὸ διαβῶναι λαμπρῶς. Οὐ μετρίαν δὲ τάχα καὶ αὐτὴν ποιῆση τῆς ἱερουργίας τὴν καταβολήν (1);

¹⁴ Osee v, 1.

¹⁵ Psal. cxlii, 2.

¹⁶ Prov. xx, 9.

¹⁷ Exod. xiv.

(1) Cotelierius (*Monum. E. G.*, II, 523) legendum monet καταβολήν.

Audicium fieri mandat. Verisimile est porro alium quoque sensum propheticis verbis insinuari. Quia enim Israelitæ montes et colles petentes, ibi mysteriis fungebantur, et dæmonibus sacrificia sub quercu et picea offerebant, idcirco deinceps iudicia contra montes et colles fiunt, in quibus erunt manifesta peccata eorum qui accusantur. Consentaneum est item colles et fundamenta terræ appellari a propheta gloria præcellentes, et plebeix multitudini præstantes, sive optimates, qui potissimum subditis et via et laqueus ad perniciem existierunt. Ait enim alicubi ad eos: Ἐ Ad vos est iudicium, quia laqueus facti estis speculationi, et ut rete expansum super Thabor ¹⁴. Ἐ Ait igitur: Ὁ qui supra alios ascendistis, ὁ fundamenta terræ, hoc est, quibus aliorum res nituntur, audite contra vos iudicium Domini universorum. Sed qui recte sapit, cantat, et dicit Domino universorum, Ἐ Ne intres in iudicium cum servo tuo ¹⁵. Ἐ Vincet enim omnino, qui novit omnia: Ἐ Et nemo gloriabitur casum se habere cor. Nemo mundus est a peccatis ¹⁶. Ἐ Periculosissimum est itaque cum Deo venire in iudicium. Sciendum porro Septuaginta editionem habere valles, Hebræorum autem editio colles et fundamenta nominat, ut per colles principes populorum quasi in fastigio locatos, aliis eminere, eosdem quoque fundamenta intelligamus. Qui enim regionibus aut urbibus præsumt, sicuti sunt gloria eminentes, et in honorum culmen sublatis, sic etiam sunt fundamenta, hoc est firmamentum et basis quædam rerum: aliorum namque res, sicut modo dixi, ipsis fulciuntur ac innituntur.

VERS. 3, 4. *Popule meus, quid feci tibi, aut in quo molestus fui tibi? Responde mihi. Quia eduxi te de terra Ægypti, et de domo servitutis redemi te, et misi ante faciem tuam Moysen, et Aaron, et Mariam.*

446 LIV. Iudicio contendit Deus, in persona prophetæ demonstrans, qua ratione impii illi secus quam decuit a se desciverint, imo vero ausus omnium amentix plenissimos, et insanix magnitudinem, singularemque facinoris insolentiam etiam eorum fortasse iudicio, qui sunt vehementer ingrati. Quæ enim a me data est occasio, inquam, eorum quæ adversum me scelerate patrata sunt? Quod iussorum meorum onerosum, quod molestum? Contra me veni, et iniqui me convince, quod te servitate luti ac lateris, et sudoribus illis liberaverim ¹⁷; quod in Ægyptios inique affligentes creaturam ipsam armaverim, et meos servaverim, fortasse necum in crimen vocabis, et ipsum a me datum pædagogum, seu institutorem, Moysen, inquam, abducentem te a cogitationibus humilibus et abjectis, et perspicue Deo placita demonstrantem, ut vitam illustrem continenter traduceres. Fortasse et ipsam

institutionem sacerdotii floccipendes. Ego siquidem delegi Aaronem, et inter Deum ac vos sequestrum esse jussi. Ob hoc ipsum indignamini? Quid jam de Maria Ægyptiis pereuntibus insultante, et choros ducentibus præeunte dicam? Cecinit, cecinit pulsando tympanum, « equum et ascensorem ejus suffocatos in mari⁶⁰. » Verum istud tibi, et victoria ipsa Dei aversabilis est, et pro nihilo eam ducis, qui tibi potestatem per medias undas transeundi dedit, et hostibus mare infestum reddidit. Festive igitur expostulat, ad acceptorum donorum recordationem eos exsuscitans, et quasi urbane ipsorum oblivionem objiciens, quorum semper meminisse, et ut omnium communem Servatorem prompta ad omnia voluntate vicissim recreare melius fuerat.

Eduxit et nos ipsos ex Ægypto spirituali, hoc est, e tenebris, et fraudibus diabolicis, et luto ac latere, affectionibus scilicet carnalibus. Trajecit et per mare nascentes inde distractiones, et acerbis quasi periculorum fluctibus inde existentibus liberavit, divinasque leges in animum insculpsit. Sacerdotem præterea creavit salutis nostræ auctorem⁶¹. Ac velut Mariam emisit, Ecclesiam utique, hostium insidiis superiore, servatorique Deo gloriam insigniter rependentem. In Ecclesia enim perpetuo hymni, et gratiarum actiones, et divinorum beneficiorum laudationes, ac prædicationes vigent. Cavendum igitur nobis quoque, ne forte in 447 Judaica scelera prolahamur, et ne intolerabile existimemus, quod Deo placet. Nam ut beatus Joannes scribit, « Mandata ejus gravis non sunt⁶². » Et ipse Christus ait: « Jugum meum suave, et onus meum leve⁶³. » Offeranus igitur Deo promptam animum, quoniam onerosum nihil imperat.

Vers. 5. *Popule meus, recordare, quid cogitavit adversum te Balach rex Moab, et quid ei respondit Balaam filius Beor de Schænis usque Galgala, ut cognosceretur justitia Domini.*

LV. Reprehendit eos rursum, ut qui impie adversus potentiam suam insolentius se extulerint, cum afferre nihil possint quamobrem merito, ut juste dolentes, declinare ad defectionem potuerint. Dignatus sum enim eos, inquit, tanta indulgentia et charitate, ut nec verbis saltem illis maledici sustinuerim. Exsecrabilis enim Balach, Moabitarum rex, Baalam hariolum et augurem mercede conduxit, hortatusque est, ut Israel male precaretur⁶⁴. Ast universorum Deus quiddam præter opinionem, et eximium fecit, linguam falsi alioqui vatis ad benedictionem convertens. Quod cum Balach crimini daret, et augurem incusaret, mox ad alios colles eum recta abduxit. Deinde jubens excitata ara taurum sacrificare, arbitrabatur fortassis Deum non omni in loco potentem. Sed benedictio reperiebatur

Ἄ Ἐγὼ μὲν γὰρ κέκρικα τὸν Ἄαρὼν, καὶ μεσιτεύειν προστέταχα Θεῷ καὶ ὑμῖν. Ἀσχάλλετε δὲ καὶ πρὸς τοῦτο αὐτοί; Τί δ' ἂν εἴποιμι τὴν Μαρίαν, τὴν τοῖς Αἰγυπτίοις ἀπολωλόσιν ἐπιτωθάζουσαν, καὶ ταῖς χορευούσαις ἐξάρχουσαν; Ἦδε γὰρ, ἥδε κατακτυπούσα τὸ τύμπανον, « ἴππον τε καὶ ἀναβάτην καταπεπνιγμένους ἐν ὕδατι. » Ἀλλὰ σοὶ τό γε καὶ τὸ νικᾶν ἀπευκτόν, καὶ ἐν λόγῳ μηδὲν τοῦ Θεοῦ, σοὶ μὲν διὰ μέσων ἐξίναί κωμαίων ἐξίναί διδόντι, ἀήμερον δὲ ταῖς ἐχθροῖς ἀποτελοῦντι τὴν θάλασσαν. Ἐν ἧθει δὴ οὖν ποιεῖται τὰς μέμψεις, ὧν ἐσχέκασιν ἀγαθῶν διανιστάς εἰς ἀνάμνησιν, καὶ οἶονεὶ πως κατονεοῖζων ἀστελεως ὡς λήθην εἰσδεδεγμένους, ὧν ἦν ἀμεινισ μεμνησθαὶ διαπαντός, καὶ ταῖς εἰς πᾶν εὐπειθεῖαις ἀντευφραίνειν ὡς πάντων Σωτῆρα.

B Ἐξήγαγε δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου νοητοῦ, τουτέστιν ἐκ σκότους, καὶ δαιμονίης πλεονεξίας, καὶ πηλοῦ, καὶ πλινθίας, σαρκικῶν δηλονότι παθῶν. Διεδίθασε καὶ θάλασσαν τοὺς ἐντεῦθεν περισπασμούς, μονονουχὶ καὶ πικρῶν ἀπήλλαξε κυμάτων ἐπ' αὐτοῖς κινδύνων, καὶ νόμους τοὺς θελοῦς εἰς νοῦν ἐνεχέραξεν. Ἀνέδειξε δὲ καὶ ἱεροουργὸν τὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγόν. Ἐξάπεστειλε δὲ ὡσπερ καὶ Μαρῖάμ, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Ἐκκλησίαν, ἣ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς ὑπερήρθη, λαμπρῶς ἀντιθεῖσα τὴν δόξαν τῷ σεσωκότῳ Θεῷ. Ἀεὶ γὰρ ὕμνοι, καὶ χαριστήρια, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόσεως ἔπαινοι, καὶ ἀναβήσεις ἐν Ἐκκλησίᾳ. Παραφυλακτέον οὖν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, μὴ ἄρα πως ἡμεῖς τοῖς Ἰουδαϊκοῖς ἐγκλήμασιν ὑποπέσωμεν, καὶ μὴ φορτικὸν ἠγῶμεθα, τὸ ἀνδάνον Θεῷ. Ὡς γὰρ ὁ μακάριός φησιν Ἰωάννης, « Αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βραβεῖαι οὐκ εἰσι. » Καὶ αὐτὸς δὲ φησὶ ὁ Χριστός: « Ὁ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν. » Προσάγωμεν τοίνυν Θεῷ τὸ εὐήμιον, ὅτι τῶν παρ' αὐτοῦ φορτικῶν οὐδέν.

Λαός μου, μνησθητε δὴ, τί ἐβουλεύσατο κατὰ σοῦ Βαλὰκ βασιλεὺς Μωάβ, καὶ τί ἀπεῖπ' ἀπεκρίθη Βαλαάμ υἱὸς Βεῶρ ἀπὸ τῶν Σχοίτων ἕως τοῦ Γαλαλά, ὅπως γνωσθῆ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Κυρίου.

NE. Εὐθύνει δὴ πάλιν, ὡς ἀνοσίως ἐξυβρικῶτας εἰς τὰ αὐτοῦ κράτη, καίτοι λέγειν ἔχοντας οὐδέν, ἐφ' οἷς ἦν εἰκόσ ἐν δίκῃ λελυπημένους ἀποκλίνει πρὸς ἀπόστασιν. Ἠξίωσα γὰρ τοσαύτης, φησὶ, τῆς παρ' ἐμαυτοῦ φειδοῦς, καὶ ἀγάπης, ὡς μηδ' ὅσον ἦκεν εἰ λόγους ἀνασχέσθαι δυσφημουμένων. Ὁ μὲν γὰρ ἐπάρατος Βαλὰκ, ὁ Μωαβιτῶν τύραννος κατεμισθοῦσε τὸν Βαλαάμ γόητα, καὶ οἰωνοσκόπον, εἶτα καταράσασθαι παρεκάλει τὸν Ἰσραήλ. Ὁ δὲ γε τῶν ὧων Θεὸς παράδοξόν τι καὶ ὑπερφυῆς κατεργάζετο, τὴν τοῦ ψευδομάντεως γλῶτταν μετατρέπων εἰς εὐλογία. Ἐπίκλημα δὲ ποιουμένου τὸ χρῆμα τοῦ Βαλαάμ, καταιτιωμένου τε τὸν οἰωνοσκόπον, ἀπεκόμιζεν εὐθὺς ἐφ' ἐτέρους αὐτὸν βουνοῦς. Εἶτα βωμὸν ἐγείρειν προστάττων, καὶ ταύρους ἱεροουργεῖν, ἕτα τὰχα που μὴ ἐν παντὶ τότῳ δύνασθαι Θεόν, ἀλλ' ἦν

⁶⁰ Exod. xv, 1. ⁶¹ Hebr. ii, 10. ⁶² I Joan. v, 1

⁶³ Matth. xi, 30. ⁶⁴ Num. xxii, 24.

εὐλογεῖσθαι πανταχοῦ, καίτοι περιθέων ἐκ τῶν καλουμένων Σχοινίων, χώρος δὲ τῆς Μωάβ, ἕως ὄρους Γαλιγὰλ. Μνήσθητι οὖν τί μὲν ἐβούλετο Βαλάκ, καὶ τί ὁ Βαλαάμ ἀπεκρίνετο. Ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ αὐτὰς ἀνέκοπτον τὰς καθ' ὑμῶν δυσφημίας, οὐδὲ ὅσον ἦεν εἰς λόγους καταλαλεῖν ἐπιτρέπων τὸν οἰωνοσκοπῶν. Ὑμεῖς δὲ καὶ τούτου ἀμνημονήσαντες, τὴν ἐμοὶ πρέπουσαν δόξαν ὑλαὶς ἀψύχοις ἀνατεθείκατε, δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς ἐπιφωνούντες, καὶ λέγοντες· « Οὐτὸς οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἱ σε ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Οὐκοῦν διανεμόντος τοῦ Θεοῦ τὰ ἐξ ἀγάπης ἡμῖν ἀγαθὰ, καὶ πλείστη μὲν ὄση φιλοτιμίᾳ καταπαιώντος, καταδονούτος δὲ τοὺς ἐχθρούς, παραλύοντός τε καθ' ἡμῶν ἐγχειρήματα, τί ἂν δρῶμεν αὐτοὶ τὸ χρῆναι φρονεῖν ὀρθῶς ἡρημένοι; Ἐκείνου σου πάντως τὸ δι' ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὀρθῶσαι θεοφιλεῖς. Τοῦτο δὲ ἐστὶ, τὸ τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ἐπισθαι, καὶ τὸ αὐτῷ θυμῆρες ἀποπεραίνειν εὐ μάλα, μονουχὶ δὲ τῷ τῆς διανοίας παραστήματι γεγονότας ἐγγὺς, ἐκεῖνο λέγειν τὸ ἐν Ψαλμοῖς· « Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου. »

Ἐρ τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; Ἀντιλήψομαι Θεοῦ μου ὑψίστου; Εἰ καταλήψομαι αὐτὸν ἐν ὀλοκαυτώμασιν, ἐν μόσχοις ἐναυσίοις; Εἰ προσδέξεται Κύριος ἐν χιλιᾷσι κριῶν, ἢ ἐν μυριάσιν χιμάρων πιδόνων; Εἰ δὴ πρωτότοκά μου ὑπὲρ ἀσεβείας, κερπὸν κοιλίας μου ὑπὲρ ἁμαρτίας ψυχῆς μου; Εἰ ἀνηγγέλη σοι, ἄνθρωπε, τί κἀλόγος; ἢ τί Κύριος ἐκλήτεϊ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ ποιῆν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου Θεοῦ σου;

ΝΓ'. Ἀπροφάσιστον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἀποφηναντος τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόστασιν, καὶ τρόπον τινὰ δικασάμενον, καὶ σαφῶς ἀπελέγξαντος, ὡς εἴη μὲν αὐτὰς κατὰ μυρίους ὄσους εὐεργετήσας τοὺς τρόπους, οἱ δὲ πρὸς ἀμέτρητον ἐληλακότες ἀναισθησίαν λελυτήκασιν οὐ μετρίως τὸν σεσωκότα, τὸ τοῦ μετανοοῦντος εὐθύς εἰσφέρεται πρόσωπον, οἷονεὶ πως κλαίοντος ἐπὶ γε τοῖς ἤδη προπεπαισμένοις, καὶ ζητοῦντος ἀναμαθεῖν, τίνα δὴ τρόπον διακρούσαιτο τὰ ἐγκλήματα, καὶ τῶν Θεῷ φιλάτων ἀντέχοιτο σπουδασμάτων. Φησὶ τοίνυν· « Ἐν τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; » Τί γὰρ προσοίω; φησὶ. Τί δὲ δράσαιμι λοιπόν, ὁ οὕτω προσκεκρουκός; Ἄρα δὴ μόσχοις ἱερουργῶν, νέους τε καὶ ἀπαλοὺς ἔσομαι καθάρως; Ἐπινεύσει δέ μοι ὁ Θεὸς εἰ ἐλοίμην ὀλοκαυτοῦν; Εὐροίμι δ' αὐτόν· τουτέστιν, ἐγγὺς ἔσομαι, καὶ εἰς οικειότητα παραδεχθήσομαι τὴν πνευματικὴν, εἰ πολὺ πλῆθος ἀναθεῖν θρεμμάτων; Ἄλλ' ἐκεῖνα παρῆς, τῶν τῆς ἐμῆς κοιλίας ἄψομαι θρεμμάτων. Εὐαρεστήσω δὲ ἄρα, καταθύσας αὐτῷ τῶν ἐμῶν θρεμμάτων τὸ ἐξαιρετόν, τουτέστι, τὸ πρωτότοκον; Ταῦτά τινος οἷονεὶ πως διασκεπτομένου καὶ λέγοντος, ἀποκρίνεται πάλιν ὁ προφήτης, καὶ φησὶ ἐν πνεύματι· Οὐκ ἄσυμφανές τὸ χρῆμα, καὶ οὐ σὺν ἰδρωτί ληπτὸν. Οἰσθὰ που τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ· ἀκήκοας τὸ δοκοῦν, καὶ φίλον αὐτῷ. Τοιγαροῦν τί ἐνδοιάξεις, ἄνθρωπε; Ζη-

ubique, quamvis a Schœniis (loci in Moab nomen est) usque ad montem Galgal circuiret. Quocirca recordare quid voluerit Balach, et quid Balaam responderit. Ego enim et detestationem ipsam contra vos præcidi, nec verbis obloqui augurem permisi. Vos autem, hujus quoque immemores, gloriam mihi debitam rebus inanimis consecratis, vitulis aureis acclamantes, et dicentes : « Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti »⁴³. Deo igitur ex charitate bona nobis distribuente, et maxima liberalitate nos quasi impinguante, et hostes exagitante, et molitiones eorum in nos dissipante, quid ipsi meliora capessentes consilia faciemus? Illud plane, opinor, per quod et ipsi chari Deo videri possimus. Hoc autem est, ejus voluntatem sequi, et quod ipsi probatur, præstare cumulatissime, et animi quasi presentia illi junctos, **448** illud ex Psalmis dicere : « Adhæsit anima mea post te »⁴⁴.

VERS. 6-8. In quo apprehendam Dominum? Suscipiam Deum meum excelsum? Si apprehendam eum in holocaustis, in vitulis anniculis? Si suscipiet Dominus in millibus arietum, aut in decem millibus caprarum pinguium? Si dederò primogenita mea pro impietate, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? Si annuntiatum fuerit tibi, homo, quid bonum? Aut quid Dominus requirit a te, nisi ut facias judicium, et diligas misericordiam, et paratus sis ad ambulandum cum Domino Deo tuo?

LVI. Cum Israelitis inexcusabilem eorum apostasiam demonstrasset, et quodammodo in judicium eos vocasset, dilucideque probavisset, se mille modis beneficium exstitisse, ipsos contra, immenso quodam stupore oppressos, Servatorem suum non leviter offendisse, mox poenitentis personam inducit, quasi commissa desentis, et cupientis cognoscere, quam via se objectis criminibus exsolvat, et quæ studia Deo acceptissima persequaretur. Ait igitur : « In quo apprehendam Dominum? » Quid enim offeram? inquit. Quid agam de cætero, qui tantopere deliqui? Num vitulos nuperos ac teneros sacrificans mundus ero? Annuetne mihi Deus, si holocausta obtulero? Inveniamne ipsum? hoc est, appropinquabo illi, et in familiaritatem spiritualem admittar, si ingentem numerum pecudum ipsi immolavero? Sed, his omissis, ventris mei partus sumam. An placebo, si quod genui, et educavi præcipuum, hoc est, primogenitum, illi sacrificavero? Hæc quopiam secum quasi deliberante, et dicente, propheta respondet, et in spiritu ait : Res non est obscura, nec sudore parabilis. Nosti voluntatem Dei bonam : audisti quid ei placitum et charum sit. Quid ergo dubitas, homo? Quid namque universorum Deus abs te requirit aliud, præterquam « facere judicium, et diligere misericordiam,

⁴³ Exod. xxxii, 4. ⁴⁴ Psal. lxi, 9.

et paratum esse ambulare cum Domino Deo tuo? » **A** Facere igitur iudicium, est operari et implere iustitiam. Iudicium enim est iustitia. Diligere autem misericordiam, est mutui affectus ornamento præditum esse, et fraternæ charitatis gloria circumfluere. **449** Paratum vero esse ambulare cum Deo tuo, facilem et promptam ad omnia obedientiam ostendit. Monet item beatus Paulus⁴⁴, induendam nobis loriceam iustitiæ, et calceandos pedes in præparationem Evangelii pacis, hoc est, Christi. Adjuget etiam, dicens: « Induite viscera misericordiæ⁴⁵. » Quin et ipse Salvator, « Estote misericordes, sicut et Pater vester cælestis misericors est⁴⁷. » Hoc est gratum Deo acceptumque sacrificium. Odor enim holocaustorum quæ mente duntaxat percipiuntur, sanguine, fumo et thure præstantior est. **B** Illa enim fiebant in figura; hæc autem ipsam Deo veritatem suaveolentem efficiunt, qui et per alium prophetam ait: « Misericordiam volo, et non sacrificium, et scientiam Dei magis quam holocausta⁴⁸. » Observa item quomodo persona poenitentis sacrificia legis exsequi meditatur: est Deus præmonens legem infirmam esse et ad purganda peccata imbecillam, multo vero meliorem et incomparabili excellentia superiorem vitæ in Christo rationem, legalia illa propemodum inacceptabilia facit. Ait autem, velle Deum: « Nos facere iudicium, et diligere misericordiam, et paratum esse ambulare cum eo. » Quæ quidem vitæ Christianæ decora et honestamenta sunt.

Vkns. 9. Vox Domini super civitatem clamabitur, et salvabit timentes nomen ejus.

LVII. Etiam alio modo, oblationis per sanguinem nullum esse fructum, spiritualis autem cultus virtutem non mediocriter prodesse manifeste docet. Posuit in his vocem pro nomine, sive invocatione. Fortasse ac si diceret: Si forte super civitate nomen Dei celebratum palam seu invocatum fuerit, sine ulla prorsus dubitatione salvabitur. Ne enim, homo, tu existimes, inquam, me sanguinum sacrificiis delectari, aut pro impia et iniqua habere civitatem, ni mihi vitulos in holocausta sacraverit. Sed neque periculo exemerim ullo modo, **D** si boves sacrificare instituerit, neque si ovium cædibus altare cruentaverit: neque si arietum greges obtulerit; invocari super ea nomen Dei, hoc ei ad salutem sufficere. Est enim plane mea, quæ potentiam meam honorat, et quæ mihi placita sunt ea sentit, et citra procrastinationem exsequitur. Tunc salvabo timentes me. Itaque quando Dei esse dicimur, tunc etiam timemus ipsum, et ab ipso salvamur, et spiritualis cultus talis virtus intelligi jure debet. Hujuscemodi quiddam rerum omnium princeps Deus etiam per os David loquitur: « Audi, populus meus, **450** et loquar tibi, Israel, et testi-

A καὶ γὰρ περὶ σοῦ τί ἕτερον ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἢ ὅτι ὁ μόνον· Ἐὖ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου Θεοῦ σου; Ἐὖ μὲν οὖν ποιεῖν κρίμα, τὸ κατεργάζεσθαι, καὶ πληροῦν ἐστὶ τὴν δικαιοσύνην. Κρίμα δὲ ἡ ἐκαιοσύνη. Τὸ δὲ ἀγαπᾶν ἔλεος, τῆς φιλαλληλίας ἔχει τὰ αὐχήματα, καὶ τῆς εἰς ἀδελφοῦς ἀγάπης καταπλουτεῖν τὴν δόξαν. Τὸ δὲ ἔτοιμον εἶναι πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου Θεοῦ σου, τὸ εἰς πᾶν ὄτιον εὐπειθὲς, καὶ εὐήγιον ὑποφαίνει. Δεῖν δὲ ἡμᾶς, καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, ἐνδύσασθαι μὲν τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, ὑποθήσασθαι δὲ τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, σουτέστι Χριστοῦ. Προεπιτάττει δὲ, λέγων· « Ἐνδύσασθε σπλάγγνα οἰκτιρῶν. » Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· « Γίνεσθε οἰκτιρῶνες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν οἰκτιρῶν ἐστὶ. Ταῦτα φιλῶ τε καὶ ἀξιόλογος θυσία Θεοῦ. Ὁρῶ νηστῶν ὀλοκαυτωμάτων ὄπρᾳ αἷμα, καὶ καρπῶς, καὶ λιθανωσῶν. Τὰ μὲν γὰρ ἤσαν ἐν τύποις· τὰ δὲ εἰς τὴν εὐωδιάζει· Θεῷ τὴν ἀλήθειαν, ὅς καὶ δι' ἑτέρου προφήτου· « Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσις Θεοῦ ἢ ὀλοκαυτωματα. » Ἐπιτρέπει δὲ ὅπως τὸ πῶ μεταγινώσκοντος πρόσωπον τὰς κατὰ νόμον θυσίας πληροῦν ἐσκέπτετο· Θεὸς δὲ προαναφαίνων ὡς ἀφανὴς τέ ἐστι, καὶ ἀνικάνως ὁ νόμος ἔχει πρὸς ἐπακάθαρσιν ἁμαρτίας, παραπολὺ δὲ ἁμείνων, καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερκεκλιμένη τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἢ δυνάμεις, ἀπαρδεδεκτα μὲν ὡς περ ποιεῖται τὰ κατὰ τὸν νόμον. Ἐφη δὲ ὅτι θελητὸν τῷ Θεῷ, « τὸ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετ' αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ ἐστὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς τὰ αὐχήματα.

C Φωνὴ Κυρίου τῇ πόλει ἐπικληθήσεται, καὶ σώσει φοβουμένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

NZ. Καὶ δι' ἑτέρου τρόπου καθίστησιν ἐνεργῆς, ὅτι τῆς δι' αἱμάτων προσαγωγῆς οὐδεὶς ὁ καρπὸς, ὁνήσεις δ' ἂν οὐ μετρίως τινὰ τῆς πνευματικῆς λατρείας ἢ δυνάμεις. Τέθεικε δὲ τὴν φωνὴν ἐν τοῖς ἀντὶ τοῦ ὀνόματος, ἦτοι τῆς ἐπικλήσεως. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι τυχόν· Εἰ ἐπισημίζοιτο τῇ πόλει τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πάντῃ τε καὶ πάντως σωθήσεται. Μὴ γὰρ οἰηθῆς, ἀνθρώπε, φημί, ταῖς δι' αἱμάτων ἐφήδεσθαι με θυσίαις, μηδὲ ἀσεβῆ, καὶ ἐνομιον ἠγασθαι πόλιν εἰ μὴ προσάγοι μόσχους εἰς ὀλοκαύτωσιν· ἄλλ' οὐδ' ἂν ὄλων σώσαιμι κινδυνεύουσαν, βουθετήσῃ ἠρημένην, κἂν μηλοσφαγίαις μὲν καθαιμάττωτο τὸ θυσιαστήριον, ἔλοιτο δὲ καὶ κριῶν προσάγειν ἀγίας· ἀρκέσει δὲ μᾶλλον εἰς σωτηρίαν αὐτῇ τὸ ἐπικληθῆαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ἔστι γὰρ πάντως ἢ τὰ ἐμὰ τιμῶσα κράτη, καὶ τὰ ἐμοὶ θυμῆρη δρῶσα ἀμελήτη καὶ φρονεῖν ἐλομένη. Τότε σώσω τοὺς φοβουμένους ἐμέ. Οὐκοῦν ὅτε καὶ Θεοῦ λεγόμεθα, τότε καὶ ἐδιδάμεν αὐτὸν, καὶ παρ' αὐτοῦ σωζόμεθα, καὶ πνευματικῆς λατρείας ἢ τοιαύτης δυνάμεις νοσῶν· ἂν εἰκόσῃ. Ἐφη τε τοιοῦτος ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ἀκουσον, λόγός μου, καὶ λαλήσω σοι, Ἰσραὴλ, καὶ διαμαρτύρομαι σοι. Ὁ Θεός σου εἰμι ἐγώ. Οἶα

⁴⁴ Ephes. vi, 11-15. ⁴⁵ Col. iii, 12. ⁴⁷ Luc. vi, 36. ⁴⁸ Usee vi, 6.

ἐπι ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε, τὰ δὲ ὀλοκαυτώματα ἃ σου ἐνώπιόν μου εἰσι διὰ παντός. » Ἐτα τούτοις ἐπενεγκίων· « Ὡς οὐ φάγεται κρέα ταύρων, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐκπίοι τὸ τράγων αἷμα. » Πάλιν φησί· « Θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν ἀνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου. Καὶ ἐπικάλῃσαι με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαι σε, καὶ δοξάσεις με. »

Ἄκουε, φυλὴ, καὶ τίς κοσμήσει πόλιν; Μὴ πῦρ, καὶ οἶκος ἀνόμων θησαυρίζων θησαυροὺς ἀνόμους, καὶ μετὰ ὑβρεως ἀδικίας;

ΝΗ'. Κατὰ φυλὴν τε καὶ γένος κατωχῆκας: τὴν Ἰουδαίαν, καὶ μὲν τοι καὶ τὴν Σαμάρειαν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, κατακληροδοτοῦντος αὐτοῖς τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν Ἰησοῦ τὸ ἐπίκλην Ναυῆ. Διαλέγεται τοίνυν ὁ Θεὸς καὶ ἰδικῶς ἐκάστη, καὶ πάσαις· Ἄκουε Β δὴ οὖν, ὡ πάσα φυλὴ, σώζεται μὲν ἡ πόλις ἥπερ ἂν ἀναφημιζοίτο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Περιφύεται γὰρ οὐδαμῶς τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, ἀλλ' ἔσται τείχος ἀπόρθητον, κόσμημά τε καὶ δόξα τοῖς θέλουσι κατορθοῦν τὸ θεωρεῖν. Εἰ δὲ δὴ βούλεσθε, φησί, καὶ τὸ ἐναντίον ἰδεῖν, τί κοσμήσει πόλιν; οἶκος ἀνόμων, ἢ μετὰ ὑβρεως ἀδικία; Ἄρα, φησί, διὰ πολλὴν ἀμαρτίαν εἰ δαπανῶντο πόλις ὑπὸ πυρός ταῖς τῶν πολεμίων ἀλούσα χερσίν, εὐσχήμων ἔσται, καὶ καλὴ, λαμπρὰν δὲ, καὶ εὐκλεεστάτην ἀποφῆνειεν οἶκος ἀνόμων, ὁ θησαυρίζων θησαυροὺς ἀδικίας, ὡφελῆσει δὲ αὐτὴν μετὰ ὑβρεως ἀδικία; Ἄλλ' οὐκ ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς τῶν ὀρθῶς φρονεῖν εἰωθότων, ὅτι δυσκλεῆ καθίστησι τὰ τοιαῦτα πόλιν. Οὐ γὰρ ἂν ἤλω, καὶ δεδαπάνητο C πυρὶ, μὴ οὐχὶ πάντως προσκρούσασα διὰ πολλὴν ἀμαρτίαν. Τί τοίνυν μεθέεντες, φησί, τὰ δι' ὧν ἀνασώζοιτό τε καὶ κατακαλλύνοιτο πόλις, ζηλωτὰ πεποιήσθε, μᾶλλον τὰ κατασίνεσθαι εἰωθότα, τετιμηκατε δὲ τὰ δι' ὧν ἂν ὀρθῶ τὸ αἰσχρὰ τε καὶ ἀκαλλῆς, πονηροὺς ἔχουσα τοὺς οἰκήτορας, ἐρασιχημάτων, καὶ ἀδίκους, καὶ θησαυρίζοντας ἀνόμους;

Εἰ δικαιοθήσεται ἐν ζυγῷ ἄνομος, καὶ ἐν μαρσίππῳ στάθμια δόλου, ἐξ ὧν τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀσεβείας ἐπέπλησαν; Καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἐλάλουν ψεύδη, καὶ ἡ γλῶσσά αὐτῶν ὑψώθη ἐν τῷ στόματι αὐτῶν.

ΝΘ'. Ἄρα γὰρ οἴεσθε, φησὶν, ἐν ζυγῷ δικαιοθήσεται τὸν ἄνομον; Τουτέστι, εἰ δοκιμάζοιμι, καὶ οἶονεὶ ταλαντεύοιμι τὸν ἐκάστου βίον τῶν ἀδίκων, δικαιοσύνης ψῆφον ἐπενεγκεῖν ἀνέχεσθαι ποτε τὸν ἀφιλάρετον (1) πεπιστευάκα; Τοὺς δὲ ἔχοντας « ἐν μαρσίππῳ στάθμια δόλου, » τούτεστι, τοὺς ἐκ πλεονεξίας καὶ φιλοκερδίας ἐκτόπου καταπλουτεῖν ἐθέλοντας, διαφυγεῖν δύνασθαι νενομίκατε τὴν ὀργὴν; Ἄπο γὰρ τοιούτων λημμάτων τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀσεβείας ἐπέπλησαν. Γεγόνασι δὲ καὶ ψεύσται, καὶ ἀλαζόνες. Παρέπεται γὰρ αἰεὶ τὸ μὲν ψεύδεσθαι φιλεῖν τοῖς τῆς ἀνισότητος ἐρασταῖς, καὶ λημμάτων αἰ-

ficabor tibi. Deus tuus sum ego. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper⁴⁰. » Statim addit : « Non manducabit carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabit⁴¹. » Rursumque : « Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis, et eruam te, et honorificabis me⁴². »

VERS. 10. *Audi, tribus, et quis ornabit civitatem? Numquid ignis, et domus iniquorum thesaurizans thesauros iniquos, et cum injuria iniqua?*

LVIII. Tributim et secundum genus habitabant Judæam, atque etiam Samariam, qui erant de sanguine Israel, terra promissionis a Jesu cognomento Nave sorte illis distributa. Alloquitur ergo Deus, et seorsum unamquamque, et omnes simul : Audi igitur, omnis tribus, salvatur urbs, super qua invocatum fuerit nomen Domini. Neutiquam enim timentes se despiciet : sed erit murus inexpugnabilis, et ornamentum, et gloria volentibus rite obire quæ ille diligit. Quod si vultis, inquit, videre contrarium, quid ornabit civitatem? domus iniquorum, an cum injuria iniquitas? Num, inquit, si propter multa scelera civitas hostium manibus capta incendatur ac deflagret, pulchra erit et decora, insignemque et clarissimam reddet domus iniquorum, quæ thesaurizat thesauros iniquitatis, et proficiet ei cum injuria iniquitas? Atqui nemo prudens dubitaverit, quin ista urbem infamem et despectam effectura sint. Non enim capta, et igne absumpta fuisset, nisi compluribus flagitiis Deum graviter offendisset. Quid ergo, relictis, inquit, per quæ civitas pristinam incolumitatem recuperaret, pro amplectendis expetivistis quæ noxia sunt potius, et suspexistis per quæ videri possit turpis et deformis, improbos habens cives, pecuniæ avidos, et injustos, et scelerate thesauros corrudentes?

VERS. 11, 12. *Si justificabitur in statera iniquus, et in sacco pondera doli, de quibus divitias suas impietatis impleverunt? Et habitantes eam locuti sunt mendacia, et lingua eorum exaltata est in ore eorum.*

LIX. An putatis, inquit, in statera justificatum iri improbum? Hoc est, si explorem, et velut in statera examinem vitam uniuscujusque 451 improborum, calculum, seu suffragium justitiæ improbis posse tribuere virtutis inimicum creditis? « Et in sacco pondera doli » habentes, hoc est ex malis artibus, et cupiditate lucri nefaria divitias possidere laborantes, effugere iram posse existimatis? Ex hujusmodi enim quæstibus opes impietatis suæ concervarant. Fuerunt etiam mendaces et arrogantes. Semper enim inæqualitatis cupidus, et a turpi quæstu, amoreque lucri subactos studium mentiendi

⁴⁰ Psal. XLIX, 7, 8. ⁴¹ ibid. 13. ⁴² ibid. 14, 15.

(1) Sic pro edito φιλάρετον, postulante sensu, legi jubet Cotelerius in *Monum. Eccl. Gr.* II, 585.

Mox vocem ἔχοντας supplemus quam reddidit interpres. EDIT.

comitatur : jactatio vero et superbia eos qui jam divitias acquisiverunt.

Habent in sacculis pondera dolosa etiam impiorum dogmatum architecti, omnia recta pervertentes ⁵⁵, et in simplicium animos dolis et fraudibus irrepentes. Et divites quidem, quia multos capiunt et irretiunt : verumtamen hujuscemodi divitias impietatis plenas sibi corradentes, nihil cohærens et verum, sed adulterina, falsa, et fallaciarum scitamentia quasi colorata loquuntur. Exaltant etiam linguam suam tales, iniquitates contra Deum loquentes, sicut scriptum est ⁵⁶, effundentes verba superbissima, quibus par est occinere, « Audi, tribus, et quis ornabit civitatem? num ignis, aut domus iniquorum thesauros thesaurizans iniquitatis, et cum injuria iniquitatem? » Non enim ipsis ad ornatum, sed ad pœnam erit ignis supplicii. Quoniam autem domus facti sunt, iniquitatem thesaurizantes maledicentur, et punientur, et in omnem calamitatem devolventur.

VERS. 13-16. *Et ego incipiam percutere te, perdam te in peccatis tuis. Tu comedes, et non impleberis. Et ejiciam te in te, et apprehendes, et nōn salvaberis. Et quotcumque salvati fuerint, in gladium tradentur. Tu seminabis et non metes. Tu premes oleam et non ungeris oleo, et vinum, et non bibetis. Et dissipabuntur legitima populi mei. Et custodisti justificationes Zumbri, et omnia opera domus Achab, et ambulavisti in consiliis ejus, ut traderem te in perditionem, et habitantes eam in sibilum, et opprobria populorum accipietis.*

LX. Quoniam domus impiorum iniquitates thesaurizant, et ex iniquitatibus rem colligunt, de cætero pœnas comminatur, et quæ futura exspectant, jam initium capere narrat. ut proportioni delictorum perditio **452** respondeat. Incutit vero pavorem utiliter, et terroribus futurorum quasi quodam freno ad voluntatem meliora sectandis, et posterioribus consiliis Deum mitigandi circumagat. Plagas autem quasi enumerat, et in conspectu ponit. Nam et fame, et rerum necessariorum egestate punitum, et ipsos in semetipsos sublatum iri affirmat, et apprehensuros fugam quidem, plane tamen non effugituros. Quod si qui etiam præsentibus damnis elabi quiverint, eos capiendos, et non multo post aliorum rhomphææ objiciendos. Per hoc illud nobis videtur significare. Longe plurima bella contra Israelitas mota sunt, sive contra universum Juda, nec semper ab hostibus : ipsi quoque civilibus armis se lacessiverunt, ut aliquando quidem Ephraim, sive decem tribus contra Judam insurrexerint; aliquando ipsi Jerosolymitæ in Ephraimitas moverint : nec paucæ numero urbes perierint, et seipsos inter se frequenter sedibus populerint. Et hoc modo pulsati ex urbe ad alios deve-

⁵⁵ Mich. III, 9. ⁵⁶ Isa. LIX, 3.

συχῶν ἡττωμένοις, καὶ φιλοκερδίας, μεγαληγορίας δὲ, καὶ ὑπερβολὰς τοῖς ἤδη πεπλουτηκόσιν.

Ἐχουσιν ἐν μαρσίπποις στάθμια δόλου καὶ οἱ τῶν ἀνοσίων δογμάτων εὐρεταί, οἱ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, καὶ τὸν τῶν ἀπλουστέρων ὑποτρέγοντες νοῦν ἀπάταις καὶ δόλοις, καὶ πλουτοῦντες μὲν διὰ τοῦ θηρᾶσθαι πολλούς. Πλὴν ἀσεβείας ἐπίμεστον τὴν τοιοῦτον ἑαυτοῖς συναγεύσαντες πλοῦτον, λαλοῦσιν ὁμολογουμένως ἀτρεκέως μὲν οὐδὲν, παράσημα δὲ καὶ ψευδῆ, καὶ ταῖς ἐξ ἀπάτης κομφεταῖς, οἰονεὶ κατακεχρωσμένα. Ἰψοῦσι δὲ καὶ τὴν ἑαυτῶν γλῶτταν οἱ τοιοῦτε πάλιν, ἀδικίας κατὰ Θεοῦ λαλοῦντες, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀποφθεγγόμενοι τὰ τῆς ματαιότητος ὑπέρογκα ῥήματα, οἷς ἀκόλουθον εἰπεῖν : « Ἄκουε, φυλὴ, καὶ τίς κοσμήσει πόλιν; μὴ πῦρ, ἢ οἶκος ἀνόμων θησαυροῦς θησαυρίζων ἀνομίας, καὶ μετ' ὕβρεως ἀδικίαν; » Οὐ γὰρ εἰς κόσμον αὐτοῖς, ἀλλ' εἰς δίκην ἔσται τὸ τῆς κολάσεως πῦρ. Ἐπειδὴ δὲ οἶκος γεγόνασι θησαυρίζοντες ἀνομίαν, εἰς ἀρὰν ἔσονται, καὶ δίκην, καὶ ἐν παντὶ πεσοῦνται κακῶ.

Καὶ ἐγὼ ἀρξομαι τοῦ πατάξαι σε, ἀφανῶ σε ἐν ταῖς ἀμαρτίαις σου. Σὺ φάγῃσαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῆς. Καὶ ἐξώσω σε ἐν σοί, καὶ καταλήψῃ, καὶ οὐ μὴ διασωθῆς. Καὶ ὅσοι ἀν σωθῶσιν, εἰς ῥομφαλὰν παραδοθήσονται. Σὺ σπερῆς, καὶ οὐ μὴ ἀμύσης. Σὺ πιέσεις ἐλαιον, καὶ οὐ μὴ ἀλείψῃ ἐλαιον, καὶ οἶνον, καὶ οὐ μὴ πίητε. Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου. Καὶ ἐφύλαξας τὰ δικαιώματα Ζαμβρὶ, καὶ πάντα τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαάβ, καὶ ἐπορεύθητε ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτοῦ, ὅπως παραδώσω σε εἰς ἀφανισμόν, καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν εἰς συρισμόν, καὶ ὄνειδῃ λαὸν λήψεσθε.

Ξ'. Ἐπειδὴ γὰρ οἶκος γεγόνασιν ἀσεβῶν θησαυρίζοντες ἀνομίαν, καὶ συναγεύροντες πλοῦτον ἐξ ἀδικιών, λοιπὸν ἀπειλεῖ τὴν δίκην, καὶ τῶν ἐσεσθαι προσδοκωμένων τὴν ἔφοδον ἐν ἀρχῇ ἤδη πως θεῖσθαι φησι, ὡς ἀναλόγως τοῖς πταίσμασι κατ' αὐτῶν ἔσεσθαι τὴν ἀφανισμόν. Καταπτοεῖ δὲ χρησίμως, καὶ τοῖς τῶν ἐσομένων δειμάσι μονοουχὶ χαλινῶ περιτρέπει πρὸς τὸ ὀρθῶν ἐλέσθαι τὰ βελτίω, καὶ τοῖς δευτέροις ἐκμειλισσεσθαι Θεόν. Ἀπαριθμεῖται δὲ ὡσπερ, καὶ ἐν ὅψει τίθεται τὰς πληγὰς. Λιμῶν τε γὰρ αὐτοὺς κολασθήσεσθαι φησι, καὶ ταῖς τῶν ἐπιτηδείων ἐνδείαις, καὶ αὐτοὺς ἐν αὐτοῖς ἐξαρθήσεσθαι, καὶ καταλήψεσθαι μὲν, οὐ μὴν εἶτι καὶ διαδράναι παντελῶς. Ἄλλ' εἰ καὶ τινες τὰ παραυτίκα βλάβη φυγεῖν ἐχούσιν, τούτους ἀλώσεσθαι, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἔργον τε γενήσεσθαι τῆς ἐτέρων ῥομφαλας. Ἐκεῖνο δὲ οἴκεν ἡμῖν διὰ τούτου δηλοῦν. Πλειστοὶ μὲν γὰρ ὡς κεκίνηται πόλεμοι κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἤγουν κατὰ παντὸς Ἰουδα, πλὴν οὐκ ἀεὶ παρ' ἐχθρῶν, ὡπλιζόντες δὲ καὶ αὐτοὶ κατὰ σφῶν αὐτῶν, ὡς ποτε μὲν τὴν Ἐφραῖμ ἦτοι τὰς δεκά φυλάς, κατεξανίστασθαι τοῦ Ἰουδα, ποτὲ δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις αὐτοὺς καταστρατεύεσθαι τοῦ Ἐφραῖμ· οὐκ εὐαρίθμητοι δὲ ἀολώλασι πόλεις, ὡς ἑαυτοὺς ἐν ἑαυτοῖς ἐξισθῆναι

πολλάκις. Καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διωκομένους ἄνθρωποι ἐκ πόλεως, καταλαβεῖν μὲν ἑτέρους. Πλὴν ἀλῶναι καὶ κατὰ καιροῦς, ἢ Σύρων ἐμβεδληκῶτων καὶ τῶν τῆς Δαμασκού βασιλέων, ἢ καὶ αὐτῶν που τάχα Περσῶν, καὶ Μήδων. Τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ, Ἐξώσω σε ἐν σοὶ, « Καὶ καταλήψῃ, καὶ οὐ μὴ διασωθῆς, καὶ ὅσοι ἂν σωθῶσι εἰς βρομφαίαν παραδοθήσονται. » Ὅτι δὲ καὶ τῆς ἐξ ἄγρων εὐκαρπίας ἔστερημένοι, καὶ ταῖς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείαις ἐκτετρυμένοι διαβιώσονται μὲν ἀθλίως, ἀποτίσουσι δὲ δίκας τῶν ἀνοσιῶς αὐτοῖς εἰργασμένων, καθίστησιν ἐναργῆς διὰ γε τῶν ἐφεξῆς. « Σπερεῖς γὰρ, φησὶ, καὶ οὐκ ἀμῆσεις, » καταφείροντος, οἶμαι, Θεοῦ τοὺς καρπούς. « Καὶ πείσεις μὲν ἐλαίαν αὐτός. » ἐλαιόφορος γὰρ ἔστιν ἡ Σαμαρειτῶν χώρα, ἔση δὲ οὕτως ἐλαίου, φησὶν, ἐνδεής, ὡς μὴδ' ἂν εἰ ἔλοιο, πρὸς ἀλοιφήν εὑρεῖν εὐπορήσῃ που τάχα. Πολυαμπέλου δὲ λίαν οὐσης ὑμῖν τῆς χώρας, καὶ εὐοιούσης ἄγαν, ὡς καὶ πόλιν αὐτὴν διανέμειν ἑτέροις, οὐκ ἂν εὐροῖς πιεῖν αὐτός. Ἀργήσει δὲ καὶ τὰ νόμιμα, φησὶν, ἃ σὺ τέθεικας τοῖς εἰδώλοις προσκομίζων αὐτοῖς τῆς εὐκαρπίας τὰς ἀπαρχάς. Ποίᾳ γὰρ ἐτι λοιπὸν ἀπαρχὰς ἀναθήσεις; ἢ ποῖα προσοίσεις χαριστήρια, καὶ ἐπὶ τίσιν, εἰκότως ὁ πίπτων ἀθλίως, καὶ δαπανώμενος; Ἐἴτα διδάσκων ὅτι οὐκ ἕτερος αὐτῷ παραίτιος ἂν νοοῖτο τῆς συμφορᾶς γεγωνῶς, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἀδικήσας ἀλώσεται τῶν ὅτι μάλιστα δεδουσεθηκῶτων ζηλώσας τοὺς τρόπους, ἐπιφέρει, καὶ φησὶ. « Καὶ ἐφύλαξας τὰ δικαιώματα Ζαμβρι, καὶ πάντα τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαάβ, καὶ ἐπυρεύθη ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτοῦ, ὅπως παραδώσω σε εἰς ἀφανισμόν. » Ζαμβρι γέγονε βασιλεὺς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, αὐτὸς δὲ ἔστιν ὁ Ἀχαάβ πατήρ, ἀλλ' ὡς τὸ Γράμμα φησὶ τὴν ἱερὸν. « Πεπόμεναι μὲν ἐν ὁδοῖς Ἰεροβοὰμ υἱοῦ Ναβὰτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραὴλ. » Ἐπονηρεύσατο δὲ ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ γεγονότας. Τοιγάρτοι καὶ δεδαπάνηται πυρὶ, κατεμπρήσας αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ τὸν οἶκον· γέγραπται γὰρ ὡδὶ, οἶκον δὲ, ὡς εἶκεν, Ἀχαάβ τὴν ἐξ Ἰεζάβελ ἀποκαλεῖ, φόνοι δὲ ἦσαν ἐκεῖνη, καὶ ἀρπαγαὶ, καὶ διώξεις ἀγίων τὰ ἐπιτηδεύματα. Ταῦτα δηοῦν τετήρηκας, φησὶν, ἵνα σε καὶ ἀφανίσω δικαίως, καὶ γέλωτα ποιήσωμαι, καὶ θνείδος τῶν ἄλλων.

Ἀρμόσομεν δὲ τὸν τοιόνδε λόγον καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας ἐχθροῖς, οἱ ταῖς ἑαυτῶν εὐγλωττίαις ἀναθαρτήσαντες, καὶ ἀθλίων νοημάτων συναγειρόντες σαρφετοῦς, πλουτοῦσιν ὡσπερ ἐξ ἀδικίας, συλλέγοντες αὐτοῖς τὰ οὐκ ὄντα αὐτῶν, καὶ τὰς τῶν ἀπλουστέρων ἀγέλας πολεμίων δίκην καταδηοῦν εἰωθότες, καὶ εἰς ἔκτοπον αὐτὰς ἀποφέροντες πλάνησιν. Ἀκουέτωσαν τοίνυν Θεοῦ λέγοντος. « Καὶ ἐγὼ ἄρξομαι τοῦ ταράξαι σε, καὶ ἀφανίσω σε ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις σου. Σὺ φάγῃσαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῆς. » Περιτυγχάνοντες γὰρ ταῖς θείαις Γραφαῖς, εἴτα τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων οὐκ ἐμφοροῦμενοι, καίτοι δοκούντες ἐσθλεῖν, φθείρονται λιμῷ, οἰόμενοι δὲ καὶ καταλαμβάνειν τὴν τῆς σωτηρίας, οὐκ ἂν εὐροῖεν ὅδον, σπείροντες δὲ, ὡς γε νομίζουσι, οὐδένα τῶν

nerunt; verumtamen capti sunt aliquando, aut Syris, et Damasci regibus, aut forte ipsis Persis ac Medis irrumpentibus. Hoc, opinor, est, quod ait : « Expellam te in te, et apprehendes, et non salveris; et quotquot salvi fuerint, in gladium tradentur. » Fructuum porro agrestium copia spoliatus, et necessariorum inopia vexatus, vitam miseram victuros, et impie factorum pœnas persoluturos, sequentibus clare indicat. Ait siquidem : « Semina-bis, et non metes, » Deo, ut arbitror, fructus per-dente. « Et premes quidem oleam ipse : » ferax enim olei est Samaritanorum regio; eris autem olei adeo indigus, ut, etiamsi velis, ad unctiōnem ejus inveniendi facultas nulla forsitan suppetat. Cum autem regio vestra vinetis et vino abundet egregie, ut et reliquis urbibus dividat, non invenies ipse quod bibas. Cessabunt et legitima, inquit, quæ tu idolis constituisti, de fructuum uberi pro-vento primitias illis consecrans. Quales enim in posterum primitias dedicabis? aut quas gratia-rum actiones offeres, et propter quæ, qui merito misere concidisti, et consumptus es? Deinde docens non alium ipsi auctorem, et causam calamitatis posse intelligi, sed ipsummet ærumnæ suæ machi-natorem convictum iri, cum longe impiissimorum mores æmulatus sit, adjungit, et ait : « Et custo-divisti justificationes Zambri, et omnia 453 opera domus Achab, et ambulastis in consiliis ejus, ut traderem te in perditionem. » Zambri fuit rex Isra-rael, idem Achabi pater, qui, et habet sacra Scri-ptura, « Ambulavit in viis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel ». » Vicit autem sceleribus antecessores suos. Proinde et igne absumptus est, cum ipse super se domum propriam incendisset, ut proditum est Litteris; domum autem Achab, ut apparet, propter Jezabel nominat, cui cædes, rapi-næ et persecutiones sanctorum studio fuerunt. Hæc igitur observasti, inquit ut te jure perdam, et de-ridendam atque despicabilem aliis faciam.

Verba porro hæc etiam hostibus veritatis apta-bimus, qui, facundia sua freti, infelicium sententia-rum sordes et quisquilias congregantes, tanquam ex iniquitate ditescunt, et colligunt sibi quæ ipso-rum non sunt, et simpliciorum cœtus hostilem in modum deprædari atque in errorem insipientem deducere consueverunt. Audiant ergo Deum dicen-tem : « Et ego incipiam conturbare te, et perdam te propter peccata tua. Tu comedes, et non satu-raberis. » Volventes enim divinas Scripturas, deinde doctrina veritatis haud saturati, quanquam come-dere sibi videantur, fame pereunt; putantesque se apprehendere viam salutis, eam invenire nequeunt; seminantes autem, ut ipsi quidem arbitrantur, nul-lam suorum laborum mercedem accipiunt; et oleam

III Reg. xvi, 19.

intelligibilem exprimentes, hoc est, Scripturam sacram, gratia Spiritus nulla ex parte pinguescunt; et cum se quasi vindemiare existiment, a lætitia spiritali procul absunt. « Custodierunt justificationes Zambri, et omnia opera domus Achab, » hoc est, scelerate egerunt, rem suam inique auxerunt, et contra sanctos persecutionem excitarunt. Erunt igitur in perditionem, et in probrum execrationemque tandem dabuntur.

CAP. VII.

VERS. 1. *Væ mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, et sicut racemos in vindemia, cum non sit botrus ad comedendum primitiva.*

LXI. Ex charitate propheta Israelitas lamentatur, ut jamjam in exitum abituros, **454** et ad eum numerum tandem venturos, ut pauci admodum, et soli relinquuntur; similes autem fore spicis decidentibus, quas metentium manus prætereunt, quas a spicilegiis rarè inveniuntur. Similes nihilominus racemis qui dicuntur, quas legulorum seu vindemiantium manus reliquerunt. Puto etiam subostendi quam difficile sit sanctos invenire, utpote paucis ea ætate superstitionibus; et qui haud aliter quam spicas post demessas segetes reperirentur: ut etiam inter botros primogenitos secundorum accessiones. Cælo enim fervente, e palmitibus una principio et prima quasi cum impetu prorumpit. At procedente tempore merito post hujuscemodi uvas alias nonnunquam secundo loco prodeunt, quas vindemiantes non facile inveniunt, quod sub pampinorum multitudine, et ob acinorum paucitatem, facile occultentur. Has non sine labore, et curiosius perspectis vitibus colligunt, qui legulos sequuntur. Videtur itaque nobis propheta honorum raritatem his verbis lamentari. Hoc porro deirimento fuisse Israelitis, in tanta, inquam, sanctorum penuria versari, quo pacto dubitari potest? Parcit enim interdum et regionibus et urbibus, plurimamque scelera ignoscit Deus, ut benignus Dominus; et licet vix quinque in iis boni inveniantur, intus autem sint Sodomitarum innuneri, miseretur tamen, sanctorumque paucorum admodum personas reveritus, iram cohibet. μένων, κὰν ἔσωθεν οἱ Σοδομιτῶν ποταμοί, κατοικτείροντος Θεοῦ, καὶ αἰδοί τῆ πρὸς τοὺς ἁγίους, καὶ ὀλίγους κομιδῆ, τὴν ὀργὴν ἀνακόπτοντος.

VERS. 2, 3. *Væ mihi, anima, quia periit religiosus de terra, et recte faciens in hominibus non est. Omnes in sanguines judicant, unusquisque proximum suum tribulatione. In malum manus suas parant. Princeps postulat, et judex pacifica verba locutus est, desiderium animæ suæ est.*

LXII. Verus est sermo, ut mihi quidem videtur. Doleus enim conqueritur, non esse religiosum in tota terra, puta Judæorum, quanquam olim infinita, et honoribus insignia sanctorum capita numeraverit. Hoc est, quod per Isaiam dicit Deus: « Quo-

πῶνον εὐρήσουσι τὸν μισθόν, καὶ τὴν νοστήν ἐλαίαν ἐκθλίβοντες, τουτέστι, τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, τῆ τοῦ Πνεύματος χάριτι κατ' οὐδένα τρόπον καταπαινοῦνται, οἷον δὲ τρυγῆν οἰόμενοι, μακρὰν εὐφροσύνης ἔσονται τῆς πνευματικῆς. ἰ Τετηρήκασι τὰ δικαίωματα Ζαμβρί, καὶ πάντα τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαάθ, » τουτέστιν, ἐπονηρεύσαντο, πεπλευνάκασιν, καὶ διωγμοῖς εἰργάσαντο κατὰ τῶν ἁγίων. Ἔσονται δὲ οὖν εἰς ἀφανισμόν, καὶ εἰς ἐπονείδιστόν τε καὶ ἐπάρατον ἀληθῶς καταστρέψουσι τέλος.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Οἱ μοι, ὅτι ἐγενήθη ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμνητῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδας ἐν τρυγητῷ, οὐχ ὑπάρχοντος βότρου τοῦ φαιγεῖν τὰ πρωτόγωνα.

B
 ΕΑ'. Ἐξ ἀγάπης ὁ προφήτης κατοικιμῶζει τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ὅσον οὐδέ πω κατοικησομένους εἰς διαθρον, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν ἤξοντας ἀριθμοῦ, ὡς ὀλίγους κομιδῆ, καὶ μόνους περιλιμπάνεσθαι, τοικίαι δὲ τοῖς ἀποπίπτουσι τῶν σταχυῶν, οὐς αἱ τῶν ἀμῶντων παρατρέχουσι χεῖρες, οὗτοι δὲ οὕτω καὶ τοῖς τῆ καλάμην συλλέγουσι σπανίως ἀλώσιμοι. Ἔοικέναι δὲ οὐδὲν ἦτον καὶ ταῖς καλουμέναις ἐπιφυλλίδας, ἃς αἱ τῶν τρυγόντων παρήλθον χεῖρες. Οἶμαι ἔδ ὅτι καὶ τῶν ἁγίων δυσεύρετον ὑποδῆλοι, ὡς ἐν ὀλίγαις ὄντων λειψάνοις κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, εὐρισκομένων δὲ οὕτως, ὡς ἂν εἰ καὶ ἀσταχυς εἴς ἐν λήθει: τεθερισμένοις, ἢ καὶ ἐν τοῖς πρωτογόνοις τῶν βοτρώων αἱ τῶν δευτέρων ἐπεμβολαί. Ἄερος μὲν γὰρ καταβάλλοντος, ἐκδράττεται τῶν κλημάτων ὁ βότρος ὁ ἐν ἀρχαῖς τε καὶ πρῶτος. Προϊόντος γε μὴν τοῦ καιροῦ, εἰκότως ἔσθ' ὅτι καὶ δευτέρα μετ' ἐκείνου ἀκολουθεῖ βοτρώων διεκβολή· ταῦτα δὲ ἐστὶ τοῖς τρυγῶσι δυσεύρετα, διάτοι τὸ ἐν πολλῇ τῇ φυλλίδι διαλανθάνειν εὐκόλως, καὶ ἐν ὀλίγαις εἶναι βαξί. Ταῦτα συλλέγουσιν οὐκ ἀνδρωτῆ, περιεργότερον ταῖς ἀμπέλοις ἐνιέντες τὸν ὀφθαλμὸν τοῖς τρυγῶσιν ἐπόμνοι. Ἔοικε δὲ οὖν τῶν ἐπεικῶν τὴν σπάνιν ὁ προφήτης ἡμῖν ἐν τούτοις καταλοφύσεσθαι. Ὅτι δὲ πρὸς ἡμῶς γέγονε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὸ χρῆμα, τὸ ἐν ἐνδείᾳ γενέσθαι, φημί, τῶν ἁγίων, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; Φεῖδεται γὰρ ἔσθ' ὅτι καὶ χωρῶν, καὶ πόλεων, καὶ πολλὰ λίαν ἀνίησιν ἐγκλήματα Θεοῦ, ὧν φιλόανθρωπος ὁ Δεσπότης, πάντε που μόλις ἁγίων ἐν αὐτοῖς εὐρησάμενοι, καὶ αἰδοί τῆ πρὸς τοὺς ἁγίους, καὶ ὀλίγους κομιδῆ, τὴν ὀργὴν ἀνακόπτοντος.

D
 Οἱ μοι, ψυχῆ, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαθῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει. Πάντες εἰς αἵματα δικάζονται, ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν ἐν θλιβῇ. Ἐπὶ τὸ κενὸν τῆς χεῖρας αὐτῶν ἐτοιμάζουσιν. Ὁ ὄρχων αἰεὶ, καὶ ὁ κριτής εἰρηνικῶς λόγους ἐλάλησεν, κατὰ φύσιν ψυχῆς αὐτοῦ ἐστίν.

ΕΒ'. Ἔστιν ἀτρεκής, ὡς εἰκεν ἡμῖν, ὁ λόγος. Ὀδύρεται γὰρ ὡς οὐκ ὄντος εὐλαθοῦς ἐν ὅλῃ τῇ γῆ, ὅθλον δὲ ὅτι τῇ τῶν Ἰουδαίων, καίτοι κομῶση πάσαις πλείσταις τε ὅσαις ἁγίων κεφαλαῖς, καὶ διαφανῆ τὴν δόξαν ἐχούσαις. Τοῦτό τοι φησι εἰς φωνῆς Ἰσαίου

Θεός· « Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών, πλήρης κρίσεως, ἐν ἣ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονευταί; » Τὸ γὰρ δὴ μάλιστα φορτικώτατον, καὶ εἰς ἄκρον αὐτοῦ φαυλότητος διέρχεσθαι, παρασκευάσαν, τὸ ἐφ' αἰμασίν αὐτοῦς δικάζεσθαι, καὶ φονῆν ἀγρίως, καὶ ὡς ἔωλον κομιδῇ τὸ ἀγαθοῦργεῖν ἀπορρίπτεσθαι, ὥστε καὶ ἀναγκάζον ποιῆσθαι σπουδαζμα, τὸ ἐπὶ μόνον τοὺς κατοικοῦντας, τὰς χεῖρας ἐκείνους τρέπειν. Οὐδὲν γὰρ ἔστιν τοῖς ὧδε ζῆν εἰωθόσιν ἀνεπιτήδευτον, κἂν ἐν νόμῳ κολάζοιτο, κἂν εἰ τοῖς τῆς ἐλευθερίας διαθέδληται τρόποις. Ἄρ' οὖν κατηρώστησε μὲν τὸ ἐν τοῦτοις εἶναι τὸ ὑπέρκοον, ἐρῶται δὲ τὸ ἠγούμενον, καὶ ὕψιαινε τὸ γρίνον; Οὐδαμῶς, φησὶν· « Ὁ γὰρ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηνικούς λόγους ἐλάλησε. » Πολλοὶ πολλὰς τῶν εἰς ἀρχὴν τεταγμένων γεγόνασαι μὲν ἀνόμοιοι· καὶ φιλοκερδέστατοι, καὶ καταπλοῦντες εὐκόλως τὰς ἑαυτῶν γνώμας τοῖς παραφθεῖρῃν ἐθέλουσιν. Ἄλλ' εἰ καὶ νενεύκασιν εἰς τοῦτο, τὸ μὴ ἠτῆσθαι δοκεῖν ἐγκλημάτων, κἂν δωροδοκίας ἀποτρέπωνται πως, καὶ δόξῃ χρηστῇ κατακαλλύνειν ἐπειγνῶνται τοὺς ἑαυτῶν τρόπους, τὸ δὲ δὴ προήκειν εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀθλιότητος, οὐαὶ πρὸς τῶν αἰσχρῶν! ὡς μονονοχὶ καὶ χεῖρα προτείνειν, κἂν εἰ μὴ λάβοι δικάζων, τὸν τοῦ δικαίου καταφθεῖρῃν λόγον, καὶ ἀνεισχύντως ἀπειλῆ, πῶς οὐκ ἂν εἴη λοιπὸν ἀπάσης ἐπέκεινα βδελυρίας; Μετεμφάσεως δὴ οὖν ὁ λόγος, καὶ οἰοεὶ κατακεκραγὸτος τῆς πλεονεξίας· « Ὁ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηνικούς λόγους ἐλάλησεν. » Ἄρ' οὖν αἰτιάσεται τις τὸν εἰς εἰρήνην συλλέγοντα τοὺς μεμερισμένους εἰς διαφθοράν; Εἶτα πῶς ἂν ἀληθὲς εἴη, ὅτι μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοὶ, καὶ πολὺς αὐτῶν ὁ μισθός; Ἄλλὰ σώζεται μὲν τοῖς τῆς εἰρήνης βραβευταῖς τὰ ἐντεῦθεν αὐχμήματα. Πληθὺν ὁ κρῖνων ὀρθῶς τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν ἐρμηνεύει νόμῳ, καὶ τοὺς μὲν ἀδίκους ἐλέγξει, συναγορεύσει δὲ πάντως τοῖς ῥηδικημένοις. Ὅταν δὲ τοῖς ἀδικούσι λέγωσι λόγους εἰρηνικούς, οὐκ ἐλέγχοντες ὡς ἡμαρτηκότας, τότε δὴ, τότε παραλύουσι ἑναργῶς τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν. Ἐφ' οὗ γὰρ, ὅτι· « Ἐτόμα ἐρέως φυλάξεται κρῖνον, καὶ νόμον ἐκζητοῦσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. » Παρέπεται δὲ πως αἰεὶ τοῖς δωροδοκεῖν εἰωθόσι τὸ μῆτε δύνασθαι κρῖνειν ὀρθῶς, μῆτε μὴν ἐκ παρήρησίας ἐλέγγειν τοὺς ἡμαρτηκότας, συμβουλεύειν δὲ μᾶλλον τὰ πρὸς εἰρήνην, κἂν εἰ πλείστην ὄσιν ἐπιφέρωσιν τῆν πλεονεξίαν. Καὶ τὴν τῆς νόσου αἰτίαν σαφῆ καθιστάς ὁ προφήτης, φησὶ· « Καταθύμιον ψυχῆς αὐτοῦ ἔστιν· » ἀρέσκει γὰρ ἴσως αὐτῷ, φησὶ, καὶ τὸ ἐκτέπως γεγεννημένον. Εἶτα πῶς ἐπιτιμήσει τοῖς ῥηδικηκόσιν; Ὁ γὰρ ἐπαινέσας ἔχη, πῶς ἂν εἴη καταμωμήσεται; Χρῆμα δὴ οὖν ἀνόσιον τε καὶ ἐπιζήμιον ἀληθῶς πλεονεξία, καὶ τὸ καταθλίβειν ἐτέρους. Ἐπάρατον δὲ πρὸς τοῦτω καὶ τὸ αἰσχρῶν ἠτῆσθαι λημμάτων, ἦκειν δὲ εἰς τοῦτο δυσδουλίαν, ὡς ἀλογῆσαι λοιπὸν καὶ τῶν εἰς ὀρθότητα τρόπων, καὶ τὸ κρῖνειν ἀδεκάστως, μὴδὲ ποιῆσθαι περὶ πολλοῦ, προσκείσθαι δὲ μᾶλλον τοῖς ἀδικεῖν εἰωθόσι, καὶ

A modo facta est meretrix civitas fidelis Sion, plena iudicio, in qua iustitia dormivit in ea, nunc autem homicidæ⁵⁵? » Quod enim odiosissimum est et ad fastigium sceleris eos promovit, illud est, quod in sanguinem iudicia exercebant, **455** et immaniter cædes perpetrabant, bonarumque actionum studia, ut quiddam putidissimum aspernabantur; adeo ut præ omnibus et maxime curandum ducerent, quo pacto civibus manus violentas inferrent. Nam ita vivere solitis nihil intentatum manet, quamvis lege puniatur, quantumvis moribus vitiosum et infame sit. An igitur in his subjectum esse, imbecillum est: valet autem quod præest, et sanum est quod iudicat? Neutiquam, inquit: « Princeps enim postulat, et iudex pacifica verba locutus est. » Sæpe numero multi qui locum et dignitatem principum tenuerunt, cælesti et lucri appetentissimi fuerunt, facileque sententias suas, iis qui vellent eas pretio corrumpere, vendiderunt. Sed si etiam huc se dederint, ne criminibus victi videantur, et munera avertentur, et bona opinione mores suos decorare nitantur, et interim procedant eo miseræ, pro turpitudinem! ut quasi manum protendant, et nisi accipiat iudex, iustitiæ rationem corrumpant, et impudenter minentur, quomodo non quamvis, vel summam impudentiam superet? Habet igitur vim, et significans est oratio, et velut contra avaritiam exclamantis: « Princeps postulat, et iudex pacifica verba locutus est. » Num igitur quispiam accusabit ad pacem colligentem, qui ad perniciem divisi erant? Quomodo ergo verum erit, « Beati pacis arbitris salva manet inde proficiscens gloria. Verumenimvero, qui sincere iudicat, mentem divinæ legis interpretatur, et iniquos quidem corripit, læsis autem omnino patrocinator. Quod si improbis dicunt verba pacifica, eorum peccata non redarguentes, tunc, tunc aperte, quod divina lege sancitum est, sit irritum. Ait enim Scriptura: « Os sacerdotis custodiet iudicium, et legem requirent ex ore ejus⁵⁷. » Semper autem nescio quo modo assuetis dona accipere amicum est, nec recto iudicare, nec peccantes libere reprehendere, sed pacem suadent potius, etiamsi inde quidam plurimum alienæ fraudis et avaritiæ experiri debeant. Morbi hujus causam aperiens propheta inquit: « Desiderium animæ suæ est: » placet enim fortasse illi, inquit, etiam quod legitime non fit. Deinde quomodo eos qui fecerunt injuriam incropabit? Quem enim laudavit, quomodo adhuc vituperabit? Quamobrem avaritia, et oppressio aliorum res impia sane et damnosa est. Exsecrabile item turpi quæstui succumbere, **456** et usque adeo mentem perdere, ut de cætero et mores probos et incorrupte iudicandi officium contempnas, nec ullo loco numeros, sed cum iis facias magis, qui injurias irrogare, et partem impietatis sibi deprecere, atque ita peccatis alienis

⁵⁵ Isa. 1, 21. ⁵⁶ Matth. v, 9. ⁵⁷ Malach. 11, 7.

communicare consueverunt⁵⁸. Hujusmodi hominem tam gravibus delictis implicitum, iræ et vindictæ divinæ subjectum omnimodis fore, quis prudens dubitare possit ?

Vers. 4. *Et auferam bona eorum quasi linea comedens, et ambulans super regulam, ut in die speculæ.*

LXIII. Dupliciter eos puniturum minatus est. Inquit enim : « Ego incipiam percutere te, et perdam te propter peccata tua. Tu comes, et non saturaberis, et ejiciam te in te, et apprehendes, et non salvaberis⁵⁹. » Et adjungit : « Tu seminabis, et non metes. Tu exprimes oleum, et non ungeris oleo ; et vinum, et non bibetis⁶⁰. » Perituram igitur ipsis frugum ubertatem in agris, ad sustentandam vitam requisita defectura, et inopia rerum summe necessariorum oppressum iri, docet dicens, se tanquam lineam ipsorum bona omnia consumpturum, hoc est, illa, in quibus eos non mediocriter oblectari felicitateque sua ample perfrui æquum erat. Percussurum autem, perditum et expulsum iri velut in semetipsos, hoc est, inter se perituros, et a semetipsis domibus et urbibus miserabiliter ejiciendos, declarat, his verbis : « Et ambulans super regulam, ut in die speculæ. » Sententiola ista comprehensu perdifficilis est, quam non aliter a nobis arbitrator posse intelligi, quam si historiæ huc spectantes prius commemorentur, quod facere aggrediar. Gaba vicus quidam, sive oppidulum est Judææ, in colle situm, sorte tribui Benjamiticæ assignatum, quod item collis, et specula vocatur. Et meminimus, quo pacto vir Levita, ut in libro Judicum legitur, indigne vexata concubina sua in eodem oppido, in partes duodenas diviso ejus cadavere, ad omnes tribus easdem miserit, atque hac ratione scelus Benjamitarum apud omnes divulgaverit. Hinc factum, ut reliquæ tribus in Benjamiticam arma expedirent, numerusque haud exiguus mortem oppeteret, cum principio 457 Benjamitæ cæteris tribubus superiores, postmodum ab iisdem universi deleterentur. Historiam hanc propheta Oseas quoque tangit. Ait enim, insaniam in domo Dei defixisse, et corruptos esse « secundum dies collis⁶¹. » Quoniam enim idololatrias, et falsa vaticinia (hæc quippe insanix nomine significantur) in domo Domini defixerunt, idcirco corrupti ac perditii sunt, ut in diebus collis, hoc est Gabaa. Vocari autem Gabaa collem, sive speculam, perspicue ex libro tertio Regum discas. Asa enim regnavit super Jerusalem, Basaa super Samariam eodem tempore. Ast ubi dissidium inter eos incidit, et utrinque irati, bellum sibi fecerunt, « Ascendit, inquit, Basaa rex Israel in Judam, et ædificavit Rama, ut non esset egrediens et ingrediens Asa regi Juda⁶². » Incur-sante autem Samariam filio Ader, Basaa desiit ædifi-

μερίζεσθαι πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀσέβειαν, ἀλλοτρίαις τε οὕτω κοινωνεῖν ἁμαρτίαις. Ὑποκεῖσεται δὲ ὅτι πάντα τῆ καὶ πάντως ὀργαῖς τε καὶ δίκαις ὁ τοῦ ὕδα δεινοῖς πλημμελήμασιν ἑαυτὸν ἐνειεῖς, πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις, εἴπερ ἔλοιτο φρονεῖν ὀρθῶς ;

Καὶ ἐξελοῦμαι τὰ αὐτῶν ἀγαθὰ ὡς σὴς ἐτρῶγων, καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος, ὡς ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς.

ΞΓ'. Διττὸν ἐπηπελιῆσεν ἐπάγειν αὐτοῖς τῆς δίκης τὸν τρόπον. Ἐφη γάρ, ὅτι « Καὶ ἐγὼ ἄρξομαι τοῦ πατάξαι σε, καὶ ἀφανίσω σε ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις σου. Σὺ φάγεσαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῆς, καὶ ἐξύσω σε. Σὺ σοὶ, καὶ καταλήψῃ, καὶ οὐ μὴ διασωθῆς. » Προσεῖθι δὲ, ὅτι « Σὺ σπερεῖς, καὶ οὐ μὴ ἀμήσης. Σὺ πείσεις ἔλαιον, καὶ οὐ μὴ ἀλείψῃ ἔλαιον· καὶ οἶνον, καὶ οὐ μὴ πίητε. » Ὅτι τοίνυν οἰχθήσεται μὲν αὐτοῖς τῆς ἐξ ἄγρων ἀκαρπίας τὸ ἀμφιλαφές, ἐλλείψει δὲ καὶ τὰ ζωαρῆ; καὶ τῆ τῶν χρεωδεστάτων ἐνδείᾳ καταπιεσθήσονται, διδάσκει, λέγων, ὡς ἐν εἰδει μὲν σπῆς δαπανήσει πάντα αὐτῶν τὰ ἀγαθὰ, τουτέστι, τὰ οἷς ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως ἐντροφᾶν, καὶ τὸ τῆς εὐημερίας διακεκτῆσθαι πλάτος. Ὅτι δὲ ἐμελλον καταχθῆσθαι τε καὶ ἀφανισθῆσθαι, ἐξωσθῆναι τε, ὡσπερ καὶ ἐν σφισιν αὐτοῖς, τουτέστιν, ἀλλήλοις συνδιολεῖσθαι, καὶ ὑπὸ γε σφῶν αὐτῶν οἰκῶν τε καὶ πόλεων ἐλεινωῦς ἐκπέμπεσθαι, διατρανοῖ, λέγων· « Καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς. » Καὶ δυσέφικτον μὲν κομιδῇ τὸ ῥησίδιον, οἶμαί τε ἔγωγε μὴ ἂν ἐτέρως αὐτὸ νοηθῆναι δύνασθαι πρὸς ἡμῶν, εἰ μὴ γενεῆ σαφῆς ἢ τῶν εἰς τοῦτο βλεπουσῶν ἱστοριῶν πρᾶσφῃταις, ὃ δὴ καὶ ποιεῖν πειράσομαι. Γαβὰ τοίνυν κώμη τις ἐστίν, ἣ γουον πολίχνη κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ἐπὶ γηλοφου κειμένη, ἐκνεμηθεῖσα δὲ καὶ εἰς κλῆρον τοῖς ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, ὠνόμασται δὲ καὶ βουνός καὶ σκοπιᾶ. Μενυμήμεθα δὲ ὅτι Λευίτης ἀνὴρ, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ γέγραπται τῶν Κριτῶν, ὕβρισθείσης αὐτῷ τῆς παλακίδος ὑπὸ τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν ἐν αὐτῇ τῇ γῆ Γαβὰ, κατατεμῶν τὸ λείψανον εἰς δύο καὶ δέκα μέρη, ἀπάσαις ἐπέμψε ταῖς φυλαῖς, τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν τὸ πλημμέλημα καταφανὲς ἀπει καθιστάς. Εἶτα συμβέβηκεν ἐντεῦθεν κατεστῆσθαι μὲν πολέμου νόμῳ τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν τὰς ἐτέρας φυλάς, πληθὺν δὲ πεσεῖν οὐκ εὐαριθμητον, ἐν ἀρχῇ μὲν νενικηκότων τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν τὰς ἐτέρας φυλάς, ὕστερον δὲ τῶν ἐτέρων φυλῶν κατεφθαρκυῶν αὐτοὺς εἰσάπαν. Μένυηται τῆς ἱστορίας καὶ ὁ προφήτης Ὀσηέ. Φησὶ γάρ, ὅτι μανίαν ἐν οἴκῳ Θεοῦ κατέπηξαν, ἐφθάρησαν « κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. » Ἐπειδὴ γάρ, φησὶ, εἰδωλολατρεῖαι καὶ ψευδομαντεῖαι· ταυτὶ γάρ ἐν τούτοις ἡ μανία δηλοῖ· κατέπηξαν ἐν οἴκῳ Κυρίου, ταύτητοι καὶ κατεφθάρησαν ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βουνοῦ, τουτέστι, τῆς Γαβὰ. Ὅτι δὲ ὁ βουνός ἦτο Γαβὰ καλεῖται καὶ σκοπιᾶ, μαθήσῃ σαφῶς ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν. Ἀσὰ μὲν γὰρ βεβασιλευκε τῆς Ἰερουσαλήμ, Βασαὰ δὲ τῆς Σαμαρείας καθ' ἓνα και-

⁵⁸ I Tim. v, 22. ⁵⁹ Mich. vi, 15, 14. ⁶⁰ ibi. l. 15. ⁶¹ Judic. xix, 20. ⁶² Osee ix, 8, 10. ⁶³ III Reg. xv, 17; II Paral. xvi, 1.

ρόν. Ἐπειδὴ δὲ κατεμερίζοντο πρὸς διάνοιαν, καὶ ἀλλήλοις ἐπιμνησίσαντες τὸν τοῦ πολέμου νόμον ὠπλιζόντο, « Ἀνέβη, φησί, Βασαὰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Ἰούδα, καὶ ὑπόδημησε τὴν Ῥαμὰ, τοῦ μὴ εἶναι ἐκπορευόμενον καὶ εἰσπορευόμενον τῷ Ἀσὰ βασιλεῖ Ἰούδα. » Καταθέντος δὲ τὴν Σαμάρειαν τοῦ Ἄδερ, ὁ μὲν Βασαὰ τῆς Ῥαμὰ ἀπεσκευάζετο, τοῖς πολεμίοις ἀντανιστάμενος. Ἐκδεδράμηκε τῶν Ἱεροσολύμων ὁ Ἀσὰ, εἶτα γεγωνὸς ἐν Ῥαμὰ, « Παρήγγειλε, φησί, παντὶ Ἰούδᾳ εἰς Ἐνακείμ, καὶ ἀφρῶσι τοὺς λίθους τῆς Ῥαμὰ, καὶ τὰ ξύλα αὐτῆς, ἃ ὑπόδημησε Βασαὰ, καὶ ὑπόδημησεν ἐν αὐτοῖς. Ἀσὰ περὶ βουνὸν Βενιαμίν, καὶ τὴν σκοπιάν. » διερμηνεύεται γὰρ οὕτως ἡ Γαβιὰ, διὰ τὸ ἦρθαι τε ὑψοῦ, καὶ ἐν γηλόφῳ κείσθαι καὶ σκοπιᾶ. « Ἀρξομαι δὴ οὖν τοῦ πατάξαι σε, καὶ ἀφανίσω σε ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις σου, » καὶ οὐ καθ' ἕτερον τρόπον, ἢ κατ' ἐκείνον αὐτὸν τὸν ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς. Βαδιοῦμαι γὰρ ὡσπερ ἐπὶ κανόνος, οὐκ ἐκκλινῶ δὲ εἰς δεξιὸν, οὔτε μὴν εἰς εὐώνυμον, τῆς καταδίκης τὴν ὁδὸν ἐρχόμενος. Ἔοικε δὲ πάλιν τοιοῦτόν τι ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑπεμφαίνειν λόγος. Προφητεύει γὰρ ὁ Μιχαίας ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχάζ, καὶ Ἐζεχία. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἰωάθαμ ἀνὴρ γέγονεν εὐσεβῆς, ὁ δὲ δὴ Ἀχάζ βδελυρὸς, καὶ ἀπηχθημένος, καὶ τῶν ὄτι μάλιστα διαβεβλημένων εἰς δυσθέθειαν. Οὐ καὶ βασιλευόντος Φακεὲ ὁ τοῦ Ῥομελίου, βασιλεὺς τὸ τηνικάδε τῆς Σαμαρείας πεπολέμηκε τὸν Ἰούδα, σύνοπλον ἔχων τὸν Ῥασαὸν τὸν τῆς Δαμασκού βασιλέα, πλείστους τε ὄσους ἀπέκτεινεν ἐν ἡμέρᾳ μιᾶ. Γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων περὶ τοῦ Ἀχάζ. « Καὶ παρέδωκεν αὐτὸν Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ διὰ χειρὸς βασιλέως Συρίας. Καὶ ἐπάταξεν ἐν αὐτῷ, καὶ ἠχμαλώτευσεν ἐξ αὐτῶν αἰχμαλωσίαν πολλήν, καὶ ἤγαγεν εἰς Δαμασκὸν, καὶ εἰς τὰς χεῖρας βασιλέως Ἰσραὴλ παρέδωκεν αὐτὸν, καὶ ἐπάταξεν ἐν αὐτῷ πληγὴν μεγάλην, καὶ ἀπέκτεινε Φακεὲ ὁ τοῦ Ῥομελίου βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐν Ἰούδα, ἐν ἡμέρᾳ μιᾶ ἑκατὸν εἰκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν δυνατῶν ἰσχυῖ, ἐν τῷ αὐτοῦ καταλιπεῖν Κύριον. »

Ἰστέον οὖν, ὅτι Θεῷ προσκρούοντες ἐν ἐνδείᾳ μὲν εὐθύς ἐσόμεθα παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ λιμὸς ἡμᾶς κατὰ τῆς δεινῆς τῶν θείων καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἀλλήλους δὲ ὡσπερ δάκνοντες δαπανήσομεν. Οὐ γὰρ βραδύει Χριστὸς τὴν ἰδίαν εἰρήνην τοῖς οὐκ ἀγαπῶσιν αὐτόν, ὃ δὴ μάλιστα συμβαίνειν ὁρᾶται τοῖς τῆς ἀληθείας ἐχθροῖς, παρ' οἷς οὐκ ἔστιν εὐρεῖν χρισμα πνευματικὸν, ἀλληλοφαγίαν δὲ ὡσπερ, καὶ διαμάχην, ἔριν, καὶ φιλονεικίαν, καὶ σχίσματα. Καὶ περὶ αὐτῶν ἂν λέγοι Θεὸς, « Ὅτι ἀφέστηκά μου τὴν εἰρήνην ἀπὸ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ ἐν θανάτῳ νοσερῶ ἀποθάνειται, » Θεοῦ καὶ ἰσχύ, καὶ ὁμοψυχίαν οὐκ ἐκείνοις ποθὲν, ἀλλ' ἰσχύ τοῦ αὐτοῦ σέβουσι διανεμόντος, καὶ οἷς ἂν εἰκότως τὸ τῆς εἰρήνης ἐνιζήσειεν ἀγαθὸν, τὴν τῆς ἀληθείας τιμῶσι δύναμιν, καὶ τὸ κατατέμνεσθαι ποι πρὸς ἐκτόπους εἰκαιουβουλίας οὐκ ἀνεχομένους, καταθναυμάζειν δὲ μᾶλλον τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ἐσπουδαχόσιν.

Ὅσαι, ἐδικήσεις σου ἠκασιν, γυν̄ ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν.

ΞΔ'. Ἀκούεις ὅπως καὶ τὰς τῶν θρηγούντων ἀπομιμνῆται φωνάς, οὐ προσδοκούντων ἔτι τὰς συμφοράς,

care Rama, hostibus se opponens. Excursionem porro Jerosolymis faciens Asa, cum venisset Ramam, « Denuntiavit, inquit, universo Juda ad Enacim, ut tollerent lapides Rama, et ligna ejus, quæ ædificata Basaa. Et ædificavit in eis Asa circa collem Benjamin, et speculam 64 : » sic enim interpretantur vocem Gabaa, quoniam edita, et in colle, ac specula sita est. « Incipiam igitur te percutiendo, et perdam te propter peccata tua 65, » nec alio modo, quam illo ipso, qui in die speculæ fuit. Ambulabo enim velut super regulam : non declinabo ad dextram, neque ad sinistram, per viam ultionis adveniens. Videtur rursus tale quid propheticus sermo nobis submonstrare. Prophetavit namque Michæas in diebus Joathan, et Achaz, et Ezechiæ. Verumtamen Joathan vir pius fuit, Achaz autem flagitiosus, et exosus, et ob impietatem summa laborans infamia. Quo etiam regnante, Phacee filius Romeliæ, tum temporis rex Samariæ, in Judam exercitum adduxit, socio Rasi rege Damasci, maximeque stragem uno die edidit. Sic enim in secundo Paralipomenon scriptum est de Achaz : « Et tradidit eum Dominus Deus ejus in manu regis Syriæ. Et percussit in eo, et cepit captivitatem multam ex ipsis, et adduxit in Damascum, et in manus regis Israel tradidit eum, 458 et percussit in eo plaga magna, et occidit Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Juda, in una die centum viginti millia virorum potentium fortitudine, quoniam reliquerunt ipsi Dominum 66. »

Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ διὰ χειρὸς βασιλέως Συρίας αἰχμαλωσίαν πολλήν, καὶ ἤγαγεν εἰς Δαμασκὸν, καὶ εἰς τὰς χεῖρας βασιλέως Ἰσραὴλ παρέδωκεν αὐτόν, καὶ ἐπάταξεν ἐν αὐτῷ πληγὴν μεγάλην, καὶ ἀπέκτεινε Φακεὲ ὁ τοῦ Ῥομελίου βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐν Ἰούδα, ἐν ἡμέρᾳ μιᾶ ἑκατὸν εἰκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν δυνατῶν ἰσχυῖ, ἐν τῷ αὐτοῦ καταλιπεῖν Κύριον. »

Sciendum ergo, si Deum offenderimus, nos continuo in egestate omnis boni futuros, divinarumque ac spiritualium bonorum dira nos fame confectum, et tanquam mutuis morsibus consumptum iri. Non enim Christus pacem suam ipsam non diligentibus donat : id quod imprimis evenire cernitur inimicis veritatis, apud quos non est invenire unctionem spiritualem; sed mutuam quasi devorationem, pugnam, litem, contentionem et schismata. Ac de his Deus dixerit : « Quia abstuli pacem meam a populo isto, et in morte morbosa morietur 67. » Deo et vires, et concordiam nunquam illis, sed divina contentibus, et quibus bonum pacis jure insideat, veritatis virtutem suspicientibus, et ad consilia absurda ac vana distrahi non sustinentibus, sed veritatis pulchritudinem admirari potius studentibus, tribuente.

Vα, ultiones tuæ venerunt, nunc erunt fetus eorum.

LXIV. Audis quemadmodum et lamentantium voces imitetur, non adhuc expectantium miseriam,

64 Il Paral. xvi. 6. 65 Mich. vi. 13. 66 Il Paral. xviii, 5, 6. 67 Jerem. xvi, 5, 6.

sed in iisdem velut jam versantium plorantiumque muliebriter. Ait enim : « Venerunt ultiones, » hoc est, cœptum est tempus pœnæ, in manibus est bellum, in foribus est ærumna. Addens enim : « Nunc erunt fletus eorum, » manifeste indicat quæ a propheta dicuntur, non ita diu dilatum iri, sed prope ante oculos jacere. Joatham enim mox excepit in regno Achaz improbus et apostata, suorumque liberorum interfector, quos dæmonum aris consecrabat. Eodem regnante, die una de tribu Juda et Benjamin centum viginti millia occubuerunt. Nec ignorandum eodem tempore pœnas dedisse Israel. Nam Phacee regnante, ascendit Teglatphalasar rex Assyriorum contra Samariam, et quam plurimas ejus urbes delevit. Occupavit porro Damascus, et ipsum Rhaason occidit, ut uno eodemque tempore et Judam et Benjamin a decem tribubus Samaritæ consumi, ipsosque Samaritas quod fecerunt, 459 idem a Babiloniis perpeti contigerit ⁶⁸. Cernis itaque quomodo velut canonem, seu regulam iræ eorum, qui tempore collis, seu speculæ fuerunt, percurrens, in peccatores vindicaverit.

Verum illa quidem veteribus in figura evenerunt, scripta sunt autem ad correptionem nostram ⁶⁹, ut in iisdem peccatis deprehendi fugientes, in beneficiis accipiendis perseveremus, Deum universorum benevolum, amicum, et defensorem retinentes. Quadrabunt hæc et perapposite recta pervertentibus, et simpliciorum fidem destruentibus, ut et nos dicere queamus, « Væ, ultiones tuæ venerunt, nunc erunt fletus eorum ⁷⁰. » Peccantes enim in fratres, « et infirmam eorum conscientiam percutientes, in Christum peccant ⁷¹. » Omnimodis autem responsuros judici, et fructus impietatis suæ esuros, quid est quod dubitemus? « Quoniam enim injuriam fecerunt parvulis, occiduntur, et inquisitio perdet impius, » ut scriptum est ⁷².

VERS. 5, 6. *Ne credatis in amicis, neque speretis in ducibus, et ubi ea quæ tecum cubat cave, ut non credas aliquid ei. Quia filius contumeliam facit patri, filia consurgit adversus matrem suam, nurus contra socrum suam. Inimici omnes viri qui in domo*

LXV. Multis modis peccantes, et adversum seipsos universorum Dominum irritantes Israelitæ, deinde per sanctos prophetas prædiscentes in miserias ineluctabiles sese deventuros, nisi bonis actionibus ad lenitatem inductere Dominum voluerint, cum oporteret sapere, mutatisque in melius animis læsos placare, id infelices illi nunquam faciebant; quia eo stultitiæ aliquando labebantur, ut existimarent et crederent se divina ira superiores, et quovis bello victores futuros, si vicinarum gentium auxiliis, principumque conspirationibus, et promissis

ἀλλ' οἷον ἐν αὐτοῖς ἤδη γεγενημένων, καὶ κλαύοντων γυναικοπρεπῶς. « Ἥκαστι γὰρ αἱ ἐκδικήσεις σου, ἰφροσύνη, τοῦτέστιν, ἐνέστηκεν ὁ τῆς δίκης καιρὸς, ἐν χερσὶν ὁ πόλεμος, ἐπὶ θύραις ὁ πόνος. Ἐπαφίρω γὰρ, ὅτι « Νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν, » δέδειχεν ἐναργῶς, ὅτι μὴ εἰς μακρὰς ὑπερβάσεις τὰ τῆς προφητείας ἔρχεται, καί ταις δὲ ὡσπερ ἐν ὀφθαλμοῖς. Μετὰ γὰρ τοὺς τὸν Ἰωάθαμ εὐθύς γέγονεν Ἀχάζ πονηρὸς καὶ ἀποστάτης, καὶ τῶν ἰδίων τέκνων σφαγεὺς, ἃ τοῖς τῶν δαιμονίων ἀνετίθει βωμοῖς. Ἐπ' αὐτοῦ πεπώκασιν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ ἑκατὸν εἰκοσι χιλιάδες τῶν ἐκ φυλῆς Ἰούδα καὶ Βενιαμὴν. Ἰστέον δὲ, ὅτι κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ καὶ αὐτὸς ἐκτέτιχε δίκας ὁ Ἰσραήλ. Φακεὶ γὰρ βασιλεύοντος, ἀνέβη Θεγλαφαλασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων κατὰ τῆς Σαμαρείας, καὶ πλείους μὲν ὄσας αὐτῆς ὠλόθρευσε πόλεις. Ἐἶπε δὲ τὴν Δαμασκόν, καὶ αὐτὸν ἀπέκτεινε τὸν Ῥασών, ὥστε κατ' ἓνα καιρὸν συμδέθηκε δαπανηθῆναι μὲν τὸν Ἰούδαν καὶ Βενιαμὴν ὑπὸ τῶν ἐν Σαμαρείᾳ δέκα φυλῶν, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ παθεῖν ὃ δεδράκασιν ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου. Ὅρθῳ οὖν, ὅπως μονοουχὶ τὴν κανόνα τῆς ὀργῆς διατρέχων τῶν ἐν καιρῷ τῷ βουνοῦ, ἦτοι τῆς σκοπιᾶς, τετιμώρηκε τοὺς ἡμαρτηκότας.

Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν τοῖς ἀρχαίοις συνέθη τυπικῶς, ἐγράφη δὲ εἰς νοουθεσίαν ἡμῶν, ἵνα τοῖς ἰσοῖς ἐναλῶναι πλημμελήμασι αἱ διεκνεύοντες, διατελώμεν ἐν εὐκαθείᾳ, εὐμενῇ καὶ φίλῳ, καὶ προσετηχότα τῶν τῶν ὄλων ἔχοντες θεόν. Ἀρμόσειε δ' ἂν καὶ μάλα εἰκότως τοῖς τὰ ὀρθὰ διατρέφουσι, καὶ τὴν τῶν ἀπλοστερῶν διαλύουσι πίστιν, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς εἰπεῖν : « Οὐαί, αἱ ἐκδικήσεις σου ἤκαστι, νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν. » Ἄμαρτάνοντες γὰρ εἰς τοὺς ἀδελφούς, « καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενώσαν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνουσι. » Καὶ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως ἀπολογῆσονται τῷ κριτῇ, καὶ τῆς ἐαυτῶν δυσσεβείας ἔδονται τοὺς καρπούς, πῶς ἔστιν ἀμβλαλεῖν; « Ἄνθ' ὧν γὰρ ἠδίκουν νηπίους, φρονεῦσονται, καὶ ἐξετασμοὶ ἀσεβεῖς ὄλει, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Μὴ καταπιστεύετε ἐν φίλοις, μηδὲ ἐλπίζετε ἐπὶ ἡγουμένοις, καὶ ἀπὸ τῆς συγκοίτου σου φύλαξαι, τοῦ ἀναθῆσθαι τι αὐτῇ. Διότι υἱὸς ἀτιμῆσαι πατέρα, θυγάτηρ ἐπαναστήσεται ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, νόμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς. Ἐχθροὶ πάντες οἱ ἄνδρες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

ΞΕ'. Πλημμελοῦντες πολυτρόπως οἱ ἐξ Ἰσραήλ, καὶ ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοὺς καταθήκωντες εἰς ὄργας τῶν ὄλων Δεσπότην, εἶτα διὰ τῶν ἁγίων προαναμανθῶντες προφητῶν, ὡς ἐν ἀφύκτοις ἔσονται κακοί, εἰ μὴ ταῖς ἐπιεικειαῖς ἐξημεροῦν ἔλοιτο τὸν Δεσπότην, δέον ἐλέσθαι φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς τιθασσεύειν λελυπημένους, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων οἱ δειλατοὶ ποτε, δυσβουλίας δὲ μᾶλλον εἰς τοῦτο κατὰλίθον, ὡς οἰεσθαί τε καὶ πιστεῦειν, ὅτι περιέσσονται μὲν τῆς θείας ὀργῆς, κατευμεγεθῆσονται δὲ, καὶ λίαν εὐκόλως, πολέμου παντὸς, εἰ τὰς τῶν

⁶⁸ IV Reg. iv, 27-30. ⁶⁹ I Cor. x, 11. ⁷⁰ Mich.

vii, 4. ⁷¹ I Cor. viii, 12. ⁷² Prov. ii, 32.

ὁμόρων ἰθύνων ἔχουεν ἐπικουρίας, καὶ τὰς τῶν ἀρχόντων συμπορίας καὶ ὑποσχέσεις. Ὅτι δὲ ψυχροὶς καὶ εἰκαλοὶς ἐπιταρασθήκασιν φανακισμοῖς, καὶ ἀνόνητον ἔχουσι παντελῶς τὴν ἐλπίδα, διδάσκειν αὐτοὺς ὁ προφήτης πειράται, λέγων· « Μὴ πιστεύετε ἐν φίλοις, μηδὲ ἐλπίζετε ἐπὶ ἡγουμένοις. » Σφαλερὸν γὰρ τὸ χρῆμα καὶ ἀνόνητον παντελῶς. Ἐπειδὴ γὰρ ἦκεν ὁ Βαβυλώνιος καταδηλώσων τὴν Σαμάρειαν, τότε δὴ, τότε τῶν ὁμόρων ἰθύνων ὁ ἡγούμενος, καίτοι πλείστην ὄσσην αὐτοῖς ὑπισχνούμενος τὴν ἐπικουρίαν, τοὺς ὑπὲρ γε σφῶν αὐτῶν ἀγῶνας ἔχοντες, οὐ μετρίως ἀσπαστὸν ἡγοῦντο τὸ σώζεσθαι μόνον, τὸ δὲ δὴ χρῆσαι καὶ ἐτέρους ἐπικουρεῖν, οὐδ' ὅσον εἰς νοῦν ἐπιποιῦντο τάχα. « Μὴ τοίνυν ἐν φίλοις καταπιστεύετε, μηδὲ ἐλπίζετε ἐπὶ τοῖς ἡγουμένοις. » Ἰστέ δὲ, φησὶν, ὅτι Θεοῦ καθ' ἡμῶν κινουόντος τὰ ἐξ ὀργῆς, οὐδὲ αὐτὸς ἡμῖν ὁ τῆς φύσεως νόμος, καὶ τῆς ἐκφύτου φιλοστοργίας ἡ δύναμις τὴν εὐνοίαν χαρίζεται, ἡγουν τῶν ἐξ αἵματος ἐγγύς, καὶ οἰκείων κατὰ τὴν σάρκα, ἀλλ' ἐχθροὺς ἀπομιμῆσονται καὶ αὐτοί. Καὶ γυναῖον μὲν ἀνδρὸς ἀλογήσαι τότε, υἱοὶ δὲ πατράσιν ἐπαναστήσονται, καὶ μὴν καὶ μητέραςι θυγατέρας. Αὐτὸς γὰρ, φησὶ, ὁ τῆς φιλοστοργίας τοὺς νόμους ἐγχαράττων τῆ φύσει, μεταπέσειεν ἂν εὐκόλως καὶ μεταβαλεῖ πρὸς τὸ βῆθυμον. Πλὴν ὅτι τῆς ἐν γε τούτοις ἡμῖν βραθυμίας ὁ τρόπος οὐχ εἰς ἂν νοοῖτο καὶ ὁ αὐτὸς, ἀλλὰ δευτέρως καὶ διάφορος. Οἱ μὲν γὰρ τοῖς τῆς φιλοστοργίας προσκρούουσι νόμοις, ἀνοσίως τοῖς γεγεννηκόσι ἐπιφερόμενοι, οἱ δὲ τοῦτο δρῶσι καὶ Θεὸν εὐφραίνοντες, καὶ τὰς ἰδίας ψυχὰς ἀνασώζοντες. Καὶ γοῦν ἐφασκεν ὁ Σωτὴρ· « Δοκεῖτε ὅτι εἰρήνην παρεγενόμεν δούναι ἐν τῇ γῆ; Οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἡ διαμερισμὸν. Ἔσονταί γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πέντε ἐν οἴκῳ διαμερισμένοι, τρεῖς ἐπὶ δυοῖ, καὶ δύο ἐπὶ τρισί. Διαμερισθήσεται πατὴρ ἐφ' υἱῷ, καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρὶ, καὶ μήτηρ ἐπὶ θυγατέρι, καὶ θυγάτηρ ἐπὶ τὴν μητέρα, πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην ἑαυτῆς, καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθεράν. » Ψήφω δὴ οὖν ὀρθῇ στεφανώσωμεν τὴν οὕτω λαμπρὰν ἀφιλοστοργίαν (1). Προσοικεῖ γὰρ τῷ Θεῷ, κἂν εἰ τῆς κατὰ σάρκα συγγενείας ἀποτέμοι τινὰς, ὥστε καὶ ἀναμελεθῆεν εὐ μάλα τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ὅτι ὁ πατὴρ μου, καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με.

Ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπιβλέψομαι· ὁπομενῶ ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι μου. *Εἰσακούσεται μου ὁ Θεός μου.*

ἘΓ'. Ἀρμόσειε δ' ἂν τις, καὶ μάλα εἰκότως, μετανοῦση τε τῇ Σιών, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας πόνων ὡς ἔσται κατὰ καιροὺς προαναθεωρούση τὸ πέρας. Ἐἶλε μὲν γὰρ τὴν Βαβυλωνίων ὁ Κύριος, ἀνῆκε δὲ μόλις ἐν λευφάνοις ὄντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὁμοῦ τοῖς σκεῦεσι τοῖς ἱεροῖς, οἷοι τε εἶναι προστέταχθε, καὶ τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀναδέμασθαι νεῶν. Τότε γὰρ οἶά περ ἐκ σκότους καὶ δεσμῶν ἀρρήκτων διαδιδράσκοντες, ἐν φωτὶ γεγόνασι, Θεοῦ κατοικησάντων, καὶ εἰς τὴν ἀνωθεν αὐτοῖς προπεδοσάτην ἐλευ-

A *adjuvarentur. Cæterum eos vanis illusionibus fidere, et spes inutiles prorsus aere, propheta docere conatur, his verbis: « Ne credatis in amicis, neque speretis in ducibus. » Res enim lubrica et incerta et infructuosa omnino est. Postquam enim Babylo-nius adveniet, Samariam depopulaturus, tum finitimorum populorum duces, quamvis firmissimas illi supplicas polliciti, necesse habentes pro se ipsis de-certare, suæ salutis 460 imprimis dabant operam, de aliis tuendis conservandisque ne tantillum fortasse cogitantes. « Ne igitur credatis in amicis, neque speretis in ducibus. » Scitote autem, inquit, Deo irato vobis malum importante, nec ipsam naturæ legem, et insiti erga consanguineos et propinquos amoris vim benevolentiam navaturam: sed ipsos quoque hostium feritatem imituros. Et mulier quidem tunc virum spernet, filii adversum patres, atque etiam adversum matres filiarum bellabunt. Ipse enim, inquit, qui amoris naturalis leges naturæ insculpsit, animos facile ad aliud consilium vocabit, et ad remissionem inmutabit. Porro modus remissionis ac torporis, in his non idem, sed diversus, non unus, sed duplex a nobis intelligendus est. Alii enim in leges philostorgiæ offendent, impie parentibus adversantes: alii hoc idem faciendo, et Deo gratum faciunt, et animas suas salvant. Proinde aiebat Salvator: « An putatis quia veni pacem mittere in terras? Non, dico vobis, sed separationem. Erunt enim ex hoc quinque in una domo divisi, tres in duos, et duo in tres dividuntur. Pater in filium dividetur, et filius in patrem suum, mater in filiam, et filia in matrem, socrus in nurum suam, et nurus in socrum suam 79. » Justo igitur suffragio tam insignem aphilostorgiam approbavimus. Deo siquidem conciliat, licet carnalis cognationis vinculum inter quosdam abruptat, et verissime illud Davidicum cantare detur: « Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me 80. »*

D *VERS. 7. Ego autem ad Dominum aspiciam: expectabo in Deo salutari meo. Exaudivit me Deus meus.*

LXVI. Hæc verba commodissime quispiam tribuat Sion pœnitenti, futurumque miseræ captivitatæ finem ante secum repœtanti. Cepit enim Babylo-niam Cyrus, et vix tandem reliquias Israëlitis remisit, una cum vasis sacris, et in patrio solo deinceps degere, templumque Hierosolymitanum instaurare jussit 79. Tunc enim veluti e tenebris et vinculis adamantinis fuga facta, Deo miserante, in lucem prodierunt, dimissisque, cum lætitia in anti-quam ac sibi maxime propriam libertatem quosdam

⁷⁹ Luc. xii, 51-53. ⁸⁰ Psal. cxvi, 40. ⁸¹ I Es:ir. i, 1 seqq.

(1) Sic correximus postulante sensu; Aubertus, φιλοστοργίαν. Edit.

modo emergerunt. Inquit igitur, « ego ad Dominum aspiciam. » Sero quidem valde, et post experientiam calamitatum, quarum adventum; deprecari aversaque oportebat. **461** Verumtamen in Deo spem locaturam, et salutem ab ipso expectaturam, convenienterque sentire affirmat, quoniam cum benignus sit, lamenta exauditurum, precibusque loenm relicturum. Salutis autem principium licebit, opinor, intelligere, a deceptione et errore veteri animum in præsens revocare, et in posterum velle sapere, et ipsum totius universitatis arbitrum salutis auctorem ac dispensatorem arbitrari, et tam excellens bonum non vel humanis auxiliis ascribere, vel quod amentissimum atque imperitissimum foret, frequentia idolorum donum futurum confidere. Olim enim ad Ægyptios, ad Assyrios item descendebant eorum societates, et auxilia grandi pecunia mercantes. Adibant etiam idola inanima, sacrificia illis, et insuper preces pro se ipsis facitantes. Nunc autem respiciemus, inquit, ad Dominum, et expectabimus, hoc est, salutem ab ipso et gratiam præstolabimur. Quin etiam se ab ipso exauditum iri, ipsi videlicet, et non aliis supplicantes. Atque hoc erat officium Sion, ut dixi, ad sanitatem redeuntis, et jam tum spectantis ad sententiam de rejiciendo errore illo veteri, et de consiliis melioribus capesendis, et factis salubrioribus eligendis.

VERS. 8, 9. *Ne gaudens super me, inimica mea, quia cecidi, et resurgam. Quia si sedero in tenebris, Dominus illuminabit me. Iram Domini sustinebo, quia peccavi ei, donec justificet ipse causam meam. Et faciet iudicium meum, et educet me in lucem, et videbo iustitiam ejus.*

LXVII. Festivissime mihi nunc sermo Sion afflicta videtur, adversus immitem, et insultatricem, et arrogantem civitatem, Babylonem scilicet, Judæorum regionem devastatam velut irrisione ludentem. Noli, inquit, insultare ut jacenti. Vicisti enim, non quia plus potueris: sed quia Deum offendi, ideo me infirmam jacentemque evertisti. Aderit tamen tempus, quando resurgam, tametsi redacta sum in tenebras, « Ligno dicens: Deus meus es tu; et lapidi: Tu me genuisti ⁷⁶, » et super vitulis edidi verbum. Dixi enim, dixi amens: « Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti ⁷⁷. » Verumtamen erorsus in lucem, agnoscam Dominum **462** salvatorem, adiutorem, roboris suppeditatorem. Sustinebo autem cæsus meos, et mala sufferam, et neququam adversus Deum, ut injuste me affigentem, clamabo: imo enimvero ita sentiam, justam in me sententiam tulisse, quamvis abducta sim captiva. Peccavi enim, et pœnam ab irato impositam perfero, « donec justificet causam meam, » hoc est, donec æquale peccatis meis supplicium remensus, aliquando miseretur, et jam pridem erroris caligine obtenebratam,

A θεριαν ἀνενήχοντό πως, ἀνιέμενοι τε καὶ χαίροντες. « Ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπιβλέψομαι. » Ὅψθ' μὲν λίαν, καὶ μετὰ πείραν, ὧν ἔδει παρατεῖσθαι τὴν ἔφοδον. Πλὴν εἰς Θεὸν ἔξειν τὴν ἐλπίδα φησὶν, ὑπομένειν δὲ τὴν παρ' αὐτοῦ σωτηρίαν, διακεῖσθαι τε καὶ ἀραρότως, ὅτι φιλόανθρωπος ὧν, κατ' ἕκαστον ἔσται τῶν ὀδυρμῶν, καὶ παραδέξεται τὰς λιτάς. Σωτηρία; δὲ, οἶμαι, νοοῖτε ἂν ἀρχὴ τὸ ἀποστῆσαι μὲν τέως τὸν νοῦν τῆς ἀρχαίας ἀπάτης, ἀνθελέσθαι δὲ λοιπὸν τὸ φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ τῆς σωτηρίας ἀρχηγὸν αὐτὸν καὶ πρῦτανιν ὑπάρχειν ὄψθαι τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην, καὶ μὴ τὸ οὕτως ἐξαιρετὸν ἀγαθὸν ἢ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἀπονέμειν ἐπιουραίας, ἤγουν, τὸ ἀκούστατον, καὶ ἀμαθέστατον, δῶρον ἔσεσθαι προσδοκῶν τῆς τῶν εἰδώλων πληθῆος. Πάλαι μὲν γὰρ κατέβαινον μὲν πρὸς Αἰγυπτίους, ἀπόχοντο δὲ καὶ εἰς Ἀσσυρίους, τὰς παρ' αὐτοῖς συμποίας τε καὶ ἐπιουρίας οὐκ εὐαριθμητῶν χρημάτων ὠνούμενοι. Προσῆσαν δὲ καὶ εἰδώλοις ἀψύχοις, πληρουῖντες θυσίας. καὶ πρὸς γε τοῦτω τὰς ὑπὲρ γε σφῶν αὐτῶν προσάγοντες λιτάς. Νυνὶ δὲ φασὶν ὡς ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπιβλέψονται, καὶ ὑπομενοῦσι δὲ αὐτὸν, τουτέστιν, ἐκδέχονται τὴν παρ' αὐτοῦ σωτηρίαν καὶ χάριν. Καὶ μὴν καὶ οἷ καὶ εἰσακουσθήσονται παρ' αὐτοῦ, αὐτῷ δηλονότι, καὶ οὐχ ἑτέροις προσάγοντες ἰκετηρίας. Τοῦτο δὲ ἦν ἀνανηφούσης, ὡς ἔφην, τῆς Σιών, καὶ ὀρώσης ἤδη πρὸς τὸ δοκεῖν μὲν ἀποσελεσθαι τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην πλάνησιν, μεταβουλεύεσθαι δὲ τὰ ἀμείνω, καὶ ἄρ' ἐν ἑλέσθαι δὲ τὰ χρήσιμα.

Μὴ ἐπιχαίρε μοι, ἢ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα, καὶ ἀναστήσομαι. Δίδοι ἐδὴ καθίσω ἐν τῷ σκότει, ὁ Κύριος φωτιεῖ μοι. Ὁρῆν Κυριον ὑποίσω, ὅτι ἡμαρτον αὐτῷ, ἕως τοῦ δικαιοῦσαι αὐτὸν τὴν δίκην μου. Καὶ ποιήσει τὸ κρίμα μου, καὶ ἐξάξει εἰς τὸ φῶς, καὶ ὄψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.

ΕΖ'. Χαριεστατά μοι δοκεῖ διαπεπλάσθαι νῦν τῆς Σιών ὁ λόγος, πρὸς τὴν ἀπειρή, καὶ ὄβριστην, καὶ ἀλαζόνα πόλιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Βαβυλωνίων, τὴν οἰοεὶ πως ἐπιτωθάζουσαν ὡς πεπορθημένη τῇ Ἰουδαίων χώρῃ. Μὴ γὰρ ἐπαγάλλου, φησὶν, ὡς κειμένη. Νενίκηκας γὰρ, οὐκ αὐτὴ μᾶλλον ὑπερισχύουσα, καταβαλοῦσα δὲ ἀβρώστουσαν ἐμὲ τῷ προσκρούσαι Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο κειμένην. Ἄλλ' ἤξει καιρὸς, ὅτε καὶ ἀναστήσομαι, κἂν εἰ γέγονα, φησὶν, ἐν σκότει, « τῷ ἔσῳ μὲν λέγουσα. Θεὸς μου εἰ σὺ, καὶ τῷ λίθῳ. Σὺ ἐγέννησάς με, » καὶ ἐπὶ ταῖς δαμάεσιν ἀνείσα λόγον. « Ἐφην γὰρ, ἔφην ἐξ ἀποπληξίας. » Οὗτοι οἱ θεοὶ σου. Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ἄλλ' οὖν ἔσομαι καὶ εἰς φῶς, ἐπιγνώσομαι τὸν Δεσπότην τὸν σώζοντα, τὸν ἐπίκουρον, τῆς εὐσθεσίας τὸν χορηγόν. Ἀνέξομαι δὲ τῶν συμβεβηκότων, καὶ ὑποστήσομαι τὰ δαινὰ, κατακεκράξομαι δὲ οὐδαμῶς, ὡς ἀδοκῶντος Θεοῦ, διακείσομαι δὲ μᾶλλον, ὡς ὀρθὴν ἐπ' ἐμοὶ τὴν ψῆφον ἐνέγκαντος, κἂν εἰ πέπομφεν εἰς αἰχμαλωσίαν. Πεπλημμέληκα γὰρ, καὶ φέρω τὰ ἐξ ὀργῆς, « ἕως ἂν δικαιοῦση τὴν δίκην μου. » τουτέστιν, ἕως ἂν τὴν Ἰσοπαλῆ τοῖς πλημμελήμασιν

ἐπιμετρήσας κλάσιν, κατοικτείρη λοιπόν, καὶ τὴν Ἀπάλαι κατασκοτισμένην τῆ τῆς πλάνης ἀγλύτ' ἀποφῆν· λαμπρὰν, διὰ γε τοῦ γινῶναι τὴν ἀληθῆ καὶ φύσει Θεὸν, οἷονεῖ πως ἐν φωτὶ καὶ αὐτὴν γενέσθαι παρασκαυάσας. Καταθαυμάζοιτο δὲ, φησὶν, εἰκότως, καταδεικνύς ἐπ' ἐμοὶ τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης τὸ εἰλικρινές. Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἔξω δίκης πλημμελοῦσαν ἐκόλαζεν, οὕτως ἐν ἴσῳ ποιῆσεται λόγος, τὸ παθοῦσαν· ἤδη καὶ μεταγινώσκουσιν καὶ φροντίδος ἀξιοῦν, καὶ κατοικτείρειν κειμένην. Οὐκοῦν ἀγαθὸς ὁ τῶν πάντων Δεσπότης, καὶ τοῖς ἐπιστρέφουσιν εἰς αὐτὸν διανέμει μὲν ἀμελλῆτι τὸν ἔλεον, κατευφραίνει δὲ καὶ σφόδρα πλουσιῶς τοῖς ἐξημερότητος ἀγαθοῖς, ἀνιείς ἀμνησκάκως τὰ πάλαι διεπταισμένα.

Καὶ ὄψεται ἡ ἐχθρὰ μου, καὶ περιβαλεῖται ἀίσχύνην, λέγουσα πρὸς με· Ποῦ Κύριος ὁ Θεός σου; Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπόψονταὶ αὐτήν. Νῦν ἔστιαι εἰς καταπάτημα, ὡς κηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς. Ἡμέρα ἀλοιοφῆς πλίνθου, ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη.

Εἴη. Ἦλω μὲν, ἦλω τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ δορυλόητος εἰς Βαβυλῶνα καὶ Μήδους ἀπεκομισθῆ κατὰ καιροῦς ὁ Ἰσραήλ, οὐκ ἰδίαις δυνάμεσι κατευμεγεθοῦντος αὐτῶν τοῦ κεκρατηκότος, ἀποστρεφόμενου δὲ μᾶλλον αὐτὸν ὡς ἡμαρτηκότα τοῦ διασώζοντος Θεοῦ, καὶ οἷον ὑπὸ χεῖρα φέροντος τῶν ἐχθρῶν, διὰ καὶ τὸ εἰδῶλοις ἀψύχοις ἐλέσθαι προσκυνεῖν, ἀποσεῖσθαι δὲ καὶ τὸν πάλαι διὰ Μωσέως ὀρισθέντα νόμον, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἀπονεῦσαι πρὸς πᾶν ἄτιον ἔν ἐκτόπιον, οὐδένα τε φαυλότητος τρόπον ἀνεπιτήδευτον ἔβν. Εἶτα λαβόντες οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ ταῖς ἐχυτῶν δυνάμεσιν ἀνάπτοντες τὸ νικᾶν, καὶ αὐτῆς τῆς θείας κατεσοδαρεύοντο δόξης, φροντὸ τε κρατήσεν τῆς Ἰουδαίας, ἂν εἰ ἔλοιτο σώζειν αὐτοὺς ὁ τῶν ὅλων Θεός. Καὶ λαβόντες ὑπὸ χεῖρα τοὺς ἡμαρτηκότας, δεῖνοῖς τε καὶ ἀφορήτοις κατηκρίσαντο πόνοις, χαλεπὴν αὐτοῖς ἐπαρτήσαντες τὴν δουλείαν. Καὶ γοῦν ἔφη ποῦ Θεὸς διὰ Ἰερεμίου πρὸς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀνοσίαν πληθύν, ἦγον πρὸς τὴν Βαβυλῶνα· « Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς σὲ τὴν ὀδρίστριαν. » Καὶ μὲν τοι καὶ περὶ αὐτῶν τῶν ἐξ Ἰσραήλ· « Ἐγὼ δέδωκα αὐτοὺς εἰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκα· αὐτοῖς ἔλεος. Τοῦ πρεσβυτέρου ἐθάρυνας τὸν ζυγὸν σφόδρα, καὶ εἶπας· Εἰς τὸν αἰῶνα ἔσομαι ἄρχουσα. » Οὐ γὰρ ἦν ἔλεος παρ' ἐκείνοις, οὐδὲ φειδῶ ἡλικίας, οὐ γήραος αἰδῶς, οὐ σπλάγγων οἰκτιρμοί. Δέδονται δὲ οὐν ταῦτητοι δικαίως εἰς χεῖρας καὶ αὐτοὶ Περσῶν τε καὶ Μήδων, καταστρατηγούοντος Κύρου, ὃς εἶλε τὴν Βαβυλῶνα. Καὶ περὶ αὐτοῦ ποῦ τάχα φησὶν ὁ προφήτης Ἰερεμίας· « Ἐπεθήσονται σοι, καὶ ἀλώσῃ, Βαβυλῶν, καὶ οὐ γνώσῃ. Εὐρέθης, καὶ ἐλήφθης, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἀντέστης. Ἦνοιξε Κύριος τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκε τὰ σκευὴ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. » Σκευὴ δὲ φησὶ τῆς ὀργῆς τοὺς πεπορθηκότας αὐτήν. Συμβέθηκε τοίνυν ληφθῆναι μὲν ὑπὸ Κύρου τὴν Βαβυλωνίων, ἀνεθῆναι δὲ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ἰσραήλ. Ταῦτητοι φασὶν οἱ λαλτρῶμενοι· « Ὅτι ὄψεται ἡ ἐχθρὰ μου καὶ περιβα-

lucidam reddat, per cognitionem veri et natura Dei, in luce quodammodo et ipsa me constituta. Erit autem admirationi merito, inquit, cum super me justitiæ suæ siaciritatem patefecerit. Quemadmodum enim peccantem non citra justitiam punivit, ita rationi consentaneum est, afflictam jam et resipiscentem cura dignari, prostratamque miserari. Bonus est igitur Dominus, et ad se conversis misericordiam sine dilatione impertit, abundantissimeque bonis mansuetudinis suæ exhilarat, olim commissa sic condonans, ut etiam memoriam eorum abjiciat.

VERB. 10, 11. *Et videbit inimica mea, et operietur confusione, dicens ad me : Ubi Dominus Deus tuus ? Oculi mei videbunt eam. Nunc erit in conculcationem lutum in viis. Dies lituræ lateris, delitio tua dies illa.*

LXVIII. Capta est, capta Judæa, et Israel armis subactus, in Babylonem ac Medos olim ductus est, victore non sua ipsius virtute, et potentia superante, sed potius ut peccatis obligatum aversante Salvatore Deo, et quasi manibus hostium subjiciente, quod et idola inanima adorare non reformidasset, et legem olim per Moysen latam repulisset, simpliciterque ad omnia illicita declinasset, nullumque genus improbitatis inexpertum reliquisset. Deinde Babylonii, illis occupatis, suæ ipsorum facultati victoriam attribuebant, et contra Dei gloriam superbe se efferebant, et se Judæa quavis Deo rerum universarum ipsam defensante potituros arbitrabantur. Acceptis autem in potestatem peccatoribus, dire et intolerandum in modum acerba servitute multatos vexabant. Proinde alicubi Deus per Jeremiam impiam Assyriorum multitudinem, sive 463 Babylonem, sic affatur : « Ecce ego ad te conviciatricem. » Quin et de ipsis Israelitis : « Ecce dedi eos in manus tuas, tu autem non dedisti eis misericordiam. Senioris jugum aggravasti vehementer, et dixisti : In æternum dominabor ⁷⁸. » Non enim erat misericordia apud eos, non parcebant juventuti, non reverebantur senectutem, non habebant viscera misericordiarum. Quare et ipsi in manus Persarum, et Medorum jure traditi sunt, ducente in eos Cyro, qui Babylonem occupavit. Ac de ipso fortasse propheta Jeremias loquitur : « Invadent te, et capieris, Babylon, et non cognosceris. Inventas, et captas, quia Domino restitisti. Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ ⁷⁹. » Vasa iræ vocat devastatores ejus. Contigit ergo capi Babylonem a Cyro, ab eoque Israelitas captivos dimitti. Quocirea aiunt liberati : « Quia videbit inimica mea, et operietur confusione. » Quando enim videbit humi jacere filios suos, miserabiliterque, et præter opinionem periisse, et quos aliquando subjectos

⁷⁸ Isa. XLVII, 6, 7. ⁷⁹ Jerem. LX, 31.

habuit gaudentes et dimissos, et domum jam currentes, quomodo non summa operietur confusione, tametsi aliquando dixit : Ubi est Deus tuus? « Video enim eam ut lutum in viis » sub pedes inimicorum projectam, et conculcatam. Hinc ad ipsam Babylonem ait : « Deletio tua dies illa, » pro, tempus illud quo pedibus hostium subjiceris, Inquit, Cyro videlicet arrogantem et maledicam haud secus quam lutum conculcante et premente. Quantum igitur ad historicam intelligentiam horum verborum attinet, sufficienter utique et commode disserimus.

ὄβριστησαν. Ὅσον μὲν οὖν ἔχει εἰς τὸ χρῆναι νοεῖν καὶ εὐ ἔχων ἐκπεποιήται λόγος.

Nihilominus hæc quispiam ad spirituales quoque B Sion, ad Ecclesiam puta, accommodaverit, hostium dominantem, et persecutores suos conculcantem, et oppugnantium suorum imbecillitati illudentem, tametsi nonnunquam superiores et obtinere victoriam videantur. Frequentissimi quippe, qui dentibus in eam impie fremunt et iras acuunt, et omne genus insidiarum componunt : partim Græci inventis suis stollidis non medioeriter eam vellitantes, et pro impostura idolorum acriter dimicantes : partim sanctis maxime obloquentes hæretici : **464** et acerbius fortasse iis qui rectum sensum sequuntur, quam qui fidem non admiserunt. Nam cum Deus omnipotens aliquando sanctos exerceat et tentationibus eorum periculum faciat, verosque adoratores velut aurum in igne probet, supercilium superbum miseri contra eos tollunt, et labori propemodum succumbere videntes, illud, « Ubi est Deus tuus? » fatue occidunt. Verum sapiens et castissima ⁸⁰, merito responderit : « Ego vero in Dominum respiciam. Expectabo in Deo salutare meo, et exaudiet me Deus meus ⁸¹. » Et insuper adversarios suos ut lutum viarium conculcaverit. Nec gavisuros ullo modo super ea, qui tentare consueverunt, quanquam aliquo modo minuta fuerit, quo pacto dubitandam est? Fundata est enim supra petram ⁸², et est ejus firmamentum Christus, basis immobilis, et perpetua securitas, Salvator et Redemptor.

Dixerit porro et illud, opinor : « Ne letare super me, inimica mea, quia cecidi, » et quæ sequuntur. Et anima hominis ubi peccavit, et reprehensa ad penitentiam transit, salutisque gratiam per Christum expectat, ad peccatum, cujus tyrannidem pertulit, tanquam ad inimicum dicet : « Ne letare super me, cecidi enim, » ab eo quod gratum est Deo, consensu ac voluntarie discedens, et mentem meam in studium mundanarum voluptatum demittens : Sed a spe resurgendi non longe abssum. Et quamvis in caligine quadam ac tenebris sui, ipsa quoque lumen, Christum nempe, inveniam, et sol justitiæ in animo meo exortus, candidatam reddet. « Iras

A λεται αἰσχύνην. Ὅταν γὰρ ἴθι καίμενα μὲν εἰς τὴν γῆν τὰ βία τέκνα, οἰκτρῶς τε καὶ ἀδοκίμως ἀποκίλῃ, τοὺς δὲ ὑπὸ χεῖρά ποτε χαίροντάς τε καὶ ἀναιμένους, οἴκοι τε λοιπὸν ἀποτρέχοντάς, πῶς οὐ πάντῃ τε καὶ πάντως περιβαλεῖται αἰσχύνην, καίτοι λέγουσθε ποτε Ἰησοῦ Κύριος ὁ Θεός σου ; « Ἐκέθομαι γὰρ αὐτὴν ὡς πηλὸν ἐν ὄδοις, » ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν ἐρήμην, καὶ πεπατημένην. Ἐἶτα πρὸς αὐτὴν ὁ λόγος τὴν Βαβυλῶνά φησιν ἡ Ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκαίνη, » ἀντὶ τοῦ, ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἂν γένοιτο, φησὶν, ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν, Κύρου δηλονότι συμπατοῦνός τε καὶ καταθλίβοντος ἐν Ἰσῶ πηλῶ τὴν ἀλαζόνα τε καὶ τὰ τοιαῦτα πάλιν ἱστορικῶς, ἀποχρῶν ἡμῖν εὐ μάλα

Ἐφαρμόσατε δ' ἂν οὐδὲν ἥττον τις εὐτὰ καὶ τῆ νοητῆ Σιών, τουτίστι τῇ Ἐκκλησίᾳ κατευμεθεύσῃ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πατούσῃ τοὺς διώκοντας, καὶ τῶν πολεμῶν εἰωθῶτων αὐτῇ κατακρητομοῦσῃ τὸ ἀδρανές, καὶ εἰ δοκῆεν ἔσθ' ὅτε περιγίνεσθαι καὶ κρατεῖν. Πολλοὶ μὲν γὰρ λίαν οἱ καὶ ὀδύνας αὐτῇ δυσσεβῶς ἐπιτριζόντες, καὶ ὀργὰς ἐπιθήγοντες, καὶ πᾶν εἶδος συνιστώντας ἐπιβουλῆς, τοῦτο μὲν Ἑλλήνων καί τις τοῖς σφῶν αὐτῶν ἀσυνέτοις εὐρέμασιν οὐ ματρῆς ἐπαγωνιζόμενοι, καὶ τῆς τῶν εἰδῶλων ἀπάτης ὑπεραθλοῦντες γενναίως, τοῦτο δὲ καὶ οἱ κατὰ τῶν ἁγίων μάλιστα φωνῶντες αἰρετικοί· καὶ ἀγριώτερόν πευ τάχα κατὰ τῶν ὀρθῶ φρονεῖν ἡρημένων, ἢ ἐκείνῃ μᾶλλον οἱ καὶ τὴν πίστιν οὐ προσηκόμενοι. Διαγυμνῶζοντος γὰρ ἔσθ' ὅτε τοὺς ἁγίους τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, καὶ πειρασμοῖς περιπίπτειν πειρῶντος, καὶ οἷα περ ἐν πυρὶ δοκιμάζοντος τοὺς γνησίως προσκυντάς, ὄφρῖν οἱ δειλαῖοι κατ' αὐτῶν ἀβροῦσι τὴν ἀγέρωγον, μονοουχὶ δὲ πονοῦντας ὀρώντες τὸ, Ἰησοῦ Κύριος ὁ Θεός σου ; » φληγάφως κατακρητράτασιν. Ἄλλ' ἢ γε σοφῆ τε καὶ παναγῆος, καὶ ἁγία παρθένος, ἡ σπῆν τε καὶ ρυτίδα μὴ ἔχουσα, φῆσει ἂν εἰκότως· « Ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπιβλέψομαι. Ἵπομενῶ ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σωτῆρί μου, καὶ εἰσακουσῆσται μου ὁ Θεός μου. » Καταπατήσεις δὲ εἶτι τοὺς ἀνθεστηκότας ὡς πηλὸν ὀδῶν. Καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐφησθεῖεν εἰσάπαν αὐτῇ, καὶ εἰ καταμειοῖτό πως, οἱ πειράζειν εἰωθότες, πῶς ἔσταν ἀμφιβάλλειν ; Τεθεμελιῶται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ ἔστιν αὐτῆς ἔρεισμα Χριστὸς, κρητὶς ἀκράδαντος, καὶ διηνεκῆς ἀσφάλεια, Σωτὴρ τε καὶ Ἀντρωτής.

D Φαίη δ' ἂν, οἶμαί που, τὸ, « Μὴ ἐπίχαιρέ μοι, ἢ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα, » καὶ ὅσα τούτοις συνήρμωσται, καὶ ἀνθρώπου ψυχῇ, πλημμελήσασα μὲν, καὶ κατεγνωσμένη, μεταχωροῦσα δὲ πως ἐπὶ τὸ χρῆμα μετανοεῖν καὶ τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἐκδεχομένη τὴν χάριν. Ἐρεῖ γὰρ ὡς πρὸς ἐχθρῶν τὴν τυραννήσαν ἁμαρτίαν ; « Μὴ ἐπίχαιρέ μοι· πέπτωκα μὲν γὰρ, » ὁμολογουμένως τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν παραλύσασα, καὶ τὸν ἐμαυτῆς καθιεῖσα νοῦν εἰς φιληδονίας κοσμηκῆς, ἀλλ' οὐ μακρὰν ἐλπίδος, ὅτι καὶ ἀναστήσομαι· Ἐὰν εἰ γέγονά πως ἐν ἀχλύϊ, καὶ σκότῳ, φῶς καὶ αὐτῇ εὐρήσω Χριστὸν, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος εἰς νοῦν ἀνατελλας λελευκασμένην ἀποφανεῖ. Ὅργην

⁸⁰ Ephes. v, 27. ⁸¹ Mich. vii, 7. ⁸² Matth. vii, 25 ; xvi, 18.

Κυρίου ὑποίτω, ὅτι ἤμαρτον αὐτῶ. » Εἰ γὰρ καὶ γέ-
 γονα, φησὶν, ἐκ προσώπου βραχὺ, δέδομαι δὲ καὶ εἰς
 νοῦν ἀδόκιμον, ἀλλ' οὖν ἔσομαι σοφῆ, καὶ παθοῦσα
 δικαίως τὴν ἀποβολὴν, οἶσομαι τὸ κρίμα, καὶ δὴ καὶ
 ὀρθῶς γενέσθαι φημί· κεκλιλασμαὶ γὰρ οὐ μάτην.
 Ἐπειδὴ δὲ τὴν προπεθεστατὴν ἐκτέτεκα δίκην, ὄψο-
 μαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Δικαιοσύνη δὲ τοῦ Θεοῦ
 καὶ Πατρὸς, τίς ἂν εἴη λοιπὸν, πλὴν ὅτι Χριστός;
 Οὕτω γὰρ ἡμῖν αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀπεκάλει, λέ-
 γων· « Ἐγγίξει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου [παραγίνε-
 σθαι], καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθῆναι. » Ἐἴτα τῆς ἐν
 Χριστῶ δικαιοσύνης τὴν χάριν, καὶ τῆς ἀμαρτίας τὴν
 καταστροφὴν ἐνοήσασά που, κατὰ τὸ εἰκόσ, ἡ τοιάδε
 ψυχὴ σοφῶς καὶ ἀγγίως ἀνακεκράζεται· « Ὀφεται
 ἡ ἐχθρά μου, καὶ περιβαλεῖται αἰσχύνην, ἡ λέγουσα
 πρὸς μέ· Ποῦ Κύριος ὁ Θεός σου; Οἱ ὀφθαλμοὶ μου
 ἐπόφονται αὐτήν. Νῦν ἔσται εἰς καταπάτημα ὡς πη-
 λῶς ἐν ταῖς ὁδοῖς. Ἡμέρα ἀλοιφῆς πλίνθου, ἐξάλειψίς
 σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐπιβέδημικεν ὁ
 Χριστός, δικαίων τῇ πίστει τοὺς ἡμαρτηκότας, ἐμ-
 πέφρακται μὲν τῆς ἀνόμου τὸ στόμα, κατησχύνθη δὲ
 ὤσπαρ καὶ ὁ ταύτης εὐρετής. Καὶ ὁ μὲν ἀπελήλαται,
 καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἀποπέπτωκεν ἀρχῆς, ἡ δὲ ὡς πη-
 λῶς ἐν ὁδοῖς πεπάτηται λοιπὸν, τοῖς τῶν ἁγίων ποσὶν
 οἰοεὶ πως ὑπενηνεγμένη. Γέγονε δὲ καὶ αὐτῆς ἐξ-
 ἄλειψίς ἡ ἡμέρα Χριστοῦ, καθ' ἣν ἕκαστον τῶν προσ-
 εόντων αὐτῶ καθαρὸν ἀποφανεῖ τῶν ἀρχαίων αἰτια-
 μάτων διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ κατασφραγι-
 σαι τῷ πνεύματι πρὸς ἁγιασμόν, καὶ ἐν τέκνοις κα-
 ταγράψαι Θεῶ.

Καὶ ἀπόσεται νόμιμα ἡ ἡμέρα ἐκείνη. Καὶ αἱ
 πόλεις σου ἤξουσιν εἰς ὀμαλισμὸν, καὶ εἰς
 διαμερισμὸν Ἀσσυρίων. Καὶ αἱ πόλεις σου αἱ
 θυραὶ εἰς διαμερισμὸν, ἀπὸ Τύρου ἕως τοῦ ποτα-
 μῶ, καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ
 ὄρους ἕως τοῦ ὄρους. Καὶ ἔσται ἡ γῆ εἰς ἀνα-
 ρισμὸν μετὰ τῶν κατοικοῦντων αὐτήν, ἀπὸ καρ-
 πῶν ἐπιτηθευμάτων αὐτῶν.

Ἐθ'. Διαμέσου τίθεται τὸ τῆς Σιών πρόσωπον,
 ἥτοι τῆς Ἱερουσαλὴμ τετραμμένης ἤδη πως πρὸς
 μετάρωσιν, καὶ τὴν ἐλπίδα θεμένης ἐπὶ Θεῶ, δια-
 κριθεμένης τε ὅτι καὶ λυτρωθήσεται, καὶ πατουμένην
 ἐπίκειται τὴν Βαβυλῶνα, καὶ λέγουσαν ἐξ ὑπεροφίας
 αὐτῆ· « Ποῦ Κύριος ὁ Θεός σου; » Τὴν δὲ γε τῶν
 προκειμένων διάνοιαν ἐφαρμόσαι τις ἂν οὐχὶ τοῖς
 διαμέσου μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς ἀνόπιν βραχὺ· ποτα δὲ ἦν
 ἄρα ταυτεῖ, δι' ὀλίγων ὑπομνησόμεθα. Μὴ γὰρ δὴ
 χρῆναι πιστεύειν αὐτοὺς ἐν φίλοις, μήτε μὴν ἐλπίζειν
 ἐπὶ ἡγουμένοις προστέταχεν. Ἐδήλου δὲ, ὅτι καὶ
 γυναῖον μὲν ὠλιγόρησε πρὸς ἄνδρα, καὶ πατρὸς
 ἀλογῆσαι τέκνον, καὶ τῆς εἰς μητέρας αἰδοῦς ἀπειθή-
 σουσι θυγατέρες, καλοῦντων εἰς τοῦτο τῶν ἐκ τοῦ
 πολέμου δευμάτων. Ἐνθα γὰρ ὁ τοῦ παθεῖν φόβος
 κατὰ πάντων ἐν Ἰσρα φαίνεται τρέχων, ἐκεῖ δὲ που
 πάντως ἐκάστω φρονεῖς ἡ προυργαιτέρα τῆς οικίας
 ἔσται ζωῆς, τῆς ἐτέρου πάντως κατημελημένης.
 Κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν, φησὶ, τοῦ καιροῦ, ἤγουν κατ'

A Domini portabo, quoniam peccavi ei. » Quonquam
 enim ad breve tempus a facie illius rejecta, et in
 sensum reprobum data sum, inquit, attamen ero
 non stulta, et juste rejectionem passa, portabo ju-
 dicialium; quinimo ut decuit mihi factum autumo:
 non enim temere pœnas dedi. Et quia congruentis-
 simam pœnam pertuli, videbo justitiam ejus. At
 enim quœnam Dei et Patris justitia fuerit nisi
 Christus? Sic enim Deus Pater illum nobis appel-
 lavit, dicens: « Appropinquat enim justitia mea, ut
 veniat, et misericordia mea, et reveletur²². » Postea
 gratiam justitiæ in Christo, et peccati exitium ubi
 secum perpendit, ut decuit, talis anima sapienter
 et solertier exclamabit: « Videbit inimica mea, et
 operietur confusione, quæ dicit mihi? **465** Ubi est
 Dominus Deus tuus? Oculi mei aspicient ipsam.
 Nunc erit in conculcationem ut lutum in viis. Dies
 lituræ lateris, abolitio tua dies illa. » Postquam
 enim adventit Christus, fide justificans peccatores²³,
 obturatum est iniquo illi, peccato nimirum, os, et
 confusum est, sicut inventor ejus. Et is quidem
 depulsus est, dominatumque in nos amisit: illud
 vero ut lutum in viis conculcatum est de cætero,
 sanctorum pedibus quasi subjectum. Et facta est
 abolitio ejus dies Christi, secundum quam unum-
 quemque ad se accedentem a veteribus criminibus
 per sacrum baptismum purum efficiet, et spiritu ad
 sanctificationem consignabit, et in filiorum Dei nu-
 merum ascribet.

C Vers. 11, 13. Et depellet legitima dies illa. Et
 urbes tuæ venient in æqualitatem, et in divisionem
 Assyriorum. Et civitates tuæ manita in divisionem a
 Tyro usque ad flumen, et a mari usque ad mare,
 et a monte usque ad montem. Et erit terra in dis-
 sipationem cum habitantibus eam, propter fructus
 adinventionum ipsorum.

LXIX. Interfecta est persona Sionis, sive Hiero-
 solymæ, jam ad penitentiam conversæ, et spem in
 Deo figentis, et libertatem sibi promittentis, et vi-
 suram se confidentis Babilonem conculcari, quæ
 superbe sibi dixerat: « Ubi est Dominus Deus tuus? »
 Verborum autem propositorum sensum quispiam
 D non interjectis potius quam paulo antegressis
 aptaverit, quæ summam repetemus. Jussit enim
 ne crederent amicis, neque sperarent in ducibus.
 Dicebat etiam, ab uxore neglectum iri maritum, et
 a filio patrem, et filias pudoris erga matrem nullam
 rationem ducturas, bellicis terroribus huc omnes
 adigentibus. Ubi enim timor dura patiendi omnes
 ex æquo occupaverit, ibi plane unicuique salutis
 propriæ cura erit potior, aliorum salus, et commo-
 da in postremis. Illo igitur tempore, inquit, sive illa
 die, qua filii in amore erga patrem, et similiter filiæ
 erga matrem refrixerint, « depellentur legitima, »
 hoc est ejus quod decet, sive officii rationes dein-

²² Isa. LXVI, 1. ²³ Galat. III, 11 seqq. ²⁴ Mich. VII, 10.

ceps infirmæ et invalidæ erunt. Non enim in schola pater filium, ut naturæ **466** leges violantem arcu- sabit: neque mater offensa decenti multæ filiam subijciet, alia cura, imo vero pernicie et extremis malis incumbentibus. Abibunt enim in solitudinem urbes et in divisionem et eversionem. Alii namque hanc, alii vicinam, alii confinem armis invadent, et universam regionem incursabunt a finibus ad finem, ex oriente ad occidentem, ab aquilone ad austrum, ut usque ad extimas terrarum oras omnia depopu- lentur, « a Tyro usque ad fluvium, et a monte ad montem. » Præterea non alienum est dicere, hic legitima appellari consuetos dies festos, idolorum fanis institutos, sive sacrificia. Urbibus enim eorum eversis domibusque, et omni earum instrumento spoliatis, quis jam lege sancita præstiturus, et i- dorum delubris ac templis venerationem adhibiturus esset?

Ἄνηρημένων γὰρ αὐτῶν τῶν πόλεων, οἰκῶν τε καὶ ῥώσων ἔτι τὰ νενομισμένα, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων

Ac si cui libuerit, hæc verba aptissime conver- tere ad eos quoque poterit, qui de religione secus sentiunt, et qui sunt supra opinionem ac iudicio sapien- tes, et recta Ecclesiæ dogmata pervertunt. Capta est enim urbs, et in divisionem hostibus facti sunt, utique principibus mundi sæculi hujus; et partes vulpium evaserunt, ut Scriptura habet⁶⁶, divisim habentes impietatem, et maledictionem veritatis. Eadem Judæorum populis acciderunt, quoniam Em- manuelem per impietatem indignissime vexatum e vinea, juxta Scripturam, ejecerunt, et in crucem sustulerunt, tametsi agnoscerent ac dicerent ipsum hæredem esse. Quocirca non alia de causa, nisi ex fructibus adventionum ipsorum vastitatem per- tulerunt, et cum ignominia disperierunt. Nam cum Opificem propter charitatem qua mundum est pro- secutus, admirari oporteret, « quoniam Filium suum unigenitum dedit, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam⁶⁷, » nihilominus faciebant. Quin ex superbia Dominum occiderunt, nihil illi pro bonis retribuentes, sicut scriptum est⁶⁸, et omne genus impietatis scelerate usurpan- tes. Audiant igitur: « Ambulate in lumine ignis vestri et in flamma quam succendistis⁶⁹; » et illud quo- que: « Fructum adventionum suarum comede-⁷⁰nt. »

Vers. 14, 15. *Pasce populum tuum, in virga tri- bus tuas, oves hereditatis tuæ habitantes per semet- ipsos saltum in medio Carmeli. Pascentur Basanitin et Galaaditin, sicut dies sæculi, et secundum **467** dies egressionis tuæ ex Ægypto videbitis mira- bilia.*

LXX. Rursum interpositis quadrat sermo, et ad benignitatem inclinat, spe bonorum quæ in Christo intelliguntur, ad meliora hortans, et ad vitæ pro-

Δ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἂν βάρθυμοι γίνωντο τῆς περιπατέρα φιλοστοργίας υἱοί, θυγατέρες δὲ αὐτῆς περιμητέρας, « ἀπωσθήσεται τὰ νόμιμα, » τούτέστιν, ἀτονήσεται λοιπὸν καὶ ὁ τοῦ πρέποντος. Οἱ γὰρ ἐν σχολῇ μὲν αἰτιάζονται πατέρα τὸν υἱὸν ὡς ἡμεληκότα φύσει νόμων, οὕτε μὴν τοῖς ἐκ τοῦ καθή- κοντος ἐπιτιμίοις ὑποθήσει θυγατέρα μήτηρ λελυπη- μένη, φροντίδος ἐτέρας ἐπηρητημένης, μᾶλλον δὲ ὀλέθρου καὶ τῶν εἰς ἄκρον κακῶν. Οἰχθήσονται γὰρ εἰς ἐρήμωσιν αἱ πόλεις, καὶ εἰς διαμερισμὸν, καὶ κα- ταστροφῆν. Οἱ μὲν γὰρ ἐκείνης, οἱ δὲ τῆς γείτονος, ἕτεροι δὲ τῆς ὁμόρου καταστρατεύουσιν, καὶ ἀπάσης καταδραμοῦνται τῆς γῆς ἐξ ὀρῶν εἰς ἄκρον, ἐξ ἧσὺς εἰς δύοσιν, ἐκ βορέου πρὸς νότον, ὡς μέχρι τερμάτων ἄπασαν αὐτοὺς καταδρῶν τὴν γῆν, « ἀπὸ Τύρου ἕως ποταμοῦ, καὶ ἐξ ἄκρον εἰς ἄκρον. » Εἰκότως δὲ δὴ πάλιν νόμιμον λέγειν ἐν τούτοις τὰς ἐν ἔθει τεθειμένους τὰς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν ἑορτάς, ἡγουν τὰς θυσίας τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπάντων διηρητασμένων, τίς ὁ πη- ἔδεισι καὶ ναοῖς προσκομιῶν τὸ σέβας;

Ἴοι δ' ἂν ὁ λόγος, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ ἐπ' αὐ- τοὺς εἴπαρ ἑλιότι τις τοῖς ἐτερόφρονας, καὶ δοκη- σισόφους, καὶ τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα δια- στρέφοντας. Ἦλω γὰρ ἡ πόλις, καὶ εἰς διαμερισμὸν γεγόνασι τοῖς ἐχθροῖς, ὅθλον δὲ ὅτι τοῖς κοσμοκρά- τορσι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ μερίδες γεγόνασιν ἀλωπέκων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, μερισάμενοι ἐπὶ τὴν ἀσέβειαν, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν κατάρρησιν. Συμβέβηκε δὲ ταυτὶ καὶ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, ὅτι τὸν Ἐμμανουὴλ ἀνοσίως περιουβρίσαντες, ἐκβεβλή- κασι μὲν ἔξω τοῦ ἀμπελωνος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, σταυρῷ δὲ παρέδωσαν, καίτοι λέγοντες καὶ ἐπερω- κότες ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ κληρονόμος. Τοιγάρτοι πι- πόρηται, καὶ ἀκλεῶς διολύσασιν, οὐχ ἑτέρου τοῦ χάριν, ἢ ἐκ καρπῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. Δέον γὰρ ἀγαθὰ τὸν Δημιουργόν, τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγά- πης, « ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔζη ζῶν αἰώνιον, » τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων. Οἱ δὲ πρὸς ἀλαζονείας ἀπεκτόνασι τὸν Δεσπότην, ἀνταποιδόντες αὐτῷ πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ πᾶν εἶδος δυσσεβείας ἀνοσίως ἐπιτηδεύοντες. Ἄκουέτωσαν δὴ οὖν· « Πορεύεσθε ἐν τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ ἐν τῇ φλογὶ ἣ ἐξεκαύσατε. » Καὶ μὴν καὶ τὸ, « Ἐδεσθαὶ τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων ἐπι- τηδευμάτων. »

Ποίμαινε λαὸν σου, ἐν βάρδω φυλάς σου, πρόβατα κληρονομίας σου κατασκευοῦντας καθ' ἑαυτοὺς δρυμὸν ἐν μέσῳ τοῦ Καρμήλου. Νε- μήσονται τὴν Βασανίτιν καὶ τὴν Γαλααδίτιν, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐξοδίας σου ἐξ Αἰγύπτου ὄψεσθε θαυ- μαστά.

Ο'. Εφῆρμοσται πάλιν τοῖς διὰ μέσου κειμένοις ὁ λόγος, καὶ μετανεύει πρὸς τὸ χρηστὸν, τῇ τῶν ἐν Χριστῷ νοουμένων ἀγαθῶν ἐλπίδι προτρέπων ἐπι-

⁶⁶ Psal. lxxii, 11. ⁶⁷ Matth. xxi, 33-41. ⁶⁸ Joan. iii, 15, 16. ⁶⁹ Psal. xxxiv, 12. ⁷⁰ Isa. l, 11.

⁷¹ Isa. iii, 10.

εὐδαιμονίᾳ, καὶ μετατιθεῖς εὐ μάλα πρὸς τὸ ἐλέσθαι A
βιοῦν ὀρθῶς. Τεθοροῦθηκε μὲν γὰρ οὐ μετρίως τῇ
προαγορεύσει τῶν σκυθρωπῶν τοὺς εὐκόλως ἰόντας
ἐπὶ τὸ βῆθουμειν, ἀνακτάται δὲ αὐτὸ, τὸ κατενθραίνειν
εἰδὸς εὐ μάλα παρεντιθεῖς, ὡς ἂν μὴ ἀπογιγνώσκοντες
οἱ πρὸς οὐδὲ τῆς νοθεσίας πεποιθῆται λόγος, φέροντο
κατὰ πετρῶν, ἀμταστρεπτι τε καὶ ἀχαλίως. Γέ-
γραπται γάρ· « Ὅταν ἔλθῃ ἀσεβῆς εἰς βάθος κακῶν,
καταφρονεῖ. » Εἰσχεκόμεσται τοίνυν τὸ αὐτοῦ πρὸς-
ωπων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, λέγον τῷ Υἱῷ· « Ποί-
μαινε λαὸν σου, ἐν βῆδω φυλάς σου, πρόβωτα κλη-
ρονομία σου, » ἢ ἵκων πάλιν τὸ πρὸςωπων ἡμῖν τὸ
προφητικὸν αὐτῷ τρόπον τινα διακεκραγὸς τῷ Ἑμ-
μανουὴλ, ὅτι χρῆ ποιμαίνειν ἐν βῆδω τὸν Ἰουδαϊκὸν
λαὸν ἢ κληρὸν. Λαὸς δὲ Χριστοῦ, καὶ μέντοι καὶ
πρόβωτα νοθεῖεν ἂν οἱ τε ἐκ περιτομῆς πιστεύσαντες, B
καὶ οἱ κεκλημένοι πρὸς τὸν ἁγιασμὸν ἐκ τῆς τῶν
ἔθνῶν πληθῆος. Ἔκτισε γὰρ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα
καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην καὶ ἀποκατήλαξεν
ἀμφοτέρους διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς ἕνωσιν τὴν
πνευματικὴν. Καὶ γοῦν ἔρασκεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς·
« Καὶ ἄλλα πρόβωτα ἔχω, » πρὸς τοὺς ἐκ περιτομῆς
δηλονότι, « ἀκαίρινα δέ με ἀγαγεῖν, καὶ γενήσεται μία
ποιμνὴ, εἰς ποιμῆν. » Λαὸς οὖν ἄρα Χριστοῦ, φυλή
τε καὶ πρόβωτα, καὶ κληρονομία οἱ οὐκ ἐξ ἔργων
νόμου, δεδικαιωμένοι δὲ μᾶλλον διὰ τῆς πίστεως. Οἱ
μὲν γὰρ ὑπὸ κατάραν ἦσαν, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου
Παύλου φωνήν· οἱ δὲ φαῖεν ἂν ἐφ' ἑαυτοῖς ἀληθεύον-
τες· « Εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ Κυρίῳ, τῷ ποιήσαντι
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν C
ἡμῖν. » Καταποιμαίνει δὲ τοὺς ἰδίους ἐν βῆδω Χρι-
στοῦ, οὐκ ἐν σιδηρᾷ καταπλήττων, « καὶ ὡς σκευὸς
φεραμέως συντρίβων, » κατὰ τὴν τοῦ Ψαλμφοῦ
φωνήν, ἀλλ' ἐπιστρέφων ἐν ἠπιότητι, καὶ ὅλον ποιμῆν
ἀγαθός, μετρίως ἀνακόπτων δέμασι τὰς ἐπὶ τὸ
βῆθουμον ὀρμάς τῶν πεπιστευκότων· οὕτω γὰρ ποῦ
φρησιν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, ὡς ἐν προσώπῳ Δαβὶδ
τὸν ἐφ' Υἱῷ διαπλάττων λόγον· « Ἐὰν ἐγκαταλίπωσιν
οἱ υἱοὶ αὐτῶν τὸν νόμον μου, καὶ ἐν τοῖς κρίμασι μου
μὴ πορευθῶσιν· ἔὰν τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι,
καὶ τὰς ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν
βῆδω τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιγι τὰς ἀδι-
κίας αὐτῶν, τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπ'
αὐτῶν. » Οὐκ οὖν συντρίβει μὲν, ὡσπερ βῆδω κα-
ταπαίων τῇ σιδηρᾷ, τὸν ἐξήνιον, ἀπειθῆ τε καὶ ἀλα-
ζόνα, τὴν πίστιν οὐ προσιέμενον· παιδαγωγεῖ δὲ χρη-
στῶς τοὺς πεπιστευκότας, καὶ καταδόσκει μὲν ἐν
κρίνοισι, ἀποφέρει δὲ καὶ ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ
πίνοι, δῆλον δὲ ὅτι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καθι-
στὰς ἐναργῆ διὰ τοῦ πνεύματος τοῖς νουνεχετέροις
τὰ ἐν αὐτῇ κεκρυμμένα, ἵνα πρὸς ἄνδρα τέλειον ἀνα-
βαίνωσι, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ
Χριστοῦ, λιπαρὰν ἔχοντες καὶ εὐτροφουμένην τὴν
ἐρένα, καὶ ταῖς νοηταῖς εὐσπαταλώσαν τρυφαῖς. Κα-
τασκηνοῦσι μὲν δὲ κατὰ μόνους οἱ ἀπόλεκτοι, καὶ ἐκ-

litate complectendam percommode traducens.
Tristimum namque prædictione, ad desidiam faciles
mirifice turbavit: sed ad exhilarandum quiddam
aptissimum interserens, rursum eos recreat, ut ne
desperantes, qui sunt admoniti, citra conversionem,
effrenate per prærupta ferantur. Scriptum est enim:
« Peccator cum in profundum venerit, contemnit⁹⁸. »
Introducta est igitur persona ipsius Dei et Patris
dicens Filio: « Pasce populum tuum, in virga tri-
bus tuas, oves hæreditatis tuæ. » Aut certe persona
prophetica ipsum Emmanuel quodammodo compellat,
pascendum in virga populum Judaicum, sive
sortem. Populum autem Christi, atque etiam oves,
intelligi queant, tum qui ex circumcissione credi-
derunt; tum qui de ethnicorum multitudine ad
sanctificationem vocati sunt. Nam hosce duos popu-
los in unum hominem novum condidit, faciens pæ-
cem⁹⁹, et ambos per corpus suum ad unionem
spiritualem reconcilians. Quare Christus ipse cir-
cumcisis siebat: « Et alias oves habeo, quæ non
sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et
fiet unus grex, et unus pastor⁹⁸. » Populus itaque
Christi, tribus, et oves, et hæreditas, non qui ex
operibus legis, sed per fidem potius justificati⁹⁹.
Illi enim sub maledicto erant, juxta vocem beati
Pauli: ast hi apud semetipsos vere dixerint: « Be-
nediti nos a Domino, qui fecit cælum et terram.
Deus Dominus, et illuxit nobis⁹⁷. » Pascit autem
suos et virga Christus, non ferrea virga eos percu-
tiens, « et tanquam vas figuli confringens, » ut ait
Psalmistæ⁹⁸: sed convertens eos in mansuetudine,
et velut pastor bonus mediocribus terroribus fide-
lium ad sobordiam propensiones compescens: sic
enim allicubi Dominus omnium, tanquam in persona
David sermonem super Filio suo effingens. « Si
dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis
meis non ambulaverint: si justitias meas profana-
verint, et mandata mea non custodierint, visitabo
in virga 468 iniquitates eorum, et in verberibus
peccata eorum, misericordiam autem meam non
dispergam ab eis⁹⁹. » Conterit igitur, quasi ferrea
virga percuciens¹, rebellem, incredulum et arro-
gantem, et fidem respuentem: instituit autem fide-
les benigne, et pascit in liliis, et abducit eos in pas-
cua bona, et in locum pinguem, a Deo inspiratæ
Scripturæ nimirum sine controversia, abscondita
et occulta illius per spiritum prudentioribus mani-
festa faciens, « ut in virum perfectum evadant, et
in mensuram ætatis plenitudinis Christi⁹, mentem
opimam, et bene nutritam, et intellectualibus deli-
ciis gaudentem habentes. Habitant autem separati-
tim segregati, et electi, et digressi ab aliis, quæ
sola terrena sapiunt², et possessionem tempora-
lium magnificiunt, et carnis voluptatibus indul-
gentes ad quidvis infandum non mediocriter pro-

⁹⁷ Prov. xviii, 3. ⁹⁸ Ephes. ii, 15. ⁹⁹ Joan. x, 16. ⁹⁸ Galat. ii, 16. ⁹⁹ Galat. iii, 10. ⁹⁷ Psal. cxviii, 15; cxviii, 27. ⁹⁸ Psal. ii, 9. ⁹⁹ Psal. lxxxviii, 51-54. ¹ Apoc. ii, 27. ² Ephes. iv, 13. ³ Philipp. iii, 19.

pendent. Quamobrem tranquillum possidentes animum, et turbis vanis atque abominandis eum liberantes, extra alios constituimus, venerandamque et admiratione dignam vitam agitamus, et seorsum sumus, sicut nimirum et propheta Jeremias. Ait enim : « Domine omnipotens, non sedi in concilio eorum ludentium, sed timui a facie manus tuæ : seorsum sedebam, quia amaritudine repletus sum⁴. » Habitamus autem nos solitarii, quasi in saltu, et monte. Ac saltum quidem abundantem ligno, et bene florentem, geminam institutionem, moralem, inquam, et dogmaticam intelliges; montem vero quodammodo, quod in eo excelsum et sublime est. Nihil enim eorum quæ nos philosophamur, et quibus in Ecclesia studetur, humile ac depressum est. Pingua autem, pascendo pecori idonea esse hæc pascua, rursus exemplis rudioribus indicat, depasturos dicens in Christo eruditos Basanitum, et Galaditum. Locorum nomina sunt, plurimam et latam fabuli copiam pecudibus subministrantiam, et varietate herbarum undiquaque abundantiam. A corporalibus igitur, et in sensus incurrentibus perspicue ad spiritualia insipientes, quod intus latet consideremus : nam in divinæ Scripturæ contemplationibus delicias habens sanctorum mens nitescit, et quasi pinguedine quadam repletur, in actione, et contemplatione positas virtutes, ut dixi, affluenter vicissim sortita, non ad breve quoddam et angustum tempus, sed ut propheta dicit, « sicut dies sæculi⁵, » hoc est, 469 ad longum et infinitum. Nam quæ carni blandiuntur, cum tempore cadunt, et flaccescunt, et instar umbrarum prætereuntia, non multo post in arcum rediguntur; cœlestium autem et spiritualium honorum participatio longis sæculis exæquat, quorum possessio amitti nunquam potest. Addit : « Videbitis mirabilia secundum dies egressus tui de terra Ægypti. » Servitute Israellem liberans universorum Deus, diversis suppliciis eos opprimere volentes, et luto ac laterum operis vexantes exagitavit. Sic nos qui credidimus de manu diaboli liberavit, ut ipse ait, et ejecit principem mundi hujus⁶. Et quemadmodum Pharo cum copiis suis submersus est ac periit, ita rursus Satanus cum immandis suis spiritibus quasi submersus est, in foveas caliginis, hoc est in Tartarum, projectus. Et sicut Israelitæ in Mose quidem, sed in mari, et nube baptizabantur⁷; ita et nos in Christo baptizati sumus. Et hæc est nubes, sub intelligentiam cadens, quæ quasi quibusdam pluviis mundum universum evangelicis prædicationibus irrigat. Et quemadmodum illis copiam aquarum in solitudine demittit, ita et nobis seipsum præbet in alimentum « panis vivus qui de cœlo descendit, et dat vitam mundo⁸. » Et illi quidem in terram aspectabilem introducebantur : nos autem supernam civitatem, cœlestem Jerusalem in hæreditatem ac-

A κεκρυμένοι, καὶ τῶν ἄλλων ἀποφοιτήσαντες, οἱ μὴ φρονοῦσι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν τῶν προσκαίρων ἐκτετιμήκασι κτήσιν, καὶ ταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς ἐνδούμενοι, πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν ἐκτόπων οὐ μετρῆς ἀπονευέκασι. Οὐκοῦν ἡρεμαῖον ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ τύρβης αὐτὸν τῆς εἰκαίας καὶ βδελυρᾶς ἀπαλλάττοντες, ἔξω ποῦ τεθειμέθα, σεπτὴν τε καὶ ἀβύσσον διαζῶμεν ζωὴν, καὶ καταμόνας ἔσμεν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας. Ἐφη γὰρ ἐν « Κύριε παντοκράτωρ, οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζήτων, ἀλλ' εὐλαβούμενη ἀπὸ προσώπου χειρὸς σου· καταμόνας ἐκαθήμην, ὅτι πικρίας ἐνεπλήσθην. » Κατοικοῦμεν δὲ οἱ καταμόνας ὅλα περὶ ἐν δρυμῶ, καὶ ἐν δρεῖ. Καὶ δρυμὸν μὲν νοήσεις εὐχολὸν τε καὶ εὐανθὴ τὴν διαφυσὴν παιδεύσειν, ἠθικὴν τε φημι καὶ δογματικὴν, ἕρος δὲ τὸ οἶον ὄψου τε καὶ ἀνηρμένον. Χθαμαλὸν γὰρ οὐδὲν τῶν παρ' ἡμῖν φιλοσοφουμένων καὶ σπουδῆς ἀξιοῦμένων ἐν Ἐκκλησίᾳ. Ὅτι δὲ πῶς τε καὶ εὐδοτος ἡ τοιαύτη νομῆ, κατασπαίνοι πάλιν ὡς ἐκ παχυτέρων παραδειγμάτων, νεμηθήσεσθαι λέγων τοὺς ὑπὸ Χριστῶ παιδαγωγουμένους τὴν τε Βασανίτιν καὶ τὴν Γαλαδίτιν. Χωρὶς δὲ ταῦτα πλείστην δσὴν καὶ ἀμφιλαφεῖ τοῖς θεῖμασι ἀναθρόντα νομῆ, καὶ ποικιλῆ πόρᾳ πλουσίας κατεστεμμένα. Ἀπὸ δὲ τῶν σωματικῶν, καὶ ὡς ἐν αἰσθήσει κειμένων ἀναθρώσκοντες σαφῶς ἐπὶ τὰ πνευματικὰ, καὶ τὴν ἔσω τε καὶ κεκρυμμένην θεωρίαν ἐννοῶμεν, ὅτι τοῖς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἐντροπῆς θεωρήμασι ἐναθρόνεται μὲν τῶν ἀγίων νοῦς, πιμαλῆς δὲ ὡς περ τινὸς ἀναπιμπλαται, πρακτικῆς, ὡς ἔφη, καὶ θεωρητικῆς ἀρετῆς ἀφθόνως μεταλαχῶν, οὐκ εἰς χρόνον τινὰ βραχὺν, καὶ συνησταλμένον, ἀλλ' ὡς ὁ προφήτης φησι, « καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, » τουτέστι, εἰς μακρὸν, καὶ ἀπέραντον. Τάτε γὰρ εὐφραίνονται τὴν σάρκα σὺν αὐτοῖς πίπτει, καὶ μαραίνεται, καὶ ἐν ἰσῶ σκιδᾶς περιπτεούτα, μετὰ βραχὺ συστελλεται, τῶν δὲ ἀνωθεν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν ἡ μέθεξις μακροῖς αἰῶσι συνεκτείνεται· ἀναπόβλητος γὰρ τῶν τοιούτων ἡ κτήσις. Ἐφη δὲ, ὅτι « Ὁψεσθε θαυμαστὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐξόδου σου ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Δουλείας ἀπαλλάττων τὴν Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὀλων θεὸς, διαφόροις κολάσει κατακίχζετο τοὺς ἐθέλοντας πλεονεκτεῖν, πληρῶ τε αὐτὸν καὶ πλινθίζετα κατατρύχοντα, οὕτω δὲ ὕμας τοὺς πεπιστευκότας τῆς τοῦ διαβόλου χειρὸς, ὡς αὐτὸς φησι, καὶ ἐξέβαλεν ἔξω τὸν ἀρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου. Καὶ ὡς περ ὁ Φαραὼ κατεπονίχζετο, καὶ ἀπόλωνεν ὁμοῦ τοῖς ἰδοῖς ὑπασπισταῖς· οὕτω πάλιν ὁ Σατανᾶς ὁμοῦ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι μονουχι γέγονεν ὑποδρύχιος, σιροῖς ζόφου τεταρταρωμένος. Καὶ ὡς περ ὁ Ἰσραὴλ εἰς Μωσῆα μὲν, πληρὴν ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ἐν τῇ νεφέλῃ ἐθαπτίζοντο· οὕτω καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν βεθαπτίσμεθα. Οὗτός τί ἐστιν ἡ νοητὴ νεφέλη, ἡ τὴν ὑφ' ἡλίον καταρθεύουσα, καθάπερ τισὶν ὑποτοῖς, τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασι. Καὶ ὡς περ ἐκεῖνοις καθίει τὸ νῆμα κατὰ τὴν ἔρημον· οὕτω καὶ ἡμῖν ἑαυτὸν δίδωσιν εἰς τροφήν ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῆν

⁴ Jerem. xv, 17. ⁵ Malachi. iii, 4. ⁶ Joan. xii, 31. ⁷ I Cor. x, 1-5. ⁸ Joan. vi, 35.

Ζιδοῦς τῷ κόσμῳ. ὁ Καὶ εἰσεκομίζοντο μὲν εἰς γῆν Ἀ
 ἐκείνοι τὴν αἰσθητὴν· ἡμεῖς δὲ τὴν ἄνω κατακληρο-
 νομούμεν πόλιν, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλὴμ, τὴν
 πρωτοτόκων Ἐκκλησίαν, καὶ ταύτην εἶναι τὴν γῆν
 φησιν ὁ Σωτὴρ. ἦν καὶ τοῖς πατράσιν ἐπηγγελματο.
 Οὐκοῦν ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν πάλαι γεγενημένων ἐπὶ
 τῷ Ἰσραὴλ μαθήσῃ σαφῶς τῶν διὰ Χριστοῦ κατορ-
 θωμένων ἐν ἡμῖν τὴν δύναμιν. Ἐπεὶ δὲ ἀκρουμέ-
 νοις (1) τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν πάντοθεν ἡμᾶς ἐκπο-
 ρίζειν ἀναγκαῖον, φέρε καὶ ἑτέραν ἰόντες ὁδόν, ἀπὸ
 τῆς ὀνομάτων ἐρμηνείας ἀρχὴν ἐλόντες λέγωμεν.
 Κάρμηλος μὲν γὰρ περιτομῆς ἐπιγνώσεως ἐρμηνεύε-
 ται, αἰσχὺν δὲ Βασανίτις, Γαλααδίτις γε μὴν δια-
 θήκης μεταθέσις. Ἐχει δὲ λίαν ἐν γεθὴ τοῖσι μά-
 λιστα τὸ πιδανὸν ὁ λόγος. Ἐσόμεθα τοίνυν Χριστοῦ
 ποιμαίνοντος ἐν ἐπιγνώσει περιτομῆς, δηλονότι τῆς Β
 ἐν πνεύματι νοουμένης. Περιτετμήμεθα γὰρ ἡμεῖς
 ἀχειροποιήτῳ περιτομῇ, καὶ τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ πε-
 ριφέρομεν Ἰουδαῖον, τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ τὴν
 αἰσθητὴν ἔχοντος μόνην, καὶ τὴν ἐν γράμματι, καὶ
 οὐχὶ δὴ πάντως τὴν ἐν καρδίᾳ διὰ τοῦ πνεύματος.
 Αὕτη γὰρ ἡ ἀληθὴς περιτομὴ, καὶ Θεῷ γνωρίμους
 ἀποτελεῖ τοὺς δεχομένους αὐτήν. Τοιγάρτοι καὶ
 ἔφασκε προφητικῶς ἡμῖν ὁ λόγος· ἐ Περιτεμήθητε τῷ
 Θεῷ, καὶ περιτεμεῖσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν,
 ἄνδρες Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλὴμ. ὁ
 Ἐν Καρμηλῳ δὴ οὖν ἐσόμεθα, διαποιμαίνοντος τοῦ
 Χριστοῦ, τούτέστιν, ἐν ἐπιγνώσει περιτομῆς, ἐσόμε-
 μεθα δὲ οὐδὲν ἤττον καὶ ἐν Βασανίτιδι, τούτέστιν,
 ἐν τροπῇ καὶ αἰσχύνῃ, οὐκ ἐλεγχόμενοι διὰ τὴν ἀμαρ-
 τίαν, ἀλλ' ὅτι πεπλημελέηκαμεν, ταύτη τοι μεταγι-
 γνώσκοντες, καὶ ἐν αἰσθήσει λοιπῶν τῶν ἐξ ἀγνοίας
 ἡμαρτημένων ἐρχόμενοι. Σωτηρίας δὲ τὸ χρῆμα ὁδός.
 Ἀναισθησίας γὰρ τῆς ἐσχάτης ἀπόδειξις ἐναργῆς,
 τὸ οἶον σκληρὰ τε καὶ ἀναισχύντῳ καρδίᾳ διαβιοῦν
 ἐλέσθαι τινὰς, καὶ ἦκιστα μὲν τοῖς ἰδίοις πταίσμασιν
 ἐπερυθριῶν, κείσθαι δὲ τάχα που καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν
 ἡμαρτημένων. Οὐκοῦν οἱ ἐν ἐπιγνώσει περιτομῆς τῆς
 νοητῆς τε καὶ θείας ἐπερυθρίασοι μὲν τοῖς ἰδίοις
 πταίσμασιν, ἐν αἰσθήσει δὲ τοῦ πεφυκότος ἀδικεῖν
 γενόμενοι, πάντως που μεταφοιτήσουσιν ἐπὶ τὸ σφισιν
 αὐτοῖς ὅτι μάλιστα προπεδέστατον. Ἔσονται δὲ οἱ
 τοιοῦτοι καὶ ἐν τῇ Γαλααδίτιδι, τούτέστιν, ἐν μετα-
 στάσει νομοθεσίας ἤγουν διαθήκης. Πολιτευσόμεθα
 γὰρ ὑπὸ Χριστῷ γεγονότες, νομικῶς μὲν οὐκέτι, ζήσομεν δὲ μᾶλλον εὐαγγελικῶς, καὶ τὴν ἐκ τοῦ γράμ-
 ματος παχύτητα παρατρέποντες, τὴν πνευματικὴν λατρείαν ἐπιτελέσομεν τῷ Θεῷ, καὶ πρὸς τὸ ἀσυγ-
 κρῆτον ἀμεινον μεριστάμενοί, ἀλλαξόμεθα τῶν τύπων τὴν ἀλήθειαν.

Ὁψορται ἔθνη, καὶ καταισχυρθήσονται ἐκ
 πάσης τῆς ἰσχύος αὐτῶν. Ἐπιθήσουσι χεῖρας
 ἐπὶ τὸ στόμα αὐτῶν. Τὰ ὄρα αὐτῶν ἀποκαρωθή-
 σται. Αἰξίξουσι χροῦν ὡς ὄφεις, σύροντες γῆν.
 Συγχυθήσονται ἐν συγκλισμῷ αὐτῶν.

ΟΑ'. Ἐθνη φησὶν ἐν τούτοις τὰς βδελυρὰς τε καὶ
 ἀκαθάρτους τῶν δαιμόνων ἀγέλας, αἱ πάντη τε καὶ
 πάντως, ἐπὶ πάντων τοὺς ἐν Χριστῷ καλουμένους εἰς

cipimus, Ecclesiam primogenitorum⁹, et hanc esse
 terram affirmat Salvator, quam et patribus pro-
 misit¹⁰. Quare tanquam ex similitudine olim ge-
 storum in Israel, eorum quæ per Christum in nobis
 recte gesta sunt virtutem aperte discas. Quoniam
 autem quod ad utilitatem audientium faciat, undi-
 que nos suppeditare oportet, age, et alia via inces-
 dentes, a noninum interpretatione principium su-
 mentes dicamus. Carmelus *circumcisionis agnitio*
 redditur. Basanitis, *confusio*; Galaaditis, *mutatio*
testamenti. Habet sane summam probabilitatem
 oratio. Erimus igitur Christi pascentis in agnitione
 circumcisionis, quæ scilicet spiritu intelligitur. Cir-
 cumcisi enim sumus nos circumcisione non manu-
 facta, et qui in occulto est Judæum circumferimus,
 qui Israelis secundum carnem sensibilem duntaxat,
 et quæ littera continetur, neutiquam circumcisionem
 spiritus in corde habet. Hæc enim est vera cir-
 cumcisio, quæ ipsam suscipientes Deo notos facit.
 Quocirca et propheticus sermo nobis dicebat : 470 « Circumcidamini Deo, et circumci-
 detis duritiam cordis vestri, viri Juda, et qui habi-
 tatis Jerusalem¹¹. » In Carmelo igitur erimus
 Christo pascente, hoc est, in agnitione circumcisio-
 nis ; erimus autem nihilominus in Basanitude, hoc
 est, in confusione et infamia, et non ex reprehensionem
 propter peccatum : sed quia peccavimus, ideo
 pœnitentes, et de cætero ex ignorantia admissorum
 sensum habentes. Ea res ad salutem via est.
 Stuporis enim extremi manifestum argumentum
 tanquam indurato et impudenti corde quosdam
 statuisse vivere suisque lapsibus minime erubescere ;
 quin etiam forte in ignorantia peccatorum suorum
 jacere. Igitur qui circumcisionem spiritua-
 lem, ac divinam agnoscunt, super suis delictis
 erubescunt, et cognoscentes quid obesse soleat,
 omnino ad id quod sibi maxime convenit, transibunt.
 Erunt porro hi etiam in Galaaditide, hoc est, in
 translatione legislationis, sive testamenti. Vitam
 enim ducemus sub Christo, non quidem amplius
 ut ex lege, sed potius ut ex Evangelio, et crassiti-
 em litteræ prætereuntes, spiritalem cultum Deo
 præstabimus, et ab infimis partibus ad meliora
 translati, typos cum veritate mutabimus.

D VERS. 16, 17. Videbunt gentes et confundentur
 in omni fortitudine sua. Imponent manus super os
 suum. Aures eorum obsurdescent. Linguent pulve-
 rem sicut serpentes, trahentes terram. Turbabitur
 in clausura sua.

LXXI. Gentes in his abominandos et immundos
 dæmoniorum greges intelligit, qui cum viderint in
 Christo vocatos in justificationem, in sanctimo-

⁹ Hebr. xii, 22. ¹⁰ Matth. v, 14. ¹¹ Jer. iv, 4.

(1) Aubertus, ἀκρουμένους, et mox ἔνωσιν.

niam, in redemptionem, in adoptionem filiorum, in incorruptionem, in vitam non duram et liberam, itunc penitus confundentur, tyrannide in ipsos exuti, et vires suas extenuatas evanuisse intuentes. Dedit enim nobis Dominus noster Jesus Christus « calcare supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici ¹². » Jacebunt igitur sub pedibus credentium, qui olim vicerunt, ignavia languidi, et per Christum fracti. Et manus quidem ori imponent, non amplius permitti accusare eos qui peccaverunt. « Deus enim est, qui justificat, quis est qui condemnet? » **471** ut scriptum est ¹³. Ait item alicubi beatus David : « Omnis iniquitas operabit os suum ¹⁴. » Tacebunt igitur etiam inviti, inquit, qui sunt incitati ad criminandum, et tanquam cum tonitru dejecti, re mirifica propter nos facta videlicet, obsurdescent. Nam quod in nobis patrum est, auditu longe lateque increbuit, et est velut magnus revera, et eximius valde sonus : siquidem verum est, quod cum adhuc « peccatores essemus, secundum tempus Christus pro impiis mortuus est ¹⁵ : » ut qui olim gravibus et inexpiabilibus deliciis involuti eramus, nunc simus sanctificati. « Et non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos ¹⁶ ; » sed misericordia et gratia : qui aliquando eramus exosi, et ab omni spe remotissimi, nunc dilecti, splendidi, conspicui, « hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi ¹⁷. » Quasi igitur obsurdescent, inquit, et attoniti facti propter Dei in nos placabilitatem, et placabilitatis ejus magnitudinem, « lingent ut serpentes terram, » hoc est, non invenient alimentum. Solent quippe serpentes alimonia destituti, aliquando lingua pulverem subigere, et pro cibo ducere quod occurrit. Asserit igitur, impuros dæmonas in pari necessitate futuros. Qui enim aliquando voluptuari, et omnes mortales devorare penitus soliti sunt, non invenient, qui amplius pati istud velit, quod plane a Christo salvati sint, eoque roboris spiritualis deinde procedant, ut antiquos illos morsus minime patiantur : ascendant autem magis super aspidem et basiliscum, ut scriptum est ¹⁸. Neque vero solum lingent terram ; sed etiam « turbabuntur in clausura sua, » hoc est, compressi propter infirmitates, et ægritudines, et obsessi affligente virtute, Christi, inquam, in terroribus non mediocribus versabuntur. Credibile est porro in his aliam nobis clausuram significari. Unigenitus enim nostri similis factus innumerabilia admirabiliter operatus est, et plura, puto, visis, ea quæ visa non sunt. Imperavit enim immundis spiritibus descendere in infernum ¹⁹, et concludi de cætero in abyssu, ut a crudelibus feris terram liberaret. Imaginem autem rei in veteribus Litteris vidimus. Postquam enim Jesus Nave gentium regiones in ditionem redegit, quinque reges in spelunca conclusit, et spelunca saxum advol-

δικαιοσιν, εις αγιασµον, εις απολυτρωσιν, εις υιοθεσιν, εις αφαρρασιν, εις δοξαν, εις ανειµενην τε και ελευθεραν ζωην, τότε δη, τότε κατασχυνοθησονται, της κατ' αυτων δυναστειας εξωθοουμενοι και την ιδιαν ισχυν διαπιπτουσαν και ατονουσαν βλεποντες. Δεδωκε γαρ ηµιν ο Κυριος ηµων Ιησους Χριστος « πατειν επανω οφειων, και σκορπιων, και επι πεισιν την δυναμιν του εχθρου. » Κελισονται δη ουν υπο ποδας των πεπιστευκοτων οι παλαι νενικηκοτες, κατηρρωστηκοτες το θναλι, και απονευρωµενα δια Χριστου, και τας μεν χειρας επιθησους τη στοµατι, καταγορευειν ουκεις των ημαρτηκοτων συγγροουμενοι. « Θεος γαρ ο δικαιων, τις ο κατακριτων ; » κατα το γεγραµµενον. « Εφη δε που και ο μακαριος Δαβιδ, οτι « Πασα ανοµια εµφραζει το στοµα αυτης. » Σιωπησουςι δη ουν, και ουχ εκοντες, φησιν, οι δειναι προς εγκληµατα, και ωσπερ υπο βροντης βεδληµενοι του εφ' ηµιν δηλονοτι θαυµατος, αποκωφωθησονται. « Εξαισιον γαρ ακουσιµα το εφ' ηµιν, µεγα τε ωσπερ και υπερρυς αληθως κατακυτσηµα, ειπερ εστιν αληθες, οτι ετι « οντων ηµων αµαρτωλων, κατα καιρον Χριστος υπερ ασθων απεθανεν, » εν οι τρειαι δεινοις και αφορητοις ενισχηµενοι πταισµασι, τον ωµεν ηγιασµενοι, « και ουκ εξ εργων δικαιοσυνης εποιησασµεν ηµεις, » αλλ' ελεω, και χαριτι, οι παλαι µεµισηµενοι, και απασης ελπιδος ως αποστατω, νυν ηγαπηµενοι, λαµπροι και αποδλεπτοι, « κληρονοµα µεν Θεου, Χριστου δε συγκληρονοµοι. » Αποκωφωθησονται δη ουν, φησι, μονοουχι, και εµβροντηκοι γεγονοτες δια τοι την εφ' ηµιν γαληνοτητα του Θεου και της παραδοξου γαληνοτητας την υπερβολην, « λειξουσι γην ως οφεις, » τουτεστι, ουχ ευρησους τροφην. « Εθος γαρ τοις οφεισιν, ει εν ενδεια γενοισι των εδωδωµων, εσθ' οτε διαματτειν τη γλωττη τον χουν, και τροφην ηγεισθαι το παρατυχον. » Εσθεθα δε φησιν και τους ακαθαρτους δαιµονας εν Ισραηλ ενδειαις. Οι γαρ δη παλαι τρυφην ειωθοτες και αρδεν απαντας καταπινοντες τους επι της γης, ουχ ευρησουςι ετι τον τουτο παθειν ανεχοµενον, δια το και παντως σεσωσθαι παρα Χριστου, ηκει τε λοιπον ευσθενειας εις τουτο πνευματικης, ως των αρρωτων εκεινων μη ανεχεσθαι δηγµατων, αναβαινειν δε µαλλον επι ασπιδα και βασιλσκον, κατα το γεγραµµενον. Ουχι μονον δε λειξουσι την γην, αλλα γαρ και « συγχυθησονται εν συγκλεισµω αυτων, » τουτεστι, συνεχοµενοι τε προς ασθενειας και λυπας, και οι πολιορκουµενοι τη του καταθλιβοντος δυναµει, φημι δη Χριστου, ουκ εν µετροις εσονται δειµασι. Ειχις δε δη τι και ετερον εν τουτοις ηµιν τον συγκλεισµον δηλουν. Γενοµενος γαρ καθ' ηµας ο Μονογενης µυρια µεν οσα παραδοξως ειργαζετο, πλειονα δε, οιµαι που, των ορωµενων τα μη ορωµενα. « Επετατε γαρ τοις ακαθαρτοις πνευµασι καταβαινειν εις αδου, και κατακλεισθαι λοιπον εις την αδυσσον, Ινα των πικροτερων θηριων απαλλαντη την γην. Εικονα δε του πραγµατος εν τοις αρχαιοτα-

¹² Luc. x, 19. ¹³ Rom. viii, 34. ¹⁴ Psal. | cvi, 42. ¹⁵ Rom. v, 8. ¹⁶ Tit. iii, 15. ¹⁷ Rom viii, 17. ¹⁸ Psal. xc, 15. ¹⁹ Luc. viii, 27 seqq.

τοῖς τεθεάμεθα Γράμμασι. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεον Ἰησοῦς ἄ τοῦ Ναυῆ τὰς τῶν ἐθνῶν χώρας, πέντε βασιλεῖς κατέκλεισεν ἐν σπηλαίῳ, ἐπεκύλισέ τε τῷ στόματι λίθον, τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας, ὡς ἔφην, ἐφ' ἑαυτῷ τὴν δυνάμιν. Καὶ γοῦν οἱ δαίμονες παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. Συγχυθῆσθαι οὖν αὐτούς φησι ἐν συγκλεισμῶ αὐτῶν, ὅσον κατακλειομένους εἰς ἕδου λοιπῶν, καὶ σιρούς ζόφου τεταρταρωμένους, ἵν', ὡς ἔφην, τῶν περιττῶν τε καὶ ἀνημέρων θηρίων ἀπαλάττη λοιπῶν γένος τὸ ἀνθρώπινον.

Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ἐνστήσονται, καὶ φοβηθήσονται ἀπὸ σοῦ, Τίς Θεὸς ὡσπερ σὺ, ἐξάλρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀσεβείας τοῖς καταλοίοις τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; Καὶ οὐ συνέσχεν εἰς μαρτύριον ὄρηγῃ αὐτοῦ, ὅτι θελητῆς ἐλέους ἐστὶ. Αὐτὸς ἐπιστρέψει, καὶ οἰκτιρήσει ἡμᾶς· καταδύσει τὰς ἀδικίας ἡμῶν, καὶ ἀποβρίψήσονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι ἀμαρτίαι ἡμῶν. Δώσει εἰς ἀληθειαν τῷ Ἰακώβ, ἔλεος τῷ Ἀβραάμ, καθότι ὤμοσε τοῖς πατράσιν ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν.

Οἱ. Ἐκστασις γὰρ ἀληθῆς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ παντὸς ἐπέκεινα λόγου τοῦ καταθαυμάζειν εἰδότες τὴν ἐφ' ἡμῖν ἡμερότητα ἢ ὑπεροχή. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Ἀμβακούμ, τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον κατατεθῆπώς, ἀνακεκράγει σαφῶς· «Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην.» — «Ἐν μορφῇ γὰρ ὑπάρχων, καὶ ἐν ἰσότητι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Μονογενῆς, καὶ πλούσιος ὢν ὡς Θεός, ἐπτώχευσεν, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· ἵνα σώσῃ τὸ ἀπολωλὸς, ῥώσῃ τὸ ἠσθενηκὸς, καταδῆσῃ τὸ συντετριμμένον, ζωοποιήσῃ τὸ ἐφθαρμένον, καθαρῶσῃ τὸ ῥυπούδιν, τῇ τῆς υἱοθεσίας κατακαλλύνη τιμῇ τὸ δοῦλον τῇ φύσει. Οὐκοῦν ἀκούετω παρὰ πάντων, «Τίς Θεὸς ὡσπερ σὺ;» ἀγαθὸς δηλονότι, καὶ ἀμνησίκακος, ἀνείεις ἐγκλήματα τοῖς καταλοίοις τῆς κληρονομίας αὐτοῦ· οὗτοι δὲ νοηθεῖεν ἂν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ πιστεύσαντες, τῆς ἐτέρας δηλονότι πληθῆος ὀλοθρευομένης, ὅτι μὴ πεπιστεύασιν. Ἐφῆ δὲ πού Χριστός· «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.» Ὑπερβρίωσκε δὲ οὖν ἀμαρτίας καὶ παριπνεύει τὰ ἐγκλήματα, «Καὶ οὐ συνέσχεν εἰς μαρτυρίαν ὄρηγῃ αὐτοῦ.» Τὸ εἰς μαρτυρίαν ἀντιπῶν εἰς τέλος, ἢ μέχρι παντός. Ἐκβεβλήμεθα γὰρ ἐν Ἀδάμ, ἀλλ' εἰσεδέχθημεν ἐν Χριστῷ. Καὶ κατηράσατο μὲν ἐν ἐκείνῳ, εὐλόγησε δὲ πάλιν ἐν τούτῳ. «Ὅσπερ γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον· οὕτω καὶ τῷ τοῦ ἐνὸς δικαίωματι οἱ πολλοὶ ζήσονται.» Κατέληξε δὲ οὖν τῆς ὄρηγῆς, «ὅτι θελητῆς ἐλέους ἐστίν.» Ἐν καιρῷ δὲ τῆς ἐπιστροφῆς, τούτεστι, τῆς ἐνανθρωπήσεως, οἷά περ ἐν θαλάσῃ βαπτιεῖ τὰς ἀπάντων ἀμαρτίας. Ἐπειδὴ ἐξέφησι, τοῖς ἀγίοις πατράσιν, Ἀβραάμ τέ φημι καὶ Ἰακώβ, ἐπηγγεῖλατο πολυπλασιάσειν αὐτῶν τὸ σπέρ-

vit, Salvatoris œconomix, ut dixi, virtutem in se declarans²⁰. Itaque dæmones rogabant, **472** ne mandaret ipsis in abyssum abire. Turbatum igitur iri eos dicit in clausura sua, utpote conclusos in posterum in inferno, et in foveas caliginis in Tartarum detractos, ut, quemadmodum dixi, ab immanibus et immansuetis bestiis genus humanum de cætero liberaret.

ἔφην, τῶν περιττῶν τε καὶ ἀνημέρων θηρίων ἀπαλάττη λοιπῶν γένος τὸ ἀνθρώπινον.

VERS. 18-20. *Super Domino nostro obstupescent et timebunt a te. Quis, Deus, sicut tu, auferens iniquitates, et transcendens impietates his, qui reliqui sunt hereditatis ejus? non continuit in testimonium iram suam, quia volens misericordiam est. Ipse convertetur, et miserebitur nostri: demerget iniquitates nostras, et projicientur in profunda maris omnia peccata nostra. Dabit in veritatem Jacob, misericordiam Abraham, sicut juravit patribus nostris juxta dies priores.*

LXXII. Vere enim stupor est Christi mysterium, et ejus excellentia omnem mansuetudinis ipsius erga nos admirationem excedit. Quamobrem divinus Habacuc, incarnationis modo obstupefactus, apertis verbis exclamat, « Domine, audiavi auditionem tuam, et timui; consideravi opera tua, et obstupui²¹. » Namque Unigenitus « cum esset in forma, et æqualitate Dei et Patris, ²¹ » et dives, ut Deus, « egenus factus est, ut nos ejus inopia divites essemus²²; » ut salvaret quod perierat, confirmaret quod infirmum erat, alligaret quod contritum, vivificaret quod mortuum, mundaret quod sordidum, honore adoptionis in filios ornaret quod natra servum. Audiat igitur ab omnibus, « Quis, Deus, sicut tu? » bonus utique, et injuriarum immemor, remittens scelera reliquiis hereditatis suæ, quarum nomine intelligantur licet qui de Israelitis crediderunt, reliqua nimirum multitudine funditus perdit, quia credere noluit. Dicit vero alicubi Christus: « Qui credit in Filium, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credidit in nomen Dei²³. » Supergreditur ergo peccata, et præterit crimina, « Et non continuit in testimonium iram suam. » *In testimonium, pro, in finem, aut semper. Ejecti enim sumus in Adamo, sed recepti sumus in Christo. Et maledixit quidem in illo, benedixit rursus in Christo. « Quemadmodum enim, inquit, in unius delicto multi mortui sunt, sic et in unius justitia multi vivent²⁴. » Desiit igitur irasci, « Quoniam volens misericordiam est. » **473** In tempore autem conversionis, hoc est, incarnationis, seu susceptæ naturæ humanæ, quasi in mari omnium peccata submergit. Quoniam autem, inquit, sanctis patribus Abraham et Jacob promisit, se ipsorum semen multiplicaturum sicut astra cæli,*

²⁰ Jnsue x, 17 seqq. ²¹ Habac. iii, 2. ²² Philipp. ii, 6. ²³ I Cor. viii, 9. ²⁴ Joan. iii, 18. ²⁵ Rom. v, 15.

dabit, inquit, illis quæ promisit. Vocabuntur enim patres multarum gentium, non solis videlicet iis qui sunt de sanguine Israel, sed etiam qui sunt ex promissione filii definitis. Hi autem sunt, qui ex fide, et ex præputio quod vocatur, et legali circumcissione, in unionem spiritualem velut commiscentur. Scriptum est enim : « Non omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ, sed filii promissionis æstimantur in semine ²⁵. » Quicumque enim sunt ex fide, benedicuntur cum fideli Abraham. Et modus benedictionis intelligi potest gratia in Christo, per quem, et in quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula. Amen.

²⁵ Rom. ix, 8.

Α μα καθάπερ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, δῶσει, φησὶ, αὐτοῖς τὰ ἐπηγγελμένα. Κληθήσονται γὰρ πατέρες πολλῶν ἐθνῶν, οὐκ ἐν μόνοις δηλονότι τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ μετρουμένων τέκνων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ ἐπαγγελίας. Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ἐκ τῆς πίστεως, καὶ ἐκ τῆς καλουμένης ἀκροβυστίας, καὶ τῆς ἐκ νόμου περιτομῆς εἰς ἐνότητα τὴν πνευματικὴν οἰοεὶ πως ἀνακινούμενοι. Γέγραπται γάρ, ὅτι « Οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ; οὗτοι Ἰσραήλ· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζονται εἰς σπέρμα. » Ὅσοι γὰρ εἰσιν ἐν πίστεως, εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ. Καὶ ἡ τῆς εὐλογίας τρόπος νοοῖτ' ἂν ἡ χάρις ἡ ἐν Χριστῷ, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΝΑΟΥΜ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN NAHUM PROPHETAM COMMENTARIUS.

474 PROOEMIUM.

I. Quilibet sanctorum prophetarum, in re quam utili, ac præcipua, sive necessaria, suis temporibus assumebatur, ut, divinis nutibus se administrum præbens, voces de cælo ad homines deportaret. Et alii quidem, Israelem peccantem exterrentes, futuras ei calamitates prænuntiarunt, ac nisi Deo grata amplexarentur, mala horribilia minime evasuros, palam comminati sunt. Alii quæ acciderant, ea ipsa in medium adducentes, et vicem illorum qui pertulerant dolentes opportune, ad vitam frugi et honestam impulerunt, quo sic iram cælestem abs se averterent. Alii afflictum Israelem spe bona impleverunt, et in eam opinionem adduxerunt, propter peccata sua incommodis exagitatos, rebus

B

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A. Ἐκαστος τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπὶ τινὶ χρησίμῳ καὶ ἀναγκαίῳ παραλαμβάνετο πράγματι κατὰ τοὺς καιροὺς τοῖς θεοῖς ὑπηρετήσων νεύμασι, καὶ τὰς ἀνωθεν εἰς ἀνθρώπους διαπορθμεύσων φωνάς. Καὶ οἱ μὲν ἐκδοδιτόμενοι πλημμελοῦντα τὸν Ἰσραὴλ, τὰς ἐσομένας αὐτῷ προσηγγεῖλε συμφοράς, καὶ εἰ μὴ ἄρα ἂν ἔλοιπτο τὰ θυμῆρη Θεῷ, δεινοῖς καὶ ἀφύκτοις περιπεσεῖσθαι κακοῖς ἠπειλοῦν ἀναφανδόν, οἱ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ συμβεβηκότα παραφέροντες εἰς μέσον, καὶ τοῖς πεπονηθῶσι ἐπιστυγνάζοντες, ἀπέπειθον εὐφρῶς διαδιδόντες ἐθέλειν ἐπιεικέστερον, οὕτω τε λοιπὸν ἐκκρούεσθαι τὴν ὄργην. Οἱ δὲ πεπονηθῶτα τὸν Ἰσραὴλ εἰς ἐλπίδα βίσκουσιν ἀγαθῶν, καὶ διακείσθαι παρσκευάζον, ὅτι πεπραχότες ἀθλῶς ἐπὶ γὰρ ταῖς

σφῶν ἀμαρτίαις, εὐημερήσουσι πάλιν ἀνευεγρότων αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ἐλέητε καὶ χάριτι, καὶ δυνάμει Θεοῦ τοῦ πάντα εὐκόλως πρὸς ὄπερ ἂν βούλοιο μεταπλάττοντος. Τοιοῦτόν τινα καὶ νῦν τῆς προκειμένης ἡμῖν πραγματείας εὐρήσομεν τὸν σκοπὸν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθον τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ εἰς τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων ἐξεκομίσθησαν δορόληπτοι γεγόνότες οἱ ταῖς ἐκτόποις ἀποστασίαις καταλυπήσαντες τὸν αἰεὶ προσετηκότα, καὶ ὕπεραθλοῦντα Θεόν, καὶ ἀμείνους ἐμφαίνοντα τῶν ἀνεσθηκότων αὐτοῦς, οἱ μὲν ἤδη τοῦτο πεπονθότες, τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας ἐνισχημένοι κακοὶς, καὶ δύσοιστον ἔχοντες ἀθλιότητα διετέλουν. Οἱ δὲ δὴ μόλις ἰσχύσαν τὸ ἐξω βρόχων γενέσθαι, καὶ τὴν Βαβυλωνίων διαφυγεῖν ἀγριότητα, ἐν ἀκαταλήκτοις ἦσαν δέμασι, καὶ ἐν ὑπόψι πολλῇ, εἰ μὴ ἔτι πῶς καὶ αὐτοὶ τοῖς ἴσοις κακοῖς, ἢ τοῖς ἔτι χεῖροσι περιπέσωσιν, ἐπιμηνίσαντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, ἀνέντος τε οὐπω τὴν ἀγανάκτησιν. Εἰς τοῦτο δὲ ἤδη δειμάτων ἤεσαν, ὡς ἐν ταῖς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν κατασκήδασθαι χώραις, μονουχί τε θητεύειν ἑτέροις, καὶ τοῦτο ἀλλογενέσι, καὶ εἰδωλολάτραις. Οὐκ ἀζήμιον δὲ ἦν τὸ χρῆμα αὐτοῖς. Ἐμάνθανον γὰρ τοὺς ἐκείνων ἔθει διαζῆν, καὶ παρ' οἷς ἂν εὐρεθεῖεν ἕκαστοι τὸ αὐτῶν σέβας, ἐν τάξει ποιεῖσθαι Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐμπερησμένων τῶν Τεροσολύμων κατὰ καιροῦς διὰ χειρὸς τοῦ Ναβουχοδονώσορ, τοῖς διασεσωσμένοις ἐπέταττε μὴ καταβαίνειν εἰς Αἴγυπτον, ἰζήσαντας δὲ μᾶλλον οἴκοι τῆς πατρῴας ἔχεισθαι λατρείας, ἐπικουροῦντος αὐτοῦ. Ἴνα τοίνυν τὴν αὐτοῦ καὶ ἐπανήξειν κατὰ καιροῦς ἔχοντας ἐλπίδα, μὴ λίαν ῥάθυμοι διατελοῖεν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, παραιτοῖντο δὲ μᾶλλον τὴν κατάγωσιν γεγόνότες αἰχμαλωτοὶ, καὶ αἰεὶ συντελούντο πρὸς εὐχὰς, ἔλκοντό τε προσκυνοῖν τῷ καὶ ἀπαλλάττειν ἰσχύοντι, καὶ λυτῶσαι δυναμένῳ· οἱ δὲ γε τὴν Ἰουδαίαν ἐνοικούντες ἵνα οὐκέτι ταῖς τῶν ἐθνῶν ἐπιμίσοιεντο χώραις· δέχεται τὴν ὄρασιν ὁ προφήτης παρὰ Θεοῦ κατὰ Νινευί, πόλις δὲ αὕτη τῶν Ἀσσυρίων ἡ προβουσα, καὶ ὅτι πεσεῖται προαπαγγέλλει, συγκαταδηθείσης αὐτῇ καὶ ἀπάσης τῆς χώρας, ὅ δὴ καὶ τετέλεσται Κύρου τοῦ Καμβύσου, καὶ Μανδάνης υἱοῦ Πέρσας τε καὶ Μήδους, καὶ Ἐλαμίτας, καὶ ἑτέρα τινὰ τούτοις συγκαθοπλίσαντος ἔθνη κατὰ τῆς Νηνευτιῶν. Εἶλε γὰρ αὐτὴν κατακράτος, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνήκε τὸν Ἰσραὴλ, οἰκαδέ τε ἵνα προστέταχεν ὁμοῦ τοῖς σκεῦεσι τοῖς ἱεροῖς. Οὗτος μὲν οὖν ἡμῖν ὁ σκοπὸς τῆς κειμένης πραγματείας. Τὰ δὲ ἐφεξῆς, ὡς ἐνι, καὶ ἀνὰ μέρος προσθήσομεν.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ἀἴμα Νινευί, βιβλίον ὁράσεως Ναούμ τοῦ Ἐλκεσαίου.

Β'. Ὀρίζεται πρῶτον τοῦ προφήτου τὸν σκοπὸν, καὶ ἐφ' ὃ τί τε καὶ ὅποι βλέπει χρησίμως διατρανοῖ. Εἶτα τίς ὁ λέγων, καὶ πόθεν, καθίστησιν ἐναργές. Τὸ μὲν γὰρ *Ἀἴμα* φησιν, τουτέστιν, ἡ λιφθεῖσά τε καὶ προκειμένη ἐν χειρὶν προφητεία νοῦτ' ἂν οὐκ ἐφ' ἑτέροις τίσι μᾶλλον, ἢ κατὰ τῆς Νινευί, ἢ

in pristinum statum reversis, iterum felices ac beatos fore, misericordia, gratia et potentia Dei, omnia nullo negotio in quam faciem illi **475** placuerit commutantis. Huiusmodi quidam scopus etiam modo propositæ nobis tractationis cernitur. Postquam enim occupata est Judæorum regio, qui improbis defectionibus offenderant perennem tutorem ac propugnatorem suum Deum, qui ipsos adversariis fortiores ostenderat, bello capti, ad Persas et Medos abducti sunt; quibus hoc jam evenerat, captivitatis circumdati miseriis æternam intolerandam exantlabant. Illi qui laqueum vitare poterunt, Babyloniorumque feritatem ægre effugerant, assidua formidine et suspitione jactabantur, ne forte ipsi quoque vel paribus, vel tristioribus etiam miseriis involverentur, omnipotente Deo in illos indignationem nondum deponente. Jamque in tantum pavorem adducti erant, ut per vicinarum gentium provincias spargerentur, et tantum non mercède servirent, idque alienigenis et idololatris. Nec enī res non damnosa illis fuit. Didicerant quippe illarum moribus vivere, et quod apud quasque coli videbant, sibi Deum suum facere. Quam ob causam et ipse universorum Deus aliquando, Jerosolyma per manus Nabuchodonosoris incensa, superstitiis mandavit, ne in Ægyptum descenderent, potiusque domi sedentes, patriam religionem se adiutore retinerent ²⁶. Ut igitur et se aliquando in suas sedes reversuros spem foventes, Israelitæ torporem ac segnitiam magnam excuterent, et in captivitate damnationem suam potius deprecarentur, et ad vota semper essent intenti, vellentque adorare, qui illos liberare et eruere posset: qui autem Judæam incolerent, ne amplius cum regionibus gentium commercium haberent, suscipit visionem a Deo propheta contra Niniven; erat hæc urbs Assyriorum primaria; et eversum iri prædicti, devastata simul tota regione, quod ita factum est, cum Cyrus, Cambyses et Mandanes filius, Persas, et Medos, et Elamitas, et alias quasdam gentes contra Ninivitas ad arma incitavit ²⁷. Cepit enim eam vi et virtute, et Israelē, servitute solutum, una cum vasis sacris domum redire jussit. Hoc ergo tractationis nobis propositæ consilium est. Reliqua pro virili nostra

D particularim in medium afferemus.

476 CAP. I

VERS. 1. *Assumptio Ninive, liber visionis Nahum Elcesæi.*

II. Primum scopum prophetiæ statuit, et super quod, et quo respiciat, utiliter declarat. Tum quis sit qui loquatur, et ceteras, manifestum reddit. Inquit enim, *assumptio*, hoc est, assumptum, et quod in manibus habemus vaticinium, non de affis magis, quam de Ninive intelligi debet: sive prophetiæ

²⁶ Jerem. xlii, 9 seqq. ²⁷ I Esdr. i, 1 seqq.

assumptio intelligatur de Ninive. Inscribitur autem, A « Liber visionis Nahum » ab Elcese. Elcesa sine dubio Judææ vicus fuit. Nam illud *Elcesæi* potius a loco, sive patria, quam a patre deductum nomen intelligemus. Et hoc dicimus, quod eam ex iis qui legerunt traditionem habeamus.

VERS. 2-3. *Deus æmulator, et ulciscens Dominus, ulciscens Dominus cum furore, ulciscens Dominus adversarios suos; et, auferens inimicos suos. Dominus longanimis, et magna fortitudo ejus, et innocentem non innocentem faciet.*

III. Reconditus ac profundus est sermo, nec facilis intellectu, nisi iis tantum, qui eum perscrutari accuratissime voluerint. Ac si quidem tantum ad Judæos dicta hæc sumamus, cognoscemus moderatæ objugationi consolationem benigne admittam esse. At si quis contra Niniven hæc fieri ac dici existimat, sensus theorematibus ad aliud quiddam pertinere, captivitatēque passis, rursum sese attollendi spem suggeret, atque confirmabit. Utrumque igitur sensum pro indubitato scopo constituamus. Judæi enim dilectione Dei repulsa, et pietate erga illum contempta, omnino ad colendos deos plures, et errores absurdos, vitamque a lege sua alienam prosiluerunt, aras construxerunt, delubra operibus manuum suarum posuerunt, cæremoniasque et sacrificia obtulerunt Astartæ, Chamos, Beelphegor, vitulis aureis, et, quod a ratione magis abhorret, carmina quibus gratias pro beneficiis agerent, iis dedicarunt. Præ amentia enim dicebant miseri: « Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Egypti »²⁸. Cæterum tam insano et impio facinore se adversus semet protectorem et salvatorem suum Deum irritare non animadvertent, cujus facti sunt inimici atque hostes, 477 iis qui natura dii non sunt, sese committentes, quanquam Mose de Deo clamante, zeloten et ignem consumentem esse²⁹, et non passurum fingentes sculptilia. Prænuntiavit enim: « Quia ipsi me provocaverunt in eo qui non est deus, irritarunt me in idolis suis, et ego provocabo eos in non gente, in gente stulta irritabo illos »³⁰. Ergo quoniam multimodis offenderunt, merito etiam perierunt. Hoc et nunc propheta dicit, propemodum indignans ob ea quæ Judæorum populis acciderunt, simul autem reprehendens, et consolans. Etenim doletis, inquit, vastitatem nec opinato perpessi, donibusque vestris, regione, et urbibus expulsi, qui semper adversarios vincebatis. Sub pedes quoque inimicorum redacti estis. Et quomodo non oportebat ante experientiam cogitare, « Quia Deus æmulator est, et ulciscens Dominus cum furore, et ulciscens adversarios suos, et auferens inimicos suos? » Vide, inquit, nos quoque ablati, et e medio sublati, et manibus hostium traditi sumus. Sed statuit nos inter hostes. Oppugnativimus enim impie omnipotentem, et in omnia quæ illi displicerent, discessimus.

τὸ τῆς προφητείας λῆμμα νοεῖσθω Νινευή. Ἐπιγράφεται δὲ τὸ βιβλίον, « Ὅρασις Ναούμ, » τοῦ ἀπὸ τῆς Ἑλκεσέ. Κώμη δὲ αὕτη πάντως τοῦ τῆς Ἰουδαίων χώρας. Ἐκκλησόμεθα γὰρ οὐχ ὡς ἐκ πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐκ τόπου μάλλον τοῦ Ἑλκεσαίου. Καὶ τοῦτο φάμεν ἐξ ἀναγινωσκόντων ἔχοντες τὴν παράδοσιν.

Θεὸς ζηλωτῆς, καὶ ἐκδικῶν Κύριος, ἐκδικῶν Κύριος μετὰ θυμοῦ, ἐκδικῶν Κύριος τοὺς ὑπερπαντίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαίρων αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ ἀψῶν οὐκ ἀψῶσει.

Γ'. Βαθὺς ὁ λόγος, καὶ οὐχ ἔτοιμος ἐλεῖν, πλὴν ὅτι μόνον τοῖς ἐθέλουσι περιαρθεῖν εἶδ' ἄλλα τὰ ἐν αὐτῷ. Καὶ εἰ μὲν νοστο γεγονός ὡς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἐπιπλήξει μετρίᾳ κεκρασμένην ἐπεικῶς εὐρύσομεν τὴν παράκλησιν. Εἰ δὲ δὴ τις οἰοῖτο κατὰ τῆς Νινευῆ γενέσθαι, καὶ λέγεσθαι, πρὸς ἕτερόν τι ἀτράφεται τῶν θεωρημάτων ὁ νοῦς, καὶ τοῖς πεπονηθῶσι τὴν ἄλυσιν τοῦ καὶ αὐθις ἀνασφῆλαι διδῶσι τε καὶ ἐμπροσθὶ τὰς ἐλπίδας. Τὰς οὖν ἐπ' ἀμφοῖν ἐννοίας τὸν σκοπὸν ὡς ἀν' ἐμφανῆ καταστήσωμεν. Ἀπολατῆσαντες γὰρ Ἰουδαῖοι τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας δι' οὐδενὸς ποιούμενοι λόγου, παντελῶς κατέθορον εἰς πολυθεΐαν, καὶ ἀλλόκοτον πλάνησιν, καὶ τὴν ἐξω νόμου ζωὴν, ἀνεδείμαντο βωμῶν, ἔστησαν ταμῆν, τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν τελετὰς καὶ θυσίας προσῆγον, τῇ Ἀστάρτῃ, τῇ Χαμῶς, τῇ Βεελφεγῶρ, ταῖς δαμάεσι ταῖς χρυσαῖς, καὶ τὸ ἐπι τούτων ἀλογώτερον, αὐταῖς ἀνέθεσαν ὧδὸς τὰς χαριστήριους. Ἐφασκον γὰρ ἐξ ἀποπληξίας οἱ δελταῖοι: « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Ἀλλὰ τοῖς οὕτω δεινοῖς ἀνοσιουργήμασι διαλελῆθαι σφᾶς αὐτοὺς καταθῆγοντες ἐφ' ἑαυτοὺς τὸν προεστηκότα, καὶ σώζοντα Θεόν, οὐ γεγόνασιν ἐχθροὶ, καὶ ἐν τῇ τῶν πολεμίων τέθεινται μοῖρα, τοῖς οὐ κατὰ φύσιν θεῶς προσνεμόντες καὶ αὐτοὺς, καίτοι πάλαι Μωσῆς βωῶντος περὶ Θεοῦ, ὡς εἴη τε καὶ ζηλωτῆς, καὶ πῦρ ἀνάλασκον, καὶ ὡς οὐκ ἀν' ἀνάσχοιτο ποιεῖν γλυκτόν ἡρημένων. Προανεφῶνει γὰρ, ὅτι « Αὐτοὶ παρεζήλωσαν με ἐπ' οὐ θεῶ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδῶλοις αὐτῶν, κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἀσυνέτῳ ἔθνει παροργιῶ αὐτοῦς. » Προκεκρυκότες δὲ οὖν πολυτρόπως, εἰκότως καὶ διαώλασι. Τοῦτο καὶ νῦν ὁ προφήτης φησὶ, μονοουχὶ καὶ ἀσφάλλων ἐπὶ τοῖς συμβεδηκόσι τοῖς δήμοις τῶν Ἰουδαίων, ἐλέγχων τε ὁμοῦ, καὶ παραμυθούμενος. Καὶ γὰρ, φησὶ, καταλύνεσθε πεπονηότες ἀδοκῆτως τὴν ἐρήμωσιν, οἶκον τε καὶ χώρας, καὶ πῶλεων ἐκσεσοβημένοι, καίτοι νικῶντες αἰεὶ τοὺς ἀνθεστηκότας. Πεπτῶκατε δὲ καὶ ὑπὸ πῶδας ἐχθρῶν. Εἶτα πῶς οὐκ ἔδει πρὸ πείρας ἐννοεῖν, « Ὅτι ὁ Θεὸς ζηλωτῆς ἐστὶ, καὶ ἐκδικῶν Κύριος μετὰ θυμοῦ, καὶ ἐκδικῶν τοὺς ὑπερπαντίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαίρων τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ; » Ἴδὲ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐξηρήμεθα, φησὶ, καὶ γεγόναμεν ἐκ μέσου, καὶ ὑπὸ χεῖρα δυσμενῶν. Ἄλλ' ἔστη μὲν εἰς ἐχθρούς. Πεπολεμηκάμεν γὰρ ἀνοσίως

²⁸ Exod. xxxii, 4. ²⁹ Exod. xxxiii 14; Deut. iv, 24. ³⁰ Deut. xxxii, 21.

τῶ πάντα ἰσχύοντι, καὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ψυχόμεθα τῶν ἀπαθόντων αὐτῶ. Ἄλλ' ἐρίεις ὅτι « Μακρόθυμος ὁ Δεσπότης. » Ναί, σύμφημι καὶ αὐτὸς, καὶ γὰρ ἔστι κατὰ φύσιν τοιοῦτος. « Πλὴν ἀθῶον οὐκ ἀθώουσι, » τουτέστιν, οὐκ ἀπαλλάξει παντελῶς αἰτιαμάτων, καὶ δίκης τοὺς προσκεκροχότας αὐτῶ, καὶ τοῦτο ἀκαταλήκτως, καὶ πέρα δὴ μέτρου. Ἀναβάλλεται μὲν γὰρ τὴν ὀργὴν ἐξ ἡμερότητος τῆς ἐμφύτου, καὶ ἀνέχεται πλημμελούτων τινῶν ἕσθ' ὅτε, περιμένων τὴν μετάνωσιν. Μέλλοντας δὲ, καὶ ἀναδυομένους μακρὰν κολάζει λοιπὸν, καὶ ὑπάγει ποιναῖς κατασκληρότητας. Ὡς μὲν οὖν ἔξει τε ὁ λόγος ἡμῖν, καὶ νοοῖτο γεγονός, εἰ βλέπει πρὸς Ἰουδαίους. Εἰ δὲ δὴ φέροιστο κατὰ τῆς Νινευθ, νοήσομεν ἑτεροίως. Εἶλον μὲν γὰρ Ἀσσύριοι τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν, κατανεύοντες Θεοῦ τὸ κικῆν αὐτοῖς, διὰ τοῦ πλείστοις ὄσοις ἐνέχεσθαι πλημμελήμασι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Οἱ δὲ ἦσαν ἀνήμεροί τε ἀλαζόνες, καὶ ἀγροίκην ἔχοντες παντελῶς τὴν φρίνα, κατέληγον δὲ οὐδαμῶς, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν μονοουχὶ καταπαλοντες σκληραῖς τε καὶ ἐπαράτοις φωναῖς. ἤγοντο γὰρ ὅτι νενικήκασι καὶ οὐκ ἐκόντος αὐτοῦ, καὶ ὁμοῦ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἐπαμύνουσαν αὐτοῖς πεπλονεκτῆκασι χεῖρα. Καὶ γοῦν ὁ Ῥαψάκης παλιμφήμοις ἐχρήσατο φωναῖς, τοῖς ἐν τῶ τειχεῖ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκαίνα λέγων, ἃ μόναις πρέπει ταῖς τῶν οὐκ εἰδόντων τὸν φύσει καὶ ἀληθῆ Θεὸν ἀνοσίαις ἀθυροστομίαις. Ἄλλ' ἐκτέτικεν εὐθύς τῆς ἀλαζονείας τὰς δίκας. Πλὴν ἡρηκότες τὸς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πόλεις οἱ ἀμφὶ τὸν Σαλμανασάρ, καὶ ἑτέρας δὲ ταύταις προσκαταπρήσαντες, κατήλαζονεύοντο τῶν ἐαλωκότων, καὶ τῆς θείας δόξης καταθρασύοντο. Παραμυθεῖται δὴ οὖν ὁ προφήτης ἀλύοντας τοὺς δῆμους τῶν Ἰουδαίων οὐ μετρίως, καὶ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως τοῖς αὐτοῖς πεπολεμηκόσιν ἀπαρτίσει τὰς δίκας ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διδάσκει, λέγων· « Θεὸς ζηλωτῆς, καὶ ἐκδικῶν Κύριος μετὰ θυμοῦ, ἐκδικῶν τοὺς ὑπεναντίους αὐτοῦ καὶ ἐξαίρων αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. » Περιέσται γὰρ πως, φησὶν, ἀμαχὸν ἔχων τὴν δύναμιν, καὶ κατακρατῆσει τῶν λελυπηκότων. Εἰ γὰρ καὶ μακρόθυμὸς ἔστι, καὶ ὀρθῶσαι· « Ζηλωτῆς γὰρ ἔστι. Εὐρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν τῶν ὄλων ἐφ' οἷς πεπόνθασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ διὰ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὀμότητος οὐ μετρίως κεννημένον. Ἐφη γὰρ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου πρὸς τὴν Βαβυλωνίων πληθύν, ἢ πόλιν· « Ἐγὼ δέδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. » Καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς Ζαχαρίου φησὶν· « Ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν Σιών ζῆλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνειτιθέμενα. ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὀργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. »

Τὸ δὲ γε, « Θεὸς ζηλωτῆς, » καὶ τὰ ἐφεξῆς, ἀρμόσειεν ἂν εἰκότως καὶ τοῖς οὐκ ἐθέλουσι τὴν ἐπισκῆ, καὶ φιλόθεον ἔνασι τριβόν, ἀπονευκότες δὴ μᾶλλον ἐπὶ τὸ βουῖν ἐλέσθαι σαρκικῶς. Ὅτι γὰρ ἐκ δίκησει, κολάσειεν ὑποφέρων, καὶ ποιναις ὑποτιθεῖς

A Sed objicies: « Longanimis est Dominus ²¹. » Etiam, assentior et ego tibi, est siquidem natura talis. « Verumtamen innocentem non innocentem faciet, » hoc est, a quibus est offensus, idque sine fine ac modo, illos criminibus et pœna non penitus eximet. Iram enim ex insita mansuetudine differt, et nonnunquam peccantes tolerat, pœnitentiam eorum expectans. Cunctantes autem, et detrectantes diu, tandem punit, et induratos multat. Sic igitur se verba habebunt, et hanc sententiam continere intelligentur, si ad Judæos referantur. Sin autem contra Niniven fiunt, alius erit sensus. Assyrii enim, annuente numine, Judæorum provinciam sibi adjunxerunt, propterea quod Israelitæ plurimis peccatis essent cooperti. Erant porro Assyrii sævi, arrogantes et feroces animi, et Dei gloriam verborum asperitate et maledicentia tantum non omni ratione et perpetuo violare conabantur. Etenim se, ipso etiam nolente, vicisse et simul manum Judæos defendentem exsuperasse rebantur. Itaque Rabsaces male ominatis verbis usus est, stantibus pro muro ea petulanti ore dicens, quæ solos **478** verum et natura Deum ignorantes loqui deceat. At enim fastus sui pœnas statim suscepit. Cum cepisset porro urbes Samariæ exercitus Salmanasar, et cum illis alias quoque incendisset, adversum captivos insolenter gloriabatur, et gloriam Dei impudenter dictis lacerabat ²². Deliuit itaque propheta mæstos Judæorum populos non vulgarem in modum, et Deum hostibus illorum perfecte pretium redditurum docet, his verbis: « Deus æmulator, et ulciscens Dominus cum furore, ulciscens adversarios suos, et auferens ipse inimicos suos. Dominus longanimis, et magna fortitudo ejus. » Vincet enim, inquit, invicta præditus virtute, et domabit, ac subiget, a quibus est læsus. Tametsi enim longanimis est, et in præsens videtur patienter ferre, certe ad extremum « non faciet innocentem, » est enim æmulator. Scimus autem Deum ipsum universorum super, iisque Israelitæ per Babyloniorum crudelitatem passi sunt, non leviter succensusisse. Nam per Jeremiam, Babyloniorum multitudinem, seu civitatem sic compellat: « Ego dedi eos in manus tuas, et tu non dedisti eis misericordiam ²³. »

D Et per Zachariam: « Zelavi Jerusalem, et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quæ superimpositæ sunt, pro eo quod ego quidem iratus sum modicum, ipsi vero superpositi sunt in mala ²⁴. »

Cæterum illud, « Deus æmulator, » et quæ sequuntur, transtulerit quis non inepte ad eos qui viam æquam et bonam et amoris divini ambulare nolunt, sed magis ad vitam carnalem inclinant. Nam quod ulturus sit suppliciiis subjiciens, et pœnis

²¹ Psal. cii, 8. ²² IV Reg. xviii, 47 seqq. ²³ Thren. ii, 31. ²⁴ Zachar. i, 14, 15.

subdens effrenatos et flagitiosos, nequam dubitare licet, quando verum est : « Omnes nos manifestari oportere ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit in corpore suo sive bonum sive malum ²⁵. » Nihilominus sermo hic etiam non male in Judæorum doctores, Scribas puta, et Pharisæos accommodetur, qui, repulsa fide in Christum, et seipsos et alios perdere convicti sunt. Fuerunt enim malevoli, et Unigeniti cum carne œconomiam oppugnarunt, acceptaruntque clavem scientiæ, sicut ipse ait ²⁶, et neque intrarunt ipsi, neque alios intrare siverunt. Quare quanquam est longanimitas, tamen innocentes non faciet eos, nisi veræ fidei bellum intulerunt.

479 Dominus, in consummatione et concussione via ejus, et nubes pulvis pedum ejus.

IV. Propheta expugnationem Ninives ad solatium afflictiorum prædicturus, et calamitatem passis destructionem ejus indicaturus, opportune prius diviniæ naturæ potentissimum robur docet, et quidquid illa tandem rite confectum voluerit, vacare mutabilitate et inconstantia : quin omnia potius secutura maxime, et posse Deum, quod illi visum fuerit, etiamsi quod terrenorum negotiorum nobis nostrisque similibus bene effici difficulter posse videatur. Putabant quippe Judæi, Babylonios nequire subigi, et adeo invictis esse viribus ut, etiam volente Deo, adversum hostes languere ac deficere non possent. Ad hujusmodi namque moestitudinem, opinor, eos tota eorum regione crudeliter et immaniter ab illis perpetrata maleficia hortabantur. Ut igitur scirent, Deo in illos iram intendente, nullo labore facillimeque subactum iri, dicere necesse habuit, « Dominus in consummatione et concussione via ejus. » Est autem res insuperabilis, et magnopere vitatu difficilis concussio et consummatio, et insuper nubes pulveris, cœlum obtegentes, et ultionem insinuantes. Videtur autem propheta dilevium, quod sub Noe toti humano generi contigit, in memoriam eis reducere. Tum enim velut in consummatione et commotione contra omnes venit Deus, nubes excitans, ut ait divina Scriptura ²⁷⁻²⁸, aperiens catarractas cœli, et immensitate pluviarum universum orbem irrigans. Qui igitur non difficilem adversus totum orbem valuit, et uno decreto omnes mortales sustulit, quinam adversus unam gentem Babyloniam infirmus sit? Jam vero congruenter Deo, nubium agmen pulverem pedum ejus nominat. Quemadmodum enim facile est homini, terram et pulverem pedibus excitare, eodem modo, ut existimo, omnium rerum habenti potestatem Deo, procella et nubibus cœlum condensare facile est.

Quod si arcanum quoque verborum istorum sensum indagare placet, illud dicendum arbitror,

τὸν ἐξήνιον τε καὶ ἀλιτήριον, πῶς ἐστὶν ἀμφιβαλεῖν, εἰπερ ἀληθὲς ἐστὶν, ὅτι « Τοὺς πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ διὰ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον. » Οὐδὲν δὲ ἦτρον ὁ λόγος κρέποι· ἂν εἰκότως καὶ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, τοῖς Γραμματεῦσι λέγω καὶ Φαρισαίοις, οἱ τὴν εἰς Χριστὸν παρωθούμενοι πίστιν, σφᾶς τε αὐτοὺς, καὶ ἑτέρους διολλύντες ἠλίσκοντο. Περφρονήκασι γὰρ ἐχθρῶ, καὶ πεπολεμήκασι τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ τοῦ Μονογενοῦς, ἐλαθόν τε τὴν κλειδα τῆς γνώσεως, καθά φησιν αὐτὸς, οὔτε εἰσῆλθον αὐτοὶ, οὔτε μὴν ἑτέρους συγκεχωρηκασιν εἰσελθεῖν. Οὐκοῦν εἰ καὶ ἐστὶ μακροθυμὸς, ἀλλ' οὖν οὐκ ἀθωώσει τοὺς τῇ ἀληθείᾳ πίστει πεπολεμηκότας.

C Κύριος ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, καὶ νεφέλαι κοινορτοῦ ποδῶν αὐτοῦ.

Δ'. Μέλλων ὁ προφήτης Νινευθὴν τὴν ἀλωσιν εἰς παρακλῆσιν τῶν πεπονηθέντων προαναφωνεῖν, καὶ οὐ κατασεισθήσεται παρὰ Θεοῦ καταδηλοῦν τοὺς ἡδικοῦσιν, προαφηγήται χρησίμως τὸ τῆς θείας φύσεως πανακλῆς, καὶ ὅτι πᾶν ὀνειδίον κατορθοῦν ἔλοιτο τὸ ἀστατοῦν οὐδὲν, πάντα δὲ μᾶλλον ἐψεται βραδίως, καὶ ἰσχύσει τὸ αὐτῇ δοκοῦν, ἂν εἴ τι τῶν ἐπιγείων πραγμάτων ἡμῖν τε καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς δυσκατόρθωτον εἶναι δοκῇ. Ὄνοντο μὲν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι δυσαιώτους ἔσεσθαι τοὺς Βαβυλωνίους, καὶ ἀμαχον οὕτως χεῖρα λαχεῖν, ὡς μὴδ' ἂν εἰ βούλοιο Θεός, ἀτονῆσαι πρὸς ἐχθρούς. Ἐκάλει γὰρ, οἶμαι, δυσθυμίας εἰς τοῦτο αὐτοὺς τὰ πάση αὐτῶν τῇ χῶρᾳ ὡμῶς τε καὶ ἀνημέρως παρ' ἐκείνων τετολημμένα. Ἴνα τοῖσιν εἰδείεν, ὡς κείσονται μὲν ἀκονιτὶ κατεξαναστάτος αὐτοῖς τὴν ὄργην τοῦ Θεοῦ, ἀλώσονται δὲ, καὶ μάλᾳ βραδίως, ἀναγκαίως φησὶ, « Κύριος ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. » Ἄμαχον δὲ χρῆμα, καὶ κομιδῇ δυσδιάφυκτον συσσεισμὸς, καὶ συντελεία, καὶ νεφέλαι πρὸς τούτοις δίκην αἰνιττώμεναι (1) κοινορτοῦ, καὶ τὸν οὐρανὸν καταπυκνάζουσαι. Ἔοικε δὲ ὁ προφήτης εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἀναφέρειν τοῦ κατὰ παντὸς ἀνθρώπου γένους ἐπὶ Νῦε γεγονότος κατακλισμοῦ. Ἐν συντελείᾳ γὰρ τότε καὶ ἐν συσσεισμῷ τῇ κατὰ πάντων οἰνοῖ πεπόρευται Θεός, νεφέλας ἐξαναστάς, καθά φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀνοίγων τοὺς καταβράχτους τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὕετοῖς ἀσχήτοις ἐπικλύζων τὴν ὑπ' οὐρανόν. Ὁ τοῖσιν, φησὶ, εὐκόλως πρὸς ἄλην ἰσχύσει τὴν γῆν, καὶ ψήφω μιᾷ ἐν αὐτῇ πάντας ἀνελὼν, πῶς ἂν ἀτονῆσαι πρὸς ἔθνος ἐν τῷ Βαβυλωνίῳ; Θεοπρεπῶς δὲ σφόδρα φησὶ τὸ νεφελαῖον κοινορτόν ποδῶν αὐτοῦ. Ὡς γὰρ εὐκόλον ἀνθρώπων χοῦν τε καὶ κύνων ἀνακινήσαι ποδί, τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον εὐχερῆς, καὶ τῇ πάντων κατεξουσιάζοντι Θεῷ, χειμῶνι τε καὶ νεφέλαις καταπυκνάζουσαι τὸν οὐρανόν.

Εἰ δὲ δὴ προσήκει καὶ τὸν ἀπόρρητον νοῦν τῶν προκειμένων ἐκβασιναῖσαι, ἐκεῖνο εἰπεῖν οἴησμαι

²⁵ II Cor. v, 40. ²⁶ Luc. xi, 52. ²⁷⁻²⁸ Psal. cxxiv, 7.

(1) Contextus sensus postulat ἀνιπτάμεναι vel ἀνιστάμεναι. COTELERUS, Monum. Eccl. Gr. II, 422.

δειν, ὅτι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὴν εἰσοδον, ἤγουν τὴν ἐκπλήρωσιν ἐν συντελείᾳ, καὶ ἐν συσσεισμῷ πεποιθῆσθαι φάμεν τὸν μονογενῆ Λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, συντετέλεκε, καὶ συνέσεισεν ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου, τῆς καθ' ἡμῶν ἐξελάσας πλεονεξίας, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἰσχύος κατατοβήσας, καθελὼν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, καὶ πρὸς γε τούτῳ τὴν ἁμαρτίαν. Γεγόνασι δὲ καὶ νεφέλαι κοινορτὸς ποδῶν αὐτοῦ. Ὡσπερ γὰρ τοῦ βαδίζοντος προανίσταται κόνις, οὕτω τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενεῦς προεβδίζον αἱ νοηταὶ νεφέλαι, τούτέστιν, οἱ μακάριοι προφηταί, σκοτεινότερῳ μὲν, καὶ οὐ λαν ἔμφανεστέρῳ χρώμενοι λόγῳ, πλὴν ζωοποιῶς κηρύγμασι τῶν συνιέναι δυναμένων κατέρδοντα νοῦν.

Ἀπειλῶν θαλάσση, καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς ἐξηρημῶν.

Ε'. Ἐξ ὧν ἤδεσάν τε καὶ πεπείραντο τὸν τῆς ἐπὶ σφᾶς διηγήσεως λόγον διατεκταινίσι, ἀποστήσας αὐτὸν τῶν ἄγαν ἀρχαιοτέρων. Ὅτε γὰρ τῆς Αἰγυπτίων ἀνοσιότητος, καὶ τῆς ἀφορήτου πλεονεξίας τὸν Ἰσραὴλ ἐξεκόμενον ὁ προασπίζων Θεὸς, διεβίβασε μὲν διὰ μέσης θαλάσσης αὐτοὺς, ἐκέλευσε δὲ βαδίζειν ὡς ἐπὶ ξηρᾶς. Ἐπάγγη γὰρ ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐκοῦν ἠπειλήσας τῇ θαλάσση, καὶ βάσιμος ἦν οἷά τις ξηρά. Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιο ταῖς περὶ τούτων ἐννοίας τὰ πρῶτα συνείρειν, φημί δὴ τὸ, « Κύριος ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, » τὰ εἰκότα καὶ οὕτω φρονήσει. Μονοουχὶ γὰρ συντελέσας τε καὶ συσσεισας τὴν Αἰγυπτίων, ὁ τῶν ὄλων Κύριος διὰ τῶν ἐν αὐτῇ γεγονότων σημείων, καὶ τοῦ θανάτου πρωτοτόκων· διολώλασι γὰρ ἐν μιᾷ νυκτὶ, θρήνου τε καὶ οἰμωγῆς τὰ πάντα πεπλήρωτο, διὰ μέσης, ὡς ἔφην, θαλάσσης διεβίβασε τὸν Ἰσραὴλ, κατηρτισμένην αὐτῷ τῆς ἐξ οὐρανοῦ νεφέλης. Ἐφη τε τοιοῦτον καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ. Ψάλλει γὰρ ὡδε· « Ὁ Θεὸς, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, γῆ ἐσεισθη, καὶ γὰρ οὐρανοὶ ἔστασαν. » Γῆν δὲ σεισμένην, καθάπερ ἐγῶμαι, τὴν Αἰγυπτίαν φησὶ, ὅτι δὲ καὶ νεφέλη κατεκρέματο, προβαδίζουσα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἀσυμφανὲς μὲν οὐδενί. Πιστῶσεται δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, τοὺς τοῦ Ἰσραὴλ πατέρας « βεβαπτίσθαι λέγων ἅπαντας ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ θαλάσση. » Προσεπήγαγε δὲ ὁ προφήτης τὸ ξηραίνεσθαι τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ ἐρημοῦσθαι ποταμοὺς, εἰς ἀνάμνησιν φέρων ἐτέρου θαύματος. Ὅτε γὰρ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσεκομίζοντο, Ἰησοῦ μετὰ Μωσῆα προεστηχότος, τότε κατὰ χώραν ἔστη πάλιν ὁ Ἰορδάνης, τὴν τῶν ναμάτων καταφορὰν ἀρήρητοις δεσμοῖς ἀνακόπτοντος τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. Ἄξιοι δὲ ταῦτα τοῦ μεγίστου θαύματος καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, οὕτως λέγων· « Ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασσαν εἰς ξηρὰν, ἐν ποταμῷ διελεύσονται ποδί. » Ποδί γὰρ πάλιν τὸν Ἰορδάνην διέβησαν. Εἰ δὲ δὴ τοὺς ποταμοὺς λέγει

A ingressum, sive expletionem œconomiz seu dispositionis in carne, in consummatione et commotione unigenitum Dei Verbum fecisse. Postquam enim nobis factus est similis, consummavit et commovit principes, et potestates, et principes mundi sæculi hujus, eosque prærogativa contra nos exiit, et antiqua illa potentia depulit, simul mortem ipsam **480** et peccatum destruxit. Porro nubes pulvis pedum ejus factæ sunt. Sicut enim ante ambulantem excitatur pulvis, ita ante œconomiam in carne Unigeniti præcesserunt nubes, hoc est, beati propheta, tenebrosiore et involutiore quodam sermonis genere utentes; verumtamen vivificis prædicationibus mentem intelligentia valentium irri-gantes.

B

VERS. 4. *Comminans mari, et exsiccat illud et omnia flumina deserta faciens*

V. Ex iis quæ noverant, et experti erant, ex rebus, inquam, ipsis præstitis, narrationem ad eos texti, multo antiquioribus prætermisissis. Quando enim protector eorum Deus ab impiis Ægyptiis, et intolerandis eorum imperiis Israellem eduxit, per medium mare traduxit, et quasi per aridam ambulare jussit. Nam instar muri, sicut scriptum est ³⁹, aquæ in solidum astrictæ pependerit. Commotus est itaque mari, et meabile, haud secus quæritia prima illa connectere, nempe, « Dominus, in consummatione via ejus, » nihil inconueniens etiæ sic sentiet. Prope modum enim consummata et commota Ægypto, universorum Dominus per signa ibidem edita, et mortem primogenitorum: interierunt quippe una nocte: lamentisque et gemitibus omnia completa sunt; per medium, ut dixi, mare Israeli viam aperuit, nube de cælo illi concinne coagmentata ⁴⁰. Simile quiddam apud beatum Davidem exstat. Psallit namque sic: « Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota est: etenim cæli distillaverunt ⁴¹. » Terram commotam, ut ego opinor, Ægyptiam dicit; cæteram nubes nihilominus in sublimi suspensa, quæ alios Israel antecederet, neminem laet. Habebitur etiam fides beato Paulo, affirmanti, patres Israelis « baptizatos esse in nube et in mari ⁴². » Addit propheta, Deum siccare mare, et deserta redidere flumina, alterius miraculi commones faciens. Quando enim in terram promissionis introducebantur, Jesu post Moesem gubernacula tenente, tum in ea regione rursus Jordanis constitit, Deo omnipotente cursum fluentorum vinculis irruptis cohibente ⁴³. Hæc porro et beatus David in miraculis maximis numerat, cum sic ait: « Qui convertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede ⁴⁴. » **481** Iterum enim pede Jordanem pertransierunt. Et quoniam dicit omnia flumina ab eo

³⁹ Exod. xiv, 29. ⁴⁰ Exod. xii, 1 seqq. ⁴¹ Psal. lxxvii, 8, 9. ⁴² I Cor. x, 1, 2. ⁴³ Josue iii, 1 seqq.

⁴⁴ Psal. lxxv, 6.

exsiccati, quod in uno contigit, Deo annuente contingere posse in omnibus, cedere jubet. Putant autem nonnulli alio quodam modo vim ac sensum horum verborum tractandum. Si enim universo- rum Dominus, inquit, incursum in Niniven facere voluerit, omnino in consummatione et commotione faciet: consummabit enim ipsam, et facile quamvis amplam commovebit: et instar maris alias gentes militaribus copiis inundantem, sine mora exsiccabit. Et si in eam gentes adversariæ instar torrentium irruperint, omnimodis desolabitur. Verumeninvero mare, et flumina proluentia et inundantia nihilominus dicimus esse malignas et adversarias potestates, imprimisque Satanam. Sed universam eorum potestatem exsiccavit Christus, et olim insuperabilem, cultorum suorum pedibus substravit.

VERS. 5. *Diminuta est Basanitis, et Carmelus, et efflorentia Libani defecerunt. Montes commoti sunt ab eo, et colles concussi sunt, et contracta est terra a facie ejus universa, et omnes habitantes in ea.*

VI. Mox et alias demonstrationes adhibet, divinarque naturæ cumulatissimi roboris inexpugnabilem potentiam testificator. Regio enim Basanitis florentissima, et uberi gleba est. Carmelus et Libanus montes, ille Judææ, hic Phœnicia, ambo arboribus frequentissimi, et silvis comantibus densi. Sed hæc omnia, Basanitin puta, et ipsam montibus adjacentem regionem, feræ et pugnacissimæ gentes, gigantumque filii habitabant, ut scriptum est⁴⁴. Verumtamen a filiis Israel, Deo propugnante, arefacti et devicti sunt, qui et sortitione regionem illorum possederunt. Similiter ac si dicat iterum: Regiones, quæ quondam acribus et robustissimis viris scatebant, et in morem silvarum hominibus bellicosis non paucis comabant, perierunt, et devastatæ sunt, indigenarum passæ solitudinem. Hoc enim est, credo, quod dicit, eas diminutas esse. Jam quomodo Deo annuente celebrata illa Ninive non occuparetur? Præter Basanitiden et Carmelam, etiam florentia Libani defecerunt. Libanus igitur, ut supra memini, mons Phœnicæ est, cujus nomine proximam illi et circumjectam regionem universam significat. **482** Florentia ergo Libani, Damasci et Phœnicia vetustos reges nominat, qui etiam in manus filiorum Israel traditi sunt: nam et ipsi quondam, tametsi viribus summo opere pollerent, et potentibus, et prope insuperabilibus auxiliis inflarentur, victi et subacti sunt. Ac si libros Regum percurramus, regnum Damascenorum olim per reges e tribu Juda vastatum invenimus. Defecerunt igitur florentia Libani, hoc est, sublata sunt, et perierunt sæpius, quæ in Libano Phœnicæ erant præcipua, qui scilicet ibidem rerum potiebantur. Et quid ego ista commemoro, inquit, quando, et perquam facile quidem, Deo volente

A πάντας ξηραίνεσθαι, τὸ ἐφ' ἐνὶ γεγονός ὅτι καὶ πᾶσι συμβήσεται Θεοῦ κατανεύοντος, διακείσθαι κελύει. Δοκεῖ δὲ τισὶ καὶ καθ' ἑτερόν τινα τρόπον τῶν προκατειμένων προσφέρεσθαι νῦν. Εἰ γὰρ ἔλοιτο, φησί, ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης τὴν κατὰ τῆς Νινευῆ ποιείσθαι καταδρομὴν, ποιήσεται δὲ πάντως ἐν συντελείῃ, καὶ ἐν συσσεισμῷ· συντελέσει γὰρ αὐτὴν, καὶ βῆδως καταδοθήσει πλατεῖαν οὖσαν, καὶ ὄλον θαλάσσης δίπην τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοὺς πολέμους ἐπικυμαίνουσαν, ἀμελλητὶ καταξηρανεῖ. Κἂν εἰσέρχοιτο, φησί, ὡς χειμάρθου τὰ κατ' αὐτῆς ἔθνη, πάντη τε καὶ πάντως ἐρημωθήσεται. Θάλασσαν δὲ, καὶ ποταμούς ἐπικλύζοντάς τε καὶ κατακλύζοντάς, οὐδὲν ἤττον φαινομένης τῆς πονηρᾶς εἶναι, καὶ ἀντικειμένης δυνάμεις, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τὸν Σατανᾶν. Ἄλλ' ὅλην αὐτῶν τὴν δύναμιν κατεξήραναν ὁ Χριστός, καὶ ἄμαχον οὖσαν πάλαι, τοῖς τῶν σεβομένων αὐτὸν ὑπέστρωσε ποσίν.

Ἐπισημαίνεται ἡ Βασανίτις, καὶ ὁ Κάρμηλος, καὶ τὰ ἐξανθούντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπε. Τὰ ὄρη ἐσεισθήσαν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλεύθησαν. καὶ ἀνεστάλη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ἡ σύμπεσσα, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.

Γ'. Καὶ δι' ἐτέρων εὐθὺς καταδείξω ὁ λόγος ἐρχεται, τῇ θεῖᾳ φύσει τὸ παναγκές τε καὶ ἄμαχον εἰς ἐξουσίαν ἐπιμαρτυρῶν. Χώρα μὲν γὰρ ἡ Βασανίτις ἐστὶν εὐθαλής, καὶ πείρα. Κάρμηλος δὲ, καὶ Λίβανος, τὸ μὲν, τῆς Ἰουδαίας, τὸ δὲ τῆς Φοινίκης ὄρος, εὐδενδρότατα δὲ ἄμφω, καὶ ἀμφιλαφεῖς κομῶνται δρυμοῖς. Ἀλλὰ ταυτὶ δὴ πάντα, τὴν τε Βασανίτιν φημι, καὶ αὐτὴν δὴ τὴν τοῖς ὄρεσι παρακειμένην χώραν, δεινὰ τε καὶ μαχιμώτατα κατενέμοντο γένη, καὶ υἱοὶ γιγάντων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν ἐξήραται, καὶ νενίκηται παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, Θεοῦ προσπιζόντος, καὶ κεκληρονομήκασι τὴν γῆν αὐτῶν. Ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγει πάλιν· Αἱ πάλαι δεινοὶ, καὶ ἀκλιμωτάτοις ἀνδράσι βρούσοι χώραι, καὶ οἶον δρυμοῖς τῶν ἐν αὐταῖς μαχιμῶν κομῶσαι πολλοῖς, ἔχοντο, καὶ πεπύρθηται τῶν ἐνοικοῦντων παθοῦσαι τὴν ἐρημίαν. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ὀλιγωθεῖν λέγειν αὐτάς. Εἶτα, πῶς οὐκ ἂν ἀλοίη Θεοῦ κατανεύοντος ἡ διαδόχη Νινευῆ; Πρὸς δὲ δὴ τῇ Βασανίτιδι, καὶ τῷ Κάρμηλῳ καὶ τὰ ἐξανθούντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπε. Λίβανος μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ὄρος τῆς Φοινίκης ἐστὶν, ἀπ' αὐτοῦ δὲ σημαίνει τὴν ἐπ' αὐτῷ κειμένην καὶ περὶ αὐτὸ σύμπεσαν χώραν. Ἐξανθούντα δὴ οὖν τοῦ Λιβάνου τοὺς Δαμασκοῦ, καὶ Φοινίκης βασιλευμένους φησὶ κατὰ καιροῦς, οἱ καὶ ὑπὸ χειρᾶς δέοντες τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· νενίκηται γὰρ καὶ αὐτοὶ κατὰ καιροῦς, καίτοι πλείστην ὄσσην ἔχοντες χεῖρα, δεινὰς τε καὶ δυσαντήτους ἐπικουρίας ἀναφυσώμενοι. Ἐρήσομεν δὲ τὰ τῶν Βασιλειῶν ἐπερχόμενοι βιβλῆ πεπορθημένην κατὰ καιροῦς τὴν Δαμασκηῶν βασιλείαν, διὰ τῶν ἐκ φυλῆς Ἰούδα βασιλευσάντων. Ἐξέλιπον δὴ οὖν τὰ ἐξανθούντα τοῦ Λιβάνου, ταῦτα ἐστὶν, ἐξήρηται, καὶ ἀπολώλασι πλειστάκις καὶ ἀπὸ τῆς Φοινίκης ἦν τοῦ Λιβάνου τὰ ἐξαιρέτα, ταυτέστιν, οἱ τῶν ἐκείσε κρατούντες πραγμάτων. Καὶ τί ταῦτα

⁴⁴ Deut. 11, 20.

λέγω, φησί, ὅτε, καὶ μάλα βράδιως, Θεοῦ γε θλοντος, Α κατασεισθεῖεν ἂν καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη, καὶ οἱ βουνοὶ ἐπιναστήσονται, σύμπασα δὲ ἡ γῆ μετὰ τῶν ἐνοικούντων αὐτὴν ἀνασταλήσεται, τουτέστι, χωρήσει πρὸς τὸ μηδὲν, καὶ ἔσται πάλιν ὡς οὐχ ὑπάρχουσα ; Ὁ γὰρ ποιήσας ἐν ἀρχῇ, καὶ ἀφανιεῖ που πάντως εὐκόλως, καὶ οὐδὲν αὐτῷ τὰ μεγάλα παντελῶς. Ἔοικε δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ συνωδᾶ τοῖς προκειμένοις ἐννεονοχένοι τε καὶ λέγειν· « Τί γὰρ ἔσται σοι, θάλασσα, ὅτι ἐφυγες, καὶ σὺ, Ἰορδάνη, ὅτι ἐστράφης εἰς τὰ ὀπίσω ; Τὰ ὄρη, ὅτι ἐκικρήσατο ὡσεὶ κριολ, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προβάτων ; Ἀπὸ προσώπου Κυρίου ἐσαλεύθη ἡ γῆ. » Ὡς γὰρ ἤδη προείπεν, « ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. » Ὅτι δὲ οὐδὲν ἡ σύμπασα γῆ, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιώθειεν ἂν λόγου τὰ ἐν αὐτῇ, τὴν θείαν, καὶ ἀπόρρητον εἰς τὸς ἐλοιτο δόξαν ἀνα- Β μετρεῖν, ἐπιμαρτυρήσει λέγων ὁ προφήτης Ἡσαίας· « Εἰ πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθη, καὶ ὡς σίελος λογισθήσονται. Ὁ δὲ Λίβανος οὐχ ἱκανὸς εἰς καῦσιν, καὶ πάντα τὰ τετράποδα οὐχ ἱκανὰ εἰς ὀλοκάρπωσιν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ὡς οὐδὲν εἰσι, καὶ ὡς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. Τίνοι ὠμοιώσατε Κύριον, καὶ τίνοι ὁμοιώματι ὠμοιώσατε αὐτόν ; » Δοκεῖ δὲ πάλιν ἑτέροις εὐ ἔχειν, εἰ καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐλογίσθη τῆς Νινευῆ τὰ τοιαῦτα πλαγιῶς. Βούλονται γὰρ αὐτὴν παρεικάζεσθαι τῇ τε Βασιλίδι ὡς ἀρίστη τε καὶ διαδοτήτῃ χώρῃ, Καρμηλῷ δὲ, καὶ Λιβάνῳ πάλιν, ὡς ἐπιστήμοις τε καὶ διαφανεστάτοις ὄρεσι. Θαυμαστὴ τε καὶ ἐπίσημος ἡ Νινευῆ. Καὶ ὠλιγῶσθαι φησι, ὡς ὄσον οὖτω διωθησομένης ὁμοῦ τοῖς ἐξανθοῦσιν ἐν αὐτῇ, τουτέστιν, ἡγουμένοις τε καὶ C στρατηγῶν, καὶ τοῖς τῶν ἄλλων ἐπιφανεστέροις. Ἐπειδὴ γὰρ ὄρων ἐποίησατο μνήμην καὶ χώρας εὐδενόδοτος, φημί δὲ τῆς Βασιλίδος, τετήρηκε τῷ λόγῳ μέχρι παντὸς τὴν τροπὴν, καὶ ἐξανθοῦντας ἔφη τοὺς ἢ πλοῦτω τυχόν διαφανεστέρους· ἢ ταῖς τῶν σωμάτων ἀλκαῖς ἐμπρέποντας, ἢ καὶ καθ' ἑτερόν τινα τρόπον ὑπεροχῆς τῶν ἄλλων.

Ἀνασκοπούμενος δὲ τις τὰ τῶν Ἰουδαίων εἰς Χριστόν τοιμήματα, καὶ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς ἐρήμωσιν, καὶ ὀλοτελῇ συντριβῇ, καὶ ἀπώλειαν μετὰ γε τὸ ἀναδιῶναι αὐτόν, καὶ ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανόν, ἐφαρμόσειεν ἂν εἰκότως αὐτοῖς καὶ τάδε Βασιλίδις μὲν, καὶ Κάρμηλος, καὶ μέντοι καὶ Λίβανος νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἢ Ἰουδαία. Καὶ Βασιλίδις μὲν, ἐπεὶ τοι καὶ ὠνόμασται γῆ βένουσα μέλι, καὶ γάλα, γῆ σίτου, D καὶ ἐλαίου, καὶ ἀμπελύνων. Κάρμηλος δὲ, καὶ Λίβανος διὰ τοι τὸ ὑψοῦ τε ἦρθαι κατὰ τὴν δόξαν, γενέσθαι τε διαφανῆ, καὶ περίοπτον, καὶ ὄσον ἀκαταλήκτους δρυμοῖς τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν ἐπιγάνυσθαι, ἀλλ' ὠλιγῶσθαι φησιν αὐτῇ. Δεδαπάνηται γὰρ τῇ Ῥωμαίων χειρὶ καὶ δεινοῖς, καὶ ἀλκιμωτάτοις περιπεσόντες δρυμοτόμοις, φητοῖς ἐν Ἰσραὴ περιπεπτώκασι. Καὶ τι τοιοῦτον Ζαχαρίας ὑπαινίττεται, λέγων ὡς πρὸς γε τὴν Ἱερουσαλήμ· « Διάνοιξον, ὁ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. Ὁλολύξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος, ὅτι

commovebuntur etiam ipsi montes et colles subsultabunt, et universa terra cum incolis suis retrocedet, hoc est, ad nihilum cadet, et rursum erit tanquam non sit? Qui enim illam a principio condidit, nulla penitus difficultate faciet evanescere, et quæ magna sunt, illi prorsus nihil sunt. Apparet autem beatum quoque Davidem propositis allinia cogitasse, et dixisse : « Quid est tibi, mare, quod fugisti, et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum? Montes, exsultastis sicut arietes, et colles sicut agni ovium. A facie Domini mota est terra⁶⁶. » Ut enim jam dixit propheta, « in commotione via ejus. » Nihil autem esse universum terrarum orbem, et parvi omnino pendenda quæ in eo sunt, si quis divinam et ineffabilem gloriam æstimare voluerit, testimonium feret propheta Isaias, his verbis : « Si omnes gentes sicut stilla et situla, et sicut momentum stateræ reputatæ sunt, et quasi saliva reputabuntur? Libanus vero non sufficit ad comburendum, et omnia quadrupedia non sufficiunt ad holocaustum, et omnes gentes quasi nihil sunt, et quasi nihil reputatæ sunt. Cui assimilastis Dominum, et cui imagini assimilastis eum⁶⁷? » Rursum putant alii hæc non incommode de ipsa Ninive indirecte dicta intelligi. Volunt enim illam cum Basanitide, ut cum optima et decantata tellure comparari : præterea cum Carmelo et Libano, ut cum insignibus clarissimisque montibus. Admiranda sane, et illustris civitas Ninive. Et diminutam ait, ut jamjam dissipandam simul cum florentibus in illa, hoc est, præsidibus, ducibus, et honoratioribus. Quoniam enim montium meminit, et regionis arboribus bene consitatæ, Basanitidis, inquam, in orationis immutatione, seu allegoria perseverat, 483 et florentes dicit aut opibus forsitan eminentiores, aut corporis robore præstantes, aut alio quopiam excellentiæ modo cæteris præcellentes.

Jam qui secum perpendet, quæ Judæi in Christum ausi sint, et illatam ipsis solitudinem, ac vastitatem, perfectamque contritionem ac perniciem, illo in vitam reverso, et in cælum profecto, convenienter illis etiam ista aptabit. Basanitis enim, et Carmelus, atque etiam Libanus recte intelligi queant Judæa. Et Basanitis quidem, quandoquidem et terra fluens lacte, et melle, terra frumenti, et olei, et vinetorum nominata est⁶⁸. Carmelus autem, et Libanus propter celsitudinem et sublimitatem gloriæ, inquam, est evecta : evasisse porro celebrem, et notam passim, et tanquam innumeris silvis habitatoribus suis lætatam esse, sed diminutam ait. Romanorum enim exercitu consumpti, et cum in eos veluti in rigidos et robustissimos lignatores incidissent, ceu stirpes prostrati sunt. Ac tale quiddam Zacharias insinuat, quasi Jerusalem alloquens : « Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. Uluet pinus, quia

⁶⁶ Psal. cxiii, 5, 8. ⁶⁷ Isa. xl, 17, 18. ⁶⁸ Exod. iii, 8; Deut. viii, 8.

cecidit cedrus, quia miseri facti sunt optimates. **A** Ululate, quercus Basanitidis, quia succisus est saltus consitus⁶⁹. » Manifestus autem alibi : « Et erit planctus Jerusalem sicut planctus mali punici in campo succisorum⁷⁰. » Quoniam enim cum Libano Jerusalem rursus confert, cedros cadentes, et pinus, et quercus Basanitidis vocat in ea homines cæteris aliqua celsitudine antęstantes : et est oratio, ut dixi, metaphórica.

VERS. 6. *Ante faciem irę ejus quis sustinebit? et quis resistet in ira furoris ejus? Furor ejus liquefacit principatus, et petrę contritę sunt ab eo.*

VII. Verba sua ad confirmandam veritatem divinxę irę experimentis obsignat, dicens, horribilem esse, et nullis ei machinis resisti posse. Nam instar ignis, opinor, invadens, facile et principatus, et potestates cum terrenas, tum quę intelligentia sola cognoscuntur, liquefecerit; contriverit etiam nullo negotio petras, instar petrarum videlicet induratos et obstruatos, quin etiam ipsum immundorum spirituum principem Satanam, de quo sacra Scriptura dicit, « Cor ejus induratum est ut lapis, stetit autem sicut incus indomita⁷¹. » Duros autem et præfractos fuisse, ac multo stupore **484** aperte laborasse Judęorum et doctores, et principes seu primores, sacerdotes, inquam, et impiorum Scribarum ac Pharisęorum cęlus profanos, quem fugit? qui et bello a Romanis illato, sicuti cera malis atrocissimis colliquefacti interierunt. Et cum essent admodum inflexiles, contriti cladibus contumeliarum in Christum expromptarum pœnas luerunt.

Contrivit autem propter nos alia etiam via Dominus noster Jęsus Christus principatus, et potestates, et principes mundi tenebrarum sæculi hujus, spirituales nequitas⁷², ut nos eriperet et salvaret. Hoc sciens beatus David, psallit : « Tu terribilis es, et quis resistet tibi ab ira tua? De cęlo auditum fecisti judicium, terra timuit et quievit, dum resurgeret in judicium Deus, ut salvos faceret omnes mansuetos terrę⁷³. » Dedit autem nobis « calcare supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici⁷⁴. » Colliquefecit enim principatus, impiorum spirituum superbiam ut petras contrivit. Irascenti autem noxiis propter nos, et quantum ad nos attinet, illi licet inviti, cedere dehuerunt.

VERS. 7, 8. *Bonus Dominus expectantibus eum in die tribulationis, et cognoscens timentes se, et in diluvio transeuntis consummationem faciet. Consurgentes, et inimicos ejus persequentur tenebrę.*

VIII. Fructuose, et scite admodum admonet, neque felicitatis spe eos privans, cum dicit, bonum fore Dominum expectantibus se : neque habenas

μεγάλοι μεγιστάνες έταλαιπώρησαν. Όλαλύεσται, δρύες τής Βασανίτιδος, ότι κατεπάσθη ό δρυμός ό σύμφυτος. » Σαφέστερον δέ έτέρωθί πού φησι : « Καί έσται ό κοπετός τής Ίερουσαλήμ ώς κοπετός ροώνος έν πεδίω έκκοπτομένου. » Έπειδή γάρ πάλιν Λιεδάνη τήν Ίερουσαλήμ παρεϊκάξει, κέδρους καταπιπτούσας, καί πέντος έφη τούς έν αύτή ύψηλούς, καί δρύς δέ άποκαλει τής Βασανίτιδος· μεταφορικόν δέ, ώς έφη, τού λόγου τó χρήμα.

Άπό προσώπου όργής αυτού τίς ύποστήσεται; καί τίς άντιστήσεται έν όργή θυμού αυτού; Ό θυμός αυτού τέλει άρχάς, καί αι πέτραι διατριβήσαν άπ' αυτού.

Z. Κατασφραγίζει τούς λόγους εις άληθειαν τούς έν πείρę γεγονόςσι τής θείας όργής, ότι πικρά τίς έστι, καί δυσάντητος λέγων. Δίκην γάρ, οίμαι, πυρός έμπίπτουσα, κατατήξειεν άν εύκόλως άρχάς τε καί έξουσίας, έπιγειους τε καί νοητάς, συνθραύσει δ' άν άμογητι καί πέτρας, ήγουν τούς έν Ισθ πέτρας κατεσκληκότας, καί μήν καί αυτόν τών άκαθάρτων πνευμάτων ήγούμενον Σατανάν, περι ού φησι τó Γράμμα τó Ιερόν· « Η καρδια αυτού κέπηγεν ώσπερ λίθος. » Έστηκε δέ ώσπερ άκμων άνήλατος. Ότι δέ σκληροί, καί άτεράμονες, καί πλείστην όσσην άναίσθησιν ήρόρωσθηκότες άλοισιν άν καί οι τών Ίουδαίων καθηγηται, καί οι τεταγμένοι παρ' αυτοίς εις άρχάς, Ιερέας δή λέγω, καί τών άνοσίων Γραμμάτων καί Φαρισαίων τά βέθηλα στίφη, πώς ούχ ήκασιν έναργές; οί καί τή πολέμω δεδαπάνηται, τή παρά Ρωμαίων, καθάπερ τίς κηρός ταις άνηκέστοις έκτηκόμενοι συμφοραίς. Σκληροί δέ όντες άγαν, συνεθραύοντο τούς κακοίς, καί τής εις Χριστόν παροινίας δίχας εκζήτηνται.

Συνέτριψε δέ δι' ήμδς καί έτέρως ό Κύριος ήμών Ίησοϋς Χριστός, άρχάς τε καί έξουσίας, καί τούς κοσμοκράτορας τού σκότους τού αιώνος τούτου, τά πνευματικά τής πονηρίας, ίνα ήμδς έξέληται, καί διασώση. Καί τούτο ειδώς ό μακάριος Δαβιδ ψάλλει· « Σϋ φοβερός εί, καί τίς άντιστήσεται σοι άπό τής όργής σου; Έκ τού ουρανού ήκούετας χρίσιν, γή έφοδθή, καί ήτύχασεν έν τή άναστήναι εις χρίσιν τόν Θεόν, τού σώσαι πάντας τούς πραις τής γής. » Δέδωκε δέ ήμίν « πατείν επάνω δρεων, καί σκορπιών, καί επί πδσασ τήν δύναμιν τού έχθρού. » Κατέτηξε γάρ άρχάς, συνέθραυσεν ώς πέτρας τας τών άνοσίων πνευμάτων άλαστονείας. Όργιζόμενψ δέ δι' ήμδς, καί πδρδς ήμών τούς ήδικήκοσι, παραχωρείν ήν άνάγκη καί ούχ εκούσιν αυτοίς.

Χρηστός Κύριος τούς ύπαμένουςιν αυτόν, έν ήμέρα θλίψεως, καί γινώσκων τούς εύλαδουμένους αυτόν, καί έν κατακλυσμψ πορείας συντέλειαν ποιήσεται. Τούς έπιστηφομένους, καί τούς έχθρούς αυτού διώξεται σκότος.

Η. Νουθετεί χρησίμως, καί λιαν εύτέχνως, όυτε τής εύημερίας άποκείρων τήν έλπίδα, δι' ών έφη χρηστόν έσεσθαι τούς ύπαμένουςι τόν Κύριον· όυτε

⁶⁹ Zachar. xi, 4, 2. ⁷⁰ Zachar. xii, 11. ⁷¹ Job xli, 15. ⁷² Ephes. vi, 12. ⁷³ Psal. lxxiv, 8, 9. ⁷⁴ Luc. x, 19.

μὴν ἀνιελς εἰς ἀφετόν τινα, καὶ ἐξιτήλην ζώην, μετα-
 τιθεῖς δὲ μᾶλλον εἰς εὐκοσμίαν, καὶ εἰς τὸ βιοῦν
 ἐλέσθαι ἐννόμως, διότι τοῦ φάναι πάλιν, ὅτι τὴν ὡς
 κατακλυσμῷ νοουμένην ὁδὸν εἰ διή ποιοῖτο κατὰ τινων,
 καθάπερ τινὰ σεισμὸν ποιήσεται, καὶ ὡσπερ ὑδάτων
 πολλῶν τε καὶ ἀφορήτων ὄρμη κατὰ πρανοῦς Ἰούδα
 χώρας. Χρῆμά τι δεινὸν, καὶ δυσδιάφυκτον παντελῶς.
 Οὕτως εἰ διάττοι κατὰ τινων τὰ ἐκ θείας ὀργῆς,
 ἀρδην ἀπαντας ἀπολέσει τοὺς καθ' ὧν ἂν ἴοι, καὶ
 φέροιτο. Σκότῳ μὲν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καταδιωχθή-
 σσθαι καὶ καταληφθήσασθαι λέγει, καὶ οὐχί που
 πάντως τῷ τῆς νυκτός, ἀλλ' ἑτέρας, οἶμαι, τῆς
 νοητῆς, καὶ ὡς ἐν τρόπῳ τῷ παθεῖν νοουμένης.
 Κατασκοτάζειν γὰρ οἶδε τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, καὶ
 ἀμειλικτος συμφορὰ, καὶ πικρὸν, καὶ ἀδόκητον πά-
 θος, ὃ δὴ τοῖς ἀρχαιοτέροις συμβέβηκεν, ἀπεννηγε-
 μένας εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀλούσης αὐτοῖς τῆς
 χώρας. Τοιγάρτοι Θεὸς οἶνω καὶ μεθύσματι τὰ
 τοιάδε τῶν κακῶν παρεικάδων, εὖ μάλα πρὸς τὸν
 μακάριον ἔφασκεν Ἰερεμίαν· « Λαβὲ τὸ ποτήριον τοῦ
 οἴνου τοῦ ἀκράτου τούτου ἐκ χειρὸς μου, καὶ ποτιεῖς
 πάντα τὰ ἔθνη, πρὸς ἃ ἐγὼ ἐξαποστελῶ σε πρὸς
 αὐτούς, καὶ πίνονται, καὶ ἐξεμούνται, καὶ μανήσονται
 ἀπὸ προσώπου τῆς μαχαίρας, ἧς ἐγὼ ἀποστέλλω
 ἀνὰ μέσον αὐτῶν. » Καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου πρὸς
 αὐτὴν· « Τὸ ποτήριον γὰρ τῆς πτώσεως τὸ κόνδου τοῦ
 θυμοῦ ἐξέπιες καὶ ἐξεκένωσας. » Μέθῃ δὴ οὖν, καὶ
 σκότῳ καταληφθήσασθαι φησι τοὺς ἐχθρὰ φρονούντας
 Θεῷ, μετασδῶν εὖ μάλα πρὸς τὸ ἐλέσθαι φρονεῖν,
 ὅπερ ἦν ἀμεινον εἰδέναι τε καὶ δρᾶν αὐτούς.

Κεχώρηκε δὲ καὶ κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἐν κατα-
 κλυσμῷ πορείας ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ συντετέλεκεν
 αὐτούς τὰς ἐπὶ Χριστῷ εἰσπραττόμενος δίκας. Γε-
 γόνασι δὲ καὶ ἐν σκότῳ, καὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἐλοτρύ-
 πως ἡμοιορηκότες, μωροὶ καὶ τυφλοὶ διατελοῦσιν οἱ
 τάλανες. Οὐ γὰρ ἤθελον ἀκολουθήσαι· ἐπιφωνοῦντι
 Χριστῷ· « Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ
 φωτὶ, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. » Ἐπειδὴ δὲ
 ἦσαν ἀπαθεῖς, καὶ ἐξήνιοι, ταύτητοι λοιπὸν, καθά-
 φησι ὁ προφήτης, « Ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς, ἐγένε-
 νετο αὐτοῖς σκότος, μείναντες δὲ αὐτῇ, ἐν ἀωρίᾳ
 περιεπάτησαν. » Γεγόνασι γὰρ ἐχθροὶ τοῦ θεοῦ
 φωτὸς, καὶ κατεξανέστησαν ἀνοσίως τῆς δόξης
 αὐτοῦ.

Τὶ λογίσεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον; Συντέλειαν αὐ-
 τοῖς ποιήσεται, οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ
 ἐν θλίψει.

Θ. Ἐφην ἤδη, καὶ ἐν ἀρχαῖς, ὅτι τοῦ Σαλμανασάρ
 βασιλέως Ἀσσυρίων τὴν Σαμάρειαν πεπορθηκότος,
 συγκαταδρῶσατος δὲ αὐτῇ καὶ ἑτέρας πόλεις, καὶ
 κώμας τοῖς Ἰούδα σκῆπτροις ὑποκειμένας, εἶτα τῶν
 ἐκ τοῦ πολέμου περιλειμμένων ἐν ἀφορήτοις ὄντων
 δέμασι, καὶ εἰς τὰς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἀναφευγόντων
 χείρας, ἦντο γὰρ, κατὰ τὸ εἶδος, τοῖς Ἰσραὴλ κακοῖς
 περιπεσεῖσθαι καὶ δεύτερον ἐπ' αὐτοὺς τῶν Βαβυ-
 λωνίων ὑπονοστοῦντων, ἀναγκαίαν ἐποικεῖτο Θεός τὴν
 παράκλησιν διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, δύο ταῦτα

illis laxans ad vitam quamquam solutam et tempora-
 riam : quin potius ad morum honestatem, et ad
 vitam ex legibus institutam eos invitans, cum
 rursum dicit, quod si via quam animo cernimus
 contra quosdam veniet, ut in diluvio, commotione
 quadam veniet, et ut squarum multarum intoleran-
 darumque impetus per prona regionis Juda. Res
 formidabilis et inevitabilis prorsus. Si ita in quos-
 dam ab ira divina profectum supplicium ruat,
 feraturque, funditus eos perdet. Tenebras quidem
 inimicos ejus persecuturas et comprehensuras di-
 cit, utique haud noctis hujus, sed alius, opinor,
 noctis intellectualis, et quæ ex modo quodam pa-
 tiendi perspicitur. Solet enim mentem humanam
 tenebris obscurare dirior calamitas, acerbisque et
 B improvisus casus, 485 ut antiquioribus contigit,
 in captivitate abductis, et regionæ ipsorum ab
 hostibus occupata. Proinde Deus cum vino et
 ebrietate hujuscemodi mala conferens, rectissime ad
 beatum Jeremiam dicebat : « Sume calicem vini
 meri hujus de manu mea, et potabis omnes gentes
 ad quas mittam te ad eos, et bibent, et voment, et
 insanient a facie gladii, quem ego mitto inter
 eos ». Et per os Isaïæ ad Sion : « Calicem enim
 ruinæ, calicem furoris ebibisti et evacuasti ». Ebrietate
 igitur, et tenebris, erga Deum hostiliter
 animatos, comprehensum iri dicit, ita probe ad-
 modum ad recte sapiendum concitans, quod eos
 scire et facere melius erat.

C Ivit etiam contra Judæos in diluvio transeunte
 universorum Deus, et consummavit eos, propter
 Christum pœnas reposescus. Facti sunt etiam in
 tenebris, et divini luminis omnino expertes, fatui
 et cæci permanent infelices. Noluerunt enim sequi
 acclamantem Christum : « Dum lucem habetis, in
 luce ambulate, ut non tenebræ vos comprehen-
 dant ». Et quoniam sine affectione et indomiti
 erant, idcirco postmodum, ut ait propheta : « Ex-
 spectantibus illis lucem, factæ sunt illis tenebræ ;
 præsolantes lucem, in tenebris ambulaverunt ». Fuerunt enim inimici luminis divini, et impie ad-
 versus gloriam illius se erexerunt.

Υκαθ. 9. Quid cogitatis contra Dominum? Con-
 summationem ipse faciet, non vindicabit bis in idip-
 sum in tribulatione.

IX. Dixi jam, et a principio, ubi Salmanassar
 Assyriorum rex Samariam vastavit, et alias quoque
 urbes vicisque Judææ sceptro subjectos simul depopu-
 latus est, belli reliquiis, ingenti errore plenis, ad vi-
 cinarum gentium provincias confugientibus, quod
 putarent verisimiliter, parem calamitatem, Baby-
 loniis denuo in ipsos redeuntibus, subituros, Deum
 per prophetam necessariam consolationem adhibere,
 duo hæc pollicentem, et bello captos, ac miseriis
 immensis obrutos aliquando miseraturum, vinculi-

⁸⁵ Jerem. xiv, 15, 16. ⁸⁶ Isa. li, 17. ⁸⁷ Juan, xii, 35. ⁸⁸ Isa. lix, 9.

que captivitatis absoluturum, et Niniven in desolationem et exitium traditurum. **486** Ne igitur et ipsi mala similia formidantes, inde occasionem ex Judæa ad alienigenas confugiendi arriperent, percentatur quasi his verbis, quidnam cogitandum et sentiendum de Domino sibi existiment: durum nempe, et vix placabiliter iratum universorum Deum arbitramini, sic ut eorundem peccatorum duplices pœnas exigat: sed a vero iudicio multum aberratis. Nam si nihil vos addidisset eorum quæ extra legem sunt, et legis institutorem ad iram provocent, non ipse alteram plagam inflixisset. Tribulavit satis propterea, in quibus vestra impietas deprehensa est. Cohibete peccatum, et ille iram cohibebit. Castigavit sufficienter, de cætero miserabitur ad sanitatem redire volentium. Mista est igitur oratio, et admonitionem continet. Simul enim suadet legitime fungi iis quæ Deo placeant, et istuc facere non abnuentibus fiduciam dat, ipsis clementem fore, non impotenter irascentem, quemadmodum apud se cogitabant. Considera porro, quomodo sermo tueatur Israel, reliquias, inquam. Nam Deum eos non consumpturum, manifeste prædixit, interrogatione inducta inquires: « Quid cogitatis contra Dominum? Consummationem ipse faciet, neque ab ipsis fundamentis concussum Israel in exitium perfectum dabit. Parcet autem propter patres, et aliquando post gentes per fidem in Christum Ingredientes, ad sanctimoniam et amicitiam quæ est cum Deo per Filium in Spiritu aptos efficit.

Φείσεται δὲ διὰ τοὺς πατέρας, καὶ συνθήσεται κατὰ εἰς Χριστὸν εἰς ἁγιασμὸν, καὶ οικειότητα τὴν ὡς

Vers. 10, 11. Quia usque ad fundamentum ipsorum in solitudinem rediguntur, et quasi smilax implicata comeduntur, et quasi stipula ariditatis plena. Ex te exhibit cogitatio contra Dominum mala cogitans contraria.

X. Cum pluribus exemplis declarasset, universorum Deo inesse potestatem omnia probe et facile efficiendi, nec quidquam prorsus esse, quod ille præstare non queat, nunc orationem ad Niniven ipsam transfert, atque etiamsi eam claritatem **D** adepta sit, ut montibus silvosisissimis, Libano et Carmelo videlicet, similis videatur, multis et innumeris referta hominibus: tametsi nihil cedat Basanitidi, nihilominus venturum tempus, quando tota deseretur. Hoc enim, opinor, est, usque ad fundamenta in solitudinem redactum iri, **487** servante sermone mutationem ac tropum, ut a montibus, terra, lignis, et silva deductis vocabulis. Comesum porro iri ipsam, inquit, a Persis et Medis depastam quodammodo. Subegerunt enim hi Niniven, Cyro belli summam administrante. Smilaci autem Assyriorum catervas assimilat, hi namque Niniven incolebant. Quænam hujus ratio afferri queat? Similax est frutex, affinis hederæ, semperque in altum serpit, et tenues ramos emittit, et stirpes propinquas ap-

καθυπισχνούμενος, ὅτι καὶ τοὺς ἤδη κατελιγμένους τῷ πολέμῳ, καὶ ἐν ἀφορήτοις ὄντας συμφοραῖς ἐλεήσει κατὰ καιροὺς, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάξει δεσμῶν, καὶ ὅτι παραδώσει τὴν Νινευὴ πρὸς ἐρήμωσιν καὶ ἀπώλειαν. Ἴνα τοίνυν μὴ καὶ οὗτοις τοῖς ἴσοις περιπεσεῖσθαι κακοῖς προσδοκῶσαντες εὐάφορμον ἤδη ποιῶντο τὴν καταδρομὴν, τὴν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς ἄλλοφύλους, μονονουχὶ καὶ ἀπυθνάεται, λέγων, τί ἄρα λογίζονται, καὶ φρονεῖν ἐγνώκασι περὶ τοῦ Κυρίου, σκληρὸν ἄρα, φησί, καὶ βαρύνησιν ὑπάρχειν οἴεσθε τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ὡς διττὰς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πλημμελήμασι τὰς δίκας αἰτεῖν ἀλλὰ πολὺ τοῦ πρέποντος ἀποσφάλλασθε. Προσθετικῶτων γὰρ ὑμῶν οὐδὲν τῶν ὅσα ἐστὶν ἔξω νόμου, καὶ κατερεθίζουσι πρὸς ὀργὰς τοῦ νόμου τὸν ὀριστῆν, οὐδ' ἂν αὐτὸς δευτέραν ἐποίησε πληγὴν. Ἐθλίβεν ἀρκούντως ἐφ' οἷς ἤδη δυσσεβοῦντες ἠλίσκεσθε. Στήσατε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν ὀργὴν ἀνακόψετε. Πεπαίδευκεν ἀποχρώντως, κατελεήσει λοιπὸν τοὺς σφραγεῖν ἤρημένους. Μέμικται τοίνυν ὁ λόγος, καὶ σωκτικραμένην ἔχει τὴν παραινέσιν. Ἐν ταυτῷ γὰρ ἀπακείθει καὶ τὰ ἀνδρόντα τῷ Θεῷ κατορθοῦν ἐλέσθαι γνησίως, καὶ τοῦτο δρᾶν ἐλομένοις δίδωσι θαρσύνειν, ὅτι χρηστὸς ἔσται περὶ αὐτοὺς, οὐκ ἀχάλινον αὐτοῖς ἐφιεῖς τὴν ὀργὴν, καθάπερ ζῶντο κατὰ σφᾶς. Ἄθρει δὲ ὅπως τετήρηκε πάλιν ὁ λόγος τὸν Ἰσραὴλ, τὸ κατὰλειμμα. Ὅτι γὰρ οὐ συντελέσει Θεὸς αὐτοῖς προαναπεφώνηκεν ἑναργῶς, ὡς ἐν ἐρωτῆσει λέγων: « Τί λογίζεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον; Συντέλειαν αὐτοῖς ποιήσεται, » φησί, οὐδ' ἂν ἐκ βάρων αὐτῶν κατασεισας τὸν Ἰσραὴλ, εἰς ὄλεθρον παραδώσει παντελῶς. **C** καιροὺς κατόπιν ἐθνῶν εἰσβάλλοντας διὰ πίστεως τῆς πρὸς Θεὸν δι' Ἰησοῦ ἐν Πνεύματι.

Ἅτις ἕως θεμελίων αὐτῶν χερσωθήσονται, καὶ ὡς σμιλαξ περιπλεκόμενη βρωθήσονται, καὶ ὡς καλὰμη ξηρασίας μωστή. Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς κατὰ τοῦ Κυρίου κορηρὰ βουλευόμενος ἐκάρια.

I'. Ἀπορῆνας διὰ πολλῶν, ὅτι καὶ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν εὐκόλως τῷ τῶν ὄλων ἐνυπάρχει Θεῷ, ἀνήνυτον δὲ αὐτῷ παντελῶς οὐδὲν, μετακομίζει τὸν λόγον ἐπ' αὐτὴν ἤδη τὴν Νινευὴ, καὶ φησι, ὅτι κἀν εἰς τοῦτο προηοὶ λαμπρότητος, ὡς ἐν ἰσφ φαίνεσθαι τοῖς εὐδενδροτάτοις τῶν ὄρων. Αἰθάνη τι φημι, καὶ Καρμήλην, πολλοῖς καὶ ἀναριθμήτοις κωμῶσα λαοῖς· κἀν εἰ μὴδὲν ἀποδοίει τῆς Βασανιτιδος, ἀλλ' ἤξει καιρὸς, ὅτε καὶ εἰς ἅπαν ἐρημωθήσεται. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, ἕως θεμελίων χερσωθήσεσθαι, τετηρηκὸς τοῦ λόγου τὴν τροπὴν ὡς ἐπ' ὄρων τε καὶ γῆς, ζύλων τε καὶ ὕλης. Βρωθήσεσθαι δὲ φησιν αὐτὴν, κατανεμηθέντων τρόπον τινὲ Περσῶν τε καὶ Μήδων. Ἐἶλον γὰρ οὗτοι τὴν Νινευὴ, πολεμαρχοῦντος τοῦ Κυρίου. Σμιλαξὶ δὲ παρεικάζει τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθύν· κατῶκων γὰρ οὗτοι τὴν Νινευὴ. Καὶ τίς ἂν γένοιτο λόγος τοῦ τοιοῦδε πάλιν; Ἔστι μὲν ἡ σμιλαξ κίττοιειδὲς τι φυτὸν, ἔρπει δὲ αἰ: πρὸς τὸ ὑψοῦν, καὶ λεπτοὺς ἀνίησι κλώνας, καὶ τῶν ἐγγύς ἐστηκῶτων καταδράττεται φυτῶν, ὡς κατε-

πνίγεσθαι πολλάκις ὑπ' αὐτῆς καὶ τὰ εὐμηκέστατα ἄ
 τῶν ξύλων. Ἐβρων δὲ τοῦτο καὶ Ἀσσύριοι, κατα-
 θρώσκοντες αἰε χωρῶν, καὶ πόλεων, καὶ οἶον συμ-
 πνίγοντές τε καὶ καταβρίθοντες ταῖς τῶν πολέμων
 συμπλοκαῖς, καὶ ταῖς ἀφορήτοις καταδυναστεῖαις.
 Ἐφη δὲ αὐτὴν καταπρησθήσεσθαι, καὶ ὡς καλὰμην
 ξηρασίας μεστήν. Ἐτοιμάτατον δὲ τῆς καλὰμης τὸ
 χρῆμα πρὸς τὸ καταδαπανᾶσθαι πυρὶ. Καταπιμπρα-
 μένη δὲ ὡσπερ τῇ Νινευῆ, καὶ πασχούση τὰ ἐξ
 ὀργῆς, καταδηομένη τε λοιπὸν ὁ προφήτης ἐπι-
 φθέγγεται, καὶ τοῦ τὰ τοιαῦδε λέγειν τὴν πρόφασιν
 καταλευκαίνει, λέγων· « Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογι-
 σμὰς, κατὰ τοῦ Κυρίου πονηρὰ βουλευόμενος ἐναν-
 τία. » Προκείσῃ, φησί, εἰς ἐρήμωσιν, ἔση δὲ
 καὶ ὡς χέρσος· καὶ μὴν καὶ καταφλεχθήσῃ πυρὶ,
 λογίζῃ γὰρ κατὰ Θεοῦ δεινὰ καὶ ὑπέροπτα, καὶ B
 τὰ ἐναντία. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Θεὸς πλημμυλοῦντα
 τὸν Ἰσραὴλ κολάζων, εὐάλωτον ἀπετέλει, καὶ τοῖς
 σοῖς αὐτὸν ὑπεκόμιζε ποσί. Διακείσῃ γε μὴν οὐχ
 οὕτως αὐτῇ, νομιεῖς δὲ μᾶλλον ἤρηκέναι τὴν Ἰου-
 δαίαν, καὶ οὐχ ἐκόντος αὐτοῦ. Ἐχουσαν γὰρ οὕτως
 εὐρήσομεν τὴν Ῥαφάκου περιττοπέπειαν, ὅτε τὴν τοῦ
 Θεοῦ κατεκερτόμει δόξαν, λέγων τοῖς καθήμενοις ἐν
 τῷ τέλει· « Μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς λόγοις Ἐζεχίας, οὐ
 οὐ μὴ δυνηθήσονται ῥύσασθαι ὑμᾶς. Καὶ μὴ λεγέτω
 ὑμῖν Ἐζεχίας, ὅτι ῥύσεται ὁ Θεὸς τὴν Ἱερουσαλήμ
 ἐκ τῆς χειρὸς μου. » Ἡρὸς δὲ τὴν οὕτως ἀβουλότητα,
 καὶ ἀνέσιον ἀληθῶς ἀθυροστομοῦντα ἀπελογεῖτο Θεὸς
 καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου, λέγων· « Μὴ δοξασθήσεται
 ἀξίην ἀνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ, ἢ ὑψωθήσεται
 πρίων ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν; » Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀξίην, C
 κᾶν τομωτάτη τις εἴη, καὶ εὐχαλκος, οὐκ ἂν ἐνεργ-
 γῆσῃ περὶ τὰς τῶν δένδρων ἀποτομὰς, εἰ μὴ τις
 αὐτὴν ἰδίαις δυνάμεισι κατὰ τινος διαφέρει· ὡσαύτως
 δὲ καὶ ὁ πρίων ἀπρακτῆσαι πάντως περὶ τὰ οἰκεία,
 καθέλκοντός γε αὐτόν, ἢ ἀνέλκοντος οὐδενός· οὕτω
 καὶ ἡ τῆς τῶν Νινευιτῶν βασιλείας, ἤγουν στρατιᾶς
 ἐσχὺς οὐκ ἂν ἐκράτησε τῆς Σαμαρείας, μὴ οὐχὶ
 Θεῖας ὀργῆς πόλεσι τε αὐτὴν ἐπιπερούσης, καὶ κώ-
 μαις, καὶ οἶον ἐργαλείῳ, ὃ κινεῖται μὲν παρ' ἑτέρου,
 καὶ ἔστι χρησίμων εἰς ὑπουργίαν παραληφθὲν, ἐνεργ-
 γῆσαι δ' ἂν οὐδὲν αὐτὸ, καθ' ἑαυτό. Κολάζεται τοίνυν
 ἡ Νινευῆ διὰ τοι τὸ πονηρὰ κατὰ Θεοῦ λογίζεσθαι,
 ἢ φύσις τοῦ πράγματος. Παραδέδωκε γὰρ ὁ τῶν
 μᾶλλον ἂν εἶπεν ἐπαμύνοντος Θεοῦ, καὶ σώζειν θέλοντος υἱόν.

Τάδε λέγει Κύριος, καθάρων ὑδάτων κολλῶν, D
 καὶ οὕτως διασταλήσονται, καὶ ἡ ἀκοή σου οὐκ
 ἐνακουσθήσεται ἐτι.

IA. Ἐστὶ μὲν οὖν ὁ λόγος πρὸς τὴν Νινευῆ τὴν
 ἀλαζόνα, καὶ θεομάχον. Ἰδατα δὲ εἶναι φησι ἐν
 τούτοις τὰς ἀμετρήτους τῶν ἔθνων κατὰ τε χώρας
 καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη, πληθῶνας, ποταμῶν ἢ θαλάσσης
 δίκην καταρχομένας εὐκόλως, ὅτ' ἂν ἔλοιτο Θεός.
 Αὐτὸς γὰρ ἔστιν αὐτῶν ὁ καθάρων, ὡς δημιουργός,
 ὡς τῶν ὄλων Κύριος, καὶ Θεός, ὡς ἰδίαις νεύμασι τὰ
 ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα πηδαλιουχῶν, καὶ τῆς ἀπάντων
 καρδίας τὸ νεῦμα μετατιθεῖς πρὸς τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν,

prehendit, ut frequenter ab ipsa vel procerissimæ
 arbores suffocentur. Id quod Assyrii faciebant,
 semper in regiones et urbes irrumpentes, et, quasi
 oneris instar bellorum, conflictibus et intoleranda
 tyranniide incumbentes, et suffocantes. Ait autem
 ipsam ambustum iri, et ut stipulam ariditatis plen-
 nam. Stipula ad ignem concipiendum, et ustionem
 aptissima est. Niniven autem ut incensam, et ira
 divina punitam, vastatamque propheta alloquitur,
 et occasionem cur hæc dicat excusat, dicens : « Ex
 te exhibit cogitatio contra Dominum mala cogitans
 contraria. » Exposita eris, inquit, ad desolationem,
 et eris ut terra inculta et deserta : quin etiam
 igni combureris ; cogitas enim contra Dominum
 iniqua et contemptoria. Universorum quippe Deus
 in peccantem Israellem animadvertens, fecit ut
 levi negotio capi posset, et tuis eum pedibus sub-
 stravit. Tu autem aliter senties, et Judæam te,
 ipso nolente, redegisse in potestatem existimabis.
 Sic enim blaterasse Rabsacem inveniemus, quando
 convitiis Dei gloriam insectabatur, in muro se-
 dentibus dicens : « Ne decipiat vos verbis Ezechias,
 quæ non poterunt liberare vos. Et ne dicat vobis
 Ezechias, quia liberabit Deus Jerusalem de manu
 mea. » Huius stultissime et vere impie garrienti,
 voce Isaia Deus respondet : « Numquid gloriabitur
 securis sine incidente in ea, aut exaltabitur serra
 sine trahente eam * ? » Sicut enim securis, licet
 acutissima sit, et bene ferrea, in arboribus secandis
 nihil efficiet, nisi quis ipsam viribus suis aliquo
 impegerit : sic et serra nihil prorsus in materia sua
 operabitur, nisi quis eam duxerit : ad eundem
 modum, Ninivitarum regni sive militiæ robur non
 subegisset Samariam, nisi divina ira in urbes
 488 et vicus id adegisset tanquam instrumentum,
 quod movetur quidem ab altero, et est utile ad mi-
 nisterium assumptum, ipsum tamen per se nihil
 faciet. Punitur ergo Ninive, ut mala contra Domi-
 num cogitans potius, quam ut revera se rei natura
 habet. Tradidit enim universorum Deus Israellem
 post peccatum, nec ipsa potius eos subjugasset, si
 Deus succurrere et servare filios voluisset.

κατὰ τὰ ἐναντία μᾶλλον, εἰ ὡς ἔχει κατὰ τὸ ἀληθές
 ὄλων Θεὸς ἡμαρτηκότα τὸν Ἰσραὴλ, οὐκ αὐτῇ

VERS. 12. Hæc dicit Dominus, regnans super
 aquas multas, et sic dividuntur, et auditus tuus non
 audietur amplius.

XI. Est igitur sermo ad Niniven arrogantem, et
 Deo repugnantem. In his porro verbis aquas ait
 immensas populorum multitudines per regiones,
 urbes et nationes, instar maris aut fluviorum, quæ
 reguntur facile, si Deus voluerit. Ipse enim est
 ipsorum rector, ut opifex, ut universorum Dominus
 ac Deus, qui nutibus suis a se condita gubernat,
 et omnium cordium nutus ad suum beneplacitum
 moderatur, quomodo ipse voluerit decernens et

* IV Reg. xviii, 52. * Isa. x, 15

conformans. Idcirco, inquit, o Ninive, posthac terribilis, robustissima et decantata esse desines : « Auditus enim tuus non audietur amplius, » hoc est, non erit in posterum nullus de te apud omnes sermo. Olim enim eras illustris, et magnificas de te narrationes ignorabat nemo. Ast nunc non amplius. Quin triste super te canticum cantabunt, et magnum, auditioneque dignum nihil apud te in posterum reperietur.

Vers. 13. *Et nunc conteram virgam ejus a te, et vincula tua dirumpam, et præcipiet de te Dominus.*

XII. Sermo propheticus iterum ad Israeliam transit, quasi dicat : Deposita veterum illorum memoria, miserabor eum de cætero, ut qui pœnas jam expenderit. Ut sufficienter punitum, eorum dominatu te liberabo, subiacebisque neutiquam virgæ Assyriorum, hoc est, sceptro, sive regno : regni enim symbolum, sive nota sceptrum est. Eximam te quoque terroribus, et vinculis servitutis, et in beatum libertatis statum restituam. Illud, « Et præcipiet de te Dominus, » sic intelliges. Præcipiet autem bonis quibusdam spiritibus, et militiæ angelorum, qui a Deo 469 ad Israeliam tuendam curandumque constituti sunt : aut mandabit etiam Cyro ipsi, Cambysæ filio, qui suo tempore captivos dimisit. Non autem plane mandat, quasi sanctum et prophetam alloquatur : sed animo ejus voluntatem suam suggerens, et placitorum suorum ministrum reddens, quantumvis profanum et idololatram. Sicut enim mandavit ceto, ut deglutiret Jonam, et postea cucurbitæ, ut enascetur, et obumbraret ipsum, præterea vermi, ut percuteret hederam⁴¹ : sic dicimus et Cyro mandasse. Et hæc quidem historice.

Compellaverit autem his Deus et Pater Domini sui interfoctricem Jerusalem, sive Judæorum regionem, « Usque ad fundamenta sua desertum iri, et ut smilacem implicatum comesum iri, et ut stipulam ariditatis plenam. « Ex te egredietur cogitatio contra Dominum mala, contraria cogitans⁴². » Exusta est enim, et in solitudinem redacta, et velut stipula arida consumpta. Ausi sunt enim cogitare mala contra Dominum, atque insuper petulanter loqui. Nunc enim Samaritanum, et rotatorem vini, et ex fornicatione natum dicebant : nunc, seducere turbas⁴³ ; tametsi idcirco a Deo et Patre missus erat, ut seducios a seductione liberaret, et quod a Deo resiliuerat, rursus apportaret ; et per fidem adduceret, quod multimodis ab eo desciverat ; et quod in tenebris erat, illuminaret ; et quod contritum erat, alligaret. Et quoniam non totum Israel funditus delevit, reliquias,

αὐτῶ καὶ διαστῆλλον, καὶ διατυπῶν καθ' ὃν ἂν βουλοῖτο τρόπον αὐτός. Ταύτη τει φησὶν· Ὁ Νινευὴ, λοιπὸν πεπαύση τοῦ εἶναι δεινῆ, παναλκῆς τε καὶ διαβόητος· « Ἡ γὰρ ἀκοή σου οὐκ ἀνακουσθήσεται ἔτι, » τουτέστιν, οὐκ ἔσται λοιπὸν πολὺς περὶ σοῦ παρὰ πᾶσι λόγος. Πάλαι μὲν γὰρ ἦσθα λαμπρά, καὶ ἐν γνώσει ἢ τῶν ἀπάντων, μεγάλα περὶ σοῦ θεήματα. Νυνὶ δὲ οὐκ ἔτι, στυγρὸν δὲ ἐπὶ σοὶ καταχθήσουσι μέλος. Ἔσται δὲ οὐδὲν ἔτι παρὰ σοὶ τὸ μέγα, καὶ ἀξιάκουστον.

Καὶ τῶν συνερρήψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, καὶ τοῦς δεσμοὺς σου διαρρήξω, καὶ ἐντελεῖται ἑπὲρ σοῦ Κύριος.

IV. Πάλιν ὁ λόγος τοῦ προφήτη μεταχωρήσκειν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὁμοίον δὲ ὡς εἰ λέγῃ· Τῶν ἀρχαιτέρων ἐκείνων τὴν μνήμην ἀποπεμφόμενος κατελεῆσω λοιπὸν, ὡς δίκας ἐκτετικότα. Ὡς ἀποχωρήσας κεκολασμένον ἀπαλλάξω τῆς ἐκείνων κλεονεξίας, ὑποκείσῃ δὲ οὐδαμῶς τῇ ῥάβδῳ τῶν Ἀσσυρίων, τουτέστι, τῷ σκήπτρῳ, ἧτοι τῇ βασιλείᾳ· σύμβολον γὰρ βασιλείας τὸ σκήπτρον. Ἀνήσω δὲ καὶ δειμάτων, καὶ δουλείας δεσμῶν, ἀνακομιῶ δὲ αὐθις εἰς ἐλευθερίας εὐήμερον. Τό γε μὴν, « Ἐντελεῖται περὶ σοῦ Κύριος, » τοῖωσδε νοήσεις. Ἐντελεῖται γὰρ τισιν, ἢ πνεύμασιν ἀγαθοῖς, καὶ ἀγγέλων στρατιαῖς, αἱ τετάχεται παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ προεστάναι τὸν Ἰσραὴλ· ἦγουν ἐντελεῖται καὶ αὐτῷ που τῷ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνέντι κατὰ καιροῦς, Κύριος δὲ ἦν ὁ Καμψύσου. Ἐντέλλεται δὲ οὐχὶ πάντως ὡς ἄγιω καὶ προφήτῃ προσλαλῶν, ἀλλ' εἰς νοῦν ἐνείεις τὸ ἴδιον θέλημα, καὶ ὑπουργὸν ἀποφίνας τῶν δοκούντων αὐτῷ, καίτοι βέβηλον ὄντα, καὶ εἰδωλολάτρην. Ὡσπερ γὰρ ἐντελεῖται τοῦ κῆτει καταπίνειν τὸν Ἰωνᾶν, καὶ τῇ κολοκύντῃ πάλιν, ἀναφύσαι, καὶ ἐπισκιάζειν αὐτὸν, καὶ μὴ καὶ τῇ σκώληκι πατάξαι τὴν κολοκύντην· οὕτω φαρὲν ἐντετάλθαι καὶ Κύριω. Καὶ ταυτὶ μὲν ἰσχυρῶς.

Ἐπιφωνήσεις δ' ἂν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ κυριακῶν γεγεννημένη τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἧτοι τῇ τῶν Ἰουδαίων χώρῃ, ὅτι « Ἐως θεμελιῶν αὐτῶν χερσωθήσεται, καὶ ὡς σμῖλας περιπλεκομένη βρωθήσεται, καὶ ὡς καλάμη ξηρασίας μεστή. Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς κατὰ Κυρίου πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία. » Καταπέπρησται γὰρ, καὶ κεχέρσεται, καὶ ὡς καλάμη ξηρὰ ἐδαπάνηται. Τετολήμασι γὰρ λογίσασθαι πονηρὰ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ μὴ καὶ ἀθύρω γλώττῃ χρῆσασθαι. Ποτὲ μὲν Σαμαρείτην, καὶ κάτοιινον, καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον ὠνόμαζον· ποτὲ δὲ καὶ Ἰφασκον, ὅτι πλανᾷ τὸν ὄχλον. Καίτοι ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀεσταλμένου παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵνα τοῦ κλενωθῆαι τὸ πλανώμενον ἀπαλλάξῃ καὶ προσκομίσῃ Θεῷ τὸ ἀποσκιρτήσαν αὐτοῦ, καὶ προσάγῃ διὰ τῆς πίστεως τὸ πολυτρόπως ὠλισθηκὸς εἰς ἀπόστασιν, καὶ καταφωτισμὸν μὲν τὸ ἐν σκότει, καταδήσῃ δὲ τὸ συνετριμμένον. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἰσάπαν ὠλόθρευσε τὸν Ἰσραὴλ,

⁴¹ Jon. i, 4. ⁴² Nahum i, 8-11. ⁴³ Joan. viii, 48; Matth. xi, 19; Joan. vii, 12.

αετηρήται, ὡς ἔφη ἡδὴ πλειστάκις, αὐτῷ τὸ κατά-
λειμμα. Πεπιστεύκασι γὰρ καὶ Ἰουδαίων οὐκ εὐαρίθ-
μητοι, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀναμιξὲς δοξολογοῦσι Χριστόν.

Ἀκουέτωσαν μὲν οἱ ἐκ τῆς κατὰ σάρκα περιτομῆς,
« Ὅτι τὴν ῥάβδον αὐτοῦ συντρίψω ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς
δεσμούς σου διαρρήξω, καὶ ἐντελεῖται ὑπὲρ σοῦ Κύ-
ριος. » Ποῖαν δὲ ἄρα φησὶ τὴν ῥάβδον, ἢ τίνας ὄλως
δεσμούς, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον εἰπεῖν; Ὑπέκειντο μὲν
γὰρ οἱ ἅτινι σκήπτρῳ, κατηχημένοι τῇ τῶν Γραμ-
ματέων τε καὶ Φαρισαίων ἀπονοία τε καὶ ἀγριότητι,
καὶ μονουχι δεσμοῖς συνεχόμενοι τοῖς ἐκείνων ἐν-
τάλμασιν, οὐ παρεδέχοντο τὴν πίστιν. Ἄλλ' ἐξήρηται
μὲν ἡ ῥάβδος, τουτέστιν, ἡ ἀρχή, διερρήγη δὲ τὰ
δεσμά, καὶ λοιπὸν ἐλευθέρῳ φρονήματι προσεδρα-
μήκασι τῷ Χριστῷ, καὶ κτηνῶν μονουχι προτροπάδην ἐπιφω-
νοῦντες ἀλλήλοις, κάκεινο λέγοντες τὸ διὰ τῆς τοῦ
Ψάλλοντος λύρας· « Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμούς αὐ-
τῶν, καὶ ἀπορρήψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. »

Ἀκουέτωσαν δὲ πρὸς ἐκείνοις οὐδὲν ἤττον οἱ ἐξ
ἔθνων. « Καὶ νῦν συντρίψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ
σοῦ, καὶ τοὺς δεσμούς σου διαρρήξω, καὶ ἐντελεῖται
περὶ σοῦ Κύριος. » Πάλαι μὲν γὰρ τοῖς τοῦ διαβόλου
σκήπτροις ὑπεζευγμένοι, καὶ τοῖς τῶν κοσμικῶν ἡδο-
νῶν κατεσφιγμένοι δεσμοῖς προσεκύνον τῇ κτίσει
παρὰ τὸν κτίσαντα, οὐκ ἤδεσαν τὸν φύσει, καὶ ἀλη-
θῶς [θεόν], καὶ κτηνῶν ἄλόγων ὀλίγα διενεγκόντες
ταῖς ἡδοναῖς ἐδοῦλεον τῆς σαρκὸς, οἰκτρὸν τε καὶ
ἐλογώτατον διέζων βίον. Ἄλλ' ἠλευθέρωνται καὶ αὐτοὶ,
Χριστοῦ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ῥάβδον συντρίψαντος,
καὶ διαρρηγνύοντος τὰ δεσμά, καὶ ἀμαρτίας ἐξέλκον-
τος, καὶ μετατιθέντος ἐκ πλάνης εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ,
καὶ δικαιοῦντος τῇ πίστει, καὶ ἐντελλομένου λοιπὸν
περὶ αὐτῶν, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις. Γέ-
γραπται γάρ· « Ὁ κατοικῶν ἐν βοθηταίῳ τοῦ Ὑψίστου,
ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἀυλισθήσεται. Ἐντε-
λεῖται γὰρ τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις διαφυλάσσειν ἡμᾶς ἐν
πάσαις ταῖς ὁδοῖς, καὶ λαμβάνειν ἐπὶ χειρῶν, μήποτε
προσκόψωμεν πρὸς λίθον τὸν πόδα. » Καὶ ἀτρακτεῖς,
ὅτι « Παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβου-
μένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. »

Ὁὐ σκαρῆσσαι ἐτι ἐξ ὀνόματός σου.

II. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν, οὐκ ἔση διεσπαρμέ-
νος εἰς πάντα τὰ ἔθνη, δορούλητος, καὶ ἀλήτης, καὶ
τῆς ἐνεγκούσης ὡς ἀποτάτω, καὶ παγγάλεπον ὑπο-
μένων θητείαν, ἐν πόλεσι δυσμενῶν οἰκτρῶς, καὶ
ἐλεεινῶς, καὶ ἀθλίως κατεσκεδασμένος. Σημειωτέον
δὲ, ὅτι καὶ μετὰ ταύτας τοῦ προφήτου τὰς φωνὰς,
ἦλω καὶ πεπόμεται πρὸς αἰχμαλωσίαν ὁ Ἰούδας, καὶ
δεδοῦλεκεν Ἀσσυρίοις. Ἐξελθὺν μὲν γὰρ τῆς Ἰερου-
σαλήμ βασιλεύοντος, κατεστράτευσεν τῆς Σαμαρείας ὁ
Σαναχηρείμ, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ πόλεις καταδηώσας,
προσεμπρήσας δὲ καὶ ἐτέρας, ἀπέστειλεν ἐκ Λαχίς
τὸν Ραψάκηγ, ὃς καὶ ἀγοικὸν ἤρπεν κατὰ Θεοῦ τὴν
γλώτταν. Εἶτα πεπώκασι ἀγγέλου χειρὶ τῆς τῶν
Ἀσσυρίων στρατιᾶς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πάντα χιλιά-
δες. Μετὰ δὲ γε τὴν Ἐζεχίου βασιλείαν χρόνου μεταξὺ
διαγεγονότος οὐ μικροῦ, Σεδεκίου βασιλευκότος, ὃς

A ut toties dixi, conservavit ⁴⁴. Crediderunt enim
et de Judæis non pauci, et gentibus admisti, Chri-
stum laudibus prosequantur.

Audiant enim qui sunt ex circumcissione secundum
carnem : « Quia virgam ejus confringam a te,
et vincula tua dirumpam, et mandabit super te
Dominus. » Quam porro virgam, aut quæ tandem
vincula dicat, quomodo taceamus? Veluti sceptro
cuidam subfacebant, Scribarum et Pharisæorum
dementia et importunitate onerati, illorumque
mandatis propemodum ut vinculis constricti, fidem
non recipiebant. Verum ablata est virga, hoc est,
imperium; dirupta sunt vincula, ac deinceps libera
mente ac sensu ad Christum accurrerunt, tantum
non celerrime fugientes, et inter se accinentes illud
Psallentis lyræ : **490** « Dirumpamus vincula eorum,
et projiciamus a nobis jugum ipsorum ⁴⁵. »

Audiant præter illos nihilominus qui ex gentibus
conversi sunt : « Et nunc conteram virgam ejus a
te, et vincula tua dirumpam, et mandabit super te
Dominus. » Olim enim diaboli sceptris subjugati,
mundanarumque voluptatum laqueis irretiti, ad-
orabant potius creaturam quam creatorem, Deum
natura et verum nesciebant, parumque a brutis
differentes, carnis voluptatibus serviebant, misæ-
ramque, et a ratione alienissimam vitam exige-
bant ⁴⁶. Cæterum ipsi quoque in libertatem vin-
dicati sunt, postquam Christus antiqum illam
virgam contrivit, et vincula dirupit, et a peccato
eos extraxit, et ab errore ad agnitionem Dei tran-
tulit, et fide justificavit, et de reliquo super ipsis
mandavit, sine controversa sanctis angelis. Scri-
ptum est enim : « Qui habitat in adjutorio Altissimi,
in protectione Dei cæli commorabitur. Mandabit
enim sanctis angelis, ut custodiant nos in omnibus
viis nostris, et manibus portant, ne forte offenda-
mus ad lapidem pedes ⁴⁷. » « Et certum est illud,
« Immittet angelus Domini in circuitu timentium
eum, et eripiet eos ⁴⁸. »

Vers. 14. Non seminabitur amplius ex nomine tuo.

XIII. Rursus idem pene est ac si dicat, non eris
dispersus in omnes gentes, captivus, et erro, et a
patria quam semotissimus, et durissimam sustinens
servitatem, in urbes hostium misere, et miserabili-
ter, et infelicter dissipatus. Sciendum porro etiam
post hasce voces prophetæ captum esse Judam, et
visse in captivitatem, et servivisse Assyriis. Eze-
chia enim Hierosolymis regnante, Sennacherib in
Samarium copias adduxit, depopulatusque urbes
ejus, et quibusdam insuper incensis, misit ex Lachis
Rabsacen, qui impudenter contra Deum linguam
solvit. Deinde manu angeli de expeditione Assy-
riorum centum octoginta quinque milia ceciderunt.
Post Ezechiæ regnum non modico intervallo tem-
poris, Sedecia Josiæ filio regnante, Nabuchodonoso-
r totam Judæam prius deprædatus, Hierosolyman

⁴⁴ Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ⁴⁵ Psal. ii, 3. ⁴⁶ Rom. i, 19 seqq. ⁴⁷ Psal. xc, 4-14. ⁴⁸ Psal. xxxiii, 8.

obsidione cinxit, vique et armis occupatam civitatem sanctam, et templo illo celebri exusto, Judam transtulit, Samaritanisque per Senacherib abductis addidit ⁴⁹¹. Num igitur fallit promissa universorum Deus, per prophetam dicens his, qui sunt de sanguine Israel: « Non seminabitur ex nomine tuo amplius? » Quantæ tandem impeditiæ, imo vero summæ improbitatis foret, existimare Deum mentiri! multum enim abest, ut aliquando Deus falsum loquatur. Sic autem vera prolocutum intelligamus licet. Cum ante meminisset diuissionis quæ facta est temporibus Cyri, qui Babyloniorum imperium evertit, subdidit impostorum nullam amplius e domo Israel captivitatem futuram. Revocati enim in regionem suam, reversique in Judæam, tuto ibidem habitarunt. Et vexati sunt quidem armis ab Antiocho, cognomento Illustri ⁴⁹² et post illum a quibusdam aliis; verumtamen in captivitatem non abierunt, sed, ut dicebam, patriam suam secure incoluerunt. Hunc igitur in modum de Israele secundum carnem intelligi possit hoc, « Non seminabitur ex nomine tuo amplius. »

Audiet autem, et meritissimo etiam intellectualis Israel, id est, qui oculis animi vident Deum, et gloriam Unigeniti obstupescunt: « Non seminabitur ex nomine tuo amplius. » Ante fidem namque juris inimicorum fuerunt, cervicem cordis Satanæ, et una malignis ejus potestatibus subjugarunt, et turpissimo carnis amore illigati vixerunt. Sed deinceps veterum dominorum prærogativa et auctoritas sublata est, et cecidit cum illis peccatum, turbulentarum motionum sublata vis. Solvit enim nos Christus, et quamquam in multa et vana pravarum affectionum genera, et in deorum innumerebilia cultus disseminatos, per fidem ad sanctioniam revertit. Sed non amplius disseminabimur, omninoque in Christo manebimus, unam habentes fidem, unum baptisma, et unum Dominum Salvatorem ac Redemptorem, et per ipsam Deo et Patri ad unionem spiritualem copulati.

Ex domo Dei tui disperdam sculptilia, et constatilia ponam sepulcrum tuum.

XIV. Cum Israel non mediocriter Deum offenderet, defectione ab eo facta, et impie deserto Deo Salvatore suo, idolorum cultibus se dedidisset, ideo captivus ad hostes abiit, et ita Niniven abductus est. Relicti autem Hierosolymis, nihilominus ad Deum amandum segnes erant, et ad religionem titubantes, et quæ Deo placerent, non curantes, ⁴⁹² et servitutis ejus jugum excutientes, insuper Bual, et Astartæ, et militiæ cæli sacrificantes. Postquam autem per sanctos prophetas minatus est Deus, dilucideque dixit, Jerusalem perituram, et incolas ejus omnino captivos simul cum aliis in

⁴⁹¹ IV Reg. xviii, 1 seqq.; xix, 1 seqq. ⁴⁹² I Mach. 1, 41.

(1) Βαβυλωνίων, aut Ἀσσυρίων puto desiderari.

Α ἦν υἱὸς Ἰωσίου, πεπολιόρχηκε τὴν Ἱερουσαλήμ, προκαταδῆσας ὅλην τὴν Ἰουδαίαν ὁ Νεβουχοδονόσορ, εἶτα κατὰ κράτος ἔλθων τὴν ἅγιαν πόλιν, κατεμπερῆσας δὲ καὶ τὸν διαδόχον ἐκεῖνον ναὸν, ἀπέκτισε τὸν Ἰούδαν, καὶ προστέθεικε τοῖς ἐκ Σαμαρείας διὰ τοῦ Σαναχρηεῖμ ἀπεννηγεμένοις. Ἄρ' οὖν διαφεύδεται τὴν ὑπόσχεσιν ὁ τῶν ὄλων Θεός, διὰ τοῦ προφήτου λέγων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἐτι; » Εἶτα πῶς οὐκ ἀμαθὲς, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς λῆξιν ἂν τοι τοῦ πάντος ἤδη κακοῦ, τὸ ψευδοπεπνεύσθαι τὸν Θεόν; ἀμαρτοεπὲς γὰρ οὐτι ποῦ τὸ θεῖον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἀληθεύσει δὲ οὕτως. Μνημονεύσας γὰρ πρότερον τῆς ἀφέσεως τῆς γεγενημένης κατὰ καιροῦς Κύρου τοῦ (1) ἀνηρηκότος τὸ κράτος, τότε φησὶ, ὡς οὐκ ἂν ἄλλη τις αἰχμαλωσία γένοιτο μετὰ τοῦτο ἐτι, καὶ ἐξ οἴκου Ἰσραὴλ. Ἀνακεκλημένοι γὰρ εἰς τὴν ἑαυτῶν, καὶ ὑπονοστήσαντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, κατωχῆκασιν ἀσφαλῶς. Καὶ κεκίνηται μὲν πόλεμος κατ' αὐτῶν ὑπὸ τε Ἀντιόχου τοῦ ἐπίκλην Ἐπιφανοῦς, καὶ ἑτέρων δὲ μετ' ἐκείνῳ τιμῶν· πλὴν οὐκ ἀπέργοντο πρὸς αἰχμαλωσίαν· ἀλλ' ὡς ἔφη, κατωχῆκασιν τὴν ἐνεγκούσαν ἀσφαλῶς. Οὕτω μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ νοηθεῖ ἂν τὸ, « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἐτι. »

Ἀκούσεται δὲ, καὶ μάλᾳ εἰκότως, ὁ νοητὸς Ἰσραὴλ, τουτέστιν, οἱ τῆς διανοίας ὁρῶντες Θεόν, καὶ τὴν δόξαν τοῦ Μονογενοῦς κατατεθηκότες, « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἐτι. » Γεγόναι μὲν γὰρ πρὸ τῆς πίστεως ὑπὸ χεῖρας ἐχθρῶν, ὑπακούσαντες τὸν τῆς διανοίας αὐχένα τῷ Σατανᾷ, καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμει πονηραῖς, καὶ τῆς κακίστης φιλοσαρκίας ἐνδεδεμένοι. Ἄλλ' ἐξήρηται λοιπὸν ἡ πλεονεξία τῶν πάλαι κεκρατηκότων, κατεσεύθη, καὶ κέπτωκε σὺν ἐκείνοις ἡ ἀμαρτία, ἐξήρηται τῶν καθῶν ἡ δύναμις. Ἀνῆκε γὰρ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, ἀνεκόμισε διὰ τῆς πίστεως εἰς ἀγιασμόν, καίτοι πολυτρόπως κατεσπαρμένους εἰς πολυειδίᾳ, καὶ ἐξήτηλα πάθη, καὶ εἰς ἀμέτρητον πολυθεΐαν. Ἄλλ' οὐκ ἐτι διασπαρησόμεθα, μενούμεν δὲ πάντως ἐν Χριστῷ, μίαν ἔχοντες πίστιν, ἐν βάπτισμα, καὶ ἓνα Κύριον Ἰωσήφ τε καὶ Λυτρωτὴν, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πρὸς ἐνότητα τὴν πνευματικὴν συνδεδόμενοι.

Ἐξ οἴκου Θεοῦ σου ἐξολοθρεύσω τὰ γλυπτὰ, καὶ χωρευτὰ θήσομαι ταφήν σου.

1Δ'. Προσέκρουκε μὲν οὐ μετρίως ὁ Ἰσραὴλ, ἀπενευκῶς εἰς ἀπόστασιν, καὶ ἀποφοιτήσας μὲν ἀνοσίως τοῦ σεσωκότος Θεοῦ, προσκείμενος δὲ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις, ταύτην τοι καὶ γεγωνὸς αἰχμαλωσίας πεπόρευται πρὸς ἐχθροῦς, ἀπεκομίσθη τε οὕτως εἰς τὴν Νινευθί. Οἱ δὲ δὴ περιλειφθέντες ἐν τοῖς Ἱερουσόλοιμοις, οὐδὲν ἤττον ἦσαν ῥάθυμοι πρὸς φιλοθεΐαν, καὶ ἀνασφαλεῖς εἰς εὐλάβειαν, καὶ ἀποσπουδάζοντες μὲν τὸ ἀνδάνον Θεῷ, καὶ τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας ἀποσειόμενοι τὸν ζυγόν· θύοντες δὲ τῷ Βάαλ ἐτι, καὶ τῇ Ἀστάρτῃ, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ δὲ διὰ προφητῶν ἁγίων γέγονεν ἀπειλή Θεοῦ, λέγοντας

ἐναργῶς, ὡς διολεῖται μὲν Ἱερουσαλήμ, βαδιοῦνται ἅ
 δὲ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ πάντα τε καὶ πάντως αἰχμάλω-
 τοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν εἰς χώραν ἄλλοτριαν,
 ἐξένηψαν κατὰ καιροῦς τῶν ἐν αὐτῇ βεβασλευκῶτων
 τινές, καὶ καθέλιον τεμένην, βωμοὺς ἀνέτρεψαν, καὶ
 πυρὶ δαδαπήνησαι τὰ γλυπτὰ. Μάλιστα δὲ τῶν ἄλ-
 λων διέπρεψεν ἐν τούτοις Ἰωσίας, περὶ οὗ λελάληκε
 καὶ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ θύοντί ποτε τῷ Ἱεροβοάμ
 τῷ τοῦ Ναβάτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραήλ. Ὁ μὲν γὰρ
 εἰστέθειται ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς ἀνοσίας θυσίας.
 Ὁ δὲ πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἐν λόγῳ Κυρίου φησὶ·
 Ὁ θυσιαστήριον, τάδε λέγει Κύριος. Ἰδοὺ υἷος τίττεται
 τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ
 τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν τοὺς ἐπιθύοντας ἐπὶ σὲ, καὶ
 ὅσα ἄνθρωπων καύσει ἐπὶ σέ. Ὅτι δὲ εἰς πέρας
 ἐκδέδρακε τὸ προηγγελμένον, μεμαρτύρηκεν οὕτως τὸ
 Γράμμα τὸ ἱερὸν. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ
 τῶν Βασιλειῶν περὶ Ἰωσίου· Ἐκαὶ ἐνετείλατο ὁ βα-
 σιλεὺς τῷ Χελκίᾳ τῷ ἱερεῖ τῷ μεγάλῳ, καὶ τοῖς ἱε-
 ρεῦσι τῆς δευτερώσεως, καὶ τοῖς φυλάσσουσι τὸν
 σταθμὸν, τοῦ ἐξαγαγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου Κυρίου πάντα
 τὰ σκευὴ τὰ πεποιημένα τῷ Βάαλ, καὶ τῷ ἄλσει, καὶ
 πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέκαυσε αὐτὰ
 ἐξω Ἱερουσαλήμ ἐν Σαδημῶθ κέδρων, καὶ ἔλαβε τὸν
 χοῦν αὐτῶν εἰς Βαιθὴλ, καὶ κατέκαυσε τοὺς χωμα-
 ρεῖμ, οὓς ἔδωκαν βασιλεῖς Ἰούδα, καὶ ἐθυμίωεν ἐν
 τοῖς ὑψηλοῖς, καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς
 περικύκλῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ τοὺς θυμιῶντας τῷ
 Βάαλ, καὶ τῷ ἄλσει, καὶ τῷ ἡλίῳ, καὶ τῇ σελήνῃ, καὶ
 τοῖς μαζουρῶθ, καὶ πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ.
 Καὶ ἐξήνεγκε τὸ ἄλσος ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξωθεν Ἱε-
 ρουσαλήμ εἰς τὸν χειμάρρουν τῶν κέδρων, καὶ κατέ-
 καυσε αὐτὸ ἐν τῷ χειμάρρῳ κέδρων, καὶ ἐλέπτυνεν
 εἰς χοῦν, καὶ ἐβρίψε τὸν χοῦν αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον
 τῶν υἱῶν τοῦ λαοῦ. Ὡς συνήθης οὖν, ὅπως τισὶ τέθεινται
 ταφὴ τις ὡσπερ τὰ χωνευτὰ, καὶ ἐξωλοθρεύθησαν ἐξ
 οἴκου Κυρίου τὰ γλυπτὰ. Πιστώσεται δὲ τὸν ἐπὶ τῷ-
 δε λόγον καὶ ἑτέρα γραφή. Ἐφη γὰρ οὕτως ἐν τῇ δευ-
 τέρῃ τῶν Παραλειπομένων· Ἐν τῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς
 βασιλείας αὐτοῦ, ὤδηλον δὲ ἔτι τῆς Ἰωσίου, ἐκαὶ αὐτὸς
 ἔτι παιδάριον ἤρξατο τοῦ ζητεῖσαι Κύριον τὸν Θεὸν
 τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς βα-
 σιλείας αὐτοῦ ἤρξατο τοῦ καθαρῖσαι τὸν Ἰούδαν, καὶ
 τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν, καὶ τῶν ἀλσέων,
 καὶ ἀπὸ τῶν γλυπτῶν, καὶ χωνευτῶν, καὶ κατέσκαψε
 κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ τὰ θυσιαστήρια τοῦ Βάαλ,
 καὶ τὰ ὑψηλὰ τὰ ἐπ' αὐτῶν. Καὶ ἔκοψε τὰ ἄλση, καὶ
 τὰ γλυπτὰ, καὶ τὰ χωνευτὰ συνέτριψε, καὶ ἐλέπτυνε,
 καὶ ἐβρίψεν ἐπὶ πρόσωπον τῶν μνημάτων τῶν θυσια-
 ζόντων αὐτοῖς. Καὶ ὅσα ἱερέων κατέκαυσε ἐπὶ τὸ
 θυσιαστήριον. Καὶ ἐκαθάρισε τὸν Ἰούδαν, καὶ τὴν
 Ἱερουσαλήμ. Ὁ οὐκοῦν διολώλασιν ἐπ' αὐτοῖς τεμένε-
 σιν, ὡς ἔφη, καὶ βωμοῖς, καὶ τοῖς χωνευτοῖς
 μονουοχι συνεθάπτοντο, κατὰ τὸν τῆς προφητείας λόγον.
 Ἰστέον δὲ, ὅτι κατὰ γε τοὺς χρόνους Ἐζεχίου
 προεφήτευσεν ὁ Ναούμ. Εἶτα γέγονεν ἐκ μὲν Ἐζεχίου
 Μανασσῆς, ὃς βεβασλευκεν ἔτη πέντε καὶ
 πενήκοντα. Μανασσῆ δὲ υἷος Ἀμών, ὃς ἔτη μόλις
 διεβίω δύο. Καὶ μετ' ἐκεῖνον Ἰωσίας, ἐφ' οὗ τὰ τῆς
 προφητείας πεπλήρωται, καθὰ δέδεικεν ἡμῖν ἀρτίως ὁ λόγος.

peregrinam regionem abituros, quidam in ea re-
 gnantes quodam tempore oculos aperuerunt, et
 delubra disturbarunt, aras everterunt, sculptilia
 igni consumpserunt. In his præcipue claruit Josias,
 de quo etiam homo Dei locutus est Jeroboam filio
 Nabat forte sacrificanti, qui peccare fecit Israel.
 Illic enim vitulis aureis scelerata sacrificia offerre
 instituit. Compellavit autem altare his vocibus in
 sermone Domini : « Altare, hæc dicit Dominus.
 Ecce filius nascitur domui David, Josias nomen ei,
 et immolabit super te sacerdotes excelsorum, sa-
 crificantes super te et, ossa hominum incendet
 super te ». Cui prædictioni eventum respondisse,
 sacræ Litteræ in hunc modum testantur. Sic nam-
 que in quarto Regum de Josia exstat : « Et præcep-
 it rex Chelcix sacerdoti magno, et sacerdotibus
 secundi ordinis, et custodientibus limen, ut educe-
 rent de templo Domini omnia vasa quæ fecerant
 Baal, et luo et universæ militiæ cæli, et combussit
 ea foris Jerusalem in Sademoth cedron et tulit
 pulverem eorum in Bethel, et combussit sacerdo-
 tes, quos posuerunt reges Juda, ut adolerent incen-
 sum in excelsis, et in civitatibus Juda, et in cir-
 cuitu Jerusalem, et adolentes incensum Baal, et
 luo, soli et lunæ et planetis, et omni militiæ cæli.
 Et extulit lucum de domo Domini foras Jerusalem
 in torrentem Cedron, et combussit eum in torrente
 Cedron, et comminuit in pulverem, et projecit pul-
 verem ejus in sepulchra filiorum populi ». Per-
 spicis ergo, quomodo quibusdam sepulchri instar
 posita fuerint conflatilia, et de domo Domini ex-
 terminata sculptilia. Fidem porro huic sermoni
 etiam alia Scriptura faciet. Sic enim ait in secundo
 Paralipomenon : « In octavo anno regni sui, » puta
 Josiæ, « et ipse adhuc puerulus incepit querere Do-
 minum Deum David patris sui. Et in duodecimo
 anno regni sui incepit mundare Judam, et Jerusa-
 lem ab excelsis, et lucis, et altaribus, et sculpti-
 libus, et conflatilibus, et destruxit quæ ante faciem
 ejus altaria Baal, et excelsa **403** super ipsis. Et
 succidit lucos, et sculptilia et conflatilia com-
 minuit, et projecit super faciem monumentorum
 eorum, qui immolabant eis. Et ossa sacerdotum
 combussit in altaribus eorum. Et mundavit Judam,
 et Jerusalem ». Itaque perierunt in ipsis templis,
 ut dixi, et altaribus, et cum conflatilibus tantum
 non sepulti sunt, juxta verba prophetæ. Sciendum
 autem, temporibus Ezechix prophetasse Nahum.
 Deinde natus est ex Ezechia quidem Manasses, qui
 annis quinque et quinquaginta regno præfuit. Ex
 Manasse autem Amon, qui vix duos annos regni
 tenuit ». Et post eum Josias, sub quo prophetiæ
 verba re perfecta sunt, ut modo docuimus.

⁶⁷ III Reg. xiii, 2. ⁶⁸ IV Reg. xxiii, 4 6. ⁶⁹ II Paral. xxxiv, 3-5. ⁷⁰ IV Reg. xx, 21.

VERS. 15. *Quia veloces ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem.*

XV. Manebant quidem captivi in Babylone filii Israel, spe tamen sustentabantur, se aliquando reversuros, et in antiquam atque avitam nobilitatem non ita multo post redituros, cum id sancti prophetæ, ut Deo per illos loquente, spondidissent. Erat autem speratum tempus idem, quod regni Cyri, qui Niniven potentia et armis subactus erat. Quod item Isaias prænuntiaverat, his verbis : « Sic dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante eum gentes et fortitudinem regum dirumpam. Aperiam ante eum Januas, et urbes non claudentur : ego ante te ibo, et montes complanabo. Portas æreas conferam, et vectes ferreos confringam ⁷¹. » Et infra rursum : « Illic ædificabit urbem Jerusalem, et captivitatem populi mei convertet, non cum pretio, neque cum muneribus, dixit Dominus Deus Sabaoth ⁷². » Veniet igitur Israelitis nuntius pacis, inquit, Cyri expeditionem significans, quando et captivitatis jugum excusserunt, et dominantium virgam contriverunt, et inconsuetæ servitutis vincula diruperunt, et recepta patria salutem receperunt.

Quod si cui libuerit, etiam sancti Baptistæ concionibus propositorum verborum sententiam non male accommodaverit. Commoratus est enim in solitudine, et quasi in montibus clamans evangelizavit pacem, hoc est, Christum. **494** Speciosi igitur, et veloces pedes dicentis : « Præparate viam Domini, rectas facite semitas ejus ⁷³. »

Celebra, Juda, festivitates tuas, redde vota tua, quia non apponent ultra, ut pertranseant per te in vetustatem.

XVI. Cum mandasset lex, ne res divina conficeretur extra sacrum divinumque atrium, sed in loco, inquit, « quem elegerit Deus tuus, ut invocetur ibi nomen ejus ⁷⁴, » in peregrino solo degentes Israelitæ, Persarumque et Medorum terras habitantes, legibus suis solemnia non exercebant, et otium in illis agitabant, non dies festos consuetos exigentes, non sacrificia offerentes, non primitias, non munera gratæ mentis indicia juxta præscriptam legis, non agnum cædentes mense novo : quin etiam ad solas fortasse laudes Deo dicendas pigritantes. Et hoc esse dicimus, quod divinus David, in persona populi apud Babylonem constituti, canit : « Super flumen Babylonis illic sedimus, et flevimus, dum recordaremur tui, Sion. In medio in salicibus ejus suspendimus organa nostra ⁷⁵. » Et insuper : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena ⁷⁶. » Cum enim a tellure patria, a templo, et tabernaculo præcul distarent, ut dixi, sacrumque chorum non

Ὅτι ταχεῖς ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη οἱ πόδες εὐαγγελιζομένου, καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνην.

IE'. Διέτριβον μὲν ἐν Βαβυλῶνι γεγονότες αἰχμάλωτοι οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, ἥσαν γε μὴν ἐν ἐλπίσι τοῦ καὶ αὐθις ἀνακομισθῆσεσθαι κατὰ καιροῦς, καὶ εἰς τῆς ἀνωθεν αὐτῶν ἐκ πατέρων εὐγένειαν ἀναφοιτῆσαι οὐκ εἰς μακρὰν, τοῦτο προφητῶν ἀγίων ὡς Θεοῦ λαλοῦντος ἐπηγγελμένων. Ἦν δὲ αὐτὸς ὁ τῆς ἐλπίδος καιρὸς ὁ τῆς Κύρου βασιλείας μέλλοντος αἰρῆσειν κατακράτος τὴν Νινευθῆ, καὶ τοῦτο πάλιν αὐτῆς Ἰσαίου προηγγελκότος. Ἐφη γὰρ οὕτως : « Λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχύιν βασιλείων διαῤῥήξω. Ἄνοιξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται· ἐγὼ δὲ ἔμπροσθεν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὀμαλιῶ. Θύρας χαλκοῦς συντρίψω, καὶ μοχλοῦς σιδηροῦς συνθλάσω. » Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν : « Οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν Ἰερουσαλὴμ, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων, οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε Κύριος Σαβαώθ. » Ἦξει τοίνυν, φησὶ, ἄγγελος τῶς ἐξ Ἰσραὴλ εἰρήνης, τὴν Κύρου σημαίων ἐκαρτείαν, ὅτε καὶ τὴν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπεπέλοντο ζυγόν, καὶ τὴν τῶν κρατούντων ῥάβδον συνέτριψαν, καὶ τῆς ἀσυνήθους δουλείας ἀπέῤῥηξαν τὰ δεσμὰ, οἰκαδὲ πάλιν γεγονότες. ἐσώζοντο.

Ei δὲ δὴ τις ἔλοιτο, τὴν δύνειν τῶν προκειμένων τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ κηρύγμασιν ἐφαρμόζειν, πάλιν δράσειεν ἂν ὀρθῶς. Ἐποιετο γὰρ ἐν ἐρήμῳ τὰς διατριβὰς, καὶ οἶον ἐν ὄρει διακεκραγῶς εὐηγγελίζετο τὴν εἰρήνην, τοῦτέστι Χριστόν. Ὥραϊσι δὲ ὄν οἱ πόδες, καὶ ταχεῖς τοῦ λέγοντος : « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. »

Ἐόρταξ, Ἰουδα, τὰς ἐορτὰς σου, ἀπόδος τὰς εὐχὰς σου, δίδωι σὸ μὴ προσθήσωσιν ἐτι τοῦ διελθεῖν διὰ σοῦ εἰς καλαίωσιν

IC'. Προστεταχότος τοῦ νόμου, μὴ δεῖν ἐξω θύειν τῆς ἱερᾶς τε καὶ θείας αὐλῆς, ἀλλ' εἰς τὸν τόπον, ὃν ἂν ἐκλέξηται Κύριος ὁ Θεὸς σου ἐπικληθῆναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐν ἄλλοδαπῇ γεγονότες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδιων χώραν οἰκοῦντες, ἀπρακτοὶ που πάντως περὶ τὰ σφίσι νομομισμένα, καὶ ἀνεέργητοι διετέλουν, οὐ τὰς ἐξ ἔθους πληροῦντες ἐορτὰς, οὐ θυσίας προσάγοντες, οὐκ ἀπαρχὰς, οὐ χαριστήρια κατὰ τὸν νόμον, οὐ τὸν ἀμὸν σφάζοντες ἐν μηνὶ τῷ νέμ· τάχα που καὶ πρὸς μόνας ὀκνοῦντες δοξολογίας. Καὶ τοῦτο φαμεν τοῦ θεοσπετίου Δαθὶδ ὡς ἐκ προσώπου λέγοντος τοῦ ἐν Βαβυλῶνι λαοῦ : « Ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσταμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν, ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. Ἐπὶ ταῖς ἰταῖς ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν. » Καὶ πρὸς τοῦτους ἐτι : « Πῶς ἔσομεν τὴν ψῆθιν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας ; » Ἐξω γὰρ, ὡς εἶπεν, τῆς ἰδίας ἄγαν γῆς γεγονόσιν αὐτοῖς, ἐξω ναοῦ, καὶ σκηνῆς, καὶ τὸν ἱερὸν οὐκ ἔχουσι χώρον, ἀπρακτεῖν ἢ ἀνάγκη περὶ

⁷¹ Isa. XLV, 1, 2. ⁷² Ibid. 13. ⁷³ Isa. LII, 7 ; XL, 3 ; Luc. III, 4 ; Joan. I, 23. ⁷⁴ Deut. XII, 21. ⁷⁵ Psal. CXXCVI, 1, 2. ⁷⁶ Ibid. 4

τὰ ἐκ νόμου. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεδείχθη λοιπὸν ὁ τοῦ ἀνεῖ-
σθαι καιρὸς, ἐπιφθέγγεται τις εἰκότως αὐτοῖς ἢ ὁ τῆς
εἰρήνης ἄγγελος, οὗ καὶ « ταχεῖς οἱ πόδες, » ἡγουν αὐ-
τὸς ὁ προφήτης, ὅτι μέτεστιν αὐτοῖς πληροῦν ἑορτὰς,
ἀνάπτειν χαριστηρίους ψάδας, καὶ περαίνειν εὖ μάλα
τὰ ἐν εὐχῇ, ἡγουν ὑποσχέσει. Προσεπαγγέλλεται δὲ
καὶ τὴν ὅσον οὐπω τῶν ἐχθρῶν ἐσομένην ἀπώλειαν.
Οὐ γὰρ μὴ « προσθῶσι, φησι, τοῦ διελθεῖν εἰς πα-
λαιώσιν, » τούτεστιν, οὐκ εἰς μακροὺς ἔτι χρόνους
μενοῦσι, οὔτε μὴν παλαιουμένην, ἡγουν ἀτελεύτητον
ἔξουσι τὴν εὐήμεριαν. Πεπαύσεται γὰρ καὶ καταλή-
ξει συστελλομένη.

Ἄκουέτω δὲ περπωδέστερον καὶ ὁ νοητὸς Ἰουδαῖος
τῶν τοῶνδε φωνῶν. « Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερωῦ Ἰου-
δαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἢ ἐν τῷ φανερωῦ ἐν σαρκὶ περιτομῆ·
ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομῆ καρδίας
ἐν πνεύματι, καὶ οὐ γράμματι, οὐ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ
ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Ἐορτάσει μὲν οὖν ὁ
τοιοῦδε λαμπρῶς, ἐρηρησμένην ἔχων τὴν πίστιν,
δῆλον δὲ ὅτι τὴν εἰς Χριστὸν, ἡγιασμένος τῷ πνεύ-
ματι, τῇ τῆς υἰοθεσίας διαπρέπων χάριτι. Προσείσει
δὲ τῷ Θεῷ θυσίας πνευματικὰς, ἑαυτὸν ἀντιθεὶς εἰς
ὁσμὴν εὐωδίας, καὶ πᾶν εἶδος συνεπιτηδεύων ἀρετῆς,
σωφροσύνην, ἐγκράτειαν, ἀνδρείαν, ὑπομονήν, ἀγά-
πην, ἐλπίδα, φιλοπρωχελίαν, χρησιμότητα, καὶ μακρο-
θυμίαν· « Τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται Θεός. »
Ἴστω γε μὴν ὁ νοητὸς Ἰουδαῖος περὶ παντὸς ἐχθροῦ
καὶ τῶν πάσαις κερκατηκότων, ὅτι « Οὐ μὴ προσθή-
σωσι ἔτι τοῦ διελθεῖν εἰς παλαιώσιν, » τούτεστιν, ἐκ
μέσου γενήσονται, πεμπόμενοι δηλονότι πρὸς κόλασιν
τὴν ἀμήρυντον. Ὁ δὲ καὶ πεπλήρωκεν ὁ Χριστὸς, ἐπι-
τάσων τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν εἰς τὴν ἄβυσσον
ἀπελθεῖν, καὶ δούς τοῖς αὐτὸν ἀγαπῶσι τῶν ἐχθρῶν
κατεξανίστασθαι, καὶ κατὰ παθῶν ἀνδρίζεσθαι καὶ
ἀμαρτίας καθελεῖν, « καὶ ἐπάνω ὄψεων, καὶ σκορπίων
πατεῖν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

*Συντελέσεται, ἐξήρται, ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς τὸ
πρόσωπόν σου, ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως.*

IZ'. Ὡς ἀραρότως ἦδη, καὶ πάντῃ τε καὶ πάντως
συμβησομένου τοῦ δεῖν ἀπολέσθαι τὴν Νινευή, συν-
τελέσθαι φησὶν αὐτὴν, τὸ ὅσον ἐλθεῖν εἰς συντέλειαν
διὰ τούτου δηλῶν. Καὶ μὴν, καὶ ἐξήρται, τούτεστιν,
ἐκκεκόφθαι τε εἰσάπαν, καὶ ἀνηρῆσθαι παντελῶς. Εὖ
δὲ δὴ σφόδρα καὶ τὸ « ἀνέβη » φησὶ ἐπὶ Κύρου, μετ'
ἐμφάσεως, οἶμαί που, τοιοῦτόν τι σημαίνων, ὅποιον
ἔφη περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας, τὰ κατὰ
καιροὺς ἐσόμενα τῇ Νινευῇ προαναφωνῶν· « Ἀνέβη
λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, ἐξολοθρεύων ἔθνη, ἐξ-
ῆρε, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, τοῦ θείναι
τὴν γῆν εἰς ἐρήμωσιν, καὶ αἱ πόλεις ἐρημωθήσου-
νται, παρὰ τὸ μὴ κατοικίζεσθαι αὐτάς. » Θηρὸς γὰρ

⁷⁷ Isa. LII, 7. ⁷⁸ Rom. II, 28, 29. ⁷⁹ Rom. VIII, 15, 27 seqq. ⁸⁰ Luc. x, 19. ⁸¹ Jerem. IV, 7.

A haberent, necesse erat illos in iis quæ lege præci-
piebantur feriari. Ubi autem postmodum tempus
dimissionis advenit, merito quis illis succlamat, aut
paci nuntius, cujus et « veloces pedes ⁷⁷; » aut
ipse propheta, licere illis celebrare festivitates, can-
tica gratiarum actionis offerre, et quæ in votis
habeant, seu quæ promiserint, re præstare nume-
ris omnibus. Ac mox etiam hostes perituros pro-
mittit. Non enim « apponent, inquit, ut pertrans-
eant in vetustatem : » hoc est, non in longum
tempus amplius manebunt, neque inveterascentem,
seu nunquam desinentem felicitatem obtinebunt.
Cessabit enim brevi, et contracta evanescet.

Audiat autem, et convenientius Judæus, qui
animo concipitur, voces hujuscemodi. « Non enim
qui in manifesto Judæus est, nec quæ in manifesto
est carnis circumcisio : sed qui in abscondito, Ju-
dæus, et circumcisio cordis in spiritu, et non in
littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo ⁷⁸. »
Celebrabit igitur talis festivitates præclare, stabilem
fidem habens, in Christo utique sanctificatus in spi-
ritu, gratia adoptionis filiorum excellens ⁷⁹. Offeret
autem Deo hostias spirituales, **495** seipsum con-
secrans in odorem suavitatis, et omne genus virtutis
simul excolens, frugalitatem, continentiam, fortitu-
dinem, patientiam, charitatem, spem, amorem in
pauperes, benignitatem et longanimitatem : « Ta-
libus enim hostiis promeretur Deus ⁸⁰. » Intelligat
insuper Judas spiritualis de omni inimico, et qui
olim in ipsum dominati sunt : « Non apponent am-
plius, ut pertranseant in vetustatem ⁸¹; » hoc est,
de medio tollentur, missi videlicet in supplicium
æternum. Quod etiam præstitit Christus, jubens
spiritus immundos in abyssum discedere ⁸², et do-
nans se diligentibus contra hostes insurgere, pas-
sionesque viriliter domare, et peccata destruere,
« et supra serpentes ac scorpiones, et supra omnem
virtutem inimici ambulare ⁸³. »

CAP. II.

*VERS. 1. Consummatum est, ablatum est, ascen-
dit insufflans in faciem tuam, eruens de tribula-
tione.*

XVII. Tanquam congruenter, et omni ratione
peritura Ninive, ipsam consummatam esse dicit, eo
verbo quasi ad consummationem et interitum ven-
nisse significans. Quinetiam ablatam, hoc est,
excisam totam et deletam penitus. Optime autem
de Cyro dicit, « ascendit, » expressa significatione tale
quid, opinor, indicans, quale et Jeremias, dum olim
Ninive eventura vaticinatur : « Ascendit leo de cu-
billi suo, et vastans gentes se levavit, et egressus
est de loco suo, ut ponat terram in solitudinem,
et civitates vastabuntur, quod non habitentur
ipsæ ⁸⁴. » Instar enim feræ bestię insiliens in Ni-
niven, incolas ejus devoravit. Verum illis quidem

⁸⁰ Hebr. XIII, 16. ⁸¹ Mich. I, 15. ⁸² Luc. VIII,

tanquam hostis atrox, et præfractus, et ira implacabili: Israelitis vero « insufflans in faciem, et eruens de tribulatione, » hoc est, ab insolenti servitute liberans, vinculis captivos levans, illos mittendo domum, et jubendo templum divinum reedificare exhilarans. Jam illud, « insufflans in faciem, » ut ex traditione, et consuetudine Judaica dicit. Et certum est hujusmodi rerum mentionem aliquando in divinis **496** Scripturis inveniri; quale est quod Judæi in maledictis adversus Deum vestimenta discindenda arbitrabantur. Itaque et Caiphas, cum Christus se Filium Dei affirmasset, scidit vestem, exclamavitque, Blasphemavit⁶⁶. Hoc idem divini discipuli fecerunt Paulus et Barnabas in Lycaonia versantes, ubi cum ægrotum quemdam curavissent, et qui videbant factum summopere admirarentur, propter cœleste miraculum, sacerdotes ipsis rem divinam facere instituebant. Aiebant enim: Dii similes facti hominibus ad nos descendunt, vocabantque Barnabam Jovem, Paulum Mercurium: « Quoniam ipse, inquit, erat dux verbi⁶⁶. » Quia tamen quod agebatur quædam blasphemia erat, disciderunt illi vestimenta sua, Judaicas traditiones et consuetudines non scriptas adhuc observantes. Reprehensus est autem inos, ut qui cum lege non consentiret, essetque inutilis prorsus. Inquit enim universorum Deus Judæis hæc in speciem facientibus, et a vera pietate interim alienissimis: « Convertimini ad me ex toto corde vestro, et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra⁶⁷. » Quemadmodum igitur usu receptum erat quibusdam vestes dirumpere cum blasphemasset quispiam, sic etiam insufflare in facies ægrotantium quocumque modo. Et hoc præsertim et insolentissime faciebant, qui adjurare consueverant, et curiosis incantationibus a spiritibus, et doloribus male habentes se liberare simulabant. Exemplo igitur e consuetudine ipsorum petito ait: « Ascendit, insufflans in faciem tuam, Cyrus nimirum, et exuens te de tribulatione. » Hoc enim, ut dixi, quidam alios affantes se feliciter posse fingebant.

ὁ δὲ δηλονότι· » καὶ ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως. » Τοῦτο γὰρ δύνασθαι κατορθοῦν, ὡς ἔφη, προσεποιουμένοις, ἐμφυσῶντες ἑτέροις.

Sapienter autem et vere dicitur, diaboli et peccati, quod est tyrannus noster, imperium immunitum perisse, et quodammodo etiam mortem captam, et corruptionem omnino sublatam esse. Ascendit namque ab inferis, et revixit Christus, qui insufflavit in faciem sanctorum apostolorum, et dixit: « Accipite Spiritum sanctum⁶⁸. » Ita enim omni malo expediti sumus, et participes facti sancti Spiritus in pristinum naturæ decus, quasi ab ipsis elementis reformamur, atque in imaginem primam spiritualiter denuo imprimimur. Formator enim in nobis per Spiritum Dominus noster Jesus Christus.

Ἄγγριου δίκην ἐπιθρώσκων τῇ Νινευτῇ, τοὺς ἐν αὐτῇ κατεδήδοκεν. Ἄλλ' ἐκείνους μὲν ὡς πολέμιος δεσπότης καὶ ἀτεράμων ἦν, καὶ ἀθραυστος εἰς ὄργας γίγονε, τοῖς δὲ ἐξ Ἰσραὴλ ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον, καὶ ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως, » τουτέστιν, ἀπαλλάτων αὐτοὺς τῆς ἀσυνήθους δουλείας, δεσμῶν ἀνεῖς αἰχμαλώτους ὄντας, ἀνακτώμενος διὰ τοῦ πνεύματος μὲν οὐκ ἄρα, προστάξει δὲ καὶ τὸν θεὸν αὐτοῖς ἀναδειμασθαι νεών. Τὸ δὲ « ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον, » ὡς ἐκ παραδόσεώς τε καὶ συνηθείας φησὶν Ἰουδαῖοις. Εὐρήσομεν δὲ καὶ τῶν τοιούτων μνήμην ἐστ' ὅτι κειμένην παρὰ ταῖς θεοπνευστοῖς Γραφαῖς, ὁμοίῳ ἐστὶ τὸ δεῖν οἴεσθαι τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ ταῖς κατὰ θεοῦ δυσφημίαις περιηγνύναι τὰ ἱμάτια. Καὶ μὴ Κατάφας, Ἰδὼν ἑαυτὸν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ λέγοντος θεοῦ, περιέρρηξε τὴν ἐσθῆτα, διακεκραγώς τε λέγων, Ἐδυσφήμησε. Δεδράκασι δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ Παῦλος τε καὶ Βαρνάβας. Γεγόνασιν μὲν γὰρ ἐν Λυκαονίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ τίνα τῶν ἡρώσθηκόντων τοῦ πάθους ἀπήλλαττον, καὶ παράδοσον ἦν τοῖς ὁρώσι τὸ χρῆμα, θύειν αὐτοῖς ἤθελον, τῆς θεοσημείας χάριν, οἱ ἱερεῖς. Ἐφασκόν γάρ· Οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις ἦλθον πρὸς ἡμᾶς, ἐκάλουν δὲ τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον Ἑρμῆν, ὅτι αὐτὸς ἦν, φησὶ, ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. » Ἐπειδὴ δὲ τὸ δρώμενον δυσφημία τις ἦν, διέρρηξαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, παραδόσειν Ἰουδαίαις, καὶ ἀγράφως ἔθειν ἀκολουθοῦντες ἔτι. Διατέβληται δὲ τὸ ἔθος, ὡς οὐκ ὄν ἐκ νόμου, καὶ ἀνόητον παντελῶς. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς Ἰουδαίους ὁ τῶν ὄλων θεός, πλαττομένους τὰ τοιαῦτα, καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας ἀποποιουμένους μακρὰν· « Ἐπιστρέψατε πρὸς με ἐξ ὅλης καρδίας ὑμῶν, καὶ διαρρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. » Ὅσπερ οὖν ἔθος ἦν περιηγνύναι τοὺς τὴν ἐσθῆτα, δεδυσφημηκότες τινὲς, οὕτω καὶ τὸ ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἡρώσθηκόντων κατ' ὄντινον τρόπον. Ἐδρων δὲ τοῦτο μάλιστα, καὶ ἄγαν ἐκτόπως, οἱ ἐφορκίζεον εἰωθότες, καὶ περιέργως ἐπαρδαῖς, πνευμάτων τε καὶ ἀληγημάτων τοὺς κέκοντας ἀπαλλάττειν προσποιοῦμενοι. Δέχεται τοίνυν ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς συνηθείας τὸ παράδειγμα, καὶ φησὶ· « Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, ὁ Κύριος

Σοφὸν δὲ καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ τοῦ δεσπότη, καὶ τὸ τῆς καθ' ἡμῶν τυράννου ἀμαρτίας συνέσταλται κράτος, καὶ ἦλω μὲν ὡσπερ ὁ θάνατος, ἐξῆρται δὲ καὶ εἰς ἄπαν ἡ φθορά. Ἀναβέβηκε γὰρ ἐξ ἄδου, καὶ ἀνεβίω Χριστός, ὁ ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ λέγων· Ἐλάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ἀπηλλάγηθα γὰρ οὕτως παντὸς κακοῦ, καὶ μέτοχοι γεγονότες τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς φύσεως ἀναστοιχειούμεθα κάλλος, καὶ εἰς εἰκόνα τὴν πρώτην νοητῶς μεταχαρᾶττόμεθα. Μορφούται γὰρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ Πνεύματος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

⁶⁶ Matth. xxvi, 63-65. ⁶⁷ Act. xiv, 9 seqq. ⁶⁸ Joel ii, 13. ⁶⁹ Joan. ix, 22.

Ἐκόπευσον ὁδὸν, κράτησον ὄσφυος, ἀνδρὶζε Ἀ
τῇ ἰσχύϊ σφόδρα, διότι ἀπέστρεψε Κύριος τὴν
ὑβριν Ἰακώβ, καθὼς ὑβριν τοῦ Ἰσραήλ.

III. Ὡς αὐτίκα δὴ βαδισομένοις εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ὁκαδέ τε ἰέναι μέλλουσιν ἀναγκαίως ἐπιφωνεῖ, τὸ χρῆναι λοιπὸν καὶ τὴν ὁδὸν κατασκέπτεσθαι, καὶ κρατεῖν ὄσφυος, τουτέστιν, ἐτοιμῶς τε καὶ ἐπιτηδειῶς ἔχειν πρὸς τοὺς τῆς ὁδοπορίας πόρους, καὶ παντὸς ἔκνου κατανδρίζεσθαι, καὶ μακρῶν διαστημάτων ἀμείνους ὁρᾶσθαι φιλεῖν, προθυμίας ἀμάχους εἰς τοῦτο χρωμένους. Ἐτοιμώτατον δὲ σημεῖον τοῦτου, τὸ, ὅσον εὐπρεπῆ (1), καὶ διεζωσμένην ἔχειν τὴν ὄσφυν. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, μᾶλλον δὲ καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἔλεγεν· « Ἐστῶσαν αἱ ὄσφύες ὑμῶν περιεζωσμένοι. » Ὁδοπορικὸν γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ B ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατον τοῖς τὸ θεῖον ἀνακηρύττουσιν Εὐαγγέλιον, καὶ ἐτοιμώτατους ἔχουσιν εἰς τοῦτο τοὺς πόδας. « Κράτησον δὴ οὖν ὄσφυος, » φησὶ, ἀντὶ τοῦ, παρεσκευασμένους ἔσο, καὶ ὅσον εὐτρεπῆς εἰς ἀποδρομὴν. « Ἀπέστρεψε γὰρ Κύριος τὴν ὑβριν, φησὶ, τοῦ Ἰακώβ, καθὼς ὑβριν τοῦ Ἰσραήλ. » Ἐπιτήρει πάλιν ἐν τοῦτοις ἀναγκαίως εἰσχεκομισμένην τὴν διαστολήν. Ἰακώβ μὲν γὰρ φησὶ τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ κατωκηκότας, τουτέστι, τὰς δέκα φυλάς, ὧν βασιλευκάσιν οἱ ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ καὶ Μανασσῆ, οἱ γεγόνασιν ἐξ Ἰωσήφ, ὃς ἦν ἐξ Ἰακώβ. Ἰσραήλ δὲ ὀνομάζει τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Θεοῦ τὸ τηλικαῦτα προασπιζόντος, καὶ δαπανῶντος ἀγγέλου χειρὶ τὸν Ἀσσύριον. Ἀνῆκε δὲ Κύριος οὐχὶ μόνους τοὺς ἐκ Σαμαρείας αἰχμαλώτους, ἀπενηνεγμένους εἰς τὴν Νινευθ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων. Διὰ τοῦτο ἀναγκαίως φησὶ ὁ προφήτης, ὅτι « Ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὑβριν Ἰακώβ, καθὼς ὑβριν τοῦ Ἰσραήλ. » Καὶ ὑβριν μὲν φησὶ τὴν δουλείαν, ἥτοι τὴν θητείαν. Ὅτι δὲ ἅπαντας ἀνέσει Θεὸς, οὐ προασπιζὼν μὲν τινων, ἐναφίει δὲ τοῖς πόνοις ἐντρυχεσθαι, διδάσκει λέγων, οὕτως ἀπεστράφη τὴν ὑβριν Ἰακώβ, καθὼς ἀποστρέφεται καὶ ἡ τοῦ Ἰσραήλ. Σύμπαντες γὰρ, ὡς C ἔφη, ἀνέδραμον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἐκ τῆς αἰχμαλω-

497 VERS. 2. *Contemplare viam, tene lumbum, viriliter age vehementer, quoniam avertit Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel.*

XVIII. Quasi brevi in Judæam ambulaturos, donumque reversuros, res postulabat ut moneret, oportere deinceps, et viam considerare, ac tenere lumbos, hoc est, paratos et comparatos esse ad labores itineris sufferendos, omnemque torporem viriliter spernere, et invicta alacritate suscepi, velle dilationibus diuturnis superiores videri. Maxime autem obvium hujus rei signum, quasi decorum, et præcinctum habere lumbum. Proinde et Dominus noster Jesus Christus sanctis apostolis, imo omnibus in ipsum credentibus dicebat : « Sint lumbi vestri præcincti »⁹⁰. » Est enim viatorum hoc negotium, et convenientissimum divinum prædicantibus Evangelium, et ad hoc pedes habentibus paratissimos. Inquit igitur : « Tene lumbum ; » pro, paratus esto, et velut instructus ad celerem abitum. « Avertit enim Dominus, contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel. » Rursum in his inductam distinctionem observes necesse est. Jacob enim nominat, qui Samariam incoluerunt, hoc est, decem tribus, quorum reges fuerunt ex tribu Ephraim, et Manasse, filiorum Joseph, qui patrem habuit Jacob. Israel nominat Hierosolymitanos, pro quibus tunc Deus pugnavit, et manu angeli Assyrium confecit⁹¹. Dimisit autem Cyrus non modo captivos ex Samaria Niniven abductos ; sed etiam Hierosolymis⁹¹. Quare jure inquit propheta : « Avertit Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel. » Et contumeliam quidem servituti, sive famulatum mercenarium nominat. Omnes autem liberaturum Deum, non ut alios tueatur, alios ærumnis consumi patiatur, docet, inquit, sic aversam esse contumeliam Jacob, sicut aversa sit contumelia Israel. Univerſi enim, captivitatis depulsis incommodis, in Judæam repedarunt.

ἔφη, ἀνέδραμον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἐκ τῆς αἰχμαλω-

Puto autem ego, et apposite admodum, in Christo redemptos, non amplius inconsiderate vivere oportere, sed modum conversationis Deo placentis potius circumspicere, et viam ambulare bonam, et tenere lumbos, hoc est, 498 cerni imperare ventri et contemnere voluptates : « Et non facere curam carnis in desideriis »⁹² : » Juvenili autem quodam spiritu passionibus, et cuius inertie languorique resistere : sic enim venient in sanctam civitatem, cœlestem Jerusalem. Illic offerent Deo spirituales hostias, et excusso veteris servitutis jugo, vitam gloriosam et liberam, et omni nequitia vacantem vivent.

VERS. 3, 4. *Quia excutientes excusserunt eos, et propagines eorum. Demoliti sunt arma potentie ex*

⁹⁰ Luc. xii, 35. ⁹¹ IV Reg. 19, 35. ⁹² I Esdr. 1, 1 seqq. ⁹³ Rom. xiii, 14.

(1) Aubertus, ἀπρεπῆ, indecorum. EDIT.

hominibus, viros fortes illudentes in igne. Habent curruum eorum in die preparationis eorum, et equites tumultuabuntur in viis, et confundentur currus, et collidentur in plateis. Aspectus eorum quasi lampades ignis, et quasi fulgura discurrentia.

XIX. Deo, cui nota sunt omnia, sanctis apostolis, sive prophetis temporibus definitis eventura suggerente, illi juxta ejus beneplacitum ea prædicere debuerunt. Sæpius porro res ipsas viderunt. Proinde obstupuerunt, et tantum non revera ante oculos eas geri cernentes, de ipsis verba fecerunt; quod et nunc prophætæ videtur accidisse super incolis Ninive, et Cyri militibus, quoniam excusserunt eos, et propagines eorum. Institutur sermo velut ab eo quod vitibus evenire consuevit. Excutitur siquidem botrus, et acinos expuit, aut violentissimo irruente vento, aut æstu exurente, aut alio quocunque incommodo impellente, ut una cum fructu palmes etiam ipse viriditate nudatus appareat. Perinde igitur ut vites eos excusserunt. Disperditæ sunt etiam arma eorum, hoc est, potentia: arma etenim nunquam potentiam significant. Equites autem peritos, et ex curribus pugnare gnaros incredibili terrore futuros ait, ut vertantur in fugam, ut implicentur mutuo, et inter se trudent, ac illidunt, putentque hostium phalangas ita se perrupturos, ut nihil lampadibus cedant, aut etiam instar fulgurum celeri et effreni cursu eas adurant.

νοους, οἰεσθαι δὲ οὕτως καταβῆν αὐτοὺς τὰς τῶν καὶ ἀστραπαῖς ἐν Ἰσραὴλ καὶ φλέγειν αὐτοὺς ὡς ἐπὶ καὶ ἀσχέτῳ δρόμῳ.

VERS. 5. *Ei memorabuntur optimates eorum, et fugient in die, et infirmabuntur in itinere suo, et festinabunt ad muros, et præparabunt propugnacula sua.*

XX. Ingravescente bello, ipsi quoque principes civitatis, præter alios, recordabuntur, inquit, quid capta Judæa fecerint, id est, quam insolenter voces maledicas jactaverint, et oris petulantia miseri Dei gloriam ceu funda appetiverint. Tum in hujus rei memoriam regressi, cognoscent se Deum inimicum habere, qui eos oppugnantium pedibus proterendos substernat, quamvis aliquando præpotentes, quorumvis arma levi negotio repulerint, in quos impressionem facere aggressi essent. Quod si etiam in fugam convertantur, reperta evadendi difficultate, et in itineribus suis infirmati, aliud occipient. Curam enim gerent murorum, et super ipsis custodias collocabunt. Indicat per hæc propheta, ex omni parte anxios, et quid facto opus sit propter tenebras menti offusas penitus non dispicientes, et meris calamitatibus, propemodum tanquam vino ebrios, salutis suæ amissionem lugere, et vagari quovis levi momento volitantes, ex his in illa, ex illis in alia, et in omnibus his incassum laborare. Quod dicit, « Fugient in die, » illud, opinor, vult. Cum periti sint, ut dixi, expugnato difficiles, et feroces, tandem eo timiditatis redigentur, ut manifeste cupiant

ἀυτῶν ἐξ ἀνθρώπων, ἄνδρας δυνατοὺς ἐμπίλοζοτας ἐν πυρὶ. Αἱ ἡνίαι τῶν ἀρμάτων αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐτοιμασίας αὐτῶν, καὶ οἱ ἰσπεῖς θορυβήσουσιν ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ συγχυθήσουσιν τὰ ἄρματα, καὶ συμπληθήσουσιν ἐν ταῖς πλατείαις. Ἡ ὄρασις αὐτῶν ὡς λαμπάδες πυρός, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι.

10'. Ἐνηχοῦντος μὲν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἡρῶν προφηταῖς, τὰ κατὰ καιροῦς ἐσόμενα τοῦ πάντα ἐκδοτοῦ Θεοῦ, προαπηγγέλλον ἀναγκαίως κατὰ τὸ αὐτῶν δοκοῦν. Ἐγίνοντο δὲ πλειστάκις καὶ ἐν αὐταῖς τῶν πραγμάτων ὁράσεις. Τοιγάρτοι καταπεπλήχασιν, καὶ μονονοῦχι πληρούμενα βλέποντες, τοὺς περὶ αὐτῶν ἐποιοῦντο λόγους· ὁποῖόν τι καὶ νῦν ὁ προφήτης ὡσαύτως πεπονθέναι ἐπὶ γε τοῖς οἰκοῦσι τὴν Νινευή, καὶ τὰς Β Κύριω συνησπικῶσιν, ὅτι ἐξεπίναξαν αὐτοὺς, καὶ κλήματα αὐτῶν. Πεποιήται δὲ ὁ λόγος ὡς ἀπὸ γε τοῦ συμβαίνειν ταῖς ἀμπέλοις ἐιωθότος. Ἐκτινάσσεται γὰρ ὁ βότρυς, καὶ τὰς βάγας ἀποπτύει, ἢ βαγδαϊοτάτου προσβάλλοντος πνεύματος, ἢ καύσωνος καταφλέγοντος, ἢ καὶ ἐτέρας ἡστινῶσιν συνεινῶσης βλάβης, ὡς καὶ αὐτὸ τοῖς καρποῖς τὸ κῆμα συναναφαίνεσθαι καὶ αὐτῆς τῆς ἀνθῆς ἀπορῦμῳμενον. Οὕτω δὴ οὖν ἀπεινάσαν αὐτοὺς ὡς ἀμπέλους. Διέφθαρται δὲ καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν, τοῦτέστιν, ἡ δυναστεία· ὅπλα γὰρ ἐστὶ ὅτε σημαίνει τὴν δυναστείαν. Δεινούς δὲ ὄντας ἰσπέας, καὶ τὰς ἐπὶ ἀρμάτων εἰδότας μάχας ἐν ἀφορήτοις ἄγαν φησὶ γενέσθαι δειμασιν, ὡς τραπέσθαι μὲν εἰς φυγὴν, συμπέκεσθαι δὲ ἀλλήλοις, καὶ συνθραύεσθαι προσηγγυμένους, ὡς οὐδὲν λαμπάσι παραχωρεῖν, ἢ

Καὶ μνησθήσουσιν οἱ μεριστῶνες αὐτῶν, καὶ ψεύξονται ἡμέρας, καὶ ἀσθεθήσουσιν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν, καὶ σπεύσουσιν ἐπὶ τὰ τείχη, καὶ ἐτοιμάσουσιν τὰς προφυλακὰς αὐτῶν.

Κ'. Καταβρίθοντος τοῦ πολέμου καὶ αὐτοὺς τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ τοὺς δυνατωτάτους, εἰς νοῦν δέξονται, φησὶν, ἃ δεδράκασιν ἐλόντες τὴν Ἰουδαίαν, ἡρῶν ὡν ἐκτόπων εἰρήκασιν, παλιμψήμους ἰέντες φωνῆς, καὶ οἶον τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ταῖς παρὰ σφῶν ἀθυροστομίαις κατασφενδωνῶντες οἱ δειλαῖοι. Εἶτα τούτων ἐνηγεμένοι πρὸς ἀνάμνησιν, εἰσονται λοιπὸν, ὅτι θεῖν ἔχουσι δυσμενῆ, καὶ τοῖς τῶν πολεμούντων αὐτοῖς ὑποστρωνῶντά ποστ, καίτοι πάλαι δεινούς ὄντας ἄγαν, καὶ κομιδῆ δυσάντητον καθ' ὧν ἐν Ἰσραὴλ προσβολὴν ποιεῖσθαι μεμελετηκότας. Εἰ δὲ δὴ καὶ τράποιντο πρὸς φυγὴν, δυσεξίτητον εὐρόντες τὸ χρῆμα, καὶ ἀσθενήσαντες ἐν ταῖς πορείαις αὐτῶν, μετοιχθήσουσιν πρὸς βουλὰς ἐτέρας. Ἐπιμελήσουσιν γὰρ τειχῶν, καὶ τὰς ἐπὶ αὐτῶν ποιήσουσιν φυλακὰς. Δείκνυσιν δὲ διὰ τούτων ἡπορηκότας πανταχοῦ, καὶ ὅτι δρᾶσαι προσήκει μὴ εἰδόμενος, ὅπως ἀπὸ γε τοῦ κατεσχοπίσθαι τὸν νοῦν, μονονοῦχι δὲ καὶ οἷον μεμεθυμένους ταῖς ἀκράτοις συμφοραῖς, τὴν τῆς σωτηρίας ἀπὸ τευξιν ὀλοφύρεσθαι, καὶ διαβρίπτεσθαι, πανταχοῦ μεθισταμένους εὐκόλως, ἐκ τούτων μὲν εἰς ἐκεῖνα, ἐξ ἐκεῖνων δὲ πρὸς ἕτερα, καὶ τὸν ἐπὶ ἅπασιν τούτοις ἀνόνητον πόνον ἔχοντας. Εἰ δὲ δὴ λέγεται

« Καὶ φεύζονται ἡμέρας, » ἐκεῖνο, οἶμαί που, δηλοῦ-
 δεινοὶ γὰρ ὄντες, ὡς ἔφη, καὶ δυσκαταγώνιστοι, καὶ
 τραχεῖς, κατοικήσονται λοιπὸν εἰς τοῦτο δειλίας,
 ὡς ἀναφανδὸν ἐλέσθαι φυγεῖν, καὶ ἀκρύπτως ἦδη
 ταῖς εἰς τοῦτο κατηγορεῖσθαι ψιλᾶς ὑποψίαις.

Ἦτιηται δὲ καὶ αἱ πονηραὶ δυνάμεις τῆς μεγα-
 λειότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἔχουσι τοῖς αὐτοῦ
 θεοῖς νεύμασιν ἀντιπράττειν, τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν δη-
 λονότι. Κατσκλῶντο τοῖς δειμασι, καὶ πεφεύγασιν
 ἀληθῶς ὑπ' οὐδεμιᾶς ἀσφαλείας ἐτι σωζόμεναι. Θεοῦ
 γὰρ τὰς δίκας ἐπάγοντος, τίς ἂν διαφύγοι; ἢ τίς
 τοὺς προσκεκρουκότας ἐξονήσῃ τόπος (1);

*Πύλαι τῶν πόλεων διηροίχθησαν, καὶ τὰ βα-
 σίλεια διέπεσεν, καὶ ἡ ὑπόστασις ἀπεκαλύφθη,
 καὶ αὐτὴ ἀνέβαινε, καὶ αἱ δοῦλαι αὐτῆς ἤγοντο,* B
*καθὼς περιστεραὶ φθηγόμεναι ἐν καρδίαις αὐ-
 τῶν.*

ΚΑ'. Οἱ μὲν οὖν μεγιστᾶνες, φησίν, ἀπορον εὐ-
 ρόντους τὴν φυγὴν, ἐπὶ τὰ τεῖχη σπεύσουσι, καὶ ἐτοι-
 μάσουσι τὰς προφυλακὰς αὐτῶν. Ἔσται δὲ ἀνόητος
 ἡ σκέψις αὐτῶν, ἀνοιγνύντος Θεοῦ τοῖς δι' ἐναντίας
 τὰς τῶν πόλεων πύλας, καὶ τὰ βασίλεια παραδιδόν-
 τος, τουτέστι, τῶν βασιλέων οἴκους, ἐγκαλύπτοντός
 τε τὰ ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένα, καὶ προστιθέντος αὐτοῖς
 τὴν ὑπόστασιν εἰς διαρπαγὴν. Ὑπόστασιν δὲ τὸν
 πλοῦτον ἀποκαλεῖ, τὸν ἐκ διαρπαγῆς δηλονότι καὶ
 πλεονεξίας τῆς καθ' ἑτέρων συνειλεγμένον. Ἐἴτα
 πάλιν ὡς ἐν θεωρίᾳ γεγωνὸς τοῦ συμβησομένου, ἐλ-
 κομένους δὴ πρὸς αἰχμαλωσίαν ὄρᾳ, τὴν τε βασι-
 λεύουσαν πόλιν, φημί δὲ τὴν Νινευή, καὶ τὰς ὑπ' C
 αὐτῆς καὶ περὶ αὐτὴν, ἅς δοῦλας ὀνομάζει, διότι
 τὸ ὑπεξεῦχθαι, καὶ ὑποκείσθαι τάχα που, καὶ ὑπηρε-
 τεῖν αὐτῇ. Φθέγγεσθαι δὲ φησὶν αὐτάς ὡς περιστερὰς
 ἐν καρδίαις αὐτῶν, τουτέστιν, οὐκ ἀναφανδὸν, ἀλλὰ
 λεληθότως. Ἔθος μὲν γὰρ τῷ πτηνῷ βαρὺ τι καὶ
 δυσαχθὲς ἐνολοῦζειν τῇ καρδίᾳ. Τοῖς γε μὴν πε-
 σοῦσιν εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, ἐλκομένοις τε λοιπὸν εἰς
 αἰχμαλωσίαν συμβαίνειν τι τοιοῦτον, ἀπεικὸς οὐδέν.
 Κατοιμώζουσι γὰρ τὴν ἑαυτῶν συμφορὰν, μονουοχι
 ἐπεὶ μὴ ἐλεύθερον ἔσθ' ὅτε κἂν γοῦν αὐτὸ τὸ κλαίειν αὐτοῖς.

*Καὶ Νινευὴ ὡς κολυμβήθρα ὑδάτων τὰ ὕδατα
 αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔστησαν, καὶ
 οὐκ ἦν ὁ ἐπιβλέπων. Διήρπαζον τὸ ἀργύριον, καὶ
 διήρπαζον τὸ χρυσίον, καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ
 κόσμου αὐτῆς. Βεβάρυνται ὑπὲρ πάντα τὰ σκεῦῃ
 τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτῆς.*

ΚΒ'. Κολυμβήθρα τὴν Νινευὴ παρεϊκάζει πεπλη-
 ρωμένη τε καὶ ἐκχεομένη, διὰ τοι τὸ πλείστην ὄσση
 ἔχειν τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῇ πληθύν, καὶ τῶν ἐπιχει-
 μένων ἔθνῶν εἰς ἐπικουρίαν τὰ ἀναριθμητὰ ἔθνη.
 Κατατέθηπε ὡσπερ, ἤγονον ἀμεινον, ἐπιτωθάζει τοῖς
 φεύγουσιν, ὅτι πλείστοι τε ὄντες, καὶ ἀριθμοῦ κρείτ-
 τονες κατήγοντο πρὸς δειλίαν, καίτοι πάσαι τῇ πο-
 λυάνδρῳ χεῖρι παντὸς πολέμου καταθαρσήσαντες, καὶ
 ὑψηλὴν ἐπαίροντες ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοῖς τὴν ὄφρυν.
 Ἄλλ' ἦν ὁ τῶν ἔλων Θεός, ὁ καὶ δειλίαις αὐτῶν κα-
 ταφορτίζων τὸν νοῦν, καὶ κατακομίζων εἰς κακων-

A fugere, nec fugam suam occultare, tametsi olim in
 solam hujus rei suspicionem vocari non tulis-
 sent.

τοῦτο δρᾶν, καίτοι πάσαι παραιτουμένους καὶ μὄ-

Victæ sunt etiam malignæ potestates majestate
 Christi, nec possunt divinis ejus nutibus, pro nobis
 scilicet, obsistere. Fractæ sunt terroribus, et vere
 fugerunt, nulla amplius munitione tutæ. Deum enim
 ulciscentem quis effugiat? aut quod adjumentum
 invenient, qui in Deum peccaverunt?

VERS. 6, 7. *Portæ civitatum apertæ sunt, et regalia
 ceciderunt, et substantia revelata est, et ista ascendit,
 et ancillæ ejus ducebantur, sicut columbæ loquentes
 in cordibus suis.*

XXI. Optimates igitur, inquit, exclusi fuga, ad
 muros festinabunt et præparabunt propugnacula
 sua. Sed eorum consilium ad nihilum recidet, Deo
 adversariis portas urbium aperiente, 500 et regalia
 tradente, id est, domos regum, et revelante quæ
 ibidem occultantur, et substantiam ipsis in direptionem
 proponente. Substantiam divitias, ex rapina
 videlicet, et injuriis ac fraudibus in alias collectas
 appellat. Deinde rursum, quasi videret quod futurum
 erat, tractos nimirum in captivitatem, videt regi-
 nam civitatem, Niniven, inquam, et ei subjectas ac
 vicinas, quas ancillas nominat; quod fortasse sub-
 jugatæ ab illa, et subjectæ ipsi servirent. Quas lo-
 qui ceu columbas ait in cordibus ipsarum, id est,
 non aperte, sed tacite. Solet enim avis illa sono
 presso, et minus grato intra se gemere. Lapsis autem
 in manus hostium, et in captivitatem deinde raptis,
 tale quiddam evenire, non est supra ædem. Lamen-
 tantur quippe calamitatem suam, tantum non intra
 semetipsos lacrymas suffocantes. Siquidem aliquan-
 do nec flere saltem illis conceditur.

καταπνίγοντες ἐν γε δὴ σφισιν αὐτοῖς τοὺς θρήνους,

VERS. 8, 9. *Et Ninive sicut piscina aquarum aquæ
 ejus, et ipsi fugientes non steterunt, et non erat qui
 respiceret. Diripiebant argentum, diripiebant aurum,
 et non erat finis ornamentis ejus. Aggravati sunt super
 omnia vasa concupiscibilia ejus.*

XXII. Piscinæ Niniven comparat, plenæ et exun-
 danti, propter incredibilem civium multitudinem
 quam continebat, et populorum auxiliariorum quæ
 se infuderat copiam innumerabilem. Obstupescit
 igitur, seu ut melius dicam, irridet fugientes, quod
 cum essent tam multi et infiniti, tamen timore im-
 pellebantur, etsi olim cuivis quamquam numerose
 exercitui obviam ire non dubitassent, supercilium-
 que sibi placentes sustulissent. Sed erat universorum
 Deus, qui et timoribus eorum animos oneraret,
 et in ignaviam ageret, et spiritus bellicos debilita-

(1) Aubertus τρόπος. EBIT.

ret. Verum est enim illud : « Non salvatur rex per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine fortitudinis suæ: 92. » Salvat autem universorum Dominus potius quos vult, idque nullo labore. Quid deinde ait propheta? « Diripiebant argentum, diripiebant aurum. » Hæc autem erant substantia : « Et non 501 erat finis ornamenti ejus. » Videtur hic lapillos Iudicos significare, propter quos maxime ipsam gravatam dicit, quamvis et propter alia vasa contristata fuerit. Morem enim habebant Assyrii, seu Ninivitarum, multos pretiosos lapides perstudiose conquirere, et iis instar puellarum ornari, ut contenderent in ipsis quoque conflictibus ornamentorum splendore insignes apparere. Explicate autem et distincte in his loquitur propheta, idque admodum prudenti ratione. Et nunc quidem cadentes, nunc inter se implicitos, et fuga exclusos, et propugnacula frustra tenentes, nunc expugnatos oratione depingit, captivorum mœrorem leniens, et italium rerum prædicatione dextre quasi incantans, narrationibusque jucundissimis ad hilaritatem eos traducens.

Etiam Satanæ direptionem passus est, primum quidem per Christum Salvatorem; deinde post illum per sanctos apostolos, de quibus et alicubi propheta Habacuc : « Quia subito consurgent mordentes eum, et vigilabunt insidiatores tui, et eris in rapinam ipsis 93. » Eandem sententiam forma parabolæ in sermonibus suis evangelicis Christus induxit, cum ait : « Aut quomodo potest quis ingredi in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc vasa ejus diripiet 94? » Qui enim Satanam adorabant, electa apud ipsum et pretiosa vasa, ad fidem accurrerunt, omnium nostrum Salvatorem Christo ad Dei cultum eos transferente, et sanctis apostolis ut eo se conferrent persuadentibus.

Vers. 10. Excussio, et concussio, et ebullitio, et cordis confractio, et dissolutio genuum, et dolores super omnem lumbum, et facies omnium sicut adustio ollæ.

XXIII. Omni genere contritionis contritum eos iri dicit. Nam excuti, et concuti, et ebulliri, quid nobis aliud quam istud subsignificent? Etenim quod excutitur et concutitur, quovis agitur et projicitur. Secuturam autem dicit cordis confractionem, Deo nimium ad timiditatem constringente. Et dissolutionem genuum, hoc est, imbecillitatem, et languorem corporum, et dolores insuper, articulorum videlicet. Qui enim talibus malis conflictaturi non erant, qui in omnia prorsus quæ Deo solerent displicere, præcipitaverant? Ad hæc, fore omnium vultus affirmat 502 ut adustionem ollæ. Semper enim nescio quo modo tristitium vultus infuscantur, oculorumque fulgorem terrores invadentes vehementer hebetant.

92 Psal. xxxii, 16. 93 Habac. ii, 7. 94 Matth. xii, 29.

Αδριαν, και παραλύων τὸ μάχιμον. Ἀληθὲς γάρ, ἐκ
 « Οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, και γίνε-
 οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ. » Σώζει δὲ
 μᾶλλον οὐδ' ἂν ἔλοιτο, και λίαν εὐκόλως, ὁ τῶν ἔσων
 Κύριος. Εἶτα τί φησιν ὁ προφήτης; « Διήρπαζον τὸ
 ἀργύριον, διήρπαζον τὸ χρυσίον. » Ταῦτα δὲ ἦν ἡ
 ὑπόστασις; « Καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου αὐτῶν. »
 Ἔοικε δὲ λίθους ἐν τούτοις ὀνομάζειν τὰς Ἰουδαίας,
 ἐφ' αἷς μάλιστα βεβαρῦνθαι φησὶν αὐτήν, και τὰς και
 ἐφ' ἐτέροις σκευάσειν ἀθύμως διακειμένην. Ἀσυρικὸς
 γάρ ἔθος, ἤγουν Νινευίταις, πολλὴν και ἐσπουδασμέ-
 νην τῶν λίθων ποιῆσαι τὴν ἀθροισιν, και κοσμεῖσθαι
 κορικῶς, ὡς και ἐν αὐταῖς ἐπελεγεσθαι τὰς μάχαις
 τὴν τοῦ κόσμου λαμπρότητα περιηγησμένην ἑρ-
 σθαι. Ἰσχυολογεῖ δὲ λίαν ὁ προφήτης ἐν τούτοις οὐκ
 νομικῶς, και ποτὲ μὲν πίπτοντας, ποτὲ δὲ ἀλλήλους
 συμπλεκόμενους, και ἀποροῦντας τὴν φυγὴν, και
 ἀνοήτως ἔχοντας τὰς προφυλακὰς, ποτὲ δὲ πορθα-
 μένους τῷ λόγῳ ζωγραφεῖ, τὰς τῶν θντων ἐν αἰρη-
 αλωσίᾳ περικόπτων λύπας, και τῇ τῶν τῶν ὀνῶν
 προαγορεύσει καταγορευῶν εὐφωῶς, και ἤλιος
 αὐτοῦς διηγήμασιν ἀποφέρων εἰς εὐθυμίαν.

Διήρπασται δὲ και ὁ Σατανᾶς διὰ πρώτου μὲν τοῦ
 Σωτῆρος Χριστοῦ, εἶτα μετ' αὐτὸν διὰ τῶν ἁγίων
 ἀποστόλων, περι ὧν ἔφη που και ὁ προφήτης Ἀδα-
 κούμ· « Ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐ-
 τὸν, και ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, και ἔση εἰς
 διαρπαγὴν αὐτῶν. » Εἰσεκόμικε δὲ και ὡς ἐνθεῖ
 παραβολῆς τὸ διηγήμα Χριστοῦς εὐαγγελικοῖς κηρύγ-
 μασιν· ἔφη γάρ· « Ἦ πῶς δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς
 τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, και τὰ σκευὴ αὐτοῦ διαρπα-
 σαι, ἐὰν μὴ πρώτων τὸν ἰσχυρὸν δῆσῃ, και τότε τὰ
 σκευὴ αὐτοῦ διαρπάσει; » Οἱ γὰρ προσκυνῶντες τῷ
 Σατανᾷ, τὰ ἀπόλεκτα σκευὴ και τίμια παρ' αὐτῶν,
 προσδεδραμῆκασιν τῇ πίστει, μετατιθέντες αὐτοῖς
 πρὸς θεοσέβειαν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ,
 ἀναπειθόντων δὲ και αὐτῶν βαδίζειν εἰς τοῦτο τῶν
 ἁγίων ἀποστόλων.

Ἐκτιναγμός, και ἀνατιναγμός, και ἐκθρασμός,
 και καρδίας θραυσμός, και ὑπόλυσις γονάτων,
 και ὠδίνες ἐπὶ πᾶσαν ὄσφιν, και τὸ πρόσωπον
 πάντων ὡς πρόσκαυμα χύτρας.

KΓ. Πᾶν εἶδος συντριβῆς συντριβῆσθαι λέγει.
 Τὸ γὰρ ἐκτινάσσεσθαι τε και ἀνατινάσσεσθαι, και
 μὲν τοι και ἐκθράττεσθαι, τί ἂν ἕτερον ἡμῖν ὑπερ-
 νειεν, ἢ τοῦτο; Διατριπτεῖται γὰρ πανταχοῦ τὸ τι-
 νασσόμενον και ἀνατινασσόμενον. Ἔφησθαι δὲ λέγει
 καρδίας θραυσμῶν, Θεοῦ δηλονότι συνθραύοντος εἰς
 δειλίαν. Καὶ ὑπόλυσις γονάτων, τουτέστιν, ἀσθένεια,
 και σωματίων πάρεςιν, και ὠδίνες ἐπὶ τούτοις, εἰς
 ἀρθρων δηλονότι. Πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλον ἐν τοιούτοις
 ἔσεσθαι κακοῖς, οἱ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν κατενηγεμένοι
 τῶν εἰωθότων τὸν Θεὸν καταλυπεῖν; Γενήσεσθαι δὲ
 πρὸς τούτοις διεσυρρίζεται και τὸ πρόσωπον πάντων
 ὡς πρόσκαυμα χύτρας. Καταμελαινεται γὰρ αἰ τῶν
 τῶν ἐν ἀθυμίας τὰ πρόσωπα, και τῶν ὀμμάτων τὸ
 φαῖδρον παραιρεῖται δεινῶς τῶν δαιμάτων ἢ ἐπόδος.

Συμβῆναι δὲ τὰ τοιαῦτα φαμὲν ἀληθεύοντες αὐτῷ τε ἂ καὶ ἡμῶν τυραννήσαντι Σατανᾷ, καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμει πονηραῖς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξεπέμποντο τῆς ἀρχαίας ἐκείνης τιμῆς τε καὶ δόξης, πῶς ἦν εἰκὸς μὴ οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως τὰ τοιαῦτα παθεῖν αὐτούς;

Ποῦ ἔστι τὸ κατοικητήριον τῶν λέοντων, καὶ ἡ νομὴ, ἢ οὐσα τοῖς σκύμοις; Ποῦ ἐπορεύθη λέων, τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ σκύμνον λέοντος, καὶ οὐκ ἦν ἐκφοβῶν; Λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμοις αὐτοῦ, καὶ ἐπέπνεξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ, καὶ ἐπλησε θήρας νοσσιῶν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς.

ΚΔ'. Κατοικητήριον μὲν ὀνομάζει λέοντων τὴν Νινευή. Κατωκήκασι γὰρ ἐν αὐτῇ, καὶ λαμπρὸν ἐποιούντο, καὶ ἀξιάγαστον ἐνδιαίτημα, καὶ βασιλεῖον ἀσφαλές, οἱ κατὰ καιροὺς αὐτούς βεβασιλευκότες Φουά, καὶ Σαλμανασάρ, καὶ Σαναχρηείμ, καὶ μέντοι καὶ Ναβουχοδονόσορ. Πεπολεμήκασι γὰρ οὗτοι τὴν Ἰουδαίαν. Τὸ δὲ, ποῦ ἔστιν, οὐ διερωτῶντος οἱ μάλ' ποῦ. Δεῖν γὰρ οἶμαι παρατεῖσθαι τὸ εἰρηθές. Ἐπιτωθάζει δὲ μᾶλλον, καὶ ὅτι διόλωλεν ὀλοτρόπως διὰ τούτου δεικνύς, ὡς μὴδὲ ὅποι ποτὲ γέγονεν ὀρθῶσθαι λοιπόν. « Συντετέλεστα γὰρ, καὶ ἐξήρται, » καθά φησιν αὐτός. « Ποῦ δὴ οὖν ἔρα, φησὶ, τὸ τῶν λέοντων κατοικητήριον; » τούτέστιν ἡ Νινευή. « ποῦ δὲ ἡ νομὴ τῶν σκύμων; » Καὶ σκύμους μὲν, ὡς γε οἶμαι, φησὶ τοὺς ὑπὸ τῷ μεγίστῳ βασιλεῖ πράττοντας καὶ κειμένους, καὶ τὸ τίμιον ἔχοντας παρ' αὐτοῦ ἐν δόξῃ, στρατάρτας δὲ λέγω καὶ στρατηγούς. νομὴ δὲ αὐτῶν ἐπικαλεῖ τοὺς ὑπὸ χεῖρα καὶ ὑπεζευγμένους, καὶ δαυμοὺς εἰσφέροντας, καὶ χρημάτων ἄθροισιν ποιούμενους. « Νομαὶ γὰρ πλουσίων πτωχοί, » κατὰ τὸ γυγραμμένον. Ὡς ἐξηρημένης δὴ οὖν εἰσάπαν τῆς Νινευῆ, καὶ ἀπάσης δὲ τῆς περιόχου χώρας, Ποῦ δὴ ἔρα, φησὶ, τὸ τῶν λέοντων κατάλυμα; ποῦ δὲ τῶν σκύμων ἡ νομὴ; Ὅτι δὲ ἀσφαλές οἶονεὶ γέγονέ πως ὀρητητήριον τῶν κατὰ καιροὺς βεβασιλευκῶν ἡ Νινευῆ, δέδειχεν εἰπών. « Οὐ ἐπορεύθη λέων τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ, σκύμνοι λέοντος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν. » Ἀπόρθητον γὰρ τῇ πόλει τὸ τεῖχος ταῖς ὑπέρ λόγον μεγαλοφυγίαις εὐ μάλα πεποιημένον. Ἐπειδὴ δὲ τὴν Σαμάρειαν ἄπασαν καταδηρώσας ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὴν ἁγίαν πόλιν, φησὶ δὴ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀπεκόμισα μὲν εἰς τὴν ἑαυτοῦ τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. Διατέθεικε δὲ αὐτῶς ἐπ' ἐξουσίας τοὺς ἄπαξ ἐνεληγμένους, ὡς τοὺς μὲν ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσαι, καὶ δεδεμένους ἔχειν, τοὺς δὲ καὶ ἑτέροις χαρίζεσθαι, καὶ καταπωλεῖν, καὶ πλήρη τὴν ἑαυτοῦ χώραν τε καὶ πόλιν τῶν δορυκτῆτων ἔχειν. Ταύτη φησὶ. « Ὁ λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμοις αὐτοῦ, καὶ ἀπέπνεξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ, καὶ ἐπλησε θήρας νοσσιῶν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς. » Πεπολεῖται δὲ πάλιν ὁ λόγος ὡς ἐκ τοῦ γίνεσθαι πεφυκτός. Ἀρπάσαντες γὰρ οἱ θῆρες τὸ παρεμπέμπον, εἶτα τὸ ἀρκοῦν κατεδηροκότες, ἀποστρέφουσι τὸ λοιπὸν τοῖς σκύμοις, τοὺς ἰδίους αὐτοῖς δανείζοντες πόρους.

Λέγοντο δ' ἂν τὰ τοιαῦτα πάλιν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ

Vere autem hæc accidisse, qui in nos tyrannidem occupaverat Satanæ, et simul ejus malignis potestatibus, ipsi quoque asserimus. Postquam enim veteri illo honore, et gloria eieciti sunt, eos omnimodis talia perpeti qui tandem non decebat?

Vers. 11, 12. *Ubi est habitaculum leonum, et pascua existens catulis leonum? Quo abiit leo, ut ingrederetur illuc catulus leonis, et non est qui exterreat? Leo rapuit sufficientia catulis suis, et suffocavit leonibus suis, et implevit venatione nidum suum, et habitaculum suum rapina.*

XXIV. Habitaculum leonum appellat Niniven. Habitatunt enim in ea, feceruntque habitationem inclutam, et admirandam, et regiam tutam, qui suis temporibus ibidem regnaverunt Phua, et Salmanasar, et Senacherib, atque etiam Nabuchodonosor. Hi enim Judæam armis adorti sunt. Illud, ubi est, non puto esse interrogantis. Censeo enim cavendam ineptiam. Exprobrat autem potius, et omnimodis periisse, quod ejus ne vestigium quidem exstet, per hoc ostendit. « Consummata enim, et ablata est, » ut sit. « Ubi igitur est, inquit, leonum habitaculum? id est, Ninive: ubi vero pascua catulorum? » Et catulos quidem, ut ego sentio sub maximo rege degentes, et subditos et ab ipso honoratos, satrapas scilicet et duces: eorum autem pascua subjectos, et sub jugum missos, et tributa pendentes, et coactores appellat. « Pascua enim divitum sunt! pauperes, » juxta Scripturas⁹⁶. Ut ergo jam deleta tota Ninive, et omni regione finitima ad vastitudinem redacta, ubi igitur, inquit, est leonum diversorium? ubi catulorum pascua? Fuisse autem tutum quasi receptaculum Niniven eorum qui olim regnaverunt, declarat, dicens: « Ad quam ivit leo, ut ingrederetur illuc catulus leonis, et non est qui exterreat. » Murus enim quo urbs circumdatur, supra quam dici potest magnifice et commodissime constructus atque inexpugnabilis erat. Postquam autem Nabuchodonosor totam Samariam, ipsamque Judæam, et sanctam civitatem, Hierosolyman, inquam, depopulatus est, in suum 503 regnum Israelitas demigrare fecit. Sic autem semel vi subjugatos tractavit, ut alios quidem sub se, et vinolos retineret: alios aliis gratificaretur, et venderet, et suam regionem atque urbem captivis refertam haberet. Proinde ait: « Leo rapuit sufficienter catulis suis, et suffocavit leonibus suis, et implevit venatione nidum suum, et habitaculum suum rapina. » Rursum secundum id quod fieri solitum est loquitur. Nam feræ cum obvia rapuerunt, et quod sufficit comederunt, avertunt reliquum pascendis catulis, suos labores illis mutuantes.

Hæc rursum etiam de Satana dici queant, post-

⁹⁶ Eccli. xiii, 23.

quam Christus ipsum, et quæ sunt ejus, funditus perdidit, et prædam illi de terra abstulit. « Molas quippe leonum confregit, » juxta vocem Psallentis 97.

Vers. 17. *Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens, et succendam in fumo multitudinem tuam, et leones tuos comedet gladius : et exterminabo de terra prædam tuam, et non audientur ultra opera tua.*

XXV. Seipsi Deus opponit, et per se adversatur, ad desperationem salutis eos impellens. Deo enim affligere volente, quis est qui salvet? aut vastare instituentem Dominum exercituum quis coercet? « Manum enim ejus excelsam quis avertet? » ut scriptum est 98. Succensurum se ait in fumo multitudinem ejus, ut rursus tale quidpiam cogitamus. Apiarii, cum suo tempore favos ex alvearibus eximere volunt, ignem accendunt, et apes fumo prosequuntur, ne densatim circumvolantes pugnent, et aculeis suis ipsos convulserent. Hujuscemodi quidpiam quos in discrimine suo Ninive acciverat, sociis evenit. Abscesserunt enim, et auferunt, bello, ut fumo eos impetente, et ad ignaviam consternante, metumque immensum illis incutiente. Leones autem nominat robustissimos et prædentes, qui forsitan resistere ausi sunt. Nihilominus gladio Cyri ceciderunt. Et quia leonum mentionem induxit, necessario et prædam illorum exterminatum iri dicit, ut nihil amplius apud eos exstet cui fidere possis. Solebant enim adoriri, et in urbes ac regiones quas forte collibuisse, more belluarum irruere, et innumera maleficia importare, ut calamitate obruti, 504 cantilenæ et lamentationis argumentum vulgo fierent. Exterminatum porro iri eorum prædam ait. Quo pacto enim de cætero, aut quem caperent, cum plebs consternata esset, et tanquam fumum fugisset, bellicosissimi autem occubissent, qui ceu leones se in adversarios incitabant?

Excitatus est etiam adversus Judæos Domini sui mactatores universorum Deus, ut per omnem ventum vulgus Judaicum dissiparet 99, et instar ferarum crudelium cæteris clariores una interirent. Intolerandum quippe in modum in Christum omnium Salvatorem se impie gesserunt.

CAP. III.

Vers. 1. *O civitas sanguinum, tota mendax plena iniquitatis!*

XXVI. Civitatem sanguinum appellat: promptissimi namque ad cædes, et admodum sanguinarij fuerunt reges Ninives. Alii ex eorum numero belli cupidi, et in quos ducerent, eos semper implacabili feritate vexare connitentes. Mendax autem, inquit, quoniam idolorum plena, in quibus maxime per-

97 Psal. LVII, 7. 98 Isa. XIV, 27. 99 Zachar. II, 6.

Α Σατανᾶ, Χριστοῦ κατολοθρευκός αὐτόν τε καί αὐτοῦ, καί ἐξηρηκός αὐτοῦ τήν θήραν ἐκ γῆς. « Σοῦ ἔτριψε γάρ τῶν λεόντων τὰς μύλας, » κατὰ τήν φωνήν τοῦ Ψάλλοντος.

Ἴδου ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος ὁ παντοκράτωρ, καί ἐκαύσω ἐν καπνῷ πλῆθος σου, καί τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται βομφαία, καί ἐξολοθρεύσω ἐκ γῆς γῆς τήν θήραν σου, καί οὐ μὴ ἀκουσθῆ οὐκέτι τὰ ἔργα σου.

ΚΕ'. Ἐαυτὸν ἀντίστησι Θεός, καί αὐτουργῆς ἐπίστατο, περιτρέπων εἰς ἀπόγνωσιν τῆς σωτηρίας αὐτούς. Θεοῦ γάρ κακοῦν ἐθέλοντος, τίς ὁ σῶσεν ἐτι; ἢ τίς ἀποστήσει καταθρῶν ἐθέλοντα τὸν πῶν δυνάμεων Κύριον; « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐκκιάσει γε μὴν ἐν καπνῷ τε πλῆθος αὐτῆς φησι, ἵνα τι πωοῦτον ἐννοῶμεν πάλιν. Οἱ μελιτοκόμοι, κατὰ καιροὺς ὅτε τὰ κηρία τῶν σίμβλων ἐξηρύττειν ἐθέλουσι, πῶρ ἐνάπτοντες καπνῷ τὰς μὲν μελίσσας διώκουσιν. ἵνα μὴ μάχοιντο, καί κατατιτρώσκωσι τοὺς κέντρος αὐτῶν ἀθροαί περιπετώμεναι. Συμβέβηκε τι ποῦτον ἐν τοῖς κεκλημένοις ἐπικούροις κινδυνεύουση τῇ Νινευῆ. Ἀπῆγοντο γάρ, καί ἀπέδρασαν οἱ αὐτοὶ τοῦ πολέμου προσβάλλοντος, καί καταπτοῦντος εἰς κακανδρίαν, καί ἀφορήτοις αὐτοὺς ἐνέεντος δέημασι. Λέοντάς γε μὴν ὀνομάζει τοὺς ἀλκιμωτάτους καί θρασεῖς, οἳ καί τάχα ποῦ θεθαρήκασι τὴν ἀντίστασιν. Πλὴν ἔργον γαγόνασι τῆς Κύρου βομφαίας. Ἐπεὶ δὲ ὁ λόγος ἡμῖν τὴν τῶν λεόντων εἰσκακόμενικε μνηστῆρ, ἀναγκαίως καί τὴν αὐτῶν θήραν φησὶ ἐξολοθρευθῆσθαι, ὡς μὴδὲν ἐτι γενέσθαι τῶν παρ' αὐτοῖς ἀξιόπιστων. Ἔθος γάρ ἦν ἐπιφύεσθαι μὲν αὐτοῖς πόλεσι τε καί χώραις, ἐπιθρῶσκειν τε θηριοκρεμῆς, οἷων ἂν ἔλαιντο τυχόν, μυρία τε ὅσα δρᾶν, ὡς τῶν πεπονηθῶτων τὰς συμφροδὰς ὥδην καί θρῆνον πολλὰς γενέσθαι. Ἐξολοθρευθῆσθαι δὲ φησι αὐτῶν τὴν θήραν. Πῶς γάρ ἐμελλον, ἢ τίνα λοιπὸν καταθρῶσειεν ἐτι, κατεπτοημένων μὲν τῶν ἀγελαίων, καί πεφευγῶτων ὡς ἐκ καπνοῦ, πεπτωκότων δὲ τῶν μαχιμωτάτων, οἳ δίκην λεόντων τοῖς ἀνθεστηκόσιν ἐπεφύοντο;

Ἐπεγήγερται δὲ καί τοῖς κυριοκτονήσανιν Ἰουδαίοις ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὡς εἰς πάντα μὲν ὄνομα τὴν τῶν ἀγελαίων κατασκευασθῆναι πλῆθύν, θήρας δὲ ὡσπερ ὠμοῦς συνδιολέσθαι πολλοῖς τοῖς τῶν ὄλων ἐπιφανεστέροις. Οὐ φορητῶς γάρ δεδουσεθήκασιν εἰς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'

Ὁ πόλις αἱμάτων, ὀλη ψευδῆς, πλήρης ἀδικίας!

ΚΓ'. Αἱμάτων αὐτὴν πόλιν ὀνόμασεν ἐτοιμότητα γὰρ εἰς φόνους, καί φιλαίματοι λίαν οἱ τῆς Νινευῆ βεβασίλευκότες. Φιλοπόλεμοι δὲ καί ἕτεροι οἱ ἐν αὐτοῖς, καί ἀτιθάσσους ἀεὶ καθ' ὧν ἂν ἴοιεν τὰς ἐφ' ὧν ποιεῖσθαι σπουδάζοντες. Ψευδῆς δὲ φησιν, ὅτι καί εἰδώλων μεστῆ, ἐφ' ὧν μάλιστα τὸ ψεῦδος, οὐκ ἀνα-

πόδεικτον δέ. Ψευδώνυμοι γάρ, καὶ τὴν τῆς θεότητος ὄψιν ἀποκλέπτοντες οἱ χειρόκμητοι θεοί, « Ἀργύριον καὶ χρυσίον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. » Γῆν δὲ αὐτὴν τῶν γλυπτῶν ἀπεκάλασέ που καὶ ὁ σοφὸς Ἰερεμίας. Ψευδῆς δ' ἂν νοίτο καὶ καθ' ἕτερον, ὡς νοουμένου τοῦ ψεύδους εἰς πανουργίαν, καὶ δόλον, καὶ ἀπάτην τὴν θεομισῆ, δηλονότι συνθεοσύτης καὶ ἀδικίας. Οὐ γὰρ ἀπάτη καὶ δόλος, ἐκεῖ που πάντως ἔψεται τὸ ἀδικεῖν. Αἱμάτων δὲ πόλις, καὶ ψευδῆς ἀληθῶς ἡ κυριοκτόνος Ἱερουσαλήμ. Διαμεμνημέθα γὰρ εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ· « Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν. » Ἐφη δέ που καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν· « Οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· δελταῖοι εἰσιν, ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. » Κατειρήκασιν γὰρ τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ μὲν λέγοντες, ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκθάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια· ποτὲ δὲ κάτουν ὀνομάζοντες, Σαμαρείτην τε πρὸς τούτῳ, καὶ τὰ πολλὰ λίαν ἀσχίονα. Ταῖς γὰρ ἐκείνων ἀθυροστομαίαις πρέπει ἂν καὶ μόναις ἐκεῖνα ληρεῖν, & καὶ φάναί τετολμηκασιν.

Ὁὐ ψηλαφηθήσεται θήρα. Φωνὴ μαστίγων, καὶ φωνὴ σεισμοῦ τροχῶν, καὶ ἵππου διώκοντος, καὶ ἄρματος ἀναδράσσοντος, καὶ ἱππέως ἀναβαίνοντος, καὶ σπλίου ῥομφαίας, καὶ ἐξαστραπτῶν ὄπλων, καὶ πλήθους τραυματιῶν, καὶ βαρείας πτώσεως, καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῖς ἔθνεσιν αὐτῆς, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώμασιν ἀπὸ πλήθους ἰσχυρείας.

KZ'. Ἐκ τοῦ πεφυκότος γίνεσθαι, πεποιήται πάλιν ὁ λόγος. Τοὺς γάρ τοι δασὺ κομῶντας τῶν θάμνων καταπυκάζοντες λίνους οἱ ὀρνιθοθήραι, καταδράττονται πολλάκις τῶν ὑπ' αὐτοῖς κεκρυμμένων χερσὶν ἐπαφώμενοι. Καὶ τέχνη τοῦτο αὐτοῖς. Οὐκ ἔτι δὴ οὖν « ψηλαφηθήσεται θήρα, » φησὶ, τούτεστιν, οὐκ ἂν θηρεύσειαν καθὼς καὶ πάλαι τινὲς, ἤγουν τὰ ἐτέρων εἰς αὐτοὺς διαρπάζοντες. Οὐδ' ἂν γένοιτο πάγη καὶ βρόχος τοῖς ἀσθενεστέροις, φροντίδος αὐτοῖς ἐτέρας ἐπεισπεσοῦσης, καὶ τοῦ περὶ ἐσγᾶτων ἀγῶνος ἐπηρητημένου. Ἔσται γὰρ ἐν αὐτῇ φωνῇ μαστίγων. Καί μοι πάλιν ὁ προφήτης δοκεῖ τὴν ἐκ τοῦ πολέμου τύρβην, οἷον ἐν ἔψει κειμένην, ἀφηγεῖσθαι σαφῶς. Ὅρξ γὰρ ὡσπερ ἱπποκροτουμένη μὲν τὴν πόλιν, καὶ τοῖς τροχοῖς τῶν ἄρμάτων κατακτυπούμενην, καὶ παντευχίαις λαμπραῖς καταστράπτοντας τοὺς καταδρῶντας αὐτήν, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονας τοὺς διολωλῶτας, οἰκούς τοὺς ἐν αὐτῇ κατασεσεισμένους. Μέννηται γὰρ καὶ βαρείας πτώσεως. Κατατέθηπε δὲ, ὅτι πλείστη μὲν ὄση τῶν ἐν αὐτῇ συναγχερμένων ἐθνῶν ἡ πληθὺς, πάντες δὲ ἀνανδροί, καὶ νοσοῦντες τὸ ἀνάγκη ἐκτόπως, καὶ πολλὰ λίαν εὐχολοὶ πρὸς δειλίαν, καὶ τὴν αἰτίαν εἰθὺς ἀποδίδουσι, λέγων, « Ὅτι ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώ-

A spicitur mendacium, idque demonstrari potest. Mentiantur enim nomen, et divinitatis gloriam suffurantur dii manufacti : « Argentum et aurum, ut scriptum est, opera manuum hominum ». Teram sculptilium alicubi etiam sapiens Jeremias nuncupavit. Mendax autem secundum aliud quoque intelligi potest, ut si accipiatur mendacium ad calliditatem, dolum, fraudem Deo invisam, iniquitate videlicet concurrente. Ubi enim fraus et dolum, illic omnino etiam sequetur iniquitas in facienda injuria. Sanguinum vero civitas, et mendax revera Domini interemptrix Jerusalem. Memini enim Christum dicere : « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidit prophetas, et lapidavit qui ad ipsam missi fuerant ». Cæterum quodam loco etiam voce prophetarum inquit : « Væ eis, quoniam recesserunt a me : miseri sunt, quoniam impie egerunt in me. Ego redemi eos, ipsi autem locuti sunt contra me mendacia ». Calumniabuntur enim Christum, nunc quidem dicentes, in Beelzebul ipsum ejicere dæmonia, nunc vinolentium vocantes : ad hæc Samaritanum, et multo inhonestioribus. Ipsorum namque linguæ incontinentiam et solam decuerit illa nugari, quæ et profari non dubitarunt.

505 VERS. 2, 3. Non contrectabitur venatio. Vox flagellorum, et vox commotionis rotarum, et equi persequentis, et currus ferventis, et equitis ascendentis, et splendentis rhomphææ, et fulgurantium armorum, et multitudinis vulneratorum, et gravis ruinæ, et non est finis gentibus ejus, et infirmabuntur in corporibus a multitudine fornicationis.

XXVII. Iterum secundum fieri solita loquitur. Dense enim comantes frutices retibus operientes aucupes, aves sæpe sub ipsis latentes manibus comprehendunt. Et in hoc artifices sunt. Non igitur in posterum « contrectabitur venatio, » inquit, hoc est, non venabuntur quidam ut olim, sive aliena sibi non rapiant. Non fient tendiculæ, et laqueus tenuioribus, alia cura illos occupante, et de summa rerum ipsis jam laborantibus. Audietur enim in illa sonitus flagellorum. Ac mihi præterea videtur propheta tumultuationem prælii velut ante oculos positam perspicue commemorare. Videt enim quodammodo urbem equorum unguis pulsata, et currum rotis perstreptentem, et omni armorum genere clarissime fulgentes vastatores, et innumeros eversores, ædes ejus conquatientes. Meminit enim et gravis ruinæ. Et miratur quod innumerabili gentium multitudine ibidem congregata, omnes imbelles, et viribus majorem in modum imbecilles, et ad timorem propensissimi fuerint, causamque continuo adjungit, « Quia infirmabuntur in corporibus suis a multitudine fornicationis. » Quoniam enim nequam fuerunt, et moribus improbi, insuper idololatæ, et ad errorem stolidè inclinaverunt, ob eam

¹ Psal. cxiii, 4. ² Jerem. l, 38. ³ Matth. xxiii, 57. ⁴ Osce, vii, 13. ⁵ Matth. xii, 24. ⁶ Matth. xi, 19.

⁷ Joan. viii, 48.

causam juste infirmi et pertimidi erunt, et ne ad momentum quidem defectionem suam agnoscere sustinebunt.

ἀπονευκότες, ταύτητοι δικαίως ἀσθενεῖς ἔσονται, καὶ περιδεῖς, καὶ οὐδ' ὅσον εἰπεῖν κἄν γοῦν ἐνοήσαι μὲνον ἀνασχόμενοι τὴν ἀπόστασιν.

VERS. 4. *Meretrix speciosa et grata, dux veneficiorum, quæ vendit gentes in fornicatione sua: et tribus in veneficiis suis.*

XXVIII. Laus in turpibus crimina exaggerat, ut si quis, exempli gratia, dicat, fur artificiosus, et latro fortis, et præstigiator ingeniosus. Quamobrem etiamsi de Ninive dicat, « Meretrix speciosa et grata, » multum abest 506 ut hoc ipso magis laudetur: imo vero vehementius vituperantur. Mulierculæ enim meretriciam facientes tum præcipue multum se commendare, et gratas reddere videntur, cum garrulas et facetas sese præstiterint. Talis fuit et Ninive, non indocta ad male agendum, nec imbecillis ac insufficiens ad urbes et regiones capiendas, et ad suum sensum placitumque illis persuadendum, per præstigias scilicet, falsas prædictiones, profana mysteria, idolorumque ineptias. Eo enim nugacitatis pervenerat, ut adeo turpia et gravissime reprehensa pro gloriosis duceret. Solebant autem quidam Ninivitarum gentes et regiones vendere in veneficiis suis. Qua via et quam ratione, ut possumus, explanabimus. Assyriis bellum gerere, et arma aliis movere volentibus mos fuit prius ex magorum artibus conari eventum discere: qui honoribus ab rege habendis irreperentes, bello quovis superiores, et sua opera industriaque hostes prius enervaturos mentiebantur. Quale quiddam Moabitarum rex Balac facere occæpit. Balaam quippe sceleratum, pretio conducebat, et in montem adducto dicebat: Agedum exsecrare mihi Israel. Credebant enim magorum detestationes res ipsas secuturas. Fornicationem vero hoc loco artem magicam appellat, per quam ejus gnari gentes et tribus vendebant, dum semper mercedes offerentibus voti compotes fore pollicerentur.

VERS. 5, 6. *Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens. Et discooperiam posteriora tua super faciem tuam, et ostendam gentibus turpitudinem tuam, et regnis ignominiam tuam. Et projiciam super te abominationem secundum immunditias tuas, et ponam te in exemplum.*

XXIX. Rursum indicat, non illi rem, neque bellum esse cum homine: iratum vero ipsi Dominum exercituum contra eam Persas et Medos excitare. Omnium autem rerum potestatem, universorumque imperium habenti Deo quis est qui quasi adversa acie occurrere audeat, si quos oppugnare decreverit? Subjicit, « Et discooperiam posteriora tua in faciem tuam. » Contigit ei insuper quod meretrici. Quæ qua de facie, et exteriori eaque fucata pulchritudine aspicientibus amabilis: vestibus autem exuta, nudo plane corpore muliebrium membrorum deformitatem palam exhibens fœda

μασιν αὐτῶν ἀπὸ πλήθους πορνείας: Ἐπαῖδη γὰρ φαῦλοι γεγόνασι, καὶ πονηροὶ τοὺς τρόπους, καὶ προσέτι καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ εἰς πλάνησιν ἀκόπως

προσέτι, καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ εἰς πλάνησιν ἀκόπως πρὸς ἐπίτευξιν, καὶ οὐδ' ὅσον εἰπεῖν κἄν γοῦν ἐνοήσαι μὲνον ἀνασχόμενοι τὴν ἀπόστασιν.

Πόρνη καλὴ, καὶ ἐπίχαρις, ἡγουμένη φαρμάκων, ἢ πωλοῦσα ἔθνη ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ φυλάς ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῆς.

ΚΗ'. Ἐπ' αἰσχροῖς ἔπαινος ἐπίτασιν ἔχει τῶν ἐκκλημάτων, οἷον ὡς εἰ τις ἔλοιτο λέγειν περὶ τῶν ὄντων, ὅτι κλέπτης τεχνίτης, καὶ ληστής ἀνδρείος, καὶ γόης εὐφυής. Οὐκοῦν κἄν εἰ λέγοι περὶ τῆς Νινευῆς, « Πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις, » οὐ πρὸς ἔπαινον μᾶλλον αὐτῇ τὸ χρῆμα ἔσται, πολλοῦ καὶ δεῖ, χαλεπωτέραν δὲ μᾶλλον τὴν κατάρβησιν ἀπεργάσεται. Γύναια γὰρ ἐταιριζόμενα τότε δὴ μάλιστα δοκοῦσι πολὺ τὸ ἐπίχαρι μελετᾶν, ὅτε φαίνονται σωμαῖα καὶ κομφοεπῆ. Τοιαύτη καὶ ἡ Νινευὴ τεχνίτις εἰς κακοργίαν, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχουσα πόλεις τε καὶ χώρας ἐλεῖν, καὶ ἀναπεῖσαι φρονεῖν τὰ αὐτῆς ἠκούοντα καὶ φίλα· ταῦτα δὲ ἦν γοητεία, καὶ ψευδομαντεία, καὶ βέβηλοι τελεταί, καὶ τὰ εἰδώλων παίγνια. Καθίσκητο γὰρ εἰς τοῦτο ληρωδίας, ὡς ἐν ἐκλείας λόγῳ ποιεῖσθαι τὰ οὕτως αἰσχρά, καὶ τὴν ἐσχάτην λαχόντα καταδοῆναι. Ἔθος δὲ ἦν τῶν ἐν αὐτῇ τισιν ἔθνη τε καὶ χώρας καταπαλεῖν ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῶν. Πῶς δὲ ἦ τίνα τρόπον, ἐροῦμεν, ὡς ἐπ' Ἔθος ἦν Ἀσσυριοῖς, πολεμεῖν ἐθέλουσι, καὶ ὄπλα κινουνοῖσι καθ' ἑτέραν, ταῖς τῶν μάγων τέχναις προαναμανθάνειν ἐπιείγασθαι τὰ ἐσόμενα. Οἱ τὰς ἐκ βασιλείως τιμὰς ὑποτρέχοντες, κατευμεγεθεῖν πολέμου παντὸς ἐκέλευον, καὶ τοῖς σφῶν ἐπιτηδεύμασι προαπονευροῦν ἐψεύδοντο τοὺς ἀνθεστηκότας. Ὅμοίον τι πράττειν ἤθελεν ὁ Βαλαάμ, ὁ Μωαβιτῶν βασιλεὺς. Κατεμισθοῦτο γὰρ δὴ τὸν ἀλιτήριον Βαλαάμ, καὶ ἦ κατ' εἰς ὄρος ἀνεκόμιζε, λέγων· Δεῦρο κατάρσασαί μοι τὸν Ἰσραὴλ. Ῥοντο γὰρ, ὅτι ταῖς τῶν μάγων ἀραῖς ἀκολουθήσει τὰ πράγματα. Πορνεῖαν δὲ ἐν τοῦτοις ὀνομάζει τὴν γοητικὴν τέχνην, δι' ἧς κατεπώλων καὶ φυλάς οἱ ταῦτα σοφοί, ἀεὶ τὸ κρατῆσειν ὑπισχνούμενοι τοῖς προσάγουσι μισθοῦς.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ δεῖξω ἔθνησιν τὴν ἀλοχίτην σου, καὶ βασιλείαις τὴν ἀτιμίαν σου. Καὶ ἐπιβρίψω ἐπὶ σέ βδελυγμὸν κατὰ τὰς ἀκαθαρσίας σου, καὶ θήσομαι σε εἰς παράδειγμα.

ΚΘ'. Ὅτι μὴ πρὸς ἄνθρωπον ὁ λόγος αὐτῆς, μήτε μὴν ὁ πόλεμος, ἐπεμήνισε δὲ μᾶλλον ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, καὶ κατεξανίστησιν αὐτῆς Πέρσας τε καὶ Μήδους, κατασημαίνει πάλιν. Τῷ δὲ δὴ πάντων ἐξουσιάζοντι Θεῷ, καὶ τῷ τῶν ὄλων ἔχοντι κράτος, τίς ὁ ἀντεξάγων, εἰ πολεμεῖν ἔλοιτό τισιν; Ἐπεὶ φησι, ὅτι « Καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου. » Γέγονε δὲ πάλιν ὡς ἐπὶ γυναικὶς ἐταιριζομένης, ἢ, ὅσον μὲν ἦκετ' εἰς πρόσωπον καὶ τὸν ἐξωθεν ὠραῖσμον, ἀξίεραστος εἶναι τις τοῖς ὀρώσει δοκεῖ· εἰ δὲ δὴ πάθη τὴν ἀπαμφοῖσιν, γυμνῶ πάντως ἀσχημονήσει σώματι, τῶν μορίων τὸ ἀκα-

λὲς ἀκρῦπτως ἐκφαίνουσα. « Ἀποκαλύψω δὴ οὖν, φησί, τὰ ὀπίσω σου· > τουτέστι, Πᾶν ὅσον ἐστὶν ἀσχημον ἐν σοί, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων παραδείξω σοί. Τὸ γὰρ, εἰς πρόσωπον, τί ἔτερον ἡμῖν, ἢ τουτί πάντως ὑπεμφήγειεν ἄν; Ἀποκαλύψει δὲ οὐδὲν ἤττον ἔθνεσι τε καὶ βασιλεῦσι τὴν ἀτιμίαν αὐτῆς διαβρῆδην ἔφη. Ἐδόκει μὲν γὰρ ὠραία τις εἶναι καὶ ἀξιέραστος ἡ Νινευή, ταῖς τῶν μάγων τέχναις ὄφρυωμένη, καὶ τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν καὶ δυναττεῖαν ἀρπάζουσα, εὐσθενῶς τε καὶ ἄγαν ἀμαχεῖ κατὰ πάντων λαβοῦσα τὸ νικᾶν. Ἐπειδὴ δὲ ἤλω καὶ πέπτωκεν, ἀσχημῶν καὶ ἀτερεπῆς παρὰ γε τοῖς αὐτῆν εἰδόσι κατεφαίνετο, οἳ καὶ βδελυρᾶν ἠγοῦντο λοιπὸν, κατεγνώκότες που πάντως, ὡς μεγαλαυχήσασαν μὲν ἐπὶ μηδενί, ἐπιθαρσῆσασαν δὲ μᾶλλον ταῖς ἐκ μάγων ἐπικουρῖαις, μᾶλλον δὲ φενακισμοῖς καὶ ἀπάταις. Διεβεβαιοῦτο δὲ ὅτι τεθήσεται καὶ παράδειγμα, ὡς ἐρούντων ἔσθ' ὅτε τιῶν, εἰ δὴ διόλοιτο πόλις, ἢ χώρα, πεπύρθηκέ τε καὶ πέπτωκε, > καθὰ καὶ ἡ ταλαίπωρος Νινευή. »

Πεπολέμηκε δὲ, ὡς ἔφη, καὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ κατὰ καιροῦς ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀσεβείας τὰς δίκας ἐπῆρττετο, γυμνῆν καὶ ἀσχήμονα ἀναδεικνύων, καὶ τῆς ἀνωθεν περιστολῆς ἀμοιροῦσαν παντελῶς· καὶ τοῦτο προανεφώνει διὰ φωνῆς Ὡση, λέγων· « Διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω, καὶ κομιοῦμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὄραν αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶνόν μου καὶ ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ ἀφελούμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθονία μου, τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν αἰσχύνην αὐτῆς· καὶ νῦν ἀποκαλύψω τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ ἀφέληται αὐτῆν χειρὸς μου. » Ἡ μὲν γὰρ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία δοξολογήσει, λέγουσα· « Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης· » ἢ δὲ, ὡς ἔφη, γυμνῆ, καὶ ἀσχημῶν, καὶ ἀκαλλῆς ὄραται λοιπὸν, καὶ τῶν θείων χαρισμάτων οὐκ ἔχουσα τὴν περιστολήν. Γέγονε δὲ καὶ εἰς παράδειγμα, καὶ βδελυρωτάτη, καὶ πᾶν εἶδος νοσοῦσα κοσμηκῆς ἀκαθαρσίας.

Καὶ ἔσται, πᾶς ὁ ὄρων σε καταθήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐρεῖ, Δειλάλα Νινυή, τίς στενάξει αὐτήν; πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῇ;

Α'. Εἰ τις, φησί, τῶν πάλαι προεγνωκότων τὰς σὰς δυναστείας, πεσοῦσάν τε καὶ ἐρημωμένην καταθέασαιτο, κατοιμῶξει μέγα, καὶ ἀποφοιτήσεται γοργῶς, ἐκεῖνο λέγων· « Τίς στενάξει αὐτήν; » Ὡς γὰρ ἔντος οὐδενός, ἤγουν ὑπολειμμένου, τοῦ κἂν οἴου τε ἔντος καταθῆσαι μόνον, τὰ τοιαῦδε φησί. Σφόδρα δὲ σοφῶς προσέθετεκε τούτῳ τὸ, « Πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῇ; » Καὶ ἔστι τῶν εἰρημένων τοιοῦτός τις ὁ νοῦς· Πολέμου καὶ μάχης συγκροτουμένων κατὰ πόλιν τυχὸν ἢ χώραν, ἀδίκηται μὲν ἔσθ' ὅτε μέρος, σώζεται δὲ τε καὶ τυχὸν τοὺς νενικηκότας διέδρα· καὶ τοῦτό ἐστι τοῖς ἐνοικοῦσι παράκλησις. Ἡ γὰρ οὐκ ἐμπέπηται πᾶσα, καὶ μεμνημένη ἀπόρρητος μοῖρα, ἢ πεπτῶκασιν μὲν τινες, σώσονται δὲ πληθὺς ἑτέρα. Ἐπὶ δὲ γε τῆς Νινευῆ πόθεν ἄν τις ἔλοιτο τὴν

A apparet. Inquit igitur, « Discooperlam posteriora tua. » Hoc est totum, quantum in te turpe est, 507 ante alios tibi ostendam. Quid enim aliud omnino quam hoc, « in faciem, » sibi velit? Nihilominus et gentibus et regibus se ignominiam ejus revelaturum manifeste denuntiat. Videbatur enim Ninive pulchra et amabilis, inagorum artibus supercilium tollens, et in omnes imperium dominatumque arripiens, potenterque et citra pugnam omnes devincens. Ast ubi subjugata et eversa est, deformem et Indecoram judicarunt qui ante illam noverant, qui etiam deinceps eam abominati, ut super nibilo magnifice gloriantem, et auxiliis potius magicis, imo imposturis, et fallaciis confisam contempserunt. Confirmat item, in exemplum propositum iri ut aliquando dicturis quibusdam super urbibus deletis, aut regionibus vastatis, « sicut et misera Ninive. »

Oppugnavit etiam aliquando Judæorum Synagogam universorum Deus, sicut dixi, et impietatis in Christum admixtæ pœnas exegit, nudam, et sordam, et supernis indumentis prorsus carentem ostentans, id quod per Oseam prædixit: « Propterea revertar, et tollam triticum meum in tempore suo, et vinum meum in tempore suo, et auferam vestimenta mea, et lintheamina mea, ne operiant ignominiam ejus; et nunc revelabo immunditiam ejus in conspectu amatorum illius, et nullus eruet eam de manu mea. » Ecclesia siquidem ex gentibus congregata, laudans dicet: « Exsultet anima mea in Domino: induit enim me vestimento salutis, et tunica lætitiæ. » hæc contra, ut dixi, jain nuda, et indecens, et deformis, et divinorum charismatum operimento carens cernitur. Facta est etiam in exemplum, et execratis-sima, et omni genere inmunditiæ immunditiæ ægrotans.

VERS. 7. Et erit omnis videns te, descendet a te, et dicet, Misera Ninive, quis gemet eam? Unde quæram consolationem illi?

XXX. Si quis eorum, inquit, qui opes potentiamque tuam ante noverant, prostratam te ac desolatam viderit, altius ingemiscet, et e vestigio abscedet, illud profatus: « Quis gemet eam? » Tanquam enim nemo ibi sit, hoc est, nemo relictus sit qui ea tantummodo aspicere queat, ita loquitur. Persapienter autem adjecit, « Unde quæram consolationem illi? » Quæ istiusmodi sententiam habent. 508 Bello et pugna per oppida, aut regiones interdu conflato, pars detrimenta accipit, pars forte victoribus elabitur: quæ res incolis solatio est. Aut enim non tota incensa est urbs, sicut regio, et pars non devastata remansit: aut ceciderunt quidem aliqui, multitudine altera salva et incolumi. Jam vero ad Ninivem consolandam,

* Osee, II, 9, 10. * Isa. LXI, 10.

unde quis consolationem hauriat? aut quis eam modus deliniet? Tota enim subacta, tota diruta est, et incolæ ejus ad unum perierunt. Jam illud, « Et quis gemet eam? » etiam illud significet, ut quasi dicat: Quis igitur tantus erit lamentationum et funebrium carminum artifex, ut tanto casu digna proloquatur, et istis malis, quod satis sit, illacrymet?

VERS. 8-10. *Præpara partem, apta chordam, præpara partem Ammon quæ habitat in fluminibus. Aqua in circuitu ejus, cujus principium mare, et aqua muri ejus, et Æthiopia fortitudo ejus, et Ægyptus. Et non est finis fugæ tuæ. Et Libyes facti sunt auxiliatores ejus. Et ipsa in peregrinam regionem ibit captiva, et parvulos ejus allident in principibus omnium viarum ejus, et super omnia inclinata ejus militent sortes, et omnes optimates ejus alligabuntur manibus.*

XXXI. Obscurus admodum est verborum propositorum sensus: nec aliter patebit quam si historia iis inclusa prius commemoretur. Sic autem habet. Postquam Israel defectionem molitus, idola colere cœpit, et mille impietatibus universorum Deum exasperavit, Nabuchodonosor, divina ira ipsum ad hoc exstimulante, adversus Judæam et Hierosolimam arma corripuit. Deinde cum Israelitæ quam tractabant impietatem omittere, et ab alienis diis adorandis abstinere velle, arasque evertere, et delubra inflammare, atque diruere et confatilia conterere, et pœnitentiæ exercitiis Deum mitigare, et opem ejus implorare deberent, hoc miseri non faciebant. Rebantur autem se humanis adjutos viribus, et Babylonios domituros, et hostes in potestate habituros, quamvis Deus servare ipsos nollet. Qua de causa multas de finitimis gentibus præmiorum pactione alliciebant; etiam ad Ægyptios, et in Og dictam, sive Amon, quæ nunc est **509** Alexandria, mittebant, qui belli societatem coituros, et facile Babylonios repulsuros fidem dabant. Dabantque occasionem Israelitis existimandi quanquam non servaret Deus, se tamen nullius egentes, huic rei pares esse posse. Ubi vero Nabuchodonosor Deo ipsum adjuvante et adversarios illi subjiciente, Judæam occupavit, postmodum et Ægyptum, eodem duce et auspice invasit, totamque suæ ditionis fecit, una cum ipsa Og, sive Amon, hoc enim nomen, ut monui, Alexandria aliquando obtinuit, quæ supra alias Ægypti urbes plurimum excellabat, tuta a prædonibus, et securum perflugium, quod aquis undique ambiatur, et versus aquilonem mari alluatur, versus austrum vero latam et longam, et velut alterum mare, paludem, inquam, Marcotidem habeat: munita sit insuper aliis fluminibus, et lacubus cingatur¹⁰. Auxiliabantur etiam ipsi finitimæ Libyæ indigenæ, quæ usque ad Æthio-

παράκλησιν; ἢ ποῖος αὐτὴν παραμυθῆσεται τρόπον, Πᾶσα γὰρ ἦλω, καὶ πᾶσα πεπότηται, καὶ διωκωὶν ἅπας ὁ ἐν αὐτῇ. Τῆ δὲ, « Τίς στεναρίζει αὐτήν; » καὶ ἐτέρως ἂν νοοῖτο πάλιν ὁμοίον εἰπεῖν. Ἄρα τίς ἐστὶ τεχνίτης οὕτως εἰς θρήνους, καὶ τὰς ἐπιπιδείων ὠδῶν, ὡς ἐπάξιόν τι τῶν συμβεβηκότων εἰπεῖν, καὶ τὸ ἄρκουον τοῖς πάθεσι καταστάζει δάκρυον;

Ἐτοίμασαι μερίδα, ἄρμους χορδῆν, ετοίμασαι μερίδα Ἀμμῶν, ἢ κατοικοῦσα ἐν ποταμοῖς. Ὑδωρ κύκλω αὐτῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ θάλασσα, καὶ ὕδωρ τὰ τεῖχη αὐτῆς, καὶ Αἰθιοπία ἡ ἰσχὺς αὐτῆς, καὶ Αἴγυπτος. Καὶ οὐκ ἐστὶ πέρας τῆς φωνῆς σου. Καὶ λίθους ἐγένοντο βοήθοι αὐτῆς. Καὶ αὐτὴ εἰς μετοικεσίαν πορεύσεται αἰχμάλωτος, καὶ τὰ νήπια αὐτῆς ἐδαφιοῦσιν ἐξ ἀρχῆς πατέρων τῶν ὁδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἐνδοξα αὐτῆς βαλοῦσι κλήρους, καὶ πάντες οἱ μεριστῆρες αὐτῆς δεθήσονται χειροπέδαις.

ΛΑ'. Ἀσυμφανῆς μὲν λίαν τῶν προκειμένων ἰνοῦς νοηθεῖ δ' ἂν οὐχ ἐτέρως, εἰ μὴ τις γενεοπροσφῆγγις τῶν τῆς ἐν αὐτοῖς ἱστορίας. Ἐχει δὲ οὕτω Τραπεζομένου πρὸς ἀπόστασιν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εἰδῶλοισι λελατρευκότος, καὶ διὰ μυρίων ὄσων ἀσεδημάτων ἐφ' αὐτῷ καταθῆγοντος τὸν τῶν ὧλων θεόν, ὠπλιζέτο κατὰ τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατὰ τῶν Ἰεροσολύμων ὁ Ναβουχοδονόσορ, θείας αὐτὸν εἰς τοῦτο διανιστώσης ὀργῆς. Εἶτα δέον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ καταλῆσαι τῆς ἐν χερσὶν ἀσεθείας, καὶ ἀποσχέσθαι μὲν τῷ προσκυνεῖν ἐθέλειν θεοῖς ἐτέροις, ἀναστρέφειν δὲ βωμοὺς, καὶ κατεμπρῆσαι τεμένη, καὶ συντρέφει μὲν τὰ χωνευτὰ, καὶ ταῖς εἰς μετάγνωσιν σπουδαῖς ἐκμελλίσσεσθαι θεόν, καὶ καλεῖν εἰς ἐπικουρίαν, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων οἱ τάλανες. ὦροντο δὲ, ὅτι ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρούμενοι συνδρομαῖς, καὶ ἀμείνους ἔσσονται τῶν Βαβυλωνίων, καὶ κατεμυγεθήσονται τῶν ἐχθρῶν, κἂν εἰ μὴ σώζειν αὐτοὺς ἔλοιτο θεός. Τοιγάρτοι κατεμισοῦντο πολλοὺς τῶν προσκυνοῦντων ἐθνῶν, ἐπρέσθεον δὲ καὶ πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ εἰς τὴν καλουμένην Ὀγ, ἦτοι Ἀμμῶν, ἢ νῦν ἐστὶν Ἀλεξάνδρεια· οἱ δὲ συνασπίζουσαν ἐπηγγέλλοντο, καὶ ἀποσοβεῖν εὐκόλως δύνασθαι τοὺς Βαβυλωνίους. Καὶ γεγόνασιν ἀφορμὴ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τοῦ νομίζειν, ὅτι κἂν εἰ μὴ σώζει θεός, αὐτοὶ πρὸς τοῦτο ἀρκέσουσιν, δεηθέντες οὐδενός. Ἐπειδὴ δὲ τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ναβουχοδονόσορ εἰλε, Θεοῦ προασπίζοντος καὶ ὑποστρωπύοντος αὐτῷ τοὺς ἀνθεστηκότας, κενώρηκε μετὰ τοῦτο καὶ κατὰ τῆς Αἰγύπτου, θείας αὐτὸν πεμπούσης ὀργῆς, εἰλέ τε πᾶσαν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ὀγ, ἦτοι Ἀμμῶν ὠνόμαστο γὰρ οὕτω κατὰ καιροῦς, ὡς ἔφην, ἢ Ἀλεξάνδρεια, ἢ δὴ καὶ μάλιστα παρὰ τὰς ἄλλας τῆς Αἰγύπτου πόλεις λαμπρὰ τε ἦν ἄγαν, ἀσυλὸν τε καὶ ἀσφαλὲς ὀρηκτήριον, διάτοι τὸ ὕδασι πανταχοῦ διεζῶσθαι, καὶ ἐκ μὲν μοίρας τῆς βορειωτέρας ἔχειν τὴν θάλασσαν, ἐκ δὲ τῆς εἰς νότον εὐρόντι καὶ μακρὰν, καὶ οἷον ἐτέραν θάλασσαν, λίμνην δὲ λέγω τὴν Μαρεώτιδα, πεπυργῶσθαι δὲ καὶ ἐτέρας

¹⁰ IV Reg. xxiv, xxv, et I Paral. vi; II Paral. xxxvi.

ποταμοῖς, καὶ τελεμάτων περιβολαῖς. Ἐπημυνον δὲ Αἰθίοπων οἰκῆτορες, παρατεινόμενοι μέχρι τῆς Αἰθιοπῶν γῆς, τῆς πρὸς ἑσπέραν καὶ νότον, Γαράμαντες δὲ οὗτοι, κατοῦν τῆς Ἀφρων κείμενοι γῆς. Συνωπλιζόντο δὲ καὶ τῶν εἰς ἠῶ, καὶ νότον Αἰθιοπῶν τινὲς, οἱ Μερὸν τε τὴν ἑσπέρην πόλιν οἰκοῦνται, καὶ ἀγρίαν καὶ μέλαιναν κατανέμονται γῆν. Ἄλλ' ὧδε μὲν ἡμῖν ὁ τῆς ἱστορίας ἔχεται λόγος· ἔωμεν δὲ ἥδη πρὸς διασάφην τῆς ἐννοίας τῶν ἐγκειμένων. « Ἐτοίμασαι δὲ, φησὶ, μερίδα » ὁμοιον ὡσεὶ λέγοι· Ὡ ἀθλία Νινευῆ, ἐπιλεξαι μερίδα σαυτῆ (ἐπειδὴ γὰρ μεγάλη πεφρόνηκας, οἶει τε ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἀπόρητος ἔση διάτοι τὸ τείχεσι μεγάλοις περιβεβλησθαι, καὶ ἀναριθμήτους ἔχειν τοὺς συνασπίζοντες ἐθέλοντας), κατὰ τινα θέλεις τῶν χωρῶν, αἱ πεπόρηται περὶ σοῦ, καίτοι πλείστην ἔσση ἐπιτηδεύουσα λαχοῦσα, φησὶ, πρὸς γε τὸ δύνασθαι δυσσάλωτος ἔχειν τε καὶ ἀλήπτως. « Ἀρμῶσαι χορδῆν » τούτέστιν, Ὡδὴ καὶ μέλος καὶ αὐτὴ γενοῦ πόλεσι τε καὶ χώραις, παθοῦσα τοιαῦτα παρὰ Περσῶν καὶ Μήδων, ὅποια δέδρακας εἰς ἐτέρας αὐτῆ. « Ἐτοίμασαι δὲ μερίδα Ἀμῶν » ἔστω σοι, φησὶ, μερίς, καὶ κληρὸς ἡ Ἀμῶν· ἂ δέδρακας ἐπ' ἐκείνη, τὰ αὐτὰ καὶ σὲ παθεῖν ἀναγκαῖον. Καὶ τί ἦν ἡ Ἀμῶν, ἦτοι κατοικοῦσα ἐν ποταμοῖς; Τούτέστιν, ἡ θαλάσση καὶ ποταμοῖς εὖ μάλα τετειχισμένη, ταῖς Αἰγυπτίων ἐπικουρίαις καὶ τοῖς Αἰθιοπῶν τοξέμασιν ἐπαυχίσασα, ἡ τὴν τῶν Λιθῶν ἀλκιμωτάτην λαχοῦσα πληθύν. Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἔχουσα θέσεώς τε καὶ βώμης καὶ τῆς ἐξωθεν ἐπικουρίας, εἰς μετοικεσίαν πεπόρευται, γέγονεν αἰχμάλωτος, καὶ ἡδαφίσθη μὲν αὐτῆς τὰ νῆπια· κληρωτοὶ δὲ γεγόνησαν οἱ διαφανεῖς, καὶ μερίδες τῶν νενικητότων οἱ ἐνδοξότεροι, καὶ δέδενται χειροπέδαις. Ὡσπερ οὖν εἶλες τὴν Ἀμῶν ἀπόρητον οὖσαν, ὅσον ἦκει εἰς ἐπικουρίαν καὶ θέσιν· Θεὸς γὰρ ἦν ὁ παραδιδούς αὐτήν, καὶ αὐτὴ δοθήση τε πληθύν τῶν μαχίμων καὶ τείχεσι τὴν ὄψρυν χεῖρα.

Καὶ σὺ μεθυσθήσῃ, καὶ ἔση ὑπερρωραμένη, καὶ σὺ ζητήσεις σεαυτῆ στάσιν ἐξ ἐχθρῶν.

ΑΒ'. Ὡσπερ γὰρ τρόπον, φησὶν, ἡ Ἀμῶν τεταλαιπώρηκε, τὰ ἐκ τῆς σῆς ἀγριότητος βέλη ὑπενεγκοῦσα, καὶ τὰς ἐκ τῆς ἐφόδου συμφορὰς, οὕτω καὶ αὐτὴ σκοτοδιναίσεις, καὶ ὄϊον ἐν μέθῃ γενήσῃ, στάσιν οὐκ ἔχουσα, τούτέστι, κατασειομένη, καὶ πίπτουσα παρ' ἐχθρῶν, καὶ τῆς ἀνωθεν ἐποπτείας ἐστερημένη. Ὅδ; γὰρ ἂν ἐπισκέπτοιο Θεός, ἔλεε δὴ πάντως, καὶ ἐν τοῖς κατ' εὐχῆν ἑστάναι ποιεῖ.

Μεθύσθαι δὲ ὡσπερ καὶ ἡ θεομάχος Ἰερουσαλήμ, τὸ νῆφειν οὐκ ἔχουσα, διὰ τοι τὸ μὴ καταλάμπασθαι θεῖω φωτὶ, μήτε μὴν ἐπαθεῖν ἐθέλειν λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου » καὶ πάλιν, « Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. » Μέθη δ' ἂν νοοῖτο, καὶ σκοτός εἰς νοῦν, καὶ νύξ εἰς καρδίαν ἡ τῆς συμφορᾶς ἀγνωσία, καὶ τὸ μηδαμῶθεν δύνασθαι

A piam pertinet, et versus occasum et austrum, ubi Garamantes post Afros incolunt. Simul idem ad arma ibant Æthiopum nonnulli ad orientem et austrum, quique Meroen intimam urbem incolunt, et feram ac nigram tellurem tenent. Et de historia quidem hactenus: nunc ad sententiam declarandam accedamus. « Præpara partem, » inquit; ac si dicat: O infelix Ninive, elige partem tibi, pro arbitrato regionem aliquam ex snitimidis quas subegisti, quandoquidem te extulisti, omninoque nulla vi expugnabilem te arbitraris, quod muris ingentibus cincta sis, et auxilia habeas innumera, tametsi opportunitatem longe maximam adeptus es, inquit, ut subjugari atque capi difficiliter possis. « Apta chordam, » hoc est, cantus et carmen tu quoque urbibus et regionibus esto, talia a Persis et Medis perpessa, qualia aliis ipsa intulisti. « Præpara etiam partem Amon: » sit, inquit, tibi pars, et sors Amon; quæ illi fecisti, eadem te pati necesse est. Et quid est Amon, aut quid est habitans in luminibus? Hoc est, quæ mari et luminibus commodissime munita, Ægyptiorum auxiliis et Æthiopum arcibus gloriabatur, quæ Libycam multitudinem robustissimam sortita fuit. Sed quamvis ita haberet situ, et viribus externisque auxiliis, abiit nihilominus servitum in alienam regionem, et ad terram infantes ejus allisi sunt. 510 Sortem subierunt conspicui, et partes victorum evaserunt illustres, et vineti sunt manicis. Quemadmodum igitur cepisti Amon, inexpugnabilem quod ad situm et auxilia atinet, Deus enim erat qui tradebat ipsam, sic ipsa quoque omnino in manus hostium traderis, etsi propter multitudinem bellatorum, et mænia, grande habes supercilium. Ego enim adversor tibi, et manum meam nemo avertet¹¹.

πάντως εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, καὶ εἰ μεγάλην ἔχη ἐπὶ Ἐγὼ γὰρ ἐπὶ σὲ, καὶ τὴν ἐμὴν οὐδεὶς ἀποστρέψει

VERS. 11. Et tu inebriaberis, et eris despecta, et tu quæres tibi stationem ex inimicis.

XXXII. Quo modo enim, inquit, Amon armis ferocitatis tuæ et invasione tua in ærumnam et calamitates conjecta est, sic et tu teneberis, et vertigine corripieris, et tu quasi in ebrietate versabere, nec habebis ubi consistas, hoc est, non quasabere, et superna inspectione, ac tutela privata, ab hostibus cades. Quos enim Deus inspexerit ac visitarit, eorum miseretur plane, et in iis quæ ipsis optata et chara sunt, stabilitatem largitur.

Inebriata est porro aliquo modo etiam Deum lacessens Jerusalem, sobrietate destituta, quia scilicet divino lumine illustrata non fuit, nec audire voluit Christum dicentem: « Ego sum lux mundi¹²; » et rursus: « Ambulate dum lucem habetis, ut non tenebræ vos comprehendant¹³. » Ebrietas autem, et tenebræ mentis, et nox cordis intelligi potest ignorantia calamitatis, et viam salutis perspicere

¹¹ Isa. xiv, 27. ¹² Joan. viii, 12; ix, 5. ¹³ Joan. xii, 35.

neutiquam posse. Concussam vero esse, et ad opera A
justitiæ stabilimentum nullum habuisse, quo pacto, aut unde quispiam dubitaverit? Universorum quippe basi excidit, et fundamentum indruptum, hoc est, Christum non habet. Despecta autem, et hostibus tradita est, seu Romanos accipias, seu eos qui ad omne genus vitiosarum motionum illam impellerent, immundis, inquam, spiritibus. Christus itaque, et fides in ipsum ab omni malo nos liberabit, et hostium perversitate superiores præstabit, et in conspectu Dei constituet. Neutiquam enim diligentes se despiciet.

VERS. 12. *Omnes munitiones tuæ ficus, habentes speculatores. Si commotæ fuerint, cadent in os comedentis.*

XXXIII. Maturæ ficus concussa arbore decidunt facile, et tantum non in concutientis manum desiliunt, et quærentibus comedere, sponte veniunt. Cum Cyrus igitur Niniven aggredederetur ei obsideret, et ad mœnia illius 511 machinas expugnatorias, sive arietes applicaret, propugnacula defensores servabant: deinde jaculantes qui oppugnabant, parvo negotio ad terram eos dejiciebant. Quare similitudinem ab eo ducit quod in ficibus ad maturitatem perductis et excoctis fieri assolet, atque: Omnes munitiones tuæ, hoc est, muri tui, ficus, speculatores habentes, qui facillime in manum comedere volentis ibunt, si quis tantummodo stirpem, sive arborem agitaverit.

Sic omnis anima supernis lapsa, et destituta præsiidiis, facile in manus veniet, et capietur, citraque sudorem a Satana devorante auferetur. Scriptum est enim, «Cibus ejus electus¹⁵.»

VERS. 13. *Ecce populus tuus quasi mulieres in te, inimicis tuis apertæ aperientur portæ terræ tuæ, et comedit ignis vectes tuos.*

XXXIV. Eorum spem irritam declarat. Credebant enim nunquam se sub alienam ditionem concessuros, quandoquidem infinitam auxiliariorum multitudinem sibi aggregassent, et muris, qui dirui nequirent communitam urbem habitarent. Verum D
hæc quoque inutilia eis futura palam prænuntiat, propugnatores eo ignaviæ deventuros dicens, ut a mulierculis invalidis nihil discrepent. Apertum etiam iri portas, violenter nimirum hostibus irrumperentibus. Certum est enim: «Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam¹⁶.»

Supernam igitur munitionem habeamus necesse est, et minime nobis ipsis fidamus, sed Deo potius qui salvat, et non de humanis auxiliis magnopere nos jactemus, nec statuamus iram Dei effugituros, si ipsum irritaverimus. Nemo enim a tumultu et malis liberabitur, cui universorum Deus iratus fuerit.

¹⁵ Habac. 1, 16. ¹⁶ Psal. cxxvi, 1.

κατιδεῖν τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. Ὅτι δὲ καὶ σαλευταί, καὶ πρὸς τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα τὸ ἐρηρσιζόμενον οὐκ ἔχει, πῶς ἂν, ἢ πῶθεν ἐνδοκασεῖ τις; Ἐκπέπτωκε γὰρ τῆς τῶν ὀλων κρηπίδος, καὶ τὴν ἀρραγῆ θεμέλιον οὐκ ἔχει, τοῦτέστι, Χριστόν. Παρεώραται δὲ, καὶ τοῖς ἐχθροῖς δέδοται. Ἡ Ῥωμαῖος τυχόν, ἤγουν τοῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν κατακομιῶσι τῶν παθῶν, φημί δὴ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι. Χριστὸς οὖν ἄρα, καὶ πιστὸς ἢ εἰς αὐτόν, παντὸς ἡμᾶς ἀπαλλάξει κακοῦ, καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν δυστροπίας ἀποτελέσει κρείττονας, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ἴσῃσι τῷ Θεοῦ. Περιόψεται γὰρ οὐδαμῶς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

Πάντα τὰ ὀχυρώτατά σου συκαί, σκοπὸς ἔχουσαι. Ἐὰν σαλευθῶσι, πεσοῦνται εἰς στόμα B ἐσθλοτοῦ.

ΔΓ'. Τὰ πέπειρα τῶν συκῶν ἀποπίπτει βράδιος, εἰ δὴ κραδαίνοιτο τὸ φυτόν, μονονουχὶ δὲ πρὸς τὴν τοῦ κατασειόντος καταθρῶσκει χεῖρα, καὶ τοῖς θεομένοις τοῦ φαγεῖν, αὐτομάτως ἐπιφοιτᾷ. Οὐκοῦν ἐπιδοθήπερ Κύριος προσβάλλοντος, καὶ πολιορκούντος ἤθη τὴν Νινευθ, τοῖς τελεχεῖ τε αὐτῆς ἐπιστάτους εἰς ἐλεπίλεις, ἤτοι τοὺς κριοὺς, τὰς ἐπάλλξεις ἐτήρουσι ἐπαμύνοντες· εἶτα τοξεύοντες οἱ μαχόμενοι, κατεκόμιζον εἰς γῆν εὐκόλως αὐτούς. Δέχεται οὖν τὴν ὁμοίωσιν ἀπὸ τοῦ πεφυκότος γίνεσθαι περὶ τὰ πέπειρα τῶν συκῶν· ταύτη τοι φησὶν, ὅτι πάντα τὰ ὀχυρώματά σου, τοῦτέστι, τὰ τεῖχη, συκαί, σκοπὸς ἔχουσαι, οἱ πρὸς τὴν τοῦ φαγεῖν ἐθέλοντος ἵνα χεῖρα, καὶ μάλα εὐκόλως, εἰ δὴ τις μόνον καταδουήσῃ τὸ φυτόν.

Ἔσται δὲ οὕτω καὶ πᾶσα ψυχή, τῆς ἄνωθεν ἐπικουρίας ἐκπίπτουσα καὶ ἐστερημένη, εὐχερῆς καὶ εὐάλωτος, καὶ οὐ σὺν ἰδρωῖι ληπτὴ τῷ κατεσθίοντι Σατανᾷ. Γέγραπται γάρ, ὅτι «Τὰ βρώματα αὐτῶ ἐκλεχτά.»

Ἰδοὺ ὁ λαός σου ὡς γυναῖκες ἐν σοί, τοῖς ἐχθροῖς σου ἀνοιγόμεναι ἀνοιχθήσονται κύλαι τῆς γῆς σου, καὶ καταράγεται πῦρ τοὺς μοχλοὺς σου.

ΔΔ'. Ματαίαν αὐτῶν ἀποφαίνει τὴν ἐλπίδα. Ἄφοτον γὰρ, ὡς οὐκ ἂν ἀλοῖεν πώποτε, πληθὺν ἀμέτρητον τῶν αὐτοῖς συνασπισζόντων συναγερῶτες, καὶ ἀρρήκτοις τελεχεῖ πεπυργωμένην οἰκοῦντες πόλιν. Ἄλλ' ὅτι καὶ ταῦτα παντελῶς ἀνόνητα αὐτοῖς, προαναπεφώνηκεν ἔναργως, κακανδρίας εἰς τοῦτο καταχῆσθαι λέγων τοὺς ἐπαμύνοντας, ὡς γυναίων ἀσθενῶν διενεγκεῖν οὐδέν· διανοιχθήσονται καὶ τὰς πόλεις, εἰσβιαζομένων δηλονότι τῶν ἐχθρῶν. Ἀληθὲς γάρ, ὅτι «Ἐὰν μὴ Κύριος φυλάσῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγγρύπησεν ὁ φυλάσων.»

Χρὴ δὴ οὖν ἄρα τὴν ἄνωθεν ἔχειν ἀσφάλειαν, πεπυθῆναι τε ἡμᾶς ἡχίστα μὲν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἐπὶ Θεῷ δὲ μάλον τῷ σώζοντι, καὶ μὴ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρίας μεγαλαυχεῖν, μήτε μὴν ολεσθαι διεκνεύειν δύνασθαι τὴν ὀργὴν, εἰ δὴ παροτρύνοιτο Θεός. Ἀπαλλάξει γὰρ οὐδεὶς θορούδων, καὶ κακῶν, τὸν ὄπερ ἂν ἐπιμνησθῇ

ὁ τῶν ὄλων Θεός. Καὶ σοφός; ἦν λίαν ὁ θεοσπέσιος. Α Δαδὶ ψάλλον τε καὶ λέγων· « Οὐκ ἐπὶ τῷ τόξῳ μου ἐλπῶ, καὶ ὁ βραχίον μου οὐ σώσει με. — Ποιήσομαι γὰρ δύναμιν ἐν τῷ Θεῷ, » κατὰ γε τὴν αὐτοῦ πάλαι φωνήν.

Ἵδωρ περιοχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῇ.

ΑΕ'. Φασὶν ὅτι, Κύρου τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τὰς περιοίους τῆς Νινευῆ καταδηούντων χώρας, καὶ πάσας αὐτῶν προαποκειρόντων ἐπικουρίας, τὴν πόρθησιν ἤδη δεδιότες οἱ Νινευίται λοιπὸν εἰς πολλὰ; καὶ μακρὰς ἀνέτεμον τάφρους τὰ περὶ τὸ ἄστυ χωρία, καὶ δὴ καὶ δυσπώρευτον τοῖς ἐχθροῖς ἀπετέλουν, παρηχετεύοντες ποταμούς, καὶ ὑδάτων ἐμπιπλώντες, καὶ τελμάτων ἔμπλεω ποιοῦντες τὴν γῆν. Ἄλλ' ἦσαν καὶ τῶν τοιοῦτων ἐγχειρημάτων ἀμείνους οἱ μαχόμενοι, μᾶλλον δὲ ἡ θέλησις τοῦ περιδιδόντος Θεοῦ. Β Ὅτι τοῖσιν οὐδὲν ἔσται καὶ τοῦτο αὐτοῖς τὸ σπούδασμα, δεῖκνυσι λέγων· « Ἵδωρ περιοχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῇ. » Δοκεῖ δὲ τισὶν ὕδωρ ἐνθάδε νοεῖν τὸ ἐπισπώμενον τὴν τῶν κεκλημένων ἐθνῶν εἰς ἐπικουρίαν ἄθροισιν ἢ πληθύν. Βαδισεῖται δὲ καὶ οὕτως ἡμῖν ὁ λόγος οὐκ ἀπὸ σκοποῦ· ὕδατα γὰρ πολλαχῶ καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν ὀνόμασται πληθύν.

Καὶ κατακράτησον τῶν ὀχυρωμάτων σου. Ἐμθεθὶ εἰς πηλόν, καὶ συμπαῖται ἐν ἀχύροις· κατακράτησον ὑπὲρ πλίνθου.

ΑΖ'. Οὐ προτρέπει δ' ἂν τὰ τοιαῦτα ὁ Θεός· ἐπειδὴ δὲ πάντως ἐσόμενα προηπιστατο, διαγελᾶ τὴν σκῆψιν, καὶ ὅτι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, μάταιον αὐτῶν ἔσται τὸ σπούδασμα, δεῖκνυσι διὰ τούτων. Ἐπειδὴ γὰρ συμδέθηκεν ἢ ἐπάλεξεν, ἤγουν ἐτέρας C τινὲς ἐπιμελείας δεῖσθαι τὰ τεῖχη (πλίνθους γὰρ εἰργάζοντο, τὰς ἐκ πηλοῦ δηλονότι, πλὴν ὀχυρωτάτας· ὀπωμένη γὰρ ἢ πλίνθος ἀναγκαιοτάτη πρὸς ἔργα, καὶ οὐκ ἂν ἔχοιτο εὐδιάθροπτον), « Συμπάται δὴ οὖν, φησὶν, ἐν ἀχύροις, ἐργάζου καὶ πλίνθους. » Γενοῦ δὴ οὕτως ἰταμὸς καὶ ἀτεράμνος εἰς μάχην, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ πλίνθος αὐτῇ· ἔση γὰρ οὕτως εὐάλωτος, καὶ ἄθραυστος μὲν οὐδαμῶς, εὐκόλος δὲ λίαν τοῖς κατασεῖν εἰδοσί, καὶ τῆς σῆς σκληρότητος ἀλκιμωτέραν ἔχουσι τὴν ὀρμὴν.

Ἐκεῖ καταφάγεται σε πῦρ, ἐξολοθρεύσει σε ῥομφαία, καταφάγεται σε ὡς ἀκρίς, καὶ βαρυνθήσῃ ὡς βροῦχος.

ΑΖ'. Τὸ ἐκεῖ νοήσεις ἀντὶ τοῦ *τηνικάδε*· κατὰ χρόνον γὰρ, καὶ οὐ τοπικῶς, τὴν λέξιν ἀποδεχόμεθα. Δ Εἰ γὰρ δὴ καὶ ταῦτα γένοιτο, φησὶ, καὶ πλίνθους ἐργάση, δαπανηθήσῃ καὶ οὕτως ὡς ἀπίπυρος· κατανεμηθήσεται δὲ τε καὶ τὴν χώραν καὶ ἐν ἀκρίδος τάξει ὁ πόλεμος. Ἔση δὲ καὶ ὀκνηρὸς πεπεδημένος, καὶ βραδὺς εἰς φυγὴν, ὡς βροῦχος ὁ βαρυνθεὶς. Φασὶ γὰρ ὅτι πιπτούσης χαλάξης, καὶ ὑετῶν καταρηγνυμένων, ἀδρανῆς εἰς πτῆσιν ὁ βροῦχος, καταδεδευμένων αὐτῶ τῶν πετρῶν· οὐκοῦν τὸ ἄπορον εἰς φυγὴν τῶν Νινευιτῶν ὑποσημαίνει πάλιν ὑπὸ τοῦ τοῖς βροῦχοις συμβαίνοντος.

Ἐπλήθυνας τὰς ἐμπορίας σου ὑπὲρ ἄστρα τοῦ

Α Et sapientissime psallit ac dicit divinus David : « Non in arcu meo sperabo, nec brachium meum salvabit me¹⁶. — Faciam autem in Deo virtutem, ut idem alibi dicit¹⁷. »

VERS. 14. Aquam obsidionis hauri tibi.

XXXV. Fama est, Cyro cum exercitu vicinas Ninive regiones depopulante, et omnia iis auxilia intercludente, Ninivitas obsidionem metuentes spacia urbi circumjecta multis et longis fossis incidisse, et deductis eo 512 fluminibus, et fossis illis aqua repletis, et paludibus toto territorio inducto, hostibus viam inviam reddidisse. Verum hostes et istiusmodi molitiones, vel potius voluntas Dei dominantis superarunt. Nec hos igitur conatus quidquam illis profuturos docet his verbis : « Aquam obsidionis hauri tibi. » Placet quibusdam hoc loco per aquam indicari contracta ex gentibus accitis auxilia magno numero et frequentia. Atqui etiam sic a meta non aberrabit oratio, sæpe enim gentium multitudo aquarum nomine exprimitur.

Et obtine munitiones tuas. Ingredere in lutum, et conculca in paleis : obtine super laterem.

XXXVI. Non hortatur ista Deus : sed quia perfecte quod futurum est novit, impedimentum hujusmodi irridet, et conatum eorum fore vanum, ut modo dixi, per hæc ostendit. Quoniam enim aut propugnaculis, aut alia procuratione mœnia indigebant, lateres e luto videlicet conficiebant, verumtamen firmissimos : later enim coctus ad opera valet plurimum, nec facile dissolvitur. « Conculca igitur, inquit, in paleis, confice etiam lateres. » Esto ita audax et præfractus ad pugnam, sicut videlicet later ipse, et sic tamen parvo negotio capieris, nec ullo modo inducta eris : imo perfacile subigeris ab iis qui te conculcave noverint, et duritie tua impetus robustiores attulerint.

VERS. 15. Ibi comedet te ignis, disperdet te gladius, comedet te quasi locusta, et aggravaberis quasi bruchus.

XXXVII. Ibi, intellige positum pro *tunc*, ut tempus, non locum vox significet. Quamvis enim hæc facta fuerint, inquit, et lateres feceris, tamen sic etiam, ut ab igne consumeris; etiam regionem instar locustarum bellum depascet. Præpedieris autem metu, et tardus eris ad fugam, ut bruchus gravatus. Aiunt enim, cadente grandine, et pluviis cœlo erumpentibus, debilitari bruchum ad volatum, alis ei irrigatis videlicet. Ergo quam fugæ viam reperire Ninivitæ nullam potuerint, rursum sub integumento brucho accidentium insinuat.

513 *VERS. 16, 17. Multiplicasti negotiationes*

¹⁶ Psal. XLIII, 7. ¹⁷ Psal. CVII, 14.

tuas super astra cæli. Bruchus impetum fecit, et expansus est. Exsiluit ut locusta commistus tuus, ut locusta ascendens in sepe in die frigoris. Sol ortus est, et abstulit, et non cognovit locum ejus.

XXXVIII. Negotiationes hic videtur significare non quæ pecuniis propter quæstum et rem augendam exercentur, sed quæ potius ad gentes congregandas et conciendas suscipiuntur. Mercede etenim, ut dicebam, populos finitimos conducebant, tantum non mox morituros mercatorum more importantes, et ad pugnam colligentes brevi post tempore interituros: quorum erat multitudo longe maxima et innumerabilis. Quare etiam stellis comparantur. Sed quanquam congregati fuerint, inquit, et in una inœnia concurrerint, metu tamen hostium percidentur, et nihilominus ut bruchus et locusta peribunt. Est autem ἀττέλαδος parvæ locustæ species, quæ cum in sepes aut in hortorum macerias incidit, frigore quidem, ut dixi, et pluvia ingruentibus, clausis oculis quiescit, vi humoris a volatu præpedita. At vero sole surgente, et radiorum calore illas profundente, mox abscedunt, et more suo avolant. Ita se gerent, inquit, commisti tui. Avolabunt enim et domum recurrent, spem tuam frustrantes. « Bonum est » igitur, juxta veram Prophetæ vocem, « considerare in Domino, quam considerare in homine¹⁸. »

Vers. 18. Væ illis. Dormitaverunt pastores tui, rex Assyrius consopivit fortes tuos, abiit populus tuus super montes, et non erat qui susciperet.

XXXIX. Lamentatur multitudinem, tanquam eo ignaviæ et metus projectam, ut ad solum hostium adventum languescant, et in juga montium transfugiant: et loca invia velut contra periculum munimentum sibi faciant. Statim hujus tanti pavoris causam afferens, scitam ponit narrationem, ducum videlicet interitum; quasi urbane dicat, ob hoc expugnati sunt, et perierunt, et artium imperatoriarum nescii evaserunt: hoc ita significat, dum dicit dormitasse, et consopitos fuisse qui magistratibus et potestatibus præerant, 514 quique tribunatum plebis, et insigniores honores gerebant. Affecti sunt autem hoc somno a rege Assyriorum, hoc est, genus ab illis ducente. Indigena enim fuit Cyrus, et e sanguine Persico oriundus. Fingit autem propemodum propheticus sermo lamentationem, cum ad pavorem tam faciles potius irrideat. Inquit enim, « Abiit populus super montes, et non erat qui susciperet. » Hoc est, qui auderet, qui fugientium timiditatem cohiberet, et imbellem, et clypeum abjicientem retrahere posset de iis qui priores imponebant vulnera. Perierunt ante alios, qui hoc facere consueverunt, iidem præsidēs scientiæ militaris.

Poterit autem, et quidem aptissime, etiam de

¹⁸ Psal. cxvii, 8

οὐρανοῦ. Βροῦχος ὤρμησε, καὶ ἐξεκετάσθη. Ἐξήλατο ὡς ἀττέλαδος ὁ σύμμικτός σου, ὡς ἀκρις ἐπιθεθικνία ἐπὶ φραγμῶν ἐν ἡμέρᾳ πάγου. Ὁ ἥλιος ἀνέτειλε, καὶ ἀρήλατο, καὶ οὐκ ἔγνω τὸν τόπον αὐτῆς.

Αἱ. Ἐμπορίας εἶοικε ἐνθάδε δηλοῦν οὐχὶ τὰς αἰρημάτων, καὶ τὰς ἐπιλήμασι καὶ πλεονασμοῖς, τὰς γεγενημένας δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῇ τῶν ἐθνῶν ἀφροσύνῃ καὶ συγκομιδῇ. Κατεμισθοῦντο γὰρ, ὡς ἔφη, τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν, τοὺς τεθηρομένους μονοουσι ἐμπορευόμενοι, καὶ συλλέγοντες εἰς μάχην τοὺς αὐτίκα δὴ μάλα ἀπολουμένους· ἦσαν δὲ αὐτοὶ πλεισταί τε ὄσοι καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες. Τοιγάρτοι καὶ τῇ τῶν ἀστρων παρεικάζονται πληθῦ. Ἄλλ' εἰ καὶ συνήχθησαν, φησὶ, καὶ συνδεδραμῆκασιν, καταποθήσονται τῷ πολέμῳ, καὶ ἀπολοῦνται πάλιν ὡς βροῦχος καὶ ἀττέλαδος. Εἶδος δὲ τοῦτ' ἐστὶ μικρᾶ ἀκριός, ἢ ἐπειδὴν ἐμπέση φραγμοῖς, ἢ ταῖς τῶν κήπων αἰμασίαις, πάγου μὲν ὄντος, ὡς ἔφη, καὶ ὑπὸ κατασκήπτουτος, καταμέμυκέ τε καὶ ἡρεμεί, τῇ τῆς ὑγρότητος βία τὴν πτῆσιν παρηρημένη. Ἐλλοι μὲν ἀνίσχοντος, καὶ θερμῆν αὐταῖς ἐνέεντος ἀπὶ τὰ τάχα ποιοῦνται τὴν ἀποφοίτησιν, καὶ ἀφίπτανται κατὰ τὸ εὐχθός. Οὕτως, φησὶν, ἔσονται οἱ σύμμικτοί σου. Ἀποπτῆσοντ' ἄρα, καὶ ὄσκαδε πάλιν ἀπαρμούνται, τὴν σὴν ἐλπίδα κενώσαντες. « Ἀγαθὸν ὡς ἄρα, καὶ ἀτρεχὶς ὁ λόγος, τὸ, « πεποιθέναι ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἀνθρώπων, » κατὰ τὴν πρὸς προφήτου φωνήν.

Οὐαὶ αὐτοῖς. Ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου, βασιλεὺς Ἀσσύριοις ἐκόμισε τοὺς δυνάστεις σου· ἀπῆραν ὁ λαός σου ἐπὶ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος.

Αἱ. Ταλανίζει τοὺς δχλους, ὡς κακὰνδρίας εἰς τοῦτο καὶ δευμάτων ὀλισθηρότητας, ὡς καὶ πρὸς μένην αὐτοὺς ἀτονῆσαι τοῦ πολέμου τὴν προσβολήν, καὶ ἐπὶ τὰς τῶν ὄρων ἀναθρώσκειν κορυφάς, καὶ οὖν προτεχίσμα τοῦ κινδύνου ποιεῖσθαι τὰς δυσχωρίας. Εἶτα τῆς φοροδείας τὴν αἰτίαν ἀποδίδου, εὐφροῖ ποιεῖται διήγησιν, τῶν καθηγεῖσθαι λαχόντων τὸν βλεθρον· ὡς ἐν ἦθει λέγων, ἀπὸ τούτου πεπόθησαν, καὶ διολώλασιν, ἀπόρητοί τε γεγόνασιν εἰς τὰς τέχας τὰς στρατηγικάς, τὸ ἐνύσταξαν, τιθεὶς, καὶ ὅτι κατεκοιμήθησαν οἱ ἐν δυνάμει τε καὶ ἐξουσίαι, καὶ δημαγωγοί, καὶ τὰς ἀνω καὶ διαφανεῖς λαχόντες τιμάς. Πεπόθησαι δὲ τὸ νυστάζειν ὑπὸ βασιλέως Ἀσσυρίων, τοῦτέστι, τὸ γένος ἔχοντος ἐξ αὐτῶν. Αὐθιγενῆς γὰρ ὁ Κύρος, καὶ ἐξ αἵματος Περσικῶ. Σηπέταται δὲ ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος μονοουσι τὸ θρηνεῖν, ἦγουν καταμειδιδῆ τῶν εὐχθῶν εἰς πῶλον. « Ἀπῆρε γὰρ, φησὶν, ὁ λαός σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος, » τοῦτέστιν, ὁ ἀνέμων εἰς εὐτολμῖαν, ὁ περικόπτων τὰς τῶν φευγόντων δεύλας, καὶ ἀνασειράζειν δυνάμενος τὸν ἀδρανῆ καὶ βέβησπιδα τῶν προδεδωκότων πληγῆν. Προαπολώλασ: εἰ τοῦτο ὄρῳ εὐχθότες, καὶ τῆς ἐν πολέμῳ εὐτεχνίας εἰπιστάται.

Νοηθεῖ δ' ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ περὶ γε τῆς

Τουβαίων ἀγέλης τό : Οὐαί αὐτοῖς ! Ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου, βασιλεῖς Ἀσσύριος ἑκοίμιστος τοὺς θυνάτας σου. » Οὐαί γὰρ ὅπως τοῖς καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ἔλων ἀποκτονόσι Σατῆρα καὶ Δυσρυσῆν, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων αἵμασι προσθεθείκοσι· καὶ αὐτὸ τὸ δεσποτικόν ! Συμβέβηκε δὲ τοῦτο παθεῖν αὐτοὺς, διὰ τοὺς τὸ ἔλῶν κατανοστέλαι πρὸς δυσουλίαν τὸ ἡγούμανεν, καὶ τοὺς ἐν ποιμένων τάξει παρελημμένους, Γραμματέας δὲ λέγω, καὶ Φαρισαίους, καὶ τοὺς τῆς ἱερουργίας κατασταμμένους αὐχῆμασι, οὓς κατακοίμισεν ὅπως ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς, τὸντέστιν, ὁ Σατανῆς. Λαμβάνεται γὰρ εἰς τὸ ἐκείνου πολλάκις πρόσωπον ἢ τῶν Βαβυλωνίων ἀρχῆ. Ὅτι δὲ κατενύσταξαν οἱ ποιμένες καὶ οἱ δυναστεύοντες παρ' αὐτοῖς, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν, ἄνω τε καὶ κάτω τῆς θεοκωπύτου Γραφῆς ἀνατιθείσης αὐτοῖς τῶν λαῶν τῆν ἀπόλειαν; Γέγραπται γάρ, ὅτι : Ὁ ποιμένες, οἱ διασκορπιζόντες καὶ ἀπολούντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς μου ! » Καὶ πάλιν : Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν· Ποῦ ἔστι Κύριος; καὶ οἱ ἀνεσχόμενοι τοῦ νόμου οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ ποιμένες ἠρέθουν εἰς ἐμὲ, καὶ οἱ προφήται προσηφάτεον τῷ Βάβαλ. » Ἦσατας δὲ πάλιν φησί : Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών; ἐν ἧ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονευαία. Τὸ ἀργύριον ὁμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπηλοι σου μίσγουν τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἀρχόντες σου ἀπαίδει, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, δίκασοντες ἀναπόδομα, ἔρρανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσαι χήρας οὐ προσέχοντες. »

Ὅσα ἔστιν ἱασίς τῇ συνετριβῇ σου. Ἐφλέγμαν ἢ πληγὴ σου.

Μ'. Πάντα συμβαίνει τῶν ἀπευκτῶν παθεῖν, εἰ μὲν σοι τοῦτο μεμετρημένως, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως πέρα τοῦ καθήκοντος. Ἐλπὶς ὕπεσιν ἀγαθὴ τοῖς τῷ παθεῖν ὑπενηνεγμένοις, ὅτι καὶ ἀνασφῆλαι θυήσονται, καθάπερ ἐξ ἀβρωστίας ἐπὶ τὸ δύνασθαι διαβιοῦν εὐσθενῶς, καὶ εἰ μετοιχήσονται πρὸς εὐημερίαν, ἀνευγρόντων αὐτοῖς τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ ἀμακν. Ἐπειδὴν δὲ εἰς λῆξιν αὐτοῖς ἀθλιοτάτην προήκοι τὰ πράγματα, τότε δὴ πάντως δυσδιάφυκτος ἢ συμφορὰ, μᾶλλον δὲ καὶ παντελῶς ἀνεξίτητος. Τοῦτο παθούσης τῆς Νινευῆ, φησὶν ὅτι καὶ συνετριβῆ, καὶ ὅτι ἀπόλωλε, καὶ τῆς τοῦ δύνασθαι θεραπείας τυχεῖν συνανηρημένης ἐλπίδος, καὶ ολονείπως ἀθλίως καταφλεγμαινόντος τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν ἐσχάτην ἐφ' ἑαυτῇ ζητοῦντος τομῆν.

Ὅτι δὲ καὶ ἐν τούτοις γέγονεν ἢ κυριοκτόνος Ἰερουσαλήμ, ἀτροκὲς εἶπειν. Ἠλλάκις μὲν ἐπλήσθητο, καταθεόντων αὐτὴν τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἠκολούθουν αἱ θεραπείαι, καθοικτείροντος Θεοῦ καὶ οἶον καταμαλάσσοντος τὴν συμβῆσαν αὐτῇ πληγῆν. Ἐπειδὴ δὲ καταρηνήκασιν εἰς τὸν τῶν ἔλων δεσπότην, συνετριβῆ καὶ πέπτωκε, καὶ οὐκ ἦν ἱασίς κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, ἀμάλθιακος δὲ καὶ ἡ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς ἀπομειμένηκε φλεγμωνή. Τοιγάρτοι καὶ ἔρασαν οἱ μακάριοι προφῆται, τῇ Βαβυλωνίων αὐτὴν παρεικάζοντες : Ἐκρημίσσμεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ

Judæorum grege intelligi illud : « Væ ipsis ! Dormitaverunt pastores tui, rex Assyriorum consopivit fortes tuos. » Vere enim væ illis qui et ipsum universorum Salvatorem Liberatoremque occiderunt, et præter sanctorum sanguinem etiam ipsius Domini effuderunt. Id inde factum, quod propter improbum consilium nimio opere dormitarant ipsi principes, et in ordinem pastorum asciti, Scribæ, inquam, et Pharisei, et sacerdotii ornamentis condecorati, quos revera rex Assyrius, hoc est, Sathanas consopivit. Sæpius enim Babyloniorum principatus pro ejus persona sumitur. Dormitasse autem pastores et auctoritate potentiores apud eos, quo pacto dubitandum est, cum ubique divina Scriptura populorum perniciem ipsis ascribat? Scriptum est enim : « O pastores, dispergentes et disperdentes oves pascuum mearum ! » Et iterum : « Sacerdotes non dixerunt : Ubi est Dominus ? et profitentes legem non cognoverunt me : et pastores impie agebant in me, et prophetae prophetabant Babel. » Isaias quoque : « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis Sion ? in qua justitia dormivit in ea, sicut autem homicida. Argentum vestrum reprobum, caspones tui miscent vinum aqua, principes tui non obediunt, participes furum, diligentes munera, sequentes retributionem, pupillis non judicantes, et judicium viduarum non attendentes. »

VERS. 19. Non est sanatio contritioni tuæ. Fatu-muit plaga tua.

§ 15 XL. Omnia dira et aversanda tolerarentur, si ea intra, et non penitus extra modum venirent. Conciperent enim spes bonam subjecti afflictionibus, se rursus erigi recrearique posse, quemadmodum si e morbo ad vitam deinceps cum validis viribus vivendam convalescerent, et ad statum prosperum, rebus in melius relatis, transirent. Ubi autem res conditione miserissima fuerint, tunc plane calamitas vix est evitabilis, imo prorsus exitum nullum habet. Hoc quia passa est Ninive, contritam esse dicit et periisse simul, ablata spe curationis adipiscendæ, et malo misère quodammodo intumescençe, et extremum ei excedium machinante.

Fuisse autem in his etiam Domini interfectorum Jerusalem, haud falso dici potest. Sæpius percussa est, hostibus eam incursantibus; sed, Deo miserante et acceptam plagam velut fovente, curationes consequabantur. Postquam autem ita in universorum Dominum injuriose debacchata est, contrita est et occidit, nec erat sanatio, juxta prophetæ vocem, et rumor casuum ejus non mollitus ac mitigatus mansit. Proinde beati prophetæ, Babylonis ipsam comparantes, dicebant : « Curavimus Babylonem, et non est sanata. Derelinquamus eam, et eamus unus-

¹⁹ Jerem. XIII, 4. ²⁰ ibid. 11-15. ²¹ Isa. I, 21-23.

quisque in viam suam, quia appropinquavit ad
caelum iudicium ejus : elevavit usque ad castra ¹¹.
In caelum autem iudicium, et in sublime peccatum
est. Non enim in unum sanctorum simpliciter, sed
in sanctorum Dominum, ut dixi, secleratos sese
praebuerunt

*Omnes qui audiverunt nuntium tuum, letabuntur,
et complodent manus super te : quia super quem non
intravit malitia tua semper ?*

XLi. Justam sententiam tulisse Deum de imperio
Babylonio evertendo, claro erit argumento, quod
nemo ejus causa ingemiscet, quin plaudet et gau-
debit potius, jacentique insultabit, propterea quod
alios intolerandis calamitatibus inferendis et tribu-
tis exigendis vexavit, et quae maxime dolere consue-
verunt, ea in ipsos expromperit. Etenim omnibus
odiosa et intoleranda erat, etiam cum longe re-
motos perversitatem suam sentire cogeret.

516 Dixerim porro, peccati quoque invento-
rem, nempe Satanam, suae malignitatis rete ubique
expandisse, et orbem terrarum erroris ac dece-
ptionis sagena inclussisse, perditionisque laqueis
illigasse, ac proinde a Christo eversum, et tyran-
nide in nos depulsum merito audire posse : Omnes
qui audiverunt nuntium tuum, letabuntur et plac-
dent manibus super te : quia super quem non intra-
vit malitia tua semper ?

¹¹ Jerem. Li, 9.

Δ οὐκ ἴσθη. Ἐγκαταλίπωμεν ἕκαστος αὐτήν, καὶ ἀπι-
θωμεν εἰς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ὅτι ἤγγικεν εἰς οὐρανὸν τὸ
κρίμα αὐτῆς, ἐξῆγεν ἕως τῶν ἀστρῶν. Εἰς οὐρανὸν
δὲ τὸ κρίμα, καὶ ὕψος τὸ πλημμύλημα. Μεταρροί-
κασι γὰρ, ὡς ἔφη, οὐκ εἰς ἓνα τῶν ἁγίων ἐπίως,
ἀλλ' εἰς τὸν τῶν ἁγίων Δεσπότην.

*Πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου χαρή-
σονται, καὶ κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σέ διότι
ἐπὶ τίνα οὐκ ἐπῆλθεν ἡ κακία σου διὰ παντός ;*

ΜΑ'. Ψῆφος ὅτι δικαία γέγονε παρὰ Θεοῦ, τὴν
Βαβυλωνίων ἀρχὴν καταστρέφουσα, καταμαρτυρεῖ
λαμπρῶς τὸ ἐπιστυγνάζειν αὐτῇ παντελῶς οὐδένα,
κροτεῖν δὲ μᾶλλον, καὶ ἐπιγάνυσθαι, καὶ καταπα-
δίφην κειμένη· διὰ τοὺς τὸ ἀφορήτους συμφορὰς ὑπεγ-
κεῖν καὶ πλεονεξίας, καὶ τῶν οὐκ ἐπιβουλεύοντων κατα-
κτεῖν εὐνοῦστων εἰς πείραν ἐλθεῖν. Καὶ γὰρ ἦν
ἅπασι φορετικὸς καὶ δύσσοστος πέμπουσα καὶ τὰς
εἰς μακρὰν τῆς ἐνοῦσης αὐτῇ δυστροπίας τὴν
αἰσθησιν.

Φαίην δ' ἂν, ὅτι καὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας εὐρετής, τυπ-
έστιν, ὁ Σατανᾶς, ὁ τῆς αὐτοῦ δυστροπίας τε λῆον
κατευρύτων πανταχοῦ, καὶ σαρηνεύσας εἰς κλήσιν
τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τοῖς ἀπωλείας ἐγκαταβάς·
βράχοις, ἀκούσειεν ἂν εὐχόμενος, καθηρημένος ὑπὸ
Χριστοῦ, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἀπαλη-
μένος· Πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου
χαρήσονται, καὶ κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σέ διότι ἐπὶ
τίνα οὐκ ἦλθεν ἡ κακία σου διαπαντός ;

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΜΒΑΚΟΥΜ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN HABACUC PROPHE TAM COMMENTARIUS.

517 PROOEMIUM.

I. Etiam hujus, quam in manibus habemus, pro-
phetie ratio persapienter, nec minus perite instituta

C

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Α'. Διεσχεύασται μὲν ἡμῖν εὖ μάλα σαφῶς καὶ
εὐτέχνως καὶ τῆς προκειμένης προφητείας ὁ τρόπος.

ἐμπλασθε γὰρ μὴν αὐτὸν οἰκονόμον ἀγιοκρητῶς εὐρή-
σομεν. Πρέπει γὰρ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἐπιφωνεῖν τε
καὶ λέγειν· « Οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ
Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Δεῖ
δὲ τοῖς ἐθέλουσι νοεῖν ἀγχινῶς οὐ μικρὰς· ἐπαί τοι
τῆς προφητείας τὸν σκοπὸν διττὴν ἐν αὐτῷ τὴν θεω-
ρίαν ὠθίνοντα κατέδοι τις ἄν, πνευματικὴν τε ἄμα
καὶ ἱστορικὴν. Προαφηγήσομαι δὲ χρησίμως, καὶ ὡς
ἐν βραχείᾳ συνενεγκῶν, τῆς προφητείας τὰ μέρη, καὶ
ἐφ' ὅτῳ γέγονεν ἐρῶ. Εἴη γὰρ ἂν οὕτω τοῖς ἐντευξι-
μένοις δι' εὐμαρείας ὁ νοῦς, καὶ οὐδὲν εὐρήσει τὸ
ἄναγες. Ἀσχάλλοντος τοῖνον τοῦ Ἰσραὴλ οὐ μετρίως
ἐπὶ τοῖς διὰ τῶν προφητῶν προαπηγγελμένοις· ἤδει
γὰρ, ἤδει, ὡς ἔσται κατὰ καιροῦς εἰχμάλωτος, καὶ
παισίσται εἰς χεῖρας ἐθνῶν, καὶ ὑπὸ ζυγὰ κείσεται
τῆς ἀσυνήθους δουλείας· περᾶται διδάσκειν ὁ μακά-
ριος· Ἀμβακούμ ὅτι, ψήφῳ δικαίᾳ τοῦ πάντων κρα-
τοῦντος Θεοῦ, κατὰ καιροῦς αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα συμβῆ-
σεται, καὶ ἐπ' αἰτίας εὐλόγοις. Ἐκτετιμηκότες γὰρ
αὐτοὶ τὴν ἔξω νόμου καὶ ἐκτοπωτάτην ζωὴν, καὶ
πρὸς πᾶν ὅτιον τῶν κατεψεγμένων ἀπονευσκότες,
οὐ διαλελοίπασιν ἐφ' αὐτοῖς παραθήγοντες τὸν ἀκτῆ-
ρατον νοῦν, μέχρις ἂν αὐτοῖς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀθλιώ-
τητος κατέβῃ τὰ πράγματα. Καὶ τοῦτο καθίστησιν
ἐναργεῖς, τῶν ἀνοσίως βιοῦν ἡρημένων ποιούμενος
τὴν κατὰβῆσιν, καὶ τῆς ὅλης προφητείας προεισοδο-
λὴν ὡσπερ τινα καὶ ὑπόθεσιν τὸ χρῆμα τιθεῖς, εἴτα
Θεὸν εἰσκεκομικῶς ἀπειλοῦντα τοῖς καταφρονηταῖς
τῶν Βαβυλωνίων τὴν ἔφοδον. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν αὐτὸν
οὐχὶ μόνον τῶν σκυθρωπῶν καὶ τῶν ὅτι μάλιστα
καταλυπεῖν εἰωθότων προαγορευτὴν ἀναφαίνεσθαι,
καὶ εἰς μέσον ἦκειν, καὶ τὰ πάντων ἀσχιστα τῶν
καπῶν ὡς ἔσται κατὰ καιροῦς αὐτοῖς προαναφωνεῖν,
ἀλλὰ τι καὶ τῶν τελούντων εἰς ἄεσιν προαφηγεῖσθαι
χρησίμως, καὶ τὰ δι' ὧν εἰκὸς ἦν ἀναπνεύσειν τοὺς
πεπονητάς προαναφθέγγεσθαι· κατακεκράγει καὶ
αὐτῆς τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὀμότητος, καὶ καταφρο-
νητῆς ὀνομάζει τοὺς καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν ναὸν κατεμ-
πρήσαντας, καὶ τὴν ἁγίαν πόλιν πεπορθηκότας, καὶ
σκευῶν τῶν ἱερῶν ἀφειδήσαντας. « Εἰς τί γὰρ, φησὶν,
ἐπιθλέπεις ἐπὶ καταφρονούντας; παρασιωπήσῃ ἐν τῷ
κατακτείνεσθαι τὸν δίκαιον; » Εἴτα προστέθεικε καὶ
αὐτῆς Βαβυλῶνος τὴν ἄλωσιν, καὶ τῶν πεπονητότων
τὴν ἀσυνήθη δουλείαν, τὴν διὰ Κύρου κατὰ καιροῦς
ἐκλύτρωσιν. Ἀπὸ δὲ γε τῆς μερικῆς λυτρώσεως μέτ-
ρισιν ὁ λόγος ἐπὶ τὴν καθόλου καὶ γενικωτάτην,
τούτῃσιν, τὴν διὰ Χριστοῦ γεγενημένην ἅπασιν τοῖς
διὰ πίστει εὐκλελυτρωμένοις, καὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας
ζυγὸν ἀποτιθεμένους, καὶ πικρὸν καὶ ἀνήμερον
ἀποφυγοῦσι δεσπότην, τὸν Σατανᾶν. Ἐχεις ἐν τοῦτοις τῆς ὅλης ἡμῶν προφητείας ὡς ἐν βραχείᾳ συνε-
λεγμένον τὸν σκοπὸν. Ἐροῦμεν δὲ, ἀνὰ μέρος ἕκαστα διαλαμβάνοντες ὡς ἔνι.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Τὸ λῆμμα, ὃ εἶδεν Ἀμβακούμ ὁ προφήτης.

Β'. Ἀπὸ μὲν φησὶ ἐν τοῦτοις τὴν τῆς ὁράσεως, ἦτοι
τὴν τῆς προγνώσεως λήψιν, ἣν ἂν τις εἶλοι, διδόντος
Θεοῦ. Αὐτὸς γὰρ « ὁράσεις, » κατὰ τὸ γεγραμμένον,

²³ Matth. x, 20. ²⁴ Habac. i, 13.

est, et œconomizæ quæ decet sanctos, plena. Con-
venit enim sanctis acclamare ac dicere : « Non estis
vos qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui
loquitur in vobis ²³. » Ad eam autem percipiendam
solertia opus est non mediocri ; quandoquidem
perspicere licet, scopum ac finem ejus considera-
tionem parere duplicem, spiritualem et historicam
simul. Sed conducet ante narrare et breviter col-
ligere partes hujus prophetiæ, et quorsum illa
spectet exponere. Sic enim lectores sententiam
facilius assequuntur, nihilque arduum ac difficile
invenient. Indignante igitur Israele mirum in modum,
propter ea quæ a prophetis prædicta fuissent :
norat enim, norat se aliquando captivum fore, ven-
turumque in manus hostium, et insuetæ servitutis ju-
gum subiturum: **518** conatur docere beatus Habacuc,
justo judicio Dei omnipotentis, et ex causis consen-
taneis, aliquando hæc passuros. Cum enim vitam
a lege alienam et rationi etiam atque etiam adver-
santem amplexati, in omnia reprehensioni obnoxia
declinavissent, in seipsos exacuere mentem illam
intemeratam non desinebant, donec huc miseriz
res eorum deciderunt. Et hoc liquido declarat, dum
scelerosum vitæ genus sectantes insinuat, et istud
velut totius prophetiæ metam quo collineet, argu-
mentumque sibi præfigit, et postea Deum Babylo-
niorum irruptionem contemptoribus comminantem
introducitur. Quoniam vero illum non moesta tantum-
modo et maximopere contristare solita prædicere
videri oportebat, prodireque in medium, et quo
pacto malorum omnium sædissima illis subeunda
forent, prænuntiare, sed aliquid item, quod ad
medicinam pertineret ante commemorare convenie-
bat, et nonnulla, per quæ ærumnosa respirare lice-
ret vaticinari : adversus ipsam Babyloniorum crude-
litatem exclamat, et contemptores appellat, qui et
ipsum templum divinum incenderint, sanctam civi-
tatem pervastaverint, nec vasis sacris pepercerint.
« Quare enim respicis super contemptores ? inquit ; ta-
cebis cum devoraverit impius justum ²⁴ ? » Ipsius item
Babylonis captivitatem, et eorum, qui insuetam servi-
tutem pertulerunt, per Cyrum futuram liberationem
subjicit. A singulari autem liberatione ad universam
maximeque communem, qua Christus omnes per si-
dem redemptos, jugo peccati levatos, acerboque et
immiti domino, Satauz, inquam, elapsos, asseruit,
sermonem transfert. Habes in his totius vaticinii
paucis verbis a nobis comprehensum scopum. Nunc
seorsum de singulis pro facultate disseremus.

CAP. I.

VERS. 1. Assumptio, quam vidit Habacuc pro-
pheta.

II. Assumptionem hic vocat visionis, sive præ-
scientiæ sumptionem, quam quis, Deo dante, acqui-
sierit. Ipse enim « visiones multiplicavit, » ut scri-

plum est ²⁵, et ipse locutus est ad prophetas, per **519** Spiritum sanctum futura illis præmonstrans, et quasi jam præsentia tantum non in conspectu ponens. Nolle vero de corde suo loqui, sed appor-
tare ad nos Dei verba, prius dilucide nobis persuadeat, prophetam seipsum appellans, et gratia ad istud plenum se ostendens.

VERS. 2. *Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis?*

III. Considerat propheta personam oppressi, et intolerabilem injuriam contumellamque sustinentis ab his, quibus incommodare mos solemnus est. Et scite admodum inexplicabilem Dei benignitatem testificatur. Demonstrat enim malorum perquam tolerantem, quamvis improbos odisse solet. Peccantibus autem non protinus solere pœnam infligere, clare ostendit, dum eo silentii et longanimitatis venisse ait, ut jam etiam expostulatione opus sit: quandoquidem non ferenda amplius in alios maleficia quidam committant, et in infirmiores effrenate quodammodo injuriosi reperiantur. Quæ enim oratione Deum ut immodice patientem incusat, eadem illi immensæ benignitatis testimonium præbet. « Quosque enim, inquit, clamabo, et non exaudies? clamabo ad te vim patiens, et non salvabis? » quamvis longe plurimas et atroces pœnas peccare volentibus ministeris.

VERS. 3. *Quare ostendisti mihi labores et dolores, videre miseriam et impietatem?*

IV. Odium quo sancti tenentur adversus improbitatem, etiam hinc discas; aliorum enim dolores suos vocant. Quare et sapientissimus Paulus ait: « Quis infirmatur, et non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror ²⁶? » Præcepit etiam nos ipsos flere cum fletibus, commiserationem et dilectionem mutuam, quæ sanctos decet, liquidissime ostendens ²⁷. Deum autem sibi ostendisse affirmat labores et dolores, utique legis violatorum, et impietatem injurias irrogare solitorum; quod quasi Deus ipsi mala patiendi auctor fuerit, sed quod malefacientes leniter tolerarit, seu cum ipsum e medio tollere potuerit, ne indignissimarum rerum etiam spectator fieret. Fuit quippe mos sanctis, in tantis animi fracti doloribus dissolvi cupere, sicut nimirum et beatus Jonas: « Et nunc, Domine, inquit, tolle animam meam a me, quoniam melius est mihi mori quam vivere ²⁸. » **520** Scribit et sapientissimus Paulus, melius sibi fore dissolvi, et cum Christo esse ²⁹. Labores enim deponere vitæ sanctimoniam consecrantibus, est rebus mundi hujus et negotiis absolvi, et tanquam istis curarum molestiis eximi.

VERS. 4. *Ex adverso mei factum est iudicium, et iudex accipit. Propterea dissipata est lex, et non deducitur in finem iudicium. Quia impius prævalet*

« ἐπλήθυνα, » καὶ αὐτὸς λελάληκα πρὸς προφήτας, προαναφαίνων αὐτοῖς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰ ἐσόμενα, καὶ ὡς ἤδη παρόντα μονονουχί καὶ ἐν ἑβραϊστίαις. Ὅτι δὲ οὐ τὰ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ λαλεῖ ἐγνωκε, διαπορθμεύσει δὲ μᾶλλον εἰς ἡμᾶς τοὺς κατὰ Θεοῦ λόγους, προαναπειθεὶ σαφῶς, προφήτην ἐναντὶ ὀνομάσας καὶ τῆς εἰς τοῦτο χάριτος ἀποφαίνων ἐπιπλεων.

Ἔως τίνας, Κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακουσῆ; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις;

Γ'. Σκέπτεται μὲν ὁ προφήτης τὸ τοῦ πλεονεκτομένου πρόσωπον, καὶ ὑπομένουτος δύσοιστον τὴν ἐκ τῶν ἀδικεῖν εἰωθότων ὕβριν καὶ παροινίαν. Εὐτέρως δὲ λίαν ἐπιμαρτυρεῖ τῷ Θεῷ τὴν ἐπέκεινα λόγου φιλάνθρωπιαν. Ἀποφαίνει γὰρ ἀνεξικακοῦντα λίαν, καίτοι μισεῖν εἰωθότα τοὺς πονηροὺς. Ὅτι δὲ οὐκ εὐθύς τοῖς πταίουσιν ἐπάγει τὰς δίκας, θέδειν ἐναργῶς, εἰς τοῦτο σωπῆς καὶ μακροθυμίας ἀφικέσθαι λέγων, ὡς δεῖσθαι λοιπὸν καὶ καταβοῆς, οἴστην μὲν οὐκέτι ποιουμένων τινῶν τὴν καθ' ἑτέρων πλεονεσίαν, ἀχάλινον δὲ ὡσπερ ἐπαφιέντων τοῖς ἀσθενεστέροις τὴν ὕβριν. Δι' ὧν γὰρ καταβοῆ ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ, διὰ τούτων αὐτῶν ἐπιμαρτυρεῖ τῷ Θεῷ τὸ πέρα μέτρον φιλάνθρωπον. « Μέχρι γὰρ τίνας, φησί, κεκράξομαι, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις; » καίτοι πλείστας τιθασας καὶ πικράς τοῖς ἐθέλουσι παρανομεῖν ἀπειλῶν τὰς δίκας.

Ἰνα τί μοι ἐδειξας κόπους καὶ πόνους, ἐπιβλέπειν ταλαιπωρίαν καὶ ἀσέθειαν;

Δ'. Τῶν ἁγίων τὸ μισοπόνηρον κἀντεῦθεν ἀνέμθοις· ἰδίους γὰρ τοὺς ἐτέρων πόνους ὀνομάζουσα. Ταύτητοι φησι καὶ Παῦλος ὁ σοφώτατος· « Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; » Προστέταχε δὲ καὶ ἡμῖν αὐτὸς κλαίειν μετὰ κλαιόντων, τὸ συμπαθεῖς καὶ φιλάλληλων ἀγιοπρεπεῖς ὅτι μάλιστα δεικνύς. Θεὸν δὲ φησιν αὐτῷ δεῖξαι κόπους τε καὶ πόνους, εἶλον δὲ ὅτι τῶν παρενομούμενων, ἀσέθειαν δὲ τῶν ἀδικεῖν εἰωθότων, ὡς ὅς αὐτὸν κατασκευασθέντα αὐτῷ τῷ παθεῖν, ἀλλ' ὡς τοῖς δεδρακόσι μακροθυμήσαντα, ἦγον ὡς ἀπαιλάξαι μὲν τοῦ βίου δυνάμενον, ἵνα μὴ γένηται τῶν ὄντως ἐκποπτωτάτων καὶ θεατῆς. Ἔθεος δὲ τοῖς ἁγίοις ἐν ταῖς οὕτω πικραῖς ὀλιγαψυχίαις τὸ ἀναλύσαι ζητεῖν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ μακάριος Ἰσραὴλ· « Καὶ νῦν, Κύριε, φησί, λαβὲ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν τὸ ἀποθανεῖν με, ἢ ζῆν. » Γράφει δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, ὅτι· « Κρῆστέον τὸ ἀναλύσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. » Πόνων γὰρ ἀπόθεσις τοῖς ἁγίοις ἐθέλουσι ζῆν, τὸ ἀπαλλάττεσθαι λοιπὸν τῶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πραγμάτων, καὶ εἶσιν διηγεῖς ἀνελεσθαι τῆς ἐνθάδε φροντίδος.

Ἐξεναντίας μου γέγονε κρῖσις, καὶ ὁ κριτῆς λαμβάνει. Διὰ τοῦτο διεσπένδασται νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρῖμα, οὐκ ἀσέθης κατα-

²⁵ Osee xii, 10. ²⁶ II Cor. xi, 29. ²⁷ Rom. xii, 15. ²⁸ Jon. iv, 3. ²⁹ Philipp. i, 23.

δυναστεύει τὸν δίκαιον ἔνεκεν τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διστραμμένον.

Ε'. Ὅτι μὴδὲν ἴδιον αὐτῷ τὸ μικροφυχεῖν ἀναπειθόν, ἀλλεὶ δὲ μᾶλλον ὡς ἁγίος τε καὶ φιλοδίκαιός τε, τῆς θείας ἐντολῆς ἀλογοῦντας βλέπων, οὐχὶ τοὺς τυχόντας ἀπλῶς, ἀλλὰ τοὺς ταῖς ἀνωτάταις τιμαῖς ἐκλελυμένους, καὶ λαῶν προεστηκότας, καὶ εἰς τὸ τῶν δοκιμαζόντων ἀξίωμα τεταγμένους, δείκνυσι σαφῶς, τὰς εἰς ὀρθότητα ψήφους παραλεύσθαι λέγων, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς διηγορευκός· «Ὁ ἄλλῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστὶ.» Μέγα δὲ οὖν τὸ κρίνειν ἐστὶ, καὶ τῆς θείας ὑπεροχῆς τε καὶ δόξης μιμητῆς ἂν γένοιτο σοφὸς ὁ ἀδέκαστος δικαστής, καὶ τὴν ψῆφον τοῦ δικαίου παρευθύνειν οὐκ ἀνεχόμενος. Ὑβριστῆς δὲ λίαν καὶ κατ' αὐτῶν ἔρχεται τῶν θείων ἀξιωματῶν ὁ δωροδόκος, ἅτε δὴ τὸ κάλλος τῆς ἀληθείας παρασημαίνων, καὶ διαστρέφειν μὲν τὰ ὄρθα μεμελετηκῶς, ἢ λέγων δὲ τὸ πονηρὸν καλόν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, καὶ τὸ μὲν σκότος εἰς φῶς, τὸ δὲ φῶς εἰς σκότος ἢ ἀνοσίως καταλογιζόμενος. Ἀποφαίνει δὲ οὖν ὁ προφήτης, ὡς ἐν μιᾷ δὴ ταύτῃ τῇ παναρίστῃ καὶ λίαν εὐκλειεστάτῃ ἐντολῇ ἕλον πεπατημένον τὸν νόμον εὐθύς. Ὁ γὰρ τοι περὶ τὸ κράτιστον τοῦ πρόποντος διημαρτηκῶς, πῶς ἂν γένοιτο περὶ τὸ μείον ἀσφαλῆς; Ἐαυτὸν δὲ τῆς πλεονεξίας ὁ προφήτης εἰσχεκόμεκε μάρτυρά τε καὶ θεατῆν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κρίνειν, φησὶν, ὀρθῶς παρεώραται, ταύτητοι καὶ νόμος ἀσθενεῖ, καὶ ἡ τῶν κριμάτων ὀρθότης οὐ διεξάγεται κατὰ τὸ σοὶ δοκοῦν τῷ Δεσπότη, καταδυναστεύει δὲ καὶ ὁ ἀσεβὴς τὸν δίκαιον. Ἐγκλημα δὲ τοῦτο τῇ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ καὶ διὰ φωνῆς ἐτέρων προφητῶν ἐπενήνκεται παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐφη γὰρ, ὅτι «Οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον.» Καὶ πρὸς αὐτὴν δὲ πάλιν διὰ φωνῆς Ἡσαίου· «Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπηλοι σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὄρφανοὶ οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσει χήρας οὐ προσέχοντες.» Ἔοικε δὲ καὶ νῦν ὁ προφήτης Ἀμβακούμ ἐκεῖνο βούλεσθαι πληροῦν, τὸ ἐν βιβλίῳ Παροιμιῶν· «Ἄ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου, λέγει.» Ἰεροσολοίμωνι λοιπόν, καὶ ἀλογωτάτης ἐνοούσης Θεῷ γαληνότητος ἐποίησατο τὴν καταβολὴν (1), ἀνεξικακούντος μὲν οὕτως ὡς ἂν αὐτῷ πρόποι, Θεὸς γάρ ἐστιν ἀγαθός, πλὴν ὅσον ἔχει εἰς νοῦν τὸν ἀνθρώπινον, καὶ πέρα μέτρου παντὸς ποιούμενου τὸ ἀνεξικακόν.

Ἐκδέθηκε δὲ καὶ ἐπὶ Χριστῷ τὸ κρίμα διστραμμένον, καὶ διεσκάδαται νόμος. Ὅν γὰρ ἦν ἄμεινον καταγεραφῆναι ὡς Θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο θαυματοργῶν, συκοφαντούντες οὐ διαλελοίπασιν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, καὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀθυροστομαῖαις πάντα σείοντες κάλων, οὐδὲν τῶν ἀτόπων ἐστίν, ὃ μὴ κατεῖπεν τετολμήκασιν· ὡς ποτὲ μὲν ἐν Βεελζεβούλ

A *adversus justum, propter hoc egredietur iudicium perversum.*

V. Nihil esse quod privatim animum ejus deiciat, sed mœrere se magis, ut sanctum et justitiæ amantem, cum videat divina mandata contemni, non a plebeis duntaxat, sed a supremis honoribus illustratis, populiq̄ue rectoribus, et in iudicium ordinem cooptatis, perspicue docet, calculos sive suffragia vera corrupta esse affirmans, tametsi lex aperte prohibuerit: «Non accipies personam in iudicio, quia iudicium Dei est²⁰.» Exiamtum igitur quiddam est iudicare, divinæque præstantiæ et gloriæ sapiens imitator est iudex sincerus et incorruptus, et se a suffragatione justitiæ detorqueri non sustinens. Injuriosus autem vehementer et divinæ auctoritati refractarius censendus est, qui munera accipit, utpote veritatis elegantiam adulterans, et recta pervertere laborans, et «dicens malum bonum, et bonum malum, et tenebras lucem, et lucem tenebras²¹» scelerate reputans. Demonstrat igitur propheta, ut in uno hoc longe optimo et gloriosissimo mandato statim totam legem conculcasse. Qui enim in officium maximum offendit, quo pacto is a culpa sese tutum in minore præstabit? Jam vero seipsum propheta oppressionis testem spectatoremque introduxit: Quoniam, inquit, recte iudicare nihili sit, ideo et lex labefacta, et iudiciorum rectitudo ad beneplacitum tuum, Domine, non deducitur, et impius justo dominatur. Hoc crimen Synagogæ Judæorum etiam per alios prophetas a Deo objicitur. Ait enim: «Principes ejus in muneribus iudicabant²².» Et ad eandem denuo voce Isaïæ: «Argentum vestrum reprobum, sæpones tui miscent vinum aqua, principes tui inobedientes, socii furum, diligentes munera, 521 sequentes retributionem, pupillis non iudicantes, et iudicium viduæ non attendentes²³.» Apparet autem et nunc prophetam Habacuc illud præstare velle quod in libro Proverbiorum exstat: «Quæ viderunt oculi tui, dic²⁴.» Ostendit insuper accusabundus lenitatem et tranquillitatem illam Dei rationi adversari permultum, ut qui patienter quidem mala toleret, quemadmodum illum deceat (Deus enim bonus est), verumtamen pro humano sensu supra omnem modum.

Egressum est porro etiam super Christo perversum iudicium, et dissipata lex. Quem enim conveniebat venerari ut Deum, et idcirco mirabilium patratorem, primores Judæorum calumniari non destiterunt, linguarumque saarum incontinentia omnem moventes rudentem, omni eum infamia aspergere non erubuerunt; ut nunc in Beelzebub

²⁰ Deut. i, 17. ²¹ Isa. v, 20. ²² Mich. iii, 11. ²³ Isa. i, 22, 23. ²⁴ Prov. xxv, 8.

(1) Καταβολὴν legit Cotelierius Monum. Eccl. Gr., II, 524, et paulo ante, εὐλογωτάτης pro ἄλογ. Edit.

ipsum ejicere dæmonia opinarentur ²⁶, nunc pota-
 torem vini ²⁶, et a dæmone obsessum dicerent ²⁷.
 Deinde cum Salvatorem ac Liberatorem omnium
 appellare oporteret, miseri perverse condemnationem
 occiderunt, quamquam id lege evidenter vetante :
 « Innocentem et justum non interficies ²⁸. » Accusati
 autem eos etiam alia ratione Christus, ut qui recta
 et justa cogitare nolleut, sed tacerent, mentisque
 oculum veluti clauderent super iis quæ a Mose
 dicta essent. Quanquam cum legem Sabbati non
 servasset, et illi eum acrius invasissent, pro eo
 quod divinum quiddam in Sabbato egisset, sic eis
 respondit : « Unum opus feci, et omnes miramini.
 Propterea Moses dedit vobis circumcisionem, non
 quia ex Mose est, sed quia ex patribus. Et in Sab-
 bato circumcidistis hominem. Si circumcisionem
 accipit homo in Sabbato, ut non solvatur lex Mo-
 sis, mihi indignamini, quia totum hominem sa-
 num feci in Sabbato? Nolite judicare secundum
 faciem, sed justum judicium judicate ²⁹. »

VERS. 5. Videte, contemptores, et videte et admira-
 mini mirabilia, et disperdamini. Quia opus ego
 operor in diebus vestris, quod non credetis, si quis
 narraverit.

VI. Cum propheta, de improborum prosperitate
 conquestus, diuturnam super ipsis Dei tolerantiam
 pene reprehendisset : infensa enim improbitati
 est anima justa et probitatis amans : princeps
 rerum Deus contemptores **522** alloquitur, vide-
 reque et respicere jubet, et in admirandis nume-
 rare, quæ admirationem merebuntur. Hæc erant
 velut cervicibus impendentia, et jamjam eventura,
 et accessu aversanda, et adventu odiosa, quæ ut
 prius pendebant opportune præcipit, quæ ad dis-
 perdendos, quibus supervenerint, satis valitura
 air : admiranda quoque, et improvisa, et inspe-
 rata, et intolerabilia, et quæ ob atrocitatis magni-
 tudinem obstupescere queant, ac fortassis etiam
 incredibilia. Conjunctionissima enim semper solet esse
 magnis malis incredulitas, presertim si cernantur
 iis contingere, qui se talia passuros neququam spe-
 rarunt. Quis enim putasset unquam dilectum Israe-
 lem, primogenitum in filiis, cujus causa Ægypto
 injecta pernicies, et sexcentæ gentes, Chanaanæo-
 rum, Esæorum, Amorrhæorum, Pherezæorum, Je-
 busæorum deletæ, in tantas ærumnas delapsurum,
 ut tota eorum regio everteretur, et ipsi ingloriam
 ac durissimam servitutem in peregrino solo ober-
 rantes paterentur post calamitates hellicæ, quibus
 sigillatim omnibus declarandis nulla sufficit ora-
 tio? Illata sunt enim incendia, facitæ virorum
 cædes, raptatæ mulieres, infantes ad terram allisi,
 et, ut dicit Jeremias : « Manus mulierum misericor-
 diam coxerunt filios suos ³⁰. » destructa sunt

αὐτὸν ἐκβάλλειν ὀφείσθαι τὰ δαιμόνια, ποτὲ δὲ καὶ
 φιλοπότην καὶ δαιμονιῶντα καλεῖν. Εἶτα δέον Σα-
 τήρᾳ τε καὶ Λυτρῶν τῶν ὄλων αὐτὸν ὀνομάζειν,
 ἀπεκτόνασι ἀνοσίως, διάστροπον τὴν ψῆφον ἐπ' αὐτῷ
 ἐξενεγκόντες οἱ θεῖοι, καίτοι τοῦ νόμου διηγορευ-
 κτός σαφῶς : « Ἀθῶν καὶ δικαίων οὐκ ἀποκτε-
 νεῖς. » Ἐπὴν δὲ καὶ ἐτέρως αὐτοὺς ὁ Χριστὸς,
 ὡς ὀρθὰ καὶ δίκαια φρονεῖν οὐκ ἀνεχομένους, ἀλλὰ
 σιωπῶντας μὲν, καὶ τὸν τῆς διαβολῆς ὀφθαλμὸν
 οἰοῦν καταμύοντας ἐφ' οἷς ἂν λέγοι Μωσῆς : καίτοι
 τὸν ἐπὶ Σαββάτῳ παραλύον νόμον, ἐπιθρωσκόντων
 δὲ, καὶ μάλᾳ πικρῶς, ἐφ' οἷς ἂν αὐτὸς ἐργάσατο τὴν
 τῶν θεοπροπῶν ἐν Σαββάτῳ· ἔφη γὰρ οὕτως : « Ἐν
 ἔργῳ ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε. Διὰ τοῦτο
 Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομὴν, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ
 Μωσέως ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῶν πατέρων. Καὶ ἐν
 Σαββάτῳ περιτέμνετε ἄνθρωπον. Εἰ περιτομὴν λαμ-
 βάνει ἄνθρωπος ἐν Σαββάτῳ, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος
 Μωσέως, ἔμοι χολᾶτε, ὅτι ὄλον ἄνθρωπον ὄνη
 ἐποίησα ἐν Σαββάτῳ; Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ
 τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνετε. »

Ἴδτε, οἱ καταφρονταί, καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ
 θαυμάζετε θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε. Διότι ἔργον
 ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ
 πιστεύσῃτε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται.

Κατακεκραγός τοῦ προφήτου τῆς τῶν παρανό-
 μων πλεονεξίας, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξικακίας
 μονονουχί καὶ αἰτιωμένου τὴν μέλλουσιν· μισοπῆνη-
 ρον γάρ τι χροῖμα ψυχῆ δικαία καὶ φιλάρετος· τοῖς
 καταφρονεῖν εἰλωθόσιν ὁ τῶν ὄλων θεὸς ἐπιφθέγγεται
 λοιπὸν ἰδεῖν τε καὶ ἐπιβλέψαι, καὶ θαύματος ἀξιοῦν,
 ὅσαπερ ἂν θαυμάζεσθαι πρέποι. Ταῦτα δὲ ἦν τὰ
 οἰοῦν πως ἐπληρωμένα, καὶ ὅσον οὐδέπω μέλλοντα
 συμβῆσθαι, καὶ ἀπευκτὴν ἔχοντα τὴν προσβολὴν,
 καὶ κατεστρατημένην τὴν ἐφοδον, ἃ δὴ καὶ προαν-
 θρεῖν αὐτοῖς χρησίμως προστέταχεν, οὐκ ἀνικάνως
 ἔχοντα πρὸς γε τὸ ἀφανίσαι δύνασθαι τοὺς ἐφ' οἷς
 ἀνιόντα φαίνονται· θαυμαστά δὲ, ὅτι καὶ ἀδόκητα, καὶ
 παρ' ἐλπίδα, καὶ δύσοιστα, καὶ δι' ὑπερβολὴν δεινότη-
 τος καταπλήττειν οἶά τε, τόχα δὲ που καὶ ἀπι-
 στούμενα. Φιλεῖ γὰρ πως αἰεὶ ἐν τῷ πολλῷ μεγέθει
 τῶν κακῶν ἐγγυὸς εἶναι λίαν τὸ καὶ ἀπιστεῖσθαι δεῖν,
 εἰ δὴ μάλιστα τοῖς οὐδαμόθεν παθεῖν ἠλικόσιν ὀρῶσι
 συμβαίνοντα. Τίς γὰρ ἂν ψῆθῃ πώποτε τὸν ἡγαπη-
 μένον Ἰσραὴλ, τὸν πρωτότοκον ἐν τέκνοις, δι' ὅ
 ἀπόλλωλεν Αἴγυπτος, ἔθνη τε μυρία πεπτώκασαι, Χανα-
 ναίων, καὶ Ἑσάϊων, καὶ Ἀμορραίων, καὶ Φερε-
 ζαίων, καὶ Τουβεσαίων, καθικέσθαι πρὸς τοῦτο
 ταλαιπωρίας, ὡς ἅπασαν μὲν αὐτῶν ἐξαναστῆσαι
 τὴν χώραν, ἀκλεῖ δὲ αὐτοὺς καὶ δύσοιστον ἀνατλήσαι
 δουλείαν, ἐπ' ἀλλοδαπῆς ἀλητεύοντας μετὰ τὰς ἐκ
 πολέμου συμφορὰς, αἷς οὐκ ἀπόχρη πᾶς λόγος, εἰ δὴ
 βούλοιστο τίς ἕκαστα διατρανοῦν; Ἐμπρησμοὶ τε γὰρ
 γεγόνασι, καὶ ἀνδροκτασίαι· καὶ γὰρ γυναικῶν
 ἔλξεις, καὶ νηπίων εἰς γῆν προσερείματα, καὶ ἦ

²⁶ Math. xii, 24. ²⁷ Thren. iv, 10.

²⁸ Matth. xi, 19.

²⁹ Joan. viii, 48.

³⁰ Exod. xxiii, 7.

³¹ Joan. vii, 21-24.

φησιν ὁ προφήτης Ἰερεμίας· Χεῖρες γυναικῶν ολιγοτιμῶν ἤψησαν τὰ παιδιά αὐτῶν. » Πεπόρθηται δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἄγια, καὶ τῶν εἰς λήξιν ἠκόντων κακῶν τοῖς ἐλοῦσιν ἀνεπιτήδευτον ἦν οὐδέν. Ἄπιστα δὴ οὖν, καὶ ὅσον ἀπίθανα πρὸς ἐξήγησιν δι' ὑπερβολὴν ὠμότητος τῆς τῶν δεδρακότων. Ταύτητοι φησιν, ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἔργον ἐργάσασθαι, ὃ οὐ μὴ πιστεύσωσιν, εἰ δὴ τις αὐτοῖς ἐκδιηγέται τυχόν. Εἰπὼν δὲ τὸ, « ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, » ἐφῆκε νοεῖν, ὡς οὐ μακρὸς μεταξὺ διιπεύσει χρόνος· ἀλλ' ὅσον ἀγγιθυρὸς, καὶ εὐθὺς καὶ γείτων ὁ πόλεμος, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἡ δίκη.

Διάτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω τοὺς Χαλδαίους, τὸ ἔθνος τὸ πικρὸν, καὶ τὸ ταχινόν, τὸ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομήσαι σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ.

Ζ'. Τί τὸ ἀπιστούμενον, εἰ δὴ, λαλῶν τὸ διήγημα, δέδειχεν εὐθύς; Ἡπειλήσει γὰρ ἐπαφήσειν αὐτοῖς τοὺς Βαβυλωνίους, τὸ μάχιμόν τε καὶ ἀγριώτατον γένος, καὶ τοῖς τῶν θηρίων ἀνημέροις κατ' οὐδένα τρόπον εἰς ὠμότητα παραχωρῶν, καὶ ἐπ' ἀκράτοις αἰεὶ μανίαις κατεγρωσμένον. Ταχινόν δὲ ὀνόμασαν ἱπποταί γὰρ ὡς ἐπίπαν· πικρὸν δὲ, καὶ δριμύ, καὶ παγγάλιπον, καὶ οὐκ ἀπάνουργον εἰς τὸ τακτικόν, στρατηγεῖν δὲ ἀριστα μεμελετηκός. Ῥώμη δὲ φρονήσει συνθέουσα πρὸς τὰς τοῦ πολέμου χρείας, βῆστα ἀν, οἶμαι, κατορθώσειε τὸ τοῖς πολέμοις δοκοῦν, καὶ περιέσται βραδίως τῶν ἀντανιστασθαι προτεθυμημένων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ἔθει ἦν τοῖς Βαβυλωνίοις οὔτε οἰκοὶ μένειν αἰεὶ, οὔτε μὴν σφισιν αὐτοῖς ἐπαμύνοντας τῶν ἐπιόντων αὐτοῖς ἀνακόπτειν ἐφέδους, κατευρύνεσθαι δὲ ὡσπερ τῆς γῆς ἀπάσης, καὶ καταθῆναι τὰς ἐτέρων, καὶ κλῆρον αἰεὶ ποιεῖσθαι φιλεῖν τὰ κατ' οὐδένα τρόπον αὐτοῖς ἀρμόττοντα, φησὶν ἀναγκαίως τό· « ἔθνος τὸ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς τοῦ κατακληρονομήσαι σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ. » Φιλεῖ γὰρ, ὡς ἐφην, τῶν ἄλλων χώραις ἐπιπλοῦσθαι, αἰεὶ τε τὴν ἑαυτοῦ κατευρύνειν ἀρχήν.

Πεπόρθησαι δὲ τι τοιοῦτον κυριωκτονήσαντες Ἰουδαῖοι. Καίτοι γὰρ ἐξὸν νέμεσθαι τὴν ἑαυτῶν ἀνεμίνως, καταθλίβοντος οὐδενός, δέδονται τοῖς κεκρατηκόσι, καὶ ὑπὸ δασμοῦς καὶ τέλη γεγόνασι, καὶ ὑπὸ σκῆπτρα τέθεινται τῶν αἰεὶ κατευρυνόμενων, καὶ νενηκτότων ἄπασαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. Ἄποσειόμενοι γὰρ αὐτοὶ τὸ ὑπὸ Χριστῷ βασιλεύεσθαι, διαβρόθηθον ἔρασαν· « Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα. » Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ἀνθρώπου ψυχῆ, παρ' οὐδὲν τοὺς θεοὺς εἰ τιθεῖτο νόμους, ὑπὸ τυράννοις πικροῖς ἔσται, τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, καὶ δουλεύσει δυνάμεισι πονηραῖς, αἰεὶ διψώσαις κληρονομεῖν τὰ οὐκ αὐτῶν σκηνώματα. Θεοῦ γὰρ ὁ ἄνθρωπος. Κατοικεῖ γοῦν ἐν ἁγίοις, καὶ ταῖς τῶν ὁσίων φυλααῖς ἐναυλιζέται.

Φοβερός καὶ ἐπιφανής ἐστιν, ἐξ αὐτοῦ τὸ ρρῖμα αὐτοῦ, καὶ τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελύσεται.

Η'. Μάτεισιν ὁ λόγος ἐπὶ τὸν τοῦ ἔθνους ἡγοῦ-

A etiam sancta ipsa, et quidquid demum est malorum, nihil a victoribus in victos est præteritum. Sunt autem improbabilia, et fidem ægre invenit narratio, propter summam crudelitatem eorum qui perpetrarunt. Quocirca dicit, in diebus illorum se opus facturum, quod non sint credituri, si quis id fortasse ipsis narraverit. Illis porro verbis, « in diebus vestris, » vult intelligi, non multum temporis intercessurum, sed quasi in foribus esse, et instare bellum, et ultionem non procul abesse.

VERS. 6. Quia ecco ego suscito Chaldaeos, gentem amaram et velocem, ambulantes super latitudines terræ, ut possideat tabernacula non sua.

B

VII. Quid habet incredibile, si, quod futurum est narrans, id statim comprobatur? Minatur enim Babylonios in eos missurum, genus hominum pugnax, et ferox in primis, et immitibus belluis sævitia nihil omnino inferius, ac propter immoderatum furorem semper male audiens. Vocat autem velox: equo enim usuntur pene omnes: acre, vehemens, valde iracundum, callidum, belli studiis exercitissimum. Vires porro cum prudentia ad usus bellicos conjunctæ facillime, opinor, rite conficiant belligerantibus omnia, quæ cupiant, parvoque negotio contra pugnare audentes debellent. Quoniam vero Babylonios more receptum erat, neque domi sedere semper, neque sibimetipsis opem ferendo hostiles ab se irruptiones arcere, sed quodammodo toto orbe diffundi, dilatari, et aliorum sedes depopulari, et quæ ipsi nullo modo debebantur, eniti propria semper facere, recte ait: « Gentem ambulantes super latitudines terræ, ut possideat tabernacula non sua. » Amabant enim, ut dixi, ad aliorum regiones aucupandas perpetuo incumbere, suumque imperium magis ac magis propagare.

C

Simile Judæis Domini interfectoribus accidit. Nam cum provinciam suam citra curam ac libere habitare possent, nemine illos premente, dediti sunt victoribus, et sub tributa ac vectigalia concesserunt, eorumque sceptris subjecti, qui imperium suum totum orbem cum victoriis peragrando dilataverant. Nam regnum Christi aversantes, propalam aiebant: « Non habemus regem nisi Cæsarem ». Ad hæc sciendum animam quoque hominis divinas leges pro nihilo putantem, subjectam fore rigidis tyrannis, immundis videlicet dæmonibus, et servituram potestatibus malignis, semper tabernacula non sua sitientibus. Dei enim est homo. Habitat igitur in sanctis, et in animabus justorum sedem figit.

VERS. 7. Formidabilis et illustris est, ex ipso iudicium ejus erit, et assumptio ejus ex ipso egradietur.

VIII. Transit oratio ad principem gentis, hoc est,

⁴¹ Joan. XIX, 15.

ad Babyloniorum tyrannum, ut puto, Nabuchodonosorem, qui Judæam subegit, divinoque templo cremato, in suum regnum Judam captivum abduxit. Ipsum igitur *terribilem* propter crudelitatem esse dicit, et propter iræ impotentiam, animumque intractabilem, et in pœnis immanitatem. Præterea *illustrem*, ut ambitiosum et jactabundum, gloriæque consecratorem inexplebilem. Semper enim Babyloniz reges arrogantes et gloriæ longe cupidissimi fuerunt. Quia vero in omni negotio, consilio et aggressionem, judicio suo plurimum tribuebant, 524 jubentes subjectos decreta citra recusationem approbare et exsequi, idcirco subjungit : « Ex ipso judicium ejus erit : » hoc est, suapte sponte incitatur ac movetur, et propter ingens supercilium aliorum sententiam non audit, tametsi quidpiam mandaverit quod fieri non possit. Superba enim sunt Persarum consilia. Et quoniam de pugna divinæ solebant, et arte magica explorare, quo evasura essent, quæ præ manibus haberent, ait deinceps : « Assumptionem ejus ex ipso egredietur. » Assumptionem nominat vallicinium. Non enim ex aliis gentibus aut regionibus vallicinandi peritos accerseret, inquit : cum habeat apud se degentes semper mentientes, et nihil veri scientes, sed incitantes semper victoriamque præsumuntiarum solitos. In hoc porro Babyloniorum principatus sibi magnopere applaudebat. Itaque Balac, Moabitum rex, Israelitas maledicere volens et futurorum notitiam querens, a Mesopotamia Balsam accerserat¹¹. Stabat enim peritos et accuratos esse Babyloniorum magos, et ad quibus magico artificio probe efficiendum potentissimos. Admittemus, si placet, hujus loci et aliam considerationem. Nam cum Babylonium tyrannum esse asseruisset, terribilemque et illustrem nominasset, illico addidit : « Judicium ejus ex seipso erit, et assumptio ejus ex ipso egredietur. » Quin etiam sic interpretari licet : Decrevit Deus universitatis Dominus turpiter ac nequiter vivere ingressum Israelæm supplicis afflicere. Hoc igitur super ipso judicium ab ipso Babylonio futurum ait, ut si dicat, Vas seu instrumentum erit iræ meæ, et per ipsum te poniam; et assumptio super te, hoc est, quam assumpsero visitationem et voluntatem, ex ipso rursam egredietur, id est, operi, seu effectui mandabitur; decreta enim et meditata mea ad finem perducet.

VERS. 8. *Et exsiliunt super pardales equi ejus, et velociores super vulvos Arabiæ. Et equitabunt equites ejus, et impetu venient de longinquo, et volabunt quasi aquila prompta ad comedendum.*

IX. Iterum eos terriculamentorum magnitudine percussit, hostiumque sævam et invictam fore multitudinem docere nititur. Compellit autem ad præ-

¹¹ Num. xii, 2 seqq.

Α μανον, τουτέστι, τὸν Βαβυλωνίων τύραννον, ἄχα καὶ Ναβουχοδονόσορ, ὃς εἶλε τὴν Ἰουδαίαν, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεῖον ναὸν καταμπήσας, αἰχμάλωτον ἀπαγάμωσιν εἰς τὴν αὐτοῦ τὸν Ἰούδαν. Αὐτὸν δὲ ὡς ἀκαταμάχητον μὲν εἶναι δι' ὀμότητα, καὶ τὸ ἀκρατὲς εἰς ὀργὰς, καὶ τὸ ἀτίθασσον εἰς φρένα, καὶ τὸ ἀπηχὲς εἰς δίκας. Ἐπιφανῆ δὲ δὴ πάλιν, ὡς φιλότιμον, καὶ δόξης ἀπληστον ἑραστήν. Ἀλαζόνες γὰρ αἱ καὶ φιλοδοξότατοι λίαν οἱ τῆς Βαβυλωνίως βασιλευσῆας. Ἐπειδὴ δὲ τῆς εἰς πᾶν ὀτιοῦν βουλῆς, καὶ μὴ καὶ ἔγχει βήμάτων ἤρχον αὐτοὶ τὸ δοκοῦν εὖ ἔχειν, ἀπλῶς τοὺς ὑπὸ χεῖρα ἀποπεραινεσθαι δεῖν προέβασσοντες, διὰ τοῦτο φησι· « Ἐξ αὐτοῦ τὸ κρίμα αὐτοῦ ἔσται, » τουτέστιν, αὐτοκαλεύσους ὁρμαῖς ἔσται πρὸς τὸ κινεῖν, καὶ ἐκ πολλῆς ἄγαν ὀφρῦος οὐκ ἐν τῆς ἐτέρων γνώμης ἀνάσχοιτο, κἂν εἰ μὴ τι τῶν ἐπιγεγενημένων γενέσθαι προστήξειεν. Ὑπερόπτα γὰρ τὰ Παρσῶν βουλευμᾶτα. Ἐπειδὴ δὲ ἔθος ἦν αὐτοῖς πραγματοποιεῖσθαι τὰς μάχας, καὶ μάγῳ τέγγη προσεμανθάνειν κειράσθαι τὸ ὅποι ποτ' ἂν ἐκτελεστήσῃ ἐν χερσίν, ἐφη πάλιν, ὅτι « τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. » Λῆμμα δὲ ὀνομάζει τὸ μάντευμα. Οὐ γὰρ ἐξ ἐτέρων, φησίν, ἐθνῶν ἢ χωρῶν μεταπέμφεται τοὺς εἰδῆσας τὴν μαντείαν· ἔξει δὲ μᾶλλον συμβιωτεύοντας ψευδομένους μὲν αἱ, καὶ τῶν ἀληθῶν εἰδῆσας οὐδὲν, κλῆν αἱ πῶς καταρεθίζοντας, καὶ ὅτι νικήσει προαναφανεῖν εἰσθῆσας. Ἐσμενύοντο δὲ καὶ λίαν ἐπὶ τούτῳ ἡ Βαβυλωνίων ἀρχή. Καὶ γούνη Βαλάκ, ὁ Μωαβιτῶν βασιλεὺς, ὅτε τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ καταρῆσθαι ἐβουλεύετο, καὶ τῶν ἐσομένων τὴν γνώσιν ἐζήτηι, ἐκ τῆς Μεσοποταμίως μεταπέμπων ἐποίητο τὸν Βαλαάμ. Ἦτο γὰρ ὅτι δεινοὶ εἰ καὶ ἀκριβεῖς τῶν Βαβυλωνίων οἱ μάγοι, καὶ πρὸς τὸ πᾶν ὀτιοῦν δύνασθαι κατορθοῦν ἀλκιμώτατοι διὰ γε τῆς μάγου τέγγης. Ἐκδεξόμεθα δὲ καὶ ἐτέρως, εἰ ὅποι τοῦ προκειμένου τὴν θεωρίαν. Ὅρισάμενος γὰρ τὸν Βαβυλωνίων τύραννον, εἰρηκῶς τε ὅτι φοβερὸς καὶ ἐπιφανὲς ἔστιν, ἐπήνεγκεν εὐθύς· « Ἐξ αὐτοῦ τὸ κρίμα αὐτοῦ ἔσται, καὶ τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. » Καὶ ὁμοῖοι τοιοῦτον ἔσται νοεῖν· Ἐβουλεύσατο μὲν γὰρ ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης Θεὸς αἰσχρῶς τε καὶ φαύλως βιοῦν ἡρημένον κολάσαι τὸν Ἰσραὴλ. Τοῦτο δὲ οὖν τὸ ἐπ' αὐτοῦ κρίμα παρ' αὐτοῦ φησι γενέσθαι τοῦ Βαβυλωνίου, ὁμοιονῶς εἰ λέγοι. Καὶ τῆς ὀργῆς ἔσται τῆς ἐμῆς, καὶ δι' αὐτοῦ σε τιμωρήσομαι, καὶ τὸ λῆμμα δὲ τὸ ἐπὶ σοὶ, τουτέστιν, ἢ ἀναλάβοιμι σκέψιν καὶ βούλησιν, ἐξ αὐτοῦ πάλιν ἐξελεύσεται, τουτέστι, πραχθήσεται· πρὸς πέρας γὰρ οἶσι τὰ ἐξ ἐμῆς βουλῆς καὶ σκέψεως.

Καὶ ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρθάλεις οἱ Ἰσραὴλ αὐτοῦ, καὶ δξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀραβίας. Καὶ ἐξαιπάσσονται οἱ Ἰσραὴλ αὐτοῦ, καὶ ὀρμησονται μακρόθεν, καὶ πετασθήσονται ὡς ἀετὸς, κρόθυμος εἰς τὸ φαγεῖν.

Θ'. Καταπλήττει πάλιν αὐτοὺς ταῖς τῶν δαιμόνων ὑπερβολαῖς, καὶ ὅτι δεινὴ τε καὶ ἀδραυστος ἡ τῶν πολεμίων πληθὺς, πειράται διδάσκειν. Συνελαύνει δὲ

πρὸς μετάγνωσιν, καὶ εἰς τὸ χρῆναι μαθεῖν, ἅπερ ἂν εἰμῖνον ὀρᾶσθαι καταθρονώσας. Ὅτι τοίνυν κοινὰ μὲν εἰς δρόμους οἱ Βαβυλώνιοι, πάντολμοι δὲ καὶ θρασεῖς, καὶ θηρῶν ἀγρίων διενεργούντες οὐδὲν, καὶ τῶν ἀλίσκεσθαι δυναμένων οἰονεὶ καθιπτάμενοι, παρεγγυᾷ πάλιν, παρδάλεσι μὲν παραικάζων τοὺς ἵππους. Πηδητικὴ δὲ λίαν ἢ πάρδαλις, καὶ πολὺ λίαν εὐπετὴς εἰς τὸ καταθρῶσκειν δύνασθαι τῶν διωκομένων. Λύκοις γε μὴν τοῖς ἐξ Ἀραβίας αὐτοὺς, οὗς δὴ μέλιστά φασὶ τῶν ἄλλων ἀγριωτέρους, καὶ ὄξει δρόμῳ διάττειν τὴν καθ' ὧν ἂν εἰλινο ποιούμενους ὄρμη. Καὶ οὐχὶ μόνοις τοῖς λύκοις, φησί, προσεοίκασι, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀετοῖς τοῖς νεκρῶν τῶν σωματέων ἀμελλητὶ καταθέουσι καὶ καθιπταμένοις, ὡς ἔφην.

Εὐάλωτος δὲ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων γέγονε νοῦς, καὶ οἶον ἱππόκοτος, ἤγουν εὐκατάτροχος ἢ καρδία καὶ τοῖς πάθεσι τῆς σαρκός, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ πρὸς γε δὲ τούτοις ταῖς ἀκλιμωτάταις τῶν Ῥωμαίων προσβολαῖς. Προσκειχρούχασι τῷ λέγοντι· « Καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς, λέγει Κύριος, ταῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. » Εὐάλωτος δὲ, οἶμαι, πᾶς νοῦς, καὶ εὐκατάτροπος κομιδῇ τῆς ἀνωθεν εὐσθεναίας ἠετώμενος. Πᾶσα γὰρ ἡμῶν ἰσχύς καὶ ἀσφάλεια παρὰ Θεοῦ· « Ποιήσομεν γὰρ ἐν αὐτῷ δύναμιν, καὶ αὐτὸς ἐξουθενώσκει τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Συντέλεια εἰς ἀσεθεῖς ἦξει, ἀνθεστηκότας προσώποις αὐτῶν ἐξεναρτίας.

Ρ. Τοῦτο δὴ τῶν προηγγελλμένων πέρας, καὶ κορωνὴς τῶν κακῶν. Ἦξουσι γὰρ, φησὶν, οἱ Χαλδαῖοι, ἔσονται δὲ καὶ τοιοῦδε, καὶ τότε τι δράσουσι, προσθήσουσι δὲ κάκεινο, καὶ τὸ συναγόμενον ἐκ τούτων, ἔρῃν τε καὶ πανοικί, καὶ αὐταῖς ὁμοῦ πώλεσί τε καὶ κώμαις ἀπολέσθαι τοὺς ἠσεθηκότας, κατ' οὐδένα τρέπον Θεοῦ κατοικτεῖροντος, ἀνέντος δὲ ὡσπερ εἰς ἐρήμωσιν τοὺς τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν ἀνοσίως ἀνθεστηκότας, καὶ οἶον προσώποις ὕπαντιάζοντας, καὶ ἀναφανδὸν ἀντανισταμένους, καὶ ἀντεξάγοντας ἐναργῶς οἷς ἂν βούλοιο Θεὸς τὸ ἴδιον θέλημα.

Συντέλεισται δὲ ὡσπερ ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ, Χριστῷ φρονούσῃ τὰ ἐναντία καὶ μαχεμένη δόγμασι Δεσποτικῶς, καὶ τοῦτο ἀκρύπτως, καὶ ἀναιδῶς αὐτῷ πρόσωπον ἀνατείνουσα, καὶ τὰ πάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν κακῶν ἐκτοπώτατα δρῶσά τε καὶ λέγουσα, καὶ μὴν καὶ αὐτὸν προσηλοῦσα τῷ ἔθλῳ, καὶ συκοφαντούσα τὴν ἀνάστασιν. Οὐ γὰρ μόνον ἀπεκτόνασι τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα καὶ Ἀνθρωπίν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Πιλάτου στρατιώταις χρήματα δεδώκασιν, ἐγγηγερμένου Χριστοῦ, ἵνα δὴ λέγοιεν, ὡς ἀνεπίθω μὴν οὐδαμῶς, κεκλόρασι δὲ μᾶλλον αὐτὸν λαθόντες οἱ μαθηταί.

Καὶ συνάξει ὡς ἄμμος αἰχμαλωσίων, καὶ αὐτὸς ἐν βασιλεῦσιν ἐντροφήσει, καὶ τύραννοι παίγιον αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν ὀχύρωμα ἐμπαίξεται, καὶ βαλεῖ χῶμα, καὶ κρατήσει αὐτοῦ.

nitentiam, et ad discendam, **525** quae praestabat jam legitime rebus ipsis exsecutos videri. Babylonios igitur ad cursum levissimos, mire audaces et confidentes, et ab agrestibus feris nihil distantes, et qui capiendis quasi involent, rursum ipsis denuntiat, equos pardalibus comparans. Subulians admodum animal est pardalis, et levitate mira praeditum ad insillendum in eos quos persequitur. Item lupis Arabicis, quos ferunt aliis saevitia multis partibus antecellere, celeriterque factio impetu in quos voluerit incurrere. Nec solis lupis, sed etiam aquilis affirmat esse similes, in cadavera confestim incurrentibus et involantibus, ut dixi.

B Jam vero Judaeorum animus expugnato facilis fuit, et cor velut equo incitato perstrepsens, seu instar rotae volubile et ipsis affectionibus carnis, et kmundis spiritibus, et insuper validissimis Romanorum impressionibus. Offeaderunt dicentem: « Et ego ero ipsis, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in gloriam ero in medio ejus ⁴². » Parvo item negotio capietur, opinor, qualibet mens, citraque ullum laborem evertetur, superno robori succumbens. Omne enim robur et securitas nostra a Deo est: « In eo siquidem faciemus virtutem, et ipse ad nihilum rediget tribulantes nos, » ut scriptum est ⁴³.

VERS. 9. *Consummatio in impiis veniet, resistentes faciebus eorum ex adverso.*

X. Hoc praenuntiatorum extremum, et coronis malorum est. Inquit enim: Venient Chaldaei, et tales erunt, et hoc facient, et illud apponent, et quod ex his omnibus confabatur, erit funditus et tota cum familia, et cum ipsis urbibus atque vicis perdi impios, Deo nulla ratione miserante, sed in solitudinem ac vastitatem quasi redigi permittente, qui ejus nutibus impie refragati sunt et voluti vulibus ipsis repugnarunt, manifesteque resisterunt, et Dei placitis aperte voluntatem suam opposuerunt.

Consummata autem est quodammodo Judaeorum Synagoga, Christo contraria sentiens, et Dominica dogmata oppugnans, idque haud clandestine, et **D** impudenter contra oculos tollens, malorumque omnium absurdissima, ut verbo comprehendam, et dicens et faciens, quin etiam ligno ipsum affigens, resurrectionemque calumnians. Non solum enim universorum **526** Salvatorem Redemptoremque interfecerunt, sed insuper, Christo a mortuis excitato, militibus pecuniam numerarunt, ut nequaquam revixisse, sed discipulos eum clam furatos dicerent ⁴⁴.

VERS. 10. *Et congregabit quasi arenam captivitatem, et ipse in regibus deliciabitur, et tyranni ludibria ejus, et ipse in omnem munitionem illudet et mittet aggerem, et obtinebit eum.*

⁴² Zachar. II, 5. ⁴³ Psal. LIX, 13. ⁴⁴ Matth. xxviii, 12, 13.

XI. Cum sancti prophetæ sursum ac deorsum A
Judæorum populis adversa ipsis eventura præcinnissent, et hujusmodi quodammodo eos incantassent, nihilominus eo inscitia et commentationum impiarum lapsi sunt, ut audacia accenderentur, et supercilium altius erigerent, interdumque arbitrarerentur sua ipsorum multitudine facillime hostes debellaturos : interdum e regnis finitimis auxilla colligerent, adversariosque citra conflictum victoriam sibi forte cessuros confiderent. Neglectis autem per socordiam avitis moribus, et modo in Ægyptiorum, modo in Syrorum, imo et Tyriorum opibus, ut in solido et inconcusso, felicitatis suæ spem defixam habentes, vitam mollem atque hilarerem degere pergebant. Quoniam igitur hujusmodi consilium eorum vanissimum erat, nec ita res
processura, narrat iterum, et inquit : Ubi venerit Babylonius, etiamsi Israelitas arenis numero pares invenerit, tamen cum captivis Judææ incolis domum redibit ⁴⁴. Et quamvis multa millia fortissimorum defensorum habuerint, nihilominus et hoc facile domabit. « Deliciabitur autem in regibus, et tyranni ludibrium ejus. » Vincitum quippe Babyloniam deduxit Jechoniam, aliosque toparcharum non paucos qui etiam victoribus ludibrium fuerunt. Tantopere vero urbibus etiam longe fortunatisimis prævalebit, ut unamquamque in potestatem redigere pro ludicro habiturus sit. Excitabit etiam aggeres. Sic item Tyrum Alexander, quanquam multum a continente in mare, instar insulæ, recedentem occupavit.

Cepit item Satanas Israellem captivum, Christo non credentem ; deficiæ illius facti sunt omnes principes ejus, et qui dignitate sacerdotii gloriabantur, quos et tyrannos nominare non indecorum opinor, quod præerant populo, multaque gloria et potentia **527** sua florebant. Verum nunquam diabolice perversitati ludus fuissent, si mandatis Salvatoris paruisent, fidemque et sanctificationem per Spiritum custodissent. Sane enim et ipsis omnium Salvator, qui omnem inimicum sub pedes subjicit, dixisset : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et supra omnem virtutem inimici ⁴⁵. »

Vers. 11. *Tunc mutabit spiritum, et pertransibit, et propitiabitur.*

XII. Non perituum universe genus Israel, nec in æternum neglectum iri, sed felicia tempora oritura, calamitatemque adeo gravem desituram, ubi distracto servitutis jugo domum redierint, significat, dum dicit universorum Dominum quasi spiritum consiliumque mutaturum. Non quod suum quosdam præterita in illos decretum damnaturus sit, quasi quæ facta sint, recte facta non sint, sed potius, quod poena sufficienti exacta, et supplicio proportionem delictorum illato, ad misericordiam transitu-

⁴⁴ Isa. x, 22 ; ⁴⁵ Jεργη κχιν, 5, 7. ⁴⁶ Luc. x, 19.

IA'. Τῶν ἁγίων προφητῶν ἄνω τε καὶ κάτω τῶν Ἰουδαίων δήμοις τὰ κατ' αὐτῶν ἐσόμενα προσηγγελκότων, μονονουχί δὲ καὶ κατεπαρόντων αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν, εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθίας αὐτοὶ καὶ ἀνοσιῶν σκεμμάτων, ὡς ἀνακαλεσθαι μὴ εἰς θράσος, καὶ ὄφρῶν ἐπαίροντας ὑψηλὴν ποτὲ μὴ ολεσθαι, καὶ μάλα βῆδως τῇ σφῶν αὐτῶν κληθῆ περιγενέσθαι τῶν ἐχθρῶν. ποτὲ δὲ καὶ τὰς κίλιβ βασιλείας συλλέγοντες εἰς ἐπικουρίας, τάχα που καὶ ἀμαχεὶ παραχωρήσειν αὐτοῖς τὸ νικῆν τοὺς ἐπίστας ἐθεαρσῆκεσαν. Καταρξομῆσαντες δὲ τῶν πατρῶων ἐθῶν, καὶ ποτὲ μὴν τὰς Αἰγυπτίων, ποτὲ δὲ τὰς Σύρων, καὶ μὴν καὶ τὰς Τυρίων ὡς ἐπ' ἀκλόνη τῆς εὐημερίας ἐρείσαντες τὴν ἐλπίδα, ἄβροὶ καὶ εὐθουκ διετέλουν. Εἰ τοίνυν εἰκαιωτάτῃ μὲν ἡ τοιαῦτα στίβις αὐτοῖς, βυδιεῖται δὲ οὐχ οὕτω τῶν πραγμάτων ἢ ἐκθασίς, ἐξηγεῖται πάλιν. Ἀφικόμενος γάρ, φησί, ὁ Βαβυλωνίως, κἄν ταῖς ψάμοις Ἰσραήθμον τὸ ἐξ Ἰσραήλ γένος εὐροί, ἀλλ' οὖν οὐκαθε πάλιν ἀνακαμισθήσεται, δορυκῆτους ἔχων τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἰουδαίαν κἄν εἰ μυρίους τε ὄσους καὶ ἀκίματάτους ἔχοι τοὺς ἐπαμύοντας, ἀλλ' οὖν καὶ τῶν περὶ στας βῆδως. « Ἐνερυφήσει δὲ καὶ βασιλεύσει, καὶ τύραννοι παίγνιον αὐτοῦ. » Δεδεμένον γάρ ἀφίχισεν εἰς Βαβυλῶνα τὸν Ἰεχονίαν, καὶ ἐτέρους δὲ τῶν τοπαρχῶν οὐκ ὀλίγους, οἱ καὶ εἰς γέλωτα τίθειναι τοὺς ἐλευθίν αὐτοῦς. Κατεμυγεθήσει δὲ οὕτω τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἄγαν εὐτυχεστάτων, ὡς ἐν ἀθύρματος τάξει τὴν ἄλωσιν ἐκάστης λελογίσθαι παρ' αὐτοῦ. Ποιήσεται δὲ καὶ χωμάτων ἐγέρσεις. Εἶλε δὲ οὕτω ὁ
C Ἀλέξανδρος Τύρον, καί τοι πολὺ τῆς ἡπείρου πρὸς θάλασσαν, νήσου δίκην, ἐκτεθειμένην.

Εἶλε δὲ καὶ ὁ Σατανᾶς τὸν Ἰσραήλ αἰχμάλωτον, ἀπειθήσαντα τῷ Χριστῷ, καὶ τρυφῇ γεγόνασιν αὐτῷ πάντες οἱ ἡγούμενοι, καὶ τῇ τῆς ἱερωσύνης ἐπαχούντες ὀδῆ, οὗς καὶ τυράννους εἰπεῖν οὐκ ἀλλεὶ οἶμαι που, διὰ τοι τὸ πρῶσταναί λαῶν, καὶ ἐν πολλῇ κείσθαι ὀδῆ, καὶ δυναστεία τῇ κατ' αὐτοῦς. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἐγένοντο παίγνια δυστροπίας διαβολικῆς, εἰ ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἐντολαῖς ἠκολούθουν, καὶ τῇ πίστιν τετηρήκασιν, καὶ τὸν διὰ Πνεύματος ἄγασθῶν. Ἦ γὰρ ἂν ἐφη καὶ αὐτοῖς ὁ τῶν ὄλων Σωτῆρ, ὁ πάντα τιθεὶς ὅπῃ πόδας ἐχθρῶν. ἰ Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »

D Τότε μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα, καὶ διελεύσεται, καὶ ἐξελίσσεται.

IB'. Ὅτι μὴ εἰς ἄπαν ἀπολεῖται τὸ γένος τὸ ἐξ Ἰσραήλ, μήτε μὴν εἰς αἰῶνα περισφῆσεται, ἀλλ' ἔνστασις αὐτοῖς καιρὸς εὐημερίας, καὶ λύσις τῆς ἀνηκέστου συμφορᾶς οὐκαδέ τε ἀνακεκομισμένοι, καὶ τοῦ τῆς δουλείας ἀπορραγέντος ζυγοῦ, δίδωσιν νοεῖν, ὡς ἐν πνεύματος μεταβολῇ, τουτέστιν, ἐν μετασκέψῃ καὶ ἐτεροβουλίᾳ γενήσεσθαι λέγων τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην. Καὶ οὐτι πού φαμεν ὅτι τῆς ἤδη γεγεννημένης ἐπ' αὐτοῖς καταψηφίζεται βουλή, ὡς οὐκ ἐχούσης ἐφ' ἑαυτῇ τὸ εὖ γεγενῆσθαι, τὸ

ἐκείνο δὲ μᾶλλον, ὅτι τὴν ἀποκρῶσαν δίχην αἰτήσας, Ἄ rus, et ab ira recessurus, et afflictis propitius futurus sit. Tale quid enim, opinor, sibi vult illud, *propiabitur*.

Ἄδτη ἡ ἰσχὺς τῷ Θεῷ μου. Οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς, Κύριε ὁ Θεός, ὁ ἁγιός μου; καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν.

Π'. Ἀπαγγελαμένου Θεοῦ τὸ κατοικτεῖρειν αὐτοὺς, καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὴν ἐπὶ γε τὰ ἀμείνω μεταστάσειν προηγγελκότος, ἐκ περιχαρείας ὁ προφήτης μονουχὶ καὶ ἀνασκιρτᾷ λέγων, ὡς οὐκ ἂν ἐτέρῳ τῷ πρέποι τὸ ἀνακομίσει τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀπαλλάξει: δεσμῶν καὶ δουλείας, καὶ καταλεῆσαι συντετριμμένον, πλὴν ὅτι μόνῳ τῷ Θεῷ, τῷ πάντα εὐκόλως ἰσχύοντι κατορθοῦν, καὶ καταλαίοντι μὲν B τὸ τραχὺ, καταστρωννύντι δὲ ὡσπερ τὸ ὄψοι τε καὶ ἄναντες ὅπερ ἂν λέγοιτο παρὰ παντὸς ἁγίου πάντα δύναται, καὶ οὐδὲν τοι ἄδυναται. Ἐἰτά φησιν ὁ προφήτης· « Οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς Κύριος ὁ ἁγιός μου; καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν. » Εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἰσραὴλ, φησί, ἠπάτηται, καὶ πρὸς πλάνησιν παρεκομισθῆ καὶ ψευδολατρίας ἀλλοκότους, ἀλλ' ἦσθα σὺ πάλιν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὁ καὶ πάλαι πταίοντας κατοικτεῖρειν εἰς ἁγίους, καὶ ἀνωλέθρους διατηρῶν, καὶ οὐκ ἐφειλις εἰσάπαν ἀπολέσθαι τὸν Ἰσραὴλ. Οὐκοῦν οὐ μακρὰν ἐλπίδος, ὅτι καὶ σωθῆσεται, καὶ τὰ σκυθρωπὰ παραδραμεῖται, κατοικτεῖροντός γέ σου, καὶ τὰ πέρα λόγου κατανεύοντος. Ἐχαίρον δὲ καὶ οἱ ἅγιοι, τὴν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τοῦ Ἰσραὴλ σωτηρίαν ἀναμνησάνοντες, προσήγον δὲ καὶ λιτάς, καὶ φωνὰς ἀνῆπτον C χαριστήριους καὶ φθᾶς. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ τὴν ἐκ' αὐτοῖς ἐσομένην ἡμερότητα προεργνωκώς διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ μονουχὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἀνιεμένους ὄρων, ψάλλει καὶ φησιν· « Εὐδόκησας, Κύριε, τὴν γῆν σου, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Κύριε, εἰς κρίμα τέταχας αὐτὸν, καὶ ἐπλασέ με, τοῦ ἐλέγχειν παιδείαν αὐτοῦ. Καθαρός ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ μὴ ὄρῳν ποτηρὰ, καὶ ἐπιβλέπειν ἐπὶ κόρους ὁδύνης.

ΙΑ'. Ἔστι μὲν ὁ λόγος τοῦ προφήτου πάλιν περὶ ἔτου δὲ ἄρα φησὶ, ὡς εἴη τεταγμένος εἰς κρίμα παρὰ Θεοῦ, πολὺ λίαν ἀσυμφανές ἐστι. Φέρε δὴ οὖν ἀναγκαίως πολυπραγμονοῦντες τὸν νοῦν τῶν εἰρημένων, ἐκεῖνα διασκεπτώμεθα. Εἰ γὰρ λέγοιτο μὲν περὶ τοῦ βασιλείως τῶν Βαβυλωνίων, ὡς εἰς κρίμα τέτακται παρὰ Θεοῦ, φαμέν, ὅτι τέτακται πληρώσων D τὸ κατὰ γε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐκβεθηκὸς ἀνωθεν κρίμα, τοῦτέστι τὴν πόρθησιν, τὴν αἰχμαλωσίαν, τὸν τῶν πόλεων ἐμπρησμόν, καὶ ἀπαξιαπλῶς, τῆς Ἰουδαίας τὴν δῆψιν. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐχὶ, περιτρήσομεν δὲ τὴν δύναμιν τοῦ νοήματος εἰς τὸ τοῦ Ἰσραὴλ πρόσωπον, πάλιν ἐκεῖνὸ φαμέν, ὅτι καὶ αὐτὸς τέτακται εἰς κρίμα παρὰ Θεοῦ. Τὸ δὲ εἰς κρίμα φαμέν, ὅτι εἰς κατάκριμα. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔφη που περὶ τῶν Ἰουδαίων· « Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέ-

VERS. 12. *Hæc fortitudo Deo meo. Nonne tu a principio, Domine, Deus sanctus meus? et non moriemur.*

XIII. Cum nuntiasset Deus se ipsorum misereri, tristitumque in meliora mutationem prædixisset, præ incredibili gaudio propheta propemodum exsiliit, dicens nullum alium decere Israelẽm reducere, vinculisque et servitute expedire, et contritum miserari, nisi solum Deum, qui omnia nullo labore recte administrare potest, quique aspera lenit, et excelsa atque ardua sternit quodammodo, et quæ quilibet sanctus dixerit, omnia potest, et cui nihil est impossibile. Subjungit: « Nonne tu ab initio Dominus, et Deus, et sanctus meus? et non moriemur. » Quamvis enim Israel seductus, et in errorem et in peregrinos deorum falsorum cultus inductus est, inquit, tamen tu rursus Deus es universorum, qui pridem lapsorum misereris ut sanctus, et ab interitu tutos conservas, nec sinis penitus perire Israel. Quare in promptu est spes, salvatum iri, et miserante te, et plusquam dici potest annuente, tristitia præteritura. Lætabantur 528 etiam sancti, extremis temporibus obveneram Israeli salutem cognoscentes, precesque, et voces gratiarum actione plenas et cantica dicebant. Hinc beatus David qua usuri essent Dei mansuetudine ac pietate per spiritum præsciens, et vinculis captivitatis quasi laxatos intuens, psallit, et ait: « Benedixisti, Domine, terram tuam, avertisti captivitatem Jacob 47. »

VERS. 13. *Domine, in judicium posuisti ipsum, et plasmavit me, ut demonstrarem disciplinam ejus. Mundus oculus ne videat mala, et aspiciat super labores doloris.*

XIV. Rursus verba prophetæ. De quo autem dicat, positum esse a Deo in judicium, valde obscurum est. Age igitur, verborum sententiam diligenter inquiramus, et dicta consideremus. Si enim dictum est de rege Babyloniorum, positum esse in judicium a Deo, autumamus positum esse, ut impleret quod e superis contra Israelitas egressum fuerat iudicium, hoc est, expugnationem, captivitatem, urbium inflammationem, et, ut simul ac semel dicam, Judææ vastitatem. Si non ita est, malumusque sensum ad personam Israel referre, iterum dicimus etiam ipsum in judicium a Deo positum esse. In iudicium autem ita, ut in condemnationem intelligamus. Itaque Dominus noster Jesus Christus aliquubi de Judæis ait: « Ego ad hoc in mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, exci- 48. » Damnatu est igitur Israel ut iniquus, ut

47 Psal. LXXXIV, 2. 48 Joan. IX, 39.

qui ex desidia legem servare omiserit, ut qui univ-
versorum Dominum haud mediocriter offenderit. « Me
autem, » inquit, hoc est, prophetam, « plasmavit, »
id est, fecit et paravit, « ut ostendam disciplinam, »
quam contra eos constituit. Nam ceu disciplina et
flagellum Israeli bellum illatum est, eratque modus
ultionis, quod accidit, non simpliciter Babyloniorum
facinus. Quod si quis interroget, inquit, et dicat:
Quamobrem punitor, sive in iudicium Babylonius,
et ad patiendum Israel constitutus est? qui hoc
dicit, vicissim audiet: Quia mundus est oculus
Domini, nec unquam pravaram impiarumque rerum
spectator fieri sustinebit: nec super labores imbeci-
llioribus ex scelere et gravamine ab aliis contin-
gentes respiciet. Semper quippe ab his, qui agere
italia consueverant, oculum 529 avertit. Quo facto
omnimodis sors dura sequetur, et huiusmodi aver-
sione percussus in extrema miseria versabitur.
Quod cum non ignoraret divinus David, impense
rogabat: « Ne avertas faciem tuam a me, et ne
declines in ira a servo tuo ⁴⁹. » Sine dubio enim
divinam aversionem ex ira profecta animadversio
comitabitur.

Vers. 14. *Quare aspicias super contemptores? ta-
cebis cum impius devoraverit justum? Et facies homi-
nes quasi pisces maris, et quasi reptilia non habentia
ducem?*

XV. Postquam propheta prædixit, Divinitatis
oculum esse mundum, nec eos aspicere qui iniqui-
tatem operantur, nec benevole intueri quosdam,
qui alios circumvenire et opprimere nituntur, et
infirmioribus dolores struunt, mox in huiusmodi
cogitationes abripitur. Innumerabilibus detrimentis
et malis acerbissimis Judæos Babyloniorum crude-
lissimus exercitus multavit; qui etiam inhumanitatis
suar exsuperantiam ita intenderunt utraque modum
provexerunt, ut neque ipsis locis sacrosanctis tem-
peraverint, et una cum Hierosolymis celebratum
quoque illud templum incenderint, et cum plebeis
ipsis item sacrorum altarium sacerdotes abripue-
rint, et sancta, ut scriptum est, profanarint ⁵⁰.
Domum reversi, vitam solutam continenter egerunt,
cum divitiis rapto acquisitis, nullam propter scelerate
commissa sustinentes pœnam, non timentes hos-
tes, non bellum exavescentes, quinimo in
omnes soli insurgentes, et quos liberet, nullo sudore
ac pulvere subigentes, et rebus secundissimis uten-
tes, perditorumque calamitatibus insultantes, et
iræ impotentiam, effrenatam dominandi licentiam,
ac primas partes in omnibus sibi gloriæ ducentes.
Obstupescit igitur propheta, extra illum tristitorem
animi motum eos gaudio diffusos cernens, et divina
deinceps iudicia tangit, et inscrutabilia omnibus
nec menti cuiquam contingenda curiosius indagare

⁴⁹ Psal. xxvi, 9. ⁵⁰ Jerem. Lxii, 12 seqq.

Α πωσι, και οι βλέποντες τυφλοί γίνονται. » Κατα-
κρίνεται τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ ὡς ἡδίκηκώς, ὡς κατα-
ραθυμήσας τῶν νόμων, ὡς οὐ μετρίως λαληθηκώς
τὸν τῶν δλων Δεσπότην. « Ἐμὲ δὲ, » φησὶ, τουτέστι
τὸν προφήτην, « ἐπλασεν, » ἤγουν ἐποίησέ τε και
παρεσκεύασεν « εἰς τὸ δεῖν ἐλέγχει τὴν παιδείαν, »
ἣν ὤριστο κατ' αὐτῶν. Ὡς γὰρ παιδεία και μίσθός
τῷ Ἰσραὴλ ἐπενήνεκται ὁ πόλεμος, και τρόπος ἦν
τιμωρίας τὸ συμβεθεκός, οὐ Βαβυλωνίων ἀπλῶς
ἐγγείρημα. Εἰ δὲ δὴ τις ἔροιο και λέγοι, φησὶ,
Ἄνθ' ὅτου κολαστῆς τέθειται ὁ Βαβυλωνίος, ἦτοι εἰς
κατάκριμα, και εἰς τὸ παθεῖν ὁ Ἰσραὴλ; ἐκείνο
λέγων ἀντακουσεται, ὡς ἐστιν ὁ τοῦ Δεσπότης παθε-
ρὸς ὀφθαλμὸς, και οὐκ ἂν ἀνάσχοιτό ποτε πονηρῶν
και ἀνοσιῶν πραγμάτων γενέσθαι θεατῆς, οὐδ' ἂν
ἐπιβλέπειεν ἐπὶ πόνους τοὺς ἐξ ἀδικιῶν και πλεονε-
ξίας τοῖς ἀσθενεστέρους συμβαίνοντας. Ἄποφέρει γὰρ
αὐτὸ τῶν τοιαύτων ὄραν εὐκλειῶν τὸν ὀφθαλμὸν. Οὐδὲ
γεγονότος, πάντη τε και πάντως τὰ δεῖνά συμβῆσ-
ται, και ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἔσται κακοῖς ὁ πεπνυμένος
τῆν ἀποστροφήν. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεοσκέπιος Δαδὲ
ἐλπάρει: « Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ
ἐμοῦ, και μὴ ἐκκλίνης ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δοῦλου σου. »
Ἐφεται γὰρ πάντως ταῖς θείαις ἀποστροφαῖς τὰ ἐξ
ὀργῆς συμβαίνοντα.

Ἰνα τί ἐπιβλέπεις ἐπὶ κατατροπῶντας; παρα-
σιωπήσῃ ἐν τῷ κατακλίνειν ἀσεβῆ τὸν δικαίον,
Και ποιήσεις ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς
θαλάσσης, και ὡς τὰ ἔρπετά τὰ οὐκ ἔχοντα
ἡγούμενον;

C
IE. Προαπαγγέλλας ὅτι καθαρὸς ἐστιν ὁ τῆς θεί-
της ὀφθαλμὸς, και οὐκ ἂν ἐπίδοι ποτὲ τοὺς πονηρῶν
ἐργάτας, οὐδ' ἂν εὐμενῶς ἐπιβλέπειέ τισιν ἡρημέ-
νοις πλεονεκεῖν, και ὀδύνας κλέκουσι τοῖς ἀσθε-
νέροις, εἰς ἐνοχίας ὁ προφήτης εὐθύς τοιαυτασί πικ-
ράζειται. Μυρία μὲν γὰρ ὄσα δεῖνά και παγκάλως
τοῖς τῶν Ἰουδαίων δῆμοις ἐργασταὶ κακὰ τῶν Βα-
βυλωνίων ἢ ὠμοτάτη πληθὺς, οἱ και τῆς ἐαυτῶν
ἀγριότητος τὴν ὑπερβολὴν εἰς τοῦτο δεινότητος και
μέτρων πέρα ἐκόμισαν, ὡς μηδὲ αὐτῶν ἀποσχέσθαι
τῶν θείων χώρων, προσεμπρῆσαι δὲ τοῖς Ἰεροσολί-
μοις και τὸν θειωδέτητον νεῶν, και ὁμοῦ τοῖς ἀγέλαοις
τοῖς τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερεῖς ἀρπάσαι, και
βεβηλώσαι τὰ ἅγια, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐπει δὲ
D οἱκοὶ γεγόνασιν, εὐθυμοὶ τε διετέλουν, και πλοῦτον
τὸν ἐξ ἀρπαγῆς ἔχοντες, οὐ τῶν ἀνοσιῶς αὐτοῖς πε-
πλημμελημένων αἰτούμενοι δίκας, οὐ δεδιότες ἰχ-
θροῦς, οὐ πολέμου πτοίας, κατεξανιστάμενοι δὲ
μᾶλλον ἀπάντων αὐτοί, και ὧν ἂν ἔλοινο κατα-
κρατοῦντες εὐκόλως, και εὐήμεροῦντες ἀγρυ, και
ταῖς τῶν ἀπολωλότων ἐναβρυνόμενοι συμφοραῖς, και
ἐν αὐχημάτων ποιούμενοι τάξει τὸ εἰς ὀργὰς ἀρα-
τῆς, τὸ εἰς πλεονεξίας ἀχάλινον, τὴν κατὰ πάντων
ὑπεροχὴν. Κατατέθηκε δὲ οὗν ὁ προφήτης, κατα-
ευρυνομένους αὐτοὺς ὄρων ἐν ἀπαθείᾳ, και θείων
ἤδη κριμάτων ἀπειται, και τὰ πᾶσιν ἀζήτητα και
ἀνέπαφα νῦν παντὶ πολυπραγμονεῖν ἐπιχειρεῖ, και

ἀναμνησθέντων εὐχεται, τίς λοιπὸν ἂν εἴη ὁ λόγος τῆς, ἄ μακρὰς ἀνεξικακίας τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, ὡς καὶ τοῖς οὕτω καταφρονεῖν εἰσθόσι, καὶ ἀνοσίως ζῆν ἡρημένοις, κρῶν ἐσθ' ὅτε καὶ ἡμερον τὸν ὀφθαλμὸν ἐνεῖναι, καὶ παρασιωπῶν, καὶ ἀνέχεσθαι καταδεδωκότος ἀνδρὸς ἀσεβοῦς μονονουχί τὸν ἐπισκῆ καὶ δίκαιον. Ἀπὸ δὴ τούτου φησί, ὅτι μὴ κατὰ πόδας εὐθύς τοῖς πλημμελοῦσι τὸ κολάζεσθαι δεῖν ἀκολουθεῖν, καχωρήκασιν δὲ μᾶλλον εἰς ἀνάκλησιν οἱ θυμοί, ταύτητοι κατώλισθον οἱ ἐπὶ τῆς γῆς εἰς τὸ πρῶσαλέσθαι λοιπὸν, καὶ δὴ καὶ ἐπιχειρεῖν κατὰ τὸν ἴσον ἰχθύσι τρόπον τοὺς ἀσθενεστέρους κατανέμεσθαι, καὶ ὅλον ἀλλήλους καταβροφεῖν ἀθύρω τε καὶ ἀπλήστῳ στόματι, σκληρὰν δὲ οὕτω καὶ ἄμικτον ζωὴν ἐπιτηθεύειν, ὡς ἐρπετῶν τῶν ἐν ὕδασι καὶ χει... (1) ὀλίγα διενεγκεῖν, ἃ διὰ πολλὴν ἀγριότητα καὶ ὑπερβολὴν πικρίας ἀτίθασά τε ἐστὶ, καὶ τὰς τῶν ἑτέρων ζώων οὐκ ἀπομιμνῆται φύσεις, ἃ καὶ ἀγαλῆδων ἐσθ' ὅτε, καὶ ὑφ' ἐνὶ τῶν προύχοντι καὶ τῆς ἀγέλης προβεβλημένῳ, ποιεῖται τὰς νομάς, ὁρᾶται δὲ ὥσπερ καὶ στρατηγούμενα. Ἄμικτοι δὲ καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπράστοι, πικροὶ τε καὶ ἰσθόιοι, καὶ ὀλέθρου μεστοί, καὶ χανθὸν καταπίνοντες τοὺς ἀσθενεστέρους.

Οὐκ ἀπίθανον δὲ τὴν φωνὴν τοῦ προφήτου κατὰ τε τοῦ διαβόλου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν γενέσθαι δοκεῖν. Καταφρονῆται γὰρ ὄντως ἐκεῖνοι, τὸν μὲν θεῖον φόβον ἀλατρώπως ἀποσειόμενοι, φαυλότατοι δὲ, ἀπάσης καὶ μέντοι καὶ σκαλιότητος ἤκοντες μέτροι, καίτοι παλὸν λίαν ἀνεξικακῶντος Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ γεγονάμεν ὑπ' ἐκείνοις, ἀλλήλους οἱ δεδαιῖοι καταδεδώκαμεν. Οὐ γὰρ ἦν τῆς εἰρήνης ὁ βραδευτής, ἡγούμενος ἐφ' ἡμᾶς, τουτέστι, Χριστός, ὁ γῆς τε καὶ αἰρανοῦ καὶ ἀπάντων Δεσπότης. Ταύτητοι γεγονάμεν ὡς ἰχθύες, ἀλογώτατοι μὲν καὶ ἄφρονι παντελῶς. Οὐ γὰρ ἦν ἡμῖν εὐσεβείας λόγος, οὐ φωνὴ δοξολογίας τῆς εἰς Θεόν, ἀλληλοκατονούντες δὲ μᾶλλον καὶ ζωὴν ἔχοντες ἀλογωτάτην, ἰχθύσιν ἐν ἴσῳ διετελοῦμεν ἐν κόσῳ· πικρὸς τε ἦν ὄντως ἐν ἐκάστῳ νοῦς, ὡς ἦδη δοκεῖν ἐκτεθηρωσθαι παντελῶς, καὶ τοῖς ἰσθόιοις, ὁσονήκεν εἰς θυμὸς καὶ πικρίας, ἢ λοιπὸν παρισῶσθαι, ἢ ἐπὶ τὰ ἐκείνων ἐπιείχεσθαι νιζῶν.

Συγγέλειαν ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασα, καὶ ἔλκυσαν αὐτὸν ἐν ἀμφιβλήστῳ, καὶ συγκτήρασαν αὐτὸν ἐν ταῖς σαγήραις αὐτοῦ. Ἐρεσκον τοῦτον εὐφρανθήσεται, καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ. Ἐρεσκον τοῦτου θύσει τῇ σαγήρῃ αὐτοῦ, καὶ θυμῶσιν τῷ ἀμφιβλήστῳ αὐτοῦ, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἔλλπανε μερίδα αὐτοῦ, καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. Διὰ τοῦτο ἀμφιβαλεῖ τὸ ἀμφιβλήστρον σεταί.

ΙΓ'. Ἰχθύς ὀνομάσας ἐμφιλοχωρεῖ τῇ τροπῇ, καὶ ὡς περὶ τινος τῶν θαλασσοργῶν ἢ τῶν ἀλιέων ποιεῖται τοὺς λόγους. Ἰχθυοθηραὶ μὲν γὰρ τῶν ἰδίων ἐπιτηδευμάτων κατὰ πολλοὺς ἄπτονται τρόπους. Ἡ

aggreditur, discere optans, quam tandem rationem habeat tam longa Dei omnipotentis lenitas, ut etiam adeo contemnere suetos, et impie vitam instituentes placido et mansueto oculo dignetur, et taceat, et sustineat, cum homo impius bonum et justum tantum non devoraverit. Hinc, inquit, quia non confestim per vestigia peccantes poena insequitur, sed ira potius revocatur, ideo mortales eo devenerunt, ut jam invadant, et infirmioribus tanquam piscibus frui, et ore patulo ac insatiabili inter se velat deglutire conentur, tam inhumanam porro et a commercio alienam vitam persequantur, ut a reptilibus quæ in montibus et cavernis versantur, parum differant, quæ ob multam feritatem præcipuamque sævitiam indomita sunt, et reliquorum animalium naturas minime imitantur, quæ gregatim, sub uno magistro, nonnunquam gregis præfecto, pabula carpunt, et quodammodo exercitus uni ductori parentis speciem præbent. Abhorrebant autem a consuetudine congressuque aliorum Babylonii, acerbi, pleni veneno et pestilentia, et apertis faucibus tenuiores deglutientes.

Nec est improbable, prophetam adversus diabolum et virtutes ejus malignas locutum videri. Vere enim illi contemptores sunt, divinum timorem penitus repellentes, improbissimi, atque etiam omnem modum absurditatis, Deo licet patientissimo, tentantes. Semel autem sub illos redacti, invicem miseri devoravimus. Non enim erat pacis arbiter, a quo regeremur, hoc est, Christus, cœli, terræ, omniumque rerum Dominus. Quocirca instar piscium, rationis egentissimi et multi omnino fuimus. Haud enim pietatis cura nos sollicitabat : non laudabamus vocibus Deum : quin potius nos invicem occidentes, et vitam rationi prorsus contrariam ducentes, piscium more in mundo degebamus, et tam immitis cuique inerat animus, ut in belluarum naturam immigrasse prorsus, quodque ad iram et feritatem attinet, venenatas bestias aut superasse jam, aut superare velle videremur.

Vers. 15-17. Consummationem in hamo sublevatis, et attraxit eum in reti, et congregavit eum in sagene suis. Propter hoc lætabitur, et gaudebit cor ejus. Propter hoc sacrificabit sagene suæ, et incensum dabit reti suo, quia in ipsis incrassavit partem suam, et escæ ejus electæ. Propterea jaciet rete summi, et sæper interficere gentes non pareat.

αὐτοῦ, καὶ διακαρτὸς ἀποκτελεῖν ἔθνη οὐ φεί-

XVI. Cum pisces nominasset, persistit in metaphora, et tanquam de nauta vel piscatore loquitur. Piscatores namque pluribus modis artem suam exercent. Aut enim hamis pisces captant, et salien-

(1) Χαίραμοῖς conjecit Cotelerius Monum. Eccl. Gr. II, 563, et ad ejus conjecturam interpretationem Latinam restituitur. Edit.

tes funiculo tenni **531** ex undis extrahunt, aut A sagenis circumclusos frequentes una trahunt, aut allo quodam retis genere dolos meditantur. Re transacta feliciter, collecta multitudine, gaudent arte sua, et per quæ ipsis portio opulentissima parta est retibus tantum non sacrificant, ut quæ prædam ipsis eximiam conciliaverint. Tale quiddam a Nabuchodonosore designatum propheta dicit, qui ceu hamo, et sagenis, atque etiam reti Israelem ipsum et cum eo alias gentes adortus, in suum regnum transportavit, et, quasi cœna suis satellitibus apposta, delicias habere, semelque captos victorum proprios, et partem seu prædam maxime opimam esse jussit. Ideo inquit fortasse: « Et sacrificabit sagenæ suæ, et thura incendet reti suo, » copiis suis videlicet, per quas gentes, et insuper Israelem, sagna comprehendit, gratias referens. Et quoniam ipsi res processit optatissima, non desinet, inquit, gentes interficere, et tribus abducere, et regiones sibi subjicere, et misericordia dignari omnino neminem.

Hoc idem adversus totum genus humanum, præsertimque adversus Israelem Satanas egit. Uno enim tanquam reti et sagna una, peccati, inquam, omnes circumdedit, quanquam ob impietatem in Christum proprie Israelem: « Escæ enim ejus electæ, » inquit. Fuerunt etiam secundum vitæ iustitiam probati et commendati Judæi supra omnes. « Quando dividebat Altissimus gentes, quando disseminavit filios Edom, constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei, et fuit pars Domini populus ejus Jacob, funiculus hæreditatis ejus Israel⁵¹. » Electus est itaque præteritis aliis Israel, ut in filiis primogenitus, ut germen radices sanctæ, patrum videlicet, et legem habens pro pædago⁵², et ad natura et unius et veri Dei agnitionem vocatus. Nihilominus, quanquam tali gloria et gratia pollens, instar aliorum subjugatus est. Et alii quidem, quia erraverunt ei seducti sunt, pars diabolica evaserunt: alii, quia cum eum qui est natura Deus cognovissent, ex eo genitum secundum naturam Filium, et forma humana figuraque nostra indutum, scelestè occiderunt, in ejus sagnam traditi sunt, cui omnium mortalium extrema peccis D et exitium est propositum.

532 CAP. II.

Vras. 1. *Super custodia mea stabo, et ascendam super petram, et contemplantor, ut videam quid loquatur in me, et quid respondeam ad correctionem meam.*

XVII. Prophetikum nobis mysterium in his enarratur. Sanctis quippe solemne fuit, si oracula a Deo percipere, futurorumque notitias, eo menti et cordi insonante suscipere vellent, distractiones, curas et sollicitudines vitæ hujus ab animo removere quam longissime, atque eo ita vacuo, et quieto, et custo-

⁵¹ Deut. xxxii, 8, 9. ⁵² Galat. iii, 24.

γάρ ἀγκίστροις ἀρπάξουσι τοὺς ἰχθῦς, καὶ σκαίροντας ἐκ κυμάτων ἀνιμῶνται ταῖς ὀρμιαῖς, ἢ σαγήνας περιφρίττοντες ἔλκουσι κατὰ πληθῖον, ἤγουν ἐταίρους κατασκευάζουσι λίνας. Ἐπειδὴν δὲ πρᾶττοι δεξιῶς, πολλῶν συναγερμένων, χαίρουσι τῇ τέχνῃ, καὶ τοῖς λίνοις μονουοχί καταθύουσιν, ὡς λιπερτάτην αὐτοῖς μερίδα προεξενηκόσι. Τοιοῦτόν τι φησὶν ὁ προφήτης πεπράχθαι παρὰ τοῦ Ναβουχοδόνσορ, ὃς ὅλον ἀγκίστρον τε καὶ σαγήνας, καὶ μέγα καὶ ἀμφιδλήστρον τὸν τε Ἰσραὴλ αὐτὸν καὶ ἱερα δὲ σὺν αὐτῷ παραβάλων ἔθνη, συνεκόμισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὡσπερὶ θόνην τοῖς ἰδοῖς ὑπασπισαῖς τεθεῖς, ἐντροφῆν ἐκέλευσε, καὶ τῶν ἀπαξ ἡρηκῶσιν τοῖς ἀλόγτοις γενέσθαι κληρον καὶ μερίδα λιπερτάτην. Ταῦτησὶ φησὶ τάχα που: « Καὶ θύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιδλήστρῳ αὐτοῦ, » ταῖς ἰδοῖς θυνάμασι, δὲ ὡς τὰ ἔθνη ἠαφένουσε, καὶ προσέτι τὸν Ἰσραὴλ, ἀνάμας τὸ χαριστήριον. Ἐπειδὴ δὲ λίαν αὐτῷ τὸ χρέμα ἐπέδωκεν ἐπιτευκτικῶς, οὐκ ἂν ἀπόστοστο, φησὶ, ἀπακτεῖται ἔθνη, καὶ φυλάς ἀρπάξων, καὶ χώρας ὅφ' ἑαυτοῦ ποιούμενος, καὶ φειδοῦς οὐδένα παντελῶς ἀξίων.

Ἐπράγε δὲ τοῦτο καὶ κατὰ παντὸς μὲν ἀνθρώπων γένους ὁ Σατανᾶς, ἰδικῶς δὲ καὶ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐνὶ μὲν γὰρ ὡσπερ λίαν καὶ σαγήνην μισθῶ, τῇ τῆς ἀμαρτίας φημί, περιδέδωκεν ἅπαντας, τῆς γε μὴ εἰς Χριστὸν ἔνεκα δυσσεβείας καὶ ἰδικῶς τὸν Ἰσραὴλ: « Τὰ γὰρ βρώματα αὐτοῦ, φησὶ, ἐκλεκτά: » ἀπόδεκτοι δὲ καὶ κατὰ τὸν βίον παρὰ τοὺς ἄλλους ἅπαντας Ἰουδαῖοι. « Ὅτε γὰρ, φησὶ, διεμέριζεν ὁ Ὑψίστος ἔθνη, ὡς διεσπεῖρειν υἱὸς Ἐδὼμ, ἔστησεν ἄρα ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἔγνηθη μέρος Κυρίου λαὸς αὐτῷ Ἰακώβ, σχεῖνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐξείλεγε μὲν οὖν ἄρα παρὰ τοὺς ἄλλους ὁ Ἰσραὴλ, ὡς καὶ ἐν τέκνοις πρωτότοκος, ὡς ἐκ βίβης ἀγίας, τῆς τῶν πατέρων φημί, καὶ ὡς νόμον ἔχων τὸν παιδαγωγὸν, καὶ κεκλημένος εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ φύσει καὶ ἐνὸς καὶ ἀληθῶς ἑνὸς Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων εὐκλείας τε καὶ χάριτος, ἦλε καὶ αὐτὸς τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ. Καὶ οἱ μὲν ὅτι πεπλάνηνται, μέρος γεγόνασιν διαβολικῆ· οἱ δὲ οἱ ἐν φύσει Θεὸν ἔγνωκότες, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα κατὰ φύσιν Υἱὸν, καὶ ἐν ἀνθρωπιᾷ γεγόνότα μορφή καὶ ἐν σχήματι τῷ καθ' ἡμᾶς ἀπεκτόνασιν ἄνοσας, ἐνδέδονται ταῖς σαγήναις αὐτοῦ, καὶ σκοπὸς ἐκείνη πάντας ἀρδην ἀπολέσαι ἐπὶ τῆς γῆς.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιθήσομαι ἐπὶ πέτραν, καὶ ἀποσκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἔμοι, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἔλεγχόν μου.

ΙΖ'. Προφητικὸν μὲν ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ μυστήριον ἐξηγεῖται. Ἔθος γὰρ τοῖς ἁγίοις, εἰ ἀναμανθάνειν βούλοιντο τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τὰς τῶν ἐσομένων εἰσδέχεσθαι γνώσεις, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐνηχοῦντας αὐτοῦ, περισπασμῶν καὶ φροντίδων καὶ μερίμνης ἀπάσης βιωτικῆς ἀπώτατω ποιεῖσθαι τὸν νοῦν,

σχολαίον δὲ οὕτω, καὶ ἡραμαίων ἔχοντα, καὶ τετη-
ρηκότα καθάπερ εἰς τινα κολωνόν, καὶ περωπηήν,
καὶ πέτραν ἀναθρώσκειν τότε πρὸς θεωρίαν ὧν ἂν
ἔλαιο διατρανοῦν αὐτοῖς ὁ τῶν γνώσεων Κύριος. Τὸ
γάρτοι τῆς διανοίας χθαμαλὸν τε καὶ καταβεβλημέ-
νον ἀπηχθῆναι αὐτῷ, ζητεῖ δὲ καρδίας ὕψου πε-
τᾶσθαι δυναμένας, καὶ τῶν ἐπιγείων πραγμάτων
καὶ προσκαιρῶν ἐπιθυμιῶν ὑπερρημένας. Γέγραπται
γάρ, ὅτι «Τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα
ἐπήρθησαν.» Καὶ πάλιν· «Νεοστοὶ δὲ γυπὸς τὰ
ὄψηλλι πέτονται.» Ἄνω γὰρ τῶν ἐπιγείων καὶ
πραγμάτων τῶν γεωδεστέρων ἀπόκισται πολὺ τῶν
ἀγίων ὁ νοῦς. «Στήσομαι δὴ οὖν, φησὶν, ἐπὶ τῆς
φυλακῆς μου,» τουτέστιν, ἐν τριβῇ καὶ συνθειᾷ
νῆψιν ἐμαυτῷ ποιήσομαι, πάλιν καθαρῶ τὸν νοῦν,
ἀπαλλάξω φροντίδος κοσμικῆς, ἀναπήσομαι δὲ
ὡσπερ εἰς πέτραν, τουτέστιν, εἰς ἐδραϊότητά τινα
καὶ οἶον ὕψου καίμηνν ἐννοιῶν ἀσφάλειαν. Ἐκεῖ
γεγονώς, καθάπερ ἐξ ἀκρωρίας κατασκέψομαι
νοητάς, οἵπερ ἂν πρὸς με γένοιτο λόγοι παρὰ Θεοῦ,
καὶ τί ἂν μέλλομαι λέγειν αὐτοῖς, εἰ ἐλέγχειν βούλοιο
ὁλοκαίῃ ἐπὶ καταφρονοῦντας; παρασωπήθη ἐν τῷ

καὶ ἀπεκρίθη πρὸς με Κύριος, καὶ εἶπε· Γράψον
ὄρασιν, καὶ σαφῶς εἰς κυλίον, ὅπως διώξῃ ὁ
ἀναγνωσκῶν αὐτά. Δίδοι ἔτι ὄρασις εἰς καιρὸν,
καὶ ἀνατελεῖ εἰς πέρας, καὶ οὐκ εἰς κενόν.

ἸΗ'. Γραφῇ κελεύει παραδοῦναι τὴν ὄρασιν, ἥτοι
τῶν ἐσομένων τὴν ἀποκάλυψιν· ἀξιάκουστον γὰρ τὸ
χρῆμά ἐστι, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα τεθραυσμένον.
Φιλεῖ δὲ πῶς αἰεὶ τοῖς γράμμασιν ἡρμένον πρὸς τὸ
ἐξαιρετικὸν μακρᾶς καὶ ἀτελευτήτους μῆμαις τιμᾶ-
σθαι. Γράφε δὴ οὖν, ὡ προφήτης, φησὶ, τὴν ὄρασιν,
ὡς ἂν οἱ κατὰ καιροῦ εἶδειεν τὰ προηγημένα,
καὶ τοῖς σοῖς περιτυγχάνοντες λόγοις διώκωσιν
αὐτά, τουτέστιν, ἐπιθυμῶσι νοεῖν τῶν ἐν αὐτοῖς τὴν
δύναμιν, οὕτω τε πιστεύσειαν, ὅτι καὶ ἔσται πῶς
πάντως ἀληθῆς ἡ προάγγελσις. «Ἡ μὲν γὰρ ὄρασις
εἰς καιροῦς, τουτέστιν, εἰς ἀνάβλησιν,» καὶ ἀνοχὴν,
καὶ βραχὺς μεταξύ διακτεῖσαι χρόνος. Ἐτελεῖσαι γέ
μὴν εἰς ἀλήθειαν, καὶ οὐκ εἰς κενόν. Ψευδοκῆσαι
γὰρ οὐδαμῶς ἡ ἀλήθεια, κενὸν δὲ καὶ μάταιον οὐκ
ἂν γένοιτό τι τῶν παρ' αὐτοῖς λαλουμένων.

Ἐὰν ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτὸν, ὅτι ἐρχόμε-
νος ἦξει, καὶ οὐ μὴ χρονίσῃ. Ἐὰν ὑποστῆληται,
οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ. Ὅ δὲ δικαίως
ἐκ πίστεως ζήσεται.

ἸΘ'. Οὐδένα σαφῶς ὀνομάσας, Ἰπόμεινον, φησὶ,
αὐτὸν, τουτέστι, προσδόκα καὶ μέλλοντα, καὶ μὴ
σκάζουσαν ἐπ' αὐτῷ δέχου τὴν ἐλπίδα, βεβαίαν δὲ
μᾶλλον καὶ ἔρηρσιμένην, κἄν εἰ γένοιτό τις μεταξύ
χρόνου παράτασις. Ἐοικε τοίνυν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς
ἐνηχησάι μὲν τῷ προφήτῃ κατὰ τὸν νοῦν, καὶ ἀποκα-
λύψαι μυστικῶς, ὡς ἦξει δὴ πάντως ὁ προηγγελμέ-
νος· προστάξαι γέ μὴν ὑπομένειν αὐτὸν, διὰ τοι τὸν
μεταξὺ τῆς μελλήσεως χρόνον, καθάπερ ἔφην ἀρτίως.
Εἰ γὰρ δὴ γένοιτό τις ὑποστολή τε καὶ ἔκτος τοῦ πε-
πιστευκότος, οὐκ ἂν εὐδοκῆσαιμι, φησὶ, ἐν αὐτῷ, τοῖς

A dito velut in collem, et speculam, et petram ad eo-
rum considerationem emicare, quæ illis scientiarum
Dominus ⁵³ aperire ac declarare vellet. Depressam
enim et dejectam mentem odit: corda vero terrenis
negotiiis et temporaneis cupiditatibus altiora, et in
sublime voluntia querit. Scriptum est enim: «Dii
fortes terræ vehementer elevati sunt ⁵⁴.» Et rur-
sum: «Pulli vulturis in altum volabunt ⁵⁵.» Longe
namque ultra caduca et terrena sanctorum mens
habitat. Inquit ergo: «Stabo super custodiam
meam,» hoc est, in exercitatione et consuetudine
mea excubabo, animum rursus purgabo, curis mun-
danis exsolvam, sursum quodammodo volabo ut in
petram, hoc est, in stabilitatem quamdam et velut
in sublimi sitam securitatem cogitationum. Illic, cea
B ex Jugo montis speculabor secundum intellectum,
quæ Deus mihi locutus fuerit, et quid dicturus sim,
si me arguere voluerit, ut qui inconsideratius dix-
erim: «Quare aspicias super contemptiores? tacebis
cum impius devoraverit Justum ⁵⁶?»

Θεός, ὡς οὐκ ἀσφαλῶς εἰρηκότα τὸ, «Εἰς τί ἐπι-
καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δικαίον;»

VERS. 2, 3. Et respondit ad me Dominus, et dixit:
Scribe visionem, et manifeste in tabella buxea, ut
sequatur, qui legit ea. Quia adhuc visio in tempus,
et oriatur in finem, et non in vacuum.

XVIII. Scriptura visionem sive futurorum re-
velationem comprehendi jubet; res enim auditione
digna est, et una de maxime mirabilibus. Solet
autem fere semper, quod litteris præcipue extollit-
ur, longa et perenni memoria **533** honorari.
Scribe igitur visionem, o propheta, inquit, ut olim
quoque nascituri prænuntiata norint, et qui in ser-
mones tuos inciderint, ea sequantur, hoc est, quam
vim habeant, intelligere concupiscant, et ita omnino
veram fore prædictionem credant. «Visio enim in
tempus, hoc est, in dilationem,» et inducias, et
breve intercedet tempus. Desinet autem in verita-
tem, et non in vacuum. Nullo enim modo veritas
mentitur: nec potest esse quidquam vanum et
inane eorum quæ ipsa locuta fuerit.

VERS. 4. Si morabitur, sustine eum, quia veniens
veniet, et non tardabit. Si retraxerit se, non com-
placet anima mea in eo. Justus autem in fide vi-
tet.

XIX. Nemine expresse nominato, Sustine ipsum,
inquit, hoc est, cunctantem licet expecta, nec spes
tua in illum vacillet; sed constanter et firmiter con-
fide potius, quantumvis tempus aliquod intercesse-
rit. Videtur itaque rerum omnium potens Deus in-
sonare animo prophetæ, et arcano revelare, plane
venturum, qui prænuntiatus sit propter morant
autem intercedentem jubere ipsum præstolari, ut
modo dixi. Nam si, qui credidit, animi contractione
torpuerit, non is mihi placere poterit, inquit, ut
quem animæ vitiiis Implicitum videam: nec possim

⁵³ I Reg. II, 3. ⁵⁴ Psal. XLVI, 10. ⁵⁵ Habac. I, 8. ⁵⁶ Habac. I, 13.

tali ignoscere, quem incredulum et exosum potius reputabo. Qui autem verborum meorum veritatem testificabitur, is plane etiam consequetur, ut vitæ sit particeps, quod præmium Deum honorantibus constitutum, et egregium benevolentiae divinae stipendium est. Qua de historia Cyrus, Cambysæ filius erat, de quo ait : « Si morabitur, sustine ipsum. » Cepit enim, cepit Babylonem, et alias insuper urbes expugnavit.

Quod ad interpretationem mysticam et narrationem spiritualem attinet, ad omnium nostrum Salvatorem Christum merito verborum propositorum intelligentiam referendam dixerim. Ipse siquidem est « qui est, et qui erat, et qui venturus est »⁵⁷; et adfuturum quidem suo tempore, sanctorum prophetarum vocibus prædictum est. Ubi autem venerit, diaboli imperium eversurum, impiamque et impuram demonum multitudinem potestate in nos expulsurum, **534** non obscure sacrae Scripturas oracula cocinerunt, ipseque gestorum eventus sibi testis erit. Verumtamen « in tempus prædictio »⁵⁸. Novissimis enim diebus sæculi hujus Unigenitus effulsit, et qui se retraxit ac fidem in ipsum inconsultissime rejectit, Deum offendit, caelestiumque honorum expers mansit, et a sanctorum sacro cælu exclusus est, juxta prophetiam : « Ut myrica silvestris, quæ in deserto, quæ non videbit cum venerint bona »⁵⁹. Qui autem ignavia et animi contractione superior charitatem et fidem in mentem et in cor introduxit, hujusmodi voluntatis suæ compensationem et præmium præclarum, vitam senio carentem, et peccatorum depositionem, et per Spiritum sanctificationem habet. Justificati enim sumus « non ex operibus legis », ut scriptum est, sed « per fidem in Christum »⁶⁰ potius. Et « lex quidem iram operatur »⁶¹, ad poenam quippe transgressores vocat : gratia autem peccatis solvens iram avertit.

At arrogans, et contemptor, vir superbus nihil perducet ad finem.

XX. Vaticinatus prænuntiatum suo tempore adfuturum, ac tristia discussurum, et contritos omni miseria absoluturum, nunc meminit vastatoris, et ejus qui plane omni genere inhumanitatis et immanitatis in morem belluarum grassatus est. His autem verbis historice quidem profanus et inimicus Dei Nabuchodonosor, spiritualiter Sathanas indicatur. Arrogantem autem, et contemptorem, et superbum jure optimo nominat. Sic enim rei natura se habet, sive Satanam, sive virum Babylonium in his accipiamus: Arrogantem porro, seu arroganter de se ipso sentientem intelligit, aut confidentem, aut inaniter se jactantem, contemptorem præterea, et superbum, ut ex fastu et inani tumore nec ad momentum quidem incomparabilem Dei omnia potentis

της ψυχῆς ἐγκλήμασιν ἐνισχημένον ὄρων, ἐδὲ ἀνγενοίμην τῷ τοιούτῳ συγγνώμων· καταλογούμαι δὲ μᾶλλον ἀπιστον καὶ ἀπηχθημένον. Ἐφέται δὲ πάντως τῷ τῆν ἀλήθειαν τοῖς ἑμοῖς ἐπιμαρτυροῦντι λόγους τὸ καὶ ἐν μεθίξει ζωῆς γενέσθαι, καὶ τοῦτο γέρας τοῖς τιμῶσι Θεόν, καὶ καλὸν εὐνοίας ὀφένηται. Ὅσον μὲν οὖν ἔχει εἰς γε τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, Κύρος ἦν ὁ Καμβύσου, περὶ οὗ φησιν· « Ἐὰν ὑπερήση, ὑπόμεινον αὐτόν. » Εἶλε γὰρ, εἶλε τὴν Βαβυλῶνα, συγκαταθνήσας αὐτῇ καὶ τὰς ἑτέρας πόλεις.

Ὅσον δὲ αὐτὸς πρὸς λόγους τοῦς μυστικοῦσι καὶ εἰς ἀφήγησιν τὴν πνευματικὴν, φαίην ἀνθεὶ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ νοεῖτε ἀνείκτως τῶν προκειμένων ἢ δύναμις. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸς, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, καὶ ὅτι μὲν παρῆσται κατὰ καιροῦς, ὁ τῶν ἀγίων προφητῶν προανακηρύχνης λόγος. Ὅτι δὲ ἀφιγμένος ἀναστρέφειν ἐπιελλε τοῦ διαβόλου τὸ κράτος, καὶ τὴν ἀνοσίαν καὶ βέβηλον τῶν δαιμόνων πληθύν τῆς καθ' ἡμῶν ἐξέλασαι πῶσιν ἐξέλας, προεχρησιμώθηκε μὲν ἐναργῶς τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, αὐτῇ δὲ λοιπὸν τῶν πεπραγμένων ἢ ἐκείνης μάρτυς εἰσθῆσεται. Πλὴν εἰς καιρὸν ἢ προάγγελσις. Ἐν γὰρ ἡμέραις ἐσχάταις τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐξέλαμψεν ὁ Μονογενὴς, καὶ ὁ μὲν ὀπισθεύμενος, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἀδουλοτάτως παραθεόμενος, προσκίερονε τῷ Θεῷ, καὶ τῶν οὐρανίων ἀγευστος ἀπέμεινεν ἀγαθῶν, ἕξω τε τῆς ἱερᾶς τῶν ἀγίων πληθῶς ἀπεληλαμένος γέγονε, κατὰ τὸν προφητείας λόγον· « Ὡς ἀγρία μυρική ἢ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἢ οὐκ ὄφεται ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. » Ὅ δὲ κρείττω δύνου καὶ ὀπιστολῆς, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην καὶ πίστιν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσοικισάμενος, ἀνεκτίσιν ἔχει τῆς τοιαύτης γνώμης, καὶ γέρας ἐξάιρεται τὴν ἀμήρτυον ζωὴν, καὶ τὴν τῶν πλημμελημάτων ἀπόθεσιν, καὶ τὸν διὰ Πνεύματος ἁγιασμόν. Δεδικαιώμεθα γὰρ εἰς οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διὰ πίστεως δὲ μᾶλλον τῆς εἰς Χριστόν. Καὶ ὁ μὲν νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, καλεῖ γὰρ εἰς δίκα τοὺς παραβαίνοντας, ἐξίστησι δὲ τὴν ὀργὴν ἢ χάρις, λύουσα τὰ ἐγκλήματα.

Ὁ δὲ κατοῦμενος, καὶ καταφρονητής, ἀνὴρ ἀλαζῶν οὐδὲν μὴ παράη.

Κ'. Προκαταμνήσας, ὅτι ὁ προηγγελμένος κατὰ καιροῦς παρῆσται, καταλύσων τὰ σκυθρωπὰ, καὶ τάλαιπωρίας ἀπάσης ἀπαλλάξων τοὺς συντετραμμένους, λοιπὸν διαμένηται τοῦ πεπορηκότος, καὶ πῖν εἶδος ἀπανθρωπίας καὶ ὀμότητος θηριοπραπῶς εἰσάπαν ἐκπεληρωκότος. Σημαίνεται δὲ διὰ τούτων ἱστορικῶς μὲν ὁ βέβηλος καὶ θεομάχος Ναβουχοδονόσορ, νοητῶς δὲ πάλιν ὁ Σατανᾶς. Κατοῦμενον δὲ καὶ καταφρονητὴν, καὶ ἀλαζῶνα καλεῖ, καὶ σφόδρα εἰκότως. Ἐχει γὰρ ὡδα τῆ φύσει, καὶ ἐπ' αὐτῷ νοεῖτε τοῦ Σατανᾶ τῶν λόγων ἢ δύναμις, καὶν εἴτε τις λέγοι τὸν ἀνδρα τὸν Βαβυλωνιον. Κατοῦμενον δὲ φησι τὸν περὶ αὐτὸν ἢ ληματίαν, ἢ βλάκα, καταφρονητὴν δὲ πάλιν καὶ ἀλαζῶνα ὡς ἐκ πολλῆς ἀγαν ὀφρῦος, καὶ διακένου φουσηματος οὐδ' ὅσον εἰπαῖν εἰ

⁵⁷ Apoc. 1, 8. ⁵⁸ Habac. 11, 3. ⁵⁹ Jerem. xvii, 6. ⁶⁰ Galat. 11, 16. ⁶¹ Rom. 1v, 15.

νοῦν ἔχειν ἐθέλοντα τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. Ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδὲν περὰν, φησί· οὐ γὰρ πάντως αὐτῷ κατὰ νοῦν ἐκδέσεται τῶν πραγμάτων τὸ πέρας. Οὐ μέχρι παντὸς ἐντροφῆσει, καὶ κατευρυνθήσεται, καὶ ἐν εὐκλείαις ἔσται λαμπραῖς. Καὶ ἔστιν ἀληθές, ὅπερ ἔφη ψάλλον καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον, καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ παρῆλλον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν, καὶ ἐζήτουν αὐτὸν, καὶ οὐχ εὐρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ. » Ἔρπει γὰρ πάντως πρὸς ταπεινωσιν ἢ ὑπεροψία· φρόνημα δὲ τὸ μεμετρημένον ταῖς ἀνωτάταις στεφανοῦται τιμαῖς. Πιστοῦται δὲ πρὸς τούτω τοῦ Σωτήρος ὁ μαθητής, γεγραφώς τε καὶ λέγων· « Καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφός ὁ ταπεινός ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ· ὡς ἄνθος γὰρ χρότου παρελεύσεται. » B

Ἔως ἐπλάτυνε καθὼς ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ οὗτος ὡς θάνατος οὐκ ἐμπικλάμενος, καὶ ἐπισυνάξει ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ εἰσδέξεται πρὸς αὐτὸν πάντα τοὺς λαοὺς.

ΚΑ'. Συνῆδει τῷ προφήτῃ Θεός, καὶ δέδεχεν ἀληθεύοντα, τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις κατασφραγίζων εἰς ἀλήθειαν τὰ τε τοῦ διαβόλου καὶ τὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐγκλήματα. Ὁ μὲν γὰρ προφήτης ἔφασκε· Συντέλειαν ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασε, καὶ εἴλωσεν αὐτὸν ἐν ἀμφιδήστρῳ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ γε τῶν ὄλων Θεός ἐπὶ τὸ ἔτι μείζον καὶ ἀληθέστερον ἀναφέρων τὰς αἰτίας, ἄδῃ καὶ θανάτῳ παρεικάζει λοιπόν. Χρημα γὰρ ἀκέραιον θανάτῳ τε καὶ ἄδῃ. Ἀληθές δὲ ὅτι, κατὰ γε τὸ τῷ Βαβυλωνίῳ δοκοῦν, πάντα ἂν ὑπ' αὐτῷ τὰ ἔθνη συνήχθη, καὶ νοοῖ' ἂν εἰκότως Περσικῆς φιλοτιμίας ἐγκλήματα τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν. Μικρὰ γὰρ αὐτοῖς ἢ ὑπ' οὐρανόν, καὶ οὐκ ἂν ἀρκέσειεν εἰς τὸ δουλεύειν αὐτοῖς πάντα τὰ ἀνθρώπων γένη.

Ἀλοῖη δ' ἂν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρετής, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς, πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὑφ' αὐτῷ τὴν γῆν ποιεῖσθαι σπουδάζων, καὶ οἶον ἄδῃ καταβροφῶν τοὺς ταῖς παρ' αὐτῷ δυστροπίας ἀπολυμένους. Ἐφη δὲ πού καὶ αὐτὸς, ὅτι « Τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ μου, ὡς νοσσιὰν καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡς ἄρῳ. Καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεται με, ἢ ἀντίπη μοι. » Ἀπληστον γὰρ, καὶ ἀτίθασον τὸ θηρίον, καὶ ἀλαζονείας μεστόν, μιὰρὸν ἀληθῶς καὶ μισάνθρωπον.

Οὐχὶ ταῦτα πάντα κατ' αὐτοῦ παραβολὴν λέγουσιν, καὶ πρόβλημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ; Καὶ ἐροῦσιν· Οὐαὶ ὁ πληθύνων αὐτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, (ὅως τίτος;) καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ σιταρῶς!

ΚΒ'. Ὅτι μήτε ἀκράδαντον αὐτῷ τὸ κρατεῖν, μήτε μὴν τὸ δεῖν ἐντροφᾶν ἐπὶ πληθύνει τῶν συνεγηγεμένων, ἀπολιθῆσει δὲ πάντως ἀρχῆς τε καὶ δόξης, καὶ ὡδὴ πολλὰς ἔσται πεσῶν, καταμεμήνυκεν ἐναργῶς. Ἀήγεσθαι γὰρ ἔφη παραβολὴν ἐν αὐτῷ οἶον πρόβλημα, καὶ δημῶδῃ λόγον, καὶ ἐν γλώτταις πολλῶν. Καὶ τίς δὲ οὗτος ἔστιν; « Οὐαὶ ὁ πληθύνων αὐτῷ τὰ οὐκ ὄντα

A majestatem in animum admittere sustinentem. Quocirca talis, inquit, nihil perficiet; quod neuiquam illi rerum finis et exitus ad voluntatem procedet. Non semper in deliciis versabitur, et fines suos dilatabit, et illustri gloria circumduet. Et verum est, quod canens beatus David ait: « Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani, et transivi, et ecce non erat, et quæsi eum, et non est inventus locus ejus ». » 535 Tendit enim prorsus ad humiliationem superbia: contra animus modestus supremis honoribus decoratur. Facit ad hæc fidem Salvatoris discipulus, dum scribit ac dicit: « Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, dives autem in humilitate sua, quoniam sicut flos feni transibit ». »

VERS. 5. Qui dilatavit sicut infernus animam suam, et iste quasi mors non adimpletur, et aggregabit ad se omnes gentes, et accipiet ad se omnes populos.

XXI. Consentit cum propheta Deus, et vera dicere demonstrat, sermonum ejus, veritatem diaboli et Nabuchodonosoris criminibus obsignans. Propheta namque dicebat: « Consummationem in hamo sublevavit, et attraxit eum in rete, » et quæ sequuntur. Ast universorum Deus, causas ad majus quiddam et verius referens, inferno adhuc et morti comparat. Vere enim mors et infernus nunquam satiantur. Et verum est, pro voluntate Babylonii omnes gentes ad ejus imperium aggregatas, possintque hujusmodi mala haud immerito Assyriae ambitionis crimina reputari. Parvus enim erat illis terrarum orbis, nec omnium nationum servitute contenti fuissent.

Cerni autem potest et ipse peccati inventor, hoc est, Satanas, totam terram, ut verbo complectar, sub se redigere anniti, et cen infernus devorare eos, qui ejus perversis molitionibus intereunt. Quia ipsemet alieubi ait: « Et orbem habitatum totum comprehendam manu ut nidum, et sicut derelicta ova tollam. Et non est qui effugiat me, aut resistat mihi ». » Est enim bellua inexplebilis, et indomita, et superbiæ plena, deliestanda revera, et imbuta odio hominum.

VERS. 6. Nonne hæc universa parabolas adversus eum sument, et propositionem ad narrationem ejus? Et dicent: Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua (usquequo?) et aggravans densum lutum contra se!

XXII. Nec firmum illi imperium fore, nec gaudia in multitudine eorum quæ congregavit, amissurumque funditus et principatum, et gloriam, et fabulam fore vulgo casum ejus, planum facit. Sumptum enim iri super eo parabolam, seu propositionem dicit, hoc est, materiam sermonum passim fore. Quis porro hic sermo?

³³ Psal. xxxvi, 35, 36. ³⁴ Jac. i, 9, 10. ³⁵ Prov. xxx, 16. ³⁶ Isa. x, 14.

536 Væ qui multiplicat sibi non sua, et aggravat lutum suum dense. » Hoc est, semper impietatis suæ pœnam cumulatiorem, seu graviorem sibi efficiens, dam gentes perdit, et regiones totas ad se rapit, et in aliena semper irruii, et sub sceptris suis vi compellit, et populis innumerabilibus dominatur. Intexuit autem in medio, *usquequo?* ostendens illum nec aviditati, nec crudelitati modum ponere, et iniquitatis finem aversari. Insaturabiles igitur Babyloniorum tyranni, et sævitia formidandi, et omnium probrosissima audere soliti.

Idem facit Satanæ, semper colligens quæ sua non sunt, et pœnam sibi graviorem accersens. Cui quodam loco dicitur: « Sicut vestimentum in sanguine mistum non erit mundum; sic neque tu eris mundus, quia terram meam perdidisti, et populum meum occidisti ⁶⁶. » Non manebis in æternum tempus. Quos enim populos non perdidit? aut quibus gentibus pepercit? Quid vero tam odiosum, et invisum, quod illum molitum non constet? Sequitur itaque illum haud injuria Væ, et imperio ejus everso, in omnes dominatione spoliatus, parabola fiet. Atque hoc rursus sapiens Jeremias nobis, quanquam obscurius, ita de ipso loquens testatur: « Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, faciens divitias suas non cum judicio: in dimidio dierum suorum relinquens eum, et in novissimis suis erit insipiens ⁶⁷. » Illud erit, secundum historiam vere accidit. Cepit enim Judæam Babylonius, et Samaritam insuper, et alia item loca devastans, prædam inde in sedes suas avexit. Ast ubi Cyrus Babyloniam cum Persis et Medis est aggressus, aggregati rursus abierunt, ac tantum non domum avolarunt quos captivitatis vincula detinuerant. Abscesserunt præterea ab idolorum cultu propter magistrum suum quidam ex gentibus, et eo qui olim clamavit, et ad se vocavit deserto, ad Christum accurrerunt. Congregavit enim ille sibi quæ non erant ejus. Suscepit autem Christus quæ erant ejus ⁶⁸. Nam quia Deus, ideo Dominus est omnium.

VERS. 7. *Quia subito consurgent mordentes eum, et vigilabunt insidiatorei tui, et eris in rapinam ipsis.*

537 XXIII. Improvisò in eum facturos impetum dicit, qui mordeant, et bellicis impressionibus regnum ejus depopulentur, nempe Cyrum cum suis, Persis ac Medis et Elamitis; qui tantum non etiam somnum oculis excutientes, et tanquam ex ebrietate vigilantes, et ægre pristinis terroribus vacantes, suscepto in illum bello incursiones generose facturi sint. Deinde multis modis insidiantes, facile vincient, Chaldæorum facultates agentes ferentesque, et Babylonios diripientes.

Hoc expertum quoque Satanam exitiabilem cer-

A αὐτοῦ, καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς! Ἐτούτεστι, φορτικωτέραν αἰεὶ καθιστὰς ἐφ' αὐτῷ τὴν ἐφ' οἷς ἠσέθησε δίκην, ἀπολέσας ἔθνη, καὶ χώρας ὅλας συνενεργῶν, καὶ τοὺς κατ' οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσιν ἐπιθρόσκων ἀεὶ, καὶ τοὺς ἰθίοις σήπτροις ἐξ ἀνάγκης ὑποτιθεὶς, καὶ ἀναριθμήτους ἔχων τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς. Ἐπιπεφώνηκε δὲ διαμέσου τῶ, ἕως τίνος; ἀκόρεστον ὄντα δεικνύς εἰς πλεονεξίαν, ἀγάλινον εἰς ὠμότητά, καὶ τὸ τῆς ἀδικίας μισοῦντα πέρας. Ἄπληστοι μὲν οὖν οἱ Βαβυλωνίων τύραννοι, καὶ δεινοὶ πρὸς ὠμότητα καὶ τὰ πάντων ἀγίστα τολμᾶν εἰσθότες.

Τοιοῦτον δὲ καὶ ὁ Σατανᾶς, συλλέγων αἰεὶ τὰ μὴ αὐτοῦ, καὶ δυσαχθεστέραν αὐτῷ τὴν κόλασιν ἐπιτίθει. Ἐβρῆται δὲ που καὶ πρὸς αὐτόν· « Ὅν τρώπων ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔσται καθαρὸν οὐτως οὐδὲ σὺ ἔση καθαρὸς· διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαὸν μου ἀπέκτεινας. » Οὐ μὴ μετῆς εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. Ποίους γὰρ οὐκ ἀπολώλεκε λαοὺς; ἢ τίνων ἔθνων ἐφέριστο; Τί δὲ τῶν ἄγαν ἀπηχεστάτων οὐκ ἂν ἀλοή τετολμηκῶς; Ἐξέτα δὲ οὖν αὐτῷ δικαίως τὸ Οὐαί, καὶ γενήσεται παραβολή, τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καθηρημένης, καὶ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας ἐξψικισμένης. Καὶ τοῦτο πάλιν ὁ σοφὸς ἡμῖν Ἱερεμίας ὑπαινίττεται, λέγων περὶ αὐτοῦ· « Ἐφώναξε πέρδιξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκε, ποιῶν πλοῦτον αὐτοῦ οὐ μετὰ κρίσεως, ἐν ἡμίσει ἡμέρῃ αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτόν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται ἄφρων. » Πέπραχται δὲ τοῦτο ἱστορικῶς τὸ, *ἔσται*. Ἐβλε μὲν γὰρ τὴν Ἰουδαίαν ὁ Βαβυλώνιος, καὶ μέντοι καὶ τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἐτέρας δὲ οὖν αὐτῆς χώρας ἐξαναστήσας, ἀπεχώμισεν εἰς τὴν ἐκπύου. Κύρου δὲ Βαβυλωνίων κατεστρατευκίτος Πέρσαι τε καὶ Μήδους, ἀπώγοντο πάλιν οἱ συναγερμένοι, μονοουχὶ δὲ καὶ ἀποπτάντες, οἴκαδε πάλιν ἦσαν, ὡς τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας ἐνεληγμένοι δεσμοῖς. Ἀποπεφοιτήκασι δὲ καὶ τῆς ἐπὶ τῷ διδασκάλῳ λατρείας οἱ ἐξ ἔθνων, καὶ τὸν πάλαι φωνήσαντα, καὶ πρὸς αὐτὸν κεληκῶτα, ἀφέντες ἔρημον, προσεδραμηξίαι τῷ Χριστῷ. Συνήγαγε γὰρ ἐκείνος τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, προσεδίξατο δὲ Χριστὸς τὰ ὄντα αὐτοῦ. Κύριος γὰρ ἔστι τῶν ὅλων ὡς Θεός.

« Ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκρυοι αὐτοῦ, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔση εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς.

ΚΓ'. Ἀδοκῆτως αὐτοῦ λέγει κατεξαναστήσεσθαι τοὺς δάκρυοντας, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου προσβολαῖς δαπανῶντας τὴν ὑπ' αὐτοῦ· οὗτοι δὲ ἦσαν Κύρος που καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν Πέρσαι τε καὶ Μήδοι, καὶ Ἐλαμίται· οἱ μονοουχὶ καὶ ὑπνον ὀμμάτων ἀποτιναξέμενοι, καὶ καθάπερ ἐκ μέθης ἀνανήφοντες, μάλλις τῶν ἀρχαίων ἔσονται δειμῶντων κρείττους, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν αἰρόμενοι μάχην, καταδραμοῦνται γεννηκῶς. Ἐἴτα πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντες καταθλήσουσιν εὐκόλως, ἀγοντές τε καὶ φέροντες τὰ Χαλδαίων πράγματα, καὶ διαρπάζοντες τὴν Βαβυλωνίων.

Τοῦτο πεπονητότα καὶ αὐτὸν εὐρήσομεν τὸν ἀλιτή-

⁶⁶ Isa. xiv, 19, 20. ⁶⁷ Jerem. xvii, 11. ⁶⁸ II. Tim. ii, 19.

ριον Σατανᾶν. Συνεκόμισε γὰρ εἰς ἑαυτὸν πάντα τὰ ἔθνη, τὸ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπλῶν λίνων, καὶ τοῖς βρόχοις τῆς ἀμαρτίας πυκάζων. Πλὴν οἱ δάκνοντες αὐτὸν ἐξανέστησαν, τουτέστι, τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων οἱ κήρυκες, ὅσον ὁδοῦσι σπαράττοντες τὸ σῶμα αὐτοῦ, τοὺς τὰ αὐτοῦ δηλονότι φρονεῖν ἡρημένους. Ὡσπερ γὰρ εἰ ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμα ἔστιν, οὕτως ὁ τῷ διαβόλῳ κολλώμενος, ἐν πρὸς αὐτὸν ἔστι σῶμα. « Ἐκνήψουσι δὴ οὖν οἱ ἐπιβουλεύοντες αὐτῷ. » Συνέντες γὰρ ὅτι τέθειται λοιπὸν ὑπὸ πῆδας ἀγίων, Χριστοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου. » τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονούντας ἀρπάσουσι, καὶ εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιγνώσιν μετακομιούσιν εὐκόλως, τίς ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῆς ἔστι Θεὸς ἐκδιδάσκοντες, καὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον ἐξηγούμενοι, ὃς δὴ καὶ πρῶτος ὁρᾶται διηρηπᾶς αὐτόν. Ἔστιν οὖν ἀκούσαι λέγοντος· « Ἡ πῶς δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δῆσῃ; καὶ τότε διαρπάσει τὰ σκεύη αὐτοῦ. » Εὐθύς δὲ τεχθεὶς ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου, διαρπάζειν ἤρξατο τὰ σκεύη αὐτοῦ. Ἀφίκοντο γὰρ ἐξ ἀνατολῆς οἱ μάγοι, λέγοντες· « Ποῦ ἔστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Εἰδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἦλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. » Καὶ δὴ καὶ προσκεκυνήκασιν, καὶ δῶροις τετιμήκασιν, καὶ ἀπαρχὴ γεγόνασιν τῆς τῶν ἐθνῶν κληρονομίας. Σκευὴ δὲ ὄντες διαβολικά, καὶ τῶν ἐκείνου μελῶν τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐστὶ μάλιστα τιμιώτατα, προσεδραμήκασιν τῷ Χριστῷ. Ὅτι δὲ διαρπάζειν ἐμελλε τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ, προαναπεφώνηκεν αἰνιγματικῶς καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας. Ἐφη γὰρ ὧδε πάλιν περὶ αὐτοῦ· « Διότι πρὶν ἢ γῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα, ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἀπέναντι τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων. » Δοκεῖ μὲν οὖν ἡ τοῦ λόγου δύναμις ὑπαινιγνέσθαι τι τῶν ἱστορικῶς πεπραγμένων. Πεπρόθηται γὰρ ἡ Σαμαρεία παρὰ τε τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ τῶν Ἀσσυρίων ἐξάρχοντος. Πλὴν νοητὸν ὑπεκφαίνει μυστήριον. Ὅτι γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡ δύναμις τοὺς τὸν αὐτοῦ λαὸν πεπορθηκότας σκυλεύσει ῥαδίως, ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑπέφαινε λόγος.

Διότι σὺ ἐσκύλευσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσί δὲ πάντες ὑπολελειμμένοι λαοί, δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς, καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν.

ΚΑ'. Ἀληθῆς ὁ λόγος, κἂν εἰ ἐπ' ἀμφοῖν νοοῖτο πάλιν. Ἐπρόρθησε μὲν γὰρ ὁ Βαβυλώνιος ἔθνη πολλὰ· πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ Σατανᾶς. Τοιγάρτοι πεπόνθησιν τὸ ἐναῖῶναί τοῖς ἰσοῖς. Καὶ ὑπὸ Κύρου μὲν πεπρόθηται τὰ Χαλδαίων πράγματα· ὑπὸ δὲ τῶν ἀγίων, ὁ Σατανᾶς. Ἰσα δὲ ἀμφοῖν τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἀδελφὰ τὰ πλημμελήματα, συγγενῆς δὲ ὡσπερ ἡ ἀγριότης, καὶ ἡ κατὰ πάντων ὠμότης. Ἀπεκτόνασι γὰρ χώρας τε καὶ πόλεις, ὁ μὲν σαρκικῶς, ὁ δὲ νοητῶς, ὅξεια βολιδὶ τῆς ἀμαρτίας χρώμενος. Εὐ δὲ δὴ σφόδρα φησὶ σκυλεύσειν αὐτὸν τοὺς ὑπολελειμμένους. Ἄς γὰρ ἄπαντας

tum est. Ad se quippe gentes omnes, multorum deorum falso cultu ceu reti expanso, et laqueis peccati confertim positus, congregarat. Verumtamen mordentes eum insurrexerunt, scilicet evangelicorum oraculorum præcones, quasi dentibus dilaniantes corpus ejus, puta, qui quæ ejus sunt sapere voluerunt. Quemadmodum enim « qui adhæret Deo, unus spiritus est cum eo ⁶⁶ : » sic qui adhæret diabolo, unum corpus est cum eo. « Evigilabunt igitur insidiatores ejus. » Nam cum intelligant de cætero pedibus sanctorum substratum esse, quod Christus aperte dicat : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici ⁷⁰, » eidem assentientes rapiant, et ad veritatis agnitionem nullo negotio transfèrent, quis natura et verus Deus sit, edocentes, et mysterium Christi enarrantes, quem primum ejus depopulatorem fuisse liquet. Licet igitur audire dicentem : « Aut quomodo potest quis ingredi in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius fortem alligaverit? et tunc vasa ejus diripiet ⁷¹. » Simul atque de sancta Virgine natus est, vasa ejus diripere cœpit. Venerunt enim magi ab oriente dicentes : « Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum ⁷². » Et adorarunt, ac muneribus honorarunt, hæreditatisque gentium primitiæ facti sunt. Cumque vasa essent diabolica, et membrorum illius omnium longe honoratissima, ad Christum approperarunt. Direpturum autem vasa fortis, sub ambage etiam Isaias propheta prænuntiavit. Sic enim denuo de eodem ait : « Quia antequam sciat puerulus vocare patrem, aut matrem, **538** feret fortitudinem Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assyriorum ⁷³. » Videtur ergo sermo quiddam historicum tacite innuere. Vastata est enim Samaria a rege et principe Assyriorum. Cæterum mysterium sub intelligentiam cadens subindicat. Nam virtutem Salvatoris populi sui populatores facile spoliaturam, prophetæ verba nos admonent.

VERS. 8. Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi, propter sanguines hominum, et impietates terræ, et civitatis, ei omnium habitantium eam.

XXIV. Vere dictum, etiamsi rursus de utroque dictum accipiatur. Devastavit enim Babylonius gentes multas : idem fecit Satanas. Quare paribus eos pœnis damnari contigit. Et a Cyro quidem Chalæi : a sanctis autem Satanas subactus est. Paria autem utriusque commissa, et gerinana peccata, et cognata quodammodo immanitas, et in omnes crudelitas. Regiones enim et urbes interemerunt : illi quidem secundum corpus, hic secundum animam, acuto jaculo, peccato videlicet usus. Perbene autem dicit eum a reliquis spoliatum iri. Nam quasi omnibus a

⁶⁶ I Cor. vi, 17. ⁷⁰ Luc. x, 19. ⁷¹ Matth. xii, 29. ⁷² Matth. ii, 2. ⁷³ Isa. viii, 4

Babylonio deletis, qui fuga evaserint, ipsi inimicissimos fore affirmat; et quamvis paucos, Deo tamen victoriam tribuente, ipsisque ad omnia optato peragenda annuente, citra difficultatem prevaliuros. Nec falso ad communem omnium inimicum, puta Satanam, res pertineat. Omnes quippe mortales cepit, et vastavit, peccatique jugo universos illigavit. Direptus est autem ipse quoque a relictis populis, id est, a justificatis in fide a Christo, et sanctificatis in spiritu. « Salvatæ sunt enim reliquiæ Israel ⁷⁴. » Ex quibus divini discipuli primitiæ fuerunt eorum, qui pestiferum Satanam diripuerunt. Deinde post illos ad hunc hodie populorum duces ac rectores, et verbum veritatis recte tractantes diripiunt, subjugatosque in semitam pietatis reducunt ⁷⁵.

VERS. 9, 10. *Væ qui multiplicat avaritiam malam domui suæ, ut ponat in excelsum nidum suum, ut eruatur de manu malorum. Cogitasti confusionem domui tuæ. Confecisti 539 populos multos, et peccavit anima tua*

XXV. Adhuc Babylonius objurgatur, principatum seu imperium suum ex omnium expilationibus constituere volens, et domum suam in sublime educens, et ultra modum eximie inaurans atque communiens, ut fortasse citra laborem propulsare ab se injuriam, hoc est, contingentia incommoda declinare semper possit. Institutum quippe Babyloniarum solemnne fuit, magnas alere custodias, et acierum disponendarum peritos disciplinæque bellicæ deditos habere innumeros, quo vim et maleficia invadentium ab se prohibere facile quirent. Sed eum ex apparatu dedecus et pudorem relaturum, spe in contrarium cadente, docet dicens: « Cogitasti confusionem domui tuæ, fecisti, sive consummasti populos multos, » allato illis extremo exitio. Quoniam igitur « peccavit anima tua » diras persolves pœnas, dum, qui aliquando fuisti splendidus, et « posuisti in alto nidum tuum, » miser eris et abjectus, et repente sub pedibus inimicorum invenieris.

Quadrabant hæc verba quam maxime in ipsum quoque Satanam; et inventores hæresum, qui amore dominandi subacti, et ut præesse videantur multis, confecerunt populos multos, et profecto malam avaritiam domibus suis importarunt, in alto item posuerunt nidos suos, fastuosa vanitatis verba profundentes, et adversus gloriam divinam eructantes, quæ solas ipsorum linguas et ingenia deceant. Peccarunt itaque animæ eorum: in ipsum siquidem communem Salvatorem Christum atroces exstiterunt, peccantes in fratres: « Et eorum infirmam conscientiam percutientes, » sicut scriptum est ⁷⁶.

VERS. 11. *Propter quod lapis ex pariete clamabit, et scarabæus ex ligno loquetur ea.*

ἀνηρηκότος τοῦ Βαβυλωνίου, τοὺς διαφυγεῖν ἰσχύσαντας πολεμικώτους αὐτῷ γενήσεσθαι λέγει, καὶ ὀλίγους ὄντας κατακρατῆσειν εὐκόλως, Θεοῦ τὸ κτλ ἀπνόμεντος, καὶ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθῶσαι αὐτοῖς ἐπινεύοντος. Ἄληθές δ' ἂν νοοῖτο τὸ γρῆμα, κτλ εἰ ἐπ' αὐτοῦ φέροιο τοῦ πάντων ἐχθροῦ, φημί δὲ τῷ Σατανᾷ. Πάντας μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς εἰλέ τε καὶ πεπόρθηκε, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἐγκατέδρασε ζυγά. Διηρπάσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν καταλειμμένων λαῶν, τουτέστιν, ὑπὸ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι. « Σέπεται μὲν γὰρ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐξ αὐτῶν δὲ ὄντες οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, γεγόνασιν ἀπαρτῆ τῶν διηρπακῶτων τῶν ἀλιτήριον. Ἐἴτα μετ' ἐκείνους εἰσέτι νῦν διαρπάζουσιν οἱ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες λόγον, καὶ εἰς τὴν εὐσεβείας τρίβον ἀποκομιζόντες τοὺς ὑπερσευγμένους.

Ἡ δὲ πλεονεκτῶν πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, τοῦ τάξαι εἰς ὕψος νοσοῦν αὐτοῦ, τοῦ ἐκσπασθῆναι ἐκ χειρὸς κακῶν! Ἐβουλεύσω αἰσχύνῃ τῷ οἴκῳ σου. Συνεπέραναι κολλοῖς λαοὺς, καὶ ἐξήμαρτεν ἡ ψυχὴ σου.

ΚΕ'. Ἐπιπλήττει ὁ λόγος τῷ Βαβυλωνίῳ πάλιν, ἐθέλοντι συγκροτεῖν τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἐκ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας, ἀφροντί τε τὸν ἴδιον οἶκον ὕψου, καὶ μὴν καὶ ὑπεροχαῖς ταῖς ἐπέκεινα μέτρου καταχρυσῶσαι εἰωθότι, καὶ ὀχυροῦν λίαν, ὥστε καὶ ἐπίμικος δύνασθαι τυχὸν ἐκ χειρὸς ἐκσπᾶσθαι κακῶν, τουτέστι, διεκνεύειν αἰεὶ τὰ συμβαίοντα κακά. Σκοπὸς γὰρ αἰεὶ τοῖς Βαβυλωνίοις, πολλοὺς τῶν ἐπαμυνόντων πλήθει παραφυλάττεσθαι, καὶ ἀναριθμήτους ἔχειν τοὺς ἐβέβητας τὰ τακτικά, καὶ τῶν πολέμου νόμων ἐπηρητημένους, ὡς ἀμογητὴ δύνασθαι τὰ ἐκ τῶν ἐπιόντων αὐτοῖς ἀποκρούεσθαι βλάβη. Ἄλλ' ὅτι πρὸς αἰσχύνῃς εἶμαι καὶ ἐντροπῆς τὸ σχῆμα αὐτῷ, διαπιπτούσης αὐτῷ τῆς ἐλπίδος εἰς τοῦναντίον, εἰδὶδαξεν, εἰπὼν· « Ἐβουλεύσω αἰσχύνῃ τῷ οἴκῳ σου. Συνεπέραναι γὰρ, ἦτοι συντετέλεκας, λαοὺς πολλοὺς, » πανωλεθρῶν διεφθάρκως. Ἐπειδὴ δὲ « ἐξήμαρτεν ἡ ψυχὴ σου, » πικρὰς ἀποτίσεις δίκα· ὁ πάλαι λαμπρὸς, καὶ τάπτων εἰς ὕψος τὴν νοσοῦν αὐτοῦ, » οἰκτρὸς, κατεββμμένως, καὶ ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν ἀδοκῆτως εὑρεθείς.

Πρέποι δ' ἂν ὁ λόγος ὅτι μάλιστα γε καὶ αὐτῷ τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς τῶν αἰρέσεων εὑρεταῖς, οἱ φίλοι χάρις ἡστώμενοι, καὶ τοῦ δοκεῖν ἡγεῖσθαι πολλῶν, συνεπέραναι λαοὺς πολλοὺς, καὶ κακὴν ὄντως πλεονεξίαν τοῖς ἰδιοῖς προεξένησαν οἴκοις, ὕψου τε πτάχασιν τὰς ἐαυτῶν νοσοῦσας, ὑπέροχα ματαιότητος λαλοῦντες ῥήματα, καὶ κατὰ τῆς θείας δόξης ἐρευνώμενοι, ἃ πρέποι ἂν μόναις ταῖς αὐτῶν γλώσσαις τε καὶ διανοαῖς. Ἐξήμαρτον δὲ οὖν αἱ ψυχὰς αὐτῶν πεπαρφήκασιν γὰρ εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ἑλῶν Σωτῆρα Χριστὸν, ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, « καὶ τύπτοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν διάνοιαν, » κατὰ τὴν γεγραμμένον.

Διότι λίθος ἐκ τοίχου βοήσεται, καὶ κάρβαρος ἐκ ξύλου φθόγγεται αὐτά.

⁷⁴ Isa. x, 22; Rom. 9, 27. ⁷⁵ H Tim. ii, 15 seqq. ⁷⁶ I Cor. viii, 12.

ΚΓ'. Ἀπονέμει πολλάκις ἡ θεία Γραφή καὶ τοῖς ἀψύχοις τε καὶ ἀναισθητοῖς φωνάς, οὐχ ὡς φάναί τυχόν δυναμένοις, ἀλλ' ὅσον αὐτοῖς πράγμασι μονονοῦχι διακεκραγῶσι. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Ἡσαίας, « Αἰσχύνθητι, Σιδῶν, εἶπεν ἡ θάλασσα, » φησί. Καὶ μέντοι καὶ Δαβὶδ· « Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. » Αὐτὴ γὰρ ἡ κτίσις, δι' ἧν εὐ πεποιημένη θαυμάζεται, διὰ τούτων αὐτῶν τοῦ πεποιηκότος ἀνακηρύττει τὴν δόξαν. Οὐκοῦν ἐν πράγμασι αἱ φωναὶ, κἂν εἰ μὴ γίνοντο λόγοι. Τοιοῦτόν τι κἀνθάδε συνήσεις πάλιν. Λίθον γὰρ ἐκ τοίχου φησί, καὶ κἀνθάρον ἐκ ξύλου καταφθέγεσθαι τοῦ Βαβυλωνίου. Τίνα δὲ τρόπον, ἐροῦμεν· Ταῖς τῆς Ἰουδαίας πόλεις ἢ καὶ ταῖς ἐτέραις εἰσβαλὼν ὁ Βαβυλώνιος, πάσας κατενέπρησε τὰς ἐν αὐταῖς οἰκίας. Εἶτα συμβέβηκεν ἀναγκαίως καὶ λίθους συνθραύεσθαι, καὶ κατασεῖσθαι τοίχους, συμπίπτειν δὲ αὐτοῖς καὶ ξύλα, καὶ ὄροφην ἐκ τῆς ἀγαν παλαιότητος, κωνθάρους μικροῦς, ἦτοι σήτας, ἔχουσαν. Ταῦτη τοῖς φησι καταδοῆσαι αὐτοῦ τῆς ὀμότητος τὰ κατεστραμμένα, ταῦτα δὲ, ὡς ἔφην, ἦν λίθοι τε διεσπριμένοι, καὶ ἐν μέσῳ πλατειῶν καίμενοι, καὶ ξύλα πάντως ἡμίφλεκτα, καὶ ἀπὸ γε τοῦ σεσθῆθαι λοιπὸν μαρτυροῦντα ταῖς πόλεσι τὸ ἀρχαῖον. Ἐγκλημα δὴ οὖν τῷ Βαβυλωνίῳ, καὶ παλαιὰς οὕτω καὶ ἀρχαιοτάτας κατεμπρῆσαι πόλεις. Καθελεῖ δὲ καὶ οἴκους, ἀνηρημένων δηλονότι τῶν ἐν αὐτοῖς. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἀντὶ τοῦ, κἀνθάρος ἐκ ξύλου, εἰπεῖν, ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν ἐκδεδώκασιν, ἐνδεσμος ξύλου. Ὅθεν ἔστιν ἐννοεῖν, ὅτι τάχα ποὺ τὰς τῶν οἰκιῶν μέτρας καὶ τὴν ἐν αὐταῖς ἀναπλοκὴν τῶν ξύλων, ἦτοι σύνδεσμον, κωνθάρους ὀνόμαζον κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, διὰ τὸ οἶον πολλοῖς ἀντέχειν ποσὶ τὴν ἐπικειμένην αὐτοῖς ὄροφην.

Οὕτω ὁ οἰκοδομῶν πόλιν ἐν αἵμασι, καὶ ἐτοιμάζων πόλιν ἐν ἀδικίαις! Οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. Καὶ ἐξέλιπον λαοὶ ἱκανοὶ ἐν πυρὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ ὠλετοψύχισαν.

ΚΖ. Ταλανίζει τὸν Βαβυλώνιον πάλιν, ὡς ὕψου μὲν τὴν ἰδίαν ἀφροντα δόξαν, καὶ τῆς ἀρχῆς τὸ περιφανές, εὐχ ἐξ ἧν εἶδει μᾶλλον, ἀλλ' ἧν ἥμισα ἐχρῆν, ποιῆσθαι σπουδάζοντα. Οὐ γὰρ ὅτι πολλοὺς ὠλόθραυσε λαοὺς, διαδόητον εἶναι χρῆ, ἐτέρῳ δὲ μᾶλλον κατασεμνύνεσθαι κόσμῳ, καὶ τοῖς εἰς δίκαιον ἀυχήμασι ὀρᾶσθαι λελαμπρυσμένον. Ἀλλ' ὡς ἀχρεῖον τοῦτο μεθεῖς, ψυχοδόμησεν αὐτὴν ἐν αἵμασι καὶ ἀδικίαις. Ὅτι γὰρ ὀμοιάτη γέγονεν ἡ Χαλδαίων ὄρη, καὶ ἀπάσαις ἀπλῶς πόλεσι τε καὶ χώραις ἐπιθρῶσκουσα θηριοπρεπῶς τὰ πέρα λόγου εἰργασται κακὰ, πᾶσιν ἂν γένοιτο καταφανές τοῖς τὴν θείαν ἀνεγνωκόσι Γραφήν. Ἀλλ' οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν ἀνωθεν γεγενῆσθαι λέγειν· ἀλλ' οὐδ' ἂν νοοῖτο θεόσδοτον, τὸ ἐν γε δὴ τούτοις κατασεμνύνεσθαι δεῖν. Ἔσται δὴ οὖν οὐκ ἐρηρησμένα, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐξω δίκης. Ἄ γὰρ οὐκ οἶδεν ἐπαινεῖν ὁ θεός τε καὶ ἀκηρατος νοῦς, κολάζει πάντως, ὡς οὐκ ἔχοντα τὸ εἰκόσ. Πῶς γὰρ οὐκ ἀπηχῆς καὶ ἀνόσιον παντελῶς, τὸ

XXVI. Sæpius divina Scriptura anima etiam sensuque carentibus voces affingit; non quasi forte loqui queant, sed quod res ipsæ propemodum clamant. Proinde beatus Isaias inquit: « Erubescere, Sidon, ait mare ⁷⁷. » Præterea David: « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat Ærmentum ⁷⁸. » Ipsa enim creatura, per quæ beneficiis ab illo ornata mirabilis est, per eadem ipsa beneficientis gloriam prædicat. Quare in rebus quoque voces sunt, **540** quamvis verba non formentur. Simile quid et hic denuo intellige. Lapidem enim ex pariete, et scarabæum e ligno contra Babylonium loqui ait. Quonam autem modo, exponemus. Babylonius Judææ et alias urbes hostiliter adortus, omnes illarum domos succendit. Inde et lapides dissillire oportebat, et muros labefactari, et cum ipsis ligna, et contignationes propter vetustatem nimiam, parvos scarabæos, seu tineas habentes procumbere. Idcirco futurum narrat, ut crudelitatem ejus clamoribus ipsæ ruinæ insectentur. Hæc autem, ut dixi, erant lapides disjecti, et in medio platearum jacentes, et ligna plane semiusta, et ex ipsa quoque putrefactione urbium antiquitatem testantia. Crimini igitur fuit Babylonio, tam antiquas et vetustissimas urbes incendio delevisse. Destruct etiam domos, earum incolis e medio sublatis. Sciendum porro pro vocabulis κἀνθάρος ἐκ ξύλου, *scarabæus e ligno*, ab aliis interpretibus editum esse, ἐνδεσμος ξύλου, *junctiona ligni*. Unde cogitare fas, fortasse ædium cinctus et nexus, sive contrabeationes, ætate illa cantharos fuisse appellatos, quod impositum ipsis tectum quasi multis pedibus sustinerent.

VERS. 12, 13. *Væ qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat urbem in iniquitatibus! Non sunt hæc a Domino omnipotentes. Et defecerunt populi multi in igne, et gentes multæ coangustatæ sunt.*

XXVII. Adhuc Babylonii miseriam et calamitatem prodit, ut qui gloriam suam extollat, et imperium illustrari contendat, non unde conveniebat, sed unde minime oportebat. Non enim ex pernicie multis importata, fama quærenda; sed aliis potius ornamentis gloriandum, et ex justitia clari nominis petendum decus. Verum ille, hoc ut inutili neglecto, ædificavit ipsam Babylonem in sanguinibus et iniquitatibus. Chaldæorum namque imperium fuisse immitissimum, omnibusque urbibus et regionibus belluarum in morem irrumpendo quantum verbis loqui nequeas cladium dedisse, nosse possunt omnes, qui divinam Scripturam legerunt. Cæterum hæc non sunt a Domino omnipotente. Non enim fas, non est, inquam, fas, affirmare mala istiusmodi superne contigisse: nec intelligi potest, in hujusmodi rebus jactantiam a Deo proficisci. Non ergo stabunt, sed corruent. Quæ enim illa **541** divina, et incorrupta mens approbare nescit, ut non consentanea omnino, ulciscitur.

⁷⁷ Isa. XIII, 4. ⁷⁸ Psal. XVIII, 2.

Quomodo enim non absurdum et implum plane est, A populos multos defecisse in igne, et multas gentes sæpe coangustatas esse, puta incluytas urbes simul cum incolis periisse flammis, et totas gentes cum rectoribus defecisse in malis?

Idem quispiam ipsis quoque Judæorum principibus apposite occinuerit, qui omnes sanctos prophetas necaverunt⁷⁹, et Hierosolymæ multum se commodaturos existimarunt, si eam in sanguinibus et violentia in omnes exercenda ædificarent. Alios siquidem injuriose tractarunt, alios lapidarunt, ac tandem ad illa scelera Filii quoque necem, amentia suæ legem prætextentes, adjecerunt. Mandatis enim Mosaicis per Christum abrogatis, dolore se cruciari fingebant. Sed eorum zelum Deo displicuisse, nec, ut divinus Paulus ait, « secundum scientiam fuisse⁸⁰, » propheta his verbis liquido demonstrat: « Non sunt hæc a Domino omnipotente. » Proinde etiam defecerunt in argento, coangustati sunt, bello ipsos consumente. Evenerunt enim talia Judæorum populis, quia debacchati sunt in Filium, et, ut dicebam, ante ipsum prophetas occiderunt.

VERS. 14. Quia repleta est universa terra, ut cognoscat gloriam Domini. Quasi aqua multa operiet eos.

XXVIII. Discrimen temporum non raro divina Scriptura confundit, et futura ut jam transacta commemorat, id quod etiam hic perspicere datur. Nam cum dicendum fuisset, implebitur, dixit, impleta est. Quando igitur Babylonem ira cœlestis obruerit, et prædicta hæc omnia in ea per Cyrum et copias ejus patrabuntur, et illa aliquando formidabilis et infracta, et quæ ita in alios semper immanitatem suam exerebat, ut ei vi nulla occurri posset, de cætero miseranda, et sine viribus, et omnimodis deserta, hostiumque scabellum apparuerit, tunc, tunc, inquam, qui sub cœlo est orbis divinam gloriam, qualis et quanta sit intelligat, ejusque cognitione replebitur. Validum quippe, et adeo illustre et terribile et invictum erat Chaldæorum imperium, Deo tolerante, et ipsis largiente, ut Judæa quoque potirentur, et innumera oppida everterent. Postquam autem Deus malis promeritis id involvere constituit, concussum corrui, et in solitudinem datum est. **542** Tale quid de eo Jeremias propheta: « Quomodo contractus et contritus est malleus universæ terræ? Quomodo facta est in perditionem Babylon in gentibus? Invadente, et capieris, Babylon, et non cognosceris. Inventa es, et capta es, quia Domino restitisti. Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ, quia opus Domino Deo in terra Chaldæorum, quoniam venerunt tempora ejus⁸¹. Sciendum, capta Hierosolyma, Christum ad gentes transiisse: unde deinceps totus mundus Dei et Patris gloriam cognovit, hoc est, ipsum, velut torrente terras

Α ἐκλεῖψαι μὲν ἐν πυρὶ λαοὺς ἱκανοὺς, ἔθνη δὲ ἀιγυψυχῆσαι πολλακίς, τουτέστι, τὸ λαμπρὰς μὲν καταπρησθῆναι πόλεις ὁμοῦ τοῖς οἰκοῦσιν αὐτάς, ἔθνη δὲ ὄλα καὶ κεφαλὰς ἀπειπεῖν ἐν κακοῖς;

Τοῦτο δ' ἂν τις εἰκότως καὶ αὐτοῖς ἐπιφανῆσει τοῖς Ἰουδαίωι καθηγηταῖς, οἱ πάντας μὲν ἀπεκτόνασι τοὺς ἀγίους προφήτας· ἄνοτό γε μὴν οὐ μετρίως ὄνησειν τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ οἰκοδομεῖν αὐτὴν ἐν αἵμασι καὶ τῇ κατὰ πάντων πλεονεξίᾳ. Οὐδὲ μὲν γὰρ ὕβρισαν, οὐδὲ ἀπέκτειναν, οὐδὲ ἐλίθασαν, καὶ τελευτώντες τοῖς ἄλλοις προσέθεσαν τὸν Ἰῶν, καὶ πρόφασιν αὐτοῖς τῆς ἀπονοίας ὁ νόμος ἦν. Ὑπεπλάττοντο γὰρ τὸ ἐπαλγύνεσθαι δοκεῖν ἀθετουμένη παρὰ Χριστοῦ τῇ διὰ Μωσέως ἐντολῇ. Ἄλλ' ὅτι μὲν θεοστυγῆς ὁ ζῆλος αὐτῶν, καὶ οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, ὡς γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἀποφῆναι ἂν εὐκόλως ὁ προφήτης λέγων· « Οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. » Τοιγαρτοὶ καὶ ἐκ λελοίπασιν ἐν ἀργυρίῳ, ὠλιγοψύχησαν, δαπανῶντες αὐτοῦς τοῦ πολέμου. Συμβέβηκε γὰρ τὰ τοιαῦτα τοῖς Ἰουδαίωι δῆμος πεπαρωμηκόσιν εἰς τὸν Ἰῶν, καὶ ἀπεκτονόσιν, ὡς ἔφην, πρὸ αὐτοῦ τοὺς προφήτας.

Ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶναι τὴν δόξαν Κυρίου. Ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψει αὐτούς.

ΚΗ'. Ἀδιαφορεῖ πολλακίς περὶ τοὺς χρόνους ἡ θεῖα Γραφή, καὶ τὰ ἐσόμμενα τίθησιν, ὡς ἤδη πεπραγμένα. Τοῦτο δὲ οὐν κἀνόθε γερονδὸς εὐρήσομεν. Ἄεον γὰρ εἰπεῖν, τὸ ἐμπλησθήσεται, τὸ ἐνεπλήσθη φησίν. Ὅταν τοίνυν, ἐπιβρίφεισης τῇ Βαβυλωνίῳ τῆς θείας ὀργῆς, ταῦτα ἐν αὐτῇ πάντα γένηται διὰ τὴν Κύρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ ἡ πάλαι δεινὴ καὶ ἀθραυστος, καὶ δυσάντητος τοῖς ἄλλοις ἀεὶ κατεξενετώσα τὴν ἑαυτῆς ὠμότητα, φαίνεται λοιπὸν οἰκτρὰ τε καὶ ἀνακίς, καὶ ἄλοτρόπως ἡρημωμένη, καὶ ὑποπόδιον ἐθρῶν, τότε δὲ, τότε πᾶσα λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανὸν τὴν θεῖαν συνήσει δόξαν ὅση τέ ἐστι καὶ ἡλική, κατεμπλησθήσεται δὲ τῆς εἰς τοῦτο γνώσεως. Ἐκράτει μὲν γὰρ ἡ Χαλδαίων ἀρχὴ, καὶ ἦν οὕτω περίοπτος, δεινὴ τε καὶ ἀμαχος ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ, καὶ δόντος αὐτῇ τὸ καὶ αὐτῆς κρατῆσαι τῆς Ἰουδαίας, μυρίας τε ὄσας ἐξαναστῆσαι πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς αὐτῇ πρέπουσι κακοῖς περιβαλεῖν ἐσχέψατο, κατεσείσθη, καὶ πέπτωκε, καὶ δέδοται πρὸς ἐρήμωσιν. Ταιοῦτόν τι φησι Ἱερεμίας περὶ αὐτῆς· « Πῶς ἐκλάσθη καὶ συνετρέθη ἡ σφύρα πάσης τῆς γῆς; Πῶς ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν Βαβυλῶν ἐν ἔθνεσιν; Ἐπιθήσονται σοι, καὶ ἀλώσῃ, Βαβυλῶν, καὶ οὐ γνώσῃ. Εὐρέθης, καὶ ἐλήφθης, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἀντέστης. Ἦνοιξε Κύριος τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκε τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ὅτι ἔργον τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἐν τῇ Χαλδαίων, ὅτι ἐληλύθασιν οἱ καιροὶ αὐτῆς. Ἰστέον, ὅτι μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων πόρθησιν, μεταπεφοίτηκε μὲν ἐπὶ τὰ ἔθνη Χριστὸς, ἔγνω δὲ πᾶσα λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανὸν τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δόξαν, τουτέστιν, αὐτοῦ ὡσανεὶ χεῖμάρρου τὴν γῆν

⁷⁹ Matth. xliii, 31-36. ⁸⁰ Rom. x, 2. ⁸¹ Jerem. l, 25-25.

κατακλύζοντος. Ποταμοῦ γὰρ δίκην ἐξένευσεν ἐπ' αὐτὴν ὁ Χριστός, ὃ καὶ πάλαι ὑπέσχετο, λέγων διὰ προφήτου φωνῆς· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἰθῶν. » Μεμοσχοποποιηκός δὲ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ προσκεκρουκός ταύτητοι Θεῷ, τὴν διὰ τοῦ Σωτῆρος ἀνάδειξιν, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ χάριτος τὴ ἀμφιλαφὲς κατεπηγγέλ[λ]ετο λέγων· « Ἀλλὰ ζῶ ἐγὼ, καὶ ζῶν τὸ βνομά μου, καὶ ἐμπλήσει ἡ δόξα Κυρίου πᾶσαν τὴν γῆν. » Μετὰ γὰρ τὰ πάντα Χριστοῦ, ὃς ἐστὶ δόξα τοῦ Πατρός. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω αὐτό. »

Ω ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπῆ θολερᾶ, καὶ μεθύσκων, ὅπως ἐπιβλέπη ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν! πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης πῖε.

ΚΘ. Ἐπιφθέγγεται πάλιν τὸ, Ὡ τοῖς Ναβουχοδονόσορ ἀνοστοῖς τολμήμασι! προφωνῶν ἃ παύεται· καὶ ὅτι πικρὰς δόξης ἐμπλεως ἡ πληγὴ, καὶ διὰ τοῦτου σημαίνει εἰκοσι, τὴν θολερὰν ὀνομάζων ἀνατροπὴν τὴν ἀκρατον λύπην, ἣ γουον αἰκίαν, ἣν καὶ μονονοχὶ ποτίζων τοὺς ἀλικομένους, ὀρᾶσθαι παρεσκευάζε διανεγκόντας ὀλίγη τῶν ἐν ὄνῳ καὶ μέθαις. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Καθάπερ τι σπήλαιον ἀνοιγνύς, τὸν ἐκάστου νοῦν τοῖς ἄλλοις ἄπασι καθίστησι διαφανῆ. Πικρὰς γὰρ, ὡς ἔφην, ἐπάγων αἰκίᾳ τοῖς τῶν εἰλημμένων περιφανεστέροις, ἡ τάχα που καὶ βασιλεῦσιν αὐτοῖς, ὀλοφύρεσθαι παρεσκευάζε, καὶ τὴν κεκρυμμένην ἐσθ' ὅτε μικροφυλίαν, ἣ γουον δειλίαν, ὡς ἐξ ἀφορήτου λοιπὸν ἀνάγκης ἀπογομνοῦν. Ὁ δὲ ἦν οὕτω δεινός τε καὶ ἀτεράμων, ὡς ἐπαλύγεσθαι δέον τε καὶ κατοικτεῖρειν αὐτοὺς, ἐντροφᾶν ἐπ[ο]ιμώζουσιν, ἀχημά τε τῆς ἰδίας ἀρχῆς ποιεῖσθαι. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ποτίζειν τὸν πλησίον ἀνατροπὴν θολερὰν, ὅπως ἂν ἐπιβλέπη ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν, τουτέστι, τὰ κεκρυμμένα καὶ λεληθῶτως ἐνόνηταισιν. Ἐπειδὴ τοῖνον ἀκράτοις ἐχρητο θυμοῖς, καὶ φειδοῦς ἀπάσης ἐξηρημένης, μικροῦς καὶ μεγάλους, καὶ λαμπροῦς καὶ ἀσήμους ταῖς ἀνηκέστοις περιβέδληκε συμφοραῖς, ταύτη φησὶν ὁ τῶν ὄλων δεσπότης· « Πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης πῖε. » τουτέστιν, ἦσθα μὲν γὰρ διαβόητός τε καὶ εὐκλεῆς, καὶ περίοπτος τοῖς ἀπανταχοῦ, καὶ ἐξ ὠμότητος γνωριμώτατος· ἀλλ' ἔση λοιπὸν ἠτιμωμένος, καὶ τῆ τῆς εὐκλείας ὑπεροχῆ τὴν ἰδίαν ἀναπλήσεις δίκην.

Πρῆποι δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτῶν, εἴπερ ἔλοιτό τις, τῶν ἀνοσίων Φαρισαίων ἀληθὲς εἶναι λέγειν. Πεποτίχασιν γὰρ τὸν πλησίον ἀνατροπὴν θολερὰν, ταύτην δὲ εἶναι φαμεν τὴν αὐτῶν διδασκαλίαν, τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐντάλματα, πρὸς γε δὴ τοῦτοις τὴν κατὰ Χριστοῦ μανίαν, καὶ τὰ τῆς ἀθυροστομίας ἐγκλήματα. Ὁ μὲν γὰρ ἐκάλει πρὸς ζῶην, οἱ δὲ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀπονοίας, ὥστε καὶ φάναι τοῖς ἀκρωμένους· « Δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; » Ἐδρων δὲ τοῦτο, ἵνα τὸν τῆς σω-

A inundante. Instar fluminis enim Christus cum pervasit, quod et olim promisit per prophetam his verbis : « Ecce ego declinabo ad eos quasi fluvius pacis, et quasi torrens inundans gloriam gentium ⁸⁵. » Item postquam Israel in deserto vitula fabricato Deum offendit ⁸⁶, Salvatorein adfuturum, et gratiæ copiam per ipsum communicandam promisit dicens : « Verumtamen vivo ego, et vivit nomen meum, et implebit gloria Domini omnem terram ⁸⁷. » Cum Christo enim omnia, qui est gloria Patris. Quare etiam dicebat : « Ego te glorificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem illud ⁸⁸. »

VERS. 15. *Vox qui potat proximum suum subversione turbida, et inebriat, ut aspiciat in speluncas ipsorum : saturitatem ignominie de gloria bibe.*

XXIX. Acclamat rursum, *Vox impiis Nabuchodonosoris facinoribus! prænuntians quæ passurus sit ; et acerbo dolore plenam fore plagam, etiam hinc videtur monere, quod turbidam subversionem nominat immodicam ægritudinem, sive injuriam quantum non potans captivos, paulum a vinolentis et ebriis, ut differre viderentur effecit. Et quid inde? Sicut speluncam aliquam aperiens, uniuscujusque mentem cæteris omnibus pandit. Diras enim, sicut dixi, injurias insignioribus captivorum, aut fortasse etiam regibus ipsis inferens, ad lamenta, et ad occultam aliquando pusillanimitatem, sive timiditatem, ex intolerabili necessitate nudandam, ac patefaciendam commovit. Adeo autem atrox, et immisus erat, ut cum eorum vicem miserans dolere deberet, voluptatem ex gemitu et lamentis ipsorum caperet, idque suo imperio laudi et gloriæ duceret. Hoc, opinor, est proximum potare subversione turbida, ut aspiciat in speluncas ipsorum : 543 hoc est, abscondita, et in quorundam animi recessibus latentia. Quoniam igitur intemperanti furore, sine ulla moderatione parvos et magnos, claros et obscuros, calamitatibus indignissimis implicuit, ideo inquit universorum Dominus : « Saturitatem ignominie de gloria bibe : » hoc est, eras tu quidem celebratus et gloriosus et inclytus apud omnes ubique, et ex feritate notissimus : sed eris in posterum despicibilis, et exsuperans ignominia quam debet pœnam implebit.*

Conveniet hoc etiam, si quis de impiis Pharisæis verum esse dicere voluerit. Potaverunt enim proximum subversione turbida, quam ipsorum doctrinam et mandata hominum ⁸⁹, et insuper contra Christum insaniam, et linguæ eorum petulantiam esse autumamus. Ille namque ad vitam vocabat : hi eo recordiæ venerant, ut etiam ipsum audientibus dicerent : « Dæmonium habet, et insanit, quid eum auditis ⁹⁰ ? » Quod faciebant, ut salutarem sermonem, qui mentem illuminat, aspernati,

⁸⁵ Isa. LXVI, 12. ⁸⁶ Exod. XXXII, 1 seqq. ⁸⁷ Num. XIV, 21. ⁸⁸ Joan. XVII, 4. ⁸⁹ Matth. XV, 9. ⁹⁰ Joan. X, 20.

ipsorum speluncas aspicerent, id est, tenebrosa, A luce carentis, et inortua dogmata. Proinde in saturitatem ignominiae, quanquam olim illustres, et non vulgari gloria cumulati, ceciderunt. Præbant enim pastoribus, erantque et sacerdotes et iudices.

Eadem in dogmatum impiorum inventores quadrabunt, qui revera proximum subversione turbida potant, venenum fallaciae et deceptionis simpliciorum animis infundentes, ut speluncas ipsorum aspiciant. Tenebrosa enim est eorum mens, plena doli, vere caligine diabolica referta, et, ut arbitrator, nihil a speluncis, mortuorum cadaveribus et omni fetore immunditiaque repletis discrepans.

Ad accuratiorem autem verborum propositorum declarationem et illud dicendum opinor. Narrant Hebraei, per manus quasi traditum esse, Nabuchodonosorem, Judæa et cæteris omnibus regionibus sub jugum redactis, et in regnum suum gentium principibus abductis, aliquando potiones confecisse, deinade captivos introduxisse, et curiose illo potu inebriatos, ad saltationem impulsisse. Qui cum corporum illa agitatione lassati caderent, partesque secretiores interdum nudatas ostenderent, arrisisse, et inde sibi ludum, jocumque fecisse. **544** Hæc iniqui scite speluncas vocatas esse. Nec probabilitate caret quod affertur. Nam alii interpretes pro speluncis ediderunt γύμνωσιν, nudationem, ut hæc subsit sententia: « Væ qui potat proximum suum subversione turbida, et inebriat ut aspiciat nudationem, seu nuditatem ejus ⁸⁸. »

Vers. 16, 17. *Et tu, cor, commovere, et concutere. Circumdedit te calix dexteræ Domini, et congregata est ignominia super gloriam tuam. Quia impietas Libani operiet te, et miseriam bestiarum terrebis te, propter sanguines hominum, et impietates terræ, et civitatis, et omnium habitantium eam.*

XXX. Superborum animis semper nescio quomodo inest, et mire innatus cernitur stupor maximus. Ac præterquam quod felicitatem partam sibi perennem fore opinantur, expectationem mutationis rerum in deterius admodum genere quadammodo, et penitus profligant. Quale est, quod per os Davidis tanquam ex persona vitam voluptuarium et deliciosam viventium profertur: « Ego autem dixi in abundantia mea, non movebor in æternum ⁸⁹. » Superbia igitur maxima ægrotum Babylonium, et propemotum nihil dolentem, et immobilem increpat his verbis: « Et tu, cor, concutere: » hoc est, ne te in prosperitatibus inconcussis firmatum putes; de cætero cogitationes tristes suscipe: quæ futura sunt intellige, et experientia cede, tametsi antequam experirere, ne paucillum saltem

τηρίας ἀποσειόμενοι λόγον, τὸν καταλαμπρόνοντα νοῦν, εἰς τὰ αὐτῶν ἐπιβλέπωσι σπήλαια, τουτέστιν, εἰς τὰ σκοτεινὰ, καὶ ἀφεγγῆ, καὶ τεθνηκότα διδάγματα. Τοιγάρτοι πεπτῶκασι εἰς πλησμονὴν ἀτιμίας, καίτοι πάλα λαμπροὶ εἰς ὄψεις καὶ δόξης εἴωθε βεθηκότες οὐ μικρὰς. Καθηγοῦντο γὰρ ποιμένων, ἦσαν δὲ καὶ ἱερεῖς καὶ κριταί.

Ἀρμόσαι δ' ἂν ὁ τοιοῦτος λόγος καὶ τοῖς τῶν ἀνοσίων δογμάτων εὐρεταῖς, οἱ ποτίζουσι κατὰ τὸ ἀληθὲς τὸν πλησίον ἀνατροπῆ θελερᾶ, τὸν τῆς ἀπάτης ἰνταῖς τῶν ἀπλουστέρων ψυχᾶς ἐπιχόντες, ἵνα θῆ καὶ ἐπιβλέπωσιν ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν. Σκοτεινὸς γὰρ ὁ ἐκείνων νοῦς, ἀπάτης ἐμπλεως, ἀχλύος διαβολικῆς ἐπίμεστος ἀληθῶς, καὶ σπηλαίων, οἶμαι, διενεγκῶν κατ' οὐδὲν, ἃ νεκρῶν ἐστι σωμάτων ἐμπλεια, καὶ **B** δυσωδίας ἀπάτης καὶ ἀκαθαρσίας.

Χρηῖναι δὲ, οἶμαι, πρὸς διασάφισιν τῶν προκειμένων ἀκριβεστέραν κακεῖνο εἰπεῖν. Ἑβραῖοὶ φασιν (ὡς ἐκ παραδόσεως δὲ πάλιν ὁ λόγος), ὅτι νικήσας τὴν τε Ἰουδαίαν καὶ ἀπάσας δὲ τὰς ἄλλας χώρας ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἀποκρίσας εἰς τὴν ἑαυτοῦ τοῦ τῶν ἔθνων ἡγουμένους, ἐποίητο πότους κατὰ καιρούς. Ἐἶτα τοὺς ἀλόοντας εἰσφέρων, καὶ περιέργως πῶμασι καταμεθύσκων αὐτούς, ὀρχεῖσθαι παρεσκεύαζε. Σειομένοις δὲ, καὶ διαπίπτουσι, καὶ ἀπογυμνουμένοι ἐσθ' ὅτε τὰ κεκρυμμένα τοῦ σώματος μέρη δεκνύουσιν, ἐπιμεριδίων τρυφὴν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα, καὶ πρόφασιν εὐθυμίας. Ταῦτά φασιν ὀνομάσθαι εὐφῶς σπήλαια. Ἐχει δὲ πῶς καὶ τὸ εἶκος ὁ λόγος. Ἐκδεδάκασι γὰρ οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν ἀντὶ τῶν σπηλαίων, τὴν γύμνωσιν, ἵν' ἦ τοιοῦτο τὸ λεγόμενον **C** Ὅσα ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπῆ θελερᾶ, καὶ μεθύσκων, ὅπως ἐπιβλέψῃ ἐπὶ τὴν γύμνωσιν αὐτοῦ!

Καὶ σὺ, καρδία, σαλεύθητι καὶ σεισθητι. Ἐκκλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου, καὶ συνήχησθαι ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. Διότι ἀσέβεια τοῦ Λιβάνου καλύψει σε, καὶ τάλαιπωρία θηρίων στοήσῃ σε, δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς, καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικοῦντων αὐτήν.

Α'. Ἐνεστὶ πῶς δεῖ καὶ προσπεφυκὸς ὁρᾶται δευνῶς ταῖς ἀλαζόνων ψυχᾶς, καὶ τὸ πλείστην ὄση εἰς νοῦν ἔχειν ἀνασθησαν. Καὶ μέντοι πρὸς τῶν τὸ ὀφείσθαι κατὰ σφᾶς ἀκράδαντον ἔξεν τῆς εὐήμερίας τὴν μέθεξιν, ἀποσειόνται τε ὡσπερ, καὶ σφόδρα γεννικῶς, τὸ προσδοκᾶν ὅπως ἐσεσθαι ποτε τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω τῶν πραγμάτων μεταδρομῆν. Ὅποιόν ἐστι τὸ διὰ φωνῆς τοῦ διαβλῶς ἐκ προσώπου λεγόμενον τῶν ἐν εὐπαθείαις ὄντων καὶ τρυφαῖς: « Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ εὐθηνείᾳ μου· Ὅ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἡβρώστηκότι δὲ ὄν ἐκ πολλῆς ἄγαν ὑπεροφίας πῶ Βαβυλωνίῳ, καὶ ἀναγῆτω μονονουχί, καὶ ἐπιπλήττει λοιπὸν ὡς ἀτέγκτω, λέγων: « Καὶ σὺ, καρδία, σεισθητι » τουτέστι, μὴ ἐν ἀκλονήτοις εὐήμερίαις ἐρηρεῖσθαι νομίσης, εἰσδέχου λοιπὸν τὰς περὶ τῶν λυπούντων, ἐν αἰσθησι: τῶν συμδησομένων γενοῦ, καὶ παραχώρει

⁸⁸ Habac. II, 16, sec. Vulg. ⁸⁹ Psal. XLIX, 7.

τῆ πείρᾳ, καίτοι πρὸς αὐτῆς οὐδ' ὄσον εἰπεῖν κἄν γούν ἐν φιλαῖς ἐπινοίας ἀξιώσας εἶλεν, ὅτι γενήσῃ ποτὲ καὶ αὐτὸς ἐν σκυθρωποῖς, καὶ τοῖς ἀνίχν οὐ μετρίως πεφυκόσιν ἢ σὴ περιπασεῖται καρδίᾳ. Τί δὲ οὐδ' ἄρα τὸ σαλευόν αὐτήν, καὶ καταδοноῦν εἰς λύπας; Ἐκύκλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου, καὶ συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. Ὡςπερ γὰρ αὐτὸς ἐπότιζες τὸν πλησίον ἀνατροπῆ θολερᾶ, τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ ἐκ θείας ὀργῆς ἐπανεχθισόμενα πεπωκώς, βδελυρὸς ἔση παρὰ πᾶσι καὶ ἡτιμωμένος, οἰκτρὸς τε καὶ κατεβριμμένος, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκαίνης εὐκλείας ὀλοτρόπως ἡττώμενος. Δεξιᾶν δὲ Κυρίου τὸ ποτήριον εἶναι λέγων ὁ μακάριος προφήτης, οἶον ἀναπειθεὶ φρονεῖν, ὡς οὐκ ἐνδέχοιτο μὴ πιεῖν αὐτὸ, Θεοῦ προσκομίζοντος. Ἔδει γὰρ πάντως ἀναελάῃναι τὰ ἐξ ὀργῆς. Ἐὰν γὰρ κλεισθὴ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; κατὰ τὸ γεγραμμένον· καὶ ἡ φωνὴ οὐ κροφήτης, ἡ τὴν χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; Ἄνθ' ὅτου δὲ δὴ τὰ τοιαῦτα συμβήσεται, διατρανοί, λέγων· Ὅτι ἀσέβεια τοῦ Λιβάνου καλύψει σε, καὶ τάλαιπωρία θηρίων πτοήσει σε. Καὶ Λιβανὸς μὲν ὄρος ἐστὶ τῆς Φοινίκης, τῶν ὅτι μάλιστα διαφανεστάτων, εὐξυλὸν τε καὶ εὐώδες ὡς λιθανοφόρον, παρεικάξει δὲ αὐτὸν τὸν Ἰσραὴλ ἔσθ' ὅτε τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, διὰ τοι τὸ πολλὰς ἀγίας ἐπισεμνύεσθαι κεφαλαῖς, ὑψοῦ τε ἡρμέναις, καὶ φρονούσαις τὰ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας κάλλει περιουθισμέναις. Τούτων διαμέριχται καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὁδῶν λέγων πρὸς Θεόν· Αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου ἄς ἐφύτευσας, ἐκεῖ στρουθία ἐνοσοσεύσουσι. Κέδρου γὰρ δίκην τῶν ἁγίων ἕκαστος, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, εἴρεται ὑψοῦ, τῷ μὴ φρονεῖν ἀνέχεσθαι τὰ κατεβριμμένα, τουτέστι, τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ οἶον σκέπη γίνεται τοῖς ἑτέροις, στρουθίων δίκην δεχόμενος τοὺς ὑπ' αὐτῷ μαθητεύεσθαι βουλομένους. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἐκπεπόρθηκε μὲν ὁ Χαλδαῖος τὴν Ἱερουσαλήμ, ἡσέθησε δὲ καὶ προσέκρουσε τῷ Θεῷ, προσεμπερήσας τῇ πόλει τὸν θεῖον ναόν, ἦλω δὲ καὶ αὐτὰ τὰ περίπουστα ἔργα, ταῦτητοι φησι καλύψειν αὐτὸν τὴν ἀσέβειαν τὴν κατὰ Λιβάνου γεγεννημένην. Λιβανὸν δὲ, ὡς ἐφη[ν], ἢ τὴν Ἰουδαίαν ἡγῶν τὰ Ἰεροσόλυμα καλεῖ· οἰηθεῖ δ' ἂν τις καὶ αὐτὸν ἰσως τὸν ναὸν πολὺ τὸ εὐώδες ἔχοντα, καὶ ταῖς τῶν ἱερέων καθάπερ τοῖς κέδροις κομῶντα κεφαλαῖς. Τίνα δὲ τρόπον αὐτὸν ἢ τοῦ Λιβάνου καλύψειν ἐμελλεν ἀσέβεια, παρέδειξε, προστιθείς· Ὅτι τάλαιπωρία θηρίων πτοήσει σε. Ἔοικε δὲ πάλιν ἀποκαλεῖν θήρας τοὺς Κύριον συνωπλισμένους Πέρσας τε καὶ Μήδους, ὡς πολὺ τὸ ἀτίθασσον ἔχοντας, καὶ εἰς ὠμότητα τεθηγμένους. Ὅτι δὲ κολάζει Θεὸς οὐ μάτην, ἀλλ' οἷς ἂν τις δράσειε τὰς ἰσορρόπους ἐπάγει πονῆας, ἀσεβείας τῆς πλῆως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν.

Ἀκούσεται δὲ καὶ τῶν Φαρισαίων ἕκαστος, οἱ καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ μαιφονίας γεγόνασιν εὐρεταί, καὶ συνθέται· Καὶ σὺ, καρδίᾳ, σαλευθήτι καὶ σεισθήτι. Ἐκύκλωσε αὐτοὺς ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου, συνήχθη δὲ καὶ ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτῶν. Καταπεπώκασαι

A cogitare tantummodo voluisti, te quoque aliquando conditione mæsta futurum, et cor tuum molestiis non mediocribus confictaturum. Quid ergo est, quod illud agitat, et tristitia concutit? Circumdedit te calix dexteræ Domini, et congregata est ignominia super gloriam tuam. Sicut enim tu potasti proximum eversione turbida, eodem modo cum ab irato Deo: tibi insulgenda biberis, execrationi et dispicatu eris apud omnes, miserabilisque et abjectus, et veteris illius gloriæ omnino exsors. Dexteræ autem Domini calicem esse dicens, beatus propheta vere cogitandum subjicit, non posse non bibi, cum ipsam Deus ingerat. Prorsus enim ab ira Dei irrigata perpeti necesse est. Si enim clauserit contra hominem, quis aperiet? ut scriptum est ⁹⁰: 545 et ut ait propheta: «Manuum excelsam quis avertet ⁹¹?» Quamobrem tuem talia eventualia sint, exponit: «Quia, inquit, impietas Libani operiet te, et miseria bestiarum terrebit te.» Ac Libanus quidem mons est Phœnicæ maxime conspicuus, arboribus frequens, et suavem odorem spirans, utpote thurifer, quem nonnunquam sacræ Litteræ Israeli comparant, quod multis sanctis capitibus in sublime tendentibus, et cœlestia cogitantibus, et pietatis pulchritudine nndique coopertis gloriaretur. Horum et beatus David meminit, sic Deum alloquens: «Cedri Libani quas plantasti, illic passeret nidificabunt ⁹².» Instar cedri namque sanctorum quilibet, ut modo dixi, sublime assurgit, dum humilia, hoc est, terrena sapere dedignatur, et velut tegumentum sit aliis, tanquam passeret suscipiens, qui ab eo erudiri desiderant. Quare postquam Chaldæus Hierosolymam vastavit, imple egit, et cum urbe templo quoque incenso, Deum offendit, et sancta ipsa celebrata diripuit ⁹³, hac de causa impietatem in Libanum commissam ipsum operturam dicit. Libanum porro, uti monui, aut Judæam, aut Hierosolymam appellat; quin etiam, ut quis putaverit, ipsum templum suaveolentiæ plenum, et sacerdotum capitibus quasi quibusdam cedris comans ac refertum. Quonam autem modo impietas Libani ipsum opertura sit, enucleat, dum addit: «Miseria bestiarum terrebit te.» Videitur hic rursus nominare feras, Cyri exercitum, Persas et Medos, ut indomitos admodum, et ad sævitiam incitatos. Deum autem non temere punire, sed quæ quis commiserit, iis pares pœnas imponere ostendit, subjiciens: «Propter sanguines hominum, et impietates terræ, et urbis, et omnium habitantium eam.»

ἔδιδαξεν ἐπειπών· Διὰ αἵματος ἀνθρώπων, καὶ

Etiam quilibet Phariseorum, qui necis Christi auctores et architecti fuerunt, audiet: «Et tu, cor, commovere et concutere. Circumdedit eos calix dexteræ Domini, et congregata est ignominia super gloriam eorum.» Iram siquidem Dei, quam

⁹⁰ Job xii, 14; Isa. xxi, 22. ⁹¹ Isa. xiv, 27. ⁹² Psal. ciii, 17. ⁹³ Jerem. lxi, 13 seqq.

senserunt, ut exitiabile poculum hauserunt, contempnunt et ab omni gloria quam remotissimi evaserunt. Nam et hi adversus Libanum sese implos præstiterunt; quo nomine Ecclesiam revera fragrantem intelligas censeo, montem in conspectu omnium, et omnibus ubique gentium notissimum. Persecuti sunt autem Ecclesiam **546** post crucem Salvatoris. Proinde etiam territi sunt velut a bestiis, a quibus vastitatem pertulerunt; cumque multorum sanguinum essent rei, sanctorum prophetarum puta, illis nihilominus credentium in Christum sanguines adjecerunt, quorum primus fuit beatus Stephanus ⁹⁶, qui se ut oraculas primitias exhibuit.

VERS. 18. *Quid prodest sculptile, quod sculpsertunt illud? Formavit illud conflatile, imaginationem falsam, quia confudit fictor in figmento suo, ut faciat idola muta.*

XXXI. Ordo verborum hic erit: « Quid enim prodest, inquit, sculptile, quia sculpsertunt illud? » Quid vero juvat fictorem figmentum suum, quia confudit in eo? Quid sibi in his velit propheta, exponemus, quantum in nobis est. Ubi Cyrus et Medi Babylonium invaserunt, et bellum circumquaque fama divulgavit, magi deos commentitios auxilium urbi in periculum adductæ poscebant, sacrificiaque, et libamina sensus expertibus, tota salutis spe in ipsis collocata, offerebant. Sed erant nugæ illa, et ludibrium, deceptio, consilium futile, et præterea nihil. Capta enim et excisa est, quod nunquam fore putaverat. Itaque universorum Deus perperam factorum commentationem, et spem in rebus inanibus repositam irridet. Quid enim prodest, inquit, sculptile, cum aliud nihil sit, nisi imago falsa, veritatis nihil habens? Divina enim virtus quomodo tandem, aut unde, humana manu fictis inesse credi possit? Vanum est igitur in ipsis consistere, et sine dubio res ridicula apud eos, qui virili et vigilantia sunt iudicio. Existimat autem quispiam, aliter hæc verba posse declarari. Captis urbibus, et, ut breviter dicam, regionibus vastitudine deformatis, Babylonius impotenter, perfractis omnibus repagulis, spiritus sublimes concipit, induens superbiam, et Dei gloria miser caput suum cingens, decernit statuam auream, id quod divinus Daniel propheta scriptum reliquit, quam a tribubus et linguis adorari jussit, recusantibus supplicio mortis proposito ⁹⁶. Quæ ergo hinc utilitas? dic, inquit. Qui enim si etiam Deum rebatur, nunc miseris omnibus circumseptus, et in calamitates inexplicabiles devolutus est.

εἰπέ, φησί. Ὁ γὰρ οἰηθεὶς εἶναι καὶ θεός, εἰς λήξιν λόγου πέπτωκε συμφοραῖς.

547 Vers. 19, 20. *Væ qui dicit ligno: Evigila, surge; et lapidi: Elevare: et ipsum est imaginatio. Et hoc est productio auri et argenti, et omnis spiri-*

A γὰρ ὡς ὀλέθρου ποτήριον τὴν ἐπισυμβῶσαν αὐτοῖς ὀργὴν, ἀτιμοὶ τε γεγόνασι, καὶ ἀπάσης εὐκλείας ὡς ἀπωτάτω. Ἠσέθησαν γὰρ καὶ οὗτοι κατὰ τοῦ Λιβάνου· Λίβανον δὲ νοήσεις τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀληθῶς εὐώδη, τὸ ἄρωμα τὸ διαφανές, καὶ τοῖς ἀπαπαχῶ γγνωριμώτατον. Ἐδῶξαν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τοῦ Βαυτίρος σταυρόν. Τοιγάρτοι καὶ κατεπόνηται καθάπερ ὑπὸ θηρίων τῶν πεπορηκότων αὐτοῖς, καὶ πολλοῖς αἵμασι γεγονότες ἐνοχοὶ τοῖς τῶν ἁγίων προφητῶν, προσέθησαν τοῦτοις καὶ τὰ τῶν πεπιστευκότων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὧν ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ μακάριος Στέφανος, πρωτόλειον κόσμιον ὡσπερ τι καὶ ἀπαρχὴ δεδειγμένος.

B *Τὸ ὠφελεῖ γλυπτὸν, ὅτι ἐγλυψαν αὐτὸ; Ἐπλασεν αὐτὸ χώνευμα, φαντασίαν ψευδοῦ, ὅτι ἀποκίθην ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ, ποιήσας εἰδῶλα κωφά.*

ΛΑ'. Ἡ μὲν οὖν θέσις τοῦ ῥητοῦ διὰ τοῦτον ἔσται τὸν τρόπον. « Τί γὰρ ὠφελεῖ, φησί, τὸ γλυπτὸν, ὅτι ἐγλυψαν αὐτὸ; » Τί δὲ ὠφελεῖ ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ, ὅτι ἀποκίθην ἐπ' αὐτῶ; Τίς δὲ ἡ κάλιν ὁ τοῦ προφήτου σκοπὸς; ἐροῦμεν ὡς ἔνι. Κύρου καὶ Μήδων κατὰ τῆς Βαβυλωνίως ἐμβεβληκότων, καὶ τοῦ πολέμου λοιπὸν περιηγγεμένου, οἱ μάγοι τοῖς ψευδωνύμοις ἐκάλουν θεοὺς εἰς ἐπικουρίαν κινδυνεύουσῃ τῇ πόλει, θυσίας τε καὶ σπονδὰς τοῖς ἀνασθήτοις προσῆγον, ὅλην ἐπ' αὐτοῖς τοῦ σώζεσθαι θέμενοι τὴν ἐλπίδα. Ἄλλ' ἦν ὕψος ἐκεῖνα, καὶ φαντασμοῦ, ἀπάτη, καὶ κενουουλίᾳ, καὶ ἕτερον οὐδέν. C *Ἠλω γὰρ, καὶ πεπόρηται, καὶ τοῦτο παθεῖν οὐκ οἰηθεῖσά ποτε. Διαγελάει τοιγαροῦν ὁ τῶν ὄλων θεὸς τῶν πεπλημμελημένων τὴν σκέψιν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀψύχοις ἐλπίδα. Τί γὰρ ὠφελεῖ, φησί, τὸ γλυπτὸν, ἕτερον οὐδὲν ὑπάρχον ἢ φαντασία ψευδοῦς, οὐδὲν ἔχουσα τὸ ἀληθές; Θεοῖα γὰρ ὄλων δύναμις πῶς ἂν ἢ πόθεν εἶναι πιστεύοιτο τοῖς ἐξ ἀνθρωπίνων χειρῶν πεπλαστουργημένοις; Εἰκαῖον οὖν ἄρα τὸ ἐπ' αὐτοῖς πεποιθέναι, καὶ καταγέλαστον ἀληθῶς τὸ χρῆμά ἐστι παρὰ γε τοῖς ἐβρώμενην ἔχουσι τὴν φέρενα καὶ διεγυγερμένην. Δοκεῖ δὲ τις καὶ καθ' ἕτερον τὴν αὐτῶν προκειμένων δύνανται ἀναπτύξαι. Ἡρηκῶς γὰρ τὰς πόλεις ὁ Βαβυλωνίος, καὶ πάσας, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀναστήσας τὰς χώρας, ἀπονένευκεν ἀσχετίως εἰς τὸ ὑψοῦ καὶ ἀγάλινον ἐνόσει λοιπὸν τὴν ὑπεροψίαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ὁ δειλαῖος τῇ οἰκείᾳ περιτιθεὶς κεφαλῇ, γράφει μὲν εἰκόνα χρυσοῦν, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος προφήτης γέγραφε Δανιήλ· Εἶτα προσκυνεῖν ἐκέλευσεν αὐτῇ φυλάς τε καὶ γλώττας, καὶ τοῖς τοῦτο δρᾶν οὐκ ἀνεχομένοις θάνατος ἦν ἡ δίκη. Τί τοίνυν τὸ ἐντεῦθεν ὄφελος; ἦδη ἐλήλακε τοῦ παντός κακοῦ, καὶ ταῖς ἐπέκεινα*

Οὐαὶ ὁ λέγων τῷ ξύλῳ· Ἐκρηψον, ἐξεστέρθητι· καὶ τῷ λίθῳ· Ὑψώθητι! καὶ αὐτὸ ἐστι φαντασία. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἔλασμα χρυσοῦ, καὶ

⁹⁶ Act. vi, vii. ⁹⁷ Dan. iii, 4 seqq.

ἀργύρου, καὶ πᾶν πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. Ὁ Δ *tu non est in eo. Dominus autem in templo sancto*
δὲ Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ. Εὐλαβεῖσθω ἀπὸ
προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. *suo. Revereatur a facie ejus omnis terra.*

AB'. Ἐπειτα πάλιν, ὡς ἔφην ἀρτίως, τῶν προκει-
 μένων ἢ δύναμις. Ταλανίζει γὰρ εἰκότως τοὺς πε-
 πλανημένους, οἱ τὸν ἕνα τε καὶ φύσει ἀληθῶς κατα-
 λειποτάτες θεῶν, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐλαβείας παρ-
 εκθέοντες τὴν ὁδὸν, ἵενται πρὸς ἀπώλειαν, ξύλῳ μὲν
 ἐπιφωνοῦντες· « Ἐκνηφον, ἐγέρθητι » λίθῳ δὲ
 ἀδούλῳ· « Ἰψώθητι. » Ἔθος γὰρ τοῖς πεπλανη-
 μένοις, εἰ δὴ τις αὐτοὺς καταπτοῆσαιε φόβος,
 ἀνάπτειν βωμοὺς, ἀνοιγνύειν τεμένη, καὶ τοῖς ἀψύ-
 χοις εἰδώλοις ἐπιφωνεῖν· Ἐλεῆσατε, σώσατε· ὑψώ-
 θητι καὶ σὺ, λίθε, προσοπίζων, ὡς θεός, τῶν τὰ σὰ
 σεβόντων κράτη, καὶ σὲ προσκυνεῖν ἡρημένων. Οὐαὶ
 δὴ οὖν τοῖς τοιοῦτοις εἰκότως, τοῖς ἐκ χρυσοῦ καὶ
 ἀργύρου πεποιημένοις, τοῖς οὐκ ἔχουσι πνεῦμα
 προσκειμένοις, καὶ τὰς τοιαύτας λέγουσι φωνάς, ἅς
 ἦν δὴπου θεῷ λέγειν ἀμεινον, τῷ κατοικοῦντι τὸν
 οὐρανὸν, καὶ ναὸν ἴδιον ἔχοντι τὴν ἄνω πόλιν. Ἄγιος
 γὰρ ἐν ἁγίοις κατοικεῖ, καὶ τοῖς σεβομένοις αὐτὸν
 ἑναυλλίζεται. Χρήσιμον δέ τι καὶ ἀναγκαῖον ὁ προφη-
 τῆς ἡμῖν ἐπιφθέγγεται τὸ, « Εὐλαβεῖσθω ἀπὸ προσ-
 ὴπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. » Προσκυνητέον γὰρ τοῖς γε
 ἀληθῶς ἀρτιφρονούσιν ἕνα τὸν φύσει καὶ ἀληθῆ
 θεῶν, καὶ αὐτῷ τὸ σέβας ἀνάψει πᾶς σοφός, αὐτῷ
 προσοίσει τὰς ἱκετείας, παρ' αὐτῷ ζητήσει τὸ σώ-
 ζεσθαι, αὐτὸν ὁμολογήσει δημιουργὸν, Δεσπότην τῶν
 ὧλων, Σωτήρα καὶ Λυτρωτὴν, πανθενῆ, πάναγνον,
 καὶ τὰς τῶν πραγμάτων μετασκευάζοντα φύσεις, ἃς
 ἐφ' ὅπερ ἂν ἔλοιτο κατὰ καιροὺς καὶ ἰδίοις νεύμασι
 τὸ πᾶν διειθύνοντα.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Εἰς τὴν ᾠδὴν, ἐξήγησις τοῦ αὐτοῦ.

ΑΓ'. Διαπεράνας εὖ μάλα τὸν ἐν τῇ Βαβυλῶνι
 λόγον, καὶ οἱ πικρὰς ἀποτίσουσι δίκας οἱ καταδηώ-
 σαντες μὲν τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀποκομίσαντες δὲ τὸν
 Ἰσραὴλ αἰχμάλωτον διαρκέστατα προαναπεφωνηκώς,
 εὐαφρόμῳς ἔρχεται πρὸς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ
 ὡς ἐκ λυτρώσεως τῆς γεγεννημένης ἐφ' ἑνὸς ἔθνους,
 καὶ μερικῶς, παρακομίζει τὸν λόγον εἰς τὴν κατὰ
 πάντων καὶ γενικωτάτην, ὑφ' ἧς σέσωσται μὲν τὸ
 κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, σέσωσται δὲ οὐδὲν ἦστον ἢ
 σύμπασα γῆ. Κύριος μὲν γὰρ ὁ Καμβύσου, τῆς
 αἰχμαλωσίας ἀνήκε τὸν Ἰσραὴλ, τὴν ἀλαζόνα καὶ
 θεομισῆ βασιλείαν καθελὼν, φημι δὲ δὴ τὴν Καλ-
 δαίων. Ἐξεικονισμὸς δὲ ἄρα καὶ ὑποτύπωσις ἦν τὸ
 δρώμενον τῶν διὰ Χριστοῦ καταρθωμένων. Ὅς πᾶ-
 σαν ἀνθρωπότητα δορλιηπτον ὡσπερ εὐρών, καὶ ὑπὸ
 χεῖρα κάμνουσαν τὴν τυραννικὴν (βεβασιλευσε γὰρ
 ἡμῶν διὰ τῆς ἀμαρτίας Σατανᾶς), ἀπέφηνε μὲν ἐλευ-
 θέρους δεσμῶν τε καὶ πόνων, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἐκτό-
 που δουλείας ἀνεῖς, ἀνεκόμισεν ὡσπερ εἰς τὴν ἁγίαν
 πόλιν, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ. Γεγόναμεν γὰρ,
 κατὰ τὸ γεγραμμένον, συμπολιταὶ τῶν ἁγγέλων, καὶ
 οἰκῆοι τοῦ θεοῦ, καὶ πατριάδην λοιπὸν ἀπεγραψά-

XXXII. Consequentem superiori explicationi sen-
 sum hæc verba continent. Errore enim circumven-
 tos merito deplorat, qui uno, et vere, et natura
 Deo relicto, atque a via cultus ac timoris ejus
 digressi, in perditionem præcipitent, ligno quidem
 acclamantes : « Expergiscere, exsurge ; » lapidi au-
 tem stulte : « Elevare. » Solent enim seducti, si
 quis eos timor consternerit, tangere aras, ape-
 rire delubra, et idola anima carentia compellere :
 M' sermini, salvate : elevare et tu, lapis, tanquam
 deus, tuam potentiam venerantes, et adorare non
 detrectantes protege. Væ igitur jure talibus, qui ex
 auro et argento factis, spiritum non habentibus
 advoluti, ejusmodi voces promunt, quas utique
 præstaret Deo habitanti cœlum, et templum suum
 supernam civitatem habenti, promere. Sanctus enim
 in sanctis habitat, et a quibus colitur, eos incolit.
 Utile porro et necessarium quiddam propheta nobis
 occinit, videlicet, « Revereatur a facie ejus omnis
 terra. » Quibus enim sana mens, illi unum, natura
 et vere Deum adorandum censent, cui quisvis sa-
 piens cultum adhibebit, ei supplex erit, apud eum
 salutem quæret : ipsum opificem, omnium Domi-
 num, Salvatorem et Redemptorem, fortissimum,
 purissimum, naturas rerum ut voluerit interdum
 immutantem, et nutibus suis universitatem hanc
 gubernantem confitebitur.

CAP. III.

Ejusdem, in canticum Habacuc.

XXXIII. Absoluta commodissime oratione de Ba-
 bylone, et pœnas daturæ sanctæ civitatis everso-
 res, qui et Israël captivum abduxerunt, sufficien-
 tissima prædictione demonstrato, opportune ad
 Christi mysterium transit, et ex liberatione in una
 gente, ac separatim facta, sermonem ad commu-
 nissimam omnium liberationem accommodat, per
 quam salvatæ sunt reliquiæ Israel : salvatus nihilo-
 minus universus orbis. 548 Cyrus quippe, Cam-
 bysæ filius, arrogantis, Deoque exoso Chaldæorum
 regno everso, Israël manu misit. Adumbratio
 igitur et descriptio quædam erat, quod tum ageba-
 tur, eorum quæ per Christum eximie confecta
 sunt ; qui totum genus humanum quasi armis cap-
 tum et sub imperio tyrannico vexatum (a Satana
 enim per peccatum oppressi tenebamur), cum inve-
 nisset, vinculis et ærumnis absolvit, et ipsa servi-
 tute indigna exemptos, velut in sanctam civitatem
 Jerusalem cœlestem reduxit. Evasimus enim, ut
 scriptum est **, cives angelorum, et domestici Dei,
 et cœlum nobis jam patriam esse professi sumus
 Obstupefactus itaque propheta mysterii virtute,

** Ephes. ii, 19.

et ineffabile, ac divinam Unigeniti œconomiam adventus cum carne vehementer admirans, preces concipit, in forma cantus, omnino secundum illud a Davide dictum : « Lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam ».

διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ἡ γλῶσσά μου μελετήσεται σου. »

VERS. 1. Domine, audivi auditionem tuam, et timui; consideravi opera tua, et obstupui.

XXXIV. Intelligi potest sermo, si placuerit, vel ad ipsum universorum Patrem et Deum converti, ut qui revelet Filium, et auditionem de ipso per Spiritum manifestet: vel etiam, et jure, ad ipsum Verbum incarnatum. Quod si quis dicat ad Patrem verba fieri, fortasse talem quemdam sensum complectentur. O universorum Domine, inquit, imperitam revelationem, sive auditionem de progenie tua, obstupui: est enim tremenda, et supra quam explicari queat præclara narratio, et modus œconomizæ extra omnem legem. Quod si cordis oculo tuorum operum virtutem subtiliter intuear, res nisi merus stupor et admiratio est. Sin autem verba ad Filium spectent, nihilominus eodem ad hanc fere modum accedemus. O Domine, qui regis omnia, tametsi caro factus es⁷⁸, ut suscepi auditionem, sive auditum et revelationem de te, in timorem incidi; et rei magnitudine mirifice ac merito, obstupefactus sum. Intelligo enim, quod cum forma, et omnibus Patri per omnia æqualis sis, te ipsum sponte ac volens ad exinanitionem demitte⁷⁹, nostrique similis homo fles ex muliere⁸⁰, et formam servi accipere non dedignabere⁸¹, et qui est Deus nobiscum, tuum tibi Patrem vindicabis. Eris item « obediens⁸² usque ad mortem, mortem autem crucis⁸³. » — « Audivi igitur auditionem tuam et timui: consideravi opera tua, et expavi. » Evangelizasti cæcis apertionem visus, prædicasti captivis remissionem⁸⁴, sanasti contritos corde, convertisti quos aberraverat, alligasti quod contritum erat⁸⁵, lux factus es bis qui sedebant in tenebris⁸⁶, janua et via ad vitam, et sanctificationem⁸⁷; factus es pax, conjungens per fidem in unum populum eos qui ex circumcisione, et eos qui ex gentibus⁸⁸; factus es lapis angularis electus, pretiosus⁸⁹. Recuperasti mundum Deo Patri, expiasti a peccatis, qui que ex infirmitate capti fuerant, de manu diabolica eruiati⁹⁰; gratia adoptionis filiorum illustrati sunt servi⁹¹, homo de terra natus, cœlesti civitate donatus est⁹². Inprimis autem et hoc auditu dignum reor: Qui omnes vivificas, nobiscum carnis mortem sustinuvisti. Verumtamen factus es primogenitus ex mortuis, et primitiæ dormientium, et primitiæ humanæ naturæ, in incorruptionem restitutæ⁹³. Revixisti enim, ut Deus, et sæva atque inexpugnabili bellua, hoc est, morte, conculcata,

μεθὰ τὸν οὐρανόν. Κατατεθῆκως δὴ οὖν ὁ προφήτης τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἀφραστὸν τε καὶ θεοπρεπῆ τῆς μετὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τοῦ Μωνογενοῦς οἰκονομίαν ὑπεραγάμενος, ποιεῖται τὴν προσευχὴν, καὶ ἐν ὕδῃ τρόπω, κατ' ἐκεῖνό που πάντως τὸ τὴν δικαιοσύνην σου, ἡλίην τὴν ἡμέραν τὸν Ἐπαινόν

Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθη· κατενόησα ἔργα σου, καὶ ἐξέστην.

ΔΔ'. Νοοῦτ' ἂν ὁ λόγος καὶ πρὸς αὐτὸν, εἰπερ ἔλοιτό τις, τὸν τῶν ὄλων Πατέρα καὶ Θεόν, ὡς ἀποκαλύπτοντα τὸν Υἱόν, ἀκοήν τε τὴν περὶ αὐτοῦ διατρανοῦντα διὰ τοῦ Πνεύματος· ἢ καὶ πρὸς αὐτὸν εἰκότως τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγον. Καὶ εἰ μὲν τις λέγοι πρὸς τὸν Πατέρα γενέσθαι, τυχὸν τοιούτῃ ἐισυνομένῳ. Ὡ τῶν ὄλων Δέσποτα, φησί, τὴν δοθεῖσαν ἀποκάλυψιν, ἤγουν ἀκοήν, τὴν περὶ τοῦ σοῦ γεννήματος κατατέθηκά τοι· φρικτὰ γὰρ ἔστι καὶ πέρα λόγου τὰ διηγήματα, καὶ τῆς οἰκονομίας ὁ τρόπος παντὸς ἂν εἴη λοιπὸν ἐπέκεινα νόμου. Εἰ δὲ δὴ, λεπτὸν ἐνιελς τῆς καρδίας τὸν ὀφθαλμὸν, τὴν τῶν σῶν ἔργων καταθρῆσαιμι δύναμιν, ἔκστασις ἔσται τὸ χρῆμα, καὶ ἔτερον οὐδέν. Βλέποντος δὲ τοῦ λόγου πρὸς τὸν Υἱόν, οὐδὲν ἤττον προσβαλοῦμεν κατὰ τοιούτῃ τινὰ τρόπον. Ὡ Κύριε, καὶ κατάρχων τῶν ὄλων, κἂν εἰ γέγονας σὰρξ, ὡς τὴν περὶ σοῦ δεξιμένου ἀκοήν, ἤγουν ἄκουσμα, καὶ ἀποκάλυψιν, εἰς δὸς ἐμπέτωκα, καταπέπληγμαί δὲ, καὶ σφόδρα εἰκότως, τὴν τοῦ πράγματος ὑπερβολήν. Μανθάνω γὰρ, ὅτι ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τῇ κατὰ πᾶν ἔτιον ὑπάρχων τῷ γεγεννηκότι, σαυτὸν μὲν καθήσεις εἰς ἐκούσιον κένωσιν, γενήσῃ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς, καὶ τὴν τῆς δουλείας ἀνατλήσεις μορφήν, καὶ Θεὸν μεθ' ἡμῶν, ἐπιγράψῃ τὸν σεαυτοῦ Πατέρα. « Ὑπήκοος » δὲ γενήσῃ, « καὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. — Εἰσακήκοα τοίνυν τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθη· κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. » Εὐηγγελίω γὰρ τυφοῖς ἀνάβλεψιν, ἐκήρυξας αἰχμαλώτοις ἀφῆσιν, ἴδω τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, ἐπέστρεψας τὸ πλανώμενον, κατέδησας τὸ συντετριμμένον, πῶς γέγονας τοῖς ἐν σκότει, θύρα καὶ ὁδὸς εἰς ζωὴν καὶ ἀγιασμόν, γέγονας εἰρήνη, συνείρων διὰ τῆς πίστεως εἰς ἓνα λαὸν τοὺς τε ἐκ περιτομῆς, καὶ μέντοι τοὺς ἐξ ἔθνῶν· γέγονας λίθος ἀκρογωνιαίος, ἐκλεκτός, ἔντιμος. Κατεκτήσω τὴν οἰκουμένην τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἠλευθέρωσας ἀμαρτιῶν τοὺς ἐξ ἀσθενείας ἐλωκότας, ἐξείλω χειρὸς διαβολικῆς, τῇ τῆς υἰοθεσίας χάριτι κατελαμπρύνθη τὸ δοῦλον, οὐρανοῦ πολίτης ὁ ἐκ γῆς γέγονεν ἄνθρωπος. Ἀξιόκουστον δὲ πρὸς τοῦτοίς ἀκαίνο, οἶμαί που. Ὁ γὰρ πάντας ζωογονῶν, ὑπομεμένηκας μεθ' ἡμῶν τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον. Πλὴν γέγονας πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πρωτόλειον ἀνθρωπότητος, ἀνακοιμηθεὶς εἰς ἀφθαρσίαν. Ἀνεδίωξ γὰρ ὡς Θεός, τὸ σκληρόν καὶ

⁷⁷ Psal. xxiv. 28. ⁷⁸ Joan. i. 14. ⁷⁹ Philip. ii. 6-9. ⁸⁰ Galat. iv. 4. ⁸¹ Philip. ii. 7. ⁸² Philip. ii. 8. ⁸³ Isa. lxi. 1, 2; Luc. iv. 18, 19. ⁸⁴ Psal. cxlvi. 3. ⁸⁵ Isa. ix. 2; Luc. i. 79. ⁸⁶ Isa. xlv. 1. ⁸⁷ Ephes. ii. 14 18. ⁸⁸ Isa. xxviii. 16; Matth. xxi. 42. ⁸⁹ I Joan. iii. 8. ⁹⁰ Ephes. i. 5; Coloss. i. 13. ⁹¹ I Cor. xv. 47-49. ⁹² Ibid. passim.

δυσάντητον πατήσας θηρίον, τούτέστι, τὸν θάνατον, παρέλυσας τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς ἐκείνης τὴν δύναμιν. Πέπαιται δὲ ἐν σοί τε καὶ διὰ σοῦ τὸ, «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, » καθ' ἡμῶν εἰρημένον.

Ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ.

ΑΕ'. Κατὰ διαφόρους τρόπους ἐρμηνεύεται τοῦτό τισι. Καὶ ὁ μὲν ἐφη, δύο κεκλήσθαι ζῶα, τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱὸν, ὧν καὶ ἐν μέσῳ γινώσκεισθαι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Ἀμαθὲς δὲ, οἶμαι, τὸ τῆδε νοεῖν, καὶ πολὺ τὸ εὐθὲς ἔχει. Τίς γὰρ ὁ φάναί τοιμῶν, ὅτι ζῶον ἐστὶν ἡ ζωὴ, τούτέστι, τὸν Υἱὸν, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ζωὴ γὰρ μᾶλλον τὸ ζωοποιεῖν, ζῶον δὲ δὴ τὸ παρ' ἐτέρου μετέχον ζωῆς. Ἄτοπον δὲ καὶ ἐτέρως μέσον ὡσπερ ἀμφοῖν νοεῖσθαι τὸν Πατέρα, ὅς καὶ πρῶτος ὀνομάζεται, κατὰ γε τὴν σύνταξιν τῆς ὁμολογίας τῆς ἁγίας τε καὶ ὁμοουσίου Τριάδος. Καὶ οὐ δὴ ποτε φαμεν, ὡς προτεταγμένον κατὰ τὴν κλίσιν τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, προὔφεστηκεν αὐτῶν. Ἀἴτιον γὰρ τοῦτο καὶ ψευδοπέπαι. Διακείμεθα δὲ μᾶλλον καὶ πεπιστεύκαμεν, ὅτι συναδίδιον ἔχει τὸν Λόγον, καὶ ἦν, ὃ ἐστὶν, οὐ δίχα τοῦ ἰδίου Πνεύματος. Ἄλλ' ἅμα τε Θεὸς νοεῖται ὁ Πατήρ, καὶ συνεισέβηκεν εὐθύς ἡ ὑπαρξίς τοῦ δι' ὃν ἐστὶ Πατήρ, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ θεῖον αὐτοῦ καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ πηγὴ τίς ἐστὶν ὡσπερ ἰδίου γεννήματος, οἰκονομικῶς προωνόμασται. Πῶς οὖν ἔσται μέσος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ἐννοεῖν οὐκ ἔχω. Ἄλλ' ἴσως ἐροῦσι, κατὰ τὸ εἶδος, ὡς ἐν τόπῳ χρῆται νοεῖσθαι τὸ μέσον. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ἄτοπον. Οὐ γὰρ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον, ὅτι μήτε ἐν ποσῶ, μήτε μὴν κατὰ σῶμά ἐστιν. Ἐτεροὶ δὲ αὐτὸ δύο ζῶας εἰρήκασι, τὴν τε Νέαν καὶ τὴν Παλαιάν Διαθήκην, ὧν ἐν μέσῳ γινώσκειται Χριστός. Ἐν δὲ τοῖς τοιοῦτοις θεωρήμασιν ὁδὸν ἴτω τις, ἢν ἂν βούλοιο καθ' ἑαυτόν. Ἡμεῖς δὲ ἅπαξ τὸν λόγον εἰς τὸ Χριστοῦ πρόσωπον περιτρέποντες, νομικὴν ποιησόμεθα τὴν τῶν νοημάτων ἀφήγησιν. Γέγονε τοίνυν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς Ἰαστήριον διὰ τῆς πίστεως· ἰδὸκει γὰρ ὡδὲ φρονεῖν τε καὶ λέγειν καὶ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ. Ἀπηλλάγμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ παντὸς ἐγκλήματος, ἰλέω τε καὶ εὐάντητον ἐσχέκαμεν τὸν Πατέρα. Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ σοφὸς Ἰωάννης· «Τεχνία, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἀμαρτάνητε. Καὶ ἐάν τις δὲ ἀμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς Ἰασμός ἐστὶ περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου.» Ἐπειδὴ δὲ ἦταν τύποι τῶν ἐσομένων κατὰ ἀλήθειαν τὰ πάλαι δι' αἰνιγμάτων τυπούμενα, φέρε τι λέγωμεν τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηπῇ γεγονόντων, παρὰ τοῦ Πατρὸς Ἰαστήριον δεικνύοντες τὸν Υἱὸν. Προστέταχε τοίνυν ὁ τῶν ὀλων Θεὸς κειθῶν γενέσθαι, καὶ λυχνίαν, καὶ μέντοι καὶ τράπεζαν ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηπῇ. Εἶτα πρὸς τοῦτοις Ἰαστήριον ἐκ χρυσοῦ, καὶ κρῦφύρας, ἢ βύσσου κεκλωσμένης καὶ κοκκίνου διαπνευσμένου, καὶ τοῦτο ἐπὶ τεσσάρων αἰρῶμενον στύλων, ἐπεκρέματο τῇ ἁγίᾳ κειθῶ. Εἶτα δύο Χρ-

A veteris illius maledicti efficientiam dissolvisti¹⁶. Et in te, ac per te illud contra nos prolatum, cessavit : « Terra es, et in terram reverteris¹⁷. »

VERS. 2. In medio duorum animalium cognosceris.

XXXV. Diversa ratione quidam hæc interpretantur. Et alius quidem dixit, duo animalia vocari Spiritum et Filium, et in medio eorum cognosci Deum et Patrem. Quam ego interpretationem imperitam et deliram statuo. Quis enim dicere audeat ζῶον animal esse ζωὴν vitam, hoc est, Filium aut Spiritum sanctum? Potius etenim vita est, quod vivificat : animal autem quod ab alio vitam accipit. Aliter quoque absurdum est Patrem velut medium amborum intelligere, qui juxta ordinem confessionis sanctæ et consubstantialis Trinitatis primus nominatur. Nec ullo modo dicimus, Filio et Spiritui secundum appellationem præponi propterea, quod ante eos existerit. Hoc enim esset nugari, et mentiri. Quin potius sentimus, et credimus, eum habere Verbum coæternum, et esse, quod est, non sine Spiritu proprio. Sed simul Deus intelligitur Pater, simul statim subit animum subsistentia illius, per quem est Pater, et ipse divinus ac sanctus ejus Spiritus. Quoniam autem quasi fons quidam est ejus, quod genuit, prudenti ratione prius nominatur. **550** Quomodo igitur inter Filium, et Spiritum medius sit, dispicere nequeo. Sed fortasse, ut verisimile est, respondebunt, medium ut in loco intelligendum. Sed hoc quoque ineptum est. Divinitas enim loco non continetur, nec enim quanta, aut corporata est. Rursum alii duas vitas esse dixerunt Novum et Vetus Testamentum, in quarum medio Christus cognoscitur. In hujusmodi sententiis, quam quisque viam sibi elegerit, jam ambulet. Nos semel sermonem ad Christi personam convertentes, sensum juxta legem enarrabimus. Factus est igitur Dominus noster Jesus Christus propitiatio per fidem : ita enim sentire et dicere divino Paulo visum est¹⁶. Per ipsum enim liberati ab omni peccato, propitium et accessum facilem nacti sumus Patrem. Testatur istud sapiens Joannes, dicens : « Filioli, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tantum, sed et totius mundi¹⁷. » Quoniam autem vetera illa typi revera, et figura futurorum, in ænigmatibus expressa existerunt : age dicamus quædam quæ fiebant in sancto tabernaculo a Patre, et ex propitiatorio Filium Dei significatum demonstrant. Jussit igitur universorum Dominus arcam fieri, et candelabrum, et mensam in sancto tabernaculo. Ad hæc propitiatorium ex auro, et purpura, et bysso retorta, et cocco perneto, quod sublatum super columnas quatuor, ante sacræ arcæ pen-

¹⁶ Galat. iii, 15. ¹⁷ Gen. iii, 19. ¹⁸ Hebr. ii, 17; iii, 14. ¹⁹ I Joan. ii, 1, 2.

debat. Postea duos cherubim ad dexteram et sinistram aureos, facies sibi obvertentes super propitiatorio constituit ¹⁸. Res involuta est, et mysterium rei in Christo perpetratum continet. Verbum enim caro factum est ¹⁹, quamvis sit Deus, et Dominus omnium, ut ex Deo, et Patre omnium existens, ut ex Deo et Patre naturaliter apparens. Sed quamvis factum sit caro, et constitutum a Patre propitiatorium, non abjecit tamen quod erat, hoc est, deitatem, sed etiam sic potestatem, et gloriam Deo convenientem habet, et nihilominus eum supernæ virtutes circumstant, præscripta sibi officia peragentes. Idcirco cherubim propitiatorium tegunt, et ipsum assiduissime intuentur. Solent enim supernæ virtutes, ut sanctæ et purissimæ, divina sine intermissione contemplari, et Deum intueri, et quæ ipsi placita acceptaque sunt, ad ea se commodare semper. **551** Cognosceris igitur, inquit, o Domine, quis eris, nostrum similis factus: nempe propitiatorium, ut ex paradigmate seu exemplari in sancto tabernaculo perspicue cognosceris. Stas enim in medio duorum animalium, hoc est, cherubim, et nomen tibi, propitiatorium, et verus est sermo. Nam, ut ipse Christus ait, « Non misit Pater Filium in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum ²⁰. »

Cum appropinquerint anni, cognosceris. Cum aderit tempus, demonstraberis.

XXXVI. Mysterium Christi lex vaticinata est: quin etiam sanctorum prophetarum chorus ante promulgavit. Sacri autem doctores, quæ tempore adventus, seu præsentia ejus acciderunt, et rite gesta sunt, cum olim de ipso prædictis fructuose conferentes, multis modis nos in fide in ipsum corroborant: et videmus sæpenumero eosdem inde sensus et cogitationes suas confirmare. Quale est illud apud evangelistas: « Ejecit Dominus noster Jesus Christus e templo vendentes oves et boves, et meas nummulariorum evertit. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes exturbavit, dicens: « Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. » Quid postea? « Recordati sunt, inquit, discipuli ejus, quia scriptum esset de eo: Zelus domus tuæ comedit me ²¹. » Cum Joseph aliquando suspicaretur desponsam sibi virginem imminutam esse, velletque clam dimittere, « Apparuit ei angelus Domini in somnis, dicens: Joseph, filii David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum ²². » Mox oraculum sanctum huic certissimam fidem conciliat. Sequitur enim in hæc verba: « Hoc autem totum factum est, ut impleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen

Α ρουδιμ εις δεξιόν τε και εώνυμον εκ χρυσοῦ ποποιημένα περιεστῆκει τὸ ἱλαστήριον, τὰ πρόσωπα πρὸς αὐτὸ συντείνοντα. Αἰνίγμα δὲ τὸ χρῆμα πάλιν, μυστήριον τοῦ κατὰ Χριστόν. Γέγονε μὲν γὰρ ὁ λόγος σὰρξ, καίτοι Θεὸς καὶ Κύριος τῶν ὄντων ὑπάρχων, ὡς ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πεφηνῶς κατὰ φύσιν. Ἄλλ' εἰ καὶ γέγονε σὰρξ, καὶ τέθειται παρὰ τοῦ Πατρὸς ἱλαστήριον, οὐκ ἀποδέβληκεν ὅπερ ἦν, τούτέστι, τὸ εἶναι Θεός· ἀλλ' ἔστι καὶ οὕτως ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δόξῃ τῇ θεοπροπέῃ, καὶ πάλιν αὐτὸν περιεστᾶσιν αἱ ἄνω δυνάμεις, τὰς αὐταῖς συνταγμένας ἀποπεραίνουσαι λειτουργίας. Ταύτη τὰ Χερουδιμ περιεστᾶσι τὸ ἱλαστήριον, καὶ πρὸς αὐτὸ βλέπουσι διαπαντός. Ἔθος γὰρ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν, ἀγίαις οὐσαις καὶ πανάγουις, ἀεὶ κατασκέπτεσθαι τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν βλέπειν, καὶ εἰς τὰ αὐτῷ δοκοῦντα καὶ φίλα τετραφῆθαι διαπαντός. Γνωσθῆναι δὴ οὖν, φησὶν, ὧ Δέσποτα, τίς ἔσῃ, καθ' ἡμᾶς γεγινώς· ὅτι γὰρ ἱλαστήριον, ὡς ἐκ παραδείγματος τοῦ ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηνῇ γνωσθῆναι σαφῶς. Ἔστηκας γὰρ ἐν μέσῳ δύο ζώων, τούτέστι, τῶν Χερουδιμ, καὶ ὀνομά σοι, τὸ ἱλαστήριον, καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος. Ὡς γὰρ αὐτὸς φησὶν ὁ Χριστὸς, « Οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Πατήρ τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον· ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. »

Ἐν τῷ ἐγγίξειν τὰ ἔτη, ἐπιγνωσθήσῃ. Ἐν τῷ παρῆναι τὸν καιρὸν, ἀναδειχθήσῃ.

ΛΓ'. Κεχηρησµῶδηκε μὲν ὁ νόμος τὸ Χριστοῦ μυστήριον· καὶ μὴν καὶ ὁ τῶν ἀγίων προφητῶν ἤρρανεκεκράγει χορὸς. Συμβάλλοντες δὲ χρῆσιμος τοῖς πάλαι περὶ αὐτοῦ γεγραµµένοις τὰ ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδηµίας συμβεβηκότα τε καὶ κεκατωρθωμένα, ποικίλως βεβαιωτέροις ἡµᾶς εἰς τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν καθιστᾶσιν οἱ μυσταγωγοὶ, καὶ αὐτοὺς δὲ πλειστάκις εὐρησοµεν τὸν οἰκεῖον ἐντευθεν ἐμποδοῦντας νῦν. Ὅποῖόν ἐστιν ἐκεῖνο τὸ διὰ φωνῆς εὐαγγελιστῶν· Ἐκδέβληκε μὲν γὰρ ὁ Κύριος ἡµῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοὺς πωλοῦντας πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε τῶν κολλ[λ]υθιστῶν. Καὶ ποιήσας ὡσεὶ φραγγέλιον ἐκ σχοινίων, « πάντας ἐξέβαλε, λέγων· Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου. » Καὶ τί τὸ ἐντευθεν; Ἐμνήσθησαν, φησὶν, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦν γεγραµµένον· Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με. Οἰηθέντι δὲ ποτε τῷ Ἰωσήφ τὴν μνηστευθεῖσαν αὐτῷ διεφθάρθαι παρθένον, ἐθέλοντι τε λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν, « Ὄφθη, φησὶν, ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ, λέγων· Ἰωσήφ, υἱὸς Δαβὶδ, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου. Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου. Τέξεται δὲ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸν ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. » Ἐἶτα λόγιον ἱερὸν παρεκόµιζε πρὸς πληροφορίαν. Ἐφη γὰρ πάλιν ὡδὶ· Τοῦτο δὲ ὄλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῆ τὸ ρηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγον-

¹⁸ Exod. xxv, 10 seqq. ¹⁹ Joan. 1, 14. ²⁰ Joan. III, 17. ²¹ Joan. II, 14-17. ²² Matth. I, 20, 21.

τος· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. » Εὐρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν Ἐμμανουήλ ἐκ τῶν τοῖς προφήταις προηγγελμένων τὴν ἐφ' αὐτῶν κρατύνοντα πίστιν, ἀξιούντα τε δι' αὐτῶν ἡδὴ τῶν πραγμάτων ἐπιγινώσκεισθαι, καὶ τοῖς ἡδὴ προειρημένοις τὴν τῶν ἀποτελεσμάτων συμφέροντας ἔκδασιν, ἐνδοιάζειν οὐδαμῶς ὡς αὐτὸς εἴη λοιπὸν, ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν προκεκηρυγμένος. Ἦκον μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸν τινες τῶν Ἰωάννου μαθητῶν, φιλοπευστοῦντες, καὶ λέγοντες· « Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἀπέστειλεν ἡμᾶς, λέγων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; » Ὁ δὲ, καίτοι λέγειν ἐξόν· Ἐγὼ, οὐχ ἕτερος· ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἀναπειθεὶ προάγγελισιν ἀναφοιτῆσαι, λέγων· « Πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἃ ἀκούετε, καὶ βλέπετε. Τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, κωφοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, καὶ κωφοὶ ἀκούουσι, καὶ νεκροὶ γέρονται, καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, καὶ μακάριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί. » Ἀληθὲς οὖν ὅτι, καθά φησι ὁ προφήτης, « Ἐν τῷ ἐγγίξειν τὰ ἔτη ἐπιγνωσθήσῃ, » καὶ ὅτι κατὰ καιροῦς, τοὺς πάλαι προωρισμένους ὡς ἐν θελήσει τε καὶ βουλή τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀνεδείχθη Χριστός. Ἐν ἐσχάτοις γὰρ τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐπέφανεν ἡμῖν, ἐπεγνώσθη τε καὶ ὠμολόγηται, καθάπερ ἀμέλει καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ὁ Ναθαναὴλ ἀνέκραγε λέγων· « Ραββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ βασιλεὺς εἶ τοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐπεγνώσθη οὖν ἐν τῷ ἐγγίξειν τὰ ἔτη, τούτεστιν, ὡς ἐν καιρῷ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. Ἐπεγνώσθη παρὰ τε ἀγίων καὶ γὰρ τὸ ἐν μέσῳ δύο ζῶων Ἰασητήριον, ὡς ἐν Χριστόν.

Ἐν τῷ παραχθῆναι τὴν ψυχὴν μου, ἐν ὀργῇ ἐλέους μνησθήσῃ.

ΑΖ'. Προσέκρουεν ἡ ἀνθρώπου φύσις τῷ δημιουργῷ διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδασιν, ὃς ὀλίγου παντελῶς ἠξίωσε λόγου τὴν δοθείσαν ἐντολήν. Τοιγάρτοι καὶ τεταράγμεθα, καὶ διολώλαμεν, ἀρξά καὶ δίκῃ περιπεσόντες οἱ δειλαιοὶ· καὶ θανάτῳ κεκρατήμεθα, παρωρισθέντες οἰοῦντες Θεοῦ. Ἦκουε γὰρ ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ, ὡς ῥίξα τοῦ γένους· Ἰῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· Πλὴν οὐ μέχρι παντὸς περιεῖθεν ἡμᾶς ὁ δημιουργός, ἀλλὰ κατηλέησεν ὡς Θεός. Εἰ γὰρ καὶ κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἀλλὰ « πάλιν ἀφείλεν ὁ Θεὸς πᾶν ἄκρουν ἀπὸ παντὸς προσώπου. » Τὸ δυνεῖδος τοῦ λαοῦ ἀφείλεν ἀπὸ πάσης τῆς γῆς. Κατήργηται μὲν γὰρ ἐν Χριστῷ τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀνηρημένης τῆς ἁμαρτίας, ἐφ' ἣ καὶ ὠνειδίσμεθα. « Κύριος γὰρ ἐμνήσθη ἡμῶν, καὶ ἠλέησεν ἡμᾶς, » καθά καὶ ὁ θεσπέσιος ἀναμέλπει Δαβὶδ. Ἀνεκόμεσι γὰρ ἡμᾶς εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ζῶην, καίτοι τεταραγμένους, καθάπερ ἐφην ἀρτίως, ἀπὸ γε τῆς θείας ὀργῆς, ὡς ἐν ἐκλείψει γενέσθαι τοῦ πνεύματος, τούτεστιν, ἐν ἀποθέσει τε καὶ ἀποβολῇ τῆς ψυχῆς· πράττεται γὰρ οὕτως ἐν ἡμῖν ὁ θάνατος. Ὅτι δὲ καταδεικνόμεθα μὲν τῷ θανάτῳ προσεκρουόμετες Θεῷ, σεσώσμεθα

A ejus Emmanuel²². » Inveniemus quoque ipsum Emmanuelem ex prophetarum prædictionibus fidem in se constabilire, et postulantem, jam rebus ipsis cognosci, et cum prænuntialis rerum gestarum eventum conferendo, dubitationem omnem tolli de cætero, quin ipse sit, quem Ix et prophetæ prænuntiaverint. Veniebant enim **552** ad eum quidam Joannis discipuli, sciscitantes curiosius in hunc modum : « Joannes Baptista misit nos, dicens : Tu es qui venturus es, an alium exspectamus ? » Ille vero tametsi liceret respondere : Ego sum, et non alius, veterem eos prædictionem hortatur audire, dicens : « Euntes renuntiate Joanni quæ auditis et videtis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, et mortui resurgunt, et pauperes evangelizantur, et beatus qui non fuerit scandalizatus in me²⁴. » Verum est igitur quod ait propheta : « Cum appropinquerint anni, cognosceris, » et secundum tempora olim voluntate et consilio Dei et Patris definita manifestatum esse Christum. Ultimis enim sæculi temporibus apparuit nobis, et cognitus et multorum confessione indicatus est : quemadmodum scilicet et ante alios Nathanael exclamavit his verbis : « Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel²⁵. » Cognitus est igitur cum appropinquarent anni, hoc est, tempore œconomiæ in carne. Cognitus est a sanctis, et jam nunc a toto orbe. Cognovimus in medio duorum animalium propitiatorium, ut in legalibus ænigmatis præfiguratum, hoc est, Christum.

ἀπάσης ἡδὴ λοιπὸν τῆς ὑπ' οὐρανόν. Ἐγνώκαμεν αἰνίγμασι νομικοῖς προανατυπούμενον, τούτεστι, Cum conturbata fuerit anima mea, in ira misericordiam recordaberis.

XXXVII. Natura humana propter transgressionem Adami, qui datum sibi mandatum minimi duxit, opificem læsit. Proinde irascente Deo et conturbati sumus, et perimus, et in maledictum ac pœnas incidimus miseri, et subjugati a morte fuimus. Audivit enim primus parens Adam, tanquam radix generis nostri : « Terra es, et in terram redibis²⁶. » Verumtamen non in perpetuum despexit nos conditor : sed ut Deus, nostri misericordia captus est. Quanquam enim mors potentia sua, juxta vocem prophetæ, nos absorbit, tamen « abstulit rursus Deus omnem lacrymam ab omni facie²⁷. » Probrum populi sui abstulit de tota terra. Evacuatum est enim in Christo mortis imperium, sublato peccato, cujus causa in opprobrio eramus. « Dominus enim memor fuit nostri, et misertus est nostri : » sicut et divinus David canit²⁸. In incorruptionem siquidem, et in vitam nos restituit, quamvis conturbatos, ut dixi modo, ab ira divina, ut desiceremus spiritu, hoc est, ut animam deponeremus, et abjiceremus : sic enim mors in nobis efficitur. Damnatos autem ad mortem postquam **553** Deum offendimus, et iterum misericordiam et salutem consecutos, fidem facit beatus

²² Math. i, 22, 23. ²³ Luc. vii, 20-23. ²⁴ Joan. i, 49. ²⁵ Gen. iii, 19. ²⁶ Isa. xxv, 8. ²⁷ Psal cxiii, 12.

David, eum universorum Deum sic affatur : « Aver-
tente te faciem tuam turbabuntur, et in pulverem
suum revertentur. Emittere spiritum tuum, et crea-
buntur, et renovabis faciem terræ²⁰. » Aversionem
enim propter Adami transgressionem perpassi, in
pulverem, unde et facti eramus, reversi sumus²¹.
Ast ubi rursus in Christo, et per Christum Spiritum
divinum abunde possedimus, naturæ ejus consortes
facti, secundum Scripturas²², denno ad id quod erat
in principio reformati et innovati, et salvati su-
mus : quod et Paulus scribit : « Omnia in Christo
nova creatura, » et, « Vetera præterierunt, facta
sunt autem omnia nova²³. » Ergo conturbati sumus,
ab initio divinæ iræ animadversionem sustinentes.
Postquam autem appropinquantibus annis cognitus,
et juxta tempora olim statuta manifestatus est Chri-
stus, de cætero misericordiæ recordatus est. Justifi-
cati sumus « non ex operibus legis, secundum Scri-
pturas : neque ex operibus justitiæ quæ fecimus nos :
sed secundum magnam misericordiam ipsius²⁴. »

VERS. 3. *Deus a Thæman veniet, et sanctus de
monte Pharan umbroso condens.*

XXXVIII. Dupliciter hæc verba intelliguntur, de
quibus pro moduto nostro dicemus. Thæman reddi-
tur auster. Vergit autem ad austrum penitus solitu-
do, in qua et mons Choreb fertur esse, ubi Moses
Deo Israelitis certas agendorum leges præscribenti
astitit²⁵. Quare alteram verbis propositis sententiam
aptantes, illud dicimus : « Veniet, inquit, Deus ex
Thæman, ex monte Pharan, sive Choreb : » Hoc
est, qui quondam in solitudine maxime australi, in
monte Choreb patribus in speculo ignis visus est,
ipse qui olim locutus est legem, veniet et in carne
apparebit nostram similis, et ut propheta, ac me-
diator : sicut nimirum divinus quoque Moses, qui
audivit a Deo : « Prophetam suscitabo de fratribus
ipsorum sicut te, et ponam verba iæa in ore ejus,
et loquar ipsis secundum omnia, quæcumque man-
davero ei²⁶. » Sin quis hæc verba aliter enodare
voluerit, is erit hic modus. Thæman, ut dixi, inti-
mam solitudinem australem appellabant. Aiunt igitur
in oris Judææ australibus plane interioribus situm
esse Bethlehem. Itaque « Deus ex Thæman
veniet, » hoc 554 est, ex Bethlehem, quæ austrum
respicit. Naturalis enim, et verus Deus, unigenitum
Dei Patris Verbum, nostra natura assumpta, ex mu-
liere in Bethlehem primogenitus est. Quia vero divina
Scriptura interdum insignioribus montibus Judæo-
rum Synagogam, sive populum, comparare consue-
vit, quod plurimis longeque celeberrimis viris quasi
arboribus densa videatur, idcirco et nunc cum monte
Pharan illam componit, dicens, e monte umbroso
et condensum montem nominat propter patres, e quibus

A δὲ πάλιν πληθύνοντες, πιστεύεται λόγων ὁ μακάριος
Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν· « Ἀποστρέψαντίς
σου τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται, καὶ εἰς τὸν χοῦν
αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου,
καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίεις τὸ πρόσωπον τῆς
γῆς. » Πεπονήθεις μὲν γὰρ τὴν ἀποστροφήν, διὰ τὴν
ἐν Ἀδάμ παράβασιν, ὑπεστρέψαμεν εἰς τὸν χοῦν. ἐξ
οὗ καὶ γεγόναμεν. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἐν Χριστῶ καὶ
διὰ Χριστοῦ τὸ θεῖον πεπλουτήκαμεν Πνεῦμα, τὴς
αὐτοῦ φύσεως γεγονότες μέτοχοι, κατὰ τὰς Γραφάς,
ἀνεστοιχειώμεθα πρὸς τὸ ἐν ἐρχῆ, καινουργήμεθα,
καὶ σεσώσμεθα· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὃ καὶ αὐτὸς
ἡμῖν ὁ Θεὸς γέγραφε Παῦλος, ὅτι « Πάντα τὰ ἐν
Χριστῶ καινὴ κτίσις· » καὶ, « Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε,
γένεον δὲ τὰ πάντα καινά. » Οὐκοῦν τεταράχμεθα
μὲν, ἐξ ἀρχῆς τὰ ἐκ τῆς θείας ἀνατλάντες ὀργῆς.
Ἐπειδὴ δὲ ἐγγιζόντων τῶν ἐτῶν ἐπεγκύσθη Χριστός,
ἀνεδείχθη δὲ κατὰ τὸν πάλαι προωρισμένους και-
ροῦς, ἐμνήσθη λοιπὸν ἐλέους. Δεδικαιώμεθα γὰρ
« οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, κατὰ τὰς Γραφάς, ἀλλ' οὐκ
ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς,
ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. »

Ἄλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἤξει, καὶ ὁ ἄγιος ἐξ ὄρου[ς]
Φαράν κατασκίου δασέως.

Αἱ. Διττὴν ἔχει θεωρίαν τῶν προλεγομένων ὁ
νοῦς, καὶ δὴ ἐραῦμεν τὰ ἐκ' αὐτοῖς ὡς ἐνι. Ἐρημη-
νεύεται δὲ Θαιμὰν ὁ νότος. Ἔστι δὲ νοτιωτάτη Ἰβαν
ἡ ἔρημος, οὗ καὶ ὁ Κωρθὸς ὄρος εἶναι λέγεται, ἵνα
παρέστησεν ὁ Μωσῆς τῷ Θεῷ· τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῶν
πρακτέων τοὺς ὀριστάς ὀρίζοντι νόμους. Οὐκοῦν μίαν
μὲν τοῖς προκακειμένοις ἐφαρμύζοντες ἐνοιῶν, ἐκείνῳ
φάμεν· « Ἦξει, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐκ Θαιμὰν, ἐξ ὄρου
Φαράν, ἦτοι Κωρθῆ, » τουτέστιν, ὁ πάλαι κατὰ τὴν
νοτιωτάτην ἔρημον ἐν τῷ ὄρει Κωρθῆ ὄφθαλμοῖς τοῖς
πατρῶσιν ἐν εἰδῆ πυρός, αὐτὸς ὁ πάλαι λαλήσας τὸν
νόμον, ἤξει, καὶ μετὰ σαρκὸς ὀφθήσεται καθ' ἡμᾶς,
ἐν τάξει προφήτου, καὶ μεσίτου ὄντος· καθάπερ
ἀμέλει καὶ ὁ θεοπέσιος Μωσῆς, πρὸς δὲ εἰρηται κατὰ
Θεοῦ· « Προφήτην ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν
ὡσπερ σὲ, καὶ θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα
αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἂν ἐπι-
λωμαι αὐτῷ. » Εἰ δὲ δὴ βούλοιτο τις τοῖς γεγραμ-
μένοις προσβαλεῖν καθ' ἕτερον τρόπον, ἐστὶ δὲ
οὗτος· Θαιμὰν, ὡς ἔφην, τὴν νοτιωτάτην ἔρημον
ἀπεσχάλου. Φασὶ τοιγαροῦν ἐν τοῖς ὅτι μάλιστα
νοτιωτάτοις τῆς Ἰουδαίας μέρεσι κείσθαι τὴν
Βηθλεέμ. Οὐκοῦν, « Ὁ Θεὸς ἐκ Θαιμὰν ἤξει, » τουτέστιν,
ἐκ Βηθλεέμ τῆς πρὸς νότον. Ὁ γὰρ φύσει τε καὶ
ἀληθῶς Θεὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Πατρὸς Λόγος καθ'
ἡμᾶς γεγονώς, γηγένηται διὰ γυναικὸς ἐκ Βηθλεέμ.
Ἐπειδὴ δὲ ἴθος τῆς θείας Γραφῆς, τοῖς τῶν ὀρέων
περιφανεστέροις ἐσθ' ὅτε τὴν τῶν Ἰουδαίων παρι-
κάξειν συναγωγὴν, διὰ τοι ἐδὲ πλείστοις τε καὶ ὄσαι·
εὐκλεσεστάτοις ἀνδράσιν ὀρθοῖται κατάκομον, ταύτηται
καὶ νῦν τῷ ὄρει Φαράν ἐξομοῖσθαι, λέγων, ὡς ἐξ ὄρου
κατασκίου δασέως. Κατάσκιον δὲ καὶ δασὺ τὸ ὄρος

²⁰ Psal. ciii, 29, 30. ²¹ Gen. iii, 19. ²² II Petr. i, 4. ²³ II Cor. v, 17. ²⁴ Rom. iii, 20 ; Tit. iii, 5.
²⁵ Exod. 24, 1 seqq. ²⁶ Deut. xviii, 18.

φησὶ διὰ τοὺς πατέρας, ἐξ ὧν γεγενῆσθαι λέγεται κατὰ σάρκα Χριστός. Ἔσται γοῦν ἀκούσαι σαφῶς τοῦ μὲν μακαρίου Λουκᾶ τὸν τῆς γενεαλογίας ἐκλογισμὸν ἀναφέροντος ἐξ Ἰωσήφ ἐπὶ τὸν Ἀδάμ· Ματθαίου γε μὴν ἐκ Δαβὶδ τε καὶ Ἀβραάμ κατακομίζοντος πάλιν στοιχηθῶν, ὡς ἔφην, ἐπὶ τὸν Ἰωσήφ. Ὅρος οὖν δασὺ καὶ κατάσχιον ἡ Συναγωγῆ, πολλοὺς ἐνεγκοῦσα κατὰ καιροὺς τοὺς ἐξ ὧν ἀνέψυ Χριστός. Ὅτι γὰρ ἐστὶν ἐξ Ἰουδαίων, πῶς ἐστὶν ἀμφιβαλεῖν; Γεγέννηται γὰρ ἐξ αἵματος Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ, κατὰ γε τὴν σάρκα, φημί, καὶ αὐτὸς δὲ ποῦ φησι περὶ αὐτοῦ· «Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. ἰ

Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ αἰρέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ.

ΑΘ'. Γέγονε μὲν ἱλαστήριον διὰ πίστεως τοῖς ἐπὶ γῆς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὅτε πέφυκε καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐν δούλου μορφῇ, τουτέστιν, ἀνθρωπῶς. Ἔδοξέ πως ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας καὶ αὐτῶν μειονεκτεῖσθαι τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ τῆς ἐκεῖνων εὐκλείας λέναι κατόπιν. Ἄλλ' ἦν ἀνωτάτω πάλιν ὁ Θεός. Καὶ πιστώσεται λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος· «Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξη καὶ τιμῇ ἔστεφανωμένον.» Ἐπειδὴ γὰρ «γένονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ταύτη, καθὼς γέγραφε πάλιν ὁ αὐτός, «ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερῴψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγεῖων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.» Ἄληθεύσει δὴ οὖν ὁ προφήτης λέγων· «Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ.» Οἱ μὲν γὰρ τὴν ἁγίαν οἰκοῦντες πόλιν, καὶ ταῖς ἀνωμοναῖς διαιτώμενοι, «πάντες εἰσὶ πνεύματα λειτουργικὰ, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν.» Ὁ δὲ τοῖς τῆς θεότητος ἐνιδρύται θώκοις. Καὶ οὐδενὶ μὲν ἐκεῖνων εἴρηται παρὰ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· «Υἱός μου εἰ σύ.» τὸν δὲ καὶ Υἱὸν ὁμολογεῖ καὶ ἀγαπητὸν ὀνομάζει, καὶ σύνεδρον ἔχει συνυμνούμενόν τε καὶ συμπροσκυνούμενον. Ἐφη γὰρ πάλιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ αὐτοῦ· «Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσατωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ.» Οὐκοῦν κἂν εἰ γέγονε ἱλαστήριον κατηγγεμένος εἰς ἀνθρωπότητα δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδὲν ἡττόν ἐστι Θεός, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὁρατὴν δὲ λέγω καὶ ἀόρατον. «Καλύπτει γὰρ οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ· ἔσται δὲ πλήρης καὶ ἡ γῆ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ.» Τοῦτο καὶ αὐτὰ διακέκραγεν ἐναργῶς τὰ Σεραφίμ τὰ ἅγια, τὸν θεὸν αὐτοῦ περιεστῶτα ὀρόνον, καὶ ταῖς εὐφημίαις ὡς Κύριον Σαβαώθ, καὶ τῶν ὄλων Θεὸν εὐ μάλα καταγεραίροντα. Πλήρη γὰρ ἔφασκον τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. Εἰ δὲ δὴ βούλοιτό τις ἐκεῖνο λέγειν,

Christus secundum carnem prognatus dicitur. Licet igitur audire beatum Lucam, genealogiam ejus percensendo a Joseph ad Adam perspicue referentem ³⁶ : Matthæum vero a Davide et Abraham ordine, ut dixi, ad Joseph usque deducentem ³⁷. Mons ergo condensus et umbrosus Synagoga est, quæ diversis temporibus multos tulit, ex quibus propagatus est Christus. Ex Judæis enim natum quis dubitet? Genitus est enim ex sanguine Abraham et David, secundum carnem, inquam; quin ipse quodam loco de semet affirmat : « Quia salus ex Judæis est ³⁸. »

Operuit cælos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra.

XXXIX. Unigenitum Dei Verbum factum est quidem propitiatorium per fidem in terra degentibus ³⁹, quando nostrum simile, et in forma servi ⁴⁰, hoc est, homo natus est. Quam ob causam etiam sanctis angelis quodammodo inferius ⁴¹, et iis gloria posterius visum est. Sed rursus, quatenus Deus, erat sublimissimum. Fidem astruet Paulus sapientissimus : « Eum autem, inquit, qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum ⁴². » Quoniam vero « factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, » sicut idem alicubi ecripsit, « Deus ipsum exaltavit et donavit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus est in gloria Dei Patris ⁴³. » Verus igitur erit Propheta dum dicit : « Operuit cælos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra. » Qui enim sanctam civitatem habitant, et in supernis mansionibus degunt, « Omnes sunt administratorii spiritus, missi in ministerium propter eos qui hæreditatem capient salutis ⁴⁴. » Ille vero in solio deitatis collocatus est. **555** Et nulli eorum a Deo et Patre dictum est : « Filius meus es tu ⁴⁵, » cum hunc et Filium confiteatur, et dilectum vocet ⁴⁶, et assessorem habeat, qui cum eo collaudatur et adoratur. Et rursus de eodem divinus Paulus : « Cum autem introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit : Et adorent eum omnes angeli ejus ⁴⁷. » Quocirca, etsi factus est propitiatorium, cum ad humanam naturam propter nos et pro nobis induendam descendit, nihilominus est Deus, et omni creaturæ quæque videtur, inquam, quæque non videtur, imperat. « Operuit enim cælos virtus ejus, et plena est terra laudis ejus. » Hoc quoque et ipsa sancta seraphim divinum ejus thronum circumstantia, et honorificis acclamationibus, ut Dominum Sabaoth et universorum Deum, merito ac jure venerantia manifeste proclamant. Ipsius enim laudibus plenos esse cælos et terram dicebant. Quod si cui placuerit illud dicere, magnam et supereminen-

³⁶ Luc. III, 23-38. ³⁷ Matth. I, 1-16. ³⁸ Joan. IV, 22. ³⁹ I Joan. II, 2. ⁴⁰ Philipp. II, 7. ⁴¹ Hebr. II, 9; Psal. VIII, 7. ⁴² ibid. ⁴³ Philipp. II, 8, 9. ⁴⁴ Hebr. I, 14. ⁴⁵ Psal. II, 7; Hebr. I, 5. ⁴⁶ Matth. XVII, 5. ⁴⁷ Hebr. I, 6; Psal. XCVI, 8.

tem esse virtutem Christi, ut etiam ipsos cælos operiat, si in magnitudine definita concipiatur, probabiliter sentiet. Ait siquidem alicubi beatus David : « Domine, misericordia tua in cælo, et veritas tua usque ad nubes ⁴⁸ : » quibus verbis bonitatis celsitudinem et veritatis excellentiam, ut in magnitudine corporis et loci, demonstravit.

VERS. 4. *Et splendor ejus ut lux erit.*

XL. Propitiatorium per fidem, hoc est Christum, affuturum ut illuminet sedentes in tenebris, etiam a sanctis prophetis clarere queat. Quorum unus dicebat : « Regio Zabulon, terra Nephthalim, et reliqui, maritimam habitantes, Galilæa gentium, populus sedens in tenebris vidit lucem magnam ⁴⁹. » Alius : « Illuminare, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est ⁵⁰. » Testatus est ipse Deus Pater his verbis : « Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediat sicut lumen justitia mea, et salutem meam ut lampas accendatur ⁵¹. » Justitia enim Dei, et salutem Christus, « Qui factus est nobis sapientia a Deo, justitiæque et sanctificatio, et relempio, » secundum Scripturas ⁵². Quamobrem, velut in tenebris ambulantes, lampas nobis manifestus est Christus, per institutionem evangelicam ab illa veteri caligine nos liberans, quam in mentibus nostris diffundens omnium inimicus, neque natura et verum Deum intueri, neque pietatis et vitæ semitam considerare patiebatur. **556** Splendor igitur, a Christo nobis ostensus, ut lux erit, hoc est, non obscurus neque exilis, sicuti nimirum per Moysen. In ænigmatis quippe et umbris lex tota versabatur, sed ut lux pura, nullique caligini permista, atque in mentem et cor ingrediens, et intellectuali fulgore in nos coruscans, et præcognitionis radium in nos introducens.

Cornua in manibus ejus.

XLI. Cornua in Scripturis a Deo inspiratis semper aut regni et potentiae, aut superbia notionem habent, quod ipse beatus David docet : « Dixi iniquis : Nolite inique agere, et delinquentibus : Nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum, et nolite loqui adversus Deum iniquitatem ⁵³. » Quidam enim superbas vanitates loquentes, juxta Scripturam ⁵⁴, iniquitatem contra Deum loquuntur, dogmatum de ipso sinceritatem adulterantes, aut alio quocunque modo gravi contumelia afficientes. Significat autem virtutem, seu potentiam, vocabulum cornu, cum dicitur de Deo et Patre, qui nobis Filium exhibuit : « Exiit cornu salutis nobis ⁵⁵ : » et rursum : « Cornu ejus exaltabitur in gloria ⁵⁶. » Gloriosa sunt enim omnia quæ in virtute et potestate Christi admirabiliter et insigniter patrata sunt. Venit itaque Unigenitus, nostri gerens similitudinem ⁵⁷ : et quod ad carnem naturamque humanam attinet,

Α δτι μεγάλη και ὑπερτελής ἡ ἀρετὴ τοῦ Χριστοῦ, ὡς και αὐτοὺς καλύψαι τοὺς οὐρανοὺς, εἰ ἐν μεγέθει νοοῖτο τῷ μετρητῷ, πιθανὸν εἰσδέξεται νοῦν. Ἐφη γάρ που ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου, και ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν, » τὸ τῆς χρηστότητος ἐπιημερόν, και τῆς ἀληθείας τῆς ὑπεροχῆς ὡς ἐν ποσότητι τῇ κατὰ σῶμα και κατὰ τόπους σημαίνων.

Και φέγγος αὐτοῦ ὡς φῶς ἔσται.

Μ'. Ὅτι φωτιῶν ἀφίχεται τοὺς ἐν σκότει τὸ διὰ πιστεως ἱλαστήριον, τουτέστι, Χριστὸς, σαφὲς ἀν γένοιτο και διὰ φωνῆς τῶν ἁγίων προφητῶν. Ὁ μὲν γὰρ ἔφασκε· « Χώρα Ζαβουλῶν, και γῆ Νεφθαλείμ, και οἱ λοιποὶ, οἱ τὴν παραλλαν κατοικοῦντες Γαλιλαίαν τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἰς φῶς μέγα. » Ὁ δὲ· « Φωτίζου, Ἱερουσαλήμ· ἦκει γὰρ σου τὸ φῶς, και ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκε. » Μεμαρτύρηκε δὲ και αὐτὸς ὁ Θεὸς και Πατὴρ, οὕτω λέγων· « Διὰ Σιών οὐ σιωπήσομαι, και διὰ Ἱερουσαλήμ οὐκ ἀνήσω, ἕως ἀν ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη μου, τὸ δὲ σωτήριον μου ὡς λαμπρὸς καθύσταται. » Δικαιοσύνη γὰρ και σωτήριον αὐτοῦ, ὁ Χριστὸς, « Ὅς ἐγενήθη μὲν ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε και ἁγιασμός, και ἀπολύτρωσις, » κατὰ τὰς Γραφάς. Οὐκοῦν οἴαπερ ἐν σκότει βαδίζουσι, λαμπρὸς ἡμῖν ἀνεδείχθη ὁ Χριστὸς, διὰ παιδεύσεως εὐαγγελικῆς, τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀπαλλάττων ἀγλῦος, ἣν ταῖς ἡμετέραις διανοαῖς ἐνιελς ὁ πάντων ἐχθρὸς, καταθρεῖν οὐκ ἠφίει τὸν φύσει τε και ἀληθῇ ὄντα Θεὸν, οὔτε μὴ τὴν τῆς εὐσεβείας και ζωῆς κατασάπτεισθαι τρέπον. Τὸ τοίνυν φέγγος, ὅπερ ἡμῖν ἔδειξεν ὁ Χριστὸς, ὡς φῶς ἔσται, τουτέστιν, οὐκ ἄμυδρον, οὐδὲ οἶον ἀσθενεῖς, καθάπερ ἀμῆλι διὰ Μωσῆως (ἐν αἰνίγμασι γὰρ και σκιαῖς ὁ νόμος), ἀλλ' ὡς φῶς καθαρὸν, και ἀμῆλις ἀγλῦτι, και εἰς νοῦν και καρδίαν εἰσδυόμενον, και τὴν νοητὴν ἡμῖν ἐναστράπτων αὐγὴν, και τὴν τῆς ἀκιδδῆλου γνώσεως ἐνοικίζων ἀκτίνα.

Κέρατα ἐν χερσίν αὐτοῦ.

ΜΑ'. Τὸ κέρασ ἀεὶ λαμβάνεται παρὰ ταῖς θεοποιήσους Γραφαῖς ἢ εἰς βασιλείαν και δύναμιν, ἦσαν ὑπεροψίαν, και διδάσκει αὐτὸς ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων· « Εἶπα τοῖς παρανομοῦσι· Μὴ παρανομοῦσι· και τοῖς ἀμαρτάνουσι· Μὴ ὑψοῦτε κέρασ. Μὴ ἐπαίρετε εἰς ὕψος τὸ κέρασ ἡμῶν, και μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν. » Ἐπέρογκα γὰρ ματαιότητος φεγγόμενοι τινες, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀδικίαν κατὰ Θεοῦ λαλοῦσι, τῶν περὶ αὐτοῦ δογμάτων παρασημαίνοντες τὴν ὁρθότητα, ἢ καθ' ἕτερον ὄντων τῶν περιυβρίζοντες τρέπον. Δυνάμειος δὲ σημαντικὸν τὸ κέρασ, ὅταν λέγεται περὶ τοῦ Θεοῦ και Πατρὸς, προσαναδείξαντος ἡμῖν τὸν Υἱόν· « Ἠγεῖρε κέρασ σωτηρίας ἡμῖν. » Και πάλιν· « Τὸ κέρασ αὐτοῦ ὑψώθησεται ἐν δόξῃ. » Ἐν εὐκλείᾳ γὰρ πάντα τὰ ἐν δυνάμει Χριστοῦ παραδόξως κατορθωμένα. Ἀφίχεται δὲ οὖν ὁ Μονογενῆς ἐν εἰδῆ μὲν τῷ καθ' ἡμᾶς, και ὅσον εἰς σάρκα και ἀνθρωπότητα, τῆς ἐν ἡμῖν ἀσθενείας ὑπομένων

⁴⁸ Psal. xxxv, 6. ⁴⁹ Isa. ix, 1, 2. ⁵⁰ Isa. lx, 1. ⁵¹ Isa. lxii, 1. ⁵² I Cor. i, 30. ⁵³ Psal. lxxiv, 5, 6. ⁵⁴ Psal. cxliii, 8. ⁵⁵ Luc. i, 69. ⁵⁶ Psal. cxi, 9. ⁵⁷ Philipp. ii, 7.

τὴν δόξῃσιν, πλὴν ἐν χερσὶν ὡς Θεὸς ἔχων πάντα τὰ κέρατα, τούτεστι, πάσας τὰς βασιλείας, κατὰ πᾶσαν δυνάμειν τῶν ἀντικειμένων ἐνεργειῶν. Τὸ δὲ, ἐν χερσὶν, ὅταν λέγωμεν, τὸ ἐν ἐξουσίᾳ λέγομεν. Καὶ γοῦν πρὸς Θεὸν δεδιδάγμεθα λέγειν ἐν προσευχαῖς· « Ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ κληροὶ μου. » Ὅτι δὲ ὑπενήνεκται τῷ Χριστῷ πᾶσα δύναμις διαβολικῆ, καὶ τὰ καλούμενα κέρατα, τούτεστιν, αἱ κατὰ πόλεις τε καὶ χώρας τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων τυραννίδες (διεμοιρήσαντο γὰρ τὴν σύμπασαν γῆν), πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις; Τὰ μὲν γὰρ ἐπ' ἐξουσίας τῶν ἀνθρώπων ἐξήλαυσε, τὰ δὲ προσήεσαν, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. Γέγραπται γὰρ οὕτως παρὰ τοῖς ἁγίοις εὐαγγελισταῖς. Ὅτι δὲ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος καὶ αὐτὸν ἀπεσόδησε τὸν τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἐπιστάτην, τούτεστι τὸν Σατανᾶν, ἀκονιτὴ καταθρήσομεν, αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· « Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· καὶ ὁ ἀρχὼν ἐκβληθήσεται ἔξω. Κἀγὼ ἐὰν ὤψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντα ἐλύσω πρὸς ἑμαυτόν. » Οὐκοῦν καὶ εἰ γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐκ ἐν χερσὶ, τούτεστιν, ἐν ἐξουσίᾳ τὰς τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων ἔχει τυραννίδας, ἦτοι βασιλείας, ἡγουν καὶ δυνάμεις. Εἰ δὲ δὴ βουλοῖτο τις ἐκείνῳ νοεῖν ἀπεριεργύτερον, ὡς ἐν χερσὶ ἔχει κέρατα Χριστοῦ, τούτεστιν, ἀμαχῶν τε καὶ ἀκαταγώνιστον τὴν ἰσχύν, καὶ οὐδ' ἂν ἔλοιτο τῶν ἐχθρῶν κερατίζουσαν εὐκόλως, καὶ καταδηοῦσαν εὐχερῶς, καὶ οἷον μόσχου δίκην ἀφορήτως ἐπιθρώσκουσαν, συνήσει πάλιν ὀρθῶς.

Καὶ ἔθετο ἀγάπησιν κραταιὰν ἰσχύος αὐτοῦ.

MB. Δύο ταῦτα κατορθώσων ἀφίκετο Χριστὸς, καθελεῖν μὲν τοὺς δι' ἐναντίας, οἱ πᾶσαν ἐπλάγησαν τὴν ὑπ' οὐρανόν, ἀπεκόμισαν τε τοῦ κτίσαντος Θεοῦ τὴν αὐτῆ καὶ μόνῃ περπεωδεστάτην κλέπτοντες δόξαν, καὶ ταῖς σφῶν ἀνάπτοντες κεφαλαῖς· ἀνασώζειν δὲ τοὺς ἠπατημένους, καὶ δυσδιάφυκτον ἀληθῶς ὑπομείναντας πλεονεξίαν. Ἄλλ' ὅτι μὲν δὴ τὰ ἐκείνων οἴχεται, καὶ κατηφάνισται παντελῶς, ἐδίδαξεν, εἰπὼν· « Κέρατα ἐν χερσὶν αὐτοῦ· » τὰ καταστρέφοντα δηλονότι τὰ ἐκείνων κράτη, καὶ οἷον ἐκκερατίζοντα τὴν ὑπεροφλίαν. Ὅτι δὲ ἔμελλεν ἀνασώσειν ἡμᾶς, προσηγορεύουσι, λέγων· « Ἔθετο ἀγάπησιν κραταιὰν ἰσχύος αὐτοῦ. » Σεσώσμεθα « οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης, ἀ ἐποίησαμεν ἡμεῖς, » οὐκ ἐξ ἀυχημάτων (« Τετελείωκε γὰρ ὁ νόμος οὐδὲν, ») ἀλλ' ἐξ ἡμερότητος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κραταιὰν, τούτεστιν, ἰσχυρὰν καὶ μεγάλην θέντος τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγάπησιν τοῦ Υἱοῦ. « Οὕτω γὰρ ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Σεσώσμεθα δὴ οὖν ἐξ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ μὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνατλάντος θάνατον, εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν, καταργήσας μὲν τὸ τῆς φθορᾶς κράτος, ἀποστήσας δὲ ἡμῶν τὴν ἁμαρτίαν. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε· « Μείζονα τούτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει,

infirmittatis nostræ opinionem habens, verum ut Deus, habens in manu omnia cornua, hoc est, universa regna, secundum omnem virtutem operationum adversariarum. Cum autem dicimus, in manibus, in potestate dicemus. Quare in precibus doctissimi Deo dicere: « In manibus tuis sortes meæ⁵⁵. » Subjectam autem Christo omnem virtutem diabolicam, et quæ vocantur cornua, puta, per urbes et regiones immundorum spirituum tyrannides (totam enim terram diviserant), dubitandum est nemini. Alios enim cum potestate ex hominibus expulit: alii accedentes eum orabant ne juberet eos in abyssum abire⁵⁶. Sic enim apud sacros evangelistas legimus. Quod autem tyrannide quæ nos opprimebat ipsum quoque immundorum spirituum præsidem, nempe Satanam, depulerit, clare perspicere licet ex verbis Christi: « Nunc judicium est mundi hujus: princeps mundi ejicietur foras. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum⁵⁷. » Quapropter, etsi homo factus est, tamen in manibus, 557 hoc est, in potestate habet contrariarum virtutum tyrannides, sive regna, sive vires etiam. Qui porro simplicius ita locum vult intelligere, Christum habere in manibus cornua, hoc est, inexpugnabili et invicto robore præditum esse, et quos libuerit inimicos eo facile tanquam cornu potere ac ferire, levique momento labefactare, et instar tauri intolerabili impetu irruere, etiam recte intelliget.

VERS. 5. Et posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ.

XLIJ. Duo hæc præclara præstiturus Christus advenit: evertere adversarios, qui totum mundum seduxerant, et soli ac maxime Deo creatori debitam gloriam furto abstulerant, sibi que eam arrogaverant: et deceptis ac dominatum profecto ineluctabilem perferentibus salutem restituere. Ac illorum quidem tyrannidem desiisse evanuisseque penitus docet, cum ait: « Cornua in manibus ejus⁵⁸: » quibus videlicet eorum vis et potentia subverteretur, et superbia quasi ventilaretur. Salutem autem nobis redditorum præstendit, « Posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ. » Salvati sumus « non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos⁵⁹; » non ex factis gloriosis: « Nihil enim ad perfectum adduxit lex⁶⁰: » sed ex benignitate Dei et Patris, qui validam, hoc est, fortem et magnam dilectionem Filii pro nobis posuit. « Sic enim dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam⁶¹. » Salvati sumus igitur ex dilectione Dei et Patris, atque etiam ipsius Filii, qui nostri causa mortem subiit: etsi revixit destructo mortis imperio⁶², et peccato a nobis profligato. Unde etiam dicebat: « Majorem habu charitatem nemo habet, ut ponat quis animam suam pro amicis suis⁶³. » Valida igitur dilectio Patris,

⁵⁵ Psal. xxx, 16. ⁵⁶ Luc. viii, 27-34. ⁵⁷ Joan. xii, 31, 32. ⁵⁸ Habac. iii, 4. ⁵⁹ Tit. iii, 5, ⁶⁰ Hebr. vii, 19. ⁶¹ Joan. iii, 16. ⁶² Hebr. ii, 14. ⁶³ Joan. xv, 13.

per quam et a morte, et a peccato, et a diaboli dominatione eruti sumus.

Ante faciem ejus ibit verbum.

XLIII. Antecedet illum, inquit, prænuntius, et antevolabit rumor, et multus de eo sermo erit. Simul enim Virgo Christum peperit, venerunt confestim ex Oriente Magi, stella in cælo inopinato conspicienda partum hunc illis velut annuntiante⁶⁷. Postquam autem 558 procedente tempore solus in deserto mansit, et miranda efficere opera instituit, et exivit fama ejus, ut ait evangelista, per totam Syriam⁶⁸. Insuper revera toto mundo nomen ejus celebratum est. Quis enim fuit qui ignoraret gloriam Christi? quæ gens, quæ regio fortitudinem ejus, aut experientia non sensit, aut auditione non accepit? Nam, ut ipse rursum confirmat, prædicatum est Evangelium per omnes gentes⁶⁹, et factorum ejus claritas instar solis totum orbem illustravit.

Egredientur in campos pedes ejus.

XLIV. Ac si dicat, nihil ipsi arduum factuque impossibile. Ambulabit autem in unaquaque re velut iuxta et plana via. Nam campi nudi facile pertranseuntur: qui vero in tumulos assurgunt, difficiles ambulatu sunt, et equitationi haud idonei. Omnia igitur Christo facilia sunt, et quam viam in unoquoque factorum suorum percurrere voluerit, eadem quoque omnino omni difficultate caret. Quid enim non pro arbitratu, citraque omne negotium efficiat, qui est natura Deus et virtutum Dominus? Ex similitudine igitur per campos ingredientium, quid nobis de ipsius factis cogitandum sit, monet. Qui autem camporum vocabulo voluerit intelligere humiles corde, qui et terra voluntaria, et agricultura Dei vocantur⁷⁰, quasi cælesti semen desuper accipientes et fructum afferentes, alii centesimum, alii sexagesimum, alii tricesimum⁷¹, non male intelliget. Exit enim quodammodo in campos istos ad opus rusticum Filius, plane juxta illud quod ab ipso ut in parabola dictum est: « Exiit qui seminat seminare semen suum⁷². » Psallit item alicubi David: « Et campi tui replebuntur ubertate⁷³. » Addit etiam ibidem, « et valles. » Hanc intelligentiam nobis subjicit, cum protinus adjungit: « Clamabunt, etenim hymnum dicent⁷⁴. » Neque enim vallium sensus expertium est hymnum dicere, sive clamare. In his autem instar cedri divinum ac supernum verbum se extulerit.

Vers. 6. Stetit, et commota est terra.

XLV. Verbum, « stetit, » sæpenumero in Scriptura divinitus inspirata etiam de re aliqua finem adeptam ac-

Αἶνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἦν ὑπὲρ τῶν φθῶν αὐτοῦ, κραταιὰ τοιγαροῦν ἡ ἀγάπησις τοῦ Πατρὸς, δι' ἧς καὶ θανάτου, καὶ ἁμαρτίας, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ἐξηρήμεθα.

Πρὸ προσώπου αὐτοῦ πορεύσεται λόγος.

ΜΓ'. Προβαδίζειται, φησὶν, αὐτοῦ προάγγελος, καὶ προαναπέψεται θρόλλος, καὶ πολὺς ἔσται λόγος, περὶ αὐτοῦ. Ἄμα τε γὰρ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου γένηται Χριστὸς, καὶ ἤκον εὐθύς ἐξ Ἀνατολῶν οἱ Μάγοι, μονοουχὶ καταγγέλλοντος αὐτοῖς τὴν γέννησιν οἰκονομικῶς τοῦ παραδόξως ὀρθέντος κατὰ τὸν οὐρανὸν ἀστέρος. Ἐπειδὴ δὲ, προβαίνοντος τοῦ καιροῦ, καταμῶνας μὲν ἤρξατο καὶ τῶν παραδόξων ἔργων ἐργάτης εἶναι, ἐξῆλθεν ἡ ἀκοή αὐτοῦ, καθὼς φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, εἰς ἄλην τὴν Συρίαν. » Ἄλλως τε καὶ διαδόχτος γέγονεν ἐν πάσῃ ἀληθῶς τῇ ὑπ' οὐρανῶν. Τίς γὰρ ἠγνόηκε τὴν δόξαν Χριστοῦ; ποῖον ἔθνος, ἢ χώρα, τῆς ἐνοῦσης ἰσχύος αὐτῷ μεμνημένον ἀπειράτος ἢ ἀνήκους; Ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη πάλιν, κεκήρυκται τὸ εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πεφώτισεν ἴλιον δίκην τὴν σύμπασαν γῆν ἢ τῶν παρ' αὐτοῦ γεγονότων λαμπρότης.

Ἐξελύσσονται εἰς πεδία οἱ πόδες αὐτοῦ.

ΜΔ'. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν, οὐδὲν ἄνευ αὐτῷ καὶ ἀνήνυτον. Βαδίζειται δὲ ὡσπερ ἐν ἐκάστῃ πράγματι διὰ ψιλῆς τε καὶ λείας ὁδοῦ. Βάσιμα μὲν γὰρ καὶ εὐπόρευτα τῶν πεδίων τὰ ἐψιλωμένα· δυσχερῆ δὲ, καὶ οὐχ ἱππήλατα, τὰ εἰς γηλόφους ἀνεστηκότα. Εὐκόλα δὲ οὖν τὰ πάντα τῷ Χριστῷ, καὶ ἦν ἐν βούλοιτο διέττειν ὁδὸν, τὴν ἐφ' ἐκάστῃ φημί τῶν ἑρμηνῶν, αὐτὴ που πάντως ἐστὶ καὶ δυσχερείας ἀπάσης ἀπληλαγμένη. Τί γὰρ οὐκ ἂν κατορθώσῃ, καὶ λαὸν ἀμογηεῖ, θεὸς ὢν φύσει, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριος; Οὐκοῦν, ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν ἐν τοῖς πεδίοις ἰόντων, τῆς ἐν πράγμασι θεωρίας ποιεῖται τὴν δὴμῶσιν. Ἐὶ δὲ βούλοιτό τις πεδία νοεῖν τοὺς ταπεινοὺς τὴν καρδίαν, οἱ καὶ γῆ θελητῆ χρηματίζουσι, καὶ Θεοῦ γέφυρον, ἄτε δὴ τὸν ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ δεχόμενοι σπῆρον, καὶ ποιοῦντες καρπὸν, οἱ μὲν ἑκατὸν, οἱ δὲ ἑξήκοντα, οἱ δὲ τριάκοντα· νοῆσει πάλιν ὀρθῶς. Ἐξῆσι γὰρ ὡσπερ εἰς τὰ τοιαῦτα πεδία γεωργήσων ὁ Ἰῆς, κατ' ἐκεῖνό που πάντως τὸ παρ' αὐτῷ λεγόμενον ὡς ἐν εἰδει παραβολῆς· « Ἐξῆλθεν ὁ σπειρὼν τοῦ σπείρει τὸν σπῆρον αὐτοῦ. » Ἐξῆλθει δὲ που καὶ ὁ Δαβὶδ· « Καὶ τὰ πεδία σου πλησθήσονται πύσθητος. » Προετίθει δὲ, « καὶ αἱ κοιλάδες. » Ἐφῆκε δὲ νοεῖν προσεπενεγκῶν εὐθύς· « Κεκράζονται· καὶ γὰρ ὑμνήσουσιν. » Οὐ γὰρ τῶν ἀναίσθητων κοιλάδων τὸ ὑμνεῖν ἐστίν, ἤτοι δὴ κεκραγῆναι. Τούτοις δ' ἂν κέβρου δίκην ὁ θεὸς τε καὶ ἄνωθεν ζῆσειε (1) λόγος.

Ἔστη, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ.

ΜΕ'. Τὸ, ὅσση, πλειστάκις νοηθεῖται ἂν, παρὰ γὰρ τῆ θεοπνευστῆ Γραφῆ, καὶ ὡς ἐπὶ τινος πράγματος εἰς

⁶⁷ Matth. II, 1 seqq. ⁶⁸ Matth. IV, 24. ⁶⁹ Matth. XXIV, 14. ⁷⁰ Joan. XV, 1. ⁷¹ Matth. XIII, 3 seqq. ⁷² Ibid. ⁷³ Psal. LXIV, 12. ⁷⁴ Ibid. 13, 14.

(1) Hanc vocem depravatam notat librarius Græcus.

πέρας ἐκδεδηκός. Οἶον ὡς εἰ τις λέγοι τυχόν· Ἔσθη
 τῶδε τὸ πρᾶγμα, οἶον ὁ τοῦδε λόγος, τουτέστιν, ὠρίσθη,
 καὶ πέπρακται. Οὕτω καὶ ἡ Σεπφώρα τοῦ Μωσῆως,
 τῆ ψήφω περιτεμοῦσα παιδίον, πρὸς τὸν ἄγγελον
 ἔφασκε τὸν δλοθρευτήν· Ἔσθη τὸ αἷμα τῆς περι-
 τομῆς τοῦ παιδίου μου. Ὁ γὰρ ὅτι πέπαυται τὸ
 αἷματος ἡ ρύσις κατασημαίνειν ἤθελεν, ἀλλ' ὅτι πέ-
 πρακται τῆς περιτομῆς τὸ χρῆμα, καὶ τετέλεσται τὸ
 ζητούμενον. Δυσωπεὶ γὰρ θάνατον ὁ τῆ νοσητῆ ψήφω
 περιτεμνόμενος· αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ πνεῦμα Χριστοῦ,
 καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰησοῦς, ὁ μετὰ Μωσῆα, διαδεθη-
 κότας τὸν Ἰορδάνην τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ μαχαίραις
 πετρίναις προστέταχε περιτέμνεσθαι, τῆς ἐν πνεύ-
 ματι περιτομῆς ἀποπληρῶν τὸν τύπον. Ὅσπερ γὰρ
 ἑνόμαστα πέτρα Χριστὸς, οὕτω καὶ ψήφος, ἡγουν
 μάχαιρα πετρίνη, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Οὐκοῦν τὸ, ἐσθη,
 κατασημαίνει πολλάκις καὶ πράγματος πλήρωσιν.
 Ἔσθη τοίνυν ὁ Χριστὸς, τουτέστιν, εἰς πέρας ἐκδέ-
 θηκε τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ ὤφθη τοῖς ἐπὶ γῆς. Ἐκαὶ
 ἐσαλεύθη ἡ γῆ. Ἐγὼν δὲ φησι τοὺς κατοικοῦντας τὴν
 γῆν, οἱ καὶ ἐσαλεύθησαν. Καὶ τίνα δὴ τρόπον, φέρε
 λέγωμεν ὡς ἐνι. Οἱ γὰρ πάλαι τὸν νοῦν οἶον ἀκρά-
 δαντοι εἰς τὸ θέλειν ἐργάζεσθαι τὰ πονηρὰ, οἱ ἔδραιοι
 πρὸς ἀσέθειαν, οἱ πεπηγότες εἰς φιλοσαρκίαν, οἱ
 ἐρηρησμένοι πρὸς πλάνησιν, σεσάλευνται, καὶ κεκλι-
 νηται, μετατεθειμένοι πρὸς θεογνωσίαν, πρὸς ἔφεσιν
 ἀρετῆς. Κεκλίνηται δὲ ὁμοίως καὶ τῆς κατὰ νόμον
 λατρείας οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν
 παραδεξάμενοι. Μετακεχωρήκασιν γὰρ εἰς γε τὸ ἐλέ-
 σθαι βιοῦν εὐαγγελικῶς, καὶ τοῖς τοῦ Σωτῆρος πολι-
 τεύεσθαι νόμοις. Ὅτι δὲ τὸ σαλεύεσθαι τὴν ἀπὸ τινος
 εἰς ἕτερον τι μετᾶθεσιν ἐσθ' ὅτε δηλοῖ, σαφὲς ἂν γέ-
 νοιτο, τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ψάλλοντός τε καὶ λέγοντος·
 Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, σαλευθήτω ἡ γῆ. Ὁ
 οὐ γὰρ πού φαμεν καταδονεῖσθαι τὴν γῆν, ταύτην δὲ
 φημι τὴν ὑπὸ πόδας ἀνθρώπων καὶ αἰσθητῆν, παρα-
 καλεῖν αὐτόν. Ἐξήτει δὲ μάλλον τὴν ἐκ τῶν χειρῶν
 ἐπὶ τὰ ἀμείνω γενέσθαι μετᾶστασιν. Καὶ εἰς μὲν οὗ-
 τος τῶν προκειμένων ὁ νοῦς. Εἰσδέξεται δὲ τις καὶ
 ἕτερον ἐπ' αὐτοῖς κατὰ τοιοῦδε τινὰ τρόπον· Ἔσθη,
 καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ. Ἄνο δὴ ταῦτα πέπονθεν ἡ γῆ,
 ἐσθη τε γὰρ καὶ σεσάλευται. Καὶ τίς ἂν εἴη πάλιν
 ὁ ἐπ' ἀμφοῖν λόγος, διατρανοῦν ἀναγκαῖον. Ἔσθη τοί-
 νυν. Μεθούσα γὰρ ὡσπερ, καὶ κατασειομένη ῥαδίως
 πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκτόπων, καὶ οἶον παντὶ πνεύ-
 ματι περιφερομένη, βεβαίαν ἔχει λοιπὸν καὶ ἐρηρη-
 σμένην τὴν στάσιν, ἐμπροσθεν αὐτῆν τοῦ Χριστοῦ,
 κατ' ἐκείνῳ που πάντως τὸ διὰ φωνῆς Ἡσαίου πρὸς
 τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆν· Ἐστήσον σεαυτὴν. Ἐ-
 σεσάλευται δὲ πάλιν, καθάπερ ἤδη προείπον, τῆς
 ἀρχαίας ἀπάτης ἀποχωρήσασα, καὶ τὴν εἰς πᾶν ὀτιοῦν
 τῶν ἀρεσκόντων τῷ Θεῷ τιμῶσα μετᾶθεσιν. Παρά-
 δοξον οὖν ἀληθῶς, τὸ καθένα καιρὸν στήναι τε καὶ
 σαλευθῆναι τὴν γῆν. Χριστὸς γὰρ ὁ καὶ ἰδρυμένην αὐτῆν
 ἀποτελῶν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καὶ μελετᾶν
 ἀναπειθῶν τὸν ἐκ τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ ἀμείνονα κλόνον.

Ἐπέβλεψε, καὶ διετάκη ἐθρῆ. Διετρίθη τὰ ὄρη
 βίβ.

A clipi potest. Ut si quis, exempli causa, dicat : Stetit hæc
 res, hujus sermo : hoc est, finitus et transactus est.
 Sic etiam Sephora, Mosis uxor, ubi filiolium petra
 circumcidit, 559 angelo exterminatori dixit : « Ste-
 tit sanguis circumcisionis filii mei ⁷⁴. » Non enim
 sanguinis fluxum deslisse, sed negotium circumci-
 sionis peractum, et quod desiderabatur, ad finem
 perductum significare voluit. Flecit enim mortem,
 qui spirituali petra circumciditur, qui est spiritus
 Christi; quemadmodum videlicet etiam Jesus post
 Mosen filios Israel Jordanem transgressos cultris
 petrinis, seu lapideis, circumcidi jussit ⁷⁵, circum-
 sionis spiritualis typum et figuram præferens. Sicut
 enim Christus appellatus est petra ⁷⁷, ita et calculus,
 sive culter lapideus, spiritus ejus. Quare illud, « ste-
 tit, » frequenter rei quoque seu negotii absolutionem
 declarat. Stetit igitur Christus, hoc est, res ejus ad
 finem et terminum devenerunt et conspectæ sunt
 hominibus. « Et commota est terra. » Terram nun-
 cupat habitantes terram, qui etiam commoti sunt.
 Quonam autem modo, age, pro facultate explicemus.
 Qui olim animo erant velut inconcussi ad scelera
 designanda, qui erant constantes ad impietatem,
 qui fixi ad res carnales, qui firmati ad errorem,
 concussi et commoti, et ad cognitionem Dei, ad
 amorem virtutis translati sunt. Moti sunt etiam a
 cultu secundum legem Israelitæ, fidem in ipsum
 complexi. Ad voluntatem enim vitæ evangelicæ, et
 ad mores ex legibus Salvatoris transierunt. Moveri
 porro translationem alicunde ad aliud interdum si-
 gnificare, perspicue ostenderit illud Davidis, cum
 ita psallit : « Qui sedes super cherubim, moveatur
 terra ⁷⁸. » Non enim dicimus illum hortari ipsam
 terram ut moveatur, hanc, inquam, oculorum sensui
 expositam, et hominum pedibus subjectam. Potius
 a deterioribus ad meliora conversionem quærebat.
 Et unus quidem hic verborum recitatorum sensus
 est. Poterit et alius afferri, hunc in modum : « Ste-
 tit et commota est terra. » Duo hæc passa est
 terra; stetit namque et commota est. Quænam in-
 telligentia utrobique, declarandum est. Stetit igitur.
 Nam quasi ebria, et ad quidvis inconcessum parvo-
 momento commota, et quasi ab omni vento circum-
 lata ⁷⁹, stabilem de cætero et firmam statio *em* nacta
 est, Christo ipsam firmante, juxta illud utique quod
 per Isaiam ad Judæorum Synagogam dicitur : « Sta-
 tue te ipsam. » Mota est deinde, ut jam dixi, cum a
 deceptione veteri digredi, et ad omnia 560 Deo-
 grata transire maluit. Vere igitur mirabile est, tem-
 pore eodem stetisse et commotam esse terram.
 Christus enim est qui ipsam et ad omne opus bu-
 num corroborat, pejoribusque posthabitis, ad salu-
 briora cogitanda et capessenda impellit.

Respexit, et liquefactæ sunt gentes. Contriti sunt
 montes violentiæ.

⁷⁴ Exod. iv, 26. ⁷⁵ Josue v, 2. ⁷⁷ I Cor. x, 4. ⁷⁸ Psal. xcvi, 1. ⁷⁹ Ephes. iv, 14.

XLVI. Respicere Deum, aliquando in mansuetudine et charitate, aliquando in furore et minis inspectionem significat. Ait igitur, « Super quem respiciam, nisi super miteni, et quietum, et trementem sermones meos ⁸⁰ ? » Flagitabat etiam divinus David : « Respice, inquit, in me, et miserere mei ⁸¹. » Voce autem Ezechielis de quodam dixit : « Et obfirmabo faciem meam super hominem illum, et ponam illum in desertum et in exterminium, et auferam illum de medio populi mei, et cognoscetis quia ego Dominus ⁸². » Hoc vero erat minantem iram, et perniciem, et pœnam irritantibus convenientem. Simul igitur respexit Christus, hoc est, in ira oculos in quibusdam defixit, subito ceræ instar colliquefacti, et quasi igne exurente contriti sunt montes violentia. Gentes et montes immundos spiritus vocat, et in seipsis sublimes atque elatos, et instar montium super alios insurgentes. Omnino autem eminentia maligna est : et ubi fortunæ majores, ibi superbia. Aut etiam forte, quam robusta sit ipsorum immanitas ostendit. Viribus enim plurimum possunt dæmones, idcirco Deo se opponere, illiusque propriam gloriam ad se trahere enituntur. Verumtamen « contriti sunt violentia. » Confringuntur enim virtute Christi, et in nihilum redacti, et credentium scabellum pedum facti sunt. Alia item notione mons appellatus est Satanas, cui dixit alicubi Deus voce prophetæ, ut in persona Nabuchodonosor : « Ecce ego ad te, mons corrupte, corrumpens omnem terram ⁸³. »

Tabuerunt colles æterni.

XLVII. Facta mentione, quamvis involutus, persersarum et contrariarum nobis potestatum, quæ et gloriæ Dei adversantur, mortales ad peccatum revocantes, etiam Synagogæ Judæorum præsidēs introducere debuit, quos colles nominat, quod sublimes et aliis eminere videantur, pro ordine videlicet **561** sacerdotii et honore quo inde potiuntur. Æternos autem, propter rei perpetuitatem : nulla enim occasione aut tempore desinit. Quamvis enim cultus ratio ut in umbris et typis forte defecit, nihilominus natura rei ad meliorem statum migravit. Sanctarum quippe Ecclesiarum præpositi æque Deo ministrant, et incruentum ei sacrificium peragunt. D Æterni igitur colles, propter sacrificii usum perpetuum et nunquam desinentem. Verumtamen cum montibus qui intelligentia sola cernuntur simul contriti, et cum gentibus colliquefacti sunt. Postquam enim dæmonibus placencia sapuerunt, et diabolo collibita egerunt, auctore vitæ in crucem acto ⁸⁴, et multimodis contumeliose illuso, idcirco eadem cum illis pœna plexi, ceciderunt et psummati sunt, et, ut ait propheta : « Domus Israel cecidit, et non est qui ipsam erigat ⁸⁵. »
προφήτης· « Οίκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἀναστήσων αὐτόν. »

A ΜΓ'. Τὸ ἐπιβλέψαι Θεὸν, δηλοῖ μὲν ἔσθ' ὅτε τὴν ἐν πραότητι καὶ ἀγάπῃ κατασκεψίν, ποτὲ δὲ ἐν θυμῷ τε καὶ ἀπειλῇ. Καὶ γοῦν « Ἐπὶ τίνα, φησί, ἐπιβλέψαι, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον, καὶ ἡσυχον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους ; » Ἐπιπάρει δὲ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, οὕτω λέγων· « Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. » Διὰ δὲ γε φωνῆς Ἰεζεχιὴλ ἔφασκε περὶ τινος, ὅτι « Καὶ στηριῶ τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκείνον, καὶ θήσομαι αὐτὸν εἰς ἔρημον καὶ εἰς ἀρηνισμὸν, καὶ ἔξαρῶ αὐτὸν ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ μου, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. » Τοῦτο δὲ ἦν ἀπειλοῦντος ὀργὴν, καὶ βλεθρον, καὶ τὴν τοῖς παροτρύνουσι πρέπουσαν δίκην. Ἄμα τε τοῖνον ἐπέβλεψεν ὁ Χριστὸς, τρυτέστιν, ἐν ὀργῇ τὸ δῆμα τισὶν ἐπήνεγκε, καὶ παραχρήμα κηροῦ δίκην ἐτάκησαν, καὶ οἷον πυρὸς καταφλέγοντος διετρίβη τὰ βρη βίβλ. Ἔθνη δὲ καὶ βρη φησὶ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, καὶ τοὺς ἐν ἑαυτοῖς ὑψηλοῦς τε καὶ ἐπηρμένους, καὶ ὀρῶν δίκην τῶν ἄλλων ἀνεστηκότας. Ἐν φαυλότητι δὲ πάντως ἡ ὑπεροχή, καὶ ἐν ὑπεροφίαις τὸ πλεονέκτημα. Ἡ τάχα μὲ καὶ κατ' ἰσχύον τὰ γὰρ ἐνούσης αὐτοῖς ἀγριότητος μέτρον. Ἰπέροπλα γὰρ τὰ δαιμόνια, καὶ γοῦν ἀνεξέ-
C ἀγειν Θεῷ, καὶ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν δόξαν ἑαυτοῖς ἀνάπτειν ἐπιέγονται. Πλὴν « διετρίβησαν βίβλ. » Συνθραύονται γὰρ ἐν δυνάμει Χριστοῦ, καὶ κεχωρήκασιν εἰς τὸ μηδὲν, καὶ ὑποπόδιον τέθεινται τῶν πεπιστευκότων. Ὅρος δὲ που καὶ ἐτέρωθι κατωνόμασται πάλιν ὁ Σατανᾶς, πρὸς ὃν ἔφη που Θεὸς διὰ προφήτου φωνῆς, ὡς ἐν προσώπῳ τοῦ Ναβουχοδοносор· Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς σὲ τὸ ὄρος τὸ διεφθαρμένον, τὸ διαφθεῖρον πᾶσαν τὴν γῆν. »

Ἐτάκησαν βουνοὶ αἰώνιοι.

MZ'. Μνημονεύσας αἰνιγματωδῶς τῶν πονηρῶν καὶ ἀντικειμένων δυνάμεων, αἱ καὶ ἀντιπράττουσι τῇ δόξῃ Χριστοῦ, καταστρέφουσαι πρὸς ἀμαρτίαν τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, εἰσχεκόμεναι ἀναγκαίως καὶ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς τοὺς προεστηκότας, οὓς καὶ βουνοὺς ὀνομάζει, διὰ τοὶ τὸ ἦρθαι δοκεῖν ὑψοῦ, καὶ ὑπερκεῖσθαι τῶν ἄλλων, κατὰ γε τὴν τάξιν τῆς ἱερουργίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν τιμῆς. Αἰωνίους δὲ φησὶ αὐτοὺς, διὰ τὸ τοῦ πράγματος διηνεκές· ἀκατάληκτος γὰρ ἐν παντὶ καιρῷ τε καὶ χρόνῳ. Εἰ γὰρ καὶ πέπτουται τυχὸν τῆς ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις λατρείας ἡ δύναμις, ἀλλ' οὐν ἡ τοῦ πράγματος φύσις μεταχεχώρηκεν ἐπὶ τὸ ἀμεινον. Λειτουργοῦσι γὰρ οὐδὲν ἤττον Θεῷ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν οἱ προεστηκότες, καὶ τὴν ἀνάμικτον αὐτῷ τελοῦσι θυσίαν. Αἰώνιοι τοιγαροῦν οἱ βουνοὶ διὰ τὸ τῆς λειτουργίας διηνεκές τε καὶ ἀκατάληκτον. Πλὴν τοῖς ὄρεσι τοῖς νοητοῖς ὁμοῦ συνεθραύσθησαν, καὶ τοῖς ἔθνεσι συνετάκησαν. Ἐπειδὴ γὰρ πεφρονήκασιν τὰ δαιμονίους ἀνδάνοντα, καὶ τὸ τῷ διαβόλῳ δοκοῦν πληρώκασιν, σταυρῷ παραδόντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, καὶ κατὰ πολλοὺς αὐτῷ τρόπους ἐμπαρονήσαντες, ταύτητοι δικαίως τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀνατλά-
τες δίκην καθήρηται καὶ πεπτύκασιν, καὶ ἢ ἤ γησ

⁸⁰ Isa. LXVI, 2. ⁸¹ Psal. LXXXV, 16r ⁸² Ezech. XIV, 8. ⁸³ Jerem. LI, 25. ⁸⁴ Act. III, 15. ⁸⁵ Amos V, 2.

Πορείας αιώριους ἀντὶ κόπων εἶδον.

ΜΗ'. Πορείας ἐσθ' ὅτε, καὶ ὁδοὺς, καὶ τρίβους, καὶ θέας ἡμῖν ἐντολὰς ὀνομάζειν ἔθος τοῖς ἱεροῖς Γράμμασιν. Ὅποιόν ἐστι τὸ διὰ φωνῆς Ἰερεμίου· « Στήτε ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἐρωτήσατε τρίβους Κυρίου αἰωρίους, καὶ ἴδετε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ βαδίσετε ἐν αὐτῇ, καὶ εὐρήσετε ἀγνισμόν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· « Ὅδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου. » Ἐτάκησαν δὲ οὖν βουνοὶ, φησὶ, τούτῃ, οἱ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν τοῦ καθηγεῖσθαι λαχόντες ὄξιν, καὶ τὰ τῆς κατὰ νόμον ἱεραργίας ἀνημμένοι καυχήματα. Τὰς γὰρ τοὶ πορείας, ἦτοι τὰς ἐντολὰς τοῦ Ἐμμανουὴλ, δῆλον δὲ ὅτι τὰ εὐαγγελικὰ θεσπίσματα, καὶ τῶν ἀρχαίων χρησιμωδημάτων τὴν ἀσυγκρίτως ἀμείνω τε καὶ φανερότερην παιδεύουσιν ἀντὶ κόπων εἶδον, τούτῃ ἐστιν, ἠγγήσαντο φορτικῆν, καὶ ἰδρωτὸς ἔμπλεων, καίτοι γε λέγοντος ἐναργῶς τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Δεῦτε πρὸς με, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι. » Δύσοιστον δὲ ἐτέρως ἐποιοῦντό τινες τὰς πορείας αὐτῶν, δι' ὧν ἦν δύνασθαι εὐκόλως διέλθειν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῆς μουσικῆς εὐλογίας τὴν δύναμιν, ἥτις ποτὲ ἐστὶ, διεσάφει λέγων· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. » Οἱ δὲ, τῶν οὕτω σεπτῶν ἀκροῦμενοι λόγων, παραληροῦντες ἔφασκον· « Σκληρός ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκοῦειν; Πῶς δύναται ἡμῖν οὗτος δοῦναι τὴν σάρκα αὐτοῦ φαγεῖν; » Ἐπεμαρτύρατο δὲ λέγων ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι ἐκ τούτου πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτου, ὅτε καὶ αὐτοῖς τοῖς μαθηταῖς προσετίθει Χριστὸς τὸ, εἰπερ ἔλοιτο καὶ αὐτοὶ ἀποφοιτῆν αὐτοῦ, λέγων· « Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπεῖχειν; » Προσητήνα γε μὴν ὁ θεσπέσιος Πέτρος διακεκραγῶς· « Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; βήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. » Οὐ γὰρ θεόανται τὰς πορείας ἀντὶ κόπων αὐτοῦ, ἀλλ' ἦν ἡδύς τε αὐτοῖς καὶ ἀξιόκωστος ἀληθῶς ὁ λόγος. Αἰωρίους δὲ τὰς πορείας φησὶν εἶναι· πεπαύσεται γὰρ οὐδαμῶς, παρατενεῖ δὲ μᾶλλον εἰς αἰῶνα τὸν ἐνεστηκότα, καὶ μέχρι παντὸς στήσεται τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, καίτοι τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ νομικῆς παλαιωθείσης ἐντολῆς, καὶ τὸ ἀμειπτον οὐκ ἐχούσης, καθὼς φησι Παῦλος, καὶ διὰ τοῦτο τῆς δευτέρας εἰσκακομισμένης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίας νενομοθετεῖσθαι λέγεται. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἐν Πνεύματι προανεκράγει λέγων πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· « Ἡ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια. » Οὐ μεμνήκα γὰρ, διαπέπηγε δὲ τὰ Χριστοῦ, καὶ μέχρι παντὸς τὸ ἀκράδαντον ἔχει.

A Itinera sempiterna pro laboribus vidi.

XLVIII. Etiam divina mandata nonnunquam itinera, vias, semitas nominare sacrae Scripturae usitatum est. Cuiusmodi illud Jeremiae: « State super vias, et videte, et interrogate semitas Domini aeternas, et videte quae sit via bona, et ambulato in ea, et invenietis purificationem animabus vestris⁶⁶. » Similiter per os beati David: « Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cornu meum⁶⁷. » Liquefacti sunt igitur colles, inquit, hoc est, qui apud Iudaeos primos honores et legalis sacerdotii honorificum munus obtinebant. Itinera siquidem, sive mandata Emmanuelis, evangelicae utique oracula, et olim divinitus responsis infinitis partibus meliorem et splendidiorem doctrinam pro laboribus viderunt, hoc est, onerosam et sudoris plenam censuerunt, cum omnium nostrum Salvator Christus aperte dicat: « Venite ad me, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve⁶⁸. » Aliter onerosa fecerunt quidam itinera sua, quibus facile in vitam aeternam velut transilire potuissent. Dominus enim noster Jesus Christus mysticae benedictionis vim declarans aiebat: « Amen dico vobis, nisi **562** manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis⁶⁹. » Illi vero adeo venerandis sermonibus auditis, insipienter dicebant: « Durus est hic sermo, et quis potest audire illum? Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum⁷⁰? » Testatus est insuper evangelista, ex hoc multos de discipulis ejus retro abiisse, et non amplius cum eo ambulasse, cum Christus etiam reliquos ultro his verbis compellavit, quaesivitque num et ipsi vellent discedere: « Num et vos, inquit, vultis abire⁷¹? » Respondens divinus Petrus et clamans dixit: « Domine, ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes⁷². » Non enim videbant ipsi itinera pro laboribus: sed erat ipsis oratio illa dulcis et auditu gratissima. Aeterna autem itinera vocat: neutiquam enim quiescet, quin potius in sempiternum semel ceptum sermonem D producet, et praedicationem Evangelii salutarem in perpetuum confirmabit, antiquiore et legali mandato veterascente, et culpa non vacante, juxta verbum Pauli⁷³, et ideo secundo introducto, quod in « melioribus promissionibus sancitum⁷⁴ » dicitur. Itaque divinus David in Spiritu ante exclamavit ad Dominum nostrum Jesum Christum: « Justitia tua justitia in aeternum, et lex tua veritas⁷⁵. » Non enim manserunt, ut dixi, umbratica illa, sed cessarunt typi, et fixa ac stabilita sunt quae erant Christi, et in omne aevum immobilitatem habent. ὡς ἔφην, τὰ ἐν σκιαῖς, ἀλλὰ κατέληξαν μὲν οἱ τύποι,

⁶⁶ Jerem. vi, 16. ⁶⁷ Psal. cxviii, 32. ⁶⁸ Matth. xi, 28-30. ⁶⁹ Joan. vi, 54. ⁷⁰ ibid. 61. ⁷¹ ibid. 68. ⁷² ibid. 69. ⁷³ Hebr. viii, 13. ⁷⁴ ibid. 6. ⁷⁵ Psal. cxviii, 142.

VERS. 7. *Tabernacula Æthiopum turbabuntur, et a tabernacula terræ Madiam.*

XLIX. Narrationes bonæ semper aliquid auditione dignum et denuntiationem citra satietatem habent, quamvis iisdem verbis iterentur. Cum itaque prius narrasset potestatum adversariarum in imbecillitatem delapsam, ipsasque in similitudinem gentium colliquefactas, atque etiam instar montium contritas docuisset, denuo alienigenis eas comparat, qui Judæam armis infestabant. Erant autem Æthiopes, qui aliquando Indicum mare ad orientem et austrum, seu meridiem, accoluerunt; item Madianitæ, et ipsi vicinam solitudinem habitantes. Turbabuntur igitur, inquit, qui sanctam civitatem oppugnant. Ut spiritualem intelligamus Sion, quæ est Ecclesia Dei, quam habitant sancti, et genus electum⁹⁶, ut olim in typo Israel: sicut etiam vox Israel sonat si interpreteris, « *Mens videns Deum.* » Admirationi 563 etiam fuit Nathanael, « ut verus Israelita, in quo dolus non esset⁹⁷. » Tanquam igitur in imagine et typis in Æthiopicis et Madianitis, quia electum genus affligere semper studuerunt, dæmonium globos, sanctis semper adversarios et inimicos intelligemus. Dixerit porro quispiam et aliter, Æthiops nominari idololatras, quibus vita est carnalis, terrena, immunditiarum plena. Tales sunt Æthiopes. Animum enim divino lumine colustratum non habent, sed propemodum nigris sunt cordibus, et animos tenebris oppletos gerunt, quibus et draco in escam datus dicitur. Psallit enim alicubi David, et universorum Deo dicit: « Tu contrivisti capita draconis, dedisti eum escam populis Æthiopicis⁹⁸. » Quemadmodum enim nos vivificum Dei verbum spiritualem et sanctam allomiam nobis facimus, ita libenter peccantes, et qui est natura Deus non cognoscentes, tantum non Satana pascuntur, ipsum animis tenentes, ac secundum illum et sentientes et loquentes. Madianitæ porro omnino fuerint, ut aiebam, in sanctos malevoli. Cujus nominis vim et significatum si quis curiosius indagare voluerit, reddet occultatus. Qualis appellatio in Satanam et potestates ejus malignas quadrat, quibus caligo tenebrarum in omnia sæcula reservata est.

VERS. 8, 9. *Numquid in fluminibus iratus es, Domine, aut in fluminibus furor tuus, aut in mari impetus tuus? Quia ascendes super equos tuos, et equitatio tua salus. Intendens intendes arcum tuum super sceptras, dicit Dominus.*

L. Consilium prophetæ est œconomia veteri secundam, sive novam meliorem, illustriorem, et in bonis absque comparatione majoribus factam ostendere. Olim quippe transformatis in sanguineum Ægyptiorum fluminibus, signisque et portentis editis, mari Rubro diviso, et Ægyptiorum bellicosissimis aqua præfocatis Israellem Deus e servitute carnali liberavit, ac per medium eduxit⁹⁹. Post-

Σκηνώματα Αιθίοπων ποτηθήσονται, και σκηναί γῆς Μαδιὰμ.

ΜΘ'. Τὰ χρηστότερα τῶν διηγημάτων ἀείπως ἔχει τὸ ἀξιόκουστον, καὶ ἀπροσκορῆ τὴν ἐπαγγελίαν, καὶ εἰ διὰ τῶν αὐτῶν τις τοὶ βημάτων. Προσφηγησάμενος τοίνυν τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων τὴν εἰς τὸ ἀναλιφορὰν, καὶ παραδείξας αὐτὰς ὡς ἐν ὁμοιώματι τῶν ἔθνῶν τηχομένας, καὶ μὴν καὶ ὡς ὄρη συντριβομένας, παρεικάζει πάλιν αὐτὰς τοῖς ἀλλοφύλοις, οἱ τῆς Ἰουδαίων κατεστρατεύοντο γῆς. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ ποτὶ πρὸς τὴν καὶ νότον Αἰθίοπος τὴν Ἰνδικὴν προσκοκύντες θάλασσαν, καὶ μέντοι Μαδιηναῖοι, καὶ αὐτοὶ τὴν ὄμορον οἰκούντες ἔρημον. Ποτηθήσονται τοίνυν, φησὶ, οἱ τῆ ἀγία μαχόμενοι πόλει, ἵνα νοῶμεν τὴν νοσητὴν Σιών, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Χριστοῦ, ἣν οἰκοῦσιν οἱ ἅγιοι, καὶ τὸ ἀπόλεκτον γένος, ὡς ἐν τύπῳ πάλαι ὁ Ἰσραὴλ, καθὼς καὶ ἐρμηνεύεται, *Νοῦς ὄρωσθε δὲ Ἰσραὴλ.* Τεθαύμασαι δὲ καὶ ὁ Ναθαναὴλ, ὡς « ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ ὄλος οὐκ ἐστίν. » Οὐκοῦν ὡς ἐν εἰκόνι καὶ τύποις τοῖς Αἰθίοφι καὶ Μαδιηναῖοις, ὅτι τὸ ἀπόλεκτον αἶν κακοῦν ἤθελον γένος, τουτέστι τὴν Ἰσραὴλ, τὰ τῶν δαιμόνων συνήσομεν στήφη, τὰ τοῖς ἁγίοις ἀνθεστηκότα. Φαίη δ' ἂν τις, καὶ ἐτέρως Αἰθίοπος ὀνομάζεσθαι τοὺς εἰδωλολάτρας, οἷς ὁ βίος ἐστὶ σαρκικὸς, γεώδης τε καὶ ἐν ἀκαθαρσίαις. Αἰθίοπος δὲ τοιοῦτοι. Τὸ γὰρ τοὶ θεῶν εἰς νοῦν οὐκ ἔχουσι φῶς, ἀλλ' εἰσι μονονουχὶ μέλανες τὴν καρδίαν, καὶ κατεσκοτισμένοι τὰς φρένας, οἷς καὶ ὁ δράκων εἰς κατάβρωμα δεδόςθαι λέγεται. Ψάλλει γάρ που καὶ φησὶν ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὀλων Θεόν: « Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοφιν. » Ὅσπερ γὰρ ἡμεῖς τὸν ζωοποιὸν τοῦ Θεοῦ λόγον πνευματικὴν καὶ ἁγίαν πεποιήμεθα τροφήν· οὕτω καὶ οἱ φιλαμαρτήμονες, καὶ τὸν φύσει Θεὸν οὐκ ἐπεγνωκότες, μονονουχὶ σιτοῦνται τὸν Σατανᾶν, αὐτὸν ἔχοντες εἰς νοῦν, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονούντες καὶ λέγοντες. Μαδιηναῖοι δὲ πάντως εἰεν ἂν, ὡς ἔφη, οἱ τοῖς ἁγίοις δυσμενεῖς. Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο τὴν τοῦ ὀνόματος πολυπραγμονήσαι δύναιμι, ἐρμηνεύεται Μαδιηναῖος *κατακεκρυμμένος*. Πρέποι δ' ἂν ἡ τοιαύτη κλήσις αὐτῷ τῷ Σατανᾶ καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμει πονηραῖς, οἷς ὁ ζῆφος τοῦ σκότους εἰς τοὺς αἰῶνας τετῆρηται.

Μῆ ἐν ποταμοῖς ὠρίσθης, Κύριε, ἢ ἐν ποταμοῖς θυμός σου, ἢ ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημά σου; Ὅτι ἐπιθήσῃ ἐπὶ τοὺς ἰσχυροὺς σου, καὶ ἡ ἰσχυρία σου σωτηρία. Ἐρτείνων ἐντερεῖς τὸ τόξον ἐπὶ σκῆπτρα, λέγει Κύριος.

Ν'. Σκοπὸς τῷ προφήτῃ τῆς ἀρχαίας οἰκονομίας ἀμείνω τε καὶ φανότεραν, καὶ ἐπὶ μείζοσιν ἀσυγκρίτως γεγεννημένην ἀγαθοῖς, ἀποφῆναι τὴν δευτέραν. Πάλαι μὲν γὰρ διὰ Μωσέως σαρκικῆς δουλείας ἐξέκομιζε τὸν Ἰσραὴλ, μεταστοιχείωσας μὲν εἰς αἷμα τοὺς τῶν Αἰγυπτίων ποταμούς, σημεῖά τε καὶ ἔργα πεποιηκώς· εἶτα διαστῆσας τὴν θάλασσαν τὴν Ἐρυθρὰν, καὶ διαβιβάσας μὲν τοὺς λευκωμένους, ἐν-

⁹⁶ I Petr. II, 9. ⁹⁷ Joan. I, 48. ⁹⁸ Psal. LXXIII, 14. ⁹⁹ Exod. IV, 7.

απεινίξας γε μὴν τοῖς ὕδασι τοὺς τῶν Αἰγυπτίων μαχιμωτάτους. Ἐπει δὲ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ταῖς τοῦ διαβόλου πλεονεξίαις ὑπερζευγμένην ὄλην ἐξεθετο τὴν ὑπ' οὐρανὸν, οὐ ποταμούς εἰς αἷμα μεταβαλὼν, οὐχ ὕδασι τὴν ἰδίαν ἐπιχέων ὄργην, οὐ θαλάσσης κύματα διελὼν, οὐκ ἀνθρώποις βλεθρὸν ἐπιφέρων· ἀποκτείνας δὲ μᾶλλον αὐτὸν πῶν μαιφρόνων δράκοντα, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ τε καὶ δι' αὐτὸν ἰδρυμένην καθελὼν ἀμαρτίαν, καὶ τὸ δυσάντητον τοῦ θανάτου καταλύσας κράτος, καὶ καλέσας ἄπαντας εἰς θεογνωσίαν διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, οἱ πᾶσαν ἐκπεριθέοντες τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τὸ Χριστοῦ περιφέροντες ὄνομα, καὶ μάλα δικαίως κατεθαυμάζοντο. Ὡ τοίνυν Δέσποτα, φησι, ἀξιάκουστα λίαν τὰ ὧν αὐτὸς γέγονας αὐτουργός, καὶ πολὺ τὸ ἔμεινον ἔχοντα τῶν διὰ Μωσέως παρὰ σοῦ πάλιν κατωρθωμένων. Οὐ γὰρ ποταμοὶς ἐποίησας ὄργην, οὐχ ὀρμήσεις κατὰ θαλάσσης. Οὐκ ἐν ἐκείνοις ποθὲν τῆς σῆς θεοπροποῦς ἐξουσίας διαλάμψει τὸ θαῦμα· « Ἄλλ' ἐπιθήσει μᾶλλον ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵππασία σου σωτηρία. » Τίνες δ' ἂν εἶεν οἱ ἵπποι πάλιν; Οἱ μακάριοι μαθηταὶ ἀπόστολοι τε καὶ εὐαγγελισταί, οἱ τοῖς θεοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ὀλοτρόπως ὑπερζευγμένοι, οἱ τρωφεροί, καὶ εὐήνιοι, καὶ πρὸς πᾶν ὄντιον ἐτοιμῶς ἔχοντες τῶν δοκούντων αὐτῶ, οἱ Χριστὸν ἑποχόν τε ἔχοντες, ὧν εἷς ἐστὶ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, περὶ οὗ φησιν αὐτός, ὅτι « Σκευὸς ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον τῶν ἔθνων. » Ὅξεις δὲ λίαν οἱ ἵπποι, περιουστούντες ἄπασαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν. Οὕτω καὶ τὸ ἄρμα « μυριοπλάσιον » εἶναι λέγεται, χιλιάδας ἔχον εὐθυνο[ύ]ντων. Πλεῖστοι γὰρ ὅσοι κατὰ καιροῦς, καὶ μετ' ἐκείνους, γεγόνασιν λαῶν ἡγούμενοι, καὶ τῆς διανοίας τὸν ἀχένα ταῖς τοῦ Σωτῆρος ὑπέχοντες ζευγαίαι, καὶ γῆς ἀπανταχοῦ τὴν δόξαν αὐτοῦ περιφέροντες, καὶ τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες λόγον, καὶ οἷον ἄπασαν ἵπποκρατοῦντες τὴν γῆν. « Σωτηρία δὲ τῶν ἵππων, ἡ ἵππασίας. » Ἐτρέχον γὰρ οὐ μάτην, ἀλλ' ἵνα σώσειαν πόλεις, χώρας τε καὶ ἔθνη, ὁμοῦ καταστρέφοντες Χριστοῦ τὰς τῶν δαιμόνων ἀρχάς, οἱ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὴν γῆν διενείμαντο, τοῖς ἰδίοις θελήμασιν ὀποφέροντες τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ ἔμμελλον διαπίπτειν αἱ πάλαι τῶν δαιμόνων ἀρχαί, ταύτη φησὶν εἰκότως· « Ἐντεινῶν ἐντεινεῖς τὸ τόξον σου ἐπὶ σκῆπτρον. » Ὁρμήσει γὰρ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, οὐκ ἐν ποταμοῖς, ἢ θαλάσσαις, ἀνατρέψει δὲ μᾶλλον τῶν δαιμονίων τὰ σκῆπτρα.

Ποταμῶν ῥαγίησται γῆ. Ὁψορταί σε, καὶ ὠδηγήσουσι λαοί. Σκορπίων ὕδατα πορείας αὐτοῦ.

ΝΑ'. Μέμνηται πάλιν τῶν τοῦ Σωτῆρος κατορθωμάτων, καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, καθ' ὧν τὸ τόξον ἐντεινεται, ἡγουν ἐνταθῆσεται, φησὶ προστεθήσεσθαι καὶ τὴν τῶν ποταμῶν γῆν, τάχα που τὴν Βαβυλωνίαν ὑποδηλῶν (αὐτὴ γὰρ τὸ τινικάδε καὶ ἡ μέση τῶν ποταμῶν), ἵνα διὰ τούτου πάλιν ὡς ἐξ εἰκόνας ἔχθρῶν αἰσθητῶν, νοητῶν καὶ ἀοράτων πληθὺς σημαίνεται, πρὸς ἣν τοῖς ἁγίοις ἡ πάλῃ. Κέκρυπται δὲ πῶς αἰ

quam autem unigenitum Dei Verbum humanam naturam induit, totum qui sub cælo est orbem diabolico juri subjugatum eripuit: non quidem fluvii in sanguinem conversis, non in aquas ira sua effusa, non maris fluctibus divisis, non hominibus pernicie illata, **564** sed occiso potius dracone cruento, et peccato, quod ab ipso ac propter ipsum convaluerat, exciso, et invicto mortis imperio destructo, et per sanctos apostolos ad Dei cognitionem vocatis omnibus, qui, totum orbem percurstantes Christianique nomen circumferentes, jure optimo admirationem habuerunt. Ait ergo: O Domine, auditione dignissima sunt quæ tu ipse operatus es, et præstantiora multo quam quæ nihilominus abs te per Moysen bene gesta sunt. Non enim fluminibus iram inferes: non facies impetum in mare. Non in illis alicunde divinæ potestatis tuæ miracula fulgebant: « Sed ascendes potius super equos tuos, et equitatio tua salus. » Rursum, quoniam vero sint isti equi? Beati discipuli, apostolique, et evangelistæ; illi divinæ ejus voluntati penitus subjecti; illi faciles, et obsequentes, et ad omnia ei placita parati, Christum sessorem portantes, quorum unus est beatus Paulus, de quo ipse dicit: « Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus¹. » Celerrimi sane equi isti, totum orbem peragrantes. Sic etiam curus Dei « decem millibus multiplex² » dicitur, chiliadas habens aurigantium. Innumeri enim suis quique temporibus, et post illos populorum duces fuerunt, et qui cervices mentium Salvatoris jugo subjicerent, et ubique terrarum gloriam ejus circumferrent, et verbum veritatis recte tractarent³, ac velut totam terram equestri virtute subigerent. « Salus autem equorum, sive equitationis. » Non enim frustra cucurrerunt, sed ut salvarentur urbes, regiones et gentes, simul Christo dæmonum imperia evertente, qui pro libidine sua totum terrarum orbem, ut verbo comprehendam, distribuerunt, et incolas ejus sibi subdiderunt. Quoniam autem veteres dæmonum principatus casuri erant, ideo jure ait: « Intendens intendes arcum tuum supra sceptrum. » Impetum enim facies, ut modo dixi, non in fluminibus, aut mari: sed dæmonum potius sceptrum subvertes.

VERS. 10. Fluviorum findetur terra. Videbunt te, et parturient populi. Dispergens aquas itineris ejus.

LI. Iterum Salvatoris præclarorum operum meminit, et aliis gentibus, contra quas arcus intenditur, sive intendetur, etiam terram fluviorum appositum iri dicit, Babyloniorum fortassis terram **565** insinuans: ipsa enim tunc erant fluviorum media, ut per hoc rursum, tanquam ex imagine, hostium sub sensum et sub intelligentiam venientium atque inaspectabiliū multitudo significetur.

¹ Act. ix, 15. ² Psal. lxxvii, 18. ³ II Tim. ii, 15.

contra quam sanctis lucta ¹. Tectus est autem quodammodo semper prophetarum sermo. Itaque ut ex media fluviorum, Babyloniorum terra significatur, et per ipsam ænigmate quodam dæmoniorum grex. Aut forsitan aliud quidpiam propheticus sermo sibi vult. Fluviorum enim terram Judæorum regionem videtur appellare, quod in ea plurimi prophetæ exstiterint, qui fluviorum instar gentem irrigarent, et quasi divinis fluentis inundarent. De quibus et beatum Davidem dixisse arbitror : « Flumina plaudent manu simul ². » Et ore Isaiaë Deus : « Benedicent mihi bestiaë agri, sirenes et filiaë struthionum, quia dedi in deserto aquam, et flumina in terra inaquosa, ut bibere faciam genus meum electum, populum meum quem acquisivi, virtutes meas ut narret ³. » Dominus enim noster Jesus Christus torrens deliciarum ⁷ vocatus est, et est revera. Quinimo fluvius : alicubi enim per voces Sanctorum de eo dicit : « Ecce ego declino super eos ut fluvius pacis, et ut torrens inundans gloriam gentium ⁴. » Item voce Davidis : « Fluminis impetus lætificant civitatem Dei ⁵. » Nihil autem absouum, ex quadam similitudine illius etiam ipsos sanctos fluvios appellari, velut conformes ipsi factos, quod intelligi potest. Sicut enim ipse lux vera est ⁶, dixit tamen sanctis apostolis : « Vos estis lux mundi ¹¹; » ita, cum sit ipse fluvius et aqua viva, donat tamen iisdem sanctos quoque gloritari. Terra ergo fluviorum spiritualium, Judæa nempe, non sustinens bibere aquam vivam, et neque sanctorum prophetarum verba, neque Mosis etiam admittens, « Si enim credidissent Mosi, credidissent etiam Christo, de ipso enim ille scripsit ¹², » funditur, hoc est, sitiit; funditur enim terra sitiens. Miratur itaque propheta, et quasi morate dicit : Quæ terra olim multos habebat fluvios, divinorumque fluentorum copiam uberrimam sitiens, hæc minime irrigua erit. Ubi autem te, Domine, mente et animo viderunt advenisse populi, inquit, hoc est, qui de gentibus intellexerunt mysterium tuum, mox in partitudine arripuerunt bonum, et fructiferi facti sunt. Quibus dicere etiam licuit : « Propter timorem tuum, Domine, in utero accepimus, et parturivimus, et peperimus. **566** Spiritum salutis tuæ fecimus super terram ¹³. » Qui enim Emmanuelem pro Salvatore et Liberatore suo vindicare cœperunt, divinum timorem parturiunt, et omnis partus mentis erit ipsis fructus virtutis, studiumque in spiritum salutis desinit. Itaque videbunt te, et parturient populi, ubi fluentum tuum biberint, et evangelicis laticibus inebriati fuerint. Accesserunt enim certatim ad dicentem : « Si quis sitiit, veniat ad me, et bibat ¹⁴. » Tam enim erat in donis eximiis liberalis et bonus, ut etiam in ipsis itineribus aquas, hoc est, evangelicæ doctrinæ sermonem vividum dispergeret. Nam ut est apud Matthæum :

τῶν προφητῶν ὁ λόγος. Οὐκοῦν ὡς ἐκ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν, ἡ Βαβυλωνίων σημαίνεται γῆ, καὶ δι' αὐτῆς ἀνιγματοδῶς ἡ τῶν δαιμονίων ἀγέλη. Ἡ τάχα τι καὶ ἕτερον ἡμῖν ὁ προφητικὸς ὑπεμφαίνει λόγος. Ποταμῶν γὰρ εἰκοις γῆν τὴν Ἰουδαίαν καλεῖν, διὰ τοι τὸ κλειστοὺς ἐν αὐτῇ γενέσθαι προφήτας, ποταμῶν δίκην τὸ ἔθνος κατάρδοντας, καὶ ὅσον θεοῖς νάμασιν ἐπικλύζοντας. Περὶ ὧν, οἰμαί πως, φησὶ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ποταμοὶ κροτήσουσι χεῖρὶ ἐπὶ τὸ αὐτό. » Καὶ μὴν διὰ φωνῆς Ἑσαίου Θεός· « Εὐλογῆσαι με τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, σειρήνες, καὶ θυγατέρες στρουθῶν, ὅτι ἔδωκα ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ ποταμούς· ἐν γῆ ἀνύδρῳ ποτίσαι τὸ γένος μου, τὸν ἐκλεκτὸν λαόν μου, ὃν περιποιησάμην τὰς ἀρετάς μου διηγείσθαι. » Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς χειμάρρους B τρυφῆς ὠνόμασται, καὶ ἔστιν ἀληθῶς, καὶ μέντοι καὶ ποταμὸς· ἔφη γάρ που περὶ ἑαυτοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἔθνων. » Ἐρρηται δὲ καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὄρηματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. » Ἀπει δὲ οὐδὲν καθ' ὁμοιότητα τὴν πρὸς αὐτὸν, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ὀνομάζεσθαι ποταμούς, ἅτε ἢ συμμόρφους γεγονότας αὐτῷ νοητῶς. Ὡσπερ γὰρ ἔστι τὸ φῶς γεννῶν τὸ ἀληθινόν, ἔφη δὲ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· οὕτω καὶ ποταμὸς ὑπάρχων αὐτὸς, καὶ μέντοι καὶ ὕδωρ ζῶν, χαρίζεται τὸ τοῖς ἴσοις ἐπισεμνύνεσθαι καὶ τοῖς ἁγίοις. Ἡ τοῖνυν γῆ τῶν νοητῶν ποταμῶν, C τούτέστιν ἡ Ἰουδαία, πεινὸν οὐκ ἀνεχομένη τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, καὶ τὸν τῶν ἁγίων προφητῶν οὐκ εἰσοδεσμένη λόγον, οὔτε μὴν τὸν Μωσέως (« Εἰ γὰρ ἐπίστευσαν Μωσαεὶ, ἐπίστευσαν ἂν καὶ Χριστῷ· περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐκεῖνος γέγραφε·), βραγῆσται, τούτέστι διψήσεται· βήγγυται γὰρ ἡ διψῶσα γῆ. Καταθαυμάζει δὲ οὐκ ὄνδ προφήτης, καὶ ὅσον ἐν ἧθει φησὶ· Ἡ κάλαι πολλοὺς ἔχουσα ποταμούς, καὶ τῶν θείων ναμάτων διαψεστάτην τὴν χορηγίαν, διψὰς καὶ ἀνάρδευτος ἔσται· γῆ. Ἐπειδὴ δὲ σε, φησὶ, Δέσποτα, τεθέανται νοητῶς ἐπιφανέντα λαοὶ, τούτέστιν, οἱ ἐξ ἔθνων συνέντες τὸ ἐπὶ σοὶ μυστήριον, ἔλαθον εὐθύς ἐν ὠδίτι τὸ ἀγαθόν, ἔγκαρπῶι τε γεγονάσιν. Ἀρμόσειε δ' ἂν αὐτοῖς καὶ λέγειν· « Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάθομεν, καὶ ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέχομεν. Πνεῦμα σωτηρίας σου ἐποίησαμεν ἐπὶ τῆς γῆς. » Οἱ γὰρ Σωτήρα καὶ Λυτρωτὴν ἐπιγραφάμενοι τὸν Ἐμμανουὴλ, τὸν θεὸν ὠδίνουσι φόβον, καὶ πᾶν αὐτοῖς ἔσται κήμα νοῦ, καρπὸς ἀρετῆς, καὶ εἰς πνεῦμα σωτηρίας ἐκτελευτήσεται τὸ σπούδασμα. Οὐκοῦν βίβονται σε, καὶ ὠδινήσουσι λαοὶ τὸ σὸν ἐκπρόντες νᾶμα, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς νάμασιν ἐκμεμβουσιμένοι. Προσῆσαν γὰρ φιλοτιμίως λέγοντι· « Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με. » Ἦν γὰρ οὕτω πλουσιδωρὸς τε καὶ ἀγαθός, ὡς καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς πορείαις σκορπίζειν ὕδατα, τούτεστι, τὸν ζωοποιὸν τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως λόγον. Ὡς γὰρ φησὶν ὁ Ματθαῖος, « Περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς πάσας

¹ Ephes. vi, 12 seqq.² Psal. xcvi, 8.³ Isa. xliii, 20, 21.⁴ Psal. xxxv, 9.⁵ Isa. lvi, 12.⁶ Psal. xlv, 5⁷ Joan. i, 9.⁸ Matth. v, 14.⁹ Joan. v, 46.¹⁰ Isa. xxvi, 18.¹¹ Joan. vii, 37.

τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας, διδασκῶν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. » Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, « Σχορπίζων ὕδατα πορείας αὐτοῦ. » « Ὅτι δὲ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας ὁ λόγος ὕδωρ ὠνόμασται πανταχοῦ παρά γε τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι, πῶς ἐστὶν ἀμφιβάλλειν ;

Ἐδωκεν ἡ ἄβυσσος φωνὴν αὐτῆς, ὕψος φαντασίας αὐτοῦ. Ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς.

NB. Τοὺς ὠδινήσαντας λαοὺς, καὶ ἀναριθμήτους ὄντας ἀποφαίνει· τοιαύτη γὰρ ἡ ἄβυσσος, ὀνόματι δὲ τῷ τοιῦδε καὶ ἡ τῶν ἁγίων ἀγγέλων κέκληται πληθὺς διὰ φωνῆς Ἰεζεχιάη. Καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς ὡς ἐκ προσώπου τοῦ ἄρχοντος Τύρου περὶ τοῦ Σατανᾶ, ὅτε ἐξέπεμπεν αὐτὸν εἰς τὸν ξηρὸν· « Ἐθρήνησεν ἡ ἄβυσσος ἐπ' αὐτῷ. » Κατενηγμένου γὰρ καὶ πεπτωκότος τοῦ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἐν δόξῃ προύχοντος, ὃς καὶ μετ' αὐτῶν ἐτέθειτο τῶν Χερουβιμ, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ προφήτου φωνὴν, τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν, σφόδρα λελυπησθαι τὴν νοητὴν ἄβυσσον, τουτέστι, τὰς τῶν ἄνω πνευματικῶν ἀγέλας, μόνονυχὶ δὲ καὶ ἐπιστυγνάσαι πεπονθότι καὶ τῷ τῶν ὄλων προσκεκρουκῶτι Θεῷ. Οὐκοῦν ἡ ἄβυσσος, φησὶ, τουτέστιν ἡ ἀμέτρητός τε καὶ ἀκατάληπτος τῶν πεπιστευκότων πληθὺς, καὶ μέντοι τὸ ὕψος τῆς ἐν αὐτῇ φαντασίας, τουτέστι, πᾶν ὅσον ἐστὶν ἐν αὐτῇ λαμπρόν τε καὶ ἐπληρούμενον, καὶ ταῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ φαντασίαις, ἦτοι δόξαις κεναῖς, κατηγλαϊσμένον, ἔδωκε φωνὴν αὐτῆς. Δοξολογεῖται γὰρ ὁ Χριστὸς παρὰ παντὸς ἀνθρώπων ἔθνους, καὶ τοῦτο δρῶντας προθύμως κατἴδοι τις ἂν μικροὺς καὶ μεγάλους, λαμπροὺς καὶ ἀσήμους, καὶ τοὺς τῶν ἄλλων περιφανεστέρους, καὶ ὑπεροχὴν ἔχοντας ἢ τὴν ἐν δόξῃ τυχόν, ἢ τὴν ἐν πλοῦτι καὶ λαμπρότητι τῇ κατὰ τὸν βίον. « Ἄλιαν ὀρθῶς ὠνόμασε φαντασίας· οὐδὲν γὰρ ἕτερον αὐτοῖς ἢ δόκησις· « Ὅτι πᾶσα σὰρξ ὁρτός, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος. » « Ὅτι δὲ ἔδωκεν ἡ ἄβυσσος τὴν φωνὴν αὐτῆς, καὶ ταῖς εὐφημίαις καταγεραίρουσι τὸν Κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν μικροὶ καὶ μεγάλοι, σαφηνίζει λέγων καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες, καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι. » Προσθεὶς δὲ δὴ τοῦτοις, « Ὁρη καὶ βουνούς, ξύλα τε καρποφόρα, καὶ πάσας κέδρους, θηρία τε καὶ κτήνη, ἐρπετὰ καὶ πετηνὰ πτερωτὰ, » προσεπάγει πάλιν· « Ἀρχοντες, καὶ πάντες κριταὶ γῆς, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου. » Ἐφη δὲ καὶ ὁ μέγας ἡμῖν Ἡσαίας περὶ αὐτοῦ· « Βασιλεῖς ὄψονται αὐτὸν καὶ φοβηθήσονται ἄρχοντες, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ. » Ἀποδιῶσαι δὲ ὡσπερ τὴν αἰτίαν, τοῦ τὴν ἄβυσσον, καὶ μὲν τοι τὸ ὕψος τῆς φαντασίας αὐτῆς δοῦναι τὴν φωνὴν, ἐπάγων εὐθύς· « Ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς. » Ὅσπερ τὴν ἄβυσσον νενοήκαμεν, οὐ κατὰ γε τὸν ἐν αἰσθησει λόγον

A « Circumibat Jesus omnes civitates et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et sanans omnem morbum, et omnem languorem in populo ¹⁵. » Hoc, opinor, est, « Spargens aquas itineris sui. » Divinitus autem inspiratæ doctrinæ sermonem ubique per sacram Scripturam appellari aquam, qui potest dubitari?

VERS. 11. *Dedit abyssus vocem suam, altitudo phantasiæ ipsius. Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo ad lucem.*

LII. Populos qui parturiverunt etiam innumera-biles esse ostendit : talis est enim abyssus, fundo scilicet carens ; qua voce et sanctorum angelorum multitudo per Ezechielem nominata est. Ait igitur apud eum Deus de Satana sub persona principis Tyri, quando eum ejecit in infernum : « Lamentata est abyssus super eo ¹⁶. » Deturbato enim et delapso, qui eminebat omnibus et gloria præcellerat, qui inter cherubim ipsos numerabatur, ut idem propheta testatur, nihil est incredibile abyssum quæ intelligentia cernitur, hoc est, supernorum spirituum agmina, non mediocriter doluisse, et tantum non super misero, qui Deum universorum offenderat, etiam ingemuisse. Quare abyssus, inquit, id est, immensa atque incomprehensa credentium multitudo, atque etiam omne quod in ea splendidum et excelsum est, et phantasiis sive gloria inani hujus mundi illustratum, dedit vocem suam. Glorificatur enim Christus ab omni gente humana, et id alacriter facere videas licet parvos et magnos, claros et obscuros, et aliis insigniores, et superiores seu honore puta, seu divitiis, et splendore hujus vitæ. **567** Quæ aptissime phantasiis nominavit, quando præter opinionem nihil sunt : « Quia omnis caro fenum, et omnis gloria hominis tanquam flos ¹⁷. » Dedisse autem abyssum vocem suam, et laudibus venerari Dominum nostrum Jesum Christum parvos et magnos, demonstrat item beatus David : « Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi ¹⁸. » Ubi autem his addidit : « Montes et colles, ligna fructifera, et omnes cedros, bestias et pecora, serpentina et volatilia pennata, » rursum adjungit, « Principes et omnes judices terræ, juvenes et virgines, seniores cum junioribus laudent nomen Domini ¹⁹. » Etiam magnus Isaias de eo : « Reges videbunt eum, et consurgent principes, et adorabunt eum ²⁰. » Afferit autem quodammodo rationem cur abyssus, atque etiam altitudo phantasiæ ipsius vocem det, mox subjungens : « Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo ad lucem. » Sicut abyssum intelleximus non secundum rationem sensus (est enim nimis crassus), sed spiritualiter potius et secundum intellectum, ita nunc non in elementis, sole, inquam, et luna mentis oculum desigmentis, verum ex similitudine ab illis ducta ad potiora transilientes, quid valeat sententia intuebimur. Itaque

¹⁵ Matth. ix, 35. ¹⁶ Ezech. xxxi, 11. ¹⁷ Isa. xl, 6; I Petr. i, 24. ¹⁸ Psal. cxlviii, 7. ¹⁹ ibid. 9-13.

²⁰ Isa. xlix, 7.

solem quidem velut lucidam et fulgentem evangelicorum oraculorum arcanam disciplinam, lunam vero minorem et tenuiorem legis lucem, ut in nocte et tenebris, ante adventum Christi lucentis accipimus. Vocata est enim dies qua Christus illuxit, sol iustitiæ²¹, intellectualis lucifer in cordibus credentium exoriens²². Quamobrem divinus David, « Hæc est, inquit, dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea²³. » Quomodo vero depressus, et vix adhuc supra terram se sustollens hic sol sub aspectum veniens, nondum late fustum et clarum, sed quasi contractum in se lumen suum habet; ubi autem altius ascenderit, radios circumquaque lucidissimos projicit: ita et doctrina per Christum, evangelica nempe, principio quidem angusta et contracta erat, et a multis ignorabatur, verum, promodum solis instar et exoriens, et in altum paulatim procedens, et quaquaversum divinæ cognitionis lucem diffundens, obstupescit abyssum, hoc est, omne genus hominum; proinde et vocem dedit. Celebrat enim laudibus, ut dixi, 568 Emmanuel, et Deum, et omnium Dominum ac Redemptorem nominat. Elevatus est igitur sol, nihilominus et luna, hoc est, lex stetit in ordine suo in lucem. Evangelicæ enim institutioni Mosaica cedit, et hic illi ordo est, quoniam et umbra et typus est²⁴. Postquam autem plenitudo legis et prophetarum Christus resplenduit, etiam lex fulsit. Nam olim per ipsam prænuntiatis quæ contigerunt comparantes, ipsam quoque legis lucem Christi mysterium multis modis et pulchre nobis tanto ante informantis jam admiramur. Stetit ergo in lucem. Beatos porro et ipse Christus prædicat, qui legale simul et evangelicam doctrinam animis complexi sunt. Sic enim ait: « Ideo dico vobis quia omnibus scriba doctus, hoc est legislator, in regno cælorum, similis est homini diviti qui profert de thesauro suo nova et vetera²⁵. » Sed aliam horum verborum explanationem ne aspernemur, haud improbabilem, ut mihi videtur, quin potius ad verisimilitudinem accedentem propius. Solem, et scitissime quidem, Emmanuel dictitamus: sic enim nominatus est (a Malachia), et vere sol est²⁶. Ast lunam ut ex similitudine elementi dici existimandum est Ecclesiam Dei, apparentem his qui in tenebris sunt, et in nocte collucentem. Quando igitur juxta vocem prophetæ elevatus est sol: crucem enim pretiosam Christus propter nos ascendit: tunc etiam Ecclesia ex gentibus lumen dedit, et stetit in ordine suo ad lucem, hoc est, plena lumine, ut luna quædam, et ordinem orbis sui servans, lux facta est iis qui versabantur in tenebris, ut modo dicebam. Christo autem exaltato, et crucem pro omnium vita perpesso, deinceps Ecclesiam stetisse ipsemet docet, cum ait: « Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si

(παχὺς γὰρ λίαν), πνευματικῶς δὲ μᾶλλον καὶ νοσητέως οὕτω καὶ νῦν οὐχὶ τοῖς στοιχείοις, ἡλίω τε, φημί, καὶ σελήνῃ, τὸν τῆς διανοίας ἐνήσομεν ὀφθαλμόν· ἀλλ' ἐξ ὁμοιότητος τῆς ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὰ ἀμείνω δεύσαντες, τὴν τῶν νοσημάτων δύναμιν καταφύμεθα. Οὐκ οὖν ἡλίον μὲν τὴν φωτειοῦ τε καὶ ἐκλαμπρον τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων μυσταγωγίαν, σελήνην τε εὐ τὸ μεῖον τε καὶ ἀμυδρότερον τοῦ νόμου φῶς, φαίνοντος ὡς ἐν νυκτὶ καὶ σκότει τοῦ πρὸ τῆς ἐπιδημίας καιροῦ. Κέλχεται γὰρ ἡμέρα, καθ' ἣν ἀνέλαμψεν ὁ Χριστὸς, ὁ τῆς δικαιοσύνης ἡλίος, ὁ νοσητὸς ἐωσφόρος, ἐν καρδίαις ἀνατέλλων τῶν πεπιστευκότων. Καὶ γὰρ ὁ θεσπίσιος Δαβὶδ, « Αὕτη ἡ ἡμέρα, φησὶν, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. » Ὡσπερ δὲ γθαμαλὸς ὢν ἐτι, καὶ μόλις ἀνίσχων τῆς γῆς ὁ αἰσθητὸς ἡλίος, οὕτω μὲν εὐρύ καὶ λαμπρὸν, συνεσταλμένον δὲ ὡσπερ ἐν αὐτῷ τὸ ἴδιον ἔχει φῶς, ἀνατέλλων γε μὴν ὑψοῦ, φαῖδρότατα τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς ἀκτίνας ποιεῖται τὴν ἐκβολήν· οὕτω καὶ ἡ διὰ Χριστοῦ παιδείσις, τουτέστιν, ἡ εὐαγγελικὴ, συνεστέλλετο μὲν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἠγορεῖτο πολλοῖς. Ἥλιου δὲ δίκην μονονουχὶ καὶ ἀνίσχουσα, καὶ εἰς ὑψὸς ἰούσα κατὰ βραχῶν, καὶ τὴν τῆς θεογνωσίας αὐγὴν ἰεῖσα πανταχῇ καταπλήττει τὴν ἄδυσσον, τουτέστι, πᾶν ἀνθρώπων ἔθνος· τοιγάρτοι καὶ δέδωκε τὴν φωνήν. Δοξολογεῖ γὰρ, ὡς ἔφην, καὶ Θεὸν ὀνομάζει, καὶ τῶν ὄλων Κύριον, καὶ Λυτρωτὴν τὸν Ἐμμανουήλ. Ἐπήρθη οὖν ὁ ἡλίος, οὐδὲν ἤττον καὶ ἡ σελήνη, τουτέστιν, ὁ νόμος, ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς. Κατόπιν μὲν γὰρ τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως ἔστιν ἡ διὰ Μωσέως, καὶ αὕτη τάξις αὐτῇ, ὅτι καὶ σκιὰ καὶ τύπος. Ἐπειδὴ δὲ πληρωμα νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστὸς· ἐξέλαμψε, ἐξέλαμψε καὶ ὁ νόμος. Τοῖς γὰρ πάλοι δι' αὐτοῦ πρόαπηγγελεμένους τὰ ἐκβεβηκότα συμβάλλοντες τεθαυμάκαμεν, ἦδη δὲ καὶ αὐτοῦ τῷ νόμου τὸ φῶς προανατυπούντος ἀστειώσις κατὰ πολλοῦ; ἡμῖν τρόπους τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ἔσθη δὲ οὖν εἰς φῶς. Μακαρίζει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοὺς συνενεγκόντας ἐν αὐτοῖς νομικὴν τε ἄρα παιδεύειν καὶ εὐαγγελικὴν. Ἐφ' ἧ γὰρ οὕτω· « Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς γραμματεὺς, τουτέστιν, ὁ τὸν νόμον εἰδώς, μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁμοίος ἔστιν ἀνθρώπῳ πλουσίῳ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ νέα καὶ παλαιά. » Παραδεξώμεθα δὲ ἕτερον ἐπὶ τῷδε νοῦν, οὐκ ἀπίθανον, ὡς γέ μοι φαίνεται, βαίνοντες δὲ μᾶλλον τοῦ εἰκότος ἑγγύς. Ἥλιον μὲν γὰρ φαμεν, καὶ μάλα ὀρθῶς, τὸν Ἐμμανουήλ· ὀνόμαστα: γὰρ οὕτω, καὶ ἔστιν ἀληθές. Σελήνην δὲ λέγεσθαι νομιστέον, ὡς ἐξ ὁμοιότητος τοῦ στοιχείου, τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, φαίνουσαν τοῖς ἐν σκότει, καὶ ἐν νυκτὶ διαλάμπουσαν. Ὅτε τοίνυν ἐπήρθη ὁ ἡλίος κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν (ἄρα βέβηκε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν τίμιον σταυρὸν), τότε καὶ ἀνέλαμψεν ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία, καὶ ἔσθη ἐν τῇ τάξει αὐτῶν εἰς φῶς, τουτέστι, πλῆσιφας οἷα τις σελήνη· καὶ τὴν τάξιν τοῦ ἰδίου σώ-

²¹ Malach. iv, 2.

²² II Petr. i, 19.

²³ Psal. cxvii, 24.

²⁴ Hebr. x, 1.

²⁵ Matth. xiii, 52.

²⁶ Malach. iv, 2.

ζουσα κύκλου, φῶς γέγονε τοῖς ἐν σκότει, καθάπερ ἔφην ἄρτιως. Ὅτι δὲ, ὑψομένου καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ζωῆς ἀνατλάτος σταυρὸν, συνέστη λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία, διδάξει λέγων αὐτός· « Ἄμην, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μενεῖ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, καρπὸν πλείονα φέρει. » Καὶ πάλιν· « Κάγῳ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐκλύσω πρὸς ἑμαυτόν. » Οὐκοῦν τὸ ὑψῶσαι πᾶθος, ἦγουν τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀναφοίτησιν· ὑψῶσαι γὰρ δὴ καὶ ὧδέ φαμεν.

Βολίδες σου πορεύονται εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὄπλων σου.

ΓΓ'. Βολίδας ἐνταυθὰ φησιν τὰς ἀνὰ πᾶσαν ἰούσας τὴν γῆν, καὶ ὡς ἀπὸ τόξου πεμπομένας. ἦγουν χειρὸς εὐμενοῦς, τοῦς ἀγίους ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστάς, περὶ ὧν ἔφην που καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ὅσει βέλη ἐν χειρὶ δυνατοῦ, οὕτως υἱὸι τῶν ἐκτετιναγμένων. » Ἐξετινάχθη γὰρ καὶ ἐκθέβληται τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, διὰ τοι τὸ ἐμπαροῖνῆσαι Χριστῷ, καλοῦντι πρὸς ζωὴν. Οἱ γὰρ μὴ ἐκείνων υἱοὶ, καὶ ἐξ αἱματος ὄντες τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἀπόλοιτοι μαθηταί, βολίδες τε καὶ βέλη γέγονασιν, οἷον ἐκ χειρὸς τρέχοντες τῆς ἀλκιμωτάτης, καὶ παντὸς εὐκόλως διικνούμεναι τοῦ πληττομένου πρὸς θάνατον. Αἱ βολίδες τοιαῦται ἀποστέλλονται μὲν, ὡς ἀπὸ χειρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἐμπήγνυνται δὲ τοῖς τοῦ διαβόλου σπλάγχθοις, καὶ ἀναίρουσι τὸν δράκοντα. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἀναμελωθεὶ που, λέγων πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· « Τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατὰ (λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται) ἐν καρδίαις τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. » Οὐκοῦν δαπανῶνται μὲν τοῖς τοιοῦδε βέλεσι τὰ τῶν δαιμόνων στίφη, καὶ πρὸς ὀλέθρου γίνονται τοῖς ἐχθροῖς. Τοῖς γὰρ μὴ ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τετιμηκόσι διὰ τῆς πίστεως, ἐτέραν ἀποπληροῦσι χάριν. Τετρωμένοι γὰρ ἀγάπῃ ἐρράζονται, κατὰ γὰρ τὴν λέγουσαν νόμφην ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἀσμάτων· « Ὅτι τετρωμένη ἀγάπῃ ἐγὼ εἰμι. » Εὐρίσκονται δὲ καὶ ἐτέρως φέγγος ἀστραπῆς τῶν ὄπλων αὐτοῦ· ὄπλα δὲ αὐτοῦ νοηθεῖεν ἂν, οἷς καὶ ἡμεῖς αὐτοὺς ἐναρμόσασθαι δεῖν ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιτάττει λέγων· « Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ· αὕτη δὲ ἐστὶν ὁ θώραξ τῆς δικαιοσύνης, ἡ περικεφαλαία τοῦ σωτηρίου, ὁ θυρεὸς τῆς πίστεως, τὸ ὑποδεδέσθαι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἡ μάχαιρα τοῦ πνεύματος. » Οὐκοῦν ὄπλα μὲν τὰ τοιαῦτα Χριστοῦ, οὐκ αὐτὸν περιβάλλοντα, παρ' αὐτοῦ δὲ μᾶλλον τοῖς ἀξίοις δωρούμενα. Λαμπρὰ δὲ τὰ ὄπλα, καὶ οἷον ἀστραπῆς ἐμπλεα. Φανότατον γὰρ ἡ ἀρετὴ. Αἱ τοίνυν βολίδες εἰς φῶς ἔσονται τῆς ἀστραπῆς τῶν ὄπλων σου. Ὅτι γὰρ ἀστράφουσι τὰ ὄπλα, φωτιοῦσιν αὐτοὶ διδάσκοντες τοὺς ἠγνοηκότας. Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς φιλαμαρτήμοισιν ἀκαλλή[ς] τίς ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, καὶ οὐπω λαμπρὰ παρὰ δὲ γὰρ τοῖς εἰδόσιν αὐτήν, οὐδὲν ἀστραπῆς ἔλαττον, λαμπρὸν καὶ διαφανῆ, καὶ τοῖς πανταχοῦ γνωριμώτατον ἀποτελοῦσα τὸν ἀνθρώπον. Πρῶτοι δὴ οὖν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, τὴν τῶν σὼν ὄπλων ἔχοντες ἀστραπῆν, ἔσονται καὶ ἐτέροις εἰς φέγγος αὐτῆς. Ὅνπερ

A autem mortuum fuerit, multum fructum afferi ²⁷. » Et rursum : « Et ego si exaltatus fuero e terra, omnes traham ad me ipsum ²⁸. » Quocirca solis exaltatio passionem in cruce certo, sive reditum in coelum significat : nam et ita exaltatum dicimus.

φέρει. » Καὶ πάλιν· « Κάγῳ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐκλύσω πρὸς ἑμαυτόν. » Οὐκοῦν τὸ ὑψῶσαι τὸν ἥλιον, σημαίνει που πάντως τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γὰρ δὴ καὶ ὧδέ φαμεν.

Jacula tua ibunt in splendore coruscationis armorum tuorum.

LIII. Jacula hic totum mundum pervadentia, et tanquam ex arcu, seu manu benevola emissa, sanctos apostolos et evangelistas nuncupat, de quibus est etiam apud beatum Davidem : **569** « Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum ²⁹. » Excussa enim et ejecta est Judæorum natio, quoniam in Christum ad vitam invitantem perbacchata est. Eorum autem filii, et de sanguine Israelis oriundi, electi discipuli jacula et sagittæ fuerunt volantes veluti e manu robustissima, et quemvis ad mortem percussum facile penetrantes. Jacula hujusmodi, ut a manu Christi, fulgent illa quidem, diaboli autem visceribus insurgunt draconemque interficiunt. Quare et beatus David rursum quodam loco canit, Dominum nostrum Jesum Christum alloquens : « Sagittæ tuæ acutæ, et potentes (populi sub te cadent) in cordibus inimicorum regis ³⁰. » Consumuntur itaque istiusmodi jaculis dæmonum catervæ, et inimicis exitialia sunt. Eos autem qui adventum

C ejus cognoverunt, eumque per fidem honorarunt, alia implet gratia. Charitate quippe vulneratos efficiunt, juxta verbum sponsæ in Canticis canticorum : « Quoniam vulnerata charitate ego sum ³¹. » Inveniuntur item aliter splendor coruscationis armorum ejus : si arma ipsius intelligantur, quibus et nos armari beatus Paulus serio jubet, his verbis : « Induite vos armaturam Dei, quæ sunt lorica justitiæ, galea salutis, scutum fidei, calcari pedes in præparationem Evangelii pacis, gladius spiritus ³². » Christi igitur arma talia sunt, non quidem ipsum circumdantia, sed ab ipso potius dignis donata. Sunt autem arma splendida et quasi fulgurantia. Virtus siquidem lucidissima est. Jacula ergo in lumen erunt coruscationis armorum tuorum. Quia enim arma fulgehunt, ipsi illuminabunt, docentes ignorantes. Apud peccatores enim virtus deformis est et obscura adhuc : illustris autem iis qui cognoverunt, non minus quam fulgur clarum atque illustrem, et omnibus mortalibus notissimum reddens hominem. Primum igitur divini discipuli tuorum armorum coruscationem habentes, erunt aliis quoque in splendorem ejus. Sicut namque medici ex oculis laborantes, et lumen radorum solarium fugientes cum sanant, persuadent illis ut de cætero luminis accessum perferant, et quasi quoddam lumen illis facti non injuria sane videntur : **570** ita quoque divini di-

²⁷ Joan. xii, 24, 25. ²⁸ ibid. 32. ²⁹ Psal. cxxvii, 4. ³⁰ Psal. xlii, 6. ³¹ Cant. iv, 9. ³² Ephes. vi, 16, 17.

scipuli virtutes admirantes et meditantes, quæ et in arma Christi constitutæ sunt, veluti splendor quidam coruscationis earum, sive illuminatores aliorum inveniuntur.

λοιπὸν ἀναπέλθουσι, καὶ φέγγος ὡσπερ τι γεγονότες θεοπέσειοι μαθηταί, θαυμάζοντές τε καὶ ἐπινοοῦντες φέγγος ὡσπερ τι τῆς ἐνούσης αὐταῖς ἀστραπῆς, ἤγουν

Vers. 12. *In comminatione imminues terram, et in furore detrahes gentes.*

LIV. Vastitatem Judææ, et incolementium eam populorum exitium a Deo immissum propheta nobis subindicat. Quia enim fidem in Christum repudiaverunt, et in eum insurrexerunt, auctoremque vitæ occiderunt ²², idcirco in desolationem dati sunt. Id quod ipsis Isaias prædixit: Væ iniquo, mala secundum opera manuum ejus accident ei ²³.

Vers. 13. *Egressus es in salutem populi tui, ut salvares christos tuos. Misisti in caput impiorum mortem, suscitasti vincula usque ad collum.*

LV. Incarnationis Unigeniti totam quodammodo œconomiam denuo nobis enarrat. Salvavit enim per fidem justificatos, et Spiritu sancto unctos, et divinæ naturæ suæ consortes redditos ²⁴. Permisit autem suis ipsorum peccatis incredulos contabescere, quibus etiam palam dixit: « Amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, in peccatis vestris moriemini ²⁵. » Exivit igitur, inquit, ut si quis rex adversus hostium globos militari more armatus egrediatur. Scopus autem hujus exitus salutem reddere christis tuis, sine dabo Spiritu sancto unctis, de quibus olim quoque per prophetas mandavit: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari ²⁶; » impiis contra mortem afferre, quam ipsi suis capitibus accersisse convinci possint, cum justificantem fidem repudiaverunt. Proinde etiam insolubilibus vinculis traditi, delictorumque suorum catenis constricti sunt; nec id in parte aliqua, sed quasi per totum corpus, et usque ad collum. Quod si hæc vincula Christi dicantur, nemo turbetur. Semper enim quæ permissu Dei nonnullis eveniunt, eidem tribuuntur. Exempli causa, « Si est malum in civitate, quod non fecit Dominus ²⁷; » Non enim ipse malum facit, sed civitatibus peccantibus sæpenumero malum contingere permittit. Quod si forte laudabilia **571** vincula ista intelligantur, rursus illud dicimus, missam esse in capita impiorum mortem, tanquam vinculis autem charitatis Deum universorum ad se accedentes, et justificatos, et in spiritu sanctificatos sibi astringere, juxta illud utique, quod per prophetam de Israelitis dicitur: « Et ego colligavi Ephraim, suscepi eum super brachium meum, extendi eos in vinculis charitatis meæ ²⁸. » Vincula porro usque ad collum hic est facilitas obediendi eorum qui cervicem mentis ei supposuerunt,

Α γὰρ τρόπον οἱ τῆς Ιατρικῆς ἐμπειρίας ἐπιστήμονες, τοὺς ταῖς ὀμμάτων ἀρρώστιαις ἐμπεπωκότες, καὶ τὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνας φεύγοντας φῶς, ἀπαλλάττοντες τοῦ πάθους, τῆς τοῦ φωτὸς προσβολῆς ἀνέχονται αὐτοῖς ἀλοιεὶν ἄν, καὶ μάλα εἰκότως· οὕτω καὶ οἱ τὰς ἀρετὰς, αἱ καὶ εἰς ὄπλα τετάχεται τοῦ Χριστοῦ, ἐκλάμπαντες τοῖς ἄλλοις εὐρισκονται.

Ἐν ἀπειλῇ ὀλιγώσεις γῆν, καὶ ἐν θυμῷ καὶ ἀξείεις ἔθνη.

ΝΔ'. Ἀπεσταλμένης ἡμῖν ὁ προφήτης τῆς Ἰουδαίας χώρας τὴν δῆμωσιν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων ἐθνῶν τὴν ἀπόλειαν, διὰ τούτων ὑποδηλοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν οὐ προσιέμενοι, κατέξανέστησάν τε αὐτοῦ, καὶ ἀπεκτόνασι τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ταῦτητοι δέδονται πρὸς ἐρήμωσιν, καὶ τοῦτο αὐτοῖς προαναπεφώνηκεν Ἠσαίας, λέγων· « Οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ! πονηρὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ. »

Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς χριστούς σου. Ἐβαλες εἰς κεφαλὰς ἀνομῶν θάνατον, ἐξῆγειρας δεσμοὺς ἕως τραχήλου.

ΝΕ'. Τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς ἀγνῶσπερ ἡμῖν τὴν οἰκονομίαν ἐξηγῆται πάλιν. Σίκοι μὲν γὰρ τοὺς διὰ πίστεως δεικναιωμένους, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι κατακεχρισμένους, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοὺς ἀναδειγμένους. Συγκειρώρηκα δὲ ταῖς αὐτῶν ἁμαρτίαις ἐκτέχεσθαι τοὺς ἀπειθεῖς ἡρημένους, οἷς καὶ ἔφασκεν ἔναργῶς· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθάνεισθε. » Ἐξῆλθε τολῦν, φησὶν, ὅσον εἰ τις βασιλεὺς ἐπὶ τὰ τῶν δυσμενῶν ἐργόμενος στίφη, καὶ τὸν πολέμου νόμον ἐξωπλισμένος. Καὶ ὁ τῆς ἐξόδου σκοπὸς, ἀνασῶσαι τοὺς χριστοὺς τοῦ σού· δῆλον δὲ ὅτι τοὺς τῷ ἁγίῳ κεχρισμένους Πνεύματι, περὶ ὧν καὶ πάλαι διὰ προφητῶν ἐνετείλατο λέγων· « Μὴ ἄπτεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν ταῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. » τῶν γε μὴ ἀνόμων καταρτίσαι θάνατον, ὃν αὐτοὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαρτήσαντες κεφαλὰς ἀλοῖεν ἄν, τὴν δικαιοῦσαν πίστιν οὐ προσιέμενοι. Τοιγάρτοι καὶ ἀρρήκτοις ἐνδέδονται δεσμοῖς, καὶ ταῖς τῶν ἰδίων πλημμελημάτων σειραῖς κατασφίγγονται, καὶ οὐ μερικῶς· ἀλλ' ὅσον δι' ὅλου σώματος, καὶ μέχρι τραχήλου. Εἰ δὲ δὴ λέγοντο Χριστοῦ τὰ δεσμά, θορυβεῖσθω μηδεὶς. Ἄει γὰρ κατὰ Θεοῦ συγχώρησιν συμβαίνοντά τισιν αὐτῷ λέγονται. Ὅποῖόν ἐστι τὸ, « Εἰ ἐστι κακία ἐν πόλει, ἦν Κύριος οὐκ ἐποίησε. » Οὐ γὰρ αὐτὸς ποιεῖ τὴν κακίαν, συμβῆναι δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν πόλεων πλημμελοῦσαις ἐπιτρέπει πολλάκις. Εἰ δὲ δὴ νοοῖντο τυτῆν τῶν ἐπαινουμένων, οἱ ἐνθάδε λεγόμενοι δεσμοὶ, πάλιν ἐκεῖνὸ φάμεν, ὅτι βέβληται μὲν εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατος. Συντείνει δὲ ὡσπερ δεσμοῖς ἀγάπης ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τοὺς προσιόντας αὐτῷ, καὶ τῇ πίστει δεδικαιωμένους, καὶ ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, κατ' ἐκεῖνὸ που πάντως τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· « Καὶ ἐγὼ συνεπόησα

²² Act. III, 15. ²³ Isa. III, 11. ²⁴ Galat. II, 16. ; II. Petr. I, 4. ²⁵ Joan. VIII, 24. ²⁶ I Paral. XVI, 22; I Psal. CIV, 15. ²⁷ Amos III, 6. ²⁸ Osee XI, 5.

τὸν Ἐφραϊμ, ἔλαβον ἐπὶ τὸν βραχίονά μου αὐτὸν, A et suave utique jugum Salvatoris nostri subierunt. ἐξέτεινα αὐτοὺς ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου. » Ὁ δὲ γε δεσμὸς, εἰς τραχῆλους ἐνθάδε νοεῖται καὶ τὸ εὐή- νιον τῶν ὑποτεθεικότων αὐτῶ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα, καὶ τὸν χρηστὸν ἀληθῶς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑποδεδυκότα ζυγόν.

Διέκοψας ἐν ἐκστάσει κεφαλὰς τῶν δυναστῶν, σεισθήσονται ἐν αὐτῇ.

NC'. Τὸ τῆς ἐκστάσεως ἔνομα κατὰ διαφόρους νοεῖται τρόπους παρά γε τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ. Ση- μαίνει γὰρ ἔσθ' ὅτε τὴν κατάπληξιν, ὡς ἂν εἰ λέγοιτο τυχὸν περὶ τῶν ἡμαρτημένων τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· « Ἐξ- ἔστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τοῦτ' » καὶ πάλιν, « Ἐκστα- σις, καὶ φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς· » ποτὲ δὲ δὴ αὐ τὴν ἀπὸ τοῦ γηίνου φρονήματος εἰς θεῖαν τινὰ καὶ πνευματικὴν ἠθῶν τε καὶ βίου κατάστασιν. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλει τισι, καὶ φη- B σιν· « Εἰ τε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῶ· εἴτε σωφρονούμεν, ὕμιν. » Ὡσπερ δὲ τὴν ἀπὸ γε τῶν αἰσχρόνων ἐπὶ τὰ ἀμείνω μετάκλησιν, ἔκστασιν εἶναι φάμεν Θεῶ φι- λουμένην· οὕτω καὶ τὴν ἐκ τῶν χρησίμων ἐπὶ τὰ αἰσχίω μεταβολὴν, ἔκστασιν εἶναι διςχυριζόμεθα φαύλην τε καὶ διαβεβλημένην. Ἐν ἐκστάσει τοίνυν τῇ τοιαύτῃ γενομένης τὰς τῶν δυναστῶν κεφαλὰς διέκοψας· δηλοῖ δὲ τὰς τῶν ἡγουμένων τοῦ Ἰσραὴλ, Γραμματέων που πάντως, καὶ Φαρισαίων, καὶ τῶν κατὰ νόμον ἱερουργῶν. Ἐξέστησαν γὰρ ἀληθῶς καὶ ὀρθοῦ φρονήματος, καὶ φρονῶς ἀγαθῆς, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, οὐ προσηκόμενοι τὸν Υἱὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπεκτονέτες, καὶ περ εἰδότες τε καὶ λέγοντες, C ὅτι· « Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. » Τίς δὲ δὴ ἄρα τῆς διακοπῆς ὁ τρόπος νοοῖτ' ἂν, εἰκότως σαφηνίζει λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Θεόν· « Διαμέρισον αὐτοὺς ἐν τῇ ζῳῇ αὐτῶν. » Ἦν μὲν γὰρ· « καὶ μερὶς Θεοῦ, καὶ σχολίασμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐπειδὴ δὲ πεπαρηνήκασιν ἀνοσίως εἰς τὸν Υἱὸν, ἀπόπεμπτος γέγονεν ὁ ἡγαπημένος, καὶ μεμέρισται, καὶ τῶν πεπιστευκότων ἀπώλισθε τῆς ἐλπίδος, ἀπόκληρος, καὶ ἀπερρίμμενος, καὶ ἐκ προσωποῦ τέθειται, καὶ ἐν μοιρᾷ δευτέρᾳ, καὶ κατ- ὀπιν ἐθνῶν, οἳ δὴ καὶ ἐφ' ἑαυτοὺς ἐκεῖνό φασιν· « Εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ Κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. » Διεκόπη τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς εὐλογίας ἐκπεπτωκώς, μερὶς γέγονε Θεοῦ μὲν οὐκέτι, διαβολικῇ δὲ μᾶλλον, καὶ ἀτιμοτάτῃ, καὶ βέβηλος. Εἶτα περὶ D τῆς ἐκστάσεως φησι, ὅτι· « Σεισθήσονται ἐν αὐτῇ, » τούτεστι, πεσοῦνται. Τὸ γὰρ ἐν δονήσει καὶ κλόνῳ, πολυτρόπως διολωλόσι καὶ ὁ προφήτης, λέγων· « Οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔστιν ὁ ἀναστήσων αὐτόν. »

Διανοίξουσιν χαλινούς αὐτῶν, ὡς ὁ ἐσθίων πτωχὸς λάθρα.

NZ'. Πλείστη μὲν ὄση τῆς τε συνθήκης αὐτῆς καὶ τῆς λέξεως ἡ δυσχέρεια. Πλὴν ἐρούμεν ὡς ἐνι, δια- στέλλοντες εὐ μάλα τῶν ἐνομιῶν τὴν δύναμιν. Ἀφ- ηγησάμενος τοίνυν τὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ πάντως ἔδει τὰς τῶν δυναστῶν γενέσθαι κεφαλὰς, τούτεστι, τοὺς καθηγείσθαι λαχόντας τῆς τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆς, μέτεισιν εὐθὺς ἐπὶ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, οἳ πολὺ

VERS. 14. *Divisisti in stupore capita potentium, commovebuntur in ea.*

LVI. Vocabulo ἐκστασις diversæ in Scriptu- ra divina subjectæ sunt notiones. Nonnun- quam enim stuporem significat, ut si forte dicatur de peccatis Israelitarum : « Obstupuit cœlum super hoc ⁴⁰, » et rursus : « Stupor et horribilia facta sunt in terra ⁴¹, » aliquando vero ex terreno sive sæculari sensu constitutionem vitæ morumque spi- ritualem. Ita divinus Paulus scribit ac dicit : « Si- ve enim mente excedimus, Deo ; sive sobrii sumus, vobis ⁴². » Sicut autem a turpioribus ad me- liora declinationem ἔκστασιν discessionem, seu mu- tationem dicimus, Deo gratam : ita et bonorum ad deteriora mutationem ἔκστασιν esse affirmamus, malam et ignominiosam. In tali igitur ἐκστάσει po- tentium capita versantia divisisti, principum viden- licet Israel, Scribarum nimirum et Phariseorum, et sacerdotum secundum legem. Vere enim a recto sensu, et bona mente, et charitate in Deum dimoti sunt, Filium non admittentes : imo vero occidentes, quanquam scissent ac dixissent, « Hic est hæres ⁴³. » Quls autem modus divisionis apposite intelligendus sit, sanctus David declarat : « Divide eos in vita eorum ⁴⁴. » Erat enim Israel « et pars Dei et fu- niculus hæreditatis ejus ⁴⁵. » Ast ubi scelerate in Filium debacchati sunt, rejectus est dilectus, et divisus est, et credentium spe excidit exhæres, et abjectus, et a facie exclusus, et in sortem alteram, post gentes redactus est, quæ illud secum loquun- tur : « Benedicti nos a Domino, qui fecit cœlum et **572** terram. Deus Dominus, et illuxit nobis ⁴⁶. » Divisus est igitur Israel, amissaque benedictione pars factus est, non amplius Dei, sed diaboli potius, et contemptissima ac profana. Deinde de exstasi ait : « Commovebuntur in ea, » hoc est, cadent. Quod enim agitur et concutitur, proclive est ad casum. Multiplex autem eorum exitium propheta quasi deplorat, cum dicit : « Domus Israel cecidit, et non est qui suscitet eam ⁴⁷. »

Aperient frenos suos sicut comedens pauper in abscondito.

LVII. Longe maxima est in contextu et verbis difficultas. Dicemus tamen pro virili, cogitandi vim quam maxime contententes. Ubi igitur commemo- ravit statum in quo oporteret esse omnino capita potentium, hoc est, principatum Judaicæ Synagogæ sortitos, recta ad sanctos apostolos convertitur, qui principio persecutores multum timebant. Flagella-

⁴⁰ Jerem. II, 12. ⁴¹ Jerem. V, 30. ⁴² II Cor. V, 13. ⁴³ Matth. XXI, 38. ⁴⁴ Psal. XVI, 14. ⁴⁵ Deut. XXXII, 9. ⁴⁶ Psal. CXXII, 27. ⁴⁷ Amos V, 2.

hantur enim in conciliis, jubebanturque nemini loqui in nomine Christi ⁴⁸. Clam autem conventus agentes, Deo preces factitabant et dicebant : « Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus, cum gentibus et populis Israel. Et nunc, Domine, respice in minas eorum, Judæorum nempe, et da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum ⁴⁹. » Timore igitur propemodum ut freno cohibiti, et tacere compulsi et compressi, occulte et vix quibusdam loquentes, et quasi pauperi comedenti assimilati aperient frenos suos. Perinde ac si dicat, Dilatabuntur plane in gratissimam ipsis convenientissimamque fiduciam. Neutiquam enim curabunt Judæorum Synagoga. Contemnentes autem minas, et injecta sibi frena tantum non dirumpentes, velut equi quidam feroces, strenui ac superbi, frement de cætero, increpante nemine, et voce sua totum orbem terrarum implebunt ⁵⁰. » Tale quiddam et Isaias sacro munere evangelicæ prædicationis fungentibus : « Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion ; exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem : exalta, noli timere. Ecce Deus vester. Ecce Dominus cum virtute venit, et brachium cum dominatione ⁵¹. » Quare qui aliquando, inquit, erant ut pauper in abscondito comedens, hoc est, qui libertatem non habebant, seu qui non audebant, **573** qui clandestine et vix credentium fide alebantur, cum lætitia aperient frenos suos, juxta modum quem supra diximus. Esse autem Deo et sanctis velut alimentum quoddam eorum qui salvantur, fidem confirmat Christus ipse, de Samaritanorum conversione loquens, « Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis. » Et iterum : « Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et perficiam opus ejus ⁵². » ἐπιστροφῆς : « Ἐγὼ βρωσὶν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω

Vers. 15. *Et superduxisti in mare equos tuos, conturbantes aquas multas.*

LVIII. Servatur iterum schema immutationis, seu metaphora. Frenos cum dixisset, sanctos apostolos equos vocat, quibus Christus ipse vehitur, mentibus et cordibus eorum quasi insidens. Instituturos igitur non Israelitas tantum, sed ipsam quoque aliarum gentium longe amplissimam, infinitamque multitudinem, docere nititur. Mari enim comparat mundum, pro eo quod in Psalmis canitur : « Hoc est mare magnum et spatiosum ⁵³, » et quæ sequuntur : aquis autem multis agmina gentium totius orbis : equis vero, ut dixi, sanctos apostolos, qui universum obeuntes mundum, tantum non stertentes, desidentes in errore suo idololatrias turbaverunt terrueruntque, ad timorem vocantes, ut in supplicium ituros, et arsueros, si penitentiam agere, et natura ac verum Deum agno-

A μὲν εἶχον ἐν ἀρχῇ τῶν διωκόντων τὸ θεός. Ἐμαρτίζοντο γὰρ ἐν συνεδρίοις, καὶ παρηγγέλλοντο μηδὲν λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Συνιόντες δὲ λεληθότως, τὰς πρὸς Θεὸν ἰκετείας ἐποιούοντο, λέγοντες : « Ἐπ' ἀληθείᾳ γὰρ συνήχθησαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον παιδᾶ σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος, σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ. Καὶ τανῦν, Κύριε, ἐπίδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, » δῆλον δὲ ὅτι τὰς τῶν Ἰουδαίων, « καὶ ὁδὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παρῆρησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου. » Οὐκοῦν οἱ μονοουχὶ χαλινῶ τῷ δέει κατασφραγισμένοι, καὶ σιωπᾶν ἀναγκασθέντες εἰσι, καὶ θλιμμένοι, λάθρα τε καὶ μάλιστα προσκαλοῦντές τια, καὶ οἷον ἐσθίοντι πτωχῶ προσεικότες, διανοίξουσι χαλινούς αὐτῶν. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, κατευρυνθῆσονται πάντως εἰς τὴν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα φιλαίτην καὶ πρέπουσαν παρῆρησίαν. Φροντιοῦσι μὲν γὰρ ὀδαμῶς τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς. Διαπτύσαντες δὲ τὰς ἀπειλὰς, καὶ μονοουχὶ διαβρήξαντες τὸν ἐπιβριφέντα αὐτοῖς χαλινόν, οἷον ἵπποι τινὲς γαῦροι, ἀγαθοὶ, καὶ ἀγέρωχοι κατάχρεμετιοῦσι λοιπὸν, ἐπιπλήττοντος οὐδενὸς, καὶ τῆς ἑαυτῶν φωνῆς καταπλήσουσι τὴν ὑπ' οὐρανόν. Τοιοῦτόν τί φησι καὶ θεσπέσιος Ἡσαίας τοῖς τὸ εὐαγγελικὸν ἱερουργοῦσι κήρυγμα : « Ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών ὑψώσον τῇ ἰσχύϊ τῆς φωνῆς σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ ὑψώσατε, μὴ φοβείσθε. Ἴδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, Ἴδοὺ Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρείας. » Οὐκοῦν οἱ πάλα φησι, ὄντες ὡς ἐσθίων πτωχὸς λάθρα, τοῦτέστιν, οἱ παρῆρησίαν οὐκ ἔχοντες, οἱ λεληθότως καὶ μάλιστα τῆ τῶν πιστευόντων τρεφόμενοι πίσει, πρὸς εὐθυμίαν διανοίξουσι χαλινούς αὐτῶν, κατὰ τὸν ἤδη προσηγμένον τρόπον. Ὅτι δὲ τροφή τις ὡσπερ ἐστὶ τῶν σωζομένων ἢ πίσει, καὶ Θεῷ, καὶ ἁγίοις, ἐμπροσθὶ λέγων αὐτοῖς ὁ Χριστὸς περὶ τῆς τῶν Σαμαρειτῶν οὐκ οἶδατε. » Καὶ πάλιν : « Ἐμὸν βρωμά ἐστιν ἡ αὐτοῦ τὸ ἔργον. »

Καὶ ἐπεδίθασας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου, ταρασσόντας ὕδατα πολλὰ.

NH. Τετήρηκε πάλιν ὁ λόγος τῆς τροπῆς τὸ σχῆμα. Χαλινούς ὀνομάσας, ἵππους ἐκάλεσε τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, οἷς αὐτοῖς ἐποχεῖται Χριστὸς, ἐνίσχυσας ὡσπερ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν. Ὅτι τοίνυν ἐμελλον παιδαγωγῆσαι εὐχὸς ὅτι μόνους τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν ἑτέρων ἔθνων πλειστον τε ὄσπν καὶ ἀμέτρητον πληθύν, περᾶται διδάσκειν. Θαλάσση μὲν γὰρ παρεικάζει τὸν κόσμον, κατὰ γὰρ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον : Ἀὐτὴ ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, » καὶ τὰ ἐξῆς : Ὑδασι δὲ πολλοῖς τὰς τῶν ἔθνων ἀγέλας, τὰς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἵππος γὰρ μὴν, ὡς ἔφην, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, οἱ πᾶσαν περινοστοῦντες τὴν ὑπ' οὐρανόν, μονοουχὶ βέγγοντες καὶ ἐνηρεμοῦντας τῇ πλάνῃ τοὺς εἰδωλοκάρτας ἐτάραττον, τεθορυβήκασιν δὲ, καλοῦντες εἰς θεὸς ὡς εἰς κόλασιν βαδισομένους, καὶ τὴν διὰ πυρὸς εἶχον

⁴⁸ Act. v, 40-42. ⁴⁹ Act. iv, 27-31. ⁵⁰ Psal. xviii, 5. ⁵¹ Isa. xl, 9, 10. ⁵² Joan. iv, 32, 34. ⁵³ Psal. ciii, 25.

ὑποστησόμενοι, εἰ μὴ ἔλιντο μετανοεῖν, καὶ τὸν φῶσει τε καὶ ἀληθῆ ἐπιγνώσει Θεόν. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς Ἀθηναίοις προσλαλῶν, εἶτα τῶν ἄλλων ἀπάντων δεισιδαιμονεστέρους εἰπὼν, τεθοροῦθηκεν οὐ μετρίως, ἐκεῖνο προστιθείς· «Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἐστῆσεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μὴ ἔλλει χρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ἔωρισε, πιστὸν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.» Οὐκοῦν τὸ παραττόμενον ὕδαρ ἢ πλῆθὺς ἐστίν, ἢ κατὰ τὸν κόσμον· ὕδασι γὰρ ἐσθ' ὅτε παρεικάζεται, καὶ μᾶλα εἰκότως· ἐπεὶ ἐστὶ θαλάσση προσεικῶς ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ὅτι πολλῆ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων ἡ τύρβη, καὶ ἡ πρὸς τὸ ἄνω τε καὶ κάτω, καὶ εἰς πᾶν ὀριεῖται ἀνάχυσίς τε καὶ κίνησις. Πολὺ δὲ ὕδαρ τὸ παραττόμενον, ὡς πρὸς γε τὸν Ἰσραὴλ· οἱ μὲν γὰρ ἔθνος ἦσαν ἐν· τὰ δὲ ἐστὶ παντὸς ἀριθμοῦ κρείττονα.

Ἐφυλαξάμην, καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδία μου ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου, καὶ εἰσῆλθε τρόμος εἰς τὰ ὀστά μου, καὶ ὑποκάτωθέν μου ἐταράχθη ἡ ἔξις μου. Ἀναπαύσομαι ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου, τοῦ ἀναβῆναι πρὸς τὸν λαὸν τῆς παροικίας μου.

ΝΘ. Ἔθος τοῖς ἀγίοις προφήταις τὴν εἰς καρδίαν καὶ νοῦν ἐπιτήρησιν, ἣν ἂν ποιοῦντο τυχόν, προσηχούντος αὐτοῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος τῶν ἐσομένων τὴν γνώσιν, φυλακὴν ἀποκαλεῖν, ἔχουσαν ἀκοήν. Τοιγάρτοι φησὶν αὐτοὺς μὲν ὁ Ἀθακούμ· «Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι,» καὶ τὰ ἐξῆς· ἕτερο; δὲ· «Ἀκοήν ἤκουσα παρὰ Κυρίου, καὶ περιόχην εἰς τὰ ἔθνη ἐξάπεστείλε.» Καὶ μέντοι πρὸς τῶδε καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· «Ἀκούσομαι, φησὶ, τί λαλήσει ἐν ἐμοί· Κύριος ὁ Θεός.» Τοιοῦτόν τι καὶ νῦν ὁ προφήτης ὑποφαίνει λέγων τὸ, «Ἐφυλαξάμην, καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδία μου.» Ἐτήρηκα, φησὶ, τῶν εἰρημένων τῶν δύναμιν· εἶτα καταπετόμαι δεινῶς· ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου. «Ἐποικεῖτο μὲν γὰρ μετ' ὧδης τὴν πρὸς Θεὸν ἱκεταίαν, καὶ μέλος ἦν αὐτῷ τῆς προφητείας ὁ τρόπος· ἀλλ' ἦν ὁ σκοπὸς αὐτῷ καὶ ὁ νοῦς οὐκ εἰς τὴν εὐρυθμον ἀναφώνησιν, κατεπικραίνετο δὲ μᾶλλον εἰς λύπας, καὶ περιδεῆς ἦν ἄγαν, τὰ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς συμβησόμενα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ διαθροῦντος ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα θορυδοῦν αὐτὸν, καὶ ὀρθῶδεϊν ἀναπεῖθον, κατὰ γε τὸ εἶδος, ἐκεῖνο που τάχα, καὶ μόνον ἦν, μὴ ὅρα πως ἐναπολειφθεῖ τοῖς κακοῖς, καὶ τὴν τοῦ λαοῦ συντριβὴν ἐπαθρήσει, καὶ ἴδοι βαλλόμενον μὲν εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατον, διακοπτομένας δὲ αὐτὰς ἐν ἐκστάσει, καὶ σειομένας ἐν αὐτῇ, κατὰ γε τὸν προαποδοθέντα νοῦν. Εἶτα μανθάνων ὡς ἐστὶ μὲν εἰς καιροῦς ἡ ὄρασις, εἰς ἀνάδησιν δὲ μακρὰν τὰ προηγγελμένα, μονονοῦχ καὶ ἀνεργκων ἐξ ἀπράτου λοιπὸν δυσθυμίας, «Ἀναπαύσομαι, φησὶ, ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου, τοῦ ἀναβῆναι εἰς λαὸν παροικίας μου.» Οὐ γὰρ ἐναχθήσομαι, φησὶ, τοῖς τοιοῖσδε κακοῖς, οὐδ' ἂν

A scere nolint. Itaque divinus Paulus apud Athenienses disserens, et eos præ reliquis omnibus superstitionos appellans, non mediocriter eos turbavit, adjectis illis: «Et tempora quidem hujus ignorantia: despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant, eo quod statuit diem in quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis⁵⁴.» Igitur aqua turbata est mundana multitudo; cum aquis enim interdum, et rectissime quidem, confertur: siquidem vltia humana mari non est absimilis, quoniam ingens in ea rerum perturbatio ac tumultus, sursumque ac deorsum, et in omnem partem confunduntur ac miscentur omnia. Multa porro aqua turbata, quod ad Israel attinet: illi enim unam gentem condiciunt; aliæ vero aquæ sunt innumeræ.

VERS. 16. Custodivi, et terrefactum est cor meum a voce orationis labiorum meorum, et 574 ingressus est tremor in ossa mea, et subter me conturbata est affectio mea. Requiescam in die tribulationis meæ, ut ascendam ad populum peregrinationis meæ.

LIX. Consueverunt sancti prophetæ observationem in corde et animo, quam forte adhibuerint, Spiritu sancto futurorum illis notitia revelante, custodiam nominare, vel auditionem. Proinde ipse Habacuc ait: «Super custodiam meam stabo⁵⁵,» et cætera; et alius: «Auditionem audivi a Domino, et munitiones emisit in gentes⁵⁶.» Præterea divinus David: «Audiam quid loquetur in me Dominus Deus⁵⁷.» Tale quid etiam nunc propheta subiudicat his verbis: «Custodivi, et terrefactum est cor meum.» Observavi, inquit, dictorum vim: deinde exterritus sum vehementer a voce orationis labiorum meorum. Cum cantu enim Deo supplicabat, et cantando prophetabat: verum scopus ejus et sententia non ad concinnum clamorem respiciebant, cum potius dolore acerbo cruciaretur, metueretque magnopere extremis temporibus Israeli eventura spiritu in ipso contemplante. Quod autem præcipue ipsum turbabat, timoremque non inmerito incutiebat, illud fortasse, et solum erat, ne forte relinqueretur in calamitatibus illis, et summam populi afflictionem intueri cogeret, videretque missam in capita impiorum mortem, ipsaque divisa, in dimotione, et commota in ea, juxta sensum supra expositum. Deinde cognoscens visionem fore in tempora, et quæ prænuuntiarentur diu dilatari, propemodum jam ex ingenti tristitia recreatus, «Requiescam, inquit, in die tribulationis, ut ascendam ad populum peregrinationis meæ.» Non enim talium malorum pondere premar: nec ubi tempus illud aderit, cum hæc mala ineluctabilia Israelitis evenient, ego in hac vita reperiar.

⁵⁴ Act. xvii, 30, 31. ⁵⁵ Habac. ii, 1. ⁵⁶ Abd. 1.

⁵⁷ Psal. xxxiv. 9.

Ascendam enim hinc, et emigrabo ad alium, qui in hac vita sic peregrinus fuit, quemadmodum ego. Peregrini enim et advenæ in hoc mundo omnes sancti⁶⁰⁻⁶². Proinde Paulus inquit : « Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram requirimus⁶³. » Psallit et quodam loco Dav' d universorum Deo : « Remitte mihi, quia peregrinus ego in terra et advena, sicut omnes patres mei⁶⁴. » Dignum igitur admiratione sanctorum consilium, qui 575 nec minima videre sustinet, quibus Deus ad iram provocari possit ; qui proinde ex hoc mundo discedere ipsa vita jucundius sibi duxerunt, nisi Dei gloria sarta tecta a nobis servaretur. Quare divinus Paulus dixit sibi « melius esse dissolvi et esse cum Christo⁶⁵ ; » quæ verba illum hoc sentire declarant, vitam in corpore peregrinationem esse.

ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος, ὅτι « τὸ ἀναλῦσαι κρεῖττον, καὶ αὐτῷ συνεῖναι Χριστῷ, » τοῖς εἰς τοῦτο ἡκουσι γνώμης, ὡς ἠγεῖσθαι παροικίαν τὴν ἐν τῷ σώματι ζωὴν.

VERS. 17. Quoniam ficus afferet fructum, et in vineis non erunt germina. Mentietur opus olive, et campi non facient escas. Defecerunt oves eo quod non comederunt, et non erant boves in præsepibus ex sanatione eorum.

LX. Quasi quopiam interrogante, et cognoscere volente cur tantopere expetat ex hac vita discedere, vel potius ad populum peregrinationis suæ ascendere, cum cautione multa invectionem in Judæorum Synagogam tegit, et futuram fructuum illius penuriam propemodum lamentari, eademque multis modis significare nobis videtur, instar ficus fore dicens, quæ nihil fructus attulerit. Sic enim eam et ipse Salvator appellabat, dum paradigmatis loco diceret : « Arborem fici plantatam habebat C quidam in vinea sua⁶⁶. » Quæ cum sterilis esset, exciscendam deinceps dixit, ne terram frustra occuparet. Alibi fici ante Hierosolimam maledixit, quod in ea fructum non invenisset : « Non amplius ex te fructus nascatur, inquit, in æternum⁶⁷ ! » Assimilat item illam vineæ botris destitutæ. Est enim etiam, ut dicit Isaias propheta, « Vineam Domini Sabaoth homini Juda recens plantata, dilecta, quam vallavit, et maceriam circumposuit, et ædificavit turrin in ea, torcular fodit in ea, et expectavit ut faceret uvas, fecit autem spinas⁶⁸. » Idcirco « exterminavit eam aper de silva, » ut est apud Davidem, « et asinus agrestis depastus est eam⁶⁹. » Destruxit maceriam ejus, et vindemiaverunt eam omnes qui prætergrediuntur viam⁷⁰. Mentitum est etiam opus olive, Synagogæ videlicet iterum : hoc enim verbo Jeremias propheta eam significat : « Olivam pulchram specie, et umbrosam vocavit Dominus nomen tuum in vocem circumcisionis ejus. Incensus est ignis in eam (magna tribulatio super te) ; inutiles facti sunt rami ejus. Et Dominus exercituum, qui plantavit te, locutus est super te mala⁷¹. » Quoniam igitur,

Α εὐρεθεῖν ἐν τῷδε τῷ βίῳ, ἐνεστηκότος καιροῦ, καθ' ὃν ἔσται πάντως τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν τοῖς ἐξ Ἰερραήλ. Βαδιοῦμαι γὰρ ἐντεῦθεν, καὶ ἀνοιχέσομαι πρὸς ἄλλον τὸν οὕτω πάροικον ἐν τῷδε τῷ βίῳ γεγενημένον, καθάπερ καὶ αὐτὸς ἐγώ. Πάροικοι γὰρ καὶ παρεπίδημοι πάντες οἱ ἄγιοι κατὰ τὸνδε τὸν κόσμον. Τοιγάρτοι φασίν· « Οὐκ ἔχομεν ὡδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μένουσαν ἐπιζητοῦμεν. » Ὑάλλει δὲ πῶ καὶ ὁ Δαβὶδ πρὸς τῶν ἄλων θεόν· « Ἄνες μοι, ὅτι πάροικος ἐγώ εἰμι ἐν τῇ γῇ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. » Ἀξιώγατος τοιγαρὸν τῶν ἀγίων ὁ σκοπὸς, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἀνεχομένον ἰδεῖν τὰ ἐφ' οἷς ἂν συμβαίῃ παροτρύνεσθαι θεόν· ἡδέονα δὲ οὖν αὐτοῦ τοῦ ζῆν ποιεῖσθαι μεμεληκότων τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου μετὰστασιν, εἰ μὴ

B σώζοιτο πρὸς ἡμῶν τὰ πρὸς δόξαν Θεοῦ. Καὶ γοῦν καὶ αὐτῷ συνεῖναι Χριστῷ, » τοῖς εἰς τοῦτο ἡκουσι

Διότι συκὴ οὐ καρποφορήσει, καὶ οὐκ ἔσται γοννήματα ἐν ταῖς ἀμπελοῖς. Ψεύσεται ἔργον ἐλαίας, καὶ τὰ πεδία οὐ κοπήσει βρώσιν. Ἐξέλκον ἀπὸ βρώσεως πρόβωτα, καὶ οὐκ ὑπάρξουσιν βόες ἐπὶ γάτρων ἐξ ἰάσεως αὐτῶν.

Σ. Ὅσπερ τινὸς ἐρομένου, καὶ ἀναμανθάνειν ἰδιλοντος, ἀνθ' ὅτου ποιοίτο περὶ πολλοῦ τὸ ἀποβῶναι, μᾶλλον δὲ εἰς λαὸν ἀναβῆναι παροικίας αὐτοῦ, κατασκιάζει μὲν ἀσφαλεῖα πολλῇ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς τὴν κατάρβησιν, μονονουχὶ δὲ καὶ κατολοφύρεσθαι δοκᾷ τὴν συμβησομένην ἀκαρτίαν αὐτῆς, καὶ τρόπως ἡμῖν αὐτὴν κατασημαίνει πολλοῖς, ὡς συκὴν εἶεσθαι λέγων, ἧς ἂν οὐδέτις γένοιτο καρπός. Οὕτως γὰρ αὐτὴν καὶ αὐτὸς ὠνόμαζεν ὁ Σωτὴρ, ὡς ἐν παρεπίδηματος τρόπῳ λέγων· « Συκὴν εἶχε τις παφυτευμένη ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ. » Ἦν καὶ ἀκαρπον οὖσαν ἐν ἔφῃ λοιπὸν ἀποτέμεσθαι, ἵνα μὴ τὴν γῆν καταργῇ. Ἐπάρατον δὲ πῶ καὶ τὴν πρὸ τῶν Ἱεροσολύμων ἐποιούτο συκὴν· οὐ γὰρ εὐρίων ἐν αὐτῇ καρπὸν, « Μηκέτι, φησὶν, ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἀπεικάζει δὲ αὐτὴν καὶ ἀμπελῶνι βοτρίων ἐρήμῳ. Καὶ γὰρ ἐστὶ πάλιν, καθὼς φησι ὁ προφήτης Ἡσαίας, « Ὁ ἀμπελῶν Κυρίου Sabaoth ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα, νεόφυτος, ἡγαπημένος· ἀλλ' ἐγαράκωσε μὲν αὐτὸν, καὶ φραγμὸν περιέθηκε, καὶ ἀνεδείματο πυργίον ἐν αὐτῷ, καὶ ὦρυξε τὸ προλήνιον, καὶ ἐπέμεινε τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. » Ταύτη δὴ· ἐλυμήνατο μὲν αὐτὴν, καθὼς φησι ὁ Δαβὶδ, ὅς ἐκδρυμῶσα, καὶ θνος ἐγρίως κατενεμήσατο αὐτὴν· Καθεῖλε δὲ τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τετραγῆκασιν πάντας αὐτὴν οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν· Ἐφεύσατο δὲ καὶ τῆς ἐλαίας τὸ ἔργον, τουτέστι, πάλιν τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς· οὕτως γὰρ αὐτὴν κατασημαίνει λέγων καὶ ὁ προφήτης Ἱερραμίας· « Ἐλαίαν ὦραιαν, εὐσκιον τῷ εἶδει ἐκάλεσε Κύριος τὸ θνομά σου, εἰς φωνὴν περιτομῆς αὐτῆς. Ἀνήφθη πῦρ ἐπ' αὐτὴν (μεγάλῃ ἢ θλίψις ἐπὶ σὲ), ἡχραιώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς. Καὶ Κύριος τῶν θυῶν

⁶⁰⁻⁶² I. Petr. II, 11. ⁶³ Hebr. XIII, 14. ⁶⁴ Psal. xxxviii, 13. ⁶⁵ Philipp. I, 23. ⁶⁶ Luc. XIII, 6. ⁶⁷ Marc. XI, 14. ⁶⁸ Isa. V, 1, 2. ⁶⁹ Psal. lxxix, 14. ⁷⁰ ibid. 15. ⁷¹ Jerem. XI, 16, 17.

μεων ὁ καταφυτεύσας σε ἐλάλησεν ἐπὶ σὲ κακά. » Α ut ait **576** propheta, opus ejus mentitum est Ἐπειδὴ δὲ, καθὼς φησι ὁ προφήτης, τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐψεύσατο· παιδαγωγούμενοι γὰρ εἰς Χριστὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν, οὐ προσήκοντο τὴν πίστιν· ταύτητοι καὶ ἐξέκοπη, καὶ πεπτώκασιν μὲν οἱ κλάδοι αὐτῆς, ἐνεκενερίσθησαν δὲ λοιπὸν οἱ ἐκ τῆς ἀγριελαίας, τούτέστιν, οἱ ἐξ ἐθνῶν, καὶ κοινωνικοὶ τῆς ρίζης καὶ τῆς πίστεως τοῦ καλλιελαίου γεγόνασιν. Ἐἰτά φησι, ὅτι « Τὰ πεδία οὐ ποιήσει βρώσιν. » Παρεικάζει πάλιν τὸν Ἰσραὴλ ληθείς, οἶμαι, κατεφθαρμένοι, ἐξ ὧν οὐδ' ἂν αὐτῷ πευ τὸ ἀποχρῶν εἰς βρώσιν ἀθρήσαιεν ὁ γηπόνος· ἀκαρπίας δὲ τοῦτο γένοιτ' ἂν τῆς ἐσχάτης ἀπόδειξις ἐναργῆς. Ὅτι δὲ ἔμελλον τὸν τῶν θείων μαθητῶν ἀνατλάντες λιμὸν ἐν τοῖς ἀπάντων ἐσχάτοις πεσεῖσθαι κακοῖς, διεσάφει, προτιθεὶς, ἐκλελοιπέναι μὲν ἀπὸ βρώσεως πρόβατα, τούτέστιν, ἀπὸ τοῦ βρώσιν οὐκ ἔχειν· οὐχ ὑπάρχειν δὲ βοῦν ἐπὶ φάτης. Δι' οὗ σημαίνεται τὸ εἰσάπαν ἐκλελοιπέναι τὸ παρ' αὐτοῖς ἱερὸν καὶ ἀπόλεκτον γένος, τούτέστι, τοὺς ἀπὸ φυλῆς Δευί, οἱ βοῦσιν ἐν Ἰσρὴν τὴν νοτήν ἄλω καταλεπτύνοντες, καὶ τῶν ἐκτὸς ἀσφαλείας περιβλημάτων τὸν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως ἀπογυμνούντες λόγον, οἳ τίνα σίτου κόκκον προὔτιθεσαν μὲν τοῖς ἄλλοις εἰς νόησιν, καὶ οἶον βρώσιν πνευματικῆν. Αὐτοὶ δὲ ἦσαν ἐν φάταις καταβοσκόμενοι τὰς ἐκ τοῦ λαοῦ δωροφορίας δεκάτας, ἀπαρχὰς εὐχαριστηρίους. Οὐκοῦν ἐκλελοιπασιν μὲν ἀπὸ βρώσεως πρόβατα· « Βόες δὲ οὐκ ἦσαν ἐπὶ φάταις ἔτι, » τούτέστιν, οἱ καθηγηταὶ τῶν ἄλλων καὶ διδάσκαλοι. Τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὸ, « Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα, » ταῖς τῶν διδασκάλων προσάπτει κεφαλᾶς, διερμηνεύων ἡμῖν σαφῶς τὰ ἐν νόμῳ. Ἐκλελοιπέναι γε μὴν τὰς βοῦς, ἐξ ἰσπεως αὐτῶν, φησὶ, καὶ ἔστι μὲν ἀσαφῆς ὁ λόγος. Ἀγλοὶ δὲ τότε, καθάπερ ἐγώμμαι πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπερισπούδαστον ἀμαθῶς τὸ ἰσθαι παρὰ Χριστοῦ, καίτοι βωννύοντος τὸν ἀσθενῆ, καὶ δικαιοῦντος τὸν ἀσεβῆ, ταύτητοι καὶ ἐκλελοιπασιν, τούτέστιν, εἰσάπαν ἡσθένησαν, καὶ κεχωρήκασιν εἰς τὸ μηδὲν. Δεινὸν οὖν ἄρα τι προσκρούειν Θεῷ, καὶ ἀκαρπίας ἔσται πρόξενον τῆς ἀκαρπίας, καὶ παντὸς ἐπέκεινα κακοῦ τούτουθεν ἐσόμεθα.

Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ Κυρίῳ ἀγαλλιάσομαι, χαρήσομαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτήρῳ μου· Κύριος ὁ Θεός μου, δύναμις μου, καὶ τάξει τοὺς πόδας μου εἰς συντέλειαν. Ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐκιδιβά με, τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ᾠδῇ αὐτοῦ.

ΕΑ'. Ἐνταῦθα λοιπὸν αὐτὸ τὸ τοῦ προφήτου πρόσωπον εἰσεκόμισται σαφῶς, τὰ τοιαῦτα λέγον. Ἦγουν τῶν ἐν πίστει δεικνωμένων φαίη τις εἶναι τοὺς λόγους, οἱ θυμηδίαν ποιοῦνται Χριστὸν, καὶ χαίρουσι μὲν ἐπ' αὐτῷ, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς εὐσθενείας χορηγὸν ἀναγράφουσιν, ἐν αὐτῷ τε πάντα δύνασθαι φασί. Καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, « Πάντα ἰσχύω, φησὶ, ἐν τῷ δυναμούντῳ με Χριστῷ. » Ὑἄλλοι δὲ που καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ὅτι τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἰ σύ. » Προσδοκῶσι δὲ καὶ τὸ βεβηκὸς εἰς εὐσθένειαν παρ' αὐτοῦ ὅθι μόνου

(per legem enim et prophetas ad Christum instituti, fidem non receperunt); idcirco etiam excisa est, et ceciderunt rami ejus, et inserti sunt de caetero qui erant ex oleastro ⁶⁶, hoc est, ex gentibus, et socil radicis et pinguedinis bonæ olivæ evaserunt. Deinde ait : « Campi non facient escas. » Comparat rursus Israel, ut opinor, segetibus corruptis e quibus agricola sufficientem sibi annonam colligere nequeat ; quod extremæ sterilitatis est evidens argumentum. Famem autem divinorum discipulorum expertos, in mala omnium gravissima deventuros, declarat, addens defecisse oves quod non comederent, hoc est, quia pabulum non haberent, et non esse bovem ad præsepe. Ex quo significatur penitus interiisse apud eos sacrum et electum genus ⁶⁷, nempe de tribu Levi, qui tanquam boves spiritualem sulcum proscindentes, et sine obscuritate quæstionum a sapientissimo Mose dicta aperientes, ceu frumenti grana aliis ad intelligentiam escam spiritualem proponebant. Et ipsi erant qui ad præsepia pascebantur, donis a populo oblati, et primitiis quæ grati animi testes offerebantur. Itaque defecerunt ab escis oves : « Boves autem non amplius stant ad præsepia, » hoc est, aliorum duces et magistri. Quocirca et divinus Paulus illud : « Non obturabis os bovi trituranti ⁶⁸, » magistris accomodat, perspicue legem nobis interpretans. Defecisse autem boves ex sanatione eorum dicit, quod obscurus est. Vult autem sibi hoc rursus, ut arbitrator. Quoniam enim illis, idque stulte, nullum studium fuit ut a Christo sanarentur, quanquam ille et imbecillo vires repararet, et impium justificaret, ideo etiam defecerunt, hoc est, omnes ægotarunt, et in nihilum abierant. Est igitur grave, sterilitatemque summam inducit, in Deum committere. Egebimus hinc etiam spirituali nutrimento, et in malo majore malis omnibus versabimur.

Ἀπορήσομεν δὲ καὶ τροφῆς τῆς πνευματικῆς.

VERS. 18, 19. Ego autem in Domino exultabo, gaudebo super Deo Salvatore meo : Dominus Deus meus, robur meum, et ponet pedes meos in consumptionem. Et super excelsa facit me ascendere, ut vincam in cantico ejus.

LXI. Hoc loco jam ipsa prophetæ persona aperte inducitur, cujus hæc sunt verba. **577** Aut certe in fide justificatorum dixerit quispiam hæc esse, qui Christum sibi oblectamentum faciunt, et in eo lætantur, et qua valent fortitudinem, ipsi ut largitori ascribunt, et in eo omnia posse profitentur. Ut etiam divinus Paulus, « Omnia possum, inquit, in Christo qui me confortat ⁶⁹. » Psallit quoque alicubi beatus David : « Quoniam gloria virtutis eorum tu es ⁷⁰. » Ab eo solo etiam constantia pietatis egregie cumulari expectant. Nam,

⁶⁶ Rom. xi, 17. ⁶⁷ I Petr. ii, 9. ⁷⁰ I Tim. v, 18.

⁶⁸ Philipp. iv, 13. ⁶⁹ Psal. lxxviii, 18.

« Ponet pedes meos in consummationem, » aliud utique quam hoc non significat. Itaque Hebræorum editio pro *consummationem* posuit *securitatem*. Positi ergo pedes in securitate, quid aliud quam constantiam, ut dixi, in pietate, et immobilitatem in virtute, et firmitudinem in fide, et charitatem in Christum significant? Vitam porro in Christo justificatorum non esse humilem et in terram abjectam, sed omni terreno et carnali negotio superiorem et cœlestem, ostendit cum dicit: « Super excelsa facit me ascendere. » Vere enim excelsum quiddam apud Deum evangelicæ conversationis honestamenta. Devicturos autem adversarios, hostibusque prævalituros, glorificantes ipsum, pro certo affirmat, « Ut vincam in cantico ejus. »

καταπλουτῆσαι καλῶς. Τὸ γὰρ, « Τάξει τοὺς πόδας μου εἰς συντέλειαν, » δηλοῖ που πάντως ἕτερον οὐδὲν ἢ τοῦτο. Καὶ γοῦν Ἑβραίων ἡ ἔκδοσις ἀντὶ τῆς *συντέλειας* τίθεικε τὴν *ἀσφάλειαν*. Οἱ δὲ ταπτόμενοι πόδες εἰς ἀσφάλειαν, τί ἄν ἕτερον ἡμῶν ὑποφῆναιαν, ἢ τὸ βεβηχός, ὡς ἔφη, εἰς εὐσέβειαν, καὶ τὸ ἀκράδαντον εἰς ἀρετὴν, καὶ τὸ εἰς πίστιν ἐρηραιομένον, καὶ ἀγάπην τὴν εἰς Χριστόν; Ὅτι δὲ οὐ χθαμαλὸς καὶ χαμαιρῆφης ὁ βίος τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων, ἀλλὰ παντὸς γῆνιου καὶ σαρκικοῦ πράγματος ὑψοῦ τέ ἐστι, καὶ ἄνω κείμενον, ἀποφαίνει λέγων· « Ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιβίῃ με. » Ὑψηλὸν γὰρ ὄντως παρὰ Θεοῦ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὰ αὐχῆματα. Ὅτι δὲ καὶ περιεσόμεθα τῶν ἀνησθηκότων, καὶ ἀμείνους ἐσόμεθα ἐχθρῶν, δοξολογοῦντες αὐτὸν, ἀνατελεῖ λέγων, « τοῦ νικῆσαι με ἐν τῇ ψῆῃ αὐτοῦ. »

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΣΟΦΟΝΙΑΝ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN SOPHONIAM PROPHETAM COMMENTARIUS.

CONTINENS TOMOS II

PROCEMIUM.

578 I. Prophetat Hierosolymis Sophonias, genere laud ignobilis, nec de illorum ordine quibus erat in more vaticinari falsa, et divinos sermones ab se confictos audientibus venditare, de quibus et Ezechiel: « Vae prophetantibus de corde suo, et omnino non videntibus ⁷². » Quin ipse etiam universalis Deus per os Jeromiae: « Non mittebam prophetas, et ipsi currebant; nec loquebar ad eos,

⁷² Ezech. xiii, 2.

B

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Α'. Προφητεύει μὲν ἐν Ἱερουσαλὺμοις ὁ Σοφονίας, οὐκ ἄσκημος ὢν τὸ κατὰ σάρκα γένος, οὔτε μὴν κατ' ἐκείνους ὑπάρχων, ὡς ἦν ἔθος τὸ ψευδοπεῖν, καὶ τοὺς θεοὺς τοῖς ἀκροαμένοις ὑποκλάττεσθαι λόγους, περὶ ὧν ἔφη καὶ Ἰεζεχιήλ· « Οὐαὶ οἱ προφητεύοντες ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ καθόλου μὴ βλέποντες. » Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ἔλων Θεὸς διὰ τῆς Ἱερουσαλὺμης φωνῆς· « Οὐκ ἀπέστειλον τοὺς προφῆτας, καὶ αὐτοὶ

ἔτρεχον· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτούς, καὶ αὐτοὶ προεφή-
 τευον. » Ἄλλ' ἦν ἀληθῶς προφήτης, τοὺς ἐκ στόμα-
 τος τοῦ Κυρίου διαπορθμεύων λόγους, καὶ ἀγίου μὲν
 ἀναπαμπλάμενος Πνεύματος, ἀναδύων δὲ ὡσπερ ἐκ
 πηγῆς ἀγαθῆς τῆς καρδίας αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ. Ψευδη-
 γορεῖν γὰρ οὐκ οἶδε τῶν ἁγίων ἡ γλῶσσα. Ὁ δὲ γε
 τῆς προφητείας σκοπὸς ἐπίπληξιν ἔχει τῶν οὐσῶν ἐν
 Ἱεροσολύμοις δύο φυλῶν, τοῦ τε Ἰούδα, φημι, καὶ
 τοῦ Βενιαμίν. Γράφεται γὰρ ὡς ἡσεθηκότας, καὶ ταῖς
 τῶν εἰδώλων ἀπάταις ἀνοσίως προσενευκότας, καὶ
 πρὸς πᾶν ὀτιῶν ἐτοιμῶς διάττοντας τῶν ἀπαδόκτων
 θεῶν. Προσεπνήκεται δὲ χρησίμως καὶ τῆς βασι-
 λείας ὁ χρόνος, καθ' ἃν τὰ τοιαῦτα προσελάλησε ταῖς
 προσκεκρουκασίαι, ἵνα τὴν τῶν τρηγικᾶν πράξεων πο-
 λυπραγματούνητες κατάστασιν, λοιπὸν ἐνωσῶμεν ἐφ'
 ἡ κινήσει.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'

Ἄγγελος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Σοφονίαν τὸν
 τοῦ Χουσι, υἱὸν Γοδολιου τοῦ Ἀμοριου, τοῦ
 Ἐζεχίου, ἐν ἡμέραις Ἰωσίου υἱοῦ Ἀμώς, βασι-
 λέως Ἰούδα.

Ἦ. Οὐκοῦν, ἀφηγήσονται γὰρ ἀνὰ μέρος ἅδη καὶ
 δύνησι τοὺς ἐντευξαμένους, βεβασιλευσε κατὰ και-
 ροὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Ἐζεχίας, ἀνὴρ τῶν δι-
 μάλιστα φιλοθεωτάτων, εὐσεβείας ἐραστής, δικαιοσύ-
 νης πρῦτανος, ἀπέτης ἐχθρὸς, καὶ τὰ ἐκ τῆς εἰδω-
 λατρίας περικόπτων βλάβη· προσμεμαρτύρηκε γὰρ
 αὐτῷ τὰ τοιαῦτα σαφῶς τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Τοῦτου
 διέποντος τὴν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις βασιλεύσα τιμῆν,
 ἀνέβη Σενναχηρείμ, ὁ Ἀσσυρίων τύραννος, εἰλὲ τε
 τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἀπέκτισε τὸν Ἰσραὴλ, τουτέστι,
 τὰς δέκα φυλάς, εἰς τὰ ὄρη Ἡερσῶν καὶ Μήδων,
 προσεμπρήσας δὲ καὶ τῆς Ἰβύδα βασιλείας οὐκεῦαριθ-
 μήτους πόλεις, οὐ κεκράτηκε τῶν Ἱεροσολύμων,
 Θεοῦ προασπίζοντος. Ἔτα τεθνεῶτος Ἐζεχίου, διαδέ-
 χεται τὴν βασιλείαν ὁ Μανασσῆς, γεγονὼς ἐξ αὐτοῦ,
 ὃς ἦν οὕτω δυσσεβῆς, ὡς μηδένα τρόπον φαυλότητος
 ἀνεπιτήθευτον ἔβη. Γέγραπται δὲ οὕτως περὶ αὐτοῦ
 ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· « Καὶ ἐποίησε τὸ πο-
 νηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, κατὰ τὰ βδελύγματα τῶν
 ἐθνῶν, ὧν ἐξῆρε Κύριος ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν
 Ἰσραὴλ. Καὶ ἐπέστρεψε καὶ ἠχοδόμησε τὰ ὑψηλὰ καὶ
 κατέσπασεν Ἐζεχίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἀνέστησε
 θυσιαστήριον τῇ Βάαλ, καὶ ἐποίησεν ἄλση, καθὼς
 ἐποίησεν Ἀχαὰβ βασιλεὺς Ἰσραὴλ, καὶ προσεκύνησε
 πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐδούλευσεν αὐ-
 τοῖς, καὶ ἠχοδόμησε θυσιαστήριον ἐν οἴκῳ Κυρίου,
 ὡς εἶπεν· Ἐν Ἱερουσαλὴμ θῆσω τὸ θυμὸν μου, καὶ
 ἠχοδόμησε θυσιαστήριον πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρα-
 νοῦ ἐν ταῖς δυσὶν αὐλαῖς οἴκου Κυρίου, καὶ διήγαγε
 τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐν πυρὶ, καὶ ἐκληρονόμησε, καὶ
 οἰωνίζετο, » καὶ τὰ ἔξης. Ταῦτα δρῶντος ἀνοσίως
 τοῦ Μανασσῆ, λοιπὸν ἠγανάκτει Θεός, καὶ τοῖς Ἱερο-
 σολύμοις ἐποίησεν ἦδη τὰ ἐξ ὀργῆς ἡπάλλει. Γέγραπται
 δὲ πάλιν οὕτω· « Καὶ ἐλάλησε Κύριος ἐν χειρὶ δού-

A et ipsi prophetabant ⁷⁴. » Sed erat verus ac ger-
 manus propheta, ex ore Domini sermones appor-
 tans, et sancto Spiritu repletus, et velut ex bono
 fonte cordis sui bonis scaturiens. Nescit enim san-
 ctoꝝ lingua mentiri. Finis autem prophetiæ
 hujus est increpare duas tribus, Juda nimirum et
 Benjamin, quæ erant Hierosolymis. Eæ ut impias,
 et fraudibus idolorum impie incumbentes, et ad
 quidvis Deo ingratum prosilientes **578** accusat.
 Ulterior porro additum est tempus regni quo talia
 apud peccatis in Deum obnoxios elocutus sit, ut
 rerum statum qui tum fuit diligentius inquirentes.
 Ita quare et quantopere illis Deus iratus fuerit
 cognoscamus.

B

TOMUS PRIOR.

CAP. I.

Vers. 1. Verbum Domini, quod factum est ad
 Sophoniam filium Chusi, filii Godoliz, filii Amo-
 riæ, filii Ezechie, in diebus Josiæ, filii Ammon, re-
 gis Juda.

II. Itaque, sigillatim enim exponam quæ lectori-
 bus conducant, regnavit olim Hierosolymis Eze-
 chias, vir, si quisquam alius, Dei amantissimus,
 pietati deditus, justitiæ castos, fraudis inimicus,
 et idololatriæ ut detrimentosæ exstirpator : harum
 enim virtutum testimonium hæc Scriptura e-
 dem liquido impertivit. Eo Hierosolymis regnum
 administrante, ascendit Sennacherim Assyriorum
 rex, captaque Samaria, Israeliem, decem tribus
 nimirum, ad montes Persarum ac Medorum trans-
 tulit, et crematis quamplurimis regni Judæ urbi-
 bus, potiri Hierosolyma, Deo eam protegente, non
 potuit ⁷⁵. Mortuo Ezechia, regnum filius ejus Ma-
 nasses excepit, cujus tanta fuit impietas, ut nul-
 lum genus improbitatis sibi prætermittendum du-
 ceret. De quo in quarto libro Regum ita scriptum
 exstat : « Et fecit malum in oculis Domini juxta
 abominaciones gentium quas abstulit Dominus a
 facie filiorum Israel. Et revertit, et ædificavit ex-
 eelsa, quæ diruerat Ezechias pater ejus. Et erexit
 altare Baal, et fecit lucos, sicut fecerat Achab
 rex Israel, et adoravit universam militiam cœli,
 et serviit eis : et ædificavit altare in domo Domi-
 ni, sicut dixit : In Jerusalem ponam nomen meum ;
 et ædificavit altare universæ militiæ cœli in duabus
 areis domus Domini, et traduxit filios suos per
 ignem, et aurguria sectatus est ⁷⁶, » et quæ sequuntur. »
 Hæc dum Manasses impie designat, indignatus
 Deus pœnas Hierosolymis comminatus est. Quare
 rursum scriptum est in hunc modum : « Et locu-
 tus est Dominus in manu servorum suorum pro-
 phetarum, dicens : Quia fecit Manasses abomina-
 tiones has malas, ecce ego induco mala super Je-
 rusalem, **580** et extendam super Jerusalem

⁷⁴ Jerem. xxiii, 21. ⁷⁵ IV Reg. xviii, 19. ⁷⁶ IV Reg. xxi, 1-6.

mensuram Samariæ, et tradam eos in manus inimicorum suorum". Et hæc quidem non multo post Hierosolymitis inflicturn interminatus est Deus. Manasse defuncto, Amos filius ejus sceptrum cepessit, patre scelestis moribus nihilo inferior, quiq̃e cum illius impietate sic decertabat, ut eum quodammodo tandem superarit. Huic denato successit filius Josias, Ezechiz proavi charitate erga Deum morumque suavitate imitator⁷⁸. Altaria enim et delubra diruit, divinum templum a Manasse abominationibus purgavit, et sacerdotes consueta secundum leges munera obire jussit. Præterea currum solis incendit, falsidicos vates, augures, aruspices, et ariolos Hierosolymis exegit. Quamplurimos item sanorum sacerdotum neci dedit, eorumque corpora super aras combussit. Aram vitulorum in Bethel, quam fecit Jeroboam, evertit. Eo rerum divinarum ita studioso, Deus iram distulit, et malorum, quorum minas intenderrat, nihil invexit⁷⁹. Post mortem Josiæ Joachaz regnavit, cui capto Pharaon Nechao vincula injecit, atque ad regios honores Jechoniam extulit, Josiæ filium alterum, quo regnante copias infestas in Judæam Nabuchodonosor adduxit, qui omni vastata regione Hierosolymam cepit, divinum templum exussit, una cum sacris vasis Judam et Benjamin tribus captivas in regnum suum abegit⁸⁰. Sciendum porro alienigenarum quoque urbes maritimas, Gazam nimirum, Ascalonem, et alias præterea, Idumæos item et Ammonitas, stolidum Babylonium delevisse et male multasse. Nam et hujus rei prophetieus sermo meminit.

σας ναὺν, ὁμοῦ τοῖς ἱεροῖς σκεύεσι δορυλῆπτον τὸν εἰδέναι δὲ χρῆ, ὅτι καὶ τὰς τῶν ἀλλοφύλων πόλεις, Ἀσκάλωνα, καὶ ἐτέρας σὺν αὐταῖς, Ἰδουμαίους τε τριψὲ καὶ διέθηκε κακῶς. Διαμμένηται γὰρ καὶ

VERS. 2, 3. Defecione deficiat a facie terræ, dicit Dominus. Deficiant homo et jumenta. Deficiant volatilia cœli et pisces maris. Et infirmabuntur impij. Et auferam iniquos a facie terræ, dicit Dominus.

III. Quasi plane in solitudinem redigenda sit ipsorum regio, et jam jamque pessundaanda cum omnibus pene indigenis, cum superlacione et hyperbole quadam ista vaticinatur. Non enim dicimus (si modo cum ratione aliquid commercij habemus) universorum Dominum et brutis, et piscibus, et volucris irasci. Hæc cogitandum potius persuadet, nulli omnino parsum iri: **581** sed quemadmodum navi simul cum vectoribus submersa, nihil manet reliquum, ita, inquit, Judæa capta nihil conservabitur, non homo, non pecus, non avis, non piscis. Quoniam autem consentaneum erat nonnullos in ea reperiri qui legibus congruenter viverent, ac generosam et admiratione dignam vitam colerent, ne adversum omnes indiscriminatim irasci, et cum injusto justum, et cum sceleratis ac impiis piùm perdere vi-

λων αὐτοῦ τῶν προφητῶν λέγων· Ἀνὸ ὧν ἐποίησε Μανασσῆς τὰ βδελύγματα ταῦτα τὰ πονηρὰ, Ἰσοῦ ἐγὼ φέρω κακὰ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκτενώ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ τὸ μέτρον Σαμαρείας, καὶ παραδώσω αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἐθρῶν αὐτοῦ. Καὶ ταυτὶ μὲν ἐποίησεν οὐκ εἰς μακρὰν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, ἐπηπάει Θεός. Κατοικομένου δὲ τοῦ Μανασσῆ, βεβασίλευκεν Ἀμώς υἱὸς αὐτοῦ, κατ' οὐδὲν ἀποδέων τοῦ φύσαντος εἰς ἀνοσιότητα τρώπων, ἀμιλλώμενος δὲ οὕτω ταῖς ἐκείνου δυσσεβείαις, ὡς τάχα πού καὶ ὑπερκεῖσθαι λοιπῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς ἀπεβίω, βεβασίλευκεν Ἰωσίας, υἱὸς μὲν αὐτοῦ, πλην τὴν Ἐζεχίου ζηλώσας φιλοθεῖαν, καὶ τῶν ἐκείνου τρώπων ἀριστος ἐραστῆς. Καθελε μὲν γὰρ βωμοὺς καὶ τεμένη, τὸν δὲ θεῖον ναὸν καθαρὸν ἀποφήνας τῶν Μανασσῆ βδελυγμάτων, τὰ συνήθη δρᾶν εἰς δόξαν Θεοῦ τοὺς κατὰ νόμον ἱερουργοὺς ἐκέλευεν. Ἐνέπηρσε πρὸς τοῦτω τοῦ ἡλίου τὸ ἄρμα, ἐξήλασε τῶν Ἱερουσαλήμ ψευδομάντις, οἰωνοσκόπους, καὶ τερατολόγους, καὶ μέντοι γνώστας. Οὐκ εὐαρίθμητόν τε τῶν τεμενικῶν ἀποσφάξας πληθύν, ἐν τοῖς τῶν εἰδῶλων κατέκαυσε βωμοῖς, ἀνέστρεψέ τε τὸ θυσιαστήριον τῶν δαμάλων τῶν ἐν Βεθῆλ, ὃ πεποιήκεν Ἱεροβοάμ. Ἐπειδὴ δὲ ἦν οὕτω φιλόθεος, ἀνεβάλετο τὴν ὄργην, καὶ οὐδὲν ἐπήγαγε τῶν ἠπειλημένων ὁ Θεός. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεβίωτο Φαραὼ Νεχάω, καὶ βέσμων ἐποιήσατο, τῆ τῆς βασιλείας σφεφανώσας τιμῆ τὸν Ἰεχανάω, Ἰωσίου πάλι υἱὸν δεύτερον, οὗ δὴ βασιλεύοντος κατεστράτευσε τῆς Ἰουδαίας ὁ Ναβουχοδονόσορ, δε πᾶσαν καταδρώσας τὴν χώραν εἰλε τὰ Ἱερουσαλήμ, καὶ τὸν θεῖον ἐμπρή- Ἰουδαν καὶ τὸν Βενιαμὴν ἀπεκόμισεν εἰς τὴν. αὐτοῦ. τὰς πρὸς τῆ θαλάσση κειμένας, Γάζων τε φημι καὶ τε καὶ Ἀμμωνίτας ἡ τοῦ Βαβυλωνίου σκαϊότης συν- τούτου τῆς προφητείας ὁ λόγος.

Ἐκλειψέει ἐκλειπέτω ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς λέγει Κύριος. Ἐκλειπέτω ἄνθρωπος καὶ κτήνη. Ἐκλειπέτω τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ τυχῶδες τῆς θαλάσσης. Καὶ ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς. Καὶ ἐξαρῶ τοὺς ἀνόμους ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει Κύριος.

Γ. Ὡς ἐρήμιον παντελῶς ἐσομένης αὐτοῖς τῆς χώρας, καὶ ὅσον οὐπω σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν ἀπολουμένης, ὑπερβολικῶν ἐν τούτοις τὸν τῆς προαγορεύσεως ποιεῖται λόγον. Οὐ γὰρ πού φαμεν, εἴπερ ἐσμὲν ἐν καλῷ τοῦ φρονεῖν, ὅτι καὶ ζῶοις ἀλόγοις καὶ νηκτοῖς ὀρθῶς, καὶ πετεινοῖς ἐφῆσι τὴν ὄργην ὁ τῶν ἄλων Δεσπότης, Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐνοεῖν ἀναπέθει τοὺς ἀκρωμένους, ὡς οὐδενὸς τὸ παράπαν ἔσται φεῖδῶ· ἀλλ' ὡσπερ νῆδος ὁμοῦ τοῖς πλωτῆρσι βεθαπτισμένης, οὐδὲν ἀπομένει λείψανον, οὕτω, φησὶν, ἀλούστς τῆς Ἰουδαίας, οὐδὲν ἔσται τὸ σωζόμενον, οὐκ ἄνθρωπος, οὐ κτήνη, οὐ πτηνὸν, οὐ νηκτόν. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν εἶναι τινὰς ἐν αὐτῇ ζῶντας ἐνόμους, εὐφρα τὲ καὶ ἀξιάγαστον ἐπησκηκότας τὴν πολιτείαν, ἵνα μὴ φαίνοντο κατὰ πάντων ἀπλῶς καὶ ἀδιακρίτως εἰς τὴν ὄργην, καὶ συναπολ-

⁷⁷ IV Reg. xxj, 12, 15. ⁷⁸ IV Reg. xxij, 1, 2. ⁷⁹ IV Reg. xxiii, 1-29. ⁸⁰ ibid. 31-37; et xxiv, xlv.

λύων τῶ ἀδίκῳ τὸν δίκαιον, τοῖς δὲ βεβήλοις καὶ ἀσε-
θεῖσι συγκαταφθεύρων τὸν εὐσεβῆ, ταύτητοι καθίστη-
σιν ἐναργῆ, καθ' ὃν ἂν ἴοι τὰ ἐξ ὀργῆς. Ἐφη γάρ,
ὅτι καὶ ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς, « Καὶ ἐξαπῶ τοὺς
ἀνόμους ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς » ἀσθενήσουσι μὲν
ὕπὸ χεῖρα πίπτοντες ἐχθρῶν, ἐξαίρονται δὲ οἱ ἄνομοι
ὡς τεθνεῶτες, καὶ βρομφαβὰς ἔργον γεγενημένοι,
ἤγγουν ἀποκομισθέντες ἀιχμάλωτοι, καὶ τοῖς ἡρηκόσι
δουλεύοντες.

Εἰ δὲ δὴ τις ἔλονται μεταπλάττειν εἰς ἡθὴ καὶ
τρόπους, ἀνθρώπων τε καὶ κτήνη καὶ τὰ λοιπὰ, νοή-
σει μὲν ἀνθρώπους τοὺς κατὰ σάρκα ζῶντας, καὶ
γῆϊνον ἔχοντας φρόνημα, καὶ τοὺς προσκαίρους ἐντε-
τηγμένους, οἷς καὶ ὁ θεὸς προσπεφώνηκε λόγος·
« Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστέ καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες·
ὑμεῖς δὲ δὴ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκειτε. » Ἵν γὰρ
ἀγίων ἀνθρώπων μὲν οὐκ ἔτι, θεϊότερος δὲ μᾶλλον
καὶ πνευματικὸς ὁ βίος· εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς πε-
ριπατοῦσι μὲν ἐν σαρκί, ζῶσι δὲ οὐ κατὰ σάρκα,
ἔχουσι δὲ μᾶλλον ἐν οὐρανοῖς τὸ πολιτεῦμα· κτήνη
δὲ αὐ τοὺς ἀμαθία πολλῇ συζῶντας, καὶ νοθεῖς τὴν
φρένα, περὶ ὧν φησὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ἄν-
θρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε, » καὶ τὰ ἐξῆς.
Προσεπιτάττει δὲ λέγων· « Μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος,
καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἐστὶ σύνεσις. » Πτηνὰ δὲ λο-
γούμεθα τοὺς ἐπιτηρμένην καὶ οἰνεὶ μετέωρον
ἔχοντας φρένα, καὶ ὑψοῦ φέρεσθαι μεμελετηκότας
τὸν νοῦν, καὶ τοῖς ταπεινοῖς συναπάγεσθαι παραι-
τουμένους. Τοιοῦτοί δὲ πᾶς ἀλαζῶν, καὶ τοῖς τῆς
θεομιστοῦς ὑπεροφίας ἐγκλήμασιν ὀλοτρόπως ἐνισχη-
μένους. Ἐκδέξῃ δὲ καὶ ἰχθῦς τὴν ἀλογωτάτην πληθύν.
Ἄφρονότατα δὲ τῶν ἰχθύων τὰ γένη. Τοιοῦτοι δὲ καὶ
οἱ πολλοί, οἱ καθάπερ θαλάττη τινὶ τῇ τοῦ βίου τύρῃ
περιεχόμενοι, καὶ τὴν ἀλμυρὰν τε καὶ πικρὰν τῶν
ἐν αὐτῷ πράξεων ἡδονὴν τρεφόμενοι, τοῖς τοῦ θανά-
του τετήρηται λίνοις, θλεθρον ἔχοντας τοῦ βίου τὸ
πέρας. Οὗτοι δὴ οὖν ἐκλείψουσι, ποινήν ἐπ' αὐτοὺς
λέντος Θεοῦ καὶ κολάζοντος ὡς ἀσελγῆ τριβοντας
βίον, καὶ παροτρύνειν αὐτὸν οὐ παραιτουμένους.

Καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ Ἰούδα, καὶ ἐπὶ
πάντας τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξαπῶ
ἐκ τοῦ τόπου τούτου τὰ ὄνόματα τῆς
Baal, καὶ τὰ ὄνόματα τῶν ἱερῶν, καὶ τοὺς
προσκυνοῦντας ἐπὶ τὰ δώματα τῆ στρατειᾶ τοῦ
οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ὀμνύοντας κατὰ τοῦ βασιλέως
αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας ἀπὸ Κυρίου τοῦ
Θεοῦ, καὶ τοὺς μὴ ζητοῦντας τὸν Κύριον, καὶ τοὺς
μὴ ἀντεχομένους τοῦ Κυρίου.

Δ'. Καταλευκαίνει λοιπὸν τὸ ἀμυδρῶς εἰρημένον,
καὶ ὅτι κατὰ τῆς Ἰούδα φυλῆς κατὰ τε τῶν Ἱεροσο-
λύμων τὰ ἐξ ὀργῆς συμβήσεται, διαγορεύει. Ἐκτα-
θήσεται γὰρ κατ' αὐτῆς τὴν ἑαυτοῦ χεῖρά φησιν,
οἰνεὶ καταδραττομένην, καὶ πλήττουςαν, καὶ ὑποτι-
θεῖσαν αὐτοὺς τοῖς ὅσον οὐκ προσδοκωμένοις, μάλ-
λουσι τε κατὰ τοῦ, καὶ τῆς ἐνεγκούσης ἀποκομίζειν
αὐτοὺς τοῖς τῆς δουλείας βρόχοις ἐνεληγμένους.

A deretur, idcirco prodit quem iratus punit. Ait
namque infirmatum iri impio: « Et tollam impio
a facie terræ: » infirmatum quidem iri in manus
hostium incidentes: auferuntur autem de medio
iniqui ut mortui; et gladio consumpti, sive in cap-
tivitatem abducti; et a quibus capti sunt, iis ser-
vientes.

Sin quis ad vitam et mores ista referre voluerit,
hominem et jumenta et reliqua, intelliget homines
secundum carnem viventes, et terrena cogitantes,
et temporariis rebus inhaerentes, quos Dei sermo
sic allocutus est: « Ego dixi: Dix estis, et filii
Excelsi omnes: vos autem sicut homines morie-
mini⁸¹. » Sanctorum enim vita non humana, sed
divina potius et spiritualis est: siquidem verum
est eos ambulare quidem in carne⁸², non autem
vivere secundum carnem, et conversationem suam
in caelis habere⁸³. Jumenta porro reputabimus in
ignorantia ævum degentes, et mente tardos, de
quibus Psalmographus: « Homo cum in honore
esset, non intellexit, » et quæ sequuntur⁸⁴. Ad-
jebet autem: « Nolite fieri sicut equus et mulus,
quibus non est intellectus⁸⁵. » Volatilia interpreta-
bimur, qui elatum ac velut sublimem possident
mentem, et quorum animi ad alta fori consueve-
runt, humilibus consentire detrectantes⁸⁶. Talis
est omnis arrogans, et superbix Deo exosæ crimi-
nibus etiam atque etiam involutus. Piscis deinde
inconsultissimam multitudinem significabit. Sunt
nem maxime muti pisces. Tale est vulgus, quod
vix hujus tumultibus tanquam mari aliquo cir-
cumfusum, et actionum ejus salsa et amara volu-
ptate pastum, retibus mortis servatur, et vitam in
exitium claudit. Hi igitur deficient, ubi Deus illos
multaverit et puniverit, ut qui ætatem proterve
transegerint, ipsumque exasperare non horruerint.

VERS. 4-6. *Et extendam manum meam super Ju-
dam, et super omnes habitantes Jerusalem, 582 et
auferam de loco hoc nomina Baal, et nomina sacer-
dotum, et eos qui adorant super domos seu tecta
militiam cæli, et qui jurant per regem ipsorum, et
eos qui declinant a Domino, et eos qui non quaerunt
Dominum, et qui non adhaerent ei.*

IV. Quod implicite dictum erat, nunc explanat,
et Judæ tribui atque Hierosolymis mala eventura,
explicite docet. Extensum enim iri contra eam ma-
num ejus, inquit, veluti apprehendentem, et per-
cutientem, et subjicientem ipsos hostibus mox
expectandis, a quibus devastati et servitutis im-
pediti laqueis a solo patrio abducantur. Detegit
autem crimina, et de medio sublaturum iri autumat

⁸¹ Psal. lxxxi, 6, 7. ⁸² II Cor. x, 3. ⁸³ Philipp. iii, 20. ⁸⁴ Psal. xlviii, 13. ⁸⁵ Psal. xxxi, 9.
⁸⁶ Rom. xii, 16.

nomina Baal, et cum iis sacerdotum quoque nomina peritura. Per quæ apud ipsos numina esse multa et errores varios, significat. Cæterum bello consumptum, et ad tantam paucitatem hominum Judæorum gentes redactum iri, ut fortasse vix sint qui Baal nominent, aut qui templis idolorum assidere queant, apte insinuat, dum dicit ablatum iri nomina idolorum ipsorum et sacerdotum. Nomina vero pro memoria sive gloria posuit. Sic et Salomon interpretatur: « Melius est nomen bonum quam divitiarum multæ⁸⁷. » Perditum quoque iri dicit adorantes super domos, una cum sacerdotibus et nominibus Baal, qui esse possunt, lunam et ursam, et reliquam militiam cœli adorare soliti. Inquit etiam: « Auferam jurantes per regem ipsorum. » Morem enim habebant errore seducti jurare per cœlum: honorificentissimum vero quodammodo erat, exclamare, per regem et dominum solem. Hoc facientes a charitate Dei necessario discedebant, cum lex dilucide dixerit: « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies, et in nomine ejus jurabis⁸⁸. » Itaque Jeremias Israelitas servare præceptum Mosis testatur, dicebatque ad Dominum ut ab illis iram averteret: « Dicunt, Vivit Dominus⁸⁹. » Qui autem non quærunt Dominum, et ei adhærere non curant, intelligi possunt improbam et inhonestam traducentes vitam, et conversatione legibus contraria beatos se ducentes. Queritur enim a nobis Deus non secundum locum, sed magis, ut arbitror, per actiones, per cognitionem veram et reprehensionem carentem, per fidem et bonitatem, et per studium et alacritatem ad omnia penitus quæ illi placent. Scendum vero hæc facta fuisse etiam a Josia, sub quo hæc prophetia edebatur. Evertit enim et ipse aras, et delubra, et manu elaborata; jugulavit sacrificulos, falsos vates, augures. Videtur autem propheta neququam cœpta indicare, nec de jam factis loqui; quin prænuntiat potius hæc aliquando eventura, sicut etiam evenerunt per Nabuchodonosor, qui id ad Dei gloriam non fecit: qui enim, aut unde, cum et divinum templum incenderit⁹⁰ verum idola adorantes occidit, et cum ipsis idolis eorum cadavera combussit.

κμήτα· κατέσφαξε τοὺς ἱεροουργοὺς, ψευδομάντις, τῶς τὰ ἐνεστηκότα δηλοῦν, καὶ περὶ τῶν ἤδη μᾶλλον, ὡς ἔσται ταῦτα κατὰ καιροῦς, ἃ δὴ καὶ δρωῦντος Θεοῦ· πῶς γὰρ, ἢ πόθεν, ὅς γε καὶ τὸν θεῖον σαντος ὁμοῦ τοῖς εἰδώλοις τοὺς προσκυνοῦντας αὐτά.

V. Utiliter minis hortationem seu admonitionem inserit, et horribilibus rebus terrefactos ad meliora consilia addigit, et suspectum habere jubet universorum Deum: hoc enim esse puto εὐλαβεῖσθε, timete: atque ad corrigendas vitæ semitas incumbere,

⁸⁷ Prov. xxii, 1. ⁸⁸ Deut. vi, 13; Matth. iv, 10.

A Ἀπογυμνοὶ δὲ δὴ τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἐκ μέτου μὲν ἔσεσθαι φησὶ τὰ ὀνόματα τῆς Βάαλ, οἰχθήσεσθαι δὲ σὺν αὐτοῖς τὰ τῶν ἱερῶν. Καὶ ὅτι μὲν πολλὴ παρ' αὐτοῖς ἡ τῶν σεβασμάτων κληθῆς, καὶ διάφορος ὁ τῆς πλανήσεως τρόπος, διὰ τούτου σημαίνει. Ὅτι δὲ τῶν πολέμων δαπανηθήσονται, καὶ ὀλιγανδρίας εἰς ταῦτα τὰ τῶν Ἰουδαίων ἔθνη παραστήσεται, ὡς μὴ εἶναι τάχα που τοὺς ὀνομάζοντας τὴν Βάαλ, ἡγουν τοὺς τῶν εἰδώλων τεμένεσι προσεζῆσαι δυναμένους, ὑπεσθίμανεν εὐφῶς, ἐξαρθήσεσθαι λέγων τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων αὐτῶν, καὶ τῶν ἱερῶν. Τὰ δὲ ὀνόματα φησὶν ἀντὶ τοῦ τὰς μνημῆας, ἦτοι τὰς δόξας. Οὕτω καὶ Σολομῶν ἐρμηνεύει· « Διετὸν ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολὺς. » Ὁμοῦ δὲ τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς ὀνόμασι τῆς Βάαλ ὀλοθρευθήσεσθαι λέγει καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐπὶ τὰ δώματα· εἰεν δ' ἂν οὗτοι εἰ σελήνῃ καὶ ἄρκτι καὶ τῇ λοιπῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ προσκυνεῖν εἰωθότες. « Ἐξαρῶ δὲ, φησὶ, καὶ τοὺς ὀνομαζομένους κατὰ τοῦ βασιλείως αὐτῶν. » Ἔθος γὰρ ἦν τοῖς πεπλανημένοις ὄρκιον ποιεῖσθαι τὸν οὐρανόν, καὶ κατευρύνειν ἐπ' αὐτῶ τὴν γλῶσσαν· φιλοτιμώματα δὲ ὡσπερ ἀναφωτοῦν, ἢ τὸν βασιλέα καὶ δεσπότην ἤλιον. Οἷς τούτο δρωῦσιν ἀνάγκη ἀποφοιτῆν ἀγρίως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς διηγορευκότος· « Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῶ μόνῃ λατρεύσεις, καὶ ἐπὶ τῶ ὀνόματι αὐτοῦ ὁμῆ. » Καὶ γοῦν Ἰερμίας προσμαρτυρεῖ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῆς διὰ Μωσέως ἐντολῆς τὴν τήρησιν, ἔφασκε τε πρὸς Θεόν, τῆς ἐκ' αὐτοῖς ἀποφέρων ὀργῆς· « Ζῆ Κύριος, λέγουσιν. » Οἱ δὲ γε μὴ ζητοῦντες τὸν Κύριον, μήτε μὴν ἀντέχεσθαι μελετῶντες αὐτοῦ, νοοῦντ' ἂν εἰκότως οἱ φαύλην τε καὶ ἀσχήμονα διαβιοῦντες ζωὴν, καὶ τὴν ἐξ νόμου πολιτείαν ἐκτετιμηκότας. Ζητεῖται γὰρ παρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς οὐχὶ μᾶλλον τοπικῶς, ἀλλ', οἶμαι, πραγματικῶς, διὰ γνώσεως ἀληθοῦς, καὶ τὸ ἀνεπίπληκτον ἐχούσης ἐφ' ἑαυτῇ, διὰ πίστεως, καὶ ἐπιστείας, καὶ τῆς εἰς ἅπαν ὄντων τῶν ὁσίως θαυμασμένων καὶ ἀνδανόντων αὐτῶ σπουδῆς τε καὶ προθυμίας. Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι ταῦτα μὲν τετέλεσται καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰωσίου, φημί, καθ' ὃν καὶ ὁ τῆς προφητείας γέγονε λόγος. Καθεῖλε γὰρ καὶ αὐτὸς βακίους, καὶ τεμῆνη, καὶ τὰ χειρῶν οὐκ ὀκνησάτους. Ἔοικε δὲ ὁ προφήτης οὐχὶ δήπου πάντων πεπραγμένων ποιῆσθαι τὸν λόγον, προαγγέλλειν δὲ τετέλεσται διὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, οὐκ εἰς δόξαν ἐνέπρησε ναόν; ἀνελόντος δὲ μᾶλλον, καὶ κατεμπρή-

D Εὐλαβεῖσθε ἀπὸ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ, διδοὶ ἐγγὺς ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ὅτι ἠτοίμασε Κύριος τὴν θυσίαν αὐτοῦ, ἠγάπησε τοὺς κλητοὺς αὐτοῦ.

E' Ἀνακλίσει χρησίμως ταῖς ἀπειλαῖς τὴν καραίνεσιν, κατακτοήσας τοὺς δαίμασι, μετασθεβεί πρὸς τὸ ἀμεινον, ὑποβλέπεσθαι κελεύων· τούτο γὰρ, οἶμαι, ἔστι τὸ, εὐλαβεῖσθε· τὸν τῶν ὄλων Θεόν, καὶ τὰς τοῦ βίου τροχιάς ἐπανορθοῦν ἐπιείχεσθαι, καὶ

⁸⁹ Jerem. v, 2. ⁹⁰ IV Reg. xxv, 9.

ἀμελλῆται μετατρέπειν πρὸς τὸ αὐτῷ φίλον καὶ δο-
κοῦν. Δεῖν δὲ φησὶν ὀρᾶσθαι τοιοῦτους ἀπὸ προσώπου
Κυρίου, κατὰ τὸ εἰρημένον διὰ φωνῆς Ἰσαίου·
« Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφίλοσθε τὰς πονη-
ρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν
μου. Παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν. » Ταυτὴν
γὰρ οὔτε που τὸ πονηρίαν ἀφελὲν ἐξ ὀφθαλμῶν ἀν-
θρωπίνων, καὶ ἀπέναντι τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ,
πλεῖστη δὲ ὅτι τῶν πράξεων ἐστὶν ἡ διαφορά. Πο-
νηρὸς γὰρ ἐστ' ὅτι καὶ οὐκ ἀγαθὸς τοὺς τρόπους
ἀνὴρ εὐλαθείας δόκησιν ὑποτρέχει, καὶ χρηστότητος
ἔνομα περιπλάττεται, καίτοι τοῦτο κατ' ἀλήθειαν
οὐκ ἔν. Καὶ γοῦν ὁ Χριστὸς, « Προσέχετε, φησὶν,
ἀπὸ τῶν ἐρχομένων πρὸς ὑμᾶς ἐνδύμασι προβάτων,
ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. » Ὁ τοιοῦτος εὐλα-
θείς ἐν ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἐν
ὄψει Θεοῦ. Ὁ δὲ ἀκάκουργος ἀληθῶς ἀπέναντι τοῦ
προσώπου τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνον τὴν ἐξωφανῆ χρηστό-
τητα καὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἀμφιέννυται, καρδίαν δὲ
μᾶλλον ἀδέηλον ἔχει, καὶ δὴ ὀρᾶται τοιοῦτος. Ἐφη
γὰρ που καὶ Σολομών· « Ἐνώπιον γὰρ εἰσι τῶν τοῦ
Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρῶν, εἰς δὲ πάσας τὰς τρο-
χιάς αὐτοῦ σκοπεύει. » Ἡμέραν δὲ ὀνομάζει Κυρίου
τῆς ἀλώσεως τὸν καιρὸν, ὃν καὶ ἐγγὺς εἶναι φησὶν,
οὐκ ἐπιείκεις τοῖς ἀμελεστέροις ἐκεῖνο που τάχα διενθυ-
μείσθαι καὶ φρονεῖν παρὰ γέ σφισιν αὐτοῖς, ὡς
μακρὰ τις ἔσται τῶν ἔσεσθαι προαπηγγελμένων ἢ
ἀνάβλησις, καὶ ὑπερτρέχουσι τὸ παθεῖν εἰς τὸ τῆς
οὐκείας ζωῆς καταστήσαντες τέλος. Ἔθος γὰρ ἦν
τοῖς Ἰουδαίοις ἐν ταῖς τῶν ὅτι μάλιστα σκυθρωπῶν
προβήσσει τοιάδε τινα φρονεῖν τε καὶ λέγειν. Καὶ
γοῦν ἔφη που Θεὸς πρὸς Ἰεζεκιήλ· « Υἱὲ ἀνθρώπου,
βοῦ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ὁ παραπικραίνων, λέγοντες λέ-
γουσιν· Ἡ ὄρασις, ἦν οὗτος ὀρᾶ, εἰς ἡμέρας πολλὰς,
καὶ εἰς καιροὺς μακροὺς οὗτος προφητεύει. Διὰ
τοῦτο εἰπὸν πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναϊ Κύ-
ριος· Οὐ μὴ μὴκύνωσιν οὐκέτι πάντες οἱ λόγοι μου,
οὐδ' ἂν λαλήσω. Ὅτι λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω,
λέγει Ἄδωναϊ Κύριος. » Καὶ νῦν, ὥσπερ οἶμαι, φησὶν
ἡγγικέναι διαθεσθαιόμενος τὴν ἡμέραν Κυρίου, καὶ
ἡτοιμάσθαι μὲν τὴν θυσίαν αὐτοῦ, ἡγιασθαι δὲ τοὺς
κλητούς· καὶ θυσίαν μὲν ὀνομάζει τὴν κατὰ βούλησιν
αὐτοῦ πραχθησομένην σφαγὴν τῶν ἡσεδηκότων·
κλητούς γε μὴν τοὺς Χαλδαίους, οὓς καὶ ἡγιασθαι
φησι, οὐκ ὡς ἁγίους γεγεννημένους, ὡς ὀρισθέντας
δὲ μᾶλλον, καὶ κεκλημένους παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ ἐμ-
πρῆσαι τὴν Ἰουδαίαν, καὶ φειδοῦς ἀπάσης ἐξηρημέ-
νης ὀλοθρεῦσαι τοὺς ἐν αὐτῇ. Τοιοῦτόν τι φησὶ καὶ
ἐτέρωθεν τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Κέκληντο μὲν γὰρ κατὰ
τῆς Νινευθ Πέρσαι τε καὶ Μῆδοι, καὶ οἱ Κύρω συν-
ησπικότες. Ἐφη δὲ καὶ περὶ αὐτῶν ὁ Θεός· « Ἠγια-
σμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἔγω αὐτούς. » Γιγαντες ἐρχονται
πληρῶσαι τὸν θυμὸν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. Οὐκοῦν ὁ ἁγιασμὸς ἐν τούτοις οὐ φαυλότητος
ἀπόδειξις, οὔτε μὴν Πνεύματος ἁγίου μέθεξις κατασημήνειεν ἂν, ἀλλ' οἷον ἐπὶ τὸ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοιοῦδὲ
τινος πράγματος προωρισθαι τε καὶ ἐκνεμεῖσθαι τινος.

Καὶ ἔσται ἐν ἡμέρᾳ θυσίας Κυρίου, καὶ ἐκδι-

A ac sine procrastinatione ad id quod ipsi gratum
acceptumque est, converti. Debere autem tales vi-
deri a facie Domini, juxta illud Isaia : « Lavamini,
mundi estote, auferte nequitias ab animabus vestris
coram oculis meis. Quiescite a malitiis vestris⁹⁰. »
Non enim est idem profecto, nequitiam auferre ab
oculis humanis, et a facie Dei, cum maximo dis-
crimine actiones istæ separentur. Improbus enim
nonnunquam religiositatis opinionem habet, et sub
nomine bonitatis latet, quamvis revera bonus non
sit. Unde Christus, « Attendite, inquit, ab iis qui
veniunt ad vos in vestimentis ovium, intus autem
sunt lupi rapaces⁹¹. » Talis est pius ac religiosus
in oculis hominum, neullquam vero in oculis Dei.
Aute oculus autem Dei vere innocens non tantum-
modo foris apparentem probitatem et bonitatis
opinionem induit : sed cor potius primum habet,
atque etiam **594** Deo videtur talis. Ait enim ali-
cubi et Salomon : « Respicit Dominus vias homi-
nis, et omnes gressus ejus considerat⁹². » Diem
autem Domini tempus captivitatis appellat, quem
et in foribus esse dicit. Non permittit negligentio-
ribus secum cogitare, longe adhuc distare quæ
prædicta sint fore, et se extremum vitæ suæ con-
secutos, calamitatem evasuros. Solemne enim fuit
in prædictionibus rerum tristium hujuscemodi sen-
tire et loqui. Proinde Deus Ezechieli : « Fili homi-
nis, ecce domus Israel exasperans, dicentes dicunt :
Visio quam iste videt, in dies multos, et in tem-
pora longa iste prophetat. Propterea dic ad eos :
Hæc dicit Adonai Dominus : Non prolongabuntur
ultra omnes sermones mei, quos locutus sum. Quia
loquar verbum, et faciam, dicit Adonai Domi-
nus⁹³. » Et nunc, ut opinor, eadem de causa affir-
mat appropinquasse diem Domini, et præparatum
sacrificium ejus, et sanctificatos esse vocatos ejus.
Et sacrificium quidem nominat peractam juxta
voluntatem ejus cædem impiorum ; vocatos autem
Chaldæos, quos et sanctificatos dicit, non quasi
sanctitatis competes, sed decretos potius et accer-
sitos a Deo ad Judæam incendio miscendam, et ad
ejus incolas citra ullam misericordiam perdendos
funditus. Istiusmodi quidpiam et alibi dicit Scri-
ptura sacra⁹⁴. Vocati sunt enim contra Niniven
D Persæ et Medi, et Cyro militantes, de quibus ait
Deus : « Sanctificati sunt, et ego ducō illos⁹⁵. »
Gigantes veniunt implere iram meam, gaudentes et
calumniis appetentes. Quamobrem sanctificatus hoc
loco non improbitatis depositionem, nec Spiritus
sancti communionem, sed ad confectionem talis
negotii velut destinatos quosdam ac dispersitos
significat.

Vers. 8, 9. Et erit in die sacrificii Domini, et

⁹⁰ Isa. i, 16. ⁹¹ Matth. vii, 15. ⁹² Prov. v, 21. ⁹³ Ezech. xii, 27, 28. ⁹⁴ Jerem. xxii, 28, 30.

⁹⁵ Isa. xliii, 3.

ulciscar super principes, et super domum regis, et super omnes qui induti sunt indumentis alienis. Et ulciscar manifeste super omnes qui in vestibulis sunt in illa die, qui implent domum Domini Dei sui impietate et dolo.

VI. Tria sunt in quibus urbium regionumque felicitas consistit, regnum, magistratuum in eo ordines, laudatum ab omnibus sacerdotum. Hæc si bene habuerint, unumquodque pro dignitate sua, bene habebunt quæ cuique subjecta sunt, et saluti atque incolumitati populorum consulatur. Sin autem via obliqua ac detorta cucurrerint, omnia statim iuvenuste procedent, et quasi temulentos ad exitum reddent. Quemadmodum enim dolente capite etiam reliqua membra pariter dolere sequere et ægrotare necesse est : ita principibus ad vitium detortis, et propensione ad vitia laborantibus, subditos similiter corrumpi oportet. Solent enim subditi dominorum voluntates sequi, et ad eorum exemplum componi. In die igitur, inquit, sacrificii Deo placentis, hoc est, tempore quo terribilissimis peccatis obstrictorum trucidationes perpetrabuntur, in eas res quæ gloria cæteris antecellunt, et primum locum tenent, ultrix ira invadit. Ea autem sunt, domus regis, et illi vicina statim, gloria et honore illustrium, et tertia post ipsos cæteris quoque a Deo prælata divinatorum sacerdotum, qui et ipsi pro ordine sacerdotii populi duces ac principes numerantur. Quos exagitat vehementer, ut qui se cooperiant vestimentis alienis, hoc est, eo usque jam Deum diligere desiisse, ut quæ olim per Moysen divinitus mandata sunt, contemnere auderent, et cum eos ad sacra peragenda tempus vocaret, nec ipsum sacerdotii cultum sive habitum retinerent. Sicut igitur Aaronis filii igne consumpti sunt⁹⁹, et eo crimine accusabantur, quod alienum ignem altari imposuissent : ad eundem modum et hi de quibus loquimur, poenas reposcentur, quia ornatum sibi convenientem aspernati, ut sacerdotibus dignum erat, pro legislatoris voluntate non sint induti, sed in vestibulis alienis perfungi sacris non dubitarint. Est autem et hoc summi contemptus argumentum, ostenditque eos legem in postremis duxisse. Jam igitur quo pacto cogitare licet, legis observationem aliis curæ fuisse, si eam principes ipsi neglexerunt? Idcirco inquit, « Ulciscar manifeste super omnes qui in vestibulis sunt. » Sententia subest huiusmodi : Israelcem toties peccantem, et prophetis dicto minime audientem, ad pœnitentiam vocabat, externis afflictionibus eum corrigens ut pater, nonnunquam etiam corpora eorum tangens. Exempli gratia, vento pestilenti fructus in agro percussit : aut bruchum aliquando, et locustam, aut erucam, aut rubiginem, quæ vocatur, confertim **586** immisit. Affixit etiam inflammatione et ictero, juxta vocem

⁹⁹ Levit. x, 1, 2.

ἁ κήσω ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ πάντα τοὺς ἐνδοξομένους ἐν δόματα ἀλλότρια. Καὶ ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ πάντα ἐπὶ τὰ πρόπυλα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τοὺς κληροῦντας τὸν οἶκον Κυρίου Θεοῦ αὐτῶν ἀσεβείας καὶ δόλου.

Γ'. Τρία ταῦτά ἐστι τὰ δι' ὧν ἂν εὖ ἔχουν πόλεις τε καὶ χῶραι, βασιλεία τε καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν τῶν ἔξουσιῶν τάγματα, καὶ ἡ διαδόχτος ἱερουσόνη. Ταῦτα δὲ εἰ μὴν ἔχοι καλῶς, κατὰ γὰρ τὸ ἐκάστου πρέπον, εὖ ἂν ἔχοι τὰ ὑπ' αὐταῖς πράγματα, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ ὑπῆκουσιν. Εἰ δὲ τὴν διαστραμμένην ἔλθοντο τιμῆ, καὶ μὴν καὶ εὐθύς διάττοιεν τρίβον, ἅπαντα πρὸς τὸ ἀκαλλῆς εὐχέσθαι, καὶ μονονουχὶ καταμεθῆσαι πρὸς Κιθθρον. Ὅσοι γὰρ, εἰς τὴν τοῦ σώματος κεφαλὴν ἀλγῆματος γεγονότος, συναισθάνασθαι τε αὐτῇ καὶ συναβρωστῆν ἀναγκαῖον τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν· οὕτω καὶ τῶν ἡγουμένων ἐκτετραμμένων ἐπὶ τὸ φαῦλον καὶ μόντοι ῥοπήν τὴν εἰς χεῖρω νενοσηκότων, συγκαταφείρεσθαι πως ἀνάγκη τοὺς ὑπεζευγμένους. Φίλει γὰρ πως τὸ ὑπῆκουσιν ταῖς τῶν λαχόντων κρατεῖν ἔπασθαι τε καὶ ὑποφέρειν γνώμεις. Ἐν ἡμέρᾳ τούτου, φησὶ, τῆς ἀθανάτουσιν Θεῶ θυσίας, τουτέστιν, ἐν καιρῷ καθ' ὃν ἂν γένοιτο τῶν τὰ πάνδεινα πεπληρωμένων ἐπὶ τῆς σφαγῆς, ἐπ' αὐτὰ δὲ, καὶ πρῶτα, καὶ τῶν ἄλλων ἐξηρημένα κατὰ τὴν δόξαν καὶ προεκείμενα πράγματα, βαδιεῖται τὰ ἐξ ὀργῆς. Ταῦτα δὲ ἐστὶν, ὁ τοῦ βασιλεύοντος οἶκος, καὶ ὁ γείτων εὐθύς τῶν ἐν δόξῃ καὶ περιφανείᾳ κειμένων, καὶ τρίτος ἐπ' αὐτοῖς ὁ καὶ τῶν ἄλλων παρὰ Θεῶ προτιμότερος ὁ τῶν θείων ἱερουργῶν· ἀρχοντες δὲ καὶ αὐτοὶ, καὶ λαῶν ἡγούμενοι, κατὰ γὰρ τῆς ἱερουσύνης τὴν τάξιν. Αἰτιεῖται δὲ λίαν αὐτοῦς, ὡς ἐνδοξομένους ἐν δόματι ἀλλότρια, τουτέστιν, εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιλοθείας ἰγμένους, καὶ τῶν πάλαι διὰ Μωυσέως θεασκισμένων καταφρονεῖν ἡρημένους, ὡς μηδὲ αὐτὸ τὸ τῆς ἱερουσύνης σχῆμα τηρεῖν, καιροῦ καλοῦντος αὐτοῦς ἐπὶ γὰρ τὸ δεῖν ἀποπεραίνειν τὰ ἱερά. Ὅσοι οὖν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ γεγονότες δεδαπάνηται πυρὶ, καὶ ἦν αὐτοῖς ἐπίκλημα καὶ ἡ γραφή, τὸ ἀλλότριον ἐπιθεῖναι τῷ θυσιαστηρίῳ πῦρ· τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον καὶ οὗτοι, περὶ ὧν ἦν ὁ λόγος, ἐξαιτοῦνται δίκας, οἱ τῆς πρεπούσης αὐτοῖς εὐκοσμίας ἡφειδηκότες, ἱεροπρεπῶς μὲν οὐκ ἐπέλλοντο κατὰ γὰρ τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν, ἐνδύμασι δὲ ἀλλοτρίοις ἡμψιασμένοι, ὁρᾶν ἀπετόλμων τὰ ἱερά. Ἀπόδειξις δὲ καὶ τοῦτο ἐστὶ καταφρονήσεως τῆς ἐσχάτης, καὶ τοῦ μηδὲν ἀξιοῦσθαι λόγου παρ' αὐτοῖς τὸν νόμον. Εἶτα πῶς ἦν ἐνοεῖν ἐν φροντίδι γενέσθαι τοῖς ἄλλοις τοῦ νόμου τὴν τήρησιν, εἰ μηδὲς αὐτοῦ τοῖς ἡγουμένοις ὁ λόγος; Ταῦτοι φησὶν· « Ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόπυλα. » Καὶ ὁ βούλεται δηλοῦν, ἐστὶ τοιοῦτον· Πλημμελοῦντα πλειστάκις τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς διὰ τῶν προφητῶν οὐκ εἰκόνα λόγους, ἐκάλει πρὸς μετάνοιαν, ταῖς ἐξῴθεν λύπαις ἐπανορθῶν ὡς πατήρ, ἀπτόμενος δὲ καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἔσθ' ὅτε. Οἶόν τι φημι, ἐπάταξεν ἐν ἀνεμοφθορίᾳ τοὺς ἐν ἀγρῷ

καρπούς, ἢ βρούχον ἐσθ' ὅτε καὶ ἀκρίβα καθείς, ἢ ἄκαμπην ἐπισουρεύσας, ἢ τὴν καλούμενην ἐρυσίθην. **Λελύπηται** δὲ καὶ ἐν πυρώσει, καὶ ἐν ἑτέρῳ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ταῦτα κατὰ καιροὺς ἐπιφέρων, εἶον ἐπληττε λεληθότως. **Νυνὶ δὲ**, φησὶν, « Ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόσωπα, » τούτέστιν, « οὐ λεληθότως ἐποίησα τὰ ἐξ ὀργῆς · οὐ βρούχος ἐστὶ καὶ ἐρυσίθη τὰ καθ' ὑμῶν, οὐκ ἀβρώστια σωματικῆ, ἀλλὰ γυμνῶς ἀποστειλὼν τῶν πολεμίων τὸ ξίφος, καὶ τοῖς εἰς ἐμὰ δεδουσεθηκόσιν ἀπειλοῦν τὸν ἔλεθρον, καὶ εἰς αὐτὰ τοῦ ναοῦ τὰ πρόσωπα καταφθεῖρον ὡμῶς τοῖς πληροῦντας τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ἀσεβείας καὶ ὀδλου. Τίς οὖν ἢ ἀσέβεια; τίς δὲ καὶ ὁ ὀδλος; » Ἐπεὶ ἡμῖν προφητικῶς σαφηνίζεται λέγων περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ · « Οἱ ἡγούμενοι αὐτῶν μετὰ δώρων ἔκρινον, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο. » Καὶ μὴν καὶ ὁ σοφὸς Ἡσαίας ἀποκτείνεται πρὸς αὐτήν, καὶ φησὶν · « Οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Προσεκτεία δὲ οὖν τοῖς τῶν θείων θυσιαστηρίων **B** Ἱερουργίαις, μὴ ἴρα πως ταῖς τοιαύταις περιπέτοιεν γραφαῖς. Τυπικῶς μὲν γὰρ οἱ πάλαι τὴν ταῖς Ἱερουργίας πρέπουσαν ἐδέχοντο στολήν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἐνέστηκεν ὁ καιρὸς, ἀμφιον ἔστω λαμπρὸν, καὶ στολὴ τις ὡσπερ Ἱεροπρατικῆς ἐκάστου τῶν κεκλημένων εἰς λειτουργίαν, πίστις ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος, βίος εὐαγγελικὸς, πολιτεία σεμνὴ καὶ ἄνομιωτάτη, καὶ τρόπος ὀρθὸς, λημμάτων αἰσχυρῶν ὡχ ἠτῶμενος, φρονεῖς ὁρῶσα πρὸς ἀρετήν, καὶ τοῦ παντὸς ἀξιοῦσα λόγου τὸ ἀνδάνον Θεῷ.

Καὶ ἐστὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, φωνὴ κραυγῆς ἀπὸ πύλης ἀποκεντούτων, καὶ ὄλουγμὸς ἀπὸ τῆς δευτέρας, καὶ συντριμμὸς μέγας ἀπὸ τῶν βουνῶν.

Z' Καταγράφει σαφῶς τοῦ πολέμου τὰς συμφορὰς, καὶ ὅσον πίπτοντάς τε καὶ ὄλλυμένους, καὶ σφισιν αὐτοῖς ἐποιμῶζοντας ἐπιδεικνύει τινάς, ἵνα τῷ μεγέθει τῶν ἐσομένων κακῶν ἠτῶμενοι, μεταφοιτῶν ἔλθοντο πρὸς τὸ ἐπιείγασθαι ὄρθην ἀμείνω καὶ περικυδέστερα, οὕτω τε λοιπὸν ἔξω φέροντο τῆς ὀργῆς. Ἄγαθός γάρ ὁ Θεός, « καὶ οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκαντος, ὡς τὸ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρίας, καὶ ζῆν αὐτὸν, » κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν Ἰεζεκιήλ. Κατ' ἐκεῖνο δὲ οὖν, φησὶ, τοῦ καιροῦ ἀπὸ μᾶς μὲν πύλης τῶν ἀποκεντούτων, τούτέστι, τῶν ἀποσφαττόντων τοὺς παρεμπύπτοντας, δεινὴ τις ἔσται καὶ ἀμειδῆς ἀναφώνησις. Ἄει γὰρ πως ἐν ταῖς ἀλισκομέναις τῶν πόλεων εἰσελαύνοντες οἱ πολέμιοι φρικτὸν τι καταλαλάσουσι, **D** προκαλοῦντες εἰς φόβον τοὺς ἐν αὐταῖς, προτροπαδὴν τε ὡσπερ ἀλλήλους καταθῆγοντες εἰς ὠμότητα. Ἀπὸ δὲ γε τῆς ἐτέρας πύλης ἔσται, φησὶν, ὄλουγμὸς καὶ δάκρυον, συνωθουμένων ἀλλήλοις τῶν ἐλαλωκότων, καὶ ἐκάστου διασπεύδοντος τῆς πόλεως ἀποπηδᾶν, ὡς νεὸς βεβαπτισμένης. Ἔσεσθαι δὲ συντριμμὸν μέγαν φησὶν ἀπὸ τῶν βουνῶν, τάχα που βουνούς τὴν καλούμενην ἄνω πόλιν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἥτοι

prophetæ. Hæc fin illos aliquando immittens, quasi occulte eos ferit. Ast nunc, inquit, « Ulciscar aperte super vestibula, » hoc est, non occulte puniam iratus : quæ nocebunt vobis, non erunt bruchus, et rubigo, non morbus corporis, sed strictus et coruscus hostium gladius, impietatis in me reis exitium minitans, et usque ad ipsa templi vestibula interficiens crudeliter, qui domum Dei sui impietate et dolo repleverunt. Quænam igitur hæc impietas, aut quis dolus? Alius propheta id exponit, cum dicit de Jerusalem : « Duces ejus cum muneribus judicabant, et prophetæ ejus cum argento divinabant ». Quin et sapiens Isaias multis verbis in Synagogam invehens, « Principes tui, inquit, inobedientes, socii furum », et quæ sequuntur.

Attendendum est igitur divinarum altarum sacerdotibus, ne forte istiusmodi criminum accusari possint. Veteres enim in typo sacris functionibus congruentem stolam sumebant. Postquam autem tempus cultus spiritualis advenit, indumentum esto splendidum et stola sacerdotalis cuique ad liturgiam seu munus sacrificandi vocato, recta et inculpata fides, vita evangelica, conversatio honesta et legibus maxime respondens, et mores probati, turpi quæstui haud succumbentes, sollicitudo in virtutem intenta, et cui nihil antiquius sit quam placere Deo.

VERS. 8. *Et erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris de porta compungentium, et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus.*

VII. Clades bellicas dilucide describit, et volut cadentes ac pereuntes, et seipsos lamentantes quosdam inducit, ut, futurorum malorum magnitudine compulsi, ad officium pro eo ac decet præstandum transire velint, quo sic in posterum iræ divinæ ereptum eant. Bonus enim est Dominus, « et non vult mortem morientis, sed ut convertatur a via sua mala, et vivat », juxta vocem prophetæ Ezechielis. Illo tempore igitur, inquit, ab una quidem porta compungentium, hoc est, trucidantium obvius, ingens et tristis clamor exorietur. Semper enim in capiendis urbibus **587** hostes irruentes terrificum clamant, cives ad timorem provocantes, et ad crudelitatem quam celerrime exercendam inter se exacuentes. A secunda autem porta erit ululatus, inquit, et lacrymæ, impellentibus mutuam captivis, et unoquoque ex urbe fugere properante, ceu ubi navis in profundum hauritur. Ait insuper fore contritionem magnam in collibus, ubi fortasse colles nominat, quæ Hierosolymis superior urbs, sive Sion diebatur : aut aliud quidpiam significat. Semper quippe ad incursum hostilem incolæ in montium juga se recipiunt, rati difficultatem loci

⁹⁷ Mich. iii, 11. ⁹⁸ Isa. i, 23. ⁹⁹ Ezech. xviii, 32.

impedimento fore hostibus, et persequentium impetus retardaturam. Proinde Dominus ita allocutus est Judæos: « Quando autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes ¹. » Quamobrem, Deo percutiente et pœnas peccatorum a contemptoribus exigente, patientibus nihil commodabit aut proderit, non urbs munitissima, non incœnium ambitus firmissimi, non montium altitudo et petrarum asperitates, non locorum inviorum difficultas. Sola pœnitentia salvat, et judicem flectens, et furorem ejus sedans, et ad bonitatem illi propriam facile adducens eum qui natura bonus est, Opificem. Ac præstat quidem totis viribus cavere ne Deum offendas. Quoniam autem humana natura ad malum pronâ est ², « et in multis offendimus omnes ³, » constantia in virtute destituti, saltem studia nostra ad meliora recurrentes emendare contendamus, et pœnitentia vocemur ad clementiam eum qui secundam naturam bonus est, universitatis rerum Dominum, ut modo dixi.

ἔχοντες, καὶ γοῦν ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομαῖς ταῖς μεταγνώσεσι καλῶμεν εἰς ἡμερότητα χρηστὸν ὄντα κατὰ φύσιν, καθάπερ οὖν ἔφην ἀρετίως, τὸν τῶν ἔλων Δεσπότην.

VERB. 11. *Lamentamini, qui habitatis concisam, quia assimilatus est omnis populus Chanaan, et disperierunt omnes qui elevati sunt argento.*

VIII. Babyloniorum ferrum nemini parsurum, sed universos per Judæam funditus deleturum, his verbis significat. Restantes autem Hierosolymis, et fuga elapsos, Judæam disperditam, et celebrem apud ipsos civitatem concisam atque comminutam (quod omnis in ea populus cum Chananæorum moribus contenderet, **588** et illorum instituta æmularetur, atque adeo illis nihil concederet, ut fortassis etiam superaret, et post se relinqueret) lamentari jubet. Chananæi porro fuerant alienigenæ Deo invisî, scelerati, et idololatræ, et infames penitus propter omnia nefandissima. Quare in sacris Litteris cuidam hoc probrî loco objicitur: « Semen Chanaan, et non Juda ⁴. » Inutiles autem ipsis fore divitias, ac firmamentum putre ac ruinotum, insuper docet, affirmans perisse elevatos argento, hoc est, propter divitias et pecunias se circumspicientes, et idcirco supercilium altius tollentes. Postquam enim turpe lucrum ejus cupiditate victi captarunt, domumque Dei sui, ut ait ipse, impietate et dolo repleverunt, merito divitiæ pro re imbecilla, et infructuosa, et salutem dare nescia reprehensæ sunt. « Melius est igitur nomen bonum quam divitiæ multæ ⁵. Non enim proderunt thesauri impiis: justitia autem liberabit a morte ⁶; » et melior certe est parva pars cum timore Dei ⁷, quam multæ fruges cum injustitia.

ἀνόμους, δικαιοσύνη δὲ ῥύσεται ἐκ θανάτου, » καὶ πολλὰ γεννήματα μετὰ ἀδικίας.

¹ Matth. xxiv, 16. ² Gen. viii, 21. ³ Jac. iii, 2. ⁴ Dan. xiii, 56. ⁵ Prov. xxii, 1. ⁶ Prov. i, 2. ⁷ Tob. iv, 23.

τὴν Σιών ὀνομάζων, ἔχουν ἑτερόν τι δηλῶν. Ἄξι γάρ πως ἐν ταῖς τῶν πολεμίων καταδρομαῖς, εἰς τὰς τῶν ὄρων καταφυγῶσι κορυφάς οἱ ἔσονται, τὴν τῶν τόπων δυσχωρίαν πρὸς τὸ ἐμποδῶν εἶσθαι ταῖς ἐχθροῖς ἡγούμενοι, καὶ τὰς τῶν διοκόνων αἰτίαι ἀνακόψει ὁρμάς. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος προσεπέφησε τοῖς Ἰουδαίοις: « Ὅταν δὲ ἴθρητε κυκλωμένην ἐπὶ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φυγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη. » Οὐκοῦν Θεοῦ κλητύνας, καὶ δίκας αἰτούντος τῶν ἡμερτημένων τοὺς καταφρονεῖν ἡρημένους, οὐδὲν ὀνήσει τοὺς πλάττοντας, οἱ πόλις εὐπυργιστή, οὐ τειχῶν ἀκατάσειστοι περιβολῆ, οὐκ ὄρων ἀναστήματα καὶ πετρῶν ἀγρότητα, οὐκ ἀσιτίθης δυσχωρία. Σώζει δὲ μόνη μετάνοια, ἐκδυσαποῦσα τὸν κριτήν, καὶ κατευναζούσα τὸν θυμὸν, καὶ εἰς τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἡμερότητα καλοῦσα προχείρως ἀγαθὸν ὄντα φύσει τὸν Δημιουργόν. Καὶ ἄμεινον μὲν τὸ παντὶ παραιτεῖσθαι σθίνει τὴν προσκροῦσιν αὐτῷ. Ἐπειδὴ δὲ διανένευκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐπὶ τὸ φαῦλον ἀεὶ, καὶ πολλὰ πταίοντες ἄπαντας, » τὸ βεθεσδαῖος εἰσάπαν πρὸς ἀρετὴν οὐκ ἐπανορθοῦν σπουδάζωμεν εἰς ἑαυτῶν γνώμας, καὶ

Θρηνηήσεται, οἱ κατοικοῦντες τὴν κατακορυφήν, ἐτι ὁμοιώθη πᾶς ὁ λαὸς Καναάν, καὶ ἐξώλοθρευθησαν πάντες οἱ ἐπημέτεροι ἀργυρίῳ.

H. « Ὅτι φέρεται μὲν οὐδενὸς τῶν Βαβυλωνίων ὁ σίδηρος, ἀπολεῖ δὲ ἀρῶν τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, σημαίνει μὲν διὰ τούτων· καταλοφύρεσθαι ἔπροσέταχε τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις περιλειπόμενους, καὶ διαφυγεῖν ἰσχύσαντας, ὡς ὠλοθρευμένην τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὴν διαδόχητον παρ' αὐτοῖς κατακεκομμένην πόλιν, διὰ τοὺς τὸν πάντα τὸν ἐν αὐτῇ λαὸν τοῖς τῶν Καναανίων ἀμιλλᾶσθαι τρόποις, καὶ τὰ ἐκείνων ἐλέσθαι ζηλοῦν, παρισυῦσθαι δὲ οὕτως εἰς πάντα αὐτοῖς, ὡς τάχα που καὶ ὑπερφέρεσθαι, καὶ κατόπισιν ἔφην. Ἄλλογενεῖς δὲ οἱ Καναανοὶ, θεμισεῖς τε καὶ ἀλιτήριοι, καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ τῶν ὄντων ἀμάλιστα διαβεβημένων, ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἐκτοπιτάτοις. Καὶ γοῦν παρὰ γε τοῖς ἱεροῖς Γράμμασιν ὀνειδίχεται τις, ἀκούων· « Σπέρμα Καναάν, καὶ οὐχὶ Ἰούδα. » Ὅτι δὲ ἀνόνητος ὁ πλοῦτος αὐτοῖς, ἔρασιμί τε σαθρὸν καὶ εὐδιάκλαστον, διερμηνεύει πάλιν, ἀπολέσθαι διαβεβητούμενος τῷ ἀργυρίῳ ἐπηρμένους, τουτέστι, τοὺς μέγα φρονεῖν εἰωθότας ἐπὶ πλοῦτι καὶ χρήμασιν, καὶ ὑψηλὴν ἀνασπώντας ἐπ' αὐτῷ ἢ τούτῳ τὴν ὄφρυν. Ἐπειδὴ γὰρ λημμάτων αἰσχυρῶν ἡμετέροι, καὶ καχηνότες εἰς τοῦτο, τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καθὰ φησὶν αὐτός, ἀσεβείας ἐπλήρουσιν καὶ δόλου, ταύτητος δικαίως ὡς ἀβρανῆς, καὶ ἀνόνητον. καὶ οὐδένα σώζειν εἰδὸς τὸ πλουτεῖν ἐξελέγχεται: « Αἰρετὸν οὖν ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολὺς, » καὶ τὸ γεγραμμένον. « Οὐ γὰρ ὠφελήσουσι θεσσαυρίαι κρείσσων ἀληθῶς μικρὰ μερὶς μετὰ φόβου Θεοῦ, ἢ

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκελευθῆ, ἐξερεινήσω τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχου, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τοῦ ἀνδρᾶς τοὺς καταφρονούντας, ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν, οἱ λέγοντες ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, Ὅδὸς μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος, οὐδ' οὐ μὴ κακώσῃ.

Θ'. Ὅσα δρᾶν ἐμελλον οἱ πολέμιοι μανίαις ἀκράτοις χρώμενοι κατὰ τῶν βαλυνκῶτων, ταῦτα τῷ ἰδίῳ προσώπῳ προσάπτει Θεός, οὐχ ὡς αὐτὸς ὢν τῶν οὕτως ἐκτόπων ἐργάτης, ὡς ἐφίεις δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν ἡσεθηκῶτων λέναι τὰ ἐξ ὀργῆς ἐν δίκῃ. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅπερ εἴρηκεν αἰνιγματωδῶς ἐν Παροιμίαις ὁ Σολομών· «Ὁδὸ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνεται δίκτυα πτερωτοῖς· αὐτοὶ γὰρ οἱ φόνου μετέχοντες θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά.» Ἐξὸν γὰρ ὡς ἀπωτάτω καὶ ποινηῆς λέναι καὶ δίκης, ἀνθηρημένους τῶν φαύλων τὴν ἀρετὴν, αὐτοὶ κατὰ σφῶν αὐτῶν καταθήγουσι τὴν ὀργὴν, καὶ εἰς αὐτόκλητον βλεθρον τὰς ἑαυτῶν λέντες ψυχὰς, ἀλοῖεν ἂν παρὰ γε τοῖς ὀρθῶς κρίνειν εἰδόσιν. Ἐρευνᾶται τοιγαροῦν ἡ Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχου. Πεπόνθασι γὰρ τι τοιοῦτον Ἰουδαῖοι παρὰ Ῥωμαίων, ὃ συνέθη παθεῖν αὐτοὺς ἀλόγτων Ἱεροσολύμων ὑπὸ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου. Ὡς γὰρ Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ὁ μυρλοῖς στόμασι τὰ Ἰουδαίων ἐκτραγηδῆσας πάθη, μετὰ τὰς ἐν τοῖς πολέμοις σφαγὰς, καὶ τὴν ἀναριθμητον τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν ἀπολωλῶτων πληθύν, τοὺς ἐν τοῖς σπηλαίοις καὶ τοῖς ὑπονόμοις καταπηδῆσαντας, μετὰ λύχου διερευνόμενοι, καὶ εἰς φῶς ἄγοντες, ὡμῶς τε καὶ ἀνημέρωσ ἀπέσφαττον. Ἐκδικήσῃ δὲ φησὶν ἐπ' αὐτοὺς ὡς καταφρονήσαντας, ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν, τούτῃ ἐστιν, ἢ τοὺς ἐφ' ἐκάστῳ τῶν πρακτικῶν διορισθέντας νόμους, οὓς παραβαίνοντες ἐδυσσέβουν, τὸ μηδὲν εἶναι καταλογιζόμενοι τὴν ἐπ' αὐτοῖς τήρησιν· ἔχουν ἰδικῶς φυλάγματα καλεῖ τὰ τῶν ἱερέων ἔθη. Πλείστη γὰρ ὄση κατὰ τὸν νόμον ἡ ἐπιτήρησις τῶν τε ἀμφίων αὐτοῖς, καὶ σχημάτων ἱεροπρεπῶν, καὶ μέντοι καὶ θυσίων· οὐ γὰρ καθ' ἕνα τρόπον προσεκόμιζον τῷ θυσιαστηρίῳ τὰ θύματα. Καὶ ἀναμάθει οἱ ἂν τὴν ἕν γε τοῦτοιοῦ διαφορὰν τοῖς Μωσαϊκοῖς περιτυχῶν συγγράμμασιν. Ἄλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς τῶν φυλαγμάτων ὁ λόγος, διὰ τοι τὸ πρὸς τοῦτο καθιεσθαι ληρωδίας καὶ ψυχρῶν ἐννοιῶν, ὡς τάχα που καὶ οἴεσθαι καὶ τολμᾶν εἰπεῖν οὐδένα τῶν καθ' ἡμᾶς ποιεῖσθαι λόγον τῶν ἔλων Θεόν· ἀφειδῆσαι δὲ οὕτω τῶν ἐπιγεῖων πράξεων, ὡς μήτε ἀγαθοῦς ἐπαινεῖν, καὶ γέρα νέμειν αὐτοῖς τῆς ἐπικεικίας ἀντάξια, μήτε μὴν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπιθήγεσθαι, καὶ δίκας ἐπάγειν αὐτοῖς τῶν ἀνοσιῶν ἐπιχειρημάτων τὰς ἰσοστάθμους. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, «Ὁδὸ μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος, οὐδ' οὐ μὴ κακώσῃ.» Ἀπρονοησία δὲ οὖν, καὶ ἕτερον οὐδὲν τὸ θρυλλούμενον. Αἰσχρὸν δὲ οὕτω τὸ δόγμα καὶ κατεστυγημένον, ὡς μηδὲ αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήνων ἀρέσαι σοφοῖς. Ἄθεον γὰρ ὠνόμαζον τὸν τῶν τοιοῦτων εἰσηγητὴν· Ἐπίκουρος οὗτος ἦν, εἰς τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπὶ σοφίᾳ βεβοημένων. Ἔστι τοίνυν εἰπεῖν, ὡς ἐνώπιόν εἰσι

VERS. 12. *Erit in die illa, scrutabor Jerusalem in lucerna, et ulciscar super viros contemnentes, super custodias ipsorum, qui dicunt in cordibus suis, Non benefaciet Dominus, neque malefaciet.*

IX. Quæ hostes per immodicum furorem in captivos designaturi sunt, personæ suæ attribuit Deus: non quod ipse tam tetra faciat, sed quod in sceleratos iræ suæ supplicia expendi jure sinat. Verum est enim quod sub ambage dixit in Proverbiis Salomon: «Non enim frustra extenduntur retia pennatis: ipsi enim mortis participantes thesaurizant sibi mala *.» Nam cum a pœna et ultione liceat abesse quam remotissimè pro vitiis virtutem complectentibus, ipsi contra in semet iram divinam exacuunt, et in exitium voluntarium animas suas præcipitare prudentum judicio convincuntur. Inquiritur ergo in Jerusalem cum lucerna. Tale quid Judæi a Romanis sustinuerunt: quod illis quidem accidit captis Hierosolymis ab Vespasiano et Tito. Ut enim Josephus narrat, qui calamitates Judæorum tragice et copiosissime exposuit, post cædes in pugna, et innumerabilem hominum per urbem interitum, 589 in speluncis et sedibus suis latentes per vestigia indagatos, et in lucem deductos crudeliter citra misericordiam mactabant. Vindicatum porro in eos ut in contemptores, super custodias eorum ait, hoc est, aut qui de unoquoque capite rerum agendarum constitutas leges imple violabant, observationem floccipientes, aut certe speciatim custodias consuetudines sacerdotum vocat. Quam plurima enim legibus circa indumenta et ornatum sacerdotalem, et circa sacrificia præscribebantur. Non enim uno modo saeris in altari operabantur. Quam varietatem quis e scriptis Mosaicis perspexerit. Sed custodiarum apud eos nulla cura, quod eo delirationis cogitationumque ineptiarum venerat, ut etiam sentire et dicere fortassis auderent, universorum Deum rerum humanarum nullam procuracionem habere, adeoque humanas actiones despiciere, ut neque bonos laudaret, et ipsorum bonitati respondentia dona rependeret, neque in peccantes ira serveret, et pœnas impiis eorum factis pares irrogaret. Hoc, opinor, est, «Non benefaciet Dominus, nec malefaciet.» Quare quæ in rebus factatur et prædicatur providentia, præter casum et fortunam nihil est. Quod dogma tam infandum est, ut Græcorum quoque sapientibus displicerit. Talium enim auctorem Epicurum θεον nominarunt illum inter eos sapientiæ nomine celeberrimum. Dicendum est igitur vias hominis patere oculis Dei et omnes gressus ejus ab eo considerari: et eum virtutis cultores præmiis dignari, exosum vero ei maxime esse sceleratum, et reddere cuique secundum opera sua ¹⁰. Oportet itaque nos semitas rectas percurrere, et viam Deo omnium Domino placen-

* Prov. i, 17, 18. * Job xxxi, 4; Prov. v, 21. ¹⁰ Matth. xvi, 27.

tem ambulare, et peccata somno atque inertia commissa penitentis statim corrigere; sic autem legitime viventes, et optimam vitam reipse instituentes benignum et placibilem habere universi Dominum, et rejecta nequitia in nos exacerbari non sinere.

δάνουσαν τῷ πάντων Δεσπότη Θεῷ ποιεῖσθαι τρίβον, ζῶντάς τε οὕτως ἐννόμως καὶ τὸν πανάριστον αἰθῶς ἐπιτηδεύοντας βίον, ὡς τε καὶ εὐμενῆ τὸν τῶν ὄλων ἔχειν Δεσπότην, καὶ καταπικραίνεσθαι κατ' ἡμῶν οὐκ ἔβαν παραιτούμενους τὸ φαῦλον, καὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἐπανορθοῦν διασπεύδοντας τὰ ἔννοιαν τε καὶ ῥαθυμίας ἐγκλήματα.

VERS. 13. *Et erit fortitudo eorum in rapinam, et domus eorum in dissipationem. Et edificabunt domos, et non inhabitabunt eas, et plantabunt vineas, et non bibent vinum earum.*

590 Opportuno, ut opinor, et nunc dici illud a nobis potest: « Nil proderunt thesauri impiis ¹¹. » Semper enim fugaces sunt divitiæ, et stabilitate carent. Incubriant autem potius, et ad defectionem a Deo inclinant, et pedes habent fragiles. Sibi ipsi autem vehementer plaudere fatuum est magnopere. Neutiquam enim iræ divinæ subjectos exinet, nec criminibus liberabit, cum Deus pœnas decernat, et peccantes, ut par est, ulciscetur. Quid igitur divitiæ? Serviant tantum carni, et improbæ abominandæque voluptatis ministræ, et matres arrogantis, et radices ac procreatrices fastus sunt, et vanescantium gloriolarum participes faciunt, quæ instar umbrarum a quibus habentur prætereunt. Verum est enim illud: « Omnis caro sicut fenum, et gloria hominis ut flos feni ¹². » Nihil igitur impiis afferre propterea commodi studium divitiarum docet, dum ait fortitudinem eorum Chaldæis in rapinam seu dirptionem fore. Sunt enim, sunt in quos quadrat: « Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate sua ¹³. » Quod si ædes habuerint sumptuose ornatas, non erunt ipsorum: flammis enim dabuntur. Et si insuper vineas instituerint, non ipsi bibent aliquando: abibunt enim captivi, suis domi relictis, rebus jucundis omnibus spoliati. Et hoc per os Jeremiæ Deus declarat, quemdam Samaritæ regum ita alloquens: « Edificasti tibi domum concinnam, cœnacula perflatilia, distincta fenestris, et contignata cedro, et linita minio. Numquid regnabis, quia tu concitatus es in Achaz patre tuo? Non comedent, et non bibent. Melius tibi erat facere iudicium et justitiam ¹⁴. » Nihil itaque terrenum appetendum est, et temporariæ voluptates longe repudiandæ, nec corradendæ divitiæ fugientes, quæ habentibus prodesse nihil queunt; in Christo autem, et laudabili vitæ curriculo gloriantur, et exclamandum ac dicendum: « Domine, Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te ¹⁵. » Ad hæc: « Quoniam melior est dies una in atriis tuis super millia. Elegi abjectus esse in domo Dei mei

Α τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρῶς, εἰς δὲ πάσαις τὰς τροχιάς αὐτοῦ σκοπεύει· καὶ γερῶν μὲν ἀξιοῦ τοὺς τῆς ἀρετῆς ἐργάτας, κατεστυγημένον δὲ σφέδρα ποιεῖται τὸν ἀλιτήριον, καὶ ἀποδιῶσιν ἐκάστω κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Δεῖ δὲ εἶναι ἄρα τροχιάς μὲν ἡμῶς διαθεῖν ὀρθὰς, καὶ τὴν ἐνδύονσαν τῷ πάντων Δεσπότη Θεῷ ποιεῖσθαι τρίβον, ζῶντάς τε οὕτως ἐννόμως καὶ τὸν πανάριστον αἰθῶς ἐπιτηδεύοντας βίον, ὡς τε καὶ εὐμενῆ τὸν τῶν ὄλων ἔχειν Δεσπότην, καὶ καταπικραίνεσθαι κατ' ἡμῶν οὐκ ἔβαν παραιτούμενους τὸ φαῦλον, καὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἐπανορθοῦν διασπεύδοντας τὰ ἔννοιαν τε καὶ ῥαθυμίας ἐγκλήματα.

Καὶ ἔσται ἡ δύναμις αὐτῶν εἰς διαρπαγὴν, καὶ οἱ οἰκοὶ αὐτῶν εἰς ἀφανισμόν. Καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ οὐ μὴ κατοικήσουσιν ἐν αὐταῖς, καὶ καταρτεύσουσιν ἀμπελώνας, καὶ οὐ μὴ πίωσιν τὸν οἶνον αὐτῶν.

B Γ'. Ἐπὶ καιροῦ τάχα που καὶ νῦν πρὸς ἡμῶν εἰρήσεται: « Οὐκ ὠφέλησουσι θησαυροὶ ἀνόμοιοι. » Δραπέτης μὲν γὰρ ὁ πλοῦτος ἀεὶ, καὶ τὸ βεβηκὸς οὐκ ἔχει. Μεθύει δὲ μᾶλλον καὶ διανένευκεν εἰς ἀποστασίαν, καὶ πόδας ἔχει σαθροῦς. Τὸ δὲ δὴ καὶ ἐκ' αὐτῶν μέγα φρονεῖν ἐθέλειν, ἡλίθιον κομιδῆ. Ἐξελείπει γὰρ ἡκιστα γὰρ τοὺς ὑπὸ θεῖαν ὀργὴν, οὐδ' ἂν ἀκαλλάξειεν αἰτιαμάτων τινὰς, Θεοῦ ποιήν καθορίζοντος, καὶ τὴν τοῖς πλημμελοῦσι πρέπουσαν ἐπάγοντος ὄλην. Τί οὖν ὁ πλοῦτος; Σάρκα θεραπεύει μόνην, ὑπηρέτης ἐστὶν ἀνοσίου καὶ βδελυρῆς ἡδονῆς, καὶ πατήρ ἀλαζονείας, καὶ τύφου ῥίζα καὶ γένεσις, καὶ προσπειρωμένων δοξαρίων περιποικίεται τὴν μέθεξιν, ἀ σκιαῖς ἐν ἴσῳ παρελαύνει τοὺς ἐσχηκότας. Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι « Πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα ὄψις ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. » Ὅτι τοίνυν ἀνόμιος παντελῶς τοῖς ἡσθηκόσιν ἢ ἐπὶ πλοῦτι σπουδῆ, διδάσκει λέγων, ὡς ἔσται μὲν τοῖς Καλδαίοις εἰς διαρπαγὴν ἡ δύναμις αὐτῶν. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ καὶ οἱ περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως, ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενοι: « Ἰδοὺ ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπήλπισεν ἐπὶ τῷ πλῆθει τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῇ ματαιότητι αὐτοῦ ἐνεβριναμώθη. » Εἰ δὲ δὴ καὶ οἰκοὶ γεγόνασιν αὐτοῖς πολυτελῶς ἡσχημένοι, εἴεν ἂν οὐκ αὐτῶν· ἐμπρησθήσονται γὰρ. Καὶ εἰ πρὸς τούτοις ἐτι γεγόνασιν ἀμπελῶν μελεδωνοὶ, οὐκ αὐτοὶ πίωσιν ποτε, οἰχθήσονται γὰρ αἰχμάλωτοι, τὰ οἰκοὶ μεθέντες καὶ παντὸς ἐστερημένοι τοῦ κατευφραίνειν εἰδότος. Καὶ τοῦτο σαφὲς ἐποίει Θεὸς διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, λέγων πρὸς τινὰ τῶν ἐν Σαμαρείᾳ βεβασιλευκότων: « Ἐκδοθήσεσθε αὐτῶν οἶκον σύμμετρον, ὑπερῶρα ῥιπιστὰ, διεσταλμένα θυρσοὶ, καὶ ἐξυλωμένα ἐν κέδρω, καὶ χειρισμένα ἐν μιλτῷ. Μὴ βασιλεύσεις, ὅτι σὺ παραβύθηθις ἐν Ἀχάζ τῷ πατρὶ σου; Οὐ φάγονται, καὶ οὐ πίονται. Βέλτιον ἦν σε ποιεῖν κρίμα, καὶ δικαιοσύνην καλεῖν. » Χρὴ τοιγαροῦν ἡμῶς τῶν ἐπιγείων οὐδενὸς ἐφίεσθαι, διαρρίπτειν δὲ ὡς ἀπωτάτω τὸ τοῖς προσκαίροις ἐφίεσθαι, καὶ μεταποιεῖσθαι πλοῦτον τῷ φεύγοντος, καὶ ἐν καιρῷ ὀργῆς οὐδὲν ὀνήσαι δυναμένου τοὺς ἔχοντας· καύχημα δὲ ποιεῖσθαι τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν, καὶ τῆς ἐξαιρέτου πολιτείας τὰ ἀρχι-

¹¹ Prov. x, 2. ¹² Isa. xl, 6; 1 Petr. i, 24. ¹³ Psal. li, 8. ¹⁴ Jerem. xxii, 14, 15. ¹⁵ Psal. lxxxiii, 13.

ματα, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος οὐδὲν ἠγεῖσθαι A magis, quam habitare in tabernaculis peccato-
 ρῶν ἀμεινον, ἀναφωνεῖν τε καὶ λέγειν: « Κύριος, ὁ rum 16. »
 Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ. » Καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις, « Ὅτι κρείσσων
 ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιᾶδας. Ἐξελεξάμην παραρίπτεσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μού
 μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν. »

Ἐπι ἐγγύς ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη, ἐγγύς, καὶ ταχεῖα σφόδρα. Φωνὴ ἡμέρας Κυρίου πικρὰ καὶ σκληρὰ τέτακται, δυνατὴ. Ἡμέρα ὀργῆς ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡμέρα θλίψεως καὶ ἀνάγκης, ἡμέρα ἁωρίας καὶ ἀφανισμοῦ, ἡμέρα γνόφου καὶ σκοτεινῆς, ἡμέρα νεφέλης καὶ ὀμίχλης, ἡμέρα σάλπιγγος καὶ κρουγῆς ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὄχυ-
 ράς, καὶ ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὑψηλάς.

ΙΑ'. Ἀποκρίρει πάλιν τὴν ἐλπίδα τῶν ἔσθ' ὅτε δια-
 κεισομένων εἰς μακρὰν ἀνάβλησιν ἀναδραμεῖσθαι B
 τοῦς λόγους. Ἄγχιθυρον γὰρ ὡσπερ ἀποφαίνει τὴν
 δίκην, καὶ τρέχουσαν κατὰ πόδας τὴν ἐκ τοῦ πολέμου
 συμφορὰν. Ἡμέραν δὲ τοῦ Κυρίου τὸν καιρὸν ἀπο-
 καλεῖ, καθ' ὃν ἔσται τὰ τοιαῦτα. Καὶ μὴν ταχεῖαν
 ὠνόμασεν ὡς μελλήσμου τινος διχα παρεσομένην,
 καὶ ὀφθησομένην οὐκ εἰς μακρὰν. Σκληρὰν δὲ αὐτῆς
 τὴν φωνὴν εἶναι φησὶ καὶ δυνατωτάτην, τὸν τῶν
 πολεμίων ἀλαλαγμὸν ὑποφαίνων, οἶμαί που, ὀργῆς τε
 καὶ θλίψεως, ἀφανισμοῦ τε καὶ ἁωρίας, σκοτεινῆς τε
 καὶ γνόφου φησὶν ἡμέραν αὐτήν. Τί γὰρ οὐ συμβή-
 σεται τοῖς ἀθλιότατοις εἰς τοῦτο ἀφικομένους, ὡς ἐν
 αὐτοῖς γενέσθαι τοῖς τοῦ θανάτου δέμασι, καὶ ἐν
 αὐτοῖς ἐσχάτοις κείσθαι κακοῖς; Πολεμίων δὲ κατ-
 εληφότων πόλιν, τί τοῖς ἀλοῦσιν οὐ συμβήσεται; Ἡ
 τί τῶν ἄγαν ἐκτόπων ἀνεπιτήδευτον; Ἡ οὐκ ἀνηθοὶ C
 μὲν καταφθείρονται παῖδες, κόρια δὲ ῥιπτεῖται νεκρὰ,
 καὶ ὅσον φυτὰ πρὸ ὥρας ἀναθεοθρευμένα; οὐχὶ δὲ
 νύξ ὀλέ τε καὶ σκότος ἡ δυσθυμία τὴν τῶν ἐλαωκότων
 καταμαλαίνει καρδίαν, ὡς ἀπορῆσαι βουλῆς καὶ
 σκευμάτων· μονονουχὶ καὶ ἀγλύϊ, καὶ νεφέλαις τῶν
 ἐκᾶστου κατασκιάζουσα νοῦν, οὐδὲ ὅποι πορευτέον
 ἔστιν, ἐφίησιν ἔννοεῖν. Ἐἴτα, πῶς τοῦτο ἀμφίβολον,
 ὅτι δὴ ἀφόρητος ἔσται τῶν δυσμενῶν ἡ ἐφοδος καὶ
 πόλις ταῖς πολυανδρούσαις, καὶ γεγυμνασμέναις τοῖς
 τακτικῶς; Καὶ μὴν καὶ ἑτέραις, ἀπερ ἂν εἴεν τοῖς
 τειχῶν περιβολαίοις περιεζωσμένοι καταμεμῆνυκε,
 προστιθεῖς, ὡς ἔσται σάλπιγγος καὶ κρουγῆς ἡ
 ἡμέρα τοῦ Κυρίου « ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὄχυράς, καὶ
 ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὑψηλάς. » Ὁχυρὰς μὲν γὰρ τὰς
 εὐανδρούσας ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ λίαν ἐχούσας τὸ
 μάχιμον γένος, γωνίας γε μὴν ὑψηλάς τὰς τετειχι-
 σμένας. Ἄει γὰρ πως ἐν ταῖς τειχῶν περιβολαῖς
 ἀνέχουσιν αἱ γωνίαι, καὶ εἰς πύργους ἀνεστήκασι,
 τῶν ἄλλων ὑψηλοτέρους. « Φοδερὸν οὖν ἄρα τὸ ἐμπα-
 σεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. » ἀντιτάσσεται γὰρ
 αὐτῷ παντελῶς οὐδεὶς· καὶ γὰρ ἔστιν αὐτὸς ὁ τῶν
 δυνάμεων Κύριος. »

Καὶ ἐκθλίψω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πορεύσονται
 ὡς τυφλοὶ, ὅτι ἐφ' Κυρίῳ ἐξήμαρτον. Καὶ ἐκχεῖ
 τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς χοῦν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν
 ὡς βόλβιτα. Καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυ-
 σίον αὐτῶν οὐ μὴ δύνηται ἐξελεῖσθαι αὐτοὺς ἐν

591 VERS. 14-16. Quia iuxta dies Domini magnus, iuxta, et velox valde. Vox diei Domini amara et dura posita est, fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis et necessitatis, dies deformitatis et perditionis, dies caliginis et tenebrarum, dies nubis et nebulæ, dies tubæ et clangoris super urbes munitas et super angulos excelsos.

XI. Iterum spem præcidit iis qui cogitaturi sunt
 verborum suorum eventum in longinquum differen-
 dum. Velut enim ante ostium ultionem adesse ostendit,
 et calamitates bellicas per vestigia eos insequi.
 Diem autem Domini vocat tempus quo ista eventu-
 ra sint. Velocem quoque, ut qui citra cunctationem
 aliquam adfuturus, et non ita multo post vi-
 dendus sit. Duram autem illius vocem esse ait, et
 potentissimam militum clamorem victoriam inge-
 minantium, opinor, significans, iræque et tribula-
 tionis, et perditionis et deformitatis, tenebrarum
 et caliginis diem illum nuncupat. Quid enim non
 contiget miseriarum eo devolutis, ut versentur in
 ipsiis mortis terroribus, et extremis malis confi-
 cientur? Occupata autem urbe ab hostibus, quid
 capti non patiuntur? Aut quid tam nefarium quod
 illi prætermittunt? An non impuberes occiduntur,
 et puellæ parvulæ jugulatæ abjiciuntur, et ceu plan-
 tæ ante tempus effodiuntur? Captorum ægritudo
 animi annon ut nox et tenebræ corda denigrat, ut
 quid consilii captent, aut quid cogitent, ignorent
 penitus: quin tantum non etiam caligine et nebulis
 cujusque mentem opacans, nec quo te veritas cogi-
 tare sinit. Deinde urbibus quamvis populosis et in
 re militari exercitatis hostium infestum adventum
 fore intolerabilem an dubium esse potest? Quin
 etiam alias amplis mœnibus circumdatas monet,
 fore tubæ et clamoris diem Domini « super urbes
 munitas, et super angulos excelsos. » Munitas enim
 vocat in quibus strenui reperiuntur cives, quæque
 idonea ad bellum juventute abundant, angulos
 autem excelsos, maris cinctas. Semper enim
 in murorum ambitibus anguli exsurgunt, et in terres
 se attollunt, quæ sunt reliquo muro et ædificiis
 altiores. « Horrendum est igitur sanè incidere in
 manus 592 Dei viventis 17, » cui nemo plane
 resistet; ipse enim « est virtutum Dominus 18. »

VERS. 17, 18. Et tribulabo homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt. Et effundet sanguinem eorum ut pulverem, et carnes eorum sicut stercora boum. Et argentum eorum et aurum eorum non poterit eruere eos in die iræ Domini,

16 Psal. LXXXIII, 11. 17 Hebr. x, 31. 18 Psal. LXXXIX, 5.

et in igne zeli ejus consumetur omnis terra, quia A consummationem et festinationem faciet super omnes habitantes terram.

XII. Sententia verborum istorum planissima, meoque judicio declarationis haud opus est. Verumtamen cursim quaedam dicemus. Minatur enim illis mala omnium dirissima, et animi tenebras: causam narrans mox adjungit: « Quia Domino peccaverunt, » perinde ac si dicat: In fratres contumeliosi fuerunt, et in ipsum universorum Dominum libere ac insolenter impii exstiterunt, et divinam oppugnasse gloriam convinci possunt. Est siquidem impietatis plenissimum et abominandum, deitatem ipsam suis honoribus privatum ire, et tantum non throno excludere, atque in eo creaturam et pecudum formas quasi collocare. Alii enim vitulos, alii quamdam Astarten et Beelphegor, alii lunam et sidera divinis honoribus colebant. Idcirco bellicis cladibus in eos grassaturum, consummationemque et festinationem minatur. Et consummatio quidem generalium Judææ perniciem significare potest: festinatio velut brevi et citra procrastinationem quæ prædicta sint, ad opus collatum iri. Sæpe autem verbum festinationis in Scriptura sancta tumultus adventare significat. Est ergo in fratres peccare scelestissimum. Quod si quidam peccando eo pravitatis processerint, ut ipsam quoque ineffabilem naturam lædant, supplicii a Deo irato venientis amoliendi ratio nulla reperietur.

Quamobrem Deo invisos hæreticos, exacuentes unquam contra Filium Dei, et creatum et iusuper Patre minorem astruentes, deplorare æquum est. Qui etiam ipsi pro suo arbitrato velut idolum quoddam lingunt, et hoc adorare jubent. Si enim Filius prorsus non habet ut natura Deus sit, et est factus, a nobis autem et 593 sanctis angelis adoratur, quomodo non aperte creaturam colimus, sicut gentes in specie solis, aut creaturæ alterius non humana ac stulta ratiocinatione idolum fabricantes?

CAP. II.

VERS. 1, 2. *Congregamini et colligamini, gens D inerudita, antequam mitis vos sicut flos pertransiens die, antequam superveniat in vos ira Domini, antequam irruat super vos ira furoris Domini.*

XIII. Postquam belli importunitatem, futuræque calamitatis atrocitatem expressissime declaravit, rursus sermonem ad pœnitentiam commode transfert, ad quam eos vocari vult, quando verisimile erat eum facile persuasurum, timentibus videlicet. Interdum enim animo obdurato, et ad turpiora et execranda magnopere inclinato, haud facile voluntatem saltem pœnitentiæ agendam concipimus, quo tamen sæpe terror invitos compellit. Ad suam igitur amicitiam invitat. Sicut enim eos ab illo descivisse

ἡμέρα ὀργῆς Κυρίου, καὶ ἐν πυρὶ ζήλου αὐτοῦ καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ, διώκει συντέλειαν καὶ σπουδὴν ποιήσῃ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν.

IB'. Ἐναργῆς μὲν σφόδρα τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, καὶ οὐδενὸς ἂν δέοιτο, καθάπερ ἐγώμαι, λόγου πρὸς διασάφην. Πλὴν ἐρούμεν ἐπιτροχάδην. Ἄπειλε γὰρ αὐτοὺς τὰ παντὸς ἐπέκεινα κακοῦ, καὶ τὸν εἰς νοῦν σκότον· καὶ τὴν αἰτίαν εὐθύς ἀφηγεῖται, προστιθείς· « Ὅτι τῷ Κυρίῳ ἐξήμαρτον. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Πεπαρμηνηχότες εἰς ἀδελφοὺς, καὶ εἰς αὐτὸν ἀφυλάκτως δεδουσεβήσασι τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην, καὶ τῆς θείας κατεξουσιάζοντο δόξης ἀλοῖεν ἂν, εἴπερ ἐστὶν ἀνόσιον παντελῶς καὶ ἀπηχῆς, αὐτὴν μὲν τῶν ἰδίων ἀποστήσαι γεῶν, καὶ μοναουχί τῶν τῆς θεότητος ἀποσοβῆσαι θρόνον, ἐνιδρύσαι δὲ ὡσπερ αὐτοῖς τὴν κτίσιν καὶ κτηνῶν ἀλόγων μορφάς. Οἱ μὲν γὰρ θαμάλεσιν ἀνηκτων τὸ σέβας, οἱ δὲ Ἄστάρτη τιμὴ καὶ Βεελάφεωρ, οἱ ἐκ σελήνη καὶ ἀστρῶν. Ταύτητοι λοιπὸν ἐπιφέρειν αὐτοῖς ἀπειλεῖ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰς συντέλειαν τε καὶ σπουδὴν. Καὶ ἡ μὲν συντέλεια τὸν εἰσάπαν ἔλεθρον τῆς Ἰουδαίων χώρας κατασημήνειν ἂν· ἡ δὲ γε σπουδὴ τὸ οἶον ἐν τάχει καὶ ἀμελλῆτι γενέσθαι τὰ προηγγελμένα. Δηλοῖ δὲ πολλάκις τὸ τῆς σπουδῆς ὄνομα παρὰ τῆ Γραφῆ καὶ θορύβων ἔρεθον. Πάνδεινον οὖν ἄρα τὸ ἀμαρτάνειν εἰς ἀδελφοὺς. Εἰ ἐκ δὴ καὶ εἰς τοῦτο φαυλότητος προῖοι τὰ πλημμεληθέντα τισὶν, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἀπόρρητον καταλυπῆσαι φύσιν, οὐδεὶς ἀνατρέψει λόγος τὰ ἐξ ὀργῆς.

Ἄρα οὖν κατοικώζεις ἄξιον τοὺς θεομισαίς αἰρετικούς, ἐπιθήγοντας τὴν γλώτταν τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ κτιστὸν εἶναι λέγοντας, καὶ μὴν καὶ ἐν μέσσοις ἢ ὁ Πατήρ. Εἶδωλον δὲ ὡσπερ ἀναπλάττουσι καὶ αὐτοὶ κατὰ γε τὸ σφῆν αὐτοῖς εὐ ἔχειν δοκοῦν, καὶ τοῦτο προσκυνεῖν ἐπιτάττουσι. Εἰ γὰρ ἐκπέπτωκεν ὡς τοῦ εἶναι Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ Υἱός, καὶ ἐστὶ γεννητός, προσκυνεῖται δὲ πρὸς τε ἡμῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, πῶς οὐκ ἐναργῶς τῇ κτίσει λατρευόμεν, καθέπερ Ἑλλήνων παῖδες εἰς ἡλίου τύπον, ἦγουν ἐτέρου τινὸς τῶν κτισμάτων τὸ ἐξ ἀπανθρωπίας καὶ ματαιότητος λογισμῶν εἶδωλον ἀναπλάσαντες;

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Συνάχθητε καὶ συνδέθητε, τὸ ἔθνος τὸ ἀκαίδευτον, πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄρθος παρασπορευόμενον ἡμέρα, πρὸ τοῦ ἐκελεθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ὀργὴν Κυρίου, πρὸ τοῦ ἐκελεθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ἡμέρα θνητοῦ Κυρίου.

II'. Παραδείξας εὐ μάλα τοῦ πολέμου τὴν ἀγριότητα, καὶ τῆς ἐσομένης συμφορὰς τὸ μέγεθος, μεθίστησι πάλιν ἐπὶ καιροῦ τὸν λόγον ἐπὶ τὸ χρῆναι καλεῖν εἰς μετάνοιαν, ὅτε καὶ τὴν ἀνακείσειν εὐκόλως, εἰκὸς δὴ ποῦ πεφοβημένους. Ἄπειλεηχότες γὰρ ἐσθ' ὅτε τοῦ νοῦ καὶ πολλὴ λίαν διανενευχότες εἰς τὰ αἰσχίω καὶ βδελυρώτερα, οὐκ εὐκόλως προσιέμεθα τὸ κἂν γούτν ἐλέσθαι μετανοεῖν, συνθεῖ δὲ πολλάκις εἰς τοῦτο καὶ οὐχ ἐκόντας τὸ δεῖμα. Καλεῖ τοίνυν εἰς οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτόν. Ὅσπερ

γὰρ αὐτοὺς ἀποστῆναι φάμεν, καὶ ἄλλοτρῶους γενέσθαι, λαλατρουκτάς εἰδώλους, καὶ τοὺς ἰδίους πάθεισιν ἐπιδόντας τὸν νοῦν· οὕτω πάλιν ἀνόπιν ὡσπερ ἰέναι νοήσομεν, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἐπιδράττεσθαι, προσκυνεῖν ἐλομένους αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ παρακολουθεῖν θεσπίσμασιν. Ἔθνος γε μὴν ἀπαίδευτον τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ὀνομάζει γένος, ὡς καὶ αὐτὴν ἀτιμάζον τὴν ἀρχαίαν ἐντολήν, καὶ διωθαύμενον ἀνοσίως τὸν παιδαγωγούντα νόμον, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος ἐπιεικειᾶς ἀποκομίζειν δυνάμενον. Ἄπειλεῖ δὲ πάλιν ὡς, εἰ μὴ συνδεθεῖεν αὐτῷ, κατὰ γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους τρόπους, διοίσοι μὲν κατ' οὐδὲν ἀνθέων τῶν ἐν ἀγροῖς, ἃ σαθρὰ τέ ἐστι, καὶ εὐμάραντα, ὑποπεσοῦνται δὲ πάντως τοῖς ἐξ ὀργῆς. Οὐκοῦν ἔως καιρὸν ἔχομεν, ἐργασώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας. » Ἔως ἐνδίδωσιν ὁ Δεσπότης, ποιώμεθα τὴν μετάνοιαν. Συνάπτωμεν ἑαυτοὺς δι' ἁγιασμοῦ καὶ πίστεως. Σκεπασθησόμεθα γὰρ οὕτως ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ τὴν ἐκ τῶν πταισμάτων κηλίδα διανιψόμεθα πρὸ τοῦ ἔλθειν ἐφ' ἡμᾶς ἡμέραν Θεοῦ.

Ζητήσατε τὸν Κύριον, πάντες ταπεινοὶ τῆς κριμα ἐργάσεσθε, καὶ δικαιοσύνην ζητήσατε, καὶ ἀποκρίνασθε αὐτὰ, ὅπως σκεπασθῆτε ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου.

ΙΔ'. Τίνα δὴ τρόπον συνδεθεῖεν αὐτῷ, καίτοι βδελυρὸν ὄντες ἔθνος, καταμηνύει σαφῶς. Ζητεῖν γὰρ ἐπιτάττει τὸν Κύριον, κριμὰ τε ἐργάσεσθαι, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀποκρίνεσθαι αὐτὰ. Ζητεῖται μὲν οὖν πρὸς ἡμῶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ διψῆν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα δρᾶν, ῥαθυμίας ἀπάσης ἐξηρημένης. Ἐργασώμεθα δὲ καὶ τὸ κριμα, τὸν θεῖον αὐτοῦ νόμον ἀποπεραίνοντες, ἀοκνότατα δὲ κατορθοῦντες τὴν ἀρετὴν. Κερδανούμεν δὲ πάλιν τῆς δικαιοσύνης τὴν δόξαν, τοῖς ἐξ ἀγαθουργίας αὐχτήμασιν εὐ μάλα κατεστεμμένοι, καὶ τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἀμώμητον ἀληθῶς τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, καὶ τῆς εἰς ἀδελφούς ἀγάπης διάττοντες τριβόν. « Πλήρωμα γὰρ νόμου ἡ ἀγάπη. » Δεῖ δὲ, οἶμαι, προσεπενεγκεῖν οἷς ἔφην, τὸ, « ἀποκρίνεσθαι αὐτὰ, » τουτέστι, τὸ καὶ ἑτέροις προσλαλεῖν, καὶ νοουθετεῖν ἀδελφούς· ἐσόμεθα γὰρ οὕτως, καὶ οὐχ ἑτέρως ἄρτιοι πρὸς ἀρετὴν. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος τὸν ἔργω τε καὶ λόγῳ δοκιμώτατον ἐφη μέγαν κληθήσεσθαι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ἐλάχιστον δὲ τὸ εἰσηγεῖσθαι μὲν μεμελητηκότα, καὶ ἀποκρῶντα εἰς τοῦτο, μὴ μὴν εἶτι καὶ δρᾶν ἀνεχόμενον, ἄπερ ἂν εὐ ἔχειν οἴηται, καὶ κατορθοῦν ἐπιτάττει τισί. Ταλανίζει δὲ που καὶ τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, οὕτω λέγων· « Οὐαὶ ὑμῖν! ὅτι δεσμεύετε φορτία δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτίθετε τοῖς ἀνθρώποις, αὐτοὶ δὲ, φησὶν, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἄκρῳ δακτύλου προσψάυετε αὐτοῖς. » Τελεωτάτης οὖν ἄρα θρησκείας ἀποδείξις, τὸ καὶ κατορθοῦν ἀρετὴν, εἰσηγεῖσθαι δὲ καὶ ἑτέροις, δι' ὧν ἂν γένοιτο λαμπροί. Ὅτι δὲ οὐκ ἄμισθος ὁ ἐπὶ τῷδε πόνος, σαφηνιεῖ λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητῆς, ὅτι « Ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πληθὸς ἁμαρ-

A diximus, et alienos evasisse cum idolis serviissent, animumque affectibus vitiosis corrumpendum tradidissent : sic contra quasi retrorsum ire, divinamque benevolentiam adipisci intelligemus, qui eum et solum adorare, et oraculis ejus obtemperare non refugerint. Gentem porro Israeliticam vocat ineruditam, utpote quæ et ipsum mandatum vetus contempserit, et legem, a qua, ut pædagogus, instituebatur ¹⁹, et ad omne genus probitatis deduci poterat, nefarie repulerit. Minatur rursus, nisi secum colligati fuerint, quibus modis hactenus diximus, non dissimiles futuros floribus agrestibus, languescentibus et facile marcescentibus, omninoque divinam animadversionem experturos. Quocirca, « dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes ²⁰. » B Quamdiu permittit Dominus, pœnitentiam agamus. Per sanctificationem et fidem nos cum illo colligemus. Sic enim protegimur in die iræ, et contractam ex lapsibus nostris maculam, priusquam veniat super nos dies Domini, abluemus.

VERS. 3. Quærite Dominum, omnes humiles terræ, judicium operamini, et justitiam 594 quærite, et respondete ea, ut protegimini in die iræ Domini.

XIV. Quonam modo queant ipsi Domino colligari, quamvis detestanda gens, aperte docet. Jubet enim quærere Dominum, judiciumque, et justitiam operari, et respondere ea. Quæritur ergo a nobis Deus, si, seclusa omni socordia, ardentè optemus efficere quæ illi accepta sunt. Operabimur etiam judicium, divinam ejus legem exsequentes, et virtuti impigerrime servientes. Lucrifacienus insuper gloriam justitiæ, recte factorum ornamentis pulcherrime cohonestati, gloriosamque, et vere nulli reprehensioni affinem, in Deum et fratres charitatis viam currentes. « Plenitudo enim legis est dilectio ²¹. » Dictis porro addendum opinor, « respondere ea : » hoc est, et alios alloqui, et admonere fratres : ita enim, non aliter, virtutis numeros consequemur. Sic etiam Dominus verbo et opere probatissimum, magnum vocatum Iri dixit in regno cœlorum : contra minimum, qui studuerit quidem docere quæ huc sufficiant, nec tamen facto præstare volentem quæ probaverit, et legitime præstare alios jusserit ²². Deplorat item alicubi Judæorum magistros his verbis : « Væ vobis, quoniam alligatis onera importabilia, et imponitis ea in humeros hominum, ipsi autem, inquit, nec ad punctum temporis primoribus digitis attingitis ²³. » Perfectissimæ igitur religionis indicium, et ipsum virtutis officia exsequi, et explicare aliis, quibus claritatem adipiscantur. Non caritatum autem præmiis laborem hujusmodi, declarabit Christi discipulus : « Qui converterit peccatorem ab errore viæ suæ, servabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum ²⁴. » Si quis autem existimaverit, illud, « respon-

¹⁹ Galat. III, 24. ²⁰ Galat. VI, 10. ²¹ Rom. XIII, 10. ²² Matth. V, 19. ²³ Matth. XXIII, 4. ²⁴ Jac. V, 20.

dere ea, significare, convenire ea meditari, intelligat et ita sane. Nam et Mosis lex de oraculis divinis ita præcepit : « Et loqueris in eis sedens in domo, et ambulans in foro, dormiens et surgens²⁵. » Psallit quoque David : « Et meditabor in justificationibus tuis semper²⁶. »

VERS. 4. Quia Gaza direpta erit, et Ascalon in desolationem, et Azotus meridie projicietur, et Accaron eradicabitur.

XV. Rursum œconomice procedit sermo, et quodam tempore futura ad solatium Israelitarum prænuntiat. Dicam quomodo. 595 Eversa Hierosolyma, totaque Judæa per Nabuchodonosorem subjugata, vicinæ alienigenarum urbes miserorum calamitate lætabantur, vastitatemque perpessos irridebant, sacrificabantque diis suis, ut qui omnibus odiosum genus hominum totum perdidissent. Audebant insuper dicere, nihil sibi commodare in Deo confidere, reipsa ostensum esse, et opinabantur Babyliorum vires quamvis cœlesti auxilio prævaluisse. Quod si forte quispiam Judæus, domo et patria relicta tempore belli aufugiens, ad vicinos ut salutem quæreret se contulisset, hic pejus se habebat, cum qui misericordiam navare debebant, Babyliosis crudelitate superarent. Quocirca infelices illi adversus Dei gloriam insolescebant, asperosque et immites afflictis se præbebant, non solum commiserationem nullam tribuentes, sed etiam inhumaniter stultitia sua captivos divexantes. Quid ergo? Post hæc, suo tempore, Cyro tandem dimittente, et captivitate redierunt Israelitæ, et Hierosolymis constituti urbem reædificaverunt, et templum instaurarunt. Jamque Deo bene juvante, in spe status felicioris erant. Hæc cum Gazæ, et Ascalonitæ, et Azotii, et Accaronitæ, Moabitæ, et Idumæi, et Ammanitæ, et aliæ præterea gentes cognovissent, invidiæ flamma collicuescebant, et muro urbem cingentes impedire conabantur²⁷. Quare agmine facto qui captivi redierant, in eos bellatum iverunt, et in valle Josaphat prælio dimicatum est : ubi Deo Israelem corroborante, ceciderunt interfectique sunt adversarii. Adeo autem potenter gentium urbes subegit, ut eas ad solitudinem redigeret et gregum stabula efficeret. Hujus historiæ nunc meminit, promissionem habentis, primum quidem reversionis e captivitate, deinde futuræ gloriæ, ac victoriæ contra omnes. Direptum enim iri Gazam ait, perituram Ascalonem, Azotum in meridie, hoc est palam, projiciendam, nec latronum more, sed manifeste et lege belli ; Accaronem vero eradicatum iri. Scitissime autem ad nominis significatum minando alludit. Redditur enim Accaron *eradicatio*. Quod ipsam passuram dicit, ut quæ ipsa appellatione calamitatem sibi importandam complectatur.

βρίας ἐκριψέσθαι, τουτέστι φανερώς, καὶ οὐ τρώπῳ ληστρικῶ, ἀλλ' ἐναργῶς, καὶ πολέμου νόμῳ τὴν γε μὴν Ἀκκαρῶν ἐκριζωθήσεσθαι. Εὐφῶς δὲ

τιῶν. Ἐὶ δὲ ἢ τις οἴοιτο, τὸ ἐ ἀποκρίνεσθαι αὐτὰ, καταδηλοῦν, ὅτι μελέτην αὐτὰ ποιείσθαι προσήκει, καὶ τῆδε νοεῖτω Προστέταχε γὰρ καὶ ὁ Μωσῆς νόμος περὶ τῶν τοῦ Θεοῦ λογίων, ὅτι Ἐ καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς καθήμενος, καὶ πορευόμενος ἐν ἀγορᾷ, καταζόμενος, καὶ διανιττάμενος. Ὑάλλει. Ἐ καὶ ὁ Δαβὶδ Ἐ καὶ μελετήσω ἐν τοῖς δικαιοῦμασί σου διαπαντός.

Διότι Γάζα διηρησμένη ἔσται, καὶ Ἀσκάλων εἰς ἀφανισμόν, καὶ Ἀζωτος μεσημβρίας ἐκριψήσεται, καὶ Ἀκκαρῶν ἐκριζωθήσεται.

ΙΕ'. Οἰκονομεῖται πάλιν ὁ λόγος, καὶ προαπαγγέλλει τὰ ἐσόμενα κατὰ καιροὺς εἰς παράλησιν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Καὶ τί ἢ τοῦτο, ἐρῶ. Πεπορθημένων τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπάσης δὲ τῆς Ἰουδαίας κατελειμμένης ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ, αἱ περιόικοι τῶν ἄλλοφύλων πόλεις ἐπεγάννυντο τοῖς πεπορθοῖσι, καὶ κατεμειδίων τῶν πεπορθημένων, ἔθυσον δὲ καὶ τοῖς ἰδιοῖς θεοῖς, ὡς τὸ πᾶσιν ἀπηχθῆμενον ἀπολωλεῖσι γένος. Ἀπετόλμων δὲ λέγειν, ὡς ἀνόνητον αὐτοῖς τὸ ἐπὶ Θεῷ πεποιθῆναι διὰ πραγμάτων αὐτῶν ἐξήληλεγκται, ζῆντό τε ὅτι καὶ τῆς ἀνωθεν ἐπιουρίας εὐσθενεστέρα ἢ τῶν Βαβυλωνίων ἐγένετο χεῖρ. Εἰ δὲ ἢ πού τις τῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας τὰ ὅμοια μεθεῖς, καὶ τῆς ἐνεγκούσης ἀποδραμῶν κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, ὡς πρὸς ὁμόρους ἀφίκετο σῶζεσθαι προσδοκῶν, οὗτος ἦν ἐν χεῖροσιν, ὡμότεροις τῶν Βαβυλωνίων περιτυχῶν, τοῖς κατοικτεῖρειν ὀφειλοσιν. Οὐκοῦν κατεσοβαρεύοντο τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης αἱ τάλανες, σκληροὶ τε καὶ ἀτεγκτοὶ τοῖς πεπραχῶσιν ἀθλίως συνήντων, τὸ συναλγεῖν παραιτούμενοι· μᾶλλον δὲ καὶ ἀγρίως τῇ παρ' αὐτῶν σκαϊότητι τοῖς ἀλόνας ἐπιφορτίζοντες. Τί οὖν; Μετὰ τοῦτο ἐπαῆγκον μὲν κατὰ καιρὸν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, Κύρου μόλις ἀνέντος, καὶ ἢ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις γεγονότες ἀνετείχιζον τὴν πόλιν, καὶ τὸν ναὸν ἀνεδείμαντο. Καὶ ἦσαν ἡδὴ περ ἐν ἐλπίσι λοιπὸν τοῦ εὐημερεῖν, προασπίζοντες τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ταῦθ' οὕτως πράττεσθαι μεμαθήκασι, Γαζαῖοι τε καὶ Ἀσκαλωνῖται, καὶ μὴν καὶ Ἀζῳῖται, καὶ οἱ ἐκ τῆς καλουμένης Ἀκκαρῶν, Μωαβῖται, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ Ἀμμωνῖται, ἑτέρα τε ἅττα πρὸς τούτοις ἔθνη, τῇ τοῦ φθόνου κατετέγκοντο φλογὶ, καὶ διακωλύειν ἤθελον περιφράττοντας τείχει τὴν πόλιν, καὶ ἢ συναγγεγεμμένοι τῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνακεκλημένων κατεστρατεύοντο. Καὶ συγκεκρότηται μὲν ἢ μάχη κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ· πεπτόκασι δὲ καὶ ἀνήρηται, Θεοῦ νευροῦντος τὸν Ἰσραὴλ. Εἰλον δὲ οὕτω κατακράτος τὰς τῶν ἐθνῶν πόλεις, ὡς εἰς ἐρημίαν αὐτὰς καταστήσασι, καὶ ποιμνίων ταύτας ἀποφῆναι σηκούς. Ταύτης διαμέμνηται τῆς ἱστορίας εἰς τὸ παρὸν, ἐπαγγελίαν ἐχούσης, πρῶτον μὲν τῆς ἐπανόδου τῆς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας· εἶτα τῆς ἐσομένης εὐκλείας, καὶ τῆς κατὰ πάντων νίκης. Διαρπασθήσεσθαι μὲν γὰρ τὴν Γάζαν φησὶν, οἰχθήσεσθαι δὲ τὴν Ἀσκάλωνα πρὸς ἀφανισμόν, καὶ Ἀζωτον μεσημβρίας ἐκριψέσθαι, τουτέστι φανερώς, καὶ οὐ τρώπῳ ληστρικῶ, ἀλλ' ἐναργῶς, καὶ πολέμου νόμῳ τὴν γε μὴν Ἀκκαρῶν ἐκριζωθήσεσθαι. Εὐφῶς δὲ

²⁵ Deut. vi, 6, 7. ²⁶ Psal. cxviii, 117. ²⁷ II Esdr. iii, iv.

ἀπειλήν. Ἐρμηνεύεται γὰρ Ἀκκαρῶν ἐκρίζωσις. Τοῦτο δὲ αὐτὸ πείσασθαι φησιν αὐτήν, ὅσον ἔχουσαν ἐν τῇ κλήσει τῆς ἐπενεχθησομένης αὐτῇ συμφορᾶς

Ὅσαι οἱ κατοικοῦντες τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης, πάροιχοι Κρητῶν! Λόγος Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς, Χαναάν, γῆ ἀλλοφύλων.

ΙΖ'. Ἀποχρώντως ἀπειλήσας, καὶ τὰ ὅσον οὕτως συμβησόμενα προαπηγγελκῶς τοῖς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦσι, Γαζαίοις τε, φημί, καὶ Ἀσκαλωνίταις, Ἀζωτίοις τε καὶ τοῖς ἐξ Ἀκκαρῶν, τὸν Ἰσὺν ὑφαίνει λόγον καὶ ἐπὶ ταῖς Φοινίκης, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ταῖς πρὸς τῇ θαλάσῃ κειμέναις. Ταύτητοι φησιν· «Ὅσαι οἱ κατοικοῦντες τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης!» Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ τῶν κατὰ τὴν Παλαιστίνην πόλεων τῇ θαλάσῃ προσφικήσασιν, ἀποδιωτὰς ὡσπερ τὰς σηματονομήσας, εἰς τὸ παρὴν παροίκους Κρητῶν αὐτὰς ἀποκαλεῖ, ἐν τεύθειον νοῶμεν τοὺς τῆς Φοινίκης οἰκήτορας. Κρήτες γάρ, καὶ Λίβυες διείργοντο μὲν ἀλλήλων μεσολαβούσης θαλάσσης, ὀλίγοις κομιδῇ διαστήμασιν. Ὡς γὰρ ὁ πολὺς ἔχει λόγος, ἀνέμου πνέοντος, ἔσθ' ὅτε τῶν ἐκ Κρήτης βοτανῶν διάττουσιν αἱ ὄσμαι καὶ τοὺς ἐν Λιβύῃ κτείνουσι θήρας, ἔρπετά τε, φημί, καὶ τὰ τῶν ἰσθδύων ἔθνη. Τετάρχεται δὴ οὖν Λίβυές τε καὶ Κρήτες ὡς ἔθνος ἓν. Ἐν τεύθειον κατὰ καιροὺς ἀποικίαν στείλαντες, τὰς ἐν Φοινίῃ καταψήκασιν, καὶ ἀνεδείμαντο πόλεις, καθάπερ ἀμέλει καὶ Καππαδόκαι κατὰ καιροὺς τὰς τῆς Παλαιστίνης. Καὶ γοῦν ἔφη πού Θεὸς διὰ φωνῆς Ἄμωσ· «Ὅχι ὡς υἱοὶ Αἰθίοπων ὑμεῖς ἐστε ἐμοί, υἱοὶ Ἰσραήλ; λέγει Κύριος. Οὐ τὸν Ἰσραήλ ἀνήγγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ βόθρου;» Καὶ ἀλλοφύλους μὲν τοὺς Παλαιστηνοὺς ὀνομάζει, Σύρους γέ μὴν τοὺς Φοινίκας, οὓς καὶ ἀναγαγεῖν ἐκ βόθρου διέσχυρίζεται, βόθρον, οἶμαι, τὴν Λιβύην ἀποκαλῶν, διὰ τὸ εἶναι πού τάχα κοίλην τε καὶ χθαμαλήν τὴν χώραν. Κατευρύνεται γὰρ εἰς κόλπους ἢ παρ' αὐτοῖς θάλασσα, μονονοχί καὶ ἀναφευγούσης ἀνόπιν τῆς χέρσου, καὶ τοῖς ὅτι μάλιστα νοτιωτάτοις κλίμασιν εἰσδυομένης. Ἰστέον δὲ ὅτι ἀντὶ τοῦ βόθρου, Κυρήνην ὀνόμασαν οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν, ὅτι Λιβύων ἀποικιοὶ Φοινίκας ἀποφαίνονται ἐναργέστερον· Κυρήνη γὰρ τῆς Λιβύης ἐστὶν ἐπισημοτάτη πόλις. Λόγος τοίνυν, φησὶ, Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς, ὧ πάροιχοι τῶν Κρητῶν, ἦγουν Λιβύων. Τὸ δὲ πάροιχοι φησὶν ἀντὶ τοῦ ἀποικιοῦ, καὶ μετανάσται. Χαναάν δὲ πάλιν αὐτοὺς ἀποκαλεῖ. Χαναανοὶ γὰρ ἦσαν ἅπαντες οἱ τὰς Φοινίκης κατοικοῦντες πόλεις, εἰ καὶ γεγονάσιν ἀπ' ἀρχαῖς ἀποικιοὶ Κρητῶν. Ἰστέον δὲ πάλιν, ὅτι οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν ἀντὶ τοῦ «Πάροιχοι Κρητῶν» ἐκδεδύκασι, «Λόγος Κυρίου πρὸς ὑμᾶς, ἔθνος ὠλοθρευμένον.» Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀναγκαῖον ἀκολουθῆσαι πάλιν καὶ τῇ τῶν Ἐβδομήκοντα γραφῇ, τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας παρηγάγομεν εἰς μέσον, ἃ φέρει κεν εἰς ἡμᾶς ἢ παράδοσις, ἐπεσφράγισε δὲ ὡς ἀληθῆ καὶ ὁ τοῦ προφήτου λόγος.

Καὶ ἀπολώ ὑμᾶς ἐκ κατοικίας, καὶ ἔσται Κρήτη νομὴ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προβάτων. Καὶ ἔσται τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης τοῖς καταλοίποις οἴκου Ἰούδα. Ἐπ' αὐτοὺς νεμήσονται ἐν τοῖς

596 VERS. 5. *Væ qui habitatis funiculum maris, advenæ Cretensium. Verbum Domini super vos, Chanaan, terra alienigenarum.*

XVI. Sufficenter minatus, et mox apparitura vaticinatus Palæstinam habitantibus, Gazæis, inquam, et Ascalonitis, Azotiis, et Accaronitis, eadem de urbibus Phœnicæ dicit, et imprimis de iis quæ ad oram maris sitæ sunt. Idcirco ait : « Væ qui habitatis funiculum maris. » Quoniam vero complures Palæstinorum urbes erant maritimæ, distinguens quasi de quibus vocatur, in præsens advenas Cretensium eas nominat, ut hinc Phœnicæ incolas intelligamus. Cretenses enim et Libyæ mari, per parvo tamen intervallo, dirimebantur. Nam, ut fama est, vento spirante nonnunquam herbarum ex Creta odor delatus, feras in Libya interemit, reptilia dico, et venenatorum genera. Itaque Libyæ et Cretenses pro una gente ponuntur. Hinc aliquando deducta colonia habitaverunt, et in Phœnicia civitates, quemadmodum videlicet etiam aliquando Cappadoces in Palæstina, instaurarunt. Proinde ait Deus per Amos : « Nonne ut filii Æthiopum vos estis mihi, Israel ? dicit Dominus. Nonne Israel eduxi ex Ægypto, et alienigenas ex Cappadocia, et Syros ex fovea ? » Et alienigenas quidem Palæstinos nominat, Syros autem Phœnicæ, quos et ex fovea se eduxisse affirmat, foveam, uti reor, Libyam appellans, quia fortassis cava et depressa sit regio. In sinus enim mare apud eos dilatatur, terra prope modum refugiente et in oras maxime australes recedente. Sciendum porro pro fovea quosdam interpretes Cyrenem posuisse, quos Libyæ colonos esse manifesto constat : Cyrene enim Libyæ urbs est illustrissima. Ait igitur : Verbum Domini super vos, o advenæ Cretensium, sive Libyum. *Advenæ* dicit pro colonis, et qui solum mutarunt. Ad hæc Chanaan eos nominat. Chanaanæi enim erant omnes Phœnicæ urbium incolæ, tametsi essent ab initio coloni Creterisium. Rursus tenendum est, alios interpretes pro « Advenæ Cretensium » edidisse, « Verbum Domini ad **597** vos perditos. » Quia vero nos Septuaginta scripturam sequi oportebat, historiam in medium attulimus, quam traditione accepimus, et ut veram prophetæ sermo obsignavit.

597 VERS. 6, 7. *Et perdam vos de habitatione, et erit Creta pascua gregum, et ovile ovium. Et erit funiculum maris iis qui reliqui sunt de domo Juda. Super ipsos pascentur in domibus Ascalonis, vespere diver-*

²⁸ Amos ix, 7.

tent a facie filiorum Juda, quia visitat eos Dominus A
Deus eorum, et avertit captivitatem eorum.

XVII. En, rursum ut inquilinos alloquitur, et quasi cum iis qui solum verterunt disserit, veritatemque historiae confirmat. Perditurum enim se illos dicit de habitatione, hoc est de terra, in quam habitatum concesserunt. Adeo porro urbes eorum vastatum iri dicit, ut pascua et ovile gregum flant. Cretam autem ipsorum Phœnicen, sive incolas Phœnices vocat, utpote ex Creta Libyum confini et vicina profectos. Superioribus quippe temporibus una gens fuerant, genusque sanguine et legibus miscuerant. Antea dixi, congregatas esse omnes gentes, invidia ardentes, et Hierosolymam post tempus B captivitatis oppugnatam ivisse, atque etiam conserto prælio in valle Josaphat victos occubuisse, qui liberatis impie insidiabantur. Victores igitur Israelitæ alienigenarum agros ut desertos depascebant, et Philistinorum, seu Palæstinorum, urbibus stabulorum loco utebantur, quod omnes earum incolæ funditus interiissent. « Erit igitur, inquit, funiculus maris, » hoc est, maritimæ Palæstinorum urbes; quæ aliquando frequentes erant, terribiles, et pene inexpugnabiles, pascua gregum reliquiis domus Juda. Ex captivitate enim supersites, et vix relicti, ipsi vicerunt, ipsi in domos Ascalonis vespere divertent. Vespere siquidem pastores pecudum greges stabulis includunt. Quæ igitur hæc tanta virtus? aut quomodo istud fiet, quod fidem C omnem rationemque vincit? Quoniam « visitavit eos, inquit, Dominus Deus eorum, et avertit captivitatem eorum. » Ac si dicat: Desiit ipsis irasci, condonavit eis delicta, et rursus, ut quondam, Israelitis militat, 598 victoriamque de adversariis citra laborem largitur. Quare si peccantes Deus aversatus fuerit, pedibus inimicorum nostrorum subjiciemur, et qui nos servet, nemo erit. Quod si nos rursum aspiat, virtutis cupidus et ex legibus vivere volentes, bello quovis superiores erimus, adversariosque superabimus. Fidem certam faciet hujus rei ipsemet, dicens de justo quolibet: « Quoniam in me speravit, liberabo eum 20. »

ἐθέλοντας, ἀμείνους μὲν ἐσόμεθα πολέμου παντός, ροφορήσει λέγων αὐτὸς περὶ δικαίου παντός: « Ὅτι

VERS. 8, 9. *Audiivi opprobria Moab, et percussiones D filiorum Ammon, in quibus opprobnaverunt populo meo, et magnificati sunt super terminos meos. Propterea vivo ego, dicit Dominus exercituum, Deus Israel, quia Moab sicut Sodoma erit, et filii Ammon sicut Gomorha, et Damascus derelicta, ut acervus aræ, et dissipata in sempiternum. Et qui relicti fuerint populi mei diripient eos, et reliqui gentis meæ hæreditabunt eos*

XVIII. Expugnatis Hierosolymis, filiis Israel jam 20 Psal. xc, 14.

(1) Deesse videtur καὶ βιοῦν, vel quid simile.

οἰκοὶς Ἰσραὴλ, δειλὴς καταλύσουσιν ἀπὸ προσώπου υἱῶν Ἰούδα, οὗ ἐπέσκεπται αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν.

IZ'. Ἰδοὺ, πάλιν ὡς μετοίκους προσλαλεῖ, καὶ ὡς μετανάστεις διαλέγεται, καὶ μεμαρτύρηκε τῇ ἱστορίᾳ τὸ ἀληθές. Ἀπολέσειν γὰρ αὐτοὺς φησὶν ἐκ κατοικίας, τούτέστιν, ἐκ γῆς εἰς ἣν παρωπῆκασιν. Εἰς τοῦτό γε μὴν ἐρημίας ἀφίξεισθαι φησὶ τὰς παρ' αὐτῶν πόλεις, ὡς νομῆν καὶ μάνδραν γενέσθαι ποιμνίων. Κρήτην δὲ αὐτῶν τὴν Φοινίκην, ἦτοι τοὺς ἐν τῇ Φοινίκῃ ἀποκαλεῖ ὡς ἐκ Κρήτης ὄντας Διδύων ἑμέρου καὶ γείτονος. Ἐν δὲ ἦσαν κατὰ τοὺς ἀνοθεν χρόνους, μέμικτο δὲ ἀλλήλοις τὰ γένη καθ' αἷμά τε καὶ νόμους. Φθάσας εἶπον, οὗτι συναγῆγερο μὲν ἐπὶ πάντα ἔθνη φθόνῳ διακεκαυμένα, καὶ κατεστρατεύοντο τῶν Ἱεροσολύμων μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, καὶ δὴ, πολέμου συστάντος ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ, ἤττηνται καὶ πεπτῶκασιν οἱ τοὺς λελυτρωμένοι ἀνοσίως ἐπιβουλεύοντες. Κεκρατηκότες οὖν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ κατέθεσκον ὡς ἐρήμους τοὺς τῶν ἀλλοφύλων ἀγρούς, καὶ οἶον σηκοὺς ἐχρῶντο ταῖς ἐρημωμέναις πόλεσι τῶν Φυλιστιείμ, τούτέστι, τῶν Παλαιστινηῶν, διὰ τὸ πάντας ἀρδὴν ἀπολέσθαι τοὺς ἐν αὐταῖς. « Ἔσται τοίνυν, φησὶ, τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης, » τούτέστιν, αἱ πρὸς τῇ θαλάσῃ τῶν Παλαιστινηῶν πόλεις, αἱ πολυανδρούσαι ποτε, αἰ ναὶ καὶ, καὶ δυσκαταγώνιστοι, νομῆ ποιμνίων τοὺς καταλοίπους οἴκου Ἰούδα. Οἱ γὰρ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνασσωσμένοι, καὶ περιλειπόμενοι μόλις, αὐτοὶ κεκρατήκασιν, αὐτοὶ καὶ ἐν τοῖς οἰκοῖς Ἰσραὴλ δειλὴς καταλύσουσι. Πρὸς ἐσπέραν γὰρ οἱ ποιμένες ἐγκατακλείουσι τοὺς σηκοὺς τὰς τῶν θρεμμάτων ἀγέλας. Τίς οὖν ἡ τοσαύτη δύναμις; ἢ πῶς ἐστὶ τοῦτο, τὸ καὶ πίστεως ἐπέκεινα, καὶ λόγου παντός; Ὅτι « ἐπέσκεπται, φησὶν, αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι: Κατέληξε τῆς ἐπ' αὐτοὺς ὀργῆς, ἀνῆκεν αὐτοὺς τὰ ἐγκλήματα καὶ συνοπλίζεται μὲν, ὡσπερ καὶ πάλαι, τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, χαρίζεται δὲ τὸ νικᾶν τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ τοῦτο ἀμογητὶ. Οὐκοῦν ὅταν ἀμαρτάνοντας ἀποστρέφηται Θεὸς, ὑπὸ πᾶσι κεισόμεθα τῶν ἐχθρῶν, καὶ οὐδεὶς ὁ σώζων ἐστίν. Εἰ δὲ ἐποπτεῖ πάλιν ἐπιεμένους ἀρετῆς (!) ἐνόμως κατευμεγεθῆσομεν δὲ τῶν ἀνθεστηκῶτων, καὶ πληρῶν ἐπ' ἐμὲ ἤλπισε, καὶ ῥύσσομαι αὐτόν. »

D Ἐκουσα ὄνειδισμούς Μωάβ, καὶ κορυλλισμούς υἱῶν Ἀμμὼν, ἐν οἷς ὠνεῖδιζον τὸν λαόν μου, καὶ ἐμεγαλύνοντο ἐπὶ τὰ ὄρια μου. Διὰ τοῦτο ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, διὸς Μωάβ ὡς Σόδομα ἔσται, καὶ υἱὸς Ἀμμὼν ὡς Γόμορρα, καὶ Δαμασκὸς ἐκλειψιμένη, ὡς θημωνία ἄλωτος, καὶ ἡ θηριασμένη εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ οἱ κατάλοιποι λαοῦ μου διαρκῶνται αὐτοὺς, καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθνον μὲν κληρονομήσουσιν αὐτούς.

III'. Πεπορθημένοι τοὺς Ἱεροσολύμοις, καὶ πρ.

πραχθῶσιν ἀθλίως τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐπετώθαζον τὰ Ἀ
 πρόσκινα τῶν ἐθνῶν, ἕποντο τε ὅτι τῶν παρά σφισι
 ψευδωνύμων θεῶν τὸ ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, ἀνατε-
 τραμμένης εἰσάπαν, καὶ οἰχομένης τάχα που πρὸς
 τὴ μηδὲν, τῆς αἰετὸς καὶ ἀνωθεν ἐπικουρούσης αὐ-
 τοῖς χεῖρας, δῆλον δὲ ὅτι τῆς τοῦ πάντων κρατοῦντος
 Θεοῦ. Δυσουλλας γὰρ εἰς τοῦτο καθικέσθαι τινὰς τὸ
 ἀπεικὸς οὐδὲν, ὡς πεπλανημένους, ξύλοις τε καὶ
 λίθοις λελατρευκότας, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς
 ἡγνοηκότας Θεόν. Ἀκήκοα τοίνυν, φησὶ, τοὺς Μωα-
 βιτῶν ὀνειδισμούς, καὶ κονδυλισμούς υἱῶν Ἀμμών.
 Διοίσει γὰρ, οἶμαι, κατ' οὐδένα τρόπον ἢ βράδω τυ-
 χὸν ἢ λίθω τοὺς πεπονητότας ὁ πλήτων ὀνειδισμοῖς,
 καὶ ἀχάλινον ἐπ' αὐτοῖς ἀνευρύων σόμα, ἀνερευ-
 γόμενός τε καὶ λέγων τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς καταπιχραίνε-
 σθαι τινὰς εἰς δυσθυμίας καὶ λύπας, καὶ φορτικω-
 τέραν ἔχειν τῆς συμφορᾶς τὴν ἐφοδον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ
 κατ' αὐτῆς τῆς θείας τε καὶ ἀπορρήτου δόξης ἀθυρο-
 στομοῦντες ἠλέγχοντο, ταύτη, φησὶ, τὰ Σοδομιτῶν
 ἀνατλάντες δίκην βαδιῶνται πρὸς Ὀλεθρον, καὶ μικρά
 που τάχα τὰ Γομόρρας ἀποφαίνοντες πάθη ταῖς ἑαυ-
 τῶν συμφοραῖς, ὀφέ τε καὶ μόλις δι' αὐτῶν εἰσονται
 τῶν συμβεβηκότων τὴν τοῦ κολάζοντος δύναμιν. Δα-
 μασκός γε μὴν ἡ Φοινίκων μητρόπολις ἢ λαμπρά,
 καὶ περιόπος, ἐν ἣ τὰ βασιλεία, σωρὸς ἔσται
 καλᾶμης, οὐκ ἐχούσης ἄσταχυν, ἥς οὐδεὶς μὲν ὁ λό-
 γος, εἰς κατάπρησιν δὲ τὸ πέρασ, ἤγουν διασκαδασμών.
 Τοὺς γὰρ τῶν ἀχύρων σωρούς αἱ τῶν πνευμάτων
 ὄρμαι διαβρίπτουσι πανταχῆ. Κατὰ τὸν Ἰσον δὲ τρό-
 πον καὶ τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς ἀλίσκομέναις αἱ
 τῶν ἐλόντων δυνάμεις διασκιδῶσι πανταχοῦ, τοῖς
 βραχδαιστότοις ἐν Ἰσραὴ πνεύμασι κατεμπίπτόντων.
 Ὅτι δὴ οὐχ ἑτέρου τοῦτο μᾶλλον, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ
 πεπονητότος καὶ ὀνειδισθέντος λαοῦ τὰ τοιάδε τῶν
 κακῶν κατόρθωσις ἔσται κατὰ καιροῦς, ἀποφαίνει
 λέγων· « Οἱ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ μου διαρπῶνται
 αὐτοῦς, καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθνους μου κατακληρονο-
 μήσουσιν αὐτούς. » Καταλοίπους γὰρ ἔθνους, ὡς ἦδη
 προεῖπον, τοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας σεσωσμένους
 ἀποκαλεῖ, οἱ κεκρατήκασιν τῶν ἐθνῶν, καὶ τὰς τῶν
 ἀλλοφύλων ἐλόντες πόλεις, εἰς ἐρημίαν αὐτὰς κατ-
 ἔστησαν παντελεῖ.

Ὅταν τοίνυν οἰκονομικῶς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς δια-
 γυμνάξῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ θλίψῃς ἐπάγων, ἢ δι-
 ωγμούς πρᾶττεσθαι συγχωρῶν, ἐπιφομένων αὐτῇ
 τῶν ἐχθρῶν, Ἑλλήνων τυχόν, ἢ ἀνοσίων αἰρετικῶν,
 καταμειδιάτω μηδεὶς, περιμενέτω δὲ πάλιν τοῦ παν-
 τὸς ἀγῶνος τὸ πέρασ. Οἱ γὰρ πλατὺ γελῶντες ἔσθ'
 ὅτε, καὶ μονονουχὶ κατονειδίζοντες τὸν Χριστὸν, ὡς
 τῶν ἰδίων οὐ προσπίζοντα, ἤγουν ὡς οὐκ οἶόντες, καὶ
 ἀσθενούντα πρὸς τοῦτο, τὰ Σοδομιτῶν ὑπομενοῦσι
 πάθη, καὶ πρὸς ἔσονται τροφή, καὶ πρὸς γε δὴ
 τούτοις, οὐδ' ἠτῆσθαι νενομίκασι, κρατοῦντας εὐρή-
 σουσιν.

Αὕτη αὐτοῖς ἀντὶ τῆς ὑβρεως αὐτῶν, διδοὶ
 ὀνειδισαν, καὶ ἐμεγαλύνθησαν ἐπὶ τὸν Κύριον
 τὸν παντοκράτορα. Ἐπιφαρῆς ἔσται Κύριος ἐπ'
 αὐτούς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν
 ἐθνῶν τῆς γῆς.

ΙΘ'. Αὕτη, φησὶν, αὐτοῖς ἡ μερίς, καὶ οὗτος ὁ κλη-
 ρος. Πεκαραμνήκασιν γὰρ, κατ' αὐτῆς ἀπορρήτου δόξης

ærumnosis vicinæ gentes insultabant, excidiumque
 Judææ numinum suorum commentitorum opus esse
 arbitrabantur, eversa jam penitus, et in nihilum
 quasi redacta potentia, quæ illos nunquam non
 desuper adjutarat, omnipotentis Dei nimirum. Non
 est enim incredibile, quosdam usque eo desipuisse,
 ut seductos, lignisque ac lapidibus servientes, et
 verum ac natura Deum ignorantes. Inquit igitur,
 Audivi Moabitum exprobrationes, et percussiones
 filiorum Ammon. Nihil quippe interesse censeo, in-
 ter virga forte, aut lapide, et probris miseros per-
 cutientem, et os infrene super ipsos dilatantem,
 eructantemque etiam verbis, quibus verisimile est
 quosdam ad tristitias et ægritudines exacerbari, et
 invadentem se calamitatem sentire onerosiorem.

Quoniam autem etiam contra ipsam divinam ineffa-
 bilemque gloriam petulanter garrivisse comperti
 sunt, idcirco Sodomitarum supplicium sustinentes
 in exitum ibunt, et rebus suis perditis quasi levia
 Gomorrhitas passos ostendentes, sero et vix per
 ipsa quæ contigerint punientis virtutem cog-
 noscent. Damascus vero Phœnicum metropolis illa
 eximia et conspicua, ubi domicilium regis, cumu-
 lus seu acervus erit stipularum sine spicis, quæ nihil
 sunt: sed comburuntur 599 tandem, aut dissipantur.
 Palearum quippe cumulos ventorum rabies huc
 illuc disjicit. Simili modo incolæ captarum urbium
 capientium impetus, instar ventorum turbulentis-
 simorum irruentium, quoquo versum dissipant. Per
 neminem autem nisi per ipsum populum afflictum,
 et probris concisum, mala hujusmodi aliquando felici-
 ter inflictum iri, demonstrat his verbis: « Reliqui
 populi mei diripient eos, et reliqui gentis meæ hæ-
 reditabunt eos. » Reliquos enim gentis, ut ante
 dixi, captivitate solutos nominat, qui gentes sub-
 egerunt, et captas alienigenarum urbes in solitudine
 meram redegerunt.

Quando igitur universorum Deus, ut prudens
 dispensator, Ecclesiam exercet, aut tribulationes
 inferens, aut persecutiones in eam ab inimicis ad-
 orientibus commoveri sustinens, a gentilibus forte,
 aut impiis hæreticis, nemo irrideat, quin adhuc
 totius certaminis finem exspectet. Qui enim effuse
 rident, nunquam et Christo tantum non ut
 probrum objiciunt, quasi suos non tueatur, seu
 quasi ad hoc imbecillus sit, illos Sodomitarum
 supplicium manet, et ignis alimentum erunt, et in-
 super quos se vicisse putabant, ab iis se victos
 invenient.

VERS. 10, 11. Hæc eis pro contumelia ipsorum,
 quia exprobraverunt, et magnificati sunt supra Domi-
 num omnipotentem. Manifestus erit Dominus super
 eos, et disperdet omnes deos gentium terræ.

XIX. Hæc ipsis pars, inquit, et hæc sors, sive
 hæreditas. Fuerunt enim contumeliosi, contra

ipsam gloriam ineffabilem insolenter garrientes miserī, et maledicas voces emittentes, atque adversus eum, qui est super omnia, non sine insigni et effrenata audacia prope insurgentes. Quoniam autem omnipotentiae gloriam diis suis ascripserunt : « Manifestus erit Dominus super ipsis ; » hoc est suam potentiam super ipsis manifestabit, quia omnes eorum deos funditus disperdet. Eversa sunt enim et collapsa delubra ipsorum per manus Israel, et idola manufacta captivorum manibus ubique, perque omnes gentes, confracta et contrita sunt. Ubi igitur deorum illorum virtus? Aut quomodo alios servaverint, qui sibi ipsis opitulari nequiverunt? Imo vero quid **600** tandem surda et sensus expers materia? « Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum »³⁰; » ac, nisi dictum grave sit, sed dicatur licet : « Quid prodest sculpsibile, quia sculpsit illud, finxerunt illud conflatile, phantasiam, seu imaginem falsam? » juxta prophetæ vocem³¹. Et, ut dicit divinus David : « Similes illis stant omnes qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis »³².

VERS. 14. *Et adorabunt eum singuli de loco suo, omnes insulae gentium.*

XX. Manifestum super ipsos Dominum factum dicimus, quando omnes eorum deos delevit, olim quidem cum Israelitæ una cum alienigenarum urbibus simulacra in templis, et aras eorundem viriliter concremarunt : post susceptam autem ab unigenito Dei Filio humanam naturam hoc verius factum videre quis potest, quando etiam Deus Verbum, nostrum simile factum apparuit. Quare divini discipuli eum qui est ab initio, quem audiverunt, ipsum se et contrectasse manibus, et vidisse oculis aiebant³³. Manifestus enim factus est, qui quatenus Deus, oculorum obtutum effugit, psallit item quodam loco David : « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit »³⁴. Postquam autem factus est manifestus, et « In terris visus, et cum hominibus conversatus est »³⁵, tunc etiam profani, et execrandi idolorum greges perierunt. Similiter diaboli imperium penitus eversum est, et de cætero unusquisque eorum, qui per fidem in Christum ad agnitionem veritatis adducti sunt, per ipsum et cum ipso Deo Patri adorationem de loco suo offert, nec amplius in sola Judæa notus est Deus, sed gentium quoque regiones et urbes, quanquam intercedente mari a Judæa sejunctæ, nihilominus ad Christum accedunt, ei preces offerunt, eum glorificant, et nunquam intermissis laudibus venerantur. Olim quidem « Erat in Israel magnum nomen ejus »³⁶ : nunc jam omnibus ubique notissimus est, et plena est terra ac mare gloria ejus. Et hoc nempe est : « Vivo ego, dicit Dominus »³⁷, et quæ sequuntur. Implebitur utique omnis terra gloria ejus³⁸ : idcirco quilibet de loco suo adorabit, ut propheta

ἄθυροστομοῦντες οἱ δειλαιοὶ, καὶ παλιμψήμους ἰέντες φωνὰς, καὶ τοῦ πάντων ἐπέκεινα μονοουχὶ κατεξανιστάμενοι, δεινῶ τε καὶ ἀχαλίνῳ χρώμενοι πρὸς τοῦτω θράσει. Ἐπεὶ δὲ τὴν ἐπὶ τὰ πάντα δύνασθαι δόξαν τοῖς ἰδοῖσι ἀνήπτον θεοῖς, « Ἐπιφανὴς ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτοῖς, » τουτέστι, τὴν ἰδίαν αὐτοῖς ἐμφανιεῖ δύναμιν, διὰ γε τοῦ πάντας αὐτῶν ὀλοθρεῦσαι τοὺς θεοὺς. Ἀνήρηται γὰρ, καὶ πεπτῶκασιν τὰ παρ' αὐτοῖς τεμένη διὰ χειρὸς Ἰσραὴλ, καὶ χειρὸς ἔργον γέγονασιν τὰ χειρόκμητα πανταχῆ τε καὶ ἐν παντὶ ἔθνεσι τῶν ἐαλωκότων. Ποῖ δὴ οὖν τῶν θεῶν ἡ δύναμις ; ἢ πῶς ἂν ἐτέρους ἐκώσσειαν, οἳ γε δὴ τρισὶν αὐτοῖς ἐπαμύνειν οὐχ οἶοί τε ; μᾶλλον δὲ τί γὰρ ὅπως κωφὸς καὶ ἀναίσθητος ὕλη ; « Τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσοῖον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων » καὶ εἰ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ εἰρήσεται : « Τί ὠφελεῖ γλυπτὸν, ὅτι ἐγλύψαν αὐτὸ, ἐπλασαν αὐτὸ χώνευμα φαντασίαν ψευδῆ ; » κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Καὶ ἡ φωνὴ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Ὅμοια αὐτοῖς γένοιντο πάντες οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. »

Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, πᾶσαι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν.

Κ'. Ἐπιφανῆ γενέσθαι φημὲν ἐπ' αὐτοὺς τὸν Κύριον, ὡς ὀλοθρευκότα πάντας αὐτῶν τοὺς θεοὺς, πάλαι μὲν διὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων πόλεσι συγκαταπιμπρᾶντων εὐσθενῶς τὰ ἐν τοῖς τεμένεσιν εἶδη, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς βωμοὺς· κατὰ δὲ γε τὸν καιρὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς τουτὶ γεγονὸς ἀληθέστερον κατιδοί τις ἂν, ὅτε καὶ Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, γέγονε καθ' ἡμᾶς καὶ ἐπιφανῆς. Καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τὸν δεῖνα ἀπ' ἀρχῆς, ὃν ἀκηκόασιν, τοῦτον αὐτὸν ψηλαφῆσαι τε χερσὶ, καὶ ἰδεῖν ἔφασκον ὀφθαλμοῖς. Ἐμφανῆς γὰρ γέγονεν ὁ τοῦ ὄρασθαι κρείττων ὡς Θεός, ψάλλει δὲ πού καὶ Δαβὶδ· « Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. » Ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἐμφανῆς, καὶ « Ἐπὶ γῆς ὤφθη, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, « καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, » τότε καὶ ἀπολώλασιν αἱ βδελυραὶ τε καὶ βέθηλοι τῶν εἰδώλων ἀγέλαι. Ἀνήρηται δὲ εἰσάπαν καὶ τὸ τοῦ διαβόλου κράτος, ἕκαστος δὲ λοιπὸν τῶν διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐνηνεγμένων, προσάγει δι' αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν προσκύνησιν ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔτι μὲν ἔστι κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίων γνωστός ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν χώραι τε καὶ πόλεις, κἂν εἰ τῆς Ἰουδαίας ἀπονοσφίζοντο μεσολαβούσης θαλάσσης, οὐδὲν ἤττον προσίασιν τῷ Χριστῷ, προσάγουσι τὰς λιτὰς, ἀνάπτουσι τὰς δοξολογίας, ἀκαταλήκτοις εὐφημαῖς καταγεραῖρουσι. Πάλαι μὲν γὰρ « ἦν ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Νυνὶ δὲ λοιπὸν τοῖς ἀπανταχοῦ γέγονε γνωριμώτατος, γῆ δὲ, καὶ θάλαττα μεστὴ τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ, « Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος. » Ἡ μὴ ἐμπλησθήσεται τῆς δόξης Κυρίου πᾶσα ἡ γῆ· προσκυνήσει

³⁰ Psal. cxiii, 4. ³¹ Habac. ii, 18. ³² Psal. cxiii, 8. ³³ I Joan. i, 2. ³⁴ Psal. xlix, 5. ³⁵ Baruch iii, 38. ³⁶ Psal. lxxv, 2. ³⁷ Isa. xlix, 18. ³⁸ Isa. vi, 5.

δη οὖν ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, φησί. Προανατυ-
πῶν μὲν γὰρ ὁ νόμος τῆς Ἐκκλησίας τὸ κάλλος, τὴν
ἀρχαίαν ἐκείνην τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἀνθρώπου σκηνήν. Ἦς
εἰς τύπον καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ διαβόητος ἐκει-
νος ἐγγήγερται ναός. Προστέταξε δὲ τοῖς ἀρχαιοτέροις
ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, ἦγουν δι' ἐκείνου Θεοῦ, ἐκ πάσης
τῆς Ἰουδαίας χώρας τοὺς προσκυνεῖν ἐθέλοντας ἀνα-
φοιτᾶν εἰς Ἱεροσόλυμα, θύειν τε οὕτω, καὶ προσκυνεῖν
τῷ Θεῷ, καὶ θάνατος ἦν ἡ δίκη τοῖς ἔξω θύουσι τοῦ
ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ παρελήλακε τῆς σκιάς ὁ καιρὸς, πέ-
παυται τὰ ἐν τύποις, ἐγνώκαμέν τε λοιπὸν, ὡς οὐκ ἐν
τύπῳ, τὸ Θεῖον. Οὐτε μὴν ὁ ὑψιστος ἐν χειροποιήτοις
ναοῖς κατοικεῖ, πληροὶ δὲ μᾶλλον οὐρανοὺς τε καὶ γῆν,
καὶ τὰ κατώτερα. Ταύτητος πανταχῆ τε αὐτὸν, καὶ
ἐν πᾶσιν εἶναι πιστεύοντες ἤπερ ἂν ἕκαστος ὧν τυγ-
χάνῃ, ἐκεῖ ποιῆται τὴν προσκύνησιν, ὡς ἐγγὺς ἔχων
τὸν λέγοντα Θεόν· « Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, λέγει
Κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. » Ἰστέον δὲ, ὅτι
νήστους ἐσθ' ὅτε τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν τὰς Ἐκκλησίας
ἀποκαλεῖ, ὅλον ἐν θαλάσῃ κειμένης ἐν τῷδε τῷ κό-
σμῳ, καὶ πικροῖς ὕδασι περιχομένης ταῖς ἐν αὐτῷ
περιστάσεσι, καὶ μονονουχὶ ραχδαιοτάτοις κύμασι
καταπαιομένης, τοῖς διωγμοῖς, ἀδιαπτῶτως ἐρηρι-
σμένης, καὶ ἀνεχοῦσας ὑψοῦ, καὶ ταῖς θλίψεσιν οὐ
βαπτιζομένης. Ἀκλόνητοι γὰρ διὰ Χριστὸν αἱ Ἐκκλη-
σῖαι, « καὶ πύλαι ἔδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῶν. »
Οὐλοῦν εἰ δὴ βούλοιτο τις νήστους ἐθνῶν ἐνοεῖν τὰς
ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίας, οὐκ ἄνευ τοῦ πρόποντος βαδιεῖ-
ται σκοποῦ.

TOMOS ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Καὶ ὑμεῖς, Αἰθίοπες, τραυματῖαι ρομφαίας μου
ἔσεσθε.

ΚΑ'. Παντὸς διαμμένονταί γένους, ἦγουν ἐθνους
πεπολημένος τὸν Ἰσραὴλ, καὶ κατὰ τῆς θείας δόξης
πεφυλαρηκότος. Μέτεισι τοίνυν ἐξ Ἰουδαίων καὶ
Ἀμμωνιτῶν ἐπὶ τοὺς Αἰθίοπας, ἢ τοὺς πρὸς ἡῶν καὶ
νότον κειμένους, καὶ Περσῶν γῆς τὴν ἀγχιτέρμονα
κατοικοῦντας χώρην· ἢ ἐπ' Αἰγυπτίους ὡς ὁμόρους
ὄντας, καὶ γείτονας τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Αἰθιοπίας δὲ
μοῖρα καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἡ γῆ. Καὶ γοῦν ποταμοὺς
Αἰθιοπίας ὀνομάζειν ἔθος τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι τοὺς
τῆς Αἰγυπτίων. Πίνουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὸν Γηῶν,
περὶ οὗ φησιν ἡ Γραφή· « Οὗτός ἐστιν ὁ κυκλῶν πᾶ-
σαν τὴν γῆν Αἰθιοπίας. » Ἔσεσθε τοίνυν καὶ ὑμεῖς,
Αἰθίοπες, τῆς ἐμῆς τραυματῖαι ρομφαίας. Ἐαυτοῦ δὲ
φησι ρομφαίαν τὴν τῶν Ἰουδαίων, ὡς αὐτὸς ἐπάγων
αὐτὴν τοῖς ἀνοσίως πεπραχόσιν εἰς τε τὴν ἑαυτοῦ
δόξαν, ὡς ἔφη, καὶ μέντοι τοῦ Ἰσραὴλ.

Ἐπειδὴ δὲ οἶδεν ἡ θεόπνευστος Γραφή, καὶ νοητοῦς
Αἰθιοπας, φέρε τι καὶ ἐπ' αὐτοῖς λέγωμεν, οὐκ ἔξω
βαίνοντες τῆς τῶν προκειμένων ἐνοίας. Ἐφη ποῦ
ψάλλον ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν
Ἰησοῦν Χριστόν· « Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν
δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος. Σὺ συνέθλασας τὴν κεφα-
λὴν τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς
Αἰθίοψιν. » Ἄλλὰ καὶ ἐτέρωθι ποῦ· « Ἐναντίον αὐτοῦ

A dicit. Præfigurans enim, et adumbrans lex pulchri-
tudinem Ecclesiæ, tabernaculum illud vetus Israeli-
tis ædificabat. In ejusdem typum illud etiam fama
celebratum templum Hierosolymis est conditum.
Mandavit autem antiquis divinus 601 Moses, sive
per illum Deus, uti ex universa Judæa qui vellent
adorare, Jerosolymam se conferrent, ibique et sa-
crificarent, et Deum precibus venerarentur : ex-
traque templum sacrificantibus pœna capitalis erat
proposita. Ubi autem tempus umbræ præteritit,
typica cessarunt, et de cætero Divinitatem citra
typum cognovimus. Neque vero Altissimus in tem-
plis manufactis habitat³⁹ : quin potius cœlum et
terram⁴⁰, et quæ infra terram sunt implet. Quocirca
eum ubique, et in omnibus esse credentes, ubi
B quisque fuerit, ibi adoret : utpote prope habens
Deum dicentem : « Deus appropinquans ego, et
non Deus de longe⁴¹. » Sciendum porro, sacras
Litteras Ecclesias nonnunquam insulas vocare, in
hoc mundo tanquam in mari sitas, et incommodor-
um mundanorum veluti aquis amaris circumfusas,
violentissimisque persecutionum fluctibus tantum
non verberatas, et adeo firmatas, ut ruere nequeant,
sursumque sese attollentes, nec ullis tribulationibus
submergi patientes. Propter Christum enim incon-
cussæ stant Ecclesiæ, « et portæ inferi ipsis non
prævalebunt⁴². » Quamobrem si quis insulas gen-
tium intelligere voluerit Ecclesias ex gentibus, a
scopo conveniente non deflectet.

C TOMUS POSTERIOR.

VERS. 12. Et vos, Æthiopes, vulnerati gladio meo
eritis.

XXI. Omnium generum, sive gentium meminit,
quæ Israellem armis oppugnarunt et adversus divi-
nam gloriam deblaterarunt. A Judæis et Ammonitis
igitur transit ad Æthiopes, sive ad orientem et aus-
trum sitos, et regionem Persidi finitimam incolentes;
sive Ægyptios, ut confines, et Israelitis vicinos. Est
autem et Ægyptia tellus pars quædam Æthiopiæ. Quo-
circa Æthiopiæ flumina, Ægypti flumina Scrip-
tura sancta consuevit nominare. Nam et ipsi bibunt
fluvium Geon, de quo Scriptura dicit : « Hic est qui
circuit omnem terram Æthiopiæ⁴³. » Eritis itaque et
vos, Æthiopes vulnerati gladio meo. Suum appellat
gladium Judæorum, utpote quem ipse sceleratis ad
suam et Israelis gloriam, ut dixi, inducit.

Et quia divinitus inspirata Scriptura etiam sub
intelligentiam solam cadentes Æthiopas novit, age
de ipsis quoque a sententia verborum nihil disce-
dentes disseramus. Beatus David alicubi psallens,
quasi Dominum nostrum Jesum Christum psallit :
« Tu contrivisti 602 capita draconum in aqua. Tu
confregisti caput draconis, dedisti eum escam po-
pulis Æthiopum⁴⁴. » Quin et alibi : « Coram illo

³⁹ II Cor. v, 17. ⁴⁰ Act. xvii, 24; Jerem. xxiii, 24. ⁴¹ Jerem. xxiii, 23. ⁴² Matth. xvi, 18. ⁴³ Gen. ii, 13. ⁴⁴ Psal. lxxiii, 15, 14

precident Æthiopes, et inimici ejus terram lingen⁴⁴. » Quodam loco item in Cantico canticorum expressa sponsa nigram se et formosam esse profiteur⁴⁵. » Quare Æthiopes intelligendi sunt, qui mentem quodammodo tenebrosam et splendore carentem habent, nondum illustratam et divinæ lucis experient. Sed qui Christo supplices cadunt, quemadmodum scilicet et sponsa, ab ipso illustrantur, exclamantque orantes : « Et sit splendor Domini Dei super nos⁴⁶. » Qui vero, sordibus non eluendis contaminati sunt, et denigrari perseverant, draconis capita depeasantur (est enim illis nutrimentum draco apostata), et gladio subjacebunt, quibus verbis potissimum intelligendum puto immundos dæmonas, quos vulnervit Christus, tyrannide qua in nos sæviabant, depulsos, et jugulato eum ipsis patre tenebrarum, inventore omnis peccati, tenebris involvente infidelium animos, ne illuminatione Evangelii gloriæ Christi clarescant. Atque hoc, opinor, est, quod et ipse sapiens Isaias nobis dixit : « Et erit in die illa, inducet Deus gladium sanctum magnum, et fortem super draconem, serpentem toruosum, super draconem serentem surgentem, et interficiet draconem⁴⁷ »

VERB. 13, 14. *Et extendam manum meam super aquilonem, et perdam Assyrium, et ponam Niniven in desolationem, sine aqua, quasi desertam. Et pascuntur in medio ejus greges, et omnes bestie terræ, chamæleontes, et ericis in præsepibus ejus cubabunt, et bestie clamabunt in foveis ejus, et corvi in portis ejus.*

XXII. Visitabo, inquit, eorum qui in oriente et aquilone habitant, regiones et urbes, et cum aliis perdam Assyrios, desolatisque urbibus, ipsam quoque omnium sermone jactatam Niniven, Chaldæorum metropolim, adjiciam. Erit autem inaquosa, similisque terris inviis et inhabitatis. Credibile est, habitantium multitudinem iterum aquis hoc sermone comparari : ita enim sacra Scriptura solet. Hinc infestam Assyriorum adventum Hierosolymam alias sanctorum prophetarum prænuntians, dicebat : « Ecce aquæ veniunt ab aquilone, 603 et erunt in torrentem inundantem⁴⁸. » Quando igitur inaquosam fore Niniven dicit, habitatoribus vacaturam illum dicere existimari. In medio porro ejus greges pastum iri confirmat, signum, credo, istud ponens perfectæ, atque ab omnibus incolis desertæ, solitudinis. Non enim nascuntur in urbibus quæ in agris. Quod si forte etiam in urbibus herbæ nascuntur, indicium apertum erit eas ab hominibus desertas prorsus. Afforum præterea signorum immodicam multitudinem apponit. Diversaturas enim ibidem ait omnes bestias terræ, et chamæleontes atque ericis in præsepibus cubituros. Quin etiam

προπεσούνται Αἰθίοπας, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χεῖν λείξουσιν. Ὁμολογεῖ δὲ πού καὶ ἦ ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἄσμάτων τυπουμένη νύμφη μέλαινά τε εἶναι, καὶ καλή. Οὐκοῦν Αἰθίοπας νοητέον τοὺς οἰονεὶ σκοτεινὴν τε καὶ ἀλαμπῆ τὴν διάνοιαν ἔχοντας, τὴν οὐπω κατηγασμένην, καὶ τὸ θεῖον οὐκ ἔχουσαν φῶς. Ἄλλ' εἰ μὲν προσπίπτοντες τῷ Χριστῷ, καθάπερ ἀμφεῖ καὶ ἡ νύμφη, καταλαμπρυνόμενοι παρ' αὐτοῦ, διακεκράγασιν γὰρ εὐχόμενοι· « Καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς. » Οἱ δὲ δυσάπονητον ἔχοντες τὴν ἀκαθαρσίαν, καὶ ἐν τῷ μελαινεσθαι μεμνηχότες, καταδηνήσονται μὲν τὰς τοῦ δράκοντος κεφαλὰς, τροφή γὰρ αὐτοῖς ὁ δράκων, ὁ ἀποστάτης, ὑποκείσονται δὲ τῇ βομφαίᾳ, πρέπει δὲ οἶμαι μέλιστα τὸ λέγειν τὴν δύναμιν, τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονσιν, οὓς τετραυμάτικον ὁ Χριστὸς, τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἐκβεβληκῶς, συνανελὼν δὲ αὐτοῖς τὸν τοῦ σκότους πατέρα, τὸν ἀπάσης ἀμαρτίας εὐρετήν, τὸν κατασκοιτίζοντα τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ δαυγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξης Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ὁ καὶ αὐτὸς ὁ σοφὸς ἡμῖν εἶρηκεν Ἡσαίας· « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἁγίαν, τὴν μεγάλην καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν σκολιὸν, ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν φεύγοντα, καὶ ἀνελεί τὸν δράκοντα.

Καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ βορρᾶν, καὶ ἀπολώ τὸν Ἀσσυρίον, καὶ θήσω τὴν Νινευὴ εἰς ἀφανισμόν, ἀνδρὸν ὡς ἔρημον. Καὶ νεμήσονται ἐν μέσῳ αὐτῆς ποιμνία, καὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, καὶ χαμαιλέοντες, καὶ ἐρίνοι ἐν τοῖς φασμασιν αὐτῆς κοιτασθήσονται, καὶ θηρία φωνήσου ἐν τοῖς διουρύμμασιν αὐτῆς, καὶ κόρακες ἐν τοῖς πυλώσιν αὐτῆς.

ΚΒ'. Ὁφομαι, . . . φησὶ, τοὺς τῶν εἰς τῷ καὶ βορρᾶν χώρων τε καὶ πόλεων, καὶ συνδιολῶ τοὺς ἄλλοις τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ ταῖς ἡρημωμέναις τῶν πόλεων, καὶ αὐτὴν προσθήσω τὴν διαβόητον Νινευή, τὴν τῶν Καλδαίων μητρόπολιν. Ἔσται δὲ ἀνδρὸς, ταῖς ἀβάτοις καὶ ἀοικητοῖς ἐν ἰσῷ γαίᾳ. Εἰκόξ δὲ θὴ πάλιν ὕδασιν ἐξομοιοῦν τὸν λόγον τῆν τῶν ἐνοικοῦντων πληθύν· ἔθος γὰρ τοῦτο τοῖς ἱεροῖς Γράμμασιν. Καὶ γοῦν τῶν Ἀσσυρίων τὴν ἐφοδον, ἣν πεποιήνται κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἕτερος τῶν ἁγίων προφητῶν προανακηρύττων ἐφασκεν· « Ἰδοὺ δὴ ὕδατα ἐρχεται ἀπὸ βορρᾶ, καὶ ἔσται εἰς χειμάρβρον κατακλύζοντα. » Ὅταν τοίνυν ἀνδρὸν ἔσεσθαι τὴν Νινευὴ λέγει, φάσκειν ἂν ὅτι κενὴν ἔσεσθαι τῶν ἐνοικοῦντων φησὶ. Κατανεμηθήσεσθαι γὰρ μὴν ἐν μέσῳ αὐτῆς ποιμνία διεσχυρίζεται, σημεῖα, οἶμαι πού, τὸ χρῆμα τιθεὶς τῆς ὀλοτελοῦς ἐρημίας, καὶ τοῦτο μηδένα κατοικεῖν ἐν αὐτῇ. Φύεται μὲν γὰρ οὐκ ἐν ἀστεί τὰ ἐν ἀγροῖς. Εἰ δὲ δὴ πού γένοιτο πῶσι καὶ ἐν πόλει τυχόν, ὁμολογία τις ὡσπερ ἐστὶν ἐναργῆς τὸ πραττόμενον τοῦ κένανδρον εἶναι παντελῶς. Προστίθησι δὲ καὶ ἐτέρων σημείων οὐ μετρίαν πληθύν. Καταλύσειν γὰρ ἐν αὐτῷ φησὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, χαμαιλέοντας τε καὶ

⁴⁴ Psal. LXXI, 9. ⁴⁵ Cant. I, 4. ⁴⁶ Psal. LXXXIX, 17. ⁴⁷ Isa. XLVII, 1. ⁴⁸ Jerem. XLVII, 2.

ἐχίνους ἐν τοῖς φατνώμασι κοιτασθήσονται. Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς διορύγμασι, τούτέστιν, ἢ ἐν βόθροις, ἦγουν καὶ σπηλαίοις τοὺς ἀγρίους ἀναφωνήσιν θήρας, ἐναλισθήσονται δὲ καὶ κόρακας τοῖς πυλῶσιν αὐτῆς. Ἔστι δὲ οὐδ' ἐπὶ τῶν εὐ φρονούντων ἀμφίβολον, ὡς οὐτ' ἂν ἐν οἴκοις καταλύσειαν ἐχίνοι, οὐτε μὴν ἐν μέσῃ πόλει καταλισθήσονται θῆρες, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐμφιλοχωρήσειαν αὐτοῖς πυλῶσιν οἱ νυκτικόρακες, εἰ μὴ πλείστη τις ὄση, καὶ ἀνάουσα λίαν τοῖς ὡδε φύσεως ἔχουσιν ὑπάρχη σχολῆ. Φιλοῦσι γάρ πως οἱ θῆρες, καὶ μέντοι τὰ ἕτερα περὶ ὧν ὁ λόγος, οὐκ ἀνθρώποις συναλιζέσθαι ποτε, ἀλλ' ἥπερ ἂν εἴη πολλῆ τις ἐρημος, σχολαία τε παντελῶς ἡ διαίτα, καὶ τῆς λειαν, ἔξω τε παντὸς ἀποκομίζει δέους.

Εἰ δὲ χρὴ τι τοῦτοις ἐπειπεῖν ἀναγκαῖον, ἀσφαλίζόμεθα τὰς ἑαυτῶν καρδίας, καὶ τὸ προσκροῦσιν θεῶν κατὰ τι γοῦν ὅλως παντὶ παραιτούμεθα σθένει, ἵνα μὴ γενόμεθα πονηρῶν τε καὶ ἀνημέρων ἐνδιαίτημα θηρῶν, φημί δὴ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων, ἐξηρημένης ἡμῶν ἀπάσης ἀρετῆς. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ διὰ φωνῆς Ἰερემίου πρὸς τὸν Ἰσραὴλ εὐ μάλα καὶ σοφῶς εἰρημένον· « Πόνη καὶ μάλιστα παιδευθήσῃ, Ἰερουσαλήμ, μὴ ἀποστῇ ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ σοῦ, μὴ ποιήσω σε βδαιον τὴν γῆν, οἷ εἰσελάσει πάντως εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὰ βδελυρὰ τε καὶ ἀνόσια πάθη, καὶ οἷα τινες θῆρες ἐνδαιιτῆσονται, « συνεισφρήσει δὲ καὶ αὐτῆ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἡ ἀγρία πληθύς. »

Αὐτίς κέδροσ τὸ ἀνάστημα αὐτῆς. Αὕτη ἡ πόλις ἡ φαυλίστρια, ἡ κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι, ἡ λέγουσα ἐν καρδίᾳ αὐτῆς· Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι μετ' ἐμὲ ἔτι. Πῶς ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν, νομῆ θηρίων! Πῶς ὁ διαπορευόμενος δι' αὐτῆς, συριεῖ, καὶ κινήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ.

ΚΓ'. Ὡς αἰετὸς μέγα φρονεῖν εἰθισμένη, καὶ ὑπερφρων, καὶ ἀλαζῶν ἡ Νινευὴ διαβέβληται. Καὶ ἦν τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν, ὅφρυν ἀνασπύσα τὴν ὑπερτάτην κατὰ παντὸς ἔθνος, καὶ κατὰ πάσης ἀρχῆς, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦσα λόγου τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν. Μεμαρτύρηκε δὲ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Ἀμβακούμ περὶ τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων λέγων, ὅτι· « Καὶ αὐτὸς ἐν βασιλεύσει ἐντροφήσει, καὶ τύραννοι παίγνια αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν ὀχύρωμα ἐμπαίξεται. » Ὅτι τοίνυν ὑπερόφρους ἔγαν, ὑψοῦ τε ἡμένη, καὶ ἀναφοιτώσα λίαν εἰς τὸ ἐξήνιον ἢ τῶν Καλδαίων μητρόπολις, διατρανοὶ πάλιν, ἀναστήματι κέδρου παρεικάτων αὐτῆν, καὶ φαυλίστριαν ὀνομάζων. Τοῦτο δ' ἂν μάθοις ὀρθῶς τε καὶ ἀληθῶς εἰρημένον ἐκ τῶν τοῦ Ῥαψάκου λόγων. Ὅς, ἐπέπερ ἦκεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἶτα τοῖς ἐν τῷ τείχει τῆς Ἰερουσαλήμ προσλαλῶν, τῆς ἀνωτάτω κατεφλυάρει δόξης. Ἐφασκε γάρ· « Τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς· Μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς Ἐζεχίας λόγοις, οἳ οὐ δυνήσονται ῥύσασθαι ὑμᾶς. Καὶ μὴ λεγέτω ὑμῖν Ἐζεχίας, ὅτι ῥύσεται ὑμᾶς ὁ Θεός. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Μὴ ἐρύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐκ χειρὸς βασιλέων Ἀσσυρίων; » Αὕτη τοίνυν ἡ φαυλίστρια πόλις, ἡ κατοιομένη τε καὶ λέγουσα· « Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι μετ' ἐμὲ ἔτι, »

A in foveis, hoc est, aut in scrobibus, aut in speluncis agrestes animantes clamaturas, et corvos in portis ejus habituros. Jam vero prudentes non ignorant, nec in ædibus habitare ericios, nec in media urbe stabulari feras, nec in portis libenter commorari nycticoraces, nisi plurimum quietis et otii naturæ eorum gratissimi ibi fuerit. Amant enim feræ, et reliqua de quibus sermo est animantia, nunquam commorari cum hominibus; sed locos admodum solitarius, et ubi vivendi ratio quietissima, et solitudo lata securitatem propemodum subministrat, et omnem timorem eximit.

ἐρημία; τὸ πλάτος μονονουχὶ πρυτανεύει τὴν ἀσφάλειαν.

B Quod si his quidpiam necessarium adjiciendum est, muniamus corda nostra, et totis viribus in nullo penitus Deum offendere contendamus, ne malarum et immitium ferarum, immundorum, inquam, spirituum, diversorium evadamus. Atque istud, credo, est, quod per Jeremiam ad Israel recte imprimis et sapienter dicitur: « Dolore et flagello erudieris, Jerusalem, ne recedat anima mea a te, ne faciam terram te inviam, » si abominandi et impij affectus in cor intimum plane irruerint, et ut bestiarum quedam illud incoluerint, quibuscumque et ipsa « immundorum spirituum fera multitudo ingredietur. »

VERS. 15. Quia cedrus erectio ejus. Hæc illa civitas: contemptrix, quæ habitat in spe, quæ dicit in corde suo: Ego sum, et non est post me ultra alia. Quomodo facta est in desolationem, pascua bestiarum! omnis qui pertransit eam, sibilabit, et movebit manus suas.

604. XXIII. Ut se semper efferre solita, et superba, et arrogans Ninive insimulatur. Et erat reverba talis; supercilium altissime tollens contra gentem quamvis, et principatum quemlibet, et omne Romanorum imperium parvipendens. Id quod etiam Habacuc propheta testatur, de rege Assyriorum loquens: « Et ipse in regibus deliciabitur, et tyranni ludibria ejus, et ipse in omnem munitionem illudet ». Valde igitur superbire seseque nimium efferre, et in audacia indomita multum processisse Chaldæorum metropolim, rursus declarat, proceritati cedri eam comparans, et contemptricem appellans. Hoc recte et vere dictum discas, licet ex verbis Rabsacis. Qui ut venit in Judæam, dum in muro stantes compellat, contra supremam Dei gloriam blaterans aiebat: « Hæc dicit rex: Ne seducat vos Ezechias verbis, quæ non poterunt salvare vos. Et ne dicat vobis Ezechias, quia salvabit vos Deus. » Et post pauca: « Num liberaverunt dii gentium unquam regionem suam de manu regum Assyriorum ». Hæc igitur illa contemptrix urbs, se magnificè circumspiciens, et dicens: « Ego sum, et non erit post me amplius alia, » quoniam adeo turpem et exsecrandam arrogantiam illustri gloria

69 Jerem. vi, 8. 70 Habac. i, 10. 71-73 IV Reg. xviii, 28, 29, 53.

sibi ducit, idcirco deinceps eo miseræ delabelur, ut de ea quoque dicatur : « Quomodo facta es in desolationem, pascua bestiarum ! » Ubi, *quomodo*, non est interrogantis, et discere cupientis; sed mutationem potius insperatissimam admirantis. Magna siquidem et improvisa mala admirationem movent, et intuentes, sive cognoscentes obstupescere solent. Ita etiam sibilabit quisque super ista, et movebit manus, complodens eas, opinor, admiratione plaudens, et sibili sonum inarticulatum profundens. Quodammodo autem bellissime improvisis calamitatibus quasi attonitum nobis hoc loco depingit. « Superbis igitur Deus resistit ⁶⁶; » et sapiens atque acceptabile præceptum est : « Ne exalta te ipsum, ne cadas ⁶⁶; » et rursum : « Qui excelsam facit domum suam, quærit contritionem ⁶⁷. » Quemadmodum enim ædificia in altitudinem multum et ultra mensuram exsurgentia, facilius concutuntur, maximamque suspicionem efficiunt, ne in semetipsa corruant : sic et anima hominis. **605** cogitationum inanitate ad superbiam tumefacta et inflata, debilitatur, et parvo momento evertitur, ac facile cadit. Quod si res Deo auspice agatur, tum jam nihil obnietur.

ματαιότητι πρὸς ὑπεροψίαν ἐξογκουμένη, σαθρά τε καὶ εὐανάτρεπτος, καὶ βλάβει πεσεῖν. Εἰ δὲ διὰ πρόπτου τοῦ χρήμα κατὰ θεόν, τὸ τηνικάδε λοιπὸν τὸ ἀντερεῖδον οὐδέεν.

CAPUT III.

Vers. 1. *Va, illustris et redempta civitas, columba!*

XXIV. Quare, inquit, tota reddita est despiciatissima, miserabilis et captiva, quæ tam erat illustris et conspicua, quæ omnibus gentibus imperabat, et per ludum vincebat repugnantes, eratque præfracta semper, et nihil cedens adversariis, apparatuque bellico instructis? Quæ multis signis et portentis ab Ægyptiorum servitute vindicata est, et intolerando iugo cervicem subduxit : cujus causa Quivii in sanguinem conversi sunt, grando et tenebræ Ægyptio nocuerunt, cui mare quoque armatum persecutores interemit, et mille insuper admirabilia contigerunt. « O civitas columba, » hoc est, longe pulcherrima. Divinitus enim inspirata Scriptura semper hoc genus avis ad pulchritudinem declarandam assumit : sicuti nimirum et sponsam, quæ in Canticis fingitur, sub nomine columbæ sponsus colonestare voluit : « Surge, inquit, veni, amica mea, formosa mea, columba mea ⁶⁸. » Fuit autem multo elegantissima Hierosolyma, quod et divina lege claresceret, et sacerdotii præclara dignitate insigni : appareret : exerceret etiam justitiam, et eum qui natura Deus est adoraret, ipsique cultum tribueret. Hæc autem pulchritudo spiritualis est. Poteris autem et alio sensu intelligere Jerusalem columbam esse appellatam. Solet enim avis hæc, quamvis remotissime a dulcissimo sibi nido asportata, opportunitatem nacta, domum ad

ἐπειδὴ τὴν οὕτως αἰσχρὰν καὶ ἐπάρατον ἀλαζονείαν ἐν καυχῆματος τάξει λαμπροῦ ποιεῖσθαι ὀφείλει, ταύτητοι λοιπὸν πρὸς τοῦτο ἀθλιότητος καταχρήσεται, ὡς καὶ ἐπ' αὐτῇ χρῆναι λέγειν · « Πῶς ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν, νομὴ θηρίων ! » Τὸ δὲ πῶς εἴη ἂν οὐκ ἐρωτῶντος, καὶ ἀναμαθεῖν ἐθέλοντος, τρεθαυμακτοῦ δὲ μᾶλλον τὴν ἐλπίδος ἐπέκεινα μεταβολὴν. Τὰ γὰρ τοι μεγάλα καὶ ἀδόκητα τῶν κακῶν οὐκ ἔξω θαύματος, φιλεῖ δὲ πῶς καταπλήττειν τοὺς θεωμένους, ἦτοι τοὺς μεμαθηκότας. Οὕτω καὶ συριεῖ πᾶς ἐπ' αὐτῇ, καὶ κινήσει τὰς χεῖρας, συμπλήττων ἀλλήλους, καθάπερ ἐγγύμαι, καὶ ἀνακροτῶν ἀπὸ τοῦ θαυμάσιου, καὶ ἤχην ἐκ στόματος εἰς, τὴν ἐν συριγμῷ, καὶ ἀσημυτέραν. Γράφει δὲ ὡσπερ ἡμῖν καὶ διὰ τούτων εὖ μάλα τὸν ἐπ' ἀδοκῆτοις συμφοραῖς οἰοεῖ καταπληγμένον. « Ὑπερφάνοις οὖν ἄρα θεὸς ἀντιτάσσεται, » καὶ σοφὸν εἶναι φημι, καὶ ἀξιόληπτον τὸ παράγγελμα, « Μὴ ἐξύψου σεαυτὸν, ἵνα μὴ πέσης, » καὶ πάλιν · « Ὅς ὀψιθὼν ποιεῖ τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, ζητεῖ συντριβὴν. » Ὅσπερ γὰρ τρόπον τὰ εἰς ὕψος παλῦ, καὶ πέρα μέτρον διανιστάμενα τῶν οἰκοδομημάτων, ἐτοιμότερά πῶς εἰς κλίβῳ εἰσι, πλείστην τε ὄσπην τὴν ὑπόψιν αὐτοῖς περιθραυσθήσεσθαι νοσεῖ · οὕτω καὶ ἀνθρώπου ψυχὴ τῇ τῶν λογισμῶν εὐανάτρεπτος, καὶ βλάβει πεσεῖν. Εἰ δὲ διὰ πρόπτου τοῦ χρήμα κατὰ θεόν, τὸ τηνικάδε λοιπὸν τὸ ἀντερεῖδον οὐδέεν.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ἡ ἑπιφανὴς καὶ ἀποκαλυφθεμένη ἡ πόλις ἡ περιστερά!

ΚΔ'. Ἴνα τί γὰρ ὅλη, φησὶν, ἀτιμοτάτη γέγονεν, οἰκτρά, καὶ αἰχμάλωτος, ἡ οὕτω λαμπρά, καὶ διαφανής, ἡ παντὸς ἔθνους κατακρατήσασα, καὶ νικῶσα μὲν ἀμογητὶ τοὺς ἀνθεστηκότας, σκληρά τε αἰεὶ, καὶ δυσάντητος τοῖς ἀντεξάγειν ἐθέλουσι, καὶ τὸν τοῖσιν νόμον ἐξωπλισμένους; Ἡ πολλοῖς σημείοις καὶ τέρασιν τῆς Αἰγυπτίων θητείας ἐκκαλυφθεμένη καὶ τῆς ἀφορήτου πλεονεξίας ἐκλύσασα τὸν αὐχένα · δεῖ ἦν ποταμοὶ μὲν εἰς αἷμα μετακεχωρήκασιν, χάλαρα δὲ καὶ σκότος τὴν τῶν Αἰγυπτίων κατεσίοντο γῆν, ἢ καὶ θάλασσα συνωπλιζέτο, καταπλήττουσα τοὺς δίκοντας, μυρία τε ὅσα πρὸς τοῦτοις γέγονεν ἀξί· ἀγαστα. « Ἡ ἡ πόλις ἡ περιστερά ! » τούτέστιν, ἡ περικαλλεστάτη. Δέχεται γὰρ αἰεὶ πῶς ἡ θεόπνευστος Γραφή τὸ στρουθίον εἰς εὐειδίαν · καθάπερ ἀμείλι καὶ τὴν ἐν τῷ Ἄσματι πλαττομένην νύμφην τῷ τῆς περιστερᾶς νόματι κατασεμνύειν ἠθέλεν ὁ νομφίος, « Ἀνάστα, λέγων, ἔλθε, ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου. » Περικαλλεστάτη δὲ λίαν ἡ Ἱερουσαλήμ, διὰ τοῦ τῷ τε θεῷ λελαμπρῦσθαι νόμου, καὶ τοῖς τῆς Ἱερουσαλῆμ ἀρχήμασιν ὀρθοῦσαι διαπρεπῆ, ἐπασκεῖν δὲ καὶ δικαιοσύνην, καὶ θεῷ τῷ κατὰ φύσιν προσκυνεῖν, καὶ αὐτῷ τελεῖν τὰς λατρείας. Κάλλος δὲ τοῦτο πνευματικόν. Δύναμις δ' ἂν καὶ ἐτέρως περιστερᾶν εἰρηθεῖαι νοεῖν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἔθος γὰρ τῷ πτηνῷ, κἂν εἰ τις αὐτὸ τῆς φιλότατης αὐτῷ καλιᾶς ἀποκομίσῃ ἀπωτάτω, εἶτα δολίῃ τῇ πτήσει κειρὸν,

⁶⁶ Jac. iv, 6; I Petr. v, 5. ⁶⁷ Prov. xxvii, 2. ⁶⁸ Cant. i, 10.

ἀναθεῖν οἴκαδε πάλιν, καὶ ἀνακομίζεσθαι εἰς τὰ οὐ-
καθα. Ὁ δὴ γεγονός καὶ ἐπ' αὐτῆς εὐρήσομεν τῆς
Ἱερουσαλήμ. Ἐχουσα γὰρ ἐκ προγόνων τὸ εὐσεβῆς,
καταπεφοίτηκε μὲν εἰς Αἴγυπτον. Ἐκβαίνουσα δὲ
ὡσπερ τὴν ἐκ πατέρων λατρείαν, ἐκεῖ προσκεκύνθηκεν
εἰδώλοις. Ἀλλὰ κέκληται διὰ Μωσέως, καὶ ἀπέπει-
τρόπον τινὰ τῆς Αἰγύπτου πλάνης, παλινδρομήσασα
πρὸς Θεόν. Ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ αἰτία, φησὶ, τοῦ καὶ
ὄλως ἀλῶναι τυχόν, καὶ ὑφ' ἐτέρους γενέσθαι πάλιν
τὴν λελυτρωμένην;

Οὐχ εἰσήκουσε φωνῆς.

ΚΕ'. Ἦκουσε γὰρ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ τοῦ Θεοῦ λέ-
γοντος· « Ἄκουε, Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος
εἷς· ἐστὶν Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς
ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ
κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. »
Παρατρέχουσα δὲ τὸ διάγγελμα, κατώλισθεν ἀμαθῶς
εἰς πολυθεον πλάνησιν. Οὐκοῦν οὐκ εἰσήκουσε φω-
νῆς, ἢ τῆς ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ πρὸς αὐτὴν γεγενημέ-
νης, ἢ γουὸν τὴν φωνὴν ἀντὶ νοουθεσίας παραδεξό-
μεθα.

Οὐκ ἐδέξατο παιδείαν.

ΚΖ'. Περιυβρίζουσα γὰρ τὸν παιδαγωγούντα νό-
μον, καὶ ἀποκομίζοντα πρὸς δικαιοσύνην, ἐράπετο
πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ
ταῖς ἰδίαις ἀκολουθοῦσα γνώμας, ἔξω γέγονε τῆς
εὐθείας ὁδοῦ, καὶ ἀπομεμένηκεν ἀμαθῆς, καὶ τῶν
θεῶν ἀμοιροῦσα παιδευμάτων.

Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἐπεποίθει.

ΚΖ'. Πολέμου γὰρ, καὶ ἀγῶνος ἐγχειμένου, καὶ
κινδύνων ἀπληρτημένων, δέον αὐτὴν τὴν τῶν προγό-
νων εὐσέβειαν ἀπομιμεῖσθαι, φιλεῖν καὶ ἐπὶ μόνῳ
πεποιθῆναι τῷ διασώζοντι Θεῷ, « Αἴγυπτον ἐπεκα-
λεῖτο, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, « καὶ εἰς Ἀσσυρίους
ἐπορεύθησαν, » καὶ καταμισθοῦτο Σύρους ἤγουν Ἀρα-
βα· μονοουχὶ τὴν θέαν ἀτιμάζουσα δύναμιν.

Καὶ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς οὐκ ἤγγικεν.

ΚΗ'. Ἐγγίζομεν δὲ τὸν Θεὸν διὰ πάσης ἐπει-
κειας, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα κατορθοῦν ἤρημένοι.
Ἐγγίζομεν δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, αὐτὸν εἶναι
μόνον φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεόν, αὐτὸν εἶναι
ὄλων, καὶ δημιουργὸν πιστεύοντες, καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ
σύμπαν ἕτερον οὐδένα παραδεχόμενοι.

*Οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν αὐτῇ ὡς λέοντες ὠρυσό-
μενοι.*

ΚΘ'. Ἀπαριθμεῖται τὰ ἐγκλήματα, καὶ παράγει
τάς αἰτίας, ἐφ' αἷς εἰκότως κεινῆται καὶ κέκληται
πρὸς ὄργας, ἵνα δὴ φαίνοιτο λοιπὸν κολάζων ἐν δίκῃ
τοῦς ἡσεβηκότας, καὶ καθιγμένους εἰς τοῦτο φαυλό-
τητος, ὡς ἀφόρητον ἦδη πως τὸ χρέμα καὶ αὐτῷ γε-
νέσθαι Θεῷ. « Ἦσαν οὖν, φησὶ, οἱ ἄρχοντες αὐτῆς
ὡς λέοντες. » Τί δὲ δὴ δρώσιν ἐκεῖνοι; Λιμοῦ κατα-
θῆγοντος, καὶ εἰς ἔφεσιν αὐτοὺς καλοῦντος τροφῆς,
ἔρη τε καὶ νάπας περιθέουσιν, εὐσθενῶς δεινόν τι
καὶ ἀπηχῆς καταβρυχώμενοι· κἀν εἴ ποῦ τι θεάσαιντο
τῶν ἐπιτηδείων εἰς βρώσιν, οἷον βροντῆ κατηχῆσαν-
τες, εἰς δέος ἄγουσι τοσοῦτον, ὡς ἀποπειπήχθαι δο-

A sua revolare atque reverti. Quod et in ipsa Hiero-
solyma factum comperimus. Nam cum a majoribus
pietatem in Deum ut hæreditatem accepisset, in
Ægyptum descendit. Deinde velut egressa quam a
patribus didicerat Deo serviendi rationem, illic idola
adoravit. Sed per Mosen evocata, avolavit quodam-
modo ab Ægypti superstitione ad Deum recurrens.
Cæterum, quæ causa est, inquit, ut tota pene ca-
pta sit, subjecta aliis rursus, quæ libertatem con-
secuta fuerat?

VERS. 2. *Non auditv vocem.*

606 XXV. Audivit enim in monte Sina Deum
dicentem : « Audi, Israel, Dominus Deus tuus Domi-
mus unus est ». Non facies tibi idolum, neque ullius
simulacrum, quæcunque in cælo sursum, et quæ-
cunque in terra deorsum, et quæcunque in aquis
sub terra ». Quo præcepto violato, in errorem ad
multos deos colendos stulte præceps abiit. Quam-
obrem non auditv vocem, aut in monte Sina ad
se factam, aut admonitionem, quam vocis nomine
accipiemus.

Non suscepit disciplinam.

XXVI. Legem enim, a qua instituebatur. et ad
justitiam delucebatur, contumeliosissime aspiciata,
conversa est ad doctrinas et mandata hominum,
et suam secuta voluntatem, a recta via deflexit,
mansitque imperita et divinarum institutionum
expers.

In Domino non est confisa.

XXVII. Bello enim et certamine ingruente, et
periculis impendentibus, cum ipsam majorum pie-
tatem imitari oporteret, et cupide in solo Deo, qui
salvat, confidere, « Ægyptium invocarunt, » sicut scri-
ptum est, « et ad Assyrios abierunt », et mercede
Syros, sive Arabas conduxit, divinam virtutem
propemodum despectui habens.

Et ad Deum suum non appropinquavit

XXVIII. Deo appropinquamus per omne genus
bonitatis, et si omnia quæ ille probat, fideliter ex-
sequi cœperimus. Alia item via appropinquamus, si
ipsum solum natura et vere Deum, et regem opifi-
centique universorum credamus, et præter illum
prorsus neminem alium suscipiamus.

VERS. 3. *Principes ejus in ea velut leones ru-
d gientes.*

XXIX. Enumerat sceera, et causas adducit, ob
quas merito commotus et ad iras conversus sit
Deus. ut de cætero appareat eum jure punire im-
pios, et eo improbitatis progressos, ut ipse quoque
tolerare eos amplius nequiverit. « Erant igitur, in-
quit, principes ejus ut leones. » Quid faciant leo-
nes? Fame illos ad appetitum cibi acriter stimu-
lante, montes et saltus percursant, horrible et
absonum valide rugientes : et sicubi aliquid vide-
rint ad escam idoneum, velut tonitru insonantes, id
eo timoris adigunt, ut frigore gelatum, et tanquam
laqueis constrictum, epulonem exspectare videatur.

⁶⁰ Deut. vi, 4. ⁶¹ Exod. xx, 2-4. ⁶² Isa. xxix, 13; Tit. i, 44. ⁶³ Osee vii, 14.

607 Hoc autem quidam principes in Israel faciebant, mortem lege transgressoribus definitam nonnunquam etiam innoxiiis allaturos minitantes, nisi quæ ipsis collibuisse, præstare vellent, et concedebant accusantibus aliis, imo ipsos litigatores possessionibus eorum deturbabant. Etenim et per alium prophetam hujusmodi scelera illis objicit, Michæam nempe : « Facti sunt cogitantes labores, et operantes mala in cubilibus suis, et simul cum die consummabant ea, quia non levaverunt ad Dominum manus suas. Et desiderabant agros, et diripiebant pupillos, et domos opprimebant, et diripiebant virum et domum ejus, virum et hæreditatem eius ⁶⁸ »

Rugiunt autem et hæresum architecti quodammodo contra eos, qui in fide simplici vitam degunt; ac Deo invisum os sperientes, ignaros velut devorant, dum eos imperitiores reddunt, et ineptas ac perversas opiniones illis inserunt, fabulantes ita, et quod sibi probatur, ad idem probandum alios impellentes, ut ipsorum laqueis capti, quasi morte extincti, et paululum a lapidibus inanimis differre videantur. Quibus quispiam congruentissime exclamavit illud : « Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus ⁶⁹. » Verumtamen secundum beatum Davidem, « Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confregit Dominus ⁶⁸. »

Judices ejus sicut lupi Arabiæ, non dimittebantur in mane.

XXX. Aiunt lupos in Arabia feris omnibus inmaniores esse, vexarique fame inexplebili, ad cursum autem adeo celeres, ut facile quemvis insequentem antevertant. Ait et alicubi per alium prophetam de equis Babyloniciis : « Velociores super lupos Arabiæ ⁶⁹. » Assumit igitur in præsentia luporum insatiabilitatem ad descriptionem judicum, velut totis faucibus et dentibus inexpletis litigantes consumentium, quia longe plurima et supra facultatem poscunt, ut a justitia declinent, et ut quod divinæ legi consentaneum est, ad aliorum quorundam libidinem impie detorqueant. Atqui conducebat magis eos cogitare illud Paræmiastæ : « Accipientis munera in sinum, non prosperabuntur viæ. Dona enim excæcant oculos sapientum, et pervertunt verba justa ⁷⁰. » **608** quod exstat in sanctis Litteris. Nam quid tandem præclarum affert accipere munera? Quid, quæso, turpe lucellum sui cupidus Juvabit? Quinimo quod illis detrimentum non dabit? Etenim verum est illud beati Pauli : « Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et laqueum, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem ⁷¹. » — « Melius igitur nomen bonum, quam

κεῖν, καὶ οἶόν τι σικάλως ἐνεσφιγμένον, περιμένει τὸν δαιτυμόνα. Τοῦτο δὲ τινες ἔδρων τῶν ἡγουμένων ἐν Ἰσραὴλ, τὸν ἐκ νόμου θάνατον τοῖς παραβαίνουσιν ὠρισμένον, ἐπιφέρειν ἔσθ' ὅτι καὶ τοῖς πλημμελοῦσιν οὐδὲν ἀπειλοῦντες, εἰ μὴ ὄρῃν ἔλονται τὰ αὐτοῖς θυμῆρη τε καὶ φῖλα, καὶ παραχωροῦντες ἐγκαλοῦσιν ἑτέροις, ἡγουν αὐτοὺς τοὺς δικάζοντας κτήσεων ἰδίαν ἐξιστάμενοι. Καταγράφει γὰρ αὐτῶν τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν, καὶ δι' ἑτέρου προφήτου, λέγων, Μιχαίας δὲ οὗτος : « Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτὰ, διδοῖ οὐκ ἦραν πρὸς τὸν Θεὸν χεῖρας αὐτῶν. Καὶ ἐπεθύμουν ἀγροὺς, καὶ διήρπαζον ὄρφανούς, καὶ οἴκους κατεδυνάστευον, καὶ διήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. »

Καταβρυχῶνται δὲ ὡσπερ τῶν ἐν ἀπλῇ πίστει βιοῦν ἡρημένων καὶ οἱ τῶν αἰρέσεων εὔρεται, καὶ θεοστυγῆς ἀνοίγοντες στόμα, τοὺς οὐδὲν εἰδότες μόνουχι κατεσθίουσιν ἀμαθεστέρους ἀποτελοῦντες, καὶ ψυχρὰς αὐτοῖς, καὶ δισετραμμένας ἐνιέντες ἐννοίας, καταμυθολογοῦντες δὲ οὕτως, καὶ τό γέ σφισιν αὐτοῖς εὖ ἔχειν ὑπελημμένον, φρονεῖν ἀναπειθόντες, ὡς ἤδη δοκεῖν τοὺς τοῖς παρ' αὐτῶν ἐναλλόντας βρόχοις, τάχα που καὶ δι' ἐκτεθνάναι, καὶ λίθοις ὀλίγα τοῖς ἀναισθητοῖς παραχωρεῖν, οἷς ἂν τις ἐπιφωνήσῃ, καὶ ῥάλα εἰκότως : « Ἐγείραι, ὁ καθυύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιπαύσει σοι ὁ Χριστός. » Πλὴν, ὡς φησὶν ὁ μακάριος Δαβὶδ, « Ὁ Θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῶν λέοντων συνέθλασεν ὁ Κύριος. »

C *Οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας, οὐχ ὑπελλποντο εἰς τὸ πρῶν.*

Λ. Φασὶ τοὺς ἐν Ἀραβίᾳ λύκους παντὸς ἐπέκεινα θηρῆς ἴεσαι πρὸς ἀγριότητα, κατηβρώστηκεναί τε λίαν τὸ ἀκόρεστον εἰς τροφὰς, ὀρεῖς δὲ οὕτως εἰς δρόμον, ὡς ἀποφοιτῆν εὐκόλως παντὸς τοῦ δῶκοντος. Ἐφη γάρ που καὶ δι' ἑτέρου προφήτου περὶ τῶν ἐκ Βαβυλωνίων ἵππων : « Ὁξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀραβίας. » Δέχεται τοῖνον εἰς τὸ παρὸν τῆν τῶν λύκων ἀπληστίαν εἰς ὑποτύπωσιν τῶν κριτῶν, οἷον ὄλω στόματι καὶ ἀκορέστοις ὁδοῦσι καταδαπανῶντων τοὺς κρινομένους, διὰ τοῦ πλείστα τε ὄσα καὶ ἐπὶ ὑπὲρ δύναμιν ἐξαιτεῖν ἐπὶ τῇ τοῦ δικαίου παρατροπῇ, καὶ ἵνα τὸ τῷ θεῷ νόμῳ δοκοῦν εἰς τὸ ἑτέρως εἶσιν ἀνδάνον ἀνοσίως παρευθύνοντο. Ἄλλ' ἦν ἄμεινον ἐννοεῖν αὐτοὺς, ὅτι καθά φησὶν ὁ Παροιμιστῆς : « Λαμβάνοντες δῶρα ἐν κόλποις οὐ κατεσοδοῦνται ὁδοί. Τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν, καὶ λυμαίνεται ῥήματα δικαία, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Τί γὰρ ὄλωσ τε περιττὸν ἐκ δωροδοκίας; Τί δὲ τὸ αἰσχρὸν ὀνήσει λημμάτων τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸ; Μᾶλλον δὲ ποῖαν ἂν αὐτοῖς ζημίαν οὐκ ἐνεργάσαιο; Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὴς ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων : « Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν, καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους, καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώ-

⁶⁸ Mich. II, 1, 2. ⁶⁹ Ephes. V, 14. ⁷⁰ Psal. LVIII, 1. ⁷¹ I Tim. VI, 9.

7. ⁶⁶ Habac. I, 8. ⁶⁷ 1 Cor. XVII, 23; Deut. XVI, 19.

πους εἰς βλεθρον καὶ ἀπώλειαν. — (Αἰρετὸν αὖν ὄνομα ἂν
καλὸν ἢ πλοῦτος παλῶς,) καὶ ἔστιν ἀληθῶς σοφὸς δὴ
λίαν καὶ ἀτρεκῆς ὁ λόγος.

Οἱ προφῆται αὐτῆς Πνευματοφόροι, ἄνδρες
καταφρονηταί.

ΑΑ'. Εὔγε τὸ αὐτῆς ἐπὶ προφητῶν ἐνθάδε, ὅτι μὴ
γεγόνασι Θεοῦ, λαλοῦντες ἐπισφαλῶς, τὰ « ἀπὸ καρ-
δίας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου, » κατὰ
τὸ γεγραμμένον. Κατειρωνεύεται δὲ ὁ λόγος, Πνευ-
ματοφόρους ἀποκαλῶν, οὐχ ὡς ἐν μεθέξει γεγόνό-
των ἐκείνων τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀληθῶς, ἀλλ' ὡς
πλάττεσθαι τολμώντων τὸ τῆς προφητείας χάρισμα,
καὶ ὅτι μεμέστωνται τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐ κατο-
κονούντων εἰπεῖν. Ἐθέλοντες τοῖνον εἶναι, φησὶ, καὶ
προφῆται, καὶ Πνευματοφόροι, καὶ τὸ σεμνὸν οὕτως
ὄνομα ταῖς σφῶν αὐτῶν περιπλάττοντες κεφαλαῖς, τσο-
οῦτον γεγόνασι καταφρονηταί, ὡς μὴδὲ ὅτι ποτ' ἐστὶ
τὸ ἐπεικὲς εἰδέναι, προσπολλύναι δὲ καὶ ἐτέρους,
οἷς ἐλάλουν τὰ ἀπὸ καρδίας, καὶ τοῦτο, ἐπὶ μικροῖς
καὶ εὐτελεστάτοις λημματίοις οἱ τάλανες, καὶ ὡς ὁ
προφήτης φησὶν Ἰεζεχιήλ· « Ἐνεκεν δρακὸς κριθῆς,
καὶ κλάματος ἄρτου. » Καὶ ἀποπληξίας δὲ πρὸς
τοῦτο κατώλισθον, ὡς τῆς ἀπορρήτου δόξης βουλὰς
εἶναι λέγειν τὰς ἑαυτῶν, καὶ τὰ ἀπὸ γνώμης ἰδίας
ἀποπραττόμενα βήματα, θεῖους εἶναι λόγους διίσχυ-
ρίζεσθαι. Καὶ γοῦν ἔφασκε περὶ αὐτῶν διὰ τῆς Ἰε-
ρεμίου φωνῆς· « Οὐκ ἀπέστελλον τοὺς προφήτας,
καὶ αὐτοὶ ἔτρεχον· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτούς, καὶ
αὐτοὶ προεφήτευσον. » Αὐτοῦ δὲ τοῦ προφήτου διακε-
κραγότες ἐναργῶς, καὶ λέγοντος· « Ὁ ὢν, Δέσποτα
Κύριε, ἰδοὺ οἱ προφῆται αὐτῶν προφητεύουσι καὶ
λέγουσιν· Οὐκ ἔψεσθε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται
ἐν ἡμῖν, ὅτι ἀλήθειαν καὶ εἰρήνην δώσω ἐπὶ τῆς γῆς,
καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ· » μόνονοχὶ καὶ ἀντεκεκράγει
λέγων ἡ τῶν ὄλων Θεός· « Ψεῦδῆ οἱ προφῆται προ-
φητεύουσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου. Οὐκ ἀπέστειλα αὐ-
τούς, καὶ οὐκ ἐνετειλάμην αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐλάλησα
πρὸς αὐτούς· ὅτι ὀράσεις ψευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ
οἰωνίσματα, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν αὐτοὶ
προφητεύουσιν ὑμῖν. Εἰ προφῆται εἰσὶ, καὶ εἰ ἔστι
λόγος Κυρίου ἐν αὐτοῖς, ἀπαντησάτωσάν μοι. Τί τὸ
ἄχυρον πρὸς τὸν σῖτον; οὕτως οἱ λόγοι μου, λέγει
Κύριος. Οὐχ οἱ λόγοι μου ὡσπερ πῦρ φλέγον, λέγει
Κύριος, καὶ ὡς πέλυξ κόπτεων πέτραν; » Καθικνεῖται
γάρ εἰς νοῦ βάθος ὁ παρὰ Θεοῦ λόγος, καὶ μονονοχὶ
δὲ καὶ ἀναλκίς ὁ ἐξ ἀνθρώπου βουλῆς, ὁποῖός τις ἦν
ὁ τῶν ἀνοσιῶν ψευδοπροφητῶν.

Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβηλοῦσι τὰ ἅγια, καὶ ἀσε-
βοῦσι εἰς τὸν νόμον.

ΑΒ'. Οὐκ ἔξω μομφῆς οὐδὲ αὐτὸ πεφώραται τὸ
ἀπόλεκτον γένος, τουτέστι, τὸ ἐκ φυλῆς Λευί. Βε-
βηλοῦν δὲ καὶ αὐτούς τὰ ἅγια φησὶ, καὶ ἀσεβεῖν εἰς
νόμον. Γέγραπται μὲν γὰρ, ὅτι· « Χεῖλη ἱερέων φυ-
λάσσεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος
αὐτῶν. » Ἄλλ' ὡς αὐτός που πάλα φησὶ ὁ τῶν ὄλων
Δεσπότης· « Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπον· Ποῦ ἔστι Κύριος; »
Τὸ μὲν τοι μὴ βούλεσθαι διατρανοῦν τὸν νόμον, τοῖς

divitiarum multa⁶⁹, » sane sapienter admodum et cum
veritate dictum est.

VERB. 4. *Prophetæ ejus portantes Spiritum, viri
contemptores.*

XXXI. Recte hic super prophetis ejus, non esse
Dei, loquentes incerta, « de cordibus suis, et non
ex ore Domini, » ut scriptum est⁷⁰. Vocat autem
Spiritum portantes, ut dissimulanter illudat. Non
quod donorum illorum Spiritus sancti revera par-
ticipes fuerint; sed quia prophetiæ donum fingere
ausi sunt, nec veriti dicere se sancto Spiritu ple-
nos esse. Volentes igitur esse prophetæ, inquit, et
Spiritum portantes, et iam augustum nomen sibi
falso ascribere, tales facti sunt contemptores, ut
neque scirent quid tandem esset bonitas, et iis quæ
de cordibus suis loquebantur, alios secum perde-
rent miseri, idque propter parvos et vilissimos
quæsticulos, atque, ut propheta Ezechiel ait, « Pro-
pter pugillum hordei et fragmentum panis⁷¹. » Ita
porro insaniverunt, ut cogitata sua ineffabilis ma-
jestatis esse dicerent, et ex mente sua effutita ver-
ba, divinos sermones esse confirmarent. Proinde
per Jeremiam de ipsis dicebat: « Non mittebam
prophetas, et ipsi currebant; neque loquebar ad
eos, et ipsi prophetabant⁷². » Clamante autem pro-
pheta ipso manifeste, et dicente: « Qui es, Domi-
ne dominator, ecce prophetæ prophetant, et di-
cunt: Non videbitis gladium, et fames non erit in
vobis, quia veritatem et pacem dabo in terra, et in
loco isto⁷³, » tantum non contra clamat universorum
Deus his verbis: « Falsa prophetizant prophe-
tæ in nomine meo. Non misi eos, et non præcepi
eis, et non sum locutus ad eos; quia visiones inen-
daces, et divinationes, et auguria, et electiones
cordis sui ipsi prophetizant vobis. Si prophetæ
sunt, et si est sermo Domini 609 in eis, occurrant
mibi. Quid palea ad triticum? sic verba mea dicit
Dominus. Nonne verba mea, sicut ignis com-
burens, dicit Dominus, et sicut securis incidens
petram⁷⁴? » Penetrat enim animum sermo divinus,
et corda audientium tantum non dirumpit: frigi-
dus autem et invalidus, qui ex humana voluntate
proficiscitur, qualis impiorum prophetarum erat.

διαρρήγνυσι τὴν τῶν ἀκρωμένων καρδίαν· ψυχρὸς
ὁ τῶν ἀνοσιῶν ψευδοπροφητῶν.

D *Sacerdotes ejus polluant sancta, et impie agunt
in legem.*

XXXII. Ne ipsum quidem genus electum, de tri-
bu Levi nimirum, immune a culpa deprehenditur.
Ipsam quoque profanare sancta, et impie agere in
legem affirmat. Scriptum est enim: « Labia sacer-
dotum custodiunt judicium, et legem requirent
ex ore eorum⁷⁵. » Verum, ut ipse universorum Do-
minus rursus alicubi dixit: « Sacerdotes non dixe-
runt: Ubi est Dominus⁷⁶? » Porro nolle declarare

⁶⁹ Eccle. vii, 2. ⁷⁰ Jerem. xliii, 16; Ezech. xliii, 17. ⁷¹ Ezech. xliii, 19. ⁷² Jerem. xliii, 21. ⁷³ Jerem. xiv, 13. ⁷⁴ ibid. 14-16. ⁷⁵ Malach. ii, 7. ⁷⁶ Jerem. ii, 6.

legem nescientibus ipsam, neque incumbere ad subjectum populum reducendum ad placita Dei, hoc, opinor, est impie agere in legem. Neque hic sistunt eorum crimina: « Sed polluant etiam sancta, » inquit. Lex enim per Moysen data plurimas circa sacrificia et oblationes caeremonias habet, quando quaelibet et quonam modo peragenda sit. Illi vero pro eo ac debebant, sacrificia faciebant, verumtamen incaute, et negligenter, nec tempus, nec formam sibi servandum censentes. Ac neque sanctificati fortasse, neque indumentis pro statu ipsorum sacerdotali cooperti, et debitum in modum ornati, sacra peragebant, quasi inutile quidpiam tam venerandum et admirabile ministerium nihil facientes.

Cavendum est igitur Ecclesiae sacerdotibus, ne polluant sancta: modus autem pollutionis haud unus, sed multus ac diversus. Esse enim oportet mundos et anima et corpore, et repellere omne genus abominandae voluptatis, et studiis bonorum operum splendescere, memores illius divini Pauli: « Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis ».

VERS. 5. *At Dominus justus in medio ejus, et non faciet iniquitatem. Mane, mane judicium suum dabit in luce. Et non absconditus est, et non scit iniquitatem in exactione, et non iniquitatem in contentionem.*

XXXIII. Implacabile quodammodo inter injustum et justitiam est dissidium, nec unquam puritati cum impuro conveniet. « Quae enim societas luci ad tenebras ? » Pugnant enim res istae invicem, et multum ab amicitia mutua eas distare videas licet. Cum ergo Deus omnium Dominus diligat justitiam, et iniquitatem nesciat, quomodo semper vim oblinere, seu ad finem perduci poterant, non amputata prorsus scelestissima Judaeorum crimina? Videtur enim quoddam genus improbitatis, peccatiorem supplicio non subjicere, nec poenas exigere ab eo, qui vitam suam nefarie et impie instituerit, legemque pro nihilo putarit, adeoque in flagitia se abjecerit ut probitatem et innocentiam nec pili faciat, et summo decori sibi ducat, quorum causa erubescere videri consentaneum erat. Quoniam igitur « justus Dominus in medio ejus, et non faciet iniquitatem, » nec enim patietur iniquitatem committere solitos, « mane, mane faciet judicium suum, » hoc est mane, et manifeste, et velut jam claro die, non amplius cohibens vindictam, sed in medium adducens, manifestamque reddens, et praenuntiata tanquam ante oculos constituens. Nec enim sinet currere iniquitatem in contentionem. In contentionem, in ultionem, sive universe significat. Punietis namque impiis, omnis iniquitas quiescet. Non enim amplius habebit a quibus factitetur. Oportet igitur quibus vere mens integra est, ita

οὐκ εἰδῶσιν αὐτὸν, μή τε μὴν ἀποκομίζειν ἐπιγεῖσθαι τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς εἰς τὸ ἀνάθανον θεῶν, τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ἀσεβεῖν εἰς νόμον. Καὶ οὐ μέγρι τούτου τὰ ἐκείνων ἐγκλήματα: « ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐβηλοῦσι τὰ ἅγια, » φησί. Ὁ μὲν γὰρ διὰ Μωσέως νόμος πλείστην ἔχει τὴν ἐπιτήρησιν περὶ θυσῶν, καὶ προσαγωγῆς, ἤνικα γε ἐκάστην, καὶ τίνα χρῆ τρόπον ἀποπειραίνεσθαι. Οἱ δὲ, κατὰ τὸ εἰκὸς, προσεκόμίζον μὲν τὰς θυσίας, πλὴν ἀφυλάκτως καὶ ἀμελῶς, οὐ καιρὸν, οὐ τύπους ἀξιοῦντες ἐπιτηρεῖν. Ἄλλ' οἷός τ' ἦν γινωσκόμενοι τάχα, οὕτε μὴν ἐν ἐσθήμασι τοῖς σφῶν ἱεροπερεπῶς ἐσταλμένοι, καὶ ἐν κόσμῳ δρώντες τὰ ἱερά, ἀτιμάζοντες δὲ ὥστε τῶν ἀχρείων τὴν οὕτω σεπτῆν, καὶ ἀξιάγαστον λειτουργίαν.

Β Παραφυλακτέον δὴ οὖν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἱεροουργοῖς, μὴ βηθλοῦν τὰ ἅγια· τρόπος δὲ τῆς βηθλώσεως οὐχ εἰς, διάφορος δὲ, καὶ πολὺς. Δεῖ γὰρ εἶναι κεκαθαρμένους καὶ ψυχῆν, καὶ σῶμα, καὶ πᾶν εἶδος ἀποσειομένων βδελυρᾶς ἡδονῆς, ἡγλαϊσμένους δὲ μᾶλλον τοῖς εἰς ἀγαθοεργίαν σπουδάσμασι, μνημμένους λέγοντος τοῦ θεσπεσίου Παύλου· « Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. »

Ὁ δὲ Κύριος δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ ποιῆσῃ ἀδικον. Πρωτῶ, πρωτῶ δώσει κρίμα αὐτοῦ εἰς φῶς. Καὶ οὐκ ἀπεκρύβη, καὶ οὐκ ἔγνω ἀδικίαν ἐν ἀπαιτήσεσι, καὶ οὐκ εἰς νεῖκος ἀδικίαν.

Γ ΑΓ'. Ἀσύμβατον δὲ πως αἰεὶ τῷ ἀδίκῳ τὸ δίκαιον, καὶ οὐκ ἂν τοῖς κατὰ ταυτὸν τῷ βεβήλῳ τὸ καθαῖρον. « Τίς γὰρ ἂν γένοιτο κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; » μάχεται γὰρ τὰ τοιαῦτα τῶν πραγμάτων, καὶ καὶ τῆς ἀλλήλων φιλίας διψισμένα κατῆδοι τις ἂν αὐτὰ. Ἠγαπηκός δὴ οὖν τὴν δικαιοσύνην, καὶ οὐκ εἰδότης ἀδικίαν τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ, πῶς αἰεὶ κρατήσειν ἔμελλον, ἦγουν διεξάγεσθαι πρὸς πέρας, οὐκ ἀνακοπτόμενα παντελῶς τὰ παμμόχθηρα τῶν Ἰουδαίων ἐγκλήματα; Δοκεῖ δὲ πως ἀδικίας εἶναι τις τρόπος, τὸ μὴ ποινὰς ὑποφέρειν τὸν ἀλιτήριον, καὶ τὸ μὴ δίκας αἰτεῖν τὸν ἀσελγῶς τε καὶ ἀνοσίως διαβιοῦν ἡρημένον, καὶ πεφροντικῶτα μὲν τὸν νόμον οὐδὲν, διανενευκῶτα δὲ οὕτω πρὸς ἀδικίαν, ὡς οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸ ἀμεινον, αὐχημά τε ποιεῖσθαι λαμπρῶν τὰ ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς ἐρυθριῶντας ὀρᾶσθαι. Ἐπειδὴ τοίνυν δίκαιος ὁ Κύριος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ ποιῆσῃ ἀδικον· οὐ γὰρ ἀνάσχοιτο τῶν ἀδικεῖν ἐκωθέντων· « πρωτῶ, πρωτῶ ποιήσει τὸ κρίμα αὐτοῦ, » τωτέστιν ὁρθροῦ τε καὶ ἐμφανῶς, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ λοιπῶν, οὐκέτι συστελλῶν τὰ τῆς ὀργῆς, ἀλλ' εἰς μέσον ἔγων, καὶ ἐμφανῆ καθιστάς, καὶ οἷον ἐν ὄψει τίθει τὰ προσπηγγελέμενα. Οὐ γὰρ ἑάσει δραμεῖν εἰς νεῖκος ἀδικίαν. Τὸ εἰς ἐκδικησιν, ἦγουν εἰσάπαν ὑποδηλοῖ. Κεκολασμένων γὰρ τῶν ἡσεδηκῶτων, πεκαύσεται πάντως τῆς ἀδικίας ὁ τρόπος· οὐ γὰρ ἔχει τοὺς δρώντας ἔτι. Δεῖ τοίνυν τοὺς γε ἀληθῶς ἀρετῶν φρονᾶς, ὅτι φιλοδίκαιος ὁ

¹⁷ Galat. v, 16. ¹⁸ II Cor. vi, 14.

Δεσπότης, καὶ οὐκ ἀνάσχοιτο τῶν πλημμελούντων ἀδίκως. Ἄλλ' εἰ μὲν τις τοῖς πρὸς μεταγνώσιν, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς ἰδίους πλημμελήμασι καταστάξοι δάκρυον, ἡμερωτάτῃ περιτεύξεται, καὶ ἐξαιτήσῃ τὴν ἀμνησίαν, καὶ ἔξω θραμίζεται βρόχων, καὶ τοῦ κολάζεσθαι δεῖν. Εἰ δὲ ἀτεγκτος εἴη, καὶ δυσμετακόμιτον ἔχων τὴν γνώμην εἰς γὰρ τὸ δεῖν ἐλέσθαι τὰ κρειψωδέστερα, τοῖς ἰδίους ἐνιζήσῃ πταίσμασιν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐναπολείτῃ λαιπὸν, καὶ ὑπὸ κίνησιν ἔσται τὴν δεσποτικὴν, ὅτι μὴ μέχρι παντὸς τῶν πλημμελούντων ἀνέχεται.

Ἐν διαφθορᾷ κατέσπασα ὑπερηφάνους, ἤφανισθησαν γωνίαι αὐτῶν. Ἐξερημῶσω τὰς ὁδοὺς αὐτῶν τὸ παράπαν, τοῦ μὴ διοδεύειν. Ἐξέλιπον αἱ πόλεις αὐτῶν, παρὰ τὸ μηδένα ὑπάρχειν, μηδὲ κατοικεῖν.

ΑΔ'. Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφην, οἱ μὲν ἱερεῖς ἐθεθήλουν τὰ ἅγια, ἠσέθουν δὲ τινες καὶ εἰς αὐτὸν τὸν νόμον, τὸ δὲ Κύριος ἐν μέσῳ αὐτῆς, πρῶτ', πρῶτ' ἐποίησε τὸ κρίμα αὐτοῦ. Καὶ ποῖον δὴ τοῦτό ἐστι, « Κατέσπασεν ὑπερηφάνους ἐν διαφθορᾷ; » Τούτῃστι, παρέδωκεν εἰς φθορὰν τοὺς ἀλαζόνας καὶ ὑβριστάς. Ἡ γὰρ οὐκ ἀλαζόνες, οἱ θεομαχεῖν εἰωθότες, καὶ τοῖς διὰ Μωσέως θεσπίσμασι τὸ οἰκεῖον ὡσπερ ἀντεφροντικότες νόμων, ἀποκλίνοντες δὲ πρὸς τὸ ἄγαν ἐξήνιον, καὶ λέγοντες τῷ Κυρίῳ · « Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ἐδοῦς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι; » Εἶτα πῶς ἐνδοιασεί τις εἰπερ ἐστὶ « πτωχὸς τῷ πνεύματι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὁ εὐφυής (1), καὶ εὐήνιος, καὶ πολλὸν βλέπων εἰς εὐπειθειαν, ὃν καὶ ἐποπτείας ἀξίος; Καὶ γοῦν ἔφη δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ τῶν ὄλων Θεός · « Καὶ ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου; » Οὐκοῦν κατεσπάσθη μὲν εἰς φθορὰν τὸ ὑπέροψον γένος. Ἡφανίσθησαν δὲ καὶ αἱ γωνίαι αὐτῶν. Καὶ γωνίας οἰμαί που τὰ τεῖχη λέγεσθαι νῦν, καὶ τὰς τῶν πόλεων περιβολάς. Ἐψηλαυ γὰρ αἰ πῶς αἱ γωνίαι, πύργους ἔχουσι διαφανεστάτους. Ὅμοιον οὖν ἄρα τυχόν εἰ καὶ λέγοι πάλιν · Ἐρημοὶ τειχῶν αἱ παρ' αὐτοῖς ἔσονται πόλεις. Ἐπηπλήθησε δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἐξερημῶσεν τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, δηλὸν δὲ ὅτι τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦ μὴ διοδεύειν τὸ παράπαν. Καὶ μοι δοκεῖ βούλεσθαι τι τοιοῦτον ὑποδηλοῦν. Ὁ διὰ Μωσέως προστέταχε νόμος, εἰ τελοῖτο κατὰ καιροῦς ἢ ἐορτῆ τῆς Σκηνοπηγίας, ἐκ πάσης τῆς Ἰουδαίων χώρας ἀναβῆναι εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πληροῦν ἐκείσε τὰ νενομισμένα. Ὅτε τοίνυν κατεσεύσθησαν αἱ πόλεις, καὶ ἀπολωλέκασιν οἱ ἐν αὐταῖς, τότε καὶ ἡρημῶσθαι φαμεν τὰς ὁδοὺς, ὡς οὐδενὸς ἐτι δι' αὐτῶν ἐργομένου, καὶ πρὸς γὰρ τὸ χρῆναι πληροῦν τὴν τεταγμένην αὐτοῖς ἐορτήν, κατὰ καὶ πρῶτην, διάττοντος. Πέπτωκε γὰρ εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας τὰ τῶν Ἰουδαίων τάγματα, ὡς μὴ εἶναι τοὺς ἐορταζόντας (2), μήτε μὴν ἐν εὐτα-

A statuere, Dominum esse amantem justitiæ, nec perpeti inique delinquentes: sed si quis ad pœnitentiam se contulerit, et propter peccata sua lacrymas fuderit, mitissimum sentiet, et ut admissorum in se obliviscatur impetrabit, et laqueos ac supplicia effugiet. Sin quis voluntate inflexibilis adduci ad honestiora non potuerit, vivet in delictis suis, vel potius peribit in illis, et Dominum in se concitabit, qui peccantibus haud semper conivnet.

VERS. 6. In corruptione detraxi superbos, dissipati sunt anguli eorum. Desolabo vias eorum penitus, ne transeant. Defecerunt civitates eorum, eo quod nihil subsisteret, neque habitaret.

XXXIV. Postquam enim, ut dixi, sacerdotes sancta polluerunt, et quidam in legem impie egerunt, « Dominus in medio ejus in mane judicium suum fecit. » Quidnam istud sibi vult, « Detraxit superbos in corruptione? » Hoc est, tradidit in corruptionem arrogantes et protervos. An enim arrogantes non sunt qui Deo bellum facere consueverunt, et adversus oracula per Mosen **611** data propriam voluntatem quasi quamdam aciem dirigunt, divinarumque legum cura soluti, ac mire contumaces, dicunt Deo: « Recede a me, vias tuas scire nolo? » Deinde quomodo quis dubitaverit, num sit « pauper spiritu, et humilis corde, » ut scriptum est ⁹⁹, qui est bonæ indolis, et modestus, et ad obedientiam propensus, super quem et respicere dignatur? Ac proinde per unum sanctorum prophetarum universorum Deus dicit: « Et super quem respiciam nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos? » Itaque detractum est in corruptionem genus hominum superbium. « Dissipati sunt item anguli eorum. » Angulos hoc loco muros dici existimo, urbiumque cinctus. Semper enim sublimes aliquantum anguli sunt, qui turres habent maxime conspicuas. Idem est igitur forte, ac si rursus dicat: Urbes eorum destitutæ mœnibus erunt. Præterea minatur, se desolaturum vias eorum, Israelis videlicet, ut penitus non transeant. Ubi tale quid subindicari existimo. Lex Mosis jussit, si celebraretur suis temporibus festum Scenopægiæ (Tabernaculorum), ut ex tota Judæa Hierosolymani ascenderent, et ibi legibus sancita obirent ¹⁰⁰. Quando igitur eversæ sunt urbes, et earum incolæ perierunt, tunc etiam desolatas esse vias dicimus, utpote nemine in posterum per eas transeunte, et ad celebrandum festum illis constitutum, sicut prius, occurrente. Iluc enim miseriarum populus Judæorum devolutus est, ut non essent, qui festa peragerent, nec indulgere genio possent, qui vix evasisissent et bello superfuissent. Quare Jeremias istud lamenta-

⁹⁹ Job xxi, 14. ¹⁰⁰ Matth. v, 3, 7. ¹⁰¹ Isa. lxi, 2.

¹⁰² Deut. xvi, 13 seqq.

(1) Aubertus, εὐφάης. EDIT.

(2) Ἐργάζοντας cd. Auberti. Εδ.

tionum suarum partem fecit, cum ait : « *Vix Sion* A lugent, eo quod non sint qui veniant ad diem festum⁸². » Hoc vere dictum, quod in contextu proposito mox sequitur, declarabit. « *Defecerunt civitates eorum, eo quod nihil subsisteret, neque habitaret.* » — « *Horrendum est ergo incidere in manus Dei viventis*⁸³. » Nam cum illum peccatis mordicus addicti ad iram provocaverimus, tunc, tunc, et quidem justissime, a superbis criminibus comprehensi, in corruptionem detrahemur, et superno complexu nudati, tanquam capti cominodum, et sine muris cor nostrum in nobis ipsis invenimus. **612** Facile autem hæc mala effugiet, qui parere Domini voluntati non detrectaverit, et delicatam ei cervicem animæ subjecerit. τοις τὰς τῆς δικαιοσύνης οὐχ εὐρήσασμεν ὁδοὺς. Ἀπονεύσει δ' ἂν εὐκόλως τῶν τοιῶνδε κακῶν ὁ δεσποτικῆς θελήμασιν ἀκολουθεῖν ἡρημένος, καὶ τρυφερὸν ὑπέχων αὐτῶ τῆς ψυχῆς τὸν αὐχένα.

Vers. 7. *Dixi: Verumtamen timele me, et suscipe disciplinam, et non peribitis ex oculis ejus, omnia quæ ultus sum super eam*

XXXV. Iterum docere conatur ipsos capitibus suis poenas ab irato Deo accersisse convinci posse. Admonuit enim vivere in timore Dei, et suscipere disciplinam, per legem et prophetas videlicet, sæpe jussit. Sic enim, non aliter, iram divinam amoliri decebat, et depellere quæ evenerunt. Quia vero Israel pertinax, durus et immorigerus erat, et disciplinam neglexit, hoc est, sapientiam non est adeptus : « *Periit quasi ex oculis ejus,* » cum in bonis illis præceptis habitare semper, atque ad omnia Deo grata promptus esse debuisset. Licebat enim sic effugere, inquit, « *Omnia quæ ultus sum super eam.* » Quando a mentibus nostris divinum timorem ejiciamus, quando disciplinam repudiamus, et esse sapientes in minimis ponimus, tunc plane illa patiemur quæ contemptoribus debentur. Tunc etiam ulciscetur Deus, et impietatis poenas repetet. Meminerimus igitur necesse est cujusdam dicentis : « *Timor Domini apponit dies. Timor Domini gloria et gloria⁸⁴.* » Est etiam castus, hoc est, castos faciens, « *et permanens in sæculum sæculi,* » juxta vocem Psalmographi⁸⁵.

Præparare, consurge diluculo. Corruptus est omnis racemus eorum.

XXXVI. Quoniam enim non suscepisti, inquit, a me disciplinam, et sprevisisti, atque odisti in timore Domini et probis actionibus vitam transigere, instruere ad excipiendum, et ad patiendum jam quæ effugere potuisses, si virtutem dilexisses, sapienterque illam ultro arripuisses. Diluculo porro consurgere jubet, ut tempus calamitatis ante fores esse demonstret, et quasi cras venturum et omnino cum aurora adfuturum. Hoc est spes dilationis eripere, nec sinere cogitare, fore inducias, et moram, et longum intercessurum tempus, quod fortasse ad

θελαίς εἶναι δύνασθαι τοὺς ἀνασθῆντας μὲν, καὶ ἐκ τοῦ πολέμου περιλειμμένους. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερεμίας μοῖραν ἐποικίετο τῶν θρήνων τὰ χροῖματα λέγων· « Ὅδοι Σιών πενθοῦσι παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐρχομένους ἐν ἑορτῇ. » Ὅτι δὲ ἀτρεχῆς ὁ λόγος αὐτὸ πάλιν ἡμῖν σαφηνεῖ τὸ προκειμένον. Ἐπιφέρει γὰρ εὐθύς· « Ἐξέλιπον αἱ πόλεις, διὰ τὸ μηδένα ὑπάρχειν, μηδὲ κατοικεῖν. » — « Φοβερὸν οὖν ἔρα τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. » Παροτρύνοντες γὰρ αὐτὸν διὰ γε τοῦ πλημμελεῖν ἐλέσθαι, καὶ τοῦτο ἀσέτως, τότε δὴ, τότε, καὶ μάλα δικαίως, τοῖς τῆς ὑπερφίας ἐγκλήμασιν οἷονε πως ἐνελημμένοι, κατασπόμεθα πρὸς διαφθορὰν, καὶ γυμνοὶ τῆς ἀνωθεν ἐσόμεθα περιβολῆς, εὐάλωτον ὡσπερ, καὶ ἀτειχιστον ἐν ἑαυτοῖς τὴν καρδίαν εὐρήσασμεν, καὶ πρὸς γε δὴ τοῦ-

B *Εἶπα· Πλὴν φοβεῖσθέ με, καὶ δέξασθε παιδείαν, καὶ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆτε ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς, πάντα ὅσα ἐξεδίχθησα ἐπ' αὐτήν.*

ΛΕ'. Ὅτι πάλιν αὐτοὶ ταῖς σφῶν κεφαλαῖς τὰ ἐς ὀργῆς καταχέοντες ἀλοῖεν ἂν, πειράται διδάσκων. Νευοθέτηκε μὲν γὰρ, τὸ χρῆναι διαβιοῦν ἐν φόβῳ Θεοῦ πλειστάκις προσεταχῶς, καὶ ὅτι προσήκει δεξασθαι παιδείαν, ὅλην δὲ ὅτι τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν. Ἦν γὰρ οὕτως, καὶ οὐχ ἑτέρως, ἀποσειεσθαι τὴν ὀργὴν, καὶ ἀποκρούσασθαι τὰ συμβεβηκότα. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀτειχιστὸς ὁ Ἰσραὴλ, σκληρὸς, καὶ δυσάγωγος, ἐκπέπτωκε δὲ τῆς παιδείας, τούτεστιν, ἔξω γέγονε τοῦ εἶναι σοφός, « Ἄλλοθρευται ὡσπερ ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς, » καὶ τοι ὁδὸν ἐμφιλοχεῖν αἰεὶ τοῖς ἀγαθοῖς παιδεύμασι, καὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ἐτοιμῶς ἔχειν τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ. Ἐξῆν γὰρ οὕτως ἐκκλιναί, φησί, « πάντα ὅσα ἐξεδίχθησα ἐπ' αὐτήν. » Ὅτι τοίνυν τῆς ἑαυτῶν διανοίας τὸν θεῖον ἐκπέμπομεν φόβον, ὅτε παραιτούμεθα τὴν παιδείαν, καὶ ὄλιγον παντελῶς ἀξιοῦμεν λόγου τὸ εἶναι σοφοί, τότε δὴ πάντως ἐκεῖνα πεισόμεθα, ἅπερ ἂν πρέπη τοῖς εἰωθόσι καταφρονεῖν. Τότε καὶ ἐδικήσῃ Θεός, καὶ τοῖς τῆς ἀνοσιότητος αἰτήσῃ λόγους. Διαμεμνησθαι δὲ οὖν ἀναγκαῖον λέγοντός τινος, ὅτι « Φόβος Κυρίου ζῶν ποιεῖ. Φόβος Κυρίου, δόξα καὶ καύχημα. » Ἔστι δὲ καὶ ἀγρός, τούτεστιν, ἀγνοπιός, « διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος, » κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν.

Ἐτοιμάζων, δρθρισον, εφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλίς αὐτῶν.

ΛΖ'. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐδέξω, φησί, τὴν παρ' ἐμοῦ παιδείαν, ἀπίσω δὲ, καὶ μεμίσθηκας καὶ τὸ ἐν φόβῳ ζῆν, καὶ ἐπεικειαίς, εὐτρεπίζου πρὸς ἀναδρομὴν, καὶ πρὸς τὸ ἤδη παθεῖν, ἃ διαφυγεῖν ἔξον, εἴπερ ἦσθα φιλάρετος, καὶ σοφῶς ἀρπάξων ἐθελοντής. Ὀρθρίζειν γε μὴν προσετέταξε, τῆς συμφορᾶς τὸν καιρὸν ἐπὶ θύραις ὄντα δεικνύων, καὶ οἷον εἰς αὐρίον ἤζοντα, παρεσόμενόν τε πάντως, ἀρξομένης ἡοῦς. Τοῦτο ἦν ἀποκείροντος τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναβολῆς, καὶ οὐκ ἔωντος ἐννοεῖν, ὡς ἔσται τις ἀνακωχῆ, καὶ ἀνάδελθῃς, καὶ μακρὸς μεταξὺ διελάσει καιρὸς, εἰς ἐκγίνους

⁸² Thren. 1, 4. ⁸³ Hebr. x, 31. ⁸⁴ Prov. x, 27; Eccli. 1, 11. ⁸⁵ Psal. xviii, 40.

τάχα που παραπέμπων τὰ ἐξ ὀργῆς. Οὐκοῦν ὡς ἐπ' ἀναγκαίῳ πράγματι προστοίμαζε σεαυτὸν, καὶ ὄρθριζε πρὸς ἀποδρομὴν. Οἰχῆσει γὰρ εἰς ἐχθροὺς αἰχμάλωτος, καὶ τὴν ἐνεγκούσαν ἀφείλ, ἔση παρ' ἐτέρους. Ἐῖτα τῷ προφήτῃ φησὶν ὁ τῶν ὄλων θεὸς, μονοουχὶ καὶ ἐπιστυγνάζων ἐαλωκόσι· « Διέφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλὶς αὐτῶν. » Τί δ' ἂν βούλοιο καὶ τοῦτο δηλοῦν, ἐροῦμεν ὡς ἔνι. Πεπορθήκασι τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἐτέρας δὴ πρὸς αὐτῇ τῆς Ἰουδαίας πόλεις τῶν Βαβυλωνίων οἱ τύραννοι, καὶ Φουλα μὲν πρῶτος, εἶτα μετ' αὐτὸν ὁ Σαλμανασάρ, καὶ τρίτος Σαναχειρείμ. Ὅσπερ δὲ ἀμπέλωνα τετρυγηχότες ἀνεκομίζοντο πάλιν εἰς τὴν αὐτῶν, ἐν ὀλίγοις παντελῶς λειψάνοις ἀφέντες τὸν Ἰσραὴλ, καὶ οἷον ἐπιφυλλίδα μόνην αὐτοῖς καταλειποῦτες. Ἐπιφυλλίδα δὲ εἶναι φαμεν τὰ μικρὰ τῶν βοτρυῶν, καὶ ἐν ὀλίγαις ὄντα ῥαξίν, ἃ καὶ τοῖς φύλλοις ἐγκλωσμένα διαλανθάνει πλειστάκις τὸν τοῦ συλλέγοντος ὄφθαλμόν. Καὶ τι τοιοῦτόν φησι ἕτερος τῶν ἁγίων προφητῶν· « Οἱ μοι ψυχή, ὅτι ἐγνήθην ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμητῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐχ ὑπάρχοντος βότρυος τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα. » Οὐκοῦν τετρυγηκασὶ μὲν ἐκεῖνοι, ἀφιγμένος δὲ μετ' αὐτοὺς ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ αὐτὴν διέφθειρε τὴν ἐπιφυλλίδα, καὶ τὸ βραχὺ τοῦ Ἰσραὴλ ἀποτρυγησας λείψανον, οὐκ αὐτὸς ἀνέθει, καὶ διετέλει μεγαλαυχούμενος. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἰερμίας ἀλοῦσαν τὴν Ἱερουσαλήμ κατεθρήνει, λέγων περὶ τῶν ἡρημωκότων· « Εἰσελθοὶ πᾶσα ἡ κακία αὐτῶν κατὰ πρόσωπόν σου. Ἐπιφύλλισον αὐτοὺς, ὃν τρόπον ἐπεφύλλισάν με. » Καὶ πάλιν· « Ἴδε, Κύρια, καὶ ἐπίβλεψον πᾶν κοιλίας αὐτῶν. Ἐπιφυλλίδα ἐποίησε μάγειρος. »

Ὅταν τοίνυν παροτρυνώμεν τὸν θεόν, τότε καὶ ἀπάσης ἐπικουρίας ἐστερημένοι, καὶ φειδούς ἀπογυμνούμενοι, δοθησόμεθα τοῖς ἐχθροῖς, καὶ οὐδὲν ἐν ἡμῖν ἀρετῆς ἢ ἐπιεικείας λείψανον ἀπομεινεί, ἀποτρυγώντος τοῦ Σατανᾶ πᾶν ὅσον ἔστιν ἐν ἡμῖν ἀγαθόν, καὶ οἷον ἐπιφυλλίδα συλλέγοντος, καὶ αὐτὰς που τὰχα τὰς εἰς νοῦν ἐπιθυμίας, τὰς ἐπὶ γε πᾶν κατορθοῦν ἐλέσθαι τὴν ἀρετὴν ἐπιφερούσας.

Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει Κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον.

ΑΖ'. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν θείων ἐναγμάτων ἠφειδηχότες δέδονται τοῖς ἐχθροῖς, καὶ εἰς χεῖρας πεπτώκασι τοῦ καὶ αὐτὴν ἀπολέσαντος τὴν ἐπιφυλλίδα, λοιπὸν ὑπομείναι προσέταχε, καὶ τὴν παθεῖν, εὐσθενῶς πεπονθότας τὴν δουλείαν, ἀχρις ἂν διεγερθῇ πρὸς ἐπικουρίαν αὐτοῖς, ἣν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν μονοουχὶ καὶ διεμαρτύρατο, καὶ προσηγγελλεν ἀναργῶς, ὡς ἔσται κατὰ καιροῦς. Ἡμέραν οὖν ἐ ἀναστάσεως τῆς εἰς μαρτύριον· τὸν τῆς ἐπικουρίας σημαίνει καιρὸν, ἣν ὡς ἤξει πάντως προδιεμαρτύρατο. Καὶ ὁ μὲν τῆς ιστορίας οὕτως λόγος.

Ἐκβεθεκέναι γε μὴν εἰς δῆλωσιν μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν τὴν τῶν προκαϊμένων θεωρίαν φαμέν, βούλεσθαι τε καταδηλοῦν τῆς λυτρώσεως τὸν καιρὸν, τῆς καθόλου καὶ γενικωτάτης, τουτέστι, τῆς διὰ

posteriores cladem transmittat. Itaque ut in re necessaria praepra teipsum, et diluculo ad fugam surge. Captivus 613 enim ad hostes abibis, relictaque patria apud alios deges. Deinde universorum Deus prophetae dicit, captivorum causa tantum non contristatus : « Corruptus est omnis racemus eorum. » Quorum verborum sententiam pro viribus dicemus. Babyloniorum tyranni Samariam, aliasque praeterea Judaeae urbes, devastarunt, Phaula primus, post illum Salmanasar, tertius Sennacherib. Velut autem facta vindemia in regnum suum redierunt, Israeli modicas admodum reliquias, et tanquam racemum unum relinquentes. Racemos esse dicimus huiusmodi minores, paucis acinis constantes, qui sub foliis latentes, frequenter oculos legulorum fallunt.

Actale quiddam alius sanctorum prophetarum : « Heu mihi, anime, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, et sicut racemum in vindemia, cum non sit botrus ad comedendum primitiva ». Ergo illi vindemiarunt. Postea adventu suo Nabuchodonosor ipsum quoque racemum corrumpit, paucitatemque illam reliquiarum Israelis cum vindemiasset, domum recurrit, indeque semper ut de magnis gloriosus est. Igitur propheta Jeremias captam Hierosolymam deplorans, de desolatis ita loquitur : « Ingredietur omne malum eorum ante faciem tuam. Vindemia eos, quemadmodum vindemiaserunt me ». Et rursus : « Vide, Domine, et respice cui vindemiaseris ita, si comedent mulieres fructum ventris eorum. Racemum fecit coquus ».

τῆν ἐπιφυλλίδα οὕτως, εἰ φάγονται γυναῖκες καρ-

Quando igitur Deum irritaverimus, tunc omni auxilio privati, et venia nudati, hostibus trademur, nullaeque nobis virtutis aut bonitatis reliquiae remanebunt, vindemiasente Satana totum quod in nobis est bonum, et veluti racemum colligente, et fortassis ipsa quoque desideria, quibus ad virtutis munera probe fungenda impellimur.

Vers. 8. Propterea exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in testimonium.

XXXVII. Postquam divinorum mandatorum contemptiores traditi sunt hostibus, et in manus illius inciderunt, qui ipsum racemum perdidit, de caetero exspectare jubet, et tolerare, 614 constanterque servitatem perpetui, donec ad auxilium ipsis ferendum exsurgat, quod per sanctos prophetas tantum non testatus est, et aliquando futurum manifeste pronuntiavit. Diem itaque ἐ resurrectionis in testimonium· intelligi vult tempus auxilii, quod omnino allatum iri tanto ante testificatus est. Et historico quidem ita res habet.

Verborum autem propositorum considerationem ad mysterium Christi significandum tendere dicimus, et liberationis communis maximeque universalis, per Christum scilicet peragenda, tempus

⁶⁷ Mich. vii, 1. ⁶⁸ Thren. i, 22. ⁶⁹ Thren. ii, 20.

ostendere. Olim enim post septuaginta annos ad A
 opem illa patientibus ferendam universorum Deus
 surrexit, in extremis autem sæculi temporibus factus
 est homo Unigenitus, non solum ut eximeret Israel,
 sed ut omnes gentes jugo diaboli solutas in libertatem
 vindicaret, et a corruptione ac sordibus peccati
 liberaret, et ante alia adoratione creaturæ præter
 Creatorem. Postquam autem homo natus est, « Sustinuit
 crucem, confusione contempta », et sanguine suo
 acquireret Deo et Patri viventes adhuc,
 et quos jam mors absorberat, juxta id quod scriptum
 est : « In hoc enim Christus et mortuus est, et resurrexit,
 ut mortuorum et vivorum dominaretur ». Merito igitur
 antiquioribus dictum est : « Propterea exspecta me,
 dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ in testimonium. »
 Testimonium autem quoddam destructæ mortis est,
 Christum revivisse, cum quo et nos ipsi excitati a mortuis
 sumus, justificati per fidem », et una cum morte ipsius
 mortis matrem peccatum effugientes.

Quia judicium meum in congregationes gentium, ut suscipiam reges, ut effundam super eos omnem iram furoris mei. Quia in igne zeli mei consumetur omnis terra.

XXXVIII. Chaldææ genti vastitatem a Cyro et ejus in bello auxiliariis illatam minatur, qui quidem Babyloniorum urbes incursabant, et in omnes impressionem maxime horribilem faciebant. Erit igitur, inquit, judicium meum in congregationem gentium, ut etiam suscipiam reges, sine dubio nominatos, ad puniendas per ipsos congregationes 615 gentium, illorum copiis et robore, et omni genere crudelitatis majorem in modum humiliatas et afflictas. « Effundam enim super eos, inquit, omnem iram furoris mei. » Verum est enim, magna et enormia peccata non vulgari iracundia puniri a Deo : sed quantum unumquemque peccasse invenerit, tantam ab eo poenam reposcit. Tantum autem non incendio absumptum iri res Chaldæorum declarat, cum ait : « In igne zeli mei devorabitur omnis terra. » Qualis autem zelus, aut in quibus tandem, propheta Zacharias demonstrat : « Hæc dicit Dominus omnipotens : Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quæ superimpositæ sunt, pro eo quod ego quidem iratus sum medicum, ipsi vero superpositi sunt in mala ». Verba igitur recitata, ad historicum sensum quod attinet, ad hunc modum explanabimus.

Possunt etiam aliter intelligi, si considerationem alio, nempe ad Christi mysterium, transferamus. Ait enim in his quæ jam lecta sunt : « Propterea exspecta me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ in testimonium, quia judicium meum in congregationes gentium, ut suscipiam reges, ut effundam

Χριστού. Πάλαι μὲν γὰρ τῶν ἑβδομήκοντα τεταλεσμένων ἐτῶν ἐγγίγεται πρὸς ἐπικουρίαν τοῖς ἐκείνα πεπονθόσιν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἐν ἐσχάτοις γὰρ μὴν τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Μονογενής, οὐχ ἵνα μόνον ἐξέλθῃ τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἵνα πάντα τὰ ἔθνη τῆς ὑπὸ τῷ διαβόλῳ δουλείας ἀπαγαγῶν, ἐλευθέρους ἀποφῆνῃ, καὶ ἀπαλλάξῃ φθορᾶς καὶ ῥύπου ἀμαρτίας, καὶ πρὸς γὰρ τῶν ἄλλων τοῦ προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Καὶ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, ἐ Ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας, ἐ Ἰν' αἵματι τῷ ἰδίῳ κατακτιθῆται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τούτους ζῶντας ἔτι, καὶ οὗς ἤδη φθάσας κατέπιεν ὁ θάνατος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἰς τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. » Εἰκότως δὲ οὖν ἐλέγετο τοῖς ἀρχαιοτέροις : « Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει Κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον. » Μαρτύριον δὲ ὡσπερ τοῦ κατηγορηθῆαι τὸν θάνατον τὸ ἀναδιῶναι Χριστὸν, ᾧ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ συνεγγήγερμαθα, δικαιοθένης διὰ τῆς πίστεως, καὶ ὁμοῦ τῷ θανάτῳ τὴν τοῦ θανάτου μητέρα διαδιδράσκοντες, ἀμαρτίαν.

Δίδοι τὸ κρίμα μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς, τοῦ ἐκχεῖν ἐπ' αὐτοὺς πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. Δίδοι ἔν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθῆσθαι πᾶσα ἡ γῆ.

ΑΗ'. Τοῖς Χαλδαίων ἔθνεσιν ἀπειλεῖ τὴν ὀφθαλμῶν, τὴν διὰ Κύρου γεγεννημένην, καὶ τῶν ὅσοι σὺν ὀφθαλμοῖς τε ἦσαν αὐτῷ καὶ συμβεβλήχασιν, τὰς τε τῶν Βαβυλωνίων καταθέοντες πόλεις καὶ φρικωδεστάτην ἔχοντες τὴν κατὰ πάντων ἔφοδον. Ἔσται τοίνυν τὸ κρίμα, φησὶ, τὸ ἐμὸν εἰς συναγωγὴν ἐθνῶν, ὥστε καὶ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς· δὴλον δὲ ὅτι τοὺς ὀνομαζομένους· κολάσαι δὲ αὐτῶν καὶ συναγωγὰς ἐθνῶν, πολὺ λίαν ἡτιμωμμένας τῆς ἐκείνων χειρὸς τε καὶ εὐσυνείας, καὶ πάντα τρόπον ὑπομενούσας ὀμότητος. « Ἐκχεῖ γὰρ ἐπ' αὐτούς, φησὶ, πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. » Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὡς οὐ μετρίως κινήμασι τὰ μεγάλα καὶ ὑπερπερῆ τῶν πλημμελημάτων κολάζει Θεός· ἀλλ' οἷς ἂν τις ἀλοίη πλημμελῶν, ἐπιφέρει πάντως ἰσοπαλεῖς τὰς δίκας. Ὅτι δὲ ἐμμελλον μονοουχὶ καταπίμπρασθαι τὰ Χαλδαίων πράγματα, διεσάφει λέγων, ὅτι : « Ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθῆσεται πᾶσα ἡ γῆ. » Καὶ ποῖος ὁ ζήλος, ἢ ἐπὶ τίσιν ὄλως, σαφηνεῖ λέγων ὁ προφήτης Ζαχαρίας : « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Καὶ ἐξήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν Σιών, ζῆλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα, ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὀργισθὴν ὄλως, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακὰ. » Οὕτω μὲν δὴ τοῖς προκειμένοις προβαλοῦμεν ἱστορικῶς.

Νοοῖντο δ' ἂν καὶ ἐτέρως, μετενηνεγμένων τῶν θεωρημάτων εἰς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ἐφασκε γὰρ διὰ γὰρ τῶν ἤδη προανεγνωσμένων : « Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει Κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον, διότι τὸ κρίμα μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς, τοῦ ἐκχεῖν ἐπ' αὐ-

⁶¹⁵ Hebr. xii, 2. ⁶¹⁶ Rom. xiv, 9. ⁶¹⁷ Rom. v, 4. ⁶¹⁸ Zach. i, 14, 15.

τοὺς πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. » Ἀνεβίω μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς, σκυλεύσας τὸν ἕθνη, « καθότι οὐκ ἦν δυνατόν, ζῶν ἔντα κατὰ φύσιν, αὐτὸν κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐκ ἤφειλε γὰρ μὴν ὑπὸ χειρᾶς εἶτι διαβολικὰς τοὺς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν προστεμένους· ἀλλ' ὅτιον καὶ θεοπρεπὲς ποιεῖ τὸ κρίμα, συναγῶγὰς ἔθνων, τουτέστι, τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς κεκρατηκότας ποτὲ, καὶ τῶν πλανωμένων βεβασίλευκότας ὅσον εἰσδεχόμενος, καὶ κατὰ κλίμα, καὶ εἰς αὐτὸ καθιερὸς τὸ κατώτατον· βάραθρον, τουτέστι, εἰς ἄβυσσον, καὶ πᾶσαν ἐπ' αὐτοὺς ἐκχέων ὀργὴν, καὶ μιονουοχι πυρὶ καταφλέγων, τῇ ἀβύσσῳ καὶ θεῖα δυνάμει, καὶ ζήλω μεγάλῳ ἑπινημένος. Ἄργισθη μὲν γὰρ αὐτὸς ὀλίγα, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδοσιν· αὐτὸ δὲ συνεπέθευτο εἰς κακὰ, ὅλην εἰσάπαξ ἀφίσταντες Θεοῦ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τοῖς τῆς ἀμαρτίας τέλμασι (1) τὸν τῶν ὑπὸ χειρὰ καταπνίγοντες νοῦν. Ἐξήλου τὸν οὐν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τὴν νοητὴν Σιών, τουτέστι, τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐξέλετο γὰρ αὐτὴν, καὶ αὐτὸς ἐαυτῷ παρέστησεν, ὡς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, « μὴ ἔχουσιν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, » ἀγίαν δὲ μᾶλλον καὶ ἄμωμον.

Ἐπιπνεῖται ἡ γλῶσσα ἐν τῷ στόματι, ὡς ἡ ἀνάστασις τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἡ ἀνάστασις τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἡ ἀνάστασις τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ἐκκλησίας.

Ἄθ. Φησὶ μὲν, ὅτι παπορημένης τῆς Βαβυλωνίων, καὶ κατεσκασμένων ἐν διαφορᾷ τῶν ὑπερηφάνων, ἐπιγνώσονται τὰ ἔθνη τὴν κατασείουσαν αὐτῇ Θεοῦ δύναμιν. Καὶ οἱ γελῶντές ποτε κίπτοντα καὶ ἀπολλύμενον τὸν Ἰσραὴλ, ὅταν ἴδωσιν οὐκ ἄρα μὲν αὐτὸν ἴδοντα λαμπρὸν, καὶ ὑπονοστοῦντα πάλιν εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν, ἀπολωλότας δὲ εἰσάπαντα τοὺς παπορηκότας, τότε μεταβαλοῦσι τὴν γλῶτταν καὶ ταῖς εἰς Θεὸν εὐφημίαις ἀναθήσουσι λοιπὸν, καίτοι πάλιν σείοντες τὰς κεφαλὰς, οἰόμενοι τε καὶ λέγοντες ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, διὰ τοι τὸ τῶν Βαβυλωνίων τὸν τύραννον κατισχύουσαι τὰχα που τοῦ βοηθοῦντος αὐτοῖς, τουτέστι Θεοῦ. Ὅταν τὸν οὐν ἴδωσι τὴν τῶν πραγμάτων μεταστροφὴν εἰς τὸ ἐναντίον, τότε μεταστήσουσι τὰς γλώσσας κατὰ γενεὰς αὐτῶν, ἤγουν κατὰ φυλάς τε καὶ γένη, καὶ εἰς δοξολογίας τὰς ἐπὶ Θεῷ. Ἐλοιντο δ' ἂν, οἰμαί που, καὶ δουλεύειν ὑπὸ ζυγὸν ἓνα, καὶ θυσιάς προσάγειν, εἰ καὶ πόρρω που διακείντο τῇ τῶν χωρῶν θέσει, καὶ τὰς Αἰθιοπίων νέμοιντο χώρας. Καὶ ταυτὶ μὲν ὅν εἰς τὸ γράμμα πάλιν εἰρήσθω τέως.

Ἐκβεβηκίαι γὰρ μὴν φαμεν τὸν λόγον εἰς τοὺς τῆς ἐπιδημίας καιροῦς, καὶ σημεῖον εἶθισιν ἐναργὲς τῆς τῶν γλωσσῶν μεταβολῆς. Γέγραπται γὰρ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς ἦσαν πάντες συνηγμένοι ἐπιτοαυτοῦ. « Καὶ ἰδοὺ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος,

⁶⁶ Act. II, 24. ⁶⁷ Ephes. V, 27:

(1) Sic in Amos num. 49, τοῖς ἐν λάκκῳ τέλμασιν ἀποπνίγειν ἤθελεν. Aubertus habebat τέλμασι, operationibus. EDIT.

A super eos omnem iram furoris mei. » Revixit enim Christus spoliato inferno, « juxta quod impossibile erat, cum natura sit vita, ipsum detineri a morte, » sicut scriptum est ⁶⁶. Nec eos qui fidem in ipsum complexi sunt, sub manu diabolica deseruit: sed sanctum et Deo dignum facit judicium, congregationes gentium, hoc est, dæmonum greges, et ipsos qui aliquando vicerant, et in errantes regnaverant, velut suscipiens et concludens, et in ipsum profundissimum barathrum, hoc est in infernum demittens, omnemque super eos iram effundens, et tantum non igne exurens, ineffabili et divina virtute et zelo magno concitatus. Est enim ipse iratus modice propter transgressionem in Adam: illi autem superimposuerunt in mala, simul totum sub sole mundum a Deo avocantes, et peccati cæno subjectorum sibi mentem suffocantes. Zelavit igitur Dei Verbum spiritualem Sion, hoc est Ecclesiam. Eripuit enim eam, et ipse sibi, ut beatus Paulus scribit, « non habentem maculam, aut rugam, aut simile quidpiam ⁶⁷, » sed sanctam potius et immaculatam exhibuit.

616 VERS. 9, 10. Quia tunc convertam super populos linguam in generationem ejus, ut invocent omnes nomen Domini, ut serviant ei sub iugo uno. De finibus fluminum Æthiopiæ suscipiam in dispersis meis, afferent victimas mihi.

XXXIX. Babylonia expugnata, detractisque in corruptionem superbis, gentes ultricem adversus eam Dei potentiam cogniturus dicit. Et qui aliquando cadentem ac pereuntem Israël em ridebant, cum viderint domum redeuntem insigniter, et denuo in sanctam civitatem revertentem, vastatores autem illius plane perditos, linguam mutatuos, et de cætero divinis eam laudibus consecraturus, quamvis olim moverent capita, putarentque Judæam periisse, quod Babyloniorum tyrannus Deo Israelitas adjuvanti quodammodo prævaluisse videretur. Ubi igitur rerum conversionem in contrarium animadvertent, tunc mutabunt linguas secundum generationes ipsorum, sive secundum tribus et genus, et Deum laudibus celebrabunt. Volent etiam, opinor, servare sub uno iugo, et offerre sacrificia, quamvis locorum intervallo longius distent, et regiones Æthiopiæ habitent. Et hæc quidem, quod ad litteram attinet, dicta sint hactenus.

Procedere autem sermonem dicimus ad tempus Christi adventus, signumque manifestum proponitur linguarum mutatio. Scriptum est enim in Actibus apostolorum, diebus sanctæ Pentecostes fuisse omnes congregatos in eodem loco. « Et ecce factus est de cælo sonitus, tanquam advenientis spiritus

vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et ecce apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, et sederunt supra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui aliis linguis, sicut Spiritus sanctus dabat eloqui illis ⁶⁶. » Illo igitur tempore, inquit, mutabo linguam super populis. « Audiebant enim unusquisque lingua sua illos loquentes, Parthi, et Medi, et Elamitæ ⁶⁷, » et gentes aliæ. Verumtamen perpende observationem. Mutaturum se dicit linguam in generationem ejus, hoc est, ita manentem in iis qui semel essent locuti, usque ad exitum vitæ ipsorum, sive generationis. In iis enim duntaxat, non etiam in posteris eorum factum est signum; **617** quibus et insedisce linguas sacra Scriptura testatur. Idcirco dicit: « Mutabo linguam in generationem ejus. » Non enim idem iis qui post illos vixerunt, contigit. Quanam de causa, sapiens Paulus nos doceat. Ait enim, « linguas in signum esse non fidelibus, sed infidelibus ⁶⁸. » Scriptum est enim, « In aliis linguis et aliis labiis loquar populo huic, et neque sic credent ⁶⁹. » Prodesse igitur aliquo modo mutari linguam in generationem ejus, ipse rursus nobis declarat, cum ait: « Ut invocent omnes nomen Domini, ut serviant illi sub jugo uno, de finibus fluminum Æthiopiæ offerent victimas mihi. » Ut enim apostolos aliis linguis loquentes viderunt, rem inopinatam non mediocriter admirati, in Christum crediderunt, multique, vel potius innumerabiles, tunc nomen natura et vere Dei invocaverunt, evangelicis oraculis cervicem subjecerunt, Christo servierunt, et a finibus fluminum Æthiopiæ victimas offerunt. Pertinent vero Æthiopes ab oriente usque ad occidentem, et bibunt Geon: « Ipse enim est, qui circuit omnem terram Æthiopiæ ¹. » Desinit igitur in veritatem sermo propheticus. Non solum enim per imperium Romanum prædicatum est Evangelium, sed barbaras etiam gentes pervasit. Proinde Ecclesiæ ubique, pastores et magistri, institutores et mystagogi, et sacra altaria, mactaturque secundum intelligentiam agnus a sacerdotibus etiam apud Indos et Æthiopas. Et hoc est, quod alius propheta perspicue dixit: « Quia rex magnus sum ego, dicit Dominus: et nomen meum glorificatum est in gentibus: et in omni loco incensum offertur nomini meo et victima munda ². »

ὄνομά μου δεδόξαται ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ ἐν παντί θύσια καθαρὰ. »

Vers. 11. In die illa non confunderis ex omnibus adinventionibus tuis, quibus impie egisti in me. Quia tunc auferam a te contempiones contumeliæ tuæ, et ultra non adjicies ut glorieris super montem sanctum meum.

XL. Duabus simul personis rursus loquitur universonum Deus. Sed dicta penitus consideranda

ὡς περ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὄλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. Καὶ ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλώσσαι ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισαν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς. Κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν τοῦ καιροῦ, φησὶ, μεταβαλὼ γλώσσαν ἐπὶ λαούς. « Ἦκουον γὰρ πάντες τῆ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν, Πάρθοι τε καὶ Μῆδοι, καὶ Ἑλαμίται, » καὶ τὰ ἕτερα τῶν ἐθνῶν. Πλὴν θῆρει τὴν ἐπιτήρησιν. Μεταβαλεῖν γὰρ ἔφη τὴν γλώσσαν εἰς γενεάν αὐτῆς, τουτέστιν, οὕτω μένουσαν ἐν τοῖς ἀπαξ εἰρηκόσι μέχρι τέλους τῆς αὐτῶν ζωῆς, ἥτοι γενεᾶς. Ἄχρι γὰρ ἐκείνων γέγονε τὸ σημεῖον, οἷς καὶ ἐφίζησαι τὰς γλώσσας ἔφη τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι « Μεταβαλὼ γλώσσαν εἰς γενεάν αὐτῆς. » Οὐ γὰρ συμβέβηκεν ἔτι τοῖς μετ' ἐκείνουσ τὸ χρῆμα. Διὰ ποίαν αἰτίαν, ὁ σοφὸς ἡμᾶς διδασκᾶτω Παῦλος. Ἐφη γάρ, ὥστε « Αἱ γλώσσαι εἰς σημεῖον εἰσιν οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. » Γέγραπται γάρ, ὅτι « Ἐν ἑτερογλώσσαις καὶ ἐν χειρῶσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' οὕτως πιστεύουσιν. » Ὀνίνησιν οὖν ἄρα κατὰ τινα τρόπον, τὸ μεταβεβληθῆαι τὴν γλώσσαν εἰς γενεάν αὐτῆς, αὐτὸς ἡμῖν πάλιν διαλευκαίνει λέγων· « Τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα Κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἓνα, ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας ὀσσοῦσι θυσίας μοι. » Ἐπειδὴ γὰρ τεθέανται τοὺς ἀποστόλους γλώσσαις λαλοῦντας ἑτέραις, οὐκ ἐν μετρίοις θαύμασι ποιούμενοι τὸ παράδοξον, πεπιστεύκασι εἰς Χριστὸν, πολλοὶ τε καὶ ἀναριθμητοὶ τῶν τηλικῶδε ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομα τοῦ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ· ὑπήγαγον τοῖς εὐαγγελικοῖς θεοσπίμασι τὸν αὐχένα· δεδουλεύκασι τῷ Χριστῷ· καὶ ἀναφέρουσι θυσίας ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας. Παρατείνει δὲ τὸ τῶν Αἰθιοπῶν γένος ἐξ ἡοῦς εἰς δύσιν, πίνουσι δὲ τὸν Γηῶν· « Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ κυκλῶν πᾶσαν γῆν Αἰθιοπίας. » Ἐκτελευτᾷ δὲ λοιπὸν εἰς ἀλήθειαν τῆς προφητείας ὁ λόγος. Οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὴν Ῥωμαίων γῆν κεκήρυκται τὸ εὐαγγέλιον περιφοιτᾷ δὲ λοιπὸν καὶ τὰ βάρβαρα τῶν ἐθνῶν. Καὶ γοῦν Ἐκκλησίαι πανταχοῦ, ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, καθηγηταὶ καὶ μυσταγωγοί, καὶ θεῖα θυσιαστήρια, θύεται δὲ νοητῶς ὁ ἀμνὸς παρὰ τῶν ἁγίων ἱερουργῶν καὶ παρ' Ἰνδοῖς καὶ Αἰθιοψί. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς ἑτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον· Διότι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει Κύριος· καὶ ὅτι τὸ τόπων θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὄνοματί μου καὶ θύ-

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ οὐ μὴ κατασχνυθῆς ἐκ πάντων τῶν ἐπιτηδευσμάτων σου, ὧν ἠσέδησας εἰς ἐμέ. Ὅτι τότε περιελῶ ἀπὸ σοῦ τὰ σωμίσματα τῆς ὑβρεῶς σου, καὶ οὐκ ἔτι μὴ προσθῆς τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου.

Μ'. Δυσὸν ἐν ταυτῷ προσώποις διαλέγεται πάλιν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Δεῖ δὲ, οἶμαι, λεπτόν τοῖς λεγομέ-

⁶⁶ Act. 11, 2-4. ⁶⁷ ibid. 8, 9. ⁶⁸ 1 Cor. xiv, 22. ⁶⁹ Isa. xxviii, 11; 1 Cor. xiv, 21. ¹ Gen. 11, 13. ² Malach. 1, 11.

νοις ἐνίναί τὸν νοῦν· ἀσύγχυτον γὰρ οὕτως τὴν ἐν αὐτοῖς θεωρίαν εὐρήσομεν. Οὐκοῦν πλημμυλημάτων μὲν ἀμνηστία, καὶ τῶν πάλαι διεπτεισμένων τὴν ἄφραστον τοῖς ἐξ Ἱερουσαλήμ ἐπαγγέλλεται, διαβεβαιούμενός τε καὶ λέγων, ὡς οὐκ ἂν ἐτι καταισχυθῶσι διὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, καὶ τὰς πάλαι γεγενημένας εἰς Θεὸν δυσσεβείας. Ἄπειλεῖ δὲ ὡσπερ τῷ Βαβυλωνίῳ, καὶ φησι, ὡς οὐκ ἂν ἐτι φρονήσῃε μέγα, τὴν ἅγιαν καὶ ἀνακειμένην αὐτῷ καταδρῶσας πόλιν, ἣν καὶ ὄρος καλεῖ. Μετὰ γάρ τοι τὴν ἐπάνοδον, τὴν ἀπὸ γε τῆς αἰχμαλωσίας φημι, μεμένηκεν ἀπόρρητος ἡ Ἱερουσαλήμ, καὶ λοιπὸν ἀπείραστος τῆς Βαβυλωνίων ἀπανθρωπίας.

Ὅτι δὲ κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἀμνηστία καὶ ἄφραστοι γέγονεν ἐπὶ πάντας τοὺς πεπιστευκότας, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς. Δεδικαιώμεθα γὰρ ἢ οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἢ ἐποίησαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. Ἀπὸ τῆς ἀλλήλα γέμεθα δὲ καὶ αἰσχύνῃς. Ἐφη γὰρ ποὺ πρὸς ἡμᾶς ὁ τῆ πίστει τετιμηκώς· Ἐμὴ φοβοῦ, ὅτι κατησχύνθη· μὴ δὲ ἐντραπήξῃς, ὅτι ὠνεϊδίσθης. Ἀνεκόμισε γὰρ ἡμᾶς εἰς παρρησίαν, ὁ δὲ ἡμᾶς ἐκ νεκρῶν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς οὐρανὸν, ἐν ἧκει Πατρός. Πρόδρομος γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέβη Χριστός, ἢ νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ. Οὐκοῦν περιεῖλε μὲν τὰς ἀπάντων αἰτίας, καὶ πταισμάτων ἀπήλλαξεν αἰσχύνῃς τε καὶ εὐτροπῆς τοὺς πεπιστευκότας. Ἐλήρηται δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ τὰ καταδυναστεύοντι Σατανᾶ, ὅτι· Ἐπεριεῖλὼ ἀπὸ σοῦ τῷ φαυλισματὶ τῆς ὕβρεώς σου, καὶ οὐκέτι μὴ προσθῆς τοῦ μεγαλαυχῆσαι· ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου. Ἐμφαυλιεῖ γὰρ οὐκέτι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς πολὺ νοσοῦντας τὸ ἀναλκι, οὐδὲ ὕβριεῖ τοὺς ἡγιασμένους, κατασιῶν εὐκόλως εἰς γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν. Παρῆχηκε γὰρ τὰ ἀρχαῖα, καὶ μετακεχώρηκεν εἰς καινότητα τῶν πραγμάτων ἢ φύσις, ἀναστοιχειοῦντος εἰς τοῦτο αὐτὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐσθενὲς μὲν ἀποτελοῦντος εὐ μάλα τὸ ἀβρῶστον, κρατύνοντος δὲ πρὸς εὐσέβειαν τὸ ταῖς ἀμαρτίαις εὐάλωτον, καὶ ἔδραλον ἀποτελοῦντος τὸ εὐσαλευμένον. Οὐκοῦν περιήρηται τὰ φαυλισματα τῆς ὕβρεως, ἐηλονότι τῆς διαβολικῆς, καὶ οὐκ ἂν ἐτι φρονήσῃε μέγα κατὰ τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου, τουτέστι, τῆς νοητῆς Σιών, ἣτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος. Τεθεμελιώται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν· Καὶ πύλαι Ἰδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Ὅρος δὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὁ προφήτης ἡμῖν Ἰσαίας ὠνόμαζε, λέγων· Ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρου τῶν ὀρέων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἤξουσιν ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ, καὶ ἐροῦσι· Δεῦτε, καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευόμεθα ἐν αὐτῇ.

Καὶ ὑπολειψομαι ἐν σοὶ λαὸν πρῶον καὶ ταπεινόν. Καὶ εὐλαβηθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος Κυρίου οἱ καταλοιποὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ ποιήσουσιν ἀδικίαν, οὐδ' αὖ μὴ λαλήσουσι μάταια, καὶ οὐ μὴ εὐρεθῆ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν γλῶσσα δόλια.

existimo : sic enim inconfusam in his intelligentiam reperiemus. Itaque peccatorum **618** oblivionem, et olim admissorum remissionem Hierosolymitis pollicetur, et fore autumat, ut propter adinventiones, et studia sua, et quondam perpetratas in Deum impietates, non amplius erubescant. Minatur quoque aliquo modo Babylonio, et ait, non gloriaturum de cætero de sancta et sibi consecrata urbe eversa, quam et montem nominat. Post reditum namque, a captivitate inquam, Jerusalem salva, et deinceps Babyloniorum immanitati intentata permansit.

Tempore adventus autem ἀμνηστία, et remissionem omnibus credentibus contigisse, nemo dubitare potest. Iustificati enim sumus (non ex operibus quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam ipsius). Liberati sumus etiam a confusione. Ait enim alicubi nobis, qui nos fide honoravit : « Ne time quia confusus es : nec pudore suffundaris, quia probra tibi ingeruntur. » Reduxit enim nos in libertatem, qui propter nos ex mortuis resurrexit, et pro nobis in cælum, ad conspectum Dei Patris, ascendit. Prævit enim nobis ascensu suo Christus, « ut nunc vultui Dei pro nobis appareat ». Itaque omnium culpas abstulit, et pudore ac verecundia propter pericula credentes liberavit. Dictum est etiam ab eodem dominanti in nos Satanæ : « Auferam a te contempiones contumeliæ tuæ, et non ultra adjicies ut glorieris super montem sanctum meum. » Non enim perget contemnere homines ut perimbecillos : nec insolens erit in sanctificatos, facile pro arbitratu suo illos exagitans. Præterierunt enim vetera, et rerum natura in novitatem concessit, Christo eas reformante, et quod infirmum erat in germanissimam firmitatem redigente, et ad pietatem quod peccatis parum resistebat, confirmante, et quod fluctuabat stabiliente. Ergo ablatae sunt contempiones contumeliæ, diabolicae puta, nec in posterum contra montem sanctum superbia effertur, id est, contra Sion, quam animus cernit, quæ est Ecclesia Dei viventis. Fundata est enim super petram. « Et portæ inferi non prævalent adversus eam ». Montem porro Ecclesiam Isaias quoque propheta nominavit : « Quia erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et domus Dei in summitate montium, **619** et elevabitur super colles, et venient ad eum gentes omnes, et ibunt gentes multæ, et dicent : Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et annuntiabit nobis viam suam, et ambulabimus in ea ».

VERS. 12, 13. Et relinquam in te populum mansuetum et humilem. Et timebunt a nomine Domini reliqui Israel, et non facient iniquitatem, neque loquentur vana, et non inveniatur in ore eorum lingua dolosa.

* Tit. iii, 5, 7. † Hebr. ix, 24. ‡ II Cor. v, 17. § Matth. vii, 25. ¶ Matth. xvi, 18. †† Isa. ii, 2, 3.

XLl. Rursus Sion, sive sanctam civitatem com-
pōhat, Jerusalem, inquam, in qua etiam mansuetis-
simum et humilem populum se relictorum appro-
mittit. Dire enim vexavit omnium Salvatorem Chri-
stum Judæorum Synagoga, et Dominum suum
morte multavit, ejusque sceleris pœnas exsolvit.
Nec tamen tota perit : conservatæ sunt enim reli-
quæ⁹, et quod restabat, salutem est consecutum.
Credidit enim ex illis multitudo non exigua. Atque
illi erant isti mansueti, qui non taurorum in morem
in Christum efferati sunt¹⁰, quemadmodum qui Pi-
lato eum tunc obtulerunt, clamantes, et dicentes :
« Tolle, tolle, crucifige eum¹¹. » Addideruntque : « Si
hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. » Quid his
crudelius fieri potuit ? Qui et justum sanguinem super
capita sua haurientes, temere et inconsiderate
succlamabant : « Sanguis ejus super nos et super
filios nostros¹². » Mansuetus igitur populus, qui
immanitatis horum particeps non fuit ; humilis item,
quatenus in Christo se subjecti, et habentis ejus
cervicem mentis subdidit, libentissimeque obedivit
ex charitate dicenti : « Venite ad me, omnes qui
laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite
jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis
sum et humilis corde, et invenietis requiem ani-
mabus vestris¹³. » In quo etiam Christo se conformarunt,
qui propter nos factus est pauper¹⁴, et
propemodum divinam gloriam suam naturalemque
excellentiam neglexit, ut servilem conditionem œco-
pomicè sentiret. Itaque modeste de se ipsius exem-
plo sentiunt, qui ejus legibus instituuntur. Hi etiam
timebunt nomen Domini. Sunt enim Dei multo
amantissimi, et ante alios quidem divini discipuli,
qui et lux mundi sunt¹⁵ constituti. Dei autem
amantes et boni 620 iniquitatem, inquit, et ser-
monem inanem repudiabunt : « Non enim vana lo-
quentur, » inquit, et linguam non veram, hoc enim
vult, dolosa. Est autem hic ornatus spiritualis, et vel-
ut corona ex virtutum ornamentis præstantissima.
Ubi enim mansuetudo, et humilitas, et desiderium
justitiæ, et lingua quæ ineptos sermones dedidicit,
minimeque peccat in verbis, sed recta est potius et
veritatis operatrix, ibi splendida plane et absolutis-
sima virtus conspicitur. Et talis decet eos qui
sunt in Christo, quoniam pulchritudo pietatis non
in lege cernitur, sed in virtute doctrinæ eyange-
licæ potius refulget.

*Quoniam ipsi pascentur, et accubabunt, et non erit
qui exterreat eos.*

XLll. Olim enim Judæorum greges ignaviter pa-
scebant Scribæ et Pharisei, lege siquidem populo
præfecti erant, ut auctoritate sacerdotii honorati.
Itaque erant pastores, mercenarii tamen, et tanquam
alienis gregibus præpositi, et videbant lupum venien-

MA'. Διαλέγεται πάλιν πρὸς τὴν Σιών, ἵσθαι τῆν
ἁγίαν πόλιν, φημί δὴ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν ἣ καὶ
ἐπαγγέλλεται τὸν πραδτατόν τε καὶ ταπεινὸν ὑπολει-
φθήσεσθαι λαόν. Πεπαρήνηκε μὲν γὰρ εἰς τὸν τῶν
δλων Σωτήρα Χριστὸν ἢ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆ,
καὶ ἀπεφάνθη κυριοκτόνος, καὶ ἐξαιτεῖται μὲν τὰς
ἐπὶ τῷδε δικίας. Διόλωλε δὲ οὐ πᾶσα· τετήρηται γὰρ
τὸ κατάλειμμα, καὶ σῶσεται τὸ ὑπόλοιπον. Πει-
στευκάσι γὰρ ἐξ αὐτῶν οὐ μετρία κληθῆς. Οὗτοι δὲ
ἦσαν οἱ πραεῖς, οὐκ ἀποταυρούμενοι τὰς ὀργὰς τὰς
ἐπὶ Χριστῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ Πιλάτω τότε
προσκεικομικότες αὐτὸν, κατακεκραγότες, καὶ λέγον-
τες· « Ἄλρα, ἄλρα, σταύρου αὐτόν, » προσθεθεϊκότας
δὲ τοῦτοις τὸ, « Ἐὰν μὴ τοῦτον ἀποκτείνῃς, οὐκ εἶ
φίλος τοῦ Καίσαρος. » Τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν τοιοῦ-
των τὸ ἀπηνέστερον ; Οἱ γε καὶ αὐτὸ τὸ δικαίον αἵμα-
ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπανέλησαντες κεφαλαῖς, ἀπεριμε-
ρίμηνως ἔρασκον τὸν, « Δίμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ
τὰ τέκνα ἡμῶν. » Πράδος δὴ οὐν ὁ λαός, ὁ τῆς τοῦτου
ἀγριότητος οὐ μετασχηκός. Ταπεινοὶ δὲ πάλιν, κατὰ
γε τὸ ὑποτετάχθαι Χριστῷ, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτόν ζεύ-
γλαις τοῦς τῆς διανοίας αὐχένας ὑπενεγκεῖν, ὑπακωῦ-
σαι τε καὶ μάλα ἀσμένως ἐξ ἀγάπης λέγοντι· « Δεῦτε
πρὸς μὲ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι,
κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ'
ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραδός εἰμι καὶ τα-
πεινός τῆ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυ-
χαῖς ὑμῶν » σύμμορφοι δὴ οὐν καὶ κατὰ τοῦτο τῷ
Χριστῷ τῷ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντι, καὶ μονοουχί καὶ
θεοπρεποῦς δόξης ἡμεληκτοῖς καὶ τῆς κατὰ φύσιν
ὑπεροχῆς, ἵνα τὸ δουλοπρεπὲς ὑπέλθοι μέτρον οἰκο-
νομικῶς. Οὐκοῦν μετριόφρονες κατ' αὐτόν, οἱ τοῖς
αὐτοῦ νόμοις παιδαγωγούμενοι. Οὗτοι καὶ εὐλαβηθή-
σονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος Κυρίου. Γεγόναι γὰρ τῶν
ὅτι μάλιστα φιλοθεωτάτων, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων οἱ
θεσπέσιοι μαθηταί, οἱ καὶ τοῦ κόσμου τέθεινται φῶς.
Οἱ δὲ δὴ θεοφιλεῖς τε καὶ ἀγαθοὶ παρατηρήσονται,
φησὶ, τὴν ἀδικίαν καὶ λόγον εἰκαῖον· « Οὐ γὰρ λα-
λήσουσι μάταια, » φησὶ, καὶ γλώσσαν οὐκ ἀτρεκῆ,
τοῦτο γὰρ ἡ δόλια. Κόσμος δὲ οἷτος πνευματικῶς, καὶ
οἷα τις στέφανος τοῖς ἐξ ἀρετῶν ἀντήμασιν εὐ μάλα
διαπρεπῆς. Ἐνθα γὰρ πραδότης καὶ ταπεινότης,
καὶ μὴν καὶ δικαιοσύνης ἔρασις, ἀπομαθοῦσά τε
γλώσσα τὰ εἰκαῖμυθα, καὶ ἥκιστα μὲν ἀμαρτοετικῆς,
ὀρθῆ δὲ μάλλον, καὶ ἀτρεκίας ἐργάτις, ἐκεῖ που πάν-
τως λαμπρὰ καὶ τελειοτάτη πέφηνεν ἀρετῆ. Πρίπει
δ' ἂν ἡ τοιαῦτε τοῖς ἐν Χριστῷ, ὅτι μὴ ἐν νόμῳ τῆς
εὐσεβείας ὁρᾶται τὸ κάλλος, ἀπαστρέπεται δὲ μάλλον
ὡς ἐν δυνάμει παιδεύσεως εὐαγγελικῆς,

*Διότι αὐτοὶ γεμῆσονται, καὶ κοινασθήσονται,
καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν αὐτούς.*

MB'. Πάλαι μὲν γὰρ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀγέλας ἐ-
επολιμαῖνον ἀδρανῶς οἱ Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι.
Τετάχεται γὰρ ἐκ νόμου καθηγεῖσθαι λαῶν, διὰ τοῦ
τὸ τετιμῆσθαι τοῖς ἱερωσύνης προσβόλοις. Οὐκ-
οῦν ἦσαν ποιμένες, μισθωτοὶ δὲ ὄμιος, καὶ οἷον

⁹ Isa. x, 22 ; ix, 27. ¹⁰ Psal. xxi, 15. ¹¹ Joan. xix, 15. ¹² Matth. xxvii, 25. ¹³ Matth. xi, 23-34.
¹⁴ II Cor. viii, 9. ¹⁵ Matth. v, 14.

ἀλλοτριούς ἐφεστηκότας θρέμμασιν, « ἰθεύρουν τὸν ἄλκον ἐρχόμενον, καὶ ἤφρασαν τὰ πρόβατα, » κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ὅτι δὲ λίαν ἠφειδῆκότες τῶν λογικῶν θρεμμάτων ἀλόειν ἄν, καὶ θηροῖν ἀνέντες αὐτά, μᾶλλον αὐτοὶ γεγονότες λύκοι, κατίδαι τις ἄν εὐκόλως ἀπὸ γε τῶν εἰρημένων διὰ φωνῆς προφητῶν. Ὁ μὲν γὰρ ἔφασκεν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Ὡ οἱ ποιμένες, οἱ διασκορπίζοντες καὶ ἀπολύντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς αὐτῶν· » ἕτερος δὲ αὐ· « Τάδε λέγει Κύριος· Ὡ οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτοὺς; Οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες; Ἰδοὺ τὸ γάλα καταστίετε. Τὸ ἡσθενηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε, καὶ τὸ συντατριμμένον οὐ κατεδήσατε, καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἐπετρέψατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζητήσατε, καὶ τὸ ἰσχυρὸν καταεργάσαθε μόχθῳ· καὶ διεσπάρη τὰ πρόβατά μου, διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένας, καὶ ἐγενήθη εἰς κατάδρωμα πᾶσι τοῖς θηροῖς τοῦ ἀγροῦ, καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. » Καὶ πρὸς αὐτοὺς δὲ πού φησι τοὺς ποιμένας· « Ποιμαίνετε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, καὶ οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μετεμέλοντο· καὶ οἱ πεπλοῦντο καμιν. »

Ἀπόλλυον οἱ ποιμένες τῶν λογικῶν θρεμμάτων τὰς ἀγέλας, θήρας οὐ δεδιτόμενοι, μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τὰ θηρῶν μιμούμενοι. Ἐπισηδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, « ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, » νεμόμεθα μὲν ἐν κόποις, κατεποικιάνθημεν δὲ καὶ ἐν κρήναις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐκοιτάσθημεν δὲ καὶ ἐν σχολαῖς· ἐνηυλίσμεθα γὰρ ἐκκλησίαις καὶ ναοῖς ἁγίοις, οὐδενὸς ἡμᾶς ἐκδεδιτομένου καὶ διαρπαζόντος, οὐ καταπατοῦντος λέοντος, οὐ κλέπτου διορύττοντος, οὐδενὸς ἡμῖν ἐπιόντος ἔτι, « ἵνα κλέψῃ, καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ. » Διατελοῦμεν δὲ μᾶλλον ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ βεβαιότητι, καὶ ἐν μεθέξει παντὸς ἀγαθοῦ, αὐτὸν ἔχοντες ἐπιστάτην τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα, φημι Χριστόν. Καὶ τοῦτο ἡμῖν διὰ φωνῆς Ἰεζεχιήλ φανερὸν ἐποιεῖτο, λέγων ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐγὼ σώσω τὰ πρόβατά μου, καὶ κρινῶ ἀνάμεσον κριοῦ πρὸς κρινὸν, καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα ἵνα τὸν δοῦλόν μου Δαβὶδ, καὶ ἴσται· αὐτῶν ποιμὴν. »

Χαίρε, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύγατερ Ἰερουσαλήμ, εὐφραίνου, καὶ κατατέρπου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, θύγατερ Ἰερουσαλήμ. Περιεῖλε Κύριος τὰ ἀδικήματά σου, λελύτρωκέ σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν. Βασιλεύσεις, Ἰερουσαλήμ, ὁ Κύριος ἐν μέσῳ σου, οὐκ ὄψει κακὰ οὐκ ἔτι.

MF. Ὅσον μὲν εἰπεῖν εἰς γε τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, ὅπως γίνεται σαφῶς τὴν εἰρήνην αὐτοῖς μετὰ γε τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνασιν, ἔτε καὶ ἀμνηστουμένων αὐτοῖς τῶν ἀρχαίων αἰτιμάτων, συνέιναι τε καὶ προασπίζειν αὐτῶν ἐπαγγέλλεται Θεός. Ὅσον δὲ ἔχει εἰς τὸν ἐσώτατον νοῦν, χαίρειν τε σφόδρα, καὶ καταεφραίνεσθαι λίαν, καὶ μὴν ἐξ ὅλης κατατέρπεσθαι πῆς καρδίας προστέταχεν ἀναγκαίως, ὡς ἐξηρημένων

tem, dimittabant oves ¹⁴, » juxta verbum Salvatoris. Eos autem ratione præditarum pecudum perquam incuriosos fuisse, easque feris dilaniandas destituisse, vel potius ipsosmet tuos exstitisse, non difficile ex prophetarum vocibus perspicias. Num unus quidem, ut ex persona Dei, sic ait : « O pastores disperdentes oves pascuæ earum ¹⁷ ! » Alius vero : « Hæc dicit Dominus : Θ pastores Israel, numquid pascunt pastores semetipsos? Nonne oves pascunt pastores? Ecce lac comeditis : quod infirmum fuit non confortastis, et quod confractum non alligastis, et quod erravit non reduxistis, et quod periit, non quæisivistis, et [quod forte affixistis labore : et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non erant pastores, et factæ sunt in devorationem omnibus bestiis agri, et volatilibus cæli ¹⁸. » Et alibi ad pastores : « Pascite oves occisionis, quas qui possederunt, interficiebant, et non agebant penitentiam : et qui vendebant eas, dicebant : Benedictus Dominus, et divites facti sumus ¹⁹. » πωλοῦντες αὐτά, ἔλεγον· Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ

Perdebant pastores rationaliam pecudum greges, feras non absterrentes, imo ipsi ferarum sævitiam induentes. Postquam autem deinde Christus illuxit, ille pastor bonus, « qui ponit animam suam pro ovibus ²⁰, » pascimur quidem in **621** laboribus, sed pasti sumus etiam in fontibus, ut scriptum est ²¹, et accubimus in caulis : stabulati sumus enim in ecclesiis et templis sanctis, nullo nos exterrente ac diripiente, non lupo irruente, non leone conculcante, non fure perfodiente, nemo nos amplius invadente, « ut furetur, ut mactet, et perdat ²². » Quinimo in securitate, et constantia, et omnis boni communione permanemus, ipsum universorum Salvatorem, Christum inquam, magistrum ovilis habentes. Id quod nobis per Ezechielem Deus et Pater aperuit, dicens : « Hæc dicit Dominus : Ego salvabo oves meas, et judicabo inter arietem et arietem, et suscitabo super eos pastorem unum servum meum David, et erit eorum pastor ²³. »

VERS. 14, 15. Gaude, filia Sion, prædica, filia Jerusalem, exsulta et delectare in toto corde tuo, filia Jerusalem. Abstulit Dominus iniquitates tuas, redemit te de manu inimicorum. Regnabis, Jerusalem, Dominus in medio tui, non videbis mala ultra.

XLIII. Qua de historia, planis verbis pacem illis post reditum e Babylone spondet, et veteribus eorum delictis oblivioni traditis, cum ipsis se futurum eosque protecturum Deus pollicetur. Quod autem ad intimum verborum sensum spectat, gaudere vehementer, et exsultare mirifice, et toto pectore delectari omnino jubet, utpote peccatis ei condonatis, per Christum, puta. Justificata est enim,

¹⁴ Joan. x, 12. ¹⁷ Jerem. xxiii, 1. ¹⁸ Ezech. xxxiv, 2-5. ¹⁹ Zachar. xi, 4, 5. ²⁰ Joan. x, 11. ²¹ Isa. xlix, 10. ²² Joan. x, 10. ²³ Ezech. xxxiv, 22, 25.

in Christo scilicet, eoque solo, quæ intelligentia percipitur et sancta Sion, Ecclesia nimirum, sive fidelium sancta multitudo. Et salvati sumus per ipsum, et apud ipsum, ab hostibus non aspectabilibus damna et clades effugientes, et ipsum habentes, et medium in forma nostra visum universorum regem, ac Deum, ex Deo Patre Verbum, propter quem non vidimus amplius mala, hoc est, ab omni violento malo exempti sumus. Ipse enim est instrumentum acquirendæ benevolentiae Dei, pax, murus, immortalitatis largitor, coronarum dispensator, qui bellum ab intelligibilibus Assyriis imminens arcet, dæmonumque insidias profligat; qui dat nobis calcare supra serpentes, et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici ²⁴; » per quem » ambulavimus super aspidem et basiliscum, et conculcavimus leonem et draconem ²⁵; » propter quem bona in spe sumus incorruptionis et vitæ, **622** adoptionisque et gloriæ filiorum Dei ²⁶; propter quem mala de cætero non subibimus.

Vers. 16, 17. *In tempore illo dicit Dominus Jerusalem: Confide, Sion, non dissolvantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in te fortis salvabit te, adducet super te lætitiā, et innovabit te in charitate sua, et lætabitur super te in delectatione, ut in die solemnitatis, et congregabo comminutos tuos.*

XLIV. Manifesta denuntiatio, fidendum esse: et alienus est a mendacio qui spondit. Id ipsum et Christum dicentem, et oraculum vetus quasi renovantem, vel potius quod prænuntiatum erat in conspectu ponentem audivimus. Ait enim, quoniam » Pressuram habebitis in hoc mundo, sed confidite, ego vici mundum ²⁷. » Quando namque in medio nostrum fuit, tunc non manus amplius remissas, non genua debilitata habuimus: quin potius ad opera et bonarum actionum labores, quorum est et dicitur » fructus gloriosus ²⁸, » conversi sumus. Tunc item fiduciam concepimus, Christum fortissimum, ut Deum, in nobis, redimere et salvare in ipsum credentes: habitavit enim in cordibus nostris per Spiritum ²⁹, et hanc adduxit super nos, intellectualem videlicet et acceptabilem lætitiā ³⁰. Quid enim aliud fuerit, Spiritum sanctum adeptum esse, quam delectatio et gaudium, et genus lætitiæ spiritualis? Quando igitur super nos adduxit lætitiā per Spiritum, tunc etiam in dilectione sua innovavit, nempe quo tempore in carne advenit, quando et unus pro omnibus inorians vere dixit: » Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis ³¹. » Postquam vero posuit animam suam, et nostri causa inter mortuos est numeratus, cum secundum naturam vita esset, revixit, naturamque hominis in novitatem vitæ reformavit ³², et de integro ad primævam speciem fabricavit: » Si qua in Christo

αὐτῆς τῶν πλημμελημάτων, διὰ Χριστοῦ δηλονότι. Δεδικαίωται γὰρ ἡ νοητὴ καὶ ἅγια Σιών, τούτεστιν, ἡ Ἐκκλησία, ἡγοῦν τῶν πεπιστευκότων ἡ ἅγια πληθὺς, ἐν Χριστῷ δὴ, καὶ μόνῳ, καὶ οὐκ ὀφθαλμοῖς δι' αὐτοῦ τε καὶ παρ' αὐτοῦ, τὰ τῶν ἀοράτων ἔχθρῶν ἀποφεύγοντες βλάβη, καὶ μέσον ἔχοντες αὐτῶν ἐν εἰδεί τῷ καθ' ἡμᾶς παρηνότα τῶν τῶν ὄλων βασιλεία, καὶ Θεὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, δι' ὃν οὐκ εἶδομεν ἐτι κακὰ, τούτεστιν, ἀπηλλοτριωμένα παντὸς κακοῦ ἰσχύοντος. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶ τὸ τῆς εὐδοκίας ὄπλον, ἡ εἰρήνη, τὸ τείχος, τῆς ἀφθαρσίας ὁ χορηγός, τῶν στεφάνων ὁ πρύτανης, ὁ τὸν ἐκ τῶν νοητῶν Ἀσσυρίων ἐξεργῶν πόλεμον, καὶ τὰς ἐκ τῶν δαιμονίων ἐπικουφίζων ἐπιβουλὰς· ὁ διδοὺς ἡμῶν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου· » δι' ὃν ἐπεβήθημεν ἐπ' ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον, καὶ κατακατούμεν λέοντα καὶ δράκοντα· » δι' ὃν ἐν ἐλπίσει γεγόναμεν ἀγαθαῖς ἀφθαρσίας καὶ ζωῆς, υἰοθεσίας τε καὶ δόξης· δι' ὃν οὐκ ὀφθαλμοῖς κακὰ ἔτι.

Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐρεῖ Κύριος ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· Θάρσει Σιών, μὴ παρείσθωσαν αἱ χεῖρές σου. Κύριος ὁ Θεὸς ἐν σοὶ δυνατὸς σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καιρῶσι σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσεται ἐπὶ σὲ ἐν τέρψει ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, καὶ συνάξω τοὺς συνετριμμένους σου.

ΜΑ'. Ἐναργῆς μὲν ἡ προαναφώνησις, τοῦ χρῆναι θαρβεῖν καὶ ἀφειδῆς μὲν ὁ ἐπαγγελιάμενος. Ἀκηκόαμεν δὲ τοῦτι καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ἀρχαῖον ὡσπερ ἀνανεούντος χρησιμώδημα, μᾶλλον δὲ τιθέντος ἐν ὄψει τὸ προσπηγγεμένον. Ἔφη γὰρ, ὅτι » Θλίβην ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Ὅτι γὰρ γέγονεν ἐν μέσῳ ἡμῶν, τότε τὰς χεῖρας οὐκ ἐτι παρείμενας ἐσχήκαμεν, οὐ γόνατα παραλελυμένα· τετραμμένα δὲ μᾶλλον ἐπ' ἔργα τε καὶ πόρους τοὺς ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ ὧν εἰρηγαί τε καὶ ἔστιν ὁ καρπὸς εὐκλείης. » Τότε καὶ τεθαροσκήκαμεν, ὅτι παναλκῆς ὑπάρχων ὡς Θεὸς ὁ ἐν ἡμῖν Χριστὸς ἐκρύπεται τε καὶ οὐκ εἶται τοὺς ἐπ' αὐτὸν πιστεύοντας· κατήγαγε γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ ταύτην ἐφ' ἡμᾶς ἐπήγαγε, τὴν νοητὴν δηλονότι καὶ ἀξιοδότητον εὐφροσύνην. Τί γὰρ ἕτερον ἂν εἴη τὸ μεταλαχεῖν ἀγίου Πνεύματος, ἢ τέρψις καὶ χαρὰ, καὶ ἡ πνευματικὴ εἶδος εὐφροσύνης; Ὅτι τοῖνον ἐπήγαγεν ἐφ' ἡμᾶς τὴν διὰ Πνεύματος εὐφροσύνην, τότε καὶ ἀνεκαίνισεν ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, τούτεστιν, ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας τῆς μετὰ σαρκὸς, ὅτι καὶ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀποθανῶν ἀληθειῶν ἔρασαν· » Μετίζονα ταύτης τῆς ἀγάπης οὐδέτις ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ τῆσθε τὴν ψυχὴν, καὶ γέγονεν ἐν νεκροῖς δι' ἡμᾶς, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ἀνεβίω πάλιν, τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀναμορφῶν εἰς καινότητα ζωῆς, καὶ ἀναχαλκεύων εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς.

²⁴ Luc. x, 19. ²⁵ Psal. xc, 13. ²⁶ Rom. viii, 21. ²⁷ Joan. xvi, 33. ²⁸ Isa. iv, 2. ²⁹ I Cor. i, 21, 22; Ephes. iii, 17. ³⁰ Isa. li, 3. ³¹ Joan. xv, 13. ³² Rom. vi, 4.

« Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. » Ἡὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, « ἐν αὐτῷ ἀνακαταλιώσασθαι πάντα, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Τὸ δὲ ἀνακαταλιώσασθαι ἀναλαμβάνεται πῶς καὶ ἀναδιβάσκειται πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἀνακαινίσαι, τότε καὶ εὐφράνθη Χριστὸς ἐφ' ἡμῖν, « ὡς ἐν τέρψει, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἰορτῆς. » Πῶς γὰρ οὐκ ἡμελλεν ἐπιγάνυσθαι τοῖς καθ' ἡμᾶς τὸ θεῖον, ὅτε καὶ ἀμαρτίας ἀπὸ πλάγμεθα, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀμείνους γαγόναμεν, καὶ ἐν μεθίξει Ἡνεύματος καὶ ἀγιασμοῦ; Τότε καὶ « συνήγαγε τοὺς συντετριμμένους. » Ὡς γὰρ ὁ σοφὸς γράφει Παῦλος, « Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοὺς σῶσαι. » Καὶ αὐτὸς δὲ ποῦ φησιν· « Οὐκ ἦλθεν καλεῖσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. » Οὐκοῦν συνήγαγεν ὁ Χριστὸς οὐδὲ διὰ τῆς ἀμαρτίας συντριβίνας ὁ Σατανᾶς παρειμένους ἀπέφηνε, καὶ βαίνειν ὁρᾷ μὴ εἰδότας, μήτε μὴν τὰς τῆς δικαιοσύνης ἵναί τριβούς. Ἄλλ' εἰ καὶ συνέτριψεν ἐκεῖνο, κατέθησεν ὁ Χριστὸς. Τεθεράπευκε γὰρ τοὺς ἡρῶστηκότας, καὶ αὐτὸς « τὰς ἀσθενείας ἡμῶν φέρει, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Οὐαί, τίς ἐλάβον ὀνειδισμὸν ἐπ' αὐτήν;

ME. Τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς τε καὶ ἀφθαρσίας ἐγηγερμένον, καύχημα μὲν εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, ἄριστά γε φρονεῖν ἡρημένοι διαβεβαιωσόμεθα. Ὁμολογεῖ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σοφώτατος Παῦλος ὡς γεγραφός· « Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ. » Ἦλθ' ἔφη πάλιν αὐτὸς, ὡς γέγονεν ὁ σταυρὸς Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία. Πλατὺ γὰρ γαλάσσουσιν οἱ τέλανες, τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν εἰσάπαν ἡγνοηκότας. Ἄλλ' οὐκ ἔξω δίκης ἔσονταί ποτε, ὅτε μὴ ἀντικαταμειδιάσουσι τοῦ Χριστοῦ, ἦγουν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἔσονται δὲ κατὰ καιροὺς πυρὸς ἀνημέρου τροφή, καὶ φλογὸς ἔργον τῆς ἀκατασυνάστου καὶ μακρᾶς. Ἀφίκοντο γὰρ εἰς τοῦτο μανίας καὶ σκατότητος νεῦ τῶν παρ' Ἑλλήσιν τινες, ὡς ἀεὶ γῆ καταθήξει γλῶσσαν τοῦ θεοῦ τε καὶ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ βίβλοις ἐγγεγραμμένην ἀφεῖναι τὴν κατάρρησιν· ἵνα μὴ μόνον αὐτοὺς αἱ ἀμαρτίαι προσάγωσιν εἰς κρίσιν, ἀλλὰ γὰρ ἔπειντο καὶ τεθνεῶσιν αὐτοῖς, διὰ τοὶ τὸ ὄλον ἐμφυχον ἐγκαταλειπομένους τὴν ἀμαρτίαν. Ταναίξει δὲ οὖν, καὶ σφόδρα εἰκότως, τοὺς λαθόντας ὀνειδισμὸν κατὰ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας, οἷς δὲ καὶ μάλα εἰκότως ἀρμόσειεν ἂν τὸ Οὐαί.

Ἴδοὺ ἐγὼ ποιῶ ἐν σοὶ ἐναγὲν σου ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, λέγει Κύριος, καὶ σώσω τὴν ἐκπεπισμῶτην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι, καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῆ, καὶ κατασχυρθήσονται ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅταν καλῶς ὑμῖν ποιήσω, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ὅταν εἰσδέξομαι ὑμᾶς.

« nova creatura »²². » Complacuit enim Deo et Patri « in ipso instaurare omnia, » ut scriptum est²⁴. Instauratum autem ad id quod in principio fuit, revocatur et reducit. Nobis renovatis etiam lætatus est Christus super nos, « ut in delectatione et in die solemnitate. » Quo pacto enim non lætaretur rebus nostris Deus, cum et a peccato liberati simus, et morte corruptioneque superiores evaserimus, et Spiritum sanctum, sanctificationemque participaverimus? Tunc etiam « congregavit contritos. » Nam, ut est apud sapientem Paulum, « Christus venit in mundum peccatores salvos facere »²⁵. » Et ipsemet inquit alicubi: « Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam »²⁶. » Congregavit itaque Christus, quos, per peccatum comminutos, Satanas dissolutos ac remissos, et recta ingredi ac justitiæ semitas carpere nescientes reddidit. Sed quamvis ille comminuerit, Christus tamen colligavit. Sanavit enim ægrotantes, et ipsemet « infirmitates nostras portavit, » ut scriptum est²⁷.

VERS. 18. *Væ, quis accepit opprobrium super eam?*

XLV. Crucem Salvatoris, pro vita mundi et in corruptione erectam, Ecclesiæ honori et gloriæ esse, si recte sentiamus, asseverabimus. Quod ipsum et sapiens Paulus constitetur, in hæc verba scribens: « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo »²⁸. » Verumtamen idem rursus ait, crucem Judæis esse scandalum, gentibus autem stultitiam²⁹. Affatim enim ridebunt miseri, crucis virtutem prorsus ignorantes, sed pœnas non evadent, neque Christum, aut Ecclesias irridebunt. Erunt autem aliquando et mediosublati nutrimentum sævi ignis, flammaque nunquam sopienda perenni- que cruciabantur. Eo namque insanix et stuporis Græcorum nonnulli prodierunt, ut protervam linguam contra divinam Evangelii prædicationem exacererent, conscriptisque libris maledicta adversus eam ederent, ut eos non solum viventes peccata eorum in judicium adducerent, sed mortuos etiam comitarentur, quod peccatum velut animatum post se reliquissent. Deplorat igitur, et vehementer quidem ac merito, eos qui accipiunt opprobrium contra sanctam Ecclesiam, in quos aptissime Væ quadraverit.

VERS. 19. *Ecce ego facio in te propter te in tempore illo, dicit Dominus, et salvabo pressam, et repulsam suscipiam, et ponam eos in gloriam, et nominatos in omni terra; et confundentur in tempore illo, quando bene vobis fecero, et in tempore quando suscepero vos.*

²² II Cor. v, 17. ²³ Ephes. i, 10. ²⁴ II Tim. i, 15.

²⁵ I Cor. i, 23.

²⁶ Matth. ix, 13. ²⁷ Isa. liii, 4. ²⁸ Galat. vi, 14.

XLVI. Iterum ad personam Sion sermo dirigitur, A et per Christum admirabiliter et egregie patrata, circa gentium greges nimirum, **624** et abjectum Israellem promittuntur: « In te enim, inquit, propter te faciam. » Quoniam enim hos avaritia ebrios fecit, illi Deum propter omnium salutem hominem induisse ignorarunt, utrisque communis Opifex misericordiam ultro impertivit, et propter nos in nobis admiranda effecit. Salvata est enim quæ premebatur, hoc est, vexata aliquando errantium multitudo, et eo jam miseræ ab opprimente Satana conjecta, ut omnem humorem vitalem amitteret. Errore enim seductorum mens parum valet. Suscipitur item repulsa Judæorum Synagoga. Indignissime enim Christum tractavit; ideo jure quoque rejecta fuit, et spe sua excidit, et amicitia Christi spoliata est. Nihilominus et ipsa misericordiam invenit. Nam ad poenitentiam, et ad salutem per fidem et fiduciam, in extremis sæculorum temporibus vocabitur. Erunt igitur in gloriam, et nominati, et a confusione remotissimi. Ipsi vero, imo hi duo populi non amplius erunt divisi, et inter se sententia discrepantes ac discreti opinionibus de Deo, sicut quondam, sed unitate per Spiritum ad voluntatum fideique concordiam approbe devincti. Exstat enim in sacris Litteris, multitudinis credentium fuisse cor unum et animam unam ⁴⁰, Condidit autem etiam Christus hosce duos populos in unum et novum hominem, faciens pacem, et ambos reconcilians in uno spiritu, sicut scriptum est ⁴¹. Si igitur boni æmulatores fuerint, tunc omnino confusum iri inimicos affirmat, magnitudine collatæ in illos gloriæ, et immobilitate felicitatis, ac firmitate spei obstupefactos ⁴². Fas etiam e rebus ipsis veritatem promissionis perspicere. Glorificata enim est Ecclesia Dei, eximiorumque ornamentorum plena apud omnes admirationi est. Veruntamen et tempus definit, quo isthæc futura sint. Inquit enim, « in tempore, quando suscipiam vos. » Non enim præcedunt fidem, quæ sequuntur fidem, et post ipsam potius intelliguntur. Vocati sumus igitur tempore incarnationis Unigeniti. Tunc enim, tunc, inquam, veritas promissioni finem attulit.

ἐν καιροῖς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς. Τότε γὰρ δὴ τότε τῆς ἐπαγγελίας τὸ πέρας ἐκδέδηκεν εἰς τὸ ἀτρεχέες.

Quia dabo vos nominatos, et in gloriam apud D omnes populos terre, cum convertero ego captivitatem vestram coram vobis, dicit Dominus.

625 XLVII. In summam colligit quodammodo divinæ liberalitatis consilium, et quibus perfruituri sint qui crediderunt, per hæc dilucide ostendit. Passim quippe eos prædicatum iri narrat, et in clarissima luce victuros, et quavis gente beatiores futuros. Addit adhuc, quibus temporibus ista eventura sint, ubique œconomix cum carne Unigeniti mentionem faciens: quandoquidem, ut jam a me

ΜΓ'. Γέγραπται πάλιν ὁ λόγος εἰς τὸ τῆς Ζωῆς πρόσωπον, ὅπισχνεῖται δὲ τὰ διὰ Χριστοῦ παραδόξως κατωρθωμένα, περὶ τε τὰς ἐξ ἐθνῶν ἀγάλας καὶ τὸν ἀπόδηλον Ἰσραὴλ· « Ἐν σοὶ γὰρ, φησὶ, ἕνεκά σου ποιήσω. » Ἐπειδὴ γὰρ οἱ μὲν ἐκ πλεονεξίας ἀπέκομισθησαν εἰς μῆθην, οἱ δὲ ἠγνοήκασι τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ὅλων ἐνηθρωπηκότα Θεόν, ἀμφοτέροις ἐπιδαφιλεύεται τὸν ἔλεον ὁ πάντων Δημιουργός, καὶ ἕνεκα ἡμῶν ἐν ἡμῖν πεποίηκε θαύματα. Σέσωσται μὲν γὰρ ἡ ἐκπεπαισμένη, τουτέστιν, ἡ τεθλιμμένη ποτὲ τῶν πεπλανημένων πληθὺς, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν ἐνηνεγμένη τάλαιπωρίας ὑπὸ τοῦ καταπίσαντος Σατανᾶ, ὡς πᾶσαν ἰκμάδα ζωτικὴν ἀποβαλεῖν. Μικρὸς γὰρ νοῦς ὁ πλανώμενος. Εἰσδέχεται δὲ καὶ ἡ ἀπωσμένη τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆ. Πεπαρήνηκε μὲν γὰρ εἰς Χριστὸν· ταύτη καὶ δικαίως ἀπόπεμπτος ἦν, καὶ παρώλιθε τῆς ἐλπίδος, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν οἰκειότητος ἀπενουσίετο. Πλὴν ἠλέηται καὶ αὐτὴ· κληθήσεται γὰρ πρὸς μετάγνωσιν, καὶ εἰς τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν ἐν ἐσχάτοις τῶν αἰώνων καιροῖς. Ἔσονται δὴ οὖν εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὶ, καὶ αἰσχύνῃς ὡς ἀποτάτω. Αὐτοὶ δὲ δὴ τινες, ἢ πάντες οἱ δύο λαοὶ οὐκ ἔτι διηρημένοι, καὶ ἀσύμβατον ἔχοντες ἀλλήλοις τὴν γνώμην, καὶ μεμερισμένοι πρὸς δόξας τὰς ἐπὶ Θεῷ, καθὰ καὶ πάλα· ἀλλ' ἐνόηθη τῇ διὰ Πνεύματος εὐ μάλα κατεσφραγισμένοι πρὸς ὁμοψυχίαν τε ἅμα καὶ ὁμοπιστίαν. Γέγραπται γὰρ, οἱ τοῦ Θεοῦ δὲ πληθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. Ἐκτίσε δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλάσων ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ πνεύματι, καθὰ γέγραπται. Εἰ δὴ οὖν γένοιτο ζηλωτοὶ, τότε δὴ πάντως καταισχυθήσεσθαι φησὶ τοὺς ἐχθροὺς, τὸ τῆς δοθείσης εὐκλείας μέγεθος κατατεθηπότας, καὶ τὸ τῆς ἐνημερίας ἀκράδαντον, καὶ τῆς ἐλπίδος τὸ βεβηκόσ. Ἰδὴ δ' ἂν τις καὶ ἐξ αὐτῶν ἤδη τῶν πραγμάτων ἀληθῆ τὴν ὑπόσχεσιν. Δεδόξαται γὰρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ λαμπρῶν ἀύχημάτων ἐπίμετος οὕσα θαυμάζεται παρὰ πάντων. Πλὴν ὀρίξει καὶ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν τὰ τοιαῦτα συμβήσεται. « Ἐν τῷ καιρῷ γὰρ, φησὶν, ὅταν εἰσδέχωμαι ὑμᾶς. » Οὐ γὰρ πρὸ τῆς πίστεως τὰ μετὰ τὴν πίστιν, μετ' αὐτὴν δὲ μᾶλλον νοοῖντ' ἂν εἰκότως. Κεκλήμεθα δὴ οὖν

Δίδωμι δώσω ὑμᾶς ὀνομαστοὺς, καὶ εἰς καύχημα ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τῆς γῆς, ἐν τῷ ἐπιστρέψασθε με τὴν αἰχμαλωσίαν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν, λέγει Κύριος.

ΜΖ'. Ἀνακεφαλαιούται τρόπον τινὰ τῆς θεοπροποῦς φιλοτιμίας τὸν σκοπὸν, καὶ ἐν οἷς ἔσονται πάντως οἱ πεπιστευκόταί, διὰ τούτων ὑποφαίνει σαφῶς. Διαδοθήτους γὰρ ἔσεσθαι φησὶ, καὶ ἀύχημάτων εἰσω λαμπρῶν, καὶ παντὸς ἔθνους ἐν ἀμείνοισι. Προσεπάγει δὲ πάλιν καὶ καθ' οὗς ἔσονται τὰ τοιαῦτα καιροὺς, πανταχῇ μεμνημένος τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς, ὅτε, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἡ

⁴⁰ Act. iv, 32. ⁴¹ Ephes. ii, 13, 19. ⁴² 1 Petr. iii, 13, 14.

παντὸς ἀνάδειξις ἀγαθοῦ, καὶ πᾶν ὅτι οὖν τῶν τεθραυ-
μασμένων ἐκδέθηκεν εἰς ἡμᾶς. Τότε γὰρ, τότε καὶ
ὑπὸ χεῖρα πρᾶττοντας διαβολικῆν, καὶ τοῖς τῆς σαρ-
κὸς πάθεισιν ὑπεζευγμένους, παραδόξως ἐξείλετο.
Τότε καὶ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπήλλαττε καὶ μετ-
ετίθει πρὸς ἀλήθειαν. Τότε καὶ τῶν τοῦ θανάτου δε-
σμῶν ἐξείλετο, δοὺς ἑαυτὸν ἀντιλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν,
καὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ κατακτώμενος τὴν ὑπ' οὐρα-
νόν. Κεκλήμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν πνεύματι
προσαγωγὴν καὶ οἰκειότητα πεπλουτήκαμεν, δι'
αὐτοῦ δὴ, φημί, Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ
καὶ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν
τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A dictum est, omne bonum inde, et quicquid est ad-
mirabile, in nos derivatum atque profectum est.
Tunc enim, tunc sub potestate diabolica agentes, et
carnis perturbationibus subjectos, mirabili modo
eripuit. Tunc item errore in pluribus diis colendis
liberavit, et ad veritatem transtulit. Tunc etiam
vinculis mortis exemit, semetipso pro nobis in pre-
tium dato, et Deo ac Patri mortalium genus recu-
peravit. Vocati enim sumus per ipsum ⁴², oblationemque
in spiritu, et amicitiam Dei per Christum
ipsum, ut magnas opes, acquisivimus; per quem
et cum quo Deo et Patri gloria, imperium, honor,
et adoratio, cum sancto Spiritu, nunc et semper, et
in sæcula sæculorum. Amen.

⁴² Rom. 1, 6.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΓΓΑΙΟΝ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN AGGÆUM PROPHETAM COMMENTARIUS.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

B

626 PROCEMIUM.

Α'. Τῆς Ἀγγαίου προφητείας τὸν σκοπὸν ἐφ'
ἑτέροις τισὶ γεγονότα ἀθρήσαιμεν ἂν, καὶ οὐκ ἐφ'
οἷς ἂν οἰοιτό τις τοὺς παρὰ τῶν ἐτέρων γεγενῆσθαι
λόγους. Ὅση μὲν γὰρ καὶ οἱ καθ' ἑξῆς, μέχρι Σο-
φονίαν, τὰ τοῖς Ἰουδαίοις κατὰ καιροῦς συμψησό-
μενα προσηγγέλλον, καὶ ὡς ὅσον οὕτω παρεσομέ-
νων αὐτοῖς τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, ἐκδειματοῦν
ἐπεχείρουν τὸν Ἰσραὴλ, ἄνω τε καὶ κάτω τὰς τῶν
πολέμων ὀνομάζοντες φάλαγγας, τὰς τῶν πόλεων
ἀναστάσεις, τοὺς ἐμπρησμούς, τὰς διαρπαγὰς, καὶ
ἀπάσης δὲ τῆς χώρας τὴν δήμεσιν, τοῖς καταφρονεῖν
ἡρημένοις χρησίμως προσηγγέλλοντες. Ἦνοντο γὰρ
ὅτι, κἂν εἰ μὴ ἔλοιντο πληροῦν ὡς ἐξ ἀγαθῆς δια-

• I. Alium Aggæo, quam cæteris prophetis scopum
fuisse propositum, nec eum de hisdem cum aliis
verba facere, videre licet. Oseas enim et qui ordinæ
sequuntur, usque ad Sophoniam, Judæis olim even-
tura prænuntiabant, et Israelitas ut jamjam in
captivitatem abducendos porterrere studebant, bel-
licas copias passim memorantes, urbium excidia,
depopulationes, et totius regionis devastationem
contemptoribus utiliter ante denuntiantes. Rebantur
enim, tametsi bona mente Deo grata efficere, et lau-
dabilibus studiis sese dedere detrectarent, tamen
calamitatis magnitudinem aliquantum reformidatu-
ros. Aggæus autem, ut temporibus captivitatis jam

præteritis, et Israele a Persis **627** et Medis in sanctam civitatem reverso, hujusmodi de causis verba facit. Liberavit eos servitute Cyrus, et ablatis secum sacris vasis domum redire, divinumque templum Hierosolymis reedificare, atque insuper ipsam urbem, si liberet, mœnibus cingere jussit. Quod cum fieri cœptum esset, et jaeta jam prima templi fundamenta, invidia stimulatī quidam e Samaria, Belemus cum sociis, Israelitas deferant, erga Babyloniorum regem benevolentiam flagentes, Hierosolymam ad arma descendisse, et indomitam evasisse, ac de cætero ipsis Persarum regibus intolerabilem fore dicentes. Deinde suadent uti Judæis cessationem imperet, et neque templum denuo excitare, neque ad urbis instaurationem incumbere sinat. Non ita multum intercessit temporis, cum Darius regnum excipit, et jam annum secundum regnabat. Quoniam vero Judæi quidam Babylone versantes genibus flexis suppliciter rogabant uti templum excitare fas esset, mandavit Darius, scripsitque totius Phœnicæ magistratibus, ne Judæos in templo instaurando impedirent, quin et sumptibus pecuniisque liberaliter juvarent, et cedros de Libano avehere impune sinerent, ut nulla re necessaria desiderata, facile deinceps perficerentur, quæ ad honorem et gloriam Dei pertinerent. Cæterum quia accurate et perspicue historia libro primo Esdræ descripta est, supervacaneum arbitror, in præsentia subtilius de his disserere. Itaque cum jam Israelitis laborandi, divini templi ædificandi, et sacrificia conficiendi, et præces obeandi, et secundum legis instituta vivendi potestas obligisset, socordes evadabant, suam sibi quisque domum bene curantes, et omnimodis ad privata oblectamenta effusi, et ad Dei gloriam spectantia parvi admodum ducentes, rursus a Deo, non quidem bello, sed peste, et frugum penuria, et interitu jumentorum male multabantur. Emendare enim illos volebat, non pro ratione delictorum pœnis eos subjiciens, sed simul ut malis defesos miserans, et simul ex charitate corrigens. Hæc, ut breviter exposui, est Aggæi prophetiæ occasio. Mista est oratio, et in actis dictisque historicis mystica et intima spiritualibusque conveniens meditatio abscondita latet.

καὶ κτηνῶν καταφθοραῖς. Ἀμείνους γὰρ ἤθελε ποιναις ὑποφέρειν, ἀλλ' ὁμοῦ μὲν ὡς κεκμηκότας ἄβητῆς τῆς Ἀγγαίου προφητείας ὡς ἐν ὀλίγοις ἡμῖν τε καὶ εἰρημένους ἱστορικῶς ἡ μυστικῆ τε καὶ εὐαγγελικῆ θεωρεῖται.

628 CAP. I.

Vers. 1. In secundo anno sub Bario rege, in mense sexto, una mensis, factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens.

II. Supra docui, Israelitarum desidiām in templo reedificando excusabilem fuisse, ablata ipsis pote-

νοίας τὸ ἀνάσσειν Θεῷ, καὶ τῶν εἰς ἄμεινον ἔχουσai σπουδασμάτων, ἀλλ' ὅν ἔσεσθαι τοιοῦτους τὸ τῆς συμφορᾶς μέγεθος ὑποφρίττοντας. Ἀγγαίος γε μὴν ὡς τετελεσμένων ἦδη τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, καὶ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν ἀνακομισθέντος τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Περσῶν τε καὶ Μήδων, ποιεῖται τοὺς λόγους ἐπ' αἰτίαις τοιαύταις. Ἀνῆκε μὲν γὰρ αὐτοὺς τῆς αἰχμαλωσίας ὁ Κύριος, καὶ ὁμοῦ τοῖς σκεύεσι τοῖς ἱεροῦς οἰκαδὲ τε ἰναὶ προστέταχε, καὶ τὸν θεῖον αὐθις ἀναβεῖμασθαι νεῶν, τὸν ἐν γε τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ πρὸς ἐτι τούτῳ καὶ αὐτὴν, εἰ ἔλοιντο, τειχιζέειν τὴν πόλιν. Οὐ δὲ γεγονότος, καὶ ἐν πρώταις ὄντος καταβολαῖς τοῦ ναοῦ, διαπεφρονηκότες τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τινὲς, Βήλαιμὸς τε καὶ οἱ ἄμφ' αὐτὸν, καταγράφουσι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τὴν εἰς κρατοῦντα τῶν Βαβυλωνίων εὐνοίαν (1) ὑποκλαττόμενοι, φιλοκλέμῳ τε καὶ δυσάντητον γεγενῆσθαι λέγοντες τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς Περσῶν βασιλεῦσιν ἀφόρητον. Ἔστα πειθουσι προστάξαι κατηρεμῆν Ἰουδαίους, καὶ μήτε τὸν νεῶν ἐγείρειν ἐτι, μήτε μὴν τῆς εἰς τὴν πόλιν ἔχουσai φιλεργίας. Ὀλίγου δὲ μεταξὺ διελάσαντος χρόνου, διαδέχεται τὴν βασιλείαν ὁ Δαρείος· καὶ ἦν μὲν ἔτος αὐτῷ δευτέρον. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἐν Βαβυλῶνι τινες Ἰουδαίων προσκίπτοντες ἐλιπάρον ἀνεῖναι λοιπὸν τὸν θεῖον ἐγείρειν νεῶν, προσέτασεν ὁ Δαρείος, γέγραφε δὲ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Φοινικὴν διέπουσι τὰς ἀρχάς, μήτε ἐξεῖργειν Ἰουδαίους, εἰ ἀνορθῶν ἔλοιντο τὸν νεῶν, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἐπιδαφιλεύσθαι χορηγίαν, καὶ τὰς ἐν τῷ Λιδάνῳ κέδρους ἀποκομιζέσθαι παρ' αὐτῶν ἀνεμπόδιστως ἕξ, ὡς ἂν, οὐθένος ἐνδέοντος τῶν εἰς τὴν χρεῖαν, αὐτοῖς ἀποπεραίνοντο λοιπὸν εὐκόλως τὰ εἰς τιμὴν τε καὶ δόξαν Θεοῦ. Εἰρημένης δὲ τῆς ἱστορίας λεπτῶς καὶ σαφῶς ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Ἑσδρα συγγραφῇ, περιττὸν οἶμαι ποῦ τὸ ἰσχυρολογεῖν ἐν τούτοις εἰς τὸ παρόν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ ἐξῆν ἦδη πᾶν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὸν θεῖον ἐργάσασθαι νεῶν, ἀποπληροῦν τε θυσίας, καὶ τοῖς κατὰ νόμον ἔθεισι καλλιτεύεσθαι, κατημέλουν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, εὐ τιθέντες ἕκαστος τὴν οἰκίαν, καὶ ἐπὶ γε τὸ σφίσι αὐτοῖς ἡδὺ τε καὶ φίλον ὀλοτρόπως ἐκνευκότες, καὶ ἐν σμικρῷ κομιδῇ ποιούμενοι λόγῳ τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ, κατηκίζοντο πάλιν Θεοῦ πληττοντες, πολέμῳ μὲν οὐχί, λοιμοῖς δὲ μᾶλλον, καὶ ἀκαρκίαις, ἀποτελεῖν, οὐ ταῖς ἰσορρόποις τῶν πταισμάτων ἔλασῶν, ὁμοῦ δὲ πάλιν ὡς ἐξ ἀγάπης ἐπανορθῶν πρόφασιν. Μέμικται δὲ ὁ λόγος, καὶ τοῖς πεπραγμένοις ἐσωσάτη καὶ πρέπουσα τοῖς πνευματικοῖς ἐγκήρυ-

D ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ἐν τῷ δευτέρῳ ἐπι Δαρείου βασιλείας, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, μᾶ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων.

B. Φθάσας ἔσθην, ὡς ἦν εὐάφομος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἡ ἐπὶ γε τῷ ναῷ ῥαθυμία, παρηρημένης αὐ-

(1) Aubertos, εὐνοίαν, et interpres, adversus Babyloniorum regem insanire comminiscentes. EDIT.

τῶν τῆς ἐξουσίας, καὶ διεφθονηκότων εἰς τοῦτο ἐν Σαμαρείᾳ, κλειστὴν τε ὄσπιν τῆς Ἱερουσαλήμ πεποιημένων τὴν κατάρρησιν παρὰ γε τοῖς τὰ Περσῶν ἰθύνουσι κράτη. Δαρείου γε μὴν ἔτος ἦδη τρίτοντος ἐν τῇ βασιλείᾳ δευτέρου, εἶτα τῆς φιλεργίας αὐτοῖς ἀπαρπόμενον τε καὶ ἐλευθέραν ἀνέντος τὴν ἐξουσίαν, καὶ δρᾶν τὸ δοκοῦν ἐπιτεταχότος, καὶ ὁσίων ἔχεσθαι σπουδασμάτων, προσαπονεύμαντος δὲ καὶ χρημάτων πόρους, εὐάφορμον μὲν οὐκ ἔτι τὸ ῥάθυμειν, ἀλλ' ἐξω παντὸς ἐφαίνετο λόγου, καὶ ἀμήχανον ἔχον κομιδῇ τὴν σκῆψιν. Γίνεται τοίνυν ὁ λόγος ἐν χειρὶ Ἀγγαίου, τὸ δὲ ἐν χειρὶ νοήσεις, ἀντὶ τοῦ, διαχειρίζοντος, ἤγουν διακονουμένου τοῖς παρὰ Θεοῦ λόγοις, καὶ τὴν τῆς προφητείας λειτουργίαν ἐκπράττοντος. Ἐπισημαίνεται δὲ χρησίμως καὶ αὐτοὺς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ Δαρεῖος τὰ τοιαῦτα προστέταχε, προαπονεύμων, ὡς ἔφη, τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὰς ἐπὶ λογίας.

Εἶπον πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδέκ, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, λέγων· Ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν· Οὐκ ἔχει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίου.

Γ'. Σαλαθιήλ γέγονεν Ἰερονίου υἱός, ἐκ φυλῆς ὄντος καὶ αἵματος τοῦ Δαβίδ. Τοῦτου τὴν βασιλίδα δειπνῶντος ἀρχὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, πεπύρωται μὲν ἡ πόλις, ἀπύχετο δὲ καὶ πᾶς ὁ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος, καταπιμπράντος τὸ τῆνικαδε τοῦ Ναβουχοδονόσορ καὶ αὐτὸν τὸν θεῖον ναόν, εὐληπτο δὲ καὶ αὐτὸς Ἰερονίας, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις αἰχμάλωτος ἦν. Γέγονε δὲ Σαλαθιήλ υἱὸς Ζοροβάβελ. Τοιγάρτοι καὶ ὑπονοστήσαντος τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἄτε δὴ καὶ ἐξ αἵματος ὧν τῆς τὸ βασιλεύειν λαχούσης φυλῆς, βεβασιλευκεν ἐπὶ τὸν Ἰούδαν. Ἰησοῦς γε μὴν ὁ ἐκ φυλῆς καὶ αἵματος ὧν τοῦ Δαυὶ, καὶ ὡς ἐκ ῥίζης τοῦ Ἀαρῶν, τὴν ἐξηρημένην τῶν ἄλλων καὶ ἀπόλεκτον ἀνῆπτε τιμὴν, καὶ μέγας ἦν ἱερεὺς. Οὕτω γὰρ ὁ νόμος τὸν τῶν ἱερῶν ταγματῶν ἠγεῖσθαι λαχόντα κατωνόμαζε λέγων, μὴ δεῖν ἀνεῖσθαι φυγῆς τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι τῶν φυγαδευτηρίων· ἄλλ' ἐνθαπερ εἴεν ἑκαστοὶ, μένειν αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀπαθάνῃ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, τουτέστι, ὁ ἀρχιερεὺς. Γέγονε τοίνυν ὁ λόγος πρὸς ἄμφω, τὸν τε βασιλέα φημι καὶ τὸν τῶν ἱερῶν ταγματῶν προεστηκότα· αὐτοὺς γὰρ ἦν εἰκὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασι περιαιγεῖσθαι τὸ χρησιμφοῦμενον. Οὐκ ἠγνοήσοι δὲ, οἶμαι, τὰς τῶν λαῶν σκῆψεις, ἀπαγγεῖλαι προστέταχεν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἀλλ' οἷον ἐπιμειδίων ἅμα πίπτουσιν οὐκ ἐν καιρῷ πρὸς τὸ ῥάθυμον, καὶ ὧν ἦν εἰκὸς ἐσπουδασμένως ποιῆσθαι φροντίδα, τούτων αὐτῶν οὐ μετρίως ἠφειδῆχότας. Ἦν γὰρ ἄμεινον ἔνοσιν ὡς, εἴπερ ἦν αὐτοῖς ἐν προύργιαιτέρῳ λόγῳ τὰ τοῦ Θεοῦ, πάντως καὶ τῇ παρ' αὐτοῦ φειδοὶ καὶ χάριτι πρὸς τὸ εὖ ἔχειν διακρατούμενοι, διήγαγον ἂν ἐν εὐημερίαις καὶ πλοῦτι, καὶ ἀμφιλαφῶς ἔχοντες τὰ ζῶαρχῃ. Οὐκοῦν οἷονε πως ἐπιμαρτύρεται διὰ τῆς τοῦ προφήτου

A state ex invidia quorundam, qui in Samaria habitabant, et Hierosolymiam apud Persarum principes gravissime accusabant. Dario autem annum jam secundum regnante, et, operis faciendi omni impedimento sublato, facultatem permittente, ac pro arbitratu agere sanctaque studia prosequi iubente, et insuper pecuniarum modum attribuyente, jam desidia excusationem habere probabilem non poterat, et quod prætexeretur, rationi minime consentaneum nec admittendum apparebat. Proinde verbum fit in manu Aggæi, pro, per Aggæum administrum, sive subservientem verbis Dei, et vaticinandi ministerium peragentem. Commode etiam tempora ipsa significat, quibus hæc Darius præceperit, Israelitis, ut dixi, imprudentes et inanes cessationis suæ purgationes denuo præcidens.

γε τῷ ῥάθυμειν εἰσεῖσθαι πάλιν ἀσυνέτους εὐρεσι-

VERS. 2. *Dic ad Zorobabel filium Salathiel de tribu Juda, et ad Jesum filium Josedec, sacerdotem magnum, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens, dicens: Populus iste dicunt: Non venit tempus ædificandi domum Domini.*

III. Salathiel filius fuit Jechoniæ, natus ex tribu et sanguine David. Eodem Jechonia Hierosolymis regnum Juda administrante, urbs excidium passa, et omnis Israel in captivitate actus est, et Nabuchodonosor ipsum sacrosanctum templum inflammavit; comprehensus est etiam ipse Jechonias, et una cum cæteris captivus factus. Salathielis filius fuit Zorobabel. Reverso itaque Israele Hierosolymam, Zorobabel, ut regia tribu progenitus, Judæ cum regia potestate præfuit. Jesus autem, ex tribu et sanguine Levi oriundus, 629 et ut e radice Aaron propagatus, eminentiorem aliis et eximiam magni sacerdotii consecutus est dignitatem. Sic namque lex sacrorum ordinum principem nominavit, cum dixit, non oportere tradere fugitivos, qui ad urbes pro asylius designatas confugerint: sed manere unumquemque ubi fuerit **, donec sacerdos magnus, hoc est, summus sacerdotum moriatur. Factum est igitur verbum ad ambos, ad regem, inquam, et sacrorum ordinum principem: ipsos enim cæteris omnibus oraculi responsum nuntiare æquum erat. Opinor autem, universorum Deum non quasi populæ excusationem nescientibus ferre nuntium jussisse, sed velut nonnihil irridentem eos, qui intempestive ad segnitiam simul prolapsi essent, et quæ studiosissime curare conveniebat, ea ipsa magnopere neglexissent. Præstabat enim cogitare, siquidem ipsi res divinæ potiores fuissent, se utique illius indulgentia et gratia ad tempora felicia conservatos, in rebus ad votum succedentibus et divitiis vitam agitare, illique tuendæ necessariis assuere. Quare per os prophetæ testificatur quodammodo, Israeliem sibimet inprimis conducibilia et ad gloriam Dei

** Josue xx, 1-8.

spectantia imple neglexisse. Speciosis enim, ut quidem ipsi putabant, sed inanium verborum tegnimentis crimina sua operientes, tempus ædificandi templum Domini nondum adesse autumabant; sed volentibus bene agere semper adest tempus, et boni ac justī divinæ gloriæ operam navandi potestatem semper habent. Quod si e medio removeatur id, quod prohibere et obniti videtur, tunc quæ super hoc dici queant, difficillime profecto dilationem excusabunt, sed torporem et summam infertilem accusabunt potius. Et hoc est, ut existimo, quod voce Davidis dicitur: « Ne declines cor tuum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis ⁴⁵. »

VERS. 3, 4. *Et factum est verbum Domini in manu Aggæi prophætæ, dicens: Si tempus vobis est, ut habitetis in domibus vestris concavis? At domus ista deserta est.*

IV. Alterum oraculum ad Aggæum, quo haud obscure damnatur Israel, demonstraturque eos ad ~~præcaviam~~ quietem et delicias pertinentia Dei gloriæ antepagere. Quid? inquit, an nondum adest tempus honorando ~~universorum~~ Deo æde sacra de integro constructa, vestræ ~~antem~~ res eo temporis et deliciarum venerunt, **630** ut voluptuose degatis in ædibus eleganter ædificatis, et cavis atris gloriemini? Itane? vobis molestum et intolerandum non videtur, templum eversum et aspectu fœdissimum, et tantum non missa voce Babyloniorum impietatem et vetera illa incendia proclamans, injuriosissimeque et nefarie violatum intueri? At enim conditum visaque decentissimum templum quomodo non malitis aspicere? Sic enim in posterum copia erit et sacrificandi Deo, et preces fundendi quibus pro rebus volueritis. Domos autem cavas nominat, quarum antepagmenta, sive postes portarum ferro sculpti, opificum solertia circumcirca emblematis mira varietate et artificio elaboratis exornantur. Quod quidem molliter vitam instituentium, et divitias amplas possidentium argumentum est. Nam citra necessitatem tam ambitiose in domibus exædificandis prodire, pecuniam grandem certissimo coarguit. Quare ingens profecto piaculum committimus, nec prætereunda ad excusandum quidquam possumus, si divina in secundis et humanis posteriora ducamus.

VERS. 5, 6. *Et nunc hæc dicit Dominus omnipotens: Ponite corda vestra in vias vestras. Seminastis multa, et intulistis pauca: comedistis, et non in saturitatem: bibistis, et non in ebrietatem: operiti estis, et non estis calefacti in ipsis: et mercedes congregans congregavit in ligamentum pertusum.*

V. Postpositis, ut dixi, potioribus, et neglectis ad

⁴⁵ Psal. cxl, 4.

A φωνῆς, ὡς ἀνοσίως ἡμεληκότα τὸν Ἰσραὴλ τῶν ὄτι μάλιστα χρησίμων αὐτῷ, καὶ εἰς δόξαν ὁρώντων Θεοῦ. Περιστελλόντες γὰρ, καθάπερ οὖν ὄνται κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, εὐπροσώποις εὐρεσιλογίαις τὰ ἐγκλήματα, οὕτως φασι παρεῖναι τὸν καιρὸν τοῦ ἀναδεικθῆναι τὸν νεὼν Κυρίου· ἀλλ' ὄγε τοῦ ὄρᾶν ἐθέλειν ἐρθῶς ἀεὶ πάρεστι καιρὸς, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσι: τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ πληροῦν ἐξουσία διαπαντός. Εἰ δὲ καὶ τὸ ἀπειργῶν καὶ ἀντιτετέχθαι δοκοῦν ὀχρότως κωλύσθαι, τότε δὴ παγγάλεπος ἀληθῶς ἡ ἀνάβλησις καὶ δίκου λοιπὸν ἐγκλημα, καὶ τῆς εἰς ἔκρον ἀφιλεργίας, οἷπερ ἂν γένοιτο περὶ τούτου λόγου. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν σου εἰς λόγους κωλύσεως, τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις. »

B *Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων· Εἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν ἐστὶ, τοῦ οἰκᾶν ἐν οἰκοῖς ὑμῶν κοιλοστάθμοις; Ὁ δὲ οἶκος οὗτος ἐξηρημάται.*

Δ'. Δεύτερος χρηματισμὸς παρὰ Θεοῦ πρὸς Ἀγγαῖον ἐλέγχῳ σαφεὶ κατακρίων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἐν ἀμείνοσι τιθέντος δεικνύων τὰ εἰς ἰδίαν ἀνάπαυλαν καὶ τρυφήν. Ἄρα γὰρ, φησὶν, οὕτως μὲν ἐπέστηκεν ὁ καιρὸς τοῦ χρῆναι τιμᾶσθαι τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἐγγεγεμένον τοῦ ναοῦ, ἦκει δὲ τὰ ὑμῶν εἰς τοῦτο πρᾶγματα καιροῦ τε καὶ δόξης, ὡς ἐντροφῆν μὲν ἐστῆσαι ἐπαυασμέναις, καὶ κοιλοστάθμοις αὐλαῖς ἐναδρύνεσθαι; Ἐἴτα ὑμῖν ὁ φορτικὸν καὶ δύσοιστον εἶναι δοκεῖ, περιουρισμένον οὕτως ἀθέσμως ὄρᾶν τὸν νεὼν, ἀνατετραμμένον τε καὶ ἐν βῆσι τῇ λίαν ἀκαλλεστάτῃ, καὶ μονονουχὶ ἀνεκπραγότα τῆς Βαβυλωνίων ἀνοσιότητος καὶ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἐμπρησμάτων; Καίτοι πῶς οὐκ ἄμεινον εὖ ἔχοντα βιάπειν, καὶ ἐν βῆσι τῇ πρώτῃ; Μετὰ γὰρ τοῦτο λοιπὸν καὶ καταθύειν Θεῷ, καὶ τὰς ὑπὲρ ὧν ἂν εἰλοισθε ποιῆσθαι λιτάς. Κοιλοστάθμοις δὲ οἶκους φησὶν, ὧν ἂν αἱ φλῆαι, ἦτοι τῶν θυρῶν αἱ σταθμοὶ σιδηρῶ διακοιλαινόντο, περιορυττόντων, οἶμαι που, τεκτόνων αὐτοὺς, καὶ τὰ ἀπὸ γε τῆς σφῶν εὐτεχνίας ἐγχαραττόντων δαιδάλματα. Τρυφῶντων δὲ ἦδη τὸ χρῆμα σημείον, καὶ πλοῦτιν λοιπὸν ἐνευρυνόμενων. Τοιγάρτοι χρεῖας ἐπέκεινα, καὶ φιλότιμον οὕτω περὶ τὰς τῶν οἴκων κατασκευάς, ἀπέδειξίς ἂν γένοιτο, καὶ μάλα σαφῆς, τῆς τῶν χρημάτων ἀμφιλαφείας. Πάνδεινον οὖν ἀληθῶς, καὶ ἀπροφάσιστον ἔχομεν τὴν ἀμαρτίαν, εἰ ἐν δευτέρῳ ποιούμεθα τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὕστερα.

C *Καὶ τὴν τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Τέξατε δὴ καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν. Ἐσπειράτε πολλὰ, καὶ εἰσηνέγκατε ὀλίγα ἐρύγητε, καὶ οὐκ εἰς πλησμορῆν ἐπίεστε, καὶ οὐκ εἰς μέθην περιβάλεσθε, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς· καὶ ὁ τοὺς μισθοὺς συνάγων συνήγαγεν εἰς δεσμὸν τετραπημένον.*

E'. Ἠφειδηκότες, ὡς ἔφη, τῶν προύργιατέρων

οὐ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τῶν εἰς δόξαν Θεοῦ κατημεληκό-
τες, ἐτρέποντο μὲν εἰς φροντίδας ἐπὶ γὰρ σφίσι αὐ-
τοῖς, οἰκους ἀνιστάντες πολυτελῶς κατασκευασμένους·
εἶτα λέγοντες ἀμαθῶς· Οὐχ ἦκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκο-
δομησαί τὸν οἶκον Κυρίου. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον
προσάγειν αὐτοὺς τὰ εἰς τὴν τοῦ θεοῦ ναοῦ κατα-
σκευὴν, εἶτα τοῦτο δρᾶν οὐκ ἠθελον· ταύτητοι χρη-
μάτων ἔνδειαν προῖσχύμενοι, χρῆναι μὲν ἔφασκον
προσυναγεῖρειν αὐτοὺς, καὶ οἶονε προαποτρίβεσθαι
τὴν πτωχείαν, γηπονοῦντας τέως, ἤγουν ἐμπορευομέ-
νους, ἢ θρεμμάτων ἀγέλας συναγεργρότας, ἤγουν
ἕτερόν τι τῶν τοιούτων ἐπιτηδεύοντας. Ἄλλ' ἦν
ἄμεινον ἐπιθαρσῆσαι Θεῷ, τῷ καὶ ἐξ ἀμηχάνων
εὐρίσκοντι μηχανάς, καὶ γηπονοῦντας εὐλογεῖν, καὶ
τὰς τῶν ὁσίων πορισμῶν ἀνερευνᾶν τὰς τρίβους.
Ἐπειδὴ δὲ τῶν εἰς εὐσέθειαν ἀμοιρήσαντες λα-
γισμῶν, καὶ τῆς ἀνωθεν εὐμελείας ἀποπεπτῶκασι,
κατ' οὐδένα τρόπον πεπραχότες δεξιῶς, ταύτητοι
φησιν ἀναγκαίως· « Τάξατε δὴ τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς
τὰς ὁδοὺς ὑμῶν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Κατανοήσατε
λεπτῶς, ποίας ἐθαδίσατε τοῦ βίου τρίβους, ἢ τί τῶν
εἰς φιλοκερδίαν ἐπιτηδεύοντες, ἐπράξατε κατ' εὐχὴν.
« Ἐσπεύρατε πολλά, καὶ εἰσηγάκατε ὀλίγα. » Ἄλλ'
ἦν ἄμεινον, εὐλογοῦντος Θεοῦ σπεῖρειν μὲν ὀλίγα,
συνακομίζειν δὲ πολλά. Ἐπειδὴ δὲ ἀπῆν ὅπερ ἦν
ἀναγκαῖον, πολλοὶ μὲν οἱ πόνοι, βραχεῖς δὲ λίαν οἱ
καρποί. « Ἐφάγετε, καὶ οὐκ εἰς πληθμονὴν. » Πάν-
δεινον καὶ τῆς ἐσχάτης ἐνδείας τε ὁμοῦ καὶ ταλαι-
πωρίας ἔχον ἀπόδειξιν, εἰ πολλά μὲν τὰ ἐσπαρμένα,
καρποὶ δὲ τοσοῦτοι, ὥστε τοῖς πεπονηκόσι λιμοῦ κατ-
ηρητῆσθαι δίκην, καὶ κόρου κατόπιν ἵναί τας τρο-
φάς. « Ἐπίετε, καὶ οὐκ εἰς μέθην. » Οὐ γὰρ ἦν
εὐδοτρὺς ἀμπελίον. Συνακατηρῶντησαν τοῖς λητοῖς
καὶ τὰ λίαν εὐκληματοῦντα τῶν ξύλων. « Περιεθά-
λεσθε, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς, » λοιμοῦ τάχα
πῶς καὶ ταῖς οἰῶν ἀγέλαις ἐνσκήψαντος, ὡς ἐν ἐν-
δείᾳ γενέσθαι περιδλημάτων καὶ τοὺς πολλὰ κεκτη-
μένους. Ἄλλα καὶ « ὁ τοὺς μισθοὺς συνάγων, συν-
ῆγαγεν εἰς δεσμὸν τετραπτημένον. » Σημαίνει δὲ διὰ
τούτων τοὺς ἐμπορικῶν ἔχοντας ἐπιτήδευμα, οἱ τρώ-
πον τινὰ τοὺς τῆς ἐμπορίας μισθοὺς συλλέγουσι,
πλονασμοὺς ἐκάστῳ τῶν ἡγορασμένων ἐπιρρίπτουν-
τες αἶε, καὶ ταῖς τῶν τιμημάτων προσθήκαις ἀδρὰ
ποιοῦντες τὰ βαλάντια. Ἄλλ' ἦν οὐδὲ τούτοις τὸ
ἀπόνασθαι, φησὶν, τῆς φιλοκερδίας. Ζημίαις γὰρ
τάχα πῶς καὶ ναυαγίοις ἀδοκῆτοις περιπίπτοντες,
οὐδὲν διαφέρειν ἐδόκουν τῶν ἀργύριον ἰέντων εἰς
δεσμὸν τετραπτημένον. Ἄμεινον οὖν ἄρα καὶ σοφὸν
τὸ εὐλογεῖσθαι ζητεῖν ὑπὸ τοῦ πάντα ἡμῖν ὀρέγον-
τος Θεοῦ. Προσγένετο δ' ἂν καὶ τοῦτο βραδίως τοῖς
τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ἡρημένοις, καὶ τὰ εἰς δόξαν αὐτοῦ
τῶν ἰδίων προτετιμηκόσιν. Οὕτω πῶς καὶ αὐτὸς
τί φάγητε. Ζητεῖτε δὲ μᾶλλον τὴν βασιλείαν Θεοῦ, καὶ τὴν
δικαιοσύνην αὐτῆς, καὶ ταῦτα πάντα προσ-
τεθήσεται ὑμῖν. »

Διαρκῆ δὲ, οἶμαι, τῆς ἱστορίας ἐχούσης ἐφ' αὐτῇ
τὴν ἀφήγησιν, φέρε τοῖς πνευματικοῖς θεωρήμασιν
ἐνέεντες τὸν νοῦν, ἐκεῖνο καταθρήσωμεν, ὅτι τῆς

A Dei gloriam conferentibus, Israelitæ ad rerum
suarum curas sese dabant, ædes sumptuose con-
struentes; deinde tempus domus Domini ædificandæ
nondum venisse inscite affirmabant. Quoniam enim
quæ ad templi structuram facerent, eos conferre
oportebat, id illi nolebant. Ideo pecuniæ angustiam
excusantes, prius conquirendos esse sumptus, et
paupertatem ante quasi abstergendam autumabant,
colendis agris interea, aut mercatura, aut pecuaria
facienda, aut alio quodam negotio hujusmodi. Atqui
satius erat fidere Deo, qui viam etiam per inuia in-
venit, et ditare, et cum terra rationem habentibus,
et justos comparandæ pecuniæ modos indagantibus
benedicere potest. Quia vero a cogitationibus pietatis
alieni, et Deo exosi, nullam partem veræ felicitatis
gustabant, **631** idcirco audire eos oportuit :
« Ponite corda vestra in vias vestras. » Ac si dice-
ret : Considerate diligenter quales vitæ semitas
ambulaveritis, aut quidnam quæstus causa perse-
quentes, optata tuleritis. « Seminastis multa, et
intulistis pauca. » Atqui melius erat, Deo benedi-
cente seminare pauca, et colligere multa. Sed quia
defuit quod necessarium erat, multi quidem labo-
res, perexigui autem fructus. « Comeditis, et non
ad saturitatem. » Durissimum est et extremæ ege-
statis simul ac miseræ indicium, si multa quidem
sementis, fruges autem tantillæ, ut agricolis fames
pro pœna impendeat, et alimenta infra satietatem
sint. « Bibistis, et non ad ebrietatem. » Non enim
erat botris secunda vinea. Una cum segetibus ægro-
tarunt ligna pulcherrimis ramis viridantia. « Co-
operti estis, et non estis calefacti in ipsis, » ovibus
forsitan peste occupatis, ut indumenta deessent vel
divitibus. Quinellam « mercedes congregans con-
gregavit in ligamentum pertusum. » Per hæc mercat-
uram sectantes exprimit, qui artificio quodam
exercendæ mercaturæ mercedes colligunt, in uno-
quodque quod vendunt majus semper exigentes, au-
gendoque pretio crumenas aliorum exhaurientes.
Sed nec istis lucripetis licuit, inquit, explere cupi-
ditatem suam. Nam in detrimenta forte et impro-
visa naufragia incidentes, nihil visi sunt differre ab
iis qui nummos argenteos in ligamentum, sive
sacculum pertusum immiserunt. Melius igitur et
sapientis est, velle benedici a Deo omnia nobis sup-
peditante. Quod non difficulter facient, qui suam
cum ipso sententiam conjunxerint, ejusque gloriam
suis rebus antetulerint. Sic alicubi et ipse Salva-
tor : « Ne solliciti sitis animæ vestræ quid mandu-
cetis. Quærite autem potius regnum Dei et justitiam
ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. »

εἶρηκε ὁ Σωτὴρ· « Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν

Join historia quantum satis est explanata, ut
opinor, age, animum in spiritualibus considerandis
desigamus, illudque perpendamus, universalis et

⁶⁶ Matth. vi, 25.

communissimæ œconomix per Christum susceptæ A
 typum evidentissimum fuisse, quæ Judæis even-
 runt. Erant enim illi in Babylone, involuntario
 plane jugo servitutis oppressi, peccatorumque suo-
 rum poenas exsolvebant : et hac de causa hostibus
 subditi, in eorum potestate vivebant. Aliquando autem
 Deo miserante liberati, et domum reversi, 632
 terram sanctam habitarunt, principibus ac præ-
 fectis Zorobabele et Jesu. Et Darius quidem, quam-
 vis idola coleret, divinum templum reedificari
 mandasse ceruiter, lignaque e Libano et pecuniarum
 redditus attribuisse. Ast illi ad exsequenda
 Deo complacita lenti ac tardi erant. Insuper et cau-
 sabantur, dicentes : « Non venit tempus edificandi
 domum Domini. » Item totus mundus seductori et
 tyranno Satanæ subiacebat, et ab eo captivus tene-
 batur, et per peccatum, ejusque qui natura et vere
 Deus universarumque rerum molitor et auctor est,
 ignorantiam sagena comprehensus erat. Sed Deus
 in Christo servitutis vinculis abruptis eum eripuit.
 Cujus ductum secuti, commorationibus apud
 hostes relictis et errore cultus multorum deorum,
 tanquam terra aliqua deserta, ad Sion, sub intelli-
 gentiam cadentem videlicet, hoc est Ecclesiam,
 recurrimus. Animadvertite enim quoniam modo in
 Jesu et Zorobabele Christus nobis describatur. Nam
 Zorobabel, ut dixi, e tribu Juda prodierat, nec
 aliunde Dominus est exortus. Ideo etiam regnavit
 super Israel. Sic namque quodam loco per os David
 inquit : « Ego vero constitutus sum rex 47, » etc.
 Erat autem Jesus de tribu et sanguine Levi, et
 magnus sacerdos esse cognominatus. Et Christus
 iustus summus sacerdos fuit, seipsum pro nobis ut
 immaculatam hostiam sacrificans, ut agnum verum
 in odorem suavitatis Deo et Patri offerens. Hæc
 subtiliter disputare volentibus ipsa quoque nominum
 notio, sive interpretatio fidem faciet. Nam Zoroba-
 bel liberatio, seu redemptio Latine sonat, Sala-
 thiel, *declinatio Dei*. Ait porro alicubi Deus :
 « Ecce ego declinabo ad eos quasi fluvius pacis, et
 quasi torrens inundans gloriam gentium 48. » Est
 enim ille citra dubitationem torrens deliciarum, et
 tanquam profluvium pacis. Sed declinavit ad nos,
 et propemodum translatus est, relicto Israele. Abiit
 autem, ut dixi, ad vocatos ex gentibus in quos
 celestium ac spiritualium honorum copiam largiter
 et gratuito justissime effudit. Jesus vero iacob salu-
 tem significat ; quia et Josedec iacob salutem et justi-
 tiam. Iacob vero est omnium Deus ; Christus autem
 salus et justitia a Deo et Patre nobis factus est 49,
 Salvati enim sumus in illo, mortis rete
 effugientes, et justificati per fidem, peccato,
 633 quod nobis dominabatur, exuto. Igitur, ut
 redeam unde deflexi, regem quidem in Zorobabel,
 summum vero sacerdotem in Jesu considerabimus.
 Verumtamen videat rursus res utiles discendi cupi-
 dus Judaici populi prolapsionem in socordiam, et

A καθόλου και γενικωτάτης οίκονομίας τῆς διὰ Χρι-
 στοῦ γεννημένης τύπος ἂν εἶεν, καὶ μάλᾳ σαφῆς, τὰ
 τοῖς Ἰουδαίοις συμβεβηκότα. Οἱ μὲν γὰρ ἦσαν ἐν
 Βαβυλῶνι τῷ τῆς ἀβουλήτου δουλείας κατηχθημένοι
 ζυγῷ, καὶ δίκας ἐκτείνοντες τῶν σφίσιν ἡμαρτημένων
 ταύτης τε ἔνεκεν τῆς αἰτίας τεθειμένοι τε καὶ πρᾶ-
 τόντες ὑπὸ χειρᾶς ἐχθρῶν. Αελύτρωνται δὲ κατὰ
 καιροῦ Θεοῦ κατοικτεῖροντος, καὶ οὐκαθε κάλῃ
 ἀνεκομίζοντο, καὶ τὴν ἀγίαν καταπέχασιν γῆν, ἡγου-
 μένων τε καὶ προσετηκότων Ζοροβάβελ τε καὶ Ἰησοῦ.
 Καὶ Δαρείος μὲν, καὶ τοὶ ταῖς εὐδῶλων λατρείαις
 προσκείμενος, ὅτι χρῆ τὸν θεῖον ἀναδειμασθαι νεῶν
 ὁρᾶται προσεταχῶς, ξύλα τε προσεπιδοῦς τὰ ἐκ
 τοῦ Λιβάνου καὶ χρημάτων πόρους. Οἱ δὲ ὀκνηροὶ
 καὶ βράδεις ἦσαν ἐτι περὶ τὸ χρῆναι πληροῦν τὴν
 Β θυμῆν Θεῷ. Ἐλλίσκοντο δὲ καὶ προφασισταί, « Οὐχ
 ἦκει ὁ καιρὸς, λέγοντες, τοῦ οἰκοδομησθαι τὸν οἶκον
 Κυρίου. » Ὑπέστρωτο δὲ καὶ ἡ σύμπασα γῆ τῷ πε-
 πλανηκότι καὶ τυραννήσαντι Σατανᾷ, καὶ ἦν αἰχ-
 μάλωτος, πειραγνευμένη πρὸς τοῦτο διὰ τῆς ἀμαρ-
 τίας, καὶ ὑπὸ γε τοῦ μὴ εἶδέναι τὸν φύσει καὶ
 ἀληθῶς ὄντα Θεὸν καὶ τῶν ὄλων Δημιουργόν. Ἄλλ'
 ἐξέλιτο Θεὸς ἐν Χριστῷ τὰ τῆς δουλείας διαβρῆξας
 δεσμά. Δι' αὐτοῦ γὰρ πεποδηγῆμεθα, καὶ διατριβᾶς
 ἀφέντες τὰς παρ' ἐχθροῖς, καὶ τὴν πολύθεον πλάνησιν
 οἶόν τινα γῆν ἀπολελοιπότες, ἀνεδράμομεν εἰς Σιών,
 τὴν νοσητὴν δηλονότι, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν.
 Ἄθροι γὰρ ὅπως ἡμῖν ὡς ἐν Ἰησοῦ τῷ καὶ Ζορο-
 βάβελ διαγράφεται Χριστός. Ἦν μὲν γὰρ, ὡς ἔφη,
 ὁ Ζοροβάβελ ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς, ἀνατέταλκε δὲ οὐχ
 ἑτέρωθεν ὁ Κύριος. Τοιγάρτοι καὶ βεβασιλευκεν ἐπὶ
 τὸν Ἰσραὴλ. Οὕτω γὰρ ποῦ φησι διὰ φωνῆς τοῦ
 Δαβὶδ· « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς, » καὶ τὰ
 ἑξῆς. Ἦν δὲ ὁ καὶ Ἰησοῦς ἐκ φυλῆς τε καὶ αἱματος
 τοῦ Λευὶ, κατανόμεσται δὲ καὶ μέγας ἱερεὺς. Γέ-
 γονε δὲ καὶ ἡμῶν ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς, ἑαυτὸν ὑπὲρ
 ἡμῶν ἱερουργῶν, ὡς ἀμωμον ἱερεῖον, ὡς ἀμὸν
 ἀληθινὸν εἰς ὁμήν εὐωδίας ἀνατιθεὶς τῷ Θεῷ καὶ
 Πατρὶ. Πιστώσεται δὲ πως τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον
 ἰσχυνοπαῖν ἐλομένους καὶ αὐτῆ τῶν ὀνομάτων ἡ διασά-
 φησις, ἡγουν ἐρμηνεία. Δηλοὶ μὲν γὰρ Ζοροβάβελ
 ῥύσις μετατεθειμένη· Σαλαθιήλ γε μὴν ἔκκλισις
 Θεοῦ. Ἐφη δὲ ποῦ καὶ ὁ Χριστὸς· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω
 ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους·
 D ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν. » Ἔστι μὲν γὰρ ὁμολογου-
 μένως αὐτὸς ὁ χειμάρρους τῆς τρυφῆς, καὶ οἶον τῆς
 εἰρήνης ἡ ῥύσις. Ἄλλ' ἐκκέκλιεν εἰς ὁμᾶς, καὶ
 μονονουχὶ μετατίθεται καταλειπῶς τὸν Ἰσραὴλ.
 Κεχώρηκε δὲ, ὡς ἔφη, εἰς τοὺς ἐξ ἐθνῶν κεκλημέ-
 νους, τούτοις ἀνωθεν καὶ πνευματικοῖς ἀγαθοῖς ἐρ-
 φιλαφῆ τὴν χύσιν εὐ μάλᾳ δωρούμενος. Ἰησοῦς δὲ
 ἰαὼ σωτηριαν ὑποδηλοῖ. Καὶ μὴν καὶ Ἰοσεδὲκ ἰαὼ
 καὶ δικαιοσύνην. Ἰαὼ δὲ ἐστὶν ὁ τῶν ὄλων Θεός, γέ-
 γονε δὲ ἡμῖν ὁ Χριστὸς σωτηρία καὶ δικαιοσύνη
 παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Σωσώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ
 τὸ τοῦ θανάτου φυγόντες λίνον, καὶ δεδικαιώμεθα
 διὰ πίστεως, τὴν καθ' ἡμᾶς τυραννήσανσαν ἀμαρτίαν

47 Psal. II, 6. 48 Isa. LXVI, 12. 49 I Cor. I, 30.

ἀποδυσάμενοι. Οὐκοῦν, ἀνακομιῶ γὰρ αὐθις εἰς τὸ ἄρχῃ τὸν λόγον, βασιλεῖα μὲν αὐτὸν ἐν τῷ Ζοροβάβελ, ἀρχιερεῖα γε μὴν ἐν τῷ Ἰησοῦ καταθρήσομεν. Πλὴν ὁράτω πάλιν ὁ χρηστομαθῆς τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀναπεπτωκὸς εἰς τὸ ῥάθυμον, καὶ εἰς τὸ μὴ ἐλέσθαι πονεῖν τὰ πρὸς σύστασιν τοῦ θεοῦ, τουτέστι τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Προσεπαθρεῖτω δὲ τούτοις καὶ τὸ πρὸθυμον τῶν ἐθνῶν, καὶ τὸ πολὺ λίαν διεγρηγμένον εἰς φιλεργίας. Δαρεῖος μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἐγείρεσθαι τε προστέταχε τὸν νεῶν, καὶ τὰ εἰς δόξαν πληροῦσθαι τοῦ πάντων κρατούντος Θεοῦ. Οἱ δὲ ἦσαν ὄκητροι, καὶ ἀφιλεργέστατοι, καὶ τῶν ἀνδανόντων Θεῷ τὰ οικεῖα προτιθέντες, καὶ πολὺ διανενοκότες ἐπὶ τὰ γεωδέστερα. Οἴκους γὰρ, φησὶν, ἐσκευάζον κολλοστάθμους. Τοιγάρτοι φησὶ Δαβὶδ περὶ τῶν ἐθνῶν· « Τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πνεύτων εἰσέχουσε Κύριος. Τῇ ἐτοιμασίᾳ τῆς καρδίας αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς αὐτοῦ. » Ἐτοιμότεροι γὰρ εἰς τὸ πιστεύειν οἱ ἐξ ἐθνῶν, ὄκητροι δὲ λίαν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ. Ἰδοὺς ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐν εὐαγγελικαῖς συγγραμμάσιν, ἦτοι παραβολαῖς. Ἐτρεχον μὲν γὰρ οἱ δευνοκλήτορες, συναγειρόντες εἰς τοὺς γάμους. Οἱ δὲ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν, ἐπλάττοντο δὲ προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις. « Ὁ μὲν γὰρ ἔφασκεν Ἄγρην ἠγόρασα. Ὁ δὲ Γυναῖκα ἔγημα. Ὁχόντο δὲ καὶ ἕτεροι πρὸς τὴν ἐμπορίαν αὐτῶν. » Οὐκοῦν κέκληνται, καὶ εἰσέδραμον εἰς τοὺς γάμους οἱ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ παρὰ τοῖς φραγμαῖς ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι. » Οὕτω καὶ ἔφασκεν τὸς Ἰσραὴλ καὶ τῶν ἐθνῶν· « Λαὸς ὃν οὐκ ἔργων ἰδοῦσέ με, υἱοὶ ἀλλότριω ἐψεύσαντό μοι. »

Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὁσέθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν, ἀνάβητε εἰς τὸ ὄρος, καὶ κόψατε ξύλα, οικοδομήσατε τὸν οἶκον, καὶ ἐδοκίμησεν ἐν αὐτῷ, καὶ ἐνδοξασθήσομαι, εἶπε Κύριος. Ἐκεβλήφατε εἰς πολλὰ, καὶ ἐγένοντο ὀλίγα. Καὶ εἰσηνέχθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεψύθησα αὐτὰ.

Γ'. Συχνὴν ποιεῖται ὑπόμνησιν, συντελοῦν εἰς θεῖαν τὴν χεῖρα εἰδῶς τοῖς ἀκροαμένοις. Οὕτω Παῦλος ἐπιστέλλει τισὶ· « Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὄκητρον, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. » Κατανοήσατε τοῖνον, φησὶ, εἰς τὰς ἑαυτῶν ὁδοὺς, ἃς πεποήθησεν. Ποῖαι δὲ αὐταί, διατρανοὶ παραχρήμα. « Ἐπεδλέφατε εἰς πολλὰ, καὶ ἐγένετο ὀλίγα. Καὶ εἰσηνέχθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεψύθησα αὐτὰ. » Ἀφημαρτήκασιν μὲν γὰρ ἐλπίδος τῆς ἐπὶ γε, φημὶ, τῷ ἐλέσθαι γηπονεῖν. Μακροὺς γὰρ ἰδρωτάς δεδαπανηκότες, ὀλίγα μολίς συνεκομίσαντο, πλὴν ἐστέρηνται καὶ τούτων. Ἐκπεφύσηνται γὰρ, τουτέστιν, γεγονάσιν ἐτέρων, καὶ ἥκιστα μὲν αὐτοῖς, δεδαπάνηται δὲ μᾶλλον τοῖς πλουονεκτεῖν εἰωθόσιν. Εἰκαῖον οὖν ἄρα τὸ σπούδασμα καὶ ὁ πόνος αὐτοῖς, ὅτι μὴ μᾶλλον ἤθελον ἀποπεραίνειν τὸ τῷ Δεσπότῃ δοκοῦν, καὶ τῆς εἰς τὰ ἀμείνω φιλεργίας τὴν εἰς τὰ αἰσχίω καὶ γεωδέστερα προϋργιαίτεραν ἐποιοῦντο φροντίδα. Ἀρ' οὖν οὐκ ἀνοουθέτητον ἀφῆκε τὸν Ἰσραὴλ, παρέδειξε δὲ τοῖς πεπλανημένοις τῆς ἐπανορθώσεως τὴν ὁδόν. Καὶ μὴν τούτο καταθρήσομεν εὐ γεγονός. Ἐφη γὰρ, ὅτι

quo pacto ad divini templi, hoc est, Ecclesiae Christi constructionem operas conferre noluerint. Simul etiam alacritatem gentium, et quam ad impigre laborandum serveant intueatur. Ac Darius quidem, ut dixi, templum excitari, et quae pertinerent ad gloriam Dei omnipotentis, praestari imperavit. Ipsi vero inertes, et a labore abhorrentissimi, et ad fluxa nimium propensi Deo gratis sua praeponebant. Domos enim, inquit, concavas pulchre exstruebant. Proinde David ait de gentibus : « Desiderium pauperum exaudivit Dominus. Praeparationem cordis eorum audivit auris ejus⁵⁰. » Promptiores enim ad credendum fuerunt ex gentibus, pigri admodum ex Israel. Cognoscas autem quod dico etiam ex evangelicis Litteris, sive parabolis. Currebant enim qui ad coenam invitabant, et ad nuptias congregabant. At invitati nolebant venire, et augebant excusationes in peccatis. « Unus enim respondebat : Agrum emi. Alius : Uxorem duxi. Alii ibant ad negotiationes suas⁵¹. » Quare vocati sunt, et ad nuptias advolarunt qui in viis et juxta sepes reperiebantur, factique sunt revera « primi novissimi, et novissimi primi⁵². » Sic etiam Christus voce Davidis de Israelitico et gentili sanguine oriundis : « Populus, quem non cognovi, servivit mihi, filii alieni mentiti sunt mihi⁵³. »

εὐρισκόμενοι, καὶ γεγόνασιν ἀληθῶς « οἱ πρῶτοι ὁ Χριστὸς διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ περὶ τε τῶν ἐξ αἵματος ἰδοῦσέ με, υἱοὶ ἀλλότριω ἐψεύσαντό μοι. »

VERS. 7-9. *Hæc dicit Dominus omnipotens : Pönite corda vestra in vias vestras, ascendite in montem, et cædite ligna, et ædificate domum, et comparabo in ea, et glorificabor, dicit Dominus. Neperaxistis in multa, et facta sunt pauca. Et fillata sunt in domum, et exsufflavi ea.*

VI. Crebro admonet, sciens id in rem esse audientium. Sic Paulus ad quosdam scribit : « Eadem scribere vobis, mihi quidem non pigrum, vobis autem utile⁵⁴. » Animadvertite igitur, inquit, vias vestras, quas fecistis nunc. Ex quales sint, amico declarat : « Respexistis ad multa, et facta sunt pauca. Et illata sunt in domum, et exsufflavi ea. » Spe enim laborum rusticorum frustrati sunt. Nam cum diu sudassent, vix pauca collegerunt, quæ ipsa quoque perdididerunt. Exsufflata enim sunt, hoc est, aliorum evaserunt, et minime ab ipsis, sed a commoda sua semper quærentibus consumpta sunt. Inanis igitur eorum cogitatio, studium, labor, quoniam non potius ad divinam voluntatem exsequendam se dederunt, et rerum inhonestarum ac terrenarum curam ac sollicitudinem studio sanctius vendi potiolem duxerunt. Non ergo Israellem sine admonitione reliquit, et errantium viam emendationis demonstravit. Et hoc factum commode videbimus. Ait namque : « Ascendite in montem, et cædite ligna, et ædificate domum, et glorificabor

⁵⁰ Psal. x, 17. ⁵¹ Luc. xiv, 18-20. ⁵² Matth. xix, 30. ⁵³ Psal. xvii, 45. ⁵⁴ Philipp. iii, 1.

rursus in ea, et complacelo, » hoc est, suscipiam A
et laudabo eorum qui in hoc elaborarunt studia et
alacritatem.

Bonum ergo et placens Deo, ardentem conficere,
quæcunque ad Ecclesiam constituendam et ad ejus
ædificationem utilia et necessaria existimabuntur.
Id quod prudenter præstabimus, si ceu materiam
utilissimam colligentes, et velut e salta ligna præ-
cidentes e Scripturis divinitus inspiratis spiritualia
theoremata, quibus quis Dei gloriam, sive de di-
vinis rebus disputationem communit, et modum
œconomix cum carne bene habere excellenterque
perpetratum ostendat. Præterea quæ ad perfectam
notitiam spiritualis eruditionis et bonitatis, quæ
in morum ratione cernitur, accommodata sunt,
inde reportet. Per hæc domum Dei ædificari, et
Ecclesiam componi atque coagmentari asserimus.
Dicam insuper unumquemque nostrum templum ac
domum Dei intelligi posse. Habitat enim per Spi-
ritum in nobis Christus⁵⁵; et sumus templa Dei
viventis⁵⁶, juxta Scripturam. Quilibet igitur no-
strum cor suum per fidem rectam ædificet, ipsum
Salvatorem pro fundamento vere pretioso ha-
beat⁵⁷. Aliam deinde materiam addat, obedi-
entiam puta, et ad quidvis tandem facilitatem, forti-
tudinem, patientiam, continentiam. Sic enim
omnium virtutum suppeditatione coaptati, « in
templum sanctum, et in habitaculum Dei, in spi-
ritu exurgemus⁵⁸. » Qui autem ad fidem tardi sunt,
aut crediderunt quidem, verumtamen a passionibus,
et a peccato, et ab amore mundanæ voluptatis ad-
huc morantur discedere, ob hoc ipsum clamant
aliquo modo: **635** « Non venit tempus ædificandi
domum Domini. » Ideo etiam in honorum cœle-
stium egestatem et sterilitates, quas mente vide-
mus, delabuntur, marcescitque in ipsis animus
instar terræ alicujus, ut nec triticum habeat, hoc
est, robur, neque vinum, quod est lætitiæ symbo-
lum. Scriptum est enim: « Panis cor hominis con-
firmat⁵⁹; » et: « Vinum lætificat cor hominis⁶⁰. »

VERS. 10, 11. *Propter hoc hæc dicit Dominus omnipotens: Pro eo quod domus mea deserta est, D
vos autem sectamini unusquisque in domum suam,
ideo abstinebit cælum a rore, et terra subtrahet ger-
mina sua. Et inducam gladium super terram, et super
montes, et super frumentum, et super vinum, et super
oleum, et quæcunque profert humus, et super homines,
et super jumenta, et super omnes labores manuum
eorum.*

VII. Non permittit, divinis per desidiam omissis,
absurde propria ut meliora persequi, et caduca
ad gloriam ipsius pertinentibus præferre. Impellit

« Ἀνάβητε εἰς τὸ ὄρος, καὶ κόψατε ξύλα, καὶ οἰκοδο-
μήσατε τὸν οἶκον, καὶ ἐνδοξασθήσονται πάλιν ἐν
αὐτῷ, καὶ εὐδοκῆσω. » τούτεστι, Προσδέξομαι τε καὶ
ἐπαινέσω τὰς τῶν εἰς τοῦτο πεπονηκότων σπουδὰς
τε καὶ προθυμίας.

Καλὸν οὖν ἔρα καὶ ἀνδάνον τῷ Θεῷ τὸ ἐπειγέσθαι
πληροῦν, ὅσαπερ ἂν φαίνοντο χρήσιμά τε καὶ ἀναγ-
καῖα πρὸς σύστασιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πρὸς οἰκο-
δομὴν αὐτῆς. Δράσομεν δὲ τοῦτο, καὶ λίαν ἐμψρόνως,
οἶον ὕλην χρεωδεστάτην συλλέγοντες, καὶ ὡς ἐκ δρυ-
μοῦ κόπτοντες ξύλα τὰ ἐν τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ
πνευματικὰ θεωρήματα, δι' ὧν ἂν τις ἀσφαλῆ καὶ
ἐρηρησμένην ποιήσασθαι τὴν ἐπὶ Θεῷ δόξαν ἔται
διάληψιν, καὶ εὐ ἔχοντα, καὶ πεποιημένα ἐξόχως ἀπο-
φανεῖ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν τρόπον. Ἀπο-
κομιεῖ δὲ πρὸς τοῦτο καὶ εἰς εἰδῆσιν ἀκριβῆ πνευμα-
τικῆς εὐτεχνίας, καὶ τῆς ἐν ἡβῆ καὶ τρόποις νοη-
μένης ἐπιεικειᾶς. Διὰ τοιούτων οἰκοδομεῖσθαι φαι-
νόμενον τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας πρᾶ-
τεσθαι σύστασιν. Ἐρῶ δὲ πρὸς τοῦτους, ὅτι καὶ
ἕκαστος ἡμῶν ναὸς ἂν νοῦτο καὶ οἶκος Θεοῦ. Κατ-
έφυκε γὰρ ἐν ἡμῖν Χριστὸς διὰ τοῦ Πνεύματος· καὶ
ἔσμεν ναοὶ Θεοῦ ζῶντος, κατὰ τὰς Γραφάς. Οὐκοῦν
ἕκαστος ἡμῶν οἰκοδομεῖτω τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν διὰ
πίστεως ὀρθῆς, αὐτὸν ἔχτω θεμέλιον τὸν Σωτῆρα,
τὸν ἐντιμὸν ἀληθῶς. Προσεπαγέτω δὲ τοῦτοις καὶ
ὕλην ἑτέραν, τὴν ὑπακοήν· δη λέγω, καὶ τὸ εἰς πᾶν
ὄτιον εὐήγιον, τὴν ἀνδρείαν, τὴν ὑπομονήν, τὴν
ἐγκράτειαν. Συναρμολογούμενοι γὰρ οὕτω διὰ πάσης
ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, « εἰς ναὸν ἁγίου ἀναθεσέ-
μαθα, καὶ εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύ-
ματι. » Οἱ δὲ βραδεῖς εἰς πίστιν, ἢ καὶ πιστεύσαντες
μὲν, ὀκνηροὶ δὲ πως εἰ πρὸς ἀπόστασιν τὴν ἐκ
παθῶν τε καὶ ἁμαρτίας, καὶ φιληδονίας κοσμητῆς,
δι' αὐτοῦ δὴ τοῦτο μονουχοὶ καὶ κεκράγουσιν·
« Οὐχ ἦκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυ-
ρίου. » Ταῦτητοι καὶ παραπίπτουσι ταῖς τῶν οὐρανίων
ἀγαθῶν ἐνδελείαις καὶ νοηταῖς ἀκαρπείαις, καταφθί-
νοντος ἐν αὐτοῖς τοῦ νοῦ, καθάπερ τινὸς γῆς, ὡς μή-
τε σίτον ἔχειν, τούτεστιν ἰσχὺν, μήτε μὴν οἶνον, ὃ
ἐστὶν εὐφροσύνης σύμβολον. Γέγραπται γὰρ, ὅτι
« Ἄρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου, » καὶ « Οἶνος
εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ
Ἄρθ' ὧν ὁ οἶκος μου ἐστὶν ἔρημος, ὑμεῖς δὲ
διώκετε ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διὰ τοῦτο
ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ δρόσου, καὶ ἡ γῆ ὑποστε-
λεῖται τὰ ἐκφόρια αὐτῆς. Καὶ ἐπάξω βομβαίαν
ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐπὶ τὸν ὄρειον, καὶ ἐπὶ τὸν σί-
τον, καὶ ἐπὶ τὸν οἶνον, καὶ ἐπὶ τὸ ἔλαιον, καὶ
ὅσα ἐκφέρει ἡ γῆ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ
ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς κότους τῶν
χειρῶν αὐτῶν.

Z'. Οὐκ ἔσ' τῶν θείων καταραθιμούντας ἐκτόπως
ποιεῖσθαι τὰ σφῶν ἐν ἀμείνοσι, καὶ τῶν εἰς δόξαν
αὐτοῦ προτάττειν τὰ γεωδέστερα. Ἀναπίθεται δὲ

⁵⁵ I Cor. iii, 16. ⁵⁶ II Cor. vi, 16. ⁵⁷ I Petr. ii, 6. ⁵⁸ Ephes. ii, 22. ⁵⁹ Psal. ciii, 17. ⁶⁰ Eccli. xii,
30.

μᾶλλον ἐννοεῖν, ὡς εἰ μὴ κείτοιο καλῶς τὰ ἀσυγκρί-
τως ὑπερκαίμενα, οὐδ' ἂν τοῖς μείοσις ἐποιτο τὸ εὖ
κεῖσθαι πῶποτε, καὶ ἐν οἷς εἶναι βεβούληται. Ταύ-
τητοί φησιν· « Ἀνθ' ὧν ὁ οἶκος μου ἐστιν ἔρημος,
ὁμοίως δὲ διώκετε ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, » διὰ
τοῦτο τὸ κακίον, δι' ὧν ἂν εὐθὺς καταφθίνοιτο τὰ
ἐν ἀγροῖς, οὐρανοῦ μὲν δρόσον οὐ καθιέντος ἔτι, γῆς
δὲ τὴν οἰκίαν ἀνακοιτούσης ἰσχύϊν, ληΐσις τε ὁμοῦ
καὶ ἀμπέλαις συναυαινομένης ἐλαίας, καὶ μὴν καὶ
ρομφαλας ἐξ ὄργῆς ἐπενηγεμένης, καταδοσκομένης
τε πρὸς τοῦτοις ἀνθρώπους τε καὶ κτήνη. Οὐκοῦν
τοῖς ὀκνοῦσι ἀποτεληροῦν τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τὰ
δι' ὧν ἂν ὀρῶτο συνεστηκῶς ὁ οἶκος αὐτοῦ, τουτέστιν
ἡ Ἐκκλησία, οὐτ' ἂν δρόσος γένοιτο πνευματικῶς,
τουτέστι, παράκλησις ἢ ἐξ οὐρανοῦ, ψυχὰς καὶ
καρδίας καταπαίνοσα· οὐτε μὴν ἢ ἀπὸ γῆς εὐκαρ-
πία, τουτέστι τὰ διὰ σώματος κατορθώματα, οὐ
οἶτος, οὐκ οἶνος, οὐκ ἐλαίου χρήσις. Ἄνισχυροι γὰρ
πάντη τε καὶ πάντως ἔσονται καὶ τοῦ κατευφραίνε-
σθαι μακρὰν, καταπαίνοσθαι δ' ἂν οὐδαμῶς ἐλαίῳ τῷ
νοητῷ, καὶ ἀπαξιακῶς ἄγευστοι καὶ ἀμέτοχοι τῆς
εὐλογίας ἀπομενοῦσι τῆς διὰ Χριστοῦ. Καὶ πρὸς γε
δὴ τοῦτοις ὑπενεχθήσονται τῇ ρομφαλᾷ, καὶ ἀμισθον
παντελῶς ὑπομενοῦσι πόνον, ἂν εἰ τις αὐτοῖς ἐπιει-
κειας ἐπιτηθεύουσι τρόπος. « Στεφανοῦται γὰρ οὐδεὶς,
ἐὰν μὴ νομίμως ἀβλήσῃ κατὰ τὸ γένος. » Οὐκοῦν
ἡγοῦμεθα περισπούδαστον καὶ τῶν ὄτι μάλιστα
σαπτῶν τὴν εἰς τὰ ἀμείνω σπουδῆν. Τετάρτῳ δὲ καὶ
τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν μείονι λόγῳ, καὶ ἴτω κατόπιν τῶν
εἰς δόξαν. Καὶ οὐχὶ μόνον ἐστίναι, καὶ χρήματα, καὶ
τὰ εἰς δόξαν κενήν, ἀλλὰ γὰρ καὶ γένη, καὶ ἀδελφοί,
καὶ πατέρες. Οὕτω γὰρ πού φησιν ὁ Χριστός· « Ὁ
φίλων πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμε, οὐκ ἐστὶ μου
ἀξιος. »

Καὶ ἤκουσε Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ
φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ, ὁ
ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ πάντες οἱ κατάλοιποι τοῦ
λαοῦ τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ
τῶν λόγων τοῦ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, καθότι
ἔξαπαύσατο αὐτὸν ὁ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν
πρὸς αὐτούς, καὶ ἐφοβήθη ὁ λαὸς ἀπὸ προσώπου
Κυρίου.

Ἡ· Ὅτι μὴ μάτην ποιεῖται τὰς ἀπειλὰς, χρημὰ
τέ ἐστὶν οὐκ ἀνόητον τοῖς βραθυμῶν ἐκωθῶσιν ὁ φό-
θος, κατὰ τοῖς εἰς ἀνέναντον ἐκωθῶσιν. Ἰδοὺ γάρ,
Ἰδοὺ τῶν θεῶν ἐπιπέτρ ἐπίθοντο λόγων, τρέπονται
παραχρημα πρὸς φιλεργίαν, εἰκουσί τε λοιπὸν τοῖς
καθηγεῖσθαι λαχοῦσι, Ζοροβάβελ τε, φημί, καὶ Ἰησοῦς,
διὰ πλειοψηφίας τε ὁμοῦ αἰδοῦς τῶν προφητῶν ποιοῦνται
ῥωνὰς, καὶ δευδωσώπηται τὴν ἐπιστολήν, καίτοι πάλαι
κοιμῶν σμικρῶν ἀξιοῦντες τὸ χρημὰ λόγων.
Οὐκοῦν ἀληθὲς καὶ δι' αὐτῶν ὀρᾶται τῶν πράξεων,
ἔτι « Ὁν ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει. » Μετατάττει
γὰρ ἑσθ' ὅτε πρὸς τὰ ἀμείνω τὸν νοῦν τὸ τοῦ κολα-
ζεσθαι δεῖμα· καὶ τῶν σχυρωσῶν ἢ ἐφεσις εἰς
τὸν θεῶν ἡμᾶς μεταρμύζει φόβον· καὶ ἐστὶν ἀτρε-
κὲς τὸ ἐν βιβλίῳ Παροιμιῶν, ὅτι « Ὁ φοβούμενος

A autem ad cogitandum, nisi citra comparationem
præstantiora bene habeant, nec inferiora unquam
probe processura, et qualia ipsi voluerint, futura.
Quamobrem inquit : « Quia domus mea deserta est,
vos autem festinatis unusquisque in domum suam, »
idcirco hoc et illud continget, per quæ mox pereant.
fruges in agris, cælo non dimittente amplius plu-
viam, terra vinum suam cohibente, quin etiam oliva
simul fructum abnuente, segetibus, et vineis, et
oliva exarescentibus, atque etiam gladio ex ira
grassante, et homines cum jumentis absumente.
Itaque gloriæ divinæ, et iis per quæ constituta vi-
deri possit domus Dei, hoc est, Ecclesia, servire
detrectantibus, nec ros spiritualis queat contingere,
id est, cœlestis consolatio, animas et corda impin-
guans; nec e terra fructum ubertas, hoc est, per
corpus cum virtute gesta; non frumentum, non
vinum, non olei usus. Omnimodis enim imbecilles
erunt et a lætitiâ procul sejuncti, nec unquam oleo
spirituali pinguescent, benedictionemque per Chris-
tum penitus non gustabunt, nec illius partem cap-
pient. Et nihilominus gladio subjicientur, et laborem
citra ullam omnino mercedem sustinebunt, etiam si
utcumque probitatem coluerint. « Nemo enim co-
ronatur, nisi legitime, et ut rei natura conditio-
que postulat, certaverit ». Quare studium rerum
meliorum summopere amplectendum et **636** im-
primis venerandum arbitramur. Nostrarum autem
rerum minor ducatur ratio, et gloriæ Dei post-
ponantur. Nec tantum domus, et pecuniæ, et quæ
sunt fluxæ gloriæ; sed cognationes quoque, et
fratres, et patres. Sic enim alicubi dixit Christus :
« Qui amat patrem aut matrem super me, non est
me dignus ». »

VERB. 12. Et audivit Zorobabel filius Salathiel ex
tribu Juda, et Jesus filius Josedec sacerdos magnus,
et omnes reliqui populi vocem Domini; Dei sui,
et verba Aggæi prophetæ, sicut misit eum Dominus
Deus eorum ad eos, et timuit populus a facie Do-
mini.

VIII. Non frustra eum minari timoremque pro-
desse pigritari solitiis, non difficile quispiam etiam
hinc perspiciat. Ecce enim, ecce postquam divina
verba audiverunt, operi confestim diligenter accin-
guntur, et deinceps principibus suis, Zorobabeli,
inquam, et Jesu obsequuntur, prophetarumque vo-
cem majorem in modum reverentur, et mandatum
suspiciunt, etsi aliquando id in postremis duxerant.
Proinde verum esse ex ipsis quoque rebus
liqueat : « Quem Deus diligit, castigat ». Traduci
enim interdum animam ad partes meliores supplicii
terror; et tristitium importatio ad divinum timorem
nos accommodat; et verum est, quod habet liber
Proverbiorum : « Timenti Dominum bene est ». Et
rursum : « Timor Domini in vitam viro ». »

⁶¹ II Tim. II, 5. ⁶² Matth. I, 37. ⁶³ Hebr. XII, 6.

⁶⁴ Eccli. I, 13. ⁶⁵ Prov. XIX, 23.

Ecclesiasticus similiter : « Timor Domini gloria et gloriatio ⁶⁶. » Et, « Timor Domini delectabit cor, et labit insuper lætitiā et gaudium ⁶⁷. » Vide autem quam mansuete et pro eo ac ipsum decet, nos feriat Deus. Non enim protinus corporibus humanis pœnas addit; sed terrefacit potius externis et exiguis terroribus, et esculentorum detrimentis ad salutaria et ad sua in posterum facitanda vocat.

VERS. 13. *Et dixit Aggæus angelus Domini in angelis Domini populo : Ego sum vobiscum, dicit Dominus.*

IX. Vide quemadmodum mutationes in melius repente humanitas comietur. Universorum enim Deus una mutatur quodammodo cum iis qui sententiam mutarunt, et cum illis sese futurum pollicetur : cui quidnam comparari potest? Nam si Deus sit nobiscum, procul a nobis omne incommodum recedet, et commoda advenient plane, et mox **637** stabilia prosperitatum genera apparebunt, omnisque nos jucunditas complectetur. Jam quod sacra Scriptura Aggæum angelum Domini nominat, nemo illum natura angelica constatare, quod perdelirum foret, sed more nostro hominem ex muliere prognatum putet. Potius, si a mente valeamus et animo verum intuemur, ab ἀγγέλειν nuntiare ἀγγελοῦ, hoc est, nuntium dictum nominatumque affirmabimus. Siquidem nihil impediret quominus et in aliud ineptum incidentes, angelos natura consteremur etiam, qui quæ in agro equites designassent, ac de mortuis etiam filiis domo collapsa Jobo nuntium apportabant ⁶⁸. Dicitur item Dei Verbum « magni consilii Angelus ⁶⁹. » Nuntiavit enim nobis voluntatem Dei et Patris. Ergo ab ἀγγέλειν ἀγγελος. Et si forte de hominibus dicatur hoc vocabulum, proreus non dicitur ab ea natura qua nos prædium non sumus.

VERS. 14. *Et suscitavit Dominus spiritum Zorobabel filii Salathiel de tribu Juda, et spiritum Jesu filii Josedec sacerdotis magni, et spiritum reliquorum populi, et ingressi sunt, et faciebant opera in domo Domini omnipotentis Dei sui, quarta et vicesima mensis sexti.*

X. Timuerunt Israelitæ a facie Dei. Verumtamen rursum mihi considera non eos prius operi Deo placenti manus admovisse, quam cum ipsis fuisset, eorumque spiritum suscitasset. Cognoscemus ergo etiam hinc, etsi quis bonis actionibus studium dare decreverit, etsi impetum hujusmodi senserit fortasse, nihil tamen plane ad finem perducturum, si Deus cum ipso non fuerit, et ad audendum non excitarit, et ad laborum tolerantiam non acuerit, torporemque ad operas dandas non præciderit. Proinde et Paulus de iis quibus prædicatio verbi Dei

τὸν Κύριον ὑγίαινει. » Καὶ πάλιν « Φόβος Κυρίου εἰς ζωὴν ἀνδρῶν. » Καὶ ὁμοίως ἡ Σοφία, « Φόβος Κυρίου δόξα καὶ καύχημα. » Καὶ, « Φόβος Κυρίου τέρφει καρδίαν, καὶ δώσει πρὸς τοῦτοις εὐφροσύνην καὶ χαρὰν. » Θεὸς δὲ ὅπως ἡμέρωσ τε ἡμᾶς καὶ ὡς ἀν αὐτῷ πρέποι πλητταί Θεός. Οὐ γὰρ εὐθύς τοῖς ἀνθρωπίνους σώμασιν ἐπάγει τὰ ἐξ ὀργῆς, καταποιεὶ δὲ μᾶλλον τοῖς ἐξωθεν καὶ ὀλίγοις δειμασι, καὶ ταῖς τῶν ἰδωδίων ζῆμασι μεταποιεῖ πρὸς τὸ ἡμεῖν καὶ πρὸς τὸ ἐλέσθαι λοιπὸν ἐργάζεσθαι τὰ αὐτοῦ.

Καὶ εἶπεν Ἀγγαῖος ὁ ἀγγελος Κυρίου ἐν ἀγγελίοις τοῦ Κυρίου τῷ λαῷ· Ἐγὼ εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει Κύριος.

Θ. Ὅρα ταῖς εἰς τὰ ἀμείνω μεταστάσει παρομαρτοῦσαν εὐθύς τὴν φιλοφροσύνην. Συμμεθίσταται γὰρ οἰονείτως ὁ τῶν ἄλων θεὸς τοῖς μετανοεῖν ἡρημένοι, συνεῖναι τέ σφισι καταπαγγέλλεται· οὐτε ἂν γένοιτο τὸ ἰσοστατοῦν; Θεοῦ γὰρ ἡμῖν συνόντος, ἅπαν ἡμῖν ἐκποδῶν οἰχῆσται βλάβος, εἰσβαλεῖ δὲ πάντως τὰ ἀγαθὰ, καὶ βεβηκότες εὐθύς οἱ τῆς εὐημερίας ἀναφανοῦνται τρόποι, καὶ πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἡλίστων συμβῆσται. Εἰ δὲ δὴ φάσκοι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν ἀγγελον Κυρίου τὸν Ἀγγαῖον, οἰέσθω μηδεὶς ἀγγελον εἶναι κατὰ φύσιν αὐτὸν, γεννηθῆναι δὲ κατ' ἡμᾶς ἀνθρωπον ἐκ γυναικός· ἀπόπληκτον γὰρ κομίδῃ τὸ ὕδω νοεῖν. Οἰησόμεθα δὲ μᾶλλον, εἴπερ ἔσμεν ἐν καλῷ φρονεῖν, καὶ τοῦ βλέποντος εἰς τὸ ἀτρεκέις, ἀπὸ τοῦ ἀγγέλειν ἀγγελον εἰρηῆσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι. Ἐπεὶ τὸ λυποῦν οὐδὲν καὶ εἰς ἑτέραν ἡμᾶς ἀποπῖν ἐκβαίνοντας, ἀγγέλους ὑπάρχειν ὁμολογεῖν τῇ φύσει καὶ τοῖς ἀπαγγέλλοντας τῷ Ἰωδ τὰ τε ἐν ἀγροῖς παρὰ τῶν ἱππέων συμβεβηκότα, καὶ μὴν καὶ ἐπιτεθῶσιν οἱ παῖδες αὐτῷ κατασσεισμένης τῆς οἰκίας. Εἰρηται δὲ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος « μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος. » Ἀπηγγεῖλε γὰρ ἡμῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Οὐκοῦν ἀπὸ τοῦ ἀγγέλειν ἀγγελος. Καὶ οὐχὶ δη πάντως, εἰ ἐπ' ἀνθρώπων λέγοιτο τυχὸν ἢ κληθεῖς, ἀπὸ γε τοῦ εἶναι κατὰ φύσιν ὅπερ οὐχ ἡμεῖς.

Καὶ ἐξήγησε Κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καταλοιπῶν καρτὸς τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσῆλθον, καὶ ἐποίησαν ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου κατοικητήριον Θεοῦ αὐτῶν, τῇ τετράδι καὶ δὲ εὐκαὶ τοῦ μηνὸς τοῦ ἔκτου.

Γ'. Περὶ δὲ ἔσθαι μὲν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἀπὸ προσώπου Κυρίου. Πλὴν ἄρχει μοι πάλιν, ὡς οὐ πρότερον κεχρηθήκασι εἰς γε τὸ ἐλέσθαι ὄραν τὰ ἀνάσποντα τῷ Θεῷ, εἰ μὴ καὶ γέγονε μετ' αὐτῶν, καὶ ἐξήγησε τὸ πνεῦμα αὐτῶν. Εἰσόμεθα δὲ οὖν κἀντεῦθεν, ἐτι κἂν εἰ ἔλοιτό τις τὸ θελοῦργεῖν εἰς τὸ ἀγαθόν, κἂν εἰ ἐν πρᾶθμιαῖς γένοιτο ταῖς τοιαύδε τυχόν, ἀλλ' οὐδὲν ὅλως ἀποπαρῆσαι, μὴ οὐχὶ συνόντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ διανιστάντος εἰς εὐτολμίαν, καὶ καταθῆγοντος εἰς τὸ τληπαθῆς, καὶ τὸν ἐπὶ ταῖς φιλεργίαις ἀποκρίνοντος ὀκνον. Ταῖς γάρτοι καὶ Παῦλος περὶ τῶν τὸ θεῖον

⁶⁶ Eccli. 1, 11 ⁶⁷ Ibid. 12. ⁶⁸ Job 1, 14, 15. ⁶⁹ Isa. 1x, 6, sec. LXX.

πεπιστευμένων κήρυγμά φησιν, ὅτι « Περὶ σφόδρον πάντων αὐτῶν ἐκοπίασα. » Προσεπήγαγε δὲ πανσόφως· « Οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. » Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, « Χωρὶς ἐμοῦ, φησὶν, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. » Αὐτὸς γὰρ ἡμῶν ἡ ἔφεσις, ἡ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀγαθῶν προθυμία, αὐτὸς ἡ ἰσχύς, καὶ συνόντος μὲν ἡμῖν εὐδοκιμήσομεν, ἑαυτοὺς οἰκοδομοῦντες εἰς ναὸν ἄγιον, εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι. Ἀποφοιτῶντος δὲ καὶ νοσφιζομένου, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ὅτι καὶ ἀπρακτῆσομεν ὅκνη τε καὶ ἀνανδρίᾳ νικώμενοι, καὶ ὡς ἀκερῶν τὸν πόνον ἀποσειόμενοι; Πλὴν δρα τοὺς πάλαι διὰ πολλὴν ἀπειθειαν ὑποπεσόντας ὀργῇ, λοιπὸν εἰσθέοντες ἐν οἴκῳ Κυρίου, καὶ ἐργαζομένους, συνόντων αὐτοῖς Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου.

Τύπος δ' ἂν εἴη τὸ χρέμα πάλιν τῆς ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐσομένης κλήσεως τοῦ Ἰσραήλ. Ὅτι καὶ ἠπειθήσαν μὲν ἐν ἀρχῇ, ταύτητος καὶ ἀκαρποὶ μεμενῆκασιν, δίχα θρόνου, καὶ σίτου, καὶ οἴνου, καὶ μὴν καὶ ἐλαίου. Πεπτῶκασιν δὲ καὶ ὑπὸ ῥομφαίαν. Ἐπειδὴ δὲ πεφόβηται λοιπὸν ἀπὸ προσώπου [Θεοῦ], καὶ τοὺς τῶν ἁγίων προφητῶν δεδυσώπηται λόγους, συνόντα τέ σφίσι τὸν τῶν ὄλων ἔξουσι Θεὸν, καὶ ἐξεγερθήσεται τὸ πνεῦμα αὐτῶν, ἐργάσσονται δὲ καὶ αὐτοὶ τὰ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐν Χριστῷ δὲ καὶ ταῦτα διαμορφοῦται, ὥσπερ ἐν γὰρ τῷ Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦ. Ὁ μὲν γὰρ ἔστι βασιλεὺς μὲν ὡς Θεὸς, ἀρχιερεὺς δὲ πάλιν ὡς ἄνθρωπος, καὶ μεσότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Μεσιτεύει γὰρ ὁ ἱερεύς. Προσεπενήνεκται δὲ ἀναγκαίως καὶ τὸ, « τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἔκτου, » τὸ ἀγγίστροφον τῆς γνώμης τῶν ἐξ Ἰσραὴλ εἰς μάλα καταδηλοῦν. Γέγονε μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἔκτῳ μιᾶς τοῦ μηνὸς, εἰσέδραμον δὲ τοὺς ἐπὶ γὰρ τῷ ναῷ πόνους τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἔκτου, ὡς εἶναι τὰς μεταξὺ τῆς ἀναβολῆς, ἧγγον διασκέψεως, ἡμέρας τρεῖς τε καὶ εἰκοσιτὸν ἀριθμὸν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Τῷ δευτέρῳ εἶπει, ἐπὶ Δαριεῦ τοῦ βασιλέως, τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, μιᾶ καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς, ἐλάλησεν Κύριος ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων· Εἶπον δὴ πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τοῦ Ἰωσεδάκ, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, καὶ πρὸς πάντας τοὺς καταλοιποὺς τοῦ λαοῦ, λέγων· Τίς ἐξ ὑμῶν, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ θόξῃ αὐτοῦ τῇ ἔμπροσθεν; Καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν καθὼς οὐκ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν;

ΙΑ'. Εἰσέγοντο μὲν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ μετεποιοῦντο τῶν ἔργων τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἔκτου μηνὸς, εἴτε' εὐθύς εἰκάδι καὶ μιᾶς τοῦ ἑξῆς ἑβδόμου γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος πρὸς Ἀγγαίον. Τί οὖν ἄρα κατὰ τούτῳ λογιούμεθα, καὶ τίς ἡ πρόφασις

A credita est, inquit: « Plus omnibus illis laboravi ⁶⁹. » Persapienter autem apponit: « Non ego solus, sed gratia Dei quæ mecum est ⁷⁰. » Et ipsemet Salvator sanctis apostolis: « Sine me nihil potestis facere ⁷¹. » Ipse enim est desiderium, ipse ad quodvis bonum alacer animus, ipse robur, et eo nobis præsentē clarescemus, ædificantes nosmetipsos in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu ⁷². Absente autem illo et nos destituente, **638** qui tandem dubitaverit quispiam quin otium simus acturi, pigritia et ignavia corrupti, et laborem velut infructuosum repellentes? Verumtamen perpende quomodo qui olii propter multam incredulitatem in iram divinam inciderant, jam ad domum Dei concurrant, et colloborent, Zorobabele et Jesu sacerdote magno ipsis præsentibus.

B Potest hic esse typus extremis sæculi temporibus futuræ vocationis Israelitarum. Qui quidem principio increduli, ideo etiam steriles manserunt, sine rore, frumento, et vino et oleo. Quin etiam gladio ceciderunt. Ast ubi de cætero timuerant a facie Dei, et sanctorum prophetarum verba reverebuntur, universorum Deum secum habebunt, et suscitabitur spiritus eorum, et ipsi quoque ad opus templi Domini, hoc est Ecclesiam, laborem et industriam conferent. In Christo porro ista, ut in Zorobabele et Jesu, exprimuntur. Nam is est rex, ut Deus, præterea summus sacerdos, ut homo, et mediator Dei atque hominum ⁷³. Sacerdos enim medius intercedit. Adjunctum est autem necessario, « quarta et vicesima mensis sexti, » ut Israelitarum inconstantia approbe significaretur. Nam cum ad eos factum esset verbum mense sexto, una seu prima die mensis, illi in labores pro templo ædificando quarta et vicesima mensis sexti ingressi sunt, ut dilatio, quæ intercessit, sive deliberatio trium et viginti dierum fuerit.

CAP. II.

VERS. 1-4. Secundo anno sub Dario rege, mense septimo, una et vicesima mensis locutus est Dominus in manu Aggae prophetæ, dicens: Dic ad Zorobabel filium Salathiel de tribu Juda, et ad Jesum filium Josedec sacerdotem magnum, et ad omnes reliquos populi, dicens: Quis ex vobis vidit domum istam in gloria sua priore? Et quomodo vos videtis ipsam nunc sicut non existentem coram vobis?

XI. Abibant quidem ad domum Dei, et capesebant laborem quarta et vicesima mensis sexti; deinde statim una et vicesima mensis septimi consequentis factum est verbum Domini ad Aggæum. Quid igitur hic etiam cogitandum sit, et quæ occasio fuerit,

⁶⁹ I Cor. xv, 10. ⁷⁰ Ibid. ⁷¹ Joan. xv, 5. ⁷² Ephes. ii, 22. ⁷³ I Timoth. ii, 5.

639 operæ pretium est exponere. Cum labori insulare cœpissent, et curas divini templi restituendi suscepissent, et vicesimam septimam diem ad hoc constituissent, reperiebantur pusillanimes, illud forsitan aut apud se, aut inter se mussitantes, se frustra laborare; et si forte de integro templum excitassent, tamen priori nullo modo responsurum. Illud enim fuisse splendidissimum, et studio ingenti conditum, aureisque et argenteis anathematis exornatum: hoc inelegans, et ab omni ornata inops, et divitiarum gloria carens futurum. Illud enim prius ædificarant, et abunde illustrarant, cum opibus adhuc circumfluerent qui quondam regnaverunt Hierosolymis, et ante alios Salomon: hoc vix annuentes et sudore captivitatis etiamnum manantes, et cum domi nihil prorsus haberent, ædificare jubebantur. Hujusmodi cogitationibus factati et mœsti aberrantes, laborabant illi quidem, verumtamen interim abjecto animo et cunctabundi deprehendebantur. Quocirca infirmos Deus corroborat, et utiliter eos interrogat num quis inter eos sit qui templum istud in priore gloria sua conspexerit. Erant autem perpauca, et ætate fessi. Eversum enim a Nabuchodonosore templum, sicutque captivus Israel, et vix tandem elapsis annis septuaginta, libertate redituque potitus est. Difficilis itaque inventu, et senex admodum fuerit oportet, qui et ante vastitatem, et in captivitate vixerit, et Hierosolymam redierit. Idcirco querens inquit: « Quis est ex vobis homo qui noverit domum istam cum priore ipsius gloria, » et hinc futuram et noyam ut omnino non existentem existimat? Inest in percunctatione castigatio, quasi qui non putarent, quamvis ipsis curta res esset, et inopia pecuniæ valde premerentur, tamen Deum non fore imbecillum, sed rursus posse omnium linguis celebrandam et inclytam ædem suam redere.

VERB. 5, 6. *Et nunc confortare, Zorobabe, dicit Dominus, et confortare, Jesu fili Josedec, sacerdos magne, et confortetur omnis populus terræ, dicit Dominus, et facite, quia ego vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens, verbum quod pepigi vobiscum cum egrederemini de terra Ægypti, et spiritus meus constitit in medio vestrum. Confidite.*

640 XII. Non sinit eos mœrore dejici, neque terroribus ad inertiam expugnari; quin potius ad laborandi fervorem incitat, et vigorem v̄acritatemque illis injicit. Exercet etiam illos ad silem, et animos eorum confirmat, dicens eos oportere conlidere, quodquo his amplius atque optatissimum est revera, se cum ipsis fore pollicetur; et quoniam illud modo, adjungit, inquit: « Spiritus meus constitit in medio vestrum. Confidite. »

Nemo autem, cui bona mens et firma intelligentia, dubitaverit quin generose ad ædificationem divini templi, hoc est Ecclesiæ, collaborantibus vires largiatur et fiduciam impertiat, quoniam et per Spiritum sanctum aderit, et omnia ad finem illis

A εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Τληπαθεῖν ἀρξάμενοι, καὶ τῶν εἰς τὸν θεῖον ναὸν ἀψάμενοι φροντισμάτων, ἐδόμηθη τε καὶ εἰκοστὴν εἰς τοῦτο λοιπὸν διατεταχότες ἡμέραν, ὀλιγοψυχούντες ἠλίσκοντο, κάκεινόν σου τάχα διαψυθρίζοντες ἢ ἐν γέ σφισιν αὐτοῖς, ἢ πρὸς ἀλλήλους, ὅτι πονουσιν εἰκτῆ· κἀν εἰ γένοιτο τυχὸν ἀναδείμασθαι τὸν ναὸν, ἀλλ' οὖν ἔσται κατ' οὐδένα τρόπον τῷ πρώτῳ προσεοικός. Ὁ μὲν γὰρ ἦν λαμπρὸς ἔγαν, καὶ φιλοτιμῶ χειρὶ κατεσκευασμένος, χρυσοῖς τε καὶ ἀργυροῖς ἀναθήμασιν εὐπρεπής· ὁ δὲ ἀκάλλης, καὶ παντὸς κόσμου δεδημημένος, καὶ τῆς ἐκ πλοῦτου φιλοτιμίας τητῶμενος. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ τὸν πρῶτον πλοῦτον κομῶντες ἐτι κατηγλάζον ἀμφιλαφῶς οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις βεβασιλευκότες κατὰ καιροῦς, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ὁ Σολομῶν τὸν δὲ μόλις ἀνασκευάστες, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας Ἰσραὴτα στάζοντας ἐτι, ἔχοντές τε κατ' οἴκουσ παντελῶς οὐδὲν, οἰκοδομῆν προσετάρττοντο. Τοιοῦτοις τισὶ διαλογισμοῖς νηχόμενοι, καὶ ἀλύοντες ἐργάζοντο μὲν, πλην ἀπρόθυμοι τε καὶ ὀκνηροὶ γεγονότες κατεφορῶντο πάλιν. Ταῦτητοι Θεὸς ἀσθενοῦντας ἐπιρῶννυσι, καὶ χρησίμως αὐτοῖς προσάγει τὴν πύσιν, εἰ δὴ τις ἄρα ἔστιν ἐν αὐτοῖς, ὃς ἐν δόξῃ τῇ πρώτῃ τὸν νῦν τεθέεται ναόν. Ὅλλγοι δὲ ἦσαν κομιδῆ, καὶ γεγηρακότες. Πεπὸρθῆται μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ὁ ναός, καὶ ἦν αἰχμαλωτός ὁ Ἰσραὴλ, ἀνεῖθη δὲ μόλις πεπερασμένων ἐτῶν ἐδόμοιχοντα. Δουσεύρετος οὖν, καὶ σφδρα πρεσβύτης ὁ καὶ πρὸ τῆς πορθήσεως ὢν, καὶ ζήσας ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ ὑπονοστήσας αὐθις εἰς Ἱεροσόλυμα. Διὰ τοῦτο φησι· « Τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἀνθρωπος, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἐμπροσθεν, » εἶτα οἰεται τὸν ἐσόμενόν τε καὶ νέον ὡς μηδὲλως ὑπάρχοντα; Ἐνεστί δὲ τῇ πύσιν μομφή, ὡς οἰηθέντων, ὅτι κἀν εἴεν αὐτοὶ στενοὶ τε καὶ λίαν ἐν ἐνδείᾳ χρημάτων, ἀλλ' οὖν οὐκ ἂν ἠτόνησε Θεὸς, ἀρκέσει δὲ πάλιν αὐτὸς εἰς γε τὸ χρεῖναι, φημί, πανεύφημόν τε καὶ εὐκλεᾶ τὸν ἴδιον ἀποδείξει ναόν.

Καὶ τῶν κατισχυε, Ζοροβάβελ, λέγει Κύριος, κατισχυε, Ἰησοῦ ὁ τοῦ Ἰωσεδεκ, ὁ ἱερεὺς μέγας, καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαός τῆς γῆς, λέγει Κύριος, καὶ ποιῆτε, διότι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, τὸν λόγον, ἐν διεθέμῃ ἐν τῷ ἐξελεθεῖν ὑμᾶς ἀπὸ Αἰγύπτου, καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐπέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. Θαρσεῖτε.

IB. Οὐκ εἶ κατασεῖσθαι πρὸς ἀκηδῖαν, οὔτε μὴν τοῖς εἰς ὄκνον ἠττάσθαι δειμασιν· ἀνοστρύνει δὲ μᾶλλον εἰς φιλεργίαν, καὶ σφριγῶσαν αὐτοῖς τὴν προθυμίαν ἐργάζεται. Διαγυμνάξει δὲ ἅμα πρὸς πίστιν αὐτοῦς, καὶ ἐρηρειαμένους ἀποφαίνει, χρεῖνα θαρρῆν εἰπῶν, καὶ τὸ ἐτι τοῦτων ἐπέκεινα καὶ πολυευκτότατον ἀληθῶς, συνειναί σφισι κατεπαγγέλλεται· καὶ τίνα δὴ τρόπον, προσετίθει λέγων· « Τὸ πνεῦμά μου ἐπέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. Θαρσεῖτε. »

Ἐνδοιάσειε δὲ οὐδεὶς τῶν εἰσω φρενὸς ἀγαθῆς καὶ νοῦ βεβηκῆτος, ὅτι τοῖς πονουσὶ γενικῶς εἰς οἰκοδομῆν τοῦ θείου ναοῦ, τουτέστι τῆς Ἐκκλησίας, ἰσχύν τε ἅμα χαρίζεται, καὶ δίδωσι τὸ θαρρῆν, ἐπι καὶ συνέσται διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πάντα

αὐτοῖς ἀποπεραινῆται, δι' ὧν ἂν δύναιτο λαμπρὸν καὶ εὐδόκιμον τὸν οἶκον ἀποφῆναι βίον. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος οἰκοδομεῖν μέλλουσι τὴν Ἐκκλησίαν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ εἰς ναὸν ἅγιον συναγαίρειν τοὺς πεπιστευκότας ἔφασκεν ἀναγκαίως, ὅτι· Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι. » Ὅτι δὲ ἐμελλε πάλιν συνεῖναι αὐτοῖς διὰ τοῦ Πνεύματος, σαφηνιστὶ λέγων αὐτοῖς, ποτὲ μὲν· « Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς· » ποτὲ δὲ τὸν τῆς ἀφίξεως τρόπον ἐναργῆ καθιστάς, διὰ τοῦ φάναι πάλιν· « Συμφέρει ὑμῖν ἐὰν ἐγὼ ἀπέλθω. Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς. » Οὐκοῦν σύνεστι μὲν τοῖς οἰκοδομοῦσιν αὐτῷ, ἀποφοιτᾷ δὲ, καὶ ὀλοτρόπως ἀπανίσταται τῶν κατασειόντων αὐτόν· εἶεν δ' ἂν οὕτοι πάλιν, οἱ ἐν Βελζεβοὺλ λέγοντες· « ἀνάθεμα Ἰησοῦς, » καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, καὶ ταῖς τῶν ἀπλουστέρων ψυχαῖς τὸν τῆς ἀπωλείας ἰὸν ἐγχεόντες.

Διότι τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐτι ἄπαξ ἐγὼ σείσω τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηρὰν, καὶ συσεισω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἤξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἔθνων, καὶ κλησὼ τὸν οἶκον τοῦτον δόξης, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

II. Ἀνακομίζει τὸν λόγον ἐπὶ τὴν ἐξ ἔθνων Ἐκκλησίαν, καὶ εἰς χρόνους τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας. Τότε δὴ κατεπαγγέλλεται καταδοθήσειν αὐτὸν τὸν τε οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ μέντοι τὴν θάλασσαν, καὶ πρὸς τοῦτους ἔτι πάντα τὰ ἔθνη. Ἐση γὰρ, ὅτι· « Ἐτι ἄπαξ ἐγὼ σείσω. » Τοιοῦτόν τινα νοῦν ὑπεμφαίνειν ἔοικε, κατὰ γε τὸ μοι καλῶς ἔχειν δοκοῦν. Ὅτε τοῖς εἰδώλοις λελατρευκότα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς Αἰγυπτίων θεοῖς τε καὶ νόμοις ἐνθετραμμένον ἐλευθεροῦν ἐσκέπετο, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν μετακομίζειν ἤθελε, μονονουχὶ καὶ καταδοθήσας ὁρᾶται τὰ πάντα, τῶν μὲν ὑδάτων εἰς αἷμα μετεσκευασμένων, οὐρανοῦ δὲ χάλιζαν καθιέντος, τεμνομένης θαλάσσης, καὶ πηγνυμένων τῶν ἐν αὐτῇ κυμάτων ἐν εἰδεί τειχῶν, οὐρανοῦ τὸ μάνα καταστάζοντος. Καίτοι τοιοῦτον ὁ Ψαλμοδὸς ὑποφαίνει λέγων· « Ὁ Θεὸς, ἐν τῷ προπορεύεσθαι σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, γῆ ἐσεισθη· καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν. » Σεσεισθαι δὲ φάμεν τὸ τμητικᾶδε τὴν γῆν, οὐχ ὑπομείνασαν τὸν σινηθὴ κλόνον, ἀλλ' ὡς ἐπισήμου γενομένης τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ λαθούσης οὐδένα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Τοιοῦτόν τινα σεισμοὶν πάλιν ἐσεσθαι φησὶν τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας καιρὸν, ὡς οὐδενὸς ἀγνοῆσαι μέλλοντος τὰ δι' αὐτῆς κατορθώματα. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὁ οὐρανὸς τὸ μυστήριον, καὶ τοῦτο μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων· « Ἴνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐγὼ δὲ ὁμοίως καὶ ἡ σύμπασα γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, τούτῃ ἐστιν αἱ νῆσοι. Τίς γὰρ ὄλωσ τῆς εἰς τοῦτο γνώσεως

et exitum perducentur, per quæ vitam suam illustrem et laudabilem efficere queant. Ita et Dominus sanctis apostolis Ecclesiam ædificaturis, et in templum sanctum credentes congregaturis dicere debuit : « Ecce ego vobiscum sum ⁷⁶. » Futurum se autem cum iis rursus per Spiritum declarat, cum nunc dicit : « Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos ⁷⁷; » nunc adventus modum aperiens : « Expedi vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos ; si autem abiero, mittam illum ad vos ⁷⁸. » Itaque adest domum ipsi ædificantibus, abit autem, et penitus deserit qui repellunt eum, quales rursus sunt qui in Beelzebub dicunt « anathema Jesum ⁷⁹, » et omnia recta pervertunt, et in animos simplicium perditionis venenum infundunt.

^B τῶν ἀπλουστέρων ψυχῶν τὸν τῆς ἀπωλείας ἰὸν ἐγχεόντες.

VERS. 7-9. Quia hæc dicit Dominus omnipotens : Adhuc semel ego movebo cælum, et terram, et mare, et aridam, et commovebo omnes gentes, et venient electa omnium gentium, et implebo domum istam gloria, dicit Dominus omnipotens. Meum est argentum, et meum est aurum, dicit Dominus omnipotens.

XIII. Redit ad Ecclesiam ex gentibus, et ad tempora adventus Salvatoris nostri. Tunc nimirum promittit ipsum agiturum cælum et terram, mare quoque, et insuper omnes gentes. Ait namque : « Adhuc semel ego movebo. » Quod, meo quidem iudicio, hunc sensum continet. Quando Israel qui idolis **641** servierat, Ægyptiorumque moribus et legibus innutritus erat, vindicare in libertatem cogitabat, et ad veritatis agnitionem transferre volebat, visus est tantum non omnia concutere, aquis quidem in sanguinem versis, cælo grandine demissa, mari diviso, et instar murorum aquis defixis, et cælo manna suppeditante ⁷⁶. Tale quiddam Psalmicen : « Deus, cum egredereris coram populo tuo, cum pertransires in deserto, terra mota est ; etenim cæli distillaverunt ⁷⁷. » Commotam vero tunc terram dicimus, utpote agitationem inconsuetam sustinentem in tam nobili excessu filiorum Israel, et latente mortalium neminem. Istiusmodi motum rursus futurum dicit tempore adventus Salvatoris nostri, quippe nemine ignoraturo, quæ per illum evenient bona. Cognovit enim cælum hæc ^D mysterium, cujus testis est Paulus : « Ut innotescat nunc, inquit, principibus et potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei ⁸⁰, » et quæ sequuntur. Cognovit similiter omnis terra et mare, hoc est, insulæ. Quis enim tandem hujus cognitionis expertus cernitur? Quod mare, quæ gens, quæ pars orbis sub sole? Prædicatum est enim Evangelium per omnes gentes ⁸¹, juxta vocem Salvatoris. Et nunc, « Adhuc,

⁷⁶ Matth. xxviii, 20. ⁷⁷ Joan. xiv, 18. ⁷⁸ Joan. xvi, 7. ⁷⁹ I Cor. xii, 5. ⁷⁹ Exod. vi, vii, xiv, xvi.

⁸⁰ Psal. lxxvii, 8, 9. ⁸⁰ Ephes. iii, 10. ⁸¹ Matth. xxiv, 14.

inquit, semel, et movebo cœlum et terram, et tunc venient electa omnium gentium, et implebo domum istam gloria. » Fuerunt enim innumeri ex omni gente, insignes et electi qui crediderunt, et quasi splendida quædam anathemata, seu donaria in domum Dei congregati, et illi ita decus conciliantes, eamque gloriosam et celebrem reddentes, a Christo vicissim glorificati sunt. Didicerunt enim orare et dicere : « Et sit splendor Domini Dei nostri super nos ⁸²; » et iterum : « Benedicti vos a Domino, qui fecit cœlum et terram ⁸³. » Deum porro non egere materia inanima, sed decencia et ornatu quem intelligentia sola capit, sic ostendit : « Meum est argentum, et meum est aurum. » Perinde ac si dicat : Ne ingloriam fore existimetis templum, quoniam auro, et argento, splendidisque divitiis fortasse carebit. Non indigeo his. Meum est enim argentum et aurum omne. Potius germanos ac sinceros adoratores requiro. Horum fulgore templum meum inaurabo. Quemadmodum enim quando sacrificiis secundum legem Israel **642** absolvit, dixit, ut debebat : « Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos : meæ sunt enim omnes bestię agri, jumenta in montibus et boves ⁸⁴; » ita etiam hic ornatum ex materia repudians, et quem mens aspicit, potius desiderans, « Meum est, inquit, argentum et aurum, » hoc est, sufficit, et plenus sum, et nullo horum opus habeo. Sit autem potius ornatus meus qui est fide recta præditus, virtutis ornamentis eximius, charitate in me splendidus, mundus corde, pauper spiritu, misericors et bonus. Sic enim ad templum, hoc est, ad Ecclesiam congregati et collecti, eam præclaram et conspicuam efficiant.

σμένος, ὁ καθαρός τὴν καρδίαν, ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι, ὁ φιλοκτερίμων καὶ ἀγαθός. Συναγερμένῃ γὰρ οὕτως εἰς τὸν ναὸν, τούτέστιν τὴν Ἐκκλησίαν, εὐκλεῖα καὶ περιόπτον ἀποφανοῦσιν αὐτήν.

VERS. 10. *Quare magna erit gloria domus istius, novissima super primam, dicit Dominus omnipotens : et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus omnipotens, pacem animæ ad acquisitionem omni constrictuenti ad excitandum templum hoc.*

XIV. Tempore enim adventus Salvatoris nostri gloriosius absque ulla comparatione divinum templum apparuit, tantoque illo veteri præclarius et excellentius, quanto quis cultum religionis legalem et cultu in Christo et evangelico, et veritatem ab umbris differre judicaverit. Ad hæc illud quoque dici posse arbitror. Unum erat templum, et Hierosolymis tantum, et una gens Israelitica in eodem sacrificiisungebatur. Postquam vero nostrum similis factus est Unigenitus, cum esset « Deus et Dominus, et illuxit nobis ⁸⁵, » ut ait Scriptura, de cætero orbis terrarum domibus sanctis et adoratoribus innumeralibus, qui spiritualibus sacrificiis et odoribus universorum Deum venerantur, impletus est. Et hoc, opinor, est quod Malachias, tanquam

Ἀμοιρήσας ὁράται; Ποία θάλασσα, ποῖον ἔθνος, ποία μοῖρα τῆς ὑπ' οὐρανὸν; Κεκλήρυκται τὸ εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. « Ἐτι τοίνυν, φησὶν, ἀπαξ ἐγὼ σεισὼ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τότε ἤξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἔθνῶν, καὶ πλήσω τὸν οἶκον τοῦτον δόξης. » Πλείστοι γὰρ ὄσοι, καὶ ἐκ παντὸς ἔθνους, καὶ λαμπροὶ, καὶ ἀπόλεκτοι γεγόνασιν οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἐν τάξει λαμπρῶν ἀναθημάτων εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ συναγερμένοι, καὶ δόξαν αὐτῷ διὰ τοῦτο προσάπτοντες, εὐκλεῖα τε καὶ αἰδοῖμον ἀποφαίνοντες, καὶ δεδοξασμένοι παρὰ Χριστοῦ. Μεμαθήκασιν γὰρ προσεῦχεσθαι τε καὶ λέγειν· « Καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς· » καὶ πάλιν, « Ἐβλογημένοι ὑμεῖς τῷ Κυρίῳ, τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. »

« Ὅτι δὲ οὐχ ὕλης ἀψύχου δεῖται θεός, ἀλλὰ νοητῆς εὐκοσμίας, ὑποφαίνει λέγων· « Ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἔμῃ τὸ χρυσίον. » Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι· Μὴ ἀκλεῖα νομίσητε τὸν ναὸν, ὅτι χρυσίου, καὶ ἀργυρίου, καὶ τῆς ἐκ πλοῦτου λαμπρότητος ἀμοιρήσει τυχόν. Οὐ δεδεδημαι τῶν τοιοῦτων. Ἐμὸν γὰρ τὸ πᾶν ἀργύριον, καὶ τὸ πᾶν χρυσίον. Ζητῶ δὲ μᾶλλον γνησίους προσκυνητάς. Τῇ τοιοῦτων λαμπρότητι τὸν ἑμαυτοῦ καταχρυσώσω ναόν. Ὅσπερ γὰρ, ὅταν τῶν κατὰ νόμον θυσίων ἐξέστη τὸν Ἰσραὴλ, ἔρασαν ἀναγκαιώς· Ὁ δὲξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμανίων σου χιμάρους· ἐμὰ γὰρ ἔπι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ βόες· οὕτω κἀνθάδε τὸν ἐξ ὕλης κόσμον παραιτούμενος, ζητῶν δὲ μᾶλλον τὸν νοητὸν, « Ἐμὸν, φησὶ, τὸ ἀργύριον, καὶ ἔμῃ τὸ χρυσίον, » τούτέστιν ἀπέχει, καὶ πεπλήρωμαι, καὶ δεδέχημαι τῶν τοιοῦτων οὐδενός. Ἔστω δὲ μᾶλλον ὁ πίστιν ἔχων ὀρθὴν, ὁ τῆς ἀρετῆς αὐχήμασι διαπρέπων, ὁ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἐμὲ κατηγιασμένος, ὁ ἀγαθός, ὁ φιλοκτερίμων καὶ ἀγαθός. Συναγερμένῃ γὰρ οὕτως εἰς τὸν ναόν, τούτέστιν τὴν Ἐκκλησίαν, εὐκλεῖα καὶ περιόπτον ἀποφανοῦσιν αὐτήν.

Διότι μεγάλη ἔσται ἡ δόξα οἴκου τούτου, ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐν τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην. λέγει Κύριος παντοκράτωρ, εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κλιζοῦτι τοῦ ἀναστήσαι τὸν ναὸν τοῦτον.

15'. Κατὰ γὰρ τοὺς καιροὺς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας εὐκλεέστερος μὲν ἀσυγκρίτως ὁ θεὸς ἐδείχθη ναός, ἀμείνων δὲ οὕτω τοῦ πάλαι καὶ ὑπερκεῖμενος, ὅσπερ ἂν οἰοῖτο τις διενεγκεῖν καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας τὴν ἐν Χριστῷ τε καὶ εὐαγγελικὴν, καὶ τῶν ἐν σκιάς τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλως τε φάναι κἀκεῖνο οἰήσομαι δεῖν. Εἷς ἦν, καὶ ἐν μόνῳ τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ πάλαι ναός, καὶ ἦν ἔθνος ἐν τῷ ἐξ Ἰσραὴλ τὰς ἐν αὐτῷ θυσίας ἐπιτελοῦν. Ἐπειδὴ δὲ ἴσχυον καθ' ἡμᾶς ὁ Μονογενής, « θεὸς ὢν Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, » κατὰ τὰς Γραφάς, μεμέστωτα· λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανὸν οἰκων τε ἀγίων καὶ ἀναριθμητῶν προσκυνητῶν, ὅλ πνευματικαῖς θυσίαις καὶ νοηταῖς εὐωδίαις τὸν τῶν ὄλων Θεὸν καταγεραίρουσι. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ διὰ φωνῆς Μαλαχίου προανα-

⁸² Psal. LXXXIX, 17. ⁸³ Psal. CXIII, 15. ⁸⁴ Psal. XLIX, 9, 10. ⁸⁵ Psal. CXVII, 27.

φανερούμενον, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Διότι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει Κύριος, καὶ τὸ ὄνομά μου δαδῶξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ. » Οὐκοῦν ἀτρεχῆς ὁ λόγος, ὡς ἔσται μελίζων ἡ δόξα τοῦ τελευταίου ναοῦ, τουτέστι τῆς Ἐκκλησίας. Ὅτι δὲ τοῖς πεφροντικῶσι τοῦ οἰκοδομεῖν αὐτὴν ξένον ὥσπερ τι παρὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ δῶρον ἐξ οὐρανοῦ δοθήσεται Χριστός, ἡ πάντων εἰρήνη, « δι' οὗ τὴν προσαγωγὴν ἐσχίκαμεν ἐν ἐνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα, » σαφηνεῖ λέγων, ὅτι « Δώσω εἰρήνην ἐν τόπῳ τούτῳ, καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτιζόντι, τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τοῦτον. » Ἔφη γάρ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός, « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. » Καὶ ὅπως ὀνίνησι τὸ χρῆμα τοὺς ἡγαπηκότας, διδάξει γράφων ὁ Παῦλος· « Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν. » Ἐπιπέσει δὲ καὶ ὁ σοφὸς Ἰσαίας λέγων· « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην ὀδὸς ἡμῖν, πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. » ὡς τοῖς γε ἀπαξ ἡξιωμένοις τοῦ Χριστοῦ λαβεῖν εἰρήνην, μετὸν εὐκόλως τὴν ἰδίαν ἀνασῶσαι ψυχὴν καὶ πρὸς κατόρθωσιν ἀρετῆς ἀπευθῆναι τὸν νοῦν. Οὐκοῦν παντὶ τῷ κτιζόντι δοθήσεσθαι φησιν τὴν εἰρήνην. Ἐπεὶ γὰρ Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ τις, καὶ τέτακται μυσταγωγὸς ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ· εἴτ' οὖν τὴν ἰδίαν αὐτὸς ὀνίνησι ψυχὴν, ὡς λίθον ζῶντα καὶ πνευματικὸν ἑαυτὸν περιετὰς « εἰς ναὸν ἁγίων καὶ κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι, » ὁ τοιοῦτος πάντως ἀποκερδαίνει τὸ δύνασθαι τὴν ἰδίαν εὐκόλως ἀνασῶσαι ψυχὴν.

Τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἐννάτου μηνός, ἔτους δευτέρου, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐπερώτησον δὴ τοὺς ἱερεῖς νόμον, λέγων· Ἐὰν λάβῃ ἄνθρωπος κρέας ἄγιον ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ἄψηται τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄρτον, ἢ ἐψήματος, ἢ οἴνου, ἢ ἐλαίου, ἢ παντὸς βρώματος, εἰ ἁγιασθήσεται; Καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, καὶ εἶπαν· Οὐδ. Καὶ εἶπεν Ἀγγαῖος· Ἐὰν ἄψηται μισμοσμένης ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ἀπὸ παντὸς τούτων, εἰ μισανθήσεται; Καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, καὶ εἶπον, Μισανθήσεται. Καὶ ἀπεκρίθη Ἀγγαῖος, καὶ εἶπεν· Οὕτως ὁ λαὸς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιον ἡμοῦ, λέγει Κύριος, καὶ οὕτως πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ὃς ἐὰν ἐγγίσῃ ἐκβί, μισανθήσεται.

ΙΕ'. Ἄλλος οὗτος χρηματισμὸς διὰ τοῦ προφήτου πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, ἐπ' αἰτίᾳ δὲ φαινομένη γεγενῆσθαι τοιαύτη. Ἐτους μὲν ἐνεστηκότος δευτέρου τοῦ Δαρείου βασιλέως, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἐβδόμῳ, κατονειδύοντος τοῦ Θεοῦ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένους, καὶ ὄκνον αὐτοῖς ἐγκαλοῦντος, τὸν ἐπὶ γε, φημί, τὸ δεῖν ἐργάζεσθαι τὸν νεῶν, εἰσοδραμηκασί μάλιστα, καὶ τῶν εἰς φιλεργίαν ἰδρώτων μετεποιοῦντο λοιπόν. Εἶτα τοῦτο δεδρακότας ἐπαινεῖ Θεός, συνεῖναι τε

A ex persona Dei præcinit : « Quia magnus rex ego, dicit Dominus, et nomen meum glorificatum est in gentibus, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium mundum. » Verum est igitur, gloriam novissimi templi, Ecclesie puta, majorem fore. Sollicitis autem et de ejus ædificatione laborantibus velut xenium a Salvatore, et donum de caelo datum iri Christum, omnium pacem, « per quem accessum habemus in uno Spiritu ad Patrem », declarat, cum ait : « Dabo pacem in loco isto, et pacem animæ 643 in acquisitionem omni construenti ad excitandum templum hoc. » Ait enim alicubi Christus quoque : « Pacem meam do vobis ». Quæ res quomodo conducat diligentibus, docebit Paulus : « Pax Christi, inquit, quæ exsuperat omnem sensum, custodiet corda vestra, et intelligentias vestras ». Orabat item sapiens Isaias, dicens : « Domine Deus noster, pacem da nobis, omnia enim reddidisti nobis » ; quia semel Christi pace dignitatis facile animam suam servare, et ad virtutis munus probe explendum animam dirigere licet. Itaque omni construenti pacem datum iri proficitur. Sive enim Ecclesiam quispiam ædificat, et mystagogus, sive sacrorum mysteriorum interpret, super domum Dei constitutus est : sive suæ animæ prodest, ut lapidem vivum et spiritualem se exhibens « in templum sanctum, et habitaculum Dei in spiritu », talis hoc emolumentum omnino reportabit, ut animæ suæ salutem adipisci non difficulter possit.

VERS. 11-15. Quarta et vicesima mensis noni, anno secundo sub Dario, factus est sermo Domini ad Aggæum prophetam dicens : Hæc dicit Dominus omnipotens : Interroga sacerdotes legem, dicens : Si sumpsit homo carnem sanctam in summitate vestimenti sui, et tetigerit summitas vestimenti ejus panem, aut coctionem, aut vinum, aut oleum, aut omnem escam, si sanctificabitur? Et responderunt sacerdotes, et dixerunt : Non. Et dixit Aggæus : Si tetigerit pollutus, immundus in anima ab omni horum, si polluetur? Et responderunt sacerdotes, et dixerunt : Polluetur. Et respondit Aggæus, et dixit : Sic populus iste, et sic gens hæc coram me, dicit Dominus, et sic omnia opera manuum eorum, et quicumque appropinquaverit ibi, contaminabitur.

XV. Aliud hoc oraculum per prophetam au Israelæm ex hac causa. Cum annus Darii regis alter ageretur, in mense septimo, exprobrante Deo e captivitate liberatis, eorumque ad templum ædificandum segnitie castigante, vix coiverunt, et de cætero labori ac sudori institerunt. Cœpta Deus commendavit, et se cum 644 ipsis futurum et benedicturum promisit, ac de se bene sperare jussit, utpote spiritu suo in medio eorum versante.

60 Malach. i, 11. 61 Ephes. ii, 18. 62 Joan. xiv, 27. 63 Philipp. iv, 7. 64 Isa. xxvi, 12. 65 I Petr ii, 4, 5.

Illi nihilominus inertes, et ad laborem difficiles, A vix fortasse duobus mensibus transactis, in socordiam relabebantur, iterumque graviter mœrentes oberrare cernebantur. Nam cum ad exercendam mercaturam summopere et sine consilio ferrentur, et nimium avide lucra captarent, tristitiæ se dabant, quod non liceret ipsis, ut in olii scilicet copia, negotiationes tractare. Deinde hostias offerentes, id sibi ad sanctificationem satis fore credebant, quanquam divinum templum nunquam forte conderetur. Jubetur itaque propheta dextra quadam reprehensione eos pungere, et docere, tametsi precibus et sacrificiis intenti sint, si tamen in perficiendo Dei templo ignavi exstiterint, non id illis utilitatem, sed divinam potius iram et iudicium pariturum, qui noluerint suis temporibus victimas cædere, et ad divinum altare accedere. Aperte item ipsis ostendit, propter cupiditas negotiationes improbis, et alienigenis, atque adeo idololatris admistos, extreme contaminari. Est autem legi congruentissima interrogatio, et interpretatu difficilis. Verumtamen, quibus verbis potero, quid sibi velit representabo. Interrogat igitur propheta sacerdotis legem. Scriptum est enim: « Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus⁹¹. » Quid ergo interrogat? « Si acceperit homo carnem sanctam in summitate vestimenti sui, et tetigerit summitas vestimenti ejus panem, aut coctionem, aut vinum, aut oleum, aut omnem escam, si sanctificabitur? Illi responderunt, Non. » Caro quidem animantis Deo in sacrificio oblata sancta est, inquit: verumtamen illud eos docere conatur. Sacerdotes sacrificiis juxta legis præscriptum operantes, nonnunquam vestimentis arietes incendendos contingebant. Num igitur, inquit, si vestis sacra per carnem sanctam forte sanctificata, aliud quidpiam Deo non oblatum attigerit, illud quoque sanctum erit? Id sacerdotes legi convenire negarunt. Quare ut ex traditione ad veriora procedamus. Si ergo qui sacrificat interim Deum quibusdam modis offendat, numquid per sacrificia sanctificabitur? Neutiquam: quin damnabitur potius, ut qui nondum expiatus sacrificaverit. Vera autem me dicere ut credas, audi quid legislator in Levitico dicat: « Et caro quæ tetigerit omne immundum, **645** non comedetur, in igne comburetur. Omnis mundus comedet carnes: at anima quæ comederit de carnibus sacrificii salutaris, quod est Domino, et immunditia ejus in eo, exterminabitur anima illa de populo suo⁹². » Vides quomodo infrugiferum, imo vero iræ cœlestis et mortis provocatio sit, illotis manibus Deo sacra facere. Quemadmodum igitur sacerdotum vestimenta, quamvis per carnes sacrificii sanctificata, non idcirco sanctificabunt alia, a quibus tanguntur: ita Deo sacrificare, sanctos non efficiet illos qui eum alia via læserint, et in eo quod ipsi complacitum est, serias otiumque

σπισι κατεπηγγέλλεται, καὶ εὐλογεῖν αὐτοὺς, καὶ θαρρῆζειν ἐκέλευεν, ὡς ἐφεστηκότος ἐν μέσῳ αὐτῶν τοῦ πνεύματος. Οἱ δὲ οὐδὲν ἤττον ὀκνηροὶ τε ἦσαν καὶ δυσέργαστοι, καὶ δύο πού τάχα μηνῶν διατηγόντων μόλις, ἀνέπιπτον εἰς βόθρυμῶν, καὶ δεινῶς ἀλύοντες κατεφωρῶντο πάλιν. Πρὸς γὰρ τοὶ τὰ τῆς ἐμπορίας ἔργα δεινῶς καὶ ἐκτόπως ἀπονευκότες, καὶ ἀκρατῶς ἔχοντες εἰς φιλοκαρδίαν, εἰσεδέγοντο τὴν ἀκηδῖαν, ὡς οὐκ ἔξην αὐτοῖς ὡς ἐν εὐρείᾳ σχολῇ τῶν εἰς ἐμπορίαν ἔχασθαι φροντισμάτων. Εἶτα θυσίας προσάγοντες, ἀρκέσειν ἐφασκον τὸ χρῆμα αὐτοῖς εἰς τὸ ἀγιάζεσθαι δεῖν, κἂν εἰ μήπω γένοιτο τυχὸν ὁ θεὸς νεῶς. Προστάττεται τοίνυν ὁ προφήτης εὐφραίνειν ἐλέγχους κατατιτρώσκειν αὐτοὺς, καὶ διδάσκειν, ὅτι κἂν εἰ ἐλοιτο πληροῦν εὐχὰς καὶ θυσίας, βόθρυμοι ἔδντες ἀλλοσκοῖντο περὶ τὸ χρῆναι πληροῦν τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, οὐκ εἰς δνησιν ἔσται μᾶλλον αὐτοῖς, ἀλλ' εἰς ὀργὴν καὶ κρίμα, τὸ μὴ ἐν καιροῖς βούλευσαι βουθετεῖν, καὶ τῷ θεῷ προσεῖναι θυσιαστήριον διατρανοῖ δὲ πρὸς τοῦτοίς, ὅτι τῶν προκειμένων αὐτοῖς ἐμποριῶν ἕνεκα πονηροὶ καὶ ἀλλογενεῖς ἀνδράσιν ἀναμιγνύμενοι, πάντως δὲ πού καὶ εἰδωλολάτραις, ἐσχάτως καταμιαίνονται. Νομικωτάτη δὲ λίαν ἡ ἐρώτησις, καὶ δυσερμήνευτος μὲν, πλὴν σαφηνῶ, ἐῶν ἂν δύναμαι λόγῳ παριστάς τὸ δηλούμενον. Ἐρωτᾷ τοίνυν ὁ προφήτης τοὺς ἱερεῖς νόμον. Ἐγραπται γάρ, ὅτι « Κεῖλη ἱερέως φυλάσσεται κρίση, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. » Καὶ τίς ἐρώτησις; « Ἐὰν λάθῃ ἄνθρωπος κρέας ἄγιον ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ἄψεται τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄρτου, ἢ ἐψήματος, ἢ οἴνου, ἢ ἐλαίου, ἢ τινος βρώματος, εἰ ἀγιάσθησεται; Οἱ δὲ εἶπον, Οὐ. » Καὶ κρέας μὲν ἄγιόν φησι, τὸ ἀπὸ ζώου ληφθὲν προσενηνεγμένου πρὸς ἱερουργίαν τῷ θεῷ· πλὴν ἐκεῖνο βούλεται διδάσκειν αὐτοὺς. Οἱ ἱερεῖς ἔσθ' ὅτε τὰς μετὰ νόμου τελούσντες θυσίας, ἤκουστο καὶ διὰ τῶν ἐσθημάτων τῶν μελλόντων καπιλιζεσθαι κριῶν. Ἄρ' οὖν, φησὶν, ἐὰν ἐσθῆς ἱερὰ ἡγιασμένη τυχὸν διὰ κρέως ἄγιον ἄψεται τινος ἐτέρου, τοῦ μὴ προσενηνεγμένου τῷ θεῷ, ἄρ' ἔσται κἂν ἐκεῖνο ἄγιον; Ἀπέφησαν τοῦτο κατὰ νόμον οἱ ἱερεῖς. Οὐκοῦν ὡς ἐκ παραδόσεως ἴωμεν ἐπὶ τὸ ἀληθέστερον. Ἄρ' ὁ προσάγων θυσίας, εἰ παροτρύνη Θεὸν καθ' ἐτέρου τρόπου, ἀγιάσθησεται παρ' αὐτῆς; Οὐδαμῶς, κατακριθῆσεται δὲ μᾶλλον, ὡς οὕτω μὲν ἀποκαθηράμενος, προσάγων δὲ θυσίαν. Ὅτι δὲ ἀληθὲς ὁ λόγος, ἄκουε τί φησὶν ὁ νομοθέτης ἐν τῷ Λευϊτικῷ· « Καὶ κρέας ὃ ἂν ἄψεται παντὸς ἀκαθάρτου, οὐ βρωθήσεται, ἐν πυρὶ κατακαυθήσεται. Πᾶς καθαρὸς φάσεται κρέας, ἢ δὲ ψυχῇ, ἥτις ἐὰν φάγῃ ἀπὸ τῶν κρεῶν τῆς θυσίας τοῦ σωτηρίου, ὃ ἐστὶ Κυρίῳ, καὶ ἡ ἀκαθαρσία αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, ἀπολεῖται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. » Ὅρῳς ὅπως ἀνόνητον, μᾶλλον δὲ ὀργῆς καὶ θανάτου πρόξενον, τὸ ἀναπονήπιτοισι χερσὶ προσάγειν θυσίας. Ὡσπερ οὖν τὰ τῶν ἱερέων ἐσθηματα, καίτοι καθηγιασμένα διὰ τῶν κρεῶν τῆς θυσίας, οὐκ ἂν ἀγιάσῃ εἰ τῶν προσφασούτων αὐτοῖς· οὕτω, φη

⁹¹ Malach. II, 7. ⁹² Levit. VII, 19.

σιν, οὐκ ἂν ἀγίους ἀποτελέσῃ τὸ καταθῆναι Θεῷ τοὺς κατ' ἕτερον τρόπον λυπεῖν ἡρημένους, καὶ ἀπρακτεῖν ἐθέλοντας περὶ τὸ ἀνδάνον Θεῷ. Ὅτι δὲ, ὡς ἔφη, τῶν ἐμποριῶν ἕνεκα, καὶ τῶν ἐκ ταύτης λημμάτων βεβήλοι, ἀνδράσιν ἀναμιγνύμενοι, ἐν μεθέξει πάντως καὶ αὐτοὶ τῆς ἐκείνων ἔσονται βδελυρίας, διὰ τῆς ἐτέρας ἐπερωτήσεως καθίστησιν ἑναργές. Ἐφη γὰρ πάλιν· Ἐὰν ἀψῆται μεμισασμένος ἐπὶ ψυχῇ ἀπὸ παντὸς τούτων, εἰ μιανθήσεται; Οἱ δὲ εἶπον, Μιανθήσεται. Προστέταχε μὲν γὰρ ὁ διὰ Μωσέως νόμος τοῖς ἡγιασμένοις, νεκροῦ σώματος μὴ ἀποθίγειν, μῆτε μὴν ἀνθρώποις τεθνεῶσιν ἐπιφοιτᾶν. Καὶ γοῦν ἔφη, δεῖν καταμιαίνεσθαι τοὺς ἱερουργούς, εἰ μὴ ἐπὶ μόνοις μητρὶ, καὶ πατρὶ, καὶ ἀδελφῷ, καὶ ἀδελφῇ, τὸν δὲ μηδὲ ἐπὶ τούτοις ὄλωσ.

Αἰνίγμα δὲ τὸ κεκελευσμένον ἦν. Σκιὰ γὰρ ὁ νόμος. Ὁ γὰρ τοὶ νεκρὸς νεκρῶν ἔργων καὶ ἀκαθαρσίας κοσμικῆς τύπος ἂν εἴη. Δεῖ δὲ, οἶμαι, τοὺς ἱεράν τε καὶ πάναγνον ἐπισκηχότας ζωὴν νεκρῶν ἔργων ἀπονοσφίζεσθαι, καὶ σαπρίας κοσμικῆς ἀπαντοασθαι φιλεῖν. Ἄλλ' εἰ συνέθη τὸ τῆνικαδὲ νεκρῶν τινος τῶν ἄλλων ἀποθίγειν, ἢ ἀνθρώπου τυχόν, ἤγιον δέσματος, τοῦτο πάντως ἦν κατὰ νόμον ἐν μολυσμῷ. Ἐρωτᾷ δὲ οὖν ὁ προφήτης, εἰ ὅταν τις νεκροῦ σώματος ἀψάμενος, εἴτα μεμενηκῶς ἀναπόνιπτος, ἐτέρου τινὸς ἀψαίτο τυχόν, εἰ πάντως αὐτὸν καταμιαίνη. Τῶν δὲ εἰρηκότων, Μιανεῖ· λοιπὸν ἐπιφέρει Θεός· Ὅπως ὁ λαὸς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιόν μου, λέγει Κύριος, καὶ οὕτω πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ὅς ἂν ἐγγίση ἐκεῖ, μιανθήσεται. Ἐπειδὴ γὰρ νεκρῶν ἔργων ἄπτεται, φησὶν, οὐχὶ μεμύονται μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ γὰρ πρὸς τοῦτο ἦκει φαυλότητος, ὡς ἐπιτηδείως ἔχειν εἰς γε τὸ δύνασθαι καὶ μάλα νεανικῶς καταμιαίνειν ἐτέρους. Ἐπιμελητέον δὴ οὖν ἔργων ἀγαθῶν, καὶ πληροῦν σπουδάζωμεν τὸ ὅτι μάλιστα φίλον ἀληθῶς τῷ Θεῷ, θύωμέν τε οὕτω πνευματικῶς. Οὕτω γὰρ προσδέξεται, καὶ οὐκ εἰς κατάκριμα τὴν εὐχὴν, ἔξομεν δὲ μᾶλλον εἰς θνησὶν τε καὶ εὐλογίαν. Ἀποσεῶμεθα δὲ καὶ νεκρὰς ἐπιθυμίας, καὶ οἶον ἀψύχους ἡδονάς, καὶ ἀκαθαρσίαν κοσμικῆν. Κεκαθαρμένοι γὰρ οὕτω καὶ ἡγιασμένοις συνέσται Θεός.

Ἐνεκεν τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν ἑρθρινῶν ὀδυνηθήσονται ἀπὸ προσώπου πόρων αὐτῶν, καὶ ἐμψοῖτε ἐν πύλαις ἐλέγχοντα.

ΙΓ'. Ταῦτά φησι μῆτε τὴν Ἑβραίων ἔκδοσιν, μῆτε μὴν τοὺς ἐτέρους ἐρμηνευτὰς ἢ εἰπεῖν ἢ εἰδέναι. Πλὴν συμβαίνουσαν ἔχοντα διαφαίνεται τοῖς προλαθοῦσι τὴν ἔννοιαν. Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφη, ἀνεπίδητο λαν εἰς φιλοκερδίαν καὶ πλεονασμούς, πρόφασις δὲ αὕτη τῆς βραθυμίας αὐτῶν ἀνεδείκνυτο, καίτοι τὸν θεῖον ἀναδείμασθαι ναὸν ἐπιτεταγμένοις, αἰτιάται λοιπὸν ἀναγκαίως ἐπὶ τούτοις αὐτούς. Ὁρθρινὰ δὲ λήμματ' αὐτῶν φησι ἐπὶ τοῖς ἐπ' ἐτέρῳ μηδὲν τὰς ἐν ἑρθρῷ ποιεῖσθαι προόδους καὶ σπουδὰς, πλὴν ὅτι γε τούτου ἕνεκα καὶ μόνου, τοῦ λημμάτων ἐφείσεσθαι ἔγω. Καὶ ὑπέο γε τούτων ὀδυνηθήσεσθαι φησὶν αὐ-

agitare voluerint. Mercaturæ autem gratia, ut dixi, et quæstum inde parandorum impuris hominibus admistos, eorum impuritatis fore omnino consortes, per aliam quæstionem manifestum reddit. Rursus enim ait : « Si tetigerit pollutus in anima de quolibet horum, si polluetur? Illi responderunt, Polluetur. » Mandavit enim lex per Mosen lata sanctificatis, ne morticinum, seu corpus mortuorum tangerent, neque super mortuo ingrederentur⁹². Proinde ait, non debere pollui sacerdotes, nisi tantum super matre et patre, et super fratre et sorore, principem autem ac præpositum sacrorum ordinum ne super istis quidem ullo modo.

γε τῶν ἱερῶν ταγμάτων προεστηκότα καὶ προβυοντα

Hoc mandatum erat ænigma. Umbra enim lex⁹³. Mortuus enim operum mortuorum et mundanæ immunditiæ typus fuit. Oportet autem, opinor, sacram et omnimodis puram vitam ingressos cum operibus mortuis nihil habere commune, et ab amore putredinis mundanæ se remove. Quod si tunc contingebat ut si quid aliud, aut hominem forte, aut escam tangeret, illud secundum legem prorsus contaminatum esset. Percontatur nunc propheta, si quis tacto corpore mortuo deinceps manus non ablueret, et alium quempiam forte tangeret, num omnino illum pollueret. Illis respondentibus, polluturum, infert mox Deus : « Sic populus iste, et sic gens ista coram me, dicit Dominus, et sic omnia opera manuum eorum, et quicunque appropinquaverit ibi, contaminabitur⁹⁴. » Quoniam enim opera mortua tangit, inquinat, non solum ipse contaminatus est, sed adeo improbus evasit, ut ad alios etiam strenue contaminandos idoneus sit. Studendum est itaque operibus bonis, et danda opera ut quod vero Deo gratissimum est exsequamur, et ita spiritualiter sacrificemus. Sic enim admittet, 646 et preces ac vota nostra non in iudicium, sed ad utilitatem et benedictionem nobis evenient. Repellamus etiam desideria mortua, et voluptates quasi inanitas, et mundanam immunditiam. Sic enim purgatis et sanctificatis aderit Deus.

Propter quæstus eorum matutinos dolebunt a facie laborum suorum, et odio habebunt qui in vortis arguebat.

XVI. Ista aiunt nec in Hebræorum editione exstare, nec ab aliis interpretibus poni, aut agnosc. Verumtamen cum præcedentibus conspirantem habere sententiam apparet. Postquam enim, ut dixi, propter cupiditatem lucri et rem exaggerandam perterriti sunt, et hoc socordix ipsorum mantellum esse demonstratum est, cum tamen divinum templum instaurare iussi essent, de cætero eos super hoc merito accusat. Matutinos autem quæstus appellat, quod non alia de causa mane in publicum prodirent, nec prius quidquam curarent. Ac super lucris quidem dolituros ait, cum consilium eventus

⁹² Levit. xi, xii. ⁹³ Hebr. x, 1. ⁹⁴ Num. vi, 7.

non consequetur. Deo enim non dirigente, et actionum nostrarum viam non complanante, inanis est prorsus et infructuosus hominis in quacunque res susceptus labor. Scriptum est enim : « Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam⁶⁶. » Cum igitur mane et sub auroram quæstum facere illis majori curæ esset, quam Dei templum ædificare, et melioribus indigniora anteferrent, adhuc alio morbo laborare deprehensi sunt. « Oderant enim arguentes in portis. » In portis intellige manifeste, palam. Quare autem oderant? Quibus enim semel a pravis voluptatibus jugum est impositum, et effrenati ad nefaria perpetranda proruerunt, iis non solent esse jucundi correctores, sed molesti et odiosi potius. Quid vero illis molestum atque odiosum non est? Periculosissimus itaque morbus animi, improbis adhærescere, et scientes prodesse abominari, et ægrota-re jucundissime si ita evenerit, in re licet infami admodum. Melius autem et cum sapientia conjunctum, fortiter repellere infusa in animum et mentem detrimenta, atque si quid invectudinibus acciderit, quærere quam primum medicos, et diligere arguentes, et tanquam Deo ad pedes eorum pro-volvi, ac dicere : « Sana me, Domine, et sanabor, et salva me, et salvus ero; quoniam eloriatio mea tu es⁶⁷. »

647 VERS. 16-18. *Et nunc ponite in corda vestra a die hac et supra, antequam poneretur lapis supra lapidem in templo Domini, qui eratis, quando immittebatis in modium hordei viginti sata, et facta sunt hordei decem sata: et ingrediebamini in torcular, ut quinquaginta amphoras hauriretis, et factæ sunt viginti. Percussi vos in sterilitate, et in corruptione aeris, et in grandine omnia opera manuum vestrarum, et non estis reversi ad me, dicit Dominus.*

XVII. Evidentibus argumentis persuadet ipsis feliciter eos ævum agitare, ex quo instituerunt ædificare templum Domini, et hoc labore suscepto meliores esse quam antea. Considerate enim, inquit, et reminiscimini quales eratis priusquam poneretur lapis supra lapidem in templo Domini. Tunc enim, inquit, vix longis sudoribus ex agris et area congregata hordei viginti sata (nomen mensuræ satum arbitror) reponebatis in cypselam (species intelligenda est apothecæ, seu horrei condendis fructibus), et fiebant hordei sata decem, curculione nempe fortassis absumente, et propter iram divinam fruges in pulverem redigente. Quod si quis ad torcular veniebat, quinquaginta metretas hausturus, cum vasis, inopinato mensuram imminutam inveniens, obstupescebat. Percussi etiam aliis plagis, inquit, sterilitate, corruptione aeris, grandinibus, et adhuc præfracti manebatis : « Neque enim conversi estis ad me, dicit Dominus. »

⁶⁶ Psal. cxxvi. 1. ⁶⁷ Jerem. xvii, 14.

Α τούς, μηδὲ εἰς πέρας αὐτοῖς τὸ ποθοῦμενον ἐξόντος τοῦ σκοποῦ. Θεοῦ γὰρ οὐ κατευθύνοντος, καὶ τῶν τῶν πρακτέων ἡμῶν οὐ καταλειπόντος ὄδον, εἰκαλεστικῶς πάντως καὶ ἀνόνητος ἢ ἐφ' ὅτι φουὶν ἀνθρώπου σπουδῆ. Γέγραπται γάρ· « Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν. » Προτετιμηχότες δὴ οὖν τοῦ τὸν θεῖον ἐγείρειν ναὸν τὰ ὡς ἐν ὄρθρω τε καὶ ὑπὸ τὴν ἔω λήμματα, καὶ τῶν ἀμεινῶν τὰ ἀσχιῶ προτάττοντες, ἑτερόν τι πρὸς τούτῳ δεινὸν προσαβήσωστούντες ἤλισσαν. « Μειστήκασι γὰρ τοὺς ἐλέγχοντας ἐν πύλαις. » Τὸ δὲ ἐν πύλαις νοήσεις, ἀντὶ τοῦ, ἐναργῶς. Ἄνθ' ὅτου δὲ μεμίσθασι; Τοῖς γὰρ ἀπαξ κεκρατημένους ἐξ ἡδονῶν πονηρῶν, καὶ ἀγαλίνως ὠλισθηκόσιν ἐπὶ τὸ ἐλέσθαι ὄρθῶν ἢ μὴ θέμις, οὐδ' ἂν εἶεν ἡδεῖς οἱ ἐπανορθοῦν ἰσχύοντες, φορτικοὶ δὲ μᾶλλον καὶ κατεστηγῆμένοι. Καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων καταλογοθεῖεν ἂν; Πάνδεινον τοίνυν ἀρρώστημα νοῦ, τὸ καὶ προσκεκλισθαι τοῖς φαύλοις, καὶ τοὺς ὠφελεῖν εἰδόντας καταμυσάττεσθαι, καὶ νοσεῖν ὡς ἤδιστα τὸ συμβῆν, κἂν εἴ τι τῶν ἄγαν ἐκτόπων ὑπάρχον ὄρθῶν. Ἄμεινον δὲ καὶ σοφὸν, ἀποκρούεσθαι μὲν γενικῶς τὰ εἰς ψυχὴν ἔσω καὶ νοῦν εἰσχεόμενα βλάβη, εἰ δὲ ἐξ οὗ τοῦ τι συμβαίνει παθεῖν, ζητεῖν μὲν κατὰ τάχος τοῖς λατροῦς, καὶ τοὺς ἐλέγχοντας ἀγαπᾶν, προκυλινοῦσθαι δὲ ὡσπερ Θεοῦ, λέγοντας· « Ἰασαί με, Κύριε, καὶ ἰαθήσομαι· σῶσόν με, καὶ σωθήσομαι· ὅτι τὸ καύχημά μου σὺ εἶ. »

Καὶ νῦν θέσθε δὴ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ ὑπεράνω, πρὸ τοῦ θεῖου λίθου ἐν τῷ ναῷ Κυρίου, τίνες ἦτε, ὅτε ἐνεδάλλετε εἰς κυψέλην κριθῆς εἰκοσι σάτα, καὶ ἐγένετο δέκα σάτα κριθῆς· καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὸ ὑπολήριον ἐξατηλῆσαι πεντήκοντα μετρητάς, καὶ ἐγένοντο εἰκοσι. Ἐπάταξα ὑμῶς ἐν ἀφορίᾳ, καὶ ἐν ἀνεμοφορίᾳ, καὶ ἐν χαλάζῃ πάντε τὰ ἔργα τῶν χειρῶν, καὶ οὐκ ἐπεστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος.

17. Ἐξ ἀναγκαίων αὐτοὺς ἀναπειθεῖ λογισμῶν, ὅτι πεπράχασι δεξιῶς, οἰκοδομεῖν ἡρημένοι τὸν θεῖον ναὸν, καὶ εἰσὶν ἀμεινούς, ἢ πάλαι, τῆς εἰς τοῦτο σπουδῆς ἀψάμενοι. Κατανοήσατε γὰρ, φησί, καὶ ἀναμνήσθητε, τίνες ἦτε, τουτέστιν ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον διέκεισθε, πρὶν ἐπιθεῖναι λίθον ἐπὶ λίθῳ ἐν τῷ ναῷ Κυρίου. Τότε μὲν γὰρ, φησί, συναγνηγεμένα μῶλις ἰδρῶσι μακροῖς τὰ ἐξ ἀγρῶν τε καὶ ἄλλω, κριθῆς εἰκοσι σάτα (μέτρον δὲ οἶμαι τὸ σάτον) ἐναπετίθεσθε κυψέλην (εἶδος δ' ἂν νοοῖτο καὶ τοῦτο καρπῶν ἀποθήκης), καὶ ἐγένετο κριθῆς δέκα σάτα, σιγῆς δηλονότι δαπανώντος του τάχα, καὶ εἰς τοῦ ἀπολεπτόνοντος τοῦ καρποῦ ἐκ θείας ὄργης. Εἰ δὲ ἦ καὶ εἰς ληθὸν ἀφικετό τις, πεντήκοντα μετρητάς ἀρυσόμενός τε καὶ μετ' ἀγγείων, ἐν ἀδοκίῳ μείωσαι τὸ μέτρον εὐρῶν, κατετεθήπει λοιπόν. Ἐπάταχθητε δὲ, φησί, καὶ ἐτέραις πληγαῖς, ἀφορίαις, ἀνεμοφορίαις, χαλάζαις, καὶ ἄλλιν ἦτε σκληροί· « Οὐ γὰρ ἐπεστρέψατε πρὸς με, φησί Κύριος. »

Τί οὖν ἐναυθα εἰσόμεθα; Πρόδηλον ὅτι τοῖς οὐκ Ἀθέλουσιν οἰκοδομεῖν τὸν οἶκον Κυρίου, τούτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, ἤγουν τὰς ἰδίας ψυχὰς εἰς ναὸν ἀποφαινεῖν Θεοῦ κατωκνηκόσιν ἐκτόπως, καὶ τὰ ἥδη πορισθέντα τῶν ἀγαθῶν οἰχῆσεται πρὸς οὐδέν, προσέονται δὲ πάντως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων βλάβη, ἀκαρπία τε καὶ χάλασαι, τούτέστιν, ἀφορητοὶ πειρασμῶν ἐπιβολαὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν κατασελοῦσαι τῶν κακῶν, καὶ τὰ ἐκ θείας ὀργῆς συμβήσεται.

Ἐποτάξατε δὴ τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ ἐπέκεινα ἀπὸ τῆς τετραδὸς καὶ εἰκάδος τοῦ ἐννάτου μηνός, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς τεθεμελίωται ὁ ναὸς Κυρίου. Θεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰ ἐπιγνωσθήσεται ἐπὶ τῆς ἄλλω, καὶ εἰ ἐν ἄμπελος, καὶ ἡ συκῆ, καὶ ἡ ῥοὰ, καὶ τὰ ξύλα τῆς ἐλαίας, τὰ οὐ φέροκτα καρπὸν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης εὐλογήσω.

III. Προαναπεισας εὖ μάλα διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων, ὡς ἀφιλεργεῖν ἡρημένοις περὶ τὸν θεῖον ναὸν πλείστη τις ὄση συμβέβηκε τῶν ἀνιαρῶν ἢ ἐφοδος, ἐκ τοῦ κατευφραίνεῖν εἰδότες πληροπορηθήσασθαι φησιν, ὅτι τῆς εἰς τὰ αὐτῶ δοκοῦντα σπουδῆς καρπὸν ἔξουσι τὴν εὐήμερίαν, καὶ μισθὸν ἐπιεικειας τῆς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, τὸ ἐν παντὶ δὴ πάντως κατευρύνεσθαι καλῶ. Ἐπισχεῖται δὲ ὅτι μάλιστα χορηγήσει αὐτοῖς τὴν ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίαν, ὡς ἀπιστίας ἐγγὺς γενέσθαι τὸ χρῆμα, καὶ ὑπὲρ ἐλπίδα πολλὴν τοὺς ἀπὸ τῆς ἄλλω διαφαίνεσθαι σωρούς, καὶ ξύλων δὲ τῶν ἐν κήποις ἀνεσμένων ὡς εὐδοτρῶν μὲν ὄρεσθαι τὴν ἄμπελον, συκὴν δὲ, καὶ ῥοὰν, καὶ ἀπαξ-απλῶς πλουσίως αὐτοῖς ἐκτεθλέναι τὰ ἐξ ἑρῶν, καὶ μὴν καὶ ἐλαίας ἐν ἀδοκίῃ πλεῖσασθαι τὸν οἶκον αὐτοῖς ἐκδόσης καρπῶν, διὰ τοῦ τὸ εὐλογεῖσθαι παρὰ Θεοῦ.

Ἄσπερ γὰρ τοῖς κατοκνεῖν ἡρημένοις Ἐκκλησίας οἰκοδομεῖν, ἤγουν ἑαυτοὺς εἰς ναὸν ἄγιον παραστήσαι Χριστῶ, πάντα καταρῆει πρὸς τὸ χεῖρον, καὶ μὴν καὶ τὸ εἶναι πάντως ἐν πειρασμοῖς, καὶ νοηταῖς ἀκαρπίας ὄρεται συμβαῖνον· οὕτω καὶ τὸ ἐμπαλιν ἀληθές, τοῖς οἰκοδομεῖν θέλουσι καὶ τὸν τῆς ἐπιεικειας ἰδρῶτα τετιμηκόσι δοθήσεται παρὰ Θεοῦ τὸ ἐν παντὶ δὴ πάντως ὄρεσθαι καλῶ, καὶ ταῖς εἰς νοῦν εὐκαρπίας καταπαλιεσθαι, καὶ οἶον ἐκτεθλόδα διαφόροις ἀρετῶν αὐχῆμασι κῆπον ἔχειν τὸ ἐσώτατον, μονονουχὶ καὶ τοῖς ὀρίμοις κατάκομον, ὡς καὶ δύνασθαι λοιπὸν μετὰ παρρησίας ἀνακραγεῖν τὸ ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἄσμάτων· «Καταβήτω ὁ ἀδελφός μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρῶν αὐτοῦ.» Τροφή γὰρ ὡσπερ Θεῶ ἐξ ἀρετῶν βλαστήματα, καὶ τῆς εἰς νοῦν εὐκαρπίας ἡ χάρις.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐκ δευτέρου πρὸς Ἄγγαιον τὸν προφήτην, τετραδί καὶ εἰκάδι τοῦ μηνός, λέγων· Εἰπὸν πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, λέγων· Ἐγὼ σείω τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηρὰν. Καὶ καταστρέψω θρόνους βασι-

Quid ergo hinc discemus? Certum est, nolentibus ædificare domum Domini, hoc est, Ecclesiam, sive animas suas templum Dei efficere præter rationem tergiversantibus, etiam acquisita jam bona peritura, et ab immundis spiritibus sensuros utique incommoda, sterilitatemque et grandines, hoc est, intolerabilem tentationum impetus ad omne genus peccatorum Deo succensente impellentes perpressuros.

VERS. 19, 20. Ponite corda vestra a die hac, et supra, a tertia et vicesima noni mensis, et a die qua fundatum est templum Domini. Ponite in cordibus vestris, si ultra cognoscetur super aream, et si ultra vinea, et ficus, et malus punica, et ligna ~~648~~ olivæ, quæ non serunt fructum, a die hac benedicam.

XVIII. Cum jam ante dictis lævulenter docuisset, ad ædificationem templi operam commodare subterfugitibus magnam vim rerum incommodarum obvenisse, ex lætis ac natura jucundis certissimo cognituros ait, ipsos ex studio sibi placitorum felicitatis fructum consecuturos, et pietate erga domum ejus omnium bonorum amplitudinem in mercedis loco relatoros. Promittit autem fructuum ubertatem ex agris potissimum illis præbiturum, ita ut res propemodum fidem excedat, et acervi ex area sublati spem longe superare videantur, et ut lignorum in hortis prodeuntium vitis quidem onusta botris cernatur, ficus et malus punica, et universe omnia secundum tempus affatim illis efflorescant; quin et oliva inexpectatam baccarum copiam propter benedictionem Dei ipsis offerat.

Sicut enim pigris ad Ecclesiam ædificandam, sive ad semetipsos in templum sanctum Christo exhibendos omnia in deterius ruunt, quin etiam periculosissimis tentationibus, et sterilitatibus quas mente percipimus subjecti repertuntur: ita vicissim verum est, ædificare volentibus et sudorem pietatis complectentibus concessum iri a Deo ut omnibus penitus bonis affluere videantur, et animi fertilitate pinguescant, et in intimis hortum velut variis virtutum ornamentis quasi florentem possideant, ut deinceps libere exclamare possint, quod est in Canticis canticorum: «Descendat nepos meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum». Virtutum quippe germina, et secunditas animi, Deo quidam cibus sunt.

VERS. 21-23. Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum prophetam, quarta et vicesima mensis, dicens: Dic ad Zorobabel filium Salathiel, de tribu Juda, dicens: Ego moveo cælum et terram, et mare, et aridam. Et subvertam thronos regum, et perdam fortitudinem regum gentium, et subvertam

⁹⁹ Cant. vi, 1.

currus et ascensores, et descendunt equi et ascensores eorum, unusquisque in gladio contra fratrem suum.

649 XIX. Ex particularibus fere, et ex quotidianis et obviis actionibus ad universa et maxime generalia propheticus sermo excurrit. Nam si alicubi quorundam liberationis meminit, sæpe ad eam quæ per Christum facta est delabitur. Tale quiddam nunc quoque propheticus sermo insinuat : nam prædictis hæc etiam necessario subjunguntur, quæ mysterium in Christo peractum velut in ænigmatis et umbris adhuc tenuiter proclamant. Mititur namque propheta ad Zorobabel ex tribu Juda, nuntiaturus, commotum iri cælum et terram, insuper et mare et aridam; eversum iri præterea regum solia. Et sapientissimus quidem Paulus propositorum verborum sententiæ astipulans illud, *commotum iri*, significare ait futuram mobilium translationem, ut maneat ea quæ sunt immobilia¹. Facta sunt autem nova², quæ per ipsum facta sunt, nempe stabilia, firma, et manentia. Animadvertite igitur sermonis œconomiam. Cum enim admirabilem frugum abundantiam ipsis spondisset, omniaque plena manu præbiturum dixisset, quæ ad animum hilarandum et delicias pertinerent, veritatis tempus fructuosum, spiritualis nimirum et superne benedictionis copiosam largitionem mox subjecit. Commovi enim terram, inquit, quando Israëlẽm eduxi de terra Ægypti : tamen commovebo iterum, hoc est, iterum insignem et celebrem universis mortalibus faciam, tantum non omnia commovens. Et thronos quidem regum subvertam, et omnem eorum potentiam infringam, et quosdam quasi equites totum mundum percursantes de dominatu in omnes deturbabo, excitaboque alios equites sive bellatores, qui gladium contra genus suum et fratres dstringant. Quibus verbis subindicare nobis videtur, per virtutem Salvatoris nostri destructas illas malignas et contrarias virtutes, principatus et potestates, quas in cruce sua triumphavit, et illis tyrannide ejectis, nobis indigne vexatis scilicet opem tulit³. Proinde sancta et immaculata Virgo, adhuc Christum gestans in utero, usque Spiritu sancto plena, ante exclamavit his verbis : « Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles⁴. » Depositi sunt igitur potentes, et thronis suis exciderunt. Verum hic adventus Salvatoris nostri beneficia non terminantur. **650** Sed excitavit equitum multitudinem, viros bellatores et bellicæ rei peritos, ductandorumque ordinum scientes, et diaboli perversitatibus generose obsistentes. Sint sane hi rursus divini discipuli, qui gladio spiritus spiritualiter educto, sermone, inquam, mystagogico, vivo illo, et efficaci, et maxime penetrabili, iverunt contra quemvis hominem, et contra genus suum, et contra fratres, non ad mortem ferientes, sed eorum potius imperitiam interficientes, et eos

ἄλων, καὶ ἀλοθρεύσω δύναμιν βασιλέων τῶν ἐθνῶν, καὶ καταστρέψω ἄρματα καὶ ἀναβάτας, καὶ καταβήσονται Ἴσσοι καὶ ἀναβάται αὐτῶν, ἕκαστος ἐν ῥομφαίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

19. Ἐκ τῶν μερικῶν αἰεὶ πως ὁ λόγος ἡμῖν ὁ προφητικὸς, καὶ ἐκ τῶν ἐν χερσὶ πράξεων ἐπὶ τὰ καθόλου καὶ γενικώτατα ποιεῖται τὴν ἐκδρομήν. Εἰ γὰρ που περὶ λυτρώσεως τῆς τινων ποιεῖτο μῆμηρ, ἀποφοιτᾷ πολλάκις ἐπὶ τὴν διὰ Χριστοῦ. Τοιοῦτόν τι καὶ νῦν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑποφαίνει λόγος· ἐπινηνεκται γὰρ ἀναγκαιῶς τοῖς ἤδη προειρημένους καὶ τὰδε, μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν ὡς ἐν αἰνίγμασι τε καὶ σκιαῖς ἐτι λεπτῶς εἰσχομίζοντα τὴν ἀνάβησιν. Ἀποστέλλεται γὰρ ὁ προφήτης πρὸς τὸν ἐκ φυλῆς Ἰούδα Ζοροβάβελ, ἐρῶν ὅτι σεισθήσεται μὲν ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ, καὶ μὴν καὶ ἡ θάλασσα, καὶ ἡ ξηρὰ, καθαιρεθήσονται δὲ καὶ βασιλέων θρόνοι. Καὶ ὁ μὲν σοφώτατος Παῦλος ταῖς τῶν προκειμένων θεωρίαις προσδαλῶν, τὸ, *σεισθήσεται*, φησὶν ἐκείνο δηλοῦν, ὅτι τῶν σαλευομένων ἔσται μετὰθεσις, ἵνα μείνη τὰ μὴ σαλευόμενα. Γέγονε δὲ καὶ αἰνὰ τὰ ἐξ αὐτοῦ, δηλονότι τὰ βεβηκότα τε καὶ ἐρηρυσμένα, καὶ μένοντα. Ὅρα τοίνυν τοῦ λόγου τὴν οἰκονομίαν. Ἀξιάγαστον γὰρ αὐτοῖς εὐκαρτίαν ἐπαγγειλάμενος, καὶ πάντα παρέξειν εἰπὼν πλουσίως τὰ εἰς εὐθυμίαν καὶ τρυφήν, εἰσεσκόμικεν εὐθύς τὸν τῆς ἀληθείας εὐκαρπον καιρὸν, δηλονότι τῆς πνευματικῆς ἀνωθεν εὐλογίας τὴν ἀμφιλαφῆ χορηγίην. Ἔοικα μὲν γὰρ, φησὶ, τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ὅτε τὸν Ἰσραὴλ ἐξήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου· πλὴν σεισῶ καὶ ἐτι, *τούτέστιν, ἐπίσημόν τε καὶ διαδόχον τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν ἐργάσομαι πάλιν, μονονοχὶ κατασειῶν τὰ πάντα.* Καὶ θρόνους μὲν βασιλέων καθελὼν, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀφανίσῃ τὴν δύναμιν, καὶ οἶόν τις ἰππέας ὅλης καταθέντας τῆς ὑπ' οὐρανὸν τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας ἐκβαλῶ, ἐγερω γὰρ μὴ ἐτέρους ἰππέας, ἦτοι πολεμιστὰς, ῥομφαίαν σπωμένους κατὰ γένους καὶ ἀδελφῶν. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων ὑποφαίνειν ἡμῖν τὰς διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἰσχύος καθηρημένας πονηρίας τε καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας ἃς τεθριάμβευσε τῷ ἰδίῳ σταυρῷ, καὶ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας ἐκβαλὼν ἐπήμυνα τοῖς ἡδικομημένοις, ἡμῖν δηλονότι. Καὶ γούν ἡ ἀγία καὶ ἀμωμος Παρθένος, ἐτι κωφοροῦσα Χριστὸν, ὅτε δὴ καὶ ἀγίου Πνεύματος ἀνάπλιον φέρουσα τὸν νοῦν, προανακεκράγει, τὰ τοιαῦτα λέγουσα· « Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ἕψωσε ταπεινοὺς. » Οὐκοῦν καθήρηται μὲν οἱ δυνάσται, καὶ πεπτώκασιν ἐξ ἰδίων θρόνων. Πλὴν οὐ μέχρι τούτων τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὰ κατορθώματα. Ἄλλὰ γὰρ ἐγήγερται τις ἰππέων ἑσπῶς, ἀνδρὲς μαχηταί, καὶ ἐμπειροπόλεμοι, καὶ στρατηγεῖν εἰδότες, καὶ ταῖς τοῦ διαβόλου δυστροπίαις ἀντεξάγοντες γενικῶς. Εἴεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, οἱ τὴν τοῦ πνεύματος μάχαιραν νοητῶς ἐσπασμένοι, τούτέστι, τῆς μυσταγωγίας τὸν λόγον, τὸν ζῶντὰ τε καὶ ἐνεργῆ, καὶ τομώτατον, ἐχώρουν κατὰ παντὸς

¹ Hebr. xii, 26, 27. ² II Cor. v, 17. ³ I Cor. xv, 24; Coloss. ii, 15. ⁴ Luc. i, 52.

ἀνθρώπου, καὶ κατὰ γένους, καὶ κατὰ ἀδελφῶν, οὐ
κλήττοντες τὰ εἰς θάνατον, ἀναιροῦντες δὲ μᾶλλον
τὴν ἐν αὐτοῖς ἀμαθίαν, καὶ οἷον νεκροῦντες τῷ
κόσμῳ, καὶ ἐκτεθνᾶναι ταῖς ἀμαρτίαις παρασκευά-
ζοντες, ἵνα ζήσῃαν τῷ Θεῷ, τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἀμώ-
μητον ἡγαπηκότες ζῶν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν εὐαγγε-
λικήν. Ὅτι δὲ ἐμελλον τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἕνεκα
αἰοὶ πατρᾶσιν ἀντιτάξασθαι, καὶ μητρᾷ θυγατέρες,
καὶ ἀδελφοῖς ἀδελφοί, πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν, τοῦ
Σωτῆρος λέγοντος ἐναργῶς· « Ἦλθον διχάσαι ἄν-
θρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ
τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νόμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς
αὐτῆς, καὶ ἔχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ; »
Ἐχθροὶ μὲν οὖν καθὼ καὶ ἑτερόφρονες· φίλοι δὲ καὶ οὐκ
ἐνόητι πνεύματος ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκρά-
τωρ, λήψομαι σε Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιήλ,
τὸν δούλόν μου, λέγει Κύριος, καὶ θήσομαι σε
ὡς σφραγίδα, διότι σε ἠρέτισα, λέγει Κύριος
παντοκράτωρ.

Κ'. Οὐ πρὸς Ζοροβάβελ ἀληθῶς ὁ τοιοῦτος λόγος,
γέγονε δὲ μᾶλλον ὡς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν, ὡς ἐν γε τῷ Ζοροβάβελ εὐ μάλα γραφόμε-
νον· ὅτι καὶ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ μέντοι καὶ βασι-
λεὺς, καὶ τῶν αἰχμαλωσίας λελυτρωμένων ἡγούμε-
νος, καὶ οἷον ἐπιστάτης τῶν οἰκοδομούντων Κυρίου.
Σὲ τοῖσιν, φησὶ, λαβὼν τὸν δούλόν μου, τουτέστι τὸν
ἐν δούλου μορφῇ πεφνηότα, πλὴν κατὰ φύσιν ἐλευ-
θερον, κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν ἐλοιμήν
καθελεῖν δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ἐκβαλεῖν ἀρχῆς,
« ὡς σφραγίδα θήσομαι. » Σφραγὶς γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ
Πατρὸς ὁ Υἱὸς, ὅλην αὐτοῦ καὶ ἀκραιφνή τὴν ὁμοίω-
σιν ἔχων, καὶ ἐν ἰδίῳ κάλλει τὴν τοῦ γεννήσαντος
ἀστράπτων φύσιν. Ἐν αὐτῷ δὲ καὶ ἡμᾶς εἰς ὁμοίωσιν
ἰδίαν κατασφραγίζει Θεός· ἔπειτα εἰς Χριστὸν μορφού-
μενοι, τὴν ὡς πρὸς Θεὸν εἰκόνα κερδαίνομεν. Σῆ-
μαντρον οὖν ἄρα τὸ ἀκριβὲς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ
Υἱὸς, καὶ αὐτὸν ἠρέτισατο, τοῦτ' ἔστιν, αἰρετὸν
ἐποίησατο καὶ ἐξειλεγμένον. Καὶ γοῦν ἐπὶ τοῖς
Ἰορδάνου νάμασιν αὐτὸν ὠμολόγη, λέγων· « Οὗτός
ἔστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. » Εὐ-
δόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀναστοιχειῶσαι τὰ
πάντα, καὶ ἀναγαγεῖν εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ὡς ὁ
θεσπέσιος γράφει Παῦλος, « ἀνακεφαλαίωσασθαι
τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν τῷ
Χριστῷ. »

velut mundo jugulantes, et peccatis mori facientes,
ut Deo viverent, gloriosam et inculpatam vitam,
evangelicam videlicet, diligentes. Propter charitatem
vero erga Christum adversaturos filios patribus,
filias matribus, et fratres fratribus quo pacto dubi-
tetur, quando Christus aperte dicit : « Veni separa-
re hominem contra patrem suum, et filiam contra
matrem, et nurum adversus socrum suam, et ini-
mici hominis domestici ejus *? » Inimici igitur,
quatenus aliud sentientes : nec multo post amici,
ut in concordia fidei, et in unitate spiritus dilectio-
nis in Christo.

οὐκ εἰς μακρὰν, ὡς ἐν ὁμοφυλίᾳ πίστεως, καὶ ὡς ἐν

VERS. 24. In die illa, dicit Dominus omnipotens,
assumam te, Zorobabel, filium Salathiel, servum
meum, dicit Dominus, et ponam te quasi signaculum,
quia te elegi, dicit Dominus omnipotens.

XX. Non ad Zorobabelem revera, sed ad Domi-
num nostrum Jesum Christum potius, ut in Zoro-
babele perquam convenienter expressum, hæc
verba fiunt : quoniam et ex tribu Juda, et rex, et
liberatorum e captivitate princeps, et domum Do-
mini ædificantium tanquam præses erat. Te igitur,
inquit, assumptum servum meum, hoc est, qui in
forma servi apparuisti, cum natura liber sis, illo
tempore quo voluero dynastas, seu potentes, de
throno dejicere et a principatibus remove, « ponam
quasi signaculum. » Filius enim Dei et Patris signa-
culum est, totam ejus et perfectam similitudinem
continens, et in proprio decore genitoris natura
coruscans. In ipso porro quoque ad similitudinem
suam nos signat Deus : siquidem in Christum trans-
formati, velut imaginem Dei acquirimus. Signaculum
igitur perfectum Dei et Patris est 651 Filius, et
ipsum elegit, hoc est eligibilem reddidit, et electum.
Proinde ad fluentia Jordanis eundem constebatur
in hæc verba : « Hic est Filius meus dilectus, in quo
mihi bene complacui ». Complacuit enim Deo et
Patri reformare omnia, et ad primum statum redu-
cere, et, ut divinus Paulus scribit, « instaura-
re in Christo quæ in cælis, et quæ in terris
sunt ». »

* Matth. x, 35, 36. * Matth. xvii, 14. * Ephes. i, 10.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCO- PUS.		Commentarius in Jonam prophetam.		998
Commentarius in Oseam prophetam.	9	— in Michæam prophetam.	—	639
— in Joelem prophetam.	327	— in Nahum prophetam.	—	775
— in Amos prophetam.	407	— in Habacuc prophetam.	—	815
— in Abdiam prophetam.	582	— in Sophoniam prophetam.	—	915
		— in Aggeum prophetam.	—	1023

FINIS TOMI SEPTUAGESIMI PRIMI.

Ex typis MIGNE, au Petit-Montrouge.